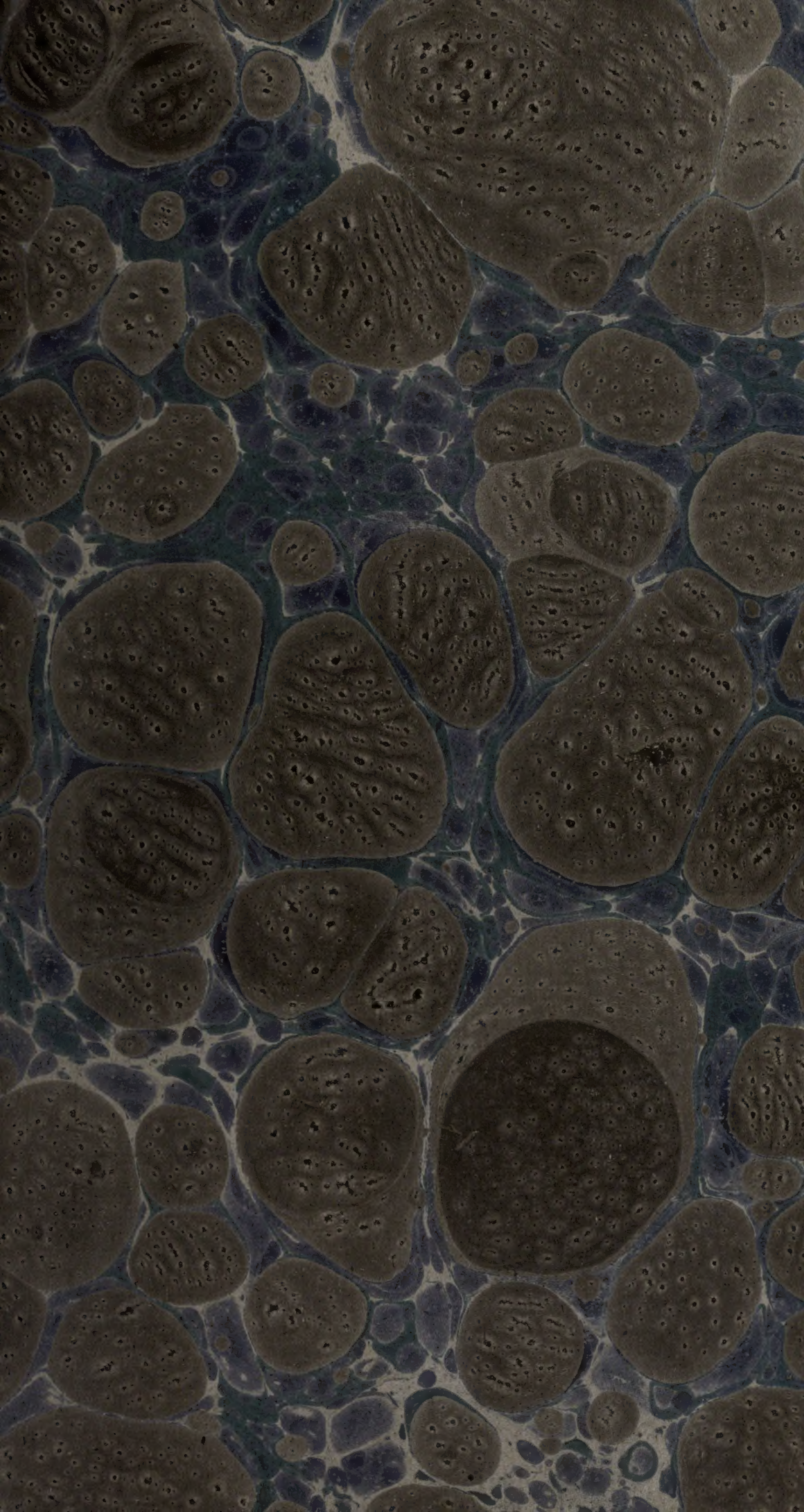

341

341

Dansk Ordbog

indeholdende

det danske Sprogs

Stammeord,

tilligemed afledede og sammensatte Ord,

efter den nuværende Sprogbrug forklarede i deres forskiellige Betydninger, og ved Talemaader og Exempler oplyste,

af

Christian Molbech.

Første Deel.

A—L.

Med en kort Oversigt af det danske Sprogs Historie.

Kiöbenhavn.

Paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag

trykt hos Andreas Seidelin, Hof- og Universitets-Bogtrykker.

1833.

PD
3625
1765
v.1

Fortale.

Endskiøndt det vilde falde for vidtløftigt, her at giøre Rede for alt det, der vedkommer et Arbeide, som denne Ordbog, og omstændeligen at fremsætte den Plan, som ved samme er fulgt, eller de Grundsætninger, som have ledet Forfatteren under Værkets Udarbeidelse: holder jeg det dog for ikke overflødigt, tildeels endog for nødvendigt, kortelig at berette, hvorledes og i hvilket Øiemed Ordbogen er bleven til; hvilke Egenskaber den har — eller hvilke jeg i det mindste har stræbt at give den; og i hvad Forhold den staaer til tidligere danske Ordbøger.

Det var allerede i Aaret 1813 at dette Værks Forlægger, Eieren af den Gyldendalske Boghandling, Secretair J. Deichmann, foreslog mig at udarbeide en dansk Ordbog efter den nærværende Sprogbrug, der, uden at overskride et maadeligt Binds Størrelse, kunde forene en nogenlunde fuldstændig Ordrigdom med den største mulige Korthed, Sikkerhed og Tydelighed i Ordenes Forklaring og i Udviklingen af deres forskiellige Bemærkelser. Da jeg selv i en Række af Aar havde deeltaget i Udarbeidelsen af den Ordbog, som det Kongel. Danske Videnskabernes Selskab udgiver: var det mig tilfulde bekiendt, at dette endnu hidtil ufuldendte Værk, udført efter en Plan, der i meer end et halvt Aarhundredes Forløb, fra den Tid da det første Bogstav udkom, har lidt mangen Forandring, og under saa mange Medarbeideres og Bestyreres forskiellige Synsmaader, hverken har kunnet opnaae Eenhed, eller en overalt vedligeholdt kritisk Nøiagtighed. Saa nyttigt dette vidtløftige Værk derfor endog kan være, betragtet som et Sprogmagazin, eller som en Forberedelse til et lexicalsk Arbeide over Modersmaalet: saa lidt kunde det tiene som fast og gyldig Auctoritet for et sprogrigtigt Udtryk hos Skribenten, eller for en efterfølgende Ordbogskriver. Dette blev mig end mere indlysende, efterat jeg allerede havde begyndt at udarbeide nogle Bogstaver efter en langt mere indskrænket Plan, end den, som nu i nærværende Værk er fulgt, og efter hvilken jeg mere vilde have frembragt en ny Bearbeidelse af min tidligere orthographiske Ordbog, med tilføiede Ordforklaringer, eller et Slags kort Udtog af Videnskabernes Selskabs udstrakte Arbeide, for saavidt som dette naaer, end en selvstændig dansk Ordbog. Forlæggeren, hvis Venskab for mig endnu forhøiede hans varme Deeltagelse i Fuldbyrdelsen af mit langvarige og møisomme Foretagende, betænkte sig intet Øieblik paa at indvilge i en saadan Forandring af den oprindelige Plan, hvorefter min Ordbog i det mindste maatte blive dobbelt saa stor, som dens første Bestemmelse havde været. I Følge heraf besluttede jeg ikke allene, at underkaste Grundstoffet til Videnskabernes Selskabs Lexicon, de Mothske Ordbogsarbeider, et nyt Giennemsyn, og, hvor det behøvedes, at anføre og beraabe

mig paa disse Kilder; men ogsaa at bidrage til at oplyse og bestyrke mine Ordforklaringer ved tilstrækkelige og passende Exempler til enhver særskilt Modification i Ordenes Brug og Bemærkelse. Længere hen kom jeg fremdeles til den Overbeviisning, at denne uundværlige Bestanddeel af enhver Ordbog, der vil medføre en uforkastelig Prøvesteen paa Rigtigheden af de givne Ordforklaringer og Bemærkelser, endnu vilde vinde saare meget i Sprogliv, Mangfoldighed og overbevisende Kraft, naar den, i det mindste saa ofte som muligt, foruden selvdannede Talemaader og Exempler, tog Skriftsteder af gode og bekiendte danske Forfattere til Hielp. Heraf udrandt det Foretagende, efterhaanden, saavidt Leilighed dertil fandtes, at giennemlæse et betydeligt Antal af saadanne ældre og nyere danske Bøger, der paa en eller anden Maade udmærke sig ved deres Sprogform, og af disse at samle og optegne Udtryk og Talemaader, som kunde være anvendelige i Ordbogen — hvis Grændser dog naturligviis heri meget indskrænkede mig, og ikke tillod at vælge andre, end de korteste. At udføre dette Foretagende i en Udstrækning, der endog kun nogenlunde nærmede sig en, Sprogforraadet udtømmende Fuldstændighed, overgik dog langt mine Kræfter; men endskiøndt de danske Forfattere, jeg længere hen skal opregne, umuligen kunde blive benyttede af mig i ovenmeldte Hensigt ved en omhyggelig Giennemlæsning af alle deres Skrifter, og det herved vundne Udbytte upaatvivlelig vilde have blevet endnu langt større end det, jeg nu kan fremlægge: tør jeg dog ansee Optagelsen af flere tusinde nøiagtigen afskrevne Exempler og Auctoriteter af de bedste, eller fra Sprogets Side meest agtede danske Prosaister og Digtere, som en af de vigtigste Fortienester, denne Ordbog har. Om Arbeidets Omfang og Møisommelighed vil den Erfarne kunne dømme.

Dette, og flere Forarbeider, tilligemed personlige Omstændigheder, hvis Opregnelse ikke hører hid, vare Aarsag i, at jeg ikke før mod Slutningen af Aaret 1823 begyndte paa den egentlige Udarbeidelse af Ordbogen, ved hvilken jeg nærmest fulgte min 1813 udgivne danske Haandordbog som Grundlag eller Ledetraad; men sammenholdt denne paa ny, deels med Langebeks fra A—L udførte Redaction af Rostgaards Ordregister; deels og fornemmelig, under stadig Benyttelse af Videnskabernes Selskabs Ordbog (Bogstaverne A—R), med den oprindelige Grundvold for dette Værk: Geheimeraad Moths allerede over 120 Aar gamle lexicalske Arbeide over det danske Sprog. Denne i en lang Periode, under Christian den Femtes Regiering, betydende og i en af Rigets vigtigste Embedsposter (som Oversecretair eller Præsident i det danske Cancellie) mægtige Mands Fortienester af et for sin Tid høist mærkværdigt, og fra flere Sider for Sproghistorien uundværligt og uvurdeerligt Værk, har jeg tidligere udviklet;*) og beskrevet den utrættelige, næsten utrolige Arbeidsflid og Tid, som han anvendte paa dette Foretagende, i en Række af nogle og tyve Aar; vel ikke uden Manges Medhielp, men dog med en derfor ikke mindre forbausende Udholdenhed og Anvendelse af egne Kræfter. "Moths colossale Plan var intet "mindre, end at forene i et eneste Værk ikke blot hvad det danske Talesprog og "Skriftsprog, i ældre og nyere Tid, havde havt i Eie, af enkelte og sammensatte Ord, af særegne Udtryk, Talemaader og Ordsprog, uden at udelade "enten de ældste og meest uforstaaelige Ord, de laveste og meest trivielle Udtryk, "eller saadanne Ord, som blot forekomme i Almuens Dialecter; men endog alle

---

*) "Historisk Udsigt over de danske Ordbogsarbeider i det 17de og 18de Aarh. af Geheimeraad Matthias Moth, Conferentsraad Fr. Rostgaard, og Etatsraad J. Langebek." Kbh. 1827. 4. (Aftrykt af Nye Danske Magazin 5te Bind.)

"Konstord, geographiske, historiske og mythologiske Særnavne, den hele videnskabelige Terminologie og en stor Mængde reent fremmede, kun ved en forandret Endelse fordanskede Ord."*) Hertil havde han skaffet sig Medhielpere ved at lade Præster og andre studerede Personer overalt i Landet, deels samle og udarbeide Udkast til enkelte Bogstaver af en dansk Ordbog; deels giøre Samlinger af Almuesord og Udtryk, enhver i sin Egn. Et saa uhyre, og man kan sige, hos os fra de første Elementer optaget Værk, bragte Geheimeraad Moth virkelig i Stand i Haandskrift, og med den Udstrækning, som hans samlede Materialier til Værket vare i Stand til at give det. Det vilde have været til overordentlig Nytte for Sproget, dets Historie og Lexikographie, om hans store Ordbogsarbeide (uden sammes særskilt ordnede techniske og videnskabelige Deel, som den mindst nyttige) var blevet trykket aldeles uforandret, saaledes som han tilsidst, efter flere Omarbeidelser, havde nedskrevet det. Vi havde da vel ikke besiddet en kritisk dansk Ordbog; ei heller en saadan, der fuldstændigen omfattede Sprogets nuværende Brug og Udstrækning; men et paa sig selv beroende, yderst vigtigt historisk Bidrag til Kundskab om Sprogbrugen og Ordforraadet i vort Modersmaal, saaledes som det var ved Overgangen fra det 17de til det 18de Aarhundrede; og det ikke allene i Skriftsproget, for saa vidt som et saadant paa den Tid var til, men ogsaa i den mundtlige Tales Udtryk, lige indtil Almuens og Hverdagssprogets laveste Kreds. Da en saadan Udgivelse af Moths Ordbog ikke har fundet Sted, vil hans Haandskrift aldrig tabe den Værdi, det har som en vigtig Kilde for Sprogets Historie, baade i grammaticalsk og lexicalsk Henseende; og det en Kilde, som Sprogforskeren aldrig kan aflade at raadføre sig med, fordi den i det sildigere og rigere, men mere uselvstændige Forraadskammer for den danske Lexikographie hverken aldeles fuldstændigt

*) Det fortiener vel Opmærksomhed, at Moths Plan, i hvormeget den endog i visse Dele synes at strække sig videre end de Grændser, som videnskabelig Eenhed og Consequents synes at forestrive Lexikographien i et levende Skriftsprog, dog selv i vor Tid har fundet Efterfolgere. Man kan saaledes nævne Th. Heinsius, hvis "Volksthümliches Wörterbuch der deutschen Sprache" (i Hovedsagen et Udtog af Adelungs og Campes Ordbøger) har den Egenhed, at indbefatte Dialectsproget, eller Ord af alle Tydsklands Mundarter; og Todd, som i sin engelske Ordbog, en foreget Udgave af Johnsons, bl. a. har beriget dennes Værk med en stor Mængde ganske forældede Ord og Udtryk. Men endnu nylig, og i Rusland, hvor der siden 1783, da det russiske Academie stiftedes, er giort meget for Lexikographien, har Moths Ordbogsplan fundet et Slags Forsvar. Den bekiendte russiske Statsmand og Sprogforsker, Senator og Admiral Alex. Schischkow, Præsident i det russiske Academie, har i sine "Bemærkninger over en tilkommende ny Bearbeidelse af den russiske Ordbog" (Untersuchungen üb. die Sprache, in den Nachrichten der Russ. Academie. Aus dem Russ. übers. 1 Th. Petersb. 1826. S. 15 o. f.) udstrakt Begrebet om dennes Indhold og Omfang meget vidt; ja fra en vis Side endnu videre, end Moth. I Følge Schischkows Definition kan et Sprog siges at bestaae af "alle os "bekiendte Ord, som blandt alle Mennesker, i den nærværende og forbigangne Tid, ere "eller engang have været brugelige, og som findes i Bøger." Men ogsaa denne Definition er ham endnu ikke tilstrækkelig. Han udvider den derfor ikke allene til alle Landskabsord, eller Almuesudtryk, som forekomme i russiske Provindsers Dialecter; men endog til alle Ord af slavonisk Rod i og uden for Ruslands Grændser, som enten oplyse russiske Ords Afstammelse, eller som kunne overføres i det Russiske Sprog og der træde i Stedet for fremmede. Skiøndt de slaviske Dialecter, som tales i Polen, Bøhmen, Mähren, Krain, Illyrien, o. s. v., ere forskiellige fra den russiske Dialect "saa have vi dog alle, siger han, et fælleds Tungemaal." Slavoniske Ord, som nu kun bruges i Polen, have tilforn ogsaa været russiske, og findes f. Ex. i Nestors Aarbøger; til mange russiske Ord maa Roden søges i det Bøhmiske, Polske, Illyriske, o. s. v. Vilde vi anvende Schischkows System paa det danske Sprog, saa maatte en dansk Ordbog ikke allene optage de danske Landskabsord, men ogsaa en stor Mængde islandske, angelsachsiske, gammeltydske og svenske Ord.

er benyttet; eller saaledes, at man overalt havde affondret Moths Text fra sildigere Medarbeideres Tillæg til og Omdannelse af denne Text, hvoraf den allerstørste Deel vel er til i Videnskabernes Selskabs Ordbog; men sammensmeltet med nyere Bestanddele.

Moth nøiedes ikke med at give danske Ordforklaringer, men vilde tillige bringe en dansk-latinsk Ordbog i Stand, og tilføiede overalt en fra classiske Forfatteres Skrivebrug hentet latinsk Oversættelse, ikke allene af hvert Ord i dets forskiellige Bemærkelser, men af enhver dansk Talemaade. Ved denne til to Sprog deelte Opmærksomhed kunde den nøiagtigere Udvikling af Modersmaalets Sprog-Egenheder vel ikke altid vinde; men at man hos Moth ikke finder de danske Præpositioner, Adverbier og flere Ordclasser, hvis forskiellige Brug og Betydninger, naar de i nogen Fuldstændighed skulle angives, udkræve meget Arbeide og dybere Sprogforskning, saa udførligt og nøiagtigt behandlede, som man nu vil fordre det: kan ei lægges en Ordbogskriver til Last, i hvis Tidsalder philosophisk Sproglære og dansk Sprogkritik ei engang kiendtes af Navn. Det er allerede saare meget, at man hos Moth ikke savner en temmelig Fuldstændighed i Angivelsen af de danske Substantivers, Adjectivers og Verbers Bemærkelser, og de sidstes Brug og Forbindelse med Præpositioner. Heri har dog Moth begaaet den (paa en næsten ubegribelig Maade ogsaa til Videnskabernes Selskabs Ordbog forplantede) Feil: at han for en stor Deel forvirrer eller sammenblander den forskiellige Brug og Bemærkelse af de med Præpositioner forenede Verber, naar disse have Præpositionen vedhængt foran, og naar den adskilt følger efter samme — en Feil, der ophæver en af de væsentligste og vigtigste Eiendommeligheder ved den danske Sprogbrug. Det bør derimod nævnes som en af Moths sande Fortienester i hans Ordbogsarbeider: at han i sit Sprog og i sine Ordforklaringer intet kiender til Germanismer og tydske Vendinger; hvortil ei kan regnes, at man i hans Ordbøger finder en heel Deel nyere Ord af tydsk Art og Oprindelse, som allerede i hans Tid vare overførte af dette Sprog, eller som han tildeels selv først har dannet og brugt. Men langt hyppigere har han, ved Anvendelse af vort Modersmaals egen Dannelighed, tilveiebragt en Mængde Ord for at udtrykke fremmede Begreber, særdeles i Videnskaber og Konster; af hvilke Ord endeel just ei kunne kaldes heldige, og hvoraf overhovedet ikke mange ere gaaede over i Sprogbrugen, af den naturlige Grund, at Moths Ordbogsarbeider bleve henliggende og saa godt som ukiendte. Dette, saavelsom en anden Omstændighed ved de Mothske Ordbøger: at man næsten ingensteds der finder angivet, fra hvilken Kilde et nu ubekiendt eller ualmindeligt og sieldent dansk Ord er taget, og at de allevegne fra, af norske og danske Dialecter samlede Almuesord, blandede med ikke faa islandske eller gammelnordiske Ord, som hverken vort Skriftsprog eller de danske Mundarter have optaget, yderst sielden af Moth ere betegnede som saadanne, forvolder, at hans Ordbøger nødvendigen maa benyttes med langt større Forsigtighed og Kritik, end det, især i de to første Bind af Videnskabernes Selskabs Ordbog er skeet. Man har nemlig her, for det meste uden udmærkende Affondring, optaget og anført som dansk næsten ethvert Ord, enhver Bemærkelse, der findes i de Mothske Ordbøger, uden Hensyn til, om de ere endnu brugelige, eller ubrugelige, om de tilhøre det dannede Skriftsprog, Provindsernes Dialecter, Hverdagstalen, eller Modersmaalets uddøde Verden; og uden at angive denne Ordenes forskiellige Gyldighed. — I Forbigaaende vil jeg her indskyde den Erindring: at jeg derimod, under min stadige Brug af Moths Arbeider, omhyggelig har vogtet mig for, af denne eller andre Kilder at optage noget Ord eller nogen Bemærkelse, der ikke fandt Hiemmel i den nærværende almindelige Sprogbrug, uden at udmærke det som forældet, sieldent,

eller usædvanligt*) (thi af Grunde, der længere hen komme til Omtale, kunde ikke alt det Sprogstof, man henregner til hiin Classe, udelukkes). Man vil derfor heller ikke finde Moths Auctoritet anført paa alle de Steder, hvor hans Ordbøger have været min Kilde; men fornemmelig der, hvor jeg har fundet Anledning til af samme at optage sieldnere, og mindre bekiendte danske Ord og Udtryk, eller hans egne uforandrede Ordforklaringer; for hvilke derfor Moths Navn burde staae som Auctoritet.

Uden her videre at indlade mig paa at angive flere Eiendommeligheder eller Mangler ved Moths lexicalske Værker, hvis Fortieneste af at have samlet og bevaret en overordentlig rig, om endog i sine Bestanddele blandet dansk Sprogskat, bliver uforgængelig: vil jeg kun endnu, af min tidligere og udførligere Charakteristik af bemeldte Arbeider, gientage dette: "at en af deres største og "vigtigste Fuldkommenheder er den Rigdom af ægte danske Talemaader, "den Mængde af Idiotismer, Ordsprog og Mundheld, som næsten ved ethvert "Ord findes samlede, og hvorved saa meget af vort Modersmaals eiendommelige "Kiærne og indvortes Væsen er bragt for Dagen." Ogsaa fra denne Side har jeg ikke ladet disse Skatte, som den danske Lexikographies Fader samlede for en Efterverden, det i meer end et Aarhundrede blev ubekiendt med Omfanget af hans store Fortienester, være ubenyttede. Men uagtet jeg, baade af denne Hovedkilde, af Rostgaards og Langebeks Ordbøger, med flere andre Kilder (Holbergs Skrifter f. Ex.), og af min egen Kundskab til den danske Sprogbrug, øste rigeligt nok, for at medgive min Ordbog en ikke ringe Mængde af Talemaader og Sprog-Egenheder eller Idiotismer, som høre til det levende Sprogs endnu gieldende Brug og aandeligt virkende Organisme: saae jeg mig dog heri indskrænket ved Ordbogens Grændser og ved dens nærmeste Bestemmelse, at være en Tolk for det rene, det dannede Skriftsprogs rigtige Brug i vor nærværende Alder.

Men en slig Sprogbrug kan i et levende Tungemaal dog ei paa noget Tidspunkt, altsaa heller ei i vor Alder, tænkes som fængslet eller bunden til en vis, engang for alle afsluttet Grændse; og det ligesaa lidt en Grændse, der aldeles afskar Brugen fra alt Sammenhæng med det forbigangne, eller (som man siger) forældede Sprogliv, som en saadan, der skulde standse Sprogets stigende Udvikling, eller dets omskiftende Skikkelse i tilkommende Tider. Fra begge Sider gives der imidlertid en betingende Grundsætning for Brugens Lovskraft, for Gyldigheden af dens Regler eller Forskrifter, og for dens Grændsers Udstrækning; og denne Grundsætning udgaaer fra Talens Væsen og Formaal. "Vi tale eller skrive et Sprog, for at blive forstaaede af Andre, som tale eller skrive det; og Fornuftens evige Lov byder: at vi ville opnaae denne Hensigt paa den fuldkommenste og paa den letteste Maade."**) Almindelighed i den

*) Jeg har nemlig ved Benævnelsen forældet især villet udmærke de Ord og Udtryk, der, skiøndt brugbare, kunne ansees for aldeles at have tabt sig af den nærværende Sprogbrug; ved sieldent derimod de Ord, som vel endnu stundom forekomme, men ikke ofte; ved usædvanligt et Ord, om hvis Brug og Forekomst man kan have Uvished — Alt under Forudsætning af, at saadanne Ord til rette Tid og Sted dog endnu kunne være brugbare. Undertiden er ogsaa paa den anden Side ved enkelte nydannede Ord, af en eller anden Grund, deres sildigere Opkomst bemærket, enten ved at nævne Forfatteren, der har brugt dem; eller ved at angive deres Nyhed (N. O. ell. nyt O.) hvorved jeg overhovedet har ville tilkiendegive, at saadanne Ord omtrent i de sidst forløbne 30—50 Aar er opkomne.

**) Jvf. min videre Udvikling af Begrebet om Sprogbrug, dens Natur, Gyldighed og Udstrækning, i Maanedsskrift for Literatur. V. Bd. S. 296—302 og i mit Nordiske Tidsskrift I. Bd. S. 578—582, hvormed bl. a. kan jævnføres Marmontels skarpsindige Afhandling: de l'autorité de l'usage sur la langue. (Tablettes d'un curieux. Brux. 1789. T. I. p. 322—365.)

Betegning af Tanker, som er Ordenes Bestemmelse, eller med et andet Udtryk Forstaaelighed, er derfor det herskende Princip for Brugen, som gieldende Sproglov, og Prøvestenen for en rigtig Anvendelse af denne Lov. Hiin Almindelighed i Sprogets Betegnings-Evne fordrer Eenhed og Overeensstemmelse i Anvendelsen af de betegnende Midler (Ord eller enkelte Udtryk, Udsagn eller Sætninger, og Talebygning eller Perioder.) En saadan Eenhed er det, man kalder Sprogrigtighed; og denne er igien tre Slags: den grammaticalske, den lexicalske og den stilistiske. Den sidste, skiøndt af mere almindelig logisk og æsthetisk Natur, behøver og forudsætter dog et vist givet Sprog for at opnaae en fast Anvendelse. Den grammaticalske Sprogrigtighed, allene betinget ved ethvert enkelt Sprogs positive Vedtægt eller Brug, er den strengeste, eller den, som allermindst tillader enten at gaae tilbage til uddøde Former, eller at ville danne nye og vilkaarlige. Derimod grunder vel ogsaa den lexicalske Sprogrigtighed sig baade paa Anvendelsen af de rette Ord, og paa at bruge dem i deres rigtige Mening i ethvert Tilfælde, hvor de finere Modificationer af Tankens Udtryk beroe paa, at dette paa det nøieste staaer i Samklang med Sprogbrugens Vedtægt; men her indtræder dog hiint Forhold af et Slægtskab imellem den nærværende, den nyere Sprogbrug og en ældre og forbigangen Tids. "Forstaaeligheden, en vis, let og strax opstaaende Fortrolighed giennem Øret og Sprogsandsen med mange enkelte Bestanddele af det ældre Sprog eller den ældre Talebrug, er ligesom Prøvestenen for, hvormeget af denne der kan siges at have bevaret sin Gyldighed og Brugbarhed." — Det er derfor ogsaa egentlig allene ved denne Prøve, at det lader sig afgiøre, hvilke af de saakaldte forældede Ord, Udtryk og Talemaader der kunne finde Plads i en Ordbog over det nærværende Sprog; fordi de nemlig ere af en saadan Beskaffenhed, at de ikke, ved at gaae af Brug, tillige have ophørt at være beslægtede med den nyere Talebrug, og fordi de altsaa ikke blot ere forstaaelige, men ogsaa, under de fornødne Betingelser, brugelige, ja maaskee endog af fortrinligt Værd, hvor de til rette Tid og Sted anvendes.

Det er Hensynet til disse Betingelser, som fortrinlig har ledet mig i at udstrække min Ordbogs Omfang, skiøndt nærmest indskrænket til den nuværende Sprogbrugs Ordforraad, ogsaa til ældre danske Forfatteres Skrifter; men ligesom overhovedet kun det levende Princip i Sprogets Aand, Slægtskabet giennem Ordenes almene Forstaaelighed, her har været min Leder og Rettesnor: saaledes har jeg ikke blot maattet tage et nødvendigt Hensyn til Ordbogens Hovedformaal, at fremstille det nærværende Sprog; men jeg har ogsaa været indskrænket ved Grændserne for min Arbeidskraft. I den Fortegnelse, som nedenfor vil blive meddeelt over de til Ordbogen benyttede danske Forfattere, vil man ogsaa finde enkelte, fra vor Literaturs tidligste Begyndelse; men Sprogstoffet, som disse frembyde til en dansk Ordbog, er jeg saa langt fra at have udtømt, at jeg egentlig snarere kan siges at have viist, hvorledes det i denne Hensigt kan benyttes; og jeg har overhovedet her kun med strengere Udvalg optaget saadanne forældede Ord, hvis aflagte Brug har efterladt et Savn i Sproget, som tillige ere almeen forstaaelige og derfor kunne fortiene Fornyelse (særdeles, naar de virkelig af nyere Forfattere igien ere optagne;) eller enkelte af saadanne, som paa en eller anden Maade kunne være nødvendige eller tienlige til at oplyse endnu brugelige Ord og disses Betydning.

For nu endvidere at sætte Læseren i Stand til, at danne sig en Forestilling om de vigtigste Punkter i Planen for min Ordbog, og om dens Indretning og Bestemmelse, troer jeg det nyttigt at meddele følgende Uddrag af en Anmeldelse, hvori jeg i Aaret 1827 offentlig bekiendtgiorde dens foreståaende

Udgivelse; i det jeg tillige, ved hist og her tilføiede Bemærkninger og Exempler, nærmere oplyser disse Hovedpunkter:

"Det er en Ordbog over det danske Sprog i dets levende Skikkelse, med nærmest Hensyn paa Skriftsproget, men tillige omfattende Alt, hvad der hører til Sproget i den almindelige og dannede Talebrug, (hvis Auctoritet i ethvert tvivlsomt Tilfælde sættes over Sproglæreres vilkaarlige Forskrifter) i dette Sprogs hele Eiendommelighed og linguistiske Rigdom, i den rigtige Bøining, Sammensætning, Anvendelse og Forbindelse af Ordene, som Forfatteren har søgt at tilveiebringe, med Stræben efter fornøden Fuldstændighed; men tillige med Udelukkelse af alt uvæsentligt, Planen uvedkommende: Alt, hvad ei bør søges i en almindelig Ordbog over det danske Sprog, saaledes som det forekommer i Skrift og dannet Tale; men nærmest i et danskt Glossarium og Dialectlexikon,*) eller i en technisk Ordbog. — Som en Følge heraf vil i denne danske Ordbog findes:

1. Ethvert i det dannede Tale- og Skriftsprog nuomstunder brugeligt danskt Hovedord (usammensat Ord), med Udvikling og Forklaring af dets forskiellige Bemærkelser, ordnede efter disses Forhold, og oplyste, deels ved selvdannede Exempler, deels ved ordret anførte Steder af de bedste danske Prosaikeres og Digteres Skrifter. Ganske nye, eller nylig opkomne, og endnu ei almindelig antagne Ord, forbigaaes enten reent; eller naar de indlemmes i Ordbogen, da skeer det stedse med den fornødne Kritik, og med Hensyn til deres sprogrigtige Dannelse, deres Værdi og Brugbarhed."

Om forældede Ords Optagelse er ovenfor talt. Ord af Almuesproget, eller Landskabsord, kan man i denne Ordbog mindst søge; og høist sielden er her taget Hensyn til et saadant Ord.

2. "Ethvert i Skriftsproget og i dannet Talebrug forekommende afledet eller afstammende Ord, saavelsom ogsaa de ved Sammensætning dannede; de sidste dog ei uden kritiskt Udvalg; saaledes at vel end ikke de nyeste sprogrigtigen dannede Ord udelukkes; men derimod alle saadanne Sammensætninger, der stride mod Sprogets Aand og Orddannelse, der give ingen, eller en falsk Mening, og overhovedet hverken have, eller nogentid kunne faae egentlig Gyldighed. — At der i Optagelsen af de sammensatte Ord ogsaa tages Hensyn paa Digtersproget, er naturligt; dog er heri en vis nødvendig lexicalsk Grændse antaget, og denne fornemmelig bestemt, deels ved de poetiske Ords logiske Rigtighed, deres eiendommelige Værdi, Fynd og udtryksfulde Klarhed; deels ved deres almene Brugbarhed i rhetorisk, eller overhovedet i høiere prosaisk Stiil."

Ved Ovenanførte kan endvidere bemærkes: at endskiøndt Ordbogens Bestemmelse og Grændser overalt have giort kritisk Udvalg til et høiere, eller mere herskende Øiemed, end den blotte Ordrigdom: saa er dog det danske Sprogs Beqvemhed til, ved Sammensætning at danne nye Udtryk og Ordformer, en saa eiendommelig og væsentlig Beskaffenhed ved Sproget, at den nødvendigen maatte medvirke til, at jeg bestræbte mig for at indlemme saa stor en Mængde sprogrigtige og brugelige Ord af dette Slags, som det, med Hensyn til Ordbogens Omfang, og under de stedfindende Vilkaar for dens Udarbeidelse, var muligt at opnaae. Man vil derfor finde en betydelig Mængde ei allene af

---

*) Ordbøger af denne Art, eller med udelukkende Hensyn til disse tvende Dele af det danske Tungemaals Ordskat, er det mit Forsæt særskilt at udgive; og af det danske Dialect-Lexikon er første Hefte alt under Pressen.

de næsten daglig fremvoxende Sammensætninger, der dannes med Substantivers Genitivus, og hvis Antal saa at sige kan voxe i det uendelige; men ogsaa af de ved Sammensætning med et Participium opstaaede verbale Adjectiver, hvis Dannelse ligeledes kan siges i det danske Sprog at være uden anden Grændse, end den, som Sprogtact og Brugen sætter. — Da Beqvemheden til at udvide Sprogets Omfang ved Sammensætning er en organisk Evne, der charakteriserer de skandinavisk-germaniske Sprog, som i ulige høiere Grad besidde den, end noget af de nyere, fra det Latinske nedstammende Tungemaal: er det saa meget vigtigere, at en Ordbog, hvis Formaal er at give en Fremstilling af et af hine Sprog, med alle dets Udtryksevner, for saa vidt som disse yttre sig i enkelte Ord, eller af Sprogets hele Ordrigdom og Ordfylde, heller ikke forbigaaer nogen saadan Ordform, hvorved den dannende Evne i et levende Sprog kundgiør sig. En dansk Ordbog kan derfor heller ikke udelade nogen Classe af sammensatte Ord, hvilke almindelig Sprogbrug og en rigtig Analogie meddele Gyldighed; end ei de, hvis Tilværelse paa en Maade kan kaldes ubestemt og deres Fremkomst og Brug vilkaarlig. I det mindste bør Ordbogen indeholde en saadan Mængde af alle deslige Ord, (for saavidt som disse virkelig danne een Ordform) at enhver Side af Sprogets Orddannelse bliver tilstrækkelig oplyst og forklaret. Af den Grund ere heller ikke de ved Sammensætning af et Substantiv med et activt eller passivisk Participium dannede verbale Adjectiver (f. Ex. agerdyrkende, haandfaaet, haandskreven, jordbrugende, vinterfældet, vintergiemt, vintergroet, og desl.) forbigaaede; da de baade udgiøre en charakteristisk Deel af den danske Sprogbygning; og ofte ere høist beqvemme og udtryksfulde Ordformer. Men det er saameget mere naturligt, at her kun gives et Udvalg af de almindeligste eller hyppigst forekommende af disse, for en stor Deel ganske nye Former, da deres Frembringelse er idelig voxende og underkastet Misbrug og Vilkaarlighed. Derfor ogsaa ere de verbale Adjectiver, hvis første Led er et Adjectiv eller Adverbium og det andet et Participium, (f. Ex. forttonet, langtrukken) optagne med mere Sparsomhed, end hine; da deres Dannelse, Brug og Mængde hidtil er mere ubestemt og vilkaarlig. Overhovedet vil man snart kunne overtyde sig om, at de her omtalte Ordformer høre til de sildigste i Sproget, i hvis Bedømmelse og Udvalg en Lexikograph bør være saa meget mere varsom og kritisk, som endeel af dette Slags verbale Adjectiver, der forekomme især hos Forfattere i bunden Stiil, meer ere til Byrde for Sproget, end til dets Berigelse; og mindre skyldes en afgiort Trang til slige Sammensætninger, end en magelig Skiødesløshed, der stundom betiener sig af Letheden i at danne dem, uden Hensyn til om det skeer med Smag og Agtelse for Sprogets Organisme.

Som Følge af ovenanførte kunde det ikke undgaaes, at mange saadanne Sammensætninger i det danske Sprog, hvis Betydning ved Ordets blotte Lyd, især for den Indfødte, af sig selv bliver forstaaelig, maatte forklares i Ordbogen; da dennes Begreb medfører, at den ikke blot skal opregne Ordene, men angive og beskrive deres Brug og Bemærkelser. Dog har jeg undertiden tilladt mig, blot at anføre adskillige sammensatte Ord, hvis aldeles enkelte Betydning ikke kan undgaae Nogen, der forstaaer det mindste af Sproget; og jeg har udeladt en stor Deel af de (i Videnskabernes Selskabs Ordbog optagne) Sammensætninger, hvor et Substantivs adjectiviske Anvendelse kun udtrykker den materielle Beskaffenhed, overført paa Gienstande, hvis Antal kan tænkes som uendeligt (f. Ex. Jernalen, Jernbismer, Jerngaffel, Jernhank, Jernkam, Jernring, og desl.) At ikke desmindre nogle af saadanne Ord, som uden Skade kunde være borte, ere blevne staaende i denne Ordbog, og enkelte (f. Ex. Jernbane), som ei burde savnes, ere forbigaaede: bør man billigen kun hen-

føre til de ufrivillige og næsten uundgaaelige Mangler ved et saadant Værk i dets første Skikkelse. — Endvidere er at mærke om de med danske Substantiver dannede, fra Ord af denne Classe udrundne simple Sammensætninger, at disses Dannelse er flere Slags; i det Hovedordet, eller det Substantiv, der danner Sammensætningens første Led, enten uforandret, i Nominativ, tilføies et andet Ord (Manddrab); eller det faaer Endelsen e, som Levning af en ældre gen. plur. (Mandebod), eller Endelsen s, som er den nuværende gen. sing. (Mandsdragt.) Disse Sammensætninger ere i Ordbogen under vedkommende Hovedord afsondrede; og i Almindelighed opregnede i ovenanførte Orden; de to første Classer, saa fuldstændigen, som det kunde skee, og som Planen medførte; den sidste mangengang indskrænket til de vigtige eller forhaandenværende Sammensætninger af denne Art; fordi Dannelsen af samme virkelig er af et ubestemmeligt voxende Antal. (Saaledes kunde under Mand f. Ex. endnu være anført: Mandsgierning, Mandshat, Mandshue, Mandskraft, Mandsskomager, Mandsstrømper, Mandstro, og a. fl.) De øvrige herhen hørende Sammensætningsformer (f. Ex. med Udeladelse af Substantivets Endebogstav e, saasom: Qvindfolk, ærgierrig; med Endelsen r: Fruerhund, Fruerpige; eller n: Fyrstendømme, Rosenkrands) ere ligeledes, under deres Hoved- eller Begyndelsesord adskilte og udmærkede fra de øvrige. — At der vel stundom kan være indløbet den Feiltagelse, at et eller andet sammensat eller afstammende Ord, som nærmest bør udledes fra et Verbum, er sat under det tilhørende Substantiv (f. Ex. Skrivedreng, Skriverstue, der maaskee rigtigere burde udledes af v. skrive), eller omvendt: tør jeg ikke frikiende mig for; og giver gierne denne og lignende Vildelser til Priis for et vist Slags velbekiendt Kritik, hvis Skadelyst dog sielden opnaaer sin egentlige Hensigt; thi hvad Skade tager en ny Kiole af at man børster den, om det endog skeer med vigtig Mine, megen Støi og mange Ophævelser over de Fnug og Duun, man har opdaget?

Med Hensyn til de poetiske, eller af Digtere indførte og i Digtersproget fortrinligen forekommende og brugelige Ord, maa det, foruden hvad ovenfor er sagt, bemærkes: at mange saadanne med Flid ere forbigaaede, som enten i sig selv ikke ere heldigt dannede (f. Ex. Stierneblik, S. Staffeldt; Morgenbølger, Ohlenschl.), eller som blot ere blevne til i en vis enkelt Forbindelse, eller, anvendte paa et eneste Tilfælde, have faaet en saa at sige individuel Tilværelse i det poetiske Sprog, i det metaphoriske Udtryk, eller den komiske Stiil. Der gives poetiske Ord, og pudseerlige eller komiske Udtryk, som ikke let ville blive tiere brugte, end af dem, der førstegang dannede dem; fordi de ere saa særegne, at de paa en Maade blive Opfinderens Eiendom, og at optage dem efter ham, et Slags Plagiat. I Ordbogen er derfor vel f. Ex. Orlogsstavn optaget, men ikke Orlogsørn. Neppe vil nogen, efter Sander, bruge dette sidste, ham saa at sige tilhørende Ord, saalidt som Bogbyggeri (Labyr. II. S. 70), Iisdom ("Kritikens Iisdom") og Lykkesteg efter Baggesen ("Jeg lugter nemlig hver en Lykkesteg." Poet. Epistl. S. 303); eller Rudesukker (den, som skriver Kiærlighedssuk paa Vinduesruder) efter Rahbek (Tilsk. 1792. S. 527.) Denne sidste Forfatter har saaledes dannet en overordentlig Mængde komiske Udtryk for enkelte Tilfælde, som aldrig kunne egne sig til Plads i en Ordbog (f. Ex. hvor han i et Nummer af Tilskueren beskriver opdigtede moralske Sygdomme: Aagertæring, Klubfeber, Lapsesmitte, Leffefeber, Skryderhoste, m. fl.) En Mængde andre nydannede, enten sammensatte eller afledede Ord, have, ved deres meer eller mindre uheldige eller urigtige Form, ikke kunnet finde Indgang i Sprogbrugen, eller bør, om endog

oftere anvendte, ikke erkiendes som gieldende, selv om de findes hos gode Forfattere. Af saadan Grund ere f. Ex. Ord som Antog (for: Klædning; Olufsen. Danm. Brændselv. S. 218), gudstienstlig (Bastholm. Hist. phil. Undersøg. S. 533), Noksomhed (Baggesen. Labyr. I. 45), Retsindgreb (A. Ørsted. Eunomia II. 115), Sædelov (A. Ørsted), sædet (cultiveret; "den sædede Europæer." Malling over Gerner. S. 16), at vedbevare (Malling over Geuß. S. 9), Viisling (F. Guldbergs Digte II. 51), og en Mængde lignende, forsætligen udeladt. Med endnu stærkere Grund er et ikke ringere Antal af barbariske Ord, der i den nyere og nyeste Tid, som slette Fordanskninger, næsten bogstavret ere overførte fra det tydske Sprog, eller, som Misfostere af Sprogskiødesløshed, endog forekomme hos berømte og gode Forfattere, forviiste af denne Ordbog, f. Ex. Underskiel, som O. Guldberg har brugt (Verd. Hist. I. 485); geleide og Hinderhold, som findes hos den ellers ved Sprogreenhed udmærkede Jacobi. (Saml. Skr. S. 9. 10); ruske, (det T. rauschen) hvormed Evald og Sneedorf have vanheldet deres Stiil, og som man har givet Plads i Videnskabernes Selskabs Ordbog; lispte, som baade Evald og Baggesen have brugt; og mange flere af den sidstes halvt eller heelt tydske, eller paa anden Maade barbariske Ord, f. Ex. at blikke, at skuddre, at svadse, rings, Flud, Snæv, Gruft, m. fl. Det er bekiendt nok, hvor stærkt endeel danske Forfattere i de sidste 50 Aar have heldet til en alt for rigelig, Sprogets Selvstændighed og Organisme skadende, Benyttelse af Letheden i at giøre Tydsk til Dansk; og det er allermindst den kritiske Ordbogsskrivers Sag, at fremme en magelig Vilkaarlighed og Skiødesløshed, der omsider reent vilde lamme al Stræben efter at opdyrke Sprogets egen Ager. — Til udelukkede Germanismer kan ogsaa regnes adskillige allerede hos Moth forekommende, men selvgiorte og overflødige Verber med den tydske Forstavelse be, og flere af samme Art, som enkelte Nyere have brugt; f. Ex. beblomme, beblæse, bebløde, bebusket (Baggesen), bedufte (Baggesen), berende, beseire, m. fl. At mangfoldige endnu slettere Ord, som ere optagne i Videnskabernes Selskabs Ordbog (allene af Sammensætninger med præpos. ind kunde giøres en lang Liste, f. Ex. indgemakt, indgetogen, Indgus, indhække, indsnive, indsnorpen, indsnue, indspodsk, indsvadse, indsvag, indsvelte, indtone, indtrætte, m. fl.) her ere forkastede: vil ei kunne undre Nogen.

En anden Sag er det med de, dog ikke ret mange Ord af tydsk (særdeles nedersaxisk) Oprindelse, som, uagtet deres slette og reent udanske Form og Bestanddele, have allerede i meer end et Aarhundrede fundet almindelig Indgang og Borgerskab i Sprogbrugen, f. Ex. beskiæftige, Bomolie, Bomuld, Døgenigt, Dørslag, Fastelavn, Fruentimmer, Gartner, Gebærder, Gemyt, geraade, Gevær, Jomfru, Kudsk, Mistbænk, Oberst, offentlig, radbrække, Spidsrod, Stervbo, Valdhorn, vidtløftig (hvortil egentlig ogsaa høre alle af det tydske stellen (at stede) og dets Afledninger overførte Ord; saasom stille, Stilling, fremstille, henstille, indstille.) Med de her anførte Ord er Øret, selv i den daglige Talebrug, allerede giennem et langt Tidsløb blevet saa fortroligt, at Ingen, ved at bruge dem, mere tænker paa deres, i det danske Sprog meer eller mindre meningsløse Dannelse. I en dansk Ordbog over det nærværende Sprog kunne de saameget mindre udelukkes, som nogle endog ere blevne aldeles uundværlige; men den Erindring er ikke overflødig: at Perioden for en saa vidt drevne Lethed i at giøre tydske Ord til danske overhovedet er forbi; og at Sproget, paa den Culturgrad, som det har opnaaet, fordrer en ulige strengere Omhu for Reenhed i Orddannelsen. At man vil savne mange nygiorte Ord af den Art,

som her sigtes til, kan derfor i det mindste ikke tilregnes mig som Udeladelsessynd; eftersom de med fuldt Vidende og Overlæg ere udelukkede. Jeg veed vel, hvor Grændsen er imellem lovlig Frihed i Orddannelsen, og lovløs Vilkaarlighed, der hverken agter Sprogbrugens, Sprogculturens, Smagens — ja end ei den sunde Fornufts Love; og jeg har i det mindste omhyggelig stræbt efter, ei at overskride hiin Grændse; om man endog i enkelte Tilfælde kan vise mig, at flere ellers gode og agtede Forfattere have giort det. Den eller de Enkeltes Brug af Barbarismer og slette Ord, kan ei give dem Gyldighed i Sproget — hvilken deslige Ord undertiden ei i et heelt Aarhundrede kunne vinde. Man finder saaledes allerede hist og her i Moths Ordbog barbariske, tydskagtige Udtryk, som endnu høres i daglig og skiødesløs Tale, eller forekomme hos ucorrecte Stilister; men uden at de kunne siges at være optagne i det danske Sprog. Selv den hyppigste Brug af et nydannet Ord, især i Talesproget, giver det ingen Auctoritet, og beviser intet for dets Brugbarhed i den rene Tale og gode Stiil, eller for dets Optagelighed i en Ordbog, saalænge det støder et for Sprogbrugen dannet Øre og den finere Sprogsands. Man vilde dog ei i en dansk Ordbog fra det 19de Aarhundrede søge Geburtsdag, skiøndt dette i hvert dansk Øre skærende Ord, der ikke eier meer end et eneste Bogstav, som tilhører os, endnu er saa aldeles hiemme i det almindelige, men derfor i dette Tilfælde ikke desmindre barbariske Omgangssprog, selv i dannede Kredse, at det er iblandt de største Sieldenheder, at høre en Dansk sige Fødselsdag. Men heller ei vil man af en saadan Ordbog kunne forvise f. Ex. det nydannede Plantenavn Kiærminde (der først indførtes som konstigt Slægtnavn af E. Viborg), da det hører til de allerhyppigst forekommende poetiske Udtryk, endskiøndt det aldrig falder nogen Dansk ind at bruge det i Talen.

Med det her anførte staaer den følgende Artikel af Ordbogens, ved dens Plan bestemte Indhold, ikke i Modsigelse:

3. "Fremmede Ord, der ved almindelig Brug i dannet Tale og i Skriftsproget, og tildeels ved at modtage dansk Endelse, have faaet den fornødne Borgerret, og ere blevne ligesaa almeenforstaaelige, som de oprindelige danske Ord; hvorimod alle, ældre og nyere, slet dannede, overflødige, især af det Franske og Tydske optagne Ord, som hverken ere eller kunne blive indlemmede i vor eiendommelige Sprogbrug, udelades; og ved endeel overflødige fremmede Ord henvises blot til de danske, som fuldkommen udfylde hines Plads."

Det lader sig ikke negte, at Indlemmelsen af fremmede Ord, og i Særdeleshed Ord af latinsk, fransk, og overhovedet hverken af skandinavisk eller germanisk Rod, i en dansk Ordbog, fra et vist Synspunkt kan ansees for urigtig; og i det mindste ikke let kan gaae ud fra nogen aldeles fast og følgeret Grundsætning. Jeg forudseer derfor ogsaa, at den, skiøndt meget sparsomme Optagelse af deslige Ord, jeg har tilladt mig, vil af den strenge lexikographiske Kritik kunne lægges mig til Last. Dette Slags Ord, kan man sige, kunne aldrig (som ogsaa ovenfor er bemærket), vinde egentlig Indfødsret i vort Tungemaal; de beholde stedse deres Stempel som fremmede, og maa saaledes bestandig udgiøre en uorganisk Bestanddeel af en Ordbog over det danske Tungemaal. Deres Brug er end videre vilkaarlig, og omskiftelig, eller kun bunden til et vist Tidsrum; de ere Giæster, som komme og gaae, men næsten aldrig vinde varigt Borgerskab i Sprogets Hiem. *)

*) Af de her antagne Grunde vil ogsaa Schischkow (i sin ovenanførte Afhandling) have alle fremmede Ord (ɔ: som ei have russisk eller slavonisk Rod) udelukkede af den russiske Ordbog. (Man jævnføre hans herfor angivne Grunde i det anf. Skrift S. 26—29). Imidlertid tilstaaer han dog, (S. 28) at da et Onde undertiden bliver saa rodfæstet, at

Men paa den anden Side ere dog endeel af saadanne Ord gængse i den daglige Talebrug, ja selv blandt Almuen, og for enhver Dansktalende ligesaa forstaaelige, som Ord af ægte nordisk Rod — ja undertiden langt mere, end saadanne af disse, der ere meer eller mindre forældede. De allerfleste, som bruge en dansk Ordbog, vilde stødes, som ved et utilgiveligt Savn, om slige Ord manglede, som f. Ex. Canal, Cancellie, Candidat, Cattun, Charakteer, Classe, Confirmation, confirmere, Credit, Kaffee, Kammerat, Kanon, Kaper, og desl. fl. Mange af deslige fremmede Ord have ikke allene antaget dansk Endelse og danske Bøininger, men endog dannet en Stamme af sammensatte og afledede Ord. Hver Borger og Bonde i Danmark kiender til Credit, baade Tingen selv og Navnet; men ikke mindre hyppigt og almindeligt hører man tale om Creditorer og om at creditere. For Ordbogsskriveren bliver derfor neppe anden Udvei, end den, som jeg baade her, og i min 1813 udgivne Haand-Ordbog, har fulgt: kun at optage de mest almindelige, eller i Brugen hyppigste og uundværligste af dette Slags Ord; at udmærke dem som fremmede eller udanske; og at giøre opmærksom paa ethvert, der kan ombyttes med et indfødt Ord.

4. "De almindeligste, i daglig Tale jævnligen forekommende techniske Ord og Udtryk (Konstord); især saadanne, der kunne ansees for at være af oprindelig dansk Herkomst, eller nedstamme fra en dansk Rod. Hertil kan ogsaa henføres virkelige (ikke selvgiorte) danske Navne paa de hyppigst forekommende indenlandske Dyr og Planter, der overalt oplyses ved Tilføielse af de latinske systematiske Benævnelser."

5. "Af danske videnskabelige Udtryk optages især de vigtigste juridiske og philosophiske, der forklares med Korthed og Tydelighed, og ved hvis Indlemmelse i Ordbogen man troer at kunne give den en forøget Brugbarhed, saavel for den practiske Embedsmand, som for Enhver, der i sit skriftlige Foredrag vil beflitte sig paa Rigtighed, Klarhed og Tydelighed."

I Henseende til de techniske Ord, eller Konstordene, er det min Mening, at disse vel egentlig nærmest bør komme i Betragtning til Optagelse i en almindelig Ordbog, for saa vidt som de høre til Sprogets rene Bestanddele; eller for saa vidt som de, enten ved Afstammelse fra og Slægtskab med andre Ord i Sproget, eller som oprindelige Rodord, virkelig udgiøre en Deel af det indenlandske Sprogstof. Erholder man engang en fuldstændig, med den fornødne Kritik og strenge Nøiagtighed udarbeidet dansk technisk Ordbog, da vil det være saa meget mere tilstrækkeligt, i et almindeligt Lexikon over Sproget kun at indlemme de techniske Ord, der tilhøre Sprogets oprindelige og gamle Stof, eller paa en eller anden Maade linguistisk kunne oplyse samme. Hertil f. Ex. bør upaatvivlelig henregnes alle indenlandske og indfødte Benævnelser paa Naturgienstande, særdeles Dyr og Planter, hvoraf blandt andet mange Eenstavelsesord uden Tvivl høre til Sprogets allerældste Eiendom. At udvide Indlemmelsen af techniske Udtryk i en almindelig Ordbog til alle dem, der Tid efter anden ligefrem ere overførte fra det høitydske, nedertydske og hollandske Sprog, og i en meer eller mindre udenlandsk Form bruges i Konster, Haandværker, Sysler og Næringsbrug i Danmark: vilde derimod være, at gaae uden for de linguistiske Grændser for en saadan Ordbog, der vil skille Sprogets Eiendom fra dets laante Besid-

---

det kan blive til Nodvendighed, saa kan dog Regelen for den strenge Udelukkelse af udenlandske Ord tilstede enkelte Undtagelser; men disse maa være saa faa som muligt, og kun finde Sted ved de ganske almindelig brugelige og uundværlige fremmede Ord.

delser. Men Grændsen i den Henseende er ikke altid let at drage; og endnu mindre tør, saaledes som der hidtil er forarbeidet, den Enkelte, som ei kunde opoffre en heel Række Aars udelukkende Arbeide herpaa, giøre sig Haab om, med Fuldstændighed og Nøiagtighed at kunne samle, afsondre og forklare Alt, hvad den kritiske Sprogkiender vilde henregne til den førstnævnte Afdeling af vore techniske Ord. Ikke engang over Konstordene, der høre til saa ældgamle og eiendommelige Sysler i Danmark, som Agerbrug, Fiskeri og Søfart, eier man fuldstændige Fortegnelser eller nøiagtige Forklaringer, der tillige overalt skielne imellem de almindelig bekiendte og brugelige, og de i enkelte Landskaber gængse Benævnelser. Endnu mindre gives der nogen dansk Haandværksordbog; og hvad man finder adspredt i Lexika, eller i enkelte, tildeels oversatte Skrifter i det techniske Fag, er langt fra at være tilstrækkeligt, eller altid paalideligt for en Sprogforsker; det sidste saameget mindre, som der i endeel af saadanne Skrifter ikke giøres Forskiel paa de, i vedkommende Sprogkreds gangbare og gieldende Udtryk (hvilke, i hvor slette de endog mangen Gang ere, dog, i det mindste i denne deres Kreds, have Brugens Gyldighed), og nydannede, af denne eller hiin Forfatter opfundne, som maaskee kunne være bedre og mere sprogrigtige Benævnelser — men som Haandværksmanden eller Fabrikarbeideren ikke kiender, eller ikke forstaaer. Til **Moths** Plan hørte ogsaa, at indlemme alle danske techniske Ord i sit colossale Lexikon; og virkelig indeholder dette en Mængde endnu brugelige; men tillige en heel Deel selvgiorte, eller nu ikke længere bekiendte. I Videnskabernes Selskabs Ordbog finder man (foruden de Mothske Ord) ligeledes kun Fragmenter, og det stundom ikke meget nøiagtige, til dette Slags Ordkundskab. Under saadanne Omstændigheder var der for mig, og efter min Plan, ikke andet at giøre, end at samle de almindeligste og hyppigst forekommende danske techniske Ord, af den ovenanførte Beskaffenhed, og at sørge for, at faae disse saa nøiagtigt, som muligt forklarede. At enkelte sieldnere forekommende Ord af den Art, enkelte Ord, der røbe deres fremmede Sproghiem og Slægtskab, ogsaa have fundet Veien ind i denne Ordbog, vil man saameget lettere oversee: som Antallet af techniske Ord i samme overhovedet er langt mindre, end jeg ønskede det. — Til Forklaringen over disse, saavelsom over en Deel videnskabelige Ord, har jeg jævnligen søgt og fundet Hielp hos adskillige af mine Venner; og bør jeg saaledes blandt andre med Tak nævne Hr. Professor **Ursin** som den, der oftest i saadanne Tilfælde har været mig behielpelig.

En Classe af særegne eller videnskabelige Udtryk, som fortrinligen fortiene den danske Ordbogskrivers Opmærksomhed, ere de, som forekomme i Lovene og i det danske Lovsprog. Disse ere næsten uden Undtagelse, især naar vi ikke holde os til den nyeste Tid, af ægte dansk Rod og nordisk Oprindelse; og udgiøre saaledes i enhver Henseende en eiendommelig, vigtig og rig Deel af det indfødte Tungemaal. Jeg har derfor heller ikke undladt, deels ved egen Læsning af Retskilder og Skrifter over den danske Lovkyndighed, deels ved at benytte forhaandenværende Hielpemidler (saasom **Dr. G. L. Badens** juridiske Ordbog) at samle og efter Ordbogens Plan, saa kort som muligt, at forklare de vigtigste Ord, Udtryk og Talemaader, som forekomme i det danske Lovsprog. Men ligesom jeg ogsaa her bestandigen maatte have denne Ordbogs Bestemmelse og Grændser for Øie: saaledes var det særdeles nødvendigt, at agte paa Grændseskiellet imellem Lovsprogets endnu brugelige, og dets forældede Ordforraad; og jeg er derfor i Benyttelsen af Kilderne til samme ikke gaaet længere tilbage i Tiden, end til Kong Christian den Femtes endnu gieldende danske Lov.

6. "Alle Ord, hvor saadant finder Anvendelse, anføres med Hensyn til deres Slægtskab, eller de umiddelbart afstammende og sammen-

satte Ord under vedkommende Hovedord — en Fremgangsmaade, der i en dansk Ordbog, formedelst en stor og næsten almindelig Simpelhed i den danske Orddannelse, er den naturligste, og aldeles ingen Vanskelighed medfører ved Brugen. I ethvert Tilfælde, hvor det kunde synes noget vanskeligere (saasom ved Vocalforandring) at finde et afledet eller sammensat Ord under Stammeordet, er der paa vedkommende Sted i Bogstavrækken henviist til samme. Denne Bogens etymologiske Orden medfører blandt andet den væsentlige og betydelige Fordeel, at den, der vil bruge samme for at danne og befæste sin Kundskab til Modersmaalets Sprogrigdom, og erhverve Sikkerhed i sammes rigtige Anvendelse, finder enhver Ordfamilie for det meste samlet paa eet Sted; og ved at kunne med Lethed og i Hast overskue de beslægtede Ord, ofte kan vinde betydeligt i Sprogkundskab."

Med Hensyn til den her berørte Beskaffenhed ved Ordbogen troer jeg, at den Fremgangsmaade, som er fulgt i at samle og ordne de afledede og sammensatte Ord under deres Hovedord, meget let, og efter en kort Brug af Ordbogen, vil falde enhver i Øinene; og at det derfor vilde være overflødigt, her at giøre Rede for hver enkelt Omstændighed, som vedkommer denne Deel af Bogens mechaniske Indretning. Jeg bemærker blot, at man, ogsaa ved at bedømme denne, ikke bør glemme, hvor nødvendigt det var at tage Hensyn til Bogens materielle Omfang; og at dettes Sammenpresning giorde det umuligt at sørge for den større Lethed og Beqvemmelighed i at opsøge og finde afledede og sammensatte Ord, naar disse ved Indrykning, ved forskiellig Tryk, eller andre Midler, havde været mere afsondrede fra Stammeordene. Man vil imidlertid finde, at jeg undertiden har adskilt nogle af de første (afledede) Ord fra deres Ordslægt, naar de i Bogstavrækken kunde følge umiddelbart efter Stammeordet, for derved, hvor det saaledes lod sig giøre, at formindske Slægtens sammenpakkede Ordmasse. — Enkelte afstammende Ord, som formedelst Vocalforandring, eller i deres hele Form ere meget stærkt afvigende fra Rodordet, har jeg vel ogsaa stundom adskilt derfra, og hensat paa deres ved Bogstavrækken bestemte Plads; men i disse Tilfælde er da stedse henviist til samme under Hovedordet. I Almindelighed maa det bemærkes, at de fiernere Afstammelser, f. Ex. ved Forstavelser (befæste af fast, forvolde af volde, og desl.), eller ved middelbar Afledning (f. Ex. myrde af Mord, rømme af Rum, eller Sæd af at saae, og desl.), næsten aldrig ere anførte under Hoved- eller Stammeordet; men i Bogstavrækken. Overhovedet maa man ikke glemme, at min Plan ikke medførte, at give en streng etymologisk Ordbog, hvori Ordenes Slægtskab og Afstammelse i ethvert Tilfælde, og indtil de fierneste Slægtled, skulde blive den ledende Grund for deres Ordning og Sammenstilling; men at den valgte Orden er en blandet alphabetisk-etymologisk; hvilken jeg anseer for den gavnligste og beqvemmeste for denne Ordbogs practiske Brug.

7. "I at angive Ordenes Betydning og forskiellige Bemærkelser har man stræbt at forene logisk Bestemthed, og en paa historisk-kritisk Kundskab til Sprogbrugen bygget Nøiagtighed, med Klarhed og Korthed. Saavidt en Ordbog tillader det, er ogsaa det Grammaticalske ved Ordenes rigtige Bøininger, Brug og Forbindelser oplyst; overalt efter Sprogbrugens Lovbog, og med Forkastelse af vilkaarlige Paafund og selvgiorte Regler hos Sproglærere. — Præpositioners og andre Partiklers Brug i det danske Sprog vil man, saavidt Rummet og Bogens Bestemmelse tillader det, her første Gang finde udviklet med nogenlunde Fuldstændighed. Tillægget nogenlunde er ei overflødigt; thi absolut Fuldstændighed i en saadan Udvikling vilde allene fordre et eget Værk."

Skulde jeg her foretage mig, udførligen at udvikle og oplyse de faa og korte Træk, hvormed de sidst anførte Linier af Ordbogens Plan angive Fremgangsmaaden ved den vigtigste Deel af Lexikographens Arbeide: da maatte jeg udarbeide en heel theoretisk Afhandling, eller i det mindste sammendrage og gientage, hvad allerede af mange Andre er skrevet. Men jeg har alt været vidtløftigere, end jeg selv ønskede. Fortalen kan hverken giøre Ordbogen bedre, eller ringere, end den er; og hvorledes den er udarbeidet, hvilke Grundsætninger jeg har fulgt i min Ordforklaring, eller i at udvikle, fremstille og oplyse de forskiellige Begreber, som et dansk Ord, deels i og for sig selv, deels ved Forhold og Forbindelser, kan udtrykke: maa Ordbogen selv lære dem, der ville bruge den. I Almindelighed, troer jeg, vil det findes, at jeg har beflittet mig paa Korthed, Klarhed, Reenhed og oprindelig dansk Sprogtone, uden at frygte for, om denne undertiden har faaet et noget ældre Præg. — Den lexikographiske Ordforklaring er en Konst, der fordrer ikke blot dybere Fortrolighed med det Sprog, hvis Betegning af Tankeverdenens Individer, eller enkelte Forestillinger og Begreber, skal bestemmes og forklares; men ogsaa Kundskab i flere Sprog, og andre Færdigheder, som Studium og Øvelse maa give. Hvad det første angaaer, saa havde det været en Daarlighed af mig, at foretage mig det møisommeligste og betydeligste Arbeide, jeg har udført, eller i mit Liv kommer til at fuldbringe, hvis jeg ikke havde troet at besidde en saadan Kundskab til det danske Sprog, at jeg var i Stand til at give min Ordbog Rigtighed, Nøiagtighed og Klarhed i at bestemme Ordenes Bemærkelser og Brug; eller med andre Ord, dersom jeg ikke havde tilegnet mig den Fortrolighed med den danske Sprogbrug, at jeg kunde lade Ordbogen fremtræde som dens troe og paalidelige Organ; og det ikke blot i Henseende til Bogsproget (hvis sildigere Udvikling dog ingensteds er overseet eller forsømt), men ogsaa til Talesprogets oprindelige Brug, og Hverdagstalens vigtigste Egenheder, med disses Fremtræden i Ordenes Bemærkelser og Forbindelser, i figurlige Udtryk, Talemaader, m. m. Herom tør jeg være overbeviist; for saa vidt som dette Værk kan betragtes som et Arbeide, hvori jeg, efter omhyggelig og kritisk Prøvelse, har nedlagt Frugten af min, ved meer end 25 Aars Studium, og ved mangehaande hermed forbundne og beslægtede Sysler, erhvervede Kundskab til det danske Sprog. — Skulde man derfor ved omhyggelig Grandskning opdage, at jeg i enkelte Punkter, som vedrøre Brugen og dens Forskrifter, havde feilet: da tør jeg dog frimodigen forudsige, at disse Tilfælde ville være faa (en og anden Gang kunde vel den ved saa mange tusinde, ofte nær i hinanden løbende Tilfælde, som tidt en lille Partikel, eller dens Stilling, bestemmer, uophørlig spændte Opmærksomhed slappes); eller at det vil være Tilfælde, hvor en Vaklen i Talebrugen, som endnu ikke er tilstrækkelig fæstet ved Skriftsproget og classiske Auctoriteter, giør Sagen tvivlsom. Men ogsaa disse Tilfælde ville ei være mange; thi jeg har vogtet mig for at ville afgiøre, hvad der endnu virkelig kan siges at være uafgiort; og jeg har ikke taget i Betænkning, f. Ex. ved enkelte Ords uvisse Kiøn og Artikel, eller ikke ret afgiorte Form og Skrivemaade, at angive saadan Uvished. Disse Tilfælde ere, særdeles udenfor den blotte Skrivebrugs Virkekreds, lykkeligviis kun sieldne; og med Alt, hvad der undertiden er sagt om Uvished, om Forvirring og Ubestemthed i den danske Sprogbrug og Sproglære: saa er det dog vist, at disse Mangler ved det danske Sprog ere mere indbildte, end virkelige; eller findes mere i Grammatikerne, end i Sproget. Vel kan dette baade forvirres og forværres ved slette Skribenter; og Talesproget i visse Kredse lide under skiødesløs Forsømmelse og Mangel paa tidlig Dannelse og rigtig Øvelse. Men Sproget maa heller ikke bedømmes efter de slette, uduelige Forfattere, som mishandle det; og Sprogbrugen ikke efter den forvanskede Tale

i enkelte Kredse, om disse endog vare nok saa forfinede og polerede i anden Henseende, end i at tale Modersmaalet. Heller ikke tør man allevegne stole paa deres Foregivende, der ville gielde for Sprogkiendere og Sproglærde i Modersmaalet, uden at besidde den hertil vigtigste og uundgaaelig nødvendige Betingelse: en tilstrækkelig og omfattende Fortrolighed med Sprogets Væsen og Brug, i alle dets Skikkelser og Grene, og giennem enhver Tidsalder, hvori Dansk har været talt og skrevet. Det er undertiden disse, der klage meest over Mangel og Uorden i Tale- og Skrivebrug; uagtet de ikke kiende, eller kun ufuldkomment kunne skielne imellem det Rigtige og det Feilagtige i dansk Tale eller Skrift, fordi de fattes den hertil uundværlige Prøvesteen, som kun det historisk-kritiske Studium af Sproget kan give.

Hvorvidt det nu i det Hele er lykkedes mig, i denne Ordbog at meddele de vigtigere, i deres Brug og i en større Mangfoldighed af Bemærkelser og af forskiellig Anvendelse mere indholdsrige danske Ord en tilstrækkelig Bestemmelse og Forklaring, og hvorvidt jeg, i at affatte, anbringe, og ved anførte Talemaader og Exempler at oplyse mine Ordforklaringer, vil kunne tilfredsstille Sprogets Kiendere: derom maa Samtidens og Eftertidens omhyggelige Prøvelse dømme. Vanskeligheden af at give mange, endog af de meest enkelte, meest almindelige og bekiendte Udtryk en tydelig og logisk rigtig Forklaring, i det samme Sprog, som Ordbogen behandler — og det især en saadan Forklaring, der maa være indskrænket til faa Ord eller Linier: vil ikke let undgaae Nogen, der har sysselsat sig med lignende Arbeider. Der gives, siger Johnson, en Mængde Gienstande, som ikke ere for lidt, men for meget bekiendte, til overalt at kunne lige heldigt og tydeligt forklares. Men der gives ogsaa en stor Mængde Ord, hvis Brug og Bemærkelser spreder sig i saa mange og saa fine Grene, at det neppe er muligt, i et saa indskrænket Rum, at forfølge og sammenfatte dem alle. Ikke mindre vanskeligt er det, i en Ordbogs Forklaringer at kunne fremstille den hele Mangfoldighed af Tilfælde, hvor et Ord med meer eller mindre Frihed anvendes i uegentlige og figurlige Bemærkelser. Et levende Sprog har i Stilen og Udtryksmaaden en Grad af Dannelighed og Udstrækningsevne, som undertiden langt overskrider Grændserne for lexikalske Bestemmelser og Henførelser. Ordbogskriveren maa overlade meget til den specielle Sproggrandskning og Sprogkritik; og der, hvor saa lidet er forarbeidet, som i det danske Sprogs grammatiske Kritik, og i danske Sprogværkers Undersøgelse og Drøftelse fra denne Side: tør han saameget mere vente sig billigt Hensyn til Arbeidets Vanskelighed, og den menneskelige Evnes Begrændsning. Tillige tør han ved et Værk, som nærværende, der er det første af sin Art, henlede den prøvende Grandskning til Ordbogens Bestemmelse. Denne har fra først af været, at give den almindelig Brugbarhed, at giøre den til en Folkebog, mere end til et Værk, bestemt for enkelte Lærdes Brug i de vanskeligste, sieldenst forekommende Tilfælde. En saadan Bestemmelse har medført mange særegne Beskaffenheder ved dens Indretning, som det er ufornødent at optælle; da de let af sig selv falde i Øinene. Jeg vil blot erindre, at dertil f. Ex. ogsaa hører, at jeg har søgt at bringe den simpelste og lettest tilgængelige Orden i Ordenes forskiellige Bemærkelser, ved overhovedet først at anføre de egentlige, de nærmeste, eller de, hvori Ordet hyppigst i det almindelige Talesprog forekommer; fra hvilke jeg da har søgt gradviis at giøre Overgangen til de mere uegentlige, de figurlige, de sieldnere forekommende og de reent forældede — hvor saadanne af en eller anden Grund anføres. Den undertiden (f. Ex. ofte hos Adelung) fulgte Fremgangsmaade, at opsøge et Ords ældste eller oprindelige Bemærkelse, og stille denne, om endog nu ganske ubrugelig, i Spidsen for de sildigere, antager jeg for mindre passende

til en Ordbog, som nærværende; da den er skikket til jævnlig at forvilde og standse Brugen af samme hos den større Mængde, hvis Tarv det fornemmelig er at vide, hvorledes Ordene efter den nærværende Sprogbrug anvendes. Det er især paa at bringe denne Brug, i dens Reenhed og ægte Skikkelse, eller grundet paa Folkets Talesprog og paa erkiendte Auctoriteter i Skriftsproget, for Lyset — eller paa at fremstille og oplyse Sproget, som det virkelig er — at mit Formaal og min Bestræbelse er gaaet ud. Men jeg maa ogsaa her gientage: at hvis Ordbogens Indhold, for saa vidt som det strækker, overhovedet befindes at være bygget paa rigtig Indsigt i Sproget, da vil ikkun en Ubillighed, som jeg vil ansee med den største Ligegyldighed, kunne dadle, at dette Indhold i mange Dele kunde have været rigere, i nogle Tilfælde maaskee endog behøvede at være fuldstændigere. Det er ikke blot Sproget selv, hvis Dannelse og Udvikling lykkeligviis endnu vil have en betydende Bane at giennemløbe, som begrændser den danske Lexikographie, baade i Rigdom, og i en allevegne sikker og afgiort Bestemthed; men ofte er det ogsaa Mangel paa tilstrækkelige Undersøgelser, Forarbeider og Materialier, som forøger Ordbogskriverens Byrder, og giør hans Kald, at være en tro og paalidelig Tolk for det bestemt Tilværende, men ingen egenmyndig Lovgiver, endnu langt vanskeligere.

Skiøndt her ikke nærmest kan være Spørgsmaal om den grammaticalske Deel af Sprogbrugen, vil jeg dog bemærke: at ogsaa denne er hos os langt fra at være underkastet en tilstrækkelig dyb og omfattende Grandskning af dens virkelige Tilstand og hele Omfang; men særdeles i dens syntactiske Hovedgreen. En giennemført kritisk dansk Sproglære fattes os endnu; uagtet vi besidde endeel gode Bidrag til en saadan, omstrøede i enkelte af de hidtil leverede danske Grammatiker. Men med faa Undtagelser ere disse meer eller mindre skrevne med forudfattede Meninger, eller efter et forud antaget System; og have næsten alle den Mangel, at de kun tage Hensyn til en begrændset Deel af Sprogbrugen og Sprogets Eiendom; imedens de stundom, ved at bringe selvdannede og vilkaarlige Forskrifter ind i Sproglæren, omstyrte dennes empiriske Grundvold og med den bringe hele Bygningen til Fald; stundom ogsaa ved at ville holde sig for nær til det nordiske Grundsprogs, for os uddøde Former, oversee, at vi have langt nærmere, hidtil næsten ubenyttede Kilder at ransage: vor egen Literatur, eller hvad der er skrevet i nyere Dansk i 4 til 500 Aar — hvoraf man sielden tager mindste Hensyn til noget, der er ældre, end det 18de Aarhundrede. Ja, endskiøndt Ingen vil kunne negte, at det danske Sprog, vi tale og skrive, fortrinligen har dannet sig i Siælland, eller nærmest er grundet paa det siællandske Almuessprogs Grammatik: er dog ei engang denne, for Bogsproget vigtigste Deel af det danske Sprogs Hoved-Mundarter hidtil underkastet en grammatisk-kritisk Undersøgelse.

I den egentlig lexicalske, og den for lexicalsk Fremstilling egnede syntactiske Deel af Sprogbrugen, eller Sprogets endnu levende, gieldende og brugelige Ordformer, eiendommelige Udtryk og Talemaader, tilligemed de vigtigste Bøiningsformer, og de Ordforbindelser, som vise Verbernes Styrelse, Præpositioners og Conjunctioners rigtige Brug, m. m., er vist nok betydeligt forarbeidet for en dansk Ordbogskriver; saavel ved de ovenfor opregnede og kortelig beskrevne ældre, i Haandskrift tilværende Arbeider, som ved deres for en Deel videre udførte Bearbeidelse i Videnskabernes Selskabs Ordbog; ved nyere Ordbøger over fremmede Sprog med dansk Fortolkning; ved nogle Værker over danske eenstydige Ord, og ved herhen hørende Bidrag i nogle danske Grammatiker. Men en meget rig og vigtig Skat til dansk Lexikographie ligger dog endnu, man kan sige næsten ubenyttet, i det danske Skriftriges ældre og nyere Regioner. Hvad en Ordbog kan blive til, hvad den kan vinde i Rigdom, Paalidelighed, Liv og Interesse,

ved at øse af de Sprogkilder, som rinde i fortrinlige Forfatteres Skrifter, og hvorledes den, ved af disse at samle sit Forraad af oplysende Beviisstεder, kan opnaae classisk Værdi og Varighed: have vel faa i den Grad lagt for Dagen, som Englands udødelige, endnu med forbauset Beundring betragtede **Samuel Johnson**. — Det er sandt, man har i vore Dage ogsaa begyndt, at ville nedrive det Mindesmærke, denne, ved colossal Lærdom og Arbeidskraft udmærkede Mand reiste sig. Man har lagt for Dagen, at hans rige Ordbog endnu kunde beriges med mange tusinde Ord — et Vidnesbyrd om, hvilke Skatte det engelske Sprog eier! Man har giort sig megen Umage med at vise, at den, uagtet de store, eiendommelige, næsten alle tidligere Ordbøger i nogetsomhelst nyere Sprog fordunklende Fortienester, hvilke man ei trøster sig til at negte den, har enkelte Mangler — men det er næsten kun saadanne, som Forfatteren selv kiendte og erkiendte, da han lod sit forbausende Værk træde ud i Verden. — Ikke anderledes er det gaaet med **Adelung** i Tydskland. Dennes høitydske Ordbog er bleven angrebet og dadlet af Flere og paa forskiellige Maader; og mere end een sildigere tydsk Lexikograph har gierne paa hans Skuldre villet faae Verden til at troe, at han saae langt videre og bedre, end Adelung. Men af dennes hidtil uovergaaede og uundværlige tydske Ordbog ere to Udgaver udsolgte; imedens man for ikke længe siden har prøvet paa, ved at nedsætte Prisen paa **Campes**, jeg veed ikke med hvormange tusinde Ord berigede, paa Adelungs Arbeide byggede tydske Ordbog, at formindske det endnu betydende Oplag af dette, med saamegen Bram og Ophævelse forkyndte Værk.

Jeg har nævnet disse mine Mestere og Lærere, ikke fordi jeg dristede mig til, selv i Afstand at ligne mit Arbeide med deres; men fordi jeg taknemmelig erkiender, hvad jeg skylder et omhyggeligt Studium og en vedvarende Benyttelse af begge disse, hver paa sin Maade originale og fortrinlige Ordbøger. At endog en meget fuldstændig dansk Ordbog ikke vilde blive saa rig, som en engelsk eller tydsk, der kunde tillægges denne Egenskab, er en nødvendig Følge af, at vort Sprog hverken har den tidlige Dannelse, eller det Omfang i Literaturværker, som hine. Men hvad nærværende Værk angaaer, saa maa jeg her atter gientage: at det i langt ringere Grad tør giøre Paastand paa Fuldstændighed, eller en, Sprogets hele Eiendom udtømmende lexikalsk Rigdom, end paa et rigtigt Udvalg, en kritisk Behandling i Ordenes Forklaring, og en omhyggelig Grandskning af Sprogbrugens Love og Forskrifter. Selv kan jeg, som ogsaa af det, jeg ovenfor har yttret og giort Rede for, vil fremgaae, ikke betragte dette lexikalske Arbeide anderledes, end som den første Grundvold til en sprogrigtig, med kritisk Nøiagtighed og med consequent Eenhed i Planen udført Ordbog over det nærværende danske Sprog; og Ingen kan bedre kiende eller vide, end jeg selv, hvormeget den endnu kunde udvides eller vinde i Omfang; mindre dog ved forøget Ordrigdom, end ved at beriges endnu mere med oplysende Talemaader og Skriftsteder. Af de sidste ere mange meddeelte; mange, naar der sees paa Antallet, og paa den Tid og Møie, som det maatte koste en Ordbogskriver, der fra det første Blad til det sidste har været allene om sit Arbeide, at samle dem; men faa, naar man vil see hen til den store Mængde Ord eller Bemærkelser, som fattes Beviisstεder af danske Forfatteres Skrifter. At disse dog ere hyppigen, med langvarigt og møisommeligt Arbeide, og til sand og varig Berigelse for denne Ordbog, benyttede til Oplysning af Sproget giennem dets ægte og rene Kilder: vil fremgaae af den herefter følgende Fortegnelse over de fortrinligen og hyppigst brugte og anførte Forfattere, af hvilke jeg vil hensætte de Afdødes Navne i nogenlunde chronologisk Orden, med Angivelse af Tiden, da de begyndte og ophørte at skrive. Man vil, som naturligt er, finde, at de ældre af disse

danske Forfattere ere de færreste i Tallet, og de i Ordbogen mindst hyppigt forekommende: man vil ogsaa, ved dens Brug erfare, at endnu mange andre Skrifter, foruden de her optalte Forfatteres, ved enkelte Leiligheder ere benyttede og anførte; og er jeg undertiden maaskee gaaet noget for vidt i Nøiagtighed, ved at anføre den enkelte Bog og paavise Sidetallet: saa er dog Pladsen, som derved borttages, saa ringe, at Nytten, som dette stundom medfører, vel kan betale den.

Afdøde danske Forfattere:

Christiern Pedersen. (1510—1534.)
Hans Taussen. (1528—1552.)
Peder Tidemand. (Frugtbar og heldig Oversætter. 1539—1563.)
Den danske Bibel af 1550. (Oversættelsen er udarbeidet imellem 1540 og 1550.)
Anders Sørensen Vedel. (1571—1592.
Peder Claussen (Friis.) født 1545. d. 1623. (Hans Fordanskning af Snorre og Beskrivelse over Norge udkom først 1632. 33.)
Arild Hvitfeldt. (1594—1604.)
Anders Arreboe. (1611—1637.)
P. Jensen Colding. (Hans Reformationshistorie 1614. Latinsk-dansk og dansk-latinsk Ordbog. 1622. 1626.)
Anders Bording. (1647—1677.)
Birgitte Thott. (Senecas Skrifter; fordanskede 1658.)
Thomas Kingo. (1672—1700.)
K. Christian den Femtes danske Lov. 1683.
Ludvig Holberg. (1711—1754.)
Vilhelm Helt. (døde 1724.)
Chr. Falster. (1719—1739.)
H. A. Brorson. (1730—1764.)
Ambrosius Stub. (1730—1755.)
Frederik Christian Eilschov. (1743—1750.)
Jakob Langebek. (1745—1775.)
Jens Kraft. (1749—1764.)
Jens Schielderup Sneedorf. (1752—1764.)
Christian Br. Tullin. (1758—1765.)
Tyge Rothe. (1759—1794.)
Ove Guldberg. (1760—1806.)
Andreas Schytte. (1763—1774.)
Johannes Evald. (1764—1781.)
Jakob Baden. (1766—1803.)
Peder Topp Wandal. (1767—1794.)
Benj. Georg Sporon. (1768—1792.)
Chr. Frederik Jacobi. (1770—1800.)
Joh. Hermann Wessel. (1772—1785.)
Joh. Nordal Brun. (1772—1816.)
Peter Magnus Troiel. (1773.)
Edvard Storm. (1774—1791.)
Christian Bastholm. (1775—1808.)
Laurids Smith. (1776—1794.)
Claus Frimann. (1776—1811.)
Ove Malling. (1777—1827.)

Henrik Kampmann. (1779—1799.)
Knud Lyne Rahbek. (1780—1830. Af denne Forfatter er især benyttet de første 10—12 Bind af den danske Tilskuer, hans samlede Poesier og prosaiske Fortællinger.)
Thomas Thaarup. (1782—1820.)
Christen Henriksen Pram. (1782—1817.)
Jens Baggesen. (1786—1826.)
Jonas Rein. (1786—1810.)
Michael Gottlieb Birkner. (1788—1798.)
Johannes Boye. (1790—1814.)
Christian Olufsen. (1790—1827.)
A. V. Schack-Staffeldt. (1795—1808.)
Jens Michael Hertz. ("Det befriede Israel." 1804.)

Foruden dette betydende Antal af meer eller mindre berømte, og af Sproget fortiente afdøde danske prosaiske og poetiske Forfattere, vil man af de endnu levende især finde følgende benyttede og anførte: **St. Blicher, L. Engelstoft, P. H. Frimann, N. F. S. Grundtvig, F. Guldberg, J. L. Heiberg, B. S. Ingemann, P. E. Müller, J. P. Mynster, J. Smidth, N. Treschow, A. Øhlenschlæger, H. C. Ørsted** og **A. S. Ørsted.***) — Endnu kan bemærkes, at ogsaa nyere danske Oversættelser af græske og latinske Classikere nu og da ere anførte; ligesom vor nyere, landgængse og auctoriserede Bibeloversættelse, stundom for sig selv, og stundom for at sammenligne et Udtryk eller en dansk Ordform med de tilsvarende i Bibelen af 1550. — Heller ikke er det for en Ordbog vigtige og magtpaaliggende Hensyn til Synonymer, eller eenstydige Ord, og disses beslægtede Betydning og Brug, forbigaaet; for saavidt som Værkets Plan og Størrelse tillod det. Herved ere fornemmelig **Sporons, L. Heibergs** og **P. E. Müllers** Arbeider benyttede; det sidste dog ikke ganske fra Begyndelsen, da det udkom efterat alt nogle Bogstaver af Ordbogen vare trykte. At jeg i Særdeleshed har indskrænket mig til at anføre saadanne Steder af disse Forfatteres Skrifter over den danske Synonymik, der enten umiddelbart fremvise Ordenes Brug, eller i hvilke det korte og fyndige Udtryk med faa Ord eller Linier angiver og bestemmer væsentlige Liigheder og Forskielligheder i vedkommende Synonymers Betydning: vil findes overeensstemmende med Ordbogsarbeidets Natur; ligesom det er begribeligt, at jeg, særdeles hos Sporon, der ikke altid var ganske hiemme i Sprogbrugen, har giort Udvalget efter mit eget Skiønnende om Rigtigheden af de givne Bestemmelser. Ved endeel Artikler i denne Ordbog vil man ogsaa finde danske Synonymer udmærkede og bestemte, der ikke forhen ere behandlede i bemeldte Forfatteres Arbeider, eller hos Andre.

Blandt flere Gienstande, der endnu kunde komme til Omtale paa dette Sted, ere to, hvis Vigtighed ikke tillader mig at lade dem være ganske uberørte: Stammeordenes Oprindelse eller Etymologie, og den i Ordbogen fulgte Orthographie eller Skrivemaade. — For at undgaae unødvendig Vidtløftighed til Forklaring og Forsvar af det, man vil finde meddeelt til Oplysning om danske Ords Slægtskab, maa det være nok, historisk at berette følgende: Fra først af var det min Hensigt, i Følge den Plan, der var lagt til at sammentrænge Værkets

---

*) Jeg har ikke seet nogen gyldig Grund til at udelukke Ord, der (tildeels førstegang) forekomme i mine egne Skrifter, eller enkelte Steder af disse, blandt de anførte Exempler. I begge Tilfælde — der dog ei ere hyppige, da jeg, af Aarsager, som lettelig begribes, ikke har søgt dem — ere de udmærkede ved Bogstavet (M).

Omfang saa meget som muligt, aldeles at ydelade etymologiske Oplysninger. Først efterat den største Deel af Haandskriftet var udarbeidet, forandrede jeg mine Tanker, og besluttede at anføre de vigtigste af saadanne Oplysninger; nemlig de tilsvarende Ord af de med vort danske Tungemaal nærmest beslægtede; fortrinligen dets gammelnordiske (islandske) Stammesprog, og hernæst det angelsaxiske og det nyere nedersaxiske eller plattydske, endelig ogsaa det høitydske Sprog; hvortil endnu hist og her blev føiet beslægtede svenske, hollandske og engelske Ord. Det sidste er at betragte, mere som en underholdende, vel ogsaa nyttig Berigelse; end som en nødvendig Egenskab ved en dansk Ordbog. Vort Modersmaal er et nyere, et afledet Tungemaal; hvis Hovedstamme er det Islandske, og hvis vigtigste sildigere Kilder ere det Nedersaxisk-Tydske og det Høitydske. At gaae videre tilbage i Undersøgelse af de danske Stammeords Oprindelse og Slægtled: tilhører mere den islandske og angelsaxiske eller tydske Etymologie, end den danske; eller kunde endog føre til etymologiske Undersøgelser og Experimenter, der, igiennem flere europæiske Sprogstammer og Sprogregioner, tilsidst kunde føre os ind i Indien, og reent bort fra Gienstanden for en dansk Ordbog. — Da bemeldte Arbeide først er foretaget efterhaanden som Haandskriftet blev giennemseet til Trykken: vil det ikke feile, at Nogle nu og da ville savne, hvad de ønskede at forefinde. Dog vil et saadant Savn af islandske Ord, som de vigtigste og nødvendigste, uden Tvivl være sieldent; og de øvrige kunne for denne Gang ansees som en Tilgift.

Hvad angaaer den her fulgte Orthographie eller Skrivemaade, da kan jeg i Henseende til Grundsætningerne for samme henholde mig til det, som deels er fremsat i Fortalen til min 1813 udgivne danske Haandordbog, deels i den korte Anviisning til dansk Retskrivning, som er forudsendt samme Ordbog. Ligesom i dette tidligere Arbeide, saaledes ogsaa i nærværende, har jeg antaget den herskende Skrivebrug, som Ordbogens orthographiske Grundlov. Men for at bestemme Begrebet om en saadan Skrivebrug, maa man ikke glemme: at et Skriftsprog ei engang blot er til i de fleste, end sige i nogle faa Forfatteres Skrifter, det være nu, at disse ere samtidige med os, eller fra en ældre Periode i Literaturen. Skrivebrugen har, ligesom Alt i Sprogene, en historisk Oprindelse, en vedvarende Udvikling giennem Tiderne; og der gives Elementer i den nærværende danske Skrivebrug, som vi kunne forfølge i dansk Skrift giennem en Række af 5—600 Aar. Der gives ogsaa Omskiftninger og Forandringer i denne, særdeles foregaaede i det 18de Aarhundrede, hvorom Ingen vil tvivle, at de ere blevne almindelige og herskende; eller at de have uddannet et System i den nærværende Skrivebrug, der i mange Dele er forskielligt fra det 17de eller det 16de Aarhundredes. At man nu skriver have og ikke haffve, Lys og ikke Liws, vil Ingen drage i Tvivl. Men at det endnu aldrig er blevet Brug, og altsaa heller ikke orthographisk i det danske Sprog, at skrive Ben i Stedet for Been, Mus i Stedet for Muus, måskje i Stedet for maaskee, o. s. v., kan den Fornuftige ligesaa lidt tvivle om; endskiøndt man har villet, ikke blot foreslaae, men foreskrive det, som hørende til den danske Retskrivning. Læren om denne har jeg tilforn (i Fortalen til min tidligere Ordbog) kaldt "et Sammendrag af de Regler, hvilke Skrivebrugen har givet almeen Gyldighed, og som man blot i uvisse eller vaklende Tilfælde kan være beføiet til at udfylde eller understøtte ved Brugen af Ordslægtskab (Etymologie), Ordliighed (Analogie) eller andre Hielpemidler;" ved hvilke sidste især maa forstaaes den gode og rene Udtale; eller den, som i Almindelighed har dannet sig, tilligemed Sprogculturen ved Skrifter, der hvor Sproget tales offentligt, i det gode rhetoriske, høitidelige eller declamerende Foredrag, og blandt den cultiverede Deel af Folket. Det er en utvivlsom

Sag, at man i mange Tilfælde, hvor Skrivemaaden er usikker, eller ikke afgiort og almindelig, først maa adspørge det Organ, der staaer Talen nærmest, ligesom Diet Skriften; men det er ligesaa vist, at hvor de Skrivendes Vedtægt er almindelig (Enkeltes Undtagelser bryde den ikke), maa Ingen være mere opmærksom paa denne Vedtægts Forskrifter, Ingen vogte sig mere for, uden stærke Grunde, at forlade den, end Ordbogskriveren. Men en saadan almindelig Overeensstemmelse er endnu langt fra at finde Sted i et af de mest tvistige Punkter i den danske Skrivebrug: Anvendelsen af Vocaltegnet i eller Consonanttegnet j (Jod) hvor det forekommer tilligemed nogen af de øvrige Vocaler i een Stavelse; eller hvor J-Lyden sammensmelter med en anden Vocallyd. At de allerfleste nu skrive i efter en anden Vocal (eller i Tvelyden ai, ei, oi, øi) vil ei kunne modsiges; men heller ikke, at en stor Mængde Skrivende have antaget Brugen af Jod foran Vocalen i samme Stavelse (eller at de f. Ex. skrive Skjald, kjende, Kjole, Hjul, Kjærlighed, Bjørn.) Nu er det vist, at vil man antage (som jeg ikke vil benegte) at et Slags Consonant-Lyd af Jod, et Slags haardere, fremstødt J-Lyd, lader sig bringe ind i saadanne Stavelser, hvilken Lyd Nogle derfor ville betegne med j: saa bringer man dog derved, naar man saaledes vil giøre denne Lyd til en afgiort eller stærk Consonantlyd (Jod-Lyden), en falsk, tildeels provincial (slesvigsk?) Udtale ind i disse og lignende Ord; hvis rette danske Udtale er Skiald, kiende, Kiole, Hiul, Kiærlighed, Biørn, formedelst en blød Sammensmeltning af J-Lyden med den efterfølgende Vocal i een Stavelse; eller i en Udtale, hvor de tvende Vocal-Lyd (i og a, i og e, o. s. v.), efter en berømt Sprog-Philosophs Yttring om denne Gienstand, blive til "noget, der svæver imellem Diphthong og Stavelse."*) Af denne Grund allene maa den sidstnævnte Skrivemaade ansees for rigtigere eller mere naturlig, end den første; om den endog ikke, som jeg andensteds har beviist,**) var ligesaa gammel, som de ældste danske Haandskrifter. At man i vor Tid har begyndt at fortrænge den, er ovenfor sagt; men nærværende Ordbog er ikke Organet for det sidste Decenniums, endnu hverken stadige eller almindelige Skrivebrug i dette Punkt; dens Forbillede er snarere den danske Skrivebrug, saaledes som den fremtræder i vore navnkundigste og mest læste Forfatteres Skrivemaade i den hele Periode, der omfatter den danske Literaturs egentlige Opkomst og Uddannelse, hvilken omtrent kan regnes fra Midten af det 18de Aarhundrede indtil vore Dage. — Man finder ikke blot hiin Brug af i foran og bag efter en anden Vocal i een Stavelse, men Vocalfordoblingen (ee, ii, uu) for at betegne visse Stavelsers Længde, og overhovedet den i Ordbogen fulgte danske Skrivemaade i alle dens Hovedpunkter, saavel i vor landgængse og auctoriserede danske Bibel, som i den nyere Kirke-Psalmebog, i den for hele Landet anordnede (Balles) Lærebog i Religionen, i nogle af de til alle Elementarskoler udbredte Lærebøger i Bibelhistorien. Samme Skrivemaade findes og i Landets gieldende Lovbog. Man finder den i følgende, og mange flere danske Forfatteres Skrifter: **R. Ancher, Baggesen, Bastholm, Birkner, J. Boye, Evald, O. Guldberg, Holberg, J. Kraft, Langebek, Malling, Münter, Pram, Rein, T. Rothe, Schytte, Schøning, J. S. Sneedorf, Sporon, Stampe, Suhm, Tode, Wandal, Wessel.** Ligeledes hos de fleste af

---

*) A. F. Bernhardi's Sprachlehre. Berl. 1803. II. S. 277. Ogsaa J. Grimm antager vort ia, ie, io 2c. for en diphthongisk Lyd: "und Schreibungen wie Njød, sjelden 2c. widersprechen der consonantischen Natur des j." Deutsche Gramm. 2 Aufl. I. 562.

**) Om den ny-svenske Skrivemaade i dansk Skrift, Kbh. 1825. S. 19—31.

det 19de Aarhundredes mest berømte og agtede, endnu levende Forfattere; f. Ex. Engelstoft, Grundtvig, P. A. Heiberg, P. E. Müller, Mynster, Schlegel, Treschow, Øhlenschlæger, A. S. Ørsted, og fl. Jeg kiender ikke nogen Auctoritet i vore Dages for en Deel afvigende Skrivemaade, der skulde kunne siges at ophæve en Hiemmel for Skrivebrugens Vedtægt i bemeldte Tilfælde, som støtter sig paa de nyeste Udgaver af Folkets Religionsbøger, hvormed danske Børn, fra Kongens indtil Bondens, opvoxe; paa Landets almindelige Lovbog; og paa Overeensstemmelse hos en saadan Mængde af de mest anseete og mest læste danske Forfattere.

I øvrigt ville man erindre, at her hverken er Stedet til at udvikle det orthographiske System, som følges i Ordbogen, og hvis Grundlov nu er angivet; eller til at forsvare den Skrivemaade af enkelte Ord, hvori jeg enten har fundet Grund til at afvige fra Videnskabernes Selskabs Ordbog (som jeg vel i saadanne Enkeltheder har berigtiget,*) men hvis System i det Hele falder sammen med mit) eller fra min egen tidligere Ordbog. Ikke uden paa ny omhyggeligt at prøve og afveie Grundene for ethvert tvivlsomt Ords Skriftform, have saadanne Afvigelser fundet Sted; og jeg har overhovedet, i ethvert Tilfælde, hvor den nærværende Skrivebrug vakler, eller ikke er ganske almindelig, og hvor Ordenes Skrivemaade ikke ved let tilgængelige Grunde lader sig rette eller fastsætte, hellere anført den dobbelte Form, end villet give mig Skin af noget Slags vilkaarlig Myndighed i Skrivebrugens Rige.

I det jeg har angivet de Grundregler, hvilke jeg med den største mulige Nøiagtighed og Consequents overhovedet har fulgt i denne Ordbogs Skrivemaade: maa den, i Anvendelsen paa de enkelte Tilfælde, forsvare sig selv. Kun med et eneste, vil jeg her giøre en Undtagelse, fordi det er det eneste, hvor jeg paa en i Øine faldende Maade har afveget fra en, om ikke ganske, saa dog meget almindelig Skrivebrug. Det er Ordet *Konst*, som de allerfleste *Nyere* skrive *Kunst*. Jeg anseer dog hiin Skrivemaade for den afgiort rigtige; denne derimod for intet andet end en feilagtig Nyhed, opkommen ved Efterabelse af den tydske, for *dette* Sprog rigtige Skrivebrug (omtrent ligesom man i en sildigere Tid har begyndt at ville skrive med Tydskerne *Hengst*, i Stedet for det danske *Hingst*.) Vi udtale Ordet i Danmark *Konst*, eller med den samme O-Lyd som i *Bonde*, ikke som U-Lyden i *Dunst* og *Gunst*. Vore Forfædre udtalte det endog (ligesom endnu de Svenske) *Kaanst*, og skreve det derfor saaledes i det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Siden blev Lyden mindre bred eller aaben; og man skrev *Konst* i det 17de og 18de Aarhundrede; ligesom ogsaa de nyere Islændere, hvor de bruge dette, oprindelig tydske Ord. Udtalen har vedligeholdt sig hos os; hvorfor da skrive Ordet som Tydskerne? — "Fordi det kommer af *kunne*," sige Nogle. Men i saa Fald maatte jo Tydskerne skrive, ikke efter *deres* Udtale, men *Konst*, fordi hiint Verbum hos dem hedder *können*. — Andre, som have indseet dette, mene da: Vi bør skrive *Kunst*, fordi Islænderne have Kunnátta og Kunnleiki, vort *Kundskab*, kunngöre, Kunningi, vort *Kynding*, m. fl. Men disse Ord nedstamme ikke nærmest fra kunna, at kunne; men fra kunnr, bekiendt; som

*) Hertil hører f. Ex. den aldeles falske og vilkaarligt omdannede Skrivemaade af enkelte Ord, som man der har indført, saasom *Feder* for: Fiæder ell. Fieder; *Goldbryllup* for: Guldbryllup; *Ledtorn* for: Liigtorn, m. fl. Heller ikke saadanne (i Vid. Selsk. Ordb. fulgte) Nyheder, som at stave Thing (forum) i St. f. Ting, har jeg taget Hensyn til. Hiin Skrivemaade er udansk, og forekommer hverken i Love eller andre offentlige Skrifter. Skulde den islandske Skrivemaade her følges, maatte vi jo ogsaa skrive Thræl, thung, Thvang, o. s. v.

ogsaa vi have beholdt i kundgiøre og Kundskab. — Her har man Grundene, hvorfor jeg i Ordbogen i dette Tilfælde har vedligeholdt den ældre, dog ogsaa af enkelte Nyere, selv i det 19de Aarhundrede fulgte Skrivemaade.

Det kan være Tid, at tænke paa Slutning af en Fortale, som Læseren maaskee for længe siden er endnu mere træt af, end Forfatteren, der, efter ni Aars daglige Syssel, anvendt paa denne Bog (desværre, under stedse tiltagende Afbrydelser), høiligen længes efter Hvilefrist. — Jeg veed ligesaa vel, som min engelske Mester Samuel Johnson: "at aldrig noget Skrift er blevet skaanet af Ømhed for Forfatteren; og at Verden bryder sig lidt om at vide, hvorfra Manglerne i den Bog, som staaer for Daddel, reise sig." Men jeg veed ogsaa, at de Savn eller Mangler ved denne Ordbog, der ikke allerede ovenfor ere nævnte som uadskillelige fra dens Plan og Indretning, og hvilke det vilde falde mig ulige lettere, selv at udpege, end Andre at opsøge, da Ingen kan kiende dem bedre, end jeg — ei ville betage den det mindste af Indholdets Værd, eller forringe dens Brugbarhed og Gavnlighed, for saavidt som dette Indhold strækker sig. Den hører til de Arbeider, hvis Natur det er, at behøve Tiden for mere at modnes og nærme sig Fuldkommenhed, end det første Gang kan opnaaes. "It may, siger Johnson, repress the triumph of malignant criticism to observe, that if our language is not here fully displayed, I have only failed in an attempt, which no human powers have hitherto completed." Uden at jeg behøvede at gientage de Beviser herpaa, som Johnson anfører, kunde jeg holde mig til det, der ligger os nærmest. Jeg kunde beraabe mig paa, at et dansk Ordbogsværk (i hvis Udarbeidelse jeg selv har taget en ikke liden Deel), hvorpaa er anvendt henved 60 Aars Arbeide, og en Bekostning, hvis Størrelse det er vanskeligt at nævne, uden at mistænkes for Overdrivelse — et Værk, hvorpaa det første videnskabelige Samfund i Danmark har anvendt saa stor Flid og Møie, dog ei har kunnet undgaae saadanne Ufuldkommenheder, som de ere, hvilke sprogkyndige Lærde (en Werner Abrahamson, L. Heiberg og P. E. Müller) have lagt for Dagen ved Værkets første Dele; og som vel i betydende Grad ere formindskede ved de følgende, men stundom ikke uden tildeels at afløses ved andre. Det er dog ingenlunde min Hensigt, at opholde mig ved Andres Mangler, som ei kunne dække mine egne; endnu mindre at frakiende Andres Arbeider den mindste af de virkelige Fortienester, de besidde. Jeg har benyttet det Gode, Rigtige og Brugbare hos mine Forgængere, lige fra Moth, indtil det nyeste Bogstav (R) af Videnskabernes Selskabs Ordbog; og dette paaskiønner jeg i saameget høiere Grad, som jeg har været i Stand til at benytte det med Sprogkundskab og Sprogkritik. Jeg veed, at min Ordbog, baade ved at beriges og indskrænkes, ved Tillæg af det Manglende og Udeladelse af det Overflødige og Upassende, har vundet; jeg veed, at der i denne er undgaaet og rettet utallige Feil, forbedret uheldige Forklaringer og urigtigt angivne Ordbemærkelser hos disse Forgængere; og jeg frygter ikke for Sammenligningen af nogen Artikel i min Ordbog med den tilsvarende hos hine. Dog fattes mit Arbeide ikke Ufuldkommenheder nok, fordi jeg tør kalde det: det bedste lexicalske Værk over Modersmaalet, som hidtil er fremkommet. Men hvad der ved dette Værk er forsøgt, vil dog, om end Maalet for samme ikke første Gang ved mine Kræfter kunde opnaaes saa fuldelig, som jeg ønskede (og vel engang haabede), ikke være forgieves anvendt Møie. Det vil vare en Tid, inden nogen anden Haand fra Grunden af omstøber det Værk, her meddeles det danske Sprogs Borgere, uden at Forfatteren ønsker andet: end at Bogen maa bruges, grandskes, rettes og beriges, af dem, som kunne det; og hans eneste Roes blive den: at have været Sprogets troe og sanddrue Tolk. — Jeg veed,

det vil allerede være saare meget, at opnaae denne Roes; thi det tilhører Foretagender af den Natur, som en Ordbog, at de maae stilles blot for den strengeste Daddel, uden at kunne haabe lige Billighed, eller en lige retfærdig Erkiendelse af Fortienesten, de muligen kunne have erhvervet. Faa ere i Stand til at skiønne paa denne; endnu færre kunne have Forestilling om Arbeidets Vanskelighed og sløvende Møisommelighed; men den enkelte Feil, som een eller Anden opdager, kunne Tusinde strax og med lige Lethed see, naar den vises dem. — Med ringe Forandring kan jeg ogsaa anvende paa mig selv de Udtryk, med hvilke Johnson slutter Fortalen til sin berømte Ordbog: "Jeg har maattet forhale mit Arbeide, indtil Mange, hvis Bifald jeg havde ønsket mig, ere gaaede til Hvile. Heldigt eller uheldigt Udfald ere her kun tomme Ord; og et Værk, som dette, maa staae eller falde ved sig selv. Jeg sender det derfor ud i Verden med kold Rolighed; thi jeg har lidet, enten at frygte, eller haabe, af Daddel og af Roes."

Det staaer endnu tilbage, at tilføie nogle historiske Omstændigheder, denne Ordbog vedkommende. Ikke før i de første Maaneder af 1828 var Udarbeidelsen saa vidt fremskreden, at Trykningen af begge Værkets Dele paa eengang kunde begynde. Imidlertid forefandt der sig i mine Samlinger endnu saamange Ord at tilføie, og under Trykningen var uafladeligen saa meget at giennemsee, rette og forandre: at denne kun fik langsom Fremgang; saameget mere, som jeg selv ganske ene har maattet besørge tre Correcturer paa ethvert trykt Ark (en Omstændighed, som vel kan bidrage til at undskylde de, jeg tør haabe, faa Trykfeil, som ville forefindes.) Hvormeget og hvor ofte jeg ogsaa i flere Tilfælde, hvor jeg kunde behøve at raadføre mig med en lærd Kiender af Modersmaalet, har maattet beklage Fraværelsen af min Ven, Hr. Overlærer Dahl i Frederiksborg: ville de, som ere bekiendte med hans Indsigter og Smag, kunne dømme om. Han havde vel den Godhed at love mig, efterhaanden at giennemlæse mit Haandskrift; men dette udførtes kun ved et Par af de første Bogstaver; da Fraværelsen, og Umuligheden for mig af at kunne undvære Manuskriptet, forbød det. — Vanskelighederne ved, at indbringe slige Nyheder i Skrifterne til saa vidtløftigt et Værk og i dets Trykning, hvorved det kom saa meget an paa, at spare Rum og paa ei at forøge den allerede store Bekostning: tillod mig heller ikke (ei engang ved Stammeordene) at benytte Hr. Dahls (i hans "Oversigt af den danske Retskrivningslære." Kbh. 1823. S. 14) foreslaaede Tonetegn eller Accenter; uagtet jeg fuldkommen erkiender, ei allene Rigtigheden af det Dahlske Accentuationssystem; men ogsaa Nytten af at det anvendtes i en Ordbog, og derved en af vort Modersmaals fineste og meest nationale Sprog-Egenheder, der hidtil næsten af alle Sproglærere er overseet, blev oplyst og lettere tilgængelig for Indfødte og Fremmede, der ville beflitte sig paa en rigtig dansk Udtale.*) Det eneste af denne Art, jeg har kunnet iværksætte, er at ved nogle Ord, hvor Misgreb er lettest, har jeg ved en Accent over Vocalen udmærket den Stavelse, som har det stærkere Tonefald (f. Ex. Fórfald og Forfáld, Fórdom og Fordrág.)

De med Ordbogens Udarbeidelse uundgaaelig forbundne Vanskeligheder, og den stedse voxende Mængde af Excerpter og Materialier til samme, tilligemed disses forskiellige Art og Optegningsmaade, og de daglige Afbrydelser og

*) En Hovedhindring for en saadan Accentuation af Ordene i dette Lexikon var ogsaa den: at den Tid, da Trykningen skulde begynde med Skrifter, som dertil vare forskrevne udenlands fra, gaves her ikke et eneste Skriftstøberi, hvor de fornødne accentuerede Bogstaver kunde tilveiebringes.

Forstyrrelser ved andre Sysler, hvorunder jeg har maattet arbeide: have blandt andet medført den Ulempe, at jeg ikke engang altid har kunnet udtømme de nærmest tilgængelige og stadigen benyttede Kilder, ja ei engang fuldstændigen og til rette Tid finde og benytte hvert optegnet Ord i mine egne Samlinger. Den Erfaring, jeg derfor næsten ved ethvert trykt Ark maatte giøre, at et eller andet opdagedes, som nu imod min Hensigt var udelukket fra Ordbogens Text, og min voxende, ængstelige Higen efter at berige denne, eller saa meget som muligt forebygge Udeladelser og Savn, der vare mig ukiære, blev omsider til et Slags Sindsuro og virkelig Siælslidelse hos mig; og dette bragte mig tilsidst paa den Tanke: at i det mindste hvad jeg saaledes endnu opdagede i mine Samlinger, eller hvad der umiddelbart under den fremskridende Trykning kom mig for Øie som forbigaaet, kunde endnu ligesom reddes fra Tab og Forglemmelse, ved at medgives Ordbogen i et Tillæg; hvor ogsaa en eller anden Rettelse kunde finde Sted. Dette er skeet; og uagtet dette Tillæg vil synes meget usædvanligt ved en Ordbog, som denne; uagtet Nogle maaskee ville stødes derover, og Andre ville finde, at jeg derved selv lægger for Dagen, hvor lidt man her kan vente sig det danske Ordforraad fuldstændigen samlet: kan jeg dog ikke andet end ansee det for en ikke blot uskadelig, men nyttig Tilgift, hvorved adskillige Ord (som dog næsten Alle kun ere saadanne, der med Udvalg ere udtegnede af Skrifter) bevares for en ny Udgave, eller for en tilkommende Lexikograph. Ja, havde denne lille opsamlede Efterhøst ikke anden Nytte, saa kan den dog have den, at give Flere et Vink om, hvorledes de, (f. Ex. ved at lade Bogen giennemskyde) kunne ved mangen forekommende Leilighed berige det her meddeelte danske Ordforraad.

Et andet Tillæg har Ordbogen faaet i den forudsendte korte Udsigt over Sprogets Historie. Denne havde jeg bestemt (efter Johnsons Exempel) at medgive Værket (egentlig kun som Commentar til en Række af Sprogprøver), længe inden en sprogkyndig Forfatter (Hr. Archiv-Registrator Petersen) i et eget Skrift behandlede en Deel af det danske Sprogs Historie. Ligesom begge Arbeider havde en meget forskiellig Bestemmelse, saaledes have de ogsaa faaet en forskiellig Skikkelse; og Kortheden maatte volde, at meget hos mig ikke blev fuldstændigen udviklet; ofte blot angivet ved fiernere Hentydning. En nøiere begrundet Udførelse af mine Synsmaader kan muligen blive et af de Fremtidsarbeider, hvorved jeg ønsker at fortsætte mine Bestræbelser for Fædrelandets Sprog og Literatur.

Da jeg for noget over 9 Aar siden begyndte paa Udarbeidelsen af dette Værk, var min Stilling saaledes, at jeg umuligen kunde have enten Evne, eller Sindsro, til at anvende de mange Aars Arbeide derpaa, som jeg forudsaae, det vilde udkræve. Heller ei havde jeg kunnet vove mig til at begynde derpaa, om ikke en offentlig Understøttelse havde forøget den mulige Godtgiørelse, som Forlæggeren kunde tilstaae; men som i vort Land ikke paa nogen Maade kunde blive Erstatning for den Tid, Møie og Anstrengelse, som et Foretagende udfordrede, hvilket jeg ikke har kunnet fuldføre, uden hyppigen at negte mig Nattens Hvile og fornøden Omhu for Helbreden. Jeg søgte og erholdt en saadan Understøttelse, i det mig allernaadigst blev bevilget 250 Rbdlr. aarlig i fem Aar af Fondet ad usus publicos; men ikke mindre, end ved denne kongelige Naade, opmuntredes og styrkedes jeg til det langvarige og møisomme Arbeides Fuldførelse, ved de gientagne naadige Yttringer af Deeltagelse for samme, som Hans Majestæt **Kong Frederik den Siette**, hvis Yndest for Landets Sprog i et halvt Aarhundrede har været dets mægtige Værn, har behaget at skienke mig. I det jeg nu overgiver mit eget Fædreland, og mine Fædres Land, Norge, et Arbeide, som kun er blevet til af Kiærlighed til disse Rigers Sprog, det danske Tungemaal — i det jeg med dyb Taknemmelighed nedlægger dette

til Modersmaalets Gavn og Fremme sigtende Værk, for Landets Fader og Sprogets kongelige Beskytter: kan jeg heller ikke undlade offentlig at bevidne den uforgængelige Følelse af Erkiendtlighed, hvormed jeg mindes den Anbefaling til Kongens Naade, som mit Værk fandt hos Hs. Excellence Geheime-Stats-minister Møsting og Hr. Conferentsraad og Finants-Deputeret Collin. Uden disse tvende Herrers Interesse for mit Foretagende, havde jeg neppe vovet mig til at begynde det; uden den Sidstes, og mange andre af mine Velynderes og Venners Opmuntring og Bifald, havde jeg maaskee ikke bevaret Mod og Udholdenhed til at fuldføre det. Men ei heller skal den Mands Navn her være glemt, under hvis Tag min Ordbogs Udarbeidelse baade blev begyndt og sluttet. I Hr. Justitsraad og Dispacheur Langberg fandt jeg en faderlig Ven, og om denne Bog skulde naae en følgende Slægt, da være den ogsaa ledsaget af hans, for flere end hans Nærmeste kiære og agtede Minde.

Saaledes skilles jeg fra et Arbeide, som i en lang Række Aar har været min daglige Ledsager i blide og mørke Dage, og hvis Byrde for et utaalmodigt Sind tidt har været tungere end de fleste andre. Den Gud, der undte mig Livet og Kræfterne til at fuldføre det, holde sin mægtige Haand over Folket, af hvis gamle Tungemaals nyere Skikkelse her fremtræder en Skyggetegning! — Hvad denne fattes i Liv og Fylde, kan Fremtiden nu lettere føie til; og saa længe tiene da ogsaa dette Værk til Sprogets Fremfarv og til Nytte for den opvoxende Slægt.

Kiøbenhavn den 12te Marts 1833.

Forklaring over de betydeligste, i Ordbogen jævnlig forekommende Forkortninger.

absol. — absolute (allene, uden Forbindelse med andre Ord.)
adj. — Adjectivum. (Egenskabsord.)
adj. v. — adjectivum verbale. (Adjectiv dannet ved et Participium.)
adv. — adverbium. (Omstændighedsord.)
alm. almindel. — almindelig.
i Alm. — i Almindelighed.
Art. — Artikel. (Kiønsord.)
A. S. — Angelsaxisk.
Bem. Bemærk. — Bemærkelse.
best. Art. — bestemt Artikel.
bl. a. — blandt andet.
br. — bruges.
brugel. — brugelig, brugeligt.
conj. — Conjunction.
D. Bibel. — Nyere danske Bibeloversættelser.
D. H. O. ɔ: Forfatterens Danske Haand-Ordbog; Kbh. 1813.
D. Lov. — Christian V. danske Lov.
d. Tale; dagl. T. — daglig Tale (i daglig Tale.)
d. s. s. — det samme som (fuldkommen eens Betydning af to Ord.)
E. — Engelsk (i det engelske Sprog.)
e. a. — eller andet.
e. d. — eller deslige.
ell. — eller.
f. — for.
fig. figurl. — figurligen (i figurlig, ikke egentlig Bemærkelse.)
fl. a. — flere andre.
Fr. — Forordning.
gen. Gen. — genitivus.
gl. — gammelt. (gl. T. gammelt Tydsk; o. s. v.)
Holl. — Hollandsk.
I. og Isl. — Islandsk.
I Alm. — I Almindelighed.

i St. f. — i Stedet for.
jvf. Jvf. — jævnfør (hvor der henvises til et Ord, der i Betydning og Brug har noget tilfælles med det paagjeldende.)
K. V. — Kæmpeviserne.
m. med.
m. fl. — med flere.
modſ. — modſat eller modſættes.
Modſ. — Modſætning.
n. — neutrum.
n. O. — nyt Ord.
n. s. — nomen substantivum. (Gjenstandsord.)
n. s. pl. (ɔ: et n. s. ſom allene bruges i Fleertallet.)
n. s. collect. (collectivum, der i Enkelttallet bruges m. Fleertallets Betydning.)
N. S. — Nederſaxiſk ɔ: Nedertydſk eller Plattydſk.
p. — paa.
part. eller partic. — participium.
pl. — pluralis. (Fleertallet.)
pl. d. ſ. — plur. det ſamme. (i Fleertallet liig Enkelttallet.)
pron. — Pronomen.
præp. — Præpoſition. (Forholdsord.)
ſ. og S. — ſee (hvor der henviſes til et andet Ord.)
Skr. — Skrifter. J ældre Skr.
Sv. — Svenſk (paa Svenſk.)
ſærd. — ſærdeles (i Særdeleshed.)
T. — Tydſk (i det tydſke Sprog.)
t. — til.
ud. pl. — uden pluralis (hvorved tilkjendegives, at et Ord enten overhovedet, eller i en vis Bemærkelſe, ikke bruges i Fleertallet. Hvor dette Tegn mangler og dog intet Fleertal er anført, tilkjendegives derved, at dets Brug er uvis, eller ſielden.)
udt. — udtales.
uegentl. — uegentlig, uegentlige.
v. — ved.
v. — verbum
v. act. — verbum activum (tranſitiviſk Verbum.)
v. impers. — verbum impersonale (uperſonligt Verbum.)
v. n. — verbum neutrum (intranſitiviſk Verbum.)
v. n. pass. eller dep. ɔ: verbum deponens (ſom kun bruges i paſſiviſk Form.)
v. rec. ell. recipr. — verbum reciprocum (tilbagevirkende Verbum.)
V. S. O. — Videnſkabersſelſkabets danſke Ordbog.
= Ved dette Tegn angives, at Forklaringen over Hovedordets Bemærkelſer er ſluttet, og at derefter følger afledede og ſammenſatte Ord, hvilke undertiden adſtilles ved det ſamme Tegn.

J denne Ordbog er ethvert Verbum anført i dets uperſonlige (objective) Form, eller i den ubeſtemte Maade (Infinitiv), hvoraf ſtedſe, i den regelmæsſige Bøiningsmaade, Præſens (den nærværende Tidsform i Enkelttallet) dannes ved at føie r til Infinitivet.

Verbernes tvende ſædvanlige eller regelrette Bøiningsmaader (den førſte ved i Imperfectum at føie de til Infinitivet: pløiede af pløie; den anden ved at forandre Endelſen er i Præſ. til te: tænkte af tænker) tilkjendegives ved Tallene 1 og 2, efter Angivelſen af den Claſſe, hvortil Verbet hører: (pløie, v. a. 1. tænke, v. n. og n. 2.) Hvor begge Bøiningsmaader ere brugelige ved det ſamme Verbum, findes begge Tal (1 og 2.) Ved alle de Verber, ſom paa en herfra forſkjellig Maade danne deres Imperfectum, anføres ſaavel denne Tidsform, ſom Participiet; eller hvor det er et ſammenſat Verbum, betegnes den uregelrette eller afvigende Bøiningsmaade ved Tallet 3, og ved Henviisning til det uſammenſatte Verbum.

J øvrigt er at mærke, at der, hvor i Ordforklaringen eller Exemplerne vedkommende Ord ikke er heelt udtrykt, men blot betegnet ved dets Begyndelſesbogſtav, maa Ordet altid læſes uden Bøining; nemlig Subſtantiver og Adjectiver i nom. sing. og Verberne i Infinitiv. Hvor et Ord forekommer i nogen anden Form, er det aldrig ſaaledes forkortet.

Oversigt

af

det danske Sprogs Historie;

med Sprogprøver fra det 12te til det 16de Aarhundrede.

Det danske Sprog, saaledes som det nu efter den dannede Sprogbrugs Love tales og skrives i de to nordiske Riger, Danmark og Norge, er vel at betragte som et afledet, men ikke, liig det engelske, som et af forskiellige Sprogstammers Sammenblanding opstaaet Tungemaal. Sprogstammen, hvortil det nærværende danske Sprog hører, er den, hvis almindelige Slægtnavn Nogle benævne den germaniske, Andre den gothiske Stamme; hvilken dog ikke mere er til i sin oprindelige Eenhed, men derimod i to Hovedgrene, hvoraf den ene er den, som vi her ville kalde den germaniske, og hvortil hører det tydske Sprog, med alle dets ældre og nyere Mundarter — iberegnet det nederlandske, og det gammel-engelske eller angelsaxiske (der egentlig ogsaa kun er en ældre tydsk Dialect), med dettes nyere Affødning, det engelske Sprog. Den anden Hovedgreen er den skandinaviske, som er til, deels i det gammel-nordiske Stammesprog, der nu sædvanligen benævnes det Islandske; deels i dettes tvende nyere Grene: det danske og det svenske Sprog. Begge disse have i deres Dannelse omtrent gaaet den selvsamme Vei; men vi betragte her nærmest kun vort Modersmaals historiske Udvikling.

At vi maae søge dettes første eller umiddelbare Kilde i hiint nordiske Stammesprog, som vi nu, for lettere og tydeligere at forstaaes, ville kalde det islandske (da det endnu som levende Tungemaal tales og skrives i Island) er ofte sagt. Forholdet imellem begge forstaaes let, naar vi tænke os og vide, hvorledes f. Ex. det italienske Sprog har dannet sig af det latinske, eller det nyere engelske af det angelsaxiske. Men det er tillige at erindre: at vi ei kunne betragte det danske Sprog, som nogen Dialect af det endnu levende Islandske; men som et nyere Sprog, i Forhold til det gamle Stammesprog; som et af den skandinaviske Rod udsprunget Tungemaal, der, ved at sammenstøbe Elementer af de danske Provindsers forskiellige Mundarter, og ved at optage, baade i ældgamle og i nyere Tider, mange Bestanddele af de germaniske Sidelinier (men fornemmelig af den, vi kunne kalde den saxiske, eller nedertydske) har fra det 13de Aarhundrede af udviklet sig til et selvstændigt Skriftsprog; omtrent som det nærværende, saakaldte høitydske Skriftsprog paa en lignende Maade har dannet sig af flere, fornemmelig overtydske Mundarter.

Inden vi omtale de ældste Mindesmærker, hvori vort Modersmaal, eller det nuværende danske Sprog fremtræder i Skriftform, eller dette Sprogs tidligste historiske Spor: kunne vi ei ganske forbigaae at berøre nogle Punkter, der staae i Forbindelse

med Sprogets Historie, eller paa en Maade høre til dets Oldsager og bidrage til at oplyse dets Afstammelse, Opkomst og Slægtskab. Den første Gienstand, her kan komme under Betragtning, er det skandinaviske Stammesprogs oprindelige Eenhed i de tre nordiske Riger. Denne kan bestyrkes, saavel ved de overblevne Slægtskabslevninger, der endnu findes i Almuesprogets mange forskiellige Mundarter i de tre Riger; som ved en større eller mindre Lighed i de ældste Sprogværker hos alle tre Nationer; og endelig ved Vidnesbyrd, der forekomme i nogle af de ældste islandske Skrifter, som ere bevarede. Til den nordiske Sagnhistorie hører Fortællingen: at Sproget først kom med Aserne eller "Asiamændene" ind i Norden, og at det derefter udbredte sig og blev herskende i Danmark, Norge og Sverrige; men tillige i "Saxland"*) (hvorved maa forstaaes en Deel af det nordlige Tydskland); ligesom ogsaa, tilføies der et Sted,**) "i nogle Dele af England." Om der ved det sidste menes Sproget, som Angelsaxerne ved deres Erobring af Brittanien indførte i Landet og beholdt, under deres, endnu ikke ganske ophørte folkelige Afsondring fra de til Biergegne og Udkanter af Landet fortrængte brittiske Folkefærd; eller der menes den sildigere Blanding af Angelsaxernes Tungemaal med det skandinaviske eller danske, ved de Danskes langvarige Krigstog til England og endelige Erobring af dette Rige, hvor de ogsaa allerede før Erobringen i Mængde vare bosatte: dette kan være tvivlsomt, men vedkommer os her ligesaa lidt, som at undersøge, hvilken Betydning de islandske Sagnskrivere have forbundet med Udtrykket "Saxland," og med at udstrække det nordiske Tungemaal (Norræna) til bemeldte Landsegn. Derimod kan det være værd at bemærke, at der endnu saa langt ned i Tiden, som i det 12te og 13de Aarhundrede, i de islandske Sagnbøger og Love tales om det nordiske Sprogs Eenhed over alle tre Riger, og det under den, i hine Skrifter hyppigt forekommende fælles Benævnelse: den danske Tunge, eller det danske Sprog. Uagtet denne Benævnelse i øvrigt ikke vedkommer vort nuværende Sprog, eller det nyere danske Tungemaal: bliver det dog altid et paafaldende og mindeværdigt Phænomen, at Islændere og Normænd, blandt hvilke Nordens gamle Digtekonst og Literatur fortrinligen blomstrede, gav deres og hele Skandinaviens Sprog (som de dog stundom ogsaa kaldte det nordiske Tungemaal, Norræna) Navn efter det danske Folk, hvilket hele Middelalderen igiennem, indtil Calmar-Unionen, var og blev et for hine fremmedt Folk; men med hvilket Normænd og Islændere unegtelig altid havde større Samqvem ved Skibsfart, Handel og Krige, end med det mere fraliggende Sverrige, der i Nordens ældre Historie fremtræder mindre politisk betydende, end Danmark og Norge. Enkelte af de Beviissteder, som lægge den gamle Sprogliighed i de tre skandinaviske Riger, og Brugen af bemeldte almindelige Sprogbenævnelse, tydeligt for Dagen, ville vi ogsaa her give Plads.***)

---

*) "Oc þeir Æsir hafa haft tunguna nordr hingat i heim, i *Noreg* oc *Svíþjod* oc *Danmörk* oc *Saxland*." Fortalen til Snorres Edda.

**) "Ok gekk sú túnga um Saxland, Danmörk ok Svíthiód, Noreg *ok um nokkurn hluta Einglands*." I et Søgubrot, aftrykt i det nord. Oldskriftselskabs Fornmanna Sögur. XI. S. 412. [Jvf. hermed bl. a. Stedet i Skallda, hvor Forf. (Olaf Hvitaskáld; ved Midten af 13de Aarh.) i at tale om de Engelske og deres Skrift, i Forhold til Islændernes, siger: "da vi ere af eet og samme Tungemaal" (alz ver erum æinnar tungu) men tilføier: at Sproget hos begge, dog mest hos Englænderne, har undergaaet endeel Forandring.] Jvf. ogsaa S. Rer. Dan. V. p. 26,

***) Jvf. i øvrigt særdeles: *P. Vidalini* de linguæ septentrionalis appellatione: *Dönsk tunga* ɔ: lingua danica. (Gunlaugs Saga. Hafn. 1775. 4. p. 220—297.) Torfæi Hist. Norv. II. Pag. 90—91. Suhms crit. Hist. af Danmark. I. S. 209—221. P. E. Müller om det isl. Sprogs Vigtighed. Kbh. 1813. S. 17—25. N. M. Petersen det danske, norske og svenske Sprogs Hist. I. S. 15—28.

Det hedder saaledes i den under Navn af "Graagaasen" berømte ældste Lovbog for Island, samlet i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede (1118) i Stykket, der handler om Drab: "Hvis Udlændinge dræbes her i Landet (Island), enten Danske, Svenske eller Norske, af de trende Kongeriger, i hvilke vort Tungemaal findes, da skulle deres Frænder have Søgsmaal, om de ere her i Landet; men af alle andre Tungemaal, end det danske, maa ingen Frænde her begynde Søgsmaal, undtagen Fader, Søn og Broder" o. s. v. *) I den sildigere islandske Lovbog, "Jonsbogen," der bekiendtgiordes 1280, fastsættes det: at hvis Udlændinge fra Norge, Danmark eller Sverrige, døe i Island, skal deres nærmeste Frænder tage Arv efter dem: "Men — lægges der til — af andre Tungemaal end dansk skal ingen Frænde her tage Arv, uden Fader, Søn og Broder, med mindre de have lovlig Fuldmagt," o. s. v. **) I Fortalen til det eddiske Digt "Grottesangen" forekommer det, ogsaa i anden Henseende mærkelige Sted: at "fordi Kong Frode var den mægtigste Konge i Norden, blev den Fred, som Augustus stiftede ved Christi Fødselstid, ham tillagt hvorsomhelst man talte den danske Tunge; og kaldte nordiske Mænd den Frode-Fred." — Snorre Sturlesen begynder sin berømte norske Kongekrønike med disse Ord: "I denne Bog haver jeg ladet skrive gamle Frasagn om de Høvdinger, som have regieret i disse nordiske Lande og brugt dansk Tungemaal." — I Oluf Tryggesens Saga af Gunlaug Munk (II. Cap. 96) siges: "at Slaget ved Svolder blev navnkundigt, fordi der overvandtes den Konge, der var den meest berømte af den danske Tunge." — Oddur Munk (Reenhielms Udg. S. 169) forsikkrer: at en af Hindringerne for Christendommens Indførelse i Norge var den, at dens Lærere og Udbredere ikke forstode det danske Sprog. Ja, lige til ned i det 14de Aarhundrede brugtes denne Benævnelse i islandske Skrifter om dette Lands, eller det gamle nordiske Sprog. Saaledes siger Islænderen Eistein, der levede i dette Aarhundrede, i hans Digt Lilia: "at gamle vise Mænd fløgtigen havde besiunget deres Konger i hans Modersmaal, det danske Sprog, hvori han nu vilde digte." ***)

Man har bestræbt sig for at udfinde adskillige Aarsager til dette Phænomen, at et i Fortiden over hele Norden herskende Sprog, der ogsaa ved Krigstog og Erobringer blev bekiendt og tildeels indført i England og i Normandiet, har faaet Navn efter det danske Folk; og at derimod ingensteds i de gamle nordiske Skrifter nævnes enten et gothisk eller svensk Tungemaal; men Sproget ikkun kaldes afverlende enten dansk eller nordisk (maaskee dog ei uden Sandsynlighed for den Mening: at man ved Norræna nærmest har forstaaet den egentlig norske eller norsk-islandske Sprogart; og derimod ved den danske Tunge, det gamle nordiske eller skandinaviske Stammesprog overhovedet, og i alle Riger og Lande, hvor det taltes.) Da Undersøgelsen af denne Sag mere vedkommer vort Fædrelands og det danske Folks ældste Historie, end vort nyere Sprogs Skiebne og Udvikling: kunne vi nøies med at gientage, som en af de

*) "Ef útlendir menn verþa vegnir á landi her, *Danskir* eþr *Sönskir* eþr *Norrönir*, or þeirra Konunga vellde þriggia, er *var tunga* er: þar eigo frændr þeirra þær saker, ef þeir ero út her; enn af öllum tungum öþrom, enn af *Danskri tungo*, þá a engi madr her vigsök at sökia af frændsemis sökom," etc. Grágás. Vigslopi. c. 37. Hafn. 1829. II. p. 71. 72.

**) "Enn af ödrum tungum, enn *Danskri*, skal eingi madr at frendsemi arf taka her," etc. Jonsb. Arveb. c. 23.

***) "Fyrri menn, er frændin kunnu forn — af sinum köngum sungu lof *med danskri tungu*. I þviliku *módurmále* meir skyldunst ec — hrærdann dikt — at giallda." v. *Finni Johannæi* H. Eccl. Island. II. 400. (Jvf. ogsaa Stedet i Knytl. Saga C. 80, hvor det hedder: at alle Danske skulde lyde under Lunds Erkebispestol; og i det dertil anførte Vers: alle Folk af den danske Tunge.)

rimeligste Grunde, den af flere Lærde angivne: at Danmark uden Tvivl langt tidligere har vundet historisk Betydning og udgiort et under en Overkonge samlet Rige, end Norge og Sverrige. Lige fra Ivar Vidfadmes, Harald Hildetands og Regner Lodbroks Tid var ikke allene en stor Deel af Danmark (hvortil Skaane, og mere af Fastlandet paa hiin Side Øresund ogsaa hørte) oftere samlet under enkelte mægtige Drotters Vælde; men adskillige af disse havde ogsaa ved Søtog, krigerske Indfald og Erobringer giort det danske Navn bekiendt og frygtet, baade i Bretland og i det tydske eller frankiske Rige, i det mindste fra det ottende Aarhundrede af. De danske Landes naturlige Beskaffenhed maa deels have givet Anledning til en tidligere og mere lønnende Jorddyrkning; deels fra ældgamle Tider af have giort Indbyggerne til et søvant og søfarende Folk. Danske og Normanner bleve de Benævnelser, hvormed man i den tidligere Middelalder i Europa betegnede de nordiske Folkefærd, hvilke man kun, eller i Særdeleshed, kiendte som voldgiestende Erobrere. Hos de ældste tydske eller frankiske Annalister bruges disse Navne skiftevíis; derimod tale Englands tidligste Krønikeskrivere altid om Indfald af de Danske; og i det saakaldte Normandie, hvor den navnkundige Rolf, i Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, stiftede et Hertugdømme under fransk Lehnshøihed, kiendte man ikkun Benævnelsen dansk for Sproget, som Erobrerne talte.*) At disse virkelig for den største Deel have været Danske, er ogsaa deraf saameget mere sandsynligt, som det uden al Tvivl har været de Danskes, i flere Aarhundreder fortsatte Søtog mod de belgiske eller frankiske og de engelske Kystlande, der endelig ogsaa førte dem ind i Seinefllodens Munding og til Normandiet.

Endnu fortiener det vel, ved Berøringen af disse vort Modersmaals Oldsager, at erindres: at imedens der findes endeel historiske Vidnesbyrd for, at det Angelsaxiske Tungemaal, der blev det herskende i England fra det 5te og 6te Aarhundrede af, ansaaes, om ei for det samme, saa dog meget nær beslægtet med det nordiske; sees det derimod af Normandiets latinske Krøniker, at man der allerede i det 10de Aarhundrede stielnede imellem det danske og saxiske, hvorved her menes det tydske Sprog, som imellem to, skiøndt beslægtede, Tungemaal, dog saa forskiellige, at de vel ikke vare gienſidigen reent uforstaaelige for de Folkefærd, der talte dem; men at Danske og Tydske dog behøvede at lære hverandres Sprog ved Øvelse, for at opnaae Færdighed i at tale dem. Ved et Møde, som holdtes 942 imellem de Tydskes Konge Otto I. og den franske Konge Ludvig IV. (d'Outremer), hvorved Hertug Wilhelm I. af Normandiet mødte som Mægler med fem hundrede Riddere, gav disses ødsle Pragt Saxerne, eller de Tydske, der vare i Kong Henriks Følge, Anledning til at tale derom med Forundring og ikke uden Daddel. Hertug Wilhelm forstod, ved Hielp af sit danske Tungemaal, hvad de sagde; og forlod Forsamlingen med nogen Fortrydelse herover.**) Ved et nyt Møde den følgende Dag tiltalte den saxiske Hertug Herman (Billung) Wilhelm i det danske Sprog, hvorpaa denne spurgte ham: "Hvo har lært dig det Sprog, der tales i Danmark og som Saxerne ikke forstaae?"***) Herman gav

*) For at underhandle med Rolf, sendte man to franske Krigere til ham, der forstode det danske Sprog (duos milites *daciscæ* linguae peritos.) *Dudo* de mor. & act. Normannor. L. II. Du Chesne Scriptor. Hist Norm. Par. 1619. p. 76. (Jvf. ogsaa den gammelfranske Riimkrønike: Roman de Rou. Par. 1827. I. p. 126.)

**) Willelmus vero, *per Daciscam linguam quæ dicebant subsannantes, intelligendo subaudit*, parumperque commotus ira discedit. *Dudo*. L. III. hos Duchesne. l. c. p. 99.

***) "Quis tibi *Daciscæ regionis linguam*, Saxonibus inexpertem, docuit? Respondit: bellicosum egregiumque genus tuae armipotentis progeniei me nolente Daciscam linguam docuit." *Dudo*. l. c. p. 100.

da til Svar: at han imod sin Villie havde lært Sproget af det ypperlige og krigerske Folkefærd, til hvis Stamme Hertug Wilhelm selv hørte. Herman var nemlig bleven fangen af de Danske, og havde længe opholdt sig iblandt dem. — Viser dette os alt i det 10de Aarhundrede en bestemt Forskiellighed imellem det tydske og det danske eller nordiske Talesprog: saa fremtræder ogsaa denne Forskiel tydeligt nok, naar vi ville sammenholde de ældste tydske Sprogmonumenter fra det 9de Aarhundrede med de ældste nordiske eller islandske, endskiøndt Forholdet her ikke bliver ganske ligeligt, da de sidste ere fra en langt sildigere Tid. — Imidlertid vil enhver nøiere Undersøgelse af de ældste Sprogværker i germaniske Dialecter overtyde os om, at den allerstørste Deel af de Ord, som det nyere tydske Sprog ikke har tilfælles med vort Modersmaal eller med det Islandske, kunne vi derimod gienfinde i de gammeltydske Sprogarter, og det ligesaa vel i de saakaldte overtydske, som i de nedertydske; ja dette gielder endog om et ikke lidet Antal Ord i det allerældste germaniske Sprogværk: den moesogothiske Bibeloversættelse. Et oprindeligt Slægtskab, eller Stamme-Eenhedens Forhold, imellem de germaniske Sprogarter og det gammelnordiske Sprog, lader sig derfor ligesaa lidt negte, som at Uligheder i Sprogbygningen, eller en grammaticalsk Forskiellighed, som vi kunne forfølge op til de tidligste nordiske og tydske Sprogværker, tyder hen paa en Adskillelse af det oprindelige Stammesprog, der ligger længere tilbage i Tiden, end noget historisk Spor. — At imidlertid den ældste germaniske Sprogart, hvoraf skriftlige Mindesmærker ere bevarede, den moesogothiske, synes at have Spor tilbage af en tidligere Tilværelse, end det gammelnordiske Sprog, saaledes som vi kiende dettes Bygning af de ældste islandske Sprogværker: er en Formodning, som leilighedsviis er yttret af en lærd Kiender (afd. Professor Rask), og som her blot i Forbigaaende berøres, da den langt mere vedkommer det islandske, end det nyere danske Tungemaals Historie.

Er det nu endog afgiort, at dette vort Modersmaals umiddelbare Slægtskab eller nærmeste Afstammelse ikke kan søges i nogen germanisk Sprogart, selv ei i den eller dem, der ligge det saa nær, som de saxiske, frisiske og nedertydske, men maa henføres til et med hine sideordnet nordisk eller skandinavisk Stammesprog, som vel neppe mere er til i dets allertidligste Skikkelse; men hvoraf dog den ældste Levning er det Islandske, der saaledes maa betragtes som det egentlige Modersprog for det danske og svenske Sprog: saa er dog denne, særdeles ved Undersøgelse af den nordiske Sprogbygning beviislige Kiendsgag ingenlunde allene tilstrækkelig til at oplyse det nyere danske Sprogs Opkomst eller tidligste Dannelse og Udvikling. Vi nødes meget mere til at tilstaae, at een af Hovedkilderne til at begrunde og tilveiebringe en saadan Oplysning, nemlig en fuldstændig Undersøgelse af det danske Almuesprog i dets forskiellige Dialecter, og hvad disse have af særeget i deres grammaticalske Sprogbygning, endnu er aldeles uberørt. Dog lader det sig let til Syne, at et nødvendigt og uundværligt Middel til at giøre Rede for Oprindelsen og Udviklingen af det nyere danske Tungemaal, netop maa ligge i en saadan Kundskab om en Mængde, endnu skiulte, ufuldstændigen bekiendte, eller ingen videnskabelig Prøvelse underkastede Egenheder i det danske Almuesprogs Grammatik. At Almuens Tungemaal, i dettes forskiellige Mundarter, bevarer mange af ethvert levende Sprogs ældste Bestanddele, er en utvivlsom Sag, og kan bevises endog blot af den Mængde, ellers ubekiendte, reent forældede, i det almindelige dannede Talesprog, eller i Bogsproget, ikke optagne Ord og Udtryk, som Brugen ved den mundtlige Overlevering har forplantet fra Slægt til Slægt i en større eller mindre Talekreds. Vi finde heller ikke sielden en langt større Lighed imellem ældgamle Poesier i et levende Sprog, og en eller anden af dette Sprogs Mundarter, end imellem saa gamle Sprogværker og det nyere Bogsprog. Troubadourernes Digte vil Landmanden i Provence, og Tydsklands Minnesange den

svabiske Bonde, uden Tvivl finde mere forstaaelige, end den, der aldrig havde lært og talt andet, end det franske eller tydske Bogsprog. — Hos Os fattes saa gamle skriftlige Sprogmindesmærker til Sammenligning med Almuens Talesprog; men vi komme længere hen til at omtale det ældste, som endnu er til af dansk Prosa og danske Riim eller Viser, og dettes Forhold, saavel til Sproget i vore gamle Love, som til det nuværende Talesprog.

Med Hensyn til de danske Dialecter, eller den dansk-talende Almues forskiellige Mundarter, indskrænke vi os her til følgende Bemærkninger, der kunne siges at staae i Berøring med Formaalet, at handle om vort Modersmaals, det nyere danske Sprogs Skiebne og tidligste Udvikling. — Som Hovedafdelinger i de danske Dialecter kan antages: a) den siællandske, med en tildeels ikke ubetydelig Forskiellighed imellem det nordsiællandske og sydsiællandske Almuesprog, til hvilket sidste den falsterske og lollandske Dialect nærmer sig; men ikke uden endeel eiendommeligt, og heller ikke uden Slægtskab (særdeles i Lolland) med følgende Classe, eller b) den fyenske, hvortil kan henregnes Sproget paa Langeland og flere mindre Øer. At denne, baade i Udtale og i anden Henseende, er forskiellig fra den siællandske Dialect, kan bl. a. bevises af den i Fyen herskende Adskillelse af Substantivernes Kiøn, ved en særegen Artikel (ing, eller iñ, med Næselyd) for Qvindekiønnet, hvortil man intet kiender i Siælland; men som derimod findes i andre danske Landskaber, f. Ex. Vendsyssel. c) Den jydske Dialect, hvilken ikke blot, i Følge Provindsens Størrelse og tildeels fra de øvrige meget forskiellige Naturbeskaffenhed, er den, som har de fleste fra hinanden afvigende Afskygninger; men tillige den stærkest udprægede Form, og den, som frembyder, baade den største Mængde af særegne Ord og Udtryk, og de fleste eiendommelige Beskaffenheder. Den mærkværdigste af disse er unegtelig den hidtil ikke meget bekiendte eller omtalte: at den jydske Dialect deler sig i to Hoved-Sprogarter, der adskilles ved den enkelte, men vigtige og afgiørende grammatiske Forskiellighed: at i den ene finder man Brugen af en præpositiv bestemt Artikel æ (det engelske the) til Substantiver, uden Hensyn til Kiøn eller Tal. (æ Mand ɔ: Manden; æ Bord ɔ: Bordet; æ Heister ɔ: Hestene); i den anden hersker derimod Brugen af den sædvanlige danske eller nordiske postpositive bestemte Artikel en og et, i pl. ne eller ene (Manden, Bordet, Hestene, Qvinderne, Børnene.) Grændselinien for denne Sprog-Egenhed naaer fra Sønderjylland (hvor den ogsaa hersker), i den vestre Deel af Nørrejylland op til Thye; men ikke Norden for Liimfiorden.*) Denne, væsentlig i Sprogbygningen indgribende Egenhed i en saa betydelig Deel af Jyllands Tungemaal er desuden forenet med mangen anden Forskiellighed i Orddannelse, Ordbøining og Udtale (hvoraf vi her blot ville nævne det personlige Pronomen a og æ for jeg (Englændernes I, efter Udtalen æi)**) og den hos Jyderne næsten almindelige Udeladelse af e i Enden af Infinitiverne, og e finale i Substantiver, hvori den jydske Udtale falder sammen med det engelske Sprog; (f. Ex. lær' for lære: ramm' for ramme; Pig' for Pige; Pøls' for Pølse, o. s. v.) Heller ikke gives der nogen anden dansk Dialect, hvis Accentuation er saa paafaldende forskiellig fra den siællandske og fra den, som hersker i det almindelige

---

*) "Denne Sprogforskiel (har jeg andenstedsagt) strækker sig i en noget skraa Linie (fra Østen mod Vesten) heelt op igiennem Jylland, forbi Viborg, indtil i Thye, hvor den ender; saaledes at Vesten for denne Linie, og Vesten for det brede Vand, hvortil Liimfiorden, omtrent i Midten, udvider sig, bruges den saxiske Artikel, men Østen for samme ikke." Nordisk Tidsskrift for Hist. Lit. og Konst. III. Bd. S. 161. (Jvf. Werlauffs Priisskrift over det danske Sprogs Historie i Sønderjylland S. 20. 21.)

**) Ogsaa i Nord-England bruges i nogle Egne et langt a (aw) for I. (Jvf. mit danske Dialect-Lexikon S. 1.)

dannede Talesprog, som den jydske Mundart. Alt dette viser tydeligt nok hen til en Blanding af to forskiellige Folkestammer, som i Jylland har fundet Sted i ældgamle Tider; og vi feile neppe ved heri at see en Bestyrkelse mere for de historiske Grunde, som tale for, at Jyderne oprindeligen have været en saxisk Stamme, som paa Halvøen har blandet sig med det skandinavisk-danske Folkefærd; men som rimeligviis (i Følge den bevarede Egenhed i Artikelens Brug) i gamle Tider ikke have udstrakt deres Indvandring og sildigere Hiemstavn længere end til Sønderjylland, samt den sydlige og vestlige Deel af Nørrejylland.

Kun i Forbigaaende kan her være Sted at henvise til de historiske Vidnesbyrd, der nævne Jyderne som en germanisk Folkestamme, hvilken, skiøndt, som det synes, mindre i Antal, end Anglerne og Saxerne, i Forening med disse giorde det navnkundige Tog til Bretland i det 5te Aarhundrede, som havde dette Lands Undertvingelse, de gamle Britters Fordrivelse, og, med Undtagelse af enkelte afsides liggende Egne, Landets Befolkning med germaniske (angelsaxiske) Indbyggere, til Følge. At allerede Beda (I. c. 13) nævner Jyderne, tilligemed Angler og Saxer, som "et af de tre tydske Folkefærd, der drog over til England;" at i Følge den gamle angelsaxiske Krønike, Indbyggerne i Landskabet Kent, paa Øen Wight, og "den Flok i Westsex, som man endnu kalder Jute-Slægten" (Jutnacynn) fornemmelig nedstammede fra Jyder; og at et mærkeligt Sted i en angelsaxisk Lov fra det 11te Aarhundrede endnu foreskriver: at Jyder skulle beskyttes i England lige med Anglerne, da de ere af eet Blod, og altid med dem skulle udgiøre een Nation:"*) disse kunne regnes for de vigtigste Steder i gamle Skrifter, der omtale dette Slægtskab imellem Saxer og Jyder; hvilket ogsaa en af vore lærdeste Historikere finder Grund til at antage; imedens han tillige holder for, at Jyderne vel, som det yderste Led i den germaniske Folkekiæde af beslægtede Stammer, (Friser, Saxer, Angler og Jyder) der naaede fra Schelde til Skagen, have ved tidlig Omgang, meer end de andre, i Sprog og Nationalitet nærmet sig Skandinaverne**) (hvis Indvandring Nord fra i den cimbriske Halvø, og særdeles i Vendsyssel, vel ikke er urimelig); men dog have vedligeholdt den saxiske Charakter, indtil de i en sildigere Tidsalder bleve deels fortrængte af, deels blandede med Skandinaverne. — d) Som den fierde af de danske Mundarter kunne vi nævne den sønderjydske, eller Sproget i den Deel af Hertugdømmet Slesvig (Sønderjylland), hvor Almuen endnu taler Dansk, uagtet det Misforhold finder Sted, at Retsforhold, Ungdommens Underviisning, og Religionsforedrag i en stor Deel af Hertugdømmet, hvor Dansk er Folkesproget, skeer i det tydske Sprog. Den danske Dialect i Sønderjylland har alle eller de allerfleste Eiendommeligheder tilfælles med den jydske Mundart i den Strækning af Nørrejylland, hvor den saxiske Artikel bruges; men udmærker sig ved en betydende Mængde af egne Ord og Udtryk, som ikke forekomme i Nørrejyllands Almuesprog, ved en fra dette tildeels afvigende Udtale og Accentuation, og ved en stærkere Blanding med Ord af det gammelsaxiske og af det nedertydske eller saakaldte plattydske Sprog. Det er vel heller ikke uden al Grund, at en lærd Sproggrandsker fra denne Provinds har anseet dens danske Dialect (hvilken man, efter hans Beretning, i Landet selv kalder det Rod-danske "das Wurzeldänisch") for at staae i et Forhold til det almindelige danske Talesprog, ("das Hochdänische") der har endeel tilfælles med Forholdet imellem det Plat-

---

*) Jvf. Will. Lambardi's Archæonomia. Cantabr. 1644. F. p. 148. Suhm om de fra Norden udvandrede Folk. I. 356. II. 2. 45. Werlauffs ovenanf. Priisskr. S. 19.

**) Werlauff, i det anf. Priisskr. S. 19. 20. jvf. Suhms Krit. Hist. I. 97, og Thunmanns Untersuch. üb. die alte Gesch. einiger nord. Völcker S. 231.

tydske og Hoitydske.*) e) Endelig kan man vel endnu til de danske Dialecter regne Almuesproget i en Deel af Skaane. Det er uden Tvivl historisk vist, at Danske, eller en dansk Folkestamme, i den fierne Fortid har været dette Landskabs Indbyggere; ligesom det er bekiendt, baade at der endnu findes mange Egenheder i det skaanske Almuesprog, som adskille det fra Sproget i de Provindser, der fra ældgamle Tider hørte til det svenske Rige; og at det har mange Ord og Udtryk, som det svenske Sprog ikke kiender, men som tildeels høres i Skaane, saasnart man f. Ex. kommer over den smaalandske Grændse, tilfælles med Sproget i Siælland. Om de grammaticalske Egenheder ved den skaanske Dialect savne vi dog en nøiere videnskabelig Undersøgelse og Oplysning; og at bestemme dens nærværende eller forhenværende Forhold til det danske Sprog i Almindelighed, eller til den siællandske Dialect i Særdeleshed, vil ei med nogen Sikkerhed kunne skee, saalænge en saadan Undersøgelse mangler. Saa- meget er i øvrigt utvivlsomt, og bestyrkes ved gamle Sprogmonumenter (f. Ex. ved den skaanske Lov), at har man endog i Skaane, efterat Sprogadskillelsen i Skandinavien havde udviklet sig, talt en mere dansk, end svensk Mundart, som Følge af at Skaaningerne oprindeligen ere en dansk Folkestamme: saa har dog det skaanske Almuesprog, endog fra en meget gammel Periode, været betydeligt afvigende fra de øvrige danske Provindsers Tungemaal, og længere end disse bevaret Præg af en Lighed med det nordiske Stammesprog, der tidligere tabte sig paa de danske Ølande og i Jylland. Enhver Sammenligning, som man blot vil giøre imellem Sproget i vore gamle siællandske, eller i den jydske Lov og Sproget i den skaanske Lov, er nok for at bevise dette.

Ved at ville bestemme det nærværende danske Sprogs tidligste historiske Udvikling blot efter de faa gamle Sprogmonumenter, som ere levnede os, vil meget altid blive usikkert og utilstrækkelig opklaret; og mangen Omstændighed vil forekomme os fremmed og besynderlig, der muligen ved et dybere Kiendskab til Almuesproget og alle dets Egenheder i de forskiellige Provindser, vilde komme i et rigtigere Lys. At det nærværende almindelige danske Talesprog nærmest slutter sig til den siællandske Dialect, eller at Mundarten i denne Provinds har havt den største Indflydelse paa at danne det: lærer al Erfaring. En saadan Indflydelse maa ogsaa have været meget gammel, da man ikke i noget gammelt eller ældre dansk Sprogmonument, som er tilovers, finder nogen af de andre Provindsers Mundarter (f. E. den saa betydeligt afvigende jydske) anvendt; eller møder Spor til anden Indvirkning af disse Landskabers Dialect, end i det høieste enkelte særegne Ord, en eller anden Bøining eller Skrivemaade,**) som man gienfinder i Almuesproget udenfor Siælland. Endog de under Navn af **Kong Eriks Krønike** bekiendte Annaler paa Dansk, som uden al Tvivl ere skrevne i Jylland (Haandskriftet fra det 14de Aarh.) have kun faa Spor af jydsk Dialect.

Undersøge vi nu vore ældste danske Sprogmonumenters Beskaffenhed, (hvoraf intet Haandskrift haves ældre, end det 13de Aarhundredes Midte) saa træffe vi unegtelig mangen her bevaret og fremtrædende Levning af det gamle nordiske Stammesprogs siden

---

*) N. Outzen Versuch einer Beantwortung der Preisaufgabe über die dän. Sprache im Schleswigschen S. 5.

) Man antager, at det Flensborgske Haandskrift af Jydske Lov (et af de ældste, som haves) bærer enkelte Præg af den **jydske (og maaskee snarest sønderjydske) Dialect, som andre Haandskrifter af denne Lov ikke have. Ligeledes findes i den ældste danske Bibeloversættelse fra det 15de Aarh. enkelte Spor af den **jydske** Mundart; (S. Fortalen til min Udg. af samme S. XIV.) Endnu hos **Tausen** i første Halvdeel af det 16de Aarh. forekomme enkelte jydske, og andre Landskabsord, eller en Skrivemaade efter andre Dialecter, end den siællandske (f. Ex. **wutte** for **vogte**) (Siæll. voute.) **Foul** for **Fugl**; **fløie** for **flyve** (Siæll. flue.) **Mallen** for **Marven**. En Ma ɔ: Eng. **Orken** for **Arken** (En **Ork**, i Jylland: en Kiste.) o. a. fl. Tausens 5 Mosеb. 1539.

tabte Former og Bøininger, og mange forældede Ord; og vi finde, særdeles i Lovene, ved Siden af mangen afgiort Overeensstemmelse med vort nuværende Sprog, dog tillige i endeel Ordformer og Ordbøininger, samt i Sporene af de islandske Former, en Forskiellighed fra det nærværende danske Talesprog, der giør det noget vanskeligt for os at troe, naar vi nu høre den danske Almue tale, at dens Sprog (hvilket, som bekiendt yderst langsomt forandrer sig)*) skulde, for ikke meer end fem til sex hundrede Aar siden, fuldkommen have lignet Sproget i den jydske eller siællandske Lov; med andre Ord, at man dengang overhovedet talte i Danmark saaledes, som man i et Skriftsprog, hvilket da først skulde dannes, optegnede langt ældre Vedtægter og gieldende Lovbud, hvoraf upaatvivlelig en stor Deel ved mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt ordret vare bevarede hos Folket fra langt ældre Tider. — Herved kan tillige bemærkes: at naar man vil sammenholde Lovsproget fra det 13de Aarhundrede med et andet gammeldansk Sprogværk fra første Halvdeel af dette Aarhundrede (Henrik Harpestrengs Lægebog), vil man komme til den Overbeviisning, at en ikke ringe Deel af Vanskeligheden ved at forstaae de gammeldanske Love ligger i Indholdet, i Lovsprogets særegne Udtryk og Stiil; thi man vil finde, at Sproget i Lægebogen, naar man seer bort fra Ordenes gamle Skrivemaade, og undtager enkelte sieldne Ord og forældede Udtryk, ikke blot forekommer os mindre fremmedt, end Lovenes Sprog, men let forstaaeligt for enhver dansk Læser.**) Et lignende Forhold finder Sted med de ældste danske Kongebreve og andre Diplomer, som vel ikke gaae længere op i Tiden, end til Slutningen af det 14de Aarhundrede; men hvori Sproget ogsaa allerede er i den Grad overeensstemmende med det nyere, at intet, uden de forekommende Udtryk og Talemaader af den Tids offentlige Forretningsstiil og Lovsprog, kan standse en Læser i vore Dage. Overhovedet forsvinder den allerstørste Deel af det, som i deslige Brevskaber eller i andre gammeldanske Skrifter forekommer os afvigende, vanskeligt eller uforstaaeligt i Læsningen, naar vi, uden al Ordforandring, kun omskrive dem efter den nærværende Skrivebrug.

At derimod en afvigende Sprogform, eller Dialect-Forskiel, fra en langt tidligere Periode, end det 13de eller 12te Aarhundrede, har adskilt Sproget i Danmark fra Sprogarten, eller den nordiske Dialect, i de to andre scandinaviske Riger: er en Formodning, der uden Tvivl har megen Rimelighed. Man har til at bestyrke denne, ikke uden Grund, beraabt sig paa Skrivemaaden af endeel danske Ord og Navne, saaledes som de forekomme i latinske Diplomer og i Ælnoths K. Knud den Helliges Levnet, fra første Halvdeel af det 12te Aarhundrede, og der afgive et Beviis paa: at allerede paa denne Tid afveg Sproget paa de danske Øer (og formodentlig endnu mere i Jyl-

---

*) At denne Langsomhed i Forandringen af Almuens Sprog især er betydende under en ringere Culturtilstand, behøver intet Beviis, saalidt som, at netop den mest bøielige Deel af Sprogformen: Udtale, Accentuation og Ordenes Flexioner, er den, hvori Forandringer behøve den længste Tid. Finde vi endog, i det Danske, som er skrevet for henved 600 Aar siden, naar Skrivemaaden lempes efter den nu brugelige, en saadan Liighed med det nærværende, at Enhver uden stor Vanskelighed kan læse og forstaae det: saa kunne vi have Grund til at slutte, at den jydske, fyenske og siællandske Almue for endnu længere Tid siden, har talt end nærmere det Sprog, den endnu taler. — Som Beviis paa den Fasthed, hvormed Almuen holder over Sprogeenheder, kan ogsaa den ovenanførte Grundforskiellighed i Artikelens Brug hos Jyderne nævnes. Denne Forskiel har sin Grændselinie midt igiennem Landet; og iagttages endnu fra Slægt til Slægt, endog i Nabosogne, uden Omskiftning. Endvidere maa erindres: at Tidsløbet for Omdannelsen af Sproget i Danmark, fra den Form, det har i Loven, til den nærværende, egentlig maa nedsættes fra 5 til 600 Aar til en Periode af 2 til 300 Aar; thi at man for 300 Aar siden i alt Væsenligt skrev det samme Sprog, som nuomstunder, ligger klart for Dagen.

**) Jvf. herom Indledningen til min Udgave af H. Harpestrengs Lægebog. S. 15—18.

land) meget fra det Islandske.*) Ogsaa vore ældste Lovbøger, hvori endnu endeel Levninger af gammelnordisk Sprogform findes, fremvise dog allerede en grammaticalsk forandret Mundart. "Man behøver kun at læse et Capitel i en islandsk eller norsk Lovbog, og i den siællandske Kirkeret eller verdslige Lov, for at overbevises om, hvormeget lettere de sidste forstaaes af en Dansk, end de første." **) Men enten man nu, med nogle Forfattere, vil antage Knud den Stores Periode, for den Tid, da Sproget i Danmark begyndte at forandres og at afvige fra de oprindelige islandske eller gammelnordiske Former — eller man (med større Rimelighed) vil sætte denne Periode for den danske Mundarts særegne Dannelse høiere op i Tiden: saa er det en i begge Tilfælde lige afgiort Sag, at vort Modersmaal i dets Ordforraad og Orddannelse har Elementer, som vidne om en tidlig Indflydelse af det gamle saxiske (angelsaxiske) Sprog paa samme. Denne Indflydelse har dog, som vel er at mærke, aldrig strakt sig til Sprogbygningens grammaticalske Organisme; thi stærke eiendommelige Præg adskille denne i det danske Sprog fra alle tydske Mundarter. Som nogle af de mest fremtrædende af disse grammaticalske Uligheder kan nævnes: 1. At det tydske Sprog ikkun har een og samme (præpositive) bestemte Artikel til Substantiver og Adjectiver (der Mann, Manden, der gute Mann, den gode Mand), og aldrig hænger Artikelen bag efter Ordet, saaledes som i det danske Sprog (hvis bestemte Artikel uden Tvivl har sin Oprindelse af den islandske Artikel hinn, hin, hitt.) 2. At Adjectiverne i det Tydske mangle Hverkenkiønnets Endelse paa t (die Frau ist schön; das Haus ist schön — Konen er smuk; Huset er smukt.) 3. At intet germanisk Sprog kiender den passiviske Form paa s, som fra det islandske er gaaet over til det danske og svenske Sprog, og udgiør en af deres væsentligste grammaticalske Egenheder. 4. At de tydske Verber i Infinitivet endes alle paa n; de danske alle paa e. 5. At det danske Sprog ikke kiender noget til den forøgende Partikel ge, som de tydske Participier tage til sig (f. Ex. gehabt, havt, gewesen, været, gemacht, giort), m. m. — Tillige maae vi henvise til en meget vægtig Grund for, at det oprindelige eller ældste Sprog, som i Danmark er talt af danske Folkestammer, har været et skandinavisk Grundsprog, og ikke nogen i sin Oprindelse germanisk Sprogart: Almuesprogets Forhold til det dannede Talesprog og Skriftsprog i Danmark. Den allerstørste Deel nemlig af de tydske Ord, Udtryk og Sprogvendinger, som i sildigere Perioder ere overførte i vort Skriftsprog, hører man endnu aldrig i den danske Bondes Mund. Havde en tydsk Sprogart nogentid hersket i Danmark, eller havde den endog kun været den nærmeste Kilde, hvoraf vort Modersmaal var udrundet: maatte et modsat Forhold finde Sted; eller mange tydske Ord, som Bogsproget havde udstødt, maatte være bevarede i vor Almues Mundarter, hvilke derimod netop eie en stor Mængde Ord, der i Tidens Løb have tabt sig af den almindelige danske Sprogbrug, men heller ikke findes i noget Sprog af germanisk Stamme. — Det er saaledes afgiort, at den danske Sprogbygning, og følgelig den oprindelige Grundvold for Sprogets Organisme, er skandinavisk og ikke germanisk; hvoraf endvidere følger, at den danske Folkestamme fra Norden og Østen har udbredt sig over Øerne, ikke omvendt fra Syden og Vesten; og at vort Modersmaal ikke har nogen

---

*) Jvf. J. H. Bredsdorff om Sproget paa de danske Øer i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede. (Blandinger fra Sorøe. 1ste Hefte. 1813. S. 77—85.) Man finder saaledes allerede ved den Tid vort Sven (Sveno), Erik (Ericus), Hedeby (Hetheby), Fridkøp (Frithcop), Topshøg (hos Saxo), Odense (Othense), Ringsted (Ringstad og Ringstadensis), Knud (Knut), Dalby, o. s. v., i Stedet for den islandske Skrivemaade: Sveinn, Eirikr, Heidubær, Fridkaup, Topshaugr, Othinsey, Hringstadr, Knutr, Dalbær, etc.

**) Indledning til H. Harpestrengs Lægebog. S. 18.

fuldkommen sideordnet Green iblandt de germaniske Sprog; men har kun en eneste saadan i det andet afledede skandinaviske Tungemaal: det svenske (hvis Forhold til vort Sprog er endnu nærmere, end Forholdet imellem det Hollandske og Plattydske, ell. imellem det Spanske og Portugisiske.) Ikkun i en eneste germanisk Sprogart synes at kundgiøre sig en meget gammel Overgang fra de skandinaviske til de germaniske Sprog; særdeles i den mærkværdige grammaticalske Egenhed, som det Frisiske, ene af alle tydske Mundarter, har tilfælles med det Islandske, Danske og Svenske, at Infinitivet ikke endes paa en Consonantlyd (n) men paa Vocalen *a*. — Ligesaa eiendommelig for vort Modersmaal, og et ligesaa stærkt og mærkeligt Træk af en Afsondring fra det Islandske, er imidlertid den danske (og svenske) Endelse af Verbernes Præsens, som, med Undtagelse af faa Eenstavelsesord (vil, skal, kan, maa), er Consonanten r; men aldrig, som i de tydske og en stor Mængde islandske Verber, en Vocal. — At det nyere danske Sprog under dets særegne Udvikling har hentet en stor Deel af sine Ordformer og af sin Orddannelse fra Tydskland, lader sig derimod ligesaa lidt negte, som at dets grammaticalske System ikke er germanisk, men skandinavisk. Naar man derfor, til Beviis imod Slægtskabet imellem Dansk og Saxisk, anfører en Mængde Ord, som i begge Sprog ere hinanden ganske ulige, imedens de ligne hinanden meget i det Danske og Islandske: (f. Ex. A. S. Gast, Flesc, eald, slapan, macian, betwux. Isl. *Andi*, *Kiöt*, *gamall*, *sofa*, *giöra*, *i-millum*. Dansk: Aand, Kiød, gammel, sove, giøre, imellem), saa burde man tillige ikke undlade at bemærke: at der gives en stor Deel angelsaxiske Ord, der lyde aldeles som de tilsvarende danske, saaledes som vi den Dag i Dag udtale dem; og mange, der ulige mere, end det tilsvarende islandske Udtryk, nærme sig den danske Ordform; for ei at tale om danske Ord, som det Islandske aldeles mangler.*) Den her tilsigtede Ordliighed imellem Dansk og Saxisk, bliver endnu langt større, naar vi gaae ned til den saxisk-tydske, eller nedersaxiske Mundarts sildigere Skikkelse, eller det saakaldte Plattydske, der endnu er Talesproget i saa stor en Deel af det nordlige Tydskland. Her er Liigheden alt for almindelig og paafaldende til at man ikke let skulde indsee, at der er megen Vanskelighed ved at forklare sig den anderledes, end ved de Danskes hyppige og vedvarende Samqvem med de nordtydske Folkefærd fra en tidligere Periode, end den, hvortil man pleier at ville henlægge Begyndelsen af det tydske Sprogs Indflydelse paa det danske, nemlig det 13de og 14de Aarhundrede. Herved maae vi dog allene tænke os en Indvirkning af den germaniske Mundart, som i geographisk Henseende ligger os nærmest, nemlig den saxiske, nedertydske eller plattydske, der er en ældre Sprogart, end det nuværende tydske Skriftsprog. — Imidlertid er det en historisk Kiendsgierning, som ved vore ældste danske Sprogmonumenter lader sig bevise, at allerede i det 13de Aarhundrede herskede i Danmark et Sprog, hvis Form var kiendelig afvigende baade fra enhver germanisk Sprogform, og fra det nordiske Stammesprogs; uagtet det tillige tydeligt viser sig, at man i at danne den tidligste Skikkelse, hvori et nyere dansk Skriftsprog fremtræder, har havt dette Stammesprog, og dets stilistiske Charakteer (i Lovbøgerne og Sagaerne) for Øie.

Men at antage, at man endnu i det 12te og 13de Aarhundrede skulde have talt et Sprog i Danmark, der i den Grad lignede Islandsk, at enhver Dansk forstod Islæn=

---

*) Saaledes f. Ex. A. S. Snegl, Læce, Loppe, Tyf, Topp, Telt. Dansk: Snegl, Læge, Loppe, Tyv, Top, Telt. Isl. *Snigill*, *Læknari*, *Fló*, *Þiofr*, *Kollr*, *Tiald*. Man vil let af Ordbogen kunne samle en Mængde lignende Exempler. Af danske Ord, som ere aldeles forskiellige fra de i Benævnelse tilsvarende islandske, kan til Exempel nævnes: Faar (Saudr), Læbe (Vör), Hør (Lin), steil (brattr), lunken (volgr), Hoppe (Hross, Mere), spæd (smar, ungr, klén, e. desl.), Lomme (Taska), Suul (Matvæle), spile (þenia), Torden (Skrugga), m. fl.

deren aldeles som sin Landsmand, er dog lidet sandsynligt;*) og der findes virkelig Spor til, at uagtet Benævnelsen dansk Tunge var, og langt ned i Tiden vedblev at være den, hvorved man oftest forstod det gamle eller oprindelige nordiske Sprog, giorde dog Islændere alt i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede Forskiel imellem en særskilt dansk Dialect og det almindelige nordiske Sprog.**) At islandske Skialde endnu i Midten af det 13de Aarhundrede opholdt sig ved Dankongens Hof (Olaf Hvitaskald hos Valdemar II. imellem 1236—40 er den sidste, Historien melder om), beviser ikke meget for den ovennævnte Mening; thi det kan ligesaa godt bevise, at Kongerne og de Fornemme, eller andre mere cultiverede Danske, paa en Tid, da hverken Danmark eller Sverrige havde noget Spor til egen Literatur, lagde sig efter at blive fortrolige med den ældre danske Tunge, eller hvad vi nu kalde det islandske Sprog, og at kunne med Lethed forstaae Sange og Sagaer, som vare skrevne eller fortaltes i dette Sprog. Ogsaa var det maaskee i det 13de Aarhundrede mere en Levning af gammel Hofskik, end det skyldtes egentlig Kiærlighed til Skialdesang hos Kongerne, at man den Tid træffer de sidste Islændere ved det danske Hof. Ligesaa lidt bevise Runestenene, hvis Alder desuden tildeels er usikker, og hvoraf man stundom vil giøre nogle saa unge, at Sprogformen i disse Steenskrifter kun lidet vil svare til de skriftlige Sprogmonumenter, med hvilke de skulde være samtidige. At Runemestrene, eller de, som i Danmark indhuggede Runeskrift paa Mindestene, have været egne, skriftkyndige Folk, der udøvede en Konst, som uden al Tvivl var bragt ind fra Sverrige og Norge: er meget sandsynligt; og man kan ligesaa lidt slutte fra hine korte Formularer eller Steenskrifter, at den danske Almue overhovedet har talt i den selvsamme Sprogform, som Runeskrifterne fremvise: som man kan sige, at Almuen i de forskiellige danske Provindser nu taler ganske som Sproget er i Gravskrifter paa vore Kirkegaarde. — At Folket over hele Danmark i det 12te og 13de Aarhundrede skulde have talt som Sproget er i Haandskrifterne af Kirkelovene, af den jydske og de siællandske Love: tør vi saameget mindre antage, som dette maatte forudsætte, at den betydende og mangfoldige Dialect-Forskiellighed, der endnu findes i de danske Provindser (ja som endog yttrer sig med mærkelig Afvigelse i den samme Provinds, f. Ex. i Siælland), den Tid ei maatte have været til; men have dannet sig i sildigere Perioder, hvilket ikke har nogen Rimelighed. At hiin Dialect-Forskiel derimod tyder hen paa en ældgammel, for-historisk Affondring og Adspredelse af den danske Folkestamme, efter at den havde befolket vore Ølande og en Deel af Jylland, og at Talesproget i Danmark uden Tvivl allerede før Riget samledes under eet Overhoved har havt forskiellige Mundarter: vil findes langt mere sandsynligt og antageligt. Man finder i det mindste en stor Mængde reent danske Ord, efter vor nærværende Udtale, i Nord-Englands og i de skotske Lavlandes Almuesprog; ja man finder saadanne Ord, og danske Talemaader, i engelske Digtninger, endnu fra det 13de Aarhundredes anden Halvdeel (f. Ex. Havelock the Dane.) At dette er Levninger af de i England bosatte Danskes Sprog, og saaledes ældre end Knud den Stores Tid — eller ældre end Begyn-

---

*) Det var ogsaa Gramms Mening: "at de tre nordiske Riger, og deres saa vidt adskilte Lande, Provindser og Øer, have, endskiøndt med eet og samme Sprog, dog (nemlig alt i meget gamle Tider) været adskilte i Dialecter;" og at Danske, Islændere og Norske have, allerede i hine Tider (hvorved Gram vel har tænkt sig de nordiske Folkestammers bestemte Adskillelse i de tre Riger) saaledes forstaaet hinanden, som nu Tydskerne forstaae Hollænderne. (jvf. Kbh. Vid. Selsk. Skr. V. S. 128.)

) I et islandsk Fragment, omtr. fra 1220 (Script. Rer. Dan. II.** 426) siges om Knud den Store, at han "kalladr er á *danska* tungu *oc Norrena* Knutr riki." jvf. **N. M. Petersen** det danske, norske og sv. Sprogs Hist. **I.** 72.

delsen af det 11te Aarh. behøver intet Beviis.*) Endnu i vore Dage er ogsaa ikke blot Almuens Sprog, men selv Hverdagstalen hos de cultiverede Classer, i mange Henseender et andet Sprog, end Bogsproget. Det Sprog derimod, som hersker i Lovene og andre danske Skrifter fra det 12te og 13de Aarh., var vel endnu intet Bogsprog; men det fremviser dog de tidligste Forsøg paa at danne et nyere Skriftsprog i Danmark. Vi maae nu enten forudsætte, at man f. Ex. havde nedskrevet den jydske Lov aldeles lige efter den i en vis dansk Provinds herskende Mundart — og dette maatte da blive den siællandske; eller vi maae antage, at man, i det yderst vanskelige Foretagende, at bringe de gamle Retsvedtægter i skriftlig Form, i et Sprog, hvori saa godt som Intet endnu var skrevet, tildeels har fulgt archaiserende Former, og derhos giort sig Umage for at udvikle en fastere, mere ordnet og consequent dansk Sprogform (et Slags Hoidansk, saaledes som det sildigere Høitydske), paa hvilken dog, af Grunde, som tale for Siællands allerede den Tid afgiorte politiske Overvægt iblandt de danske Provindser, dette Landskabs Mundart uden Tvivl har faaet en overveiende linguistisk Indflydelse.

Vi tør derfor vel antage det som rimeligt, at der i de gamle danske Love, hvis skriftlige Affattelse falder i det 13de Aarhundrede, som nogle af de allertidligste Frugter af Bestræbelsen for at tilveiebringe et eget Skriftsprog i Danmark, lyder en noget ældre, ligesom høitideligere Sprogform end den, som da har været det almindelige Talesprog, endog i Siælland. Dette bliver saameget mere sandsynligt, naar vi see, hvor længe en saadan ældre Sprogtone har vedligeholdt sig i vort Lovsprog, der endnu henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede (i Christian den Femtes Lov) har en archaiserende Charakteer, meget forskiellig fra det danske Sprog i samtidige Skrifter. At det mod Slutningen af det 12te Aarhundrede, eller i dets anden Halvdeel, som formodentlig er den tidligste Periode, hvortil man kan henføre nogen skreven dansk Lovcodex, maa have faldet vanskeligt at bringe denne tilveie i et Skriftsprog, der først skulde dannes, er let begribeligt; og hvor lidt man var bevant med eller i Stand til, selv i Valdemarernes Tidsalder, i hvilken man tænker sig Sproget i Danmark paa et høiere Trin af Reenhed, Kraft og Nationalitet, end i den følgende, for Landet uheldige Periode, at bruge Modersmaalet til egentlige Literaturværker, viser sig bedst deraf, at ikke et eneste saadant haves eller kiendes fra hiin blomstrende Tidsalder; at de for den Tid udmærkede historiske Forfattere, Svend Aagesen og Saxo, maatte skrive paa Latin;**) at Knytlinga-Saga, den eneste, der nærmest eller udelukkende fortæller danske Begivenheder, og formodentlig omtrent er forfattet paa samme Tid, som Saxos Historie, og følgelig paa en Tid, da Landet var i sin ypperste Velmagt, maatte skrives i det gamle nordiske eller islandske Tungemaal, og sikkert af en Islænder; og at man endnu i Midten af det 14de Aarhundrede ikke var naaet videre i Færdigheden, at kunne skrive danske Annaler, end den saakaldte Kong Eriks Krønike udviser.

---

*) Det kan her erindres, at bag i den bekiendte Runecodex af Skaanske Lov (som dog neppe kan giøres yngre end det 13de Aarh.) findes under en med Noder udsat Melodie, et ogsaa med Runer skrevet Fragment af en dansk Vise, der lyder saaledes

Drømde mik en Drøm i Nat
Um Silki ok ærlig Pæl (Pel.)

Dette er langt fra at lyde islandsk; men Sprogtonen minder os meget om de danske Kæmpeviser.

**) Det vilde være høist urimeligt at bebreide dem dette, eller at tilskrive det enten Ringeagt for Fædrenelandets Sprog, eller Higen efter udenlandsk Navnkundighed. Begge disse Historieskrivere have havt en geistlig, eller lærd og udenlandsk Dannelse. At bringe denne i Harmonie med et ganske udyrket Sprog, som det danske endnu var; at skabe en fortællende prosaisk Stiil i dette Sprog, og for et Folk, hvor man indtil den Tid ikke kiendte andet, end historiske Sagn, Eventyr og Sange, som den mundtlige Tradition bevarede: var noget, der overgik begges Evne.

Dette maa uden Tvivl for en Deel forklares af, at de Danske hele Middelalderen igiennem vare et krigersk og søfarende Folk, som, hvad Lærdom og Literatur angik, nøiedes med Laan og Brug af fremmed Eiendom, saavel fra England og Tydskland, som fra Island og Norge. Geistlighedens Cultur, saadan som den var, indskrænkedes til det latinske Sprog; Kongerne holdt nu og da islandske Skialde og Sagnfortællere eller Sagamænd ved deres Hof; Nordens gamle Tungemaal, skiøndt dengang vel lettere forstaaeligt, end nuomstunder, var dog allerede (som en Sammenligning imellem Knytlinga-Saga og Lovene fra Valdemarernes Alder kan udvise) blevet til en fremmed Mundart; og den danske Almue talte Modersmaalet i flere, sikkert allerede den Gang udprægede Dialecter. — At disse, endog i en Tid af 600 Aar, have været ulige ringere Forandring underkastet, end Skriftsproget (og selv dette kan dog siges at være i det Væsentlige det samme, som det var for 400 Aar siden), bliver af flere Grunde meget sandsynligt. De Aarsager, man anfører til det nyere danske Sprogs Afvigelse fra den gammelnordiske Sprogform, kunne ogsaa for en Deel (f. Ex. tydsk Indflydelse) ikkun lidet anvendes paa Almuen; og det er endog saa langt fra, at nogen betydelig eller væsentlig Fortydskning af det nyere danske Sprog overhovedet i tidligere Perioder kan paavises: at selv efter den Tid da tydsk Indflydelse paa Danmark var bleven stærkere og mere udbredt, end nogensinde tilforn — da en tydsk Fyrsteslamme var ophøiet paa den danske Kongethrone, og tydske Slægter mere og mere indtrængte sig og blandedes med danske — saaledes hele det 16de Aarhundrede igiennem — var endog Skriftsproget hos os, som fra dette Aarhundredes Begyndelse egentlig ret udviklede sig, langt renere, mere eiendommeligt, mindre dannet efter den tydske Sprogcharakter, end vi finde det langt ned i det 18de Aarhundrede. Dette modsiges heller ikke ved den allerede ei ubetydelige Indførsel til Danmark af tydske Sprog-Elementer, som under Skriftsprogets, egentlig først i det 15de Aarhundrede begyndende Udvikling, fandt Sted. Thi man fortydskede dog ikke endnu Sprogets organiske Bygning, saa lidt som dets Tone og Charakteer, fordi man af virkelig Trang (da den skandinaviske Sprogkilde var saa godt som afskaaret) maatte søge at berige det unge Skriftsprog ved at laane enkelte Udtryk og Ordformer af den eneste tilgængelige beslægtede Sprogkilde, som da kiendtes. — Hvad Menigmands Sprog, eller de danske Dialecter angaaer, da have disse upaatvivlelig ligesaa vel til vore Dage bevaret en stor Deel af det Præg, de allerede for Aarhundreder siden besad, som Bønderne i Norge tale et forældet Sprog, der er høist afvigende fra det, ogsaa i dette Land herskende danske Bogsprog; som de islandske Bønder, skiøndt med Dialectforskiellighed, dog alle endnu tale en fra det gamle nordiske Sprog lidet forskiellig Mundart; og som ogsaa Almuen i Sverrige taler i Dialecter, der i adskillige Provindser ere saa afvigende fra det svenske Skriftsprog eller dannede Talesprog, at man, selv med Færdighed i dette, har meget vanskeligt ved at forstaae dem.

Betragte vi de ældste, Danmark tilhørende Sprogmonumenter, som i det 12te, 13de og 14de Aarhundrede indskrænke sig til Lovbøger og Forordninger, tilligemed nogle Lægebøger: saa finde vi ogsaa allerede i disse Skrifter meget af vor nyere danske Sprogform, blandet med enkelte, endnu ikke afslebne Præg af det gammelnordiske Sprog og dets konstigere Grammatik. Man pleier at føre disse de tidligste Mindesmærker af det danske Skriftsprogs Dannelse op til det 12te Aarhundredes anden Halvdeel, hvilken Tid man tilskriver den verdslige skaanske Lovs Affattelse; ligesom man ogsaa har en skaansk Kirkelov, givet 1141 og en, med denne i de allerfleste Artikler overeensstemmende siællandsk Kirkelov, publiceret 1170. At man af disse Love dog ikke har noget ældre Haandskrift, end fra det 13de Aarhundrede, er med Hensyn til Sprogformen i samme af mindre Vigtighed, end at det Sprog, hvori de skaanske Love

ere strevne, ikke saameget bør kaldes en ældre dansk Sprogform, som en fra den siællandske, og fra de øvrige danske Landskabers Mundart temmelig afvigende Sprogform.*) Denne Forskiel, som her ikke er Sted til i det Enkelte at bevise, kan tilstrækkelig lægges for Dagen, f. Ex. ved en Sammenstilling af nogle Stykker, tagne af den skaanske Kirkelov, med de tilsvarende Stykker af den siællandske, begge af Haandskrifter fra een Tid:

Skaanske Kirkelov.

De presbitero eligendo.

Kirkiæ um løs warther, bøndor skulu meth biscops wiliæ prest til wæliæ. Hittir prest at misgøræ with bonda, bøte brut sin, nyti kirkiu sinnæ. Bøndor mughu æi præst wrækæ, ok æi ma han utan theræ wiliæ with skiliæs.

De occulto homicidio.

Æn a thessi lund aghu Skra at faræ. Warthar man wæghin, ok gangar ængin with, tha a hin æthæ søchia wil, ni mæn mæth iarni at søkiæ, ok sithan lati han i ban sætiæ. Wil han nokrum manni a hand søkiæ, tha swæriæ a hand hanum mæth tolf lagfastum mannum, ok hin gange a sak sithan. Swa ok um troldom, ællæ fordæthær.

De legatis.

Æn om man liggir a døtha dighi, ok giuir han guthi egn sina, tha ma han giua haluan houoth lot sin, ok æi i sottum meræ. Æn um thæt wil dylia arui hans at hanum døthum, ok sighir prest en at giuit war, tha dyli thæt arui mæth tolf lagfastum mannum. Æn um thet witna the, ær a hørthu oc withir satu, ok will tho æn aruir igen witna, dylia tha witi mæth tolf næfdum mannum i kirkiu sokn. Æn um hel man wil sik ingiuæ, tha fari in, um han wil, mæth allum houoth lot sinum.

Siællandske Kirkelov.

Um Kirke worther løs.

Vorther kirkæ løs, tha skullæ kirkæ men præst til takæ meth biscops villiæ. Bruther prest vether sinæ kirkæ men, tha bøtæ sinæ brotæ æfther sinæ gerningæ, oc væræ veth sin kirkæ. Bønder aghæ ey prest at vrakæ, oc ey ma han vether them skilliæs vthen therræs villiæ.

Um mord oc trøldom.

Tetti er ræth um skra. Vortær man drapæn, och gor ther engæn man vether, tha a hin ther theth vil søkæ, ni mæn til næfnd at kommæ, och sitæn latæ han bansætiæ. Æn vil han then tindæ man a hændær søkæ, tha skal han swæriæ hanum a hand meth tolf lagfestæ mæn, och hin væriæ sik meth næfnd. Thet samæ er logh um troldom eller um forgiærninggæ.

Um man wil gifuæ i sutæ sængh.

Wil nokær gifuæ i soth, tha a han ey mer at giuæ, en half sin houeth loeth. Æn um hans aruingæ villiæ duliæ (negte) teth efther hannum døtæn, och siær presth enæ ath teth war gifueth, tha mughæ aruingæ teth duliæ meth tolf laugfestæ mæn. Æn er ther tuiggæ mannæ vitnæ til, ther a hørdæ, tha mughæ aruingæ duliæ teth meth næfnd i kirkæ soghn. Wil man hel (sund) i closter faræ, tha ma han in faræ meth ald sin houeth loeth.

[Dette samme Capitel af den skaanske Kirkelov meddeles nedenfor (i en, som det synes lidet yngre Sprogform) efter den Afskrift af bemeldte Lov, hvoraf et betydeligt Fragment er bevaret i Haandskriftet af H. Harpestrengs Lægebog. (jvf. min Udg. S. 9.)

---

*) Ogsaa Prof. Bredsdorff (ovenanf. St. S. 85) antager det for afgiort, "at Sproget paa de danske Øer i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede (efter de i Diplomerne forekommende Spor) nærmer sig mere til Sproget i de siællandske, end det i de skaanske Love; hvoraf igien flyder, at det Sprog, som vi finde i Skaanske Lov, ikke har hersket over hele Danmark, men kun i Skaane, Halland og Bleking, hvor vi ogsaa nu (ja endog paa Bornholm) finde, at Dialecten mere nærmer sig Svensk, end Dansk."

Efter en Bemærkning af Luxdorff haves neppe to Afskrifter af den skaanske og siællandske Kirkeret, som i Ordene stemme overeens.]

Æn vm man liggær a døzdægi sinum oc gifuær guthi egn sina, tha ma han gifwa halfunæ sin hofwoth lot, oc æi i sotum meræ. Æn vm thæt wil dylia arfwa hans, ath hanum døthum, oc sigir præst ath gifwith war, tha dyli thæt arfvæn mæth tolf lagfastum mannum. Æn vm withni ær til, the ær a hørtho oc øfwær sato, oc wil to æn arfwen i gen withni, dylia tha witi thæt mæth tolf næfndum mannum i kyrkiu sogn. Æn vm hel man wil sic ingifwæ, tha fare han in mæth allum sinum howoth lot.

Af den verdslige Skaanske Lov. I. 1.
(Runehaandskriftet.)

Far man kunu, ok dør han før en hun far barn, ok sier hun ok henne frender at hun er meþ barne, þa skal hun sitia i egen begia þere uskifto tiukhu ugu ok til se meþ sinum veriende. Er hun ei meþ barne, ok er þer goþre kuina uitne til, þa skiftes egen þerre, hus ok bolfe ok køpe iorþ. Anur iorþ gange til rette arue.

Af jydske Lov. I. 3.
(til Jævnførelse.)

Of kone segher sec at were meth barne efter henne bonde døth, tha scal hun sitte i egen (Boet) uskift tiughe uke. Tha sculæ gothe quinne se oc skiliæ huat helder er. Finne the at hun er meth barn, site fram i eghen til barn warther fød.

Følgende Stykker af den verdslige Skaanske Lov (efter Runehaandskriftet), hvis ubekiendte Affattelsestid dog neppe er ældre end Slutningen af 12te eller Begyndelsen af 13de Aarhundrede, kunne tiene til Sammenligning med Sprogprøver af Kong Eriks Siællandske Lov, der nedenfor ville blive anførte, og handle om samme Gienstand. En Prøve af et sildigere danskt Sprogværk, (formodentlig fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede) som uden Tvivl ogsaa har hiemme i Skaane, vil længere hen blive meddeelt til Sammenligning med Prøver af omtrent samtidige Haandskrifter fra de danske Øer og Jylland.

Af den verdslige Skaanske Lov.

Fylgir man bisuerme sinum, i hegneþe skoge anners mans, sigi til hanum, er skog a, ok hafi halt huer þera. Uil hin, er skog a, ei late hoggie tre sit, þa late hin sitie bi kuer, eller han late bort take þem, hanum skaþelost, er skog a. Feller han tre uten hins lof, er skog a, bøte hanum þre mark eller dyli meþ tylter eþ. — Teker hin bi bort, er skog a ok tre, fare hin eftir er bi ate, ok takføre sin bi, ok løse fore tiufstolen, eller fore rantakit, meþ siata mans eþ, eller hin ueri fore hema føt meþ tuiggia manna uitni ok tylter eth. — Søker man bi i anners mans hegnethe skoge, ok hitir, sigi til hinum er skog a, ok hafe halft huer þera. Sigir han, er skog a, at han hitti førra, ueri for hinum meþ triþia mans eþ. o. s. v.

Af samme Lov.

Uarþer børne iorþ uloflike sald eller køpt, ok kalle the siþan a iord, sigie at þe hafe uretlike mist, ta late þe ut hinum uerþ, er iorþene hafe hande mellin, ok a tylter eþ oþolbonde, at the ego ei mer ut at late, ok hafe iorþ sine. — Gar børnum ysilda ofna hender sua at the mugu ei føþe þem, utan þe seli þere iorþ, þa mugu þe selie meþ þere neste frende raþe, ok þa star þat køp.

Til de ældste danske Sproglevninger hører uden Tvivl det bevarede Fragment af Knud den Stores Gaardsret (Withirlagsret), saaledes som den i Knud den Siettes og Absalons Tid blev nedskreven paa Danskt (formodentlig enten efter mundtlig Tradition; eller som et Udtog af en ældre, maaskee paa Latin forfattet Recension.) Følgende Prøve er taget af et Haandskrift, som tillægges det 14de Aarhundredes første Halvdeel (No. 136. 4to. Univ. Bibl.) men Sprogformen, som derfor synes betydeligt

ældre, er skaansk, ikke siællandsk; da Haandskriftet er skrevet i Skaane. (Oversættelse paa nyere Dansk see R. Rosenvinges danske Gaards- og Stadsretter. S. 7.)

Af Witherlags-Retten.

Withirlaghit war trolike takit mellæ herre oc mannum sinum, oc stoth swa uspiellat i atta konunga daghum, som ware Gamle Knutz, Harthe Knutz, Magnus gothe, Sven Astradhessøns, Haralz hen, hin helghe Knut i Othinsø, Olaff hans brothir oc Erics hin egothe. oc brødis ey for en i nynde konungs dagha; thet war Nielis. Tha reth Christiern Swensson til, oc hio Thure Doka; thet war hint førsta Withirlagxbrøt. Tha thøtte bathe konung Nielis oc Christierns frendir want wæra at wraka honum af konungs garth meth nithings orth, forthy at hans brøther twa ware biscopa, Asser ærkebiscop oc Swen biscop aff Wibiergha, oc andra brothir hans twa, Eskil oc Aggi, oc fathir therra Swen Trundasson, ware howithmen i Danmark; oc wilde hellir lada malit til boda. Tha litte the aff Bo Hethinsson af Wænla, ther gamla Knutz man war, oc aff andre the elste men i Danmark ware, of nokir waro minne til, thet witherlagh war før brudit oc bøt eftir; oc matte ey finne ther doma til. Tha melte Bo Hethinsson: Mæthin ey ære doma til fare (fore) ware dagha, tha gørum the minne, ther wara skula eftir wara dagha, o. s. v.

Vi komme til Betragtningen af de ældste egentlig danske Sprogmonumenter, hvori vort Sprogs nyere Skikkelse fremtræder, nærmere beslægtet med den nærværende Sprogform, end dette er Tilfældet i de skaanske Love. Allerede er anført den siællandske Kirkelov, hvis Affattelse falder i Slutningen af det 12te Aarhundrede, med dens kiendelige Afvigelser i den almindelige Sprogcharakteer fra den noget ældre skaanske Recension af Kirkeloven; i Forhold til hvilken den siællandske overhovedet blot kan betragtes som en lidet forskiellig eller modificeret Udgave af den samme Anordning. De øvrige af vore ældste Hoved-Love (nemlig den saakaldte gamle og nye siællandske og den jydske Lov) kunne vi vel, i det mindste i deres skriftlige Affattelse, henregne til det 13de Aarhundrede, hvilket den sidstnævnte med historisk Vished tilhører. Da disse Love, tilligemed Henrik Harpestrengs Lægebog, ere de betydeligste og vigtigste Sprogværker fra dette Aarhundrede, hvis Sprogform ogsaa for en Deel endnu vedligeholder sig ned i det 14de, ville vi fornemmelig af dem meddele nogle Sprogprøver efter de bedste Haandskrifter; men forudsende følgende almindelige Bemærkninger.

Naar man taler om, at Sprog, Historie og Digtekonst forfaldt og vanslægtede i Danmark efter de første Valdemarers Periode, eller fra det 13de Aarhundrede, og at dette Forfald holdt Skridt med og var en Følge af Statens og Folkets Afmagt, Sædernes Forandring og Fordærvelse, udenlandsk Klædeskik og Levemaade, o. s. v., saa taler man tildeels om en Forringelse af det, som ikke havde været bedre, fordi det ikke havde været til. Dansk Historieskrivning havde lige saa lidt, som "egentlig dansk Poesie" *) nogensinde fundet Sted, enten førend eller under hiin Periode; og det saameget mindre, som ingen af Delene endnu havde oprindeligt Hiem i Skandinavien, hvor man egentlig blot adopterede den paa Island oprundne og opfostrede historiske og poetiske Literatur. Hverken i Danmark eller Sverrige kiender man noget til indfødte Sagaskrivere eller Skialde; Saxos gamle Historie er vel ikke blot, skiøndt uden Tvivl for den største Deel, bygget paa mundtlig bevarede Sagn; men de Skialdeqvad, han har benyttet og tildeels oversat, kunne meget vel have været islandske; det vil sige, digtede i en gammel, eller allerede paa hans Tid betydeligt forældet Sprogform; og maaskee endog af indfødte Islændere. Island har upaatvivlelig været den Deel af

*) "Med denne (den gamle nordiske Digtekonst og Literatur) var uden Tvivl ogsaa egentlig dansk Poesie (?) forsvunden." Petersen det d. Sprogs Hist. S. 131.

Norden, hvor Sagnfortælling og Sangdigtning, længe pleiet giennem mundtlig Tradition, først har udviklet sig til en Literatur; eller hvor man først, og det formodentlig fra England (hvor Literaturen i Modersmaalet hos Angelsaxerne, tilligemed Christendommen, var flere Aarhundrede ældre, end i Island), har faaet Bogstavskrift og skrevne Bøger. Graagaasens skriftlige Redaction er fra det 12te Aarhundrede (1118) og til de tidligste Værker (i det mindste i Prosa), som man har bragt i Skriftform, hører vist nok Landets Lovbog. Dog kunne maaskee gamle Skialdeqvad, som mindre af Omfang, noget tidligere have været opskrevne; men neppe før omtrent i Are Frodes Tidsalder (1067—1148); thi den Redaction af Edda, som tillægges ham, er uden Tvivl at forstaae om disse Sanges tidligste Nedskrivning. Til Norge har vel den islandske Literatur forplantet sig; men i ringe Omfang. Faa norske Sagaer haves, skrevne af Normænd. Dog var det her, i Islændernes Stammeland, hvor Nordens gamle Stammesprog (Norræna mál og Dönsk tunga), næst efter Island, vedligeholdt sig længst i den reneste og mest uforandrede Form. Derfor har Norge af alle tre skandinaviske Riger havt de tidligste Kongebreve og andre Brevskaber i Landets Sprog; og derfor ogsaa er endnu Almuens Tungemaal i det Indre af Norge det mest afvigende fra det nyere danske og svenske Tale- og Skriftsprog. Efter dette følge de svenske Dialecter; men de danske, som de fra den islandske Sprogform mest afvigende, vidne tydeligt om en langt tidligere Sprogforandring i Danmark, end i de to andre nordiske Riger. Sandsynligt er det derhos, at naar Islænderne endnu i det 12te og 13de Aarhundrede tale om den danske Tunge som et fælles Sprog for hele Norden, saa mene de dermed nærmest, at det gamle nordiske Stammesprog har existeret som fælles Skriftsprog — eller et saadant, som man, skiøndt Talen og Mundarterne allerede meget havde forandret sig, endnu den Tid forstod og brugte i de tre nordiske Riger, fordi man ikke havde noget andet Hovedsprog, eller nogen anden Literatur, end den islandske, der, ligesom Sproget, gik og gialdt over hele Skandinavien; den Tid paa lignende Maade, som det høitydske Skriftsprog gielder og skrives over hele Tydskland, uagtet man i dette Rige taler saa høist forskiellige Mundarter.

I Slutningen af det 12te, men særdeles i det 13de Aarhundrede (som overhovedet kan kaldes Lovgivningens, og dermed tillige Sprog- og Skriftdannelsens Aarhundrede i de tre skandinaviske Riger), begyndte man derimod ogsaa i Danmark at danne et eget Skriftsprog, for at kunne deels benytte dette til at samle og ordne Folkets Retsvedtægter i Lovbøger; deels meddele Lægfolk og de Klostergeistlige, der ei vare stærke i det Latinske, nyttige Regler og Forskrifter i Sygdomstilfælde. Videre strakte sig neppe Brugen af dansk Skrift i det 12te og 13de Aarhundrede. At imidlertid Skrivekonsten, efter sin første Anvendelse paa et Tungemaal, der endnu var ganske uden Bogsprog og Literatur, er bleven flittigt nok øvet paa denne Maade af danske Munke og Geistlige: derom vidner Beskaffenheden af de ældste danske Codices, som ikke give de islandske og norske meget efter.*) Til Geistlighedens Underviisning og Studier vedblev man at benytte det latinske Sprog; ja dette brugtes endog fremdeles, afvexlende med det danske, til verdslige Love og Anordninger. Ikke før i det 14de Aarh. prøvede man at optegne raae Annaler i Modersmaalet, og mod Enden af dette Seculum forekomme de tidligste danske Kongebreve. At man ogsaa i disse Aarhundreder har digtet Folkeviser, og at enkelte af de endnu tilværende kunne, i deres oprindelige

*) At intet dansk Haandskrift existerer, som er ældre end 1250 kunne vi sige med temmelig Vished. Antage vi de ældste, som haves, at være fra Aarhundredet imellem 1250 og 1350, maae vi dog ogsaa allerede for disse tænke os øvede Skrivere, som uden al Tvivl have lært deres Konst i Tydskland, eller dannet Skriften i de ældste og smukkeste danske Haandskrifter nærmest efter tydske, ikke efter islandske eller nordiske Mønster.

Form være saa gamle: er vel sandsynligt, men ikke beviisligt; da ikke en eneste dansk Vise er til i saa gammel en Form; da den Skikkelse, hvori vi nu have dem, ikke synes at hentyde paa nogen tidligere Alder, end det 15de Aarhundrede; og man ikke finder Spor til en tidligere skriftlig Optegnelse af saadanne Viser, end i første Halvdeel af det 16de. Om det danske Skriftsprogs tidligste Form maae vi derfor især søge Kundskab i Lovene og Lægebøgerne fra det 13de Aarhundrede, til hvis anden Halvdeel man ogsaa tør henføre de ældste Haandskrifter af samme, som endnu ere til. Af saadanne ere efterfølgende Sprogprøver uddragne:

Valdemars (eller den gamle) Siællandske Lov. I. 16. 17.

Æn um swa ær at frughæn hauær nokær sinæ børn i fælugh til mannæn, ok hauæ the nokæt syskæn til utarf, ok dør thæt barn thær i fælugh ær mæth mannæn ok frughæn, thæt thær frughænæ ær barn: tha takær utarf i iorth ok i fæ ok i allæ munæ æm full lot sum antigh mothær ællær thæt syskæn, thær i fælugh ær mæth mothær. Æn æræ the fleræ kollæ, tha aghe the thothwaræn at æruæ allæ thæn døthæ sum iæk hauær nu sagh. — Æn thæt wiliæ wi at i witæ; at of thæn man ok thæn frughæ hauæ børn samæn, for æn thæn utarf dør, thær æk hauær for um mælt: tha æruæ the sum annæn børn, thær wi hauæ før um mælt.

Af samme Lovbog. I. 13.

Æn of ænky ær swo at hun hauær æy attæn wyntær gamæl søn, oc gangær hænnæ thrang a hænder at hun skal sin iorth afhændæ: tha ma hun ey afhændæ, num hænnæ næstæ æræ with thæn thær ful aldær ær. Æn hauær hun æy brothær, thær hænnæ wæriændæ ma mæth rætæ væræ, tha takæ hun sin frændæ, thær hænæ ær næst. Han skøtæ oc hun haldæ, oc giuæ ia with. For thæt sigæ wi swa, at æn thot hun skøtæ tha (at iuzk logh) a hun æy at botæ for hænnæ skøtning, æn thot hun haldz æy.

Til Sammenligning meddeles følgende Stykke af denne siællandske Lov med det tilsvarende, af samme Indhold, ja saa godt som ligelydende, af den skaanske Lov; begge af Haandskrifter, omtrent fra een Tid:

Af samme Lovbog.	Skaanske Lov. III. 14.
Frændær mughæ æy børn fran thærræ mothær takæ, e mæthæn hun wil manløs liuæ ok væræ (værge) foræ sin børn, oc æy thærræ eghn forhæghthæ. Frændær skulu til se mæth hænnæ. Æn wil thærræ mothær mannæs, tha gomæ thæm thærræ eghn, thær næst ær frændæ, ok ful aldær ær. Ær nokæt hænnæ barn spæt, tha væræ thæt mæth hænnæ, til thæt ær syu wintær gamælt, ok thæn thær barnsæns eghn gømær, giuæ thæs mothær hwært ar half mark for thæs føzllæ, num thæs at han ær swa rik man, at han wil mer giuæ.	Frændær mughu æi taka børn fran mothær thera, e mæthen hun wil manløs wara oc sitiæ fore børnum sinum oc thera egn. Æn tho sculu frændær til se at mother forhægthær æi ægn børna sinna. Wil mother børna mannas, tha walda thæn børna egn, ær næst ær værn. Ær annat barn spæt, tha ware thæt mæth mothær, e til thæt ær siu wintræ gamalt, oc thæn, barns egn gømær, giui barns mothær hwart ar half marc fore fostærløn; utan swa rikær man se (conj. for: han er) at han wil mær giua.

Kong Eriks Siællandske Lov. V. 5.

Hauæ sma børn iordh oc hauæ the ecki til fæs, ællær oc cummær swa hunger aar, at the gitæ them ey haldæt utæn the seliænæ: tha skulæ theræ frændær faræ til things mæth them, bathæ fathærns oc møthærns, oc liusæ thet a thingi at the hauæ ey andræ hiælpæ, oc tha, mæth thing mennæ raath oc swa theræ frændær, tha scal man hældær sæliæ iorthæn æn the swæltæ. For thy hwat dughær them iorthæn, um the dø syæluæ fra? oc tha æræ theræ frændær næst at køpæ, oc thot hwaræn

swa sum thingmen gøræ stath a. Æn køpæ ey frændær, tha køpæ the ær wilæ: tha ær them æm hemelt sum the køptæ af gamlæ men. Æn illæ æræ the frændær iorthæn wærth, ær theræ frændbørn wilæ ey hiælpæ i slikæ thyrst.

Af samme Lov. V. 35.

Flyghær manz bi fran hanum oc fylghær han, ær a, tha sighæ hinum til ær scoghæn a, oc ma han them swa ut fa at han spillær ey hins træ. Tha takæ sinæ bi oc faræ væl mæth. Æn sighær hin, ær træet a, at bin æræ hans eghæn oc fran hanum floghnæ, oc at hin hauær wranet kiænd: tha swериæ til mæth trithiæ mannæ at the æræ hans æghnæ oc fran hanum flughnæ. Æn sighær hin swa: tu hauær ey ræt kiænd, oc iæc wil ey latæ them for utæn thu swær til; tha faræ hin, ær utæn cum, wither mæth en eth, oc swæriæ at han fuldæ sinæ bi oc the æræ hans eghnæ; oc tha hauæ the bathæ til halfs fællæ, thær the wiliæ.

Æn of bondæn, ær træt a, sighær swa: iæc wil ey fællæ mit træ for thinæ bi; tha standæ træt oc hins eghæ wæræ thot hwaræn a bin, ær them a. Nar sum træt fallær, tha a hin ær bin a, bathæ hunugh oc bin.

Ved at sammenligne Sproget i de danske Lovbøger, hvoraf disse Prøver ere tagne, med Sprogformen i den skaanske geistlige og verdslige Lov, vil man let finde, at den sidste røber en noget forskiellig Sprogart, og har beholdt noget meer af det gammelnordiske Stammesprogs Grammatik. Saaledes findes baade i de siællandske, og den jydske Lov, langt sieldnere den islandske Genitivus og Dativus, som endnu træffes hyppigen i de skaanske Love. Ordenes islandske Endelse paa a er for det meste ombyttet med æ, som giør Overgangen til det sildigere danske e; og det indskudte i eller j foran det ubetonede e i Infinitivers Endestavelse bliver sieldnere; men beholdes især efter l og r (dyliæ, wiliæ, swæriæ) hvor det giør Overgangen til det sildigere danske g. Adjectivernes gamle Fleertals-Endelse paa r (som *rettir*, *spakir*) er som oftest ombyttet med det nu brugelige e, eller med æ (som *rætæ, spakæ.*) Verbernes Bøiningsmaader ere langt nærmere den nærværende danske, end den islandske Sproglæres Former, og Levningerne af disse allerede kun faa og adspredte. Ogsaa den islandske Conjunctiv, hvoraf flere Spor forekomme i de skaanske Love, er hist langt sieldnere, skiøndt ikke reent forsvunden (f. Ex. *waræ* ei logh a lande. Fort. til Isl. Lov.) *) Hele Skrivemaaden viser tillige, hvor almindeligt allerede de blødere danske Former havde faaet Indgang i Sproget og dets Udtale. (Saaledes v eller u for f, og f for p; æftir for det isl. eptir; jamngód er blevet til æmgoth; fyrir þvi til forthy; their til the; saklauser til sakløsæ, o. s. v.) Hvorledes Forholdet var imellem de nordiske Landes Tungemaal, i deres Skriftform, paa den Tid da jydske Lov blev udgiven, eller i Midten af det 13de Aarhundrede, kan for en Deel hurtigst oplyses for Øiet ved Sammenstillingen af et Stykke, taget af bemeldte Lov, deels med en Oversættelse af samme paa Islandsk, deels med Stykker, tagne af norske, islandske og svenske Love fra bemeldte Aarhundrede:

Af Jydske Lovs Fortale.	Ordret i nyere Form.	Islandsk Oversættelse.
Logh scal wæræ ærlic, ræt, tholic æfter landens wanæ, quemlic oc thyrftælic, oc openbar, sua at allæ	Lov skal være ærlig, ret, taalig efter Landets Vane, qvemmelig (passende) og tarvlig (som Tarv er), og	Lög skulu vera sanngiörn ok rettvís, ok haglig, sva at hlydi landsháttum, gegnilig ok þarflig, ok

*) Flere Exempler, hvor den conjunctiviske Form endnu forekommer, tagne af vore danske Love, s. hos Petersen I. S. 166—67; og overhovedet om Sprogets Charakteer i den Periode, hvortil disse høre, S. 143—176. Forf. har dog ogsaa her mere giort sig til Formaal, at samle og fremstille hvad der var levnet af ældre nordiske Former, end hvad der alt havde dannet sig som nyere dansk Sprogform.

men mughæ witæ oc understandæ huat logh sægher; oc weræ ei gørth eth seriuæn for ennens manz særlic wild, num efter ollæ (allæ) menz thirft ther i land bor. Ængi man scal domæ geen then logh ther kunung giuer oc olt land taker with, num æfter then logh scal land dømæs oc rættes. Then logh ther kunung giuer oc olt land taker with, then ma han ei efter (of) takæ æller skiftæ, uten lanzens wili, for uten han gør (war) openbarlic gen guth. — Thet æræ kunungs æmbet oc høfthings, i land æræ, at gøme domh, oc gøræ reth, oc frælsæ them ther meth wald thuinges, swa sum er widdewe oc wærisløs børn, pilgrim oc ulenz (utlendz) men, ok fatok men: them ger (gar) tithest wald yuer.

aabenbar, saa at alle Mænd (Folk) kunne vide og forstaae, hvad Loven siger; og (den) være ei giort eller skreven for nogen Mands særlige Fordeel, men efter alle Mænds Tarv, der i Landet boe. Ingen Mand skal dømme mod den Lov, som Kongen giver, og alt Landet vedtager; men efter den Lov skal Land dømmes og rettes. Den Lov, som Kongen giver og alt Land vedtager: den maa han ei tage fra eller skifte uden Landets Villie, med mindre den aabenbar var Gud imod. — Dette ere Kongens og Høvdingers Embede, som i Landet ere, at affige Dom og giøre (skaffe) Ret, og frelse dem, der med Vold tvinges, saa som er Enker og værgeløse Børn, Pilegrimme og Udlændinge, og fattige Mænd: dem gaaer tiest Vold over.

heyrum kunnig, at hvör megi vita ok skilia hvat log bióda; ok séu eigi giörd edr ritin nokkurum til vildar, heldr öllum i hag, er i landinu bua. Engi má dæma gegn þeim lögum, er konungr skipar ok um alt land er vidtaka veitt; þvi at þeim skulu dómar ok landsrettindi fara. Þau lög, er konungr setr ok vidgáng fá af alþydu manna, þau má hann eigi afmá edr breiting á giöra, utan alþydu sé vili til; nema opinberlega gegn gudi sé. — Skyldt er at konúngr ok landsins höfudsmenn giæti dóma ok skipi réttindum manna, ok hiálpi þeim er órétt lida, hvört heldr eru ekkiur edr munadarlaus börn, þá pilagrimar, þá utanrikismenn edr fátækir, sem tídast fyri ofriki verda.

Af Fortalen til den norske Gulestingslov. (1274.)

En þer skolot vita sannliga, at oss ber vel ádr fyrir at siá; enn einkanlega nu bezt, er þer troystut sva mikit á vara forsió, er þer dömdot hana alla i vara skipan þat af at taka, ok þat vid a setia, sem oss þötti bera, med hinna besra manna ráde. Ok af þvi höfom ver nu um ridir iduliga skodat hana, ok lizt oss sem allvída megi med fám ordom fullan orskurd gefa, þar sem hon talar ádr göysi lángt um. En sumom staudom þarf hon sannliga tillaugo, þar sem ádr er hvergi liósari, en margir þeir þurfo, er fákunnigir ero.

Af Biskop Arnes Isl. Christenret. 1275. C. 1.

Ala skal barn hvert, er borit verdr, ok manz höfut er á, þó at medr nockurum örkymlum se, ok til kyrkio færa sem fyrst má, ok láta prest skira barn ef honum náir. Elligar skolo konur sva fyrir sia, ef þær eru nærr barn burdinum, at þar se vatn ihiá. Ok ef barn er med litlu lifi fædr, ok náir egi presti, þá skal skira hverr er hiá verdr staddr, iafn vel fadir edr modir, ef egi

Af den svenske Vestgöthalag. Kirkeb. §. 1.

Crister ær förft i laghum uarum, tha ær kristna uaar. Uarther barn boret til kirkyu oc bethes kristnu, tha skal father oc mother, guthfathur oc guthmothor til fa oc salt. Tha skal barn til kirkyu bæra oc a præst kalla. Han skal a kirkyubole boa. Barn skal brimsigna for utan kirkyu dör. Sithan skal font uia, oc præster skal barn döpa oc guthfather oc guthmother a halda oc

eru adrir menn til. Ok dyfi barninu i vatnit þrisvar sinnum, ok mæla þessi ord medan: *Ek skiri þik i nafni födr, ok sonar, ok anda heilags.* — — Deyr ok barnit ádr enn til prestz komi, ok kvedz sá skirt hafa sem med fer, edr hiá verit þeim er skirdi — ok þikkir presti rett skirt: þá skal barn kyrkiu græft vera; enn egi elligar. Kemr ok barn lifs til prestz, þa skal hann veita þi alla þiónostu sem hann er skyldr til.

til nampn sigiæ. Præster skal biuda, huru længe father oc mothor skal uartheda. Hænder Soot a uægh, oc ma ey til kirkyu koma, tha skal döpa i uatne, i nampn fathurs, oc sons oc thæs hælgha anda. þa skal thæt i kirkyu garth grafua, oc arff taka. Kom-her liuande barn fram, tha skal thæt brimsigna oc kristna, oc optare ey döpa. Hænder barn syukdomber oc ær kona een inna, þa skal hun döpa thæt oc thy nampn gifua; tho skal thæt thy huaro i kyrkyu garth grafua oc arff taka.

Omtrent samtidigt med Jydske Lov er et andet mærkeligt og vigtigt dansk Sprogmonument: den 1826 udgivne Henrik Harpestrengs Lægebog. En Canonicus i Roeskilde Domcapitel af dette Navn, bekiendt for sine Indsigter i Lægekonsten, døde 1244; og det bedste og ældste Haandskrift, hvorefter Udgaven af bemeldte Lægebog, eller saakaldte Urtebog, med de to andre Skrifter, som følge paa samme, er besørget, tilhører Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede.*) Om Sproget i dette Skrift (som for en Deel er Oversættelse og Uddrag af et medicinsk Poem fra Middelalderen), har jeg forhen sagt: "at det, uagtet de enkelte Spor, det endnu bærer af Slægtskabet til det nordiske Stammesprog, dog hører til Sprogværkerne i det nyere danske Tungemaal; da de grammaticalske Former, Bøininger og Ordføininger, med faa Undtagelser, tilhøre, ikke den islandske, men den danske Sproglære;" og at "det ikke vil undgaae nogen agtsom Læser af Lægebogen, at Sproget i samme, hvad dets Materie angaaer, langt fra ikke er saa forældet, som Ordenes Skrivemaade ved første Diekast kunde bringe os til at troe."**) Ligesom nu det her omhandlede Sprogmonument, tilligemed flere gammeldanske Lægebøger, hvilke Tiden har levnet os, ere saa meget vigtigere for vort Sprogs Historie, som deri forekomme andre, og det huuslige Livs Forhold tildeels nærmere berørende Gienstande, end i Lovbøgerne: saaledes kan bemærkes, at man, ved Sammenligning imellem den jydske Lov og Henrik Harpestrengs Lægebog, hvis Forfatter eller Samler omtrent er samtidig med denne Lovs Redaction, vil møde flere Spor af en ældre Sprogform i den sidste, end i Lægebogen. Dette kan dog saameget mindre undre os, som et lignende Forhold endog vil kunne iagttages, naar man sammenholder Christian den Femtes danske Lov fra 1683 med hvilkensomhelst dansk gudelig, historisk eller medicinsk Bog fra bemeldte Tid. Et Par Sprogprøver af det ældste Haandskrift, der indeholder Harpestrengs Lægebog m. m., med hosføiet ordret Omskrivning i nyere Dansk, vil kunne bidrage til at oplyse de her berørte Punkter.

---

*) En af de lærde Udgivere af Sveriges gamle Love, Hr. Dr. Schlyter, har, efter sit fortrolige Kiendskab til svenske Haandskrifter fra Middelalderen, erklæret sig for den Mening: at den her omtalte Codex af Harpestrengs Lægebog maa være fra det 13de Aarhundredes anden Halvdeel. Det kan bemærkes: at Afskriveren har nævnt sig; og at en Munk i Soroe Kloster af samme Navn (Frater Kanutus Yuul) levede 1310. (S. Rer. D. IV. 496.)

**) Indledningen til min Udg. af Henrik Harpestreng S. 14—15. (Jvf. ogsaa den her S. 18—31 meddeelte Charakteristik af Sprogformen i denne Lægebog.)

Af første Urtebog. Cap. 47.

Hwa sum wil lækydom takæ, han skal thæt witæ, at nokær stærk lækidom ma æi giuæs børn, oc æi gamælt folc, oc æi andær thær krankæ ær. Oc æi skal lækydom takæs ællær giuæs i mykæl hetæ, oc æi i mykæl kuld. Man skal æi twa lækydom takæ en dagh. Thægær lækydom ær takæn til løsn: hauær man æi fangæt løsn, tha skal mat æi takæs fyrræ æn lækidom hauær sin dygh fulkummæt. Takær man mat fyrræ, tha ma han ræthæs at han fangær rythæ. Thæn, thær lækydom hauær takæt, ma annæn dagh bathæs: at thæt, thær løsth ær af lækydom, ma mæth bastuf af tømæs.

Af første Urtebog. Cap. 10.

Thæssæ gaghæn gør bastuf: Hun wætær lykum, oc opnær swetæ=ronæ, oc thwar af man sør, oc minskær thæn fylle thær lykum hauær, oc løsær hunskæ, oc gør at souæ, oc gør thæt bloth thunt thær thioc(t) ær. Hun hæftær quith, oc linær wære; gør man hwil, ær træt ær. Thæssæ skathæ gør bastuf: Hun minskær manz kraft, oc gør stundom hiarthæt swa het at man danær thær af. Bastuf gør at wæmi, oc giuær summæ mæn æfnæ til skøt at dø. Oc for thi skul(æ) the thær sar hauæ, ællær boldæ, ællær knus, se wet bastuf. Man skal æi faræ i bastuf æftær mat, utæn man wil warthæ feet i syn lykum. Æftær bastuf scal nokær stund wæræ fyr æn man ætær.

Ordret i nyere Dansk.

Hvo som vil Lægedom tage, han skal det vide, at nogen stærk Lægedom maa ei gives Børn, og ei gammelt Folk, og ei andre, der svage ere. Og ei skal Lægedom tages eller gives i megen Hede, og ei i megen Kuld. Man skal ei to Lægedomme tage (paa) een Dag. Naar Lægedom er tagen til Afføring: (og) haver man ei faaet Afføring, da skal Mad ei tages, før end Lægedom haver fuldkommet sin Virkning. Tager man Mad før, da kan han (man) befrygte, at han (man) faaer Feber. Den, der haver taget Lægedom, kan anden Dag (derefter) bades (bruge et Bad); at det, der løst er af (ved) Lægedommen, maa med Badstue (ↄ: Badet) aftømmes (afføres).

Disse Gavn gjør Badstue: Hun væder Legemet, og aabner Svedehuller, og toer af Mand Ureenlighed, og mindsker den Fylde, som Legemet haver, og løser ond Vædske og gjør at sove, og gjør det Blod tyndt, der tykt er. Hun hefter (stopper) Bugen, og linner Værk, (og) gjør Mand hviil (udhvilet) der træt er. Disse Skade gjør Badstue: Hun mindsker Mands Kraft, og gjør stundom Hiertet saa hedt at man daaner deraf. Badstue gjør at væmmes (giver Qvalme) og giver somme Mænd (Folk) Evne til hastigen at døe. Og fordi skulle de, der Saar have, eller Bylder eller Knuus, see ved (være forsigtige med) Badstue. Man skal ei fare i Badstue efter Maden, uden man vil vorde fed i sit Legem. Efter Badstue skal nogen Stund være (forløbe) inden man æder.

Af Steenbogen. §. 52.

Saphirus hetær en ærlyk steen. Han hauær lius=bla lyt (Farve), æns skær himmæn (liig klar Himmel). Thæn fra Medos kommær ær bæst; oc thæn thær hanum (wil) bæræ, skal reen i syk wæræ; oc han ær goth with øghn oc wisnæ limmæ (Lemmer); oc hanum skathær æi swik, oc æi auænd, oc æi ræzlæ; oc hanum wetæs (vides ↄ: tilstaaes) bøn, oc ær guth thaklyk (tækkelig); oc han ær gooth til frithmaal oc sættæ (Fredmaal og Forlig). Han helær lykum oc styllær swet; rensær øghn (Øine) oc menær (hindrer) houæth=wærk. Of han thwas (toes) i miælk, oc latæs han a (paa) byld, tha helær thæt.

Af Kogebogen. §. 15.

Quomodo temperetur cibus, qui vocatur *hwitmoos*.

Man skal takæ søtmiælk, oc wæl writhet hwetebrøth, oc slaghnæ æg, oc wæl writhæt safran, oc latæ thæt wællæ (koge) til thæt warthær thiuct. Sithen latæ thæt up a (paa) dysk, oc kastæ i smør, oc strø a pulwær af kaniæl. Thæt hetær hwitmoos.

Efter Midten af det 13de Aarhundrede, eller fra dette Aarhundredes Slutning, og i Løbet af det 14de Aarhundrede, kan man antage, at en ikke ubetydelig Forandring er foregaaet med det danske Skriftsprog, og at det efterhaanden, ved endnu mere, end tilforn, at nærme sig Talesproget, fuldstændigere har udviklet den nyere Form, som vi finde allerede mod Slutningen af det 14de Aarhundrede, og i Begyndelsen af det 15de, tydeligt nok udpræget. Den danske Mundart, allerede fra ældre Tider mere afvegen fra det nordiske Stammesprog, end de norske og svenske Mundarter, sluttede sig, under sin Dannelse til et Skriftsprog, ibelig nærmere til det Nations Sprog, med hvilken Danmark nærmest kom i aandelig Berøring: den tydske; og, i Følge en sædvanlig historisk Gang i Sprogenes Omskiftninger, hvorefter de afkaste de konstigere og mere sammensatte Formers Tvang, efterhaanden som de optage et større Indhold og fremmede Bestanddele, virkede den danske Mundarts Forandring tilbage paa den norske og svenske, i disses Skriftform. Hiin, der altid havde staaet Stammesprogets oprindelige Form nærmest, tabte sig recent som Skriftsprog; den svenske Mundart, der, som vi have seet, endnu i det 13de Aarhundredes Skriftform, havde et kiendeligt ældre Præg, end den danske, i dennes samtidigen begyndende skriftlige Dannelse, gik i det 14de og 15de Aarhundrede mere og mere over til Liighed med dansk Skrift. — Tidsvilkaarene vare imidlertid giennem hele denne Periode, eller fra det 13de Aarhundredes Midte, i Norden overhovedet, og i Danmark i Særdeleshed, saa lidet gunstige for videnskabelige Sysler og Aandscultur, at det ei var at vente, at en Literatur, og med den et egentligt Bogsprog, endnu skulde kunne danne sig. Fra Valdemar den Andens Død sank Danmarks indvortes Kraft og Velstand meer og meer giennem et langt Tidsrum, ved indvortes Uroligheder, ved Strid imellem Kongemagt og Geistlighed, ved dennes og Adelens tiltagende Vælde, ved Folkefrihedens Undergang, ved uheldige Forhold til Fyrsterne i Slesvig og Holsten, og ved tydske Hansestæders udsugende Handelsaag. De Geistlige, der ene vare i Besiddelse af Skrivekonsten, der ene ved udenlandske Universiteter hentede canonisk og scholastisk Lærdom, brugtes nu ogsaa hyppigen af Kongen i Statssager og Statsærender. En Følge heraf blev, at Kongerne begyndte at give, ogsaa verdslige Love i det latinske Sprog; og langt senere i Danmark, end i Norge (hvor man har norske Diplomer fra Slutningen af det 12te Aarh.) brugte man Landets Tungemaal til offentlige Documenter og Kongebreve; endskiøndt det, efter Lovenes Sprog at dømme, allerede i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede hertil i det mindste ei kunde være uskikket. Man kunde vel ogsaa undres over, at saa yderst faa danske Skrifter fra det 13de og 14de Aarhundrede ere tilovers, efterdi endog de ældste Haandskrifters Beskaffenhed, saavel med Hensyn til Skriftens Form, som til Ordenes Retskrivning, synes at vidne om en, hverken kort, eller ringe Øvelse i at anvende Skrivekonsten paa Landets Tungemaal. Imidlertid nærmer Charakteren i disse Haandskrifter sig dog mere den, som hersker i Samtidens latinske eller nedertydske Codices, end den fra disse noget forskiellige, der findes i norske og islandske Haandskrifter fra samme Periode; og det turde, som allerede er bemærket, være en rimelig Formodning, at de ældste Bog-Skrivere i Danmark, have været Munke eller Geistlige, der i Tydskland have lært Skrivekonsten, eller dannet den danske Skrift i Codices (betydeligt forskiellig fra Diplom-Skriften) efter samtidige

nedertydske og latinske Haandskrifter. Danske Haandskrifter fra anden Halvdeel af det 14de, og fra det 15de Aarhundrede, vidne ogsaa allerede om, at Skrivekonsten forfaldt her i Landet, ligesom i andre Lande, med dens hyppigere Brug.

Ikke mindre vist er det, at ogsaa Kundskab og Lærdom fra Slutningen af det 13de Aarh. aftog i Danmark; at de latinske Classikeres Studium, der i Saxos Tid var agtet og dyrket af Enkelte hos os, efterhaanden reent blev tilsidesat og glemt; og at man fra Paris, ved hvis Universitet fra det 14de Aarhundrede af et større Barbarie ogsaa begyndte at faae Overhaand, kun hentede en mager Indsigt i den for Geistligheden uundværlige canoniske Ret, og en overstrømmende Vandflod af skolastiske Spidsfindigheder, hvorved Aand og Videnskaber druknedes i Ordkløveri og en indbildt logisk Viisdom. Det fattedes heller ikke paa Danske, der selv i Paris og andensteds ved slige ufrugtbare Studier skaffede sig udmærket Berømmelse og et stort Navn; f. Ex. en Magister Martinus de Dacia, der af Erik Menved i Slutningen af det 13de Aarh. sendtes som Gesandt til det pavelige Hof, og der blev berømt i Frankrige og det hele lærde Europa ved Opfindelsen af en ny syllogistisk Methode, som efter ham fik Navn af Modi Martini; en Petrus de Dacia, Kannik fra Ribe, som 1326 var Rector ved Universitetet i Paris, og af samtidige Skribenter berømmes som sin Tids ypperste Philosoph, Mathematiker og Astronom; foruden flere andre. Men denne Navnkundighed, som enkelte Danske vandt udenlands, ja selv de i Flor tiltagende Cathedral- og Klosterskoler her i Landet, hialp intet til at vedligeholde og forfremme Modersmaalets Cultur, eller til at danne en indenlandsk Literatur. Derfor vedblev, under det 14de Aarhundrede, Lovbud og Anordninger at være næsten de eneste Gienstande for det danske Skriftsprogs Anvendelse. Saaledes befalede Erik Menved 1304, at den under Navn af Thord Degns Artikler bekiendte Samling af Lovbud, skulde oversættes fra Latin paa Dansk. Man har ogsaa baade fra det 13de Aarhundredes anden Halvdeel, og fra det 14de Aarhundrede, endeel Kiøbstedlove eller Stadsretter, og Lovstykker eller Forordninger i det danske Sprog,*) hvilke dog i Vigtighed, og i linguistisk Betydenhed, langt staae tilbage for vore forhen omtalte gamle Lovbøger. Et saadant kort Lovstykke er ogsaa den saakaldte gamle Konninge Lov, et Udkast til den Haandfæstning af Aar 1320, som forelagdes Christoffer II., eller rettere til en almindelig Haandfæstning for de danske Konger; og haves den i en gammel og næsten samtidig Text i et Haandskrift i Stokholm. (Jvf. Kofod Anchers danske Lovhistorie. II. 541—46.) En Prøve heraf meddeles nedenfor til Sammenligning af Sproget i det 14de Aarhundredes første Halvdeel med Sproget i den henved 100 Aar ældre jydske Lov; hvorhos er at mærke, at Texten til denne Kongelov maaskee haves i det 14de Aarhundredes skaanske Mundart; da den er bevaret i et Haandskrift af den skaanske Lov, neppe ældre, end dette Aarhundredes anden Halvdeel.

Det eneste historiske Stykke paa Dansk fra det 14de Aarhundrede, som Tiden har levnet os, er en kort Krønike i annalistisk Form, bekiendt under Navn af Kong Eriks Krønike, og sandsynligen en Oversættelse eller fri Bearbeidelse af en lignende latinsk Aarbog over den danske Historie. Da den slutter med Aar 1314, kunde den efter Rimelighed være skreven ikke længe derefter; men Haandskriftet er nyere, af en skiødesløs Sprogform, der ikke synes at være ældre end Slutningen af 14de eller Begyndelsen af 15de Aarh.; og formodentlig er det skrevet af en Munk i Ry-Kloster i

---

*) De opregnes bl. a. i min Indledning til Forelæsninger over det danske Sprogs og den danske Nationallit. Hist. Kbh. 1822. S. 38—39; men fuldstændigere (fra 1241 til 1522) og med Angivelse af Stederne, hvor de trykte findes, i Kolderup-Rosenvinges danske Retshistorie. 2den Udg. Kbh. 1832. I. S. 38.

Jylland.*) En anden, og som det synes bedre Redaction af den samme Krønike haves i et Haandskrift paa det kongel. Bibliothek i Stokholm (Cod. membr. No. 77. B.) som tillige indeholder skaanske Lov. — Langt bedre, end i bemeldte, fra Jylland nedstammende Haandskrift af den ældste danske Krønike i Prosa, er Sprogformen i en gammeldansk Lægebog, hvoraf et smukt og godt Haandskrift, sandsynligen fra 14de Aarhundredes anden Halvdeel, findes paa Universitetsbiblioteket. (Cod. Arn. Magn. 8vo. No. 187.) Ligeledes finde vi en nogenlunde omhyggelig Skrivemaade og Sprogform i de tidligste Kongebreve og andre Diplomer paa Dansk, hvoraf hidtil intet ældre kiendes, end fra 1386.

Sprogprøver.

Af Flensborgs Stadsret. 1284.**)

Fra wors hærræ aar thusænd wintær oc tu hundræth fiyrsintiughæ oc fiyræ wintær, a fyrmer wor frugh aftæn, aldærmen oc rathmen oc ollæ bymæn i flænsborgh lotæ scriuæ thinnæ scra, thær hærtugh woldemar af iutland gaf them oc stadfæst mæth sin naath oc wold, forthi at the haft ey fyr stathæligh skra.

§. 1. Af (dersom) husbond døør i by oc husfrugh liuær, i oll arf skift oc af oll arf hun take iauæn løth with aruing thær mest takær. Thær yuær ien full sæng. Af thry par klæthær takæ hun then mæthælst, af tu par then krankær, af ien par faanger hun ekki.

§. 41. Hwilk landbo hauær eghæt hus a annæns iorth, han maa ei annæn man thet hus sælæ, fyr en han biythær ham thet falt, then thær iorth aa; forthy at køpær annæn man thet hus, han thær hus sald letæ at sint wærth hwor han wil, forthi at then aa hus, thær iorth aa.

Af Gamle Konninghe Logh. (1320.)

Hwro Konninge skal koræs.

Then timæ ther koningh skal koræs i Danmark, tha skal ther degthinges oc skypas at biscopæ oc abbotæ oc alle andre kirkione formæn, bothe prelati oc andre skulle nyde theræ frælse oc frihet ower alt thæræ gotz oc alle theræ wornadhe, swo friith som the hawe bæst not af aldinges oc the maghe bewisse met thæræ privilegia; oc ey skule the plictughe være at køpe thærræ frælsæ aff ny eller therræ friheet; oc ey skulle the thet oc myste for konningx wiliæ eller nogher sagh skuldh; num fa the at brytæ, tha skulle the bætræ for theres brwt, som then helige kirkis log tilsiger.

Af the jord, ther liggher til en gard, ther soknakirke hawer, som præst ær wan at boo innen, scal engin konings thienist krævæs 2c.

Konningen skal ey a modh nogher man orlogh begunnæ utæn met rikfens bæste mænz radh oc wiliæ.

Engin thythesk scal hawe fæste innen Danmark, eller læn eller land, oc ey met noger made i konnings swornæ radh sculæ (the) væræ 2c.

---

*) Efter dette Haandskrift (paa Universitetsbiblioth. Donat. Variorum 8vo No. 3) er "den saakaldte Kong Eriks Krønike" trykket ved Nyerups Omsorg, med Ordforklaringer af Rask i Nye Danske Mag. V. Bind; og deraf særskilt. Kbh. 1827. 40 S. 4to.

**) Efter et fortrinligt Haandskrift fra Slutningen af 13de eller Begyndelsen af 14de Aarh. (1295—1321). Sproget har et kiendeligt jydsk Anstrøg; tildeels saaledes, som man finder det i enkelte gamle Codices af Jydske Lov. Endebogstavet e mangler f. Ex. hyppigen i Infinitiverne (skift, skuld, giald, for skifte, skulde, giælde;) o findes ofte for a, og æ for a (oll for all; hæuær for hauær;) og jen, jet finder man allevegne for en, et. (jvf. Rosenvinges gamle d. Love. V. Indledn. S. XLV.)

Af den gamle skaanske Stadsret. (14de Aarh. første Halvdeel. 1326?) *)

14. Then man thiwf takir, han skal lada thiwff til things letha, oc hawa twigge manna witne til at han ær ful thiwff hans oc all, at the costa han hawir a sin bak. Tha skal han standa thingmanna dom, hwilken dom the williæ honum gewe.

27. Thet ær ret um quinfenga: Hwilkin man ther wil feste sik kona ellir mø til hosfru, tha skal han henne meth prest witne, oc andra gotha manna oc qwinne, fæstæ. 28. Swa skal han ok gulfeste sik hosfru til halft bo, awlat oc nawlat (erhvervet og ikke erhvervet). 29. Um man ellir kuna hawir børn tha the samman cumma, tha skal giftas til half howithløt withir swenbarn Gul, ther hun festis meth. Dør han, tha skal huun gul hava; dør huun, tha skal bondins rette arwa nut (nute) festegul.

57. Takir bonde annars dottir ellir frenku, oc worthir ther grepin withir, tha hawir bonde wold til at sædie honum i fiedir, oc holda hanum til rette, oc lada comma til gotha men, oc siga thøm aff thølike gierninge som ther ær giort. Wil han ther feste the kuna sik til hosfrw, tha ma han hawa frith oc gotha nadha. En wil han ey festæ oc ingin hethir gora (hennæ) tha hawir bondin wald til at gora honum lytir a hans limmir. warthir han ey grepin withir, oc gangir tho withir, tha skal han boda (IV mark) henne til bot. Dyl han, werie sik meth tyltir eth.

58. Um man gar i annars mans garth, oc wedir honum aræthe i sit eyght huus, worthir husbondin hans iwirman, oc gør nokir gierning uppa then man, oc ær ther gotha manna witne til at swa ær giort, hawe theth for sit eyghit hwat som han far i the ganga, o. s. v.

Af den danske Eriks-Krønike.

Frothi hin fæmildæ, hans søn, kom næst æfther hannum, oc word kuningh i righet. Thænnæ samæ han forarmdæ sæg oc righet, swo at han leeth stor nøød. Tha fæk han at sporyæ, at i Wændelsysæl laa een draghæ paa møghet gul oc siælf (sylf). Tha for wouethæ han seg ene aa mood thæn grommæ orm, oc forwan hannum oc drab hannum, oc swo thog han thet gul oc sylf, oc met thet samæ liggindæ fæ wan han mangæ landæ, oc giordhæ thæm under Danmarch skat skildig.

Af det Stockholmske Haandskrift af samme Krønike.

Tha sauthe hakon konung: hwar laat tu i nat? Snio swaræthæ konungæn: thær sum faaræn atæ uluænæ. Hwræ swa? Forthy at vluæn sozs ok gafs faarum at drikka for lægædom. Hwar laat thu andræ nat? sathe konungæn. Snio swarathe: thær sum uluæ atæ waghnæn ok økæn løp bort. Hwræ mattæ thet waræ? Forthy uluæ atæ biæuær thrælæn', thær weth hafthæ mællæn sin ben, ok the sum drogho, the løpæ bort. Hwar laat thw thrithiæ nat, sathe konungæn. Thær sum mys atæ yxenæ oc æi skaftæt. Hwi swa? Forthy børn giorthæ yxæ af hwit ost, hennæ atæ mys; stikkæn war skaftæt af træ. Tha sporthe han æftær tithændæ af Snio; Snio swaræthæ: bin faræ all worthæløs. Tha ær rakkæn døthær, thæt sigær thu ok æi iak.

[I det danske Handskrift (hvor den her meddeelte Fortælling er langt kortere) lyder denne Slutning saa: Kuningin saudæ: Niouæl skæ Rakkæ kuning ær døth. Snio sworthæ: Herræ, thet sæyæ i ok ikkæ iæk.]

---

*) Ved denne Stadsret er at mærke, at dens sidste 10 Paragrapher (56—65) uden al Tvivl ere sildigere end 1326; de første 55 derimod i deres Indhold ere ældre end dette Aar (s. Rosenvinges d. Gaards- og Stadsretter. Indl. S. XVIII.) I Stilen er dette ogsaa uden Tvivl kiendeligt.

Af et originalt Hyldingsbrev. 1387.

Thet skal alle metn kunniet wære, the thette breef se ællær høræ læse, thet wi Henning af Pudbuts, Danmarks Righes Drost, Jons Thruwessen, landsdomere i Siælend o. s. v. — — — thet efter thet Drotning Margrete ær Koning Woldemars dater oc Koning Oleues mother, ther bathe wore Herrer woræ, oc fram æra farne, guth there siel haue, ok for the gothe williæ ok gønst, ther wj af henne haue rønt (prøvet) oc funnet i manghe mather, thet ære wi endredhtlek meth henne yuer ene wurthen oc hun meth os, thet wi ok the engen Herre eller Hofthing æller nogher man skule til Kong teghe, oc engen man in at dreye (drage) i Danmark, oc engen man til hielp at tæghe, ther henne noger lund amoeth ær, ok ey nogher man vthen meth henne Raeth ok meth henne williæ, o. s. v.

Af et originalt Diplom. 1393.

Wi prierissa oc conuent i war frumæ kloster i Roskildæ, helsa allæ som thettæ breeff høræ ællær see, ewinneleke qwætiæ meth war herræ. — — Oc mæthæn mæssæn siwngis scal brænnæs eet Liws, oc hwar dagh æftir thæn sammæ mæssæ scal siwngis eet laaff aff war frwæ som hedir aue regina celorum. Thettæ scal gøres til fornefndæ drotning Margrethes fathirs oc hennæs forældræs oc hænnæ wenis oc hennes eghin siælæ gagn oc bestandilsæ; oc scal gøræs hænnæ fathirs oc hænnæ forældræs oc hænnæs egin artiith, een hwart aar, annæn daghin æftir war frwa dagh assumptionis; oc thæn dagh scal prierissæn oc fornefndæ klostirs forstandæræ plæghæ nunnærnæ thet bestæ the kunnæ til maat oc øl; oc skulæ nunnærnæ siwngæ then sammæ aftæn fore thet farnefnda war frwa altare thet farnefndæ laaf aff war frwæ, som hedir aue regina celorum ꝛc.

Af Dronn. Margrethes Instruction for Erik af Pommern paa hans Reise til Norge. (Omtr. 1405.)

Om Hr. Amund eller nogher anner byudher hanom til gæst, han jo tha ædhær meth thøm, oc vm noghær, man eller [quinne][1]) vng eller gamel, byuder sich til at gifue hanom noghet [smaat] eller dyghert[2]), at han taghe thet lyosleghe[3]) af thøm; hwilkit vm han eky giorthæ, tha mate folkit fa ther noghær styggilsæ[4]) aff, oc toghe man thet annerlethis at wære, æn som han thet mentæ; oc ther mate[5]) meghit aff kommæ.

— Item at wor dotter bliuer quær vpa husit; thy thet staar ey wel, han førér hænne vm land meth sich; mæn at han lader samen komme vpa husit, bothe aff byen oc aff gengærthr[6]) [alt hwat] han ænde kan, æfter thy som fore er sacht, til at haldæ [wor] dotter meth, mædhen han er vpa Tunsbergh oc sich . . . førstæ han i gen kommer.

— Item at han er jo thollich oc tidech[7]) bothæ arlæ oc syllæ, oc thyæner gudh først vm daghen, oc at han wachter sin ordh, oc talær ænkte thet fram, hwerken i harmæ eller anner tidh, som han eller fleræ mughæ fongæ schadæ foræ eller nogher man mærkiæ æfter hanom.

I det 15de Aarhundrede vedblev det danske Sprog omtrent den samme Udviklingsgang, der i de foregaaende to Aarhundreder var begyndt, og det havde omtrent

---

[1]) I det orginale Haandskrift, som er Udkastet til denne historisk mærkværdige Instruction, ere nogle Ord i Randen afslidte, som dog i de meddeelte Stykker næsten alle kunne udfyldes. [2]) stort (snarere end: dyrt.) [3]) ɔ: venligen. [4]) Uvillie. [5]) maatte ɔ: kunde. [6]) Giengierd ɔ: Leverancer eller Skat, som ydes i Naturalier. [7]) tidig ɔ: aarvaagen, rede til sin Gierning.

de samme Hindringer og Mangler at kæmpe imod. Endskiøndt Statens Kraft fra Waldemar den Tredies Tid betydeligt hævede sig, og Danmarks Held under Dronning Margrethe syntes paa ny at stige endnu hastigere, end det i det 13de Aarhundrede var dalet: vedblev dog den tydske Indflydelse ligefuldt at virke baade paa Nationen og Sproget, saaledes at ikke allene de enkelte Levninger af det gamle Stammesprogs Bøininger og Endelser, som endnu i det 14de Aarhundrede sparsomt vare tilbage, næsten reent tabte sig; men med dem ogsaa en stor Deel gamle Ord og Udtryk gik af Brug, og flere nedersaxisk-tydske Ordformer og Sprogvendinger indlemmedes i den danske Talebrug. — En af de betydeligste Forandringer, som Sproget i det 15de Aarh. modtog ved Laan fra Tydskland, var dets Forøgelse med en Mængde Ord og Ordformer, dannede ved at optage tydske Forstavelser, særdeles be og for (sildigere hen er og an.) Til de sidste to findes vel yderst faa Spor i det 15de Aarh. (dog forekommer bl. a. Anskrig i Riimkrøn. B. 1474.) Men af den nu saa talrige Classe af danske Ord, som begynde med be, skrive allerede et betydeligt Antal sig fra bemeldte Aarhundredes anden Halvdeel; og baade ved denne Tid, og i det 16de Aarhundredes første Decennier, førtes endog en heel Deel af dette Slags Ord i Brug, som ikke have holdt sig, men ere aflagte.*) — Med Hensyn til Modersmaalets grammaticalske Forandringer under dets begyndende Udvikling til Skriftsprog i det 15de Aarhundrede, da hører det til de betydeligste blandt disse, at hvad der endnu var tilbage af Substantivernes Bøiningsendelser, og af Verbernes Conjugationer efter gammelnordisk Sprogform, med hvert Decennium mere tabte sig; men at der i Ordenes Kiøn endnu var endeel Vaklen imellem hiin ældre Sprogforms Affondring af Hankiøn og Hunkiøn, og den nyere danske Sammenstøbning af begge til et Fælleskiøn, med Affondring af Hverkenkiønnet. Det sidstes almindelige og faste Bestemmelse fuldendtes dog først for det danske Skriftsprog i sildigere Perioder (eller i det 16de og 17de Aarhundrede); ja Levninger af Uvished, ere endnu tilbage; en betydelig Deel af det danske Folk (Jyderne) kiender næsten ikke til Hverkenkiønnet; selv i de øvrige Provindser er det sieldnere, end i Skriftsproget; og Almuen har ikke forladt Adskillelsen af Ordenes Hankiøn og Hunkiøn, men udtrykker den i en stor Mængde Tilfælde ved Brugen af han og hun som pron. relat. Den i det 13de og 14de Aarhundrede**) endnu sieldne Brug af den danske bestemte (postpositive eller vedhængte) Artikel, blev nu hyppigere, og omsider almindelig; og ligeledes kan det fortiene at bemærkes, at Dannelsen af den passiviske

---

*) Det fortiener at bemærkes, at i en gammeldansk Postil eller Samling af Homilier, som jeg antager at være skreven i Skaane i første Halvdeel, eller i Midten af 15de Aarh. findes endnu saa faa af disse Ord, at jeg ikke har opdaget flere end to beholde og beqvem). I et andet Haandskrift, indeholdende Oversættelser af nogle Skrifter af latinske Kirkefædre og et Par Helgenes Levnet, skrevet i Mariager 1488, forekommer i det hele omtrent 14 eller 16 af bemeldte Ord; i Præsten Hr. Michaels Digte (fra 1496) neppe 8 eller 10; men i den danske Riimkrønike (imellem 1470–80) findes dog allerede følgende: bebreve, bedrive, bedrøvet, beslaaden (omflydt), befinde, befale, begive, begrave, begynde, behage, beholde, Behu (Behov), behændelig, beklæde, Bekommer (Bekymring), Beleilighed (Omstændighed), belægge, bemande, beqvem, beraade sig, berette, besinde, beskade, beskatte, beskierme, beskrive, bespeide, bespise, bestaae (modstaae), bestalle (beleire), bestille (lave, indrette), bestride (bekæmpe), besvære, besværge sig (sammensværge sig) besætte, betegne, betiden (betids), betroe, betræde (faae fat paa), betække, betænke, bevare, bevise, Beviisning, bevoxet. I Jertegns Postil af Chr. Pedersen (1515) forekommer omtrent 50; og endnu flere i samme Forfatters lat. danske Vocabularium af 1510. (Jvf. ogsaa Fort. til min Udg. af den gammeld. Bibeloversætt. S. V.)

**) Jvf. Indledn. til min Udgave af Henrik Harpestrengs Lægebog S. 19: og den der anførte Bemærkning af J. Grimm.

Form ved Endelsen s i det 15de Aarhundrede blev langt almindeligere, end den var i det 13de og 14de, da man ofte udtrykte den ved Participiet og et Hielpeverbum.*)

Skrivemaaden fortydskedes ogsaa betydeligt; saaledes, at endog Lydtegn, som det danske Tungemaal endnu den Dag i Dag slet ikke kiender, saasom ch for k og sch for sk, indførtes i dansk Skrift, hvor de holdt sig til hen i det 17de Aarhundrede. At imidlertid dog Hovedmassen af Sproget vedblev at være dansk, eller vedligeholdt sin eiendommelige Charakter, og at mange Levninger af det Gamle bevaredes i Talesproget, ved Siden af endeel tydske eller tydskagtige Ord, som efterhaanden gik over i Skriftsproget, dette lære vi ikke blot af de gamle danske Folkeviser (eller saakaldte Kæmpeviser), blandt hvilke en god Deel af dem, som endnu haves, uden Tvivl ere opkomne i det 14de og 15de Aarhundrede (imedens enkelte, i deres oprindelige Form vel kunne have været ældre); men ogsaa af Almuesprogets Beskaffenhed i Danmark, saaledes som det endnu er, og i hvis langt mere indskrænkede Tale- og Sprogkreds vi ville finde ulige mindre af de sildigere tydske Bestanddele, end hvad Skriftsproget har optaget.

Hvad dette i det 14de og 15de Aarhundrede tabte i Reenhed, eller i Slægtskabslighed med Nordens Stammesprog: det vandt det for en Deel efterhaanden i geographisk Udstrækning. Fra Margrethes Tid begyndte den danske Dialect at faae stærk Indflydelse paa det svenske Skriftsprog. Undtager man enkelte Forskielligheder i Skrivemaaden, og nogle flere, skiøndt ikke meget væsentlige Levninger af gamle Ordbøininger: saa kan man alt i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede neppe skielne svenske Diplomer fra danske; og denne Liighed tiltog saaledes, at mod Slutningen af dette Aarh. ophører næsten ganske Sprogforskielligheden i svenske og danske Brevskaber. Ikke blot udstedte de over Sverrige regierende danske Konger Christian I. og Hans deres Breve og Befalinger for Sverrige i dansk Dialect; men selv de af svenske Herrer i Sverrige udstedte Breve kunne i Skrivemaaden neppe skielnes fra danske Breve.**) I Norge var Skriftsproget vel allerede i det 13de og 14de Aarh. stærkt afveget fra den gamle islandske Form; dog har det endnu i det sidstnævnte Aarhundrede, som af norske Diplomer fra den Tid sees, langt mere tilbage af denne Form, end Sproget i Danmark selv i det 13de Aarhundrede. Efter Unionen begyndte derimod det danske Sprog at faae betydelig Indflydelse i Norge, og Skriftsproget i dette Land, som nu dog allene anvendtes til Brevskaber (af egentlige Sprogværker eller Skrifter, Norge tilhørende, findes intet i hele det 15de og langt ned i det 16de Aarhundrede), begyndte efterhaanden mere at nærme sig den danske Form; dog, som mærkværdigt er, tillige langsommere og i en ringere Grad, end det skeete med det svenske Skriftsprog i det 15de Aarh. Man finder saaledes endnu i Midten af dette Aarhundrede en meget kiendelig Forskiel imellem Sproget i de norske Diplomer, som vare conciperede der i Landet af indfødte Normænd, og i de Kongebreve og andre offentlige Brevskaber, Norge vedrørende, som udstedtes i Danmark, og hvori derfor den danske Skrivemaade fulgtes. Dette viser sig f. Ex. ved at sammenligne Christoffer af Baierns Stadfæstelsesbrev paa det Trondhiemske Domcapitels Privilegier, givet i Opslo 1442 og

---

*) Et Exempel herpaa ved Sammenligning af et gammelt og nyere Haandskrift af H. Harpestreng. s. Indl. til dennes Lægebog. S. 37.

**) Tager man f. Ex. blandt de efter Hadorphs Udg. af de svenske Riimkroniker aftrykte Diplomer, Sten Stures Dagtingningsbrev om Stegeborgs Overgivelse af 1487, da finder man her Rige, Riddere, Samtykkie, Svene (Svende), engin, sielfwe, ærlige, otwise, begerede, elskede, Slotidh (Slottet), Wenner, Ægedeler, og saa fremdeles meest lutter danske Ordformer og Endelser; blandt hvilke pron. *jak* for jæk eller jek næsten fremtræder som den eneste svenske Form.

Carl Knudsens Brev af samme Indhold, givet i Trondhiem 1449, med Christian den Førstes Bekræftelse paa bemeldte Privilegier, udstedt i Kiøbenhavn 1455.

I C. Knudsens Brev læser man f. Ex.

"Weer williom at ther vitit at förer Gudz elsko skuld oc wyrdingh hins helgha Olaffz Kongz oc heilagrar Kirkiu, haffuom Ver tekit vora kiera oc besynderlighe winæ, Canickana, Corsbrödra y Nidarose, alla oc huan (huar) ein aff theim for seg, Communz gaard theirra oc alla adra Garda, eer their eiga etc. oc alla thera Varnadha, y Gudz Heignad oc y vort Wald oc konungeligh troust oc forsuar till allra retta maale" etc.

I Christian I. Brev. 1455.

"Tha haffue wi annamet oc vndfanget oc anname oc vndfange meth tesse vore obne breffue them alle oc huer their fór seg oc alle theris godz laust oc fast, oc alla theris landboo oc tienestefolk, vdi vor konunglighe Vern, Hegn, Fred oc Beskerming att forsuare oc fordactinghe til alle rette maal," ꝛc.

I Danmark havde man i det 15de Aarhundrede ei allene, som en Frugt af Christian den Førstes Romerreise, faaet et Universitet i Kiøbenhavn (1479. 1 Jun. indviedes det); men noget over 10 Aar sildigere kom ogsaa Bogtrykkerkonsten til Danmark, omtrent 30 Aar efterat den ret var kommen i Gang i Tydskland, Nederlandene og Italien. Men om vi endog saaledes, mod Enden af dette Aarh. kunne begynde at søge de første Spor til en egentlig Literatur i vort Fædreland, og til en mere fri og selvstændig indenlandsk Videnskabelighed og Videnskabsdyrkning: saa gik det dog hermed i henved et halvt Aarhundrede endnu maadeligt nok. Universitetet kunde længe ikke komme til ret Fremgang, og dets Tilstand var lige indtil Reformationen intet mindre end glimrende, hvortil en vigtig Aarsag uden Tvivl var, at det ved dets Stiftelse kun blev slet doteret, og derfor havde Vanskelighed ved at finde duelige Lærere. Man veed ogsaa, hvor slet det her var bestilt med Skoleunderviisning i Middelalderen, og at, endskiøndt man i det mindste fra det 14de Aarh. af har havt Cathedralskoler og andre latinske Skoler i Danmark (hvoraf de første især vare saa stærkt besøgte, at der ved Reformationstiden skal have været 700 Peblinge i Ribe Skole og 900 i Roeskilde), vare disse Skoler dog endnu mod Enden af det 15de og i Begyndelsen af det 16de Aarh. i en usfel Forfatning. For at overtyde sig herom, behøver man allene at giøre sig noget nøiere bekiendt med de latinske Skolebøger, som den Tid brugtes, næsten ene til Underviisning i dette Sprog, og som vare vandrede herind fra Tydsklands og andre Landes Klosterskoler i Middelalderen, før den classiske Literaturs Gienfødelse. (Den eneste indenlandske Skolebog fra den Tid, som kiendes, er den, under Navn af Peder Lolles Ordsprog allerede i det 15de Aarhundrede bekiendte Samling af gamle og gieldende danske Ordsprog, med tilsvarende Oversættelser af samme i barbariske, tildeels rimede latinske Vers; hvilke man endnu i 1ste Halvdeel af det 16de Aarh. brugte til at tyde og forklare i Skolerne.) Naar endnu Christen Pedersen ved den Tid (1531) klager over, at det ikke var ualmindeligt, at Skolepeblinge i Danmark gik 16 til 20 Aar i Skole, og dog "lærte de hverken at tale ret Latin, eller skrive god Dansk paa deres eget Tungemaal:" saa vil man saameget mindre undres herover, da der lige indtil Reformationen, imedens den gienfødte græske og romerske Literatur allerede var i fuld Blomstring i Italien, Frankrige og Tydskland, neppe var noget Glimt af classisk Lærdom at finde i Danmark eller det øvrige Norden; ei engang blandt Geistligheden, hos hvilken Videnskab og Lærdom efterhaanden til den Grad forfaldt og blev saa lidet nødvendig til Forfremmelse, at man endog finder en Canonicus omtalt, der ikke kunde skrive sit Navn. — Men "at skrive godt Dansk" var i det 15de Aarhundrede en ligesaa ukiendt Ting, endog hos de Faa, som den Tid kunde gielde for studerede Mænd.

allerede var i Aarhundreder ethvert Samfundsbaand med Nordens gamle Literatur sønderrevet. Ingen kiendte engang, mindre læste eller forstod de islandske Digteres og Sagaskriveres Værker; og den eneste Levning, der endnu var tilbage af den gamle nordiske Aand i Sang og i Fortælling, havde fundet et skiult Hiem paa det fierne, meer og meer forsømte og halv glemte Island, hvor man endnu bestandigen agtede, bevarede og læste de gamle Krøniker og Skialdesange, og hvor endnu i det 15de Aarh. Riimdigte og oversatte fremmede Fortællinger gave en Efterhøst til den gamle nordiske Literaturs tidligere Rigdom.

Da saaledes i Danmark Slægtskabet med Forfædrenes Sprog var næsten uddødt; da det nye Lys, som fra den antike Verdens atter oplivede Aandsværker, begyndte at sprede sig over Europa, endnu ei var trængt til Norden; og da Alt, hvorved Kundskab, Videnskab og Lærdom fostres og fremmes, her var i den ringeste og tarveligste Tilstand: saa kan det hverken være meget eller betydeligt, hvad man kan vente sig af den nyere danske Literatur, saaledes som den viser sig i sin allerførste Fremspiren, i anden Halvdeel, eller mod Slutningen af det 15de og i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Det danske Skriftsprog var i sin Barndom, eller i en endnu meget raa og lidet udviklet Tilstand; thi da her, af de nylig anførte Aarsager, savnedes Kundskab til gode fremmede Mønstre, som kunde vække heldige Efterligninger, kunde enhver dansk Forfatter, som prøvede paa i Vers eller Prosa at bringe Modersmaalet i skriftlig Form, ikke giøre meget andet, end at holde sig til det almindelige Talesprog, der paa den Tid endnu vel næsten har været eens hos alle Stænder. Man finder derfor ogsaa i de tidligste danske Digterarbeider eller Riimværker, som ere tilovers fra det 15de Aarhundrede, Præg af en naiv, ganske ustuderet Simpelhed i Udtrykket, der viser, at disse Vers omtrent maa være skrevne i den daglige Sprogtone, eller som man den Tid talte i Danmark. — Det synes at være fra Midten af bemeldte Aarhundrede, at enkelte Spor af et vaagnende Aandsliv have begyndt at vise sig, ogsaa i en Stræben efter at overføre den ikke betydende Kundskabsmasse, som Geistligheden og Klosterskolerne pleiede, i Landets Tungemaal. Man har uden Tvivl alt i dette Aarhundrede brugt danske Bønner og Tidebøger i Klostrene; og til dets Midte eller anden Halvdeel maa den ældste danske, ordret efter Vulgata udarbeidede Bibeloversættelse henføres. Man oversatte i Klostrene Skrifter af latinske Kirkefædre paa Dansk; og en Munk i Sorøe, i Christian den Førstes Tid, skrev (eller, som nogle mene, fortsatte) danske historiske Riim efter Saxo, eller rettere efter dennes Epitomator Thomas Gheysmer. Ikke blot i denne Riimkrønike, men i adskillige af Middelalderens Folkedigtninger og Eventyr, som oversattes og indklædtes i danske Riim (Flores og Blantzeflor f. Ex.) sporer man i Sprog-Charakteren et Slægtskab til vore gamle Folkeviser — hvis Sprogform, saaledes som de nu haves, i det Hele taget, kan siges at tilhøre Slutningen af 15de og Begyndelsen af 16de Aarhundrede. Noget mere Konst i Poesie og Versebygning findes allerede i de for sin Tid ikke ringe metriske Arbeider, af Præsten Hr. Michael ved Dronning Christines Hof (1496) og vi kunne overhovedet sige: at Sproget i de versificerede Arbeider fra hiin Tid allerede staaer paa et noget høiere Trin i Cultur og Udvikling, end i det med langsommere og mere usikkre Fied fremskridende prosaiske Foredrag.

Sprogprøver.

Af en dansk Lægebog, fra anden Halvdeel eller Slutningen af 14de Aarhundrede.

Iæk hygger thær vm, at manghæ takær til at være lækæ thæn thær æy kan. Forthi hauer iæk leet (ledt, udsøgt) sæn (sand) lækædom; oc hanum hauer iæk

skreuet. Hær byries af houæth wærk, hwat thæt skal gøres fore. Tac osæn (Saften) af swartæ beto (Beder, Roer) oc lath mæth halfth af hunægh, oc lat theth i næsæ thøm thær houeth wærk hauer, swa at theth ganger hanum op i gomæn. Tha flyr all sinkdom af houeth. —

For wi hauæ nu talet oc sagt oc screuæt oc kiænt (lært) thet sum tharflekt ær for alskøns houæth wærk. Nu wilæ wi sighæ oc scriuæ af (om) thæn læghædom thær ær for øghæn. For thi at øghæn æræ all ledhæmæns æræ oc fæghrendæ (Prydelse). For øgne wærdh. Tac grøn celidoniam, oc thryst osæn gomæn en ren lin clut, oc drep theth i øghæn. — Ær haret af fallet aff houæthet, tha waxer theth thær af, oc houæthæt clæthæs meth faghræ lockæ: oc ær hinnæ a øghæn, tha tagher thæth hæna af, oc thæth gør bathæ iæmt at see meth øghæn, oc hwa sum caldæ sot hauer oc dricker theth met watn, tha bæthræs hanum.

Af en dansk Lægebog fra 15de Aarhundredes første Halvdeel.

Mænyskæ, saa skullæ j gomæ ethers dagligħæ lyffneth, som her eer skreffweth. J skullæ ædæ een tymæ (Gang) om daghen. Løster ether at ædæ om afftænen, tha skal theth wæræ lythet math, som eer wngæ høns oc stektæ swinæ fødher, oc kalt kalffwækøth, weghæ eg, nyt smør oc fersk ost, lidheth pærer oc eplæ. Hwetæbrødh er best oc nybageth bygbrødh, oc haffrebrødh moghæ j oc ædæ, minsth aff rug brød for thi thet byndher manz lyff for fast, then som ey hawer lykomsens erwæthæ.

Hwa som wil lækædom tel løsn taghæ, han skal widhæ theth, ath nogher stark lækædom ma (ey) børn oc ey gammelt folk oc ey krankt folk gywes. Lækædom skal ey i mokel hetæ eller kuldæ taghes. Om een dagh skal man (ey two) lækædomæ tagæ. Om han tagher lækædom tel løsn, ther han eer taghen, oc man hawer (ey) fanggeth løsn, tha skal math ey førre taghes, æn lækædom hawer fulkommet syn dyght. Thages mat førre, tha maa ræthes at han fangher rydhæ soth.

Thessæ gaffn gør bastowæ: hun wæther lykomæ, opner swet borer, twar aff sør, mynsker swlsnæ, løsær hunskæ, gør at sowæ, gør tykt bloth thønt, oc innen bwgh liner werk, gør thræt hwyel. Thessæ skatæ gør bastowæ: hun mynsker lykømens styrkæ, oc gør stundom hiarthet swa het at man doner, oc gør hun at wæmyæ, oc gør sommæ skøt at døø. For thy skulle the ther rydhæ hawæ, eller saar, eller buldæ, eller knwset been, rædes bastowæ oc see with. Æffther mat skal man ey i bastowæ fare. Ther aff fangher man fetmæ. Æffther bastowæ skal oc dwalæ wære mellom math och dryk.*)

Af Odense Gildeskraa. (Haandskr. fra 15de Aarh. første Halvdeel.)

Art. 17. Ho som finder sin gildbroder i hafs nød, han scal tagæ hanom i skip. Och om thet er nøttthorft, tha scal han vt castæ eet pund af siit gots af skipet; og giuæ hanom lifs hielp; huilket then som i hafs nød vor stæd scal gialdæ hin som hanom reddædæ nær han kommer heem, om han hauer ther æfnæ tel. Allers sculæ allæ gildbrødræ betalæ foræ hanom, om thet æn voræ tre marchs skyld.

*) De sidste to Stykker, som i denne Lægebog ere optagne af Henrik Harpestrengs, give Anledning til en mærkelig og interessant Sammenligning med den samme Text, saaledes som den ovenfor (S. LIII.) er meddeelt efter det ældste Haandskrift af H. Harpestreng. Man seer, hvor lidet Afskriverne dog overhovedet, i en Tid af 120—30 Aar, ere afvegne fra den oprindelige Text, og hvor faa Ord og Vendinger de have ombyttet med nyere. De første indskrænke sig omtrent til, at det ogsaa forældede **Swet-Borer** er sat i Stedet for det endnu ældre **Swetæ-röuæ** (Svedehuller).

Art. 24. Om dreck fates i gildes huset, gerdæmæn (Skaffere) bødæ ther foræ IX Skilingæ. Om brødræ velæ lengæ side om aftenæn, tha æyæ gerdemen at thiænæ them. Om noger dyrues ath sidæ æfter alle, tha sculæ gerdæmen settæ foræ hanom een span fuld met øl, och eet lidet lius, och saa gangæ tel seengs. Æn om the før bort gangæ, tha sculæ the bødæ IX skilinge.

Af den S. LIX. omtalte (skaanske, om ikke svenske) Homiliesamling af 15de Aarh.

War herræ sigher: hwilken som gar ij wsmittæder wægh han skal thiænæ mech, ok hwært biærgh ok kullæ skal nedher thrykkæs. Thæt ær at høghfærdugher skal ødhmyughes, som scripten sigher, hwore meghet meer thu æst, swa meghet meer tha ødhmyughe thech, oc thu skalt finnæ nadhæ for guth.

— Annen tidh nedher fræstædhæ iødhenæ at skiwtæ hannem nedher af eet høgh klint, at han skulde swa alder swnderkrosæs. Æn thy at han wilde æy tha æller swa dø, wtgik han wskadder af theræ hænder. Swa nedher frestæ nu kættæræ ok trulkonor, ok allæ the hælghe tro willære, som andelighe hans ligheme swnderkrosæ, spiællæ the hælghæ tro, aff hwilke jomfru maria sagdhe sancte birghite.

— Thet førstæ ær mek thækkelighere ok thek nytteligher, at thu giffwer een pænnyng bort then stwnd thu leffwer, ij myn hedher, æn thær gaffues æfter thyn dødt for thek eei biærg af klart gul, swa stort som fran jordhen ok til hymmelin om thet waræ mogelict.

— Engin sighe swa æller thænke: lankt ær til myn dødz oc doms dagh. Thy at allæ mænniskæ liifs timæ ær stakkæthr, ok then samme lille liifs time ær vwis hwore lang han kan waræ.

Af et S. LIX. og LXII. omtalt Haandskrift, skrevet 1488 i Mariager Kloster.

Een afthen som sanctus Jeronimus sadh meth syne brødhre oc hørdhe læsnyngh i then heligh skriffth, tha kom snarlighe een løfwe, lam oc halthendes, oc gik indh i closterth. Ther the andhre brødhre sawe henne, tha flyddhe the borth. Tha gik Sanctus Jeronimus emoth henne, som han skulle hafwe ganghet emoth een gæsth. Ther løffwen thedhe hannum syn foedh, som skadh war, tha kallethe Sanctus jeronimus at brødhernæ oc badh them two hennes føddher oc søghe grangiffweligh, hwar hun saar war. Ther the swa giordhe, tha befundhe the at ilen vndher fodhen war saar paa henne, oc thet war giorth aff thoornæstyngh, oc swa røcktethe the henne grangiffweligh, oc hun worth karsk ighen. Oc ther effther offwergaff hwn all grymheeth oc gik i klosterth blant brødhernæ som eth thampth dywr. Ther Sanctus Jeronimus saw at gudh ey enesthe sændhe henne til closthert for syn karskheth oc helbredhe, mæn meræ for there gaffn, Tha meth syne brødhres raadh fick han løffwen theth æmbeth, at hwn skulle een asen som hænthe them weth aff skoffwen følghe till marcken, ther han thog syn fødhe, oc thaghe hannum till waræ.

Af K. Christian I. Haandfæstning. 1448.

Item schule wy enghe vdlendesche, Herre eller andre, indrage i ryghet vden mestedelen Righens Radhs radh, oc icke forscriffue noger vdlendsche noger Rigens Ræute. Item schule wy enghen vdlendsche fange Slot, Land eller Leen i Danmark, och engen vdlendsche haue vdi Righens Radh. Item schule wy ænghen Kriig vpa sla meth noger, vden meth

Af Christian I. Privilegier for de skaanske Kiøbstæder. Malmøe 1480.

Item ær och kærth for oss, at mange wore Almwge beswæres med wloghlige Panthning nar the fara till Skogen paa theris rette Skogweger, ænd tog the haffue leyt Skogh, huilket wii engelunde tillstæde wille at swa ske scal, wten the aghæ i nogher Mans Agher eller Ængh eller Sæd, tha scall ther fares meth som forskreffuet staar. Thi forbiude wii Alla

mene Rygheus Radh fulbordh og wilghe. Item schule wy enghen Landskat legge vpa Righens Inbiggere, vden meth mene Righens Radhs Fulbord og wilge. Item schule wy ey gæste; eller stedhe at gæste Closter, eller ander Steder, eller Almwe til vskellighed.

her emoth ath gøra wnder thre Marchs brøthe før hwar tiidh man thet gørende warde. — Item kæres och fore oss, at man maa egh hugge i vor Almening i Bare herret, som kalles mellom wægo, som af ærold warit haffuer, o. s. v.

Af den gammeldanske, i Jylland skrevne Bibeloversættelse; fra 15de Aarhundredes anden Halvdeel.

Uthæn ormæn war klogeræ oc kyndere, æn allæ iordæns dyr som herræ gudh haffdhe giorth, Hwilkæn orm sagdhe til qwynnæn: Hwi bødh gudh edher atj skulde ikke ædhæ aff all paradiis trææ? hwilkæn qwynnæn swaredhe Aff allæ trææns frwkt, som æræ j paradiis æthæ wij, wtæn aff thet trææs frwkt, som ær mith j paradiis, bødh gudh oss ath wij skuldæ ikke æthæ aff. Ok skuldhe ikke røræ thet, ath maaskee wij skulde ikke døø.

Af en dansk Bønnebog, som Anna Brahe, Abbedisse i Mariboe Kloster, lod skrive 1497.

Jek oplader myn hiærtens røst til at loffue oc ære tek, then hellige trefolligbedh for hwer then tymæ oc punct oc øgnæblik tw giøres imod i tænckæ, i villiæ, i ordh oc gerninger, i glømmelsæ oc forsømmelse, sosom thet ær vbegribelicht ther tek giøres imod nath oc dagh; oc so loffuer jek tek oc velsigner tek for hwert synne nw oc ewynnelighe. O herræ gudh, thu som æst allæ dygders ophoff oc fulkommelse, fulkom thenne stackæde hiertæns loff i then hellige trefollighetz asyn, i thenne punct oc ewynnelige.

— Tha vort thin bøn san oc fulkommen, i huilken tw tillforn haffde bedæt, oc sagde: Fader, jek vill ath hwar jek ær ther skal mynæ thiæneræ være; och thet ær alt skeedh, forthi ath all then glæde oc alt thet gode, som tw sælffuer æst, skullæ oc være theres ewerdelige vdæn ende. Jek bedher tek, ælskeligste gutz søn oc menniskens dagtingeræ oc mydleræ — ath tw vildæ giffue mek alle thine hellige mæntz samfwndz sællskap, oc allæ myne venner, ath wi meth them mwæ haffue tek, som æst sælff all glæde oc alt goth, ee før vden ændæ.

Af den danske Riimkrønike. (Udg. af 1495.)

Hwer koning oc hwer mæchtig man
burde them at ære, som scriffue kan;
Forthi at hwad som manneligh gørs,
i frem tijdh theth ey lengæ spørs;
men bliffuer snart meth allæ forglømth,
wthen theth worder i scriffthen gømth.
Dog ieg i myn tijdh megeth bedreff,
tha hade iegh inghen som ther aff screff.
Bland andræ koningæ stor (staaer) ieg saa,
som theth træ ey frwcht ær paa. (V. 1225—34.)

Inghen skullæ nogher mantz gaffue forsmaa,
Hwad heller the ære mange elder faa;
men taghe them heller meth ynde.
Inghen man skullæ oc iætte borth
then fwell, som flwer, han wedh ey hwort,
thy han ær ond at fynde. (3988—93.)

Af Præsten Hr. Michaels Digte; henved 1496.

Jegh ær nw wordhen stærk och froo;
thet kændes paa mynæ næbbedæ skoo,
mynæ klædher haffuæ manghæ lydhæ (Farver).
Hwo mig tør brydhæ eth ordh i mod,
myt swærd schal lægghæ hanum for myn Fod,
inthet wænschaff schal han nydhæ.

Then tiid han ood syn siistæ mad
meth synæ disciplæ godhæ,
Ey noghen aff them war tha fuld glad,
tog the hoss iesum stodhæ.

Loffuer gud baadæ mend och qwindæ,
Mariam hans brud, aff gudeligæ sindæ.
Loffuer hannum swo paa iorden hær
At i mughæ kommæ them baade nær.

Af den danske Flores og Blantzeflor. (Tr. førstegang 1509.)

The gaffue them naffn i samme ijd,
forthi the fødes mod sommerens tijd.
Flores kallede the then søn,
oc Blantzeflor then iomfrw skøn.
Hans naffn en rød blomme lyder,
hennes naffn eth hwit blomster tyder.
The børn føde op then cristne qvinnæ,
hun sywntes at haffue fawræ sinnæ.
Hwer there hafdæ hint anneth saa kær,
for vdhen alskens falsk oc alskens skær.
The fødes op met cristne seed,
Oc glædes sammen allen tijd. (V. 85—94.)

Vi nærme os nu det Tidsløb, da vort Modersmaal begyndte at udvikle dets Evner til at danne sig til et selvstændigt Skriftsprog og til at frembringe en egen Literatur, hvortil man i den foregaaende Tid kun havde seet saa svage Spor, at det danske Sprog, skiøndt det i en Række af Aarhundreder havde levet som en egen Mundart hos Folket, først med det 16de Aarhundrede kan siges at fremtræde som egentligt Bogsprog. Hertil bidrog intet saa meget, som den store Omvæltning i religiøse Begreber, der medførte en høiere aandelig Frihed i Tro, Grandskning og Tænkning, ved Siden af et begyndende friskere Liv i Statens og Folkets indvortes Forhold; og derhos Modersmaalets Brug ved Gudstienesten, danske Bibeloversættelser, og de første Spirer til dansk Skoleunderviisning. Det tidligste Stød til disse dybt indgribende Forandringer blev givet under en af de mærkværdigste, ligesom en af de ulykkeligste Konger, som have siddet paa den danske Throne (1513—1523). Med en fyrig Aand og megen Selvvirksomhed forenede Christian den Anden et saa lidenskabeligt Temperament, et høit, men tillige saa heftigt og uroligt Sind, at Klogskab og Maadehold aldrig kunde lede hans, til mange velgiørende Formaal sigtende Statskonst. At han ikke vilde opgive sine Rettigheder til en fremmed Throne, men som Erobrer med Sværdet tilkæmpede sig et Rige, hvor han ikke engang forstod, som i Danmark og Norge, at vinde Almuens Hierter: lagde Grunden til hans Fald; og at han i Dan-

mark vilde ophielpe og forsvare Borger og Bonde mod Klerke og Adel, fuldendte hans Undergang. Men skiøndt han selv blev et ulykkeligt Offer for saadanne Planer, for hvilke Tiden i Danmark ikke var moden, og som han ikke besad Snildhed eller Klogskab til at giennemføre: havde den Rystelse og Giæring, som han frembragte i det danske Statslegeme, ikke mindre vigtige Følger, end den politiske Omvæltning og Dynastieforandring, som han, imod sin Villie, gav Anledning til i Sverrige, blev velgiørende for dette Rige, ved at giøre Ende paa det unaturlige Unionsforhold. Alt for kort og urolig var denne Konges Regiering, til at den kunde have nogen betydende Indflydelse paa Videnskaber, Lærdom og Literatur;*) men dog var det alt under Christian den Anden, at Christen Pedersen, en Mand, som vi kunde kalde vor Literaturs Stifter og den tidligste danske Stilist, begyndte at virke for Sprog og Nationalliteratur. Han lod i Paris 1510, hvor han i en Række Aar opholdt sig og studerede, trykke den ældste latinsk-danske Ordbog, og 1515 sin bekiendte Jertegns Postil. Siden, udnævnt til Kongens Historiograph, fulgte han ham i hans Landflygtighed, udgav 1529 i Antwerpen Davids Psalmer paa Dansk, og en Oversættelse af det Nye Testamente, der har betydelige Fortrin for den noget ældre Oversættelse af Testamentet, som en anden af den landflygtige Konges trofaste Tilhængere, den Malmøeske Borgemester Hans Mikkelsen, 1524 udgav i Leipzig. Af begge ville vi nedenfor jævnsides meddele en Sprogprøve, saavelsom af et Par andre Skrifter af Christen Pedersen, hvis Frugtbarhed og Virksomhed som dansk Forfatter var ligesaa stor, som hans Fortieneste af Sprogets Dannelse. Ikke blot hans Bibeloversættelser vare nøiagtige, i et utvungent, reent og flydende Sprog; men dette kan siges om de fleste af hans øvrige Bøger; ligesom han overhovedet er den tidligste Forfatter, der gav den danske Prosa Periodebygning, et sammenhængende fortællende og dogmatisk Foredrag, og stilistisk Charakteer.

Sprogprøver.

Af Christen Pedersens: Vor Frue Tider. Paris 1514.

Hellig er den Mand som leffuer retferdelige oc ey effterfølger onth selskaff eller samtycker vretuise eller vmilde domme. Men alt hanss acth oc vilge er ath han vil fulkomme gudz budord oc haffue dem stedsse i hans hierte nat oc dag, hvad helder verden er hannum met eller emod. Han maa lignes vedh eth træ som stonder hoss eth rindende vand oc bær sin fruct i sin rette tiid oc ey felder sine blad. Saa skal alle hanss gerninger blive fructsommelige oc velsignede aff gudh.

Af: Jertegns Postil. Paris 1515. Fol. 8.

Vii læse at det (ɔ: der) vor en bødel, som hedrede Jomfru maria met en Aue maria naar han gik fram for hendiss billede oc befol sig hende i wold. En dag som han bad til Jomfru marie da kom domerenss bwd at han komme skulle at henge en mand. Der han kom paa wegn (Veien) da wor der nogre hanss fiender, som sloge hannwm i hiel. Der wor oc i samme by en god gudelige prest som plegde at gonge om alle kirkegaarde, som i byen vaare, hwer nath. Der han kom paa vor Froe kirkegaard den natt effter at samme bødel slagen wor, da saa han der ganske meget folk blant hwilke han kende mange, som han tilforn leffuendiss kend hagde. Thii sagde han til en aff dem, hwad betyder det at her nw er saa meget folk? Han suarede hannum, Bødelen her i byen wor slagen i hiel i dag, oc diefflene

*) Christian den Anden, der i sin Ungdom havde lært Latin og faaet en efter den Tids usle Skik indrettet lærd Underviisning, vedligeholdt eller erhvervede under sin Landflygtighed Agtelse for Videnskabsmænd og Konstnere; men var uden Tvivl altid en Ynder af Modersmaalet. Herom vidner bl. a. hans Omsorg for at Dronning Elisabeth, skiøndt spansk af Fødsel, ikke allene lærte Dansk, men endog bestandig førte sin Brevvexling med Kongen i dette Sprog.

haffue fanget hanſſ ſiel oc ſige, att hun hør dem till. Men iomfru Maria ſiger twert emod at hwn hør hende til. Nu ſtonder dette folk her at høre dom derom ꝛc.

Af det ſaakaldte *Sanctuarium Birgerianum*, eller Erkebiſkop Birgers Stiftelſesbrev for Gudstieneſten i Lunds Kraftkirke. (Før 1513.)

Thaa war høyghboren førſthe Koning Hans wor kiære nadighe herre hær i Lund och affraadhe oſſ, ath wij ſaadanth Capell ther eckie bygge ſkulde. Och ſagdhe ath thett møghet bædræ woræ, raadeligære och nytteligħere ath affbrydhe the Capeller ſom wpbygdhe ſtaa heer wppaa then ſyndræ ſiidhe wed kirken, och wppbygge och wpfærdhe kirckie-wægghernæ ighen medh ſaadan ſteen och mwr, ſom hon førſthe ſinnæ bygdh war meth, baadæ for ſynlighett och faſthedh, och for manghe ſagher ſkyldh, æn at ladhe heer bygghe fleræ capeller; och raadhe oſſ ath wii, wthi then ſtadh wij ſaadanth Capell bygghe ſchuldhe, ſkuldhe reformeræ Crafft(en) ſom nw ydelighe ſtaar medh watn gulfuedt ower, ath inghen gudtz thiæniſthe kandh holdes ther medh beqwemmelighett; och ath thett ſkulde gudh, Jomfru marie, Sancto Johanni baptiſte, Patron i fornæmpdhe Crafth, oc Sancto Laurentio meghett tæckelighere ware, ſaadanth eth koſthaligth Crafft oc mærkeligh bygningh wpp at færdhe ighen och wedh macth at holdhe, æn ſaadanth eth Capell at ladhe bygghe.

Af Hans Mikkelſens Nye Teſtamente. 1524. Joh. Ev. C. 10.

Jeg er thend guode hyurde, en guod hyurde giffuir ſijt lijff for foorn, men en lije ſuend huilken icke er hyurde, oc huilken foerne er icke eygen, naar hand ſeer wlffuen komme, forlader hand fooren oc flyer, oc wlffuen griber oc ſpreder fooerne, oc lije ſuendnen flyer, for hand er lijeſuendnen, oc er icke omhugelige for fooern. Jeg er thend guode hyurde, oc ieg kendner myn foor, oc ieg kendnes aff myne, ſſo ſom fadern kendner meg, ſſo kendner ieg oc fadern, oc ieg vtſetter mit lijff for fooren, Jeg haffuir oc andre foor, huilke icke ere aff thendne foorſtige, thennom bør meg oc ſſo att tilliede, oc the ſkulle høre myn røſt, oc ſkal worde en foorſtie oc en hyurde.

Af Chriſten Pederſens Nye Teſtamente. 1529.

Jeg er en god hyrde. En god hyrde lader ſit liff for ſine faar. Men en leyeſuend, Eller en hyrde ſom faarene icke høre till, naar han ſeer vlffuen komme, Da forlader han faarene och flyer, Oc vlffuen griber faarene oc atſkil dem oc Suenden flyer, for han er leyder, Oc han haffuer ingen omhw for faarene. Jeg er en god hyrde oc kender mine faar, oc de kende mig. Som min fader kender mig, Saa kender ieg oc faderen oc ieg vdſetter mit liff for mine faar. Jeg haffuer och andre faar, ſom icke ere aff denne faare ſti, Dem ſkal ieg oc hente hid, Oc de ſkulle høre min røſt. Och der ſkal bliffue en faare ſti oc en hyrde.

Af Chriſten Pederſens Fortale til det N. Teſt. 1529.

Chriſtus wil ath alle ſkulle bliffue ſalige, ſaa vel den ene ſom den anden, han ſeer til ingens perſone. Thi bød han apoſtlene ath predicke faar alle menniſke, oc wille ath de ſkulle alle vide hans ord paa deris egne twngemaall, ath de kunde diſſ bedre faarſtaa dem och vide hans vilge oc bliffue ſalige. Men vanwittige klerke ſige ath den hellige kirke, oc hennis prelater haffue forbudet, ath almwes folk ſkulle haffue eller læſe i euangelii bøger. Hvad er det andet ath ſige, en ath de ſkulle icke vide Gudz ord oc vilge, eller huorledis dem bør criſtelige ath leffue mod Gud oc deris ieffn criſten? thi ſige de reth twert emod Gudz bud.

Af Chriſten Pederſens "Om Børn at holde till Scole oc Studium." 1531.

Effter thi ath Gud haffuer nw giffuit ſin ſtore naade der till, at børn oc vnge menniſke kunde nw lære meth leeg, løſt oc glede alle honde wisdom oc konſt

oc atſkillige tungemaall, for vden ſcadan wbarmhertelige hwdſtrwgelſe, ſlag och plagger aff ferler, oc af ſtore bøddels riſſ ſom mand pleyede før ath bruge i vaare Danſke Suenſke och Norſke ſcoler, Met huilke ſkammelige oc wmiſkundelige hudſtrugelſer ſlag oc hwg de wmilde ſcolemeſtere fordreffue mange gode vnge pebling oc degne fra ſcolen oc god lerdom. De forkwede oc mange met ſtore ſlag oc hwg, ath de ſade ſaa redde ſom en hare for hwnde. Och de waare ſaa forferde for hwg, ath de kunde icke merke eller komme i hu, hwad der leſdis och ſagdis for dem, De tenckte altid mere paa de hwg ſom de ſkulle faa, oc ſaage mere til ferlen oc riſene, ſom altid hengde offuer deris hoffuit, en (end) de giorde paa deris bøger oc legſe, Oc for ſaadan forkwelſe kwnde de ingen act giffue paa det de ſkulle høre oc lære.

Man vil af disſe Prøver kunne ſkiønne, hvormeget Sproget under Chriſten Pederſens Haand havde vundet i Dannelſe, hvormeget det proſaiſke Foredrag hos ham havde udviklet ſig fremfor hvad det var i Slutningen af det 15de Aarhundrede, og hvormeget denne Forfatter lagde Vind paa en renere, bedre og mere følgeret Orthographie. I det ſidſte ſtaaer han ikke allene langt over Hans Mikkelſen, der ſynes at ſkrive i en mere jydſk, end ſiællandſk Mundart; men med ringe Forandring (f. Ex. ved at ſætte v for fu eller fv, u for w, t for th) ville vi finde ubetydelig Forſkiel imellem Chriſten Pederſens og det 19de Aarhundredes danſke Skrivebrug. Hvad det ſidſte Punkt angaaer, kunne vi ikke ſige, at denne af vort Sprog høit fortiente Forfatters Exempel virkede overalt hos hans Samtidige. Derimod var den, under hans Ophold i Udlandet begyndte Kirkereformation, hvortil han ved ſine Bibeloverſættelſer og flere Skrifter vel middelbart medvirkede, men hvori han ingen umiddelbar Deel tog, et af de mægtigſt virkende Midler til en høiere og mere udvidet Sprogdannelſe. En Tid lang blev vel den danſke Literatur meſt indſkrænket til gudelige Skrifter; men disſes med hvert Aar vorende Antal, den i Modersmaalet (viſt nok jævnligen i et ſlet Sprog og i en uſel Stiil) førte Polemik imellem det catholſke og proteſtantiſke Parti, Liturgiens Omdannelſe, Pſalmebøger, Bønnebøger og Poſtiller paa Danſk, med flere andre Nyheder i Sproget, ſom den korte Tid af et Par Decennier medførte, fremvirkede en almindelig Giæring, et nyt og friſkt Liv, hvorved det danſke Skriftſprog, der ſaa nylig havde begyndt at udfolde ſig, ſnart vandt ligeſaa meget i Omfang, ſom i Kraft og Kiærne. Dog var det endnu kun det proſaiſke Foredrag, eller dettes førſte Elementer, ſom i denne Periode, og vi kunne ſige det hele 16de Aarhundrede igiennem, modtog betydende Vinding og Berigelſe. Undtage vi enkelte Pſalmer, hvori hiſt og her nogle Glimt af poetiſk Tankeflugt og Udtryk viſte ſig: ſaa har dette hele Aarhundrede ikke frembragt nogen Forfatter, ſom kunde giøre Krav paa Digternavn; og de i dets anden Halvdeel udgivne danſke Folkeſange eller Kæmpeviſer, fremkaldte intet Spor til Efterligning.

Blandt Kirkereformationens tidligſte og ivrigſte Beforbrere ved Lære og ved Skrifter, fortiener Hans Tauſen (eller Tageſen) en udmærket Plads; men ſkiøndt han virkede meget og mangfoldigt ved begge, blev han dog langt fra ikke for det danſke Sprog, hvad hans ſtore Lærer Luther blev for det tydſke. Hans ſtørſte og vigtigſte Arbeide, en danſk Poſtil, eller Aargang af Prædikener (ſom Tauſen udgav 1539 i to Dele), har vel fra Indholdets Side endeel forud for Chriſten Pederſens 20 Aar ældre Jertegns Poſtil; men ikke ſaa meget i Sprogets Fuldkommenhed. Tauſens Foredrag er ikke ſielden liveligt og naivt; men noget mindre reent og mindre dannet, end Chriſten Pederſens, helſt i dennes ſildigere Skrifter. Hiin har adſkillige Spor af det jydſke, og andre Provindſers Almueſprog; og hans Orthographie er mindre renſet, end den ſidſtnævnte Forfatters; ligeſom ogſaa Tauſens Overſættelſe af de fem Moſebøger

(Magdeb. 1535), i det Hele taget, staaer tilbage for Christen Pedersens Nye Testamente. — Tausens Modstander, den af sin Ustadighed i Religionsmeninger benævnte Povel Vendekaabe (Poul Eliesen eller Paulus Eliæ) var ligeledes en temmelig frugtbar Forfatter; og foruden sine polemiske og ascetiske Arbeider, oversatte han et Par Smaaskrifter af Erasmus. Han udmærkede sig ved et renere og mere dannet Sprog, end Andre af det catholske Parties Forfegtere, hvis danske Stiil neppe giver dem nogen Ret til den haanlige Dadel, hvormed de revsede Hans Mikkelsen for hans Nye Testamente.

At nævne alle øvrige danske Forfattere i Perioden mellem 1520 og 1550 hører ikke herhid. Det maa være nok, at gjøre den almindelige Bemærkning: at det var denne Periode, hvori den danske Prosa efterhaanden, og under en vedvarende Giæring, der endnu lod meget ubestemt og vaklende i Ordenes Skrivemaade, og endnu gav megen Skiødesløshed og Jilfærdighed Rum, dannede sig til et, om endog længe temmelig fattigt, indskrænket og uhielpsomt Bogsprog. Paa denne Dannelse har vel hos enkelte Forfattere af mere Lærdom (f. Ex. Chr. Pedersen og Poul Eliesen) det latinske Sprog ikke været uden Indflydelse; men denne var dog indskrænket og ubetydelig, i Sammenligning med den vedvarende Indvirkning, som det tydske Sprog beholdt i vort Fædreland. Denne Virkning udøvede det nu ikke blot, som forhen, paa Dannelsen af Talesproget, men ogsaa paa Udviklingen af et danskt Skriftsprog i dettes første Barndom. Tydskland blev næsten det eneste fremmede Land, ved hvis Universiteter de unge danske Theologer studerede. Indtil 1550, eller endnu længere ned i Tiden, var den danske Literatur saa godt som indskrænket til Skrifter af gudeligt eller religiøst Indhold; og en stor Deel af disse vare blotte Oversættelser af Tydsk. Havde hidtil især den nedertydske Dialect virket paa Talesproget, saa begyndte nu ogsaa det fra Luther og hans Samtidige udgaaende høitydske Skriftsprog at blive det nærmeste Mønster eller Forbillede, som deels ved Oversættelser, deels ved hyppig Læsning, fik Indgang og Indflydelse hos danske Forfattere. I hele det 16de Aarhundrede kiendte og læste man i Danmark saa godt som intet, uden Latin og Tydsk; og uden for Tydskland var Latin det almindelige Middel, som Danske benyttede til mundtlig Meddelelse, og det Sprog, hvoraf Fremmede, som ei forstod og talte Tydsk, maatte betiene sig i Danmark. Dog blev Virkningen af det tydske Sprog, uagtet al Anledning dertil, ikke saa mægtig, at den nogentid kunde ophæve eller tilintetgiøre den eiendommelig nationale Charakteer, som det nyere danske Tungemaal, ogsaa som Skriftsprog, vedligeholdt eller videre udviklede, i det 16de, ja endog i det 17de Aarhundrede. Thi, endskiøndt Danmark fra det 14de Aarhundrede af var blevet oversvømmet med tydske Familier, skiøndt Skandinavien i det 15de Aarhundrede regieredes af Fyrster, tydske af Fødsel, og et nedertydsk Fyrstehuus i Midten af dette Aarhundrede gav Danmark sin endnu blomstrende Kongestamme: blev dog aldrig det tydske Sprog (saaledes som det franske i England) Statssproget eller Regieringens Organ; saa lidt som det egentlig, udenfor Hertugdømmet Slesvig og endeel af Nørre-Jylland, formaaede at trænge ind i Organismen og den store Masse af Folkesproget, hvilket vel beholdt sin tidligere Slægtskabsliighed i Ord, Ordformer og Udtale med det Nedertydske eller Plattydske; men uden at denne Sprogblanding og Indvirkning af det Tydske enten greb videre ind i Ordbøiningen og andre grammaticalske og syntaktiske Forhold, eller paa langt nær udstrakte sig saa dybt i Sprogets Aand og stilistiske Charakteer, som i sildigere Perioder; og navnligen i det 18de Aarhundrede. Denne Sprogets aandelige Bestanddeel, opholdt og næret ved dets oprindelige Rod og Stamme, og ved en herfra udgaaende grammaticalsk Bygning, holdt sig fra Begyndelsen af altid nærmest til sit nordiske eller skandinaviske Stammehiem. Derfor ogsaa udviklede det nyere danske Skriftsprog,

og Landets almindelige Talesprog, sig fra Dernes, men i Særdeleshed fra den siællandske Mundart og dennes grammaticalske Bygning; ikke fra den herfra saa betydeligt afvigende jydske, som, i Fald den var bleven overvægtig, uden Tvivl vilde have givet det danske Skriftsprog en betydeligt forskiellig Charakteer, der i endeel Sprogformer og Bøininger formodentlig langt mere, end dette nu er Tilfældet, vilde have nærmet sig til det Plattydske og det engelske Sprogs Former. Denne Nærmelse existerer unegtelig paa en Maade (der gives intet fremmedt Skriftsprog, til hvis hele Structur det danske lettere og nærmere slutter sig, end det engelske); men den har dog ingenlunde ophævet de charakteristiske Egenheder, hvorved det almindelige danske Talesprog, holdt ved Siden af hine tvende, udmærker sig som selstændigt Idiom. Et saadant Forhold finder ikke Sted imellem det danske og det svenske Tungemaal, hvilke, naar vi betragte dem i deres fuldstændige Udvikling, og sammenholde deres hele syntaktiske Form og stilistiske Charakteer, egentlig kun udgiøre eet Sprog, med saa lidet betydende Dialect-Forskiellighed i visse Ordformer og Ordbøininger, at de ere langt fra at fierne sig saameget fra hinanden, som f. Ex. det Høitydske og det Hollandske, der ligeledes ere Grene af en fælles Sprogstamme.

Fra det danske Bogsprogs egentlige Dannelse i første Halvdeel af det 16de Aarhundrede, og i et Tidsløb af over hundrede Aar, holdt det sig saaledes vel i sin fremskridende Gang nærmest til det tydske Sprog, hvis nyere Prosaform, om den endog havde flere og rigere Elementer i en ældre Literatur, dog kan regnes at have sin egentlige Grundvold i Luthers og hans Samtidiges mægtigt virkende Skrifter og dybt indgribende Sprogforbedringer. Men Indflydelsen af det tydske Sprog blev dog aldrig saa almindelig og overvægtig hos os i det 16de Aarhundrede, at den indfødte Sprogcharakteer og Sprogtone tabte sig; og hertil bidrog det uden Tvivl meget, at Literaturen vedblev at være indskrænket i en snever Kreds, og at en dansk Aand og Tone herskede med overveiende Indflydelse ved Hoffet og hos den mægtige Adel i Danmark, ikke allene giennem hele det 16de Aarhundrede; men indtil Midten af det 17de. Som et nærmest hidhørende Beviis af mange paa denne Aand, kan det anføres: at den Skik, at samle danske Slægtebøger og i dem bevare historiske Optegnelser, Familierne vedkommende, var meget hyppig blandt adelige Damer; ligesom og at de danske Folkeviser i det 16de Aarhundrede endnu havde deres Hiem overalt i Adelens Borge; og at man i de mange Visebøger fra dette Aarhundrede, for en Deel skrevne med qvindelige Hænder, som endnu ere tilovers, aldrig finder andet end danske Viser. — Det var ogsaa med en betydende Hurtighed, at det danske Skriftsprog fra dets endnu raae Elementer i Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, udviklede sig, i lidet over 50 Aar, til et vel ikke meget rigt eller fyldigt, men derimod gediegent, fyndigt og reent Foredrag i Prosa, saaledes som det møder os allerede i anden Halvdeel af det 16de Aarhundrede, ja i Midten af samme, deels i det berømmelige danske Sprogværk: Bibeloversættelsen af 1550, deels i flere originale og oversatte danske Bøger fra den Tid; men fornemmelig hos Peder Claussen og Anders Sørensen Vedel.

Hiin Bibel-Version, den første, hvori man læste hele Bibelen i Modersmaalet, var vel af Kong Christian III. overdraget de 4 theologiske Professorer ved Kiøbenhavns Universitet; dog blev den ingen Oversættelse efter den hebraiske og græske Grundtext; men kun en Fordanskning af Luthers Bibel. Dette Arbeide er imidlertid udført med saa stor Skiønsomhed, og saa dyb en Fortrolighed med det danske Tungemaal, at man vel kan sige, Oversætteren eller Oversætterne have tilegnet Modersmaalet Alt hvad det tydske Sprog havde vundet ved Luthers berømte og udødelige Version, uden at opoffre eller bortgive noget af hvad det danske Sprog eiede i Midten

af det 16de Aarhundrede; men snarere, at de have beriget Tungemaalet med en Sprogskat, hvis rige Kilde er saa langt fra at være udtømt eller tilstrækkelig benyttet, at man endog, ved i nyere Oversættelser at forlade den, for at holde sig til Grundsproget, har givet os hebraisk-danske og græsk-danske Bibler, i Stedet for det ægte, gedigne, trohiertige og kraftige danske Maal, der lyder (om endog mindre ordrigtigt) i hiin, for Sproget og dets Historie uvurdeerlige Bog. At det 16de Aarhundrede var en Periode i Danmark, da der (uagtet hiin Adelsmagt og Adelsrigdom, som man pleier ubetinget at dadle, og uagtet Alt, hvad her endnu fattedes i Videnskab, Oplysning og Forfinelse) var Kiærne, Kraft, Dygtighed, Nationalaand og Egenhed hos Folket: derom maa ogsaa Tungemaalet vidne. Thi en blødagtig, svag, aandløs og uselvstændig Nation, og et udartet, forringet, i fremmedt Ledebaand vaklende Sprog (som man undertiden vil skildre det nyere danske), kunde ikke frembringe saadanne Skrifter, som Anders Vedels danske Saxo, Peder Claussens norske Krønike (en fri Bearbeidelse af Snorre), Bibelen af 1550, Herman Weigeres Reinicke Fos, og en Mængde andre Sprogværker af anden Rang, som alle dog vidne om Udviklingen af en frisk, kraftig og indfødt Aand i Tungemaalet. At disse Arbeider næsten alle kun vare Oversættelser, svækker ikke det Vidnesbyrd, de give om Sprogets Tilstand og Dannelse; men det viser tildeels, at Sprogdannelsen endnu paa det Trin, den stod paa, mere var Folkets Eiendom, end udmærket hos visse Stænder eller hos Individer; at Skriftsproget endnu laae Folkets og Almuens Tungemaal nærmere, og ikke havde adskilt sig i et konstigt Bogsprog og et forsømt, udannet og tildeels ringeagtet Talesprog (saaledes som det senere hen gik). At ikke mange originale danske Skrifter tilhøre hiin Periode, kommer for en Deel ogsaa deraf, at lærde og studerede Folk i Danmark allerede fra Midten af det 16de Aarhundrede begyndte at skrive Bøger paa Latin; og dog kan vort Fædreland bl. a. fremvise fra dette Aarhundredes første Halvdeel Christen Pedersen, og fra dets anden Halvdeel Anders Vedel, som originale Forfattere, der i det mindste hvad Sproget angaaer, vel tør maale sig med de bedste blandt deres Samtidige i England og i Tydskland. — Da vi her ei tør gaae videre i det Enkelte, men maae nøies med de ovenfor angivne Træk og Hentydninger: kunne efterfølgende Sprogprøver fra det 16de Aarhundrede indtil noget efter dets Midte (de sildigste, som det her synes fornødent at meddele), tiene til at bestyrke, hvad i Almindelighed er anført om Sprogets Tilstand i bemeldte Tid, og til at give et Billede af den sildigste danske Sprogform og Sprogcharakteer, som vi endnu for en Deel kunne kalde forældet.

Af P. Eliæ Oversættelse af: "En Christen Fyrstes Underviisning" af Erasmus Roterod. (Roeskilde 1534.)

Huaar som icke er frihed till att wdkaare een Furste, ther scall met liige stor flydt then wdkaaris, som een Furste scall tuckte oc oplære. Att ther scall fødis een god Furste, scall aff Gud ønschis; Men nar som hand er fød, oc scall aff god lerdom oc tuckt forbædris, thet staar een stor partt till oss.

Inghen tiid er saa beqwem till att straffe oc lære een konge, som nar hand er saa wng, hand wed seg icke att wære Konge; tha scall han holdis fra fwle oc wqwemme ting, oc met noger strenghed twingis till dygd oc thet som gott er. Effter thi att the foreldre, som icke ere platt wilde eller daarsche, mett saa stor flytt opføde theris børn, som ere dog icke fødde wden til een ager eller eett hwss, huore megett større flytt scall ther fordi giøris paa een kongis opfødilse, som fødis icke alsomeniste till eet land eller een stad, men till mange land og stæder att raade oc regere.

Af H. Taussens Postill. Vinterdelen. 1539.

Som Jesus wor nu nylig kommen wdaff daaben, oc hadde begynt att tage seg discipler til, da gaff han seg wd eblant folk, oc lete efftet orsager til att wdbrede oc forkynde Guds ord, oc gaff seg fordi wdi saadane sellskaff, gick til brullup oc gestebud, icke saa storlig for den bugfylde oc føde, som dennom til forbædring, han gick til oc omgicks med. Dog wilde han der med lære oss sine Christne, att wy det ey skulle regne for stor synd, om wy gaa end stundom til Collatz, slaa oss løse, oc gøre oss noget maadelig glade, meer end wy pleye almindelig hwer dag. Wy mue lade hyne sielfhellige Phariseer fare med denne mening, hwilke Jesum foractede, oc kallede hannom en frotzere oc en wynslømmere for den samme sags skyld, att han y de maade wor stundom selskaff lyg, oc giorde underslundom en føye blid Collatz med. Saa skulle wy oc lade desse sielffødde Christne fare for seg, hyne giendøbere, meen ieg, som giøre store dødelige synder der wdaff, om nogen aade eet eble effter han hadde slycht den bittre hunger, eller drucke en thaar offuer sin tørst. (Fol. CIII.)

Af den danske Bibel-Oversættelse fra 1550.

Af Fortalen. Oc skal der ocsaa vere vdi Læseren en induortis brendende begerelse oc kierlighed til den hellige Skrifft. Thi det kaastelige Klenodi vil icke aleniste vere elsket, men vil oc haffue it hungrigt oc tørstigt hierte, som icke seer til andre ting. Vilt du gaa ind i den hellige oc lønlige Sted, saa leg aff dig al hoffmod och stolthed. Thi Guds Aand skyer oc flyer saadanne ting, oc boer gerne vdi et ydmygt hierte. End dog Pallatzet er vijt oc herligt, saa er dog dørren saare lau oc trang. Derfaar maat du alt bøye din stercke oc stinde halss, oc bucke, om du vilt at mand skal lade dig ind.

1 Mosebog. C. 3. V. 1—7. Oc Hugormen vor tredskere end alle diur paa marcken, som Gud Herren haffde giort, oc sagde til Quinden: Ja, skulde Gud haffue sagt, I skulle icke æde aff alle honde Træ i haffuen?

Da sagde Quinden til Hugormen: Vi æde af træernis fruct i Haffuen. Men om det træis fruct som staar mit i Haffuen sagde Gud: æder icke deraff, och rører det icke heller, at I skulle icke dø. Da sagde Hugormen til Quinden: I skulle ingeledis dø, Men Gud ved, at huilken dag I æde deraff, da skulle eders øyen opladis, oc I skulle bliffue lige som Gud, oc vide huad got oc ont er.

Oc quinden saa, at træet vor got at æde aff, oc løsteligt til at see, oc it skønt træ, effterdi det giorde kloge. Saa tog hun af Fructen oc od, oc gaff sin mand ocsaa deraff, oc han od. Da oplodis baade deris øyen, oc de fornumme at de vare nøgne, oc de bunde figenblad sammen oc giorde skort aff.

Af Herman Weigeres Reineke Foss. 1555.

Paa Pingetz dag, ville i det mercke,
Da hørde mand siunge Gøg oc Lærcke.
Skoffuene stode grøne, store oc smaa,
Jorden gaff sine Blomster huide oc blaa,
Grøne oc gule, met herlig luct;
Alle smaa Fule de siunge smuct.
En saare lystig Dag vden Rægn oc Vær,
Alle vaare glade, som der vaare nær.
Nobel, offuer alle Diur en Kong,
Han haalt sit hoff alt samme gong
Vdi en Stad, som hed Lemuig,
Thi han vaar veldig, stor oc rig.
Han lod vdroebe i sit Land
En Herredag faar menig Mand.

Af A. S. Vedels Fortale til sin danske Saxo. 1575.

Thi det gaar io saaledis til, at det er alt it Spil, som altid driffues vdi denne Verden. Personerne oc Folcket forandris alene. Men ligeruis som menneskelig Natur den er en, oc sig selff altid lig paa sin art oc skick, saa ocsaa met all handel og vandel, Raad, Anslag, Lycke, Modgang, Medgang, hendelse, fald oc fremgang, vdi al bestilling. De siunis vel at gaa bort; men de komme dog op igien, oc giøre deris Omløb met it nyt oc ferskt Folck, naar som den ene Alder er affdød oc den anden arffuer Staden igien.

(Af Saros Fortale.) "Her bør de fromme Isslenders flittighed icke at forgettis. Efftterdi deris Land er hart oc wfructsommeligt, saa giffues dem oc icke stor aarsage til Druckenskab oc Fraazeri; men (de) leffue vdi idelige Sparsommelighed, oc vende meste parten deris tancker oc idret der hen, at giemme oc optegne atskillige Nationers historier. At huad dem brøster paa atskillige liffs lyst oc offuerflødighed, det vederlegge de met artighed oc kloge nemme. Thi intet er dem kierere, end at de kunde forfare oc vide meget at sige aff vdlendingers vilkor; oc er dem lige meget, huad heller de tale om fremmed dyd, eller de selff bedriffue noget merckeligt. Saa haffuer ieg icke bluedis ved, att følge saadanne forfarne folck effter vdi mange stycker; men randsaget oc grandgiffueligen offuerslaget deris Krønicker, oc effter deris Sandsagn ført meget ind vdi denne min Historie."

Naar en dansk Præst*) i Midten af det 17de Aarhundrede (1661) udlader sig med: "at det er alt for vitterligt, at det gode, giæve danske Sprog efter Reformationen og henimod halvandet hundrede Aars Tid er meget blevet forsømt, og af mange foragtet:" da er dette en af de hyppige eensidige uhistoriske Klager, der egentlig intet sige, fordi de ville sige for meget. Efter Reformationen forsømtes ikke Sproget, men opdyrkedes netop, som vi ovenfor have seet. Forsømmelsen begyndte først med det 17de Aarhundrede, eller i dets første Halvdeel; thi skulde den paa den yngre Arreboes Tid allerede have vedvaret i henimod 150 Aar, saa maatte den have begyndt med det 16de Aarhundrede — altsaa endnu førend den nyere danske Prosa egentlig havde dannet sig. Men fra Christian den Fierdes sildigere Regieringsaar, og meer endnu efter Midten af det 17de Aarhundrede, kan det vel siges at Sproget forsømtes og forfaldt, ligesom det samme indtraadte med den tydske Prosa og den tydske Literatur, der vedblev at være de danske Forfatteres nærmeste Forbillede. Hertil bidrog vel endeel, at Statsforholdene i Danmark forvirredes og Statens Kræfter sløvedes; men ogsaa, at det latinske Sprogs Dyrkelse blev meer og meer almindelig; at de Lærde og videnskabeligt dannede Forfattere nu næsten allene skrev i dette døde Sprog; at Tydsk blev Hofsproget, og det snart i den Grad, at flere af vore Konger i det 17de og 18de Aarh. næsten allene talte og (tildeels slet nok) skrev paa Tydsk; i Stedet for at endnu Christian den Fierde, som baade talte og skrev Latin, til den Grad yndede og brugte Modersmaalet, at han endog kan siges at have dannet sig en egen dansk Stiil i sine Breve, hvoraf han egenhændigen skrev en næsten uberegnelig Mængde; hvorimod han conciperede sine tydske Breve og Befalinger i et temmelig barbarisk, og med Danismer opfyldt Sprog. Vel manglede det ikke det 17de Aarhundrede paa danske Forfattere, hvis Antal tværtimod endog tiltog saaledes, at efterhaanden en nogenlunde fuldstændig

*) Christen And. Arreboe i Fortalen til hans Faders, ved ham udgivne Digt: Hexaëmeron, eller Verdens første Uges sex Dages Gierning ꝛc. Kbh. 1661. 4.

Literatur i Modersmaalet, saavel i Prosa som i bunden Stiil, begyndte at fremstaae. Men dette hele Aarhundrede har ingen Prosaist at fremvise, der for sin Tid kunde taale at lignes ved Corypphæerne fra det 16de Aarhundrede: Christen Pedersen, Anders Vedel og Peder Clauſſen.

Disses Eftervirkning vedvarede dog endnu under Christian den Fierde; som vi bl. a. see hos Hvitfeldt, Lyschander, Niels Michelsen Aalborg, Brochman, og flere. Men i det 17de Aarhundredes anden Halvdeel forfaldt den danske Prosa betydeligt; og det var kun meget faa (f. Ex. Birgitte Thott, ved sin, for den Tid (1658) meget udmærkede Oversættelse af hele Seneca), der lagde for Dagen, at det ikke var Sprogets Skyld, hvis det forringedes; det var kun Enkelte (som Bording og Kingo), der hævede Foredraget i bunden Stiil til en renere og bedre Sprogform, udvidede dets endnu indskrænkede Grændser, og tildeels lagde den første Grund til et værdigere og ædlere poetisk Udtryk af alvorlig Charakteer; hvortil Begyndelsen vel var giort, deels af ældre Psalmedigtere i det 16de, deels af Anders Arreboe i første Halvdeel af det 17de Aarhundrede; men næsten altid, enten med prosaisk Livløshed, eller med idelige Mærker paa Forfatternes Smagløshed og frugtesløse Kamp imod et for Poesien endnu høist udannet Bogsprogs formløse Raahed eller Fattigdom. At man imidlertid ogsaa i det poetiske Udtryk snarere, i det mindste for Kingo, gik tilbage, end frem i det 17de Aarhundrede, og saaledes fra 1600 til 1650: er en Bemærkning, som allerede Gram har giort.*) Aarsagen hertil maa uden Tvivl især søges deri, at dette Aarhundrede var et Slags Overgangsperiode i Sproget og Literaturen. Man havde f. Ex. i Poesien allerede begyndt at tabe Sands og Smag for de gamle Folkeviser, og hvad der nærmede sig disses Tone. Naturdigtningen var ophørt; og der fattedes saare meget, for at Konstens Periode kunde indtræde. Man begyndte vel at blive noget bekiendt med sydeuropæiske Sprog og disses Literaturer, og at oversætte af Fransk (d'Urfé's Astræa f. Ex. der oversattes 1643 af S. Terkelsen, som ogsaa fordanskede Digte af Opitz og af Hollænderen Catz); men Virkningen heraf sporedes næsten kun i en mod Slutningen af det 17de og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede udbrydende Syge, at ville latinisere og forfranske det danske Tungemaal, ved at optage en saadan overvættes Mængde Ord af disse Sprog med dansk Endelse og Bøining, at vort Modersmaal, naar man seer en Bog i Prosa fra hiin Periode, kunde synes at have undergaaet en fuldkommen Forvandling; helst efterdi man den Tid brugte, at trykke alle slige fremmede Ord med latinsk Skrift, hvorved deres Mængde falder saameget lettere i Øinene. Denne uheldige Maade at berige Sproget paa, finder man Spor til giennem det hele 17de Aarhundrede; men dens Anvendelse blev hyppigst og mest udbredt ved Overgangen til det 18de og i dettes første Halvdeel, i hvilken Tid den omtrent naaede sin Høide hos Holberg. Det var nærmest en fra Tydskland hentet Mode, hvormed man uden synderlig Anstrengelse behialp sig, under den tiltagende Trang, man idelig følte til at udvide Sprogets Betegningskreds og Ordrigdom; og at den, i Følge det Standpunkt, som Smag og Aandsdannelse stod paa hos Nationen i det Hele, kan siges at have været et paa den Tid nødvendigt Hielpemiddel: viser sig bedst af den uheldige og smagløse Maade, hvorpaa enkelte Purister i det 17de Aarhundrede (f. Ex. H. Gerner og P. Syv) vilde arbeide imod Sprogets Forfald, ved at danne nye Ord, eller ophielpe

*) "Det er ellers sært nok, at de Sange og andre Vers, som ere ældre end A. 1600, eller da omtrent, ere med al deres Enfoldighed og urigtige Stavelsemaal, dog almindeligen bedre digtede og tænkte, end de sildigere. Dette sees af M. Hans Thomesens, M. Rasmus Katholms, Hr. N. Barker's Psalmer, saa og M. Anders Vedels, Claus Lyschanders og fleres Skrifter; uanseet, der ogsaa faldt meget elendigt Tøi imellem." (Grams utrykte Udkast til en Fort. til Bordings Skrifter, forskiellig fra den trykte.)

det ved enkelte islandske Barbarismer. I øvrigt var hiin Blanding med latinske og franske Bestanddele et Foretagende, der indtraadte i en saa sildig og ny Tid, og saa lidet vedrørte de organiske Dele af Sproget, at Skaden, som den tilføiede dette, egentlig kun blev at belemre det med en fremmed og broget udvendig Kludepynt, som det i en sildigere Tid, da Sproget opnaaede en rigere indvortes Udvikling og Dannelse, efterhaanden har kunnet afkaste, eller dog for en stor Deel stille sig ved; uden ganske at opgive den Fordeel, i enkelte Stiilarter at kunne give Udtrykket enten Afvexling, eller større Tydelighed og finere Overgange i Betegningen af Begreber, fornemmelig ved en mere sparsom Brug af optagne Ord af latinsk eller fransk Oprindelse. Saa aldeles har dog det danske Sprog, ligesaavel som det tydske, vedligeholdt den oprindelige Charakteer, som det har bevaret uden overvægtig eller Organismen opløsende Blanding med en fremmed og forskiellig Sprogstamme; at i Stedet for at f. Ex. i det nyere Engelske, de for det gamle saxiske Stammesprog fremmede Ord af latinsk eller fransk Rod have vundet samme Indfødsret, som de angelsaxiske: saa kan derimod aldrig noget Ord af den latinske Sprogstamme, som bruges i dansk Tale og Skrift, blive virkelig indlemmet i Sproget, eller ophøre at udmærke sig som udenlandsk og fremmedt for Landets eget Tungemaal.

Imedens det 17de Aarhundtede og Begyndelsen af det 18de fremviste et langt Tidsrum, hvori det danske Sprog tabte meget af dets ældre Reenhed, Fyndighed og nationale Charakteer: opveiedes dette Tab ingenlunde ved en til andre europæiske Sprogs Cultur og Rigdom svarende Dannelse og Forædling af det danske Skriftsprog. Denne Mangel udsprang fra og stod i Forbindelse med det endnu stedfindende Savn af en nogenlunde fuldstændigen dyrket indenlandsk Literatur. Thi for saa vidt som Sproget brugtes, og i de Skriftfag, hvori Modersmaalet jævnligen fra ældre Tider af var benyttet af danske Forfattere, kunde det, selv i hiin Tidsalder, hverken kaldes raat eller fattigt. Kingos Psalmer (henimod det 17de Aarhundredes Slutning), H. A. Brorsons aandelige Sange, Falsters Satirer, Helts, Roses, Reenbergs og Stubs Vers, fra første Halvdeel af det 18de Aarhundrede, vare deres Forgængere ikke uværdige; eller stode endog tildeels paa et høiere Trin i Sprogforædling og Sprogrigdom. Endog det prosaiske Foredrag, skiøndt forholdsviis mindre dyrket, end den bundne Stiil, især i komiske eller muntre Riim, viste sig hos Enkelte i en Skikkelse, som bebudede, hvad Sproget, under en med Aandsrigdom, og omfattende videnskabelig Dannelse begavet Forfatters Hænder kunde blive til. En saadan vandt det 18de Aarhundrede i Ludvig Holberg, som man kan kalde Stifteren af den nyere danske Literatur. Hans klare Hoved og lyse Forstand, hans vidtomfattende Studier, hans ved mange Reiser erhvervede Fortrolighed med fremmede Nationers Cultur og Sprog, hans udstrakte Læsning og Bekiendtskab med det bedste af de meest dannede europæiske Folkefærds Literaturer, gav ham et uudtømmeligt Forraad paa Tankestof, og han forstod dermed at berige Sproget paa en Maade, som fra flere Sider var det til stor Vinding. Thi foruden at han, som komisk Digter, skabte en Literatur, der var saa eiendommelig, saa aldeles beslægtet med det danske Folks nationale Charakteer, Tænkemaade, Sæder og aandelige Tilværelsesmaade i hans Levetid, at den nødvendigen, ogsaa ved sin fuldkommen naturlige og folkelige Sprogform, maatte blive tilgængelig for enhver danskfødt Læser: saa blev han en ikke mindre populair Forfatter i det historiske Foredrag og flere Arter af prosaisk Stiil. Overalt medførte han den utvungne Lethed og Naturlighed i Udtrykket og i Periodebygningen, hvori knap nogen sildigere Forfatter har naaet eller overgaaet ham, i hvormeget end Sproget siden Holbergs Tid har vundet i Reenhed, Rigdom og Elegants; og det fortiener vel at bemærkes, at med al Holbergs Forstandighed og Vittighed, er hans Stiil og Sprogtone, trods alle

de indflikkede udenlandske Ord og Talemaader, saa fuldkommen naiv, og har, tilligemed sin Originalitet, saameget af det Slags humoristiske Charakteer, som den danske Prosa antog hos mere begavede Forfattere i det 16de, 17de og Begyndelsen af 18de Aarhundrede: at Holberg, med hvem det danske Sprogs nærværende stilistiske Form egentlig begynder, tillige kan siges at staae som den sidste danske Forfatter, med hvem Sprogets ældre Tone og stilistiske Charakteer slutter.

Holberg var heller ikke endnu, efter en meer end fyrgetyveaarig Forfatterbane gaaet over i Evigheden, før allerede de første Spor havde viist sig til en ny Periode i det danske Skriftsprog, der i det mindste, hvad det prosaiske Foredrag angaaer, naaer uden Afbrydelse ved nogen ny Epoke eller til Grunden indgribende Omskiftning, lige til vore Dage. Grundvolden til denne vort Modersmaals sildigste stilistiske Dannelsesperiode var lagt af Holberg; men hans Mønster, i visse Maader alt for nyt og alt for eiendommeligt, til at kunne blive almindelig efterfulgt, afgav dog kun enkelte Elementer til Sprogets nyeste Udvikling og Dannelse, saaledes som denne i det 18de Aarhundredes anden Halvdeel fremskred og udfoldede sig. Holberg havde aabnet Banen for denne Udvikling af Sprog og Literatur, ved at henvise til fremmede, og særdeles franske Forfattere og Sprogværker, som Kilder for Modersmaalets Dannelse og Berigelse. Men den alt for yppige, alt for rigelige, og man kan sige alt for magelige Brug, som denne aandfulde og oplyste, let og hurtigt arbeidende Forfatter giorde af det udenlandske Sprogstof, hvilket han tilegnede sin fortællende og dogmatiske Prosa, imedens han i sine Lystspil og komiske Digtninger bevarede en aldeles indfødt og ægte dansk Sprogtone, nærmest øst af det almindelig herskende Folkesprog — hiin, med reent fremmede, og som saadanne aabenlyst fremtrædende Ord og Udtryk broderede Sprogcharakteer syntes at opfordre til en Modvirkning, der ogsaa alt i Holbergs Tid yttrede sig. Fr. Chr. Eilschow, den første Danske, der behandlede Æmner af den Cartesiske og Wolfiske Philosophie i Modersmaalet, havde allerede i en ganske ung Alder ved udbredt Læsning i nyere franske, tydske og engelske Forfattere, dannet sin Tænkning; men endskiøndt han, langt mindre original end Holberg, og bortrevet i sit 25de Aar, hverken naaede at tilegne sig Modenhed som Tænker, eller en egen Stiil, følte han dog Trangen til ogsaa paa den videnskabelige Bane, og i det dogmatisk-philosophiske Foredrag, at udvikle og berige Modersmaalet af dets egen Kilde. Han søgte ikke allene theoretisk at bevise: at Videnskaberne fortrinligen bør dyrkes ved Foredrag og Skrifter i Modersmaalet, og fulgte sine Grundsætninger ved at forfatte sine philosophiske Forsøg i dette Sprog (1743—1750); men han var ogsaa en af de første, der methodisk gik ud paa, deels at opfinde danske Benævnelser for videnskabelige og abstracte Begreber og for techniske Gienstande; deels kritisk at undersøge og nøiagtigere bestemme de allerede dannede og optagne. Var han endog, som en af de første Begyndere, heri ikke altid lige heldig, og maatte derfor høre ilde og taale Spot: saa burde vi dog ikke glemme, hvad neppe Nogen, 86 Aar efter hans Død, mere tænker paa, at naar vi nu, tildeels endog i daglig Tale, bruge Ord som Beviisgrund, Bogsal, Drivværk, Enkelthed, Hengivenhed (?), Hvilepunkt, Høresal, Jordlag, Konstdommer, Konstord, Omkreds, Personlighed, Retslærd, Selvbevidsthed, Selvstændighed, Tonekonst, Tvangslov, Valgsprog, Veirglas, Velanstændighed, m. fl., saa ere disse af de Ord, som Eilschow først prøvede paa at føre i Brug.

Noget tidligere end denne, endnu længe før hans Modenhed bortdøde Forfatter, havde man giort de første Skridt i Danmark til ved Oversættelser at tilegne Modersmaalet det philosopherende og videnskabelige Foredrag. Uheldigviis valgte man hertil ikke Værker i det engelske eller franske Sprog, hvis bedre og mere dannede stilistiske Form og hvis mindre lignende Charakteer og beslægtede Organisme vilde have fordret

mere selvstændig Kraftanvendelse og Sprogkonst hos Oversætterne, og derved havt en fordeelagtigere og mere dannende Indflydelse paa Modersmaalet. Man vedblev, som i foregaaende Aarhundreder, at holde sig til Tydskland, og det var tørre eller systematiske Lærebøger, som man, med ringe Konst, skiøndt ikke uden Vinding for Sprogets Ordforraad, omklædte i en dansk Dragt, der hyppigt nok røbede sin tydske Herkomst.*) Vindingen for Modersmaalet af disse Oversættelser var derfor temmelig indskrænket; og førte ikke til Udviklingen af en mere selvstændig Sprogcharakteer og Stiil i den danske Prosa, der i meget høiere Grad fandtes hos Holberg. — En langt større og dybere indvirkende Indflydelse paa Sprogdannelsen udsprang derimod i en kort Periode, som man efter Stedet, hvor dens Ophavsmænd i nogle Aar virkede, pleier at benævne den Sorøiske. Ved det her under Frederik den Femte oprettede, eller første Gang fornyede Academie var den sædvanlige, saakaldte Lærdom, eller Universitetsdannelse giennem philologiske Studier, ikke anviist Plads som væsentligt Formaal; men Stiftelsen var mere givet den Bestemmelse, at virke til Adelens Dannelse for Borgerlivet og en vis Grad af Embedsduelighed. Dette medførte ogsaa det udtrykkelige Kongebud: at der skulde lægges særdeles Vind paa Landets Sprog, saavel ved Oversættelser, som Stiiløvelser (Frederik V. Fundat. for Sorøe Acad. II. 5.); hvilket dog upaatvivlelig havde virket mindre for Sproget, end det giorde, dersom man ikke havde været heldig nok til i Sorøe at kunne samle en Forening af Mænd, som med lærd og videnskabelig Dannelse forenede en meer eller mindre dyrket, ved Kundskab til fremmede Literaturer renset og forædlet Smag; i Forening med Kiærlighed til Landets Sprog og Iver for at ophielpe dets Literatur. I begges Historie ville Navnene Jens Kraft (fra 1749), Jens Schielderup Sneedorf (1752), Ove Guldberg (1761), Andreas Schytte (1763) aldrig glemmes; og tildeels samtidigen med disse, eller noget sildigere, levede og lærte ved Sorøe Academie Gerh. Schøning, John Erichsen, Lauritz Kongslev, der ogsaa bidroge deres til at giøre dette Sted til en Planteskole for et forbedret Skriftsprog, og saaledes at frembringe den nødvendige Grundvold for en virkelig national Literatur. Af de førstnævnte Forfattere kunne Kraft og Guldberg, Sneedorf og Schytte nærmest sammenstilles; i det hine i deres prosaiske Stiil egentlig mere holdt ved Sprogets ældre Tone og Charakteer; disse derimod, ved en friere, mere fleersidigt oplyst Aand, og ved en større Fortrolighed med nyere Sprogs Cultur, med den franske og engelske Literaturs Hovedforfattere, opnaaede som Stilister en bedre Smag og en mere uddannet Sprogcharakteer. Hos Kraft og Guldberg efterlod, deels en snevrere Tankekreds og større aandelig Eensidighed, deels disse Forfatteres kiendelige Bestræbelser for at give Sproget Fyndighed, Kraft, Bestemthed og Reenhed, eller at danne det efter antike (græske og romerske) Mønstre og Former, undertiden Spor af Tørhed, Haardhed og Anstrengelse; uden at engang den efterstræbte Sprogreenhed og Sprogrigtighed altid opnaaedes. Sneedorf og Schytte, Mænd af en for deres Tids- og Livsforhold saare oplyst Aand og liberal Dannelse, overførte denne i

---

*) Gottscheds "Grundvold til den hele verdslige Viisdom" i 3 Dele udkom oversat i Kiøbenhavn 1742 o. f. og har upaatvivlelig havt en ikke ringe Indflydelse paa Sprogdannelsen. 1742 udkom ligeledes Oversættelsen af Wolffs "fornuftige Tanker om den menneskelige Forstands Kræfter," eller Logik; og 1744 hans "fornuftige Tanker om det, som Menneskene have at giøre og lade," eller Ethik. Noget tidligere, end begge, og det første orginale Skrift, hvori Modersmaalet anvendtes tildeels paa et philosophisk Foredrag, er Præsten P. J. Danckel's "Discourser over den menneskelige Siæl, uddragne af Fornuften og af den H. Skrift." 2 Dele 8. Kbh. 1736. (Et tidligere saakaldet: Compendium philosophicum, eller kort Begreb af Philosophien" af Hans Himmerich. Kbh. 1726. 4. er uden alt Værd, og svarer ikke til sin Titel. Dets Indhold er mest alchemisk).

deres Skrifter og prægede den i deres Sprog, som hos Begge har en eiendommelig Lethed, Behagelighed, Tydelighed og Klarhed i Stilen; hos Begge et Anstrøg af godmodig Lune og Fortrolighed med Skiemt og Ironie; hos Sneedorf mere Dybde og Tænksomhed, hos Schytte en høi Grad af flydende Lethed, i Forening med en næsten uovergaaet correct Sprogreenhed og Rigtighed. — At Anordning og Vedtægt giorde det til en, indtil vor Tid bevaret Skik, at benytte Modersmaalet, i Begyndelsen afvexlende med det latinske, tydske og franske Sprog, men efterhaanden allene, til de Høitidstaler, som holdtes ved Sorøe Academie: udmærkede denne Stiftelse som det første Sted i Danmark, hvor det danske Sprog dannedes til verdslig Veltalenhed; og om end Frugterne heraf aldrig naaede at blive classiske, saa have dog enkelte af de ældre Sorøiske Taler eiendommelige Sprogfortienester, og lagde for en Deel Grunden til den sildigere hen udviklede danske rhetoriske Prosa.*) Denne opnaaede ogsaa allerede inden et Par Decennier en høiere Glands og Fylde ved de historiske Mindetaler af Jacobi, Kampmann og Vogelius, som det 1759 stiftede Selskab for de skiønne Videnskaber fremkaldte; hvilke imidlertid, med ikke ringe Fortienester af Sproget, havde den Mangel at de vare stemplede til at blive Lovtaler, og deels af denne Grund, deels fordi de enten udelukkende, eller dog alt for nær, holdt sig til franske Mønstre, stundom, ved Siden af den opnaaede ydre Elegants og Politur, vel megt røbede Savnet af Sprogets eiendommelige Kiærne og nationale Charakteer, og fremkaldte en declamatorisk Tone i Foredraget, som skadede deels Fynd og Djærvhed.

Imidlertid havde ogsaa den dogmatiske Prosa ved Kraft og Guldberg fra Midten af det 18de Aarhundrede begyndt at danne sig ved originale Skrifter;**) og en Forfatter, som med Aand og Varme forenede mangesidige Studier, havde paa samme Tid begyndt, med større Kiækhed og en næsten revolutionerende Særhed at ville omdanne den danske Prosa. Men Tyge Rothe manglede dog for meget i Smag og i classisk Dannelse til at kunne give sin Sprogbygning Hold og Fasthed; og hans Skrifter stode, hvad Stilen angaaer, ligesaa fremmede, isolerede og virkningsløse i hans Levetid, som de endnu ere det. Deres Hovedvirkning udøvede de maaskee paa en med os levende dansk Prosaist og Digter, som dog var alt for dansk og fortrolig med det gamle Nordens Sprog og Literatur, til at han ikke skulde opgive al Efterligning, og i eiendommelig Sprogkraft og Sprogfylde hæve sig over Rothes tankerige, men uklare, tvungne, knudrede og haarde Foredrag. — I den historiske Stiil havde Holberg viist Veien til en naturlig, flydende og behageligt tillokkende Diction, der syntes, i denne Retning, at maatte have nærmet den danske fortællende Prosa ligesaa meget til franske Mønstres Charakteer, som den noget senere hen i det rhetoriske Foredrag gik i disses Spor. Men Holberg fandt ingen Efterfølgere. Bernh. Møllmann begyndte (1760) at skrive en Universalhistorie, der fra Sprogets Side vakte og fortiente Opmærksomhed ved et Slags original Charakteer; men den blev kun et sært, ufuldendt Forsøg. Guldberg, der især vilde danne sin historiske Stiil efter de Gamle, lykkedes det ikke altid, ved Siden af vægtig Alvor og efterstræbt Fyndighed, at tilegne

*) Man har Taler af Kraft fra Aarene 1749, 1752, 1753—64; af Sneedorf fra A. 1752 og 1760; af Erichsen fra 1760—69; af Guldberg fra 1763 og 1765; af Kongslev fra 1773—82 m. fl.

**) Den første foredrog (1751—53) den Wolfiske Philosophie i egne Lærebøger, der vare de tidligste philosophiske i vort Sprog. Hans endnu agtede System i de mechaniske Videnskaber (1763—64) udmærker sig ved Foredragets Reenhed og Klarhed. I hans Fortælling om de vilde Folkeslags Sæder og Meninger er Stilen meget fyndig og sammentrængt, men endnu udannet; og overhovedet manglede Kraft endeel i Smag og Elegants. Guldbergs theologiske Lærebøger og øvrige Skrifter i Prosa, (1760—73) lide noget under en vis Stivhed; men fattes ikke eiendommelig stilistisk Charakteer.

sig Sprogreenhed og en naturlig dansk Tone; og hans, i øvrigt for sin Tid med Grund agtede Verdenshistorie, savnede den Charakteer, en Bog maa besidde for at blive classisk og blive almeen Læsning.

Imidlertid havde den danske Prosa i faa Decennier giort mægtige Fremskridt, allerede antaget en betydende stilistisk Dannelse og Bøielighed, og udvidet sig til et hidtil i den danske Sprogverden ukiendt Omfang af Udtryk for Materier i de forskielligste Stiilarter. En stor Deel af dette var vist nok ikke voxet paa dansk Grund; vore sydlige Naboers Indvirkning paa Sprog, Videnskaber, Smag og Literatur i Danmark vedblev at yttre sig; men den var under Christian VI. og Frederik V. (eller fra 1730—1770) dog ikke saa dyb eller saa almindelig, som man skulde tænke sig i et Land, hvis indfødte Konger neppe talte, end sige skrev Landets Sprog, hvor Hoffets Tungemaal var det tydske, og den hele fornemme Verdens Tone gik ud paa, at efterabe det Fremmede og Udenlandske. Nogen Modvægt fandt den tydske Sprogindpodning deels i den under Frederik V. meget befordrede Cultivering af fransk Literatur og franske belles-lettres; deels i en samtidigen begyndt Iver for at føre den nordiske Historie nærmere tilbage til dens Kilder, og det danske Sprog til en renere, mere ægte og mere indfødt Skikkelse, ved at dyrke og fremdrage dets ældre Literatur, og bekiendtgiøre gamle Brevskaber, Beretninger, andre historiske Bidrag og Sprogmindesmærker i det danske Sprog. Langebek var en af de første Ophavsmænd, og den utrætteligste Formand for disse patriotiske Bestræbelser, som, foruden deres reelle og materielle Udbytte for Historie og Sprogkundskab, virkelig bidrog ikke lidet til at styrke og forfriske Modersmaalets Stamme, der havde begyndt at skyde enkelte frodige og kraftfulde, men ogsaa endeel vilde, saftløse og unyttige Grene. Med Langebek og flere trofaste Venner virkede Suhm; skiøndt hans Forarbeider til den danske Historie, og dennes vidtløftige Behandling i Form af Annaler og Undersøgelser, intet mindre end fremmede den gode historiske Stiil; og skiøndt Suhms nordiske Fortællinger, uden at mangle en vis eiendommelig jævn og national Charakteer, der meddeelte sig til Sproget, ikke skildrede os den nordiske Verden med samme Troskab, som dens Billede er præget i Sagaerne: virkede dog disse, og andre lignende Arbeider, betydeligt paa Nationalfølelse og Selvagtelse, paa at vække eller styrke Kiærlighed til Forfædrenes Minde og til Landets gamle, af egne Kilder nærede, efter saa mange Aarhundreders Forløb endnu ikke sit oprindelige Stammesprog fornegtende Tungemaal.

Der var unegtelig vaagnet et nyt aandeligt Liv i Danmark fra Midten af det 18de Aarhundrede, og skiøndt dets Yttringer her ei kunne alle optælles eller betegnes: maae vi dog giøre Læseren opmærksom paa, hvor rask og hurtig dets Udvikling var, og hvor mægtig dets Indflydelse paa Sproget; thi i mindre end 40 Aar dannede den danske Prosa sig fra en høist indskrænket, og, naar vi undtage enkelte gode Elementer, næsten ganske udyrket, fattig og uhielpsom Tilstand, til en, om ikke yppig og pragtfuld, dog sund, livfuld, rigelig og mangesidig Blomstring. — Til de ovenfor navngivne Forfattere kan føies i det historiske Foredrag P. T. Wandal og Ove Malling, hvis fortællende Stiil i Levnetsbeskrivelsen Faa have nærmet sig i værdig Jævnhed, Reenhed og Afhold fra al falsk Glands og overflødig Ordprunk; i den geistlige Veltalenhed J. Nordal Brun, Christian Bastholm og Lauritz Smith, som hørte til de første, der overførte det attende Aarhundredes Sprogdannelse og renere Smag paa det offentlige religiøse Foredrag, uden at berøve det Aandens Kraft og Hiertets Varme. Af dem blev ogsaa Smith en udmærket og næsten klassisk Prosaist i det populaire philosophiske Foredrag; og Bastholm, med en større Frugtbarhed, men ikke altid lige omhyggelig i at danne og bearbeide sin Stiil og Sprogform, bidrog dog meget, ved et stort Antal til almeen Læsning skikkede Skrifter, til ogsaa at udbrede Skriftsprogets Cultur blandt

den større, ustuderede Mængde af Nationen. Overhovedet var det et herskende Charakteertræk i den danske Literaturs Historie fra 1760 til henimod Aarhundredets Slutning, at ligesom der blev skrevet mange og mangehaande Bøger paa Dansk, som kunde finde et stort Publicum: saaledes læstes der overhovedet langt mere, og tildeels bedre Skrifter i Modersmaalet, end det i Almindelighed og forholdsviis kan siges om den følgende Tid, hvori man, over udenlandsk Læsning, undertiden var nær ved at glemme sin egen Literatur. Da det i øvrigt her ikke er Hensigten at skildre dennes Skikkelse, eller opregne hver dansk Forfatter, som bidrog til dens vorende Omfang og Rigdom: maa det være nok med endnu at nævne Rahbek og Baggesen som de tvende danske Forfattere, hvis Skrifter, henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede, gav den danske Prosa en Sprogfylde, Politur og Smidighed, i Forening med correct og smagfuld Reenhed, hvorved den opnaaede et høiere Trin i Omfang, Dannelse og Udvikling, end den nogensinde i dette Aarhundrede havde besiddet. Hvis den derfor endog kan siges, endnu ikke at have hævet sig til den Grad af Dannelse, Kraft og Fylde, som det poetiske Foredrag i Modersmaalet: saa kunne vi være tilfreds med, at vor Literatur overhovedet endnu er ny og neppe et Aarhundrede gammel; og at der gives saare meget, baade af det nordiske Stammesprogs Grundkilder, og af fremmede Nationers Sprogskatte, som vort bøielige og let modtagende Tungemaal vil være i Stand til at kunne tilegne sig og berige sig med. — Heller ikke kan det derfor undre os, at der i Danmark endnu ikke er virket meget for Sproglære og Sprogkritik; i det mindste bør vi deri aldeles ikke see nogen skadelig Hindring for Sprogets frie Udvikling; men snarere en naturlig Følge deraf, at Sprogdannelsen endnu er fremskridende, og at den kritiske Sproglære savner de fornødne Forarbeider, af hvilke et vigtigt, den islandske Grammatik, først i vore Dage har faaet en videnskabelig Behandling. Man begyndte vel allerede i Midten af det 17de Aarhundrede at bearbeide den danske Sproglære; men disse tidlige Forsøg vare og maatte være svage og ubetydende, i et endnu som Skriftsprog næsten udannet, som Talesprog ikke kritisk undersøgt Tungemaal. Omtrent hundrede Aar sildigere fremkom Høisgaards danske Syntax, som med sin forvirrede og umodne Form dog endnu er det lærdeste og grundigste grammatiske Arbeide over Modersmaalets Sprog, vi besidde; og hvis Benyttelse J. Baden skylder saa betydende en Deel af de Forbedringer, han bragte ind i den danske Sproglæres Behandling; imedens den tydsk-fødte Abrahamson, ved et ikke mindre grundigt Studium af Sprogbrugen og Sprogets Organisme, var i Stand til at frembringe et Værk over denne Sproglære, der ikke er blevet overflødigt ved Indfødtes (s. Ex. Blochs) sildigere og heldige Arbeider over den danske Sproglære. I finere, philosophisk Sprogkritik stod i det 18de Aarhundrede Sporon næsten allene; og han vilde endnu have staaet saaledes, hvis han ei i en mere omfattende Kundskab og dybere Fortrolighed til Sproget nylig var bleven overgaaet af en levende berømt Forfatter.

Jævnsides med den danske Prosas egentlige Dannelse fra Midten af det 18de Aarhundrede, gik ogsaa Udviklingen af det nyere danske Digtersprog. Dettes Elementer vare fra den komiske Side, hvor Sprogcharakteren mindst hæver sig over den daglige Tales meer eller mindre forædlede Udtryk og Form, allerede i en ældre Tid langt mere udviklede, end fra den alvorlige Side; og selv Danmarks største Komiker, Holberg, forefandt et Sprogforraad, hvis Rigdom han mere benyttede, end udtømte; i det han i sine Lystspil, i Peder Paars og flere komiske Digte, med de heldigste Gaver og med en uovergaaelig Frihed og Naturlighed overførte den ægte danske Tale, det indfødte Folkesprog, som det den Tid, og for en stor Deel endnu lever i Middelstanden og hos Almuen, med alle dets Egenheder og med dets fulde nationale Farvegivning, i den dramatiske Dialog, i den skiemtende Fortælling, og andre Skiemtedigte. —

Men i den alvorlige Poesies Konst- og Sprogform stod vor Literatur indtil Midten af det 18de Aarh. endnu saa langt tilbage, at der i de den Tid næsten glemte danske Ballader eller Kæmpeviser hersker et ulige skiønnere og ædlere, den ufordærvede Følelse og Smag mere tiltalende Udtryk, en langt mere ægte og reen Sprogform, end selv i de bedre, og de meest begavede Forfatteres alvorlige Digte fra det 17de Aarhundrede. Vel er det en Kiendsgierning, at den danske lyriske Folkepoesie, deels i Psalmer og aandelige Sange, deels i verdslige Viser, uafbrudt vedligeholdt sig, endog giennem hiin Periode, hvor man i vor Literaturs Historie kun møder faa og enkelte heldigere Digtere eller Rimere; men det er ligesaa vist, at i det 18de Aarhundredes første Halvdeel syntes al egentlig alvorlig Digtning at ville gaae til Grunde, og al Phantasie og Begeistring at være uddød i Danmark; imedens, under en Vandflod af de meest aandløse og smagløse Rimerier, som vort Sprog har at fremvise, "kun den gamle danske Lystighed, den drøie og hvasse Skiemt, og satiriske Spot, holdt sig paa de tørre og høiere Steder." Nu fremtraadte Tullin noget efter Midten af det 18de Aarhundrede, og begavet med et vist Naturanlæg, en vis Aandskraft og Sprogdannelse, men med ringe Forfinelse, et indskrænket Studium (meest af enkelte engelske Digtere) og en lidet cultiveret Smag, blev han den første, der angav en renere Tone i den alvorlige danske Poesie. Virkningen heraf blev langt større, end man kunne beregne; det første Stød forplantede sig med stærkt voxende Kraft; og neppe to Decennier vare forløbne, før Evald havde viist, hvad en for Poesien skabt Genius, selv under de udvortes uheldigste Betingelser, kunde giøre af det danske Tungemaal. Det var ham, der i Danmark førstegang forlod den snevre, af rhetoriske Stilistikere afpælede Vei for Digtekonsten; ham der først lod Poesiens Aand hæve sig over den rimede Prosas, undertiden ret venlige og blomsterprydede Sletter, og ham, der lagde Grundvolden til det danske Digtersprog, i dets alvorlige Tonearter. Mange prøvede paa at optage den Lyra, som han ved en tidlig Død maatte bortlægge med en endnu frisk og usvækket Kraft; men Ingen naaede hans Toners Styrke og Reenhed, og neppe Nogen kom ham nær i Følelsens Ild. Baggesen "lagde Ynde, Glands og Rigdom i Udtrykket til den poetiske Kraft og Fylde, som Evald allerede havde skienket Sproget;" og med et sieldent og overordentligt Sprogtalent blev han original som vittig Lyriker, og en af de frugtbareste og meest virkende Digtere fra det Aarhundrede, eller det Tidsløb, som han ganske tilhørte. Overgangen fra dette til vor Alder, udmærket ved en hurtigt og med stærke Fremskridt voxende Sprogudvikling og Sprogrigdom, characteriseredes dog i Poesien mere ved Slaphed og svagelig Sentimentalitet, end ved Phantasiens friske Liv, eller ved mandig Kraft og kiærnefuld Aandsfylde. — I det vi her slutte, og afholde os fra at nævne og fremstille nogen Medlevende, kunne vi ei andet end undtage en eneste; thi siden Holberg har ingen dansk Forfatter virket saa meget, og saa indgribende i Literaturen, Ingen ved sine Værker havt saa stor Indflydelse paa Digtekonsten og Digtersproget i Danmark, som Øhlenschlæger. Hvad han er bleven for Poesien, er Ingen endnu i lige Grad bleven for den danske Prosa; og denne har endnu en vid Mark, hvor den, til meer end een Side, kan vinde i Kraft, Evner og Rigdom. Et eneste, og det et glædeligt Træk i dens nyeste Skikkelse ville vi her nævne: at med alt det Fremmede, Unationale i Stiil og Sprogcharakteer, som overhaandtagende Ligegyldighed for det Indfødte hos en Mængde af Bogskrivere i det 19de Aarhundrede har indbragt, til Modersmaalets Forringelse: viser dette dog i den sildigste Tid en bestemt og afgiort Drift til at afkaste og forskyde det Fremmede, og, om endog ved langsommere, saa desto sikkrere Fremskriden, at udfolde større Fylde og Kraft af dets egen Stamme, af dets egen dannende Evne.

A.

Aa, en. pl. -er. [J. á. N. S. Aue. A. S. Æa, Vand.] et ferskt, rindende Vand (mindre end en Strøm ell. Flod, større end en Bæk.) Mange Bække og smaa, giøre en stor Aa. Ordspr. "Bækken er liden, Aaen større, Floden størst." Sporon. = **Aabakke**, **Aabrink**, en. skraa Jordhøining ved Bredden af en Aa. **Aabo**, (pl. Aaboer) og **Aabygger**, en. den, som boer ved en Aa. **Aabred**, en. det nærmest t. Aaen grændsende Land. **Aagab**, et. Munding, Udløb af en Aa. **Aagang**, en. 1. Renden, hvori Aaen løber. 2. Aaens Løb ell. Fart. Aagangen er stærkest ved Broen. **Aakande**, en. Vandplante. Nymphæa. **Aaløb**, et. d. s. s. Aagang, 2. **Aasvælg**, et. Vandhvirvel i en Aa. **Aavand**, et. V. i en Aa; ell. V. som er af en Aa.

Aa! Udraabsord, som udtrykker Forundring, Forbauselse, Smerte, Glæde, Vrede m. m. ell. lægges t. et kaldende Imperativ. Aa hør dog! — Det træder i Talesproget næsten overalt i St. f. O! hvor dette bruges i Skriftsproget.

Aa, uadskillelig Præpos. (J. á, paa.] i nogle faa næsten forældede, ell. ikke meget brugel. Ord. S. Aabod, Aasted, Aasæde.

Aaben, adj. n. aabent, pl. aabne. [J. opinn.] som ei er lukket. En a. Dør; for aabne Vinduer; et aabent (ulægt) Saar; aabent (utæt) Tøi. 2. blot, ubedækket. m. aabent Bryst. Det ligger aabent (klart) for Alles Dine. 3. ubeskiermet. en a. (ubefæstet) Stad. Huset ligger aabent for alle Vinde. 4. vid, rummelig, ubegrændset. Paa a. Mark, i a. Sø, under a. Himmel. 5. ledig, fri, uhindret. Hans Plads staaer a. Sagen staaer ham a. Der er a. Fart. Med første aabent Vand (ɔ: naar Isen gaaer op.) 6. almindelig, offentlig. holde a. Bod. 7. oprigtig, uden Svig. En a. Handlemaade, Adfærd; et aabent Ansigt. — 8. figurl. At sige noget i eens aabne Dine (reent ud.) Modtage een med aabne Arme (m. stor Glæde.) Et aabent (opvakt) Hoved. = **Aabenhed**, en. ud. pl. Tilstanden, at være aaben. (Dog kun i Bemærk. 1. om visse, ei tillukkede Mellemrum, f. Ex. Væggens, Tøiets A. og 7. Aabenheden i hans Blik, Handlemaade). **aabenhiertet**, **aabenhiertig**, adj. som ei dølger sit Sindelag ell. sin Mening, oprigtig, uforstilt. **Aabenhiertighed**, en. ud. pl. **aabenhiertigen**, adv. — **aabenlydt**, adv. ganske høit, at alle kunne høre det. — **aabenlys**, adj. ganske lys, fuldkommen klar, vitterlig for alle. en a. Sandhed. **aabenlyst**, adv. for Alles Dine. Han giorde det ikke i Dølgsmaal, men aabenlyst p. Gaden. (jvf. aabenbar, nedenfor.) **Aabenmund**, en. Sladdermund. **aabenmundet**, adj. som ei kan tie med noget, sladderagtig, kaadmundet. (Den aabenmundede fortier ikke det, som bør forties; den kaadmundede siger Alt, uden Forskiel, selv om han derved krænker Andres Personlighed og Følelse.) **aabenrygget**, adj. som er aaben i Ryggen. En a. Stol. **aabenstaaende**, adj. v. som er aaben, staaer aaben.

Aabenbar, adj. ganske tydelig, uden Skiul, klar, vitterlig for alle. En a. Sandhed. "Aabenbart, det som ikke bedækkes af noget Skiul; aabenlyst, det som intet Mørke omgiver." Sporon. — **aabenbare**, **aabenbart**, **aabenbarligen**, adv. Han har aabenbare Uret. (maaskee en Levn. af Adverbiernes gamle Endelse paa e.)

Aabenbare, v. a. 1. bringe for Lyset, yttre, røbe det, som forhen ei var bekiendt. Tiden aabenbarer Alt. At a. skiulte Ting, en Sammensværgelse. 2. meddele paa overnaturlige Veie (om Religionslærdomme.) Det aabenbarede Ord, den aabenbarede Religion, Theologie (modſ. den naturlige.) 3. **aabenbare sig**, v. r. a) vise sig under en synlig Skikkelse. Gud aabenbarede sig for Moses. b) give sig tilkiende. At a. sig for nogen. Sagens Sammenhæng vil vel a. sig. = **Aabenbarelse**, en. pl. -r. 1. Gierningen, at aabenbare; det, at noget aabenbares. 2. Tilstanden at blive synlig, Paatagelse af en synlig Skikkelse. Engelens A. Christi A. for sine Disciple. **Aabenbaring**, en. pl. -er. 1. d. s. s. Aabenbarelse. 2. i Særd. Meddeling af guddommelige Sandheder og Lærdomme p. en overnaturlig Maade. 3. Indbegrebet af den aabenbarede

Lære. 4. De Skrifter, der indeholde denne Lære. 5. St. Hans's A. At see ud som Døden i Aabenbaringen (bleg og ilde.)

Aabne, v. a. 1. giøre noget aabent, giøre Aabning i noget, oplukke, oplade; (mods. lukke.) At a. en Dør, et Brev, en Aare. 2. figurl. a) give uhindret Adgang, giøre tilgængelig. At a. sine Havne f. fremmede Skibe. Endnu har der ingen Vei aabnet sig for ham. Der aabner sig en smuk Udsigt. b) yttre, aabenbare. At a. sine Tanker, sit Hierte for een. c) At a. en Forsamling, et Bal, Felttog. — At aabne et Bo, i Lovkyndigh. borttage Seglene i en Afdøds Boe, for at optegne hans Efterladenskaber. — I Lægekonsten: At a. en Byld. aabnende (afførende) Lægemidler. — Aabning, en. pl. -er. 1. Gierningen at aabne. 2. Rum, som er aabent eller aabnet; Hul, Gab, Udgang, Sprække. A. i et Gierde, i en Muur. 3. ud. pl. i Lægekonsten: Stolgang.

Aabod, en. [af præp. aa. J. ábót.] Godtgiørelse, Tilgift, Forbedring. (kun brugel. i Lovsproget.) s. Norske Lov.

Aad, en. S. Od.

Aadsel, et. pl. -er og Aadsler. [J. áta, *esca*.] død Krop af et Dyr. (om Mennesker br. i Alm. Liig; A. kun i enkelte Tilfælde: De Faldne laae som Aadsler p. Valpladsen.) aadselagtig, adj. liig et A. Aadselbille, en. et Slags Insecter, som fortære Aadsler. (Silpha. Aadselgraver.) Aadselgrib, en. Navn p. en Rovfugl. (Vultur perenopterus.) Aadselkule, en. K. hvori Aadsler nedgraves.

Aag, et. pl. d. s. [J. Oki.] et Træ, som lægges over Halsen paa Øxne, og hvormed de trække Plov ell. Vogn. At gaa i A. trække i A. 2. et Træ, der lægges over begge, ell. over een Skulder, for at bære Byrder, som hænge i Ligevægt p. Enderne af Aaget. figurl. Byrde, besværligt Arbeide, trykkende Herredømme. Trældoms Aag. At komme under, at afkaste Aaget. = Aagbar, adj. som har Styrke t. at drage i Aag. en a. Stud. (Moth.) aagbunden, adj. v. spændt i Aag. Aages, et. (Aag-Es.) Jernkrog i Enden af Aagskaglerne, dannet som et S. aagfri, adj. som ei er under Aag. (Hertz.) Aaghammel, en. Træet i et Aag, som bæres p. Skuldrene. aagsamlet, adj. v. spændt i eet Aag. Aagsele, en. Selen, hvori et aagspændt Dyr drager. Aagskaft, et. det nederste Træ i et Aag 1. (Moth.) Aagskagle, en. Reb, som hænger i Enderne af et Aag, hvori man bærer. Aagspand, et. Et aagsamlet Par Dragere ell. Plovdyr. aagspændt, adj. spændt i Aag for at drage. Aagstok, en. det øverste, tykke og runde Træ i et A. 1. (Moth.) Aagtist, en. "En Jernring, liig et Lænkeled, hvorigiennem Plovretten stikkes." Moth. (S. Tist.) aagvant, adj. v. vant til at trække i Aag. "Han byder a. Nakke frem." Storm.

Aage, v. a. 1. spænde i Aag. At aage af, spænde af Aag. At a. sammen, samle i eet Aag.

Aager, en. ud. pl. [J. Okr.] ulovlig Rente; den Vindsing, een derved giør sig; og Handlingen at tage slig Rente. At drive A. leve af A. sagsøges for A. (Undertiden fig. i god Betydn. Jorden giver igien med A. hvad den har modtaget.) Aagerkarl, en. den, som gior Næring af Aager. Aagerrente, en. ulovlig Rente. Aagerskielm, en. grov, ublu Aagerkarl. (Ewald.)

Aagre, v. n. 1. drive Aager, udlaane Penge paa Aagerrenter. Han lever af at aagre. fig. i god Betydn. At a. med sit Pund ɔ: benytte sine Evner, Indsigter. "Og a. med sit Pund, sin Tid." Storm. 2. sælge, handle m. ulovlig ell. ubillig Fordeel. At a. med Kornvare (opkiøbe Korn naar der er Mangel, for at udsælge det t. de høieste Priser.) 3. v. a. (sieldnere.) At a. Penge sammen.

1. Aal, en. pl. d. s. [J. áll,] en Fisk, i Skikkelse liig en Orm. (Anguilla.) At stange Aal. Jvf. Gaardaal, Strandaal. 2. Hængsel af Træ ell. Vidier p. et Led. (Colding.) = Aaledam, en. Dam, hvori Aal sættes og leve. Aalefangst, en. Aalefiskeri. Aalegaard, en. Gierde, som sættes tværs over en Aa, for at nøde Aalene til at søge den Aabning, hvorfor Garnet er sat. Aalegierd, en. Forken p. en Aalestang. (Moth.) Aalehamme, en. et Slags Aalegarn, der sættes i Strømme. (Moth.) Aalehoved, et. Aalens Hoved 2. fig. i lav Tale: en Dosmer. Aalekiste, en. Bygning af Brædder i en Aa, hvori Aalene nødes at gaae ind, og saaledes fanges. Aalekone, Aalemoder, en. d. s. s. Aaleqvabbe. Aalekrog, en. hvormed Aal fanges p. Snor. Aalekube, en. En flettet Kurv, m. tragtformede Aabninger, hvori Aal fanges. Aaleqvabbe, en. [s. Qvabbe.] en Fisk af Torskeslægten. Aaleruse, en. et Slags Ruse, af en egen Indretning, hvormed fanges Aal. Aalesnor, Aalesnøre, en. Snor t. at fange Aal paa. Aalestang, en. Stang, med en tregrenet Fork i Enden, hvormed Aal stanges. Aalestanger, en. Mand som stanger Aal. Aalesuppe, en. S. kogt p. Aal. Aaleteen, en. et Slags Aaleruse. = aalglat, adj. meget glat, slibrig som en Aal. (Moth.)

2. Aal, en. i Bogtrykkerier: en Syl, hvormed et urigtig sat Bogstav optages. (J. Alr, en Syl. A. S. Ale. T. Ahle.)

3. Aal, en. i Lhombrespil: Spillerens første Indsæt, som forestilles ved en stor Penge ell. et Tegn. "Lhombre m. Krukke og Aal." Storm. Deraf: aale, v. n. indsætte nye Aal.

Aalam, et. pl. d. s. et Gimmerlam. (Moth.) A. S. Eove, et Faar.

Aand, en. pl. — er. [J. Önd. A. S. Ond.] Et ulegemligt, med Tænkeevne, Fornuft og høiere Kræfter begavet Væsen. Englene tænke vi os som høiere Aander. Gode, onde Aander; legemløse Aander. At ville fremkalde Aander. 2. et saadant Væsen, forenet m. den menneskel. Organisme; Menneskets Siæl, (ikke om Dyrene) A. og Legeme. At opgive Aanden. Aandens Kræfter. 3. den høieste Kraft og Kraftyttring i den menneske. Siæl (πνευμα.) aandelig Kraft og Virken; stærk Drift i Siælen. Spaadomsaand, Digteraand. En stærk, mægtig A. Gierrigheds A. 4. Udmærket Siælskraft; Præg af Aand, af Genie. En Mand af Aand (Genie.) Der er megen A. i dette Skrift. 5. Tanke, ret Mening i Ord og Skrift. Lovens A. (i Modsætn. t. dens Bogstav.) 6. Stemning, Tænkemaade. Folkets A. En videnskabelig A. Oprørsaand. = a) **aandfuld**, adj. d. s. s. aandrig. **aandløs**, adj. som er uden Aand, fattes Aand. En a. Forfatter, et aandløst Digt. **Aandløshed**, en. ud. pl. Mangel paa Aand. (Taussen.) **aandrig**, adj. som har megen Aand, Forstand, gode Siælskræfter; ell. som lægger denne Egenskab for Dagen. (Moth.) En a. Digter. Et aandrigt Arbeide. **Aandrighed**, en. ud. pl. Den Egenskab at være aandrig. — b) **Aandelære**, en. Lære om Aanden ell. om Aander og deres Væsen i Alm. (Pneumatologia.) **Aandemaner**, en. (s. Aandeseer.) **Aandeseer**, en. den, som troer og foregiver at kunne see, eller endog at mane, fremkalde Aander; (om det sidste: Aandemaner, Maner.) **Aandeverden**, en. Aandernes Verden og Tilværelse, den ulegemlige, oversandselige Verd. (J. Bove.) — c) **Aandsarbeide**, et. A. hvortil Aandens Kræfter bruges. **Aandsevne**, en. pl. – r d. s. s. Aandskraft. **aandsfattig**, adj. svag, fattig i Aanden; som mangler Siælens høiere Kræfter. Deraf: **Aandsfattigdom**. **aandsfortærende**, adj. v. som fortærer Aandens Kraft, i høi Grad trættende og sløvende. et a. Arbeide. **Aandsforvirring**, en. Forvirring i Tænkningen, i Siælekræfternes Brug. **Aandsfoster**, et. d. s. s. Aandsværk. **Aandsfraværelse**, en. Mangel p. Evne t. at sandse det nærværende, det, som viser sig ell. foregaaer nærmest omkring os; Sandseløshed. **Aandsfrembringelse**, en. noget, som frembringes v. Aandens Kræfter; Aandsproduct. **Aandsfrihed**, en. ud. pl. Frihed i Aandens og i Aandsevnernes Brug, saavel den indvortes, som Mennesket har af sig selv, som den udvortes, der tilstedes det. En Mand af megen A. Denne Regiering søger at undertrykke al A. **Aandsfylde**, en. F. eller høi Grad af A. eller aandelig Kraft. (s. Aand, 3.) **Aandsgaver**, pl. Gaver t. at virke v. aandelig Kraft ell. Aandsevne. (Talenter.) **Aandskraft**, en. Kraft, Evne i Aanden, Siælskraft, aandelig Kraft. Alderdom har ikke sløvet hans Aandskræfter. **aandskraftig**, adj. stærk i Aanden, aandsstærk. **Aandsliv**, et. aandeligt Liv. **Aandsnydelse**, en. Nydelse, som opnaaes ved Aandens Kræfter; modsat den sandselige. **Aandsnæring**, en. ud. pl. Sysselsættelse, der nærer eller styrker Aandskræfterne. **Aandsnærværelse**, en. ud. pl. den Egenskab, i Fare eller i Øieblik, hvor der maa handles efter hurtig Indskydelse, at beholde sin Fatning, og at vælge det Rette. **Aandspræg**, et. det Præg, som et Menneskes Tale, Skrifter, Handlinger bære af hans Aand. **Aandsretning**, en. Tilbøielighed t. en vis Aandsvirksomhed. **Aandsslægtskab**, et. Liighed i Aandens Evner, i aandelig Beskaffenhed. **aandssløvende**, adj. v. som sløver, slapper Aandskræfterne. **Aandssløvhed**, en. Svaghed, Sløvhed i Aandsevnerne, Mangel p. aandelig Kraft. **Aandssmidighed**, en. Lethed t. at omskifte Aand eller Stemning. (Øhlenschl.) **Aandsstyrke**, en. Kraft i Siælen t. at udholde Arbeide, Modgang, Sorger; til at udføre vigtige Foretagender, m. m. **aandsstyrkende**, adj. som styrker Aandskræfterne. **aandsstærk**, adj. aandskraftig. **Aandstrang**, en. aandelig Fornødenhed. (Grundtvig.) **Aandstvang**, en. Tvang, som paalægges den menneskel. Aand i dens frie Virken, i Tænkning og Tankens Yttring, m. m. **Aandsvirkning**, en. Virkning af aandelig Kraft. **Aandsvirksomhed**, en. aandelig, intellectuel V. (P. E. Müller.) **Aandsværk**, et. et ved Aandens Kræfter frembragt Værk; et Skrift ell. andet Arbeide, hvortil Tænkning udfordres. **Aandsyttring**, en. udvortes Virkning ell. Yttring af Siælens høiere Kræfter. (foruden flere lignende Ord.) = = **aandelig**, adj. 1. som hører Aanden til, ulegemlig (modsættes: legemlig, sandselig.) et aandeligt Væsen. Det aandelige Liv. 2. som vedkommer Menneskets Aand, og især dens Forhold t. det høieste Væsen og t. et evigt Liv; gudelig, hellig. Aandelige Betragtninger, Sange; den aandelige Poesie. (jvf. geistlig.) — **aandig**, adj. d. s. s. aandelig, 1. Menneskets aandige Natur. (et af nogle Nyere indført Ord, der i enkelte Tilfælde synes bedre skikket t. at udtrykke Begrebet.)

Aande, en. ud. pl. Luft, Veir; især det Veir, som Mennesker og Dyr ved Lungerne, Giellerne, m. m. trække ind og støde ud giennem Mund og Næse. At trække, at tabe sin Aande. At have en ond (ildelugtende) A. 2. Bevægelse i Luften, ved

Aanden eller ved Vinden. Der kom A. i Seilene. Ilden fik Aande ɔ: luede op. (Moth.) 3. Damp, Eem af Menneskers Aande, af kogende Vand ell. d. Vinduerne ere overtrukne med Aande. = Aandeblæst, en. Aandens Udblæsen; Mundsveir. Aandedrag, Aandedræt, et. pl. d. s. 1. Gierningen at drage Aanden. 2. Tiden imell. hver Gang man trækker Veiret. Et langt A. At sige, læse noget i eet Aandedræt. Aandefang, et. Aandedrag. Aandegab, et. Lufthul p. et Kar, en Tønde. (Colding.) Aandegisp, et. Gispen efter Veiret. Aandehul, et. Insecternes Aandehuller p. Siden. aandeklemt, adj. som besværligen trækker Veiret, trangbrystet, stakaandet. (deraf Aandeklemmelse, en.) Aandelav, et. en vis Maade eller Bøining i at udstøde Veiret. At udtale et Bogstav m. det rette A. Aandelyd, en. den Lyd, som det giver naar man udstøder Aanden; Aspiration. (T. Hauchlaut.) aandeløs, adj. som neppe kan drage Aanden, er nær ved at tabe Veiret. Aandeløshed, en. ud. pl. Tilstanden at være aandeløs. Aandepibe, en. Luftrør. Aandepust, et. d. s. s. Aandeblæst. aandepusten, (aandpusten) adj. aandeløs, stakaandet. (daglig T.) Aanderum, et. fornødent Luftrum t. at kunne drage Aanden. Aanderør, et. Luftrør. Aandestank, en. Stank, som følger med et Menneskes Aanden. Aandeveir, et. Luftstrøm, som frembringes ved at aande.

Aande, v. a. og n. 1. drage Aanden (v. n.) At a. besværligt. 2. act. inddrage ved sit Aandedræt, indaande. Her aander man en reen Luft. 3. puste Aanden paa noget. At a. paa et Speil. (jvf. udaande.) 4. figurl. act. bære Præg af, yttre i høi Grad. At a. Kiærlighed, Had, Hævn. = Heraf aandbar, adj. som kan indaandes er tienlig t. at aandes. a. Luft.

Aar, et. pl. d. s. [Isl. ár.] Den Tid, hvori Jorden fuldender sit Omløb om Solen; ell. en Tid af 365 Dage (ogsaa med andre Hensyn, end t. Solen, og om andre Himmellegemer. f. Ex. Maaneaar, Stierneaar.) fig. d. s. s. Aaring. Et godt, slet Aar. — Aar ud og A. ind, hvert A. uden Undtagelse. At være i Aar sammen, have een Alder. At være til Aars, gammel. I Aar, i dette A., i indeværende A. Ad Aare, næste Aar. Om Aaret, aarligen, hvert Aar. Aar for Aar, eet A. efter det andet, m. hvert Aar. Aar og Dag, i Lovsproget: et A. og sex Uger. Aaret efter, i det næstfølgende, Aaret tilforn, i det næstforegaaende Aar. = a) Aarbog, en. Bog hvori Begivenheder aarviis optegnes; Krønike, Annaler. Aarfølge, en. Aarenes Følge efter hverandre. aargammel, adj. som har et Aars Alder. Aargang, en. 1. Tidens Løb et A. igiennem. 2. Samling af Tidsskrifter (Dagblade, Ugeskrifter, m. fl.) ell. af Prædikener for et heelt Aar. Aarhundrede, et. pl. -r. en Tid af hundrede Aar. Aarknude, en. K. eller Ring paa Qvægets Horn, som viser dets Alder. Aarmærke, et. M. som tilkiendegiver et Aars Forløb (f. Ex. Ringene i Træer.) Aarregning, en. Regning efter Aar; ell. Udregning af Aarenes Følge ɔc. i Chronologien. Aarring, en. i Træernes Ved, hvoraf en ny sættes hvert A. Aarrække, en. en Række, Følge af Aar. Aarsæl, adj. som er bleven gammel i Lykke og gode Dage. (Moth.) Aartid, en. ell. Aartider, pl. aarlig Siælemesse. (forældet.) Aartusinde, et. pl. -r. en Tid af tusinde Aar. aartynget, adj. poet. betynget af Alder, gammel. "Omsider du skuer din Lyst, aartyngede Hierte." Hertz. aarvarig, adj. som varer eet Aar. Aarvexling, en. Aarenes Omskiftning eller Følge. aarviis, adv. efter Aarenes Følge, Aar efter Aar. = b) Aarsarbeide, et. A. som medtager, kan fuldendes i eet A. Aarsbarn, et. 1. aargammelt B. 2. den, som er født i samme A. med en anden. Han er A. med mig. Aarsdag, en. En vis Dag i Aaret, naar den atter vender tilbage. Aarsfest, en. Fest, som een Gang om Aaret helligholdes. Aarsfrihed, en. Forlov af Tieneste, ell. Befrielse for noget (f. Ex. Skat) paa et A. Aarsfrist, en. Opsættelse, Udsættelse (f. Ex. med Betaling) paa et A. Aarsføde, en. Føde, som behøves i et A. Aarsgriis, en. aargammel G. Aarsgrøde, en. Hvad Jorden frembringer i eet Aar. Aarskost, en. det, som er tillagt een t. Fortæring ell. Underholdning i et Aar. (s. Maanedskost.) Aarslam, et. aargammelt Lam. Aarsløn, en. Løn for et Aars Tieneste. Aarspenge, n. s. coll. Aarsløn i Penge. (Hvitfeldt.) Aarsskifte, et. 1. aarlig Omskiftning eller Ombytte. 2. Aarstidernes Omskiftning. Aarsskud, et. det, som et Træ skyder p. eet A. Aarstal, et. Tallet p. et bestemt Aar efter en vis Tidsregning. Aarstid, en. 1. en vis Tid ell. Deel af Aaret. De fire Aarstider. (derimod: et Aars Tid ɔ: en Tid af et Aar.) 2. ret og beleilig Tid paa Aaret t. et vist Foretagende. Det er nu Aarstiden at man skal pløie, t. at pløie. Aarstiener, en. den, som tiener for Aarsløn. Aarsvarsel, et. i Lovkynd. Varsel ell. Frist, som gives p. et A. Aarsveir, et. Veirligets Beskaffenhed p. en vis Aarstid. Aarsvæxt, en. 1. ud. pl. saameget som en Gienstand vorer i eet A. 2. pl. -er. en Væxt, der kun varer i eet A. = = aarig, adj. 1. af dette Aar. (br. sielden.) 2. som er visse Aar gammel; kun i Sammens. toaarig, tiaarig, halvaarig. (Jvf. mindreaarig.) — Aaring,

en. pl. -er. et Aar, m. Hensyn t. Veirlig og Afgrøde, (helst i pl.) Gode, slette, tørre Aaringer. 2. d. s. s. Aar. (Hviikfeldt. "I yngre Aaringer." Rahbek.) aarlig, adj. og adv. (J. árlegr.) som skeer hvert A., som behøves, regnes for hvert A. — aarligaars, adv. aarligen, hvert A. Aarling, en. aargammelt Qvægshøved.

Aaraad, et. forsætlig Skade; som een tilføier eller havde t. Hensigt at tilføie en anden. (forældet. D. Lov; ogsaa Aaræth.)

1. Aare, en. pl. -r. [J. Æd, Ædur.] Blodkar i dyriske Legemer. Den gyldne A., en vis Sygdom. 2. Saftkar i Væxternes Blade. 3. Vandets Løb, Ertsers, Metallers Strøg i Jord- eller Steen-Leie; en Vandaare, lig Sølvaare. 4. farvede Linier, der sprede sig, liig Aarer, i Steen ell. Træ. hvid Marmor m. sorte Aarer. = Aarebindsel, et. B. som br. efter Aareladning. Aarebrok, et. en Sygdom. Varicocele. aarefuld, adj. som har mange Aarer. Aaregang, en. Aarers Løb eller Strøg, saavel i Legemer, som i Jorden. Aarehinde, en. Aarers udvendige Svøb. Aarejern, et. s. Ladejern. Aareknude, en. K. eller Hævelse p. en A. Varix. aarelade, v. a. [s. lade] aabne en Aare med et skarpt Jern, for at lade Blod løbe ud. Aareladen, en. ud. pl. og Aareladning, en. pl. -er. Gierningen at aarelade. Aarepresse, en. chirurgisk Redskab, hvormed Blodets Løb i Aarerne standses i et vist Lem. Aarespring, Aarevæld, s. Kildespring. = aaret, adj. som har Aarer (2 og 4) aaret Træ; guulaaret Marmor.

2. Aare, en. pl. -r. [J. ár.] en Stang, rund i den ene Ende, bredere og flad i den anden, hvormed Fartøier roes frem i Vandet. = Aarebaand, et. en Stroppe af Reb, som tiener i Stedet for Aaretol. Aareblad, et. Aarens brede Ende. Aaredrag, et. Bevægelsen med Aaren, som den Roende foretager; ogsaa: Aarekast, Aaretag. — Aaregreb, et. den øverste, runde Ende af Aaren. Aarepind, en. Aaretol. Aareskaft, et. Aaregreb. (Moth.) Aareskib, et. Skib, hvorpaa Aarer bruges. Aareskifte, et. Skifte, Omverling af Roerkarle til et Fartøi. Aareslag, et. Aarens Bevægelse giennem Vandet. Aaretag, et. d. s. s. Aaredrag. At holde Aaretag ell. Aareslag med een, tage lige lange Tag, lade Aaren paa samme Tid falde i Vandet. Aaretol, en. pl. -le. Pinde af Træ eller Jern i Fartøiets Reling, hvorimellem Aaren lægges. = aaret, adj. kun i Sammens. et seraaret Fartøi, som har 6 Par ell. 6 Aarer.

Aares, v. d. ældes, blive gammel. (sieldent.)

Aarfugl. en. s. Urhane.

Aarke, v. n. og a. s. orke.

Aarle, adv. [Isl. ár, árla. A. S. aar.] tidligt paa Dagen, tidligt p. Morgenen. Han kommer der a. og silde. (mindre rigtigt br. nyere Forf. det som adj.) aarledags, adv. tidligt p. Dagen.

Aarlig, adj. s. Aar.

Aarsag, en. pl. -er. Det, hvorfor noget skeer, er til, ell. lider en Forandring. (jvf. Grund og Anledning.) Grund (ratio) er egentl. en Aarsag, som vi tydeligt indsee og erkiende, fordi den beroer p. et Causalitetsforhold i Sandseverdenen (reelt;) v. Aarsag (causa) tænkes derimod altid p. et ideelt Forhold. Gud er A. til Alt. Intet skeer uden A. (s. Virkning.) Man angav mange Aarsager til hans Død; men den rette Grund veed endnu ingen. Han er A. i min Ulykke. Af hvad A. kom han ikke? Af visse Aarsager, for visse Aarsagers Skyld. Af den A. Jeg har Aarsag t. at være bedrøvet. (Jeg har Grund, mine Grunde, til ikke at troe ham.) Et Aarsagsforhold. (Causalitetsforhold.) Aarsagsløshed, en. Den Beskaffenhed v. en Ting ell. Handling, at den skulde være ell. tænkes uden A. (Howitz.) [aarsagelig ɔ: causal Forbindelse; Aarsagelighed, Causalitet: brugt af Nyere.]

Aarsage, v. a. (Arreboe) d. s. s. foraarsage (volde.)

Aarvaagen, adj. pl. -vaagne. [J. árvakr af ár, tidlig.] aarle vaagen, tidlig i Virksomhed. "Den aarvaagne Lærke." 2. ret vaagen, ganske vaagen. At holde sig a. 3. udsovet, ei mere søvnig. Jeg var endnu ikke ret a. 4. som let kan vaagne, ei tungsøvnig. En a. Hund. 5. figurl. paapasselig, omhyggelig. a. i sit Kald, p. sin Post. — Aarvaagenhed, en. ud. pl.

Aas, en. [J. ás.] en langstrakt Forhøining; ell. den øverste Rand, Rygning af en Høide. Jvf. Biergaas, Plovaas, Rygaas.

Aas, en. Lokkemad, Mading. (Moth.) deraf: aase, v. a. 1. sætte Mading paa.

Aasted, et. pl. -er. et vist, bestemt Sted, hvor noget er skeet, (f. E. en Skade, Misgierning) hvor en Synsforretning i en Sag, der handles om, kan optages. Aastedsmøde, et. pl. -r. i Lovsproget: Møde, som holdes paa et saadant Sted, hvor en Skade er skeet, ell. hvor en Sag, der tvistes om, kan afgiøres og bestemmes (ligeledes: Aastedsforretning, Aastedssag.)

Aasyn, et. ud. pl. [J. ásión.] Paasyn, Diesyn. (D. Lov.) 2. Ansigt, Ansigts Stikkelse. At kiende een af A. (Bording) "Maaskee han for dit A. staaer." Ohlenschl. 3. Ansigtstræk, Miner. blid, bister af Aasyn.

Aasæd, en. ud. pl. i Lovsproget: Sæd, som følger Jorden.

Aasæde, et. pl. -r. Bopæl, Hovedgaard, Sædegaard (særd. i Norske Lov: den Gaard, hvorpaa den Afdøde har boet).

Aaværk, et. i N. Lov: den Skade, som tilføies en anden Mands Mark eller Skov.

Abbed, en. pl. -er. Forstander for et Kloster. Abbedi, et. pl. -er. et større, fornemmere Kloster, som styres af en A. — Abbedinde, Abbedisse, en. Nonne, som forestaaer et qvindeligt Abbedie. abbedlig, adj. abbedlig Værdighed.

Abe, en. pl. -r. [J. Api. A. S. Apa.] En udenfor Europa talrig Dyreslægt. Simia. 2. figurl. en Efteraber; en naragtig Person, Giøgler. At giøre sig t. Abe. = abeagtig, adj. som ligner en Abe i Udseende ell. Adfærd. Abeagtighed, en. ud. pl. — Abeansigt, et. grimt Ansigt, som ligner Abens; (Abesiæs, dagl. T.) Abeart, en. pl. -er. En vis Art af Aber. Abedragt, en. naragtig Dragt. (Vessel.) Abegante, en. naragtig Person, Fiante. (Bording.) Abekat, en. pl. -te. d. s. s. Abe. Abekiærlighed, en. utidig, overdreven Kiærlighed, som Forældre vise mod deres Børn. Abenoder, n. s. pl. naragtige Fagter og Lader. Abespil, et. Giækkeri, Narrespil. At drive A. Abeunge, en. liden Abe. Abeværk, et. Narreværk, Fias, Ganteværk. Abevæsen, et. abeagtig Adfærd, Narrevæsen.

Abe, v. a. 1. drive Spot med, giække. Den som aber en Anden, giør sig selv t. Abe. Ordspr. (jvf. efterabe.) Aberi, et. pl. -er. Gierningen at abe; Abespil, Ganteværk.

Abild, en. [J. Apalldr.] et Æble, et Æbletræ. — forældet; ligesom Sammensætn. Abildgaard, en. pl. -e. Æblehave, Frugthave. abildgraa, adj. lysegraa som Bark p. Æbletræer, (Moth) graaskimlet. (om Heste.) Abildtræ, et. Æbletræ. (s. Skovabild.)

Ablat, en. s. Oblat.

Aborre, en. pl. -r. en Fiskeslægt, hvoraf især Ferskvands-Aborren (Perca fluviatilis) er bekiendt.

Academie, et. pl. -r. høiere Læreanstalt, Høiskole, Gymnasium, m. m. — academisk, adj. som hører t. et Academie. Academist, en. pl. -er. den som studerer ved et Academie.

Accent, en. pl. -er. Toneholdd paa Vocaler og Stavelser. 2. Tegnet, hvorved dette tilkiendegives; Tonetegn. — Deraf: accentuere, v. a. 1. udtale m. et vist Stavelsetryk; it. betegne denne Udtale m. Accenter. At a. et Ord.

Accise, en. ud. pl. Afgift, Told af Spise- og Drikkevare, som indføres i en By. (Consumtion.) Deraf: Accisebod, en. hvor Accisen betales. accisefri, adj. fri f. at betale denne Afgift. Accisefrihed, en. Accisseseddel, en. o. fl.

Act, en. pl. -er. høitidelig Forretning. Kroningsact. 2. skriftlige Forhandlinger i en Retssag. Acterne i en Sag. 3. Hovedafdeling i et Skuespil; Optog. Deraf: Mellemact, en mindre Act, et Optog imellem to Acter, der ikke umiddelbar hører t. Skuespillet. (Intermezzo.)

Actie, en. pl. -r. Lod ell. ligedeelt Part i et Handelsselskabs Grund-Capital. Actiehandel, en. ud. pl. Kiøb og Salg af Actier. Actiehaver, en. pl. -e. den, som er Eier af een eller flere saadanne Lodder.

Ad, præp. og adv. [J. at, ad.] har overhovedet Bemærkelsen af: til, hen til, hen imod, igiennem, efter; med Hensyn t. Sted, Personer og Tid; og br. desuden i nogle Tilfælde paa adskill. egne Maader. A. præp. Ned ad, op ad Bierget; ind ad Døren; ud ad Vinduet. Hen ad Veien. ad Høire, ad Venstre. At gaae, drage, reise, komme ad en Vei. Jeg reiste t. Helsingøer ad (over) Frederiksborg. Det ligger ad Roeskilde til (hen imod, i den Retning.) Langs ad (med) Aaen. b) At smile, lee, nikke, loggre, knurre, true, fnyse, hvæse ad een. At vinke, kalde ad een. c) Om Tiden: ad Aare ɔ: næste Aar. Det gryer ad Dagen (ell. ad Dag.) Hen ad Aften. Det lakker, lider ad Aften. d) Egne Udtryk: To, tre ad Gangen. Een, flere ad Gangen. ad sig (til Venstre; naar man kiører. At holde ad sig. Modsat: at holde fra sig ɔ: t. Høire.) Hvad gaaer ad ham? (om een, der pludselig forandrer sig, bliver vred, o. d.) I denne Talemaade ville nogle høre ad (Blochs Sprogl. I. §. 594.) andre den forældede præp. a eller aa ɔ: paa. (Høisgaard. Synt. S. 80.) At komme ad noget ɔ: faae, erhverve. B. adv. At see ad, føle ad (nøie til.) At høre ad, spørge ad (høre sig for, fornemme.) Jeg spurgte dem alle ad. At følges ad, hielpes ad (med hinanden.) At skilles ad, spredes ad (fra hinanden.) At bære sig ad.

Adbyrd, en. [J. atburdr.] Adfærd. 2. Tildragelse. (forældet.)

Adel, adj. af Adel, adelig. it. anseelig, betydeligst, vigtigst. (i denne Bemærkelse forældet) br. kun i Sammens. = adelbaaren, adj. v. -baarne, adelfødt. Adelbonde, en. (forældet) 1. Selveierbonde, Odelsbonde 2. Ægtemand. Adelby, en. Hovedby. Adelbyrd, en. adelig Fødsel. Adelfrøken, en. (Hvitfeldt.) adelfødt, adj. v. f. af adelige Forældre. Adelgade, en. Hovedgade. Adelhob, en. den største Deel, Hovedstyrken, Hovedcorpset af en Krigshær. (A. S. Vedel.) Adelhof, et. Stændernes almindel. Møde; Danehof, Adelthing, Althing, Rigsdag. Adelkone, en. Ægtehustru. Adelskab, et. ud. pl. 1. adelig Byrd, Værdighed, Rettighed; det, at een er adel. 2. Adelstand, Adel. Adelstamme, en. adelig Stamme, Æt eller Slægt. (E. E. Pontopp.) Adelstand, en.

1. adelig Værdighed. 2. den adelige Stand, Adelen i et Rige. **Adelstevne**, et. almindeligt Møde. (Generalforsamling.) forek. 1629. **Adelvei**, en. Hovedvei, Alfarvei. **Adelvildt**, et. stort Vildt, Hiorte, Daa- og Raadyr. (skiøndt næsten alle forældede, fortiente disse Sammens. atter at optages.)

Adel, en. ud. pl. [J. Adall.] ypperlig, adelig Byrd; adelig Værdighed. At være af gammel, høi Adel. Han vandt sin Adel ved Krigsbedrifter. At forbryde, have sin A. forbrudt. Adelen (ell. Adel) kan tabes ved æreløse Handlinger. 2. Adelstand, Samfundet af Adelige i et Land. En talrig A., den danske A. 3. fig. indvortes Fortrinlighed, ædle Egenskaber. Siælens A. = **Adelsbrev**, et. Brev, Patent, hvorved Adelskab meddeles; Adelspatent. **Adelsbyrd**, en. adelig Fødsel. **Adelsfrue**, en. adelig Frue. **Adelsgods**, et. en fri Sædegaard, et G. med adelig Rettighed. (Moth.) **Adelsmagt**, en. Adelstandens Magt, Adelsvælde. **Adelsmand**, en. Adelsperson, en. den, som er af Adel. — **Adelsnavn**, et. adeligt N. (Grundtvig.) **Adelsstolthed**, en. S. der grunder sig p. Adel. = **adelig**, adj. 1. udmærket v. Fødsel og Æt; som er af Adel. En a. Jomfru. 2. som hører t. Adelen. a. Titel, Rettighed. 3. som har Adelens Rettigheder. Et adeligt Jordegods.

Adfærd, en. ud. pl. Opførsel, Handlemaade. Under A. efter Loven (ↄ: som Loven byder det.) 2. udvortes Færd, den Maade, et Menneske har p. sig. "Hans A. er kun ringe." Moth.

Adgang, en. pl. -e. Indgang, Tilgang. A. til et Huus, t. en By. 2. Tiladelse at komme. At have fri A. Han har A. hos Kongen. A. til Hoffet. fig. Middel, Leilighed t. at opnaae noget. A. til Fremmelse. — **Adgangsret**, en. Ret til A.

Adjutant, en. pl. -er. [fransk.] en Officeer, som gaaer en General, Oberst, ell. anden høi Krigsbefalingsmand til Haande.

Adkomme, v. n. 3. [komme.] tilstøde, hændes. 2. faae, overkomme, erhverve. Lovligen a. en Ting. (nu sielden.)

Adkomst, en. pl. -er. Rettighed, Retsgrunde t. en Eiendom og dens Erhvervelse. At have A. til noget. — **Adkomstbrev**, et. B. hvorved A. eller Eiendom bevises.

Adle, v. n. 1. optage i Adelstanden. fig. forædle. Dyder adle Mennesket. — **Adlen**, en. Gierningen at adle.

Adlyde, v. a. -lød. -lydt. efterkomme et Bud, lystre en Befaling, en Magt.

Adlyste, v. a. 1. attraae, have Lyst t. (sielden.) Det man adlyster, kommer ikke for snart. Ordspr.

Admiral, en. pl -er. høi Befalingsmand over Sø-Krigsfolk og Krigsskibe. — **Admiralsflag**, et. F. som et Admiralskib fører. **Admiralskab**, et. Forening om fælleds Bistand imell. Skippere, som have een Reise for. (D. Lov.) **Admiralskib**, et. det Orlogsskib, som Admiralen fører.

Adskille, v. a. [skille.] dele et sammensat Heelt, ell. afsondre nogle af dets Stykker; skille det, som er forenet; giøre Grændse imellem. At a. Klinten fra Hveden. Naturen har adskilt disse Lande. Skyerne have adskilt (fordeelt) sig. Danmark adskilles (skilles) fra Tydskland ved Eidern. Riget blev adskilt (deelt.) Amerika er adskilt fra de øvrige Verdensdele ved Oceanet. (jvf. skille ad, som oftere br. i Ordets egentlige Bemærkelse: deler.) 2. fig. a) giøre Splid i; giøre Skilsmisse. At a. et Venskab, en Forening. b) giøre kiendelig, udmærke. c) giøre Forskiel paa, skielne imellem. Han kan ikke adskille Rug og Hvede, Byg fra Havre. d) paakiende, afgiøre v. Dom. a. en Trætte. — **Adskilles**, adskille sig, forlade hinanden, gaae fra hinanden, ophæve en Forening, afsondre sig fra. — adskilt (sammenløben) Melk. (s. skilles ad.)

Adskillelig, adj. som kan adskilles.

Adskillelse, en. pl. -er. Gierningen at adskille; det, at noget skilles, som før var forenet.

Adskillig, adj. ulige, forskiellig. adskillige Kaar. Han har havt en a. Skiebne. (Sneedorf.) Vilkaarene ere adskillige. Adskilligt, alleslags, mangehaande. "To Ting ere adskillige, naar den ene ikke er den anden, forskiellige, naar den ene er anderledes, end den anden." Sporon. (dog br. nu adskillig overhovedet sielden.) 2. pl. adskillige br. derimod hyppigen for: nogle, endeel. I a. Tilfælde. a. Gange, Steder. — **Adskillighed**, en. ud. pl. 1. Forskielighed, Uliighed. 2. Mangfoldighed. (sieldent.)

Adsplitte, v. a. 1. dele noget heelt igiennem, flække. (s. splitte.) 2. rive fra hinanden, adsprede, skille ad. Stormen adsplittede Skibene. Riget blev adsplittet. (V. S. Ordb. anfører Skrivemaaden adsplider, som nu ikke bruges; dog høres hos Almuen partic. splidt for splittet.) **Adsplitning**, en. pl. -er.

Adsprede, v. a. 1 og 2. strøe omkring, sprede. 2. fordele, skille ad. Børnene ere vidt adspredte. Godset ligger meget adspredt. 3. jage, drive fra hinanden. Fiendens Hær blev adspredt. 4. a. Tankerne, Sindet ↄ: henvende dem til forskiellige, opmuntrende Gienstande, for at fordrive mørke, nedslaaende Forestillinger. Søge at adsprede sig. — adspredt, som ei kan have Tankerne samlet, tankevild. — **Adspredelse**, en. Gierningen at adsprede. 2. Tankernes omskiftende Retning t. forskiell. Gienstande. 3. Forlystelse, Opmuntring. At søge Adspredelser.

Adspørge, v. a. 3. [s. spørge.] spørge een. (mest i part. pass. s. spørge ad.) Han

blev adspurgt, om. 2. spørge til Raads, høre eens Mening. Jeg er ikke bleven adspurgt i denne Sag. 3. a. sit Brød ɔ: søge, erhverve. (forældet. Kingo. Mynster.)

Adstadig, adj. [er ud. Tvivl det forældede: astadig, bosiddende.] sat, stadig, sindig, ærbar, (modſ. flygtig, adspredt, letsindig.) En a. Mand. (Sneedorf.) a. i Opførsel, Klædedragt. En a. Hest. — Adstadighed, en. ud. pl.

Advare, v. a. underrette een om noget, han maa tage sig vare for. At advare een om en forestaaende Fare. 2. paaminde, formane. Jeg har tidt nok advaret ham. — Advarsel, en. pl.-varsler. Gierningen at advare. At give nogen en Advarsel.

Advocat, en. pl.-er. Sagfører, Procurator.

Af, præp. [udt. av. J. af. Lat. ab, ex, de.] Denne Præpositions oprindelige Bemærkelse udtrykker en Bortfiernelse fra Stedet, hvor noget var i eller paa, og Forandringen, hvorved det forlader Stedet eller Handlingen, som der er begyndt. At hielpe een af Hesten. At tage af Bordet. Børnene gaae af Skole, af Kirke (modſ. i.) Soldaterne komme af Vagt. At tage sin Hat af (modſ. at sætte den paa.) At sætte et Been af. At plukke Frugten af Træerne. At viske Støvet af. Farven gaaer af. At reise af Landet. At kiøre af Veien for een. At komme af sin Vei. At komme af Syne, af Diesyn, af Lave, af Hænde. At gaae af Led. (Hertil kan ogsaa regnes de Tilfælde, hvori noget, som har været, betegnes som ophørt; ell. naar man udtrykker et Ophør af den Stilling eller Tilstand, hvori en Ting har været. At være af Mode, gaae af Mode, af Brug. Hun er af sin Tieneste. Pengene ere af Omløb.) 2. betegnes v. Præp. af (med et Slags Bibegreb om Udtagen, altsaa Fiernelse fra et Heelt) en Deel af noget, et Forhold i Henseende t. Tal, Antal, Mængde. Een af hundrede. To af os, Ingen af os. En af Selskabet. At give fire af hundrede i Rente. En Deel af Sæden. Det meste af Kornet. To Tønder af den nye Rug. En af de Lærdeste. Den Viseste af Alle. 3. et Aarsags- (Causalitets-) Forhold, ell. Aarsag, Ophav, Grund, Anledning t. noget. Bordet er giort af en Snedker. Skriftet er af ham. Jeg hørte det af ham. At stiæle af Trang. Han døde af Brystsyge. Et Slag af en Kiæp. Dette følger af det foregaaende. Det kommer af Stillesidden. Drukken af Viin; henrykt af Kiærlighed. At skiælve af Frygt; vansmægte af Sult. Af Vanære, af en Hændelse, af Ringeagt, af Fortvivlelse. 4. et Middel, hvorved noget opnaaes (causa instrumentalis.) At leve af Urter. Byen har sin meste Næring af Agerbrug. "De leve christelig og nære sig af Brag." Holberg. 5. Materien, af hvilken en Ting er dannet (ell. kommen af, ud af.) Et Bæger af Guld. Et Bord af Træ, af Steen (ligneus, lapideus.) 6. Beskaffenhed, Egenskab ved en Ting (i St. for et Adj.) En Sag af Vigtighed. En Mand af Aand, af Forstand, af stor Forstand. Folk af god Opdragelse. (Ogsaa styrende det Substant. som betegner en vis Deel, der har Beskaffenheden: smuk af Ansigt, før af Lemmer, stærk af Helbred.) [Brugen af præp. af i dette Tilfælde, (som tildeels kunde synes at være optaget efter det Franske) er dog indskrænket. Man siger f. Ex. ikke en Mand af Klogskab, af Forsigtighed, en Ager af Frugtbarhed; men: en klog, forsigtig Mand, en frugtbar Ager. Mindre indskrænket er denne Brug, naar derstaaer et Adj. ved det, Egenskaben udtrykkende Subst. f. Ex. et Taarn af betydelig Høide. En Pige af en sielden Skiønhed. En Ager af rig Frugtbarhed.] 7. det, som en Tilstand kan siges at gaae ud fra, ell. som er dens Aarsag, Anledning. (Jvf. No. 3.) Kied af Livet, mæt af Dage, træt af Reisen, udtæret af Lidelser, nedslaaet af Sorger. 8. J Stedet for Genitivus, eller til at omskrive denne Casus, i visse Tilfælde (f. Ex. hvor Talen er om en fraskilt Deel af noget, om Eiendom, om en Tings Dele eller Beskaffenheder, naar de særskilt omtales; om en Efterligning ell. Gientagelse m. fl.) Grene af Træet laae strøede p. Veien. (men: Træets Grene; ikke: Grenene af Træet.) Skindet af en Aal. Han er ikke Eier af noget. Han var Eier af mange Godser. En Søn af den forrige Præst. Han er en god Ven af Manden, en Ven af Huset (ɔ: Familien.) Længden af et Huus. Roden af et Træ gaaer ofte dybt i Jorden. (Men: Træets Rod er frisk.) Paa Toppen, p. Siden af Bierget. Billedet af en berømt Mand. Gienpart af Brevet. [Hvor Præpositionen i dette Tilfælde kan bruges, uden Sprogfeil, ell. hvor sprogrigtig Brug fordrer Genitivus, lader sig her ikke udvikle, og er en Gienstand for Syntaxen.] 9. J Sammensætn. med Subst., Adj. og Verber, gaaer præp. af deels ud p. en Handling, hvorved noget forlades, fiernes, borttages fra, forandres ved en Gienstand, ell. udgaaer, skilles fra et Sted (f. Ex. afbryde, afdrage, Affald, afgaae, afgyde, Afhug, Afkom, Afreise, aftage, aftvinge;) deels bemærker den, snart en Formindskning, Forringelse ell. Overgang t. noget andet (Afart, Afbræk, affældig, aftage, v. m.) snart en Benegtelse eller Ophævelse af Begrebet (Afgud, Afgrund, Afmagt, afsiæle, afsige, afsindig) en Boining, en afsides Beliggenhed (Afdal, Afkrog, afliggende, afvige) en

Fraskilling (afgierde, aflukke, afmaale, afpæle) m. m. — I en vis Betydning kan den føies næsten til alle Verber, som betegne en Handling og Forandring, og udtrykker da: at ophøre ganske med Handlingen, ell. at bringe den til Ende; ligeledes Ophør af en Forandring, ell. af en Tilstand, hvori noget skeer. Dog sættes Præpositionen sielden foran Verbet, eller forenes med dette, i andre Tider, end i part. pass. og altid med Hielpev. have ell. faae. At have afspiist; at faae aflæst. Hun kan aldrig faae afdandset. Planten har afblomstret, er nær ved at afblomstre. Det har nu aftordnet, afregnet. — (Man siger vel ogsaa: Det maa dog engang regne af; men denne Stilling af Præpositionen er i disse Tilfælde sielden.) 10. præp. af forekommer desuden deels som adv. f. Ex. hvor bliver han af? At lære een Konsten af ɔ: lære den v. egen Opmærksomhed, uden Anviisning; deels i adskillige egne Udtryk og Talemaader, f. Ex. af Evighed, fra evig Tid; af Begyndelsen (eller fra Begyndelsen af.) At blive af med Noget (miste det); giøre af med een (overvinde; ell. tage af Dage) tage sig af een (sørge for ham.) Giøre Ord af noget (tale meget derom. Giøre Væsen af een, giøre af een (ynde, elske een.) Men: At giøre Noget af een ɔ: giøre ham til noget. Han vil giøre en lærd Mand af Drengen. — Af sig, som udtrykker personlig Egenskab: God, ond, jævn, føielig af sig [J. af sér.] Af sig selv, af fri Villie, af egen Drift. Af nv, fra først af, fra første Begyndelse. — Af og til ɔ: undertiden, nu og da. I en særegen Forbind. med V. at være: Han veed meget, af en Bonde at være (siden han er en Bonde.) Af en Præst at være, er han enfoldig nok. 11. Paa en egen Maade, og med forandret, langtrukken Udtale (ave ell. a'e) bruges denne præp. hos Almuen, deels egentlig, deels som adv. hvilken Brug dog aldrig finder Sted i Skriftsproget. Frugten er a'e Træerne. Han havde sine Klæder a'e. Han er aldrig a'e Sengen. Tag Laasen af: Den er a'e. (Jvf. Høisgaards Syntax S. 269.)

Afarbeide, v. a. 1. betale m. Arbeide. At afarbeide en Gield.

Afart, en. pl. -er. en noget forandret, men ikke ganske forskiellig ell. ny Art. (Varietas.) fornemmelig i Naturh. "Det er ofte vanskeligt at bestemme, om en Plante bør kaldes en Afart, ell. en virkelig forskiellig Art." Hornemann.

Afarte, v. n. 1. arte sig, danne sig p. en noget forskiellig Maade. (forsk. fra udarte.) En Plante afarter ofte, ved at forflyttes i et andet Klima. — Afartning, en. pl. -er.

Afbade, v. a. 1. S. aftoe, afvaske.

Afbanke, v. a. 1. faae af v. at banke. Støvet maa afbankes. 2. banke dygtigt, afprygle (s. banke af.) Han blev afbanket. — Afbankning, en. pl. -er.

Afbarke, v. a 1. tage Barken af. At a. en Eeg. Afbarkning, en. pl. -er. (ligeledes br. afbaste.)

Afbede, v. a. 3. [bede] bede om Forladelse for en Fornærmelse ell. Forseelse. At afbede sin Forseelse hos een. (s. Afbigt.) 2. afvende ved Bøn. At a. en fortient Straf.

Afbenytte, v. n. 1. blive færdig med at benytte (forsk. fra dette.) Bøgerne, han tillod mig at benytte, har jeg endnu ikke alle afbenyttet.

Afbestille, v. a. 1. affige noget, som var bestilt. At a. en Vogn.

Afbetale, v. a. 1. afdrage p. en Gield. Jeg tilbød, at a. 100 Rdlr. om Aaret. 2. betale det sidste af en Gield, afgiøre den ganske. Gielden er endnu ikke afbetalt. — Afbetaling, en. pl. -er.

Afbetiene, v. a. 2. br. i daglig Tale for: benytte, betiene sig af; men urigtigt. — Afbetiening, en. Brug, Anvendelse f. Ex. i Rettergang. Udskrift af Protocollen til Afbetiening i Sagen.

Afbetle, v. a. S. aftigge, aftrygle.

Afbevise, v. a. 2. giendrive med gyldige Beviser. At a. en Beskyldning. — Afbeviisning, en. (V. S. Ordb.)

Afbide, v. a. 3. [bide.] skære, gnave af med Tænderne. Qvæget har afbidt Toppen, Barken p. de unge Træer. fig. at a. Ord ɔ: ikke lade de sidste Stavelser høres.

Afbidsle, v. a. 1. tage Bidsel af. At a. en Hest.

Afbigt, en. Gierningen, i Vidners Nærværelse at afbede en Forseelse. (s. afbede, 1.) At giøre offentlig A.

Afbilde, v. a 1. [T. abbilden.] giøre et Billede af en Person ell. Ting, ved Tegning, Malning, udskaaret ell. udhugget Arbeide, ell. paa anden Maade. At a. i Marmor, i Vox. 2. fig. beskrive liveligt, give en livagtig Forestilling om noget. Phantasien afbilder os fraværende Gienstande. 3. forestille figurlig ell. allegorisk, give en billedlig Forestilling. (V. S. O.) — Afbildning, en. pl. -er. 1. Gierningen at a. 2. det som er afbildet, Billede. Afbildningskraft, en. S. Phantasie, Indbildningskraft.

Afbinde, v. a. 3. [binde.] binde noget i flere, særskilte Dele. At a. Kornet i Neg. 2. borttage, aftage en Ting ved at binde noget om den. At a. en Vorte. 3. at a. et Huus, danne og forbinde Tømmerværket til Huset forend det reises. — Afbinding, en. pl. -er.

Afblade, v. a. 1. tage Bladene af, blæde. At a. Træer, Kaal. — Afbladning, en.

Afblanke, v. a. 1. giøre blank, blanke, polere. (V. S. O.)

Afblege, v. a. 1. borttage v. at blege. At a. en Plet. Farven er afbleget.

Afblomstre, v. n. 1. lade af at blomstre, tabe Blomsterne. Denne Plante afblomstrer i to Dage. fig. en afblomstret Skiønhed.

Afblæse, v. a. og n. 2. tage bort ved at blæse. At affeie og afblæse Støvet. 2. v. n. gaae af, falde ned ved Blæst. (s. blæse af, som er den mere brugel. Form.) 3. at a. en Canon, rense den ved løst Krud. 4. afblæst Melk ɔ: afskummet, afflødet. — Afblæsning, en.

Afbomme, v. a. 1. skille ved det vævede Tøi paa Væverbommen. At a. en Væv.

Afbone, v. a. 1. blanke, polere ved Boning. s. bone.

Afbrase, v. n. s. brase.

Afbringe, v. a. 3. (s. bringe.) bringe een fra noget, formaae een t. at lade fare. At a. een fra et Forsæt.

Afbrud, et. pl. d. s. Gierningen at afbryde. 2. Ophold, Standsning. At arbeide uden Afbrud i tolv Timer.

Afbruge, v. a. 2. tage al den Brug og Nytte af noget, som man behøver ell. vil have. Jeg kan ikke a. det i Dag. Bogen har jeg afbrugt.

Afbruse, v. n. 1. Holde op at bruse. (Øllet har afbruset.) fig. Vreden har nu afbruset hos ham.

Afbrusten, adj. v. affalden ved at briste, sprække. Kalken, Lakeringen er afbrusten.

Afbryde, v. a. 3. [s. bryde.] tage af, skille fra ved at bryde. At a. en Green, en Blomst. (s. bryde.) En afbrudt Green. 2. nedbryde, sløife. At a. en Bro, et Huus, en Muur. 3. adskille, giøre usammenhængende. Biergkiæden afbrydes her ved en stor Dal. 4. fig. a) ophæve, giøre Skaar i. Denne Tildragelse afbrød deres venskabelige Forbindelse. b) slutte, ende pludseligen. Han afbrød med eet al Omgang m. mig. At a. sin Tale, sine Forretninger. — afbrudt, br. som adv. At tale afbrudt, usammenhængende, med Ophold. — Afbrydelse, Afbrydning, en.

Afbræk, en. Skade, Tab, Hinder, Indgreb. At giøre A. i noget. At lide A.

Afbrække, v. a. 1. d. s. s. afbryde. — Afbrækning, en.

Afbrænde, v. a. 2. ødelægge, tilintetgiøre ved Ild. At a. en By. Huset er reent afbrændt. (jvf. brænde af.) 2. tage bort ved at brænde. At a. Halm, Stubbe p. Marken. 3. affyre, lade gaae op i Ild. At a. en Kanon, et Fyrværkeri. 4. afbrændt Viin, hvori man har tændt Ild, som fortærer det Stærke. — Afbrænding, en.

Afbud, et. pl. d. s. Bud, hvorved et foregaaende Budskab, Løfte om at komme ell. d., afsiges. At sende A. At faae A. Der kom A. fra ham.

Afbulne, v. n. 1. gaae af ved Bulning. Neglen er afbulnet (bulnet af.)

Afbundte, v. a. 1. dele af i Bundter. At a. Hør.

Afbygger, en. pl. -e. Den, som er udflyttet fra en By ell. Gaard t. et fraliggende Sted, eller p. en Deel af Gaardens Jorder. (Parcellist.) Han har sat Afbyggere p. Hovedgaardens, Byens Udmarker.

Afbyrd, en. ud. pl. Æt, Afkom.

Afbælge, v. a. 1. skille ved Bælgen. At a. Erter.

Afbære, v. a. 3. [bære.] bære, gaae med Klæder til de ere opslidte. At a. sine Klæder. (V. S. O.)

Afbøde, v. a. 1. giøre Bod for, afsone. (sieldent.) 2. afvende, afværge ved Vaaben, m. Skiold ell. d. At a. et Hug.

Afbøie, v. a. 1. bøie t. en Side. At a. en Green. 2. aflede. At a. en Aa til et nyt Løb. — Afbøining, en. pl. -er. Gierningen, at a., Bøining t. en Side.

Afbøn, en. d. s. s. Afbigt. (D. L.)

Afbørste, v. a. 1. tage bort ved en Børste. At a. Støvet p. en Kiole.

Afcirkle, v. a. 1. afpasse, afsætte med en Passer. fig. At gaae m. afcirklede Skridt. "Det vise Forsyn, som afcirklet har min Vei." Rein.

Afdal, en. pl. -e. en afsides liggende Dal.

Afdampe, v. a. 1. tage Fugtighed fra ved Varmen. At a. Linned. 2. komme t. at bortdunste. At afdampe Saltlage. — Afdampning, en. pl. -er.

Afdele, v. a. [s. dele.] adskille noget Heelt i Dele. a. et Skrift i Capitler. a. en Stue ved et Skillerum. 2. afsondre fra Fælledskab. At a. en Bondes Jord. — Afdeling, en. pl. -er. Gierningen at afdele. 2. en afdeelt Part, en vis Deel.

Afdige, v. a. 1. skille fra v. Dige. Afdigning, en. pl. -er.

Afdrag, et. pl. d. s. Afbetaling paa Gield. En Sum til A. paa Capitalen. 2. Afkortning. Dette Forskud kommer til Afdrag i hans Arbeidsløn.

Afdrage, v. a. 3. [drage.] afføre, aftrække. At a. sine Stoe, Klæder. 2. trække bort fra. At a. een fra et Forbund. 3. afbetale. 4. afkorte, aftrække. Det er afdraget i hans Lønning. — Afdragelse, en. (V. S. O.)

Afdreie, v. a. 1. afbryde ved at dreie hid og did. a. en Qvist. 2. borttage med et Dreiejern. Disse Kanter, Ujævnheder maa afdreies. 3. afbøie, give et nyt Løb. Hvo kan afdreie Fieldstrømmen i dens Løb? (jvf. v. n. dreie af.) Afdreining, en.

pl. – er. 1. Gierningen at afdreie. 2. det, at noget dreies af fra en vis Retning.

Afdrift, en. i Skibssproget: Forskiellen imellem den Curs, et Skib styrer, og den Vei ell. Linie, som det virkelig seiler. fig. "Den A. Ammestuehistorier havde givet min Læselyst." Rahbek.

Afdrifte, v. a. 1. rense ved Driftning. At a. Korn.

Afdrikke, v. a. 3. [drikke.] drikke Alt op. (V. S. O.) rettere: opdrikke. (Derimod: har du endnu ikke afdrukket? ɔ: er du endnu ikke færdig med at drikke.)

Afdrive, v. a. 3. [drive.] uddrive, bortdrive. At afdrive Næringssaften. 2. i Smeltekonsten: skille ædle Metaller fra Ertsen, hvori de indeholdes, ved chemisk Smeltning. 3. drive et arbeidende Dyr for stærkt, udslæbe. At a. en Stud. (V. S. O.) jvf. v. n. drive af. — Afdrivning, en. pl. – er.

Afdunste, v. n. 1. bortdunste. — Afdunstning, en.

Afdybe, v. a. 1. giøre dybere, afsænke. a. en Grube. — Afdybning, en. pl. – er.

Afdække, v. a. 1. tage Dækningen af et Bord. (Man afdækker et Bord; men afhyller det som er skiult ell. tilhyllet.) Afdækning, en. pl. – er.

Afdæmme, v. a. 1. hindre, forebygge Vandets Udløb ell. Oversvømmelse ved en Dæmning. At a. en Flod. — Afdæmning, en. pl. – er.

Afdød, part. af det nu ei brugel. afdøe. Den, som er død. Den Afdødes Efterladenskab, Gods, Børn, Slægtninge. Hendes afdøde Mand. I den Afdødes Sted.

Afdømt, adj. v. (Moth.) s. paadømt.

Affade, v. a. 1. komme Drikkevare af et Fad i et andet, ell. af større i mindre Fade. Vinen i Oxehovedet skal affades p. Ankere.

Affald, et. pl. d. s. [Isl. Affall.] Fald fra et Sted, Nedfald. Løvets A. 2. Fald, Afløb (om Vand.) 3. det, som falder af. At samle A. i Skoven. A. i en Frugthave. 4. det som levnes, falder af, gaaer til Spilde. A. i en Huusholdning. A. af Metal, som forarbeides. 5. Frafald fra den i Staten herskende Magt. Disse Provindsers A. Krigshærens A. A. fra Christendommen. 6. Aftagende Høide og Steilhed. Bierget, Klinten har A. mod Vesten. 7. Aftagen, Formindskning i Styrke, i Magt, Velstand. Vindens A. Tonens A. Rigets A. (Hvitfeldt.) — Affaldsjord, en. Jord, som ligger langt fra Byen, Udjord. Affaldsrende, en. Rende hvorigiennem Vand har Affald. Affaldsveir, et. ustadigt Veir. (Moth.)

Affalde, v. n. 2. (er) br. sielden uden i part. act. og pass. (s. falde af.) Den affaldne Frugt. Den affaldende, (svagere, aftagende) Tone. (Carstens.) De affaldne (frafaldne) Provindser. — affalden, om Folks Udseende: mager, indsvunden. a. i Ansigtet.

Affare, v. n. 1. (er) reise, drage, flytte fra et Sted. (sieldent.)

Affart, en. Bortfart. Skibets A.

Affarvet, adj. v. broget. Men bruges meest om Farver, forskiellige fra den, som hører til en vedtagen ell. befalet Dragt. Skiøndt han har Sorg, gaaer han i affarvede Klæder. Præster og Officerer maatte tilforn ikke bære affarvede Klæder.

Affatte, v. a. 1. [det tydske abfassen.] sammensætte, opsætte, forfatte. (om noget skriftligt.)

Affavne, v. a. 1. afmaale favnevils.

Affect, en. pl. – er. Sindsbevægelse.

Affecteret, adj. v. ikke naturlig, konstlet, fremkonstlet. (Sv. tilgiort.)

Affeie, v. a. 1. borttage ved Feining, m. en Kost, Børste. Affeining, en. pl. – er.

Affiedre, v. a. 1. plukke Fiedrene af.

Affile, v. a. 1. tage af, tage bort med en Fiil. a. et Sømhoved. 2. polere ved Filing. At a. et Gevær. — Affiling, en. pl. – er.

Affinde sig, v. rec. 3. (s. finde) forliges m. een om en Fordring, v. at tilstaae noget af dens Beløb. At a. sig med een. — Affindelse, en. (Rahbek.)

Affiske, v. a. 1. fiske tom, giøre tom for Fisk. At a. en Dam.

Afflaae, v. a 1. tage af ved at flaae. Den afflaaede Hud.

Afflod, et. det, som flyder af ell. fra et Sted.

Afflyde, v. n. 3. S. flyde. (er.) flyde bort, flyde fra, have Afløb. Det overskyllede Vand er endnu ikke Alt afflydt.

Afflække, v. a. [s. flække.] skille fra ved at flække.

Affløde, v. a. 1. tage Fløden af.

Affodre, v a. 1. give det sidste Foder. Røgteren maa affodre Qvæget inden han lægger sig. (At have affodret, ogsaa: være færdig m. at fodre.)

Affordre, v. a 1. kræve, æske noget af een. Noglerne bleve ham affordrede. Man affordrede ham sin Kaarde. Affordring, en.

Afforme, v. a. 1. give en raa Materie en vis Dannelse. s. forme. 2. tage Formen af noget i en blød Materie. At a. noget i Vox, i Gips. — Afformning, en. pl. – er.

Affragte, v. a. 1. leie af een, imod at give Fragt. At a. een et Skib.

Affritte, v. a. 1. udlokke af een ved Fritten, idelig Spørgen. Han søgte at affritte Tieneren, hvad Herren havde betroet denne.

Affryse, v. n. 3. s. fryse. (er.) gaae af ved Frost. (kun i part. pass. s. fryse af.)

Affyre, v. a. 1. løse, afbrænde et Skydegevær. a. en Kanon. — Affyring, en.

Affælde, v. a. 1. (sieldent.) a. en Væv, ɔ: at aftage det vævede Tøi.

Affældig, adj. brøstfældig, skrøbelig. gammel og a. 2. oprørsk, ulydig mod Regieringen og Øvrighed. At giøre Folket affældigt. — Affældighed, en. Skrøbelighed, Svaghed.

Affærde, v. a. 1. brugtes tilforn i St. for det følgende:

Affærdige, v. a. 1, [det T. abfertigen.] 1. afgiøre, bringe til Ende. At a. noget i en Hast. 2. afsende skriftligt eller mundtligt Bud; udsende en Person i offentligt Ærende. 3. give Svar og Besked. At a. en fremmed Gesandt. — Affærdigelse, en. (V. S. O.) Affærding, en. (Hvitfeldt bruger det for: offentlig Fuldmagt, Creditiv.)

Affødning, en. pl. -er. Yngel, Afkom. (om Børn. A. S. Vedel.) "Jordens Grøde og Qvægets Affødning." O. Guldberg.

Afføre, et. ud. pl. Udførsel, Afførsel. (Hvitfeldt.)

Afføre, v. a. 2. afdrage det, som een var iført. At a. sig sine Klæder. De afførte ham den kongel. Dragt. 2. føre bort, bort fra. De Fangne lod han afføre (føre) t. Fæstningen. a. Vandet ved Render, Grøfter. 3. rense Maven. afførende Midler. = Afførelse, en. Gierningen at afføre (1. 2.) Klædernes A. — Afføring, en. pl. -er. (især i Bemærkelsen 3.) Den stærke Afføring har skadet den Syge. — Afførsel, en. Bortførsel. 2. Afdrag i et Regnskab. (V. S. O.)

Afgaae, v. a. 3. [gaae.] Afmærke, afmaale ved Skridt. A. et Markeskiel (sieldent.)

Afgaae, v. n. 1. drage bort, gaae bort, tage afsted. Posten afgaaer i Morgen. Skipperen, Budet er endnu ikke afgaaet. 2. komme fra en Bestilling, et Embede. Han er afgaaet med Pension. Ved denne Forandring afgaae endeel Betiente. 3. komme til Afdrag, afkortes. Det kan a. i hans Løn. 4. fratages, fragaae. Der skal intet a. ham i hans Rettighed. 5. afgaae ved Døden, døe; uddøe. Den Afgangne, afdøde. (Jvf. gaae af.) = Afgang, en. ud. pl. [J. Afgángr.] 1. Afreise. Postens A. 2. Afløb. 3. Aftræk, Afsættelighed. Varene have god A. 4. Formindskning, Personers Udgang af Lister og Mandtal. A. og Tilgang. 5. Afsked, Aftakkelse. Ved hans A. fra Embedet. 6. Mangel; Afbræk. 7. Død, dødelig A. Ved denne Linies A. uddøde hele Slægten. 8. At komme i A. a) komme af Brug, af Mode. b) komme i Forfald; ikke være længer i Drift.

Afgade, en. pl. -r. afsides Gade, Stræde ell. Gyde.

Afgang, s. under afgaae.

Afgienne, v. a. 1. gienne, drive fra.

Afgierde, v. a. 1. frastille, aflukke ved et Gierde. — Afgierdning, en.

Afgift, en. pl. -er. hvad Jorden giver af sig, Afgrøde. (sieldent.) 2. det, som een maa afgive for Leie og Brug af Jord ell. anden Besiddelse, enten t. Eieren ell. t. Staten. At svare en høi A. Denne Bonde sidder for en ringe A. Afgifter af indgaaende Vare. = afgiftsfri, adj. fri for at svare A. Det modsatte: afgiftspligtig. — Afgiftslehn, et. fordum: Lehn, hvoraf svaredes en bestemt aarlig A. til Kongen. (Mandix d. Kammervæsen. 14.)

Afgive, v. a. 3. [give.] give af sig, yde. Disse Miner a. et rigt Udbytte. Det, som Godset afgiver, strækker ikke engang til at betale Skatterne. 2. Stille, give i Tieneste; om Folk, Mandskab. At a. Folk, Soldater til Veiarbeide. 3. give fra sig, aflægge, aflevere. a. et Brev. Karlen er afgivet t. et andet Regiment. 4. give skriftligen, ell. ved mundtlig Forklaring. At a. en Betænkning, Erklæring. — Afgivelse, en. Gierningen at afgive.

Afgiøre, v. a. 3. [giøre.] fuldende, bringe t. Ende. At a. et Arbeide. 2. aftale, beslutte, giøre klar. Vi have afgiort imellem os, at ꝛc. Den Sag er afgiort. At a. en Trætte (ved at kiende imellem de Stridende.) 3. dømme m. Vished ell. Tillid om en Sag. (især i part.) Tale i en afgiørende Tone. — afgiort, br. for: vis, upaatvivlelig. Det er en a. Sandhed. (i daglig T. ogsaa: yndet, afholdt. Han er meget afgiort i den Familie.) [Jvf. giøre af.] = Afgiørelse, en. Gierningen at afgiøre (i Bem. 1 og 2.) Tilendebringelse, endelig Beslutning. Det haster med Sagens A.

Afglands, en. ud. pl. stærkt Gienskin. fig. Afpræg af en Fuldkommenhed; Yttring af en stor Egenskab. "Han, som er Guds Væsens Afglands." Mynster.

Afglatte, v. a. 1. giøre fuldkommen glat. — Afglatning, en. pl. -er.

Afgnalde, v. a. 1. afgnave smaaligen (V. S. O.)

Afgnave, v. a. 1. tage bort, skaffe bort ved at gnave. a. Barken paa et Træ.

Afgnide, v. a. 1. tage af ved Gnidning. a. Pletter paa Tøi. 2. rense v. Gnidning. a. en Lysestage. — Afgnidning, en. pl. -er.

Afgrave, v. a. 1. og 3. [grave.] tage af m. en Spade. a. Græstørv. 2. afmærke, afgrændse ved en Grøft. At a. et Skiel. 3. aflede ved Gravning. a. en Aa. 4. betage Adgang til, ved at kaste en Grøft. At a. en Vei, en Sti. — Afgravning, en. pl. -er.

Afgrund, en. pl. -e. Et Dyb, hvis Grund man ei kan maale ell. øine, et bundløst Svælg. Havets A. Jorden aabnede sine Afgrunde. 2. fig. en urandsagelig Hemmelighed, en Sag, som ei kan udgrundes; noget, som tænkes i overordentlig Mængde eller Grad. En A. af Ulykker. Fordærvelsens A.

Afgrændse, v. a. 1. afdele, afsondre ved Skiel. a. en Mark. — Afgrændsning, en.

Afgræsse, v. a. 1. giøre bar for Græs. At lade Qvæget a. en Eng.

Afgrøde, en. ud. pl. Hvad Jorden giver af sig til Menneskets og Huusdyrs Brug og Nydelse; dog især om det, som den frembringer efter Dyrkning. Denne Sæd gav kun en ringe A. Af Kartoflerne i Haven har jeg faaet en god A. "Bortfører Nogen Afgrøde af Mark ell. Skov." D. Lov.

Afgrøfte, v. a. 1. aflukke, fraskille ved en Grøft. a. en Vei. — Afgrøftning, en. pl. -er.

Afgud, en. pl. -er. [A. S. Afgod.] En indbildt, opdigtet Guddom, og Billedet, der forestiller en saadan. Hedenske Afguder. En A. af Træ, Steen. 2. fig. det, hvorpaa man sætter alt for høi ell. overordentlig høi Priis. Penge ere hans A. Dette Barn var Forældrenes A. = Afgudsalter, et. hvorpaa der offres til Afguder. Afgudsbilled, et. som forestiller en A. Afgudsdyrkelse, en. Tro p. Afguder, og den dermed forenede Dyrkelse; Polytheisme. Afgudsdyrker, en. den, som har en saadan Tro. Afgudsoffer, et. O. til en Afgud. Afgudspræst, en. — Afgudstempel, et. hvor Afgudsbilleder udstilles og Afguder dyrkes. Afgudstiener, en. d. s. s. Afgudsdyrker. Afgudstieneste, en. Afgudsdyrkelse. = Afguderi, et. Afgudsdyrkelse. At bedrive A. (fig. bedrive A. med noget, giøre det t. Gienstand for en overdreven Attraa og Kiærlighed.) afgudisk, adj. som hører t. Afguder og Afguderi; er forfalden t. Afguderi.

Afgunst, en. ud. pl. Ugunst. (H. Tausen.) afgunstig, adj. ugunstig. (A. S. Vedel.)

Afgyde, v. a. 3. [gyde.] Hælde noget flydende af. Vandet maa sagte afgydes. At a. noget i en Form.

Afhage, v. a. 1. tage noget af en Hage, eller en Hage ud af en Stroppe.

Afhakke, v. a. 1. bringe af ved at hakke, med et Redskab, ell. som Fugle, m. Nebbet. a. en Trærod. a. et Stykke Kiød.

Afhandle, v. a. 1. nøiagtigen giennemgaae i Skrift ell. Tale, forklare, udvikle. a. en Materie, et Spørgsmaal. 2. afgiøre, aftale. Den Sag vil vi afhandle imellem os. (Jvf. handle af, og afkiøbe.)

Afhandling, en. pl. -er. et Skrift, indeholdende en Undersøgelse, Forklaring, Udvikling af en vis Gienstand. 2. d. s. s. Forhandling. Sagens A. for Retten.

Afharve, v. a. 1. borttage v. Harvning.

Afhase, (Moth.) ell. afhasle, v. a 1. tage ud af Haserne (Moth) ell. Haslerne. (jvf. dette Ord.) At a. Nødder. (Afhasle. Prams digt. Arb. I. 354.)

Afhaspe, v. a. 1. bringe Garn af Teenen p. Haspen. At a. en Teen.

Afhegle, v. a. 1. rense fra ved Hegling.

Afhegne, v. a. afsondre, aflukke ved Hegn. At a. en Mark, en Vei. — Afhegning, en. Gierningen at a. 2. et afhegnet Sted. (s. Indhegning.)

Afhente, v. a. 1. føre noget fra et Sted til et andet, hvor det skal blive, eller en Person t. sit Hiem. Brevet er afhentet. Jeg vil afhente hende i Korsør. = Afhentelse, Afhenten, en.

Afhiaske, v. a. 1. flye ilde til ved Brug eller Vanrøgt, tilhiaske. At a. en Kiole. 2. behandle, udføre skiødesløst. a. en Gierning, et Arbeide.

Afhielpe, v. a. 3. [hielpe.] raade Bod p., bøde paa. At a. en Mangel, en Hindring. (derimod: at hielpe een af sine Klæder.)

Afhiemle, v. a. 1. i Lovsproget: bekræfte en Forretning ved Ed paa Tinget, ell. ved skriftligt Vidnesbyrd. a. et Syn, en Stævning. = Afhiemling, en. pl. -er. Gierningen at a. en Stævning o. d.

Afhold, et. ud. pl. det, at man afholdes eller afholder sig fra. A. fra Kirken, fra Skolen. A. fra Viin, stærk Drik. 2. Yndest. (A. S. Vedel. Moth.) J. Afhalld.

Afholde, v. a. 3. hindre, holde fra. Han afholdt ham fra at giøre det. At a. sig fra Viin, stærk Drik, fra slet Selskab, fra Qvindfolk. — Afholdt, br. som adj. for: yndet, vel lidt (afholden. Moth.) At være a. i Selskaber. (jvf. holde af.) Afholdelse, en. Gierningen at afholde. (V. S. O.)

Afholden, adj. som behersker sine Lyster. a. (maadelig) i Mad og Drikke (ogsaa for: kydsk.) Et afholdent Levnet. — Afholdenhed, en. ud. pl. den Egenskab at være afholden.

Afholdig, s. afholden.

Afhude, v. a. 1. tage Huden af, flaae. At a. en Hest. — Afhudning, en.

Afhug, et. pl. d. s. Hug, som skiller noget fra; særd. lemlæstende Hug med et Vaaben. Saar og Afhug. (D. Lov.)

Afhugge, v. a. 1 og 3. [s. hugge.] skille noget sammenhængende ad ved Hug m. et skarpt Redskab. a. et Træ. a. eens Haand, Hoved. Det afhugne (meiede) Korn. = Afhuggen, Afhugning, en.

Afhvæsse, v. a. 1. borttage ved at hvæsse. a. et Skaar i en Kniv.

Afhylle, v. a. 1. borttage Skiul fra noget. — Afhyllen, Afhylling, en.

Afhælde, v. a. 1. bringe noget af et Kar ell. andet, ved at hælde det. Valden maa afhældes. — Afhældning, en.

Afhænde, v. a. 1. sælge, ell. paa anden Maade overdrage sin Eiendom til en Anden. a. et Gods til een. = afhændelig, adj. som kan ell. maa afhændes. — Afhændelse, en. — afhændig, adj. som er kommen ud af eens Haand ell. Eie, ud af eens Magt og Herredømme. At giøre afhændig. (Hvitfeldt.)

Afhænge, v. a. 2 og 3. [s. hænge.] beroe paa, komme an paa. Det afhænger af Omstændighederne. (et nyere, efter det t. abhangen optaget Ord.)

Afhængig, adj. [T. abhängig.] Andres Villie, Herredømme, Bestemmelse, Befalinger underkastet. Et af Riget afhængigt Lehn. Han er ganske a. af sin Kone. — Afhængighed, en. ud. pl. den Tilstand, at være afhængig.

Afhøre, v. a. 2. høre Vidners Udsagn i Retten. At a. Vidner. — Afhøring, n, pl. - er.

Afhøste, v. a. 1. tage Jordens Grøde af Marken. At a. en Ager. (Han har endnu ikke afhøstet, er ikke færdig m. sin Høst.)

Afhøvle, v. a. 1. tage af med en Høvl. At a. Ujævnheder. — Afhøvling, en. pl. - er.

Afjage, v. a. 1 og 3. fratage ved at jage efter. At a. Ræven en Gaas. (V. S. O.)

Afkald, et. pl. d. s. Beviis for den modtagne Arv, som en myndig Arving giver Formynderen, eller som gives en Værge, efter aflagt Regnskab, naar hans Værgemaal ophører. 2. Document, hvorved een frasiger sig en tilkommende Arv.

Afkalde, v. a. 2. bortkalde. At afkalde (kalde) een fra sine Forretninger.

Afkant, en. pl. - er. Afsides Egn, Udkant.

Afkante, v. a. 1. danne noget m. Kanter. a. et Stykke Træ. (V. S. O.)

Afkappe, v. a. 1. afhugge. (jvf. kappe.) At a. Grenene paa et Træ. — Afkapning, en. pl. - er.

Afkaste, v. a. 1. br. sielden i egentlig Bem. men næsten altid kaste af (s. kaste.) Taget blev afkastet ved Stormen. fig. 1. at a. Aaget, a. en tung Byrde, befrie sig for. 2. indbringe, kaste af sig. Dette Værk afkaster kun liden Fordeel. — Afkastning, en.

Afkile, v. a. 1. skille fra ved Hielp af en Kile. 2. afskære i Kiler, eller i store Stykker.

Afkime, v. a. 1. kime efterat noget er forbi. Saalænge Ilden varer, klemtes der; naar den er ophørt, skal der afkimes. (I denne Talemaade er Bemærkelsen noget forskiellig fra den alm. Brug af præp. af, til at betegne Ophør. f. Ex. Mon det ikke snart har afkimet? ɔ. mon det ikke snart vil holde op at kime.)

Afkiøb, et. Gierningen at afkiøbe (1 og 2.)

Afkiøbe, v. a. 2. erhverve ved Kiøb. Han afkiøbte ham alle Varene. 2. faae een til at afstaae, frafalde en Rettighed ell. Fordring, for Penge. Der var kun een, som giorde Fordring p. Godset, og denne fik han afkiøbt.

Afkiøre, v. a. 2. udmatte, udslæbe ved Kiørsel. Hans Heste ere reent afkiørte.

Afklappe, v. a. 1. klappe og knuge for at bringe Fugtighed ud. a. Smørret (i Kogekonsten.) 2. Han blev afklappet (afbanket.) dagl. Tale.

Afklare, v. a. 1. luttre, klare. a. Viin, Honning. afklaret Smør, smeltet Smør, som er klart og uden Bundfald. 2. giøre klar, betale. (Colding.) S. klare. = Afklaring, en. pl. - er.

Afklarere, v. a. S. klarere.

Afklemme, v. a. 1. afbryde ved at klemme, ell. med en Klemme. Han fik Fingeren afklemt i Døren. At a. et Stykke Sukker. 2. afknuge. a. Saften. — Afklemmen, en. ud. pl.

Afklippe, v. a. 1. skære af m. en Sax. at a. Haaret. Gaae med afklippet (kort) Haar. — Afklipning, en. pl. - er.

Afklæde, v. a. 2. tage de Klæder af, een har paa (klæde af.) Tieneren er ved at afklæde ham. Han er endnu ikke afklædt. Røverne afklædte ham nøgen. 2. tage Beklædning, Betræk af. a. Væggene, a. et Værelse. Markerne see afklædte (bare, nøgne) ud. — Afklædning, en. pl. - er.

Afkløve, v. a. 1. skille fra ved at kløve.

Afknappe, v. a. 1. formindske, indskrænke det, man bruger eller giver; aftrække. Han har afknappet disse Penge fra sine nødvendigste Udgifter. At a. noget i en Regning.

Afknibe, v. a. 3. [knibe.] faae af ved at knibe; afklemme (1.)

Afknuge, v. a. 1. faae af ved Knugen. a. Saften. 2. knuge vel, for at bringe Fugtighed ud. At a. Urter, Salat.

Afkoble, v. a. 1. giøre løs af et Kobbel. a. Heste, Jagthunde.

Afkog, et. pl. d. s. Noget, som er afkogt ell. kogt med, over noget andet. Et A. af krydrede Urter.

Afkoge, v. a. 2. borttage ved Kogning. a. Fedmen af Kiødet. Det afkogte Fedt. 2. formindske v. Kogning. At a. en Pot Vand til det Halve. 3. koge noget Fast i flydende Ting, indtil det er nok kogt, ell. til Kraften er udkogt. At a. Fisk med

Salt. At a. Grønt, Urter. Naar Spinaten er afkogt i Vand, tillaves den m. Melk og opkoges paa ny. — Afkogning, en. pl. -er.

Afkom, en. ud. pl. [J. Afqvæmi.] Børn og Efterkommere, nedstigende Slægt. Han efterlod sig en talrig Afkom. 2. Yngel, Affødning af Dyr (sieldnere.) 3. Byrd, Herkomst. "Af kongelig A." Vedel. forældet. [i samme Bemærk. Afkomst, ligel. forældet; men br. af S. Staffeldt. "Sin himmelske Afkomst at vise."]

Afkorte, v. a. 1. giøre kortere, forkorte. a. en Tale; a. sit Besøg; a. Ordene i Skrift. 2. afdrage, formindske. a. noget i eens Løn, paa (af) en Regning. = Afkortning, en. Gierningen at afkorte; det, at noget afkortes. Afkortninger i Skrift.

Afkradse, v. a. 1. aftage, borttage ved at kradse eller skrabe. — Afkradsning, en. pl. -er.

Afkredse, v. a. 1. d. s. s. afcirkle. — Afkredsning, en. pl. -er.

Afkride, v. a. 1. afmærke med Krid.

Afkrige, v. a. 1. vinde fra ved Krig. (Men: de faae aldrig afkriget, faae aldrig Ende paa deres Krig.)

Afkrog, en. pl. -e. et afsides Sted, en afsides Egn. I en A. af Huset, af Landet.

Afkrumme, v. a. 1. afbøie noget i en krum Linie. (Moth.) Afkrumning, en.

Afkryste, v. a. 1. d. s. s. afknuge.

Afkræfte, v. a. 1. tage Kraften fra, svække. — Afkræftelse, Afkræftning, en pl. -er. At døe af Afkræftelse.

Afkrænge, v. a. 1. afdrage noget ved at krænge det. a. Klæder, Handsker. — Afkrængning, en.

Afkræve, v. a. 1. d. s. s. affordre.

Afkynde, v. a. 1. giøre bekiendt p. offentlige Steder; kundgiøre, aflyse.

Afkæmme, v. a. 1. borttage ved at kæmme.

Afkøle, v. a. 1. borttage overflødig Varme fra noget ved kølende Midler. At a. Viin. a. sig i et Bad. figurl. a. sin Vrede. — Afkøling, en. pl. -er.

Aflad, en. ud. pl. Ophør, Ophold. uden Aflad. 2. i den catholske Troeslære: Befrielse fra Kirkestraffene og Eftergivelse af al Synd; lige som ogsaa Befrielse fra Skiærsild, p. en vis Tid, ved Pavens Afladsbreve, hvorom t. Foragt bruges: Afladskram og Afladskræmmer (den, som sælger Afladsbreve.) Afladshandel, en. H. med Afladsbreve. Afladspenge, pl. som betales for Aflad; o. fl.

Aflade, v. a. 3. [s. lade. Isl. láta.] lade afløbe. At a. Vandet. 2. afgive, overlade. Dette Land kan a. en betydelig Mængde Korn. 3. lade fare, aflægge. At a. en ond Vane. (V. S. O.)

Aflade, v. n. 3. [som d. forrige.] holde op med; ophøre. (s. lade af.) Han aflod at komme der fra denne Tid. "Sommer og Vinter, Dag og Nat skal ikke a." 2. afstaae fra, lade fare. At a. fra Synden. (D. Bibel.) Afladelse, en. ud. pl. Ophør.

Aflade, v. a. 1. [s. lade. J. hlada.] tømme en Ladning, losse. At a. (losse) et Skib. Moth. 2. affærdige en Skipper med Ladning. = Aflader, en. den, som fragter en Skipper til at føre sine Vare over Søen. (D. Lov.) Afladningssted, et. Losseplads.

Aflande, v. n. 1. lægge fra Land m. et Skib ell. Fartøi. (V. S. O.)

Aflang, adj. [maaskee forvendt af: avet lang. Colding.] mere lang, end bred. En a. Stue; et aflangt Ansigt. = aflangrund, adj. ægrund, oval. Et aflangrundt Bord.

Aflede, v. a. 1. bortlede, give Afløb. At a. en Flod, a. Vandet fra Engen. fig. at a. en fra det Gode, fra Flittighed. 2. i Sproglæren: henføre et Ord til dets Herkomst og Stammeord; udlede. Et afledet Ord (derivatum) ɔ: et O. der har samme Grundbegreb, som et andet, men v. Afledningen modtager et Bibegreb; modsat Stammeord, Hovedord. = Afleder, en. pl. -e. (f. Ex. Lyn-Afleder. Det blev en A. for hans Vrede.) Afledning, en. pl. -er. Vandets, Ordenes A. Afledsord, et. af Nogle brugt for: afledet Ord. (Saaledes: Afledsendelse, Afledsstavelse.)

Aflette, v. a. 1. afløfte. At aflette en Byrde.

Afleve, v. a. 1. (V. S. O.) s. opleve. Han har snart aflevet (er snart ved Enden af sit Liv.) = aflevet, adj. v. udlevet, svækket af Alder, af møisomt, eller uordentligt Levnet.

Aflevere, v. a. 1. [s. levere.] afgive, give fra sig, overgive, overantvorde. — Aflevering, en. pl. -er.

Aflide, v. n. 3. lide hen, forløbe. (sielden.) i det afledne (forløbne, afvigte) Aar.

Afliggende, adj. v. (af det nu ei mere brugel. afligge.) afsides beliggende, fraliggende. a. Steder. — Afliggenhed, en. ud. pl. 1. afsides Beliggenhed. 2. Afstand, Fraliggenhed.

Afligne, v. a. 1. afpasse. a. noget efter Rettesnoren. 2. At a. et Regnskab ɔ: holde Indtægt og Udgift mod hinanden. Afligning, en. pl. -er.

Afliniere, v. a. 1. forsyne med de fornødne Linier eller Streger; afstrege. (hos Moth. aflinie.)

Afliste, v. a. 1. opnaae, faae af een ved List. a. Nogen en Hemmelighed.

Aflive, v. a. 1. stille ved Livet. — Aflivelse, en.

Aflodde, v. a. 1. afdele i Lodder. a. en Jord, en Arv. 2. a. Havets Grund ɔ:

maale dets Dybde ved Loglinie, lodde. (V. S. O.) Aflodning, en.

Aflokke, v. a. 1. faae noget fra een ved at lokke for ham. At a. een et Løfte. 2. afdrage fra ved Lokkemidler. a. een fra sin Tieneste. — Aflokkelse, en. pl. - r.

Aflosse, v. a. 1. stille ved Lasten. (egentl. kun om Skibe.) a. et Skib. Jvf. losse. — Aflosning, en. pl. - er.

Afluge, v. a. 1. borttage ved Lugning. a. Udkrud. — Aflugning, en.

Aflukke, et. pl. - r. et aflukket, ved Væg, Skillerum, Plankeværk afdeelt Sted.

Aflukke, v. a. 1. afdele ved Væg eller Lukkelse. 2. hindre Adgangen til ved Hegn. At a. en Vei. — Aflukning, en. Gierningen at a.

Aflure, v. a. 1. faae noget fra een, erfare noget af een ved Luren og List. At a. nogen en Plan, en Hemmelighed.

Afluttre, v. a. 1. d. s. s. afklare, 1.

Aflyd, en. Mislyd, afvigende, uharmonisk Lyd.

Aflyse, v. a. 2. kundgiøre paa offentl. Steder. At a. en Anordning fra Prædikestolen, p. Kirkestevne. ("Der blev idag aflyst for de Trolovede", bemærker derimod: der lystes for dem sidste Gang.) 2. gienkalde det, som forhen har været offentl. tillyst. At a. en Panteforskrivning. — Aflysning, en. pl. - er.

Aflægge, v. a. 3. [lægge.] lægge fra sig, afgive. At a. en Byrde, et Brev. 2. stille sig ved, lade fare, aflade at bruge. a. en Vane, a. at drikke Brændeviin, a. Kongenavnet. 3. henlægge som afbrugt ell. ubrugeligt (om det, man gaaer i.) At a. Klæder, Støvler. 4. henlægge. Der blev aflagt en vis Sum aarligen t. denne Bestemmelse. 5. lægge for Dagen, fremlægge, iværksætte. At a. Prøver p. Tapperhed, Duelighed. At a. Regnskab, Eed, Besøg, Vidnesbyrd, Taksigelse. 6. vederlægge, belønne. Han blev aflagt med et godt Embede. En Regiering bør aflægge (lønne) sine Embedsmænd anstændigt. Han er godt, ringe aflagt. 5. udslette, frie sig for. a. en Skam, Vanære. (A. S. Vedel.) 7. i Havekonsten: giøre Aflæggere. At a. Nelliker, Jordbær. 8. at a. Bier, optage Sværmen i een eller flere Kuber. = Aflægger, en. pl. - e. Skud af Blomster ell. Træer, som enten bøies fra Stammen i Jorden, for at skyde Rod, ell. løses af og udplantes. — Aflæggelse, Aflægning, en.

Aflægs, adj. afbrugt, gammel, udslidt, udlevet, forældet. En aflægs Skik, Dragt, Klædning. Han bliver gammel og a. Et aflægs (forældet) Ord.

Aflænke, v. a. 1. tage af Lænke. a. en Hund. 2. at a. en Strompe ɔ: lukke Hælen ell. Foden i Knytning paa en vis Maade.

Aflære, v. a. 2. oplære, afrette (om Dyr.) Hunden er aflært til at giøre Konster. 2. nemme en Konst, som en anden kan, ved nøie at give Agt p. Udøvelsen. (s. lære af.) Den Konst, dette Haandgreb har han aflært ham. 3. holde op at gaae i Lære. Drengen har aflært (er udlært.)

Aflæse, v. a. 2. oplæse offentligen. At a. noget fra Prædikestolen. 2. læse til Ende, udlæst. Den første Deel af Bogen fik jeg aflæst. — Aflæsning, en. (langt æ.)

Aflæsse, v. a. 1. stille ved Læsset. a. en Vogn. — Aflæsning, en. (kort æ.)

Afløb, et. pl. d. s. [J. Afhlaup.] Afrinden, Afflyden, Vandets A. 2. Leilighed til at afløbe ell. afrinde. Søen har to Afløb. — Afløbsrende, en. pl. - r. R. hvorigiennem en flydende Ting har Afløb. (ligel. Afløbsgrøft.)

Afløbe, v. a. 3. [løbe.] opslide ved Løben. a. sine Skoe, Strømper. 2. miste ved at løbe. a. Aanden. 3. fuldende i Løb. a. Banen. 4. afvinde ved Løben. a. een et Væddemaal. At a. Veien for een ɔ: løbe ham i Veien. 6. udtrætte ved Løben. At a. sig. Han afløb ham meget snart. (V. S. O.)

Afløbe, v. n. s. løbe af. Vandet er afløbet. Skibet er endnu ikke afløbet (løbet af Stabelen.) figurl. gaae til Ende. "Naar, snart eller seent, vore Aar ere afløbne." Mynster.

Afløbe, v. a. 1. komme Løbe i. At a. Melk. (V. S. O.)

Afløb, en. (s. Lød.) adskillig Farve. En Hest, Oxe med A. (Moth.) s. Aftegn.

Afløfte, v. a. 1. aftage, borttage noget ved at løfte det. At a. Laaget. — Afløftning, en.

Afløne, v. a. 1. betale m. al den fortiente Løn. At a. Haandværksfolk.

Afløse, v. a. 2. løse det, som er bundet paa. 2. fritage een fra et Arbeide, ved at træde i hans Sted, ell. sætte en anden i hans Sted. At a. en Vagt. Han har lovet at a. mig. fig. følge umiddelbar paa. Eet Uheld afløser det andet. 3. erklære fri for Kirkens Band. (D. Lov.)

Afløsne, v. a. s. løsne. — Afløsning, en. pl. - er. 1. det, at een afløses. Vagtens A. 2. Tilkiendegivelse af Synds Forladelse. "Lad mig min Synds A. faae." Kingo. At faae A. i Skriftestolen. A. af Kirkens Band.

Afløve, v. a. 1. skille ved Løvet. Høsten har afløvet Træerne.

Afmaale, v. a. 2. afdele efter et vist Maal. At a. Brænde favneviis. fig. afpasse. a. Arbeidet efter sine Kræfter. 2. beregne, afsætte en Gienstands Maal og Grændser. a. en Leir, a. Planeternes Gang. — Afmaaling, en. pl. - er.

Afmagt, en. ud. pl. Mangel p. Kraft, Vanmagt. "Oldingens A. rørte ei dem." Storm. 2. Daanelse. At falde i A. (Afmagtsalder. Treschow.)

Afmale, v. a. 1. skildre, afbilde m. Farver. fig. beskrive noget p. en livelig, anskuelig Maade. (ogsaa om Phantasiens Forestillinger). — Afmaling, Afmalning, en.

Afmalke, v. a. 1. At afmalke en Ko, stille den ganske ved Melken.

Afmane, v. a. 1. fraraade. (V. S. O.)

Afmarve, v. a. 1. skille ved Marven. (V. S. O.)

Afmaske, v. a 1. skille ved Masken, tage Masken af. (V. S. O.)

Afmaste, v. a. 1. skille ved Masten. Et afmastet Skib.

Afmatte, v. a 1. berøve Kræfterne, giøre kraftløs, udmatte. — Afmattelse, en.

Afmede, v. a. 1. afmaale v. at mede ell. sigte. a. to Steders Frastand.

Afmeie, v. a. 1. afhugge med en Lee. a. Korn. 2. meie Sæden bort fra. En afmeiet Ager. — Afmeining, en.

Afmelde, v. a. 2. gienkalde noget, som var meldt. At a. et Besøg. — Afmeldelse, en.

Afmindelse, S. Amindelse.

Afmægtig, adj 1. som har mistet Legemets Kræfter, kraftløs, svækket. En a. Olding. 2. som intet formaaer, magtløs, vanmægtig. At giøre en a. Modstand. — Afmægtighed, en. ud. pl. d. s. s. Afmagt, 1.

Afmærke, v. a. 1. betegne, adskille ved Mærker. — Afmærkning, en. pl. - er.

Afmønstre, v. a. 1. s. mønstre.

Afnappe, v. a. 1. aftage ved at nappe. — Afnapning, en.

Afnege, v. a. 1. s. opnege.

Afnoppe, v. a. 1. stille ved Nopperne. At a. Tøi, Klæde.

Afnøde, v. a. 2. faae noget af een ved Nøden, ell. ved Tvang, aftvinge. De afnødte ham sit Samtykke.

Afpakke, v. a 1. tage det af, som var pakket paa. At a. sit Tøi. 2. skille ved det, som er pakket paa. At a. en Vogn. — Afpakning, en. pl. - er.

Afpante, v a. 1. fratage ved Udpantning. Det Tøi, Gods, man havde afpantet ham. — Afpantning, en.

Afparere, v. a. 1. s. afbøde.

Afparre, v. a. 1. afdele parviis, samle i Par. At a. Handsker, Strømper. — Afparring, en. pl. - er.

Afpasse, v. a. 1. give noget efter Maal sin rette Størrelse ell. Forhold. At a. en Bielke, Planke. 2. bestemme, indrette nøiagtigen. a. Tiden, a. sine Forretninger. "At Tiden ikke just afpasset blev saa lige." Wessel. — Afpasning, en.

Afpeile, v. a. 1. bestemme, afsætte ved Peiling. a. Skibets Curs. — Afpeiling, en.

Afpensle, v. a. 1. afstrege m. en Pensel. "At a. en Muur med Fuger." Placat 6 Apr. 1813. 2. afbilde m. en Pensel, afmale. — Afpensling, en.

Afperse, v. a. 1. udperse. a. Saften. — Afpersning, en. pl. - er.

Afpidske, v. a. 1. aftage ved Pidskning. a. Huden. 2. pidske tilgavns. Han blev dygtig afpidsket. (part. afpidsket bruges i daglig T. om en meget spædet, tynd, svag Drik. a. Melk, Fløde, Øl. V. S. O.)

Afpikke, v. a. 1. slaae af, tage af ved at pikke ell. smaabanke.

Afpille, v. a. 1. tage af ved at pille. a. Skallen, Barken. (afpillet, i d. Tale, mager, indsvunden, udtæret.) — Afpilling, en. pl. - er.

Afpine, v. a. 2. [pine.] afpresse ved Piinsel. At a. en Forbryder Bekiendelse. 2. uegentlig: afnøde, aftvinge.

Afplanke, v. a. 1. aflukke ved Plankeværk. (Moth.) — Afplankning, en. pl.-er.

Afpluk, et. det, som afplukkes.

Afplukke, v. a. 1. aftage stykkeviis m. Haanden. — Afplukning, en. pl. - er.

Afplyndre, v. a. 1. fratage ved Plyndring.

Afpløie, v. a. 1. borttage, aftage ved Pløining. At a. Jord fra en andens Ager. (Vi have afpløiet, ere færdige m. at pløie.) — Afpløining, en.

Afpolere, v. a. 1. afblanke. — Afpolering, en. pl. - er.

Afpompe, afposte, v. a. 1. borttage v. at pompe eller poste. Alt Vandet blev afpompet.

Afpramme, v. a 1. tage ud af en Pram. Godset bliver afprammet.

Afpresse, v. a. 1. d. s. s. afperse. — Afpresning, en.

Afprikke, v. a 1. afmærke v. Prikker. a. Linier, a. et Mønster.

Afprutte, v. a 1. faae Afslag i Prisen ved at prutte, afstinge. At a. en Mark paa en Alen. At lade sig noget afprutte.

Afprygle, v. a. 1. afbanke m. en Kiep. — Afprygling, en.

Afprædike, afpræke, v. a. 1. afsnakke. (i daglig Tale.)

Afpræg, et. pl. d. s. afpræget Mærke, det som er afpræget. A. af et Stempel. A. af en Mynt i Tin.

Afpræge, v. a. 1. aftrykke et Præg i en Materie, især i Metal. fig. Hans Aand har afpræget sig i dette Værk. — Afprægning, pl. - er.

Afpudse, v. a. 1. tage Ureenlighed af, blanke. a. en Geværlaas. 2. afglatte (en Væg) ved paalagt Kalk. At a. en Muur. — Afpudsning, en.

Afpukke, v. a. 1. afnøde ved Pukken og Trodsen.

Afpuste, v. a. 1. afblæse, puste fra. At a. Støvet.
Afpægle, v. a. 1. afmaale, afdele pægleviis.
Afpæle, v. a. 1. afdele, afmærke ved Pæle. 2. styrke ved nedrammede Pæle. At a. Grunden til en Bygning. — Afpæling, en. pl. -er.
Afqviste, v. a. 1. skille ved Qvistene. At a. et Træ. (J. afqvista.)
Afqvitte, v. a. 1. afdrage, afkorte i Penge, som udbetales. a. et Forskud.
Afraabe, v. a. 2. kalde fra ved Raaben. Man afraabte dem fra Arbeidet.
Afraad, et. pl. d. s. Handlingen at afraade, Raad imod et Forsæt eller Foretagende. Han fulgte ikke mit A. (sielden.)
Afraade, v. a. 1. søge ved Raad at bringe een fra sit Forsæt. Jeg fik ham det afraadet. At a. (raade) een fra at giøre noget. (Jvf. fraraade.)
Afraadne, v. n. 1. (er.) Gaae af ved at raadne. Grenen er afraadnet.
Afrage, v. a. 1. aftage m. Ragekniv. a. Skægget. "Jeg lod ved Paasketid mit Hovedhaar a." Wessel. — Afragning, en.
Afrase, v. n. 1. (har.) holde op med at rase. Han vil vel engang afrase.
Afraspe, v. a. 1. faae af ved at raspe. At a. Brødskorpen. — Afraspning, en.
Afrebe, v. a. 1. afmaale m. Reb. At a. (ell. rebe) en Jord. — Afrebning, en.
Afregne, v. n. 1. (har.) giøre Afregning. afregne m. een. — Afregning, en. en mellemværende Regnings Opgiørelse. At giøre A., komme til A.
Afreise, en. ud. pl. Reisens Tiltrædelse, Bortreise. I Afreisens Dieblik. Jeg fik ham ikke i Tale før hans A.
Afreise, v. n. 1. (er.) begive sig paa Reisen fra et Sted. (sielden uden i part. pass.) For en Time siden er han afreist (reist.) Han afreiste herfra til Søes.
Afrense, v. a. 1. rense fuldkommen. Haven er endnu ikke afrenset. "Den afrenser al Synd." D. Bibel. — Afrensning, en.
Afrette, v. a. 1. oplære i Færdigheder og Øvelser (om Dyr.) a. en Jagthund til noget. (Om Mennesker i en ikke god Betydning. Han afrettede Drengen til at stiæle. afrettet paa Skielmsstykker.) — Afrettelse, en.
Afride, v. a. 3. [ride.] fordærve ved at ride. Rytteren havde reent afredet sin Hest. En gammel, afreden Hest. 2. afgrændse til Hest. At a. et Markeskiel.
Afrids, et. pl. d. s. afridset Udkast, Aftegning. At giøre A. til et Maleri, t. et Huus. At tage et A. af noget.
Afridse, v. a. 1. ridse en Figur, som den skal være. a. en Grundtegning. 2. aftegne med Ridsepen eller Blyant. —
Afridsning, en. pl. -er. 1. Handlingen at afridse. 2. d. s. s. Afrids.
Afringe, v. a. 1. afkalde ved at ringe. At a. Mandskabet (fra Arbeide.) 2. at a. Sviin ɔ: tage Ringen af, som var sat i Næsen p. Svinet.
Afrive, v. a. 2. [rive.] 1. splitte, skille fra ved at rive. (oftest i part. pass.) a. et Stykke; et afrevet Blad af en Bog. 2. rive med en River ell. paa et Rivejern. At a. en Farve med Vand. afrive en Brødskorpe. 3. i Bygningsk. At a. en Muur, jævne, glatte den ved Rivning. 4. bortrydde m. en Rive. a. Høet p. en Eng. — Afrivning, en.
Afrode, v. a. 1. fordærve, borttage ved at rode.
Afroe, v. a. 1. komme forbi ved at roe hastigere. Vi afroede snart de andre Baade. (V. S. O.)
Afrulle, v. a. 1. tage noget af, der var rullet paa. Kortet paa denne Stok maa afrulles.
Afrunde, v. a. 1. giøre noget rundt, især ved at borttage Kanter eller Ujævnheder. Kuglen er ikke ret afrundet. Kanterne p. Bordet maae afrundes. fig. at afrunde en Periode ɔ: giøre den mere flydende, vellydende. — Afrunding, en.
Afruske, v. a. 1. tage af ved at ruske. — Afruskning, en.
Afruste, v. n. 1. (er.) gaae af, ædes bort ved Rust. Det fine Arbeide i Staalet er afrustet.
Afryd, et. ud. pl. det, som afryddes, afrenses; Levning af Foder, som Qvæget vrager.
Afrydde, v. a. 1. borttage ved Rydning, bortrydde; rense ved Rydning. At a. Steen, Ukrud. a. en Mark. — Afrydning, en. pl. -er.
Afryge, v. a. 3. [ryge.] lade bortdunste ved Ild. (i Chemien.) V. S. O. — Afrygning, en.
Afrykke, v. a. 1. tage af ved at rykke. a. en Green, en Blomst. — Afrykning, en.
Afryste, v. a. 1. komme noget til at falde af v. at ryste. "Op, Helt, afryst dine Lænker." Hertz. — Afrystning, en.
Afrøge, v. a. 1. udrøge; røge tilstrækkeligt. Kiødet er ikke afrøget. At a. en Pibe. (Har du snart afrøget? ɔ: er du snart færdig m. at røge.)
Affadle, v. a. 1. skille ved Sadelen. At a. en Hest. — Affadling, en.
Affagn, et. pl. d. s. Rygte, almindeligt Sagn. Der gik A. om, at han var død. (sielden.)
Affamle, v. a. 1. sanke fra, pille fra.
Affanke, v. a. d. samme som affamle.
Affave, v. a. 1. afskære m. en Sav. At a. en Green. — Affavning, en. pl. -er.
Affavn, et. pl. d. s. [maaskee af J. of,

meget, formeget; eller af Talem. "der gaaer Savn af."] føleligt Savn. Et stort Afsavn. At have A. efter noget. (Moth.)
Afsee, v. a. 3. [see.] miste af Syne. (om den, hvis Selskab man ei kan undvære.) Hun kan ikke a. Barnet en Time.
Afseile, v. n. 1. (er.) gaae under Seil fra et Sted. Skipperen, Skibet er afseilet. — Afseiling, en. Skibet stødte p. Grund ved Afseilingen.
Afsende, v. a. 2. lade afgaae, bortsende. Budet er afsendt. a. et Brev m. Posten. = Afsender, en. den, som afsender noget. — Afsending, en. pl. - er.
Afsidder, en. pl. - e. d. s. s. Afbygger. (V. S. O.)
Afside, en. affides, afliggende Sted. Jeg boer hellere ved en A. end lige ved Veien. At kalde een hen til en A.
Afsides, adv. paa et afliggende Sted. At boe afsides fra andre Folk. 2. i Eenrum, for sig selv. Lad os gaae a. = adj. afliggende, langt fraliggende. Et a. Sted, en a. Egn af Landet.
Afsie, v. a. 1. fraskille det Tynde ved en Si. At a. Havresuppe. — Afsiening, en.
Afsige, v. a. 3. [sige.] 1. tilbagekalde det, som var berammet ell. bestilt. a. et Selskab. a. en Vogn, som var tilsagt. a. et Tidsskrift (som man holdt.) 2. lade fare; fornegte. a. sine Lyster. "a. sine forrige Synder." Mynster. a. Kiætteri. afsige sig m. en Bestilling, m. et Embede. 3. give Afslag. a. sine Friere. (A. S. Vedel.) 4. afsige en Dom ɔ: forkynde den. 5. En afsagt (erklæret, aabenbar) Fiende. — Afsigelse, en. pl. - r.
Afsigt, en. En afsagt Dom, Kiendelse, Erklæring. (D. Lov.)
Afsigte, v. a. 1. skille fra v. en Sigte. — Afsigtning, en.
Afsindig, adj. og adv. som har mistet Forstandens Brug, er gaaet fra Forstanden, vanvittig. — At handle afsindigt, bære sig a. ad, som en Afsindig. — Afsindighed, en. ud. pl. Tilstanden, at være a. "A. er Mangel p. Forstand; Raseri Forvirring i Forstanden." Sporon.
Afsive, v. n, 1. (er.) rinde langsomt af eller ud. Vandet, som var i Tønden, er afsivet.
Afsiæle, v. a. 1. skille ved Livet. (sielden uden i part. pass.) Det afsiælede (døde) Legeme.
Afskaffe, v. a. 1 føre af Brug, ophæve. a. en Skik, Lov, Misbrug. Jeg har afskaffet min Huusholdning. 2. give Afsked. a. overflødige Betiente. = Afskaffelse, en. (V. S. O.)
Afskage, v. a. 1. giøre et Tov løst og frit. (Skibsord.) J. skaka, ryste, støde.
Afskakke, v. a. 1. give en Skraahed, giøre skakt.

Afskalle, v. a. 1. skille ved Skallen. — Afskalling, en. pl. - er.
Afskave, v. a. 1. afskrabe. [jvf. skave.] — Afskav, et. ud. pl. Det som afskaves, er afskavet. — Afskavning, en.
Afsked, en. ud. pl. Tilladelse, ell. Befaling at forlade en Tieneste. At give en Karl, Tiener A. 2. Forløvelse fra et Embede, ell. fra Krigstieneste. At begiere, tage sin A. fra et Embede, en Post. Han har faaet sin A. i Naade, i Unaade. Karlen har udtient og i Aar faaet sin A. 3. d. s. s. Afskedsbrev, Pas. Han foreviste sin Afsked. 4. Farvel, Afskedshilsen. At tage A. med Nogen. Tage Afsked fra, mere uegentligen: forlade. f. Ex. jeg har taget A. fra Landet. Han har nu reent taget A. fra Hoffet, fra Verden. — til A., adv. ved Skilsmissen, inden man skilles ad. At omfavne hinanden, at drikke et Glas sammen til A. = Afskedsbesøg, et. B. som giøres f. at tage A. Afskedsblik, et. det sidste Blik før man skilles ad ell. forlader noget. "Naar jeg mit A. til Jorden sender." Rein. Afskedsbrev, et. 1. Brev, Document, hvori een meddeles Afsked. 2. Brev, hvori man skriftlig tager Afsked med een. Afskedsdag, en. Dag p. hvilken man tager A. Afskedsdigt, et. D. forfattet i Anledning af eens Bortreise. Afskedsgilde, et. G. som holdes til Afsked, i Anledn. af Bortreise. At give et A. (Saaledes: Afskedshilsen, Afskedsmaaltid, Afskedsord, -prædiken, -sang, -tale, -time, o. fl. a.)
Afskedige, v. a. 1. [T. verabschieden.] 1, forløve, give Afsked. 2. affærdige, give Besked. a. et Sendebud med mundtligt, skriftligt Svar. — Afskedigelse, en.
Afskeie, v. n. 1. (har.) afvige. a. fra Sandhed, fra den rette Tro. — Afskeielse, en. pl - r. (V. S. O.)
Afskibe, v. a. 1. udskibe (som er mere brugeligt.)
Afskienke, v. a. 1. skienke Alt af et Kar. Vinen, al Vinen er afskienket.
Afskifte, v. a. 1. d. s. s. skifte, afdele.
Afskikke, v. a. 1. affende.
Afskildre, v. a. 1. afmale, aftegne. (egentl. og figurl. a. Lasternes Følger.) — Afskildring, en. pl. - er.
Afskille, v. a. 1. adskille, afsondre, fraskille. (D. Bibel.)
Afskokke, v. a. 1. aftælle, afdele skokkeviis. (V. S. O.)
Afskolde, v. a. 1. aftage ved at skolde, afskolde Haarene p. et Sviin.
Afskove, v. a. 1. skove ell. fælde Træer, saaledes at ingen bliver tilbage. At a. en Hugst.
Afskovle, v. a. 1. aftage, bortkage m. en Skovl.

Afskrab, et. ud. pl. det, som afskrabes.
Afskrabe, v. a. 1. tage af ved at skrabe. a. Barken af et Træ. — Afskrabning, en.
Afskrift, en. pl. - er. det, som er afskrevet efter noget; Gienpart, Copie. At tage Afskrift af et Brev.
Afskrive, v. a. 3. [skrive.] 1. skrive ligelydende efter noget, tage Gienpart af, copiere. a. et Haandskrift. 2. tegne een for det han har betalt; føre ham det betalte til gode. a. en Bonde for Skatter. a. noget paa en Regning. 3. skrive til Ende. Jeg fik ikke Brevet afskrevet. = Afskriver, en. pl. - e. den, som afskriver noget. — Afskrivning, en.
Afskrubbe, v. a. 1. tage af ved at skrubbe. — Afskrubning, en.
Afskrue, v. a. 1. aftage det, som var paaskruet, ved at skrue tilbage.
Afskræk, en. ud. pl. Skræk, hvorved man afskrækkes fra noget. (Schytte.)
Afskrække, v. a. 1. afholde fra noget ved Skræk; skræmme. Han lod sig ved Trudsler a. fra sit Forsæt. — Afskrækkelse, en. (V. S. O.)
Afskrælde, v. a. aftage ved at skrælde; skille ved en tynd Skal. a. Skallen paa et Æble. Kartoflerne maae først afskrældes (skrældes.)
Afskuffe, v. a. 1. rense, borttage ved at skuffe. a. en Gang, a. Ukrud.
Afskum, et. pl. d. s. de sletteste, meest fordærvede af en Folkeklasse. Afskummet af Pøbel. 2. et enkelt slet, i høi Grad fordærvet Menneske. Et Afskum af Folk. Han er et A., et A. af et Menneske. (den egentl. Bemærkelse: noget som er afskummet, bruges ikke.)
Afskumme, v. a. skille ved Skummet, ell. ved Fløden. afskummet Melk. — Afskumning, en. pl. - er.
Afskure, v. a. 1. borttage ved at skure. — Afskuring. en.
Afsky, en. ud. pl. en med den høieste Grad af Modbydelighed blandet Ulyst, Uvillie til en Person ell. Ting. At fatte, faae, bære, have A. for noget. A. for Mad, Lægemidler. Hendes Kiærlighed til ham gik over til Ligegyldighed og Modbydelighed, tilsidst endog til A. (jvf. Had.)
Afskyde, v. a. 3. [skyde.] d. s. s. affyre. a. en Bøsse. 2. udkaste ved Skud. a. en Piil, a. en Kugle mod et Skib. (jvf. skyde af.) 3. borttage, berøve v. at skyde. Hans Arm blev afskudt.
Afskye, v. a. 1. føle den høieste Modbydelighed for, Ulyst til. At a. en Person, a. Lasten. — afskyelig, adj. som opvækker, fortiener Afsky, vederstyggelig; i høi Grad modbydelig. — Afskyelighed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være afskyelig. 2. pl. - er. afskyelig Gierning; eller det, der synes een saa. Denne Skik er mig en A. (Vederstyggelighed.)
Afskygge, v. a. 1. kaste Skyggetræk, vise Billedet af noget i en Skygge. "Men blot dit Legems ydre Glands afskygger jeg dig her." Bagg. Jo fiernere Gienstanden er, desto større afskygges den. Bygningen afskygger sig i Vandet. 2. give, frembringe Skygge; danne Grader i Skygningen. (om Malning.) At a. en Tegning, et Maleri. 3. fig. At a. Tankerne (i Ord, Udtryk.) "Til at afbilde eller rettere, at a. Tankerne selv i Ordenes Lyd." Carstens. — Afskygning, en. pl.-er. (Afskygninger i et Maleri: Farvernes og Skyggernes Overgange. fr. nuances. M.)
Afskyl, et. ud. pl. det, som afskylles ved Vandets Løb.
Afskylle, v. a. 1. borttage, bortføre ved Skyllen ell. Vandløb. Al Ureenlighed i Karrene maa afskylles. Bølgerne have afskyllet Jorden fra Klinterne. — Afskylling, en. pl. - er.
Afskyrd, en. ell. Afskør, et. Afskæren. (i Lovsproget.) 2. noget som er afskaaret. (Moth.) forældet. S. Skyrd.
Afskæfte, v. a. 1. skille ved Skæftet. At a. en Bøsse.
Afskære, v. a. 3. [skære.] skille fra med et skærende Redskab. a. Haaret. Et afskaaret Stykke. (s. skære af.) fig. at a. et Bogstav fra et Ord. En brat afskaaren Klippe. 2. fig. hindre, betage, formene. At a. Fienden, en beleiret By Tilforsel. Alt Haab blev mig afskaaret. 3. I Lands og Sø-Krig: skille Tropper ell. Skibe fra Hovedstyrken, og derved undertiden nøde dem til at overgive sig. Dette Regiment blev afskaaret fra Fæstningen. — Afskæren, Afskæring, en.
Afslaae, v. a. 3. [slaae.] bringe af ved at slaae. Det er afslaaet med en Hammer. 2. slaae Græsset p. et Stykke Jord. Engen er afslaaet (slaaet.) 3. forjage, tilbagedrive en angribende Fiende. a. et Angreb. Stormen blev afslaaet. 4. ikke ville modtage, forkaste. a. et Tilbud. Han afslog de tilbudte Betingelser. 5. negte. a. en Bøn, en Begiering. Han afslog at overgive sig.
Afslag, et. pl. d. s. 1. Negtelse, Forkastelse. (J. Afsögn.) Han fik A. paa sin Ansøgning, Begiering. 2. Afkortning, Nedsættelse i Skyld ell. i en fordret Priis. At give A. i Skat, Landgilde, i en Fordring. 3. Gierningen at afslaae, drive tilbage. Efter dette Afslag vovede Fienden intet nyt Angreb.
Afslette, v. a. 1. udslette. a. Synden. (Taussen.)
Afslibe, v. a. 3. [slibe.] 1. borttage v. Slibning. a. Kanterne, Rusten. 2. slibe, glatte noget heel over. Søen har afslebet

disse Stene ved at rulle dem. 3. fig. om Culturens Virkning p. Mennesket. Denne udvortes Raahed vil Opdragelse og Dannelse afslibe. — Afslibning, en. pl. -er.

Afslid, et. ud. pl. det, at noget afslides.

Afslide, v. a. 3. [slide.] borttage ved Slid, ved megen Brug, ell. ved Gniden og Riven. (ogsaa i St. for udslide. Afslidte Klæder, Skoe.)

Afslikke, v. a. 1. aftage med Tungen, ved Slikken.

Afslime, v. a. 1. aftage Slimet, rense for Sliim.

Afslutte, v. a. 1. giøre fuldkommen, endelig Slutning paa. At a. en Regning, et Regnskab. 2. løse af Baand og Lænker. a. Fangerne. (V. S. O.) — Afslutning, en.

Afslæbe, v. a. 2. d. s. s. udslæbe.

Afsløre, v. a. 1. borttage Sløret fra. ogsaa fig. At a. Hykleren. — Afsløring, en.

Afsmag, en. ud. pl. 1. en fra den naturlige afvigende Smag ved noget; en noget fordærvet, ubehagelig Smag. Kiødet har en A. Denne Mad har en A. 2. unaturlig Smag i Munden. 3. Ulyst, Lede, Modbydelighed. At faae A. for et Arbeide, Forretninger. At have A. for Mad.

Afsmagende, adj. v. som har en Afsmag.

Afsmelte, v. a. 1. bringe ud af ved Smeltning, smelte reent. At a. Svinefedt.

Afsmigre, v. a. 1. faae af een ved Smigren. a. een et Løfte.

Afsmøge, v. a. 1. smøge af, krænge af. (s. smøge.)

Afsnakke, v. a. 1. faae af een ved Snak og Overtalelse. a. een et Løfte, en Foræring. 2. faae een fra noget ved Forestillinger og Overtalelse. Jeg fik ham endelig afsnakket fra dette Forsæt. Ingen kan a. ham denne Indbildning.

Afsnit, et. pl. d. s. noget som er afskaaret. A. af en Cirkel, Bue. 2. Afdeling, Part, især i et Skrift.

Afsnitte, v. a. 1. afskære med et Snit. (s. snitte.) = Afsnitten, en. Gierningen at snitte af. Afsnitting, en. pl.-er. Snitsling. (Langebek.)

Afsnoe, v. a. 1. afløse det som var snoet om eller paa.

Afsnore, v. a. 1. afmaale, afsætte m. en Snor.

Afsnylte, v. a. 1. faae af een v. Snylten. a. een et Maaltid Mad.

Afsod ell. Afsaad, et. ud. pl. det, som er afsødet. (Decoctum.) Moth.

Afsondre, v. a. og rec. 1. adskille, fraskille. At a. Begreber. At a. sig fra menneskeligt Selskab. — Afsondring, en. pl. -er. "Overtroisk A. fra Verden." Mynster. Begrebers A. (Abstraction.) (tydske Ord, som nu ere i hyppig Brug.

Affone, v. a. 1. giøre fyldest for, oprette. At a. en Forseelse med Pengestraf. En saadan Misgierning kan aldrig affones. Hun affonede sin Brøde ved Anger og et gudfrygtigt Levnet. — Affoning, en. pl -er.

Afspade, v. a. 1. aftage m. en Spade. a. Græstørv.

Afspare, v. a. 1. faae tilovers fra ved sparsom Brug. Disse Penge har han afsparet fra sine Fornødenheder. Afsparede Timer.

Afsparke, v. a. 1. faae af, kaste af v. at sparke. At a. Dynen.

Afspeile, v. a. 1. bringe tilsyne i et Speil, danne Billedet af noget i et Speil. (Baggesen.) fig. I dette Træk afspeiler hans Charakteer sig. — Afspeiling, en.

Afspidse, v. a. 1. tilspidse. (V. S. O.)

Afspinde, v. a. 3. [spinde.] tomme v. Spinden; giøre Spind færdigt. Hun har afspundet sin Teen. Hørren er afspunden.

Afspire, v. n. 1. (er.) udspire; afstamme.

Afspise, v. a. 2. opspise. Al Maden blev afspiist. 2. a. een med noget, give een (ringe Kost) at spise. Han afspiste os (spiste os af) med et Smørrebrød. fig. affærdige. At a. een med Snak, med tomme Løfter. (At have afspiist, have endt Maaltidet.)

Afsplintre, v. a. 1. afrive, borttage i Splinter. Et fra Masten afsplintret Stykke Træ.

Afspole, v. a. 1. bringe af ved at spole ell. vinde af Spolerne. At afspole Garn. — Afspoling, en.

Afspring, et. pl. d. s. Sidespring. Haren giorde mange A. 2. Afkom. (sielden.)

Afsprungen, part. som er sprungen af.

Afsprænge, v. a. 2. komme noget ved Magt til at springe fra. At a. et Klippestykke.

Afsprætte, v. a. 1. løsne det, som var paasyet, sprætte fra. (s. sprætte, 2.)

Afspænde, v. a. 1. løsne, aftage det, som var spændt ell. paaspændt. At a. en Bue. a. sine Skoe. (jvf. spænde af.) — Afspænding, en. pl. -er.

Afspændig, adj. ulydig, oprørsk. (efter det T. abspånstig.) V. S. O.

Afspærre, v. a. giøre utilgængelig, aflukke. At a. alle Veie for een.

Afspøle, v. a. 1. afskylle, aftoe ved at øse Vand paa.

Afstaae, v. a. 3. [staae.] overlade, aftræde, oplade, frafalde. Han afstod Gaarden til sin Søn. At a. sit Embede, sine Rettigheder til een. At a. sin Tiltale i en Sag. (Hvitfeldt.) — Afstaaelse, Gierningen at afstaae, Aftrædelse.

Afstaae, v. n. 3. aflade, fratræde. At a. fra et Forsæt, Forehavende.

Afstable, v. a. 1. afdele i Stabler.

Afstage, v. a. 1. skyde fra ved Hielp af Stager. a. en Pram fra Landet. 2. afmærke ved opreiste Stager. At a. en Vei.

Afstamme, v. n. 1. (er.) nedstamme, have sit Udspring af. Disse Sprog afstamme fra det latinske. = **Afstammelse**, en. (T. Rothe.) **Afstamning**, en. pl.-er. "Ordenes A. ell. Overgang fra eet Sprog til et andet." N. Petersen dansk Orddannelses-Lære.

Afstand, en. Frastand. Solens Afstand fra Jorden.

Afsted, adv. fra Stedet. Gaae, komme, ile, løbe a. 2. frem, fremad paa sin Vei. Ingen kan komme a. paa denne Vei. At komme a. med et Arbeide (have Fremgang dermed.) 3. til Veie. At komme Ondt afsted. 4. Som Udraabsord: Afsted! Afsted med dig!

Afstede, v. a. 1 og 2. sende afsted; affærdige. a. Bud til een. a. Beretning om noget. (V. S. O.)

Afstedkomme, v. a. 3. [komme.] skaffe, tilveiebringe. (D. Lov.) 2. overkomme, formaae. "Saamange de kunne afstedkomme." (D. Lov.) 3. forvolde, foraarsage, være Aarsag t. At a. Ulykke. (Schytte.)

Afstemning, en. Stemmegivning. Da det kom til Afstemning.

Afstik, et. pl. d. s. Aftryk i Kobber, Kobberstik. (V. S. O.)

Afstikke, v. a. 3. [stikke.] afmærke, afsætte ved Stik, eller ved at sætte Stager. A. Punkter med Passeren paa Papiret. A. en Linie p. Marken. At a. Tørven med Spaden. fig. "Vi, som ingen Tid vide, hvor lang en Bane der er afstukken for os." Rahbek. = **Afstikker**, en. brugel. i den Talem.: At giøre en A. af sig ɔ: snige sig bort fra et Lav eller Selskab. — **Afstikning**, en. pl. - er.

Afstikkende, adj. v. uliig. uharmonisk; om Farver, ell. om Gienstande, hvis Forskiellighed ved deres Nærhed falder meer i Oinene. En a. Farve, Dragt. Hvor a. er denne Pragt v. Siden af saa stor Tarvelighed. (s. stikke, B. 2.)

Afstille, v. a. 1. sagtne, stille, bilægge. a. et Oprør. a. Sager og Trætter. (Hvitfeldt.) forældet. (jvf. v. n. stille af.)

Afstive, v. a. 1. giøre stiv. a. en Kiole i Livet med Fiskebeen. 2. styrke, ved at sætte Stivere til. a. en Væg, et Plankeværk. — **Afstivning**, en.

Afstraffe, v. a. 1. revse, fuldbyrde Straffen p. een. Den Skyldige blev afstraffet. — **Afstraffelse**, en. pl. - r.

Afstrege, v. a. 1. afmaale, afmærke v. Streger. 2. udmærke v. Streger. a. (indstrege, understrege) noget i en Bog. 3. forsyne m. Streger. a. en Regnskabsbog, Nodebog. — **Afstregning**, en.

Afstride, v. a. 3. [stride.] giøre een noget stridigt. Ingen kan a. ham denne Fortieneste.

Afstrigle, v. a. 1. tage af m. Striglen.

Afstryge, v. a. 3. [stryge.] afviske, stryge bort. En afstrøgen Skieppe (hvoraf Overmaalet er borttaget m. et Strygholt.) 2. hvæsse ved at stryge. a. en Ragekniv. 3. give den første Malning. At a. en Væg med Liimfarve. — **Afstrygning**, en. pl. - er.

Afstrøg, et. ud. pl. det, som afstryges. f. Ex. Overmaal af et Maalekar.

Afstudse, v. a. 1. forkorte v. at studse, skære af. a. Haaret. a. Ørene paa en Hund.

Afstumpe, v. a. 1. giøre stumpet ved at skære af. afstumpede Klæder. — **Afstumpning**, en.

Afstympre, s. lemlæste, stympre.

Afstyrte, v. a. 1. tømme ved at styrte ud. a. en Kornsæk p. Loftet.

Afstævne, v. a. 1. afkappe, stævne.

Afstøbe, v. a. 2. efterligne, eftergiøre Formen af et Legeme v. at støbe over det. At a. en Billedstøtte i Gips, a. en Mynt i Bly. — **Afstøbning**, en. pl. - er. Gierningen at a. 2. et afstøbt Billede, en afstøbt Efterligning. A. af en Statue.

Afstøde, v. a. 2. faae af ved at støde. **Afstøden**, **Afstødning**, en. — **Afstøder**, en. Afviser v. en Port, ell. ved et Hiørne. (Moth.)

Afstøve, v. a. 1. rense for Støv. — **Afstøvning**, en. pl. - er.

Afsuge, v. a. 1. drage ud ved at suge. a. Blodet. 2. i Havekonsten: pode en Qvist af et Træ i et andet, uden at afskære den, før den er voxet fast i Podestammen. ablactare. = **Afsuger**, en. En afsuget Podeqvist. At tage Afsugere af et Træ. — **Afsugning**, en.

Afsvale, v. a. 1. d. s. s. afkøle. "Vasked — i det afsvalede Vand Gudindens deilige Fødder." Øhlenschläger.

Afsvide eller **afsvie**, v. a. 3. [svide.] afbrænde. (sielden og kun i part. pass. s. svide af.) 2. fordærve v. for stærk Varme (ell. ved en lignende Virkning af Kuld.) Kornet er reent afsvedet ved den stærke Hede (ved Nattefrost.) V. S. O.

Afsvovle, v. a. 1. forsyne (Kar) med Svovl, ell. lade giennemtrækkes af Svovldamp. At a. et Viinfad.

Afsværge, v. a. 3. [sværge.] affige, frasige sig ved Ed. a. sin Religion. a. vildfarende Meninger. a. alt Samfund med nogen. = **Afsværgelse**, en.

Afsyde, v. a. 3. [syde.] d. s. s. afkoge. — **Afsydning**, en. pl. - er.

Afsynge, v. a. 3. br. undertiden overflødigen for: synge, naar Talen er om offentlig ell. høitidelig Sang af flere. At a. en Sang, en Cantate.

Affynke, v. a. 1. d. f. f. affænke. — Affynkning, en. pl. – er.

Affælde, v. a. 1. borttage ved at fælde. a. Klid fra Melet.

Affælge, v. a. 3. [fælge.] fælge det fidste, Alt hvad der fkal fælges. Vinen var affolgt (bortfolgt) da jeg kom. (V. S. D.)

Affænke, v. a. 1. i Biergværker: fordybe en Grube, fom er i Arbeide. — Affænkning, en. pl. – er. Handlingen at a. 2. den derved frembragte Fordybning.

Affæt, et. pl. d. f. Afbrydelfe af en fkraa Flade ved et plant ell. jævnt Sted; Affætning. A. paa en Trappe (Hvileplads), paa en Havebakke (Terraffe.) I St. for dette har man brugt det T. Affats. ("Affæt i en Have" forhøiet, og indfattet Blomfterbed. Moth.) 2. Affæt p. Ploven: det i Løbet befæftede Træ, fom Plovmanden med fin venftre Haand holder paa. (Moth.)

Affætte, v. a. 3. [fætte.] fætte hen for fig felv, tilfide (fætte af.) 2. ftille ved en Værdighed eller Betiening. Han blev affat fra fit Embede. 3. fælge, forhandle. At a. fine Varer. Jeg har affat mit hele Forraad. 4. i Chirurgien: ftille fra Legemet ved fkærende Redfkaber. a. et Been, en Finger. 5. afridfe hvad der hører til og findes paa et Kort ell. en Grundtegning; afmærke Skiel og Grændfer paa opmaalt Jord. At a. en Byes Marker p. Kortet. Herredsgrændferne ere ikke affatte p. dette Kort. At a. (afftikke) Skiellet imellem to Jordlodder. 6. udvikle, efterlade fig. (om Vædfker og chemifke Opløsninger.) Der affætter fig et Bundfald. Denne Opløsning affætter et Salt. 7. a. et Ark, en Side (i Bogtrykk.) fætte heelt ud. = Affætning, en. pl. - er. Gierningen at affætte. (1. 3. 4. 5. 6.) 2. Aftræk. Afgang. (om Kiøbmandsvare og Sælgere.) Han har megen A. paa fine Klædevarer. Dette Tøi finder ftærk A. 3. d. f. f. Affæt. — Affættelfe, en. Gierningen at affætte. 2. En Embedsmands Affættelfe (fielden i nogen anden Bem.) — affættelig, adj. fom kan fælges, finder Affætning. Deraf: Affættelighed, en. ud. pl.

Afføð, et. S. Affod.

Aftag, et. ud. pl. Aftagen, Aftagelfe. Maanen er i A. (V. S. D.)

Aftage, v. a. 3. [tage.] tage noget fra Stedet, fom det var paa. (tage af.) a. Hatten. Barken er aftagen. a. Pletter, Vorter, med noget. 2. affkaffe. (D. Lov.) — Aftagelfe, Aftagen, en. Gierningen at aftage.

Aftage, v. n. 3. formindfkes, blive ringere, fvækkes. Hans Kræfter, Hukommelfe er meget aftagen. Handelen, Næringen er aftagen. (fom oftest i part. pass. ellers: tage af.) — Aftagelfe, Aftagen, en. Det, at aftage, at formindfkes. (Aftagende, et. Maanen er i Aftagende, i Næ.)

Aftakke, v. a. 1. give Affked, lade fare. a. Krigsfolk, Officerer, Matrofer. (jvf. takke af.) — Aftakke, Aftakning, en.

Aftakle, v. a. 1. ftille ved Takkeladfen. a. et Skib, en Flaade. — Aftakling, en.

Aftale, en. pl. – r. [I. Aftal.] det, man ved Samtale enes om, beftemmer, forefætter fig; indbyrdes Tilfagn, Overeenskomft. At giøre A. med een om noget. Det er en A., det var A. imellem os. Dette er imod Aftale. Jeg kommer nu efter Aftale.

Aftale, v. a. 2. beftemme, afgiøre, komme overeens om ved Samtale. Vi have aftalt, at mødes. At a. Tid og Sted til noget. Et aftalt Møde. 2. afgiøre, bilægge ved mindelig Samtale. En aftalt (afgiort, bilagt) Sag. (Hvitfeldt.)

Aftappe, v. a. 1. lade flydende Ting igiennem et Taphul løbe af Tønder og andre Kar. At a. Øl. Vinen er aftappet paa Flafker. fig. at a. Blod. 2. tømme ved Aftapning. Karret er aftappet. — Aftapning, en.

Aftegn, et. pl. d. f. et udmærkende Tegn, færd. i Dyrs Farve, hvorved man i Befkrivelfe kan betegne det. A. hos Heften (Blis, affarvet Man, Sokker, m. m.)

Aftegne, v. a. 1. foreftille ved Tegning eller Malning. At a. en Perfon; a. noget paa Papir. — Aftegning, en. Gierningen at a.

Aften, en. pl. – er. [I. Aftan.] Dagens Ophør og Overgang til Natten. "Dagen flipper bort og det bliver Aften." D. Bibel. Fra Morgen til A. (hele Dagen.) Om Aftenen. (vesperi) (Ogfaa uden Partikel. Køerne malkes Morgen og Aften. "Jeg vil klage Morgen og A." D. Bibel.) Ved Aftens Tid, mod Aftens Tid. (D. Bibel.) Mod Aften, henimod A., ad A. I Aften (hodie vesperi.) I Aftes, i Gaar Aftes (heri vesperi.) I Forgaars Aftes. I Morgen Aften. Ud paa Aftenen. Til Aften eller til Aftens (til Aftensmaaltid. At faae Grød t. Aftens, byde een til Aften.) God Aften! (Hilfen om Aftenen.) fig. Livets Aften, Alderdommen. 2. i Sammenf. Aftenen og Eftermiddagen før en Feftdag. Paafke-Aften. St. Hans-A. Jule-Aften ꝛc. = a) Aftenarbeide, et. A, fom foretages om Aftenen. Aftenbakke, en. pl. – r. Flaggermuus. Aftenbløde, en. ftærk Aftenregn. Aftenbøn, en. fom holdes, læfes om Aftenen. Aftendug, en. D. fom falder om Aftenen. Aftenfugl, en. i Naturhift. en Claffe af Sommerfugle, der meft flyve om Aftenen. (Sphinx.) Af-

tenføde, en. Aftensmad. Aftengiest, en. som bydes t. Aften. Aftengift, en. Foder, som gives Qvæg om Aftenen. Aftenglands, en. Glands af Aftenrøden. (Oehlenschl.) Aftengrød, en. G. som spises t. Aftensmad. (Holberg.) Aftenklokke, en. som ringes ved Solens Nedgang og Aftenens Begyndelse. Aftenkulde, en. K. som fornemmes om Aftenen. Aftenkøle, Aftenkøling, en. sval Luft om Aftenen. Aftenlandskab, et. en Egn, seet om Aftenen. 2. et Landskabsmaleri, der forestiller en saadan Egn. Aftenluft, en. Luftens Beskaffenhed om Aft. Aftenly, et. Ly (Hvile, Ro) som nydes om Aftenen efter Dagens Byrde. (Tullin.) Aftenlystighed, en. L. som holdes om Aftenen. Aftenmaal, et. det Maal, ell. den Mængde af Melk, som Køer give om Aftenen. Aftenmand, en. den, som godt kan vaage silde om Aftenen og ud paa Natten. Aftenmelk, en. som malkes om Aftenen. Aftenmesse, en. M. der holdes om Eftermidd. eller mod Aften; Aftensang. (Oehlenschl.) Aftenmørke, et. Mørket, som falder paa om Aft. Aftenregn, en. ud. pl. Aftenrøde, en. ud. pl. det Røde i Horizonten ved Solens Nedgang. Aftensang, en. 1. S. som synges om Aft. Aftenpsalme. 2. Gudstieneste, som holdes om Eftermiddagen. (i Modsætn. til Froprædiken og Høimesse.) Deraf: Aftensangspræst, en. som prædiker kun til A. o. fl. Aftenskumring, en. S. efter Solens Nedgang. Aftenskygge, en. S. som falder om Aft. Aftensol, en. Solen i sin Nedgang. Aftenspise, en. 1. Aftensmad. 2. Mad, som passer sig om Aft. Aftenstierne, en. Planeten Venus, naar den om Aft. er synlig. Aftenstund, en. en Deel af Aftenen; en Aftentime. 2. i Aftenstunden, ved Aftenens Begyndelse. Aftensvale, Aftensvaling, en. d. s. s. Aftenkøling. Aftensyg, adj. syg om Aftenen. Aftensæde, et. Sæde, Ophold paa et Sted om Aftenen. At have sit A. paa Viinhuset. Aftentime, en. en Times Tid af Aftenen. Aftenvarsel, et. V. som gives om Aft. Aftenveir, et. Veirliget om Aft., Veir som kommer med Aftenen. = b) Aftenskost, en. Nadver; Aftenspise. Kaal og Knurrer ond Aftenskost. Ordspr. Aftensmaaltid, et. M. som holdes om Aftenen, Nadver. Aftensmad, en. den Mad, som spises t. Nadver, om Aft. Aftenstid, en. Aftenens Begyndelse. Ved A. 2. den Tid, som regnes til Aftenen. Aftensvarsel, en. i Lovspr. Stævning med 24 Timers Frist. == Aftnes, v. dep. og impers. (A. S. æfnian.) blive Aften, qvelde. Det begynder nu tidlig at aftnes. — Aftning, en. ud. pl. den Tid, da Aftenen og Aftenmørket begynder. Det skete i Aftningen.

Aftiene, v. a. 1. giøre fyldest for ved at tiene, ved Arbeide. At a. et Forskud ved Dagarbeide. a. Bøder. (At have aftient, absol. at have ophørt at tiene. jvf. udtient.)

Aftigge, v. a. 1. faae af een ved Tiggen.

Aftinge, v. a. 1. d. s. s. Afprutte. — Aftingning, en.

Aftnes, Aftning, s. under Aften.

Aftoe, v. a. 1. faae af, skaffe bort v. at toe; aftvætte, afvaske. a. en Plet. 2. rense v. Toen. a. Legemet. — Aftoelse, en. Aftvætning.

Aftog, et. Afmars, Afreise (om Krigshære og Flokke.) Da Hæren begyndte sit A. Aftoget skete i stor Orden. De vare paa Aftog. (Moth.)

Aftraad, Aftræde, et. (Aftræd. Moth.) S. Traad, Træde.

Aftrin, et. pl. d. s. Trin til en Side, Sidetrin. Ved et eneste A. fra den smalle Sti, kunde man styrte ned af Bierget.

Aftrodse, v. a. 1. faae noget af een ved Trodsen. a. een sit Samtykke.

Aftrue, v. a. 1. faae af een ved Trudsler. At a. een Penge.

Aftrygle, v. a. 1. faae af een ved Tryglen.

Aftryk, et. pl. d. s. noget, som er aftrykt. A. af et Skrift, af en Kobberplade. At tage et A. af noget.

Aftrykke, v. a. 1. udtrykke, udpresse. Den aftrykte Saft. 2. bringe Formen af noget i en blød Materie ell. p. Papir ved Trykning. a. et Signet i Vor. a. en Kobberplade. Der er kun aftrykt faa Exemplarer af dette Skrift. 3. trykke løs. At a. et Gevær. — Aftrykning, en.

Aftræde, v. a. 3. [træde.] løstræde, bringe af ved at træde. Jeg har aftraadt min Skohæl. 2. afdele, afpasse ved at træde. a. et Urtebed. 3. fratræde, afstaae. a. en Eiendom, et Embede til een. — Aftrædelse, en.

Aftræde, v. n. 1. (kun i partic.) træde fra, vige sin Plads (især i Forretning ell. Opvartning.) Den (fra Vagten) aftrædende Officeer. 2. tage ind underveis, stige af. Han var aftraadt (traadt af) i et Vertshuus. (Deraf: Aftrædested. Rahbek.) 3. fratræde, skille sig fra. Da Kongen var aftraadt fra dette Forbund.

Aftræk, et. (en. V. S. O.) Aftrækning; det, at noget aftrækkes. 2. Afløb, Afledning. Vandet maa have A. 3. Afgang, Afsætning. (om Vare.)

Aftrække, v. a. 3. [trække.] afføre, afdrage. (s. trække af.) At a. Kort, i visse Lykkespil. 2. hvæsse, afstryge. Den Ragekniv maa aftrækkes (trækkes af.) it. glatte ved Boning m. m. At lade Snedkeren a. et Bord. 3. afkorte, fradrage, a. een noget paa en Regning. 4. a. et Ark, Correctur=Ark; hos Bogtrykkere:

giøre et enkelt Aftryk deraf. — Aftrækning, en. pl. -er.

Aftrælle, v. a. 1. aftiene ved at trælle, ved strengt Arbeide.

Aftrænge, v. a. 2. afnøde, tvinge fra, fratrænge. (næsten forældet.)

Aftrætte, v. a. 1. bringe fra ved Trætte, Ordstrid. Den Mening, Overbeviisning vil Ingen kunne aftrætte mig.

Aftvinge, v. a. 3. [tvinge.] faae af een, bringe een t. at give noget v. Tvang. At a. een en Tilstaaelse, et Løfte. "Hvor Sværdet aftvinger Trælle Glædeslyd." Evald.

Aftvætte, v. a. 1. aftoe. fig. udslette. Den Skam kan han aldrig a. (n. s. Aftvæt, Klæder, som toes p. engang, har Moth.) — Aftvætning, en.

Aftylde, v. a. 1. komme af et Kar i et andet. Øllet aftyldes paa Tønder.

Aftægt, en. (Egentl. Aftagen; eller det som aftages; men br. kun om) fastsat aarlig Afgift af en Bondegaard til Underholdning for den, som i levende Live afstaaer den til en anden.

Aftække, v. a. 1. [J. afþekia.] stille ved sit Tag. a. et Huus. — Aftækning, en.

Aftælle, v. a. 3. [s. tælle.] tælle og henlægge eller fordele det Talte. Aftalte Penge. At a. noget i Snesevüs. — Aftælling, en.

Aftære, v. a. S. udtære.

Aftærske, v. a. [s. tærske.] udtærske. a. Kiærnen af Straaet. it. tærske aldeles. Mit Korn er aftærsket. Denne Mand har allene a. alt Kornet. — Aftærskning, en.

Aftøire, v. a. 1. afgræsse ved tøiret Qvæg. a. en Græsmark.

Aftømme, v. a. 1. giøre reent tom. — Aftømmelse, en.

Aftørre, v. a 1. borttage ved at tørre, afviske. a. Bordet, Støvet. a. sine Taarer. — Aftørring, en.

Afvandre, v. n. 1. (er.) vandre bort. (sieldent.)

Afvane, en. Afladen fra en Vane. At komme i A. med noget. Han har faaet A. til Arbeide, t. at være hiemme.

Afvaske, v. a. 1. aftoe, aftvætte. — Afvaskning, en.

Afvei, en. pl. -e. [J. Afvegr.] Vei, som viger fra den rette. At forvilde sig, komme p. en A. fig. Afvigelse fra en moralsk eller rigtig Handlemaade. — afveis, adv. fra Veien, afsides. Huset ligger meget afveis.

Afveie, v. a. 1. afdele efter Vægt. At a. noget pundeviis. a. Meel til en Bagning. fig. afmaale, nøie afpasse. At a. Berømmelser. a. sine Ord. "Syssel sat m. at bestemme vor Skiebne og a. vor Lykke." O. Guldberg. — Afveining, en.

Afvende, v. a. 2. bortvende, vende fra. a. sine Dine fra noget. 2. fig. bringe fra. a. een fra Vrede, fra et Forsæt. a. Sindet fra onde Tanker. 3. forlede. a. Folket fra Troskab. 4. afværge. a. Tab og Skade. — Afvendelse, en.

Afvendig, adj. ulydig, affældig, opsætsig. (V. S. O.)

Afverle, v. n. 1. (har.) skifte med, skiftes til. At a. med at læse og skrive. a. med Arbeide og Hvile. 2. følge skifteviis p. hinanden. Bierge og Dale a. med hinanden. 3. afverlende, foranderlig, omskiftende. En a. Skiebne; med a. Lykke. — Afverling, en. skiftende Forandring, Omskiftning. "For den Videlystne er A. Hvile." Jacobi.

Afvige, v. n. 3. [vige.] vige t. Siden. (s. vige af.) En afvigende Vei. Magnetnaalen afviger fra Polerne. 2. fig. forlade, vige fra, udskeie fra i sin Gierning, i sin Handlemaade. a. fra Dyden, fra Skik og Brug. a. fra Materien (gaae uden for.) 3. være uovereensstemmende med. Denne Beretning afviger meget fra den forrige. 4. det i de øvrige Tilfælde (hvor afvegen, afveget bruges) neppe brugelige part. afvigt bemærker: (om Tiden) sidst forløben. J afvigte Aar, Maaned. = Afvigelse, en. Afbøining, Udskeielse, Undtagelse, Uovereensstemmelse. A. fra en almindelig Regel. Magnetnaalens A., Misviisning.

Afvikle, v. a. 1. (tydsk.) aftage noget ved at vinde det af.

Afvinde, v. a. 3. [vinde.] vinde noget fra een, fravinde. 2. vinde Garn, Traad ell. Andet fra det, som det var paavundet.

Afvinkle, v. a. 1. afpasse m. Vinkelhage.

Afviise, v. a. 2. [s. vise.] byde at gaae tilside; bortvise, negte Adgang. At a. paatrængende Folk. a. en Sag fra Retten. a. en Stævning, et Søgsmaal ɔ: ei antage til Paakiendelse. Han blev afviist m. sin Klage (eller: hans Klage blev afviist.) = Afviisning, en. — Afviser, en. en Steen eller Andet, som sættes ved Porte og Bygninger, for at hindre Paakiørsel og tage af imod Stød.

Afviske, v. a. 1. rense, aftørre ved at viske. a. en Kanon, rense den med en Visker. — Afviskning, en.

Afvoxet, partic. at have afvoxet, være udvoxen, ikke voxe mere.

Afvride, v. a. 3. [vride.] faae af ved at vride. a. en Green. a. Vandet i Klæderne. — Afvridning, en.

Afvæbne, v. a. 1. giøre vaabenløs, fratage Vaaben og Værge. Han afvæbnede sin Fiende, Modstander. De Fangne bleve afvæbnede. — Afvæbning, en.

Afvælte, v. a. 1. faae noget af ved at vælte det. De afvæltede Stenen fra Gra=

ven. fig. At a. (fralægge sig) en Beskyldning. — Afvæltning, en.

Afvænne, v. a. [vænne.] bringe af ell. fra en Vane. a. et Barn (fra Brystet.) Man maa faae ham afvant med (fra) den Stik. Han har reent afvant sig fra Selskab, fra at drikke. (s. vænne af.)

Afværge, v. a. 1. afbøde. a. et Hug, et Stik. 2. afvende, hindre, forekomme. a. en Skade, Ulykke. 3. afslaae, tilbagedrive med Vaaben. a. Rigets Fiender. (forældet.) — Afværgelse, en.

Afværne, v. a. 1. holde borte, afvende. (sielden.) "Straaler, som knap Drnadens grønne Haar afværner." J. L. Heiberg.

Afvært, en. Afgrøde. 2. Forringelse (Hvitfeldt.)

Afæde, v. a. 3. [æde.] aftage ædende, borttage ved at æde. Qvæget har afædt Græsset, Bladene paa Træet.

Afændre, v. a. 1. forandre i det uvæsentlige, i nogle Dele. — Afændring, en. (Treschow.) [Nye Ord, efter det Tydske abändern.]

Afæske, v. a. 1. affordre. jvf. æske.

Aføse, v. a. 2. øse ud eller op af. Vandet i Brønden maa aføses. 2. borttage alt Vand fra, ved Øsning. Brønden er aføst.

Agat, en. pl.-er. et almindeligt Navn for en meget blandet Steenart af Kiselslægten, (Silex Achates) som deels efter dens Sammensætning, deels efter Farven, faaer forskiellige Navne f. Ex. Calcedonagat, Jaspisagat, Baandagat &c.

Age, v. a. og n. 1. Imperf. har ogsaa og eller aag. [J. aka.] 1. act. føre ved Hielp af Heste og Kiøretøi (Vogn, Karre, Slæde.) At age Hø, a. Korn ind, a. Giødning paa Ageren, a. Torv fra Mosen. (i finere Talebrug er dette Ord fortrængt af kiøre.) 2. v. n. færdes p. Vogn eller andet Kiøretøi. Age i en Slæde, paa en Vogn. a. med een. Den agende Post. = Agedør, en. Ladeport, som man kan age igiennem. Agegab, et. stort Hul p. et Gierde. Agehynde, et. Vognhynde. Agelæs, et. saameget, som i eet Læs kan ages. Et A. Hø. Agerum, et. 1. fornødent Rum til at age, t. at komme frem med en Vogn. (Moth.) 2. i den siællandske Dialect: en Port, et Vognskuur. Ageskriin, et. d. s. s. Vognskriin. (Moth.) Agestol, en. Vognsæde, dannet som et Slags Stol med Ryg, men uden Fødder, som hænges i Vognens Sider. Agetøi, et. d. s. s. Kiøretøi. Agevei, en. Kiørevei. (Moth.)

Ager, en. [J. Akr] 1. (ud. pl.) Jord, som dyrkes t. Kornsæd. (modsættes Eng.) A. og Eng. Agerens Grøde. 2. pl. Agre. en vis Deel eller Lod af saadan Jord. Denne A. er mindre god, end den anden. At pløie, tilsaae en Ager. En Rugager, Bygager. (Ogsaa særdeles om det pløiede Rum imellem to Agerrener.) = Agerbrug, et. 1. den Kundskab og Syssel, at dyrke og bruge Jorden til Kornavl; Agerdyrkning, Jordbrug. At leve, nære sig af A. At lære, have lært A. Agerbruget er forskielligt i forskiellige Lande. 2. den Jord, som een bruger og dyrker til Avl. Hans A. er kun lidet. Et stort, vidtløftigt A. Agerbruger, en. Agerdyrker. Agerbund, en. Jordbunden og dens Beskaffenhed i Agerland. God, slet, haard, løs, let A. agerdyrkende, adj. v. som driver Agerbrug. Et a. Folk. a. Kiøbstæder. (Olufsen.) Agerdyrker, en. den, som giør Agerbrug til sin Syssel og Næring. Han er en god A. (forstaaer sig godt p. Agerbrug.) Agerdyrkning, en. d. s. s. Agerbrug, 1. Agerfred, en. den ved Loven hævdede Fred, som Agerdyrkeren bør nyde ved sin Gierning og paa sin Jord. Agerfure, en. dybere Fure, som giør Skiel imellem Agre. Agergierning, en. Markarbeide, Markgierning. (Moth.) Agerhyrde, en. H. som vogter Agrene for Qvæg. Agerhøne, en. pl. -høns. en spiselig Fugl, som lever og fanges i Agrene. (Tetrao perdrix.) Agerjord, en. Jord, som er tienlig til Sæd. Agerkaal, en. Et i Agrene hyppigt Ukrud. (Brassica campestris.) Agerland, et. d. s. s. Ager, 1. Agerjord. Denne Gaard har meget A. men kun lidet Engjord. Agerlod, en. Jordlod af Agerland. Agermand, en. Agerdyrker, Landmand. "Skienk Agermanden selv sin Høst." Storm. Agermark, en. En i Agre inddeelt Mark eller Byjord. Agermon, et. Jordsmon, tienligt til Sæd; Agerjord. Agermuus, en. Markmuus. Agermynte, en. En Plante. Mentha arvensis. Agerran, et. Ran, som begaaes ved at høste en Andens Korn ell. Hø. (D. Lov.) Agerredskab, et. R. som bruges ved Jorddyrkning. (Olufsen.) Agerreen, en. pl. -rener. smal Jordstrimmel, ell. Fure, som tiener t. Grændse imellem to Agre. (tilforn ogsaa: Skiel imellem to Mænds Agre.) Agerrende, en. Vandfure, Vandgrøft, Rende, som graves i en Ager t. Vandets Afløb. Agerrydning, en. Agerens, Markens Rydning, Opdyrkning. Agerryg, en. den høieste Deel i en pløiet Ager. Agerskiel, et. Skiel imellem to Agre. Agerskifte, et. 1. en vis Deel ell. Lod i Bymarker, der ei ere udskiftede. 2. den Deel af et Agerland, som er pløiet fra een Led. Agersump, en. Sump, Samlingssted for Vand i en Ager. (Colding.) Ageruld, en. En Plante m. lang, hvid Frøuld. Eriophorum polystachion.

Agern, et. pl. -er og Agern. [A. S. Akern. J. ákarn.] Egens Frugt. Agern-

hat, en. Skallen eller Bægeret (Calix) hvori Agernet sidder. (Moth.)

Agler, v. n. 1. (har.) raver, rokker (f. Ex. om Drukne.) Moth.

Agn, et. [J. Agn.] Mading, Lokkemad for Fisk. V. S. O. (sieldent.) Deraf: Agnhold, et. Modhage p. en Medekrog. (Moth.)

Agt, en. ud. pl. [J. Akt.] Hu, Tanke. (sieldent.) "Det aldrig kom i nogens Agt." Bording. 2. Forsæt, Hensigt, Diemed. Det var ikke min A. i min A. 3. Opmærksomhed, Agten; Omhu, Opsigt. I følgende Talemaader: at give Agt efter (hvad der tales) ell. paa (agte paa, lægge Mærke til.) "Har du givet A. paa min Tiener Job?" D. Bib. "Giv A. paa mine Ord." Tage i Agt (vogte m. Omhu.) At tage sin Helbred i A. Tag dig i A. (vaer dig) for Hesten! At have noget i A. 4. Agtelse, Anseelse. At være, holdes i Agt og Ære. = agtbar, adj. agtværdig. agtløs, adj. som ei giver Agt, uagtsom. (Evald. II. 184.) agtpaagivende, adj. v. opmærksom, som giver nøie Agt paa. Agtpaagivenhed, en. den Egenskab at være agtpaagivende. Agtpaagiver, en. pl. – e. den som giver Agt p. noget." At sætte Agtpaagivere over en Embedsmand." Schytte. agtsom, adj. 1. som tager vel i Agt eller i Vare; varsom, forsigtig, omhyggelig, betænksom. At være a. over noget. En a. og paapassende Tiener. 2. opmærksom. At høre a. til. Agtsomhed, en. ud. pl. den Egenskab at være agtsom. "A. paa Velanstændigheden." Sneedorf. "Agtsomhed gior, at alting kan blive bemærket; Nøiagtighed, at intet bliver ubemærket." Sporon. agtværdig, adj. som fortiener, har Krav paa Agtelse.

Agte, v. a. og n. 1. [J. akta.] udtrykter i Alm. en vis Virksomhed i Siælen, hvorved Tankerne fortrinligen, eller meer end sædvanligt, henvendes til en bestemt Gienstand; deels med Bibegreb om, at denne Virksomhed fremkaldes ved noget udvortes, og er forbundet med en Følelse; deels uden dette Bibegreb, om Tænkning overhovedet. 1. lægge Mærke til, give Agt paa, bemærke. (D. Lov. II. 18, 7.) Agt mine Ord! — fornemmelig dog med præp. paa og efter (den sidste især, hvor man vil udtrykke den begyndte Opmærksomhed; den første om det vedvarende i samme.) Han agtede ikke efter hvad der taltes. Han vilde ikke a. paa mine Ord. At a. paa Veirliget, paa en Spaadom. "At a. paa Solens og Maanens Gang, f. at beregne Tiden." Guldberg. (absol. og intrans. hos Almuen, og i daglig Tale. Drengen agter ikke, naar man taler t. ham. Hunden vil ikke a.) 2. betænke, tage i Betragtning. (v. n.) Du maa a. at han er den stærkere. Han er ingen ung Mand, skal du a. (d. Tale.) 3. om Opmærksomhed, yttret i Handling: (neutr.) have i Agt, paasee, tilsee. Han skal a. at der intet spildes. recipr. Agte (vogte) sig. Agt dig f. Hunden! (i Almuesproget.) 4. bryde sig om, skiøtte; (en høiere Grad af Opmærksomhed.) Han agtede ikke mine Advarsler, Formaninger. Han agter hverken Gud eller Mennesker. Jeg agter intet derom. (Ogsaa med paa: Uden at a. paa Løfter og Tilsagn.) 5. bestemme, beslutte noget med Hensyn til en Gienstand. (nu sielden.) Jeg havde agtet ham noget bedre. Det er een agtet, en anden beskæret. (Moth.) Den fanger ofte Fald, som anden agter Fald. Ordspr. 6. I høiere og overført Betydning: om den Følelse, der vækkes ved Betragtningen af udmærket Siælskraft, men særdeles for saa vidt som den gaaer ud paa det moralske Gode. Jeg agter hendes Dyd, Mandens Retskaffenhed. Jeg agter høit en saadan Uegennyttighed. Man maa agte ham, skiøndt man ei kan elske ham. "Vi beundre ogsaa Ting, vi agte kun Personer; vi beundre Forstand og Talent, vi agte selv Enfoldigheden, naar Villien er god." C. Hornemann. (At a. sig ɔ: tage sin Ære i Agt. Som man agter sig, saa bliver man agtet. Ordsp.) 7. ansee, holde for, vurdere, sætte Priis paa. Jeg agter det fornødent. At agtes som en Falskner. (D. Lov.) At a. noget høit, ringe. At agtes for den ypperste. At agtes lige ved (med) Adel. At a. sig værdig, beføiet, berettiget til noget. "At I skal agtes værdige til Guds Rige." — "At a. een Dag for en anden." (D. Bibel.) 8. mene, tænke, holde for. (sielden.) "Jeg agter, at jeg ei er ringere." (D. Bibel.) Giør, som du agter at forsvare. 9. være til Sinds, have i Sinde. Jeg agter at reise i Morgen. — Elliptisk og reflex. agte at begive sig hen, hen til: Hvor agter du dig hen? Jeg agter mig hiem, bort, ud herfra. Han agter sig til Paris. 10. recipr. (nu sielden): vente sig. Jeg agter mig noget godt i Dag. (Moth.) Stinken hænger aldrig saa høit, Hunden agter sig jo Benet. Ordspr.

Agtelse, en. ud. pl. [Jvf. agte, 6.] fordeelagtig Mening og Dom om en Person, grundet paa Kundskab og Overbeviisning om hans gode Egenskaber, indvortes Fortrin eller Fortienester. At have, bære A. for een. At nyde almindelig A., være i høi, stor A., staae i A. hos een, erhverve sig A. Han har tabt sin Agtelse (ɔ: den A. som Andre havde for ham.) Han har tabt min A. (den A. jeg havde for ham.) At tabe al A. for sig selv. 2. Yttring af Agtelse; Ærbødighed, Opmærksomhed. At

vise een A. Af Agtelse mod Loven, mod Kongens Person. Udvortes Agtelse.

Agter, adj. og adv. superl. agterst. [J. aftari, aftastr.] bag. (br. sielden uden i Skibssproget, og i nogle Sammensætn.) Den agterste Deel af Skibet. Agter, agterst i Skibet. a. ind, a. paa, a. ud. til Agters, tilbage i Forfald. At komme til Agters. (D. Bib.) Det gaaer til agters for ham. (dagl. T.) = Agterdeel, en. Bagdeel. Agterende, en. Bagende. Agterflag, et. som heises agter paa Skibet. Agterseil, et. Seil p. den agterste Magt, ell. imellem denne og Stormasten. Agterskib, et. den Deel af Skibet, som er bag Stormasten. Agterside, en. Bagside. agterslaae, v. n. 3. slaae bag ud. (Arreboe.) Agterspeil, et. Bagdelen af et Skib. Agterstavn, en. Bagstavn. Agtersting, et. Et vist Slags Sting i Syening. Agtervind, en. fuldkommen Medvind, som blæser ret agterind i Skibet.

Agurke, en. pl. -r. En bekiendt Havevært. Cucumis sativus. Agurkesalat, en. Salat lavet af Agurkeskiver.

Ah! (langtrukket A.) et Udraabsord, der udtrykker Forundring, undertiden blandet med Spot.

Aha! Udraabsord (Tonen paa sidste Stavelse) f. Ex. naar man pludselig udfinder, opdager, kommer efter noget, m. m.

Ak! Udraabsord, der udtrykker en bedrøvet, sørgmodig, deeltagende, beklagende Følelse og Sindsforfatning.

Akevit, en. Et af det Lat. aqua vitæ fordærvet Ord, der af Nogle udtales ell. skrives Aquavit: anden Gang over Tilsætninger destilleret Brændeviin.

Al, adj. n. alt. pl. alle. [J. allr.] bruges 1. for at betegne det Hele af en Ting, dens hele Størrelse ell. Mængde; saaledes at der ei sees hen til dens Dele, eller til Spørgsmalet, om den har Dele; heel, ganske. (kun i sing. og collectivisk.) Al Verden. Alt Folket. Al Verdens Herlighed. "Over al Jorden." "J sex Dage skal du giøre al din Gierning." Al din Hu maa du vende derhen. Alt Haab er forsvundet. Alt Riget sørgede ved Kongens Død. Al min Umage (min hele U.) er forgieves. Alt mit Haab er forsvundet. Al deres Møie var spildt. 2. br. Al (i sing.) i St. for: fuldkommen, al mulig (ɔ: i den videste Udstrækning af Begrebet, som nævnes.) Han har al Aarsag til at være fornøiet. Hun sagde det i al Uskyldighed. Jeg modtager det med al Taknemmelighed. Jeg ønsker dig alt Godt. J al Ære. Med al Agtelse, Ærbødighed. Af al Magt. Til al Lykke. (Dette Begreb ophæves derimod ved at sætte uden forved; al staaer da i St. for nogen og uden al for: med ingen (sine ulla.) Uden al Tvivl. Uden al Aarsag. Han blev jordet uden al Pragt.) 3. Al bemærker ogsaa: det Hele, med Indskrænkning af Begrebets Omfang. Saaledes a) tilføies det i sing. og pl. et efterfølgende Substantiv (med best. Art.) for at udtrykke, at der menes enhver Deel af det, som nævnes eller omtales, ingen undtagen. Al Melken er drukken. Al Sæden er høstet. Alt Kiødet var fordærvet. Alle Pengene (hvorom Talen er) ere opbrugte. Jeg har endnu alle Pengene. Jeg har giemt alle Bøgerne. (Derimod: hele Landet, hele Egnen, hele Menigheden.) b) al, (i sing. og pl.) foran pron. demonstr. den, det, denne og disse, udtrykker: den ell. det nærværende, den hele Mængde, det hele Antal, der tales om. Al den Regn, vi have faaet. Al den Tid, al den Umage kunde jeg have sparet. Alt det Hø, han har bierget. Alt det Land, du seer. Alt dette har jeg længe vidst. Med alle disse Forsikkringer mener han intet. Hvad vil alle disse Folk? c) Med lignende Indskrænkning foran en Genitivus eller et pron. poss. Alle Havens Planter. Al hans Eiendom. Al din Gierning. Alle hans Børn. Alle mine Penge har jeg udgivet. d) i en indskrænket relativisk Sætning. Alt (ethvert) Arbeide, som skal lykkes, maa skee med Lyst. Han giorde dem alt det Onde, han kunde. 4. bruges det med Hensyn til hver enkelt Deel af et Heelt ell. af et Slags, en Slægt; og til det hele Antal af disse Dele, naar de tænkes som særskilte ell. hver for sig (undertiden for: enhver, ethvert, hver een, eller for: al Slags.) Al (enhver) Begyndelse er vanskelig. Alt Vand kan drikkes; men ikke alt kaldes drikkeligt. Han er en Hader af al (alslags) Forfængelighed. — Alle Mennesker, alle Planter ɔ: det hele Tal af M., af P., den hele Menneskeslægt; derimod ikke: al Menneske, al Plante; men: ethvert, hver. [Man siger heller ikke sprogrigtigt: alle Aar, alle Dage; men: hvert Aar, hver Dag; derimod: i alle hans Aar; i alle mine Dage. Endnu mindre: alle tre Aar, alle otte Dage; men hvert tredie Aar, hver tredie Dag.] Undertiden udelades det tilhørende Substantiv, naar dette er: Mennesker, Folk; (hvorved da ikke strengt menes: det hele, men et stort Antal Mennesker) eller naar det i en vis Forbindelse nylig har været nævnt; og alle udtrykker da: det hele Antal af dem, som menes, eller som have været nævnte. Alle (i Landet, paa Stedet) troe, Alle sige det. Alles Øine vare henvendte paa ham. Han er elsket af Alle (nemlig: af Alle, som kiende ham.) Alle gave ham det Vidnesbyrd. Hans Huus staaer aabent for Alle. Iblandt Pigerne er hun den smukkeste af Alle. (hvor det staaer over-

fødigt.) Hvilken af Hestene lider du bedst? — Af alle [af dem alle) holder jeg meest af den brune. Jeg læser gierne engelske Digtere; men af alle ynder jeg meest Shakspeare. — Saaledes ogsaa: Hvor ere Børnene? — De ere alle ude. — 5. Brugen af al i forskiellige Constructioner og med Pronomina kan end videre oplyses ved følgende Exempler: Alle ere de retskafne Folk. De ligne hverandre Alle. Alle de øvrige. Alle øvrige Folk. Hvor ere de alle henne? Hvad tage de sig alle for? Alle vi, som her ere tilstede. Alle I, som have hørt det. Han uddeelte det til, iblandt os Alle. Naar de Alle ere døde. Al din Rigdom. I al min Lykke; i al hans Glæde. Med al hans Særhed, er han dog en retskaffen Mand. Jeg havde ikke ventet dem alle. De ere endnu ikke alle komne. Alle tre, alle fire, o. s. v. (men: begge to.) 6. I Sammensætninger br. al: a) med Adj. og Substantiver om den høieste Grad i Egenskaber og Fuldkommenheder, som tillægges Gud: algod, Algodhed, alkiærlig, alkyndig (Arrebo), Almagt, almægtig, alnærværende (allesteds nærværende. Baggesen), alraadende, alseende, alstyrende, alvidende, Alvidenhed, alviis, Alviisdom, Alviished, Alvælde, alvældig, alværende (som er i Alt, og overalt); ligesom i de Tilnavne, som gives Gud: Alfader, Alherren, Alstyreren. b) med nogle faa andre adj. i Bemærkelsen: ganske; f. Ex. alfuld, alene. c) med Substantiver, i Bemærkelsen: almindelig, fælleds for alle: f. Ex. Alfarvei, Alhore (offentl. Skiøge), Alkiøb, Alstræg, Alsæd. 7. I særegne Udtryk: Alle og enhver. Een for Alle, og Alle for een (i Lovsproget, om Forpligtelse, der hviler paa flere, betragtede som een Person. alle sammen (forstærker kun Ordet.) Alt sammen (det Hele, intet undtaget.) alle Tider, adv. altid. Al den Stund, adv. (eftersom, saa meget mere som.) I al sin Tid (i sit hele Liv.) Med alle (ganske, aldeles; for stedse.) Med alt det, eller dette (ikke mindre, desuagtet.) 8. Alt bruges som Substantiv, collectivisk: a) for at udtrykke en Almindelighed, det hele Begreb af noget, som forudsættes eller forstaaes under: Alt er tabt, uden Æren. Enten Alt, eller Intet. Jeg vil giøre Alt (hvad jeg formaaer) for ham. Han er skikket til Alt. Saasnart Alt er færdigt. Jeg er i Alt (i eet og Alt) af hans Mening. Dette er endnu ikke Alt. Alt kommer an derpaa. Alt, som dig synes. Alt, som man tager det. Det sees, jeg seer af Alt (det foregaaende, det som er kommet til min Kundskab) at her er intet at haabe. b) i St. for: det Hele, alt det (med pron. rel. hvad efter.) Alt, hvad jeg eier. Alt hvad jeg kan giøre. Alt hvad du ønsker dig. Dette er A. hvad jeg har at sige. Af A. hvad jeg har seet. Jeg skal stræbe Alt hvad jeg kan. c) I de Udtryk: det hele Alt, det skabte Alt (Universum.) "Det store Verdens Alt." Helt. — Mit Alt! Hun er hans Alt.

Al (med langt A) ell. Ahl, en. ud. pl. [et i Jylland brugeligt Ord.] en haard, sort, jernholdig Sand, forenet med en ringe Mængde Leer, som især findes i Hederne under Lyngskorpen, hindrer Ploiningen, og er uskikket til at modtage Sæd. (Nogle udlede heraf Navnet: Alheden.)

Alabast, en. et Slags melkehvid, giennemskinnende og blød Gipssteen. — Alabastfabrik, en. hvor udskaarne Arbeider af A. forfærdiges. Alabastlampe, en. o. fl.

Aland eller Alant, n. s. En Urt, hvis Rod har en stærk bitter Smag og krydret Lugt, og br. i Dyrlægekonsten, og som Farvestof; Ellens-Rod. Inula Helenium.

Alarm, en. ud. pl [af det Fr.] egentl. Anskrig, Udraab, hvorved Krigsfolk kaldes til Vaaben. At blæse A. slaae A. 2. Skræk, Tummel, Bulder. Blind A., ugrundet Frygt. — Alarmtromme, en. flere Trommer, som slaaes i en By eller Leir, naar alle Krigsfolk hurtig skulle møde i Vaaben p. deres Post.

Albue, en. pl. -er. [I. Albogi.] Armens mellemste Led, imellem Haandledet og Axelen. = Albuemaal, et. Et Maal taget fra Albuen til Enden af Mellemfingeren. Albuestød, et. 1. Stød, som man faaer paa Albuen. 2. Stød, som gives en Anden med Albuen.

Album, en. Det ringeste eller mindste Maal i Hartkorn, eller Jordens Skyldsætning i Danmark; $\frac{1}{3}$ af et Fierdingkar, $\frac{1}{12}$ af en Skieppe, $\frac{1}{96}$ af en Tønde Hartkorn.

Alchymie, en. Lære om Metallers Forvandling, m. m. (s. Guldmageri.)

Aldeles, adv. [af al og Deel.] ganske, i alle Dele. a. nøgen. Jeg er a. tilfreds. aldeles ikke, slet ikke, ingenlunde.

Alder, en. [I. Alldr.] 1. ud. pl. Livets, et Livs Varighed i Tiden, Levealder. Menneskets, et Menneskes A. gaaer sielden over 70 Aar. Løvens, Hestens, Egens Alder. 2. ud. pl. den Tid, et levende Væsen, en tilværende Ting har levet, været til; ell. en vis Deel af denne Tid. Hvad er hans Alder? Barnets A. er fem Aar. At kiende Hestens A. af Tænderne. En høi, ung, spæd A. At komme til Skiels Aar og Alder. I ell. paa hans gamle A. Alle Foretagender skikke sig ikke for enhver Alder. 3. ud. pl. høi Alder, Alderdom. Alderens Svagelighed. En Mand af A. — til Alders, adv. og adj. i en begyndende Alderdom, gammel. Naar man er kommen

t. Alders. En Mand t. Alders. 4. pl. -e. og Aldre. En vis Deel af Tiden overhovedet, Tidsrum. I vor A., i denne A., i Verdens første A. Middelalderen, Guldalderen. = alderstegen, adj. v. som har naaet en høi Alder. (Jacobi.) aldersvag, adj. svag af Alderdom. (Foersom.) "Smertens skiælvende Søn og den aldersvage ei glemmes." Hertz.

Alderdom, en. ud. pl. høi Alder (kun om Menneskets sidste Levetid.) En rolig A. I hans Alderdoms Dage. 2. Alderdommen bruges: a) som et Abstractum: Alderdommen (gamle Folk) er skrøbelig, vanskelig. b) i St. for Oldtid, Fortid. I Alderdommen var det Skik. En Levning fra Alderdommen, en Alderdomslevning.

Aldrende, adj. v. som begynder at ældes. (I. alldradr.)

Aldrig, adv. [I. alldreigi.] ikke nogensinde, ingensinde. 2. I dagl. Tale: slet ikke, ingenlunde. Jeg veed a., hvor jeg skal finde det. Jeg kan a. begribe (aldeles ei.) Han talte a. et Ord. Der er a. det mindste tilbage. 3. aldrig saa, nok saa. Om han eiede a. saa mange Penge. aldrig saasnart, ikke saa snart, i samme Dieblik (med før eller førend.) Aldrig saasnart saae hun ham, før hun brast i Graad.

Alen, en. pl. d. s. og sieldnere: Alne. [I. Aln, Öln.] Et vist Længdemaal, som deles i 24 Tommer og 4 Qvarteer. 2. en Maalestok af een Alens Længde. En A. af Jern, Jernalen. fig. at maale een m. sin egen A., med den rette A. 3. det, som efter Maal har en Alens Længde. En A. Klæde, to A. Baand. 4. i Sammens. med adj. alenbred, -dyb, -høi, -lang, -vid, som har en Alen i Breden, Dybden, rc. = Alenmaal, et. a) d. s. s. Alen, 2. b) Afmaaling, Udmaaling med Alen. I Alenmaal, efter A. — Alental, i A., adv. bruges undertiden for: efter Alenmaal. At kiøbe, sælge i Alental, som ogsaa hedder: alenviis. — Alentræ, et. Maalestok af Træ paa en Alens Længde. = Aling, en. kun i Sammens. Tolvaling, Sextenaling, om Tømmer, som har denne Længde.

Alene, adv. [skrives ofte allene.] br. til at betegne en Gienstand, med Udelukkelse a) af alle andre; b) af alle andre nærværende. — a) ganske ene, ene blandt Alle. Gud a. veed det. Du skal tiene din Gud a. Ham a. tilhører Fortienesten. (Tillægget: ene og forstærker kun Udtrykket. Hun vilde tilhøre ham ene og alene.) b) uden andres Selskab, ell. Hielp. Han lever meget alene, vil gierne være a. Lad ham, os, dem være a. At være a. med een (i Eenrum med.) At boe, leve, spise, sove alene. Barnet kan nu gaae a. (ene.) Jeg har giort det a., ganske a. At være a. om et Arbeide. (jvf. ene.) 2. kun, ikkun, blot. Jeg beder alene derom, at — Jeg venter min Hielp a. af Gud. (At bruge det for conjunct. kun ell. men, er Germanisme.) 3. ikke alene, ei blot. Han var ikke a. en klog, men en god Mand. [I Forbindelse med Substant. og Adj. bruges aldrig alene, men ene. S. Enehandel, eneraadig, o. fl.]

Aleneste, adv. i dagl. Tale, for: alene (2.) kun, blot.

Alf, en. pl. -er. [I. álfr.] Mythiske, opdigtede Væsener, hvoraf Jorden, Bierge, Skove troedes befolkede; Jordaand, Biergaand, Skovaand. Biergalf, Skovens Alfer, Svartalfer, Lysalfer. (Jvf. Elv, Ellefolk, Ellekone, o. fl.)

Alfarvei, en. pl. -e. almindelig Landevei, Adelvei. (Af al ell. adel og farer.) fig. "En banet Alfarvei til Ære." Evald. "Ligesom saamange andre Forslag, der gaae noget udenfor Alfarveien." Oluffen.

Algebra, en. s. Bogstavregning.

Algod, Algodhed, Almagt, o. fl. s. al.

Alke, v. n. 1. (har.) være i Bevægelse, i Arbeide med noget, som er moisomt og ikke har ret Fremgang. a. med, i noget. a. i Dynd, Snavs. (dagl. Tale. I Jylland om dem, som stange Aal.)

Alkiøb, et. [s. al, 6. c.] almindeligt Landekiøb. (Langebek.)

Alkove, en. pl. -r. [uvis Oprindelse.] Aflukke ved et Værelse til at sætte Sengen i. (Moth.)

Allee, en. pl. -r. [fransk.] Buegang, Trægang i en Have eller andensteds; Lystgang.

Allehaande, adj. af forskiellige Slags, adskillige, alle Slags. a. Varer, a. kostbare Sager. Han kom med a. Udflugter. Han havde Allehaande med sig. Han seer ud til Allehaande (om en udvortes mistænkelig Person.) 2. n. s. et Krydderi; de umodne, tørrede Bær af Krydermynten. (Myrtus pimenta.) Stødt Allehaande.

Allehelgen eller Allehelgensdag, en. den første November, som i den catholske Kirke helligholdes til alle Helgenes Erindring. Ved Allehelgenstid.

Allemand, n. s. coll. Hvermand, Alle. Allemands Ven. I Allemands Munde. (daglig Tale.)

Allene, s. alene.

Aller, lægges (ligesom det T. aller og det Sv. aldra.) som en, egentlig overflødig, Forstærkelse til Superlativer. allerstørst, den allerstørste, min allerkiæreste Ven. (aller er egentlig den gamle gen. plur. *allra* ɔ: af alle.)

Allerede, adv. [N. S. al rede. E. already.] udtrykker det Tidsforhold, at noget er skeet tidligere, end det meentes eller formodedes; enten i en forbigangen

Tid, (alt); eller i en noget vedvarende Tid; (nu alt, modsat: endnu ikke.) Det er allerede skeet for otte Dage siden, for længe siden. Man sagde mig, at han var endnu ikke kommen; og jeg hører nu, han har allerede været her i to Dage.

Allesammen, s. alsammen.

Allesteds, adv. paa alle Steder, overalt, allevegne. Han har a. hiemme. allestedsnærværende, adj. (alværende) og Allestedsnærværelse, en. (Omnipræsentia.) om Guddommen (i theol. Skrifter.)

Allevegne, adv. overalt, allesteds, i alle Tilfælde.

Alligevel, adv. desuagtet, ikke desmindre. (i dagl. Tale, hvor ogsaa dog sættes foran.)

Allike, en. pl.-r. En Fugl af Ravne-Slægten, der meget søger Tilhold i Taarne og andre høie, eensomme Bygninger. Corvus monedula. Saa fuld som en A. (ganske beskienket.)

Alm, Almetræ, s. Ælm.

Almagt, en. ud. pl. Magt uden Grændser; Almægtighed. fig. en stor Magt. Tonernes A. — Deraf: almægtig, adj. mægtig uden Grændser, som uden Indskrænkning formaaer Alt; uendelig mægtig. — Almægtighed, en. den Egenskab hos Gud, at han er almægtig. (s. al. 7.)

Almanak, en. pl -ker. En Bog, hvori Aarets Dage, Uger og Maaneder, med Fester, Helligdage, Maaneskifter, Planeternes Stilling og andre astronomiske Beregninger findes optegnede; en Kalender. — Almanakmaaned, en. Maaned, som den beregnes i Almanakken.

Almeen, adj. pl. almene. [J. allmennr.] almindelig, som er for Alle, offentlig. (et gammelt, men i den nyere Tid atter optaget Ord.) Til a. Nytte, Sikkerhed. En a. Lov. — Det forbindes som oftest i eet Ord med adskillige Subst., især følgende: Almeenaand, en. Aand, ell. Aandsstemning, der gaaer ud paa Folkets Vel; Nationalaand. (E. public. spirit.) Almeenfølelse, en. F. for det Hele, for Folkets Vel. almeengyldig, adj. almeengieldende, gyldig for Alle, som har almindelig Gyldighed. Deraf: Almeengyldighed, en. ud. pl. En Lovs, en Sætnings A. Almeenlæsning, en. almindelig, udbredt L. Almeennytte, en. almindelig Nytte, hele Borgersamfundets Gavn (usus publicus.) almeennyttig, adj. som tiener til eller fremmer hele Borgersamfundets Gavn. Almeensikkerhed, en. offentlig Sikkerhed, Statssamfundets S. (A. Ørsted.) Almeensteder, n. s. pl. er brugt af Nogle for at udtrykke det Lat. loci communes ɔ: hyppigen forekommende, almindelig bekiendte Sætninger, moralske Regler og d. Almeenstemning, en. herskende Stemning hos et Folk; ell. Stemning for det hele Samfunds Vel. (Rahbek.) Almeensætning, en. pl. -er. 1. d. s. s. Almeensted. 2. almindelig, universal Sætning. Almeenvel, et. ud. pl. det Heles, Statens Vel. (Engelstoft; men urigtigen med best. Art.) Almeenvæsen, et. ud. pl. Hvad der hører til, udgiør det Hele af et Stats- ell. Borgersamfund.

Almeenhed, en. ud. pl. [Sv. Allmänhet.] brugt af Nyere for: Publicum, det almindelige Væsen, Borgersamfundet.

Almind, et. ud. pl. (forældet) brugt af Hvitfeldt i samme Bemærkelse som Almeenhed.

Almindelig, adj. som indbefatter det Hele af sit Slags, af et Begreb; universal. (modsat: besynderlig, særdeles.) En a. Regel, Forskrift, Sætning. Den almindelige Verdenshistorie. a. Menneskekiærlighed. 2. som vedkommer, er fælleds for Alle; enten for alle Mennesker, eller alle Skabninger overhovedet, for et heelt Land og Folk, eller for de Fleste, Mængden i et Land, en Provinds, en Stad &c. Naturens almindelige Orden. Det almindelige Bedste. Her er det a. Stik. En a. Erfaring. Den almindelige Menneskeforstand. En a. Landevei. 3. som vides, kiendes af alle, overalt bekiendt. Et almindeligt Sagn, Rygte, Ordsprog. 4. sædvanlig; ikke sielden. (modsat: ualmindelig.) Det er en a. Hændelse. Dette Tøi er af meer end a. Godhed. 5. den almindelige Mand ɔ: Almuen. — Det Almindelige, hele Statssamfundet, Borgersamfundet. "Kiærlighed til det Almindelige." Sneedorf. "Det Almindeliges Tarv." Malling. — almindelig, almindeligen, adv. 1. overhovedet, i Almindelighed. a. og besynderligen. 2. sædvanligen. = Almindelighed, en. ud. pl. En Sætnings A. — I Almindelighed br. som adv. for: almindeligen, 1 og 2. — almindeligviis, adv. i Almindelighed.

Alminding, en. pl. -er. Jord, (Mark, Skov, Hede) som ikke er nogen Enkelts Eiendom, men enten tilhører Kronen, ell. bruges af Bymænd og Landets Indbyggere i Fælledskab.

Almisse, en. pl.-r. [J. Ölmusa. A. S. Ælmesse.] det, som frivilligen, af Barmhiertighed gives den Fattige, Nødlidende, eller Tiggeren. At give A. giøre A. = Almisseblok, en. B. hvori Penge lægges, der samles til de Fattige. Almissebolig, en. Huus, hvor Almisselemmer nyde Bolig; Fattighuus. Almissebrød, et. Føde, som een har ved Almisse, ell. maa tigge sig til. Almissedeler, en. som uddeler den for de Fattige bestemte A. (V. S. O.) Almissegierning, en. Velgierning imod en Trængende, Hielp, som ydes ham, der

er saa god som A. Almisselem, et. en Trængende, som maa leve af Almisse. Almissestiftelse, en. S. hvor Trængende underholdes, eller Almisse uddeles. (V. S. O.)

Almue, en. ud. pl. [Isl. Almugi.] Mængden af Indbyggerne i et Land, Menigmand, den store Hob af Folket (hvortil sædvanligen kun regnes Bondestanden og den ringere Borgerstand.) "Bønder og menige A." (D. Lov.) "Naar Kongen udbyder al Almuen til Landhielp." sammest. Almuens Sprog, Skikke, Sæder. Almuen paa Landet og i Stæderne. = a) Almuesagn, et. Sagn, som fra Slægt t. Slægt bevares hos Almuen; Folkesagn. "Almuesagnet siger, at Kulden nu er langt større end i ældre Tider." Aagaard om Thy. Almuesang, en. Sang, Vise for Almuen. (Baggesen.) Almueskole, en. S. for Børn af Almuen. Almueskrift, et. som er skrevet, bestemt til Læsning for Almuen. Almuesprog, et. det Sprog, som tales af Almuen. (M.) b) Almuesdigter, en. D. som skriver for Almuen, Mængden af Folket. (Bagg.) Almuesfolk, n. s. coll. Folk af Almuen, som høre til A. Almuesmand, en. Een af Folket, af Almuen. Almuesord, et. O. som kun bruges blandt Almuen. Almuesqvinde, en. (Rahbek.) Almuesven, en. Ven af Almuen, som virker, arbeider til Almuens Bedste.

Alphabet, et. pl. - er. Samlingen af alle i et Sprog brugelige Bogstaver, i den Orden, hvori de sædvanligen opregnes. Det danske, det græske A. Efter Alphabetet, efter Bogstavorden. 2. I Bogtrykkerier: en Saml. af 23 trykte, til eet Skrift henhørende Ark, som nedenunder Texten betegnes med enkelte ell. fordoblede Bogstaver efter Alphabetet. Denne Bog bliver tre Alphabeter, er 3 A. stor. — alphabetisk, adj. efter Alphabetet, i Bogstavorden.

Alraadende, adj. v. som styrer og raader alt det Skabte; alstyrende. Det alraadende Forsyn.

Alrune, en. pl. - r. en klog Qvinde, Spaaqvinde. (forældet.)

Alsammen, n. altsammen, pl. allesammen. Et af al dannet adj. der mest br. som adv. til at forstærke Begrebet i al: heel og holden, intet undtaget, alt tilhobe. "Beholde det Aars Tiende alsammen." D. Lov. Jeg gav ham det altsammen. Han tog dem allesammen. Altsammen (alt det foregaaende, det Omtalte) er godt, undtagen dette.

Alseende, adj. v. som seer Alting. "Den Alseendes Die." Mynster. (jvf. al, 6.)

Alsidig, adj. som tager Hensyn til, behandler, betragter alle Sider af en Gienstand. (A. Ørsted.) s. fleersidig.

Alskabning, en. (med best. Art.) den hele Skabning, det skabte Alt. (sielden. Thaarup.)

Alskens, adj. af alle Slags, allehaande. [egentl. genit. als Kyns ell. als Kions, af det forældede: Kyn, Kion, Slags.]

Alslags, adj. pl. alleslags. allehaande, alskens. Der var nok af alslags Mad. Han har forsynet sig med alleslags Fornødenheder. (Derimod: Noget af alle Slags.)

Alsteds, adv. [forskielligt fra: allesteds.] stedse, bestandigen. (forældet.)

Alstille, adv. altid, stedse, jævnligen. (hos Almuen.)

Alstrøg, et. Sted, Vei, hvor Alle ell. en stor Mængde færdes. Den Kro ligger ret paa Alstrøget. Langebek.

Alstyrer, en. (med best. Art.) Gud, som hele Skabningens Styrer. (F. Guldberg.)

Alsædjord, en. Jord, som hvert Aar tilsaaes. (Moth.)

Alt, n. s. S. al, 9. i Alt, ell. Alt i Alt, adv. i een Sum; overhovedet.

Alt, adv. d. s. s. allerede. Han er alt reist. Det er a. en Maaned siden. 2. aldeles, ganske. (som overflødigt Biord.) Han blev ved alt til Enden. (Som en overflødig Partikel forekommer det ogsaa meget ofte i gammel dansk Poesie.) 3. altid, stedse. Alt mere og mere, alt større og større. Alt kommer han igien med de gamle Fortællinger. Alt blev han ved at see sig tilbage. 4. overalt, allevegne. (sielden.) alt hvor han gaaer og staaer. 5. alt for (med adj. og adv.) i for høi en Grad, overflødigen. alt for stor, alt for tidt. (undertiden br. det for: ganske, meget. Jeg veed alt for vel.) 6. alt som, ret som, ret ligesom. alt som han gik, faldt han. alt som jeg troede, han var kommen paa Veien, stod han igien for mig.

Altan, en. pl.-er. [af Ital.] en liden, m. Gitterværk omgivet Udbygning p. Muren af et Huus, t. at gaae ud paa fra et Værelse ell. Loft.

Alter, et. pl. - e. Oprindeligen og før Christendommen: et Offerbord, et ophøiet Sted, i ell. uden for Templerne, hvor der offredes til Guderne. 2. i christelige Kirker: det Bord, hvorved Præsten læser Messe og uddeler den hellige Nadver. At gaae til Alters, t. Guds Bord, nyde den hellige Nadver, som altid kaldes: Alterens (ikke: Alterets) Sacramente. = Alterbog, en. B. som indeholder de Bønner, Lectier og hellige Sange, som Præsten læser ell. messer for Alteret, tilligemed andre liturgiske Formularer. Alterbord, et. 1. den øverste og forreste Deel af Alteret. At

sætte Kalken v. Alterbordet. 2. Et Alter uden den sædvanlige Altertavle. Denne Kirke har kun et A. — Alterdug, en. hvid linned Dug, som bredes over Alterbordet. Alterfod, en. Forhøining over Kirkegulvet, hvorpaa Alteret staaer. Altergang, en. den Religionsskik, at uddele og nyde den h. Nadver. Idag er der A. Han er ivrig i sin Kirkegang og A. — Altergods, et. G. henlagt til et vist A. i catholske Kirker. Altergulv, et. d. s. s. Alterfod. Alterild, en. Offerild, som i Templerne antændtes p. Alteret. (C. Frimann.) Alterklæde, et. 1. et Klæde, sædvanl. af Fløiel eller Silke, hvormed Alterbordet ovenpaa og v. Siderne beklædes. 2. Alterklæder, pl. overhovedet: det, hvormed Alteret til Prydelse beklædes. 3. pl. den Dragt, Præsten iføres, naar han er for Alteret; Messeklæder. Alterkors, et. Kors, som man af Nyhedslyst sætter p. Alteret, i Stedet for Altertavle. Alterlys, et. Voxlys, som brændes paa Alteret. Alterstage, en. S. til Alterlys. Altersteen, en. S. som er lagt over Alterbordet. (Øhlenschl.) Altertavle, en. En med Malerier, Billedværk ell. andre Prydelser forsynet Tavle, opreist bag paa Alteret. Altertieneste, en. den Deel af Gudstienesten, som forrettes for Alteret. Alterviin, en. Viin, som bruges ved Alterens Sacramente.

Altid, adv. til al Tid, uden Ophør, stedse; (modsat: aldrig, undertiden.) Evindelig og altid. — I mindre strengt Begreb for: ved alle Leiligheder, i alle eller de fleste Tilfælde; som oftest. Han er a. tilfreds. Man finder ham altid sysselsat.

Alting, et. [Adelting.] almindeligt Ting, Landsting. Altinget paa Island. (Jvf. om Skrivemaaden n. s. et Ting.)

Alting, n. s. ud. Art. [al Ting, enhver Ting: omnia.] Har samme Bemærkelse som n. s. Alt (S. al, 8. a.), og kan br. næsten i ethvert Tilfælde i St. for dette (dog ikke med pron. rel. hvad, eller med Adj. Artikel) ligesom det i dagl. T. høres meget hyppigere. Han vil vove alting. Han har sat Alting til (Alt hvad han eiede.) Lykken er ham med i alting. "De giorde Ideen til Altings Begyndelse." Schytte. (I nogle, men ei i ethvert Tilfælde, kan alle Ting sættes i St. for alting.) — for alting, fremfor alt andet, endeligen. Lad os for alting ikke fortvivle. — hvorom Alting er, i hvorledes det end forholder sig; med alt det.

Altsaa, conj. følgelig, derfor, i Følge det foregaaende. Han trænger til Hielp, og jeg kan hielpe ham; altsaa bør jeg det. "Altsaa udtrykker, at Tingen flyder af det forrige; derfor, at den er grundet deri." Sporon.

Altyv, en. Mestertyv, Erketyv. (Cold.)

Alun, et. ud. pl. [Lat. alumen.] et af Svovlsyre og Alunjord bestaaende mineralsk Salt. = Alunjord, en. 1. en Leerjord, der udgiør en af Alunets Bestanddele. 2. Jord, som indeholder Alun. Alunlæder, et. Alunskind. Alunskifer, en. Skiferart, som indeholder Alun. Alunskind, et. S. som er tilberedet med Alun; hvidgarvet Skind. Alunsyre, en. den Svovlsyre, som indeholdes i Alun. Alunvand, et. V. hvori A. er opløst. Alunværk, et. hvor Alun virkes. — Alunshandsker, n. s. pl., H. af Alunskind. = alune, v. a. 1. dyppe i Alun; koge, tilberede m. Alun. alunet Tøi, Læder. (V. S. O.)

Alvei, en. Adelvei, Alfarvei. (D. Lov.)

Alverden, n. s. br. af nogle som et sammensat Subst. for at udtrykke Begrebet: Universum. (Treschov. S. Staffeldt.) "En Fader i Alverdens Dommer." Thaarup.

Alvidende, adj. som veed Alt. — Alvidenhed, en. ud. pl. Guds Alvidenhed.

Alviis, adj. som besidder uendelig Viisdom, Alviisdom. (om Gud.)

Alvor, en og et. ud. pl. [Isl. Alvara.] 1. sand, virkelig Mening eller Villie, og Fasthed, Eftertryk i Handling og Udførelse. (modsat: Spøg, Skiemt.) Det er mit (min) ramme, fulde A. At giøre noget, tage sig af noget med A. Han lod som han vilde gaae; men det var ikke hans A. "Hvor lidt det ogsaa skikker sig med Alvors Alvor selv at spøge." Baggesen. 2. Virkelighed, Iværksættelse. Nu er der engang blevet Alvor af. Bliver det Alvor, til A. med Krigen? At giøre A. af noget, virkelig lægge Haand derpaa. 3. For Alvor, adv. a) virkeligen, i Gierningen, alvorligen. Nu vil han til at studere for A. Han blev for A. vred. b) tilfulde, tilgavns. Det begynder nu for Alvor at fryse. = alvorblandet, adj. v. blandet med Alvor. a. Skiemt. — alvorlig, adj [I. alvarlegr.] som viser Alvor, røber Alvor, enten i Miner og Udseende, ell. i Handling; som vidner om, er forbundet med, skeer med Alvor. Han er ligesaa streng og alvorlig, som hans Kone er mild og munter. Det er min alvorlige Mening, Villie. Et alvorligt Forsæt. Et a. Ansigt, Udseende. Fra Ordstrid kom det til alvorligt Skænderi. Han fik en a. (skarp) Irettesættelse. — Alvorlighed, en. ud. pl. 1. Udvortes Alvor, alvorligt Udseende. 2. Ærbarhed. At opføre sig m. anstændig A. 3. Strenghed, Noiagtighed. A. i Forretninger. At holde sine Undergivne med A. til Arbeide. = Alvorsord, et. alvorligt Ord, Alvorstale. (Øhlenschl.) Alvorsrøst, en. alvorlig Stemme. (Rahbek.) Alvorssind, et. alvorligt, til Alvor

hengivent Sind. (Grundtvig.) **Alvorstale**, en. alvorlig Tale. **Alvorstanke**, en. alvorlig Tanke. (C. Boye.)

Alvælde, en. Almagt. — **alvældig**, adj. almægtig.

Alværende, adj. v. allesteds nærværende. (Thaarup.) s. al, 6. a.

Ambolt, en. pl. -e. [N. S. Ambolt.] Et i en Træblok fæstet Jernredskab, hvorpaa Metaller smedes, og Metalarbeider dannes og files. At smede paa A. At smede en A. ɔ: forfærdige den. — **Amboltsmedning**, en. 1. S. som skeer paa en Ambolt. 2. Gierningen at smede en A.

Ambra, en. 1. et Slags vellugtende Harpix. 2. en vellugtende Haveplante; Abrod. (Artemisia Abrotanum.) 3. fig. hos Digtere for: Vellugt, Blomsterduft. "Han inddrak dens (Blomsterkrandsens) Ambra." — "Med lukte Dine aander han den ambrafyldte Luft." Rein.

Ame, en. pl. -r. et stort Viinfad. En Ame Rhinskviin. [J. áma, *amphora.*]

Amethyst, en. pl. -er. en Ædelsteen af rødblaa Farve.

Amindelse, en. ud. pl. [a er her præp. aa, paa.] Ihukommelse, Erindring (Fraværendes, ell. Afdødes.) Han vil blive i evig A. At give een noget til en A. — Deraf: **Amindelsestale**, en. **Amindelsestegn**, et. o. fl.

Amme, en. pl.-r. Et Qvindfolk, der selv har født, og opføder en Andens Barn med sin Melk. Barnets A. At tiene for A. Hun har A. til sit Barn. = **Ammehold**, et. det, at holde A. til et Barn. (Rahbek.) **Ammeløn**, en. Løn som gives Ammen, saalænge Barnet dier hende. **Ammeplads**, en. Tieneste som Amme. **Ammesnak**, en. d. s. s. Ammestuesnak. (C. Frimann.) **Ammestue**, en. S. hvor Ammen med det spæde Barn opholder sig. Deraf: **Ammestuefortælling**, og -**snak**, en. barnagtig Fortælling, daarlig, løs, urimelig Snak.

Amme, v. a. 1. opføde med Melk; give Die. Hun ammer selv sit Barn. At amme et Barn op (opamme det) med Melk, ved en Flaske.

Amning, en. I Skibssproget: et Steds rette Middeldybde til Havbunden, som maales fra For- og Bagstavnen, og angives i Fod og Tommer.

Amphibium, et. pl. Amphibier. [Lat.] Et Dyr, som har koldt Blod, hvis Omløb ikke ophører, skiøndt Dyret en Tidlang standser Aandedraget, og som derfor tildeels kan leve saavel i Vandet, som paa Landet. (Krybdyr. Wads Overs. af Cuvier's Dyrhistorie.)

Amt, et. pl. -er. [Tydsk.] en vis Deel af Landet, der forestaaes af en Amtmand, som den øverste borgerlige Embedsmand. Siællands Stift er deelt i 5 Amter. 2. I nogle faa Ord (Postamt, Biergamt) bemærker det: et kongeligt, styrende Collegium. 3. Barberernes Laugsret i Kiøbenhavn kaldes, m. et tydsk Udtryk: Amt eller Barbeeramt. = a) **Amtmand**, en. pl. -mænd. En Embedsmand, som forestaaer et Amt eller flere. **Amtmandskab**, et. Amtmands Post ell. Bestilling. Tilforn vare flere af de gamle Amter forenede under eet A. **Amtstue**, en. Amtsforvalterens Skriverstue eller Contor, hvor Skatter og offentlige Indtægter betales. — b) **Amtsbetient**, en. kongel. Betient, som har Deel i et Amts Bestyrelse. (D. Lov.) **Amtsbonde**, en. Bonde af et vist Amt. **Amtsforvalter**, en. Den Betient, som oppebærer Skatter og offentlige Indtægter i et Amt. **Amtshuus**, et. Amtmandens Bolig. **Amtsmester**, en. Barberer i Kiøbenhavn, som har Amt. **Amtsprovst**, en. En geistlig Embedsmand, som skulde have Opsyn med geistlige Sager, Kirker og Skolevæsen i et heelt Amt. Man afskaffede snart igien Amtsprovsterne. **Amtsprovsti**, et. det District, som en Amtsprovst skulde have under Opsyn. **Amtsrettighed**, en. R. som følger med eet Barbeeramt. **Amtsskriver**, en. tilforn d. s. s. Amtsforvalter. (D. Lov.)

An, en af det Tydske (fornemmelig først i det 17de og 18de Aarhundrede) laant uadskillelig præpos. ell. Partikel, der sættes foran endeel Ord (mest Verber); omtrent, efter dansk Sprogbrug, i følgende Bemærkelser: a) Bevægelse til Stedet (ankomme, Ankomst, Anløb.) b) Tilegnelse (annamme, antage.) c) Gierning paa Stedet (anbringe, anholde, ansætte, antegne.) d) Begyndelse, Forberedelse til en Handling, et Foretagende (angribe, Anlæg, anlægge, anrette.) e) Forkyndelse, Bekiendtgiørelse til eller for nogen (andrage, angive, anmelde.) f) et Slags Forhøielse ell. Forstærkelse af Verbets Begreb (anbefale, anstrenge, ansøge.) — Derimod er Brugen af an (i St. for til) for at tilkiendegive en Forbindelse, (anbinde, anhefte, m. fl.) selv i den nærværende Sprogbrug, udansk; og det samme maa siges om mange flere tydskagtige og reent overflødige Ord (f. Ex. anbelange, anbemærke, anbetroe, anblæse, anbyde, anerkiende, anfange, anfæste, angaae, angelegen, angenem, angrændse, anhænge, ankynde, anlande, anlange, anlove, anprise, ansige, anstemme, anstille, anstikke, anvoxe o. fl.) som i reen og ædlere Stiil ei kunne bruges, og hvoraf de fleste derfor i denne Ordbog udelades, eller ved dem henvises til det danske Ord. — Adskilt fra Verbet, og bag efter dette, kan an blot bruges i meget faa, af det Tydske optagne Talemaader, som: at binde an med een;

det gaaer an; at gribe sig an; at komme ilde an (afsted); at rette (Maden) an.

Anatomere, v. a. 1. sønderlemme et organisk Legeme i dets Dele. Anatomering, en. pl. -er. Gierningen at anatomere.

Anatomie, en. ud. pl. [Lat.] Den Deel af Lægevidenskaben, som lærer os Delene af et organisk, (især dyrisk) Legeme, deres Sammensætning, og Legemets rigtige Sønderlemmelse, for at kunne adskille det i sine Dele. Den sammenlignende A. ɔ: den, som behandler det menneskelige Legeme, ell. Dele af samme, under Sammenligning med de samme Dele hos Dyr. = Anatomiekammer, et. det Sted hvor Anatomien læres ell. offentlig foredrages. = anatomisk, adj. som hører til Anatomie.

Anbefale, v. a. 1. søge med Roes eller fordeelagtigt Vidnesbyrd at bibringe Nogen en god Mening om en Person eller Ting. Hans Foresatte have anbefalet ham til Kongen. Han er anbefalet til dette Embede. At a. een sin Sag. Jeg kan a. Dem dette Middel af egen Erfaring. Jeg anbefaler mig i, til Deres Erindring, Bevaagenhed. — Anbefaling, en. 1. Gierningen at a. 2. Det, hvorved een eller noget anbefales. Han forevìste mig en skriftlig A. fra Biskoppen. Arbeidsomhed er en god Anbefaling.

Anbelange, s. vedkomme.

Anbetroe, v. a. s. betroe.

Anbringe, v. a. 3. [bringe.] bringe, sætte, anvende noget p. et beleiligt Sted, hvor det passer. Her kunde anbringes Kanoner. At a. et Skab i Væggen. Denne Dør er ikke vel anbragt. Et vel anbragt Ord er ofte af stor Virkning. En ilde anbragt Vittighed. 2. figurl. skaffe een Ansættelse, sætte ham i Levevei, bringe ham i en Stilling og Virksomhed, hvorved han kan faae sit Ophold. Jeg vil søge at anbringe ham i et andet Fag. Han fik sin Søn anbragt ved Toldvæsenet, i Handelsfaget. Han har faaet alle sine Børn godt anbragte. — Anbringen, Anbringelse, en. (Sibbern.)

Anbringende, et. S. Andragende, Foredrag.

Anbrud, et. Tilstunden, Tilnærmelse. Dagens, Morgenens Anbrud (bedre: Frembrud.)

Anbryde, v. n. S. frembryde.

Anbrænde, v. n. 1. S. svides, som er det danske Ord. 2. act. begynde at tænde, tænde løseligen, og atter slukke, for desletere at tænde p. ny. At a. Lys. (V. S. O.)

And, en. pl. Ænder. [J. Önd. Sv. Ancka, And.] en bekiendt Huusfugl, som, naar den er tam, fører dette Navn, og i dens vilde Tilstand kaldes Vildand. (Anas Boschas.) 2. i Særd. Hunnen blandt Ænderne. En Andrik og ti Ænder. (s. Ælling.) = Andemad, en. lysegrønne Vandplanter, paa Overfladen af stillestaaende Vande, som Ænder og Gæs gierne æde. (Lemna trisulca og 3 andre Arter.) Andeqvadder, et. d. s. s. Andemad. Andesteg, en. stegt Andekiød. Andeæg, et. Andens Æg. = Andrik, en. pl. -ker. [J. Andriki.] Hannen blandt Ænderne. (Sv. Andrake. E. Drake. T. Änterich.)

Andagt, en. ud. pl. [T. Andacht.] Siælens udelukkende Syssel sættelse med Tanken paa Gud og Gudsdyrkelse; Tankernes Samling for at henvende dem allene til det høieste Væsen. Fordybet i A. Overvære Gudstienesten med A. 2. Andagts udvortes Øvelse; Deeltagelse i religiøse Skikke og Handlinger. At holde sin A. "Vi indbyde dig oftere, end sædvanligt til Andagtens Steder." Mynster. = andagtsfuld, adj. meget andægtig. Andagtsreise, en. Reise, som foretages af Andagt, i andægtig Hensigt; Pilegrimsreise (Guldberg.) Andagtstime, en. T. indviet, bestemt til Andagt. Andagtsøvelse, en. pl. -r. d. s. s. Andagt, 2. — andægtig, adj. 1. tilbøielig til Andagt, som gierne og ofte hengiver sig til A. Hun er meget a. Et andægtigt Sind. 2. som hører til Andagt. andægtige Bønner; en a. Forsamling. — Andægtighed, en. ud. pl. den Egenskab at være a.

Andeel, en. pl. Andele. [T. Antheil.] Deel, som een har i noget; Lod, Part. (Moth.) "At vi have Andeel i et Rige, som ikke forgaaer." Mynster.

Anden, adj. n. andet, pl. andre. [Jsl. annar.] 1. Ordenstal. (secundus.) Den første, den anden, tredie, o. s. v. Han kom anden Gang igien. Det er hans anden Kone (ikke: den anden hans.) Min anden Søn (i Alder.) Han var den anden i Følget, i Ordenen. For det første, for det andet. Hver anden, af hver to een. (secundus quisque.) Hver anden Søndag. 2. A. ikke den samme, forskiellig. (alius.) Med Adj. ubest. Art. i sing. og pl. a) ikke den eller de samme. Lad mig faae en anden Bog, andre Bøger i St. for denne. Jeg kan ikke bruge denne Hat, og maa kiøbe mig en anden. Jeg har solgt mine gamle Heste, og vil kiøbe mig andre. Til en anden Tid, paa et andet Sted, under andre Betingelser. b) ikke den samme som tilforn, ny. Vi have faaet en anden Præst. Gaden har faaet et andet Navn. Han er bleven et andet Menneske. Han tager hver Dag en anden Kiole paa. Der er kommet andre Folk i Huset. c) ikke een selv, ikke eens egen. Naar man ikke er sin egen Herre, men er afhængig af en Anden. Det er haardt, at skulle leve af en Andens Naade.

At benytte sig af Andres Arbeider, røbe Andres Hemmeligheder. Han har forladt sit Fædreland, og bosat sig i et andet (fremmedt) Land. d) af ulige (især bedre) Beskaffenhed. (som oftest med Tillæg af: langt, heel ell. ganske.) Denne Præst er en langt anden Mand, end den forrige. Dette er en ganske anden Sag. Jeg har det paa heel andre Vilkaar, end min Formand. (er egentlig Bemærkelsen A, a) e) en anden, den anden, bruges for: een af samme Egenskab, som den der nævnes, en fuldkommen lignende. En anden Napoleon vil ikke let opstaae. Han bliver den anden Mozart. f) en anden, absol. een af samme Art, Beskaffenhed, foruden den første; nok een. Han har giort een Reise for sin Videnskab; en anden blot til Fornøielse. Han gav eet Legat til Kirken, et andet (ell. og eet) til de Fattige. (Saaledes ogsaa: To Sønner har han i Armeen; andre to (eller to andre) ere Studenter. B. Med Adj. bestemte Art. i sing. og pl. (alter.) a) den anden af to i Tallet, hiin. Naar den ene (een) vil frem, vil den anden tilbage. Jeg stod paa denne Side af Grøften, og han paa den anden. b) det øvrige, de øvrige, overblevne. Kun dette er mig af Vigtighed; det andet er mig ligegyldigt. Een af sine Tienere sendte han ud paa Veien; de andre maatte giennemsøge Skoven. Een Datter har han hiemme; de andre ere alle forsørgede. c) det andet Liv ɔ: det tilkommende, evige Liv. (ogsaa: I et andet Liv vil meget opklares, som nu er os mørkt.) C. Andet bruges absol. for: noget andet. Han tænker ikke paa Andet, end Forlystelser. Jeg har ikke Andet, at byde Dem. Hvad Andet, hvilket andet; og (til Svar naar een spørger med Uvished): hvad uden dette? — Hvad Andet har jeg tilovers, end &c. Jeg maa vel giøre hvad han har sagt mig? — Ja, hvad Andet? — 3. Egne Udtryk: Anden Dagen, Dagen efter, følgende Dag. (D. Bib.) Den anden Dag, forleden Dag, for faa Dage siden. En anden Dag, ell. et andet Aar, ad Aare, næste Aar ved samme Tid. Det faaer at beroe til et andet Aar. (begge Talemaader br. hyppigen hos Almuen.) Fra anden Haand, paa anden Haand, s. Haand, 2. e. Een og anden Gang, nu og da. Een og Anden, eet og andet, Nogle, Adskillige, Adskilligt. Jeg har hørt Een og Anden sige det. Jeg har eet og andet at tale med dig. andre Steder, adv. paa noget andet Sted. Man faaer det ikke andre Steder, end her.

Andendags, adj. som skeer den følgende Dag; ell. som kommer hver anden Dag. (br. kun i Sammens.) Andendagsbryllup, et. (ogsaa adskilt: Andendags-Bryllup.) Gilde, som holdes Dagen efter Bryllupet.

Andendagsfeber, en. Koldfeber, der kommer igien hvert andet Døgn. andendagsmorgen, adv. næste Dag om Morgenen.

Andensteds, adv. paa et andet Sted. Han kommer ingen andensteds, end hos sin Familie. Jeg har ikke været a. end i Kirken. Eensteds bruges den Skik, a. (ell. en andensteds) en anden. andensteds fra, ikke hiemme fra, udenlands fra, fra andre, fremmede Steder. (aliunde.) andensteds hen, til et andet, forskielligt Sted. (alio.) Han er ikke mere i Paris; men er reist a. hen.

Anderledes, adv. [af Led, Vei, Kant.] paa en anden Maade; ikke som før, ikke saaledes. Een vil have det saa, en Anden a. Dette vil jeg have a. giort (omgiort.) Han fortalte mig det paa den Maade; men jeg veed, det er a. Sagen er ganske a. beskaffen. At blive a. til Sinds. Han er ikke a. (dette er nu hans Natur, Charakteer.) — I dagl. Tale som adj. (for: anden, alius.) Det er en a., en ganske anderledes Mand.

Andrage, v. a. 3. [s. drage.] giøre skriftlig Forestilling om, anmelde. At a. noget for Øvrigheden. Han androg paa en Nedsættelse i Skatten. — Andragende, et. 1. skriftlig Forestilling, Anmeldelse for Øvrighed eller Foresatte. 2. Besværing, Klagemaal. (D. Lov.) Andragelse, en. Gierningen at andrage. (V. S. O.)

Andre, pl. S. anden.

Andrik, en. S. And.

Ane, en. pl. Aner, (som næsten ene bruges.) [T. Ahn, Ahnen.] Adelige Forfædre, opstigende Slægt af Adel paa fædrene og mødrene Side. Han tæller sexten Aner. = Aneregning, en. Udregning og Optælling af eens Aner. — Anetal, et. Antal af Aner. At regne, udregne eens Anetal. — Anetavle, en. Tavle, hvorpaa eens Aner opregnes. Anevaaben, et. pl. -er. De Familiers Vaaben, som regnes til en Adelsmands Aner.

Anfald, et. pl. d. s. Gierningen at anfalde, Angreb. At giøre A. paa Fienden. Fiendens A. blev afslaaet. 2. Sygdoms Tilfælde, Udbrud, Yttring. Et pludseligt A. af Sidesting. Et Feber-Anfald.

Anfalde, v. a. 3. [falde.] angribe, overfalde. Fienden anfaldt Staden fra to Sider. Røverne anfaldt ham i Huulveien. 2. figurl. overfalde, angribe med Ord. At a. een med Skieldsord. 3. paakomme, overfalde. Sygdommen anfaldt ham med fornyet Heftighed. — Anfalder, en. pl. -e. den, som anfalder, overfalder een. "Da gaaer Forsvaret endog til at dræbe Anfalderen." Schytte.

Anfegte, v. a. 1. Egentlig anfalde m. Vaaben; men bruges kun figurl. At anfegtes (fristes) af Diævelen: anfegtes (for-

nærmes) paa sin Ære. anfegtes (plages) af Lidelser, af haarde Sygdomme. Sønnens Ulykke anfegter ham ikke (gaaer ham ikke nær, ikke til Hierte.) Han lod sig ikke anfegte (nedslaae) deraf. — Anfegtelse, en. pl. -r. Fristelse, Ængstelse, Sindsuro, Plage.

Anføre, v. a. 2. føre til Strid, befale over (Krigsfolk, en Hær.) Kongen anførte selv sin Hær i dette Slag. Generalen anførte den høire Fløi. 2. veilede. At a. een til Dyd og gode Sæder. 3. antegne, føre til Bog. Han har glemt at a. det i Regnskabet. 4. fremføre, beraabe sig paa. Han anførte dette til sin Undskyldning. Jeg vil anføre mine Grunde. 5. melde, berette, omtale, indføre i et Skrift. Han anfører (citerer) overalt sine Kilder. Forfatteren siger i det ovenfor anførte Sted. = Anfører, en. pl. -e. Den, som anfører (1.) En god A. (Hærfører, Fører.) Han var vor A. (Fører, Veileder) paa Reisen. At være A. i et Oprør, i en Leg, ved et Foretagende, for en Røverflok. — Anførelse, en. Gierningen at anføre. (i Bemærk. 3. 4. 5.) — Anførsel, en. Gierningen at anføre, (1. 2.) Under Kongens A. Han vil under min A. (Veiledning) danne sig til Embedet.

Angaae, v. a. 3. [gaae.] staae i Forbindelse med, have Hensyn paa, vedkomme. Sagen angaaer Forsømmelse i Embedet. Hvad mig angaaer, eller er angaaende: en Talem. der ofte høres i det dagl. Liv. Angaaende (i Henseende til, med Hensyn t.) hans Regiering; hans R. angaaende; ell. hvad angaaer hans Regiering.

Angbrystet, angbrystig, adj. [J. áng, trang.] trangbrystet, stakaandet. Deraf: Angbrystighed. (Moth.)

1. Ange, en. [jvf. angbrystet.] Sygdom hos Heste og Køer med trangt Aandedrag. Deraf adj. anget. En anget Hest, Ko. (Moth. Ængæ hos Henr. Harpestreng om Mennesker.)

2. Ange, en. fugtig Damp, Eem. Ange paa Vinduesruderne. (Moth.)

Ange, v. n 1. give Ange fra sig. (Moth. Langebek.) J. ánga, dufte.

Angel, en. pl. Angler. [J. Aungull.] Medekrog, Fiskekrog. Deraf: Angelfisker, n. s. som meder med Snor og Angel. Angelfiskeri, et. F. som skeer v. at mede. angle, v. a. 1. [J. aungla.] Fiske med Angel, mede.

Angelmuus, en. pl. d. s. et Slags Spidsmuus. (Sorex mus araneus.)

Anger, en. ud. pl. [J. ángr.] 1. Fortrydelse over en Handling, som man selv erkiender for uret eller syndig. At føle A. over noget. "Min Angers Graad dig aldrig væde." F. Guldberg. "Stakket Lyst har tidt lang Anger." Ordspr. "Anger har en moralsk, og ikke, som Fortrydelse, en blot psychologisk Grund." C. Hornemann. "Anger bestaaer i den nedtrykkende Følelse af sin egen Uværdighed." P. E. Müller. 2. i ældre Dansk: Nød, Skade, Fortræd. = angerfuld, adj. hvis Sind er opfyldt, betaget af Anger. angergiven, adj. v. betagen af Anger, angerfuld. "Det angergivne Hierte." Angerkiøb, et. pl. d. s. Kiøb, som man angrer eller fortryder. angerlig, adj. som man angrer paa, som man har Grund til at fortryde. angerløs, adj. 1. som intet har at angre eller bebreide sig. 2. fri for Ansvar eller Tiltale. (i Lovsproget.) "Da bør han at være a. for den Sag, han sigtes for." (D. Lov.) "At han blev a. og frikiendt samme Dag." Holb. — Deraf: Angerløshed, en. ud. pl. — Angerstaare, en. Taare, Graad, som frembringes v. Anger. (Ingemann.) = =

Angre, v. a. 1. [maaskee af J. ángra, trykke, trænge; ligesom Anger ogsaa fordum brugtes for: Trængsel, Nød.] 1. føle Anger over, fortryde. Jeg angrer den Uret, jeg har giort. At angre paa det som er skeet. Ogsaa impers. Det angrer mig meget, at jeg har giort det. "Vi fortryde, at vi ikke fulgte en Vens Raad; vi angre, at vi ikke fulgte hans Formaninger." C. Hornemann. 2. volde Anger. Denne Handling angrer mig meget. (Anger og angre kunne nu betragtes som stærkere Udtryk, end fortryde og Fortrydelse; ogsaa af den Grund, at hine begynde i Talesproget at gaae af Brug.)

Angest, en. pl.-er sielden. [J. Angist. T. og N. S. Angst.] Egentlig Klemmelse, Trykning for Hiertet; men bruges kun for: en høi Grad af Frygt for eller Bekymring over en forestaaende ell. truende Fare. Hun udstod en stor A. Dødsangest (A. for Døden,) Dødsskræk. = angest, adj. betagen af en høi Grad af Frygt. Jeg var angest for at hun skulde døe. = angestfuld, adj. meget angest, opfyldt af Frygt og Bekymring. (Storm.) Angestskrig, et. S. som een af Angest giver fra sig. (Grundtvig.) Angestsved, en. Sved, som Angest frembringer.

Angielde, v. a. angaae, vedkomme. (D. Lov.)

Angive, v. a. 3. [give.] paavise, melde, vise, anmelde. Han angav Stedet hvor han havde fundet det. Denne Prøve angiver Kruddets Styrke. At a. de Varer, man fører med sig. a. sin Formue, sine Indkomster. 2. berette; foregive. Fiendens Tab angive Aviserne til (eller at have været) 2000 Mand. Man angav dette som Aarsagen. 3. anmelde, foredrage; røbe. a. en Sag for Øvrigheden. Hans egne Folk angav ham for Toldsvig. Tyven angav sig selv. — Angivelse, en.

pl. - r. — Angiver, en. pl. - e. den som angiver noget. (i Bem. 3.) Af Bøderne tilfalder det Halve Angiveren.

Angle, v. n. s. Angel. — Anglesnor, en. pl. - e. Medesnor.

Angre, v. a. S. Anger.

Angreb, et. pl. d. s. Det, at angribe, Anfald med Vaaben. = Angrebskrig, en. K. som føres ved at angribe Fienden, p. en angribende Maade. (modſ. Forsvarskrig.) Angrebsmiddel, et. M. som anvendes, er tienligt til Angreb. Forsvars- og Angrebsmidler. (Malling.) Angrebssted, et. S. hvor Angreb skeer eller er skeet. (Engelstoft.) Angrebsvaaben, et. V. som især br. til Angreb. angrebsviis, adv. p. en angribende Maade (modſ. forsvarsviis.)

Angribe, v. a. 3. [gribe.] overfalde, gaae løs paa med Vaaben. At a. Fienden. fig. At a. Sagen fra den rette Side. 2. antaste, fornærme. At a. een med Skieldsord, Uqvemsord, ærerørende Beskyldninger. 3. giøre ulovligt Greb i, berøve. At a. offentlige Midler. Han har angrebet Cassen, som var ham betroet. (At a. sin Capital, forbruge en Deel af Capitalen.) 4. skade, giøre kiendelig Virkning paa, tære bort af. Syren angriber dette Metal. Dette Middel angriber Brystet. 5. Betage, hentage. Han er meget angreben af Sygdommen. Den lange Tale har angrebet ham meget. — Angriber, en. pl. - e. den, som angriber, den Angribende. (i Bemærk. 1. sielden 2.) Den Angrebne maa værge sig imod Angriberen.

Angroe, v. n. 1. groe fast til; forekommer kun i det Udtryk af Almuesproget: et angroet Barn ɔ: som har den engelske Syge. (Stæver.)

Angst, s. Angest.

Anhang, et. [Tydsk.] S. Tilhæng, (Parti) Tillæg (til en Bog.)

Anhold, et. Gierningen at anholde ell. gribe; Anholdelse. (V. S. O.)

Anholde, v. a. 3. fastholde, gribe (en Misgierningsmand, Forbryder.)

Anholde, v. n. 3. ansøge. (D. Lov.) a. om et Embede. — Anholden, en.

Anhængig, adj. indklaget, indstævnet, br. kun i den slette Talemaade af Lovsproget: at giøre en Sag a. (D. Lov.)

Anis, en. En fremmed Plante, hvis Frøkorn (Anisfrø, Aniskorn) bruges som Krydderi. Deraf: Anismelk (M. hvori A. koges), Anisolie, Anissukker, Anis, indbagt i Sukker.

Ank ell. Anke, en. Klage, Klagemaal, Paatale. (D. Lov.) 2. Nag, Fortrydelse. (forældet.)

Anke, v. n. 1. (har.) klage, føre Klagemaal over; være utilfreds med. At anke p. noget. (Kingo.) "Og p. min Eensomhed og tynde Skiebne anker." Helt. "Kan Mennesket undflye sin Siæl, sig selv saa let, som Støv, hvorpaa det anker." Evald. (s. paa-anke, som nu næsten ene bruges.)

Ankel, en. pl Ankler. [E. Ankle. I. Ökull.] Ledet, som forener Benet med Foden. — Ankelkode, en. pl. - r. den udstaaende Beenknude ved Ankelen, den nederste Deel af Beenpiben. (Talus.) Ankelsko, en. et Slags Fruentimmersko, som gaae op til Anklerne.

Anker, et. pl.-e. et Maal i Danmark til Drikkevarer, som holder $\frac{1}{4}$ Tønde, ell. 38 Potter.

Anker, et. pl. - e ell. Ankre. [Lat. ancora.] en svær Jernstang, oventil med en Ring i Enden, nedentil med to opad bøiede Arme, med Hager i Enderne, som ved Vægten fæste sig i Havbunden, og saaledes holde Skibet. At kaste A., ankre, lægge Skibet for Anker. Lette Anker, vinde det op i Skibet. Flaaden, Skibet, lettede Anker og gik under Seil. (m. best. Art. om et vist Anker. Da man lettede Ankeret, brast Touget.) At drive for Ankeret. At kappe Anker, overskære Ankertouget, i Stedet for at vinde det op. At gaae til Ankers, ligge for Anker. Skibet er til Ankers. 2. En Jernstang, med Hager i Enden, hvormed Muur- og Tømmerværk i en Bygning forbindes og fæstes. At forbinde Bielkeværk, styrke en Muur med Ankere. Deraf Skorsteensanker. = Ankerarm, en. En af de udstaaende Arme ell. Grene p. Skibsankere. Ankerboie, en. Trætlods ell. Tønde, fæstet til Ankertouget, som flyder paa Vandet og tilkiendegiver Stedet, hvor et Anker ligger. Ankerbund, en. Havbund, tienlig til der at ankre. God, slet A. Ankerfald, et. Ankerets Fald fra Skibet ved Kastningen. ankerfast, adj. som ligger fast for Anker. Ankerflig, en. d. s. s. Ankerhage. Ankerforing, en. Foring af Bræder uden p. Skibet, for at hindre det fra at gnaves ved det faldende Anker. Ankergreen, en. d. s. s. Ankerarm; Ankerflig. Ankergrund, en. d. s. s. Ankerbund. Ankerhage, en. Hagen paa Ankerarmen. Ankerhold, et. Leilighed til at ankre. At søge, finde, have et A. Komme til A. (Hvitfeldt.) Ankerkapning, en. Gierningen at kappe Anker. Ankerklo, en. d. s. s. Ankergreen, ell. Hagerne i denne. "Naar Ankerkloen Sandet slaaer." Øhlenschl. Ankerkran, en. En Pram med en bevægelig Kran, hvorved de svære Ankere bringes i og af Skibene. Ankerkrog, en. Ankergreen, Ankerhage. "Han Tyrens Hoved satte p. skarpe A." Øhlenschl. Ankerleie, et. det, at ligge for Anker, Ankerhold. 2. d. s. s. Ankerplads. Ankerletning, en. Gierningen at lette Anker. Ankerlæg, en. Stan-

gen i Ankeret, til hvis nederste og tykkeste Ende Armene eller Grenene smedes fast. ankerløs, adj. uden Anker, som har mistet sine Ankere. Ankerplads, en. et Sted, hvor man ankrer, ell. kan ankre. Ankerring, en. den bevægelige Ring i Ankerlæggens øverste Ende, hvori Ankertouget fæstes. Ankerroring, en. Beklædning af Tougværk om Ankerringen, for at hindre den fra at gnave Ankertouget, eller fordærve det v. Rust. Ankerško, en. Beklædning af Træ, der sættes paa den Ankerflig, som først drages op, for at den ei skal gnave Skibet. Ankersmed, en. Smed, som forfærdiger Skibsankere. Ankersmedie, en. hvor Ankere smedes. Ankerspil, et. En Vinde paa Dækket, hvorved Ankeret med Ankertouget drages op af Havbunden og Havet. Ankerstade, et. Sted, hvor et Skib ankrer ell. kan ankre. (Kingo.) Ankerstok, en. Et Stykke Træ, i hvis Midte Ankerlæggen fæstes nær ved Ringen, hvormed Ankeret beqvemmere kan flyttes, og hvorved det hviler i straa Stilling. Ankertoug, et. Et langt Kabeltoug, som fæstes i Skibet og i Ankerringen, og hvorved Ankeret holdes, naar det er kastet. = = ankre, v. n. (har.) lægge sig for Anker, kaste Anker. — Ankring, en.

Anklage, v. a. 1. føre Klagemaal over, klage paa en Person. At a. een for hans Foresatte. 2. klage for Retten over een, tiltale, sigte, kalde i Rette. Han er anklaget for Efterladenhed i sit Embede, for Landsforræderi. Den Anklagede blev frikiendt. = Anklage, en. ud. pl. — Anklager, en. pl.-e. den, som fører Klage over een.

Ankomme, v. n. 3. [komme.] Komme til eller paa et Sted, komme derhen hvor man agtede sig. Kongen er i Dag ankommen (kommen til Staden.) Brevet var endnu i Gaar ikke ankommet. Han ankom hertil for otte Dage siden. (meget sielden i præs. eller infinit.) 2. ankommen, adj. v. siges om Kiød og andre Fødevare, der have begyndt at raadne, mugne og antage en fordærvet Smag. Fisken er noget ankommen. — Ankomst, en. ud. pl. 1. Tilkomst, det, at ankomme til et Sted. Naar var, skete Ankomsten? Strax efter min A. "Som Nattens Taage flyer for Solens A." Jacobi. 2. Tiltrædelse. Ved Kongens A. til Regieringen. (V. S. O.)

Ankre, v. n. s. under Anker.

Ankynde, s. forkynde.

Anledige, v. a. 1. give Anledning til, foraarsage, bevirke.

Anledning, en. pl. - er. Leilighed, virkende Aarsag. Landsbykroerne give A. til Brændeviinsdrik. Hvad var Anledningen til at de blev Uvenner? Dette Tilfælde gav A. til en vigtig Opdagelse. A. til en Krig. Udvortes Anledninger. At tage A. af noget (som er skeet, sagt, o. s. v.) I Anledning af (som en Følge af) Deres skriftlige Yttring. Der blev givet et Gilde, i A. af hans Hiemkomst. En Sang i A. af Kongens Fødselsdag. 2. Føie, Grund, Skiel. Billig A. til Mistanke. (D. Lov.) Jeg har ingen A. til at være misfornøiet med ham.

Anliggende, et. pl. - r. En Sag, et Ærende, en Forretning, som er udført, eller endnu forestaaer. Et vigtigt A. At betroe een sine Anliggender. — Anliggenhed, en. det samme; men mindre brugeligt. "Rigets Anliggenheder." Schytte.

Anliggende, adj. v. af det ikke brugelige anligge. Magtpaaliggende, af Betydenhed. "Noget dem anliggende." (D. Lov.) At lade noget være sig anliggende.

Anlæg, et. pl. d. s. Gierningen at anlægge (1.) Veiens A. er begyndt. En Colonies A. 2. Udkast, Plan, Grundrids. A. til en Fæstning, til en Have. 3. Forsæt, Plan. "Der hørte undertiden Aarhundredes Liv til at udføre vore Anlæg, og et eneste uventet Øieblik er nok til at kuldkaste dem." Rahbek. 4. Indretning, Stiftelse. Dette A. er i god Drift. Et A. i en Have, et engelsk A. ɔ: Plantning af Træer, Buske m. m. efter en vis Plan, 5. fig. naturlig Færdighed, oprindelig Evne eller Tilbøielighed til noget. (prædispositio.) At have A. (naturligt A.) til Musik. Drengen har gode A. som fortiene at dyrkes. "Menneskenes oprindelige Anlæg kunne betragtes baade at være til det Gode og til det Onde." P. E. Müller.

Anlægge, v. a. 3. [lægge.] 1. stifte, grunde, indrette af ny. At a. en ny Stad, Fæstning, Skole, Fabrik, Have, Vei. 2. anvende, sætte i (om Formue, Penge.) At anlægge (sætte) sine Penge i Handel, i Statspapirer, Jordegodser. 3. iføre sig, begynde at bære. At a. Sørgedragt. Der er anlagt Hofsorg. 4. giøre det første Udkast til. At a. en Tegning, et Maleri. 5. At a. Sag imod een ɔ: give Klage over, lade indkalde een for Retten. (jvf. lægge an. — Anlæggelse, Anlægning, en. Gierningen at anlægge.

Anlægsmaal, et. [af Anlæg.] et Baand, en Snor med Vægt i Enden, hvormed Hestes Høide maales.

Anløb, et. Tilløb; Anfald. (H. Bibel.) At giøre et A. inden man springer.

Anløbe, v. a. 3. [løbe.] seile hen til, lægge an til. At anløbe en Havn. Paa Veien til Ostindien anløb han Madera. 2. a. en Fæstning ɔ: angribe, bestorme. (Hvitfeldt.)

Anløbe, v. n. (s. løbe an.) deraf partic. anløben, om glatte og blanke Ting (Metaller, Speile, m. m.) som af Fugtighed, Rust eller Luftens Virkning tabe deres Glands og Farve. anløbet Staal, som med Flid er betaget dets Glands, og har en blaa Farve.

Anmasse, v. rec. 1. tilegne sig uden lovlig Rettighed; tiltage sig. At a. sig Herredømmet, Regieringen. Han havde anmasset sig en Myndighed, der ikke tilkom ham. (anmægte, forekommer hos Hvitfeldt.) — Anmasselse, en. pl. -r.

Anmelde, v. a. 2. give Kundskab om, tilmelde, angive. At a. et Dødsfald for Stifteretten. a. noget for Øvrigheden. 2. giøre offentlig bekiendt. a. et udkommet Skrift i Aviserne, i et kritisk Blad. 3. melde til Besøg, Opvartning; lade sin Ankomst vide hos een. Han blev anmeldt af Tieneren. Han har ikke anmeldt sig (meldt sig) i Porten ved Ankomsten.

Anmode, v. a. 1. [T. anmuthen.] begiere af, forlange (dog mere ved Bøn, end med Paastand.) At a. een om en Tieneste, om et Laan. 2. kræve, begiere alvorligen. (D. Lov.) — Anmodning, en. pl. -er.

Anmærke, v. a. 1. betegne med et Mærke. a. Steder i en Bog. 2. optegne, opskrive, anføre i et Skrift. a. alle Omstændigheder i en Sag. Jeg har ovenfor anmærket. = Anmærkning, en. pl. -er. 1. Bemærkning, Yttring af noget, man har lagt Mærke til. Deres A. er fuldkommen rigtig. 2. Antegnelse, især til Rettelse af Feil. At giøre Anmærkninger ved et Regnskab. At giøre Anmærkninger over Folk ɔ: opsøge og dadle deres Smaafeil. 3. Forklaring over Udtryk og Indhold i et Skrift. Lærde, oplysende, vidtløftige Anmærkninger til et Skrift.

Annamme, v. a. 1. [s. Nam.] tage fat, tage imod med Haanden. "Man faaer alt det, som man ikke før havde; man annammer det, som overleveres." Sporon. 2. modtage i Almindelighed; oppebære. "Hvilket den Efterlevende maa til sig a." D. Lov. 3. antage, stede til. 4. anholde, paagribe. (Ordet er i alle Bemærkelser næsten forældet.) Annammelse, en.

Annex, et. pl. -er. [Af Lat. annexus.] Kirkesogn, som ikke udgiør et Præstekald for sig selv, men er henlagt til et andet Sogn. Hovedsognet og Annexet. = Annexbonde, en. som beboer og driver Præstens Annexgaard ɔ: en i Annexet beliggende Gaard, som Præsten har til Brug, fordi den forhen har været Præstegaard. Annexkirke, en. Kirken i Annexet.

Anordne, v. a. 1. skikke, byde, hvorledes noget skal laves eller indrettes. At a. en Høitidelighed, Begravelse. 2. befale, forordne. (i Embedsstiil.) 3. bestikke, indsætte. (D. Lov.) Anordning, en. pl. -er. 1. Forskrift, hvorefter noget skal indrettes. At giøre A. til eller før noget. At rette sig efter Lægens Anordning. 2. offentlig Forskrift, Befaling, Forordning. En kongelig A. At udstede en A. En Skoleanordning.

Anraab, et. pl. d. s. Tilraab, Anskrig.

Anraabe, v. a. 2. raabe til een, for at han skal svare ell. give sig tilkiende. Han blev anraabt af Vagten. 2. Paakalde, vende sig til med ivrig Bøn. a. Gud, a. Kongen om Naade. = Anraabelse, en. (Baggesen.) Anraaben, Anraabning, en. (Anraabningsord [Anraabsord] Feltraab. Søkrigs-Art.)

Anrette, v. a. 1. berede, rede til, forvolde. a. et Giæstebud. a. et Blodbad. (tydsk og ikke meget brugeligt.) 2. komme den tillavede Mad paa Fad, giøre den færdig til at sættes paa Bordet, og bringe den did. (oftest absol.) Der maa sørges for, at Maden ikke bliver kold medens den anrettes. (Ogsaa rette an.) Der er anrettet (Maden er paa Bordet.) — Anretning, en. 1. Gierningen at anrette Maden. 2. Samling af Retter, som p. eengang sættes p. Bordet, Opdækning. Tre Anretninger. Den første Anretning.

Anrøre, s. vedrøre, vedkomme.

Ansee, v. a. 3. [see.] betragte, antage, holde for. Jeg anseer Sagen som afgiort. Jeg anseer det for en god Handel. 2. bedømme, optage. Dette Skridt af ham vil ikke blive vel anseet ved Hoffet. Man veed ikke med hvad Øine den Sag vil blive anseet. — anseet at, i Betragtning af. (Ogsaa i mere egentlig, ellers ubrugelig Bemærkelse for: see paa, betragte, forekommer det f. Ex. hos Holberg: "Enhver, der anseer sligt med philosophisk Øie." — "Du ei — ansaae dit Norge m. Foragt." Rein. 3. agte, ændse, lide, sætte Priis paa. Han er meget, høit anseet. At være vel, ilde anseet. At ansee Personer, vise partisk Agtelse, ell. Opmærksomhed. En anseet (agtet) Mand. "Hvor Foged, Præst og Degn kun eget Gavn anseer." Holb. 4. betænke, tage i Betragtning. "At Borgerne skulde a. hans Aar og Vanlykke." A. Vedel. 5. antage for lovgyldig. (D. Lov.) 6. straffe (i Lovspr.) At ansees efter Loven. 7. synes; i den Talemaade: det lader sig ansee, som. = anseelig, adj. 1. som har Anseelse, anseet, agtet. En a. Mand i Staten. Han er af en a. (fornem) Familie. 2. betydelig, vigtig, stor. En a. Post; anseelige Embeder. En a. Pengesum. 3. af meer end almindelig udvortes Anseelse. En høi og a. Person. — Anseelse,

en. ud. pl. udvortes Skikkelse, Udseende. Deilig af A. Efter Anseelse, som det lader, synes. At kiende een af A. 2. Agtelse, Tillid. En Mand af megen A. At være i A. hos nogen. 3. Persons A. ɔ: partisk Agtelse. Uden Persons A. (D. L.) Anseende, et. udvortes Syn, Skin. Efter Anseende, til A. ɔ: efter Synet at dømme, udvortes at see til. At have A. af, synes, lade til at være.

Ansige, s. tilsige. — At ansiges til Hove, til Kongens Bord.

Ansigt, et. pl. -er. [fordum: Anlat, Anlæt, Antlat. J. Andlit; af and, imod og lita, see. T. Antlitz.] For-Delen af Menneskets Hoved; Aasyn. (Facies.) At see een i Ansigtet. At blive rød i Ansigtet. 2. fig. Lader, Miner. At see paa, af eens A. hvad han vil, ønsker. At sætte et mildt, vredt, suurt, fortrædeligt A. op. 3. Nærværelse, Aasyn (1.) Viig fra mit A. Kom aldrig mere for mit A. 4. Person. Et fremmedt, ubekiendt A. Jeg fandt lutter nye Ansigter. = Ansigtsfarve, en. lyserød Farve, liig den, som et sundt Ansigt har. ansigtsfarvet, adj. Ansigtstræk, n. s. pl. de Træk eller Linier, som udgiøre Ansigtets egentlige ydre Dannelse. (Lineamenter.)

Anskaffe, v. a. 1. bringe tilveie, skaffe tilveie. At a. noget i Huset, til Huusholdningen. At a. sig en ny Kiole. — Anskaffelse, en.

Anskrig, et. pl. d. s. Høit, overlydt Raab, især til Advarsel. At giøre A.

Anskrive, v. a. 3. [skrive.] antegne, føre til Bogs, indskrive. At a. Indtægt og Udgift. a. een til Skat. (Bastholm.) At være vel, ilde anskreven hos een ɔ: anseet, bedømt. "Saa dog i Herredet han vel anskrevet staaer." Holb. P. Paars. — Anskrivning, en.

Anskue, v. a. 1. kun i den af nogle Nyere indførte Bemærkelse: at erhverve umiddelbar (intuitiv) Kundskab, saavel v. Sandserne, som ved Fornuften. — Dog br. Verb. mindre, end de afledede: anskuelig, adj. som kan anskues; ell. som erhverves ved Anskuelse; beskuelig. a. Kundskab; et anskueligt Begreb. (Treschow.) — Anskuelse, en. 1. Gierningen, at erhverve umiddelbar, særdel. intellectuel Kundskab. 2. Synsmaade, Betragtningsmaade. — Deraf: Anskuelsesevne, o. fl.

Anskyde, v. a. og n. 3. [skyde.] i Jagtsproget: saare, qvæste ved Skud, uden at dræbe. Hiorten blev anskudt. "Den ene var bleven søgt af en anskudt Biørn." Rahbek. 2. v. n. (har.) i Chemien: danne sig, skyde ud. anskyde i Chrystaller.

Anslaae, v. a. 3. [slaae.] vurdere, ansætte, taxere. Godset er anslaaet til en Værdi af — Man anslaaer hans efterladte Formue til — (Jvf. v. n. slaae an.)

Anslag, et. pl. d. s. Gierningen at opslaae noget (som Placater.) I Embedsstiil. 2. Vurdering, Ansættelse i Værdi. (Langeb.) 3. Forsæt, Plan, optænkt Raad. Et snildt A. At optænke, udføre, hindre et A. Hans A. vilde ikke lykkes, gik overstyr. Dette A. maae vi lade fare. At give een et godt A. 4. Anviisning, Paaviisning. At give en A. paa noget.

Anspore, s. tilskynde, opmuntre.

Anspænde, v. a. 2. bruge af al Evne, anstrenge. At a. alle Siælens Kræfter. — Anspænding, en.

Anstaae, v. n. 3. [staae.] behage, være t. Behag, tækkes. (Moth.) [T. anstehen.] "Noget anstaaer den ene, som maaskee ikke anstaaer den anden." Mynster. 2. egne, passe, sømme sig for. "Som Dannemænd kunde egne og anstaae." Grundtvig.

Anstalt, en. pl -er. [Tydsk.] Forberedelse, Tillavning, Tilberedning. At giøre A. ell. Anstalter til noget. Anstalter til et Maaltid, t. Forsvar, t. Krig. 2. offentlig Indretning, Stiftelse. En Opdragelses-Anstalt.

Anstand, en. ud. pl. [Tydsk.] Udsættelse, Opsættelse (i Lovspr.) 2. Værdighed, Sømmelighed i Stilling, Bevægelser, Lader. At tale, bevæge sig med Anstand.

Anstifte, v. a. ("At anstifte noget nyt." Mynster.) S. stifte, afstedkomme.

Anstikke, s. besænge, smitte.

Anstille, v. a. S. indrette, holde, foretage, beramme, opføre sig. (Anstille sig, a. sig som, lade som, udgive sig for, vise sig.)

Anstrenge, v. a. 1. bruge m. al Kraft, bruge til det yderste. At a. sine Kræfter. At a. sig ved et Arbeide, over sin Evne. Et anstrengende Arbeide. (s. v. a. strenge.) — Anstrengelse, en. pl. -r.

Anstryge, v. a. 3. [stryge.] paastryge, overstryge. At a. en Væg med Kalk, Farve. — Anstrygning, en. pl. -er.

Anstrøg, et. det, hvormed noget er anstrøget eller overstrøget. Dette A. er for tyndt. Et nyt A. 2. fig. Skin, foregiven Anseelse af det, som Tingen ikke virkelig har. Han søgte at give sin Handling et A. af Billighed, sin Tale et A. af Grundighed. 3. løselig Indsigt ell. Kundskab. Et A. af Lærdom, af Philosophie.

Anstændig, adj. [Tydsk.] passende til Tid, Sted, Skik, og andre udvortes Forhold; sømmelig, værdig. En a. Dragt. Dette Selskab er dig ikke anstændigt (ikke a. for dig.) Pigen var ham ikke a. Et anstændigt Giftermaal. "Guden maatte ved anstændige Gaver æres." Guldberg.

2. ærbar, skikkelig, ærlig. En a. Opførsel. En a. Pige. Hun er af anstændige Forældre. Anstændige Borgerfolk. Et a. Huus. Et Sted, hvor anstændige Folk ei kunne komme. (Jvf. anstaae og velanstændig.) — Anstændighed, en. Sømmelighed, Ærbarhed, Skikkelighed. "Det er ofte Mangel paa Opdragelse, som er Aarsag til at Anstændigheds Grændser overtrædes." Sporon.

Anstød, et. pl. d. s. Stød, Støden imod. Ved dette A. paa Muren. 2. Noget, man støder paa ell. imod; meest fig. Hinder, Hindring, Forfang. At lægge A. i Veien for een. "Og A. i dit Løb ei faaer." P. H. Frimann. 3. Standsning, Usikkerhed i Tale eller Læsning. At tale reent og uden A. At læse ud. A. 4. Anledning til Forbrydelse eller til Synd og Vildfarelse. At give Anstød. (D. Bib.) "Men juſt dette er andre til A." (er dem imod, ikke tilpas.) Mynster. 5. Anfald, Yttring af en Sygdom. Et Anstød af Feberen, Feber-Anstød. Samvittigheds-Anstød. (Schytte.) — Anstødssteen, en. egentl. en Steen, lagt til Hinder eller Anstød; men bruges kun figurl. om det, hvorved een bringes til at vakle i sit Forsæt ell. i sin Handling, bringes fra den rette Vei. Dette var en A. for hans Samvittighed, for hans Dyd. "Jeg haaber at overvinde disse Anstødsstene." Sneedorf.

Anstødelig, adj. forargelig, uanstændig. a. Tale, Opførsel. 2. ilde lidt, forhadt. Sandheden er a. for mange. Det var ham anstødeligt at høre. — Anstødelighed, ud. pl. den Egenskab at være anstødelig. (Schytte.)

Ansvar, et. ud. pl. [egentl. Andsvar (som i ældre Dansk bruges for: Svar.) Af Isl. and, imod.] Skyldighed, Forpligtelse, Forløfte at svare til, at indestaae for noget. At staae til A. for noget. Du kan giøre det paa mit A. Jeg vil staae til A. for (svare for) at det skal lykkes. 2. Borgerlig eller moralsk Forpligtelse, at giøre Regnskab for sine Handlinger, for det, man har paataget sig. En Fyrstes Ansvar. Forældre have et stort A. for deres Børns Opdragelse. Mennesket skal engang staae til A. for sine Handlinger. = ansvarlig, adj. forpligtet til Ansvar. At være a. for noget. Jeg vil være ansvarlig for Pengenes rigtige Betaling.

Ansvare, v. a. 1. [J. andsvara. A. S. andsvarian, giensvare, gienmæle, som er Ordets oprindelige Bemærkelse.] staae til Ansvar for, tilsvare. Han maa giøre som han vil ansvare. "Da skal de kiende derpaa, som de ville ansvare." (D. Lov.)

Ansætte, v. a. 3. [sætte.] anslaae, vurdere, anskrive, paalægge efter Vurdering. Han er ansat til en høiere Formueskat. Gaarden er ansat høit i Hartkorn. Hvor høit ansætter man hans Formue? 2. bestemme, bestemme. At a. en vis Dag til en Handling. 3. indsætte, beskikke. Kongen har ansat ham ved sin Garde. Han søger om at ansættes i Rentekammeret. Han er nylig bleven ansat (er nylig kommen i Embede.) = Ansættelse, en. Gierningen at a.; det, at ansættes. En Embedsmands A. Han søger om A. — Ansætter, en. Ladestok til Kanoner.

Ansætte, v. n. S. sætte an. Skibet kom ansættende for fulde Seil.

Ansøge, v. a. og n. 2. søge, indkomme med Bøn om, hos Regiering, Øvrighed eller Foresatte. At a. Kongen om et Embede. At a. om en Bevilling i Cancelliet, hos Øvrigheden. — Ansøger, en. den, som søger om noget, Supplicant. (Guldberg.) Ansøgning, en. skriftlig Bøn om noget. At indgive A. om noget. Han venter endnu Udfaldet af hans A. At bevilge, afslaae en A.

Antage, v. a. 3. [tage.] give Sted, stede til, optage. Man vilde ikke a. ham i Selskabet. 2. tage i Tieneste, kalde til en Betiening. At a. Soldater, Tienere, Opvartere, Feltpræster. 3. vælge, optage. Han antog ham i Søns Sted. a. een til sin Værge, Sagfører. 4. modtage. Han antog mit Tilbud. (modsat forkaste.) At antage en Religion, bekiende sig til en ny R. 5. billige, vedtage; sætte noget som vist, grundet ell. afgiort indtil videre. Denne Mening er almindelig antagen. Lad os a. at det forholder sig saa. "Hvor Nødvendigheden af at antage denne Sammenhæng, og ingen anden, er indlysende, bliver først Antagelsen til Vished." Sibbern. 6. paatage sig. At a. et Embede, en Sag at føre, et Værgemaal. 7. tilegne sig. At a. fremmede Sæder, Skikke. a. en anden Natur, Skikkelse. 8. tiltage sig. Han antog Kongetitel. 9. optage, ansee. Jeg antog det for et Varsel. Jeg antog ham for en ærlig Mand. Hvor gammel antager De ham at være? 10. tage for fyldest. Denne Undskyldning, Godtgiørelse kan jeg ikke a. 11. At antage en Vexel, acceptere. (D. Lov.) 12. modtage en udvortes Skikkelse. Denne Steen antager en smuk Politur. 13. At a. sig en Person eller Ting: tage sig af, bære Omsorg for. = antagelig, adj. som kan antages, som ei er at forkaste, modtagelig; beqvem, gyldig, rimelig. Antagelighed, en. ud. pl. — Antagelse, en. det, at antage: i Ordets forskiellige Bemærkelser.

Antal, et. ud. pl. Tallet, Beløbet af en Mængde eller Fleerhed. Antallet af Indbyggere. 2. en ubestemt Mængde, en

Hob, Deel. Et A. Mennesker, et stort Antal Folk.

Antaste, v. a. 1. [tydsk.] anfalde, angribe. At a. Folk paa Gaden. a. (overfalde, angribe) een med Skieldsord. "Hver Forvoven, som antaster mindste Helligdom." Baggesen.

Antegne, v. a. 1. opskrive, optegne skriftligen til egen eller Andres Efterretning. 2. skrive Fortegnelse over, optegne, registrere. (D. Lov.) = Antegnelse, en. noget, som skriftlig bemærkes, især til Rettelse. At giøre Antegnelser i et Regnskab. — Antegning, en. pl. -er.

Antik, adj. [Fr. antique.] som tilhører, vedkommer, er tilovers fra den gamle Verden, dog især fra Grækernes og Romernes Tidsalder; hyppigst br. dette fremmede Ord om hiin Tids og hine Folkefærds Konstværker og Mindesmærker. Antike Statuer, Templer, Ruiner. Et antikt Arbeide. Den antike Tid, Konst (i Modს. til den moderne.) "Naar man dig moderne Jyder for antike Karper byder." Baggesen.

Antiquiteter, pl. s. Oldsager.

Antog, et. Krigsfolks Fremrykken, Nærmelse til et Sted. Fienden er i A. (Hvitfeldt.)

Antræde, v. a. S. tiltræde.

Antræffe, v. a. S. træffe, forefinde, betræde.

Antvorde, v. a. 1. d. s. s. give i Hænde (D. Bibel) overantvorde, overgive. "Og antvorde hannem Stedets Øvrighed." (D. Lov.) 2. betroe (D. Bib.) men nu mindre brugel. hvorimod det i ældre Dansk er hyppigt. (N. S. antworden.)

Antyde, v. a. 1. tyde paa, tyde hen paa, betegne. (T. Rothe. Mynster.) — Antydning, en. (nye Ord.)

Antænde, v. a. 2. tænde, sætte Ild paa. At a. (tænde) et Fyrværkeri. Borgerne antændte selv deres By (satte selv Ild paa.) — antændelig, adj. som kan tændes. Antændelse, en.

Anvende, v. a. 2. bruge, benytte. At a. sin Tid, sine Penge vel, ilde. En vel anvendt Ungdom. 2. sætte paa, koste paa. Han har anvendt meget, mange Penge paa Jordforbedring. 3. henvende, tilegne. Han anvendte denne Lignelse p. Forældre og deres Børn. = anvendelig, adj. som kan anvendes, nyttes, bruges, passe. Deraf: Anvendelighed, en. den Egenskab, at være anvendelig; Brugbarhed. — Anvendelse, en. Giérningen at anvende (1. 2 og 3.) At giøre en fornuftig Anvendelse af noget.

Anvise, v. a. anviste, anviist. Paavise, tilkiendegive hvor en Person eller Ting er at finde. 2. henvise til et bestemt Sted, til et vist Arbeide. At a. een sit Værelse. a. Folkene i Marken deres Arbeide. 3. befale, bemyndige til Udbetaling. Pengene ere anviste paa Amtstuen. At a. (give Anviisning) paa Banken. = Anviisning, en. 1. Henviisning. Jeg gav ham A. paa en Mand, som har dette Tøi at sælge. 2. skriftlig Befaling eller Begiering angaaende Penges Udbetaling. 3. Veiledning, Anførsel, Underviisning. A. til et forbedret Agerbrug.

Apoplexie, en. [Lat.] En som oftest dødelig Sygdom, der pludselig lammer Nervesystemets Virksomhed, og betager Sandserne deres Evne; Slag (2), Rørelse. — apoplectisk, adj. som kommer af, høre til Apoplexie. Et a. Anfald.

Apostel, en. pl. Apostle og -r. [af Gr. og Lat.] Christi Lærlinge og den christel. Religions første Lærere og Forkyndere; ogsaa om dem, der først have prædiket eller lært Christendommen i et Land. Sanct Ansgar, Nordens Apostel. — apostolisk, adj. som har sin Oprindelse fra, som vedkommer Apostlerne.

Apothek, et. pl. -er. [Lat. apotheca.] et Sted, hvor Lægemidler tillaves og sælges. Apotheker, en. pl. -e. den, som tillaver og falholder Lægemidler, som holder et Apothek. (I Sammensætninger, m. adjektivisk Bemærkelse: Apothekerdreng, -konst, -svend, o. fl.)

Appel, en. pl.-ler. i Lovsproget: Indstævning af en paadømt Sag for en Over-Ret.

Appellere, v. a. 1. indskyde en paadømt Sag for en høiere Ret.

April, en. Aarets fierde Maaned; Faaremaaned. At narre een April, sende een April ɔ: faae ham den 1ste April til at giøre ell. gaae efter noget galt, noget som ikke er; hvilket kaldes: at løbe April. — Aprilmaaned, en. April. Aprilnar, en. den, som narres April af en anden. Aprilveir, et. ustadigt, omskiftende Veir.

Ar, et. pl. d. s. [Isl. Ör.] Mærke efter et Saar (Skramme), Snit, Stød, eller anden Skade paa Legemets Udvortes.

Arbeid eller Arbeide, et. pl. -r. [Isl. Ervidi. T. Arbeit.] I Alm. Anvendelse af Siælens eller Legemets Evner og Kræfter paa at udrette eller frembringe noget; Gierning, Forretning. Et let, tungt, møisomt, strengt, langvarigt A. Legemligt A. modsat Aandsarbeide. At paatage sig, udføre et A. At stille sig vel, ilde ved et A. At sætte een i A. At have et A. for, under Hænderne. At have noget under A. Det har alt længe været i A. under A. Han er altid i Arbeide, i Virksomhed. At gaae paa Arbeide (begive sig til sit A.) At komme fra A., være paa A. (kun om Haandværksfolk, som arbeide uden for Huset.) At

være i A. med at pløie, høste, skrive. 2. Det, som frembringes, dannes ved Arbeide; det, man arbeider paa. Udskaaret, udgravet A. Denne Mester giør godt A. En Forfatters Arbeider. Arbeidet er endnu ikke rykket vidt frem. (Jvf. Værk.) = Sammensætninger, som alle dannes med Genitivus, ere bl. a. Arbeidsanstalt, en. Stiftelse, hvor især Trængende og Lediggængere sysselsættes m. Haandgierning. Arbeidsbi, en. den Classe af Bier, der samle Vox og Honning, og bygge Kuben. Arbeidsbord, et. B. hvorved man arbeider. Arbeidsbrug, en. B. til Arbeide, til Slæb. Et Par gode Heste til A. Arbeidsbyrde, en. den Byrde, Møie, som Arbeide medfører. (C. Bove.) Arbeidsdag, en. D. hvorpaa der arbeides; modsat: Hviledag. arbeidsdygtig, adj. dygtig, i Stand til at arbeide. "arbeidsdygtige Hænder." (Mynster.) Arbeidsdyr, et. D. som bruges til at bære eller trække; Trældyr. fig. om Mennesker. "Nei! see det A. hvor ængstelig han stræber!" S. Monrad. Arbeidsfolk, n. s. pl. Folk, som bruges t. legemligt Arbeide (saaledes: Arbeidskarl, Arbeidsmand.) — arbeidsfri, adj. 1. fri for A., ledig. En a. Time. 2. fritagen for A., hoverifri. arbeidsfør, adj. som har Førlighed, Alder, Styrke til at arbeide. En a. Karl, Hest. Deraf: Arbeidsførhed, en. ud. pl. — Arbeidshest, en. som bruges ved Markarbeide, eller til streng Kiørsel; modsat: Stadshest, Vognhest. Arbeidshiem, et. det Sted, hvor man opholder sig hiemme for at arbeide; Arbeidsværelse. "I hans eget A. tilbragte han Aftenstunden." Malling. Arbeidshuus, et. H. hvor Fattige og Trængende arbeide for Underholdning ell. Betaling, hvor en Arbeidsanstalt findes. "Arbeidshuse, hvor den Trængende kunde finde Ophold." Sneed. — Arbeidskraft, en. 1. Kraft, Styrke t. at arbeide. 2. Kraft, som anvendes ell. kan anvendes paa Arbeide. (Oluffen.) Arbeidsleie, en. Leie, som finder Sted, naar man lader sig tinge t. legemligt Arbeide f. en anden, mod Betaling. Arbeidslyst, en. Lyst, Drift til at arbeide. (Schytte.) arbeidslysten, adj. som har Lyst til, higer efter Arbeide. Arbeidsløn, en. det, som gives een i Løn eller Vederlag for hans Arbeide. Arbeidsmand, en. s. Arbeidsfolk. — Arbeidsmyre, en. vingeløs Myre, som arbeider paa Tuen og skiøtter Yngelen. Arbeidspenge, n. s. coll. P. som betales i St. for at giøre Arbeide, Hoveripenge. arbeidssparende, adj. v. som sparer Haandarbeide. a. Maskiner. Arbeidsstof, et. Stof, Materie til Arbeide, Materialier. Arbeidsstue, en. Arbeidsværelse. Arbeidstid, en. den Tid, som anvendes, eller kan anvendes t. Arbeide. "Arbeidsomhed befordres, ved at betænke hvor kort Arbeidstiden er." Müller. — Arbeidstime, en. T. hvori der arbeides; mods. Hviletime. Arbeidstøi, et. 1. Tøi, hvorpaa der arbeides. 2. Værktøi. arbeidsvant, adj. vant til at arbeide. "arbeidsvante Hænder." Storm. Arbeidsvei, en. En vis Maade at arbeide paa, til at fortiene sit Ophold. Arbeidsvogn, en. som bruges til at at kiøre Læs paa; modf. Stadsvogn, Reisevogn, m. m. Arbeidsværelse, et. det Værelse, hvori man tager Vare paa sit Arbeide, studerer, o. desl.

Arbeide, v. a. og n. 1. a) anvende Siælens eller Legemets Kræfter paa en Gierning. At a. paa noget. Dette Maleri har han længe arbeidet paa. Han arbeider paa et Værk (Skrift) over Philosophiens Historie. At a. Jorden vel (ved Pløining og anden Tilberedning.) Deien, Leret, Læderet maa arbeides (æltes, gnides) vel. At a. et Skib ind i Havnen, ud af Isen, op af Grunden. At a. Jorden op (naar den længe har hvilet.) — Arbeide sig, bringe sig ved at a. i en vis Tilstand eller Stilling. At a. sig træt, rig, fattig. At a. sig frem igiennem Bølgerne, igiennem en Folkestimmel. At a. sig ihiel. a. sig op af Vandet. — At a. sig op, fig. forfremme sig, opnaae høiere Poster, ell. komme af Trang i Velstand, ved sit Arbeide. b) intrans. og absol. 1. være sysselsat med Arbeide, bruge Siælens eller Legemets Kræfter. Den, som tænker, arbeider ogsaa. Mennesket kan ikke altid a. det maa ogsaa hvile. Naar han arbeider, vil han have Rolighed. At a. med Lethed, med Langsomhed. At a. i et Biergværk, i en Fabrik. At a. i Steen, Træ, Guld, Sølv. At a. i en Videnskab, i Historien. At a. i Jern ɔ: være dømt til Slaveri eller Fæstningsarbeide. Han arbeider ikke for Vinding, men for Æren. 2. være i Bevægelse, i Giæring. Skibet arbeider i Storm og Søgang. Vinen arbeider i Fadet. = Arbeider, en. pl. – e. Den, som arbeider, som giør en Gierning (især om legemligt eller mechanisk Arbeide.) Han er en god Arbeider. En Arbeider er sin Løn værd. At holde mange Arbeidere. At leie Arbeidere til noget. "Arbeidere, hvis Frembringelser have det særegne, at næsten deres hele Værdi er blot Arbeidsløn." Oluffen. — Deraf: Arbeiderske, en. Et Fruentimmer, som giør legemligt Arbeide. = arbeidsom, adj. som elsker Arbeid og nyttig Virksomhed, flittig, idelig, vedholdende i sit Arbeide. Arbeidsomhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være arbeidsom, Vinskibelighed, Drift og Færdighed t. at være virksom. "A. er modsat baade Lad-

hed, from Lediggang og hensigtsløs Sysslen." P. E. Müller.

Arbeidsom, adj. s. v. arbeide.

Arbørst, Arbøst, en. En Bue, Flitsbue, Armbue. (Sv. og gl. T. Arborst. Dette forældede Ord, som man neppe rigtigen skriver Armbrøst, maa vel snarest udledes af Arbalista, Arbaleste.)

Archiv, et. pl.-er. [Af Lat.] Giemmested for offentlige Brevskaber; Brevgiemme, Brevkammer. = Archivar, en. pl.-er. den, som har et A. under Opsyn.

Arg, adj. [A. S. arg.] ond, slem; slet, ringe. (forældet. Isl. argr, forsagt, ræd.) "Jo argere Skalk, jo bedre Lykke." Ordspr. Deraf: Argelist, en. Trædskhed, Underfundighed. (Hvitf. Ingemann.) — arge, v. a. forværre, forringe, svække. (forældet.) Som man ældes, saa arges man. Ordspr. (jvf. forarge.)

Arie, en. s. Vise, Sang.

Arild, gen. Arilds. et forældet Ord, som br. for: ældgammel, i Sammens. m. Tid. Fra Arildstid, af Arildstid. Usædvanligt i andre Forbindelser: "Vor Arilds Frihed." A. Vedel. "Af Arilds-Frihed stolt." (H. Bull.)

Arild, n. s. Plantenavn. s. Arne.

Arithmetik, en. ud. pl. [Af Lat.] Lære om Tallenes Natur; Tallære, Regnekonst.

1. Ark, en. [Lat. Arca. A. S. Earc. T. Arche.] En stor Kiste. Pagtens Ark. [i Jnll. Ørk.] 2. et Fartøi, som omtales i Bibelen. Noa's Ark. 3. Udbygning paa Huustag, Altan. (Moth.)

2. Ark, et. pl d. s. [Isl. og Sv. Ark.] et Blad eller Stykke Papir, saa stort, som det giøres paa eengang i Formen. Et heelt, halvt Ark. — Arkeskrift, en. Skrift, som betales arkeviis. Arkeskriver, en. En Afskriver, som betales arkeviis for sin Skrift. arkeviis, adj. i Ark, efter Ark, Ark for Ark. At betale a. At læse en Bog i Materie arkeviis.

Arkelie, et. det Aflukke i et Krigsskib, hvor Krudtet giemmes; Krudkammer.

Arm, adj. [Isl. armr.] nødtørftig, trængende, fattig. Den Rige og den Arme. 2. ussel, ringe. "Det er en arm Steg, som intet drypper af." Ordsprog. 3. ynkværdig, beklagelig. De arme Folk! — Armod, en. ud. pl. [Isl. armót.] Trang, Fattigdom; (oftest om en høiere Grad.) "Armod eier intet, Fattigdom har intet tilovers." Sporon.

Arm, en. pl.-e. [Isl. Armr.] den Deel af det menneskel. Legeme, som naaer fra Axelen til Haandledet, og deles ved Albuen i Overarmen og Underarmen. At tage i A., i sine Arme (egentlig: i Favn, i sin Favn.) under Armen ɔ: imellem Armen og Kroppen. 2. en Deel, der ligner Armen, ell. Grenen p. Træet, udgaaer fra det Hele. En A. af Havet, af en Biergstrækning. Armene paa en Lænestol, en Lysekrone. = Armbaand, et. B. som til Prydelse bindes om Armen. Armbeen, et. pl. d. s. Benene i Menneskets Arm. Armfuld, en. saameget, som man kan gribe og bære m. begge Arme. Armguld, et. poet. en Armring af Guld. (Ingemann.) Armhat, en. Hat, som bæres under Armen. Armhul, et. ell. Armhule, en. Huulningen under Axelledet. Armpibe, en. Benet i Overarmen. Os humeri. (V. S. O.) Armpude, en. P. til at hvile Armene paa. Armring, en. R. som bæres til Prydelse paa Armen. Armrør, et. Benet i Underarmen. Ulna. (V. S. O.) Armskinne, en. den Deel af et Harnisk, hvormed Armene beklædes. Armsmykke, et. S. som bæres paa Armen. (D. Bib.) armstærk, adj. stærk i Armene. (Arrebo.) Armstød, et. noget, som man hviler Armene paa. Armtag, et. 1. d. s. s. Favnetag. 2. Tag i Armene, f. Ex. i Brydning.

Armee, en. pl.-r. [Fransk.] en Krigshær til Lands.

Arne, en. pl.-r. [J. Arni.] Ildsted, fig. Bopæl, Hiem. = Arnegield, en. Ildstedskat. (forældet.) Arnekrog, en. Krog ved ell. bag Arnen, Skorsteenskrog. (Ingemann.) Arnested, et. d. s. s. Arne.

Arpe, en. ud. pl. [maaskee af Ar.] Hud som skaller og sprækker af; Skorpehud.

Arrak, en. [fremmedt O.] et Slags, af Riis destilleret hvidt Brændeviin.

Arrest, en. [barb. Lat. Arrestum.] Fængsling; Beslag paa Gods og Eiendomme. 2. pl.-er. Fængsel. — Arrestant, en. pl.-er. Fange. arrestere, v. a. 1. fængsle, sætte i Fængsel. Arrestforretning, en. i Lovsproget: den Retshandling, at giøre Arrest paa en Person, ell. at lægge Beslag p. Gods og Eiendom. Arrestforvarer, en. Slutter, Fangevogter. Arresthuus, s. Fangehuus.

Arrig, adj. 1. ond, slet, arg. En arrig Skalk. (forældet; dog høres endnu i dagl. Tale: det arrigste Snavs, det allersletteste, daarligste Tøi.) 2. vredladen, opirret til Vrede; bidsk. (J. arga, at opirre.) En a. Qvinde. At blive a. paa een. En a. Hund. — Arrighed, en. den Egenskab, at være arrig. Arrigskab, et. Ytringen af Arrighed; ell. d. s. s. Arrighed.

Ars eller Arts, en. [A. S. Ars-gang.] Bag-Ende, Bagdeel hos Mennesket; Sidemusler, Rumpe. (nu kun i lav Talebrug; fordum almindeligt, som endeel gamle Ordsprog vise.) Arsbalde, en. En af de kiødfulde Dele, hvoraf Bag-Enden bestaaer. Arsbyld, en. B. i Endetarmen. Arslæder, et. som Biergmænd bruge, naar de fare ned i en Grube.

Arsenik, en. et metallisk Legeme, der er en stærk Gift.

Art, en. pl. -er. [J. Art.] Natur, Væsen, naturlig Egenskab eller Beskaffenhed. Det er i Menneskets Art. Det ligger i Arten. Der er en ond Art i ham. 2. en Samling af Ting, der have Natur og Egenskaber tilfælleds; Slags. (Species.) Begge ere af een A. En Dyreart, Planteart. (Underafdeling af Slægt. Denne Slægt har mange Arter. Deraf: Artmærke; forskielligt fra Slægtmærke.) Heste, Køer af en god Art. Ogsaa om enkelte Ting, der ligne eller kunne henføres til et Slags: En Art (et Slags) østerlandsk Dragt. Han gaaer med en A. Reisehue. 3. Viis, Skik, Maade. Paa en egen Art. Efter hans gamle Art. I dagl. Tale: Det havde ingen Art (Fremgang) dermed. — Deraf: Mundart, Skriveart, Digteart.

Arte, v. n. (har) og rec. 1. slægte paa. Sønnen arter (arter sig) ikke efter Faderen. (s. udarte.) 2. slaae an, voxe. Denne Sædart vil ikke ret a. her i Landet. 3. arte sig, v. rec. a) faae Skik, danne sig, udvikle sin Art og Natur. "At arte sig meer efter fædrene end mødrene Slægt." A. Vedel. "Arten arter sig." Arrebo. Dette Barn arter sig godt. (Heraf partic. artet, dannet efter en vis Art. Alle Mennesker ere saaledes artede, at — s. godartet, ondartet.) b) trives, lykkes, faae Fremgang. Denne Væxt vil ikke arte sig i en saadan Jord. Hesten vil ikke arte sig. (Moth.) Hvad han foretager, vil ikke arte sig for ham. = artes, v. dep. d. s. s. arte sig. (sieldnere.) "Hvad artes skal, endog i Vuggen arter sig." Bording.

Artig, adj. skikkelig, velanstændig i Opførsel. Et artigt Barn. 2. hoflig. Han var meget a. imod mig. Det er ikke artigt, at tale formeget i Selskaber. 3. heldig, træffende, pyntelig. En a. Opfindelse, et artigt Indfald. Han kan skrive et ret artigt Vers. 4. listig. At spille een et artigt Puds. 5. synderlig. Det var en artig Hændelse. — Artighed, en. 1. den Egenskab, at være og vise sig artig (1. og 2.) 2. Høflighed i Tale, Compliment. At sige et Fruentimmer Artigheder. Jeg tog det ikke for hans Alvor; men kun for en A. han vilde sige mig.

Artikel, en. pl. Artikler. [Af Lat.] I Sproglæren: Smaaord (i Dansken: en og et) der sættes for eller bag efter Hovedordet (Substantivet), naar man vil tilkiendegive en enkelt Gienstand, enten ubestemt (en Mand, et Træ), eller bestemmende en vis (Manden, Træet.) Den ubestemte, bestemte Artikel. 2. en særskilt Part, Afdeling i visse Skrifter; en Post, Punkt. Artikler i Loven. En Troes-Artikel. — En Handels-Artikel, Handelsgienstand.

Artillerie, et. [fransk.] Den Deel af Krigsvæsenet og Krigsrustningen, som indbefatter det saakaldte grove Skyt, tilligemed den Deel af Krigsfolket, som betiener det. = Artillerievidenskab, en. Læren om at behandle og bruge det grove Skyt i Krigen. Artillerist, en. den, som tiener ved Artilleriet; eller den, som forstaaer Artillerievidenskaben.

Artiskok, en. pl. Artiskokker. en Havevært, hvis Frugtbund spises. Cynara Scolymus. (Ital. Articiocco.)

Arv, en. (pl. Arve sielden. D. Lov. V. 2, 29.) [J. Arf, Erfd.] Gods og Eiendom, som tilfalder een efter Eierens Død, i Følge lovbestemt Ret, eller i Følge Eierens Villie og Gave (Testament.) At tage Arv, arve. At have en A. i Vente. At faae en A. efter een. At tiltræde en A. At gaae fra Arv og Gield (efter den Afdøde.) 2. Rettighed til Arv; Gierningen at arve. At gaae i A., i lige A. med, være berettiget til at arve med en Anden. Broderen og Søsteren gaae i lige A. Dette Gods er gaaet i A. fra Fader til Søn. At eie, besidde noget ved A. At forbryde, udelukkes fra sin A. At give een noget til A. og Eie (til fuld Eie.) = Arveadel, en. Adel, som gaaer i Arv, arvelig, egentlig Adel (modsat: personlig Adel.) Arvebegravelse, en. Gravsted, som arveligen tilhører en Familie. arveberettiget, adj. som har Arveret. Arvebyrde, en. arvet B. eller Besværlighed. (Rahbek.) Arvedeel, en. 1, d. s. s. Arv (1.) 2. Deel, Lod i en Arv, Arvepart. Arvedeling, en. Arveskifte. Arvedyd, en. D. som een ligesom har arvet efter Forældre, Forfædre. (Bagg.) Arvefald, et. det Tilfælde, at Arv ved Eierens Død er at tage, at Arv falder. (Deraf: Arvefaldsret. Kongens A.) Arvefiende, en. den, der ligesom har arvet Hadet til en Anden fra sine Forfædre. Deraf: Arvefiendskab, et. Arvefordring, en. 1. F. paa en Arv. 2. F. som man har arvet efter een. (Vandal.) Arveforening, en. mindelig Forening om Arv. Arvefæste, et. Fæste paa Jord, som gaaer i Arv til Fæsterens Efterkommere, og med denne Ret kan afhændes t. Andre (deraf: Arvefæstegaard, Arvefæstestiøde.) Arvefæster, en. den, som har Arvefæste paa en Jordeiendom. arvefødt, adj. v. som er Arving ved Fødselen. (Bording.) Arvefølge, en. 1. den Orden ell. Følge, hvori Frænder efter Loven tage Arv. 2. Indtrædelse i en Andens Værdighed ved Arveret; Succession. Han er ikke Konge ved A. men ved Valg. Arvegang, en. Gierningen at gaae i Arv, at tage Arv; deraf: Arvegangsmaade, en.

Maaden, hvorpaa Arvegang, efter visse Regler, skeer. Arvegield, en. Gield, som er medfulgt en Arv. Arvegods, et. 1. d. s. s. Arv, (1.) 2. et arvet Jordegods. Arveguld, et. Guld, som er gaaet i Arv fra Slægt t. Slægt. (saaledes: Arvesølv.) Arveherre, en. den, som ved Arveret er Herre over et Land og Folk. Arvehuus, et. 1. en Arveherres Familie. 2. et Huus, som er gaaet i Arv. Arvehylding, en. Arveherrens Hylding af Undersaatterne. Arvejord, en. Jord, som man har arvet. (modsat: Kiøbejord.) Arvekiøb, et. 1. i vor ældre Lovgivning: Afgift af den Arv som tilfaldt Udlændinge. (s. K. Anchers Afh. om Arvekiøb.) 2. Kiøb, der sluttes om en falden Arv, som endnu ei er tagen. (Moth.) Arvekonge, en. K. ved Arveret, i et Arverige. Arveland, et. 1. Land, hvorover en Fyrste regierer i Følge Arveret. 2. d. s. s. Arvejord. "Pløie sine Fædres Arveland." Jacobi. Arvelader, en. den Afdøde, efter hvem Arven er falden. (af det T. Erblasser.) Arvelehn, et. Lehn, som gaaer i Arv i en Familie, som følger nærmeste Arving efter en vis Orden. Arvelinie, en. En Række af nedstammende Slægtninge, i den Orden, de skulle arve, eller have arvet. Arvelod, en. d. s. s. Arvedeel, 2. Arvelov, en. L. om Arv og Arvefølge. (Schytte.) Arveløn, en. Arv, Arvegods. (Moth.) Arveløs, adj. 1. skilt ved Arveret. At giøre sin Søn a. 2. som ei kan arves, som ingen Arving er til. Kongens Ret til arveløst Gods. Arvemaade, en. Arvegangsmaade. Arvemidler, n. s. pl. Midler, som ere tilfaldne een ved Arv. Arvenøgel, en. En arvet N. hvormed drives Overtro, som med Arvesølv. Arvepagt, en. Pagt ell. Contract, som indgaaes om Arv. (pactum successorium.) Arvepart, en. d. s. s. Arvedeel, 2. Arveprinds, en. en Prinds, som i et Arverige er den nærmeste Thronarving, uden at være Regentens Søn. Arveregiering, en. R. som er arvelig i en Slægt, som grundes paa Arveret. Arverige, et. R. hvor monarkisk Arveregiering finder Sted (modsat Valgrige.) Arveret, en. ud. pl. Ret til at tage Arv eller til at faae noget ved Arvefølge. A. til et Rige, til et Stamgods. Arvesag, en. Sag, Forhandling, Stridighed om Arv. Arveskifte, et. En Arvs lovlige Deling imellem Arvingerne. (i Alm. blot: Skifte.) Arvestat, en. Stat med arvelig Regiering. (Schytte.) Arvestrid, en. Stridighed angaaende Arv, Arvetrætte, Arvetvist. Arvesvig, en. Svig, som begaaes ved at dølge ell. fortie noget af en udeelt Arv til Skade for Medarvinger. Arvesyge, en. Sygdom, som antages at have forplantet sig fra Forældre til Børn. Arvesynd, en. medfødt Anlæg og Tilbøielighed til at synde. Arvesæde, et. Gaard ell. Bolig, som besiddes arveligen af en Familie. Arvetal, et. Slægtskabs Beregning til Arveret, Slægtregning. Arvetrætte, en. Arvestrid. Arvetægt, en. Gierningen at tage Arv, en Arvs Tiltrædelse. Arveundersaat, en. Undersaat i et Arverige. Arveøl, et. fordum: Gilde t. den Afdødes Minde, som Arvingerne holdt. (P. Claussen.) s. Graveøl.

Arve, v. a. og n. 1. [N. S. arwen.] tage Arv efter een. Børn arve deres Forældre. 2. erhverve, komme i Besiddelse af ved Arveret. At arve et Jordegods. Arvede Midler. Denne Gaard arvede han efter sin Farbroder. 3. neutr. gaae i Arv, være arveberettiget. "Ere et Børn, ei Børnebørn — da arver Fader allene." D. Lov. At arve efter Sødskende. At arve ned ad, i nedstigende; at arve op ad, i opstigende Slægtled. = arvelig, adj. som kan arves, som gaaer i Arv i en Slægt. Et arveligt Lehn. a. Adel; modsat: personlig. En a. Værdighed. Lærdom er ligesom arvelig i denne Familie. Denne Sygdom ansees for at være a. — arvelig, arveligen, adv. efter Arv, med Arveret, paa en arvelig Maade. Regieringsformen er a. monarkisk. — Arving, en. pl. -er. [J. Arfi.] den, som ved Slægtskab eller efter Testamente har Ret til at arve. Lovlige Arvinger. Han er A. til Godset. Han er bleven A. af store Midler. At giøre, indsætte, udnævne een til sin A. At døe uden Arvinger.

Arve, n. s. en meget almindelig Plante, hvis Blade og Frø undertiden gives Stuefugle; Jordarve, Arild, Fuglegræs. Alsine media.

Asen, et. pl.-er. [J. Asna.] Et Dyr af Hesteslægten; Esel. Equus Asinus. = Asenfole, en. et ungt Asen. Asenhud, en. Huden af et A. Aseninde, en. Hunnen blandt Asener. (s. Esel.)

Ask, en. pl. - er. [J. Askr.] et bekiendt indenlandsk Træ. Fraxinus excelsior.

Aske, en. ud. pl. [Jsl. Aska. A. S. Asce.] de overblevne jordagtige Dele af et brændt Legeme, især af Træ. Planteaske, Træaske, Potaske, Bøgeaske. At brænde noget til A. At lægge en By i Aske ɔ: ødelægge den ved Ild. Huset ligger i A. fig. døde og begravede Menneskers Levninger. = askebagt, adj. v. bagt i hed Aske. askeblandet, adj. v. blandet med Aske. Askebrænding, en. Gierningen at brænde noget til A., at frembringe A. (f. E. Potaske.) Askedigel, en. En af Træaske dannet Smeltedigel. Askedør, en. Dør paa en stor Ovn, hvorigiennem Asken

udtages. Askefang, et. Huulning i en muret Ovn, hvori Asken samler sig. Askefarve, en. graa Farve, liig Askens. askefarvet, adj. v. og askegraa, adj. som har en saadan Farve. Askegrue, en. d. s. s. Askefang. "En liden Gnist i Askegruen." Ohlenschl. Askehul, et. H. hvorigiennem Asken udtages af en Ovn. Askekage, en. askebagt Kage. Askekrukke, en. K. hvori Been og Aske af brændte Liig samledes; Urne. Askelud, en. Lud som er sat paa Aske. Askeonsdag, en. Onsdagen efter Fastelavn. Askeregn, en. den ved ildsprudende Bierges Udbrud i Mængde opkastede og nedfaldende Aske.

Asp, en. pl. -er. [A. S. Æspe.] Et Træ af Pile-Slægten. Populus tremula; kaldes ogsaa Æsp.

Asparges, en. pl. d. s. en Kløkkenurt, hvis første Spirer man spiser. Asparagus.

Astronomie, en. ud. pl. [af Lat.] Videnskab om Himmellegemerne og deres Bevægelser; Stiernekyndighed. — Astronom, en. pl.-er. en Stiernekyndig. astronomisk, adj. som henhører til Astronomien.

At, [J. at] conj. hvorved især Gienstanden eller Objectet for et foregaaende og styrende Verbum forbindes umiddelbar med samme. (Objectet er her altid en (for sig selv infinitiv) Sætning.) Jeg erfarer, at han er død. Jeg troer, at det er forbi. Jeg forsikkrer dig, at der er ingen Fare. Sæt, at det skete. (I lignende Tilfælde kan Conjunctionen udelades.) Det giør mig ondt, at jeg var borte. Det er ubehageligt, at han har glemt det. Det glæder mig, at finde Dem her. Det giorde en sørgelig Virkning paa hans Helbred, at han saae sig berøvet alt Haab. (i saadanne Tilfælde maa Conj. nødvendig beholdes.) 2. elliptisk br. det a) for: paa det at: Kom hid, at jeg kan høre hvad I siger. b) i St. for: for at, hvor en Overgang er i Talen, eller hvor ingen, ikke nogen følger efter. Men, at jeg skal tale om hans Herkomst, saa — At Ingen skal troe, jeg vilde fortie noget, saa — (Naar denne Conj. synes, uden Forbindelse, at begynde en Sætning, er det kun ved Omsættelse. At tale meget om hans Fortienester, forbyder hans Beskedenhed ɔ: Hans Beskedenhed forbyder, at o. s. v.) 3. At jo bruges bekræftende, naar en Negtelse gaaer forud. Jeg tvivler ikke paa, at han jo (quin, quo minus) vil holde sit Løfte. 4. At sige, for: nemlig. "At sige naar de sigte rigtig." Vessel. 5. At betegner ogsaa det danske Infinitiv (Verbets substantiviske Maade) ell. en infinitiv Sætning. At vide, at høre, at læse. At have læst. At være kommen. At vide en Ting med Vished. At læse rigtigt, (det, at læse r.) er ikke altid let. 6. Efter nogle Adj. og part. pass. undertiden i St. for: til at; f. Ex. færdig at reise; villig at erstatte Skaden. Berettiget at arve. Meningen er let at forstaae.

Atlas, en og et. En Samling af Landkort, indbundne i en Bog.

Atlask, et. [T. Atlaß.] Et Slags tykt og glat Silketøi. gen. Atlaskes (ligesom Fløiels, Klædes, Plydses, o. fl.) som er af A. Atlaskes Baand. En Atlaskes Trøie.

Atten, Talord. 18. Den attende.

Atter, adv. [J. aftr.] Paa ny, igien, end en Gang. (Bemærkelsen: tilbage, igien, er forældet; dog er Atterkomst, Gienkomst, brugt af Ohlenschl. "Ved Solens Atterkomst fløi Sommerfugl t. Blomsten." I ældre dansk brugtes: attergielde, Atterløn, atterløse, attervende o. fl. Langebek har: Atterfald, Tilbagefald. Atterhold, Bagholt. Atterkiøb, et. hvorved man paa ny tilkiøber sig, hvad man har solgt. redemtio. Attersiden af en Mynt. Atterskin af Solen.

Attest, en. pl. -er. skriftligt Vidnesbyrd. (attestere, v. a. give saadant Vidnesbyrd.)

Attraa, en. ud. pl. [J. þrá. Sv. Trå.] Drift i Siælen til at opnaae, at komme i Besiddelse af noget — en Drift, som er stærkere end det blotte Ønske, og ofte gaaer over til Tragten og Stræben. A. efter Ære. At sætte sin A. til noget. (Bording.) Min A. er ikke til Mængdens Bifald. Rigdom og Overflødighed er ikke min A., ikke Maalet for min A. "Her — hviler min A. i Haab." S. Staffelt. "Hans brændende A. (Iver) for Borgersamfundets Tarv." Malling. = attraae, v. a. 1. have Attraae til, føle Drift, Længsel efter at opnaae. Nogle ønske og attraae, hvad andre foragte og afskye. "Man attraaer m. Villien, ønsker m. Tanken, begierer m. Ord." Sporon. attraaelig, adj. som kan ell. bør attraaes, ønskelig.

Au! Udraabsord, der udtrykker Smerte, pludselig Skræk, Bedrøvelse.

Auction, en. pl.-er. [Af Mid. A. Lat.] den Retshandling, hvorved Løsøre eller faste Eiendomme ved offentligt Opraab bortsælges til den høistbydende. At holde A., sælge ved A., sætte noget til A., kiøbe paa en A. = Auctionsbud, et. 1. en Betient, som giør Tieneste og Opvartning ved Auctioner. 2. Bud, som giøres paa noget, der sælges ved A. Auctionsforretning, en. En Auctions lovlige Fuldførelse, og den derved skriftlig optagne Forretning (i Lovspr.) Auctionsforvalter, en. Embedsmand, som holder og forestaaer Auctioner paa et Sted. Auctionspenge, n. s. pl. Pengesum, der er ind-

kommen v. Auction; Auctionsbeløb. Auctionsregning, en. Regning paa det, man er bleven skyldig ved at kiøbe paa en A. Auctionsskiøde, et. Skiøde paa en Eiendom, man har kiøbt ved A. Auctionssted, et. Stedet, hvor en Auction holdes. Auctionsvæsen, et. Alt hvad der hører t. Auctioner og Auctionshold.

August, en. den ottende Maaned i Aaret; Høstmaaned.

Ave, en. ud. pl. [J. Agi.] Tvang, Tugt. At være under Ave. At holde een i A. "Og holde Voldsmænd under Tugt og Ave." Grundtvig. — aveløs, adj. som er uden Ave, ikke holdes i Ave. Hvo aveløs lever, han æreløs døer. Ordspr.

Ave, v. a. 1. [J. aga.] tugte, revse, holde i Ave. At ave sit Barn. "Strengt i Dybets Fængsel avet." Øhlenschläger.

Avet, adj. [Isl. öfugr.] vrang, bagvendt, urimelig. At bære sig avet ad.

Avind, en. ud. pl. [J. öfundr.] Nag, Had, ondt Sind til een. At bære A. til een. = avindsfri, adj. som er fri for A., som ikke har ondt Sind til nogen ell. misunder nogen. (Rahb. avindfri. Rein.) avindsfuld, adj. hadefuld. avindsløs, adj. som ei vækker Avind; umisundt. (P. Claussen.) Avindsmand, en. den, som bærer Had og Avind til een, Fiende. = Avindsot, en. d. s. s. Avindsyge. (Baggesen. usædvanligt.) avindsyg, adj. 1. misundelig, fortrydelig, utilfreds over en Andens Lykke og Velfærd. 2. vranten, ond at giøre til Maade. Et avindsygt Barn. En gammel a. Mand. — Avindsyge, en. Nid, Misundelse.

Avindes, v. n. pass. bære Avind og Misundelse til een; misunde. At avindes ved een. (forældet.) "avindes ved eens Lykke." A. Vedel.

Avindskiold, et. [Efter Nogles Mening, ikke saameget af Avind, som af avet; i det Sv. afwig Sköld. Dog haves i det J. Öfundar-skiölldr.] Landsforræderi. "Med A. paa Arm de tænde Feidens Blus." Storm. Bruges ellers kun i den Talemaade: at føre A. mod Kongen, Riget.

Avis, en. pl. Aviser. [Af det Ital. Avviso.] et til visse Tider udgaaende Skrift, sædvanlig ei over et Ark stort, som meddeler Efterretning om inden- og udenlandske Begivenheder; en Tidende. = Avisbud, et. B. som bærer Aviser om. Avisefterretning, en. E. som meddeles i en A. Avisfrieri, et. Frieri til ubekiendte Personer i en A. Avisnyhed, en. ny Tidende, som Avisen bringer; Avistidende. Avisrygte, et. usikkert Rygte, der optages i en A. Avisskriver, en. den, som forfatter og udgiver en A. Avistrykker, en. Bogtrykker, som besørger en Avis trykket; fig. den, som idelig udspreder nye Tidender, især falske og upaalidelige; en Rygtemager.

Avl, en. ud. pl. [J. Afl, Kraft.] det, som v. Dyrkning, Arbeid og Pleie vindes af Jorden og af Naturproducters Opelskning og Brug (dog kun om Dyre- og Planteriget.) Mest i Sammens. Biavl, Faareavl, Frugtavl, Hesteavl, Humleavl, Høavl, Høravl, Kornavl, Qvægavl, o. fl. (Man siger ikke: Jernavl, Kobberavl, Saltavl.) 2. særd. det, som vindes ved Jordens Dyrkning: Jordens Grøde. Dette Aars A. er meget overflødig. At indhøste sin Avl. 3. Arbeid, som udfordres for at Jorden skal give Avl: Agerdyrkning, Jordbrug, Avling. Han driver selv sin Avl. Der er en stor A. til den Gaard. "Kiøbstæder, som Avl bruge." (D. Lov.) = Avlsbrug, et. d. s. s. Avl. At have et stort, vidtløftigt A. Avlsbruger, en. den, som har Avlsbrug, en Jordbruger. Avlsbygninger, pl. de til Avlsdrift hørende Bygninger v. en Landeiendom. Avlsdrift, en. Avlsbrug. Avlsforvalter, en. den, som under Eieren, ell. i dennes Fraværelse, forestaaer hele Avlsdriften ved en stor Gaard. Avlsgaard, en. 1. I Alm. Gaard, hvortil hører Jord og Avling. En god A. (hvis Avling kan drives med Fordeel.) 2. i Særd. en Gaard med Avling, som uden at være Herregaard, er større og betydeligere end en Bondegaard, eller hvis Eier og Bruger ikke hører til Bondestanden. Han boer om Sommeren uden for Byen paa sin A. — Avlskarl, en. K. som bestyrer Avlingen paa en Herregaard eller Avlsgaard. Avlsmand, en. den, som driver Avling, bruger Bondenæring. (E. E. Pontoppidan.) = = avlsom, adj. som giver rigelig Avl, yngelsom, grøderig. (Colding.)

Avle, v. a. 1. give et levende Væsen Tilværelse. (det br. om Mand og Qvinde tilsammen, og om Manden, men ikke om Konen allene.) At a. Børn m. sin Kone, med en Tienestepige. De have avlet fem Børn sammen. Barnet er avlet uden for Ægtestand. Fiske avles af Æg. (Ordet br. om et avlet Barn, endog inden det er født; for: undfange. s. D. Lov. V. 2. 33.) figurl. frembringe. Een Tanke avler den anden. Denne Lære har avlet meget Ondt af sig. "Magt og Ære avle Stolthed i det menneskelige Hierte." Schytte. 2. faae Afgrøde af Jorden ved Dyrken og Avl. At a. Korn, Hø, Frugt o. s. v. Alt hvad der avles gaaer med i Huusholdningen. = Avledaad, en. den Gierning, hvorved Spiren lægges til et levende Væsens Tilværelse. (v. Aph.) Avledrift, en. Drift til Avledaad, Kiønsdrift. (J. Boye.) avledygtig, adj. som er i Stand til at avle

Afkom. (v. Aph.) Avledygtighed, en. den Egenskab, at være avledygtig, at have Avlekraft. Avleevne, en. Evne til at avle Børn eller Yngel. Avlekraft, en. d. s. s. Avleevne. fig. Jordens A. (Productionskraft.) J. Boye. Avlelem, et. de Legemsdele, hvorved Kiønsdriften tilfredsstilles, og som ere fornødne til at avle Afkom; Kiønsdele. (v. Aph.) Avlelemmerne hos begge Kiøn. Avlelyst, en. d. s. s. Avledrift. avlelysten, adj. som føler Avlelyst. = Avlen, en. ud. pl. Gierningen at avle. — Avling, en. 1. d. s. s. Avlen. Deraf: Børneavling. 2. d. s. s. Avl, 3. Jordbrug, Landbrug. Han har en vidtløftig A. En Gaard uden A. Folk, Heste, som høre til Avlingens Drift.

Avn, en. lige, jævnt løbende Strime eller Aare i Træ. (Moth.)

Avnbøg, en. pl. -e. et vildtvoxende, ikke almindeligt Træ, der tilforn brugtes til Hækker i Lysthaver, og som, uagtet Navnet og Bladenes Liighed, ikke hører til Bøgens Slægt. Carpinus Betulus.

Avne, en. pl. -r. [J. pl. Agnir.] Smaadele af Frøgiemmet eller Skallen, hvori Kornet sidder, og som skilles fra Straaet ved Tærskningen, ligesom Kornet fra Avnerne ved at kastes og renses i Loen. = Avnbing, en. stor Kasse, hvori Avner og Emter giemmes. — avnet, adj. blandet med Avner. (V. S. O.) avnet Leer til Klining. (Moth.)

Avred, s. Ævred.

Ax, et. pl. d. s. [J. Ax. Goth. Ahs.] den Deel af en Kornplante, som indeholder Frugten, Kiernerne eller Kornet. Kornax, Hvedeax, Rugax, Bygax. (Dog bruges Ax især kun om Hvede og Byg; Dippe om Rug; Rosme om Havre.) Kornet sætter Ax, (axes. Moth.) staaer i Ax. = Axehuus, et. den Bælg, hvori det spæde Ax er indsluttet, førend det skyder ud. (V. S. O.) Axekrands, en. En Krands, hvori Ax ere indflettede. Axesankning, en. Opsankning af Kornax p. en høstet Ager. Axeskæg, et. den øverste Deel af Axet, der bestaaer ligesom af stride Børstehaar.

Axe, en. [det Lat. Axis.] En Linie, som tænkes dragen i en Kugle, fra et Punkt p. Overfladen til det modstaaende, igiennem Middelpunktet. Jordens Dreining om dens Axe. (S. det følg. Ord.)

1. Axel, en. pl. - Axler. et valsedannet eller cylindrisk Træ, hvorom et Hiul eller et lignende Legeme kan dreie sig, i et til Axelen passende Hul. Vognaxel, Mølleaxel, Portaxel. Klokkens Axel: det bevægelige Træ, hvori den hænger. = Axelarm, en. den yderste Deel af Vognaxelen, der gaaer igiennem Hiulnavet. Axeljern, et. Jern, som for Styrkes Skyld indsættes i en Træaxel. Axelmule, en. den yderste Deel af Axelarmen, hvori Lundstikken sættes, og som denne bedækker m. Mulepladen. Axelplade, en. Jernplade, hvormed Axelarmen belægges; Slidejern. Axelskav, et. gammel og hærdet Tiære ell. Smørelse, som skrabes af Vognaxler. Axelstok, en. et til en Axel tilhugget Stykke Træ. Axeltand, en. Kindtand. (P. Syv.) Axeltap, en. Tap i Enden af en Axel (f. Ex. en Mølleaxel.) Axeltorv, et. pl. - e. [formodentlig af Axel, Vognaxel, i Stedet for: Vogn.] almindeligt Torv i Kiøbstæderne, hvor Fødevare bringes hen og sælges af Bønderne. (D. Lov.) Axeltræ, et. Træ brugeligt til en Axel.

2. Axel, en. pl. Axler. [J. Öxl.] Den Deel af Kroppen, som gaaer fra Halsen til Armen, og indbefatter tillige dennes øverste Deel; Skulder. At løfte, bære noget paa Axlerne. At trække paa Axlerne, løfte dem i Veiret. 2. den Deel af et Klædebon, som skiuler Axelen. = Axelbaand, et. Baand, hvormed en Klædning bindes sammen over Axlerne, ell. som er fæstet til Prydelse paa Axlerne. Axelbeen, et. Et af de Been, som slutte Brystet oventil, og fæste det til Axelen. Axelblad, et. s. Skulderblad. Axelbrud, et. Axelbenets Brud. Axelbyrde, en. saa stor en Byrde, som man kan bære paa een eller begge Axler. axelfør, adj. før, stærk over Axlerne. Axelhæng, et. Skierf, som hænger fra høire Axel til venstre Side, hvori Værget bæres. (Moth.) Axelkaabe, en. kort Kaabe, der naaer til midt paa Livet. (Moth.) Axelled, et. Ledet, som forbinder Axelen med Armen. Axelmærke, et. Mærke som klippes, liig en Vinkel, i Øret af et Qvægshoved. (Moth.) Axelskierf, et. d. s. s. Axelhæng. Axelstykke, et. Et Stykke Lerred, som for Styrkes Skyld syes paa Axlerne af en Skiorte, Krave ell. desl. axelstærk, adj. axelfør.

Axle, v. a. 1. [Isl. axla.] tage paa over Axlerne. At axle sit Skind (ↄ: sin forede Kaabe; en hyppig Talemaade i vore gamle Viser.)

B.

Baad, en. pl. -e. [J. Bátr.] et lidet Fartøi, som enten blot roes frem, ell. tillige har Mast og Seil. (s. Jolle, Slup.) En aaben Baad, som kun har Tofter; modf. Dæksbaad. En Seilbaad, Lodsbaad, Kongebaad, Krydsbaad. = a) Baadfuld, en. saameget, som en Baad rummer, en Baadsladning. En B. Folk, Fisk. Baadfører, en. Den, der fører en Baad, styrer Seiladsen med en B. en Baadskipper. = b) Baadebygger, en. Den, som giør Haandværk af at bygge Baade. Baadebyggeri, et. Sted, hvor Baade bygges. Baadebygning, en. Gierningen at bygge Baade. Baadefart, en. Fart paa Søen m. Baade. Baadeleie, et. Sted, hvor Baade lægge til Land og fortøies, Havn t. Baade. (jvf. Baadsleie.) Baadeskuur, et. S. hvorunder Baade lægges op om Vinteren. = c) Baadsaare, en. Aare til en Baad. Baadsanker, et. lidet Anker t. en Baad, en Dræg. Baadsfolk, n. s. coll. Roerkarle, Matroser til en Baad. Baadsfragt, en. Fragt, som betales af en Baad. Baadsføre, et. en Baadsladning (som er mere brugel.) Baadshage, en. Stage med en Pig og Hage i Enden, som bruges v. Baade, t. at støde dem fra eller hale dem til Land. Baadskarl, en. Baadsmand. Baadsklampe, en. pl. -r. udhulede Træer, hvori Skibsbaaden staaer paa Dækket, som paa en Fod. Baadsknegt, Baadskarl, Roerkarl. Baadsladning, en. den Ladning, en Baad fører ell. kan føre. Baadsleie, en. Leie eller Fragt, som betales af en Baad. Baadsmand, en. pl. Baadsmænd. 1. Skibsmand, Matros. (forældet.) 2. en Under-Befalingsmand til Skibs, som har Opsyn med Takkelasen og Arbeidet ved samme. (deraf: Baadsmandsdragt, Baadsmandshyre, o. fl.) Baadsmast, en. Mast i en B. Baadspligt, en. Plankedæk foran i store Baade. Baadsseil, et. S. til en Baad. Baadsstage, en. Stage, hvormed Baade, Pramme eller Færger stødes frem i grundt Vand. Baadstofte, s. Tofte.

Baade, v. a. 1. at føre paa en Baad. At baade Gods i Land.

Baade, en. ud. pl. [J. Bati.] Vinding, Fordeel, Gavn. Det var mig til liden B. = baadefuld, adj. som giver megen Baade, fordeelagtig. Baadekiøb, et. fordeelagtigt Kiøb, Kiøbmandskab, hvorved den Kiøbende vinder. baadeløs, adj. som ingen Vinding giver. baaderig, adj. baadefuld. (Bording.) baadesyg, adj. vindesyg. (Moth.)

Baade, v. a. 1. vinde, have Fordeel af noget. Derved baadede jeg intet. Han baadede intet v. Byttet. 2. gavne, bringe Fordeel. Denne Krig har ikke baadet Landet. (N. S. baten.)

Baade, adj. [J. bádir.] begge. (næsten forældet.) "Naar nu hans Vinger bredes baade." Ohlenschläger.

Baade, conj. [J. bædi. Goth. batho.] saavel — som; ikke mindre — end. (tager altid og efter sig.) Hun er baade smuk, og rig. Han kan derved baade udvide sine Kundskaber, og gavne Fædrelandet.

Baal, et. pl. d. s. [J. Bál. A. S. Bæl.] en Dynge af Ved eller andre brændbare Ting, antændt, eller bestemt til at tændes. At opreise, optænde et B. At dømmes t. Baal og Brand. (D. Lov.)

Baand, et. pl. d. s. [J. Band.] J Alm. det, hvorved noget bindes, forbindes, ombindes eller sammenbindes. "Enhver, som fræk forgriber sig paa mindste Baand, der noget binder." Baggesen. (Kornbaand, Snørebaand, Halsbaand, Knæbaand, Hattebaand, Tøndebaand, Sækkebaand, Skobaand, Strømpebaand, o. fl.) 2. Baand, absol. bemærker som oftest en lang og smal vævet Strimmel, som egentlig bruges til at binde med; men ofte ogsaa kun til Pynt. At besætte en Kiole, et Skiørt m. Baand. Silkebaand, Lerredsbaand, uldne Baand. (s. Bændel.) 3. Baand bruges i St. for Ridderbaand, Ridderorden. At bære B. og Stierne. Det hvide B. ɔ: Dannebrog-Ordenen. Kongen gav ham det blaae B. ɔ: Elefant-Ordenen. 4. Baand eller Tøndebaand kaldes de tynde Ringe af flækkede Pilegrene eller af Jern, hvorved Staverne i en Tønde og ethvert lignende Kar holdes sammen. (Deraf: Baandpiil, Baandstage o. a.) 5. i Bygningskonsten: Tværtræer, hvormed Sparreværket og andet Tømmerværk i et Huus holdes sammen. 6. en Stribe, ikke alt for smal. 7. det, hvormed en Fange er bunden eller sluttet fast. Baand og Fængsel. (D. Lov.) At lægge een i B. og Lænker. 8. fig. a) Forbindelse, Forening. Ægteskabs, Slægtskabs, Venskabs B., Broderbaand. At forenes ved et helligt B. "Tør ikke røre ved det Baand, som bandt ham til den usle Vinding." Bagg. b) Forpligtelse, Forbindtlighed. At paalægge sig selv et B. c) Tvang, Hindring, Indskrænkning. At lægge B. paa den menneskelige Frihed.

"I, som mig vil giøre fri, seer de Baand, jeg holdes i." Rahb. "Et Baand, (p. den frie Siæl) der udelukker Tilregnelse, saaledes som Affindighed." Howitz. = Baanddriver, en. Redskab, hvormed Bødkere drive Baandene ned paa et Kar. Baandhage, en. et Bødkerredskab, hvormed Baandene tvinges ned over Randen eller Luggen af Karret. Baandhue, en. Qvindehue, besat og smykket m. Baand. Baandjern, et. Jern, som valses fladt og klippes i Strimler, for at dannes til Tøndebaand. Baandkniv, en. En egen Kniv, eller et skarpt Jern med Haandfang i begge Ender, som Bødkere bruge, til at danne Baandstagerne. Baandløkke, en. En af Baand sammensat og dannet Løkke; en Baandsløife. (Langeb.) Baandmager, en. den, som gior Haandværk af at danne Tønde- og Fadebaand. Baandpiil, en. En Pileart, hvis Grene br. til Tøndebaand. Salix viminalis. Baandrulle, en. Et Stykke B. rullet om et rundt Træ. Baandsløife, en. s. Sløife. Baandsmække, en. S. besat med Silkebaand. Baandstage, en. kløvet Green af Hassel, Piil eller lignende Træ, som dannes til Fade- eller Tøndebaand. Baandstol, en. S. hvorpaa Bødkeren sidder, naar han gior sine Baand tilrette. (V. S. O.) Baandvæv, en. liden Væv, hvorpaa Baand (2.) væves. Baandvæver, en. den, hvis Haandværk er at væve Baand. Baandøxe, en. kort, krum Øxe, som Bødkere bruge.

Baande, v. a. 1. lægge Baand om. At b. et Kar. 2. absol. giøre Baand af Negene paa Marken til at binde Sæden. At b. paa Rugen, paa Havren.

Baar eller Baare, en. pl. -r. [A. S. Bære.] d. s. s. Bør, og bruges for: Liigbaare. (s. ogsaa Rosbaar.) "Han traadte til og rørte ved Baaren." D. Bib.

Baare, en. [ogsaa Baarde.] en til Hvile udlagt Ager, en Brakmark. (Langebek. Nu neppe brugel. uden i Dialecter.) Deraf: Baarager, (med samme Bemærkelse) Baargræs, Baarhø, m. fl.

Baas, en. pl. Baase. [I. Bás.] Afdeling i en Qvægstald til eet eller to Høveder.

Baase, v. a. 1. [I. bæsa.] sætte i Baas, binde ind til Vinterføring. At b. Qvæget.

Bable, v. n. 1. (har.) [Isl. babba.] pluddre, tale utydeligt; sladdre, lade Munden løbe. (dagl. T.)

Bad, et. pl. -e. [I. og A. S. Bad.] Sted, hvor man bader sig, eller det flydende Legeme (Vand) hvori man bader sig. At gaae i Bad. At anlægge et Bad. Søbad, Strømbad, Russiske Bade (Dampbade.) At indrette varme Bade. Han er reist til Badet, til et Bad ɔ: en Sundhedsbrønd, mineralsk Brønd. 2. Gierningen at bade sig; hele Legemets Tvætning ved at stige ned i Vandet, eller paa andre Maader i medicinsk Hensigt. At tage et Bad, bruge Bad. Lægen har foreskrevet ham dagligen et varmt Bad, et Kryderbad, Dampbad, Styrtebad. Jeg befinder mig vel efter Badet. Et Luftbad, Solbad, Sandbad, Jordbad o. fl. (naar Legemet eller Legemsdele udsættes for Luften, Solen, bedækkes med varm Sand, o. s. v.) = Badstue, en. Stue, som er indrettet til at tage Bad i. Deraf: Badstuehede, en. stærk Hede, som i en Badstue. Badstuemand, en. d. s. s. Bader. (s. bade.) Ligeledes: Badstuekone, Badstuepige o. fl. nu ubrugelige.

Bade, v. a. og rec. 1. [Isl. bada.] toe, tvætte Legemet eller Legemsdele ved at neddyppe dem. At bade Fødderne. At bade sig i salt Vand. Drengen bliver hver Dag badet i koldt Vand. Uegentl. At bade sig, bade sit Ansigt i Taarer. At bade sig i Solen, lade sig giennemvarme af Solstraalerne. = Baden, en. ud. pl. Gierningen at bade. — Bader, en. pl. -e. den, som giør Næring af at holde Badstue eller Indretninger til at bade sig (og som tilforn ogsaa aarelod og kopsatte), en Badstuemand. = Badebænk, en. Bænk, som man sidder p. i Badstuen. (Moth.) Badegiæst, en. den, som besøger et Bad for at bruge det. Badehuus, et. Huus, m. Kamre og Indretninger til at bade sig. Badekammer, et. Kammer i et Badehuus. Badekar, et. Kar, som fyldes med Vand, hvori man bader sig. Badeklæder, n. s. pl. Klæder, som man ifører sig naar man gaaer i Bad. Badested, et. beqvemt Sted v. Stranden t. at kunne bade sig. Badesvamp, en. S. som bruges ved eller efter Badning; Vaskesvamp. Badetid, en. den rette ell. sædvanlige Tid t. at bruge Bad. = Badning, en. pl. -er. Gierningen at bade, eller at bade sig. Legemets Badning.

Bads, et. pl. d. s. et lydende Slag. s. Bask og baske.

Badsker, en. pl. -e. [et fordærvet Ord, af det T. Bartscherer. Isl. Bartskéri.] en Barbeer, Saarlæge, Chirurg. (forældet.) Badskerhaand, en. At ligge under B. ɔ: at være saaret, eller have udvortes Skade, som en Badsker maa læge. Badskerkniv, en. K. som Badskere bruge til at afskære Lemmer, eller til andre Operationer. Badskerkonst, en. den Konst at læge Saar, afsætte Lemmer m. v. Badskerløn, en. Betaling, som en Badsker faaer for at hele Saar og udvortes Skade. (Danske Lov.) Ligeledes: Badskerredskab, Badskertang, o. fl.

Bag, en. ud. pl. [I. og N. S. Bak. A. S. Bæc.] Den Deel af Overkroppen, som er bag Ansigtet, fra Nakken ned til

Laarene; særdeles Ryggen. "Tog Kisten paa sin Bag." (i en gl. Vise.) "Paa Kamelernes Bag." D. Bibel. "Da binde Hænderne paa hans Bag." (d. Lov.) fig. At tale ilde om een paa hans Bag, bagtale. At have mange Aar paa Bagen, være meget gammel. 2. den udvendige Deel af Haanden. At lægge noget paa Bagen af Haanden (mods. Fladen.) 3. Bagen (den sløve Kant) af et Sværd, af en Kniv.

Bag, adj. bruges kun som adv. (s. nedenfor) og i superl. bagest, som er længst bag ved, sidst i Raden (mods. forrest.) Den bageste Vogn (i en Række.) Fra den Forreste til den Bageste (Mand.) Det Bageste af Synden. (i Udtalen høres ofte bagerst, som dog er analogisk urigtigt.)

Bag, præpos. paa den fravendte Side, (m. Hensyn til den paagieldende Persons Stilling) paa et Sted, som er i Ryggen af eller bag ved noget, eller som skiules af Gienstanden (mods. foran, for ved.) "Frels dit Liv, see ikke bag dig." — "Han saae omkring bag sig." — "Jeg hørte bag mig en Røst." D. Bibel. Bag Døren, bag Huset. At gaae bag Ploven. Bag Tæppet, bag Muren, bag Kakkelovnen. Gaarden ligger bag Skoven (hvor Hensyn tages til den eller de Talendes Stilling.) Ligeledes, hvor Talen er om Handling (hvorved en Gienstand er, eller kommer til at være bag en anden.) Han skiulte sig bag Buskene. Han smuttede bag Skiermbrættet. Jeg hørte nogen gaae bag Tæppet. (Om Forskiel paa Accentueringen i disse Tilfælde, s. Høisgaards Synt. S. 270.) [En Ting kan være for ved, foran eller lige for os; men naar den dølges af en mellemkommende Gienstand, siges den at være bag denne; f. Ex. bag et Tæppe.] 2. Ogsaa, foruden Stedets Begreb, med Bibegreb om Orden ell. Følge. Han stod, satte sig bag ham. Bag Kongen gik Prindserne. — 3. figurl. At føre en bag Lyset ɔ: skuffe, narre ham. At have noget bag Øret ɔ: have et hemmeligt Forsæt, ell. desl.

Bag, adv. modsat for; i samme Bemærkelse, som Præpositionen. Hun betragtede ham baade for og bag. [ad bag ɔ: bag til, bag ved, og: at være bag (tilbage) med sit Arbeide: ere Provindts-Udtryk.] adv. bag bruges m. følgende Præpositioner efter: af, efter, fra, i, ind, ned, om, op, paa, til, ud og ved; (Alt i Modsætn. til for ell. foran.) — At falde bag af en Hest. At gaae bag af Dandsen (ɔ: komme tilkort; komme i Uheld.) At være tabt bag af en Vogn ɔ: være modfalden. — At komme bag efter een. At komme gaaende, ridende bag efter. Først kom de kongelige Vogne; bag efter (eller b. e. dem) kom Prindsernes. Bag efter, for silde. Det var bag efter. — Han blev stukket bag fra. At begynde noget bag fra ɔ: bagvendt, galt. At gaae bag fra et Arbeide, gaae m. Skamme derfra. — At gribe een bag i Nakken. Baade for og bag i Bogen. Den ene sad for i Vognen; den anden bag i. — Kuglen var gaaet ham bag ind i Livet. Han var kommen bag ind i Gaarden giennem en Laage. — At gaae bag ned af en Vogn. Hendes Haar hang bag ned ɔ: ned ad Nakken, Ryggen. — At vende sig bag om, tilbage. See dig bag om! bag om (bag omkring) Huset. Vi kiørte bag om (udenom) Byen, i Stedet for at kiøre igiennem den. — At stige bag op i en Vogn. Hesten slaaer bag op (slaaer op med Bagbenene.) — Vognsædet hænger bag over. Han faldt bag over (baglængs) og brød Halsen. — Tieneren stod bag paa Vognen. Han tog hende bag (ved sig) paa Hesten. Kiolen er itu baade for paa og bag paa. At komme bag paa een, overraske ham. — Han listede sig bag til hende og greb hende om Livet. For til seer Huset nyt ud; men bag til er det meget forfaldet. — Synden gik ham bag ud af Livet. Han gik bag ud af Huset. Hesten slaaer bag ud. — bag ved, præpos. og bagved adv. (mods. foran og forved.) Andre sidde helst foran; men jeg holder mig bagved. Een gik foran, og to bagved. Han stod bag ved Kongen (bemærker: bag og tillige nærmest ved. Derimod: bag Kongen stode Hoffolkene i flere Rader.) Hun satte sig, og han stod bag ved hendes Stol. = I Sammensætninger (hvori egentl. Præpositionen bag forekommer) beholder det tilføiede Ord næsten uden Undtagelse sin oprindelige Bemærkelse, med det Tillæg, at der a) betegnes enten den bageste Deel af eller paa Tingen, i Modsætning til den forreste: [Bagarel paa en Vogn; Bagbeen, et af de bageste Been hos fiirføddede Dyr; Bagbov, den bageste Bov eller Laaret p. disse Dyr; Bagende (f. Ex. Bagenden af en Vogn); Bagfinne, hos Fiskene; Bagfod, hos fiirføddede Dyr; Baghaar, H. paa Baghovedet; Baghiul, et af de bageste Hiul paa en Vogn; Baghoved, den bageste Halvdeel af Hovedet; Bagkant, den Kant ell. Ende, som er bagtil; Bagkrop, den bageste Deel af Kroppen paa et Dyr; Bagkølle, (af en slagtet Kalv, Hiort, o. fl.) Bagside, den bageste, bagvendte Side af en Ting, f. Ex. Bagsiden paa en Mynt; Bagsko (som lægges under Hestens Bagbeen); Bagsok, Sok paa Bagbenene hos en Hest (mods. Fremsok); Bagstavn, den bageste Stavn, Bagdelen af et Skib; Bagstykke, et Stykke, som udgiør eller hører til Bagdelen af en Ting; f. E. Bagstykket i en Kiole; Bagtand, en af de bageste Tænder, Kindtand; Bagvinge, en

af de bageste Vinger paa et Insect, m. fl.] i hvilke Tilfælde der altid gives et modsat Ord, med præpos. for, s. Foraxel, Forbeen, o. s. v. b) Eller og der betegnes, at Tingen har en Beliggenhed eller Stilling, som er bag ved, eller i den bageste Deel af Noget, i Forhold til det, som er foran. (f. Ex. Bagdør, Baggaard, Baghuus, Bagkammer, Bagrem, Bagstald, Bagstue, m. fl. som ikke alle have det ligefrem modsatte Ord, med præpos. for.) See de øvrige nedenfor forklarede Ord.

Bagarv, en. Arv i opstigende Linie. (Moth.)

Bagbinde, v. a. 3. [binde.] binde eens Hænder p. Ryggen. At b. en Fange.

Bagbord, en. ud. pl. [J. Bakbord. A. S. bæc-bord.] den Side af Skibet, som man fra Agterenden af har paa venstre Haand; modsat Styrbord. Bruges i Sammensætning med alle Dele af Skibet, som ligge paa denne Side, f. Ex. Bagbordsbov, Bagbordsport, o. s. v.

Bagbræt, et. Bræt, som sættes bag ved noget, f. Ex. et Skilderi i en Ramme.

Bagbygning, en. pl. -er. Bygning, som ligger bag den egentlige Hovedbygning eller Forhuset.

Bagdeel, en. pl. - Bagdele. I Alm. den bageste Deel af en Ting. Særdel. et finere Udtryk for: Rumpe (Bagende.)

Bagdør, en. pl. - e. en Dør bag i Huset eller i Baggaarden, hvor man gaaer bag ind og ud. Han undkom giennem en skiult Bagdør.

Bage, v. a. bagede, bagt. [Isl. baka.] giøre en raa Deig haard, tør og tienligere til at spises, ved at lægge den i en hed Ovn, eller ved at stege eller koge den i noget fedt. At bage Brød. (absol. bage forstaaes altid om Brødbagning. I denne Uge skal vi b.) At b. Kager i en Form, i en Pande. At b. noget i Sukker. bagt Brød, i Kogekonsten: Brød, som er sønderskaaret og bagt paa ny i en Pande. = Bagebaal, et. Baalet, hvorved en Bagerovn hedes. Bagebrænde, et. Bageved. Bagevarme, en. ud. pl. V. som er tilpas at bage ved. (Moth.) Bageved, et. ud. pl. Ved, tienligt til Bagning. = Bager, en. pl - e. [Isl. Bakari.] den, hvis Haandværk er at bage Brød; Bagermester, Bagersvend. (jvf. Kagebager, Sukkerbager.) — Bagerbarn, et. en Bagers Barn. At give Bagerbørn Brød ɔ: give een noget, som han selv har nok af, eller kan faae saa tidt han lyster. Bagerbod, en. B. hos en Bager, hvor Brød sælges. (Holberg.) Bagerbrød, et. B. som kiøbes hos Bageren (modſ. hiemmebagt Brød.) Bagerdreng, en. den, der staaer i Lære hos en Bager som Dreng. Bagerenke, en. E. efter en Bager. Bagergaard, en. G. hvor en Bager boer og har sit Bageri. Bagerkone, en. En Bagers Hustru. Bagerkro, en. Bagersvendenes Forsamlingssted. (s. Kro, 2.) Bagerkul, pl. Kul af Bagebaal, som sælges af Bagere. Bagerlaug, et. Bagernes Laugsforening i en By. Bagerløn, en. ud. pl. det, som betales Bageren for en vis Deel Brød at bage. Bagerovn, en. (i St. for: Bageovn.) en muret Ovn, hvori Brød kan bages. Bagerpenge, pl. d. s. s. Bagerløn. = Bageri, et. pl. - er. 1. det Haandværk, at bage Brød. At nære sig af B. 2. en egen Bygning, eller en betydelig Afdeling i et Huus, bestemt til Bagning, tilligemed de dertil hørende Indretninger. At anlægge et B., indrette en Bygning til Bageri. — Bagers, et. (Bagerhuus) den Afdeling i en Gaard, hvor Bagerovnen findes og Bagning t. Huusbehov skeer. — Bagning, en. pl.-er. 1. Gierningen at bage, 2. d. s. s. Bægt. En B. Brød. — Bagovn, en. s. Bagerovn. — Bagværk, et. (i St. for: Bageværk.) egentlig Alt hvad som er bagt; men bruges kun om det, som bages af Kagedei. (s. Bakkelse.) — Bægt, en. pl. - er. saa meget Brød, som kan bages p. een Gang. Fuld B., halv B.

Bagende, en. den bageste Ende af noget, f. Ex. af en Vogn. 2. Rumpe. (s. Bagdeel.)

Bagest, superl. (uden compar.) s. adj. bag.

Bagfierding, en. pl. - er. Laar eller Bagbov med Nyrestykket af et slagtet Kreatur, som udgiør en Fierdedeel af Kroppen.

Bagfiæl, en. pl. - e. den Fiæl, som lukker for Enden af en Arbeids- eller Fiælevogn.

Bagflik, en. pl. - ker. et Stykke Saalelæder, hvormed en forslidt Skohæl bødes.

Bagflikke, v. a. 1. forsyne m. Bagflikker. At forsaale og bagflikke et Par Støvler.

Bagflod, et. opstemmet Møllevands Oversvømmelse paa de bag Møllen liggende Enge, hvorved Vandet spildes eller holdes tilbage for andre Møller. (D. Lov.)

Baggaard, en. pl. - e. en Gaard bag ved en anden, eller som ligger afsides, ved Baghuset, og er særskilt aflukt, enten ved en Mellembygning eller Muur. Denne Bygning, Længe vender ud mod Baggaarden.

Baggrund, en. Den yderste eller bageste Deel af et Rum, man har for sig. (modsat Forgrund.) Baggrunden paa Skuepladsen, paa et Maleri.

Baghaand, en. det øverste af Haanden. (Langeb.) 2. i Kortspil: at være, sidde i Baghaanden ɔ: være den, der sidst skal kaste til det udspilte Kort. Modſ. Forhaand. — figurl. At have noget i Baghaanden, (i dagl. Tale: have Penge, Til-

flugt, en forbeholden Hielp at gribe til i Nødsfald. "Da viid, at det er godt, i Baghaand lidt at have." Vessel.

Baghase, en. pl. -r. Hasen paa et Dyrs Bagbeen.

Baghierne, en. den lille Hierne; Bihiernen. Cerebellum.

Baghold, et. pl. d. s. Krigsfolk, som lægges paa et skiult Sted, for uforvarendes at overfalde en fremrykkende Fiende. At lægge et B. i en Skov. 2. skiult Sted, hvor man ligger paa Luur. At ligge i B. 3. Bagtrop i en Hær. (A. S. Vedel.)

Baghuus, et. pl. -huse. Den Huuslænge, som ligger bag og lige for Hovedlængen, eller Forhuset, og hvortil Sidehuset støder. Han har leiet Forhuset bort, og boer selv i Baghuset.

Baghær, en. (A. S. Vedel.) d. s. s. Baghold 3, Bagtog, Bagtrop.

Bagkammer, et. pl.-kamre. Kammer, Værelse i et Baghuus. Saaledes ogsaa: Bagsal og Bagstue.

Bagkappe, en. pl. -r. et stivt Stykke Læder, der sættes bag om Hælen paa Skoe og Støvler; Baglæder, Kappestykke.

Bagkast, et. pl. d. s. Tilbagekast; Stød af en tilbagekastet Vind. Vi fik et Bagkast i Seilet. 2. uventet Storm, der overfalder en Seiler i føieligt Veir. fig. uformodet Ulykke. At faae et Bagkast. (Moth.) 3. Bagkast, et vist Slags Kast i Keglespil.

Bagkiøb, et. sluttet Kiøbs Tilbagekaldelse. (Moth.)

Bagkiød, et. Kiød af en Bagfierding. Modsat Forkiød.

Bagklo, en. pl. -kløer. Kloen paa en Fugls Bagtaa.

Bagkrog, en. afsides Krog eller Vraa i et Huus; Afkrog.

Baglaage, en. pl. -r. en Laage eller liden Dør bag i Huset, ell. som fra Gaarden ell. Haven fører ud i Marken. Fra Stalden gaaer en B. ud i Marken. (s. Bagdør.)

Baglaar, et. den bageste Deel af Laaret (især paa et slagtet Høved.) Kiød af Baglaaret.

Baglaas, en. Naar en Laas, ved at forvride Nøglen, ikke kan lukkes op, siges Døren: at være i Baglaas. fig. Munden gaaer, løber i Baglaas for ham, om den, som ikke ret kan faae sin Tale fremført, som standser i Talen.

Baglast, en. [Moth. Nu den alm. Udtale. jvf. Adelungs t. Ordb. I ældre Skrifter: Barlast. s. Øresunds Told Anordn. 7 Febr. 1558. J. Barlest.] Den nederste Last i et Skib, som ofte bestaaer af Steen, Sand e. d., og tiener til at holde det i Ligevægt. At tage B. ind. At seile med B. "Man ham saae blandt Baglast hid at komme med et Rostokker Skib." Holb. P. P. = Baglastjern, et. Jern, som br. til B. Baglastport, en. Port, hvorigiennem Baglasten indkastes i Skibet.

Baglaste, v. a. 1. forsyne m. Baglast. At baglaste et Skib.

Baglend, en. den bageste Lend paa et fiirfødDet Dyr.

Baglæder, et. d. s. s. Bagkappe.

Baglænge, en. pl. -r. den bageste Længe af en Bygning, Baghuus.

Baglængs, adv. [Svensk baklænges. Skrives af endeel: baglænds. Langebek. V. S. O. Derimod: baglengis i Bibelen af 1550, hvor nyere Overs. have baglends.] i en bagvendt Stilling; m. Ryggen for og Ansigtet bag. At gaae, ride, kiøre baglængs. At falde b. over, falde om paa Ryggen. "Da faldt han baglængs ned af Stolen." D. B. I. Sam. 4, 18.

Baglæs, et. den Deel af Læsset, som tynger den bageste Deel af Vognen.

Bagplads, en. Plads, som ligger bag ved et Huus, eller bag ved Bygningerne i en Gade. (M.)

Bagplov, en. pl. -e. den Deel af Ploven, som er bag Hiulene, og v. Plovaasen forbindes med Forploven.

Bagport, en. pl. -e. Port i et Baghuus; Port, hvorigiennem en Udkiørsel bag ud af Huset, eller som gaaer ud til en Baggaard.

Bagraad, et. pl. d. s. Raad, som gives for silde, eller bag efter giort Gierning. "Bagraad kommer gierne i Utide." A. Vedel.

Bagreb, et. pl. d. s. det Reb, hvormed Bagenden af Læssestangen paa et Høeller Kornlæs tvinges ned, og som derefter snøres fast til Vognen.

Bagrede, et. d. s. s. Bagvogn. (hos Almuen.) 2. Bagkroppen af en Hest ell. et andet Dyr.

Bagregning, en. pl. -er. Regning, som kommer efterat en Afregning var giort klar.

Bagrem, en. Rem paa Hestens Seletøi, der gaaer langs hen ad Ryggen og omkring Halen; Rumperem. (Moth.)

Bagrum, et. pl. d. s. R. bag i en Ting, ell. som er bag ved et andet Rum. (Moth.)

Bagsal, en. Sal, Værelse i anden, tredie Etage af et Baghuus; ogsaa Etage eller Stokværk i et Baghuus. At boe p. første, anden Bagsal. (s. Sal.)

Bagseil, et. Et af de bageste Seil paa et Skib. 2. At faae Bagseil, kaldes til Skibs, naar Vinden pludselig springer om, og kaster Seilbugene mod Master og Stænger.

Bagskaldet, adj. skaldet paa Baghovedet. (Moth.)

Bagsko, en. pl. -skoe. Sko til en Hests Bagfod. (modsat Forsko.) — Deraf: bagskoe, v. a. 1. forsyne med Bagskoe.

Bagslag, et. pl. d. s. et Slag bag til eller bag fra. "Af os du derfor nu et B. lide bør." Holb. 2. d. s. s. Bagkast, 3.

Bagsmæk, et. en ubehagelig, uheldig Omstændighed, der paakommer een uventet, og efter den Tid, da den kunde formodes. Han fik et slemt Bagsmæk. (daglig Tale.)

Bagsmække, en. pl. -r. d. s. s. Bagsiæl. (modsat: Forsmække.)

Bagsnak, en. ud. pl. Snak og Tale, som kommer for seent, efterat noget er afgiort og aftalt; ogsaa: Bagsladder. (dagl. Tale.)

Bagsqvat, en. Levning af en Vædske, som er bleven tilovers i et Kar. (dagl. T.)

Bagstald, en. pl. -e. Stald i en Baggaard, i et Baghuus.

Bagsting, et. s. Agtersting.

Bagstue, en. pl. -r. Bagkammer. 2. Værelse, Bolig i Stuen (eller underste Etage) i et Baghuus.

Bagstød, et. pl. d. s. Stød bag fra eller bag til. 2. Hielp, Understøttelse. (dagl. T.) At have et godt Bagstød i een. (Moth.)

Bagsæde, et. det bageste Sæde af flere paa en aaben Vogn. Bagsædet i en lukket Vogn er derimod det, hvorpaa den Siddende vender Ansigtet mod Hestene.

Bagtaa, en. pl. Bagtæer. den Taa p. en Fugls Fod, som vender fra Næbbet.

Bagtale, en. Tale efterat noget er sluttet; Bagsnak. (lidet brugel.) 2. Tale, hvorved en Fraværende lastes og fornærmes. (Bagmæle; i ældre Skrifter.) "Saa stor til at foragte den menige Mands Roes, som tilforn dens Bagtale." A. Vedel.

Bagtale, v. a. 1. [af Bag, Ryg. Isl. bakmæla.] laste, tale ilde om en Fraværende, især det, man ikke kan bevise, og derfor ikke tør sige offentligt, eller i Vedkommendes Nærværelse. "Bagtal ikke en Tiener for hans Herre." D. Bibel. "At bagtale er, i noiere Bemærkelse, at udtyde i eens Fraværelse noget til hans Vanære, som han nærværende kunde giøre Rede for." Sporon. (jvf. fortale.) = Bagtalelse, en. Gierningen at bagtale. Bagtaler, en. pl. -e. den, som bagtaler andre. Bagtalerske, en. pl. -r. et Fruentimmer, som har denne Last. (D Bib.) — bagtalersk, adj. tilbøielig til Bagtalelse. "Den misundelige og bagtalerske Deel af Qvindekiønnet." Rahbek. 2. som hører til, eller udgaaer fra Bagtalelse. bagtalerske Rygter, Beskyldninger.

Bagtang, en. kaldes den bageste, bevægelige Deel af en Høvlebænk.

Bagtog, et. den bageste Afdeling af en i Orden fremrykkende Krigshær. (egentl. den bageste Deel af Toget.) At være i Bagtoget. At lade Bagtoget rykke hastigere frem for at slutte sig til Hovedtroppen. (Ogsaa: Bagtogt, en.)

Bagtrappe, en. Trappe, som ligger bag i et Huus, som fører ned i Gaarden, eller hører til Baghuset. (modsat Hovedtrappe.)

Bagtrop, en. d. s. s. Bagtog.

Bagtæppe, et. pl. -r. paa Skuepladsen: et Tæppe, hvorpaa en Baggrund er malet.

Bagtøddel, en. Apostroph. (P. Syvs d. Sprogkonst. 10.)

Bagvand, et. kaldes ved Vandmøller det Vand, der flyder ned bag Møllehiulet, og der samler sig.

Bagvarme, en. ud. pl. den Varme, der endnu findes i Bagerovnen, efterat Brødet er bagt og udtaget; modsat Hedevarme (og forskielligt fra Bagevarme.)

Bagvaske, v. a. 1. [En lignende Bemærk. har det N. S. bakwaschen, hvorfra vi have Ordet.] d. s. s. bagtale (men med et endnu mere forhadt Bibegreb.) "Naar det gielder at forsvare sin Ære mod bagvaskende Tunger." Bastholm. — Bagvaskelse, en. Gierningen at bagvaske. (Hos ældre Forf. findes ogsaa Bagvask. N. M. Aalborg.) = Bagvasker, en. pl. -e. Bagtaler. — Bagvaskeri, et. idelig gientagen Bagvaskelse.

Bagved, adv. s. under bag, adv.

Bagvendt, adj. v. egentl. urigtig vendt, saaledes at det, som bør være for, er vendt bag; fig. forkeert; urimelig. En b. Orden. En b. Levemaade. 2. adv. At tage noget bagvendt fat. At sætte sig b. paa en Hest, bære sig b. ad. — Bagvendthed, en. Forkeerthed.

Bagvinter, en. Vinter, som kommer om Foraaret, naar den egentlige Vinter meentes at være forbi; Eftervinter.

Bagvogn, en. Bagaxelen i en Vogn, med de tilhørende Hiul m. m., som ved Langvognen forenes med Forvognen.

Bagvold, en. Vold bag ved en anden; f. Ex. Jordvold bag et Steengierde. (Oecon. Annaler.)

Bagværk, s. under bage.

Bai, en. [fransk.] en aaben Havbugt eller Vig.

Bai, et. ud. pl. et Slags grovt uldent Tøi eller Klæde.

Bajonet, en. pl. -ter. [fransk.] kort Spyd paa Enden af Fodfolkets Geværer; Bøssespyd.

Baisalt, et. [E. Baysalt.] br. undertiden for: Søsalt, Salt, som faaes af Havvand (spansk Salt.)

Bak, en. Forhøining ell. Halvdæk, som Orlogsskibe have for i, oven over det øverste Kanondæk, og som paa en Maade svarer til Skandsen agter i Skibet.

Bakke, en. pl. -r. [N. S. Bak.] et

Slags ganske fladt Fad med udbøiet eller opstaaende Rand, i Alm. giort af Blik ell. Træ, til at sætte og bære Kopper, Glas ell. desl. paa. En lakeret Bakke. En Theebakke. 2. dreiede Træskaale, hvoraf Skibsfolket spiser ombord, og flere af samme Skaal (Baksmænd.) 3. Deraf uegentl. om det Antal Matroser som høre til een Bakke, f. Ex. Baadsmandsbakken, Skibmandsbakken, o. s. v. — Bakkebord, et. et Bord, hvis Blad eller Skive er dannet som en Bakke.

Bakke, v. a. 1. øse Mad i en Bakke. At b. op for Mandskabet. — I dagl. T. at bakke op for een ɔ: sætte megen Mad frem, kræse for een.

Bakke, en. pl. -r. [Sv. Backe.] Et hældende, skraaliggende Jordsmon. Her gaaer Veien ned ad Bakke. At kiøre langsomt op ad en Bakke. figurl. Det gaaer ned ad Bakke med ham (hans Velstand, Anseelse, Helbred er i Aftagende.) 2. en Jordhøining, Banke. Bakker og Dale. (det bruges ogsaa om smaa Bierge af løse Steenarter; f. Ex. en Sandsteens-Bakke.) = bakkefuld, bakkerig, adj. som har mange Bakker. — Bakkeland, et. Et ujævnt bakket Land. Bakkerav, et. Rav, som undertiden findes i Sandbakker ved Havet. (V. S. O.) Bakkesand, en. S. som graves i Bakker (modsat: Strandsand.) Bakkesvale, en. et Slags smaa Svaler, som bygge i Bakker. = bakket, adj. ujævn ved Bakker. Et b. Land, en b. Vei. — bakkeviis, adv. i Bakker. Landet gaaer bakkeviis ned ad mod Stranden.

Bakkelse, en. pl. -r. [I St. for Bagelse, af bage; eller af det N. S. Bakkels.] Kage, Bagværk af det mindre Slags. Deraf: Bakkelsedei, Bakkelseform, Bakkelserulle (en Trævalse, som bevæges omkring en Stok, og hvormed Bakkelsedei rulles) o. fl. — Bakkelsebeest, et. Skiældsord i lav Tale til den, som bærer sig taabeligt ad. (Beßel. Maaskee forvendt af Bagbeest. N. S. Bakbeest.)

Bal, et. pl. Baller. [fransk.] Et Selskab af begge Kiøn, samlet for at dandse. At give, giere, holde et B. Jeg var paa B. i Aftes, skal paa Bal i Aften. — Deraf: Baldragt, Balklædning, Balsal, o. fl. = Ballét, en. (Tonen paa sidste Stavelse.) pl. -ter. Skuespil, der forestilles ved Dands; mimisk Skuespil. (Fransk.)

Balance, en. [fransk.] S. Ligevægt, Ligning.

Balbeer, en. S. Barbeer.

Balde, en. pl. -r. [udtales og skrives ogsaa Balle.] Visse kiødfulde Dele paa det menneskelige Legeme. Balden i Haanden, under Foden; Arsbalde. 2. hos Bogtrykkere: et udstoppet Skind paa en rund Britke med Haandfang, hvormed Sværten kommes paa den i Rammen staaende Skrift. — baldet, adj. som har store Balder; kiødfuld, muskelfyldig.

Balder, et. stærkt Skrald, som af Slag eller Fald. (Moth. dagl. T.) Deraf: baldre, v. n. 1. frembringe et stærkt Skrald ell. Balder. At b. paa en Port. (V. S. O.)

Baldyre, v. a. 1. besye, belægge, udsye med Silke, Guld ell. Sølvtraad, Perler, o. desl. (Moth. Holberg. Suhm.) Hos nogle ældre Forfattere (f. E. Helt) findes i Stedet for dette Ord: bordyre. S. brodere.

Balg, en. pl. -e. [Isl. Bal, Balg.] Skede til et Sværd. Stik dit Sværd i Balgen.

Ballast, en. ballaste, v. a. s. Baglast.

Balle, en. pl. -r. [T. der Ballen.] en stor indsvøbt Pakke af visse Varer (som Papir, Klæde, Lerred o. a.) til at sendes med Fragtvogne eller til Skibs. (I ældre Dansk br. i Stedet f. dette Boldt. f. E. om Lerred.) 2. En B. Papir, kaldes 10 Riis eller 200 Bøger. (mest om Trykpapir.)

Balle eller Ballie, en. pl. -r. [N. S. Balje.] Et Trækar af Staver, uden Laag, skikket som en oversavet Tønde. Vaskeballe, Øreballe, Hankeballe. ("Spande og Baller." D. Lov.) Deraf: balle, v. a. 1. til Skibs: øse ud med en liden Balle, eller et Øsekar. At b. Vandet ud af en Baad.

Ballét, en. S. Bal.

Balsam, en. pl. -er. en stærk vellugtende Saft eller Gummi, der udflyder af Barken p. et næsten ubekiendt Træ i Arabien (hvoraf ogsaa faaes Balsamkorn og Balsamved.) 2. adskillige gummiagtige Safter, som tildeels bruges i Lægekonsten; f. Ex. Kopaiva-Balsam, peruviansk B. o. fl. 3. en Urt, som dyrkes i Blomsterhaver; Balsamine. Tanacetum Balsamita. = Balsampoppel, en. et Træ af Poppel-Slægten. Populus balsamifera. Balsamtræ, et. Træet, som giver den ægte eller arabiske Balsam. — balsamisk, adj. som har Egenskaber tilfælles med Balsam; krydret, vellugtende, oplivende. (Storm.)

Balsamere, v. a. 1. fylde et dødt Legeme med vellugtende Urter og Safter, for at hindre eller forhale dets Forraadnelse. Egypterne balsamerede ogsaa Dyr. — Balsamering, en. pl. -er.

Balstyrig, adj. [I. baldstyrugr. N. S. balstürig. Sv. bångstyrig.] ustyrlig, vild, uregierlig. En b. Dreng, Hest. (dagl. T.) — Balstyrighed, en. ud. pl.

Baltre, v. a. 1. (dagl. T.) s. boltre.

Bamse, en. pl. -r. [I. Bangse.] en Hanbiørn.

Bancoseddel, en. pl. -sedler. [af det Ital. banco, en Bank.] en Seddel, et

Beviis, gyldigt for en vis Pengesum, som udstedes af en Bank, og i Banken kan, eller skulde kunne ombyttes for rede Penge.

Band eller **Ban**, (en) ud. pl. og sædvanlig uden Art. [Skrivemaaden Ban var rigtigst. Isl. og Sv. Bann.] Udelukkelse af den christne Kirkes Samfund for en begaaet Synd. Kirkens Band. At være, sættes i B. At løses af B. = **Bandbrev** eller **Bandsbrev**, et. Brev af Paven eller en høi Geistlig, hvorved een sættes i Band. **Bandlyse**, v. a. 2. forkynde een at være sat i Band, bandsætte. **Bandlysning**, en. offentlig forkyndt Bandsættelse. **Bandstraale**, en. figurl. om Pavernes tiltagne Magt, at bandsætte Riger og Fyrster. **bandsætte**, v. a. 3. [I. bannsætta.] erklære een for udelukt af Kirkens Samfund, bandlyse. (bandsat, i dagl. og lav Talebrug: Han er reent b. ɔ: meget ond, vred eller ustyrlig. Ogsaa adv. bandsat koldt, b. hed.) — **Bandsættelse**, en. pl. -r.

Bande, en. pl. -r. [Fransk.] en Forening af Mennesker i en slet og skadelig Hensigt. En Tyve-, Zigeuner-, Røver-Bande. 2. et Selskab af omløbende Gøglere; tilforn ogsaa om Skuespillere. "Den danske Bande:" kaldte det første danske Skuespillerselskab sig 1722.

Bande, en. pl. -r. ondt Ønske over een, Forbandelse. Eder og Bander. (i Almuesproget.)

Bande, v. a. og n. 1. ønske ondt over, forbande. "Du skal ikke bande dit Folks Øverste." D. Bibel. 2. misbruge Ed og Sværgen til at bekræfte ell. benegte noget. Han bandede en stor Ed. Han har den Uskik at b. ved Alt hvad han siger. At b. paa noget ɔ: bekræfte det ved Ed. 3. i dagl. Tale siges om noget (især Fødevare) der er godt, der ei bør forsmaaes: det bander ikke. "Den Skinke bander ikke." Holb. P. Paars. = **bandes**, v. n. pass. verle Eder. At skiændes og bandes. (Moth.) — **Banden**, en. ud. pl. Gierningen at bande. — **Banderiim**, et. pl. d. s. Riim, der indeholde en Forbandelse. (Grundtvig.)

Bane, en. pl. -r. [H. Bane. Sv. Bana.] en jævnet Plads til et vist Foretagende, en ganske jævn Vei. En Keglebane, Ridebane, Legebane, Løbebane, Reberbane. En Glidebane. En Bane paa Snee eller Iis. 2. Himmellegemernes Løb, og den Vei, andre, ved en Kraft udkastede Legemer, efter Bevægelsens Lov tage i Luften. Planeters, Kometers B. Jordens B. om Solen. Bombens, Kuglens B. figurl. At fuldende sin Bane (enten om Livet, eller en vis betydende Syssel og Stræben i Livet.) Dydens, Ærens B. At bringe, føre noget paa Bane ɔ. bringe det paa Tale, foranledige det. — **Baneløb**, et. Løb, Væddeløb p. en Bane; it. d. s. s. Bane, 2. Himmellegemers Baneløb. (T. Rothe.)

Bane, v. a. 1. jævne, udjævne en Plads. (især om Veie.) At b. Vei over et Bierg, giennem en Skov. figurl. skaffe Adgang til, forberede. Disse Egenskaber banede ham Vei til Kongens Yndest. Ministerens Fald banede Veien til den paafølgende Fred.

Bane, en. [I. Bani.] dødeligt Saar, eller anden voldsom Aarsag til eens Død. Dette Hug blev hans Bane. I dette Slag fik han sin Bane. 2. d. s. s. Banemand, (i vore gamle Love, og hos ældre Forf. ligesom endnu hos Digtere.) = **Banehug**, et. Hug, der volder Døden. **Banemand**, en. [I. Banamadr.] den, som med Villie, ell. af Vaade, volder en andens Død. Den Dræbtes B. En B. kan dræbe af Vaade; en Morder dræber altid med Forsæt. **Baneraad**, et. Anslag, oplagt Raad mod eens Liv. **Banesaar**, et. [I. Banasár.] dødeligt Saar. **Banesag**, en. Tiltale for Drab, Drabssag. **Banesot**, en. dødelig Sygdom, Helsot. **Banested**, et. S. hvor een blev dræbt. (Baggesen.) **Banestød**, et. dødeligt Stød. **Banetue**, en. poet. Banested. (Grundtvig.)

Bange, adj. [tydsk.] ræd, betagen af Frygt, frygtsom. At være b. for noget. Han er b. af sig. At være b. i Mørke (mørkeræd.) 2. bange Kaar ɔ: mislige, vanskelige at vælge imellem. (i ældre Skr.) "Han havde tvende Kaar, og begge bange og haarde." A. S. Vedel. — **Banghed**, en. Frygtsomhed. (Vedel.)

Banje, en. pl. -r. Dæk nede i Lasterummet paa et Skib.

Bank, en. pl. -er. en offentlig Indretning, hvor Penge nedlægges i Forvaring, og hvori Penge indskydes af Lodtagere til Udlaan og anden Pengehandel. At give en Anviisning paa Banken. (Jvf. Bancoseddel.) Deraf: **Bankdirecteur**, **Bankhæftelse**, (den Panteret, som er givet den danske Nationalbank i faste Eiendomme for en vis Deel af deres Værdi), **Banklaan** (Laan, som Banken giør. b) Udlaan af en Bank), **Bankobligation**, o. fl. 2. i visse Lykkespil: den Pengesum, som een, der spiller mod flere (Bankholderen) lægger op til at betale Spillerne deres Vinding. At lægge Bank op. At holde Bank. (Moth.)

Bank, et. pl. d. s. et lydeligt Slag. 2. pl. Hug, Prygl. At faae Bank, give een Bank.

Banke, v. a. og n. 1. [I. bánga.] give lydelige Slag. At b. paa Porten. Jeg hører nogen b. Det banker (der bankes.) Hiertet banker (slaaer stærkt.) 2. slaae en Person eller Ting med Haanden, med en Kiep eller andet Redskab. Han bankede

ham med (i) sin Kiep. At faae en banket Trøie ɔ: faae Bank, blive afbanket. At b. Kiød, b. Klæder med en Tærskel. At b. en Kiole (for at faae Støv ud.) At b. noget tyndt, fladt. — 3. Med præp. banke af. At banke Støvet af Klæder. At banke een af, give ham Bank tilgavns. — banke i. At banke et Søm i Væggen. — banke op. Vække Sovende v. at banke. Vi kom saa silde til Huset, at vi maatte banke Folkene op. At banke een op (af Søvne) med en Kiæp. — banke paa, absol. slaae paa en Dør med noget, for at blive lukket ind. Jeg stod længe og bankede paa; men Ingen lukkede op. At b. paa een med Hænderne. — banke ud. At b. Støvet ud. Guldet kan bankes meget tyndt ud. At banke Bulerne ud i en Kobberplade. (s. udbanke.) = **Bankebyg**, et. Et Slags store, runde Byggryn. **Bankefisk**, en. Tørfisk, som maa bankes inden den udbløbes og koges. (Moth.) **Bankehammer**, en. Porthammer. **Bankekiød**, et. en Ret Mad, som laves af mørbankede Kiødskiver. **Bankekølle**, en. Kølle til at banke med, dannet som en stor Hammer; Træhammer. **Bankeskammel**, en. Skammel ell. Bænk, hvorpaa vaskede Linklæder bankes m. Tærskelen. **Bankestok**, en. Indretning, hvorpaa Kiølen til et nyt Skib anlægges ell. bygges; Beding. At sætte et Skib i eller paa Bankestokken. (Moth.) **Banketræ**, et. Træ med Haandfang til at banke med, Tærskel, Banketærskel. = **Banken**, en. Gierningen at banke. 2. det, at der bankes. Jeg har en bestandig **Banken** i Hovedet. (s. **Hiertebanken**.) — **Bankning**, en. Gierningen at banke.

Banke, en. pl. -r. [A. S. Banc.] En forhøiet Grund paa Jorden eller i Havet. (S. **Bakke**, 2.) En **Banke**, begroet med Skov. En Gruusbanke, Sandbanke. 2. Dynge, Hob. At kiøre Giødningen sammen i en **Banke**.

Bankerot, en. pl. -ter. Den Handling, at gaae fra sin Eiendom, fordi man ei kan betale sin Gield. (s. **Opbud**.)

Banner, et. pl. -e. [Fr. Bannière.] Fane, Krigsfane. ("Hver under sin Banere og Tegn." D. B. 1550.) — **Bannerfører**, en. den, som fører et Banner. **Bannerherre**, en. (Moth.) og **Bannermester**, en. den ypperste Bannerfører, som fører Hovedbanneret. (P. Clausen.)

Bar, en uadskillelig Partikel, der forekommer i faa og nyere (formodentlig alle af det Tydske optagne) Adjectiver, dannede deels af Substantiver (agtbar, frugtbar, gangbar, mandbar, middelbar, solbar, ærbar) deels af Verber (brugbar, brændbar, kostbar, seilbar, stridbar); i hvilke denne Partikel tilkiendegiver enten en Duelighed, Beqvemhed til, eller Evne, Besiddelse af det, som Stammeordet udtrykker. I et Par andre, hvor den tilføies et Adj., (aabenbar, dyrebar) forandrer den Bemærkelsen, som her bliver mere figurlig.

Bar, adj. [J. ber. A. S. bare, bær.] ubedækket, blot, nøgen. Det bare Legeme. At gaae med bare Fødder. Smeden tager det gloende Jern med blotte eller bare Hænder. At slaaes med blotte eller bare Hænder. Men: At ligge paa den bare Jord, paa bare Halm. At drikke bar Vand. (Sporon.) Jvf. blot. 2. tom, øde. En bar Fælled. Et bart Land (uden Skov, Huse, Dyrkning.) 3. blottet for, berøvet, manglende. At være bar for Penge. Et Land, som er bart for alle Hielpekilder. (absol. og figurl. manglende noget, der skulde være ved Tingen. En Kiødsuppe uden Urter smager saa bar.) 4. som er allene, ei i Forening med noget andet ell. bedre. At drikke bar Viin. At spise bart Brød. Han ligger paa bare (ell. den bare) Halm. At gaae i bare Skiorte. 5. lutter, idel. Det er bare Skarn, Alt hvad man her faaer. Af bart Had, af bare Misundelse. — I Sammensætn. med Adjectiver, som udtrykke Egenskab ved en Legemsdeel, bemærker det altid: blottet, nøgen, ubedækket. Saaledes: bararmet, barbenet, barbrystet, barfodet, barhændet, barhaget (uden Skæg), barhalset, barhovedet, barmundet, (barhaget.) ꝛc. — **barslidt**, adj. v. d. s. s. luslidt.

Bar, et. pl. d. s. (skarptonet.) syledannet, naaledannet Blad paa de saakaldte Naaletræer. (modsat: **Løv**.) Deraf: **Barlind**, en. Et Naaletræ, som tilforn plantedes meget i vore Haver, og udklippedes i Figurer. Taxus baccata. (norsk Benævnelse, da Træet vorer vildt i Norge.) **Barskov**, en. Skov af Naaletræer. (modsat Løvskov.) M. **Bartræ**, et. Træ, som har Bar i Stedet for Løv.

Barakke, en. pl. -r. [fransk.] ringere, ell. i Hast opførte Soldaterhytter. (forskiell. fra **Caserne**.)

Barbar, en. pl. -er. den, som hører til et uciviliseret, eller ved Cultur ei forædlet Folkefærd. 2. et grumt, grusomt Menneske; et Umenneske. = **Barbari**, et. Vildhed, Grovhed i Sæder, forenet med Vankundighed i Konster og Videnskaber, ell. Ucultur. 2. Grumhed, Grusomhed. (sieldnere.) — **barbarisk**, adj. 1. vild, uciviliseret. barbariske Nationer. 2. som hører til, passer sig for Barbarer. barbariske Sæder. 3. haard, grum, umenneskelig. En b. Handlemaade. 4. adv. At handle barbarisk med sine Undergivne.

Barbeer, en. pl. **Barberer**. [egentlig: **Barberer**.] den, som giør Haandværk af at barbere.

Barbere, v. a. 1. aftage Skæg eller Haar med en Rageknív; rage. (dette danske Ord giør det fremmede fuldkommen overflødigt.) At b. sig selv; at lade sig barbere. = Barbeeramt, et. S. Amt, 3. Barbeerbækken og Barbeerfad, et. Bækken ell. huult Fad af Tin ell. Messing, hvori Barberen bringer Sæbe til at skumme, og hvoraf han indsæber den, som skal rages. Barbeerkniv, en. Rageknív. Barbeerkost, en. liden Kost af Børster, hvormed man indsæber sig. Barbeerrem, en. R. til at hvæsse Ragekníve. Barbeersæbe, en. S. tienlig til Barbering. Barbeerskilt, et. udhængte Barbeerbækkener, som tilkiendegive hvor en Barbeer boer. Barbeerstue, en. Stue hos en Barbeer, hvor Folk rages for Betaling. Barbeertøi, et. Redskaberne, som høre til at barbere. Barbeervand, et. varmt Vand, hvori Barbeersæbe bringes i Skum. = Barbering, en. Gierningen at rage.

Barcasse, en. pl. -r. [fransk.] den største Skibsbaad paa Orlogsskibe.

Barde, en. pl. -r. lange, hornagtige Udværter, inden i Hvalens Overkiæbe, hvoraf Fiskebeen giøres; Hvalbarder. Deraf: Bardehval, en. En med Barder forsynet Hval.

Barde, en. pl. -r. Digter, Skiald (hos de gamle Galliere og Germanere.) Ordet er efter det Tydske først optaget af Evald.

Bardun, en. pl.-er. visse Toug til Skibs, hvormed Master og Stænger støttes.

Bare, adv. [S. bar, 4. 5.] ikkun, blot, aleneste. (dagl. T.) bare han dog vilde komme! Giør det bare denne Gang!

Bare sig, v. rec. 1. [Sv. berga sig.] Holde sig fra, tvinge sig. Jeg kunde ikke bare mig for at lee. "Hvo kan vel høre sligt, og bare sig for Graad?" (Holberg.) 2. bevare sig, bierge sig, begaae sig. (Hvitfelt. At b. sig for Kuld. Moth. forældet.)

Barfred, en. (forældet.) Vagttaarn ved en Stadsmuur. 2. Fristed, Tilflugtssted for Fredløse eller Forbrydere; Grændse om en Stad ell. et Slot, inden for hvilken man nød Fred og Beskyttelse. Asylum. Heraf: Barfredsret. Jus asyli. Moth.

Barfrost, en. ud. pl. [af adj. bar.] Frost uden Snee og Riim, tør Frost.

Bark, en. ud. pl. [J. Börkr.] den yderste Hud eller Beklædning, der omgiver Træernes Ved. (jvf. Bast.) At flaae Barken af et Træ. At lægge Huder i B. = barkagtig, adj. som ligner Bark. Barkbed, et. Et med Garverbark belagt Drivebed i en Have, f. Ex. til Ananas. (C. G. Rafn.) Barkbeg, et. Beg, som giemmes i Bark, eller smeltes paa smaa Barkstykker til Plaster eller anden Brug. Moth. Barkbrage, en. et Redskab til at bryde Bark med. (Moth.) Barkebrød, et. Brød af Meel, blandet med den inderste Bark af unge Fyrretræer, som i Uaar bruges i Norge. Barkfarve, en. bruun Farve, liig Garverbarkens. Barkgarvning, en. Læderets Garvning ved Hielp af Bark. barkhaard, adj. haard, som Bark. barkhaarde Hænder. Barkhud, en. meget haard og ujævn Hud. barkhudet, adj. som har en saadan Hud. (Ohlenschläg. Stærkodder.) Barklud, s. Barkelud. Barkmølle, en. Mølle hvorpaa Garverbarken males fiin. Barkpodning, en. et Slags Podning, hvorved Podeqvisten stikkes ind i en Sprække i Træets Bark, eller imellem Barken og Splinten. Barkslag, et. paa Tømmerstokke: de fire Kanter af Barken, som man ved Tilhugningen lader sidde. Barktørv, en. et Slags Tørv ell. Kager af brugt Garverbark, som bruges til Brændsel.

Barke, v. a. 1. berede noget ved at lægge det i Bark eller Barkelud. (især om Læder.) barkede Huder. — barket, fig. ujævn og sveden af Sol og Veir. Et b. Ansigt, en b. Hud. (Bemærk. at barke et Træ, aftage Barken, har Langebek; rettere: afbarke.) = Barkekar, et. Kar, hvori Huder barkes. Barkelud, en. Vand, mættet med Barkens Garvestof, hvori Huder nedlægges for at barkes. — Barkning, en. Gierningen at barke.

Barkholt, en. pl. -er. de tykkeste Planker i et Skibs Forhudning. [Skrives hos Colding: Bergholt: og udledes maaskee rigtigere af bierge, Sv. berga; J. biarga, end af Bark.]

Barkskib, et. Et svært tremastet Skib, hvis Tiltakling er omtrent som et Fregatskib, men som ei er saa skarpt bygget, som dette.

Barland, et. [af adj. bar.] et ufrugtbart Sted, en gold Jord, hvor intet voxer. (Moth.)

Barlind, en. (et Træ.) S. Bar, et.

Barm, en. pl. -e. [J. Barmr. A. S. Bearm.] den nederste Deel af Brystet, henimod og imellem Armene, eller den Deel, som man kan omspænde og bedække med Armene; ligesom og Rummet imell. denne Legemsdeel og Klæderne. At gaae med blot Barm. En skiøn Qvindebarm. At stikke Haanden i Barmen, skiule noget i Barmen. — figurl. at gribe i sin egen Barm, gaae i Rette med sig selv, prøve sin egen Tænke- eller Handlemaade. 2. Uegentlig: Brystet, Brysthuulheden, som Hiertets Sæde. Hiertet slaaer i Barmen. figurl. Hierte, Siæl. Denne Følelse vil jeg giemme i min tause Barm.

Barmhiertig, adj. som røres ved Andres Nød, medlidende (især hvor Medlidenheden viser sig i Gierning.) 2. skaan-

som, naadig. — Barmhiertighed, en. ud. pl. Medlidenheds Yttring i Gierninger. 2. Skaansel, Miskundhed.

Barn, et. pl. Børn. [J. Barn. A. S. Bearn.] et Menneske, forsaavidt det er avlet af Forældre, og med Hensyn til disse. Forældre med deres Børn. At antage een i Barns Sted. Han har Glæde af sine Børn. At avle, faae Børn. At være med Barn (frugtsommelig.) At være i Barns Nod (have Fødselssmerter.) S. ogsaa Hittebarn, Horebarn, Pleiebarn, Tvillingbarn, Ægtebarn. 2. et Menneske fra Fødselen indtil den voxne Alder (sædvanl. hos os til Confirmationen; efter Loven t. det 15de Aar.) Han er ikke Barn længer. Jeg var dengang Barn, et B. Fra Barnsbeen (fra den spæde Alder.) Ogsaa om den, der, skiondt voxen, teer sig som et Barn. Han er ret et Barn. 3. Afføding, Slægt, Afkom. Israels Børn. Landets Børn (Indfødte.) Han er et Lykkens Barn. 4. I Sammensætninger br. Ordet deels i sing., deels enten allene, eller helst i pl. De sidste anføres paa sit Sted, under Børn. Af de første danne nogle et dobbelt Fleertal; andre modtage kun Fleertallets Bøining i det tilsatte Ord. = a) Barnealder, en. ud. pl. den Alder, hvori man er Barn; Barndomsalder. Barnebarn, et. pl. Børnebørn. [A. S. Bearna - bearn.] Barn af eens Barn; et Menneske med Hensyn til dets Bedsteforældre (Sønnesøn og Sønnedatter; Datterdatter og Dattersøn.) Barnedaab, en. ud. pl. Gierningen at døbe et Barn. Barnefader, en. pl. Barnefædre. Fader til et vist (især uægte) Barn. At udlægges som Barnefader (af Moderen.) Barnefødsel, en. Gierningen at føde et Barn, Forløsning. B. i Delgsmaal. Barnegierning, en. pl. Børnegierninger. Gierning, som passer sig for et Barn. Barnekammer, et. pl. - e. Værelse i et Huus, hvor de mindre Børn opholde sig. barnekiær, adj. som elsker og gierne omgaaes med Børn. (Moth.) Barnelader, n. s. pl. barnagtige Lader og Fagter. Barnemad, en. ud. pl. Mad, som laves t. spæde Børn. Barnemoder, en. pl. Barnemødre. 1. en Qvinde, som er eller udgives for Moder til et vist (især uægte) Barn. [overflødigt for: Moder. "Da skal du i Huset fro, som en Barnemoder boe." Grundtvig.] 2. en Barselkone. (D. Bib.) Barnemord, et. pl. d. s. Mord, som begaaes paa et Barn; især paa sit eget Barn, af en Barnemorder ell. Barnemorderske. Barnepige, en. pl - r. Tienestepige, som fæstes til at passe et B. Barnerøst, en. Barnestemme. Barnesang, en. Sang af et Barn. (Grundtvig.) Barnesind, et. Barnets Sind; barnligt Sind. "At det fromme Barnesind barnligt Gud berømmer." Grundtvig. Barneskik, en. Skik, som Børn bruge. (Kingo.) Barnesko, en. pl. Børnesko. Sko til et lidet Barn. At have traadt sine Børnesko, være voxen. Barnesnak, en. Snak af et Barn; barnagtig Snak. Barnestemme, en. 1. et Barns Stemme; en Barnerøst. (pl. Børnestemmer.) Vi hørte en Barnesteme, nogle Børnestemmer. 2. Stemme, liig et Barns. Barnestreg, en. pl. Børnestreger. (Barnestreger, Heibergs Psyche. I. 51.) barnagtig Adfærd. At begaae Børnestreger (om Voxne.) Barnestue, en. pl. Barnestuer. Barnekammer. Barnesvøb, et. hvori spæde Børn svøbes. (Kingo.) Barnetanker, pl. Tanker som Børn kunne have. (Grundtvig.) Barneviis, en. Barneskik. paa Barneviis, adv. — (Sammens. i denne Form bruges desuden om Alt hvad der hører til et Barns Klædning og Fornødenheder, og derefter er indrettet, f. Ex. Barnehue, Barnekiole, Barnesko, Barneskiorte, Barnestol, Barnevogn, m. fl. Jvf. de med Børn sammensatte Ord.) = b) barnagtig, adj. som har et Barns Egenskaber; ligner et Barn; ell. som kun passer sig for Børn (om Voxne) jvf. barnlig. Barnagtighed, en. 1. barnagtigt Væsen. 2. b. Opførsel. Barndom, en. ud. pl. [J. Barndómr.] 1. den Tid, hvori man er Barn, den barnlige Alder. I min, i hans Barndom. Erindringer fra Barndommen. (heraf: Barndomsegn, (Øhlenschl.), Barndomsglæde, Barndomsliv, Barndomsminde o. fl.) 2. figurl. om en Stiftelses, en Indretnings første Opkomst. I Videnskabernes, Konsternes B. I Verdens B. 3. At gaae i Barndom, om gamle Folk, der miste Fornuftens fulde Brug. — barnfødt, adj. v. født, med Hensyn til Sted eller Landskab. Han er barnfødt i Odense, i Jylland. — barnlig, adj. som hører til Barnets Natur, til Barndommen. Den barnlige Alder, barnlige Sysler, Lege. Manden kan bevare et barnligt Sind; men bør aldrig vise sig barnagtig. Deraf: Barnlighed, en. ud. pl. — barnløs, adj. som ingen Børn har, ell. har mistet sine Børn. Deraf: Barnløshed, en. ud. pl.

Baron, en. pl. - er. en adelig Titel: Friherre. Baronesse, en. pl. - r. Friherrinde. Baronie, et. pl. - r. en Barons Stamgods, et Friherskab.

Barre, en, pl. - r. [fransk.] en Stang af ædle Metaller. Guld, Sølv i Barrer.

Barsel, et. pl. - er. [gl. Barnsøl.] Gilde i Anledn. af et Barns Fødsel. At holde Barsel, at være til Barsel, bede een til Barsel. Bonden har Barsel idag. 2. Barnefødsel; i de Talemaader: at lave

(rede) til B. ɔ: være frugtsommelig. At giøre Barsel, føde, blive forløst. = Barselbrev, et. skriftlig Indbydelse til Barsel. (Bording.) Barselfeber, en. En ofte farlig Feber, der paakommer Barselkoner i de første Uger efter Forløsningen. Barselfærd, en. Sysler i Anledning af Barsel og Barselgilde. Barselgilde, et. d. s. s. Barsel, 1. (et nyere Ord.) Barselgrød, en. hos Almuen: en vel tillavet Grød, som Naboerne sende en Barselkone. Barselkone, en. Qvinde, som nylig har giort Barsel. Barselkost, en. Mad, som er tienlig for Barselkoner; eller som sendes dem fra andre Koner. Barselqvinde, en. Barselkone. Barselseng, en. [J. Barnsæng.] egentl. Seng, hvori en Barselkone ligger; men bruges om Tiden, hvori en Barselkone holder Sengen og holder sig inde. At ligge i Barselseng. Ogsaa i Stedet for: Barnefødsel. Hun har denne Sygdom fra hendes sidste B. Barselstue, en. det Værelse, hvori en Kone ligger i Barselseng.

Barsk, adj. 1. haard, umild, streng. En b. Vinter, Kulde. 2. vild, haard, umild i Handling og Udseende. En barsk Mand; et b. Ansigt. — Barskhed, en. ud. pl. Haardhed, Umildhed. "At Alvorligheden aldrig udartede til Barskhed eller Munterheden t. Kaadhed." Bagg. N. Klim.

Bas, en. 1. den dybeste eller groveste Tone i Musik og Sang; Bastone. Han synger Bassen. At sætte B. til en Melodie. 2. den groveste Stræng paa visse Instrumenter. 3. et musicalsk Instrument, dannet som en stor Fiol; en Basfiol. = Basfløite, en. En stor Fløite af grovere Lyd. Baspibe, en. En af de grove Orgelpiber. Bassanger, en. S., der synger i Bastonen. Basstemme, en. grov, dyb Stemme, tienlig til at synge Bas.

Bask, et. pl. d. s. et lydende Slag. Det gav et Bask. Ogsaa: Hug, Slag.

Baske, v. a. og n. 1. slaae med den flade Haand. At b. eens Øren. 2. v. n. give en Lyd, som naar man basker. Hanen basker med Vingerne.

Basse, en. pl. -r. Egentl. et stort Dyr af Hankiøn, især Sviin. Isl. Bassi. (s. Vildbasse.) i dagl. T. om en stor, svær Karl. Det er en dygtig Basse. (I flere Tilfælde hos Almuen, som: en rig, fornem, storagtig Basse. S. Spradebasse.)

Basset, en. ud. pl. et Slags Lykkespil.

Bast, en. ud. pl. [J. Bast.] den Hinde, som paa Træer eller træagtige Værter ligger imellem Barken og Splinten, ell. det yderste Ved; Indbark. — fig. At lægge een i Baand og Bast ɔ: i Lænker, i Fængsel. = bastbinde, v. a. 3. binde med Bast ell. Reb. (Colding.) = Bastmaatte, en. Maatte, flettet af Bast. Bastreb, et. Reb snoet af Bast.

Baste, v. a. 1. bastbinde. At baste og binde een. 2. at b. Træer, flaae Basten af dem. (V. S. O.) 3. at b. en Steg, bringe den en kort Tid for Ilden, og derpaa aftage den yderste Kiødhinde, f. at Stegen kan brunes. (Moth.)

Bastion, en. pl. -er. [Fransk.] en udbygget Skandse paa Fæstningers Mure og Volde; et Bulværk.

Basun, en. pl. -er. et blæsende Instrument. At blæse i Basun. — Deraf: Basunblæser, en. Basunlyd, en.

Basune, v. a. og n. 1. blæse i Basun. Mest figurl. at b. noget ud (eller udbasune) tale meget om og til mange.

Batallion, en. pl. -er. en vis Afdeling i en Hær; et halvt Regiment.

Batte, v. n. 1. forslaae, strække til. Det vil ikke batte meget. (kun i daglig Tale.)

Batterie, et. pl. -r. [fransk.] Vold eller Skandse i Marken, hvorpaa Kanoner plantes; Stykvold. 2. en vis Deel Kanoner af Felt-Artilleriet, som høre sammen. 3. paa Krigsskibe: et Dæk, besat med Kanoner; Stykdæk, Stykrad.

Baun, en. pl. -er. En Vedkast eller Ved-Dynge, opreist paa Bakker, for at tændes som Varetegn ved en Fiendes Landgang eller Fremtog. "Baunen lyste og Budstikken løb." Storm. = Baunhøi, en. Høi, hvorpaa Baunen reises og tændes. Baunvagt, en. Vagt, som i Krigstid sættes ved Bauner.

Bautasteen, en. pl. -stene. En høi Steen, uden Skrift, opreist til Minde over en Afdød; Mindesteen. (Dette gamle nordiske Ord, som endnu bruges af Digtere, burde egentlig efter den islandske Udtale skrives: Bøitasteen.)

Bavian, en. En Classe eller Slægt af Aber m. afstumpet Hale; it. en enkelt Abeart af en anden Classe. (Simia Sphinx.)

Baxe, v. a. 1. (Skibsord.) bevæge et tungt Legeme ved Hielp af Vægtstænger. At b. en Kanon. 2. at baxes, v. n. pass. slaaes ved Nævestød, føre Nævekamp. (E. to box.) = Baxekonst, en. v. Øvelse og Underviisning erhvervet Færdighed i Nævekamp. — Baxen, Baxning, en. — Baxer, en. pl. -e. en Nævefegter.

Be, en uadskillelig Partikel, der føies til Verber og verbale Substantiver, hvis Bemærkelse derved som oftest gaaer over til en, enten mere umiddelbar eller mere udbredt Virken paa et Object; undertiden forstærkes, eller fra en Tilstand (i intransitive eller uvirkende Verber) gaaer over t. en Handling, (i transitive Verber; f. Ex. betænke af tænke, beboe af boe, begræde af græde, beherske af herske); stundom bli-

ver mere figurlig (beføre af føre, begribe af gribe, beholde af holde); i meget faa Tilfælde ganske forandres (f. E. bedrage, beløbe, betage, betragte.) — Partikelen be er allene laant af det Tydske; næsten alle dermed sammensatte Ord ere uden Tvivl yngre end det 14de Aarhundrede, og en stor Deel af dem ikke ældre, end det 16de, 17de og 18de.

Beaande, v. a. 1. aande paa, blæse sagte paa. "Et Løv, Zephyr beaander ei meer." Baggesen. 2. indgive Aand, besiæle. "Og følte Phøbus — beaande hans af Glæde spændte Bryst." Baggesen.

Bearbeide, v. a. 1. danne noget ved at anvende (legemligt eller Aands-) Arbeide derpaa, giøre det skikket til Brug, eller give det en vis Form ved Arbeide. At bearbeide Leret, Jorden. Han vil b. dette Æmne i en Fortælling. — **Bearbeidelse**, en. pl. -r.

Bebinde, v. a. 3. ombinde, fæste ved Baand. Et vel bebundet Sparreværk.

Beblande, v. a. 1. blande, sammenblande. (br. sielden og kun som rec. i Stedet for: have legemlig Omgang med.) **Beblandelse**, en. (D. Bib.)

Beboe, v. a. 1. have til Bopæl, Opholdssted. At b. et Huus. Denne Ø er ikke beboet (har ingen Indbyggere.) = **beboelig**, adj. som kan beboes. At sætte et Huus i b. Stand. **Beboelighed**, en. ud. pl. Beqvemhed til at beboes. — **Beboelse**, en. ud. pl. den Beskaffenhed ved et Sted, at det er beboet. Dette Huus er ikke indrettet til B. "En saadan Egn — uden Tegn til Beboelse." Baggesen. **Beboer**, en. pl. -e. den, som beboer et Huus, eller er bosat i et Land. Man siger dog heller: Indbyggere i en Stad, i et Land.) "Her giøre Grundlovene Forskiel paa Borgere og Beboere i et Land." Schytte.

Bebreide, v. a. 1. [i ældre Dansk: breide.] foreholde een noget som en Ufuldkommenhed eller begaaet Feil, forekaste, kalde een noget til Minde med Daddel. At b. een noget. Hun bebreidede ham hans Utroskab. Jeg har i denne Sag intet at bebreide mig. En bebreidende Mine. — **Bebreidelse**, en. pl. -r. At giøre een bittre Bebreidelser.

Bebreve, v. a. 1. stadfæste, love, forsikkre, overgive ved Brev og Segl; bekræfte under Haand og Segl. "b. een sin Arv og Eie. — Den Frihed, som var dem bebrevet." A. Vedel. — **Bebrevelse**, en.

Bebræmme, v. a. 1. besætte m. Bræmmer.

Bebude, v. a. 1. [J. boda.] melde, forkynde, bære Budskab om noget, som snart vil skee eller foregaae. At bebude eens Ankomst (Vedel.) — **Bebudelse**, en. pl.-r.

Bebygge, v. a. 1. besætte med Huse og Indbyggere. At b. en Plads. Man veed ikke, naar Landet først blev bebygget. Denne Egn er stærkt bebygget. — **Bebyggelse**, en.

Bebyrde, v. a. 1. lægge Byrde paa, betynge. (mest figurligen.) At b. sin Hukommelse. b. sin Samvittighed med Synd. Jeg vil ikke b. Dem hermed. — **Bebyrdelse**, en.

Bed, et. pl. -e. afdeelt Plads i en Have, til at plante Urter eller Blomster i; Urtebed, Blomsterbed. Et Salatbed, Kaalbed.

Bed, en. pl. d. s. [J. Bid, Ophold.] Fotfriskning underveis for Hestene ved Foder. At give Hestene en Bed underveis. (Langeb.) 2. Den Tid, man kiører ell. pløier med Heste, imellem Hviletiderne. Vi kiørte fire Miil i een B. Vi har pløiet tre Bed i Dag. (Langebek.)

Bedaare, v. a. 1. forlede til noget daarligt; narre, føre bag Lyset, bedrage. Hun lod sig b. af hans Løfter. "Mon ei en anden Drøm bedaarer mine Sandser?" Evald. "Den Falskhed, hvormed Menneskene bedaare sig selv." Mynster.

Bedage, v. a. 1. udsætte; give Henstand, Udsættelse. (forældet.) "At bedage een hans Gield paa nogen Tid." Hvitfelt.

Bedaget, adj. som har oplevet mange Dage og Aar; meget gammel. (kun om Mennesker, og forstærker Begrebet: gammel. Man siger: en bedaget Olding.)

Bede, v. a. 1. gilde. At b. en Væder. (ikke meget brugeligt.)

Bede, en. pl. -r. en gildet Væder. Deraf: **Bedekiød, Bederyg, Bedesteg.**

1. **Bede**, v. a. 1. jage, opjage, fange paa Jagt. At b. en Hiort, b. Fugle. (forældet.) "Han vidste vel at jage og bede Dyr med Konst." Helt.

2. **Bede**, v. a. 1. berede ved at lægge i Kalkvand, eller anden skarp Vædske. At bede Skind (lægge i Bed. Langebek.) [Sv. beta. T. beitzen. **Bed**, Garverlud, "Suppe, hvormed Skind giøres til." Moth. br. lidet. Baade Verb. og Subst. ere forældede. jvf. beidse.] — **Bedekar**, et. Kar, hvori noget bedes. Moth.

3. **Bede**, v. n. 1. har. [Isl. bida, bie.] Holde stille p. en Reise, ell. under Pløiningen, for at lade Hestene hvile. At b. i en Kro. At lade Hestene b. — **Bedested**, et. Sted, hvor man kan bede paa en Reise; Kro.

4. **Bede**, v. a. og n. bad, bedet. [Isl. beida.] henvende sig med Bøn til een, for at opnaae, erholde noget; søge, anmode om noget ved Bøn eller høflig Begiering. At b. een om noget. At b. om Hielp, om Almisse, om Naade. At bede for sig ɔ: bede om Skaansel, Eftergivelse, naar man har fortient Straf. Han bad for sit

Liv. [At b. noget af een, (f. Ex. "bede en Hustru af Forældrene," D. Lov.) er en nu ikke mere brugel. Talem.] 2. udvirke, opnaae ved Bøn. At b. en Fange løs. At b. sig Lov af Skolen, bede sig fri for Straf. 3. byde, indbyde. At b. Fremmede, b. Giæster, b. een til Bords, til Bryllup, til Fadder. At b. een hen, ind til sig; b. een ud paa sin Lystgaard. At b. mange Folk sammen. 4. ønske. At bede Farvel, b. een være velkommen; b. Godt over een. 5. neutr. vende sig med Bøn til Gud, holde Bøn. At vaage og bede. At b. og synge Psalmer. At b. til Gud; b. for en Syg. "Vi kunne bede uden at bruge Ord; vi kunne bruge Ord uden at bede." Bastholm. = Bededag, en. Dag, paa hvilken der efter Anordning holdes særdeles Bønner i Kirkerne. Deraf: Bededagsansigt, figurl. og i Skiemt: et meget alvorligt Ansigt. — Bedehuus, et. en mindre Kirke, et Capel. Bedeklokke, en. Klokke, hvormed der ringes til Bøn i Kirkerne. Bedemand, en. Betient i Stæderne, som for Betaling indbyder Folk til Bryllup eller Begravelse. Bedeslag, et. pl. d. s. 9 Slag, som klemtes til Bøn, efterat der til visse Klokkeslæt (Morgen, Middag og Aften, paa Landet) er ringet. Bedestol, en. En Stol ell. et Aflukke hvor man knæler under Bønnen. (Baggesen.) Bedetime, en. Time, som anvendes til Bøn, = Beden, en. ud. pl. Gierningen at bede.

Bede, en. pl. -r. En Haveurt, som dyrkes for Rodens Skyld, der koges og spises som Salat. (røde Beder, Rødbeder.) Beta vulgaris.

Bedding, en. pl. -er. [A. S. beddinge, bedinge, *stratum*, *lectisternium*] Pælebygning paa et Værft, hvorpaa Skibe bygges, og hvorfra de løbe af Stabel. 2. paa Skibe: en Forbinding af svære Egebielker, agter for Fokkemasten, hvorved Ankertougene giøres fast, naar Skibet ligger til Ankers.

Bedrag, et. Svig, svigagtig Omgang eller Behandling. (D. Lov.) paa Bedrag, adv. for at bedrage.

Bedrage, v. a. bedrog, bedraget. svige, narre. At b. een i Spil, i en Handel. At b. en Pige ved falske Løfter. 2. stille ved, berøve paa en svigefuld Maade. At b. een noget fra. Han har bedraget Regieringen for store Pengesummer. 3. føre bag Lyset, bringe i Vildfarelse. Det Udvortes kan let b. Skinnet bedrager ofte. Deri har jeg bedraget mig. "Den samme Konst, hvormed de b. andre, anvende de for at b. sig selv." Mynster. 4. skuffe. At bedrages i sit Haab. = Bedragelig, adj. som kan bedrage, som er giort for at bedrage; svigefuld, troløs. bedragelige Lærdomme; bedrageligt Arbeide; en b. Handlemaade. = Bedrager, en. pl. -e. 1. den, som forsætligen bedrager andre. 2. den, som udgiver sig for andet, end han virkelig er. — Bedrageri, et. pl. -er. Gierningen at bedrage; Svig; det, som bedrager, eller hvorved man bedrages. — bedragersk, adj. 1. hengiven til Bedrageri. 2. som hører til, kommer fra en Bedrager. (mest dog om Personer.) Bedragerske, en. pl. -r. et bedragersk, svigfuldt Fruentimmer.

Bedre, adj. compar. af god. betegner i Alm. en høiere Grad i det Gode, og bruges i alle Tilfælde og Bemærkelser som posit. god. f. Ex. god, bedre Lykke. godt Kiøb, b. Kiøb. At være bedre imod Fremmede, end mod sine Egne. Gode, b. Vilkaar. God, bedre Tid, Evne. — bedre bruges ogsaa for: høiere, af høiere Stand (i Modf. til ringe, ringere.) De bedre Folkeclasser. — Det Bedre, det, som er bedre, den bedre Deel; en bedre Tilstand. Han har valgt det Bedre. At omskiftes fra det Bedre til det Værre. At gaae over til det Bedre ɔ: til det andet Liv.

Bedre, adv. compar. af godt og vel. paa en fuldkomnere Maade. Han troer at kunne giøre alting b. 2. paa en heldigere, mere beqvem, tienlig Maade. Nu har han det b. Det gaaer bedre paa den Maade. 3. med Hensyn til Helbreden. Det er i Dag bedre med den Syge. Han befinder sig b. 4. med Hensyn til Styrke eller Grad i en Handling. Vi maae tage b. fat. Han maa tage sig b. i Agt. At byde bedre (høiere, paa en Auction, ell. i Spil.) 5. med Hensyn til Frastand; videre. Gaae b. frem! Vognen maa rykkes b. tilbage. b. op, b. ned (høiere, lavere.) 6. hellere; mere. Jeg kan b. lide dette, end det andet. Dette Maleri behager mig bedre.

Bedre, v. a. 1. forandre til det Bedre; istandsætte, bøde, forbedre. "Staaer Skibet ikke til at bedre." D. Lov. At b. paa en Muur, en Vei; at b. paa Sæderne. — bedres, dep. bliver bedre. Den Syge bedres (kommer sig.) Det bedres med ham hver Dag; han begynder at bedres. (Det bedrer sig m. ham. Moth.) At bedre sig, forandre sig til det Gode. Moth. 2. erstatte, godtgiøre. (D. Lov.) "Han vilde b. hvad han før havde brudt." A. S. Vedel. — Bedring, en. Omskiftelse t. det Bedre. Den Syge er i B. Bod og B. (Omvendelse fra Synd.) Bedringstegn, et. Tegn til begyndende Bedring. (Ørsted.)

Bedrift, en. pl. -er. Handling; mærkelig, ualmindelig Gierning. (mest i pl.) Store, mandige Bedrifter. 2. Nærings-

brug. (kun i sing.) At sidde i en stor Bedrift. (Jfr. Drift, 2.)

Bedrive, v. a. bedrev, bedrevet. iværksætte, fuldføre. (bruges nu sædvanl. kun om onde Gierninger.) At b. Hoer, Mord. — Sielden er Brugen i god Bemærkelse: At bedrive Manddoms Gierninger. A. Vedel. "I Herrens Navn det var, de Daad bedreve." Grundtvig.

Bedrøve, v. a. 1. [T. betrüben.] volde een Sorg, giøre sørgmodig. At b. sine Forældre. At være bedrøvet (sorgfuld, sørgmodig) over noget. dep. at bedrøves over noget. = bedrøvelig, adj. som volder Bedrøvelse, giør een bedrøvet; sørgelig; eller som vidner om Sorg. En b. Tidende. Et bedrøveligt Ansigt, Udseende. — Bedrøvelighed, en. bedrøvelig Tilstand, Beskaffenhed. — Bedrøvelse, en. nærgaaende Sorg, Sindskrænkelse. At have megen Sorg og Bedrøvelse. At være een til B.

Bedse, v. a. S. beidse.

Bedst, adj. og adv. superl. til god og bedre. — bedst staaer undertiden eller i St. for: det er bedst. Bedst, at enhver bliver ved sit. — Det bedste, adv. saa meget, alt hvad. At benytte en Ting det bedste man kan. Han skyndte sig det bedste han kunde. — Ikke med det bedste, ikke særdeles vel, maadeligen. — Paa det bedste, paa bedste Maade. At anbefale een, udtolke eens Ord paa det bedste. — Til det Bedste, til største Fordeel. — bedst, lægges i nogle Tilfælde til adj. for at danne superl. Jeg skal giøre min bedst mulige Flid. anvende de bedst tienlige Midler. — bedst, allerbedst (med som foran eller efter) ret som. Som jeg bedst gik. Allerbedst som jeg sad og skrev.

Bedste, et. ud. pl. Gavn, Fordeel, Tarv. At see paa sit eget, paa det almindelige Bedste. Til Bedste for ham selv. — At have noget til Bedste, lægge sig noget til Bedste, til Overflødighed, meer end man bruger.

Bedstefader, en. pl. -fædre. Farfader eller Morfader. — Bedstemoder, en. pl. -mødre. Farmoder ell. Mormoder. — Bedsteforældre, n. s. pl. Faders eller Moders Forældre.

Bedugge, v. a. 1. bestænke, befugte m. Dug. (Øhlenschl.) — Beduggelse, en.

Bedynge, v. a. 1. besætte m. Dynger, overdynge. (V. S. O.)

Bedække, v. a. 1. lægge noget over et andet for at skiule det, bevare det, eller i anden Hensigt; tilhylle, skiule. At b. Roden paa et Træ med Jord. Havnen var bedækket med Skibe, Himmelen med Skyer. 2. i Krigskonsten: beskytte, beskierme. At b. Fløiene m. Rytteri. Handelsflaaden var bedækket af to Krigsskibe. Den bedækkede Vei i en Fæstning. 3. Om Hestenes Parring: At lade en Hoppe b. af Hingsten. = Bedækkelse, en. pl. -r. Gierningen at bedække. — Bedækning, en. pl. -er. 1. Bedækkelse. 2. det, hvorved noget bedækkes eller beskyttes. En B. af Rytteri. At seile under Bedækning af et Krigsskib. 3. Hestenes Parring.

Bedømme, v. a. 1. fælde en Dom over noget, man har prøvet eller undersøgt. At b. en Sag, et Arbeide. — Bedømmelse, en. pl. -r.

Bedøve, v. a 1. [T. betäuben.] berøve Sandsning og Bevidsthed, giøre følesløs. Skrækken bedøvede ham. bedøvende (narkotiske) Midler. En bedøvende Damp, Lugt. — Bedøvelse, en. Handlingen at bedøve, og Tilstanden at være bedøvet.

Been, et. pl. d. s. [Isl. Bein. N. S. Been.] 1. De haardeste Dele i dyriske Legemer, som deels omgive Legemets Huulheder, deels tiene Lemmerne og hele Legemet til Støtte. Armbeen, Laarbeen &c. At giøre noget af Been. 2. Det Lem hos Mennesker og Dyr, som forener Laaret med Foden, og gaaer fra Knæet til Fodledet. (I alm. Talebrug regnes ofte Foden med, naar Benet nævnes.) Heraf: Beenklæder, (Buxer) beenløs, adj. uden Been (sine pedibus.) Beenskade, Beenskinne, o. fl. 3. een af de Fødder, hvorpaa et Redskab hviler, for saavidt de ere adskilte, og have Liighed med Dyrenes Fod. At sætte Been under en Stol. Bordet hviler paa fire Been. En Potte med tre Been. 4. Been i en Passer, de bevægelige Stænger, hvoraf den bestaaer. = Beenaare, en. fine Blodkar inden i Beenrørene. beenagtig, adj. som ligner Been. Beenborer, en. Redskab til at bore i Been, særdeles til at udbore Stykker af Hierneskallen; Trepan. (Rottbøl.) Beenbrud, et. pl. d. s. den Skade, at bryde Laarbeen eller Skinnebeen. beenbrudden, adj. som har brækket Benet (P. Claussen.) Beenbygning, en. Sammensætningen af Benene i et Dyr. Beendreier, en. Dreier, som især giør Arbeider af Been. Beenedder, en. Sygdom i Been hos Mennesket, hvorved de efterhaanden fortæres (Caries.) Beengiødning, en. Agerjords Giødning ved fiint knusede Knogler. beenhaard, adj. haard som Been. Beenhinde, en. tynde, med Nerver og Aarer giennemvævede Hinder, som beklæde Benenes Yderflade og den indre Beenvæv. (Periosteum.) Beenhoved, et. den runde Ende af et Been, der bevæger sig i Beenhulen. Beenhug, et. hugget Saar, som gaaer ind t. Benet, som beskadiger Benet. beenhugget Saar. D. Lov. VI. 7, 3. Beenhule, en. den runde Fordybning i Enden af et Been, hvori et Beenhoved bevæger sig.

Beenhuus, et. Huus ved en Kirke, hvor Dødningebeen samles. **Beenklæder**, pl. Klædemon, hvormed Benene og tildeels Underkroppen bedækkes; Burer og Strømper. **Beenknude**, en. Knude ell. Udvæxt p. et Been. **Beenkræft**, en. d. s. s. Beenedder. **Beenliim**, en. ud. pl. Liim, kogt af Been. **Beenlære**, en. den Deel af Anatomien, som handler om Benene; Osteologie. **beenløs**, adj. som er uden Been i Legemet. (sine ossibus.) **Beenpibe**, en. Røret i de store Been, hvori Marven sidder. **Beenplade**, en. Et fladt, tyndt Been. (Rottbøl.) **Beenrad**, en. Samlingen af Benene i et dyrisk Legeme, i den Stilling og Forbindelse, de have i Legemet; Skelet. **Beenrør**, et. det Hule inden i Dyrenes Been eller Knogler. **Beensalve**, en. Salve til at læge Beenskader. **Beenskinne**, en. pl. -r. den Deel af et Harnisk, som bedækker Underbenet. **Beensort**, et. sort Farvestof af brændte Been, især Elfenbeen. **Beensplint**, en. et lidet, afbrudt Stykke af et Been. **Beenstykke**, et. Et Stykke Kiød af et slagtet Dyr, som der er Been ved. **Beensygdom**, en. Sygdom, Skade i Benene (som Beenedder o. fl.) **Beentang**, en. Et Jordemoder-Redskab. (Sartorph.) **Beenudvæxt**, en. Beenknude. Exostosis. **Beenvæsen**, et. den Materie, hvoraf Benene bestaae. (Sartorphs Osteologie.) **Beenvæv**, en. de fine Rør eller Stængler, som gaae igiennem en Deel af Beenrøret. (Textura ossium.) **Beenvæxt**, en. Benenes Voxen, Dannelse, i Legemet. = **benet**, adj. fuld af Been. (ossibus plenus.) 2. beenagtig. (osseus.) 3. i Sammensætn. om Been (2. 3.) af en vis Beskaffenhed: langbenet, lavbenet, skiævbenet, smalbenet, o. fl.

Beenling, en. pl. Beenlinger. den Deel af et Skind, der sidder paa Benene og yderst p. Hovedet, og afskæres til at giøre Liim af. (Moth.)

Beenshug, et. Skade, som tilføies een ved at kaste eller hugge til ham m. Been. (i Lovsproget; og forskielligt fra Beenhug.)

Beenved, en. Et indenlandsk Træ, hvis Ved er meget haardt. Eunonymus europ.

Beesk, adj. [J. beiskr.] bitter og tillige ubehagelig, modbydelig for Smagen. b. som Galde. At have en b. Smag i Munden. — **Beeskhed**, en. ud. pl.

Beeskne, v. n. 1. blive beesk. (V. S. O.)

Beest, et. pl. Bester. Dyr i Almindelighed (i lavere Talebrug.) Mennesker og Bester. At leve, døe som et B. 2. i Bondesproget: Hest, Arbeidshest. (D. Lov. VI, 8. 9.) — **bestisk**, adj. som ligner et Beest. bestisk Levemaade, Fylderi.

Beet, en. pl. Beter. [fransk.] Taben i Kortspil, ved at faae ingen Stik ell. for faa, og det, som derfor skrives den Spillende til Tab. At sætte en Beet, vinde en Beet, spille Beterne ud. — Ogsaa adj. At blive, giøre een beet.

Befald, et. Behag, Tykke, Villie. Til Befald, til Villie. (V. S. O.) Nu næsten ubrugeligt, ligesom v. n. befalde, behage. At lade sig befalde, finde sig i, give sin Villie til noget.

Befale, v. a. 1. (sieldnere i imp. befoel.) anbefale, betroe, give i Vold. At b. sin Sag i Guds Haand. b. sig Gud i Vold. 2. byde, foreskrive; it. byde over. Han befalede, i Stedet for at bede. Det befales i Loven. Kongen befalede, at ꝛc. At giøre en befalet Gierning. — befalet Sag, i Lovspr. en Sag, som en Sagfører af Øvrigheden paalægges at føre. — Han har ikke over mig at b. At b. over en Hær, en Flaade (anføre.) — Hvad befaler? høflig Anmodning til een om at gientage sine Ord, som man ei har hørt. = **Befaling**, en. pl. -er. (efter den ældre Skrivem. Befalning.) 1. Fuldmagt. At give, faae noget i B. 2. Bud, Forskrift. En kongelig B. 3. Magt, Myndighed, Anførsel. Den høieste B. i en Krigshær. I Lovsproget: at have B., have i Befaling ɔ: have Embedsmyndighed, have at raade over paa Kongens Vegne. — **Befalingsmand**, en. 1. den, som anfører og befaler over et Antal Krigsfolk. 2. den, der foreſtaaer en vis Deel af Landet. Kongens Befalingsmænd (Stiftamtmænd og Amtmænd.)

Befare, v. a. befoer, befaret. giennemreise, beseile, giennemseile. At b. (giennemfare) en Landstrækning, et Bierg, et Hav, en Kyst. — befaren, søvant, øvet i Søtieneste. En befaren, heel b. Matros. 2. befare en Grube, et Biergværk, undersøge. = **befarelig**, adj. som kan befares. Et befareligt Hav. — **Befarenhed**, en. Dygtighed til Søtieneste. — **Befaring**, en. pl. -er. Gierningen at befare (især om Biergværker.)

Befatte, v. a. og rec. 1. indeholde, indbefatte. 2. befatte sig med noget, foretage sig, give sig af med. At b. sig med at skrive Bøger, med Jordbrug, med uvedkommende Ting.

Befeide, v. a. 1. bekrige, bekæmpe. (Rahbek.)

Befile, v. a. 1. file rundt om, tage fra v. Filen. At b. en Mynt. (Schytte.)

Befinde, v. a. og rec. befandt, har befundet. Træffe, betræde. (D. Lov.) At blive befunden i noget. (træffes saaledes, at det kan lovligen bevises.) 2. erfare, forvisses om v. Eftersyn, Prøve. "Snart han skal befinde, Penge blot kan giøre rig." Rahbek. Jeg har befundet det saaledes, som det var angivet. Regningen be-

fandtes rigtig. 3. finde, ansee, holde for. "Hvis Rederne befinde raadeligst." D. Lov. 4. befinde sig. a) være (paa en vis Tid) tilstede, være paa et Sted. Skibet befandt sig da til Ankers i en Havn. b) være, føle sig i en vis Forfatning ell. Helbredstilstand. Jeg befinder (finder) mig vel tilfreds i min nye Bolig. Den Syge befinder sig bedre. — Befindende, et. ud. pl. 1. Tilstand, især Legemets, Helbredens. Hendes B. har forværret sig. At spørge til eens B. 2. Skionnende, Tykke. Efter B., efter Sagens Befindende ɔ: Beskaffenhed. (kun i Lovsproget.)

Befingre, v. a. 1. berøre, beføle med Fingrene. (dagl. Tale.)

Befippet, adj. forlegen, forvirret ved en Overraskelse ell. Opdagelse. (kun i dagl. Tale, ligesom Substantivet Befippelse.)

Befitte, v. a. 1. tilsmøre ilde med Fit, tilfitte. (som mere bruges.)

Beflitte, v. rec. 1. giøre sig Flid for, lægge Vind paa. At b. sig paa Dyd, p. gode Sæder. At b. sig paa at være een til Behag. "En alvorlig Opfordring til at beflitte os paa det Gode." Mynster.

Befolke, v. a. 1. besætte med Folk, med Indbyggere. Amerika menes at være først befolket fra Asien. Et vel befolket (folkerigt) Land. — Befolkning, en. 1. Gierningen at befolke. 2. Mængde, Antal af Indbyggere. Landet har en ringe B. i Forhold til dets Størrelse.

Befordre, v. a. 1. bringe frem paa en Vei, skaffe afsted. At b. en Reisende, et Brev, en Pakke. 2. hielpe til, forhielpe. befordre een til sin Ret. (D. Lov.) 3. fremme, fremhielpe, fremskynde. At b. Fordøielsen. b. eens Død, Undergang. At b. et nyttigt Foretagende. 4. forfremme, give Embede, Værdighed. Han har længe søgt, men er endnu ikke befordret. Han søger om at befordres til et bedre Kald. = beforderlig, s. behielpelig. Befordrer, en. den som fremmer, fremhielper, befordrer; en Forfremmer. — Befordring, en. 1. Gierningen at befordre Veifarende. Deraf: Befordringsvæsen, et. alt det, som hører til Reisendes Befordring i en Stat. 2. det, hvorved man befordres p. en Reise, (Hest og Kiøretøi) Skyds. At have fri B., reise med egen B. En god, beqvem B. 3. Hielp, Bistand. 4. Forfremmelse; Middel til Forfremmelse. At søge om B., faae Løfte om B. til et Embede. — Deraf: Befordringsmaade, Befordringsmiddel, Befordringsret, Befordringsvei, o. fl.

Befragte, v. a. 1. leie et Skib til Fragtfart. At b. et Skib. — Befragter, en. den, som leier eller fragter et Skib. — Befragtelse, Befragtning, en. Gierningen at befragte.

Befrie, v. a. 1. giøre fri for, skille ved noget ondt eller ubehageligt. At befrie (udfrie) een af Fangenskab. At b. et Land fra fremmedt Aag, fra en Tyran. (Jvf. redde.) "Man befrier en af hans Fængsel; men man redder ham fra at komme der." Sporon. 2. fritage, forskaane for. Dette Land har i lang Tid været befriet for Krig. Byen blev paa et Aar befriet for Skat. — Befrielse, en. Gierningen at befrie; det, at blive befriet. — Befrier, en. pl. -e. den som befrier, udfrier af Fare, Skade, Undertrykkelse. Han var sit Fædrelands Befrier.

Befrugte, v. a. 1. giøre frugtbar eller beqvem til at frembringe Afkom, Grøde. "Den (Naturen) blev befrugtet under Almagts Vinger." Evald. — Befrugtelse, Befrugtning, en.

Befrygte, v. a. 1. frygte for, vente sig med Frygt. Det er at b. at denne Fred ikke vil vare længe. — befrygtelig, adj. som er at befrygte, som man har Grund til at frygte for.

Befugte, v. a. 1. giøre fugtig, giøre vaad. — Befugtelse, en. pl. -r.

Befænge, v. a. 2. [s. fænge.] meddele en Smitte, smitte, besmitte. Skibet, Byen blev befængt med Pest. "Det synes alt befængt, hvad de Befængte see." Popes Krit. v. Schiermann. — figurl. Han var befængt med alle Laster. = befængelig, adj. som let kan befænges, som modtager Smitte. — Befængelse, en. pl. -r.

Befæste, v. a. 1. giøre fast, fæste paa sit Sted. At b. Planker paa Bropælene. Huset maa befæstes med Støtter. 2. forsyne med Værn og Volde til at modstaae Angreb. At b. en By, en Leir. 3. styrke, giøre sikker. For at b. sig paa Thronen, gav han Folket større Friheder. "Derved vilde de for stedse befæste en Trøst paa Jorden, stærk nok til at overvinde enhver Sorg." Mynster. At b. (bestyrke) een i Troen, i Vildfarelser. = Befæstning, en. pl.-er. 1. Gierningen at befæste. 2. Fæstningsværk. Befæstningskonst, en. den Konst at bygge eller anlægge Fæstningsværker; Krigsbygningskonst.

Beføie, v.a.1. give Grund til, berettige. (mest i part. pass.) At være, troe sig, agte sig beføiet til noget. (beføiet er den, som har Aarsag, Grund til, berettiget, den, som har Rettighed til noget.) — Beføielse, en. Berettigelse. (sielden.) S. Føie.

Beføle, v. a. 1. føle meget ved, overføle. — Befølen, en.

Beføre, v. a. 1. tale Ondt for, fortale, angive eller anklage hemmeligen. At b. den Uskyldige. At b. een for hans Foresatte (især naar det skeer uden Grund.) = Beførelse, en. (Jacobi.) Befører, en. Delator. Myth.

Beg, et. ud. pl. [I. Bik.] En stærk klæbende, fast Materie, som faaes af Tiære ved at indkoge den. = **begagtig**, adj. som ligner Beg. **Begfakkel**, en. en af Tougværk ell. Hamp og Beg forfærdiget Fakkel. **begfingret**, adj. tyvagtig. (dagl. Tale.) **Beggryde**, en. Jerngryde eller Rist paa en Stang, hvori Beg og Tougværk tændes for at oplyse en Plads. **Beghue, Beghætte**, en. Hue, bestrøget med Beg, som tilforn brugtes for at fordrive Skurv i Hovedet. **Begkage**, en. Beg, som smeltes i Skikkelse af en Kage. **Begkrands**, en. K. af beget Tougværk, som tændes for at lyse. **Begolie**, en. Olie, som vindes af Beg. **Begpande**, en. P. hvori Beg sydes. **Begplaster**, et. P. af kogt Beg, strøget paa Lerred. **Begrand**, en. Rand af Begtraad paa Skoe og Støvler. **Beg-risp**, en. stærk beget Traad, hvormed Skomagere sye Saalen til Overlæderet. **begsort**, adj. sort som Beg. **Begsyder**, en. den, som koger Beg. **Begsøm**, en. en med Begtraad syet Søm. **Begtraad**, en. d. s. s. Begrisp.

Begaae, v. a. og rec. begik, begaaet (begangen.) 1. udøve, bedrive. (næsten altid om onde Gierninger.) At begaae et Mord, en Daarlighed, Feil, Forbrydelse. At fortryde begangne Synder. 2. helligholde. begaae en Fest. Moth. (sielden.) 3. mage; slutte Forening om. (forældet.) 4. **begaae sig**, bierge, nære sig, slaae sig igiennem. "Den Svage tværtimod, om han sig vil begaae — for Uret takke maa." Helt. — Men kan ikke b. sig med ham ɔ: omgaaes ham, leve med ham.

Begabe, v. a. 2. besee eller see paa uden Forstand, med dorsk og dum Nysgierrighed, og med upassende Vedholdenhed. (s. begloe.)

Begave, v. a. 1. aflægge med Gaver. Han blev rigelig begavet af Kongen. — fig. Naturen havde begavet ham med herlige Evner. Han var af Gud begavet med Forstand og Rigdom. At være vel begavet, ɔ: at have gode Talegaver. — **Begavelse**, en. 1. det, at være begavet. "Ved Pennen mener jeg hans Aands Begavelse." Baggesen. 2. det, at begave een med noget (sieldnere.)

Bege, v. a. 1. (af Beg.) bestryge, overstryge med Beg. At bege en Baad. En beget Traad.

Begegne, v. a. 1. (tydsk.) behandle, opføre sig imod. (dagl. T. O. Guldberg.)

Begegnelse, s. Behandling, Medfart, Omgang.

Begeistre, v. a. 1. vække Siælens Evner, især Phantasie og Villie, til en høi og meget levende Virksomhed. Religion og Frihedskiærlighed have begeistret hele Nationer. At begeistres (opflammes, mægtigen drives) til et Foretagende. En begeistret Digter. — **begeistret**, bruges ogsaa om det, der vidner om, er frembragt ved Begeistring. b. Andagt, et b. Digt, en b. Tale. — **Begeistring**, en. den Tilstand at være begeistret.

Begge, adj. [I. beggia, Genit. af báðir.] det ene, den ene tilligemed den anden. Jeg tilbød ham det ene Stykke, een af de to Bøger; men han vilde have dem begge. b. Hænder, b. Kiøn. **begge to**, pleonastisk for: begge. "De drømte begge hver en Drøm." I. Mos. B. 40. — **begge Steder, beggesteds**, adv. paa begge Steder.

Begiere, v. a. 1. (efter Udtalen: begiære.) attraae, hige efter. At b. sin Næstes Gods. 2. paastaae, fordre. b. sin Ret, b. en Sag undersøgt. 3. forlange, anmode, ansøge om. (jvf. attraae.) At b. Hielp. = **Begiering**, en. pl. -er. Siælens Drift eller Villie til at giøre visse Forestillinger eller deres Gienstande virkelige; Attraa, Higen. (det Mods. til Afsky.) "Den Fordærvelse, hvorhen vor B. stundede." Mynster. At følge sine Lyster og Begieringer. Verdslige, kiødelige Begieringer. D. Bib. "At den sandseligste Begierlighed mere og mere tog de ædlere Begieringers Plads." Mynster. 2. Fordring, Forlangende. En ublu B. At opfylde eens B. "De Retfærdiges B. skal Gud give dem." D. Bib. 3. Anmodning, Ansøgning. At indkomme med en skriftlig B. At tilstaae, afslaae en B. (Nogle nyere Forf., saasom T. Rothe, have forkortet dette Ord til Begier, et: hvoraf adj. begierløs, som ikke begierer, hos S. Staffeldt.) **Begieringsevne**, en. ud. pl. den Yttring af Villien, at kunne begiere, attraae noget. (ogsaa: Begiereevne. P. E. Müller.) = **begierlig**, adj. 1. som begierer meget og heftigt, som har stærk Attraa til noget. b. efter Roes, Ære, Rigdom. 2. som søges, attraaes meget, som mange have Lyst til. (Moth.) **begierligen**, adv. — **Begierlighed**, en. 1. stærk Attraa, Længsel. At have B. til Noget. B. efter Ære. 2. pl. -er. uordentlig, umaadelig Lyst. "Men strax m. vild Begierlighed dens hele Skat udtømte du." Rein. At følge, tvinge sine Begierligheder.

Begive, v. a. begav, begivet. lade fare, afstaae fra, frafalde. "Skal hver en Kiøbmand da sit Kiøbmandskab begive?" Helt. — At b. et Forsæt, en Reise, b. sin Ret.

Begive sig, v. rec. og impers. forføie sig, drage hen. At b. sig fra, til et Sted, b. sig hen til en Person, b. sig paa en Reise, paa Flugt, til et Arbeide. 2. tildrage sig, skee. (mest impers.) Det begav sig engang, at ꝛc. 3. forefalde, ind-

træffe. Dersom en Leilighed begiver sig. 4. Forældede Udtryk: At begive sig paa noget, tage sig for, give sig til. At begive sig med Qvindsfolk. (A. Bedel.)

Begivenhed, en. pl. -er. det, som har begivet sig, som er skeet; Tildragelse, Hændelse. Begivenhedernes sanddrue Fortælling. 2. Tilfælde, Omstændighed. (dagl. Tale.)

Begloe, v. a. 1. see paa med Uanstændighed, stirre paa med Tilsidesættelse af Høflighed ell. Sømmelighed. (dagl. T.)

Begrandske, v. a. 1. undersøge, begrunde, ransage. (Hvitfeldt.)

Begrave, v. a. 1. lægge et Liig i Graven, jorde, jordfæste. — figurl. begravet (ganske fordybet) i Bøger, i Studeringer. Det var blevet begravet (forgiemt) blandt en Dynge Papirer. At begraves i Forglemmelse. — Begravelse, en. 1. Gierningen at begrave; Liigbegængelse, Jordefærd. Hans B. skete om Natten. At bivaane en B. At være til B. Han fik en ærefuld B. 2. Gravsted, Grav. En muret Begravelse. En Familie-Begravelse.

Begreb, et. (pl.-er.) 1. ud. pl. egentl. det Fladerum, som en Gienstand begriber ell. indbefatter; Omfang, Omkreds. (en Bemærkelse, som sielden bruges.) I kort Begreb, sammenfattet i Korthed, kortelig. 2. ud. pl. Siælens Evne til at begribe eller fatte; Nemme. Et godt, hurtigt, langsomt Begreb. 3. pl. Begreber. (hos Sneedorf i pl. Begreb.) en Sammenfatning ell. Heelhed af de Forestillinger, som Siælen ved Hielp af Forstanden giør sig om en vis Gienstand. conceptus, notio. At giøre, danne sig et B. om noget. — Et Begreb er en sammensat, middelbar Forestilling; og saaledes modsat Anskuelse, umiddelbar Erkiendelse, Fornemmelse. Et udstrakt, omfattende, indskrænket B. Indhold, Omfang af et B. 4. At staae, være i Begreb med, være i Færd med, have noget for.

Begribe, v. a. begreb, begrebet. 1. indbefatte, indbegribe. I denne Sum er ogsaa Renten begreben. (sieldnere.) 2. fatte, indsee ved Hielp af Forstanden, have Begreb om, danne Begreber. At b. Sammenhænget i en Sag. Jeg begriber ikke hans Plan. Jeg forstaaer nok Ordene; men Meningen begriber jeg ikke. "Forstaae er at vide, fatte og skiønne; begribe er at indsee og oversee." Sporon. = begribelig, adj. som kan begribes, som let lader sig begribe; fattelig. — Begribelighed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være begribelig.

Begroe, v. a. 1. voxe over et Rum, overgroe. Haven er begroet med Ukrud. En Høi begroet m. Kratskov. (sielden uden i part. pass.)

Begrunde, v. a. 1. grandske over, søge at udgrunde, at forstaae fra Grunden. (Arreboe.) "Brødres Tarv han begrunded i tænksomme Hierte." Hertz. 2. lægge Grund til noget ved Tænkning, Grandskning. At b. en Lære. "Hvad Videnskaben skal behandle og begrunde." Mynster. 3. begrunde sig, komme til en fast, grundet Tilstand. "Uden dette — kommer Livet ei til at begrunde sig." Sibbern. — Begrundelse, en. Gierningen at begrunde. (Riisbrigh.)

Begræde, v. a. begræd, begrædt. sørge over, beklage m. Taarer. At b. sin spildte Ungdom. "Hun giør ham ærlig Skiel derfor, m. at rose og begræde ham, nu han er død." Rahbek. — begrædelig, adj. som maa begrædes, er værd at begræde; beklagelig. — Begrædelse, en. pl. -r.

Begrændse, v. a. 1. sætte Grændse for; figurl. indskrænke, formindske Omfang ell. Udstrækning. Regentens Magt er begrændset v. Forfatningen. En begrændset Fatteevne. — Deraf: Begrændsning, en. "Uden al Bestemmelse om Udstrækning eller B. af deres Myndighed." M.

Begunstige, v. a. 1. [T. begünstigen.] fremme eens Hensigter eller Fordeel, af Gunst for ham. (Moth.)

Begyde, v. a. begød, begydt. gyde paa, overgyde. — Begydelse, en. pl. -r.

Begynde, v. a. og n. 2. [A. S. beginnan.] 1. lægge første Haand p. en Gierning, giøre Begyndelse. (saavel om en enkelt Handling, som om det, der har Varighed, og om et nyt Tidsskifte.) At b. paa et Arbeide. Vel begyndt er halv fuldendt. Vi begyndte med Sang, og endte med Dands. Man begyndte at tale om hans farlige Stilling. Naar han først begynder (med en vis Handling) vil han aldrig holde op. At b. Dagen med Arbeide, b. Aaret m. Gudstieneste. 2. v. n. (har.) tage sin Begyndelse (saavel om Tid og Rum, som om Handlinger og Begivenheder.) Vinteren begynder tidlig i Aar. Aaret begynder med Kulde. Her b. hans Marker. Det b. at dages, at mørkne, at snee, regne. Høitideligheden begyndte m. Sang. = Begyndelse, en. Det første af ell. ved noget, med Hensyn til Tid, Sted, og Ophav. (modsat: Ende, Slutning.) a) Ved Aarets B. I Begyndelsen af næste Maaned. Han behagede mig bedre i Begyndelsen af vort Kiendskab, end nu (S. Førstning.) b) Veien er i Begyndelsen ikke saa smuk, som længere hen. At læse en Bog fra Begyndelse til Ende. c) Enden var ikke Begyndelsen liig. Handlingens, Skuespillets B. At giøre B., en B. med noget. Høitiden tager nu sin B. Begyndelsen til denne Stridighed var følgende. = Begyndelsesbogstav, et.

pl. -er. stort Bogstav hvormed Afdelinger i en Bog begynde. Begyndelsesgrunde, pl. de første Grundtræk eller Læresætninger af en Videnskab ell. Konst. — Begynder, en. pl. -e. den, som nylig har begyndt at lægge sig efter noget. At være Begynder i en Konst, Videnskab.

Begængelse, en. (Moth.) S. Liig-Begængelse.

Behag, et. ud. pl. 1. Sindslyst, Tilfredshed, Fornøielse. "Og give Agt, med inderlig Behag, paa hvad han selv faaer sagt." Popes Krit. v. Schiermann. At finde Behag i noget. At være een til Behag (tilpas, til Maade.) 2. Tykke, Godtbefindende. At overlade noget til eens B. Efter Behag, efter eget Behag ɔ: som man lyster. [Jvf. Mishag.]

Behage, v. n. 1. (har.) være til Behag, til Maade; vække Behag, indtage. (modſ. mishage.) Musiken behager mig. Pigen behagede mig meget. Hun behager mere ved hendes naturlige Ynde, end Søsteren ved hendes Skiønhed. 2. Undertiden act. i høflig Tiltale, for: lyste, finde Behag i. Behager De rød ell. hvid Viin? Behag at sætte Dem! = behagelig, adj. 1. som giver en tilfredsstillende, en kiær sandselig Fornemmelse. "Følelsen af den Lyst, som fornemmes, naar en sandselig Drift finder sit Gode, kalde vi behagelig." Mynster. En b. Smag, Lugt. Et behageligt Veir. 2. i mere udvidet Bemærk. som behager, vækker Behag; tækkelig, fornøielig, kiærkommen. b. i Selskaber. "Ingen Prophet er behagelig i sit Fædreland." Luc. IV. Et behageligt Budskab, Selskab. At have et behageligt Væsen. — Behagelighed, en. den Egenskab, at være b. (I D. Bib. for: Behag (1.) Velbehag, Yndest. "Hver Siæl har ikke B. i enhver Ting." Sir. 37.)

Behandle, v. a. 1. anvende Arbeide og Gierning paa, bearbeide. At b. Jorden. Dette Klæde er godt behandlet i Væyningen. 2. handle med, medhandle, omgaaes. Han blev ilde behandlet i sit Fangenskab. At b. sit Tøi ilde, b. en Sag skiødesløst. — Behandling, en. pl. -er. Medfart, Omgang, Bearbeidelse. Jordens, Agerens omhyggelige B. — Behandlingsmaade, en. pl.-er. M. at behandle paa.

Behefte, v. a. 1. forsyne med noget som tilheftes. — figurl. belægge m. en Byrde, besvære. At være beheftet med Sygdom, Godset er beheftet med Gield. — Beheftelse, en.

Beherske, v. a. 1. herske over, styre. At b. et Land. beherskes af Fordomme, Vaner. — Behersker, (en.) pl. -e. den, som behersker noget. (s. Hersker.) Om et Fruentimmer: Beherskerinde. — Beherskning, en.

Behielpe, v. rec. 3. [hielpe.] slaae sig igiennem, komme ud med. At b. sig med lidet; b. sig med slette Redskaber.

Behielpelig, adj. redebon til Hielp, villig til at hielpe. At være een b. til noget. (behielpsom, adj. s. hielpsom.)

Behiertet, adj. modig, uforsagt, uforfærdet.

Behold, en. ud. pl. Sikkerhed, uskadt, urørt, uformindsket Tilstand. ("At undkomme til sit Behold." A. Vedel.) br. nu kun som adv. i den Talemaade: i Behold. At være i B., i god Behold (ɔ: uden Fare, uden Skade.) At komme i B. (i Sikkerhed.) Han har endnu alle Pengene i B. (urørte.) Ved Aarets Ende havde han 100 Rbd. i B. (i Overskud, Beholdning fra Udgiften.) — Beholdsted, et. St. hvor noget bevares, er i Behold. (V. S. O. Beholdningssted. Olufsen.)

Beholde, v. a. 3. blive ved at have, at bruge; bevare, vedligeholde. (modsat miste, tabe, give Slip paa.) At b. hvad man har faaet. Røveren lod ham beholde Livet. At b. Godhed for een. At b. noget hos sig selv (ikke meddele Andre det.) Jeg beholdt saamange Penge tilovers. b. noget i Hukommelsen. At b. (tilbageholde) hvad man har laant, b. en Andens Eiendom. 2. Lade blive hos sig. At b. een i sin Tieneste. b. een til Bords. At b. et Lægemiddel (som er indtaget.) Maven vil intet b. = beholden, adj. 1. heel og holden, uskadt, i Behold. Han er kommen b., vel b. tilbage fra sin farlige Reise. "De Folk, som vare beholdne." A. Vedel. 2. tilovers, ikke udgivet. Boets beholdne Formue, den beholdne Pengesum. — Beholdning, en. 1. (om Penge.) d. s. s. Behold, særd. om rede Penge i offentlige ell. private Casser. (Casse-Beholdning.) 2. d. s. s. Beholdsted. En Vand-Beholdning.

Behov, et. ud. pl. Fornødenhed, Tarv. (s. Huusbehov, Krigsbehov, Skibsbehov.) At have til B. (saameget man behøver.) At giøre sit B. gaae til Stols. — behov, adj. nødvendig, nødig, fornøden. (næsten forældet.) "De Karske have Lægen ikke behov." Math. 9. Det giøres ikke behov. "Dersom det giøres behov, at jeg og skal reise did." I. Cor. 16.

Behugge, v. a. [s. hugge.] tilhugge, hugge rundt om.

Behændig, adj. 1. som har særdeles Nemhed, Færdighed til en Gierning. En b. Konstner. b. i Legemsøvelser. 2. som vidner om, er giort med Behændighed ell. Snildhed. Et behændigt Arbeide, Paafund. En b. List. [for adv. behændigen findes stundom i ældre Skrifter behænde. "Da vinkte Gud Thor behænde." Øhlenschläger.] — Behændighed, en. ud. pl. den Egenskab at være behændig (1.)

Behænge, v. a. 2. besætte med noget hængende; ombænge. "De behængte Offerdyrene med Blomsterkrandse." Schytte. Han var behængt med Ordenstegn.

Behør, et. ud. pl. det, som hører til, bør findes ved en Ting; Tilhør; Fornødenhed. "At ruste sig m. allehaande Behør." Hvitfeldt. — **behørig**, adj. (tydsk.) væsentlig fornøden, tilbørlig, tilhørende. (Moth.)

Behøve, v. a. 1. [A. S. behofan.] trænge til, have nødig, ei kunne undvære. At b. Hielp. Barnet behøver Klæder. Man behøver ei at bede om det man har. Det behøves ikke (giøres ei fornødent.)

Behøvle, v. a. 1. høvle over, høvle overalt. (sieldent. jvf. ubehøvlet.)

Bejae, v. a. 1. besvare med ja; til tilstaae, bekræfte; modsat: benegte. (D. Lov.)

Bejamre, v. a. 1. jamre over, beklage lydeligen, med Jammerskrig. — **Bejamring**, en.

Beidse, v. a. 1. lade noget inddrikke ell. overdrages med en skarp ell. farvende Vædske. At b. Træ i Stedet for at male det. Bordet er beidset. (Jfr. bede.) — **Beidsning**, en. pl. - er.

Beile, v. n. 1. (har.) [Isl. bidla.] frie til, begiere t. Ægte. At b. til en Pige. 2. figurl. attraae, hige efter. At b. til eens Gunst, Yndest (giøre sig Flid f. at opnaae.) "Er det kun et Eftermæle og Samtids Priis — I beile til." Grundtvig. = **Beilekonst**, en. den Konst, at beile med Held. **Beilekonster**, pl. Konster, som udøves f. at vinde Kiærlighed eller Elskere. (Tode.) **Beilen**, en. Gierningen at beile. **Beiler**, en. pl.-e. Frier. (i ældre Dansk Beile.)

Bekasine, en. pl.-r. en Fugl af Sneppeslægten. Scolopax gallinago.

Bekiende, v. a. 2. tilstaae, vedgaae, sige reent ud. (som oftest om det, der er ondt.) At b. en Forbrydelse, b. sin Forseelse, sine Synder. "Man bekiender for at undgaae Vrede, man tilstaaer for at undgaae Misforstaaelse og Fortrædelighed." Sporon. — "Man bekiender det, man selv veed; man tilstaaer det, andre (ogsaa eller allerede) vide." L. Heiberg. "Hvad jeg bekiender maa jeg i det mindste selv troe er sandt." 2. At b. i Kortspil, kaste et Kort til af sammе Farve, som det udspilte. 3. bekiende sig til en Religion, være af, eller have antaget en vis Religion. = **Bekiendelse**, en. pl. - r. frivillig eller aftvungen Tilstaaelse af noget, man har begaaet. B. for Retten. At gaae til B., bekiende. Sandheds B. 2. Troesbekiendelse, mundtlig ell. skriftlig Erklæring om de Religionsmeninger, man troer paa, ell. bekiender sig til. Den Augsburgske B. —

Bekiender, en. Den christelige Religions Bekiendere.

Bekiendt, adj. v. 1. kiendt af een eller mange; vitterlig, aabenbar. Han er mig ikke b. Det er en b., almindelig b. Sag. En meget b. Mand (hvis Person eller Handlinger mange kiende.) At giøre sig b. ved noget. Dette Sted er b. af et Slag (som der er holdt.) Han er b. for en ærlig Mand, b. for sin Legemsstyrke. Et b. Huus, en b. Familie (som man kiender.) — At være sit Navn, sin Alder b., vedgaae, ikke dølge den. Han vil ikke være b. at han har skrevet Bogen. 2. kiendt med, kyndig, ikke fremmed. Han er b. i Huset, med Familien. At være vel bekiendt i en By, en Egn, et Farvand. At giøre sig b. med noget, ɔ: lære at kiende, skaffe sig Kiendskab til. — **Bekiendt**, en. pl.-e. en Person, man har Bekiendtskab til og Omgang med; Kyndiug. — **bekiendtgiøre**, v. a 3. (s. giøre.) tilkiendegive, forkynde (offentlig), giøre vitterlig. "Man tilkiendegiver for nogle; man bekiendtgiør for alle." Sporon. At b. en Lov, Anordning. At b. noget i Aviserne. — **Bekiendtgiørelse**, en. pl. - r. 1. Handlingen at bekiendtgiøre. 2. Skrift, hvori det skeer. — **Bekiendtskab**, et. 1. den Omstændighed, at være bekiendt med (især om Personer.) S. Kiendskab. At giøre B. med een. Jeg har intet B. til denne Mand. Det er et af mine første Bekiendtskaber her i Byen. 2. Samling af Bekiendte. Han har et stort, udbredt B. Han er af mit Bekiendtskab.

Bekige, v. a. 1. (S. kige.) betragte, besee alt for nøie.

Bekken, et. S. Bækken.

Beklage, v. a. og rec. 1. yttre Sorg, Medlidenhed, Deeltagelse, Fortrydelse over noget. At b. eens uheldige Skiebne. Jeg beklager det Tab, De har lidt. Jeg maa b. at jeg saalænge miskiendte ham. "Vi beklage og langt fra ikke anklage Mennesket, at det har været saa sandseligt." Schytte. [At ynke een, er et stærkere Udtryk, end at b. een. "Man beklager den Ulykkelige; man ynker den Elendige." Sporon.] 2. At beklage sig over noget, føre Klage over, besvære sig. Han beklagede sig for mig over den Uret, som var skeet ham. — **beklagelig**, adj. værd at beklage, sørgelig, uheldig. — **Beklagelse**, en. pl. - r.

Beklakke, v. a. 2. besudle med Klakke. "Naar een beklakker sit Papir, som han selv haver kiøbt." Holberg.

Beklappe, v. a. 1. bifalde noget, yttre sin Roes derfor ved at klappe. At b. en Skuespiller. "Deres Spil i det mindste er bleven ulige mere beklappet." Baggesen.

Beklemme, v. a. [s. klemme.] 1. trænge, indslutte, bringe i Klemme. (i ældre Skr.) "De vare saa beklemte, at de hverken kunde flye, eller faae Undsætning." A. Vedel. 2. ængste, giøre hierteklemt (neppe uden i part. pass.) Jeg føler mig meget beklemt. Et beklemt Sind. "Dybe Suk fra det beklemte Hierte." P. H. Frimann. "De Sukke, som bryde ud af det beklemte Bryst." Jacobi. — Beklemmelse, en. Ængstelse, Hierteklemmelse.

Beklikke, v. a. 1. besmitte med Klikker eller Pletter. br. sielden, undtagen figurl. for: tale ilde om, sætte Plet p. eens Rygte.

Bekline, v. a. 1. overkline, bedække med noget paaklinet.

Beklippe, v. a. 1. klippe Kanterne, det Yderste af noget, klippe rundt om.

Beklumret, adj. tung, trykkende, qvalm, lummer. (om Luften. dagl. T.)

Beklæde, v. a. 2. iføre Klæder (men kun om Æresklæder, og v. høitidelige Leiligheder.) Han blev beklædt m. Ordensdragten, m. Ordenstegnene. 2. overtrække, belægge, betrække. b. en Væg med Bræder, Tapeter. Slottet var udvendig beklædt med Marmor. — figurl. Marken er beklædt med Blomster. 3. figurl. b. et Embede, en Post, en Værdighed ɔ: forestaae, være i Besiddelse af. (sieldnere bruges: b. een med et Embede, en Værdighed.) — Beklædning, en. pl.-er. 1. Gierningen at beklæde. 2. det, hvormed noget er overtrukket eller beklædt. B. af Planker, Bræder. En Beklædningsmuur (f. Ex. uden om en Jordvold.)

Beknibe, v. a. 3. [knibe.] formindske, tage fra. At b. eens Indkomster. (dagl. Tale. Ligeledes br. i dagl. Tale Bekneb. At være i Bekneb, i Forlegenhed.)

Bekomme, v. a. bekom, bekommet. 1. erholde, modtage. 2. opnaae, erhverve. "Hvo Eslet faaer, den jo bekommer ogsaa Grimen." Holb. P. Paars. "Man faaer det, man ikke havde; man bekommer det, man søger; man forhverver det, man giør sig Umage for." Sporon.

Bekomme, v. n. virke paa, have god eller ond Virkning paa. Maden har ikke bekommet mig vel. Det bekom ham ilde, at han vilde blande sig i Striden.

Bekomst, en. Fyldest, saameget som behøves. Kun i den Talemaade: At faae sin Bekomst. (faae nok, eller saameget, at man ikke skiøtter mere; ogsaa af det, man slet ikke skøtter om.) "Man kan her let faae sin Bekomst af Kirketaarne." (blive kied af at see dem.) Baggesen. Labyrinth. II. 102.

Bekoste, v. a. 1. koste paa, anvende Penge paa, giøre Omkostninger paa. Han har bekostet meget paa denne Bygning. (Moth.) 2. anskaffe for Penge, lade skee paa sin Bekostning. At b. noget af Ny. At b. sig en ny Kiole. b. et Bryllup. = bekostelig, adj. som udkræver Bekostning, dyr, kostbar. — Bekostelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være bekostelig, Kostbarhed. — Bekostning, en. pl. - er. Penges Anvendelse paa en vis Ting, et vist Foretagende. At sætte sig, at føre een i B. At anvende, giøre B. paa noget. Paa egen, paa Andres Bekostning. (Jvf. Omkostning.)

Bekrandse, v. a. 1. pryde, behænge med Krandse. "Bekrandset som en Brud staaer nu den hele Jord." Rein. — Bekrandsning, en. pl. - er.

Bekrige, v. a. 1. paaføre Krig, overfalde med Krig. "Da intet mere var at b. ude, bekrigede de hinanden hiemme." J. Boye. — Bekrigelse, en. (V. S. O.)

Bekræfte, v. a. 1. give mere Styrke, bestyrke. D. Bibel. (forældet.) 2. give Kraft ved Samtykke; bestyrke, stadfæste. At b. med Ed, b. med Haand og Segl. At bekræftes i det Gode. b. et Forbund. En bekræftet (verisiceret) Gienpart. 3. bevidne Sandheden af, forsikkre, bejae. Nogle bekræftede, Andre benegtede det. 4. stadfæste, bestyrke ved nyt Vidnesbyrd. Denne Efterretning er ikke med sidste Post bleven bekræftet. — Bekræftelse, en. 1. Gierningen at bekræfte. Denne Tidende behøver B. 2. det, hvormed man bekræfter. En skriftlig Bekræftelse.

Bekymre, v. a. 1. (tydsk.) volde Sorg røre Sindet. 2. bekymre sig om. a) bryde sig om, ændse. "Hvo bekymrede sig meget om det, som gik for sig i dette Land?" Basth. b) have Omsorg for. — bekymret, adj. v. 1. urolig i Sindet, sørgende, sorgfuld, uglad. At være b. over noget, for een. "bekymret er man over det, som er farligt; bedrøvet over det, som er ondt; sorgfuld over det, som er nagende." Sporon. 2. bekymret for noget ɔ: omhyggelig, som ændser, tænker paa. (sieldnere.) "Et Baghold vare de bekymrede for at sætte." Guldb. "For Evigheden dog vi lidt bekymret ere." Holberg. — Bekymring, en. pl. - er. Tilstanden, at være bekymret, Sorg, Sindsuro. "Du med B. gaaer og sørger for dit Brød." Helt. bekymringsfri, adj. (kummerfri.)

Bekæmpe, v. a. 1. føre Strid imod, bekrige, søge at overvinde. At b. sine Lidenskaber. "Naar Seierherren skal sig selv bekæmpe." S. Blicher.

Belade, v. a. 1. belæsse. 2. bebyrde, overvælde. b. med Forretninger. beladt med Sygdom, med Sorg, Gield.

Belaste, v. a. 1. d. s. s. belade. (S. lade, belæsse.)

Belave, v. rec. 1. giøre sig rede til, berede sig til, være betænkt p. (noget, man

venter.) At b. sig paa Angreb. — belavet, part. beredt, betænkt. At være b. paa noget. Jeg var ikke b. paa et saadant Besøg.

Belee, v. a. beloe, beleet. lee over, giøre til Gienstand for Latter. At belee Verdens Daarligheder. At belee een i sit Hierte. "En Daare bryster sig, en andens Feil beleer." Holberg. "Du græd og jeg beloe din Taare." Evald. (Man beleer ogsaa Forestillinger og upersonlige Gienstande; man udleer kun Personer.)

Beleilig, adj. beqvem i Henseende til Sted eller Tid. Dette Sted fandt man beleiligt til en Sammenkomst. Vi vil opsætte det til en b. Tid. Idag er det mig ikke beleiligt. — Beleilighed, en. Beqvemhed i Hens. til Beliggenhed ell. Tid. (lidet brugel.) "Tid og B. for Christendommen til at grundfæste sig." Mynster.

Beleire, v. a. 1. indslutte et befæstet Sted med Krigsfolk, for ved Angreb og Beskydning at tvinge det til Overgivelse. At b. en By til Lands og Vands. = Beleiring, en. pl. -er. Gierningen at beleire; Tilstanden, at være beleiret. — Beleiringskonst, en. den Konst, at beleire, angribe og indtage Fæstninger. (Malling.) Beleiringskrig, en. den Deel af Krigen, der bestaaer i at angribe og at forsvare Fæstninger.

Belemre, v. a. 1. [N. S. belemmern.] besætte, opfylde et Rum saaledes at man der ei kan røre eller vende sig. — belemret med, i daglig Tale bebyrdet, beladt med. "Den nuværende Oeconomie belemrer sig ikke med store Indkiøb." Rahbek.

Belene, v. a. 1. forlene. b. een med et Grevskab. — Belening, en. pl. -er.

Beleven, adj. pl. belevne. artig, omgængelig, af god Levemdade. En dannet og b. Mand. — Belevenhed, en. ud. pl. (Comitas. Moth.)

Beligge, v. a. belaae, beligget. besove, besvangre. b. et Fruentimmer. (Mærkelig er her den fra Stammeordet afvigende act. Brug af ligge.)

Beliggende, adj. v. 1. som er og bliver liggende paa et vist Sted. Skibet skal ikke blive der beliggende. 2. som har en vis Beliggenhed. Byen er vel b. til Handel. Et nær b. (nærliggende) Sted. — Beliggende, et. d. s. s. Beliggenhed. (Sneedorf.)

Beliggenhed, en. pl. -er. Et Steds Leie, Beskaffenhed i Henseende til Pladsen, hvor det ligger: Situation. En god, skiøn, fordeelagtig, slet Beliggenhed.

Belove, v. a. 1. tilsige, love, udlove. (kun i part. pass.) Den belovede Hielp, Belønning.

Belure, v. a. 1. lure paa. 2. besnære.

Belyse, v. a. 2. give Lys, udbrede Lys eller Lysning over. Et Landskab, belyst af Morgensolen. — Belysning, en. det, at belyses eller at være belyst. En rigelig, svag, rigtig B. "I falsk Belysning uabenbaret." Baggesen.

Belyve, v. a. beløi, beløiet. lyve paa een, besøre ved Løgn.

Belæg, et. 1. d. s. s. Belægning. 2. Bilag; det, hvormed et Document belægges til Beviis og Bestyrkelse.

Belægge, v. a. belagde, belagt. 1. forsyne, bedække, ved at lægge paa ell. uden om. At b. et Tag med Kobber. b. en Tønde med Baand, et Gulv m. Bræder. (At belægge en Seng i Hospitaler: bestemme den for en vis Syg eller Trængende. Han har Rettighed til at belægge en Seng i Vartou.) 2. skiule, overdrage. Markerne ere belagte med Snee. Vandet var belagt m. en Iisskorpe. 3. paalægge, betynge. Disse Varer ere belagte med høi Told. Landet er belagt med mange Skatter og Afgifter. "At belægges med Trældom." Schytte. 4. omringe, indslutte, besætte. At b. en Fæstning, indslutte den med Krigsfolk (blokere, uden egentlig Beleiring eller Angreb.) Taussen. b. en Vei med Tropper. (besætte.) 5. I Lovsproget: At b. een med Arrest, fængsle. At b. en Forbrydelse m. en vis Straf. (A. Ørsted.) At b. et Regnskab med Qvitteringer, b. en Stævning m. stemplet Papiir. 6. nævne. At b. en Ting m. sit rette Navn, "Skiebnen, eller hvad man tankeløs belægger med dette Navn." Baggesen. 7. Han veed godt at b. sine Ord (at indklæde dem i et overtalende Foredrag.) = Belæggelse. en. Gierningen at belægge (V. S. O.) Belægning, en. pl. -er. d. samme. 2. det, hvormed noget, især Tøi, Klæder, belægges. Skrædderen har beregnet saa meget til Belægning.

Belære, v. a. 2. undervise, give Læreregler. At tale i en belærende Tone.

Belæsse, v. a. 1. betynge med Byrde eller Læs. At b. een med meer, end han kan bære. At belæsse (overvælde) een m. Arbeide.

Belæst, adj. v. (langt æ.) som har læst meget, har megen Læsning. Vel b. i Bibelen. Han er meget b. uden at være lærd. "En lærd Mand (som veed og forstaaer meget) kan ogsaa den være, som har læst faa, men gode Skrifter; en belæst Mand maa have læst mange; ogsaa slette." Sporon. (subst. Belæsthed forekommer vel; men er ikke alm. optaget. Endnu mindre Belæsenhed. Sporon.)

* Beløb, et. ud. pl. 1. det, hvortil flere Penge, sammenlagte, beløbe sig. Regningens B. 2. Færdighed, erhvervet ved lang Øvelse. (Routine.) Han har et godt Beløb i disse Forretninger. (V. S. O.)

Beløbe, v. a. beløb, beløbet. berende, bestorme. (P. Claussen.) — beløben, adj. v.

vel øvet, bevandret, dreven. b. i Forretninger, i Regnskabssager. (Moth.) Deraf: Belobenhed, en. ud. pl. d. s. s. Belob, 2. (V. S. O.)

Belobe, v. n. og rec. udgiore i Penge. "Hvis Pantet kan belobe høiere." D. Lov. — Som oftest recipr. Mit Udlæg beløber sig til — Gielden belob sig til meer, end han eiede.

Belønne, v. a. 1. giengielde, vederlægge een det Gode, han har giort, paa en Maade, der ei er ligefrem Betaling. Man lønner en Arbeider; man belønner en fortient Mand, en ædel Handling. At b. det Gode og straffe det Onde. Kongen belønnede ham for denne Handling. Hvormed skal jeg b. dig? (jvf. lønne.) = Belønning, en. pl. -er. 1. Gierningen at belønne. Straf og B. 2. det, hvormed een belønnes for en Fortieneste, eller god Gierning. Han fik en anseelig Belønning for sin Troskab.

Belønner, en. pl. -e. den, som belønner en anden for noget. "Vi vide, o Gud, at du bliver deres Belønner, som søge dig." Mynster.

Bemale, v. a. 1. male allevegne, (helst til Vanziir.) overmale. At b. Vægge og Døre. — Bemaling, en.

Bemande, v. a. 1. besætte med Mandskab. At b. et Skib, en Flaade, en Fæstning. b. sig, forstærke sig ved Mandskab. (Hvitfeldt.) — Bemanding, en. 1. Gierningen at bemande. 2. Besætning af Mandskab (især paa Skibe.)

Bemeldt, adj. som er meldt om, omtalt. (sædvanl. ud. Art.) Hvad han skriver paa bemeldte Sted i Bogen. (Ogsaa i Sammens. nysbemeldt, sidstbemeldt.)

Bemestre, v. rec. 1. bemægtige sig, faae i sin Vold. At b. sig en Stad, Fæstning.

Bemidlet, adj. som har Midler, er forsynet med Formue; formuende. [Jvf. velhavende.]

Bemyndige, v. a. 1. give Myndighed, Fuldmagt til at giøre noget, eller til at handle for en Anden. (auctorisere; bemynde. s. det forældede mynde.) — Bemyndigelse, en.

Bemægtige, v. a. og rec. 1. d. s. s. bemyndige. (forældet.) 2. v. rec. tilegne sig, egenmægtigen, vinde ved Magt. At b. sig en andens Eiendom. — fig. Vrede havde bemægtiget sig hans Sind. (bemægte sig, bruges af Langebek og O. Guldberg. "Den Plads, vi bemægte os som Jordens Beboere." Schytte.) — Bemægtigelse, en.

Bemænge, v. a. 1. blande. bemænge sig, s. befatte sig med, blande sig i.

Bemærke, v. a. 1. blive vaer, iagttage. At b. Tingenes Liighed og Forskiel. (Sneedorf.) 2. med Flid lægge Mærke til. Det blev bemærket ved Hoffet, at Kongen længe talte med ham. Han stræber overalt efter at blive bemærket, at giøre sig bemærket. 3. giøre en Anmærkning, anmærke. Jeg maa herved b. 4. udtrykke en vis Mening, betyde. Hvad bemærker dette Ord i det Græske? = bemærkelig, adj. som kan bemærkes; kiendelig. — Bemærkelse, en. pl. -r. 1. Mening, som et Ord udtrykker, Betydning. Ordet bruges i to Bemærkelser. (significatio.) 2. (sielden.) Gierningen at lægge Mærke til, Jagttagelse. (observatio.) — Bemærkning, en. pl.-er. 1. Anmærkning. (annotatio.) At giøre fine Bemærkninger ved noget. "Tomme Bemærkninger over betydelige Ting." Bagg. 2. Jagttagelse.

Bemøde, v. a. 1. foraarsage Møie ell. Umage; besvære, umage. (Den ældre Form, for: bemøie.) — Bemødelse, en. (P. Claussen.)

Bemøge, v. a. 1. forsyne med Møg. (i lav Talebrug: besudle.)

Bemøie, v. a. 1. d. s. s. bemøde. (Liigheden med det foregaaende Ord i den dagl. Udtale giør, at dette nu er næsten aflagt.) — Bemøielse, en. (hellere bruges: Bestræbelse.)

Benaade, v. a. 1. aflægge m. en Naade eller Naadegave. Kongen har benaadet ham med en Ærestitel. "Den Høiestes Sendebud hilsede hende, som den benaadede, den velsignede blandt Qvinderne." Mynster. 2. tage til Naade, eftergive en fortient og idømt Straf. Kongen benaadede ham. Forbryderen blev benaadet p. Livet. — Benaadelse, en. pl. -r. Gierningen at benaade. — Benaadning, en. pl. -er. 1. det, hvormed een benaades. 2. Eftergivelse, Formildelse i Straf. Deraf: Benaadningsbrev, Benaadningsgrund (G. til at benaade. Ørsted.) Benaadningsret. (Malling.)

Benauelse, en. pl. -r. Hierteqvalme, ondt for Hiertet. (d. Tale.) "Den pyntede Hofmand Benauelser fik." Storm.

Benauet, adj. [Holl. benawt.] som har Benauelser; beængstet.

Benegte, v. a. 1. negte, sige nei til. (mods. bekræfte.) Den ene benegter, hvad den anden bekræfter. 2. fragaae, negte at have giort eller sagt noget. (modsat: tilstaae, bekiende.) "Bekiender han noget, som han siden benegter." D. Lov. — Benegtelse, en. pl.-r. (modsat: Bekræftelse, Tilstaaelse.)

Benet, adj. s. under Been.

Bengel, en. pl. Bengler. Haandfang, hvormed Skruen i en Bogtrykkerpresse omdreies; Pressebengel. 2. et Skieldsord.

Benytte, v. a. og rec. 1. tage Gavn og Brug af, nytte, betiene sig af. At benytte Leiligheden. Denne Plante benyttes til Farvning. At benytte sig af sin

Fordeel. — **Benyttelse**, en. Brug, Afbetiening.

Benævne, v. a. 1. navngive, nævne, kalde med et Navn. — benævnt, bemeldt. Deraf: forbenævnt, sidstbenævnt.

Beordre, v. a. 1. befale; foreskrive.

Bepakke, v. a. 1. belade, belæsse med Pakker. bepakke en Vogn.

Bepandsre, v. a. 1. forsyne m. Pandser, klæde i Pandser. (Moth.)

Beplante, v. a. 1. besætte med Planter eller Værter. — figurl. At beplante en Vold med Kanoner. — **Beplantning**, en. pl. -er.

Bepligte, v. a. 1. S. forpligte.

Bepryde, v. a. 1. (Arrebo.) S. pryde, udpynte.

Bepuddre, v. a. overstrøe med Pudder.

Beqvem, adj. pl. beqvemme. 1. tienlig, duelig, vel skikket. En hertil b. Materie. b. til et Embede. "De Lemmer, som ikke ere beqvemme til deres naturlige Forretninger." Sneedorf. (jvf. duelig.) 2. passelig, vel afpasset. En b. Leilighed. Et beqvemt Sted. 3. beleilig. En b. Tid. 4. indrettet til Mageligheb eller Beqvemmelighed. En b. Bolig. — **Beqvemhed**, en. den Egenskab, at være beqvem. "Ved Duelighed kan en Ting giøre noget, og ved Beqvemhed blive til noget." Sporon.

Beqvemmelig, adj. og adv. 1. d. s. s. beqvem, 4. beqvemmelige Værelser. 2. som med Beqvemhed lader sig giøre, lempelig. beqvemmeligen, beqvemt, adv. magelig, paa en beqvem Maade. = **Beqvemmelighed**, en. pl. -er. 1. den Beskaffenhed ved en Ting, at den er beqvem, ell. magelig. Med B. ɔ: paa en beqvem, lempelig Maade. 2. Lyst til at have det beqvemt, Mageligheb. At elske B. "Det er vor Beqvemmelighed for hvilken vi søge Paaskud." Mynster. At sørge for sin B. Efter sin B. (i god Mag.) 3. (pl. -er.) Noget, som hielper til Magelighed, en Ting eller Indretning, hvorved man sørger for sin Magelighed. Livets Beqvemmeligheder. "De Tider, i hvilke Menneskene have de største udvortes Beqvemmeligheder." Sneedorf.

Beqvemme, v. rec. 1. lade sig bevæge eller formaae til. (med Bibegreb om en noget tvungen eller ikke ganske frivillig Eftergivenhed.) At b. sig til noget. "Folket beqvemmede sig til at antage den nye Gudstieneste, i hvor lidet den var indrettet efter deres Sandser." Schytte. At lade sig b. Moth: der ogsaa har Talemaaden: At b. een til noget. Denne er forældet ligesom Brugen af beqvemme, intrans for: sømme, passe sig, passe. "Hvem beqvemme disse Lærdomme bedre end os?" B. Thott.

Beraabe, v. rec. 1. anføre noget til at bestyrke eller bevise hvad man har sagt, hvad man giør Paastand paa. At b. sig paa en Forfatters Vidnesbyrd, paa sine Forfædres Fortienester.

Beraad, et. ud. pl. Overlæg, Betænkning. "Den Veiledning som meddeles langsom og efter lang Beraad." B. Thott. At giøre noget med B., med fuldt B. At staae, være, gaae i B. med sig selv, med en Anden om noget. At tage en Sag i B. — Han var i B. om han skulde giøre det (var ikke enig med sig selv.)

Beraade, v. a. 1. overlægge, tage i Beraad. At b. en Sag. (Hvitfeldt.) — beraad, (beraadt, beraadet) overlagt. Med beraad, vel b. Hu, med fuldt Overlæg.

Beraade, v. rec. overlægge, raadføre sig. At beraade sig med sine Venner. (A. S. Vedel.)

Beram, et. kun i den Talemaade: paa Beram, paa et B., paa Slump, paa en Træf. (Paa eget B., efter eget Tykke, paa egen Haand.)

Beramme, v. a. 1. bestemme, fastsætte. At b. en vis Tid. Brylluppet er berammet til i Morgen otte Dage, at skulle holdes i Morgen otte Dage. — **Berammelse**, en.

Berberis, en. pl. -ser. en Buskvært med røde Bær af en stærk, men behagelig Syrlighed. Berberis vulgaris. (Ordet bruges ofte om Bærrene.) Deraf: Berberishegn, Berberissaft, o. fl.

Berede, v. a. 1. og 2. sætte en Ting i brugbar Stand. At b. Skind, Huder. At b. (tillave) Lægemidler, b. et Maaltid. At b. Veien for een, bane Vei, skaffe Adgang til. 2. sætte en Person i den Tilstand, han bør være i, forberede, giøre færdig. At b. een, b. sig til Døden. At b. sig til en Reise. "For at berede sig til det Ærende, hvori de sendtes." Mynster. At være beredt (belavet) paa noget. = **Beredelse**, en. Gierningen at berede. B. til Døden. — **Beredning**, en. 1. Handlingen at berede. Skindets B. 2. det, som er beredet, sat i Stand, i en vis Henseende. (Moth.)

Bereden, adj. v. S. beride.

Beredskab, i B., adv. paa rede Haand, til Rede. At have, holde noget i B. At være, staae, holde sig i Beredskab.

Beredvillig, adj. (tydsk Form.) redebon, ganske villig. (V. S. O.) — **Beredvillighed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være beredvillig, Redebonhed.

Beregne, v. a. 1. udregne Beløbet af flere Tal eller Summer. At b. Almanakken, Planeternes Gang. At b. hvad en Bygning vil koste. — figurl. At b. sine Kræfter. 2. føre til Regning; indbefatte i en R. At b. til Indtægt, til Udgift. Heri er ikke beregnet hvad Reisen kostede. 3. dele efter Udregning, ligne paa. (D.

Lov.) — Beregning, en. pl. - er. Gierningen, at beregne; Overslag, Sammenregning, Ligning, Udregning. Rentes B. At giøre en B. over noget. Efter Beregningen har enhver saameget at betale.

Bereise, v. a. 2. reise omkring i, omkring til, langs med. At b. et Land, en Kyst. Han har bereist Kiøbstæderne i Siælland, de græske Øer. — bereist, adj. v. som har reist meget. En b. Mand. At være vel bereist i et Land.

Berende, v. a. 2. indslutte med Krigsfolk. At berende en Fæstning. (Moth. V. S. O.) forældet.

Berette, v. a. 1. [T. berichten.] 1. fortælle, forebringe, fremføre. At b. en Sag med alle Omstændigheder. 2. melde. "De berettede denne Begivenhed til Rom." Basth. (Tydsk.) 3. meddele Alterens Sacramente til een, som er Døden nær. At b. en Syg, en Døende, en Misdæder. (egentl. vel: berede.) — Beretning, en. pl. - er. Fortælling, Efterretning, Underretning. En udførlig, nøiagtig, paalidelig, falsk Beretning. — Berettelse, en. Syges Berettelse (til Døden.)

Berettige, v. a. 1. Give Rettighed. At b. een til noget. Han er berettiget til Arv (har Arveret.) "Enhver som dertil efter Lovene var berettiget." Schytte. "Berettiget til at foretage sig noget er den, som har Rettighed dertil; beføiet ogsaa den, som har Aarsag." Sporon.

Berg, et. [Denne i det Islandske og Tydske brugelige Form af Ordet Bierg, har været optaget i alle Biergværks-Udtryk (f. Ex. Bergamt, Berghauptmand, Bergmand, Bergmester, Bergværk, o. fl.) men er dog, ved disse Ord, først i en sildigere Alder indkommen i vort Sprog; og formodentlig tildeels ved de tydske Biergfolk, som i Begyndelsen brugtes til Værkerne. De omtalte Ord, forsaavidt som her er Sted til at forklare dem, findes derfor anførte under Bierg, som nu allene er den brugelige danske Form.]

Bergefisk, en. ud. pl. et Slags store Torsk, som tørrede udføres især fra Bergen. (Andre ville skrive Ordet: Bergfisk, og udlede det af Berg, Klippe. s. Klipfisk.)

Beride, v. a. bered, beredet. 1. afrette en Hest i Rideskolen; (Moth) tilride (som nu mere br.) 2. besøge en Strækning t. Hest, ride omkring i. Skovrideren berider Skoven. 3. partic. bereden, beredet, forsynet med Hest eller Heste. En vel bereden Rytter. Et vel b. Rytteri. (lige efter det Tydske.) = Berider, en. Den, som forstaaer at tilride Heste og at give Underviisning i Ridekonsten.

Berige, v. a. 1. giøre rig, forøge eens Velstand, Formue. At b. sig ved Handel. 2. forøge et Forraad. At b. sin Malerisamling med gode Stykker. — Berigelse, en. pl. - r.

Berigtige, v. a. 1. giøre rigtigt, hvad der var galt, rette.

Beringe, v. a. 1. indslutte, omringe med Folk. (P. Claussen.)

Berlinerblaat, et. Et Slags Farvestof, som bl. a. laves af Oxeblod, med Blanding af Allun og Jernvitriol.

Bernsteen, (tydsk) s. Rav.

Beroe, v. n. 1. henstaae, udsættes til en vis Tid, eller for bestandig; forblive. Derved skal det b. Den Sag kan b. til en mere beleilig Tid. 2. Grunde sig paa. Det beroer p. et gammelt Sagn. 3. Komme an paa. Min Velfærd beroer herpaa. Det maa b. paa ham selv, om han vil modtage det, eller ikke. "Med hvilke Gaver vi skulde udrustes, beroede ikke paa os selv." Mynster.

Berolige, v. a. 1. giøre rolig, stille tilfreds. Ingen Trøst kunde b. hende. "At berolige sig over Andres Lidelser." Mynster. — Beroligelse, en.

Beruse, v. a. 1. (S. Ruus.) 1. giøre drukken. Denne Drik beruser let, er meget berusende. 2. figurl. a) overvælde m. sandselig Nydelse. At beruse sig i Vellyst. "Beruset af Ynde." Baggesen. "For en beruset Sandsers Træl skal Glæden hastig flye." Rein. b) begeistre, henrykke. "Hvis Minde min Aand beruser." Baggesen. = beruset, adj. v. drukken, beskienket. — Beruselse, en.

Beruste, v. a. 1. bevæbne, udruste. (P. Claussen. Vel berustede Folk. Vedel.)

Beryge, v. a. [s. ryge.] bruges undertiden for: berøge.

Berygte, v. a. 1. bringe i Vanrygte, giøre mistænkt for en Forseelse eller Forbrydelse. "Paa det den berygtede, om han uskyldig er, ei skal komme i Vanrygte." D. Lov. (sielden brugel. undtagen i part. pass.) berygtet, adj. som er mange bekiendt fra en slet Side, som har ondt Rygte. Han er berygtet for Bedragerier i Spil, som en falsk Spiller. Et berygtet Fruentimmer (som har ondt Rygte for Utydsthed.)

Beryl, en. pl. - ler. En Ædelsteen af søgrøn Farve.

Berøge, v. a. 1. røge omkring, lade giennemtrænges af Røg.

Berømme, v. a. berømmede og berømte, berømt. rose høiligen; tillægge Berømmelse. — berømt, adj. v. vidt bekiendt, navnkundig ved udmærkede, helst gode Handlinger. Han var b. for sin Konst, Lærdom. En b. Konstner, Lærd, General. Ved denne Handling giorde han sig mere berygtet, end berømt. "En berømt Mand er den, hvis Ære, og en berygtet Mand den, hvis Skam mange kiende." Sporon.

(jvf. navnkundig.) = berømmelig, adj. 1. roesværdig, priselig. berømmelige Gierninger. Et berømmeligt Navn. 2. som indeholder Berømmelse. Et b. Vidnesbyrd. 3. berømt. Et berømmeligt Navn. — Berømmelighed, en. s. Priisværdighed, Roesværdighed. — Berømmelse, en. pl. -r. 1. Gierningen at berømme, at tillægge stor Roes. Han fortiente den B. man gav ham. 2. priisværdigt, berømt Navn. At indlægge sig B. Han har den B. hos alle, at være uegennyttig.

Berøre, v. a. 2. røre ved. (Hos Moth allene: røre ved p. en usømmelig Maade.) 2. fig. handle om, omtale. "En Materie, som han ofte har berørt i sine Blade." Rahbek. Han undgik at b. denne Sag i sin Fortælling. — Berørelse, Berøring, en. pl. -er.

Berøve, v. a. 1. egentl. frarøve; men br. meest for: stille ved, betage. Sygdom har berøvet ham hans Kræfter. Han har fra Barndommen af været berøvet sit Syn. = Berøvelse, en. det, at berøve eller at være berøvet noget. Synets Berøvelse.

Besaae, v. a. 1. forsyne (Jord) med nedlagt Sæd. At besaae et Stykke Jord, en Have, med noget. — Besaaening, en.

Besan, en. pl. -er. (Hollandsk.) det underste Seil paa Besanmasten eller Mesanmasten, som er mere brugeligt.

Besee, v. a. besaae, beseet. tage nøie i Diesyn. At besee et Huus, en Malerisamling, b. fremmede Lande. At b. sig (i et Speil) ɔ: betragte sig selv. (forskielligt fra: at see sig om.) "Man beseer af Nysgierrighed (ell. Videlyst;) man besigter af Pligt; beskuer af Forundring, eller for ret at fatte, hvorledes Tingen er." Sporon.

Besegle, v. a. 1. lukke v. Segl, forsegle, bekræfte, stadfæste v. Segl. At b. et Document. beseglede Breve. — fig. stadfæste. Den Tro, han havde bekiendt, beseglede han med sit Blod. — Besegling, en.

Beseile, v. a. 1. befare med et Skib. At b. et Hav. 2. prøve et nyt Skib i Søen. Fregatten er ude for at beseiles. (Moth.) 3. part. beseilet bruger A. Vedel paa lignende Maade som bereden om Rytteren. "Hading var alligevel bedre beseilet og undflyede dem." (Saxo 16.) — Beseiling, en. pl.-er. Gierningen at beseile, 1 og 2. Skibet er ude paa Beseiling.

Besidde, v. a. besad, besiddet. have i sin Vold, være Herre over, eller Bruger af. At b. store Midler. At b. (beboe, bruge) en Bondegaard. (D. Lov.) figurl. At b. eens Yndest, Tillid, Fortrolighed. 2. have, være forsynet med (om Natur, Gaver, Egenskaber, Kundskaber.) At b. Godhed, Forstand, Fortienester. (s. eie.) 3. At besidde Retten, (om Dommeren) beklæde Dommersædet. (D. Lov.) = Besiddelse, en. 1. det, at besidde noget. At have noget i B. At komme, være, sætte sig i B. af noget. B. giør ingen til Eier. At tage et Gods, en Gaard i B. 2. det, man besidder; Eiendom (især fast.) Han har betydelige Besiddelser i Frankrige. De danske Besiddelser i Ostindien. — Besiddelsesret, en. lovlig Ret til at besidde en Ting. — Besidder, en. pl. -e. den, som besidder, er i Besiddelse af noget. En retmæssig, uretmæssig Besidder. En svigagtig, en troskyldig Besidder (som veed af, eller ikke veed af at han besidder det, han ikke lovligen eier.)

Besigte, v. a. 1. nøie undersøge en Tings Beskaffenhed, efter Befaling eller paa lovlig Maade. At lade en Eiendom, en Skade b. af Synsmænd. — Besigtelse, en. pl. -r.

Besinde, v. a. og rec. 1. betænke, overveie. (i ældre Skr.) "Mange, som dybere besindede hans Idræt." Vedel. "Besinder ret, hvad Himlen vil." Bording. 2. recipr. a) mindes ved nøiere Eftertanke. Jeg kan ikke besinde mig at have hørt det. b) samle Tankerne til at fatte en vis Beslutning. Jeg vil først besinde mig derpaa. c) fatte et andet Sind, betænke sig. Han besindede sig og opgav Reisen. — Besindelse, en. At komme til Besindelse ɔ: til ret Eftertanke, til klar Erkiendelse.

Besindig, adj. som betænker, overveier Følgerne af sine Handlinger; som ikke overiler sig, sindig. Deraf: Besindighed, en. ud. pl. (A. S. Vedel.)

Besiæle, v. a. 1. give Siæl. Et besiælet Legeme. "Mennesket er ikke Legeme og Siæl, men et besiælet Legeme." Horwitz. 2. oplive, styrke Siælens Kræfter. Det var Mod og Frihedskiærlighed, som besiælede dem. besiælet af ædle Følelser, af Menneskekiærlighed. 3. poet. give Liv, Aand. "Lad din Fortryllelse b. Harpens Strænge." P. H. Frimann.

Beskade, v. a. 1. brugtes tilforn i St. for det nu brugelige: beskadige, v. a. 1. tilføie Skade, giør brøstfældig. Et beskadiget Redskab. Deraf: Beskadigelse, en. pl. -r. (Hos Guldberg: Beskadelse.)

Beskaffen, adj. pl. beskafne. skikket, dannet, artet, indrettet. Mennesket er saaledes beskaffent. Denne Sag er anderledes b. (forholder sig anderledes) end man troer. — Beskaffenhed, en. pl.-er. Art, Egenskab, Tilstand, Forhold. Naturlig, væsentlig, tilfældig B. Efter Tidernes, Stedets B., efter Sagens B. (eftersom Sagen befindes at forholde sig.) Jvf. Egenskab.

Beskatte, v. a. 1. belægge, betynge m. Skat. At b. et Rige. "Vogter eder — at I beskatte de Danske, førend I overvinde dem." A. Vedel. — Beskatning, en. pl.-er.

Besked, en. ud. pl. [T. Bescheid.] 1. Svar, Underretning. At give B. faae B. paa ell. om noget. Jeg fik ikke ret B. af ham. "De sendte hans Bud tilbage uden Besked." Jud. I. 11. (nyere Overs.) 2. At vide B., god B. med noget, være vel kiendt med, bevandret, forfaren i. Derom veed jeg ingen B. (dagl. Tale.) 3. i Lovsproget og hos Almuen: Skudsmaal, Pas. "De, som intet Pas, eller rigtig Besked have." D. Lov.

Beskeden, adj. pl. beskedne. som i Tale, Opførsel og Adfærd mod Andre giør maadelige Fordringer, dømmer ringe om sig selv; it. som passer sig for en b. Mand. (Modsat: indbildsk, forfængelig, fordringsfuld.) En b. Lærd. b. Opførsel, beskedne Udtryk. En b. Fordring, Paastand. = Beskedenhed, en. ud. pl. den Egenskab at være beskeden. "Ydmyghed tænker ringe om egne Fortienester; Beskedenhed taler ringe om dem; Høflighed ophøier andres." Sporon.

Beskeler, en. S. Stodhest.

Beskide, v. a. besked, beskidt. besudle med sit Skarn. — beskidt, stiden, ureen, (i den laveste Talebrug.)

Beskienke, v. a. 1. aflægge med Skienk, begave. — beskienket, adj. v. beruset, drukken.

Beskierme, v. a. 1. give Ly ell. Skierm. b. Værter mod Kulden. 2. værne, forsvare, tage i Forsvar. (jvf. beskytte.) — Beskiermelse, en. "Beskyttelse er Forsvar imod Ulykke, som er forhaanden; Beskiermelse er Forsvar ogsaa imod mulig Ulykke." Sporon. — Beskiermer, en. pl. - e.

Beskikke, v. a. 1. sætte i Skik, bringe i Orden, i Rigtighed. At b. sit Huus. 2. indrette, mage. Han beskikkede Alt, som det skulde være til Kongens Modtagelse. At b. (fastsætte) og ordne noget. 3. sætte, udnævne een til et Embede, en Betiening. At b. een til Dommer, b. een i sit Sted. 4. tildele, give een til Lod og Deel. "Præsterne havde deres beskikkede Deel." 1. Mose B. 47. "Som det er Menneskene beskikket, at slutte sig til hverandre, saaledes igien at adskilles." Mynster. At være tilfreds med det, Skiebnen har beskikket een. — "De Tider, som nu ere beskikkede over Menneskene." — "Hvad der end skal beskikkes over mig." Mynster. 5. i Lovsproget; æske ved udsendte Mænd et Svar, en Erklæring af een. At b. een ved to Mænd. (Subst. Beskikkelse br. sielden undt. i sidste Bem. Heraf: Beskikkelsesforretning, Beskikkelsesmænd.)

Beskinne, v a. 1. skinne paa. At beskinnes af Solen. "Straaler dog af Livets Sol hendes Aasyn blidt beskinne." Grundtvig.

Beskiære, (ell. beskiere) v. a. 1. tildele, beskikke, 4. (T. bescheren.) s. nedenf. p. beskære.

Beskrive, v. a. beskrev, beskrevet. 1. fremstille, giøre kiendelig ved at opregne en Tings udvortes Skikkelse og Beskaffenheder. (describere.) 2. handle om i et Skrift. At beskrive (fortælle) eens Levnet. Denne Krig har Thucydides beskrevet. 3. i Lovspr. At give en Dom, et Tingsvidne, et Skudsmaal beskrevet, ɔ: i Afskrift, skriftligen meddeelt. 4. i Mathem. aftegne en Figur. At beskrive en Cirkel, en Triangel. = beskrivelig, adj. som kan beskrives. — Beskrivelse, en. pl. - r.

Beskue, v. a. 1. betragte, besee nøie, med Omhu. (jvf. besee, besigte.) "Ved at beskue en Ting, stræber man at see Alt i den." Sporon. 2. opfatte noget umiddelbart ved den indre Sands, (jvf. anskue.) "beskuende Erkiendelse." Mynster. = beskuelig, adj. 1. som kan beskues. "Foden — blev meer og meer beskuelig, jo andægtigere Stillingen blev." Baggesen. 2. b. Kundskab, som opnaaes v. Beskuelse. — Beskuelse, en. 1. Handlingen at beskue. 2. Siælens umiddelbare Opfatning. Den indre, indvortes Beskuelse (som skeer ved den indre Sands.) "Upaatvivlelig have vi i Beskuelsen en fuldkomnere og klarere Erkiendelse, end i Troen." Mynster. — Beskuer, en. pl. - e. den, som beskuer noget, hvis Siæl er syselsat med Beskuelse. "De vare og kaldte sig selv Beskuere." O. Guldberg. (jvf. Tilskuer.)

Beskyde, v. a. beskød, beskudt. skyde paa, fyre paa. At b. en Fæstning, et Skib. — Beskydning, en. pl. - er.

Beskygge, v. a. 1. sætte, bringe under Skygge, kaste Skygge over. (Moth.) "Eet Træ skal os venligt beskygge." Øhlenschl. "Ved en beskygget Bæk." P. F. Frimann.

Beskylde, v a. 2. lægge til Last. Han beskyldes for Drikfældighed. 2. sigte, tillægge Skyld for noget. At b. een for et Tyveri, et Mord. Man beskylder ham for at have dræbt et Menneske. — Beskyldning, en. pl. - er. 1. Gierningen at beskylde. 2. det, hvorfor een beskyldes.

Beskylle, v. a. 1. væde ved at skylle op imod; mest i pass. begrændses umiddelbar af Vandet. I Flodtiden beskylles Klippen af Bølgerne.

Beskytte, v. a. 1. tage i Forsvar, værne, beskierme, holde i Hævd. "Den Mand, som vil og kan beskytte vor Velstand og vor Fred." Evald. — "Den, som beskytter, imodstaaer Ulykken; den, som beskiermer, afværger den." Sporon. At b. een mod hans Fiender. At b. Konster og Videnskaber. = Beskyttelse, en. At tage en under sin Beskyttelse. — Beskytter, en. pl. - e.

Beskæftige, v. a. 1. [Tydsk.] skye at bestille, syselsætte (som altid hellere bør br.)

Nogle ville skrive beskæfte, som er en i Talesproget ubrugelig Form. Moth har beskæftiget.) — Beskæftigelse, en. pl.-r. Syssel, Syssélsættelse.

Beskæmme, v. a. 1. tilføie Vanære, udsætte for Skam. Han blev derved offentlig beskæmmet. 2. vanære, giøre Skam. Dette Arbeide beskæmmer Mesteren. Ved denne Handling beskæmmer han sig selv. "Da staae vi der beskæmmede, og have kastet vor Værdighed bort." Mynster. 3. giøre til Skamme. Den gamle Mand beskæmmede alle de Unge ved sin Raskhed og Udholdenhed. "Du beskæmmede saa ofte de daarlige Bekymringer." Mynster. = beskæmmelig, adj. beskæmmende, som er til Beskæmmelse. (sielden.) — Beskæmmelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at beskæmme. 2. Vanære, Skam. Det var til stor Beskæmmelse for ham.

1. Beskære, v. a. beskar, beskaaret. [s. skære.] borttage Kanter, Ujævnheder, unyttige Skud fra noget med Kniv eller Sax. At b. Papir, en Bog, et Træ. figurl. berøve. Hans Indkomster har man meget beskaaret. Deraf: Beskærekniv, Beskærehøvl, en. (som Bogbindere bruge.) Beskæring, en. pl.-er. Bøgers Beskæring.

2. Beskære, v. a. 1. tilskikke, tildele som en Velgierning eller Gave. Det blev mig ei beskæret. Moth. [Er ligefrem overført af det T. bescheren. A. S. seiran, hvoraf det E. Share.] "Den, som Sol og Regn beskærer." Storm. "Jer Nornen har beskiæret et lystigt Herskerliv." Øhlenschl. [Urigtigen bøies dette Verb. som beskære (med Kniv eller Sax.) "Hvad dig Gud i Naade har beskaaret." Grundtvig. — Nogle skrive dette Ord beskiære eller beskiere. s. ovenfor.]

Beslaae, v. a. beslog, beslaaet. forsyne, styrke med smedet Arbeide. At b. en Hest (lægge Skoe under Hoven.) b. en Vogn, et Vindue, en Dør. 2. til Skibs: beslaae et Seil, binde det til sin Stang eller Raa.

Beslag, et. pl d. s. 1. det, hvormed en Ting beslaaes. Heste-Beslag. Et Jern-Messing-Beslag. 2. Hindring, Arrest, som lægges paa Ting eller Personer (dog mest om Ting eller Gods.) Hans Eiendomme ere tagne under B. At lægge B. paa eens Person, paa Vare, Skibe. — Beslaglære, en. Lære om Hestenes rigtige Beslag. Beslagmester, en. den, som underviser i Beslaglæren, eller forestaaer Heste-Beslaget ved Rytteriet m. m.

Beslutte, v. a. 1. fatte et Forsæt, afgiøre, bestemme sig. Han besluttede (besluttede sig til) at reise. Man besluttede hans Undergang. Raadet besluttede, at det krænkende Forslag skulde afviises. 2. sieldnere: d. s. s. slutte; ende, giøre Ende paa. "En Død som din beslutte vore Dage." Evald. — Beslutning, en. pl.-er. Et fast, afgiort Forsæt; det, som ved fleres Overlæg vedtages og bestemmes. Det er min faste B. Folkets, Raadets B. "Fyrsternes Samtykke udfordredes til en forbindende Beslutning." Schytte.

Beslægtelse, s. Slægtskab.

Beslægtet, adj. forbunden ved Slægtskab; Paarørende. Hun er nær b. med ham. Han indbød Venner og Beslægtede. — figurl. beslægtede Ord, som have et fælles Stammeord, have en oprindelig Stavelse tilfælles.

Besmitte, v. a. 1. befænge, paaføre en Smitte. (jvf. smitte.) 2. besudle, giøre ureen. "De som havde besmittet sig, og vilde offre, aftoede deres Hænder." Schytte. — figurl. besmittet med Laster. At b. sin Ære, sin Samvittighed. "Besmittet er ogsaa den Uretfærdiges slette Vinding." Mynster. — Besmittelse, en. pl.-r.

Besmudse, v. a 1. giøre ureen, besudle. (Moth. V. S. O.)

Besmykke, v. a. 1. give et falsk Skin, give noget Anseelse af at være bedre eller mindre slet, end det er. At b. en Sag, en Last, en Forseelse. At dække noget m. et besmykkende Navn. "De fleste — forsvare de Stores Vildfarelser, ligesom de besmykke deres Feil." Sneedorf. "Et eller andet Bedrag, der let kunde lade sig besmykke." Mynster. — Besmykkelse, en.

Besmøre, v. a. 3. (smøre.) overdrage m. noget, som paasmøres, oversmøre. b. Legemet, Haaret m. Olie. — Besmørelse, en.

Besnakke, v. a. 1. forlede ved at snakke for een, ved Overtalelse. Han lod sig b. til at give sit Samtykke.

Besnee, v. a. 1. bedække med Snee. besneede Fielde.

Besnilde, v. a. 1. svige, bedrage ved Snildhed og Snedighed. (V. Helt.)

Besnitte, v. a. 1. beskære (især Værter.)

Besnære, v. a. 1. egentl. fange i Snare; men bruges næsten kun figurl. At b. (besnilde, forlokke) een ved Sledskhed, ved List. Hans Fiender søgte at b. ham i hans Tale. "De, som Begierlighed efter Rigdom besnærer." Mynster.

Besolde, v. a. 1. [T. besolden.] lønne, give Løn. A. Vedel. (br. kun om Krigsfolk.) — Besoldning, en. Løn, Lønning. (D. Lov.)

Besove, v. a. 1. beligge i Uære, giøre et Fruentimmer, man ei har ægtet, frugtsommelig.

Bespare, v. a. 1. erhverve, beholde tilovers ved at spare (2.) Der er i Fior besparet en betydelig Sum. (Et ofte overflødigt Ord, for: spare.) = Besparelse, og Bespaaring, en. Gierningen at spare. (jvf. Sparsomhed.) En klog B. af Tid,

Penge. At indføre mange Besparinger. Et Besparingssystem.

Bespeide, v. a. d. s. s. speide, act. At b. Landet. (D. Bibel. 1550.) "See dig — bespeidet af lurende Rovdyr." Evald. — Bespeidelse, en.

Bespise, v. a. bespiste, bespiist. Give Mad; forsyne med Næring, give Kost, Føde. (om Mennesker.) Han har mange Folk at b. At b. Fattige. (jvf. made.) "I har bespiist en Gud i ham, og en i mig." Wessel. — Bespiisning, en.

Bespotte, v. a. 1. drive Spot med, forhaane ved Spot. At b. Religionen. (medfører et værre, stærkere Begreb, end spotte.) = bespottelig, adj. som indeholder Bespottelse. — Bespottelse, en. pl -r. 1. Gierningen at bespotte. 2. spottende Tale, ond Spot. — Bespotter, en. pl. -e.

Bespringe, S. bedække, 3. og springe.

Besprænge, v. a. 1. og 2. (tydsk.) bestænke, stænke over. "Præsterne besprængede Offeret m. Vand eller Viin." Schytte. "Hun troer — at overalt hun er besprængt med Blod." Ohlenschläger.

Besprøite, v. a. 1. bestænke ved Sprøitning, oversprøite. — Besprøitning, en.

Bespytte, v. a. 1. besudle med Spyd, overspytte. — Bespyttelse, en.

Bespænde, v. a. 2. spænde for, forsyne med Heste (om Kiøretøi.) To vel bespændte Vogne. 2. omspænde, spærre. b. en Skov med Garn. b. alle Døre. (P. Claussen.) 3. klemme, knuge, pine. "Det af Sorg bespændte Hierte." Evald. bespændt med Smerte. Hun er bespændt (hendes Bryster ere bespændte) af (med) Melk.

Bespørge, v. rec. bespurgte, bespurgt. spørge til Raads, raadføre sig med. At bespørge sig med een. (lidet brugeligt.)

Besqvulpe, v. a. 1. berøre i en sqvulpende Bevægelse. (om Bølgerne i en Sø eller i Havet.) Baggesen.

Bestaae, v. n. bestod, har bestaaet. 1. udgiøre væsentligen, have sit Væsen i. Hele Konsten bestaaer i et Blendværk for Synet. 2. være af, være sammensat af. Tøiet bestaaer af (er af) Silke. (om usammensatte Ting br. oftere: være.) Bogen bestaaer af tre Dele. 3. vedlive, vare, være til. Saalænge Verden bestaaer. "Thi nyd dit Liv mens det bestaaer, og græm dig ei, at det forgaaer." Ohlenschl. Modsigende Ting kan ei bestaae med hinanden. Dette kan ei b. med (stemme overeens med) Sandhed, med Retfærdighed. Verden kan ikke bestaae ved sig selv (opholde sig selv.) 4. gielde, staae sin Prøve, holde ud. At b. i en Strid, b. for Guds Dom. "Hvo kan da b. mod Fieldenes Sønner?" Pram. — 5. act. br. dette Verb. (skiøndt ikke efter almindelig dansk Sprogbrug) a) for: modstaae. "Saa mange af Kong Svends Folk, som de kunde vel bestaae." A. Vedel. At bestaae een ɔ: være ham voren. Moth. b) udholde. "At b. en Kamp." Bagg. — "At b. den Striid, som kan vente os." Mynster. — At bestaae en Prøve. Oluffen. Ohlenschl. (Denne sidste Bemærkelse især er ny, og Germanisme.)

Bestalling, en. pl. -er. (egentlig Bestallingsbrev.) Kongebrev, hvorved een bekræftes i et ham overdraget Embede ell. Værdighed. (v. a. bestalle, beskikke, kalde, er ikke mere brugeligt.)

Bestand, en. ud. pl. Varighed. En saadan Huusholdning har ingen B. Det har ingen B. med Ødselhed. (At komme til Bestand, til Enighed. Hvitfeldt. forældet.)

Bestanddeel, en. pl. -dele. væsentlig Deel af et Legeme, Grundstof. (i nyere Tid optaget efter det Tydske.)

Bestandig, adj. 1. som bestaaer, vedvarer længe; varig, varagtig. Godt og bestandigt Arbeide. [bestandig br. dog oftest om det, som er vedvarende i Sindet; varig om legemlige Gienstande.] 2. stadig, urygglig, uforanderlig. Intet i Verden er bestandigt. 3. tro, udholdende, standhaftig. At være b. i sin Kiærlighed, b. til Enden. "Hun kun bestandig var i Ubestandighed." Holberg. 4. uophørlig, idelig, vedvarende. bestandig Regn, Frost, Mathed. — Bestandighed, en. ud. pl. den Egenskab at være bestandig. (1. 2. og 3.) Varighed, Stadighed, Standhaftighed.

Bestede, v. a. 1. At b. een til Jorden, begrave. (Bemærkelsen: anvende, hos Moth, er ei mere brugelig.) — bestedt, adj. v. At være b. (befinde sig) i Nød, i Fare. At være ilde bestedt.

Bestemme, v. a. 2. afgiøre forud. At b. eens Skiebne. Det er bestemt for Enhver at døe. Han synes at være bestemt til Uheld. 2. beslutte, beramme, fastsætte. At b. Tid, Størrelse, Maal, Priis. 3. bevæge til. Hendes Bønner bestemte ham til at blive. At b. sig (beslutte sig) til noget. "At du ikke lod dine Lidenskaber bestemme din Dom." Mynster. 4. anordne en Tings Brug og Anvendelse, en Persons Levemaade, Næringsvei. Han har bestemt sin Formue til offentlig Brug. At være bestemt til Studeringer. Kongen har bestemt ham til denne Post. 5. bekræfte, afgiøre med Vished. Hvad der er det Sande, tør jeg ikke b. 6. give det, som er uvist ell. tvetydigt, Vished og Klarhed. At b. et Ords Bemærkelser. = Bestemmelse, en. 1. Gierningen at bestemme. 2. Det Maal, som er sat for een, eller han selv har bestemt sig. Menneskets Bestemmelse i Verden. Han fulgte ikke sin første Bestemmelse.

Bestemt, adj. v. og adv. 1. stadig, vis. Trækfuglene have deres bestemte Tid. 2. klar, vis, tydelig. bestemte Udtryk. At tale reent og b. 3. fast, uforanderlig, afgiort, sikker. Han har en b. Charakteer, er meget b. i sin Handlemaade. Det er en b. Sandhed. — **Bestemthed**, en. ud. pl. B. i Udtryk. At tale med Bestemthed. Bestemthed (Fasthed) i Charakteren.

Bestige, v. a. besteg, besteget. Komme op paa fra et lavere Sted, stige op paa. At b. et Bierg. — bestigelig, adj. som kan bestiges. **Bestigelse**, **Bestigen**, en. ud. pl.

Bestik, et. pl. d. s. 1. Samling af Knive, mathematiske eller chirurgiske Instrumenter o. d. i et Foder. 2. Udregning af det Punkt, efter Længde- og Bredegrad, hvor et Skib i Søen til en vis Tid skal være. Efter Styrmandens B. — Deraf den Talemaade: At giøre sit Bestik paa noget, giøre Regning paa.

Bestikke, v. a. bestak, bestukket. 1. besætte m. noget, som stikkes ind. At b. med Naale. Et Stykke Kiød bestukket med Flesk. 2. prydet m. stukket eller broderet Arbeide. (S. stikke.) En med Guld bestukken (guldbestukken, guldstukken) Hue. 3. underkiøbe, forføre ved Skienk ell. Stikpenge. At b. een med noget. Dommeren lod sig b. = bestikkelig, adj. som lader sig bestikke. — **Bestikkelse**, en. pl. -r. Gierningen at bestikke, at underkiøbe; Underkiøbelse.

Bestille, v. a. bestillede og bestilte; bestilt. 1. foretage, forrette, tage vare. At have meget, lidet at b. Have noget at b. med een. (have at b. med en Kone. rem habere.) 2. udrette, iværksætte. Han har ikke bestilt hvad han skulde. At b. et Ærinde til Gavns. 3. betinge, lade giøre, forlange tilveiebragt. At b. sig en Klædning. bestilt Arbeide. At b. een til at giøre noget, b. een til sig. At b. Lys, Aftensmad. (At bestille af, s. afbestille.) 4. mage, foranstalte; indrette, beskikke. (disse Bemærkelser ere næsten forældede.) 5. Det er kun slet bestilt med hans Sager, med hans Helbred. (beskaffen.) Det vil snart være bestilt (ude, forbi) med ham. — **Bestilling**, en. pl. -er. Forretning, Ærende, Hverv. "En duelig Arbeider i Livets sædvanlige Bestillinger." Mynster. 2. offentlig Betiening, hvormed Syssel og Arbeide er forbundet, Embed. "Da Embeder i den Tid ikke vare Bestillinger, men Levebrød." Rahbek.

Bestiæle, v. a. bestial, bestiaalet. berøve ved at stiæle, krænke v. Tyveri. Jeg er bleven bestiaalet. At b. en offentlig Casse. "Han selv har vist bestiaalet sig." Baggesen.

Bestorme, v. a. 1. søge med Storm eller ved Angreb af Mandskab at indtage et befæstet Sted; løbe Storm paa. At b. en Fæstning. — Ogsaa om voldsomme Anfald af en Mængde. Pøbelen bestormede Huset. — **Bestormelse**, en. pl. -r.

Bestraale, v. a. 1. beskinne med sine Straaler. "Nu bestraalede Solen en Pomp og en Usselhed, som jeg aldrig har seet Mage til." Baggesen.

Bestride, v. a. bestred, bestridt. 1. angribe i Strid, bekæmpe. (Moth.) "Hvor svage ere vi til selv at bestride disse mægtige Fiender." Basth. — figurl. at b. sine Lidenskaber. b. Vildfarelser. 2. komme til Ende med, udholde, overkomme, overvinde. Jeg kan ikke b. Arbeidet allene. b. en Vanskelighed, Bekostning. "De Embedsmænd, som tilforn kunde bestride Regieringssagerne." Schytte. (bestride for: overvinde i Strid. D. Riimkronike.) — **Bestridelse**, en.

Bestrikke, v. a. S. besnære.

Bestryge, v. a. bestrøg, bestrøget. 1. overdrage m. noget som paastryges. At b. en Væg med Kalk. 2. stryge en Ting m. en anden. At b. Jern med Magneten. 3. figurl. berøre i sin Flugt. Kuglen bestrøg netop Vandfladen. 4. beskyde, eller kunne beskyde i en vis Linie. Dette Batterie bestrøg hele Dalen. — **Bestrygning**, en.

Bestræbe, v. rec. 2. giøre sig Umage for, stræbe for. At b. sig for at opnaae, vinde noget. Jeg har bestræbt mig, at udrette det saa godt som muligt. — **Bestræbelse**, en. pl. -r. det, at bestræbe sig; Evners, Kræfters Anstrengelse. "De Frugter, vi saae af vore Bestræbelser." Mynster. Alle hans Bestræbelser for at opnaae det vare forgieves.

Bestrænge, v. a 1. forsyne m. Strænge. At bestrænge et Claveer. (Moth.)

Bestrøe, v. a. 1. bedække ved at paastrøe, overstrøe. bestrøe noget med Salt. figurl. Dalen er hist og her bestrøet med Kratskov. — **Bestrøelse**, en. pl. -r.

Bestyre, v. a. 1. raade for, forestaae, have Opsyn over. At b. et Rige, et Gods, en Huusholdning. Han kan nu ikke mere b. alle sine Forretninger, som da han var yngre. — **Bestyrelse**, en. — **Bestyrer**, en. pl. -e. den, som forestaaer, bestyrer noget.

Bestyrke, v. a. 1. Giøre stærkere, befæste, forstærke. At bestyrke sig ved Forbund. 2. styrke, befæste. At b. een i sin Mening, i sit Haab, i sine Vildfarelser. "Dette bestyrkede dem i deres Overbeviisning." Basth. 3. bekræfte, giøre mere gyldig. Dette bestyrkes ved Vidnernes Udsagn. — **Bestyrkelse**, en.

Bestyrtelse, en. uventet, med Skræk

blandet Forundring (en ringere Grad af Forfærdelse.) Ordet er ligefrem dannet af det tydske: Bestürtzung. Nogle (som Sporon) skrive det Bestyrtselse. I renere og ædlere Stiil undgaaes det.

Bestyrtet, adj. forbauset, forfærdet. (Sneedorf. Jacobi. Andre: bestyrtset.)

Bestænke, v. a. 1. giøre vaad ved at stænke, overstænke. Gulvet var bestænket med Blod. "De bestænkede Offeret med Viin og Alteret med Blod." Schytte. — Bestænkelse (Schytte) og Bestænkning, en. pl. - er.

Besudle, v. a. 1. [T. besudeln.] flye ilde til, giøre ureen, tilsøle. "At Pladsen blev besudlet med Kæmpernes Blod." Guldberg. figurl. b. (besmitte) sin Samvittighed med en slet Handling. — Besudling, en. pl. - r.

Besvangre, v. a. 1. [af T. schwanger, schwängern.] beligge i Ukære, besove, giøre frugtsommelig. (figurl. giøre frugtbar, opfylde med.) — Besvangrelse, en. pl. - r.

Besvare, v. a. 1. give Svar paa. b. et Brev, b. et Spørgsmaal med Ja. — Besvarelse, en. pl. - r.

Besvige, v. a. besveg, besveget. berøve paa en svigagtig Maade, bedrage. At b. een for noget, b. een noget fra. = besvigelig, adj. bedragelig, svigfuld. — Besvigelse, en. (Langebek.)

Besvime, v. n. 1. er. [J. svima N. S. beswimen.] daane, falde i Afmagt. (Moth.) — Besvimelse, en. pl. - r.

Besvogre, v. rec 1. forene sig ved Svogerskab. At b. sig med en Mand, med en Familie. At være besvogret med een. — Besvogrelse, en. Forbindelse ved Svogerskab.

Besvær, et. ud. pl. det, som besværer, er til Byrde; Møie, Uleilighed. At giøre een B., være een til B. "Hvorfor synes de ofte at være til Besvær i Stedet for til Glæde?" Mynster. = besværlig, adj. 1. som er til Besvær, møisommelig. En b. Reise, et b. Embede. 2. som skeer med Besvær, vanskelig. En b. Udtale. — Besværlighed, en. pl. - er. Møie, Uleilighed, Vanskelighed. Livets Besværligheder.

Besvære, v. a. 1. [T. beschweren.] 1. giøre tung, betynge. Luften er besværet med Dunster. (V. S. O.) At b. Maven m. for megen Mad. "Er der det mindste, som er besværet ved Undertryktes Taarer." Mynster. 2. giøre Besvær, bemøde, uleilige. Jeg vil ikke b. dem hermed. At besværes af Hede, Kulde. 3. trykke, bebyrde, plage. At b. Undersaatterne med Skatter. Bønderne ere besværede med Hoveri. "Ei den Tanke dem besværer, at Andens Lykke større er." Rein. = besvære sig, v. rec. klage over, anke paa. At b. sig over een, over noget. — Besværing, en. pl. - er. 1. d. s. s. Besvær. 2. Gierningen at besvære. 3. Tynge, Byrde, som hviler p. Jord, Eiendom, m. m. 4. Klage, Klagemaal.

Besværge, v. a. besvor, besvoret. 1. bruge visse Bønner eller Formularer, i den Mening at fordrive Aander ell. at mane dem frem. (Moth.) Forhen brugte man at b. den urene Aand ved Daaben. (T. beschwören.) 2. bede og formane høiligen. Hun besvor ham ved den evige Gud, ved alt det, som er helligt. (Ordet udtales sædvanl. besvære, og er saaledes optaget i V. S. O.) 3. Bemærkelsen: at sammensværge sig, er forældet. (D. Bibel. P. Claussen.) — Besværgelse, en. pl. - r. B. i Daaben. (Exorcismus.) Besværger, en. den, som foretager Besværgelser.

Besye, v. a. 1. forsyne uden paa, eller rundt om, med Syening.

Besynderlig, adj. og adv. 1. afsondret, særskilt. (nu den mindst brugel. Bemærk.) 2. som kun udgiør, hører til en Deel eller Dele af en Ting (particl) modsat: almindelig. (Guldb. Treschow.) 3. ikke almindelig, særdeles. At have en b. Høiagtelse for een. "Med en Faders besynderlige Beskyttelse bevarede Gud det giennem alle Farer." Bagg. "Maanen har dog aldrig været Gienstanden for min besynderlige Tilbedelse." Bagg. . 4. usædvanlig, egen, sær. en b. Lykke, Ulykke. Han er et b. Menneske, har besynderlige Meninger. — adv. besynderlig ell. besynderligen, bruges og for: især, fornemmeligen. = Besynderlighed, en. pl.-er. 1. Egenhed, besynderlig Omstændighed, Særhed. 2. i Besynderlighed, adv. a) hver for sig, i Særdeleshed. (modsat: i Almindelighed.) b) fornemmelig, især.

Besynge, v. a. besang, besiunget. (S. synge.) ophøie, berømme, giøre navnkundig i Sang ell. Digt. "Man opfandt den heldige Konst, ved Viser at besynge vigtige Tilfælde." Guldberg.

Besætte, v. a. besatte, besat. 1. sætte fuld med. b. en Plads med Træer, et Bord med Retter. Hans Legeme er besat med røde Pletter. 2. optage, udfylde. Pladsen er besat. Han har alle sine Timer besatte med Underviisninger. 3. sætte paa eller omkring Kanterne. b. en Kiortel med Pelsværk. 4. udnævne til et ledigt Embede. Denne Post vil snart blive besat. 5. befolke, bemande. b. et Land m. Indbyggere, et Skib med Matroser, en Fæstning med Soldater. (ogsaa om Dyr. b. en Dam med Karper.) 5. forsikkre sig ved Mandskab, Vagt, Besætning af Krigsfolk. At b. Porten, b. en Vei, b. et Huus med Vagt. Fienden havde besat Skoven med Jægere. 7. besat, legemlig

eller aandelig behersket af en ond Aand. — Besætning, en. pl. -er. 1. Gierningen at besætte, i Ordets forskiellige Bemærkelser; Besættelse. 2. det eller de (Folk) hvormed noget besættes; særd. Krigsfolk, hvormed en Fæstning, eller Søfolk, hvormed et Skib besættes. (Garnison; Mandskab.) At forstærke Besætningen. Skibet har fuld, halv B. 3. Samlingen af det Qvæg og Redskab, som behøves til en Gaards Avlsdrift. Han kiøbte Gaarden med, uden Besætning.

Besøg, et. pl. d. s. Gierningen at besøge een. At aflægge, modtage B. At faae Besøg af een.

Besøge, v. a. 2. gaae hen til een i hans Bolig, for at see ham og tale med ham. At b. sine Venner, b. en Syg. 2. Indfinde sig hos en Person eller paa et Sted i en vis Hensigt. Lægen besøger sine Syge. En Biskop bør besøge Kirker og Skoler. At b. Guds Huus, b. Professorernes Forelæsninger. — Besøgelse, en. Gierningen at besøge, Besøg. (som nu er mere brugel.) Mariæ Besøgelse. (Vor Frue Biergegang. d. 2 Jul.) — Besøger, en. pl. -e.

Besøle, v. a. 1. ilde tilsfye, tilsøle (som mere bruges.)

Besørge, v. a. 1. bære Omsorg for. Lægen besørger sine Syge. Han besørger Oeconomien ved Stiftelsen. 2. sørge for at noget skeer, udrettes, eller at een faaer noget. At b. noget giort, b. et Brev til een, til et Sted. "De skulde besørge de ledige Bispedømmers Besættelse." Schytte. Jeg har lovet at besørge ham en saadan Maskine. — Besørgelse, en.

Betage, v. a. betog, betaget. 1. fratage. At b. een sin Frihed. Dette betog mig alt Haab. 2. borttage. At betage ubehagelig Smag. "Saadanne Begreber maatte nødvendigen betage dem Dødens Frygt." Basth. 3. optage, indtage. Alle Pladser ere betagne. At betages af Skræk, Frygt, Smerte, Sygdom, Søvn. "En stor Forfærdelse betog dem alle." Luc. 5. 4. betagen, adj. v. overvældet af Sygdom (af Forretninger.) Han blev pludselig ganske betagen. — betagen i Siden, lam, apoplectisk. — "Kongen, betagen med det større Riges Omsorg." P. Vogelius.

Betakke, v. a. S. takke. (At b. sig, undslaae sig for paa en høflig Maade. dagl. T. Baggesen.)

Betale, v. a. 2. erlægge, udtælle. At b. Penge paa Amtstuen. 2. erlægge hvad man er skyldig; give Værd, eller Vederlag i Penge for kiøbte eller fortærede Ting. At b. sin Gield. At b. med Arbeide, med Varer, m. rede Penge. b. Renter, Skatter, Landgield, Bøder. Maden er betalt. Han kan ikke b. (er uvederhæftig.) Han har ophørt at b. (har falleret.) 3. lønne, vederlægge, giengielde, erstatte. "Man betaler et Arbeide; man lønner den Arbeidende." Sporon. At faae sit Arbeide, sin Umag betalt. At b. Skaden. b. Ondt med Godt. = betalelig, adj. som kan betales, vederlægges. En b. Skade. — Betaler, en. pl. -e. En god, nøiagtig B. Slette Betalere. — Betaling, en. pl. -er. 1. Gierningen at betale, Udtælling. 2. Erlæggelse af det, man skylder. Kiøbmanden kræver, vil have sin B. 3. Vederlag, Erstatning i Penge. "Hvor man lønner Arbeideren, der udregnes ikke Arbeidets Betaling." Sporon. Deraf: Betalingsdag, en. D. da Betaling skal skee, Betalingsmiddel, Betalingstid, o. fl.

Betee, v. a. 1. bevise i Gierning; fremvise, lade see. — betee sig, v. rec. 1. fremstille sig. 2. opføre sig. (D. Lov.) Jfr. tee (og er, ligesom dette, næsten forældet.)

Betegne, v. a. 1. udmærke, giøre kiendelig ved Tegn, Ord, Billeder. At b. noget for een. Jeg betegnede ham det saa godt jeg kunde. b. een m. Korsets Tegn. 2. bemærke, betyde. — Betegnelse, Betegning, en. — Betegningsmaade, en. Maade at betegne noget paa.

Betids, adv. i Tide, i rette Tid, betimeligen. Han kom b. nok, saa betids, at han endnu kunde følge med.

Betiene, v. a. 2. være til Tieneste, gaae til Haande med sin Tieneste. (kun i enkelte Tilfælde.) Denne Jordemoder har betient Konen. Præsten betiener den Syge (med Sacramentet.) b. Retten, beklæde Dommersædet. (D. Lov.) 2. betiene sig (af) v. rec. bruge, benytte sig af. — Betiening, en. pl.-er. 1. Gierningen at betiene, Opvartning. 2. Bestilling, Embede. At forestaae, søge, faae en Betiening.

Betient, en. pl.-e. 1. Opvarter, Tiener. (T. Bedienter.) 2. Embedsmand, Bestillingsmand. En kongelig Betient. Hofbetient, Toldbetient, Portbetient.

Betimelig, adj. som skeer, kommer, foregaaer betids, i rette Tid. b. Hielp. I b. Tid, betids. "Den første er den naturlige, men betimelige Søvn; den anden, den naturlige, men utidige." Rahbek.

Betinge, v. a. 1. afgiøre, slutte ved at tinge; giøre Aftale om noget, der skal betales. b. et Kiøb, en Fragt. 2. fæste i sin Tieneste, til sin Brug. At b. Arbeidsfolk, Værelser, Vogne. (V.S.O.) 3. forudsætte visse Vilkaar, og indskrænke ved saadan Forudsætning. Han betingede forud, at der ikke skulde dandses. Et betinget Bifald. En betinget Roes. 4. forbeholde ved Slutningen af et Kiøb eller Fordrag. Han b. sig fri Bolig for sin og sin Kones Livstid. — Betingelse, en. pl. -r. Gierningen at betinge (2.) et betinget Vilkaar. At overgive sig paa gode, slette Be-

tingelser. Jeg gjør det med (paa) den B. "Den eneste Betingelse, under hvilken Ophold i Staten kan indrømmes ham." A. Ørsted.

Betitle, v. a. 1. betegne med Titel ell. Overskrift. 2. begave med en Titel. betitlede Personer.

Betle, v. a. 1. [T. betteln. J. betla.] tigge, trygle, bede om Almisse; faae som Almisse. At b. sammen, b. sig Føden til. (Et overflødigt, i Talesproget og hos Almuen næsten ganske fremmedt Ord. J Sir. 40. 31 har Bib. af 1550 trygle og Tryggleri for betle.) = betlefærdig, adj. tiggefærdig. — Betlen, en. Tiggen, Tryglen. Betler, en. Tigger, Stodder. — Betleri, en. Tiggeri. — Betlermunk, en. Tiggermunk. — Betlerstav, en. Tiggerstav. At komme til Betlerstaven, blive reent forarmet.

Betragte, v. a. 1. see paa, tage i Diesyn, besee, beskue. 2. undersøge, overveie, grandske. 3. agte, agte paa, see hen til. "Folk see det, og betragte det ikke." Viisd. IV. 15. (nyere Overs.) Naar man betragter hans Alder og lange Tieneste. = Betragter, en. den, som betragter, beskuer noget. "Naturens Betragter." Bagg. Betragtning, en. pl. -er. 1. Beskuelse. Naturens B. 2. Eftertænkning, Grandskning. Alvorlige, gudelige Betragtninger. 3. Agt, Henseende. J B. af hans Fortienester. At tage i B., ɔ: agte paa, veie, see hen til. At komme i B., blive anseet for noget. — Deraf: Betragtningsmaade, en. (T. Rothe.)

Betroe, v. a. 1. give i eens Vold, med Tillid til hans Tro eller Ærlighed. At b. sin Velfærd i eens Hænder, b. een noget. "For hvis Skyld jeg mig har betroet Hav og Sø." Holberg. — "Omfavn din Fryd, betro dig til din Glæde." Evald. — At være betroet til noget. — betroet Gods, haandfaaet Gods, som er givet een i Giemme. (D. Lov. 5. 8.) 2. laane, give paa Borg. At betroe een Vare, Penge. 3. give i Fortrolighed tilkiende. At b. een Hemmeligheder. 4. At betroe sig til een, sætte sin Lid til, hengive sig til een i vigtige Sager. 5. betroet, anseet for Ærlighed, som har Credit ell. Anseelse, Indflydelse. At giøre sig betroet. En af Kongens mest betroede Mænd. — Betroelse, en. (V. S. O.)

Betrygge, v. a. 1. sætte i Sikkerhed, giøre tryg. At b. een for Fare, Tab. "For Sol og for Storme hver Vraa at betrygge." Pram. — Betryggelse, en. Gierningen at betrygge; Sikkerhed.

Betryk, en. ud. pl. Forlegenhed, Nød, Klemme. At være i Betryk for noget. At sætte een i Betryk. "De bragte ofte deres Herrer i største Betryk." Guldberg.

Betræde, v. a. betraadte, betraadt. 1. sætte Foden paa, træde paa. Fienden havde endnu ikke betraadt vore Grændser. At b. Prædikestolen (prædike.) 2. træffe, komme over. "Hvor vi betræde dem." Hvitfeldt. (Især i Lovspr.) b. Gierningsmanden, Forbryderen (træffe, gribe ham i Gierningen. D. Lov.) At lade sig b. i en Misgierning. — Betrædelse, en.

Betræffe, v. a. (S. træffe.) vedkomme, angaae. (tydsk.)

Betræk, et. pl. d. s. det, som tiener til at betrække med. (mest om Væggebetræk, eller Tapeter.) — Deraf: Betræklærred, et. som bruges til at betrække Vægge. Betrækpapir, et. Betrækvæver, en. pl. -e. o. fl.

Betrække, v. a. betrak, betrukket. beklæde heel over, overtrække. At b. en Stue, en Stol m. Fløiel. Himmelen er betrukken (bedækket) med Skyer. — Betrækning, en.

Betrængt, adj. v. bestedt i Trang ell. Nød. At hielpe den Betrængte. "Det betrængte Fædreland." Jacobi.

Betuttet, adj. forlegen, raadvild over en pludselig indtruffen Omstændighed. (Moth.) Deraf: Betuttelse, en. (dagl. Tale.)

Betvinge, v. a. betvang, betvunget. 1. holde i Tvang ell. Ave, indskrænke. "Betving ikke en Flods Løb." Sir. IV. At b. sine Lidenskaber. "Barnets Arm betvinger Løven." P. H. Frimann. 2. undertvinge. b. et Land. — Betvinger, en. pl. -e. "Havets mægtige Betvinger." Evald.

Betvivle, v. a. 1. tvivle om, tvivle paa. (sielden.) "Denne Lære er betvivlet af andre." T. Rothe. Naturbetragtn. I. 82.

Betyde, v. a. og neutr. 1. betegne, bemærke. "At dette betyder eder meget andet, end det betegner den ugudelige Verden." P. Tidemand. 1564. Hvad betyder denne Figur? Jeg veed ikke hvad Ordet betyder paa dansk. 2. giøre noget ved Ord eller Tegn forstaaeligt for Andre; give at forstaae, tilkiendegive. At betyde een sine Pligter. Jeg betydede ham, at han giorde bedst i at gaae. "Adskilligt — betydede de følgende Slægter, at Ceres havde eengang levet." Guldb. 3. neutr. være af Betydenhed. Han betyder meget, har meget at b. hos Greven (har megen Indflydelse.) Det betyder noget, at underholde saa stor en Familie. Han er en meget betydende Mand i Ministeriet. Det har intet at b. ɔ: er ikke farligt, vil ingen Følger have. = betydelig, adj. 1. som har noget at betyde, vigtig, betydende. 2. ikke liden eller ringe, anseelig. Af b. Størrelse, Omfang, Værdi. Betydelighed, en. — Betydelse, Betyden, en. Gierningen at betyde (2.) — Betydenhed, en. den Egenskab, at være betydende, vigtig. En Mand, en Ting, en Sag af B. — Betydning,

en. pl. -er. 1. det, som betydes, tilkiendegives ved Tegn; Betegning. "Alt var endog for dem uvist, indtil en vedtagen Brug bestemte Betydningen." Guldberg. "Hvis han misforstod det sandselige Billedes Betydning." Birkner. 2. Bemærkelse. Ordet kan tages i to Betydninger. En oprindelig, egentlig, afledet B. 3. Vigtighed, Betydenhed. At lægge B. i noget. — betydningsfuld, adj. som har meget at betyde; hvori der ligger dyb Mening eller Betydning.

Betynge, v. a. 1. giøre tung, forøge i Vægt. figurl. betynget af Alderdom. 2. paalægge Tyngder, Byrder. "Betynges Bielkerne med alt for svær en Vægt." Kraft. "Naar ubudne Søvn betynger hans Øie." Rein. — figurl. At b. et Land m. Skatter, Paalæg. "Det, som mest havde betynget een i Livet." Baggesen. — Betyngelse, en. pl. -r.

Betænde, v. a. 2. forvolde Betændelse i Legemet (inflammere.) Hans Lever var betændt. Ved Forkølelse kan Halsen let betændes. — Betændelse, en. en sygelig Tilstand i en enkelt Legemsdeel, som giver sig tilkiende ved Rødhed, Smerte og Hævelse i denne. Inflammatio. — Betændelsesfeber en. Feber, der ledsager en heftig B.

Betænke, v. a. 2. eftertænke, tænke alvorligen paa. At b. sit Livs Velfærd. At b. sin høie Alder. Dette Giftermaal har længe været betænkt (besluttet.) (At være betænkt paa ɔ: efter foregaaende Overlæg belavet paa.) 2. tænke paa, erindre med en Gave eller Belønning. At b. de Fattige ved et Gilde. At b. een med noget. 3. At b. sig, v. rec. a) overlægge, overveie ved sig selv. "Den, der betænker sig og staaer i Tvivl, han er næst ved den, som siger slet nei." B. Thott. "Skal vi i saadan Sag os her b. længe?" Holberg. b) eftertænke, tage i Betænkning; holde for betænkelig. At b. sig paa noget. (eftertænke, om man vil giøre det, eller ikke.) Jeg betænker mig ikke paa at laane ham Pengene (er ikke bange for.) c) forandre sine Tanker, sit Forsæt. Nu har han betænkt sig, og vil ikke reise med. = betænkelig, adj. 1. som giver een noget at betænke. En meget b. Sag. Et betænkeligt (vanskeligt, voveligt) Skridt. Det seer betænkeligt ud. 2. som giør sig Betænkning over noget. Han blev gandske b. ved at erfare dette. — Betænkelighed, en. 1. Beskaffenheden at være betænkelig; Vanskelighed, som medfører Betænkning. 2. Uvished, Tvivlsmaade. At yttre Betænkeligheder. — Betænkende, et. det, man tænker og dømmer om en Sag, indbefattet i en Erklæring. (Moth.) — Betænkning, en. 1. Gierningen at betænke sig (a.) Overveielse. Jeg tør giøre det uden al B. At tage i B. (giøre sig B. over noget.) 2. d. s. s. Betænkende. At give sin Betænkning om, over noget. 3. d. s. s. Betænkelighed. Jeg staaer i Betænkning, om jeg skal antage Tilbudet. At giøre sig B. over noget. — betænksom, adj. 1. som betænker sig vel, bruger Agtsomhed og Overlæg inden han handler. (jvf. eftertænksom.) At gaae betænksomt til Værks. 2. vel betænkt, overlagt. betænksomme Ord. — Betænksomhed, en. ud. pl. "Betænksomhed giør, at en vis Sag lykkes; Eftertænksomhed, at den lykkes ved de bedste Midler." Sporon.

Beundre, v. a. 1. føle og yttre Forundring ved Synet af eller Tanken paa noget stort, fortrinligt ell. ophøiet. At b. Guds Viisdom, Naturens Skiønhed. — Vi beundre det, hvis Ypperlighed, hvis udmærkede Egenskab giør et stærkt Indtryk paa Siælen; vi forundres over det uventede, det sieldne, ualmindelige, besynderlige. — Beundrer, en. pl. -e. den, som beundrer en vis Gienstand. Hun har mange Beundrere. — Beundring, en. ud. pl. Deraf: beundringsværdig, adj. som fortiener at beundres.

Bevaagen, adj. pl. bevaagne. tilbøielig til at ynde, til at ville een vel; gunstig. (Moth.) Bevaagenhed, en. bevaagent Sindelag.

Bevandret, adj. v. egentlig: bereist; men br. mest figurlig for: øvet, forfaren, belæst. Han er vel b. i de græske Classikere. Den Forretning er jeg vel b. i.

Bevant, adj. v. 1. i Vane med, øvet, beløben. At være b. med noget. 2. ved Vane og idelig Brug fortrolig. "Ved idelige Gientagelser kunne Tingene blive os saa bevante." Sneedorf.

Bevar, et. ud. pl. Giemme, Forvaring. At være i Bevar. (V. S. O.)

Bevare, v. a. 1. holde v. Magt, giemme, forvare. At b. noget i et Skriin. b. Frugt Vinteren over. b. i Hukommelsen. 2. vogte, beskytte. Gud bevare dig, os! 3. vogte, befrie for at begaae eller lide Ondt. "Bevar din Tunge fra at tale Svig." Gud b. os for alt Ondt, fra at falde i Fristelse. 4. bevare sig med, befatte sig med, have at giøre med. "Bevar dig ikke med det, der ei kommer dig ved." Moth. (forældet.) — Bevaring, en. 1. Gierningen at bevare. Have, tage noget i B. 2. det, at bevares, Giemme, Bevar. — Bevaringsmiddel, et. som har den Kraft at bevare, virker til Bevaring.

Bevende, v. n. 2. beroe. (dagl. T.) bevendt, br. (altid med Benegtelse) for at udtrykke Tilstand, Forfatning. Det er kun slet bevendt med hans Sager, Helbred. Det er intet b. at — (det nytter intet.)

Bever, en. S. Bæver.

Beverte, v. a. 1. forsyne (en Giæst) m. Spise og Drikke. — **Bevertning**, en. pl.-er. — **Bevertningssted**, et. Huus, offentligt Sted, hvor Giester bevertes.

Bevidne, v. a. 1. stadfæste ved sit Vidnesbyrd. b. noget ved Ed for Retten. b. under sin Haand og Segl (ved Forsikring, som gielder for Ed.) 2. vidne om, bære Vidne om, bevise. (O. Guldberg.) 3. erklære, forsikkre om. At bevidne een sin Høiagtelse. — **Bevidnelse**, en. pl.-r.

Bevidst, adj. v. bekiendt, vitterlig, vidende. At være sig noget b. (vide noget med, om sig selv.) Siælen er sig b. (har Bevidsthed.) At være sig selv b. (ved sin Samling.) = **Bevidsthed**, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed, at være sig sin Tilværelse bevidst, at være vidende om den og om sig selv. 2. i enkelte Tilfælde: den Virksomhed i Tænkningen, at være sig noget, en vis Ting bevidst. (s. Selvbevidsthed.) Det var Bevidstheden om hans Uskyldighed, der opholdt hans Mod. "Eller det er en god Bevidsthed, som giør ham stærk til at opløfte sig over ugrundede Domme." Mynster. — **bevidstløs**, adj. som er uden Bevidsthed (egentlig: bevidsthedsløs.) Deraf: **Bevidstløshed**, en. (jvf. ubevidst.)

Beviis, et. pl. **Beviser**. 1. det, hvormed noget bevises. Et mathematisk, philosophisk B. At føre, fremlægge B. paa sin Uskyldighed. B. (skriftligt B.) for betalt Gield, Renter m. m., Falske Beviser. 2. Prøve, Kiendemærke. At aflægge B. p. Mod, Klogskab, Tapperhed. = **Beviisbyrde**, en. i Lovsproget: Pligt, som paaligger een, at bevise noget i Rettergang. onus probandi. (Ørsted. Jur. Arch. IV. S. 100) — **Beviisførelse**, en. Gierningen, at føre B. i videnskabeligt Foredrag eller for Retten (Grundtvig.) — **Beviisgrund**, en. Grunden, hvorpaa et videnskabeligt Beviis støtter sig. (Riisbrigh.) — **Beviismaade**, en. En vis Maade, at bevise noget paa. (s. bevise, 2.) = **beviislig**, adj. som kan bevises. **beviisligen**, adv. med Beviis, efter Beviis. **beviisliggiøre**, v. a. 3. skaffe Beviis for. (i Lovsproget.) **Beviislighed**, en. 1. den Beskaffenhed, at være beviislig. 2. Beviisligheder, lovlige Beviser.

Bevilge, v. a. 1. forunde; tillade; samtykke. (især om det, som tilstaaes af Regiering eller Øvrighed.) — **Bevilgning**, en. pl.-er. (skrives ofte: Bevilling.) 1. Samtykke, Bifald. (D. Lov. sielden.) 2. en af Regieringen ell. Øvrigheden forundt Rettighed eller Tilladelse. At faae Bevilling paa noget.

Bevinde, v. a. bevandt, bevundet. vinde heelt om, omvinde.

Bevinge, v. a. 1. forsyne med Vinger. "Hver Fugl, saa let bevinget." Øhlenschläger. "Hans Blik var som bevinget Piil." Rein. — figurl. give en stor Hastighed. Længsel bevingede hans Skridt.

Bevirke, v. a. 1. udvirke, frembringe.

Bevise, v. a. 2. vise i Gierningen, betee. "Beviser Dyd i eders Tro, og i Dyd Kundskab." I. Pet. 1. At b. een stor Ære, Velgierninger, Naade. Han har beviist mig meget godt. "Den Velgierning, som bevises enhver, den er ingen tækkelig." B. Thott. 2. lægge en Tings Sandhed eller Falskhed, Rigtighed eller Urigtighed for Dagen ved Grunde, Vidner ꝛc. At b. en Sætning, b. sin Ret. (s. overbevise.) — **Beviisning**, en. 1. (af: bevise, 1.) Æres, Naades B. (skrives oftest i eet Ord. 2. (af: bevise, 2.) d. s. s. Beviis. (sielden.) "Stadfæstende sin Herlighed m. de klareste Beviisninger." Mynster.

Bevogte, v. a. 1. holde Vagt over, have i Varetægt. Han maa nøie bevogtes. 2. beskierme, beskytte. Krydsere b. Kysterne. At b. Grændserne. = **Bevogtelse**, **Bevogtning**, en. Han er under streng Bevogtning.

Bevoxe, v. a. 1. begroe. (sielden uden i part. pass)

Bevæbne, v. a. 1. forsyne, udruste m. Vaaben, væbne. bevæbnede Skibe. At b. sig til Strid. — figurl. at b. sig mod Kulden med Pelsværk. = **Bevæbning**, en. 1. Gierningen at bevæbne. 2. Rustning. En Rytter i fuld Bevæbning.

Bevæge, v. a. 1. bringe noget til at forandre Sted; flytte, røre, sætte i Bevægelse. At b. Hænder og Fødder. At bevæges af Vinden. — b. sig, røre sig, være i Bevægelse. Huset bevægede sig i Stormen. At spadsere for at b. sig. 2. figurl. a) tilskynde, formaae. Man veed ikke hvad der bevægede ham til denne Handling. Han lod sig ikke b., var ikke at b. (neml. til at forandre sit Forsæt.) b) røre, vække Sindslidelse. Bevæges til Vrede, Medlidenhed. Et bevæget Hierte, Sind. "Han bevæges ikke paa samme Maade v. Bifald og ved Mishag." Mynster. = **bevægelig**, adj. 1. som lader sig bevæge; rørlig. Et bevægeligt (foranderligt) Sind. 2. rørende. en b. Tale. — **Bevægelighed**, en. den Beskaffenhed, at være b. B. i Sindet (Ustadighed.) — **Bevægelse**, en. 1. ud. pl. Gierningen at skifte Sted, at røre sig; Rørelse. At giøre sig B. være i B. sætte noget i B. 2. pl.-r. en vis Maade i Bevægelse, forandret Legemsstilling. Ridning er en af de gavnligste Bevægelser. At giøre Bevægelser med Armene. 3. indvortes Uro, Giæring, Rørelse. Hans Sind var i en heftig B. Hans Tale satte Alles Sind i B. Ingen kunde høre ham uden B. — **Bevæggrund**, en. pl.-e. til-

skyndende Grund, Drivefieder til vilkaarlig Virksomhed, f. et Foretagende, en Handling, (O. Guldberg.) "Lovens B. (Diemed) og tilsigtede Nytte." Engelst. At ledes af egennyttige Bevæggrunde. "En Attraa, som vækker vilkaarlig Virksomhed, kaldes Bevæggrund, Motiv." Howitz. "Den sidste Bevæggrund bestemmer os enten til det Gode, eller til det Onde." Basth.

Beængste, v. a. 1. volde Angest, sætte i Ængstelse. (mest i partic.) Et beængstet Sind. (Sneedorf.) "Som en beængstet Qvindes Hierte." Jer. 48. "Halv glad og halv beængstet smiler." Rein.

Beære, v. a. 1. vise een Ære, hædre. b. een med sin Yndest, Nærværelse.

Bi, en Partikel, som ganske sielden bruges adskilt (at staae bi; at lægge bi med et Stiv) men oftest i Sammensætning; hvor den a) deels udtrykker: Nærhed ved, Nærmelse til et Object, Hielp, Understøttelse [det t. bey] f. Ex. bibringe, bidrage, Bisidder, Bistand; o. fl. [som nedenfor anføres.] b) deels (med Substantiver) betegner, at Tingen i sin Art er af mindre Vigtighed og Betydenhed, eller betragtes som et Anhang, Tillæg til Hovedtingen, til en anden Ting af samme eller lignende Art, som den staaer i et vist Forhold til [det t. neben.] Saadanne Ord ere især: **Biaarsag**, (modsat: Hovedaarsag) **Biarbeide** (modsat: Hovedarbeide, o. s. fr.) **Bibegreb**, **Bibygning** (som tilføies en Hovedbygning) **Bidør**, **Bigierning**, **Bihensigt**, **Bihierne** (den mindre Hierne, Cerebellum) **Bihiul** (som medtages p. Reisevogne, for at kunne bruges i Nødsfald) **Biland** (modsat Hovedland) **Binavn** (som een har, foruden sit rette Navn) **Binyre** (en af de Kiertler, som ligge oven over Nyrerne. Renes succenturiati) **Biord** (modsat Hovedord) **Bipost** (som afgaaer fra Hoved-Postcontorer til mindre Stæder) **Biret** (mindre Ret ved et Maaltid) **Bisag**, **Bitime** (en Mellemtime, man kan anvende paa Biarbeider) **Biting** (Ting af mindre Vigtighed) **Bivei** (som løber af fra en Hoved-Landevei) **Bivogn** (som følger den agende Post.) m. fl.

Bi, en. pl. -er. et bekiendt og almindeligt Insect, som virker Honning. (Apis mellifica.) Tamme, vilde Bier (Skovbier.) At lægge Bier til. = **Biaar**, et. Aaret med Hensyn til Biavlen. Et godt, slet Biaar. (Fleischer.) **Bianlæg**, et Indretninger til Biavl i det Store. (Fleischer.) **Biavl**, en. Biers Formering v. Konst og Omsorg, for at drage Fordeel af Vox og Honning. Den vilde Biavl, Skovbiers Opelskning. — **Bidronning**, en. kaldes Hunnen (Viseren) i en Bikube. **Bieier**, en. Eieren af et Bianlæg ell. af endeel Bistader. **Bielsker**, en. den, som er Elsker af at lægge Bier til, og iagttage dem. **Bigaard**, en. aflukket Plads, hvor man har Bistader. (D. Lov.) ogsaa: **Bihave**. **Bihytte**, en. Et Træskuur, indrettet til at sætte Bistader i, for at værne dem mod Kulden, m. m. et Bihuus, (Fleischer.) **Bihætte**, en. 1. et Slags Hat eller Maske, som man tager paa, for at beskytte Hoved og Ansigt mod Biernes Stik. 2. Dæksel af Langhalm, der om Vinteren sættes over Bistader. **Bikage**, en. Vorkage, saaledes som Bierne bygge den i Kuben. **Biklynge**, en. Bisværm, der har sat sig paa eet Sted i en Klynge. **Bikube**, en. Huset, som man giver tamme Bier at bygge i, sædvanlig af Kurvefletning og i rundagtig Kegleform, (s. Kube) eller af Træ. **Bimoder**, s. Bidronning. **Bisalve**, en. vellugtende Smørelse, som stryges i den tomme Bikube, for at lokke Sværmen deri; kaldes ogsaa **Bisminke**. (Fleischer.) **Biskiodsel**, en. hvad der hører til Biers Opelskning og Biavl. (E. Pontoppidan.) **Bistade**, et. Samlingen af Bier i en Kube. **Bistik**, et. Stik af Bier. **Bistok**, en. Bistade. (H. Harpestreng.) **Bisværm**, en. Samlingen af de unge Bier, der med en egen Dronning om Sommeren forlade Kuben, hvor de udklækkedes (Modersværmen.) **Bivogter**, en. den, som passer Bierne i Bigaarde eller Bihytter. **Biværk**, et. Vorkagerne med Honning, som Bierne virke. **Biyngel**, en. Biernes Yngel. (Fleischer.)

Bibel, en. 1. Samlingen af de Christnes hellige Bøger; den hellige Skrift. (ud. pl.) 2. pl. Bibler. et trykt eller skrevet Exemplar af Bibelen. = **bibelfast**, adj. som er vel belæst i Bibelen, og kan anføre mange Skriftsteder. **Bibelfortolkning**, en. lærd Forklaring over Bibelens Indhold, eller over en Deel af samme. **Bibelhistorie**, en. 1. historisk Fortælling af Bibelens vigtigste Indhold. 2. Historie om Bibelens Skiebne som Bog, om dens forskiellige Udgaver, m. m. **bibellærd**, adj. som har lærd Indsigt i det, der hører til at forstaae og fortolke Bibelen. **Bibellæsning**, en. 1. Læsning i Bibelen. 2. offentlig Oplæsning og Forklaring af Bibelstykker. (Balle.) **Bibelselskab**, et. S. hvis Diemed er at fremme Biblers Udbredelse. **Bibelsprog**, et. enkelt Sted, Udtryk, Lærdom, af Bibelen. **Bibelværk**, et. vidtløftigt Skrift til Bibelens Fortolkning. = **bibelsk**, adj. som henhører til, findes i, stemmer overeens med Bibelen.

Bibliothek, et. pl. -r. 1. Sal, Værelse, hvor et Bog-Forraad giemmes; Bogsal, Bogværelse. Jeg traf ham p. Bibliotheket. Han er inde i B. 2. Bogsamling. At eie, at forestaae et stort B. — Biblio-

thekar, en. pl. -er. den, som forestaaer, har Opsyn med et Bibliothek; Bogværge.

Bibringe, v. a. 3. [bringe.] 1. give, tilbringe, indgive, især uventet, eller paa en skiult Maade. At b. een et Stød, Gift. 2. faae een til at nemme, lære eller troe noget. b. Barnet de første Religionsbegreber. — Bibringelse, en.

Bid, et. pl d. s. 1. Greb med Tænderne, Biden. 2. Saar, bibragt ved Biden. Slangebid, Hundebid. 3. Eg paa et skarpt Redskab. 4. Mundbid, Bidsel. "Haardt Bid giør ei Hesten bedre." Ordspr.

Bid, en. Saameget af en Ting (særd. af Mad) som paa eengang kan afbides ell. puttes i Munden. En Bid Brød, Kiød. — Bidling ell. Billing, en. pl. -er. en ganske liden Bid eller Smule.

Bide, v. a. bed, bidt. [Isl. bita.] 1. bruge Tænderne til at klemme eller saare med, til at skære eller rive noget af, eller ved blot at trykke dem ned i noget. Han bed i Æblet, men bed intet af. At blive bidt af en Hund. Hunden bed efter Barnet. At b. om sig, som en Hund. At b. noget over. At b. paa noget, gnave paa med Tænderne. (Give een noget at b. paa ɔ: et Stykke Brød eller anden tør Mad.) At b. paa, eller b. paa Krogen (om Fiskene.) figurl. Dengang vilde han ikke b. paa ɔ: lade sig narre ved et Forslag e. d. At b. en Tand løs, ell. ud. (miste den ved Bid.) At b. sig fast i noget. 2. dræbe ved Biden. Katten, Hunden bider Muus. Ræven har i Nat bidt fem Gæs. 3. (neutr.) volde en stærk pirrende, stikkende, skarp, giennemtrængende Fornemmelse. Salven bider i Saaret. Sennep bider p. Tungen. Kulden, Vinden bider i Ansigtet. En bidende Kulde. 4. (neutr.) være hvas til at skære eller klippe. Kniven, Saxen, Leen, Saven bider ikke. 5. uegentl. og i dagl. Tale: bruge onde, bidske Ord, være bitter, hvas, fornærmelig i sin Tale. At b. ad Folk, b. een af eller over. — bidende (hvas, bitter) Skiemt, Satire. At b. fra sig, figurl. om den, som forsvarer sig godt i Mundkamp. — bides, v. n. pass. Hundene, Hestene bides (bide hinanden.) = Biden, en. ud. pl. Gierningen at bide. — Bideklo, en. hos Insecter: en af de paa Hovedets nederste Deel siddende Hager, hvormed Dyret griber sin Føde. (H. Strøm.) Bideredskab, et. Legemsdeel hos Dyr til at bide ell. klemme med. Insecternes Bideredskaber. Bidetand, en. Fortand. — bidhvas, adj. 1. meget hvas. 2. meget arrig. (dagl. T.) — bidsk, adj. 1. tilbøielig til at bide. mordax. En b. Hund. 2. ond, arrig, spydig i sin Tale. — Bidskhed, en. ud. pl.

Bidling, s. under Bid, en.

Bidrag, et. pl. d. s. [T. Beytrag.] Tilskud, Tilstød, Hielp, det som bidrages. At give B. til noget.

Bidrage, v. a. 3. [drage.] hielpe til, række Haand til, medvirke til. Dette Angreb bidrog meest til Seieren. At b. til noget med Raad og Daad.

Bidsel, et. pl. Bidsler. [Isl. Beitsli.] egentlig Jernet, som gives Hesten i Munden for at styre og tvinge den, Mile, Mundstykke; men bruges ofte om alt det, som hører til Hestens Bidsel. At lægge B. paa en Hest. — Bidselstang, en. pl. -stænger. en af Sidestængerne p. et Stangbidsel. bidselvant, adj. vant til at bære Bidsel. = Bidsle, v. a. 1. lægge Bidsel og Tømme paa. At b. en Hest. (Moth.)

Bidsk, adj. s. under bide.

Bie, v. n. og a. 1. (har.) [Isl. bida.] 1. tøve, opholde sig nogen Tid. Vi have intet at b. efter. At b. nogle Dage over (opholde sig over den bestemte Tid.) 2. vente. At b. paa noget (som forhales, som ikke er færdigt.) Vi maatte b. en heel Time paa Maden. — At b. efter een eller noget (som skal komme.) At bie efter Hjelp. "Denne er den Dag, som vi biede efter." Jer. Begr. 2, 16. — Talemaaden: at bie een, b. noget (D. Lov.) er nu forældet. 3. tøve med, dvæle. At b. med noget t. det Yderste. Han biede en heel Maaned, før han meldte sig. 4. beroe, henstaae. Det kan b. til en anden Gang. — Bien, en. det, at bie, Tøven, Venten, Dvælen.

Bielke, en. s. Biælke.

Bierg, et. pl. -e. [Isl. Biarg.] en betydelig Forhøining p. Jordklodens Overflade; særdeles en saadan Forhøining, som bestaaer af Steen. (S. Field og Klippe.) Bierge, Bakker og Høie. Kridbierge, Granitbierge. [I endeel Sammensætninger (f. Ex. Biergfolk, Biergmand, Biergmester) har Bierg Hensyn til Biergværk og staaer i St. for dette. Man har i disse Ord tildeels optaget den tydske Form: Berg; ja endog indført tydske Ord reent uforandrede, som Bergmand, Berghauptmand, hvilke her forbigaaes.] = Biergaas, en. langstrakt Bierghøide; en lang og jævn Biergstrækning. biergagtig, adj. som ligner et Bierg. (V. S. O.) Biergarbeide, et. Arbeide ved Biergværker eller Grubedrift. Biergart, en. pl. -er. Steenart, som findes i Bierge, udgiør Bierge. Biergbeg, et. fast Biergolie. Biergblanding, en. B. af forskiellige Biergarter. Biergbo, en. den, som boer paa et Bierg eller i en Biergegn. Biergbor, et. Redskab til at bore i Bierg og Steen, som man vil sprænge ved Krud. Biergbrink, en. brat Afsætning paa et B. "Mine usikkre Skridt p. Kanten af Biergbrinken." Bagg. Biergbrug, et. Bierkværksdrift, Grubedrift.

Biergchrystal, en. En giennemsigtig, regelmæssig dannet (chrystalliseret) Steenart af Kisel=Slægten. **Biergdal**, en. D. imellem Bierge ell. Biergkiæder. (T. Rothe.) **Biergegn**, en. Egn, hvor der er Bierge, biergig Egn. **biergfast**, adj. fast som et Bierg, særdeles fast. **Biergflade**, en. jævn Plads, flad Strækning oven paa et Bierg. (s. Biergslette.) **Biergflod**, en. F. som strømmer ned fra et Bierg. "Thi som den tøede B. bruser om Vaaren fra et nordisk Field." Evald. **Biergfolk**, n. s. pl. 1. Arbeidere ved et Biergværk. 2. opdigtede Væsener, som Overtro tillægger Ophold i Biergene. **Biergfos**, en. Vandfald fra et Bierg, i en Biergegn. "Biergfossens Skum skal atter Klippen tvætte." Ohlenschl. **biergfuld**, adj. som har mange Bierge. **Biergfæstning**, en. F. anlagt paa et Bierg. **Bierggang**, en. Gang eller Strøg af Ertserne i Biergenes Indre. Moth. (Gang, Kløft.) **Bierggrund**, en. Jordbund, som bestaaer af Fieldsteen, Klippegrund. **bierghøi**, adj. høi som et Bierg, meget høi. (Pram.) **Bierghør**, en. et Navn, som gives Amianten, hvoraf et Slags uforbrændeligt Linned og Papir kan forfærdiges. **Biergild**, en. Ild, som bryder frem af et Bierg. (Ohlenschl.) **Biergkiæde**, en. Biergrad, Biergstrækning. **Biergklint**, en. steil, fremspringende Deel af et Bierg, især ved Havet. (Pram.) **Biergkløft**, en. dyb Revne ell. Kløft imellem Klipper. **biergkyndig**, adj. kyndig i det, som hører til Biergvæsen og Grubedrift. **Bierglag**, et. Lag eller Strøg af forskiellige Steenarter i Biergene. **Biergland**, et. biergigt, biergfuldt Land. **Bierglid**, Bierglide, en. Kant, Side af et Bierg; Biergside. (Arrebo.) **Biergluft**, en. Luft, Clima p. Biergene, i Biergene. **Biergmand**, en. Arbeider eller Betient ved et Biergværk. **Biergmester**, en. Betient, som har Opsyn over et eller flere Biergværker. **Biergmø**, en. poet. en Pige af Jetteslægt. (Ohlenschl. Nord. Guder.) **Biergolie**, en. flydende Jordharpix, der bl. a. vælder ud af Biergkløfter, og ansees for mineralsk; Jordolie, Steenolie. (Bitumen petroleum.) **Biergordning**, en. Forordning angaaende Biergværkers Drift og Biergvæsenet. **Biergplante**, en. P. som kun ell. især voxer p. Bierge. **Biergrad**, en. sammenhængende Række af Bierge. **Biergret**, en. R. som dømmer i Biergværkssager. **Biergryg**, en. det øverste af en Biergaas ell. Biergstrækning. **Biergskov**, en. Skov, der ligger paa et Bierg, i en Biergegn. (Baggesen.) **Biergskred**, et. Nedstyrtning af store Biergstykker, som de ved Sneevandet svulmende Klippebække løsne og rive m. sig. **Biergskrænt**, en. brat Skraaning p. Siden af et Bierg. **Biergslette**, en. En stor jævn Landstrækning, som udgiør det øverste af en Bierggn, som ligger betydeligt ophøiet over Havfladen. Den mexicanske Biergslette. (Fr. plateau.) **Biergslot**, et. Slot, bygget paa et Bierg. **Biergsnee**, en. S. som falder paa Biergene, og som altid bedækker de høieste Fieldes Toppe. **Biergspids**, en fremragende spids Top af et Bierg. "Knap Solens Glands Biergspidserne forgylder." Rein. **Biergstad**, en. Stad, bygget paa et Bierg. **Biergsteen**, en. Steen af et Bierg, Biergart. **Biergstrækning**, en. En betydelig lang, uafbrudt Strækning af Bierge. **Biergstrøm**, en. d. s. s. Biergflod. **Biergstyrtning**, en. En meget brat, steil Side af et Bierg, ell. et sadant Sted paa en Biergvei. (Pram.) **Biergsvovel**, et. S. som findes gedigent i Biergene. **Biergsø**, en. Sø paa et Bierg, ell. imellem Bierge. (T. Rothe.) **Biergtinde**, en. d. s. s. Biergspids. **Biergtop**, en. det øverste af et Bierg. **Biergtrold**, en. Trold eller Jette i et Bierg. (Evald.) **Biergtørv**, en. "Jord blandet med et harpixagtig brændbart Stof eller groot Biergbeg." Oecon. Mag. IV 309. **Biergurt**, en. Biergplante. **Biergvei**, en. Vei, anlagt paa, over eller imellem Bierge. **Biergvold**, en. En v. et Bierg opført Jord= eller Muurvold. (Baggesen.) **Biergvæg**, en. Siden af et Field, der reiser sig steilt og lige i Veiret, som en Væg; Klippevæg. **Biergværk**, et. Sted, hvor Metaller vindes af et Bierg ved Grubedrift. (Deraf: Biergværkseier, Biergværksindtægter, Biergværksoret, o fl.) **Biergvæsen**, et. Alt hvad der hører til Biergværkers Drift og Bestyrelse. **Biergvæxt**, en. Væxt, som groer paa Bierge. = **biergegierdet**, adj. v. [usædvanlig Afledning.] omringet, omgierdet af Bierge. "En biergegierdet Slette." Nord. Bru.

Bierge, v. a. 1. [Isl. biarga, byrgi] 1. bringe i Behold, bringe i Huus (n Sæd) redde (af Havsnød ell. anden Far) Man biergede endeel af Ladningen. "[illegible] gaaer det ogsaa nok saa slet, at bier[illegible] Modet og Forstanden." Bagg. 2. ska[ffe] tilveie ved Idræt ell. Arbeide; nære, ska[ffe] Ophold. "At bierge og opholde mig, m[in] Hustru og Børn." P. Tidemand. 154. "At bierge uden Fortieneste, at fortie[ne] uden Arbeide." Oluffsen. 3. Solen bier[]ges, gaaer ned (Vedel. Hvitfeldt.) 4. recipr. bierge sig, nære sig, begaae sig Man kan knap b. sig for Hede. Han bierger sig nogenlunde. = **Biergefolk**, n. s. pl. som bierge strandet Skib ell. Gods. **biergelig**, adj. Som kan bierges, reddes. **Biergeløn**, en. det, som efter Lov eller Overeenskomst betales for Biergning. — **Bierger**, en. pl. -e. den som bierger.

Biergning, en. pl. -er. Handlingen at bierge. Biergningen af strandet Gods. Skibets Biergning.

Biergig, adj. besat med Bierge, biergfuld. Et biergigt Land.

Biering, en. egentlig det samme Ord som Birgning (Indhøstning, det som indhøstes. Høbiering, Kornbiering. Næring og Biring.

Bifald, et. uden pl. Medhold, Samtykke, Billigelse. At faae, at vinde B. At give een B. i noget. "Foragt for Daarers Bifald, som for deres ugrundede Dadel." Myner. = Bifaldsdom, en. D. hvorved man bifalder noget, bifaldende Dom. (M.) Bifaldsord, et. bifaldende Udtryk, Tale "B. af Kongens Mund." Sneed. Bifaldsraab, et. R. hvorved man giver Bifald tilkiende. "B. fra forsamlede Skarer." Hertz. bifaldsrig, adj. som vinder stort Bifald. Bifaldsyttring, en. pl. -er. En lydelig Bifaldsyttring.

Bifalde, v. a. 3. [falde.] give Bifald, billie, samtykke.

Bil, en. bred Øxe, hvormed Tømmer glatugges. [J. Byla; T. Beil, Øxe.] = Biilbrev, et. 1. Pantebrev i et Skib, der taaer i Bygning; eller Forening om Laan til at bygge Skibet, imod Pant i samme. (D. Lov.) 2. Øvrighedens Vidnesbyrd om, naar og hvor et Skib er bygget, og om dets Drægtighed. — biilfærdig, adj. biilfærdigt Skib, som er færdigt fra Skibsbygmesterens Haand. — Bihammer, en. Et Slags H. hvormed man hugger i Stene, der skulle flækkes uden at sprænges. (Olufsens Landoecon.)

Bilag eller Bilæg, et. pl. d. s. noget Skriftligt, som bilægges et Hoved-Document.

Bilager, et. [Tydsk.] findes brugt om Fyrsters og fornemme Herrers Bryllup.

Bild, en. pl. -er. et Redskab af Jern i Staal til at hugge i Steen med; f. Ex. i at bilde Møllestene. Ogsaa: Bilde i Bildejern. (Moth.)

Bilde, v. a. 1. hugge Furer i en Mølleseen, eller ophugge dem paa ny. At b. a Qværn. — Bildning, en.

Bilde, v. a. 2. bruges i Dansk allene i e Talemaader: at bilde een noget ind faae een til at troe noget opdigtet) og: at bilde sig ind: 1. forestille sig. 2. giøre sig en falsk Tanke om noget. 3. giøre sig til af noget; have høie Tanker om sig selv. S. indbilde. (partic. bildende, de b. (plastiske) Konster er brugt af Nogle; men uden Bifald.) Jvf. afbilde.

Bildhugger, s. Billedhugger.

Bile, v. a. 1. hugge glat med en Biil.

Biliggerske, en. Frille, Medhustru, Bolskab. (forældet.)

Bille, en. pl. -r. Et Navn til flere Classer af haardvingede Insecter. (Aadselbiller, Guldbiller, Skioldbiller, Snudebiller, o. fl.) Hos Moth: Bilde.

Billed, Billede, et. pl. Billeder. [Isl. Billdr, Bilæti. A. S. Bilid.] 1. synlig Forestilling eller Efterligning af en Tings Skikkelse; Afbildning. Husets B. viser sig i Vandet. Et malet, udskaaret, udgravet, udhugget, støbt B. 2. Forestilling om noget, som Siælen danner sig ved Indbildringskraften. Den Tungsindige dvæler helst ved mørke Billeder. 3. Lignelse, Liighed; it. Symbol. Jeg seer Faderens B. i Sønnen. "Gud skabte Mennesket i sit Billede." I. Mose B. 1, 27. — Et B. paa Livets Forgængelighed. At bruge for mange Billeder i sin Stiil. = Billedbibel, en. Samling af historiske Billeder, tagne af Bibelen. Billedbog, en. Bog m. Billeder eller Kobbertavler; især en saadan, hvor Billederne ere Hovedsagen. Billeddyrkelse, en. Afguders, Afgudsbilleders eller Helgenbilleders Tilbedelse. (Guldberg.) Billeddyrker, en. Billedfod, en. Fod, hvorpaa en Billedstøtte er opreist. Billedhugger, en. den, som forstaaer, deels at forme Billeder i blødt Leer, deels at udhugge det i Gips afstøbte Billede i Steen. (Deraf: Billedhuggerarbeide, Billedhuggerkonst, Billedhuggerværk, o. fl.) Billedklæder, pl. poetisk Indklædning i Billeder. "Og i skiønne B. Aandeverdenen fremtræder." Ingemann. — Billedkors, et. Crucifix. (A. G. Carstens.) Billedkram, en. alleslags Billeder eller Kobberstykker, som en Billedkræmmer handler med. billedløs, adj. som er uden Billeder. (S. Staffeldt.) Billedmager, en. den, som giør eller tegner Billeder. "Maleriet duede kun lidet dertil, især under saa slette Billedmageres Hænder." Guldb. billedrig, adj. rig paa Billeder, som bruger eller indeholder mange Billeder (især 3.) En b. Stiil. (Treschow.) Billedsal, en. Sal, prydet med Malerier eller Statuer. Billedskranke, en. figurl. Grændser, som visse vedtagne Billeder sætte for Tanken og dens Udtryk. "Nedbryde Poesiens gamle Billedskranker." Bagg. Billedskrift, en. Skrift, som udtrykker Ord og Tanker ved Figurer eller Billeder, i St. for ved Bogstaver. Guldberg. (modsat: Bogstavskrift.) Billedskærer eller Billedsnider, (Schytte) en. den, som forstaaer at udskære Billeder i Træ, Elfenbeen, o. d. billedsmykket, adj. v. prydet med Billeder. (Øhlenschl.) Billedsprog, et. 1. Sprog, hvis Ord udtrykkes ved Billedskrift. "Vore Sprog ere ikke mere Billedsprog, men Tegnsprog." Baggesen. 2. Sprog, Tale, hvori forekomme mange Billeder (3.) Billedstrid, en. Strid om Billeddyrkelse og Helgen-

billeders Tilstedelse i Kirkerne. Billedstøber, en. den, som forstaaer at støbe Billeder af Malm. Billedstøtte, en. Statue. (Moth.) Billedværk, et. 1. Værk, prydet m. Billeder, ell. bestaaende af Billeder. (Moth.) "Huse — udzirede med Billedværk." Baggesen. Grottens B. (Staffeldt.) 2. noget, der kun er til, som Billede. "Livet kun Billedværk er." S. Staffeldt. = billedlig, adj. som skeer ved Billeder, udtrykkes ved Billeder; symbolisk. En b. Forestilling. — billedviis, adv. Ligesom i Billeder. (V. S. O.)

Billiard, en. [fransk.] Et Slags Spil med Kugler, som stødes frem paa et med Klæde overtrukket Bord. At spille Billiard. 2. Bordet, hvorpaa det spilles. Deraf: Billiardhuus (hvor der holdes offentligt Billiardspil) Billiardkugle, o. fl.

Billig, adj. 1. overeensstemmende med Moralloven, med Naturens almindel. Ret, anvendt paa enkelte Forhold; skiellig. At giøre hvad ret og billigt er. Det er billigt, at den, som volder en Anden Skade, bør godtgiøre den. Ikke Alt hvad der er lovligt, er derfor billigt. (jvf. retfærdig.) "Ingen, ei engang billig, men retfærdig Lov kan forbyde eller straffe Meninger." Rahbek. 2. tilbørlig, passende, fortient. En billig Straf, Belonning, Berømmelse. 3. tilbøielig til Billighed. En b. Mand, en b. Dommer, Læser. 4. ikke overdreven, maadelig, ikke for høi. At være b. i sine Fordringer. En b. Priis. Han er b. med sine Vare. — Billighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være billig, i Ordets første Bemærkning. [Billighed har altid Hensyn til moralsk Lov og Pligt; og modsættes derfor ofte: den strenge (juridiske, lovlige) Ret. "Billighed er Retfærdighed, lempet, i et vist Tilfælde, efter den, som dømmer, og det, som dømmes." Sporon.]

Billige, v. a. 1. holde for billig, give Medhold, ansee for passende, bifalde. At billige eens Mening, Opførsel.

Billing, en. S. Bidling under Bid.

Bilæg, et. d. s. s. Bilag.

Bilægge, v. a. bilagde, bilagt. 1. afgiøre i Mindelighed, forlige. At b. en Sag, Trætte. 2. vedlægge. At b. sit Regnskab de fornødne (med de fornødne) Beviser.

Bilægger, en. pl. -e. En i en Skorsteen indmuret Ovn, som ildes udenfra, og ingen Aabning har ind til Værelset; modsat: Vindovn.

Biløber, en. pl. -e. 1. en ringere Staldkarl ved de kongelige Stalde. 2. den tredie Hest, som spændes for en Vogn.

Bimaane, en. pl. -r. et Luftsyn, der ligner Maanen, og fremkommer ved dens Gienskin i en huul Sky. (Moth.)

Bimpel, en. pl. Bimpler. en ganske liden Tønde af ubestemt Maal; en Dunk.

Bimmer, adj. som aldrig er stille, altid i Bevægelse; deraf: bimre, v. n. vimse, være i bestandig urolig Bevægelse. (Moth. Ord, som nu neppe mere bruges.)

Bind, et. pl. d. s. 1. Alt, hvad der bindes om en Ting, hvormed den omvindes eller forbindes. At lægge B. om noget. B. til Aareladning, Halsbind. At bære Armen i et B. 2. det, hvori en Bog indbindes, Bind om en Bog. Fransk, engelsk, vælsk B. 3. figurl. en særskilt indbunden Bog (Volumen.) En Bogsamling af tusinde Bind. Deraf: bindstærk, adj. En b. Bog, som bestaaer af mange Bind. 4. et Fag Huus af Bindingsværk; en Binding.

Binde, v. a. bandt, bundet. [J. binda.] 1. Vinde, snoe, fæste Baand om noget; giøre fast, fæste, hefte m. Baand. At b. en Traad om Fingeren, en Klud om Halsen. — b. noget sammen m. Reb. b. sine Skoe med Bast, med Seilgarn. At b. sin Hest til et Træ. b. Hænder og Fødder paa een. — Med adv. og præpos. At binde Tømmer af, s. afbinde. 3. At b. an med een, prøve Styrke med; give sig i Strid med. At b. noget fast. At b. for en Sæk. At binde for Øinene (ombinde Hovedet saaledes, at man ei kan see.) At b. en Bog ind (s. indbinde.) At b. Qvæg ind (tage det i Stald om Efteraaret.) At b. en Green ned (mod Jorden.) At binde sit Haar op. b. Viinranker op (til Stænger eller Træer.) At b. op, absol. binde Sæden i Neg. Den Pige binder rask op. (i en egen Bemærk. siges: Koen binder op ɔ: begynder at give mindre Melk.) At b. Papir over en Krukke; ell. absol. b. over en Krukke. At b. Sækken til, b. til for Sækken, for Pungen. b. Munden til p. en Ore. B. noget tilbage (bøie det tilbage og binde det.) 2. d. s. s. sammenbinde. At b. Kornet i Neg, b. noget i Knipper. absol. om Sæd. J Morgen skal vore Folk binde. 3. knytte, flette, strikke. At b. Krandse, Strømper, Punge, Fiskergarn, Kurve. b. Fødder i et Par Strømper. Ogsaa intrans. At binde p. en Strømpe, paa en Nattrøie. 4. forfærdige ved Hielp af Baand. At b. Fade, Tønder, Borster. 5. fæste, forbinde, bringe Dele til at hænge sammen. Kalk binder Stenen. Kulde, Blæst binder Jorden. 6. i Lægekonsten: stoppe, volde haardt Liv. 7. betage Friheden, tvinge, indskrænke; it. forbinde, forpligte. "Hvis Skiebnen vi, os ikke Skiebnen bandt." Baggesen. Han er meget bunden ved sit Embede. Bønderne vare fordum bundne til Godserne. At b. sig til visse Regler. At b. sig ved Løfter, Ed. b. sig til en Pige ved Ægte-

skabsløfte. — bunden Stiil ɔ: Vers, metrisk Tale. = a) Bindebrev, et. kaldtes tilforn et Brev, man sendte Folk p. deres Navne- eller Fødselsdag, for at binde dem til at løse sig med en Gave, et Gilde ell. d. Bindefolk, n. s. pl. Høstfolk, som binde Sæd op paa Marken. bindefærdig, adj. b. Korn, som er tørt nok til at bindes. bindegal, adj. som er saa gal, at han maa bindes. Bindehund, en. Lænkehund. Bindejern, et. Jernanker, som binder Muur- ell. Tømmerværk, ell. som forbinder Stene v. indstøbt Bly. Bindekraft, en. Kraft t. at binde, bindende Kraft (binde, 5.) Bindemiddel, et. Middel (f. Ex. Lægemiddel) som har bindende Kraft. Bindenaal, en. Naal t. at binde Fiskegarn med. Bindenagle, en. Trænagle, hvormed Tømmerværk forbindes. Bindeord, et. Conjunction. Bindepind, en. Staaltraadspind til at binde (Strømper) med; Strikkepind. Binderem, en. Rem, hvormed noget bindes eller snøres. (Moth.) Binderum, et. saameget af en fyldt Sæk ell. Pose, som behøves, til at kunne binde for den. Bindesteen, en. Steen eller Stene ved Enderne af en Bro eller Hvælving, for at modstaae Buens Tryk. (v. Aphelen.) Bindestreg, en. eller Bindetegn, et. Streg, som tilkiendegiver, at to Ord høre sammen. — b) Bindhage, en. Jernhage til at binde eller klemme noget sammen med; Bindejern. (V. S. O.) Bindkit, et. Kit, som br. til at binde ell. hefte. Bindplaster, et. hvormed et friskt Saar forbindes; Heftplaster. Bindsaale, adj. den inderste Saale i Skoe. Bindsalat, en. Et Slags Sommer-Endiven, der ikke sætter Hoveder. (Oluffsen.) Bindskrue, en. hvormed et Bind (f. Ex. om en brusten Sprøiteslange) skrues sammen. Bindøxe, en. Øxe, som Tømmermænd bruge til at hugge Bindingstømmer. = Binder, en. pl. -e. een, som b. Sæd op. s. Bindefolk. — Binding, en. 1. Gierningen at binde. 2. sammenbundet Arbeide; Bindingsværk; Sted, hvor Tømmer sankes. Bielken er raadnet i Bindingen. 3. et Fag Huus af Bindingsværk. — Deraf: Bindingstræ, et. Tømmerstykke, som bruges til Binding. (saaledes ogsaa: Bindingssparre.) Bindingsværk, et. ud. pl. Tømmerværk, som forbindes med Fodstykker, Stivere og Løsholter, og hvorimellem Væggene til et Huus mures af een Steens Tykkelse. (modsat: Grundmuur.) = Bindsel, et. pl. Bindsler. hvad der tiener til at binde eller forbinde med; Bind (1.) — Bindsel, en. ud. pl. Forstoppelse, haardt Liv.

Bing, en. pl. -e. en stor Trækasse. Maltbing, Meelbing.

Birk, en. pl. -e. [J. Birki, Biörk.] et i nordlige Lande almindeligt Træ, Betula alba. Deraf: Birkebark, Birkebrænde, Birkekost, Kost af Birkeriis, Birkesaft eller Birkevand (som udtappes af Birken, og koges til en Drik, liig Øl) o. fl.

Birk, et. pl. -er. Gods eller Distrikt, som i Rettergangssager ikke hører under Herredstinget, men har Birkefrihed og en egen Birkedommer. = Birkebrev, et. Kongebrev, hvorved Birkefrihed meddeles. (V. Simonsen. Borgruiner. I. 41.) Birkedommer, en. den, som beklæder Retten i et Birk. (undertiden i D. Lov: Birkefoged.) Birkeeier, en. den, som har Birkerettighed til sit Gods. Birkefrihed, en. det Privilegium, hvorved visse adelige Godser (fordum ogsaa Kiøbstæder) unddroges fra Landets almindelige Rettergang, og fik Birk eller Birkeret. Birkeherre, en. d. s. s. Birkeeier. (T. Rothe.) Birkerettighed, en. den R. som Birkeeieren har til at besørge Rettens Pleie i sit Birk ved Dommer og Skriver. Birkeskriver, en. Skriveren i en Birkeret. Birketing, et. Stedet, hvor Birkeretten holdes.

Bisidder, en. pl. -e. een, der bivaaner en Ret, en Raadsforsamling, et Collegium, som Medhielper; en Assessor. (N. Mich. Aalborg.)

Biskop, en. pl. -per. den øverste Geistlige i et Stift. S. Bisp.

Bislag, et. pl. d. s. en liden m. Bænke forsynet Udbygning uden for en Gadedør. (D. Lov.)

Bismag, en. ud. pl. en tilfældig Smag, noget har, en Smag, som ei er den rette. Dette Øl har en Bismag af Malurt.

Bismer, en. pl. -e. et Redskab, bestaaende af en Vægtstang m. nedhængende Lod, som br. til at veie paa i St. for Vægtskaal. = Bismerkrog, en. K. hvori man hænger det, som skal veies paa Bismeren. Bismerlod, et. Vægtlod paa Bismeren. Bismerpund, et. (i Norge) en Vægt, som udgiør 12 almindelige Pund, eller Skaalpund. Bismerstang, en. Bismerens, ved Skurer i Lispund og Pund afdeelte Vægtstang. Bismervægt, en. V. som skeer paa en Bismer.

Bisol, en. pl. -e. et Luftsyn, hvorved Solens Billede viser sig afspeilet i Jordens Atmosphære.

Bisp, en. pl. -er. d. s. s. Biskop, hvoraf det er sammendraget. = Bispedragt, en. den for Bisper befalede Embedsdragt. Bispedømme, et. pl. -r. en vis Deel af et Lands Kirker og Præster, som ere henlagte under en Biskops Opsyn; et Stift. Bispeembede, et. en Biskops geistlige Embede. Bispegaard, en. G. hvori en Bisp for sin Embedstid boer. Bispehue, en. et Slags Hue, som hører til catholske Biskoppers Dragt, ligesom en Bispekaabe

og Bispestav. — Bispestol, en. figurl. for: Bispeembede. At søge en ledig B. — Bispesæde, et. Stedet, Byen i Stiftet, hvor Bispen boer. Bispevielse, en. den Ceremonie, hvorved en Geistlig indvies til Biskop. — bispelig eller biskoppelig, adj. som hører til en Biskop. b. Værdighed. Dragt. — Bispinde, en. pl. -r. en Biskops Hustru.

Bisse, v. n. 1. (har.) være i en urolig og idelig Bevægelse, løbe urolig omkring; egentlig kun om Hornqvæg, som bisser i stærk Hede. (N. S. bissen.) jvf. føite, vimse, strippe. = Bissekram, en. Smaakram, som Bissekræmmere sælge. Bissekræmmer, en. Een, som vandrer om fra By til By med Smaakram. Bisselæder, et. i den Talemaade: at have Bisselæder i Skoene, have en stor Flakkelyst, megen Uro paa sig. Bissepraas, en. et lidet, tyndt Lys, til at løbe om med (dagl. T.) bissesyg, adj. som ingen Ro har paa sig, idelig vil skifte Sted; deraf: Bissesyge, en. (dagl. Tale.)

Bistaae, v. a. bistod, bistaaet. Hielpe, understøtte, undsætte. At b. een med Raad og Daad. — Bistand, en. ud. pl. Hielp. Undsætning. "Tiden mangen Gang stor B. giør i Nød." Helt. At faae B. af een, søge B. Med Guds B. — Bistander, en. pl. -e. 1. Hielper, Medhielper. (D. Lov.) 2. den, som bistaaer en anden i Tvekamp, Secundant. (Chr. V. Kr. Art.) bistandig, adj. behielpelig. (P. Claussen.)

Bister, adj. pl. bistre. [Isl. bystr.] 1. meget vred, opbragt, forbittret. Han blev ganske b. At giøre een b. 2. som viser Vrede, Bisterhed; grum. Et bistert Ansigt. "Man tager Partisygens dierve, bistre Sprog for Overbeviisningens og Sandhedens." Rahbek. (I ældre Dansk ogsaa: et bistert Mørke, Veir.) — bistergal, adj. reent gal, ravgal. (dagl. T.) Bisterhed, en. ud. pl. — bistert, adv. At see bistert til een.

Bisætte, v. a. bisatte, bisat. egentlig: sætte hos, tilsætte (saaledes til Skibs: at bisætte flere Seil) men br. fornemmelig i den Talemaade: At b. et Lig ɔ: indsætte det med Begravelsesskik i en Kirke eller et Capel, indtil det kan flyttes til sit rette Gravsted. — Deraf: Bisættelse, en.

Bitte, adj. liden, ganske liden. (Tilføies lille.) En lille bitte Blomst. (bitte bruges især i den jydske Dialect hyppigen for: lille.) Bitte, en. Smule, den mindste Deel. Ikke en Bitte. (dagl. Tale.)

Bitter, adj. pl. bittre. 1. som har en vis sammensnerpende skarp Smag. (jvf. beesk, som er det mere danske Ord, og bruges vel egentlig; men nu sielden figurl.) bittre Mandler. En bitter Lægeplante. 2. uegentl. og figurl. a) skarp, giennemtrængende. En bitter Kulde. b) bidende, bidsk. En b. Satire. At være b. i sin Tale. c) nærgaaende, krænkende, bittre Bebreidelser. d) ubehagelig; haard, smertelig. En b. Skiebne, bittre Lidelser. "En b. Bedrøvelse for hende, som fødte ham." Sal. Ordspr. 17, 25. (S. forbittre.) = Bitterhed, en. den Egenskab at være bitter, saavel egentl. (en Bitterhed i Smagen) som figurl. f. Ex. b) I hans Skiemt er for megen B. c) At sige een Bitterheder. "Blidt Forhold forsøder uvelkommen Sandheds Bitterhed." Rahbek. d) Det Ondes, Ulykkens, Armods, Sorgens B. "Ingen Lykke uden alle Lidelser, ingen Glæde uden alle Bitterheder." Bastholm. bitteragtig, adj. noget bitter. — Bitterjord, en. en egen Jordart; Talkjord, hvid Magnesia. — bitterlig, adv. paa en bitter, ubehagelig, smertelig Maade. (sielden, undt. i Udtrykket: at græde, at bedrøve sig bitterlig; og i Bibelovers.) Det krænkede, smertede mig bitterlig. "Det fortrød ham bitterlig for den Bespottelse. II. Macc. 7. — Bittersalt, et. Middelsalt, som frembringes ved Bitterjordens Forbindelse med Svovlsyre. — bittersmagende, adj. v. som har en b. Smag. — bittersød, adj. af en blandet, halv bitter og halv sød Smag; mest figurl. om det, som vækker en blandet Følelse. (J. Boye.) — Bittersøde, en. En Lægeplante. Solanum Dulcamara. — Bitterviin, en. Viin, hvorpaa er sat bittre, mavestyrkende Urter.

Bivaane, v. a. 1. [T. beywohnen.] være tilstede ved. At bivaane et Bryllup, en høitidelig Forsamling.

Biæf, et. pl. d. s. Lyd af en biæffende Hund.

Biæffe, v. n. 1. (har.) giøe m. svagere Røst, som Hvalpe eller smaa Hunde. — Biæffen, en. ud. pl.

Biælde, en. pl. -r. [Isl. Bialla.] en huul Metalkugle med Ridser i, hvori smaa Korn ell. Kugler af Metal indsluttes, som, ved at rystes, frembringe en klingende Lyd. (beslægtet m. adj. biæld, om Lyden. "Bogfinken klinger biældt." Arrebo.) — Biældeklang, Biældelyd, en. ud. pl. Klang, Lyd af Biælder. Biældetøi, et. Seletøi besat med Biælder.

Biælde og biældre, v. n. 1. give Hals, giøe, støie og skrige. (forældet.)

Biælke, en. pl. -r. skrives ofte Bielke. [I. Biálki.] en svær, i Fiirkant tilhuggen Tømmerstok. — Biælkebaand, et. Jernbaand, hvormed Biælkeværk forbindes. biælkebygget, adj. v. 1. bygget, opført af Biælker. 2. bygget paa en B. "Var ei din biælkebygte Rede udi min Stue sikker nok?" P. M. Troiel. Biælkehoved, et. Enden af en tilhuggen Biælke.

Biælkehuus, et. Et af Biælker ell. Tømmerstokke opført Huus. Biælkeknæ, et. (s. Knæ, 2.) Biælkerum, et. Afstanden imellem Biælkerne i et Huus eller Skib. Biælkesæde, et. det Sted i Muren, hvor Biælkehovedet fæstes eller hviler. Biælkevæg, en. Væg, dannet af Biælker; Væg i et Biælkehuus. (Ohlenschl.) Biælkeværk, et. Samlingen af Biælker i en Bygning, Tømmerværk af Biælker.

Biørn, en. pl. -e. [J. Biörn.] 1. Et hos os fremmedt Pattedyr, som lever paa Bierge og i lidet beboede Lande. (Ursus arctos.) 2. Biørnen i en Kølle: en Hvælving med Aabninger i, over Røret i en Maltkølle, hvorigiennem Varmen og Røgen stiger op til Flagerne, og hvorved Gnisterne og Ilden dæmpes. = Biørnebær, n. s. en Buskvært; (i Norge) Korbær. (Rubus cæsius.) Biørnedands, en. Bevægelser, som Biørnen læres til at giøre, opreist paa Bagbenene, efter Sækkepibe eller anden Musik. Biørnehi, en. Biørnens Vinterleie, hvori den ligger i Dvale. (V. S. O.) Biørnehund, en. En Hund til at forsvare Qvæget mod Biørne; eller en til Biørnejagt afrettet Hund. Biørnejæger, en. den, som jager Biørne, gaaer paa Biørnejagt. Biørnelab, en. pl. -labber. Biørnens Fod. Biørneleie, et. Sted, hvor Biørnen har sit sædvanlige Leie. Biørneskind, et. Biørnens lodne Skind, eller Foerværk af samme. En Biørneskinds-Pels. Biørneskytte, en. d. s. s. Biørnejæger. (H. Strøm.) Biørnetrækker, en. Een som trækker om i Landet med Dandsebiørne. Biørneunge, en. Biørnens Unge. (Biørnehvalp, D. Lov.)

Blaa, adj. [J. blár.] Navnet paa en af Hovedfarverne. Mørkeblaa, lyseblaa, himmelblaa. = blaa-agtig, adj. som falder i det blaae; blaaladen. Blaabær, n. s. Frugten af en Buskvært. Vaccinium myrtillus. blaafarvet, adj. farvet i Blaat. blaafrossen, adj. blaa af Frost. (Moth.) blaagraa, adj. som har en graa Farve, der falder i det blaalige; blaafarvet uden Glands. (Moth.) blaagrøn, adj. som har en grøn, med Blaat indsprængt Farve. blaaguſten, adj. bleg og blaaladen tillige. (Pram.) blaahielmet, adj. blaaladen ell. blaagraa paa Kroppen m. hvidt Hoved (om Qvæg.) blaaladen, adj. hvis Farve er noget blaa, falder i det blaae. Blaaleer, et. Et Slags stærkt bindende Leer af blaaladen Farve. blaalig, adj. d. s. s. blaaladen. Blaamand, en. [J. Blámadr.] i ældre Skrifter: en Mor, Maurer, Afrikaner. Blaamunke, n. s. en Plante, der groer i Sandjord; Jasione montana. blaarandet, adj. som har blaa Rande ell. Striber i en anderledes farvet Grund. blaarød, adj. som har en rød Farve, der falder i det Blaae. blaaskimlet, adj. hvid med indsprængte blaa Pletter (om Heste og Qvæg.) blaaslaaet, adj. v. slaaet saaledes, at blaat Kiød følger efter. Blaaslag, et. blaat Mærke efter Slag. Blaaspaan, en. et Slags raspet Træ, som farver blaat. blaaspettet, adj. besat med blaa Spetter. Blaasteen, en. det s. som Kobbervitriol. Blaastivelse, en. Stivelse, lavet med Olieblaat. (V. S. O.) blaastivet, adj. v. stivet med Blaastivelse. blaastribet, adj. d. s. s. blaarandet. blaasuur, adj. b. Melk, som er bleven suur uden at blive tyk. (en blaasuur Mø, i lav Tale: en Pige, der har været ukydsk, uden Følger deraf.) Blaasyge, en. En Sygdom foraarsaget ved en medfødt feilagtig Dannelse af Hiertet, og hvorved Huden faaer en blaaladen Farve. Morbus coeruleus. blaatærnet, adj. som har blaa Tærninger ell. Ruder i hvid Grund. Blaaurt, en. En Plante med blaae Blomster.; Kornblomst. Centaurea Cyanus. Blaavand, et blaafarvet Vand, hvori Linned dyppes. blaaøiet, adj. som har blaa Øine.

Blaahed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være blaa af Farve. (Moth.)

Blaane, en. pl. -r. en blaalig Skye eller Taage.

Blaaner, v. n. 1. [Jsl. blána.] 1. blive blaa; vise sig blaa for Synet. "Mørkt saae hun Himlen blaane." Ohlenschl. "En livelig Rødme farvede den blaanende Himmel." Baggesen. 2. blive dunkel, mørkne. "Det blaaner for mine Øine." Moth.

Blaar, n. s. pl. [Sv. Blånor, Blår.] de groveste Dele (Taver) af Hør ell. Hamp, som skilles fra ved Hæglingen. Hørblaar, Hampeblaar. At sætte een B. for Øinene, vende eens Øine i Blaar ɔ: narre, forblinde. = Blaargarn, et. Garn, spundet af Blaar. Blaarhægle, en. Hægle, hvor paa man skiller Hør og Hamp fra Blaarene. — Blaarlerred, et. L. vævet af Blaargarn. Blaarlerreds Lagen.

Blabbre, v. n. 1. (har.) [J. blabbra.] sladdre, pludre, tale utydeligt, uforstaaeligt. (Moth.)

Blad, et. pl. -e. [J. Blad.] 1. de tynde, flade Yderdele paa Urter og Træer, som udvoxe paa disses Stilke og Grene. Træernes Blade i Samling kaldes Løv. Planten, Træet har begyndt at sætte (skyde) Blade. (At tage Bladet fra Munden, sige sin Mening reent ud, efterat man nogen Tid har dulgt den.) 2. bruges det om adskillige Ting, der have nogen Liighed med et Blad, f. Ex. Bladet paa en Kniv, en Sav, en Aare, en Skee. At slaae Guld i Blade. Fodblad, Skulderblad, Bovblad, Bordblad, o. fl. 3. et

Blad Papir, et løst Stykke Papir; ell. et B. i en Bog. 4. et Tidsskrift, som udgives i enkelte Stykker ell. Ark. Dette Blad udkommer dagligen. Et Ugeblad, Dagblad. 5. Bladet p. en Væv, det bevægelige Redskab, hvormed Islætten slaaes sammen med Rendegarnet. = bladagtig, adj. som ligner et Blad. bladdannet, adj. dannet som et Blad. Bladdei, en. Kagedei, som laves af udtoet Smør og Meel (Moth.) Smørdei. Bladebyg, et. Byg, som endnu ei har skudt Ar. Deraf Talemaaden: at drikke, at borge paa Bladebyg (Høisgaard.) Bladeraslen, en. Raslen af det visne, nedfaldne Løv. (Grundtvig.) Bladeskud, s. Løvskud, Løvspring. bladeviis, adv. i Form af Blade. Bladeværk, s. Løvværk. Bladeguld, et. Guld, som er slaaet eller valtset i meget tynde Blade, og bruges til Forgyldning. (Bogguld.) Bladhængsel, et. Dørhængsel, som bestaaer af to bladviis sammenhængende Dele. (V. S. O.) Jvf. Klaphængsel. Bladkaal, en. løs Kaal, som ikke lukker sig i Hoveder. Bladkrands, en. Krands af Blade, Løvkrands. (Øhlenschl.) Bladkrave, en. En linnet Halskrave, bestaaende af to bladdannede, nedhængende Strimler, som Geistlige bære. bladløs, adj. som er uden Blade. Bladluus, en. smaa Insecter, der i Mængde opholde sig paa visse Træer og Planter (Aphis.) Bladorm, en. visse Orme, som afæde Træernes Blade. bladrig, adj. som har mange Blade. En b. Plante. (om Træer: løvrig.) Bladsalat, en. S. der saaes tæt, for om Foraaret at afskære de unge Blade (Oluffsen.) Snitsalat. Bladskede, en. Grunden eller den nederste Deel af et Blad, naar den omgiver Stængelen som en Skede. Bladstikke, en. Et Redskab, hvormed man stikker Traadene giennem Bladet p. en Væv. Bladstilk, en. den Stilk, som forener Bladet med Plantens Stamme eller Træets Green. Bladsvamp, en. smaa Svampe, der vore paa Træers Blade. (Schouw.) Bladtobak, en. Tobak i tørrede Blade, uspunden Tobak (jvf. Rulletobak.) bladviis, adv. Blad for Blad, ligesom Bladene følge i een Bog. Bladviser, en. det gientagne Ord, nedenunder den sidste Linie paa en Side eller et Blad i en Bog, som henviser til første Linie paa det følgende. (Custos.) Bladøie, et. Øie eller Knop p. et Træ, som indeholder Spiren til et ell. flere Blade. (Oluffsen. jvf. Blomsterøie, Frugtøie.) = bladet, adj. 1. besat m. Blade. 2. som bestaaer af Blade eller af bladviis paa hinanden liggende Dele; som ligner Blade.

Blade, v. n. og a. 1. vende Bladene, kaste Bladene om i en Bog, medens man læser, eller for at søge om noget. At b. i en Bog. At b. om, blade efter (kaste efter) i en Bog. At b. en Bog igiennem. 2. bryde Blade af Træer eller Planter. (Moth.) s. blæde. — blades, v. n. pass. faae Blade, springe ud i Blade; danne sig til Blade. "Endeel revne og blades i Ilden." (om Ædelstene.) — Bladen, en. ud. pl. Gierningen at blade (i en Bog.) Bladning, en. 1. det, at en Væxt blades. 2. Bladenes Skikkelse p. Træer ell. Planter. (V. S. O.)

Blaffert, en. pl. -er. Hyldebøsse, eller lignende Redskab, som Børn lege med.

Blafre, v. n. 1. [Isl. blakta.] flagre, som Luen, ell. et Lys for Vinden. (Moth.)

Blakket, adj. [I. blakkr, sortladen. E. black, sort.] af en blandet sortegraa, brunguul, eller graaguul Farve. En blakket, muusblakket Hest. (om Qvæg br. i nogle sammensatte adj. blak i samme Bemærkelse f. Ex. en blakhielmet Ko ɔ: en blakket og tillige hielmet Ko. En blakdragen Qvie ɔ: en blakket Qvie, med en hvid Stribe langs hen ad Ryggen.)

Blande, v. a. 1. [I. blanda.] komme forskiellige Ting sammen eller blandt hinanden. At b. Viin med Vand. At b. (komme) Vand i sin Viin. At b. Sæd, b. et Spil Kort. At b. fremmede Ord i Sproget. b. flere Sprog sammen. At b. Melken (nemlig m. Vand) før den sælges. 2. At b. Miød, siges for: at lave Miød. — blande sig, recipr. indlade sig i, give sig af med, begive sig iblandt, forene sig med. At b. sig i Andres Sager. "Hver Daare blander sig i Trætte." Sal. Ordspr. 20, 3. Dette Folk har aldrig blandet sig med Andre. — "Roser sig med Torne blande." Wessel. "Og i din Glæde Uro blande sig." Tode.— blandet, adj. v. 1. bestaaende af forskiellige Slags. En blandet Drik, et b. Sprog, blandede Skrifter. 2. uklar, ikke reen. (om Vandet, Luften, Øinene.) = Blandgiødning, en. ud. pl. G. som ei bestaaer af blot Møg, men hvori andre Ting ere blandede. (Landh. Selsk. Skr. I. 264.) Blandkorn, et. ud. pl. d. s. s. Blandingskorn. = Blanden, en. ud. pl. Gierningen at blande. — Blanding, en. pl. -er. 1. Handlingen at blande, Blanden, Sammenblandelse. 2. en Sammensætning af blandede Ting. En B. af Ondt og Godt. 3. det, hvormed noget blandes; Tilsætning. 4. Blandinger, pl. a) Mennesker eller Dyr, avlede af forskiellige Racer, eller forskielligt farvede Forældre. b) forskiellige Ting, ulige Materier, som findes samlede paa eet Sted; f. Ex. i Skrifter. (Miscellanea.) — Blandingsbrød, et. Brød, som bages af flere Slags Korn. Blandingsdeel, en. vis Deel af en Blanding; Ingredients. Blandingsdrik, en. Drik, blandet af flere Væd-

ſker. Blandingsdyr, et. Dyr, avlet af en Hai og en Hun af forſkiellig Art; f. Ex. Mauleſler. Blandingsfolk, et. eller coll. En Samling af adſkillige Folkefærd; en blandet Folkehob. (D. B. Jud. 2, 11.) Blandingsgods, et. 1. Gods eller Varer, ſom ei ere affſondrede fra hinanden. 2. maadelige Varer. Blandingskorn, et. Korn, avlet efter Blandingsſæd ɔ: Sæd af forſkiellige Slags (iſær Byg og Havre) ſom udſaaes blandet. Blandingsmaade, en. En vis Maade at blande paa. Blandingsſkrift, et. ſom indeholder adſkillige blandede Materier. (Moth.)

Blande, en. ud. pl. I Norge: ſuur Melk, blandet med Vand, ſom er Fieldbøndernes almindelige Drik.

Blandt, præpos. S. iblandt.

Blank, adj. [Isl. blankr.] 1. glat og glindſende. b. ſom et Speil. At giøre noget blankt. 2. (fr. blanc.) En Blank, kaldes (iſær i Veſtindien) en Hvid, i Modſætning til en Sort ell. Neger. 3. aaben, ſom intet er ſkrevet paa. En blank Side. At lade en Linie ſtaae blank, — Blankhed, en. ud. pl. (Moth.)

Blanke, v. a. 1. giøre blank, polere. At b. noget op, pudſe op. — Blankning, en. = Blankborſte, en. Børſte, hvormed Støvler og Skoe blankes, efterat de ere beſtrøgne m. Skoſværte ell. Vox. Blankſværte, en. det, hvormed Skoetøi ell. andet (f. Ex. Kakkelovne) blankes eller pudſes. Blankvox, en. Salve af Vox, Terpentin m. m. til at blanke Støvler med.

Blanket, en. pl. - ter. Et reent Papir med Navns Underſkrift til at udfylde i Tilfælde, hvor det bruges.

Blee, en. pl.-r. [Isl. Blæa.] Egentl. et Lagen, Sengelagen. "Du bløde ikke min Dyne, du bløde ikke min Blee." i en gl. Viſe. (deraf Jordeblee, Liglagen; og det forældede: Bleeſeng, en nyredt Seng m. rene Lagen. Moth.) Nu meſt om det Lagen eller Linklæde, hvori ſpæde Børn ſvøbes. "Saa gaaer det Lagen tidt, endſige liden Blee." Baggeſen.

Bleg, adj. [I. bleikr.] 1. ſom har en ſygelig hvid Farve. At blive b. i Anſigtet. Han blev baade rød og bleg derved (af Skamfuldhed.) 2. ſom har en Blanding af hvidt i Farven, mat, ſvag af Farve; ſom har et ſvagt, mat Skin. (deraf: bleggrøn, blegguul, blegrød.) = Bleghed, en. den Beſkaffenhed, at være bleg. Bleghvidt, et. d. ſ. ſ. Blyhvidt. blegladen, adj. noget bleg i Hudfarven. blegſort, adj. af en blandet ſort Farve, der falder i det Lyſe (blakket.) Blegſot, en. ud. pl. en Sygdom hos Fruentimre, hvori Huden antager en uſædvanlig bleg Farve. Chlorosis.

Bleg, en. pl. - e. 1. Gierningen at blege. Tøiet er i B. En god, ſlet B. Førſte, anden B. (ɔ: førſte, anden Gang om Sommeren, at man bleger.) 2. ſaa meget Tøi, ſom paa engang bleges. At have en ſtor Bleg. 3. Stedet, hvor der bleges. At anlægge en Bleg.

Blege, v. a. 1. [I. bleikia.] giøre en Ting hvid, ved at udſætte den for Solen og Luften, eller ved tillige at anvende chemiſke Midler. At b. Lerred, Garn. — Blegning, en. pl. - er. Gierningen at blege. = Blegedam, eller Blegdam, en. 1. egentl. en Dam v. en Blegeplads, hvori Tøiet ſkylles. 2. et Sted, indrettet t. Blegning, Blegeſted, Blegeri. Blegehave, en. Blegeplads. (Moth.) Blegeløn, en. det, ſom betales for Blegning. Blegemand ell. Blegmand, en. den, ſom lever af Blegeri (ſaaledes: Blegekone.) Blegeplads, en. Plads, indrettet t. Blegning. — Blegeri, et. 1. den Syſſel at blege eller holde Bleg. 2. Stedet, hvor en Bleg er anlagt. — Blegetid, en. Aarstid, beqvem til Blegning. — Blegeveir, et. Veirligt, ſom dertil er tienligt.

Blegn, en. pl. - er. [I. Blina.] en liden Hævelſe eller Udvært i Huden.

Blegne, v. n. 1. er. [Isl. bleikna.] blive bleg (iſær om Anſigtsfarven.)

Blek, (at ſkrive med) ſ. Blæk.

Blende, v. a. 1. ſløve, ſvække Synet for en Tid v. en ſtærk Glands. — figurl. ſkuffe, bedrage ved et falſk Skin, forblinde. "Lykkens ſtørſte Glands formaaede ei at blende din Siæl." Evald. — Blendværk, et. det, hvorved man blender, fører Folk bag Lyſet; et Phantom. "Ondſkabs giftige Dunſter og Nattens Blendværk." Evald.

Bliant eller Blyant, en. et Mineral af mat Glands og Blyfarve, ſom iſær bruges til Blyantspenne. At ſkrive, tegne m. en B. (Blyantspen.) "Da lyſte førſt hans Hammer m. blanke Bliants Skiær." Øhlenſchl.

Blid, adj. [I. blidr. A. S. bliþe.] 1. mild, venlig af Aaſyn og i Tale, og af et dertil ſvarende Sind. At være b. og føielig. (N. S. blide, glad.) "Et blidt Anſigt er det, ſom ingen Sorg eller Fortrædelighed ſees paa." Sporon. (ſ. mild.) 2. mild, ikke vred, forſonet. Han bliver haſtig vred, og ſnart blid igien. "Det blide Sind har Fred til Løn." F. Guldberg. 3. ſmuk, venlig at ſee, behagelig. En b. Dag, en b. Egn. 4. mild, ikke kold. blidt Veirligt, en b. Luft. = Blidemaaned, en. det danſke Navn paa Februar; (ogſaa i ældre Skrifter: Blidel; hvoraf Blidelslilie, en af de tidligſte Vaarblomſter; Sneeklokken. Galanthus nivalis.) — blidgiøre, v. a. 3. formilde, giøre noget blidere, mindre ſmerteligt (nyt O.) "Læ-

gens Bedrag, der blidgiør de sidste Dage for den, hvis Liv han ikke har Magt at forlænge." Rahbek. — **Blidhed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være blid. — **blidt**, adv. (blideligen. A. S. Vedel. P. Claussen.)

Blide, en. pl. -r. et fordum brugeligt Krigsredskab, hvormed Stene udkastedes paa beleirede Stæder; Steenslynge. (Valslynge. P. Claussen.) = **Blidekast**, et. Kast, Skud med en Blide. **Blidemester**, en. den, som forestod, styrede Blidens Anvendelse. **Blideskytte**, en. Blidekaster, Blidemester. (Moth.)

Blides, v. n. pass. blive blid, blive mildere. Vinteren blides. Dagen blides. (Moth har ogsaa v. a. blide, giøre blid; formilde.)

Blidne, v. n. og a. 1. blive blid, blides. Det blidner i Veiret. (Moth.) 2. act. giøre blidere, formilde. "Men klog og kiærlig blidne hans Vrede." Thaarup.

1. **Blik**, et. pl. d. s. [Tydsk.] Diekast. At kaste et Blik paa een, til een. Et kiærligt, venligt Blik.

2. **Blik**, et. pl. d. s. [J. Blik.] Glimt, Blink, hastig forsvindende Glands. "Et B. af Verdens Pragt." Tullin. **Blikket** af et Kanonskud. — **Blikfyr**, et. Et vist Slags Fyr til Veiledning for Søfarende, som viser sig ved hastig fremkommende og forsvindende Lysglimt; Blinkfyr. — **blikstille**, adj. fuldkommen stille. (om Vandet og Luften.) "Uagtet det var saa blikstille, at ingen Fier rørte sig." Bagg. N. Klim. Det blev m. eet blikstille. Havet er blikstille. (S. Havblik.)

3. **Blik**, et. ud. pl. en ganske tyndt udhamret og valset Metalplade, særd. af Jern, Kobber eller Messing. Jernblik, Messingblik. = **Blikkenslager**, en. pl. -e. den, som forarbeider Blik, giør Bliktøi. **Blikmynt**, en. En Mynt af Blik, præget kun p. een Side; Bracteat. **Blikplade**, en. pl. -r. et stort Stykke Blik, en Plade af Blik. **Bliksax**, en. Sax til at skære Blikplader med. **Bliksmed** eller **Blikmager**, en. den, som giør Blik ell. Blikplader. **Bliktøi**, et. Alt hvad som forfærdiges af Blik.

Blikke, v. n. 1. [Isl. blika.] give et Skin ell. Glimt fra sig, blinke. At blikke med Dinene. (Moth.)

Blind, adj. [J. blindr.] 1. som fattes Synet, som ei kan see. blind paa det ene, paa begge Dine. Uegentl. om den, som af en eller anden indvortes Grund ei kan see eller erkiende visse Gienstande, eller til en vis Tid. At være blind for Naturens Skiønhed. "For hver en fremmed Ynde er han blind." S. Blicher. "Den, som mod andre streng, er blind for egne Lyder." F. Schmidt. 2. figurl. som fattes Forstandens Klarhed og Kundskabs Lys, ufornuftig, vankundig; it. som Fornuft og Overlæg ikke har Deel i. En b. Kiærlighed, b. Lydighed. Den blinde Hob, Pøbel. blind Lykke ɔ: blot Hændelse, Tilfælde. 3. skiult, vanskelig at see. blinde Skiær, Klipper. 4. som ikke er virkelig, er giort for et Syns Skyld. En b. Dør, et blindt Vindue. Et blindt Fag p. et Huus (hvor der intet Vindue er.) blindt Angreb, blindt Skud (med løst Skud.) At lade et Gevær blindt (med løst Krud.) — **i Blinde**, adv. uden at kunne see, m. tillukte Dine. Jeg kan tage det i Blinde. figurl. uden Overlæg, Eftertanke. At gaae, vælge i Blinde. — **blindt**, adv. 1. uden at see; i Blinde. 2. uden Overlæg, uforsigtigen. (ogsaa: blindt hen.) "Det staaer til os, blindt at følge hiin og forkaste disse." Basth. = **Blindebuk**, en. Selskabsleg, hvori een løber om med tilbundne Dine for at gribe en af de Andre. **blindfødt**, adj. blind fra Fødselen af. **Blindhed**, en. ud. pl. den Tilstand, at være blind. **Blindkiøb**, et. Kiøb, som skeer i Blinde. (V. S. D.) **Blindlygte**, en. L. hvori Glasset, og derved Lysets Skin, kan skiules ved en Plade, som skydes for. **Blindtarm**, en. Intestinum rectum. **Blindværk**, et. s. Blendværk.

Blinde, v. a. 1. [J. blinda.] 1. berøve Synet, giøre blind. 2. d. s. s. blende (som dog oftere bruges.) Sneen blinder Dinene. "Vi blindes af Kronens Glands; men hvad om vi kiendte dens Byrder?" Kampmann. — **Blinding**, en. 1. Gierningen at blinde. 2. et skuffende Skin ell. Glimt.

Blinding, en. pl. -er. (s. blind, 3.) J Bygningskonsten: den Deel af en Muur, som er imellem to Piller og er tyndere, end disse.

Blingre, v. n. 1. blinke, glimre med et flagrende, ustadigt Skin. (Moth.)

Blink, et. pl. d. s. Glimt, hastig forbifarende Skin. Et Blink af Lynilden, af Solen. Et B. paa Havets Flade. "Et Solskins Blink i mørke Høst." Rein. Et Blink m. Dinene, ɔ: en hastig Bevægelse af Dielaagene, et hastigt Diekast. — **Blinkfyr**, et. d. s. s. Blikfyr.

Blinke, v. n. 1. (har.) 1. give et Blink, et hastig afbrudt Skin; glimte, tindre. Solen blinker paa Vandet, i Bølgerne. Stiernerne blinke frem giennem Skyerne. Hans Rustning blinker i Solen. 2. glippe med Dielaagene, bevæge dem hastigen; it. give Tegn med Dinene. At b. ad een. = **Blinken**, en. ud. pl. — **Blinkhinde**, en. (v. Aph.) Hinde hos Fuglene imellem Diet og Dienlaaget, ved hvis vilkaarlige Bevægelse de kunne afholde Virkningen af et alt for stærkt Lys. **blinkøiet**, adj. som idelig blinker med Dinene.

Blire, v. n. (med Dinene.) S. plire.

Blis, en. [J. Bles, Blesi.] En langagtig hvid Streg i Panden paa en Hest

eller et Hoved af mørkere Farve. — blisset, adj. som har Blis i Panden. Ofte bruges det i Sammensætning med Adjectivet, som bemærker Hovedfarven. En rødblisset Ko, sortblisset Hest (ɔ: en rød Ko med Blis. o. s. v.) blisset og blisfuld, i lav Talebrug: ganske beskienket.

Blive, v. n. blev, er bleven, blevet. pl. blevne. [Holl. blywen, Sv. blifva.] Dette Ord har en dobbelt og forskiellig Bemærkelse, da det deels udtrykker en Vedvarenhed, en vedvarende Tilstand, et varigt Ophold (T. bleiben); deels Overgangen til en ny Tilstand (T. werden.) I begge Tilfælde er det ikke gammelt i Sproget (det isl. blifa er et nyere Ord;) men den sidste Bemærkelse (i Stedet for: vorde) er indkommen sildigere, end den første. A. (det T. bleiben.) 1. holde ved at være, bestaae, vedvare, forblive. De onde Vaner blive. (Sneedorf.) Han er og bliver den samme. "De have — erindret Borgerne om, at de vare og skulde blive Slaver." Guldb. At b. i sit Embede. — Deraf blivende, adj. v. varig, vedvarende, som ikke let forgaaer. Et blivende Sted, stadigt Opholdssted. "I have beredet eder blivende Sted i ethvert Land." Mynster. 2. opholde sig, tøve paa et vist Sted, holde sig i en vis Tilstand. Jeg vil b. her indtil han kommer. At blive hiemme; b. staaende, liggende, siddende. At b. over (s. nedenfor, 9.) At lade een, lade noget blive ɔ: efterlade, lade noget være hvor det er. Lad de øvrige Æbler b. paa Træet. — figurl. falde paa Valpladsen, omkomme. (i ældre Skrifter. "De bleve i samme Færd." Jød. Krøn.) 3. bero, enten for en Tid, eller for stedse. Det bliver derved, ved vor Aftale. Det maa blive til en anden Gang. B. (det Tydske werden.) 1. begynde at være til, gaae over fra Mulighed til Virkelighed. "Førend Abraham blev." (D. Bibel.) "Om Væsner som ei vare, men bleve ved hans Ord." Storm. "Gud sagde: vorde Lys og Lyset blev." 1 Mose B. 1. i nyere Bibelovers. (Hos Taussen 1536: "Der vorde et Lys, saa blev der et Lys." "Gud sagde: der skal blive Lys, og der blev Lys." Bibel. af 1550.) — Ofte med præp. til. Verden kan ei være bleven til af Intet. 2. begynde at være det, man ikke var; komme i en vis Tilstand; vorde. At b. Embedsmand. At b. riig, fattig, vred, syg, forkølet. Hun blev rød, bleg (rødmede, blegnede.) Det bliver være og være. Det maa dog engang blive bedre. Drengen bliver 5 Aar til Juul (fylder 5 Aar ved Juletid.) — Hertil hører Brugen af blive som et Hielpeverbum i den sammensatte passiviske Form. Han bliver mere og mere yndet. Jeg blev forfulgt. Han er bleven advaret. At blive erindret, o. s. v. 3. Ogsaa (upersonligen) opstaae, opkomme, begynde at være (med Forbindelsen af Tidsbegrebet, saavel det forbigangne, som det tilkommende.) "Og der blev Aften, og der blev Morgen, første Dag." 1 Mose B. 1. — Der bliver megen Sæd, Frugt i Aar. Man troer der vil blive Krig, at det vil blive til Krig (at en Krig vil udbryde.) Der bliver ingen Tid til, ingen Redning. Der blev (opkom, reiste sig) en stor Tummel. Det blev et frygteligt Uveir. Jeg veed ikke, naar det bliver (skeer.) 4. Med Objectets Dativus: vorde. Det bliver mig for vanskeligt. Her bliver mig for hedt. Det vil ikke blive ham let. 5. forandre sig, forvandles. (oftest med til.) Af Vand kan der blive Iis. Vandet i Glasset var blevet Iis. Træ kan blive til Steen. Han kan endnu blive til en fornem Mand. 6. komme til en vis Alder. I næste Uge bliver (fylder) han 30 Aar. 7. beløbe sig til. Hvormeget bliver det, jeg skylder Dem? Det Hele bliver saa meget. — C. Med præp. og adv. blive af. a) komme hen, stedes. Man veed slet ikke hvor han er bleven af (om een, som længe har været savnet.) Hvor blev den Fremmede af? b) tage Ende, faae Udfald. Man veed endnu ikke hvad der bliver af. Hvad blev der af alle hans Forjætter, Løfter? Der bliver intet af Reisen. c) blive af med, blive skilt ved, fri for; tabe, miste; faae Aftræk paa. At b. af med gamle Varer. — blive borte. a) tøve med at komme, udeblive. b) komme af Øiesyn, forsvinde. c) komme af eens Eie, tabes. d) forgaae. Skib og Mandskab blev borte paa Reisen. — blive fra, holde sig fra. At b. fra slette Selskaber. — blive igien, blive tilbage, blive tilovers, i Behold; staae tilbage at betale. — blive imod. Vinden begynder at b. os imod. — blive over. At b. en Dag, en Uge over paa et Sted (opholde sig en Dag, en Uge efter sin Ankomst, eller længere, end man havde bestemt.) jvf. overblive. — blive sammen, holde sig i Selskab. At b. sammen paa en Reise. — blive til. (S. blive, B, 2.) At b. til noget. Han er bleven til en fornem Herre fra en ganske ringe Mand. Det bliver ikke til noget med hans Reise, med deres Forlovelse. At b. til intet, gaae overstyr, gaae til Grunde. — blive tilbage, bruges i samme Bemærkelse, som b. igien. — At blive tilovers (s. dette Ord.) b. til Sinds, fatte en Beslutning. — b. ude, opholde sig ude; lade Qvæget b. ude om Natten. fig. blive borte, ikke indfinde sig. Feberen blev ude i Gaar. Han lod nogle af de stærkeste Udtryk blive ude. (S. udeblive.) — blive vaer, s. vaer. — blive

ved, absol. At b. ved sin Mening, Beslutning. At blive ved med noget. (ikke opgive, forlade den.) — Dette kan ikke b. ved, ɔ: bestaae, holde ud. At b. ved Magt, bestaae sig; beholde sin Gyldighed.

Blivested, et. pl.-er. varigt Opholdssted, blivende Sted. (Moth. Thaarup.)

Blivetid, en. Tid, hvori man bliver paa et Sted. (V. S. O.)

Blod, et. ud. pl. [J. Blóđ. A. S. Blod.]. 1. den røde Vædske i dyriske Legemer, som har sit Omløb i Aarerne, og hvoraf alle øvrige Vædsker have deres Oprindelse og Legemet sin Næring. Blodet forløb ham. At stille Blodet (ɔ: Blodets Løb af et Saar.) At slaae sin Næse, Mund i Blod (saaledes at Blod gaaer ud.) 2. figurl. a) Afkomst, Byrd, Herkomst, Slægtskab; "Indbildningen om Fødselen og Blodet vil leve op hos Folk." Overs. af Merope. En Prinds af Blodet (af det kongelige Huus.) b) Natur, Sindsbeskaffenhed. En Mand af hidsigt Blod. At begaae et Mord, en Forbrydelse med koldt Blod ɔ: med Overlæg, med Rolighed. c) Liv og Livets Opoffring, Blodsudgydelse. Seieren kostede meget Blod, m. fl. = a) Blodaare, en. 1. d. s. s. Blodkar. 2. i Særdeleshed en af de Aarer, som fører Blodet tilbage til Hiertet (Vena.) Modsat: Pulsaare. Blodbad, et. megen Blodsudgydelse, stort Nederlag, Mandslæt. blodblandet, adj. v. blandet m. Blod. Blodbrok, et. (v. Aph.) en ved sygelig Tilstand bevirket Samling af Blod i Pungen eller Scrotum. (hæmatocele.) Blodbrækning, en. Brækning, hvorved Blod eller størknede Blodklumper opkastes. Blodbyld, en. et Slags Byld, hvori Blod samler sig. Bloddom, en. Dom, hvorved een tillægges Dødsstraf; Dødsdom. Blodfane, en. kaldtes fordum en rød Fane, som Tegn paa Strid, eller paa at en beleiret By vilde forsvare sig til det yderste. (Modsat den hvide eller Fredsfanen.) Blodfarve, en. blodrød Farve. blodfarve, v. a. 1. farve med Blod. "Har Bøddeløren blodfarvet de tynde Sølvhaar?" Øhlenschläg. partic. blodfarvet. 1. farvet med Blod. 2. blodrød. (Hertz.) Blodfieder, en. En endnu ikke fuldt udvoxet Fuglefieder. (S. S. O.) Blodfiende, en. dødelig, uforsonlig Fiende. (Baggesen.) Blodflag, et. d. s. s. Blodfane. Blodflod, en. Blodets Udstrømmen af Aarerne og Udgydelse af en Aabning i Legemet. (Hæmorrhagia.) Blodgang, en. Sygdom, hvorved Blod gaaer bort ved Stolgang. (Dysenteria.) blodgierrig, adj. begierlig efter at udgyde Blod, blodtørstig. Blodgierning, en. blodig Gierning, Mord, Drab. (Rahbek.) blodgridsk, adj. blodgierrig. (Arrebo.) Blodhund, en. et Skieldsord om en blodtørstig Voldsmand eller Tyran. Blodhævn, en. Hævn for Manddrab; Hævn, som tages over en Morder eller hans Slægt. Blodhævner, en. den, som hævner Blodsudgydelse ell. Manddrab. "Kunde Manddraberen v. Penge forsone Blodhevnerne." Guldberg. Blodigle, en. Orm, som suger Blod af Mennesker og Dyr. (Hirudo.) Blodkar, et. Kar i Legemet, hvorigiennem Blodet har sit Løb; Aare. blodkiøbt, adj. v. som vindes, erhverves ved Blodsudgydelse. "blodkiøbt Roes." Jacobi. Blodklump, en. størknet Blod i en Klump. Blodkop, en. Kop, som bruges ved Kopsætning til at trække Blod ud af Legemet. Blodkugle, en. Blodets fastere, kugledannede Dele. (globuli sanguinis.) Callisen. Blodlage, en. Lage, blandet m. Blod, der samler sig ved nysaltet Kiød. Blodlud, en. En Opløsning af tørret og med en Deel ildfast Ludsalt blandet Oxeblod i Vand, hvoraf ved Blanding med Alun og Jernvitriol laves Berlinerblaat. Blodløb, et. Blodflod, Blodgang. blodløs, adj. som er uden Blod. Blodpenge, n. s. pl. 1. Bøder for Manddrab. 2. Penge, som een faaer i Løn for et Mord, eller en blodig Gierning. Blodpind, en. Blodfieder. Blodpis, et. Sygdom, hvorved Blod gaaer bort med Urinen. blodplettet, adj. v. plettet med Blod, blodstænkt. Blodpølse, en. Pølse lavet af Dyrs (især Svinets) Blod. blodrensende, adj. v. som renser og fortynder Blodet. b. Urter. Blodret, en. Ret, som med overdreven Strenghed eller Uretfærdighed dømmer Mennesker fra Livet. At stilles for en Blodret. Rahbek. blodrig, adj. som har Overflødighed af Blod. Blodrighed, en. ud. pl. blodrød, adj. som har Blodets røde Farve. Blodsag, en. Livssag. Blodskam, en. legemlig Omgang imellem for nær Beslægtede eller Besvogrede. (D. Bibel. 1550.) Blodskud, et. Sting i Ryggen. blodsky, adj. som ei kan taale at see Blod. (Baggesen.) Blodskyld, en. 1. Strafskyldighed for udøst Blod ell. begaaet Mord. 2. en Forbrydelse, som drager Livsstraf efter sig. blodskyldig, adj. som har Blodskyld paa sig. (Taussen.) Blodskænder, en. den, som begaaer Blodskam. (Moth.) blodsmittet, adj. besmittet m. Blod, eller med Blodsudgydelse, Drab. (Pram.) Blodsot, en. Blodgang. Blodspytning, en. Sygdom, hvori Blod af Lungerne opspyttes. Blodsteen, en. et Slags rig Jernerts, som ved Gnidning giver en rød Streg. Blodstemmelse, en. forhindret Omløb og derved forvoldt Opsamling (Congestion) af Blodet i en vis Legemsdeel. (V. S. O.) blodstemt, adj. v. plaget af Blodstemmelse.

blodstillende, adj. som standser Blodløb. Blodstyrtning, en. voldsom Opkastning af Blod. blodstænkt, adj. v. bestænket med Blod. Blodsuer, en. Aagerkarl, eller den, som paa andre Maader udsuer og forarmer Folk. (Holberg.) Blodsved, en. Sved, blandet m. Blod. blodsølet, adj. v. tilsølet med Blod. "At vende tilbage med Seier fra blodsølede Marker." Kampmann. Blodtørst, en. umættelig Begierlighed efter at udgyde Menneskers Blod. blodtørstig, adj. meget grusom. Blodvalle, en. den vandagtige Deel af Blodet. Serum. (V. S. O.) Blodvidne, et. den, som med sin Død besegler sin Tro eller Overbeviisning; Martyr. (Moth.) = b) Blodsdraabe, en. En enkelt Draabe Blod. (br. mest i figurl. Talemaader. Man siger: Der faldt en Draabe Blod paa Gulvet; men: at forsvare sig til den sidste Blodsdraabe.) Blodsudgydelse, en. Handlingen, at udgyde Menneskers Blod, at dræbe, ihielslaae.

Blodig, adj. [A. S. blodig.] 1. som har Blod i eller paa sig. blodigt Kiød, en b. Dug. 2. saaret til Blods. At slaae een blodig. 3. som koster mange Menneskers Liv, er forenet med Blodsudgydelse. En b. Seier, et blodigt Slag. 4. sigtende til Blods Udgydelse, som gaaer ud paa Livet. blodige Anslag.

Blok, en. pl. -ke. 1. et svært, uhugget eller kun grovt tilhugget Stykke Træ eller Steen. En B. Marmor, Mahognitræ. En Blok, hvorpaa Forbrydere halshugges. En Huggeblok, Kiødblok. 2. et paa offentlige Steder opreist Træ, med Huulning, Lukkelse og Laas, indrettet som en Sparebøsse, hvori Gaver til Fattige, Kirker, o. s. v. sikkert kunne nedlægges. Kirkens, de Fattiges Blok. 3. en Model af Træ til at danne noget paa. Hatteblok, Støvleblok, 2c. 4. et rundagtigt Træ, der indslutter en bevægelig Skive, hvorpaa et Toug eller Takkel løber. (Talieblok.) 5. Et svært, jernbeslaaet Træ, som tilforn brugtes til at lægge om fængslede Forbryderes Been. = Blokfløite, en. et Slags stor Fløite. (Moth.) Blokhage, en. Jernredskab til at løfte store Blokke med. Blokhiul, et. Hiul, som ei er sammensat, men bestaaer af heelt Træ. Blokhuus, et. Skandse, Bulværk, opført af Tømmerstokke. Blokkedreier, en. den, som giør Haandværk af at dreie Blokke, især Skibsblokke. Blokkepenge ell. Blokpenge, n. s. pl. Penge, som indsamles i en Almisseblok. Bloknagle, en. Jernnaglen, som gaaer igiennem en Skibsblok, og hvorom Skiven dreier sig. Blokskib, et. Skroget af et gammelt Orlogsskib, der bruges som Batterie. Blokskive, en. den bevægelige Skive i en Blok, 4. Bloksteen, en. svær, utilhuggen eller kun raat tilhuggen Steen. (jvf. Steenblok.) Bloktaarn, et Blokhuus i Skikkelse af et Taarn. (D. Bibel.) Bloktin, et. fiint Tin, smeltet i Blokke, der saaledes kommer fra England. Bloktræ eller Blokketræ, et. og Bloktømmer, et. svært utilhugget Træ eller Tømmer. Blokvogn, en. Vogn til at føre meget svære Byrder, som Steen, Kanoner eller Bloktømmer paa.

Blokere, v. a. 1. [af det Fr.] indspærre, belægge, indslutte en By eller Fæstning, som man enten vil udhungre eller beleire. (Moth.) — Blokering, en. pl. -er.

Blokke, v. a. 1. [af Blok.] med præp. op eller ud: sætte noget paa en Blok for at udvide det. At blokke en Hat op. Kunne Støvlerne blokkes mere ud?

Blomme, en. pl. -r. en bekiendt Træfrugt, som voxer p. Blommetræet. Prunus domestica.

Blomme, en. pl.-r. [J. Blóm, Blómi.] 1. Blomst. En Rosens Blomme. (br. nu sielden, undtagen i nogle Sammensætn. f. E. Koblomme (en Urt) Svovelblomme. 2. en naturlig eller konstig Tegning, som ligner eller forestiller Blomster, Løvværk, o. desl. Damask m. Blommer i. 3. Det Gule i Ægget, Æggeblomme. figurl. "Han levede som Blommen i et Æg." (ↄ: meget lykkeligt.) Baggesen. = Blomkaal, en. En Afart af Kaalen (Brassica oleracea Botrytis) hvis Blade indvendigen ere udfyldte med en Samling af ikke udannede Blomster. = blommet, adj. forsynet m. indvævede Blommer (2.) blommet Fløiel, Damask.

Blomraadden, adj. [formodentlig af Flom, Flomme.] mør af Raaddenhed, ganske raadden. (Moth har ogsaa Ordet: blomfed.)

Blomst, en. eller Blomster, et. pl. Blomster. [Isl. Blómstr. A. S. Blos, Blosma.] 1. den Deel af en Plante, som indeholder eller indeslutter Befrugtningsdelene, og hvoraf Frøet ell. Frugten fremgaaer. Markblomst, Haveblomst, Pragtblomst. Blomsten springer ud (aabner sig.) Træet staaer i Blomster (blomstrer.) 2. Ofte bruges det uegentl. for: Urt eller Plante, især om dem, der staae i Blomster, eller som dyrkes i Haver for Blomstens Skyld. Hvad kaldes denne Blomst? At plante en Blomst i en Urtepotte. At omplante Markblomster i Haven. 3. figurl. a) den feireste, bedste Tilstand. Ungdommens, Livets Blomster. b) Prydelse. Veltalenheds Blomster. = Blomsterbane, en. figurl. og poet. en heldig Bane, en lykkelig Tilværelse. "Du vandrer Livets B. hen." Bagg. Blomsterbed, et. Et med Blomster besat Havebed.

Blomsterblad, et. 1. Blad, som udgiør en Deel af Blomsten; Kronblad. Petalum. 2. Blade, som have deres Sted ved eller imellem Blomsterne. (Bracteæ.) Blomsterbolig, en. poet. en med Blomster prydet Bolig. "Du, som hist i Østens Hiem har din rigelige Blomsterbolig." Øhlenschl. Blomsterbred, en. poet. en med Blomster bevoxen Aa= eller Sø=Bred. Blomsterbund, en. d. s. s. Frugtbund (receptaculum) p. Planten. (Schousboe.) Blomsterbæger, et. 1. den Deel af Blomsten, der omslutter Befrugtningsdelene; Blomsterkronen; (Corolla) især naar den er bægerdannet. 2. Bladene, der umiddelbart omgive den enkelte Blomst. Periantheum. Blomsterdal, en. D. hvor der findes mange Blomster. "Uskyldig, hvid og skiøn, som Lilien i Blomsterdalen." Baggesen. Blomsterdragt, en. figurl. og poet. de Jorden smykkende Blomster. Vaaren i sin B. "Ifører jeg mig en anden Blomsterdragt." S. Staffeldt. Blomsterduft, en. Vellugt af Blomster. Engens B. Blomsterdug, en. Dug, som falder p. Blomster. (S. Staffeldt.) Blomsterdusk, en. En Samling af sammenbundne Blomster, Urtekost. Blomstereng, en. En m. Blomster rigelig bevoxen Eng. "Som Bækkens Rislen giennem Blomsterenge." Bagg. Blomsterfrø, et. Frø, hvoraf Blomster opelskes. Blomstergartner, en. Urtegaardsmand, der særdeles lægger sig efter Blomsterdyrkning. Blomstergreen, en. Green ell. Qvist paa et Træ, som bærer Blomster. "Frugt bærer ei hver Blomstergreen." Øhlenschl. blomstergroet, adj. v. begroet med Blomster. "En blomstergroet Plet." Storm. Blomsterhave, en. Have, ell. Deel af en Have, hvor Blomster dyrkes. Blomsterkalk, en. d. s. s. Blomsterbæger, 1. (Corolla.) Blomsterkiender, en. den, som kiender Blomster (især Haveblomster) efter deres Arter og Navne. Blomsterklynge, en. Samling af Blomster nær hinanden paa eet Sted. blomsterklæde, v. a. 1. klæde, bedække med Blomster. "Snart du blomsterklæder hendes Grav." Vessel. Den blomsterklædte Eng. "Herthas blomsterklædte Dale." Bagg. Blomsterknop, en. den Knop, hvori Blomsten ligger skiult, inden den springer ud. Blomsterkost, en. d. s. s. Urtekost. (Baggesen.) Blomsterkrands, en. K. flettet af Blomster, ell. hvori Blomster ere indflettede. Blomsterkrone, en. Blomsterkalk, Blomsterbæger, 1. (Corolla.) Blomsterleie, et. Leie af Blomster. "Midt paa et Blomsterleie, hun blusser rank og hvid." Øhlenschläger. Blomsterløg, et. d. s. s. Svibel, (s. dette Ord.) Blomstermaler, en. den, som i Særdeleshed har lagt sig efter at male Blomster. Blomstermaleri, et. M. som allene ell. fornemmelig forestiller Blomster. Blomstermaling, en. den Konst, at male Bomster. Blomstermeel, et. (Fleischer.) s. Blomsterstøv. Blomsterplante, en. En Plante der dyrkes til Prydelse i Haver, eller allene for Blomsternes Skyld. (Olufsen.) Blomsterpragt, en. og Blomsterpryd, en. den Pragt og Prydelse, som Blomster give. Markens, Engens Blomsterpryd. Øhlenschläger. blomsterprydet, adj. v. prydet med Blomster. "Liig blomsterprydet Eng er Livets Vei." J Smidth. Blomsterqvarteer, et. Afdeling i en Have, hvor Blomster dyrkes. Blomsterqvist, en. Qvist, som bærer en Blomst. Rosens Blomsterqvist. Øhlenschl. Blomsterstilk, en. Stilk som bærer en Blomst. (s. Stilk og Bladstilk.) blomsterstrøet, adj. v. bestrøet med Blomster. "Min Ungdoms blomsterstrøede Vei." P. H. Frimann. blomsterstukken, adj. v. udsyet m. Blomster. (J. S. Schested.) Blomsterstykke, et. Blomstermaleri. Blomsterstængel, en. Stængel, hvorpaa en ell. flere Blomster sidde. Blomsterstøv, et. Støvet paa Blomstens Befrugtningsdele. Blomstertegning, en. 1. Gierningen at tegne Blomster. 2. en Tegning forestillende Blomster. Blomstertid, en. den Tid paa Aaret, da en stor Mængde Planter, eller en vis Plante i Særdeleshed blomstrer. "Naar skabtes Frugten, mon i Blomstertiden?" S. Blicher. Blomstervei, en. poet. d. s. s. Blomsterbane. (C. Frimann.) Blomstervrimmel, en. poet. en stor, blandet Mængde Blomster paa eet Sted. "Den smukke Straaleglands og Blomstervrimmel." Øhlenschläger. Blomsterværk, et. konstigt Arbeide, som forestiller Blomster. Blomsterøie, et. Øie eller Knop paa et Træ, som indeholder Spiren til en Blomst. "Tredobbelte Øine, hvor Bladøiet sidder imell. tvende Blomsterøine, ell. omvendt." Olufsen. (Desuden: Blomsterbælg, Blomsterdække, Blomsterskæl, Blomstersvøb, og flere Udtryk, hørende til Plantelærens Konstord; foruden andre Sammensætninger, som, tildeels sieldnere, forekomme hos Digtere.)

Blomstre, v. n. 1. (har.) 1. staae i Blomster. Træet, Planten blomstrer. "Liig visse Urters Flor — der blomstre skiønt, men naar de blomstre bedst, gaaer ud." Popes Kritik v. Schiermann. 2. figurl. være i en heldig Tilstand, trives, lykkes. Handelen, Videnskaber, Lærdom blomstrer i Landet. "Et Folkeslag, mægtigt og rigt, som blomstrer i sin Overflødighed." Bastholm. En blomstrende Tilstand, Sundhed, Alder. En blomstrende ung Pige. — At blomstre frem, skyde frem i Blomster.

figurl. tage til i Velstand. — Blomstring, en. pl. - er.

Blot, adj. [N. S. bloot. T. bloss.] 1. som er uden det sædvanlige Skiul eller Beklædning; bar, ubedækket, nøgen. Med blot Hoved, med blotte Been. At gaae m. blot Kaarde i Haanden. 2. ikke forsynet m. Vaaben, Redskab e. d.; ubeskiermet, ubevæbnet. At slaaes med blotte Næver. At see m. blotte Øine. — At give sig blot (blotte sig) figurl. røbe sin Svaghed, forløbe sig ved at sige meer, end eens Agt var. "At Staten ikke skal — sætte sig blot (udsætte sig) f. Latter." Bagg. N. Klim. 3. manglende, blottet for. Jeg er ganske blot for Penge. 4. bar; (allene.) At ligge paa den blotte (hellere: bare) Jord. At troe een paa hans blotte Ord, Forsikkring. 5. idel, lutter. Af blot Mistanke, af blot Naade. (Jvf. bar, som er det ældre, oprindelig danske Ord, og enduu næsten overalt kan bruges for blot.) = Blothed, en. den Tilstand at være blot ell. blottet.

Blot, adv. 1. uden Skiul, ubeskiermet. At gaae blot paa Halsen. Byen ligger meget blot. 2. ikkun, alleneste. blot for et Syns Skyld. Mennesket bestaaer ikke blot af Legeme.

Blotte, v. a. 1. giøre blot, nøgen. At blotte sit Legeme, b. Hovedet. At b. Træets Rødder (borttage Jorden, som dækker dem.) 2. berøve, stille ved. blotte et Land for Indbyggere. b. sig for Penge. blottet for al Hielp. 3. aabenbare, røbe. b. sin Vankundighed. (At blotte sig, d. s. s. give sig blot.) — Blottelse, en. Gierningen at blotte.

Blu, n. s. Undseelse, Blyhed; hvoraf de følgende Ord. (forældet.) "Blu duer ikke til Hove." Ordspr. [S. adj. bly.] "Skiøn, jomfruelig, i stille Blu." Øhlenschl.

Blues, v. n. pass. bluedes. [J. blygdaz.] blive skamfuld, undsee sig, skamme sig. At b. ved noget. "En Ting, som Dyder ei begræde og ikke blues ved." Evald. — "Svagheder og Daarligheder har jeg ofte at blues over." Rahbek. = Bluelse, en. ud. pl. Undseelse, Skamfuldhed. — blufærdig, adj. som skammer sig v. det Utugtige, Uanstændige; tugtig, kydsk i Sind og Lader. "Blufærdigt Blik hun stum mod Jorden vender." Pram. Deraf: Blufærdighed, en. ud. pl. — Blusel, en. 1. Bluelse, "Hun færdig var, af Blusel fast at daane." Holb. 2. Skam, Beskæmmelse. 3. Kiønsdelene hos Mennesker. (D. Bibel.)

Blund, et. pl. d. s. [Jsl. Blundr.] en kort Søvn, Slummer. At faae et Blund. (sieldnere: en Blun ell. Bluun. Moth. "Et qvægsomt Bluun." J. Smidth. "Stor i et Kryb, hvis Liv kun varer et Blun." Baggesen.)

Blunde, v. n. 1. (har.) [Jsl. blunda.] sove en ganske let Søvn, slumre. — Blunden, en, Gierningen at blunde.

Blunke, v. n. (ældre Form. Riimkr. P. Claussen. Moth.) S. blinke.

Blus, et. pl. d. s. [J. Blys.] 1. et af en let tændelig Materie dannet Lys, som brænder m. stærk Lue; en Fakkel. At bære Blus for et Lig. 2. en blussende Ild. At tænde et B. op p. Skorstenen. At stange Aal v. Blus. = Blusfyr, et. Fyr, hvor en antændt Ild holdes blussende paa et Fyrtaarn ell. høit Sted. (jvf. Lampefyr.) Blusild, en. d. s. s. Blus, 2. Blus-lygte, en. Lygten p. et Fyrtaarn. (Moth.) blusrød, adj. stærk rød, luerød.

Blusse, v. n. 1. (har.) 1. brænde i lys Lue, staae i fuldt Blus. "At Luen og Ilden skulle blusse omkring deres Øren." P. Tidemand. 1564. At blusse op, slaae op i Lue. At blusse ud, brænde hastig ud, som Blusild. 2. være blusrød. At b. i Ansigtet. blussende Kinder. "Øresunds blussende Piger kryster jeg tads." Evald. "Solen gik blussende ned." F. Guldberg. — Blussen, en. det, at blusse.

Bly, adj. pl. blye. [J. bliugr.] undseelig, tilbageholden. Pigen er meget bly. (Med den best. Art. forekommer det neppe.) — Blyhed, en. den Egenskab at være b. "Men Ængstelse, Medynk i Blyhed sig tabe." Rein. (J ældre Skrifter bruges blusom for bly; og i Stedet for dette har Øhlenschl. brugt blysom.)

Bly, et. ud. pl. [Jsl. Bly.] et blødt eller let bøieligt Metal af blaagraa Farve; næst Guld og Qvægsølv det tungeste. Plumbum, = Blyaare, en. Aare eller Malmgang i et Bierg, som indeholder Bly. blyagtig, adj. som ligner Bly, har Egenskaber tilfælles med B. Blyarbeide, et. det, som giøres af Bly. Blyarbeider, en. den som arbeider ved en Blymine, et Blystøberi ell. desl. Blyaske, en. Bly, som ved Smeltning er forvandlet til en hvid Aske eller Kalk. Blycolik, en. Sygdom, som de, der omgaaes meget m. Bly ell. Blyhvidt ere udsatte for, og som yttrer sig ved en voldsom Colik. (Maler-Colik.) Blyeddike, en. Viineddike, hvori en Blykalk (Minie ell. Sølverglød) koges indtil Syren er mættet. Blyerts, en. Erts, Biergsteen, som indeholder Bly. Blyfarve, en. En mat blaagraa Farve, liig Blyets; og deraf: blyfarvet, adj. Blyglands, en. En Blyerts, blandet med Svovel og Sølv. Blyglas, et. Blyaske eller Blykalk, forvandlet ved en meget stærk Hede til Glas. Blyglød, en. Blyaske, som ved en stærk Ild begynder at gaae over til Forglasning, og danner sig i smaa gule, glasagtige Skæl; Sølverglød. Blygrube, en. Et Sted i et Biergværk, hvor Blyerts vindes. Blyhvidt,

et. Bly, som ved Eddikesyrens Virkning er opløst til en hvid Kalk; Bleghvidt. **Blyhytte**, en. det Sted, hvor Blyet virkes af Ertsen. **Blyjord**, en. smulrende Blyerts, Blyokker. **Blykalk**, en. d. s. s. Blyaske. **Blykniv**, en. Kniv, som Glarmestere bruge, naar de lægge Vinduesruder i Bly. **Blylod**, et. Lod ell. Vægt af Bly, befæstet i Enden af en Snor. (f. Ex. til at maale Havets Dybde.) **blyløben**, adj. v. beløben med Bly. **Blymalm**, en. d. s. s. Blyerts. **Blymine**, en. Mine eller Gang i et Bierg, hvor der brydes Blyerts. **Blymynt**, en. Mynt præget i Bly. **Blyolie**, en. En Blanding af Blysalpeter og Salpetersyre, som let bliver flydende. Oleum Saturni. (Tychsen.) **Blyplade**, en. Bly i Skikkelse af Plader. **Blyrok**, en. Maskine, hvorved Glarmesteren trækker Vinduesbly; Blystrue, Blyvinde. **Blyrøg**, en. Røg eller Damp, hvilken, naar Bly smeltes ell. afdrives, dunster op og sætter sig p. Siderne af Ovnen. **Blysalt**, et. S. Blysukker. **Blysand**, et. Sand, som indeholder Blydele. **Blysegl**, et. Segl, aftrykt i Bly, der nu især br. som Toldsegl. **Blyskum**, et. S. Blygløð. **Blysnor**, en. Snor, med Blylod i Enden, som Muurmestere og Tømmermænd bruge for at faae lodrette Linier; Maalesnor, Vaterpas. **Blyspat**, en. fast, kalkformet Blyerts. **Blystang**, en. Stang, fyldt med Bly i begge Ender, som Liniedandsere bruge. **Blystøber**, en. den, som giør Arbeide af støbt Bly. **Blystøberi**, et. Indretning, hvor der støbes Blyplader, og andre Blyarbeider. **Blysukker**, et. Blyhvidt ell. Blykalk, kogt i Eddike, indtil Mættelse, og siden chrystalliseret. **Blysøm**, et. pl. d. s. Søm, med store, flade Hoveder, hvormed Blytækkere slaae Blyet fast til Træ. **Blytag**, et. Tag, bestaaende af Blyplader. **Blytavle**, en. En støbt Blyplade. **Blytraad**, en. Traad, trukken af Bly. **Blytrækker**, en. den, som giør Vinduesbly for Glarmestere. **blytung**, adj. tung som Bly, meget tung. "Hvor blytunge, nagende, lange, fremslæbe sig misbrugte Timer." Pram. En b. Søvn. S. Staffeldt. **Blytækker**, en. den, hvis Haandværk er at tække med Bly- eller Kobberplader. **Blyvand**, et. Vand, blandet med en vis Mængde Blyeddike og Viingeist. **Blyvinde**, en. d. s. s. Blyrok. **Blyværk**, et. 1. Blyarbeide. 2. Biergværk, hvor Bly vindes.

Blyant, en. S. Bliant.

Blæde, v. a. 1. [af Blad.] tage Bladene af. At blæde Kaal. — **Blædkaal**, en. de underste Blade, som pilles af Grønkaal.

Blæe, v. n. 1. skrige som en Hiort. (Moth.)

Blæk, et. ud. pl. [A. S. Blæc. J. Blek. N. S. Blak.] en tillavet Vædske til at skrive med: rødt, grønt Blæk. Særdeles den af Galæble, Vitriol og Vand tillavede sorte Vædske, som fortrinl. kaldes Blæk. = **Blækfisk**, s. Blæksprutte. **Blækhorn**, et. (N. S. Blakhoorn) og **Blækhuus**, et. Et Kar, hvori man har Blæk v. Haanden til at skrive med. **Blækklak**, en. En liden Deel eller Klak af spildt Blæk. **Blækpulver**, et. Pulver, hvoraf man, ved at blande det med Vand, kan lave Blæk. **Blækskriin**, et. Et lidet Skriin, hvori Blækhuus, Sandhuus og andre Skrivereðskaber bevares. **Blæksmører**, en. i Foragt: en ussel, daarlig Skribent. "Visse, velbekiendte, ved deres Fuskerier navnkundige Blæksmørere." J. L. Heiberg. **Blæksprutte**, en. En Slægt af Bløddyrenes Classe, der udmærke sig v. en sort Vædske, som de kunne sprøite fra sig i Vandet, og som bl. a. bruges til Tegning. Den almindelige Blæksprutte. Sepia officinalis.

Blænding, en. pl. -er. Afføding af forskiellige Arter. (V. S. O.) S. Blanding, 4.

Blære, en. pl. -r. [J. Bladra. A. S. Bledre.] 1. i Almindelighed: et af Luft oppustet, med Luft opfyldt, kugledannet Rum, i hvilken Bemærkelse det dog kun bruges i enkelte Tilfælde. f. Ex. Luftblære, Vandblære. (Boble.) At sætte Blærer. At trække Blærer i Huden. Blærer i smeltet Metal. 2. Et hinde- eller hudagtigt Kar i Legemet, hvori en Vædske afsondres eller giemmes. Galdeblæren, Urinblæren (som ogsaa slet hen kaldes Blæren.) Fiskeblære. = **blæredannet**, adj. dannet som en Blære. **Blæreorm**, en. et Slags Indvoldsorme, der ligne Blærer. Tænia. **Blæresteen**, en. Gruus, der samler sig i Urinblæren hos Mennesker og Huusdyr, og der danner sig til en Steen. **Blæretang**, en. En Vandplante af Tarrernes Classe, (Algæ) der især bruges til Tangbrænding. Fucus vesiculosus. — **blæret**, adj. fuld af Blærer, besat med Blærer.

Blæse, v. a. og n. 2. [J. blása.] 1. støde den sammentrykkede Luft ud af Munden; puste. At blæse paa noget, b. een i Ansigtet. At b. Støv bort, af. At b. op under en Kiedel paa Skorstenen. At b. et Lys ud. 2. spille p. et Instrument med Munden (paa et blæsende Instrument.) At blæse paa Fløite, paa Trompet o. s. v. At b. i en Pibe, i et Halmstraa. [Man siger: han kan blæse paa Trompet ɔ: han forstaaer den Konst. Men: han blæste (stødte) i Trompeten (en vis enkelt Gang) for at give de andre Tegn.] 3. om Luftens Bevægelse ved Vinden, og dennes Virkning. (act. neutr. og impers.) Stormen har blæst mange Træer om. — Træet

er blæst om. — Sylret blæste ned, Taget blæste af i den sidste Storm. — Vinden blæste Vinduet op. Vinduet blæste op, er blæst op. At blæse (puste) en Blære op. — Vinden blæser Sneen sammen. — Det blæste stærkt i Nat. Det blæser af Østen. = Blæsebælg, en. pl. -e. [A. S. Blæst-belg.] en stor, af Træ og Skind sammensat Puster, som bruges i Smedier, Smeltehytter ꝛc. Blæsehul, et. Hul, til at blæse igiennem; f. E. Hvalens Aandehul. Blæserør, et. 1. Rør til at blæse Glas med. 2. Pusterør. — Blæsen, en. ud. pl. Gierningen at blæse.

Blæst, en. ud. pl. [A. S. Blæst. Isl. Blástr.] Virkningen af en stærk Luftstrøm; stærk Vind.

Blød, adj. [Isl. blaudr.] 1. som let giver efter for Tryk eller for et skærende Redskab; som ikke er ru, haard ell. hvas, men lind at føle paa. (modsf haard, fast, stiv.) Blød som Vor. blødt Brød. En b. Seng, Dyne. blødt Træ, Silketøi; en blød Hud. 2. figurl. let, flydende i Udtalen, især ved Mængden af Vocaler. Det Italienske er et blødt Sprog. 3. af et føieligt, let bevægeligt Sind. Hun er af Naturen meget blød, har et meget blødt Sind, et blødt Hierte. 4. I Musiken: bløde Toner; i Malerkonsten: bløde Farver, en blød Maneer. "Elskere af den bløde Stiil i Naturen" (fra den maleriske Side.) Baggesen. = blødagtig, adj. 1. noget blød. (sieldnere end den figurl. Bemærk.) 2. kiælen, qvindagtig, som er hengiven til Magelighed og frygter al Anstrengelse. (modsat: haardfør.) Deraf: Blødagtighed, en. ud. pl. — Bløddyr, et. pl. d. s. en Classe af Dyr med hvidt Blod, som have et af Muskler bestaaende Hierte, Nerver og Hierne, men ingen knudret Rygmarv. (Mollusca.) blødfinnet, adj. m. bløde Finner. En b. Fisk. Blødfisk, en. raa, frisk, utørret Fisk. (modsf. Tørfisk.) blødgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) giøre blød, mindre haard eller stiv. blødgiørende Plaster, Lægemiddel. At b. Sindet. "At blødgiøre Hierterne til Medfølelse." Baggesen. "Naar Klagen slapper Hiertet, i Stedet for at blødgiøre det." Mynster. blødhiertet, adj. 1. ømhiertet, af et blødt Sind. "En svag, blødhiertet Mø." Evald. 2. forsagt, feig. Deraf: Blødhiertighed, en. ud. pl. (Helvaderus.) blødhudet, adj. som har en blød, lind Hud. blødkogt, adj. v. om Æg, der ikke koges mere, end at de kunne søbes af Skallen. blødmelket, adj. om Køer, som under Malkningen let give Melken fra sig. blødmundet, adj. om Heste, der let styres ved Bidselet, og derfor ei maa holdes i fast Tøile. blødsindet, adj. 1. som er af et bøieligt Sind. (modsat: stivsindet.) 2. som ei har Sindsstyrke. Deraf: Blødsindighed, en. ud. pl. (V. S. O.) blødskallet, adj. med blød Skal. blødsøden, adj. v. d. s. s. blødkogt. blødsødne Æg. = Blødhed, en. ud. pl. den Egenskab at være blød. — Bløding, en. Et blødagtigt Menneske; forældet. (H. Taussen; der ogsaa bruger Blinding om en blind Mand. Nogle Nyere have efter det Tydske dannet Ordet Blødling.) — blødt, adv. At ligge, sidde blødt.

Blød, en. ud. pl. [J. Bleyti.] Gierningen at bløde. At lægge noget i Blød. Fisten ligger i Blød.

Bløde, en. 1. Mose, Sump, blødt Jordsmon. "I Dynd og Bløde." D. Lov. V. 12. 7. 2. giennemblødende Regn. Vi fik en Bløde underveis.

Bløde, v. a. 1. og 2. [af blød.] 1. giøre blød. At b. Hvedebrød i Melk. At b. noget op, opløse det v. Blødning. 2. lægge i Blød, udbløde. At b. Fisk, saltet Kiød. 3. væde, giøre vaad. Vi bleve blødte underveis. Denne Regn bløder igiennem. — Blødelse, Blødning, en. Gierningen at bløde.

Bløde, v. n. 1. og 2. (har.) [af Blod.] miste Blod, give B. af sig. Næsen, Saaret bløder. At b. sine Klæder over. At b. sig ihiel. Saaret har blødt længe, blødte op igien. (Moth.) — At bløde, act. giøre blodig. (i ældre Skrifter.) — Bløden, Blødning, en. det, at bløde.

Blødne, v. n. 1. (er.) blive blød. Jernet blødner i Ilden. (P. Syvs Ordspr.)

1. Bo, en. [Isl. Bú.] Bolig, Bopæl, Bosted, Huusholdning. At sætte Bo, fæste Bo ɔ: sætte sig ned paa et Sted, indrette egen Huusholdning. = bofast, adj. som har fast, stadig Bopæl, eget Huus og Hiem; bosiddende. (Moth.) — Bomand, en. bosiddende Mand, især Gaardmand. (i Lovsproget. Forordn. af 1739.) Bopæl, en. pl. -e. Huus og Hiem; Opholdssted, Bosted. At opslaae sin Bopæl paa et Sted. bosat, bosiddende, adj. v. d. s. s. bofast; men mere brugeligt. En bosat Borger. Bosidder, en. Indbygger, bosiddende Mand. (Bagg. N. Klim. 72.) Bosted, et. d. s. s. Bopæl. bosætte, v. a. 3. (sætte.) give Bopæl, giøre bosiddende (Sporon.) bosætte sig, v. rec. fæste Bopæl, sætte sig ned paa et Sted. Deraf: Bosætning, Bosættelse, en.

2. Bo, et. pl. Boer. 1. Alt hvad en Person eier, medens han lever, eller efterlader ved sin Død. Fattig Mand har Bo paa Bag. Ordspr. At tage et Bo under Behandling. Konen sidder i uskiftet Bo. Hans Bo er forseglet. 2. Indbo, Løsøre, Bohave. Han eier et godt Bo. = Boeslod, en. 1. den Lod ell. Deel, en Person, især Ægtefælle, har i et fælleds Bo. 2. Alt, hvad een eier, Jord undtagen. — Bohave,

et. Tøi, Redskaber, som haves og bruges i et Huus, især inde i Værelserne, (Møbler) Boskab. **Bomærke**, et. Mærke, hvormed fordum de, der ei kunde skrive, undertegnede, i St. for med deres Navne, eller som de førte i deres Signet. **Boskab**, et. d. s. s. Indbo, Bohave. "Senge og Stole og alt hendes **Boskab**." Jud. 15.

3. **Bo**, en. Beboer. Kun i Sammensætninger; som: Biergbo, Dalbo, Gienbo, Landbo, Nabo, o. fl. Ligeledes om nogle Provindsers Indbyggere: En Fyenbo, Møenbo, Ærrøbo.

Boble, en. pl. -r. [A. S. Bubble. J. Bóla.] en Luftblære. **Bobler** paa Vandet. Sæbebobler. = **Bobledyr**, et. Et Slags Plantedyr, som leve i Havet. Bullaria. — **Bobleværk**, et. det, som bestaaer af Bobler. figurl. "Lykkens **Bobleværk**." (Kingo.)

Boble, v. n. 1. (har.) skyde Bobler, danne Bobler. Vandet **bobler** op.

1. **Bod**, en. pl. **Boder**. [Isl. Bud.] 1. fordum: ethvert lidet, ringe Huus; ogsaa grundmuret. (Steenboder. De Fattiges **Boder**. Abel Cathrines **Boder** i Kiøbenhavn.) 2. Telt, eller Fiælehytte, som opslaaes paa Mark eller Gade. Markedet holdes i **Boder** paa Torvet. 3. Værelse, med aaben ell. offentlig Indgang fra Gade eller Torv, hvor noget sælges, eller hvor visse Forlystelser øves. S. Dandsebod, Hørbod, Isenbod, Krambod, Urtebod, m. fl. At aabne, lukke sin **Bod**, begynde, ophøre med at sælge. Drengen har staaet (tient) to Aar i **Boden**. = **Boddisk**, en. Disk, hvorpaa Udsalget skeer i en Bod. **Boddreng**, en. D. som tiener i en Krambod. **Boddør**, en. Indgang til en Bod. **Bodleie**, en. Afgift, som betales i Leie af en Bod eller et **Bodstade** ɔ: et Sted til at opslaae en Bod. **Bodsvend**, en. S. som tiener i en Krambod, Krambodsvend.

2. **Bod**, en. 1. det, hvormed noget bødes. (nu sielden.) At sætte en **Bod** p. en Kiole. 2. Rettelse, Forbedring i den Talemaade: At raade **Bod** paa (afhielpe, rette) en Mangel, Feil, et Onde. "Ved nye Love søgte han at raade **Bod** paa de gamles Mangler." Kampmann. 3. Omvendelse fra Synd, Poenitentse. At giøre **Bod**. 4. **Bod**, pl. **Bøder**. Pengestraf. **Bod** for Manddrab. At give **Bøder**. (Det afledede v. at bøde bedre, rette, hielpe, er forældet. S. bøde og ubodelig.) = **bodfærdig**, adj. som angrer og giør Bod for sine Synder. **Bodfærdighed**, en. ud. pl. **bodløs**, adj. som ei kan afsones med Bøder. (i Lovsproget) **Bodprædiken**, en. P. hvori formanes til Bod og Bedring. **Bodpsalme**, en. Poenitentspsalme. **Bodøvelse**, en. pl. -r. det, som foretages til Bods eller Syndebedrings Befordring, eller i den Tanke, derved at tilfredsstille Guddommen.

Boddike, en. pl. -r. [Af 1. Bod; skrives ogsaa **Buddike**. S. **Bøtte**.] en liden Daase med Laag, især med Skruelaag.

Bodeie ell. **Budeie**, en. pl. -r. [Norsk.] Malkepige.

Bodmeri, et. Et vist Slags Laan med Pant i et seilende Skib, i en Skibsladning, Fragt ell. Føring, og med høi Rente. At laane paa **Bodmeri**. — **Bodmeribrev**, et. Gieldsbrev for **Bodmeripenge**, eller det, som laanes p. Bodmeri. (D. Lv.) **Bodmerirente**, en. høi Rente, som svares af et saadant Laan.

Boe, v. n. 1. (har.) [J. bua.] være bosat, have Bopæl, Huus og Hiem, Huusholdning paa et Sted. At boe i en By, i sit eget Huus, paa Landet. At boe til Leie hos nogen.

Boel, et. S. **Bøl**.

Bog, en. pl. **Bøger**. [J. Bok.] 1. en Samling af endeel Blade (Papir ell. Pergament) hvorpaa et Skrift er skrevet, ell. trykt; dog forstaaes i Almindelighed ved **Bog** en trykt, og ved **Haandskrift** et skrevet Skrift. En **Bog** i raa Marrie, (uindbunden) en heftet, indbunden **Bog**. En **Bog** i flere Dele, Bind. At kunne læse i **Bog** ɔ: læse i en trykt Bog (som modsættes: at læse Skrift.) At holde **Bog** ɔ: føre Regnskab over noget. At føre noget til **Bogs** (i Regnskabet.) Regnskabsbog, Kiøbmandsbøger. At føre en Handelsmands **Bøger**. (ɔ: Regnskaber) 2. Et Skrift, med Hensyn til Indholdet. En god, slet **B**. "Han skrev jo dogsaa mangen herlig **Bog**." Øhlenschl. (S. Haandbog, Lærebog, o. fl. og jvf. Skift.) At holde een til **Bogen**, slaae sig fa **Bogen** ɔ: Studering. (dagl. T.) "At han dued ei til **Bogen**." Grundtvig. 3. En Hovedafdeling i et Skrift. Lovens se **Bøger**. 4. En **Bog** Papir ɔ: 24 eller 25 Ark. = **Bogbinder**, en. den, hvis Haandværk er at indbinde **Bøger**. **Bogdommer**, en. den, som bedømmer, kriticerer **Bøger**; Recensent. (Bagg.) **Bogelsker**, en. den, som har Bøger kiær, som gierne vil samle og eie **Bøger**. **Bogforraad**, et. Et Forraad, en Mængde af **Bøger** paa et vist Sted. **Bogfører**, en. i ældre Skrifter: en Boghandler. **Boggield**, en Gield, hvorfor man staaer anført i en Kiøbmands ell. Kræmmers Bog, eller Handelsregnskab. (Deraf: **Boggieldsfordring**, Fordring, grundet paa Kiøbmandsbøger.) **boggridsk**, adj. meget begierlig efter **Bøger**. (Tode.) **Bogguld**, et. d. s. s. Bladguld. (ligeledes **Bogsølv**.) **Boghandel**, en. Handel, som drives med Bøger. **Boghandler**, en. den som driver Handel med **Bøger** som en Næringsvei. **Boghand**=

ling, en. (T. Buchhandlung.) Sted, hvor Boghandel føres, og Indbegreb af det, som hører til en saadan Handel. Bogholder, en. den, som holder Bog over Indtægt og Udgift, Gield og Tilgodehavende, for en Kiøbmand eller paa et offentlig Contor; en Regnskabsfører. Bogholderi, et. den Videnskab, rigtig at kunne føre Regnskabs- eller Kiøbmands-Bøger. Boghylde, en. Bogreol, eller en enkelt Hylde i samme. Bogkammer, et. mindre Værelse, hvor Bøger giemmes. Bogkiender, en. den, som kiender mange, og især sieldnere Bøger og forskiellige Udgaver af Bøger. Bogkram, en. Handel med gamle Bøger. Bogkræmmer, en. den, som driver Bogkram. Bogkundskab, en. v. Erfaring og Studium erhvervet Kundskab om mange Bøger og forskiellige Udgaver. bogkyndig, adj. som besidder Bogkundskab. (M.) Boglade, en. et Sted, hvor Bøger, særdeles nye, i betydeligt Antal ere tilfals. boglærd, adj. som har lært meget af Bøger; studeret. Boglærdom, en. lærd Kundskab, Lærdom, som er erhvervet allene ved Læsning. Boglæsning, en. Læsning i skrevne eller trykte Bøger; Bøgers Læsning. (Münter.) Bogmid, et. Et ganske lidet Insect, som findes i Bøger og Papir. (Termes pulsatorium?) Bogmærke, et. Mærke, Kiende, som lægges i en Bog. Bogmøl, en. s. Bogorm. Bogorm, en. Dette Navn tillægges overhovedet de Insecter, hvis Orme eller Larver opholde sig i Bøger, og giøre Skade paa sammes Bind eller Blade; f. Ex. Ptinus pertinax, Pinus fur, Dermestes lardarius, D. paniceus L. og fl. — figurl. om den, som haren overvættes Kiærlighed til Bøger og Læsning. "Han var en Bogorm før, og(er) nu en Ormebog." Baggesen. Bogreo, en. Træramme med Hylder til at sætte Bøger i. Bogrulle, en. Et Skrift paa Pergament ell. Papir indrettet til at rulles sammen. (Gram.) Bogsal, en. et stort Værelse, hvor Bøger giemmes. "Saamange Bøger, som behøves til at beklæde alle Vægge i hans Bogsal." Sneed. Bogsamling, en. S. af mange Bøger, Bibliotek. Bogskab, et. S. hvori Bøger giemmes. Bogskriver, en. den, som forfatter eller afskriver Bøger; en Skribent. (Jacobi.) Bogskriveri eller Bogskrivning, en. Gierningen at skrive ell. forfatte Bøger. (Det første især m. uforderlagtigt ell. ringeagtende Bibegreb. "Bogskriveret er i vore Dage ligesaa vel et Levebrød, som noget andet." Rahbek.) Bogspeil, et. Et lidet Lommespeil i et Giemme, der kan aabnes og lukkes som en Bog. (V. S. O.) Bogsprog, et. det dannede Sprog, som bruges i Skrifter, Skriftsprog; (Grundtvig.) Modsat: Talesprog, Omgangssprog. Bogstav, et. see nedenfor særskilt. Bogstol, en. Indretning til at lægge Bøger paa, naar man staaende vil læse. Bogstov, et. S. der samler sig p. Bøger og i Bogsale. (Rahbek.) Bogtrykker, en. den, som forstaaer og udøver Bogtrykkerkonsten. (Bogtrykkerpresse, -skrifter, -svend, -sværte, o. fl.) Bogtrykkeri, et. 1. Sted, hvor Bøger trykkes. 2. Redskaber, Presse, Skrifter m. m. som hører til at trykke Bøger. Bogtrykkerkonst, en. den Konst, at sætte og trykke Bøger. Bogtyv, en. 1. den som stiæler Bøger. (Moth.) 2. den, som udskriver af Andres Bøger, som om det var hans eget. (V. S. O.) Bogtyveri, et. det, at stiæle, eller at stiæle af Bøger. bogviis, adj. hver Bog (Papir) for sig. Bogvæsen, et. Indbegreb af alt det, som hører til Bøger, deres indvortes og udvortes Beskaffenhed (dog især den sidste; da Literatur mest bruges om Bøgerne, med Hensyn til Indholdet.) = boglig, adj. som hører til Lærdom, som læres af Bøger. boglige Konster. (D. Lov. Jacobi.)

Bog, en. pl. d. s. Frugten af Bøgetræ. (D. Lov.) Jvf. Olden. [A. S. Boc, et Bøgetræ.]

Bogfinke, en. pl. -r. En i vore Skove almindelig Sangfugl. Fringilla coelebs.

Boghvede, en. ud. pl. [T. Buchweizen.] en Plante, hvis Frø især bruges som Gryn. Polygonum fagopyrum. Deraf: Boghvedegryn, Boghvedegrød, m. fl.

Bogstav, et. pl. -er. (hos Nogle, men sieldnere: en B.) [Isl. Bokstafr. A. S. Boc-staf.] 1. Ordenes enkelte Grundlyd, og Figurerne, hvorved disse Lyd udtrykkes. Medlydende, selvlydende Bogstaver. Græske, latinske Bogstaver. 2. den bogstavelige Mening i et Ord eller Udtryk. (ved en Sprogegenhed bruges i denne Bemærk. altid Art. en.) At følge Bogstaven, fortolke noget efter Bogstaven. "At man ikke uden Nød maa vige fra Bogstavens Mening." Eilschow. = Bogstavlærdom, en. En L. ell. Lære, som blot gaaer ud fra Ord, som holder sig til Bogstaven, ikke optages i Aanden. (Mynster.) Bogstavorden, en. Alphabet. (1.) Bogstavregning, en. Regning, hvori man betiener sig af Bogstaver, i St. for Tal, til at udtrykke Størrelser. (Algebra m. m.) Bogstavriim, et. den Egenhed ved Vers, at samme Bogstav eller Stavelse kommer oftere igien i een, eller i to paa hinanden følgende Linier; Assonants. Bogstavskrift, en. S. hvori Ordene udtrykkes ved Bogstaver. Bogstavtegn, et. Tegn, Skrifttegn, som gielder for et enkelt Bogstav (modsat: Stavelsetegn, Ordtegn.) Bogstavtro, en. En Tro, der holder sig

ordret til en vis foreskreven Lære. (A. Ørsted.) = bogstavelig, adj. og adv. som ei viger fra Bogstaven (2.) b. Mening, Udtydning, Fortolkning. Det er bogstavelig sandt. — bogstavere, v. a. udtrykke med Bogstaver. At b. et Ord rigtigt, galt. "Hvo sperger nu, om Ord er bogstaveret ret?" Holberg. P. Paars. — Deraf: Bogstavering, en.

Boie, en. pl. -r. 1. et Slags Fieder eller Laas, som tilforn sluttedes om Fangers Been ell. Arme. (Moth. Holl. Boie.) "Bunden med Boier stærke." D. Riimkr. 2. Fængsel paa Skibe. 3. svømmende Mærke i Søen, hvorved man finder Stedet, hvor et Anker ligger, (eller et Vod, Bundgarn er sat.) Ankerboie, Tøndeboie, Piibeboie. = Boiereb, et. Reb, hvormed Boien er fæstet til Ankeret.

Boiert, en. pl. -er. et Slags smaa, letseilende Skibe.

Ból eller Boel, et. pl. d. s. [I ældre Dansk og hos Olufsen: Bool. Isl. Ból. Af v. n. boe, s. Bolig.] 1. I ældre Tider i Almindelighed: et Bosted eller Beboelsessted med Jord for en agerdyrkende Familie; og af Jorden, deelt i Lodder i de forskiellige Agerskifter, formodentlig saa meget, som kunde drives med een Plov; men uden bestemt geometrisk Størrelse. "Et Bool hos os var da, hvad vi nu kalde en Bondegaard, og hvad i Middelalderen hed Mansus, Curia." Olufsen, (A. S. Hyde, T. Hufe.) 2. Nu, i nogle Landskaber (f. Ex. i Fyen) en liden Bondegaard, med omtrent ¼ af en fuld Gaards Jord; et Boelssted. Moth. = Deraf: Bólsjord, en. Jord, som bruges af en Bolsmand. (V. S. O.) Bólsmand, en. den, som beboer og driver en saadan mindre Gaard, eller: et Bólssted, (ogsaa Bólsted.) "Slige, vore Tiders Boolssteder ere almindeligen paa een til to Tønder Hartkorn." Olufsen. = Desuden adskillige Benævnelser paa tilforn brugelige Landgilde-Slags, eller Bólsæ; f. Ex. Bólfaar, Bólgalt, Bólsviin (Holberg: den Stundesløse.) o. fl.

Bold, adj. 1. ypperlig, skiøn. 2. dristig, modig, behiertet. (i begge Bemærkelser forældet, undtagen i Digtersproget.)

Bold, en. pl. -e. [I. Böllr.] En udstoppet, med Skind eller andet beklædt Kugle, som bruges til Leg. At spille Bold. uegentl. om adskillige Ting, som ligne en Bold, f. Ex. Haarbold, Sneebold. = Boldgade, en. bruges kun i den Talemaade: At være, gaae paa sin egen B. ɔ: paa et Sted, hvor man er ligesom hiemme og har Raadighed; eller at ville raade for sig selv. Boldhuus, et. H. som er indrettet til at spille Bold i. Boldkiep ell. Boldtræ, et. Kiep eller Træ m. Haandgreb, hvormed en Bold kastes i Veiret ell. tilbage. Boldmester, en. Læremester i Boldspil. (Moth.) Boldplads, en. fri Plads, hvor der spilles B. Boldskole, en. Sted, hvor der gives Underviisning i Boldspil. Boldspiller, en. den, som spiller, eller forstaaer at spille Bold.

Bole, en. pl. -r. Mand eller Qvinde, som boler med nogen. (Moth. V. S. O. Ordet er lidet brugeligt.)

Bole, v. n. 1. har. [T. buhlen.] have utugtig Omgang, utilladelig Elskovshandel. At bole med een. (er tilligemed de afledede Ord næsten forældet.) = Bolebrev, et. Brev fra en Boler, Brev om ulovlig Elskov. (N. M. Aalborg.) Boledrik, en. Drik, som meentes at kunne vække Elskov, Elskovsdrik. (Langebek.) Bolevise, en. utugtig Vise. (N. M. Aalborg.) — Bolen, en. Boleri, et. ulovlig Kiærlighed, utugtig Omgang imellem Mand og Qvinde. — Bolskab, et. Fruentimmer, der lever med en Mand som hans Kone, uden at være ægteviet; Frille, Slegfredkone. (P. Claussen.)

Boler, en. pl.-e. en ulovlig Elsker. (s. Medboler.) — Bolerske, en. Fruentimmer, som har en eller flere ulovlige Elskere. "Da har man den samme Skaansel for Flanen, Bolersken, ja for den solgte Frille." Rahbek.

Bolig, en. pl. -er. Huus eller Gaard, eller Deel af samme, hvor een boer, har sin Bopæl, sit Hiem. At kiøbe, bygge, leie, søge sig en Bolig. En Degnebolig, Enkebolig, Præstebolig.

1. Bolle, en. pl. -r. en rund Skaal uden Fødder, Drikkeskaal, Drikkekar.

2. Bolle, en. pl. -r. [af Bold.] en rundagtig Klump, lavet enten af Meel og Brød, eller af hakket Kiød, Fisk, m. m.; Meelbolle, Brødbolle, Kiødbolle, Fiskebolle. 2. et Slags runde Hvedebrød, som især bruges til Fastelavnsmandag. (Moth.) = Bolledei, en. ud. pl. Dei, hvoraf Boller laves, for derefter at koges. Bollemelk, en. Søbemad af Melk, hvori Meel- eller Brødboller koges.

Bollen, bolne. S. bullen, bulne.

Bolster, et. pl. Bolstre. [A. S. Bolster. Isl. Bolstr; bólstra, at opdynge.] 1. Egentlig og oprindelig: en Dyne, Pude. (f. E. i gl. danske Viser; nu i Talesproget forældet.) "Naar Bolstret han ombyttede m. Straa." Grundtvig. 2. et Slags tykt, linnet Tøi, som bruges til Dynevaar. En Bolsters Dyne, som har saadant Vaar; kaldes ogsaa Bolsterdyne. I Ordet Bolsterfyld er den gamle Bemærkelse beholdt.

Bolt, en. pl. -e. [Isl. Bolti. A. S. Bolt.] 1. en Jernnagle til at befæste Træ og Tømmer med. 2. en Jernstang med Lænke, hvori Fanger og Slaver sluttes

med Benene. At lægges i Bolt og Jern. 3. et Stykke Jern, som hedes i Ilden og lægges i Strygejernet; en Strygebolt.

Boltre, v. a. og rec. 1. [af Bold.] kaste, tumle omkring. At b. hinanden, b. sig i Græsset. (At boltre ned, neutr. tumle ned. Baggesen. Labyr. II. 165.) "Han boltrer, styrtes ned, og ler ei mere til." T. Stockfleth.

Bolværk. S. Bulværk.

Bom, en. pl. -me. [det t. Baum.] 1. et langt, sædvanligen rundt Træ, som bruges til Lukkelse, til at spærre en Vei eller Giennemgang, til at vinde eller omdreie, m. m. Bom p. en Landevei, hvor Afgift betales af Reisende (Slagbom.) Bom for Indløbet til en Havn (Havnebom.) En Væverbom, Vindebom. 2. Bommene i en Karreet, ell. et lignende Kiøretøi: de to lange, tynde Stykker, hvori Fadingen hænger. 3. Bommen paa en Rok, det Stykke Træ, som Rokkeskruen og Fødderne sidde i. (Moth.) 4. et Træ, hvorpaa den underste Deel af Skibsseil udspiles, med forskiellige Navne efter Seilene, som Driverbom, Jagerbom, Klyverbom. ꝛc. = Bomhuus, et. Huus ved en Bom, hvor Bommanden boer, eller til en Tid opholder sig. Bommand, en. Opsynsmand ved en Bom, som hæver Veipenge af Reisende. Bompenge, n. s. pl. Penge, som maa betales for at komme igiennem en Bom. Bomseil, et. Et vist Slags Seil, hvis nederste Deel udspiles paa en bevægelig Bom. Bomslutter, en. d. s. s. Bommand, v. visse Bomme; f. Ex. Havnebomme.

Bom, et barbarisk, efter det T. Baum (N. S. Boom) optaget Ord, der bruges i nogle faa Sammensætninger: Bomolie, en. Olie, presset af Oliver, Olivenolie. Bomsalve, s. Træsalve. Bomskole, s. Træskole. Bomuld, en. det uldagtige Svøb, der omgiver Frøkornene p. Bomuldsplanten (Gossypium herbaceum) og flere lignende Værter. Deraf: Bomuldsgarn, Bomuldsstrømpe, Bomuldstøi, o. fl. — Bomvox, s. Trævox.

Bom, en Partikel, af uvis Herkomst, der forekommer, med forstærkende Bemærkelse, i følgende Ord: bomstille, adv. ganske stille. At tie b. bomstærk, adj. (T. baumstark.) meget stærk. En b. Karl. (Moth har ogsaa disse, maaskee herhid hørende Ord: Bomskæg, et stærkt og langt Skæg; bomskægget, som har et saadant Skæg.)

Bombe, en. pl. -r. (fransk.) i Krigskonsten: en huul Jernkugle, som fyldes m. Krud, forsynes med et antændt Brandrør, og udkastes af en Mørser eller Morterer, for at springe og skade hvor den falder. = bombefri, adj. en b. Bygning, Hvælving ɔ: som er bygget saa stærk, at den ved Bomber ikke eller vanskeligen kan beskadiges. (Schytte.) Bombekast, et. Bombens Udkastning i Buesfud af Morteren. Bombesaar, et. Saar, som tilføies een ved en sprungen Bombe. — bombardere, v. a. 1. beskyde med Bomber. — Bombardering, en. pl. -er.

Bomme, en. pl. -r. 1. et Slags Bøtte ell. rundt Skriin, f. Ex. til at have Mad i; en Madbomme. (Moth. "Forsynet med en madrig Bomme." Vessel.) 2. en Tromme, (S. Runebomme.)

Bomme, v. a. 1. lægge Bom for. At b. en Tømmerflaade. 2. At b. Garn, vinde det paa Væverbommen.

Bommer, et. en bomrende Lyd.

Bommer eller Bommert, en. 1. Feilslag. At slaae Bommer (i Keglespil.) Det slog Bommer for ham. (Moth. dagl. T.) 2. en af Uagtsomhed begaaet Feiltagelse. At begaae en Bommert. (dagl. T.)

Bomp ell. Bump, et. pl. d. s. en huul Lyd, som af noget der falder.

Bomre, v. n. 1. banke, dundre paa. Vi hørte nogen bomre paa Porten. 2. giøre Feilslag i Keglespil; begaae en Feil eller Bommert. At bomre i sin Stiil.

Bomstærk, adj. S. ovenfor under bom.

Bonde, en. pl. Bønder. [J. Bóndi.] 1. en Mand af Almuen, der lever af Jordbrug. Adelsmænd, Præster, Borgere og Bønder. — Uegentl. enhver, som driver Agerbrug, ell. Bondenæring. Han er en god B. skiøndt ikke bondefødt. 2. en Fæstebonde, Gaardmand, Selveierbonde. (I ældre Dansk, især i Lovene, ogsaa for: Husbonde, Ægtemand, Familiefader. S. Glossar. til H. Harpestreng.) 3. i Skakspil: en af de otte ringeste Brikker. [I Sammensætninger bruges sing. naar Talen er om Standen i Almindelighed, eller om een Person (Bondenæring, Bondestand, Bondegaard, Bondekarl); en dobbelt pl. naar Talen er om flere (Bøndergaarde, Bønderkarle.) Enkelte have ei pl. (Bondelevnet, Bondeskyld); enkelte ikke den dobbelte pl. (Bondemand, pl. Bondemænd) eller bruges allene i denne f. Ex. Bøndergods.] = bondeagtig, adj. som ligner en Bonde i Adfærd, Væsen, Opførsel. Bondeagtighed, en. ud. pl. — Bondealmue, en. ud. pl. Almuen af Bondestand. (T. Rothe.) Bondearbeide, et. pl. -r. Arbeide, som hører til Bondens Stand og t. Jordbrug. Bondeart, en. ud. pl. 1. den Tænke- og Handlemaade, som er Bonden egen. 2. Bondestand, Bondefødsel. At være af Bondeart. A. Vedel. Bondebarn, et. pl. Bønderbørn. en Bondes Barn. Bondebrud, en. pl. Bønderbrude. Brud af Bondestanden. Bondebrug, et. ud. pl. Bondens Syssel og Drift.

Bondebryllup, et. (dobb. pl.) Bryllup, som Bønder holde. Bondeby, en. (dobb. pl.) Landsby. Bondedands, en. pl. -e. Dands, som er brugelig blandt Bønder. Bondedatter, en. (dobb. pl.) en Bondes Datter, en bondefødt Pige. Bondedragt, en. ud. pl. Klædedragt, brugelig hos Bønder. Bondedreng, en. (dobb. pl.) bondefødt Dreng. Bondefoged, en. pl. - er. Foged i en enkelt Landsby, som ei er Kirkeby. (s. Sognefoged.) Bondefolk, et. ud. pl. bruges om et Qvindfolk af Bondestand. (jvf. nedenfor Bønderfolk.) Bondefrihed, en. ud. pl. Bondestandens borgerlige Frihed, dens Frihed f. Livegenskab, Stavnsbaand, o. d. (Thaarup.) Bondeføde, en. ud. pl. den hos Bønder sædvanlige Føde; Bondekost. (A. Vedel.) bondefødt, adj. født af Bønderfolk. Bondegaard, en. (dobb. pl.) En Gaard, med tilhørende Jorder, som beboes og br. af en Bonde enten som Eiendom eller i Fæste. Bondegierning, en. ud. pl. d. s. s. Bondearbeide, Bondesyssel. Bondegilde, et. (dobb. pl.) G. hos Bønderfolk. Bondehest, en. (dobb. pl.) Hest, som er tillagt og opfødt, som bruges af en B. Bondehund, en. (dobb. pl.) et hos Bønder almindeligt Slags Hunde; Køter. Bondehuus, et. (dobbelt pl.) Landsbyhuus. Bondehytte, en. (dobbelt pl.) et lidet Landsbyhuus. Bondehær, en. En samlet Krigshær af Bønder. (Øhlenschläger.) Bondejord, en. ud. pl. ufri Jord, som bruges af Bønder. Bondekaar, pl. Bønders Kaar, Tilstand. "I lave Bondekaar." Nord. Brun. Bondekarl, en. (dobb. pl.) en bondefødt Karl. Bondekirke, en. pl. - r. Landsbykirke. bondekiær, adj. som er Bonden kiær, afholdt af Bønderne. "Den bondekiære Konge." Evald. (Bondeklæder, s. Bønderklæder, som er mere brugeligt.) bondeklædt, adj. klædt paa Bondeviis. Bondekone, en. (dobb. pl.) Kone af Bondestand. Bondekost, en. ud. pl. Bondeføde. Bondekram, en. Kramvarer, som Bønderne især bruge. Et Marked med Bondekram. Bondekro, en. (dobb. pl.) Kro, som giæstes alene ell. fornemmelig af Bønder. Bondelevnet, et. ud. pl. det Levnet, som Bønder føre, som hører t. Bondestanden. (M. C. Ravn.) Bondeliv, et. Bondelevnet. Bondelæs, et. pl. Bønderlæs. Læs, som kan ages paa en Bondevogn. Bondemand, en. pl. Bondemænd. En Mand af Bondestand. Bondemark, en. (dobb. pl.) M. som hører til en Bondegaard. Bondemærke, et. pl. - r. Veirtegn, hvorefter Bønder ville forudsige Veirliget; eller Mærke, hvorefter de bestemme Aarsskifter og Dage. (J. Brunsmands Cal.) Bondenæring, en. ud. pl. d. s. s. Bondebrug.

Bondepige, en. (dobb. pl.) en bondefødt Pige. Bondeplager, en. pl. - e. den, som plager sine Bønder med alt for besværligt Hoveri, eller for høi Landgilde o. d. Bondepræst, s. Landsbypræst. Bondeqvæg, et. Qvæg, som er tillagt af en Bonde. Bonderaad, et. pl. d. s. et blandt Bønder brugeligt Huusraad ell. Lægemiddel. Bonderedsel, en. hvad en Bonde har at udrede i Skatter og Afgifter. Bonderedskab, et. pl. - er. R. som Bønder bruge. Bonderegel, en. pl. Bonderegler. Regler, som Bønderne iagttage ved deres Arbeider. Bonderose, en. Navn paa en Plante, som dyrkes til Prydelse i Haver. Althæa rosea. Bondesag, en. Sag, som en Bonde har med en anden Bonde. (D. Lov. III. 13. 17.) Bondeskik, en. pl.-ke. en blandt Bønder brugelig Skik. Bondesko, en. (dobb. pl.) S. som Bønder bruge. "Skomagere, som sye Bondersko." D. Lov. Bondeskrædder, en. pl.-e. S. som lever paa Landet og syer for Bønder. Bondeskyld, en. ud. pl. Afgift af Fæstejord; Landgilde. (D. Lov. I. 18. 1.) Bondeslægt, en. pl. - er. Bondefamilie. Bondesprog, et. ud. pl. den Mundart, som tales af Bønder. Bondestads, en. ud. pl. Stads, som kun Bønder bruge. Bondestand, en. ud. pl. den Stand blandt Indbyggerne i et Land, som Bønderne udgiøre. Bondestolthed, en. ud. pl. bondeagtig Stolthed. Bondesøn, en. pl. - ner. Søn af en Bonde. Bondetræl (V. S. O.) s. Trælbonde. Bondetøs, en. (dobb. pl.) Bondepige. (s. Tøs.) Bondeviis, paa B. adv. efter den hos Bønder brugelige Skik. Bondevogn, en. (dobb. pl.) Arbeidsvogn af det Slags, som Bønderne bruge. Bondeværk, et. Bondegierning, Bondesyssel. (M. C. Ravn.) Bondevæsen, et. ud. pl. 1. Bondegierning, Bondesyssel. 2. bondeagtigt udvortes Væsen. = Bønderfolk, n. s. pl. Folk af Bondestand, en Familie, Forsamling af Bønder. Bøndergods, et. ud. pl. den Deel af et Jordegods, som bruges af Bønderne. Hovedgaarden og Bøndergodset. Bønderklæder, n. s. pl. Klæder, som Bønder sædvanligen bruge, Bondedragt.

Bone, v. a. 1. [N. S. bonen.] gnide Træboskab over med Vor og Børste, eller med en været Klud, for at glatte og blanke det. "Ikke som man nuomstunder boner — men boned' som de bør." Evald. Harl. Patr. — Bonekost, en. K. eller Børste, som bruges ved Boning. (Moth.) — Bonen, Boning, en. ud. pl.

Bonnet, en. pl.-ter. (fransk.) et Slags flad Præstehat, som tilforn brugtes.

Bopæl. S. Bo (Bolig.)

Bor, et. pl. d. s. [pl. Borer. Langebek. Isl. Bor.] 1. et spidst, i Enden med en

Skrue forsynet Jernredskab, hvormed man, ved at omdreie det, giør Hul i noget. (s. Vridbór; og Vimmelbór, som er af en anden Art.) 2. et Hul. (i Ordet: Næsebor.) Isl. Bora.

Bord, et. pl. – e. [Isl. Bord.] 1. en paa Fod eller Fødder opløftet og hvilende Skive eller Plade, hvorved eller hvorpaa man foretager sig allehaande Forretninger. (I ældre Dansk og i Jylland: Skive.) At læse, skrive, sye, spise v. et Bord. At dække, at tage af Bordet (til Spiisning.) At gaae for Borde, varte op ved Bordet. Et Kiøkkenbord, Spisebord, Stuebord, Skriverbord, Syebord, o. fl. 2. Spiisning ved et Bord. (i visse Talemaader.) At være til Bords, gaae, sidde, læse, ringe til Bords. At gaae, at læse fra Bords. Man talte derom over Borde, ved Bordet. At byde, have een til Bords hos sig. At skilles fra Bord og Seng (om Ægtefolk.) 3. daglig Levemaade i Mad og Drikke. At holde et godt, slet B. Der var tillagt ham saameget om Aaret til hans Bord (Bordhold.) 4. Antal af Giæster ved et Spisebord. At være et stort, lidet Bord. At holde sluttet Bord, ɔ: give Mad for Betaling til et vist Antal Bordgiæster. = Bordblad, et. Skiven eller Pladen til et Bord. Bordbænk, en. Bænk at sidde paa ved et Bord. Bordbøn, en. Bøn, som læses før ell. efter Maaltidet. Borddrik, en. Drik, tienlig ved Maaltidet. Borddug, en. linnet Dug, som bredes over Bordet før Maaltidet. Bordende, en. egentlig en af Enderne paa et langt Bord; særdeles den øverste Ende af Bondens Stuebord, Høisædet. At sidde for Bordenden. Bordfod, en. hvorpaa Bordbladet hviler. Bordfolk, n. s. pl. de, som daglig søge eet Bord. (Moth.) Bordfrugt, en. pl. – er. god og finere Frugt, som sættes paa Bordet efter Maaltidet (til Forskiel fra Madfrugt.) Bordfælle, en. den, som spiser med en anden ved samme Bord. Bordhimmel, en. et Dække, som man tilforn v. høitidelige Leiligheder brugte at udspænde over Spiseborde. Bordhold, et. det, som medgaaer til Bordet ell. den daglige Spiisning for en Person eller Familie. Bordkande, en. K. hvoraf drikkes eller skienkes ved Maaltidet. Bordkar, et. Kar, som bruges ved Bordet ell. Maaltidet. Bordklap, en. Deel af et Bord, som kan lades op og ned. Bordklokke, en. 1. Klokke, som man har staaende for sig paa Bordet til at ringe med. 2. K. hvormed der ringes til Bords; Madklokke. Bordklæde, et. Klæde eller Teppe, som bredes over et Bord. (D. Lov.) Bordkniv, en. Kniv med tilhørende Gaffel, som bruges ved Spisebordet. Bordkrands, en. En Ring, som sættes paa Spisebordet under et Madfad. Bordkurv, en. K. hvori Dækketøi, Tallerkener m. m. bæres til og fra Bordet. Bordlevning, en. pl. – er. det, som levnes fra et Maaltid. Bordlinned, et. L. som hører til et Bords Dækning; Dækketøi. Bordlov, en. pl. – e. Lov, Forskrift; at iagttage ved Bordet, under Maaltidet. (Rahbek.) Bordlæsning, en. 1. Gierningen at læse til Bords. 2. Bordbøn. Bordplade, en. Et Bordblad af Steen eller Metal. Bordring, en. Bordkrands. Bordsang, en. Sang, indrettet til at synges under eller efter et Maaltid, Bordvise. Bordselskab, et. Samling af Folk, som ere til Bords, som man har til Bords. Bordskammel, en. brede Tværtræer, som forbinder Bordfødderne. Bordskik, en. sømmelig Opførsel under Maaltidet. At holde B. Bordskive, en. d. s. s. Bordblad. Bordskuffe, en. S. i et Bord, under Bordbladet. Bordsmykke, et. hvad der bruges til at smykke et Spisebord. "Dugene og andet Bordsmykke." N. M. Aalborg. Bordspiisning, en. Spiisning, som skeer ved et dækket Bord. (T. Rothe.) Bordstolpe, en. Bordfod i Form af en Stolpe. Bordsvend, en. Opvarter ved Bordet. (forældet.) Bordsæde, en. den Tid, man tilbringer til Bords. (Moth.) Bordtale, en. Samtale, som holdes over Borde. Bordteppe, et. Et Bordklæde. Bordtøi, et. Samlingen af Alt hvad der hører til et Bords Dækning. Bordven, en. pl. – er. 1. en Ven, som jævnlig spiser h. een. 2. den, som fornemmelig af denne Aarsag holder Venskab med een. Bordviin, en. Viin, som er god til Borddrik; saaledes: Bordøl, et.

Bord, et. pl. d. s. Bræt, Tømmerstæl. (Norsk.) = Bordflaade, en. Flaade af sammenfæstede Bræder. bordklæde, v. a. 2. beklæde med Bræder. Bordklædning, en. 1. Gierningen at bordklæde. 2. Beklædning, Forhudning af Bræder. Bordskærer, en. Een som har Arbeide v. at skære Bord. Bordstabel, en. S. af visse Tylter Bræder. Bordstok, en. Tømmerstok, hvoraf Bræder skæres.

Bord, n. s. ud. Art. [I. Bord.] Skibsbord, Side, Ræling af et Skib: (s. Bagbord, Styrbord) men br. kun adv. i følgende Udtryk: Bord om Bord, eet Skib jævnsides et andet; fra Bord eller fra Borde, bort fra Skibet; inden Borde, i Skibet; om Bord, til, paa, i Skibet. (skrives ogsaa: ombord.) At gaae, komme, være om Bord. At have, føre, bringe noget om Bord; om Borde, paa Siden af Skibet; over Bord, ud af Skibet i Søen. At gaae over Bord (overbord. Bagg.) falde ud af Skibet. — Deraf: borde, v. a. 1. lægge om Bord med et

andet Skib og entre det. (Moth.) "Paa hvert Skib, du borded." Grundtvig.

Bord ell. Borde, en. pl. Border. [J. Bordi.] Kant, Bræmme, Belægning om noget.

Borde, v. a. 1. besætte, belægge med Border. (Moth.)

Bore, v. a. 1. [af Bor. Jsl. bora.] 1. giøre Hul i med et Bor, eller dreie m. noget ind i en Ting, som med et Bor. At bore et Hul i noget. b. med en Kiep, med Fingeren i noget. Ormen borer sig ind i Træ. At bore et Skib i Grund ɔ: skyde det i Sænk. 2. udhule ved Boring. At b. en Kanon, en Steen, et Rendetræ. = Borehul, et. Hul, som er boret i noget; f. Ex. i en Steen, der skal sprænges. (Olufsen.) Borejern, et. Jernet til et Bor; eller et andet Jern, hvormed man borer, f. Ex. Huller i Steen. Boremester, en. den, som forestaaer Boringen i Biergværker. Boremølle, en. og Boreværk, et. Indretning til at bore, som drives ved Hiul ell. Mølleværk. (J. Kraft.) Borespaan, en. Spaan, som falder efter Boring. — Boring, en. pl. -er. Gierningen at bore (1. og 2.) Kanonen er mislykket i Boringen.

Borg, en. pl. -e. [J. Borg.] 1. befæstet Slot, Fæstning, Herresæde. 2. Skandse, Forskandsning, i de sammensatte Ord: Skioldborg, Vognborg. = a) Borgegaard, en. den fra Ladegaarden adskilte Deel af en Herregaard, hvor Herskabet selv boer. Borgeled, et. I ældre Dansk; Porten til en Borg eller Borgegaard; en Borgport. Borgeleie, et. Indqvartering, Besætning. (Chr. V. Krigsart. Br.) At ligge i Borgeleie. Borgemester, S. Borgmester. Borgestue, en. Stue paa en Herregaard, eller en anden stor Gaard, hvor Tyendet om Dagen kan opholde sig. (Tilforn paa kongelige og adelige Borge: en Stue, hvor Hoftienere samledes; Forgemak.) Deraf: Borgstuebrød, et. Brød, som bruges til Tyendet ell. Tienestefolk, (Holb. P. Paars.) Borgstueret, Borgstuevise, o. fl. nu forældede Ord. = b) Borgfoged, en. den, som har Opsyn med en Borg og med Folkene paa samme; Slotsfoged. (Schytte.) Borgfred, en. Rettens Fred mod Vold og Overlast paa en Borg eller et Slot. Borggreve, en. En tydsk Titel. (deraf: Borggrevinde. Baggesen. Borgmester ell. Borgemester, en. den fornemste Øvrighedsperson i en Kiøbstad. Deraf: Borgmesterske, en. En Borgmesters Hustru. (Baggesen; sielden.) Borgret, en. tilforn en Underret, som var Værneting for de ringere kongelige Betiente paa Slottene. Borgsal, en. S. i en Borg, Riddersal. (Øhlenschl.)

Borg, n. s. Laan, Skyld, Credit; kun som adv. At tage noget paa Borg; faae til Borgs.

Borge, v. a. 1. kiøbe, uden strax at betale, tage paa Borg, paa Credit. At b. noget af een. At b. sig frem. "At prunke i borget Pragt." Malling. "Man laaner det, som skal gives igien; man borger det, som skal betales." Sporon. 2. give paa Borg, lade een faa paa Borg, creditere. "Vil nogen Træmmer borge mig groft Klæde til en Hue." Bording.

Borge, v. n. 1. (har.) gaae i Borgen for. At borge for een. [Jsl. borga.]

Borgen, en. ud. pl. [Jsl. Borgun.] 1. Forsikkring, hvorved man indestaaer for, at een vil opfylde sin Forpligtelse, og om det ei skeer, selv paatager sig denne; Forløfte, Caution. At gaae i Borgen for een. "Hvad som man vorder Borgen for, det skal man gielde." D. Lov. "Hvo er dig Borgen, at den dufter lige friskt i Morgen?" Baggesen. "Den sikkerste Borgen for den modnere Alders Bestandighed i det gode." Engelstoft. 2. Den, som gaaer i Borgen for een, Forlover. "Da skal han sætte anden Mand til Borgen for sig." D. Lov. I. 23. 2. (sielden.) I ældre Dansk forekommer ogsaa: Borgensmand.

Borger, en. pl. -e. [J. Borgari. N. S. Borger.] 1. Indbygger i en Kiøbstad; især en saadan, som har taget Borgerskab, og bruger borgerlig Næring. Bønder og Borgere. "De skulle holdes for Borgere og nyde borgerlig Ret og Frihed, som saaledes deres Borgerskab svoret have." D. Lov. 2. Medlem af en Stat; Statsborger. = Borgeraand, en. den Aand, som besiæler ell. bør besiæle Borgerne i en Stat. Borgerbarn, et. Barn af borgerlige Forældre. Borgerblod, et. Statsborgeres Blod. "Hans Hierte kan ikke taale, at see Borgerblodet flyde." Jacobi. Borgerbrev, et. skriftligt Beviis, som gives een paa at han har taget Borgerskab. Borgerdaad, en. D. som et en god Borger værdig. (Engelst.) Borgerdannelse, en. Dannelse til en god Borger i Staten. "Den Udvikling af Siæls- og Legemsevner, som Borgerdannelsen fordrer." Engelst. Borgerdyd, en. D. som udkræves af en god Statsborger; borgerlig Dyd. "Ubemærket, eenlig, taus og stille gaaer du, o Borgerdyd." Evald. Borgered, en. Ed, som een aflægger, naar han tager Borgerskab. Borgereie, en. det, som er en Borgers Eiendom. (D. Lov.) Borgerenke, en. E. efter en Borgermand. Borgerflid, en. Flid, Vindskibelighed i Borgersamfundet, ell. for at fremme dettes Tarv; Industrie. (Malling.) Borgerfolk, n. s. pl. Folk af Borgerstand. Borgerforening, en. F. imellem Borgere til at danne en Stat. (Ørsted.) Borgerfred, en. Fred

og Tryghed i det borgerlige Samfund. "Brud paa Borgerfreden." A. S. Ørsted. **Borgerfrihed**, en. 1. Frihed, Rettighed, som Borgerne i en By nyde. 2. den lovlige Frihed, som Forfatningen i en Stat hiemler Borgeren. **Borgerfærd**, en. Borgerens, Statsborgerens Færd, Handlemaade. (T. Rothe.) **Borgerheld**, et. Held, udvortes lykkelig Tilstand, som opstaaer og fremmes i Borgersamfundet. **Borgerhuus**, et. borgerligt Huus; en borgerlig Familie. Levemaaden i Borgerhuse. **Borgerhæder**, en. borgerlig Hæder, H. af at være en værdig Borger. "Den Tid, da Borgernavn var Borgerhæder." F. Guldberg. **Borgerkone**, en. En Borgermands Hustru ell. Enke. **Borgerkrig**, en. Krig imellem Partier i en Stat; indvortes Krig. **Borgerliv**, et. det Liv, som en Statsborger fører eller bør føre, et borgerlig virksomt Liv. "Borgerlivets Sysler." P. E. Müller **Borgerlove**, n. s. pl. Love for et Borgersamfund; borgerlige Love. (Schytte.) **Borgerlæs**, et. L. som kan ages paa en Borgervogn. (modſ. Bondelæs.) **Borgermand**, en. Mand af Borgerstanden; Borger i en Kiøbstad. En agtværdig Borgermand. (Ordet bruges derimod aldrig for: Borger, 2, ell. Statsborger.) **Borgermod**, et. en patriotisk Statsborgers Mod. (Storm.) **Borgerpige**, en. Pige af borgerlig Stand. **Borgerpligt**, en. Pligt, som paaligger Borgeren; borgerlig Pligt. **Borgerret**, en. 1. den Ret ell. Rettighed, en Borger nyder eller bør nyde. "Glem din Borgerret, strax bær du ogsaa Kiæder." (Storm.) 2. den Rettighed, at være Borger i en vis Stat; især en Fristat. Romersk, engelsk B. "Den, som forsømte sin Jord, blev dømt fra sin Borgerret." Bagg. N. Klim. 3. den Rettighed at være Borger i en By; Borgerskab. **Borgerrettighed**, en. En Borgers, især Statsborgers Rettighed. **Borgersamfund**, et. Forening, Samfund af Borgere, især i en Stat. **Borgerselskab**, et. Borgersamfund. (Engelstoft.) **Borgersikkerhed**, en. den Sikkerhed, Statsborgere bør nyde; borgerlig Sikkerhed. (Malling.) **Borgersind**, et. ud. pl. en Statsborgers til Statens, det Heles Vel henvendte Sind. (Thaarup.) **Borgersoldat**, en. Borger, som hører til et i en By oprettet Corps. **Borgerstand**, en. ud. pl. den borgerlige Stand i Staten; den Deel af Folket, som udgiør denne Stand. **Borgersæde**, et. S. som Borger i en Stat eller By. At tage Borgersæde. (Engelst.) **Borgersøn**, en. S. af en Borgermand. **Borgertromme**, en. T. som bruges ved Borgervæbningen. (Brandforordning. 1799.) **Borgervagt**, en. Vagt, som giøres af Borgerne; den Deel af Borgerne i en By, som besætte Vagter, eller høre til Borgervæbningen. **Borgervel**, et. Statsborgeres Vel overhovedet. "Velgiørende Indretninger til B. og Sikkerhed." Birkner. **Borgerven**, en. En Ven af sine Medborgere; den, som elsker Fædrelandet i dets Borgere, en Folkeven. (Jacobi.) **Borgervogn**, en. Arbeidsvogn, som bruges af Borgere; større end en Bondevogn. **Borgervæbning**, en. 1. den Indretning, at Borgerne i en By forsynes med og øves i Vaaben, eller dannes til Borgersoldater. 2. den vaabenøvede Deel af Borgerskabet i en By. **Borgerværd**, et. det Værd, et Menneske har som Statsborger; eller det Værd, som erhverves ved borgerlige Dyder. = = **borgerlig**, adj. 1. som er af Borgerstanden. Født af borgerlige Forældre. 2. som henhører til, vedkommer Borgeren i en By eller Stat, og Statsindretningen, med Hensyn til Borgerne ell. Folket. b. Næring, borgerlige Skatter. b. Regiering, de borgerlige Love, Rettigheder. b. Frihed. "Et Folk, som endog midt i borgerlige Stridigheder kunde bevare det borgerlige Hierte." Guldberg. (modsættes undertiden: militair eller criminal. borgerlige Sager; den borgerlige Rettergang.) 3. uegentl. jævn, tarvelig, simpel. b. Levemaade, Klædedragt. "Fyrstelig i sine Gierninger, og borgerlig i sit Liv." Kampmann. — **Borgerske**, en. Enke, der boer i en By og har Borgerskab og borgerlig Næring. (Moth.)

Borgerskab, et. ud. pl. 1. den Egenskab, at være Borger i en Stad, og de dermed følgende Rettigheder. At faae, vinde, tage B. i en By. At sværge Borgerskab ɔ: aflægge Borgered. 2. Samfundet af en Byes Borgere. Kiøbenhavns Borgerskab.

Borkne, v. n. 1. (er.) tørres ind paa Overfladen, sætte Skorpe. (Moth.)

Borre, en. pl. -r. Frøhuset af en Plante (Artium Lappa.) Ogsaa Planten selv, som ellers kaldes Skræppe.

Bort, adv. [J. braut; à braut, og n. s. Braut, en steenlagt Vei, Landevei; ligesom i det T. Weg.] tilkiendegiver en Bevægelse, en Fiernelse fra Stedet, man er ell. var paa. At gaae, flytte, flyve, reise bort. At drive, jage bort. Ogsaa med Bibegreb; f. Ex. At komme bort (blive borte) komme fra sin Eier, fra sit Sted, og ei kunne findes. At dunste, visne, døe bort (ɔ: saaledes at Tingen reent forsvinder. S. gaae bort.) At drikke, klatte, spilde sine Penge bort. At stiæle, rane b. (fra den rette Eier eller Besidder.) At gifte en Datter bort. At leie, fæste en Eiendom bort (til en anden.) Jeg har lovet det bort. Pigen har fæstet sig bort

(i et andet Huus.) [I Forbindelse med Verber og Substantiver beholder adv. bort sin Bemærkelse, deels af en Fiernelse fra det Sted, Tingen forhen var paa (bortføre, Bortgang, Bortreise); deels af at noget fratages een, eller kommer fra sin Eier, Besidder, i en Andens Vold, eller overlades en Anden (bortrane, bortploie, bortbytte, bortgive, bortleie, bortfæste og s. v.) og deels, af at noget ved Handlingen forbruges, fordrives, spildes, eller paa anden Maade bliver borte, opbruges. f. E. borthugge en Skov, bortsove Morgenen, bortødsle, bortsvinde, bortvisne, o. s. v.] = borte, adv. (i Norge bruges: bortere, bortest.) Dette adv. (som nu kun bruges med være og blive) tilkiendegiver: a) en Fraværelse, Væren paa et andet, fremmedt eller ubekiendt Sted; og saaledes: b) Tab, Forliis. At være, blive borte. Han er borte (modsat hiemme.) Han gik bort uden at sige farvel; og har været borte en heel Uge. "Og viis dem, at jeg borte var tilstede." Øhlenschl. — b. paa en Reise, b. i Forretninger. Det er blevet borte for mig. Han har eiet mange Penge; men nu ere de borte. "Græsset er borte, der er intet grønt." Es. 15. — Langt borte, i viid Afstand. (At have noget borte, have opnaaet, faaet, indhentet det; er en nu forældet Talemaade. "De have deres Løn borte." Math. 6.) [Heraf de forældede Ord: borte sig, og bortes: s. nedenf.]

Bortaande, v. a. 1. skaffe bort ved at aande, ved sagte at blæse. "Af stormfrit Hav du har bortaandet Isens Baand." Pram. "Jeg tager din Byrde, bortaander din Kummer." Sander.

Bortbringe, v. a. 3. S. bringe bort. Tøiet er alt bortbragt. — Bortbringelse, en. (V. S. O.)

Bortbryde, v. a. 3. (bryde.) faae bort, rydde bort ved Brydning. bortbryde Stene.

Bortbytte, v. a. 1. skille sig ved noget ved Bytten. "At bortbytte varig Lyksalighed for flygtig Glimmer." — "I den Indbildning, at han bortbytter sine Penge og faaer Lykke for dem." Rahbek.

Bortbære, v. a. 3. S. bære bort. Tøiet er bortbaaret. — Deraf: Bortbærelse, en. (V. S. O.)

Bortdampe, v. n. 1. (er.) forsvinde, gaae bort i Dampe. "Naar det Vand, som holdt Saltet opløst, langsomt bortdamper." H. C. Ørsted. — Bortdampning, en.

Bortdrage, v. a. og n. S. drage bort. (er.) "Morgenskyen saae han let bortdrage." Ingemann. — act. at bortdrages (afdrages) fra sine Sysler.

Bortdrive, v. a. 3. (drive.) faae bort, føre bort med Magt, fordrive.

Bortdrømme, v. a. 2. tilbringe ligesom i en Drøm eller i Søvne. "Den Lunkenhed og Halvhed, i hvilken saa mange bortdrømme deres Liv." Mynster.

Bortdunste, v. n. 1. (er.) d. s. s. bortdampe. — Deraf: Bortdunstning, en.

Bortdøe, v. n. bortdøde, bortdød. (er.) forlade Livet, afgaae ved Døden, døe. (D. Lov.) "Den, som umærket bortdøde i rolige Hiem." Pram. — "Her lad mig bortdøe ubegrædt og glemt." Rahbek.

Borte, adv. S. under bort.

Borte sig, v. rec. 1. forsvinde, gaae bort, blive borte. (forældet.) "Da borter Varmen sig." Arreboe. — Ligeledes: bortes, v. dep. "Og om de bortes end, som Faar fra Hyrden." E. Naur. 1689.

Borteblivelse, **Bortebliven**, en. Udeblivelse.

Borteværelse (T. Rothe.) S. Fraværelse.

Borteværende, adj. v. S. fraværende.

Bortfalde, v. n. 3. (er.) blive til intet, forsvinde (falde bort.) Denne Paastand af Sagsøgeren maa bortfalde. "Hvo der har frygtet og savnet, og nu seer — sit Savn bortfalde." Rahbek.

Bortfeie, v. a. 1. skaffe bort ved at feie. — Bortfeielse, Bortfeining, en.

Bortfierne, v. a 1. skaffe bort, bringe af Veien. At bortfierne Aarsagen til en Sygdom. — Deraf: Bortfiernelse, en.

Bortfile, v. a. 1. tage bort, formindske ved at file. — Bortfilen, en.

Bortfiske, v. a. 1. borttage ved at fiske.

Bortflagre, v. n. 1. S. flagre bort.

Bortflane, v. a. 1. spilde, hendrive ved Flanevæsen, i et Flaneliv. (et af Rahbek dannet Ord.) At b. Tiden. "bortflane Blufærdighed og Sæder paa private Theatre." D. Tilskuer.

Bortflye, v. n. 1. (er.) flye bort, bortflygte. "I hendes Fied bortflyer Velsignelsen." Rein.

Bortflygte, v. n. 1. (er.) forsvinde, forgaae. Den bortflygtede Ungdom. "Hans Hierte skialv, bortflygtet er hans Mod." Pram.

Bortflytte, v. n 1. (er.) S. flytte bort. Efterat han var bortflyttet fra Byen.

Bortflyve, v. n. 3. s. flyve bort. — figurl. forløbe, henrinde med stor Iil. "I Haab, i Fryd bortfløi nys dine Dage." Rahbek.

Bortforpagte, v. a. 1. bortleie Brugen af noget til en Forpagter. At bortforpagte en Gaard, et Fiskeri. — Deraf: Bortforpagtning, en.

Bortfragte, v. a. 1. overlade Brugen af, imod Fragt. At bortfragte et Skib. — Deraf: Bortfragtning, en.

Bortfryse, v. n. 3. s. fryse bort. De fleste af disse Træer ere bortfrosne i Vinter. — Bortfrysning, en. (Oluffsen.)

Bortfærd, en. ud. pl. Bortreise, Gierningen at drage bort.

Bortfæste, v. a. 1. leie til en Fæster, overlade i Fæste. At b. Jord, Tiende. (Schytte.) — Deraf: Bortfæstning, en.

Bortføre, v. a. 2. føre andensteds hen, føre til et afsides Sted. Han blev fangen og bortført af Røvere. At bortføre en Pige af Forældrenes Huus. — Bortførelse, en. pl. -r.

Bortgaae, v. n. s. gaae bort. "Tiden, jeg veed ei selv hvordan, imidlertid bortgaaer." Baggesen. — partic. bortgangen. "Den Ene maa — blive tilbage, at erindre, at savne den bortgangne." Mynster.

Bortgang, en. Gierningen at gaae bort; figurligen: Bortgang fra Verden, Død.

Bortgifte, v. a. 1. give en Mand til Ægte. At bortgifte sin Datter.

Bortgive, v. a. 3. (S. give bort.) 1. skienke, forære, overdrage til en anden. At bortgive noget i levende Live, efter sin Død. "Hvo vilde ei med Lyst al Jordens Glands bortgive." Baggesen. 2. besætte, overdrage et Embede. Kaldet er endnu ikke bortgivet.

Bortglide, v. n. 3. glide bort. "Med Diet heftet paa en bortglidende Baad." Baggesen. "Timer — som Dieblik bortglide." Ingemann.

Bortgnave, v. a. 1. borttage ved at gnave.

Bortgrave, v. a. 1. rydde bort, tage bort ved Gravning. At bortgrave Jorden fra et Træ. At b. Vand, bortlede det ved Gravning.

Bortgræde, v. a. 3. tilbringe i bestandig Graad. "Jeg skal bortgræde qvalfulde Dage langt fra dig." Rahbek.

Bortgræmme, v. a. 1. fortære v. Græmmelse, tilbringe i uophørlig Græmmelse. (usædvanl.) "Naar hun sit Liv maa taus bortgræmme." Baggesen.

Bortgyde, v. a. 3. (gyde.) komme noget flydende bort ved at gyde.

Bortgøgle, v. a. 1. forjage, ophæve ved Gøgleri. "Et naragtig Indfald kan bortgøgle hele Virkningen af en Tale." Rahbek.

Borthielpe, v. a. 3. (S. hielpe.) hielpe een til at komme bort.

Borthugge, v. a. 1. tage, rydde bort ved at hugge. At b. en Skov. — Borthugning, en.

Borthyre, v. a. 1. fæste bort imod betinget Hyre. Matrosen har borthyret sig.

Borthøvle, v. a. 1. tage bort ved at høvle.

Bortile, v. n. 1. (er.) haste, ile bort. "Lad dine Dage bortile med en tifold dobbelt Fart." Rahbek.

Bortjage, v. a. 3. (S. jage bort.) fordrive, forjage.

Bortkalde, v. a. 2. kalde andensteds hen. — figurl. at bortkaldes, døe. (D. Lov. II. 22. 36.) "Naar engang mig Dødens Vink bortkalde fra alle Jordens Glæder." Rahbek.

Bortkaste, v. a. 1. S. kaste bort. Nøglen har han bortkastet (tabt, forkommet.) "Der er Tid at forvare og Tid at bortkaste." Præd. 3.

Bortkiøbe, v. a. 2. kiøbe Alt af en vis Ting, saaledes at intet mere er til Salg.

Bortkiøre, v. a. 2. føre bort til Vogns. "Mig kan ingen Kudsk af Byen meer bortkiøre." Baggesen.

Bortklynke, v. a. 1. spilde, hendrive ved Klynken og Klagen. "Jeg ei bortklynkede dets Dieblikke." Rahbek.

Bortkoge, v. n. 2. S. koge bort. Vandet er bortkogt til det Halve.

Bortkomme, v. n. 3. (er.) S. komme bort. Komme fra Stedet; undkomme; tabes, forkomme, blive borte. "Om Misdæderen derover bortkommer." D. Lov. I. 19. 5. bortkomne Sager.

Bortkyse, v. a. 2. skræmme bort. Ulven lod sig bortkyse af Hundene. "Den alvorlige Mine, som bortkyste Smiger." Jacobi.

Bortkysse, v. a. 1. fordrive ved at kysse. (Pram.)

Bortlaane, v. a. 2. overlade til Laans, udlaane.

Bortlede, v. a. 1. aflede. At bortlede Vandet fra en Ager. "En Grøft, som optager og bortleder Vældet." Olufsen.

Bortlege, v. a. 1. fordrive, hendrive i Leg. "bortlege sine Dage, uden Hensigt og Alvor." Mynster.

Bortleie, v. a. 1. overlade til Leie. Værelserne ere alt bortleiede.

Bortliggende, adj. v. beliggende i Afstand, fraliggende. Langt b. Lande.

Bortlove, v. a. 1. give Løfte paa eller om noget. Pigen, Embedet er bortlovet.

Bortlægge, v. a. 3. S. lægge bort. Lægge tilside, af Veien. Dette Tøi maa bortlægges.

Bortlæse, v. a. 2. fordrive ved Læsning. "Læs kun; du ei bortlæser din Forstand." Rein.

Bortmane, v. a. 1. faae bort ved Manen.

Bortplukke, v. a. 1. tage bort ved at plukke.

Bortplyndre, v. a. 1. tage bort ved Plyndring.

Bortpløie, v. a. 1. borttage, fratage ved Pløining. At bortpløie noget fra en Andens Ager.

Bortputte, v. a. 1. putte til Side, af Veien.

Bortraadne, v. n. 1. (er.) forgaae, tabes ved at raadne.

Bortrage, v. a. 1. bringe affides ved at rage, rage af Veien.
Bortrane, v. a. 1. tage bort ved Ran, røve bort.
Bortreise, en. ud. pl. Gierningen at reise bort, Afreise.
Bortreisende, som er i Begreb med at reise bort, og Bortreist, partic. som er reist fra et Sted. (S. reise bort.)
Bortrinde, v. n. 3. (er.) S. rinde. flyde bort. Det bortrundne Vand. figurl. om Tiden. De bortrundne Aar.
Bortrive, v. a. 3. (S. rive.) 1. borttage med voldsom Magt. Fartøiet blev bortrevet af Strømmen. 2. bortdrage; henrive (om moralske Virkninger.) At bortrives fra et Arbeide. Lidenskab bortrev ham fra Pligt. "Vi bortrives af vore Lyster, som af en Strøm." Bastholm. 3. tage af Dage. Han blev bortrevet i sin blomstrende Alder. Pesten bortrev mange Mennesker.
Bortrydde, v. a. 1. borttage, bortskaffe ved Rydning. At b. Stene. 2. figurl. fierne, skaffe af Veien. At bortrydde Hindringer, Vanskeligheder. At bortrydde en Fordom. (Bastholm.) — Bortryddelse, en.
Bortryge, v. a. 3. (ryge.) fordrive ved at ryge. At bortryge Insecter.
Bortrykke, v. a. 1. egentl. rykke hastigen tilside. figurl. d. s. s. bortrive, 3.
Bortryste, v. a. 1. adsprede, skaffe bort ved at ryste.
Bortrømme, v. n. s. rømme bort. En bortrømt Slave, bortrømte Krigsfolk. "Den stille Nat — maa brat for Dagens milde Lys bortrømme." S. Blicher.
Bortrøve, v. a. 1. d. s. s. bortrane.
Bortsalg, et. pl. d. s. Gierningen at bortsælge.
Bortseiling, en. Gierningen at seile bort fra et Sted, Afseiling.
Bortsende, v. a. 2. sende fra et Sted, affende. bortsende et Brev, et Bud. — Deraf: Bortsendelse, Bortsending, en.
Bortskaffe, v. a. 1. besørge bort; bortrydde, afskaffe. "Saul havde bortskaffet Spaaqvinder af Landet." 1 Sam. 28. — Deraf: Bortskaffelse, en. (V. S. O.)
Bortskibe, v. a. 1. sende bort til Skibs. At bortskibe Varer.
Bortskienke, v. a. 1. bortgive, forære bort. "Lykken blind sin Skat bortskienker." P. H. Frimann.
Bortskifte, v. a. 1. afhænde ved Mageskifte, bortbytte. (Hvitfeldt.) "Ingen skal bortskifte noget deraf." Ezech. 48.
Bortskikke, v. a. 1. d. s. s. bortsende.
Bortskiøde, v. a. 1. afhænde v. Skiødebrev. At bortskiøde en Eiendom. "Bortskiøder Hustruen noget af sit Gods." D. Lov. V. 3. 9.

Bortskove, v. a. 1. borttage ved at fælde ell. skove. Alle Træer paa Øen har man bortskovet.
Bortskrabe, v. a. 1. borttage ved at skrabe.
Bortskride, v. n. 3. forsvinde langsomt, ligesom ved en skridende Bevægelse; tabe sig. "Vi døe alle, og vi bortskride som Vand i Jorden." 2 Sam. 14. i den ældste danske Bibeloversættelse.
Bortskræmme, v a. 1. d. s. s. bortkyse.
Bortskure, v. a. 1. borttage v. Skuren.
Bortskyde, v a. 3. (S. skyde.) 1. forbruge ved at skyde. Soldaterne havde bortskudt alt deres Krud. 2. ødelægge ved at skyde. At bortskyde Vildtet.
Bortskylde, v. n. s. skylde bort. (Den bortskyldige Gield ↄ: Udgield. D. Lov. V. 2. 14.)
Bortskylle, v. a. 1. borttage, bortføre ved at skylle, ved Havets, Strømmens Kraft. Havet har bortskyllet meget af Strandbredden. Floden bortskyller al Ureenlighed. — figurlig. "Overdaadigheds Strøm, der bortskyller vor Nationalvelstand." Rahbek.
Bortskære, v. a. 3. borttage v. at skære.
Bortslide, v. a. 3. (slide.) afslide.
Bortslæbe, v. a. 2. trække bort med Besværlighed. 2. bortføre med Vold.
Bortslænge, v. a. 2. bortkaste, især med skiødesløs Ligegyldighed.
Bortsmelte, v a. 1. skaffe bort ved at smelte. "Hvor uformærkt din Straale nu bortsmelter den kolde Snee." Pram.
Bortsmile, v. a. 1. poet. faae bort ved at smile, bringe til at forsvinde v. Smiil. "Hun vil med et eneste Medynkssmiil fra Jorden al Jammer bortsmile." S. Staff.
Bortsmule, Bortsmulre, v. n. 1. (er.) falde hen i Smuler. "Saa bortsmulrer, saa flyer Kiærligheds Dragt af Støv." Evald.
Bortsnakke, v. a 1. faae bort v. Snak, frembringe ved Snak den Tro eller Indbildning, at noget ikke er. "Paa denne Maade kan man bortsnakke al Kundskab." Olussen.
Bortsnappe, v. a. 1. borttage p. en listig, behændig Maade. — Bortsnappelse, en.
Bortsove, v. a. bortsov, -sovet. bortdrive, henbringe i Søvn. At bortsove Morgenen. "Sig ubevidste de bortsov den ganske stumle Dag." E. Colbiørnsen.
Bortspille, v. a. 1. øde ved Spil. At bortspille sin Formue.
Bortsprede, v. a. 2. fordrive ved at adsplitte. "Afriver dets Blade og bortspreder dets Frugt." Dan. 4. 14.
Bortspøge, v. a. 1 og 2. forjage, fordrive ved Spøg og Lystighed. (Pram.) "At bortspøge Natten i muntert Vennelag." Rahbek.

Bortstiæle, v. a. 3. (s. stiæle.) borttage med Tyvehaand. Alle Pengene ere bortstiaalne. "For større Herlighed dets Agtsomhed bortstiæler." E. Colbiørnsen.

Bortstryge, v. a. 3. (S. stryge.) borttage ved at stryge.

Bortstrøe, v. a. 1. bortsprede, adsprede. "Han vilde bortstrøe dem i Landene." Dav. Ps. 106.

Bortstøde, v. a. 2. støde fra sig, støde bort. "At han ikke skal bortstøde dig med et Slag." Job. 36.

Bortsukke, v. a. 1. fordrive ved Sukken. "Skal jeg mit Liv bortsukke." Rahb.

Bortsynge, v. a. fordrive ved Sang. "Ei vil den (Fuglen) dig bortsynge Sorgen." Rahbek.

Bortsvaie, v. a. 1. øde, spilde ved at svaie, bortsvire. (usædvanl.) At bortsvaie Natten. (Rahbek.)

Bortsvinde, v. n. 3. er. (svinde.) tabe sig ganske; blive borte, forsvinde. Synet bortsvandt. Den bortsvundne Ungdom.

Bortsvire, v. a. 1. hendrive i Sviir." "At bortsvire sine Dage." Rahbek.

Bortsælge, v. a. 3. (sælge.) skille sig ved, afhænde ved Salg.

Borttage, v. a. 3. (tage.) 1. tage fra sit Sted. — figurl. "Ei nogen Mand er til, som Døden jo borttager." Holb. 2. tage fra sin Eier, skille ved, berøve. "Have vi borttaget Livets Lyst, fordi vi ville, den skal være reen?" Mynster. Sygdom har borttaget hans Kræfter. Dette Arbeide borttog ham megen Tid. 3. hæve, ophæve. borttage Anledningen, Aarsagen til noget. 4. undtage, fraregne. — **Borttagelse**, en.

Borttinge, v. a. 1. bortfæste, overdrage med betingede Vilkaar.

Borttoe, v. a. 1. borttage ved at toe eller tvætte.

Borttog, et. Handlingen at drage bort. (om en samlet Mængde.) S. Tog.

Borttrænge, v. a. 2. nøde een til at forlade et Sted, en Besiddelse; faae een bort ved Tvang, fortrænge.

Borttære, v. a. 1. komme til efterhaanden at forsvinde, hentære. At borttære Kræfterne.

Borttørre, v. a. 1. borttage ved Tørke eller ved at tørre. Fugtighed, Duggen borttørres ved Solens Kraft. — **Borttørring**, en.

Bortvaage, v. a. 1. fordrive, tilbringe vaagen. (modsat: bortsove.) "Om det er sundere, saaledes at bortvaage Natten," Rahbek.

Bortvandre, v. n. 1. (er.) S. vandre bort. Han er nu ogsaa bortvandret (død.)

Bortvaske, v. a. 1. d. s. s. borttoe, aftoe. "Denne Rust — kan kun det hele Verdenshav bortvaske." Øhlenschläger.

Bortvende, v. a. 2. vende fra, vende til en anden Side. At bortvende sine Øine fra noget. 2. afvende, borttage. At bortvende en Ulykke, en Sorg fra een.

Bortvifte, v. a. 1. fordrive ved sagte Vindpust, ved at vifte. "Men ei et Straa bortviftes af et Pust." Rein. "Dit Vink bortvifter Jordens Taager." Ingemann.

Bortvige, v. n. 3. er. (vige.) bevæge sig fra et Sted; forlade. (oftest figurl.) Da Lykken bortveg, var bortvegen. "Seendrægtig bortveg den langsomme Nat." Pram. — Deraf: **Bortvigen**, **Bortvigelse**, en. pl. – r.

Bortvise, v. a. bortviste, -viist. byde at gaae bort, vise fra et Sted. — **Bortviisning**, en. pl. – r.

Bortvisne, v. n. 1. henvisne, forgaae visnende. "Bortvisnet ellers skal dets spæde Spire døe." E. Colbiørnsen.

Bortæde, v. a. 3. (æde.) borttage ved at æde, eller ved en bidende, ætsende Kraft. Den skarpe Vædske havde bortædt Huden.

Bortøde, v. a. 1. tilsætte ved Ødselhed, øde, forøde. (D. Lov.)

Bortødsle, v. a. 1. d. s. s. bortøde. "Forgieves aldrig du din Flid bortødslet har." Rein.

Bosat, **Bosiddende**, bosætte. S. Bo.

Bossel, en. pl.-er. [N. S. Boossel.] Kuglen til Keglespil.

Boute, v. n. 1. har. [Af Bov, 3.] I Skibssproget: d. s. s. krydse, 3. "Dette lidet Fartøi boutede i Begyndelsen en Tid lang for Underseil." D. Tilsk. 1792.

Bov, en. pl. – e. [I. Bógr.] 1. den øverste Deel af Benet, især Forbenet, paa et fiirføddet Dyr, eller den Deel af Benet og dets Kiød, hvorved det forenes med, slutter sig til Kroppen. En Lammebov, Svinebov. "Præsten skal tage den kogte Bov af Væderen." 4 Mose B. 6. 2. den bugede Deel af et Skib paa begge Sider af Forstavnen. 3. i Seilads: den Side af et Skib, som lægges op imod Vinden. At lægge over paa den anden Bov. = **Bovbeen**, et. Benet i en Bov. **Bovblad**, et. den øverste flade Deel af et Bovbeen. **bovbrudt**, adj. (om Heste.) brudt, gnavet paa een eller begge Bove. **Bovflesk**, et. Kiødet paa en Svinebov. **bovlam**, adj. lam i Bovene. **Bovled**, et. Ledet hos Dyr, som forener Boven eller Benet med Kroppen. **bovsprængt**, adj. om Heste, som ved før stærkt Slæb faae Skade i Bovene. **Bovspryd**, s. Bugspryd og Sprøde. **Bovstykke**, et. Boven paa et slagtet Kreatur. **bovstærk**, adj. som har store, stærke Bove (ogsaa: bovet.)

Bovne, v. n. 1. [Er vel neppe det samme Ord, som bugne; og kan maaskee snarere

udledes af det jydske bovn, fyldig, før, trind.] give sig ud i en rund Form, svulme. Hendes Kinder bovne af Sundhed. bovnende Seil.

Braa, en. [J. Brá.] Dienlaag; Dienhaar. (forældet.)

Braad, en. pl. -de. kort aa. [Isl. Broddr.] det spidse Vaaben, hvormed visse Dyr, især Insecter, ere forsynede. Biens, Vespens Braad. Uegentl. kaldes Slangens Tunge dens Braad. = braadet, adj. forsynet med Braad. braadløs, adj. som er uden Braad.

Braade, en. pl.-r. 1. en Dynge Træer, som til Hinder for Fienden lægges over en snever Vei; Forhugning. (A. S. Vedel.) 2. fældede og afbrændte Træer, Buske ell. Stubber, i hvis Aske saaes Korn. (Norsk. Ogsaa: Braate.) = Braadebrænding, en. Gierningen at brænde Braader. Braadehugst, en. Skovhugst til Braadebrænding. Braadeland, en. et Stykke Agerland, ryddet ved Braadebrænding. (Sv. Svedieland.)

Braade, v. a 1. At braade Hør, bruges undertiden for: at brage Hørren.

Brad, en. Steg. (forældet.) "For vel at stege den lækkre Brad." Øhlenschläger. Deraf (eller af Isl. Bráð. Fangst, Bytte) det ligeledes næsten forældede: Vildbrad (og det af N. S. fordærvede Ord, som nu sielden mere høres: Groffenbrad, et Slags Grydesteg.) = Bradbolle, en. pl.-r. En i Panden stegt Kiødbolle. (Viborg.) Bradbuk ell. Bradebuk, en. Buk til et Bradspid, Stegebuk. Bradpande, en. pl.-r. [A. S. Brædpanne.] en lang Jernpande, som sættes under Stege, for deri at opsamle den neddryppende Saft. Bradspid, et. Spid, hvorpaa en Steg vendes ved Ilden, Stegespid.

Brad, adj. [Isl. brádr.] hastig paakommende, pludselig. En brad Død. "Til alle Sider udføer brad Ødelæggelse." Vogelius. = braddyb, adj. steil og dyb tillige. Braddyb, et. Et braddybt Sted, (Moth.) bradordet, adj. hastig, fremfusende i sin Tale. (P. Claussen.) bradsindet, adj. iilsindet. (Claussen.) = bradt eller brat (som det oftest skrives.) 1. adj. pludselig, som skeer meget hastigen. "At ved hans bratte Fald den hele Hvælving brast." Bagg. "Os din bratte Bortgang dybest røste." F. Schmidt. 2. adv. pludseligen, hastigen, med eet. [Isl. brátt.] "Det Alt bortsvinder jo saa brat." Bording. "Elskov brat oppvaagner af sin Dvale." P. H. Frimann.

Bradebænk, en. pl. -e. [af brade eller bræde. Isl. bræda, bestryge med smeltet Beg ell. Tiære. S. Norske Lov III. 14. 36.] Et Sted ved en Havn eller Dokke, hvor Skibe kiølhales, kalfatres og brædes.

Brag, et. pl. d. s. [J. Brak.] en bragende Lyd. Stormens, Tordenens Brag. "Brudte Træers Brag." Rein. "Den høie Hvælvings Brag gientog lydt hvert Hammerslag." Øhlenschl. — "Dog hørtes ei Brag, ei sydende Buldren, som naar Ild angreb uvogtet de grønnende Skove." Hertz.

Brage, v. n. 1. (har.) [J. braka.] Give en stærk knagende Lyd, som naar noget springer ved voldsom Kraft, eller som Træet i Ilden, naar Luften, det indeholder, udvides. Det brager i Isen. Ilden brager. "Tordenen braged over hans Isse." Hertz. "Den bragende Lyd af blinkende Spyd." Evald. — Uegentl. "Høit fra Skoven brager det raske Jægerhorn." Øhlenschl. — Deraf: Bragen, en. ud. pl.

Brage, en. pl. -r. [J. Brák.] et Redskab til at brage med. En Hørbrage.

Brage, v. a. 1. [A. S. bracan, *conterere.*] tilberede ved at bryde eller ælte med en Brage. At brage Hør, Hamp. (Paa Island brages Skind.) At brage (bryde) en Ager. (Moth.) — Deraf: Bragning, en. pl. - er.

Brak, adj. som har et Bræk eller er indfalden. En brak Næse (ogsaa: Braknæse.) bruges kun i dette Udtryk. — braknæset, adj. som har en saadan Næse.

Brak, adj. noget salt, ei ganske fersk. (kun om Vand.) Vandet i denne Sø er noget brakt. — Brakvand, et. Havvand, som v. at sies giennem Jordlag har mistet noget af sin Salthed, eller ved underjordisk Løb er blandet med fersk Vand.

Brak, adv. [mangler hos Moth, Rostgaard og Langebek, og er i sildigere Tid, f. Ex. af Schytte, optaget efter det T. brach, hvis Slægtskab er meget usikkert.] bruges om Agerjord som ei er under Ploven, men ligger til Hvile, enten blot som Græsjord, eller især, naar den pløies og harves flere Gange, som Forberedelse til den tilkommende Sæd, og da undertiden besaaes med Brakvæxter. At ligge brak. — Brak, en. [T. Brache.] er af nyere Forfattere brugt som subst. i samme Bemærkelse som Brakning eller Brakland. "En dyrket Brak." (Olufssen.) Heelbrak, Halvbrak, Sommerbrak, Vinterbrak. = Deraf ogsaa følgende Sammensætninger: Brakaar, et. Hvileaar f. en Ager. (Oecon. Ann.) Brakager, en. Ager, som ligger brak, ei er besaaet med Korn. Brakfrugt, en. Jordfrugt, som avles paa Brakland. Brakharv, en. En meget stor og tung Harv med stærke Tænder, som bruges ved Brakjords Behandling. (Olufssen.) Brakland, et. og Brakmark, en. d. s. s. Brakager. brakpløie, v. a. pløie en Ager, som ligger brak, ell. pløie den til Saaening af Brakvæxter. Deraf: Brak-

pløining, en. **Brakvært**, en. pl. -er. kaldes de Rodværter ell. andre Foderurter, som man undertiden bruger at saae i den om Foraaret giødede Brakmark.

Brakke, v. a. 1. [T. brachen.] behandle en Brakmark v. Pløining, Ukruds Bortrensning, Brakværters Saaening m. m. for derved at giøre Jorden mere skikket til at bære Sæd. — **Brakning**, en. pl. -er. en saadan Bearbeidelse af Jorden. (Olufsen.)

Brakke, en. (Soldaterbolig.) S. Barakke.

Bralle, v. n. 1. snakke, pludre med høi Røst. (dagl. Tale.)

Bram, en. ud. pl. Pragt, høitidelig Stads, udvortes Anseelighed og Prunk; især saadan, der paa en pralende Maade lægges til Skue. Brask og Bram. Hans Fortienester og Dyder vare stille og uden Bram. [Maaskee beslægtet med A. S. bryme, *clarus*, *solennis*. Den Isl. Bibel 1 Macc. 9. 37. har Braml.]

Brambær, et. pl. d. s. Bærrene paa Brambærbusken (Rubus fruticosus.) eller Værten selv. At plante Brambær, plukke Brambær.

Bramme, v. n. 1. (har.) [af Bram.] 1. fremvise udvortes Skiønhed, lægge Pragt til Skue. "De Blomster de b. saa fagre i Vaar." Rahbek. "Hvert Jordens Land med egne Blomster brammer." S. Blicher. 2. giøre sig til af Pragt eller udvortes Anseelse, prunke. At bramme med kostelige Klæder. "Du med din Ungdom veed at bramme og at braske." Helt. "Den Dyd, man brammer med, og der alt for meget skal falde i Øinene." Rahb. (Sieldnere: at b. af noget. "At bramme af sin Rigdom." Rahbek.) jvf. prale, prunke. — **Brammen**, en. ud. pl. Gierningen at b.

Bramraa, en. pl. -er. Raaen, hvortil et Bramseil giøres fast.

Bramseil, et. pl. d. s. et Seil, der hisses oven over et Mersseil, hvortil hører Bramskiød, Bramstag, Bramstang, Bramtoplent, m. fl.

Brand, en. pl. -e. [I. Brandr. A. S. Brand.] et Stykke brændt, ell. halvbrændt Træ. At slukke Brandene paa Arnestedet.

Brand, en. ud. pl. 1. den Tilstand at brænde. At sætte, stikke, tænde noget i Brand. At komme i B. Huset staaer i Brand. 2. Vaadeild, Ildsvaade. En stærk, farlig B. At standse, slukke Branden. 3. Ilds Paasættelse, Mordbrand. At true een med Brand. 4. stærk Hede, Brynde. Solens Brand. 5. brændende Tane i et Lys. (Deraf: brande. s. nedenfor.) 6. i Lægekonsten: udvortes Betændelse, Koldbrand. 7. en Sygdom ved Træer, visse Kornarter og andre Værter. Brand i Hveden. = **Brandaare**, en. den store Pulsaare, der gaaer ned igiennem Laaret. (V. S. O. **Brandanordning**, en. Forordning, Befaling af Regieringen, vedkommende Brandvæsenet. **Brandanstalt**, en. offentlig Indretning, som vedkommer Brandvæsenet. **Brandax**, et. Ax, hvori der er Brand. (7.) **Brandbrev**, et. 1. Bevilling for en Mand, som har lidt Brandskade, at søge Hielp i en vis Deel af Landet. (D. Lov.) 2. Befaling at ødelægge et fiendtligt Land ved Brand. (V. S. O.) **Brandbro**, s. Sprøitebro. **Brandbyld**, en. et Slags Bylder, som ere tilbøielige til at gaae over i Koldbrand. Carbunculus. **Brandcasse**, en. Casse, hvoraf Erstatning for Brandskader udbetales, Brandforsikkrings-Casse. **Branddug**, en. Dug ell. Taage, som meentes at volde Brand i Kornet. (V. S. O.) **Brandfolk**, n. s. pl. Folk, som ere ansatte ved Brandvæsenet, og giøre Tieneste v. paakommende Ildsvaade. **Brandforsikkring**, en. Indretning, hvorved Huuseiere, imod aarlig Afgift, forsikkres Erstatning for den Skade, de lide v. Ildsvaade; Brand-Assurance. **brandfri**, adj. som er saaledes bygget, at det modstaaer Ildens Magt. En brandfri Kielder. **Brandgaas**, en. Et Slags And med meget levende, lyse og spraglede Farver; Gravgaas. Anas tadorna. (Wads Overs. af Cuvier.) **brandguul**, adj. guul, som Ildsluer, rødguul, ildfarvet. **Brandhage**, en. En lang Stage, med Jernhage i Enden, som bruges til at nedrive brændende Bygninger ell. d. **Brandhielp**, en. 1. Hielp, som gives en Brandlidt. 2. den Erstatning eller Byggehielp, som udbetales for afbrændte, i Brandcassen forsikkrede Bygninger. **Brandhuus**, et. (Forordn. 1737.) s. Sprøitehuus. **Brandjern**, et. 1. tykke Jernstænger under Kiedlerne i Skibs-Cabyssen. 2. Brandjern til Skibstømmers Bøining over Ild. (V. S. O.) **Brandkar**, et. K. hvori Vand samles i Tilfælde af Ildsvaade. **Brandkarl**, en. En af de Brandfolk, som arbeide ved Sprøiterne. **Brandklokke**, en. K. hvormed der klemtes ved Ildsvaade. **Brandkorn**, et. K. som er fordærvet ved Brand. **Brandkugle**, en. Et Slags Kugler af brændende Sager, som kastes af Morterere, enten for at tænde, ell. for at oplyse en Egn om Natten. **brandlidt**, adj. v. som har lidt Skade ved Ildsvaade. En brandlidt Mand. Hielp til de Brandlidte. **Brandlygte**, en. Lygte som udhænges fra Taarnene til Signal under Ildsvaade. **Brandmajor**, en. den Officeer, som har den øverste Befaling over hele Brandcorpset. **Brandmester**, en. den, som befaler over en vis Afdeling af Brandfolk. (jvf. Straalemester.) **Brandmuur**, en. En stærk og brandfri

Muur, der opføres imellem Huse ell. Afdelinger af store Bygninger, for at kunne modstaae og standse Ilden. **Brandordning**, en. Anordning angaaende Brandvæsenet, Brandanordning. **Brandpiil**, en. En Jernstang, i Skikkelse af en Piil, forsynet med brændbare Sager i et huult Rør, der bruges i Krigen og kastes som Raketter. **Brandprøve**, en. P. som skeer for at erfare, om Sølv er rigtig fiinbrændt. (V. S. O.) **Brandraab**, et. Raab, hvorved Vægtere ell. Brandvagt tilkiendegive en udbrudt Ildsvaade. **Brandredskab**, et. R. som bruges ved Brandvæsenet. **Brandret**, en. R. som undersøger og dømmer i Sager angaaende Vaadeild og Overtrædelse af Brandanordninger. **brandrød**, adj. (Øhlenschläger.) s. ildrød. **Brandrør**, et. Fængerør i Bomber og Granater. **Brandsalve**, en. Salve til brændt Skade. (V. S. O.) **Brandsegl**, et. Brandrettens eller Brandsessionens Segl. (Brandforordn. 1799.) **Brandskade**, en. S. som lides paa Gods eller Bygninger ved Ildsvaade. **Brandskat**, en. Skat, som en Fiende paalægger en By at betale, for at undgaae Brand og Plyndring. **Brandskatning**, en. (V. S. O.) **brandskatte**, v. a. 1. paalægge Brandskat. "I Krigene — brandskattede han ofte Rigets Fiender." P. Wandal. **Brandskib**, et. s. Brander. **Brandskierm**, en. "Skierm til at bevare Straalemesteren mod Ildens Hede." Brandforordn. 1799. **Brandskilt**, et. Metalskilt, som Brandfolk, Brandmestere og Brandofficerer bære paa Brystet. **Brandslange**, en. s. Sprøiteslange. **Brandspand**, en. Læderspand, hvormed Vand øses i Sprøiter og Brandkar. **Brandsprøite**, en. S. som bruges til at slukke Vaadeild. **Brandsted**, et. Sted, hvor der er Ildsvaade. 2. Stedet, hvor en afbrændt Bygning har staaet. 3. Arnested, Ildsted. Moth. (sielden.) **Brandstige**, en. stor Stige, som bruges af Brandfolkene v. Ildsvaader. **Brandstyr**, en. almindelig paabuden Brandhielp. **Brandstød**, et. d. s. s. Brandhielp, 1. (deraf: **Brandstødbrev**, et. Brandbrev. D. Lov.) **Brandsvend**, en. den, som giør Tieneste ved Brandfolket. (Moth. Brandforordn. 1799.) **Brandsølv**, et. kaldes i Myntvæsenet: fiinbrændt Sølv, som holder Brandprøve. **Brandtaage**, en. En tør, for Sæden og Vegetationen skadelig Taage, som undertiden viser sig i meget varme Sommere. (T. Hohenrauch.) **Brandtegn**, et. Brandskilt; eller Tegn, som andre, der ei ere ansatte ved Brandvæsenet maa bære hos sig, for at indlades til Brandstedet. **Brandvagt**, en. 1. Vagt, som holdes af Borgere ell. Brandfolk, naar en Ildsvaade enten kunde befrygtes (som i Tordenveir) eller virkelig er udbrudt. 2. Fartøier, der om Natten roe omkring en til Ankers liggende Flaade, for at holde Vagt. **Brandvæsen**, et. Alt hvad der hører til de offentlige Indretninger for at forekomme, standse ell. slukke Vaadeild.

Brande, v. a. 1. At brande et Lys, pudse, snyde det. (S. Brand, 5.) Moth. (bruges i Jylland.)

Brander, en. pl.-e. et Skib, opfyldt med brændbare Sager, som tændes, og under Seil styres mod et fiendtligt Skib ell. en heel Flaade, for at stikke den i Brand.

Branke, v. a. 1. brune i en Pande ved Glødild. At b. Smør, Meel. (Egentlig, og efter Moths Forklaring, medfører det Begreb om at svide ell. fordærve v. for megen Hede.) **branket** Malt, **branket** Øl, som er blevet svedet, ell. fordærvet i Kogningen, og derved har faaet Afsmag. (V. S. O.) — Deraf: **Brankning**, en. pl.-er.

Bras, en. pl.-er. Et af de to, fra Raaerne nedhængende Toug, hvorved man vender Seilene efter Vinden. — Deraf: **brase**, v. a. bringe en Raa eller et Seil i en vis Stilling ved Braserne. At brase op, stille Seilene med Vindfanget saaledes imod hverandre, at Skibet kommer næsten til at ligge stille (at lægge bi.)

Brase, v. a. og n. 1. [bradse, Moth. Af Brad og det forældede brade, stege; see ogsaa bræde.] have Mad p. Ilden, have travlt med at stege og koge. Der steges og brases i Køkkenet. At brase noget op i Smør. (V. S. O.) — Heraf: **Brasen**, en. ud. pl.

Brasen, en. pl.-er. En Fisk af Karpeslægten. Cyprinus brama.

Brask, en. ud. pl. overdaadig Pragt; Prunk; Bram. (sielden.)

Braske, v. n. 1. giøre sig til af udvortes Pragt; prale, braute med; trodse, pukke. "Af Guld og Perler braske." Kingo. "Skal fattig Mø vel braske med min Rigdom?" Rein. = **Brasken**, en. ud. pl. — **Brasker**, en. den, som prunker, er stolt af Pragt og Glands. (Moth.)

Brat, adv. hastig, pludselig. S. under brad.

Brat, adj. pl. bratte. [I. brattr.] steil, som helder eller gaaer nedad, under en Vinkel, der nærmer sig en ret Vinkel. En brat Klint, en b. Nedkiørsel. "brat og høit Land v. Strandbredden." P. Claussen. Ogsaa adv. En brat afskaaren Bakke. — Deraf: **Brathed**, en. ud. pl.

Braute, v. n. 1. skrives ogsaa broute. (har.) rose sig selv af noget, prale med, stryde. At braute af sin Herkomst, Rigdom. = Deraf: **Brauten**, en. ud. pl. — **Brauter**, en. pl.-e. En Praler. — **Brauteri**, et. pl.-er. Praleri.

Brav, adj. og adv. [Af det fr. brave.] 1. tiæk, mandig, modig. En b. Soldat. Han stod sig som en brav Karl. (Moth.) 2. giæv, retskaffen, retsindig. En brav og retskaffen Mand. En brav (dygtig) Kone i sit Huus. 3. tilstrækkelig, dygtig. En brav Hob Penge. (dagl. T.) = adv. a) kiækt, tappert. At staae sig brav. b) godt, vel, meget, tilstrækkeligen. brav rig. Det gaaer brav. (daglig Tale.)

Bred, en. pl. Bredder. [Sv. Brædd.] 1. den yderste Kant af en Flade, især deles af et Vand, eller af Landet, som begrændser det; Udkant, Landkant. Bredden af et Bord, af en Sø, Aa. "Døe, er at lande v. en stille Bred, hvor Bølger bryde ei, hvor Storm ei raser vred." (Rahbek efter Garth.) Strandbred, Flodbred. At gaae paa Gravens Bred, være nær ved at døe. 2. den yderste eller øverste Rand af et Kar, især deles et Drikkekar. At fylde et Vandkar til Bredden. At skienke et Glas fuldt til Bredden (bredfuldt.) 3. Bredden af en Bog, af et Ark Papir, den rene Rand, hvorpaa intet er trykt eller skrevet. = bredfuld, adj. fuld indtil Bredden. At skienke bredfuldt Maal.

Bred, adj. [J. breidr.] udtrykker den legemlige Udstrækning, som modsættes i Forhold: lang; i Maal ell. Vidde: smal, snever, trang. bredt kaldes saaledes det, som enten, i Forhold til Længden er rummeligt, eller som i sig selv betragtet, ikke er snevert eller smalt. Døren er for bred (nemlig i Forhold til Høiden.) Salen er ikke b. nok til sin Længde. En b. Vei, en b. Pande. Toiet er to Alen bredt. (J Sammens. haandbred, fingerbred, straabred, o. s. v.) — bredt, adv. Han har været, reist vidt og bredt omkring. At tale bredt ɔ: ikke fiint eller ziirligt. Paa godt, bredt Dansk ɔ: ligefrem, uden Omsvøb. = J Sammensætninger med de af Substantiver dannede adj. bemærker det: bred Stikkelse ell. Beskaffenhed ved Tingen f. Ex. bredarlet, bredbladet, (en b. Sav) bredbringet (som har en b. Bringe) bredfodet, bredhovedet, bredmundet, brednæset, bredrygget, bredskuldret, bredstribet, o. fl. — Med Substant. **Bredhammer**, en. S. Kobberhammer. **Bredhovl**, en. Høvl med bredt Blad. **Bredside**, en. den S. af en Ting, hvor Breden er synlig, hvor den tages i Breden; modsat Langside. **Bredsom**, en. meer end almindelig bred Søm v. Linned. **Bredøxe**, en. 1. En bred Stridsøxe. 2. en fortil bred og tynd Øxe, hvormed Tømmermænd glathugge Tømmerstokke. (Moth.)

Brede, en. pl. -r. [af adj. bred.] 1. den legemlige Udstrækning, som kaldes bred; modf. Længde. 2. et Stykke Toi, som beholder og anvendes i dets hele Brede i en Klædning ell. desl. Der gaaer fire Breder til Kiolen. Et Lagen af to Breder. 3. i Geographien: et Steds Afstand fra Æquator. Nordlig, sydlig Brede. — Deraf: **Bredegrad**, en. En Grad i Meridianen.

Brede, v. a. 1. og 2. [J. breida.] egentlig udstrække noget i Breden; men bruges for: at udstrække en Ting saa vidt den kan naae. At b. en Dug, et Tæppe, brede et Lagen over Sengen. At brede Dugen, dække Bord. At brede sig, giøre sig bred, optage større Rum, end man behøver. (jvf. udbrede.)

Bredhed, en. d. s. s. Brede, 1. (D. Bibel. T. Rothe.)

Bregne, en. pl. -r. et Navn til en Classe af Værter med skiult Befrugtning (Filices) og især deles til nogle Arter af disse Værter, f. Ex. Polypodium Filix mas og Pteris aquilina.)

Bremme, en. S. Bræmme.

Brems, en. pl. -er. [A. S. Brimsa.] 1. et Slags Insecter, hvoraf gives adskillige Arter, der leve i Dyrs Indvolde eller Kiød. Faarebremsen, Hestebremsen, o. fl. Oestrus. — Deraf: **Bremsesting**, et. Stik af en Brems. (Holberg.) 2. en Jernklemme, som undertiden sættes paa Hestens Næse, for at kunne styre den, eller faae den til at staae stille. — Deraf: **bremse**, v. a. 1. At bremse en Hest, sætte en Brems paa dens Næse. (Moth.)

Brev, et. pl. -e. [Isl. Bref.] 1. en Skrivelse, der sendes en Fraværende, for at meddele ham Underretninger eller begiære noget af ham, og som overhovedet træder i mundtlig Tales Sted. At verle Breve med een. "Man siger: at verle Breve; men Ingen siger: at verle Skrivelser." Sporon. 2. et skriftligt Document, som udstedes til Forkyndelse, Efterretning, Forsikkring, Beviislighed, Adkomst, m. m. S. Fæstebrev, Gavebrev, Gieldsbrev, Kongebrev, Pantebrev, Skiødebrev, o. fl. At give een Brev paa noget. At have Brev og Segl paa noget. 3. en vis Mængde af nogle Slags Kramvare, som indstikkes eller svøbes i Papir. Et Brev Knappenaale, Haarnaale, Tobak, m. m. = **Brevbog**, en. 1. Bog, hvori Afskrifter af Breve indføres. 2. en trykt Bog, som indeholder Mønstre paa forskiellige Slags Breve. **Brevbrud**, en. den Forseelse at bryde ell. aabne Andres Breve. **Brevdrager**, en. den, som bærer Breve fra et Sted til et andet. **Brevdue**, en. Due, som afrettes til at flyve til et vist Sted og medbringe Breve. **Brevgiemme**, et. Sted, hvor Breve og Brevskaber giemmes; Archiv. (O. Guldberg.) **Brevgiemmer**, en. den, som har offentlige Brevskaber under Opsyn; Archivarius. (V.

S. O.) **Brevhilsen**, en. H. som sendes til en anden i et Brev. (Moth.) **Brevkammer**, et. d. s. s. Brevgiemme. (Moth.) **Brevoblat**, en. O. som bruges til Breves Forsegling. **Brevomslag**, et. Papir, som lægges uden om Breve, forsynet med Segl og Udskrift. **Brevpenge**, n. s. pl. 1. Penge, som betales for offentl. Breves ell. Documenters Udstedelse. (D. L. 1. 8. 9.) 2. d. s. s. Postpenge. **Brevskab**, et. pl.–e. Skab til at giemme Breve i. **Brevskaber**, n. s. pl. en Samling af offentlige ell. private Documenter. **Brevstiil**, en. den Stiil eller Skrivemaade, som er passelig at bruge i Breve. **Brevsæk**, en. d. s. s. Postsæk. **Brevtaske**, en. En Lædertaske, et Foder til at giemme Breve, Papirer og Penge i. **Brevtaxt**, en. Taxt eller Forskrift, hvorefter Postpenge betales. **Brevvexler**, en. Een, som fører Brevvexling med en anden. **Brevvexling**, en. den Gierning, at skrive Breve til een, som man igien modtager Breve fra. **Brevviser**, en. den, som overbringer ell. foreviser et Brev fra en anden.

Brig, en. pl. – ger. et tomastet Skib af en vis Bygning.

Brikke, en. pl.–r. [N. S. **Brikke**.] en rund, tynd Træskive, f. Ex. til at spise af, i St. for Tallerken, en Brikke i Damspil, en Lysebrikke. ꝛc. — **brikkerund**, adj. rund og flad som en Brikke.

Brille, en. pl. –r. (bruges mest i pl.) Glas, som ere saaledes slebne, at de forstærke Synet, og som i en rund Indfatning sættes for Øinene. = **Brillemager**, en. den, som sliber Brilleglas og giør Briller. **Brilleslange**, en. et Slags meget giftige Slanger i Indien.

Bringe, en. pl.–r. [J. Bringa.] Brystet paa en Hest, Hiort, Oxe og lignende Dyr. = **bringebrudt**, adj. gnavet paa Bringen af Seletøiet. **bringedrøi**, adj. bredbringet. **Bringetøi**, et. det Slags Seletøi, hvori Hesten trækker m. Bringen.

Bringe, v. a. bragte, bragt. [Goth. briggan. A. S. bringan.] 1. Skaffe noget fra et Sted til et andet, ved at bære, føre, drage det, o. s. v. At bringe een et Brev, en Gave. bringe Varer til Torvs; b. Korn til Mølle. b. en Reisende over Vandet. At bringe (føre) et Ærende frem. At b. (føre) noget med. "Undertiden maa man hente en Ting, fordi man har glemt, at bringe den med sig." Sporon. At b. noget ind, ud, igiennem, hen, tilbage, o. s. v. (Jvf. hente.) "Man kan bringe det, som man ikke henter (det, man allerede har hos sig.) Men det, som man henter, bringer man altid derhen, hvor man vil eller skal have det." Sporon. 2. Uegentl. a) volde, foraarsage, at noget skeer, frembringe en Virkning, sætte noget i en vis Tilstand. At bringe en Flaade i Søen. b. noget i Orden, b. et Barn i Søvn, b. en Ting til Fuldkommenhed. At bringe det vidt i Verden. At b. een til sig selv igien, vække een til Live, som var daanet. b) formaae til noget. At b. een til Bekiendelse, til at indsee sin Vildfarelse. c) skaffe; foraarsage; give af sig. Denne Handel bringer kun liden Fordeel. Ditte Foretagende bragte ham baade Ær og Fordeel. — At bringe noget paa Ban, (fremføre i Samtale.) At b. noget paa Papiret. At b. et Land paa Fode b. een paa sin Side. — At b. noget for en, fortælle, fremføre. At b. for Dagen, for Lyset ɔ: aabenbare, giøre bekiendt. — At b. een frem, forfremme, befordre. — At bringe ind, s. indbringe. — At . noget over sit Sind, sit Hierte, kunne overtale, beqvemme sig til. — At b. een pa noget, komme een til at huske det. — At b. een fra noget ɔ: komme ham til at lemme det, lede ham til en anden Materie i Samtalen. — At b. noget til Ende. — At b. til Rette, sætte i Lave, bringe i Orden. — At b. noget ud iblandt Folk, udsprede, giøre bekiendt. — At b. ud af skaffe (Fordeel) faae ud af. Han bringer meget ud af den Gaard.

Bringer, en. den som bringer. "Slette Budskabs Bringer." Fibigers Soph. See **Overbringer**.

Brink, en. pl.–er. [J. Brecka. N. S. **Brink**.] 1. Kanten, Pynten af et braat og steilt Sted. 2. en liden og brat Bakke. (S. Strandbrink.) — **brinket**, adj. steil, brat, bakket. (Moth.)

Brisling, en. pl. – er. en liden Fisk af Silde-Slægten. Clupea alosa.

Brissel, en. Samling af Kiertler imellem Boven og Halsen paa Kalve og Lam; **Kalvebrissel** (som bruges i Kogekonst.)

Brist, en. Sprække, brusten Reie, Bræk. Brist i Tøi.

Briste, v. n. brast, brusten. pl. bruste. (er.) [A. S. beorstan. T. berste.] 1. skilles ad, gaae itu, gaae midt over. Touget, Bielken, Brættet brast. 2. sprække, revne. Muren, Væggen, Pillen er brusten (revnet.) 3. springe sønder, gaae i Stykker. Isen brast under dem. "Og Muren revned og Marmoret brast." Rahbek. 4. figurl. At briste (briste ud) i Latter, Graad, pludselig begynde at lee ell. græde efterat have holdt sig i nogen Tid. = **bristefærdig**, adj. v. nær ved at briste "Hiertet — snart bristefærdigt er." P. Frimann. — **Bristning**, en. det, at noget brister. (Bristningen, absol. om Sønderrivelsen af membrana foetus og Modervandets Udløb i Barnefødsel.)

Briste, v. n. fattes: s. brøste.

Brix, en. pl. -er. [N. S. Britze.] 1. et Redskab af adskillige tynde Stykker Træ, ned Haandfang, som giver en skraldende Lyd, naar man slaaer dermed; Narrebrix. Heraf: at brixe, slaae med en Brix. 2. et Leested af Bræder.

Bro, en. pl. -er. [J. Bru.] 1. en Bygning af Steen eller Træ, som danner en Vei over en Flod ell. et andet Vand. At bygge en Bro. (Jvf. Flydebro, Vindebro o. fl.) 2. Udbygning af Steen eller Træ ved en Havn eller et Landingssted. S. Færgebo, Skibsbro. 3. d. s. s. Steenbro. At lægge Bro i en Gaard, paa Gaden. 4. uegentl. en brolagt Vei ell. Gade. Vesterbro, Nørrebro; Forstæder uden for Kiøbenavn. = Brofartøi, et. Fartøi, hvorpa en Bro hviler. Brohammer, en. 1. H. som bruges af Brolæggere. 2. Tvrbielke, som forener to Brostolper. Brohoed, et. 1. den forreste Deel af en Bro paa begge Sider. 2. d. s. s. Brostandi Brokar, et. en Kiste, fyldt med Stene, som nedsænkes i Vandet, til Grundvold for en Brobygning; Brokiste. Brokorn, et. en vis aarlig Afgift i Korn som erlægges af de i Herredet boende til Eieren af en Bro, for dens Vedligeholdelse, og i Stedet for Bropenge. brolægge, v. a. (S. lægge.) belægge med Steenbro. At b. en Gade. En brolagt Vei. Brolægger, en. pl. -e. den, som forstaaer at lægge Bro. Brolægning, en. 1. Gierningen at lægge Bro. 2. brolagt Arbeide, Steenbro. — Brolænke, en. Lænke, hvormed en Vindebro drages op eller lades ned. Bromand, en. den, som boer ved en Bro, for at modtage Bropenge. Bromester, en. den, som har Opsyn med Broer og Brovæsen. Bropenge, n. s. pl. P. som betales for at komme over en Bro, eller for at ligge med et Skib ved en Skibsbro. Bropille, en. P. hvorpaa Hvælvingerne i en muret Bro hvile. Bropæl, en. 1. Pæl hvorpaa en Træbro hier. 2. Pæl v. en Skibsbro. Brosand, en. Sand eller Gruus, som bruges til Brolægning. Broskandse, en. S. som anlægges for at forsvare en Bro, og hindre Fienden fra at gaae over den. Broskib, et. Brofartøi. Broslider, en. figurl. en Lediggænger, Dagdriver, som daglig løber om paa Gaderne. (Baggesen.) Brosteen, en. Steen som bruges til Brolægning. Brotold, en. s. Bropenge. Brovippe, en. Indretning med Jernlænker, hvorved en Vindebro lades op og ned. Brovægter, en. Vægter, som om Dagen har Opsyn ved Færdselen over en Bro.

Brod, en. S. Braad.

Brodde, en. pl. -r. [egentlig vel det samme Ord, som Braad.] Søm, med skarpe Hoveder, som slaaes i Hesteskoe i glat Føre; Jisbrodder, Brodsøm.

Brodde, v. a. 1. beslaae med Brodder. At brodde en Hest. (At brodde et Kornneg ɔ: med en Kiep tærske Kornet af dets Top. V. S. O. Moth og Langebek forklare det ved: at giøre Neget spidst og toppet.)

Brodden, adj. pl. brodne. som let kan brydes, skrøbelig, brøstfældig. Brodne Kar i alle Lande. Ordspr. (S. brudden, som herfra er forskielligt.)

Broder, en. pl. Brødre. [J. Bródir. A. S. Broder.] En Person af Mandkiøn, som har Forældre, eller een af Forældrene, fælles med en anden. J sidste Tilfælde br. Benævnelsen: Halvbroder. 2. uegentl. om Personer, der staae i et meget fortroligt Venskabsforhold, eller ved visse selskabelige Forbindelser ere knyttede til hverandre. Duusbrødre. En Klosterbroder (Munk.) De mæhriske Brødre. At ansee, elske alle Mennesker som sine Brødre. (Saaledes meget hyppigen i vore Bibeloversættelser.) = Broderaand, en. broderlig Tænkemaade, broderligt Sindelag. (N. Brun.) "Den Broderaand, der udgiør saa væsentlig en Deel af Fædrelandskiærlighed." Engelstoft. Broderbarn, et. pl. Broderbørn og Brødrebørn. Barn af en Broder. Broderdatter, en. pl. Broderdøttre. Datter af en Broder. Broderfolk, et. En Nation, som ved fælles Afstammelse, og ved længe at staae under samme Regiering, er kommen i et nært og venskabeligt Forhold til en anden. Broderhaand, en. figurl. venligt, trofast Haandtag. "Ham villigt byder jeg en Broderhaand." J. Smidth. broderkiærlig, adj. kiærlig sindet som Brødre mod hinanden. (Rahbek.) Broderkiærlighed, en. broderlig Kiærlighed. Broderkone, en. pl.-r. en Broders Hustru. Broderkys, et. Kys som gives til Tegn paa Brodersind eller Broderkiærlighed. Broderlav, et. fortroligt Selskab af visse, til et fælles Diemed forbundne Personer. Broderlod, en. den Arvelod, som en Broder i Skifte efter Forældre tager, og som efter Loven er dobbelt mod en Søsterlod. broderløs, adj. som ingen Broder har. Brodermord, et. Mord, som begaaes paa en Broder (af Broder eller Søster.) Brodermorder, en. den, som myrder sin Broder. Broderpart, en. den største Deel af en Ting, som man faaer Lod eller Deel i. Broderret, en. Een Broders lige Rettighed med andre. "Brødre, som vor Broderret fornegted." C. A. Lund. Brodersind, et. broderligt Sindelag. "Ved Brodersind er Jorden en Himmel." Hertz. Broderslægt, en. En Slægt som har fælleds Stamfader

med en anden. "Du, ſom bød din Broderſlægt — at krybe om i Støvet." Rein. Broderſplid, en. Splid imellem Brødre. (Hertz.) Broderſøn, en. Søn af en Broder. = Sieldne ere Sammenſætninger med pl. Brødre; dog forekommer: Brødreſkifte, et. Skifte, Arveſkifte imellem Brødre; Luxdorf har brugt: Brødremord for: Brodermord. Brødreſtue (Gildebrødres Forſamlingsſtue) forekommer hos P. Clauſſen. 719. = broderlig, adj. ſom hører til en Broder, ſom ſkikker ſig imellem Brødre. broderlig Kiærlighed, Enighed. Et broderligt Venſkab (Venſkab imellem Brødre, ell. ſaa fortroligt, ſom Brødres Venſkab.)

Broderſkab, et. 1. den Beſkaffenhed, at være Brødre. I Spil gielder ikke Broderſkab. 2. broderligt Venſkabsforbund. At indgaae, drikke Broderſkab med een. 3. d. ſ. ſ. Broderlav. Det kiøbenhavnſke Skydeſelſkab og danſke Broderſkab. Det hernhutiſke Broderſkab.

Broe, v. a. 1. [af n. s. Bro.] lægge Steenbro paa Vei eller Gade. At broe med Kampeſtene. Moth. (ſieldent.)

Brog, en. pl. -er. [J. Brók.] 1. Buxe, Beenklæder. (forældet.) "Af lidet Klæde bliver en trang Brog." Ordſpr. "Paa hendes trinde Lænder blev Silkebrogen fort." Ohlenſchläger. 2. til Skibs: et Slags Tougværk, der lægges, flere ved Siden, omkring noget, der ſkal løftes. V. S. O. 3. Brog bruges af Ohlenſchl. for Poſe, Vadſæk. (Nordens Guder. 13.) (Ordet, ſom vel egentlig har Bemærkelſen af: et Skiul, og kan være beſlægtet med Isl. byrgia, ſkiule, forekommer i: Dannebrog, Pattebrog, Koerbrog.)

Broget, adj. ſom ei er eensfarvet, men har flere afſtikkende Farver. En broget Kiole, Dragt. En broget Heſt. "Vort Livs Kattun overalt er broget." Baggeſen. — adv. At gaae broget klædt.

1. **Brok**, et. ud. pl. Et Sygdomstilfælde, hvorved en Deel af Tarmene ſynke giennem en af Underlivets Aabninger. Navlebrok, Pungebrok, Vandbrok. Hernia. = Brokbaand, et. Bindſel, til at tvinge eller holde de ved Brok udfaldne Indvolde tilbage. Brokhævelſe, en. Den v. Brok frembragte Hævelſe eller Udvidelſe (f. E. i Pungen.) Broklæge, en. den, der ſærdeles forſtaaer at læge Brok. Brokſkærer, Brokſnider, en. den, ſom forſtaaer at ſkære for Brok. Brokſnit, et. (Langebek.)

2. **Brok**, en. Et fiirføddet Dyr af Biørneſlægten; Grævling. Ursus meles. — Brokhund, en. S. Grævlinghund.

Brokfugl, en. pl. -e. Et Slags Sumpfugle, ſom ſpiſes. Charadrius pluvialis.

Brokke, en. pl. -r. [T. Brocken.] et afbrækket Stykke, iſær Brød, ell. desl. (jvf. Muurbrokke.) — brokkeviis, adv. i Brokker, ligeſom Brokker.

Brokke, v. a. 1. bryde i Brokker. At brokke Brød, Tvebak i Melk. (dagl. T.)

1. **Brud**, en. (kort u.) pl. Brudde. d. ſ. ſ. Væſel.

2. **Brud**, et. (kort u.) pl. d. ſ. 1. Gierningen at bryde.; meſt i Sammenſ. S. Indbrud, Udbrud, o. fl. figurl. i Hovedbrud. 2. det, at brydes; eller Skade foraarſaget ved Brud. ſ. Skibbrud, Beenbrud. 3. figurl. Skade; Forringelſe; Afbrydelſe. At giøre Brud i eens Lykke. Deraf: Ægteſkabsbrud, Fredsbrud, o. fl. 4. et Sted, hvor Steen brydes. Kalkbrud, Marmorbrud, Steenbrud. = Brudager, en. Ager, ſom brydes, efter længe at have hvilet; nybrudt, nypløiet Jord. — Brudføre, et. ſlet Vinterføre, naar det fryſer lidt efter Tøveir, naar den halvfrosne Vei (ſom det hedder) hverken briſter eller bærer. Brudſteen, en. raa Steen, ſaaledes ſom den kommer af Steenbruddet. (Grams Nucl. Lat. cæmentum.) Brudſtykke, et. pl. -r. et afbrudt, fra det Hele adſkilt, uſammenhængende Stykke; Fragment.

3. **Brud**, en. (langt u.) pl. -e. [J. Bruda. A. S. Bryd.] et Fruentimmer, den Dag hun har Bryllup ell. ægtevies til en Mand. I Dag ſtaaer hun Brud. At pynte en Brud. "Som en Brudgom glæder ſig ved ſin Brud." Eſ. 62. [At bruge Ordet, for: Kiæreſte, om et trolovet ell. forlovet Fruentimmer (Sponsa), er mere efter tydſk, end danſk og ſvenſk Sprogbrug, (*Brud:* nomen est quod virgini die nuptiarum datur. *Ihre.*) ſkiøndt Bemærkelſen anføres hos Moth.] De ſammenſatte Ord gaae deels nærmeſt og umiddelbart ud paa Begrebet i Brud, deels paa Bryllup. = Brudeblus, et. pl. d. ſ. Fakler, ſom tilforn brugtes ved Bryllupper. Brudebolſter, et. poet. d. ſ. ſ. Brudeſeng. (Ohlenſchl.) Brudebord, et. Bord, hvorved Bryllupsgiæſterne ſidde under Maaltidet. (Ohlenſchl.) Brudebænk, en. udpyntet Bænk, hvorpaa Brudeparret fordum brugte at ſidde under Vielſen eller Brudetalen. (Bording. Moth.) Brudedragt, en. D. ſom Bruden er iført paa Bryllupsdagen. Brudefakkel, en. Brudeblus. (J. L. Heiberg.) Brudefolk, n. s. pl. en Brudgom med ſin Brud. Brudefærd, en. d. ſ. ſ. Bryllupsfærd. (P. H. Frimann.) Brudefølge, et. de Folk, der ledſage Brudeparret til Kirken. Brudefører, en. den, ſom fører Bruden til Brudeſkammelen (Moth.) Brudegave, en. Gave til Brudefolk v. ell. efter Brylluppet. Brudehuus, et. Huus, hvor Bryllup holdes. Brudekammer, et. det Kammer, hvor Brudeſengen ſtaaer. (Moth.) Brude-

karl, en. Ungersvend, der ledsager Brudgommen til Kirken ved Vielsen. Brudekiole, en. Kiole, som en Brud ell. Brudgom (især dog den første) er klædt i under Bryllupper. Saaledes ogsaa: Brudeklæder, pl. og Brudeklædning, en. Brudekone, en. gift Kone, som efter en hos Bønderne brugelig Skik følger Bruden til og fra Kirken. Brudekrands, en. K. som en forhen ugift Brud (Pigebrud) bærer i Haaret. Brudelег, en. poet. Leg ell. Lystighed ved et Bryllup. (Øhlenschl.) Brudeleie, et. poet. d. s. s. Brudeseng. (Baggesen.) Brudenat, en. d. s. s. Bryllupsnat. Brudepar, et. Et Par Brudefolk. Brudepige, en. En af de Piger, som smykke Bruden og ledsage hende til Kirken ell. Vielsen; Brudejomfru. Brudesal, en. 1. det Værelse, hvor Brudefolkene spise med Bryllupsgiæsterne efter Vielsen. (Moth.) 2. poetisk: Brudekammer. (Baggesen.) Brudesang, en. Bryllupssang, Brudevise. (J. L. Heiberg.) Brudeseng, en. Seng, hvori Brudeparret tilbringer Bryllupsnatten. At komme i Brudeseng ɔ: blive gift (om Piger.) Brudeskammel, en. S. hvorpaa Brudeparret knæler under Vielsen. Brudeskare, en. de til et Bryllup eller især ved Vielsen forsamlede Folk; egentlig de, som følge Brudeparret til og fra Kirken. Brudeskat, en. En stor, betydelig Medgift. (Ovids Heroid. ved Rose.) Brudeskienk, en. Brudegave. (Brudskienk. P. Claussen) Brudesmykke, et. Smykke, hvormed en Brud pyntes paa Bryllupsdagen. (Moth.) Brudestyr, en. Hiemgift, Medgift. (Moth. sielden.) Brudetale, en. den Tale, Præsten holder til Brudeparret før Vielsen. Brudevers, et. Vers, som skrives til Ære for et Brudepar; Bryllupsvers. Brudevielse, en. den præstelige Forretning, at ægtevie et Par Brudefolk. At holde en Brudevielse. Brudevise, en. Vise ved et Bryllup; Bryllupssang.

Brudden, adj. [egentlig et Slags part. af bryde.] 1. som har taget Skade, er skrøbelig ved Brud. I Sammensætninger: f. skibbrudden, værkbrudden. 2. som ei er heel. (sielden uden om Tal.) brudne Tal, Brøk.

Brudgom, en. pl.-me. [J. Brudgumi. A. S. Bred-guma.] en Mand, den Dag han holder Bryllup. "Der de vare bortgangne, kom Brudgommen, og de, som vare rede, gik ind med ham til Bryllup." Moth. 25.

Brudkiøb, et. I Oldtiden: den Handling at slutte en Ægtepagt ved at kiøbe Bruden af Faderen.

Brug, en. ud. pl. [J. Bruk. Skiøndt dette Ords Kiøn endnu ei synes fuldkommen bestemt, er dog Fællestiønnet hyppigst; hvorfra især kun Undtagelse finder Sted ved Bemærkelsen 6.] 1. Gierningen at bruge, nytte, nyde, fortære. At giøre Brug af noget. Tøiet er i B. At tage Skade v. Brugen. At have noget i Brug, (bruge det) til Brug (have Tilladelse at bruge det; modsat: til Eie.) En stærk, overdreven Brug af Kaffee, Tobak ɩc. At giøre en rigtig, passende, slet, skadelig Brug af noget. "En maadelig Brug." Sir. 31: 22. Den naturlige Brug." Rom. I. 26. (Her allerede i Bibelen af 1550.) "At fange Hævd saavel paa Brug, som p. Eiendom." D. Lov. V. 5. 2. 2. Evne til at bruge. At have Fornuftens, Sandsernes Brug. 3. Øvelse, Forfarenhed, hyppig Udøvelse. At lære noget ved Brugen. "At de maa vide at føre samme Lærdom til Brug i Liv og Levnet." D. Lov. 4. vedtagen Maade at leve eller handle, Skik, Sædvane. Det er her Skik og B. Brugen medfører det. At være i Brug, gaae af B. "Du dog det mindste Ord — ei bringe kan i Brug, naar Brugen det ei vil." Helt. "Brug er det, som de fleste giøre; Sædvane det, som i lang Tid har været (og er) i Brug." Sporon. 5. Tarv, Nytte. At føre sig noget til Brug. Til Menigmands B. "Til geistlig og verdslig Brug." D. Lov. III. 6. 1. "At du kan have ham til fornøden Brug." Sir. 38: 1. (Derimod: "Hvilke vi kunne beskikke til dette Brug." Ap. G. 6: 3. Hvor Bib. af 1550 har: "til denne Nødtørftighed." Man hører ogsaa i Talesproget: til et vist Brug.) 6. (med Art. et.) Et vist Slags Næring; mest i Sammensætninger: f. E. Agerbrug, Biergbrug. Jordbrug, Næringsbrug, Savbrug. Undertiden staaer Brug absol. for Jordbrug. Han har et stort Brug. (Brug, for: Næring, Bedrift i Almindelighed tager derimod Art. en. "Nogen borgerlig Brug eller Handel." D. Lov. I. 2. 6. "Han sidder i stor Brug." Moth.) = brugbar, adj. som kan bruges, lader sig bruge, er tienlig til en vis Brug. Meget kan være nyttigt i sig selv, og dog for Øieblikket ikke brugbart. "Egoisterne ere i alle Lande blevne meget brugte, hvor lidet brugbare de end ere." Stoud. (om Skrivemaaden i Embedssager.) Deraf: Brugbarhed, en. ud. pl. — brugelig, adj. 1. d. s. s. brugbar. 2. som er i Brug, sædvanlig. En brugelig Skik. — Brugshaver, en. den, som bruger, har Brugen af en Eiendom, der tilhører en anden. "Hvor Yderen kun er B. af Grunden." Hansen om Stifteret. 205. Brugsmaade, en. Maade at bruge noget paa f. E. Jord. Brugsmand, en. den, som driver et vist Slags Brug ell. Næring. "Som tvinger Bølgens Fart til Brugsmands Værk at drive." E. Colbiørnsen. Brugsret, en. ud. pl. Ret

til at tage Brug og Nytte af en Ting, man ikke eier, f. E. Jord (modſ. Eiendomsret.) **Brugstid**, en. den Tid, hvori en Ager bruges eller dyrkes (modſ. Hviletid.) **Brugsværdi**, en. Værdien af en Ting efter den Brug og Nytte, ſom kan tages deraf. (Ouſſen.)

Bruge, v. a. 2. [J. bruka. A. S. brucan.] 1. anvende, betiene ſig af en Ting, efter dens Egenſkab, til et viſt Diemed. At bruge ſin Tid, ſine Midler vel, ilde. At b. noget ſom Middel. b. noget mod en Sygdom. — At bruge Mund, ſkiænde. At b. Benene, gaae ſtærkt eller rende. — At bruge noget op ɔ: bruge Alt, intet levne. At bruge ſig ɔ: bruge ſine Evner, Kræfter til et viſt Arbeide af al Magt. Skal vi blive færdig i Dag, maae vi bruge os. 2. have for Skik at bruge, nyde, bære, giøre noget. At bruge Tobak. b. Parvk. Dette bruges ikke her til Lands. Han bruger at vaſke Hovedet hver Morgen. 3. lægge Vind paa, drive ſom Næringsbrug. At bruge Kiøbmandſkab, borgerlig Næring. 4. At bruge (dyrke, drive) Jorden. Den Bonde bruger ſin Jord godt. = **Bruger**, en. 1. den ſom bruger, driver en Jord ell. Næring. (ſ. Jordbruger.) 2. d. ſ. ſ. Forbruger. (ſielden.) "Hvor Arbeidet ſkal frembringes p. ſamme Sted, ſom Brugeren beſtiller det." J. Boie.

Brum, et. en brummende Lyd. (Moth.)

Brumle, v. n. 1. (har.) Isl. brumla. 1. give en dump, ſnurrende, huul Lyd fra ſig. 2. knurre, ſmaaſkiende. (Moth. dagl. T.) "Lad Manden kun brumle og klage." Thaarup. — **Brumlen**, en. ud. pl. (Brummel, en. huul Bulder. Kingo.)

Brumme, v. n. 1. (har.) udtrykker en lignende, dump Lyd, ſom brumle; men i ſtærkere Grad. Biørnen brummer. "I Skoven Løven om din Vælde brummer." Ingemann. Bien brummer ell. brumler. — figurl. knurre, ſkiende.

Brune, v. a 1. [af bruun.] giøre bruun. Solen havde brunet hans Kinder. — Ved Madlavning: At brune en Steg ɔ: ſtege den ſaaledes, at Yderſiden bliver bruun og noget haard. At brune Smør (i Smeltningen.) — **brunes**, v. n. pass. blive bruun. At brunes i Solen.

Brunſt, en. ud. pl. (Tydſk.) Hiortens Parrelyſt. — **Brunſttid**, en. den Aarstid, da Hiorten er i Brunſt.

Bruſe, v. n. 1. (har.) [J. brusa.] 1. give en ſtærk ſuſende Lyd, ſom Havet eller Luften, naar de oprøres af Vindene. Søen, Havet, Stormen bruſer. bruſende Bølger. Den bruſende Flod. 2. komme i Giæring, hæve ell. bevæge ſig med Skummen og bruſende Lyd. Kalk bruſer med Syrer. — "Saalænge Havet bruſer ind imod den danſke Strand." S. Blicher. Havet bruſer op ved Stormen. "Et Hav, hvor Bølge bruſer mod Bølge, og Strømmene ſtride mod hinanden." Kampmann. — figurl. bruſende (heftige) Lidenſkaber. Han bruſer let op ɔ: han er meget hidſig. "Andagten ſtiller det bruſende Hierte." — "Naar Sindet bruſer i Lidenſkaber." Mynſter. 3. brede ſig ud, give ſig ud. Hans Haar bruſer ſtærkt. Ogſaa act. Hanen bruſer ſig op. — **Bruſen**, en. ud. pl. Havets, Bølgernes Bruſen.

Bruſk, en. [J. Briósk.] en hvidagtig, faſt og elaſtiſk Beſtanddeel i dyriſke Legemer, ſom er haardere end Kiød, men blødere end Been, og ſom f. Ex. beklæder Benenes Ender, tiener til Forbindelſe imellem dem, udgiør endeel af Næſen hos Menneſket, m. m. Cartilago. = **bruſkagtig**, adj. ſom ligner Bruſk. **Bruſkdyr**, et. kaldes hos Nogle Amphibierne (Krybdyrene) fordi endeel af dem have Bruſk i Stedet for Been. **Bruſkfiſk**, en. En Claſſe af Fiſke (Chondropterygii) udmærkede v. deres bruſkagtige Been, og v. deres Giellers ſæregne Dannelſe. **Bruſkhinde**, en. En fiin Hinde, ſom omgiver Bruſken; Bruſkhud. (Perichondrium.) **Bruſkplade**, en. Bruſk i Ledemodene, der har en flad Skikkelſe, liig Plader. (Saxtorph.) = **bruſket**, adj. ſom beſtaaer af Bruſk. Den bruſkede Deel af Næſen.

Bruun, adj. pl. brune. [A. S. brun.] kaldes en mørk Farve, der ofteſt opſtaaer ved en Blanding af Sort og Rødt. (deraf: ſortebruun og bruunrød.) Af de øvrige ſammenſ. Ord kan mærkes: **bruunagtig**, adj. d. ſ. ſ. **bruunladen**. **bruunbliſſet**, adj. bruun med hvid Blis i Panden. (om Heſte og Qvæg.) **bruunguul**, adj. ſom har en mørkeguul Farve, der falder i det Brune. **Bruunkul**, n. s. et Slags foſſile Kul, af bruun Farve, forſkiellige fra de egentlige Steenkul eller Sortkul. **bruunladen**, adj. noget bruun, ſom ſeer bruun ud. **bruunlødet**, adj. bruunfarvet. **Bruunrødt**, et. Et Slags Okker af bruunrød Farve. **Bruunſpaan**, en. et Slags Farvetræ, hvormed farves Rødt og Bruunt. **Bruunſteen**, en. et Mineral af bruunladen Farve, hvoraf kan udbringes et eget metalliſk Stof (Mangan-Metallet.) Magnesium.

Bruus, en. bruſende Lyd, Støi, Bulder. (Moth.)

Bruushane, en. En Fugl af Vibe-Slægten, i de nordlige Land, hvoraf Hannen har omtring Halſen en Krave af lange Fiedre, ſom den reiſer i Veiret naar den er vred. Tringa Pugnax.

Bryde, v. a. og n. brød, brudt. [A. S. brytan. J. brióta og brydia, knække med Tænderne.] A. act. 1. bringe noget Heelt med Magt til at ſkilles ad, til at briſte

eller knække. (Jvf. brække.) At bryde en Green af Træet. bryde noget i Stykker, itu. At b. (aabne) et Brev. b. Seglet paa et Brev. At bryde Hor, d. s. s. brage. 2. lide Skade paa noget ved Brud. At b. (brække) en Arm, et Been. 3. splitte ad med Magt. At bryde den fiendtlige Linie (i Sø- og Landkrig.) 4. bringe af sin Orden. At b. Kredsen. 5. kaste tilbage. (om Lyset.) Solstraalerne, Lyset brydes v. at falde paa en uigiennemsigtig Gienstand. 6. dæmpe, svække, formindske. At b. Vindens, Bølgernes Magt. 7. overtræde, svigte. At b. et Løfte, en Pagt, et Forbund. At b. sin Eed; bryde Tro og Love. 8. At b. en Jord ɔ: ploie Jord, som længe har ligget udyrket. 9. plage, anstrenge, giøre Bryderi. At b. sit Hoved med noget. "Som aldrig brød sit Hoved med Eftertanke eller Bog." Storm. "De bygge Casteller i Luften, og bryde Hiernen med Galskab og Giækkeri." Holb. polit. Kandest. Jeg vil nu ikke bryde Dem hermed. Han bryder alle Folk med sin vidtløftige Snak. — At b. een, b. een med noget ɔ: drille, narre. 10. gnave, trykke til Skade: om Heste, som brydes af Sadelen. Hesten er brudt (sadelbrudt.) 11. At b. Steen af Jorden, Erts, Metaller af Bierget, ɔ: faae det op i løsbrudte Stykker. 12. Med præpos. og adv. At bryde noget løst. At bryde ned, rive ned ved at bryde. At b. en Dør op. At b. over, b. noget, saaledes at det gaaer heelt over. At b. ud, bryde en Steen ud af Muren. 13. At bryde sig om, ændse, bekymre sig om. — B. neutr. 1. deels elliptisk i Talemaaden: At bryde (Venskabet, Forbindelsen) med een; og figurl. Det bryder i alle mine Lemmer (om Sygdom, Værk o. d.) deels med nogle præpos. At bryde af, holde op med en Samtale. At b. frem, trænge hastigen og med Magt frem. Fienden brød frem af Huulveien. Solen brød frem af Skyerne. Dagen brød frem. — At b. igiennem ɔ: trænge sig m. Vold igiennem; — bryde ind, giøre Indbrud; trænge voldsomt og hastig ind. Tyvene brød ind om Natten. Fienden er brudt ind i Landet. — bryde løs, gaae løs ved at briste; yttre sig med eet. Den længe dæmpede Vrede brød omsider løs. — bryde op: a) aabne sig paa ny. Saaret bryder op paa Ny. b) rykke op fra et Sted. At b. op med Krigshæren. — At bryde paa, arbeide paa at faae noget brudt eller brækket. Søen bryder paa Klipperne, paa Skibet (styrter ind paa med stærk Magt.) "En Ting siges at brækkes, naar den gaaer itu ved at bryde paa den." Syeron. — At b. ud af et Fængsel, undkomme v. Udbrud. figurl. a) komme pludselig frem eller tilsyne. Her brød Ilden ud. En stærk Sved brød ud af alle hendes Lemmer. b) opstaae pludselig, med Hast og voldsomt. Man troer at en Krig er nær ved at b. ud. (s. udbryde.) c) At b. ud i Latter, i Klager, i Skieldsord (ɔ: pludselig lade høre.) "Bryd, o Støv, i Lovsang ud!" — "Hver heftig Lidenskab da bryder ud i Sang, thi Følelsen er Ild og Ordet selv er Klang." Bagg. (Jvf. briste, 4.) 2. i Mineralogien, om Ertser og Steenarter: forekomme, vise sig i en vis Form. 3. At bryde paa et Sprog, ikke tale det reent, blande det med et fremmedt. (Maaskee egentlig et andet Ord, opkommet af Isl. bregda, breyta, at forandre.) 4. At bryde (imod nogen) forsee sig, forbryde; er en forældet Bemærkelse. "Han vilde bedre hvad han før havde brudt." A. Vedel. "De bør selv at lide for hvis de havde brudt." D. Lov. III. 19. 1. "Jeg ei mod Eder brød, hvi ere I mig vrede?" Falster. — C. brydes. v. n. pass. imperf. brødes. [Isl. briótaz.] slaaes eller prøve Styrke med Armene og Kroppen, uden Vaaben. At brydes med een. "Om Nogen gaae sammen i Favn at brydes." D. Lov. IV. 11. = **Brydejord**, en. d. s. s. Brudager. **Brydekamp**, en. Kamp, hvori To brydes. (Moth.) **Brydekonst**, en. Konst, som lærer Færdighed i Brydekamp. **Brydeleg**, en. Bryden, Brydekamp, som ei er for Alvor. **Brydeplads**, en. Plads til Brydekamp. **Brydestang**, en. Stang til at bryde Steen op af Jorden, o. d. **Brydetag**, et. Tag, Greb med Hænderne i Brydning eller Brydeleg. = **brydelig**, adj. som kan brydes, lader sig bryde. — **Bryden**, en. ud. pl. 1. Gierningen at bryde (drille) een. 2. Gierningen at brydes. — **Bryderi**, et. pl. -er. Besværlighed, Uleilighed. At have B. af, med noget. — **Brydning**, en. pl. -er. Gierningen at bryde i Almindelighed. — **brydsom**, adj. som volder Bryderi, besværlig.

Bryg, en. ud. pl. saameget, som brygges paa eengang. En Bryg Øl.

Brygge, v. a. 1. [Isl. brugga.] lave en Drik ved Kogning; især om Øl. At brygge Øl, Eddike. = **Brygger**, en, pl. -e. den, som giør Næring af at brygge Øl. — **Bryggergaard**, en. G. hvori et Bryggeri er indrettet. **Bryggerhuus** ell. **Bryghuus**, et. Huus, som er indrettet allene til Bryggeri. Kongens Bryghuus i Kiøbenhavn. **Bryggerkar**, et. Et af de store Kar, som bruges i Bryggerier. **Bryggerkarl**, en. den, som under Bryggeren forestaaer et Bryggeri. **Bryggerkiedel**, en. den Kiedel, hvori Malt koges med Humle til Urt eller Øl. **Bryggerknegt**, en. ringere Tienestekarl i et Bryggeri. **Bryggerlaug**, et. Laugsforening af Bryggere.

Bryggernæring, en. Næringsbrug som Brygger. Bryggerovn, en. Ovn, hvori en Bryggerkiedel er indmuret. Bryggerpige, en. En Pige, som i en stor Huusholdning paa Landet forestaaer Brygning og Bagning. Bryggerredskab, et. Alt Redskab, som hører t. et Bryggeri. Bryggersluffe, en. Slæde, hvorpaa en Øltønde kan føres. Bryggersvend, en. Bryggerkarl i store Bryggerier. = Bryggeri, et. pl.-er. 1. det Næringsbrug, at brygge Øl. At drive Bryggeri. 2. Indretning til at brygge i det Store, og Stedet, hvor en saadan Indretning er. — Bryggers, et. det Sted i et Huus, hvor man har Bryggerovn og brygger. — Brygning, en. pl.-er. Gierningen at brygge. Ølbrygning, Eddikebrygning.

Brygge, en. pl.-r. [Isl. Bryggia.] Udbygning til at lande ved, Skibbro. — Bryggeleie, et. Skibets Leie, fortøiet ved en Brygge; ell. Skibshavn med Ankerplads og Brygge. (P. Claussen.) — Bryggepenge, pl. Havnepenge.

Bryllup, et. pl.-per. [Isl. Brudlaup. A. S. Bryd-lopa.] Festlighed, som finder Sted i Anledning af Giftermaal og Ægtevielse, som og det derpaa følgende Gilde. At have Bryllup, holde B. (om begge Trolovede.) At giøre (ↄ: bekoste) et Bryllup. Brylluppet varede i 3 Dage. = Bryllupsbrev, et. skriftlig Indbydelse til Bryllup. Bryllupsdag, en. Dagen, paa hvilken et Bryllup holdes. Bryllupsdragt, en. Klæder, som enten Brud og Brudgom, eller Bryllupsgiæster bære ved et Bryllup. (Baggesen.) Bryllupsfolk, n. s. pl. de, som bivaane et Bryllup; Bryllupsgiæster. Bryllupsfryd, en. Glæde, Lystighed ved et Bryllup. "Af Bryllupsfryd steg Frugt og Gru." Øhlenschl. Bryllupsfærd, en. Alt hvad der hører til Bryllup og Bryllupsgilde. (Helt.) Bryllupsgilde, et. Gilde, som holdes Bryllupsdagen. Bryllupsgiæst, en. den, som deeltager i et Bryllupsgilde. Bryllupshøitid, en. Høitid, som finder Sted ved og efter Vielsen. Bryllupskiole, en. Brudekiole. (J. L. Heiberg.) Bryllupsklæder, pl. og Bryllupsklædning, en. Bryllupsdragt. Bryllupsnat, en. den Nat, som følger paa Bryllupsdagen. Bryllupspynt, en. Pynt i Klæder og Smykker, som bruges ved et Bryllup; Brudestads. (Wessel.) Bryllupsskik, en. pl.-ke. Skik, som i et vist Land, en vis Egn, følges ved Bryllupper. Bryllupsuge, en. Ugen, hvori Bryllupsdagen indfalder.

Bryn, et. pl. d. s. [Isl. Brun, Bryn.] 1. en udstaaende, overhængende Kant. ("Biergets Bryn." gammeld. Bibeloverſ.) og i Særdelesh. d. s. s. Øiebryn. (Deraf: Brynskiel, et. den Deel af Panden, som er imellem Øienbrynene. V. S. O.) 2. Overfladen eller det øverste af en jævn Ting, særd. af Vand. Havbryn, Vandbryn.

Brynde, en. ud. pl. 1. Ild, Brand. "Da Ilden var kommen i sin fulde Brynde." A. S. Vedel. 2. stærk, brændende Hede. "Solens Hede og B." P. Claussen. 3. indvortes Hidsighed, heftig Lidenskab; særd. om Kiønsdrift og Elskov. "Balder fly, forglem en daarlig Brynde." Evald. (Ordet er i Talesproget lidet brugeligt.)

Bryne, en. pl.-r. [J. Bryni.] 1. Eggen, det skarpe paa en Ting. (Moth.) 2. Brynesteen.

Bryne, v. a. 1. [Isl. bryna.] hvæsse, giøre skarp. (Moth.) — Brynesteen, en. Slibesteen.

Brynie, en. pl.-r. [ældre T. Brunia.] Pandser, Harnisk. "Hvad duer stærk Brynie paa skiælvende Bryst, og gode Pile i ræd Mands Haand?" Vedel. = Bryniehose, en. pl.-r. den Deel af Rustningen, som bedækkede Laaret fortil, og naaede fra Underhoften til Knæet, hvor den sluttede sig til Knæstykket. (Moth. Jahn.) Bryniekrave, en. den Deel af Harnisket eller Jernrustningen, som bedækkede Halsen. (Isl. Hálsbiörg.)

Bryst, et. [Isl. Brióst. A. S. Breost.] 1. den forreste Deel af Menneskets Overkrop fra Halsen til Maven. At slaae sig for Brystet. [bruges ogsaa om Pattedyr (jvf. Bringe) og Fugle, saavel levende som slagtede; S. Kalvebryst, Orebryst, Gaasebryst.] 2. de indvendige Dele, som have deres Leie i Brysthuulheden. At have et slet, svagt Bryst (hvorved især menes Lungen.) At have Smerte i Brystet, ondt for Brystet. At bruge noget for Brystet. 3. pl. Bryster. (ud. sing.) Qvindebryster, Patter. 4. Brystet paa en Rok, det flade Træ, hvori Armene, som bære Hiulet, ere fæstede. (Moth.) = Brystarv, en. i Lovsproget: Arv i nedstigende Linie; modsat Bagarv. Brystbeen, et. det Been, som ligger foran imellem Ribbenene, og med disse og Ryghvirvlerne danner Brysthuulheden. Sternum. Brystbetændelse, en. Betændelse i Brystet. Brystbilled, et. Malet, udhugget eller støbt Billed, som forestiller en Person indtil det nederste af Brystet. Brystbom, en. den forreste Bom i en Væv, hvorpaa det vævede Tøi omvindes. Brystbyld, en. Byld inden i Brystet, Lungebyld. Brystbælte, et. Bælte eller Baand, som bæres om eller under Brystet, ovenfor Bæltestedet. Brystdrik, en. Lægedrik for Brystsygdomme. Brystdug, en. Nattrøie uden Ærmer eller Undertrøie, især for Mands-

folk. **Brystfinne**, en. den forreste Finne paa en Fisk. **brystfinnet**, adj. forsynet med Brystfinner. **brystgængs**, adv. med Brystet eller Legemet vendt lige imod. (sieldent.) "Falsthed gaaer ei brystgængs." Ordspr. "brystgængs vender jeg mig imod den truende Klippe." (Collins Overs. af Fichte.) **Brystharnisk**, et. den Deel af et Harnisk, som bedækker Brystet. **Brysthiul**, et. Møllehiul, som drives af et Vand, hvis Strøm falder paa Hiulet, omtrent i lige Høide med dets Axel. (Millingtons Naturlære ved Ursin. Pag. 199.) **Brysthuulhed**, en. den Huulhed i det menneskelige Legeme, som ved Mellemgulvet stilles fra Underlivet. (ogsaa: Brysthule.) **brysthøi**, adj. saa høi, som op til Brystet. En b. Vold. **Brystkage**, en. smaa Kager af Sukker og andet, som bruges for Brystet. **Brystkiød**, et. Kiød af Brystet, f. Ex. paa en Fugl. **Brystklemmelse**, en. indvortes Klemmelse i Brystet. **Brystkrampe**, en. Krampe i Brystet. **Brystmiddel**, et. Lægemiddel mod Brystsyge. (Saaledes: Brystdraaber, Brystmeel, Brystpulver, Brystsaft, Brystsukker, Brystthee, o. fl.) **Brystnaal**, en. pyntelig Naal, hvormed Halskraven fæstes sammen p. Brystet. **Brystplade**, en. Kroppen eller Hoveddelen af en Fugl, som skydes efter ved Fugleskydning. **Brystplov**, en. Et Slags Haandplov eller Spade, som en Mand skyder fremad med Brystet, og bruges til at afstikke Grønsvær eller Hedetørv. (Oluffsen.) **Brystpude**, en. En liden Pude, som for Varmes Skyld lægges p. Brystet. **Brystrem**, en. S. Bringerem. **Brystruer**, pl. Bryststrimmel i Skiorten hos Mandsfolk; Kalvekrøs. (B. J. Lodde. usædvanl.) **Brystsaar**, et. Saar i Brystet, eller som gaaer ind i Brysthuulheden. **Brystskiold**, et. paa Insecter: en haard Plade, som bedækker Brystet eller Mellemdelen. (Thorax.) **Brystsmykke**, et. S. der bæres paa Brystet. **Brystsmække**, en. Et Klædningsstykke, Fruentimre bære for Brystet. **Bryststrimmel**, en. En Kruse eller Strimmel af fiint Lerred eller lignende Tøi, som Fruentimre bære oven over Brystet. **Bryststykke**, et. 1. den Deel af et slagtet Dyr, som udgiør Brystet. 2. et malet Brystbilled. 3. Bryststykket i et Harnisk. **brystsvag**, adj. som har et svagt Bryst, svage Lunger. **Brystsvaghed, Brystsyge**, en. Svaghed i Brystet, og særd. i Lungen. **Brystvorte**, en. Vorte paa Mandfolks Bryst og Qvindfolks Pattet. **Brystværk**, et. brysthøit Gitter eller Rækværk, f. E. omkring en Taarnflade. (Baggesen.) **Brystværn**, et. en brysthøi Forhøining paa den Side af en Vold, der vender imod Marken.

Bryste sig, v. rec. 1. egentlig skyde Brystet i Veiret; men bruges mest figurl. for: hovmode sig, giøre sig stor; giøre sig til af noget. "Men tør sig Stolthed fræk af truglet Fortrin bryste." O. G. Meyer. "Rom brystede sig af Frihed, da Julius Cæsar behandlede dets Borgere som Slaver." Schytte.

Brystes, v. n. pass. faae Bryster. (Moth.)

Bræde, v. a. 1. [J. bræda. A. S. bræd, *torridus*.] 1. smelte; om fede Ting. At bræde Smør. Moth. (forældet.) 2. At bræde et Skib, bestryge det med smeltet Beg og Tiære. (S. Brædebænk.)

Bræde, et. pl. Bræder, n. s. [A. S. Bræd.] S. Bræt; da Bræder kun bruges i pl. En Tylt Bræder. = Heraf: Brædegavl, Brædegulv, Brædehuus, Brædelugte, Brædeskuur, Brædevæg, Brædeværk (noget som er sammensat af Bræder.) o. fl.

Bræge, v. n. 1. (har.) Skrige som et Faar eller Lam. — Brægen, en. ud. pl.

Bræk, en og et. pl. d. s. 1. Brist, Revne. Bræk i Tøi. At skyde Bræk paa en Muur. 2. Skade, Mangel, Brøst. (lidet brugel.) "Helbrede Menneskenes Sygdomme og Statens Bræk." Bagg. N. Klim.

Brække, v. a. og n. brækkede og bræk. part. brækket, pl. brækkede. [Nogle antage for det intransitive Verbum. part. pass. brukken, pl. brukne, som høres i dagl. T.] Dette, formodentlig nærmest af det Tydske (brechen) optagne Verb. bruges ganske som v. a. bryde i 1ste til 6te Bemærkelse. (Jvf. sønderbryde. Sildigere Sprogbrug har indført, at man oftere betiener sig af brække end bryde, naar man vil udtrykke at noget gaaer itu ved Brydningen. "At brække er, at giøre saaledes Vold paa en Ting, at den maa gaae itu." Sporon. Desuden bruges det i følgende Udtryk: At brække Papir, folde det, lægge Fold paa. — At brække en Flaske, et Anker Viin, eller at brække Hul paa ɔ: bruge første Gang deraf. — At brække Halsen, bruges figurl. for: omkomme paa en voldsom Maade. At brække Lasten (Skibslasten) røre, aabne den. — Med præpos. og adv. At brække af, brække en Laas fra, brække noget løst, b. en Muur ned, b. en Dør op, b. noget midt over, brække en Tand ud ꝛc. — At brække sig, v. rec. spye, kaste op. (I ældre Skrifter og i Jylland: bryde sig.) — b) brække, v. n. 1. briste, gaae itu. Dersom Grenen ikke understøttes, brækker den. 2. Med præpos. At brække (bryde) igiennem et Gierde. At b. ind i et Huus (giøre Indbrud.) At brække (bryde) ud af et Fængsel. = Brækhammer eller Brækkehammer, en. H. til at brække Muurværk med. **Brækkejern**, et. Jernredskab til at brække med. bræk-

kelig, adj. som lader sig brække; som let brækkes, skiør. Brækmiddel, et. Lægemiddel, som indtages for at komme til at spye. Bræknød, en. Frugten af et americansk Træ (Jatropha L.) som er et voldsomt Brækmiddel. Brækpulver, et. Brækmiddel i Form af Pulver. Brækrod, en. Roden af en americansk Plante. (Ipecacuanha.) Brækstang ell. Brækkestang, en. Jernstang til at brække med, Kofod. Brægtøi eller Brækketøi, et. Redskab til at brække med. Brækvand, et. Brækmiddel, opløst i Vand. Brækviin, en. Et Brækmiddel, som bestaaer af Brækviinsteen sat paa Viin (vinum emeticum.) Brækviinsteen, en. Et Præparat af Antimonium og Viinsteen, der bruges som et almindeligt Brækmiddel.

Brækning, en. pl.-er. 1. Gierningen at brække; eller det at brækkes. Isens, Solstraalernes Brækning. (Jvf. Dagbrækning.) 2. det, at brække sig, Opkastelse.

Bræmme, en. pl.-r. [A. S. Brymme.] en Rand ell. Bord om et Klædebon, især til Prydelse. — Deraf: bræmme, v. a. 1. besætte med Bræmmer. bræmmede Klæder. "Naar Maanen bræmmer Sølverskyens Kant." Øhlenschläger.

Bræms, en. s. Brems.

Brændbar, adj. s. v. a. og n. brænde.

Brænde, et. ud. pl. 1. Ved eller Træ, for saa vidt det bruges til Brændsel, Brændeved. Egebrænde, Bøgebrænde. En Favn B., et Stykke Brænde. Tørt, vaadt Brænde. At lægge B. i Kakkelovnen. 2. d. s. s. Brændemærke. = Brændebærer, en. Karl, som bærer Brænde op i Huset. Brændefang, et. Forraad af Brænde, eller af Stov til Brændsel. Brændehugger, en. den, som nærer sig af at save og hugge Brænde, Vedhugger; (s. Savskærer.) Brændehuus, et. Huus, hvor Brænde giemmes. (Saaledes: Brændekammer, Brændekielder, Brændeloft, o. fl.) Brændemangel, en. Mangel paa fornødent Brænde eller Brændsel. Brændeskov, en. (Oluffsen.) d. s. s. Brændselskov. Brændeskærer, en. Savskærer. brændesparende, adj. v. som bevirker, hielper til Brændesparing. b. Ovne. (Oluffsen.) Brændesparing, en. sparsom Anvendelse af Brændsel. Brændeved, en. Ved, som er tienlig og bruges til Brændsel. Brændeøxe, en. Øxe, som bruges til Brændehugning.

Brænde, v. a. og n. 2. [Isl. brenna.] A. act. 1. fortære eller lade fortæres ved Ild. At b. Papirer. brænde noget op. (s. opbrænde.) At b. en By af. At b. ud ɔ: bringe ud ved Hielp af Ild; eller rense ved Ild. At brænde Guld ud af Galoner. (eller b. Galoner ud.) At b. et Kakkelovnsrør ud. 2. saare, beskadige, fordærve ved Ild. At brænde sig paa Ilden, paa en Kakkelovn. Stegen, Kagen er brændt. — figurl. om svidende Smerte. At brænde sig paa Nelder. En brændt Skade. (Man siger ogsaa figurl. en brændt Lugt.) 3. virke, tilberede, giøre til Rette v. Ild eller ved et hedet Redskab. At b. Brændeviin. brænde Tiære, Tran, Kalk. At b. Haaret m. et Brændejern. At brænde (ell. fiinbrænde) Sølv ɔ: rense det ved Smeltning fra al Tilsætning. 4. bruge til Lysning eller til Brændsel. At b. Vorlys; b. Olie i Lampen; b. Tørv paa Skorstenen. 5. mærke med Brændejern; give Brændemærke. At b. Qvæg, b. Sviin ind paa Olden. Han blev dømt til at pidskes og brændes (rettere: brændemærkes.) 6. Om Solstraalernes umiddelbare Virkning. Solen brænder mig lige i Ansigtet. (jvf. solbrændt.) absol. Solen brænder stærkt i Dag. B. neutr. 1. staae i Lue; fortæres af Ild. Ilden vil ikke ret brænde. Huset brænder (er i Brand.) Det brænder i Ovnen. Det har brændt i Nat paa to Steder. Alle hans Bøger brændte. Gaarden brændte af (blev ganske ødelagt ved Ild.) At brænde inde, miste Livet ved en Huusild. At b. ud, holde op at brænde, brænde til Ende. Lad Ilden b. ud. Ilden er brændt ud. (udbrændt.) 2. fatte Ild, holde Ild vedlige. Denne Tørv brænder meget let. Det vaade Træ vil ikke brænde. 3. give Lysning som Ildslue. Lyset, Ilden brænder klart. 4. give stærk Varme fra sig. Solen brænder stærkt i Dag. (s. ovenfor A. 6.) En brændende Sandørken. 5. forvolde en meget skarp, bidende Smag eller svidende Fornemmelse. Peber brænder p. Tungen. En brændende Smag. Nelderne brænde. 6. figurl. være behersket af en Lidenskab eller stærk og levende Følelse. "Naar en Helt af Æresyge brænder." Rein. At b. af Kiærlighed, Had, Vrede. De brændte af Begierlighed efter at maale sig m. Fienden. = brændbar, adj. som har den Egenskab, at kunne fænge og brænde. Deraf: Brændbarhed, en. ud. pl. = Brændebrev, et. d. s. s. Maalebrev. Brændeglas, et. Et convex slebet Glas, der samler Solstraalerne i et Brændepunkt, og tænder hvad der bringes i dette Punkt. Brændejern, et. Redskab til at brænde Mærke i noget, ell. til at brænde og kruse Haaret. Brændemærke, et. indbrændt Mærke, især Tyvsmærke, som brændes i Panden eller paa Ryggen. brændemærke, v. a. 1. paasætte Brændemærke. Brændenelde, en, s. Nelde. Brændeold, en. den Tidsalder, da man ei begrov, men brændte de Døde. (P. Claussen.) Brændepenge, n. s. pl. P. som betales for at indbrænde Qvæg.

Brændepunkt, et. det Punkt, hvori Solstraalerne, samlede ved et Brændeglas ell. Brændespeil, tænde. **Brændespeil**, et. huulslebet Metalspeil, der virker som Brændeglasset. **Brændeviin**, et. (efter nogle: en.) En geistig Drik (Spiritus) som virkes ved Destillering af Korn, Druer eller andre Frugter. At brænde **Brændeviin**. Deraf: **Brændeviinsbrænder**, en. den, hvis Syssel er at brænde Brændeviin. **Brændeviinsbrænderi**, et. Indretning, hvor der brændes Brændeviin. **Brændeviinsbrænding**, en. **Brændeviinskiedel**, en. hvori Brændeviin destilleres; hedder ogsaa: **Brændeviinspande**. **Brændeviinsmand**, en. 1. En Brændeviinsbrænder. 2. een som udsælger Brændeviin. **Brændeviinstøi**, et. Alt hvad der hører til Brændeviinsbrænding. **Brændeviinsværk**, et. d. s. s. Brændeviinsbrænderi; o. fl. andre. = **Brænden**, en. ud. pl. Gierningen, at brænde. — **Brænderi**, et. Indretning til at virke ved Ild eller til at brænde, for Ex. Kalk, Teglsteen, Brændeviin, m. m. — **brændhed**, adj. ildhed, brændende hed. **Brændhede**, en. ud. pl. Hede, som har den Grad, at den frembringer Brand. — **Brænding**, en. 1. Gierningen at brænde, i Ordets forskiell. Bemærkelser. 2. saameget af en Ting, som paa eengang brændes. En B. Muursteen. 3. Bølgebrud, Søstyrtning imod en Strandbred. Baaden kantrede i Brændingen. — **Brændoffer**, et. Offring, hvor hele Offeret fortæredes ved Ild. — **Brændovn**, en. Ovn til at brænde noget i, f. Ex. Muursteen, Kalk, Porcellain, m. m.

Brændsel, et. ud. pl. [af v. brænde.] En Materie, tienlig til at giøre Ild med, som bruges til at brænde. At bruge Tørv til Brændsel. — Deraf: **Brændselskov**, en. S. hvori der hugges allene t. Brændeved, eller som opelskes især til denne Bestemmelse. (Olufsen.) **Brændselspilde**, en. unyttig og ødsel Anvendelse af Brændsel. (Olufsen.)

Bræt, et. pl. -ter. [T. Bret. i Stedet for pl. Brætter br. sædvanlig Bræder. s. Bræde.] Et Stykke, ved Saven udskaaret Træ af betydelig Længde, sædvanl. af en Tommes Tykkelse og af forskiellig Brede. I Norge: Bord. — Ogsaa: mindre Stykker af et heelt Bræt; eller hvad der giøres af et Bræt, er dannet som et Bræt. S. Dambræt, Hakkebræt, Tegnebræt, o. fl. — **Brætspil**, et. Spil, der spilles med Brikker eller paa et Bræt.

Brød, et. pl. d. s. [J. Braud.] 1. et af Meel, ved Æltning i Vand (ell. Melk) og ved Bagning tilberedet Fødemiddel. Hvedebrød, Rugbrød, Grovbrød, Skibsbrød. Et Stykke tørt Brød (uden Smør ell. Suul.) 2. figurl. a) Livsophold. At fortiene sit B. paa en ærlig Maade; det daglige B. "Søge Brødet paa Bedragerens Veie." Mynster. "Den Mand, som — ikke strev for Bifald ell. Brød." Rein. b) Tieneste for Kost og Løn. At være i eens Brød. At have mange Folk i sit Brød. c) Embed, Betiening, Levebrød. At sidde i et godt Brød. = **Brødbager**, en. den, som nærer sig af at bage Brød især Grovbrød. **Brødbagning**, en. Gierningen at bage Brød. **Brødbakke**, en. Bakke, hvorpaa Brød sættes frem paa Bordet. **Brødbund**, en. den Side af Brødet, hvorpaa det ligger i Bagerovnen. (Moth.) **Brødfrugt**, en. Frugten af et Træ, som især har hiemme paa Øerne i Sydhavet. (Artocarpus.) **Brødføde**, en. 1. den Deel af Menneskets Føde, som bestaaer i Brød. 2. Livsophold, Føde i Almindelighed. **brødføde**, v. a. og rec. 1. forskaffe, frembringe Brødføde. Dette Land har ikke Korn nok til at brødføde sig. 2. give Underholdning, Livsophold. At b. en Familie. **Brødhække**, en. et Giemmested til bagt Brød. **Brødkage**, en. Kage, hvortil bruges revet Brød, i Stedet for Meel. **Brødkammer**, et. K. hvor Brød giemmes; f. Ex. paa Krigsskibe. **Brødkniv**, en. K. som bruges til at skære Brød med. **Brødkone**, en. En Kone, der gaaer omkring og udsælger Brød. **Brødkorn**, et. Korn, som er tienligt, eller er bestemt til Brød. Sædekorn og Brødkorn. **Brødkrumme**, en. den indre, blødere Deel af Brødet. (Brødkrummer. pl. Brødsmuler.) **Brødkurv**, en. Kurv, hvori Brød bæres fra Bageren, ell. sættes frem p. Bordet. — **brødløs**, adj. 1. egentl. som fattes Brød. ("I brødløs Ørk vansmægtede hans Skarer." Hertz.) men br. mest figurl. 2. som ei giver Livsophold. brødløse Konster, Arbeider. "Min ædle Konst mig brødløs ei forlader." Helt. 3. som er uden Levebrød. Han er nu bleven brødløs. Mange brødløse Familier. — **Brødmangel**, en. ud. pl. Mangel paa det fornødne Brød. **Brødmærke**, et. Kiendemærke, som Bagere sætte paa Brød. **Brødnid**, en. Misundelse mod en Anden, som har lige Næringsvei og større Indkomst. **Brødpose**, en. Pose til at giemme Brød i. **Brødrug**, en. Rug til at bage Brød af; modsat Sæderug. **Brødsag**, en. Sag, der vedkommer Livets Ophold. "At ansee Giftermaal som en blot Brødsag." Rahbek. **Brødskimmel**, en. Skimmel, der sætter sig paa Brød af Fugtighed og Ælde. (s. mullen.) **Brødskorpe**, en. den ydre, haardere Deel af Brødet. **Brødsmule**, en. pl. -r. Brød, som er gaaet i Smuler. **Brødsorg**, en. Sorg for det daglige Brød, for Livets Ophold. (Evald.) **Brødstumpe**,

en. et tykt Stykke B. (Moth.) **Brødsuppe**, en. Suppe, som fornemmelig koges paa Brød. **Brødtakt**, en. En af Øvrigheden given Bestemmelse for Brødpriser. **Brødtrang**, en. Brødmangel. **Brødtyv**, en. figurl. 1. den, som tager Kost og Løn, uden at giøre fyldest derfor ved Arbeide; en unyttig Tiener. 2. den, som tager Næring fra andre, som giør Indgreb i en andens Næring. (Sneedorf.) **Brødvand**, et. en lædskende Drik, af kogende Vand, som gydes paa Brød med Citronskiver og andet. **Brødvidenskab**, en. V. som man lærer, for derved at vinde Livets Ophold (Brødstudium.) **Brødvogn**, en. Vogn, hvorpaa Brød føres læssevüs, f. Ex. ved en Krigshær.

Brøde, en. ud. pl. [J. Brot.] 1. Forseelse, Skyld, Forbrydelse. (dog bruges det sidste som et haardere Udtryk.) Jeg er uden B. i denne Sag. 2. Pengebod, Pengestraf. (d. Lov.) = **brødefri**, adj. skyldfri, uden Brøde. "Den er ei Træl, hvis Siæl er reen og brødefri." Øhlenschl. **brødefuld**, adj. som har giort sig skyldig i mangen Brøde. **Brødepenge**, pl. Pengestraf. (Hvitfeldt.) **Brødeskyld**, en. Syndeskyld. "Deelagtig er jeg, bærer samme Brødeskyld." Fibigers Sophokles. **brødesmittet**, adj. v. besmittet ved Brøde. (Rahbek.) **Brødesmand**, en. Forbryder. (P. Claussen. Hvitfeldt. forældet.)

Brøk, en. pl.-er. et Tal, som er mindre end en Eenhed, som (ved Tælleren) tilkiendegiver een eller flere Dele af en Tal-Eenhed, hvis Deling angives ved Nævneren; brudne Tal. At regne i B., med Brøk. — **Brøkregning**, en. Regning med brudne Tal (i Modsætning til Regning med hele Tal.)

Brøl, et. pl. d. s. et Skrig, som af et brølende Dyr.

Brøle, v. n. 1. give en huul og stærk skraalende Lyd fra sig, som Løver, Oxer, og andre store Dyr. — **Brølen**, en. ud. pl.

Brønd, en. pl.-e. [J. Brunnr.] 1. et i Jorden gravet, dybt og i Alm. steensat Hul, hvori Vand samler og holder sig. At grave, tilkaste en Brønd. 2. undertiden absol. og i Sammensætninger for: Sundhedsbrønd, mineralsk Kilde. At drikke, reise til Brønden. = **Brøndaare**, en. Væld eller Vandaare i en Brønd. — **Brøndcuur**, en. Brug af mineralske Vande for Sundheden. **Brøndgiest**, en. den, som opholder sig ved en Sundhedsbrønd for at benytte den. (Baggesen.) **Brøndgraver**, en. den, som forstaaer Brøndgravning. **Brøndhage**, en. d. s. s. Brøndkrog. **Brøndhiul**, en. Tridse, hvori Brøndlænken eller Brøndrebet løber. **Brøndhuus**, et. H. som er bygget over en Brønd, f. Ex. en Sundhedsbrønd. (Baggesen.) **Brøndkarm**, en. Karm, Indfatning af Steen eller Træ omkring en Brønd. **Brøndkarse**, en. En ved Bække og Vanddrag voxende bitter Plante. Sisymbrium Nasturtium. **Brøndkiste**, en. Vandkar af Træ ved en Brønd eller et Springvand. (Moth.) **Brøndkors**, et. 1. Korstræ over en Brønd, hvori Brøndhiulet fæstes. 2. Træer eller Biælker, som lægges krydsviis i Bunden af en Brønd, og tiene til Grundvold for Brøndværket. **Brøndkrog**, en. Krog i Enden af Brøndstangen, hvormed den i Brønden fyldte Spand drages op. **Brøndlaag**, et. Dækkel af Træ over en B. (Moth.) **Brøndlænke**, en. Jernlænke, som løber i en Tridse eller et Brøndhiul, og hvormed Vandet drages op, i Stedet for ved en Brøndstang. **Brøndmester**, en. den, som har Opsyn med offentlige Brønde. (Moth.) **Brøndreb**, et. Reb, som bruges i St. for en Brøndlænke. **Brøndrække**, en. Rækværk om en Brønd. **Brøndskib**, et. S. indrettet med en Brønd til salt eller ferst Vand, for deri at føre levende Fisk. (Kbh. Skild. 1813. 22.) **Brøndspand**, en. Spand, hvormed Vand drages op af en Brønd. (Junge, Brøndjunge.) **Brøndstage** eller **Brøndstang**, en. See Brøndvippe. **Brøndsætter**, en. d. s. s. Brøndgraver. **Brøndsøger**, en. En lang Stang til at undersøge Brønde og Vandposter. **Brøndtrug**, et. Vandtrug, som haves staaende v. en Brønd. **Brøndvand**, et. Vand, der samler sig i en Brønd. **Brøndvinde**, en. Vinde til at drage Vandspanden op af Brønden. **Brøndvippe**, en. Tømmerstok med en Vægt i den ene Ende og en Brøndstang i den anden, som i Midten hviler paa en Opstander, og hvorved Vandet lettere drages op af en Brønd. (Brøndsvingel. Moth.) **Brøndværk**, et. Træ- eller Muurværk, Indfatning af Træ eller Steen, der omgiver en Brønd.

Brøst, en. [Isl. Brestr.] 1. Bræk, Mangel (næsten forældet.) "Brøst eller Mangel paa Bygning." D. Lov. II. 22. 6. Deraf: **brøstfuld**, adj. feilfuld, mangelfuld. (T. Rothe.) 2. Skade. "At staae den bi, som Brøst lider." Hvitf. 3. Brøde, Lovens Overtrædelse. (Hvitfeldt.) "Da skulle de, hvis Brøst saa findes, straffes." D. L. VI. 13. 24. = **brøstfældig**, adj. som har Brøst af Ælde, forfalden, skrøbelig. En b. Hytte. "Jo konstigere et Værk er, jo oftere bliver det brøstfældigt." Schytte. Deraf: **Brøstfældighed**, en. ud. pl. — **brøstholden**, adj. 1. som har mindre af en Ting, end han til Fornødenhed bør have. (D. Lov. II. 22. 26.) 2. ikke skadesløs eller tient med; misholden; forurettet. "Finder nogen sig brøst-

holden i Mark, Skov eller Eiendom." D. Lov. 1. 18. 1. At finde sig brøstholden med en Dom. — Deraf: Brøstholdenhed, en. (som især bruges i Lovsproget.) Beskaffenheden at være misholden, lide Skade ved noget. "Den Brøstholdenhed, Eierne siden ofte klagede over, og søgte at faae rettet ved Rebning." Olufsen. — brøstløs, adj. uden Brøst eller Skade. (H. Bull.)

Brøste, v. n. 1. (har.) [Isl. bresta.] slaae feil, mangle, fattes. Hvor Lov brøster, er Freden syg. Ordspr. "Den brøster intet, som intet lyster." Ordsprog. "Hvad dem brøster p. Livets Lyst." A. Vedel. (Hos nogle Nyere findes dette næsten forældede Ord brugt, og undertiden i Formen: briste. "Hvad der bristede dem p. Penge og Folk." Engelstoft.)

Bud, et. pl. d. s. [Isl. og A. S. Bod.] 1. Befaling. At holde, lyde Guds Bud. 2. Ærende, Tidende, Budskab. At sende B. til een, tage Bud med til een. "De skulle ved to Mænd give de andre Bud derom." D. Lov. III. 13. 3. den, som bringer et Bud frem, Sendebud. [A. S. Bode. N. S. Bade.] At gaae Bud for een; at sende et B. efter een. At være Bud imellem to Forelskede. 4. Een, som er beskikket til Bud (3) ved en Stiftelse, et Selskab, m. v. f. Ex. Cancelliebud, Postbud, 2c. 5. Tilbydelse af en vis Sum Penge for noget, som er tilfals. At giøre B. paa noget. = Budbyrd, Budstikkens Ombæring i Norge. Budbærer, en. den, som bærer, bringer et Bud ell. Budskab fra een til en anden. Budfoged, en. den, som er beskikket t. at bringe Øvrighedens Bud omkring paa Landet. Budfærd, en. Reise med og i Anledning af et Budskab. Budord, et. d. s. s. Bud, 1. De ti Guds Budord. Budskab, et. 1. Tidende, Efterretning. At føre, bringe et glædeligt, sørgeligt Budskab. 2. den Beskaffenhed eller Omstændighed, at være Sendebud. Han var i Kongens Budskab. (sielden.) Budskikkelse, en. Gierningen at sende Bud til een. Budstikke, en. En mærket Træpind, der tilforn i Norge sendtes omkring i hver Bøigd (paa Budveien) for at kalde Folket sammen. "Budstikken løb fra Grande t. nærmeste Grende." Storm.

Buddike. S. Boddike.

Budding, en. pl. -er. [Eng. Pudding.] En Ret af Brød, Meel og Æg, af fiinskrabet Kiød eller Fisk, som koges til et Slags Kage. (Moth.) — Buddingform, en. Kar af Blik eller Kobber, hvori Budding koges.

Bue, en. pl. -r. [Isl. Bugr. A. S. Boga.] 1. I Alm. en bøiet eller krum Linie. En Cirkelbue ɔ: et Stykke af en Cirkel. En elliptisk Bue. 2. Hvad der er dannet efter, eller har Skikkelse af en krum Linie. Loftet er bygget i en Bue. Himlens Bue. 3. i Bygningskonsten: en Bygning, hvis Giennemsnit danner en heel Bue. (Jvf. Spidsbue.) Denne Bro har tre lige høie og lige vide Buer. 4. [Isl. Bogi.] et Vaaben, til at skyde Pile med; Flitsbue. At skyde med Bue. figurl. At spænde Buen for høit ɔ: overdrive sine Fordringer, sin Paastand. 5. et buedannet Redskab af Træ, i hvis begge Ender sine Hestehaar fæstes, og hvormed man spiller paa Fiol. = buedannet, adj. som har Form af en Bue. Bueform, en. buedannet Skikkelse. Buegang, en. 1. Gang i en Bue eller Kreds, Kredsgang. "Solens Buegang." Kingo. 2. Gang, hvor man gaaer under Buer. En hvælvet Buegang. En B. i en Have. Buehorn, et. Enden p. en Flitsbue, hvori Buestrængen fæstes. (Moth.) buekrum, adj. buedannet. Buehvælving, en. Hvælving, hvis Bue danner en Halvcirkel; Tøndehvælving. Buelinie, en. krum Linie. Bueloft, et. Loft, hvis Giennemsnit er en krum Linie. Buemager, en. den, som giør Flitsbuer. Buesav, en. S. til at føres af een Person, og hvis Blad er befæstet til en Bue af Jern; Haandsav. (jvf. Stiksav.) Bueskud, et. 1. Skud med en Flitsbue. 2. et Skud med en Kugle, hvis Bane beskriver en krum Linie. Bueskytte, en. den, som er øvet i at skyde med Bue. Buestræng, en. Strængen paa en Flitsbue. Buestrøg, et. Strøg med en Fiolbue paa Strængene; it. Maaden, hvorpaa Armen føres ved dette Foretagende. At have et godt Buestrøg. Bueværk, et. det, som er stikket, bygget i Form af Buer. At giøre Tegning til Bueværket ved en Bro. = buet, adj. som gaaer i en Bue, buedannet.

Bue sig, v. rec. 1. hvælve sig i en Bue. "Hvor Stenen høit sig buer." Øhlenschl.

Bug, en. pl. -e. [I. Bukr. A. S. Buce.] 1. Egentl. og i Alm. den i en Runding udad bøiede (bugede) Deel af enhver Ting; f. Ex. Bugen paa en Flaske, Potte, 2c. 2. men i Særdeleshed: den Deel af et Dyrs eller Menneskes Legeme, der har en saadan Skikkelse, og indslutter de Indvolde, som ligge nedenfor Mellemgulvet; hos Mennesket: Underlivet. At fylde sin Bug ɔ: Maven. 3. Bug, bruges undertiden om Skibe i St. for Bov, 2. Deraf: Buganker, et. Et af de to Ankere, som ligge nærmest Forstavnen. Bugline, en. Et Toug befæstet i Kanten af Raaseil. Bugspryd, et. En fra Forstavnen udgaaende skraa Mast eller Udligger; m. fl. Skibsord. = Bugfinne, en. Finne paa Fiskenes Bug. Bugfod, en. hos Insecter: Fod under Bugen ell. Bagdelen (ab-

domen) af et Insect. Bugfoder, et. Foerværk af Bugen paa visse Dyrs Skind. Bugfylde, en. alt for stor Overflødighed af Mad og Drikke. Buggiord, en. Sadelgiord, der spændes om Hestens Bug. Bugløb, et. Diarrhoe, tyndt Liv. Bugorm, en. Indvoldsorm, der findes i Bugen p. Dyr. bugskaldet, adj. skaldet under Bugen. Et b. Faar. Bugskæl, et. pl. d. s. Skæl, som Dyr (f. Ex. Fiske ell. Insecter) have under Bugen. (H. Strøm.) Bugsnit, et. Indsnit, som giøres i Bugen. Bugsorg, en. overdreven Omsorg f. Mad og Drikke. (P. Syv.) Bugtaler, en. den, som forstaaer i Talen at tvinge Rosten ned i Svælget, hvorved den synes at komme andensteds fra, end fra den Talende. Bugvrid, et. Mavepine, Kneb i Maven. = buget, adj. 1. som har en Bug eller rund Udbøining. En buget Kande. "bugede Skiolde." Meislings Theokrit. 2. som har en tyk Bug; eller som er tykmavet af Bugfylde. (dagl. T.)

Bugle, en. pl.-r. [A. S. Byle. N. S. Bule, Byld.] 1. huulrund Forhøining paa noget, især paa Metal-Arbeide. B. i Midten af et Skiold. Bugler paa et Harnisk. 3. Hævelse eller Knude, foraarsaget ved Stød, Fald eller Slag, især i Hovedet eller Panden. Han har slaaet sig en Bugle i Panden. (Ordet skrives ogsaa Bule.) 3. Uegentl. en ved Fald eller Stød frembragt Huulning eller Fordybning i et Metalkar. = bugleбladet, adj. hvis Blade have en rundhvælvet Bøining, som nogle Kaalarter. (Hornemann.) buglerund, adj. rundhvalvt, convex. (V. S. O. Det der ogsaa anførte buglehuul, er ikke brugeligt.) — buglet, adv. 1. som er udarbeidet i Bugler, forsynet m. Bugler. Et buglet Skiold. 2. som har faaet Bugler ved Stød. — bugleviis, adv. ligesom i Bugler. (V. S. O.)

Bugne, v. n. 1. er. [Isl. bogna.] bøie sig i en krum Linie eller Bue. "Masten, som bugner v. sin Byrde." Evald. Grenen bugner af Frugt, under Frugternes Vægt. "Hvor Sydens Styrke første Gang bugnede under Nordens Kraft." Baggesen. At b. ud af Fugtighed. — Deraf: Bugnen, Bugning, en.

Bugsere, v. a. 1. [N. S. boogseren.] drage et Skib frem i Vandet ved Slæbetoug, som giøres fast i een eller flere Baade, der roes frem.

Bugspryd eller Bovspryd, et. pl. d. s. [I. Bugspiót. N. S. Boogspret.] En Stang eller Udligger fra Forstavnen af et Skib, hvilken fører et eller to Seil.

Bugt, en. pl.-er. [I. Bugda, Bugt.] 1. en krummet Linie, Krumning, Bøining. At slaae Bugter. Veien gaaer i Bugter. Han vil have Bugten og begge Enderne ɔ: han vil raade ganske allene. 2. en Havbugt, Vig: Den finske, bothniske Bugt. (Jvf. Fiord og Vig.) 3. At faae Bugt med een, faae Magt med, tvinge. — bugteviis, adv. i Bugter.

Bugte, v. rec. 1. slaae Bugter, bevæge sig i Bugter. At bugte, v. n. bugte sig. "Hvor vel veed ikke Ræven at bugte for Støveren." Schytte. "En bugtende Flod." — "Solen badede sig i de bugtende Strømme." Baggesen. — bugtet, adj. v. som har Bugter, krummet. En bugtet Aa, Vei. — Bugtning, en. pl.-er. En bugtende Linie, en Krumning. "Flodens yndige Bugtninger." Baggesen.

1. Buk, en. pl.-ke. [Eng. Buck. Isl. Buckr.] Gedernes Han, Gedebuk. Det bruges og for: Vædder, og om Raadyr: en Raabuk. — Deraf: Bukkebeen, Bukkefod. Bukkens Been eller Fod (bukkebenet, som har Bukkebeen: den bukkebenede Skovgud.) Bukkeblad, en Plante. Menyanthes trifoliata. Bukkebær, en Plante. Convallaria multiflora. Bukkehorn, Bukkelæder, Bukkeskind, Bukkespring, og flere.

2. Buk, en. pl.-ke. 1. et paa Fødder staaende Redskab til at understøtte noget med. Et Bradspid med Buk. 2. Kudskesædet paa en Karreet eller lignende Vogn. Deraf: Bukdækken, et. D. eller Tæppe, som bredes over Kudskesædet.

3. Buk, en. pl.-ke. 1. et Redskab til at nedramme Pæle; en Rambuk. 2. et langt og tykt Stykke Jern til at slaae Knuder itu med. 3. en fordum brugelig Krigs-Maskine til at støde Mure ned med (en Rendebuk. V. S. O.) 4. Jvf. Savebuk, Savelad.

4. Buk, et. pl. d. s. [s. bukke.] en Bøining for over med Hovedet og Ryggen. At giøre et Buk. At springe Buk, en vis Springeleg, hvorved en Person springer over Hovedet p. en anden, som staaer i bøiet Stilling og med ludende Hoved.

Bukar, n. s. En Plante, som tørret lugter stærkt og behageligt. Asperula odorata.

1. Bukke, v. a. og rec. 1. [Isl. buga.] bringe i en krum Stilling, bøie nedad. At b. sin Ryg. bukke Hovedet. At bukke sig for at komme igiennem en Dør. (Man siger: at bøie noget opad. At bukke sig til Jorden; men hellere: At bøie Hovedet, bøie Kroppen, hvilket dog ogsaa kan være: at bøie den til Siden. At bukke noget ind ɔ: at bøie det indad, bøie en Kant ind. Sædvanl. siges: At bukke begge Enderne sammen paa noget; dog kan her ogsaa bruges: at bøie.)

2. Bukke, v. n. 1. (har.) vise Ærbødighed ved at bukke Hovedet eller ved at

bukke sig for een. Han bukkede dybt for hende. Han har lært at bukke. — At bukke for Overmagten ɔ: vige, give efter. "I maae for Døden bukke, naar Tiden kommen er." Holb. P. Paars. "For Aandens Sværd maae alle Fiender bukke." Grundtv. — At bukke under, komme til at ligge under i Strid, overvindes. — Bukken, en. ud. pl. Gierningen at bukke. Bukken og Skraben.

3. Bukke, v. a. 1. støde ned med en Rambuk, nedramme. At bukke Pæle. (Moth. Grams Nucl. Lat.)

Bukkel, en. pl. Bukler. [et fremmedt Ord. E. Buckle.] en Lok Haar, der ved Konst er krøllet og opfæstet i en Rulle. At sætte, lægge Haaret i Bukler. — Deraf: buklet, adj. lagt i Bukler. (jvf. krøllet.)

Bül, en. pl.-le. [Isl. Bolr. E. Boll.] 1. den tykkeste Deel af et Træ; Stammen. Roden, Bullen og Grenene. Bullen (Skaftet) af en Søile. Bullene i Harven ɔ: de tykke Træstykker, hvori Tænderne fæstes. 2. den Deel af et Klædebon, som skiuler Livet. Bullen paa en Særk, Trøie. V. S. O. (Bul ell. Bulle er i Siælland et Livstykke uden Ærmer, der hyppigen bæres af Qvindfolk over den strikkede Trøie.) 3. bul i nogle næsten forældede Sammensætninger bemærker: noget tykt, stort eller svært. = Bulbro, en. Træbro, som staaer paa Pæle, eller er lagt af Træstammer. Bulfiæl, en. tyk Planke. bulhovedet, adj. som har et stort Hoved, tykhovedet. (Moth.) Bulvante, en. Vante, som kun har særskilt Tommelfinger og et fælles Rum til de andre fire Fingre. (ogsaa Bælgvante.) Bulværk, et. pl.-er. 1. et af svære Træstammer, Planker eller Bulfiæle opført Tømmerværk. Bulværk ved en Havn, Canal. 2. uegentl. en Skandse, Udbygning v. en Vold, en Bastion. Buløxe, en. En svær Skovøxe ell. Tømmermands-Øxe. (I. Bol-öxi.) [Maaskee hører hertil ogsaa det ikke meget bekiendte Ord: Bulmoder, en. den lodne Fordybning i den øverste Ende af Æbler, Pærer, Qvæder og lignende Frugter, hvor en Levning af indtørrede Blomsterblade bliver tilbage. Langebek.]

Bulbider, en. pl.-e. [Af Bul, Bøl, Ore. Jydsk Dial.] et Slags store Hunde; figurl. en plump, grov, bidsk Person.

Bulder, et. ud. pl. [Isl. Buldr.] En usædvanlig stærk og høi Lyd; en stærkt lydende Støi. (jvf. Tummel.) Havets Bulder. Huset faldt med stort Bulder. Der opstod et stort Bulder blandt den samlede Mængde. "Man kunde ei for Skrig og Bulder noget høre." Holberg. Vognenes Bulder. (Deraf: Bulderbasse, en. den, som giør megen Støi, som er buldervorn. dagl. Tale.)

Buldre, v. n. og a. 1. [Isl. buldrá.] frembringe et Bulder; dundre. Vognene, Havet, Tordenen buldrer. "Buldrende brøle Naströnds Flammer." Evald. "Huult lød buldrende Storm iblandt Tordenen." Pram. "Før som et Hav den (Floden) kan i Fossen buldre." S. Blicher. 2. giøre stor Støi; it. tale, skiænde med høi Røst. (T. poltern.) "At kive og buldre med Hustru, Børn, Piger og Drenge." P. Tidemand. 1564. 3. At buldre paa, banke paa med Bulder. At b. paa Døren. — Buldren, en. ud. pl. — Buldrer, en. buldrende, støiende, meget høirøstet Person.

Bule, en. S. Bugle.

Bulk, en. pl.-er. [I. Bulki.] en fremstaaende Knude, Klump, Ujævnhed. At giøre Bulker i Pløininger, lade Jordklumper være ubrudte i Furen. — Deraf: bulket, adj. ujævn, knortet.

Bullen, adj. pl. bulne. [Isl. bólginn. af Byld.] hoven, opsvulmet af en Byld, af Voer eller ond Vædske, samlet under Huden. En bullen Skade, bulne Fingre. = Bullenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være bullen.

Bulme eller Bulmeurt, en. Navn paa en giftig Plante. Hyoscyamus niger.

Bulne, v. n. 1. (er og har.) [I. bólgna.] 1. hovne ved ond Vædske, som trækker til et Sted paa Legemet. At bulne af, gaae af ved at bulne. 2. At bulne ud, bruges ogsaa for: give sig ud, svulme ved Fugtighed. — Deraf: Bulning, en.

Bund, en. pl.-e. [I. Botn. E. Bottom.] 1. I Alm. den underste eller nederste Deel af en huul Ting; den Deel, hvorpaa den hviler, ell. som vender nedad mod Jorden. Saaledes: Bunden i en Tønde, Fierding, Skaal. Bunden i en Seng, Kasse, Kiste, Sæk. (En Tønde, eller et lignende Kar, naar det er lukket, tillægges to Bunde; da man kan sætte den paa begge. At slaae begge Bundene ud paa en Tønde.) Det ligger paa Bunden i Sækken. til Bunds, adv. indtil Bunden. At drikke ud til Bunds. At synke til Bunds (til Bunden i et Kar ell. Dyb, fyldt med en Vædske.) til Bunds, figurl. til Gavns, grundigen. — i Bund og Grund, adv. aldeles. 2. Grunden under Have, Søer og Floder. Deraf: Aabund, Havbund, Søbund, etc. 3. Jordens Grund eller Overflade, enten i Henseende til dens Beliggenhed, ell. dens Egenskaber (i denne Bemærk. maa Bund tænkes modsat Luft- eller Himmel-Rummet over Jorden.) Høi, lav, fugtig, tør, frugtbar Bund. Leerbund, Sandbund, Engbund, Mosebund, etc. Paa dansk B. (i Danmark.) 4. den første, nederste Grund i vævet Tøi, der

er blommet eller broget (især med Hensyn til Farven.) Toiet er hvidt i Bunden med røde Blomster. = Bundfald, et. det, som synker til Bunds i et Kar. fig. det overblevne og sletteste af noget, hvoraf det bedste er udsøgt. "Som der er ingen Bund, end sige Bundfald i." Baggesen. bundfast, adj. som er fast i Bunden; eller hænger fast ved Bunden. b. Jord. b. Iis. Bundflade, en. den nederste Flade, den flade Bund af et Legeme. (J. Kraft.) bundfryse, v. n. 3. (er.) fryse til Iis lige indtil Bunden. "At Vandet (i Dammen) ikke bundfryser om Vinteren." Schytte. "bundfrosne Sø tøer op." Storm. Vandet i Spanden er bundfrosset. bundfælde, v. a. 1. opløse noget saaledes, at de tætteste ell. tungeste Dele deraf synke til Bunds. Bundgarn, et. Et stort og langt Fiskevod, som v. Stene tynges m. den ene Side ned til Havbunden, imedens den anden bæres oppe ved Flydholter. (Deraf: Bundgarnsstade, et. Sted i Havet, hvor Bundgarn pleier at sættes.) Bundgiær, en. Giær, der falder til Bunden i Bryggerkarret. (s. Hovgiær.) Bundlag, et. Lag, som udgiør Bunden til noget. "At skaffe det dyrkede Jordsmon et Bundlag." Olufsen. bundløs, adj. 1. som er uden Bund, har mistet sin Bund. En bundløs Tønde. 2. som er saa dyb, at man ei kan naae Bunden. "Han stod paa Bredden af en bundløs Afgrund." Evald. Et bundløst Hav, Svælg. En b. (ɔ: meget slet, dyb) Vei. figurl. en bundløs Gield. (som langt overgaaer Skyldnerens Evne til at betale den.) "At leve — i bundløs Overflødighed." P. M. Troiel. — Bundskrab, et. hvad der skrabes af Bunden i et Kar. (Moth.) Bundstage, en. Stage, der stødes ned i Bunden af et Vand, f. E. for derved at fæste Fiskergarn. Bundstaver, pl. de fladhugne Staver, som br. til Bunden i Kar og Tønder. Bundstok, en. Ribbenene i et Skib, som fæstes til Kiølen. (Moth.) Bundstykke, et. det Stykke, der udgiør Bunden i en Ting. (J. Kraft.) Bundstykket i en Kanon. bundstyrte, v. a. s. bundfælde. bundsulten, adj. overmaade sulten. Bundsætning, en. det, at noget bundfældes. Bundtarm, en. Endetarm. (V. S. O.)

Bunde, v. n. 1. (har.) komme t. Bunden, naae til Bunds. Her er saa dybt, at man ei kan bunde med Stangen, m. Aaren.

Bundsforvandt, en. pl.-e. Et reent tydsk Ord (Bundesverwandt), som i senere Tider af Nogle er optaget for at udtrykke: den (Stat) som har sluttet Pagt ell. Forbund, er i Forbund med en anden, Medforbunden, Allieret, Forbundsmagt.

Bundt, et. pl. er. [T. Bund.] en Samling af sammenbundne Ting; et Knippe. Et Bundt Penne. — bundteviis, adv. See knippeviis.

Bundte, v. a. 1. samle i et Bundt, binde i Knippe.

Bunke, en. pl-r. [J. Bunki og Bunga, en Bugle, Ujævnhed.] en Hob, Dynge, især af det, der som Sand, Aske, Jord, o. desl. maa ligge tæt paa hinanden.

Buntet, adj. S. broget.

Buntmager, en. pl. - e. [et Ord af tydsk Oprindelse. N. S. Buntfoder, Graaværk.] Den, som giør Pelse og andet Arbeide af Foerværk; en Pelsskræder.

Burde, imperf. af bør. (s. dette Ord.)

Buse, v. n. 1. [Sv. busa, s. Buus.] fare frem uforsigtigen, i Blinde. At buse paa, b. til. At buse ud med noget, sige ubetænksomt det, man burde fortie. (dagl. Tale.)

Busemand, en. opdigtet Spøgelse, hvormed man skræmmer Børn. — figurl. i dagl. Tale: den, som ved sælt Udseende ell. ved utidig Strenghed sætter Skræk i Andre, især Undergivne.

Busk, en. pl. - e. [Isl. Buskr.] 1. et Træ, eller en træagtig Vært, der skyder flere tyndere Stammer fra een Rod. En Ellebusk, Nøddebusk. 2. Hvad der er dannet som en Busk. En Blomsterbusk, Fiederbusk. = buskagtig, adj. som ligner en Busk. Buskbakke, en. En m. Krat bevoxen Bakke. (Baggesen.) Buskeskov, s. Kratskov. Busktræ, et. en Buskvært af de større, høit voxende Arter; et Træ, der voxer i Buske eller flere Stammer. buskviis, adv. i Buske, i Form af Buske. Buskværk, et. en Samling af Buske, Krat. Buskvært, en. Vært, der groer i Skikkelse af en Busk. — busket, adj. 1. fuld af Buske og Krat. En busket Egn. 2. voxen som en Busk. En busket Vært.

Buske sig, v. rec. og buskes, v. n. pass. voxe, skyde op som en Busk, danne sig til en Busk. (Moth.)

But, adj. [N. S. butt. Isl. buta, at skære tværs over.] 1. stump, afstumpet, kort og tyk for Enden. 2. plump eller uvenlig i Tale, studs, ikke forekommende eller artig. At have et b. Væsen. "Dennes butte, vrantne, ofte uartige Væsen satte hans aabne Blidhed i et des klarere Lys." Rahbek. — Buthed, en. ud. pl. (Moth.)

Butterdei, en. S. Smørdei.

Buttet, adj. [S. but, 1.] kort og tyk, i Forhold til sin Længde. En lille buttet Pige; buttede Arme.

Buur, et. pl. Bure. 1. et af tynde Stænger forfærdiget Giemmested, især for Fugle. [N. S. Buur.] Norcros blev fængslet i et Buur af Jernstænger. (S. Fuglebuur.) Heraf: Buurfugl, en. En Sangfugl, som man pleier at have i

Buur; en Stuefugl. 2. et aflukket Værelse. S. Fadbuur, Fangebuur, Jomfrubuur. [Isl. og A. S. Bur.]

Buursk, adj. S. bondeagtig.

Buus, interj. og adv. At gaae, løbe buus paa ɔ: ubesindigen, uforsigtigen.

Buxbom, en. ud. pl. en tilforn i Haver meget almindelig Buskvært, der især anvendtes til Indfatning om Blomsterbede. Buxus sempervirens. En Buxboms Kam. — Buxbomshæk, en. En lav Hæk af Buxbom.

Buxer, n. s. pl. [Isl. Buxur. N. S. Buxen.] Klædebon, som skiuler Laarene og Benene, og bruges især af Mandfolk. Et, to Par Buxer. At gaae med lange Buxer. (Af overflødig Peenhed vil Talebrugen i den nyeste Tid lade dette Ord fortrænges af Beenklæder. Sing. Buxe br. kun i Sammensætninger, som: Buxebrog, en. (den forreste, aabne Deel af Buxer. Moth), Buxeflig, Buxefoder, Buxeknap, Buxelinning, Buxelomme, buxeløs, adj. (uden Buxer), Buxeskrædder (som allene eller især syer Buxer.)

Buxere, s. bugsere.

By, en. pl -er. [Isl. Byr.] en Samling af Huse og Gaarde, sammenbyggede i Gader, og beboede enten af Borgere (Stad, Kiøbstad) eller af Bønder (Landsby. s. ogsaa Kirkeby, Bondeby.) En stor, folkerig By (kan bruges selv om en Hovedstad.) Til dette Sogn høre fem Byer (Landsbyer.) At boe i By sammen. At være af By ɔ: borte fra sit Hiem, fra den By, man boer i. Pigen er i Byen (er gaaet et Ærende i Byen.) At reise af By; at komme t. Byes. = Byblæst, en. figurl. i den Talemaade: at giøre Byblæst af noget, fortælle, udsprede noget over hele Byen. Byende, (By-Ende) en. En vis Kant eller Ende af en By. Han boer ude i den anden Byende. byfalden, adj. v. byfalden Jord ɔ: Agerland, som ligger nær ved en By, og derfor beleilig til Dyrkning. (V. S. O.) Byfoged, en. Dommer og Øvrighed i en Kiøbstad. Byfolk, n. s. pl. 1. Folk, som boe i Byer eller Stæder (modsat Folk paa Landet, Landsbyfolk.) 2. Folk, der høre til en vis By. (jvf. Byesfolk, nedenfor.) Byfred, en. tilforn: den Jord, som tilhørte en Kiøbstad, og Grændserne for samme. Byfrihed, en. Kiøbstads-Frihed, Privilegium. Bygang, en. det, at gaae i Byen, at gaae Byærender. (Moth.) Byjord, en. pl. Byjorder. Jord, Mark, som hører til en vis Landsby eller Kiøbstad. bykiendt, adj. som er vel bekiendt i en By eller Kiøbstad. Byknegt, en. Bysvend. (Bagg. N. Klim.) Bylevnet, et. Ophold og Samliv i Byer og Stæder (i Modsætning til Landliv ell. Hyrdeliv.) O. Guldberg. Bylov, en. Lov, given for en By, eller vedtagen af Borgere eller Bønder i en By. Byløb, et. eller Byløben, en. idelig, hyppig Bygang. (Moth.) Bymand, en. pl. Bymænd, bosiddende Bonde i en vis Landsby. Bymark, en. M. som ligger til en vis Landsby. Bymærke, et. d. s. s. Vartegn, 2. (Edvardsen om Skielskiør. 176.) Byret, en. d. s. s. Bylov. Byrygte, et. R. som er udspredt i en By. Byskat, en. Skat, som svares af Borgerne til Byens Tarv. Byskik, en. Skik, som hersker i en vis By. Byskraa, en. d. s. s. Bylov. Byskriver, en. Skriver ved Bytinget. Bysnak, en. Byrygte, Bysladder. (Rahbek.) Bystads, en. Stads, Pynt, som kun Byfolk, ikke Bønderfolk, bruge. (C. Frimann.) Bystævne, et. 1. en Plads i en Landsby, hvor Bymændene samles, Gadestævne. 2. Forsamling, som Bymændene holde der. Bysvend, en. Fangefoged, Politiebetient. (Hvitfeldt. D. Lov.) "Paa begge Sider (af Dommeren) stode fire og tyve Bysvende." Bagg. N. Klim. Byting, et. 1. Underret i Kiøbstæder. 2. Stedet, hvor denne Ret holdes. Deraf: Bytingsdom, en. Bytynge, en. Skat, Tynge, som hviler p. Borgere i en By. Bytyr, en. Tyr, som Folkene i en Landsby holde til Byens Køer. byvant, adj. v. hiemmevant i en By. Byvei, en. Vei, som fører fra en Landsby til en anden (modsat: Markvei.) Byvæsen, et. 1. Hvad der vedkommer en By i Almindelighed. 2. Væsen, Skik, Maneer, som hersker eller antages i en stor By; Kiøbstedvæsen. "Ligesom Urbanitet er det forædlede Byvæsen." P. E. Müller. Byærende, et. Ærende, som een forretter i Byen. At gaae Byærender. = Byesbarn, et. den, som er født i en vis By. Vi ere Byesbørn sammen. (ogsaa Byesbroder.) Flere paa denne Maade dannede Sammensætninger hos Moth: Byesbestilling, Byesmark, Byesret, o. fl. bruges nu ikke. — Derimod Byesfolk, om de Folk, der boe i en og samme By, Bymænd.

Byde, v. a. bød, budet. [Isl. bióda. A. S. beodan.] 1. bede een til sig, til Bords, til Giæstebud. At byde een til Giæst, til Bords, til Bryllup. De budne Giæster. — At byde een hiem, ind til sig. At b. een op til Dands. Han er buden ud til Middag. 2. formane. Han bød ham være ved godt Mod. 3. befale. At byde over et Kongerige. Han bød ham strax at forlade Landet. At tale et bydende Sprog, i en bydende Tone. 4. foreslaae at ville give (overlade, afhænde, sælge) een noget; tilbyde, frembyde. At byde een at sidde ned, b. een en Stol, en Gave. Han bød hende et Kys. At byde Viin

om til Giæsterne. At b. noget fal, tilfals. At byde noget frem. At byde noget ud ɔ: byde det tilfals; eller søge at faae det anbragt. — At byde een sin Arm (til Ledsagelse.) At byde Goddag, Farvel. — figurl. at byde een Spidsen ɔ: sætte sig til Værge, ikke flye for en Fiende. "Færdig at byde Fienden Spidsen paa ny med en stærkere Hær." Vogelius. 5. giøre Bud paa noget, der skal sælges. Ingen vilde byde paa Gaarden, da den blev opraabt. At byde een over, giøre høiere Bud, end han. At b. noget op, opraabe det ved en Auction til en vis Priis. Den ene bød det op for den anden (drev Prisen op ved at byde over.) 6. At b. sig til, vise sig villig til. Han bød sig til at ville gaae. Der var ingen der vilde byde sig til at angribe ham. 7. At byde imod, v. n. foraarsage Væmmelse. Det byder mig imod: Maden byder imod. (Moth. = Byden, en. ud. pl. Gierningen at byde. — Bydespil, et. Kortspil, hvorved der bydes eller sættes Penge op for Udspillet. (Moth.)

Bye, en. S. Byge.

Byg, et. ud. pl. med kort Vocal. [Isl. Bygg.] en Kornart, som i Danmark er den almindeligste Sæd, og af Almuen i dette Land fortrinligen kaldes Korn. Hordeum. Deraf: Bygager, Bygax (jvf. Ax), Bygbrød, Byggryn, Byghalm, Bygjord (tienlig til Bygsæd), Bygkorn, (Bygkornsdreiel, et vist Slags Dreiel hvis Mønster ligner Bygkorn), Bygmalt, Bygmeel, Bygsaad (Tiden, i hvilken Bygsæden lægges. V. S. O.), Bygstraa, Bygsuppe (S. kogt af Byggryn, Byggrynssuppe), Bygvælling, o. fl.

Byg, en. ud. pl. (lang Vocal.) Tvæt i hed Lud. At lægge Tøi i Byg.

Bygd, en. S. Bøigd.

Byge, v. a. 1. [N. S. büken. Eng. to buck.] komme Lerred eller Linklæder i et Bygekar, og koge eller tvætte dem i hed Lud. = Bygekar, et. Kar, hvori Lerred byges; ligeledes: Bygekiedel, en. — Bygelud, en. stærk Lud af Bøgeaske til at byge i. Bygesaa, Bygetønde, en. Bygekar, store Kar eller Tønder, til at byge Lerred og Lintøi i.

Byge, en. pl. -r. [maaskee beslægtet med v. at byge.] en hastig opkommen Vind, som fører Regn, Hagel, Snee ell. Torden med sig; en Iling. "En Byge nærmede sig fra den ovenfor skyggende Biergryg." Baggesen. See Hagelbyge, Regnbyge, Tordenbyge. — Bygeveir, et. Veir med afverlende Byger og Solskin.

Bygge, v. a. 1. [Isl. byggia.] 1. opføre, (eller lade opføre) ved Muur- og Tømmerarbeide, et Værk, en Bygning, især til Beboelse eller Ophold. At bygge Huse, Slotte, Taarne, Byer, Broer, Skibe, Dæmninger. (jvf. opføre.) Han bygger endnu paa Stalden. — Ogsaa om store Maskinværker, hvortil Tømmerarbeide er fornødent. At b. en Mølle, et Orgel, en Tærskemaskine. — At bygge op. Dette Huus blev snart bygget op igien. At bygge til. Han vil endnu b. en Længe til. At b. ud i Vandet. (s. ombygge, opbygge, tilbygge, o. fl.) At bygge absol. om Huusbygning. Han har bygget sig fattig. Denne Konge var Elsker af at bygge. — Ogsaa om visse Dyr. Bæveren bygger sin Bo. Fuglene b. Reder. — figurl. At bygge paa ɔ: lide, stole paa. At bygge paa eens Løfter. Det er en Mand, man kan bygge paa. 2. partic. bygget br. om Mennesker og visse Dyr med Hensyn til deres Legems Skikkelse og Delenes Forhold. Han er vel bygget. En vel bygget Hest. (s. Legemsbygning.) 3. holde vedlige, opholde. (forældet.) "Aarligen at bygge og forbedre sin Gaard." (D. Lov.) "Med Lov skal man Land bygge." (et gammelt Ordsprog.) 4. v. n. boe, være bosiddende. (deraf: Indbygger.) At bygge og boe i et Land. = Byggehielp, en. Hielp, som gives een til at bygge for. Byggekonst, en. d. s. s. Bygningskonst. (Guldberg.) Byggelyst, en. Lyst til at lade bygge. Byggemaade, en. d. s. s. Bygningsmaade. (Guldberg.) Byggeplads, en. Plads til en Bygning, til at bygge paa, Byggerum. Byggested, et. 1. Sted til at bygge paa, Byggeplads. (Guldberg.) 2. en Bolig, Bopæl. "Sit rette Hiem og Byggested." Bording. Byggetid, en. Tiden, hvori en Bygning staaer i Arbeide. — Byggen, en. Gierningen at bygge. = Byggeri, et. 1. Gierningen at bygge, Arbeide v. Bygning. Han har meget travlt med sit Byggeri. (s. Skibsbyggeri, o. fl.) 2. megen og idelig Byggen. "At det er en egen Sag med dette Byggeri, og at der paa de seneste Aar er bygget meer end nok." Rahbek. = Bygfæld, en. Skade, Brøstfældighed p. Bygninger. bygfældig, adj. forfalden, brøstfældig, om en Bygning. "Hvor Kirken bygfældig er." D. Lov. II. 22. 20. Bygfældighed, en. Brøst paa en Bygning. (Bording.) Bygherre, en. den, som lader bygge, som bekoster en Bygning. "Bygningen skulde være et Ærestegn baade for Bygherren og Bygmesteren." Schytte. Bygmester, en. 1. den, som har lært Bygningskonsten, en Architekt. 2. den, som forestaaer en vis Bygnings Opførelse.

Bygning, en. pl. -er. 1. Gierningen at bygge, og det, at bygges. Man begik en Feil under Bygningen. Huset er, staaer endnu i Bygning. At forstaae sig paa Bygning, paa Huusbygning, Mølle-

bygning, Skibsbygning. 2. det, som er bygget; et bygget Værk. At opføre en stor, prægtig, skiøn Bygning. 3. den ell. de Bygninger, som høre til en vis Eiendom ell. Bolig. Kirkens Bygning. Slottets, Herregaardens, Præstegaardens Bygninger. (Deraf: Bygningsafgift ɔ: Skat, som er lagt paa Bygningers Grund eller paa Dele af et Huus. Vinduesskat er en Bygningsafgift.) 4. Skikkelse, Delenes Sammensætning i et bygget Værk, i et Legeme, ꝛc. Man dadler Bygningen i dette Slot. En Fregat af dansk, engelsk Bygning. Han er af en svag, stærk Bygning (Legemsbygning.) = Bygningsarbeide, et. Arbeide v. en Bygning. Bygningsfolk, n. s. pl. de, som arbeide paa en Bygning. Bygningsgruus, et. G. af nedbrudte Mure o. d. som samler sig, hvor der bygges. Bygningshielp, en. Hielp til at opføre en Bygning. Bønderne, hvis Gaarde udflyttes, faae Bygningshielp. Bygningskonst, en. ud. pl. den Konst, efter rigtige Regler og Forhold at opføre Bygninger; Architektur. Bygningsmaade, en. En vis Maade at bygge paa; Bygningsskik. Bygningsmand, en. den, som arbeider paa en Bygning. (Mynster.) S. Bygningsfolk. Bygningsskat, en. d. s. s. Bygningsafgift. Bygningssmag, en. En vis Smag i Bygningskonsten. (M.) Bygningstræ, et. T. som anvendes til Bygninger. Bygningstømmer, et. ud. pl. Tømmer, tienligt til Bygninger. Bygningsvæsen, et. Alt hvad der hører til Bygningsarbeide og Bygninger, især offentlige.

Bygsel, en. [S. bygge, 4. v. n.] Et norsk Ord: Fæste, Gaardfæste; Indfæstning. = Deraf: Bygselbrev, et. Fæstebrev. Bygselgaard, en. Fæstegaard. Bygseljord, en. Jord, som haves i Fæste, Fæstejord. Bygselmand, en. Fæstebonde. Bygselpenge, n. s. pl. Indfæstning, Indfæstningspenge. Bygselret, en. Ret til at fæste eller bygsle bort. Bygselsret, en. den Ret til Jord, een har som Bygselmand eller Fæstebonde; m. fl. i Norge brugelige Sammensætninger.

Bygsle, v. a. 1. (norsk.) 1. fæste bort, give i Fæste. 2. at fæste, tage Jord i Fæste.

Byld, en. pl.-er. [Sv. og Gl. D. Bolde; beslægtet med Bugle og Bold.] En uden paa, eller inden i Legemet samlet Afsondring af Voer, ond Vædske ell. Materie, som danner en Knude ell. Hævelse. — Byldesot, en. Smittesot eller smitsom Syge, der medfører Bylder. "Ser Skibe kom fra Norge til Island og førte Byldesoten med sig." Suhms D. Hist. XIV. 80.

Bylt, en. pl.-er. [af Bold.] Noget, som er løselig vundet ell. bundet sammen, især for at kunne bæres. En Bylt Klæder, Linned. At binde noget i Bylter.

Bylte, v. a. 1. binde i en Bylt. At bylte noget sammen. (At bylte paa, læsse paa, belæsse. Kingo.)

Bynke, en. Navn paa en især i Jylland og Siælland almindelig Plante. Artemisia campestris. Deraf: Bynkekost, Bynkeriis.

Byrd, en. ud. pl. [J. Burdr. A. S. Byrd, Beord] 1. Fødsel, Herkomst. Af høi, ædel Byrd. "De, som ved Blod og Byrd ere os kiære." B. Thott. (I Ordet Efterbyrd: Handlingen at føde, partus.) 2. Slægtskab. "Da skal den næste i Byrd være Værge." D. Lov. At være i Byrd og Blod sammen. Moth. 3. Æt, Afkom. (usædvanl.) "Lide Uret af sin egen Slægt og Byrd." Vedels Saro. 211. 4. i nogle Sammensætn. Gierningen at bære. Budbyrd, Jernbyrd. = Byrdbrev, et. Vidnesbyrd af Øvrigheden om en Persons ægte Fødsel, Fødselsbrev. (Moth.) Byrddag, en. Fødselsdag. (Baggesen.) = byrdig, adj. født til, berettiget ved Fødsel. byrdig t. Kronen. "Saadant Navn, som du er byrdig til." P. Claussen. (s. velbyrdig.)

Byrde, en. pl.-r. [A. S. Byrdyn, Byrdene; af bære.] 1. Saa meget, som et Menneske ell. Dyr kan bære paa eengang. 2. det, som gives at bære, Tyngsel. Hesten er ikke stærk nok til en saadan Byrde. Grunden var for svag til at bære Husets Byrde. — figurl. Besværlighed, Tryk, Tynge. "Vei Aaget, som du bærer paa — kan ei din Byrde lettes?" Evald. Hans Stilling paalægger ham mange Byrder. At falde Staten til Byrde. Livet er ham til Byrde. — byrdefuld, adj. meget besværlig. "byrdefuld har aldrig Slavestanden været mig." Guldb. Plaut. "Den byrdefulde Kiedsomhed, som plager den ørkesløse Lediggænger." Paludan-Müller. Et byrdefuldt Embede. — byrdevant, adj. vant til at bære Byrder, til Besværlighed. (Sorterup.)

Byrste. S. Børste.

Bysse, en. S. Bøsse.

Bytte, et. ud. pl. [J. Byti.] 1. Omskiftning af een Eiendom for en Anden. At giøre et godt, slet Bytte. 2. Gods, som giøres til Priis eller tages fra en Fiende, Krigsbytte. Soldaterne giorde her et rigt Bytte. figurl. Vinding, Fordeel. = Byttegods, et. G. som er taget til Bytte. byttegraadig, adj. begierlig efter Bytte. "Den Stærke, der byttegraadig greb ham an." Fr. Guldberg. Byttehandel, en. H. som skeer ved at bytte Varer. (Schytte.) Byttemiddel, et. M. til at foretage Bytte eller Byttehandel. "Metaller afløste Qvæg som Byttemiddel." J. Boye. Byttepenge, n. s.

pl. Penge, som vindes ved solgt Krigsbytte. (Malling.) Bytteværd, et. den Værdi, som en Vare har i Byttehandel. (Olufsen.)

Bytte, v.a.1. [J. byta. N. S. bûten.] give en Ting, man eier, bort for en anden, giøre Bytte. At b. Hest med een. At b. noget bort. Han vil ikke bytte (Vilkaar) med nogen. At b. Sølv ind for Guld. At b. sig noget til (faae ved at bytte.) At b. en Bankseddel (for rede Penge, ell. mindre Sedler.) At bytte en Daler i Smaamønt. — Bytten, en. ud. pl. Handlingen at bytte. — Bytting, en. pl. -er. Een, der ansees for at være ombyttet som Barn, en vantreven Person, Skifting. (Rein.)

Bæger, et. pl. -e. [Isl. Bikar.] Et Drikkekar, sædvanlig af Sølv eller andet Metal, og dannet som en afstumpet Kegle. — Uegentlig om det, som har Lighed med et saadant Kar; f. Ex. Blomsterbæger. = Bægerbælg (ell. Bælg) en. I Plantelæren: Blomsterbægeret hos Græsarterne. (Gluma.) Bægerglas, et. Et Bæger af Glas, eller et stort Glas med Laag, en Pocal. Bægerklang, en. Klangen af Bægere eller Glas, som stødes sammen i det man drikker Skaaler.

Bægt, en. [af bage.] Saa meget Brød, som bages paa eengang. (s. bage.)

Bæk, en. pl. -ke. [Isl. Beckr.] et rindende Vand, mindre end en Flod og Aa; en Kildebæk. "Før Bække styrte sig deri (i Kilden) og lære den som Flod at bruse." Baggesen. — Bækkedrag, et. pl. d. s. Løbet, som en Bæk tager og danner sig giennem et hældende Jordsmon. (Arrebo.)

Bækken, et. pl. -er. 1. et Kar af Metal, dannet som et dybt Fad. [Bækken (Bøsse) som sættes for Kirkedørene.] 2. Beholdsted, hvori Vand falder eller samler sig, Vandbækken (Bassin.) 3. Huulningen i Underlivet imellem Hofteskaalerne. (Deraf: Bækkenbeen, Bækkenmaaler, et chirurgisk Redskab, o. fl.) = bækkenagtig, adj. som ligner et Bækken. "Har Sandlaaget en bækkenagtig Fordybning." Olufsen. Bækkenbrev, et. Bevilling til at samle Hielp i Bækkener for Kirkedørene.

Bældet, adj. skaldet. (om Fugleunger, som endnu ingen Duun eller Fiedre have, og om Faar. Moth. Colding; og høres endnu hos Almuen. Eng. bald.)

Bælg, en. pl. -e. [Isl. Belgr. A. S. Bælge, Bælig.] 1. Oprindelig og i Almindel. et huult, blødt Legeme, der omgiver et andet. Saaledes: Frugtgiemmet paa visse Værter, som Erter, Bønner, Vikker, m. fl. hvilke derfor kaldes Bælgfrugter eller Bælgsæd. 2. det tomme Skind af visse Dyr (egentl. efter den tydske Sprogbrug: af alle Dyr, som flaaes, uden først at opskæres.) Dog bruges det i Dansk fielden uden om Ræven. (Rævebælg.) "Ræven med sin røde Bælg." Bording. 3. en Blæsebælg. Bælgen i en Smedie, ved et Orgel, &c. (s. Bælgetræder, Orgelbælg, Smedebælg.) 4. Bug, Vom. (lav Talebrug.) [E. Belly. J. Beli.] 5. Bælgen kaldes den trinde Forhøining paa et Hiulnav, hvorom lægges en Bælgring ell. Bælggiord, og som ogsaa hedder Egebænken. = Bælgblæser, en. den, som trækker Bælgen og derved blæser Ilden op i en Esse. Bælgetræder, en. den, som træder Bælgene ved et Orgel. Bælgfrugt, en. s. Bælg, 1. Bælghandske, en. et Slags Handsker af meget tykt Læder. Bælgkorn, et. Sæd, som groer i Bælge. Bælgpibe, en. 1. Luftpiben paa en Blæsebælg. 2. d. s. s. Sækkepibe. (Moth.) Bælgring, en. s. Bælg, 5. Bælgrør, et. Bælgpiben paa store Blæsebælge. Bælgsæd, en. Bælgfrugter (s. Bælg, 1.) der dyrkes i Agerjord. Bælgurt, en. pl. -er. U. hvis spiselige Frø er indsluttet i Bælge. (Olufsen.) Bælgvante, en. 1. det samme som Bulvante (hos Almuen i Siælland.) 2. Vante af Skind, hvis lodne Side vender indad. (V. S. O.) Bælgværk, et. det, som hører til Bælgene ved et Orgel. (v. Aph.)

Bælge, v. a. og rec. 1. [Isl. belga.] fylde sig med Drik. At bælge sig med Øl. At b. i sig (dagl. Tale.) At b. een til med Drik. (Moth.) [At bælge paa een: bruges ogsaa i daglig Tale for: at banke, give mange Hug. V. S. O.]

Bælges, v. n. pass. faae Bælg. Erterne begynde at bælges.

Bælgfuld, adj. [synes at kunne udledes af n. s. Bælg.] 1. ganske fyldt ell. fuld. 2. ganske drukken. At drikke sig bælgfuld. [dagl. T. Moth har ogsaa Ordet Bælgfylding, som hører til Bælg, 4.]

Bælgmørk, adj. [af uvis Herkomst. Det nedertydske balkedûster er uden Tvivl samme Ord.] aldeles mørk. Det er bælgmørkt ude. (bruges blot om Dagslysets Mangel; ei om Farve.) — Deraf: Bælgmørke, et. ud. pl.

Bælt, et. n. pr. Det store og lille Bælt: to af de Sunde, som forene Østersøen m. Kattegat. Nævnes Bæltet absol. forstaaes derved oftest det store Bælt. (Hos Moth og endnu ofte skrives det Belt.) Heraf: Bæltførsel, Bæltseilads, Bæltsmakke, o. fl.

Bælte, et. pl. -r. [Isl. Belti. A. S. Belt.] Et Bind, en bred Rem, som bæres om Livet, for at holde Klæderne sammen, eller af anden Aarsag. At gaae med Bælte om Underlivet. At have Barn under Bælte ɔ: være frugtsommelig. (s. Sværdbælte.) = Bæltehage, Bæltekrog, en. Hage ell. Krog, hvormed Læderbælter

hægtes sammen. **Bæltepung**, en. Pung, som tilforn bares (og af Østerlænderne endnu bæres) i Bæltet. **Bæltering**, en. R. hvori Bæltekrogen hægtes. **Bæltested**, et. det Sted paa Underlivet over Hofterne, hvor Bæltet pleier at bindes. "Om trinde Bæltested et søgrønt Baand var vundet." Storm.

Bælte, v. a. 1. ombinde med Bælte. cingere. Moth. At bælte sig. At bælte Klæderne op, kilte op om sig. "At bælte sit Sværd"; hænge det i Bæltet. Meislings Theokrit. 144. (usædvanl.) — **bæltet**, "kaldes et sort Kreatur, der har en hvid Streg om Livet." Moth.

Bænde, v. a. 1. til Skibs: fastgiøre et Toug, en Blok og andet, med Bændsler ɔ: Liner eller tynde Reb.

Bændel, et. pl. Bændler. [af Baand.] et ganske smalt, især linnet Baand. Et Stykke Bændler. — **Bændelorm**, en. et Slags meget lange, flade og smalle Indvoldsorme. Tænia. **bændelstribet**, adj. som har ganske smalle Striber, liig Bændler. f. Dynevaar. (Adr. Av.) **Bændeltang**, en. den almindelige, paa Havets Bund ved Strandbredden voxende Tang: Græstang, Strandgræs. Zostera marina.

Bængel, en. pl. Bængler. [T. Bengel.] 1. Egentl. en Knippel, Prygl; mest figurl. i lav Talebrug som Uqvemsord om en grov, ubehøvlet Person. 2. S. Pressebængel.

Bænk, en. pl. e. [J. Beckr. A. S. Bænce.] 1. et Sæde med Fødder under, indrettet for Flere, og ved sin Længde forskielligt fra en Stol; (s. Havebænk.) undertiden ogsaa indrettet til at ligge paa eller i. (som Løibænk, Slagbænk.) At sætte een til Bænks ɔ: kue ham i Slagsmaal. At skyde noget paa den lange Bænk ɔ: lade det gaae i Langdrag. 2. et langt, smalt Bord, indrettet til en vis Bestemmelse, f. Ex. Dreierbænk, Høvlebænk, Retterbænk, Vaskerbænk. 3. en Forhøining, som ligner en Bænk, f. Ex. Græsbænk, Voldbænk, Østersbænk. — Bænk i en Tørvegrav ɔ: en Afsætning ell. Levning af Jord, som man lader staae imellem Gravens forskiellige Afdelinger. = **Bænkebrev**, et. i ældre Dansk: Brevskaber eller Documenter, som ei ere tingfæste, eller i tilbørlig Form, og derfor uden Beviiskraft. (Colding. Østersen.) **Bænkedyne**, en. d. s. s. Bænkehynde; ell. Dyne, hvorpaa man ligger i en Bænk. **Bænkefyld**, en. F. til Bænkedyner. (Moth.) **Bænkegave**, en. Fæstensgave, Morgengave. Moth. (maaskee af den Skik, at ligge i Bænke; forældet.) **Bænkehage**, en. Indretning paa en Høvlebænk, hvorved det Træ, der skal høvles, spændes fast. **Bænkehalm**, en. H. paa ell. i en Bænk, som br. til Sæde eller Leie. (Øhlenschl.) **Bænkehynde**, et. løst Hynde til at lægge paa en Bænk. **Bænkekiste**, en. nedentil lukket og i Rum afdeelt Bænk, der br. som Kiste. **Bænkeleie**, et. Leie paa ell. i en Bænk. (Moth.) **Bænkesæde**, et. 1. Sæde paa en Bænk. 2. Sæde, indrettet som en Bænk. **Bænkevidne**, et. i ældre Dansk: upaalideligt Vidne, hvis Vidnesbyrd ei kan antages. (Colding. s. D. Mag. V. 24. 27.)

Bær, et. pl. d. s. (Bærret, Bærrene.) [Isl. Ber. A. S. Beria.] Nogle Væxters kiødagtige, saftfulde Frugt eller Frøgiemme. Kirsebær, Jordbær, Hinbær, Rønnebær, Slaaenbær, o. fl. = **Bærfrugt**, en. Frugt, som bestaaer i Bær. (Oluffsen.) **Bærsuppe**, en. Suppe, lavet af Bær eller hvori Bær koges. (V. S. O.)

Bære, et. Mellemkiødet (Perinæum) hos Fruentimre. (Langebek.) jvf. Bærende.

1. **Bære**, v. a. (præs. bærer forkortes hyppigen til bær.) bar, baaret, baaren, pl. baarne. [Isl. bera. Goth. bairan. A. S. beran.] 1. holde, understøtte v. sin Kraft, enten a) i hvilende Tilstand: Taget bæres af Piller. Isen kan bære. "En haard Vinter, da alle Søer og Moser bare." Hvitf. Eller b) under Bevægelse. At bære Vand, Brænde. At bære en Byrde paa Ryggen, paa Hovedet; bære noget i Haanden, i Lommen. bære noget hos sig. (figurl. han bar det længe hos sig ɔ: giemte, dulgte sin Fortørnelse.) Hvad er det, han bærer paa? (figurl. At bære p. et sygt Legeme.) At b. Kroppen rank, lige. At bære Liig (t. Jorden.) At bære Bud, Budskab (forkynde, melde.) — Med præpos. og adv. At bære bort, bære fra (Vinden bær fra Land), bære efter, b. frem, b. hen, b. ind, b. ned, bære (Breve) om, bære op (usædv. for flyde, svømme: "Saasnart man saae, at Træ bar op paa Strømme." Tullin.) bære over (Vandet), [figurl. s. nedenfor] bære til, bære tilbage, bære ud. — At bære sig selv, bære sin egen Tyngde, (staae opreist, ell. flytte sin egen Tyngde.) Han er saa svag, at han ikke kan bære sig selv. "Vorder Mand trælbaaren, saa at han ikke kan bære sig selv af det Sted." D. Lov. 2. Uegentl. have noget paa sig, til Klædning, Værge, Prydelse, m. m. gaae med. At bære Floiel (gaae i F.) At b. Sorg (Sørgeklæder.) At b. Kaarde (gaae med Kaarde.) Kongen bar idag sine Ordener. [Om Klædning er det dog et mere tydsk, end dansk Udtryk.] 3. frembringe, bære Frugt. Jorden bærer Korn, Græs, Urter. Dette Træ bar stærkt i Fior. (Man siger ogsaa: Det bærer vel til i Aar, Ageren bærer vel til.) — Det er uvist, om man hertil kan henføre den forældede Bemærkelse og Talemaade: at bære (bringe) til Verden, føde. (A. S. beran. s. 2.

bære, nedenfor.) 4. have, besidde; være indtaget af. At bære Navn af, b. Mærke af. At bære Had til. b. Godhed for een. 5. taale, udholde. At b. sin Alder godt (om Gamle, der endnu have god Sundhed og Legemsstyrke.) At b. en Sorg, Ulykke taalmodigen. "Et Forbund — hvori den ene har baaret den andens Skrøbelighed," Mynster. 6. Særegne Udtryk: At bære et Barn, holde det frem til Daaben. — At bære ad, gaae an. "Det bær ei altid ad, den bløde Seng at slide." Arrebo. — bæres for eller fore, faae Indskydelse, Anelse om. Det bæres mig for, som (ell. at) der forestod en Ulykke. "Mig bæres for, at Lykken forestaaer." Øhlenschlägers Stærkodder. — "Det, der aner os, det ligesom bæres os for, i det en Forestilling om hvad der vil vise sig, træder pludselig frem for os, uden at vi ere os bevidste at have fremkaldt den." Müller. — bære over med een, med eens Feil, holde til gode. At b. noget over sit Sind (kunne taale, at det skeer.) At bære Prisen, b. Prisen for een ɔ: overgaae, agtes bedre, have Fortrin. Dette Tøi bærer ikke Vand imod det andet ɔ: kan ikke lignes dermed. — At bære sig (b. Kroppen) vel. At bære sig træt paa noget. At bære sig ad, forholde sig, tee sig, handle. Der har han baaret sig galt ad. (Talemaaden: at bære ad, skikke, passe sig, er forældet.) At b. Tvivl om. (Moth.) At bære Vidne om noget, være ell. give Beviis paa. At bære til, føie sig, hænde sig. Det bar sig saa til. Ageren bærer vel til i Aar (lover god Høst.) Om det saa vil bære til (føie sig.) "Lykken bares ikke bedre til." A. Vedel. — bære, bruges ogsaa om Vind og Strøm. Vinden bærer paa Land, fra Land, med, imod, o. s. v. Ogsaa absol. Vinden bærer paa ɔ: blæser til en vis Kant, et vist Sted. Havde Vinden baaret paa, kunde dette Huus ikke være reddet (i en Ildsvaade.) = Bærebaar, en. Seng eller Baar til at bære Syge paa. (Moth. Jvf. Baar og Bør.) Bærebør, en. Bør, hvorpaa to Personer bære en Byrde. Bærehimmel, en. Himmel, som i et Optog bæres over en Person. Bærekar, et. K. tienligt til at bære noget i (en Balle f. E.) ligeledes: Bærekurv. Bærekarm, en. Karm ell. Vogn, hvori een bæres af Folk, eller, som tilforn brugtes, af to Heste (Rosbaare.) Bærekraft, en. Styrke, Kraft til at bære. Bæreløn, en. det, som gives een for at bære noget. Bærepenge, pl. d. s. s. Bæreløn. At betale Postbudet Bærepenge for et Brev. Bæreredskab, et. Redskab til at bære noget i eller paa; Bæretøi. (Saaledes: Bærereb, Bærerem, Bæresele, Bærestang.) Bæreseng, en. Seng til at bære en Syg i. Bærestol, en. Stol, hvori Folk bæres paa to Stænger. Bæretid, en. Tid, hvori et Dyr bærer sit Foster. Bærevogn, en. Bærekarm. = Bæren, en. ud. pl. Gierningen at bære. "Med al den Bæren op og ned." J. L. Heiberg. — Bærer, en. pl.-e. en Drager.

2. Bære, v. a. bar, baaren. [Goth. bairan.] føde, bringe Foster til Verden; et forældet Ord, der af endeel ansees f. det samme, som forrige. (jvf. dettes No. 3.) Det er endnu tilovers i partic. baaren, (at være født og baaren paa et Sted) som især bruges i Sammensætninger, f. Ex. adelbaaren, høibaaren, kongebaaren, odelsbaaren, trælbaaren, velbaaren. — Jvf. Byrd og byrdig.

Bærende, et. Vulva, vagina uteri. H. Harpestreng. Moth (om Qvæg.) Et forældet Ord, der endnu er til hos Almuen, og er optaget i Veterinairskrifter af Viborg.

Bærme, en. ud. pl. [A. S. Barm, Beorm.] 1. Bundfald af Drikkevare. Ølbærme, Viinbærme. 2. Bærmen i en Brændeviinskiedel: det som bliver tilbage, efterat Brændingen er forbi.

Bæst, et. S. Beest.

Bæve, v. n. 1. [A. S. beofian. Isl. bifa, bevæge.] 1. ryste af gientagne Stød (om livløse Gienstande.) Jorden bævede under vore Fødder. 2. skiælve af Rædsel. "Dit kiække Hierte aldrig bæved for nogen Uvens Overmod." Tullin. "Hvi bæve Jordens Børn, naar Døden truer?" J. Smidth. = Bævelse, en. Skiælven af Rædsel, en høi Grad af Skræk. "Bævelse overfalder Folket." — Bæven, en. Jordens Bæven. = Bæveræsp, en. et Træ, d. s. s. Asp, Æsp, (af Bladenes store Bevægelighed.) Bævernaal, en. Et Slags Naal, som bæres til Smykke i Haaret. (s. bævre, hvortil de to sidste Ord maaskee rettere henføres.)

Bæver, en. pl.-e. [Isl. Bifr.] et ved sin Konstdrift mærkværdigt Pattedyr. Castor fiber. = Bæverbo eller Bæverbygning, en. den Bygning, Bæveren opfører i og ved Vandet, for der at have sin Bolig. Bævergel, en. ud. pl. en stærk lugtende Materie, som Bæveren har i en Pose nær ved Halen. Bæverhaar, et. Haar paa Bæverens Skind. Bæverhat, en. Hat af Bæverhaar; Castorhat. Bæverskind, et. Bæverens Skind.

Bævre, v. n. 1. (har.) ryste lidt, bæve sagtelig. At bævre som et Æspeløv. "Luernes Klarhed bævrede paa hendes Pande, og glimrede i Taarerne, der havde standset p. hendes Kinder." Rahbek. — Det bruges ogsaa om størknede Vædskers Bevægelse, naar de rystes, o. desl. Den størknede Saft bævrer paa Fadet. Hendes Bryst, Kinder bævre af Fedme. — Deraf: Bævren, en. ud. pl.

Boddel, en. pl. **Bodler**. [J. Bödull.] den, som er beskikket til at udføre den Forbrydere tildømte legemlige Straf; en Skarpretter, Mestermand. = **boddelagtig**, adj. som passer sig for en Boddel; haard og grum. **Boddelknegt**, en. s. **Boddelsvend**. **Boddelpenge**, pl. Skarpretterens Løn ell. Betaling. (Öhlenschl.) **Boddelslag**, et. S. af Boddelens Haand; Dødsslag af Boddelen. "Forbryderen, der venter Boddelslaget." Öhlenschl. **Boddelspil**, et. Et tilforn brugeligt Kortspil, ogsaa kaldet Lanter. **Boddelsvend**, en. Boddelens Tiener ell. Haandlanger. **Boddelsværd**, et. Skarpretterens Sværd, som tilforn brugtes til Halshugning. **Boddeløxe**, en. Skarpretterens Øxe.

Bøde, v. a. og n. 1. og 2. [af Bod.] giøre heel, istandsætte det brøstfældige (som v. neutr. med præp. paa.) At bøde et Garn. "Saa satte vi os hen at bøde paa Garnene, og sang alt som vi bødte." Evald. At bøde (lappe) eller bøde paa gamle Klæder. 2. oprette, erstatte, godtgiøre. At b. en Skade. "Jeg længes at bøde min Sorrig og Nød." Kingo. At b. paa en Mangel, Feil, et Savn. "Han bøder p. Byrd med Bedrifter." Grundtv. 3. At bøde for sig, værge for sig med noget, imod Angreb. Han bødede for sig med Skioldet. (jvf. afbøde.) "Enten det kom an paa at hugge til, eller at bøde af." Grundtvig. 4. betale en Pengebod. [J. bæta.] At dømmes til at bøde 100 Rigsdaler til de Fattige. 5. neutr. affone en Brøde ved Straf; undgielde. At b. med Livet for en Forbrydelse. Jeg maatte b. for hans Forsømmelse. At b. haardt for en Ungdomsfeil. 6. gilde et Hundyr. At bøde en So. (ogsaa udbøde; høres sielden, og mest kun om Sviin.)

Bødker, en. pl -e. [Jsl. Beykir. N. S. Böker.] en Haandværksmand, som giør Tønder og andre Kar af Staver og Baand. — Deraf: **Bødkerarbeide**, et. **Bødkerhaandværk**, et. **Bødkersvend**, en. o. fl.

Bødkre, v. n. 1. (har.) giøre Bødkerarbeide.

Bøffel, en. pl. -er. og **Bøfler**. Et Pattedyr af Ørens Slægt. Bos Bubalus. **Bøffeløxe** (Hannen), **Bøffelko** (Hunnen.)

Bøg, en. pl. -e. [Jsl. Beiki. N. S. Böke.] et i Danmark almindeligt, vildtvorende Træ. Fagus sylvatica. Deraf: **Bøgeaske** (Aske af Bøgeved), **Bøgebrænde**, **Bøgeplanke**, **Bøgeskiul** (poet. "En Fugl i Vaarens grønne Bøgeskiul." Öhlenschl.) **Bøgeskov**, **Bøgespaan**, **Bøgetræ**, o. fl.

Bøge, v. n. 1. (har.) brøle; om stort Qvæg. (Colding. D. Bibel.) "Øxen vred i Baasen bøger." N. Brun. "Hist høres vælig Hiord i fede Græsgang bøge." P. H. Frimann.

Bøie, en. S. **Boie**.

Bøie, v. a. og n. 1. [Jsl. beiga. A. S. bygan. N. S. bögen.] giøre noget krumt, uden at brække det; ell. giøre det igien lige, som var blevet krumt. At b. en Green. At b. en Stok lige. At bøie Hovedet, Kroppen, Armen, Benet. "Den Storm, som bøier, men som modner Sæden." S. Blicher. At bøie noget til en Side, ind, op, ned, sammen, tilbage, indad, udad. "Ligesom Sivet bøies hid og did af Vindens Aande." Mynster. At b. sig, giøre en Bøining, krumme, bukke sig, bugne. Grenen har bøiet sig. Veien bøier sig til Høire. — "Bøi, du Livets milde Fader, bøi dit Øre til vort Skrig." Evald. 2. Figurl. At bøie Sindet (ɔ: betage een Stivsindighed, Egensindighed; giøre føielig.) "En listig Taler kan bøie Folket, som han vil." Schytte. At b. sig under Aaget. At bøie Retten (fælde en partisk Dom.) = **bøielig**. adj. som lader sig bøie. (modsat: stiv, ubøielig, haard.) figurl. et bøieligt Sind, en bøielig Røst, som let gaaer over fra een Tone til en anden. Deraf: **Bøielighed**, en. ud. pl. — **Bøielse**, en. pl. -r. Gierningen at bøie. Figurl. Siælens Bøielser (Tilbøieligheder.) Ordenes Bøielser (Forandringer i Enden.) Oftere bruges: **Bøining**, en. pl. -er. 1. Gierningen at bøie, og det, at bøies. 2. Bugt, Krumning, Vinding. 3. i Sproglæren: Ordenes Bøining ɔ: deres Forandring ved forskiellig Endelse, hvorved udtrykkes forskiellige Forhold (Personers, Omstændigheders, Tidens ꝛc.) for det samme Begreb. Deraf: **Bøiningsform**, en. Form, som Ord ved Bøining modtage. **Bøiningsmærke**, et. Endelsen, eller den Deel af Ordet, som tilkiendegiver dets Bøining. (Dahl.)

Bøigd eller **Bygd**, en. pl. -er. [Jsl. Bygd.] en beboet Egn, en Landstrækning. (nu lidet brugeligt undt. i Norge.) Deraf: **Bygdefolk** eller **Bøigdefolk**, **Bygdelav**, **Bygderet**, **Bygdeting**, o. fl. kun i Norge brugelige Sammensætninger.

Bøile, en. pl. -r. [T. Bügel. N. S. Bögel.] ethvert Redskab, som er bøiet i en krum Linie eller Halvcirkel, og oftest af Metal. Bøilen paa et Kaardefæste; en Stigbøile, m. fl.

Bølge, en. pl. -r. [Jsl. Bylgia; og Bólga, Hævelse.] en stigende eller svulmende og igien synkende Forhøining paa Overfladen af oprørt Vand. Søen reiser Bølger. (S. Vove.) figurl. a) for Vandet. At pløie Bølgen (seile.) b) hvad der har en bølgeagtig Stikkelse. At gaae i Bølger; at lægge noget i Bølger. = **bølgeagtig**, adj. som ligner en Bølge.

Bølgebierg, et. En meget høi Bølge. "Modgangs Bølgebierge." Kingo. bølgeblaa, adj. blaa som Havbølger, havblaa. (Moth.) Bølgebrud, et. Havets og Bølgernes Bryden mod en Strandbred, ell. ved Skiær og Banker. Bølgebugter, pl. Bugter, som gaae i Bølger. Bølgedands, en. poet. Bølgernes vuggende Bevægelse. (Ohlenschl.) Bølgefald, et. poet. Bevægelse nedad, eller Nedhængen i Bølgelinie. "Sølverslørets lange Bølgefald." Ohlenschl. Bølgegang, en. Bølgernes Bevægelse. "Bækkens Bølgegang sig blander i din Røst." Ohlenschl. bølgegrøn, adj. grøn, som Havvandet undertiden viser sig. "I Farver himmelblaa og bølgegrønne." Ingemann. Bølgehvirvel, en. Bølger, som danne, bevæge sig i en Hvirvel; Vandhvirvel. (M.) Bølgelinie, en. en bølgeagtig krum Linie, en Linie, som gaaer i Bølger. Skiønhedens Bølgelinie. Bølgeløb, et. hastig Bølgegang. (M.) bølgeløbende, adj. som løber i Bølger. Bølgeslag, et. stærk Bevægelse, Fart af en Bølge, Bølgekast. "Som Klippen staaer blandt Bølgeslag." J. Smidth. Søens Bølgeslag. F. Guldberg. bølgeslagen, adj. v. poet. bestyllet af Bølger. "Den bølgeslagne Kyst." Pram. Bølgestrøg, et. den Retning, Bølgerne tage i deres Gang. Bølgestyrtning, en. voldsomt Bølgeslag, Søstyrtning. Bølgevei, en. poet. Vei over Havet, Seilfart. (S. Staffeldt.) bølgeviis, adv. i Bølger, ligesom Bølger. Bølgevrimmel, en. poet. Mængden af Bølger paa et bevæget Hav. "Taarn høie Hvirvler op, o Bølgevrimmel!" Baggesen. Bølgeværk, et. Arbeid, som er giort i Bølger. (Moth.) = bølget, adj. som gaaer i Bølger, er giort som Bølger.

Bølge, v. n. 1. (har.) danne Bølger, gaae i Bølger. Søen bølger stærkt. En bølgende Bevægelse. (sieldnere recipr. at bølge sig; og urigtigen som v. act. "De dryppe ned — og bølge sig, naar Vinden Axet bølger." J. Smidth.)

Bølle, Bøllebær, n. s. en Buskvært, og de derpaa voxende Bær, som have Liighed m. Blaabær. Vaccinium uliginosum.

Bøn, en. pl.-ner. [Isl. Bæn.] 1. en venlig Anmodning, Begiering. At forebringe en Bøn, høre eens Bønner. "Hvi forgieves beder du? Ene mildt bønhørte Bønner læge." Baggesen. Giør det for min Bøns Skyld! 2. Gierningen at bede til Gud. At holde Bøn om Aftenen. At giøre Bøn, læse en Bøn af Prædikestolen. = bønfalde, v. a. 2. anmode een ved Bøn (stærkere Udtryk, end bede.) At bønfalde een om noget. — bønhøre, v. a. 2. opfylde, bevilge een det, han beder om. "At bønhøre dem, der bede om noget til deres egen Skade." B. Thott. Deraf: Bønhørelse, en. — bønlig, adj. som siges, fremføres i en bedende Tone. Han bad saa bønlig derom. En b. Begiering. "Han taste bønlig blid." Ohlenschl. — Bønnebog, en. pl.-bøger. en trykt eller skreven Bog, som indeholder Bønner til Gud.

Bønder, pl. af Bonde. Heraf: Bønderfolk, pl. Folk, som høre til Bondestanden. Bøndergods, et. den Deel af en Herregaards Jorder, som bruges af Fæstebønder (hvilke Ord allene bruges i denne Form.)

Bønhas, en. pl.-er. [N. S. Böhnhase. Isl. Baunhoser. B. S. O.] en Fusker i et Haandværk, eller een, som i Smug driver et Haandværk, uden at være berettiget dertil. (Moth.)

Bønne, en. pl.-r. [Isl. Baun. A. S. Bean.] en Bælgfrugt, hvis Afarter dyrkes saavel i Marken, som i Kiøkkenhaver. Vicia faba. Deraf: Bønnekager, Bønnebælg, Bønnehalm, Bønnemeel, Bønnestang (Stage, som sættes til Bønner i Havebede), Bønnestængel (Bønnernes opstydende Stængel) o. fl.

Bønse, v. a. 1. At bønse et utæt Kar, lægge det i Vand for at tætte det. (B. S. O.)

1. Bør, en. pl.-e. (langt ø.) Redskab til at bære paa ell. trille noget frem paa. (S. Baare.) At bære noget paa en Bør. En Bærebør, Hiulbør, Trillebør.

2. Bør, en. ud. pl. [af bære, føde.] 1. Moderen hos Qvindfolk. Uterus. (Moth.) 2. Fosterleiet hos Dyr. (hos Almuen og i Veterinairskrifter.)

3. Bør, en. ud. pl. (langt ø.) [J. Bir.] en staaende, især føielig Vind. At faae Bør, have god Bør; Medbør, Modbør. = børfast, adj. som hindres af Medbør fra at gaae til Seils. "Han laae der børfast." P. Claussen. børløs, adj. som ikke har Medbør paa sin Seilads. (A. S. Vedel.) "Han laae nogen Stund børløs." P. Claussen.

Bør, v. n. (kort ø.) burde, har burdet, inf. (som dog er uvis) at burde. [J. ber. N. S. bören.] 1. er pligtig til, især efter en moralsk Lov; paaligger som Pligt, sømmer sig; er Ret. Fornuften byder, hvorledes vi bør, Loven hvorledes vi skal, Nødvendighed hvorledes vi maae handle. Ingen bør fornærme sin Næste. Saaledes bør det være. Som det bør sig (ut debet, decet.) [Ogsaa i den upersonlige Form; men sieldnere, og aldrig i Talesproget. Det bør enhver at medvirke til det Heles Vel. "Da bør det os at være betænkte paa." Mynster.] 2. forskylde med Rette, fortiene. At foreskrive hvad een bør nyde, have for sin Umage. 3. tilkomme, tilhøre

efter Fortieneste. (forældet.) "Dyd bør Ære." Vedel. Ære den, som Ære bør. Ordspr. "Iblandt disse Ting ere der nogle, hvilke bør den første Plads." B. Thott. [Heraf det nu forældede: børlig, saaledes som det bør sig; ("i børlig Maade." Hvitfelt.) hvoraf tilbørlig og vedbørlig endnu bruges.]

Børn, pl. af Barn. bruges hyppigen i Sammensætninger, og i følgende Ord og Bemærkelser, enten allene, eller dog oftere, end med sing. Barn: Børneaar (de Aar, som regnes til Barndommen), Børnearv (som tilfalder Børn), Børneavling, Børnebal (som gives for Børn), Børneflok (en Flok, Mængde af Børn), Børnefostring (Børns Opfostring, Opdragelse. Fibigers Soph.), Børnegierning (Børn giør Børnegierninger. Ordspr.), Børnegods (som tilhører umyndige Børn. D. Lov.), Børnehuus (egentlig: et Huus, hvor fattige ell. forældreløse Børn opdrages; af en historisk Grund kaldes Tugthuset i Kiøbenhavn: Børnehuset), Børnejord (Jord, som eies af Umyndige), Børnekopper (en bekiendt Sygdom. Variolæ), Børneleg (Mynster.), Børnelærdom (det, som læres Børn; hvad man lærer som Barn), Børnemord (Mord, begaaet paa flere, paa en Mængde Børn), Børnepenge (som tilhøre umyndige Børn), Børnepulver ("Pulver, som indgives Børn for Slag." Moth.), Børneran (Børns voldsomme eller hemmelige Bortranelse), Børnesko (i Talemaaden: at have slidt sine Børnesko ɔ: ikke være Barn længer), Børneskole, Børnesorg (Sorg i Anledning af, eller ved sine Børn), Børnespil et. (Børneleg; figurl. ubetydelig Sag. "Denne Sag er intet Børnespil, den angaaer Ære, Liv." Holberg.), Børnetugt (Børns Opdragelse, Ave, Optugtelse), Børnetyveri (Børneran. F. Guldbergs O. Plautus), Børnetøi, et. (Tøi til at svøbe og klæde et spædt Barn), Børneven (som elsker Børn), børneviis, paa børneviis, adv. (efter Børns Maade), Børnevogter, en. (Maskine til at lægge spæde Børn i, for at betrygge dem for den Fare at qvæles eller ligges ihiel. Sartorph.), Børneværk, et. (1. et Foretagende, som kan passe for Børn; daarlig, unyttig Gierning. 2. et meget let Arbeide. "Hvad som for een er Leg og Børneværk, er Heltedaad for anden." Rein.)

Børs, en. pl.-er. offentligt Sted, hvor Handlende samles, for at slutte Kiøb og tale om Handelssager. — Børsdag, en, tilforn: een af de Dage i Ugen, da Kiøbmænd samledes paa Børsen. Børstid, en. den fastsatte Tid, da Samling paa Børsen maa finde Sted.

Børsel, en. Gieningen at bære (Byrd.) Colding. S. Oppebørsel.

Børste, en. pl.-r. [Isl. Busti. T. Bürste.] 1. stive Haar paa Dyr, især paa Ryggen af Sviin. At reise Børster. 2. et af Svinebørster forfærdiget Redskab til at rense og børste med. = Børstemager, en. den, som giør Børster (2.) Børstenbindet, en. et uforandret af det Tydske optaget Ord, med samme Bemærkelse. — børstestiv, adj. ganske strid og stiv som Børster. (Sorterup.) — børstet, adj. besat med Børster.

Børste, v. a. 1. giøre reen, rense fra Støv med en Børste. — figurl. giver Hug. (S. bøste.)

Bort, en. Et hollandsk og nedersaxisk Ord, som allene bruges om de Smakker, der skifteviis, i en vis Orden, føre Reisende og Gods over det store Bælt. Børten gaaer fire Dage om Ugen. (Moth har ved Bort Bemærkelsen: Orden, Rad. Nu er det min Bort. Han staaer for Børten. Dette er ogsaa Bemærkelsen i det Plattydske: S. Brem. Wörterb.) — Bortsdag, en. En af de Dage i Ugen, da Bortfartøiet eller Bortsmakken (Moth) gaaer over Bæltet.

Bøsning, en. pl.-er. en Ring af Metal, hvormed et rundt Træ omgives, eller et rundt Hul udfores.

Bøsse, en. pl.-r. [N. S. Busse.] 1. en Daase, Boddike, til at giemme noget i; især med Aabning i Laaget. S. Fattigbøsse, Sparebøsse, Sukkerbøsse. 2. et Skydevaaben, bestaaende af et huult Jernrør, som lades, en Laas til at fyre, Skæft og Kolbe; et Gevær. At lade, affyre en Bøsse. S. Jagtbøsse, Vindbøsse, ꝛc. = Bøssehane, en. Hanen paa en Bøsselaas, hvori Fyrstenen befæstes, og som aftrykkes mod Staalet. Bøssehylster, et. Hylster, hvori en Bøsse (især til Jagten) giemmes og føres. Bøssekolbe, en. den nederste tykke Deel af Træværket til en Bøsse. Bøssekrud, et. fiint Krud, som bruges til Bøsseskud. Bøssekugle, en. K. hvormed skydes af Bøsser. Bøsselaas, en. Indretningen, hvorved en Bøsse affyres. Bøsseladning, en. Krud, med Kugle ell. Hagel, som lades i en Bøsse. Bøssemager, en. den, hvis Haandværk er at giøre Jerntøiet til Bøsser eller Geværer. Bøssemester, en. en Artillerist, Constabel. (forældet.) Bøssepibe, en. Røret p. Bøssen. Bøsseskud, et. 1. Skud med en Bøsse. 2. saa langt man kan naae med et saadant Skud. Bøsseskytte, en. kaldtes tilforn Artillerister, til Lands og til Skibs. Bøsseskæft, et. det Træværk, hvori Bøssepiben og Laasen hviler. Bøsseskæfter, en. den, som giør Træværket til en Bøsse. Bøssesmed, en. d. s. s. Bøssemager. Bøssespyd, et. Spyd, paa Enden af en Bøsse; Bajonet. Bøssestaal, et. Fyrstaalet paa

Bøsselaasen. **Bøssesteen**, en. En til Bøsser indrettet Fyrsteen.

Bøsse, v. a. 1. forsyne med Bøsning. At bøsse et Hiulnav. (V. S. O.)

Bøst, et. pl. d. s. Hug, Bank. (dagl. Tale og meſt i pl.) At faae Bøst.

Bøste, en. pl. -r. Boven eller Skinken paa et Sviin; Flesfebøste. (nu lidet brugeligt.) — **Bøstekiedel**, en. Kiedel til at koge Flesfebøster i.

Bøste, v. a. 1. [Isl. beysta.] slaae, banke; give Hug. ("Hun bøstede y. Døren." I et danſt Haandſkrift af 1488.) — **Bøstekiep**, en. Banketræ, Tærſkel til at at banke Klæder. (Langebek.)

Bøtte, en. pl. -r. [A. S. Bytte.] Et rundt, af Staver og Baand sammensat Trækar, med eller uden Laag: Grynbøtte, Melkebøtte, Smørbøtte, &c. = **Bøttelaag**, et. Dæksel, Laag til en Bøtte. **Bøttemelk**, en. Melk, som er opsat i Bøtter, for at skummes eller for at blive tyk. **Bøttevalle**, en. Valle, som samles i Bøtterne under Melken. (Moth.)

Bøtte, en. pl. -r. Et Slags Flyndre. Rigske Bøtter (fra Riga.)

C.

Dette Bogstav kan, efter vor Skrivebrug, ikke forekomme i noget oprindeligt danſk Ord; men det bruges, deels med Lyden af **K** (efter a, o og u) deels lydende som **S** (efter e, i og y) i endeel fremmede Ord, som jævnligen høres i danſk Tale, og hvoraf nogles Brug er saa almindelig, at de vel kunne siges at have vundet et Slags Borgerret (ikke Indfødsret) i Sproget; uagtet de dog aldrig (saa lidt som noget Ord af den græſk-latinſke Sprogſtamme, der bruges i danſk Skrift) kunne ophøre at udmærke sig som udenlandske. Den fremmede Natur, som saadanne Ord altid hos os maa beholde, deels fordi en Grundforſkiel imellem Ord af latinſk og af gothiſk Sprogſtamme altid bliver kiendelig; deels fordi de forholdsviis ere yderſt faa, og førſt i en ſildig Tid ere indkomne i Sproget: gior det derfor saa meget mere rigtigt, i Skrift at lade dem beholde det fremmede Bogstav, der giver deres Oprindelse tilkiende. Ved enkelte er dog Anvendelsen af **K** i Begyndelsen af Ordet nu bleven saa almindelig, at den ikke, uden kiendelig Overtrædelse af Skrivebrugen, kan tilsidesættes (f. Ex. **Kaffee, Kahyt, Kalkun, Kammerat, Kamin, Kaneel, Kanin, Kanon, Kaper, Kasse, Kastanie, Klaveer, Komedie, Kritik.**) Ved andre Ord (f. Ex. **Cantsler, cassere, Catechet, Cattun, Caviar, Clima**) er Brugen deelt imellem **C** og **K**; og i denne Ubestemthed at holde sig til det første, fremmede Bogstav, vil neppe være urigtigt. — At opregne alle de fremmede, med dette Bogstav begyndende Ord, der een og anden Gang forekomme i Tale eller Skrift hos os, kan ei være Gienstand for en danſk Ordbog. Man vil derfor allene her forefinde dem, som hyppigſt bruges, selv i daglig Tale, som tildeels have faaet en danſk Endelse, og hvis Skrivning med **C** maa antages for almindelig. De ovenfor førſt anførte, og nogle flere lignende, maa søges under **K**.

Cabale, en. pl. -r. hemmelig Forbindelse imellem flere, i en ulovlig, for andre skadelig Hensigt, og de af en saadan Forening, eller ogsaa af en enkelt Person, mod andre opspundne Rænker. At stifte en Cabale. Han tænker kun paa Cabaler.

Cabinet, et. pl. -ter. 1. et lidet Værelse, indenfor eller ved Siden af andre; Lønkammer. 2. særd. en Fyrstes Lønkammer; og deraf figurl. om de Regieringsforhandlinger, som der foregaae. 3. undertiden: et Sted, hvor en Samling af Konstsager giemmes, eller en saadan Samling selv. = Heraf: **Cabinetsprædiken**, en. P. som holdes for regierende Fyrster eller Fyrstinder i deres Værelser. **Cabinetssecretair**, en. En Embedsmand, der arbeider umiddelbart under en regierende Fyrste, eller i hans Cabinet. **Cabinetssegl**, et. S. som Fyrsten bruger for de Breve, han umiddelbart, eller fra sit Cabinet lader udgaae. **Cabinetsſtykke**, et. En Naturſieldenhed eller et konstigt Arbeide, som giemmes i et Cabinet; men særd. om smaa Malerier, der især ere skikkede til at ophænges i mindre Værelser.

Cadet, en. pl. -ter. (egentl. en yngre Broder, især af en adelig Familie.) Men hos os bruges det nu kun om de unge Mennesker, der i egne Stiftelser oplæres i

Krigsvidenskaberne og dannes til Officerer. Landcadet, Søcadet.

Calcinere, s. forkalke.

Caleske, en. pl.-r. et Halvskuur til at lukke over en Vogn; it. en Vogn med et saadant Skuur.

Caliber, en. pl. Calibre. Maalet paa en Kanons Giennemsnit i Løbet, og paa den tilsvarende Kugles Giennemsnit. En Kanon af svært Caliber.

Calot, en. pl.-ter. en Hue, dannet som et Afsnit af en Kugle, til at bedække den øverste Deel af Hovedet. — Calotskee, en. En Skee til at øse med, dannet som en Halvkugle.

Camelot, et. et Slags tæt vævet Tøi af det saakaldte Kameelgarn, eller et Slags uldent Tøi, som ligner dette.

Campher, en. ud. pl. en meget flygtig og kraftig Harpix af Camphertræet, (Laurus Camphora) som især kommer fra Japan, Borneo og Sumatra, og bruges hyppigen i Lægekonsten. Deraf: Campherolie, o. fl.

Canal, en. pl.-er. en Vandledning, gravet i Jorden, især en saadan, der er bestemt til Seilads i det Indre af et Land. Den Holsteenske Canal. (Deraf: Canalgravning, Canalseilads, Canaltold, o. a. Ord.) Undertiden ogsaa om et naturligt, ikke meget bredt Vand imellem to Lande. Canalen imellem England og Frankrige. — figurl. om de Rør i dyriske eller Plante-Legemer, hvori Vædskerne have deres Omløb.

Canarifrø, et. Frøet af en Græsart, (Phalaris canariensis) som Canarifugle gierne æde.

Canarifugl, en. pl.-e. En Sangfugl, hvis oprindelige Hiem er de Canariske Øer.

Canaster, s. Knaster.

Cancellie, et. pl.-r. i Danmark: det Regieringscollegium, som bestyrer Alt hvad der hører til Justitsvæsenet, eller til at vaage over Rettens Pleie, Lovenes Overholdelse, og Sikkring af Statsborgeres Rettigheder. = Cancelliebetient, en. Embedsmand i Cancelliet. Cancelliebrev, et. B. som udgaaer fra Cancelliet; Cancelliskrivelse. Cancelliebud, et. den, der giør Tieneste, som Bud og Forbøder i Cancelliet. (s. Bud, 4.) Cancelliesegl, et. kongeligt Segl, som Cancelliet bruger. Cancelliestiil, en. den Stiil eller Skrivemaade, som følges i de, saavel fra Cancelliet, som andre Regieringscollegier udgaaende Breve; Embedsstiil.

Cancellist, en. pl.-er. En Fuldmægtig i Cancelliets Contorer.

Candidat, en. pl.-er. kaldes den, som ved Universitetet har giennemgaaet den offentlige Prøvelse i et af de fire Faculteter. En theologisk C., juridisk Candidat, o. s. v.

Candis, en. eller Candissukker, et. Et Slags i en Form chrystalliseret haardt Sukker.

Canonicere, v. a. 1. i den catholske Kirke: optage blandt Helgenes Tal; erklære for en Helgen.

Canonisk, adj. overeensstemmende med en vis Forskrift (Canon;) men særd. om den catholske Kirkes Forskrifter. Saaledes: den canoniske Ret ɔ: den catholske Kirkeret. Et canonisk Valg (som er skeet efter Kirkens Forskrifter.) De canoniske (for ægte erkiendte) Bøger i Bibelen; modsat de apocryphiske.

Cantate, en. pl.-r. et Digt af flere, i Formen ulige Stykker, bestemt til at synges; et Sangdigt.

Cantonere, v. n. 1, (har.) om Krigsfolk: ligge i Qvarteer i Stæder og Landsbyer i en vis Egn, med en samlet Styrke, og uden at afbryde Felttienesten. Deraf: Cantonering, Cantoneringsqvarteer, o. fl.

Cantor, en. den, som bestyrer Sangen i en Kirke; Menighedens Forsanger.

Cantsler, en. pl.-e. tilforn i Danmark: en af Rigets høie Embedsmænd, der i Værdighed nærmest svarede til Cancelliepræsidenten; hvorimod Kongens Cantsler var et Slags Cabinetssecretair.

Capel, et. pl.-ler. 1. en mindre Kirke uden Sogn, enten særskilt bygget, eller som Tilbygning ved en større; eller ogsaa indrettet i et Slot, en Herregaard, o. d. til at holde Gudstieneste i. (s. Slotscapel.) 2. en Samling af Tonekonstnere (Musici) og Sangere, som en Fyrste holder til at opføre Musik ved sit Hof, i Theatret o. d. Deraf: Capelmester, en. den, som forestaaer et saadant Capel, og styrer Musiken.

Capelle, en. S. Digel, Provedigel.

Capellan, en. pl.-er. Hielpepræst ved en Kirke, hvilken desuden har en Sognepræst. (En saadan kaldes: residerende Capellan, til Forskiel fra: en personel Capellan, som Sognepræsten, efter Bevilling, selv holder i sit Huus, for at lette ham Embedets Byrder, eller forrette det for ham.) Deraf: Capellanie, et. En Capellans Embede.

Capitain, en. pl.-er. 1. en Befalingsmand over Krigsfolk til Lands, som anfører et Compagnie. 2. en høiere Sø-Officeer, som kan have et stort Krigsskib under Befaling.

Capital, en. pl.-er. en Pengesum, for saa vidt den anvendes til at yde Eieren Renter eller anden Fordeel. (jvf. Hovedstol.) At sætte en Capital paa Rente. Driftscapital, den Capital, som anvendes p. at sætte og holde en Fabrik, et Agerbrug e. d. i Drift. En død Capital ɔ: den, som ingen Rente eller Vinding giver. = Capitalist, en. pl.-er. den, som eier en betydelig Capital, særd. naar han trækker sin Indkomst blot af dens Renter.

Capitel, et. pl. **Capitler**. 1. en Afdeling eller Underafdeling af et Skrift. Skriftet er deelt i Bøger og Capitler. — figurl. Materie, Gienstand for en Samtale e. desl. Naar han kommer paa dette C. er han uudtømmelig. — Heraf: **capitelfast**, adj. som nøie erindrer Indholdet af Capitlerne i en Bog, især. i Bibelen, og kan anføre deres Tal. 2. et Samfund af Personer, som høre til et vist, især geistligt Selskab, eller til en Ridderorden. Capitlet ved en Domkirke; et Domcapitel. Et Ordenscapitel. At holde et Capitel (ↄ: en Forsamling af Capitlets Medlemmer.) Deraf: **Capitelstaxt**, en. Taxt for Kornvare i Tienders og Skatters Beregning, som aarligen sættes i hvert Stift v. Landemodet.

Capitulere, v. n. 1. (har.) underhandle om og slutte et Forlig om Overgivelse. Besætningen forlangte at capitulere. = **Capitulation**, en. et Forlig, afdeelt i visse Punkter; og især et saadant, der indgaaes imellem Beleirerne og de Beleirede i en Fæstning om dennes Overgivelse. (Deraf ogsaa de tydske Keiseres Valg-Capitulationer, Haandfæstninger.)

Carabin, en. pl. -er. Korte Rifler, som Rytteriet bruger; Rytterbøsser.

Carat, en. pl. d. s. [Jt. Carato. Fr. Carat. Det skrives dog ofte Karat.] en Vægt, hvorefter Guld og Ædelstene veies, og Guldets Reenhed bestemmes; da 24 Carat er Benævnelsen for ganske reent Guld, og f. Ex. 18 Carats Guld kaldes det, som har $\frac{6}{24}$ Tilsætning. I Vægt er 1 Mark Guld 24 Carat, og 1 Carat 12 Gran.

Caravane, s. Karavane.

Carbonade, en. ud. pl. Kiødstykker af Ribbenene, som hastig steges over Kulild.

Carbunkel, en. (Lat. Carbunculus.) den høirøde Rubin. S. Karfunkel.

Cardemome, en. et Slags ostindisk Krydderi. Frøkornene af en Plante. Amomum Cardamomum.

Cardinal, en. pl. -er. 1. en Ærestitel for de fornemste Geistlige i den catholske Kirke, som skulle være 70 i Tallet (6 Bisopper, 50 Præster og 14 Diaconi) og af hvis Samfund Paven vælges. 2. en Drik af hvid Viin med Pomeranzer.

Caresse, s. Kiærtegn. Deraf: **caressere**, v. a. give Kiærtegn.

Carmesin ell. **carmesinrød**, adj. En høirød Farve, som spiller ganske lidet i det Blaae. (M. A. Lat. Carmesinus. E. Crimson.)

Carmin, en. En smuk høirød Farve, som bestaaer af et Pulver, der laves af et americansk Insect. (Cochenille.)

Carnaval, et. i catholske Lande: Tiden fra Hellig tre Kongers Dag indtil Fasten, og de Lystigheder, som i den Tid pleie at finde Sted. (T. Fastnacht.)

Carneol, en. pl. -er. en fiin Agat af rødlig Farve.

Carnis, et. S. Karnis.

Carricatur, en. pl. -er. En Tegning, hvori Gienstandenes virkelige Træk eller Skikkelse og Udseende fremstilles paa en overdreven og latterlig Maade.

Carriol, s. Karriol.

Carronade, en. pl. -r. Et Slags meget korte Kanoner af svær Caliber, som især bruges paa Krigsskibe.

Carrusél, et. Et tilforn ved høitidelige Leiligheder brugeligt Ridderspil til Hest, der var en Levning af de ældre Turneringer. (s. Ringrenden.)

Carteske, en. pl. -r. d. s. s. Skraasæk. (s. Skraa.)

Cartove, en. S. Kartove.

Casematte, en. pl. -r. S. Voldkielder.

Caserne, en. pl. -r. en egen Bygning i en Stad eller Fæstning, bestemt til Ophold for Soldater.

Casket, en. pl. -ter. en flad Læderhue, som Mandfolk bruge.

Casse, **Cassebetient**, **Casserer**, m. fl. s. Kasse.

Cassere, v. a. 1. forkaste, erklære for uduelig, ugyldig, uværdig. (af det Ital. cassare.)

Castel, et. pl. -ler. en mindre Fæstning, anlagt ved en større, eller ved en Stad. (et Cittadel.)

Castor, en. s. Bæver. Deraf: **Castorhat**, en. Hat af Bæverhaar. **Castoruld**, en. Bæverhaar.

Castrat, en. pl. -er. s. Gilding. — **castrere**, v. a. s. gilde.

Catalog, en. pl. -er. en Optegnelse ell. Fortegnelse over endeel enkelte Ting, især saadanne, som skulle sælges. En Auctionscatalog, Bogcatalog.

Catechet, en. pl. -er. 1. den, som forstaaer at catechisere. Han er en god Catechet. 2. en Lære ved Borgerskolerne i Stæderne, som tillige er Hielpepræst (en ordineret Catechet.)

Catechisere, v. n. 1. undervise, lære Ungdommen (især Religion) ved Spørgsmaal, ved p. en spørgende Maade at vække deres Eftertanke. At catechisere med Børnene. Deraf: **Catechiseren**, **Catechisering**, en.

Catechismus, en. Religions-Lærebog for de første Begyndere.

Catheder, et. pl. **Cathedre**. Indretning i Høresale, hvorpaa den, der holder offentlige Forelæsninger, en academisk Tale eller Disputation, staaer, ophøiet over Tilhørerne; en Lærestol.

Catholsk, adj. den catholske Religion ↄ: den christelige Religionslære, hvorefter Paven erkiendes for den hele christne Kirkes Overhoved (en Benævnelse, der skriver sig fra Theodosius den Stores Tid.) At

være catholsk, blive catholsk, gaae over til den catholske Religion. (ogsaa med Tillægget: romersk=catholsk.)

Cattun, et. pl. -er. [E. Cotton.] et Slags Bomuldstøi, der i Alm. trykkes med brogede Farver, og oprindeligen er ostindisk. (jvf. Sirts.) Gen. Cattuns br. som adj. En Cattuns Kiole, Trøie. = Cattuntrykker, en. den, hvis Syssel er at trykke de farvede Figurer paa Cattun og Sirts. Stedet, hvor dette skeer, er et Cattuntrykkeri.

Caution, en. pl. -er. Handlingen at gaae i Borgen for een, at love for en andens Forpligtelser; Forløfte. At gaae i Caution for een. At stille Caution (Sikkerhed, enten i Penge eller i en andens Forløfte.) — Cautionist, en. pl.-er. den, som gaaer i Borgen f. en anden; Forlover.

Cavallerie, et. S. Rytteri. — Cavallerist, en. Krigsmand, som tiener til Hest; Rytter, Dragon, Husar, 2c.

Caviar, en. En Ret af nedsaltet Fiskerogn, som især tilberedes i Rusland. (Ital. Caviaro.)

Ceder, en. pl. Cedre. Et udenlandsk Træ af Fyrrens Slægt; Cedertræ. Pinus Cedrus. (dog bruges Ordet ogsaa om andre Træ-Arter, f. Ex. et Slags Cypres, med vellugtende Ved. Cypressus thyoides.)

Celle, en. pl. -r. et lidet Værelse i et Kloster; Munkekammer.

Cement, et. Et Slags Kit eller Forbindingsmiddel til at holde Stene sammen, især i Vandbygning; Muurkit.

Censur, en. Bedømmelse; særd. den, som i nogle Lande, til Skade for Aandsfrihed og Oplysning, Skrifter underkastes af Regieringen, inden de maae trykkes. At indføre, ophæve Censuren. — (Deraf: censurere, v.a. bedømme et skriftligt Arbeide inden det trykkes. Censor, en. den, som er sat til at censurere; o. fl.

Centner, et. pl. d. s. en Vægt af 100 Pund.

Ceremonie, en. pl.-r. Skik, udvortes Adfærd eller Handling, som iagttages ved en vis høitidelig Leilighed; Høitidsskik, Hofskik. — Ogsaa een med Ceremonier ledsaget Handling. Kroningsceremonie. — Ceremoniemester, en. En Embedsmand, som har Opsyn med de foreskrevne Ceremoniers Jagttagelse ved et Hof.

Charakteer, en. pl. Charakterer. 1. Indbegreb af de Kiendetegn, hvorved en Ting adskilles fra andre. Charakteren i den egyptiske Konst, i et Landskab, Maleri. 2. Indbegreb af de fra Sindet, Tilbøieligheder̄ne, Williens moralske Dannelse udgaaende Egenskaber hos et Menneske; Sindelav, Sindsbeskaffenhed. En god, slet, fordærvet, svag, bøielig, fast, kraftfuld Charakteer. En Mand af Charakteer (som udmærker sig ved Charakteerfasthed.) 3. en Titel, Rangtitel. (d. Tale.)

Charakteristisk, adj. særegen for en vis Gienstand, som udmærker den fra enhver anden.

Chemie, s. Chymie.

Chirurgie, en. ud. pl. den Konst, at læge Saar og udvortes Skade paa det menneskelige Legeme, og Indbegreb af de dertil hørende Kundskaber; Saarlægekonst. = Chirurg, en. pl. -er. en Saarlæge. chirurgisk, adj. som hører til Chirurgie.

Chocolade, en. ud. pl. [udtales omtrent Siokolade ell. som det Ital. Cioccolata.] en haard, rødbruun Dei, af Cacaobønner, Sukker, m. m. saavelsom den Drik, som tillavés af samme.

Chor, et. pl. d. s. 1. en Forening af endeel syngende Personer. (Lat. Chorus.) Et Chor af Sangere. At synge i Chor. Deraf: Chordands, en. D. hvorved tillige synges. Chorsanger, en. den, som især synger i Chor med flere. (Chorist.) 2. en Sang, der synges af flere i Forening. Et firstemmigt Chor. Choret (Omqvædet) til en Sang. 3. den øverste, undertiden noget forhøiede Deel af en Kirke, hvori Alteret, eller Hoved=Alteret har sin Plads, og hvor Præster og Munke i catholske Kirker opholde sig under Gudstienesten. (Chorus, presbyterium.) Heraf: a) Chorbrødre, pl. de Geistlige, der høre til een Kirke, til eet Capitel, det søge Chor sammen. Chordegn, en. D. som synger eller styrer Kirkesangen i Choret. Chordreng, en. Dreng, som deeltager i Kirkesangen i Choret. Chorherre, en. Et Navn, som i catholske Lande gives Augustinermunkene og visse Geistlige v. Stiftskirker. Chorkaabe, en. Kaabe, som Præster og Biskopper bruge, naar de forrette Gudstienesten i Choret. Chormesse, en. M. som holdes i Choret. Chorsang, en. 1. Sang ved Gudstienesten i Kirkens Chor. At forestaae Chorsangen. 2. det samme som Chor, 2. Chorstemme, en. En Stemme, skikket til at synge i Chor. Chortone, en. den Tone, hvori Orgelet og andre Instrumenter stemmes til Kirkemusik; dybere end Kammertonen. — b) Chorsdør, en. Dør fra Kirken ind til Choret. At læse i Chorsdøren.

Choral, en. den Maade eller Tonart, hvorefter Psalmer synges i Kirken; it. en Melodie efter denne Tonart. At synge C. ell. en Choral. — Choralbog, en. Bog, hvori Kirkemelodierne ere udsatte.

Chorist, en. S. Chorsanger.

Christelig, adj. 1. som har sit Udspring fra Christus, grunder sig paa hans Lære. Den christelige Tro, Lære, Religion. (S. christen.) 2. som bekiender sig til Christi Lære, og staaer i Forbindelse dermed.

Christelige Stater, Nationer. Den christelige Moral. 3. som stemmer overeens med Christi Lære. Et christeligt Sind. christelig Dyd. (s. uchristelig.)

Christen, adj. pl. christne. d. s. s. christelig, 1. (derimod sieldnere i 2. og ikke i 3die Bemærkelse.) Den christne Tro. En christen Slave. — Som Subst. een, som bekiender sig til den christne Tro. En rettroende Christen. Den sande Christen (ikke Christne.) De Christnes Samfund. = Heraf: Christendom, en. ud. pl. den christelige Tro og Lære. Christenhed, en. ud. pl. det hele Samfund af Christne, alle af Christne beboede Lande. — Christentøi, et. det Svøb, hvori et Barn bæres til Kirken for at døbes. (s. christne.)

Christmaaned, en. [af Christi forkortede Navn Christ, som brugtes i ældre Dansk.] December Maaned.

Christne, v. a. 1., optage ved Daaben i de Christnes Samfund; døbe.

Chronologie, en. ud. pl. 1. Lære om Tidens Udregning. 2. d. s. s. Tidsregning, 1. og Tidsfølge.

Chronologisk, adj. som er indrettet efter Tidsfølgen, efter Aarenes Følge.

Chrysolith, en. pl.-er. En Ædelsteen af grønliguul eller pomerantsguul Farve. (En Afart af Chrysolit er Chrysoprasen.)

Chrystal, s. Krystal.

Churfyrste, en. pl. - r. [af det gl. T. Chur ɔ: Valg, Kaar; i ældre Dansk: Kaar, Kør.] kaldtes de tydske Rigsfyrster, der tilforn arveligen besad den Rettighed, at vælge Keiseren. Deraf: churfyrstelig, Churfyrstinde, Churfyrstendømme, Churhuus (churfyrstelig Slægt) Churprinds, Churværdighed, o. fl.

Chymie, en. Konsten at opløse Legemer ved Ild eller andre opløsende Midler i deres Grundstoffer eller Bestanddele; it. den herom handlende Videnskab. (skrives ogsaa Chemie; af det Græske χυμεια og χημεια.) — chymisk ell. chemisk, adj. som hører til Chymie, skeer ved Chymie.

Ciffer, et. pl. Ciffre. et skrevet Tal, en Talfigur. (Ital. Ciffra.) Det bruges ogsaa om hemmelig, vilkaarlig antaget Skrift, som kun ved Hielp af en Nøgle kan læses; Lønskrift. At skrive med Ciffre; Cifferskrift. — Cifferbog, en. En Bog, hvori de opgivne Exempler i en Regnebog ere udregnede.

Cinnober, et. ud pl. et Mineral, der opstaaer ved en Blanding af Qvægsølv og Svovel, og br. til at farve rødt. (Cinnoberrødt, skarlagenrødt.)

Circulere, v. n. 1. har. [af Cirkel.] 1. egentlig: dreie sig, løbe om i Kreds. "Men jeg har seet Quadrater circulere." P. M. Troiel. 2. figurl. være i Omløb (blandt Folk, f. Ex. om Penge; i det menneskelige Legeme, som Blodet.) Deraf: Circulation, en. s. Omløb.

Cirkel, en. pl. Cirkler. en rund Figur, hvis Omkreds overalt er lige langt fra dens Middelpunkt; en Kreds, Cirkellinie, Cirkelflade. At slaae en Cirkel med Passeren. "Søg, hvo som vil en Cirkel at quadrere." P. M. Troiel. — I Talesproget bruges det ogsaa, ligesom Kreds, 3. figurl. En stor, glimrende Cirkel. At leve i en behagelig Cirkel. = Deraf: Cirkelbue, en. En Bue, et Udsnit af en Cirkel. Cirkelflade, en. den af en Cirkel begrændsede Flade. Cirkelgang, en. Kredsgang, 1. Cirkelløb, et. Kredsløb. cirkelrund, adj. rund som en Cirkel, kredsrund, o. fl.

Cise, en. i dagl. Tale d. s. s. Accise. Deraf: Cisebod, en. Accisebod. Cisesedel, en. Beviis for den betalte Cise.

Cisterne, en. pl.-r. et dybt og muret Samlingssted i Jorden for Regnvand.

Citadel, et. S. Castel.

Citere, v. a. 1. [Fr. citer.] anføre Steder af et Skrift, henvise til et Skriftsted. — Deraf: Citat, et. Citation, en. et i Texten af en Bog eller under samme anført Sted af et andet Skrift.

Cither, en. pl.-e. [Lat. Cithara.] et musicalsk Instrument med 4 eller flere Strænge, som spilles med Fingrene; en Strængeleg. (Ital. Guitarra.) — Citherspiller, en. den, som forstaaer at spille paa Cither. Citherviſe, en. Vise, at synge til Citherspil. (Baggesen.)

Citron, en. pl.-er. en bekiendt Frugt af et udenlandsk, i det sydlige Europa voxende Træ. Citrus medica. = Deraf: citronguul, adj. guul som Citronens ydre Skal; citronfarvet. Citronkage, en. Kage, i hvis Dei Citronsaft er blandet. Citronpresse, en. Indretning til at presse Saften af Citroner. Citronsaft, en. den sure Saft, som Citronen indeholder. Citronsyre, en. Syre, eller Syresalt, som uddrages af Citronsaft. Citrontræ, et. Træet, hvis Frugt er Citronen. Citronæble, et. Et Slags Æbler af citronguul Farve.

Civil, adj. borgerlig. (især i Modsætn. til: militair.)

Civilisere, v. a. 1. meddele den til et vel indrettet borgerligt Samfund fornødne Cultur. At civilisere et Folk; civiliserede Stater.

Classe, en. pl.-r. den Orden, hvorefter Ting af een Art inddeles med Hensyn til visse Egenskaber, som de have tilfælles (undertiden om de større Inddelinger, efter almindelige Kiendemærker, som igien faae mindre Delinger;) it. Tingene selv, der høre til en saadan Afdeling. Første, anden Classe i Rangforordningen. De Naturkyndige dele Planterne i Classer, Slæg=

ter og Arter. Classerne i en Skole. Folk af den ringeste Classe.

Classisk, adj. [af Lat. classicus.] Fortrinlig, som i sin Art kan tiene til Mønster; især om Forfattere. En classisk Forfatter, (ogsaa: en Classiker) den, der saavel fra Indholdets, som fra Formens eller Stilens Side, hører til de ypperste. En classisk Digter.

Cloak, en. pl -er. Samlingssted for Skarn og Uhumskhed; Skarnkiste, Skarnkule.

Clysteer, et, pl. Clysterer. [Gr. κλυσηρ.] Lægemiddel, som indsprøites giennem Endetarmen; Tarmebad. — Deraf: Clysteerpibe, Piben i Clysteersprøiten.

Cocarde, en. pl.-r. (Fransk.) en Hattesløife; eller et Mærke, en Prydelse paa en Hat, der skal forestille en saadan.

Cocosnød, en. pl.-der. Frugten af et Slags Palme, eller Cocostræet.

Coffardi, Coffardiskib, s. under K.

Cokleare, en. En i nordlige Lande voxende Urt, bekiendt af dens Lægekraft imod Skiørbug. Cochlearia officinalis.

Colik, en. ud. pl. en voldsom, skærende Smerte i Underlivet eller Tarmene; en høi Grad af Bugvrid eller Tarmevrid.

Collect, en. pl.-er. 1. Indsamling af frivillige Gaver til et velgiørende Diemed; it. det, som ved en saadan Samling kommer ind. 2. en Bøn, som under Gudstienesten læses af Præsten for Alteret.

Collegium, et. pl. Collegier. 1. et Samfund af Embedsmænd, som en vis Green af den høiere Statsbestyrelse er betroet. Et Justits-Collegium., Kammer-Collegium. 2. ved Universiteter og Høiskoler: de Studerendes Forsamling, for at høre Professorernes Forelæsninger; og disse Forelæsninger selv. At gaae paa Collegier. At læse, høre et Collegium. At afskrive et Collegium. 3. en Stiftelse, bestaaende af et Huus, hvor et vist Antal Studerende have fri Bolig og Understøttelse i Penge.

Collision, en. ubeleiligt, hindrende Sammenstød af stridige Forhold, Tilfælde eller Handlinger, hvilke da siges: at komme i Collision med hverandre.

Colonie, en. pl.-r. et Sted, hvor Udlændinge (Nybyggere) i betydeligt Antal nedsætte sig, og efterhaanden oprette Stæder eller hele Statssamfund; (i sidste Tilfælde ophører Benævnelsen Colonie.) et Plantested. De danske Colonier i Vestindien. — Ogsaa om et Samfund af Colonister. Den franske Colonie i Fredericia. = Colonist, en. pl.-er. et Medlem af en Colonie, en Nybygger.

Colos, en. pl.-ser. et Legeme over den naturlige Størrelse, (særd. om de ved Konst efterlignede Legemer, Kæmpebilleder) eller et Legeme af uhyre, usædvanlig Størrelse. — Deraf: colossalsk, adj. kæmpestor, uhyre stor.

Comedie, comisk, s. under K.

Comeet, s. Komeet.

Comfur, en. En i Arnestedet fordybet eller paa samme opmuret Indretning til at sætte Kogekar i.

Comma, et. [Lat.] et Tegn (,) hvorved de mindste Dele i en Sætning adskilles.

Commandere, v. a. 1. befale, udstede Befalinger (særd. i Krigstienesten.) Deraf: Commandant, en. pl.-er. Befalingsmand i en Fæstning. — Commando, en. Befaling i Krigstienesten, især mundtlig; it. Ret til at befale. At have Commando. At staae under Commando.

Commandeur, en. pl.-er. 1. en Sø-Officeer, som i Grad staaer over Capitainen eller Commandeur-Capitainen. 2. en høiere Grad i nogle Ridderordener, imellem Storkors og Riddere.

Commisbrød, et. pl. d. s. Brød af en vis Vægt, som gives Soldaterne foruden deres Lønning, naar de giøre Tieneste; Soldaterbrød.

Commission, en. pl.-er. 1. Fuldmagt, som gives en anden til at udrette noget; eller Tingen selv, som overdrages ham; Ærende, Hverv. At give nogen en Commission. At udrette en Commission. 2. en Samling af flere Personer, som Regieringen udnævner, enten til at dømme i enkelte Sager, til at undersøge en Sag, eller for en Tid at bestyre, varetage noget. (Deraf: Commissionair, en. den, som udretter Commissioner.)

Commode, en. S. Dragkiste.

Communicere, v. a. 1. meddele. (i dagl. Tale som v. n. for: at gaae til Alters. Deraf: Communicant, en. pl.-er. een, som gaaer til Alters. Communion, s. Altergang.)

Compagnie, et. pl.-r. 1. en Forening af flere Personer til eet Diemed, især for at drive Handel e. d. et Handelsselskab, Handelsfælleskab. At gaae, at være i Compagnie med een. 2. et vist Antal Fodfolk under en Anførers (Capitains) Befaling.

Compas, et. pl.-ser. en bevægelig Magnetnaal m. dens Indfatning. Deraf: Compasmager, en. — Compasstreg, en. En af de 32 Afdelinger paa den kredsrunde Skive, over eller under hvilken Magnetnaalen i Compasset bevæger sig. o. fl.

Compliment, en. pl.-er. 1. en ved Bukning eller andre udvortes Tegn udtrykt Hilsen eller Æresbeviisning. 2. i vidtløftigere Betydning ethvert Høflighedsudtryk ved Ord eller Handlinger. At giøre Complimenter.

Componere, v. a. 1. om Musik: opfinde, sammensætte en harmonisk Forbindelse af Toner (en musicalsk Composition.) At componere Musiken til et Syngespil. Deraf: **Componist**, en. En Tonekonstner, som har Gaver og Færdighed til at componere.

Concept, en. pl.-er. Udkast til et Brev eller andet skriftligt Arbeide. At reenskrive en Concept. — **Conceptpapiir**, et. den ringeste Sort Skrivpapir.

Concert, en. pl.-er. Musik, som opføres af flere spillende eller syngende Personer i Forening, og under en vis Anførsel. — **Concertmester**, en. den, som har Opsyn med og anfører Concerterne ved et Hof. (s. Capelmester.) **Concertsal**, en. Sal, hvor Concerter opføres.

Conditor, en. pl.-e. den, som gior Næring af at bage Kager og Sukkerværk, lave Iis, o. d. en Sukkerbager.

Confect, et. ud. pl. allehaande af Sukker dannede, eller i Sukker indbagte og tørre Sager; Sukkerbagværk.

Conferentsraad, en. pl.-er. En i Danmark brugelig Rangtitel.

Confirmere, v. a. 1. bekræfte, give Bekræftelse. Testamentet er confirmeret af Kongen. 2. særd. om den høitidelige Religionsskik, da Præsten, efter foregaaende Underviisning og offentlig Prøvelse i Kirken, bekræfter Ungdommen i deres Daabs Pagt: **Confirmation**. At gaae til Confirmation ɔ: forberedes ved Underviisning af Præsten. At staae til Confirmation, blive confirmeret. — **Confirmant**, en. pl. er. en Dreng eller Pige, som gaaer til Confirmation eller bliver confirmeret.

Confiskere, v. a. 1. dømme Gods eller Midler at være forfaldne til offentlig Eiendom; priisdømme.

Confusion, s. Forvirring, Uorden.

Conjugation, en. pl.-er. i Sproglæren: Verbernes forskiellige Bøiningsmaade. (af conjugere ɔ: give Verberne deres Bøininger.)

Connossement, et. pl.-er. et Beviis for det i Skibet modtagne Fragtgods, som Skipperen udsteder.

Consonant, en. pl.-er. et medlydende Bogstav.

Constabel, en. pl. Constabler. en Artillerist, der har Under-Befaling over det til en Kanon hørende Mandskab; Under-Officeer ved Artilleriet.

Constitution, en. pl.-er. Forfatning i en Stat, Regieringsforfatning, Statsforfatning.

Consul, en. pl.-er. den, som paa et fremmedt Sted varetager visse af en anden Nations Anliggender, især Handel og Skibsfart vedkommende.

Consumtion, en. den Skat, der i Kiøbstæder betales af Fødevarer, som indføres, og af Korn, som males til Meel, eller forbruges til Øl og Brændeviin. S. Accise. — **Consumtionsforvalter**, en. Embedsmand, der har Opsyn med denne Afgifts Betaling.

Contant, adj. og adv. som skeer, betales med rede Penge, i rede Penge. At sælge mod contant Betaling. At betale contant. (det Fr. comptant.)

Contor, et. pl.-er. [Fr. Comptoir.] en Skriverstue, et Værelse, hvor Breve skrives og andre Forretninger afgiøres, hos Kiøbmænd, Embedsmænd og i Collegier.

Contrabog, en. Bog, hvori indføres de Varer, som tages paa Credit hos en Kiøbmand.

Contract, en. pl.-er. en frivillig indgaaet Forening eller Forbindelse, om Opfyldelsen af et Løfte eller af giensidige Pligter; et Fordrag, en Pagt. At slutte skriftlig Contract om noget. At underskrive en Contract, indgaae Contract med een. (D. Lov.)

Contrafei, et. i ældre Skrifter: et malet Billede af en Person.

Contrapart, en. Modstander, Modpart, Vederpart, især i Processer.

Convoi, en. s. Bedækning, 2.

Convulsion, en. pl.-er. Krampetrækning. (deraf: convulsivisk, krampeagtig, unaturligen anstrenget og voldsom.)

Copie, en. pl.-r. noget, som er giort i den største mulige Liighed med en anden Ting. (s. Afskrift, Gienpart.) At tage en Copie af et Document. En Copie af et Maleri. — **Copiebog**, en. Bog, hvori Afskrifter (særdeles af Breve) indføres.

Copiere, v. a. 1. tage en Copie, Efterligning af noget. — Deraf: **Copiist**, en. den, som copierer; en Afskriver. En Maler, som kun er Copiist.

Corduan, et. ud. pl. et Slags fast og blødt Læder, som især giøres af Bukke- eller Gedeskind, og i Almindelighed er sort af Farve.

Coral, en. pl. Coraller. S. Koral.

Corende, en. pl.-r. (bruges meest kun i pl.) et Slags smaa tørrede Viindruer, af Størrelse og Udseende som Ribs, der især dyrkes i Grækenland.

Cornet, en. pl.-ter. tilforn: en Officeer ved Rytteriet, der førte Fanen.

Corporal, en. pl.-er. en Underofficeer, saavel ved Fodfolket, som ved Rytteriet, der er ringere end Sergeanten. (M. A. Lat. Corporalis.)

Correct, adj. overeensstemmende med Reglerne for det Rigtige, feilfri, ulastelig. (Man finder ogsaa Substantivet Correcthed at bruges.)

Correctur, en. pl.-er. Rettelse af Feilene i et trykt, ell. i Bogtrykkeriet udsat Ark (Correcturark) inden det reentrykkes. At læse Correcturen paa et Skrift. (Af v. a corrigere, giennemsee et skriftligt eller trykt Arbeide, for at rette Feilene.)

Correspondent, en. pl.-er. den, som staaer i Brevverling med en anden.

Correspondents, s. Brevverling.

Credit, en. ud. pl. 1. den Mening og Overbeviisning, Andre have om eens Formue, eller Evne og Villie til at rede for sig i Pengesager. At have god, megen Credit. Han har mistet sin Credit. 2. Handlingen, at betroe een Penge, Varer eller anden Eiendom; Borg. At give, sælge een noget paa Credit. At tage Varer, at kiøbe p. Credit. 3. i mere udvidet Bemærkelse: Tillid, god Tro; it. Indflydelse, Anseelse. Jeg har tabt al Credit for ham. Han stod i stor Credit hos Greven. — Deraf: **Creditbrev**, et. B. som medgives en anden, for at skaffe ham Credit blandt Fremmede. — **creditere**, v. a. betroe, sælge een noget paa Credit. — **Creditor**, en. pl.-er. den, som har laant ell. betroet en anden Penge. (Gieldner, Skyldherre.)

Criminal, adj. [Lat. criminalis.] som hører til Lovgivningen om Forbrydelser og deres borgerlige Straf, og til Læren om denne og om hine. Deraf: **Criminalret**, **Criminalsag**, o. fl.

Cristal, s. Krystal.

Critik, s. Kritik.

Crucifix, et. pl -er. [M. A. Lat. Crucifixum.] et Billede af den korsfæstede Christus.

Cubik, adj. [Fr. cubique.] bruges i Sammensætninger til at betegne, deels Maalet for et Legemes Indhold, eller Udstrækning til alle Sider i Rummet (Cubikindhold) og sammes Udregning; deels til at betegne en saadan Udstrækning selv i et vist Maal. Saaldes: **Cubikalen**, en. Maalet paa et Legeme af Tærningform, der holder en Alen i Høide, Brede og Dybde, eller paa et Rum, som tænkes af denne Størrelse. Ligeledes: **Cubikfavn**, **Cubikfod**, **Cubiktomme**. — **Cubikmaal**, et. Maal paa et Legemes Udstrækning til alle Sider, eller paa Rummet, som det indtager. (i Modsætning til Længdemaal og Quadratmaal.) **Cubikrod**, en. et vist Tal eller en vis Størrelse, i sammes Forhold til en anden Størrelse (Cubiktallet) som fremkommer, naar hiin (Cubikroden) multipliceres to Gange med sig selv. At uddrage Cubikroden af en Størrelse. — **Cubiktal**, et. det Tal, som opstaaer, naar et Tal multipliceres først med sig selv, og Productet atter med hiint Tal, hvilket da bliver Cubiktallets Rod.

Cubisk, adj. br. usammensat i samme Bemærkelse som cubik. Et Legemes cubiske Indhold ɔ: Cubikindhold. cubiske Størrelse. (Lat. cubicus; af Gr. κουβος, Tærning.)

Cujon, en. pl.-er. en feig Person; den, som viser nedrig Feighed; en Niding.

Cultivere, v. a. 1. danne ved og til Cultur; forædle, forfine.

Cultur, en. ud. pl. det, som udgiør og virker til Dannelse, Forædling og Forfinelse af Menneskets Evner, især de aandelige, saavel hos den Enkelte, som hos hele Nationer. (Hvor Talen er om Jordens eller Jordbundens Cultur, bruges det for: Dyrkning, Opdyrkning, o. d.) Deraf: **Culturhistorie**, **Culturtilstand**, o. fl.

Curant, adj. om visse myntede Penge, som gaae og gielde imellem Mand og Mand i Landet. curant Mynt. (modsat deels Skillemynt, deels Species.) Skrives ogsaa currant eller courant.

Curator, en. 1. den, som af Øvrigheden beskikkes til at have Tilsyn med en andens Midler og Eiendom; Tilsynsværge. (Jvf. dette Ord.) 2. den, som har Overopsyn med visse offentlige Stiftelsers Midler.

Curere, s. læge, helbrede (og Cuur.)

Curreer, (ell. Coureer) en. pl. Curreerer. Et hastigt Sendebud, der skikkes fra een Regiering til en anden, eller til dens Gesandter v. fremmede Hoffer, for at bringe Breve ell. Ærender af Vigtighed; et Ilbud.

Curs, en. pl.-er. a) Om Penge: 1. Forholdet imellem een Myntsort og en anden, eller imellem Papirpenge og virkelig Mynt (Pengecurs.) 2. den Værdi, som eet Lands Penge og Mynt i Handelen har i et andet Land (Verelcurs.) 3. den Værdi, som en Stats Gieldsbreve har paa et vist Sted og til en vis Tid, i Salg og Kiøb. (Statspapirers Curs.) b) i Seiladsen: den Vei ell. Retning, som et Skib seiler i Søen, for at naae et vist Sted ell. Punkt. At styre en Curs. At forfeile den rette Curs. (s. Kaas.)

Cuur, en. pl. Curer. Lægemidlers Anvendelse til Helbredelse; it. Helbredelsen selv. At foreskrive en Cuur. At bruge Melkecuur. En hastig og heldig Cuur.

Cylinder, en. pl. Cylindre. et Legeme, som vi kunne tænke os at opstaae derved, at en Cirkel bevæger sig op eller nedad i en lige Linie; en Valse eller jævnrund Søile. — **cylindrisk**, adj. som har en saadan Skikkelse; valseformet.

Cypres, en. pl.-ser. et udenlandsk Træ, hvoraf især een Art, som altid bliver grøn, findes hos os i Haver og Drivhuse; Cyprestræ. Cupressus sempervirens.

D.

Da, conj. og adv. [Isl. thá. A. S. tha.] udtrykker deels en Tid og Tidsfølge, deels en Aarsagsforbindelse; undertiden staaer det i en betingende Sætning, eller det bruges som en overflødig Partikel, og som et Udraabsord i Talen. a) om Tid og Tidsfølge. 1. i en Forsætning, hvor en bestemt, forbigangen Tid, eller et vist Tidspunkt angives. (den Tid; i det, medens) cum; tempore, quo. Da Faderen døde, flyttede Sønnen bort. Da denne Konge havde regieret i 10 Aar. Da vi stod og talte sammen, kom der een til os. — Saa snart som, i det. Da han saae mig, kom han strax hen til mig. Da han erfarede Tienerens Utroskab, gav han ham strax Afsked. — Efterat, Da jeg havde ventet en heel Time, blev jeg kied og gik bort. 2. i Eftersætningen: for relat. i hvilken, paa hvilken. "Der var en Tid, da jeg var meget lille." Bagg. 3. Hvor en ny Sætning begynder, men som Følge af en foregaaende, og et vist (paafølgende) Tidspunkt angives (tunc, derpaa, derefter, dernæst.) Da reiste han sig og svarede. Da opstod en af Mængden. Da blev han omsider opbragt over den Andens Spot. — Ligeledes, hvor de to Sætninger umiddelbart forbindes, som ved cum i Latinen. Der var nu talt længe, og Sagen var betragtet fra forskiellige Sider, da han reiste sig og begyndte en ypperlig Tale. 4. som Tidsadverb. den Tid, den Gang. (baade om forbigangen og tilkommende Tid.) Dersom jeg da lever. Han var da ikke i Landet. Hvad vil her ikke da blive en Glæde! b) hvor en Aarsagsforbindelse udtrykkes. 1. i Forsætningen: (efterdi, fordi.) Da han ikke har besøgt mig, gaaer jeg heller ikke til ham. Da her hverken er skeet bestemt Aftale, eller jeg har givet noget Løfte fra mig, saa anseer jeg mig ikke forpligtet. 2. i Eftersætningen, med **dog**: (uagtet, endskiøndt.) Dette kunde han nænne at tage imod, da han dog vidste hvor fattig hun var. 3. for: altsaa, følgelig. Det bliver da en afgiort Sag, at vi følges ad. — 4. i Spørgsmaal: Hvad har han da for store Fortienester? Er det da saa vist, at han vil modtage Embedet? c) I en Eftersætning, og i et betingende Udtryk, om et forudsat Tilfælde, et antaget Vilkaar: Naar den Tid engang kommer, da skal man erfare &c. Havde han ikke Hielp af Faderen, da kunde han umuligen leve. Om dette Anslag ikke lykkes, hvad vil han da giøre? (jvf. a. 4.) Dersom han ikke havde grebet til dette Middel, da havde det været ude med ham. d) Som en udfyldende Partikel (omsider, dog) eller som Udraabsord, i Utaalmodighed, Fortrydelse. Nu fandt jeg det da. Naar du da endelig vil vide det. Velan da! lad os gaae! — Hvad vil han da! Der har du det da! (som det Tydske denn.)

Daa, en. pl. -er. [A. S. Da. Lat. dama.] et Pattedyr af Hiorteslægten (Cervus platyceros.) Dog bruges nu for Daa altid **Daadyr** (hvoraf Daadyrskind, Daadyrsteg; oftere blot: Dyresteg.) — I Sammensætn. derimod: **Daahind**, en. Hunnen blandt Daadyr. (Moth.) **Daahiord**, en. En Hiord af Daadyr. (Moth.) **Daahiort**, en. Hannen blandt Daadyr. **Daalam**, et. Daadyrenes Kalv eller Unge. (V. S. O. rettere Daakalv.) **Daaryg**, en. Ryggen af et skudt Daadyr, som br. til Steg. (V. S. O.) **Daavildt**, et. V. af Daadyr. Raavildt og Daavildt.

Daab, en. ud. pl. [T. Taufe. N. S. Dôpe.] 1. Handlingen at døbe. Daabens Sacramente. 2. Sted, hvor Daaben forrettes i Kirken; Døbefont. = **Daabbroder**, en. den, som er holdt til Daaben med en anden, ved den samme Person, og som, efter den catholske Kirkes Lære, antages derved at komme i et aandeligt Slægtskab til den saaledes døbte. (Ohlenschl.) **Daabsødskende**, pl. de, som af den samme Person holdes til Daaben. (Moth. Ohlenschläger.) = **Daabsdag**, en. den Dag p. hvilken man er døbt. (Moth.) **Daabspagt**, en. den Pagt, som man ved Daaben antages at indgaae. At bekræfte sin Daabspagt. (ved Confirmationen.) **Daabsvidne**, et. d. s. s. Fadder.

Daad, en. ud. pl. [Isl. Dád. A. S. Dæd.] en med fri Villie frembragt udvortes Forandring: en Gierning, Handling. (især i høiere Stiil, og da meest om udmærkede, gode, berømmelige Handlinger. jvf. Udaad.) "Nei, ingen ædel Daad kan tænkes udi Klæder." Storm. "Alt længe

har jeg ønsket mig en Daad, som kunde hæve mig af Trællestanden." Øhlenschl. I Talesproget høres det nu neppe uden i Talemaaden: med Raad og Daad. At staae een bi med Raad og Daad. "Vær seen i Raad, og snar i Daad," Ordspr. = daadfuld, adj. som har virket meget, eller været udfyldt af megen Daad. Et virksomt og daadfuldt Liv. daadløs, adj. det modsatte af daadfuld; uden D. eller berømmelige Handlinger. — Daadskraft, en. Kraft, Evne til at handle, Virkekraft i det store. Daadsmand, en. 1. Gierningsmand. 2. den, som udmærker sig ved Daad, ell. mere ved Handling, end ved Skrift eller Tale. "Historiens mægtigste Daadsmænd, Helte i Statslivet og paa Krigsskuepladsen." (M.)

Daane, v. n. 1. er. [J. Dá, Daanelse.] komme i en Tilstand, hvori man, ved en pludselig Standsning af Nervesystemets Virksomhed, taber Bevidstheden, uden at det skeer ved at sove ind; falde i Afmagt. Hun daanede, men kom snart til sig selv igien. "At Jorden vakler, svær, at Livet daaner." Evald. (s. besvime.) = daanefærdig, adj. nær v. at daane. "Af Glæde han fast daanefærdig blev." Holberg. — Daanelse, en. Tilstanden, at daane, Besvimelse.

Daane, en. Daanelse. (sieldent og usædvanl.) "Paa disse Ord hun faldt paa Gulvet ned i Daane." Holb. P. Paars.

Daare, en. pl.-r. [T. der Thor. Sv. Dåre.] den, som af Uforstandighed handler uden Overlæg og uden Øiemed, eller til at naae et Øiemed vælger gale, upassende Midler. (det Modſ. af Klog, Viis, Forstandig. Jvf. Fiante, Nar, Taabe, Tosse.) "En Daare mangler Klogskab; en Nar ogsaa sund Forstand." Sporon. I Bemærkelsen: Afsindig forekommer det kun i Daarekiste. (I ældre Dansk bruges det ogsaa for: Nar. f. Ex. om en Hofnar.) Jeg maatte være en Daare om jeg giorde det. At tale, handle som en Daare. "En Skielm er Afsky værd, en Daare værdig Latter." P. M. Troiel. (S. nedenfor daarlig, Daarlighed, Daarskab.) = Daarefærd, en. En Daares Adfærd, daarlig Handlemaade. (Grundtvig.) Daarekiste, en. et indsluttet Sted, hvor afsindige Mennesker holdes i Forvaring. Deraf: daarekistegal, adj. reent afsindig. "At dette Folk, omendskiøndt meget besynderligt, ikke var ganske daarekistegalt." Bagg. N. Klim. Daarekistelem, en. en Afsindig, der holdes i Forvaring i Daarekisten. Daarekistesnak, en. taabelig Snak, gal Mands Tale. (Holberg.) Daaremund, en. figurl. en Daares Tale. "At love noget med Daaremund." Grundtvig. — Daarespil, et. naragtigt Spil, Optog. Daarestreg, en. s. Narrestreg. Daareværk, et. en taabelig Gierning. (Moth.) = daaragtig, adj. daarlig, uklog. "Da skulde — jeg først blandt Alle kalde vort dristige Forsøg daaragtig Frækhed." Evald.

Daare, v. a. 1. bibringe falske Forestillinger ell. Indbildninger, bedaare. "Den Trolderøst beruser, daarer dette Bryst." — "Man daarer sig selv, og troer virkelig at føle det samme." Rahbek. 2. narre, bedrage, skuffe. "Naturen daarer ei med sine Skuespil." Rein. "Skulde det virkelig være Haabet, der daarer hiin Ubefindige?" Rahbek.

Daarlig, adj. 1. som ligner en Daare, passer sig for en Daare, taabelig, uforstandig. En daarlig Indbildning, Handling. "Daarligt er det, som ei kan bestaae med Klogskab; taabeligt det, som ikke engang kan rimes med Vid. Det er taabeligt at handle uden Grunde, og daarligt at handle uden gode Grunde." Sporon. 2. slet, ringe. daarligt Klæde, Brød, Kiød. Vi fik daarlig Mad. En d. Indretning. 3. svag, skrøbelig, syg. Hun blev daarlig i Nat. Den Syge er meget daarlig idag. — Daarlighed, en. 1. Beskaffenheden at være daarlig (1.) Taabelighed. (i de andre to Bemærkelser forekommer det ikke let.) 2. pl. - er. et daarligt Foretagende, en ufornuftig Handling. Deri begik han en stor Daarlighed. Ungdoms Daarligheder.

Daarskab, en. d. s. s. Daarlighed, 1 og 2. Hans Daarskab gaaer vidt. Man har glemt de Daarskaber, han begik i sin Ungdom.

Daase, en. pl.-r. [T. Dose.] et lidet Giemsel med Laag paa, en liden Bøsse ell. Buddike. "En Daase uden Laag." Wessel. En Tobaksdaase, Snuusdaase, Sukkerdaase, Theedaase.

Daddel, en. pl. Dadler. den spiselige Frugt af Daddeltræet ell. Daddelpalmen.

Dadel, en. ud. pl. [T. Tadel.] 1. en Lyde, Brøst, Feil. At være uden Dadel. At finde Dadel v. alting. En Ridder uden Frygt og uden Dadel. 2. Tilkiendegivelsen af en Feil, Dadlen. Hans Roes er mig ikke mindre ligegyldig, end hans Dadel. "Den taaler Dadel bedst, som meest fortiener Roes." Popes Kritik v. Schiermann.

Dadle, v. a. 1. [T. tadeln.] tilkiendegive Feil, udsætte paa. (jvf. laste.) "Man dadler og laster Personer og Ting; men man irettesætter kun Personer." Sporon. At dadle een for noget; dadle noget hos een. Den, som vil dadle alle andre, skulde selv være uden Feil. Det er lettere at dadle en Ting, end at giøre den bedre. Deraf: Dadlen, en. ud. pl. = Dadler, en. pl. -e. den, som dadler eller laster noget. Ubeføiede Dadlere. — dadlesyg, adj. som er meget for at finde Dadel paa Alt,

at udsætte noget paa Alt. Dadlesyge, en. overdreven Lyst til at dadle.

Dag, en. pl. -e. [J. Dagr. A. S. Dæg.] 1. Solens Synlighed over Horizonten, og den deraf følgende Udbredelse af Lyset over den Deel af Jordkloden, hvor Solen er synlig. (modsat Nat.) Det gryer ad Dag. Det vil snart blive Dag. Dagens Frembrud. "Naar mig Dagens første Straale vækker." Baggesen. — At sove ved høi lys Dag. At staae op, være oppe før Dag. At giøre noget ved Dagen (Dagslyset.) Ved Dagen seer man det bedre. — figurl. At komme for Dagen, blive bekiendt. At bringe, lægge noget for Dagen. — figurl. i Biergværksproget om Jordens af Dagen belyste Overflade, i Modsætn. til Gruben. "Hele Klippen bestaaer af Jernmalm, der ikke brydes i Gruber, men i Dagen." M. (Deraf: Dagerts, Dagpompe, Dagvand og flere Biergværksord.) 2. den Tid, da en Deel af Jordkloden oplyses af Solen, Tiden imellem Solens Op- og Nedgang. Dagen helder ɔ: det nærmer sig mod Aften. Det er endnu høit paa Dagen. Den korteste, længste Dag. Dagen eller Dagene tage til, af. Dag og Nat ere nu lige lange. At arbeide den hele Dag igiennem. At spise een Gang om Dagen. At bestemme en vis Dag til noget. Dagen tilforn, Dagen efter (at noget er skeet.) Jeg har ikke seet ham i mange Dage. — Dag for Dag, eller Dag fra Dag ɔ: fra een Dag til den anden, een Dag efter den anden. Det bliver Dag for Dag bedre med ham. Dag ud og Dag ind ɔ: hver Dag uden Undtagelse. — I Dag ɔ: paa nærværende Dag. — I Dag otte Dage ɔ: om otte Dage, fra i Dag at regne. — I Gaar 8 Dage ɔ: for 8 Dage siden, fra i Gaar at regne. Saa til Dags ɔ: paa den Tid af Dagen. Hid til Dags ɔ: indtil denne Tid. 3. d. s. s. Døgn, Dag og Nat, eller en Tid af 24 Timer. En Uge har 7 Dage. For 3 Dage siden. I disse Dage. Om nogle Dage. Vi har biet efter ham paa tredie Dag. En otte Dage gammel Kalv. Barnet er 14 Dage gammelt. (i ældre Dansk brugtes undertiden i denne Bemærk. Nætter for Dage. S. nattegammel.) 4. Tid, Tidsalder. "Der kommer vel engang den Dag, at vi kan Faren møde." Øhlenschl. Meest i pl. I gamle Dage, i hine Dage, i vore Dage. — Den Dag i Dag er (ɔ: til den nærværende Tid; endnu i disse Tider.) 5. Levetid; it. Livets Vilkaar, Kaar. "Mine Dage ere som en Skygge, der hælder." Ps. 102. 12. At tilbringe, forkorte, ende sine Dage. At tage een af Dage (dræbe.) At komme ynkelig af Dage. Jeg har aldrig i mine Dage oplevet en saadan Begivenhed. At have gode Dage, et sorgfrit, lykkeligt Liv; magelige, onde, urolige Dage. "Hans Dage ere som en Dagløнners Dage." Job. 7. 1. — Op ad Dage, i Talemaaden: det er Faderen, Moderen op ad Dage; om et Barn, der ligner een af Forældrene. 6. I ældre Skrifter: Opsættelse, Frist. At give Skyldneren Dag. (jvf. D. Mag. I. 268.) Ligeledes: en vis, bestemt Dag. At forelægge een Dag til Betaling. (Jvf. dagtinge.) = Sammensætninger: A. Dagarbeide, et. A. som skeer, beregnes dagviis. At være paa Dagarbeide. (s. Dagsarbeide.) Dagbane, en. daglig Bane. Solens Dagbane. Dagblad, et. pl. -e. et Tidsskrift, Tidsblad, (s. Blad, 4.) der udkommer enten hver Dag, eller dog flere Dage om Ugen. Dagblide, en. Solens Middagsvarme om Vinteren, som frembringer en forbigaaende Tø. (Langebek.) dagblind, adj. som ei kan see om Dagen, eller seer bedre i Mørke. (Moth.) Dagbog, en. B. hvori noget dagviis optegnes til Efterretning. Dagbrækning, en. Dagens ell. Dagslysets Frembrud noget førend Solen staaer op. Dagdriver, en. den som driver sin Tid hen i unyttig Lediggang. "Hvorfor forlader Bonden sin Plov, for at blive Tiener eller Dagdriver hos et Herskab." Schytte. Dagdriveri, et. det, at spilde Tiden i Ørkesløshed. "Den ædle Konst, Dagdriveri." Tode. Dagdriverliv, et. Liv, som en Dagdriver fører. (Baggesen.) Dagfiende, en. En Fiende af Dagslyset, eller figurlig af Oplysningen. "Solen nærmer sig, for hvis Glands deslige mørke Dagfiender ville flygte." Baggesen. Dagflid, en. Flid, Flittighed i sin daglige Gierning. "Kan den smilende Natur — din Dagflid ei belønne." J. Smidth. Dagflod, en. 1. Flod ell. høit Vand om Dagen. 2. Flod af det om Dagen optøede Vand. (V. S. D.) Dagfrost, en. F. om Dagen. (mods. Nattefrost.) Dagfærd, en. Dagsarbeide, Dagsgierning. (!) P. Lolle. (ell. efter Moth: en Reise, som paa een Dag skal endes.) s. Dagsfærd. Dagglands, en. Glands af Dagslyset, Solglands. (Øhlenschläger.) Daggnist, en. poet. det sidste Glimt af Dagslyset. "Naar den sidste Daggnist slukkes." Baggesen. Daggry, et. ud. pl. det s. s. Dagbrækning. Daghimmel, en. Himmelen, Luften, som den om Dagen viser sig; modsat Nathimmel. (Øhlenschl.) Daghvile, en. Hvile om Dagen. At holde Daghvile. (f. Ex. naar man reiser om Natten.) Dagleie, en. ud. pl. Leie, Tieneste, som betinges og betales dagviis. At tiene i Dagleie, gaae i Dagleie. Dagleier, en. pl. -e. den, som tiener, arbeider for Dagløn. daglys, adj. lys, som Dagen. "At ei dag-

lyse Alfer skal see denne Daad." Øhlenschl. "Daglys Sandhed du skye i din rolige Slummer." Hertz. Daglys, et. d. s. s. Dagslys. (Øhlenschl.) Daglysning, en. Lysning, som falder om Dagen, Dagslys, it. Dagens Lysning ved dens Frembrud om Morgenen. Dagløber, en. Et Slags Løbere ell. Sendebud hos de gamle Grækere. (Schytte.) Dagløn, en. Løn som gives og betinges dagviis. Daglønner, en. d. s. s. Dagleier; hvilket sidste dog er mere brugeligt. "Naar Daglønneren i Søvnens Arme glemmer Dagens Møie." Kampmann. Dagmeining, s. Dagmildning (Dagblide.) Dagmilde, v. imperf. blive mildt af Dagblide. Det begynder at dagmilde. (V. S. O.) Dagmildning, eller Dagmilding, en. det samme som Dagblide. Dagmoder, Dagmor, Morgenrøden, Morgenstiernen. (poetisk, og især i ældre Skrifter.) "Og skiøn frembrød den unge Morgenrøde — Dagmoders Trylle-smiil hans Hierte vandt." Rahbek. Dagmøie, en. Dagens Møie, Byrde, Arbeide. "Og vanker jeg hjem, af min Dagmøie træt." Baggesen. Dagpenge, pl. visse Penge, som gives, betales een dagligen. (Moth.) Dagpost, en. Post, som afgaaer om Dagen, eller hver Dag. (jvf. Dagspost.) Dagregister, et. Dagbog. Dagreise, en. 1. Reise, som skeer om Dagen. Dagreiser og Nattereiser. 2. d. s. s. Dagsreise. "Ti Gange ti Dagreiser imod Østen." Ingemann. Dagrente, en. R. som beregnes for hver Dag. Dagro, en. Rolighed om Dagen. Hverken Dagro eller Nattero. Dagrum, et. Dagsfrist. At give een Dagrum. (Moth.) Dagskiær, et. 1. Daggry om Morgenen. 2. den Lysning, som Solen endnu giver, nogen Tid efterat den er gaaet under Horizonten. dagsky, adj. som skyer Dagslyset, som ei kommer frem eller viser sig om Dagen. (Arreboe.) Dagstierne, s. Morgenstierne. Dagstraale, en. Straaler af Dagslyset. "Frembrydende Dagstraaler." Baggesen. Dagstævne, et. Berammelse af en vis Dag til et Møde ell. desl. Dagsæt, et. Aftenstunden, Solesæt. (Moth. forældet.) Dagsætning, en. Stilstand i Krig. (forældet. Henrik Faber.) dagtinge, v. n. handle om Forlig eller Fred, indgaae, slutte Forlig. (forældet, ligesom Substantivet Dagtingning; men fortiener fornyet Brug.) Dagtyv, en. den, som bestiller lidet eller intet for den Løn, som gives ham. "En ørkesløs, ødslende Dagtyv." Rahbek. Dagtærsker, en. den, som tærsker for Dagleie (modს. Pundtærsker.) Dagtø, en. Tø, som ved Solens Kraft finder Sted om Dagen, skiøndt det fryser om Natten. Dagtø og Nattefrost. Dagvagt, en. 1. Vagt, som holdes om Dagen, Dagen igiennem, eller i Morgenstunden. (s. Nattevagt.) 2. en Person, som om Dagen holder Vagt paa et Sted. Dagvand, et. i Biergværkssproget: Vand, der fra Jordens Overflade trænger ind i Kløfter og Gruber; modsat Grubevand, der kommer fra Jordens Indre. "Ere Kløfterne opfyldte med Dagvand." Schytte. dagviis, adv. Dag for Dag, hver Dag for sig. Dagvælger, en. Spaamand, som betegner heldige og uheldige Dage; eller den, som af Overtro giør saadan Forskiel paa Dage. Dagværk, et. d. s. s. Dagsarbeide. "At gaae det kommende Dagværk med fornyede Kræfter i Møde." Rahbek. "Fra Dagværk hvile skal din Haand." Ingemann. 2. hvad man i en Dag har giort, en Dags Gierning. "At afgive sit sædvanlige Dagværk." Rahbek. B. Dagetal, et. Antal af Dage. Maanedernes ulige Dagetal. (s. nedenfor adv.) C. med Gen. Dags: Dagsarbeide, et. hvad man daglig har at giøre, daglig Gierning. At gaae til sit Dagsarbeide, fuldende sit Dagsarbeide. Dagsfrist, en. Frist, Udsættelse p. een Dag. Dagsfærd, en. Dagsreise. (C. Pedersen.) Dagsgierning, en. 1. d. s. s. Dagsarbeide. 2. i ældre Skrifter særd. Hoveri. Dagshold, et. daglig Underholdning, Dagpenge. (Grams Nucl. Lat.) Dagskolde, en. Hverdagsfeber. Dagslys, et. Solens Lysning om Dagen. (s. Dag, 1.) Dagspløining, en. saameget, som man pløier paa een Dag. Dagsreise, en. den Veilængde, man reiser, eller kan reise paa een Dag. Dagsrum, et. Dagsfrist. "Fredløs Mand haver Dagsrum og Nattefrist til at romme." D. Lov. Dagsspilde, en. Dagens unyttige Tilbringelse. Slet Arbeide er kun Dagsspilde. Dagstid, en. 1. den Tid i Døgnet, da det er Dag (1.) 2. en vis Tid paa Dagen. (V. S. O.) Dagsvande, et. Regn hele Dagen igiennem. (V. S. O.) Dagsværk, et. 1. hvad man i een Dag giør, eller overkommer at forrette. 2. Hoveri, Dagsgierning (2.)

Dages, v. dep. dagedes. blive Dag, blive lyst om Morgenen. Det begynder at dages. "Inden i os, uden om, under og over os dagedes Alt." Baggesen. — "Her dages op de Biergetoppe høie." (komme tilsyne.) Arreboe.

Dagetal, i Dagetal, adv. Dag for Dag. "Jeg seer Børnene vore og trives i Dagetal." Rahbek. Hendes Helbred styrkes i Dagetal.

Daggert, en. pl. -er. [I. Daggardr.] en Dolk, et kort Sværd. (Grams Nucl. Lat. Evald.) "Du løber til, og støder Daggerten i Brystet paa ham." Øhlenschl.

Daglig, adj. [af Dag.] 1. som skeer hver Dag, hører til hver Dag. En dag-

lig Øvelse. daglig Underholdning. Tøi til daglig Brug. Han arbeidet dagligen herpaa. 2. sædvanlig; jævnlig. Den daglige Erfaring. Daglig Tale ɔ: Talesproget, saaledes som det sædvanlig høres; det uppyntede Hverdagssprog. Det daglige Liv: Livet, som det sædvanligen pleier at være, det huuslige, borgerlige Liv. — Man seer dagligen (meget ofte) Exempel paa. — Undertiden med Bibegreb om Ubetydelighed, om ringere Værd. "Fordi man saaledes har indviklet sig i det Daglige og Sædvanlige, at man derover har tabt Sands for det Store og Herlige." Mynster. 3. tarvelig, simpel. Daglig Kost. Daglige Klæder, dagligt Øl (Bordøl.) — Daglighed, en. ud. pl. den Omstændighed, at noget skeer, gientages hver Dag. (nyt Ord.) "Disse Forlystelsers Daglighed, svækker Smagen for dem." Rahbek.

Dagligdags, adv. i dagl. Tale: d. s. s. dagligen, hver Dag. "Dog er det dagligdags min Lyst og Tidsfordriv." Falster. "Det see vi dagligdags og høre." Wessel. (Undertiden ogsaa adj. for: hverdags.) "Paa denne lille dagligdags og saare prosaiske Jordklode." Baggesen.

Dagligstue, en. pl. -r. den Stue i Huset, som tiener til Familiens daglige Ophold.

Dagning, en. ud. pl. Dagens Frembrud, Dagbrækning; altid som adv. I Dagningen. "Da stod Kongen op om Morgenen i Dagningen." Dan. 17. 20. "I Morges, ret i Dagningen, sprang Vinden." Thaarup.

Dal, en. pl.-r. [J. Dalr. A. S. Dæl.] et lavere Land imellem Bierghøider eller Bakker. Over Bierge og Dale. En Elv rinder giennem Dalen. = Dalaabning, en. A. imellem Bierge, som dannes ved en Dal. Dalbo eller Dalbygger, en. den, som boer i en Dal. Dalbonde, en. Bonde, som boer i en Dal (modſ. Fieldbonde.) Dalbund, en. det nederste, dybeste Land i en Dal. (V. S. O.) Dalelv, en. Elv, som løber igiennem en Dal. (P. H. Frimann.) Daleng, en. Eng, som findes i en Dal. Dalføre, et. Huulvei, Vei giennem en Dal. (Fr. Thaarup.) Dalland, et. Land, som ligger imellem Bierge, som bestaaer af en Strækning af Dale. (modſ. Bierglands.) Dalpige, en. P. der har hiemme i en Dal, er født i en Dal. (C. Frimann.) Dalstrækning, en. en Dal, der strækker sig i en temmelig Længde. (Schöning.)

Dale, v. n. 1. (er og har.) [af Dal.] gaae, bevæge sig langsomt ned. Da Ørnen længe havde dalet i sin Flugt, begyndte den igien at stige. "Snart daler Lærken, snart den høiere sig hæver." Stenersen. Solen er dalet. — figurl. Hans Lykke begyndte nu at dale (aftage.) "Naar Aftenen stiger, daler det skuffede Haab." Hertz.

Daler, en. pl. e. [T. Thaler.] en Sølvmynt, der sædvanligen fordum hos os regnedes for 4 Mark Danske. Navnet tillægges i øvrigt flere Slags store Sølvmynter; f. Ex. Krondaler, Rigsdaler, Speciesdaler.

1. Dam, n. s. ud. pl. og ud. Artikel. [Ogsaa i det Arabiske Dama.] et Spil paa Tavlebræt med 24 Brikker af to forskiellige Farver; Damspil. At spille Dam. 2. en Dam kaldes en Dambrikke, som er gaaen Brættet igiennem, indtil den yderste Linie af Tavlebrættet paa Modspillerens Side. At trække i Dam, er at naae denne Linie. = Dambrikke, en. En Brikke i Damspil. [N. S. Dambricke.] Dambræt, et. det i 64 Tavl eller Ruder inddeelte Bræt, hvorpaa spilles Dam. Damspil, et. 1. Brikker og Bræt til at spille Dam paa. 2. Spillet selv. Damspiller, en. den, som forstaaer at spille Dam.

2. Dam, en. pl.-me. 1. [T. Damm.] en af Jord opført Forhøining, for at afholde Vandets Løb; et Dige, en Dæmning. (de sidste mere brugelige.) 2. [Isl. Dammr.] et indhegnet ell. opsamlet staaende Vand, en liden inddæmmet Sø. At sætte Fisk i en Dam. S. Fiskedam, Mølledam. 3. i Ordet Blegdam (en Eng, et Sted, hvor der bleges) er Bemærkelsen beslægtet med, ell. overført fra den første. = Dambrud, et. En Dæmnings Giennembrud; Digebrud. Dambund, en. den Jordbund, hvorpaa der er en Dam, et Vandstade. (D. Lov.) Damfisk, en. Fisk, som sættes ell. fanges i Damme. Damfiskeri, et. Fiskeri, som skeer i de med Fiske besatte Damme. Damflod, et. Vandets Udløb af Damme. (Moth.) Damgræs, et. Græs, som voxer i Damme og andre fugtige Steder. (Moth.) Damjord, en. J. som graves i udløbne Damme. Damløb, et. Vandets Afløb fra en Dam. Damløb giennem en Andens Mark. Damrende, en. Rende, hvorigiennem Vandet fra en Dam har Afløb. Damskifte, et. d. s. s. Digeskifte. Damsluse, en. Sluse, hvorved man holder Vandet i en Dam ell. lader det løbe ud. Damsted, et. Sted, hvor en Dam er, ell. har været. (Moth.) Damvand, et. V. af en Dam. Damvask, en. s. Blegvask. Damvod, et. Vod eller Fiskegarn til at drage i Damme med. (V. S. O.)

Damask, et. tykt vævet Tøi, med ophøiede Figurer i; særd. et saadant tykt, blommet Silketøi (dog havdes ogsaa uldent Damask, og Ordet bruges ligeledes om et Slags Linned til Dækketøi.) En Damaskes Kiole. Damaskes Gardiner, Dækketøi. — Deraf: Damaskvæver, en.

Damp, en. pl. - e. [Eng. Damp. T. Dampf.] 1. en tyk Røg, ell. opstigende Taage. Kruddamp, Svovldamp, Tobaksdamp. Røg og Damp. Der stiger en Damp af Marken. "Tørre Dampe kaldes (ogsaa) Røg." L. Heiberg. 2. særdeles: Vædsker, som opløses eller udvide sig ved Varmen og gaae over i en elastisk Tilstand; Dunster; Vanddamp. At koge ved Damp. "Ere Dampene vaade, og ved Kulden gaae tilbage i én flydende Tilstand, kaldes de Dunster." L. Heiberg. 3. stærk Uddunstning, Sved. Den Syge ligger i en Damp. = **dampagtig**, adj. som ligner Damp. (V. S. O.) **Dampbad** eller **Dampebad**, et. Bad, som br. ved at udsætte sig for indsluttede varme Dampe. Et russisk Dampbad. **Damphul**, et. Hul i et Kar ell. en anden Indning, som Dampen stiger op af. (Moth.) **Dampkiedel**, en. Kiedel ell. tilsluttet Kar i en Dampmaskine, hvori Vandet hedes for at udvikle Damp til at drive Maskinen med. **Dampkogning**, en. Madens Kogning over Damp i Stedet for i Vand. **Dampmaskine**, en. Maskinværk, som sættes i Bevægelse v. den elastiske, udvidende Kraft i Vanddampen. **Dampmølle**, en. Mølleværk, som drives v. Damp. **Dampprøver**, en. Indretning, som anbringes ved Dampmaskiner, for at kunne prøve Dampens Kraft ell. Elasticitet. **Damppuster**, en. En huul Kugle, eller et tillukket Kar, hvoraf den i samme indsluttede Damp kun igiennem en fiin Aabning kan trænge ud. Æolipila. (Ørsted. Hos Andre: Vindkugle.) **Damprum**, et. det Rum i Dampmaskinen, hvor Dampen ledes hen for at virke. (Ørsted.) **Damprør**, et. Rør i en Dampmaskine, hvorigiennem Dampen ledes fra Dampkiedelen. **Dampskib**, et. Skib, som drives frem i Vandet ved Hielp af en Dampmaskine. **Dampsky**, en. Sky, som bestaaer af Damp, Samling af Dampe. "De over hinanden staaende Dampskyer." T. Rothe.

Dampe, v. n. 1. (har.) give Damp, Dunster, Sved fra sig. Marken, den Syge damper. — figurl. siges den at dampe, som ved at røge Tobak, blæser megen Røg fra sig. — At dampe af, s. afdampe. — **Dampen**. **Dampning**, en.

Dan, en uadskillelig Partikel (der, ligesom ledes, udtrykker en Maade eller Skik) i eensdan, hvordan, ligedan, saadan. (Uden Tvivl i Slægtskab med v. danne. jvf. dann i Ihres Glossar.)

Dands, en. pl e. [I. Dans. T. Tanz.] en vis regelmæssig Legemsbevægelse, af een eller flere, der skeer efter Musik eller musicalsk Tact. (s. Bal.) At gaae i Dands, træde i Dands. Stakket Dands er snart sprungen. Ordspr. At tage en Pige op til Dands. At føre en Dands op med et Fruentimmer ɔ: være det første dandsende Par i Raden, være Fordandser. — At gaae bag af Dandsen ɔ: lide Tab, miste sin Velstand, Anseelse. = Heraf, og af v. at dandse: **Dandsebiørn**, en. En Biørn, som er oplært til at giøre visse Bevægelser efter Musik. **Dandsebod**, en. pl. - er. et Huus, eller et Værelse i et Huus, hvor enhver mod Betaling kan tage Deel i Dands; et offentligt Dandsehuus. At holde Dandsebod. **Dandsedragt**, **Dandsekiole**, en. Dragt, Kiole, som bruges naar man dandser. **Dandsefærd**, en. Sysselsættelse med Dands. "Da han saae dem i Dandsefærd." Øhlenschl. **Dandseglæde**, en. den Glæde, man har af Dands, som Dandsen frembringer. **Dandsehuus**, et. (Moth.) s. Dandsebod. **Dandseklæder**, pl. Klæder, som bruges til Dands; Balklæder. (Øhlenschl.) **Dandsekonst**, en. den Konst ell. Færdighed, at kunne dandse. Den skiønne Dandsekonst. **Dandselyst**, en. L. til at deeltage i Dands. **dandselysten**, adj. meget begierlig efter at dandse. **Dandsemester**, en. den, som giver Underviisning i Dands, en Dandselærer. **Dandseplads**, en. Plads til at dandse, eller hvor der dandses. En Dandseplads i Skoven. **Dandsesal**, en. Sal, hvor der dandses. **Dandsesko**, en. lette Skoe, som bruges til Dands. **Dandseskole**, en. Sted, hvor flere i Forening undervises i Dands. **Dandsesving**, et. Sving i Dandsen. **dandsesyg**, adj. i høi Grad dandselysten. **Dandsesyge**, en. overdreven Begierlighed efter Dands. **Dandsetakt**, en. T. i Musiken til at dandse efter. **Dandsetime**, en. En Times Underviisning i Dands. **Dandsetrin**, et. eget Slags Trin, som giøres i Dands.

Dandse, v. n. og act. 1. (har.) bevæge sig i en Dands. At dandse med een. At dandse omkring paa Gulvet. At dandse paa Line. — figurl. At dandse efter eens Pibe ɔ: være een underdanig, tvungen til at rette sig efter hans Villie. — act. At dandse Polskdands. Hvormange Dandse har hun dandset? At dandse sig træt, dandse sig ihiel. At dandse Bruden af Pigelav (en tilforn ved Brylupper brugelig Skik.) — **Dandsen**, en. ud. pl. Alt for megen Dandsen er skadelig. = **Dandser**, en. 1. den, som forstaaer at dandse, som tager Deel i en Dands. Han var en af de bedste Dandsere paa Ballet. Han var i sin Ungdom en god Dandser. (Om et Fruentimmer derimod: Hun har i sin Ungdom dandset meget godt, var berømt for sin Dands, ell. desl.) 2. særdeles: den, som er antaget til at dandse paa Skuepladsen. I denne Bemærkelse, men ei i første, bruges om et Fruentimmer

Dandserinde. Den første Dandserinde ved et Theater.

Dane: et adjectiv. Ord, der egentl. er en isl. ell. gammelnordisk Genitiv. Dana, Danæ, og danner nogle dermed sammensatte Substantiver: Danebrog, en. 1. et Banner, som sagdes at være nedfaldet fra Himlen under Valdemar II. Krig i Esthland 1219, og var indtil 1500 de Danskes Hovedfane. 2. en dansk Ridderorden, stiftet af Kong Christian V. Aar 1671. Han er Ridder af Danebrog. (Heraf: Danebrogskors, et. Ordenstegnet for denne Orden. Danebrogsmand, en. den, som bærer Danebrogsordenens Sølvkors. Danebrogsorden, Danebrogsridder, o. fl.) Danearv, en. i ældre Dansk: Arv, som tilfalder Kongen efter Arvingsløse og Fraværende, der ikke i den lovbestemte Tid melde sig. (jvf. Norregaards Priv. Ret §. 399.) Danefæ, et. (Isl. Dana-fé.) i Lovsproget: a) jordfundet Guld og Sølv, som tilhører Kongen. D. Lov. V. 9. 3. b) arveløst Gods, som tilfalder Kongen. (Moth.) Isl. Danar-fé. Danehof, et. kaldtes fordum en Rigsdag eller Herredag i Danmark. Danekonge, (eller Danerkonge) en. de Danskes Kgnge. (Isl. Danakonungr. Knytl. Saga.) Danemand, s. Dannemand.

Dangle, v. n. 1. (har.) et i dagl. T. brugeligt, skiøndt ikke hyppigt Ord; i Bemærk. omtrent d. s. s. daske (2.) ell. dingle. "At dangle med en Sypung ell. et Striktetøi, uden at giøre noget ved nogen af Delene." Rahbek. — Øhlenschläger (i St. Hans Aftenspil) lader Døden synge: "I ranglende Dands, i danglende Dands."

Danlig, adj. [af danne.] beqvem, skikket: aptus, idoneus. Moth. "Mennesket er af Naturen danligt til at forstaae gudelige Sager." N. M. Aalborg 1607. "Som kan beqvem og danlig til mit Embeds Vilkaar være." Falster. — Danlighed, en. 1. Beqvemhed, beqvem Skikkelse. 2. Beskaffenhed: qualitas, conformatio. Moth. (begge nu usædvanl.)

Danmark, n. pr. [J. Danmörk. A. S. Dane-meorc, Dane-marc.] Ordets sidste Stavelse er enten vort Mark, eller det gammelnord. Mörk, Skov. Dets Oprindelse og Betydning vil altid blive uvis. Af de forskiellige Skrivemaader: Danmark og Dannemark, er den første baade den mest antagne og den ældste. (Saaledes findes den f. Ex. i den danske Krønike fra 14de Aarhundrede og i det ældste danske Kongebrev af 1386.)

Danne, v. a. 1. [Fattes i beslægtede Sprog.] give en Materie en vis Skikkelse. At danne en Klædning. At danne noget af et Stykke Træ; danne Figurer af Leer, eller i Leer; vel, ilde dannet (ogsaa veldannet, ildedannet.). "Gud giver sig selv Vidnesbyrd, i det han virker, skaber, danner." Mynster. "Jeg er Herren, som danner Lys og skaber Mørket." Es. 45. 7. "Han danner Leret med sin Arm." Sir. 38. Jvf. efterdanne, omdanne. 2. giøre skikket til noget, sætte Skik paa, udvikle Siælens Evner, bibringe Cultur. At danne en Nation. At danne Barnets Hierte. At danne sig til sin tilkommende Bestemmelse. En dannet Mand. I de mest dannede Selskabskredse. = dannelig, adj. som kan dannes. — Dannelse, en. ud. pl. 1. Gierningen at danne. Barnets Dannelse i den tidlige Alder. 2. udvortes Skikkelse, Form. Disse Bogstaver, dette Taarn har en underlig Dannelse. 3. høiere Udvikling af Siælens Evner og Færdigheder, Cultur. En Mand af megen Dannelse, af lærd, videnskabelig Dannelse. At faae sin Dannelse ved ét Universitet, ved Reiser. — Deraf: Dannelsesdrift, Dannelsesmiddel, o. fl.

Dannemand, en. pl.-mænd. [J. Danimadr, Dándismadr; af dáindi, ypperlig, giæv, brav; hvoraf dannis.] en retskaffen, hæderlig, brav Mand. (Ordet bruges i samme Bemærkelse i Sverrige.) "Han havde alle sine Dage havt en Dannemands Rygte." A. S. Vedel. "Hvad skiøtter Dannemand, at Hund ad hannem gøer." Bording. — Ligeledes: Danneqvinde, en. Dyd er Danneqvindes Kaabe. Ordspr.

Dannis, adj. [Isl. dáindi, ypperlig.] giæv, brav, ærlig, skikkelig, anstændig: comis, integer, honestus. Moth. Et forældet, men jævnligen i nyere Tider optaget Ord. (Formodentlig er dandæ det samme Ord, der forekommer i en egen, beslægtet Bemærk. i Riimkrøn. V. 1520.) Deraf: Dannished, en.

Dansk, adj som hører til, har hiemme, er født i Danmark. Det danske Folk, Sprog, Vaaben. — At lære, at læse Dansk, lægge sig efter Dansk. Paa Dansk hedder det. — En dansk Skole (hvor der kun undervises paa Dansk.) En Dansk ɔ: een, som er født i Danmark. De Danske, det danske Folk. De Danskes Konge. — Danskhed, en. ud. pl. Indbegreb af det, som man tænker sig hos en Dansk, som er eiendommeligt f. det danske Folk. "Danskheds fortryllende Vellyst." Evald. "Lader os siunge Danskhed og Troskab og Mod." P. K. Troiel.

Dask, et. pl. d. s. et lydeligt Slag, især med den flade Haand.

1. Daske, v. a. og n. 1. [J. og Sv. daska. E. to dash.] 1. slaae m. Haanden. At daske een om Ørene, i Ryggen. "Du kan jo daske det itu." Tode. 2. neutr. slænge, dingle, bevæges frem og tilbage i en hængende Stilling. Hun havde et langt Baand,

der hang og daskede ned ad Ryggen. = Deraf: Daskeklud, en. et Slags fordum brugelige Halsklude, hvis Ender hang langt ned paa Brystet. — Dasken, en. ud. pl. Gierningen at daske.

Daske, v. n. 1. (har.) lefle, drive Tiden bort med Leflen og Ukydskhed. At d. med et Fruentimmer. (Moth. dagl. Tale. Sv. dasa. jvf. Ihres Glossar.) — Daskeri, et. Lefleri, letfærdig Omgang.

Datid, en. ud. pl. (S. da, a. 4.) et nyt Ord, hvorved man har villet betegne en vis forbigangen Tid (ligesom Fortid, Nutid, Fremtid.)

Datter, en. (i ældre Skrifter, og næsten ned til vor Tid Dotter.) pl. Døttre. [J. Dóttir. A. S. Dohtor.] et Barn af Qvindekionnet, med Hensyn til dets Forældre. Hun har en voxen Datter. Det er hans Datter m. den anden Kone. Hun har faaet (født) en Datter. Landets Døttre ɔ: ugifte Fruentimre. (S. Broderdatter, Søsterdatter, Stivdatter, Svigerdatter, Pleiedatter.) = Datterbarn, et. pl. Datterbørn. En Datters Barn. Datterdatter, en. pl. Datterdøttre. en Datters Datter, med Hensyn til Bedsteforældrene. datterløs, adj. som ingen Datter har. (Bording.) Dattermand, en. Svigersøn. Dattersøn, en. pl. Dattersønner. en Datters Søn. = datterlig, adj. som egner, tilkommer en Datter. "Et langt Brev, saa fuldt af datterlig Kiærlighed og from Hengivenhed." Rahbek. — Dattertugt, en. Døttres Optugtelse. (Helt.)

Davre, en. ud. pl. [Isl. Dagverdr; af Verdr, Mad.] Morgenmad, Frokost; egentl. Maaltid, som nydes om Dagen. (nu allene brugel. hos Almuen. S. Nadver.) — Davrebord, et. Bord, hvor der spises Davre; Frokostbord. (Øhlenschläger. Hakon Jarl.) Davremaal, et. d. s. s. Davre. (Moth.) Davretid, en. Tid, da man pleier at spise Davre.

De: 1. pron. pers. som betegner den tredie Person i Fleertallet; svarende til han, hun, den og det i sing. I Genit. deres. Accus. Dativ. og Abl. dem. I nyere Tider har Sprogbrugen indført, blandt dannede Folk, i Tiltale at betiene sig af De og Dem, i anden Person, i Stedet for det tilforn, og endnu blandt Bondealmuen brugelige I, Eder (Jer) og Eders (Jeres.) Hvad har De at befale? Jeg beder Dem at hilse Deres Familie. (Det er herved at bemærke, at den nyere Sprogbrug ikke tillader i saadanne Tilfælde at bruge Verbet i pl. Ingen siger eller skriver nu, som Sneedorf: "De sige i Deres første Blad — Vide De ikke — Mene De, at man taaler her i Landet" ꝛc. Men: De siger: Veed De ikke, o. s. v.) 2. De er ogsaa Adjectivets ubestemte Art. i pl. De syge Krigsfolk, de bedste Mennesker. (Eng. the. T. die.) 3. de, pron. demonstr. pl. af den. s. den.

December, en. Aarets sidste Maaned, Christmaaned.

Deel, en. pl. Dele. [A. S. Dæl. N. S. Deel. Isl. Deild, Deling.] En af de, enten særskilte, eller som særskilte tænkelige Ting, hvoraf en anden Ting, eller et Heelt bestaaer; en Part. (Jvf. Stykke.) Dele ere Ting, der samlede udgiøre et Heelt; og dette kan enten besidde, bestaae af alle sine Dele; ell. nogle af disse kunne være adskilte derfra. At dele noget i mange Dele, og give enhver sin Deel. En stor Deel af Menneskene (ɔ: mange.) Han fik den største Deel, jeg den mindste. Bogen, Værket bestaaer af 4 Dele. — I særskilte Bemærkelser og Udtryk: a) Andeel, Deelagtighed. At have Deel i Byttet, i et Foretagende (f. Ex. Han har en Deel i Skibet.) Han har ingen Deel i, har ikke taget Deel i denne Misgierning (er ikke deelagtig deri.) At tage Deel i et Selskab, en Lystighed. Hun tager megen Deel i andres Nød (føler, røres derved.) — b) Beskikket Deel, Lod. Det blev mig til Deel (faldt i min Lod.) Enhver kan have nok i sin egen Deel. — En heel Deel Folk, en stor Deel Penge ɔ: mange. (s. endeel.) For min Deel ɔ: hvad mig angaaer. Jeg for min Deel har intet derimod, kan ikke virke noget dertil. For en Deel, i Henseende til noget. For en stor Deel, for den største Deel, i Henseende til meget, til det meste. (Han er for en Deel, for en stor Deel selv Skyld deri.) For ingen Deel, paa ingen Maade, aldeles ikke. = deelagtig, adj. som har Deel, Andeel i noget. At være d. i Arbeidet og i Belønningen. deelagtig i en Forbrydelse. deelagtiggiøre, v. a. 3. (s. giøre.) give een Lod eller Deel i noget, giøre deelagtig i. Deelagtighed, en. ud. pl. Tilstanden, at være deelagtig, at have Deel i, være Deeltager i noget. "Han begierede Deelagtighed i Regieringen." Wandal. — deelbar, adj. d. s. s. delelig. Deelbarhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være deelbar. (T. Rothe.) Deelhaver, en. den, som har Lod eller Andeel i noget; Interessent. (V. S. O.) deeltage, v. n. 3. (har.) tage Deel i. Han vilde ikke deeltage i Selskabet. Han har aldrig deeltaget i politiske Forbindelser. Deraf: deeltagende, som yttrer Deeltagelse mod Andre, for Andres Vel. Et deeltagende Sind, Hierte. Paa en meget deeltagende Maade. "De første ere meddelende og deeltagende, aabne, snaksomme og muntre." Baggesen. Deeltagelse, en. det, at tage Deel i noget (saavel egentlig som figurl.) Mange ønskede hans Deeltagelse

i Selskabet. Hendes Deeltagelse i min Sorg var oprigtig. Han hørte denne Tidende med stor Deeltagelse. — Deeltager, en. pl.-e. En Person, som tager Deel, har Deel i noget. — deelviis, adv. for en Deel, i Henseende til nogle Dele; ikke paa eengang eller overhovedet. (S. dele, nedenfor.)

Deels, adv. som altid bruges i en disjunctiv Sætning: for en Deel. Deels var jeg ikke tilstede, og deels var Sagen mig uvedkommende. Besætningen bestod deels af Indfødte, deels af Fremmede. (Jvf. tildeels.)

Deger, et. pl.-e. Et Antal af 10; bruges allene hvor Talen i Handelen er om Huder og Skind.

Degn, en. pl.-e. [af Lat. Diaconus.] en Kirkebetient, som forestaaer Sangen og opvarter Præsten under Gudstienesten. Degne i Kiøbstæderne have nu i Almindelighed Navn af Klokkere. = Degnebolig, en. fri Bolig som er bestemt f. en Degn; en Degns Embedsbolig. Degneenke, en. Enke efter en Degn. Degnejord, en. J. som ligger til et Degnekald, som hører til en Degns Indkomster. Degnekald, et. en Degns Embede og Bestilling. Degnekone, en. En Degns Hustru. Degnekorn, et. En vis aarlig Afgift i Korn af Sognemændene til Degnen. Degneoffer, et. Offer i Penge, som gives Degnen ved Høitider. Degnepenge, pl. Penge, som gives Degnen ell. Klokkeren i St. for Offer eller Degnekorn. (Holberg.) Degnestol, en. Stol i Kirken, hvor Degnen staaer medens han synger. Degnetrave, en. En Afgift af visse Neg, som p. nogle Steder gives Degnen i Stedet for Korn i Skieppen, og i Forhold t. Præstens Tiende. (Mandix d. Kammervæsen. 168.)

Degne, v. n. 1. poet. arte sig som en Degn. "Det tidligt degne skal, der gode Degn skal blive." Baggesen.

Dei, en. ud. pl. [Isl. Deig; skrives ogsaa endnu Deig.] en sammenæltet Blanding af Meel og Vand, ell. af Meel, Smør, Melk, m. m. hvoraf bages Brød ell. Kage. (f. Kagedei, Smørdei, Suurdei.) At lægge Dei ɔ: blande Meel med Vand og Suurdei eller Giær, og hensætte det for at giæres. At ælte Dei. = Deirand, en. 1. Rand af Dei om Kiødmad, som bages. 2. en deiet eller ikke giennembagt Rand i Brødet. Deirulle, en. En glathøvlet Valse af Træ, som iøber om paa en Stok med to Haandgreb, og hvormed man jævner Deien til visse Slags Bakkelse (Smørdei.) Deiskrabe, en. Et Redskab til at skrabe Deien af Truget. Deitrug, et. Trug, hvori man ælter Dei. (Oluffsen.) = deiet, adj. 1. blød, som Dei, klæget; ikke giennembagt. Brødet er deiet. (Moth.) 2. besmuurt med Dei. = deine, v. n. at lægge og ælte Dei. "Man pløier, saaer og i sin Sved sit Brød med Kummer deiner." Falster. — Deraf: Deinetrug, et. d. s. s. Deitrug. Deinevand, et. Vand, hvori man ælter Meel til Dei. (Moth.)

Deig, adj. [J. deigr, blød.] siges om Tænderne, som blive ømme af at spise suur Frugt eller andet Suurt. (Moth. sielden.) Ogsaa: deigtandet eller degtandet. (Langebek. Moth har ogsaa Subst. Deihed eller Deighed.)

Deilig, adj [Isl. dægilegr. Holl. degelijk.] skiøn af Anseelse, af udvortes Form; skiøn for Synets Sands (især om en udmærket, eller meer end almindelig Grad af Skiønhed.) En deilig Pige. deilige Blomster. En d. Udsigt. "For saa vidt som Skiønhed og Smukhed høre under Diets Dom, kan Deilighed siges at være en forhøiet Skiønhed." Sporon. "At hun er en kiøn, en smuk, en deilig Pige, hører hun fra det første Dieblik hun kan skiønne." Rahbek. (Dog br. deilig i Talesproget, uden streng Jagttagelse af denne Regel, ogsaa om det, der med Skiønhed for Synet forener Behagelighed og Ynde. Et deiligt Veir; den deiligste Aarstid. Disse Udtryk, hvori ogsaa Hensyn t. Diets Sands fortrinlig hersker, taaler vel Skriftsproget; men ikke saa vel: et deiligt Digt, en d. Tale, Fortælling, Musik; mindre endnu en deilig Handling, eller d. Mad. Noget forældet eller usædvanligt er endog Stenersens: "Naar med slibrige Flugt stiæler sig uformærkt bort de deilige Aar. — "Deilighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være deilig, en høiere Grad af Skiønhed. (Substantivet ikke let uden om Legems- og Ansigts-Skiønhed.)

Deine, v. n. S. under Dei.

Deise, v. n. 1. (er.) falde efter en ravende, vaklende Bevægelse; glide saaledes, at man falder. Han deisede (eller deisede om) i Rendestenen. Der deisede Stangen. "Jeg deiser, meer end spanker, igiennem min Labyrinth." Baggesen. (Egentlig efter V. S. O. om et Skib, som ved at dreies bi, bevæger sig tilbage eller agter ud.)

Dele, v. a. deelte og delede; deelt. [J. deila. N. S. deelen.] 1. adskille et Heelt i sine Dele, afsondre Delene i det, som er, ell. tænkes som et Heelt. (jvf. skifte.) Det er godt at dele, hvor nok er at tage af. At dele et Brød i to lige, ulige Dele. At d. Byttet, dele en Arv. At d. med sine Brødre, med sine Venner. De deelte det imellem sig. Det blev deelt omkring (uddeelt) til Alle. Floden deler sig i to Arme. Danmark deles (inddeles) i 7 Stifter. (jvf. afdele, fordele, inddele, omdele, uddele.) 2. i ældre Dansk: a) føre Proces, forfølge med Lov og Ret. At dele om Eiendom. (D. Lov.) At dele sig til Rette. D. Lov.

I. 1: 3. "Deel ikke med din Dommer." Ordspr. (Deraf ogsaa det forældede: Delemaal, Sag for Retten, Sagførelse, Proces. f. Norregaards Privatret. §. 1375.) b) dømme. Dommeren skal dele os imellem. = delelig, adj. som kan deles, lader sig dele. delelige Størrelser. Deraf: Delelighed, en. Deelbarhed. — Deling, en. pl.-er. 1. Handlingen at dele, Adskillelse i Parter. At giøre, foretage en Deling. Der er ti Rdlr. til D. imellem dem. — 2. En Deling (ɔ: Afdeling) i en Prædiken. — Delingsgrund, en. Grund til at giøre en Deling. Delingsmaade, en. En vis Maade, at giøre en Deling paa. Delingspunkt, et. I Mathematiken: et Punkt, hvorved en Linie deles. (Kraft.) Delingsret, en. Ret til at giøre en Deling. Delingstal, et. Tal, hvormed et andet deles eller kan deles.

Dem, pron. pers. f. De.

Demant, en. f. Diamant.

Den, pron. demonstr. (gen. dens.) n. det. pl. de. (acc., dat. og abl. dem.) a) betegner (absolute) enten umiddelbart en Gienstand, ligesom ved at vise ell. pege paa samme; b) ell. (relative) bestemmer Gienstanden formedelst en efterfølgende Sætning. I begge Tilfælde forekommer det, saavel (adjectivisk) i Forbindelse med Substantiver, som (substantivisk) allene, ell. uden umiddelbart tilhørende Substantiv. c) bruges den ogsaa som Adjectivernes bestemte Art. — F. Ex. a) absol. Den Mand har jeg seet før. Den Kone seer meget sygelig ud. Det Barn er stort for sin Alder. Det Arbeide har han allerede udført. De Folk have længe boet her. Lad mig høre de Vers. (jvf. denne, disse.) Den Dag var jeg fraværende. Den Gang tog han feil. Den Tid ɔ: da, paa den Tid; og relat. da, i det; imedens. Den Tid levede min Fader. Den Tid jeg nu kom derhen. Den Tid jeg opholdt mig i Paris. — Substantivisk: Den er det ikke; og heller ikke denne. Det havde jeg ikke ventet mig. Dem (disse Folk, Ting) kiender jeg godt. Fra dem har han det. — b) relat. Den Kones Mand, vi saae i Gaar. Det Huus, han har kiøbt. De Folk, som flyttede ind i Huset. Den Gang, det skete. — Substantivisk: Den, som elsker sin Næste. Det, man ikke kiender, savner man ikke. De, som beherskes af Lidenskaber. (En Sprogegenhed, som bør bemærkes, er: at efter er følger ikke nom. de, men acc. dem af det demonstrative Pron. f. E. Det er dem, jeg talte om. Det var dem, han betroede sig til. Der var dem, som vilde negte.) [Sielden er Brugen af Genitivet dens, og dets br. aldrig; oftere derimod gen. pl. deres. — Det maa være paa dens Ansvar, som sender det. Det er deres Datter, som boer lige overfor. Værket drives for deres Regning, som have anlagt det. — Om Brugen af Han, Hun og De, som demonstr. Pron. f. Badens d. Gramm.] c) Som Adjectivets bestemte Art. Den gode Mand; den unge Pige; det syge Barn; de bedste Digtere. — Eller hvor Adjectivet staaer som Subst. Den Gode, den Unge, de Rige, de Gamle, det Skiønne. [Brugen af den og dem, som Dat. og Acc. sing. & pl. af pron. relat. der (i Stedet for det objective som) er vel indført af Enkelte i den nyere Tid; f. Ex. Hemmeligheden, den han saa længe bevarede; Børnene, dem han elskede høist. "En Mand af Smag i Alt, den daglig han forøger." Popes Kritik ved Schiermann. Dog kan den ei ansees for at være hiemlet ell. almindelig.] Jvf. det nedenfor.

Denne, pron. demonstr. gen. dennes. n. dette, dettes. pl. disse, disses. betegner Gienstanden endnu nøiere, end den, mere nærværende, ligesom v. umiddelbar Paapegning. Det er denne Mand, jeg mener. Giør det kun denne ene Gang. Dette Huus er det, han har kiøbt. Disse Folk have været her engang tilforn. — I denne Tid (ɔ: nu, for nærværende Tid.) Ligeledes: i disse Tider. I denne (den nu regierende) Konges Tid. — Foran Prædicatet: denne brave Mand; disse ærlige Folk. [I dette Tilfælde kan det endog staae foran en, Subjectet tilhørende Genitivus, foran et adjectivisk Pron., eller foran en kort Mellemsætning. F. Ex. Denne Sagens sande Beskaffenhed. Disse, mine afdøde Venners Erindringer. Under disse for ham saa sørgelige Omstændigheder.] I øvrigt kan bemærkes v. dette Pronomen: a) det bruges undertiden absol. eller m. Hensigtelse (Relation) t. det udeladte Subst. Han er ikke den (den Mand) som skulde give noget bort for intet. Denne var det, jeg meente. Dennes (ɔ: denne Mands, Persons) Ven. Dennes (denne Konges) Efterfølger. Disses (disse Folks) forenede Bestræbelser. Viig aldrig fra Ærlighed; thi denne varer længst. b) det sættes undertiden efter Substantivet, i adjectivisk Form. Sagen er denne. Min Mening er denne. c) dette br. undertiden (ligesom det) absol. uden Hensyn til Kiøn eller Tal. Dette er ikke min Trøie. Er dette hans Baad? Er dette de Breve, jeg skal underskrive? (Ikke: ere disse de Breve; som vel ei er urigtigt; men i Talen aldrig høres.) d) I Forbindelse med hiin, hiint, hine, sigtes ved dette relat. Pron. til en i Tiden længere fiernet, til en fraværende, eller til en i Sætningen tidligere nævnet Gienstand; ligesom v. denne, dette og disse til en nærmere, en nærværende, en tilsidst omtalt Gienstand. — Hiin udmærkede sig som Helt, denne som Statsmand.

Ikke blot i denne, men i hiin Verden. Denne Forklaring er tydeligere, end hiin.

Der, adv. conj. og pron. A. adv. (med langt Toneholdd) om Stedet: paa det nævnte, omtalte, betegnede Sted. Der har jeg ofte været; der gaaer jeg nu hen. Han er ikke der, hvor han skulde være. Her stod jeg, og der sad hun. — Ofte bliver Stedets Betegnelse eller Paaviisning umærkelig, eller gaaer over i et Slags Udraab (og da er Toneholdet kortere.) Der har du Bogen! See der kommer han! Der! (naar man ræk- ker een noget.) B. conj. for: da (siel- den, og forældet.) Der nu Kongen havde hørt hans Forsvar. C. pron. re- lat. for som; dog bruges der (efter den nærværende Sprogbrug, men ei i ældre Dansk) kun subjectiv eller i Nominativ. Den Mand, der gav mig Bogen (men: den Mand, som jeg gav Bogen.) Folkene, der var tilstede. — Som et Slags ubestemt Pron. bruges der (kort eller uden Tone- hold) foran personlige Verber, saavel i Act. som Passiv, hvor man blot udtrykker, at noget skeer eller gjøres, men uden at nævne eller tage Hensyn til en Person. Der fortælles, der læses, der skrives. Der reiste sig et Uveir. Der faldt et Skud. Der sagdes i Gaar i Byen. — Der kom- mer nogen; der vil komme en Tid. Der falder megen Snee. Der faldt noget ned. — Endvidere foran Verb. er, hvor det br. absol. (om Tilværelse) eller hvor man v. et tilføiet Prædicat betegner en Tilstand paa et Sted. Der er Ingen, som vil paa- staae. Der er koldt, mørkt i Stuen. Der er dem, som — Der har været mange, som — Der var engang en Konge. (jvf. man og det.) D. Partikelen der (det T. da, dar) forbindes tillige med alle enkelte Præpositioner (og nogle faa Adverbier.) Den faaer da Bemærkelse af et Pronomen, og staaer i St. for det, dette, den Ting, de Omstændigheder, o. desl. Saaledes: deraf, af den Aarsag. Det kommer deraf, at han ikke var hiemme. — derefter. a) efter noget, efter en viis Skik. Derefter maa man rette sig. b) siden, dernæst. Først tog han Sværdet, derefter de an- dre Vaaben. c) efter Omstændighederne; maadeligt. Hun syede Trøien af det gamle Tøi; men den blev ogsaa derefter. — der- for, af den Grund. "Altsaa vil sige, at Tin- gen flyder af det forrige; derfor, at den er grundet deri; hiint Ord betegner en Følge; dette en Virkning." Sporon. — derfra, fra det Sted, fra den Omstændighed. Han slap derfra med Livet. — derfrem, frem til det Sted. (V. S. O. sielden.) — derhen, hen til det Sted. Ogsaa adskilt: Der reiser jeg hen i Morgen. — derhenne, henne paa det Sted. Derhenne i Krogen. — derhos, a) tæt v. det Sted. (oftere blot hos.) b) desuden. derhos er at bemærke. — deri, i den Ting, Sag, Omstændighed. Deri lagde han Pengene; deri stikker Feilen. — deriblandt, iblandt de Ting. — derigien- nem, igiennem det Sted. — derimod, a) imod den Ting, Omstændighed. Forgieves vilde han sætte sig derimod. b) tværtimod (e contrario.) Han har altid søgt at skade mig; da jeg derimod har viist ham mange Tienester. c) igien, til Giengieldelse (vi- cissim.) Jeg forpligtede mig til at holde Gaarden vedlige; han derimod lovede, ꝛc. — derind, ind i eller paa det Sted. — derinde, inde i eller paa det Sted. Han kom derinde fra. — dermed, a) med den Ting. Dermed har han giort det. b) i samme Dieblik, med det samme. Til- sidst blev der siunget en Sang, og dermed var det hele forbi. Dermed forsvandt det. — derned, ned til det Sted. — dernede, nede p. det Sted. (derimod rigtigere: der nedenfor, der nedenfra, der nedentil.) — dernæst, efter det forrige, næst efter, der- paa, derefter. Dernæst kom Soldaterne. Først maa vi undersøge Stedet; dernæst maa ogsaa, ꝛc. — derom, om den Ting eller Omstændighed. — derop, op til det Sted. — deroppe, oppe paa det Sted. — derover, a) over det Sted. derover kan man nok springe. (Adskilles ogsaa: der kan enhver springe over.) b) over til det Sted. Han er alt kommen derover f. længe siden. c) mere end det, over et angivet Tal. Tre- dive Aar og derover. "Fra tyve Aar gamle og derover." 2 Mose B. 30. d) formedelst dette, af den Aarsag. derover blev han vred. — derpaa, a) paa den Ting, Om- stændighed. Derpaa beroer det. d. gik det ud. Han gav mig sin Haand derpaa. b) dernæst, derefter. derpaa kom det øvrige Følge. Ugen d., Aaret derpaa. (føl- gende, næste Aar.) — dertil, a) til det Sted. Dertil kom han, og ikke længere. b) til det øvrige, forrige. dertil føiede han endnu. d. kommer endnu. c) t. den Be- stemmelse, m. m. Hvormeget bruges der- til? — derud, ud til det Sted. — derude, ude paa det Sted. — derudover, d. s. s. derover d) — derunder, under den Ting, det Sted. Noget derunder (ringere i Tal- let.) "Han tog ikke Tal p. dem fra tyve Aar og derunder." 1 Krøn. 27. — derved, a) v. det Sted: nær derved. b) v. dette Middel, ved den Omstændighed. Derved skete det.

Deres, gen. af de. (s. dette Ord.)

Dersom, conjunct. naar det skeer, at; i Fald, hvis. Dersom ingen anden vil, saa vil jeg. Dersom det Tilfælde indtræf- fer. Dersom nogen overtræder dette For- bud, da, ꝛc.

Des, [formodentl. af dets] en hensigtende

Partikel, som lægges a) til adskillige Præpositioner og andre Ord, hvor den beholder Bemærkelsen af det, hvilket. Disse ere: desaarsag, af den Aarsag; desangaaende, angaaende den Sag, Omstændighed; desforinden, inden den Tid; desforuden, desuden, foruden dette, tillige; deslige, pl. af det Slags, slige, saadanne. Deslige Folk, Omstændigheder. (Undertiden dog ogsaa hvor det kun giælder for sing. Med mere andet deslige; og deslige ɔ: saadant.) I ældre Skrifter absol. for: saaledes ogsaa, saa og; og skrives da jævnligen: desligeste: "Dagen stinnede ikke sin tredie Deel, og Natten desligeste." Aabenb. 8. 12. desuagtet, uagtet dette, ikke desmindre. (Desuagtet maatte jeg dog atter betale. Han gik d. lige til Kongen.) b) til Comparativa, hvor denne Partikel bemærker: saa meget (Lat. tanto, eo.) I Alm. skrives den da forenet m. Adjectivet; hvorimod desto, der i dette Tilfælde br. med samme Betydning, sædvanligen adskilles derfra. Saaledes: desbedre (saa meget bedre) deshellere, desmere, desmindre, desoftere, destiere, desværre (d. for mig! desværre! jeg fandt ham ikke meer i Live.) o. a. fl. Derimod: desto bedre, desto mere, o. s. v.

Deslige, s. under des, a. (jvf. slig.)

Desmer, en. ud. pl. [N. S. Desen. Sv. Desman.] d. s. s. Mioskus, hvilket Ord nu for det meste har fortrængt hiint, saavel hvor det enkelt forekommer, som i Sammensætninger, f. Ex. desmeragtig, Desmerdyr, Desmerkat (Viverra.); Desmerlugt, Desmerrose, o. fl.

Despot, en. pl. -er. [Gr. δεσπότης.] egentl. en Eneherske r, uafhængig Regent; men br. i Alm. om en egenmægtig Regent, en Voldsherre eller en Fyrste, der ikke erkiender anden Ret eller Rettighed, end sin Villie, og betragter Folket, han behersker, som Trælle. Uegentl. og overført paa andre Forhold i Livet. f. Ex. at herske som D. i sit Huus. — Despotie, et. despotisk Herredømme, Regiering. — despotisk, adj. som tilhører, egner, passer sig for en Despot. En d. Regiering, Regieringsform, Statsform. despotiske Grundsætninger. — Despotisme, en. Udøvelsen af et despotisk Herredømme.

Destillere, v. a. 1. (af Lat. destillare.] affondre de flygtige (geistige) Dele af et Legeme, der i et tilsluttet, m. en Afløbsrende for de opstigende Dunster forsynet Kar, udsættes for stærk Varme. (Man siger sædvanlig: At brænde Brændeviin; men at destillere Aquavit, m. m.) Heraf: Destillation, en. Destillerekar eller Destilleerkar, Destilleerovn. ꝛc.

Desto, s. under des, b.

Det, pron. 1. neutr. af pron. demonstr. den. (S. ovenfor.) 2. som et Slags demonstrativt Pron. (uden Tonehold) foran de enkelte og sammensatte Tider af v. er; hvor intet personligt Subject umiddelbart fremtræder, men dette enten mangler, eller udtrykkes ved et personl. Pronomen, hvilket da altid (ligesom i det Franske) fra Nominativ gaaer over til Accusat. (det T. es.) — Hvem er det? Hvem er der? — Det er mig. — Var det dig, som bankede paa Porten? Nei, det har været en anden. — Det er dem, han har meent i Skriftet. Det er os, der skal reise sammen. Det var ham, her var i Morges. Er det Eder (Jer), som vi kunne takke for vor Redning? — Det er de samme Folk, vi saae forhen. Det var hans første Kiærlighed. Det er det, jeg har sagt; det er just det, jeg ønsker mig. (Det sidste "det" er det egentlige pron. demonstr.) — Det er 3 Uger siden. Det var i Fior, han kom her. Det er vist, det er utroligt, det er let, det er Sandhed — og saaledes i flere Tilfælde, hvor Verb. er forekommer selvstændigt. 3. Paa lignende Maade foran Hielpeverberne bliver, kan, maa, skal, tør, vil, og i andre Tilfælde, hvor Subjectet er ubestemt og upersonligt, ell. hvor man v. "det" blot udtrykker et Noget. Det bliver Alvor. Det bliver en haard Kamp. Det kan hænde sig. Det maa snart vise sig. Det maa gaae som det vil. Det skal erfares. Det skal være en god Mand. Det turde dog være sandt. Det vil neppe skee. 4. Foran alle Verber, der br. upersonligen (Subjects-Verber) saavel naar de aldrig forekomme anderledes (det regner, sneer, lyner, tordner, hagler, fryser, ꝛc.) som naar de baade kunne bruges personligen (som Prædicats-Verber) og upersonligen. Det skete, det hændte sig. Det har god Tid. Det har ingen Hast. Det koster mig kun et Ord. Det forekommer mig. Naar det kommer til Alvor. (Jvf. pron. der, c. hvilket br. paa en lignende Maade, men tildeels med mindre personligt Hensyn, end man i sidste Tilfælde udtrykker ved "det", hvilket derimod allene kan br. foran den act. Form. — S. ogsaa man, der altid forudsætter et personligt, skiøndt ubestemt Subject.) 5. Som en relativ (hensigtende) Partikel forekommer det: a) efter v. er, naar man ved denne Partikel vil betegne et tilforn nævnet Prædicat. Hvo blev den tabende? Du blev det. Jeg er et Menneske; du er det ogsaa. Han er og bliver det til sin Død. Gid jeg alt var det! Han paastaaer, at han er uskyldig; og han vil bevise det. b) m. Relation t. en heel foregaaende eller efterfølgende Sætning eller Tale; men tillige m. det almindelige, ubestemte i Udtrykket, der altid ledsager denne Partikel. Hvad hielper det mig? (det,

hvorom man tilforn har yttret sig.) Jeg gad dog prøve det. Du veed jeg kan ikke lide det, og du giør det dog. Jeg kan giette det; han vil have en høiere Rang. 6. Hertil hører ogsaa adskillige elliptiske Talemaader, hvor "det" udtrykker et ubestemt noget. Du har det godt. Han giør mig det for broget. Han mener det godt. Jeg vil lade det beroe derved. m. fl.

Dette, pron. demonstr. S. denne.

Di eller **Die**, en. ud. pl. Melk i Moderens Bryster, Patte. At have megen Die. At give Die. (Ordet er nu sieldent; og baade Udtale og Skrivemaade giøre det tvivlsomt, om det har een ell. to Stavelser. Det første er vel rimeligst.) = Heraf: **Dibroder** eller **Diebroder**, en. den, som har havt fælles Amme med en anden. (Moth.) Pattebroder. — **die**, v. a. 1. [Sv. dia. Goth. daddian. A. S. diende, *lactans*.] faae Die, suge Melk af Brysterne, patte. Barnet vil ikke die. At give Drengen at die. (Nu sielden; og endnu sieldnere i Bemærkelsen: at give Die, opamme. Moth.)

Dialect, en. pl.-er. s. **Mundart**.

Diamant, en. pl. - er. den tungeste, meest giennemsigtige og dyreste af alle Ædelstene. (Gr. og Lat. Adamas. Nogle skrive **Demant**; hvoraf demantklar hos Øhlenschläger.) Heraf: **Diamantgrube**, **Diamantring** (ell. **Diamantsring**), **Diamantstøv**, o. fl.

Did, adv. til det Sted, derhen. Det er ikke let, at komme did. Det flagrede hid og did. At løbe hid og did, frem og tilbage. = **didhen**, adv. hen t. det Sted. **didhørende**, adj. v. som hører dertil, til den Materie. En d. Bemærkning. — **Didkomst**, en. Ankomst t. det Sted. V. S. O. (ligesom: **Hidkomst**.) — **didtil**, adv. indtil dette Sted.

Dierv, adj. s. diærv.

Dig, pron. Dat. og Accus. af **Du**.

1. **Dige**, et. pl.-r. [Isl. Diki. A. S. Dice.] 1. en opkastet Vold, et Gierde. Et Jorddige, Steendige. At hegne en Mark ved **Diger**; sætte levende Hegn paa **Digerne**. 2. særd. en saadan Jordvold, der opkastes for at hindre Vandets Indbrud; en Dæmning. Digerne i Marsken. = **Digeanlæg**, et. Anlæg af Diger imod Havets Indbrud. **Digearbeide**, et. Arbeide, som foretages ved Diger. **Digebrud**, et. Giennembrud, som skeer paa et Dige ved Havets Magt. **Digebygning**, en. Digeanlæg. (Ambergs Ordb.) **Digefred**, en. Digers Fredning og Lovenes dertil sigtende Forskrifter. **Digegraver**, en. den, som arbeider v. Digers Opkastning. **Digegrøft**, en. Grøft, som er gravet langs m. et Dige. **Digelov**, en. Lov, angaaende Digers Anlæg, Bestiermelse og Vedligeholdelse. **Digeopsyn**, et. Opsyn som holdes med Diger. **Digepæl**, en. Pæl, som nedrammes ved Digeanlæg. **Digeskat**, en. Skat, som er paalagt til Digers Vedligeholdelse. **Digeskifte**, et. En vis Andeel af et Dige, som det tilkommer en enkelt Mand, eller et Sogn, District, at holde vedlige. **Digesluse**, en. Sluse, som anbringes v. Diger. **Digesmutte**, en. En Fugl, s. Gierdesmutte. **Digesyn**, et. Synsforretning, som optages over Digers Tilstand. **Digetørv**, en. Tørv, Græstørv, som br. til at sætte eller beklæde Diger med. (Moth.) **Digevei**, en. Vei ovenpaa Digerne, eller Opkiørsel til denne Vei. **Digeværk**, et. Et stort, betydeligt Anlæg af Diger. **Digevæsen**, et. Alt hvad der hører til Digers Anlæg og Vedligeholdelse. (o. a. fl. Ord.)

2. **Dige**, et. pl.-r. En Vandsamling, Grøft, Vandgrav. (meest i ældre Skrifter.) Deraf **Mølledige**.

Dige, v. a. 1. (har.) [A. S. dician.] sætte Diger, opkaste et Dige. At dige om et Marskland. s. inddige og Inddigning.

Digel, en. pl. **Digler**. [Isl. Deigla, Deigull. T. Tiegel.] Kar af ildfast Leer, hvori Metaller smeltes. — **Digelprøve**, en. Et Metals Prøvning, ved at smelte det i en Digel. **Digelsmeltning**, en. Smeltning, der skeer i en Digel. **Digeltang**, en. En stor Tang med nedad bøiede Kiæber, der br. (f. Ex. af Guldsmede og Giørtlere) til at løfte Smeltedigler af Ilden.

Digt, en. ud. pl. noget, som er opfundet, opdigtet, ikke virkeligt; Opdigtelse. Det er lutter **Digt**. Det er hans egen **Digt**. (V. S. O.)

Digt, et. pl. - e. Et Værk af Digtekonsten; et poetisk Arbeide; Poesie. At udgive sine samlede **Digte**. Et episk, lyrisk, dramatisk **Digt**. Et Bryllupsdigt, Kiærlighedsdigt, ꝛc. — **Digteart**, en. Et vist Slags Digte.

1. **Digte**, v. a. 1. [T. dichten.] 1. opfinde, udtænke noget, som ei er virkeligt eller sandt; opdigte. (s. en **Digt**.) At d. en Løgn. Det er en Historie, han selv har digtet. At digte een noget paa. s. paadigte. (Sv. dickta.) 2. frembringe et Digterværk, giøre Vers, skrive Poesie. At d. en Sang. Han er ikke heldig i at digte. 3. Den i det T. fordum brugelige Bemærkelse: at tænke efter, pønse paa, br. ogsaa, skiøndt sielden, i Dansk. "Hvad Menneskenes Børn — har digtet, tragtet, stræbt og evnet." Baggesen. — Deraf det verb. Subst. Digten, for: Pønsen, Eftertænkning. Al hans Digten og Tragten gaaer ud derpaa. = **Digtekonst**, en. ud. pl. den Konst, at opfinde og udføre et Digt eller Digterværk; Konsten at skrive Poesie.

Digtekraft, en. den Evne i Siælen, at kunne digte, ell. opfinde, anvende og sammenbinde poetiske Ideer og Billeder. (V. S. O.) = Digter, en. pl.-e. den, som i meer en almindelig Grad besidder Evne og Færdighed til at digte, eller frembringe poetiske Konstværker; en Poet. — Digteraand, en. Aand, Genie til at digte. Digterdaad. en. En Digters Daad, hvad han som Digter virker, udretter. (Storm.) Digterevighed, en. Digterens udødelige Navn og Rygte. "Jeg af Digterevigheden med en Stump til Takke tager." Bagg. Digterevne, en. E. til at være ell. blive en Digter. (Storm.) Digterfag, et. Et vist Slags Poesie, som en Digter især har valgt at skrive. (S. Blicher.) Digterfield, et. poet. Parnasset. "Til Digterfieldets Top det lede skal min Aand igiennem Sangens Mørke." (Baggesen.) Digterflugt, en. figurl. Digterens Begeistring og Phantasie, og begges Ytttringer i hans poetiske Stiil. (S. Staffeldt.) Digterfrihed, en. Frihed i Sprogets Brug, i Udtryk o. m. som man tilsteder Digtere, ell. som disse tage sig. Digtergave, en. d. s. s. Digterevne. Digtergud, en. Gud for Digtekonsten; Apollo. Digterheld, et. Held som Digter, heldig Digterskiebne. "Om du vidste, hvad Digterheld dig var bestemt." Rahbek. Digterkald, et. Kald til at være Digter, til at skrive Poesie. Digterkraft, en. Digterevne. "Hver ædel Digterkraft i Yttring efteraber — det Heles Skaber." Bagg. Digterkrands, en. figurl. den heldige, fortrinlige Digters berømte Navn. Digterliv, et. En Digters Liv og Levnet. "Digterlivets elskeligste Glæder." Bagg. Digterlære, en. Lære for en Digter, som gives Digteren. (Bagg. poet. Ep. 24.) Digterminde, et. Digterrygte. "I hans Sang — han evigt Digterminde har." Rahb. Digternemme, et. Digteraand, Digtergave. (Jacobi.) Digterroes, et. berømmeligt Navn som Digter. "Evig skal hans Digterroes bestaae." Rahb. Digterrygte, et. det Navn og Rygte, en Digter har vundet. "Som Klippen — staaer og spotter dem (Bølgerne) saa staaer hans Digterrygte." Storm. Digtersands, en. Fatteevne for poetisk Skiønhed, poet. Ideer. (Sibbern.) Digterskiebne, en. Digteres sædvanlige Skiebne, hvad der pleier at times Digtere. "Hvad der følger den Digterskiebne, man saa gierne dølger." Bagg. Digterspind, et. figurl. en Digters Opfindelse. "Folk, som sig forstaae p. Digterspind." Bagg. Riimbr. Digtersprog, et. det i Poesien brugelige Sprog, for saa vidt som det udmærker sig fra Prosa. Digterværk, et. Et Værk af Digtekonsten, et poetisk Arbeide. = Digterinde, en. pl.-r. et Fruentimmer, som digter, giør Vers. — Digtning, en. pl.-er. 1. det Foretagende, at digte, skrive et Digt. 2. d. s. s. Digt, Digterværk. (n. Ord.)

2. Digte, v. a. 1. [af det T. dicht, tæt.] giøre tæt, v. at sammendrive ell. tilstoppe Revner o. d. At digte et Skib, et Kar. Deraf: Digtning, en. Et Skibs Digtning med Værk og Tiære.

Diisbanke, en. I Skibssproget: en Taagesamling ell. Taagesky v. Horizonten, en Taagebanke. (Vid. Selsk. Skr. Ny S. III. 113.)

Dild, en. [A. S. Dill, Dile.] en stærk lugtende Haveurt, hvis Frø og Frøstilke bruges i Syltning. Anethum.

Dimling, en. pl. - er. 1. Trænagle, hvormed Hiulfæller holdes sammen. (Colding. Grams Nucl. Lat.) 2. en Kile, en liden Vægge: cuneolus. Moth.

Dimmeluge, en. [J. og Gl. Sv. Dymbill - vika.] Ugen imellem Palmesøndag og Paaske. (Formodentlig af Isl. dimmr; A. S. dym, dymlic; E. dimmy: mørk. s. Gram om Ordet Dimmeluge. V. S. S. II. 166.)

Dimring, en. (Moth.) s. Dæmring. "En Dimring syntes at bebude Lys og Dag." Storm.

Din, pron. adj. poss. n. dit. pl. dine. [Isl. og A. S. thin. N. S. diin.] hvorved udtrykkes Genitivbegrebet af det substantive Pron. du, eller et Eiendomsforhold, Slægtskab, eller andet nært Forhold imellem den anden grammaticalske Person (du) og en Gienstand, (Person ell. Ting) der, hvor hiin grammat. Person umiddelbart tiltales. (Jvf. min.) Det br. uden Forandring, saavel m. Substant. og foran et Adjectiv (din Moder, din syge Broder, dit eget Forslag, dine vidtløftige Eiendomme) som absol. efter v. er (og da enten som adj. eller i en relativisk Betydning.) Bogen er din. Pigen er din (skal tilhøre dig.) Behold du, hvad der er dit. "Dit er Riget." — Det er ikke mine Penge; men dine. Hvis er Tørklædet? Er det dit? Hvis var den Tiener? Det var din. — Følger Dine efter du, bemærker det: din Familie, dine Tilhørende. Du og Dine hilses fra mig og Mine. — Paa en egen Maade br. dette pron. poss. i Talesproget, hvor man tiltaler een med Skieldsord; og det træder der i Stedet for det personlige du. f. Ex. din Bedrager! din dovne Knegt! "Din Slyngel, jeg jo veed, at du est fød paa Thy." Holb. P. Paars. (derimod: du gode Pige! du kiære Søn!)

Dingle, v. n. 1. har. [Isl. og Sv. dingla.] bevæges hid og did (om noget, som er hængende, løst ell. vaklende.) Snoren hænger og dingler. At sidde og dingle med Fødderne, gaae og d. med Kroppen.

(T. baumeln.) Deraf: Dinglen, en. ud. pl.

Dirik ell. Dirk, en. pl. Diriker, Dirker. [Sv. Dyrck. N. S. Dierker. T. Dieterich.] et Redskab af Jern, m. en Hage ell. Krog i Enden, hvormed Laase oplukkes, i St. for med Nøgle. (en Dirk, er ogsaa til Skibs et vist Toug paa Mesansraaen. V. S. O.)

Dirke, v. a. 1. At dirke en Laas op, oplukke den m. en Dirk. — dirkefri, adj. som ei kan oplukkes m. Dirik. En dirkefri Laas.

Dirre, v. n. 1. har. [Sv. darra.] ryste m. en ikke stærk eller voldsom Bevægelse; bæve. Strængen dirrede længe efterat være berørt. Tænderne dirrede i Munden. — Dirren, en. ud. pl.

Discant, en. den høieste Stemme i Musikken. At synge, spille Discant.

Discipel, en. pl. Disciple. [Lat. discipulus.] en Lærling, især i en Skole; Skolediscipel.

Disig, adj. [beslægtet m. A. S. þyster; T. düster; mørk.] tyk, uklar v. Taage: om Luften. Veiret er disigt. En disig Luft. (s. Diisbanke.)

Disk, en. pl.-e. [J. Diskr. A. S. Disc.] 1. et lidet Fad, en Tallerken. "Vor Dug og Disk er alt bered." i en Bordpsalme. Kalk og Disk (patena) v. Nadverens Sacramente. (i øvrigt forældet.) 2. et Bord, Spisebord, Bord i en Krambod. Kræmmeren lagde Tøiet p. Disken. (Om Disk i Talemaaderne om Ægtefolk: At søge Dug (Sengedug?) og Disk sammen, at skilles fra Dug og Disk, (fra Bord og Seng) hører til den 1ste eller 2den Bemærkelse, er uvist.) Ligeledes: at holde Dug og Disk ɔ: være bosiddende, have egen Huusholdning. D. Lov. 1. 2. 4 og 26.

Disse, pron. demonstr. pl. s. denne.

Diærv, adj. [Isl. diarfr, dirfinn; beslægtet med dirfaz, vove; i ældre Dansk: diærves.] dristig, kiæk; som vover eller tør meget. En d. Krigsmand. "Hund er diærvest v. egen Dør og Hane p. egen Mødding." Ordspr. Hver er diærv om deelt Lod. Ordspr. En diærv Tale. "At tale diærve Ord i Kongesalen." Øhlenschl. "Dens diærve Sprog skal lyde mandigt og strengt." Synesius v. Bloch. "Diærv br. hverken om den Tappre eller Forvovne; men om den kiække Mand, hvis Adfærd i det borgerlige Liv viser, at han tør handle med Eftertryk." Müller. = diærvtalende, (Isl. diarfmæltr.) dristig i sin Tale. — diærveligen, adv. "Ingen Mø saae diærveligen til nogen Mand." A. S. Vedel. — Diærvhed, en. ud. pl. Dristighed, uforfærdet Mod. (Dette i sildigere Tider igien temmelig hyppig brugte Ord har man stundom tillagt et Bibegreb af: ærlig, oprigtig, retskaffen, som det egentlig slet ikke har.)

Diævel, en. pl. Diævle. [A. S. Deoful. Lat. Diabolus.] den onde Aand; en af de faldne Engle, som efter Bibelen nedstødtes fra Salighed, ell. fra Guds Aasyn, t. Helvede; Satan. (i d. Tale og i Theologien: den onde Aand, som troes at friste ell. forlede Mennesket til Ondt; Fristeren, den Onde, Fanden; hvilket sidste Udtryk hos Almuen hyppigst bruges.) Gen. Diævels br. som Adj. deels i Bemærkelsen: som er af Diævelen, hører D. til; deels (i dagl. og lav Tale) om noget meget ondt, skadeligt. Jeg vil være Diævels, om han ikke har giort det. Med D. List. Et D. Menneske, nogle D. Drenge. En Diævels forvoven Karl ɔ: i høi Grad forvoven. (s. Fandens.) = Heraf: diævelsk, adj. som er af Diævelen, meget ond. En diævelsk List. diævelske Konster. — Diævelskab, et. noget, som er eller troes at være af Diævelen; Spøgeri, noget Ondt, Skadeligt o. d. (i dagl. T.) "Der forstod sig saa godt som nogen p. Diævelskab og Arvesynd." Bagg. Labyr. — Diævelunge, en. I lav Tale: et meget vanartigt Barn. = Diævleart, en. Art og Beskaffenhed, som findes hos Diævle. diævleblændt, adj. overmaade ond og vanartig. (dagl. Tale.) Diævledyrkelse, en. Gierningen at dyrke og tilbede onde Aander. (V. S. O.) Diævlemaner, en. den, som troes, at kunne mane onde Aander bort; Aandemaner. Diævlemaning, en. Onde Aanders Maning. Diævleviis, paa D., adv. paa en meget ond, haard, grum Maade.

Dobbe, en. pl.-r. et Rør ell. en Pennefieder med Kork, som befæstes paa Medesnoren, for at holde en Deel af den svømmende. (V. S. O. Jvf. Dobbel og Dobber i samme Ordbog.)

Dobbel, en. ud. pl. [af uvis Oprindelse.] utilladeligt Spil, Lykkespil, der drives paa en utilladelig, Formue og Helbred ødelæggende Maade; ("alt utilbørligt Spil." Moth.) At tilbringe Nætterne m. Sviir og Dobbel. "Ingen er pligtig til at betale hvis han i Dobbel taber." D. Lov. (Ordet, som næsten er forældet, brugtes tilforn om Spil, Lykkespil, Brætspil i Alm.) Heraf: doble, v. n. 1. (N. S. dobbeln, dabeln.) spille Lykkespil, sætte Penge p. Spil. Doblebroder, en. Spillebroder. Doblelaug ell. Doblelag, et. Spilleselskab (i ufordeelagtig Mening.) "At disse Klubber hverken ere Drikkegilder ell. Doblelaug." Rahbek. — Dobler, en. pl.-e. En som er hengiven til Spil; en Spiller.

Dobbelt, adj. [T. doppelt. I ældre Dansk: tvefold.] 1. som er to Gange, er adskilt i to, sammensat af to, taget to

Gange; eller som indeholder en vis Eenhed to Gange. (modsat enkelt.) En d. Dør, dobbelte Vinduer, dobbelt Betaling, d. Løn, Arbeide. Det udgiør d. saa meget. At lægge noget dobbelt. En d. Ducat, Krone. 2. uegentl. og figurl. dobbelt Øl (bedre, stærkere end det sædvanlige, daglige.) Dobbelte Hyacinther, Nelliker ꝛc. (ɔ: fyldte.) 3. i Sammensætninger med Hovedtal br. tredobbelt, firedobbelt, ꝛc. for: trefold (trefoldig) firefold ꝛc. skiøndt mindre rigtigen. (jvf. fordoble.) = **Dobbelthed**, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være dobbelt. (T. Rothe.) **Dobbeltlyd**, s. Tvelyd. **Dobbeltspat**, en. et Slags giennemsigtig Chrystal, som viser Gienstanden dobbelt. **Dobbeltstierne**, en. pl.-r. to Stierner, som v. en stor Nærhed, for det blotte Øie ell. for et svagere Teleskop, kan vise sig som een.

Doctor, en. (Lat.) En Ærestitel for den, som ved en Høiskole er tildeelt den saakaldte høieste Værdighed i et af de 4 Faculteter (Doctorgrad, Doctorværdighed) og hvis academiske Grad er over en Licentiats eller Magister. Doctor i Theologie, Medicin, ꝛc. — I dagl. T. bruges det meest, ikke blot om en Doctor i Medicinen, men om enhver Læge. Saaledes i Sammensætn. Doctoratteſt (Lægeatteſt) Doctorvogn, o. fl. — Derimod: **Doctordisputats**, en. offentligt Forsvar af den for Doctorgraden skrevne latinske Afhandling imod mundtlige Indvendinger, m. fl.

Dodder, n. s. en indenlandsk Plante, af hvis Frø kan presses en til Mad brugelig Olie. Myagrum sativum; vild Hør, Hundehør.

Dog, conj. [Isl. tho. T. doch.] en Partikel, der i de fleste Tilfælde forekommer i Eftersætninger, og overhovedet udtrykker en Bekræftelse, (men m. Indskrænkning og andre Bibegreber) ell. en Undtagelse fra en foregaaende bejaende Sætning, naar en negtende Partikel tilføies. Saaledes: 1) ikke desmindre, desuagtet, alligevel (hvor i Alm. uagtet, endskiøndt, lad være at, ꝛc. findes eller kunde staae i Forsætningen.) Skiøndt Evnen fattes, bør dog Villien roses. Lad være at han er fattig, saa lever han dog tilfreds. Man har lagt mig mange Hindringer i Veien; men jeg lader mig dog ei afskrække. Han skriver meget godt for sig, og har dog ikke studeret. — Undertiden begyndes Eftersætningen med dog; eller Sætningen, hvortil der ved denne Partikel tages Hensyn, maa søges længere tilbage. Vi forestillede ham det klart nok; dog (ell. og dog) var han ei at overtale. Du burde dog, uagtet disse Omstændigheder, ikke forsømme det heldige Øieblik. 2. en Undtagelse, en Indskrænkning af Forsætningen (hvor dog altid begynder Eftersætningen.) Jeg tillader ham meget; dog ikke Alt. 3. en Modsætning til det, som Forsætningen indeholder; ell. en Opvecielse af dens Indhold. Han var indvortes bedrøvet; dog i sit Udvortes kunde han vise sig munter. Er det ikke kostbart, kan det dog være ret nyttigt. 4. en Betingelse. Jeg vil aabenbare dig det; dog maa du ikke sige det igien. 5. En Indvending. Det var ikke høfligt af ham; dog, han kiendte hende maaskee ikke. (I alle de sidste Tilfælde kunne men og dog br. omtrent ligegieldende; og det sidste, som det første, tiener ofte til en blot Afbrydelse ell. Overgang i Talen.) 6. Ofte tiener dette Ord, enten til at give Talen mere Eftertryk eller Afrunding, eller br. som et Slags Udraabsord, en befalende eller spørgende Partikel m. m. Vi maa dog endelig gaae derhen. Det er dog en ussel Tilstand. Det er mig dog kiært, at jeg endnu engang seer Dem. Kunde jeg dog kalde den Tid tilbage! Hør dog hvad jeg siger dig! Saa hør dog! Gaae dog din Vei! — Du har dog faaet Brevet? Hun er dog ikke syg?

Dogge, en. pl.-r. [E. Dog, en Hund.] et Slags store Hunde; Bulbider.

Doglæp, en. [E. Dewlap.] den p. et Qvægshøved langs ad Halsen og Brystet nedhængende slappe Hud. (Det hertil svarende Stykke Kiød paa Sviin, fra Halsen ned imod Mellemgulvet, kaldes Dalbag. Moth.)

Dokke, en. pl.-r. [E. Dock.] et Sted v. en Havn, som er saaledes indrettet, at Vandet ved Sluseværk kan ledes ind og ud, for at brøstfældige Skibe der kunne istandsættes. (Det usædvanlige v. at dokke et Skib ɔ: sætte det i Dokken, findes i Mallings Tale over Gerner. 67.)

Dold, en. 1. Toppen af et Træ. (Moth.) 2. Froskiermen paa Skiermplanter. (V. S. O.)

Dolk, en. pl.-e. [J. Dólkr.] en Kniv, ell. et kort tveegget Sværd, der bæres som et Vaaben. — **Dolkestik**, et. Stik m. en Dolk.

Dom, en uadskillelig Partikel, som br. i Enden af Ord. (J. dæme. T. thum) og bemærker 1. en Tilstand ell. Beskaffenhed. f. E. Alderdom, Christendom, Eiendom, Fattigdom, Helligdom, Jomfrudom, Rigdom, Trældom, Viisdom, ꝛc. 2. Magt over en vis Landstrækning, ell. Landet selv, hvorover man raader: Fyrstendom (et) Hertugdom, Keiserdom. I dette Tilfælde er denne Partikel nu næsten forældet, og br. derimod: Fyrstendømme, Hertugdømme, Keiserdømme, Kongedømme, ꝛc.

Dom, et af det T. Dom optaget Ord, som kun br. i Bemærkelsen: Stift ell. geistligt Capitel, i følgende Sammensætn. **Domcapitel**, et. Samfund af Domherrer, Kanniker, Degne og andre geistlige Herrer

v. et Capitel i catholske Lande. Roeskilde Domcapitel. **Domherre**, en. En af de øverste geistlige Herrer i et Capitel; en Kannik. **Domkirke**, en. Hovedkirken i et Stift, hvor der er ell. har været et Capitel. Odense, Aarhuus, Roeskilde Domkirke. **Domprovst**, en. P. ved en Domkirke. **Domskole**, en. lærd Skole v. en Domkirke; Cathedralskole. (Moth.)

Dom, en. pl.-me. [Isl. Domr. A. S. Dom.] 1. det, som kiendes at være Ret; Rettens Kiendelse i en Sag eller Proces. At fælde, afsige Dom i en Sag. Der er endnu ikke falden Dom i Sagen (Sagen er ikke paadømt.) At indlade, at optage Sagen til Doms. (det første om de stridende Parter, det andet om Dommeren.) At indstævne Underrettens Dom for en høiere Ret. At tage Dom, faae Dom over een. Dommen gik ham imod (han tabte Sagen.) 2. i mere udstrakt Bemærkelse: a) i philosoph. Betydning: det i en Sætning yttrede Udsagn om Forholdet imellem to Begreber; en fuldstændig Sætning (f. Ex. Jernet er tungt. Det er vanskeligt at kiende sig selv.) b) en yttret Mening om en Sag, om en Tings Beskaffenhed, med Hensyn til om den er god eller slet, rigtig ell. urigtig, passende ell. upassende, o. s. v. (jvf. Skiønnende.) "Baade om Tingen, hvorom, og om Reglerne, hvorefter der skal dømmes, maa skiønnes, inden Dom kan skee." Sporon. At fælde en overilet Dom. At beraabe sig p. andres Domme, underkaste sig Kyndiges Domme. Det er ondt at staae for hver Mands Dom (at være alle til Behag.) Ordspr. = Heraf: A. **Dombog**, en. pl.-bøger. Bog, hvori man tilforn samlede de i vigtige og mærkelige Sager fældede Domme. **Dombrev**, et. tilforn: det Document, hvori en afsagt Dom meddeeltes (nu: Domsact.) **domfælde**, v. a. 2. afsige Dom over en Person. Den Domfældte ɔ: den, som Dommen gaaer imod. Deraf: **Domfældning**, en. (V. S. O.) **Domhaver**, en. i Lovsproget: den, som har faaet Dom i en mod en Anden anlagt Sag, og har vundet Sagen. "Naar noget, som findes i den Domfældtes Bo — udlægges til Domhaveren." Ørsted. **Domhuus**, et. [A. S. Dom-hus.] et Huus, hvor Rettergang holdes; Tinghuus. **Dompenge**, pl. tilforn: det, som af een eller begge Parter betales til Dommeren ell. Retten (Sportler. s. D. Lov. I. 25.) **Domslutning**, en. den sidste Deel af en Dom, som indeholder den egentlige Kiendelse. **Domsted**, et. Sted, hvor der holdes Dom eller Rettergang. (Wandal.) **Domstol**, en. egentl. d. s. s. Dommersæde (i hvilken Bemærkelse det forekommer hos P. Lolle); men br. nu kun figurl. til at betegne Dommerens ell. Rettens Magt t. at kiende i Lovmaal, ell. dømmende Magt (Jurisdiction.) En høiere Domstol. Guds Domstol. B. **Dommedag**, en. egentl. en Dag, hvorpaa Domme afsiges; men br. kun om den yderste Dom, eller den Tid, da efter den christne Religionslære Gud vil dømme alle Mennesker, som have levet. (i d. Tale: et Dommedags Arbeide, A. som aldrig faaer Ende, o. fl. Talem.) C. **Domsdag**, en. En vis Dag, p. hvilken Domme afsiges. (V. S. O.) **Domsmand**, en. den, som af Retten udnævnes t. at kiende i Aastedssager, ell. i Livs og Æressager. s. D. Lov. 1. 5. 19. (forældet.) **Domsret**, en. Rettighed til at fælde Dom i Sager (Ret til Jurisdiction;) Dommerrettighed. **Domssag**, en. En Sag, som skal paadømmes. (Colding.) Jvf. dømme.

Dommer, en. pl.-e. [A. S. Domere.] 1. en af Regieringen beskikket Embedsmand, hvis Kald er at paakiende eller dømme i Retssager, og i øvrigt haandhæve Retten. (s. Overdommer, Underdommer.) 2. den, som efter Opfordring giver sin Mening tilkiende ell. kiender i en Strid ell. omtvistet Sag. At tage een til D. i sin Sag. At opkaste sig til Dommer. = **Dommered**, en. den Embedsed, en Dommer aflægger. **Dommerembede**, et. en Dommers Bestilling. **Dommermagt**, en. en Dommers Magt til at fælde og udføre en Dom. **Dommerpligt**, en. den Pligt, som paaligger en Dommer. **Dommerrettighed**, en. s. Domsret. **Dommerstund**, en. poet. Dommens Tid, den Tid, da Dommen skal fældes over een. "Du stred og mødte Dommerstunden, angerfuld, hengiven og rolig, blid." Foersom. **Dommersæde**, et. Dommerens Sæde i Retten. figurl. at vige sit Dommersæde ɔ: overgive en Anden sin dømmende Magt.

Dompap, en. pl.-per. et Slags Sangfugle. Loxia pyrrhula.

Done, en. pl.-r. [N. S. Done. Sv. Dona.] en Snare, bestaaende af en krumbøiet Qvist, hvori Fugle fanges ved en Rendeknude af Hestehaar. "Der, hvor f. Fuglen lumske Doner sattes, lød nu intet Stud." Øhlenschl. — **Donefangst**, en. Fuglefangst ved Doner. **Donesti**, en. Sti, giennem Krat ell. Skov, hvor Doner sættes eller ophænges.

Donkraft, en. pl.-er. [A. S. don, at giøre; Cræft, en konstig Gierning. Sv. Don, Redskab.] en konstig Løftebom ell. Vægtstang, hvorved svære ell. fastsiddende Ting løftes i Veiret.

Donnemors, n. s. Navn p. en Plante. (Typha latifolia.) S. Duunhammer.

Dont, en. ud. pl. [N. S. Doend; af A. S. don. N. S. doen eller doon; at giøre, handle.] Gierning, Arbeide. At

giøre sin Dont, passe sin Dont. (dagl. T.) "Men at du din Dont forlader." Wessel.

Dop, en. pl. -per. en Stift, et Søm med opstaaende Hoved; ell. en liden, fremstaaende Knop, især af Metal. Messingdopper paa et Beslag, o. d. — Dopsko, en. Beslag af Metal m. en Dop i Enden, f. Ex. p. en Stok ell. Kaardeskede. Dopsøm, et. Søm ell. Stift m. toppet Hoved. (Moth.) — doppet, adj. forsynet med Dopper. doppede Remmer. (Moth.)

Doppe, v. a. 1. at slaae Dopper paa. At doppe et Hiul ɔ: slaae Søm i Skinnerne. (Moth.)

Doppelt, s. dobbelt.

Dorsk, adj. [Isl. Dosk, Tøven.] som mangler Livelighed i Aanden, Driftighed i Gierning, Raskhed i Legemets Bevægelser; døsig, søvnagtig. At være dorsk, føle sig dorsk efter Nattesviir. At være d. i sin Gierning. "Hvor dorske er ikke de fleste i denne ædle Pligt." Basth. "Dorsk er den, som intet føler, som røres af intet." Sporon. — Dorskhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være dorsk. "Det Haab og Liv, som kunde forvandle den forrige Dorskhed til Munterhed og Dristighed." Guldberg. "Naar hine blive lutter Ild og Fyrighed, saa ere disse lutter Dorskhed og Følesløshed." Bastholm. "Ladhed og Dovenskab viser sin Virkning ved Uvillie; men Dorskhed ved Ulyst eller Ukraft." Sporon.

Dorske, v. n og a. 1. vise sig dorsk; spilde v. Dorskhed. At dorske Tiden hen. (V. S. O.)

Dosmer, en. pl.-e. [A. S. dvæs, dorsk, taabelig; i Almuesproget og dagl. Tale: dvask.] en dum, tosset Person, som intet kan fatte ell. begribe. "En boglærd Dosmer, dumt belæst, betynget med lærde Pialters Kram." Popes Krit. v. Schiermann. (Jvf. Tosse, Taabe.) "Tossen kiender ikke t. Tingene; Taaben bekymrer sig ikke om at kiende dem; og Dosmeren formaaer ikke at kiende dem." P. E. Müller. — dosmeragtig, adj. liig en Dosmer, taabelig, eenfoldig. (dagl. Tale.)

Dotter, en. (hvoraf pl. Døttre.) See Datter.

Doven, adj. pl. dovne. [Isl. dofinn.] 1. uvillig til al Siæls eller Legems Anstrengelse, som ei gider arbeide, foretage sig noget. "Den er lad, som ikke engang gider røre sig; doven er den, som ikke gider arbeide. — Den Lade søger Rolighed; den Dovne Magelighed." Sporon. At være doven til sit Arbeide. 2. som har mistet sin Kraft og Smag; om visse Drikkevarer. Dovent Øl. Vinen, Eddiken er bleven doven. (i denne Bemærkelse br. Substantivet: Dovenhed.) — Dovenskab, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være doven (1.) "Dette er meget meer andægtig Dovenskab, end aandelige Handlinger." Bagg. N. Klim.

Dovendyr, et. pl. d. s. en Dyreslægt, der findes især i Sydamerika, og som man uden Grund har tillagt dette Navn, da disse Dyr, som bevæge sig hurtigt i en hængende Stilling paa Træernes Grene, paa Jorden kun med Møie slæbe sig frem. Bradypus.

Dovne, v. n. 1. har. [I. dofna.] 1. vise sig doven; lægge sig paa den lade Side. At gaae og d., ligge hiemme og dovne. 2. tabe sin Kraft, blive doven (2.) Øllet dovner. (V. S. O.)

Draabe, en. pl.-r. [A. S. Dropa.] en liden, i Kugleform samlet eller faldende Deel af noget flydende; en Taar. (S. Taare.) "Han, i hvis Hænder et Hav er en Draabe." Evald. Regnen falder i store Draaber. Duggen sidder i Draaber paa Bladene. (Draaber br. ofte absol. om en Lægedrik, som tages ind i Draabetal. "Han vant var til især, at skille Folk ved Liv med Draaber og med Piller." Holb. P. Paars.) = a) Draabefald ell. Draabfald, et. 1. Vandets Fald i Draaber. En Steen kan udhules ved Draabefald. "I Duggens Draabefald." S. Staffeldt. 2. især: Dryppen fra et Huustag, v. Regn eller Tø; Tagdryp. (hvilket sædvanligen kaldes Draabfald.) Huset har Draabfald i Naboens Gaard. Draabeflaske, en. En Flaske med Lægedoms-Draaber, eller som br. til slige. draabeflydende, adj. v. som er i den Grad flydende, at det kan danne sig til Draaber, eller falde draabeviis. (H. Ørsted.) draabeplettet, adj. som har runde Pletter, liig Draaber. (guttatus.) Draabeskikkelse, en. Skikkelse af Draaber; Draabetilstand. (H. Ørsted.) Draabestrøm, en. poet. en stor Mængde, f. Ex. i Regnen nedfaldende Draaber. "En vældig Draabestrøm alt Søens Jævnhed bryder." E. Colbiørnsen. Draabetal, i Draabetal, adv. i Draaber, Draabe for Draabe. Draabetilstand, en. Draabeskikkelse. "Naar Vandet gaaer over i Draabetilstand." Ørsted. draabeviis, adv. i Draaber, i Draabetal. Vandet falder draabeviis ned i Grotten. = b) Draabfald, s. Draabefald ovenfor. draabfri, adj. fri for Draabfald; om Bygninger. "Nøisomhed, der boer glad under draabfrit Tag." H. Bull. Draabkar, et. Kar, hvori Vandet af Draabfald samles. (V. S. O.) Draabrende, en. d. s. s. Tagrende. Draabrør, et. Rør, hvori Vandet løber fra Tagrenden langs ad Muren paa et Huus. (V. S. O.) Draabtag, et. Et lidet Skraatag, som lægges oven paa en fritstaaende Muur, for at hindre Vandet fra at fordærve den.

Draabe, v. a. 1. aftælle noget draabeviis. (V. S. O.)

Drab, et. pl. d. s. [Isl. Dráp.] Gierningen, at dræbe et Menneske, at skille een ved Livet; Manddrab; uden Hensyn til om det skeer forsætligen, (s. Mord) af Vaade, eller af Nødværge. At begaae et Drab. Drab af Vaade, af Nødværge. = Drabsbøder, pl. Bøder, som betales fra Drab; Mandebod. Drabsgierning, en. d. s. s. Drab. Drabsmand, en. den, som har begaaet et Drab. Ikke enhver Drabsmand er en Morder. Drabssag, en. Sag, som vedkommer Manddrab, som er anlagt mod en Drabsmand. Drabssted, et. Sted, hvor et Drab er begaaet. Drabsvidne, et. Vidne i en Drabssag. (Jvf. dræbe.)

Drabant, en. pl. -er. [T. Trabant.] 1. den, som giør Tieneste i en Fyrstes nærmeste og fornemste Livvagt. Deraf: Drabantfører, en. Anfører f. Drabanter. (V. S. O.) Drabantvagt, en. V. af Drabanter. 2. en Biplanet, Maane. Jupiters Drabanter.

Draft, en. "Et Tavl (Reb) midt paa Raaen, til at drage Segl op ned med." Moth. (Han anfører desuden en lignende Bemærkelse af Drag.)

Drag, et. pl. d. s. 1. Gierningen at drage, Træk. Et Drag med en Rive, en Lee. Han trak Baaden paa Land med eet Drag. At giøre et D. af en Tobakspibe (drage Røg af samme.) 2. Løb, Strøg (om Vandet.) Vandet har ikke rigtigt Drag giennem Renden. (S. Vanddrag.) 3. Slag. At give een et D. over Nakken m. en Stok. (S. Nakkedrag.) 4. Skaft paa en Lee. Draget paa den Lee er for kort. (S. Leedrag, 1.)

Drage, v. a. og n. drog; har draget, er dragen, pl. dragne. [J. draga. A. S. dragan.] A. v. act. 1. I Alm. sætte et Legeme langsomt og jævnt i Bevægelse bag efter sig; trække. (Begge Verber have i denne Bemærk. lige Betydning; og Forskiellen i deres Brug bestaaer egentlig kun deri, at drage nu langt sieldnere høres i Talesproget, end trække; det første derimod br. jævnlig i høiere Stiil. Den af Sporon angivne Forskiel er f. en stor Deel vilkaarlig.) Hestene drage Ploven, Vognen. At d. i Aag sammen. — Ligeledes om Handlinger, hvormed en dragende Bevægelse med Armene er forbunden. o. d. At drage Klæderne paa. At drage Kappen op over Skuldrene. At d. een i Haaret. At d. Sværdet (ud af Skeden.) At gaae løs p. een med dragen Kaarde. — At d. Omhænget bort, til Side. "De droge ham til en Side." Malling. At d. een op af Vandet. At d. noget sammen. Magneten drager Jernet t. sig. (Jvf. rive, rykke, som br. om en mere voldsom Bevægelse, hvorved man fører noget t. sig. At rive, rykke noget til sig; og skyde, om at bevæge noget fremad, for ved sig.) Bierne drage (trække) gierne af Lyngen (ɔ: trække Honning.) "Roserne du tage, og af dem du Honning drage." Wessel. 2. At drage absol. ell. at drage Vod, d. Garnet, br. om Fiskeri med Garn. 3. drage, betrække, beklæde Væggene. (forældet.) "Han drager med Tapeet, hvor det fornøden giør." Helt. (s. Dragkone.) 4. drage bruges desuden uegentl. og figurl. i endeel Tilfælde, hvor man oftere ell. hellere betiener sig af dette Ord, end af trække. f. Ex. At drage sin Aande, d. et dybt Suk. At d. Alles Opmærksomhed, Øine t. sig (faae henvendt t. sig.) "Jeg seer et Syn, som al min Attraa drager." Tullin. At d. en Slutning, en Lærdom af noget (udlede, uddrage.) At d. noget i Tvivl (kalde i Tvivl, bære Tvivl om.) At drage noget til Minde. (Moth.) At d. (eller bære) Omsorg for noget. At d. Fordeel af noget. d. Trøst, Lærdom af noget. At d. een frem t. Ære og Værdighed. At drage (trække) Tropper sammen. Hæren drog sig tilbage. (Malling.) At d. en Sag ud i det uendelige (trække i Langdrag.) B. v. neutr. i Alm. bevæge sig stadigt eller jævnt fremad (s. trække, C. 1.) Skyerne drage i Tordenveir imod hverandre. — Særdeles om at fare, reise, tage afsted (i hvilken Bemærkelse det især i ældre Skrifter meget hyppigen forekommer.) Han drog hiem t. sit Fædreland. At d. i Krig. At d. bort. Hæren drog længere frem. "Folket drog hen, hver til sit Huus." At drage igiennem et Land. d. ind i en By. d. omkring i Landet. d. op p. Bierget. At d. tilbage t. Hiemmet. At d. ud paa Eventyr. — impers. om Tiden: det drager hen, drager længe hen (varer.) At drage nær, nærme sig. "Den Time drog nær, som var bestemt i det evige Raad." Mynster. C. drages, v. dep. droges. 1. tumles, brydes, trækkes om. Man seer dem jævnlig drages og slaaes. De droges længe m. hverandre. Det vil jeg lade dem drages om (trættes, stride om.) 2. At drages med, besværes, være beladt med. At drages med et sygeligt Legeme, med en svag Helbred; drages med Armod; drages (ogsaa: drage) med Døden ɔ: ligge i det sidste Aandedrag (ogsaa absol. at drage. Han laae længe og drog.) [s. ogsaa afdrage, bortdrage, fradrage, fremdrage, hendrage, giennemdrage, inddrage, opdrage, overdrage, paadrage, sammendrage, uddrage.] = Af v. a. drage: Dragbaand, et. 1. Baand eller Sele, hvormed Burerne hegtes op. Moth. 2. et Jernbaand om Enden af Vognaxelen for at styrke den. (Moth, der

skriver Dragebaand, Dragekiste, Drageknude, o. s. v.) Dragdukke, en. Et indbildt Væsen, som troes at drage Penge eller anden Velstand ind i Huset, hvor det opholder sig. (Nogle skrive det Dragedukke; mindre rigtigt.) Draghiul, et. Hiul til at drage Vand ell. andet op med. (V. S. O.) Dragkiste, en. et Bohave, bestaaende af et Slags Skab med Hylder, hvori tæt sluttende Skuffer kunne drages ud og skydes ind. Dragknude, en. En K. i Lykker, som kan løses ell. trækkes op; Trækkeknude, Lykkeknude. Dragkone, en. fordum: en Kone, som gav sig af med at drage ɔ: betrække Værelser ved høitidelige Leiligheder. Dragplaster, s. Trækplaster. Dragslaae, en, ell. Klove: kaldes to Træstykker i Forkærren paa Hiulploven, i hvis ene Ende Plovdrættet og i Midten Hammelen fastgiøres ved Jernbolte. (Giersings Landoecon. I. 418.) Dragtavl, et. Et Slags Brætspil; Tavl, Træktavl. (Moth; der ogsaa forklarer dette Ord ved: Damspil.) Dragtist, en. d. s. s. Plovtist. (Moth.) Dragtoug, et. Toug, til at trække eller hisse med; Dragline. (Moth.) Dragtøi, et. Seletøi, hvori et Dyr trækker. Dragvod, et. Et stort Fiskevod, til at drage med.

Drage, en. pl. -r. [Lat. Draco.] 1. et opdigtet Dyr, som man i de gamle Tider og i Middelalderen tænkte sig som en uhyre Slange med Vinger, hvis giftige Aande allene var dræbende. Navnet have de Naturkyndige i sildigere Tid tillagt en Fiirbeen i Indien, der har et Slags Vinger paa Ryggen. Den flyvende Drage kaldes et Slags ildigt Luftsyn. Den røde Drage: poet. for: Ilden (ligesom: den røde Hane.) "Den røde Drage, skal herligt brage med høie Knald." Øhlenschl. 2. et Legetøi, bestaaende af et Slags lang Vifte, sammenklistret af Papir, som Drengene lade stige i Luften ved en Snor. — Drageblod, et. et Slags udenlandsk mørkerød Gummi. Dragehoved, et. Tagrender i Form af et Dragehoved.

Dragedukke, en. s. Dragdukke, under Drage.

Drager, en. pl. -e. [af drage, i den nu ikke mere brugelige Bemærk. at bære. T. tragen.] een, som bærer ell. fører noget; br. mest i nogle Sammensætninger. See Brevdrager, Fanedrager, Korsdrager, Lastdrager. (Undertiden br. det ogsaa om Heste ell. andre Dyr, som drage Plov.) Deraf: Dragerløn, en. og Dragerpenge, pl. Betaling, som gives en Drager for at bære noget. Dragersele, en. Sele, hvori Dragere bære en Bør, Bærestol e. d. Dragerstang, en. Stang, hvorpaa to Dragere bære noget paa Skuldrene.

Drages, v. dep. S. under drage.

Draget, adj. v. [af v. a. drage.] kaldes et Qvægshoved, der har brede Striber ell. Bælter om Kroppen, eller ogsaa langs ad Ryggen, af en anden Farve, end Dyrets Hovedfarve. Saaledes: en røddraget, sortdraget Ko ɔ: en rød ell. sort Ko f. E. med hvide Striber.

Dragon, en. pl. -er. [Ital. Dragone. Fr. Dragon.] et Navn, der tillægges et Slags lettere Rytteri, som efter deres oprindelige Bestemmelse skulde kunne fegte baade til Hest og til Fods. Deraf: Dragonhest, Dragonregiment, o. fl.

Dragt, en. pl. -er. [af drage.] 1. den Byrde, som bæres paa engang. En D. Brænde. figurl. At give een en Dragt Prygl. 2. en vis Maade at klæde sig paa; Klædedragt. En let Dragt. Sommerdragt. Maskeradedragter. — Dragtmaler, en. den, som især lægger sig efter at male Dragter. Han er en god Dragtmaler. Dragtmalning, en. den Konst, at male Dragter.

Dram, en. pl. -me. [E. Dram.] saameget af en stærk Drik, som tages paa eengang. At tage sig en Dram.

Drank, en. ud. pl. [I. Dregg, Bundfald, Bærme.] 1. den stærke og klare Vædske, som efter den første Destillation trækkes ud af Kornet, og siden efter ved at klares bliver t. Brændeviin. (V. S. O.) 2. det, som efter Brændingen bliver tilbage i Brændeviinskiedelen, tilligemed Klarevandet; Spøl, Bærme. At fore Kreature med Drank. (Deraf: Drankemelk, en. M. af Køer, forede m. Drank.)

Dranker, en. pl. -e. den, som er hengiven til stærk Drik.

Drasle, v. n. 1. (er.) falde m. en raslende Lyd. Pilene draslede ned som Hagl. (V. S. O.) [Dras kaldes, efter Moth, det, som falder fra Korn, naar det tærskes; formodentlig et Provinds-Ord.]

Drat, en. En liden Deel, en Klat af noget, som dratter ell. tabes. (V. S. O.)

Dratte, v. n. 1. er. [I. dryta. V. S. O.] falde, især naar det skeer ved Uagtsomhed eller uforvarendes, f. Ex. af den, som bærer noget. (dagl. Tale.) Hun lod Barnet d. paa Gulvet. Ogsaa om det, der falder af efterhaanden. Der dratter mange Æbler ned. — Deraf: dratfingret, dratvorn, adj. som lader alting dratte, ei kan holde fast hvad han har i Hænderne.

Drav, et. [A. S. Drabbe, Bærme.] Spøl og Mask ell. Bærme, som bliver tilbage efter Brændeviinsbrænding og Brygning. (br. især i Jylland.) jvf. Drank. Deraf Ordsproget: Soen drømmer om Drav og Kiærlingen om sin Krogstav. — Dravkar, et. Dravtrug, et. Kar, Trug, hvori Drav giemmes eller sættes f. Sviin, o. d. dravmæsket, adj. fedet med Drav

eller Bærme. (Moth.) [Af Drav kommer maaskee ogsaa det forældede Dravels. f. E. Dravels Folk ɔ: slette Folk, Pøbel. Dravels Snak, slet, løsagtig Tale, o. fl.]

Dreie, v. a. 1. [A. S. thravan. N. S. dreien. T. drehen.] 1. egentl. bevæge noget i en Kreds, sætte i en kredsformig ell. kredsende Bevægelse. At d. et Hiul. At dreie noget rundt. Fløien dreier sig efter Vinden. Jordkloden dreier sig om sin Axe. (jvf. vendr, 1.) "At vende en Ting, er at vise dens modsatte Side; at dreie den, er at vise de paa hinanden følgende Punkter." Sporon. 2. særd. danne paa Dreierbænken, give noget en vis, især rundagtig Skikkelse ved et skarpt Jern, i det man lader det dreie sig hurtigen rundt. At dreie noget af Been, Horn. At d. i Elfenbeen, i Træ. dreiet Arbeide (I ældre Dansk: svarve.) 3. i mere vidtløftig, uegentl. eller figurl. Bemærk. a) bevæge til en Side eller frem og tilbage, vende, vride. At dreie en Vogn, en Kanon. At d. Kroppen, d. Øinene i Hovedet. Vinden har dreiet sig mod Nord. Hvorledes han vender og dreier sig, maa han dog ud m. Pengene. b) figurl. At dreie en Sag til sin Fordeel (give den et andet Udseende, en anden Vending.) Han forstaaer at d. sine Ord. = Dreieblok, en. En Blok med Jernhage, i Dreieladet, hvorpaa det, som skal dreies, spændes fast. (Moth.) Dreiebro, en. Bro, som kan dreies til en Side for at lade Fartøier igiennem; en Svingbro. Dreiebænk, en. S. Dreierbænk, som er den sædvanlige Skrivemaade. Dreiejern, et. Jern, som br. af Dreiere. Dreiekonst, en. den Færdighed, ved Dreining ell. paa Dreierbænken at frembringe fiint og konstigt Arbeide. Dreielad, et. pl. d. s. en Dreierbænk med alt tilhørende Redskab. = dreielig, adj. som lader sig dreie, som kan dreies. — Dreien, Dreining, en. Gierningen at dreie. Dreininger med Kroppen.

Dreier, en. pl. –e. [T. Drechsler.] den, hvis Haandværk er at dreie, (2.) at giøre dreiet Arbeide. jvf. Beendreier, Blokkedreier, Konstdreier, Rokkedreier. = Dreierarbeide, et. A. som det hører Dreiere til at udføre. Dreierbænk, en. En Indretning, hvorpaa Dreieren fæster det Stykke, han vil dreie af, saaledes at det v. en Snor, der løber om et Hiul, som sættes i Gang med Foden, kan hurtigen dreies rundt; et Dreielad. Dreierhaandværk, et. En Dreiers Haandværk. Dreierlære, en. At sætte en Dreng i Dreierlære. Dreiermester, Dreiersvend, o. fl.

Dreil ell. Dreiel, et. pl. –er, om flere Arter. [Sv. Dräll.] et Slags tykt, i Mønster vævet Lintøi, som især bruges til Borddæge, Haandklæder, o. desl. — Gen. Dreiels br. som Adj. En Dreiels Dug, Dreiels Haandklæder.

Dreng, en. pl. –e. [I. Drengr, som dog ogsaa har andre Bemærkelser, der i Dansk ei ere mere brugelige.] 1. (med Hensyn til Kiønnet) et Barn af Mandkiønnet, en Søn, et Drengebarn. (mods. Pige.) Han har to Drenge og en Pige (Datter.) 2. (med Hensyn til Alderen) en Person af Mandkiønnet, som ei har naaet Karleaarene, som er under 18 Aar. (modsat Karl. jvf. Knøs.) Han vil gifte sig, og er endnu kun en Dreng. 3. en ung, halvvoren Knøs, som tiener; en halvvoren Karl ell. Tiener (mods. Karl.) Han holder to Karle og en Dreng paa Gaarden. [Bemærkelsen: Tiener, Lakei ell. Tienestekarl overhovedet, som Moth endnu anfører, er derimod forældet. "Det er ondt at være Drengs Dreng og Spindekones Terne." Ordspr.] 4. den, som staaer i Lære hos en Haandværksmester eller Kræmmer og endnu ei er giort t. Svend, en Læredreng. (modsat Svend.) See Kræmmerdreng, Haandværksdreng, Skriverdreng. = Drengeaar, pl. de Aar, i hvilke een er Dreng ell. Læredreng. Jeg mindes det endnu fra mine Drengeaar. At staae sine D. ud (h. en Kræmmer.) drengeagtig, adj. som ligner, passer sig for en Dreng. Drengearbeide, et. A. som det tilkommer en Dreng at giøre. Drengebarn, et. Barn af Mandkiønnet, Svendbarn. Drengehue, en. H. til et Drengebarn (modsat Pigehue.) Drengekaadhed, en. kaad Adfærd af uopdragne Drenge. "At ansee dette som Drengekaadhed, og tilkiende dem, som deri paagribes, uartige Drenges Straf." Rahb. Drengekammer, et. K. hvor Drenge opholder sig (modsat Karle- og Pigekammer.) Drengeleg, en. Leg, som øves af Drenge. Drengespot, en. Spot, som Drenge tillade sig; kaad, drengeagtig Spot. "Ei Drengespot den Gamle taaler." Grundtv. Drengestreg, en. En drengeagtig Handling. Drengesvøbe, en. Svøbe, som Smaadrenge bruge i Leg. "At faae med Narreriers Drengesvøbe den dovne Tidens Hest til i Galop at løbe." Baggesen. Drengeværk, et. Arbeide, som er giort, ell. kan giøres af en Dreng.

Drenke, v. a. 1. om visse Hanfugle (f. E. Andrikken) der parre sig med deres Mager. (A. S. dreccan, *vexare, opprimere.*)

Drev, et. pl. d. s. (s. drive.) 1. Indretning i en Maskine, som driver den, sætter den i Gang; især det Hiul, hvorved de øvrige komme i Bevægelse. (s. Hiuldrev.) Heraf: Drevstok, Drevtænder. o. fl. Konstord. 2. d. s. s. Drive. Sneedrev, Iisdrev. (V. S. O.)

Dreven, adj. v. S. drive.

Drift, en. pl. -er. [af drive. N. S. Drift. T. Trieb.] 1. Tilstanden, at drives. At sætte noget i Drift. Mølle-hiulet er i Drift (deraf; Fædrift, egentl. Qvægets Uddrivning paa Græsgangene.) 2. figurl. Bevægelse, Syssel, Arbeide og fortsat Bestræbelse til et vist Øiemed. Sagen, Arbeidet er i fuld Drift. Det er ikke endnu kommet ret i Drift. Han er i fuld D. med at bygge. Værkets, Grubens, Fabrikens Drift. "Agerdyrkning og Handel kom derved i Drift." Wandal. (S. Næringsdrift.) — Ogsaa i Særd. om dens Drift, som anvendes paa Landbrug, Agerdyrkning. Jordens rette Drift. Gaardens Drift. At bringe en Gaard i Drift. At indtage en Ager til Drift. Denne Ager er i Drift. — Deraf: Driftsjord, en. Jord, som er i Drift. (nyt Ord.) (Hos Moth forklares derimod Driftjord ved: "den Mark, som aarligen udlægges til Fælled ell. Græsbed.") Driftsmaade, en vis Maade, at drive Agerbruget paa. S. Vexeldrift. Driftstid, en. den Tid, da Agerjord drives eller br. til Sæd (modsat Hviletid.) "I de tre øvrige Aar af Driftstiden." Landh. S. S. I. — 3. ivrig Sÿssel, Vindskibelighed, Virksomhed. Der er ingen ret Drift hos ham. (s. driftig.) 4. saa lang Tid, som man driver p. eengang (f. Ex. med Qvæg, m. Dragere for Ploven. V. S. O.) Den første, anden D. om Dagen. 5. saa meget Qvæg, som drives paa eengang. En Drift Stude, Faar. 6. Vei til at drive paa, Drivevei. (V. S. O.) At have Drift giennem en andens Mark. 7. et levende ell. besiælet Væsens, af Naturen betingede (uvilkaarlige) Bestemmelse ell. Tilskyndelse, til at yttre en Kraft, t. Virksomhed, Handlen. Dyrenes D. til Forplantelse, Kiønsdrift, Virksomhedsdrift. Drift til Bevægelse, til Hvile. Sandselige Drifter, selskabelige Drifter. Physiske, aandelige Drifter. (J. P. Mynster.) "En Drift, som driver Kraften i vor Siæl mod det Usynlige." Øhlenschl. — "Man føler Drift af Naturen, Tilbøielighed af Vanen." Sporon. (Tilbøielighed er Villiens, Drift er Kraftens Bestemmelse. Adelung. "Den af et Væsens Natur fremgaaende Tilskyndelse til Virksomhed, kaldes Drift." Mynster.)

Drifte, v. a. 1. [J. dreifa. A. S. dræfan, sprede.] ryste udtærsket Korn i et Sold ell. Trug, for at skille det v. Ureenlighed. Deraf: Driftesold, Driftetrug, et. hvori man drifter. Drifteværk, et. Indretning i en Mølle, hvorved Sold til at rense Kornet sættes i Bevægelse. (Kraft.) (Jvf. drøfte, som egentlig er det samme Ord, figurl. anvendt. Dog har baade Udtale og Skrivemaade adskilt dem; da drifte vel siges om at rense Kornet; men aldrig i den figurlige Bemærkelse.)

Driftefæ, et. omvankende Qvæg, som er frakommet Eieren. "Den, som hitter Driftefæ." D. Lov. V. 9. 4.

Driftig, adj. (s. Drift, 2.) ivrig i sin Virksomhed, som har megen Drift t. Virksomhed, t. Arbeide. En driftig og vindskibelig Mand. — Deraf: Driftighed, en. ud. pl. den Egenskab at være driftig. (S. Arbeidsomhed, Vindskibelighed.)

Driftsmaade, en. **Driftstid**, en. See Drift, 2.

Drik, en. pl.-ke. 1. saamegen Vædske, som drikkes, svælges paa eengang; ligesom og om Gierningen, at drikke noget p. eengang. En Drik Vand, Øl. Han tog sig en god D. deraf. Han drak Glasset ud i een Drik. 2. en vis flydende Ting, som er tienlig og br. til at drikkes, Drikkevare En god, sund, behagelig, giftig Drik. stærke Drikke. Ogsaa om flydende Lægemidler. At tage en D. ind. (Moth.) En Lægedrik, Laxeerdrik, Sovedrik. (Hvoraf: Drikoffer, et. O. som bestod af Drikkevarer, flydende Ting; modſ. Madoffer, Røgoffer.) 3. Umaadelighed i Brugen af stærke Drikke; Drukkenskab. At forfalde, at slaae sig til Drik; ødelægge sig ved Drik og Spil. — Heraf: drikfældig, adj. hengiven til stærk Drik, forfalden t. Drukkenskab; og Drikfældighed, en. ud. pl.

Drikke, n. s. (altid ud. Art.) det, som drikkes, noget, hvorved Tørsten slukkes (særd. i Modsætn. til Mad.) At give een baade Mad og Drikke. Hunden, Fuglen har ikke faaet Drikke.

Drikke, v. a. drak, drukken, drukket. pl. drukne. [J. drecka. Goth. drigkan.] 1. tage noget flydende til sig, svælge en Vædske, for at slukke Tørsten ell. skaffe sig en sandselig Nydelse. At d. et Glas Viin; drikke Vand, Øl. At d. over Tørsten, over sin Tørst (meer end man behøver.) Vi drak en Flaske Viin sammen. Vi have før drukket sammen. Blev al Vinen drukken? Der er ti Flasker tilovers, som ei bleve drukne. — At drikke Skaaler, ønske eens eller fleres Velgaaende i et Gilde, i det man tømmer Glassene. Hans, Din Skaal blev drukken. — absol. at drikke, være drikfældig. Jeg har ham mistænkt for at han drikker. At d. i Smug. — Med præpos. og adv. At drikke Sorgen bort (fordrive den v. at drikke stærk Drik.) At d. noget i sig ɔ: faae det ind i en Drik (figurl. at døie, finde sig i,) Der blev drukket omkring ved Bordet (ɔ: alle drak hinanden til. Moth.) At d. sine Penge op i Brændeviin. Hvad han fortiener, drikker han op i Kroen. At drikke een til ɔ: byde en anden at drikke med eller efter sig, af samme Drik ell. Drikkekar. At d.

sig en Sygdom til. At d. sit Glas ud, tømme det. 2. bringe sig eller andre i en vis Tilstand v. Drik. At drikke sig drukken, drikke een fuld. De drak ham under Bordet. At d. sig en Ruus. At d. sig fattig, d. sig ihiel. 3. bekræfte visse Handlinger ved at drikke i Selskab. At drikke Jaord, d. Lidkiøb, d. Duus, d. Broderskab. (s. disse Ord.) = Drikkebroder, en. den, som gierne søger Drikkegilder; en Svirebroder. Drikkebæger, s. Bæger. Drikkefad, et. Fad til at drikke af, f. Ex. for Dyr. Drikkegilde, et. G. ell. Giæstebud, hvor det især gaaer ud paa Drik. Drikkeglas, et. Glas, til at drikke af. Drikkehorn, et. Horn, som fordum brugtes til at drikke af. Drikkehuus, et. Huus, hvor stærke Drikke falbydes og fortæres. Drikkekamp, en. Veddestrid i at drikke. "Naar vore Forfædres Drikkekampe atter bleve bragte i Brug." Rahb. Drikkekar, et. pl. d. s. Kar, som br. til at drikke af, som Glas, Bæger, Kopper, &c. Drikkelag, et. pl. d. s. Lag, Forsamling af Folk, som drikke sammen. Drikkelyst, en. Lyst til at drikke, især stærk Drik. Drikkepenge, pl. Penge, der gives Tienestefolk eller andre ringe Personer for en Villighed, eller for Artighed, man har nydt hos deres Herskab. Drikkesang, en. Drikkevise. Drikkeselskab, et. d. s. s. Drikkegilde. Drikkeskaal, en. S. t. at drikke af. Drikkeskilling, en. Drikkepenge. (dagl. T.) drikkesyg, adj. meget begierlig efter stærk Drik. Drikkesyge, en. overdreven Begierlighed efter stærk Drik, som undertiden bliver til og kan betragtes som en legemlig Sygdom. (Dipsomania.) Drikkesøster, en. et Fruentimmer, som gierne i Selskab med andre drikker. Det er een af hendes Drikkesøstre. (Moth.) Drikkevane, en. V. til at drikke f. meget. (V. S. O.) Drikkevare, en. det, som bruges, er tienligt t. at drikke. (s. Drik, 2.) Drikkevise, en. V. bestemt til at synges i Drikkelag. = drikkelig, adj. som kan drikkes, lader sig drikke. Den Viin er ikke drikkelig. — Drikken, en. Gierningen at drikke. Spisen og Drikken.

Drikoffer, et. s. Drik, 2.

Dril, en. pl. -le. et spidst Redskab, hvormed man, ved at dreie det rundt, borer Huller i Metal.

1. Drille, v. a. 1. [A. S. thyrlan; af Thyrl, Hul. E. to drill.] 1. bore Hul med en Dril. At d. Huller i Jern. (V. S. O.) 2. Bemærkelsen: øve i Brugen af Vaaben (exercere) er nu forældet. (heraf; Drillebane, Drilleplads, o. fl.) I Frederik V. Krigsart. forekommer endnu: "Lære at drille med Kanoner."

2. Drille, v. a. 1. drive Spøg med paa en opirrende Maade, narre, giekke, firere. Han er meget for at drille Folk. Man maa ikke drille Børn. "Den, som driller, vedbliver med Koldsindighed i Ord eller Gierning at opirre Andre." L. Heiberg. — Deraf: Driller, en. den, som gierne vil drille Folk. Drilleri, et. pl. -er. drillende Adfærd og Tale.

Driste, v. n. og recipr. 1. (har.) 1. lide paa, forlade sig paa, sætte Lid til. At driste paa sin Styrke. "Driste paa Lægernes Konst." A. S. Vedel. "Den gyldne Konst, som mangen drister paa." Arreboe. "Jeg — kan paa mig selv ei driste." Bording. (nu næsten forældet.) 2. driste sig til, vove sig til, understaae sig. Jeg drister mig ikke til at bede derom. (den act. Brug: at driste noget, for: vove, er ganske forældet.)

Dristig, adj. [A. S. dyrstig, thryste. beslægtet med v. tør.] 1. subj. som har Mod til Alt ell. meget, som vover meget; uforsagt, kiæk. En d. Kriger. Dertil er han ikke d. nok. At tale dristigt. En d. Tyv. (jvf. uforfærdet, forvoven.) 2. obj. som udrinder af Dristighed, forvoven. En d. Gierning. En dristig Usandhed. "En større Rimelighed om et godt Udfald giør at Anlægget er dristigt; en mindre giør det forvovent." Sporon. — Deraf: Dristighed, en. ud. pl. "Dristighed viser sig i at foretage en Sag, uden Frygt for et muligt ondt Udfald." Sporon.

Drive, en. pl. -r. [Isl. Drifa, Drift.] en af Vinden sammendreven Hob. En Sneedrive, Sanddrive. "I Storm og i Mørke, i Hagelens Driver." Grundtvig.

Drive, v. a. og n. drev; dreven, drevet; pl. drevne. [Isl. drifa. A. S. drifan.] A. act. 1. egentl. tvinge v. physisk Kraft til at forandre Stedet, til at bevæge sig, (frem eller tilbage) tvinge fremad (saavel om den umiddelbare Anvendelse af Menneskets Kræfter, som om physiske Midler; Maskiner o. d. Ligesom ogsaa om Naturvirkninger, hvorved noget tvinges til Bevægelse, og denne ikke udtrykkes v. andre Ord, (f. Ex. trække, skyde.) At drive en Bolt op i Luften, d. et Søm ind i Bielken, d. en Pæl i Jorden. At d. Planker, d. et Gulv sammen. At drive en Flok Qvæg, Faar. At d. Qvæget ud (i Marken.) Skyerne drives af Vinden. Vandet driver Møllehiulet. "At man ei med Rette kunde nyde det Vrag, som drives hid." Holb. P. Paars. Et Lægemiddel som driver Sveden, Urinen. — En drivende Vind ɔ: stærk og føielig for et seilende Skib. 2. i endeel uegentl. og figurl. Bemærkelser: a) tvinge, nøde til at forandre Stedet ved Frygt, ell. andre (ikke blot mechaniske) Midler (s. jage, 3.) At drive Fienden tilbage, p. Flugt. At d. een ud af Huset. (jvf. fordrive, uddrive.) b) nøde

ved Trudsler, eller andre (moralske) Bevæggrunde til at giøre, lade, paaskynde noget &c. At drive een til Arbeide, d. een til noget ved Trudsler. Han arbeider kun naar Nøden driver ham. Den Sag maa drives (paaskyndes) mere. (Jvf. Drift, inddrive.) — figurl. bringe noget til en vis Grad, Høide. Han har allerede drevet det vidt i Tegning. Hvorvidt mon han vil d. sin Ondskab? At d. Spøg, Strenghed for vidt. Tingen er drevet saa vidt, at man ei kan træde tilbage. Yppighed er drevet til det høieste. c) tilskynde. Lysten driver ham dertil. d) ofte, idelig at giøre noget; udøve, bruge, sysle med. At drive en Næringsvei, d. Handel, d. Agerbrug, d. et Haandværk. "Den Løgn — at Arbeid drives bedst i Lænker, og m. en underkuet Siæl." Storm. At drive Spot, d. Spøg, d. Spil m. noget. (Om utilladelige Gierninger br. oftere: bedrive; jvf. begaae: begge dog mere om enkelte Gierninger; drive om en fortsat Virksomhed. Han har drevet det i mange Aar.) e) særd. om de Sysler, der høre til Landbrug, til Jordens Dyrkning. At d. en Gaard. Han driver sin Jord godt, driver selv sin Avling (forpagter den ikke bort.) At d. en Jord op, som længe har hvilet. f) Derimod i en anden Bemærk. (figurl. Brug af b.) At drive Jorden for stærkt ɔ: tvinge den ved Giødning o. desl. til at give for megen ell. for hyppig Afgrøde, og derved udmagre den. — Saaledes ogsaa: At d. Blomster, d. Træer, Frugter, Meloner, Ananas, &c. ɔ: faae dem til at vore eller modnes ved konstig Varme. (s. Drivebænk, Drivhuus.) g) i Forbindelse med Præpositioner og Adverb. (hvor især Bemærk. 1. og 2. a. b. c. herske) f. Ex. At drive Udslæt bort (fordrive.) "At drive Tiden bort med noget", tilbringe, fordrive den. Baggesen. At drive efter m. en Nødde (give de sidste Slag.) Varmen driver Vexterne frem. At drive en Løgn i een (overbevise ham derom.) At d. noget igiennem ɔ: faae udført, fuldført, sætte igiennem. Den Sag faaer han nok drevet igiennem. — At d. ind, d. Skatter ind, s. inddrive. — At drive (jage) Vildt op. At d. Vandet op (i Høiden) v. Maskiner. At d. noget op paa en Auction ɔ: bringe det til en høiere Priis. — At d. paa een, skynde paa, nøde een til noget. Man maa d. paa ham, for at faae ham til at bestille noget. absol. Han driver paa, (søger at fremme, skynder) at det skal være færdigt om 8 Dage. At d. sammen, d. ud. (s. ovenfor.) At drive til (f. Ex. med en Kølle) slaae til af al Magt. 3. partic. dreven, drevet, br. i egne Bemærkelser: a) drevet Arbeide ɔ: ophøiede Figurer i tyndt Metal, som udarbeides (ell. drives frem) indenfra ved Stempler, Hammer ell. andre Redskaber. (Usædvanl. er derfor Brugen hos Øhlenschl. "Den Seng — var af drevet Guld." N. Guder, 82; hvor Meningen synes at være: heel af Guld.) b) At være dreven, vel dreven i noget ɔ: øvet, erfaren. "I gamle Eventyr hvo dreven er og øvet." Holberg. En dreven Skielm. (s. giennemdreven.) B. v. neutr. 1. (er) bevæges langsomt frem, uden synlig Anvendelse af Kraft. Skyerne drive m. Vinden. Skibet driver f. Strøm og Vind (naar det viger fra den styrede Curs.) Der er drevet et Vrag p. Stranden. Vraget driver om paa Havet. Dette Tømmer er kommet drivende i Land, til Landet. (S. Drivtømmer.) Sneen driver (fyger) for Vinden. — Regnen, Uveiret driver over (kommer ikke til Udbrud.) I dagl. Tale siges om et Arbeide: det gaaer drivende ɔ: rask, hurtigt. 2. (har.) gaae ørkesløs omkring, være ørkesløs. Han gaaer og driver den hele Dag. (Moth.) Vi drev et Par Timer omkring p. Gaderne, i Skoven. (s. Dagdriver.) = Afledede Ord: Driven, Drivning, en. Gierningen at drive. (det sidste sieldnere.) jvf. Drift. Ildens Drivning i en Smelteovn ɔ: gradviis Forøgning. — Driver, en. pl.-e. den, som driver noget, især Qvæg. At leie een til Driver. En Studedriver, Øxendriver, Qvægdriver. Han maa altid have en D. efter sig. — Driveri, et. pl.-er. 1. i Havekonsten: alle de Indretninger, hvorved Værter fra et sydligere Klima opelskes, ell. indenlandske Værter bringes til en tidligere Modenhed, end den naturlige; Maaden, hvorpaa dette skeer, og Foretagendet selv. At anlægge, forestaae et Driverie. (Olufsen.) Driveriet (Driverierne) forsømmes i denne Have. 2. i daglig Tale og ud. pl. d. s. s. Dagdriveri. = = a) Drivbolt, en. pl.-e. en Bolt, som br. til at drive en anden Bolt ell. Nagle ud. (V. S. O.) Drivbænk, en. Indretning i en Have til at drive Urter frem tidlig p. Aaret ved Giødning og under Glasruder. Drivhammer, en. En stor Hammer, som br. til at drive noget sammen med. (V. S. O.) Drivhiul, et. egentl. et Hiul, som driver en Maskine; figurl. en virkende Aarsag. Drivholt, et. Et Træ, som Bødkere sætte p. Baandene, og v. at banke derpaa med Hammeren drive Baandene ned. Drivhuus, et. H. i en Have, hvori Blomster og Frugter drives frem ved konstig Varme og beskyttes mod Kulden. (s. Væxthuus.) Driviis, en. løsbrudte Iisstykker, som snart drive om i Søen, snart igien samle sig i Bugter og Sunde. Drivmuur, en. M. i en Have mod Solsiden, hvorved Frugttræer plantes, for at give dem et varmt Sted, og bringe dem t.

at bære tidligere eller fuldkomnere Frugt. (Olufsen.) **Drivsand**, en. Sand, som ikke ligger fast i Havet, men drives af Bølgerne. (Moth. jvf. Brünnichs Mineral. 41.) s. Flyvesand. **Drivsky**, en. pl. - er. Sky, som driver hastig med Vinden. **Drivstaal**, et. (eller Drevstaal.) et Slags Staal, der forekommer i Handelen, og er saaledes dannet, at hvert enkelt Afsnit af samme udgiør et Hiuldrev. **Drivtømmer**, et. Tømmer og Træ, som ved Vind og Strøm kommer drivende over Havet til et Land. **Drivværk**, et. Et Værk, som drives ell. sættes i Gang, i Bevægelse ved en konstig, mechanisk Indretning (Maskinværk.) "Til Alt optænkes Drivværk for at spare Menneskehænder." Grundtvig. figurl. "At bevæge Naturens hemmelige Drivværk." Mynster. "Det hele indre Drivværk i Menneskelivet." (M.) — b) **Drivebro**, en. s. Flydebro. **Drivebænk**, en. s. Drivbænk. **Drivefieder**, en. pl. -fiedre. en tilskyndende, virkende Aarsag, en Bevæggrund. Sandselige Drivefiedre. "Attraa efter Ære, denne Drivefieder til store Handlinger." Wandal. "Den menneskelige Frihed, skiøndt den har Evne til at overvinde alle udvortes Drivefiedre, giør sig ofte selv afhængig af disse." A. Ørsted. (Den egentlige Bemærk. en Fieder, som driver et Uhrværk e. desl., forekommer sielden. "Nys slappe Drivefiedre spændtes." Wessel.) **Drivegarn** eller **Drivgarn**, et. Et Slags Fiskergarn, som ikke lægges fast, men som driver i Søen m. Baaden, naar der fiskes. (V. S. O. Drivvod. Moth.) "De Fiskerier, som skee v. Drivegarn om Natten." Schytte. (Indv. R. V. 178.) **Drivekolle**, en. d. s. s. Nødde, Mukkert. **Drivemiddel**, et. drivende Lægemiddel. **Driverum**, et. Et Skibs Driverum. a) den frie Plads, man søger at skaffe et Skib, der ligger f. Anker, for at kunne stikke paa sit Toug i Storm. b) den Plads, Skibet behøver f. at kunne drive frit, medens Ankeret lettes og inden Seil kan bierges. **Drivesvøbe**, en. S. hvormed nogen drives frem. (Kingo.) **Drivevei**, en. Vei, som Qvæg drives paa. (V.S.O.) **Drivevægt**, en. Vægt, hvormed en Maskine drives, eller sættes i Gang. (Schytte.)

Driveri, et. s. ovenfor under drive.

Drivt, en. s. Drift.

Drivvaad, adj. saa vaad, at Vandet drypper ned ad Klæderne (dette er den almindelige Udtale. jvf. drybe, drybvaad.) "Medens Skyen brast under mine Fødder, og giorde de andre drivvaade." Bagg.

Drog, et. pl. d. s. [J. Drôg.] en Person, som duer til intet, et reent udueligt og uvirksomt Menneske. "Glimmer findes mest p. et vankundigt Drog." Tode.

Drone, en. pl. -r. [A. S. Dræn. E. Drone. N. S. Drohne. T. Thräne.] et eget Slags Arbeidsbier, som menes at tiene til at udklække Yngelen i Kuben.

Dronning, en. pl. -er. [J. Drotning; af Drot.] en Konges Hustru. figurl. Hun var Festens Dronning (den, for hvis Skyld Festen holdtes.) = **dronninglig**, adj. som tilhører, ell. passer sig for en D. ligner en Dronning. (K. B. — Bagg. N. Klim. S. 153.)

Drossel, en. pl. Drosler. [A. S. Trostle.] en Fugleslægt, hvoraf nogle Arter hos os findes som Trækfugle (s. Kramsfugl, Solsort) og alle ere Sangfugle. Turdus. I Almindelighed forstaaer man ved Drossel en v. sin smukke Sang udmærket Art: Turdus musicus. Bøgedrosselen. (Funkes Naturhist.)

Drost, en. [J. Drôttseti.] kaldtes fordum i Norden en af Rigets høie Embedsmænd, som var foresat Kongens Hof, og svarede til de sildigere Tiders Marskalk. (forekommer endnu i Ordet Landdrost, et Slags Embedsmand (Amtmand) i Grevsk. Pinneberg i Holsten.)

Drot, en. pl. - ter. [J. Drottin.] en Herre, Hersker. (forældet; men optaget af nyere Forfattere, og tilovers i Ordet: Jorddrot. "Dyrt er Drottens Ord." Ordspr. (høie Herrer give ei mange Ord. Moth.) "Nu er jeg Drot i Danmarks Land." Øhlenschläger.

Dru, adj. s. drøi.

Dru, en. det, som synker t. Bunds i et Viinfad; Viinbærme. (V. S. O.)

Drue, en. pl. -r. [N. S. Druve. Gl. T. Drubo.] 1. Viintræets Frugt, bestaaende af en Samling ell. Klase af Viinbær; en Viindrue, Viinbærklase. Viinstokken begynder at sætte Druer. Tørrede Druer, Rosiner. 2. Druen kaldes en rund Tap ell. Knub p. den bageste Ende af Kanonen, som tiener til v. Hielp af Toug at løfte ell. heise den, m. m. = **drueagtig**, adj. som ligner Viindruer. (V. S. O.) **Drueblod**, et. figurl. hos Digteren: Druesaft, Viin. **Druebrændeviin**, et. B. som destilleres af Viindruer. **Druebælg**, en. Hinden ell. Skallen om Viinbærret. (V. S. O.) **druefuld**, adj. som har mange Druer. **Druegaard**, s. Viingaard. **Druehals**, en. paa en Kanon: det smallere Stykke, som forener Druen med Kanonens Bund. **Druehøst**, en. Indsamling af Viindruer; Viinhøst. (C. Frimann.) **Druekam**, en. Samlingen af de smaa Stilke, hvorpaa Viinbærrene sidde. **Druekiærne**, en. Frugtkiærnen inden i Viinbærret eller Druen. **Drueklase**, en. En Samling af Druer p. een Stængel. Moth. Bagg. Labyr. I. 312. (egentl. et overflødigt Ord, da Drue og Klase have omtrent een Be-

mærk.) Druemost, en. den nye Viin ell. Druesaft, som ei har udgiæret. Druemunke, en. En Urt, hvis sorte Bær holdes for, at være noget giftige. Actæa spicata. Drueqvas, et. det overblevne af Druerne, efterat Saften er udpresset. (T. Weinträber.) s. Qvas. Druesaft, en. den udpressede Saft af Druer, som, naar den har giæret, kaldes Viin. Drueskud, et. Skud med flere i et Slags Næt forenede Kugler; ell. med en Skraasæk. Druestilk, en. Stilken, hvorpaa et Viinbær sidder. Druestængel, en. Druens Hovedstilk. (V. S. O.) Druesukker, et. S. som koges af Viindruer. drueviis, adv. liig Druer, som i Druer. "Blomsterne sidde drueviis." Fleischer.

Drukken, adj. pl. drukne. [J. druckin. egentl. partic. af drikke.] som enten ganske, ell. for en stor Deel, er for en Tid berøvet Fornuftens og Sandsernes Brug, ved Nydelsen af stærk Drik; beruset, beskienket, fuld. At drikke sig drukken. "Er han klog, saa er han drukken; er han ædru, er han gal." J. L. Heiberg. "Drukken Mund taler af Hiertens Grund." Ordspr. — figurl. d. af Glæde (glædedrukken.) = Drukkenbolt, en. pl.-e. den, som er meget forfalden til Drik; en Dranker. — Drukkenskab, en. Tilstanden at være drukken, beruset; Fuldskab.

Drukne, v. a. og n. 1. [Isl. druckna.] 1. act. aflive ved at nedsænke i Vand ell. andet flydende. At d. en Hund. Han druknede sig i Aaen. 2. neutr. miste Livet ved at synke i Vand eller andet flydende. Han druknede p. Søen, p. en Søreise. Musen druknede i Melkespanden. En druknet Hund. Saa vaad som en druknet Muus.

Drum, et. en huul bævende Lyd, som af en stor Klokke. V. S. O. (s. Kordrum.)

Drumme, v. n. 1. (har.) give en huul og stærk Lyd fra sig. (V. S. O.)

Drunte, v. n. s. drynte.

Drybe, v. n. 1. drøb, drøbet. [Isl. driupa. T. triefen.] falde draabeviis; eller lade Draaber falde. (Dette Ord br. nu sielden, uden i d. Tale, hvor det ofrest udtales drive; og i denne Form forekommer det i K. Viserne: "Der driver Dug over mit Skarlagens Skind." — Han var saa vaad, at Vandet drøb eller drev af ham.) Væggene drybe af Fugtighed. Næsen dryber. (V. S. O.) "Drybende vaade skiøde sig op, og dukked imellem de skummende Bølger." Bagg. N. Klim. — Deraf: drybvaad, adj. (som gierne udt. drivvaad.) saa vaad, at Vandet drypper af Klæderne. (drivvaad. Forsøg i de sk. Vid. II. 112.) drybøiet, adj. som har rindende Øine. (Moth.)

Drynte eller drønte, v. n. 1. (har.) være seenfærdig i Gang eller Gierning; nøle. (Hos Moth ogsaa: drunte.) See hvor han drynter afsted! Han kommer dryntende efter. (d. Tale.) — Drynter, en. pl.-e. en Nøler. (Colding. Moth.)

Dryp, en. pl. Dryp og Drypper. En meget liden Deel af en flydende Vædske; en Draabe. En D. Vand, Blod. Der er ikke en D. mere i Flasken. "Han havde smagt en Dryp af denne Kilde." Bagg. (Tales derimod om Draaben i det den falder, ell. i Forening m. Begrebet om Drypning, Draabefald, siges gierne: et Dryp. Der faldt et Dryp fra Loftet. Det bestandige, eenstonende Dryp af Vandet paa Stenen. S. Tagdryp.)

Dryppe, v. n. og act. 1. [J. driupa. A. S. drypan.] 1. neutr. falde i Draaber, draabeviis; it. lade Draaber falde. Det drypper af Taget. Der er dryppet Vand ned igiennem Loftet. (Men ogsaa impers.: det har dryppet ned igiennem Loftet.) Naar det regner p. Præsten, saa drypper det p. Degnen. Ordspr. Theemaskinen drypper. "Dertil skal hans Himle dryppe m. Dug." 5 Mose B. 33. 2. act. stænke m. noget i Draaber; eller bestænke draabeviis. "Du Skyer sammenkalder, at dryppe Regn i Furens Skiød." Thaarup. At d. Tælle, Vox paa Noget. At d. en Steg m. Smør. Han har dryppet Klæderne over (eller overdryppet) m. Fedt. — Dryppelse, en. Gierningen at dryppe. — Dryppen, en. Tilstanden, at noget drypper, det at dryppe. — Dryppert, en. En Sygdom i Urinrøret og Kiønsdelene. Gonorrhoea. = a) drypnæset, adj. som har en Næse, der idelig drypper. (V. S. O.) Dryprende, en. En R. hvorigiennem ell. hvorfra Vand drypper. Drypsteen, en. En af Vandet opløst Kalk, som i underjordiske Huler flyder draabeviis ned, og, naar Vandet bortdunster, danner, liig Iistappe, en kalkagtig Steenart. Stalactites. Drypværk, et. den Indretning i Saltsyderier, hvor Saltvandet tildeels bortdampes, f. at skille Saltdelene fra de vandagtige; Gradeerværk, Lækkeværk. (V. S. O.) — b) Dryppebad, et. Bad, som bestaaer i at lade Vanddraaber fra en temmelig Høide falde p. et lidende Sted p. Legemet. Dryppefad, et. Fad, som sættes under noget, der drypper ell. dryppes, f. Ex. en Steg. Dryppekar, et. Kar, hvori Vand samler sig, der drypper ned. (Moth.) Dryppekost, en. En liden Kost, hvormed man drypper Steg. (V. S. O.)

Drysse, v. n. og a. 1. [Goth. driusan, styrte, falde ned.] 1. neutr. falde ned i Smaadele, lidt efter lidt. Der drysser Sand ned fra Loftet. Al denne Sand er

drysset ned. 2. act. lade falde, strøe paa lidt efter lidt. At d. Sukker p. Maden; d. (strøe) Sand p. Gulvet, Papiret. (jvf. stænke, som bruges om flydende Ting.) drysseviis, adv. paa en dryssende Maade. (V. S. O.)

Dræ, en. ud. pl. [uvis Herkomst.] Rugsædens Blomster ell. Blomstring. Rugen har begyndt at sætte Dræ, staaer i fuld Dræ. — Deraf: dræe, v. n. 1. (har.) om Rugen, naar den staaer i Dræ, eller er i Blomstring. (udtales paa nogle Steder drier. N. S. drieven.) = Deraf: Dræning ell. Dræening, en. den Beskaffenhed, at Rugen staaer i Dræ. — Drætid, en. den Tid, da Rugen dræer.

Dræbe, v. a. 2. [I. drepa.] skille ved Livet paa en voldsom Maade (hvad enten det skeer i Anfald ell. Forsvar; hvorimod myrde allene br. om et Drab, som skeer enten med Overlæg, og især i voldsomt Overfald, for at røve, o. d. s. Drab.) "At myrde siges, naar nogen berøver en anden Livet v. Vold og Overfald; men dræbe kan ogsaa skee med List og i Stilhed." Sporon. At dræbe een (tage af Dage) med Gift. — Han dræbte (fældede) to af de angribende Fiender, og den tredie tog Flugten. At d. et Dyr. Han har havt det Uheld, imod sin Villie at d. et Menneske. — Ogsaa om livløse Gienstande, der skille een ved Livet: forvolde Døden. Han blev dræbt v. et Kanonskud, ved en Bombe, der sprang. Et dræbende Hug. Sorg dræber langsomt. — figurl. plage stærkt. At d. een med Snak, med evige Klager. (Bemærkelsen: at ramme, hugge til, slaae, er ganske forældet.) = dræbelig, adj. som kan dræbes. "Dræb, hvad af Liv du seer, alt dræbeligt, og endnu meget meer." Baggesen. — Dræber, en. d. s. s. Drabsmand. "Min Faders Dræber." Øhlenschl. (Helge.) Dræbning, en. sielden for: Drab, Handlingen at dræbe. "At gaae p. Dræbning mod stakkels svage Dyr." Øhlenschl.

Dræg, en. pl.-ge. et lidet Anker med 3 ell. 4 Arme, som br. til smaa Fartøier eller Fiskerbaade. — Deraf: drægge, v. n. At drægge efter noget, søge at fiske det op af Grunden ved Hielp af en Dræg.

Drægt, en. pl.-er. [af drage.] 1. saa meget, som føres ell. bæres p. eengang. s. Dragt. (om et Skibs Last. V. S. O.) 2. Yngel, som Hundyr bære og føde p. eengang; Kuld. Disse Hvalpe ere af een Drægt. (V. S. O.) 3. En vis Fart, hvormed noget drages ell. drives afsted. (Ordet er overhovedet næsten forældet.)

Drægtig, adj. [N. S. drägtig.] 1. som bærer Foster, frugtsommelig (men kun om Dyr.) En d. Ko. Et drægtigt Faar. 2. om Skibe: som kan føre en vis Mængde Handelsgods. Dette Skib er 60 Læster drægtigt. (Bemærkelserne: grødefuld, frugtbar (en d. Ager) og om Sæden: fuldmoden, hammel: drægtigt Korn — ere lidet brugelige.) Heraf: Drægtighed, en. ud. pl. Koens Drægtighed. At maale et Skibs Drægtighed.

Dræk, et. (i ældre Dansk: Træk.) s. Skarn. (Heraf: Drækplade, en. Jernplade, som bedækker Hiulnavets og Vognaxelens yderste Ender, f. at hindre Dynd og Skarn fra at komme ind i Navet.

Dræne, v. n. 1. siges om Biernes surrende Lyd i Kuben. (Moth.)

Drænke, v. a. s. drenke.

Dræt, en og et. [af drage. jvf. Drægt.] 1. Gierningen at drage Vod ell. Fiskegarn; Fiskedræt: "Kaster eders Garn ud t. en Dræt." D. Bibel. 2. saamegen Fisk, som faaes paa eengang i et Dragvod; Fiskedræt. At giøre et stort, rigt Dræt. 3. en vis Beskaffenhed t. at drages. Vognen, Ploven har et let, tungt Dræt. 4. Dragtøi. Hesten gaaer ikke godt i Drættet. 5. Dræt p. en Hiulplov, s. Plovdræt. 6. Yngel, Tillæg af Huusdyr; Opdræt. "Dræt af Heste og Stude." Oec. Corresp. 1821. 7. Foder under Klæder. At sye Dræt i en Kiole. Heraf: drætte, v. a. forsyne med Underfoder. "At drætte Klæder." O. Guldberg. At drætte en Kiole med Silketøi.

Dræve, v. n. 1. har. [I. drafa.] tale meget langsomt, trække p. Ordene. [Hos Moth: dræbe, hvilket han desuden forklarer ved: være langsom, nøle; og anfører som et særskilt Ord: "dræge, tøve længe, være seen; morari, cunctari."] — drævevorn, adj. tilbøielig til at dræve.

Drævle, v. n. 1. har. fremføre taabelig Snak. (I. Dræfl. V. S. O.) S. ævle. — Drævler, en. (V. S. O.)

Drøb, et. Dryp, Dryppen. (usædvanl.) "Et ideligt Drøb p. den Dag, det regner saare." Ordspr. 27. 15.

Drøbel, en. pl.-er. [udt. gierne Drøvel. gl. d. Drupæl, Drypæl.] en Forlængelse af den bløde Gane, bestaaende af to Kiertler ell. Kiødstykker, hvis Bestemmelse er at lukke, ligesom v. en Klap, f. Svælget og Luftrøret. — Drøbelfald, et. en sygelig Forlængelse ell. Opsvulmen af Drøbelen, hvorved det f. Følelsen synes, som om den var siunken dybere i Svælget.

Drøfte, v. a. 1. (jvf. drifte.) giennemgaae og undersøge en Sag, Omstændighed, meget nøie. "Hans Forhold, Handlinger, ja endog hans lønligste Ønsker bleve her sigtede og drøftede." Rahb. Denne Sag maa noiere drøftes. Naar man ret drøfter hans Grunde. — Deraf: Drøftelse, Drøftning, en. At underkaste noget en streng Drøftelse.

Drøi, adj. [Isl. driugr. Sv. dryg.] 1. som ikke let fortæres, som der er Forslag, Varighed i. Drøi Kost, Føde, Mad. Nybagt Brød er ikke drøit. drøie Lys. figurl. et drøit Arbeide (tungt, kiedsommeligt.) En d. Bog. — At tale drøit (alvorligt) t. een; sige een drøie Ord. 2. stor, svær, vægtig. Drøie Stykker, en d. Byrde. "At Sømands Mod er kiækt, hans Arm stærk og drøi, ogsaa p. Landet." Wandal. 3. bred og tyk. Han er ikke saa høi, som han er drøi. En lille, men d. Kone. = **Drøide**, en. d. s. s. Drøihed. Høres sielden uden i Udtrykket: Han har det ikke i Høiden, men i Drøiden. — **Drøihed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være drøi.

Drøie, v. a. og n. 1. [Isl. drygia, forlænge.] 1. act. giøre at noget forslaaer mere, at det bliver drøiere. Det drøier Sulet, at spise Brød til. 2. neutr. forslaae, række til. Den Mad drøier kun lidt. Dette Kiød vil ikke drøie meget til saa mange. 3. drøies, v. n. pass. tage t. i Førlighed, blive fed. Moth. — **Drøielse**, en. ud. pl. Forslag, Varighed (om Mad, Lys, som brændes, o. desl.)

Drøm, en. pl. -me. [Isl. Draumr.] 1. den ved Phantasien frembragte Virksomhed, som Siælen yttrer i Søvne, og hvorved indbildte Fornemmelser, Handlinger og Begivenheder forekomme os som virkelig oplevede: Jeg havde en underlig Drøm. Det kom mig for i Drømme. At udtyde en D. Det er for mig som en D. ɔ: jeg har kun en svag Erindring, utydelig Forestilling derom. "Skal dette Haab en Drøm da evig være?" Rein. 2. uegentl. en Forestilling, ell. en Række af Forestillinger, der grunde sig p. Indbildning, ell. p. Phantasiens Virksomhed. Hvor mange ere skuffede ved Drømmen om almindelig Frihed og Lighed. "Ofte legede min Siæl m. den Drøm, der at kunne hendrage sine øvrige Dage." Rahbek. = a) **drømløs**, adj. som er uden Drømme. "De hviilte alle i drømløs Søvn." Hertz. — **Drømmebillede**, et. en Forestilling, man giør sig i Drømme; eller et Billede af Phantasien, liigt en Drøm. "Kun i dunkle og flygtge Drømmebilleder svæve Fortidens Tildragelser f. vor Indbildningskraft." Pal. Müller. **Drømmebog**, en. B. hvori der gives Udtydninger af Drømme, som Forvarsler for det tilkommende. "Da vi nu have ædlere og vigtigere Drømme, kunne vi vel trænge til en ny Drømmebog." Rahb. **Drømmeblund**, et. En urolig, med Drømme opfyldt Søvn. (Ingemann.) **Drømmeliv**, et. Et Liv, uden klare Forestillinger og kraftig Aandsvirksomhed, hvori man lader sig mere beherske af Phantasien, end af Fornuften. (Rahbek.) **Drømmerige**, et. figurl. og poet. d. s. s. Drømmeverden. "Glemmer i sit Drømmerige, hvordan Verdensbølgen stummer." J. L. Heiberg. **Drømmespil**, et. d. s. s. Drømmeværk. "Alt — er blot Indbildning, lutter Drømmespil." Bagg. "I Tvivl om hvad de saae var ei et Drømmespil." Ohlenschl. **Drømmesvig**, en. det Skuffende, Behagelige i en Drøm. (S. Staffeldt.) **Drømmesyn**, et. noget, man i Drømme troer at see. (Grundtvig.) "Og skiøn, forunderlig i Drømmesyner rundt afspeiled dig." S. Staffeldt. **Drømmetaage**, en. fig. forvirret, uklar Siælstilstand; Mangel paa Klarhed i Forestillingen. "Den Drømmetaage, der vedbliver at omgive ham, selv i hans meest vaagne Tilstand." J. L. Heiberg. **Drømmetanker**, pl. forvirrede Tanker og Forestillinger, saaledes som man har dem i Drømme. (V. S. O.) **Drømmetyder**, en. den, som giver sig af med at udlægge Drømme, eller m. Drømmetydning. **Drømmeverden**, en. En indbildt Verden; en Tilværelse, som kun i Drømme ell. i Indbildningen finder Sted. **Drømmeværk**, et. det, man i Drømme forestiller sig som virkeligt; eller en Forestilling, der har ligesaa liden Grund og Virkelighed, som en Drøm.

Drømme, v. n. (har) og a. drømte, drømt. 1. være i den Tilstand, hvori man har en Drøm, have Forestillinger i Søvne. At d. om noget, om en fraværende Person. At d. vaagende (leve i lutter uklare Forestillinger, antage Phantasiens Billeder f. noget virkeligt.) act. Hun drømte en mærkværdig Drøm. "Jeg ønskede i evig Slummer at drømme mine Dage bort." Rein. — "Da vil han troe, at han drømte hele sit Ophold hos mig." J. L. Heiberg. 2. figurl. indbilde sig, tænke sig noget, der ingen Rimelighed har. Hvo kunde vel d. herom? Han havde aldrig drømt om, at han skulde blive saa fornem. = **Drømmen**, en. det at drømme. — **Drømmer**, en. pl. -e. den, som har en Drøm; oftere figurl. om den, som vaagende idelig kun har uklare Forestillinger, som gaaer i Taaget. — Om et Fruentimmer: Drømmerske. (Evald.) — **Drømmeri**, et. pl. -er. ugrundet Forestilling; Indbildning, Drømmeværk.

Drøn, et. pl. d. s. [J. Drynr.] en rystende Bevægelse og en derved foraarsaget stærk, bævende, noget vedvarende Lyd. Det gav et Drøn i hele Huset. Man mærkede et Drøn i Jorden.

Drøne, v. n. 1. (har.) [J. drynia.] give et Drøn, en stærk bævende Lyd. "Bierget af drønende Jordskiælv bæver." Pram. (N. S. drȏnen, Fris. droanen, brøle langsomt og vedholdende.)

Drønte, v. n. s. dryntee

Drøse, v. n. 1. (har.) [J. drösla, gaae langsomt.] være seenfærdig i sin Gierning. "At nøle er, at være langsom med at giøre noget; at drøse, er at være langsom m. at giøre intet." Sporon. — **Drøseri**, et. Dorskhed og Seenfærdighed i Gierning og Foretagender. (d. Tale.) — **drøsevorn**, adj. hengiven til at drøse. (V. S. O.)

Drøv, n. s. ud. Art. At tygge Drøv: siges om de Pattedyr, der skyde det engang tyggede og nedsvælgede Foder op af den første Mave, tygge og synke det p. ny. (figurl. i d. Tale, om den, som stammer i sin Tale, eller som gientager, hvad han meer end eengang har fortalt.) = **drøvtyggende**, adj. v. som tygger Drøv. drøvtyggende Dyr; kaldes ogsaa **Drøvtyggere**. — **drøvtygget**, adj. v. 1. som har giennemgaaet Drøvtygning. Det drøvtyggede Foder. 2. som alt for tidt er omtalt, forslidt. "Den drøvtyggede Tarvelighedslære." Rahbek. (Denne Forf. bruger ogsaa v. at drøvtygge, som dog aldrig høres i den egentlige Bemærk. "Han maa dog drøvtygge Aviserne for mig paa ny.") — **Drøvtygning**, en. det, at tygge Drøv.

Drøvelse, en. Sorg, Bedrøvelse. D. Bibel. (forældet; ligesom drøve, for: bedrøve.) "Og skabe Drøvelse til Lyst." Tode. Poet. Skr. I. 84.

Du, pron. pers. dat. og acc. dig. pl. I. [Isl. þu.] Ordet, hvorved den Talende umiddelbart tiltaler en enkelt Person (i første Endelse ell. Nominativ;) i Sproglæren den anden grammaticalske Person. Er du den, som vil giøre det? (ell. Er det dig, som vil giøre det?) Jeg har alt sagt dig det. Du giør dig herved ulykkelig. Jeg fik det af dig. — At sige Du til een. = Heraf: **dute**, v a. 1. tiltale een med Du, sige Du til een. Han duter mig. 2. At dute (ell. efter Udtalen: dutte) een noget paa ɔ: lade, som man m. fuld Vished veed, at en anden har giort noget, og at han ei kan fragaae det. — **Duus**, n. s. ud. Art. den Tilstand ell. Forening imellem to Personer, at de gienfidigen sige Du til hinanden. At være Duus m. een. At drikke Duus, indgaae denne Forening ved at drikke hinanden til. — **Duusbroder**, en. En Person, m. hvem man er Duus. Han er fra Ungdommen min D. Vi ere Duusbrødre. (Ligeledes br. Duussøster, skiøndt sieldnere.)

Ducat, en. pl.-er. En Guldmynt, sædvanlig af 2 Speciesdaleres Værdi. — **Ducatguld**, et. fiint Guld, som bruges til Ducater.

Dude, n. s. Navn p. en Plante, der er et meget almindeligt Ukrud i Sæden; Heire, Svingel. Lolium temulentum.

Due, en. pl.-r. [J. Dufa. A. S. Duva.] en bekiendt Fugleslægt, hvoraf den vilde Skovdue (Columba oenas) er bleven til en Huusfugl med mangfoldige Afarter, som tildeels benævnes efter Farven eller visse Egenskaber. Nævnes blot Duer, da menes oftest de forskiellige Slags Huusduer. At lægge Duer til, handle med Duer. "Det buldrer kun lidt hvor Duer dandse." Ordspr. (Jvf. Ringeldue, Turteldue, o. fl.) = **Dueart**, en. pl. - er. en enkelt Art ell. Afart af Duernes Slægt. **Duebrødre**, pl. et Navn, som fordum gaves Munkene i Hellig = Aands = Klostre. **Duefanger** ell. **Duefænger**, en. den, som giver sig af m. at fange vilde, ell. fremmede tamme Duer. "De vare ikke allene vante til at have med Duer at skaffe, men endog udlærte Duefængere." Rahbek. **Duefarve**, en. lyseblaa Farve, liig de vilde Markduers. (V. S. O.) **duefrom**, adj. figurl. om en høi Grad af Fromhed eller Sagtmodighed. (Rahbek. D. Tilsk.) **Duehierte**, et. figurl. et meget fromt Sind. "Niddingsværk kan fylde selv med Galde et Duehierte, meer et Løvebryst." Øhlenschl. **Duehuus**, et. Sted, hvor tamme Duer have deres Ophold og Rede. **Duehøg**, en. Et Navn, som gives den alm. Høg, der anfalder Høns og Duer. Falco palumbarius. **Duekræmmer**, en. den, som handler med tamme Duer. **Duemøg**, et. Duers Skarn, Dueskarn. **Duepostei**, en. Duer bagte i en Postei. **Duerede**, en. Duers Rede. **Dueslag**, et. d. s. s. Duehuus; ell. egentl. et Opholdssted f. Duer p. et Loft, m. en Udbygning af Brædder og Tralværk p. Enden af en Stang. **Duesteg**, en. Steg af Duer. **Duesuppe**, en. Suppe kogt p. Duer, som især gives Syge. **Dueunge**, en. En ung, ikke fuldvoxen Due. = **Duerik**, en. pl.-ker. Duernes Han, en Handue. (T. der Tauber, Tauberich.)

Due, v. n. 1. har. [Isl. duga. A. S. dugan.] 1. have de fornødne Egenskaber til en vis Brug, være brugbar, beqvem, nyttig til noget. Han duer ikke til dette Embede. Det duer ikke til noget. Ogsaa i d. Tale act. Hvad der duer noget, beholder han selv. Det duer intet. 2. være rigtigt, godt, passende (altid m. Negtelse.) Han giør kun hvad der ikke duer. Det duer ikke (er ikke godt, tienligt) at behandle Jorden paa denne Maade. Det duer ikke, at lade unge Mennesker være ørkesløse. = **duelig**, adj. 1. som duer t. at giøre noget, brugbar, dygtig, beqvem. (jvf. skikket.) At være duelig til noget. En d. Mand, en d. Arbeider (som overhovedet er dygtig, vel skikket.) "Du lever, du est karsk og stærk og duelig." Evald. "At vi drage de duelige Hænder bort fra den nødvendige Gierning." Mynster. 2. I Almuesproget br. duelig deels for: flittig,

vindskibelig; deels om den, der er tidlig paa Færde om Morgenen (ogsaa morgenduelig.) — Heraf: Duelighed, en. ud. pl. Dygtighed, Beqvemhed. "Duelighed er den Egenskab, hvorved en Ting kan giøre noget; Beqvemhed, den, hvorved den kan blive til noget. Duelighed br. derfor oftest om Mennesker; sielden om Dyr eller livløse Ting." Sporon.

Due, v. a. 1. en forældet, nu ikke mere brugelig Form af dyppe; (Moth.) ligesom Duelse for: Dyppelse (som endnu br. i Fyen.)

Duel, en. pl.-ler. (Lat. duellum.) s. Tvekamp. Heraf: duellere, v. n. 1. (har.) at holde Tvekamp. At duellere med een.

Duelse, en. S. under Due.

Duft, en. ud. pl. [T. Duft.] en stærk Lugt, som tillige er behagelig, f. Ex. af Blomster, Røgelse; en stærk Vellugt. (aldrig om ubehagelig Lugt.) [I Bemærk. Meelstøv, og tyk Taage, efter Moth anført i V. S. Ordb., bruges det nu ikke. Jvf. Dyst.] — duftrig, adj. rig paa Vellugt. "duftrige Blomster." Grundtvig.

Dufte, v. n. 1. (har.) give Duft eller Vellugt fra sig. Blomsterne dufte stærkest om Aftenen. — Duften, en. det, at noget dufter. "Fred aander Blomsten i sin Duften." J. Smidth.

1. Dug, en. (langt u.) pl. Duge. [I. Dukr.] 1. vævet Tøi, især Linned; br. mest i Sammensætning, f. E. Kammerdug, Netteldug, Seildug. 2. et vævet Klæde, især linnet; en Borddug. At brede Dugen, dække Bord. At holde Dug og Disk m. een. — Heraf: Dugsvend, en. tilforn: en Tiener, som dækkede Bordet, og tog vare p. det, dertil hører. (Taffeldækker.) 3. et lignende Klædningsstykke. S. Brystdug, Halsdug, Hoveddug, o. fl. 4. i Bemærkelsen: Klæde (T. Tuch) forekommer det kun i Sammensætninger: Dugmager, en. den, hvis Haandværk er at væve Klæde; en Klædevæver. (Dugmagersvend.) Dugmageri, et. det Haandværk at væve Klæde. (V. S. O.)

2. Dug, en. ud. pl. m. kort ell. skarptonet Vocal. (Duggen.) [I. Dögg. Sv. Dagg.] fine Vanddele, som falde, ukiendelige for Øiet, fra Dunstkredsen p. Jorden, især om Aftenen og om Natten. Duggen falder. Der falder Dug. = Dugdraabe, en. Dug, der samler sig i Draaber, f. Ex. paa Blade og Blomster. Dugfald, et. Duggens Nedfald, og den Tid, da samme skeer. (Moth.) dugfuld, adj. fuld af Dug. Det dugfulde Græs. (Arreboe.) Dugperle, en. poet. d. s. s. Dugdraabe. "Saa klart Dugperlen ei tindrer over det bævende Straa." Hertz. Dugregn, en. meget fiin Regn. (Moth.) Dugrødder, pl. Siderødder, som skyde ud fra en Plantes Rod, øverst i Jordskorpen; fordi de trække Duggen til sig. (V. S. O.) dugvaad, adj. vaad, fugtig af falden Dug. "Kun en neppe mærkelig Kreds i det dugvaade Græs." M. Dugvand, et. Vand ell. Fugtighed af Dug. dugvædet, adj. v. dugvaad. "Dugvædet Sand." Hertz.

Dugge, v. n. impers. og act. 1. Det dugger, Duggen falder. 2. act. (sieldnere.) bedugge, væde. "Her Vand til Støv er blevet — og dugger faldende de glatte Strandes Bred." T. Stockfleth. — Deraf: dugget, adj. v. vaad af Dug; dugfuld. At gaae i det duggede Græs. (jvf. bedugge og dygge.)

Dugge, v. a. 1. belægge et Tegltag m. Duggehalm, ell. sætte smaa Langhalmsknipper under Tagstenene. (Moth. Langebek. Ordet er lidet bekiendt; og Duggehalm neppe brugeligt. Rettere maaskee Dukkehalm, da disse Halmknipper kaldes Dukker.)

Dukand, en. pl. ænder. et Slags smaa Vildænder. (Moth.)

Dukke, en. pl.-r. [T. Docke, i Bemærk. 1. Sv. Docka.] 1. en kort opstaaende, især rundagtig Pille e. d. f. Ex. Dukker i et Rækværk. Dukkerne i et Dreielad, hvorimellem det, der skal dreies, sættes fast. (V. S. O.) Af Ligheden i Skikkelse ogsaa: en sammensnoet Tot, et lidet rundt Knippe. En D. Traad, Silke. En Hørdukke. En Langhalmsdukke, som sættes under Tagstenene. (T. Docke. I. Docka.) Heraf: dukke, v. a. 1. snoe sammen t. Dukker. At dukke Silke, Traad. 2. et Billede i Menneskelignelse, hvormed Børn lege, en Børnedukke. (N. S. Dokke. T. Puppe.) At lege med Dukker. At pynte en Dukke. = Dukkebarn, et. en Dukke (2.) giort som et Barn, en liden Dukke. Dukkebillede, et. d. s. s. Dukke 2. (Moth.) Dukkehuus, et. Et Huus for Børn, indrettet til Dukker, med smaat Boskab. Dukkeklud, en. K. hvormed Dukker pyntes. (V. S. O.) Dukkeleg, en. L. med Dukker. Dukkemager, en. den, som giør Børnedukker. Dukkemand, en. En Dukke som forestiller en Mand. Dukkeskab, et. S. hvori Dukketøi giemmes. Stuen er saa peen som et Dukkeskab. Dukkespil, et. Skuespil m. udklædte Dukker (Marionetter) der forestille Personer i en Comedie; Marionetspil. (Eilschou.) Dukkestads, en. Dukketøi; ell. Stads, hvorved Dukker pyntes. "Dukkestads og Snurrepiberier." Bagg. N. Kiim. Dukketøi, et. en Samling af Dukker og andet Legetøi for Børn. At handle med Dukketøi. Det er ikke andet end Dukketøi: om noget, som er alt for fiint og smaat, uden Hold og Varighed. [pl. Dukketøier, som

forekommer hos Baggesen ("Smaa Glutter mellem Dukketøier liig") er ubrugelig.]

Dukke, v. a. og n. 1. [A. S. thycgan. T. tauchen, ducken.] 1. act. trykke, tvinge eller sænke noget saaledes ned i ell. under noget, (især noget flydende) at Tingen skiules ell. overhylles deraf. De dukkede ham ned i Søen. At d. en Hund under Vandet. At d. Hovedet under Dynen, under Vandet. At dukke sig (i Vandet.) — Ogsaa: bøie Hovedet, Overkroppen nedad. Han undgik Hugget v. at d. sig. "Duk dit Hoved dybt, og græd, o Piil." Øhlenschl. 2. neutr. a) bøie sig ell. bevæges nedad, i en skiæv ell. heldende Retning. At dukke (ↄ: lude) med Hovedet. (Moth.) "Naar Forstavnen dukker for Bølgernes Kast." A. Stub. "Den stolte Havets Pryd, vor Orlogssvane dukker." Bagg. b) med Præpos. At dukke ned, bøie, eller sænke sig under Vandet. At dukke op, komme igien op over Vandet. Man saae ham snart d. ned, snart d. op igien. (V. S. O.) At d. under, dølge sig under Vandet. Hunden, Anden dukkede under. — Dukker, en. s. Dykker.

Dukfteen, en. Et Slags Drypsteen, som overtrækker Dele af Værtriget, der levne inden i den hule Steen deres Form og Aftryk. (Brünnich. Mineral. S. 10.)

Dulcian, en. pl. -er. et musicalsk Instrument til at blæse paa, af Træ, med et Messingrør i Form af et S.

Dulle, en. pl. -r. [af Due.] i dagl. og lav Talebrug: et Fruentimmer, som lokker Mandfolk til sig, et løst Fruentimmer, en Stiøge. "En af disse Duller smaa, som løber om med Tøfler paa." Bagg.

Dulme, v. n. og a. 1. 1. neutr. hvile i Meemrum, holde op imellem (interquiescere. Moth.) — Heraf om Smerter: tage af, lindres, give efter. Pinen begynder at dulme (dolor remittit. Moth.) "Og hver Gang hans Smerte dulmer." J. Smidth. — Det dulmer i Veiret ↄ: Stormen sagtnes. "Solen dulmer, gaaer under Sky." Moth. 2. slumre, sove en let Søvn. (Moth. I den Smaalandske Dial. dolma. Ihre.) 3. act. lindre. "At døve Ungdoms Glød, at dulme Alders Pine." Stenersen. "Du venlig dulmer Livets Møie." Thaarup. "At dulme, men ikke helbrede Smerten." Mynster. — Heraf: Dulmen, en. 1. Tilstand, hvori Lindring føles, eller Smerter aftage. Smertens Dulmen. 2. Slumren. "Den Hvile er ikke Dvale, ikke Evners Dulmen." T. Rothe.

Dum, adj. pl. -me. 1. (A. S. dump.) som ei kan tale, stum (hvilket nu dog hyppigst br.) At være døv og dum. 2. (J. dymmr.) ikke klar, dunkel, mørkladen. Forekommer ligeledes sielden. "Hans Øine bleve dumme." (D. Bibel.) En dum Farve ↄ: uden Glands. color aridus. Moth, som ogsaa har adj. dumsynet. 3. om Lyden: dæmpet, ikke klar, giennemtrængende. Klokken har en dum Lyd. (Moth. Nu sielden. Nogle bruge i sildigere Tider: dump, af det T.) 4. [T. dumm.] som fattes sund Forstand og naturligt Begreb; tosset, enfoldig, af indskrænkede Evner. (jvf. indskrænket, enfoldig, sløv.) "Dum kaldes den, der ei kan fatte Livets Anliggender; sløv den, der ikke kan fæste sin Opmærksomhed paa hvad som foregaaer." P. E. Müller. — object. som skeer uden Forstand, tosset. Det var dumt giort. En d. Streg, Handling. = dumdristig, adj. dristig uden Forstand, dristig paa en fræk Maade. "Han studsede over dette daarlige og dumdristige Foretagende." Bagg. N. Klim. "Den Dumdristige vover en Sag, hvis Fare han ikke begriber ell. kan begribe." Sporon. — Deraf: Dumdristighed, en. ud. pl. "Skulde man tiltroe dem Dumdristighed nok til saa forvovent et Skridt?" Bastholm. — Dumhed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden at være dum, Taabelighed. Hans D. gaaer vidt. 2. pl. -er. en dum Handling. At begaae mange Dumheder. = Dummerhoved, et. Dumrian, en. i dagl. Tale: en dum Person, en Dosmer.

Dump, et. pl. d. s. Lyden af et tungt Fald; ell. Faldet selv. (Baggesen.) Man hørte et Dump i Vandet.

Dumpe, v. n. 1. (er.) falde pludselig, falde ned; især om det, hvis Fald høres, og som falder tungt. (i dagl. T.)

Dundre, v. n. 1. (har.) at give en stærk, giennemtrængende, rystende Lyd. Det dundrede i Jorden. Tordenens, Kanonernes Dundren. "Med dundrende Brag dens Brøl giennem Afgrunden svæver." Pram. "Rullende Slag langs Hvælvingen dundred." Hertz. (i d. Tale: et Dunder, en dundrende Lyd.)

Dundse, v. a. 1. i d. Tale: slaae, puffe med knyttet Næve. At d. een i Ryggen. (ogsaa: at dunke.)

Dune, dunes, dunet, s. under Duun.

1. Dunk, en. pl. -e. 1. en liden Tønde, der indeholder omtr. det Halve af en Otting. En D. Sild. 2. en Leerkrukke ell. Leerflaske med smal Hals og m. en Hank. En Øldunk, Brændeviinsdunk.

2. Dunk, et. pl. d. s. et Slag, Næveslag. At give een et Dunk. (Moth.)

Dunke, v. a. 1. slaae, banke, puffe, især m. Hænderne. At dunke een i Ryggen. (Moth.)

Dunkel, adj. pl. dunkle. [T. dunkel.] ikke lys ell. klar, noget mørk. (Dette fremmede Ord br. sædvanlig om en ringere Grad af Mørke, ell. figurl. om Uklarhed i Tanker, Forestillinger og deres Udtryk.

Forskiellen, som Heiberg vil fastsætte imellem dunkel og mørk, er dog mere vilkaarlig, end nødvendig, og kun tildeels hiemlet ved en sildigere Talebrug.) Dunkle Farver i et Maleri. Et dunkelt Veir. Dunkle (uklare) Forestillinger, Begreber. En d. Stiil, et dunkelt (utydeligt) Udtryk. "Eller at disse Svar vare saa dunkle, at deres Mening paa ingen Maade kunde udfindes." O. Guldb. — Dunkelhed, en. ud. pl. Mørkhed, Mørke. Oftest figurl. I hans Foredrag hersker megen Dunkelhed. (Mindre rigtig er vel Brugen, hvor man netop vil betegne et tykt Mørke. f. Ex. "Jeg holder meer af Mørket, den rette ravnesorte Dunkelhed, hvori man intet skielner." J. L. Heiberg.)

Dunkraft, s. Donkraft.

Dunst, en. pl. -er. [T. Dunst.] en fiin, undertiden ikke synlig Damp; meget fine Vanddele eller andre fugtige Smaadele, der opstige fra faste ell. flydende Legemer. pl. Dunster br. især naar man tager Hensyn paa Mængden ell. Beskaffenheden af disse Smaadele. (Luften er fuld af Dunster. Grove, fine, skadelige, qvælende Dunster.) "Dunster samle sig til Draaber, og ved en større Grad af Kulde til Riim ell. Iis." L. Heiberg. sing. naar de betragtes og omtales som et Heelt. Dunsten af kogende Vand. (S. Damp, Em, Oos.) figurl. "Jeg elsker — Glædens Dunst og Ærens Røg." Baggesen. = dunstfuld, adj. fuld af, opfyldt med Dunster. Dunsthul, et. fiin Aabning, hvorigiennem Dunsten gaaer ud. (Fleischer.) Dunstkreds, en. Et med Dunster opfyldt Rum, der omgiver et Legeme; især om den, med Dunster opfyldte Luftkreds, der omgiver Jorden og andre Planeter. (Atmosphære.) Jordens, Maanens Dunstkreds. Dunstkugle, en. d. s. s. Dunstkreds. (v. Aph.)

Dunste, v. n. 1. (har og er.) skilles fra, opstige fra i Skikkelsen af Dunst; dampe. Jorden dunster. At dunste bort, blive borte, tabe sig i Dunst. At dunste ud, komme ud af i umærkelig Dunst.

Dup, Dupsko, s. Dop.

Dusin, et. pl.-er. [E. Dozen. Fr. douzaine.] Et Antal af 12. Et D. Knapper. I Dusinviis.

Dusk, en. pl.-e. noget, der bestaaer af flere, i een Ende ell. med Stilkene sammenbundne Stykker, af saadan Skikkelse, at de i den anden Ende brede sig ud; og som da sædvanlig tiener til Prydelse. (jvf. Busk, Kost, Qvast.) En Fiederdusk, Blomsterdusk. Silkeduske paa Klæderne. En Dusk i Hatten, Huen.

Dute, v. a. s. under Du.

Duun, et. pl. d. s. [I. Dun. N. S. Dunen.] de mindste, fineste og blødeste Fiedre hos Fuglene, som sidde nærmest Skindet under de grovere og større Fiedre, især p. Bugen. figurl. Duun paa Hagen, det tidligste Skiæg, der endnu er blødt, som Duun. = duunblød, adj. meget blød, som Duun. Duundyne, en. D. som er fyldt allene m. Duun. Duunfieder, en. smaa Fiedre paa en Fugl, som give Duun, eller tildeels kunne benyttes som Duun. Duunfugl, en. Fugl, som har Duun i Mængde og hvis Duun benyttes. duunhaaret, adj. som har meget bløde Haar, liig Duun. En duunhaaret Plantestængel. (Hornemann.) duunhaget, adj. som endnu ei har stivt Skiæg, men kun bløde Haar ell. Duun om Hagen. "Nogle duunhagede Drenge, som nys vare hoppede ud af Reden." Rahbek. Duunhammer, en. En Vandplante, hvis Frø udgiør en rund, køllebannet Stang, tæt omvoret med et Slags fløielsagtig Duun. (Donnemors, Donnemorskølle.) Typha latifolia. duunløs, adj. som er uden Duun. (Moth.) Duunqvast, en. Qvast, besat med Duun; f. Ex. Pudderqvast. Duunseng, en. Seng med Duundyner i. Duunskiæg, et. det tidligste Skiæg hos Mandfolk. = dune, v. a. 1. plukke Duun ell. Duunfiedre af. (Moth.) — dunes, v. dep. faae Duun, eller de første Fiedre. (om Fugle. Moth.) — dunet, adj. 1. besat med Duun. Min Kiole er bleven ganske dunet. 2. om Fugleunger: som har faaet Duun ell. Duunfiedre. (Moth.)

Duus, n. s. s. under Du.

Duus, et fordærvet Ord af det Franske deux. To Øine p. een Side af en Tærning. Duus Es ɔ: To og Een. (See Trøieduus.)

Duus, et Ord, som forekommer i Talemaaden: i Suus og Duus (ɔ: i Sviir og Sværm, i et overdaadigt Levnet) og rimeligviis hører til dem, der skylde Rimet deres Oprindelse. At leve i Suus og Duus.

Duve eller due, v. n. 1. har. [maaskee beslægtet med H. douwen, trykke, støde.] I Skibssproget: 1. om den vuggende Bevægelse, et seilende Skib v. Bølgegangen har efter sin Længde. 2. At duve op imod en Havn, stræbe at nærme sig Havnen, seile op imod den, helst naar det skeer med en ikke gunstig Vind. Man siger ogsaa: At duve op imod Vinden. At duve Landet an. "Utrættet duver hun mig an, den Arme!" Evald. Fisk. II. 4.

Dval, adj. modbydelig, flau, vammel (om det, som byder imod i Smagen, fordi det er dovent, alt for fersk, eller alt for sødt. En dval Drik. Den Fisk er alt for dval. V. S. O.)

Dvale, en. ud. pl. [Isl. Dvali.] en meget dyb Søvn, hvoraf man ikke let væk-

kes. "Mine Øien de finge en Dvale." K. V. At falde i Dvale. "Han saasom af en Dvale opvaagnede." Holb. P. Paars. Nogle Dyr ligge om Vinteren i Dvale. "Under sød Tale ligger Falskhed i Dvale." Ordspr. figurl. Han ligger nu reent i D. (er reent uvirksom.) Den Sag har længe ligget i Dvale. 2. i ældre Dansk: Død, f. Ex. i K. V. Talemaaden: At lægges i Dvale. "Den, som det naaer, skal evig Dvale fængsle." Evald. Deraf: = Dvalebær, n. s. En giftig Urts Navn. Mandragora Atropa. Dvaledrik, en. D. hvorefter man falder i Dvale, Sovedrik. (Grundtvig.) dvaledød, adj. poet. nedsiunken i en dyb Dvale. "Du kalder, strax opstaae de dvaledøde Flokke." P. H. Frimann. Dvalestand, en. Tilstanden, at ligge i Dvale. Biernes Dvalestand. "Den Varme, som er nok til at holde den ved Live i sin Dvalestand." Fleischer. Dvaletid, en. Tid, hvori een ligger i Dvale. (Grundtvig.)

Dvas, adj. [A. S. dwæs, sløv, taabelig.] 1. grov, ubehagelig, uslebne i Opførsel. (Ogsaa: dvask.) 2. d. s. s. dval. (V. S. O.) I begge Bemærkelser lidet brugeligt.

Dvelg, et. ud. pl. [T. Zwilch. Sv. Dwelk.] et Slags grovt, stivt, glindsende Lerred, som lægges imellem Ydertøiet og Drætten i Klæder.

Dverg, en. pl.-e. [I. Dvergr. A. S. Dverg.] et udvoxet Menneske af en unaturlig lav og liden Stikkelse. I Sammensætn. om andre Ting, som ere usædvanlig lave. (Sieldnere om Fruentimre: Dverginde. V. S. O.) = Dvergemaal, et. fordum et Navn, som gaves Echo ell. Gienlyd (fordi man troede, det var et Svar af Dvergene i Skove eller Bierge.) Dvergevæxt, en. usædvanlig, unaturlig lav Væxt. "Kun Dvergevæxt kan Sæden naae." Nord. Brun. — Dverghat, en. Et Slags Hovedskiul, hvorom Overtro fordum digtede, at man ved at bære det kunde giøre sig usynlig. (V. S. O.) Dvergplante, en. En usædvanlig lav Plante. (v. Aph.) Dvergtræ, et. meget lavstammede Frugttræer, som holdes under idelig Beskæring, og som tilforn brugtes jævnlig i Haverne.

Dvæl, en. En Skibskost, en Svaber. (Moth.)

Dvæle, v. n. 1. har. [I. dvelia. gl. T. dualan.] 1. blive, opholde sig p. et Sted. Her dvæle vi ikke længe. 2. tøve, bie (ofte om et unyttigt, utilbørligt Ophold.) Hvorlænge vil han dvæle med sit Svar? "Kom ihu, at Døden dvæler ikke." Sir. 14, 12. "At dvæle er at være seendrægtig uden Aarsag." Sporon. (jvf. tøve.) — Dvælen, en. Tøven, Ophold. Dvæler, en. den, som dvæler; en Nøler. (Ambergs Ordb.)

Dyb, adj. [Isl. diupr. A. S. deop.] 1. som er under den almindelige ell. under en antagen horizontal Linie, nærmere Jordens Middelpunkt; i Modsætning til høi. (saavel absol. som i Forbindelse med Ord, der udtrykke Maalet p. Dybheden.) Det fandtes dybt i Jorden. Graven er ikke dyb. En d. Afgrund. At grave dybt i Jorden. Brønden er tyve Alen dyb. Hvor dyb er Kielderen? To Alen. — Ogsaa i Modsætning til flad. Dybe Tallerkener. En d. Skaal. — Ligeledes m. Hensyn til Afstanden imellem den øverste Flade og Grunden eller Bunden. Et dybt Vand; d. Snee. Et dybt Saar. 2. om Afstanden imellem den yderste og inderste Side. Huset er tyve Alen dybt (i Modsætn. til Breden ell. Længden.) Dette Huus er meget dybt i Forhold t. Breden. Eller absol. om en vid, horizontal Afstand. At reise dybt ind i Landet. Han vovede sig dybt (langt) ind i Skoven. 3. uegentl. og figurl. i adskillige Udtryk: At giøre et dybt Buk, at bukke sig dybt. En d. Hilsen. En d. Ydmygelse, Fornedrelse. Dyb Sorg (deels om en meget heftig Sorg; deels om Sørgedragt, der skulde tilkiendegive en saadan Sorg. At bære, gaae i d. Sorg.) En dyb Søvn (meget tung.) At være, sidde i dybe Tanker, Betragtninger. En d. Taushed (almindelig, fuldkommen.) Et dybt Suk. At være dybt i Gield. En d. Hemmelighed; d. Smerte. Det er dybt indpræget i min Erindring. En dyb (meget grundig) Indsigt. En dyb Forstand, en dyb Tænker. = Dybfad, et. Et dybhulet Fad, Søbemadsfad. (Colding.) dybfuret, adj. som har dybe Furer. dybgaaende, adj. v. som gaaer dybt ned. En d. Rod. dybgaaende Skibe. Dybhammer ell. Dybehammer, en. "En lang Hammer, som Kleinsmede bruge t. at hule og dybe Laase med." Moth. dybhulet, adj. som er dybt udhulet. alveatus. (Colding.) dybrygget, adj. d. s. s. sveirygget. (Colding.) dybseende, adj. som seer dybt, har dyb Indsigt i noget; eftertænksom. (V. S. O.) dybsindig, adj. som har Evne og Færdighed til at forfølge Begreber i deres Bestanddele, til at opnaae en ved alvorlig Tænkning erhvervet høiere Grad og Klarhed i Indsigt; som tænker dybt, ikke nøies m. løse, overfladelige Forestillinger (ogsaa object. dybsindige Betragtninger. En d. Lærdom. Han seer d. ud.) Dybsindighed, en. ud. pl. den Egenskab ell. Beskaffenhed, at være dybsindig. dybsørgende, adj. v. som sørger dybt. En d. Enke. (V. S. O.) dybtænkende, adj. v. som gransker nøie, tænker dybt ind i Tingene.

Dybvod, et. Vod eller Fiskergarn, der sættes i en betydelig Dybde i Havet, (jvf. Bundgarn) hvor denne findes nær Kysten. (nogle af de anførte Sammensætn. med Participier br. ogsaa i Formen: dybtgaaende, dybtseende, dybtsørgende, dybttænkende; skiøndt da hellere adskilt.)

Dyb, et. pl. d. s. [J. Diup. A. S. Dypa.] et Sted, hvis Grund er i en vid Afstand fra dets øverste Kant ell. Flade; et dybt Sted, et Sted, hvor der er dybt. Havets Dyb. Et bundløst Dyb. At maale Dybet. (pl. mest hos Digtere. "Dybene føle Valhals Mø." Evald. "Til evige Nat, til Dybenes Skygger." Hertz. — **Dybslod**, et. Lod i en Snor, hvormed man lodder ell. maaler Havets Dybde. (Dybsline. Moth.)

Dybde, en. pl.-r. [Goth. Diupitha. N. S. Diepte.] Beskaffenheden, at være dyb, Dybhed; især for saa vidt som den er en Gienstand f. Udmaaling. At maale Havnens, Husets Dybde. Dette Huus har langt mere i Dybden, end i Breden. — Havets forskiellige Dybder. 2. Sieldnere figurl. og i pl. for: Dyb, det Dybe, Inderste, Uudgrundelige. "At kiende, hvilke Dybder ere skiulte i Menneskets Inderste." Mynster. "Eller kun skue ind i de timelige Tings forborgne Dybder." Samme.

Dybe, v. a. 1. [J. dypa.] 1. giøre at noget synker dybere. At dybe Ploven. (Moth.) J Siælland ogsaa: at dybne Ploven. Gierſings Landoecon. I. 430. (modſ. at lette Ploven.) 2. giøre noget dybere, eller mere huult, fordybe. (sielden.)

Dyd, en. pl.-er. [J. og gl. D. Dygd. A. S. Dugud.] 1. egentl. og oprindeligen: Kraft, Evne. (af due. s. dygtig.) Beslægtet med denne forældede Bem. er 2. Beskaffenheden v. en Ting, at have de til dens Bestemmelse hørende Egenskaber; eller en enkelt af saadanne Egenskaber. (høres endnu i Talesproget.) Den Hund har mange Dyder. Det er netop Dyden ved denne Viin, at den skummer. 3. moralsk Færdighed i at tænke og handle overeensstemmende med Pligt og Menneskets høiere Bestemmelse; Færdighed i at erkiende og udøve det Gode. (saavel i abstract Betydning ud. pl., som concret. om enkelte Udøvelser af Dyden.) At beflitte sig p. Dyd og gode Sæder. Forskiel paa D. og gode Handlinger. "En ved Kræfternes Aftagelse aftvungen Dyd, er ingen Dyd." Basth. Borgerlige, huuslige Dyder. D. og Last. (s. Udyd.) Dyder og Lyder. — **dydefuld**, adj. som har mange Dyder, besidder Dyd i udmærket Grad. **Dydelære**, en. (V. S. O.) s. Pligtlære, Sædelære. — **Dydsmønster**, et. Et Mønster p. Dyd, een som er i høi Grad dydig.

Dydig, adj. som besidder Dyd overhovedet; eller som er grundet i, stemmer overeens med Dyden. En dydig Pige. dydige Handlinger.

Dye sig, v. recipr. 1. holde sig tilbage, holde sig rolig, bare sig. Den Dreng kan ikke dye sig; han skal altid giøre Fortræd. (dagl. Tale. J V. S. O. dyge, dugge; det sidste ganske imod Udtalen.)

Dygge, v. a. 1. [af Dug.] vande, slaae Vand paa, bestænke med Vand. (Moth. V. S. O.) Deraf: dygvaad, adj. d. s. s. dyngvaad. (V. S. O.)

Dygtig, adj. [N. S. og Sv. dugtig; af Dygd; s. Dyd, og due.] 1. som duer til noget, beqvem, duelig. Han er ikke dygtig til denne Forretning. "Ei til Bedrift var Tiden længer dygtig." Grundtvig. En d. Arbeider. En d. Kone i sit Huus. 2. stor, stærk, vældig. En dygtig Frost, Regn. Han fik dygtige Bank. Dette Træ har dygtige Rødder. — adv. dygtig stor, stærk. Han blev dygtig vaad. — **Dygtighed**, en. ud. pl. Duelighed, Beqvemhed.

Dykke, v. n. og a. s. dukke.

Dykker, en. pl.-e. den, som besidder Færdighed i at dukke ned til Bunden af Havet, og at opholde sig der i nogen Tid, for at optage noget. — **Dykkeri**, et. hvad der hører til en Dykkers Konst eller Færdighed. — **Dykkerklokke**, en. En klokkedannet Maskine, opfundet til at kunne i denne, med mindre Vanskelighed, dukke til Havets Bund.

Dylge, v. a. (ældre Skrivem. Moth.) s. dølge.

Dynd, et. ud. pl. [Jsl. Dy. A. S. Dung.] En Blanding af faste Smaadele med en Vædske; Jord (Sand, Leer o. d.) blandet med Vand; flydende Ureenlighed. At synke ned i Dyndet. "At nedtrædes som Dynd paa Gaderne." Mich. 7. 2. Leerdynd, Mosedynd. "Du saae, at Jernet er blandet med Lerets Dynd." Dan. 2, 41. = **dyndet**, adj. fuld af Dynd; overstænket med Dynd. En dyndet Vei. Hans Skoe og Klæder vare ganske dyndede. — **dyndagtig**, adj. som ligner Dynd; (Moth.) **dyndfri**, adj. som er uden Dynd, fri for Dynd. **Dyndpøl**, en. dyndet eller med Dynd opfyldt Vandstade; Dyndpyt. (Arreboe.) **Dyndtørv**, en. T. som æltes af Dynd, der tages af Tørvemoser; Æltetørv.

Dyne, en. pl.-r. [maaskee af Duun.] Et Vaar ell. Overtræk, fyldt med Duun ell. Fiedre, til at ligge paa eller bedække sig m. i Sengen; Sengedyne. (S. Pude.) Tilforn havdes ogsaa Bænkedyner (Hynder.) At hielpe een af Dynen i Halmen, bringe een i slettere Tilstand. = **Dynefyld**, et. det, hvormed en Dyne er fyldt. **Dynevaar**, et. det Vaar, som, fyldt med Fiedre ell. Duun, udgiør Dynen; it. visse Slags Tøi, som dertil især bruges.

Dynge, en. pl. -r. [Isl. Dyngia.] en Samling af noget, som uden Orden er lagt ell. kastet oven p. hinanden. (jvf. Hob og Stabel.) "En Hob kan være adspredt paa mere end eet Sted; men en Dynge findes paa eet Sted allene, og kan siges at ligge i en Hob." Sporon. — dyngeviis, i Dyngetal, adv.

Dynge, v. a. 1. lægge eller kaste paa hverandre i en Dynge; lægge dyngeviis. (med præp. op, paa, sammen.) Her dynges Skarn op. (s. opdynge.) Du dynger for meget p. Vognen. "Jetter — som Bierg paa Bierg mod Himlen dyngede." C. Frimann. — figurl. Alt Arbeide vil man dynge (læsse) p. ham. At dynge Penge sammen (samle i stor Mængde.)

Dyngvaad, adj. ganske vaad, giennemvaad. (Moth; der ogsaa har et Adj. dyng, ikke ret tør, halvvaad. S. dygge.)

Dyning, s. Dønning.

Dynnike, v. a. 1. overstryge med Kalk og Gips; gipse, ell. giøre Figurer i Gipslofter og Vægge. Moth. (forældet.) Deraf: Dynnikeværk, et. det, som er gipset; Overstrygning med Gips. (Stucatur.)

Dyppe, v. a. 1. [A. S. dyppan. Isl. difa. Gr. δύπτειν.] putte noget ned i en Vædske for at væde det eller bløde det. jvf. døbe. (Man dypper noget i Vand, uden heelt at sænke det ned; eller man dypper det i Vand, som man strax igien vil tage op: men sænker det, som skal blive liggende i Vandet, og som ved sin Tyngde synker til Bunds.) At d. Fingeren i Vand, dyppe Pennen i Blæk. At d. Brød i Melk. — absol. At d. Lintøi (i Vand m. en svag Opløsning af Farveblaat.) = Dypning, en. pl. -er. Gierningen at dyppe. — Dyppelse, en. 1. det s. s. Dypning. 2. det, hvori noget dyppes. Dyppelse til Steg.

Dyr, adj. [J. dyr. A. S. deor.] 1. som er i høi Priis, som koster meget (kostbar.) Kornet er dyrt i Aar, er langt dyrere end i Fior. Det vil blive dig en dyr Reise. (I dyre Domme ell. i Dyredomme, adv. meget dyrt. At betale, kiøbe noget i Dyredomme. d. Tale. Det Isl. Dyradómr har en heel anden Bemærk.) 2. som udfordrer megen Bekostning; foraarsaget ved høie Priser. Dyre Aaringer, dyre Tider, naar Alt, især Levnetsmidler, er i høi Priis. Et dyrt Levested. 3. som holder sine Vare i høi Priis. Han er meget dyr med sit Klæde. Den Kræmmer er dyrere, end alle andre. 4. figurl. hellig, høitidelig; kun i nogle Udtryk. At sværge en dyr Ed; at sværge høit og dyrt. = dyrebar, adj. 1. kostbar, kostelig, af megen Værdi. Dyrebare Klæder, Stene, Smykker. "Hendes Moder gav han dyrebar Skienk." 1 Mose Bog. 24. 2. som man sætte høi Priis paa, agter høit. "Vort Liv er dyrebart og ei vort eget." Evald. Den dyrebare Tid. Min dyrebare Ven. — Deraf: Dyrebarhed, en. ud. pl. (sieldnere, end Adj.) dyrekiøbt, adj. som er kiøbt dyrt, betalt dyrt. Dyrekiøbte Erfaringer. "Dit dyrekiøbte Held med Viisdom dig berige." F. Schmidt. "Den dyrekiøbte Glæde er kun kort." S. Blicher. (I øvrigt meest i Prædikener og theol. Stiil. dyrekiøbte Tilhørere!) — Dyrhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at noget er dyrt, i høi Priis. — Dyrtid, en. bruges undertiden som et sammensat Subst. for: dyr Tid; dog sielden m. Art. Der kom Dyrtid og Hungersnød i Landet. I den sidste Dyrtid. (men: i denne dyre Tid.)

Dyr, et. pl. d. s. [J. Dyr. A. S. Deor.] 1. et med organiseret Legeme og Bevægelsesevne begavet Væsen; et levende Væsen. Mennesket, som Dyr betragtet. Vilde, tamme Dyr, umælende Dyr. Landdyr, Vanddyr, Huusdyr. Udstoppede Dyr. 2. i indskrænket Betydn. om vilde Dyr af Hiorteslægten (s. Elsdyr, Krondyr, Rensdyr;) men særd. om Daadyr og Raadyr. At jage, skyde et Dyr. Der er mange D. i denne Dyrehave. = a) Dyrleie, et. Sted, hvor et vildt Dyr har sit Leie. Dyrliv, et. det Liv, som Dyrene leve (i Modsætn. til Menneskelivet. J. Boye.) Dyrlæge, en. den, som har lagt sig efter den Videnskab, at læge syge Dyr, især Huusdyr. Deraf: Dyrlægekonst, en. (Ars veterinaria; Veterinair-Videnskab.) Dyrlægeskole, en. Stiftelse, hvor Dyrlægekonsten læres og syge Dyr helbredes. — Dyrlære, en. ud. pl. den Deel af Naturhistorien, som handler om Dyrene; Zoologie. (v. Aph.) Dyrmaler, en. En Maler, der særdeles har lagt sig efter at male Dyr. Dyrplante, en. S. Plantedyr. Dyrstykke, et. Et Maleri, hvis Hovedgienstand er Dyr. Baggesen. (saaledes: Blomsterstykke, Frugtstykke.) Dyrvæsen, et. Et Væsen af dyrisk Natur, som hører til Dyreriget. (T. Rothe.) — b) Dyreart, en. En vis Art Dyr, et enkelt Slags Dyr. Dyreclasse, en. En større Inddeling af Dyr, som indbefatter flere Dyreslægter og Arter. Dyrefegtning, en. Skuespil, hvori man lader vilde Dyr kæmpe m. hinanden, ell. Mennesker med saadanne Dyr; Dyrekamp. Dyregaard, en. 1. d. s. s. Dyrehave. (T. Rothe.) 2. i Norge, en Indretning eller et Indelukke til at fange skadeligt Vildt. Dyregarn, et. G. som spændes i Skovene for at drive Vildtet sammen. Dyregrav, en. 1. Grav eller Kule, hvor vilde Dyr holdes levende. (Moth.) 2. Grav til at fange vilde Dyr i. Dyrehaar, pl. Haar

af et Dyrs Hud. Dyrehave, en. indhegnet Sted i Skov ell. Mark, hvor vilde Dyr, men især Hiorte og Daadyr opelskes til Føde. Dyrehistorie, en. S. Dyrlære. Dyrehud, en. Hud af et Dyr. (s. Dyreskind.) Dyrehule, en. H. hvor vilde Dyr have deres Leie. Dyrekamp, en. d. s. s. Dyrefegtning. Dyrekiød, et. K. af Dyr; men særd. af Raa= ell. Daadyr. Dyrekreds, en. I Astronomien: den Kreds, ell. det Himmelbælte imellem Vendekredsene, hvori Planeterne bevæge sig og de 12 Himmeltegn findes (Zodiacus.) Dyrekølle, en. Køllen af et skudt Dyr ell. af en Hiort. (S. Kølle, 2.) Dyreleie, et. Sted i Skoven, hvor Dyr have deres Leie. (Moth.) Dyrerid, et. Tiden, da vilde Dyr parre sig. (Moth.) Dyrerige, et. i Naturhistorien; hele Antallet af Dyr, som findes i Naturen; i Modsætning til Planteriget og Steenriget. Dyreryg, en. Ryggen af en Hiort, et Daadyr ell. Raadyr, som br. til Dyresteg. Dyreskind, et. S. af et Dyr; men i 2den Bemærk. At berede et Dyreskind. Dyreskinds Handsker. Dyreslægt, en. En egen Slægt af Dyr, som indbefatter flere Arter. Dyrestade, et. Sted i Skoven, hvor et Dyr, en Hiort e. desl. har sit sædvanlige Ophold. (Moth.) Dyretræk, et. den Omstændighed, at Dyr i Skovene søge til en vis Egn, ell. have deres Fart igiennem den. "Paa den Side (af Dyrehaven) hvor det bedste Dyretræk er, anlægges Spring." Schytte. Dyrevogter, en. den, som vogter vilde Dyr, f. Ex. en Dyrehave.

Dyrisk, adj. som hører til Dyret, til Dyrene i Almindelighed. Den dyriske Natur. En dyrisk Begierlighed. dyriske Drifter. "Naar du foretrækker den dyriske Deel af dit Væsen for den ædlere." Mynster. — Dyriskhed, en. ud. pl. dyrisk Art, Natur, Beskaffenhed. Mennesket fornedrer sig stundom til Dyriskhed.

Dyrke, v. a. 1. [J. dyrka.] 1. tilberede, bearbeide noget saaledes, at det bærer Frugt. At d. Jorden. d. en Have. "Jeg førte eder ind i et dyrket Land." Jer. 2, 7. figurl. at dyrke (uddanne, udvikle) Siælens Evner, dyrke sin Forstand. 2. lægge Vind paa at frembringe; ved Dyrkning bringe frem af Jorden. Her dyrkes mest Hvede. Man dyrker nu Kartofler over hele Landet. (jvf. avle.) 3. figurl. beflitte sig paa, lægge sig efter. At dyrke Konster, Videnskaber, fremmede Sprog. Musiken dyrkes nu langt mere end tilforn. "Han syntes meer at elske, end at dyrke Muserne." Bagg. 4. bevise guddommelig Hæder, tilbede. At d. Gud, d. Helgene. "De udskaarne Billeder bleve dyrkede." Viisd. 14. 16. "Vi dyrke Gud, naar vi tage Bevæggrunde til vore Gierninger af hans Fuldkommenheder." Eilschov. = Dyrkelse, en. ud. pl. Gierningen at dyrke. Jordens, Videnskabernes Dyrkelse. (S. Gudsdyrkelse.) — Dyrker, en. pl. -e. den, som dyrker, som lægger sig efter noget. Jordens Dyrkere. Afgudsdyrkere. Videnskabernes Dyrkere. — Dyrkning, en. d. s. s. Dyrkelse; men br. sieldnere, og kun om Jorden. S. Agerdyrkning, Havedyrkning. Deraf: Dyrkningsmaade, en. En vis Maade at dyrke Jorden paa.

Dysse, en. pl. -r. [J. Dys.] en Høi, en Forhøining af Jord eller Stene: dog især kun om saadanne, der fordum opkastedes ell. opførtes t. Gravsteder; en Gravhøi, Steendysse. "Lad søge, hvis du mig ei troer, bag Dysser, Træer og Stubbe." Øhlenschl.

Dysse, v. a. 1. [beslægtet m. Døs, døse, døsig.] bringe i Ro, i Søvn, til Hvile. "Hvor sprudlende Bække snart dysse, snart vække — den følende Skiald." Evald. — Det br. dog sielden allene; men oftest m. Adverbier og med Præp. i. At dysse hen. "For Folk at dysse hen, sig Søvnen selv berøved." Bagg. (jvf. hendysse.) At dysse i Søvn, bringe til at sove. "Aarvaagenheden selv i Søvn den dysse kan." Holberg. "Sødt i Slummer skal du dysse al min Frygt." Øhlenschl. — "Saadanne Tider, der ville dysse vore bedre Kræfter i Dvale." Mynster. "At dysse hans unge Siæl i den sødeste Tilfredshed." Bagg. — At dysse noget ned, bringe det i Forglemmelse, giøre at det bliver skiult. At dysse et Rygte ned. (s. neddysse. — Dyssen, en. Gierningen at dysse. "Hvis hele Viisdom blot bestaaer i Dyssen af eders Uro." Baggesen.

1. Dyst, en. ud. pl. [Isl. Dyst.] en Kamp, Strid; især fordum om ridderlig Strid til Hest med Landser (Turnering,) som kaldtes Dystløb, Dystrenden. (hvoraf ogsaa Dysthuus, i Kæmpev.) "Og Held jeg dig giver til drabelig Dyst." Pram. At ride Dyst, rende Dyst. (i Kæmpev. at dyste m. een.) At vove en Dyst med een (vove sig i Strid med.) "At vinde Dysten." Vessel. — Nu bruges det mest kun figurl. om en besværlig Tilstand, haardt Arbeide, Modgang, ell. desl. "Armod er ham som en Dyst, der ei kan vare længe." Evald. Han kan holde en god D. ud (om den haardføre.) Stormens Dyst. Pram. — Ordet Dystløb eller Dystløben høres endnu om en i Korsør brugelig Leg, hvorved Søfolk i Baade, der roes imod hinanden, søge m. Stænger at støde hinanden i Vandet. — Dystløber, en. pl. -e. den, som deeltager i Dystløb. — dystvant, adj. v. vant til Dyst eller Kamp. (Hertz.)

2. Dyst, en. ud. pl. [J. og E. Dust, Støv.] meget fiint Meel; ogsaa: Dyst=

meel: it. Meelstøv, der sætter sig omkring Qværnen i Møller. Moth. "At banke Dyst af fremmed Sæk, og komme i sin egen." Falster. Deraf: Dystkage, en. Kage bagt af det fineste Meel. (Colding. Ordene ere forældede.) 2. Hertil hører maaskee Talemaaden: en Dyst Regn ɔ: en temmelig stærk, dog ikke vedvarende Regn. Vi fik en god Dyst Regn undervejs.

Dyste, v. a. 1. [formodentlig beslægtet med 2. Dyst.] at stænke, bestænke. (Moth. V. S. O. men er forældet.)

Dyvelsdræk, en. [Holl.] et meget ildelugtende Lægemiddel af Planten Asa foetida.

Dægge, v. a. 1. [Sv. däggja. Goth. dadjan. s. die.] opfostre ved fremmed Melk, i Mangel af Moderens. At dægge et Lam. (Moth.) figurl. og neutr. At dægge (ɔ: kiæle) for et Barn. = Dæggebarn, et. Barn, som opfostres ved fremmed Melk. (Moth.) Dæggehorn, et. H. med en liden Læderpose i Enden, hvormed unge Lam opklækkes. (Moth.) Dæggelam, et. egentl. et Lam, som paa denne Maade opfostres; ofte figurl. om Børn; d. s. s. Kiæledægge.

Dæk, et. pl. d. s. [N. S. Deck. T. Verdeck.] Plankegulv, hvilende p. Biælker, hvorved et Skib adskilles i flere Rum ell. Lofter (Skibsgulv.) Det underste, andet, øverste Dæk (paa Tredækkere.) Skandsedæk, Baksdæk, Hyttedæk. = a) dækløs, adj. som er uden Dæk. dækløse Fartøier. Dækstøtte, en. Bielke, som støtter under Dækket paa et Skib. — b) Dæksbaad, en. og Dæksfartøi, et. en Baad, et mindre Fartøi, forsynet m. Dæk. (i Modsætn. til en aaben Baad.) Dæksbielke, en. En af de Biælker, hvorpaa Dækket hviler. Dækslast, en. den Deel af Lasten eller Ladningen i et Skib, som stuves oven paa Dækket.

Dække, v. a. 1. [T. decken. jvf. tække.] 1. skiule ved at lægge noget over, hylle til. (s. bedække.) At d. sig m. en Dyne. "Dækker Graven, grønne Urter smaa." Øhlenschl. At d. noget over, ell. p. een. (jvf. tildække.) At dække et Anslag. (Malling.) Denne Farve, dette Anstrøg dækker ikke Grunden. — figurl. At d. sig (sikkre sig) for Tab. Dette Foretagende dækker (erstatter) neppe Omkostningerne; det vil neppe dække sig. 2. forsyne et Bord med Dækketøi og andet, som hører til Maaltidet. Hun er v. at dække Bordet. Der er dækket til 20 Personer. — At d. op, siges derimod om at forsyne Bordet med Mad, med Retter. Der blev dækket op for ham Alt hvad Huset formaaede. S. opdække. At d. af Bordet, ell. absol. at dække af ɔ: tage Opdækning bort. — Dækning, en. pl.-er. Gierningen at dække. Dækning med Farver. Bordets Dækning, Borddækning. = a) Dækkefad, et. 1. Fad, som dækkes over et andet (Dæksel.) 2. Fad, som tilforn brugtes i St. for Dækkekurv. (Moth.) Dækkegarn, et. Et Slags Fuglenet. Dækkekurv, en. K. hvori de Ting, som høre til at dække et Bord, bæres frem; Bordkurv. Dækketøi, et. det Lintøi, som br. til at dække Bord, ell. ved Maaltidet (Borddug og Haandduge.) Bordlinned. = b) Dækfarve, en. hos Malere; Farve, som males paa et Underlag af andre Farver. Dækfiedre, pl. kaldes de Fiedre, der ligge øverst p. Vingerne (oven over Svingfiedrenes Poser) og paa Halen hos Fuglene. Dæksteen, en. Steen, som lægges over eller øverst, for at dække noget. Dækværk, et. Indretning, hvorved noget bedækkes. (Ambergs Ordb.)

Dække, et. pl.-r. det, som lægges ell. bredes over, ell. som hænges for til Skiul; it. en Skorpe ell. Lag, som bedækker noget, som ligger øverst. At lægge et Halmdække paa en Drivebænk. Et Sengedække. Et Gipsdække p. Loftet. Det øverste Dække (Jordlag) bestaaer af Sand. — figurl. At spille under Dække med een ɔ: holde hemmelig med (efter det Tydske.)

Dækken, et. pl. - er. d. s. s. Dække; men br. nu kun om de uldne Klæder ell. Tepper, som lægges over Heste, for at vogte dem mod pludselig Afkøling (Hestedækken) ell. som lægges under Sadelen (Sadeldækken, Ridedækken.) = Dækkengiord, en. Giord ell. Rem, der spændes om Hestens Bug, for at holde Dækkenet fast.

Dæksel, et. pl.-er. [af dække.] et løst Laag, hvormed et Kar e. desl. lukkes ell. tildækkes.

Dæl, en. [J. Dæld. af Dal.] en liden Fordybning eller Huulhed i visse Legemsdele, f. Ex. en Dæl i Hagen, uden paa Haanden. (egentlig en liden Dal. Moth.)

Dæl ell. Dæld, en. Melkekiertler eller Yver hos Soen. Soen skyder Dæld, naar den er nær ved at fare. (Moth.)

Dæmme, v. a. 1. [af Dam. A. S. demman.] hindre eller standse Vandets Løb ved en Dam, et opkastet Dige eller anden Indretning. At d. for Møllevandet. At d. Aavandet op, for at vande Engene. — Dæmning, en. pl.-er. 1. Gierningen at dæmme. 2. en opkastet eller opmuret Vold, et Jord- ell. Steendige, hvis Bestemmelse er at hindre og afholde Vandets Indløb og Overskyllen. "Saaledes ruller sig den brusende Strøm ud over Sletterne, naar dens Dæmninger brydes." Malling. figurl. "Vanæren var det Middel, som skulde sætte Dæmning for Laster" (hindre deres Udbredelse.) Schytte. (Ofteſt br.

det om et muret Bulværk, ligesom Dige om en Jordvold.)

Dæmpe, v. a. 1. [T. dämpfen.] 1. hindre noget fra at gaae videre eller tage Overhaand; standse, undertrykke, formindske. At d. Ilden. dæmpe et Oprør. Hans Overmod bliver vel dæmpet. "Haab dæmper Kummer, qvæger Smerten." Thaarup. "Han dæmper sin Stolthed og sin overdrevne Egenkiærlighed." Bastholm. 2. giøre svagere, mildere. At d. Heden. (Især om Toner og Instrumenter.) At d. en Trompet, Tromme. En dæmpet Lyd; med dæmpet Røst. "Dybt i Fiorden en dæmpet Torden sig høre lod." Øhlenschl. — **Dæmper**, en. pl.-e. det Redskab, hvorved noget dæmpes; f. Ex. Dæmper paa en Tromme, Trompet. — **Dæmpning**, en. pl.-er. Gierningen at dæmpe.

Dæmre, v. n. [T. dämmern. J. dimma.] mørknes, udbrede Dæmring; gaae over fra Dagslys t. Skumring. "Vent nu roligt paa Døden i dæmrende Skygger." Øhlenschläger. (Uegentl. "Og Maanen dæmrer i Skyen dog." Samme.)

Dæmring, en. ud. pl. [T. Dämmerung. A. S. dim. J. dimmr, mørk. Dimma, Mørke.] en Mellemtilstand af Lys og Mørke, Overgangen fra Nat til Morgen, (Morgendæmring) eller fra Dag til Aften (Skumring, Tusmørke.) (Disse sidste, egentl. danske Ord br. sielden om Morgenens Skumring, der som oftest kaldes Dæmring, Daggry ell. Morgengry.) Deraf: **Dæmringslys**, et. Et svagt Lys, liig Dæmringens. "Lampen udbredte sit Dæmringslys." Øhlenschl. — **Dæmringsky**, en. En noget mørk, eller mørknende Sky. "Den mørke Dæmringsky, der ruger om dit Aasyn." Øhlenschl.

Dænge, v. a. og n. 1. [J. deingia. A. S. dencgan.] 1. slaae, prygle, give Bank. At d. een dygtig til. De dængede begge paa ham. (dagl. Tale.) 2. strøe. At dænge under en Hest. (Moth.)

Døbe, v. a. 2. [A. S. depan. s. dyppe, som i Gl. Dansk, f. Ex. i den ældste Bibeloverf. hedder døbe.] indlemme v. Daaben, ved Overøsning med Vand (ell. som i de ældste Tider fandt Sted, ved Neddyppelse i Vand) i den Christne Kirke, hvormed tillige Navngivelse er forbunden. Barnet er endnu ikke døbt. (jvf. hiemmedøbe, omdøbe.) figurl. om Ting, der gives Navn. f. Ex. at døbe en Klokke. = **Døbebog**, en. s. Kirkebog. **Døbefad**, et. Fad ell. Bækken, hvori Vandet kommes t. at døbe Børn med. **Døbefader**, en. Præsten, m. Hensyn til Barnet, han døber. (Taussen. Colding.) **Døbefont**, en. [af Lat. fons.] den Indretning i Kirken (ofte en tilhuggen, udhulet Steen) hvori Børn døbes, eller hvorpaa Døbefadet sættes. **Døbehandling**, en. det, som hører til Daabens høitidelige Forretning (Døbeact.) **Døbenavn**, et. Navn, som een faaer i Daaben; Fornavn. **Døbeseddel**, en. Udskrift af Kirkebogen, som Præsten meddeler til Beviis paa en Persons Daab. **Døbevand**, et. V. til at døbe med. V. S. O. — **Døber**, en. Een, som døber. (S. Giendøber.) "Nu maatte Døberen selv bære Barnet til Jorden." Wandal. Johannes Døberen.

Død, en. ud. pl. [Isl. Daud. A. S. Dead.] 1. det naturlige Livs Ophør, Opløsning af den physiske Organisme i et besiælet (menneskeligt ell. dyrisk) Væsen, og Ophør af de Kræfter og Virkninger, hvori den yttrer sig; Siælens Adskillelse fra Legemet. En naturlig, en voldsom (ved udvortes Vold paaført) Død. En let, sagte, pludselig, brad Død. At døe en langsom Død. At afgaae ved Døden (døe.) Den Sygdom, det Fald bliver hans Død ɔ: Aarsagen til hans Død. At tage sin Død over noget. — Ogsaa absol. om en voldsom Død ell. Aflivelse. Han har fortient Døden. At dømmes til Døde (ikke: til Døden.) At gaae i Døden. Han gik i Døden med uforfærdet Mod. — At ligge for Døden ɔ: være nær ved at døe, være dødssyg. — Den ældre Gen. Dødsens br. i Udtrykket: at være Dødsens ɔ: vis paa Døden, nær Døden. Han er Dødsens (han kan ikke leve.) Du er Dødsens, dersom du rører dig af Stedet. Ogsaa figurl. hvor man yttrer en høi Grad af Frygt. Jeg er Dødsens, dersom hun faaer det at vide. — til Døde br. undertiden (dog sielden) for: ihiel. At græmme, sørge sig til Døde. — til Døden, indtil Døden ɔ: indtil det yderste, i høieste Grad. At hade, forfølge een indtil Døden. — For sin Død, aldeles ikke; om en høi Grad af Ulyst. Jeg kan for min Død ikke lide, udstaae det. — Den aandelige Død, den evige Død, theologiske Udtryk. 2. Ofte tænkes Døden, som et selvstændigt Væsen, hvoraf adskill. figurl. Udtryk. f. Ex. Døden er ikke at spøge med. Han seer ud som Døden, som Døden i Aabenbaringen (meget sygelig, bleg.) Dødens Engel. At male Døden som en Beenrad. Fabelen om Døden og Brændehuggeren. Døden gik over min Grav: siges i dagl. Tale, naar man fornemmer en pludselig Gysen. = Sammensætn. a) **dødblaa**, adj. som har en bleg, blaalig Farve, eller Ligfarve. "Brustne Blik og dødblaae Negle." Øhlenschl. **dødbleg**, adj. meget bleg, bleg som et Lig. **Dødblund**, adj. Dødssøvn. (Grundtvig.) **Dødfarve**, en. bleg, gusten Farve. (Moth.) **dødfarvet**, adj. dødbleg. (Moth.) **Dødfiende**, s. Dødsfiende. **dødkiær**, adj. som elsker Døden, har Lyst t.

Døden, ell. vil udbrede Døden. (usædvanl.) "Eller indvikler en dødkiær Aand i usynlige Snarer ilende Fod." Hertz. dødkold, adj. k. som et Lig, iiskold. dødmat, adj. mat, som en Døende, dødelig mat. "Hun strakte mod Karret sin dødmatte Haand." Bagg. dødmørk, adj. forekommer hos Baggesen for: bælgmørk. "Den midt om Dagen dødmørke Taarngang." Dødmørke, et. Et fuldkomment Mørke ell. figurl. en Tilstand uden alt aandeligt Lys. "Middelalderens Dødmørke." Bagg. Labyr. II. 326. dødsaaret, adj. v. dødelig saaret. "Hun sank i hans Favn dødsaaret og bleg." Hertz. Dødskyld, en. Skyld, Brøde, som fortiener Døden. (Arrebo.) dødskyldig, adj. skyldig at lide Dødsstraf, som har forbrudt Livet. (Guldberg.) dødstille, adj. stille som Graven, hvor den dybeste Taushed hersker. Den d. Nat. "Det vide, dødstille Hav." Bagg. dødsyg ell. dødssyg, adj. meget farlig syg, dødelig syg. = b) Dødedag, en. d. s. s. Dødsdag (men br. sieldnere; dog siger man: Til sin Dødedag.) Dødedands ell. Dødningdands, en. En i den sildigere Middelalder hyppigen forekommende allegorisk Tegning, hvor Døden forestilles, at optage Folk af enhver Stand og Alder t. Dands. Dødeliste, en. pl. -r. Fortegnelse over dem, som paa et vist Sted, i et vist Tidsrum ere døde. Dødemaaned, en. et Navn paa Februar ell. Blidemaaned. (Colding. Moth tillægger det Januar.) = c) Dødsaar, et. det Aar, hvori en vis Persons Død indtraf. Dødsangest, en. Angest, Rædsel for en nær forestaaende Død; en meget høi Grad af Frygt ell. Rædsel. At være i Dødsangest for noget. Dødsbo, et. en Afdøds efterladte Bo (i nyere Tider indført for det halvtydske Stervbo.) Dødsbud, et. Budskab om Døden; det, som bebuder Død. (Ingemann.) Dødsdag, en. den Dag, paa hvilken en vis Person døer. Man veed hans Dødsdag, men ikke hans Fødselsdag. "De Efterlevende erindrede sig aarligen deres Paarørendes Dødsdag." Schytte. Dødsdom, en. Dom, hvorved een dømmes fra Livet. Dødsdug, en. poet. d. s. s. Dødssved. "Dødsduggen iiskold p. Panden udsprang. Bagg. Dødsfald, et. Døden, en vis Persons Død, betragtet som en Hændelse, Tildragelse; Døds-Tilfælde, Afgang ved Døden. Et beklageligt, uventet Dødsfald. Dødsfare, en. F. for at miste Livet (oftere: Livsfare.) "Hvormeget Sygdomme og Dødsfarer bidrage t. indbyrdes Kiærlighed." Bagg. N. Klim. Dødsfiende, en. dødelig, uforsonlig Fiende. Dødsfrygt, en. F. for at miste Livet. (Øhlenschläger.) Dødskamp, en. 1. den Strid ell. Modstræben af det physiske Livs Kræfter, som finder Sted i Døden, især hvor Livskraften endnu ei af Alderdom ell. Sygdom er hentæret. 2. den Kamp, hvori een med Anstrengelse af sine yderste Kræfter værger sit Liv. Dødsleie, et. den Døendes sidste Leie; Dødsseng. (C. Hauch.) Dødslod, en. Lod, Skiebne, som bringer Døden, medfører eens Død. (Fibigers Homer.) Dødsmaade, een. En vis Maade, at ende Livet paa. En hurtig, en let Dødsmaade. Dødsmiddel, et. Middel til at give sig selv ell. Andre Døden. "Fortvivlet over ingen Dødsmidler at kunne finde." Rahbek. Dødsnød, en. s. Dødsfare. "At være i Dødsnød." Bastholm. Dødsqval, en. En høi Grad af Lidelse i og ved Døden. (V. S. O.) Dødssaar, et. dødeligt Saar, Banesaar. Dødssag, en. En Sag, Gierning, som fortiener Dødsstraf. (jvf. Livssag.) Dødssang, en. 1. S. som een digter ell. synger i Døden ell. kort før sin Død. Den saakaldte Regner Lodbrogs Dødssang. 2. Sang, der varsler Døden. "Nu er det din Dødssang, hun qvæder." Ingem. Dødsseng, en. d. s. s. Dødsleie. Han formanede paa sin Dødsseng Sønnerne til Enighed. Dødsskrig, et. Skrig af en Døende, ell. af den, som er i Livsfare. (Pram.) Dødsskræk, en. 1. En høi Grad af Dødsfrygt. "Dødsskræk staaer paa de skiælvende Læber." Hertz. 2. en meget stor Skræk, som kunde paaføre een Døden. Dødssmerte, en. S. som føles i Døden. Dødsstraf, en. Straf, som medfører Henrettelse; Livsstraf. Dødsstrid, en. d. s. s. Dødskamp. Dødsstund, en. den Tid, det Tidspunkt, da Døden indtræffer; Dødstid. "Det var Glædens Dødsstund i mit Hierte." F. Guldb. Dødssuk, et. en Døendes Suk; det sidste Suk. Dødssved, en. den Døendes Sved. dødssyg, adj. s. dødsyg. Dødssygdom, en. S. som endes med Døden, dødelig Sygdom. Dødssynd, en. S. som fortiener Døden; dødelig Synd. Dødssøvn, en. Søvn, som fører Døden med sig, den Døendes sidste Søvn. Dødstanke, en. T. paa Døden, paa Menneskets Dødelighed, paa sin egen forestaaende Død. "Den Dødstanke, der minder Fyrsten selv om Regnskab." Malling. Dødstegn, et. Tegn paa en nær forestaaende Død. (jvf. Livstegn.) Dødstid, Dødstime, en. 1. d. s. s. Dødsstund. 2. i en egen og komisk Bemærkelse (i Modsætning til Livstid): Dødens Tid, som Person betragtet. "I min hele Dødstid aldrig Mage jeg funden har til denne Nidkiærhed." Baggesen. Dødstrøst, en. Trøst i Døden, Trøst for en Døende.

Død, adj. og adv. n. dødt. 1. egentl. som er berøvet Liv, ell. er uden Liv; (T. todt, forskielligt fra partic. død. T. ge-

storben.) modſ. levende. En d. Mand. Et dødt Menneſke (T. ein Todter; ogſaa subst. en Død. Man bar en Død ud. Valpladſen laae fuld af Døde og Saarede. Lad de Døde hvile i Fred.) Han var halv død af Kulde. At falde død ned. Barnet kom dødt til Verden. Levende og Døde. 2. figurl. uden Liv, livløs; i endeel Tilfælde, ſom Modſætning t. det, man tillægger Liv, uden derved altid at forſtaae det phyſiſke eller dyriſke. Et dødt Billede. En død Steen. Den døde Natur. At være levende død (ɔ: uden aandeligt Liv.) Alting er nu dødt (ſtille, ikke liveligt) her i Huſet. 3. Saaledes figurl. i endeel enkelte Tilfælde. f. Ex. for: dorſk, tung, mat, ikke livelig. Hun har noget dødt og dorſk i ſit Væſen. døde Øine. En død Farve. — dødt (ſtille) Veir; til Søes. En d. (ubeboet) Ørken. En død (visnet) Green. Et dødt Træ (udgaaet.) Døde (udſlukte, ikke udbrændte) Gløder. Denne Forſkrivning er nu d. og magtesløs. En død (frugtløs, ikke rentebærende) Capital. Dødt Kiød i Saar. Et dødt Sprog (ſom ikke mere tales: modſ. et levende.) En død (ufrugtbar) Lærdom. En død Kraft, i Mechaniken: ſom ingen Bevægelſe frembringer, ſom hviler. = Heraf: dødbagt, adj. om Brød ſom er deiet eller ikke ret udbagt p. enkelte Steder. (Ambergs Ordb.) dødbrændt, adj. v. kaldes den Kalk, ſom enten ved Brændingen er fordærvet, eller indeholder en alt for ſtor Mængde Leer og Kiſeljord, og derfor ei kan lædſkes eller blive til Meelkalk. dødfødt, adj. v. ſom fødes uden Liv. Et d. Barn. En dødfødt Kalv. dødgiøre, v. a. 3. figurl. betage Kraft, Virkning. "Ligeſaa ere i dødgiorte fra Loven." Rom. 7. 4. dødhovedet, adj. dorſk, ſandſeløs, dum. (Moth. jvf. Dødhed. dødøiet, adj. ſom ſeer dorſk, mat ud af Øine.

Døde, v. a. 1. ſkille ved Livet, dræbe. (ſielden undt. i Bibeloverſættelſer.) "Hvo der ſlaaer et Menneſke ihiel, ſkal dødes." 3 Moſe Bog. 20. "At een for hele Folket man maa døde." Bagg.

Dødelig, adj. 1. ſom er Døden underkaſtet, ſom i Følge ſin Natur engang ſkal døe. (modſ. udødelig.) En Dødelig br. ofte absol. for: et Menneſke. Ingen Dødelig veed det. "Men for tidt de ſtærke Straaler Dødeliges Syn ei taaler." Tode. 2. ſom ſkeer ved Døden. dødelig Afgang, Henfart. 3. ſom volder Døden, dræbende. En d. Sygdom, Gift. figurl. De ere dødelige Fiender (uforſonlige.) dødeligt Had, Fiendſkab. En d. Synd: overmaade ſtor, utilgivelig Synd. = Dødelighed, en. ud. pl. 1. den Egenſkab, at være dødelig. At betænke ſin Dødelighed. 2. Tildragelſen, at døe, med Henſyn til Mængden af dem ſom døe. (Mortalitet.) Der herſker megen D. i denne Aarstid. Dødeligheden begynder at aftage.

Dødhed, en. [af adj. død.] ſom kun br. i Bemærkelſen: Dorſkhed, Tunghed, Mathed. At føle en Dødhed i alle ſine Lemmer.

Dødning, en. pl.- er. et dødt og jordet Menneſke. At ſee ud ſom en Dødning. Bleg ſom en Dødning. (Ogſaa om Døde, hvilke Overtroen tænker ſig ſom Giengangere.) = Dødningbeen, et. pl. d. ſ. Been af en Dødningrad. Dødningdands, en. ſ. Dødedands. Dødningfarve, en. ud. pl. dødblaa Farve, Ligfarve. Dødninghave, en. poet. en Kirkegaard. "Duggens Sky i Dødninghaven." J. Smidth. Dødninghoved, et. Hovedet ell. Hierneſkallen af en Dødning. Dødningklokke, en. Liigklokke, K. ſom ringes ved Jordefærd. "Som Ugleſkrig, ſom Dødningklokkens Kimen." Evald. Dødningknep, et. i Overtroens Mening, en Berøring ell. et Knep, ſom een ſkulde faae i Søvne af en Gienganger. (Holb. P. Paars. I. B. 4 S.) Dødninglugt, en. ſ. Liglugt. Dødningrad, en. Beenraden af et dødt Menneſke.

Døe, v. n. døde, er død. [J. deya. A. S. dydan, deadian. N. S. døen.] lade af at leve, opgive Aanden. (jvf. omkomme.) At d. af Sygdom, af Peſt, af Sorg. At d. ved Bøddelens Haand. At d. for Fædrelandet. Han var neppe død, før ꝛc. Der er død mange Menneſker. Mange ere døde af dem, jeg kiendte. — figurl. forgaae, gaae ud, visne. Hans Navn, Minde døer aldrig. Alle Værter døe i denne Tørke. En Døende, een ſom er nær ved at døe. At døe bort, døe i Mængde; miſtes, tabes v. Døden. Een af mine Venner døer bort efter den anden. — At døe hen, figurl. tabe ſig, glemmes. Sagen døde hen. — At døe ud, ſ. uddøe. De Gamle døde efterhaanden ud. — Hans Forſæt døde i Fødſelen (blev ikke udført.)

Døgenigt, en [T. Taugenichts. N. S. Dögenig.] et Drog, uduelígt, ørkesløſt Menneſke. (d. Tale.)

Døgn, et. pl. d. ſ. [Sv. Dygn.] 1. en Tid af 24 Timer; Nat og Dag. 2. Døgnet, absol. den nærværende Tid, det nærværende Dieblik. "Det ſvarer ganſke godt til Døgnets Krav." — "At ſprede Nutids Taage, Døgnets Dunſt." Bagg. Døgnets Smag, Moder. (de med Døgn ſammenſatte Ord har Sprogbrugen meddeelt et Bibegreb af Ringeagt og ringe Værd.) = Døgnblad, et. d. ſ. ſ. Dagblad (iſær med Henſyn til ſaadanne Blades korte Varighed.) Døgndyr, et. (Øhlenſchl.) ſ. følg. Ord. Døgnflue, en. Et Slags Inſecter, hvis Liv varer meget kort, ell. kun et Døgn. Ephe-

meron. **Døgnliv**, et. Et Liv, som varer meget kort; ell. et Liv, hvori man kun har Døgnet, det Nærværende for Øie. **Døgnskifte**, et. Skifte, Omverling (f. Ex. af Veirliget) som indtræder dagligen, ell. efter visse Dages Forløb. (Olussen.) **Døgnskrift**, et. Flyveblad ell. andet Skrift, der kun tager Hensyn paa Døgnet, og som snart glemmes. **Døgnskriver**, en. den, som forfatter Døgnskrifter. **døgnvarig**, adj. som varer et Døgn. **Døgnværd**, et. et Værd, som er uden Varighed, som forgaaer m. Døgnet. (S. Staffeldt). **Døgnværk**, et. Arbeide, som kun har meget kort Varighed. **Døgnvæsen**, et. Væsen, hvis Tilværelse kun varer et D. eller meget kort. (Fibigers Sophokl.)

Døie, v. a. 1. udstaae, taale, lide. "Der gives stakkels Mænd, som nok maa døie med een" (Kone.) Bagg. At d. Ondt, D. Spot, Fortræd; døie Kulde, Sult og Tørst. "Du ei af Plager veed, som Overflødighed og Ørkesløshed døie." Wessel. "Du skal bære din Byrde, du skal døie din Plage." Mynster.

Døit, en. [Hollandsk.] en gandske liden Kobbermynt. Ikke en D. værd. (d. Tale.)

1. **Døl**, en. [Norsk; af Dal.] En Dalbo, Dalbygger. "Saa Dølens Snildhed ofte fandt, at trodsig Strøm t. Tieneste kan tvinges." Storm.

2. **Døl**, en [kort ø. bestemt: **Døllen**. Af uvis Oprindelse.] Den Deel af Plovskæret, hvorved det fæstes t. Plovlegemet. (Thaers Land-Oec. v. Drewsen. III. 19.)

Dølge, v. a. dulgte, dulgt. (dølget og dølgt forekommer i vore Bibel-Overs.) [J. dylia. A. S. diglian.] holde hemmelig, skiule, ikke røbe ell. aabenbare. (Nu sædvanl. kun om det, som m. Flid skiules; tilforn for: skiule i Almindelighed.) At d. sin Sorg, sin Mening, Hensigt. At. d. Manglerne v. noget. "Hun slig Ulykke dog for Fogden dulgte længe." Holb. P. Paars. "Det som dølges i Snee, kommer op i Tø." Ordspr. = **Dølgsmaal**, et. ud. pl. Skiul; Hemmelighed, Løndom. I Dølgsmaal. At føde i D. Barnefødsel i Dølgsmaal. At lægge D. paa noget. — **Dølgsmand**, en. 1. den, som med Flid og Forsæt dølger noget. 2. særd. den, som dølger stiaalne Koster; en Hæler.

Dømme, v. n. og a. dømte, dømt. [J. dæma. Goth. domjan. A. S. deman.] 1. fælde en bestemt, afgiort Dom, enten blot v. sig selv, i Tanken, ell. med Ord; være sig sin Mening om noget bevidst, ell. yttre den m. Ord. (S. Dom, 2. a. b.) Jeg gad vide, hvad han dømmer om denne Sag. Jeg kan ikke dømme herom, da jeg ikke kiender Omstændighederne. "Saa længe man tvivler, kan man ikke siges at dømme." Sporon. Andre maa dømme, om jeg har Ret, ell. ikke. Saavidt man kan d. af, ell. efter det Udvortes. At d. vel, ilde om Folk. At d. som den Blinde om Farverne. — Ogsaa act. At dømme andre efter sig selv. "Den Forskiel, vi bør giøre imellem at dømme Handlinger og at dømme den Handlende." Rahbek. (jvf. bedømme og skiønne.) "Ved at dømme skal afgiøres, hvad der er rigtigt eller urigtigt (sandt ell. usandt, 2c.) ikke hvad der er meer eller mindre rigtigt, hvilket sidste skeer v. at skiønne om Tingen." Sporon. 2. Afsige en Dom i Retten, kiende i en stridig Sag, kiende for Ret. Der er endnu ikke dømt i Sagen. Retten maa d. os imellem. At. d. efter Landets Love. — act. At d. een fra Livet, fra sit Embede. At dømmes for Tyverie. Han er dømt t. Fæstningsarbeide. At d. een i Bøder. (jvf. fordømme, idømme, paadømme, tildømme.)

Dømmekraft, en. ud. pl. den Evne i Siælen, at kunne dømme (i den videste Bemærkelse,) at kunne skielne ell. skiønne Forholdet imellem to, ell. flere Begreber. (jvf. skiønne, Skiønsomhed.)

Døn, et. pl. d. s. [A. S. Dyn, *Strepitus.*] en stærk og rystende Lyd. Det gav et stærkt Døn. Man hørte et Døn langt borte. "Der blev Døn af stærke Skud." Grundtvig.

Døne, v. n. [A. S. dynan. N. S. dønen. jvf. dundre.] frembringe Døn, lade høre en rystende Lyd. (sieldnere end Substantivet.) "I Jordens Indvold døner Dødens Torden." Thaarup.

Døning ell. **Dønning**, en. pl. er. [Holl. Duyninge. Sv. Dyning.] en bølgende ell. vuggende Bevægelse i Havet efter Uveir, som har sin Grund i at Havets Dyb endnu er oprørt. "I svage Dønninger omfavner, vugger, dysser min længselsfulde Siæl." Tullin.

Dør, en. pl. e. [N. S. Dør. J. Dyr. Goth. Daur.] en regelmæssig Aabning p. et tillukket, omsluttet Rum, (et Huus, et Skab, en Ovn o. s. v.) hvilken med Flid er anbragt, og har t. Hensigt, at kunne komme ind i ell. have Adgang til Rummet; tilligemed den til Aabningen passende, i Hængsler bevægelige Flade, som tiener t. Lukkelse. Saaledes: Havedør, Huusdør, (Gadedør) Kakkelovnsdør, Kirkedør, Skabdør, Stuedør, Staldør, o. fl. En Bagdør, Trappedør, Kielderdør. (Jvf. Port, Lem, Falddør.) At lukke Døren op, og i (ell. blot: lukke Døren.) At gaae ind ad, ind igiennem, ud af Døren. At staae i, udenfor bag Døren. Døren gik, ell. der gik Nogen m. Døren (naar man hører en Dør aabnes ell. lukkes.) — figurl. br. Dør ogsaa f. Huus, Værelse, Hiem, o. d. At vise een Døren (byde ham gaae ud.) At sætte een

paa Døren (ɔ: ud af Døren, af Huset.) At jage een p. Døren. At gaae D. fra Dør ɔ: Huus fra Huus. At boe D. om D. med een ɔ: i næste Huus. Man maa kunne have Fred inden f. sine egne Døre. = Døraxel, en. et i Muren ell. Dørstolpen befæstet Jern, hvori Døren hænges m. Hængselen; (Moth. Grams Nucl.) Dørstabel. Dørbeslag, et. Jernet, hvormed en D. beslaaes. Dørfald ell. Dørfang, et. Sidestykkerne af en Dør. Dørfløi, en. En af Fløiene p. en dobbelt D. ell. Fløidør. Dørfylding, en. En i en Dør indfalset tyndere Tavle af Træ. Dørhammer, en. En uden paa Døren fæstet Hammer, hvormed den banker paa, som vil lukkes ind. Dørhul, et. 1. Aabningen, hvori Dørkarmen fæstes, og som Døren lukker. 2. et Hul paa en Dør (f. E. t. et Apothek ell. Fængsel) som kan aabnes, uden at lukke Døren op. Dørhængsel, en. s. Hængsel. Dørkarm, en. En fiirkantet Ramme, der indsættes i Muren, og hvori Døren slutter. Dørklinke, en. s. Klinke. Dørklokke, en. K. som bevæges og ringer, naar en D. aabnes. Dørklædning, en. Dørfylding; ell. den Deel af Døren, der omgiver Fyldingen. (Ambergs Ordb.) Dørlod, et. Lod ell. Vægt, hvorved en Dør af sig selv lukkes. Dørpost, en. d. s. s. Dørstolpe. (V. S. O.) Dørslaa, en. Slaae til at støde for en Dør. (C. Pedersen.) Dørstabel, en. Stadel, hvori Døren hænger v. Hængslerne, og hvorom disse bevæge sig. Dørsteen, en. Steen, som lægges t. Dørtærskel. (Moth.) Dørstolpe, en. En af de Stolper, hvortil Dørkarmen er heftet, ell. som tiene i Stedet for Karm, hvor den mangler. Dørstykke, et. Maleri over en Dør. Dørtridse, en. Tridse m. Snor og Lod, som er fæstet t. en Dør, og trækker den til igien, naar den aabnes. Dørtrin, et. d. s. s. Dørtærskel. At have syv Sind over et Dørtrin, ɔ: være meget vægelsindet. Dørtræ, et. 1. Tværtræ over en Dør. (superliminare.) 2. Dørtrin. (limen.) Moth. Dørtærskel, et. Fodstykket t. en Dør, ell. den nederste Deel af Karmen (s. Tærskel.) Dørvindue, et. 1. en Glasrude i en Dør t. at see igiennem. 2. et lidet over en Dør anbragt Vindue. Dørvogter, en. Den, hvis Bestilling er at vogte, ell. at aabne og lukke en Dør; en Portner. (ligeledes: Dørvogterske.) Dørvægt, en. Vægt ell. Lod i en Dørtridse. Dørvægter, en. Dørvogter. (Arreboe.)

Dørslag, et. pl. d. s. [N. S. Dørslag. Brem. W. B. IV. 809.] et Kiøkkenredskab af Kobber ell. Jernblik, dannet som en Skaal, m. mange Huller i Bunden, til at sigte ell. sie noget igiennem. (Moth.)

Døs, en. ud. pl. [A. S. dvæs, sløv, dorsk.] en søvnagtig Tilstand, uden aandeligt Liv og klar Bevidsthed. Den Syge ligger i en D. At gaae som i en Døs. = døsig, adj. [N. S. dusig, dösig, svimmel.] tung, dorsk i Kroppen og halv sandseløs. "I døsig Ladheds Skiød." Vessel. At være døsig efter Maaltidet. At blive d. efter stærk Drik. (Ganske uegentl. om Lysets matte Skin: "Lampen brænder døsigt; men, den brænder dog endnu." Ohlenschl. Hakon J.) — Døsighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være døsig.

Døse, v. n. og a. 1. gaae som i en Døs, være dorsk, døsig, uvirksom. (Moth.) "At døse hen i Dumheds Skiød." Rein. At gaae og døse den hele Dag. "Den vantrevne Slægt, som døser hen ad Livets lumre Bølger." F. Schmidts Digte. 1811. b. act. tilbringe p. en dorsk Maade. "I skummel Harm jeg døser hen mit Liv." Ohlenschl. At d. Tiden bort. (Sneedorf.) — Døsen, en. Tilstand, hvori man døser. "Vort Liv en Døsen mellem Søvn og Vaagen." S. Blicher.

Døv, adj. [I. daufr. N. S. doov.] som har Mangel p. Hørelsen, er berøvet Hørelsen, om ikke aldeles, dog i betydelig Grad. Han er meget d. noget døv (s. tunghør.) fig. At være d. imod Forestillinger, Formaninger. "At tage den døve Hat paa ɔ: lade som man ikke hører hvad der siges ell. tales." Moth. 2. som ei har sin rette Lyd. En døv Røst. En d. Basun, Klokke. (V. S. O.) 3. sløv. En d. Eg, Lee. — it. kraftløs. Døve Nelder. = døvfødt, adj. døv fra Fødselen af. — døvgiøre, v. a. 3. døve, giøre døv; sløve. (Sneedorf.) "Vanen døvgiør vore Hierter f. Fornuftens Stemme." Bastholm. — Døvhed, en: ud. pl. Mangel p. Hørelsen. døvslaae, v. a. 3. slaae een p. Øret og derved giøre ham døv. (Guldberg.) — døvstum, adj. den, som er døvfødt, og derfor uden Mæle.

Døve, v. a. 1. betage Ørenlyd, standse Høreevnen, giøre døv f. en Tid, v. overvættes stærk Lyd; ell. giøre, at noget ikke høres. At d. Folks Øren m. sin Snak. "At høres af den, som af Elskov er døvet." Pram. Et døvende Bulder. "Storm skal døve mine Klager." Evald. (jvf. overdøve.) 2. betage Styrken, Heftigheden; dæmpe, lindre. At døve en Trompet. (V. S. O.) At d. Ilden. Dette Middel kan i det mindste døve Smerten. (Stormen døves. Moth.) 3. sløve. At døve et Sværd. (A. S. Vedel.) "Du døver Spyd; men her er Sværd tilbage." Evald. figurl. "Smigrere — som døve Hiertet."

P. M. Troiel. 4. giøre ufølsom, betage Virkekraften, bedøve. "Fortiente Smerter døve Sands og Siæl." Evald. = Døvedrik, en. Lægedrik, som døver Smerter —

Døvelse, en. 1. Gierningen, at døve. 2. Bedøvet Tilstand, Bedøvelse. "Det er ikke den Døvelse, hvori den store Verden er nedsænket." Rahbek.

E.

Ebbe, en. ud. pl. [J. Ebbi. A. S. Ebba.] den Naturbegivenhed, at Havet v. visse Kyster synker og træder tilbage fra Kysten, t. en vis Tid i Døgnet, og atter stiger m. Floden. I Nordsøen er **Ebbe** og Flod. — Deraf: **Ebbetid**, en. Den Tid, da Ebben indtræder; ell. Tiden, hvori den varer.

Ebbe, v. n. og impers. 1. (har.) synke, flyde tilbage v. Ebben. Det begynder at ebbe. "Saa skeer det i det Hav, der flyder eller ebber." Arreboe.

Ed, en. pl. er. [J. Eid.] 1. høitidelig Bekræftelse ell. Benegtelse f. Retten, hvorved man paakalder Gud. t. Vidne om Sandheden af sit Udsagn. At aflægge **Ed**; at sværge ell. giøre falsk **Ed**. Lovens **Ed** (ɔ: Edsformularen, som i Loven er foreskrevet.) At stævne een p. sin **Ed**. Jeg kan giøre min **Ed** derpaa. - At bevidne, forsikkre, love noget under sin **Ed**. 2. høitidelig Forsikkring ell. Løfte, hvorved man edelig forpligter sig t. noget. At tage een i **Ed**. At aflægge Embedsed. Hyldingsed, Præsteed, Troskabsed. At bryde sin **Ed**. 3. løs Sværgen og Banden. Man hører aldrig en **Ed** af hans Mund. Man hører ham bruge afskyelige **Eder**. = **Edbryder**, en. Den som overtræder det, hvortil han v. Ed har forpligtet sig. **edbunden**, adj. v. som har forbunden sig t. noget v. Ed. **edfæste**, v. a. 1. tage i Ed, lade een aflægge Ed, forbinde v. Ed. En edfæstet Mand. **Edsigtelse**, en. Gierningen, at stævne een p. Ed. (Moth.) **edsvoren**, adj. som har aflagt Ed p. noget, edbunden. edsvorne Dommere. (Jury.) De **Edsvornes** Kiendelse. **Edtagelse**, en. Gierningen at tage een i Ed. Moth. **edtagen**, adj. v. som er tagen i Ed. = **Edsbrud**, en. den Gierning at overtræde, bryde, hvad man under Ed har lovet. (Ørsted.) **Edspagt**, en. En v. Ed bekræftet Pagt, edeligt Forbund. (Fibigers Homer.) — **edelig**, adj. som skeer v. Ed, under Ed. En edelig Forsikkring. Et edeligt Løfte.

Edder, en. ud. pl. [J. Eitr.] 1. i ældre Dansk: Gift i Almindelighed. Deraf: **Edderbid**, giftigt, forgiftende Bid, **Edderdrik**, giftig Drik. (Moth.) **edderfuld**. (H. Harpestreng. C. Frimann.) **Edderkorn**, Giftkorn. Øhlenschl. **Edderslange**, og fl. Ord.) 2. en ædende Vædske i Bylder og Saar; Voer, Materie. At sætte **Edder**; trække **Edderen** ud af af en Byld. = **edderagtig**, adj. som ligner E. (V. S. O.) **Edderbyld**, en. B. hvori der samler sig Edder ell. Materie. "Før Kniven har skaaret **Edderbylden** bort, som buldner." Øhlenschl. **Edderkop**, en. En vidtløftig Slægt af uvingede Insecter, bekiendte af deres Spind. Aranea. (Sv. Spindel. Jvf. Spindelvæv. (Ordet **Edderkop** forekommer alt i 13de Aarh. hos H. Harpestreng.) **edderond**, adj. meget ondskabsfuld. (V. S. O.) **Eddersætning**, en. Den Tilstand, naar de fordærvede Vædsker i Bylder ell. Saar gaae over t. Edder. **Eddervold**, en. En Sygdom hos Hornqvæg, der frembringer en Lamhed i Bagkroppen, og i Almindelighed en hastig Død. (Moth. V. S. O. Ordet er jydsk.)

Eddike, en. [J. Eddik. A. S. Æced. Lat. acetum.] en meget suur Vædske, som faaes v. den sure Giæring af Frugter, Viin, Øl m. m. Viineddike, Øleddike. At sylte i **E.** At brygge **Eddike**. = **Eddikebrygger**, en. Den, som brygger, tilbereder E. til Salg. **Eddikebryggeri**, et. Indretning, hvor E. brygges. **Eddikeflaske**, **Eddikekrukke**, en. hvori E. giemmes. **Eddikehonning**, en. En Drik, blandet af E. og Honning. Oxymel. **Eddikekirsebær**, pl. K. syltede i Eddike. **Eddikemand**, en. d. s. s. **Eddikebrygger**. **Eddikeskind**, et. Skimmel, der sætter sig p. fordærvet E. (Moth.) **eddikesuur**, adj. saa suur som E. **Eddikesyre**, en. Den Syre, som findes i E. og kan uddrages af Eddiken. **Eddiketønde**, en. T. hvori Eddike giemmes ell. henlægges f. at giære.

Eden, et. Et hebraisk Ord, (taget af 1 Mos. B. C. 2. 3) hvormed i poetisk Stiil udtrykkes et fortrinlig skiønt ell. lykkeligt jordisk Opholdssted. (jvf. Paradiis.) "Et meer end jordisk **Eden**." Rein. "Den Have som — et **Eden** blev ved hendes Skaberhænder." Rahbek.

Eder, eders, pron. pers. s. I.

Ederduun, et. pl. d. s. Duun afEderfugle. En **Ederduuns** Pude.

Ederfugl, en. pl. - e. [J. Ædur, Ædarfugl.] Et Slags Vandfugl af Gaase-

slægten, som lever i meget nordlige Lande, og hvis Bryst er besat m. meget fine Duun. (Ederduun.) Anas mollissima.

Eeg, en. pl. **Ege** (og **Eger**. "J Toppen af **Eger**." Evald.) [J. Eyk. A. S. Æc. N. S. Eeke.] et vildtvorende s. sin Skiønhed, Styrke og Nytte bekiendt Træ; et Egetræ. Quercus. **Egens** Frugt kaldes Agern. = **Egebark**, en. Egetræets Bark, som bruges meget t. Garvning. **Egeblad**, et. Blad af en Eg. **Egebord**, et. Et Bord af Egetræ. (saaledes **Egeplanke**, **Egeskab**, **Egestol** m. fl.) **Egebregne**, n. s. en Plante. Polypodium Dryopteris. **Egebrænde**, et. Ved af Egen, som bruges til Brændsel. **Egebænk**, en. Bænk af Egetræ. (Ohlenschl.) **Egedrue**, en. et Slags smaa rødagtige Svampe, der om Foraaret sætte sig p. Egens Rod i Form af en Drue. (V. S. O.) **Egegreen**, en. Green af en Eg. **Egekrands**, en. Krands af Egeløv. **Egelund**, en. Lund af Egetræer. (Ohlenschl.) **Egeløv**, et. Egens Løv. Grønt **E**. **Egeskov**, en. En Skov, som allene ell. især bestaaer af Egetræer. **egestærk**, adj stærk som en Eg, som har megen Legemsstyrke. (Tode.) **Egesvamp**, en. et Slags Bladsvamp (Agaricus quercinus) der vorer v. Roden af Egetræer; og et Slags Fyrsvamp, der hyppig vorer p. Egetræer. Boletus igniarius. **Egetræ**, et. 1. d. s. s. **Eeg**. 2. Egens Ved, s. saa vidt det br. til Gavntræ. **Egetømmer**, et. Tømmer, hugget af Egen.

Eeghiort, en. pl. -e. Et stort Insect, m. skaldækkede Vinger, som mest findes i Egeskove, og hvis Han er forsynet m. lange Knibetænger, liig Hiortehorn. Lucanus cervus.

Eem, en. ud. pl. [J. Eimr. A. S. Ædm.] synlig opstigende Damp, f. E. af varmt Vand ell. desl. (ikke meget brugeligt; saavelsom v. n. at eme, dampe, give Damp fra sig, og det maaskee hermed beslægtede adj. eem, modbydelig, vammel, flau i Smagen.)

Een, neutr. eet. A. 1. Talord, som betegner saavel det absolute (numeriske), som det adjectiviske Eenheds-Begreb, ell. Beskaffenheden i Henseende til Mængde ell. Antal, ikke at være flere. **Een**, to, tre, fire. der blev kun een tilbage. Jeg gav ham to Stykker, og beholdt selv eet. Vi kiørte alle p. een Vogn. Neppe een af hundrede. **Eet** af to, (maa Du vælge) enten maa Du klæde dig om, ell. blive hiemme. **Een** og anden Gang ɔ: nu og da, engang imellem. (jvf. eneste, **Eenhed**.) **Een** Gang een er een. Klokken slog eet. **Een** og tyve. Hundrede og een Rdlr. Hundrede og eet Skud. **Eet** Hundrede. 2. Ligesom Talordet absol. kan staae som Subst. (Der var kun **Een** ɔ: eet Menneske, der kiendte ham) saaledes ogsaa, naar man nævner en Eenhed (Unitet) af Flere, og tillige angiver af hvad Slags disse ere. Forbindelsen skeer da v. Præpos. af ell. iblandt, og Talordet gaaer her over t. at blive et ubestemt Pron. (s. nedenfor B.) **Een** af mine Venner, af de Tilstedeværende, af Selskabet. **Een** iblandt Mængden. 3. Talordet een (som Prædicat) faaer undertiden et Bibegreb; f. E. a) at Subjectet kun er eneste i sit Slags. Der er kun een Gud. "Herren skal være een, og hans Navn eet." Zach. C. 14. b.) Subjectets Eenshed ell. Identitet. (for: samme, selv samme, eet og samme.) De ere fødte p. een Dag. Vi boe i eet Huus. At spise af een Tallerken (om Flere.) Alle have een Længde. Det kommer ud p. eet. (har samme Virkning, er ligegyldigt.) — J **Eet** ɔ: sammenhængende, i et Heelt, i eet Stykke. Jeg vil hellere have det i **Eet**, end skilt ad. Det løb i **Eet** f. mig. — **Med eet** ɔ: pludselig. — Udtrykket forstærkes v. Tillæg af: og samme ell. og det samme. Vi have een og samme Herkomst. Det er eet og samme Huus. Det bliver eet og det samme, (aldeles det samme) enten vi tage Stof eller Klæde. Et evigt **Eet** og det samme. (T. Einerlei.) (jvf. samme, 1.) c.) neutr. **Eet** staaer som Subst. for: een Ting: (Snart **Eet**, og snart et Andet; **Eet** er at være lærd; et andet, at troe man er det.) samme Ting, samme Begreb, Gienstand: (At see hende og elske hende var eet) kun een Ting, ell. fornemmelig een Ting: (**Eet** erfornødent. **Eet** maa Du lægge Mærke til.) 4). Talordet een bliver t. et bøieligt Adj. og modtager Artikelen (den og det) ell. et pron. poss. foran, naar det modsættes den anden; ell. ogsaa naar Talen er om flere end to Gienstande af fælles Art ell. Beskaffenhed. Den ene Have hører ham til, den anden hans Broder. Den ene (af Brødrene) er Kiøbmand, den anden Præst. Den ene troer ikke den anden. Mit ene Been. Hans ene Datter er gift. Der var tre Personer tilstede; den ene var Dommeren; den anden — den tredie o. s. v. Den ene m. den anden ɔ: alle uden Forskiel. — Ogsaa absol. **Een** holder mere af Viin, en anden af Øl (Nogle — Andre.) **Een** siger saa, en Anden anderledes. B. Hvor Partikelen een hverken har noget Subject, ell. sigter hen t. et bekiendt ell. forudsat; men betegner a) deels en vis, dog enten ubekiendt, ell. ikke nøiere angivet Person, (T. jemand.) b) deels en Person overhovedet, (T. einer.) bliver den et Pron. (ligesom man, nogen) m. Gen. eens. f. E. a) Der er een (**Een**) ude, som vil tale

m. Dig. Der kommer een. Der har een fortalt mig det. b) Hvad er det for een? Naar een ikke har lært noget, saa forstaaer han og intet. Hvad der ikke vedkommer een, bør man holde sig fra. At staae under eens Herredømme. At dømme om det, som ikke hører t. eens Fag. C. Hvor Partikelen ikke, som i foregaaende Tilfælde, allene ell. især betegner den enkelte Gienstand, Personen ell. Individet som saadant; men hvor man angiver Slægt ell. Art, hvortil Gienstanden hører, som det i Udtrykket meest fremtrædende, og det Personlige bliver ubestemt; ell. hvor man betegner en individuel Gienstand; men m. fortrinligt Hensyn t. dens Beskaffenhed: der bliver en t. den saakaldte (Substantivets og Adjectivets) ubestemte Artikel, som mister Toneholdet, og derfor skrives m. enkelt Vocal. Der var engang en Mand. **En** Kone fra Landet. **Et** Barn af fattige Forældre. **En** underlig een (Person. s. ovenfor B.) Saadan en Ven. Hvad for en Bog? — **En** berømt Mand; en deilig Pige; et stort Huus; saa god en Leilighed. Sættes denne Artikel foran Talord, bemærker den: omtrent, henimod. Han tabte vel en 30 Rdlr. Der er en 4 ell. 5 Stykker tilbage. [Det øvrige om Brugen af denne Artikel og om de Tilfælde, hvor den deels kan, deels bør udelades, maa søges i Sproglæren, og er fuldstændigst afhandlet af Høiegaard.] = Sammensætninger m. Talordet een ere bl. a.: **eenaarig**, adj. 1. som er eet Aar gammel. Et eenaarigt Barn. 2. som varer eet A. eenaarige Værter. (V. S. O.) **eenarmet**, adj. som kun har een Arm. **Eenbaaren**, adj. som er sine Forældres eneste Barn. **eenbenet**, adj. som har kun eet Been. **eendrægtig**, adj. som komme overeens i Tænkemaade, Ønsker, Begieringer, især f. saavidt som disse yttre sig i det udvortes Forhold. eendrægtige Venner, Ægtefolk. At leve eendrægtigt sammen. "Reen og from Glæde, som naar Børn samles eendrægtigen f. deres Faders Aasyn." Mynster. Deraf **Eendrægtighed**, en. ud. pl. — **eenfoldig**, adj. s. neden for **enfoldig** (som dette Ord nu sædvanl. udtales og skrives.) — **eengang**, adv. 1. kun t. een Tid, ikke oftere. Jeg har været der eengang. Det er meer end eengang sagt ham. (rigtigere: een Gang.) — Paa eengang. a.) p. een og samme Tid, tillige. Han drak det ud p. eengang. b.) m. eet, pludselig. Det blev p. eengang ganske mørkt. 2. omsider, endeligen. Han kommer dog e. til en Ulykke. 3. til at forstærke Udtrykket i en Sætning p. en egen Maade (efter d. Tydske.) Det er nu eengang skeet. Har han eengang faaet det, saa lad ham beholde det. Det er nu e. saaledes i Verden. 4. eengang f. alle, a.) paa en afgiørende Maade. Jeg har eengang f. alle erklæret, sagt ham, afslaaet det. b.) een Gang og ikke tiere. Jeg giver hellere en Sum e. for alle, end noget aarligt. (jvf. engang, som har forskielligt Tonefald, og forskiellig Bemærkelse.) — **eenhaande**, adj. af eet Slags, ligedan. eenhaande Folk. "Utallige døde af eenhaande Død." D. Bibel. (forældet.) **eenhornet**, adj. som har kun eet Horn. **eenhovet**, adj. om Dyr: som har udeelt Hov. (Ambergs Ordb.) **eenhændet**, adj. som har kun een Haand. **Eenklang**, en. flere Toners harmoniske Samlyd, eller en eenstonende Samklang. "Og nynned — i **Eenklang** alle Verdners Harmonier." Ingemann. "Naar Tonens Grovt og Fiint t. **Eenklang** sammenrøres." Baggesen. **eenraadig**, adj. (Moth.) s. selvraadig. **Eenrum**, et: eensomt Sted, Eensomhed. (uden Art.) Den Tungsindige søger **Eenrum**. (J. Einrum.) **I Eenrum**, adv. p. et Sted, hvor man er allene, ell. hvor man er fri f. Selskab, som man vil undgaae. "Da skal Præsten først i **Eenrum** advare ham." D. Lov. II. 9. 24. Lad os tale derom i **E.** "Thi han sig fuld i **Eenrum** drak." P. M. Trojel. — **eensaalet**, adj. som kun har een Saale. eensaalede Skoe. (Moth.) **eensidet**, adj. som kun har ell. tænkes at have een Side. **eensidig**, adj. 1. egentlig: som kun har een Side, ell. fremviser een Side; men denne Bemærk. br. ikke. 2. fig. som kun foretages, behandles, betragtes, skeer fra een Side ɔ: p. en vis indskrænket Maade, ud. Hensyn t. Tingens andre Sider, Omstændigheder, o. s. v. En e. Contract, Forklaring. Et eensidigt Forhør (over en af Posterne.) En e. Bedømmelse, Synsmaade. "Man vogte sig for at give Indbildningskraften en alt for eensidig Retning." Engelst. Ogsaa subj. Han er eensidig og partisk i sine Domme. **Eensidighed**, en, Beskaffenheden at være eensidig; ell. subj. det, at være eensidig, at betragte, behandle noget p. en eensidig Maade. Hans **E.** og Partiskhed gaae vidt. (pl. er usædvanl. "Saa tilsigtes da den fuldkomne Alsidighed giennem en Række af **Eensidigheder**." Sibbern.) — **eensinde**, adv. een Gang; mods. ingensinde (men er forældet; jvf. nogensinde.) **eensindig**, adj. i ældre Dansk: enige i Sind, Mening, Tanke; ligesindet. "Eendrægtige og eensindige." P. Eliæ (1538) N. M. Aalborg. Deraf ogsaa: **Eensindighed**, en (Taussen.) **eenskabt**, adj. v. i ældre Dansk: lige dannet. "Lige og eenskabte." similes & *uniformes*. (rettere eensskabt.) — **Eenspænder**, en. Hest, som

spændes allene f. en Vogn. Deraf: **Eenspændervogn**, en. som trækkes af een Hest allene. — **Eenstavelsesord**, et. O. som bestaaer kun af een Stavelse.) — **eenstemmig**, adj. 1. som bestaaer kun af een Stemme. eenstemmig Sang. (V. S. O.) 2. som stemmer med i Tonen. "Med Dagen han din Priis begynde, eenstemmig m. Naturens Røst." Rein. 3. som stemmer ganske overeens i Udsagn ell. yttret Mening. eenstemmige Vidner. En e. Dom. Et eenstemmigt Vidnesbyrd. Han blev eenstemmigen valgt. (v. alle Stemmer.) eensædet, adj. som har kun eet Sæde. (Ambergs Ordb.) eenøiet, adj. som har kun eet Øie. [Jvf. ene, nedenfor.]

Eengang, adj. s. under een. (jvf. engang, nedenfor.)

Eenhed, en. 1. (pl. **Eenheder.**) en Størrelse, en Ting, som er een, som ei er flere. Tallet 6 bestaaer af 6 **Eenheder.** **Eenheden**, ti Gange taget er en Tihed ell. Tier. Leibnitz kaldte Monaderne Naturens **Eenheder.** 2. ud. pl. den Egenskab v. en Ting, at den er kun een og udelelig. Guds **Eenhed.** Monadernes **E.** 3. den Egenskab, at en Ting under visse Omstændigheder bliver uforandret den samme. Stedets **E.** i et Skuespil. 4. flere Tings ell. Deles Samstemning ell. Overeensstemmelse, m. Hensyn t. at udgiøre et harmonisk Heelt, ell. til et fælles Øiemed. **Eenhed** i det Mangfoldige. "Den uendelige **Eenhed** i Naturen, som er Grund t. alle dens Virkninger." Snedorf. "Et Musik-Chaos uden Hensigt, **Eenhed**, Forbindelse ell. Sammenhæng." Rahbek. **E.** i Handlingen i et Stuespil. **E.** i et Digt, Maleri. (modsat: **Mangfoldighed**; jvf. ogsaa **Eenshed.**)

Eenhiørning, en. pl. er. 1. et opdigtet Dyr, der forestilles i Skikkelse liig en Hest, m. et spidst Horn i Panden. 2. undertiden for: **Narhval**, (Monodon) hvis Horn ogsaa kaldes **Eenhiørningshorn.**

Eenlig, adj. 1. som er for sig selv, som ikke er m. andre, ell. ikke m. mange; eensom. (**Eenlig** er egentl. det adjectiv. Begreb af een. En eenlig Een, i dagl. T. ɔ: en enkelt Person. Et eenligt Væsen ɔ: et Individ; hvorfor Treschow urigtigen bruger eenslig, som maatte udledes af eens.) En Seng, et Værelse t. en eenlig Person. To eenlige Folk ɔ: som ingen Børn, ingen Tyende have. "Et eenligt Spor af en forvildet Jæger." Evald. 2. i Særd. ugift. En e. Mand, Kone. Den eenlige Stand. = **Eenlighed**, en. ud. pl. egentl. og overhovedet den Beskaffenhed, at være eenlig, være f. sig selv, være een, og ikke flere; (hvorfor **Eenlighed** vel kunde br. for Individualitet, i St. f. det ikke sprogrigtige **Eenslighed**, som Treschow har brugt;) men i Alm. br. det kun for: Eensomhed, ell. for ugift Stand. At begive sig i **Eenlighed.** At elske **E.** Han blev kied af **E.** og giftede sig. Hun har besluttet, stedse at leve i **Eenlighed.**

Eenling, en. En enkelt eller eneste Person ell. Ting; unicus. Moth. (usædvanl.)

Eens, adj. og adv. [J. eins, ligeledes. Det gammeldanske adj. æns er liig.] A. adj. 1. enig. (Det T. eins; br. nu sielden.) At blive eens m. een om noget. (D. Bibel.) Jvf. ueens. — Heraf adv. overeens. (s. dette O.) 2. som er een og den samme, er af eet Slags; aldeles liig. (T. einerley.) De bruge eens Maal og Vægt. Han er altid eens (i Sindet, i Tænkemaade, i Adfærd.) De ere af eens Alder. "**Eens** Virkninger komme af eens Aarsager." Eilschow. (I philosoph. Talebrug: om den Egenskab: at være fuldkommen det samme i Væsen; identisk. Det Hele er eens m. dets Dele). "Ikke fordi de virkelig ere eens; men fordi de ligne hinanden." Eilschow. B. adv. paa een, paa samme Viis; p. en ganske lignende Maade. Det faldt eens ud f. dem begge. Det gaaer altid eens til hos ham. Alle Børnene gaae eens klædt. Det er mig ganske eens (ligegyldigt.) = eensartet, adj. som er af samme Art. eensdannet, adj. v. som har een og samme Dannelse. eensdannede Figurer. "Det eensdannede Anstrøg, som Levemaaden har givet de Fornemme." Jacobi. (i d. Talebr. ogsaa adv. **eensdan**, for: ligedan, p. samme Maade. Sieldnere forekommer det i Skrifter; især i pl. "Hidtil havde alle Mennesker een Tunge og eensdanne Ord." O. Guldb.) — eensfarvet, adj. som har eens Farve. — **eensformig**, adj. som har een og samme Skikkelse, fremstiller sig f. Sandserne, f. Betragtningen p. een Maade. Et eensformigt Landskab. En e. Musik. En e. Stiil. **Eensformighed**, en. eensformig Beskaffenhed. — **eenslydende**, adj. v. som har een og samme Lyd, som udtrykkes v. de samme Lyddele; it. som stemmer ganske overeens; ligelydende. eenslydende Toner, Ord. To e. Afskrifter. — eenssindet, adj. som har eet og samme Sind. (modſ. vægelsindet; jvf. eensindig.) **eenstydig**, adj. som har eller synes at have een Mening ell. Betydning. **Eenstydige** Ord og Talemaader ɔ: saadanne, som have en lignende Mening, og fordre en finere Kundskab til Sprogbrugen, f. at anvendes rigtigen efter denne Brug. (Synonymer.) **Eenstydighed**, en, ud. pl. Beskaffenheden at være eenstydig. Ordenes **Eenstydighed.**

Eenshed, en. ud. pl. Beskaffenheden,

at være eens; fuldkommen Liighed. **E.** i Maal og Vægt, i Klædedragt, Skikke. **E.** i Sæder og Tænkemaade. (**Eenshed** f. det philos. Konstord **Identitet**, og **Eenshedsbegreb** for: **Identitetsbegreb** er brugt af denne Ordbogs Forf.)

Eensom, adj. [J. einsaman.] 1. som er uden Selskab, som er ell. lever, enten ganske ene, ell. m. meget faa af sin Art. **Eensomme** Dyr (som ikke leve parviis, ell. i Flokke.). En e. Fugl. Han lever meget eensomt. At føre et eensomt Liv. "**Eensom** er jeg, dog et ene." 2. fig. a. om Stedet: hvor ingen ell. faa Mennesker, ell. endog, hvor faa ell. ingen andre Væsener leve. Et eensomt Huus i Skoven. Den eensomme Skov. (Baggesen.) En e. Ørken. b. om Tiden, i det poet. Udtryk: stille, hvor intet Spor af levende Væsener mærkes. Den eensomme Midnatsstund. — **Eensomhed**, en. ud. pl. Tilstanden, eller Beskaffenheden, at være eensom. At elske **E.** tilbringe Livet i **E.** — fig. et eensomt Sted. Her i denne dybe **Eensomhed**.

Eenstig, adj. i d. Tale: som er, som ligger f. sig selv, adskilt fra andre af samme Slags; enkelt, eenlig. Et eenstigt Huus. **Eenstige** Gaarde.

Eet, s. **Een**. Heraf: **Eetmaal**, et. i Skibssproget: en Tid af 12 Timer. — **Eettal**, et. pl. d. s. En Talfigur, som betegner een ell. eet (Tal-Eenheden.)

Efter, præp. og adv. [J. eptir, eftir. A. S. æfter.] A. præp. efter udtrykker overhovedet, deels en egentl. **Følge** (i Sted ell. Tid); deels en **Retning** ell. Bevægelse til ell. imod noget. a.) i Stedsforhold: en Bevægelse (ell. stundom en hvilende Tilstand) bag ved, ell. følgende en anden Gienstand. At gaae e. een. Hun har en Tiener (gaaende) e. sig. At slæbe noget e. sig. At lade noget e. sig (s. efterlade.) Man fandt Spor e. ham (han havde efterladt Spor.) — fig. m. Bibegreb om Følge i en vis Orden ell. Række. At have Rang, Sæde e. een. Han er den næste e. mig. Du kommer efter mig (har din Plads, dit Tal i Ordenen næst efter mig.) **Efter** (ell. næst e.) ham er ingen mig nærmere, kiærere, end du. (s. næst, som i disse Tilfælde jævnl. br. foran efter.) — Særegne Udtryk: At komme efter noget ɔ: begribe, fatte, lære det. At gaae e. Næsen ɔ: gaae forgieves. (Man siger: Her lugter efter Moschus. Det smager e. Honning: dog ogsaa af.) b.) i figurlige, af a. udgaaende Bemærkelser: 1. hvor man betegner en Gienstand, der tiener t. Regel eller Retteснор f. en Gierning, et Værk ell. Arbeide. At rette sig efter noget. At handle e. Guds Bud; dømme e. Loven; leve, klæde sig e. Moden. At føle sig e. een. Det gik ikke e. hans Hoved, Sind. Det gaaer ikke e. Fortienester, men e. Gunst. 2.) ligeledes: Mønster, Forbillede, Exempel. At tegne, male e. Naturen; skrive e. Forskrift. Hun blev opkaldt e. Moderen. 3.) et passende Forhold, ell. en Overeensstemmelse. (secundum) At giøre noget e. sin Leilighed. At tage, vælge e. Behag. At leve e. sin Stand, Evne. At indrette Lønnen e. Arbeidet. Alt gaaer ham e. Ønske. **Efter** Sagens Beskaffenhed. **Efter** min Mening. Naar man vil dømme e. det udvortes. c.) i Tidsforhold: om det, som er sildigere i Tiden, som m. Hensyn t. Tiden følger p. noget andet; saavel naar man blot angiver denne Tidsfølge og Tidspunktet, hvorfra den udgaaer: som naar man tillige angiver en vis Tidslængde, sildigere end det Punkt i den forbigangne ell. tilkommende Tid, hvorfra man regner. Han var oppe e. Midnat. **Efter** Regn kommer Solskin. **Efter** megen Støien, blev det endelig roligt. Jeg vil komme igien e. Bordet, e. Comedien (ɔ: efter den Tid, at Maaltidet er forbi ꝛc.) Mange berømmes først e. deres Død. Han kommer tilbage 3 Uger e. Nytaar. Det indtraf to Maaneder e. Kongens Død. 8 Dage efter hinanden ɔ: hver Dag i 8 Dage. [Jvf. siden, der (i Bemærk. post) har Hensyn t. to bestemte Tidspunkter, saavel det forbigangne, der nævnes (terminus a quo) som det nærværende, der menes; og tillige udtrykker et uafbrudt Tidsrum imellem begge. **Efter** betegner derimod egentlig kun Begrebet om en Følge eller et Følgende i Tiden, ell. fyder hen p. en Tid ell. et Tidspunkt, som er det følgende, men uden at bestemme, om det er det nærværende, ell. hvilket; og uden at tage Hensyn t. noget uafbrudt vedvarende i det mellemliggende Tidsrum. — Jeg er kommen i Huset baade før og efter hans Død: Jeg har ikke været i Huset siden han døde ɔ: fra hans Død indtil nu. — En Maaned efter Konens Død giftede han sig igien: Siden Konen døde, har han ikke deeltaget i nogen Forlystelse. — I enkelte Tilfælde synes det dog, som siden og efter næsten kunne bruges vexelviis. f. E. **Efter** den Dag (ell. siden den Dag) saae man ham aldrig glad; skiøndt her dog uden Tvivl efter staaer rigtigere.] d.) undertiden i Tidsforhold m. Bibegreb om en i det Foregaaende, Tidligere, liggende Grund t. noget paafølgende, ell. om en, tilligemed Tidsbegrebet, angivet Virkning. Man sveder, spytter efter denne Lægedom. Græsset staaer godt e. Regnen. Hun fik svage Øine e. Kopperne. Han har denne Svaghed e. Faderen. At arve

noget e. een. **Efter** det, som er forefaldet, kan jeg ikke mere tale m. ham. e) 1. for at udtrykke, i visse Tilfælde, Retningen af en Bevægelse ell. Handling hen t. ell. imod en Gienstand, uden at dermed siges, om man rammer. Han kastede e. mig; men rammede mig ikke. At sigte, hugge, støde, slaae, stikke e. een. At gribe e. noget. "Den (Lykken) kommer selv, den vil ei gribes efter." Øhlenschl. Han var e. mig m. en Stok ɔ: forfulgte mig. At jage e. en Hare, e. en Sommerfugl. — fig. At vende Kappen efter Veiret. At tage efter slette Exempler. — I mere uegentl. Udtryk om Sandsernes Retning: At see sig om e. noget. At see, kige, høre, lytte, lure e. noget. At lede, ransage e. noget. At bie, vente, tøve e. een (vente t. han kommer.) At blive oppe e. een (som er ude om Natten.). — Ofte ogsaa i det Tilfælde, hvor en Bevægelse eller Handling skeer hen til ell. imod en Gienstand, f. at faae den, ell. lade den komme t. sig. At grave e. Skatte. At skrive e. noget. At lyse e. een i Aviserne. At sende Bud e. een; ell. blot: at sende efter een. Han sendte e. Vagten. Pigen er gaaet e. Brød (ɔ: f. at hente Brød.) At fløite, pibe, raabe e. een (som bevæger sig fremad.) 2. figurl. for at udtrykke en Retning af Sindets, Villiens Stræben; Attraa, Begiering, Virksomhed o. d. At stræbe, hige, tragte, sukke, længes e. noget. At være begierlig e. noget, være nysgierrig e. at vide noget. At være slem efter Fruentimre. At være en Nar e. noget. At lægge sig e. Konst, Videnskab. — At komme efter noget ɔ: lære det, faae Øvelse i. B. Som adv. br. efter i nogle Tilfælde, deels allene (hvor det ikke styrer noget Object,) deels i Forbindelse m. andre adv. 1. om Stedforhold: At seile Nord, Syd efter (mod N. mod S.) Gaae kun foran; han kommer nok efter. Han blev efter (tilbage,) lod sit Tøi blive efter. At gaae, komme bag efter. Det værste kommer bag efter, siden efter. — fig. At gløre noget efter ɔ: giøre et Arbeide, Værk, som ligner et andet. (jvf. bag.) 2. forældet ell. sielden er Brugen af efter for: til (saaledes at noget lukkes.) At kline et Hul efter. Det groer efter. Brønden er falden efter. 3. Om Tidsforhold. Baade før og efter. (jvf. siden, 1). Det indtraf Aaret efter (derefter.) Kort efter, lidt efter, ikke længe efter, strax efter. Lidt efter lidt, paulatim. [Jvf. efterat.]

Efteraar, et pl. d. s. den Aarstid, som er imellem Sommer og Vinter. (jvf. Høst og Foraar.) Deraf: **Efteraarsstorm**, **Efteraarsveir**, o. a.

Efterabe, v. a. 1. giøre noget efter uden Overlæg, Eftertanke ell. Fornuft; efterligne p. en ufornuftig Maade, under ulige Omstændigheder. At e. en Andens Manerer. Han vil gierne e. de Fornemme. "Denne Stiil er ikke let at efterligne; efterabes kan den vel, og man kan giøre sig latterlig nok derved." Sneedorf. — Deraf: **Efterabelse**, en. — **Efteraber**, en. pl. e. Den, som efteraber en Anden i noget; en ufornuftig Efterligner.

Efterat, conj. efter den Tid at, da, naar (postquam, cum.) Efterat at alle havde talt, reiste han sig. Han kom først efterat Skibet var seilet. Han spiser først, efterat alle andre have endt deres Maaltid.

Efterblive, v. n. 3. blive tilbage; blive tilovers (br. sielden undtagen i partic.) "Den Deel af mig, som efterbliver." Bagg. poet. Ep. 218. — De **Efterblivende** ɔ: de, som blive efter, blive tilbage; og fig. for: de **Efterlevende**. — **efterbleven**, part. pass. som er bleven tilbage. Han samlede de efterblevne Soldater.

Efterbord, et. ud. pl. Dækning m. Kage, Frugt, Confect o. d. som spises tilsidst efter de egentlige Retter. (Fr. desert.) V. S. O.

Efterbryg ell. **Efterbrygning**, en. Det tyndeste Øl, som tilsidst løber fra Rostekarret.

Efterbryllup, et. Giestebud, som holdes efter Bryllupet; Andendagsbryllup. (V. S. O.)

Efterbud, et. pl. d. s. Bud p. noget, der skal sælges, som kommer f. sildigt, og efterat et andet Bud alt er antaget. Hans Efterbud kunde ikke antages.

Efterbyrd, et. Det Svøb, hvori Fosteret ligger indsluttet i Frugtmoderen, og som den Fødende skilles ved, efterat Fosteret er født. Secundinæ.

Efterdags, adv. efter den nærværende Tid, herefter. "Man ei kan sige, om hun sig efterdags vil sætte nu til Ro." Bording. "Jeg bedre efterdags vil tage mig i Agt." Helt. (ogsaa: herefterdags.)

Efterdands, en. pl. e. 1. Dands, Dandsen tilsidst i de Dandsendes Flok. (V. S. O.) 2. en D. som dandses efterat man alt havde holdt op at dandse.

Efterdanne, v. a. 1. danne i fuldkommen Liighed m. en anden Gienstand. At ville efterdanne Naturen. (s. eftergiøre.)

Efterdi, conj. [J. epter þvi.] af den Aarsag, at; fordi, eftersom.

Efterdømme, et. [Isl. Eftirdæmi.] det, som er værd at efterlignes; Mønster, Exempel. V. S. O. (forældet, men fortiente at optages.)

Efterdraaber, pl. De svageste Brændeviinsdraaber, som løbe tilsidst fra Panden. (modf. Fordraaber.) V. S. O.

Efterdrøn, et. pl. d. s. et Drøn, en

stærk bævende Lyd, efter en anden; Efterdøn. (s. drøne.) "Efterdrøn af den langvarige Krigstorden." (M.)

Efterdøn, et. Døn, som høres tilsidst, ell. efterat noget tilforn er skeet, hørt. (Grundtvig.)

Efterfalden, adj. v. tilfalden, sammenfalden. En efterfalden Brønd. (V. S. O.)

Efterfare, v. a. 3. br. i Talemaaden: at efterfare Gruberne ɔ: fare overalt ned i Gruberne v. et Biergværk, for at undersøge dem. (jvf. fare, 1.)

Efterfart, en. Gierningen at fare efter.

Efterforske, v. a. 1. undersøge, grandske meget nøie; eftergrandske. At e. Naturens Hemmeligheder; efterforske Sagens Sammenhæng. (s. forske, grandske.) Deraf: **Efterforskning**, en. pl. -er.

Efterfrost, en. ud. pl. Frost som indtræffer efterat den egentlige Vinter er forbi.

Efterfylde, v. a. 2. fylde op, ell. fylde p. ny det, som er svundet. Viinankeret maa efterfyldes (fyldes efter.)

Efterfødning, en. pl. -er. et Barn, som fødes længe efter dets Sødskende, ell. som en gammel Mand, der sildigen gifter sig, avler. (F. Guldbergs Plautus. Usædvanl. jvf. Sildefødning.)

Efterfølelse, en. F. som man faaer p. ny, efterat den tidligere, stærkere Fornemmelse var ophørt. Jeg har undertiden en E. af Saaret.

Efterfølge, v. a. 3. s. følge. [A. S. æfterfylgian.] 1. i den egentl. Bemærk. br. det kun i part. Han blev efterfulgt af en heel Skare Tienere. Baade de foregaaende og efterfølgende. De efterfølgende Konger. 2. komme efter, komme i eens Sted. Den, som efterfulgte ham i Embedet. 3. søge at ligne. Hans Levnet, Exempel fortiener at efterfølges. At e. een i det Gode. "Om vi have Mod t. at efterfølge din Dyd." Kampmann. 4. adlyde, efterkomme. At e. eens Raad, Befaling.

Efterfølge, en. ud. pl. Den Omstændighed, at følge eller komme efter en anden, ell. i hans Sted. (Succession, Thronfølge.) Man havde givet ham Haab om Efterfølge i Kaldet. "Efterfølgen i Regieringen." F. H. Jahn.

Efterfølgelse, en. Gierningen at efterfølge, 3. Gode Exemplers Efterfølgelse. (jvf. Efterfølge.)

Efterfølger, en. pl. -e. [A. S. Æfterfolger.] 1.) den, der søger at efterligne noget. En E. af gamle Stikke. 2. den, som kommer i en andens Sted. Hans Efterfølger i Embedet.

Efterførsel, en. pl. -førsler. Gierningen, at føre noget efter, bag efter.

Eftergaae, v. a. 3. (s. gaae.) fig. undersøge, giennemgaae, eftersee. Jeg har eftergaaet alle de Bøger, hvori noget kunde være at finde herom. (sielden.)

Eftergive, v. a. 3. (s. give.) lade det Krav fare, man har til een, ell. paa en Rettighed. Han eftergav ham det meste af Gielden. Jeg kan ikke e. noget af min Ret. At e. (tilgive) een sin Forseelse. "Han skal dog tvinge sit Sind og eftergive Straffen." B. Thott. "At eftergive Synd staaer ei i Naadens Magt." Evald. (jvf. v. n. give efter, hvorfra det i almindelig Sprogbrug er forskielligt; men hvis Bemærkning finder Sted i partic. eftergivende, føielig, ikke paastaaende. Et eftergivende Sind. At være e. i Omgang m. andre.) Sielden, og kun i en høiere ell. friere Stiil, findes eftergive for: give efter ɔ: være ringere. "En Doctor ingenlunde han deri eftergav, skiøndt han Latin ei kunde." Holb. P. Paars. = eftergivelig, adj. som kan eftergives. En e. Forseelse. — **Eftergivenhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være eftergivende; Føielighed. "Naar Mildheden i os bliver Feighed og taalig Eftergivenhed mod Ondt, som mod Godt." Mynster. — Derimod: **Eftergivelse**, en. Handlingen at eftergive een noget. Gieldens Eftergivelse.

Eftergiøre, v. a. 3. (s. giøre, 14.) giøre noget ganske lignende en anden Ting; især i den Hensigt, at det skal antages f. denne. At e. en Bancoseddel. Det er ikke ægte, men eftergiort. (Man siger ellers altid: at giøre een noget efter, ikke: eftergiøre een noget; og bruger overhovedet mest præp. efter V.) Deraf: **Eftergiøren**, en. (Eftergiørelse. V. S. O.) eftergiørlig, adj. som kan eftergiøres. (jvf. efterligne.) "Vers, som man ei saa let skal eftergiøre mig." Baggesen.

Efterglands, en. ud. pl. en Glands, der følger efter et stærkere Skin, ell. hvori den stærkere Lysning ligesom taber sig. "Sletter ud med alle Drømmes Minder, Efterglandsen af hvert saligt Glimt." Baggesen. "Utydelige Efterglands af svundne Dage." J. L. Heiberg.

Efterglatte, v. a. 1. glatte, giøre glat, efterat det allerede tilforn er skeet. (Ambergs Ordb.)

Eftergrandske, v. a. 1. d. s. s. efterforske. (Wandal.) "De havde et stærkt Kald t. at eftergrandske, baade Statssager og Naturens Virkninger." Guldberg. — Deraf: **Eftergrandskning**, en. pl. -er.

Eftergrave, v. a. 1. grave p. et Sted, hvor man vil søge efter Noget, efterlede v. Gravning. Han lod eftergrave i Høien (lod Høien e.) men fandt intet. (Oluffen.) — **Eftergravning**, en. pl. er. Gierningen, at grave efter noget i Jorden.

Eftergroe, v. n. 1. (er) groe til, tilgroe. "Bogstaverne vare eftergroede m.

Jord." A. Vedel. — Eftergroening, en. i Bemærkelsen: Eftervæxt. (Olufsen.)
Eftergrunde, v. a. 1. grunde nøie p. noget, speculere over. Den Sag maa nøie eftergrundes.
Eftergræs, et. ud. pl. G. som vorer frem efter den første Høslæt. (s. Efterslæt.)
Eftergræsning, en. Græsning p. en allerede slaaet Mark, ell. p. en høstet Ager. (Olufsen.)
Eftergrøde, en. ud. pl. det, som vorer frem, efterat en Mark ell. Ager eengang har givet Grøde. Denne Eng kan endnu give en god Eftergrøde.
Efterhaanden, adv. Tid efter Tid; ikke p. eengang, men lidt efter lidt. At vænne sig efterhaanden af m. noget.
Efterhede, en. ud. pl. en stærk Hede, som kommer bag efter p. en usædvanlig Tid. (V. S. O.)
Efterhige, v. a. 1. attraae m. megen Begierlighed. At efterhige Rigdom. "Alt, hvorved et Mennesket forledes t. at efterhige falsk Ære." Birkner. Deraf: Efterhigen, en. u. pl.
Efterhug, et. pl. d. s. et Hug, som giøres bag efter, ell. ikke t. rette Tid. (ligeledes: Efterhugning, Efterhugst, en. Her skal endnu giøres en E. i Skoven.)
Efterhænge, v. a. 3. s. hænge. — fig. a.) følge, rette sig efter. "At han m. Penge kan tilkiøbe sig Frihed at efterhænge sit Hiertes Lyster og Begierlighed." Birkner. b.) blive fast, urokkelig ved. At efterhænge en Mening. (Bording.)
Efterhø, et. Hø, som faaes v. Efterslæt. (Ambergs Ordb.)
Efterhøst, en. ud. pl. 1. Høst, hvor man alt eengang har høstet. 2. den fildigere Tid i Efteraaret, den fildigere Høst. — figurl. "Ikke er Efterhøsten selv frydløs f. den, hvis Høst har været velsignet og glad." Rahbek. "Ei han i Livets Efterhøst skal røves Livets bedste Trøst." Rein.
Efterjage, v. a. 3. (s. jage.) At e. Vildt. Oftest figurl. d. s. s. efterhige. At efterjage Forlystelser. "De hidsig efterjage al fremmed Roes og Lyst." Luxdorf. — Deraf: Efterjagen, en.
Efterkaste, v. a. 1. d. s. s. tilkaste, hvilket nu er mere brugeligt.
Efterklang, en. 1. en K. som følger efter at den egentl. Lyd er forbi. (Moth.) it. vedholdende Klang, som noget giver efter Berøring. Klokkens E. — 2. fig. a. Efterligning. Hans Digte ere blot en E. af andre Digteres Arbeider. b.) svagt vedvarende Virkning, svag Levning ell. Erindring. En E. af de gamle Tider. "Vel er en Efterklang af Naturstanden bevaret i Barndomsalderen." J. L. Heib.
Efterkline, v. a. 1. s. tilkline. — Efterklining, en. i Bemærkelsen: fildigere Klining. Her maa foretages en Efterklining.
Efterklog, adj. som indseer, begriber noget, efterat det er skeet, ell. naar det, m. Hensyn paa Handling, er f. silde. Det er bedre at være forklog, end efterklog.
Efterkomme, v. a. 3. opfylde, udrette, efterleve. (forskielligt fra: at komme efter noget.) At e. eens Bud, Befaling. At e. sin Pligt, Skyldighed. (Vessel.) "Han er pligtig at efterkomme det, som han udlovet haver." D. L. V. 1. 5.
Efterkommende, adj. v. som følger paa, kommer efter. Den efterkommende Slægt.
Efterkommer, en. pl. e. (hyppigst i pl.) De, som i Tiden følge paa, som leve efter andre (det modf. af Forfædre.) Det ville vi overlade vore Efterkommere. "Hans Medlevende beundrede og agtede ham; og endnu mere skulle Efterkommerne prise hans Foretagende." Wandal. (Det br. nu sielden for Efterfølger, Eftermand.)
Efterkorn, et. ud. pl. Det lette, svange Korn, som bliver ved Avnerne ell. Emterne, naar Sæden er aftorsket og kastet p. Loen. (V. S. O.)
Efterkrav, et. Krav, Fordring, som skeer efter den rette Tid.
Efterkulde, en. Kulde, som indtræffer efterat den egentlige kolde Tid er forbi. En Efterkulde i Mai Maaned.
Efterlade, v. a. og rec. 3. (s. lade.) 1. lade blive tilbage, lade efter sig (ved Bortgang, Bortreise, ell. dødelig Afgang). "Det flyer, og efterlader kun Skyggen af sin Lyst." Evald. Han efterlod (ell. efterlod sig) en uforsørget Familie. At e. Midler. At e. sig et berømmeligt Navn. Hans efterladte Enke. Fienden trak sig tilbage, men efterlod en stærk Besætning i Byen. Han har efterladt meget Tøi da han reiste. 2. lade beholde. De efterlod os intet andet end tomme Fade. 3. fig. a.) forsømme. (modf. efterkomme.) "Intet kunde bevæge ham t. at efter... e denne Pligt." Wandal. At e. sin Skyldighed. Det har han efterladt at giøre. Jeg efterlod ikke nogen Dag at besøge hende. "Alt det, hun af forlystes kunde, det efterlod jeg ingenlunde." Bording. b.) eftergive; lade fare. "At efterlade den vel fortiente Straf." B. Thott. At e. sin Fordring. At e. en gammel Vane. (V. S. O.) At efterlade en Skat. (Hvitfeldt.) — Deraf: Efterladelse, en. Straffens, Pligtens Efterladelse.
Efterladen, adj. v. pl. efterladne, som jævnligen efterlader det, han bør giøre. Efterladne Tienestefolk. En e. Arbeider. Efterladen i sin Gierning. "Ikke søvnig

og lunken, ikke efterladen til det, du skal giøre." Mynster. "En efterladen Mand forsømmer ofte og ideligen at giøre det han bør; den Skiødesløse bryder sig ikke om at giøre det. Hiin forseer sig v. ikke at giøre Tingen; den Skiødesløse ogsaa v. at giøre den uden Omhu." Sporon. — **Efterladenhed**, en. ud. pl. Forsømmelighed, Skiødesløshed.

Efterladenskab, et. Eiendom, som een v. sin Død efterlader. "At endnu i Live mit Efterladenskab jeg kan dig overgive." Wessel. Hans E. blev solgt v. Auction. (I den mere udstrakte Bemærkelse: hvad een efterlader paa et Sted, br. det af Schytte. "Dido tog noget af Æneæ Efterladenskab m. sig p. Baalet.")

Efterlede, v. a. 2. søge efter med Omhu. Det er en Ting, jeg længe forgieves har efterledt. "Man nu slig ærlig Mand med Lys maa efterlede." Holberg. 2. giennemsøge, giennemlede. At e. alle mulige Bøger, f. at finde en Oplysning. — Deraf: **Efterleden**, en u. pl. (Moth.)

Efterleve, v. a. 1. indrette sit Liv, sine Handlinger i Overeensstemmelse med, efterkomme. At efterleve Guds Bud. "For at efterleve Kongens Befaling." Wandal. At e. en Lov, Anordning. (En enkelt Befaling efterkommes. En Lov efterleves v. en vedvarende Opmærksomhed p. dens Bud.) — Deraf: **Efterlevelse**, en ud. pl. Lovens Efterlevelse. "Den Lære, hvis Efterlevelse bringer Velsignelse over Enkelte og over hele Samfund." Mynster.

Efterlevende, adj. v. Den ell. de, som leve efter en andens Død, som overleve ham. Hans Efterlevende (ↄ: Enke, Børn, ell. anden Slægt.) De Dødes Antal var saa stort, at de Efterlevende neppe kunde jorde dem.

Efterleverske, en. Enke. (I Documenter; ellers sielden.)

Efterlevning, en. pl. er. d. s. s. Levning. (Colding bruger det f. Reliquier.)

Efterligger, en. pl. e. Den, som en Kiøbmand lader blive tilbage p. en Handelsplads, f. i hans Sted at drive Handel. (Moth.)

Efterligne, v. a. 1. tage en anden Gienstand t. Mønster f. en Handling ell. et Værk, Arbeide; søge i Handlinger ell. Tænkemaade at ligne en anden; giøre ell. frembringe det, som ligner en anden Ting. At efterligne Naturen. "Vil du Guds Værk m. svage Haand, men ædel Iver efterligne." J. Smith. At e. een i noget. Han har efterlignet en græsk Digter. = **Efterligner**, en. pl. e. Den, som efterligner, stræber at e. en anden. Han er mere E. end eiendommelig Digter. "Guds og Jesu Efterlignere ere vi kaldede t. at være." Pal. Müller. — **Efterligning**, en. pl. er. 1. Gierningen, at efterligne. 2. noget, som er efterlignet; et Billede, en Copie. En E. af et Menneske. Dette Digt er en Efterligning efter det Græske, af et græsk Digt.

Efterliv, et. ud. pl. et Liv, der vedvarer i dets Virkninger, efterat det har ophørt. (usædvanl.) "Mangen Skiald et Efterliv end knytter t. hans Dages Tal. S. Staffeldt.

Efterlyd, en. ud. pl. en svagere Lyd, som vedbliver at høres, efterat den stærkere Lyd, er forbi; Efterklang. (Moth.)

Efterlyse, v. a. 2. bekiendtgiøre noget, som er bortkommet, stiaalet e. d. for at faae det igien. At e. noget, e. een, som er rømt, i Aviserne. (s. lyse efter.) — Deraf: **Efterlysning**, en. pl. er.

Efterlæse, v. a. 2. læse nøie igiennem f. at finde noget. Jeg har efterlæst Alt hvad derom findes i de Gamles Skrifter. Man maa e. Stedet hos Forfatteren selv. — Deraf: **Efterlæsning**, en pl. er.

Eftermaal, et. [af Maal, Mæle.] i det ældre Lovsprog: Stævning og Forfølgelse f. Drab. Deraf: **Eftermaalsmand**.

Eftermaale, v. a. 2. prøve, om noget holder sit rette Maal, om det er maalt rigtigt. At e. en Ager, e. Korn. — Deraf: **Eftermaaling**, en. pl. -er.

Eftermaaltid, et. 1. Maaltid, som holdes p. ny, efterat man alt har spiist. 2. d. s. s. Efterbord. (Moth.)

Eftermad, en. ud. pl. Kiødmad ell. anden fast Føde, som sættes frem paa Bordet efter Formaden (hvorved i Almindelighed forstaaes Suppe eller Skeemad.)

Eftermale, v. a. 1. male noget, som alt tilforn har været malet. Jeg maatte lade Lofterne eftermale, saa slet var Arbeidet giort. 2. efterligne v. Maling, v. Penselen. Han har eftermalet adskillige berømte Mesteres Arbeider. — **Eftermaling**, en. pl. er. 1. Gierningen, at e. 2. et eftermalet Stykke. Dette Stykke er ingen Original; men en Eftermaling.

Eftermand, en. pl. -mænd. 1. Den, som i en Række ell. Orden følger umiddelbar efter en anden. (i Modsætn. til Formand.) Enhver maatte række det t. sin Eftermand. 2. den, som i en Betiening, et Embede, ell. anden Stilling kommer i eens Sted. Han blev min E. i Embedet.

Eftermiddag, en. pl. e. Den Tid af Dagen, som er imellem Middag og Aften. Om Eftermiddagen. Jeg kommer hiem i Eftermiddag (naar det er E.) Jeg var der i Eftermiddags.

Efterminde, et. Minde, Eftermæle (br. sieldnere.) "Jeg har forhvervet Dig et evigt Efterminde." Falster.

Eftermost, en. ud. pl. Vand, som

slaaes p. Mostqvasset, der presses endnu en Gang, efterat den bedste Saft er afpresset. Moth.

Eftermure, s. tilmure.

Eftermæle, et. ud. pl. Rygte, Erindring, som een faaer efter sin Død ell. Bortgang. Han har et slet, ondt E. paa dette Sted. At efterlade sig et evigt, berømmeligt Eftermæle.

Efternynne, v. a. 1. nynne efter en andens Sang. "Aldrig, greben af unævnet Lyst, efternynne bævende din Røst." S. Blicher.

Efterraad, et. Raad, som gives f. sildigt, efterat noget alt er skeet, afgiort. (Moth.)

Efterregne, v. a. 1. regne efter, prøve, om noget er regnet rigtigt; ell. søge ved Regning at komme efter. At e. hvor mange Penge man endnu har i Beshold. — **Efterregning**, en. pl. er.

Efterreise, en. R. som foretages efter en anden, f. at indhente ham ell. d.

Efterret, en. pl. -ter. en Ret Mad, der sættes frem efter Hovedretterne.

Efterretning, en. 1. pl. er. mundtlig ell. skriftlig Bekiendtgiørelse om noget, som p. et andet Sted har tildraget sig; Tidende. At bringe, meddele een E. om noget. Her er indløbet den E. fra England. Han har længe ingen E. havt fra sin Familie. (jvf. Beretning, Underretning, Tidende.) "En Underretning anviser Maade, Midler, Mulighed og Nytte; en Efterretning befatter sig kun m. Tingen, som den er, og som den er hørt og seet." Sporon. 2. ud. pl. noget, der i en særdeles Hensigt meddeles een, noget, man har at rette sig efter, naar det siges, forkyndes een. Dette tiener eder til Efterretning.

Efterrettelig, adj. 1. som man kan rette sig efter, lide paa, tilforladelig. Hans Fortællinger ere ikke altid efterrettelige. Han er ikke e. i sit Arbeide, Embede. 2. At holde sig noget, en Befaling efterrettelig, ɔ: efterkomme, adlyde den.

Eftersagn, et. d. s. s. Eftermæle. (sædvanl. i god Betydn. men mindre brugeligt.) "Han styrede dem m. et evigt Lov og Eftersagn." A. Vedel. "Din Æres Eftersagn blandt os vedlige staaer." — Bording.

Eftersanke, v. a. 1. sanke det, som er efterladt. Hvad der blev eftersanket, var ikke ubetydeligt. — Deraf: **Eftersankning**, en. pl. er.

Eftersavn, et. s. Afsavn.

Eftersee, v. a. 3. see paa, giennemsee, f. at prøve, undersøge. At e. Regnskaberne. At e. Alt i Huset. Jeg skal e. hiemme i mine Papirer. (forsk. fra v. n. see efter.)

Eftersige, v. a. 3. (s. sige.) 1. sige det, som en anden siger fore, m. de samme Ord; sige efter. Han maatte eftersige hvad den anden foresagde ham. 2. give een Eftersagn, omtale een efter hans Død. Det maa eftersiges ham, at han var en redelig, uegennyttig Mand. 3. sige noget ufordeelagtigt om een. "Kan Nogen mig det eftersige." — "Og at det vorder dig til Skændsel, eftersagt." Bording.

Efterskin, et. Et Lysskin, der endnu vedvarer, efterat en stærkere Lysning er forbi, f. E. efter Solens Nedgang. "Efterskinnets matte Lysning." Grundtv. — fig. "Kraftens Efterskin." Samme.

Efterskrab, et. Det, som tilsidst skrabes af Gryder eller andre Kar. (Moth.)

Efterskrift, en. pl. er. Tillæg, som føies t. et Skrift, et Brev e. d. ved Slutningen af samme.

Efterskrive, v. a. 3. (s. skrive.) 1. efterligne noget, som er skrevet. At e. et Document; e. en andens Underskrift. "Thi han en andens Haand saa kunde efterskrive." Holberg. 2. At e. eens Ord, Tale ɔ: skrive den saaledes, som man hører den. 3. efterskreven, adj. v. i Skrift efterfølgende, bag efter anført. Efterskrevne Bøger, Punkter. — Deraf: **Efterskrivning**, en.

Efterskud, et. pl. d. s. et Tillæg t. et allerede giort Indskud ell. Sammenskud. Der maa endnu giøres et Efterskud.

Efterslaae, v. a. 3. (s. slaae.) 1. eftergiøre det, som er slaaet, præget. At e. en Mynt. (V. S. O.) 2. At efterslaae noget (slaae noget e.) i en Bog, undersøge v. at kaste op, søge efter i Bogen.

Efterslæb, et. noget, som slæbes efter, som man slæber efter sig. (Ambergs Ordb.)

Efterslægt, en. ud. pl. Den tilkommende Slægt, Efterkommerne.

Efterslæng, et. en Hob Folk, som kommer tilsidst, ell. bag efter andre. (et foragteligt Udtryk.) V. S. O.

Efterslæt, en. ud. pl. Den anden Høslæt, hvorved Eftergræsset høstes.

Eftersmag, en. ud. pl. en Smag, noget efterlader sig i Munden, efterat man har svælget det.

Eftersmæk, et. fig. og i d. Tale: et uventet, ubehageligt Tilfælde, som træffer ind efter noget behageligt.

Eftersnak, en. Snak, Tale, efterat en Sag alt er afgiort, ell. om det, som alt er forbi.

Eftersnakker, en pl. e. den, som uden egen, selvstændig Mening, kun gientager Andres Tale, blindt hylder Andres Mening. "Den ubehagelige Virkning, en saadan tankeløs og krybende Eftersnakker frembringer hos den, der seer dybere end t. Overfladen." Rahbek.

Eftersom, conj. 1. i Forhold til, efter, i Følge det, som. Det er forskielligt eftersom man seer det fra den ene, ell. den anden Side. Han faaer Betaling eftersom han arbeider. (ogsaa adskilt: efter som.) 2. d. s. s. efterdi, saasom. Eftersom han ikke har fuldført Værket, kan han ikke fordre den tilstaaede Betaling.

Eftersommer, en. varme Dage, der indtræffe silde paa Aaret, efterat den egentlige Sommer er forbi.

Efterspil, et. pl. d. s. Spil, som opføres ell. spilles, efterat det egentlige Spil er forbi. (modf. Forspil.) Paa Tragedien fulgte endnu et E. — fig. Dette Optrin fik et blodigt Efterspil.

Efterspore, v. a. 1. søge ved omhyggelig Leden at opdage, gaae p. Spor efter. Man lod overalt e. de Sammensvorne. Ethvert Skridt, han giorde, blev eftersporet. "At efterspore Naturen." Kampmann. — Deraf: **Eftersporing**, en.

Efterspørge, v. a. 3. s. spørge. [A. S. æfterspyrian.] 1. indhente Underretning om v. at spørge. Jeg har ladet e. om han endnu skulde være i Byen. 2. spørge om, m. den Hensigt at faae ell. kiøbe noget. Disse Varer ere meget efterspurgte. — Deraf: **Efterspørgsel**, en. At giøre E. om noget.

Efterst, superl. af adv. efter. bagest. (forældet.

Efterstaaende, adj. v. som endnu staaer tilbage at udrede, giøre, betale o. d. (resterende.) Hvitfeldt.

Efterstand, en. ud. pl. Det, som endnu staaer tilbage at udrede, betale ꝛc. (Rest, Restance.) Hvitfelt. Moth.

Efterstik, et. pl. d. s. 1. noget, som er efterstukket. Dette Kobberstykke, Landkort, er et Efterstik. 2. d. s. s. Efterstikning.

Efterstikke, v. a. 3. (s. stikke.) stikke, udgrave noget i Liighed m. et kobberstukket Arbeide. At e. en Kobberplade, et Landkort. — Deraf: **Efterstikning**, en.

Eftersting, et. pl. d. s. et vist Slags Sting i Syening. Forsting og Eftersting.

Efterstræbe, v. a. 2. søge at opnaae, stræbe efter. Det var intet mindre, end den høieste Magt, han efterstræbte. "De Ting i sig selv, som efterstræbes, have hverken det Godes ell. det Ondes Natur." B. Thott. 2. søge at tilføie Skade, Ulykke. "De ei andet giøre, end efterstræbe mig m. allehaande List." Tode. At e. eens Liv. Han blev hemmelig efterstræbt. — Deraf: **Efterstræbelse**, en pl. r. og **Efterstræben**, en. At undgaae sine Fienders Efterstræbelser. — **Efterstræber**, en. pl. e. Den, som efterstræber andre. At have mange Misundere og Efterstræbere.

Efterstunde, v. a 1. giøre sig Flid for, stræbe f. at opnaae. (Moth.) 2. begiere, attraae, hige efter. "Du skal ikke efterstunde din Naboes Hustru." Gammeld. Bibeloverf. "Hos den at være nær jeg altid efterstunder." Bording.

Efterstykke, et. pl. r. (om Skuespil:) et kort Stykke ell. Skuespil, som gives tilsidst.

Eftersværm, en. pl. e. en Bisværm, der udgaaer fra et Bistade, som alt forhen samme Aar har givet een Sværm (hvilken da kaldes Forsværm.) (Fleischer.)

Eftersyn, et. ud. pl. 1. Gierningen at eftersee, tilsee, ell. see paa. Du maa have flittigt E. med alting i Huset. Papirerne ligge til E. for enhver. 2. Bemærkelsen: Mønster, Exempel (Taussen. Bording o. a.) er forældet. "O tager Eftersyn, og lærer her at fegte." Bording.

Eftersynge, v. a. 3. (s. synge.) synge liigt det, som man har hørt, ell. som foresynges. At eftersynge en Arie.

Eftersæd, en. ud. pl. S. som saaes efter ell. sildigere, end den sædvanl. Tid. (V. S. O. Hos Moth.: Eftersaad.)

Eftersætte, v. a. 3. skynde sig efter f. at gribe, fange; forfølge. Han lod dem eftersætte ved Husarer. (V. S. O.) jvf. sætte efter.

Eftersøge, v. a. 2. lede om, søge m. Omhu, ell. f. at faae fat p. Der blev eftersøgt i hendes Giemmer. Han blev eftersøgt overalt i Byen. — Deraf: **Eftersøgelse** og **Eftersøgning**, en. "De Tings Eftersøgning, som man ikke haver." B. Thott.

Eftertale, en. ud. pl. Sagn, Rygte, Tale om noget, som er skeet, som een har giort. (i Alm. om ondt Rygte, ufordeelagtig Omtale. Dog ogsaa m. Tillægget: ond Eftertale.) "Det vilde blive hele Tydskland til stor Spot og Eftertale." Colding.

Eftertanke, en. ud. pl. Tankernes ell. Tænkningens Henvendelse til en vis Gienstand; Agtpaagivenhed, Opmærksomhed. At bruge sin E. At anvende Flid og E. paa et Arbeide. At giøre noget uden E. At giøre sig Eftertanke (Betænkning) om noget. (s. eftertænke.)

Eftertid, en. Tiden, Tidsalderen, som følger paa den nærværende; Fremtid, tilkommende Tid, med ubestemt Fiernhed og Varighed. Dog menes ikke gierne den nærmest paafølgende Tid; men snarere den, som først en tilkommende Slægt oplever.) For Eftertidens Skyld. Eftertiden vil lære det. I Eftertiden. Man vil mindes ham indtil den sildigste Eftertid.

Eftertids, s. efterdags.

Eftertragte, v. a. 1. søge at opnaae, stræbe efter. Dette havde han længe eftertragtet. "Alt det, mit Sind, min Hu

har altid eftertragtet." Bording. "Hvor Andres Skade og Ulykke eftertragtes." Holberg. At e. Magt og Rigdom. "Dyder, som ere værd at eftertragtes." Mynster. At e. eens Liv. — Deraf: **Eftertragten**, **Eftertragtning**, en.

Eftertrop, en. pl. per. en liden Hob, der kommer bag efter en større Mængde.

Eftertryk, en. ud. pl. Yttring af Kraft, af alvorlig Villie, i Handlinger og Ord; Fynd og Klem i Udtryk og Tale. At handle, at gaae frem i en Sag med E. Han talte, forsvarede sig m. Varme og E. = **eftertrykkelig**, adj. som skeer m. Eftertryk, alvorlig. At faae en e. Irettesættelse, giøre en e. Forestilling.

Eftertryk, et. pl. d. s. 1. Udgave, Oplag af et trykt Skrift, som giøres af een, der ei har Forlagsrettighed; uberettiget Oplag af en Bog. At giøre E. af en Bog. Det er ingen original Udgave, men et E. 2. Handlingen at eftertrykke.

Eftertrykke, v. a. 1 og 2. trykke et Skrift, imod den retmæssige Forlæggers Villie og t. hans Skade. At e. en Forfatters Værker. — **Eftertrykning**, en.

Eftertrykker, en. pl. e. Den, som eftertrykker Bøger, mod Forfatterens ell. Forlæggerens Villie og t. dennes Skade. (Moth.)

Eftertræde, v. a. 3. (s. træde.) følge efter; og figurl. efterligne, søge at ligne ell. opnaae. (sielden, ligesom Subst. en **Eftertræder**, for: Efterfølger. V. S. O.)

Eftertælle, v. a. 3. (s. tælle.) undersøge v. Tælling; tælle det, som før har været talt, f. at erfare, om Tallet er rigtigt, ell. hvormeget endnu er tilovers. At e. Penge, man har modtaget. At e. sin Casse. — Deraf: **Eftertælling**, en. pl. er.

Eftertænke, v. a. 2. i Tankerne forestille sig de enkelte Dele af en Gienstand, og deres Følger; anvende opmærksom Tænkning p. en Gienstand, tænke nøie og flittigen paa; overveie. (jvf. betænke, overtænke.) Denne Sag maa nøie, vel eftertænkes. "Jo mere jeg hans Ord og Tale eftertænker." Holb. P. Paars. Jeg vil nøiere e. det, inden jeg beslutter mig. "Man betænker, om en Ting passer; man eftertænker, hvorfor den ikke passer." Sporon. = **Eftertænkning**, en. Handlingen, ell. den Siælsvirksomhed, at eftertænke. — **eftertænksom**, adj. som bruger Eftertanke, som altid eftertænker sine Beslutninger og overveier sine Handlinger. At gaae eftertænksomt t. Værks i en Sag. "En betænksom Mand er agtsom p. det, der handles om; en eftertænksom ogsaa p. det, som m. den Ting staaer i Sammenhæng." Sporon. — Deraf: **Eftertænksomhed**, en. ud. pl.

Eftervee, en. pl. er. [T. Nachweh.] egentl. en smertelig Fornemmelse, der indtræder efter en overstaaet ubehagelig Følelse ell. Lidelse (saaledes i dagl. T. figurl. om noget ubehageligt, der følger paa noget behageligt) men særd. i pl. om et Slags Smerter i Ryggen og Underlivet, der paakomme Barselkoner efter Fødselen. (jvf. Vee, 3.)

Efterveie, v. a 1. veie det, som tilforn har været veiet, f. at prøve Vægtens Rigtighed. — **Efterveining**, en. pl. er.

Efterverden, en. (men altid m. best. Art.) De Mennesker, der leve efter os, efter vor Tid, i Verden; Efterslægt, Efterkommere. (Moth.) At overlade noget t. **Efterverdenens** Dom.

Efterviin, en. ud. pl. en ringe Viin, som faaes v. at gyde Vand p. de allerede eengang pressede Druer.

Eftervinter, en. pl. -vintre. koldt Veirligt og Frost, der indtræffer om Foraaret, efterat Vinteren meentes at være forbi. (Moth.)

Efterværende, adj. v. som skal være herefter, for Eftertiden. (modf. forhenværende.)

Eftervært, en. ud. pl. Plantevært, der fremkommer sildigere, end den sædvanlige Tid, ell. andengang i een Sommer. (Oluffen.) En rigelig **Eftervært** i Engene.

Eg, (Egetræ) og deraf: **Egebark**, **Egeblad**, m. fl. s. **Eeg**.

Eg, en (kort e.) pl. **Egge**. [I. Egg. E. edge.]. 1. den skarp slebne Kant af et Redskab t. at skære, hugge (ell. stikke) med. **Eggen** p. en Kniv, Øxe, Kaarde. "Behold du dit Sværd, og læg Staal i dets **Eg**." Pram. **Eggen** har lagt sig. (er bleven stump.) At slibe **Eg** p. noget. (jvf. **Kræmmeregg**. At giøre Saar m. Od ell. **Eg**. (D. Lov) ɔ: v. at stikke ell. hugge. 2. den yderste Kant af Bredden ell. Sømmen p. vævet ell. syet Tøi. **Eggene** p. dette Lerred ere ujævne, ikke faste. (sielden og forældet, om den yderste Kant af en Ager. "Imellem **Eg** og Ende." D. Lov.) = Heraf: 1.) **Egstaal**, et. Staal, som lægges t. Eg p. et skærende Redskab; ell. som dertil er brugeligt. 2.) **egvende**, v. a. 2. vende sammensyet Lerred (f. E. i Lagener) saaledes, at Eggen, som tilforn var paa Ydersiden, kommer indad. At egvende et Lagen.

Ege, en. pl. r. [af **Eeg**.] 1. en fladbundet Baad, enten udhulet af en heel Bul, ell. bygget af Egeplanker, uden Kiøl. "Mange droge ud p. **Eger** og Baade, og afskare de øverste Ar." Vedels Saxo. 2. d. s. s. **Hiulege**. (Bælg, 5.) — Heraf: **Egebænk**, en. Den Forhøining p. Hiulnavet, hvori Egerne fæstes. V. S. O. Der-

af ogsaa hos Moth. v. a. at ege et Hiul ɔ: forsyne det med nye Eger.)

Egel, en Svinesti. s. Sviinegel.

Egen, adj. n. eget. pl. egne. [N. S. egen. J. eigin. Goth. aigin.], udtrykker i Alm. udelukkende Besiddelse ell. Eiendom af en Ting. 1. egentl. a.) om det, som tilhører et Væsen (særd. en Person) udelukkende ell. allene, enten af Naturen, som Dele af sammes Legeme, ell. som noget, der umiddelbar udgaaer fra, virkes af, staaer i Sammenhæng m. Væsenet. Det er hans egne Børn. Man finder Dyr som æde deres egne Unger. Han har skrevet det med e. Haand. Han giorde det af e. Drift. At gaae m. sit eget Haar (i Modſ. t. falsk Haar, Paryk.) — Hvor Talen er om en Person, føies det saaledes oftest t. de possessive Pron. hvis Betydning det da tillægger mere Eftertryk. Min e. Bog. Det var hans egne Ord. Det bliver din e. Skade. Det vedkommer dit eget Bedste. Det bliver min e. Sag. — absol. og i pl. Børn, Frænder. Enhver sørger helst f. sine **Egne**. Hans **Egne** vare ham mest imod. Hun vil hellere være hos Fremmede, end hos sine **Egne**. b.) Om det, der eies, besiddes af een uden f. hans Person, det, hvortil man har Eiendomsret ell. udelukkende Brugsret. (modſ. fremmed, ell. som tilhører en anden.) Han boer i sit eget Huus. At kiøre m. egne Heste. Vi ere nu p. min e. Grund. Han har anvendt, opoffret meget af sit eget ɔ: af sin Formue. — At være sin egen Herre, ell. absol. være sin egen ɔ: uafhængig af andre, ikke i andres Tieneste. Det er haardt at skulle tiene, naar man har været sin egen. 2.) uegentl. og fig. a.) som er grundet i Tingens Natur, ell. som i det mindste meget ofte og i Alm. findes hos en Ting. Bevægelsesevne er egen for ethvert Dyr. Prægtige Farver m. metallisk Glands ere egne f. de tropiske Fugle. Han udtrykte sig m. den ham egne Bestemthed. (Heraf: **Egenhed**, **Egenskab**.) b.) særdeles, ikke almindelig, bestemt f. een især ell. f. et vist Øiemed. Hver har (ɔ: beboer) sit eget Værelse (ɔ: uden Fællesskab m. andre.) Der hører en e. Behandling til. Det bliver skrevet i en e. Bog. Han maa holde en e. Karl dertil. c.) sær, besynderlig, underlig. Han er meget egen, har et eget Sind, egne Meninger. Det er en ganske e. Omstændighed. = Sammensætninger: egenhændig, adj. giort ell. skrevet m. egen Haand, ikke v. Andre. Et egenhændigt Arbeide, Haandskrift. En e. Skrivelse. Kongen har e. tilskrevet ham. egenkiærlig, adj. grundet i Egenkiærlighed; behersket af Egenkiærlighed. **Egenkiærlighed**, en. K. til sig selv, Drift t. at befordre sin egen Lyksalighed, Selvkiærlighed; særd. om den overdrevne Grad af denne Drift, der giør det egne Jeg t. den høieste, vigtigste Gienstand (Egoisme) ell. om det Behag, man finder i egne, formeente Fuldkommenheder, den Lyst, man har t. at hæve sig selv frem, at høre sig rose, o. d. **Egenlyst**, en. særdeles Lyst t. en vis Ting. (V. S. O.) egenmyndig, s. egenmægtig. **Egenmyndighed**, en. Uafhængighed af Andres Herredømme. "Disse Statholdere havde god Leilighed t. at giøre Oprør og tragte efter **Egenmyndighed**." Guldberg. egenmægtig, adj. som tiltager sig selv Magt og Myndighed; ell. som grunder sig paa en saadan, af sig selv tiltagen Magt. **Egenmægtige** og ubeføiede Dommere. En egenmægtig Handlemaade. (Ogsaa egenmyndig, som dog sieldnere høres. "Ingen af Parterne kan egenmyndigen foretage sig dette." Schytte.) Deraf: **Egenmægtighed**, en. ud. pl. egenmægtig Adfærd. — **Egennytte**, en. ud. pl. overdreven og lastværdig Drift t. at søge sin egen Fordeel, med Tilsidesættelse af egen Værdighed, og m. Udelukkelse af alt Hensyn t. Andres ell. t. det Almindeliges Vel. At handle, drives af **E.** — egennyttig, adj. 1. som drives, behersker af **Egennytte**. 2. som er grundet i egennyttige Handlinger, Bevæggrunde. "Den **Egennyttige** udregner alting efter egen Fordeel. Den **Nærige** samler, og samler fra andre alt det, hvorved noget kan vindes." Sporon. **Egennyttighed**, en. 1. egennyttig Beskaffenhed. En Handlings **E.** (modſ. **Uegennyttighed**.) 2. d. ſ. ſ. Egennytte. "Det er den smaalige **Egennyttighed**, som bliver til **Nærighed**." Müller. — egenraadig, adj. som allene vil raade, allene følge sit eget Hoved, sin egen Villie, uden at modtage Raad af andre; selvraadig. Deraf: **Egenraadighed**, en. ud. pl. (Selvraadighed.) — **Egenroes**, en. ud. pl. d. ſ. ſ. Selvroes. (Holberg. Evald.) egensindet, ſ. særsindet. egensindig, adj. som har en overdreven Tilbøielighed t. at følge sin egen Mening og Villie, endog m. Kundskab om dens Urigtighed ell. Skadelighed. "At bruge Magtsprog — passer sig bedre for et egensindigt Barn, end for en fornuftig Regiering." Birkner. "En egensindig Mand bifalder ikkun sit eget; den **Egenraadige** iværksætter kun sit eget. Hiin vil det, han vil; denne giør (kun) det han vil." Sporon. **Egensindighed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være egensindig. **Egentykke**, en. (rettere: et.) Beskaffenheden, at være indtaget af sig selv, tillægge sig selv, sine Meninger m. m. en stor Vigtighed. (nyt O.) "At de begge har troet en saa stor **Egentykke** umulig." Rahbek. **Egenvillie**, en. br. undertiden ſ.

det adskilte: egen Villie; ("Al hans Handling mangler **Egenvillie**. "Øhlenschl. Nord. G.) eller for: Egenraadighed. "At vor **Egenvillie** ikke kunde danne Alt p. den Maade, som den vilde. "Mynster. [Hos Ældre forekommer ogsaa: egenvillig, adj. selvraadig, egenraadig. (Moth.) og **Egenvillighed**. P. Tidemand.] **Egenvægt**, en. Den Vægt ell. Tyngde, som er egen for et vist Legeme, i Forhold til en antagen Sammenligning f. E. m. Vandet; specifisk Vægt. (J. Kraft.) **Egenværk**, et. Værk, som een selv er Ophavsmand til, som ei er Efterligning; en Original. (nyt O.) "Mesterstykker, Fuskerier, **Egenværker** og Copier." Baggesen.

Egenhed, en. pl. er. 1. noget, som er eget for en vis Ting; Egenskab ell. Beskaffenhed, som Tingen har i Følge sin Natur, og ikke deler med andre Ting. (s. egen, 2. a.) Det er en **E.** ved denne Planteslægt. Sprogets **Egenheder**, Idiotismer. (jvf. Særegenhed.) 2. Særhed, Underlighed. Den gamle Mand har mange **Egenheder**.

Egenskab, en. pl. er. [T. Eigenschaft.] Det, som tilhører en Ting (især som abstractum, ell. i Tingens Artbegreb) i Følge dens Væsen ell. Natur, og hvorved den adskiller sig fra andre. Guds **Egenskaber**. Dyrets, Plantens, den menneskelige Siæls **Egenskaber**. (**Egenhed** adskilles i Brugen fra **Egenskab** fornemmelig derved, at hiint i Alm. br. om enkelte, sieldnere, og ikke strax i Øine faldende Egenskaber. Man kan sige om to forskiellige Gienstande ell. Artbegreber: De have mange, de fleste **Egenskaber** tilfælles; men hver har dog sine **Egenheder**.) **Egenskab** br. dog ogsaa ofte om tilfældige Omstændigheder, ell. Beskaffenheder, naar de altid, ell. dog den meste Tid findes hos en Person ell. Ting. Hun har mange gode, ypperlige **Egenskaber**. Det er en god **E.** ved et Skib, at det er en hurtig Seiler.

Egentlig, adj. [T. eigentlich.] 1. som er egen for en Ting, som tilhører, tilkommer den allene, ell. fornemmeligen og fremfor de fleste andre Ting. Et Ords egentlige Bemærkelse. Dette hører ikke t. hans egentlige Forretninger. Hans egentlige (faste) Indkomster ere kun faa. Dertil er han egentlig bestemt, mest oplagt. "**Egentlig** betragtet, er den første endog den egentligste Død." Baggesen. 2. fuldkommen overeensstemmende med Tingen selv, virkelig, sand, ret nøiagtig. (modsat: foregiven, som kun har Skin af.) Hans egentlige (rette) Hensigt, Mening var denne. Deri bestod hans egentlige (sande) Forbrydelse. Dette er Forfatterens egentlige Mening. Det egentlige Gallien, Grækenland. — adv. Hvad var egentlig hans Mening, hans Forbrydelse? Du burde e. (m. Rette) have sagt mig det. Jeg har egentlig (sandt at sige) slet ingen Lyst dertil.

Egern, et. pl. er. [N. S. Eker, Ekerken. J. Ikorn. T. Eichhorn.] en Slægt af Pattedyr, som leve vildt i Skovene, i Bierglande. Det almindelige **Egern**. Sciurus.

Egge, v. a. 1. [af **Eg**, *acies*. J. eggia.] 1. skærpe, sætte Eg paa (sielden.) 2. tilskynde een til noget v. konstige, eller stærkt virkende Midler og Bevæggrunde; ophidse. (s. opegge.) Han forstod at e. ham saa længe, til han endelig blev forbittret p. Manden. Denne Spot eggede dem endnu mere til Modstand. "De bleve eggede til at falde fra." O. Guldberg. "Den som egger, bruger Konst og List; den, som tilskynder, Overtalelse; den, som opmuntrer, Overbeviisning." Sporon. — Deraf: **Eggelse**, en. pl. r. Gierningen at egge; Tilskyndelse. (Heraf ogsaa det i d. Tale brugel. egse, drille, opirre.)

Egn, en. pl. e. [T. Gegend.] en noget betydelig Deel af Jordfladen; en Landstrækning af ubestemt Størrelse. En smuk, behagelig, vild, skovrig, frugtbar **E.** At reise giennem smukke **Egne**. **Egnen** omkring Staden, Søen, langs m. Floden. Han boer i en anden **E.** af Byen (om en stor Stad.) jvf. **Omegn**.

Egne, v. n. og impers. 1. [af egen.] passe sig for, sømme. Moth. "Saa lav Mistanke kan ei høie Siæle egne." Vessel. — impers. "Men som det egner Nordens Mand, saa synge vi." Thaarup. "Frimodigt, som en Sandhedsven det egner." Rein. (J v. a. og rec. tilegne har det en anden Bemærkelse, i hvilken tilforn ogsaa det usammensatte Verb. brugtes. Isl. eigna, eignaz.)

Egne sig, v. rec. passe til, svare til. Det egner sig ikke til saadan Brug.

Egstaal, egvende, s. under **Eg**.

Ei, en negtende Partikel, der br. afverlende m. ikke, og i lige Betydning.

Ei! et Udraabsord, som (m. langt Toneholdt) udtrykker virkelig ell. forstilt Forundring; m. kort derimod: en pludselig Vrede o. d. (i begge Tilfælde bruges dog oftere det langttrukne **Ih!**)

Eia! et nu sieldent Udraabsord, t. at udtrykke Glæde ell. Modbydelighed.

Eide, en. pl. r. [egentl. et isl. og norsk Ord.] et smalt Land imellem to Vande, som tillige forbinder to større Lande; Jordhals, Isthmus. (Moth. P. Claussen.)

Eie, en. ud. pl. [J. Eiga, Eign.] en Tings Besiddelse m. Eiendomsret. At have noget i **Eie**; faae noget t. **Eie**. Det er ikke i min **Eie**. At give een noget t. Arv og **Eie**. "Saavel i Glædens

Eie, som dens Savn." Thaarup. (Bemærkelsen: Eiendeel, Eiendom er forældet.) Heraf: **Eiemon**, et. Noget, man har i Eie; Eiendom, Gods. P. Claussen. (sielden.)

Eie, v. a. 1. [J. eiga. Goth. aigan.] 1. besidde m. Eiendomsret, have i Eie, have noget, der tilhører een. At eie mange Penge, store Godser. Han eier intet (er ganske fattig.) 2. være skyldig til, skylde. (i Almuesproget.) Han eier mig 10 Rdlr. Han eier mange Penge bort.

Eiegod, adj. [ikke af eie; men uden Tvivl af den forældede Partikel æ ell. e, altid.] overmaade god, from. Hun har et eiegodt Gemyt. En eiegod Mand. Kong Erik Eiegod.

Eiemon, et pl. d. s. [af eie og Mon, Ting, Gods.] en Ting, som eies, Eiendom, Eiendeel (nu sieldent.)

Eiendeel, en pl. -dele. 1. en Ting, man eier ell. besidder m. Eiendomsret. Alle hans Eiendele blevt solgte. 2. Deelagtighed i en Tings Eie, Besiddelse.

Eiendom, en. [N. S. Egendom.] 1. ud. pl. d. s. s. Eie. Han har faaet Gaarden til E. 2. pl. Eiendomme. en Ting, man eier ell. besidder m. Udelukkelse af enhver andens Eiendomsret; Eiendeel. Han har mange Eiendomme her i Landet. Faste Eiendomme (modf. Løsøre.). S. Jordeiendom, Landeiendom. = **Eiendomsfrihed**, en. fuld Eiendomsret t. et Gods, Odelsfrihed. **Eiendomsgaard**, en. En G. som man eier, hvortil man har fuld Eiendomsret. (saaledes **Eiendomsgrund**, **Eiendomsjord**.) **Eiendomsgods**, et. Gods, der besiddes som Eiendom, m. Eiendomsret. "Førend Menneskene kunde giøre Jordens Overflade til Eiendomsgods." Schytte. **Eiendomsherre**, en. Den, som har den øverste, høieste Eiendomsret t. noget. (Grundeier, Lehnsherre.) **Eiendomsret**, en. ud. pl. Rettighed t. en Ting, m. Udelukkelse af alle andre Eiere ell. Besiddere, Ret t. den Ting, der tilhører een. At have E. til en Gaard. At paatale sin E. **Eiendomsrettens** Sikkerhed. — **Eiendomstrætte**, **Eiendomstvist**, en. Trætte, Proces om Eiendomsret.

Eier, en pl. -e. Den, som eier en Ting, har Eiendomsret t. Tingen, som Tingen tilhører. Husets Eier. Denne Gaard har tidt skiftet Eier. Han er E. af mange Penge. At blive E. af noget.

Eiermand, en. pl. -mænd. d. s. s. Eier.

Eiland, et. pl. -e. [J. Ey, en Ø; hvoraf Eyland.] en Ø, et Øland. (nu sieldnere.) "Han gav ham saadant Svar: Det Eiland Anholt hedder." Holb. P. Paars.

Ekel ell. **ekkel**, **Ekkelhed**, (Tydsk.) s. væmmelig, Væmmelse.

Elastisk, adj. om Legemer: som har den Egenskab, efter en udvidende Sammentrykning ell. Bøining igien at trække sig sammen og indtage sit forrige Rum. Deraf: **Elasticitet**, en. ud. pl. Den Egenskab at være elastisk. (Spændekraft, Spændkraft, Springkraft, Fiederkraft.)

Electricitet, en. ud. pl. [af Gr. ἤλεκτρον, Rav.] Den Tilstand hos visse Naturlegemer, hvorved den electriske Materie bliver virksom, eller yttrer sig i electriske Phænomener. — **electrisere**, v. a. bringe et Legeme i en Tilstand, hvori disse Phænomener yttre ell. kunne yttre sig. — **electrisk**, adj. kaldes a.) det Legeme, der besidder den Egenskab, at modtage og udvikle Electricitet ell. den saakaldte electriske Materie; b.) hvad som hører til, opstaaer af, ell. staaer i Forbindelse m. Electriciteten: electriske Gnister, Virkninger, Forsøg &c.

Elefant, en. pl. -er. et fiirføddet Pattedyr, det største af alle nu tilværende Landdyr. Elephas. Deraf: **Elefantsnabel**, **Elefanttand**, o. fl. — **Elefantorden**, en. den ældste og fornemste af de danske Ridder-Ordener, hvis Ordenstegn er en hvid emailleret Elefant af Guld. Ridder af **Elefanten** kaldes den, som har denne Orden.

Element, et. pl. -er. [Lat. Elementum.] 1. (blot i pl.) Materiens enkelte Dele, de mindste, uopløselige Dele ell. Grundstoffer, hvoraf et Legeme bestaaer. 2. efter en Inddeling af den ældre Naturlære: de fire Grundstoffer ell. Hovedbestanddele i vor physiske Verden: Ilden, Luften, Vandet og Jorden. (ligeledes sædvanl. i pl.) 3. figurl. a.) ud. pl. m. Hensyn især t. Luftens og Vandets Nødvendighed f. det physiske Liv: det, som er uundværligst f. et levende Væsen til at kunne leve. Vandet er Fiskens **Element**. Nu er han i sit **Element**: om den, som er i en Tilstand efter Ønske. b.) blot i pl. De første Begyndelsesgrunde t. en Videnskab ell. Konst. Han lærte ham de første **Elementer** af det latinske Sprog.

Elende, et. ud. pl. br. i ældre Skrifter (ligesom det T. Elend) for: Landflygtighed, ell. et fremmed Land, hvori man lever i Landsforviisning.

Elendig, adj. [T. elend.] 1. som er i en yderlig slet Forfatning, ussel, jammerlig. Et elendigt Menneske. Hans Tilstand er elendig. At føre et elendigt Liv. 2. yderlig ringe, slet, daarlig. En elendig Poet. Et elendigt Arbeide. e. Mad. — **Elendighed**, en. ud. pl. Usselhed, bedrøvelig Tilstand, stor Nød, Kummer og Lidelse.

Elfenbeen, et. ud. pl. Den Materie ell. det Been, hvoraf Elefantens fremragende Huggetænder bestaaer. (i ældre Dansk: Filsbeen. J. Filabein; af Fill, Elefant.) Genit. bruges som adj. f. E. en **Elfenbeens** Daase, Kam, o. s. v.

Elle ell. **El**, en. pl. **Eller**. [J. Elni. A. S. Ælr. Sv. Al.] et meget almindeligt Træ, af Birkens Slægt, som især voxer i Moser og side Steder; Elletræ. Betula alnus. = Hergf: **Ellebark**, en. Elletræets Bark. **Ellebrænde**, et. Ved af Elletræer til Brændsel. **Ellebusk**, en. Samling af smaa Elletræer. **Ellekrat**, et. Kratskov, Underskov af Elletræer. **Ellemose**, en. En Mose, bevoxen m. Elletræer. **Ellerod**, en. Roden af et Elletræ. **Elleskee**, en Skee af Elletræ. (Bessel.) **Elleskov**, en. Skov, der allene ell. især bestaaer af Elletræer. **Elletrunte**, en. en gammel Stub af et Elletræ. "Man skal længe hugge p. en **Elletrunte**, inden man faaer en Bisværm deraf." Ordspr. **Elleved**, et. Ved af Elletræet, m. fl.

Elledands, en. Sv. Alfdands. *Ihre.* [af **Æl**, **Ælv**, Alv ell. Alf: (A. S. Ælf) Navne, som Overtroen fordum har givet, og tildeels endnu giver opdigtede Naturvæsener ell. Naturaander, hvoraf ogsaa de følgende Ord.] kaldes en rund Plet i Engen, hvor Græsset staaer tykkere, end andensteds, hvilket Overtroen tilskriver Ellefolkets Dands. (V. S. O. hvor dette og de følg. Ord skrives m. æ.) **Ellefolk**, pl. underjordiske Væsener i Dvergeskikkelse, som Overtroen i Norden tillagde Ophold i Bierge, Høie og Skove. (Alfer. **Elverfolk**. J. L. Heiberg.) **Ellehøi**, en. (Øhlenschl.), en Høi, hvor Ellefolk menes at have deres Opholdssted. (J K. B. **Elverhøi**; og saaledes hos en nyere Digter. "Jeg grov den i Stilhed ned ved **Elverhøiens** Fod." J. L. Heiberg. **Ellekone**, **Ellepige**, en. En Kone, Pige af Ellefolket. "Dens (Kildens) runde Sølverarm — har kysset **Ellepigens** Barm, og drukket hendes Billed." Øhlenschl. "Jeg selv har vandret her som **Elverpige**, har nærmet mig t. eders skiulte Rige." Heiberg. **Ellekonge**, en. Ellefolkets Konge eller Overhoved. **Ellekongen** i Stevnsherred. (Pontoppidans D. Atlas. III. 109.) "Og hører ei Du, hvad **Ellekongen** mig lover nu?" Øhlenschl. (Ogsaa **Elverkonge**. "Mon denne Lyd er **Elverkongens** Bud?" Heiberg.) **Elleveir**, et. "Godt Veir, som i en Hast forandres t. Uveir og Storm." Moth. **ellevild**, adj. afsindig, forstyrret, forvirret i Hovedet (som man i Følge Overtroen, kan blive ved at fornærme ell. forstyrre Ellefolket;) ogsaa: **ellestudt**. (Moth.)

Eller, conj. [J. eda. gl. D. æth.] en Partikel, hvorved to ell. flere Tilfælde, der fremsættes, bringes i Forbindelse, og Partikelen selv ofte forbindes m. enten, i Sætningens første Deel. 1. a.) naar af flere Tilfælde eet antages at ophæve de andre. Giv mig Bogen tilbage, eller Pengene, som den har kostet. Jeg vil enten have Bogen, eller Pengene, den har kostet. — Tager jeg feil, eller er det virkelig hende? Han maa enten være syg, eller have meget at bestille, eller han er bortreist (eller ogsaa er han bortreist.) b.) naar flere Ting opregnes, som Dele af et Heelt (for: deels.) Den høieste Magt i en Stat kan være hos en eneste, hos flere, eller hos det hele Folk. c.) naar flere Tilfælde fremsættes, uden at afgiøre, hvilket der vil skee, hvilket der er det rette e. d. Jeg veed ikke, om han kommer i Dag, eller i Morgen, eller om otte Dage. 2. Ved eller forbindes ogsaa en forklarende Sætning m. den foregaaende. Alle kunne ikke være Herrer, eller raade og befale over andre. 3. i d. Tale, hvor man udtrykker en ubestemt Størrelse (hvor det ogsaa udelades.) Der er en Skieppe eller to tilbage (maaskee et Par Skiepper.) Kan jeg faae et Par Alen eller tre? Han har to, tre Heste, som han vil sælge.

Ellers, adv. [J. ella.] udtrykker en Undtagelse, Udelukkelse, Affondring. 1. paa anden Maade, i andet Tilfælde. Du maa skynde Dig, ellers kiører Vognen bort. 2. i det øvrige, i øvrigt, f. Resten, til andre Tider; m. Bibegreb af: tilforn, sædvanligen. (ofte forbundet m. nogen, noget.) Vi ere ellers meget gode Venner; men heri ganske uenige. Hvad vil du ellers sige dermed. Han pleiede e. altid at besøge os, naar han kom til Byen. Er der e. nogen, som skal med? Vil Du ellers noget? Jeg har e. intet at bemærke.

Elleve, Hovedtallet 11. [J. ellefu.] "At gaae ell. løbe imellem elleve og fem" ɔ: gaae i Taaget, være sandselos, forstyrret. — Deraf Ordenstallet: den ellevte.

Elling, en. s. **Ælling**.

Elm, s. **Ælm** (Alm.)

Elsdyr, et. pl. d. s. [J. Elgr, Elgsdyr.] et nu sieldent Dyr af Hiorteslægten, som lever i de nordlige Lande, og hvoraf Hannen er udmærket ved dens store, oventil flade og brede Horn. Cervus alces. Deraf: **Elsdyrshorn**, **Elsdyrshud**, o. fl.

Elske, v. a. 1. i impf. ogsaa elskte. [J. elska.] 1. have Kiærlighed til, have kiær, føle en høi Grad af Hiertets Tilbøielighed for en Gienstand. (modsf. hade.) At e. Gud over alle Ting. Du skal elske din Næste som dig selv. At e. sit Fædreland, sine Forældre, Børn, sin Kone. At være meget elsket (afholdt.) En høit elsket Ven. 2. særd. have en lidenskabelig Kiærlighed ell. Tilbøielighed f. en Person

af et andet Kiøn, føle Elſkov for; være forelſket. Nogle holde for, at man elſker kun een Gang i ſit Liv. At e. en Pige. Hun har aldrig elſket nogen Mand. 3. i en mere udvidet Brug af 1ſte Bemærkelſe: være Elſker af, holde af, have Lyſt, Tilbøielighed til. At elſke Enſomhed, Rolighed. "At elſke har en langt ſtørre Omfang; det br. ikke blot om at føle **Elſkov** — men ogſaa om at føle Kiærlighed, i alle Ordets Betydninger; ja endog i Alm. om at føle en ſtærkere Lyſt t. noget." Müller. (jvf. ynde, holde af.) 4. Bemærkelſen: bære Omſorg for, ſørge for m. Omhu, høres i Almueſproget, men ellers ſielden. (jvf. opelſke og hade, 2 og 3.) "Gammelt Træ ſkal ødelægges, men de unge Træer ſkulle elſkes." A. Vedel. = **Elſkekonſt**, en. den Konſt, ſom lærer at vinde Elſkov og Kiærlighed. "Jeg ſynger ikke en **Elſkekonſt**, og Regler f. at indtage Piger." Bagg.

Elſkelig, adj. ſom kan elſkes, ſom har elſværdige Egenſkaber. "Den af mine Ungdomsſynder, ſom, ſkiøndt den første, man fandt elſkelig." Bagg. — Deraf: **Elſkelighed**, en. (Moth.) ſom nu er ſielden.

Elſker, en. pl. -e. 1. den, ſom finder Behag i noget, holder af, har Lyſt ell. Attraa t. noget. "Hvi negtes Gravens **Elſker** Hvile, naar Haabets muntre Yndling døer?" Evald. Han er en ſtor **E.** af Malerier. At være **E.** af Jagt, af Heſte, af god Viin. En Vogelſker, Jagtelſker, Konſtelſker. (jvf. Ven, 2.) 2. den, ſom elſker et Fruentimmer, ſom et Fruentimmer har Kiærlighed til. Hun har havt meer end een **Elſker**. "Den ſmukke Pige har de fleſte **Elſkere**; den rige de fleſte Friere." P. E. Müller. Han er hendes erklærede **Elſker** (jvf. **Kiæreſte**.) — Saaledes br. **Elſkerinde**, en. a.) om et Fruentimmer, der finder Behag i, holder af noget (ſielden.) b.) om et Fruentimmer, ſom er elſket af en Mand.

Elſkov, en. ud. pl. [J. Elskugi. **Elſkugh**. H. Harpeſtreng. **Rettens Elſkugh**. Fort. til J. Lov. Om Ordets Oprindelſe ſ. Müllers d. eenstyd. Ord. I. 161.] lidenſkabelig Kiærlighed og Attraa t. Beſiddelſe ell. Nydelſe, hvis Gienſtand er en Perſon af forſkielligt Kiøn, ell. ſom indbyrdes finder Sted imellem et Mandfolk og Fruentimmer. "Hvad er **Elſkov** ene, naar den mødes ei af **Elſkovs** Fryd?" J. L. Heiberg. "**Elſkov** betegner den lidenſkabelige Kiønskiærlighed. — Et Ordſprog ſiger: gammel Kiærlighed ruſter ikke; men aldrig har man talt om gammel **Elſkov**; thi **Elſkov** faaer ikke Tid t. at blive gammel." Müller. = a.) **elſkovblandet**, adj. v. blandet m. Kiærlighed ell. Elſkov. "elſkovblandet Lyſt." P. H. Frimann. (jvf. **Kiærlighed**.) elſkovſtyrket, adj. v. ſtyrket ved Elſkov. "Svømmende med elſkovſtyrket Arm." Pram. = b.) **Elſkovsbaand**, et. Forbindelſe, ſom E. knytter. **Elſkovbrev**, et. d. ſ. ſ. Kiærlighedsbrev. **Elſkovsbrud**, et. Troløshed i Elſkov ell. Kiærlighed. (Baggeſen.) **Elſkovsbrynde**, en. meget høi Grad af lidenſkabelig Tilbøielighed ell. Elſkov t. en Perſon. **Elſkovsbøn**, en. Bøn om Elſkov, om Gienkiærlighed. "Dit urørte Hierte var døvt f. **Elſkovsbønner**." Øhlenſchl. **Elſkovsdigt**, et. D. hvis Gienſtand er Elſkov. **Elſkovsdrik**, en. Drik, hvorved man meente at kunne opvække Elſkov hos en anden. **elſkovsfuld**, adj. ganſke indtaget af Elſkov; ſom yttrer lutter E. (Øhlenſchl.) **Elſkovsgave**, en. Gave t. Tegn p. Elſkov; Gave fra en Elſker eller Elſkerinde. "Du fik den ſom en **Elſkovsgave** fra den, du monne kiæreſt have." J. L. Heiberg. **Elſkovsgud**, en. Gud for Elſkov, Kiærlighedsgud. **Elſkovshandel**, en. Udøvelſe af E., iſær utilladelig. **Elſkovsild**, en. fig. og poetiſk: heftig, ſtærk E. **Elſkovsminde**, et. Minde, Erindring om Elſkov. (C. Roſe.) **Elſkovsmøde**, et. en Elſkers Møde m. ſin Elſkerinde. (Rahbek.) **Elſkovsord**, et. Ord ell. Udtryk, ſom giver Elſkov tilkiende, hvorved man yttrer E. eller Kiærlighed. **Elſkovspant**, et. Et Pant, Vidnesbyrd om Kiærlighed. "Derpaa viſte Du mig Ringen, og et **E.** den kaldte." J. L. Heiberg. **Elſkovsruus**, en. Tilſtand, hvori man af E. ikke er ſig ſelv mægtig, ikke er fuldkommen Herre over ſig ſelv. **Elſkovsſager**, pl. Ting, Omſtændigheder, ſom vedkomme E. **Elſkovsſang**, en. d. ſ. ſ. Elſkovsdigt. **Elſkovsſuk**, et. Suk af en forelſket Perſon. (Baggeſen.) **elſkovsſvag**, adj. ſvag, eftergivende af Kiærlighed. "Den alt for elſkovsſvage Mand." Øhlenſchl. **Elſkovstaare**, en. Taare, Graad over ulykkelig Kiærlighed. **Elſkovstanker**, pl. Siælens udelukkende Syſſelſættelſe m. Elſkov ell. m. den elſkede Gienſtand. **elſkovsvarm**, adj. beherſket af ſtærk, lidenſkabelig Kiærlighedsfølelſe, ell. ſom yttrer denne. **Elſkovsviſe**, en. V. ell. Sang, der handler om Elſkov. m. fl. a.

Elſkværdig, adj. ſom fortiener at elſkes; ſom har megen udvortes Ynde og Behagelighed, forenet med Hiertets Godhed. En meget **elſkværdig** Pige. En e. Handling, Beſkedenhed, Ynde. **Elſkværdige** Egenſkaber. "Begge tilſammen (det Skiønne og det Gode) maa udgiøre Kredſen af det **Elſkværdige**; men ikke alt det Gode, heller ikke alt det Skiønne, er elſkværdigt." P. E. Müller. — Deraf: **Elſkværdighed**, en. ud. pl.

Elv, en. pl. e. [Mest i Norge. J. Elf, Elfa.] en stor, stærkt rindende Aa eller Flod, især i Biergegne. = **Elvebred**, en. Landet, Landbredden, v. Siderne af en Elv. (H. Strøm.) **Elvbrud** ell. **Elvebrud**, et. Oversvømmelse, foraarsaget v. en usædvanlig Stigen af Vandet i en Elv ell. Flod. **Elvdige** ell. **Elvedige**, et. Dige langs m. en Elv, Floddige. **Elvedrag**, et. en Elvs Løb ell. Vanddrag. **Elvefisk**, en. Fisk som fanges i Elve. **Elvefos**, en. En Fos, et Vandfald i en Elv. (H. Strøm.) **Elvhest**, en. Et Navn, som ogsaa gives Nilhesten ell. Flodhesten. Hippopotamus. **Elvmunding**, en. Udløbet ell. Mundingen af en E. **Elveseng**, en. Renden ell. Fordybningen, hvori Elven har sit Løb.

Elverdands, **Elverfolk**, **Elverhøi**, **Elverpige**, og flere lignende Ord, s. ovenfor under **Elledands**.

Embed ell. **Embede**, et. pl. r. [J. Embæti. A. S. Embeth.] en offentlig Bestilling, som er overdraget een at varetage af Øvrigheden ell. Regieringen (jvf. Syssel, Betiening, Forretning.) "Et Embede er en offentlig Bestilling. At beklæde et Embede antyder noget mere, end at have en Bestilling." P. E. Müller. At søge, faae, at beklæde et E. At være i Embede; komme til E. At forestaae sit E. med Iver, være forsømmelig i, afsættes fra sit Embede. (I ældre Dansk d. s. s. Haandværk.) = **Embedsaar**, et. Et Aar af en Mands Embedstid. (Jacobi.) Embedsmandens Duelighed og Fortienester bør agtes meer, end hans Embedsaar. **Embedsalder**, en. den t. at kunne opnaae et E. fornødne og lovbestemte Alder. **Embedsbolig**, en. B. som følger m. et Embede. **Embedsbroder**, en. Den, hvis Embede og Embedssysler ere af samme Art, som en andens. Denne Præst lever i Uenighed m. sine Embedsbrødre. **Embedsbyrde**, en. B. som et Embede paalægger een. "At lette nogen en Embedsbyrde." Schytte. **Embedsdragt**, en. D. som er foreskrevet f. et vist Embede. **Embedsduelighed**, en. D. til det Embede, man forestaaer, ell. overhovedet t. Embedsvirksomhed. "Embedsiver, forbunden m. Embedsduelighed." Malling. **Embedsed**, en. den Ed, som en Embedsmand aflægger v. sit Embedes Tiltrædelse. **Embedsforretning**, en. F. som hører til, følger m. et Embede. **Embedsførelse**, en. Bestyrelse af det een betroede E. (Wandal.) **Embedsgaard**, en. Gaard (m. ell. uden Jord) som følger m. et Embede, udgiør en Deel af dets Indkomster. **Embedsgierning**, en. den G. eller Syssel, som følger m. et Embede, som Embedet paalægger een. (Mynster.) **Embedsindkomst**, en. pl. -r. de t. et Embede henlagte, m. et E. følgende Indkomster. **Embedsiver**, en. ivrig Bestræbelse, Nidkiærhed f. at opfylde sin Embedspligt. **Embedsmand**, en. Den, som er betroet, og som forestaaer en offentlig Bestilling i Staten. "Den private Mand har ikke, som Embedsmanden en offentlig Charakteer." Birkner. **Embedsmærke**, et. udvortes Tegn p. det Embede, man har. "De første Ordenstegn vare ikke Ærestegn allene, men tillige Embedsmærker." Schytte. **Embedsmøde**, et. Møde, som holdes i Embedssager. Rahbek. **Embedsnavn**, et. Benævnelse f. et Embede. "Siden bleve disse Embedsnavne blotte Æresnavne." Schytte. **Embedspligt**, en. den Pligt, som paaligger en Embedsmand, i Følge hans Embede. **Embedssag**, en. Sag, der vedkommer, hører t. eens Embede, offentlig Sag. **Embedsskrift**, et. skriftligt Foredrag i Embedssager. "Et Embedsskrift er et Pligtforedrag af en Sag, som angaaer det Offentlige." F. Stoud. **Embedsstiil**, en. Den Stiil, som er brugelig og passende i Embedsskrifter. **Embedsstilling**, en. den Stilling, hvori een i Følge sit Embede er. (Engelst.) **Embedssyssel**, en. d. s. s. **Embedsgierning**. **Embedstid**, en. det Tidsrum, i hvilket een forestaaer, ell. har forestaaet et Embede. **Embedstroskab**, en. Troskab i at forestaae, føre et E. (Malling.) **Embedsvegne**, paa E. adv. i Følge det Embede, een beklæder ell. har. **Embedsvei**, en. figurl. Stræben efter at opnaae Embede. At gaae Embedsveien.

Eme, v. n. 1. give Eem fra sig. (Moth.) s. **Eem**.

Emmer, n. s. pl. [J. Eymyria. A. S. Æmyria. N. S. Ammern.] hed Aske m. Ildgnister i, gloende Aske.

Ems, et. ud. pl. et Slags glatvævet uldent Tøi. **Emses Buxer**.

Emter, n. s. pl. [af uvis Oprindelse. Hos Moth forekommer v. at emte, stille noget fra et andet, secernere, og at emte op ɔ: sanke Emterne sammen.] De smaa Kornstraa og tomme Ax, nu og da m. enkelte Kiærner i, som efter Tærskningen, naar den egentlige Halm er borttaget, stilles fra Kornet v. en Rive. At føre m. Emter. (jvf. Avner.)

En, (Substantivers og Adjectivers ubestemte Artikel.) s. een, C.

End, conj. og adv. [J. enn.] **A. 1.** Som conj. udtrykker det en Sammenligning, som oftest efter et Adj. i compar. Guld er bedre end Sølv. Hvidere end Snee, sødere end Honning. Moderen seer yngre ud end Datteren. Jeg er mere tilbøielig t. at antage Tilbudet, end t. at indlade mig i usikkre Underhandlinger. Meer end

nok. Det er ikke meer e. billigt. (At føie som til end i disse Tilfælde, f. Ex. "hastigere end som jeg havde ventet," er overflødigt, og ikke mere brugeligt.) — Undertiden (hvor anden, andre, anderledes gaaer foran) lægges v. end i Sammenligningen en udelukkende, ophævende Virkning. Du svarer mig p. andet, end det, jeg spørger om. Der kommer ingen andre, e. Familien. Det gaaer ikke an p. anden Maade, e. denne. At tale anderledes, end, (ell. end som) man mener. 2. med en indrømmende (concessiv) Virkning (for: endog, endogsaa.) Hvad der end skulde følge paa. Om dette e. skulde skee. Hvo han end er. Han faaer det ikke, om han e. bød nok saa meget derfor. 3. med en betingende Virkning, ell. i Modsætning t. noget foregaaende, og i en spørgende Sætning (conditionaliter s. adversative) for: men dersom, men i Fald.) **End** om han ingen Sønner efterlader, falder Godset til Sidelinien. **End** om han ei vil give sit Samtykke? (nu sielden; men meget hyppig i vore gl. Love.) B. 1. adv. end (for: endnu) udtrykker i Tidsforhold Vedvarenhed af en Handling ell. Tilstand (i Mods. til ikke mere, ikke længere.) Dog sielden i Talesproget. **End** een Ting beder jeg om. Det vil give end større Mistanke. **End** havde han Kraft nok tilbage. "**End** kneiser en Støtte paa samme Sted." Storm. Er han end ikke færdig med Arbeidet? (Derimod hyppigen i Forbindelse m. mere, ydermere, videre. Han lagde end ydermere dette til. **End** videre blev der besluttet. Hans Tilstand giver ham end mere Adkomst t. Understøttelse.) 2. for: fremdeles, end videre. **End** hænder det vel ogsaa, at nogle slet ikke faae Sygdomme. C. end ikke, ikke engang (ne quidem.) Han maatte end ikke blive een Dag i Byen. — end sige, endnu mindre, saa meget mindre (ne dum.) Han har ikke engang betalt Renterne, end sige Capitalen. Han hilsede os ikke engang; end sige at han skulde talt t. os. D. end i Forbindelse med andre Partikler: **Endda.** 1. selv p. den Tid, endog under disse Omstændigheder; dog. Jeg gik til ham Kl. 11; men han var endda ikke opstaaet. Der mærkedes endda Livstegn hos ham. Uagtet saa meget talte imod ham, vilde han endda ikke bekiende. 2. dog, selv efter ell. tilligemed visse Omstændigheder. Han er endda ikke saa uvidende, som man har sagt. Dette er endda den bedste af Kiolerne, skiøndt den er daarlig nok. — **Enddog.** (forskiell. fra endog.) 1. desuagtet, dog, dog alligevel. Uagtet man advarede ham, vilde han enddog ikke afholde sig derfra. Man advarede ham; men enddog blev han ved. (nu sielden.) 2. omendskiøndt, uagtet. Han reiste fra Byen, enddog han ikke havde faaet Tilladelse. "**Enddog** at ingen af en andens Beenbrud halter." Bording. **Enddog** han er gammel, har han megen Aandskraft. — **Endnu.** adj. 1. selv p. denne Tid, hidindtil, hidtil. (adhuc.) Denne Skik er e. tilovers. **Endnu** er han ikke reist. Den Syge er e. ikke uden Livsfare. Er det e. ikke godt nok? 2. fremdeles, foruden det som alt er giort. etiamnum. (ell. blot forstærkende Prædicatsbegrebet.) Han bliver endnu ved at forfølge dem. Vi ville endnu giøre eet Forsøg. Det maa være e. stærkere, e. fastere, e. finere. Han blev derved endnu mere opbragt. (s. end, B. 1 og 2.) — **Endog,** endogsaa, conj. selv; foruden det øvrige, end ydermere (etiam, quidem.) Han kan endog bringe Taalmodigheden t. Fortvivlelse. Jeg har endog tilbudet at betale det Hele. Man har endogsaa prøvet det sidste Middel. — **Endskiøndt,** conj. der forbinder en Modsætning m. det foregaaende, ell. (hvor Sætningen vendes om) bringer Modsætningen frem i Begyndelsen: uagtet, endog (etsi, tametsi, licet.) Han gik modig i Ilden, endskiøndt han saae den visse Død f. Øie. **Endskiøndt** ingen vilde troe ham, blev han dog v. at paastaae det. (s. omendskiøndt og skiøndt.)

Ende, en. pl. **Ender.** [J. Endi, Endir.] det Sidste, m. Hensyn t. Sted, Tal, og Tid ell. Varighed. A. om Stedet: 1. det sidste, yderste i Længden. **Enden** af en Snare. Vi gik til **Enden** af Gangen, Haven, Byen. I begge **Ender** af Baandet. Fra een **E.** til den anden. 2. det sidste, yderste i Udstrækning; Kant, Side, Grændse. Her har Skoven **Ende.** For **Enden** af Bordet, af Ageren. Fra alle Verdens **Ender.** Til Verdens **E.** Det er galt, raaddent i alle **Ender.** At begynde fra den gale **E.** 3. den rette, tilbørlige Ende ell. Slutning af noget. Bogen, Fortællingen har ingen **Ende.** 4. et lidet Stykke af en lang og smal Ting. En **Ende** Toug, Baand, Traad. (jvf. Stump.) 5. **Ender,** i Jægersproget: Spidser, Takker p. Hiortens Horn (tydsk.) B. ud. pl. det sidste m. Hensyn t. Tal ell. Maal. Der var ikke **E.** paa alle de Folk, som strømmede til. Der er ikke **E.** (Maal) p. hans Rigdom. Han veed ikke **E.** paa sine Penge. Han fik snart **E.** paa sine Penge, sin Formue. — C. det sidste, yderste, m. Hensyn t. Tid ell. Varighed; Udgang, Udfald. (jvf. Slutning.) Det er imod **Enden** (circa finem, in exitu.) Aarets, Maanedens **Ende.** Indtil Livets **Ende.** Da Stuespillet var til **Ende.** Naar mon den Sang faaer **Ende?** — At gaae til **Ende** (forløbe, udløbe.) "Et Prøveaar maa først gaae halv til **Ende.**" Bagg. — At giøre

E. paa noget (bringe det t. at ophøre.) At komme t. Ende m. noget (blive færdig med.) At bringe noget t. Ende (fuldføre det.) Det tog (fik) en sørgelig Ende. "Min Plage sin Ende snart skal tage." Bording. Der er ingen E. paa hans Snak (han holder aldrig op dermed.) Man kan ikke vide, hvad Ende (Udfald) Sagen vil faae. D. fig. med præp. til: Diemed, Hensigt. Man vidste ikke til hvad Ende det skete. Til den Ende lod han Huulveien besætte med Skarpskytter. = **Endebogstav**, et. B. hvormed et Ord ender. **Endebøining**, en. Bøining i ell. henimod Enden af en Ting. **Endekant**, en. den yderste Kant af noget; ell. Kant p. Enden af et Legeme, der har en vis Længde; f. E. modsat Sidekant. (P. C. Abildgaard.) **Endeknude**, en. K. paa Enden af en Snor. **Endekreds**, en. (Moth.) s. Synskreds, Horizont. **endelangs**, adj. 1. i sin hele Længde ell. Høide. "Han faldt endelangs omkuld." (Moth.) 2. fra Begyndelsen t. Enden, fra den ene E. til den anden. (A. Vedel.). **Endeled**, et. det sidste Led i en Kiæde, Slutningsled. **endeløs**, adj. som ingen Ende ell. Udgang har. (br. sielden og uegentl. f. E. en endeløs Gade, som ingen Udgang har i den ene Ende.) "Hvad om de stundom toge — det endeløse for uendeligt." Baggesen. (jvf. uendelig.) **Endemaal**, et. Hensigt, Diemed, Formaal. (nu sielden.) "At alle har det bedste, hver t. sit Endemaal." Tullin. "Eenhed i Anlæg, i Udførelse, i Endemaal." T. Rothe. **Endemed**, et. endeligt Med ell. Maal; Endemaal. "Endemedet af de Kæmpeskridt, hver Videnskab har giort." Bagg. **Endepunkt**, et, og en. det Punkt, hvormed en Linie, en Udstrækning i Længden ender. **Enderiim**, et. Riim, hvormed en Verslinie slutter, eller hvormed en Tale endes. **Endeskive**, en. En S. som er f. Enden af noget; især. den yderste Skive, som skæres af Enderne p. et Brød. **Endeskrift**, en. En særskilt Efterretning (om Forfatteren, Bogtrykkeren e. d.) skreven ell. trykt v. Enden af en Bog. **Endespids**, en. Spids, som er i Enden af noget, hvormed noget ender. (O. Fabricius.) **Endestavelse**, en. S. hvormed et Ord ender. **Endestykke**, et. det sidste, yderste Stykke af en Ting; ell. et Stykke, som tages, skæres af Enden p. noget. **Endetarm**, en. En vid og kort Tarm, der udgiør den yderste Deel af Tarmecanalen, og giennem hvis Aabning Ureenligheden udføres. Intestinum rectum. **endevende**, v. a. 2. sætte noget bag, som er foran, ell. omvendt; vende op og ned p. noget. At e. et Stykke Tøi. Vi har endevendt alting i Huset, men kunde ikke finde det, vi søgte. "Han endevendte reent vort Fadebuur." Guldb. Plautus. **Endevæg**, en. den V. som udgiør Enden af en lang Bygning ell. Stue; modsat Sidevæg.

Ende, v. a. og n. 2. act. 1. giøre Ende paa, bringe t. Ende, slutte. At e. sit Liv, sine Dage ɔ: døe. Han endte sin Regiering m. en berømmelig Handling. (Jvf. slutte, 3.) "At e. en Ting (et Arbeide, Foretagende) er at holde op dermed; at slutte er at lægge sidste Haand p. noget; (enten for bestandig, ell. for en vis Tid. Nu vil vi slutte f. i Dag) at fuldføre er at bringe noget saa vidt, at det bør endes." Sporon. 2. recipr. og dep. ende sig, endes, slutte med. De Ord, som ende sig, endes m. en Vocal. — 3. ende, v. n. holde op, ophøre med; have Ende. Han begyndte godt, men endte slet. Her ender min Eiendom. = **Endelse**, en. pl.-r. br. kun i Sproglæren om Ordenes Endebogstaver og Endestavelser. (jvf. Slutning, 2.)

Endelig, adj. og adv. 1. a.) som har en Ende, m. Hensyn p. Tid ell. Størrelse (Tal.) modsat: uendelig. endelige Væsener. Den endelige Tilværelse. En e. Størrelse (i Mathematiken.) b.) som er ell. skulde være det sidste i en Række (af Handlinger, Tanker) ell. hvorpaa intet mere af den Art følger. Dette er min endelige Beslutning. Ved den endelige Afgiørelse. En e. Dom (den sidste; ell. en tydelig, bestemt Dom; mods. uendelig Dom. D. Lov. I. 5. 12.) 2. endelig, endeligen, adv. a.) efter en lang Tid, efterat meget er gaaet forud, tilsidst, omsider. Endelig kom han dog. e. har han taget en Beslutning. b.) til Slutning, f. det sidste; efterat flere foregaaende Omstændigheder ere anførte. Endelig bør han ogsaa tilholdes, at istandsætte den forfaldne Bygning. c. nødvendigen. Dette maa Du e. ikke forsømme. Brevet maa endelig leveres i hans egen Haand. = **Endelighed**, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed v. en Ting, at den er endelig, ikke uendelig ell. evig. Tingenes, Verdens, Materiens E. 2. det, at komme t. Ende, Slutning. At komme t. E. med noget. At bringe noget t. Endelighed. (d. Tale.)

Endeligt, et. ud. pl. Død, dødelig Afgang, Dødsmaade. Dette var hans E. Han fik et sørgeligt Endeligt. At være nær sit Endeligt.

Endivie, en. En Haveurt, som bruges til Salat. Cichorium endivia.

Endda, endnu, endog, endogsaa, endskiøndt, s. under end.

Ene, adv. [af Talordet een. A. S. ana.] d. s. s. allene; dog br. ene kun ell. fornemmelig, hvor man udtrykker Begrebet: uden andres Selskab, uden andres Nærværelse, Medvirkning (jvf. allene, 1. a. og særdeles

b.) Han er meget f. at være ene. Man kan være ene, uden at føle sig eensom. At være ene og forladt. — Det er ham ene og allene vi maa takke derfor. At være ene om et Arbeide. Barnet kan alt gaae ene. [Skiøndt Brugen af ene som virkeligt adj. er meget sielden, forekommer den dog; f. E. i Ordsproget: "Ene Datter modnes snart."] (superl. eneste, s. nedenfor.) = Heraf i Sammensætning: Eneboer, en. den, som boer allene f. sig selv og p. et eensomt Sted; som lever adskilt fra andre Mennesker, en Eremit. Enebolig, en. B. som een har, beboer for sig allene. Enebrug, en. Brug af noget, som man ei deler m. Andre; ell. hvortil man har Eneret. (Riisbrigh.) Enehandel, en. ud. pl. udelukkende Rettighed, (Privilegium) t. at handle m. visse Varer, ell. p. et vist Sted; Monopolium. Enehandelen paa China. Eneherre, en. Den, som har Eneraadighed, som regierer, raader allene. Eneherredømme, et. s. Enevoldsherredømme. Enehersker, en. En Regent, som er Eneherre, som besidder uindskrænket Magt; Monark. Enejagt, en. Jagt, som ikke er fælles f. Alle, hvortil Nogen har Eneret. "Fyrsterne fik Enejagt paa Statens offentlige Gods, som et Middel t. Indtægt." Schytte. Enekamp, en. pl. e. undertiden (skiøndt sielden) brugt for: Tvekamp. (J. Einvigi.) Eneliv, et. Liv, som føres i Eensomhed, eensligt Liv. "Han, v. sit Eneliv da dobbelt fro." F. Guldberg. Enemagt, en. Magt, som man ikke deler m. andre, uindskrænket Magt; Enevælde. enemægtig, adj. d. s. s. eneraadig. Enemærke, et. Jordeiendom, der tilhører een allene, og v. Hegn ell. bestemte Grændser er adskilt fra andres. (br. mest i pl.) Enepige, en. Tienestepige, der tiener allene hos en Familie, og forretter al Husets Gierning. eneraadig, adj. som raader allene, har Magt t. at handle efter eget Tykke. Deraf: Eneraadighed, en. ud. pl. — Eneret og Enerettighed, en. udelukkende Ret ell. Rettighed t. en Ting ell. Handling; det, at være allene berettiget t. noget, for Ex. til at forarbeide ell. handle m. noget; Monopol; (udelukkende Privilegium.) Enetale, en. 1. Handlingen, at tale allene; Monolog. 2. Samtale i Eenrum (P. Claussen.) Enevold, en. uindskrænket Magt hos een allene. (br. kun i Sammensætn. s. Enevælde.) Deraf: Enevoldsherre, en. den, som hersker m. uindskrænket Magt. Enevoldsherredømme, et. uindskrænket monarkisk Regiering. (V. S. O.) Enevoldskonge, en. K. som regierer m. uindskrænket Magt. Enevoldsmagt, en. Magt t. at herske uden Indskrænkning (Souverainitet.) Enevoldsregiering, en. d. s. s. Enevoldsherredømme — Enevælde, en. (J. Einvalld.) d. s. s. Enevoldsmagt ell. Enevoldsherredømme, Monarkie. "En stadig og vel ordnet Enevælde." — "Her seer du Grændselinien imellem Monarkie og Despotie, Maalestokken f. Enevælden." Synesius v. Bloch. enevældig, adj. som har Enevoldsmagt; eneraadig. (Baggesen.) - Enevænge, et. Et særskilt indhegnet Vænge. (V. S. O.)

Ene, v. a. 1. d. s. s. forene, giøre enig. (forældet.) Deraf: v. dep. enes. impf. enedes. komme overeens, være ell. blive enige; forliges. Naar Mand og Kone ikke enes. "Hvor ofte han endog bød dem at enes indbyrdes, naar befalede han dem at enes med Verden?" Mynster. At enes om noget. Vi ville vel enes derom. "At alle Folkene p. Jorden enedes om, paa en vis Tid at samle sig." Mynster.

Enebær, et. pl. d. s. s. [J. Einer.] Frugten af Enebærtræet (som ogsaa kaldes Ene ell. Ener; hvoraf: Eneriis, Enestager.) Juniperus communis. Deraf: Enebærbrændeviin, Enebærbusk, Enebærolie, Enebærstager (bedre: Enestager) Enebærtræ, o. fl.

Eneste, adj. (der p. en. Maade er superl. af een ell. ene.) som ikke er uden een ell. eet, som er een allene; som er uden Mage, som kun findes eengang. Det er den eneste, det eneste i sit Slags. Han er min eneste Ven. Det er hans eneste Syssel. Han har en eneste Søn. (Hyppigen blot t. at forstærke Begrebet af een. Der blev kun en eneste tilovers. I hele Haven er kun et eneste Træ. Hver eneste een ɔ: alle uden Undtagelse (i dagl. T. ogsaa: hver evige een.) I plur. br. det om et ganske ringe Antal, f. at fremhæve dette end mere. De eneste Overlevende efter Slaget. Det er de to eneste Kopper, der endnu ere hele.

Enfoldig, adj. [skiøndt sammensat m. een, skrives dog dette Ord, i Følge Udtalen, med enkelt e.] 1. den oprindelige Bemærkelse har været: (ligesom trefoldig, firefoldig, o. s. v.) som kun tages eller er taget een Gang; enkelt. Deraf (ligesom: simplex, einfach, ꝛc.) simpel, jævn, ikke sammensat, konstig ell. overdaadig. Saaledes nævner Christ. Pedersen: "Enfoldig Mad, Grød, Kaal, Velling." 2. som har Mangel p. Forstand, Fatteevne og Begreb; som mangler Snildhed, Indsigt og Kundskaber. Et enfoldigt Menneske. En e. Stakkel. "Saa enfoldig som en syv Aars Ræveunge." ɔ: meget listig. Moth.) "Enfoldig er den, som itkun er i Stand t. at fatte det, som er enkelt og ligefrem; for hvem enhver Mangfoldighed bliver Forvirring." P. E. Müller. — obj. som røber en saadan Mangel. Et enfol-

digt Svar, Raad, Indfald. 3. De tilforn brugelige Bemærkelser: som er ligefrem, ikke falsk; uden Omsvøb, List ell. Rænker, jævn, ikke indviklet (f. E. Værer snilde som Slanger og enfoldige som Duer. "Han var tro og enfoldig." P. Claussen. "Ingen Sandheder, lige indtil de klareste og enfoldigste." Sneedorf.) ere forældede ell. forekomme sielden. — Ligeledes bruges nu Subst. **Enfóldighed**, en. ud. pl. sædvanlig kun i 1ste Bemærkelse; skiøndt nogle Nyere have brugt det f. det tydske Einfalt, Simpelhed, Naturlighed, Jævnhed. "Hine Tider, da Hiertets ædle **Enfóldighed**, mandig Dyd og raae Sæder boede hos hinanden." Wandal. "Den, som i Hiertets **Enfóldighed** har frygtet Gud og stræbt at giøre Retfærdighed." Mynster. —"Med Hensyn t. Hiertet ell. Sæderne, kan **Enfoldighed** blive d. s. s. Reenhed og Simpelhed, og saaledes blive t. Roes; men sielden høres Ordet i denne Betydning." Müller.

Eng, en. pl. -e. [gl. T. Anger. Det nu brugel. Anger har en mere indskrænket Bemærk.] en m. Græs bevoren Mark ell. Jordbund, som formedelst Sidhed ikke br. til Pløieland, men allene t. Høbiergning; pratum (modsættes sædvanl. Ager.) At lede Vand over **Engene**. At udtørre en **E.** = **Engbierring**, en. Indavling af Hø, som voxer i Enge. **Engblomst**, en. Urt ell. B. som voxer i Enge. **Engbund**, en. ud. pl. Jordbund, der bruges som Eng og t. Høbierring. Agerland og **Engbund**. **Engdyrkning**, en. Enges Dyrkning ell. omhyggelige Behandling, f. at frembringe mere og bedre Græs. (Olufsen.) **Engfald**, et. Sted p. Marken, hvor der falder Engbund, hvor der er noget sidere Grund. (Moth.) **Enggrund**, en. s. **Engbund**. **Enggræs**, et. G. som voxer i Enge. **Enggrøft**, en. G. hvormed en E. giennemskæres ell. indhegnes. (Moth.) **Enghave**, en. et indhegnet Stykke Engbund, sædvanl. nær v. Gaarden. **Enghavre**, n. s. en Plante, der voxer p. tørre Enge. Avena pratensis. **Engholm**, en. En liden affondret, af Vand ell. af Agerjord omringet Eng. (s. Holm 2.) **Enghø**, et. Hø, som høstes p. Enge. **Engjern**, et. Jern, eller jernholdende Jord, som undertiden forekommer i Engene; Mosejern. (Olussen.) **Engjord**, en. d. s. s. Engbund. **Engkarse**, en. Navn p. en Plante; vild Karse. Cardamine pratensis. **Engkast**, et. et indhegnet ell. indgrøftet Stykke Engjord (Moth.) **Engkløver**, en. en vildtvoxende Kløverart. Trifolium pratense. **England**, et. d. s. s. **Engjord**, Engbund. **Englærke**, en. En Art Lærker, der bygge Rede i Engene. Alauda pratensis. "Her — hørte du **Englærken** synge sin Aftensang." Ingeman. **Engnellike**, en. En Urt, som er almindelig i Engene. Lychnis flos cuculi. **Engpart**, en. En vis Part ell. Andeel i en fælles Eng. **Engplet**, en. et lidet Stykke Engjord. (Moth.) **Engskifte**, et. 1. en vis Part af en Hovedgaards Eng, som er udlagt t. hver hoverigiørende Bonde. 2. d. s. s. **Engstykke** ell. Engpart. **Engskiær** ell. **Engeskiær**, en. En Urt, som br. til at farve guult med. Serratula tinctoria. **Engslette**, en. En Slette m. Engbund. **Engslæt**, en. Høslet i Enge. (Moth.). **Engstierne** ell. **Engestierne**, en. En smuk, ikke almindelig Engblomst, der voxer p. fugtige Steder. Primula farinosa. **Engstykke**, et. Et Stykke Engjord; ell. en Lod, Part i en Eng. (Olufsen.) **Engsvamp**, ell. **Engesvamp**. S. som voxer i Enge. (Moth.) **Engsyre**, en. den vildtvoxende Syre, Marksyre. Rumex acetosa. **Enguld**, en. En Plante; d. s. s. Ageruld. (Nogle andre Plantenavne tage et e til sig, f. **Engebregne** (**Engelsød**) **Engeduun** (Enguld) **Engegræs**, **Engeskiær**; s. ovenfor.) **Engurt**, en. Plante som især ell. allene voxer i Enge. (Moth.) **Engvanding**, en. Enges konstige Vanding, f. at befordre Græsvæxten. (Olussen.)

Engáng, adv. udtrykker en ubestemt Tid, saavel forbigangen, som tilkommende, a. en ubestemt forbigangen Tid. Der var **engáng** en Konge. Jeg har **engáng** f. mange Aar siden seet hende, og det mere end eengang. (jvf. fordum.) b. en ubestemt tilkommende Tid. Jeg haaber **engáng** at opleve den Dag. Der kommer vel **engáng** den Tid. Naar det **engáng** bliver opdaget. c. i dagl. Tale som et udfyldende Ord, ell. t. at forstærke Imperativet. Kommer Du endelig **engáng**! Hør **engáng** hvad jeg vil sige Dig! Tænk **engáng**! han har endnu slet ikke begyndt derpaa. d.) ikke **engáng**, endog ikke (ne quidem, tantum abest.) Han vilde ikke **engang** see ham, end sige tale m. ham. Jeg kan ikke **engang** taale at tænke derpaa.

Engel, en. pl. **Engle**. [Lat. angelus.] efter den christelige Troeslære: et aandeligt Væsen af en høiere Natur, end Menneskets. Gode, onde **Engle**. De hellige **Engle**. De faldne **Engle**. — fig. Hun er en **Engel** (om et i høi Grad yndigt, elskværdigt, fromt Fruentimmer.) = **Englechor**, et. Chor af Engle. **Englehoved**, et. Et Hoved m. Vinger, uden Krop; tilforn brugt som Prydelse i Bygningskonsten m. m. **engleliig**, adj. som ligner en E., i høi Grad fuldkommen. "Ja, var det saa, min Ven, da var vi englelige." Lurdorf. **englereen**, adj. fig. fuldkommen uskyldig. **Englerøst**, en. En

Rost af Engle; fig. en meget behagelig Rest. **Englesmiil**, et. Smiil af en Engel. "Og Stierner blinkte ned i Lunden, som Englesmiil fra Himmerig." Baggesen. — Saaledes: **Engleliv**, (et meget lyksaligt, glæderigt Liv.) **Englesang**, **Englestemme**, o. fl.

England, n. propr. Heraf: **Englænder**, en. pl. e. Den, som er født i England (i d. Tale ogsaa: **Engelsmand**. Englishman.) **engelsk**, adj. som hører England til, er fra England, har der hiemme. Det engelske Sprog. engelsk Salt, et Slags Bittersalt. Den engelske Syge. At lære, at forstaae, at tale **Engelsk**.

Enhver, pron. pers. n. ethvert, hvoraf gen. ikke br. [J. einhver, nogen. E. every, every one.] hvorved man henfører et Subjects- eller Prædicatsbegreb t. alle Dele eller Individer af det Hele, som Begrebet indbefatter. (S. hver, der hyppigen br. især conjunctive, for: enhver.) Lad enhver Dag have sin Plage. **Ethvert** Land har sin Skik. **Enhver** af os (vi alle) vilde være tilfreds dermed. Det er ikke **Enhvers** (hver Mands) Leilighed. At rette sig efter **Enhvers** Smag. **Enhver** (alle Mennesker) lægger Mærke t. hans Handlinger. — **Enhver for sig**, enhver især, singuli. — **Alle og enhver** ɔ: alle uden nogen Undtagelse.

Enig, adj. 1. i den oprindelige Bemærkelse: som er een ell. eet, som kun udgiør eet, br. det kun i treenig. 2. som har eens Mening, een og samme Villie; som stemmer overeens i Villie, Forsæt, Ønske. **Enige** Brødre, Venner. At være e. med een i en Ting. Deri blive vi aldrig enige. At blive e. med een om noget ɔ: komme t. eens Mening, t. Ening. At blive e. om Prisen. At leve enig, enigen m. hinanden. — **Enighed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være enig, at enes, forliges. At leve i **E**. At komme til **Enighed**. (Efter Sporon gaaer **Enighed** mest ud p. Sindelaget; **Eendrægtighed** p. Handling. "**Enighed** gior at Folk ikke tænke, **Eendrægtighed** at de ikke handle tvært-imod hinanden." Men denne Forskiel iagttager Brugen ikke altid; og **Enighed** er overhovedet mere almindeligt.)

Ening, en. ud. pl. [J. Eining.] Det, at blive enig, at komme overeens om noget; Forening. (jvf. enes.) At komme t. **Ening** om noget. Under **Ening**, under eet, tilsammen, ikke adskilt, ell. hver f. sig.

Enke, adj. s. under enkelt, 1.

Enke, en. pl. -r. [J. Eckia.] et gift Fruentimmer, hvis Ægtemand er død. Præstens **E**. lever endnu. Hun er **E**. efter en Præst. Hun er tidlig bleven **Enke**. At sidde **Enke** ɔ: leve i Enkestand. En Præsteenke, Degneenke, Professorenke, Huusmandsenke, Skrædderenke, Borgerenke, (dog ikke **Bondeenke**.) = **Enkeaar**, et. en Enkes Sørgeaar. (V. S. O.) **Enkebo**, et. Det Bo, som tilhører en Enke efter Mandens Død. "Man finder i **Enkebo**, hvad ei er i Pigesko." Ordspr. Moth. **Enkebolig**, en. 1. Bolig, hvor en E. opholder sig; Enkesæde. Dette Huus valgte hun til sin **E**. 2. et Huus indrettet t. fri Beboelse f. een ell. flere Enker. **Enkebrud**, en. Brud, som er Enke. (modf. Pigebrud.) **Enkedom**, en. i ældre Dansk d. s. s. **Enkestand**. (P. Eliæ.) **Enkedragt**, en. Sørgedragt, ell. særskilt Dragt, som Enker bruge. **Enkedronning**, en. En Konges Enke. **Enkefrue**, en. En Frue, som er bleven Enke. **Enkefyrstinde**, **Enkehertuginde**, en. En Fyrstes, Hertugs Enke. **Enkelevnet**, et. Den Tilstand at leve som Enke. (Moth.) **Enkemand**, en. gift Mand, hvis Kone er død. (J gl. Dansk forekommer ogsaa **Enke** for: Enkemand.) Deraf: **Enkemandsbo**, **Enkemandslevnet**, **Enkemandssorg**, o. fl. **Enkeseng**, en. Ægteseng, som een af Ægtefællerne er død fra. (Moth.) **Enkesorg**, en. Den Sorg, en E. føler over Mandens Død, ell. som en Følge af hendes Stand. **Enkestand**, en. Tilstanden at være E. **Enkesæde**, et. Huus ell. Bolig, som en E. beboer efter Mandens Død, ell. som dertil er bestemt.

Enkelt, adj. 1. som kun er een, ikke flere, ikke dobbelt, ikke sammensat. (d. Tydske einzeln og einfach.) Et enkelt, Væsen (som ei er sammensat.) En e. Skilling (en Mynt, som kun gielder een S.) **Enkelte** Skillinger, Dalere. Et e. Menneske (som er ugift, ell. som ingen Tyende har, ingen andre at sørge for.) Et enkelt Loft (ikke dobbelt.) **Enkelte** Hyacinther. At lægge noget enkelt (ikke sammenfoldet ell. dobbelt.) En enkelt Gang kan jeg vel giøre det. (J dette Tilfælde br. ogsaa i d. Tale og hos Almuen enke. En enke een. Det kan hende sig en enke Gang. — Saaledes enka i det Sv. Moth har ogsaa enken og enkende.) 2. m. Bibegrebet: særskilt, allene, f. sig selv; ell. om et ringe Antal. Der ligger nogle enkelte Huse adspredte i Dalen. Der faldt enkelte Regndraaber. Jeg har været der enkelte, nogle enkelte Gange.

Ensteds, adv. (i d. Tale) s. etsteds.

Enten, conj. [Sv. antingen. T. entweder.] 1. Ved dette Ord, som altid staaer i en Forsætning, der v. eller forbindes m. en ell. flere Eftersætninger, udtrykkes det Forhold, at een af to ell. flere Ting er ell. kan, maa være, m. Udelukkelse af de andre; eller ogsaa en Inddre-

ling, hvorved Delene tænkes som udelukkende hinanden. Man maa prøve det, enten m. Magt eller List. Du kan enten gaae, ride eller kiøre. Enten det er rigtigt eller galt. Enten det bugner eller brister. (Undertiden kan enten udelades. Det maa briste eller bære. Man kan tage en rød, eller en blaa Farve.) Alle levende Væsener ere enten Mennesker eller Dyr. 2. Bemærkelsen: een af to, een af (Parterne) er nu forældet. "Vorder enten af dem dømt til at lide Indførsel." D. Lov. I. 24. 27. "Skioder enten af dem noget." D. Lov.

Entre, v. a. 1. [T. og H. entern. E. to enter. Af det Fr. entrer.] bestige et fiendtligt Skib m. Magt, enten umiddelbart fra et andet Skib, ell. fra Baade, hvormed det angribes. (Moth.) Deraf: **Entring**, en. pl. er. Gierningen at entre. — **Entrebiil**, **Entreøxe**, en. Øxe, der br. ved Entring. **Entrehage**, en. pl. r. et Slags Hager, som kastes i Tougværket o. d. paa det fiendtlige Skib, f. at hale det t. sig ell. holde det fast under Entringen.

Entsian, en. En Urt, hvis meget bittre Rod bruges i Lægekonsten. Gentiana.

Epigram, et. pl. mer. [Lat. Epigramma.] et kort Digt, der fornemmelig gaaer ud paa, med Fynd at udtrykke en enkelt kløgtig Tanke, en træffende, uventet Vittighed ell. bidende Spot.

Episk, adj. [af Gr. ἔπος.] i Konstlæren ell. Æsthetiken: et episk Digt ɔ: fortællende Digt (Heltedigt.) Den episke Poesie (modś. den lyriske og dramatiske.)

Epistel, en. pl. **Epistler**. et Brev, Sendebrev. (Ogsaa om de Stykker af Apostlernes Breve, som ere fastsatte t. Texter f. Aftensangsprædikener. Evangelierne og Epistlerne.)

Er, jeg er. S. være.

Er, en. (kort og lukket e.) ud. pl. [J. Eyr. A. S. Ar.] 1. fordum d. s. s. Kobber. (s. Glossar. t. den gl. D. Bibeloversf.) 2. Nu br. det kun om Kobberrust (Spanskgrønt) ell. den grønne Metalkalk, som v. Luftens ell. Syrers Virkning sætter sig uden p. Kobber. — Deraf: erre, v. n. 1. sætte Er, tage Er t. sig. Kobber errer let, naar det ikke holdes reent og blankt. — erret, adj. v. som kommer af, ell. smager efter Er. En erret Smag. At smage erret.

Er, en uadskillelig, præpositiv Partikel, der forekommer i adskillige, først i en sildigere Tid af det Tydske optagne Ord, (som dog kun ere en liden Deel af dem, der i dette Sprog bruges) hvilke nedenfor anføres.

Eremit, en. pl. er. [Lat. eremita.] d. s. s. **Eneboer**; særdeles en saadan, der i gudfrygtig Hensigt lever et eensomt, fra menneskeligt Samfund afsondret Liv. Deraf: **Eremitbolig**, **Eremithytte**, **Eremitlevnet**, m. fl.

Erfare, v. a. 1. (ogsaa i impf. erfoer.) faae Kundskab om, især v. sandselig Fornemmelse ell. Iagttagelse, forsøge, faae Prøve paa; faae at vide det, man ikke før vidste. (jvf. forfare.) (Den passive Form br. kun upersonl.) Han vil nok komme t. at e. det. Jeg har erfaret hvad det er, at lide Nød. Jeg har først nylig erfaret af hans Brev, at han er gift. = **Erfaring**, en. 1. ud. pl. Tilstanden, ell. den Siælens Virksomhed, i hvilken man erfarer. At lære, vide noget af E. Jeg har det (veed det) af egen E. At komme til E. (blive erfaren.) At komme til E. om noget, (faae Kundskab om, faae at vide.) 2. pl. -er. Det, man erfarer, faaer at vide, lærer v. Iagttagelse. At samle nyttige Erfaringer. En Mand af Erfaring At lære af Andres Erfaringer. "Erfaring er det, som erfares; Erfarenhed, den Kundskab, som v. mange Erfaringer forhverves." Sporon. = Deraf: **Erfaringsbegreb**, et. Begreb, som man har dannet sig blot af E. **Erfaringsbeviis**, et. B. som man grunder p. enkelte Erfaringer. **Erfaringskundskab**, en. pl. er. Den umiddelbart v. Erfaring erhvervede (empiriske) Kundskab. **Erfaringssætning**, en. pl. -r. S. som man udleder af og grunder p. Erfaringer. **Erfaringsting**, en. Ting, hvorom vi v. Sandserne komme t. Erfaring. (Riisbrigh.) **Erfaringsverden**, en. Den ydre Verden, hvorom vi kunne have Erfaring ell. sandselig Kundskab; Sandseverdenen. (A. Ørsted.)

Erfaren, adj. pl. erfarne. som besidder mange, v. Iagttagelse erhvervede Kundskaber; forsøgt, kyndig (expertus, peritus.) "Det er en erfaren Sømand, som p. Søen har seet og mærket meget; men den Sømand er forfaren, som p. Søen har forsøgt og prøvet meget." Sporon. En e. Statsmand; erfaren i Krigsvæsenet, Søvæsenet. — **Erfarenhed**, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være erfaren; en v. Forsøg, v. Iagttagelser erhvervet Kyndighed. (jvf. Erfaring.) En Mand af megen Erfarenhed. Den daglige E. At tale om noget af Erfarenhed. "Hvad Forraad samles maa — af gamle Bøger og af ny Erfarenhed." Luxdorf.

Erholde, v. a. 3. (s. holde. T. erhalten.) faae i Besiddelse ell. i Hænde, bekomme, modtage. (Moth.) Brevet har jeg erholdt, men ikke det, som skulde følge m. samme. Hvad vi erholde af andre. — **Erholdelse**, en. Det, at erholde.

Erhverve, v. a. 1. [T. erwerben.] opnaae, komme i Besiddelse af v. Arbeide og Bestræbelse. (Moth.) At e. sit Udkom-

me. "Den Ringe i Folket, som har erhvervet sit Brød i sit Ansigts Sved." Mynster. At e. en betydelig Formue. At e. sig nyttige Kundskaber, Venner, Bifald, Yndest. "Hvad de erhvervede, det erhvervede de ikke f. sig, men f. Forældrene." Schytte. — **Erhvervelse**, en. Det, at erhverve. (Nogle Nyere have ogsaa efter d. Tydske brugt Ordet **Erhverv** [Erwerb] om det, som erhverves ell. er erhvervet; ell. for: Erhvervelse. "Han vil forbittre dem Nydelsen af deres **Erhverv**." Mynster. — og deraf: **Erhvervsgrene**, **Erhvervskilde**, **Erhvervsmaade** o. fl.)

Erindre, v. a. [T. erinnern.] 1. komme i Hu, kalde tilbage i Hukommelsen, huske, mindes. (Moth.) Jeg erindrer ikke hans Navn. (I den bestemtere Betydn. br. erindre om de Forestillinger, som vi ikke blot bevare og gienkiende; men ogsaa vilkaarligen kunne kalde tilbage. Jvf. huske. "Man kan erindre noget, der skal giøres; man mindes blot hvad der er giort." P. E. Müller. Ogsaa recipr. Saavidt jeg kan erindre mig. Naar vi erindre os vore Ungdomsdage. "Den erindrer sig (ell. mindes) modtagne Velgierninger, som, v. selv at henvende Tanken p. dem, hindrer at de glemmes." Müller. 2. bringe andre i Mindet, huske paa, paaminde, advare. At e. een om noget. Jeg har tidt nok erindret ham; men han glemmer enhver Advarsel. 3. bemærke, anføre. Eet maa jeg endnu erindre. = **Erindring**, en. 1. Handlingen, at erindre, ell. Tilstanden, hvori man mindes, erindrer noget. Denne **E**. kommer f. sildig. Den blotte **E**. bringer mig t. at gyse. At give een noget til **E**. At vække **Erindringen** om noget. At bringe noget i **E**. hos een. [Deraf: **Erindringskraft**, Hukommelse. **Erindringstegn**, et. Tegn bestemt t. at vække ell. vedligeholde Erindringen om noget; Mindetegn. "Han oprettede Støtter t. **Erindringstegn** af sine Seiervindinger." O. Guldb.] 2. Det, hvorved man erindrer noget; Minde, Mindetegn. Jeg har endnu en **E**. efter ham. Alle disse Ting ere mig kiære **Erindringer** om lykkelige Dage. 3. Paamindelse, Advarsel, Formaning. Jeg har givet ham en alvorlig **Erindring**. Alle **Erindringer** have været forgieves. (Deraf: **Erindringspost**, en. En vis Omstændighed, som der er noget at erindre ved, ell. at udsætte paa. **Erindringsskrivelse**, en. S. hvori een paamindes ell. advares om noget.)

Erke, (T. erz) en præpositiv Partikel, der som oftest, især i d. Tale, br. til at forstærke Ordet, hvortil den føies, i ond Betydning; f. E. et **Erkedrog**, en **Erkegavtyv**, **Erkelogner**, **Erkenar**, **Erketyv** o. fl. — Dog m. Undtagelse af følgende Ord, hvor erke bemærker den høieste, fornemste i Værdighed af det Slags, som Substantivet udtrykker: **Erkebisp**, ell. **Erkebiskop**, en. pl. -per. en høiere geistlig Værdighed, end Biskoppernes, som undertiden er forenet med Myndighed over de **Erkebispen** underordnede Biskopper. **Erkebispedømme**, et. en Erkebiskops Stift, ell. Udstrækningen af hans geistlige (tilforn i Tydskland ogsaa verdslige) Raadighed. **Erkeengel**, en. i Bibeloversf. og theol. Skrifter: en E. af høiere Magt og Værdighed, end andre. **Erkehertug**, en. En Titel, som nu allene Prindserne af det østerrigske Huus føre (fordum ogsaa Hertugerne af Lothringen og Brabant.) Ligeledes: **Erkehertuginde**: en østerrigsk Prindsesse eller en Erkehertugs Hustru. **Erkestift**, et. d. s. s. Erkebispedømme.

Erkiende, v. a. 2. [T. erkennen.] 1. have saa tilstrækkelig Kundskab og Overtydning om noget, at man tilstaaer det; tilstaae efter Overbeviisning. (Moth.) Jeg erkiender, at jeg har feilet. At e. sine Forseelser, Ufuldkommenheder. "Da disse Sandheder — om de endog ere bekiendte, dog langt fra ikke kunne siges at være erkiendte." Rahbek. 2. tilstaae en anden noget, antage for. (Ofte m. præp. for) Han vilde ikke e. Contractens Gyldighed. Jeg maa e. dig for min Overmand. Jeg vil ikke e. dig f. min Søn længere. "Vi to, hvis og erkiendt af ingen anden, erkiende, skatte, føle dybt hinanden." (hinandens Værd.) Baggesen. De vilde ikke erkiende ham for deres Overherre. Han blev erkiendt som Konge af de fleste Magter. England var den første Magt, der erkiendte de sydamericanske Staters Uafhængighed. 3. tilstaae en Velgierning, tilstaae sig takskyldig. At e. noget m. Taknemmelighed. Ogsaa: vederlægge, giengielde. Jeg skal e. det v. en anden Leilighed. (V. S. O.) 4. Nogle Nyere have i philos. Betydning brugt dette Ord (ligesom i det Tydske) for: danne sig en Forestilling om noget, optage i et Begreb. f. E. Ikke Alt hvad vi erkiende, er os lige klart. "Da er det i Troen vi erkiende den i sit Væsen urandsagelige Gud." Mynster. = **Erkiendelse**, en. 1. (af erkiende, 1) Kundskab, forenet m. Overbeviisning. At komme til **E**. om noget, komme t. Sandhedens, t. Syndernes **E**. 2. (af erkiende, 2.) Handlingen, at tilstaae andre noget. At negte **Erkiendelsen** af en Rettighed. Snart fulgte een Magt den anden i **Erkiendelsen** af hans Keiserværdighed. 3. i philosoph. Betydning (som det t. Erkenntniß.) Den Siælsvirksomhed, hvorved vi erkiende; Forestilling, Kundskab om noget. Sandheds **E**. En klar, levende, ufuldkommen **E**. Den **Erkiendelse**, som bringer Sam=

menhæng i alle Menneskets Kundskaber. "En Drift, som vækker Siælen til at søge, ikke blot Formodning og Anelse, men Vished og Erkiendelse." Mynster. — **Erkiendtlig**, adj. som erkiender, er overtydet om modtagne Tienester ell. Velgierninger, og føler sig forpligtet derved t. Giengieldelse. At vise sig e. imod een. Et erkiendtligt Sindelag. "Man er taknemmelig i Hiertet, erkiendtlig i Gierningen." Sporon. (dog ikke allene i Gierning, men ogsaa i Sindet ell. Villien t. Giengieldelse.) **Erkiendtlighed**, en. ud. pl. den Egenskab, at være erkiendtlig, Erkiendelsen af et modtaget Gode, forenet m. en Stræben, Villie t. at giengielde det. "Børn bør være taknemmelige imod Forældre; men først i den modnere Alder kunne de være i Stand til, at vise **Erkiendtlighed**." L. Heiberg. [Endskiøndt begge Udtryk i Talen undertiden ombyttes, har dog uden Tvivl den angivne Forskiel Hiemmel i den nyere Talebrug. Man kan derfor, som L. Heiberg bemærker, være taknemmelig mod Gud, men ikke erkiendtlig. jvf. Taknemmelighed, Skiønsomhed.]

Erklære, v. a. [T. erklären.] 1. yttre, tilkiendegive, forkynde m. bestemte Ord, ell. p. en afgiørende Maade, især offentligt. (Moth.) At e. een f. Konge. Han blev offentlig erklæret f. en Landsforræder. At e. Krig (forkynde.) At e. een f. sin Fiende. erklære noget f. lovligt. 2. recipr. give sin Mening ell. Betænkning tydeligt tilkiende. At e. sig for, imod noget. Han maa nøiere e. sig, hvad han mener dermed. At e. sig om en Sag (i Embedsstiil ogsaa: erklære over en Sag.) = **Erklæring**, en. pl. er. 1. offentlig Tilkiendegivelse, Bekiendtgiørelse eller Tilstaaelse af en Ting. At giøre en høitidelig **Erklæring**. En **E.** for Retten. En Krigserklæring, Æreserklæring. 2. en tydelig yttret Mening, Betænkning om en Sag. At afgive sin **E.** i en Sag. Denne Sag sendes t. Amtmandens **Erklæring**.

Erkyndige sig, v. recipr. [T. sich erkundigen.] skaffe sig Kundskab om, søge at komme efter, at faae at vide. (Moth.) At erkyndige sig nøie om alle Omstændigheder.

Erlange, v. a. s. opnaae.

Erlægge, v. a. 3. (s. lægge. T. erlegen.) udrede, yde, betale (hvad man er pligtig til.) Hele Afgiften erlægges p. eengang. At erlægge Bøder. (Moth.) — **Erlæggelse**, en.

Erme, et. s. Ærme.

Ernære, v. a. og rec. [T. ernähren.] 1. skaffe Føde og andre Livets Fornødenheder; opholde, underholde. Han veed ikke hvoraf han skal e. Kone og Børn. At e. sig (nære sig) af sine Hænders Gierning. "At ernære er at give i en vis Tid et Menneske den Føde, det behøver." P. E. Müller. (jvf. underholde.) — Deraf: **Ernærelse**, en.

Erobre, v. a. 1. [T. erobern.] bringe (Lande, Stæder og Folk) m. Vaabenmagt under sit Herredømme; indtage, bemægtige sig. "Dette Tog synes mere at være skeet f. at erobre, end f. at beholde." Guldberg. At e. (indtage) en Fæstning. Alle de erobrede Lande faldt fra. = **Erobrer**, en. pl. e. Den, som giør Erobringer, hvis Lyst er at erobre. Den fredelige Fyrste og **Erobreren**. = **Erobrelyst**, en. Lyst t. at giøre Erobringer. (Malling. **Erobringslyst**. Treschow.) = **Erobring**, en. pl. -er. 1. Handlingen at erobre. 2. noget som erobres. At giøre **Erobringer**. "Dette Land havde været mægtigt nok t. at giøre de anseeligste **Erobringer**." Guldberg. Denne **E.** tabtes snart igien. — **Erobringskrig**, en. K. som gaaer ud p. at giøre Erobringer. (modf. Forsvarskrig.) **Erobringsret**, en. den Rettighed, som Erobring giver, ell. antages at give. At besidde et Land v. **Erobringsret**. "Det tilkommer Folkeretten at bestemme **Erobringsretten**, mod hvem, og hvorledes den skal bruges." Schytte. **Erobringssyge**, en. umættelig Higen efter at giøre Erobringer. (**Erobresyge**. Engelstoft.)

Erre, v. n. og erret, s. under **Er**.

Erstatte, v. a. 1. [T. erstatten.] give noget andet igien f. det tabte, mistede; at oprette, godtgiøre, vederlægge. (Moth.) At e. een et Tab, en Skade. Det kan aldrig erstattes mig. — **Erstatning**, en. pl.-er. 1. Gierningen at erstatte. 2. det, hvormed et Tab erstattes; fuldt Vederlag, Godtgiørelse. "Jeg fik vel Godtgiørelse, siger Landmanden, hvis Frugthave ødelagdes af en giennemilende Jagt; men det var ingen **Erstatning**." Müller. At give een fuld **E.** for noget. At faae **E.** i Penge. Skadeserstatning. — **erstattelig**, adj. som kan erstattes. En e. Skade.

Ert, en. pl. er. [N. S. Arten. T. Erbsen.] Frugten af en bekiendt og meget udbredt Mark- og Havevært (Pisum sativum.) Ordet br. meest i pl. saavel om Planten, som om Frugten. At lægge, saae, høste **Erter**. Gule, graa **Erter**. "Og vilde **Erterne** sig samme Dag ei mænge." Holb. Grønne **Erter** (som ei ere modne.) — Ligeledes i pl. om den Søbemad, der laves af **Erter**, kogte m. Kiød ell. Flesk. (forskiell. fra Ertesuppe.) Maaltidet bestod af **Erter** og Flesk. "Fem Sild, lidt **Erter**, Flesk." Wessel. (hvor det br. collect.) = **Erteager**, en. A. tilsaaet m. Erter. **Ertebed**, et. Havebed, hvori **E.** lægges. **Ertebælg**, en. Bælgen ell. Frugtgiemmet, hvori Erterne voxe. **Er**=

tehalm, en. de tørre Stængler af Markerter, som ere aftorskne. **Ertekiep**, en. Kiep ell. Stang, som sættes t. Haveerter. **Ertemalm**, en. et Slags Jernmalm, der forekommer i Form af Erter. **Ertemos**, en. s. Mos. (Moth.) **Erterevc**, en. et opvoxende Skud af Erter. (V. S. O.) **Erteriis**, pl. Ertekieppe, Ertestænger. **Erteskal**, en. En S. der omgiver den melede Deel af Erterne. **Ertestang**, en. Ertekiep. **Ertesuppe**, en. Kiødsuppe, hvori grønne Erter koges. **Ertetræ**, et. Et americansk, ogsaa hos os dyrket Træ, hvis Frøbælge ligne Erternes. Robinia pseudo-acacia.

Ertekiærling, en. pl. er. [maaskee af forrige Ord.] en foragtelig ell. spottende Benævnelse t. et Mandfolk, uden mandig Siæl, der giver sig af m. smaavorne Sysler.

Erteskok, en. s. Artiskok.

Erts, en. pl. er. [et af det T. optaget Ord; dog beslægtet m. J. Eyr, Kobber, og fl. derhenhørende.] 1. en Jord- eller Steenart, især Fieldsteen, der indeholder Metal; Malm. 2. en Blanding af Kobber m. et ell. flere andre Metaller. Corinthisk **Erts**.

Es, et. pl. **Esser**. [Ital. asso. T. Aß.] 1. et enkelt Talmærke p. Kortblade ell. Tærninger. a. p. Kortblade. Ruder **Es**, Hierter **Es**. At have to **Esser** p. Haanden. b. om Tærninger. Sex (og) **Es** ɔ: 6 Øine og eet. 2. **Es** ell. As kaldes ogsaa den mindste Vægt af Guld, ell. $\frac{1}{64}$ af en Ducat.

Esel, en og et. pl. -er. og **Esler**. [T. Esel. J. Ess, en Hoppe, Aseninde; hos Digterne.] d. s. s. Asen. (Nogle skrive og udtale det **Æsel**.) Deraf: **Eseldriver**, en. den, som driver Esler, med ell. uden Byrde, fra et Sted t. andet. **Eselføl**, et. Asenføl. **Eselhud**, **Eselmelk**, **Eselskind**, **Eseløre**, o. a. — **Eselinde**, en. s. Aseninde. (I deslige Sammensætninger br. oftere **Esel**, end Asen. Hvor Ordet br. som Skieldsord, siges altid: en **Esel**; din **Esel**.)

Eske, en. S. **Æske**.

Esse, en. pl. r. [T. **Esse**.] Arnested, Ildsted i en Smedie. — **Essekost**, en. Kost af opplukket Tougværk o. d. og m. Jernskaft, som i Smedien bruges til at stænke Vand p. Kullene i Essen. **Essetrug**, et. Trug, hvori det gloende Jern svales i Vand.

Et og eet, s. een.

Ethvert, s. enhver.

Etmaal, et. pl. d. s. (Døgn.) s. under eet.

Etsteds, adv. paa (til, fra) et vist Sted, som ikke nøiere angives ell. vides. Det maa være etsteds i Stuen. Han boer e. i Gaden. Man slipper vel e. igiennem. Det maa komme e. fra. Jeg agter mig etsteds hen i Egnen. "**Etsteds** p. Jorden, i Norden." "Jeg dog skal være her etsteds endnu." Baggesen. (Af det forhen brugelige Fælleskiøn: en Sted, høres endnu i d. Tale eensteds for etsteds.)

Evangelisk, adj. overeensstemmende m. Evangeliets Lære. Den evangeliske Tro, Kirke. Den evangelisk lutherske Religion. De evangeliske Brødre.

Evangelist, en. pl. -er. sædvanlig: en af dem, som have beskrevet Christi Levnet. De fire **Evangelister**.

Evangelium, et. genit. **Evangeliets**, pl. **Evangelier**. [af Gr.] 1. Læren om Christus som Verdens Frelser. 2. en af de Bøger i det nye Testamente, som indeholde, beskrive Christi Levnet. De fire **Evangelier**. 3. Det Stykke af Christi Levnetshistorie, som Præsten v. Gudstienesten oplæser og forklarer f. Menigheden. (jvf. **Epistel**.)

Eventyr, et. pl. d. s. [N. S. Eventur. T. Abentheuer.] 1. selsom, usædvanlig Tildragelse; ell. en Hændelse, hvori Tilfælde har mere Deel, end Overlæg. At opleve mange **Eventyr**. At gaae ud paa **E**. "Jeg fandt ingen Maade mulig at forfølge **Eventyret** paa." Baggesen. At staae sit eget **E**. giøre noget p. sit eget **E**. (vove p. sin egen Fare; Risico.) 2. Fortælling (især opdigtet) om en selsom, vidunderlig Tildragelse. At digte, skrive et **E**. = Deraf: **eventyre** sig, v. rec. i dagl. Tale: vove, lade komme an paa, prøve Lykken. At e. sig i Verden. Han maa nu eventyre sig selv. (Moth.) — **Eventyrer**, en. pl. e. En Person, der lader Alt i sit regelløse Levnet komme an p. Lykken og Tilfældet. (Moth.) — **eventyrlig**, adj. som ligner et Eventyr, vidunderlig, selsom. "**Eventyrlige**, stundom vidunderlige, stundom bedrøvelige Tildragelser." (M.) Et eventyrligt Liv. — Deraf: **Eventyrlighed**, en. ud. pl.

Evig, adj. [T. ewig.] 1. i Talesproget br. dette Ord p. adskill. Maader om en lang Varighed; nemlig a.) som varer et Menneskes Levetid. At dømmes t. evigt Fængsel. Det bliver ham en evig Skam. b.) som varer en ubestemt lang Tid. Til e. Erindring. Til evig Tid. Til e. Arv og Eie. En evig Fred. c.) som synes uophørlig, formedelst Ubehagelighed ell. Kiedsommelighed. Her en e. Støi og Uro. Hans evige Snakken bliver man kied af. d.) i d. T. (med Overførelse af Tidsbegrebet p. Mængden:) meget stor. Det var en e. Skade. Han skal faae en e. Ulykke. 2. i metaphysisk og theolog. Talebrug: a.) som er til, uden Begyndelse og uden Ende i Tiden, som har været, er, og bliver uden Omskiftning. Gud er evig. "Gud er den **Evige**, som

har Livet i sig selv." Mynster. Det Evige (i Modsætning t. det Endelige,) den guddommelige Tilværelses Aabenbaring; det som er, uden at omskiftes. b.) som har ingen Ende i Tiden. Den evige Salighed. Det Timelige og det Evige. = Evighed, en. 1. (svarende t. adj. evig, 1. c.) en ubestemt lang Tid. Det har fra E. (umindelig Tid) været saaledes. Det skeer i E. ikke (aldrig, aldeles ikke.) Det er en E. siden, jeg har seet ham. Det er en Evigheds Støien her i Huset. (Ligeledes i d. Tale t. at udtrykke en høi Grad af Forundring: Hvor i al E. er det muligt!) 2. Beskaffenheden at være evig, (2). Tilværelse uden Begyndelse og ud. Ophør; ell. uendelig Varighed i Tiden, Tilværelse ud. Ophør. Guds, det guddommelige Væsens E. At stride om Verdens; Materiens E. 3. Tilstanden efter Menneskets Død, efter det jordiske Livs Ophør. Han er nu i Evigheden. = Evighedsblomst, en. Navn p. en Plante, hvis gule Blomster vare længe uden at visne ell. borttørres. Gnaphalium arenarium. — evigvarende, adj. d. s. s. evig, i Bemærk. a. b. — evindelig, adj. br. nu og da, saavel i høiere Stiil (f. E. i vore Bibeloverf. og der mest som adv.) som i d. Tale, for: evig. "Guds Ord, som lever og bliver evindelig." Det er en evindelig Tid, hun bliver borte.

Evne, en. pl. r. [J. Efni.] 1. pl. er. i Alm. Kraft, naturlig Formue (facultas.) Siælens Evner. Han har af Naturen gode Evner. "Med hellig Ild i hver en E." Tullin. "Menneskene fødes m. en blot Evne t. at blive fornuftige." Sneedorf. (mest om det Aandelige; om Legemet og Materien br. oftere: Kræfter. Dog ogsaa: Bevægelsesevne.) 2. ud. pl. Magt, Kraft, Formue t. at virke, handle; Virkekraft. (vires.) Dette Arbeide er over min Evne. Han har baade Villie og E. dertil. 3. Virkekraft, som beroer p. Midler og Penge; Formue (opes.) Han har kun ringe E. Jeg har ikke E. dertil, min E. er ikke dertil. Enhver bidrog efter E. efter sin E. (Undertiden ogsaa i pl. i denne Bemærk. men sieldnere.) = evneløs, adj. uden Evne, Kraft, Formue; uformuende. "Evneløse Pigers Udstyr." — "Rummelige, luftige Bygninger t. evneløse Børns Opdragelse og Underviisning." Rahbek.

Evne, et. [br. i Norge; jvf. Emne.] en Ting, som er beqvem t. en vis Brug, t. at giøre, danne noget af; Materie. Deraf: Evnetræ, et. et Træ, som duer t. Gavntømmer, (V. S. O.) Evnetømmer, et. ud. pl. d. s. s. Gavntømmer. (Moth.) (J. Efnividr.)

Evne, v. a. og n. 1. formaae, have Formue til. (sielden.) "Hvad evner min Digtkonst imod din Fornuft." (Baggesen.) Han evner ikke at leve efter sin Stand. (V. S. O.) "Meget han mægted paa Land, og meget han evner p. Bølgen." Meislings Theokrit.

Exempel, et. pl. Exempler. [Lat. exemplum.] 1. en Gienstand ell. Begivenhed, som tilkiendegiver og forklarer Muligheden af en lignende. (Derfor i ældre Dansk: Efterlige, Efterlignelse.) Man finder intet E. mange Exempler derpaa i Historien. Jeg skal anføre, fortælle et E. derpaa. 2. noget, som man antager, kan ell. bør antage t. til Rettesnor f. sin Handling, sit Forhold; Mønster. Jeg følger hans E. Andre til E. (hvor det ogsaa kan bemærke: Advarsel.) At foregaae andre m. et godt, ondt E. 3. Exempel p. en Regel (f. E. i Sproglæren) ɔ: en skriftlig Sætning, som oplyser den. At giøre Exempler, skrive Exempler.

Exemplar, et. pl. er. [Lat. exemplar.] et enkelt Aftryk af et heelt Skrift, af en Bog. Oplaget bestaaer af 500 Exemplarer. Et uindbundet, indbundet, fuldstændigt, ufuldstændigt E. af en Bog.

Exemplarisk, adj. og adv. [af Exempel.] som kan tiene andre t. Mønster ell. Exempel. At føre et e. Levnet. Han bør exemplarisk straffes.

F.

Faa, adj. comp. færre. sub. færrest. [Isl. fár, færri.] ikke mange, et lidet Antal. "Faa har Lykken; Alle har Døden." Ordspr. "Faa som Fader, Ingen som Moder." Der kom faa eller Ingen ɔ: meget faa, ganske faa. Hvo af dem har færrest Børn? Der døde færre af Sygdom, end af Mangel; og de færreste faldt i Slaget. = Faahed, en. ud. pl. Den Beskaffenhed at være faa; modſ. Mængde. — faakyndig, adj. lidet kyndig, som har liden Kundskab. Deraf: Faakyndighed, en. (A. S. Vedel.) "Andre, hvis Faakyndighed tidt skader Land og Rige." Bording. — faatalende, adj. v. som ikke taler meget. (Moth. P. Claussen.)

Faae, v. a. fik, faaet. [Isl. at fá.] 1. I Alm. komme til at have (eie, besidde, nyde, føle, lide;) og svarer meer ell. mindre til: bekomme, erholde, modtage, opnaae, erhverve. "Man faaer alt det, man ikke forhen havde." Sporon. — At faae en Kone; faae Penge, faae et Brev, en Underretning. At faae et Embede, faae en Sygdom, faae ondt i Hovedet. At faae Mad, (spise) faae Hug, Prygl, Straf for noget. At faae Utak, faae Skam, faae Skyld f. noget. At faae Affkye, Kiærlighed for een. — At faae Afslag, faae Ja ell. Nei af en Pige. — Ogsaa om Naturgienstande. Træerne faae Blade, Blomster. (Hyppigen bruges det m. en Infin. efter, i substantivisk Bemærkelse. At faae noget at vide, faae at høre, faae at see, faae meget at giøre, faae noget at sige ɔ: faae Myndighed ɔc.) 2. absol. faae til ægte. Den ene Datter fik en Præst, den anden en Kiøbmand. 3. bringe til Verden, føde. At faae Børn. Konen har faaet Tvillinger. Hunden fik Hvalpe i Gaar. 4. skaffe, drive, bringe, formaae til. At faae een p. sin Side, bort, af Veien; faae een fra noget, fra et Forsæt. At faae een i Embede (skaffe ham et E.) At faae een i Live igien. At faae een t. at lee, græde, faae een t. noget ved Overtalelse. At faae een vred, faae ham god igien, forsonet. 5. som Hielpeverbum, da det udtrykker a.) m. particip. en betinget tilkommende Handling, eller en saadan, der tænkes baade som tilkommende, og, m. Hensyn til en fildigere Handling, som forbigangen. Naar jeg faaer Bogen læst (eller: faaer læst Bogen) skal jeg sende den tilbage. "Og giver Agt — paa hvad han selv faaer sagt." Popes Krit. v. Schiermann. b.) Opnaaelsen, Udførelsen af noget. Jeg har faaet opfyldt mit Ønske (ell. faaet m. Ønske opfyldt.) Jeg har ikke faaet giort, udrettet, læst, skrevet saameget, som jeg vilde. c. med infin. en Nødvendighed af noget tilkommende (dog med et mindre stærkt Udtryk, end hvor maa ell. skal bruges og m. Bibegreb af Ulyst.) "Han sin Bortgang faaer at dølge." Helt. Jeg faaer at giøre det. "Hvad hun befoel, optages vel, hvad hun vil, faaer at være." Bording. Vi faae vel at holde op, siden det er saa fildigt. (Sielden i andre Tider, end den nærværende. "I Fior han kiørte Plov og Vogn, og fik for Løn at tærske." Bording. I. 57.) 6. Med adskill. Præpositioner bruges det, tildeels elliptisk. f. Ex. at faae sit Skiæg (raget) af. Jeg kan ikke faae Støvlen (trukket) af. At faae et Brev bort (sendt.) At faae et Ord frem, faae sin Villie frem. At faae Statterne ind (indbetalte.) At faae noget ned (synke, svælge.) Jeg kan ikke faae Døren (lukket) op. At faae noget op. (ved Hosten, Brækning). Han hoster meget; men faaer intet op. At faae en Kiole paa. At faae en Tand ud.

Faae, v. a. fik, faaet. flye, overantvorde, række. At faae en noget i Haanden, faae een noget igien. (forældet.)

Faar, et. pl. d. s. [Ordet findes allene i Dansk og Svensk.] 1. et almindeligt Huusdyr. Ovis aries. At klippe Faar, ɔ: stille dem v. Ulden m. en Sax. "Lad være Folket er et Faar, som skal klippes, saa er det dog ikke et Faar, der skal slagtes." Schytte. 2. Faarets Hun; modsat Væder. At kiende et Faar fra en Væder. = Faareart, en. En vis Art ell. Afart af Faar. Den spanske, engelske F. Faareavl, en. Opfødning, Tillæg af Faar. Faarebov, en. Bov, Brystbov af et slagtet Faar. (Moth.) Faaredreng, en. En Dreng, Hyrdedreng, som vogter Faar. (Langebek.) Faareflok, en. 1. En Flok, en samlet Mængde af Faar. 2. en vis Afdeling af en Faarehiord. Faarefold, en. Fold, hvori Faar sankes til Natten, ell. ved Dagen for at malkes. Faaregræs, n. s. en Plante, som Huusdyrene, og især Faar, gierne æde. Poa compressa. Faarehiord, en. En Hiord som bestaaer af Faar; et stort Antal Faar. (s. Hiord.) Faarehold, et. Indretning, hvor der holdes og opelskes Faar i Mængde. (Langebek.) Et dansk Ord, for det optagne tydske og barbariske: Skæferi. Faarehoste, en. kort, tør Hoste (dagl. T.). Faarehoved, et. figurl. i dagl. T. et dumt, enfoldigt Menneske. Faarehund, en. Hund som er afrettet til at vogte og beskierme en Faarehiord. Faarehuus, et. 1. Huus ell. Hytte p. Marken, hvor Faar drives ind i. 2. Huus, som er bygget og indrettet t. Faarestald. Faareklipning, en. Gierningen at klippe Faar. Faareklokke, en. K. som hænges om Halsen paa et ell. flere Faar i en Hiord. Faareklæder, pl. bruges i den Talemaade: Ulve i Faareklæder. Faarekopper, pl. en smitsom Syge hos Faar. Faarekylling, en. Navn paa et Insect af Græshoppernes Classe, som opholder sig i Husene, paa varme Steder. (Gryllus domesticus.) Faarelaar, et. Laar ell. Bagbeen af et slagtet F. Et saltet Faarelaar. (Moth.) Faareluus, en. Et Insect, hvoraf Faar plages (Faaretæge. Funkes Natur. Hist.) Acarus reduvius. Faarelyng, en. et Slags meget kort Lyng. (Moth.) Faaremaaned, en. det danske Navn paa April. Faaremelk, en. M. som malkes af Faar. Faareost, en. Ost af Faaremelk, Faaremelksost. Faarepels, en. 1. Faareskind m. Ulden paa. 2. Pels af Faareskind. (Langeb.) Faaresax, en. Sax, som bruges t. Faareklipning. Faare-

skind, et. Faarets Skind, m. eller uden Uld paa. Faaresnee, en. Snee, der falder sildig paa Foraaret. Faaresti, en. Faarehuus, Faarestald. Faaresyge, en. 1. En blandt Faar herskende Syge. 2. et vist Slags Hals-Sygdom. Faaretunge, n. s. Navn p. to Planter (Veibred.) Plantago maior og lanceolata. Faareyngel, en. Affødning af Faar; Lam.

Fabel, en. pl. Fabler. [af Lat.] opdigtet Fortælling, især en saadan, hvori Dyr ell. livløse Gienstande indføres talende, og hvori sædvanlig lægges en moralsk Lære. = fabelagtig, adj. som ligner Fabel ell. Digt; usandsynlig, utrolig. en fabelagtig Fortælling, Historie. Fabeldigt, et. Digt, som indeholder Fabler, Eventyr. Fabeldigter, en. Den, som har digtet Fabler. Fabeldyr, et. Dyr, som aldrig har været virkelig til, opdigtet Dyr. (Münter.) Fabellære, en. Lære om et hedensk Folks ældste Religionsmeninger; Mythologie. "Homers Fabellære om Guderne." D. Guldb. Fabelværk, et. fabelagtig Snak, Eventyr. (V. S. O.)

Fabrik, en. pl. -ker. [fransk.] en Samling af Værksteder, hvor øvede Arbeidere forfærdige visse Slags Varer i Mængde. Klædefabrik, Strømpefabrik, Staalfabrik. = Fabrikarbeide, et. A. som giøres i en Fabrik. Fabrikarbeider, en. den, som har Arbeide i en Fabrik. Fabrikeier, en. den, som eier de Indretninger, der høre t. en Fabrik, og driver den for sin Regning (Fabrikør.) Fabrikmester, en. Opsynsmand, Forstander ved en Fabrik. Fabrikvare, en. V. som forfærdiges i Fabriker. Fabrikvæsen, et. det, som hører t. Fabrikers Anlæg og Drift.

Factor, en. pl. -r. [Lat.] Handels-Fuldmægtig. — Factorie, et pl. -r. et Sted, hvor en betydelig Handel drives for et Selskabs eller andre Fraværendes Regning ved en Factor. De danske Factorier i Ostindien.

Facultet, et. pl. -r. [af Lat.] Samling af Professorer i en Hovedvidenskab ved en Høiskole.

Factum, et. [Lat.] noget, som virkelig er skeet; en Kiendsgierning. Deraf: factisk, adj. som beroer paa, udgaaer fra Kiendsgierninger, fra Sandhed.

Fad, adj. [Fr. fade.] vidløs, taabelig, dum. (Dette, allerede af Moth optagne fremmede Ord er brugt af Nyere i lignende Bemærkelse.)

Fad, et. pl. -e. [Isl. Fat. A. S. Fat, Fatta.] 1. et rundt eller aflangt mere fladt, end dybt Kar, hvori ell. hvorpaa Mad og Fødevarer fremsættes ell. giemmes. (Et Fad er sædvanlig af Metal ell. Leer. jvf. Trug, Skaal.) Et Fad Suppe, Melk, Erter. At sidde øverst til Bords, og nederst til Fads. (Moth.) Der er intet i Fadet (naar det er noget dybt.) Men at lægge Stegen paa Fadet. Et Fadfuld Suppe. 2. en Tønde, ell. et større Kar, dannet af Staver, hvori Øl, Viin, Olie og andre flydende Varer giemmes. = a.) Fadbinder, en. Bødker, som især giør store Viinfade. Fadbræt, et. en Fadhylde. — Fadklud, en. Klud til at toe op med, Kareklud. (Moth.) Fadkurv, en. Kurv, hvori Fade og Tallerkener bæres. Fadhylde, en. Hylde til at sætte Fade og Tallerkener paa. Fadmaaling, en. Den Konst, at kunne udregne Størrelsen eller Indholdet af et Kar ved at maale dets Høide og Giennemsnit, m. m. b.) Fadebuur, et. Kammer, Aflukke, hvor Fødevarer, Fade, Tallerkener og desl. giemmes, Spisekammer. — Deraf: Fadebuurspige, en. tilforn: en Huusholderske, Nøglepige. Fadebuursstue, en. Pigekammer p. Herregaarde. (Moth.)

Fadder, en. pl. -e. [T. Gevatter.] Den, som er Vidne til eens Daab. At staae F. være F. til et B. ("De skal være Vidnesbyrd og Faddere til Daaben." D. Lov.) At bede Faddere, bede een t. Fadder. = Fadderbrev, et B. hvori een bedes til F. Faddergave, en. Gave af Faddere t. Barnet ell. dets Amme; Vuggepenge. Faddergilde, et. Barselgilde. Fadderlav, et. Fadderskab. (Moth; sieldnere.) Fadderskab, et. den Gierning, at staae Fadder t. et Barn, og den Forpligtelse, Faddere skulde paatage sig. "Naar Barnet er dødt, er Fadderskabet ude." Ordspr. Faddersnak, en. megen og løs Snak. (dagl. Tale.) "Løs Snak uden Fynd og Klem, som Qvindfolks i Barselstuer." Moth. Fadderstads, en. Faddergilde, Stads i Anledning af Barnedaab. (d. Tale.)

Fader, en. pl. Fædre [Isl. Fadir.] 1. en Mand, der har avlet et eller flere Børn, m. Hensyn t. disse, og i Modsætn. t. Moderen. At være Fader til et Barn. At staae, være een i Faders Sted. 2. uegentl. a. Stifter, Ophavsmand, første Begynder. Historiens, Digtekonstens Fader. b. Fosterfader, Forsørger. c. pl. Fædre br. ofte for: Forfædre. "Hvi rose I saa vore Fædre?" (Rahbek.) d. I Almuesproget: Husbonde, Huusfader (endog om den Ugifte eller Barnløse.) Vor Fader, vor Moder. e. i Norge: en Ærestitel, hvormed Præster og andre agtede Folk udenfor Bondestand tiltales. [Ogsaa i Danmark hos Almuen om Præster; men nu sieldnere.] (Faderbroder, Faderfader, Fadermoder, s. Farfader ꝛc.) = Faderblindhed, en. fig. Mangel p. Evne hos en Fader t. at kunne see Feil ell. Ufuldkommenheder hos sine Børn. "Han blev i Oren-

gen reent indtagen, og saa med Faderblindhed slagen." Nord. Brun. Faderbud, et. en Faders Befaling. "Thi lyde vi hans Faderbud." Thaarup. Faderfavn, en. En Faders Favn. "Kan Godhed rive Datteren fra Faderfavn?" Öhlenschl. Faderfryd, en. Faderglæde. "Bliv lykkelig v. Faderfryd." F. Schmidt. Faderglæde, en. Glæde af at være Fader. Faderhierte, et. en Faders kiærlige Sindelag t. sine Børn. Faderhu, en. Faderhierte, Fadersind. "Mens jeg alle mine Døttre elsker høit i Faderhu." J. L. Heiberg. faderhuld, adj. venlig, som en Fader. "Og som Nabo — kom han her mig faderhuld imøde." F. Guldb. faderløs, adj. som har mistet sin Fader. Fadermord, et. en Faders Mord ved hans Søn eller Datter. Fadermorder, Fadermorderske, en. Søn ell. Datter, som dræber sin Fader. Fadernavn, et. Navn af Fader. "Os er Fadernavnet Ære." Thaarup. Faderomhu, en. Faderens Omhu f. sine Børn; faderlig Omsorg (Hertz). Fadersind, et. faderligt Sind, Faderhierte. Fadervor, et. den Bøn til Gud, Christus lærte sine Disciple; Herrens Bøn. = faderlig, adj. som hører til, egner sig for en Fader. faderlig Kiærlighed. En faderlig Formaning. Han elskede hende faderligt. — Faderlighed, en. faderligt Sind. (sielden.) "Mildhed og Faderlighed." O. Guldb. (V. Hist. 1. 512.)

Fade, v. a. 1. komme i et Fad, (2.) hælde, tylde paa et Fad, en Tønde. At fade Øl, Viin. — Fadning, en. Gierningen at fade.

Fading, en. pl. er. Overdelen af en Vogn, især en aaben Vogn. S. Kurvefading. (forskiell. fra Fadning.) [A. S. fadian, *disponere*. jvf. Ordet Fading i D. Riimkr. 2283.]

Fag, et. pl. d. s. [A. S. Fæc. T. Fach.] 1. I Alm. et afdeelt Rum; men bruges især om de Afdelinger i en Bygning, som opstaae ved Muurpiller, Stolper ell. Sparrer. Et Huus paa fem Fag Grundmuur, Bindingsværk, (2 Alen. Moth.) Et Fag i en Lade. Et Fag Vinduer. Et Fag Plankeværk (4 Alen. Moth.) 2. det, som fylder et Fag. Et F. Korn i Laden. Et F. Gardiner. 3. afdeelt Rum i et Skab, ell. et lignende Giemmested. Et Klædeskab, en Boghylde m. tre Fag. — Deraf figurl. Afdeling for enhver Videnskab, især i en Bogsamling. Det theologiske, juridiske F. 4. fig. den Videnskab, Konst, Syssel, som een især har lagt sig efter. Dette er uden for, slaaer ind i mit Fag. — fagviis, adj. Fag for Fag, hvert Fag især. At giennemgaae et Bibliothek fagviis.

Fage, adv. snart, hastigen. (efter Moth og hos ældre Forf. ogsaa adj. "De ere fage til at bevise Ondt." B. Thott.) Dette Ord findes ikke i det gamle nordiske Sprog, men høres i Almuesproget (bl. a. i Fyen.) I Skrifter er det kun sielden brugt af en og anden Nyere. "Det gielder dit Liv saa fage." Storm. (undertiden ogsaa reent urigtigt, som af Thaarup: "Du gav os de fage, de rolige Dage." Heller ikke F. Guldbergs Udtryk: "den fage Sommer" (Saml. Digte I. 254) og "Vaarens fage Tid" (II. 38) ere sprogrigtige.)

Fagle, v. n. 1. (har.) være ustadig, vaklende i sine Ord, stamme, være usikker i sin Tale. (titubare, hæsitare.) At fagle i sin Tale. Moth. — Deraf: Fagleri, et. (Moth.)

Fagle, en. pl. -r. en Rafte ell. Stang, m. et Slags Kurv p. Enden, hvormed man plukker Frugt ned af Træerne. (Moth.)

Fager, adj. pl. fagre. [Nogle skrive faver; Moth og nogle Ældre faur. Isl. fagr. A. S. fægr.] smuk, yndig, skiøn. "Halv som et Barn, halv som en fager Pige." J. L. Heiberg. — Fagerhed, en. ud. pl. Skiønhed.

Fagter, n. s. pl. (usædvanl. i sing.) udvortes Adfærd i Bevægelser; Lader; (dog meest om Legemets Bevægelser, ligesom Lader, Miner, om Ansigtets.) Hun har underlige Fagter p. sig naar hun gaaer, dandser. "Det kommer af en slem Vane, at Nogen har visse Fagter p. sig." P. E. Müller. (I ældre Skrifter ikke altid ufordeelagtigt. "At Legemet ei altid haver gode Lader og Fagter p. sig." P. Tidemann. "Høviskhed i Ord og Fagter pryde en Jomfru." N. Hemmingsen om Ægteskab. 1572.) — Den usædvanl. sing. forekommer hos Bording: "En heldig Fagte." I. 116. — Uegentl. og poet. om underlige, urimelige Handlinger. "Og falder da Tiden mig lang, naar jeg seer p. Menneskens Fagter." Baggesen. [Ordets Oprindelse er uvis; men da det nærmest gaaer ud paa Bevægelser, kan det høre til Ord som hvege, vakle, det. T. fachen o. fl.]

Fakkel, en. pl. Fakler. [T. Fackel.] en Stage, der brændes som et Lys, eller i hvis ene Ende er befæstet brændbare Sager, som antændes; Blus, (Kierte.) At lyse for een m. Fakler. = Fakkelbærer, en. Den, som bærer en brændende Fakkel for at lyse. Fakkeldands, en. En tilforn brugelig Dands, (f. Ex. ved fornemme Bryllupper) hvor de Dandsende bare Fakler i Haanden. Fakkeldrager, en. d. s. s. Fakkelbærer. "Velanstændighed bør være Sandhedens Fakkeldrager." Rahbek. Fakkellys, et. Lysningen af en Fakkel ell. af Fakler. Fakkelskin, et. Skinnet ell. Lysningen af en tændt Fakkel. Fakkeltog, et. Tog ell. Optog, hvorved de, som deeltage i samme, bære Fakler.

Fal, adv. [Isl. falr. T. feil.] til Salg, til

Kiøbs. At holde, byde Varer fal. (S. falbyde, falholde, som mere bruges, ligesom og Endelsen: til fals.) At være til fals (ell. rettere: tilfals.) = falbyde, v. a. 3. udbyde, frembyde tilkiøbs. Offentlig at falbyde en Eiendom. Deraf: Falbydelse, en. pl. -r. — falholde, v. a. 3. have at sælge, have til Salg.

Falaske, en. ud. pl. [Sv. Fallaske, Falske. J. Fölskvi: "forma rei exustæ in favilla." Falauuisgu. Otfried.] Askehob af noget, som er opbrændt; (og maaskee især, naar den endnu viser noget af Tingenes Skikkelse.) "Huset laae noget nær Hælvten udi Falaske." Vedels Saxo 330. "Endog Siælen ligger undertiden skiult, ligesom en Gnist under Falaske." Liigpræd. over Kar. Gyldenstierne 1596. [Dette gamle Ord vil Ihre udlede af fæla, stiæle, skiule; V. S. O. (hvor det skrives Faldaske) af falde. Det sidste kunde bestyrkes v. Talemaaden: at falde i Aske; men Ordets Ælde synes at tale derimod.]

Falblader, n. s. pl. [et af det Fr. falbala fordærvet Ord.] kaldtes forhen en bred, rynket Strimmel, der svedes nedenfor Qvindfolks Skiørter ell. Kioler.

Fald, et. pl. d. s. 1. hastig Bevægelse fra et høiere t. et dybere Sted; det, at een ell. noget falder. Et farligt Fald. At giøre et F. Vandets Fald (jvf. Vandfald.) Vandet har intet F. (Afløb ved hældende Jordsmon.) At staae p. Fald, være nær ved at falde. (ogsaa figurlig.) 2. fig. Forringelse i Ære, Anseelse, Fuldkommenhed; Fornedrelse; Forseelse. En Ministers F. "Hovmod gaaer f. Fald." Ordspr. "Tidt kan vort bedste Haab os t. et Fald omvendes." Holb. P. P. At bringe en Pige til Fald. 3. Tonefald, Tonehold i Vers ell. Prosa. 4. Tilfælde, Omstændighed. I Fald (hvis) det skulde skee. I al Fald (i ethvert Tilfælde.) 5. i det ældre Lovsprog: Straf; Pengebøder, for en under Rettergang begaaet Forseelse. deraf: Faldsmaal, [Isl. Fals-mál, af Fals, Falsk?] der i D. Lov især bruges om Bøder f. Rettens Spilde, ell. udviist Ringeagt f. Retten (f. Ex. naar indstævnede Vidner uden lovligt Forfald udeblive) hvilke i sildigere Tider ogsaa kaldes Faldsmaals-Bøder. "Kongens Faldsmaal, som er 27 Lod Sølv." D. L. I. 24. 41 og mange fl. St. (Sammensatte Ord s. under falde.)

Falde, v. n. faldt; faldet, falden. (er) Imperf. føll (Jyll. fiil, fiæl) og partic. fulden høres i Almuesproget. [Isl. falla. A. S. fellan.] 1. føres ved sin Tyngde fra et høire Sted t. et lavere. Pengen faldt (faldte ned) paa Gulvet. At falde af Hesten. Der faldt stærk Regn. Duggen falder. 2. komme pludselig fra en opreist i en liggende Stilling; falde om. Barnet faldt p. Gulvet (medens det gik ell. stod.) At falde over noget (snuble.) Træet falder ei f. det første Hug (Maalet naaer man ei uden Anstrengelse.) At falde omkuld, falde over Ende. (Den faldende Syge, Epilepsie.) 3. rinde ned ad. (om Vand.) 4. synke. (modsat: stige.) Vandet falder m. Ebben. Qvægsølvet falder i Veirglasset. Taagen falder (synker nærmere t. Jordens Overflade.) 5. uegentl. a) aftage, formindskes. Priserne falde. Hans Credit falder. Hans Mod er faldet. b) forringes i Ære og Anseelse. Den faldne Minister. Han er falden i Kongens Yndest. 6. blive til intet (falde bort.) At lade sin Sag, Paastand, sit Forsæt falde. 7. omkomne. At falde i Strid. 8. indtræffe, forefalde. Naar Leilighed falder. Der faldt nogle Ord herom i Samtalen — it. gives, være, blive. Der falder god Sæd i denne Egn. Rugen falder maadelig i Aar. Det falder i urligt Veir. Der falder endeel at fortiene. Dette Arbeide falder mig tungt. — recipr. br. ogsaa: falde sig, for: træffe sig, forekomme. Det er forskielligt, eftersom det kan falde sig. Man maa tage det, som det kan falde sig. 9. komme, sættes i en vis Tilstand. (m. præp. i.) At falde i slette Hænder. At falde i Tanker, i Forundring, i Afmagt, i en Sygdom, i Søvn, i Sved, i Unaade, &c. At falde tilbage (om en Syg, der igien forværres.) Lehnet falder tilbage t. Kongen. 10. synes, forekomme. Det faldt mig forunderligt. Tiden falder ham lang. 11. have et vist Fald ell. passeligt Forhold; ogsaa om Tale, Tonefald. Kiolen falder ikke godt i Ryggen. Verset falder tungt. 12. om det, som har en bestemt Retning, Fart, Løb. Veien falder igiennem Byen, giennem denne Mark. Lyset, Solstraalerne falde fra den Kant. 13. Af særegne Bemærkelser, hvori dette Ord, især i Forbindelse m. præpos. bruges, er fornemmelig at mærke: Der er falden Dom i Sagen. Dommen faldt ham imod. — Ordet faldt mig af Munden (jeg sagde det uden Overlæg.) "De Ord, der falde eller flyve een af Munden." Rahbek. — Naar Arv falder (tilfalder een.) Hans Lønning falder (udbetales) fire Gange om Aaret. — At falde af: a.) blive mager, svinde hen. b.) Hvad der falder af ɔ: hvad der levnes, spildes, ikke bruges. — At falde bort, blive t. intet, ophøre, udelades, ikke blive gieldende. Dette Vilkaar maa falde bort. Det falder bort m. Aarene, af sig selv, (s. bortfalde.) — falde for, indtræffe, forekomme. "Noget godt, noget maadeligt, noget Vraggods faldt der for." Rahbek. — falde fra, fig. afstaae fra; blive oprørsk;

t. døe, døe bort fra. — falde hen, a. forfalde t. noget. b. blive kraftløs, tabe i Huld og Kræfter. c. falde bort, tabe sig. — falde i. At falde noget i det Mørke, Sorte, Graae, &c. (nærme sig.) Det falder i hans egen Smag, Art, Skrivemaade. At falde een i Ordet, i Talen (afbryde ham.) At falde i Øinene. a. blive hastigen synlig. b.) udmærke sig ved sit Udvortes. — At falde igiennem, faae Afslag; ikke bestaae ved en Prøve. — falde ind. a. At falde ind p. Fienden. (giøre et Angreb.) b. svinde ind, blive mager. (s. indfalden.) c. træffe, hænde sig. Det faldt meget beleiligt ind. d. indtræffe. Juledag falder ind p. en Løverdag i Aar. e. rinde i Tankerne. Det faldt mig ind. (jeg tænkte paa; ell. fik i Sinde.) Der vil ikke falde mig noget ind. (s. Indfald.) At falde een ind i hans Embede, i hans Tale. — falde om, falde omkuld, S. falde. 2. — At falde een om Halsen (omfavne, gribe om Nakken.) — falde paa. a. Valget, Loddet faldt paa ham (traf ham.) b Natten, Mørket falder paa (kommer p.) At bringe een paa noget, som han ikke af sig selv falder paa. (Rahbek.) "Da faldt en Rædsel p. ham." (ↄ: paakom ham.) Mynster. c. erindre sig. Jeg kan ikke falde paa hans Navn. d. faae Indfald, faae Lyst til. At falde paa at gifte sig. — falde sammen, egentl. styrte sammen; uegentl. gaae nedbøiet af Alder og Svaghed. — falde til, egentl. lukkes ved Fald. uegentl. hengive sig til. falde til Spil, Drik &c. (jvf. tilfalde.) — falde ud; blive til, faae et vist Udfald. Sagen faldt ud efter Ønske, faldt vel ud. = Til dette V. og til Subst. Fald maa henføres følgende Sammensætninger: a) Faldaske, en. s. Falaske, ovenfor. Faldbord, et. Bord ved en Væg, m. bevægelig Klap, som kan slaaes op og ned. (V. S. O.) Faldbro, en. bevægelig Bro, som ved den ene Ende kan løftes op og igien lades ned. Faldbuur, et. Buur m. en Falddør t. Fuglefangst, Fangebuur. Falddør, en. Dør, som kan trækkes op og falde ned. = Faldevildt, et. kaldes i Jagtvæsenet det Vildt, som findes dødt i Skoven. Faldgitter, et. Gitterport, som kan drages op og falde ned. Faldhøide, en. den Høide, fra hvilken et Legeme falder, ell. som dets Fald har. "Vandets Faldhøide." (Millingtons Naturl. v. Ursin. 199.) Faldkraft, en. den Kraft, hvormed et Legeme falder, i Forhold t. dets Tyngde og Høiden, hvorfra det falder. (H. Ørsted.) Faldlaag, et. Laag, som er fast ved den ene Side, og lukker naar det falder til. Faldluge, en. Luge, som kan drages op og falde ned. Faldport, en. En stor Falddør. Faldsporte v. Sluser, v. en Fæstning. (Moth.)

Faldsot, en. faldende Syge, Epilepsie. Faldstrikke, s. Snare. Faldtrappe, en. En Trappe, som man kan lade falde ned og drage op igien. Faldvindue, et. Vindue, som ei aabnes til Siderne, men v. at trækkes op. b.) faldefærdig, adj. nær ved at falde om ell. falde ned. "Murene have et meget brøstfældigt, næsten faldefærdigt Udseende." (M.) Faldehat ell. Faldhat, en. et Slags Hat, som smaa Børn bære, for at bøde af imod Stød p. Hovedet. Faldereb ell. Faldreb, et. Reb til at holde sig i, ved Siden af en Trappe, især Skibstrappe.

Falden, en. det, at noget falder. Barometrets Stigen og Falden.

Faldsmaal, et. s. under Fald, 5.

Falholde, S. adj. fal.

Falk, en. pl. -e. En Rovfugl, hvoraf gives endeel Arter, som kunne afrettes t. Jagt. Den almindelige Falk. Den hvide Falk. Falco. "Enhver mener, at hans Ugle er en Falk." Ordspr. = Falkeblik, et. skarpt, giennemtrængende Blik, som en Falks. Falkefænger, en. den, som forstaaer at fange Falke. Falkegaard, en. Gaard, hvor Falke og Indretninger til Falkejagt holdes. Falkehætte, en. Læderhætte, som sættes paa Hovedet af Falke, naar de føres ud til Jagt. Falkejagt, en. Jagt med afrettede Falke. Falkejæger, en. den, som forstaaer sig p. Falkejagt og p. at afrette Falke dertil. (m. et fremmedt og forvendt Navn: Falkeneer, hvoraf: Falkeneergaard, Falkeneermester.) Falkemester, en. den, som har Opsyn m. Falkejagt og Falkejægere. (Schytte.) Falkesyn, et. skarpt og langt Syn, som Falkens; fig. om en høi Grad af Skarpsindighed ell. aandeligt Syn. (Tullin.) Falkevogter, en. Betient, som passer de til Jagten afrettede Falke. Falkeøine, pl. At have Falkeøine siges om den, der har et meget skarpt Syn.

Fallit, en. [Ital. Fallitto.] s. Opbud. Fallitbo, et. Opbudsbo (egentl. et Bo, hvor Gielden ei kan betales.)

Falme, v. n. 1. er. [J. fölna, fölska; af fölr; Sv. fal; A. S. falu, fealo: gusten, bleg, blegguul.] miste sin Farve, Glands, Anseelse. f. Ex. om Løvet, om farvet Tøi, m. m. "Skovens Pragt m. Løv og Blade falmed og fik anden Skik." Bording. Hendes Skiønhed begynder at falme. "De Sygdomme, der for Tiden bringe vore Skiønne t. at falme." Rahbek. "Spørger dem — om der er nogen timelig Glands, som ikke falmer?" Mynster. — Falmen, en. ud. pl. det, at falme.

Fals, til fals, S. adv. fal.

Fals, en. pl. -er. [T. Falz.] bruges især: a: hos Bogbindere, om en regel-

mæssig Foldning af et Ark Papir; og om en ombøiet Papirstrimmel, som indheftes m. en Bog, for at klæbe noget derved. b. hos Snedkere: en smal Indhuulning ell. Rende i Træ, hvori noget skal passe. — Falsbeen, et. Redskab af Been, t. at false Bøger med. Falshovl, en. Hovl, som er dannet til at false; og fl.

False, v. a. 1. lægge i Fals, giøre en Fals i noget. At false en Bog, et Brævt.

Falsk, adj. og adv. [Isl. falskr.] Som er det modsatte af: sand, virkelig, ægte. 1. Uægte, eftergiort. Falsk Mynt; falske Penge. En falsk Underskrift. falske Haarlokker. "En Krands, sammensat af falske Blomster og uægte Stene." Sneed. 2. opdigtet, ikke virkelig. falske Guder, Tanker, Indbildninger. 3. usandfærdig, vrang. En falsk Tidende. Et falskt Rygte. falske Begreber, Lærdomme. En falsk Vittighed. At sværge en falsk Ed. 4. ikke oprigtig, lumsk, forstilt. En falsk Ydmyghed, Høflighed. En falsk Ven. 5. bedragersk. En falsk Spiller. falsk Maal og Vægt. 6. som ei er at stole paa, usikker, skuffende. Et falskt Haab. falske Løfter. Isen er falsk at gaae p. "Frygten, som altid er en falsk, om ikke en ond Raadgiver." Schytte. 7. urigtig, som strider imod Konstens Regler ell. Tingens Natur. Falske Toner. falsk Belysning i et Maleri. At synge, spille falsk (ell. falskt.) = falskelig, adv. usandfærdigen. — Falskhed, en. den Beskaffenhed, at være falsk; men br. oftest i Bemærkelsen: 4, om det Modsatte af: Oprigtighed, Ærlighed. — Falskner, en. pl. -e. den, som begaaer grov Svig, eftergiør ell. forfalsker noget t. Andres Skade. Falskneri, et. falsk, uredelig Giernning ell. Adfærd.

Falsk, en. ud. pl. [Isl. Fals.] 1. Bedrageri ved Forfalskning. At giøre Falsk (D. L.) 2. Falskhed, svigfuldt Sind, Underfundighed. Hans Hierte er uden Falsk og Svig. "Han tiente mere paa Falsk, end paa Troskab." A. Vedel.

Falske, (forfalske, bedrage. Moth.) s. forfalske.

Falsterbo, en. pl. -er. Indbygger paa Øen Falster (undertiden ogsaa en Falstring.) Ligeledes Fyenbo, Møenbo, Ærøbo.

Familie, en. pl. -r. [af Lat.] 1. Samling af Forældre, Børn, Frænder og Tyende, som udgiøre eet Huus-Selskab. I dette Huus boe to Familier. 2. en heel Slægt, Stamme, Æt. En gammel, berømt, blomstrende, uddød F. At være af god Familie. — uegentl. Slægtskab. At være i F. med een. (jvf. Slægt.) = Familiebaand, et. Forbindelse imellem Mennesker af en Familie, Forbindelse ved Familieforhold. "Statsforfatningen er det store Familiebaand, der omslynger Borgersamfundet." Engelst. Familiegods, et. Gods, som maa gaae i Arv i en vis Slægt; Stammegods. Familiegrav, en. Gravsted for en vis Familie. Familiekreds, en. den Selskabskreds, som en F. udgiør. At leve hiemme i sin F. Familienavn, et. Slægtnavn. Familiesag, en. Sag, der vedkommer en heel Familie, eller nogen i en F. Familieskat, en. Skat, som Huusfaderen betaler for sin F. Familiestykke, et. 1. en vis Eiendom, som længe er gaaen i Arv i en F. 2. Maleri ell. Kobberstykke, der forestiller en heel Familie. Familievogn, en. uegentlig en stor, rummelig Vogn, som til en heel Familie. o. fl.

Famle, v. n. og a. 1. [Isl. fálma. N. S. femeln, fummeln.] 1. føle for sig m. Hænderne. At famle i Mørke, ell. famle omkring, famle for sig i Mørke. 2. røre ved, berøre, beføle. "Hans Haand i gyldne Dynger famler." Øhlenschl. "Naar hans Haand m. modløs Skiælven — famler kun i Harpens Stræng." Samme. At famle ved noget. act. At famle noget i Hænderne. (At famle Klæderne op om sig. V. S. O.) 3. at famle i sine Ord, i sin Tale ɔ: stamme, tale usikkert (E. famble.) — Famlen, en. ud. pl. Gierningen at famle. — Famleri, et. i Særd. idelig Beføleu, Berøring.

Fanden; ud. ubest. Art. og ud. pl. [formodentl. det Isl. Fiandin, Fienden.] Den onde Aand, Diævelen. (Ligesom dette Ord forekommer i en stor Mængde Ordsprog, saaledes ogsaa i adskillige Navne p. Naturgienstande, især Planter, f. Ex. Fandens Boghvede (Rumex crispus) Fandens Kiernemelk (Euphorbia helioscopia) o. fl.) — Gen. Fandens br. i dagl. Tale om noget ondt, ubehageligt, fortrædeligt, ell. noget ualmindeligt, forunderligt. En Fandens Støi, Færd. Det er en Fandens Karl til at springe. "Paa denne Fandens Ø." — "Det er en Fandens listig Pige." (Holberg. P. Paars.)

Fandse, v. a. 1. famle ved, beføle p. en letfærdig Maade. (Moth. P. Syvs Ordspr.)

Fane, en. pl. -r. [A. S. Fana.] Et Stykke Tøi, fæstet m. den ene Side t. en Stang, som tiener en vis Afdeling af Krigsfolk t. Mærke; et Banner. (Isl. Merki.) At bære Fanen. Sværge t. Fanen. En F. Fodfolk, Rytterie (saamange, som høre under een Fane.) = Fanedrager, en. den, som bærer Fanen; Fændrik. Fanejunker, en. Tilforn: En adelig ung Fanedrager eller Fændrik. (Moth.) Fanelehn, et. fordum: et Lehn, som overdroges en fyrstelig Lehnsmand, hvilket skete ved at række Lehntageren en Fane. faneløs, adj. som har mi-

ſtet Fanen. "Ilde ſtrider fanelos Hær." Moth. Faneſmed, en. kaldtes tilforn en Smed eller Beſlagmeſter ved Rytteriet, ſom tillige var Dyrlæge. Faneſtang, en Stangen, hvortil Fanen heftes. Faneſving, en. Gierningen at ſvinge en Fane, ſom tilforn var brugeligt under Optog. "I Faneſving hvo nu ſlig Konſtner finde kan?" Holb. P. Paars. Fanevagt, en. 1. Vagt ved en Fane. 2. en vis Vagt ved den førſte Linie af en Leir.

Fang, et. pl. d. ſ. [er nu i Skriftſproget næſten i alle Bemærkelſer forældet. Isl. og A. S. Fang.] 1. det Tilfælde, at noget kan faaes. At være til Fangs. 2. Sted, hvor Veiret fanges ɔ: indſluttes, gives Strøg ell. Træk. I Ordene: Luftfang, Røgfang, Vindfang. 3. Afſtand, Mellemrum. Der er et godt Fang imellem. (Moth.) 4. Saameget, ſom man kan tage i Favnen, Favnfuld. Et Fang Hø. (V. S. O.) 5. Hvad der af Bohave, Redſkab og anden Eiendom hører t. en Gaard ell. et Bo. (Isl. Faung.) Al Gaardens Fang. (forældet; men tilovers i Ordene: Jernfang, Træfang.) 6. haſtig Svaghed, ſom paakommer een. Han fik et Fang (Hold) i ſin Side. Moth.

Fange, v.a. 1.[brugtes i ældre Tider i St. for: faae. Isl. fanga. A.S. fangan, *capere.*] 1. gribe, faae i ſin Vold, iſær ved Behændighed. At fange Fugle, Fiſke, fange en Ræv i Sax. — figurl. At fange een i ſin Tale, i ſine egne Ord. 2. om Menneſker: tage til Fange, ved Overmagt eller Vold. Han blev fangen af Røvere. En ſtor Deel af Hæren blev fangen. At holde een fangen. = Fangedag, en. Dag p. hvilken noget fanges. "Det er hver Dag Jagedag, men ikke hver Dag Fangedag." Ordſpr. Fangejern, et. Redſkab af Jern, hvormed vilde Dyr fanges; f. E. Odderſax, Ræveſax. Fangeliim, et. Liim, ſom Fuglefængere bruge. (Virgils Georg. v. Ravn.) Fangeline, en. Line ell. Reb t. at fange et Dyr med; it. Toug, hvormed en Baad giøres faſt ved et Skib ell. Bulværk. = fangelig, adj. ſom kan faaes, ſom er at faae. "Endſtiøndt jeg ſaae det fangeligt i denne Dag at være." Bording. (br. meget i Jylland.) — Fangenſkab, et. ud. pl. den Tilſtand, at være fangen. — Fangſt, en. 1. Gierningen at fange. At være p. Fangſt. Aalefangſt, Fiſkefangſt, 2. det, ſom fanges. At giøre en god Fangſt.

Fange, en. pl. -r. 1. den, ſom ved Overmagt ell. i Krig er fangen; en Krigsfange. At tage een til F. give ſig til F. 2. den, ſom for en Misgierning, Forbrydelſe ell. for Gield er ſat i Fængſel. Fangerne i Tugthuſet. En Livsfange. = Deraf: Fangebolig, en. B. for Fanger, Fængſel. (Malling.) Fangebuur, et. 1.) Buur, hvori et Dyr ell. en Perſon holdes fangen. 2. (af v. at fange.) Buur t. at fange Fugle i. Fangefoged, en. den, ſom har Fanger i Varetægt, Slutter. Fangehul, et. ſnevert Afſlukke t. at giemme Fanger i. Fangehuus, et. Huus, hvor Fanger giemmes; Fængſel. fig. "Et Fangehuus af Hamp." Tullin. Saaledes ogſaa: Fangekielder, en; Fangetaarn, et. — Fangejern, et. Jern og Lænker, ſom Fanger have p. ſig. Fangekoſt, en. den Føde, ſom gives Fanger. Fangelænke, en. L. hvori en Fange er ſmedet eller ſat faſt. "Ei tordned Dødens Malm, ei raſled Fangelænker." Storm. Fangevogter, en. d. ſ. ſ. Fangefoged.

Fangenſkab, Fangſt. S. v. a. fange.

Fante, en. pl. -r. et taabeligt, naragtigt Menneſke, en Toſſe, Fiante. (Langebek. Isl. Fantr.) I Norge bruges det ogſaa for: Tigger, Stodder. (Deraf: fante v. n. 1. ſnakke taabeligt, bære ſig naragtigt ad; (Moth) og: fanteagtig, adj. naragtig. Langebek.)

Far, et uadſkilleligt Endelſesord, ſom hænges t. nogle Landſkabers Navne, for at betegne en Perſon, ſom der er født. f. E. Siællandsfar, Hallandsfar, Gullandsfar. (Ogſaa forekommer: Lavindsfar, for Langelænder, af denne Øes ældre Navn Lavind.)

Farbroder, en. pl. Farbrødre. Den ſom er Broder til en Perſons Fader. (S. Faſter.)

Fardag, Fargods, og fl. ſ. v. n. fare.

Fare, en. pl. -r. [Isl. Fár. N. S. Vare.] Mulighed af et nær foreſtaaende Onde; ell. det foreſtaaende Onde ſelv. Han ſtod Fare, var i F. for at miſte ſit Liv. "At den Paagieldende ikke blot løber Fare for Straf." A. Ørſted. At gaae Faren i Møde, ſætte ſit Liv i Fare. Der er ingen F. ved, ingen F. paa Færde. Det har ingen F. (er ei at befrygte.) Den Syge er uden F. (for Døden.) = farefri, adj. fri for Fare, befriet for F. "I de Kiæres Kreds, nu farefri, han dit det moderlige Vink tilbeder." F. Guldb. fareløs, adj. ſom der ingen F. er ved, ſom ei er farlig. — farlig, adj. og adv. ſom bringer Fare, er forbunden m. Fare. En farlig Sygdom. Han ligger farlig ſyg. Det ſeer farligt ud. (i dagl. Tale, adv. ſærdeles, meget: Han er ikke ſaa farlig rig; hvor Ordet maaſkee har en anden Herkomſt.) — Farlighed, en. 1. den Egenſkab, at være farlig. 2. (ſieldnere) Fare, farlig Omſtændighed. "Livets Farligheder. — I hvilke Farligheder ſtyrte vi os ikke ſelv." Baſtholm.

Fare, v. n. 1. (har.) om Soen: føde. Soen har faret, og faaet ti Griſe.

Fare, v. n. foer, faret. [Isl. fara.]

1. bevæge sig fra et Sted t. et andet m. Hastighed. Skyerne fare m. Vinden At fare efter een (forfølgende.) At fare ned i en Grube (lade sig nedhisse, ell. p. andre Maader komme ned i Gruben.) At fare paa een, anfalde m. Hast. Hunden foer p. ham. — At fare op af Stolen, ud af Døren. At fare afsted, fare frem som et galt Menneske. At komme farende ind. Hun foer ham om Halsen. 2. drage fra et Sted t. et andet, reise. At fare bort t. et fremmedt Land. At fare eens Bud, fare i Kongens Ærende. (br. nu mest om Søreiser.) At fare til Søes, fare som Styrmand, Matros. At fare paa Middelhavet. At fare med en Jagt, Galease. At fare med Brænde, Kornvare. 3. fig. og uegentl. a. være, komme i en vis Tilstand. At fare vel, ilde ved noget. (Deraf: Farvel!) Konen foer ilde (fødte i Utide.) b. At fare vel, ilde, lempelig med noget ɔ: behandle det saaledes. (s. medfare.) c. fremføre, give sig af m. At fare m. Sandhed, m. Løgn, m. Fias. d. At fare i Mag, gaae langsomt, sindigt tilværks. e. At fare vild, komme af sin Vei; tage feil. "Saa farer Mængden vild, just v. at følge andre." Popes Krit. v. Schiermann. F. At lade noget fare, give Slip paa, afstaae fra. = Fardag ell. Faredag, en. [J. Fardagi.] Skiftetid for Tyende; Flyttedag for Huusleiere. Fargods, et. Gods, som en Reisende fører m. sig, Reisegods. Farkoster, pl. Fargods, Reisegods. (forældet.) Farkyst, en. Kyst, som befares for Handelens Skyld. Farsot, en. Omgangssyge i et Land, Epidemie. (Jacobi.) Fartøi, et. pl. -er. Skib, Baad, hvori fares p. Søen. Farvand, et. pl. -e. en vis Strækning af Havet, m. Hensyn til dets Beseiling. Et usikkert, roligt, ubekiendt F. Farvei, en. Kiørevei. S. Alfarvei. = Farer, en. i Sammensætn. om Skibe og Personer, der seile t. visse Lande ell. Steder. Saaledes: Kystfarer, Chinafarer (baade om et Skib, der seiler paa China, og om Skibsfolk p. et saadant) Grønlandsfarer, Vestfarer, som farer p. Vestindien, o. s. v.

Faren, adj. v. [S. fare, 3. a.] som er i en vis Forfatning. At være vel, ilde faren med noget.

Farlig, adj. s. under Fare.

Farfader, en. pl. Farfædre. en Faders Fader; Bedstefader p. fædrene Side. — Saaledes: Farmoder, en Faders Moder.

Fart, en. [Jsl. Far.] 1. Gierningen at fare. "Fra os t. Paradis er nu fast ingen Fart." Holb. P. P. — I Sammensætninger: Bortfart, Giennemfart, Medfart, Søfart, o. fl. 2. hastig Bevægelse. Skibets Fart. Med en Fart, i en Fart. 3. Reise, Færdsel. 4. Seilads, Søfart. Farten p. Vestindien. At holde Skibe i Farten (altid have Fragt t. dem.)

Farve, en. pl. -r. [Jsl. Farvi.] 1. den Egenskab hos Legemerne, at bryde og tilbagekaste Lysstraalerne p. en vis Maade og m. en vis Virkning p. Synet. En lys, mørk, rød, blaa Farve. At skifte Farve (Ansigtsfarve.) 2. det, som meddeler et Legemes Overflade en vis Form; Farvestof. At rive, blande Farver. 3. en Farve i Kortspil ɔ: Kortblade af et af de fire Hovedtegn: Hierter, Ruder, Spader og Kløver. = Heraf og af v. a. farve: farveblandet, adj. v. som har flere, blandede Farver. Farveblanding, en. 1. Gierningen at blande forskiellige Farver. 2. Sammensætningen af forskiellige Farver i et Maleri. (Moth.) En heldig, harmonisk Farveblanding. Farvebog, en. Bog, som handler om den Konst at farve Tøi. Farvebrydning, en. Farvernes Brydning ell. Afverling og Overgang i et Maleri. (M.) Farvebræt, et. B. hvorpaa Malere lægge de udrørte Farver, hvilke de dagligen bruge, og som holdes p. den venstre Tommelfinger; Palet. (Moth.) Farvebue, en. poet. om Regnbuen. "Før mig, under Haabets Farvebue, stille, glad, i Solens Rige ind." S. Staffeldt. farvedrukken, adj. v. giennemdrukken af, mættet m. en Farve. (Colding.) farvefri, adj. ufarvet; helst om det, som ei bør være farvet. Farveglands, en. lyse, livelige Farvers Glands og behagelige Virkning p. Synet. "De kun forlyste Øiets Sands m. Skygger og den tomme Farveglands." Grundtv. Farvegrund, en. malet Grund p. noget, der siden atter overmales ell. males paa. "Som Maler klog først Farvegrunden sætter." Arreboe. Farvekasse, en. Farvelade. Farvekiedel, en. K. hvori Tøi dyppes ell. koges m. Farvesuppen. Farvekone, en. K. som forstaaer at farve Tøi. Farvekonst, en. den Konst at farve Tøi. Farvelade, en. Kasse ell. Lade, m. afdeelte Rum, hvori Malerfarver giemmes; Farvekasse. Farvelysning, en. Den Grad af Lys, som Farveblandingen giver et Maleri. "Forgrund og Mellemgrund havde en mildere Farvelysning." (M.) Farvelære, en. Lære om de forskiellige Farver, deres Oprindelse, Slægtskab m. m. Farveløn, en. Betaling, som en Farver faaer for sit Arbeide. farveløs, adj. som er uden Farve. "Farveløs er Straalens rene Glands." Grundtv. Hun var bleg og farveløs. Farvepragt, en. Virkningen af rige, prægtige Farver. "Liig Blomstens korte Farvepragt, samme Dag i Vuggen og i Graven." J. L. Heiberg. Farvepryd, en. den Prydelse, en Ting modtager v. en smuk Farve. Farveprøve,

en. 1. P. som foretages m. en Farve, for at erfare, om den er ægte, stærk nok o. s. v. 2. Prøve, som skeer m. en Materie v. at udsætte den f. andre Legemer, som forandre dens Farve. (H. Ørsted.) farverig, adj. som har mange ell. stærke Farver. Farverøde, s. nedenfor Farverrøde. Farveskal, en. Muslingskal, hvori en tør Malerfarve giemmes. Farveskiftning, Omskiftning af Farve; især af Ansigtsfarven. Farveskiær, et. Lysets Virkning p. en farvet Overflade. Farveskygning, en. den Konst, at give Farverne i et Maleri deres rette Grad, ell. tiltagende og aftagende Styrke. (T. Schattierung.) Farvespil, et. den Virkning p. Synet, som forskiellige nær sammenbragte Farver frembringe. "I yndigt, tusindfoldigt Farvespil." S. Blicher. "Blomstens Duft og søde Farvespil." og figurl. "Livets Farvespil." J. L. Heiberg. Farvesteen, en. En flad og glat Steen, hvorpaa tørre Farver røres. (Moth.) Farvestift, en. Stift af tør Farve, som Pastelmalere bruge. Farvestof, et. pl. -fer. d. s. s. Farve, 2. Farvestrøg, et. Anstrøg af ell. med en Farve; it. Malerens Behandling af Farverne m. Penselen. Den Maler har et let, godt F. Farvesuppe, en. det m. Vand tillavede Farvestof, hvori Tøiet dyppes ell. koges. Farvetone, en. et Ord, der figurl. bruges om den Farve, som især hersker i et Maleri, ell. som en Maler oftest og fortrinligen anvender. Farvetræ, et. Ved, som har farvende Egenskab. Farvetøi, et. Tøi, som skal farves ell. erfarvet. Farveurt, en. Plante, som giver et Farvestof.

Farve, v. a. 1. 1. give noget en vis Farve. Indigo farver blaat. Vandet var farvet af Blod. Undseelse farvede hendes Kinder. "Han fortryllet beskuer i Luften de tusinde farvede Buer." Fr. Guldberg. At farve Elfenbeen, Træ, Straa, m. m. (naar det skeer ved at dyppe ell. nedlægge det i en Farve.) 2. Især: give Tøi en Farve ved at dyppe ell. koge det i Farvesuppe. At farve en Kiole, et Stykke Klæde. At farve Uld, Silke, farve noget rødt, blaat. (Om al Farvning, som skeer ved udvendig Paastrygning, bruges: at male. "At male er, at sætte Farven p. Gienstanden; at farve derimod, at bringe den ind i samme." Müller.) At farve af, smitte af. At farve op, farve paa ny. = Farvning, en. Gierningen at farve — Farveri, et. 1. Sted, hvor Tøi farves, hvor en Farver driver sit Haandværk. At anlægge et F. 2. d. s. s. Farvekonst; it. Næringsbrug ved Farvning. At lære Farveriet; leve af Farveri.

Farvel, et. en Afskedshilsen. (egentl d. s. s. Lev vel! s. fare, 3. a.) Usædvanl. pl. "Han besluttede at undgaae disse mange Farvel." Rahb. Fortæll. II. 4.

Farver, en. pl. -e. den, som forstaaer Farvekonsten; en Farvermester. En Uldfarver, Silkefarver. — Heraf: Farverdreng, Farvergaard, Farverkone, en Farvers Hustru (forsk. fra Farvekone. s. ovenfor.) Farvelon, Betaling for at farve Tøi. Farverrød ell. Farverrøde (smaa hele Kraprødder, som have beholdt deres ydre Hinde, s. Krap; skrives ogsaa Farverøde. Olufsen. egentl. Farverrødt) Farversvend og fl.

Farveri, et. s. under v. a. farve.

Fasan, en. pl. -er. en udenlandsk Fugl, som regnes t. Hønseslægten. Phasianus Colchicus. = Fasangaard, en. et Sted, hvor Fasaner opfødes; Fasaneri.

Faskine, en. pl. -r. [Fr. fascine.] et Slags Riisknipper, som bruges i Krigen, ved Flod-Dæmninger, ɔc.

Fast, adj. og adv. [Isl. fastr. A. S. fast, fæst.] 1. som har tæt sammenhængende Dele. fast i Træet, i Kiødet. fast Tøi, Lerred. fast Føde. 2. som ikke let rokkes ell. bevæges, som modstaaer Tryk og Tyngde. En fast Grund, Jordbund. Pælen er fast i Jorden. faste Eiendomme, Grundeiendom; modsat: Løsøre. Det faste Land: modsat, deels Øer, deels Havet (især det første.) s. Fastland, nedenfor. 3. stadig, bestemt, bestandig. En fast Beslutning, Charakteer, Bopæl. At være fast i Troen, fast i sin Overbeviisning. fast Løn (mods. uvisse Indtægter.) 4. befæstet. En fast Stad. 5. stærk; ogsaa fig. At være fast i sin Konst, Videnskab. — fast, adv. (modsat: løst.) Det sidder ikke fast. At sidde fast i Sadelen. At holde fast, giøre, binde, banke noget fast. Det er fast besluttet. At sætte een fast (fængsle ham.) = Fasthed, en. ud. pl. den Egenskab at være fast. — Fastland, et. (oftest m. den best. Art.) den Deel af Jordkloden, som vel er omgivet af Verdenshavet, men dog v. sin store og uafbrudte Udstrækning ikke regnes for en Ø; men modsættes de mindre Øer. (Moth.) Det europæiske, asiatiske Fastland. Man kalder ogsaa Amerika et Fastland, i Modsætning t. de vestindiske Øer. = fastne, fastnes v. n. 1. blive fast. "Jorden fastner naar den har været blød." Moth. 2. hænge fast. "Gaasen gaaer saa længe i Kiøkkenet t. hun fastner ved Spiddet." Ordsprog. (sieldnere act. fastgiøre, fæste. "Der, som en smækker Green — i Vandet ligger fastnet v. en Steen." Øhlenschl.) = Adv. og adj. fast forbindes m. nogle Ord, saasom: fastbinde, v. a. fastgiøre, v. a. fasthefte, v. a. fastholde, v. a. At fastholde Opmærksomheden. (Baggesen.) fastkiødet, adj. (Colding.) fastnagle, v. a. fastsætte, v. a. 3. bestemme, beramme. At fastsætte en Tid t. noget. Deraf: Fastsættelse, en.

Fast, adv. [Isl. og E. fast.] dygtig; hurtig. At drikke fast, løbe, ride fast.

Fast, adv. [Tydsk: fast.] næsten, hardtad.

Fast, conj. [Sv. fast, fastæn. Isl. fyrst.] uagtet, endskiøndt. (nu lidet brugeligt.)

Faste, v. n. 1. (har.) [Isl. fasta. A. S. fæstan.] afholde sig fra at spise; (det bruges ogsaa uegentl. om at holde Faste ved ei at spise Kiødmad.) At være fastende ɔ: endnu ei at have spiist noget fra man vaagner om Morgenen.

Faste, en. pl. -r. fielden.) [gl. T. Fasta. A. S. Fæsten.] 1. Afholdenhed fra Mad. At holde Faste. En streng Faste. 2. Tiden, (af omtr. 7 Uger) fra Aske-Onsdag t. Paaskedag, i hvilken Tid den catholske Kirke paabyder Faste. = Fastedag, en. Dag, p. hvilken man faster. Fastekost, en. Mad, som er tilladt at spises i Fasten, Fastemad. Fastemaaltid, et. Maaltid, som bestaaer af Fastemad. (Ohlenschl.) Fasteprædiken, en. P. som holdes t. visse Tider i Fasten. Fastetid, en. 1. den Tid, i hvilken een faster. 2. d. s. s. Faste 2.

Faster, en. pl. -e. en Faders Søster. (hvoraf Ordet er dannet v. Sammentrækning; ligesom Moster af Moder.)

Fastelavn, en. [et af det T. Fastel-Abend fordærvet Ord.] den Tid, da Fasten begynder. At løbe Fastelavn, kaldtes det fordum "naar Folk Mandag og Tirsdag før Fasten løb forklædte, og som Gale langs ad Gader og Stræder, og giorde megen Usømmelighed." Moth. = Fastelavnsbolle, en. et Slags Kryderbrød, som her til Lands bages især Fastelavnsmandag ɔ: Mandagen før Hvide-Tirsdag og Aske-Onsdag. Fastelavnsleg, en. forskiellige Slags Leg og Løier, som især tilforn meget brugtes p. Fastelavnsmandag; hvoraf ogsaa Ordet: Fastelavnsløben og den Talemaade: at løbe Fastelavn. Fastelavnsriis, et. Et pynteligt Riis, som brugtes ved den Skik: at pidske den op af Sengen, der ikke stod tidligt op Fastelavnsmandag. Fastelavnssøndag, en. Søndagen før Fastelavnsmandag.

Fat, adv. 1. om en vis Forfatning. (i Forbindelse med v. at være, ligeledes i det Sv.) Det er ikke saaledes fat. "Han tænker Dag og Nat derpaa, og veed ei selv, hvorledes det er fat." Helt. — Hvorledes er det fat m. ham? "Venner seer, hvor det med os er fat." Holb. P. P. Det er galt fat (dagl. T.) 2. om det, som gribes og holdes. At gribe, have, tage fat p. noget. At faae fat p. noget ell. faae noget fat (faae det i Hænde, naae, bekomme.) "Endelig fik jeg min Lykke fat; havde eg nu kun fat min Pige." Ohlenschl. At faae fat p. een, træffe ham, faae ham opspurgt. [Sv. få fatt uppå. Isl. Fat, *vinculum*. Haldorsen.]

Fatte, v. a. 1. [N. S. fatten. T. fassen. Sv. fatta. "Est vero frequentativum verbi: at fä." Ihre.] 1. gribe, tage fat, holde paa, hænge ved ell. faae noget fat. Sømmet har ikke fattet i Træet, i Muren. Der er intet at fatte ved m. Haanden. 2. indbefatte. At fatte sin Tale i faa Ord. 3. begribe, nemme, forstaae. "Han kan ingenting fatte, uden man giver ham det ind m. Skeer." Moth. — "At fatte, tilkiendegiver mere Forholdet t. den Tænkendes Evne, end at forstaae. — Man siger ikke at fatte et Ord; men vel at fatte dets Mening." Müller. 3. lade opkomme i Siælen. At fatte Kiærlighed, Had, Mistanke til een. At fatte Mod, fatte et Forsæt, en Beslutning. 4. At fatte sig: a. bringe Sindet til Ro efter en stærk Sindsbevægelse. b. samle sine Tanker og beholde sin Aandsnærværelse, ved en uventet Tidende, en fornærmende Tiltale ell. desl. Jeg overraskedes ved at høre denne Beskyldning, men fattede mig strax. = Fatning, en. 1. Sted, hvor noget er sammenføiet. 2. om Siælen: den Tilstand, da man er Herre over sig selv, sine Tanker og Ord. At være ved fuld F. At komme, bringes ud af sin F. — Fatteevne, en. Siælens Evne t. at fatte, Begreb. "At afpasse sit Foredrag efter enhvers Fatteevne." Birkner. — Fattekraft, en. Fatteevne. (Baggesen; sieldnere.) — fattelig, adj. som let kan fattes; begribelig; deraf: Fattelighed, en.

Fattes, v. n. pass. fattedes. [J. fataz, svækkes, aftage, hindres.] 1. ikke have, savne, være uden (undertiden, men ikke altid m. Bibegreb om Trang t. det, som mangler.) br. baade personl. og upersonl. det "Han har, men fattes allerførst." A. Stub (om Gnieren.) "Der er noget, som den endelige Ting fattes, noget, som den enten ikke besidder, eller ikke kan faae." Eilschov. — Jeg fattes Tid. Mig fattes Penge. Det fattes mig paa Hielp. "Fattes det maaskee vore Skibners Behersker paa Godhed og Kiærlighed?" Bastholm. 2. savnes, være borte. Her fattes en Stol. Der fattes een af Selskabet. Der fattes sem i hundrede. "Næsten Alt manglede, da han besteg Thronen; og intet fattedes, da han forlod den." Kampmann. (jvf. mangle, undvære.) "Man kan p. en Maade sige, at Tarvelighed fattes intet, endog midt i Mangel; thi den ønsker intet, men betiener sig af det, den har." Sporon.

Fattig, adj. 1. [Isl. fátækr.] som har lidet, som fattes en Deel af det Nødvendige, trængende. Mange Rige ere blevne fattige. "Fattig Mand har Bo paa Bag."

Ordspr. Det er kun fattigt for ham. De Fattige, absol. ɔ: de, der ere saa trængende, at de maa falde Staten og Medborgere t. Byrde. At være fattig paa noget ɔ: mangle en vis Ting. Et fattigt Sprog, som fattes Ord t. mange Gienstande og Begreber. 2. Uegentl. ringe, liden, slet. Han fik kun en fattig Trøst. Et fattigt Digt, en fattig Tale, en fattig Gave. = Fattigblok, en. s. Blok, 2. Fattigbøsse, en. B. hvori sankes Penge t. de Fattige. Fattigcasse, en. offentlig Casse, hvoraf Fattige understøttes. Fattigfoged, en. Stodderfoged. "Hende bragte Fattigfogderne op, fordi hun tiggede p. Gaden." Rahbek. Fattigforstander, en. Den, som i en By, ell. i et vist District, forestaaer Fattigvæsenet. Fattigforsørgelse, en. offentlig Omsorg for at lindre de de Fattiges Nød. Fattighuus, et. Herberge, hvor Fattige gives fri Bopæl. Fattigmand, n. s. forekommer især i endeel Ordsprog, i St. for: en fattig Mand, ell. den Fattige. f. Ex. "Fattigmands Korn vorer altid tyndt." Fattigmand skal ei have fager Kone ell. fed Hest." m. fl. Fattigmands Trudsel: et meget skadeligt Ukrud (Brandenborger, onde Urter) Chrysanthemum segetum; (maaskee fordi Stoddere have truet med, at dette Ukrud skulde komme i Bondens Sæd.) Fattigskat, en. Paalæg, som maa udredes t. Hielp for de Fattige. Fattigvæsen, et. det, som hører t. Fattigforsørgelse i et Land ell. en By.

Fattigdom, en. ud. pl. [af adj. fattig. I. Fátæki.] den Tilstand, at være fattig. (jvf. Armod.) Figurl. et Sprogs Fattigdom. "Armod mangler altid, Fattigdom ikke; hiin savner, denne behøver." Sporon. 2. uegentl. og i dagl. T. ringe, ubetydelig Eiendom.

Fattighed, en. Mangel i en vis Henseende. Fattighed paa Ord, p. Forstand. (V. S. O. høres dog sielden.)

Faver, adj. s. fager.

Favn, en. pl. -e. [Isl. Fadmr. A. S. Fædm.]. 1. det Rum, som begge Arme indbefatte, naar de udstrækkes om noget. At tage een i F. kaste sig i eens F. — fig. og poet. "At længes efter Nattens mørke Favn." J. L. Heiberg. 2. saa meget, som man imellem begge udstrakte Arme kan bære. En Favn (ogsaa: Favnfuld) Hø. 3. et Maal p. 3 Alen, saavel i Længde, som i Fiirkant. En F. Reb, en F. Brænde. = a) favnsætte, v. a. sætte stovet og kløvet Brænde efter Favnemaal. Favnsætter eller Favnesætter, en. Person, der sætter Brænde i Favnemaal. — Favntag, et. og Favnetag. (Moth.) Gierningen at tage een i Favn; Omfavnelse. b) Favnebrænde, et. storkløvet Ved, som sælges efter Favnemaal. Favnegreb, et. saameget Rum, som man m. sin Favn kan indslutte. (Moth.) favnelang, adj. som har en Favns Længde. "favnelange Segle." Baggesen. Favneramme, en. en Træramme, som holder et Favnemaal ɔ: en Favn i Fiirkant. Favneved, et. Favnebrænde. favneviis, adv. i Favnemaal.

Favne, v. a. 1. [Isl. fadma. A. S. fædmian.] tage i Favn, omfavne.

Feber, en. pl. Febre. [Lat. febris.] en Sygdom, hvoraf gives en Mængde forskiellige Arter, som: Barselfeber, Forraadnelsesfeber, Nervefeber; &c. men ofte forstaaes ved Feberen absol. Koldfeber ell. Kolden, som igien deles i: Hverdagsfeber, Andendagsfeber, o. s. v. At have Feber, faae en F. Nu har Feberen forladt ham. = feberagtig, adj. som ligner, tilkiendegiver Feber. Feberbark, en. Chinabark. feberdrivende, adj. som har den Kraft, at fordrive Feberen. Feberdrøm, en. Drøm eller indbildt Forestilling, som er en Følge af Feber; Feberphantasie (Rahbek.) Febergysen, en. G. som følger m. Feberen. Saaledes: Feberhede, Feberkulde, en. Feberild, en. stærk Feberhede. "Naar vidned Feberild om Sundheds Varme?" Øhlenschl. Febermiddel, et. M. imod Feber. Feberslummer, en. urolig Søvn, som den Febersyges. feberstillende, adj. v. et feberstillende Middel, som kan sætte, stille Feberen. Feberurt, en. Urt, som har en feberstillende Kraft. Febervand, et. Et Vand, der br. som Lægemiddel mod F. (Moth.)

Februar, en. Aarets anden Maaned; Blidemaaned.

Fed, pl. d. s. m. kort e. Fid. V. S. O. [T. Fitze, Fisse.] et lidet, paa Haspen afvundet Knippe Garn, som er bundet af m. et Feddebaand. Et Stykke Garn paa tolv Fed. — Deraf: fedde, v. a. 1. at fedde Garn ɔ: binde det af i Fed p. Haspen. (Moth.)

Fed, adj. (langt e.) [Isl. feitr. A. S. fæt.] 1. som har Fedt og meget Kiød p. Kroppen. (modsf. mager.) Han er stærk bygget og fyldig, uden at være fed. 2. som har Fedt ell. Fedme ved sig, er forenet m. Fedt. fedt Kiød, fed Suppe, Ost, Melk. 3. figurl. a. frugtbar. fed Jord. b. rigelig, overflødig. Et fedt Aar, Embede, Bytte. (dagl. T.) = fedagtig, adj. fedladen, noget fed ell. fedtet. fedladen, adj. som seer fed ud. — Fedhed, en. ud. pl. Den Beskaffenhed, at være fed. — Fedme, en. ud. pl. 1. d. s. s. Fedhed. Legemets Fedme. En m. Aarene tiltagende Fedme. 2. d. s. s. Fedt. — figurl. "Medens udueligе Prælater — bortødslede Landets Fedme og Arbeidernes Sved." Rahbek. — fedmebløđ, adj. bløđ af Fedt

ell. af Fedme. "Fasanen fedmeblød." Arreboe.

Fede, v. a. 1. giøre fed, mæske. "Enhver, som vil selv fedes af den Flok, han burde føde og vogte." Synesius v. Bloch. = Fedekalv, en. pl. -e. en fedet, mæstet Kalv. Saaledes: Fedeko, Fedestud, Fedesviin. — Fedeqvæg, et, overhovedet, bemærker saavel det Qvæg, der er bestemt t. at fedes, som det, der alt er fedet. Fedesti, en. Stald ell. Sti, hvor Qvæg fedes. Fedevarer, pl. visse Fødevarer, som Flesk, Smør, Ost. — Fedning, en. Mæskning.

Feder, en. See Fiæder.

Fedt, et. ud. pl. [af adj. fed; skrives ogsaa Fit ell. Fidt. T. das Fett.] I Alm. Alt, hvad der er af fed Beskaffenhed; en fed Materie; men især om den olieagtige, (fede, fedtede) hvidladne Materie, der afsondres i Legemet af den overflødige Næringssaft, og kaldes det dyriske Fedt; saavel om det, der sætter sig uden p. Musklerne ell. Kiødet, som det, der afsondres (Ister, Tælle) inden i Legemet, ligesom ogsaa det, der smeltes af. Gaasefedt, Svinefedt, Hestefedt. Havdyrenes afsmeltede Fedt kaldes Tran. At dryppe een i sit eget Fedt ɔ: giendrive ham med hans egne Beviisgrunde. (Moth.) = a) Fedtaare, en. Blodaare i Nyrehuden. Fedthinde, en. H. som omgiver Fedt og Ister i Legemet. Fedthud, en. den fierde Hud hos Mennesker og Pattedyr, under hvilken Fedtet ligger. Fedthævelse, en. En Sygdom, der frembringer en Hævelse i nogen af de kiødfulde Legemsdele, liig en betydelig Tilvært af Fedt. Fedtleer, et. en fedagtig Leerart. (Bolus.) Fedtlæder, et. Skind ell. Læder, som er beredet m. Tran. Fedtplet ell. Fedteplet, en. Plet, foraarsaget af Fedt. Fedtsteen, en. et Slags Steen, der synes fedtet at føle paa. Talcum. — b) Fedtebrød, et. Et Stykke Brød m. paasmurt Fedt. Fedtefad, et. Fedtekrukke, en. Fad, Krukke, hvori Fedt giemmes.

Fedte, v. a. 1. besmøre, besudle m. Fedt. — Fedtelse, en. Fedt, hvormed noget besmøres ell. dryppes. — fedtet, adj. v. bruges ogsaa om det, som ligner Fedt, kommer af Fedt. En fedtet Smag, Lugt. fedtet at føle paa.

Fegte, v. n. 1. (har) [Isl. fikta. A. S. fæctan. T. fechten.] 1. stride i Krig m. Vaaben. (Isl. vega.) At fegte til Hest, t. Fods, fegte tappert. At fegte med Hælene, tage Flugten. Figurl. at fegte (stride, kæmpe, stræbe) for den gode Sag, for sin Overbeviisning. 2. bruge et Værge m. Behændighed til Forsvar og Angreb. At fegte paa Hug, p. Stød. Han lærer at fegte. = Fegten, en. ud. pl. Gierningen at fegte. — Fegtebane, en. Bane ell. Plads, indrettet t. Fegtning, Fegteplads. Fegtehandske, en. et Slags tykke Handsker, som bruges ved Fegteøvelser. Fegtekaarde, en. En Kaarde, som ei er skarp ell. spids, og bruges v. Fegteøvelser. Fegtekonst, en. den Konst at fegte, som læres efter Regler af en Fegtemester. Fegteskole, en. Underviisning i Fegtekonsten; it. det Sted, hvor saadan Underviisning gives. Fegteøvelse, en. pl. -r. Øvelse i Fegtekonsten. = Fegter, en. den, som fegter; ell. den, som forstaaer at fegte efter Konstens Regler. — Fegterkaarde, en. stump K. som bruges ved Fegteøvelser; Floret. Fegterkamp, en. Kamp imellem Fegtere, især offentlig. Fegterleg, en. Fegterkamp, som holdes t. Forlystelse for Tilskuere. Romernes Fegterlege. Fegterspring, et. Tilbagespring i Fegtning for at frelse sig. — Fegtning, en. 1. d. s. s. Fegten. 2. Strid, Krigskamp imellem to fiendtlige Partier; især imellem færre Stridende, og ikke langvarig. Det blev allene v. en Forpost-Fegtning; men kom ikke t. Slag. Sædvanligen forstaaes v. Fegtning i Krigen: a) en Kamp imellem mindre Afdelinger af en Hær, i Modsætn. til Slag, hvori hele Hære tage Deel (f. E. en Rytter-Fegtning;) eller b) Maaden, hvorpaa Kampen udøves (den adspredte Fegtning; Fegtningen i store, samlede Masser.) "Ved Tyrefegtninger er det egentlig Mennesker, der fegte m. Tyren; man siger aldrig, at den ene Tyr fegter m. den anden." Müller.

Feide, en. pl. -r. [A. S. Fæth. N. S. Veide. T. Fehde.] Strid, Krig; Uvenskab. = Feidebrev, et. Skrift, hvori Feide forkyndes. Feidebud, et. Budskab, som forkynder Feide. (Tullin.) Feidehandel, en. Fiendtlighed, Krigshandel. Feidestand, en. Stand, der medfører idelig Feide ell. Strid. "Denne evige Feidestand var hans menneskekiærlige Hierte modbydelig." Rahbek. Feidetid, en. den Tid en Feide varer, Krigstid.

Feide, v. n. 1. (har.) krige, føre Krig. At feide paa et Land, med en Konge, mod sit eget Fædreland. "Den — som feider mod sit Fødeland." Storm. "Ved Løfter om Hielp opmuntrede han ham til at feide paa Danmark." Wandal. "Og ei, som Frode, feide med egne Frænder." Øhlenschlæger.

Feie, v. a. 1. [Isl. fægia, rense. T. fegen.] rense m. en Kost, Børste, Skrabe; føre sammen, ell. af Veien m. en Kost ell. et lignende Redskab. At feie Gulvet, Gaden, Kakkelovnen. At feie Støvet af. At feie bort, feie over, feie noget sammen. At feie noget ud, figurl. i dagl. Tale stille sig af med, sælge af Pengetrang. (I dagl. og lavere Talebrug: At feie een

feie ham af ɔ: banke, ell. revse ved Ord, irettesætte. — Ogsaa som v. n. m. præpos. ile afsted, fare afsted, fare frem. At feie afsted, feie ned ad Gaden. Det gik feiende, strygende.) = Feiebørste, en. B. til at feie ell. støve af med. Feiekone, en. K. som lønnes for at feie, f. Ex. Gaderne. Feiekost, en. Kost t. at feie med. Feieløn, en. det som betales for Feining. Feiepige, en. Tienestepige, hvis Syssel er at holde Huset reent. Feieskarn, et. det, som feies sammen, især i Huset. — Feien, Feining, en. Gierningen at feie.

Feig, adj. 1. [Isl. feigr. A. S. fæg. N. S. fege.] oprindeligen, og i ældre Dansk: hvis Død er nær og vis. "Tidt sidder den Feige ved den Syges Seng." (ɔ: ofte døer den Sunde før den Syge.) Ordspr. 2. [T. feige. H. veeg.] som gandske fattes Mod og Mandshierte, ubehiertet. Frygtsom er den, som ikke tør vove sig i en Kamp; feig den, som, naar han har vovet det, flyer hvor han finder Modstand. Den Frygtsomme skyer tidt Faren af Forsigtighed, den Feige altid af Kraftløshed i Aanden. "Modløs er den, som har tabt Modet; men hvad man kan tabe, maa man have eiet; det var altsaa f. megen Ære f. den Feige, at kalde ham modløs." Müller. (Feig kaldes ogsaa især den, som er modløs der, hvor Pligt og Ære kræver Mod; og m. Feighed forbindes altid Begreb om Vanære.) 3. som opstaaer af, har sin Grund i Feighed. En feig Dødsfrygt. "At nedtynge og bedrøve Siælen i feige Sorger." Mynster. — Deraf: Feighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være feig.

Feil, en. pl. d. s. [N. S. Feil. E. Feil, fault. T. Fehler.] 1. Afvigelse fra, ell. Mangel paa physisk eller moralsk Fuldkommenhed; Lyde, Brøst, Vildfarelse, Forseelse, ond Tilbøielighed. Hesten er ikke uden F. "En Feil hos Mennesket er en Afvigelse fra det Rette, der kan vise sig baade i Handling og i Sindelag." Müller. (Feil i Sindelaget, der ere betydende i Grad, kaldes Laster, Udyder. Forseelse er altid kun en enkelt Feil i Handling, der enten kommer af Uagtsomhed ell. forbigaaende Svaghed.) Han har den Feil at være gierrig. At aflægge Ungdommens Feil. (Jvf. Last, Lyde, Forseelse, Mangel, 3. Udyd.) 2. Uovereensstemmelse m. Regler, Afvigelse fra det Rigtige, Passende; Urigtighed. Bygningen har mange F. At begaae en F. imod den gode Levemaade. Der indløb en F. i Regnskabet. = feilagtig, adj. urigtig. En feilagtig Handlemaade, Opførsel. — feilbar, adj. som kan feile, er underkastet Feil. Deraf: Feilbarhed, en. Beskaffenheden at være feilbar. (modſ. Ufeilbarhed, men br. sieldnere.)

feilfri, adj. gandske uden Feil, lydeløs. "Ei feilfri, ei for stolt paa sine Feil at bøde." Popes Krit. v. Schiermann. — feilfuld, adj. som har mange Feil, er fuld af Urigtigheder.

Feil, adj. urigtig, falsk, feilagtig. Det var feil. At giøre en feil Regning. = Oftere i Sammensætning: Feilgreb, et. pl. d. s. 1. urigtigt Greb. Feilgreb paa et Instrument. 2. figurl. Feiltagelse. At giøre et Feilgreb. Feilskrivning, en. urigtig Skrivning. Feilskud, et. Skud, som ikke rammer, som gaaer forbi sit Maal. Feilslag, et. Slag, som ikke rammer, f. Ex. i Keglespil. feilslagen, adj. v. som ikke opfyldes, faaer et uheldigt Udfald. feilslagne Forhaabninger. Feilslutning, en. pl. -r. urigtig, falsk Slutning. "Uden at Nogen modsiger ham, eller blotter hans Feilslutninger." Birkner. Feiltagelse, en. pl. -r. Gierningen at tage feil; Vildfarelse. Feiltrin, et. pl. d. s. 1. et urigtigt Trin m. Foden. Han giorde et F. og faldt. 2. fig. Forseelse. At begaae et Feiltrin. "Uden Kundskab om Gud — vakle vi mellem idel Feiltrin og Laster." Malling. Feiltræk, et. urigtigt Træk, f. E. i Brætspil, ell. Skakspil.

Feil, adv. paa en feilagtig Maade, urigtigen. At tage feil ɔ: giøre noget p. en urigtig Maade. At tage feil af Veien, fare vild; tage feil af en Person. At dømme feil, gaae feil, hugge feil, skrive feil o. s. v. "De gyldne Kuglers Skud de ramme sielden feil." Bording. At slaae feil, mislykkes, ikke falde ud efter Ønske. Rugen har slaaet feil i Aar. Det slog feil for ham.

Feile, v. n. 1. (har.) [N. S. og H. feilen.] 1. begaae en Feil, Vildfarelse; tage feil. Heri har han feilet. At feile af Uagtsomhed, af Uvidenhed. 2. ikke træffe Maalet. At feile i sit Skud. 3. slaae feil. Det kan ikke feile, at vi maae vinde. "Han meente og, det skulde ikke feile ham, at han jo skulde være den Øverste i Huset." P. Tidemand. 1564. 4. fattes. Der feiler mig endnu meget. 5. have en Mangel, Lyde, Lidelse. Jeg veed ikke hvad Barnet feiler. Hvad feiler Haanden?

Feir, adj. [A. S. feger. s. fager.] smuk, fager, blomstrende. (bruges sielden.) "Kundskabs feire Dag oprandt." Baggesen. At døe i sin feireste Ungdom. "Jeg før skal dræbe mig i feirest Ungdoms Tide." Ovids Her. af Rose. 1703.

Feire, v. a. [T. feiern.] helligholde, holde høitidelig. At feire en Fest, en Fødselsdag. "Thi, har vi Fred, kun i krigerske Leire bør vi den feire." J. L. Heiberg. (Bemærkelsen: "at besmykke, sætte Farve p. noget urigtigt," (Moth) er forældet. Isl. fegra, smykke.

Felbereder, en. pl. -e. [Isl. *Felldr*, *Fell*, Skind.] den, som bereder Skind (uden Bark) t. Handsker, Klæder m. m. (Moth.) en Skinder (Hvidgarver.)

Felt, en. ud. pl. [optaget af det T.] egentl.: aaben, fri Mark; men bruges kun, (dog sielden i høiere Stiil) m. Hensyn t. Krig, Leir og Krigslivet. At drage i Felten, til Felts. "Den nye Opfindelse, at ligge til Felts i Fred." Baggesen. = I Sammensætning bruges det deels, om hvad der i Alm. hører til Krigen; deels mere indskrænket om det, som vedkommer Krigen i aaben Mark, og modsat Fæstnings- ell. Beleiringskrigen. Saaledes: Feltapothek, et. Feltartillerie, et. det lettere Artilleri, som føres i Marken og bruges i Slag. Feltbager, en. som bager for en Hær p. Krigsfod. Feltbageri, et. Bageri, som føres med og bruges i Krigen. Feltfod, i Talemaaden: at være, at staae p. Feltfod, ɔ: Krigsfod, ell. saaledes som det under Krigen finder Sted. Feltherre, en. s. Hærfører. Felthospital, et. Krigshospital. Felthytte, en. Soldaterhytte, opslaaet p. Marken, i St. for Telt. (Moth.) Feltkiedel, en. K. hvori der koges for Soldaterne. Feltlæge, en. En ved Krigshæren ansat Læge. Feltmarskalk, en. En høi krigersk Ærestitel. Feltpost, en. P. som i Krigstid befordrer Breve og Befalinger. Feltpræst, en. Præst som gior Tieneste v. en Krigshær. Feltraab, et. (egentlig Krigsraab, Hærraab; men nu kun) et Ord ell. Udtryk, som Anføreren i Krigen ell. den p. et vist Sted Befalende, daglig meddeler sine Folk, f. at ingen Fiender ukiendte kunne snige sig ind. Feltseng, en. et Sengested, uden fast Bund, Sidestykker og Himmel, som let lader sig føre. Feltskandse, en. Skandse p. fri Mark. Feltskyt, et. mindre, lettere Kanoner, Feltartillerie. Feltskærer, en. (udt. Feltskær.) en Saarlæge, Chirurg. Feltslag, et s. Slag. Feltslange, en. et Slags tilforn brugelige, temmelig lange, men ikke meget svære Kanoner. Feltstol, en. Stol m. Læder-sæde, som kan bøies sammen og let føres. Felttegn, et. egentlig et Tegn, som Krigsfolk bære, for at skilles fra Fienden; men br. mest om det Udmærkelsestegn, Officerer bære i Kaarden. Felttog, et. Krigens uafbrudte Førelse i eet Aar, eller i en Deel af samme. Med Vinteren endtes dette Felttog. Feltvagt, en. Vagt, som udstilles i aaben Mark.

Felt, et. pl. d. s. [ligeledes af det T. F e l d.] br. om Grunden og de forskiellige Afdelinger i et Vaabenskiold (Det første, andet F. Et rødt Kors i hvidt Felt.) og i nogle lignende Tilfælde; f. Ex. Felt p. Ryggen af en indbunden Bog.

Fem, Hovedtal (5.) Han kan ikke tælle t. fem; eller: man skulde troe, han kunde ikke tælle t. fem (om den meget enfoldige.) At løbe imellem elleve og fem: være sig skantet, forvirret ad. — Heraf: Ordenstallet: den, det femte, og Sammensætninger: femaarig, adj. Femkant, en. femkantet, adj. Femkort, n. s. et Spil, hvori enhver Kortspiller faaer fem Kortblade. fempundig, adj. Femtal, et. (det skrevne Tal 5.) og fl.

Femten, Hovedtal (15.) Deraf Ordenstallet: den, det femtende.

Femti: i Norge d. s. s. halvtredsindstyve.

Fennikel, n. s. en Urt, hvis Frø har en stærk krydret Smag. Anethum Foeniculum. Fennikelvand, et. et Slags Brændeviin, som destilleres over Fennikel.

Ferier, n. s. pl. [Lat. Feriæ.] Den Tid, da Underviisningen ophører i Skoler og v. Universiteter, og da ved visse Retter (som Høiesteret) Sagerne hvile; Fritid.

Ferle ell. Færle, en. pl. -r. [Lat. ferula.] et Strafferedskab, hvormed man tilforn i Skoler slog Børn i Hænderne. "Færler maa de ei bruge i Skolerne at lemlæste Børn med." D. Lov. II. 18. 12.

Ferm, adj. [Fr. ferme.] rask, duelig, kiæk. (dagl. T.) "Løb munter, frisk og ferm din Ungdoms Blomstervei." C. Frimann. "Ferm kaldes den, der forstaaer sin Gierning; flink den, som udfører den hurtigt." P. E. Müller.

Fernis, en. pl. -ser. [Fr. Vernis.] T. F i r n i s s.] en klar olieagtig Vædske, som Malere og Lakerere bruge. At give et Malerie F. Malerfernis, Lakfernis. = Deraf: fernissere, v. a. overstryge m. Fernis. — Fernissering, en.

Fersk, adj. [jvf. frisk.] 1. som ei er salt ell. saltet. En fersk Sø. fersk Fisk, Kiød. (H. versch.) 2. i Lovsproget: at gribe, anholde een p. ferske Gierninger, p. fersk Fod ɔ: ligesom han er i Færd m. at begaae en Misgierning. (s. D. Lov. I. 191. 1. 13. 20. — "Han skal giøre det p. fersk Fod, og t. første Ting." (uden Ophold, medens Sagen er ny.) I, 13. 21. — (I ældre Dansk br. fersk ogsaa for: frisk, ny. s. Vedels Saxo. S. 311. 472.) Deraf: Ferskhed, en. ud. pl. Vandets Ferskhed.

Ferske, v. a. 1. betage Saltheden. At ferske saltet Kiød; ferske Saltmad op. (Moth.)

Fersken, en. pl. -er. Frugten af Ferskentræet. Amygdalus persica. = Ferskenkasse, en. En Indretning, hvori Ferskentræer plantes, og ved Vinduer beskyttes mod Kulden; et Ferskenhuus.

Fest, en. pl. -er. [af Lat.] en Høitid, Høitidelighed. — Festdag, en. Høitidsdag. — festlig, adj. som hører til en

Fest, høitidelig. **Festlighed**, en. Høitidelighed.

Fetallie, en. [fordærvet af det fr. Victuailles.] Levnetsmidler, Proviant. (forældet; men høres i Almuesproget.

Fetter, en. S. Fætter.

Fiante, en. pl. -r. [Norsk: Fante, en Daare, Nar,] en taabelig Person, Taabe, Halvtosse. (Jvf. Fiog, hvilket Ord man aldrig bruger om et Fruentimmer; ligesom Fiante sieldnere om Mandfolk.) = Fiantelag, et. Selskab af Fianter. (Rahbek.) • fianteagtig, fiantevorn, fiantet, adj. som ligner en Fiante, passer sig for en F. — Fianteri, et. pl. -er. fianteagtig Handling, Opførsel. "Bagvendt Fianteri." Baggesen. — Fiantesnak, en. taabelig Snak. Fiantevæsen, et. en Fiantes Væsen og Adfærd; fianteagtigt Væsen.

Fiante, v. n. 1. (har.) bære sig ad som en Fiante.

Fias, et. ud. pl. utidig ell. daarlig Spøg, Narreværk. "Naar Lykken ei et nyttigt Arbeid kroner — til Fias din Tilflugt tag." Tode. 2. i dagl. Tale: det, som intet duer, som er ringe, slet. Det er Fias med ham ɔ: han befinder sig ilde, ell. hans Forfatning er ikke god.

Fiase, v. n. 1. (har.) drive utidig Spøg. Deraf: Fiasen, en. — Fiaseri, et.

Fiaske, v. a. 1. smitte, giøre smudset, ell. bringe i Ulave, især v. hyppig Berøring. (dagl. T. Hos Moth: faske.)

Fibel, en. [Tydsk.] en Hestesygdom, der bestaaer i en Hævelse p. den ene Side af Halsen, sieldnere paa begge Sider, som har sit Sæde i de store Spytkiertler under Ørene, der heraf kaldes Fibelkiertler. (Moth. Abildgaards Heste- og Qvæglæge.)

Fibel ell. **Fibelbræt**, et. Bræt m. Bogstaver paa, hvoraf man tilforn lærte Børn at læse. (Holb. P. Paars. Mangler hos Moth.) "Det (Snørlivet) danned Kroppen t. en Stage, og Brystet t. et Fibelbræt." Tode.

Fid, et. s. Fed (i haspet Garn.)

Fiddel, en. s. Fiol. (Isl. Fidla.) Deraf: Fidler, en, som forekommer i Ordet: Biirfidler, hvilket i dagl. T. er optaget af det Tydske, og bemærker: en daarlig Spillemand ell. Fiolinspiller.

Fidsel, en. pl. Fidsler. Trævle, Rodtrævle. (V. S. O.) "Roden, hvilken m. smaae Fidseler løber i Jorden." B. Thott. (Seneca I. 64.)

Fied, et. pl. d. s. Fodtrin, Trin, Fodspor. "Bondens Fied giør Ageren fed." Ordspr.

Fieder, en. s. Fiæder.

Fiel, en. S. Fiæl.

Field, et. pl. -e. [Isl. Fiall.] 1. et stort Bierg, en Biergstrækning af betydende Høide, og hvis øverste Deel er meer ell. mindre ufrugtbar og nøgen "Ned fra Fieldets nøgne Skiær stiger Vinteren ukaldet." Ewald. Paa Fieldet og i Dalen. "En heel Strækning af sammenhængende Fielde (Bierge) kaldes ogsaa Field." Müller. Dovrefield, Filefield, Langfield (i Norge.) At boe t. Fields, reise til Fields. 2. Klippe, Biergsteen. Det nøgne F. Granitfielde. = Fieldaas, en. Biergaas. Fieldbo, (Moth.) og Fieldbygger, en. den, som boer til Fields, i en Fieldegn. Fieldbonde, en. modsættes i Norge: en Dalbonde. Fieldbrud, et. Nedstyrtning af store Brudstykker af Bierge ell. Klipper. (Landh. S. Skr. I. 480.) Fieldbøigd, en. et Landskab, som bestaaer af Fieldegne. Fieldfin, en. Fin, som boer til Fields. (Evald.) Fieldføre, et. vanskeligt Føre p. Fieldene. Fieldgang, en. Gierningen at gaae op ad, op paa et Field. Fieldged, en. Steenged, Steenbuk. (Ohlenschl. Nord. G.) Fieldkam, en. En lang, skarp Fieldryg. (Moth. usædvanl.) Fieldkast, et. stærkt Vindstød, der kastes tilbage af et Field. Fieldkløft, en. Biergkløft. "Den (Maanen) sendte klar sin Lysning i Fieldkløftens Vraa." Ohlenschl. Fieldkreds, en. Fieldstrækning, som danner en Kreds; en K. af Fielde. (Pram.) Fieldløg, en. En Løgart, som af alle har den mildeste Lugt og Smag. Allium multibulbosum. (Olufsen.) Fieldmand, en. Mand, som boer til Fields, i en Fieldegn. (Arrebo.) Fieldreise, en. Reise op ad et Field, ell. igiennem Fieldegne. Fieldrift, en. Rift, Revne i et Field. Fieldryg, en. Biergryg. Fieldræv, en. et Slags Ræv. Canis lagopus. Fieldskred, et. d. s. s. Biergskred. Fieldskrænt, en. d. s. s. Biergskrænt. Fieldsteen, en. Steenart, som findes i et Field. Fieldsti, en, og Fieldvei, en. Sti ell. Vei, som gaaer over et Field. Fieldstrøm, en. Strøm ell. Flod, som rinder ned fra et Field, ell. imellem Fielde. "Rislende Lyd af en Bæk, og Brusen af styrtende Fieldstrøm." Hertz. Fieldtø, en. Tø ell. Sneens Smeltning v. Solvarmen p. Fieldene, medens der endnu er Frost i Dalene. (H. Strøm.) Fieldørk, en. øde, ubeboet Fieldegn, Ørken p. et Field. (Rahb.)

Fiende, en. pl. -r. (Trestavelsesord, som Nogle urigtigen ville giøre t. et Ord af to Stavelser.) [Goth. Fiand; Isl. Fiandi; A. S. Feond; H. Vyand; uden Tvivl af: Goth. fijan. J. fiá, at hade.] 1. I Alm. den, som har Uvenskab, Had t. en Anden, især naar han tillige søger at skade denne (jvf. Uven.) "En Uven søger aldrig vort Bedste; en Fiende altid vor Skade." Sporon. — En Avindsmand er en af Had og andre uædle Lidenskaber t. Skadelyst ophidset Fiende. "Der kan gives ædle Fiender; men det vilde være modsigende, at tale om ædle

Avindsmænd. Müller. Figurl. at være en Fiende af (ɔ: hade, skye) Overdaadighed, Vellevnet. 2. Fienden, Fienderne, en væbnet Magt, som fører Krig med en anden. Fienden blev slaaet. Fienderne vare os overlegne. "Naar to Stater komme i Krig m. hverandre, blive deres Borgere (rettere: deres Indbyggere, som Borgere betragtede) hverandres Fiender." P. E. Müller. = Deraf: Fiendegave, en. Skienk af en Fiende. (Moth.) Fiendehaand, at falde i Fiendehaand ɔ: i Fiendens Magt. Fiendeland, et. fiendtligt Land. Fiendelist, Fiendevold, og fl. = fiendtlig, adj. som passer sig for, ell. tilhører Fienden. At vise et fiendtligt (fiendsk) Sindelag imod een. (fiendtlig br. hyppigst om Forhold imellem Nationer og Stater; fiendsk om enkelte Personers Forhold.) Et fiendtligt Land, fiendtlige Skibe. Et fiendtligt Stridt. — Fiendtlighed, en. pl. -r. fiendtlig, krigersk Handling. At begynde Fiendtlighederne. "De havde været nødte til stedse at leve i Vaaben, at frygte f. Fiender, ell. øve Fiendtligheder." Guldberg. = fiendsk, adj. som kommer af, vidner om Had, Uvenskab. At have, vise et fiendsk Sind imod een. — Fiendskab, et. ud. pl. fiendsk Sind, Had, Uvenskab.

Fierde, Ordenstal af fire. — Fierdedeel, en. En lige Deel af et Heelt, som er deelt i fire Parter. — Fierdepart, en. d. s. s. Fierdedeel. — Fierding, en. pl. -r. bruges om Fierdedelen af nogle Ting; f. E. en Fierding af et slagtet Kreatur. (Deraf: Kalvefierding, Lammefierding, Bag- og Forfierding.) — En Fierding ɔ: et Kar, som indeholder Fierdedelen af en Tønde. — Island deles i 4 Fierdinger. = Heraf: Fierdingaar, et. Tre Maaneder. Fierdingkar, et. Fierdedelen af en Skieppe; it. et Trækar, som holder dette Maal. Fierdingmiil, en. Fierdedelen af en Miil. Fierdingpund, et. Fierdedelen af et Pund. Fierdingskifte, et. det, at et Landskab, en By &c. er deelt i Fierdinger. Fierdingvei, en. d. s. s. Fierdingmiil. — Fierdingsmand, en. 1. den, som beboer og driver Fierdeparten af en Gaard. (Moth.) 2. de Mænd, som boede i Fierding sammen, naar Herredet var stiftet i fire Fierdinger. (Moth.)

Fiermer, adj. dette (ogsaa af Moth anførte) Ord er almindeligt hos den siællandske Almue, og br. om den Hest, der gaaer p. høire Side f. Vogn ell. Plov. (Den fiermer' Hest.) Det er en forandret Form af fiern, fiernere; og modsættes altid: den nærmer' (nærmere) Hest ɔ: Hesten p. venstre Side, som er den gaaende Kiøresvend nærmere. (I Jylland siges: tilhaands Hest om den nærmere, frahaands om Hesten p. høire Side.)

Fiern, adj. og adv. [Isl. firr, fiærri. A. S. Feor. T. fern.] langt fraliggende, langt borte. I fierne Lande. De fierneste Verdensdele. Baade fiern og nær. — fiernt borte. fiernt paa Havet øinede man en Seiler. = Fiernhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være langt borte. — fiernsynet, adj. som kan see langt.

Fierne, v. a. og rec. [Isl. firra.] bringe en Ting ell. Person længere bort, af Syne. At fierne sig, komme længere og længere bort, ell. af Syne. (Moth.) At fierne sig fra Veien.

Fiert, en. pl. -e. Vind, som med en Lyd slippes ud af Endetarmen. Deraf: fierte, v. n. [Isl. freta.]

Fige, v. n. 1. (har.) [Isl. fika.] skynde sig, haste. 2. stræbe, kappes. At fige efter noget. (er lidet brugeligt undtagen i Dialecterne. Moth har ogsaa adj. figen, begierlig, avidus. s. nyfigen.

Figen, en. pl. -er. Frugten af Figentræet. Ficus. — Figenblad, et. Blad af Figentræet. Figenkiærne, en. Frøkierner i Figener. (Moth.) Figenkurv, en. K. hvori Figener føres. (Moth.)

Figur, en. pl. -er. [Lat. figura.] Dannelse, udvortes Skikkelse, Skabelse, Skabning, Billede. Mathematiske Figurer. "Figur betegner Legemernes Omrids, der kunne fremstilles afsondrede fra Legemet, de omgive." Müller. — figurlig, adj. og adv. som fremstilles i ell. ved et Billede; som udtrykker en Forestilling, et Begreb ved et Billede; br. især i Sproglæren. En figurlig Talemaade. Et Ords egentlige og figurlige (uegentlige) Bemærkelser. Dette maatte forstaaes figurligen.

Fiil, en. pl. File. [A. S. Feol. N. S. og H. File.] et Redskab af Staal, hvis Overflade har indskaarne fine Tænder, hvormed Metal raspes og dannes. (s. v. file.) — Fiilbænk ell. Filebænk, en. hos Smede: en Bænk, hvori Skruestikken er fæstet. Moth. Fiilhugger, en. d. s. s. Fiilsmed. Fiilskrue, en. et Slags Skrueklemme, hvori det, som skal files, sættes fast; en Fiilklov. Fiilsmed, en. Den, som giør File. Fiilspaaner, n. s. pl. Metalstøv, som falder af for Filen; Fiilstøv. (Moth.)

Fiin, adj. pl. fine. [N. S. fiin. M. A. Lat. finus. It. fino. E. fine, &c.] 1. som bestaaer af smaa, tynde, bløde Dele. (modsat: grov.) fiin Traad; fiint Klæde, Lerred. En fiin Hud. Denne Fugl er fiin i Kiødet. — Fiint Arbeide (som er meget og smaaligen udarbeidet.) Fine Varer. — En fiin (liden) Skrift, Tryk. Forstiellen er meget fiin ɔ: ubetydelig. (daglig T.) 2. om den, som har veldannede, men ikke store Lemmer (spædlemmet.) En fiin Skabning. fine Ansigtstræk. En Hest

med fine Been. (modsat: plump, grov, svær.) 3. renset fra fremmed Tilsætning, ægte. Fiint Guld. fiint Sukker, Lak, m. m. 4. som ei er haard ell. haardfør, som ikke taaler ondt, ell. som røres ved den mindste Ubehagelighed. 5. som har Evner til at giennemskue Tingene indtil de mindste Dele; skarpsindig. En fiin Statsmand, Konstkiender, Menneskekiender. En fiin Smag. 6. Om Sæder, Opførsel: En fiin Levemaade, fiin Høflighed. At give een en fiin Irettesættelse, rose een p. en fiin Maade. 7. klog og noget trædsk tillige, verdensklog; som forstaaer m. Klogskab, hvor det behøves, at dølge sine Hensigter. "Den Kloge handler agtsomt og forsigtigt; den Fine behændigt og smidigt." Sporon. — Heraf adskillige sammensatte Adjectiver, f. E. fiinhudet, fiinhullet, fiinkornet, fiinstødt, fiinuldet (fiinuldede Faar.) og fl. — Fiinhed, en. ud. pl. Den Egenskab at være fiin, i Ordets forskiellige Bemærkelser. — fiint, adv. p. en fiin Maade, m. Fiinhed.

Fiirbeen, fiirbenet, fiirdeelt, ꝛc. s. fire.

Fiis, en. [Isl. fisa, vifte, puste.] en Fiert, som ikke høres. Deraf: fise, v. n. 1 og 3. (fees, feset.)

Fiis ell. Fis, en. d. s. s. Bulmoder, (s. under Bul.) Moth. [Isl. Fis, et vissent Blad, en Avne, o. d. Heraf Ordet Blegfis, som endnu br. blandt Almuen om een, der seer meget bleg ud.]

Fiirsindstyve, Hovedtal. (80.) Den fiirsindstyvende.

Fikke, en. pl. -r. en liden Lomme; især Buxelomme. (N. S. Fikke.)

File, v. a. 1. [af Fiil. A. S. feolan. N. S. fillen.] raspe, jævne, glatte m. en Fiil. At file noget af. file en Sav op (naar den er sløv). fig. rette, pynte, forbedre. At file p. sin Stiil, p. et Digt. — Filen, en. ud. pl.

Filere, v. a. 1. [Fr. filer.] knytte m. aabne Masker, nette. At filere en Pung.

Filegran, n. s. "Arbeide af Guld, Sølv ell. andet Metal, som er trukket i fine Traader." (Moth.) ell. paa anden Maade meget fiint drevet ell. udgravet. [Høres endnu hyppigen hos Almuen, og er af det Fr. Filigrane.]

Filke, v. a. [maaskee af file.] gnide ell. skrabe sagtelig. (V. S. O.)

Filsbeen, et. [I. Fila-bein; af Fill, en Elefant.] Elfenbeen. (forældet; men brugt af enkelte nyere Digtere.) "Den Seng af Filsbeen er, hvorudi Søvnen sover." Holb. P. Paars.

Filt, en. [N. S. og Sv. Filt. T. Filz.] En sammenæltet ell. valket og presset Masse af Uld ell. Haar, som især bruges t. Hatte; Hattefilt. (Uldfilt, Haarfilt.) = Filtehat, en. Hat af Filt. — Filtkappe, en. Regnkappe af Filt. (Moth.) Filtmager, en. den, som gior Filt, uden at være Hattemager. Filtsko, en. Sko, som er underforet m. Filt (Moth.) Filtuld, en. Uld, som bruges ell. kan anvendes t. Filt. — uegentl. "Bæverens Filtuld." Arrebo.

Filt, et. [A. S. Felt. Isl. Fell, Felldr, Skind.] et Slags tykt, grovt og løst Uldtøi, med lodden Yderside. En Filtes Trøie. Et Skiørt af grønt Filt.

Filte, v. a. 1. ælte ell. valke Uld og Haar sammen t. en tæt Masse. At filte Uld. — At filte sig, filtes, blive indviklet, f. E. Haar, der ikke redes. = Filteri, et. den Tilstand, at noget har filtet sig. — At komme i F. med noget ɔ: i et indviklet, vanskeligt Forhold. (dagl. T.) "Der er jeg nu kommen i et nyt Filteri." Rahb. D. Tilsk. I. 2. 737. At komme, ligge i F. med et Fruentimmer. (Moth.) — Filtning, en. Gierningen at filte.

Filtre, v. a. 1. [af Filt.] bringe i Uorde, giøre indviklet.

Filtrere, v. a. 1. sie en Vædske giennem Filt ell. en tæt Dug, hvori jordagtige ell. andre faste Dele blive tilbage. At filtrere ureent Vand. — Deraf: Filtrering, en.

Fin, en. pl. Finner. Bruges om Indbyggerne, saavel i Lapland, som i Finland. De første kaldes dog rigtigere: Lapper (undertiden ogsaa Finlapper, hvilket Ord derimod mindre rigtigt bruges om Finner ell. Finlændere, som seile paa Danmark; hvoraf: Finlapperkar, Finlapperskude, o. fl. Ord.)

Finantser, n. s. pl. [Fr. Finances. I gamle danske Skrifter bruges det for: List, Rænker.] Statens Indkomster og deres Bestyrelse. At forestaae, ødelægge, ophielpe et Lands Finantser. Uegentl. ogsaa om Privates Formue og Pengesager. Deraf: Finantsminister, en. Statsminister, som bestyrer Finantserne (tilforn: Rentemester, Skatmester.) Finantsvidenskab, en. V. som lærer Statshuusholdningen, ell. en rigtig Bestyrelse af Statens Indtægt og Udgift. Finantsvæsen, et. d. s. s. Finantser.

Find, et. Følelse, Fornemmelse. At faae et Find af noget. (Langeb.)

Finde, v. a. fandt, fundet. [Isl. finna.] 1. faae ell. komme over noget uformodentligen, p. en uventet Maade; hitte. Hun fandt en Ring p. Gaden. Fundne Sager. 2. komme efter, blive vaer det, som man leder efter. Efter lang Søgen fandt jeg det. (jvf. hitte.) 3. Opdage hvad forhen ikke var bekiendt. Der er fundet en rig Sølvmine. Jeg fandt en Vei giennem Skoven, som jeg før ikke kiendte. Derimod: jeg kan ikke finde Vei

giennem Skoven (ɔ: den rette Vei.) — Hertil høre Talemaaderne: at finde hiem, finde hen t. et Sted, finde tilbage, finde ud, (hvor overalt Veien underforstaaes.) At finde ud af noget (finde Rede i.) 4. Uegentl. a. træffe, forefinde, faae Kundskab, Erfaring om. Man finder ikke let hans Lige. Jeg har fundet retskafne Folk i alle Stænder. I ham fandt jeg en trofast Ven. At finde een glad, bedrøvet, liggende, siddende. At finde Døren lukket. Vi fandt ingen hiemme. Vi skal nok findes (træffe hinanden, træffes) "Hvor to yndes, de vel findes." en Talem. — Findes bruges ogsaa for: gives, være, være til. Der findes faa store Talere. Denne Plante findes ikke i Europa. Der fandtes ingen, som vilde paatage sig det. b. befinde, komme efter, indsee, betragte. Han blev funden uduelig til denne Post. Jeg finder mig endnu ikke stærk nok. Jeg fandt, han havde Ret. At finde noget rigtigt, raadeligt, upassende. "At finde, er at komme efter noget, enten v. Erfaring ell. Undersøgelse. Man finder, at det er hedt i Veiret, naar man fornemmer Luftens Varme." Müller. At finde sig fornærmet. c. faae, bekomme. At finde Leilighed, Anledning. d. mærke, fornemme. At finde Kulde, Hede. At finde sig besværet af noget. Vi vil faae Kulden at finde naar vi komme ud. Jeg fandt ikke til nogen Kulde. e. føle paa, berøre, beføle. At finde Pulsen. Find paa min Pande. F., udfinde, optænke. At finde Raad, finde Udvei. — Ogsaa: at finde paa. Hvad skal vi finde paa, for at more ham? At finde paa Raad, finde paa en Løgn, Undskyldning. g) At finde ud, finde Udgang, finde Veien ud af. Jeg havde nær ikke fundet ud af Skoven. (jvf. udfinde; og s. oven for No. 3.) h.) recipr. At finde sig, befinde sig. finde sig upasselig, frugtsommelig. At finde sig vel, ilde v. noget. At finde sig i (skikke sig i, være tilfreds med, taale) noget. At finde (føle) sig for. figurl. udforske, udfritte. — Det finder sig vel ɔ: det jævner sig nok, kommer vel i Lave. = findelig, adj. som er at finde, kan findes. Findegods. s. Hittegods. — Findelse (forældet) s. Fornemmelse. — Findeløn, en. Gave, som Eieren til en bortkommen Ting giver til Finderen. — Finding, en. det, at finde ell. hitte noget. Findingsret, en. Finderens Ret t. den fundne Ting, ell. t. en Deel af dens Værdi. (jvf. Fund.)

Finger, en. pl. Fingre. [Isl. Fingr. A. S. Finger.] 1. et af de fem bevægelige Ledemod p. Enden af Haanden. At tælle p. Fingrene. At kunne, vide noget p. sine Fingre (huske det meget nøie.) At have et Øie p. hver Finger (see sig meget vel for.) At see igiennem Fingre m. een, ell. m. noget (ikke paatale eller straffe Feil ell. Forseelser.) 2. en af de særskilte Afdelinger i en Vante ell. Handske, som beklæde Fingrene. = Fingerberg, et. [Isl. Fingrbiörg.] d. s. s. Fingerbølle (men nu lidet brugeligt.) fingerbred, adj. som har en Fingers Brede. Fingerbred ell. Fingersbred, et. Breden af en Finger. Fingerbøl ell. -bølle, et. Giemme t. Enden af Mellemfingeren, som bruges naar man syer. Fingerende, en. den yderste Deel af en Finger; Fingerspids. Fingerhandske, en. H. med fem Fingre, (2.) Fingerhætte ell. -hytte, en. Hætte ell. Giemme t. en saaret Finger. Fingerring, en. Ring, som bæres p. en Finger. fingerspag, adj. om tæmmede Dyr: saa tamme, at de kunne lokkes at komme til Fingeren. (Arrebo.) Fingersprog, et. Tegnsprog, hvortil Fingrene bruges. fingerstærk, adj. som har betydelig Styrke i Fingrene. (Arrebo.) Fingersætning, en. den Konst, at bruge Fingrene rigtig p. et musicalsk Instrument; Applicatur. Fingertegn, et. Tegn som benyttes i Fingersproget. fingertyk, adj. af en Fingers Tykkelse. fingertæmme, v. a. 1. giøre en Fugl fingerspag ell. fingertam. "Thi som den vilde Fugl — vel fingertæmmes kan, sin Mad af Haand at tage." Arrebo. = fingre, v. a. 1. tage paa, beføle m. Fingrene.

Finke, en. pl. -r. en Sangfugl; Bogfinke. Fringilla coelebs. "At bede t. Finkens Barsel," en Juleleg. (Moth.) — Finkenet, et. 1. Net t. at fange Finker i. 2. et Net af Tougværk, der sættes om Relingen af Krigsskibe, for at hindre Entring, m. m.

Finkel, en. et Navn, som i dagl. T. gives slet Kornbrændeviin.

Finker, n. s. pl. en Ret af smaahakket Kiød, men især af hakket Lever og Lunge af Sviin, som koges med Eddike og Krydderier.

Finne, en. pl. -r. smaa røde Blegner ell. Hævelser i Huden, særd. i Ansigtet. (Isl. pl. Finnar og Finna, en Fregne.) Deraf: finnet, adj. som har Finner. En finnet Hud.

Finne, en. pl. -r. [A. S. Fin, Finna.] bruskagtige, m. en Hinde overtrukne og bøielige Lemmer hos Fiskene, ved hvilke de bevæge sig; Svømmefinner.

Finte, en. pl. -r. [Fr. feinte.] List, Rænke, Skose. (Moth. dagl. T.)

Fiog, et. pl. d. s. (een Stavelse.) en taabelig Person, Dosmer. "Man seer vel, nu Konsterne stige, saa mangen et lykkeligt Fiog." Baggesen. "Et Fiog er især den, som i sin A d f æ r d viser sig som en Dosmer. Det hedder ikke: han taler som et Fiog; men: han staaer som et Fiog." P. E. Müller. (Deraf i dagl. Tale:

fioget, adj. taabelig. — fioge, v. n. være sig ad som et Fiog. Moth.)

Fiol, en. pl. -er. (to Stavelser) en bekiendt vellugtende Markblomst. Viola odorata. Deraf: fiolblaa, adj. Fiolrod, Fiolsirup, en. o. fl.

Fiolét, adj. (3 Stavelser.) [Fr. violet.] en mørkeblaa Farve m. Purpurskiær, liig Fiolernes.

Fiolin, en. pl. - er. [Ital. Violino.] et musicalsk Instrument m. fire Strænge. Deraf: Fiolinbue, en. (hvormed man spiller p. Fiolin.) Fiolinspiller, Fiolinstræng, o. fl.

Fiollet, adj. (to Stavelser.) tosset, vanvittig. [Isl. Fól, en Tosse.] "Sindssvage, hvis Afsindighed ikke beroer p. Forvirring, men paa Sløvhed i Siælekraftens Yttringer, kaldes ogsaa fiollede." Müller. Deraf: fiolle, v. n. om en Vanvittigs Adfærd. (dagl. T.)

Fior, adj. (i Sammensætn.) og adv. m. præpos. i. Det næst forrige Aar. Dette tildrog sig i Fior. [Sv. i Fiord. Gl. T. Fert. jvf. Ihres Gloss.] = fiorgammel, adj. hvis Alder er fra i Fior. (Fiorføl, Fiorkalv høres i Almuesproget. fiorstaldet Qvæg. Moth.) — Fioring, en. pl.-er. bruges især om Kalve, Føl og andre fiorgamle Huusdyr.

Fiord, en. pl. - e. [Isl. Fiördr.] en smallere Havbugt, ell. en bred Vig, som gaaer dybt ind i Landet. "Et islandsk Ordsprog siger: en Vig bør ligge imellem Venner; en Fiord mellem Fiender." P. E. Müller. = Fiordbred, en. Strandbredden langs med en Fiord. Fiordfisk, en. Fisk, som fanges i Fiorde. Moth. Fiordfisker, en. den, som driver Fiordfiskeri. Fiordløb, et. En Fiords Løb ell. Strækning imellem Landets Kyster. "De høie Bakker, der — strække sig langs m. Fiordløbet." M. Fiordmunding, en. En Fiords Aabning mod Havet.

Fiorten, Hovedtal. (14.) Deraf: Ordenstallet: den, det fiortende.

Fiotte, v. a. 1. besudle, tilsøle. At fiotte sig til. — Deraf: fiottet, adj. skiden, besudlet. (dagl. og lav T.) I en anden Bemærkelse (s. Fiog, fioget) br. det ligeledes i lav Tale for: taabelig, tosset, fiantet.

Fip, en. pl. - per. den yderste tyndere, smallere Ende, ell. Spids af noget. = Fipskiæg, et. langt Hageskiæg, som ved at studses er bragt til at gaae ud i en Fip. — Deraf: fipskiægget, adj. (V. S. O.)

Fire, Hovedtal (4.) hvoraf Ordenstallet: den fierde. (s. ovenfor.) I nogle Sammensætninger forandres fire til fiir. = a.) Fiirbeen, en. En talrig Slægt af Krybdyr. Lacerta. fiirbenet, adj. som har fire Been. fiirbladet, adj. som har fire Blade. fiirbladet Kløver. fiirdeelt, adj. deelt, afdeelt i fire Parter. Et fiirdeelt Vaabenskiold. fiirfodet ell. fiirfoddet, adj. (det sidste almindeligst.) som har fire Fødder ell. Been. fiirfoddede Dyr. Fiirkant, en. Figur, som har fire Hiørner, som er fiirkantet. fiirkløvet og fiirkløftet, adj. som har fire Kløfter, Indsnit. Fiirkløver, en. et fiirdeelt Kløverblad ("Fiirblads-Kløver." Evald.) fiirskaaren, adj. egentl. som er skaaret ell. savet i Fiirkant. figurl. før, undersat og stærk af Lemmer. Fiirskilling, en. Mynt af fire Skillings Værdi. fiirskoet, adj. en fiirskoet Hest, som har Skoe under alle fire Fødder. Fiirspring, et. den Bevægelse af Hesten, naar den i Løb løfter Forbenene p. een Tid og lader begge Bagbeen følge efter; Galop. At ride, kiøre i fuldt Fiirspring. Fiirspænd, et. Spænd af fire Heste. fiirspændt, adj. forspændt m. fire Heste. Fiirtal, et. Taltegnet 4. fiirtraadet, adj. fiirtraadet Garn, som er snoet af fire Traade. = b) fireaarig, adj. fire Aar gammel. firedobbelt, adj. og adv. fire Gange saameget, saa stort. firefold, adv. d. s. s. firedobbelt. At give een noget firefold igien. firepundig, adj. 1. som veier fire Pund. 2. en firepundig Kanon, (en Firepunder) som skyder en Kugle p. 4 Pund. firesidet, adj. som har fire Sider.

Fiirsindstyve, (ɔ: fire Sinde tyve) Hovedtallet 80. Den Fiirsindstyvende.

Fire, v. a. 1. løsne, give Slip, give løst. At fire et Toug, et Skiøde (t. Skibs) modsat: at hale. 2. vige, give efter for, lempe sig efter. "At fire er at give efter af Nødvendighed; at føie, naar det skeer m. god Villie." Sporon. At fire for een i noget. "Lykken firer naar den seer dig saa bestandig." Falster. At fire for sin Overmand. (Ogsaa, men sieldnere, med Objectets Dat. uden Præp. for. "Jeg bør at fire den, som meer end jeg formaaer." Bording. "Vi Tiden fire maa." Samme. "Man maa ofte beqvemme sig til at fire stolte Mennesker; og ligesaa ofte forstaae at føie de skrobelige." Sporon.)

Fisk, en. pl. Fiske ell. Fisk. [Isl. Fiskr.] Dyr m. rødt, koldt Blod, som leve og aande i Vandet, og bevæge sig ved Hielp af deres Hale og Svømmefinner. At fange Fisk. Fisken bider godt, vil ikke bide (naar man meder). "Man tager ei store Fiske i grundt Vand." Ordspr. (P. Lolle. p. ringe Steder er liden Vinding. Moth.) = fiskagtig, adj. som ligner Fisk. — Fiskebeen, et. 1. Been i Fisk. 2. kogte og tilberedte Hvalbarder, som tilforn brugtes i Fiskebeensskiørter. Fiskeblære, en. En m. Luft opfyldt Blære, som findes i visse Slags Fisk. Fiskebløder, en. den,

som tilbereder og sælger udblødet Tørfisk. Fiskeblöderi, et. Sted, hvor Tørfisk udblødes og sælges. Fiskebog, en. B. som handler om Fiske og Fiskeri. Fiskebudding, en. S. Budding. Fiskedam, en. Dam ell. Park, hvori Fisk opfødes. Fiskedræt, en. saa mange Fiske, som drages m. Garn p. eengang. Fiskefad, et. Fad, m. dobbelt Bund, hvoraf den øverste, hvorpaa den kogte Fisk lægges, er hullet. Fiskefangst, en. Gierningen at fange Fisk. Fiskegaard, en. Indhegning i et Vand, hvor der fiskes. Fiskegiæller, S. Giæller. Fiskehandler, en. den, som driver Fiskehandel. Fiskehavn, en. kaldes de Havne i Island, hvor der drives Fiskehandel; modsat: Kiødhavne. Fiskehytte, S. Hyttefad. Fiskekiste, en. En Kiste, ell. et Slags Hyttefad, hvori Fisk føres paa Vogne. Fiskelage, en. Lage af saltet ell. nedlagt Fisk. (Moth.) Fiskeleg, en. Hunfiskens Æg ell. Rogn naar den er lagt. (jvf. Leg.) Fiskeliim, en. Huusblas. (Moth.) Fiskelod, en. Lod ell. Deel i en Fiskefangst. (Forordn. 1746.) Fiskemaage, s. Strandmaage. Fiskemaaned, en. det danske Navn p. September. Fiskemad, en. alslags Mad, lavet af Fisk. Fiskemading, s. Mading. Fiskemelk, en. Hanfiskens Sæd. Fiskemester, en. den, som forestaaer betydelige (f. Ex. de kongelige) Fiskerier. Fiskepark, en. d. s. s. Fiskedam. Fiskeqvase, en. et Skib indrettet til at føre levende Fisk i. fiskeriig, adj. som har Overflødighed af Fisk. Fiskerogn, s. Rogn. Fiskeskee, en. En flad Skee m. Huller i, hvormed Fisk lægges for ved Bordet. Fiskeskind, et. Fiskens Skind. Fiskeskæl, et. pl. d. s. de smaa, runde, hornagtige Plader, hvormed visse Fiskes Skind er bedækket. (s. Skæl.) Fiskespore, en. den store Finne i Enden af visse Fiskes Hale. (V. S. O.) Fiskestimmel, en. En stor Mængde Fisk, samlede p. eet Sted i Havet. "Som giennem Fiskestimlen skrider Hvalen." S. Blicher. Fiskesuppe, en. S. kogt paa Fisk. Fiskesværm, en. En stor Mængde ell. Stimmel af Fisk; Fiskestimmel. (C. Frimann.) Fisketorv, et. T. hvor Fisk falholdes. Fisketønde, en T. hvori Fisk saltes. (Moth.) Fiskevand, et. Vand, hvori Fisk er afkogt. Fiskevare, en. Fisk, betragtet som Handelsvare. Fiskeyngel, en. unge Smaafisk.

Fiske, v. a. 1. egentl. at fange Fisk; men bruges og om at optage andre Ting af Vandet m. Umage og Flid. At fiske Torsk, Aborrer, Giedder. At fiske en Dam ud ɔ: tømme den for Fisk. At fiske Perler, Rav. At fiske Vraggods op af Vandet. At fiske i rørt Vand, ɔ: søge at giøre sig Fordeel af forvirrede, for Andre uheldige Omstændigheder. = Fiskeri, et. Fiskefangst; den Konst, at drive Fiskefangst rigtigt; it. Fiskerrettighed. At forstaae Fiskeriet. At have Fiskeri i en Sø. = Fiskebaad, en. Baad, som bruges til Fiskeri. (Forordn. 1746.) Fiskegarn, et. Garn, Net, som bruges t. Fiskefangst. Fiskegrund, en. Grund, Udyb i Havet, hvorpaa der fiskes. "Du leder Strøm igiennem Sund, den spiller v. min Fiskegrund." C. Frimann. Fiskejagt, en. En Jagt (et Fartøi) som bruges t. Fiskefangst. (Landhuusholdn. Selsk. Skrifter. I. 437.) Fiskekube, en. En Kurv, som bruges v. Fiskeri, ell. til at bære Fisk i. (Moth.) Fiskeredskab, et. alt Redskab, som bruges t. Fiskeri. Fiskeret ell. Fiskerettighed, en. Rettighed t. at fiske i et Vand. "I Floderne gaaer Fiskerettigheden til Midtstrømmen." Schytte. Fiskeruse, en. s. Ruse. Fiskeselskab, et. Et Selskab, der i Forening driver Fiskeri og dertil udruster Fartøier, m. m. (Schytte.) Fiskeskiær, et. Skiær i Havet, hvor Fiske søge hen, og Fiskeri drives. Fiskesnor, s. Medesnor. Fiskestade, et. bestemt Strækning i en Sø ell. ved en Strand, hvor een har Fiskerettighed. Et Fiskestade v. Liimfiorden. Fiskested, et. Sted, beqvemt t. Fiskeri. Her er et godt Fiskested. Fisketid, en. den t. Fiskeri passende Tid. (Schytte.) Fiskeveir, et. V. som er tienligt til at fiske i. Fiskevod, et. Fiskegarn.

Fisker, en. pl. –e. den, som forstaaer og nærer sig af Fiskeri. = Fiskerbaad, en. B. som bruges t. Fiskeri. Fiskergarn, et. d. s. s. Fiskegarn. Fiskerhuus, et. 1. H. hvor en Fisker boer. 2. H. hvor der sælges Fisk. Fiskerkiærling, en. foragteligt Udtryk for: Fiskerkone, ɔ: en Fiskers Hustru, ell. en Kone, der sælger Fisk. "En Fiskerkiærling veed en Stat vel at indrette." Holb. P. Paars. Fiskerleie, et. En Flekke, liden By ved Stranden, som beboes af Fiskere. Fiskermand, en. d. s. s. Fisker. "Sad rolig v. sin Medesnor en fattig Fiskermand." Øhlenschlæg. Fiskerpige, en. En Fiskers Datter, en Pige, som er af en Fiskers Slægt ell. i hans Huus. (Øhlenschlæg. Helge.) Fiskerqvase, en. s. Fiskeqvase og Qvase. Fiskerskude, en. et lidet Fartøi, hvorpaa Fisk føres, ell. som br. v. Fiskeri. (Moth.) Fiskerstøvler, pl. meget lange Vandstøvler.

Fisle, v. n. 1. (har.) bagvaske hemmeligen, føre Sladder imellem Folk. (Bording. dagl. T.) Deraf: Fislen, en. Fisleri, et. — Fisler, en. Øretuder, Sladdrer. (i lav Tale: Fisseltud.)

Fistel, en. pl. Fistler. [Lat. fistula.] et Slags dybe, rørformige Bylder. En Tandfistel.

Fit, fittet, S. Fedt, fedtet.

Fix, adj. hurtig, flink, ferm. (dagl. T.)

Fixere, v. a. 1. [T. vexieren.] skuffe, narre, drive Spøg m. Nogen uden ond Hensigt. "En Ven kan fixere, men ikke narre os." (Sporon.) dagl. T.

Fixstierne, en. pl.-r. [af Lat. fixus.] en Stierne, et Himmellegeme, der ei hører t. vort Solsystems Planeter.

Fiæder, en. pl. Fiædre. [Isl. Fidr, T. Feder. Skrives ogsaa: Fieder; udtales oftest i dagl. T. Fiær, i Almuesproget Feer. Skrivemaaden Feder hos Moth og i V. S. O. er vaade imod Brug og Udtale.] 1. et af de lette, elastiske Legemer, som udvoxe af Fuglenes Skind, og tiene dem deels til Skiul, deels t. Flyven. Det br. og for Fiæderbusk. At gaae m. Fiæder i Hatten. 2. et tyndt Stykke elastisk Staal, som bøiet ell. sammenrullet virker v. sin Spændekraft. Fiæder i en Laas, i et Uhr. 3. krummede Jern, som spændes om Fangers Hænder ell. Been. At lægge een i Bolt og Fiæder. = fiæderagtig, adj. som ligner en Fiæder. (V. S. O.) Fiæderarbeider, en. den, som giør konstigt Arbeid af Fiædre. Fiæderblomst, en. Prydelse af Fiædre, i Skikkelse af en Blomst. (V. S. O.) fiæderblød, adj. duunblød. (Areboe.) Fiæderbold, en. En Bold, besat paa den ene Side med Fiædre, som to Personer drive til hinanden m. et elastisk Boldtræ (Ketser.) Fiæderbusk, en. En til Prydelse dannet Busk af Fiædre. Fiæderdyne, en. En m. Fiædre stoppet Dyne. Fiæderdyr, et. s. Fiæderkræ. Fiæderfyld, en. Sengefyld, som bestaaer af Fiædre. Fiæderfælding, en. d. s. s. Fiædertab. (Tidsskrift f. Naturvidensk. III. 65.) Fiæderham, en. En Ham ell. Klædning af Fiædre. (forekommer tidt i vore Kæmpeviser.) Fiæderhandler, en. den, som driver Handel med alle Slags Fiædre. Fiæderhue, en. 1. En m. en Fiæderbusk smykket Hue. 2. "en Hue, hvorom er et Slag af Fiædre." Moth. Fiæderkraft, en. den Kraft i et elastisk Legeme t. igien at indtage sin Stilling ell. Skikkelse, naar det bøies ell. indtrykkes; Elasticitet, Spændekraft. Fiæderkræ ell. Fiæderkreatur, et. bruges især om fiædrede Huusdyr, Høns, Gæs m. fl. Fiæderlaas, en. En m. Fiæder forsynet Laas. (Moth.) fiæderlet, adj. meget let, let som en Fiær. fiæderløs, adj. uden Fiædre. Fiædernellike, en. En Haveblomst, af Nellikens Slægt. Dianthus plumarius. Fiæderpose, en. Pose, hvori man sanker og giemmer Fiædre. (forskiell. fra Pennepose.) Fiæderseng, en. en Seng, hvori man hviler p. Fiæderdyner. Fiædertab, et. Tab ell. Skifte af Fiædre, som Fugle p. visse Aarstider ere underkastede. (Moth.) Fiædertiende, en. "Tiende af Gaasefiædre, som Bonden giver." Moth. Fiædertop, en. Top ell. Dusk af Fiædre, som f. Ex. nogle Fugle have i Hovedet, ell. som br. til Pynt. (Moth.) Fiæderviste, en. Vifte af store Fugles Vingefiædre, som br. til at puste Ilden op p. Arnestedet. Fiædervildt, et. vilde Fugle, som spises. Fiædervinge, en. En Gaasevinge med dens Fiædre, som bruges t. at støve af med. Fiæderværk, et konstigt Arbeide af Fiædre.

Fiædre, v. a. 1. forsyne m. Fiædre. At fiædre en Piil. "Det er ondt at flyve før man bliver fiædret." Ordspr. — At fiædres, dep. at faae Fiædre. (Moth.) — fiædret, adj. v. fuld af Fiædre ell. af Duun; besat m. Fiædre. At blive fiædret v. at sætte sig p. en Seng. (Moth.)

Fiæl, en. pl. Fiæle og Fiælle. [Isl. Fiöll.] et Bræt, en tyndt savet Planke. = Fiælebod, en. Bod ell. Skuur, bygget af Fiælle; Fiællehytte, Fiælleskuur. At spille Comedie i en Fiællebod. Fiællebro, en. Bro af Planker og Fiælle; Træbro, Plankebro. (Moth.) Fiællegulv, et. Brædegulv. Fiællehytte, en. En af Bræder sammenslaaet Hytte; en Fiællebod. Fiælleloft, et. Loft, som kun er lagt af Fiælle; som ei er gipset. (Moth.) Fiælevogn, en. Vogn, hvis Fadning er giort af Fiælle.

Fiæle, v. a. 1. [Isl. og Sv. fela.] skiule, dølge, giemme. "Den hitter bedst, som selv har fiælet." — "Det kommer op i Tø, som er fiælet i Snee." Ordsprog. (Nu næsten forældet.) At fiæle sig. "Maaskee hans Kiærlighed — hans Reise, ligesom hans Opholdssted har fiælet." Merope v. Schiermann. "Mens Herskelyst blandt Himlens Bud sig fiæler." Thaarup. = Fiælested, et. Sted, hvor man skiuler sig, ell. kan skiule noget. — Fiælster, et. d. s. s. Fiælested. (D. Lov.)

Fiær, adv. Moth. [Isl. fiar.] s. fiern.

Fiæser, n. s. pl. (ell. Fiøser.) løsslidte, løshængende Traade, Tiavser. (V. S. O.) Deraf: fiæse, v. n. 1. [T. faseln.] hænge løst ned, som udslidte Traade af Tøi; slides løs.

Flaad, et. pl. d. s. [af flyde. T. Fluß. Skrives ogsaa Flod; men o udtales da som aa.] 1. Vandets, flydende Tings Løb. Vandet har ikke frit Flaad. 2. en sygelig Tilstand i Legemet, hvorved usunde Vædsker trække t. et vist Sted, og der flyde; ell. en Forstoppelse i Vædskernes Omløb p. visse Steder i Legemet, og Hindring i deres Affondring. Catarrhus, pituita. Moth. (Nu lidet brugeligt.) At have et Flaad i Oinene, i Hovedet.

Flaade, en. pl. -r. [Isl. Floti. T.

Flotte.] 1. et Antal af flere, i Selskab seilende Skibe. En Handelsflaade, Krigs= ell. Orlogsflaade, 2. En Samling af Tømmer, Bielker, Brœder o. d. som forbindes t. et sammenhængende Heelt, og saaledes føres p. Vandet, særd. ned af Floder; en Tømmerflaade. = Flaadeborg, en. et svømmende Batterie. (Hvidtfeldt.) Flaadebrænde, et. Brænderved, som flaades p. en Strøm ned t. Havnen. Flaadebygger, en. 1. den, som forstaaer at sammensætte en Tømmerflaade. 2. d. s. s. Skibsbygger (men sieldnere.) "En af Europas ypperste Flaadebyggere." Malling. (T. over Gerner. 23.) Flaadefører, en. den, som forestaaer en Tømmerflaades Førsel, en Flaadeskipper. Flaademester, en. Betient, som har Opsyn m. Tømmerets Flaadning, ell. p. en Tømmerflaade. (Schytt.)

Flaade, v. a. 1. bringe Tømmer ell. Brænde i Flaader fra et Sted t. et andet. At flaade Tømmer p. en Flod. "Hvormange Træer aarligen maa flaades." Schytte. = Flaaderet, en. Rettighed t. at flaade Tømmer p. en Strøm. (Schytte.) Flaadning, en. Gierningen at flaade.

Flaae, v. a. 1. trække Skindet heelt af; afhude. At flaae en Hest, Hare, Aal; flaae Barken af et Træ. "Faae først og flaae siden." Ordspr. - fig. udsue, udpine, stille ved Alt. "At han af Gudsfrygt kun — Folk flaaede Huden af." Holb. P. Paars. Deraf: Flaaen, Flaaening, en.

Flab, en. [N. S. Flabbe. jvf. det E. Flapp.] et Dyrs (især Hundens) Mund ell. Gab. "Flabben strax af Vand stod fuld; vaad blev Tand og Tunge." Storm. (Fabl. og Fort. 55.) (I lavere Talebrug ell. i Pøbelsproget ogsaa om Mennesker; ligesom: Flabmund, en. den, som har en stor Mund, hængende Læber. Deraf: flabmundet, adj.)

Flad, adj. [Isl. flatr.] 1. som har Brede, men ingen mærkelig Høide ell. Forhøining; jævn, slet; som ikke er ophøiet ell. fremstaaende, som ikke er meget udhulet. Et fladt Land, Tag, Fad. flade Tallerkener (modf. dybe.) En flad Næse. Den flade Haand ɔ: det Indre af Haanden, naar den udstrækkes. At ligge ganske fladt i Sengen. 2. skamfuld, undseelig over noget. At blive ganske flad ved noget. (dagl. T.) "At Helten skal forsvinde, og Skrædderen staae rød og feig og flad igien." Wessel. 3. taabelig, daarlig, eenfoldig. (forældet.) "Alle vil den Flade daare." Ordspr. (P. Lolle.) Det er fladt, at drukne p. tørt Land. (Moth.) 4. ubetydelig, hverdags, plat. (sieldent Udtr.) "Giør Vittigheden — saa fersk og flad og falsk, som mulig." Bagg. (flad: slet og ret, maadelig. Moth.) = fladagtig, adj. noget flad, som nærmer sig t. at være flad. fladbagt, adj. v. om Brød: "Fladbaget Brød af bedste Rug." C. Friman. f. Fladbrød. fladbrystet, adj. som har et fladt, ikke udstaaende Bryst, ell. flade Bryster. Hun er meget fladbrystet. Fladbrød, et. ganske tyndt, usyret Brød, som bages p. Jernplader og bruges i Norge. fladbundet, adj. som har en flad Bund. fladbundede Skibe. Fladhat, en. et Slags Hat, som mest bæres under Armen t. Stads. fladhovet, adj. som har en flad Hov. (om Heste.) Fladkage, en. Skollekage. Fladkant, en. i Modsætning t. Høikant: den bredere Kant ell. Side af en Bielke ell. Steen, hvis Giennemsnit ikke er en ligesidet Fiirkant. Fladluus, en. et Slags Utøi. Pediculus pubis. fladnæset, adj. som har en flad, indtrykt Næse. Fladseng, en. 1. Seng, Leie, som redes p. Gulvet. 2. en Kurveseng. (Moth.) fladtoppet, adj. som har en flad, lav Top. (modf. hoitoppet.) fladtrind, adj. rund og flad tillige. (Arrebo, som modsætter det klode-rund.) fladtrykt, adj. som ved Tryk er bleven flad. Fladtørv, en. et Slags flade og brede Græs= ell. Lyngtørv. (Oecon. Mag. VI. 307.) Rettere maaskee: Flagtørv; et Ord, som br. i Jylland.

Flade, en. pl. -r. 1. en Udstrækning i Længde og Brede tilsammen, som man tænker sig uden Høide og Dybde. F. Ex. en Cirkelflade. Grundfladen og Sidefladerne af en Pyramide. At maale en Flade. (jvf. Overflade.) 2. den flade Side af en Ting. Muurstenen skal ikke lægges p. Kant, men p. Flade. Med Fladen af Kaarden. Fladen af Haanden. 3. en flad Egn, en Slette. = Fladeindhold, Fladerum, et. det Rum, som en Flade indtager, og dets Størrelse efter Udmaaling; Areal. — Flademaal, et. 1. Udmaaling af en Flade. (modf. Længdemaal, Liniemaal.) 2. en vis Eenhed i Maal, hvorefter Fladers Størrelse udmaales; f. Ex. Quadratalen. = Fladhed, en. ud. pl. den Egenskab at være flad.

Flade, v. recipr. at flade sig, antage en flad Skikkelse, blive flad. (Nyt O.) "Der flade sig de stive, smekkre Løv i runde, bløde Blade." Øhlenschl.

Flag, et. pl. d. s. [Isl. Flagg.] et fiirkantet, farvet Stykke, som heises p. Skibsmasten ell. p. en Flagstang, og tilkiendegiver hvad Nation Skibet tilhører, hvo der fører det m. m. (s. Vimpel.) At heise, at stryge Flag. = Flagfald, et. det, at lade Flaget falde. Flagknap, en. Knap oven paa Flagstangen. Flagmager, en. den, som syer Flag. Seil= og Flagmager. Flagskib, et. Skib, der fører Admiralsflag p. Masten. (I Søspro=

get ogsaa: Flagmand.) Flagstang, en. Stang, hvorpaa Flag heises.

Flage, en. pl. -r. [Sv. Flaga, Flaka. N. S. Flake, Flåke. jvf. det Isl. Flag, Flaga og Flaki.] 1. et stort og fladt Stykke drivende Iis; en Iisflage. 2. en sammenhængende Klump af Snee, saaledes som den falder ved halv Tø; Sneeflage. 3. Noget, som er flettet, ell. sammenbundet af Vidier, og udgiør en Flade. (Moth.) Saaledes en af de Dele, som udgiøre Laaget ell. Dækket over en Maltkølle; Kølleflager. 4. en af de Dele, som udgiøre Overdelen ell. Fadingen p. en Kulvogn; Kulflager, (V. S. O.) = Deraf: Flageled, et. Et Led af Flager. (Moth. I K. V. Flagreled.) — Flagtørv, en. kaldes i nogle Egne af Jylland store og brede Tørv ell. Tørveflager, hvormed Tørvestakke bedækkes m. m. (jvf. Fladtørv.)

Flagge, v. n. 1. (har.) vise sig med heisede Flag i Master, Stænger og Tougværk, v. høitidelige Anledninger. Alle Skibe i Havnen flaggede.

Flaggermuus, en. pl. d. s. [T. Fledermaus ɔ: en vinget Muus. Isl. Flagur-mus, ell. rettere Flædar-mus. Haldorsen.] en Aftenbakke (som er det egentlig danske Navn.) Vespertilio.

Flagre, v. n. 1. (har.) [Isl. flögra.] bevæge sig hastigen hid og did, f. Ex. ved Vindens Magt. Haaret flagrede vildt om hendes Hoved. Fuglene flagre med Vingerne (naar de bevæge dem uden at flyve.) Ilden flagrer. (Moth.) En flagrende Lue. At flagre om, flagre omkring, bevæge sig flyvende ell. flagrende fra Sted t. Sted. = Flagren, en. ud. pl. det, at flagre. — Flagrekaabe, en. let, flagrende Kaabe, som bæres løs. (M.) Flagrelyst, en. Lyst t. at flagre; og fig. Ustadighed. "Utroskab i Ægteskab, og Flagrelyst i Elskovssager." Wandal. Flagrespil, et. lystig Flagren, den Leg, som Vinden synes at drive m. flagrende Ting. "I et og andet Flagrespil af overgivne Vestenvinde." Baggesen. — flagrevorn, adj. som ikke længe kan være p. eet Sted, ustadig, flygtig. (Moth.)

Flak, adj. [N. S. flakk. T. flach. Isl. Flaki, *planities*.] flad; især om Land, som er jævnt, ell. om grundt Vand. Et flakt Land. "Men varlig, som i flakke Vande, vil jeg nærmes dig." Evald. Her er Vandet flakt. "At Jorden er flak." (Holberg.) "Det flakke Land, som dybe Snee indhyller." Pram. — flakhornet, adj. om et Kreatur, "hvis Horn krumme sig nedad." Moth.

Flakke, v. n. 1. (har.) [Isl. flacka.] vanke ustadigen om, reise idelig fra et Sted t. et andet. "Enten fordi de bleve uddrevne, ell. af Lyst t. at flakke og lede efter bedre Egne." Guldberg. At flakke omkring i Landet. "Hvi han saa flakker om, og saadant Ondt maa lide." Holb. P. Paars. — Deraf: Flakken, en. ud. pl. Flakker, en. den, som flakker. — Flakkeliv, et. ustadigt, omvankende Liv. (M.) Flakkelyst, en. Lyst t. idelig at flakke om, ell. skifte Opholdssted.

Flamme, en. pl. -r. [Lat. Flamma.] Lue, Ildslue. Lysets Flamme; (men Fakkelens Lue.) "Flamme (som et i Sproget nyere Ord) anvendes især t. at betegne Ildens bevægelige Spidse, ell. dens Tunge; Lue betegner den hele bevægelige Ild selv. Man siger: Luen slaaer ud af Kakkelovnen m. en lang Flamme." Müller. fig. det, der ligner Toppen ell. Spidsen af Luer. Tøiet er vævet i Flammer. — Flammepiil, en. poet. en hed Piil; en Straale. "Ved de tusind Flammepile, som fra mine Øine ile." J. L. Heiberg.

Flamme, v. n. 1. (har.) brænde i Luer, give lys Lue fra sig. "Ilden luer p. Skorstenen; og Tællelyset flammer p. Bordet." P. E. Müller. — flammet, adj. som har Flammer p. Overfladen. flammet Tøi.

Flamsk, adj. som er fra Flandern, fra Nederlandene. Flamske Sild: "Sild, som ere saltede p. en Maade, at de med Behag kan spises raa, hvilket først er paafundet i Flandern." Moth.

Flane, en. pl. -r. [Isl. Flan, Ubesindighed, Ubetænksomhed; og Flanni, en letfærdig, løsagtig Person.] en Person, som er letsindig, flygtig i sin Adfærd, letfærdig ("den, som giør sig til Nar, og har galne, uskikkelige Lader p. sig." Moth.); men bruges nu kun om Fruentimre. "Alle de konstige og kostbare Anlæg, der giøres f. at forvandle vore Koner og Piger t. Flaner." Rahbek. "Speil dig ret i Døgnets Flaner, naar dig friste onde Vaner." Grundtv. = Deraf: flaneagtig, Flanelag, Flanelevnet, Flaneliv, Flanesind, Flanesværm, Flanesyge, Flanesæder, flanevorn, Flanevæsen, og fl. især af Rahbek brugte Ord.

Flane, v. n. (har.) 1. [Isl. flana, fare ubetænksomt frem.] opføre sig letsindigen, som en Flane. (V. S. O.) "Lad dem kun flane hen blandt Daarer." Rahbek. (Denne Forf. bruger det ogsaa som et v. act.) = Flaneri, et. flanevorn Opførsel. "Du bør smukt v. Huset blive, og al Slags Flaneri en evig Afsked give." Storm.

Flanel ell. Flonel, et. [Fr. Flanelle.] et Slags fiint og løst vævet uldent Tøi.

Flanke, en. pl. -r. (fransk.) i Krigsvidenskaben: Enderne af en i Linier opstillet større ell. mindre Deel af en Hær.

Flaske, en. pl.-r. [Isl. Flaska.] 1. et Kar, sædvanligst af Glas, m. smal Hals, som nedentil udvider sig og danner Fla-

skens Bug. En Potteflaske, en Pægleflaske. En Flaske m. lang Hals. (Ved Flaske absol. forstaaes gierne en Glasflaske. Derimod siges: en Blikflaske, en Træflaske.) it. saameget, som rummes i en Flaske. En Flaske Viin, Øl. 2. Forhen kaldte man de nedhængende Flige, udklippede i Skiødet af en Trøie, Flasker, hvoraf: Flasketrøie. (s. nedenfor.) = Flaskebrev, et. Brev, som Søfarende lægge i en tom, tilproppet Flaske og kaste ud i Havet, for at meddele Efterretninger om deres Fart og Tilstand. "Er Stilen lidt uordentlig i dette Flaskebrev." Baggeſ. Flaskebug, en. den bugede, videre Deel af en Flaske, i Modsætn. t. Flaskehalsen. flaskedannet, adj. i Skikkelse liig en Flaske. Flaskefoder, et. Skriin, hvori Flasker kan giemmes p. en Reise. flaskegrøn, adj. br. undertiden om en vis grøn Farve, der har noget tilfælles m. den som visse Flasker antage, naar de holdes mod Lyset. Flaskekurv, en. Kurv t. at bære Flasker i. Flasketol, en. Tol ell. Prop t. en Flaske. Flasketrøie, en. En tilforn hos Fruentimre brugelig Trøie, hvis lange Skiød vare udklippede som en afstumpet Trekant, ell. i nogen Liighed m. en Flaske. (s. Holb. P. Paars. III. B. 2 Sang.) Flaskeæble, et. Et Slags Æbler, som i Skikkelse noget ligne en Flaske.

Flaske sig, v. rec. 1. [N. S. flasken.] føie sig, lykkes, gaae vel af. Det vilde ikke flaske sig. (d. Tale.)

Flau, adj. [et nedertydsk Ord.] 1. som har mistet Kraft ell. Smag, smagløs, ikke kraftig ell. nærende. Øllet, Suppen, Fisken har en flau Smag. 2. fig. uden Vittighed, smagløs, usaltet. En flau Spøg, et flaut Indfald, en flau Person. "I modnere Aar væmmes de v. den overspændte Følelses flaue Føde." Rahbek. 3. kraftløs, afmægtig af Sult. 4. skamfuld, undseelig. At blive flau ved, over noget. — Flauhed, en. Beskaffenheden at være flau.

Fledføre sig, v. rec. 2. [af Isl. og A. S. Flet, Huus.] overgive en Anden sit Gods og sin Formue t. Eie, imod at nyde af ham sit Livs Ophold. [Sieldnere som v. a. At fledføre een. (Moth.) "To, som fledføres for en indbetalt Capital." Colleg. Tid. 1822.] = Fledførelse, en. det, at man fledfører nogen. (Moth.) Fledføring, en. pl. -er. den, som fledfører sig t. en Anden. (A. Usſings Anm. til Tingsr. I. 304.)

Fleen, en. pl. Flene. [Isl. Flein.] kløftet Green af en Fork ell. Gaffel. = fleenhornet, adj. "kaldes det Kreatur, hvis Horn sidde lige ud t. Siderne, som Grene af en Fork." Moth. — fleenskaldet, adj. skaldet v. Forhovedet, fra Tindingerne af og over Issen; modsat: kronskaldet. (Deraf ogsaa: Fleenspade, en. et Slags Tørvespade, som bruges i Sønderjylland.)

Fleer ell. flere, adj. compar. af mange, superl. flest. [Isl. fleiri.] 1. udtrykker i Sammenligning et større Antal; i superl. det største Antal af det, som omtales; og forbindes altid m. et Subst. i plur. (ligesom meer og mest altid fordrer sing.) Han har flere Børn, end jeg; men hans Broder har flest (de fleste.) Han fik flest (de fleste) Stemmer. Jeg vil ikke have flere Bøger tilsendte (end dem, jeg har, ell. har havt.) Jeg har ikke flere Penge (tilbage.) 2. d. s. s. endeel, adskillige, nogle. Jeg har hørt det af Flere. Flere Personer have seet ham i Byen. Ikke een, men flere Gange. [Om denne Brug af flere, som Nogle have antaget f. ny og udansk, s. Gloſſar. t. Henr. Harpestreng. S. 171.] Det skrives undertiden i følgende adv. uden Adskillelse: fleregange, flerehaande, flereslags, fleresteds; men kan ogsaa adskilles: flere Gange, ꝛc. = Fleerhed, en. den Beskaffenhed, at være flere, et større Antal. Fleerheden var p. hans Side. "Et Borgerselskab, hvoraf en meget stor Fleerhed aldrig var bleven giort bekiendt m. sit Fædreland." Engelstoft. Deraf: Stemmefleerhed. = fleeraarig, adj. som varer, voxer flere Aar. fleeraarige Planter. fleerkantet, adj. som har flere Kanter, og især, fleer end to. fleersidet ell. fleersidig, adj. egentlig: som har flere Sider; men br. mest figurl. i Modsætning t. eensidig, om en aandelig Virksomhed, der er udvidet t. flere Gienstande, t. forskiellige Synspunkter f. en Sag. Deraf: Fleersidighed, en. Fleertal, et. 1. et Tal, en Ordbøining, som udtrykker flere. (pluralis.) 2. det større Antal, Mængden. Han havde Fleertallet p. sin Side.

Flekke, en. (et tydsk Ord.) en liden By, som har nogle, men ikke alle Kiøbstedsrettigheder; Mellemting imellem Kiøbsted og Landsby. (jvf. Torp.)

Fleng, adv. (som br. m. præpos. i.) uden Orden, uden Forskiel, det ene om ell. iblandt det andet. At bruge flere Ting i Fleng. At give i Fleng, læse i Fleng ɔ: snart een Bog, snart en anden. "Kun liden Priis beholde de Ævreminder, som uddeles i Fleng." Engelst.

Flenge, en. pl. -r. en dyb Skramme, et Hug, et skaaret ell. hugget Saar. En dyb Flenge. 2. et stort afskaaret Stykke. En Flenge Kiød.

Flenge, v. a. 1. [Isl. flengia.] skære, hugge dybt, ell. p. en voldsom, uordentlig Maade. "Den Kniv — ei flenger blot til Tidsfordriv." Baggesen. — it. pidske,

flaae ved Pldskning. At flenge Huden af een.

Flense, v. a. 1. [N. S. flensen; af flenge.] bruges om den Handling, at skære ell. hugge Spækket af en fangen Hval; hvoraf: Flenser og Flensning.

Flere, flest, s. fleer.

Flesk, et. ud. pl. [Isl. og Sv. Flesk. derimod A. S. og E. Flesh. T. Fleisch, Kiød.] Kiødet af Sviin. Fedt, magert Flesk. En Side Flesk ɔ: et halvt slagtet Sviin. = a) fleskagtig, adj. som i Beskaffenhed ell. Udseende ligner Flesk. — b) Fleskebeen, et. Been af kogt Skinke c. d. med noget Kiød paa. Fleskebov, en. "den forreste Fierdedeel af Svinet næst v. Halsen." Moth. Fleskeboste, en. Bagfierding af Svinet. (Moth.) s. Boste. Fleskefedt, et. det af Flesk udkogte ell. ved Stegning udsmeltede Fedt. Fleskekage, en. Æggekage m. Flesk i. Fleskekiedel, en. En afiarg rund Kiedel, at koge Fleskeskinker i; en Bostekiedel. (Moth.) Fleskemad, en. Mad, som bestaaer af Svinekiød. Fleskemund, en. den, som gierne spiser Flesk. (dagl. T.) Fleskeside, en. En halv Krop af et slagtet Sviin, foruden Hoved og Ryg. Fleskeskank, en. s. Skank. Fleskeskinke, en. Baglaaret af et slagtet Sviin. Fleskesteg, en. Steg af Svinekiød, Svinesteg. Fleskesuppe, en. Suppe, kogt p. Svinekiød m. m. Svinerygssuppe er en Art Fleskesuppe. Fleskesvær, en. det tykke Svineskind, som bedækker det Fede af Flesket. [Svær, Isl. Suardr, s. Grønsvær.] Fleskesøndag, en. kaldtes tilforn Fastelavns-Søndag, fordi man da i den catholske Tid sidste Gang spiste Flesk for Fasten. (Moth.) Fleskevand, et. Vand, hvori man har afkogt en Fleskeskinke. (Rahbeks Fortæll. I. S. 68.)

Fleske, v. a. 1. slide i, sønderrive Kiød, ell. skære store Stykker deraf. At fleske i en Steg. (dagl. T.) At fleske paa en Hval, Sælhund ɔ: flense den.

Flest, s. fleer.

Flette, v. a. 1. [Isl. flietta.] snoe ell. slynge bøielige Ting sammen ell. ind i hverandre, saaledes at de udgiøre et Heelt. At flette en Kurv, en Krands, flette Haaret i en Pidsk. = Fletning, en. pl. -er. 1. Gierningen at flette. 2. noget, som er flettet f. Ex. Haarfletning. Hun har sit Haar i to tykke Fletninger. = Flettebaand, et. Baand, som flettes ind i Haaret t. Prydelse, ell. hvormed en Haarfletning ombindes, f. Ex. ved Bønderpigers Bryllupsstads. (A. S. Vedel.) Flettegierde, et. Gierde, som ikke sættes af Riis, men af lange Qviste uden Sidegrene, hvilke, medens de ere grønne, flettes imellem Pæle ell. i Trærammer, naar de skulle anvendes t. Flyttefold. (Kraft. Olussen.) Flettekone, Flettepige, en. Kone ell. Pige som fletter og pynter Andres Haar, f. Ex. Brudens t. Brylluppet. Flettetøi, et. Baand o. d. som Bønderpigerne flette i Haaret, og bære i Nakken, naar de staae Brud, ell. v. andre Høitider. Fletteværk, et. noget, som er flettet; flettet Arbeide.

Flid, en. ud. pl. [N. S. Fliet. Holl. Vlyt. Isl. fliótr, hastig.] 1. Iver og Stræbsomhed i at arbeide af egen Drift. Flid i Studeringer. "Lad dem v. Arbeid lære Flidens Løn." F. Guldb. 2. Omhu, paapassende Opmærksomhed. At giøre sig Flid med noget. Dette Arbeide er giort med Flid. 3. Med Flid ɔ: m. Overlæg, Forsæt. At giøre noget med Flid. — Heraf: flittig, adj. [N. S. flitig.] 1. som anvender Flid, arbeidsom. En flittig Arbeider. At være flittig ved sit Arbeide. "Følgen af den Flittiges Flid maa blive hans Forfremmelse, ligesom Følgen af den Skiødesløses Forsømmelse hans Tilsidesættelse." Stoud. "Flittig er den, som m. Omhyggelighed ell. m. fuld Opmærksomhed giør noget; arbeidsom er den, som gierne anstrenger sine Kræfter." P. E. Müller. (jvf. virksom.) 2. som vidner om Flid, skeer, udføres m. Flid, Omhu. 3. hyppig, idelig. flittig Kirkegang. "Da den, som giør noget m. Flid, pleier at anvende længere Tid derpaa, br. ogsaa flittigt om hvad der idelig foretages. — En flittig Skribent er den, som udgiver den ene Bog efter den anden; men det kan gierne være, at ingen af disse Bøger er forfattet m. Flid." Müller. — Flittighed, en. ud. pl. den Egenskab at være flittig.

Flig, en. pl. -e. den nedhængende, yderste Deel af en Kiortel ell. et andet Klædemon; egentl. den spidse Ende ell. Hiørnet deraf. (ud. Tvivl af Isl. Fleigr, en Kile.) Deraf: Ankerflig.

Flik ell. Flikke, en. pl. Flikker. Lap, Klud, Stykke, hvormed noget bødes; især om Bod p. Skotøi. s. Bagflik. [Isl. Flick, gammelt, opslidt Klædningsstykke.]

Flikke, v. a. 1. [T. flicken.] sætte Flikker paa, bøde, lappe. "Han da p. samme Tid ei Skoe og Støvler flikker." Holberg. At flikke noget sammen. At flikke paa et gammelt Huus (ɔ: søge at hielpe det f. en Tid v. smaa Forbedringer.) At flikke noget ind i et Skrift. = Flikken, en. ud. pl. og Flikning, en. pl. -er. Gierningen at flikke. — Flikker, en. i Sammensætning: den som flikker, bøder p. noget. En Kiedelflikker, Skoflikker. — Flikkeri, et. 1. Flikning. 2.

flikket Arbeide. — Flikkeord, et. overflødigt, indflikket Ord. (V. S. O.) Flikkeværk, et. sammenflikket Arbeide.

Flink, adj. [Tydsk.] rask, munter, hurtig i Gierning. En flink Pige, Karl. (Moth.) En flink Arbeider. (s. ferm.) "Paa ingen anden Grund, end fordi de troe, det lader flinkt og er Mode." Rahb. D. T. VI. 491. — Deraf: Flinkhed, en. ud. pl.

Flinke, v. a. 1. At flinke op, pudse op, sætte Glands paa, give Syn. (dagl. T.) Den Pige begynder at flinke sig op.

1. Flint, en. ud. pl. [A. S. Flint.] en Steenart, hvoraf Flintesteen ell. Fyrsteen giøres. Silex pyromachus. Haard som Flint. Han var nær ved at springe i Flint (om den meget forbittrede.) = Flintglas, et. fiint Glas, hvortil anvendes stødt Flint. flinthaard, adj. haard som Flint, steenhaard. (Kingo.) Flintlag, et. Lag ell. Leie af Flint, f. Ex. i Kridt- ell. Kalkbierge.

2. Flint, en. pl. -er. [T. Flinte.] et let Skydegevær; en Jagtflint, Bøsse. (egentlig Flintbøsse, ell. en Bøsse, som affyres ved Staal og Flint; modst. de gamle Luntebøsser.) = Flintekolbe, en. den nederste, tykke Deel af Flinteskæftet. Flintekugle, en. Bøssekugle. Flintelaas, en. Bøsselaas. Flinteskud, et. 1. et Skud af en Flint, Bøsseskud. 2. saa langt, som man m. et saadant Skud naaer. Flintesteen, en. En af Flint dannet og tilhuggen flad Steen, som bruges til Bøsselaase; en Bøssesteen, Fyrsteen.

Flip, en. pl. Flipper. [E. Flapp.] En liden, fremstaaende, udhængende Ende ell. Flig af et Klædemon. En Flip af Tørklædet hænger ud. Flipperne af et Saar, (Isl. Flippa, *labia vulneris.*) Deraf: Flipkrave, en. d. s. s. Bladkrave.

Flire, en. pl. -r. et Slags smaa Fiske af Brasen-Slægten, som findes i salt Vand, i Aaer og Floder. Cyprinus Wimba.

Flise, en. pl. -r. [Isl. Flis.] 1. et tyndt, fladt Stykke, som hugges ell. stødes af en Steen. (sielden br. det om Træ.) især. en flad, glat tilhuggen Steen; Gulvsteen. Marmorfliser. Et Bord indlagt m. Fliser (af Porcellain ell. Fajance.) 2. en liden Splint, Aare ell. Ujævnhed i noget, som bør være glat. (s. v. n. flise, 2.) En Flise i et Bord. "Dersom der er en Flise i Glasset." Stoud. (om Skrivem. i Embedsf. 211.) Flisegulv, et. Gulv, som er belagt m. Steenfliser.

Flise, v. a. og n. 1. hugge ell. spalte Fliser. At flise Stifersteen. 2. v. n. sætte Splinter, tabe sin glatte Overflade. (om Træ.) Dette Træ vil let flise. (fliset, adj. v., som har Fliser, 2.) Bordet er blevet ganske fliset. Denne Steen har et mere fliset, end kornet Brud.

Flitsbue, en. pl. -r. Bue, hvormed en Piil afskydes. (især om de Buer, hvor Pilen lægges p. en Stang; Armbøst. — Flits, en Piil. Moth.)

Flitter, et. ud. pl. [T. Flitter.] det som glimrer, har udvortes Glands; men uden indvortes Værdi. "Elsker, som Qvinden, du Flitter og Pragt?" Øhlenschl. = Deraf: Flitterguld, et. meget tynde Blade af Messingblik, som ligne Guld. Flitterkram, Flitterstads, en. Stads, Pynt, som glimrer, men har ingen Værdi. Flittervid, en. Vid ell. Vittighed, som kun udvortes glimrer, men i sig selv er falsk ell. tom. "Jeg fylder ei min Bog — m. Flittervid og Svulst." Bagg. N. Klim.

Flittig, Flittighed, s. Flid.

Flod, en. [Isl. Flód, Flædi.] 1. Vandets regelmæssigt afverlende Stigen i visse Have, som tilskrives Maanens og Solens tiltrækkende Kraft. Ebbe og Flod. 2. Oversvømmelse, Vandflod. = Flodmaal, et. den Høide, hvortil Vandet stiger i Floden. [Isl. Flædar-mál.] 2. en vis Vandhøide i en Aa ell. Strøm, der driver Vandmøller; ogsaa Flodemaal. Flodtid, en. den bestemte Tid p. Dagen, naar Vandet ved Floden begynder at stige; ell. den Tid, Floden varer.

Flod, en. pl. -er. [Isl. Fliót.] et naturligt rindende Vand af betydelig Størrelse. Bække og Aaer samle sig t. Floder. "Hvor Floder løbe ud i Havet, faae de ofte Navn af Strømme." Sporon. = Flodbred, en. Landbredden langs m. en Flod. Flodbugt, en. Bugtning, som en Flod danner i dens Løb. (Øhlenschl.) Floddige, et. Dige f. lavt Land ell. Marskland v. en Flod. Flodfald, et. Fos ell. Vandfald i en Flod. (V. S. O.) Flodfisk, en. Fisk som lever i Floder. Flodgud, en. Guddom, som de Gamle tænkte sig at have sit Sæde i en Flod, ell. hvorved de tænkte sig Floden som et personligt Væsen. Flodhest, en. et Pattedyr, som lever i Afrikas store Floder. Hippopotamus. Flodhvirvel, en. Hvirvelstrøm, Malstrøm i en Flod. Flodleie, et. Flodrende, Flodseng. Flodløb, et. Vandets Løb i en Flod og den Retning det tager i Flodrenden. (Kraft.) Flodmunding, en. Flodens Udløb i Havet. Flodrende, en. den Fordybning i Jorden, hvori en Flod, Elv ell. Aa har sit Løb. Alveus. (Moth.) flodrig, adj. som har mange Floder Et flodrigt Land. Flodsand, et. det Sand, der findes p. Bunden af Floder. Flodseng, en. d. s. s. Flodrende. "Og i slangelig Flodseng tvang, fra Sumpenes Dynd, langsomt rislende Vand." Øhlenschl. Flod-

vand, et. rindende Vand i Bække, Aaer og Floder. Flodvei, en. Reisevei op ell. ned ad en Flod. "Vi valgte Flodveien." (i Modsætn. til Landeveien.) Baggesen.

Flod, et. [T. Fluss.] s. Flaad.

Flode, v. n. 1. (har.) [Isl. flóa.] stige ved Flod; om Havet. (modsat: ebbe.) "Saa skeer det i det Hav, der floder ell. ebber." Arrebo.

Flode, en. s. Flaade.

Flok, en. pl. -ke. [Isl. Flockr.] en samlet Mængde af Mennesker og Dyr. En Flok Ryttere. Han var med i Flokken. En Flok Faar, Gæs, Høns. — Flokketal, i flokketal, adv. i en samlet, betydelig Mængde; i en ell. flere Flokke. "At denne Harpe skal forsamle Eder nu, som før i Flokketal." Jacobi. — flokkeviis, adv. 1. i Flokketal, i flere Flokke. "Tienernes Tal, som flokkeviis fyldte hver Vraa i hver Sal." Pram. 2. hver Flok f. sig, een Flok efter den anden. Faarene klippes flokkeviis. (ell. maaskee rettere: flokviis.)

Flokke sig ell. flokkes, v. rec. og n. pass. [af det foregaaaende Flok.] samle sig i Flok ell. Flokke; blive Mange p. eet Sted. Folk begyndte at flokke sig. En stor Folkehob flokkedes efterhaanden p. Torvet.

Flokke ell. Flok, en. pl. Flokk. [N. S. Flog.] det, som er saa let, at det ved det mindste Pust flyver i Veiret; Fiæse, Tave, som af Silke, Uld, Hør. (Lat. floccus. *Plaut.*) Sneeflokker. (V. S. D.) Floksilke, en. et Slags raa ell. utvunden Silke, af ringere Godhed. (Floretsilke.) Moth. (T. Flokseide.)

Flokke, v. n. 1. give Flokker ved Slid; om løst Tøi. (Moth.)

Flom, en. Mose, sid ell. oversvømmet Jord m. Vanddrag. (Flommen ved Sorøe.) I Norge: Vandflod af Elve og Aaer, som svulme af Sneevandet om Sommeren. (Vandflom.) hvoraf: Flomsav, en. et Savbrug, som drives v. saadant Vand. Flomtid, en. den Tid, da Vandet i Elvene staaer høiest.

Flomme, en. pl.-r. [T. Flaumen.] sammenhængende Ister i visse Dyrs Bug; Isterflomme. = Flommehinde, en. "Hinde, som trækker sig over Bugen;" peritonæum. (Moth.)

Flonél, s. Flanél.

Flor, et. [T. Flor.] Et Slags meget fiint, aabent Tøi, meest af Silke. Krepflor, Melkeflor ꝛc. At gaae m. Flor (ɔ: Sørgeflor) om Hatten, om Armen. En Flors Krave. — Deraf: Florsigte, en. Sigte, hvortil anvendes Flor, i Stedet for Hestehaar. Florvæver, en. den, som væver alle Slags Flor.

Flor, en. ud. pl. [Af Lat. flos og floreo.] 1. Planters Blomstring; it. en Samling af blomstrende Planter, Blomstring. Roserne staae nu i Flor. En smuk Nellike-Flor. 2. fig. Velstand, lykkelig Forfatning. Landets, Videnskabernes Flor. Deraf: florere, v. n. blomstre; i egentlig og fig. Bemærkelse.

1. Florét, et. (Tonen p. sidste Stavelse.) et Slags Tøi, vævet af Floretsilke ɔ: Silke af Silkeormens yderste og ringeste Spind (Floksilke.)

2. Florét, en. pl.-ter. (Fr. Fleuret.) et Slags uskadelige Kaarder, som bruges v. Fegteøvelser.

Flormeel, et. ud. pl. det fineste Hvedemeel. (V. S. D.) Isl. Flur, *triticum tenuissimum.* Haldorsen.

Flos, et. pl. -ser. 1. et Slags Tøi, vævet af Silke og Kameelhaar; Plyds. (V. S. D.) 2. overskaarne Uld- ell. Silketraade, hvormed Handsker, Trøier m. m. udsyes (flosses) for at blive desto varmere. (Isl. Flos.)

Flosse, v. a. 1. [Isl. flosa.] udsye ell. bedække m. Flos. At flosse et Par Vanter. [Et Stykke Tøi (Silketøi, Bomuldstøi) siges at være flosset (ell. intrans. at flosse) naar Traadene i Enderne ell. v. en af Siderne blive løse v. Slid, ell. derved at noget af Islætten tabes.] jvf. v. n. flokke.

Flot, adj. og adv. [T. og N. S. flott.] flydende, i Stand t. at flyde p. Vand. At giøre et Skib flot. (I dagl. T. overdaadigt, overflødigt. At leve flot.)

Flue, en. pl -r. [Isl. Fluga.] en talrig Slægt af Insecter, hvoraf Stuefluen (Musca domestica) er den almindeligste. At have Fluer i Hovedet ɔ: være flygtig, vildhovedet, have gale Indfald. (Moth.) = Fluegift, en. Gift, som sættes for Fluer. Fluenet, et. Net, som om Sommeren hænges over Heste mod Bremse- og Fluestik. Flueskab, et. Skab, hvis Sider ere udfyldte med aabent Tøi, der giver Luften Adgang, og hvori Kiød giemmes om Sommeren mod Fluer. Fluesmække, en. et Redskab t. at slaae Fluer ihiel med. Fluespy, et. id. Tale: Spyefluers Æg. Fluesvamp, en. En giftig Bladsvamp, som, udblødt i Melk, bruges som Fluegift. Agaricus muscarius. Fluevifte, en. V. til at bortjage Fluer med.

Flugt, en. ud. pl. [Isl. Flug.] 1. Gierningen at flye ell. flygte. At tage Flugten. At være p. Flugten. Slaae Fienden p. Flugt. 2. Fuglenes Bevægelse giennem Luften v. Hielp af Vingerne. At skyde en Fugl i Flugten. fig. at være i Flugten ɔ: være i Knibe, i Forlegenhed. (d. Tale.) 3. fig. den Fart, hvormed andre Ting drives giennem Luften. Kuglens, Pilens Flugt. 4. en lige,

uafbrudt Linie. (i visse Tilfælde.) At opføre en Bygning i lige Flugt m. andre Huse. Disse Agre ligge i een Flugt.

Flunk, et. Blink, Glimt. Deraf: Flunke, en. Ildgnist, Funke. (V. S. O.)

Flunke, v. n. 1. glimre, glindse; gnistre, kaste Ildflunker fra sig. — flunkende ny, ganske ny. (dagl. T.)

Flux, adv. [Isl. og N. S. flugs.] med en Hast, ufortøvet, strax. Siig flux, hvad du vil. "Flux jeg vil dig nu forraade." Ohlenschl. (Forældede Bemærkelser: næsten; meget.)

Flyde, v. n. flød, flydt. (er og har.) [Isl. fliota.] 1. om Legemer, som ei ere faste: bevæge sig frem. Vandet, Blodet flyder. At flyde bort (føres bort v. Strøm.) At flyde over. — partic. flydende bemærker ogsaa, i Modsætning t. fast, det som har Evne t. at flyde ell. rinde. At giøre noget flydende. Qvægsølv er et flydende Metal. (jvf. rinde, der i Almindelighed br. om Aaer og Floder, ell. om det, som har en afmaalt, stadig Bevægelse; og strømme.) 2. bæres ved sin Lethed ovenpaa et flydende Legeme; svømme. Træ flyder p. Vand. Den lettere Vædske flyder ovenpaa (en anden.) Vandet er her saa lavt, at Skibet ikke kan flyde. Vraget flød t. Lands. 3. Ved en Sprogegenhed overføres Bemærkelsen 1. paa Stedet, hvor noget flyder. Bordet flyder med Viin. Jorden, Gulvet flyder m. Vand. (ↄ: er oversvømmet af.) Et Land, som flyder m. Melk og Honning. Ligeledes siges: Saaret flyder ↄ: vædsker, giver Vædske. 4. fig. a) om visse Ting, der skee m. Lethed og Hurtighed. Talen vil ikke flyde for ham. En flydende Tunge, et flydende Vers. "Hans Stiil er reen, flydende og behagelig." Sneedorf. b) komme af, oprinde af; være en Følge af. (m. præp. af) Der kan ikke flyde andet end Tab af dette Foretagende. Det flyder ikke af denne Sætning, at etc. = Flyden, en. ud. pl. det, at flyde. Flydenhed en. ud. pl. den Egenskab at flyde, ell. at være flydende. "Hvergang faste Legemer gaae over t. Flydenhed." (T. Rothe.) = Flydebom, en. Bom f. Indløbet t. en Havn e. d. som flyder p. Vandet. Flydebro, en. En Bro, som ei er fast i Grunden, men flyder p. Vandet.

Flydholt, et. pl.-er. [af flyde og Holt, Træ; ogsaa Flodholt.] hos Fiskere: rundagtige Træstykker af et Slags meget let udenlandsk Ved, af et Fierdingpunds til et Punds Vægt, som fæstes i de Liner, hvormed Garnet er kantet, omtrent i en Alens Afstand fra hinanden, f. at holde Garnet flydende i Vandet.

Flye, v. a. 1. [Isl. flya.] 1. indrette, sætte i Stand, giøre t. Rette, bøde, forbedre. At lade sine Klæder flye. At flye paa sine Klæder. At flye op i en Stue, giøre peent og ryddeligt. — Derimod: at flye til, ell. tilflye ↄ: ilde tilrede, besudle. 2. skaffe, bringe t. Veie. "Han vilde — ham flye en Advocat, der Sagen kunde føre." Holb. P. P. At flye een meget at bestille. At flye een af m. noget. "Fly mig Børn." D. Bibel 1550. (Gen. 30. 1.) At flye i Tale. (Holberg.) "Han løb hen til, og flyede ham, som var nær død, t. Live igien." B. Thott. [Begge disse, hos Almuen endnu brugelige Bemærkelser ere i Skriftsproget, med Urette, næsten forældede.] 3. overantvorde, give i Hænde. Han glemte at flye mig Brevet. At flye noget hen t. een. flye noget bort, fra sig, tilbage.

Flye, v. n. og a. 1. [Isl. flya.] 1. tage Flugten, rømme; og fig. forsvinde hastigen, forlade een. At flye for Fienden, flye af Landet. "Bedre er at flye, end ilde at fegte." P. Lolle. Da Lykken flyede, tabte han Modet. "Omsider Stormen flyer, og Nattens Mulm adspredes." P. H. Frimann. 2. v. a. skye, holde sig fra. At flye slet Selskab. — Flyekraft, en. Et af T. Rothe brugt Udtryk for: tilbagestødende Kraft (Repulsionskraft) det modsatte af Sammenhængskraft. (Naturens Betr. I. 162.)

Flyg, adj. pl. flygge. flyvefærdig. (om Fugleunger. "Opklækker Ungerne, indtil de blive flygge." Arreboe. Deraf: flygges, v. n. pass. blive flyg, faae Flyvefiedre. (Moth.)

Flygte, v. n. 1. (er.) [af Flugt. T. flüchten.] tage Flugten, flye. At flygte ind i Fæstningen, ud af Landet.

Flygtig, adj. [af Flugt.] 1. som flygter fra Sted t. Sted, flygtende. "Ustadig og flygtig skal du være p. Jorden." (D. Bibel.) 2. ubestandig, forgængelig. Den flygtige Lykke, Ungdom. 3. Ustadig, foranderlig, letsindig. Et flygtigt Sind, Væsen. 4. som skeer m. Iil, hastig, løselig, ikke grundig. En flygtig Betragtning. "Alt dette skal ikke være en flygtig Tanke i min Siel." Mynster. Dette Arbeide, denne Tegning er giort alt for flygtigt. 5. som let bortdunster. Legemers flygtige Dele. (i Naturlæren.) — Flygtighed, en. ud. pl. den Egenskab at være flygtig. (især i Bemærk. 3, 4 og 5.)

Flygtling, en. pl.-er. den, som flygter, som er flygtet. (Flygting. Jacobi.)

Flynder, en. pl. Flyndre. 1. En Slægt af Saltvandsfiske. Pleuronectes. (Isl. Flydra.) Deraf: Flyndergarn, et. Garn, som br. til at fange Flyndre. Flynderskind, m. fl. 2. smaa Orme i visse Dyrs (f. Ex. Faars) Lever. (Moth.)

Flytte, v. a. og n. 1. [Isl. flytia.] 1. act. bringe, føre noget fra et Sted, hvor det staaer, til et andet. (movere, transferere.) At flytte et Træ i Haven, flytte sit Gods. At flytte sig høiere op ved et Bord. Han veed ikke om han vil flytte Benene (om den Lade.) At flytte noget frem, ind, ned, om, tilbage, tilside &c. At flytte en Bondegaard ud (fra Byen p. Gaardens Jorder.) 2. neutr. drage fra en Bolig t. en anden, fra et Opholdssted t. et andet, forandre sin Bopæl (migrare) Han er opsagt (af Huusverten) og skal flytte til Foraaret. At flytte fra Byen; flytte t. en anden By. At flytte ind i et Huus, hen i en anden Gade. = Flytning, en. Gierningen at flytte. (som v. a. og n.) Flytteri, et. Flytning (m. Bibegreb af den Uleilighed, derved forvoldes.) = Flyttedag, en. den ved Loven bestemte Dag i Aaret, paa hvilken Forandring af Bopæl skeer. Flyttefold, en. et bevægeligt Gierde, hvori et Antal Faar indeluktes p. en Jordplet, for at afgræsse denne. Flyttefolk, et. collect. et Folk, en Nation, der forlader sit Fædreland ell. Opholdssted, f. at nedsætte sig i et andet Land. "Et nyt Flyttefolk kom efter det andet, og dette maatte forvolde de første Besiddere (af Landet) mange Fortrædeligheder." Guldberg. Flyttefærd, en. Flytning; Gierningen at flytte. (Moth.) flyttefærdig, adj. rede t. at flytte bort. "Der frygter jeg, at borgerlig Lyksalighed er flyttefærdig." Nord. Brun. Flyttegierde, et. d. s. s. Flyttefold. (Oluffsen.) Flyttegods, et. Løsøre, som flyttes. Flyttetid, en. den lovbestemte Tid til Forandring af Bopæl, efter foregaaende Opsigelse.

Flyve, v. n. fløi; fløien, fløiet pl. fløine. (er.) [Isl. fliuga.] 1. bevæge sig frem ved Hielp af Vinger, og hævet over Jorden. (om Fugle.) Strudsen flyver ikke; men løber m. udspilede Vinger. flyvende Dyr (ↄ: de, som have Vinger.) Han vil flyve før han faaer Fiædre (ell. Vinger. Om den, som vil paatage sig det, han ikke er voren.) 2. uegentl. og fig. om det, som bevæges frem og tilbage v. Vinden, ell. om det, som bevæges m. overordentlig Hastighed. Haaret fløi ham om Ørene. Tørklædet fløi fra hende i Vandet. Han fløi afsted (om den, som løber ell. rider bort i største Iil.) I flyvende (meget stor) Hast. Med flyvende (udrullede) Faner. Huset, Skibet fløi i Luften (v. Antændelse af en stor Mængde Krud.) = Flyven, en. ud. pl. Gierningen at flyve. (om Fuglene bruges oftest Flugt.) Flyven i Lemmerne. (flyvende Smerte.) = Flyveaske, en. Aske, som v. Ertsers ell. Metallers Smeltning kommer t. at blandes m. den smeltede Masse. (Vid. S. Skr. 1802. S. 178.) Flyveblad, et. Skrift, Tidsblad, som udgives arkeviis, enten for eengang, ell. til visse Tider. Flyvebræt, et. Bræt udenfor Flyvehullet p. en Bistade, fra hvilket Bierne tage deres Flugt, og hvor de sætte sig, naar de komme hiem. (Fleischer.) Flyvedigt, et. Et kort, hastig og let skrevet Digt. (Baggesen.) flyvefærdig, adj. i Stand t. at kunne flyve. Flyvegigt, en. Gigtsmerter, som ikke ere bestandige, men nu og da indfinde sig. (Moth.) Flyvegrille, en. hastig opstaaet Grille, Indfald. Flyvehavre, en. Plante af Havrens Slægt, der vorer som Ukrud i Sæden; vild Havre. Avena Fatua. Flyvehul, et. Hullet p. en Bikube, hvorigiennem Bierne flyve ud og ind. Flyveindfald, et. Indfald, som man pludselig faaer og hastig lader fare. "Enhver, for hvem Ægteskab ikke er et Flyveindfald." Rahb. Flyvekiærlighed, en. En hastig opstaaet og hastig udslukt Kiærlighed. "Et Par Ægtefolk, der have taget hinanden af en Flyvekiærlighed, der f. længe siden er forbi." Rahbek. Flyvekuller, en. Kuller, hvoraf Hesten nu og da pludselig anfaldes. Flyvelyst, en. En hastig opstaaet Lyst, der lige hastig forgaaer. "Din Flyvelyst forsvinder." Evald. (Balders D.) Flyverygte, et. omløbende, løst Rygte. Flyverøn, en. Røn, som vorer op p. Mure og i gamle hule Pilestammer af Bær, som Fugle føre did. (Moth.) Flyvesand, et. meget fiint og let Havsand, blandet m. Støv, som af Vinden føres i Mængde ud over Landet og giør det ufrugtbart. Flyveskrift, et. Et lidet, af faa Blade ell. Ark bestaaende Skrift. Flyveskytte, en. Et Redskab, der især br. ved Klæde- og Bomuldsvævning, for, ved Hielp af en mechanisk Indretning, med større Lethed at slaae Islætten ind, end dette ved den sædvanlige Væverskytte ell. Haandskytte kan skee. Flyvetanke, en. hastig opstaaet Tanke. (Kingo.) Flyvetidende, en. løs, usikker Tidende ell. Beretning. (A. S. Vedel.) = Flyvhast, en. overmaade stor Hast. Flyvhede, en. Hede, som hastig opkommer og forgaaer. (f. Ex. i Sygdom.) Flyvspring, et. at ride i Flyvspring ↄ: i stærk Galop. (dagl. T.)

Flæ, (ell. Flæg.) en. En Fugl af Sneppeslægten, (Scolopax.) graa af Farve. (Moth.)

Flæbe, v. n. 1. (har.) græde som et Barn, længe ell. uden Aarsag. (m. Foragt og i dagl. T.) At tale, sige noget i en flæbende Tone. (T. weinerlich.) = Flæbedigt, et. spottende Udtryk om et slet, smagløst Klagedigt ell. elegisk Digt.

"Det, han havde imod hine Flæbedigte, var ikke, at de vare Elegier; men at de ikke vare gode Elegier." Rahbek. — Flæben, en. ud. pl. Gierningen at flæbe. Flæber, en. pl.-e. Een som idelig flæber.

Flæde, v. a. 1. (af flad.) hugge flad og glat. At flæde en Tømmerstok. (Moth.)

Flædføre, s. fledføre.

Flæg, en. pl. d. s. et dansk Navn p. flere Vandplanter, f. Ex. Iris pseudacorus og fl. "Over det m. gule Krone svæver det brede Flæg, som Junos Sendebud har laant sit Navn." (Iris.) J. Smidth.

Flække, v. a. 1. og flakte, flakt. [Isl. fleika.] skille noget heelt fra hinanden. (især om det, som er, ell. ved Adskillelsen bliver fladt.) At flække en Tvebak, en Sild, et Stykke Træ. — Flækkesild, en. pl. d. s. Sild, som flækkes ell. opskæres, saltes og røges.

Flække, en. s. Flekke.

Flæse, v. n. 1. give sig fra hinanden, give sig ud, staae ud. (V. S. O.) Flæse, en. et hugget Saar, en Skramme. (Moth.)

Fløde, en. ud. pl. [A. S. Flete. Isl. *Flautir*, pl. Melk, slaaet t. Skum.] de fedeste Dele af Melken, der sætte sig øverst p. denne i Karret. = Flødeiis, en. iisfrossen Fløde, blandet m. Sukker, Æg o. a. som spises. (jvf. Iis og Frugtiis.) Flødekage, en. et Slags Pandekager, hvortil Fløde bruges. Moth. (Saaledes: Flødegrød, Flødevafler, o. fl.) Flødekande, Flødepotte, en. Kar, hvoraf Fløde skienkes. Flødeskee, en. Skee, hvormed Fløde øses. Flødeskind, et, den fede, tykke Hinde, der sætter sig oven paa kogt Fløde. "I, hvis Kundskabs Flødeskind endnu er tyndt." Bagg. flødeskiægget, adj. i Spot om et Mandfolk: duunhaget, ung og kiælen ell. qvindagtig. "En flødeskiægget Konge hist p. Thronen sad, og sov m. Sceptret i sin venstre Haand." Øhlenschl. (En Flødeskiæg. Moth.)

Fløde, v. a. 1. tage Fløden af; affløde, skumme. (som oftere bruges.) At fløde en Bøtte Melk. (Moth.)

Fløe ell. fløde, v. n. 1. [af Flø ell. Flød ɔ: Flod, fluxus maris. Isl. flæda, flóa, overskylle.] stige, komme tilbage m. Floden. (om Havvandet; modsat at ebbe.) Arreboe. Moth. Nu forældet. Deraf: Flødsand, et. Gruus og Sand, som røres op af Stormen og kastes t. Havbredden. Moth.

Fløi, en. pl.-e. 1. en bevægelig Plade af Kobberblik ell. desl., der sættes p. Enden af en Stang ovenpaa Taarne og Huse, for at vise Vinden; en Veirhane. Deraf: Fløistang. [N. S. Flügel; beslægtet med fliegen, flyve. I Bemærkelsen 2—6 af Liighed i Skikkelse, Stilling eller Bevægelse med Vinger.] 2. de yderste Ender af en i Linier opstillet Hær, ell. af en mindre Afdeling af Krigsfolk. Høire, venstre Fløi. At bedække Fløiene m. Rytteri. 3. en Side ell. Længe af en Bygning, der har flere; ell. en Tilbygning ved Enden af et Huus. 4. Halvdelen af en dobbelt Dør, ell. af et Vindue. 5. en af de bevægelige Dele af et Skiermbræt. 6. den Deel af et Slagbord, som kan slaaes ned; en Tilsætning t. Enderne af et Spisebord, som da kaldes et Fløibord. — Fløibygning, en. Bygning, som har flere Fløie. Fløimand, en. den Mand, der staaer yderst ell. p. Fløien af et Antal i Linie opstillede Soldater.

Fløiel, et. ud. pl. [Holl. Fluveel; ældre Sv. Flogel, Flughel; hvoraf Flegel, hos Holberg.] et Slags overskaaret Silketøi, som paa den ene Side har meget tæt og fiint Laad. At slide Fløiel f. Armod ɔ: bruge det bedre, det som er for godt, fordi man ikke har det ringere. — Gen. Fløiels bruges som adj. En Fløiels Kaabe, Hat, Kiole. "Paa Vadmels Trøie man ei sætter Fløiels Knapper." Holberg. — Undertiden ogsaa i Sammensætninger: f. Ex. Fløielsbaand, Fløielsblomst, Fløielshue, m. fl.

Fløite, en. pl -r. [N. S. Fleute. T. Flöte. Ital. Flauta.] et musicalsk Instrument, dannet som et huult Rør, m. Huller i. At spille, blæse p. Fløite. = Fløitemager, en. den, som forfærdiger Fløiter. Fløitespil, et. Gierningen at spille paa Fløite. Fløitespiller, en. den som forstaaer Konsten, at spille paa Fløite. Fløitetone, en. Tone, som ligner Fløitens ell. frembringes v. en Fløite; Fløitelyd. Fløiteværk, et. en vis Deel i et Orgel, ell. en Indretning i et Uhr, som frembringer Fløitetoner.

Fløite, v. n. og a. 1. (har.) 1. efterligne Fløitens Lyd m. Munden. At fløite ad en Hund. At fløite en Melodie efter. 2. spille p. Fløite. At fløite efter Noder. At fløite et Stykke. = Fløiten, en. ud. pl. Gierningen at fløite. — Fløiteri, et. idelig Fløiten. "Halv Vaaren er forbi, før hun begynder m. sit Fløiteri." Tode.

Fløiten, adv. [formodentlig af flyve.] borte, tabt, tilsat. Han er alt fløiten. Pengene gik fløiten. (d. Tale.) "Men Tankerne tilsidst gaae fløiten med." Baggesen. (Ungd. Arb. I. 95.)

Fløs, en. (jvf. Flab.) gabende, hængende Mund. (I det lave Hverdagssprog, men ikke Almuens, bs. det som Uqvemsord om en ubetydelig ell. dum og i Adfærd ubehagelig Person; en dum Laps.) Deraf: Fløsmund, en. (Person, der har

en slig Mund) og **fløsmundet**, adj. (i lav Talebrug.)

Fløtte, s. flytte.

Fløts, en. pl. Fløtser. [T. Flötz.] et i nyere Tider af det T. overført Ord, hvorved betegnes et mindre tykt, i Alm. næsten vandret Lag af en Steen- ell. Biergart, imellem to Masser ell. Hovedlag af en anden, ell. imellem Lag af to forskiellige Biergarter. (jvf. Gang, 10. og Leie, 4.) "Gangenes og Fløtsernes Strygning." Schytte. indv. Reg. II. 146. "I de yngre Bierge ere Leierne sædvanligen tynde, og bære da Navnet Fløtser." Bredsdorff Geogn. 173. = **Fløtsbierg**, et. pl. -e. Bierge, som f. det meste bestaae af næsten vandret strygende Lag ell. Fløtser, og som m. Hensyn t. Alderen følge efter Overgangsbiergene. "Alt hvad der i Henseende t. Alderen gaaer fra det ældste Steenkul, indtil det yngste Gibs, bør henregnes t. Fløtsbiergene." Bredsdorff. (Fløbierge. Olufsen om Brændsel. 195.) — **Fløtskalk**, en. Kalksteen i Fløtsbierge. (Olufsen.) Saaledes: **Fløtssandsteen**.

Fnas, et. Trævler, Smaadele, som pilles, skrabes, gnides af noget. (V. S. O. At fnase, plukke, pille løselig af. Moth.)

Fnat, et. ud. pl. en smitsom, ondartet Hudsygdom, der frembringer Kløe. (Moth har v. at fnatte, rive, pille, kløe m. Fingre og Negle.) = **Fnatmid**, en. et Slags Midder, (acarus) som findes i Huden hos dem, der have Fnat og Udslæt. **Fnatmiddel**, et. Lægemiddel, som bruges mod Fnat. **Fnatsalve**, en. Salve imod Fnat. — **fnattet**, adj. befængt m. Fnat.

Fnise, v. a. 1. (har.) lee, med undertrykt, tilbageholdt Latter. — **Fnisen**, en. ud. pl. Gierningen at fnise.

Fnug, et. pl. d. s. de fineste, letteste Dele af Uld, Silke, Garn, Duun ell. desl., som, naar de løsnes, ved deres Lethed flyve som Støv om i Luften. "Et Fnug, som sig f. Vinden snoer, og synker atter ned t. Jord." Øhlenschl.

Fnyse, v. n. fnysede ell. fnøs, fnyset. (har.) [Isl. fnasa.] Udstøde Aanden haardt og lydeligt giennem Næseborene, som Dyr af Vrede ell. Utaalmodighed. "Han fnyser Rædsel og Død, som den modige Hest under Vaabnenes Bragen." Hertz. — fig. om Mennesket: at fnyse af Vrede, af Hævngierrighed. — **Fnysen**, en. Gierningen at fnyse. "Storm var hans Tale, og Fnysen hans Smiil." Hertz.

Fod, en. pl. Fødder; men Fod, naar det bemærker et Længdemaal. [Is. Fótr.] 1. den nederste Deel af Benet hos Mennesker og Dyr, med hvilket den forbindes ved Fodledet. Deraf: at falde til Fode ɔ: ydmyge sig, give efter. For Fode, uden Forskiel, i stor Mængde. At hugge ned for Fode. — At komme, hielpe, sætte, bringe paa Fode ɔ: i Stand igien, i Velstand p. ny. — Fod for Fod, ganske langsomt, i Skridt. Paa staaende Fod, strax, uden Ophold. — Til Fods, gaaende. At komme, reise til Fods. At være rask, svag til Fods ɔ: i sin Gang. At tiene til Fods. (modsat til Hest.) At tage Fod i Haand ɔ: skynde sig i sin Gang; ell. blot: gaae, gaae afsted. At gaae p. faldende Fod (være høi frugtsommelig.) 2. uegentlig. a) den nederste Deel af en Ting, ell. en Tilsætning t. Tingen, hvorpaa den hviler. Foden af en Søile. En Bordfod. Foden af et Huus (hvilket dog mest br. om Huse, som ei ere grundmurede.) b) et Længdemaal; 12 Tommer ell. en halv Alen. 5 Fod lang. c) en vis Tilstand ell. Forfatning. At have det p. en god Fod. "Hvis han v. Roret stod — paa hvilken herlig Fod han vilde bringe da og sætte alle Sager." Holb. P. Paars. Hans Sag staaer p. slette Fødder. Armeen staaer p. Krigsfod, Fredsfod. At komme p. fri Fod. (At have en fri Fod at staae paa, være uskyldig, brødefri.) At staae p. sin egen Fod. (suo consilio niti. Moth.) d) en vis Maade, hvorpaa en Ting tages ell. behandles. At tage noget p. en alvorlig, eftertrykkelig Fod. Udmyntning af Penge efter en vis Fod. (Myntfod.) e) i Verslæren: to ell. flere m. hinanden i Versemaalet forenede Stavelser; Versfod. (Lat. pes.) Verset har en Fod for meget. f) i nogle Tilfælde: det nederste af en Ting. Foden af en Seng. (modsat Hovedgierdet.) At skrive p. Foden af et Ark Papir, af et Document. Foden af et Bierg. (modsat Toppen.) = **Fodangel**, en. (T. Fußangel.) Jern, m. spidse Pigge, som strøes p. Jorden, for at skade fiendtligt Rytteri ell. afskrække Tyve fra Haver o. d. (Moth.) **Fodbad**, et. Vand, hvori Fødderne alene bades. **Fodbalde**, en. den mest kiødfulde og fremstaaende Deel af Fodbladet. **Fodblad**, et. Fodens underste Flade fra Hælen t. henimod Tæerne. (jvf. Fodsvang.) **Fodbred** ell. **Fodsbred**, en. saameget, som Breden af en Fod. Ikke en Fodbred Land. "Skiøndt ei en Fodbred blev t. Rigets Grændser lagt." Storm. "Mon han vel turde sige, jeg bør, for han er Degn, en Fodsbred f. ham vige?" Holb. P. P. **Fodbræt**, et. Bræt til at sætte Fødderne imod, f. Ex. paa en Vogn. **Fodbækken**, et. Bækken t. Fodbad ell. Fodvaskning. **Fodfald**, et. Gierningen at kaste sig ned for eens Fødder. At giøre Fodfald for een. (Moth.) **Fodfolk**, et. u. s coll. Krigsfolk, som tiene t. Fods; modsat Rytteri. **Fodfæste**, et. Sted, hvor man

kan staae fast; ell. det, at man naaer et saadant Sted. At faae, have, komme t. Fodfæste. "Ikke en Plet mere t. Fodfæste p. Amerikas Fastland." M. Fodgang, en. En Fodgængers Gang, naar han ikke løber; eller Hestenes Skridt. Vi gik en ganske jævn Fodgang. "At Hestene ikke kunde gaae uden Fodgang." Bagges. Fodgarde, en. Livvagt t. Fods. Fodgrund, en. Grund til at hvile paa (Basis.) "Den Sikkerhed og Tvangløshed, der f. lidt mere Liv, Aand og Følelse vilde være en ypperlig Fodgrund." Bagg. Fodgænger, en. Person, som gaaer, kommer, reiser t. Fods. At være en god Fodgænger. Fodjern, et. Bøile og Lænke, som fæstes p. Forbryderes Been. Fodknegt, en. Soldat t. Fods, Infanterist. (forældet.) Fodkys, et. Gierningen at kysse eens Fod. At stedes t. Fodkys hos Paven. Fodled, et. Ledet, som forbinder Foden m. Benet. fodlet, adj. let t. Fods, let t. at løbe. (Arrebo.) fodløs, adj. som er uden Fødder. "Et fodløst Dyr." Arrebo. Fodmaal, et. Maal af en Fods Længde. Fodmaal og Alenmaal. Fodpose, en. foret Pose ell. Sæk, hvori man p. Reiser giemmer Fødderne mod Kulde. Fodpost, en. Post, hvorved Breve befordres af Gaaende; Gangpost. fodrap, adj. d. s. s. fodsnar. (Fibigers Hom.) Fodreise, en. Reise, som giøres t. Fods. Fodreisende, en. pl d. s. den, som giør en Fodreise. Fodrustning, en. Rustning, som hører t. Fødderne. (Baggesen.) Fodsaale, en. den underste Deel af Foden fra Hælen t. Tæerne. fodsid, adj. om en Klædning, der naaer t. Fødderne og tillige er vid og rummelig. En fodsid Kiortel. Fodskammel, en. Skammel t. at sætte Fødderne p. Fodskifte, et. 1. Føddernes verlende Flytning i Gangen. Denne Hest har et godt, et snevert, usikkert Fodskifte. 2. Fodtøi, som man har til at skifte m. (V. S. O.) Fodslag, et. Slag, Stød m. Foden. Hestens Fodslag. "Den grønne Hede flyer, og v. hans Fodslag bæver." P. H. Frimann. fodsnar, adj. hurtig i Gang ell. Løb, let t. Fods. Fodsokke, s. Sokke. Fodsot, en. Gigt i Foden, Podagra. (gammelt.) Fodspor, et. 1. Indtryk, Mærke af en Gaaendes Fod. fig. at træde i eens Fodspor ɔ: efterligne ham. 2. Fodtrin p. Væven, som Væveren træder paa, f. at stille Rendegarnet ad, naar han kaster Spolen igiennem. (Moth.) Fodsti, en. Vei for Gaaende, Gangvei. Fodstykke, et. 1. det Tømmer, som i et Huus af Bindingsværk hviler p. Grundvolden. 2. Fodstykket af en Seng, Endestykket v. Fødderne. Fodstød, et. 1. et Stød m. Foden. 2. noget t. at støtte Fødderne paa. (Moth.) Fodsvang, en. Huulheden under Fodbladet. (Kingo.) Fodsæk, en. Fodpose. Fodtraad, et. d. s. s. Fodtrin, 3. (Moth.) Fodtrin, et. 1. Fodspor. 2. et Skridt, Trin. 3. noget, som man træder p. for at stige op, ell. et Trin, som man, siddende, hviler Fødderne paa. Fodtræ, et. det Tømmer i en Huusbygning p. Landet, der ligger langs m. Jorden, og hvori Stolperne indtappes; Fodstykke. Fodtvæt, en. Gierningen at vaske Fødderne. Fodtøi, et. alt det, man bruger t. Føddernes Beklædning. Fodtømmer, et. Tømmer som kan bruges ell. er brugt t. Foden af et Huus. Fodvand, et. Vand hvori Fødderne bades. Fodvaskning, en. Fodtvæt. Fodvei, en. Fodsti, Gangvei. Fodværk, en. Værk, Pine i Fødderne. = Fodsfied, et. Fied, Skridt. "Dem — kan du et Fodsfied ikke trænge." Arrebo.

Fode, v. a. 1. [af Fod.] faae Fodfæste. "En fast Grund at fode paa." T. Rothe. "Hvorledes føler du dig da at fode p. den tætte Steen og den tunge Jord?" Samme. (I Siælland br. Talemaaden: fod dig! til Hestene, naar man vil, de skulle løfte Foden, hvormed de træde p. noget, fra Jorden.)

1. Foder, et. ud. pl. udtales oftest Foer. [A. S. Fodre (og Foda, Fodor, Menneskeføde.) T. Futter. Uden Tvivl af føde.] 1. det, som gives Heste og Qvæg t. Føde. Hestefoder, Hønsefoder. "Fred og Foer giør Folen god." Ordspr. (Moth.) At sætte en Hest paa Foder hos en Bonde (lade den der opføde, fore.) 2. saameget Foder, som p. eengang lægges for et Kreatur. Hesten har faaet sit andet Foder. (i denne Bemærkning med pl. liig sing. Koen skal endnu have to Foder.) = Foderart, en. et vist Slags Foder. Foderbaas, en. Afdeling i en Stald, hvor Foderet lægges for Kreaturet. (s. Baas.) Foderbønne, en. En Afart af den almindelige valske Bønne, der dyrkes i Marken som Fodervært. Vicia faba minor; Hestebønne, Svinebønne. (Olufsen.) Fodergield, en. det, som betales for at fore et Kreatur. Fodergræs, et. en Græsart, tienlig t. Foder. Foderhavre, en. Havre, som br. t. Foder; modsat Sædehavre. Foderkarl, en. Karl, hvis Forretning er at fore og passe Hestene i en Stald, ell. som har Opsyn m. ringere Staldkarle, (Foderknegte) der giøre denne Gierning. Foderkiste, en. hvori Hestefoder giemmes i Stalden. Foderlede, en. den Tilstand hos Huusdyr, naar de af Sygdom væmmes v. Foderet. Foderleie, Foderløn, en. d. s. s. Fodergield. Foderlo, en. Afdeling i en Lade, hvor Heste- og Qvægfoder giemmes. Foder-

mangel, en. Fodertrang. Fodermester, en. Staldbetient, som har Opsyn m. Hest-foderet, og m. Foringen. Foderplante, en. Foderurt. Foderpose, en. Pose, der bindes for Hestens Mund, med Foder i. Foderqvæg, et. Qvæg, som staldfores. Foderrod, en. Rod ell. Jordfrugt, der br. t. Qvægfoder. Foderskaffer, en. v. større Hestehold ell. Stutterier: en Betient, som varetager Foringen ell. uddeler Fodret t. de bestemte Tider. Foderstud, en. Staldstud, som fedes. Fodersæk, en. Sæk hvori Hestefoder føres p. Reiser. Fodertrang, en. Mangel p. det fornødne Qvægfoder. "Brødmangel er vel tung, meer tung dog Fodertrang." Reim. fodertrang, adj. som medfører Fodermangel. Et fodertrangt Aar. (Olufsen.) Foderurt, en. Urt som er tienlig t. Qvægfoder, og m. Fordeel dertil kan dyrkes; Foderplante. Ligeledes: Fodervæxt, en. (Olufsen.) = fodre (fore), v. a. s. nedenfor.

2. **Foder**, et. ud. pl. [udtales sædvanlig ligesom det foregaaende: Foer. T. Futter. E. Furr. Fr. feutre, Pelsværk.] det, hvormed noget, især Klæder, indvendigen bedækkes; Dræt. Lerredsfoder, Silkefoder. = Deraf: Foderdug, en. et Stykke Tøi t. Foder. Foderlerred, et. Lerred som især br. til Foder. Foderværk, et. ud. pl. (skrives ogsaa: Foerværk.) d. s. s. Pelsværk. (fordi det br. som Foder.)

3. **Foder**, et. [A. S. Fodre. Goth. Fodr, *theca*.] det, hvori en Ting indsluttes for at bevares ell. føres p. Reiser; Giemsel. Deraf: Flaskefoder. I Stedet for dette, tilforn mere almindelige Ord br. nu i endeel Tilfælde: Foderal; s. Ex. Uhr-Foderal. (af det T. Futteral.)

Fodre ell. **fore** (som er den almindelige Udtale og Skrivemaade), v. a. 1. [af Foder.] 1. (af 1 Foder.) at give Foder, give Heste og Kreature Føde. At fodre (fore) sine Heste godt. At fore med Havre, m. Halm. At fore af ɔ: give Qvæget det sidste Nattefoder. (Ordet br. ikke om alle Dyr, som gives Føde. Man siger ikke let: at fore Sviin, Hunde, Gæs, Canarifugle; men: at give dem Æde.) 2. (af 2 og 3 Foder.) beklæde noget indvendigen ell. udvendigen; særd. forsyne Klæder indentil m. Dræt ell. Underfoder. At fore en Overkiole m. Silketøi. At fore et Ankertoug. (omvinde det p. visse Steder m. Kabelgarn.) = Heraf: Fodring, Foring, en. Gierningen at fore. Kreaturenes Foring.

Fodse, v. a. 1. [af Fod.] sparke, støde m. Foden.

Foerværk, (Foderværk.) s. 2 Foder.

Fog, et. [Isl. Fink, Fok.] kaldes det, naar noget fyger for Vinden; men Ordet bruges sielden allene. Jvf. Sneefog og fyge.

Fogderi, et. pl.-er. 1. en Fogeds Embede. 2. en Landstrækning, der staaer under en Foged.

Foged, en. pl. -er. [T. Vogt. Sv. Fogde: formodentlig af Lat. advocatus.] 1. i Alm. a) den, som beklæder visse Dommerembeder og lignende Bestillinger. S. Birkefoged (Birkedommer), Byfoged, Herredsfoged, Underfoged. Kongens Foged i Kiøbenhavn. (m. best. Art. Fogeden ell. Fogden. "Det i vor Lov er sat, at Præsten Tiende skal have, Fogden Skat." Holb. P. Paars.) b) den som, i visse Tilfælde, har Opsyn m. Andre; s. Bondefoged, Havnefoged, Ladefoged, Ridefoged, Skovfoged, Sognefoged, &c. 2. i Norge: den Embedsmand, der indkræver de kongelige Skatter. = Fogdegaard, en. Gaard, som en Foged boer paa. (Holb. P. Paars.) — Fogedinde, en. En Fogeds Hustru. (Holberg.) — Fogedkorn, et. (ell. Fogdekorn. Moth.) en Afgift i Korn t. Herredsfogeder og Birkedommere. Fogedtieneste, en. En Fogeds Embede.

Fok, en. det nederste Seil p. Fokmasten (Fokkemasten) p. store Skibe; og p. mindre: det trekantede Seil, som gaaer ned t. Forstavnen. — Deraf: Fokkemast ell. Fokmast, en. den forreste Mast p. tremastede Skibe. Fokkemærs, Fokkeraa, og fl.

Fold, en. pl-e. [E. Fold. A. S. Fald, Falæd, *stabulum*. Isl. Fald.] Indhegning, Indelukke t. at indsætte Kreature i, p. Marken ell. ved et Huus. (s. Flyttefold.) Deraf: folde, v. a. At folde Qvæg, at sætte det i Fold. (Moth. sieldent.)

Fold ell. **Folde**, en. pl. Folder. [A. S. Feald. T. Falte.] 1. En ombøiet, sammenlagt Deel af et bøieligt Legeme; et Læg. At lægge noget i Folder. Fold p. et Blad Papir. 2. de udstaaende, runde Lag, der af sig selv fremkomme i Klædningsstykker ved Trykning ell. ved Nedhængen. Denne Kiole falder godt i Folder. "Med Skiørter, som i lette Folder gled — til Fødderne." Baggesen. = Foldekast, et. den Maade, hvorpaa Folderne i en hængende Klædning ere angivne i et Maleri ell. p. en Billedstøtte. Foldekrave, en. Halskrave, som er lagt i Folder. foldeviis, adv. i Folder, saaledes, at noget er foldet.

Folde, v. a. 1. lægge i Folder ell. Læg. At folde en Krave, folde et Brev sammen. At folde sine Hænder ɔ: lægge dem sammen. At folde Klæderne op om sig. At folde noget ud, brede ud, hvad der er sammenfoldet. (s. udfoldet.) = Foldning, en. Gierningen at folde noget. — Folde-

bænk, en. Bænk, som tiener baade t. at sidde paa, og at ligge i; Slagbænk. (Moth.) Foldekniv, en. Kniv, som kan bøies ned i Skaftet. Foldeseng, en. d. s. s. Feltseng. Foldestol, en. Stol ell. Læenestol, som kan foldes ell. bøies sammen f. at indtage et mindre Rum. (Moth.)

Fole, en. pl. -r. [Isl. Foli.] en ung Hest. (fra det andet t. Slutningen af det fierde Aar.) = Folemester, en. Betient v. Stutterier, som har Opsyn m. Følhopperne under og efter Folingen.

Fole, v. n. 1. (har.) om Hoppen: at føde, kaste et Føl. = Foling, en. det at fole. — Foletid, en. den Tid, da en Hoppe foler, ell. skal til at fole. [Af fole haves ogsaa Udtrykket: at være i Fol ɔ: være drægtig; om Hoppen. Efter Moth ogsaa om Hunden og Katten.]

Foliant, en. pl. -er. en Bog i Folio, ell. hvis Blade udgiøre halve Ark.

Folk, et. pl. d. s. sing. er sielden, undt. i Bem. 2 og 3. jvf. No. 6. [Isl. og A. S. Folk.] 1. Personer, som udgiøre een Familie, høre t. eet Huus. At være af fornemt Folk. Alle Gaardens Folk. — I Særdel. Tyende, Tienestefolk i et Huus. Vore Folk ere i Marken. At holde mange Folk. Folkenes Mad (ringere Mad f. Tyendet, f. Ex. p. Herregaarde.) Folkenes Senge. (Deraf f. Ex. Folkelagen, (som bruges t. Tienestefolks Senge) Folkeløn, (aarlig Løn, som Tyendet faaer.) Folkeseng, (hvori Tienestefolk sove.) Folkeskat, (som en Huusfader betaler for sit Tyende) Folkestue, o. fl.) 2. et Samfund af Mennesker, som have Sprog og Herkomst tilfælles, og som tillige sædvanligen leve i eet Land og i en Stat; en Nation. Det danske Folk. Et Folk af asiatisk Oprindelse. (pl. br. ikke gierne, hverken i denne Bemærkelse ell. i No. 3. jvf. Folkefærd.) 3. den større Mængde af en Nation, Almue. At hige efter Folkets Gunst. 4. Krigsfolk, Tropper. At føre sine Folk i Marken. Fodfolk, Hestfolk. ("Folket er flere, som er med dig, end at jeg skulde" ꝛc. Domm. B. VII. 2. Derimod i Bib. af 1550: Folket er for meget.) 5. Mennesker i Almindelighed. (altid i pl.) Skikkelige, fornemme Folk. Folk var endnu oppe i Byen. At være som Folk er flest (som de fleste Mennesker ere.) At have været iblandt Folk ɔ: have været i Verden, iblandt Fremmede. Folk sige ɔ: Rygtet gaaer. — Godt Folk, i dagl. T., ligesom Folk allene (5) naar man ingen vis, bestemt Person betegner; ell. ogsaa for: skikkelige Folk. Hvor Godt Folk er, kommer Godt Folk til. "Et Paaskud f. at tage hvad Godt Folk har endnu tilbage." P. M. Troiel. 6. i Almuesproget og i dagl. Tale: en enkelt Person, et Menneske. (især om Fruentimre.) Hun er et skikkeligt Folk. Han bliver nok t. Folk. (t. Mand.) s. Mandfolk, Qvindfolk. = Folkebeslutning, en. B. som tages i et Folkemøde. Folkeblanding, en. Sammenblanding af forskiellige Nationer. Folkedannelse, en. almindelig, herskende Dannelse hos et Folk. "Grækenlands og Roms ædlere Folkedannelse." Baggesen. Folkedød, en. Pest ell. anden Landfarsot, hvoraf en stor Mængde Folk i et Land bortrives. "Folkedøden rundtom truer." S. Staffelt. Folkeegenhed, en. et Folks særegne Art og Beskaffenhed; Nationalitet. (M.) Folkefader, en. fig. om en Fyrste, der mildt og faderligt styrer sit Folk. (C. A. Lund.) Folkefest, en. 1. Fest, Høitid, der feires over hele Landet, af hele Folket, ell. en stor Deel af samme; 2. ell. af Folket, Almuen i en vis Egn ell. By. (T. Rothe.) Folkefied, et. Et Menneskes Fodtrin. (Rahbek.) "Ak, aldrig saaes her Folkefied — i disse Ørkener." Evald. Folkeforbund, et. Forbund imellem flere Nationer og Stater. (Malling.) Folkeforstander, en. den, som uden at være Fyrste styrer et Folk, ell. en Deel af samme. (T. Rothe.) Folkeforædling, en. Et Folks, en heel Nations Forædling. (Baggesen.) Folkefrihed, en. den Frihed, et Folk er ell. bør være i Besiddelse af; national Frihed. folkefyldt, adj. v. opfyldt ell. overfyldt m. Folk. "Hiint folkefyldte Land." J. Boye. Folkefærd, et. pl. d. s. 1. en Slægt, Stamme, Familie. (sielden.) "Naar han sit Folkefærd saaledes gaaer igiennem." Falster. "Jeg skulde nævne dine Fædre, om Dyd blev stor v. Folkefærd." Tullin. 2. et Folk (2), en Nation. "Folk siges i Hensigt t. Land og Fædreland; Folkefærd i Hensigt t. Afstamning og fælles Herkomst. Forskiellige Folk kan da være eet Folkefærd." Sporon. Folkeføde, en. Føde, som duer for Mennesker. Folkefølge, et. Følge af mange Folk. (Moth.) Folkegavn, et. det, som er t. Gavn f. et heelt Folk. (Storm.) Folkegunst, en. Almuens ell. Folkets Yndest, Popularitet. "Og naar Folkegunstens Veir vil skifte." Foersom. Folkehandel, en. Salg af Folk ell. Mennesker; Menneskehandel. (Bagg. Labyr. II. 67.) Folkehob, en. En samlet Mængde af Folk. (Rothe.) Folkehæder, en. et Folks Hæder, national Hæder. Folkehøvding, en. Folkeforstander, kaaret Regent. (Baggesen.) folkekiær, adj. 1. som har Folk ell. Mennesker kiær, som er det modsatte af folkesky. 2. som elsker Folket; har Nationen kiær. "Kongens og Folkets Værdighed, forenet i den faderlige, folkekiære Her=

ſter" (M.) Folkekreds, en. Forſamling af en Deel af Folket ell. Almuen. Folkeleder, en. den, ſom forſtaaer at lede Almuen, at bringe den p. ſin Side; Demagog. (Rahb.) Folkeliv, et. det Liv, ſom Folket, Almuen fører i et viſt Land, efter de der herſkende Sæder, Skikke, m. m. ell. det Liv, ſom yttrer ſig hos et heelt Folk; offentligt, nationalt Liv. "Aandelige Skildringer af Folkelivet." (M.) Folkelove, pl. Love ell. Vedtægter, ſom gielde imellem flere Nationer ell. Folkeſlag, ſom antages f. Grunden t. Folkeret; modſat Borgerlove. (Schytte.) Folkelærer, en. den, ſom lærer, underviſer Folket. Folkelæsning, en. Almuens Læsning, den blandt et Folk meſt udbredte Læsning. "At give Folkelæsningen en mere almeennyttig Retning." Engelst. Folkemagt, en. Folkets herſkende, ſtyrende Magt i Friſtater. "Folkemagten kunde let komme i de tilſtedeværende Borgeres Hænder." Guldberg. Folkemangel, en. Mangel p. Folk, p. Indbyggere i et Land. (O. Guldberg.) Folkemening, en. den hos et heelt Folk ell. blandt Almuen herſkende Mening. Folkeminde, et. Folks, Menneſkers Erindring. Det er endnu i Folkeminde. Folkemunde, pl. at være, at komme i Folkemunde ɔ: i Folks Omtale, iſær til det Onde. "Alt hvad i Folkemunde mit Navn udføre kan, og giøre mig berømt." Falſter. Folkemængde, en. Antal af Indbyggere i et Land, en By. Folkemøde, et. Forſamling af en betydelig Deel af et Folk, ell. af dets Repræſentanter. (Guldberg.) Folkenød, en. Nød, ſom overgaaer et heelt Folk, almindelig Nød. Folkeoplysning, en. almindelig udbredt Oplysning blandt et Folk. (Engelst.) Folkeran, et. den Misgierning, at rane Menneſker. Folkeregiering, en. Regieringsform, hvorefter et Folk ſtyres af valgte Repræſentanter; Demokratie. (Schytte.) Folkeret, en. det, ſom antages at være Nationers indbyrdes Pligter og Rettigheder. Folkerettighed, en. Rettighed, ſom tilhører ell. tilkommer et Folk, i Kraft af Naturlove ell. Pagt m. dets Regiering. (T. Rothe.) folkerig, adj. ſom har en ſtor Folkemængde. En folkerig Stad. "I Folkerigt, ei tomme Land du herſke." Fibigers Soph. Folkeroes, en. Roes, Berømmelſe, ſom Folket, Almuen, Mængden tillægger een. (F. Guldberg.) Folkery, et. almindeligt Ry ell. Rygte. (Moth.) Folkeſagn, et. gammelt Sagn, ſom v. mundtlig Overlevering forplantes blandt et Folk. Folkeſamfund, et. Forening, Samfund, ſom en Nation udgiør. Folkeſang, en. Sang, der i et heelt Land er almindelig kiendt og yndet. Folkeſanger, en. den, ſom digter Sange for et Folk, ell. drager om i Landet og ſynger dem. Folkeſkare, en. ſtor Hob Menneſker. Folkeſkat, en. (ſ. ovenfor 1.) Folkeſkik, en. 1. almindelig Skik hos et Folk, national Skik. 2. hvad der er Skik imellem Nationer. "At Folkeret og Folkeſkik var krænket." P. M. Troiel. Folkeſkole, en. 1. i Almind. en offentlig Skole. (Engelstoft.) 2. en Skole, hvor egentlig lærd Underviisning ikke gives; Borgerſkole, Almueſkole. folkeſky, adj. ſom ſkyer Folks Omgang og Selſkab. Folkeſkyhed, en. Beſkaffenheden, at være folkeſky. (Schytte.) Folkeſlag, (ell. Folkeſlags) et. Folkefærd, Nation. "Ukiendte Folkeſlag opretted Venſkabspagt." Tullin. Folkeſlægt, en. d. ſ. ſ. Folkeſlag, Folkeſtamme. "Der er en Folkeſlægt, bekiendt af Guldets Vægt." Weſſel. Folkeſnak, en. omløbende Rygte. "Han betænkte, at dette pludſelige Skridt maatte give Anledning til Folkeſnak." Rahbek. Folkeſtat, en. Demokratie, Republik, Friſtat. (ſielden.) "Naar er man p. den Tanke faldet, at Folkeſtater havde Fred?" P. M. Troiel. Folkeſtifter, en. den, ſom grunder et nyt Rige, ſom er Stifter af et Folk, ell. dets førſte Overhoved. (O. Guldberg. C. A. Lund.) Folkeſtyrer, en. Et Folks Overhoved, Styret ell. Regent. (T. Rothe.) Folkeſtævne, et. Folkemøde, berammet Folkeforſamling. (Rothe.) Folketarv, en. et Folks Tarv ell. Fornødenhed. (T. Rothe.) folketom, adj. øde f. Menneſker, hvor ingen Folk findes ell. ſees. (Kingo.) folketomme Gader. Folketro, en. den hos et heelt Folk, ell. hos Almuen af en Nation herſkende Tro; enten i Almindelighed, ell. i enkelte Tilfælde. Det er en Folketro i denne Provinds. Folketælling, en. Gierningen, at tælle Indbyggerne i et Land ell. en By. Folkevandring, en. et heelt Folks Udvandring fra Landet, ſom det beboede. folkevant, adj. vant t. Omgang m. Folk. Folkevel, et. hele Folkets Vel ell. Velfærd. (Salus publica,) "Om Lov og Ret og Folkevel at hegne." Rein. Folkevelſtand, en. almindelig V. hos et Folk, Nationalvelſtand. (Bagg.) Folkeviſe, en. Viſe, ſom er, ell. engang har været almindelig blandt Almuen i et Land ell. Landſkab. Folkevrimmel, en. En ſtor Mængde Folk i Nærheden af hverandre, ell. ſamlede p. eet Sted. "Landets Folkevrimmel og Mængde af Stæder." Guldb. Folkeværdighed, en. den Værdighed, der tilhører og egner et heelt Folk. (Rothe.) Folkeværge, en. den, ſom forſvarer Folkets Ret og Rettigheder. "Den romerſke Republik havde ſine Folkeværger, der ſkulde tale Almuens Sag og forſvare den imod Raadet." Eilſchow. Folkeyn-

dest, en. Yndest, som Folket, Mængden, Almuen har f. een; Folkegunst. At være i Folkeyndest.

Folkelig, adj. [af Folk, 5.] 1. som er liig Folk i Almindelighed, ikke sær, ell. udmærket fra Alle ell. de fleste andre Mennesker. "Saa vil jeg Eder lære, hvorledes I kan folkelig og efter Moden være." Falster. Siden han fik andre Klæder, er han bleven mere folkelig. "For — at lade noget mere folkelig." Bagg. Riimbr. 205. (her i egentlig Bemærk. liig et Menneske.) "Fordi det er saa folkeligt, saa ligefremt — som Fod i Hose" Samme. 2. som veed vel at skikke sig blandt Folk, som godt kan omgaaes Folk. (Moth.) "En saare folkelig, godlidende Mand." Bagg. 3. som er yndet af Mange, er i Yndest hos Mængden. popularis. (Moth.)

Font, en. [A. S. Fante, Fant-fat.] Stedet i en Kirke, hvor Daaben forrettes; Døbefont.

Fontenelle, en. pl. -r. i Lægekonsten: et m. Flid anbragt Saar, som holdes aabent.

For, præpos., conjunct. og adv. [Isl. fyrir.] A. præpos. 1. om Stedsforhold. a) t. at udtrykke, at en Ting, m. Hensyn t. Stedet, er før, gaaer forud for, ell. ligesom tænkes tidligere, end en anden; (ante.) det modsatte af bag. Han stod for mig. "See, da var der et Viintræ for mig." 1. Mose B. 40, 9. "Ret for dem skal I leire eder hos Havet. 2. Mose B. 14, 2. Han spændte to Heste for Vognen, og bandt den tredie bagved. At falde p. Knæ for een. Det laae lige for mine Øine, for mine Fødder. "Han styrter ned for hendes Fødder." Bagg. — Som adv. d. s. s. foran. (modsat bag.) For i Bogen. "De som vare for i Spidsen." I. Macc. 9, 11. Ogsaa modsat: bag efter. Den ene Hund løb for, (foran) de andre fulgte efter. (Hertil hører det adjectiviske Superlativ forrest, den forreste, som deels (egentlig superl.) bemærker: den ell. det, som er mest for ɔ: den første, fremmeste i en Rad: (Den forreste Mand i Rækken. Han var den forreste, og jeg den bageste) deels (egentlig compar.) som er foran, forved noget, der er bag. Paa, ved den forreste Side (Forsiden.) b) i en hermed beslægtet Bemærk. naar man i visse Tilfælde udtrykker: en Lukkelse, et Skiul, ell. at en Person ell. Ting befinder sig nær ved, hos ell. foran, men dog uden for noget. Skyd Slaaen for Døren. (adv. Er Slaaen for?) At have Slør for Ansigtet, holde et Tørklæde for Munden, trække Gardinet for Sengen. At sidde for Bordenden, sætte Vagt for et Huus. c) til at udtrykke Nærværelse, Paasyn, Paahør. (coram; v o r.) "Hver, som var bevæbnet, gik for Præsterne." Josv. 6, 9. At komme for Kongen. At prædike for Bispen. At føres frem for Retten, for Dommeren. "Thi du skal gaae frem for Herrens Aasyn." Luc. 1, 76. Kom ikke mere for mine Øine. For Alles Øine, Øren. Han tilstod det for de Tilstædeværende. — Ligeledes Nærværelse af en Gienstand, der tillige tænkes som virkende p. Subjectet, ell. som Bevæggrund t. en Handlig. At reise sig, staae op, bøie sig for een. At tage Hatten af for een. At knæle for een. (see ovenfor 1. a) — Man knæler vel oftest for ɔ: foran den, man vil vise en saadan Ærbødighed; men dog er her ikke altid det rene Stedsbegreb tilstede. Siger man: Jeg vilde ikke knæle for noget Menneske; men vel for Gud: saa udtrykker for her blot Bevæggrunden af Ærefrygt og Ydmyghed. 2. om Tidsforhold. a) til at betegne en tidligere, forbigangen Tid. (ante.) At staae op for (før) Dag. Længe for Juul, noget for Paaske. Mange Aar for min Tid. "Kongelig Ære, som ingen Konge havde havt for ham." I. Krøn. 29, 25. For og efter Ønskets Opfyldelse (jvf. inden.) b) m. adv. siden, til at udtrykke en vis forbigangen Tids Længde. (abhinc.) For et Aar, for en Maaned, for længe, for kort siden. c) om en tilkommende Tids Længde. At forsyne sig, lade sig antage, slutte en Overeenskomst for et Aar. Jeg har Brænde for hele Vinteren. Kost for en Maaned. d) Tidsfølge i en Handling, som gientages (m. Gientagelse af Substantivet.) At giennemsøge en Bog Blad for Blad. Stykke for Stykke. Han bliver Aar for Aar (med hvert Aar) svagere. 3. i mange andre særskilte Tilfælde og Bemærkelser, f. Ex. a) (modsat imod) til Fordeel for. (pro.) At stride for Fædrelandet. At tale, bede, søge, giøre sig Umage for een. [Ogsaa adv. i Talemaaden: at være fór en Sag. (m. Tonehold.) Jeg er ikke fór, at han skal reise ɔ: jeg ønsker det ikke; det er ikke efter min Villie.] I andre Tilfælde br. for m. Bemærkelsen: imod. At søge Raad for Tandpine. At bruge noget for Døvhed. Det hielper for Gigt. b) i Stedet for. (f ü r.) At lade Naade gaae for Ret. Han mødte for ham i Retten. At prædike, læse for en Anden. Jeg maatte betale for ham. [Betydningen ell. Virkningen af for er her en ganske anden, end hvor det blot udtrykker Objectets Dat. (s. 3. e.) f. Ex. Jeg har tidt maattet giøre hans Arbeide for ham (ɔ: i hans Sted.) — Det har været mig en Glæde, at giøre dette Arbeide for ham (ɔ: t. Bedste, t. Nytte f. ham.] c) Om en Aarsag, Bevæggrund, Anledning. (præ, pro.) Hun kunde ikke tale for Graad. "For Graad jeg ikke kan den Tilstand her beskrive." Holb. P. Paars. Man

kan ikke være her for Kulde, Træk, Stank. Vi maae holde Vagt for Tyve. "De fleste vidste ikke for hvad Sag de vare komne tilsammen." Ap. G. 19. 32. — For min Æres, for hans Børns, for min Kones, for eens Fortienesters Skyld. — At falde for (ved) Fiendens Sværd. At straffes, belønnes for noget. At holde af een for hans Flid; blive vred p. een for hans Dovenskab. At laste, dadle, rose, berømme een for noget. — At blive bange, forskrækkes for noget. (som man seer, ell. troer at see; derimod: over noget, som foregaaer, ell. er skeet.) d) om en Betaling, Godtgiørelse, Erstatning. At kiøbe, sælge noget for en vis Priis. At giøre noget for Penge, for Intet. Han boer for 100 Rdlr. om Aaret. At betale een for hans Umage, Arbeide. e) Hensyn til noget. (pro.) Jeg, for min Deel. For mig maa han giøre hvad han vil. For det første, for det andet, o. s. v. For nærværende Tid, for Fremtiden. (Derimod: i Fremtiden, naar man tænker sig denne som nærværende.) Hertil kan ogsaa henføres adskillige Talemaader, f. Ex. At advare een for, at vogte sig for noget. At undslaae sig for noget; at giøre Regnskab for noget. At vide sig fri for noget; være sikker for noget. "For Vidner, som for Solen trygge." Bagg. m. fl. a. — At være bange for een, frygte for een. "Biergene skiælve for ham." Nah. I. 5. f) en Mangel, Trang, Fraværelse. At være i Trang for Penge, være blottet for Alt; nøgen for Linned. At være reen for Synd; fri for Skat. Huset er aldrig tomt for Giæster. g) Omdømme, Mening, Foregivende. At ansees, holdes, agtes for noget. At antage, holde noget for Sandhed. At give sig ud for noget. Han gav det ud for Guld (ↄ: foregav, at det var Guld. Men derimod: Jeg gav en Ducat ud for en Fiirskilling ↄ: i den Tanke, at det var en Fiirskilling.) At sige noget for Alvor, for Spøg. At tage (optage) Spøg for Alvor. h) Omsorg, Omhu, Frygt. At sørge (bære Omsorg) for sine Børn. (Derimod: at sørge (ↄ: føle Sorg) over noget.) At være ivrig, nidkiær, omhyggelig for noget. At være bekymret, bange, frygtsom, ængstelig for noget. At frygte, ængstes, grue for noget (tilkommende. Jvf. over.) i) Krav, Begiering. At kræve een for noget. At overhænge, plage een for noget. k) til at udtrykke Genitivus. (særd. med Bibegreb af Forsvar, Hielp, Bestiermelse.) Han er Formynder for Børnene. En Trøster, Tilflugt for de Ulykkelige. Forstander for en Stiftelse. l) I mangfoldige Tilfælde udtrykker denne præpos. Objectets Dativus (saavel m. Hensyn t. et nærmere, umiddelbart, som t. det fiernere Object: objectum finale.) f. Ex. Det er godt, heldigt, uheldigt for ham. "Det, Tingene i Verden ere for os, det ere de ikke i sig selv, men ved os." Rahbek. At vige, give efter, flygte for een. At beklage sig, smigre, hykle, lyve for een. At læse, skrive, spille noget for een. At pløie et Stykke Jord for een. At staae i Veien for een. — Bogen er bleven borte for mig. Det gik itu for mig. Kagen faldt i Ilden for Pigen. (I disse Tilfælde udtrykker for, at noget hændes een, skeer v. Hændelse, ell. af Vanvare, meer end v. Forseelse.) At dølge, giemme noget for een. At lukke Døren op for een, tage Hatten af for een. For mig er intet Haab. Det suser for mine Øren. At bøde for sig. At lukke, dæmme for Vandet. At have Godhed, Agtelse, Afsky for een. At rømme, vige, flygte for sin Overmand. — (I Almindelighed gielder om disse Tilfælde, hvis Mængde er saa stor, at den her ei kan udtømmes, at de Alle enten betinges v. en Hensynsgienstand, et fiernere Object, som da nødvendigen kræver Præpositionen; ell. at denne, i visse Tilfælde træder i Stedet for den simple Dativus, enten for at udtrykke den rigtige Mening, f. at blive fuldkommen tydelig, ell. f. at undgaae et stødende Udtryk. Saaledes f. Ex. Jeg skal giemme det for ham. (ikke: Jeg skal giemme ham det.) Jeg glemmer aldrig hvad han har giort for mig (ikke: hvad han har giort mig; som giver en ganske modsat Mening.) "En Sommer sneg sig bort for begge." Bagg. (Emma.) Derimod urigtigen: "Og svagt hun Hoffets Blikke dulgte, hvad Konst og Tvang kun skiuler kort;" da det bør hedde: "Hun svagt for Hoffets Blikke dulgte." — For den Rene er alting reent. Hvad der er sundt for een, er det ikke altid for en anden. Stærk Drik er skadelig for Børn. (Derimod: Bevægelse er mig meget tienlig; Forsigtighed er mig nødvendig. Sagen er mig ligegyldig. — Men ogsaa: For mig er Sagen ligegyldig; men den er det ikke for ham.) — Ligeledes behøves som oftest Præpositionen hvor Objectet er forbundet m. et Prædicat ell. adj. m) Desuden i mange særegne Udtryk f. Ex. At bære sig for Latter. At have Ondt for Brystet, for Hiertet. At slaae en Ko for Panden. At tiene for (som) Stuepige, fare for Styrmand, fæste een for Avlskarl. At komme for Skade m. at sige, giøre noget. At være syg for noget (endelig ville have det.) At være god for noget, være Mand (Karl) for noget ↄ: være i Stand t. at udrette det. At sørge (bære Sørgedragt) for een. At tiene for sit Brød. At curere een for Svindsot. At ligge for Døden. At bringe noget for Dagen. Det kom for Kongen (blev bekiendt for Kongen.) At boe, spise for sig selv (allene). — Hvad for (m.

en, nogen, noget efter) br. for hvilken (pron. interrog.) Hvad er dette for en Person? Hvad er dette for noget? (Hvad for noget er dette?) Hvad for een (hvad for eet, hvad for nogle) vil du helst have? Hvad for noget? (et Spørgsmaal m. Forundring over det, man hører.) o. s. v. B. som conjunct. i d. Tale: fordi, thi. Han kan ikke komme, for han er syg. "Ei for han slog ihiel; men for han slog kun een." H. Bull. — for at, med infin. bemærker: i den Hensigt, at (det lat. Supinum.) For at see og høre, for at være sikker paa, &c. C. som adv. (jvf. A. 1.) bruges for a) i Forbindelse m. andre Præpositioner (dog oftest adskilt i Skrivningen), og modsat bag. — Saaledes: for fra (fra Forsiden), for over (at falde for over), for paa (paa Forsiden, foran), for til, ("Chorets Længde for til var 20 Alen." I. Kong. 6, 20.) for ved. Han satte sig for ved (oftere foran) og hiin maatte sidde bag ved. (For ved oftere som præpos. For ved Alteret (ante) For ved Huset er plantet Træer og Buske.) b) foran Adjectiver og adv., enten allene, ell. i Forbindelse m. alt, t. at udtrykke en Grad ell. Størrelse over ell. under det som fordres ell. burde være. Prisen er for høi. Det varer for længe. Hun er alt for god. Dertil er han for frygtsom. Hun var ham alt for klog. — Desuden i enkelte Talemaader, f. Ex. At holde for, mene, ansee. Jeg kan ikke giøre for at han taber (er ikke Aarsag til.) D. Følgende Sammensætninger, der sædvanlig skrives som eet Ord: foran, forfra, forhen, forneden, forovén, forover, fortil, forud, forved, s. nedenfor. — I Sammensætning m. Verber og andre Ord har for deels Bemærkelsen (1 og 2) af noget (i Henseende t. Stedet) foranværende (f. Ex. Forarel, Forbeen, Forhuus, Fortand) ell. (i Henseende t. Tiden) foregaaende (f. Ex. Foraar, forbenævnt, Forord, Fortale) i hvilke Tilfælde Tonen falder p. for; deels Bemærkelsen af: formeget, til Skade (f. Ex. forspise, forløfte sig, forgive een, fordrukken); deels giver det Ordet en modsat, en slet Betydning, ell. udtrykker en Feil, Vildfarelse (f. Ex. foragte, forbyde, forlade, forkaste, forregne sig); deels endelig bruges denne Partikel i en Mængde andre, især af Substantiver og Adjectiver afledede Verber, som ere af nyere Oprindelse, og hvori Partikelen (saavelsom i nogle af de tilforn anførte Tilfælde) egentlig ikke er den danske Præposition for, da disse Ord ere dannede efter tydske, med Partikelen ver sammensatte Ord.

Fóraar, et. pl. d. s. den Aarstid, som giør Overgangen fra Vinter t. Sommer; Vaar. — fig. Livets Foraar ɔ: Ungdommen. "Vi bør ansee Tiden som Evighedens Foraar, der spaaer os en rig Høst." Sneed. — Deraf: foraarsagtig, adj. som ligner Foraaret. Foraarsblomst, Foraarsfeber (som hersker om Foraaret), Foraarshimmel, Foraarsluft, Foraarsveir, og fl.

Foraarságe, v. a. 1. [af Aarsag.] være Aarsag i, volde, forvolde. "At foraarsage er ikke det selvsamme som, at være Aarsag; men det er, at være den forberedende Aarsag. Om den umiddelbare Aarsag br. det ikke let. Gud er Aarsag t. Verden; men Gud siges ikke at have foraarsaget, at Verden blev." Müller. — foraarsages, i ældre Skrifter: faae Leilighed, Anledning til. "Jeg foraarsages herefter at tale mere om." (A. S. Vedel.) — Heraf: Foraarsagelse, en.

Forágt, en. ud. pl. 1. Gierningen at foragte; Ringeagt, Haan. "Agt for Dyden forudsætter nødvendigen Foragt og Afsky f. Lasterne." C. Hornemann. At kaste Foragt paa een. At tale m. Foragt om een. 2. Tilstanden at være foragtet. At være i Foragt, komme i Foragt. At leve i Armod og Foragt.

Forágte, v. a. 1. være uden Agtelse for, ringeagte, lade haant om (i ældre D. forsmaae.) "Foragt ei lidet Saar, fattig Frænde, ringe Fiende og slet Gave." Ordspr. (Moth.) "Vi foragte Niddingen, den Nedrige, den Feige, den Lastefulde; vi ynke og beklage den Feilende." C. Hornemann. = foragtelig, adj. 1. som fortiener Foragt, medfører Foragt. "Det Afskyelige er aldrig latterligt; det Foragtelige kan være latterligt, men er det ikke altid." Birkner. 2. som viser, tilkiendegiver Foragt. En foragtelig Behandling. — Foragtelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være foragtelig. — Foragter, en. pl. -r. den, som foragter noget.

Fóran, præp. og adv. paa et Sted, som er for et andet. (ante.) it. p. Forsiden, fortil. Han gik foran, og vi fulgte bag efter. Han sad foran mig. Foran og bagtil. "Foran for Kamrene var en Gang." Ezech. 42, 4.

Forándre, v. a. 1. bringe i en anden Tilstand, give en anden Beskaffenhed. (jvf. forvandle.) Veiret har forandret sig. Hans Udseende har meget forandret sig. (At forandre sig, i d. Tale: gifte sig, ell. have det i Agt.) — foranderlig, adj. 1. som kan forandres, modtage Forandring. 2. som lettelig og tidt forandres; ustadig, omskiftelig; deraf: Foranderlighed, en. — Forandring, en. pl. -er. 1. Gierningen at forandre. 2. en forandret Tilstand.

Foranlédige, v. a. 1 [T. veranlassen.] give Anledning t. at noget skeer, give det første Stød t. en Handling; (mest i Forretningsstiil og dagl. T.) "En Handling beroer p. den Handlendes Villie; alt-

saa kan man ikke foraarsage, men blot foranledige Andres Handlinger." Müller. = Foranledning, en. given Anledning, medvirkende Aarsag. (sieldnere.) "Saadanne Foranledninger, der ligesom tvinge Mennesket t. at vise, hvad der boer i ham." Mynster. [Jvf. Anledning, der overhovedet mere br. og da undertiden ogsaa om en tilfældig Grund ell. Leilighed; Foranledning derimod snarere om en v. fri Villie bevirket Grund ell. Anledning.] "At disse Tider kun herovenfra ere bestemte saaledes, uden Foranledning fra Menneskenes Side." Mynster.

Foranstálte, v. a. 1. giøre Anstalt t. at noget skeer, lade giøre, indrette. — Deraf: Foranstaltning, en.

Forarbeíde, v. a. 1. [det T. verarbeiten.] giøre brugbart, bringe i Skikkelse, t. Fuldkommenhed v. Arbeide. At forarbeide Metaller, forarbeide Guld til Smykker, Prydelser. "Redskaber og Midler t. at forarbeide vor Lyksalighed." Sneedorf. "Om end disse udførte Varer ikke tilhobe vare forarbeidede i Landet selv." Guldb. — Heraf: Forarbeidelse, en. Det, som vindes v. de raae Producters Forarbeidelse. 2. (m. Tonen p. fór) forberede v. Arbeide. [det T. vorarbeiten.] Han fandt meget fórarbeidet f. sig. — Heraf: Fórarbeide, et. noget, som foretages førend det egentlige Arbeide, f. at lette dette; forberedende Arbeide. Historiske Fórarbeider.

Forárge, v. a. 1. egentlig (af arg, slet, slem) forværre, forringe; men denne Bemærkelse er nu forældet. "Han skal gaae den rette Vei, saa bliver han ikke forarget, men forbedret." P. Tidemand. 1564. 2. saare Velanstændighed og moralsk Følelse ved slette, uanstændige Handlinger; give ondt Exempel. 3. At forarges, forarge sig over noget ɔ: finde det forargeligt, anstødeligt. (Moth.) = forargelig, adj. som kan forarge, anstødelig, uanstændig. Forargelig Opførsel. At føre et forargeligt Levnet. "De forargelige Rænker, hvormed Paverne have vanæret Religionen." Schytte. — Forargelse, en. pl. -r. 1. Gierningen at forarge, ell. den Handling, hvorved man forarger; it. det, at forarges over noget. At give, vække Forargelse. Det var ham til Forargelse. At tage Forargelse af noget. — Forarger, en. den, som giver, vækker Forargelse. "Disse første Forargere, disse virkelige Forbrydere." Bagg.

Fórarm, en. den forreste, Haanden nærmeste Deel af Armen. (Moth.)

Forárme, v. a. 1. giøre fattig. "Der ere mange, som forarmes v. Overdaadighed, men faa beriges derved." Schytte. Forarmede Bønder, Haandværksfolk. — forarmes, v. n. pass. blive fattig, komme i Armod. Landet forarmes mere og mere. — Forarmelse, en. Det, at forarmes, tiltagende Armod.

Fórarel, en. pl. -arler. den forreste Arel p. en Vogn; Fremarel.

Forbáge, v. a. 1. forbruge v. Bagning. At forbage ti Tønder Meel. (Moth.) Derimod: Brødet er forbagt ɔ: bagt for meget.

Forbánde, v. n. 1. ønske Ondt over. "Velsigner dem, som Eder forbande." (forbandet, i dagl. T. meget slet ell. ond; og som adv. overmaade. Han er forbandet dum.) At forbande sig p. noget, sværge høit paa, bekræfte v. dyre Eder. (Moth; i lavere Tale.) — Forbandelse, en. Gierningen at forbande; ondt Ønske. At lyse Forbandelse over noget. "Nu har jeg siunget Forbandelsen over skummende Bølger." Øhlenschl. (Helge.)

Forbanke, v. a. 1. slaae, banke een t. Skade; skamslaae. (Moth.)

Forbárme sig, v. rec. 1. have Medynk med, vise Medlidenhed i Gierningen. At forbarme sig over den Fattige i hans Elendighed. — Deraf: Forbarmelse, en. — Forbarmer, en. den, som viser Forbarmelse. Den evige Forbarmer.

Forbause, v. a. 1. [N. S. verbaust, forbauset.] frembringe en uformodet, m. nogen Skræk blandet Forundring hos een. Det uventede Syn forbausede dem. At forbauses ved, over noget. "De omløbende Gieglere, som v. deres hurtige og lette Bevægelser forbause Tilskuerne." Guldb. — Forbauselse, en. den Tilstand, at blive eller være forbauset. "Forbauselse er en mindre, og hastig forbigaaende Forskrækkelse." Sporon. (Dog ikke altid Forskrækkelse; men oftere en overraskende Forundrings Virkning.)

Forbed, et. "Et Stykke Land, som ligger t. en By til Græsning." Moth. (forældet.)

Fórbeder, en. den, som beder Godt for en Anden. (D. Bibel.) "De brugte ham baade som Voldgiftsmand imellem sig, og som Forbeder hos Guderne." Guldberg.

Forbédre, v. a. 1. forandre, rette til det Bedre. At forbedre sit Levnet. Han har forbedret sig meget. Den Syge forbedres (bedres) Dag for Dag. 2. forøge, formere. At forbedre sine Indkomster. At bringe i bedre Tilstand, indrette p. en bedre Maade. At forbedre Landvæsenet, forbedre sine Vilkaar v. Sparsomhed. = forbederlig, adj. som lader sig forbedre. V. S. O. (sieldent.) — Forbedrer, en. den, som forbedrer noget, som bringer en Forbedring i Stand. — Forbedring, en. pl. -er. Gierningen at forbedre; den Tilstand, at forbedres. Religionsforbedring. Sædernes Forbedring. — Forbedringshuus, et.

Straffehuus, Tvangshuus, Tugthuus, hvor Forbrydere indsættes f. at bevirke deres moralske Forbedring; men hvorfra de som oftest udgaae ligesaa slette, som de kom derind.

Forbeen, et. pl. d. s. et af de to forreste Been p. et fiirføddet Dyr.

Forbehold, et. ud. pl. Betingelse, Undtagelse, som man giør t. Vilkaar ved en Handling. At have noget i Forbehold. (Moth.) Han indgik det, m. Forbehold at kunne opsige Contracten — uden noget Forbehold.

Forbeholde, v, a. 1 og 2. (s. holde.) 1. betinge, forsikkre sig forud hvad man ei vil afstaae. At forbeholde sig fri Bolig i et Huus, man sælger. At forbeholde sig sin Ret. At have sig noget forbeholdent ell. forbeholdt ɔ: forbeholde sig. 2. fortie, holde ved sig selv. Den vigtigste Hemmelighed forbeholdt han sig. = Heraf: forbeholden, adj. som ei er aaben i sin Tale, ikke siger sin Mening reent ud; hemmelighedsfuld. (V. S. O.)

Forbeholdenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være forbeholden, Mangel p. Oprigtighed. "Uden misundelig Forbeholdenhed forkyndte han Alt hvad han havde seet, hørt og optegnet." Wandal. "At vi uden Forbeholdenhed dømme over vor Næstes Handlinger." Mynster.

Forbemeldt, adj. v. som tilforn er omtalt. Saaledes: forbenævnt, foromtalt, forberørt. (Moth.)

Forbenes, v. n. pass. 1. blive t. Been. Forbening, en. det, at forbenes.

Forberede, v. a. 1. sætte forud i tilbørlig Tilstand, rede til, at noget kan skee ell. sættes i Værk. Denne Krig var længe forberedet. "Os tilkommer det at bie, indtil det fuldbyrdes, som nu forberedes." Mynster. = Forberedelse, en. pl.-r. Gierningen at forberede; ell. det, som skeer, giøres, indrettes m. Hensyn t. en forestaaende Handling ell. Begivenhed. Krigens Forberedelser. En Forberedelse t. Reiser. Der giøres store Forberedelser t. Bryllupet.

Forbetinge, v. a. 1. betinge forud som Vilkaar. 2. "betinge Varer førend man kiøber dem." Moth. — Deraf: Forbetingelse, en. (V. S. O.)

Forbetyde, v. a. 1. varsle, forkynde noget tilkommende v. Tegn o. d. (usædvanl.) "Den Tro, at ethvert nogenlunde vigtigt Tilfælde maatte forbetydes v. Drømme." Engelst. (om Qvindek. Kaar. 92.)

Forbetydning, en. Varsel, Forvarsel. (som ere mere brugelige.) V. S. O. — "Da lyde dette Navn os atter — som en god Forbetydning for det Tilkommende." Mynster. (Præd. 1815. II. 3.)

Forbi, præpos. og adv. [T. vorbey.] 1. præp. bruges om en Bevægelse frem ad, hvorved man kommer foran ell. ved Siden af en Ting, som man var bag ved ell. efter. At kiøre, ride, seile forbi noget. At gaae, ride een forbi p. Gaden. Aaen flyder forbi Byen. — adv. at skyde, kaste forbi (Maalet.) At lade en Leilighed gaae forbi. 2. adv. om Tiden: til Ende, ophørt, udrunden. Sommeren, Regnen, Tordenen er nu forbi. Det er forbi m. Kulden, m. hans Rigdom. (I Sammensætning br. præp. forbi m. adskillige Participier allene, f. Ex. forbifarende, forbiløbende, forbireisende, forbiridende, forbiseilende, og fl.)

Forbide, v. a. 3. bide t. Stamme, skambide. (men br. neppe uden i partic.) Støveren er bleven forbidt af de andre Hunde. Forbidt af Lopper. (Moth.)

Forbie sig, v. rec. 1. bie for længe. Han har forbiet sig. (Moth. Brugen som v. a. i den Bemærkelse: at bie paa een, tøve efter een, er forældet; og Ordet overhovedet nu sieldent.)

Forbierg, et. pl. - e. en høi Landpynt, ell. biergig Odde, der strækker sig noget ud i Havet. (Moth.)

Forbigaae, v. a. 3. (s. gaae.) allene i den figurl. Bemærkelse: tilsidesætte, forsømme, udelukke. At forbigaae noget m. Taushed. De andre fik hver en Gave, og han allene blev forbigaaet. 2. part. act. forbigaaende bruges m. præp. i som adv. a) Hun hilsede mig i Forbigaaende (i det hun gik forbi.) b) løseligen, korteligen. At omtale, berøre, anmærke noget i Forbigaaende. 3. part. pass. forbigangen (ikke: forbigaaet) om Tiden: forløben. Det forbigangne Aar; i den forbigangne Tid. "Det gamle, det Forbigangne er det eneste, som de holde deres Agtsomhed værd." Sneedorf. "Hvor finder Siælen Hvile, træt af det Forbigangnes Erindring, af den nærværende Kummer, af Frygt f. det Tilkommende?" Mynster.

Forbigang, en. Gierningen at gaae forbi. "Hvi dvæler du? kom! jeg savner din snelle Forbigang." Øhlenschl.

Forbillede, et. pl.-r. 1. det, der symbolisk betegner ell. betyder noget tilkommende. "Christi Forbillede." typus. (Arrebo.) 2. et Mønster, Exempel. (D. Bibel, Moth.) 3. Model af Gibs ell. Leer, hvorefter et Billede forfærdiges, ell. Form hvori det støbes. Moth.

Forbinde, v. a. 3. (s. gaae.) 1. binde sammen, sammenføie. At forbinde Tømmeret i en Bygning. — figurl. forene; besidde tillige. Ved at forbinde Sætninger i Talen, dannes Perioder. Han forbinder Lærdom med Smag. 2. lægge Bind om en saaret ell. beskadiget Legemsdeel. At forbinde et Beenbrud, et Saar. Den Saarede blev strax forbunden. 3. rec. forene sig, giøre Forbund, slaae sig sammen.

4. paalægge en Pligt, Forpligtelse, Forbindtlighed. (s. forpligte.) Han er forbunden dertil ved sit Løfte, ved Contrakt. De vil meget forbinde mig ved denne Tieneste. — At forbinde sig til noget ɔ: indgaae en Forpligtelse mod Andre, forpligte sig t. Opfyldelsen af et fastsat Vilkaar. At forbinde sig t. at betale et aarligt Afdrag p. en Gield. "Naar de, overvundne, havde forbundet sig til Underdanighed." Guldberg. 5. binde en Bog p. en urigtig Maade ved Omsætning af Ark og desl. Der mangler intet i Bogen; men den er forbunden. = Forbindelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at forbinde. (1. sieldnere 2.) 2. Forbund, Forening. At indgaae en Forbindelse, staae i venskabelig Forbindelse med een. — Forbinding, en. pl.-er. 1. Stedet, hvor noget er forbundet; Sammenføining. Tømmerværket har skilt sig ad i Forbindingen. 2. Gierningen at forbinde et Saar; it. det, hvormed det forbindes. At lægge ny Forbinding paa. 3. urigtig Indbinding af en Bog. — forbindtlig, adj høflig, tienstagtig, som gierne giør sig Folk forbunden v. Artighed. (dagl. T. og nyt O.) "Dennes butte, vrantne, uartige Væsen satte hans aabne, forbindtlige Blidhed i et klarere Lys." Rahbek. Forbindtlighed, en. 1. den Egenskab, at være forbindtlig. (dagl. T.) 2. den Egenskab v. noget, at det har en forbindende, forpligtende Kraft; juridisk ell. moralsk Nødvendighed.

Forbireise, en. Reise, som skeer forbi et Sted.

Forbistret, adj. v. [af det nu ikke mere brugelige v. a. forbistre, "giøre een gal og ond i Sindet." Moth. s. bister.] meget vred, opbragt, arrig. (ond at komme til Rette med. Moth.) Hun var ret forbistret paa ham. "Hun blev saa forbistret, da hun hørte Kiøbet." Holb. (Abracadabra. II. 7.) (I dagl. T. adv. overmaade. En forbistret dum Handling.)

Forbittre, v. a. 1. giøre bitter, (figurlig) volde Ubehagelighed. Denne Krænkelse forbittrede ham Livet. "Han vil forbittre dem Nydelsen af deres Erhverv." Mynster. 2. opirre, ophidse t. en høi Grad af Vrede. (Moth.) partic. forbittret, meget vred, opbragt. At være forbittret paa, imod een. — Forbittrelse, en. ud. pl. en høi Grad af Vrede. "Forbittrelse kan, i Følge sin større Heftighed, vare længere end Vrede." Müller.

Forblande, v. a. 1. forvirre, forbytte v. Blanding; blande p. en vrang Maade. At forblande Sandt og Usandt; forblande en Ting, Person m. en anden (tage feil af.) Deraf: Forblanding, en.

Forblinde, v. a, 1. giøre blind, hindre i at see. (men br. kun figurl.) Lidenskab, Kiærlighed, Had, har forblindet ham. "Ei skulde hendes Ungdom ham forblinde." Øhlenschl. "At lade sig forlede af den falske Glands, som forblinder Hoben." Sneed. — Forblindelse, en. Gierningen at forblinde; Tilstanden at være forblindet.

Forblive, v. n. 3. (er.) s. blive. 1. vedblive at være, opholde sig p. et vist Sted. "Hvor han endnu lod sin Hustru og sine Sønner forblive." Wandal. "Den indfaldende Nat nødte dem at forblive hvor de vare.' Samme. 2. vedblive at være i en vis Tilstand. I denne Dvaletilstand forbliver Dyret hele Vinteren. 3. beroe, henstaae. Derved maa det nu forblive. Det kan forblive indtil videre. — Forblivende, br. som Subst. i den Talemaade: at have sit Forblivende ɔ: være afgiort, beroe til videre.

Forblomme, v, a. 1. giøre mørk, utydelig. At forblomme sin Tale. "Hofskalken det vel snart f. hannem skal forblomme." Bording. — Sielden uden i partic. forblommet, utydelig, ikke let at fatte. En forblommet Tale, Sag. "Forblommede Uartigheder." Rahbek. At udtrykke noget p. en forblommet Maade (ved Billeder, Lignelser, Vink.) At give noget at forstaae p. en forblommet Maade. (Rahbek.) "Det er forblommet talt; jeg veed ikke hvad du vil sige dermed." Holb. (Pern. korte Frøkenstand.)

Forbluffe, v. n. 1. [N. S. verbluffen.] skræmme, kyse, giøre forsagt. (Ogsaa: forbløffe. Holberg.)

Forbløde sig, v. rec. 2. tabe alt Blod, ell. den største Deel. Han døde af at forbløde sig. — Deraf: Forblødning, en.

Forbodme, v. a. 1. pantsætte ved Bodmeri. At forbodme sit Skib. (D. Lov.)

Fórbogstav, et. pl.-er. det første Bogstav i en Stavelse ell. i et Ord.

Fórborg, en. pl.-e. Borg ell. Skandse, der ligger foran til Værn for noget. En Forborg for Slottet, for Byen. (s. Formuur.)

Forbórgen, adj. pl. forborgne. [T. verborgen.] 1. skiult. En forborgen Skat. (Moth.) "Dersom man ei kunde formode, at de havde ædle Hensigter forborgne under deres Forhold." Rahbek. "Dersom jeg havde al Kundskab, og vidste om alt det Forborgne." Mynster. 2. lønlig, hemmelig. "Den sande Velgiørenhed er stedse forborgen." Rahb. — Forborgenhed, en. Skiul, Lønlighed, Løndom.

Forbrug, en. ud. pl. Gierningen at forbruge ell. opbruge. Til egen Forbrug, til Forbrug i Huusholdningen; indenlansk Forbrug. Deraf: Kornforbrug, Saltforbrug, o. s. v.

Forbruge, v. a. 2. anvende t. Brug; opbruge. 2. opslide v. Brug. Gamle og forbrugte Ting. — Forbrugning, en. ud. pl.

det at forbruge noget, Forbrug. "Hvorvidt Landets Grundforraad staaer i Forhold t. Forbrugningen." Olufsen.

Forbryde, v. a. 3. (s. bryde.) 1. giøre sig skyldig, forsee sig. Hvad har jeg forbrudt? 2. giøre sig skyldig t. at miste. At forbryde Ære, Liv og Gods. "Jord forbrydes ikke, men falder Arvingerne til." D. Lov. I. 24. 12. — Forbrydelse, en. pl.-r. en forsætlig lovstridig Handling; og især en saadan, der kan have personlig Straf t. Følge. Grove Forbrydelser kaldes Misgierninger: ringere Forseelser. — Forbryder, en. pl.-e. Den, som har begaaet en Forbrydelse. — forbrydersk, adj som har en Forbrydelse t. Hensigt ell. til Følge. "At overvinde den forbryderske Drift." A. S. Ørsted.

Fórbryn, et. 1. den forreste Deel ell. Kant af Noget. 2. Pande, Forhoved. (Moth. forældet. jvf. Bryn.)

Forbrǽnde, v. a. 2. beskadige v. at brænde, ell. v. alt for stærk Hede. Kagen er forbrændt. At forbrænde sin Haand, sine Fingre. (Mindre rigtigen br. det ogsaa for: brænde ell. opbrænde.) Deraf: Forbrænding, en.

1. Fórbud, et. pl. d. s. Befaling, hvorved noget forbydes. Der blev giort Forbud mod Salget. "Mod Døden kan ingen giøre Forbud." Ordspr. At lade ét Forbud udgaae.

2. Fórbud, et. pl. d. s. et forberedende Sendebud, f. Ex. paa Reiser, hvorved Heste og Befordring bestilles, ell. den Reisendes Ankomst meldes. 2. det, hvorved noget bebudes, forkyndes, Forvarsel. Dagens, Dødens Forbud.

Fórbund, et. pl. d. s. Pagt, Forening imellem Flere, til Forsvar ell. i anden Hensigt. At indgaae, slutte, stifte, oprette, bryde, ophæve et Forbund. Et Forbund imellem to Stater, Magter. Forsvars- og Angrebs-Forbund. = Fórbundsbrud, et. Brud, Overtrædelse af et sluttet Forbund. Fórbundsdag, en. Dag, Møde, hvorved et Forbund sluttes; ell. hvor Sager, vedkommende et Forbund forhandles. Fórbundshielp, en. den Hielp, som en Stat, i Følge et Forbund, er forpligtet t. at give en anden. (M.) Fórbundsstad, Fórbundsstat, en. By, Stat, som staaer i Forbund (Confoederation) m. andre. De helvetiske Forbundsstater. Fórbundstropper, en. forskiellige, i et Forbund forenede Staters Tropper, naar de ere samlede i een Hær.

Forbúnd, et. (m. Tonen p. sidste Stavelse; ell. efter Udtalen: Forbundt.) 1. En Forpligtelse for visse Haandværkssvende t. at tiene som Lærlinge i nogen Tid hos en Laugsmester, som kaldes: at staae i Forbúnd. 2. at plante Kaal, plante Træer i Forbundt, in quincuncem (saaledes, at i tre Rader altid to Planter i de to yderste danne en Trekant m. een i den mellemste Rad.)

Forbyde, v. a. 3. (byde.) [T. verbieten.] befale, at noget ei maa giøres ell. skee. Lægen forbød ham at gaae ud. — forbuden, partic. utilladt. forbudne Vare (som ei maa sælges ell. indføres.)

Forbyde sig, v. rec. 3. At forbyde sig p. en Ting ɔ: byde mere derpaa, end den er værd. (Langebek.)

Forbýgge, v. a. og rec. 1. anvende, sætte paa Bygning. (Langeb.) 2. recipr. tilsætte paa en Bygning meer, end man har Evne til. At forbygge sig p. en Gaard. 3. hindre, betage v. at bygge. At forbygge Udsigten, Lysningen for sin Naboe.

Fórbygning, en. pl. - er. den forreste Deel af en Bygning. Modsat: Baghuus, Sidebygning.

Forbytte, v. a. 1. tage Feil af to Ting, tage den ene for den anden. Min Hat er bleven forbyttet. Overtro meente, at Børn undertiden forbyttedes i Vuggen. (Man siger i rigtigt Dansk: jeg har taget Feil af ham og hans Broder, ikke: jeg har forbyttet ham m. hans Broder; da Talen her blot er om en Forvirring af Kiendemærkerne, ikke om nogen Paavirkning ell. Gierning. Jvf. forvexle, som er et tydsk og overflødigt Udtryk.) 2. at forbytte sig. bytte sig t. Skade. (Langebek.) — Deraf: Forbyttelse, Forbytning, en.

Forbære sig, v. rec. 3. (s. bære.) skade sig v. at bære over sine Kræfter. At forbære sig p. noget. (Moth.)

Fórbøn, en. pl. - ner. Bøn, som man gior for en anden, t. en Andens Bedste. At giøre Forbøn, gaae i Forbøn for een.

Fórdags, adj og adv. som hører t. forrige Dag, ell. t. fordums Tider. — adv. Dagen tilforn, forrige Dag. (A. S. Vedel.)

Fordampe, v. n. og a. 1. (er.) forekommer i nyere phys. Skrifter for: dampe bort, bortdampe. "Den Ætherart, der lettest fordamper er Saltætheren." H. Ørsted. — act. bringe til at dampe bort. "Flydende Materier fordampes desto lettere, jo tyndere Luften er." Samme. — Deraf: Fordampning, en. "Erfaring lærer, at en stærk Luftstrøm befordrer Fordampningen." Ørsted.

Fórdands, en. den første Dands; ell. den forreste Plads i en dandsende Rad. At have Fórdandsen. (Moth.)

Fordándse sig, v. rec. dandse sig t. Skade, skade sig v. for megen Dands. Hun har fordandset sig i Vinter; og maa nu reent afholde sig fra Dands. Hun seer ganske fordandset ud.

Fórdandser, en. pl.-e. den, som er den forreste i Dandserækken, som fører Dandsen op.

Fórdannelse, en. forberedende Dannelse ell. Underviisning. Disciple, der komme i Skolen uden al Fordannelse.

Fordánske, v. a. 1 oversætte af et fremmed Sprog p. Dansk. — Deraf: Fordanskning, en. Oversættelse p. Dansk (saavel om Arbeidet selv, som om det oversatte.)

Fórdeel, en. pl. Fordele. 1. den forreste Deel af en Ting. (modsat Bagdeel. For at undgaae jævnlig Mistydning skrives det i denne Bemærk. ogsaa adskilt: For=Deel.) 2. det, som en Ting har forud for en anden, Fortrin. At have Fordeel for, fremfor en anden. Han gav sin Medspiller betydelige Fordele. 3. Vinding, Baade. At have, giøre sig, høste Fordeel af noget. "Fordeel bliver det, som tiener t. Vinding; og ikkun noget, der strax viser sig som nyttigt, kan kaldes Fordeel." Müller. 4. Gavn, Bedste. At tale t. eens Fordeel. (Det br. saaledes ogsaa om livløse Gienstande. "Det er en Fordeel ved et Huus, at det er indrettet t. mange Familier. Det er Fordeel for en Gaard, at have en smuk Beliggenhed." Müller. ɔ: Husets, Gaardens Værdie forhøies derved.) = fordeelagtig, adj. 1. som giver Fordeel, Vinding. En fordeelagtig Handel. 2. tienlig, som er t. Gavn, fortrinlig. Fordeelagtighed, en. Beskaffenheden at være fordeelagtig. — Fordeelssag, en. En Sag, et Foretagende, som man driver f. Fordeels og Vindings Skyld. "Nu er Oplaget en Fordeelssag f. Interessenterne." Olufsen.

Fordéle, v. a. fordeelte, fordeelt. 1. dele noget rigtigen, at hver Ting kommer p. sit rette Sted. 2. stille ad, sprede. Vinden har fordeelt Skyerne. Fordelende Midler, i Lægekonsten. 3. dele t. Skade, t. Fornærmelse for een, forurette. (ogsaa: forfordele. D. Bibel.) — Deraf: Fordeling, en. pl. -er.

Fordí, conj. af den Aarsag at, efterdi. Jeg roste ham, fordi han fortiente det. [Isl. fyrir þvi, for det, af den Aarsag at. — I ældre D. bemærker for thy ell. fordi ogsaa derfor; og saaledes br. forre, forri ɔ: fordi, endnu i nogle af vore Dialecter.]

Fordóble, v. a. 1. giøre dobbelt, give dobbelt Størrelse. "Saaledes fordoblede han Kronens Indkomster v. Sparsommelighed, uden at forøge dem." Kampmann. 2. anstrenge, giøre større i Almindelighed (geminare.) At fordoble sin Flid, sin Iver. — Deraf: Fordobling, en. pl. -er.

Fórdom, en. pl. -me. en Dom, som fældes, en Slutning, som giøres uden tilbørlig Undersøgelse ell. tilstrækkelige Grunde; overhovedet: en forudfattet Mening, ell. en (oftest ugrundet, urigtig) Mening, som man antager uden Fornuftens Prøvelse. (fattes hos Moth.) "Enhver Fordom medfører en vis Vildfarelse; og een Fordom kan avle mange Vildfarelser." Müller. At lade sig indtage, beherske, lede af Fordomme. "Da skal Aandens Kraft ei mere Fordoms Slavelænker bære." Thaarup. Naar Fordomme gribe ind i hele Tænkemaaden og yttre sig i Handling, blive de t. Vildfarelser. (s. dette Ord.) "Fordom er en Mening, som m. Hensyn t. den, der har den (og t. Maaden, hvorpaa den er antaget) kan kaldes ugrundet. Vildfarelse er en i sig selv urigtig, fra Sandheden afvigende Mening." P. E. Müller. = fordomsfri, adj. uden Fordomme. Deraf: Fordomsfrihed, en. ud. pl. — fordomsfuld, adj. som har en Mængde Fordomme.

Fórdraaber, n. s. pl. de med Vand blandede geistige Dele, som v. den første Brænding opstige af Kornet, og som atter destilleres (aftrækkes) f. at blive t. Brændeviin.

Fordrág, et. pl. d. s. [T. Vertrag.] Pagt, Forening, Forlig, Contract. (Wandal. I. 202.) Fredsfordrag. Det kom t. Fordrag imellem dem. (Moth.)

Fordrage, v. a. 3. (s. drage. T. vertragen.) taale, udstaae, lide. "Lader os endnu bære det m. et godt Taal, som vi længe tilforn have fordraget." B. Thott. = fordragelig, adj. taalelig, lidelig — (sieldnere for: enig, som vel kan enes.) Fordragelighed, en. 1. Taalelighed, Beskaffenheden at være taalelig. 2. Beskaffenheden at være taalig, overbærende, ell. at fordrages m. Andre. "Den Fordragelighed — som vor Tids Philosopher prædike under Navn af Tolerance." Wandal.

Fordráges, v. n. pass. 1. komme til Ening om noget. 2. forliges, leve i Enighed.

Fordre, v. a. 1. [T. fodern.] kræve, forlange, begiere (enten udtrykkelig v. Ord ell. i Tanke, Mening og Adfærd.) At fordre sin Betaling. At fordre Regnskab af een. At fordre een for Retten. Han fordrer megen Opvartning, Underdanighed. "Man fordrer det, man vil have, kræver det, man skal have, forlanger det, man ønsker at have." Sporon. (Kræve og eske ere de oprindelig danske Ord; fordre og forlange, de fildigere, af det Tydske optagne.) At fordre een ud (t. Tvekamp) p. Pistoler. = Fordring, en. pl. -er. 1. Gierningen at fordre; Kræven. At giøre alt for store Fordringer t. sine Medmennesker. 2. det, man har tilgode, har Ret t. at fordre; Krav. At have en Fordring paa een. At inddrive Gieldsfordringer. — fordringsfri, adj. 1. som ingen Fordring hviler paa, gieldfri. 2. som ikke

giør mange ell. store Fordringer i Livet, ell. t. andre Mennesker (fordringsløs); det modsatte er: fordringsfuld. Af det første haves: Fordringsfrihed, en. den Egenskab, at være fordringsfri (2.) — Fordringsmand, en. den, som indkræver Fordringer f. Andre. (V. S. O.)

Fordre, v. a. 1. [T. fördern.] fremme, befordre, forfremme (i ældre Skrifter.) "At fordre og hielpe en Sag." A. S. Vedel. — Fordring, en. Fremme, Hielp, Befordring. (A. S. Vedel.) Fordringskab, et. Befordring for Reisende. Moth. (forældet.)

Fordreie, v. a. 1. dreie p. en vrang Maade. At fordreie Øinene. — figurl. At fordreie Meningen af eens Ord. — Deraf: Fordreielse, en. pl. -r.

Fordriste sig, v. rec 1. driste sig til. Jeg fordrister mig ikke hertil. 2. lide paa, vove paa. (D. Bibel. forældet.) s. driste. 3. I ældre Skrifter ogsaa: vise sig alt for driftig ell. overmodig. "En Christen skal gaae ad den mildeste Vei, at han hverken fortvivler ell. fordrister sig." P. Tidemand. 1564.

Fordrive, v. a. 3. (s. drive.) 1. skaffe bort, drive bort, forjage. At fordrive Fienden, fordrive en Sygdom; fordrive Rotter af et Huus; fordrive sit Foster. 2. forslaae, tilbringe (om Tiden.) Hvormed skal vi fordrive Tiden? — Deraf: Fordrivelse, en.

Fordrúkken, adj. pl. fordrúkne. som er i høi Grad drikfældig, og ved Drik har ødelagt sin Helbred, sine Evner.

Fórdum, adv. [Isl. fordum.] i den for længe siden forløbne Tid, i Fortiden, i gamle Dage. (ogsaa ved en Pleonasme: i Fordumsdage, i Fordumstid.) fordums er i sildigere Tid blevet t. et Slags adj. En fordums Skik. "Fordums Historier." (A. S. Vedel.) Jvf. forhen, tilforn.

Fordunkle, v. a. 1. [T. verdunkeln.] betage Lyset, formørke. "Som naar Solen pludselig straaler igiennem Skyen og strax igien fordunkles." Mynster. (Det bruges ofte uegentl. og figurl. jvf. dunkel.) Denne Feil kan ikke fordunkle hans Fortienester. "Men een Feil har dog min Pige, som det Alt fordunkle vil." Bagg. "Fabelen har fordunklet hans Historie v. at ville ophøie den." Guldberg. 2. Ligeledes p. en uegentlig Maade om et stærkere Lys, der betager det svagere sin Virkning. Solens Lys fordunkler alle Stierner (giør dem usynlige.) "Med sin Klarhed fordunklede den Hedningernes mørke og forvildende Blændværk." Schytte. (Naar derimod hos Tode læses: "Den beskedne Pige — som ikke vil formørke sine Lige;" da vilde her rettere staae fordunkle.) — Heraf: Fordunkling, en.

Fordunste, s. bortdunste.

Fordybe, v. a. og rec. 1. giøre dybere. — recipr. fordybe sig, bringe sig dybt ned; men oftest figurl. At fordybe sig i Gield. Under vor Samtale fordybede vi os mere og mere i Skoven. Fordybet i Betragtninger. "De synes at fordybe sig mere i Støvler, end i Betragtninger." Bagg. — Fordybning, en. pl. -er. 1. Gierningen at fordybe. 2. et fordybet ell. dybere Sted.

Fordyre, v. a. 1. giøre, at Prisen p. en Vare stiger, giøre dyrere. "Overdaadighed fordyrer os alle Levnetsmidler, og nedsætter følgelig Sølvets Priis." Schytte. "Desto mere fordyres Nødvendigheder og Beqvemmeligheder." J Bove.

Fordægtig, adj. s. mistænkelig.

Fórdæk, et. (Tonen p. første Stavelse.) den forreste Deel af et Skibsdæk; Bak. (V. S. O.)

Fórdække, et. d. s. s. Forhæng, der er mere brugeligt. (V. S. O.)

Fordækt, adj. v. skiult, hemmelig, lønlig. Paa en fordækt Maade. (dagl. T.)

Fordærv, en og et. ud. pl. d. s. s. Fordærvelse.

Fordærve, v. a. 1. giøre Skade paa, ødelægge, giøre slettere, giøre ubrugelig; bringe i en slet Tilstand. Fugtigheden har fordærvet Kornet. At fordærves v. slet Omgang. Han er fordærvet p. Siæl og Legeme. En ond og fordærvet Natur; fordærvede Sæder. = fordærvelig, adj. 1. som kan fordærves, er underkastet Fordærvelse. Let fordærvelige Varer. 2. som medfører Fordærvelse, skadelig, ødelæggende. En fordærvelig Skik, Lære. — Fordærvelse, en. 1. Aarsag, Anledning t. at fordærves. Spil og Drik var hans Fordærvelse. 2. det, at fordærves; Tilstanden at være fordærvet. At bringe, føre een i Fordærvelse. At styrte sig i Fordærvelse. Den menneskelige Naturs Fordærvelse. Vares Fordærvelse ved Søvand, Stranding. — Fordærver, en. pl. -e. den, som fordærver Andre, forleder dem til Ondt.

Fordøie, v. a. 1. [T. verdauen.] egentlig om Mavens Virkning t. at opløse Maden og affondre dens nærende Dele. At fordøie sin Mad. Denne Mad er let, tung, haard at fordøie. 2. figurl. taale, udstaae, udholde (om det, som er ondt, ubehageligt.) 3. sieldnere og mest i ældre Skrifter: forøde, sætte overstyr. "Den, som v. Ødselhed fordøiede sine Midler." Schytte. = Fordøielse, en. 1. det, at fordøie. 2. Kraft t. at fordøie. At have god, slet, stærk, svag Fordøielse. (Deraf: Fordøielsesfeber, -kraft, -middel, o. fl.) — fordøielig, adj. som lader sig fordøie. En let fordøielig Føde. Fordøielighed, en. Beskaffenheden at kunne fordøies, især let

— Fordøier, en. pl.-e. den, som fordøier ell. kan fordøie. (sielden. I ældre Skrifter: en Foreder. "At betroe en Fordøier Penge." B. Thott.)

Fordølge, v. a. 3. (s. dølge.) 1. skiule. (sielden.) "Charlottes Lund fordølger løvdækte Labyrinth." Pram. 2. lægge Skiul paa, holde hemmeligt, dølge. At fordølge Sandheden. — Deraf: Fordølgelse, en.

Fordømme, v. a. 1. erklære for strafskyldig, for ond, afskyelig. Hans egen Samvittighed vil engang fordømme denne Handling. "Hvor stor Forskiel der er paa, at bedømme en Handling, og at dømme, end sige fordømme den Handlende." Rahbek. — Især i theolog. Betydning: dømme t. evig Straf. — partic. fordømt. 1. dømt t. evig Straf. De Fordømte (modsat: de Salige.) figurl. bestemt v. Skiebne ell. Tilfælde t. noget Ondt, Uheldigt, Besværligt. Fordømt t. at trælle f. andre sit Liv igiennem. 2. afskyelig. (d. Tale.) En fordømt Vane, Skielm. — fordømmelig, adj. som bør fordømmes, er værd Fordømmelse, afskyelig. — Fordømmelse, en. Gierningen, at fordømme; Tilstanden at være fordømt.

Fore, en. [Af fare ell. føre.] Et forældet Ord, som bemærker: Færd, udvortes Udredning ell. Udrustning; Optog, Adfærd; Maade at vise sig, at færdes paa. "Slig prægtig kongelig Fore." Arrebo. "Ridderspil og Jagt, og anden saadan Fore." Bording. (Ogsaa: Forde, f. Ex. hos P. Lolle.) "Fra Vælskland er hans gode Sværd, og ridderlig hans Fore." Øhlenschl. (Ax. og Valb.)

Fore, præpos. og adv. der bruges i nogle Tilfælde, særdeles i Sammensætninger foran Ordet, i en Bemærkelse, beslægtet m. for; men forandrer den næsten uden Undtagelse t. en figurlig Betydning. (s. nedenfor de sammensatte Ord, der ei maae forbyttes m. de lignende Ord, sammensatte m. præpos. ell. Partikelen for.) Nogle Sproglærere ville, at fore ogsaa skulde kunne bruges adskilt og bag efter Verber (f. Ex. at tage sig noget fore; at holde fore; det kom mig fore.) Men Talebrugen, hvor man i deslige Tilfælde næsten almindeligen hører for, er imod denne Regel.

Forebilde, v. a. 1. betegne symbolisk, være et Forbillede f. noget. (V. S. O.) — Deraf: Forebildning, en. pl. -er.

Forebringe, v. a. 3. [s. bringe.] bringe (en Sag) p. Bane, komme frem med, fortælle. At forebringe noget for een. Saaledes blev det mig forebragt.

Forebygge, v. a. 1. afværge, hindre, formene v. anvendte Midler, at noget ikke skeer; afvende. At forebygge en Sygdom, en Krig; forebyggende Midler. (Er ligefrem overført af det T. vorbauen og vorbeugen. Ogsaa i Dansk skulde forebygge egentlig være: at opføre en Bygning f. noget, f. at afholde, hindre noget, ell. t. Hinder f. Andre.) — Deraf: Forebyggelse, en.

Foredæmme, v. a. 1. sætte Dæmning for, dæmme for. At foredæmme Vandet. (V. S. O. men er neppe brugeligt.)

Foredrag, et. pl. d. s. [T. Vortrag.] 1. Gierningen at foredrage. Sagens Foredrag. 2. det, som i Tale ell. Skrift foredrages. Han holdt et langt Foredrag. 3. Maaden, at foredrage paa (især mundtlig.) Denne Præst, Lærer, har et godt, slet, klart, tydeligt Foredrag.

Foredrage, v. a. 3. (s. drage.) fremsætte, forebringe, udvikle i mundtlig ell. skriftlig Tale. At foredrage en Sag for et Collegium. Det er blevet Kongen foredraget.

Forefalde, v. n. 3. er. (s. falde.) møde, indtræffe; skee, hænde sig. "I den Mening sige vi — at intet forefalder imod hans Mening og Tanke." B. Thott. "Alle saadanne Ting forefalde i et langt Liv, ligesom der p. en lang Vei forefalder Støv og Dynd og Regn." Bastholm. At giøre hvad der forefalder i en Huusholdning. Der er forefaldet noget imellem dem. Ved forefaldende Leilighed.

Forefinde, v. a. 3. (s. finde.) træffe, finde for sig, finde v. sin Ankomst p. Stedet.

Foregaae, v. n. og a. 3. (s. gaae.) 1. gaae i Forveien, være næst foran i Tiden (sielden uden i part. act.) Det foregaaende Aar (modsat: efterfølgende.) 2. act. i Talemaaden: at foregaae andre m. et godt, slet Exempel. 3. v. n. tildrage sig, skee, gaae for sig. Her er foregaaet store Forandringer siden jeg var her.

Foregive, v. a. 3. (s. give.) melde, angive som Grund, Anledning, Undskyldning, særdel. paa Skrømt, ell. hvad der ikke er virkeligt og sandt. En foregiven Aarsag, Sygdom. — Foregivende, et. det, som foregives; en foregiven Grund ell. Undskyldning. (Moth.) Under Foregivende af en Sygdom blev han paa Landet.

Foregiøgle, v. a. 1. forestille, vise een v. Giøgleri, hvad der ei er virkeligt. (L. Kruse.)

Forehavende, part. af det ubrugel. forehave; og bruges i dagl. Tale i Bemærkelsen: som man har for, er i Færd m. at udføre. Min forehavende Reise. (Det hører saaledes til de passiviske (objective) Participier m. activisk Form, hvis Brug i den sprogrigtige Tale i det mindste er tvivlsom; og det er ligefrem optaget efter det Tydske; skiøndt det ogsaa i Høitydsk holdes f. en Sprogfeil.)

Forehavende, et. [T. Vorhaben.] en Beslutning, som man har for at udføre; et Forsæt. (Moth.) pl. Forehaven-

der (Rahbeks d. Tilsk. VII. 3.) er usædvanlig.

Foreholde, v. a 3. (s. holde.) fremstille, forestille een noget, til Mindelse, Bebreidelse, Formaning, o. d. (jvf. bebreide.) Man "bebreider een noget f. at lade ham føle, at han har feilet; man foreholder een noget f. at bringe ham t. at erkiende sin Forseelse; man forekaster ham noget f. at ydmyge ham." Müller. — Deraf: Foreholdelse, en. (V. S. O.)

Forekalde, (V. S. O.) s. fremkalde, kalde frem.

Forekaste, v. a. 1. bebreide p. en haard, haanlig, ydmygende Maade. — Deraf: Forekastelse, en.

Forekomme, v. a. og n. 3. (s. komme.) 1. komme en anden i Forveien m. en Gierning, giøre noget, som han havde betænkt at giøre. Han vilde have stukket sin Modstander ihiel; men denne forekom ham. — Deraf adj. v. forekommende, om den, som er redebon t. Høflighed ell. Tienstagtighed, som deri gierne giør de første Skridt. En forekommende Mand; en forekommende Artighed. 2. forebygge, hindre, afværge. At forekomme en Ulykke. 3. v. n. møde, forefalde, indtræffe, findes, komme for. Et Ord, en Plante, som sielden forekommer. En saadan Leilighed forekommer ikke saa let. Det er forekommet mig p. mine Reiser. Den Tidende, det Rygte er forekommet (forebragt) mig. Naar Sagen forekommer (kommer for) i Retten. — Heraf: Forekomst, en. Et nyt Ord, brugt af J. F. Schouw o. a. En Plantes Forekomst ɔ: den Omstændighed, at den findes voxende i en vis Egn, et vist Strøg af Jordkloden. 4. synes, bæres for. Det forekom mig, at jeg hørte hans Røst. Det forekom mig i Drømme. — Deraf: Forekommelse, en. Gierningen at forekomme een. (V. S. O.)

Forelade, v. a. 3. (s. lade.) lade komme for een, indlade. (V. S. O.) T. vorlassen.

Forelle, en. pl. -r. [T. Forelle.] et fremmedt Navn, som undertiden (i Norge) gives en Fiskeart, hvis danske Navn er Ørred. Salmo foria. "Forellen jeg vipper langt op i det Grønne." Nord. Brun.

Forelske sig, v. rec. 1. indtages, betages af Elskov t. en Person. At forelske sig i en Pige. (Moth.) part. forelsket, indtaget, behersket af lidenskabelig Kiærlighed. At være forelsket i en Person. (At forelske sig br. ikke i den øvrige Betydning af v. at elske; men kun om at føle Elskov, "at være indtaget af en Person, ell. ligesom tabt i dens Beskuelse." (Müller.) Kun fig. ell. i Skiemt siger man: at være ganske forelsket i en Ting, som behager een meget, ell. i en Person, som man finder indtagende og behagelig.) Forelskning, en. (V. S. O.) s. Elskov.

Forelyve, v. a. 3. (lyve.) bringe Usandhed frem for een, forebringe, foredrage een noget, der ei er sandt. Han foreløi mig en heel opdigtet Historie. "Den Mand, der ei kunde fornøre sig t. at forelyve Fyrster Folkets Glæder." Rahbek.

Forelægge, v. a. 3. (s. lægge.) fremlægge, fremsætte noget f. een. At forelægge een et Document, nogle Spørgsmaal, en Sag t. Afgiørelse. (tilforn i Rettergang: gientage en Stævning.) — Deraf: Forelæggelse, en.

Forelæse, v. a. 2. læse noget op for een, i hans Paahør. Han forelæste mig sit Digt. — Forelæser, en. den, hvis Syssel er at forelæse. — Forelæsning, en. 1. ud. pl. i Almind. Gierningen at forelæse. 2. i Særd. en offentlig Lærers mundtlige og sammenhængende Foredrag f. sine Tilhørere. At holde offentlige, private Forelæsninger.

Foreløbig, adj. [T. vorläufig.] som forekommer, foregaaer inden noget andet skeer ell. kan skee. En foreløbig Undersøgelse, Betragtning. (V. S. O. har i samme Bemærk. foreløbende.)

Foremale, v. a. 1. male noget f. een t. Efterligning. Han foremalede mig Figuren.

Forende, en. pl. -r. (For-Ende.) den forreste Ende af en Ting; modsat Bagende.

Forene, v. a. 1. samle, forbinde, sammenføie to ell. flere Ting saaledes, at de udgiøre et Heelt; saavel egentlig som figurlig. At forene to Værelser v. at borttage et Skillerum. Han har i dette Skrift forenet Lærdom med Dybsindighed. At forene sig med een om noget, om en vis Betaling, til et Arbeide. Med forenede Kræfter. De forenede (forbundne) Magter. 2. bringe t. Enighed, t. Overeensstemmelse. At forene stridende Partier. (jvf. forlige.) At forene stridige Meninger ("naar de v. Undersøgelse og v. at hæve Modsigelse bringes nærmere t. hinanden.") At forene noget m. sin Overbeviisning. Denne Yttring kan ikke forenes m. hans tidligere Lære. "At forlige Folk forudsætter Uvenskab; at forene derimod kun ulige Meninger." Sporon. 3. have, besidde tillige. (s. forbinde, 1.) Han forener grundig Lærdom m. den største Beskedenhed. To saa betydende Embeder kan han neppe forene. 4. forenes, v. n. pass. komme godt overeens, enes, leve i Enighed. = Forening, en. pl. -er. 1. Gierningen at forene. 2. Forbindelse, Pagt. Ægteskabelig Forening. At indgaae, bryde en Forening. — Foreningsmiddel, et. det, hvorved f. Ex. to Stoffer ell. Legemer forene sig til eet. Foreningspunkt, et. det Punkt, hvor Foreningen

ell. Forbindelsen imellem to Legemer er foregaaet ell. iværksat.

Forerindring, en. pl. – er. foregaaende Erindring; særd. foran i en Bog; Fortale.

Forertse, v. a. 1. forvandle t. Erts ell. Metal. — Forertsning, en. (V. S. O.)

Foresagn, et. Forudsagn, Forudsigelse. (prædictio.) Moth; der ogsaa har v. at foresige noget ɔ: forudsige; prædicere. (nu ikke brugeligt.)

Foresee, v. a. (Moth.) s. forudsee.

Foresige, v. a. 3. (s. sige.) sige noget for een, som han skal sige efter. "Hvert Dieblik færdige t. at negte ell. bekræfte Alt, hvad der foresiges dem m. en myndig Stemme." Sneed.

Foreskrive, v. a. 3. (s. skrive.) 1. egentl. skrive en Forskrift f. een, skrive f. een det, han skal skrive efter. — foreskrevet, part. som tilforn er skrevet. Paa foreskrevne Maade. 2. bestemme, anordne, befale. At foreskrive een visse Grændser, foreskrive een hvad han skal giøre. At foreskrive den Syge et Lægemiddel, en streng Levemaade. "Foreskrive br. især t. at bestemme Maaden, p. hvilken en Befaling skal vorde udført." Müller. — Deraf: Foreskrivning, en. Handlingen at foreskrive een noget. (jvf. Forskrift.)

Foreskyde, v. a. 3. (s. skyde.) 1. skyde for. (kun i part. pass.) Er Slaaen foreskudt? (Moth.) 2. skyde Skylden paa, forevende. 3. giøre Forskud, forstrække med At foreskyde een Penge. (ogsaa forskyde.)

Foreslaae, v. a. 3. (s. slaae.) forestille een noget som Middel t. at opnaae, udføre en Hensigt, ell. t. anden Brug; bringe i Forslag. Han blev foreslaaet til dette Embede. Jeg foreslog ham, at følge med mig. At foreslaae een en Pige t. Kone.

Foresnakke, v. a. 1. snakke for een, for at faae ham t. at troe, for at indbilde ham noget. "At foresnakke Fyrsterne, hvorledes Alt er stabt, Alt tilladt f. dem." Malling. (Tale over Gerner. 4.)

Forespille, v. a. 1. spille noget for een, for at lære ham at spille det efter. (Moth.)

Forespørge, v. a. og rec. 3. (s. spørge.) søge Underretning v. at spørge sig for. Jeg har ladet forespørge om han var kommen. At forespørge sig hos een om noget. — Deraf: Forespørgsel, en. pl. – er. Jeg er v. Forespørgsel bleven forvisset derom.

Forestaae, v. a. og n. 3. (s. staae.) 1. v. a. bestyre, have Opsyn m. At forestaae et Embede, en Forretning. Hun forestaaer selv sit Huus. ("Dersom nogen ikke veed, at forestaae sit eget Huus." 1. Tim. 3, 5. Bib. af 1550.) 2. v. n. stunde til, være nær, i Vente. Høsten forestaaer. En forestaaende Reise. "Saaledes glæder han sig v. den Tid, som er, og gaaer tillidsfuld ind i den, som forestaaer." Mynster.

Forestille, v. a. 1. fremstille for eens Aasyn; (kun om Personer.) At forestille een for Kongen. Han blev Kongen forestillet. 2. fremstille til Skue. At forestille en Handling p. Skuepladsen. 3. fremsætte, udvikle, foredrage noget for Andre, for at giøre dem det tydeligt, ell. t. Overveielse og Beslutning. Jeg forestillede ham Tingens Vanskelighed. Sagen er endnu ikke forestillet Kongen. At forestille sig noget ɔ: tænke sig, giøre sig Begreb om. 4. efterligne, (især udvortes Skikkelse ell. Person) vise en Lignelse af. Han forestiller en Døvstum i Comedien. I denne Leg forestiller han Kongen. Ogsaa om Billeder, Malerier: Hvad forestiller denne Figur, dette Maleri? = forestillelig, adj som man kan forestille sig, tænkelig. — Forestilling, en. pl. – er. det, at forestille, i alle Ordets Bemærkelser. f. Ex. Ministerens Forestilling v. Hoffet. En Forestilling p. Skuepladsen. Under Forestillingen (imedens Skuespillet opføres.) At giøre Forestilling om noget, indgive en Forestilling til Kongen. 2. særd. det Billede, som Siælen modtager ell. danner sig af noget, der virker p. den indre Sands; især naar dette skeer m. nogenlunde Bevidsthed. I Drømme have vi kun dunkle Forestillinger. (jvf. Begreb, Tanke.) At giøre sig en falsk Forestilling om noget. — Forestillingsevne, Forestillingskraft, en. Evne i Siælen t. at danne sig Forestillinger. "Gud allene behøver ingen Sandser, fordi den uendelige Forestillingskraft har ingen Skranker." Eilschov.

Foresvæve, v. a. 1. svæve for, foran een. Det Billede, som foresvævede hans Phantasie. "Englene, mig foresvæve, bebude noget meer end jordisk Lyst." Bagg.

Foresynge, v. a. 3. (synge.) synge noget f. een, som han skal lære at synge efter.

Foresætte, v. a. 3. (sætte.) 1. fremsætte for, især t. at nydes. (V. S. O.) "Da æder hvad eder foresættes." Luc. 10, 8. Der blev foresat dem mange Retter. (hellere: sat mange Retter for dem.) 2. betroe een Opsyn, Bestyrelse over noget. Han er bleven foresat denne Stiftelse. — Deraf partic. Foresat, der br. som Subst. At adlyde sine Foresatte. Han er min Foresatte. — 3. forelægge, bestemme for, foreskrive. At foresætte een et Maal, en vis Tid. 4. foresætte sig noget, beslutte en tilkommende Handling (som dog er af mindre Vigtighed ell. Betydenhed), fatte et Forsæt. "For at beslutte maa man have overveiet; t. at foresætte sig, behøver man blot at ville udføre. — Den ene Nabo falder ikke let p. at sige til den Anden: at han havde besluttet, at besøge ham; men han siger (i Almindelighed) at han havde foresat sig det." Müller.

Fóretage, v. a. og rec. 3. (tage.) 1. tage noget for sig, for at bringe det i Stand, afgiøre det. Sagen skal foretages i Morgen i Collegiet, i Retten. 2. recipr. paatage sig, give sig i Færd med, sysselsætte sig med, tage sig for. At foretage sig en lang Reise. Han foretager sig intet den hele Dag. "At foretage sig noget, er t. et vist Maal at begynde en vis Virksomhed." Müller. — partic. foretagende bruge nogle (efter det tydske u n t e r n e h m e n d) for: driftig, virksom. "En snild, kraftfuld, driftig og foretagende Aand." Engelst. = Foretagelse, en. Gierningen at foretage (1.) En Sags Foretagelse i Retten. (V. S. O.) — Foretagende, et. pl. -r. det, man foretager sig, en begyndt ell. udført Gierning. At udføre, afstaae fra et Foretagende. "En Bedrift er et tappert Foretagende. Da man v. dette Udtryk tænker p. planmæssig Virksomhed, anvendes det ikke p. Hverdagslivets Smaating. En Spadseregang er intet Foretagende; men en Reise kan være det." Müller. — Foretægt, en. noget, man foretager sig, Foretagende. (Coldings K. Hist. "Fiendtlig Foretægt." Hvitfeldt. I. 212.)

Fóretrække, v. a. 3. (trække.) give Fortrin for; agte høiere; ville hellere. At foretrække en Ting, Person for en anden. Han blev ham foretrukket. Han foretrak at døe, for at leve vanæret. (Foretrækning, en. V. S. O.)

Foretygge, v. a. 1. figurl. ofte at indprente, forepræke den Enfoldige ell. Barnet noget, der skal læres. (dagl. T.)

Foretægt, en. (Fóretagende.) s. foretage.

Fórevende, v. a. 2. d. s. s. foregive. At forevende noget t. sin Undskyldning. Forevending, en. ugrundet Undskyldning, Paaskud. Under Forevending af en Sygdom. "Man havde da en Forevending, (til) at giøre dette Land underdanigt." Wandal.

Forevidende, adj. v. som veed noget forud; præscius. At være forevidende om noget. (Moth.)

Forevidende, et. det, at have Kundskab, være underrettet om noget, der skal skee. Han giorde det med, uden mit Forevidende. "Af Guds besluttede Raad og Forevidende." Ap. Giern. 2, 23. (Forsyn. Bib. 1550.)

Forévige, (for = evige) v. a. 1. skaffe en uforgængelig, evigvarende Ihukommelse. At forevige sig v. sine Skrifter, Handlinger. "Navnenes Bestemmelse var at forevige disse Folkefærds Vanheld og Vanhæder." Rahbek. — Deraf: Forevigelse, en.

Fórevise v. a. forevîste = viist. fremvise for, lade see. At forevise Malerier, forevise sit Pas. — Deraf: Forevíisning, en. pl. -er. — Foreviser, en. den, som forevíser, fremviser noget.

Fórfald, et. ud. pl. [Tonen p. første Stavelse. Isl. Forfall, og forfallaz, forhindres.] uventet Hindring fra en Forretning, et Foretagende. Han fik Forfald. At have lovligt Forfald fra (for) at møde i Retten. ("At giøre eens Forfald" træde i hans Sted; en forældet Talemaade. A. Vedel.) = forfaldsløs, adj. som intet lovligt Forfald har. Forfaldsvidne, et. den, som med Ed paa Tinge bevidner en Andens Forfald.

Forfáld, et. ud. pl. 1. den Tilstand, at en Ting forfalder, forringes, tager af. Denne Fabrik er i Forfald. Rigets Forfald. 2. Hiemfald, Udløb. Lehnets Forfald t. Kronen. En Verels Forfald. = Deraf: Forfaldsdag, en. den Dag, da en Verel forfalder, ell. skal udbetales. — Forfaldstid, en. Tid, Termin, naar en skyldig Capital ell. Rente skal udbetales.

Forfálde, v. n. 3. (s. falde.) 1. forringes, forværres, komme p. Fald. (dilabi.) Bygningen, Haven, Handelen forfalder. En forfalden Muur. "Det kan ikke forhindres, at noget tager af; men det bør hindres, at det ikke forfalder." J. H. Smidth. 2. forbrydes, hiemfalde t. Øvrigheden. 3. være udløbet til Betaling (om Obligationer, Verler, Renter, m. m.) "Landgilden er længe forfalden." Moth. De forfaldne Renter. 4. henfalde, faae ond Vane. At forfalde til Spil, Liderlighed. At være forfalden til Drik; hedder ogsaa blot forfalden. (dagl. T.)

Forfálske, v. a. 1. giøre en Ting falsk, slettere, ringere, ved Forandring ell. Tilsætning af andre Ting. At forfalske et Document. "At fremstille en virkelig god og uskyldig Handling m. forfalskende Omstændigheder." Birkner. At forfalske Mynt, Vare, Maal og Vægt. — Deraf: Forfalsker, en. den, som forfalsker, ell. eftergiør noget. —Forfalskning, en.

Forfáng, en. ud. pl. Afbræk, Hindring, Skade. At giøre een Forfang.

Forfange sig, v. rec. forkøle sig (om Heste.) Hesten er bleven forfangen. — Forfangenhed, en. Forkølelsessygdom hos Heste. (Forfangelse. Moth.)

Fórfangst, en. ud. pl. Gierningen at fange, ell. Leilighed t. at fange før en anden. Han maa gierne have Forfangsten. — Deraf: Forfangstret, en. (Rahb.)

Forfare, v. a. 1. lære, komme t. Kundskab v. at prøve, undersøge, handle ell. lide. "Da kunde du ikke sætte Haab til ham; thi du havde ikke forfaret, at der var saadan faderlig Kiærlighed skiult under." P. Tidemand. 1543. "Dommeren skal grandgiveligen granske og forfare alle de Vidnesbyrd." D. L. I. 13, 11. (Jvf. erfare, som nu overhovedet er mere brugeligt; men egentlig har en noget forskiellig Bemær-

kelse.) "Vi siges at erfare, hver Gang vi see og kiende noget, som vi tilforn ikke vidste; men at forfare noget siges den, som efterforsker og prøver en Ting." Sporon. = forfaren, adj. v. kyndig, som har prøvet, lært meget, erfaren. En forfaren Mand. "Forfaren i gamle Historier." A. S. Vedel. En forfaren (prøvet) Sømand. 2. fare med, handle med, behandle, omgaaes. Han forfarer ilde dermed. Moth. (bedre: handler.) Der blev forfaret haardt, efter Lovens Strenghed med ham. "Han vilde da vist forfare meget forsigtigere m. at give sin Stemme." Birkner. = Forfarenhed, en. den Egenskab, at være forfaren, forsøgt (Erfarenhed er nu mere brugeligt.) "Forfarenhed gior en kyndig Mester." Moth. "Forfarenhed i Krigssager." 2 Macc. 3. "Fordi Taalmodighed giver Forfarenhed, og Forfarenhed giver Haab." P. Tidemand. — Forfaring, en. det at forfare, forsøge, komme til Kundskab om. At komme i Forfaring om noget. "Han kom mere og mere udi Forfaring om Pavens Vildfarelser." P. J. Colding. "Om hun kommer i en vis Forfaring, at han haver en anden Hustru." D. L. III 16, 16.

Forfatning, en. [T. Verfassung.] 1. i Almindelighed: Tilstand, en Persons ell. Tings hele indvortes og udvortes Beskaffenhed. (Forfatning br. dog i det Hele mindst om Ting; og da kun om menneskelige Frembringelser. Man taler om Skoves, Markers Tilstand, ikke om deres Forfatning. Derimod høres vel stundom: "Han efterlod Godset, Værket, Anlægget i en ypperlig Forfatning;" hvor dog Tilstand hellere maa bruges.) — I Særdel. om Formuestilstand. Han er i maadelig Forfatning. Hans Forfatning har forbedret sig. (jvf. Tilstand.) "Forfatning — betyder egentlig en Tilstand, som m. Frihed er bragt tilveie; f. Ex. en Stats Forfatning. Sindets Forfatning. En Stats Tilstand kan undertiden være en Følge af dens Forfatning." P. E. Müller. 2. en Stats, en Nations Forfatning ɔ: Forholdet imellem Folket og Regieringen, Regieringsform, Constitution. 3. hos Moth findes Ordet kun i Bemærk. a) Tilberedelse, apparatus. b) Begreb, comprehensio; som begge nu ere ubrugelige.

Forfatte, v. a. 1. udarbeide, sammensætte noget skriftligen. At forfatte en Bog, et Skrift. "Den, der stræber efter at udtrykke Tankerne selv, at udvikle deres hele Indhold, han siges ikke at affatte, men at forfatte noget. Man affatter et Document i den rigtige Form; man forfatter et Skuespil." Müller. (Begge Ord ere i sildigere Tider dannede efter det Tydske ("at forfatte i Pennen, skriftlig." Moth.) og høres endnu sielden i Talesproget, hvor man helst siger at skrive, opsætte.) = Forfattelse, en. Gierningen at forfatte. (V. S. O.) — Forfatter, en. pl. -e. den, som har forfattet og udgivet et ell. flere Skrifter; en Skribent. At være Forfatter til, ell. af et Skrift. Han er tidlig bleven Forfatter. En ung, en berømt, god, maadelig, slet Forfatter. Om et Fruentimmer bruges: Forfatterinde. — Forfatterskab, et. den Omstændighed, at være Forfatter i Alm., ell. Forfatter t. et nyt Skrift. "Egennytte udviklede hans Hensigter v. at tilkiøbe sig dette Forfatterskab." D. Tilsk. IX. 271.

Forfegte, v. a. 1 forsvare, værge med Vaaben, ell. ivrigen m. Ord, Tale, Skrift. Han har forfegtet sin Sag, sine Rettigheder t. det yderste. "Forfegt Sandheden indtil Døden, saa skal Gud stride for dig." Sir. 4. 31. "Om end Overbeviisning ikke altid har været Aarsag t. den Bestandighed, hvormed de Lærde have forfegtet deres Meninger." Sneed. "Naar en Ridder traadte i Skranken — at forfegte sin Dames Ære, forudsatte han naturligviis, at den var anfegtet." Rahb. — Forfégtelse, en. Forsvar. Hans ivrige Forfegtelse af denne Mening har skadet ham. — Forfégter, en. (Tonen p. mellemste Stavelse.) Forsvarer. Troens Forfégter.

Forfegter, en. pl -e. (Tonen p. første Stavelse.) Een som fegter for andre, ell. i Spidsen af andre. (T. Vorfechter.)

Fórfegtning, en. Fegtning, som gaaer forud f. en egentlig Fegtning ell. et Slag; præludium prælii. (Moth.)

Forfeile, v. a. 1. gaae Glip af, tage feil af, ikke naae det, man søgte. At forfeile Veien, forfeile sit Maal.

Forfeire, v. a. 1. [Jvf. feir, fager.] smykke, opsminke, besmykke: colorare. At forfeire sin Sag, sine Udyder. (Moth; forældet.)

Fórfierding, en. pl. -er. den forreste Fierdepart af et slagtet Dyrs Krop.

Forfine, v. a. 1. giøre finere (figurl.) give en finere Dannelse. At forfine Smagen, Sproget. — Forfinelse, en. 1. Gierningen, at forfine. 2. forfinet Beskaffenhed. "En umandig Forfinelse, der misbrugte Culturens Navn." Engelst.

Forflere, v. a 1. forøge Antallet. (Riisbrigh.) "Arbeiderne blive let af sig selv forflerede." J. Boye. "Du vil føle dine Evner forøgede og forflerede." Pal. Müller.

Forflytte, v. a. 1. flytte, føre fra eet Sted t. et andet. (jvf. flytte.) At forflytte noget t. et Sted. "Befindes han at forflytte sit Gods af Huset." D. Lov. I. 21, 12. (Nu bruges om rørligt Gods sædvanligen flytte. Derimod forflytte om Personer, i Henseende t. deres Stilling og Opholdssted.) Han er bleven forflyttet t. et andet

Kald, Embede. — Deraf: Forflyttelse, en. pl. -r. At søge om Forflyttelse (søge et andet Embede; især p. et andet Sted.)

Forfløien, adj. v. vild, flygtig, letsindig; ubetænksom, uoverlagt. En forfløien Karl, en forfløien Tanke, Yttring. (d. T.) ["Forfløien siges om den, der har en uforskammet Mund, m. Banden og Sværgen, ell. andre usikkelige Ord." Moth.] 2. "En forfløien Kugle ɔ: som har tabt sin Kraft." Moth. (Vi sige nu mest: en mat Kugle.)

Fórfod, en. pl. Fórfødder. en af de forreste Fødder p. et fiirbenet Dyr.

Forfordele, v. a. 1. forurette. Moth. "Ingen forfordele sin Broder i nogen Handel." (D. Bibel.)

Forfra, adv. 1. fra den forreste Deel, Side, Ende af en Ting. At besee noget forfra og bagfra. 2. fra Begyndelsen af. Vi maa begynde forfra igien.

Forfrágte, v. a. 1. bortleie et Skib, fragte et Skib bort. (Moth. usædvanl.)

Forfremme, v. a. 1. hielpe frem, hielpe t. bedre Vilkaar, Stilling; befordre. At forfremme (fremme) Agerdyrkning, Fabriker. At forfremme (fremme) et Arbeide. "At de ikke skulde komme t. at forfremme Broen, som de havde begyndt." Vedels Saxo. Forfremme een t. et bedre Embede. At forfremmes (giøre Fremgang) i Studeringer, i gode Sæder. "Alle raabe paa at ville reise, f. at forfremmes udi Sprog og Videnskaber." Holberg. — Forfremmelse, en. Gierningen at forfremme ell. det at forfremmes. At bidrage t. eens Forfremmelse. At søge Forfremmelse til et bedre Embede. — Forfremmer, en. pl. -e. den, som hielper en Anden frem.

Forfriske, v. a. 1. giøre friskere; vederqvæge, opmuntre. At forfriske Luften, Sindet. "Man kan jo, efter deres Exempel, forfriske sig m. Røgtobak, Viin ell. Øl." Holberg. 2. fornye. = Forfriskelse, en. Gierningen at forfriske, ell. det at forfriskes. Sindets Forfriskelse. "At disse Legemsøvelser bleve Forfriskelser efter Læretimerne og Belønninger f. de Flittige." Engelst. — Forfriskning, en. pl. -er. d. s. s. Forfriskelse; it. noget hvormed man forfriskes. At nyde Forfriskninger. (Moth.)

Forfrossen, adj. v. pl forfrosne. (af det ubrugel. forfryse, som Moth har.) ganske betaget, overvældet af Kulde og Frost. At komme forfrossen fra en Reise. Hans Fødder vare reent forfrosne.

Forfule, v. n. s. forraadne.

Forfuske, v. a 1. fordærve v. slet, fuskeragtig Gierning. Dette Arbeide, denne Klædning har han reent forfusket. — Deraf: Forfuskning, en.

Forfylde, v. a. 2. fylde alt for meget. At forfylde sig m. Mad, Drikke. — forfyldt, absol. fordrukken, fordærvet ved Drik. (Moth.)

Forfædre, n. s. pl. uden sing. [J. Forfedr.] Personer, som have levet før os og vore Samtidige, enten i en vis Slægt, ell. i Almindelighed. (modsat: Efterkommere.) Han er vanslægtet fra sine Forfædre. Vore Forfædres Skikke, Sprog, Levemaade.

Forfængelig, adj. [Isl. fáfengilegr. Sv. fåfäng. Det danske Ord er saaledes i Forstavelsen ganske forvendt.] 1. som er uden sand Værd, tom, ubetydelig; "som ei er af nogen ret Fynd, Kraft og Værdi; levis, vanus, inanis." Moth. "Lad os ikke have Lyst til forfængelig Ære." (D. Bibel.) 2. som sætter Priis p. det, der, uden sand, indvortes Værd, falder i Øinene; i Særd. som sætter Priis p. Egenskaber af dette Slags hos sig selv, ell. overhovedet ved enhver Leilighed søger at lægge virkelige ell. indbildte Fuldkommenheder for Dagen. Den Stolte vil æres og agtes; den Forfængelige roses og beundres. At være forfængelig i sin Dragt, Levemaade. "Intet indeholder mindre, end hvad der er tomt; saaledes bliver Stræben efter det Tomme Forfængelighed; og da det blotte Skin er tomt, bliver ogsaa den forfængelig, som stræber efter Skinnet. Forfængelighed viser sig altsaa som en Higen, enten efter Fortrin, som ere tomme, ell. efter Skinnet af de virkelige Fortrin." Müller. 3. upassende, usømmelig. forfængelig Snak, forfængelige Ord. (nu sielden.) = Forfængelighed, en. 1. den Beskaffenhed, at være forfængelig. 1. "Der see vi Navnkundigheds Forgængelighed, og Lovtalens Forfængelighed." Rahbek. 2. "Forfængelighed vil, fremmed for den sande Æresfølelse, i det ubetydelige tiltrække sig Andres Opmærksomhed og Bifald." Mynster.

Forfærde, v. a. 1. [A. S. færan. Sv. förfära.] sætte Skræk i, indjage Rædsel, ell. dog en høi Grad af Forbauselse; forskrække. "Ligesom han ikke lader Døden forfærde sig ell. giøre sig mistrøstig." P. Tidemand. 1564. At forfærdes, at blive forfærdet ved, over noget. [jvf. forskrække, der efter nyere Talebrug nærmere udtrykker den af Frygt for en nærværende ell. ventet Fare udrundne Rædsel, end forfærde. I ældre Dansk br. derimod Fare ogsaa for Frygt; og deraf forfærde.] — forfærdelig, adj. som kan forfærde; rædsom, gyselig, skræksom. (i dagl. T. overmaade stor, i høi Grad. En forfærdelig Mængde, en forfærdelig Kulde, Hede.) = Forfærdelse, en. den Tilstand, at forfærdes, ell. være forfærdet; Rædsel. "Forfærdelse skal falde over dem, og Frygt." 2 Mose B. 15, 16. (Dog ikke altid som Virk=

ning af blot Frygt ell. Banghed. "Forundring over noget selsomt ell. farligt, hvis gode Udfald man dog har Formodning om, kan virke Forfærdelse." Sporon.)

Forfærdige, v. a. 1. [T. verfertigen.] giøre, især m. Hænders Gierning; giøre færdig. (Moth.) At forfærdige en Klædning, et Par Skoe. — Deraf: Forfærdigelse, en.

Forfødde, v. a. 1. [af Fod.] sætte nye Fødder i. At forfødde et Par Støvler.

Forføie sig, v. rec. 1. begive sig til et Sted. At forføie sig hiem.

Forfølge, v. a. 3. (s. følge.) 1. følge efter uden Ophold; jage efter for at skade. Drengene forfulgte ham hele Gaden igiennem. At forfølge et Dyr p. Jagten. At forfølge en flygtende Fiende. 2. giøre sig bestandig Umage for at skade een. Hans Fiender have forfulgt ham saalænge indtil de fik ham styrtet. "I forfølge vel ikke eders Fiende med Sværdet, men forfølge I ham ikke m. eders Had?" Basth. 3. fortsætte. At forfølge et begyndt Arbeide. (Vedels Saxo.) — At forfølge en Sag (i Lovsproget) føre den t. Ende. "Skaffe dem saadanne Personer t. at forfølge deres Sager, som de kunne være forvaret med." D. L. 1. 9. 7. = Forfølgelse, en. Gierningen at forfølge; det, at forfølges. At være under Forfølgelse; Religions-Forfølgelse; Forfølgelsesaand. — Forfølger, en. pl. -e. den, som forfølger, søger at skade Andre; en Efterstræber.

Forføre, v. a. 2. forlede til det, som er ondt og lastværdigt. "Mange er forførte v. Qvinders Skiønhed." Sir. 9. 9. "Ingen forføre eder m. forfængelige Ord." Eph. 5. At forføre en Pige (t. Utugt.) At forføre een til Spil. "At forføre nogen, er at bringe ham p. Afvei; at forlede nogen, er at bringe ham p. urigtigt Spor. Man siger derfor oftest: at forføre den Unge, og forlede den Ældre." Sporon. I Spøg bruges det for: overtale, formaae. = Forførelse, en. Gierningen at forføre. — Forfører, en. pl. -e. den, som forfører Andre. Ungdommens, Folkets Forførere. (oftest om den, som forfører Qvindfolk t. Vellyst.) Forførerske, en. et forførende Fruentimmer. — forførersk og forførisk, (V. S. O.) adj. som let kan forføre, fristende, lokkende. (brugt af enkelte Nyere.) "Uden al Omgang m. forføriske og farlige Folk." Guldberg.

Forgaae, v. n. 3. (er.) s. gaae. [I. forgánga.] 1. om Tiden, forløbe, rinde hen. En Dag forgaaer snart. "Vort Liv forgaaer som en Taage, der fordrives af Solen." Viisd. B. 2. 4. I forgangne Dage (i Fortiden.) — partic. forgangen, br. uden Boining (ligesom forleden) a) deels som adj. v. om Tiden: foregaaende, nylig forløben. Det skete forgangen Uge, Maaned, Aar (hvorved altid menes: det næst foregaaende; "Han var her forgangen Dag," bemærker derimod ikke: i Gaar; men for nogle Dage siden.) b) elliptisk som adv. for kort siden. Jeg mødte ham forgangen p. Gaden. 2. gaae over, gaae bort, tabe sig, forsvinde. Sorgen, Smerten forgaaer m. Tiden. "Med Dag og Stund forgaaer en Skade, som er liden." Falster. Hørelsen er forgaaet ham. V. S. O. (bedre: han har mistet Hørelsen.) "Forlad mig ikke, naar min Kraft forgaaer." Ps. 71. 9. 3. ophøre at være til, blive t. intet, gaae t. Grunde. Hun var nær ved at forgaae af Sorg, af Sult. Alt i Verden forgaaer. "Snart høiest Ønske falder, snart komne Lyst forgaaer." C. Friman. Skibet forgik i Stormen. "Herrens Dag — p. hvilken Himlene skal forgaae m. stort Bulder." 2 Pet. 3. 10. = Heraf: forgængelig, adj. som kan forgaae, som ei er varig, bestandig. Det Evige og det Forgængelige. En forgængelig Lyst, Glæde. — Forgængelighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være forgængelig.

Forgaae sig, v. rec. 3. udtrætte sig ved at gaae.

Fórgaard, en. pl. -e. [I. Forgardr.] 1. en Gaard, foran en anden og nærmest v. Huset. (modsat: Baggaard. Oftere blot: Gaard.) 2. en indsluttet aaben Plads for ved en Bygning. Forgaarden til et Tempel, Slot.

Fórgaars, adv. med præp. i. paa den Dag, som var næst før i Gaar; i overgaars. Jeg saae ham baade i Gaar og i Forgaars. I Forgaars Morgen, Middag, Aften. V. S. O. (efter Talebrugen: i forgaars Morges, Middags, Aftes.) I dagl. T. ogsaa adj. Forgaars-Aviseu o: fra i forgaars.

Forgabe sig, v. rec. 1 og 2. [T. sich vergaffen.] lade sig aldeles indtage, henrive ved det Udvortes, v. Synet af noget, ell. ved det, man synes om. (oftest m. Bibegreb om Mangel p. Skiønsomhed ell. Smag hos den, som forgaber sig.) At forgabe sig i een, i en Piges Skiønhed. "Unge sandsesløse Taaber en Nar kun sig forgaber i." Wessel. Hun er ganske forgabet i denne Dreng. (Uædelt Udtryk, og slet anvendt af Tullin i den høie Stiil.)

Fórgang, en. Gierningen, at gaae foran en Anden, ell. Rettighed t. at giøre det. At lade een have Fórgangen. (V. S. O.) Fórgangskone, en. hos Almuen: en Kone, der ved Bryllupper og Gilder gaaer for Borde og varter op. (I Tidemands Postil 1564 (f. 62. a.) nævnes "Brudens Forgangsqvinde i Bryllupet" hvor det synes at bemærke d. s. s. Brudekone. Hos Moth ogsaa: Forgangspige.)

Forgangen, s. forgaae.

Forgemak, et. pl. -ker. [T. Vorgemach.] Forværelse, Forstue, Forsal. ("En stor Stue udenfor de inderste Værelser, hvor Fremmede gaae ind og giøre Opvartning t. store Herrer." Moth.)

Forgieldet, adj. overvældet, betynget af megen Gield; obæratus.

Forgiemt, adj. v. giemt saa længe, at det ikke duer, ell. er fordærvet. Forgiemte Varer.

Forgiette, v. a. 1. [E. forget. N. S. vergeten.] glemme, forglemme. Forgiet mig ei, en almindelig bekiendt og yndet Plante m. blaae Blomster. Myosotis palustris. (Navnet forekommer alt hos Moth; men han tillægger det en anden Plante Chamædrys repens.)

Forgieves, adj. og adv. [J. forgéfins. T. vergebens.] uden Nytte, uden at opnaae det, man attraaer, Hensigten m. et Arbeide o. d. — adj. At giøre forgieves Arbeide. En forgieves Reise. "At det ikke glæder Hiertet m. en tom, forgieves Glæde." Mynster. — adv. At arbeide, umage sig forgieves. "Det er forgieves, at brænde Høns p. Olden." Ordspr.

Forgift, en ud. pl. d. s. s. Gift, og et ganske overflødigt Ord.

Forgifte, v. a. 1. komme Gift i ell. paa, blande m. Gift. At forgifte Maden, Vinen. forgiftede Pile. — Figurl. giøre usund, skadelig; fordærve. Disse Dunster forgifte Luften. "Din Siæl forgifte de, og fængsle din Attraa." Rein. "Vellyst vil forgifte dine Begieringer." Mynster. — Forgiftelse, en. Gierningen at forgifte. — forgiftig, s. giftig.

Forgive, v. a. 3. (s. give.) 1. I Almindelighed og egentlig: skade een v. det, man giver ham f. at nydes, ell. v. at give ham for tidt, for megen Mad. "Jeg blev saa forgivet m. virkelig og eftergiort Skildpadde, at jeg tilsidst var ganske kied af den." Rahbek. (D. Tilsk. 1794.) 2. dræbe m. bibragt Gift, ell. skadelig Mad og Drik. (jvf. forgifte.) At forgive een m. Rottekrud. Man kan forgive Folk m. saadan Mad. (Uegentlig: om andre skadelige Virkninger, f. Ex. af Begravelser i Kirker. "At frasige sig den Ære, at forgive sine Medborgere efter sin Død." Rahbek. D. T. IV. 446.) 3. give feil i Kortspil. Kortet er forgivet. — Deraf: Forgivelse, en. (Moth.)

Forgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) 1. tilføie Skade v. formeent Troldom, forhexe. Bonden troede at hans Barn var forgiort. 2. forbryde. At forgiøre sit Liv, have sit Liv forgiort. 3. forsee sig, giøre galt. I Talemaaden: det er bedre at forspørge sig, end at forgiøre sig. Moth.

Forglasse, v. a. 1. i Chemien: forvandle t. Glas ell. t. en glasagtig Materie. forglasset Blykalk. — Forglasning, en.

Forglemme, v. a. 1. d. s. s. glemme, og et overflødigt Ord (hvis Brug skyldes det T. vergessen.) "Ogsaa paa de Ting, som forsømmes og forglemmes, fordi de dagligen forekomme, var han opmærksom." Wandal. At forglemme (glemme) sig selv, begaae Feil af Overilelse, ell. derved at man glemmer hvad der sømmer sig. — forglemmelig, adj. som kan glemmes. En forglemmelig Sorg, Skade. — Forglemmelse, en. Gierningen at glemme; det, at glemmes, Glemsel.

Forgnave, v. a. 1. giøre Skade paa ved at gnave.

Forgrave, (Moth.) s. nedgrave.

Forgribe, v. a. og rec. 3. (s. gribe.) 1. skade sig ved at gribe paa ell. efter noget. At forgribe sin Haand, forgribe sig paa noget. 2. v. rec. gribe feil af noget. Jeg forgreb mig i Mørke. — fig. At forgribe sig p. Fremmedes Penge, p. en offentlig Kasse ɔ: bestiæle den. 3. v. rec. krænke, begaae Voldsomhed imod eens Person. At forgribe sig imod Øvrigheden, imod sine Forældre (fornærme.) "Da blev han ved at forgribe sig imod Herren." II. Krøn. 22. 28. At forgribe sig paa een, anfalde, angribe een. = Deraf: Forgribelse, en.

Forgroe, v. n. 1. blive ukiendelig v. at groe sammen. Arret er nu forgroet. 2. groe for stærkt. Disse Træer ere forgroede. (Moth.) 3. blive overgroet. Haven er forgroet m. Ukrud. (Moth.) jvf. forvoxe.

Forgrund, en. pl. -e. den forreste Deel af et Rum, som man overseer, ell. som forestilles p. et Maleri (modsat: Baggrund.) Forgrunden af Skuepladsen, af et Landskab. Dette Maleri har for svag Belysning i Forgrunden.

Forgrædt, adj. v. (s. græde.) 1. som har grædt meget, har udtømt sig i Graad. Hun saae bleg og forgrædt ud. 2. om Øiet, der viser Spor af megen Graad. Røde og forgrædte Øine. "Og Søvnen flyede det forgrædte Øie." Evald.

Forgude, v. a. 1. sætte blandt Guders Tal; ophøie, elske i en overordentlig Grad. Han forguder denne Pige. — Deraf: Forgudelse, en. — Forguder, en. den, som forguder, ell. i Overmaal berømmer, ophøier en Gienstand. "Med hvilke Øine vil da den sande Fortieneste see den blinde Forguder, der kommer knælende m. sit Røgelsekar?" Rahbek.

Forgulv, et. Gulv, som er lagt ell. anbragt i en Forgrund, foran i en Sal e. d. (usædvanl.) "Nedad fra det høinede Forgulv." Bagg.

Forgunst, en. ud. pl. forudfattet Gunst ell. Yndest; Forkiærlighed. (Moth.)

Forgylde, v. a. og 2. overdrage m. en tynd Plade ell. Bedækning af Guld. En forgyldt Sølvskee. "Blyskærd lader ilde i forgyldt Skede." Ordspr. "Forgyldt Vælling ɔ: Vælling m. Smør i, som Høstfolket faaer." Moth. = Forgylder, en. den, som giør Haandværk af at forgylde, især Bohave. — Forgyldning, en. 1. Gierningen at forgylde. 2. den tynde Overflade af Guld, hvormed noget er bedækket. Forgyldningen er gaaet af, er afslidt.

Forgængelig, Forgængelighed, s. forgaae.

Fórgænger, en. pl. - e. 1. Formand; antecessor. (Moth.) 2. de Heste, som gaae først i et Spand; (Moth) Forløbere (hvilket nu allene bruges.)

Forhaabe, v. n. 1. giøre sig Haab, Forventning om, haabe. = Forhaabning, en. pl. - er. Tilstanden, hvori man haaber; Haab, Forventning. At giøre sig Forhaabning om noget. Imod al Forhaabning. Der var ingen Forhaabning til Liv, til Redning. — Mangen Gang er der i Brugen af Haab og Forhaabning ingen Forskiel, og begge Ord kunne ombyttes; f. Ex. (s. ovenfor) at giøre sig Haab om noget; der var intet Haab om Redning. I visse Tilfælde betegnes ved Forhaabning mere det enkelte Tilfælde, hvori man haaber; ell. omtrent d. s. s. Udsigt, Forventning. Saaledes ogsaa i pl. Hans store Forhaabninger opfyldtes ikke.

Fórhaand, en. ud. pl. i Kortspil: den Rettighed, først at faae Kort, og først at spille ud. At have, være i Forhaanden.

Forhaánden, adv. 1. ved Haanden, tilstede. Jeg tog, hvad der var forhaanden. 2. meget nær forestaaende, overhængende. Natten, Faren, Foraaret er forhaanden. "Min Opløsnings Tid er forhaanden." 2 Tim. 4. 6.

Forhaane, v. a. 1. vise Haan, Foragt imod; behandle haanligen. At blive offentlig forhaanet af een. "Man spotter den, som man holder f. latterlig, og vil giøre latterlig; man forhaaner den, man foragter, og som man vil udsætte for Foragt." Sporon. — Deraf: Forhaanelse, en. pl. -r. "Du veed min Forhaanelse, min Skam og min Skiændsel." Ps. 69. 20. — Forhaaner, en. pl. - e. den, som viser Haan imod Personer ell. Ting. "Guds Ords Forhaanere og Foragtere, som aabenbare synde." D. Lov. II. 5. 25.

Forhádt, adj. 1. hadet, ilde lidt. At giøre sig forhadt hos Folket v. noget. 2. som udsætter een for Had, ell. fortiener Had. En forhadt Sag, Opførsel.

Forhakke, v. a. 1. skade v. at hakke.

1. Forhale, v. a. 1. udsætte mere end ønskeligt ell. billigt er; trække i Langdrag. Herved blev Krigen, Fredsslutningen forhalet. At forhale en Underhandling, en Sags Afgiørelse. "Naar han skal betale igien, da forhaler han Tiden." Sir. 29. 6. (jvf. sinke, opholde.) = Deraf: Forhaling, en. pl. - er. At giøre Forhaling i noget (bruges helst om forsætligt Ophold.) "Sinkelse skeer altid mod vor Villie, og undertiden m. vor Uvillie; men Forhaling og Ophold kan skee med Forsæt og efter Beslutning." Sporon.

2. Forhale, v. a. 1. i Skibssproget: at forhale et Skib ɔ: flytte det v. Hielp af et befæstet Toug fra et Sted t. et andet.

Fórhammel, en. pl. - hamler. en løs Hammel, der sættes for p. Vognstangen, og hvorved Forspandshestene ell. Forløberne trække. (Forstær.)

Fórhammer, en. pl. - e. den store Hammer, hvormed det gloende Jern første Gang smedes. At føre Forhammeren i en Smedie.

Forhándle, v. a. 1. [T. verhandeln.] 1. afhandle skriftligen ell. mundtligen f. at bringe til Afgiørelse. (tractare, agere.) Sagen blev forhandlet skriftligen imellem Ministrene. 2. sælge, udsælge f. en anden. = Forhandling, en. pl. - er. 1. skriftlig Afgiørelse ell. Afhandling: Forhandlinger v. en Rigsdag, i en Commission. Offentlige Forhandlinger. 2. Udsalg f. en anden. Det er ikke hans egne Varer; men han har dem t. Forhandling.

Forharme sig, v. rec. skade Sindet ell. Legemet v. megen Sorg ell. Græmmelse. (Nu sieldent. Jvf. Harm.) Deraf: Forharmelse, en.

Forhaste sig, v. rec. skynde sig for meget, overile sig. "Forsigtigen da vi os ei maa forhaste." Pram. At forhaste sig med noget i en Sag. "Lad din Vrede ei forhaste sig p. din Tiener." 1 Mos. B. 44. — Deraf: Forhastelse, en.

Fórhen, adj. [T. vorhin.] tilforn, før, for en Tid siden. (Ved forhen tænkes den forløbne Tid ei at ligge saa langt tilbage, som v. fordum.) Jeg har forhen engang seet ham. Han har forhen været Amtmand. (Jvf. før og tilforn. "Forhen betegner den aldeles forbigangne Tid. Man siger ikke: "Jeg talte forhen om dette;" men "jeg har forhen talt om dette," og man siger: "Jeg skiendte før p. Drengen, og har forhen ofte skiendt p. ham." Müller.) — Deraf: forhenværende, adj. v. som har været tilforn, men er ikke mere. Den forhenværende Konge i Sverrig.

Forherlige, v. a. 1. giøre herligere, ypperligere, mere prægtig og anseelig. "Da maatte Gud forherlige ham for Menneskenes Øine." Mynster. "At forherlige en Handling v. udvortes Glands." Engelst. — Deraf: Forherligelse, en.

Forhexe, v. a. 1. bringe v. Hexeri i en anden, unaturlig, slettere Tilstand;

forgiøre. — forhexet, adj. v. i dagl. T. om det, som er i stor Vilderede, meget indviklet ell. vanskeligt. Et reent forhexet Arbeide. — Deraf: Forhexning, en. pl.-er. (V. S. O.)

Forhiaske, eller (efter Udtalen) forjaske, v. a. 1. handle ilde med, tilsvie. At forhiaske sit Tøi, sine Klæder. (Moth.) s. hiaske.

Forhidse, v. a. 1. hede for stærkt, giøre alt for hidsig. (Moth. V. S. O.)

Forhielpe, v. a. 1. [T. verhelfen.] hielpe t. at opnaae (et overflødigt Ord.) At forhielpe (hielpe) een t. et Embede.

Forhindre, v. a. 1. afholde fra, hindre, afværge (ligeledes overflødigt.) At forhindre een fra noget, i at læse. At forhindre en Ulykke. "Høvedsmanden forhindrede dem i dette Raad." Ap. G. 27. 43. = Forhindring, en. Gierningen at forhindre. (jvf. Hindring.)

Forhippet, adj. meget begierlig efter. At være forhippet paa noget. (dagl. T.)

Fórhiul, et. pl. d. s. det forreste Hiul under en Vogn. Forhiul og Baghiul.

Fórhold, et. pl. d. s. 1. Maade, at opføre, handle, leve, forholde sig paa; Handlemaade. Et ustraffeligt, berømmeligt Forhold imod nogen. "Det er f. Statens Vel vigtigt, at Embedsmandens Forhold nøie paasees og offentlig prøves." Birkner. 2. en Tings Beskaffenhed (særd. m. Hensyn t. Størrelse) for saavidt som den sammenlignes med, er i en vis Stilling t. andre Ting, ell. som den selv kan betragtes fra forskiellige Sider (Proportion.) Et rigtigt, urigtigt, passende Forhold. Der er intet (ɔ: et urigtigt) Forhold imellem Huset og Porten. Salen er for lang i F. til sin Brede. Tallenes, Størrelsens Forhold. At staae i et vist Forhold til een (være i en vis Stilling, Forbindelse, Forpligtelse t. een.) Vort Forhold er ganske venskabeligt. = Forholdsbefaling, en. Befaling til een, hvorledes han har at handle ell. forholde sig. (Wandal.) Forholdsbegreb, et. Begreb, hvis Omfang bestemmes forskielligt v. forskiellige Forhold, relativt Begreb. "Ungdom er et blot Forholdsbegreb." Bagg. (Labyr. II. 88.) Forholdslighed, en. Proportion (i Mathematiken.) forholdsmæssig, adj. (T. verhältnissmässig.) overeensstemmende m. det Forhold, hvori to Ting staae t. hinanden; forholdssvarende. (Ørsteds Naturlære II. 203.) Forholdsregel, en. Regel, Forskrift, hvorefter een skal indrette sit Forhold, sin Handlemaade. At give een Forholdsregler. forholdsrigtig, adj. som har det rette Forhold, staaer i det rette Forhold t. en anden Gienstand. "Vocalers og Consonanters forholdsrigtige Afvexling." N. Fogtmann. (Athene. VI. 630.) "Et Bibliotheks passende og forholdsrigtige Berigelse." (M.) forholdsviis, adv. m. Hensyn t. Forholdet imellem to Ting ell. Størrelser; i Forhold til.

Forholde, v. a. og rec. 3. (s. holde.) 1. holde tilbage, negte, hindre. At forholde een sin Løn. "Med Bondestandens Vel I Landets Vel forholde." C. D. Biehl. ("At forholde sig fra noget" ɔ: afholde, fraholde sig. D. Lov. II. 5. 26; men nu usædvanl. og ubrugeligt.) 2. opholde, udsætte, forhale, sinke (nu sieldent.) "De forholde det stedse fra en Dag t. en anden; ja fra eet Aar t. et andet." P. Tidemand. 1564. "Og strøe deres Guld og Sølv p. Veien f. dem, at de dermed skulde forholdes — og ikke forfølge dem." Vedels Saxo. 3. dølge, fortie. At forholde Sandheden. 4. recipr. ell. reflex. forholde sig, a) være af en vis Beskaffenhed, forbundet m. visse Omstændigheder. Med denne Sag forholder det sig saaledes. b) opføre sig, skikke sig, handle. At forholde sig rolig. Han har forholdt sig meget forsigtigt i denne Sag. c) have et vist Forhold, staae i en vis Proportion til. At forholde sig til hinanden som Aarsag og Virkning. — Forholdelse, en. ud. pl. Gierningen at negte, forholde een noget. (Ogsaa: Forhold, m. Tonen p. sidste Stavelse.)

Forhóret, adj. i høi Grad hengiven til ell. afkræftet ved ukydsk Levnet. (Lav Talebrug.)

Fórhoved, et. pl.-er. den forreste Deel af Hovedet; modsat: Baghoved.

Fórhud, en. Huden, som bedækker det mandlige Avlelems Hoved. (Præputium.)

Forhude, v. a 1. beklæde et Skib uden p. de udvendige Planker, enten m. tyndere Fyrre-Planker ell. med Kobberplader. — Forhúdning, en. 1. Gierningen at forhude. 2. Skibets udvendige Beklædning.

Forhugge, v. a. 1. fordærve, skade ved et hugge; hugge t. Upligt. (Moth.) At forhugge Tømmer, forhugge en Skov. At forhugge hinanden i en Tvekamp. 2. At forhugge en Vei, spærre den v. omhuggede Træer. 3. At forhugge sig, hugge feil. — Forhugning, en. 1. Gierningen at forhugge. 2. en Samling af fældede Træer, hvorved en Vei forhugges.

Forhungre, v. n. 1. (er.) omkomme, fortæres af Hunger. At see forhungret (forsultet) ud.

Forhuske sig, v. rec. 1. tage feil af det, man skal ell. vil huske; huske feil. — Deraf: Forhuskelse, en.

Forhutle, v. a. 1. [T. verhudeln.] fordærve v. skiødesløs Behandling (dagl. T.) At forhutle Sproget. (Moth.) Deraf: Forhutling, en.

Fórhuus, et. pl. Forhuse. den Deel ell.

Længe af en Bygning, som vender ud mod en Gade ell. Vei; modsat: Baghuus.

Forhverve, v. a. 1. skaffe tilveie, forskaffe, erhverve (som nu mere bruges.) "Jeg har forhvervet dig et evigt Efterminde." Falster. "De søgte v. en ell. anden Haandtering at forhverve deres Brød." Wandal. "At haandhæve den Ret, som Fødselen havde forhvervet ham." Bagg. N. Klim. — Deraf: Forhvervelse, en. Erhverv, Erhvervelse.

Forhyre, v. a. 1. leie, fæste bort for Hyre. Skipperen har ladet sig forhyre til Middelhavet.

Fórhæng, et. pl. d. s. et Stykke Tøi, et Dække, Tæppe, som hænger ned t. Skiul for noget. Fórhænget for en Seng, f. et Vindue, p. Theatret.

Forhærde, v. a. 1. [J. forherda.] giøre haard ell. alt for haard. f. Ex. i Lægekonsten: en forhærdet Udvært p. Legemet. Huden under Fodsaalen forhærdes v. Gangen. — I øvrigt br. det sielden, undtagen i figurlig ell. moralsk Betydning, om at giøre sig ubøielig mod Følelsens, Pligtens Røst, mod Andres Bønner, Forestillinger o. d. At forhærde Sindet, Hiertet. "Den, som forhærder sit Hierte, skal falde i Ulykke." Ordspr. 28. 14. En forhærdet Synder; forhærdet i Ondskab. "At forhærde sig mod de milde Følelser, Naturen leder det svage Menneske til." Vogelius. — Deraf: Forhærdelse, en. En Forhærdelse i Leveren. Sindets Forhærdelse. "Han var bedrøvet over deres Hiertes Forhærdelse." Marc. 3. 3.

Forhøie, v. a. 1. giøre høiere. At forhøie en Vold. 2. forøge, lægge paa. At forhøie Skatterne, Priserne. = Forhøielse, en. pl. -r. Gierningen at forhøie. — Forhøining, en. pl. -er. et Sted, som enten af Naturen er høiere, end den omgivende Plads, ell. som ved Konst er forhøiet.

Forhør, et. pl. d. s. den Retshandling, hvori en Dommer ell. Øvrighedsperson udspørger en Person om det, denne kan sige til at oplyse en Sag, der enten vedkommer ham selv, ell. hvorom han er vidende. At holde Forhør over een, i en Sag. At være i Forhør, komme under Forhør. Et Vidneforhør, piinligt Forhør, (Usædvanlig er Talemaaden hos Bording II. 151: at være til Forhør hos Kongen ɔ: t. Audients.)

Forhøre, v. a. 2. holde Forhør over. At forhøre Vidner. 2. faae at høre ved at spørge, forespørge sig, lade høre. Jeg lod forhøre hos ham, om etc. (dagl. T.) 3. At forhøre sig, høre feil. Der har jeg forhørt mig. "Man kan vel forhøre sig, men ikke forspørge sig." Moth.

Forjage, v. a. 1. jage bort, fordrive. At forjage Fienden. 2. jage for stærkt, drive over Evne. At forjage sine Heste, Hunde. — Forjagelse, en.

Forínden, adv. 1. (om Tiden) inden en vis Tid. Dersom han ikke forinden (ɔ: inden den Tid, som er omtalt) betaler sin Gield. 2. (om Stedet) inden til, inden i, indvendigen. Det er huult forinden. 3. inden for, længere inde. "Forinden det Slot der stander en Lind." (V. S. O. af en gl. Vise; og en nu forældet Brug.)

Forindtagen, adj. v. "som har ladet sig forud betage af en Mening, som han vil blive ved, førend han har hørt den rette Sags Beskaffenhed." antecaptus. Moth.

Foring, (af Foder, fore) s. v. a. fore. — Foringen p. et Skib, kaldes de Planker, hvormed Skibet indvendigen er bedækket.

Forivre sig, v. rec. 1. gaae for vidt i sin Iver, blive alt for hidsig. Holberg. (Er. Montan. II. 3.) Deraf (men sieldnere): Forivrelse, en.

Forjage, v. a. 3. (s. jage.) drive ud af et Opholdssted, fordrive, bortjage. At forjage Fienden af en Stilling. "De imodtoge denne forjagne Konge m. al Villighed." O. Guldberg.

Forjætte, v. a. 1. love, tilsige (sielden, undt. i Bibel-Overs.) Det forjættede Land, Palæstina. = Forjættelse, en pl. -r. Løfte, Tilsagn. "Dette har Forjættelse paa en herlig Løn i det Liv, som kommer." Mynster.

Fork, en. pl. -e. en lang, mest tvegrenet Gaffelstang; f. Ex. en Høtyv. = Deraf: forke, v. a. bringe hen ell. op, give op med en Fork. At forke Hø op. (Moth.)

Forkalke, v. a. 1. forvandle t. Kalk ell. t. en kalkagtig Materie. At forkalke et Metal ɔ: ved Ild forvandle det t. Kalkjord. — Deraf: Forkalkning, en. Metallers Forkalkning.

Fórkammer, et. Forstue, Forgemak; "et Kammer udenfor det, man holder til i." Moth. — I Anatomien: Hiertets Forkamre: de mindre Rum, (auriculæ, atria cordis) som kunne siges at ligge foran de egentlige Hiertekamre (ventriculi.)

Fórkast, et. i Kegle- ell. Terningspil: den Rettighed, at kaste først. At have Fórkastet.

Forkáste, v. a. 1. kaste, lægge noget p. et urigtigt Sted, hvor det ikke let findes; bortkaste, forlægge. Jeg har forkastet mine Handsker. 2. erklære for udueligt ell. uantageligt, negte at antage. "Jeg udvalgte dig og forkastede dig ikke." Es. 41. 9. At forkaste Varer. At forkaste et Tilbud, en Mening, et Raad (modsat: antage.) "Naar han — forkaster, vælger, og forkaster atter." S. Blicher. 3. at forkaste sig, kaste feil (f. Ex. i Kortspil; bortkaste Kort t. sin Skade.) = forkastelig, adj. som fortiener at forkastes. "En forkastelig Tænkemaade." Sibbern. Et forkasteligt Raad.

— Forkastelse, en. pl.-r. (det Modsatte af Antagelse.)

Forkeert, adj. [T. verkehrt.] vrang, bagvendt, urigtig. (Dette i nyere Tider af det Tydske optagne Ord br. dog ikke gierne i høiere Stiil, og slet ikke i den egentlige Bemærkelse af vrang.) Man siger i d. Tale: At bære sig forkeert (bagvendt) ad. Et underlig forkeert Menneske. En forkeert (urimelig) Levemaade. "Det Vrange i Begreberne kaldes forkeert, naar man vil fremstille det ikke blot som urigtigt, men som urimelig." P. E. Müller. (De af Moth anførte Ord: forkere, omskifte, forandre, og Forkering, Forandring, ere nu ganske af Brug. I Jylland br. kere sig, forandres t. det bedre, komme sig; om den Syge.) — Heraf: Forkeerthed, en. ud. pl. (V. S. O.)

Forkiettre, v. a. 1. [T. verketzern.] beskylde for Kietteri, erklære for en Kietter. Deraf: Forkiettring, en. (V. S. O.)

Forkile, v. a. 1. br. undertiden for: kile, ell. forsyne m. de fornødne Kiler. Deraf: Forkiling, en.

Forkiæle, v. a. 1. fordærve v. at kiæle for ell. over. At forkiæle sine Børn. At forkiæle sig, forkiæle sin Helbred. "Et Folk, som v. dets Rigdom og bestandige Lykke var blevet meer og meer forkiælet." Bagg. N. Klim. — Deraf: Forkiælelse, en.

Forkiærlighed, en. ud. pl. [T. Vorliebe.] en p. Fordom, Tilbøielighed, Vane, ell. ikke tilstrækkelig dannet Indsigt og Smag grundet Kiærlighed for en vis Ting, m. Bibegreb om Utilbøielighed ell. Ringeagt f. andre. "Eensidig Forkiærlighed for visse Fag, og Tilsidesættelse af Andre." (M.)

Forkiøb, et. pl. d. s. 1. en Tings Erhvervelse v. Kiøb, førend en Anden har budet derpaa, ell. ved at overbyde den, som staaer i Kiøb om Tingen. At gaae een i Forkiøb. (Moth.) Ogsaa fig. At komme een i Forkiøbet, forekomme ham i en Handling. 2. d. s. s. Forkiøbsret, (Moth) som nu dog er mere brugeligt. = Forkiøbsret, en. Rettighed t. at erhverve en Ting, som er t. Salg, v. at betale det høieste, som af Andre er budet derpaa (f. Ex. ved Odelsgods.) "Staten kan forbeholte sig Forkiøbsret t. de vundne Metaller." Schytte.

Forkiøbe sig, v. rec. kiøbe for dyrt. At forkiøbe sig paa noget, i en Handel.

Forkiød, et. ud. pl. Kiød af en Forfierding (modsat: Bagkiød.)

Forkiøle, s. forkøle.

Forkiøre, v. a. 2. skade, fordærve v. at kiøre for stærkt. At forkiøre et Par Heste.

Forklage, v. a. 1. føre privat ell. hemmeligt Klagemaal over een. At forklage een for hans Foresatte. — Deraf: Forklagelse, en.

Forklare, v. a. 1. giøre klar, tydelig, oplyse, udlægge, udtyde. At forklare sin Mening, forklare et Lovsted. "De kunde ikke forklare den mørke Tale." Domm. 14. Vidnet forklarede ɔ: udsagde, berettede. 2. forherlige; omgive m. Glands. (Sielden undtagen i vore Bibel-Overs. hvor ogsaa Subst. Forklarelse bruges i denne Betydn.) "Hans Ansigt forklares, som om det gienstraalte Frihedens Morgenrøde." Baggesen. Et forklaret Blik. = Forklaring, en. pl.-er. Udtydning, Fortolkning, Oplysning. At give, meddele Forklaring over noget. 2. særd. Beretning, Udsagn t. at oplyse en vis Sag. Vidners, Skibsfolkets, Skipperens Forklaring. — forklarlig, adj. som kan forklares, er let at forklære. (Moth.)

Forkleine, v. a. 1. [T. verkleinern.] forringe, formindske, nedsætte (om Ære, Navn og Rygte.) At forkleine eens Ære. Moth. (Nu ikke let i høiere Stiil.) = Deraf: Forkleinelse, en. "At fortælle, hvad der kunde være deres Fædreland t. Forkleinelse." Guldberg. "Adskillig Uorden, som siden hos Ukyndige kommer mig t. Forkleinelse." Rahbek.

Forklemme, v. a. 1 og 2. klemme til Skade. Han fik sin Finger forklemt i Døren. (Moth.)

Forklippe, v. a. 1. klippe urigtigt, klippe t. Skade. forklippe et Stykke Tøi.

Forklo, en. pl.-kløer. en af de forreste Kløer p. et Dyrs Fod. Modsat: Bagklo. 2. den forreste Klo p. Fugles Fødder.

Forklog, adj. som har Klogskab, Forstand nok t. forud at indsee Følgerne, Virkningen af noget. Det er bedre at være forklog end efterklog.

Forklov, en. Klov paa Forbenene hos Dyr, der have Klove i Stedet for Tæer (modsat: Bagklov.)

Forklæde, et. pl -r. [I. Forklædi.] et Klæde ell. Klædningsstykke, som man binder paa sig foran, især for at forvare andre Klæder, man har paa.

Forklæde, v. a. 2. iføre sig en fremmed, usædvanlig Dragt, for at være ukiendelig. At forklæde sig som Matros, som en Bondepige. Den formeente Kiærling var et forklædt Mandfolk. = Forklædning, en. 1. Gierningen at forklæde. 2. Dragt, hvori man er forklædt.

Forknuge, v. a. 1. knuge for stærkt, knuge t. Skade.

Forknuse, v. a. (s. knuse.) knuse til Skade; knuse ganske, sønderknuse. "Trolden flyer m. tunge, svage, forknuuste Vinger." Bagg. — figurl. forstødt af Kiørsel. "Forvaaget, mat, forknust" (af Reisen.) Baggesen.

Forknytte, v. a. 1. indvikle, sammenknytte noget ganske. 2. hindre, sætte tilbage i Værten (dagl. T.) Den Dreng er

bleven reent forknyttet i hans Sygdom. 3. fig. (ligeledes meest i d. Tale) om den, som bliver modløs v. Hindringer, Besværligheder, som han fattes Kraft, Raskhed, Indsigt til at overvinde. "En uforudseet Vanskelighed forknytter let den Uerfarne. Trange Kaar forknytte Huusfaderen." Müller. (jvf. forlegen.) "Et bidende Svar kan giøre forlegen; kommer det fra en Overmand, giør det forknyttet." — Deraf: Forknyttelse, en. F. i Værten.

Forkobbre, v. a. 1. beklæde, forhude med Kobber. (V. S. O. men er lidet brugeligt.)

Forkoge, v. a. 2. koge for meget. Kiødet er forkogt, og det meste af Suppen bortkogt.

Forkogle, v. a. 1. forblende, forvende v. Kogleri. (Moth.)

Forkomme, v. a. og n. 3. (s. komme.) 1. act. kaste bort, forlægge. At forkomme noget ved Skiødesløshed. Brevet er forkommet f. mig. "Ikke et Haar af eders Hoveder skal forkommes." Luc. 21. 18. 2. act. øde, tilsætte, spilde. At forkomme sit Gods. (Moth.) "Sanker tilsammen, at intet forkommes." Joh. 6. 12. Nu lidet brugeligt. 3. neutr. blive borte, komme bort. Det forkom underveis. 4. neutr. vansmægte, være nær ved at omkomme. At forkomme af Sult; at være reent forkommen af Kulde.

Forkonstle, v. a. 1. fordærve, forvanske noget, giøre det unaturligt v. at konstle formeget derpaa. Deraf: Forkonstling, en. (V. S. O.)

Forkort, adv. s. tilkort.

Forkorte, v. a. 1. giøre kortere, stække (saavel om et Maal i Rummet ell. Tiden, som uegentl.) At forkorte en Snor; forkorte sit Ophold p. et Sted. At forkorte sit Liv v. uordentlig Levemaade. — At forkorte eens Rettigheder ɔ: betage ham nogle af samme. — Forkortelse, Forkortning, en. Gierningen at forkorte, det, at forkortes. En Forkortelse i Skrivning. — Forkortning i et Maleri ɔ: den i Tegningen tilsyneladende Forkortelse af alle perspectiviske Linier, som ikke løbe parallele m. Synsfladen ell. Billedfladen, og derfor forekomme Øiet at være kortere, end de virkelig ere.

Forkradse, v. a. 1. giøre Skade ved at kradse.

Forkramme, v. a. fordærve, skade ved at kramme, knuge.

Forkrybe sig, v. rec. 3. (s. krybe.) krybe i Skiul, skiule sig. (Moth; men er endnu en Germanisme.)

Forkryste, v. a. 1. skade, fordærve v. at kryste; forklemme. Moth. (fig. svække, knække. forkryste Fiendernes Magt. A. S. Vedel.)

Forkrænke, v. a. 1. giøre Vold paa, fordærve, beskadige, krænke. "Det, som fordærver og forkrænker, det er tilsyne f. Alle." B. Thott. "At de skulde forkrænke deres Manddoms Styrke v. Ørkesløshed." A. Vedel. 2. i ældre Dansk for: bestikke. "Lader han sig forkrænke af Præsterne m. Gaver." D. Lov. II. 17. 23. (jvf. Vedels Saxo. 530.) = forkrænkelig, adj. som er underkastet Forkrænkelse, Forandring, Opløsning; forgængelig. Det forkrænkelige Legeme. "Min Idræt i Verden være ikke bunden t. det Forkrænkelige." Mynster. Forkrænkelighed, en. ud. pl. — Forgængelighed, Dødelighed. "Indtil Fyrstens egen Forkrænkelighed minder ham om, at ogsaa han er Støvets Søn." Malling. — Forkrænkelse, en. Opløsning, Forandring, Undergang. "Vel veed jeg, at Mennesket er Forkrænkelsens Bytte." Mynster.

Forkræse, v. a. 1. giøre alt for kræsen. At forkræse et Barn. (V. S. O.)

Forkrølle, v. a. 1. beskadige v. at krølle, sætte Krøller i. Kiolen er bleven forkrøllet p. Vognen.

Forkue, v. a. 1. hindre i Vært ell. Udvikling. Drengen er bleven forkuet i sin Opvært v. for tidligt Slæb. "Disse Træer ere forkuede og lave." Wandal. II. 190. 2. tvinge for meget v. indjaget Frygt; paalægge en skadelig Aandstvang. At forkue et Barn. forkuede Bønder. "At tie, vover selv det mest forkuede Folk." Rahbek. — Deraf: Forkuelse, en.

Forkulle, v. a. 1. brænde t. Kul. — forkulles, v. n. pass. blive til Kul. Dette Træ forkulles let. — Heraf: Forkulling, en. Gierningen, at forkulle; ell. det, at forkulles.

Forkundskab, en. pl. -er. 1. Kundskab om noget, der vil skee, inden det skeer. Han synes at have havt nogen Forkundskab derom. 2. pl. Kundskaber, som man i Forveien har erhvervet sig. At komme i Skolen, t. Universitetet m. gode Forkundskaber.

Forkynde, v. a. 1 og 2. melde, bekiendtgiøre noget; nu særdeles om det, som meldes p. en høitidelig, ell. lovlig Maade. At forkynde Krig, forkynde noget fra Prædikestolen, forkynde en Stævning, forkynde een sin Dødsdom. "Himlene fortælle Guds Ære, og den udstrakte Befæstning forkynder hans Hænders Gierning." Ps. 19. = Deraf: Forkyndelse, en. pl. -r. Krigens Forkyndelse. "Et Barn, født under særdeles Forkyndelser og Begivenheder." Mynster. — Forkynder, en. den, som forkynder noget. "Saa sielden er dit Ords Forkynder, der ei henrives af de Synder, hvis Afgrund han opdagede." Evald.

Forkysse, v. a. 1. kysse f. meget, skade v. at kysse. Forkyssede Læber.

Fórkærre, en. d. s. s. Plovkærre eller Forplov.

Forkøle, v. a. 1. paadrage Upasselighed ved en skadelig ell. ubetimelig Kulde, især v. en af Kulden foraarsaget Hindring i Uddunstningen. At forkøle Maven, Brystet, Hovedet. At forkøle sig p. et Bal. — Forkølelse, en. pl.-r. det, at forkøle sig, ell. at være forkølet. At være syg af Forkølelse. En Forkølelsessygdom.

Forlade, v. a. 3. [Isl. forláta. s. lade.] 1. begive sig bort fra. a) egentl. Jeg forlod Hovedstaden f. otte Dage siden. Han vil reent forlade Landet. "Den, man overgiver, unddrager man sin Hielp og Bistand; den, man forlader, unddrager man tillige sin Person." Sporon. b) uegentl. vige fra, lade fare, lade efter sig, m. m. Sygdommen har forladt ham. At forlade sin forrige Levemaade, forlade Huus og Hiem, Kone og Børn. Han forlod dem ikke i deres Nød (negtede dem ikke sin Hielp.) 2. tilgive aldeles (jvf. tilgive.) "Ved at forlade tænke vi os, at den Fornærmede i sit Sind ikke har beholdt nogen Tanke om Straf; ei engang nogen Følelse af Uvillie. J. Smidth. "Forlad os vor Skyld, som vi og forlade vore Skyldnere." Gud forlade ham denne Synd! = Forladelse, en [J. Forlát.] Tilgivelse, Eftergivelse. Syndernes Forladelse. "Den Ringeste skal vederfares Forladelse af Barmhiertighed." Viisd. 6. 7. (I Verbets første Bemærkelse bruges Substantivet ikke.) "Naar Venner have fornærmet hinanden, kan Venskabet ikke oprettes igien v. Tilgivelse; dertil hører ubetinget Forladelse." J. Smidth.

Forlade sig, v. recipr. sætte Lid paa, stole paa. Med præp. paa. (T. sich auf etwas verlassen.) Man kan ikke forlade sig p. hans Løfter. "De forlode sig p. Bagholdet." Domm. 20. 36. "Forlad dig p. Herren i dit ganske Hierte; men forlad dig ikke fast p. din Forstand." Ordspr. 3. 5. — Undertiden ogsaa: at forlade sig til noget ɔ: være sikker paa, forvisset om. Jeg forlader mig til, at det skeer.

Forlade, v. a. 1. lægge for stor Ladning i, lade for stærkt. At forlade en Baad, en Bøsse. Deraf: Forladning, en. (Tonen p. mellemste Stavelse.)

Fórladning, en. pl.-er. (Tonen p. første Stavelse.) det, som lades i en Bøsse ell. Kanon, for ved ell. oven p. den egentlige Ladning, ell. Krud, Kugle o. d. At trække Fórladningen ud af en ladt Bøsse.

Fórlag, et. pl. d. s. 1. noget, som lægges for ved en anden Ting (sielden.) Fórlag for en Smeltedigel ell. Retorte (i Chemien.) Fórlag f. et Dreierlad. Moth. 2. Gierningen at forlægge en Bog. At udgive et Skrift p. eget Fórlag. At have en Bog i Forlag. Bogen er udkommen paa hans Forlag. At tilkiøbe sig Fórlaget (ɔ: Forlagsretten) af en Bog. 3. Samlingen af de Bøger, som een, især en Boghandler, har forlagt. Han har, eier et stort, betydeligt, kostbart Forlag. — Fórlagsbøger, pl. de Bøger, een har i Forlag. Fórlagshandel, en. Handel m. Forlagsbøger. Fórlagsret, en. Rettighed, som een har t. at udgive og sælge en Bog, han enten selv har forfattet, ell. hvis Forlag han har tilkiøbt sig (s. forlægge.) Fórlagsskrift, et. Et Skrift, som een har forlagt, hvortil han har Forlagsret.

Fórland, et. pl.-e. et Land, der strækker sig frem i Havet, ell. ligger nærmest dette, uden for et andet Land. (Saaledes: Forlandet udenfor Marskland.)

Forlange, v. a. 2. begiere, kræve, fordre. At forlange noget upassende af een. At forlange sin Betaling for et Arbeide. "Man forlanger det, man ønsker at have." Sporon. (jvf. fordre, kræve. Den af Sporon angivne Forskiel er ikke hiemlet af en stadig Brug. Forlange synes mest at bruges om en ligefrem yttret Begiering af det, man har, ell. troer at have Grund t. at kunne begiere.) 2. attraae, tragte efter. Hun har Alt hvad hun kan forlange. Jeg forlanger ikke at komme der tiere. — Forlangende, et. Begiering, Paastand.

Forlappe, v. a. 1. besætte overalt m. Lapper. (V. S. O.)

Forlede, v. a. 1. egentlig: lede een p. uret Vei; men bruges kun fig. for: føre i Vildfarelse, bringe een v. falske Forestillinger t. at begaae Feil. "Lad være, at Haabet ofte bedrager, ofte forleder os." Rahbek. "De Fristelser, der kunde forlede dig fra Pligtens Vei." Mønster. "At denne falske Ære forleder dem fra at eftertragte den sande Ære." Birkner. At forledes t. en Misgierning. — Uagtet al hans Forstand, lod han sig forlede af denne listige Bedrager. [Forføre bruges derimod mere om den Unge, Uerfarne, Svage. "Den, som forføres bruger ikke Forsigtighed; den som forledes ikke Varsomhed; hiin gaaer uden at see sig for; denne, uden at see sig rigtig for." Sporon.] = Forledelse, en. Gierningen at forlede een.

Forleden, adj. v. (af forlide.) bruges ligesom forgangen. forleden Nat, Aar, Uge. Jeg traf ham forleden i et Selskab. [N. S. verleden.]

Forleet, adj. v. som har leet formeget, overvældet af Latter. (Moth.) At være ganske forleet.

Forlegen, adj. pl. forlegne. [T. verlegen.] 1. uvis, usikker, frygtsom i Adfærd og Handlemaade. Hun er meget forlegen i

Selskaber. At blive forlegen ved, over noget. (Jvf. forknyttet.) "Den Forlegne vil søge efter Ordene i sine Svar; den Forknyttede vil kun aabne Munden f. at stamme." Müller. — At være forlegen med noget ɔ: ikke vide, ell. være uvis om, hvorledes man vil bruge, anvende noget, ell. give det Plads. At være forlegen m. sine Hænder, Arme. "Een er forlegen for Penge, fordi han vil bruge dem, og har dem ikke: Capitalisten er forlegen med sine Penge, naar han ikke kan faae dem sikkert udsatte." Müller. At være forlegen m. sig selv (ikke vide hvad man vil foretage sig.) 2. som er i Trang, i Betryk, trængende. At være forlegen for Penge. Han er aldrig forlegen f. Svar (er hurtig t. at finde et Svar p. Alt.) 3. begierlig, higende efter noget. Hun maa være meget forlegen for at komme p. Bal. (dagl. T.) = Deraf: Forlegenhed, en. Forlegenhed for Penge. At være i Forlegenhed, sætte een i Forlegenhed. "Uvished er ledsaget m. Koldsindighed, Tvivlraadighed m. Uro, Forlegenhed m. Bekymring." Sporon.

Forlene, v. a. 1. [af Lehn; skrives derfor ogsaa: forlehne.] give til Lehn, overdrage som et Lehn. At forlene een m. et Land, m. et Grevskab. 2. fig. forunde, skienke (m. Hensyn til høiere Evner ell. Magt hos den, som skienker.) Om Gud vil forlene mig Liv og Kræfter. "Forleen mig og et taaligt Sind." Brorson. — Forlening, en. pl. -er. Gierningen at forlene.

Forlette, s. lette. "Baaden — med forlettet Fart igiennem Bølger gaaer." P. H. Frimann.

Forlibe sig, v. rec. 2. "betages af Kiærlighed." Moth. bruges i dagl. T. for: forelske sig; ligesom: forlibt, Forlibelse, "og betyder da gierne ikke andet, end et flygtigt Indtryk, fremkaldt v. Kiønskiærligheden." P. E. Müller. [T. sich verlieben.] "Hvo blive kan forlibt i saadan vanskabt Frue?" Holb. P. Paars. "De Forelskede begaae Daarskaber; de Forlibte Narrestreger." Müller. (I høiere Stiil ere disse Ord ganske ubrugelige.)

Forlíde, v. n. 3. (s. lide.) 1. forløbe, rinde hen (om Tiden.) Dagen forled hastigen. 2. bie, tøve (forældet.) 3. act. forhale. (Moth. af K. V. p. 226.)

Forlig, et. pl. d. s. Forening om at ende en Stridighed. At giøre, slutte, indgaae Forlig med een. At bringe een til Forlig. Det kommer ikke til Forlig imellem dem. = Forligsvilkaar, et. pl. d. s. Vilkaar, hvorunder et Forlig sluttes.

Forlíge, v. a. og rec. 1. [J. forlika.] bilægge, afgiøre i Mindelighed; stifte Forlig, forsone. (jvf. forene.) "Man forliger Venner; man forener stridige Partier" (ell. Meninger.) Sporon. At forlige en Trætte, Proces. At forlige stridende Parter, forlige to Ægtefolk, forlige sig med een. 2. forliges, v. n. pass. leve i Fred og Enighed, komme vel overeens. Hun kan ikke forliges med sin Mand. De forliges godt sammen. "Siger man om to ell. flere, at de forliges vel, da bemærker det, at de leve uden Uvenskab; at de forenes vel, derimod, at de leve uden Strid." Sporon. — forligelig, adj. som gierne forliges, fredelig, forsonlig. "Hos mine Venner glad og venlig; mod mine Fiender mild og forligelig." B. Thott. Deraf: Forligelighed, en. ud. pl. (V. S. O.) — Forligelse, en. 1. Gierningen at forlige. 2. Enighed; det, at forliges (i denne Bemærkelse ogsaa: Forligelsemaal.) Deraf: Forligelses-Commissar, Forligelses-Commission.

Forligge, v. a. og n. forlaae, forligget. 1. v. a. giøre Skade v. at ligge paa. At forligge sin Arm. (V. S. O.) 2. v. a. forsømme, forfeile v. at ligge for længe; i den Talemaade: At forligge sin Vind (om en Skipper.) D. Lov. IV. 1. 9. 3. v. n. ligge for længe og derved fordærves. Gamle, forliggede Vare.

Forligne, Forligning, s. ligne, Ligning.

Forliis, et. pl. d. s. [T. Verlust. jvf. v. forlise.] Tab, Skade v. at miste noget. At lide et Forliis. "Hans Landsmænd, modløse over deres idelige Forliis, vovede ikke mere at gribe t. Vaaben." Wandal. "Du har forsøgt, hvor ulyksalig Frihedens Forliis giør Menneskene." Sneed.

Forlindre, Forlindring, s. lindre, Lindring.

Forlise, v. a. og n. (er.) forliste, forliist. [Sv. förlisa. Goth. fraliusan. A. S. losian, forlysan. E. loose.] 1. v. a. miste, tabe, lide Skade p. noget. At forlise Penge i Spil. Moth. (lidet brugeligt.) 2. v. n. lide Skibbrud. Skipperen er forliist i Nordsøen. Skibet forliste i den sidste Storm. (Denne Bemærkelse fattes hos Moth.) — Forliisning, en. Skibbrud.

Fórliv, et. Et Liv, der gaaer forud f. det sædvanlige jordiske Liv (nyt O.) "At jeg har ganske glemt mit Forlivs Herligheder." Bagg.

Fórlods, adv. saaledes, at een faaer noget forud, inden Deling skeer. Han skal efter Testamentet have saameget forlods af Boet. — Forlodsret, en. Rettighed t. at faae noget forlods. "At faae en Forlodsret t. Gudernes Hielp og Bestiermelse." Guldberg.

Forlókke, v. a. 1. forlede, forføre v. at lokke for, v. Smiger, Skienk ell. andre lokkende Midler. At lade sig forlokke ved Gaver. At forlokke een t. Svig og Uret. (Mynster.) At forlokke en Pige t. Utugt. "Et Flaneliv, der forlokker dem fra deres

ædlere Forbindelser og Pligter." Rahbek. — Forlokkelse, en. pl. -r.

Forlóren, adj. v. [af v. a. forlore, som høres i lav Talebrug. Sv. förlora.] 1. forstabt, mistet, ell. som ansees f. at være det. Pengene, Skibet gik forloren. Den forlorne Søn. [A. S. forloren.] 2. anbragt p. en skiult Maade. forlorne Lommer; forlorne Giemmer. (V. S. O.) 3. som ligner det virkelige uden at være det, og som i nogle Tilfælde kun er t. et Syn. (Fr. postiche.) forlorne Vinduer, Døre, Haar, Retter (Skueretter.) Forloren Skildpadde (E. mock-turtle.)

Forlóv, en. ud. pl. og bruges uden art. [N. S. Verlöv. T. Urlaub.] 1. Tilladelse, Frihed t. at giøre noget i Almindelighed. (S. Lov.) At bede om Forlov til at giøre noget. Med Forlov! (et høfligt Udtryk, naar man tager ell. benytter noget af en Andens.) 2. færd. Tilladelse t. at være borte, Frihed fra Tieneste, ell. fra at gaae i Skole. At begiere Forlov paa en Maaned. At give Disciplene en Dags Forlov. (s. forløve.)

Forlóve, v. a. og rec. 1. love Ægteskab, trolove, trogive. At forlove sig m. en Pige. De har været forlovede i to Aar. At forlove sin Datter m. een. (V. S. O.) De unge Forlovede. (jvf. trolove.) Deraf: Forlovelse, en. pl. -r. giensidigt Ægteskabsløfte imellem Mand og Qvinde. — 2. forsage efter et Løfte. At forlove Viin, Brændeviin. Jeg har forlovet at komme der tiere. 3. i ældre Dansk: tillade, tilstede. "Ham var forlovet af sin Fader." Vedels Saro. Fort. 4. sætte f. høi Priis paa. "Kræmmeren forlover sine Vare." Moth. (Nu ikke brugeligt.) Deraf: Forloven og Forlóvning, en. Gierningen at forlove noget. (Derimod: Fórlovning, en. Forløfte, Borgen. V. S. O.)

Fórlover, en. pl. -e. den, som lover for een, gaaer i Forløfte ell. Caution f. een; men bruges mest om den, som hos Præsten maa love for de Personer, der ville ægtevies. Brudens, Brudgommens Fórlover.

Forlýde, v. impers. 3. (s. lyde; men bruges neppe uden i præs. infin. og part. act.) 1. siges, meldes, rygtes. Det forlyder, at ꝛc. Som det forlyder, skal Prindsen være død i Gaar. — Deraf: efter Forlydende, efter Sagnet, som Rygtet gaaer. 2. At lade sig forlyde med noget, udlade sig med, yttre. "Tid efter anden lode de sig forlyde med at de stode under Gud allene." Schytte. "Han lod sig forlyde med, at de vare sindede at dræbe vore Folk." Wandal.

Forlyste, v. a. og rec. 1. vække Lyst, Fornøielse, behagelige Fornemmelser og Forestillinger; fornøie, muntre. "Det siges at forlyste, som vækker en sandselig Fornøielse; Markens spraglede Blomstertæppe forlyster Øiet, Sangfuglenes Qviddren Øret." Müller. "En naragtig Person kan forlyste, og han behager os derfor ikke." At forlyste Sindet, Øiet, Sandserne. At forlyste sig ved, over, med noget ɔ: fornøie sig, finde Forlystelse i. — Forlystelse, en. pl. -r. 1. det, at forlyste ell. at forlyste sig. "De blandede altid Legemets og Sindets Forlystelse m. hverandre." Schytte. 2. det, som forlyster, hvorved man forlyster sig. Offentlige Forlystelser. "Forlystelse er en sandselig Fornøielse, samt den Foranstaltning, hvorved denne pleier at vækkes." Müller.

Forlæg, et. 1. "En Hovedprydelse, som Qvindfolk lægge foran f. det, de have p. Hovedet. Frontale." Moth. (Hverken Ordet ell. Tingen bruges nu mere.) 2. d. s. s. Udlæg, Forskud; impendium. (Moth; ligeledes forældet.)

Forlægge, v. a. 3. (s. lægge.) 1. henlægge t. et andet Sted. At forlægge Regieringens Sæde t. en anden Stad. (ogsaa om Tid: forlægge noget t. en anden Dag.) 2. lægge noget saaledes, at man ikke kan finde det. 3. bekoste Trykningen af en Bog, som man derefter sælger for sin Regning. At forlægge en Bog. (jvf. oplægge.) = Forlægger, en. pl. -e. den, som forlægger en ell. flere Bøger. (Derimod: Fórlægger, den som lægger Maden for ved Bordet. V. S. O.)

Forlænge, v. a. 1. giøre længere (saavel om Rummet, som om Tiden.) Muren skal forlænges 3 Alen t. denne Side. "Man forlænger ikke Klædet, v. at forkorte den brugelige Alen." Schytte. Det vil forlænge mit Liv. "Med min lange Sorg forlænges alle Ting." Falster. — Forlængelse, en. pl. -r. Gierningen at forlænge; det, at noget forlænges.

Forlænges, v. n. pass. længes efter (sieldent,) Jeg forlænges (ell. mig forlænges) efter at see ham. "Hans Menighed forlænges, at skue sin Herre gaae seierrig frem." Mynster. — Forlængsel, en. ud. pl. stærk Attraa, Længsel. At have Forlængsel efter noget. "Da vaagner Siælens dybe Forlængsel hen t. ham, som var af første Begyndelse." Mynster.

Fórlængs, adv. det modsatte af baglængs. Han sad forlængs i Vognen. (Andre, hvoriblandt Moth, skrive forlænds. "Forlænds faldt han omkuld." Bagg.)

Forlængst, adv. for længe siden (det sidste mere danskt.)

Forlæse sig, v. rec. 2. skade sig v. at læse for meget. — forlæst, adj. som har læst for meget.

Forlæsse, v. a. 1. lægge for tungt Læs paa, overlæsse. At forlæsse en Vogn, en

Hest. — Deraf: Forlæsning, en. (som dog sielden høres.)

Forløb, et. uden pl. det, at Tiden forløber; Forsvinden. Efter lang, kort Tids, efter et Aars Forløb.

Forløbe, v. a. og n. 3. (s. løbe.) 1. v. a. løbe bort fra, forlade. At forløbe sit Huus og Hiem. Krigsfolket forløb deres Anførere. — partic. forløben, om den, som er flygtet fra sit Hiem, ell. har forladt sin Tieneste e. d. En forløben Munk, Soldat. (Moth.) En forløben Landstryger, som Ingen kiender. 2. neutr. flyde bort, Vandet forløb af Dammen. Blodet forløb ham ɔ: han blødte sig ihiel. 3. neutr. (om Tiden.) forsvinde, rinde hen. Dagen forløb hastig i det behagelige Selskab. 4. at forløbe sig, v. rec. a) skade sig v. for stærk Løben. b) forsee sig af Overilelse. "En Fiskerkiærling jo — tør sige offentlig, han sig forløbet haver." Holb. P. Paars. "Jeg frygter, at jeg har forløbet mig, og handlet overilet." Øhlenschl. At forløbe sig mod sin Overmand. c) at forløbe sig, Kuglen forløb sig, Talemaade i Billardspil, naar den Kugle, hvormed een spiller, selv falder i et Hul, i Stedet f. at drive en af de andre deri. = Forløber, en. pl.-e. 1. En Person, der løber i Forveien, f. Ex. for at bebude en Andens Ankomst. 2. En af de Vognheste, der spændes foran Stanghestene. — Forløber, en. pl.-e. (Tonen p. mellemste Stavelse.) 1. i Billardspil: en Kugle, hvormed man forløber sig. 2. en Rømningsmand. (V. S. O.)

Forløfte, et. pl.-r. 1. Borgen, Caution. At gaae i Forløfte for een. "Jeg vil sætte mig udi Forløfte f. een, fordi jeg har lovet det.' B. Thott. At tilsvare et Forløfte. "Forlover haver Magt t. at søge Hovedmanden — naar han t. ham lovligen haver opsagt sit Forløfte." D. Lov. I. 13. 15. 2. Løfte, Forsikkring om noget, som gives forud. (A. S. Vedel.) Deraf: Forløftningsbrev, et. (D. L. I. 23. 15.) Forløftningsmand, en. (Cautionist. Moth.) Nu forældede.

Forløfte sig, v. rec. 1. løfte sig til Skade v. en alt for tung Byrde.

Forløse, v. a. 2. redde, udfrie, befrie een fra Ondt. forløse een af Trældom, Fængsel, fra Synden, Døden. At forløses fra denne Verden ɔ: døe. 2. i Særd. hielpe en Barselqvinde t. at føde. Hun blev forløst v. en Fødselshielper. Hun er lykkelig forløst med en Søn. = Forløser, en. den, som forløser, udfrier Andre fra Ondt. Verdens Forløser og Frelser. — Forløsning, en. 1. Udfrielse, Befrielse, Frelse. 2. Barnefødsel. En haard, let Forløsning. Vidner vare tilstede v. Dronningens Forløsning.

Forløve, v. a. 1. (jvf. Forlov.) 1. give Forlov, Frihed af Tienesten. At forløve Krigsfolk. Han er forløvet paa et halvt Aar. 2. give mindelig Afsked. At forløve een fra sit Embede. "Døer, forløves ell. afsættes nogen Kirkeværger." D. Lov. II. 22. 10. "Ikke heller maa de — uden vigtige Aarsager lettelig forløves." II. 9. 1. — Deraf: Forløvelse, en. Soldaters Forløvelse, Hiemforløvelse.

Form, en. pl.-er. [Lat. Forma.] 1. udvortes Skikkelse, Dannelse; Mønster. I Formen rigtig, falsk i Materien. En gammeldags Form. Documentet er i sin lovlige Form. Den skiønne Form. (Det bruges hyppigen i de skiønne Konster, og i Talesproget om endeel Legemers Udvortes, hvor man næsten overalt kunde bruge det danske Skikkelse. Formen af et Bord, et Skab, en Vogn o. s. v. — Man siger vel: Stammens, Grenens, Bladets, men ikke saa let: Træets, Blomstens Form; undtagen, naar man i Konsten taler om disse Legemers hele ydre Omrids. "Tænker man sig Legemet som et organiseret Heelt, taler man ei om dets Form; uden Tvivl fordi Form helst tænkes i Modsætning t. Materie." Müller.) 2. det, hvori et Legeme faaer sin Skikkelse ell. Form. f. Ex. Hatteform, Kageform, Kugleform, Lyseform o. fl. = Formliighed, en. Lighed i Form, i Dannelse, f. Ex. imellem to Ord. Formlære, en. Læren om den rigtige Form (f. Ex. Ordenes; en Deel af Sproglæren.) formløs, adj. som ingen Form, ell. ingen ret Form har, plump, udannet, raae i sin Skikkelse. Et formløst Billede, Digt. Formmager, en. den, som giør Former. (2.) Formsand, et. fiint, fugtigiort Sand, hvori smeltede Metaller gydes i en vis Form. "Metallet — udstøbes i de dertil stukne Huller i Formsand." Schytte. Formskiønhed, en. Skiønhed i den ydre Form, Skikkelse. Formskærer, en. den, som forstaaer at udskære Figurer i Træ. Deraf: Formskærerkonst, en. Konsten at udskære i Træ. Formsteen, en. Muursteen, som før Brændingen gives en vis, fra den sædvanlige fiirkantede afvigende Form.

Formaae, v. a. 1. have Kraft, Evne til, mægte, være i Stand til. Jeg formaaer ikke at gaae længere, at spise mere. "Til Baaden ei formaaer at bære større Dynger." C. Frimann. Min Overtalelse formaaede ikke at rokke hans Beslutning. At formaae meget (have Indflydelse) hos een. Hvad formaaer Mennesket mod Skiebnen? [Sieldnere bruges det som v. act. med et Substantiv som Object: "At du monne Andre forsmaae, som ikke saadanne Klæder formaae." N. Bredals Børnespeil. 1568. "Ei Tidens matte Haand hans Død formaaer." Øhlenschl.] 2. bevæge, overtale

een til noget. Han lod sig formaae til at blive.

Formaal, et. pl. d. s. Maal, Med, hvorefter man tragter. Formaalet for hans Ønsker, Planer. "Man danner sig et Formaal, og stræber efter at naae Maalet. Formaalet ligger altsaa i os selv; Maalet er uden for os." Müller. (Et nyere Ord, som fattes hos Moth. Ganske forskielligt herfra er det forældede: Formaal, Skriftemaal og Afløsning før Døden, og den dertil fornødne Bevidsthed; it. Testamente. "Han havde Formaal t. sit Yderste." Moth.)

Formaale, v. a. 1. maale til Skade v. at tage feil Maal. At formaale sig to Alen. (V. S. O.)

Formale, v. a. 1. forbruge til Malning, male en vis Mængde Korn; molendo consumere. (Moth.)

Formalitet, en. pl.-er. en Omstændighed, der ei er væsentlig, men nødvendig t. en Sags, et Documents rigtige Form. At iagttage alle Formaliteter.

Formand, en. pl. Formænd. 1. en Person, som er foran en anden i Raden. At holde Skridt m. sin Formand. 2. den, som har været før en Anden i en vis Stilling, i et Embede, i Ægteskab o. d.; en Forgænger. Han fik større Lønning end hans Formand i Embedet. 3. Anfører, Hovedmand, Forstander for et Selskab ell. Samfund af flere Personer. — Deraf: Formandskab, et. 1. den Tilstand, at være Formand (3.) 2. en Forening af Flere, der udøve en Formands ell. Forstanders Bestilling. "Et Formandskab af tolv Personer." Rahbek.

Formane, v. a. 1. søge v. Forestillinger og Grunde at formaae een til noget. At formane een til Flittighed. = Formaner, en. pl.-e. den, som giver Andre Formaning. — Formaning, en. pl.-er. 1. Gierningen at formane. 2. formanende Tale, Forestillinger.

Formaste sig, v. rec. vise en fræk Dristighed, en strafværdig Forvovenhed i Handling. At formaste sig t. at lægge Haand p. Kongens Person. "De, som have formastet sig t. at vanære den antagne Religion." Guldb. "Forvovne, som tør dig formaste, Alstyrerens Villie at trodse." Pram. = formastelig, adj. som viser en fræk Dristighed. En formastelig Opførsel, Handling; formastelige Ord. "At den Alvise aldrig handler ilde, og at min Klage var formastelig." Evald. — Formastelighed, en. den Egenskab ell. Feil, at være, at vise sig formastelig. — Formastelse, en. formastelig Handling. "En selsom Blanding — af Frygt, Formastelse, Koldsindighed og Iver." Holberg. "Frivillig at styrte sig i en Fare, som man kan undflye, det er at friste Gud; det er en Formastelse." Bastholm. [Sporons Forklaring: "Det er Formastelse, naar nogen understaaer sig at giøre det han ikke bør:" er ikke nøiagtig ell. bestemt nok; da Formastelse medfører ikke blot Begrebet om en pligtstridig Handling, men om en fræk Forvovenhed i at handle mod Pligt og Ret.]

Format, en. pl.-er. Skikkelse og Størrelse af en Bog, bestemt tildeels v. Papirets Størrelse; men især v. Maaden, hvorpaa Arkene foldes v. Indbindingen.

Forme, v. a. 1. danne, give Form, Skikkelse. — Formning, en. Gierningen at forme.

Formedelst, præp. ved Hielp af; af Aarsag, for en Tings Skyld. formedelst sin lange Øvelse. Han maatte søge sin Afsked formedelst Alderdom, Svaghed.

Formeent, adj. s. 1. formene.

Formeget, (for meget, nimis.) skrives som adv. ofte i eet Ord. At giøre formeget af en Ting. Forlidt og formeget.

Formelde, v. a. 2. melde om; tilkiendegive. At formelde en Hilsen. (d. Tale.)

Formelig, adj. [af Form. T. förmlich.] som skeer m. Iagttagelse af den foreskrevne, behørige Form ell. Formalitet. En formelig (udtrykkelig) Afsked.

1. Formene, v. n. formeente, formeent. (har.) holde for, ansee, mene, være af den Tanke. (Med Bibegreb om større Vished i sin Sag, end mene.) Jeg formener min Paastand at være grundet p. de gyldigste Beviser. Deraf: formeent, adj. v. som man holder for at være dette ell. hiint, saaledes ell. anderledes. Den formeente Prinds. Hans formeente Fordringer, Rettigheder (i dagl. T. ogsaa: formeentlig.) — Formening, en. det, man holder for, formener. Efter min Formening har han Uret.

2. Formene, v. a. 1 og 2. [som forrige. Isl. meina, fyrirmuna. s. Meen.] forbyde, negte, hindre fra. At formene een noget. Det blev ham formeent at udgive sit Skrift. "De Fordele, han enten nød, eller formeentes at nyde." Guldberg. (I ældre Dansk ogsaa mene.) — Formenelse, en. Gierningen at formene, forbyde.

Formere, v. a 1. giøre, at noget bliver mere, større, talrigere end tilforn; forstørre Antallet (jvf. forøge.) "Ved at formere sine Bøger, forøger man sin Bogsamling." Sporon. At formere (berige) Sproget m. nye Ord. — formere sig, v. rec. tiltage i Mængde, i Antal. — Deraf: Formerelse, en. pl.-r.

Formere, v. a. 1. [af Form og Lat. formare.] danne, give en vis Skikkelse; br. kun i enkelte, udanske Talemaader. Han lod Regimentet formere ell. formere sig i (danne, opstille sig i) en Fiirkant. At for-

mere (paaføre) een en Proces. (T. formieren.)

Formiddag, en. pl.-e. den Tid af Dagen, som er for Middag, imellem Morgen og Middag. (modsat: Eftermiddag.) I Formiddag (nu i denne Formiddag) er han hjemme. Om Formiddagen er han aldrig hjemme. I Formiddags var han hjemme. Hele Formiddagen havde jeg Besøg. I Gaar Formiddags.

Formilde, v. a. 1. betage Skarphed, Bitterhed, Suurhed, ell. overhovedet enhver stærk ell. ubehagelig sandselig Fornemmelse. Den skarpe, sure Smag maa formildes. Det omgivende Hav formilder Luftens Temperatur, Vinterens Strenghed. 2. giøre mild, stille, berolige. At formilde eens Vrede, Had, Bitterhed. (Jvf. lindre.) "Man formilder en Sygdom v. at svække dens Kraft og Anfald; men de m. Sygdommen forenede Smerter kunne undertiden lindres, om end Sygdommen ikke formildes." Sporon. 3. giøre mindre haard, barsk, vild. "Alt eftersom de frække Romeres vilde Sæder formildedes." Schytte. 4. giøre lemfældigere. At formilde en Dom, en Straf, et haardt Udtryk. "At fremstille en foragtelig Handling under formildende Omstændigheder." Birkner. = Deraf: Formildelse, en.

Formindske, v. a. 1. giøre mindre (modsat: formere, forøge.) "Formindske er at betage en Ting noget af sin Størrelse; forringe, at betage den noget af sin Værdi." Sporon. At formindske en Størrelse, Forbrug, Udgift. En formindsket Maalestok. — Formindskelse, Formindskning, en. det at formindske, ell. at formindskes. (s. mindske.)

Formode, v. a. 1. [T. vermuthen. N. S. moden, vermoden.] 1. vente, slutte sig til af Grunde, som man anseer for rimelige; holde for sandsynligt. "Det, vi formode, er bygget p. Grunde, hvis Utilstrækkelighed vi indrømme; og som enten maae mangle Klarhed ell. Fuldstændighed; thi ellers blev Formodningen t. Vished f. os." P. E. Müller. "Vi vide, hvorfor vi formode; men ikke, hvorfor vi ane." 2. sieldnere, og meest i ældre Skrifter: vente at faae, giøre sig Haab om. "Hvem vi skulle vente og formode os Hielp og Trøst af." P. Tidemand. 1543. — formodentlig, adj. som kan formodes, ventelig. — Formodning, en. pl. -er. det som formodes, rimelig Slutning, "en Tanke, som er bygget p. Rimelighed." (Sporon.) "At vakle imellem Formodninger og Gietninger." Malling. Imod al Formodning. Der er Formodning for (mere Rimelighed for, end imod) at han vinder Sagen. "Det kan ei have Formodning for sig, at Nogen giver Sit bort f. intet." A. Ørsted. Der er Formodning om, at han har stiaalet det. Der er megen Formodning til Krig. — Formodningsgrund, en. Grund, som blot hviler p. en Formodning, som ikke er vis.

Formon, et. Fortrin, Fordeel, Forrettighed. Moth. (forældet. s. Mon.)

Formue, en. ud. pl. [T. Vermögen.] 1. Evne, Kraft, Magt. At arbeide over Formue. "Gud skal ikke lade eder fristes over eders Formue." D. Bibel. 2. Gods, Midler. At miste, tilsætte sin hele Formue. — Formueskat, en. Skat, som lægges p. Formue, p. Capitaler og Eiendom. Formuetab, et. Tab som een lider p. sin Formue, Forringelse af Formuen. (A. Usſing Anm. t. Tingsr. II. 14.) — formuende, adj. som har Formue (2.) velhavende, bemidlet. De meest formuende Borgere i Byen. "De formuende Stænder." Sneed. "Derne vare folkerige og formuende i samme Grad, som de nu ere øde og usle." Guldberg. — Formuenhed, en. den Tilstand, at være formuende, bemidlet.

Formular, en. pl.-er. [Lat. formula.] en vis brugelig ell. foreskreven Form, hvorefter noget, især skriftlige Documenter indrettes. Formularen til en Ansøgning, Contract, ꝛc. — Formularbog, en. B. som indeholder en Samling af Formularer.

Formuldne, v. n. og formuldnes, v. n. pass. blive til Muld, falde hen i Muld og Støv.

Formumme, v. a. 1. [T. vermummen.] giøre ukiendelig ved Maske for Ansigtet, maskere. formummede Personer. (Moth.)

Formure, v. a. 1. betage ved en opført Muur. At formure Lysningen, Udsigten for een. (Moth.)

Formuur, en. pl. -mure. 1. den foreste Muur. Formuren og Sidemurene. 2. en Muur foran noget til Værn og Beskyttelse; meest figurl. Denne Fæstning er en Formuur for Riget.

Formynder, en. pl.-e. [T. Vormund. A. S. og gl. T. Mund, Forsvar, Beskiermelse. A. S. mundian, gemundian, forsvare. jvf. mynde, vindicare, i vore gl. Love.] den, som efter Forældres Død sørger for umyndige Børn, deres Formue, Opdragelse m. v. indtil den myndige Alder. (jvf. Værge, som er det ældre danske Ord f. Formynder.) = Formynderi, et. Indretning, til at have Opsyn m. Umyndiges Midler og deres Sikkerhed. (s. Overformynderi.) — Formynderregnskab, et. som en Formynder aflægger for de Midler, han har bestyret. — Formynderskab, et. de Pligter, Forretninger, den Bestyrelse, som tilhører en Formynder. (s. Værgemaal.)

Formynte, v. a. 1. forbruge, opbruge

til at mynte af. At formynte Sølv, Guld. Moth. = Deraf: Formyntning, en.

Formæle, v. a. 1. et barbarisk, i nyere Tid af det tydske vermählen overført Ord, som bruges om fyrstelige Personers Giftermaal; ligesom Subst. Formæling; der begge fattes hos Moth. (Det danske, men forældede: formæle, af mæle, tale, sige, har en heel anden Bemærkelse: at dømme een skyldig, fordømme.)

Formærke, v. a. 1. mærke til, fornemme, komme efter. (dagl. T.) "Naar han Noget, som Raadførelse udkræver, haver formærket." D. Lov. II. 9. 7.

Formørke, v. a. 1. betage Lyset, gløre mørk. — figurl. "Hvi skal den Glæde røves mig og Kummer formørke disses Veie?" Evald. "Er ikke Maanen, der formørkede Solen, et passende Sindbillede p. den franske Nationalforsamling, der formørkede Thronen?" Rahb. — Deraf: Formørkelse, en. pl.-r. Maaneformørkelse, Solformørkelse.

Fornagle, v. a. 1. giøre Skade, ell. giøre ubrugelig ved at slaae Nagler, Søm i. At fornagle en Hest, slaae Sømmene urigtigt, for dybt i Hoven. At fornagle en Kanon, v. at drive store Nagler ind i Fænghullet. — Fornagling, en. pl.-er.

Fornavn, et. pl.-e. Navn, som en Person har foran sit Tilnavn ell. Slægtnavn; et Døbenavn.

Forneden, adv. paa den nederste Deel, nedentil (modsat: foroven.)

Fornedre, v. a. 1. bringe fra et høiere t. et lavere Sted; men bruges kun figurl. for: nedsætte, ydmyge, forringe. Kongen har baade ophøiet og fornedret ham. Kun den er virkelig fornedret, der fornedrer sig selv. At fornedre sig til slette Handlinger, fornedre sig ved sin Opførsel. "Kun det, der fordærver og besmitter Siælen, fornedrer virkelig et Menneske." Mynster. En fornedrende (ærekrænkende) Beskyldning. — Uegentlig, om en ydmyg Vurdering af eget Værd. "Hvo sig selv fornedrer, skal ophøies." — Fornedrelse, en. Gierningen at fornedre, Tilstanden, at være fornedret.

Fornegte, v. a. 1. negte, ei ville tilstaae; negte at man kiender, tilhører een. At fornegte Retten (siges om en Dommer, som negter en af Parterne lovlige Oplysninger i Sagen.) Peder fornegtede Christus. Tienerey fornegtede sin Herre. 2. forsage, afsige al Forbindelse med. At fornegte Verden, fornegte sin Tro. 3. tilsidesætte, handle imod. At fornegte al menneskelig Følelse, fornegte Naturen. At fornegte sig selv ɔ: handle imod sin Natur, Tilbøielighed. — Fornegtelse, en. Rettens, Guds Fornegtelse. Selvfornegtelse. — Fornegter, en. En Gudsfornegter, Religionsfornegter.

Fornem, adj. pl. fornemme. [T. vornehm.] 1. som ved Fødsel, Rang ell. Stand agtes ypperligere ell. bedre (Optimates) end sine Medborgere. En fornem Mand, Familie. At være af fornem Stand. De Fornemme. — it. som hører til de Fornemme. En fornem Mine, Levemaade. Det holdes for fornemt. Det gaaer fornemt til. At leve fornemt. 2. som iblandt flere Ting er den vigtigste, betydeligste. (i denne Bemærkelse kun i superl.) Den fornemste Grund hertil er denne. — Heraf adv. fornemmelig, fornemmeligen, i Særdeleshed, især, fremfor andre Ting. — Fornemhed, en. den Beskaffenhed, at være fornem. (1.)

Fornemme, v. a. fornam, fornummet. 1. føle, erfare v. Hielp af Sandserne. At fornemme Hede, Kulde, Tørst, Smerte. Jeg fornam intet til at han kom hiem. "Det Væsen, v. hvilket vi fornemme de indvortes og udvortes Forandringer." Sneedorf. (Hvorledes finere Sprogkritik vil bestemme Brugen af dette Ord, ikke genske i Overeensstemmelse m. almindelig Sprogbrug, s. hos Sporon, der antager, at "man fornemmer egentlig v. det Arbeide i Forstanden, hvorved den dømmer om de Indtryk, som skee p. Sandseredskaberne.") 2. mærke, erfare, komme efter, v. Hielp af Eftertanke. Saasnart han fornam, at man efterstræbte ham. Jeg har aldrig fornummet nogen Uredelighed hos ham. 3. faae at vide, faae Underretning om. "Jeg selv har v. en Hændelse fornummet en Deel af det, I trættes om." Evald. = fornemmelig, adj. som kan fornemmes, følelig. Fornemmelse, en. pl.-r. det, at fornemme v. Sandserne, Følelse. Jeg har en Fornemmelse af Kulde i Kroppen; behagelige, ubehagelige Fornemmelser. "Hvad lærer mig disse Evner, disse Følelser, disse dunkle Fornemmelser?" Bastholm.

Fornet, adj. (hos Moth ogsaa forn.) s. frønnet. om udgaaede Træer, udtørret, trøsket Ved. "Fornede Træer." D. Lov. II. 22. 28. (Moth har v. n. og n. pass. at forne og fornes, ɔ: blive trøsket, frønnet; marcescere, putrescere.)

Fornuft, en. ud. pl. [Holl. og N. S. Vernuft.] 1. I Almindelighed den Evne i Siælen til, uden Afhængighed af Sandserne ell. sandselige Fornemmelser, at danne sig Forestillinger, at indsee flere Tings Sammenhæng, at dømme og slutte. "Forstanden lærer os at indsee Tingenes Beskaffenhed; Fornuften at erkiende deres Sammenhæng." Müller. — Da Fornuften saaledes er Yttringen af den høiere Tænkeevne, tillægges kun Mennesket, ikke Dyrene Fornuft. — I Almindelighed bruges ogsaa Fornuft om den høieste naturlige Siæleevne, og sættes over Forstand, naar dette Ord bemærker almindelig Forestil-

lingsevne; men Brugen er heri dog vaklende, (da man i dagl. T. undertiden forstaaer mere v. Forstand, end v. Fornuft;) og dette sidste Ord tages derimod i Philosophien p. forskiellige Maader, som her ei kunne udvikles. Deri pleie Philosopherne at stemme overeens, at de v. Fornuft betegne en høiere, dybere, mere omfattende Evne og Virksomhed i Siælen end v. Forstand. 2. objective: den hele Forening af de Sandheder, som v. Fornuften kunne bringes for Dagen; i Modsætning til Aabenbaring. = Fornuftbegreb, et. pl.-er. et v. Fornuftens Virksomhed dannet Begreb, et høiere Begreb. Fornuftbeviis, et. pl.-beviser. et p. Fornuften grundet, af Fornuften udledet Beviis. Et Fornuftbeviis for Guds Tilværelse. Fornuftbud, d. s. s. Fornuftlov. (T. Rothe.) Fornuftgrund, en. Grund, som er taget af Fornuften. (Treschow.) "Det Bifald, hvormed visse Lærdomme antages, ikke efter Fornuftgrunde, men blot efter Auctoritet." Mynster. Fornuftkundskab, en. den v. Fornuftens Brug og Virksomhed dannede Kundskab: modsat: Erfaringskundskab. (Riisbrigh.) Fornuftlov, en. En ved den menneskelige Fornuft betinget, paa Fornuften grundet, i den indeholdt Lov; en Lov, som Fornuften tilsiger. (P. E. Müller.) "Handlinger, hvis Strafværdighed følger af nødvendige Fornuftlove." A. Ørsted. Fornuftlære, en. Tænkelære, Logik. (V. S. O.) fornuftløs, adj. ufornuftig (1.) fornuftløse Væsener. Fornuftløshed, en. fornuftløs Tilstand, Mangel af Fornuft. (T. Rothe.) Fornuftreligion, en. Religion, som allene er grundet p. Fornuften (2.) naturlig Theologie. (V. S. O.) Fornuftsandhed, en. Sandhed, som er grundet i Fornuften, som Fornuften kan udfinde. (A. Ørsted.) Fornuftslutning, en. logisk Slutning. "At forsvare Daarligheder og Laster m. falske Fornuftslutninger." Sneed. fornuftstridig, adj. som modsiges af Fornuften, strider imod Fornuften. (Birkner. Ørsted.) Fornufttro, en. En m. Fornuften overeensstemmende Tro. (Birkner.) Fornuftvidenskab, en. Videnskab, grundet p. Fornuft og Speculation; modsat Erfaringsvidenskab. Fornuftvæsen, et. pl.-er. Et med Fornuft begavet Væsen; i Modsætning f. Ex. til Sandsevæsen. (T. Rothe. Treschow.) = fornuftig, adj. 1. som besidder, er begavet m. Fornuft, ytrer, viser, bruger Fornuft. Mennesket er et fornuftigt Væsen. (Det bruges ogsaa for: klog, forstandig. En meget fornuftig Mand.) 2. som er grundet i, overeensstemmende m. Fornuften. En fornuftig Handlemaade; et fornuftigt Indfald, Svar, Raad. adv. at handle fornuftigt. — Fornuftighed, en. ud. pl. 1. den Egenskab, at være fornuftig, at bruge Fornuften. 2. Overeensstemmelse m. Fornuften og dens Bud.

Fornye, v. a. 1. giøre ny igien; opfriske; indføre, begynde p. ny; gientage. At fornye et gammelt Venskab, Forbund; fornye et Gieldsbeviis; fornye sit Bekiendtskab; fornye gamle Skikke. — Deraf: Fornyelse, en.

Fornægte, s. fornegte.

Fornærme, v. a. 1. handle uret, giøre Uret mod een, krænke. = fornærmelig, adj. som fornærmer, er til Fornærmelse, fornærmende. — Fornærmelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at fornærme. "Berøver man Andre det, som de have Ret til, kaldes saadant en Fornærmelse." Sneed. 2. Ord, ell. Handling, hvorved man fornærmer. — Fornærmer, en. pl.-e. den, som krænker, fornærmer en Anden. "Skulde vi da ikke beklage vor Fornærmer, i Stedet f. at forbittres over ham?" Bastholm.

Fornævnt, adj. v. som tilforn er nævnt, omtalt.

Fornøden, adj. pl. fornødne. som man trænger til, som behøves, som vanskeligen kan undværes. (jvf. nødvendig.) fornødent Udkomme. De fornødne Penge, Hielpemidler. Det er ikke fornødent, giøres ikke fornødent (behøves ikke.) "Fornødent er det, som behøves; nødvendigt det, som ikke kan undværes. Fornødent Udkomme er saa mange Indkomster, at man bør lade sig nøie; nødvendigt Udkomme saa mange, at man kan lade sig nøie. Fornødne Beviser ere de, som ere tilstrækkelige t. at afgiøre Tingen; nødvendige de, uden hvilke Tingen ikke kan afgiøres." Sporon. "Vi kan ikke mere regne det Fornødne efter det, Naturen behøver, men efter det, som vi ere vante til." Sneedorf. "For at dømme i en Sag, er det nødvendigt at vide Sagen og fornødent at forstaae Lov og Ret." Sporon. = Fornødenhed, en. 1. ud. pl den Beskaffenhed, at være fornøden. Denne Reises Fornødenhed kan jeg ikke indsee. 2. pl.-er. det, som behøves, er fornødent. Livets Fornødenheder. At giøre sig mange, overflødige Fornødenheder. "Forfængelighed giør, at vi saa ofte kalde Nødvendigheder det, som i sig selv kun er Fornødenheder." Sporon. — fornødiges, v. n. pass. giøres Behov, blive fornøden. (V. S. O.)

Fornøie, v. a. 1. fyldestgiøre, tilfredsstille. Han er ikke god at fornøie. At fornøie een for hans Umage. "Da dømmes han at miste sin Ære, indtil han fornøier Sagsøgeren." D. Lov. 1. 24. 48. 2. forlyste, glæde, opmuntre. At fornøie sine Børn. Spil, Musik fornøier ham ikke. At fornøie sig ved, over noget. Vi for=

nøiede os godt p. Landet. = fornøielig, adj. som vækker Fornøielse, forlystende, behagelig (gratus, jucundus.) 2. som let lader sig nøie; nøisom. "Den har nok, som er fornøielig." Moth. Et fornøieligt Sind. Deraf: Fornøielighed, en. Nøisomhed, Tilfredshed m. sin Skiebne. "Hvad giør hiin lykkeligere i hans Ulykke? Ikkun hans Fornøielighed." Basth. — fornøiet, adj. v. 1. glad, lystig, oprømt. Et fornøiet Sind. At blive fornøiet over noget. At leve fornøiet. 2. tilfreds. At være fornøiet med lidt. Jeg er ikke fornøiet med den nye Indretning. "Man kan være tilfreds blot fordi man seer, der er intet andet at giøre; men fornøiet er man ikke uden god Aarsag." Sporon. "Tilfreds udtrykker egentlig Fraværelse af Misnøie, og fornøiet, Følelse af Velbehag." Müller. — Fornøielse, en. pl. -r. 1. Gierningen at fornøie. Sindets, Sandsernes Fornøielse. 2. en behagelig, forlystende Nydelse ell. Fornemmelse. At finde sin største Fornøielse i sine Pligters Opfyldelse. At have Fornøielse af noget. At have Fornøielse (Glæde) af sine Børn. "Fornøielse betegner en Tilstand, hvori Mennesket nyder behagelige Fornemmelse: er Følelsen af disse stærk, bliver Fornøielsen til Glæde." Müller. At giøre sig en Fornøielse af noget ɔ: giøre det m. god Villie, m. Glæde. 3. det hvorved man fornøier sig; Forlystelse (2.) 4. saameget af en Ting, at man har nok. At faae sin Fornøielse af noget. (dagl. T.) At søge uskyldige Fornøielser.

Forommeldt, foromtalt, adj. v. som tilforn er meldt om, er omtalt.

Forord, et. forud giort Betingelse. Jeg lover det, med Forord, at det ikke oftere fordres. "At jeg ikke skal synes Oldingens modne Raad at qvæle v. myndige Forord." Hertz. ["Forord bryder Trætte": saaledes anfører Moth et ofte omhandlet Ordsprog, som Andre skrive: "Forord bryder ingen Trætte"; og ville, m. mere Tvang, i Ordet bryde see det gamle børje, byrje, begynde.]

Forordne, v. a. 1. foreskrive, anordne, bestikke; (især om Regieringens og Øvrighedens Foranstaltninger og Befalinger; men ikke om umiddelbar Befaling t. nogen enkelt.) — Forordning, en. pl. -er. en offentlig bekiendtgiort Lov ell. Anordning angaaende et ell. flere enkelte Tilfælde og Gienstande. At give, lade udgaae en Forordning om noget.

Foroven, adv. paa den øverste Deel, oventil. "Foroven som en Qvinde, forneden som en Fisk." Øhlenschl.

Forover, adv. til den Side, som er for ell. foran (modsat: bagover.) At falde, hælde sig, bøie sig forover.

Forpaa, adv. paa den forreste Deel, Side af Tingen (modsat: bagpaa.)

Forpagte, v. a. 1. leie Brugen af noget, som fordrer Drift, eller som indbringer uvis Indkomst, imod at svare en bestemt aarlig Afgift. At forpagte en Gaard, en Tiende, Fiskeriet i en Sø. At forpagte Told, Accise, en Bom. 2. bortleie noget saadant, bortforpagte. Han har forpagtet Gaarden t. sin Avlskarl. = Forpagter, en. pl. -e. den, som forpagter noget, især en Herregaard ell. anden Jord. (Ved Forpagtere af en anden Art tillægges Gienstanden: en Bomforpagter, Tiendeforpagter, Toldforpagter.) — Forpagtergaard, en. Gaard, Bygning, hvorpaa en Forpagter boer. — Forpagtning, en. pl. -er. 1. Gierningen at forpagte af een ell. til een. At give, have, faae, tage en Gaard i Forpagtning. Nu er hans Forpagtning (Forpagtningstid) snart ude. 2. Forpagtningsafgift. Han svarer saameget om Aaret i Forpagtning af den Gaard. — Deraf: Forpagtningsafgift, Forpagtningstid (det for en Forpagtning bestemte Antal Aar) o. fl.

Forpakke, v. a. 1. pakke for meget i ell. paa, pakke for tæt sammen.

Forpante, v. a. (Moth.) s. pantsætte.

Forpasse, v. a. 1. i Kortspil: "naar man lægger gode Kort bort, og ei tør spille paa dem." Moth. At forpasse sig, forpasse gode Kort.

Forpialtet, adj. meget pialtet, reent i Pialter. (Moth.)

Forpidske, v. a. 1. pidske overmaade stærkt. (i dagl. T. for: bagvaske.)

Forpine, v. a. forpiinte, forpiint. pine, plage i høi Grad.

Forpiuske (Moth.) og forpluske, v. a. 1. bringe i Ulave, giøre uredt. Hun saae ganske forplusket ud. (dagl. T.) s. pluske.

Forplante, v. a. 1. henplante i en anden Egn og bringe der t. at vore. Denne Vært er forplantet fra America t. Europa. At forplante en Lære, forplante Christendommen i hedenske Lande. 2. giøre at noget vedbliver, tiltager, formeres. At forplante sin Slægt. Disse Værter forplante sig stærkt her tillands. — Ogsaa om Dyr. Elefanter kunne leve i Europa, men forplante sig sielden. — figurl. At forplante Fordomme, Vildfarelser. (Engelstoft.) — Heraf: Forplantning, en. pl. -er.

Forpleie, v. a. 1. forsørge, pleie, give Pleie. — Forpleining, en. De Syges, Soldaternes Forpleining. [T. Verpflegung, hvoraf det i den seneste Tid v. en Barbarisme er overført i Embedsstiil.]

Forpligt, en. indgaaet, udstedt Forpligtelse. (Den usædvanlige pl. "Mindreaaringers Forpligter" forekommer D. Lov I. 23. 10.)

Forpligte, v. a. 1. paalægge Andre, ell. paatage sig noget som Pligt; forbinde. "Et fornuftigt moralsk Væsen kan kun forpligtes af sin egen Fornuft." Birkner. "For saa vidt han vil, at en Handling, som ellers vilde forpligte ham, skal være ugyldig." Ørsted. Han er forpligtet t. at giøre det. At forpligte sig til noget. — Deraf: **Forpligtelse**, en. pl.-r.

Forplov, en. pl.-e. den forreste Deel af en Hiulplov, ell. Plovkærren m. Axelen, Slaaen, Plovtisten og Drættet. (s. Forkærre, Plovkærre.) "Aasen hviler p. en almindelig Forplov, og forbindes derved m. en almindelig Plovkiste." Giersings Landoec. I. 453.

Forplukke, v. a. 1. plukke for meget af, skade ved at plukke.

Forplumre, v. a. 1. giøre flydende Ting plumrede, uklare, v. at ryste ell. røre dem. — fig. i dagl. T. bringe i Uorden, forstyrre, forvirre. At forplumre sig i, med en Sag. — Deraf: **Forplumring**, en.

Forpluske, s. forpiuske.

Forpløining, en. det Stykke Jord i Enderne af en Ager, hvor man vender m. Ploven, og som siden pløies m. Tværfurer ell. tværpløies. (I Fyen: Aavending.)

Forpost, en. pl.-er. En af de Soldater, som i Felten sættes p. de yderste, Fienden nærmeste Poster. = **Forpostfegtning**, en. pl.-er. Skiermydsel, som ikke gaaer videre, end imellem Forposterne. **Forpostvagt**, en. den Vagt, hvortil Forposterne høre; Piketvagt.

Forprang, en. ud. pl. den Handling, i Forveien at opkiøbe Vare, som Sælgeren vilde have ført til Torvs, og derved forhøie deres Priis. At drive Forprang. = **Forpranger**, en. pl.-e. den, som driver Forprang. (Moth.)

Forproppe, v. a. 1. proppe for meget i, fylde for stærkt. At forproppe Børn m. Mad. (Moth.) — Deraf: **Forproppelse**, en.

Forpuffe, v. n. 1. (er.) i Chemien: fortæres ell. opløses m. et Knald. — Deraf: **Forpufning**, en. pl.-er.

Forpurre, v. a. 1. [N. S. verpurren. s. purre.] tilintetgiøre, forstyrre. At forpurre et Anslag. (dagl. T.) "Netop det forpurrer mig den hele Lære." Bagg.

Forpustet, adj. v. aandeløs, ell. nær v. at tabe Aanden af stærk Løben.

Forputte, v. a. 1. putte noget bort, saaledes, at man ei kan finde det; forlægge.

Forqvakle, v. a. 1. [N. S. verqvakeln; m. en noget forskiellig Bemærk.] fordærve, giøre slettere v. urigtig Behandling. At forqvakle en Sag, forqvakle sin Helbred. (Dagl. Tale. "At forqvakle et Folks gamle Religion." Bastholm.) — Deraf: **Forqvakling**, en.

1. **Forraad**, et. pl. d. s. 1. Raad, som gives een inden han handler (modsat: Efterraad.) "Bare Forraad gode, som Efterraad, da fore saa Mange ikke ilde." Moth. 2. i ældre Skrifter: forud overlagt Raad. "Gud forhindrer saadant m. Forraad." P. Tidemand. 1543.

2. **Forraad**, en (V. S. O.) og et. pl. d. s. [T. Vorrath.] en samlet Mængde af noget, bestemt til Brug i Fremtiden. Forraad af Korn, Fødevare. "Fro han ad hver Daare leer, som midt i Forraad ønsker meer." P. M. Troiel. — Vinterforraad. At have noget i Forraad. At samle F. "At have t. en Sikkerhed lidt Forraad samlet f. den lange Evighed." Storm. — Deraf: **Forraadshorn** (Storm.) s. Fyldehorn; **Forraadshuus** (Magazin); **Forraadskammer**; **Forraadskielder**, t. at giemme Forraad i. **Forraadssted**, (Sted, hvor Forraad giemmes) m. fl. — **forraadig**, adj. forsynlig, som sørger for Forraad; som seer til, at der intet fattes, og intet ødes. (Moth. Langebek.)

Forraade, v. a. 1. skade, fordærve v. Anslag og Raad, som gives Fienden; give ved sine Raad i Fiendens Vold. At forraade sit Fædreland. At forraade Fæstningen t. Fienden. "Saalænge han ikke ganske vil forraade det, han efter sin Overbeviisning troer at være den gode Sag." Birkner. 2. røbe. At forraade en Hemmelighed. = **forraadelig**, adj. som volder Fordærvelse, meget skadelig, fordærvelig. — **Forraadelse**, en. 1. det, at forraade ell. at forraades; Underfundighed, Svig. 2. det, som er forraadeligt; Fordærvelse, Ødelæggelse. (sielden.)

Forraadne, v. n. s. raadne. = **Forraadnelse**, en. ud. pl. den Tilstand, at opløses, fordærves v. at raadne. At gaae i F. (begynde at raadne.) — **Forraadnelsesfeber**, en. pl.-febre. et Slags ondartet Nervefeber. — **forraadnelig**, adj. som kan raadne.

Forrang, en. ud. pl. høiere Rang; Forsæde, Fortrin.

Forraske, v. a. 1. overfalde uformodentligen, overrumple, besnære. At lade sig forraske af Fienden. "Han overvældede denne Konge m. Artigheder; men fandt just derved Leilighed t. at forraske og dræbe ham." Guldb. "Hellere opgive Fæstningerne end see Garnisonerne forraskede ell. overmandede af Borgerne." Engelst. = **forraskelig**, adj. som let kan forraskes. **Forraskelse**, en. Gierningen at forraske. (Moth.)

Forreb, et. pl. d. s. Rebet, hvormed den forreste Ende af Læssetræet p. et Hø- ell. Kornlæs tvinges ned. Modsat Bagreb.

1. **Forrede**, en. Rede, Forklaring. At giøre Forrede (Rede) for sig, for noget. (Moth.)

2. Forrede, et. 1. den forreste Deel af en Vogn. (Moth.) 2. d. s. s. Plovkærre. (Fleltrups Jordbrug. S. 79.) 3. Forkroppen af et Kreatur. Modsat: Bagrede. Studen er lam i Forredet.

Forreden, adj. v. udtrættet v. at ride. (s. forride.)

Forregne sig, v. rec. regne feil, tage feil i Regning. Jeg har forregnet mig i Overslaget. = Forregning, en. Misregning.

Forreise, v. a. 2. sætte til v. Reiser. Han har forreist mange Penge. (Ved en Sprogfeil bruges i dagl. T. forreist, der ellers ogsaa bemærker: udtrættet v. en Reise, for: bortreist og bereist.)

Forrende, v. a. 2. skade, udmatte v. for stærk Løben. At forrende sig. At forrende en Hest. (Moth.)

Forrente, v. a. og rec. 1. svare Rente af. Han har en stor Capital at forrente. Denne Capital forrentes m. 4 Procent. 2. indbringe i Rente, indrente. Dette Gods forrenter 4 Procent, forrenter sig godt.

Forrest, adj. og adv. superl. (s. for.) som er fremmest foran andre Gienstande i en Række. Den forreste Vogn i Rækken. Huset ligger forrest i Byen.

Forresten, adv. for Resten, i øvrigt, hvad det øvrige angaaer. (Bedre og rettere adskilt.)

Forret, en. ud. pl. 1. Fortrin i Rettighed m. Hensyn t. Tiden; ældre Ret. Dertil har jeg Forret fremfor ham. 2. Rettighed, som af en vis Grund tilkommer een fremfor andre; Forrettighed. (Prærogativ.)

Forrette, v. a. [T. verrichten.] giøre, bestille, udføre, iværksætte en Handling. At forrette et Ærende, forrette sit Embede godt. Han kom hiem m. vel forrettet Sag. — Forretning, en. pl -er. 1. Handling, Arbeide, Giøremaal, Syssel. At have mange Forretninger. "Det er Tienerens Forretning, at udføre sin Herres Ærende." P. E. Müller. 2. Bestilling, Embedssyssel. "En Forretning er et Foretagende, som et Menneske udfører i Følge sin borgerlige Stilling." Müller. (Dog er denne Bestemmelse, skiøndt overhovedet rigtig, noget f. indskrænkende. Da Syssel nu ikke meget bruges, træder Forretning undertiden i Stedet f. dette. Man kan saaledes ogsaa have Forretninger "m. Hensyn t. egne Forhold." Den, som boer p. Landet, har Forretninger i Byen, naar han reiser derhen; om det endog kun bestaaer i ubetydelige Sysler og egne Ærender.) 3. et offentligt Foretagende af Rettens Middel; it. et Document, hvori en F. beskrives; en Act. Det maa indføres i, tilføies Forretningen. Saaledes: en Arrestforretning, Auctions-, Synsforretning. — Forretningsliv, et. Et Liv, som tilbringes m. Forretninger, især offentlige ell. Embedssysler. (Negotium.) Forretningsmand, en. den, som er skikket t. Forretninger, især offentlige. Han er en god, en maadelig F. "De ældre romerske Forretningsmænds Fordom imod Forfatteres Fortienester." Engelst. Forretningsstiil, en. den Stiil, som bruges ell. bør bruges i Embedssager, og Embedsskrivelser. (jvf. Cancelliestiil.) — Forrettelse, en. ud. pl. Giernigen at forrette. (Moth.)

Forride, v. a 3. (s. ride.) fordærve v. at ride for stærkt. At forride en Hest.

Forrider, en. pl -e. Betient, som enten rider foran Vognen, ell. rider paa og styrer det forreste Spænd Heste. (Moth.)

Forrig, adj [br. aldrig m. den ubest. Art.] 1. som tilforn har været ell. været til. I forrige Tider. "Hvad var det, at de forrige Dage vare bedre end disse?" Præd. 7. 10. Den forrige Konge af Sverrige (ↄ: den forhenværende, endnu levende.) De forrige (ↄ: de afdøde) Konger. Et af mine forrige Breve. Hans forrige Kone (modf. nuværende.) At komme igien i sin forrige Tilstand. "At jeg kunde stille Riget igien i sin forrige Stand." 1 Macc. 15. 3. 2. næst foregaaende. Den forrige Vinter. Den forrige (sidst afdøde) Konge. I forrige Aar, Maaned. (modf. nærværende.) "Af Landets forrige Aars Grøde." Josv. 5. 11.

Forringe, v. a. 1. giøre ringere, formindske Værdien af noget, nedsætte. At forringe Mynten ↄ: giøre den slettere; at forringe eens Indkomster. Denne Feil kan ikke forringe hans Fortienester. (jvf. formindske.) "En Ting kan være formindsket, uden at være forringet; thi det kan være at Lidenheden (den formindskede Størrelse) giver den Værdi." Sporon. — Deraf: Forringelse, en.

Forrive, v. a. 3. skade, fordærve v. at rive. At forrive sit Ansigt, sine Klæder, Bøger.

Forrode, v. a. 1. skade, fordærve v. for megen Roden. Engen er bleven forrodet af Sviin.

Forrose, v. a. 2. rose meer end tilbørligt. (Moth.)

Forruske, v. a. 1. bringe i Ulave v. at ruske.

Forruste, v. n. 1. (er.) fordærves af Rust, rustne. En forrustet Kaarde. (Moth.) — Deraf: Forrustning, en.

Forrykke, v. a 1. rykke af sit Sted, af Lave. Stenen er forrykket. Derved blev hans Plan forrykket. — Forrykkelse, en. pl.-r. Gierningen at forrykke.

Forrykt, adj. [er egentl. partic. af foregaaende v., men som her aldrig hedder forrykket.] afsindig, vanvittig; (dog mere

om Vanvid og fire Ideer, end om det vilde Raseri.) Ofte tillægges ogsaa: forrykt i Hovedet. (I d. Tale, ligesom: gal, for: vild, ustyrlig.) = Forrykthed, en. ud. pl. Affindighed, Galskab. "Ved Forrykthed tilkiendegives en Tilstand, hvori Sindet v. et voldsomt Stød har faaet en skiev Retning." Müller.

Forræder, en. pl.-e. [af forraade.] den, som forraader noget; den, som sviger Eed og Pligt. En Fædrelands-Forræder, en F. mod Fædrelandet. Han blev en Forræder imod sin største Velgiører. — Om et Fruentimmer: Forræderske. = Forræderi, et. pl.-er. Handlingen at forraade, at vise sig som Forræder. At begaae F. mod sit Fædreland. — forrædersk, adj. som hører t. Forræderi, passer sig for en Forræder.

Forrække, v. a. 3. (s. række.) skade v. at række ell. strække for meget. Han forrakte sin Arm saaledes, at den gik af Led.

Forrøget, adj. overtrukken, besudlet af Røg. En forrøget Krostue.

Forsaale, v. a. 1. lægge Saale under. — Deraf: Forsaaling, en. pl.-er.

1. Forsage, v. n. 1. [formodentlig et af det T. verzagen forvansket Ord.] lade Modet falde, blive modløs. At forsage i Faren, naar det gielder. = Deraf: forsagt, adj. modløs (m. Bibegreb om Raadvildhed.) "Den Forsagte veed ingen Redning; den Modløse tør intet forsøge." Sporon. "At Modgang finder dem saa forsagte, som om der intet Godt mere var at vente." Mynster. = Forsagthed, en. ud. pl. Modløshed. "Den Uvished, der hindrer Gierningen, den Forsagthed, der sløver Modet." Mynster.

2. Forsage, v. a. 1. affige, sige nei til, forkaste, aflade fra. [jvf. det T. versagen.] At forsage Verden. Han forsager aldrig et godt Selskab. "Hvorledes Venner slippe, forsage, bortskyde hinanden." Rahbek. "O blide Venskab — aldrig kan du dette Sted forsage." Rahb. 2. undlade, opgive. "Disse Vildfarende, der savne ell. forsage en velgiørende Støtte." Rahb. "At man enten ganske forsager det, man skulde giøre, ell. giør det ugierne." Mynster.

Forsagn, et. pl. d. s. 1. noget, som forudsiges. (H. Taussen.) 2. det, som siges, berettes, fortælles een; relatio. Moth. 3. "det, som skydes een i Sinde førend det skeer; præsagium. Jeg havde et Forsagn derom." Moth.

Forsagt, adj. s. under v. n. forsage; og forsagt, partic. under forsige.

Forsal, en. pl.-e. Sal, foran de egentlige Værelser, som beboes, Forgemak. "Staaer i din Forsal ingen Stare meer, og ydmygt p. sin Slaves Naade venter." S. Blicher.

Forsalte, v. a. 1. giøre alt for salt, komme for meget Salt i. (Moth.)

Forsamle, v. a. og rec. 1. sanke sammen, samle, kalde sammen. — At forsamles og forsamle sig, komme sammen, samles, møde p. eet Sted. — Forsamling, en. pl.-er. 1. Gierningen at forsamle, sammenkalde. 2. Sammenkomst, Møde. 3. coll en samlet Hob, Mængde; en Skare. Hele Forsamlingen tilkiendegav deres Bifald. — Forsamlingsdag, en. bestemt Dag, hvorpaa en F. holdes. Forsamlingshuus, et. H. hvor Forsamlinger holdes. Saaledes: Forsamlingsplads, Forsamlingssted, o. fl.

Forsang, en. ud. pl. Sangens Bestyrelse v. en Forsanger.

Forsanger, en. pl.-e. den, som styrer eller anfører en Sang af flere Sangere.

1. Forsee, v. a. 3. (see.) i ældre Dansk d. s. s. forsyne. "At han vil ogsaa føde og forsee dem m. deres legemlige Ophold." P. Tidemand. 1564. At forsee sin Datter ɔ: gifte hende bort. Moth.

2. Forsee, v. a 3. (see.) 1. giøre, udføre, iværksætte p. en feilagtig Maade. Der er endnu intet forseet. "Som om det kunde rettes v. Strenghed, hvad der var forseet v. Uretfærdighed." Bagg. N. Klim. — forsee sig, v. rec. a) feile, begaae Feil (især uden at ville det, af Uagtsomhed, Ukyndighed &c.) At forsee sig i noget, forsee sig imod een. b) [At forsee sig til, i en ganske anden Bemærkelse: forlade sig til, forhaabe, vente sig — er nu næsten forældet.] "Min kiæreste Fader, hvilken jeg haver forseet mig alt godt til." Tidemand. 1543. 2. at forsee sig p. noget, (see sig t. Skade, m. Hensyn t. Fosteret) siges om frugtsommelige Qvindfolk, hvis Foster troes at have faaet Mærke af noget, hvorfor Moderen pludselig er bleven forskrækket. 3. at forsee sig m. een, høres undertiden for: at drive Utugt med. = Forseelse, en. pl.-r. Gierningen at forsee sig; Feiltagelse. At begaae en Forseelse. Det skete af F., ved en Forseelse. (jvf. Feil.) "En Feil, begaaet af Uagtsomhed, kaldes en Forseelse. — Een Feil kan foranledige mange Forseelser; og hyppige Forseelser kunne ei tænkes uden herskende Feil." Müller.

Forsegle, v. a. 1. sætte Segl for, lukke, forvare v. Segl. — Forsegling, en. pl.-er. Gierningen at forsegle. Brevets F. At være tilstede v. Boets Forsegling.

Forsende, v. a. 2. sende t. et fraliggende Sted, bortsende. Moth. "At forsende er at sende i det Fierne; og br. oftest om Ting." Müller. — Deraf: Forsendelse, en, pl.-r.

Forsidde, v. a. 3. (s. sidde.) være overhørig, vægre sig v. at følge. (forældet. "Forsidde Kongeligt Udbud." Vedels Saxo.) At forsidde sin Ret, forsømme, ikke paatale den i Tide. Bonden har forsiddet sit

Fæste ɔ: mistet sin Rettighed t. Fæstet v. ikke at udrede sin Skyld. Moth. 2. forsiddet, adj. v. udtrættet v. at sidde.

Forside, en. den forreste Side; modsat: Bagside.

Forsige, v. a. 3. (s. sige.) [af det tydske versagen.] 1. bortlove. Kornet er alt forsagt. At forsige sig t. Giestebud. At forsige sin Datter. (Moth.) 2. forlove, afsige. 3. sige sig fra; abnuere, abdicare. Han forsiger ikke et godt Lag. Moth. (Nu sieldent i alle 3 Bemærkelser.)

Forsigtig, adj. som seer sig vel for, overveier Følgerne af sine Handlinger; varlig. At være forsigtig i sine Foretagender; forsigtig med Ild og Lys. At gaae forsigtigt. (jvf. varsom.) "Den Forsigtige gaaer langsomt frem, og stræber at giøre visse Trin. Den Varsomme agter v. Veiens slibrige Steder, og søger at undgaae dem." Sporon. = Forsigtighed, en. den Egenskab, at være forsigtig, Varsomhed. "Vi prise hans Forsigtighed, naar han beregner Statens Kræfter før han bruger dem." Kampmann. "Forsigtighed uden Frygtagtighed, Klogskab uden Underfundighed." Jacobi.

Forsikkre, v. a. 1 sige, love m. Vished. At forsikkre noget m. Ed. At forsikkre een om sit Venskab. 2. sætte i Sikkerhed, sikkre. At forsikkre sit Huus i Brandkassen, forsikkre et Skib. — At forsikkre sig eens Person ɔ: fængsle ham. Moth. — Forsikkring, en. pl. -er. 1. Tilsagn, Forvisning, bestemt Løfte, Bekræftilse. 2. Sikkerhed for Tab.

Forsinke, v. a. 1. opholde noget i sin Fremgang, sinke. (s. dette Ord.) "Det første forhaster sig maaskee; men det sidste forsinker sig uden Tvivl." Bagg. — Deraf: Forsinkelse, en. pl. -r.

Forskaane, v. a. 1. fritage for, undtage af Skaansel. At forskaane een for noget. Deraf: Forskaanelse, en.

Forskaaren, s. forskære.

Forskabe, v. a. 1. skabe ilde; omskabe. Hun forskaber sig v. sin Dragt. (Moth.)

Forskaffe, v. a. 1. tilveiebringe, skaffe, hielpe t. at faae. "Man forskaffer sig det, man p. hvilkensomhelst Maade bringer t. sig. Man anskaffer sig det, som man v. Penge forskaffer sig." Sporon.

Forskalle, (ell. efter Udtalen: forskale) v. a. 1. br. af Bygmestere, om at beslaae Loftbiælkerne m. Brædder, og p. disse befæste Rør, for derpaa at anbringe Gipsdække. (T. verschalen.) — Deraf: Forskalling ell. Forskaling, en.

Forskandse, v. a. 1. omgive, befæste m. Skandser. At forskandse en Leir. Fienden havde stærkt forskandset sig. — fig. "At forskandse sig bag det latinske Sprog, f. at holde Menneskene i Vankyndighed." Birkner. = Forskandsning, en. pl. -er. 1. Gierningen at forskandse. 2. Skandser og Volde, hvormed en Leir ell. Plads omgives.

Forske, v. a. 1. [T. forschen.] grandske, eftergrandske, søge at udgrunde. (Moth.) "Fremgangsmaaden, hvorefter her skulde forskes, opdages, bestemmes, forklares." Malling. "Forske er at søge dybt i en Sag; granske, at see nøie og nær til." Sporon. = Forskeevne, en. Evne t. at forske, Grandskeevne. "At stække den menneskelige Forskeevnes Vinger." Birkner. — Forskelyst, en. Grandskelyst. — Forsker, en. pl. -e. en Grandsker. Deraf: Forskeraand, Forskerblik, Forskerøie, o. fl. — Forskning, en. Grandskning.

Forskiel, en. ud. pl. [af Skiel og skille.] det, hvorved een Ting adskiller sig og skielnes fra en anden; it. Iagttagelsen af en Forskiel. Forskiel imellem Nat og Dag. Der er stor F. paa de to Brødre. At giøre F. paa, imellem noget. Det kan være mig, ham uden Forskiel ɔ: ligegyldigt. = forskiellig, adj. som er anderledes, end en anden Ting; som ikke er eens, som der er Forskiel paa, uliig. "Mange Ord synes eens og ere dog forskiellige." P. E. Müller. "Endskiøndt hvert enkelt Folkeslag er overmaade forskielligt (fra de øvrige) i Kaar, Skikke og Naturgaver." Bagg. N. Klim. (jvf. adskillig, 1.) "Den maatte derfor p. forskiellige Steder være meget adskillig." Guldberg. — Forskiellighed, en. pl. -er. (mods. Liighed, Eenshed.) Beskaffenheden v. flere Ting, at være forskiellig. "Forskielligheden ligger i Tingen selv; og Forskiellen er ikkun den erkiendte Forskiellighed." Müllers Syn. II. 364.

Forskiønne, v. a. 1. giøre smukkere, skiønnere. Maleren har forskiønnet hende i Billedet. "Alt, hvad mit Øie seer, i den sig stille forskiønner." S. Staffeldt. — Deraf: Forskiønnelse, en. pl. -r.

Forsko, en. pl. -e. Sko under en af Hestens Forfødder. — forskoe, v. a. 1. lægge Forskoe under en Hest.

Forskraale sig, v. rec. 1. giøre sig Skade v. at skraale for stærkt. Barnet var ganske forskraalet.

Forskrift, en. pl. -er. 1. det, som er skrevet til Mønster f. Andre, der skulle lære at skrive. At skrive efter Forskrift. 2. det, som foreskrives een t. Rettesnor for hans Handling; en Forholdsregel.

Forskrige sig, v. rec. 3. d. s. s. forskraale sig.

Forskrive, v. a. og rec. 3. (s. skrive.) 1. forlange v. Skrivelse, lade komme andensteds (især udenlands) fra, v. skriftlig Begiering. At forskrive Varer fra første Haand. 2. overdrage skriftligen til Underpant. Han har maattet forskrive ham

al sin Eiendom. Ogsaa recipr. forbinde sig skriftligen. Han har forskrevet sig til et aarligt Afdrag p. Gielden. At forskrive sig til Diævelen. 3. v. a. og rec. skrive feil. Dette Ord er forskrevet. Her har jeg forskrevet mig. "Ei mindste Bogstav var forskrevet derudi." Holb. P. Paars. — Forskrivelse, Forskrivning, en. 1. Gierningen at forskrive. 2. skriftlig Forsikring, skreven Forpligtelse, hvorved man forbinder sig t. noget.

Forskrue, v. a. 1. skrue for stærkt ell. p. en vrang Maade. — forskruet, figurl. vrang, urigtig, indtaget af falske Begreber. Den Pige er bleven forskruet ved Romanlæsning. Forskruede Begreber. "Ulykkelige Kiærlighed! hvor kan du Hiernen ei p. Folk forskrue." Bagg.

Forskrække, v. a. 1. sætte Skræk i, indjage Skræk, forfærde. "Ved at høre en allerede udøvet gruelig Gierning fortælle, kan man forfærdes; men man forskrækkes ikkun f. det, som (møder eller) vil møde. — Man forfærdes over (grues ved) at høre ell. læse afdøde Tyranners Grumhem; men ingen forskrækkes derfor." Sporon. = forskrækkelig, adj. som volder Forskrækkelse, forfærdelig. (I dagl. T. som adv. overmaade.) — Forskrækkelse, en. hastig paakommen Skræk; Tilstand, hvori man føler Skræk; Forfærdelse. Jeg fik en stor Forskrækkelse. "Det overhængende Onde indjager Skræk, og bringer t. Forskrækkelse. P. E. Müller.

Forskud, et. pl. d. s. 1. noget, f. Ex. Bræder, der skydes for en Ting, f. at skiule den. (Moth.) 2. det, som forskydes een, Hielp i Penge ell. andet, som gives een forud. At faae Forskud p. sin Løn; give een F. paa et Arbeide (ɔ: p. Betalingen f. samme).

Forskyde, v. a. 3. (s. skyde.) 1. negte at beholde ell. antage; forkaste. At forskyde sin Kone, sit Barn. "Ingen Sognepræst maa forskyde nogen Capellan af sin Tieneste." D. Lov. II. 14. 5. At forskyde eens Raad. 2. forstrække, giøre Forskud. At forskyde een en Sum Penge. 3. skade, fordærve v. Skud. Skibet var blevet ganske forskudt i Slaget. "De satte de forskudte Fæstningsværker i en Hast igien i den bedste Stand." Wandal. 4. skyde bort, forbruge v. at skyde. Besætningen havde forskudt Krud og Kugler. 5. At forskyde sig, skydes ud af Lave. Lasten i Skibet har forskudt sig.

Forskylde, v. a. 2. fortiene som Vederlag. Han har ikke forskyldt andet end Godt af mig. "Thi vi faae det, vore Gierninger har forskyldt." Luc. 23. Han fik sin forskyldte Straf. "Hielp derfor du, som hielpe kan, enhver som Hielp forskylder." Falster. 2. giengielde, vederlægge. At forskylde een for hans Umage. (Moth.)

Forskyldet, adj. [af Skyld.] 1. som er sat for høit i Skyld. En forskyldet Bondegaard. 2. forgieldet. (D. H. D.)

Forskær, et. En løs Hammel, som giøres fast p. Enden af Vognstangen, og hvori Forløberne trække; Løbehammel, Forhammel.

Forskære, v. a. 3. (s. skære.) skære noget t. Skade, skære galt ell. for meget af. Dette Tøi er reent forskaaret. Bogen er forskaaret.

Forskærer, en. pl. -e. den, som skærer Maden for v. et Bord. — Forskærerkniv, en. En stor Kniv, som dertil bruges.

1. Forslaae, v. n. 3. har. (s. slaae.) være nok, strække til. Det forslaaer ikke til saa mange. (jvf. 3. Forslag.)

2. Forslaae, v. a. 3. slaae til Skamme, til Skade, slaae fordærvet. Han forslog sig ved at falde ned. "De gode Mænd, der, siden de ere en Smule hidsige, forslaae deres Tienestefolk og andre Undergivne." Rahb. 2. henbringe, fordrive. At forslaae Tiden, Sorgen, Grillerne m. noget. 3. prøve noget, om der er nok, ell. om det er, som det bør være. "At forslaae Tøiet t. en Kiole." Moth. (nu neppe brugeligt.)

1. Forslag, et. pl. d. s. 1. Rettighed t. at slaae først (i Keglespil.) Ligeledes 2. et vist Slags Kast m. Kuglen i dette Spil; mods. Bagslag. 3. "et Stykke Træ ell. Jern, som slaaes tvært over en Port, f. at holde den fast lukket." Moth. 4. "et Linklæde, som bindes om Halsen p. den, som skal rages. At binde Forslaget om." Moth.

2. Forslag, et. pl. d. s. det, som foreslaaes, forebringes som Middel t. at opnaae en vis Hensigt. At giøre, indgive et F. til en ny Indretning. At bringe een i F. til et Embede. "Af Forslag man ham jo fast færdig seer at sprække." Holb. P. Paars. — Forslagsret, en. Ret t. at foreslaae (f. Ex. en Person t. et Embede) ell. Ret t. at giøre Forslag. (O. Guldberg.)

3. Forslag, en. ud. pl. [af v. n. forslaae.] den Beskaffenhed, at forslaae, strække til, Drøielse. Der er ingen Forslag i Penge, i denne Mad.

Forslagen, adj. [T. verschlagen.] listig, snild, snedig (dog m. et mindre ufordeelagtigt Bibegreb, end det sidste Ord.) "Naar den Snedige tillige er opfindsom, kaldes han forslagen. Det forslagne Hoved hitter let p. Raad, og er ikke forlegen f. Midler t. at udføre sine Planer." Müller. (jvf. snedig.)

Forslibe, v. a. 3. slibe galt, fordærve ved Slibning.

Forslide, v. a. 3. opslide v. idelig Brug. (br. næsten kun i partic. pass.) Gamle, forslidte Klæder. — figurl. forslidte Lignelser, Taalemaader, som v. alt for hyppig

Brug ere smagløse. "At synge noget, som er reent forslidt, jeg ikke gider." Bagg. At forslide sig, udslæbe sig.

Forslime, v. a. 1. opfylde m. Slim. En forslimet Mave.

Forsluge sig, v. rec. 2 og 1. sluge f. meget, for hastigt i sig. "Een, der giver Giæsterne de bare Been, naar selv han har forsluget sig i Kiødet." S. Blicher.

Forslúgen, adj. pl. forslugne. graadig efter Mad, slugen.

Forslæbe sig, v. rec. 2. skade sig v. at slæbe over sin Evne; forslæbt, udtrættet.

Fórslæt, en. den første Høslæt; modsat: Efterslæt; dog br. det første sieldnere.

Forsmaae, v. a. 1. agte for ringe til at modtages. At forsmaae en Gave. "Fordi jeg har forsmaaet din Herlighed imod Verdens Glæder." Mynster. (I ældre Dansk br. forsmaae, ligesom i det Isl., ligefrem f. foragte. Saaledes i den ældste Bibeloversættelse: "Hagar forsmaaede sin Frue.")

Fórsmag, en. ud. pl. Smag af (Forestilling om) en Ting før man nyder den. Jeg havde nok af Forsmagen. "Den Elskende her Himlens Forsmag nyder." Rahbek. — Det br. iøvrigt næsten kun figurl. Han fik en F. paa den Besværlighed, der forestaaer ham. "Dog gav I kun Forsmag p. høiere Glæder." Rein. "Den Forsmag p. Fordærvelse, der medbringes fra Skolerne." Rahbek.

Forsminke, v. a. 1. sminke for stærkt, for meget. Forsminkede Kinder.

Forsmulre, v. a. 1. spilde, fordærve v. at bryde i Smuler.

Forsmǽdelig, adj. 1. foragtelig, skammelig. En forsmædelig Straf, Død. 2. overmaade heftig, utaalelig. En forsmædelig Hede, Pine. (dagl. T.) = Forsmædelse, en. Haan, Skam, Forhaanelse. "Jeg maatte døie Forsmædelsen; de havde Overmagten." Øhlenschl.

Forsmægte, v. n. 1. (er.) blive afmægtig, vansmægte, miste Kræfterne. At forsmægte af Sult, Tørst. (Moth.) "Deres Tunge forsmægtede af Tørst." Es. 41. 17. (Nyere Bibeloverf.) "Dersom jeg lod dem gaae fastende hiem fra mig, da forsmægtede de p. Veien." Marc. 8. 3. (Bib. af 1550.)

Fórsmække, en. Bræt, der sættes imellem Fiælene p. en Vogn, for at lukke den fortil; det Modsatte af Bagsmække.

Forsnakke sig, v rec. 1. snakke feil, sige mere, end man burde, fortale sig. "Dog sagte, der har jeg uden Tvivl forsnakket mig." Bagg. (Ungd. A. I 127.)

Forsnilde, v. a. 1. narre, skuffe een ved Snildhed, besnilde. (Moth.)

Forsnoe, v. a. 1. snoe for stærkt; snoe ind i hverandre, forvikle, forvirre.

Forsnuppe, v. a. 1. at forsnuppe et Par Skoe, Støvler: sætte en Flikke for Tæerne. (V. S. O.)

Forsnøre, v. a. 1. snøre for stærkt. Hun var forsnøret.

Forsone, v. a. og rec. 1. forlige Uvenner; stifte indbyrdes Forlig. At forsone en Ægtemand m. hans Kone. At forsones, blive forsonet m. een. Jeg har forsonet mig m. ham. (Vi ere forsonede igien.) 2. formilde, tilfredsstille. At forsone een ved Forestillinger, Foræringer. At forsone eens Vrede. "Eller maaskee at forsone hans Støv med oprigtige Taarer." Hertz. (I theolog. Betydning: Christus har forsonet (udslettet, giort fyldest for) Menneskenes Synder.) = Forsoner, en. pl.-e. Den, som udvirker, tilveiebringer Forsoning. (især. i sidstnævnte Bemærkelse, ell. i Religionslæren.) — Forsoning, en. pl.-er. 1. Gierningen at forsone. 2. det, hvorved een forsones; Bod. "I skal ikke tage Forsoning f. Manddrab." 4 Mose B. 35. = Heraf: Forsoningshøitid, Forsoningsmiddel, Forsoningsoffer, (Guldberg) Forsoningsværk, o. fl. — forsonlig, adj. tilbøielig til at lade sig forsone. Deraf: Forsonlighed, en. ud. pl.

Fórsorg, en. ud. pl. Omhyggelighed, man har f. noget. (Moth. Mynster.) s. Omsorg, Omhu.

Forsove, v. a. og rec. 1. forsømme, miste v. at sove. At forsove Morgenen, sin Middagsmad. At forsove sig, sove for længe. "Det yderst sieldent er, at Dagen sig forsover." Øhlenschl.

Forspand, et. s. Forspænd.

Fórspil, et. pl. d. s. 1. et Spil, som gaaer forud f. Hovedspillet; fig. en mindre Begivenhed, som er Forbud, Indledning t. en vigtigere. Forspillet t. en Sang. Der opførtes et F. p. Theatret. Bastillens Indtagelse var Forspillet t. den franske Revolution. 2. "At have Forspillet, i Kortspil." (Moth.) s. Forhaand.

Forspilde, v. a. 2. spilde (i figurl. Bem.) volde, at man selv ell. at en anden mister noget. "Om de endog forglemme deres Pligt, og forspilde deres Trøst." Mynster. Han har forspildt sin Lykke, hendes Velfærd.

Forspille, v. a. 1. spille bort, tabe i Spil. At forspille Alt hvad man eier. (Moth.) 2. At forspille sit Kort; at forspille sig, spille feil.

Fórspiller, en. pl.-e. den, som anfører en Musik. 2. den, som i Kortspil har Forhaanden.

Forspinde, v. a. 3. (s. spinde.) forbruge t. at spindes. (V. S. O.)

Forspise sig, v. a. 2. besvære sig v. for megen Mad, spise for meget.

Fórspor, et. pl. d. s. Spor af nogen, som er gaaet ell. kommen i Forveien. (V. S. O.)

Fórspring, et. Afstand, Rum imellem den, som i Løb ell. Gang er forud, og den efterfølgende. Denne Hest havde i Begyndelsen et stort F. for de andre. — fig. At have Forspring for en Anden i et Arbeide, i Studeringer.

Forspringe sig, v. rec. 3. (s. springe.) skade sig v. at springe. (Moth.)

Forsprænge, v. a. 2. giøre Skade i Lemmerne, ved at løfte, bære, trække over Evne. At forsprænge sig, at forsprænge en Hest. (Moth.)

Fórspænd, et. 1. Gierningen at spænde for. 2. et ell. flere Par Heste, der spændes foran Stanghestene f. en Vogn. At kiøre med Forspænd. At tage nyt, friskt F. undervejs. (Nogle skrive det uden Grund: Forspand.) = Forspændsheste, pl. som bruges t. Forspænd.

Forspǽnde, v. a. 2. spænde for stramt ell. paa en urigtig Maade. Buen, Strængen er forspændt. (Derimod aldrig: at fórspænde en Vogn; men spænde fór en V.) — Forspǽnding, en. Gierningen at forspænde. (Fórspænding, m. Tonen p. første Stavelse, bemærker derimod: Gierningen at spænde for en Vogn.)

Fórspændt, adj. v. (jvf. spænde.) som er spændt for et Kiøretøi; ell. som der er spændt Dragere for. Ere Hestene fórspændte? Der er fórspændt. En fórspændt, med fire Heste fórspændt Vogn.

Forspórge sig, v. rec. 3. (s. spørge.) forsee sig v. at spørge. "Man kan vel forhøre sig, men ikke forspørge sig." (forskielligt fra: forespørge sig.)

Forst, et tydsk Ord for: Skov, som i den nyere Tid er optaget i en heel Deel t. Skovvæsenet og dets Bestyrelse henhørende techniske Ord, Embedsnavne m. m. (f. Ex. Forstanordning, Forstbetient, Forstembede, Forstvæsen, &c.)

Forstaae, v. a. 3. (s. staae.) 1. fatte Meningen af Andres Ord, af det, som siges ell. skrives. "Ei een, der kan et Ord af mine Ord forstaae." Falster. Man kan neppe forstaae ham naar han taler. (enten f. hans Stemmes, ell. hans Udtryks Utydelighed.) Jeg forstaaer ikke dette Sted. Det forstaaer sig selv, ell. af sig selv ɔ: det er afgiort, er uden Tvivl. Dette Ord forstaaes under ɔ: er udeladt, men hører til at forklare Meningen. At forstaae en halvqvædet Vise (ɔ: hvad en anden p. en forblommet Maade, ell. v. blotte Vink giver tilkiende.) 2. fatte p. en vis Maade, tillægge en vis Bemærkelse. Hvorledes forstaaes dette Udtryk? Nogle forstaae det saaledes, Andre anderledes. "Vi forstaae et Ord, naar vi kiende denne Lyds vedtagne Bemærkelse; og man kan gierne forstaae et Ord, uden at have fattet dets Betydning." Müller. 3. fatte m. fuldkommen Klarhed, have Indsigt i, have tydelig Kundskab, Begreb om, vide, kiende. "At forstaae er at vide, fatte og skiønne; at begribe er at indsee og oversee. Hint er Forstandens, dette Fornuftens Arbeide." Sporon. At forstaae et Sprog, en Videnskab. Han forstaaer og taler fem Sprog. — At forstaae sig paa noget f. Ex. p. et Haandværk, et Spil, o. d.; have (meer ell. mindre) Indsigt, Øvelse, Færdighed i. Han forstaaer sig ikke meget derpaa. Det er en Konst, jeg slet ikke forstaaer mig paa. 4. At lade sig forstaae med ɔ: lade sig mærke med, give tilkiende. At give een at forstaae ɔ: lade ham mærke, give ham Vink om. "For derved at give dem at forstaae, at vi v. godt Naboskab just ikke forstod (meente) daglig Omgang." Rahb. "Hun lader (hende) da forstaae, hvad hun ikke har Hierte t. at nævne." Samme. Tilsk. VI. 547. = forstaaelig, adj. og adv. som let kan forstaaes, tydelig. At tale, skrive forstaaeligt. — Forstaaelighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være forstaaelig. — Forstaaelse, en. 1. det, at forstaae noget, Fatten, Begriben. (V. S. O.) 2. Overeensstemmelse i Mening og Villie; Samdrægtighed. At leve i god, i kiærlig F. med een. 3. Medvidenhed, Deeltagelse m. andre, især i ulovlige Foretagender. Han var i Forstaaelse med Fienden. Der var en hemmelig Forstaaelse imellem dem.

Forstaae sig, v. rec. 3. (s. staae.) staae sig til Skade, staae sig træt. Hesten har forstaaet sig. (Moth.)

Forstaale, v. a. 1. lægge Staal for. At forstaale en Øxe. — Deraf: Forstaaling, en.

Fórstad, en. pl. Fórstæder. den Deel af en By, som er bygget uden for Portene og uden for Stadsmuren ell. Fæstningsvoldene, hvor disse findes.

Forstánd, en. ud. pl. 1. I Alm. en Evne til at forstaae, til at giøre sig tydelige og rigtige Forestillinger ell. Begreber om noget, ell. til at opklare, uddanne og udvide de i Siælen dannede Forestillinger. (jvf. Fornuft.) "Forstanden bestaaer i en Evne t. at giøre sig tydelige og almindelige Begreber." Sneedorff. At have god, naturlig Forstand. "Forstandens Forhold t. Sands og Fornuft er det samme, som Videnskabens t. Erfaring og Tro." Mynster. En grundig, dyrket F. At miste Forstanden, gaae fra sin F., være fra sin F. (affindig.) At have Forstand paa noget (have Begreb om, kunne skiønne paa, dømme om.) Det gaaer over min F. (jeg begriber det ikke.) 2. bruges det ogsaa mere uegentlig ikke blot om Evnen t. at danne sig Begreber i Almindelighed, men om denne Evnes fortrinlige Udvikling;

for: Klogskab, Snildhed. Han handlede m. stor Forstand, viste sig som en Mand af fiin F. "Saaledes kan i dagl. Tale Forstand betyde noget mere, end Fornuft; thi et Menneske kan mangle Forstand, og dog have sin Fornufts Brug." P. E. Müller. 3. Maaden, hvorpaa noget forstaaes; Mening, Betydning, Bemærkelse. Ordet kan tages i en dobbelt F. (bedre: Mening.) = Forstandsbegreb, et. Et v. Forstanden dannet Begreb. = forstandig, adj. 1. som har Forstand. En forstandig Mand. "Den er fornuftig, som bruger sin Fornuft; hos den Forstandige viser Tænkeevnen sig i fortrinlig Grad." Müller. 2. som vidner om, røber Forstand. Et forstandigt Raad, Svar. — Forstandighed, en. ud. pl. den Egenskab at være forstandig.

Fórstander, en. pl. -e. [af forestaae.] den, som forestaaer, bestyrer noget, ell. er Formand f. et Samfund. Om et Fruentimmer: Forstanderske. — Forstanderskab, et. en Forstanders Embede ell. Forretning.

Fórstavelse, en. En Stavelse ell. Partikel, der foran tilføies et Hovedord, og derved frembringer et vist, afledet Ord, med en anden, skiøndt beslægtet Bemærkelse. (f. Ex. tænke - betænke; holde - forholde; gribe - angribe, o. d.)

Fórstavn, en. pl.-e. den forreste Deel af et Skib; modsat: Bagstavn.

Forstege, v. a. 2. stege for meget. Kiødet, Stegen er forstegt ("naar den forbastes, at al Saften tages bort." Moth.)

Forstemme, v. a. 1. stemme p. en falsk, urigtig Maade. At forstemme et Claveer. Harpen er forstemt ɔ: har tabt den rette Stemning. — figurl. om Sindet. Denne Efterretning forstemte hele Selskabet. Hun var i Dag reent forstemt. — Deraf: Forstemthed, en. Tilstanden, at være forstemt (som dog sieldnere br.) "Der gives en sygelig Forstemthed i Gemyttet, som er uden falske Ideer." Howitz.

Forstene, v. a. 1. forvandle t. Steen. Forstenede Dyr, Værter. "Ikke at tale om den Fornøielse, saaledes at see sin salig Fyrste forstenet." Baggesen. figurl. At forstenes af Skræk. — Forstening, en. 1. (ud. pl.) det, at forstenes. 2. (pl. - er.) forstenede Ting. At samle Forsteninger.

Forstikke, v. a. 3. (s. stikke.) stikke t. Skade, t. Skamme. Bierne have forstukket ham. (Brugen af dette v. for: skiule, giemme, er tydsk.)

Forstille sig, v. rec. 1. og 2. (T. sich verstellen.) vise sig udvortes anderledes, end man virkelig er, paatage sig en anden Personlighed, end man besidder. — forstilt, adj. v. falsk, foregiven, hyklet. En forstilt Sorg, et forstilt Venskab. "Foragte I ikke Alle den forstilte Ydmyghed?" Bastholm. — Forstillelse, en. Gierningen at forstille sig; Hykleri, Falskhed.

Forstokket, adj. v. [T. verstockt.] forhærdet, ufølsom. Forstokket i Ondskab. At giøre et Barn forstokket ved Haardhed. — Forstokkelse, en. Forhærdelse.

Fórstolpe, en. pl. -r. "Den forreste Stolpe i et Huus, Hiørnestolpe." Moth. Portstolpe, Dørstolpe. (Colding.)

Forstoppe, v. a. 1. tilstoppe, hindre det naturlige Løb, den frie Udgang. Renden er forstoppet. Haard Mad kan forstoppe (binde) Maven, Underlivet. 2. stoppe, fylde formeget i. At forstoppe en Pølse. — Forstoppelse, en. Gierningen at forstoppe; it. den Tilstand at være forstoppet (særdeles om Legemet, og om Mangel p. den naturlige Aabning.) F. i Underlivet. At være plaget m. Forstoppelse. (Bindsel, Obstruction.)

Fórstrand, en. pl. - e. Strandbredden og Stranden, m. sammes nærmeste, af Havet overskyllede Deel; for saavidt den ansees at tilhøre den Jordeier, hvis Grund den støder til, ell. Kongen. "Ved Forstrande forstaaes de t. Landet grændsende Have, Fiorde, Bugter, Sunde, og de flade Grunde imellem Landene og det dybe Hav." Schytte. — Fórstrandseier, ell. Fórstrandsherre, en. den, som har Forstrandsret ɔ: Rettighed til Skib og Gods, som driver i Land p. en Forstrand, naar Eieren ikke melder sig inden en vis Tid.

Fórstreg, en. pl.-er. de indfilede Skurer i Kammen p. en Nøgle. (Moth.)

Forstrække, v. a. 3. (s. strække.) 1. strække for meget, bringe af Lave v. at strække. At forstrække en Sene, Armen, Benet. 2. give een Forskud, Pengehielp, Laan (ell. egentlig overlade een den tidligere Brug af Penge ell. Varer, som han endnu ikke var berettiget t. at forlange.) "Man laaner een det, han skal erstatte; man forstrækker ham det, som han skal lade sig afkorte." Sporon. At forstrække een noget p. hans Løn; forstrække en Bonde det Saaekorn, han behøver (hvilket dog snarere er et Laan; men her tages nærmest Hensyn t. Fæstebonden.) At forstrække een m. en Sum Penge. — Deraf: Forstrækkelse, Forstrækning, en. Armens, en Senes Forstrækkelse. — "Forstrækning af Penge." Schytte.

Forstrøe, v. a. 1. kaste hid og did, sprede, adsprede, omstrøe. Moth. (I nyere Tider er det brugt af Evald og Baggesen; men høres og forekommer ellers sielden.)

Fórstue, en. pl.-r. Stue, som er udenfor de Værelser, man beboer; Forværelse, Forsal. Deraf: Forstuedør, Forstuetrappe, Forstuevindue, o. fl.

Forstumme, v. n. 1. (er.) blive stum,

taus, maalløs. "Væmmelig i Sang, og styg, naar han stønnende forstummer." Evald. "Forstummet er den glade Leg og Gammen." J. L. Heiberg. "De Læber vare forstummede, fra hvilke Guds Naades Ord lød." Mynster.

Forstyrre, v. a. 1. bringe af sin Skik p. en voldsom Maade, ødelægge. (Det T. zerstören.) "Da seer man ham udrydde og i Grunden forstyrre alle Afguderiets Helligdomme." Guldberg. At forstyrre (tilintetgiøre) et Anslag. (Moth.) 2. bringe i Ulave ell. Uorden, forvirre. Ved sin urigtige Adfærd var han nær v. at forstyrre hele Anlægget. At forstyrre Forretningernes Gang. At være forstyrret i Hovedet. Han seer ud, som han var forstyrret. "Jeg kunde let spaae, at han vilde blive reent forstyrret, naar han kom udi fremmede Lande." Holb. (Jean de Fr.) 3. afbryde Fremgangen af en Handling, hindre, besvære den Handlende, p. en utilladelig ell. ubehagelig Maade. (Det T. stören, verstören.) "I Geistlige, som Fred og Rolighed forstyrre." Holb. P. P. Hans Ankomst forstyrrede vor Fornøielse. Han forstyrrer mig tidt i mit Arbeide. Fremmedes hyppige Besøg forstyrre de Arbeidende. "En Ro, som Verdens Tummel ikke kan forstyrre." Mynster. = Forstyrrelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at forstyrre; Ødelæggelse. "Et Forsyn — som beredede nyt Liv af Undergangen, og lod Forstyrrelsen selv tiene sine velgiørende Hensigter." Mynster. 2. Forvirring. Der herskede en almindelig Forstyrrelse i Huset. — Forstyrrer, en. pl.-e. den, som forstyrrer ell. ødelægger noget. "Den offentlige Roligheds og Sikkerheds Forstyrrere." Schytte. Forstyrring, en. d. s. s. Forstyrrelse (især 1.)

Forstærke, v. a. 1. giøre stærkere, give mere Styrke. At forstærke en Krigshær, en Befæstning. = Forstærkning, en. pl.-er. 1. Gierningen at forstærke. 2. det, hvorved noget forstærkes.

Forstøde, v. a. 2. støde t. Skade. At forstøde sig, forstøde Hovedet v. et Fald. forstødt af Kiørsel. 2. forskyde, udstøde, stille sig ved. At forstøde sin Søn, sin Hustrue. — Deraf: Forstødelse, en.

Forstørre, v. a. 1. giøre større, udvide. At forstørre en Stad, et Rige. 2. uegentl. vise, forestille noget større, end det virkelig er. At forstørre eens Feil. Nogle Glas forstørre, andre formindske Gienstandene. "En forbigangen Lyksalighed, som enten virkelig har været større, ell. som vor Indbildning forstørrer." Sneed. = Heraf: Forstørrelse, en. den Omstændighed, at noget forstørres. — Forstørrelsesglas, et. Glas, som viser Gienstandene forstørrede.

Forstøvet, adj. bedækket m. Støv.

Forsulte, v. a. 1. lade sulte, plage m. Sult. — forsultet, adj. v. udhungret.

Forsulten, adj. pl. forsultne. meget sulten. (Moth.)

Fórsvar, et. [Sv. Förswar. s. forsvare.] 1. det, hvorved noget forsvares, Værn; Bistand. At have et godt F. (en god Forsvarer) i een. Floden er Byens Forsvar fra denne Side. 2. Handlingen at forsvare, Beskiermelse, Beskyttelse. At tage een i Forsvar. 3. Gierningen at værge, forsvare sig. At tænke paa, lave sig til F. Han førte selv sit Forsvar f. Retten. Hans Handlemaade var hans bedste Forsvar imod disse Beskyldninger. = Forsvarsanstalter, pl. Indretninger, som giøres t. Forsvar mod en angribende Fiende. Forsvarsbrug, en. Anvendelse t. Forsvar. At tiene til F. Forsvarsforbund, et. Forbund imellem to ell. flere Stater t. indbyrdes Forsvar. Forsvarsgrund, en. G. som anføres t. Forsvar f. en Sætning ell. Handling (Baggesen); ell. Grund som man har t. at forsvare noget. Forsvarskrig, en. Krig, hvori man allene tænker paa, har t. Hensigt at forsvare sig; modsat: Angrebskrig. forsvarsløs, adj. som mangler Forsvar, er uden Værn. Forsvarsmiddel, et. M. til at forsvare sig med. (A. Ørsted.) Forsvarsmod, et. Mod t. at værge sig imod Angreb. "Det er derfra — at Fædrelandet kan drage Kraft t. sit Forsvarsmod." Malling. Forsvarsret, en. naturlig Ret t. at forsvare sig imod Angreb ell. Overfald. "Den Forsvarsret, som Skaberen har givet alle Skabninger." Schytte. Forsvarsskib, et. Skib, der lægges ud i en Havn ell. v. en Kyst t. dens Forsvar, og uden at bruges i Slag ell. til Angreb. Forsvarsskrift, et. Skrift, hvori man søger at forsvare noget. Forsvarsstand, en. Forfatning, hvori man er belavet paa at forsvare sig. Forsvarstale, en. Tale, hvori man forsvarer sig selv ell. andre. Forsvarsvaaben, V. som ere indrettede allene t. Forsvar. forsvarsviis, adv. saaledes, at man kun søger at værge sig mod Angreb.

Forsvare, v. a. 1. [af for og svare, spondere, præstare.] beskierme, tage i Forsvar, enten m. Gierning ell. Ord. a) afværge Angreb, sætte sig t. Modværge, værge. At forsvare Landet; forsvare sig t. det yderste mod Fienden. "At forsvare skeer egentlig kun ved Personer og imod Personer. — Fæstninger kunne ikke forsvare et Land; men de kunne tiene t. Forsvar, naar de vedbørligen besættes." Müller. (jvf. værge, værne. Man siger dog altid: Havnen forsvares v. Batterier, v. et Castel. Skandser forsvare (værne for) Byen fra Landsiden.) b) søge at bevise sin egen ell. Andres Uskyldighed, en Sags

Rigtighed; Sandhed, Lovlighed, m. m. At forsvare en slet Sag, forsvare den Anklagede. Jeg kan forsvare, hvad jeg har sagt. = Forsvarer, en. pl. -e. den, som forsvarer, beskytter andre. Den Uskyldiges Forsvarer. Fædrelandets Forsvarere. — forsvarlig, adj. og adv. 1. som kan forsvares, undskyldelig. Han har ikke handlet forsvarligt mod sine Børn. 2. som man kan svare for, dygtig, stærk, god. forsvarligt Arbeide. En forsvarlig Bygning. "Kun mindre høit, og mere varligt, kun mere dybt og mere fast, og altsaa noget meer forsvarligt." Bagg.

Forsvedt, adj. ganske svedt, giennemsvedt. (Moth.)

Forsvige, v. a. s. svige.

Forsvinde, v. n. 3. er. (s. svinde.) forgaae uformærkt, blive borte, blive t. intet. "Min levende Erindring skaber den alt forsvundne Tid p. ny." Evald. "Daad og Navn forsvinde, Skyggen liig." Foersom. Duggen, Taagen forsvinder for Solen. Han forsvandt for vore Øine. "Saaledes, skumle Nat, forsvandt du for vort Øie." Evald. — Deraf: Forsvinden, en. (Forsvindelse. V. S. O.)

Forsviret, adj. (s. svire.) fordærvet, medtaget af Sviir.

Forsvække, v. a. s. svække.

Forsværge, v a. og rec. 3. (s. sværge.) 1. love m. Ed at ville skye, forsage noget. At forsværge Brændeviin, Spil. Jeg har forsvoret, at komme der. 3. sværge, forsikkre edelig, at noget ikke er, som det siges, ell. ikke er til. Jeg vilde have forsvoret, at det var ham, saa ukiendelig var han. "Det er ilde, at see hvad man forsværge vilde." Vessel. 3. v. rec. forsværge sig, sværge falskelig, giøre falsk Ed, begaae Meened. "Aldrig har jeg forsvoret mig ell. løiet mig fra et Løfte." Rahbek. (D. Tilsk. I. 290.) — Deraf: Forsværgelse, en.

Forsyn, et. ud. pl. det høieste Væsens forudbestemte Lov for Skabningens og i Særd. Menneskenes Hændelser og Skiebne; Guds styrende Omhu for de skabte Væsener. At stole p. Guds F.; lade Forsynet raade. Forsynets urandsagelige Veie. (I ældre Skrifter ogsaa: Omsorg, Omhu i Alm. it. Evne t. at forudsee. "Guds betænkte Raad og Forsyn." Bib. af 1550. Ap. G. 2. 23.)

Forsynde sig, v. rec. 1. begaae Synd. "Gid aldrig i min Tid sig nogen saa forsynder." Holb. P. Paars. At forsynde sig imod Gud, imod sit Fædreland.

Forsyne, v. a. 1. skaffe det fornødne tilveie. At forsyne sit Huus m. Fødevare. At forsyne sig godt til en Reise; forsyne sig mod Kulden. At forsyne et Embede, forrette det i en andens Sted. ("At forsyne Mennesker nok t. saa mange Plantesteder." Guldb.) = Forsynelse, Forsyning, en. Gierningen at forsyne. Stadens F. med Levnetsmidler. (Moth.) — forsynlig, adj. 1. omhyggelig for, at intet, som behøves, fattes; som betimeligen anskaffer, sørger for det Fornødne. En forsynlig Huusfader. 2. varlig, forsigtig, omhyggelig. "Om el den gode Jord forsynlig vorder pløiet." Falster. — Deraf: Forsynlighed, en. ud. pl. "Da uddeler man sine Velgierninger m. større Forsynlighed." (Forsigtighed.) B. Thott.

Forsyre, v. a. 1. giøre alt for suur, bibringe f. megen Syre.

Forsæde, et. pl.-r. 1. det forreste Sæde ell. Siddested. Forsædet i en Karreet. 2. det fornemste Sæde, den fornemste Rang. "Ved deres Kiærlighedsmaaltider var intet Forsæde." Schytte. At have Forsædet i et Raad. "Ugentlige Møder holdes, under Forsæde af en blandt de Ældste."

Forsælge sig, v. recipr. 3. (jvf. sælge.) sælge t. sin Skade, sælge f. ringere Priis, end man har kiøbt, ell. f. en lavere Priis, end man kunde have faaet af en anden Kiøber. (Moth.)

Forsænke, v. a. 1. giøre useilbar v. at nedsænke. At forsænke en Havn. (Moth. V. S. O.) — Deraf: Forsænkning, en.

Forsæt, et. pl. Forsætter. 1. noget, som foresættes en anden Ting. (Denne egentl. Bemærk. høres sielden.) Et Forsæt af Pap f. Vinduer. (Deraf hos Moth: en Forsætsramme; Forsætsblad, Forsætspapir, reent Blad, der sættes for i Bøger v. Indbindingen.) 2. det, man foresætter sig, en m. Overlæg tagen Bestemmelse, at giøre ell. lade noget. (jvf. foresætte.) At fatte et F. "En Beslutning kan tages af et Raad, af et heelt Folk; et Forsæt er enkelt Mands Bestemmelse." — "Den, som danner sig saadanne Forsætter, men opsætter deres Udførelse." Rahbek, Med frit F. (af egen Drift.) "Dersom Villien i dig ikke blot er et flygtigt Forsæt." Mynster. — "Et Forsæt antyder blot Villiens Bestemmelse; en Beslutning derimod, at et Forsæt endelig er bleven taget. Kun det Forsæt, der følger efter en Overveielse, ell. som tillægges nogen Vigtighed — kan kaldes en Beslutning." Müller. 3. skriftligt Indlæg i en Retssag. (D. Lov. forældet.) = forsætlig, adj. som skeer m. frit Forsæt, uden Tvang ell. Overtalelse. Et forsætligt Mord. At giøre forsætlig Skade. "Man kan ham berømme, at han forsætlig ei mod Retten kunde dømme." Holb. P. Paars. "Forskiellen imellem at trodse nødvendig Fare, og selv forsætlig at opsøge den." Rahbek. — Forsætlighed, en. ud. pl. den Egenskab v. en Handling, at den er forsætlig, skeet m. Forsæt.

Forsætte, v. a. 3. (s. sætte.) 1. sætte feil, sætte p. et urigtigt Sted. Sætteren har forsat denne Side, Linie. Bogen er bleven forsat. 2. sætte ud af den rette Vei. Skibet blev forsat af sin Curs v. Strømmen. 3. sætte een i høiere Skyld, end billigt, end hans Evne er til. Denne Bonde er forsat i sin Landgilde. (Moth.) 4. blande eet m. et andet i et vist Forhold. At forsætte Kobber m. Tin; forsætte en god Viin m. en ringere. (Moth.) 5. fordærve, ødelægge. At forsætte sin Helbred. (Moth; men nu usædvanligt.) 6. at forsættes i sin Vært, Styrke (f. Ex. om Heste ell. Kreature) sættes tilbage, forknyttes. — Forsættelse, en. pl. -r. det, at forsætte ell. at blive forsat.

Forsætning, en. pl. -er. 1. en af de Sætninger, hvorpaa en logisk Slutning grundes. 2. en forudgaaende Sætning i en Periode; modsat: Eftersætning.

Forsøde, v. a. 1. giøre sød; figurl. forøge det Behagelige, ell. formindske det Ubehagelige for nogen. At forsøde Livets Møie, Sorger. "Denne Vished bør forsøde al din Kummer, al din Nød," Bagg. — Deraf; Forsødelse, en.

Forsøg, et. pl. d. s. en Handling, som foretages for at komme t. Kundskab om et Foretagende er muligt, om det vil lykkes, ell. om man formaaer at udføre det; en Prøve. At giøre, foretage et F. med noget. "Stærke og stridbare Folk, som havde giort dem Forsøget vanskeligt, ja umuligt." O. Guldb. Forsøget lykkedes, faldt slet ud. Physiske, chemiske Forsøg (Experimenter.) "Forsøg gaaer mest ud paa, at forfare Mulighed ell. Umulighed af en vis Ting; Prøve p. at kiende Sandhed ell. Usandhed, Virkelighed ell. Uvirkelighed (Beskaffenheden) af Tingen." Sporon. En Andens Forsøg kunne prøves; og man kan v. Prøven finde, at Forsøget ikke har været paalideligt.

Forsøge, v. a. 2. søge at erfare en Tings Mulighed, ell. dens Egenskaber og Virkninger; prøve. Vi maae forsøge (forsøge paa) om det vil lykkes. At forsøge forskiellige Midler mod en Sygdom. At forsøge sin Lykke, forsøge sig i Verden. "Man forsøger noget, f. at see, hvorvidt det lader sig giøre; man prøver, f. at lære dets Beskaffenhed. — Man prøver om en Pen er god; man forsøger at skrive m. en slet Pen." Sporon. 2. udstaae, lide, forfare, prøve. Han har forsøgt megen Gienvordighed. En forsøgt (forfaren) Mand. "Vi hørte ikke denne Klage fra dem, der forsøgtes i Livet p. mange Maader." Mynster. 3. friste. Mynster. (Efter det Tydske og sielden.)

Forsølve, v. a. 1. overdrage m. en tynd Belægning af Sølv. — Deraf: Forsølvning, en. pl. -er.

Forsømme, v. a. forsømte, forsømt. [J. forsóma.] undlade at iagttage, at passe, at varetage. At forsømme sine Pligter, sit Embede, forsømme Skolen, Collegier, Kirken. "Jeg skal ikke sige, om han derover forsømmer vigtigere Ting." Eilschov. At forsømme den beleilige Tid. "Om virkelig det skeer — som kan forsømmes for enhver Hindring, f. enhver Ulyst." Mynster. — At forsømme sine Børn. Han er forsømt i sin Opdragelse, i sin Ungdom. At forsømme sig, ikke være hurtig nok, og derved gaae Glip af noget. = forsømmelig, adj. tilbøielig til at forsømme, (sine Pligter, Arbeider) efterladen. — Forsømmelighed, en. ud. pl. den Feil, at være forsømmelig. — Forsømmelse, en. pl. -r. Gierningen at forsømme; det, at forsømmes.

Forsørge, v. a. 1. 1. sørge for at skaffe een det Nødvendige; sætte een i saadan Tilstand, at han ikke trænger. Han har ikke saameget, at han kan forsørge en Familie. At forsørge Kone og Børn. "Før jeg var kommen i en saadan Stand, hvori jeg m. Ære kunde forsørge en Kone." Sneedorf. Hans Børn, Døttre ere godt forsørgede. 2. forsyne. At forsørge een m. Klæder, m. Reisepenge. (sieldnere.) = Forsørgelse, en. 1. Gierningen at forsørge. 2. Tilstanden, at være forsørget, ell. Omstændigheder, hvorved een forsørges. Datteren har faaet en god Forsørgelse i Klostret. — Forsørger, en. pl. -e. den, som forsørger een, har Omsorg for hans Ophold.

Forsørge sig, v. rec. 1. skade sig v. at sørge for meget. — forsørget, adj. v. meget sorgfuld.

Fort, et. pl. -er. (Fransk, udt. med aabent o.) en liden Fæstning, Borg.

Fort, adv. (Tydsk, og høres kun i d. Tale.) frem, fremad; it. hurtigen. ("Da Dæmningen kom bort, flød Bækken dobbelt fort." Vessel.) Deraf ogsaa det tydske Udtryk: at fortfare eller fare fort ɔ: blive ved, holde ved. "Da vilde han endnu fare fort at kæmpe." Mynster. = Fortgang, en. s. Fremgang. — fortløbende, adj. v. sammenhængende, uafbrudt. En fortløbende Talrække. (Jvf. fortsætte, Fortsættelse, nedenfor.)

Fortabe, v. a. 2. miste, tabe. At fortabes, blive fortabt, i Theol. fordømmes. = fortabt, adj v. mismodig, nedslaaet, forsagt. Han saae ganske fortabt ud. "Den arme Dreng, forbauset og fortabt — i Taarer udbrød," Bagg. — Fortabelse, en. det, at man mister, taber noget. Under Livs og Æres F. "At frelse Siælen fra Synd og Fortabelse." Mynster.

Fortag, et. Rettighed til at tage først.

Fortage, v. a. og rec. 3. (s. tage.) 1. betage, borttage, stille ved. "Tid og Stund fortager al Sorg." Moth. "Din Guddoms Magt fortager Gravens Mørke." H. A. Brorson. (forældet.) 2. fortage sig, v. rec. skade sig v. at tage, løfte p. noget, ell. v. at gribe sig for stærkt an i Arbeide. At fortage et Lem, komme det af Led. (Moth.)

Fórtale, en. pl.-r. 1. Tale, som gaaer forud f. Hovedsagen, Indgang, Indledningstale. Her behøves ingen lang F. 2. i Særdel. det, som siges Læseren foran i et Skrift, angaaende dettes Indhold, Anledning m. m.; Forerindring. — Fórtaler, en. den, som taler t. Bedste f. en Anden, ell. som holder en Fortale. (Moth.)

Fortále, v. a. og rec. 1. tale ilde om een for at skade ham, (især naar det skeer oftere) søge at sætte ham i ondt Rygte. (jvf. bagtale.) "At fortale Nogen, er ideligen at tale ilde om ham, for at skade ham." Sporon. (Müller har bemærket, at Ordet fortale har tabt sig af den nærværende Sprogbrug. Det er i det mindste blevet meget sieldent.) 2. v. rec. fortale sig, tale feil, sige hvad man ikke vilde ell. burde have sagt. — Fortáler, en. den, som taler ilde om Andre.

Fórtand, en. pl. - tænder. en af de Tænder, som sidde foran i Munden; (forskielligt fra Kindtand, Dientand.)

Fórtegn, et. pl. d. s. Forvarsel. Moth. (Nu usædvanligt. jvf. hernæst Fortegning.)

Fórtegne, v. a. 1. tegne for, tegne noget, som skal tegnes efter. Moth. (Bedre: foretegne. Jeg har nøie fulgt, hvad der var foretegnet mig.) — Fórtegning, en. i Musiken: Angivelse af et Tonestykkes Toneart ved Fortegn, der sættes v. Begyndelsen af de første Nodelinier.

Fórtegne, v. a. 1. s. optegne, opskrive. Heraf: Fortegnelse, en. pl. - r. skriftlig Optegnelse over noget, Liste, Catalog. At giøre F. over noget. En Bogfortegnelse.

Fortégne, v. a. 1. tegne urigtigen, give en urigtig, unaturlig Form i Tegningen. Maleren har reent fortegnet denne Arm, Haand. — Deraf: Fortégning, en.

Fórtid, en. ud. pl. den Tid, som har været før, i Særd. længe før den nærværende Tid; Oldtid. Fortid, Nutid, og Eftertid. — gen. Fortids br. som adj. Fortids Sæder, Skikke; men skrives ogsaa i eet Ord m. det tilhørende Subst. f. Ex. Fortidsminde, et. (Bemærkelsen af Fortid: den Tid, som er før den rette, lovlige Tid, anføres i V. S. O.)

Fortie, v. a. 3. (s. tie.) tie med, holde hemmelig, dølge. At fortie noget for een. — At fortie sig: kun i den Talemaade: Man kan snarere fortale sig, end fortie sig. — "At fortie sin Ret ɔ: ikke paatale den i rette Tid." Moth. — Heraf: Fortielse, en.

Fortiene, v. a. 2. erhverve v. Arbeide, Flid, Tieneste. At fortiene mange Penge. Paa disse Varer er kun lidt at fortiene. Jeg har intet fortient v. denne Handel. jvf. erhverve. "Det er kun Penge, man kan fortiene sig; derimod kan man erhverve sig alle et Arbeids Frugter." P. E. Müller. 2. faae v. sine Handlinger Adkomst, Ret t. noget, forskylde, giøre sig værdig til. At fortiene Tak, Berømmelse. Han har fortient sin Straf, sin Skiebne. Han fik sin fortiente Straf. Dette havde jeg ikke fortient (forskyldt) af ham for mine Velgierninger. — fortient, adv. som har Fortienester. En meget fortient Mand. At giøre sig fortient af Staten, af Fædrelandet. = Fortieneste, en. 1. Løn, Vinding, som man fortiener, erhverver. At have god F. af noget. Dette var min hele F. 2. det, man har forskyldt v. sine Handlinger, giort sig værdig til. At straffes, belønnes efter F. Han opnaaede denne Ære uden al Fortieneste. 3. Handling, hvorved man fortiener Agtelse, Berømmelse, Hæder, hvorved man giør sig fortient; udmærket, berømmelig Handling. (meest i pl.) En Mand af store Fortienester. Han har mange Fortienester af Fædrelandet. — (fortienstlig, adj. et nyt, af det T. verdienstlich fordansket Ord: som har Fortieneste, (3.) som medfører ell. giver Fortieneste; hæderlig, berømmelig. J. Baden; men ikke let i høiere Stiil.)

Fórtil, adv. modsat: bagtil. s. for.

Fortinge, v. a. 1. betinge, indgaae Forening om et Arbeide for en vis Betaling. At fortinge et Arbeide. (D. Lov. II. 22. 67.) At fortinge en Bygning for en vis Sum. Fortinget Arbeide. Moth. 2. fortinge sig paa et Arbeide, tinge sig t. Skade. — Deraf: Fortingning, en. Arbeidets F. At have et Arbeide i Fortingning. "Store Bygningers Fortingning. Arbeids og Varers Fortingning." D. Lov.

Fortinne, v. a. 1. overdrage m. en tynd Belægning af Tin. Deraf: Fortinning, en.

Fórtoft, en. pl. - er. Toft ell. Plads uden f. eens Huus ell. Gaard, som hører Huset til. Locus submoenianus. Moth.

Fórtog, et. pl. d. s. den steenlagte, undertiden noget forhøiede Vei for Fodgængere langs med Husene i en Gade. (Moth. jvf. det foregaaende Fortoft.) At belægge Fortogene m. Fliser. — Deraf: Fortogsret, en. En p. Vedtægt grundet Ret ell. Skik, at de Mødende p. et Fortog skulle gaae til Side f. den, som har Husene enten til Høire ell. Venstre.

Fórtogt, en. findes brugt af Enkelte for: Fortrop, Fortropper; (Avantgarde)

t. Forskiel fra det foregaaende Fortog. (Jvf. Bagtog.)

Fortolde, v. a. 1. betale Told af Vare (især indførte.) Deraf: Fortoldning, en.

Fortolke, v. a. 1. forklare Meningen af Ord og Tale; udlægge, udtyde. At fortolke Loven, fortolke en Drøm. At fortolke noget i Landets Sprog. = Fortolker, en. den, som fortolker noget. — Fortolkning, en. Tale ell. Skrift, hvorved noget fortolkes; Forklaring, Udlægning. Deraf: Ordfortolkning, Lovfortolkning, o. fl. — Fortolkningskonst, en. Læren om Reglerne for gamle Skrifters Fortolkning. (Hermeneutik.) Fortolkningsmaade, en. Fortolkningsregel, en. o. fl.

Fortoning, en. pl.-er. [Holl. Vertooning.] i Skibssproget: Kysternes Udseende, saaledes som de vise sig, seete i nogen Afstand; it. Tegning deraf. (S. tone. Man siger ogsaa: Landet, Kysterne fortone sig ɔ: vise sig i en vis Skikkelse.)

Fórtop, en. pl.-pe. Toppen af den forreste Mast. At føre Flag p. Fórtoppen.

Fortplante, s. forplante.

Fórtrav, et. (en: Moth.), Fortrop, Fortogt (avant-garde.) Moth; af det T. Vortrab, og nu forældet.

Fórtrin, et. pl. d. s. 1. Adgang t. noget fremfor Andre. Hun gav ham Fortrinet for alle de andre Friere. 2. Egenskab, p. Grund af hvilken dens Besidder foretrækkes Andre. "Her frygter man f. alle Fortrin, lige indtil Fortienester selv." Schytte. Han har det F. at være rig. Hun besidder mange Fortrin. Fødselens indbildte F. "Den kan ikke grundes paa Fortrin i Forstand; men vel p. Fortrin i Magt." Sneedorf. = Fortrinsret, en. Rettighed t. at nyde Fortrin for Andre. (A. Ussings Anm. t. Tingsretten. II. 166.) At have Fortrinsret t. Befordring. — fortrinlig, adj. og adv. som har Fortrin, som fortiener at foretrækkes, udmærket fremfor andre. Fortrinlige Egenskaber. En fortrinlig Beliggenhed t. Handel. Derved blev han fortrinlig berømt. — Fortrinlighed, en. den Beskaffenhed, at være fortrinlig; Ypperlighed.

Fortróe, v. a. 1. [T. vertrauen.] tilforn, og endnu hos enkelte Nyere for: betroe, og ganske i samme Bemærkelser; hvilket sidste Ord nu dog er almindeligt, og næsten har fortrængt hiin mere fremmede Form. "At fortroe een noget. At fortroe sig t. een. Fortroet Gods." Moth. "Den Fortrolige, der lister sig ind i sine saakaldte Venners Hemmeligheder, f. siden at kunne fortroe Andre, hvilke Løndomme han er i Besiddelse af." Rahbek. "Jeg fortroer mig til dig, som den eneste Dommer i Leiren." Hertz. (Moth har ogsaa det verbale Subst. Fortroende, et. Tillid, god Tro: det T. Vertrauen.)

Fortrólig, adj. som man betroer sig til, som man intet holder skiult for; deraf: meget nøie, inderlig, grundet paa Fortrolighed. (intimus, familiaris.) En fortrolig Ven, et fortroligt Venskab. De ere meget fortrolige sammen. "Endog de Fortroligste holde ofte Smaating hemmelige f. hinanden." Rahbek. At holde fortrolig Omgang m. een. En fortrolig Samtale. — Fortrolighed, en. den Beskaffenhed at være fortrolig, fortroligt Forhold, gienſidig Tillid. At have F. til een. At sige, fortælle een noget i Fortrolighed. "De tabte Folkets Fortrolighed, ligesom han mere vandt den." Wandal.

Fórtrop, en. pl.-per. den Deel af en Krigshær, som drager frem foran Hovedtroppen, Hoved-Corpset (Avantgarde.) Det kom til Fegtning imellem begge Hæres Fortropper.

Fortryde, v. a. fortrød, fortrydt (ell. fortrudt.) 1. føle Misfornøielse m. en begaaet Feil; angre. At fortryde sine Synder, Feil. Jeg fortryder, at jeg lod mig overtale dertil. "Det, man fortryder, er eens egen Gierning, som man ønskede ugiort." Müller. Ogsaa impers. Det fortryder mig, at jeg har sagt ham det. Kiøbet fortryder mig ikke. 2. At fortryde paa noget ɔ: tage ilde op, blive fortrydelig, harmes over; "have ondt af det andre giøre." Moth. Ingen kan fortryde paa, at jeg søger min Ret. At fortryde p. en andens Lykke. "Det, vi fortryde paa, er ikke hvad der umiddelbart vækker Ulyst — men det, som v. Forestillingen om et Forhold fremkalder Mishag." Müller. — Heraf: fortrydelig, adj. som fortryder paa, er fortørnet over, misfornøiet med. Han er bleven fortrydelig paa mig; Hun var fortrydelig over, at jeg ikke vilde følge med. — Fortrydelse, en. ud. pl. 1. Anger. Syndernes Fortrydelse. At føle F. over noget. "Den bedste Fortrydelse er at oprette hvad der er forsømt." Sneedorf. 2. Fortørnelse, Vrede (dog ikke heftig ell. i høi Grad.) "Det er utalligt, hvad Menneskene kunne fortryde paa — thi Alt, hvad der i Andres Opførsel formeentligen ikke svarer t. deres Fordringer, kan vække Fortrydelse." Müller.

Fortrykke, v. a. 1 og 2. trykke, trænge stærkt, til Skade. At fortrykkes i en Trængsel. 2. undertrykke. At fortrykke den Fattige. "En fortrykt og opirret Almue foragtede Lovene." Guldberg. "Nu til trodsende Overmagt, nu t. fortrykt Uskyldighed, der burde beskyttes." Malling. 3. begaae Feil i Trykningen af en Bog. Dette Ark er fortrykt og maa omtrykkes. — Fortrykkelse, en. Trængsel, Undertrykkelse.

(sielden.) "Nu synker Huusfaderen under Fortrykkelsens Aag." Malling.

Fortrylle, v. a. 1. bringe ved Trolddom i en unaturlig Tilstand. Eventyr om fortryllede Riddere; et fortryllet Slot. — figurl. indtage, henrive i høieste Grad. Hendes Skiønhed har ganske fortryllet ham. "Erindring, som evig ny fortryller det aldrig mætte Bryst." Evald. "Fortryllende er det, som pludseligen vækker et Velbehag, hvis høie Grad vi ikke ret synes at kunne udgrunde ell. forklare." Müller. En fortryllende Ynde, Naturlighed, Musik. — **Fortryllelse**, en. Gierningen at fortrylle; det, at fortrylles ell. at være fortryllet.

Fortræd, en. ud. pl. [T. Verdruss.] Skade, Uleilighed, Besværlighed. At giøre, volde een F., føre een i Fortræd. At komme i F. for noget, for en Andens Skyld. Jeg har havt megen F. i Dag. Hans Besøg er mig kun til Fortræd. "Fortræd udtrykker den v. Modgang vakte ubehagelige, bittre Følelse i den mindste Grad, Græmmelse i den største." Müller. = **fortrædelig**, adj. 1. som føler, yttrer Misfornøielse over noget; ilde til Mode, vrangvillig. At være fortrædelig i sit Sind, blive fortrædelig over noget. Han er fortrædelig at omgaaes, i Omgang. 2. ubehagelig, brydsom, besværlig. En fortrædelig Reise, et fortrædeligt Arbeide. — **Fortrædelighed**, en. 1. Misfornøielse, Ulyst. F. i Sindet. At giøre noget med F. 2. pl. -er. Besværlighed, Bryderi. Dette Embede volder ham mangen Fortrædelighed. "Da den, som har havt Fortræd, let bringes t. at yttre sin Misnøie m. andre, betyder Fortrædelighed baade det Forhold, hvorved der giøres Fortræd, og den derved vakte Stemning." Müller. — **fortræden**, adj. pl. fortrædne. ond at omgaaes, vrangvillig, uvenlig. (Moth.) "Som han ældes, bliver han fortrædnere (mere fortræden) og vanskeligere." Mynster. (Præd. 1823. II. 184.) "En stiv Mand lader sig ikke bøie, en trodsig Mand ikke tvinge, en fortræden Mand ikke behandle." Sporon. — Heraf: **Fortrædenhed**, en. ud. pl. (Sporon; br. sielden.)

Fortræde, v. a. 3. (s. træde.) 1. forvride v. at træde feil. At fortræde sin Fod. 2. fordærve, beskadige v. at træde under Fødder. Kornet p. Ageren blev fortraadt.

Fortræffelig, adj. som overgaaer andre i Fuldkommenhed, ypperlig, kostelig. **Fortræffelighed**, en. den Beskaffenhed at være fortræffelig, Ypperlighed.

Fortræfning, en. pl. -er. Træfning, Fegtning imellem Fortropper. (V. S. O.)

Fortrække, v. n. og rec. 3. (s. trække.) 1. v. n. trække bort. Storken vil snart fortrække. (V. S. O. dagl. T.) 2. v. rec. at fortrække sig, trække feil, giøre Feiltræk.

Fortrælle sig, v. rec. udslæbe, forslæbe sig, tilsætte sine Kræfter v. Arbeide. (Moth.)

Fortrænge, v. a. 2. fortrykke, trykke og trænge til Skade. 2. drive ud med Magt; baade egentl. og figurlig. At fortrænge een fra hans Plads, fortrænge Fienden af hans Stilling. At fortrænge een fra hans Embede. 3. undertrykke, nedtrykke (mest i partic.) At hielpe de Nødlidende og Fortrængte. "Den Retfindighed, med hvilken han hører de Fortrængtes Klagemaal." Sneedorf.

Fortrøden, adj. uvillig, seen til Gierning. (S. det modsatte ufortrøden, som er mere brugeligt.)

Fortrøste, v. a. og rec. 1. berolige, trøste. At fortrøste een med noget. 2. at fortrøste sig, forlade sig, stole paa, sætte Lid til. "Fortrøst dig ikke paa deres Liv, og forlad dig ikke p. deres Mangfoldighed." Sir. 16. 3. Jeg fortrøster mig til Kongens Retfærdighed. At fortrøste sig paa Gud. "At han v. dit Bud sig glæder, og p. dig fortrøster sig." Thaarup. = **Fortrøstning**, en. 1. Trøst, Forhaabning, som gives, meddeles en Anden. "Skibet medbragte ham ny Fortrøstning om Værkets Fortsættelse." Wandal. 2. Tillid, Forhaabning. "Fortrøstning t. den Algode, i hvis Haand vore Skiebner staae." Rahbek. At sætte sin F. til een.

Fortsætte, v. a. 3. (s. sætte.) vedblive m. et begyndt Foretagende eller Arbeide. At fortsætte sin Reise, sine Studeringer; fortsætte et Skrift, som en anden har begyndt. = **Fortsættelse**, en. 1. Gierningen at fortsætte noget. 2. det, som fortsættes; et fortsat Arbeide. — **Fortsætter**, en. pl. -e. den, som fortsætter noget, (især det, en Anden har begyndt.)

Fortumle, v. a. 1. forstyrre, giøre forstyrret ved Tummel. "Folkets Sværm mig drager forsagt, fortumlet, hid." Schiermanns Merope. At være fortumlet i Hovedet. "Da styrted mangen Sømand fortumlet overbord." Ohlenschl. — Deraf: **Fortumling**, en. pl. -er. Mit Hoved taaler ikke den idelige Fortumling.

Fortvivle, v. n. 1. opgive alt Haab, tabe alt Haab og Mod; mistvivle. At fortvivle om Guds Naade, om et heldigt Udfald af et Foretagende. — absol. Han er nær v. at fortvivle, at blive reent haabløs og modløs. — **fortvivlet**, adj. v grundet i, fremkaldt ell. frembragt af Fortvivlelse. "Da greb jeg igien t. det fortvivlede Anslag, jeg før havde ladet fare." Bagg. N. Klim. Et fortvivlet Menneske. "Man forestille sig, hvilken fortvivlet Sorg der, og hvilken rasende Glæde i Sparta." Guldb. — fortvivlede Omstæn-

digheder, en fortvivlet Sag, som man ei kan giøre sig noget Haab om. At giøre et fortvivlet (rasende) Angreb, en fortvivlet Modstand. — Fortvivlelse, en. ud. pl. den Tilstand, hvori man fortvivler, er fortvivlet.

Fortydske, v. a. 1. oversætte af et andet Sprog p. Tydsk. Deraf: Fortydskning, en.

Fortygge, v. a. 1. beskadige, fordærve v. at tygge. Hesten har fortygget sin Tunge. Deraf: Fortygning, en.

1. Fortykke, v. a. 1. (af tyk.) giøre tykkere, mindre flydende. (V. S. O.)

2. Fortykke, v. a. 1. (af tykkes.) være ilde tilfreds med, fortryde paa, tykkes ilde om. Moth (forældet.)

Fortynde, v. a. 1. giøre tyndere, mere flydende; ell. giøre en geistig Vædske svagere v. Blanding m. en anden. At fortynde Brændeviin m. Vand. — Deraf: Fortyndelse, en. Luftens Fortyndelse.

1. Fortælle, v. a. fortællede og fortalte; fortalt. (kort a.) tælle urigtigen, tælle feil. Pengene ere fortalte. At fortælle sig.

2. Fortælle, v. a. fortalte, (kort a) fortalt. giøre een bekiendt m. noget, som er skeet; berette, give Tidende om. At fortælle en Historie, Begivenhed, Tildragelse. Den fortællende Stiil. — Deraf: Fortæller, en. den, som fortæller, som kan fortælle noget. Han er en god F. — Fortælling, en. pl.-er. 1. Gierningen at fortælle. 2. det, som fortælles; Beretning, Historie. En sand, en digtet F.

Fortænke, v. a. 2. dømme ilde om. Man kan ikke fortænke ham deri, at han vil sikkre sin Eiendom. Jeg fortænker dig ikke, om du giør det. 2. mistænke, have Mistanke til. (Moth.) At fortænke een for Tyverie. "Man denne ærlig Siæl for saadant ei fortænker." Holb. P. Paars. "Det skeet var fordi han sig havde selv fortænkt." Holb. (Barselst.) At have sin Kone fortænkt for en anden Mand. — fortænkelig, adj. mistænkelig. (selden.) "Jo mere synes det fortænkeligt at være." Bording.

Fortære, v. a. 1. opæde. At fortære Maden, Foderet. 2. forøde, sætte overstyr. At fortære sine Midler. Han veed bedre at fortære, end at fortiene. Moth. 3. tære bort; ødelægge. "Dersom dine Dage fortæres i idelige Bekymringer." Mynster. Jernet fortæres af Rust. At fortæres v. Ild. "Borgeren, som har anvendt sin Tid, fortæret sine Kræfter t. Landsmænds Oplysning." Wandal. — Fortærelse, en. det, at fortære, ell. at fortæres. — Fortæring, en. 1. d. s. s. Fortærelse. 2. det, som fortæres, Underholdning. 3. Udgift t. Fortæring, især p. Reiser. Vognleie og Fortæring.

Fortætte, v. a. 1. giøre et Legeme tættere. (condensare.) — Fortætning, en.

Fortøie, v. a. 1. giøre fast i en Havn m. Ankere og Toug. At fortøie et Skib. (Moth.) (I D. Lov. IV. 3. 4. "Et Skib, som ligger f. Anker ell. fast fortøvet.") Fortøining, en. Gierningen at fortøie et Skib i Havnen.

Fortømre, v. a. 1. forsyne m. nyt Tømmer. — Deraf: Fortømring, en. pl. -er.

Fortørne, v. a. 1. [T. erzürnen.] giøre vred, opirre. At fortørne een med, ved noget. "Hvor let det er at være sagtmodig saa længe ingen fortørner os." Bastholm. At fortørnes, blive fortørnet over noget, være fortørnet p. een. "Hvis det, man fortryder paa, synes at røbe Mangel p. Opmærksomhed eller Agtelse, fortørnes man." Müller. = Fortørnelse, en. Vrede. (i stærkere Grad end Fortrydelse, ringere end Vrede; omtrent lige m. Harme.)

Fortørre, v. a. 1. udtørre, fortære al Vædske. Jorden fortørres af Solheden. "Der ere Kiærligheds Taarer, hvis Kilde ikke kan ell. skal fortørres." Mynster. "Deres Hierte var fortørret, fordi der ingen Følelse mere var i." Samme. Deraf: Fortørrelse, en. pl. - r. (V. S. O.)

Fortøve, v. n. 1. (har.) opholde sig, bie, tøve. At fortøve længe p. et Sted. "Hvor længe det kan vare, at de fortøve her." Bording. [v. a fortøve ɔ: forsinke, (Moth) bruges nu sielden.]

Forud, adv. 1. ud fra den forreste Kant ell. Side. (mods. bag ud.) I denne Bemærk. helst i to Ord. 2. for i Veien. At løbe, seile, gaae forud. 3. før den rette ell. bestemte Tid. At give een sin Betaling, sin Løn forud. (Deraf: Forudbetaling.) 4. fremfor andre. Han har det forud for sine Medbeilere, at han er rigere. At tage forud (forlods.) 5. førend noget skeer. At vide, sige noget forud. = Forudbestemmelse, en. Bestemmelse af en tilkommende Ting, Skiebne. (Prædestination.) forudfattet, adj. v. som man har fattet, antaget uden nøie Undersøgelse. "Det Herredømme, som Indbildning, Vaner og forudfattede Meninger have over os." Sneed. s. Fordom. Forudfølelse, en. Fornemmelse, som man har af noget tilkommende; Anelse. "Er denne Glæde da ikke en Forudfølelse af den langt større, vi haabe." Mynster. Forudkiendelse, en. Kiendelse, Dom, der foreløbig affiges. "At jeg — din Forudkiendelse mig i en Sag udbeder." Bagg. forudlove, v. a. 1. love i Forveien, før man lover en anden. Han paastod at have Løfte derpaa; men mig var det forudlovet. forudsee, v. a. 3. see en Ting forud, slutte sig t. den, inden den skeer. forudsige, v. a. 3 sige, tilkiendegive noget inden det skeer, spaae.

Forudsigelse. en. det, at forudsige; Forudsagn. "Hvor sikkert hiin Forudsigelse skulde opfyldes over dem." Mynster. forudsætte, v. a. 3. antage forud, lade gielde som sandt ell. muligt. Deraf: Forudsætning, en. Sætning, der indtil videre antages for sand ell. rigtig; Hypothese. forudvidende, adj. v. som veed noget ell. Alt, inden det skeer ell. indtræffer. Forudvidenhed, en. den Egenskab, at være forudvidende. (Guldberg.) "Efter denne Forudvidenhed har Gud indrettet Verdens Forandringer." Eilschov. "Det Tilkommende bliver v. Forudvidenhed først fastsat og nødvendigt." Samme. "Længe havde han forundret sig over de Stiernekyndiges Forudvidenhed." Wandal.

Foruden, adv. og præpos. [Af for og uden.] 1. adv. udvendigen, uden paa, uden til. (Nu sielden.) Karret var foruden malet grønt, og forinden hvidt. 2. præp. a) d. s. s. uden (sine, absque.) Jeg har ingen at stole paa, foruden ham. Byen, foruden Besætning, kunde ikke længe modstaae Fienden. — b) undtagen (præter.) Foruden hende, var der ingen tilstede. Ingen, foruden Prindserne, have Adgang. Foruden dette, har jeg endnu en Fordring. — Foruden at, præterquam quod. — c.) Som adv. efter Substantivet: Han kan ikke være, leve hende foruden. Man kan ingen Dag være Penge foruden (undvære.) "Han kunde ikke v. det Middel, som han meente, blive Overløb foruden." B. Thott. "Han faaer vel Røgelse, mig foruden." Bagg.

Foruleilige, v. a. 1. volde Uleilighed, umage, besvære. At foruleilige een m. noget. (dagl. T.) "Jeg fandt det grusomt, at have foruleiliget den arme Mand saa længe." Bagg. Labyr. II. 128. "Ustikke, som fornærme ell. foruleilige det Almindelige." Rahb. Tilsk. V. 369.

Forulempe, v. a. 1. tilføie een Ulempe; skade, giøre Fortræd.

Forulykkes, v. n. pass. komme t. Ulykke; faae et uheldigt Udfald, mislykkes. Skibet forulykkedes (forliste.) Anlægget forulykkedes (mislykkedes) for ham. (Optaget i nyere Tid efter det Tydske, (Moth.) ligesom adj. v. forulykket, mislykket. En forulykket Student.) Subst. Forulykken findes hos Baggesen.

Forunde, v. a. 1. unde, tilstaae, skienke. (Om den Høieres Naadesbeviisning, den Mægtigeres Gaver t. den Ringere.) "Forgieves Skiebnen mig forundte denne Lykke." Schiermanns Merope.

Forundre sig, v. rec. 1. (ogsaa impers. og n.-pass.) modtage og yttre Følelse af det Usædvanlige, Overraskende, Besynderlige. (S. undre sig, der har selvsamme Bemærkelse.) At forundre sig, at blive forundret over noget. (I vore Bibeloverf. at forundre sig paa noget. f. Ex. Luc 2. 47. Jud. 11. 21. I Bib. 1550: "Og de undrede paa hendes Viisdom.") Det forundrede mig, at finde ham her endnu. Enhver maa forundres over hans Færdighed. = forunderlig, adj. som man maa undres over, som vækker Forundring, selsom. forunderligt, adv. — Forunderlighed, en. Beskaffenheden, at være forunderlig. — Forundring, en. det Usædvanliges, det Stores og Betydendes, det Synderliges Virkning p. Siælen; Følelsen af at forundre sig. At falde i F. over noget, sættes i F. ved noget. "Sin Datter havde han givet saa god en Opdragelse, at hun var Grækernes Forundring." Guldb. V. Hist. I. 2. S. 751. — forundringsfuld, adj. i høi Grad forundret. — Forundringstegn, et. udvortes Tegn p. Forundring. forundringsværdig, adj. som fortiener Forundring.

Forurette, v. a. 1. giøre Uret imod, fornærme, bedrage. (Moth.) = Forurettelse, en. pl. -r. 1. Gierningen at forurette. 2. tilføiet Uret, Fornærmelse. "En Forurettelse er en Handling, hvorved den Ene krænker den Andens Rettigheder." P. E. Müller. — Forurettter, en. den, som forurettter andre; en Fornærmer (sielden.) "At fordre Straf over sin Forurettter." Bastholm.

Forurolige, v. a. 1. forvolde Uro. (Moth.) "De undgik mange af de Angreb, som foruroligede Folkene i andre græske Egne." Guldberg. "Og lade Fienden saa snart og stærkt, som muligt, forurolige v. det andet Krigsfolk." Wandal. = Deraf: Foruroligelse, en. pl. -r.

Forvaaget, adj. v. medtaget, udtømt p. Kræfterne af formegen Vaagen. "Forvaaget, mat, forknuust, en Skygge liig." Baggesen. (At forvaage sig. V. S. O.)

Forvagt, en. pl. -er. Forpost, Forpostvagt. Moth. (Wandal; Rahbek. D. Tilsk. 1807. 596.)

Forvalte, v. a. (T. verwalten.) s. bestyre, forestaae. = Forvalter, en. pl. -e. 1. i visse Tilfælde, og i Sammensætning: den, som forestaaer; har Opsyn m. noget. F. ved et Magasin. Amtsforvalter, Slotsforvalter. 2. særd. og absol. den, som bestyrer et Jordegods paa Eierens Vegne. — Forvaltning, en. (Moth.) s. Bestyrelse.

Forvandle, v. a. 1. [T. verwandeln; af det forældede Wandel, Skifte.] omdanne til en anden Ting, et andet Væsen (enten virkelig ell. blot tilsyneladende;) som oftest m. Bibegreb om, at det skeer hurtigen. At forvandle Vand t. Viin. Skuepladsen forvandledes til en Biergegn. Glæden blev forvandlet (omskiftet) t. Sorg. "Du, som forvandlede min Smerte til

Slummer, og t. Haab om Lyst." Evald. "Det, som bliver anderledes, forandres; det, som bliver til noget andet, forvandles." Sporon. "Dyr nu t. Folk, og Folk t. Dyr forvandler." Bagg. — Forvandling, en. pl. -er. det, at forvandle, ell. at forvandles.

Forvandt, (T. Verwandter.) S. Frænde, Slægtning, Paarørende.

Forvanske, v. a. 1. tilføie Skade v. at borttage, formindske, lade forkomme. Han har forvansket en Deel af det ham betroede Gods. — Deraf: Forvanskning, en. pl.-er.

Forváre, v. a. 1. [T. verwahren.] 1. henlægge, hensætte p. et sikkert Sted; giemme. 2. vogte, bevare. "I Freden trolig at forvare, og selv i Krigen at forsvare." Baggesen. Vel forvaret imod Fienden, imod Kulden. — At forvare sig a) vogte sig, vare sig. b) betrygge sig, forsyne sig m. Sikkerhed f. det Tilkommende ell. Mulige. (Moth.) Han er ikke vel forvaret i Hovedet, har en Skrue løs. (Moth.) (At være forvaret m. noget, ell. m. en Person ɔ: være vel tient med. D. Lov. I. 9. 7. IV. 1. 1.) = Forvaring, en. Gierningen, at forvare; Tilstanden at være forvaret. At have noget i F., under sin Forvaring. At flye een noget i F. (i Giemme.) At holde en Forbryder i sikker F. — Forvaringssted, et. Giemmested. "At Fængsler kun ere Forvaringssteder, og ikke Rettersteder." Rahbek.

Forvárlig, adj. varsom, forsigtig. s. varlig. "Disse Dyder, som lære at gaae forvarlig og kunne vide at holde Maade." B. Thott. II. 163.

Fórvarsel, et. pl. Forvarsler. Tegn, som forud vare om ell. bebude, at noget skal skee. Et ondt F. "Man turde ansee hans Advarsler som Forvarsler." Rahb. Et F. for Uveir, Storm, f. Døden. (s. Varsel.) — forvarsle, s. varsle.

Fórved, adv. foran, fortil. (Meest som præpos. adskilt. Hunden løber for ved Hestene.)

Forvei (ubrugel.) Deraf: i Fórveien, adv. 1. foran, forved, med Hensyn t. en Vei, som man færdes paa. At gaae, reise, ride i Fórveien (ɔ: førend Andre, som komme bag efter.) 2. forud, m. Hensyn t. Tiden; førend noget skeer ell. kan skee. Jeg sagde ham det i Forveien. Dette maa afgiøres i Forveien. "I Forveien førte de et ordentligt Levnet i Spise og Drikke." Schytte.

Forvénde, v. a. 2. vende noget anderledes, end det bør ell. pleier at være; vende, forandre t. det værre, fordreie. At forvende sit Maal, sin naturlige Skabning. (A. S. Vedel.) At forvende Ordenen i noget; forvende eens Ord; forvende Retten. "Paa mange Maader synes den falske Viisdom at forvende Sandhedens Erkiendelse." Mynster. Et forvendt Sind. "En vanartig og forvendt Slægt." (D. Bibel.) "De forvendte Forestillinger, hvormed Tanken forvirres." Mynster. 2. tilvende sig, tilbageholde p. en skiult, utilbørlig Maade. At forvende betroet Gods. — Forvendelse, en. pl. -r. Gierningen at forvende. — Forvendthed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at have et vrangt, forvendt Sind. "Det Uhyre, i hvilket al menneskelig Forvendthed synes at have naaet sin høieste Spidse." Mynster.

Forvente, v. a. 1. vente sig, have i Vente; formode, haabe ell. frygte noget, som vil skee. At forvente (haabe) et tilkommende Liv. Vi kan ikke forvente andet end Uheld af denne Krig. "Man kan forvente baade det, man haaber og det, man frygter." Sporon. "Det, man venter, kan vække baade Frygt og Haab; det, man forventer, er noget fiernt og oftest noget Godt." Müller. = Forventning, en. 1. den Tilstand i Siælen, at forvente noget, at see noget i Møde. "Hvem som Forventning er lang, ham er Opfyldelse kort." S. Staffeldt. I F. af hans Ankomst, af høiere Samtykke. "Det Haab, som seer længere ud, end nogen jordisk Forventning." Mynster. "Skulde det være Haab, den Forventning, hvormed Oprøreren, Avindsmanden seer sine Rænkers Udfald imøde?" Rahbek. 2. Forestillingen, man giør sig om det, man venter. Det svarede ikke t. min Forventning. — Forventningstid, en. Tid, i hvilken man har, nærer en Forventning. (Øhlenschl.)

Fórverden, en. ud. pl. Verden, som den var i Fortiden ell. i de ældste Tider, som gaae forud for al Historie. Levninger fra Fórverdenen.

Forvexle, v. a. 1. d. s. s. forbytte. (jvf. vexle, bytte, ombytte.) — Forvexling, s. Forbytning.

Fórvid, et. Sindsforvirring. Det løber i Forvid for ham, ell. han løber i Forvid, delirat. (En nu usædvanlig Talemaade.)

Forvidenhed, en. ud. pl. Indbildning om egen Indsigt og Klogskab, Selvklogskab. (Moth.) "Om sig alting ikke skikker efter min Forvidenhed." Kingo. (forældet.)

Forvidenskab, s. Forkundskab.

Forvidne, et. den ell. det, som forud vidner om hvad der skal skee, om noget tilkommende. (Arreboe's Passionsprædik.) Usædvanl. jvf. Forvarsel.

Forvikle, v. a 1. (T. verwickeln.) giøre meget indviklet; forvirre. "Naar flere Ting ell. Dele af en Ting ere indviklede i hinanden, saa er det Hele forviklet." Sporon. — Deraf: Forvikling, en. pl. -er. "Livets Forviklinger." Mynster. "Forvikling i Foredrag." Sporon.

Forvilde, v. a. 1. bringe p. uret Vei,

p. Vildspor, bringe i Vildrede. "Den falske Ære vil forvilde dig fra det rette Maal." Mynster. "Den er forvildet, som er bragt p. en Afvei; formaaer han ikke at finde p. ret Vei igien, saa er han forvirret." J. Smidth. 2. forvirre, bringe i Vildrede. "Disse trættede og forvildede mit Sind, uden at føde og vederqvæge det." Sneedorf. "Jeg veed, at den adspreder og forvilder Tankerne." Samme. 3. fig. bringe p. Afveie, ell. fra sin rette Skik. "Qvindekiønnet, som altid først forvilder og siden fordærver Sæderne." O. Guldb. — forvildes, v. n. pass. og forvilde sig, v. rec. komme p. Vildspor, gaae vild, vildledes: Jeg forvildede mig i Skoven. "Naar han ikke selv vil forvildes imellem de Skatte, som han skal hielpe andre til at finde." M. Almuen forvildes let v. at høre falske Lærdomme. = Forvildelse, en. Tilstanden, at forvildes ell. at være forvildet. — forvildet, adj. v. 1. vildfarende. 2. vild, ustyrlig, overgiven. En forvildet Dreng. 3. forstyrret, forrykt. forvildet i Hovedet.

Forvinde, v. a. 3. (s. vinde.) 1. overvinde Virkningen, overstaae Følgerne af noget uheldigt, skadeligt, ubehageligt. "Hvor vel jeg al min Nød forvandt." Bording. At forvinde en Sygdom, en Sorg, et Tab. "Landet [illegible]lv forvandt aldrig denne Krigs Følger." Guldb. Dette Fald forvandt jeg ikke i mange Dage efter. 2. overbevise. (forældet.) "Nogen, som forvunden er for uærlig Sag." D. Lov. I. 13. 19. "Eller han efter Loven m. Tingsdom p. saadanne Sager er forvunden." 1. 19. 1. = forvindelig, adj. som kan forvindes. Et forvindeligt Tab. — Forvindelse, en. det, at forvindes. En Sygdoms, et Tabs Forvindelse. (V. S. O.)

Forvirre, v. a. 1. bringe i Ulave, i Uorden, (meest uegentl.) forstyrre. At forvirre een i sin Tale. "Hans befæstede Siæl kiender ei den forvirrende Skræk." Vogelius. — forvirret, adj. v. og adv. uordentlig, forstyrret, usammenhængende. En forvirret Tilstand. "Den Eene seer igiennem det Foranderlige; hans Sind samler det Forvirrede." Mynster. Et forvirret Svar; forvirret i Hovedet. "Han haabede, at mit forvirrede Hierne skulde imidlertid komme i Orden." Bagg. N. Klim. Han talte ganske forvirret. "Tvivl opkommer af dunkle og forvirrede Begreber." Eilschov. = Forvirrelse, Forvirring, en. pl. – er. (det sidste oftest.) Uorden, Ulave, Forstyrring. Der blev en stor Forvirring i Huset. At komme i Forvirring. Forvirring i Sindet.

Forvise, v. a. forviste, forviist. befale een at forlade et Sted og begive sig andensteds hen; ell. forbyde een at komme, være p. et Sted. At forvises fra Huus og Hiem, fra sit Fædreland. Han blev forviist Hoffet, Byen (forbudet at komme, opholde sig der.) At forvises t. Siberien. = Forviisning, en. pl. – er. det, at forvise, ell. at blive forviist. Hans F. fra Hoffet varede ikke længe.

Forvisne, s. visne, henvisne. — forvisnelig, adj. som er udsat for at visne, som let visner. "Alt dette giorde de f. at vinde en forvisnelig Krands." Mynster.

Forvisse, v. a. 1. give Vished, forsikkre. At forvisse een om noget. At forvisse sig om Sandheden af noget. "Forvissede om hinandens Kræfter, beslutte de ei mere at prøve dem." Guldberg. Du kan være forvisset paa, at Sagen forholder sig saaledes. = Forvisning, en. pl. – er. det, hvorved man forvisses om noget. At have, faae F. om noget. "Udødelighedens Forvisning er det skiønneste Blomster i Menneskets Indre." Mynster.

Forvist, adv. som noget vist, m. Vished. Man siger forvist, jeg troer forvist. (skrives ofte adskilt: for vist.)

Forvogn, en. pl. – e. den forreste Deel af en Vogn, ell. Forhiulene m. deres Axel, Vognstang, Hammeler, &c. (modf. Bagvogn.)

Forvolde, v. a. 1 og 2. volde, foraarsage. Han har forvoldt mig megen Fortræd. "Menneskene forvolde hinanden Uleilighed, Ærgrelse, Kummer; langt sieldnere siges de, at forvolde hinanden Glæde." Müller. — Forvoldelse, en. (V. S. O.)

Forvorpen, adj. pl. forvorpne. [et af det T. verworfen forvendt Ord.] ond, meget fordærvet i Sind og Tænkemaade. (Moth.) Deraf: Forvorpenhed, en. (Bording.)

Forvoven, adj. pl. forvovne. som vover sig i en Fare, uden Overlæg, ell. uden at veie dens Grad; m. Overmaal dristig. "Den Dristige vover altid noget; den Forvovne for meget; hiin har Mod, denne Overmod." Sporon. = Forvovenhed, en. den Egenskab, at være forvoven; forvoven Handlemaade. "Nu udbryder den ilde brugte Frihed udi Dumdristighed og Forvovenhed." B. Thott.

Forvox, et. ud. pl. det første Vox, Bierne samle, eller egentlig et Slags Gummi, hvormed de fæste Kuben t. Standbrættet og Vorkagerne t. Kuben, tilkline Sprækker i denne, m. m. (Fleischer.)

Forvoxe, v. n. 1. (er.) d. s. s. forgroe 2. og 3. Ogsaa: voxe paa en feilagtig Maade (især om Mennesker.) Et forvoxent Barn. — Deraf: Forvoxning, en.

Forvride, v. a. 3. (s. vride.) bringe af Lave ved at vride, vende, dreie p. en urigtig Maade. At forvride sin Fod, sin Haand, forvride en Nøgle. — Forvridning, en.

Forvænne, v. a. 3. (s. vænne.) bringe i en skadelig Vane, vænne t. det, som er skadeligt ell. unyttigt. Drengen er forvænt og forkiælet. At forvænne sig v. for megen Stuevarme. — Deraf: Forvænnelse, en.

Forværk, et. pl. -er. 1. Udenværk v. en Fæstning. (Moth.) 2. Træværk, som er opbygget imod Vandets Indbrud. (Moth.) 3. Udbygning v. et Huus over Vandet. (V. S. O.)

Forværre, v. a. 1. giøre værre, bringe i en slettere, ringere, svagere Tilstand. Ved dette Middel forværrede han Sygdommen. Endeel Straffemidler forbedre ikke, men forværre Forbryderen. — forværres, n. pass. blive værre. Hans Tilstand, Sygdom forværres dagligen. = Forværrelse, Forværring, en. Tilstand, hvori noget forværres.

Forynge, v. a. 3. giøre yngre; give et yngre Udseende. "Al Naturen en forynget Skionhed faaer." Storm. "Imedens du forynger den glade Vaar." Pram. "Naar al Naturen sig forynger." Rein. — At forynges, dep. blive yngre, ell. blive ligesom ung paa ny. — Deraf: Foryngelse, en.

Foræde sig, v. rec. 3. (s. æde.) æde sig t. Skade, æde for meget. (Om Mennesker uædelt.) — forædt, adj. v. som har ædt for meget; tilbøielig t. Fraadseri.

Forædle, v. a. 1. giøre ædlere, bringe t. en høiere Fuldkommenhed ell. Godhed. — Deraf: Forædling, en. pl. -er.

Forældes, v. n. pass. blive for gammel, gaae af Brug ell. ophøre at være brugbar ved Ælde. Ord, Skikke, Love forældes. Et forældet Ord, en forældet Betydning, Talemaade. Moth. (jvf. gammeldags. Om dette Ord siger Sporon: "Det, som er gammeldags, er ikke mere passende, fordi Tid, Forhold, Smag ere anderledes. — Det Forældede er da de fleste Tider gammeldags; men ikke tværtimod." Forskiellen imellem begge Ords Betydning ligger dog mest deri, at de ikke anvendes i de samme Tilfælde. Man siger ikke let (som hos Sporon) forældede, men gammeldags Klæder; og det sidste Ord br. overhovedet mest i d. Tale.)

Forældre, n. s. pl. (ud. sing.) Fader og Moder til et Barn, naar begge tænkes under eet. At staae een i Forældres Sted. — forældreløs, adj. som har mistet baade Fader og Moder. Forældreløse Børn.

Forære, v. a. 1. [T. verehren.] give som en Gave, skienke bort noget, som man eier. (Moth.) "At skienke er at give noget, man kunde raade over, t. en Anden; at forære er at skienke noget af sin Eiendom. Meget kan altsaa skienkes, som ei kan foræres." Müller. = Foræring, en. pl. -er. Gave, Skienk. At faae noget til Foræring; at give kostbare Foræringer. "Almisse er en Gave, men ikke en Foræring; man kan egentlig ikke bede om en Foræring, men kun om en Gave." Müller.

Forøde, v. a. 1. forbruge i Overmaal og til Unytte, øde aldeles, tilsætte, sætte overstyr. "Jeg taalte ei, at see dig her forøde det Bifald — som jeg saa tidt maa see dig ødsle med." Pram. "Man kan øde, uden at forøde; thi kun den forøder, som uden Nødvendighed tilsætter det, han eier." Müller. = Forødelse, en. Gierningen at forøde. Forøder, en. pl. -e. en Ødeland. "Den Rigdom, som fortæres af den ørkesløse Forøder, ell. begraves i Aagerkarlens Kiste." Sneedorf. — Forødning, en. Forødelse. (Oluffsen.)

Forøge, v. a. 1. giøre større, lægge til Størrelsen af noget, i Indhold, Omfang, Strækning m. m. At forøge en Ting er at lægge noget t. dens Heelhed, for at være eet m. den; at formere den, er at forstørre Antallet af dens Dele. (jvf. Sporon.) "Han forøgede Kronens Indkomster, uden at formere Undersaatternes Byrder." Kampmann. At forøge sin Formue, sin Velstand, sin Magt. Riget blev under denne Konge meget forøget. (modsf. formindske.) jvf. udvide. "Ved at formere sine Eiendomme, forøger man sin Rigdom og udvider sin Velstand." Sporon. = Deraf: Forøgelse, en. pl. -r.

Forønsket, adj. pl. forønskede, forønskte. som man har ønsket sig.

Fos, en. pl. Fosser. [Isl. Fors.] et Vandfald. (Moth.) "Hver Klippe, hver en Gran, hver Fos, som susede." Storm. "I kolig Dal, v. Bækkens sagte Susen, paa Klippens Top, v. Fossens vrede Brusen." Rein. "Han gik t. Fieldekløften, v. Fossens hvide Strøm." Ohlenschl.

Fostbroder, en. pl. -brødre. [Isl. Fóstbrodir.] kaldtes i det gamle Norden de Personer, som giensidigen havde forbundet sig til at leve i Venskab, og enten at hævne hinandens Død, ell. endog ei at overleve hinanden. (Fostbroderskab, Fostbrødrelav.)

Foster, et. pl. Fostre. [Isl. Fóstr.] et endnu ufødt, ell. ganske nyligen født Barn. (Ogsaa, men sieldnere om Dyr. S. Unge.) At fordrive sit F. Et fuldbaaret Foster. — fig. for: Værk, Frembringelse. Dette Foster af hans Digteraand. "Begge (Tragedien og Comedien) helligede t. Latter, vare en selvraadig Frihedś Fostre." Guldberg. (S. Aandsfoster, Hiernefoster.) = Heraf og af Verb. at fostre: Fosterbarn, et. fremmedt Barn, som een tager t. sig, enten allene for at pleie og opfostre det, ell. for at opdrage det som sit eget; en Fosterdatter, Fostersøn. "De bleve da overleverede t. Staten, og allene ansete som dens Fosterbørn." O. Guldb. — Foster-

broder, en. et Mandfolk, m. Hensyn t. den, med hvem han er opfostret. (Moth.) "Prindsen med sine Fosterbrødre." Guldb. V. Hist. I. 153. (Saaledes: Fostersøster. V. S. O.) Fosterdatter, en. et opfostret Pigebarn. (Moth.) Fosterfader, Pleiefader. fosterfødende, adj. v. som føder levende Unger. fosterfødende Dyr; i Modsætning t. æglæggende. (O. F. Müller.) Fostergiemme, et. d. s. s. Fosterleie. (sieldnere.) Fosterhinde, en. den ell. de Hinder, hvormed Fosteret i Moders Liv er omgivet. Fosterjord, en. d. s. s. Fosterland. "Ordet Fædreland indskrænker sig ikke t. Fosterjorden." Engelstoft. Fosterkraft, en. Kraft t. at fostre, nære, opføde. "Thi at din Fosterkraft — sit kolde Skiødebarn kan varme." Arrebo. Fosterland, et. det Land, hvor man er opfostret, opfødt, og som kan være forskielligt fra Fødelandet. (Rahbek.) Fosterleie, et. den Legemsdeel, hvori Fosteret har sit Leie i Moderens Liv; hos Mennesket: Moderen. Fosterliv, et. Fostrets Liv i Moderen, ell. førend det fødes. (Nyt phys. Bibl. II. 102.) Fosterløn, en. Løn for at opfostre et Barn, Godtgiørelse f. Opdragelse. (D. Lov. III. 17. 19.) Fostermoder, en. 1. Pleiemoder; den, der i Moders Sted opfostrer et Barn. 2. Jordemoder. Moth. (Nu ikke brugel.) Fostermord, et. Mord, som en Qvinde, der har født, begaaer p. sit nyfødte Barn (Barnemord.) A. Ørsted. (Eunomia II. 24.) Fostersvøb, et. Fosterhinde. Fostersøn, en. Pleiesøn.

Fostre, v. a. 1. opføde, pleie fra Barns Been. (oftere: opfostre.) "Ei som Ven af denne Stad, der har dig fostret." Fibigers Soph.

Fra, præpos. og adv. [Isl. frá.] 1. tilkiendegiver det en Afstand, Fiernhed i Rummet; ell. en Bortfiernelse, Adskillelse fra en Gienstand, saavel egentl. (om enhver Bevægelse) som uegentl. (om Handlinger, der virke en Adskillelse.) (Det Modsatte af til.) Slottet ligger en halv Miil fra Byen. At skilles fra een. Han er reist fra Byen i Gaar. Konen er løbet fra ham. "Han byder Vinden bære ham fra og til sit Hiem." C. Friman. At tage, stiæle, lokke, liste noget fra een. At blive fra et Sted, et Selskab (ikke komme der.) At sættes, afsættes fra sit Embede. At gaae fra Forstanden. At befrie, frelse een fra noget Ondt. Det være langt fra mig, at ville skade ham. At holde fra sig, s. holde. At afholde sig fra noget, holde sig fra een (undgaae hans Omgang.) Deraf: fraværende. 2. om Stedet, hvor en Person har hiemme ell. er født (nemlig naar Talen er om een, som er ell. tænkes fraværende fra dette Sted.) Hvor er han fra? Han er fra Norge, fra Jylland; (som baade kan bemærke, at han er født, og at han boer der.) Saaledes og om Ting, med Hensyn t. Stedet, hvor de have hiemme, ell. hvorfra de komme. Hvorfra er dette Dyr, dette Brev, denne Pakke? Vinden blæser fra Norden. Dette Skib kommer fra Middelhavet. En Foræring fra en kiær Haand. 3. om Sted og Udstrækning, naar en Begyndelse i samme betegnes. (modsat til.) Fra Issen til Fodsaalen. Fra Byen til Skoven er knap en halv Miil. 4. Ligeledes om Tiden, naar Begyndelse, et vist Punkt og en fra samme udgaaende Varighed skal bestemmes. Fra Morgen til Aften. Fra Juul t. Paaske. At kiende een fra Vuggen, fra Ungdommen af. (Dette af, der synes at staae overflødigt, giør dog undertiden Bemærkelsen mere bestemt. Man siger saaledes ogsaa: fra Roden, fra Grunden af. Huset er fra Grunden af nyt. Jeg kiender ham fra Grunden, fra Roden af.) — Ligeledes: Fra først af, ell. fra første Færd ɔ: lige fra Begyndelsen. Jeg har kiendt hende fra (den Tid) jeg var Barn. Dertil er han vant fra Barns Been. 5. som adv. bruges det (i Modsætn. t. for) om en Begyndelse, en Gierning, hvorved noget, som var for, (især til Lukkelse) ophører at være det. Skyd Slaaen fra. At brække en Laas fra. Slaaen er fra. (I disse, egentl. elliptiske Talemaader, har Vocalen et langt Toneholb. Det samme finder endnu mere Sted i andre Tilfælde, hvor fra udtales næsten som fra'e. Laasen er fra. At gaae fra sin Prædiken. At være fra sig selv. jvf. Høisgaards d. Syntax. S. 278.)

Fraade, en. ud. pl. [Isl. Froda.] Skum. Fraaden stod ham for Munden. (Hos Moth ogsaa Fraa.)

Fraade, v. n. 1. (har.) give Fraade fra sig, skumme. Hesten fraader. "Løven fnyser og fraader af Harm." F. Guldb. "Alt fraader det mørknede Hav, og aabner sin tangklædte Grav." Samme. "Havet — her mod Klipper det fraader, og hist af Stormene jages." Hertz. — Deraf: Fraaden, en. ud. pl.

Fraadse, v. n. 1. (har.) [A. S. frætan. Sv. fræta. T. f r e s s e n, æde.] fylde sig for meget, for ofte m. Mad. — Deraf: Fraadsegilde, Fraadselag, Fraadsemaaltid, et. — Fraadsen, en. ud. pl. Gierningen at fraadse. — Fraadser, en. pl. -e. en Æder, een som er hengiven t. Bugfylde ell. Fraadseri.

Frabede, v. a. 3. (s. bede.) søge at afvende v. Bøn, Begiering (mest rec.) Han frabad sig den ham tiltænkte Æresbeviisning.

Frabøielighed, en. ud. pl. Ulyst, Utilbøielighed. (V. S. O. lidet brugeligt.)

Fractur, en. ud. pl. 1. skrevne Bogstaver, som ligne de trykte. 2. i Bogtrykkerier: den danske ell. gothiske Skrift.

Fradrag, et. pl d. s. det som fradrages, især i Penge; Afkortning. Med Fradrag, efter F. af Omkostningerne.

Fradrage, v. a. 3. (s. drage.) trække fra, formindske v. Fratrækning. Naar dette fradrages Hovedsummen, bliver saa meget tilbage. — Deraf: Fradragelse, en.

Fradømme, v. a. 2. dømme een t. at miste. Gaarden blev ham fradømt. 2. yttre v. en Dom den Mening, at een fattes noget. Man maa dog ikke fradømme ham sund Menneskeforstand. "Man maa vel kiende et Folk, førend man fradømmer det al Sædelighed." O. Guldb. — Deraf: Fradømmelse, en.

Frafald, et. pl. d. s. Gierningen at falde fra, at forlade, affalde fra. Landets, Undersaatternes Frafald. (Sielden i egentlig ell. physisk Bemærkelse. "Hvor Vandet har et stort Frafald." Kraft.)

Frafalde, v. a. 3. (s. falde.) 1. lade fare, afstaae fra. At frafalde sin Paastand, Mening. "Dernæst maae slige Folk — naar de betænke sig, frafalde deres Dom." J. Graah. 2. affalde fra. At frafalde et Forbund. En Frafalden (Apostat.)

Fragaae, v. n. og a. 3. (s. gaae.) 1. miste, fradrages. Heri fragaaer de Penge, han alt har modtaget. 2. Partic. fragaaende (fratrædende, som forlader et Embede.) Den fragaaende Embedsmand. 3. benegte, ikke vedgaae ell. vedstaae. At fragaae sine Ord, sit Løfte. "Bekiender han noget, som han siden benegter og fragaaer." D. Lov. I. 15. 2. "Den, der svigagtigen fragaaer Handlinger, hvorved han har paadraget sig Forpligtelser." Ørsted. = Fragaaelse, en. Handlingen at fragaae (2.) Benegtelse. (Moth.) "Fragaaelse af Haand og Segl." A. Ørsted. (Eunomia III. 498.) — Fragang, en. Afgang, Fradragelse.

Fragt, en. [T. Fracht. E. Fraight.] 1. Føring, Ladning, som paa et Skib ell. en Vogn bringes fra Sted til Sted. At søge, bie efter Fragt. Skipperen, Vognmanden har ikke fuld Fragt. 2. det, som betales for at bringe, føre noget p. Skib ell. Vogn; Føringspenge. Han forlanger saameget i Fragt. = Fragtbaad, en. En stor Baad t. at føre Varer i, en Pram. Fragtbrev, et. Fortegnelse over de Varer, som gives en Fragtmand eller Vognmand at føre; Fragtseddel. (Om Skibsfragter br. sædvanligen Connossement ell. Certe-Partie.) Fragtfart, en. Seilads, som skeer f. at bringe Varer fra eet Sted t. et andet for fremmede Kiøbmænds, ikke f. Skibsredernes Regning. Den danske Fragtfart p. Middelhavet. Fragtgods, et. Gods, som imod Betaling føres for Andre i Skib ell. Vogn. Fragthandel, en. den Handel, en Kiøbmand driver v. at fragte sine Skibe bort, ell. lade dem føre Fragtgods for Andre. Fragtkiørsel, en. K. som skeer f. at føre Gods ell. Varer fra eet Sted t. et andet. Fragtkudsk, en. den, som kiører en Fragtvogn. fragtløs, adj. som ingen Fragt (1.) har. "At ligge fragtløs i Havnen." Bording. Fragtmand, en. den, som kiører en Fragtvogn. Fragtskib, et. Skib, som er fragtet, som bruges t. at føre Fragtgods. (Schytte.) Fragtvogn, en. Vogn, hvorpaa Fragtgods føres.

Fragte, v. a. 1. leie af Andre t. at føre Fragtgods. At fragte et Skib, en Vogn. 2. at fragte bort, leie sit Skib til Andre. (Moth.) = Fragtning, en. Gierningen at fragte.

Fraholde, et. Afhold, Afholdenhed. abstinentia. (Moth; der ogsaa har adj. fraholden s. afholden.)

Fraholde, v. a. 3. (s. holde.) afholde fra (som nu mere bruges.) "Hvad om man har fraholdt een, at han ikke skulde styrde sig til at giøre en Ugierning?" B. Thott.

Frak, en. pl. -ker. en Overkiole, som knappes. — Frakketøi, et. grovt, uldent Tøi.

Frakiende, v. a. 2. fradømme, fraskrive v. en Kiendelse. "At dette Folk er blevet frakiendt Ret t. Borgerskab — fradømt Brugen af sine fleste Menneskeevner." Bagg. Han blev frakiendt al Ret, al Paastand derpaa. — Deraf: Frakiendelse, en.

Frakiøbe sig, v. rec. befrie sig fra noget ondt ell. ubehageligt, v. at give Penge, kiøbe sig fri for noget. "En Lære, efter hvilken man for Guld kunde frakiøbe sig Himmelens Vrede." Kampmaan.

Frakomme, v. n 3. (s. komme.) komme bort fra, mistes, blive borte for een. (mest i part. pass.) Bogen er mig frakommen.

Fraliggende, adj. v. som ligger i en temmelig Afstand. Et langt fraliggende Sted, langt fraliggende Lande. "Dette blev spurgt t. Raads af langt fraliggende Folk." O. Guldberg. "At kiende fraliggende Folks Sæder." Wandal. "Et ikke meget fraliggende Sogn." (M.) — Fraliggenhed, en. det, at noget er fraliggende; Afstand. "Et Slags Begreb om Landenes Længde og Fraliggenhed." Guldb.

Fraliste, v. a. 1. faae noget fra een p. en listig Maade.

Fralokke, v. a. 1. faae noget fra een v. at lokke for ham. Disse Penge fik han fralokket Faderen. — Deraf: Fralokkelse, en.

Fralukke, v. a. 1. stille fra v. at lukke for, aflukke fra Andre. (Moth.)

Fralægge sig, v. rec. 3. (s. lægge.)

afbevise. At fralægge sig en Beskyldning, et Rygte. — Deraf: Fralæggelse, en.

Franarre, v. a. 1. narre een til at bortgive, afstaae noget.

Fransk, adj. som er fra, tilhører Frankrige. De Franske, Indbyggerne i Frankrige. — Fransk, absol. fransk Sprog. At oversætte af Fransk i ell. paa Dansk. = Franskbager, en. den, som bager Hvedebrød, og særdeles Franskbrød ɔ: et vist Slags Brød af Hvedemeel, æltet i Melk ell. Vand, uden Krydderi. Franskbind, et. Et vist Slags Skindbind om Bøger. Franskmand, en. pl.-mænd. den, som er født i Frankrige.

Frantsoser, n. s. pl. et Navn p. den Veneriske Syge.

Franøde, v. a. 1. nøde een t. at give noget fra sig.

Frapille, v. a. 1. aftage ved at pille.

Fraraade, v. a. 1. søge v. Raad at faae een t. at lade noget fare. Alle Ministrene fraraadede Kongen denne Krig. — Deraf: Fraraadelse, en. (Moth.)

Frarane, v. a. 1. røve fra, rane fra, berøve m. Vold.

Fraregne, v. a. 1. trække fra ved Regning. — Fraregning, en. pl.-er.

Frarense, v. a. 1. skille fra ved Rensning. At frarense Avner, Ukrud. (Moth.) Deraf: Frarensning, en.

Frarive, v. a. 3. (s. rive.) 1. fratage m. Vold, rive fra. Seglet, Bladet er frarevet. 2. skille fra ved en Rive.

Frarøve, v. a. 1. d. s. s. frarane.

Frasagn, et. pl. d. s. [Isl. Frásögn; Frásaga.] Fortælling; gammelt, overleveret Sagn, Tradition. (Engelst.) "Jeg Guders Skiebne og alle Frasagn har sandsagt dig." Bagg.

Frasige sig, v. a. 3. (s. sige.) erklære, at man udgaaer af, ophæver en indgaaet Forbindelse ell. afstaaer en Rettighed, noget, man besidder; o. d. "Og bevidnede — at han nu aldeles havde frasagt sig sit Embede." Wandal. At frasige sig en Rettighed. Han maatte frasige sig sin Forlovede. — Deraf: Frasigelse, en.

Fraskielne, v. a. 1. skielne imellem, kiende fra hinanden. — Deraf: Fraskielning, en.

Fraskille, v. a. (s. skille.) 1. skille det, som er sammenføiet, adskille fra. Et fraskilt Stykke. 2. afsondre. (Moth.) "Han var fraskilt fra Herrens Huus." 2 Krøn. 26. — Deraf: fraskillelig, adj. som kan fraskilles. — Fraskillelse, en.

Fraskiøde, v. a. 1. fraskrive sig v. at skiøde t. en Anden. At fraskiøde sig en Gaard.

Fraskrive, v. a. og rec. 3. (s. skrive.) frakiende skriftligen (ogsaa blot for: fradømme, 2.) og recipr. frasige sig skriftligen. Han har fraskrevet sig al videre Brugsret. — Deraf: Fraskrivelse, en. pl.-r.

Frasnakke, v. a. 1. faae noget fra een v. Snak, Overtalelse.

Frasnappe, v. a. 1. fratage v. at snappe.

Frasnige, v. a. 3. (s. snige.) stille ved p. en snedig Maade.

Fraspænde. v. a. 2. spænde fra. Hestene ere fraspændte; der er fraspændt. En fraspændt Vogn.

Frastaae, v. a. 3. (s. staae.) afstaae fra. At frastaae sin Ret, sin Paastand.

Frastand, en. Mellemrum, Afstand. Man seer Byen i lang Frastand.

Frastiæle, v. a. 3. (s. stiæle.) berøve p. en tyvagtig Maade. "Man kan frastiæle ham alle sine (hans) Rettigheder." Bagg.

Frastøde, v. a. 2. fierne fra sig v. Stød; ogsaa figurl. om enhver Kraft, der er det modsatte af en tiltrækkende. "Eensartede Kræfter frastøde, ueensartede tiltrække hinanden." H. Ørsted. En frastødende Kraft. — frastødende, adj. v. br. ogsaa om Personer, der vække Mishag og Ulyst t. at nærme sig dem; enten v. et ubehageligt Udvortes, ell. v. uvenlig Adfærd og Opførsel. "Frastødende er enhver, som fierner os fra sig, især v. at røbe Mangel p. menneskelig Deeltagelse." P. E. Müller. — Deraf: Frastødning, en. "Tiltrækning af den modsatte Kraft, og Frastødning af den Ligeartede." Ørsted.

Frasværge, v. a. 3. (s. sværge.) benegte (en Fordring, Beskyldning) under Ed, fragaae under Ed. At frasværge sig en Beskyldning. Moth.

Fravende, v. a. 2. stille ved, berøve (egentlig hemmeligen, v. Svig ell. List.) "Denne skal man ei fra mig vende, saalænge man mig ei fravender Livet." Heiberg.

Fravinde, v. a. 3. [s. vinde.] faae noget fra en anden v. Overmagt, som den Seirende; ell. v. at vinde i Spil. "Den hele vidtløftige Strækning, som egentlig er fravundet Elbstrømmen." Baggesen. Han gav ham de Penge tilbage, som han havde fravundet ham.

Fratage, v. a. 3. (s. tage.) stille ved, tage bort fra, berøve. Han fratog mig Pengene. — Deraf: Fratagelse, en. (Fratægt. Moth.)

Fratræde, v. a. 3. (s. træde.) forlade, gaae fra; overlade t. Andre. (modsat: tiltræde.) At fratræde et Forbund, en Forpagtning. At fratræde sit Embede. Den fratrædende Embedsmand. — Deraf: Fratrædelse, en.

Fratrænge, v. a. 2. trænge, nøde bort fra.

Fratvinge, v. a. 3. (s. tvinge.) tvinge een t. at afstaae. (T. Rothe.)

Fratælle, v. a. 3. (s. tælle.) 1. stille ved i Tælling. Han fratalte mig to Mark. 2. lægge tilside i Tælling, tælle for sig selv. Smaapengene maa fratælles.

Fratære, v. a. 1. berøve v. at tære, tære bort fra. "At den giengive skal, hvad Maven os fratærer." Arrebo.

Fraveie, v. a. 1. berøve v. uret Vægt. Han har fraveiet mig et Pund. 2. lægge en Deel af noget, som veies, tilside. Der blev fraveiet og henlagt tyve Pund.

Fravende, v. a. 2. vende bort fra et Sted. (avertere.) At fravende sit Ansigt. Med fravendte Øine. 2. stille ved med Uret og List. (auferre.) Han fravendte ham en stor Deel af Arven.

Fravige, v. a. 3. (s. vige.) afvige fra, forlade, opgive. At fravige en Mening. "Naar disse Betingelser ikke fraviges." Engelstoft. — Deraf: Fravigelse, en.

Fravinde, v. a. 3. (s. vinde.) vinde fra i Spil (ell. i Proces. V. S. O.)

Fravriste, v. a. 1. m. Vold fratage een det, han holder fast paa. "Ei nogen let dig Neglen skal fravriste." Grundtvig.

Fravænne, v. a 3. (s. vænne.) afvænne fra (især om diende Børn.) Barnet skal fravænnes, er endnu ikke fravant. "At jeg er fravant og snart fremmed for Latin." Falster. — Deraf: Fravænnelse, en.

Fraværelse, en. den Omstændighed, at være fraværende fra et vist Sted, ei at være tilstede. I ell. under min Fraværelse (me absente.) Sieldnere om Ting.

Fraværende, adj. v. som er borte fra et Sted, som ei er nærværende.

Fred, en. ud. pl. [Isl. Fridr. N. S. Frede.] 1. Frihed og Sikkerhed for Vold ell. Overfald p. sin Person og Eiendom, ell. f. anden Overlast og Forurolig. gelse. At have sin Jord, Have, Gaard i Fred for een. Pigen kan ikke gaae i F. for ham paa Gaden, være i F. for ham i Huset. At lade een være i Fred, have Fred ɔ: lade ham være uden Angreb. At lyse Fred over noget, giøre offentligt Forbud imod at røre ell. skade det. At holde Fred (Hævd) over noget. At miste sin Fred, efter det ældre Lovsprog: blive fredløs, landflygtig, landsforviist. — Deraf: Gaardfred, Huusfred, Kirkefred, Markfred, Plovfred, Tingfred, Veifred. 2. Forligelse, Enighed; Rolighed, Ro. At leve i F. med nogen. At holde Fred. Han kan aldrig holde Fred. At stifte Fred. (forlige.) At have F. i Hiertet, i Samvittigheden. "Da kan dette vel krænke, men det vil dog ikke bryde Hiertets Fred." Mynster. "Har du kun Fred med dig selv, du kiækt m. Verden kan stride." S. Staffeldt. (deraf: tilfreds.) 3. Enighed imellem Stater og Nationer. (modsat: Ufred, Krig.) ogsaa: Fredspagt. At mægle, stifte, slutte Fred. = Sammensætn. a) fredelskende, adj. v. som elsker Fred. fredhellig, adj. som der er lyst Fred over; ell. (efter den ældre Lovgivning) som eier sin Fred, som ei ustraffet kan dræbes ell. voldelig overfaldes. "Den Frigivne var ei ganske fredhellig, eller sin egen Mand." Estrup om Trældom. 118. fredkiær, adj som elsker Freden, fredelskende. (Bording.) "De fredkiære Cimbrer anede Held." Evald. (Deraf hos Moth: Fredkiærhed.) Fredkiøb, et. tilforn: Betaling af Pengebøder, for at faae sin Fred igien ell. befries for at være fredløs (Moth. s. Mandebod.) Fredklokke, en. Ringning m. Klokken t. en vis Tid Morgen og Aften; ell. Klokken, hvormed man da ringer. (Bedeklokke.) fredlyse, v. a. 2. lyse Fred over. At fredlyse en Gravhøi fra Hedenold. "Eller i Tanker afriver de spæde fredlyste Blomster." S. Staffeldt. Deraf: Fredlysning, en. fredløs, adj. som har mistet sin Fred, som enhver ustraffet tør angribe ell. dræbe." (I vore nyere Love forbindes dermed Begreb om Landsforviisning.) "Blive saadanne Misdædere fredløse ell. landflygtige." D. L. III. 16. 6. En fredløs Gierning ɔ: en Misgierning, som paadrager Fredløshed. (s. halsløs.) 2. sieldnere i den mere alm. Bemærkelse: som er uden Fred ɔ: Ro, Hvile; hvileløs. "Han sank i fredløs Slummer." R. Bruun. Fredløshed, en. ud. pl. den Tilstand, at være erklæret for fredløs. — fredmild, adj. fredelig mild; fredmilde Dyder. (M.) fredsalig, adj. d. s. s. fredsæl. (J. S. Sehested.) Fredstand, en. fredelig Tilstand, Fredstilstand, Ening, Vaaben-Stilstand. "Det var kommen imellem ham og hans Broder til Fredstand." Hvitfeldt. I. 212. Fredsted, et. Sted, hvor den Forfulgte ell. Fredløse kan finde Sikkerhed for sine Forfølgere, hvor disse ikke tør gribe ham; Fristed. (Asylum.) Fredsteen, en. Grændsesteen for Borgfred. (V. S. O.) fredsæl, adj. lykkelig v. Fred, som har ell. nyder Fredens Gode. (Evald.) "Alt skiælver fredsælt Nabofolk." F. Guldberg. fredtagen, adj. v. fredlyst, fredet, indhegnet. (Moth.) = b) Fredsbedrift, en. pl.-er. fredelig Bedrift; modsat: Krigsbedrift. (Tullin.) Fredsbrud, et. pl. d. s. Handling, hvorved Freden brydes, Fredens Ophævelse. (Guldberg.) Fredsbryder, en. den, som bryder en sluttet Fred. Fredsbud, et. Sendebud, der forkynder, tilbyder, beder om Fred. "At, sendt ham m. Fredsbud, du Trolden forjog." Pram. Fredscongres, en. hvor Fyrsters Sendebud, ell. Fyrsterne selv, møde for at handle om Fred; Fredsmøde. Fredsdommer, en. Øvrighedsperson, som er sat til at holde Fred og Orden, og til mindelig at afgiøre Tvistigheder i et vist District. Fredsdragt, en. modsat: Krigsdragt. Fredsfest, en. Fest, i Anledning af en sluttet Fred; Fredshøitid. Fredsflag, et. Flag, som heises p. Krigsskibe, der under

Krigen komme i fredeligt Ærende, ell. som reises i en beleiret Fæstning, der vil overgive sig o. d. (Stilstandsflag.) Fredsforbund, et. Pagt, hvorved en Fred sluttes ell. stadfæstes; Fredsfordrag, (Schytte.) Fredspagt (Fredstractat.) — Fredsforhandling, en. Underhandling ved et Fredsmøde. Fredsforhold, et. fredeligt Forhold. "Fredsforhold t. Medborgere." A. Ørsted. Fredsforslag, et. pl. d. s. Forslag til at indgaae Fred. Fredsforstyrrer, en. den som bryder Fred, forstyrrer Ro og Enighed. Fredsmægler, en. den, som mægler Fred, bidrager til at slutte Fred imellem Stridende ell. Krigførende. Fredsmægling, en. Handlingen, at mægle Fred. Fredsmøde, et. Møde f. at handle om Fred og slutte Fred. Fredspagt, en. d. s. s. Fredsforbund. Fredsraad, et. Raad, Overtalelse t. Fred. (Hertz.) Fredsslutning, en. Den offentlige Handling, at slutte, indgaae en Fred, efterat de giensidige Fredsvilkaar ere fastsatte. Fredsstifter, en. Fredsmægler. Fredstegn, et. pl. d. s. Tegn, der love Fredens Vedligeholdelse. Fredstider, n. s. pl. (bruges sædvanlig for sing.) den Tid, da man har Fred i et Land. Fredstilstand, en. fredelig Tilstand i et Land; Fredstid. Fredsunderhandling, en. pl -er. U. om en Fredsslutning. Fredsvilkaar, et. pl. d. s. V. under hvilke Fred bydes ell. sluttes. = fredegod, adj. fredelskende, fredkiær, og derved velgiørende ell. god. "Da var han ikke længer fredegod, men stolt og herskesyg." Øhlenschl. Hakon J. — fredelig, adj. 1. tilbøielig t. Fred, fredelskende. Et fredeligt Sind. At overfalde et fredeligt Land. 2. som har Fred t. Henseende; som lover Fred. Et fredeligt Ærende; en fredelig Efterretning. 3. rolig, uden Krig. En fredelig Periode i Historien. — Deraf: Fredelighed, en. ud. pl. — fredsom, adj. s. under frede.

Fredag, en. pl.-e. [Isl. Friádagr. A. S. Frigedag. E. Friday. N. S. Friidag.] den siette Dag i Ugen. Dies Veneris.

Frede, v. a. 1. holde Fred over, beskierme v. Indhegning o. d. At frede sine Marker. En fredet Skov (Fredskov.) 2. skaane, spare paa. Han freder meget p. sin Skov. = Fredning, en. Gierningen at frede, hegne. Skovenes Fredning. Fredskov, en. En indhegnet Skov, hvor Kreature ikke tillades at græsse. — fredsom, adj. [af frede, 2.] 1. skaansom. At være fredsom over sin Skov, over sine Bønder. (V. S. O.) 2. fredsom og fredsommelig, d. s. s. fredelig, 1. (Isl. fridsamr, fridsamligr.) "Et uovervindeligt Mod i det fredsommeligste Hierte." Kampmann. "Den fredsomme Borger." Rahbek. 3. fig. som vidner om, passer for Fredstider; rolig, uforstyrret. "Fredsomt Plovjern var ikke smedet om t. Sværd." N. Klim. 175. At tilbringe sine Dage i stille, fredsom Ro. "I den grønne og fredsomme Dal." D. Du. af C. Biehl. — Deraf: Fredsommelighed, en. ud. pl. fredsommeligt Sind, fredelig Tænkemaade. "Den Fredsommelighed, som den Lade vælger af Dorskhed og Magelighed." Sneedorf.

Fregat, en. pl. -ter. [Ital. Fregata.] et Slags Krigsskibe, af anden Rang, og Todækkere. — Fregatskib, et. Et Skib, bygget som en Fregat, uden at være indrettet t. Krigsskib.

Fregne, en. pl.-r. [Isl. Frekna.] en guulagtig Prik i Huden, der viser sig mest om Sommeren. — fregnet, adj. som har mange Fregner i Ansigtet.

Freidig, adj. [uvist om af det T. freudig, ell. af Isl. fridr, som baade bemærker stærk og tryg.] 1. uforfærdet, frisk, modig. (animosus. Moth.) At gaae Døden freidig i Møde. "Du, som er ung, som er kiæk, som er freidig t. Mode" Øhlenschl. "Giæsten — skuede fro t. Livet, freidig t. Døden." J. Smidth. 2. tillidsfuld, ikke frygtsom. "Det er v. freidig at nyde, og vel at anvende en Gave, man takker Giveren værdigst." Rahb. "Og om han m. en freidig Aand enfoldig rækker dig sin Haand." Rein. — Deraf: Freidighed, en. ud. pl. "Den høimodige Freidighed, hvormed Frederikshalds Helte bragte Fædrelandet dette Offer." Rahbek.

Frek, s. fræk.

Frels, adj. [J. friáls] fri, fribaaren; sikker; fritagen for Skat. (forældet.) — Frelsebrev, et. Frihedsbrev.

Frelse, en. ud. pl. [J. Friálsi, Frelsi.] Befrielse, Redning. "Det er let at være frimodig, naar Frelsen forekommer Faren." Bastholm. "Efterdi det moralske Onde erkiendes f. det værste, bruges Frelse især om Befrielse fra dette." Müller. 2. Sikkerhed. 3. Frihed; forældet. "Noget, som han siden, naar han kommer i sin egen Frelse igien, benegter." D. Lov. I. 15. 2.

Frelse, v. a. 2. [Isl. frelsa. Sv. frälsa.] redde, befrie, udfrie. At frelses af Livsfare. Han har frelst mig fra Døden. En frelst Samvittighed ɔ: fri for Nag, Uro. = frelserig, adj. som yder megen Hielp, giver Mange Frelse. "Den ædle Skare, som — steg frelserig i mørke Fængsler ned." Foersom. — Frelser, en. pl.-e. den, som frelser andre. Verdens Frelser. (J. Frelsari.)

Frem, adv. [Isl. framm, og saaledes i en Deel af Jylland.] som 1. tilkiendegiver en vedvarende, ustandset, videre fortsat Bevægelse t. et Sted. (modsat: tilbage.) Fienden drog uhindret frem. At hielpe een frem. At gaae, komme frem. — frem og

tilbage ɔ: hen til et Sted og tilbage igien. At gaae frem og tilbage p. Gulvet. (Heraf de sammensatte Ord: fremdrive, fremhielpe, fremstøde, o. fl.) 2. en Bevægelse eller Handling, hvorved noget kommer for Dagen, til Syne. Drengen vilde ikke komme frem af sit Skiul. Erterne begynde at komme frem. (Heraf: frembringe, frembryde, fremelske, o. fl.) (jvf. fremme.) compar. fremmere og superl. fremmest, s. nedenfor. 3. fremad, videre frem, længere frem mod et Sted, som er foran. Fremad p. Veien. Det bevæger sig fremad (modsat: tilbage.) "Der seer han m. Fryd t. sin Ungdom tilbage, og fremad m. Trøst t. sin Grav." Fr. Guldb. 4. frem har i Sammensætninger, foruden de ovenfor (1 og 2) angivne, i enkelte Ord, som især høres hos Almuen, ogsaa Bemærkelsen for, i Modsætning t. bag. Saaledes f. Ex. Fremaxel, (p. en Vogn) Frembeen, (Forbeen) Fremlæs, (man bruger aldrig F o r l æ s) Fremvogn.

Fremaande, v. a. 1. frembringe, skaffe frem v. at aande. (Foersoms Digte. 1818. II. 12.)

Fremarv, en. ud. pl. i vore ældre Love: de nærmeste nedstigende Slægtninges (Fremarvingers) Arvemaade.

Fremarving, en. pl.-er. Arving i nedstigende Linie. (Moth.)

Fremavle, v. a. 1. avle, frembringe, producere. (Moth.) "Glæden fremavles anderledes end Frygten." Synesius v. Bloch. "Den Held og Gavn fremavlet har af Tab." Rein. — Deraf: Fremavling, en.

Fremaxel, en. den forreste Axel p. en Vogn. (Moth.)

Frembeen, et. pl. d. s. Forbeen hos Dyr.

Fremblik, et. pl. d. s. Synets Retning fremad; og figurl. et Blik mod Fremtiden. "Fremblik i en maaskee endnu vidt fiernet Tid." (M.)

Fremblomstre, v. n. 1. (er.) blomstre frem, komme t. at blomstre. — fig. fremkomme, opstaae. "Vi have seet saa mange stolte Forhaabninger fremblomstre og igien henvisne." Mynster.

Frembramme, v. n. 1. (har.) komme brammende ell. pralende frem. "Han, som tør fræk frembramme f. sin Tid og Fremtid m. det store Navn af Jordens Ven." Baggesen.

Frembringe, v. a. 3. (s. bringe.) give Tilværelse, føde af sig. Dette Land frembringer Alt hvad Indbyggerne behøve. Sieldnere for: bringe frem, frembære. "For at efterleve Kongens Befaling, frembragte Gesandten deres Ærende." Wandal.) — Frembringelse, en. 1. Gierningen at frembringe. "Den store Naturlov, at Frembringelse er betinget v. Undergang." Olufsen. 2. undertiden ogsaa hos Nyere: det, som er frembragt; Product. "Naar Naturen, overladt t. sig selv, udbreder sine tusindslags Frembringelser." Mynster. "De Aandsværker og Frembringelser, hvori Nationernes Tilværelse nedlægger nogle af sine bedste og varigste Frugter." M.

Frembrud, et. det, at noget bryder frem. Dagens Frembrud.

Frembryde, v. n. s. bryde frem. Da Solen frembrød. "Et Suk frembryder fra fulde Bryst." Pram. "Som et Lys, der stinner i et mørkt Sted, indtil Dagen frembryder." Mynster. "Den frembrydende Nat ængster ham." Rahbek.

Frembyde, v a. 3. (s. byde.) byde noget, som lægges ell. vises frem, som er tilstede. — Deraf: Frembydelse, en.

Frembære, v. a. 3. (s. bære.) bringe noget tilstede for at vises ell. bydes. At frembære Maden. Figurl. At frembære en Bøn, Hilsen, Taksigelse.

Fremboie, v. a. 1. bøie frem ad. fremboiede Horn.

Fremdeles, adv. end videre, desforuden, dernæst, derefter.

Fremdrage, v. a. 3. (s. drage.) 1. bringe frem f. Lyset, giøre bekiendt. Han har fremdraget mange ubekiendte Efterretninger. "Han — fremdrager undertrykte Flid." F. H. Guldberg. 2. henleve, tilbringe. At fremdrage sit Liv i Trang og Sorger. "De Livet uden Frygt fremdrage." Rein. (Som v. n. for: drage frem, kun i poetisk Stiil. "Fra Vesten seer jeg dig fremdrage." Rein.)

Fremdrive, v. a. 3. (s. drive.) drive frem ad; figurl. fremskynde; frembringe hurtigere.

Fremegge, v. a. 1. fremskynde, bringe frem v. at egge. (Moth.)

Fremelske, v. a. 1. opelske. "Den, der sætter større Ære i at fremelske ypperlige Frugter, end i at bramme m. umodne." Rahbek. 2. fremme, befordre. At fremelske Videnskaber i et Land. "Hvor Rigdom og Velstand nærede og fremelskede Konsten." O. Guldb. "At fremelske patriotiske Følelser i den unge Borgers Bryst." Engelstoft. "Tidligt nedlagdes og fremelskedes hos ham en Ridderaand." Rahb.

Fremfaren, adj. v. forløben, forbigangen. "At vi ikke, som de uskiellige Kreature, hverken tænke p. det Fremfarne, ell. det Tilkommende." P. Tidemand. 1555. "Kun de fremfarne Dage beskue de fra den gode Side; thi de ere forbi." Malling. "Han frygtede, at de fremfarne Tiders Bedrifter skulde glemmes." Wandal. (Isl. frammfarin, død.)

Fremfart, en. Gierningen at fare frem, at færdes fremad. "Denne Mangfoldigheds Fremfart p. Veien." 1 Macc. 6. 41. (s. Fremfærd, 2.)

Fremfor, præp. forud for, mere end

nogen ell. noget andet. (præ.) Han har udmærket sig fremfor alle de øvrige. Han bør hielpes fremfor nogen. (Derimod: sæt Stolen frem for Bordenden.)

Fremfordre, v. a. 1. fremkalde, fordre at een skal komme frem. "De maatte dog ofte indfinde sig; og altid naar de bleve fremfordrede." O. Guldb.

Fremfusende, adj. v. og adv. ubesindig og iilsom i at handle. At bære sig fremfusende ad. = Fremfusenhed, en. ud. pl. ubesindig Iilsomhed i Handlen. (Bagg. N. Klim. 145.) "Han var snarraadig uden Overilelse, hurtig uden Fremfusenhed." Vogelius.

Fremfærd, en. ud. pl. [Isl. Frammferdi.] 1. Adfærd, Opførsel. 2. Fremgang; Fremreise.

Fremføre, v. a. 2. s. føre frem. "Med skabende Almagt skal den stedse fremføre nyt Liv, nye Glæder efter Sorgens Mørke." Mynster. 2. komme frem med, anføre. "Hun kunde ei f. Graad og Suk et Ord fremføre." Holb. P. Paars. "Førend vi endnu ere i Stand t. at fremføre en eneste sund Tanke i vort Modersmaal." Sneed. Alle de Grunde, han fremførte, kunde ikke overbevise mig. — Deraf: Fremførelse, en. (Moth.)

Fremgaae, v. n. 3. [s. gaae.] træde frem, vise sig. (sielden i denne Form. S. gaae frem.) "Ham er det paalagt — ikke at gaae som gemene Folk, men at fremgaae som en Brudgom af sit Kammer, som en Helt t. Seierslaget." Baggesen.

Fremgang, en. ud. pl. 1. videre Forhandling, Udvikling. Under Sagens Fremgang. "Det er Kundskabens Fremgang, og ikke Oprindelse, vi her skal betragte." O. Guldberg. 2. Held; det, at noget lykkes, gaaer frem ad. At have god F. i et Foretagende. At giøre F. i Studeringer, Lærdom. "At du vil give Fremgang t. enhver, som stræber tilbørligen i lovligt Kald." Mynster. — Fremgangsmaade, en. Maade, at gaae frem, at handle paa; Handlemaade. "Der anklagede man, snart hans Hensigter, snart hans Fremgangsmaade." Mynster.

Fremglide, v. n. 3. [glide.] i høiere Stiil: glide frem, skride fremad. "Over Jorden hen fremglider alt en haabfuld Morgenrøde." F. Guldb. — Fremglidning, en. det, at noget glider frem.

Fremglimte, v. n. 1. (er.) blive synlig i enkelte Lysglimt. "Hist og her fremglimter noget af Hemmelighederne." Guldb.

Fremgrye, v. n. 1. (er.) gryer, frembryde. Naar Morgenen fremgryer. "See hver henrunden Dag igien fremgryer." Rahbek.

Fremhaste, v. n. 1. skynde sig frem, ile frem. (Grundtvig.)

Fremherske, v. n. 1. 1. herske fremfor Andre, være fortrinlig herskende. (nyt O.) "Den fremherskende og mægtigen bevægende Følelse f. Ære." Sibbern.

Fremhielpe, v. a. 3. [s. hielpe.] hielpe een at komme frem; uegentlig: fremme, befordre.

Fremholde, v. a. 3. [s. holde.] række frem, holde frem. 2. holde ved, blive ved m. noget. (Nu usædvanligt ligesom Subst. Fremhold, et. ordentlig Følge efter hinanden. continuatio. Moth.)

Fremile, v. n. 1. d. s. s. fremhaste. "Du vinker atter, Himlen smiler, og Solen i sin Glands fremiler." Storm. "Menneskets fremilende Natur." Bagg. — Deraf: Fremilen, en. "Maalet for vor Fremilen." Bagg.

Fremkalde, v. a. 2. kalde een t. at komme frem. Han blev fremkaldt f. Retten. 2. give Anledning til, frembringe. At fremkalde en Forestilling, Tanke. "Da han m. almægtig Torden fremkaldte Himmelen og Jorden." — "Skal dog mit høie Raab fremkalde dig af Natten — o Haab." Evald. 3. fig. fremme, være Aarsag, Anledning til. "De Stæder, hvor Vindskibelighed fremkalder Velstand." Mynster. — Deraf: Fremkaldelse, en. pl. -r.

Fremkast, et. pl. d. s. Gierningen at kaste frem, kaste foran sig. projectio. Moth.

Fremkogle, v. a. 1. fremkalde, frembringe v. Koglerie; fremtrylle. "At han maaskee fremkogler et Lyn p. min graanende Isse." Hertz. "De besiælende Konster, som — Oldtids talende Daad fremkogle f. skuffede Øie." Samme.

Fremkomme, v. n. 3. (er.) s. komme. gaae frem, træde frem. 2. opstaae, komme frem af. "Naar de fremkomme og ældes og falde fra hinanden." Mynster.

Fremkommelig, adj. som kan befares. En fremkommelig Vei. Her er ikke fremkommeligt. (dagl. T. Treschow.)

Fremkomst, en. Gierningen, at komme frem, komme tilsyne. "Jordens Fremkomst af den flydende Masse." Rothe. "Det Legeme, hvis Fremkomst og Blomstring du ikke begriber." Mynster. "Denne Luftdeles afsondrede Fremkomst." Ørsted.

Fremkonstle, v. a. 1. frembringe noget v. en upassende Konst, fremdrive, fremlokke p. en unaturlig Maade, ell. imod Gienstandens Natur. Han viste en fremkonstlet Sorg, Deeltagelse, Beskedenhed. "Fremkonstlet Lune." Rahbek. Disse Væxter maa fremkonstles i vort Clima.

Fremlaan, et. Udlaan t. Andre af det, man selv har laant. At giøre Fremlaan.

Fremlade, v. a. 2. tilstede at komme frem for een. Han blev fremladt for Kongen. (V. S. O.)

Fremlede, v. a. 1. hielpe een fremad v. at lede ham. "Ikke altid er den Lærde

lykkelig i at fremlede Andre." Malling. "En evig Magt Alt t. et uforrykket Maal fremleder." S. Blicher. 2. d. s. s. fremsøge. "Disse Grundsætninger, der havde kostet ham selv saa megen Umage at fremlede, sammenpasse, berigtige." Malling. = Fremledning, en. Gierningen at lede frem. (Moth.)

Fremleden, adj. v. [af lide.] fremfaren, forbigangen. Fremledne Tider. (Moth.)

Fremleie, en. ud. pl. Handlingen, at udleie til en anden, hvad man selv har leiet.

Fremlokke, v. a. 1. lokke een t. at komme frem. Oftest figurl. At ville fremlokke Dyd v. Belønninger, er ofte kun at give Egennytte og Forfængelighed Næring.

Fremlyne, v. n. 1. fare frem, hastig som Lynet. (Pram.)

Fremlyse, v. n. 2. vise sig klarligen; fremskinne. "Det ædelste Hierte fremlyste i hendes Smiil." Rahbek. "Naar den næste Dag fremlyser." Mynster.

Fremlæg, et. pl. d. s. 1. noget, som fremlægges f. Ex. i en Retssag. 2. særd. saa meget Straa, som Tærskeren p. eengang lægger frem i Laden til at tærske paa. Moth.

Fremlægge, v. a. 3. (s. lægge.) komme frem med, lægge frem for een. Brevet blev fremlagt i Retten. — Deraf: Fremlæggelse, en.

Fremlæs, et. (jvf. frem, 4.) det Læs, som lægges foran p. en Vogn. (modsat: Baglæs.) Moth.

Fremløb, et. pl. d. s. Et Løb fremad; det, at noget løber ell. rinder fremad. Vandets Fremløb.

Fremmane, v. a. 1. faae een t. at komme frem v. Maning. "At fremmane af Oldtidens Grave Staternes Skytsaand." Engelstoft.

Fremme, adv. i en med frem, 2. beslægtet Betydning: paa Stedet, med Bibegreb om at være synlig, være foran (hvorimod frem, i samme Forhold, som hiem t. hiemme, hen t. henne, ud t. ude o. s. v. har Bemærkelsen: til Stedet.) Jeg var fremme, længe forend han kom frem. Han var fremme (p. Skuepladsen) i første Act.

Fremme, v. a. 1. [A. S. fremian. Isl. fremia.] være Aarsag i at noget gaaer frem ad; bringe noget t. Fremgang; befordre, fremhielpe. At fremme en nyttig Sag. At fremme en Hensigt, fremme sin Villie. "Maaskee Tyranners Sværd med Blod din Villie fremmer." Tullin. — "Man taler ikke let om at fremme det, der umiddelbart maatte ansees f. noget ondt ell. f. en Tilbagegang — og siger ikke at fremme (men befordre) eens Fald, Undergang." Müller.

Fremme, en. ud. pl. det, at noget fremmes. Videnskabers, Handelens Fremme.

Fremmed, adj. n. fremmedt (ell. efter nogle: fremmet.) [Gl. T. fremid, fremed. A. S. fremd.] 1. fra et andet Land, udenlandsk. (extraneus, exterus, alienus.) Fremmede Nationer, Skikke, Dyr, Varer. En Fremmed (Udlænding.) 2. som ikke hører Huset, Familien ell. et vist Selskab til. At tage et fremmedt Barn til sig. — Fremmede, pl. de, som komme ell. indbydes t. Besøg i et Huus. At bede Fremmede. 3. som tilhører Andre. (alienus.) Fremmed Eiendom. Fremmede Penge. "Fremmed Mad smager bedst." 4. uvedkommende. At blande sig i fremmed Handel, i fremmede Sager; tage sig af fremmed Sorg. 5. som er uden Kyndinge, Venner, Slægt, ubekiendt. At være fremmed paa 'et Sted. Jeg er nu fremmed i min egen Fødeby. 6. selsom, besynderlig, usædvanlig. Det forekom mig ganske fremmedt. 7. ukyndig, uerfaren. I denne Sag er jeg ganske fremmed. (At være fremmed ved noget ɔ: uvant. Moth.)

Fremmelig, adj. og adv. [af frem og fremme.] som giør Fremgang ell. har giort Fremgang. Han er ikke meget fremmelig i sine Arbeider, Studeringer. At lave fremmelig til Barsel.

Fremmere, fremmest (eller fremmerst) compar. og superl. af frem. At staae fremmere, fremmest i Raden. "Skytterne gik fremmerst i Hæren." 1 Macc. 9, 11. "Han holdt sig hos de fremmerste." A. S. Vedel. (Heraf ogsaa det hos Almuen brugelige Fremmers, et. det fremmerste Huusrum, hvor der brygges, bages ꝛc.)

Fremmylre, v. n. 1. komme mylrende frem, bevæge sig frem i en tæt Hob. Den af Portene fremmylrende Folkemængde. "Skarer af tykt fremmylrende Bier." Fibigers Homer.

Frempant, et. Pant, hvorpaa een har laant t. en anden, og som Panthaveren igien sætter i Pant hos en tredie. "Panthaveren maa ikke pantsætte Frempantet f. høiere Sum, end han selv har det for." Schytte.

Frempible, v. n. 1. komme piblende frem. Vandet frempibler af en Klipperift. "Under dens dybe Skrammer frempibler Dødsens Flod." Øhlenschl.

Frempine, v. a. 1 og 2. [s. pine.] bringe frem, bringe f. Dagen v. at pine, ell. v. megen Tvang. Det var som om han skulde frempine hvert Ord, han sagde.

Fremrage, v. a. og n. 1. act. rage noget frem. 2. neutr. være fremstaaende over noget lavere. Et fremragende Taarn. — Deraf: Fremragen, Fremragning, en.

Fremreise, en. Reise, som gaaer videre frem; Henreise. (modsat: Tilbagereise.)

Fremrykke, v. a. og n. 1. rykke frem. De fremrykkende Hære. Den allerede fremrykkede Aarstid. — Fremrykken, Fremrykning, en. Gierningen at rykke frem.

Fremrække, v. a. 3. række frem. Med fremrakt Haand.

Fremsagn, et. 1. noget som fremsiges. 2. Sagn om Fremtiden.

Fremseende, adj. v. som seer ud i Fremtiden, har Siæleevner t. at kunne beregne Fremtiden.

Fremsende, v. a. 2. sende noget hen t. een, t. et Sted. "At fremsende og tilsende bruges ikke lettelig om Personer." Müller.

Fremsige, v. a. 3. (s. sige.) fremføre med Ord, i Tale. At fremsige et Digt.

Fremsigt, en. Fremsyn. (br. sieldnere.) "Lad Ønskernes Regnbue stedse forskiønne mig min Fremsigt." Baggesen.

Fremskaffe, v. a. 1. skaffe tilveie, tilveiebringe. "At fremskaffe Beviis f. noget." Ørsted.

Fremskikke, v. a. 1. fremsende. "At han hverken selv kunde møde, ell. fremskikke sin Fuldmægtig." D. Lov.

Fremskingre, v. n. 1. lyde skingrende fra et fiernere Sted. "Fra muntre Nabosteder fremskingrer Lyd af uforstilte Glæder." Pram.

Fremskinne, v. n. 1. vise sig i skinnende Glands; fremlyse. "Hvor fremskinner vor Kiærlighed m. de klareste Straaler, i Medgang, ell. i Modgang?" Basth. "Langs aabne Kyst fremskinner Liv og Munterhed og Lyst." Pram. 2. a) vise sig, aabenbare sig. "Det Sande, der fremskinner igiennem Fabelens Mørke." Guldb. b) fig. yttre, vise sig i et fordeelagtigt Lys, i en betydelig Grad. "Denne Elskværdige, hvis fremskinnende Fortrin han uden Avind beundrede." Rahbek.

Fremskride, v. n. 1. (er.) skride frem ad. "Dag forsvandt, og Nat fremskred, iført sit sorte Dække." Ingemann. — Fremskridt, et. pl. d. s. 1. et Skridt, Trin fremad. 2. Fremgang. Denne Videnskab har i vor Tid giort store Fremskridt.

Fremskyde, v. a. og n. 3. (s. skyde.) 1. skyde, drive frem ad. En fremskydende Kraft. "Med dristigt Spring den dog tilsidst fremskyder sig." Rein. [Bemærkelsen: at indskyde sig, appellere (Colding), er forældet. Hos denne Forf. findes heraf ogsaa Subst. Fremskud (Appellation.) "Luthers Fremskud fra Paven t. en høiere Ret.] 2. v. n. skyde ud, springe ud. Fra Roden var fremskudt en Qvist. "Hvo har opdaget den Rod, af hvilken de bittre Frugter fremskyde?" Mynster.

Fremskygge, v. n. 1. kaste Skygge frem ell. i betydende Afstand. (usædvanl.) "Templet i snevre Dal fremskygger." Hertz.

Fremskyl, et. det, at noget skyller frem, ell. noget, som fremskylles. Vandets Fremskyl. Moth.

Fremskylle, v. a. 1. drive frem v. Skyllen. (Moth.) Vandet har fremskyllet Stenene.

Fremskynde, v. a. 1 og 2. skynde paa, fremme Hurtigheden af noget. "Dette er det Øieblik, han har ventet og selv fremskyndet." Kampmann. "Han besluttede at fremskynde det beleilige Øieblik, der kunde lede ham t. hans Maal." Rahb. — At fremskynde et Arbeide. "Hun lod din Daad fremskynde." Øhlenschl. "De, der tænke p. den forestaaende Fattigdom, som derved fremskyndes." Rahb.

Fremslæbe, v. n. 2. slæbe, trække frem.

Fremsmile, v. a. 2. fremkomme, vise sig smilende. — poet. act. frembringe, fremkalde v. Smiil. "Hun, som smelted dette Hierte, som fremsmiilte disse Taarer." Øhlenschl. "Hiin Glædens Siæl, som bør m. blide Glands hver Dyd fremsmile." Foersom.

Fremsnige sig, v. rec. 3. (s. snige.) komme snigende, ubemærkt frem. "Saa fremsniger sig Nag blandt Hærens rolige Sysler." Hertz.

Fremspire, v. n. 1. (er.) komme frem som Spire, voxe frem. Blomster, fremspirede under Sneen. "I min Dugstrøm fremspirede Glædens yndigste Knop." Evald. — Deraf: Fremspiren, en.

Fremspringe, v. n. 3. (er.) springe frem. Pludselig fremsprang en Tiger af Busken.

Fremsprude, v. n. 1. (er.) komme sprudende frem. Den fremsprudende Ild.

Fremstaae, v. n. 3. (er.) s. staae. 1. træde frem, fremstille sig. Der fremstod et Vidne. 2. (i part. act.) fremstaaende, som staaer frem over ell. uden for noget.

Fremstamme, v. a. 1. fremsige stammende. "Saa fremstamme i barnlig Kreds umyndige Læber faderlig Daad." Hertz.

Fremstand, en. ud. pl. (usædvanl.) Gierningen at staae frem; Fremstaaen. "Hans kraftfulde Fremstand." Baggesen. (Labyr. II. 219.)

Fremstavn, en. pl. -e. Forstavn af et Skib. (Moth.)

Fremstavne, v. n. 1. jvf. stavne under Stavn. "Mens en aarvaagen Styrmand — fremstavner langsomt fra det høie Norden." Frimann.

Fremstige, v. n. 3. (s. stige.) komme frem, gaae frem. Da han fremsteg paa Talerstolen. Han kom fremstigende med lange Skridt. "Nyskabte Aar, som nu saa blidt fremstiger af Evighedens Skiød." Evald. "Hvo saae de Evner ved dit Vink fremstige." Rein.

Fremstikke, v. a. 3. (s. stikke.) stikke frem. At komme fremstikkende m. noget.

Fremstille, v. a. 1. føre, bringe frem. At fremstille et Vidne, fremstille een for

Kongen. 2. forestille, giøre beskuelig, afbilde (saavel om Tegning, som om Skrift ell. Stiil.) Han har ikke klart nok fremstillet Sagen. Denne Begivenhed har han fremstillet meget levende. — Deraf: Fremstilling, en. pl. -er. Handlingen at fremstille noget (det T. Darstellung.) — Fremstillingsgave, Fremstillingskonst, en. Gave, Konst t. at giøre noget beskueligt, især i Skrift.

Fremstimle, v. n. 1. (er.) fremkomme stimlende, eller i en stor og tæt Mængde. "De fremstimle i rædsomme, talrige Skarer." Pram.

Fremstraale, v. n. 1. (har.) bryde frem i Straaler. Som Solen, naar den fremstraaler af en Sky. "Uskyldighed fremstraalede i hver Mine." Rahbek.

Fremstrække, v. a. 3. række frem. "Som af Dødens Gab fremstrække de kolde Hænder." Evald.

Fremstrømme, v. n. 1. (har.) komme strømmende ud ell. frem. "Af det skiulte Væld skal Livet atter fremstrømme." Mynst.

Fremstød, et. Stød fremad, Handlingen at fremstøde; fig. Fremme, Fremhielp. "En Omstændighed, der kunde give denne indbyrdes Tilbøielighed noget i Dine faldende Fremstød." Rahbek.

Fremstøde, v. a. 2. drive frem v. Stød. Han blev fremstødt af Mængden.

Fremsyn, et. pl. d. s. Gierningen at see fremad, frem for sig (modf. Tilbagesyn.) Fremsynet mod den Egn, vi skulde giennemreise.

Fremsynet, adj. 1. hvis Syn naaer langt (modf. nærsynet, kortsynet.) 2. som forudseer, kan forudsee det Tilkommende. (Isl. frammsyn.) 3. som har ell. troer at have Syner, Varsler; synsk. (V. S. O.) "En fremsynet Daare, der skrækkes af Spøgelser, hans egen Hierne har avlet." Rahbek.

Fremsætte, v. a. 3. sætte, bære frem; fremføre, forebringe. At fremsætte sin Mening, fremsætte et Spørgsmaal. — Deraf: Fremsættelse, en.

Fremsøge, v. a. 2. opsøge noget for at tage det frem.

Fremtage, v. a. 3. tage noget fra et Sted og lægge det frem.

Fremtarv, en. ud. pl. Tarv, Bedste, Fordeel i Fremtiden. (Kingo. D. Lov.) "Hvor findes nogen som — til Fremtarv nogensteds indhegner Lund og Skov?" Bording. "Staten har Ret t. at fordre, at hver Borger skal bidrage efter Evne t. dens Fremtarv." Rahbek.

Fremtid, en. ud. pl. den tilkommende Tid. "Aldrig løser jeg, men binder Fremtids Haab til Fortids Minder." J. L. Heiberg. — I ell. for Fremtiden, efterdags, herefter. — gen. Fremtids br. som adj. Fremtids Slægter ville beundre ham. I Fremtids Dage.

Fremtindre, v. n. 1. (har.) vise sig, fremskinne, tindre. Naar enkelte Stierner fremtindre p. den mørke Himmel. "Den Høihed, hvis Glands fremtindred saa skiøn af dit sorgende Øie." Pram.

Fremtrin, et. pl. d. s. Fremgang, Fremskridt.

Fremtrine, v. a. 3. (s. trine.) fremtræde.

Fremtrylle, v. a. 1. frembringe v. Trylleri, p. en overnaturlig ell. uforklarlig Maade. "Penge selv formaae ikke at fremtrylle saa overordentlige Særsyn." Baggesen.

Fremtræde, v. n 3. er. (s. træde.) komme gaaende frem. — Fremtræden, en.

Fremtrække, v. a. 3. (s. trække.) trække frem.

Fremtrænge, v. a. og n. 2. trænge nogen frem ad; og neutr. trænge frem. Imod sin Villie blev han fremtrængt af Mængden. Det fremtrængende Vand. At fremtrænge sig (trænge sig frem.) "Mens Kiedsomhed sig tyst fremtrænger." Rein.

Fremture, v. n. 1. (har.) vedblive haardnakket i ell. med noget (især noget ondt ell. urigtigt.) At fremture i sin Ondskab, Vildfarelse. (perseverare.)

Fremtvinge, v. a. 3. (s. tvinge.) bringe frem, faae frem v. Tvang. "Du som — Frugtbarhed fremtvinger." Rein. "Hvad Viisdom ordned og hans Magt fremtvang." Foersom.

Fremvandring, en. Gierningen at vandre frem. (T. Rothe.)

Fremviis, adj. [Isl. frammvis.] klog paa Fremtiden, forudseende. (Moth.)

Fremvirke, v. a. 1. virke til at frembringe noget; bevirke. Dette har han allene ved egne Kræfter fremvirket. "Overbeviisning kan ikke fremvirkes v. Tvangslove." Birkner. — "At fremvirke br. især om at bevirke v. physiske Midler, at noget kommer frem." Müller. — Deraf: Fremvirkning, en. pl. -er.

Fremvise, v. a. (s. vise.) lægge frem t. at sees, vise frem. — Deraf: Fremviisning, en. pl. -er.

Fremvogn, en. den forreste Deel af en Vogn; Forvogn. (s. frem, 4.)

Fremvoxe, v. n. 1. (er.) komme frem v. at voxe, skyde frem; uegentl. giøre Fremgang. — Deraf: Fremvæxt, en. ud. pl. At have god F. Fremvæxt i Videnskaberne.

Fremvælde, v. n. 1. (er.) komme vældende frem. "Hovmods og Vredens nøgne, trøstesløse Ørk, hvor ingen af Livets Kilder fremvælde." Mynster. "Kilden, hvorfra Livets Værd, dets Styrke og Trøst skal fremvælde." Samme.

Fremvælte, v. a. 1. bringe frem ad ved

at vælte. — Deraf: Fremvæltning, en.
Fremvæxt, en. s. fremvoxe.
Frende, en. s. Frænde.
Fri, adj. n. frit. pl. frie. adv. frit. [Isl. fri.] 1. i Alm. som er uden Tvang, Indskrænkning, Hindring; saavel m. Hensyn t. Siælen, som t. Legemet. At være fri for Sorg, Smerte, Sygdom, Skatter, Hoveri, Arbeide. At blive fri for noget (befries derfor.) En fri Mand er efter almindelig Talebrug den, der kan handle efter egen Villie, uden at være afhængig af en fremmed, ell. af Andres Tvang. — fri for staaer ofte i Stedet for uden. At være fri for Næringssorger. Han er ikke fri for Fordomme, for Overtro. At være fri for Synd. Den Synd er han fri for. Hun er fri for Mandfolk. (pudica a viro.) 2. I Særdeleshed: a) om den moralske Frihed. Mennesket er et frit Væsen, har fri Villie. b) om naturlig og borgerlig Frihed. En fri Mand (modf. Træl, Slave;) tilforn: adelig (i Modf. til Ufri, Vorned.) En fri, uafhængig Stat. En fri Rigsstad. c) ikke indskrænket, indsluttet, hindret. Efter et langvarigt Fængsel, er han igien bleven fri. — Frit Valg, fri Handel. Vandet har frit Løb. Han har fri Gang i Huset. Det staaer dig frit for (du har Frihed t. at giøre det; jeg skal ikke hindre dig.) At have frit Sprog (kunne sige hvad man lyster.) "Herrer og Narre have frit Sprog." — En fri Plads, Udsigt. Den frie Luft. d) uden Berøring af andre Ting. En fri Beliggenhed. Huset ligger frit p. alle Sider. Pladsen er nu ganske fri for Bygninger. e) fritagen for Arbeide. At have Eftermiddagen, Søndagen fri. At være fri af Skolen. f) sikker, tryg. fri for Skud. (skudfri, brandfri, bombefri.) At holde een fri for noget ɔ: sikkre ham derfor. (Moth.) g) uden Betaling. At holde een fri (f. Ex. paa en Reise) ɔ: betale f. ham. At have fri Kost, Reise, Underviisning. At reise frit m. en Anden. h) fritagen for Skat, Afgift. (Deraf: toldfri, tiendefri, skattefri, ꝛc.) Fri Hovedgaardstaxt. i) utvungen; ikke bunden ved visse Regler, antagne Meninger, Fordomme (saavel i god, som i ufordeelagtig Betydning.) Fri i sin Tale (fritalende), Tænkemaade, Levemaade. Hun har et alt for frit Væsen. At leve meget frit. Du kan frit sige, giøre det (uden Frygt ell. Tvang.) — Sammensætninger: fribaaren, adj. v. pl. fribaarne. født af frie Forældre. Fribaarne og Trælle. Ogsaa fig. og poet. for: fri. "Og spænde det fribaarne Rom i Dumheds Aag." S. Blicher.
Fribager, en. Bagermester, som ei er i Lauget. Fribolig, en. Bolig f. Trængende, som nyde den uden Betaling. Fribonde, en. hoverifri Bonde. (V. S. O.)
Fribrev, et. Brev paa en ell. anden Frihed ell. Rettighed; Frihedsbrev, Privilegium. (V. S. O.) En Vorneds Fribrev. D. Lov. III. 14. 8. Fribrygger, en. tilforn i Kiøbenhavn: den, som havde Tilladelse at brygge, uden at være i Lauget. (s. Fribager.) Fribytter, en. 1. den, som i Krigstid m. væbnede Skibe, udrustede for privat Regning, gaaer p. Fangst efter Fiendens Handelsfartøier; en Caper. 2. Fribytter til Lands: den, som m. ell. ud. Tilladelse streifer og plyndrer i Fiendens Land. Deraf: Fribytteri, et. Caperi. Fribytterskib, et. Caperskib. — Fricorporal, en. et Slags Cadetter v. Land-Armeen. Fridag, en. Hviledag fra Arbeide; modf. Arbeidsdag. — fridømme, v. a. 2. (Moth.) frikiende (som er mere brugeligt.) frifinde, v. a. 3. frikiende. At frifinde een for Straf, for videre Tiltale. Deraf: Frifindelse, en. "Indbyrdes Frifindelse maa blive Udfaldet af Sagen." Ørsted. — frifødt, adj. v. d. s. s. fribaaren. (men sieldent.) "Os frifødte til Aaget han bød." Hertz. Frigive, v. a. 3. sætte i Frihed, giøre fri. At frigive en Træl. frigiøre, v. a. 3 befrie, give Frihed, skaffe Frihed. (Moth.) Frihaandstegning, en. Tegning, som giøres p. fri Haand, uden Maal ell. uden at afsætte Linier. Frihavn, en. pl. -e. Havn, hvor alle Nationers Skibe kunne indløbe og oplægge Vare uden Toldafgifter. Frihed, en. s. nedenfor. Friherre, en. En Baron. Friherrinde, en. Friherrens Hustru. Friherskab, et. Baronie. Friholt, et. En rund Træklods ell. Samling af Tougværk, som hænges udenbords p. et Skib ell. Fartøi, for at hindre det fra at skamfiles. Frikarl, en. En udtient Landsoldat. 2. tilforn: en Bondekarl, som ei var Vorned. (Moth.) frikiende, v. a. 2. kiende een ved Dom at være fri for Søgsmaal og Beskyldning. Deraf: Frikiendelse, en. — frikiøbe, v. a. befrie, udfrie v. Penge; kiøbe fri. "At frikiøbe sig." Rein. Frikort, et. kaldes i Styrvolt visse Kort, der ei kunne stikkes ringere, end m. et Es ell. en Knegt. frilade, v. a. 3. sætte i Frihed, give løs af Fangenskab. (V. S. O.) friladen, adj. fri i sit udvortes Væsen. (s. fri, 2. i). Friladenhed, en. den Beskaffenhed at være friladen. (V. S. O.) Friland, et. br. stundom i Havevæsenet. Planter, som kunne dyrkes i Friland (modsat dem, der opelskes i Drivbænke ell. Drivhuse.) Frilandsurter, pl. (Olufsen.) Frilod, et. i Classelotteriet: udtrukne Nummere, m. en vis Rettighed. Frimand, en. Soldat, som paa nogen Tid er fritaget for Tieneste. Frimester, en. Haandværksmester, som ikke er i Lauget, og derfor kun maa holde

Drenge, men ikke Svende. frimodig, adj. som har frit Mod, som viser Tillid til en god Sag, og yttrer det i Tale og Handling. "Denne Mand maatte være frimodig nok til at møde Fordomme." Wandal. En frimodig Skrivemaade. At tale frimodigt, gaae frimodigen i Døden. "Kun derved blive vi frimodige v. de Skiebner, Aaret skal bringe." Mynster. Deraf: Frimodighed, en. ud. pl. (jvf. fripostig.) "Frimodighed er en naturlig Følge af en rolig Sindsforfatning; Fripostighed en Virkning af Konst og Forsæt." Sporon. — Frimurer, en. Medlem af et vist hemmeligt Forbund, kaldet Frimurerorden. Frimureri, et. ud. pl. hvad der hører t. Frimurere og Frimurerordenen. Fripas, et. Pas, hvorved een meddeles Frihed til at reise bort, Frihed af Tienesten. (Moth.) fripostig, adj. (N. S. det s.) alt for fri og dristig; frimodig til Utide, p. en upassende Maade; "dristig og uforskammet i Ord og Gierning." Moth. "Dosmeren, der fripostig tager Sæde imellem de Vise." Rahbek. ("forstilt frimodig." Sporon; men uden Grund.) Deraf: Fripostighed, en. ud. pl. — friraadig, adj. som har fri Raadighed over noget. (V. S. O.) Friseddel, en. skriftlig Tilladelse (saasom: f. en Soldat t. at gifte sig, ell. Beviis, som tilforn Officeren gav en Soldat p. at han var fri for Ægteskab. Reglem. 8 Febr. 1824. V. S. O.) frisindet, adj. fri af Sind ell. Tænkemaade. (modsf. slavisk, trællesindet.) Friskole, en. S. hvor Børn nyde Underviisning uden Betaling. Friskov, en. s. Fredskov. Friskyds, en. (modsf. Pengeskyds.) i Norge: d. s. s. Friægt ell. Kongeægt. Fr. om Friskyds 20 Aug. 1784. Friskytte, en. (Snaphane. Moth.) s. Krybeskytte. — Frislagter, en. (jvf. Fribager, Frimester.) fristaaende, adj. v. som ikke staaer i Berøring m. andre Gienstande. En fristaaende Bygning. (s. fri, 2. d.) Fristad, en. 1. en Stad, som har sin egen Regiering. "De romerske saakaldte Municipier ell. Fristæder." O. Guldb. 2. en Stad, hvor Skyldnere ell. andre Forfulgte kunne opholde sig m. Sikkerhed f. deres Person. "Han giorde sin By t. en Fristad, hvor Alle kunde finde Sikkerhed." Guldberg. (Hos Troiel for: Fristed. "Lad Dyden finde en Fristad i sin egen Elskers Barm.") Fristat, en. Stat, hvor den høieste Magt antages at være hos Folket selv, og som regieres ved Folkets valgte Repræsentanter, hvor Regieringsformen er demokratisk. Fristed, et. d. s. s. Fredsted, Tilflugtssted. "Hos dig jeg har i Sorg et Fristed fundet." Rahbek. "Dit Fristed mod din Glædes Fiender." J. Smidth. (J Leeg: et Sted, hvor den Legende ei kan paagribes af de øvrige, o. s. v.) — fritage, v. a. 3. unddrage, undtage fra noget Ubehageligt. At fritage een for Straf, Ansvar, Arbeide. 2. løse, unddrage fra en Forpligtelse. "At fritage Undersaatter fra deres Lydigheds- og Troskabsed." Schytte. "De Mægtige troe sig ofte fritagne f. at handle ædelt." Rahbek. Deraf: Fritagelse, en. — fritalende, adj. v. dristig, frimodig i sin Tale. "Vinen giør fritalende." B. Thott. Deraf: Fritalenhed, en. ud. pl. (Rahbek.) Fritime, en. Time, som haves tilovers fra Forretninger; Hviletime. "J Mesterens Huus, hvor mange Fritimer fra Værkstedet levnes." J. Boye. Fritænker, en. den, som tænker frit (især om den, der i Religionssager ikke antager Kirkens Lærdomme.) Fritænkeri, et. br. om frie Religionsmeninger, eller Fritænkeres Religionsbegreber. frivillig, adj. med fri Villie, efter eget Valg, utvungen. "Frivillig siges den, der giør noget uden Tvang, godvillig, af Lyst, gierne, af egen Drift." Heiberg. (jvf. vilkaarlig.) Frivillige Krigsfolk (kaldes ogsaa absol. Frivillige.) Frivillighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at giøre noget frivilligen. "Naar den Paagieldende negter Frivilligheden af det Samtykke, han vedgaaer at have tilkiendegivet." Ørsted. Friægt, en. fri Befordring for Personer ved Bønderne, efter Tilsigelse af Øvrigheden; s. Kongeægt, Kongereise.

Frie, v. a. 1. [af adj. fri.] giøre fri, frelse, befrie. At frie een af Fængselet. "Han friede dem af deres Trængsler." Ps. 107. 6. Jeg har friet ham fra Straf. At frie een fra Trældom. "Solen frier de bundne Dampe." Foersom.

Frie, v. n. 1. har. [Sv. fria. N. S. f r y e n. Goth. fryon, elske.] begiere t. Ægte, beile til. "Ingen er ond før han frier, og god før han døer." Ordspr. (Moth.) At frie t. en Pige, t. en Enke. At frie for en Anden. (jvf. beile.) "At frie er at anholde om et Fruentimmers Haand; at beile er at bestræbe sig for at erholde et Fruentimmer t. Ægte. — En Elsker kan beile længe; men han kan ikke være længe om at frie." P. E. Müller. = Frier, en. pl. -e. den, som begierer et Fruentimmer t. Ægte; en Beiler. Hun gav Frieren Nei. Hun har havt mange Friere og flere Elskere. "Ordentligviis er man først Elsker; bliver derefter Beiler, og tilsidst Frier." J. Smidth. = Deraf: Frierord, et. En Friers Tale ell. Udtryk i det han beiler. "Men, som Beiler tør dog ingen tale Frierordet ud." J. L. Heiberg. Frierreise, en. Reise, som en Mand giør f. at beile ell. frie. Engelst. (om Qvindek. Kaar. 122.) Friertanker, pl. Tanker, som Beileren ell. den Forelskede henvender t. Gienstanden for sin Kiærlighed. At gaae i Frier-

tanker. = Frieri, et. pl. - er. Bellen, Gierningen at frie. Frieriet lykkedes ikke. At gaae p. Frieri.

Frihed, en. Tilstand ell. Egenskab, at være fri (saavel i moralsk ell. borgerlig Henseende, som i endeel af Adjectivets øvrige Bemærkelser.) Villiens F. Menneskets moralske, borgerlige Frihed. "I dagligTale modsættes Frihed Tvang ell. Indskrænkning; en fri Mand kaldes den, der kan "giøre hvad han vil, handle efter Ønske," o. s. v. Howitz. — At sættes i Frihed (løslades af Fængsel.) Frihed for Skatter, Hoveri, Krigstieneste. F. i at tale, skrive, i Opførsel. (pl. Friheder, br. kun i visse Bemærkelser: 1. Rettigheder, Forrettigheder, Privilegier. Denne Provinds har fra gammel Tid adskillige Friheder og Rettigheder. 2. At tage, tiltage sig Friheder, usømmelige Friheder, i sin Opførsel mod een.) = Frihedsaand, en. ud. pl. en-Aand, som elsker Frihed, stræber efter Frihed; herskende Aand eller Stemning, som medfører Kiærlighed t. Frihed. (Nord. Brun.) Frihedsalder, en. Alder, hvori Frihed elskes ell. hersker. Grækernes Frihedsalder. "Befalinger og Forbud, der saa lettelig triste Frihedsalderen (Barndommen) t. Overtrædelse." Rahbek. Frihedsbrev, et. 1. Brev, hvorved een meddeles sin Frihed. 2. Brev paa Friheder, Privilegier. Frihedsdrift, en. Menneskets medfødte og udviklede Drift t. Frihed. (Mynster.) Frihedshelt, en. En f. Friheden kæmpende Helt. (Baggesen.) Frihedslyst, en. Lyst, Kiærlighed t. Frihed. Frihedsminde, et. Mindesmærke opreist t. Erindring om erhvervet Frihed. Frihedsprædikant, en. den, som uophørlig taler om Frihed og t. dens Roes. (Rahbek.) Frihedsret, en. Ret ell. Rettighed, som grunder sig i Menneskets Frihed. "Den første naturlige Frihedsret, at være sin egen Dommer." Schytte. Frihedsruus, en. overvættes Glæde over en erhvervet, virkelig ell. indbildt Frihed. (Rahbek.) Frihedsstand, en. den Tilstand, hvori Mennesket, ell. en anden Skabning, nyder sin naturlige F. "Heste, Øxne, Faar, saae man roligen at græsse i deres første Frihedsstand." Schytte. Frihedssyge, en. uordentlig, umaadelig Frihedslyst. Frihedstab, et. Tab, Berøvelse af Friheden; det, at miste sin F. "Det Frihedstab, som paaføres Tyven." A. Ørsted. Frihedstræ, et. Et til Tegn p. Frihed plantet Træ. Frihedsven, en. Elsker, Beskytter af Frihed.

Friligen, adv. [af fri.] reent ud, frit, uden Dølgsmaal. "Man skal lade Munden friligen op, og sige dem det, de ikke gierne høre." P. Tidemand. 1564.

Frille, en. pl.-r. [Isl. Fridla.] Fruentimmer, som deler Seng m. en Mand, uden at være ægteviet m. ham; en Slegfredkone. "De mange, der drive Frillers og fornemme Skiøgers fordeelagtige Haandværk." Rahbek. = frillebaaren, adj. (om Børn) født af en Frille, uægte. (Moth.) Frillebarn, et. Slegfredbarn. "At kun jeg er et Frillebarn, som fødtes dig af en Trællequinde." Øhlensch. Palnat. Frillehold, et. den Omstændighed, at holde sig en Frille, at leve m. en Frille. (Rahb.) Frillekone, en. undertiden for: Frille. Frillelevnet, et. stadigt Samlevnet imellem Mand og Qvinde, der ei ere ægteviede; Concubinat. (Moth.)

Frise, en. pl.-r. [Fr. Frise.] i Bygningskonsten: den Deel af Hovedgesimset over Søilerne, som forestiller ell. træder i Stedet for Bielkehovederne og hviler paa Architraven.

Friser, en. pl.-e. Den, som har hiemme, er født i Frisland.

Frisk, adj. [Isl. friskr] 1. ufordærvet, ikke gammel, ell. raadden. Frisk Fisk, friskt Kiød, Smør. Saaret er endnu friskt (ikke bulnet.) 2. sval, forfriskende. En frisk Drik Vand; frisk Luft. 3. ny, nylig kommen, nylig skeet ell. begyndt; ubrugt. At tage friske (andre) Heste p. en Reise. Giv en frisk Flaske. Der er kommet friske Østers. At gribes p. frisk Gierning; have noget i frisk Minde; forstærke sig m. friske Folk (som ikke have været i Fegtning.) 4. som har sin naturlige Legemsbeskaffenhed, har Kræfternes fulde Virksomhed; ikke svagelig; rørig (i ældre Dansk før) sund. At blive frisk igien (efter en Sygdom.) — Frisk (alacer, vegetus, valens) gaaer mere p. det Udvortes, p. Yttringen af den indvortes sunde Tilstand (sanus, Sanitas.) Man siger snarere: at føle sig frisk, end: at føle sig sund. (jvf. Sundhed.) "Et Menneske kan være frisk, uden at være sund; han kan for Dieblikket virke m. usvækket Kraft, og dog bære p. et Sygdomsstof." Müller. 5. uforsagt, munter, rask. At være ved frisk Mod. "Frisk Mod er halv Tæring." Ordspr. At tale friskt, svare friskt (ikke i god Betydning: fripostigt, næsviist.) = Friskhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være frisk (i de forskiellige Bemærkelser.) — Friskfyr, en. (frisk Fyr.) i dagl. Tale: en Spradebasse, een, der vil vise udmærket Raskhed i sin Opførsel, uden Agtelse f. god Levemaade. (jvf. 3. Fyr og Springfyr. Müllers d. Synon. I. 84.)

Friske, v. a. 1. giøre noget friskere, forny. "En Søndenvind, som frisker Træets Frugt." Helt. "At friske salt Mad t. Skibs i en Friskeballe." Moth. At friske noget op, s. opfriske. (jvf. forfriske.)

Frisler, n. s. pl. [T. Friesel.] en m. Feber forbunden Hudsygdom.

Frist, en. ud. pl. [Isl. Frestr.] 1. Udsættelse i Tiden, Tidsfrist. At give een et Aars Frist. At udbede sig F. i en Maaned. (Aarsfrist, Maanedsfrist, Dagsfrist.) 2. Ro, Stunder, Hviletid. Han har ikke Frist Nat ell. Dag.

1. Friste, v. a. 1. [Isl. fresta.] hendrage, opholde, forhale, bevare; i den Talemaade: at friste Livet. De fristede (opholdt) Livet allene ved Urter og Rødder. Om Livet fristes mig saalænge. (Moth.)

2. Friste, v. a. 1. [Isl. freista.] 1. prøve, udstaae, lide. Han har maattet friste meget ondt. At friste Medgang og Modgang; friste Eventyr. 2. søge at give een Lyst t. noget (slet ell. ondt,) sætte p. Prøve. At friste een v. Løfter, v. Gaver. At friste een t. noget. 3. søge at overtale een t. noget, trænge p. een. At friste een om noget. = Fristelse, en. pl.-r. Gierningen at friste; Tilstanden, at fristes. "Det er let at være dydig, hvor man ingen Fristelser har til at være lastefuld." Bastholm. — Frister, en. pl.-e. den, der vil friste, lokke andre t. noget utilladeligt.

Fritbor, et. (Moth.) s. Vridbor. (Et Frit, et lidet Bor. Moth.)

Fritte, v. a. 1. [Isl. frietta.] spørge tidt for at faae noget at vide. At fritte een om noget. — figurl. "Nysgierrige Dine fritte de kommende Venner." Hertz. — At fritte een ud (s. udfritte.) — Heraf: Fritten, en. ud. pl. — frittesyg, adj. som er meget for at fritte. (Moth.)

Fro, adj. [T. froh.] vel til Mode, glad. "Den ene lystig, fræk og fro, den anden doven, tung og sturen." C. Frimann.

Frodig, adj. i god Stand, trivelig (meest om Værter.) Træet staaer i frodig Vært. En tæt og frodig Skov. [formodentlig af det Isl. Fro, Frogd, Lindring, Husvalelse; men ogsaa: *rerum successus, prosperitas.* jvf. Ihres Glossar.] = Frodighed, en. ud. pl. frodig Vært.

Frokost, en. [af fro (det T. früh), tidlig, som kun bruges i dette Ord, og i: Froprædiken.] Mad, som nydes om Morgenen, ell. om Formiddagen; Davre.

From, adj. pl. fromme. adv. fromt. [T. fromm.] 1. mild i Sindet, sagtmodig, taalig, ikke let t. Vrede. "God er den, som ei kan giøre ondt; from, den som endog kan taale ondt." Sporon. Fromme Ord. "Falsthed bag de fromme Læber boer." Tode. (Ogsaa om Dyr: en from Hest.) 2. retskaffen, dydig. Et fromt Levnet. (Isl. fromr, fromlegr.) 3. gudfrygtig, religiøs. "Et fromt Sind bør vi kalde det, som vil at det Gode skal herske, som m. Kiærlighed har optaget det i sig selv — og som henfører sit hele indre Liv t. det Godes evige Kilde." M. (s. Nord. Tidsskr. III. 80. Mynsters Præd. 1809. I. Fort. — Ordets ældste og oprindelige Bemærk. har været: rask, mandig, stærk, tapper, duelig.) = Fromhed, en. ud. pl. Mildhed i Sindet; Gudfrygtighed, Religiøsitet. (Mynster.) "Det Sindelag, hvori Mennesket let stemmes t. religiøse (gudelige) Følelser." P. E. Müller. — "Fromhed indbefatter baade Gudsfrygt, Kiærlighed og Tillid t. Gud." Samme. (Christ. Moral. 2 Udg. 297.) — fromøiet, adj. hvis Dines Udtryk vidner om Fromhed. (usædvanl.) "Fromøiede Mø." Hertz.

Fromme, en. ud. pl. [af den forældede Bemærk. af from; duelig, nyttig.] Gavn, Baade, Vinding. "Liden Frist kan være t. stor Fromme." Ordspr. Paa Lykke og Fromme ɔ: v. Slump, p. et Lykketræf. [Verb. at fromme, for: nytte, gavne (Moth) er nu ikke brugeligt.]

Froprædiken, en. [jvf. Frokost.] Gudstieneste og Prædiken tidlig om Morgenen.

Frossen, part. pl. frosne, s. fryse.

Frost, en. ud. pl. [A. S. og T. Frost, s. fryse.] 1. den Kuldegrad, hvorved Vand og andre flydende Ting størkne til Iis ell. fryse. Frosten er endnu i Jorden (naar den ei er optøet.) 2. Betændelse og Hævelse i udvendige Legemsdele, som forvoldes af Frost. At have F. i Fødderne (hos Almuen: Kulde.) = Frostafleder, en. En Indretning t. at sikkre Frugttræer imod Frostens Virkning. (Oluffens Landoec. 93.) frostagtig, adj. som ligner Frost. En frostagtig Hævelse. frostbunden, adj. v. bunden, størknet v. Frostens Magt. Søens frostbundne Vande. "Frostbundne Jordklump." Foersom. Frostbyld, en. Byld af Frost. Frostknude, en. Knude, Hævelse, foraarsaget af Frost; Frosthævelse. Frostkulde, en. K. som medfører Frost. (H. Ørsted.) Frostmiddel, et. Lægemiddel imod Frost. Frostrevne, en. En af Frosten foraarsaget Revne i Egetræer; Iiskløft. Frostsnee, en. Snee, som falder i Frostveir. (modſ. Tøsnee.) Frostvand, et. Middel mod Frost, hvormed den syge Deel vaskes. Frostveir, et. V. som fører Frost m. sig. Frostvind, en. kold Vind, som medfører Frost. (Foersoms Digte. II. 14.)

Frue, en. pl.-r. [Isl. Fru. T. Frau.] Tilforn: Kone, Huusmoder, Huusfrue, selv af Bondestand. Nu et Hædersnavn for Koner, hvis Mænd ere Adelige ell. have Rang. "Frue er en Kone af Borgerstanden, hvis Mand har Rang." Sneedorf. (Patr. Tilsk. 79 Bl.) "Den formuende Kiøbmandskone vil hedde Frue." Müller. — Vor Frue i de catholske Tider: den hellige Jomfru, Christi Moder. (Deraf endnu Vor Frue Kirke, Vor Frue Menig=

hed. Ligeledes nogle Plantenavne, f. Ex. Vor Frues Særk, Convolvolus sepium; Vor Frues Sengehalm, Thymus Serpyllum o. fl.) [Ordet har to Stavelser, og e er ikke stumt; i Tiltale og Titler udelades det, ligesom Herr. Fru N. Fru Generalinde N.] = Sammens. a) Fruedag, en. særd. Marie Bebudelsesdag (d. 25 Marts) der ogsaa kaldes: Vor Frue Dag i Fasten. "Thi han saae ilde ud, som Fruedag i Faste." Holb. (P. Paars.) og Marie Bebudelsesdag (den 2 Jul.) — Ogsaa, men sieldnere, om Mariæ Himmelfartsdag, d. 15 Aug. (Vor Frue Dag dyrc.) — Frueklofter, et. K. ell. Stiftelse, hvor Enkefruer have fri Bolig. Fruenavn, et. Navn af Frue, Fruetitel. Fruenykker, n. s. pl. Tanker om at blive Frue; ell. Indbildninger, som en Frue har om sin Stand. (dagl. T.) Fruestand, en. den Stand, hvormed følger Fruenavn. b) Fruerbuur, et. d. s. s. Fruerstue. (Grundtvig.) Fruerhund, en. Skiødehund. At fryse som en Fruerhund: Talem. om den, som er meget kuldskær. Fruerpige, en. Pige, som opvarter Fruen i Huiet; Kammerpige. (Holberg.) "Hvor mangen anden mindre Frue og Fruerpige der faldt med." Baggesen. Fruerskik, en. Skik, som hersker blandt Fruer, passer sig f. Fruer. "Oppudser Døttrene ret paa sin Fruerskik." Holberg. Fruerstue, en. Stue, hvor Fruen og Qvindfolkene i Huset opholde sig; (Fruerbuur; gammelt. "At gaae paa Fruerstuen, ire in locum saturorum." Moth.)

Fruentimmer, et. pl. Fruentimre (ell. som i ældre Skrifter liig sing.) [Et i vort Sprog egentlig meningsløst, af det T. Frauenzimmer dannet Ord.] en Person af Qvindekiønnet, en Qvinde, et Qvindfolk. "Ligesom Qvinde er modsat Mand, er Fruentimmer modsat Mandfolk, eller Manden betragtet i borgerlige Forhold." Müller. = Deraf: fruentimmeragtig, adj. som ligner Fruentimre i Tænke- og Handlemaade. "Det er qvindagtigt at græde i Modgang; det er fruentimmeragtigt, at være nysgierrig." Müller. Fruentimmerarbeide, (som tilhører, passer for Fruentimre.) Fruentimmer-dragt, -handsker, -sko, -skrædder (som syer Klæder f. Fruentimre) o. fl.

Frugt, en. pl. -er. [T. Frucht. Lat. fructus, fruges.] 1. Afgrøde, hvad Jorden frembringer t. Føde for Mennesker ell. Dyr. At bære Frugt; frembringe dobbelt Frugt. 2. i Særd. den spiselige Frugt af visse Træer, Træfrugt, som Æbler, Pærer, Kirsebær, &c. (Deraf: Frugtaar, Frugthandler, Frugttræ, o. fl.) I Naturhist. og Plantelæren er Frugt overhovedet Benævnelsen p. den fuldendte, modne Frugtknude (germen; Linn.) der indeholder Sæden ell. Frøkornene. (J. Smidth.) 3. Foster, Livsfrugt. (sielden.) 4. fig. Følge, Virkning af en Gierning. Frugten af eens Flid, Anstrengelse. Hans Sygelighed og Tungsindighed ere Frugterne af et udsvævende Levnet (hellere: Følgerne, da Frugt meest bruges om en gavnlig Følge.) "Med Muren sank i Støvet uden Frugt saamangen Daad." J. Smidth. 5. Gavn, Fordeel. At høste, nyde Frugten af sit Arbeide. At arbeide uden F. "Blot Nydelse uden Frugt er i Grunden en bedrøvelig Ting." Baggesen. = Frugtaar, et. Aar, som er rigt p. Træfrugt. frugtbringende, adj. v. 1. som avler, frembringer Frugt ell. Grøde. "Kunne vi negte, at Sæden haver i sig selv en frugtbringende Kraft?" Basth. 2. som giver Nytte, Fordeel. At giøre sine Penge frugtbringende. At giøre sig et Embede frugtbringende. (Rahbek.) Frugtbund, en. det Sted p. en Plante, hvorpaa Blomsteret ell. Frugten staaer, og hvis underste Side bæres af Stilken. (Receptaculum.) "Jordbærrets spiselige Deel er Frugtbunden, p. hvis ydre Flade Frøet sidder." Olufsen. frugtbærende, adj. v. som bærer Frugt, spiselig Frugt. "Frugtbærende Træer." O. Guldb. Frugtdeel, en. paa Planter: den Deel, hvoraf Frugten danner sig. Frugtegn, en. Egn, hvor der voxer overflødig og god Træfrugt. Frugtgiemme, et. almindeligt Navn f. alle de Dele af en Plante, der udgiøre Frøets Bedækninger. (Pericarpium.) Frugtgreen, en. Green, som bærer ell. lover Frugt (modf. Vandgreen.) Frugthandler, en. den, som handler m. Træfrugt (hos os undertiden tillige m. Vildt.) Frugthave, en. Have, hvor Frugttræer voxe og opelskes: en Abildgaard. (Frugthave, Blomsterhave og Kiøkken- ell. Urtehave.) Frugtkielder, en. K. hvor Havefrugt giemmes. Frugtkniv, en. Kniv, m. Sølvblad, som bruges t. at skære Frugt. Frugtknop, en. Knop, hvori Spiren t. en tilkommende Blomst og Frugt er indesluttet. Frugtknude, en. den underste Deel af Støvveien (Pistillum) p. en Plante, hvori Spiren t. den tilkommende Frugt indeholdes (Germen) Hornem. Frugtkone, en. K. som sælger Træfrugt. Frugtkrands, en. Efterligning af en i Bue hængende Krands af Frugter og Blade. (Feston.) Frugtkurv, en. K. hvori Frugt bæres ell. fremsættes. Frugtleie, et. kaldes ved visse Planter et meer ell. mindre udbredt Legeme, hvori Frugterne ere indsluttede og i hvis Overflade de aabne sig. (Thalamus.) Hornemann. frugtløs, adj. 1. uden Frugt, som ingen F. bærer. 2. d. s. s. frugtesløs. "Du har lindret mangen frugt-

løs Møie." F. H. Guldberg. Frugtmoder, en. d. s. s. 2. Moder. (sielden.) Frugtnaal, en. (p. Blomster.) s. Støvnaal. frugtrig, adj. som har overflødig F. "En frugtrig Green." Fibigers Soph. Frugtstilk, en. Stilken, som hefter Frugten t. Grenen. Frugtstykke, et. Maleri, der forestiller Frugter. Frugtsvie, en. "Skade, som Viintræer og andre Frugttræer faae af for megen Hede ell. Kulde, saa at de ikke sætte Frugt." Moth. Frugttid, en. Aarstid, da Træfrugterne modnes. Frugttrevle, en. paa Kartofler: Trevler, som udspringe fra de øverste, tykkere Rodgrene, og sætte Kartofler. (Olussen.) Frugttræ, et. Træ, som bærer spiselig Frugt, og som forædlet dyrkes i Haver. Frugtøie, et. Øie p. et Træ, (gemma) som frembringer baade Blomster og Frugt. (Olussen.)

Frugtbar, adj. 1. som frembringer overflødig Frugt; som har Overflødighed af, er rig paa. Frugtbar Jord; et frugtbart Aar. Et Land, frugtbart paa Korn, Qvæg. 2. som fremmer Frugtbarhed. En frugtbar Regn, et frugtbart Veirlig. — Frugtbarhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være frugtbar.

Frugte, v. n. 1. (har.) have Frugt, Nytte til Følge. Min Advarsel har ikke frugtet. Det frugter hverken at tale til ham med det Gode eller m. det Onde.

Frugtesløs, adj. unyttig, forgieves. Et frugtesløst Arbeide. "Med frugtesløse Forsamlinger gaaer et Aar bort efter det andet." Schytte. — frugtesløst, adv. Frugtesløshed, en. ud. pl. (V. S. O.)

Frugtsommelig, adj. 1. d. s. s. frugtbar. (forældet.) 2. som laver t. Barsel, er med Barn. En frugtsommelig Kone. At være frugtsommelig ved een (gravida esse ex aliquo.) At gaae frugtsommelig med noget ɔ: have en Plan, et Forsæt. — Frugtsommelighed, en. ud. pl. Tilstanden, at være frugtsommelig.

Fryd, en. ud. pl. [T. Freude. Isl. Frygd, Vellyst.] Glæde, især i en høiere Grad, og som viser sig udvortes. "Han jager nu fra Fryd til Fryd, som aldrig Glædens Bæger lod sig tømme." F. Guldb. "Fryd er en Glæde, der er saa stærk, at den har Trang t. at yttre sig." Müller. (Upassende er derfor Thaarups Udtryk: "Den, som sin Fryd m. Ord kan male, hans Siæl er arm p. Fryd.") = a) fryddrukken, adj. v. henrykt ell. ligesom beruset af Fryd. (Hertz.) "De hvirvlende Luer fryddrukken han skuer." Thaarup. frydløs, adj. som er uden Glæde, savner al Glæde. "Et frydløst Liv." Rahbek. "Saa svunde Livets bedste Dage i frydløs Stræben." M. S. Buchholm. "Borgens frydløse Høisal." Hertz. frydrig, adj. rig p. Fryd, som har ell. giver megen Fryd. "Saa skaber Kiærlighed et frydrigt Hiem." F. Guldb. b) Frydedag, en. Glædesdag. Frydefest, en. Fest, Høitid, som holdes i en glædelig Anledning. "Vore verdslige Frydefester." Sneedorf. frydefuld, adj. i høi Grad glædelig; fuld af Fryd. Frydefærd, en. frydelig Færd, glædeligt Foretagende. "Hvert Ægtepar især v. denne Frydefærd de Unge Vei skal vise." H. A. Brorson. Frydeild, en. Glædesild. Frydeklang, en. Musik v. en glædelig Anledning, Glædestoner. "Med Frydeklang og m. Basuners Lyd." Sneed. Frydeaab, et. Raab, hvorved man yttrer sin Fryd. Frydesang, en. Glædessang. "Fra lette Bryst opsteg min Frydesang." S. Blicher. Frydeskrig, et. Fryderaab. "Hielp mig at udstøde Frydeskrig." Wessel. Frydeskud, et. Skud, der skulle være Tegn p. offentlig Glæde, f. Ex. over en vunden Seier. Frydetegn, et. offentlig Tegn p. Fryd, Glædesyttring. = frydelig, adj. som medfører Fryd, glædelig.

Fryde, v. a. 1. vække Fryd, frembringe Fryd hos een; glæde, giøre glad. Det fryder Sindet. At fryde sig ved, over noget. (Det br. mindre end glæde.)

Frygt, en. ud. pl. [N. S. og Holl. Frucht. E. Fright.] 1. den ubehagelige og urolige Følelse, der ledsager Forestillingen om et virkeligt, ell. kun i Indbildningen, forestaaende Onde; Rædsel. At være i F. have F. for noget. At indjage een Frygt. At leve i bestandig F. for Døden. "Frygt er den levende Følelse af en truende Fare; den kan være utidig, men ogsaa vel grundet." Müller. (jvf. Banghed, Rædsel, Skræk.) 2. Omhu for ei at fortørne ell. giøre een imod. At bære en sønlig F. for een. "Herrens Frygt er Begyndelse til Viisdom." (Deraf: Gudsfrygt.) = frygtagtig, adj. meget tilbøielig t. Frygt; bange, ræd. "Den Frygtagtige pleier at frygte; i hans Sindelag er Frygten rodfæstet, og han øiner (endog) Farer, hvor der ingen er." P. E. Müller. (jvf. frygtsom.) Deraf: Frygtagtighed, en. ud. pl. "Han er ophøiet over den svage Frygtagtighed, og kiender ei den forvirrende Skræk." Vogelius. — frygtelig, adj. som kan indjage Frygt; skrækkelig, rædsom. frygtløs, adj. som er uden Frygt, uforfærdet. (Fibigers Sophocl. Foersom.) — frygtsom, adj. tilbøielig til at ville undgaae enhver Fare, til at frygte for Udfaldet af enhver Handling, og derfor varsom i Foretagender. (modsat: uforfærdet, dristig, kiæk. jvf. frygtagtig.) "Frygtsom er den, som under visse Omstændigheder er tilbøielig til at frygte. Den modige Soldat er maaskee frygtsom t. Skibs. Den Forsigtige vil under farlige Forhold

være frygtsom." Müller. — Frygtsomhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være frygtsom. (Frygtsomhed kan ogsaa være Følge af Blyhed, en høi Grad af Beskedenhed ell. Mangel p. Selvtillid, og medfører mindre Begrebet om Svaghed ell. Feighed, end Frygtagtighed.)

Frygte, v. a. 1. have Frygt, være betagen, behersket af Frygt, ængstes over et forestaaende ell. tænkt Onde. (Det Modsatte af haabe.) Han har intet at frygte. Jeg frygter, at den hele Plan vil mislykkes. "Man haaber efter Grunde og m. Lyst; man forventer m. Vished; man frygter altid m. Ønske om det Modsatte." Sporon. "Hvad fattes den f. at være lykkelig, som frygter uden Angest, haaber uden smertelig Længsel, ønsker uden Utaalmodighed?" Basth. — At frygte for noget (leve, være i Frygt for.) Jeg frygter ikke Døden, ell. for Døden. — Ogsaa i Særd. faae Frygt ell. Skræk f. en virkelig ell. indbildt Fare; ræddes, være ræd. "De frygtede og forfærdedes i deres Hierte." I. Macc. 12. Den, som afholder sig fra en Forbrydelse, blot fordi han frygter Straffen. 2. være omhyggelig for ikke at fortørne een, ell. for ikke at handle imod eens Villie og Befaling (særd. med Hensyn t. de onde Følger, man deraf befrygter.) Han er mere frygtet, end elsket af sine Undergivne. — Ogsaa om Ærefrygt f. det høieste Væsen. At frygte Gud. "Den Siæl, som frygter Herren, er salig." Sir. 34. 15.

Fryndse, en. pl. -r. (sing. er sielden.) [T. Franse. Fr. Frange. E. Fringe. M. A. Lat. Frangia.] Traade af Silke, Uld o. d. som oventil ere virkede ell. vævede sammen m. Islæt til en Kant eller Søm, og derfra hænge løse ned. At besætte noget m. Fryndser. — Fryndsevæv, en. Indretning, hvorpaa Fryndser væves. — Fryndsevæver, en. den, hvis Haandtering er at væve Fryndser.

Fryse, v. n. og impers. 3. frøs, frossen, frosset. pl. frosne. [A. S. frysan. E. to freeze. N. S. fresen.] 1. fornemme til Kulden; lide af Kulde. Den Febersyge kan fryse i en hed Stue. Jeg frøs paa Vognen. Jeg har frosset meget underveis. At fryse paa, om sine Hænder, Fødder. 2. forvandles t. Iis ved Frosten. Havet fryser kun i Fiorde og Bugter. Vandet er frosset i Skaalen. Vinduerne siges at være frosne, naar de overtrækkes m. en Iisskorpe. Fingrene ere frosne af ham ɔ: han har mistet dem v. Frost. Sæden er frossen bort, er ødelagt af Frost i eller over Jorden. Søen fryser til, belægges heel med Iis. Skibet frøs inde ɔ: blev omgivet m. fast Iis. 3. impers. det fryser ɔ: Kulden har naaet den Grad, at Vandet størkner t. Iis. Det har frosset i Nat. Det vil fryse t. Natten.

Fræk, adj. pl. frække. [Isl. frækinn, modig; frekr, paatrængende.] som viser en uforskammet Dristighed, som sætter al Undseelse tilside; ublu, skamløs. En fræk Opførsel; frække Lader. En fræk Skiøge. "Den Frække vil dæmpe (trodse) sin Skændsel; den Fripostige dølge den." Sporon. "Da han fræk roste sig imod Himmelen, at han var uden Synd." Mynster. [Ordets tilforn fordeelagtige Bemærkelse: kiæk, tapper, modig, ædelmodig, har ganske tabt sig; ligeledes den af Moth anførte: gienstridig, egenraadig.] — Deraf: Frækhed, en. ud. pl. frækt Sind, fræk Handlemaade. "Friheden var bleven t. en tøilesløs Frækhed." Schytte. "De kaldte deres Frækhed Frimodighed, og derved giorde dem mere haardnakkede." Wandal. "Frækhed i tøilesløse Udsvævelser, uden Undseelse baaren t. Skue." Mynster.

Frænde, en. pl. -r. [Isl. Frændi.] Slægtning, Slægt. Næste, nærmeste Frænder. = Frændebod, en. Bod, som fordum betaltes for Manddrab t. den Dræbtes Frænder. Frændegilde, et. Gilde, Giæstebud, hvortil kun Slægtninge indbydes. (Moth.) Frændekreds, en. Kreds, Forsamling af Frænder. Frændemord, et. Mord, som begaaes p. Frænder ell. p. en Slægtning. (Grundtvig.) Frændeqvinde, en. Frænke. Frændesamfund, et. Frænders Samfund, Samlevnet. "De, med hvem vi i Frændesamfund ere opvorne." M. Frændestævne, et. Sammenkomst, Møde af Frænder. (Moth.) = Frændskab, et. ud. pl. Slægtskab. — Frænke, en. (af Frændkone.) beslægtet Fruentimmer.

Frø, et. ud. pl. [Isl. Frió. Sv. Frö.] Urters, Værters Sæd. Blomsterfrø, Urtefrø, Kaalfrø, Hampefrø ꝛc. At opelske Træer af Frø. = Frøavl, en. Gierningen, at opelske Haveurter t. at bære Frø. (Olufsen.) Frøbed, et. 1. Havebed, hvor Planter opelskes t. at give Frø. 2. Frøbed t. Asparges ɔ: Bed, hvor denne Vært opelskes af Frø. (Olufsen.) Frøblad, et. Frøets ligedannede Stykker, som, naar det lægges i Jorden, dele sig og forvandle sig til Blade. Cotyledones. Frødække, et. en løs Hud, som indhyller Frøet. Arillus. (Hornemann.) Frøgield, en. Erstatning for den i Jorden nedlagte Sæd, som tilkommer den, der forlader en Gaard. (D. Lov. III. 13. 8. Frø staaer her for Sæd, der sædvanl. br. om Kornværters Frø.) Frøgiemme, et. ell. Frøhuus, et. den Deel af Planten, som omgiver Frøet. Frøhandel, en. Handel m. Havefrø. (Olufsen.) Frøhandler, en. den, som driver Frøhandel. Frøknop, en. Knop,

som indeholder en Plantes Frø. Frøkorn, et. Et enkelt Frø. Frøplanter, pl. Haveplanter, som man bevarer og lader vore til at bære Frø. Frøskal, en. Skallen, der omgiver Frøets Kierne. Frøskole, en. den Afdeling af en Træskole, hvor Planterne opelskes af Frø. "Fra Frøskolen omplantes de unge Træer een ell. flere Gange." Olufsen. (jvf. Kierneskole, som br. om Frugthavers Frøskole.) Frøstilk, Frøstængel, en. Stilk, hvorpaa Frøet sætter sig. Frøuld, en. et uldagtigt Legeme, der sidder p. Spidsen af adskillige Planters Frø. Coma. (Hornemanns Plantelære.)

Frø, en. pl. Frøer. [A. S. Frogga. E. Frog. Sv. Frö og Groda.] et fiirfødet Dyr af Amphibiernes ell. Krybdyrenes Classe, til hvis Slægt regnes de egentlige Frøer og Tudser. (Rana. Bufo.) = Frøleg, en. Frøernes befrugtede Sæd.

Frøken, en. pl -er. [Sv. Fröken. dimin. af Frue; ligesom det T. Fräulein.] et Hædersnavn for Adelsmænds Døttre, som nu ogsaa tillægges Døttre af Borgerlige, der have en vis Rang, og tilforn (indtil Kong Frederik den 3dies Tid) brugtes om Kongens Døttre. = Frøkenkloster, et. Stiftelse, hvor trængende Frøkener nyde Ophold. Frøkenpige, en. som tiener hos en Frøken. Frøkenstand, en. den Stand, hvori en ugift Pige kaldes Frøken. (Holberg.)

Frønnes, v. n. pass. [mere brugeligt end det i V. S. O. anførte v. n. frønne.] blive frønnet.

Frønnet, adj. [fornet. Moth. en ældre Form. Maaskee af forn, gammel. Sv. fyrnas, blive gammel.] skiør af Ælde, og begyndt Raaddenhed. (allene om Træ.) s. trøsket.

Fug, et. pl. d. s. 1. smaa Duun ell. Støvgran; Fnug. 2. Noget som fyger. s. Fog.

Fughølv, en. s. Plovhøvl.

Fugl, en. pl. -e. [Isl. Fugl. A. S. Fugel.] et varmblodigt tobenet Dyr, bedækket med Fiedre, forsynet m. Vinger, og hvis Forplantning skeer v. Æg, der sædvanligen udruges af Hunnen. Fuglenes forskiellige Kiøn betegnes overhovedet v. Han og Hun; i enkelte Slægter v. særegne Ord. (s. Høne, Hane, And, Andrik, Gaas, Gasse.) Nogle Fugles Unger have egne Benævnelser (s. Kylling, Ælling, Gæsling.) At skyde til, efter Fuglen ɔ: efter en Lignelse af en Fugl, opsat p. en høi Stang. = Fuglebuur, et. d. s. s. Buur, 1. Fuglebær, n. s. Navn paa et Træ, af Blommeslægten (Prunus avium) og paa flere Værter. Fuglebøsse, en. Hagelbøsse t. at skyde Fugle med. Fuglefangst, en. Gierningen, at fange Fugle. Fugleflok, en. En samlet Mængde af Fugle. Fugleflugt, en. Fugles Flyven ell. Flugt. "Spaamænd af Fugleflugt og Skrig." Guldberg. Fuglefrø, et. Frø, som gives Fugle at æde, f. Ex. Hampefrø, det saakaldte Kornfrø, m. m. Fuglefænger, en. den, som giver sig af m. Fuglefangst. Fuglefode, en. Føde for Fugle, tienlig for F. Der er knap Fuglefode p. ham (om den meget magre.) Fuglegarn, et. Garn, hvori Fugle fanges. Fugleglas, et. Glas, som hænges ved et Fuglebuur, og hvori Fuglen gives Drikke. Fuglegræs, et. en Plante. (Alsine media.) s. Arne. Fuglham, en. den flaaede Hud af en Fugl m. Fiedrene paa, ell. noget, som ligner dette. Fuglehandel, en. Handel m. alleslags Sangfugle ell. andre Fugle. Fuglehuus, et. stort Fuglebuur. Fuglejagt, en. Jagt, som gaaer ud p. vilde Fugle. Fuglekonge, en. 1. den mindste indenlandske Fugl; Gierdesmutte. Motacilla regulus. 2. den, som ved Fugleskydning nedskyder Brystpladen, og derfor faaer den høieste Priis. Fuglekro, en. s. Kro. Fuglekræmmer, en. den, som driver Fuglehandel. Fugleliim, en. et Slags Liim, som bruges t. Fuglefanst. Fuglenet, et. Fuglegarn. Fuglepinde, pl. de første Spidser af Fugleungernes Fiedre. Fuglequidder, en. Fuglenes qviddrende Sang. Fuglerede, en. s. Rede. Fuglerøde ell. Fuglerœ, en. d. s. s. Fugleskræmsel. "Som en Fuglerœe i et Kirsebærtræ." Rahbek. D. T. III. 294. Fuglesang, en. visse Fugles Røst, som danner en Melodie af enkelte Toner. Fugleskrig, et. nogle Fugles skrigende Røst. Fugleskræmsel, en. Noget, man sætter op p. en Stang, for at skræmme Fugle fra Haver ell. Marker. Fugleskydning, en. den Lystøvelse, at skyde t. Fuglen for at vinde de udsatte Priisbelønninger. fuglesnar, adj. hastig som Fuglen i sin Flugt. (Pram.) Fuglesnare, en. Done. Fuglespaadom, en. S. af Fugles Flugt ell. Skrig. Fuglespaamand, en. den, som spaaer af Fugles Flugt ell. Skrig. Augur. (Guldberg.) Fuglespid, et. Spid, hvorpaa smaa Fugle steges. Fuglestang, en. Stangen, paa hvis Spids Fuglen, som man skyder efter, sættes fast. Fuglesteg, en. Steg af Fugle. "Da skienkte hun dem Miøden, ind Fuglestegen bar." Øhlenschlæger. Fuglestrube, en. Fuglens Strube og Organ t. Sang. "Det lyder skingrende fra tusind Fuglestruber." Øhlenschl. Fugleunge, en. Fuglenes af Æg udklækkede Unger. Fuglevarsel, et. Varsel og Spaadom af Fugles Flugt og Bevægelser. Augurium. (Møllers Livius.) Fuglevildt, et. alle=

slags spiselige vilde Fugle. (modsat: Dyrevildt.)

Fugte, v. a. og n. 1. gløre fugtig, væde. Papiret maa fugtes. 2. v. n. give Fugtighed fra sig. Væggene fugte. (V. S. O.) — Deraf: Fugtning, pl.-er.

Fugtig, adj. [A. S. fuht. N. S. fucht, fuchtig. T. feucht.] som indeholder nogen Væde, som er noget vaad. Fugtige Klæder, Dunster, Værelser; en fugtig Luft. — Fugtighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være fugtig. 2. fugtige Bestanddele. (s. Vædske.)

Fuld, adj. [Isl. fullr. A. S. full.] 1. som er fyldt, opfyldt m. noget; uegentl. som har Mængde af. Et fuldt Glas. Sækken er ganske fuld. Der var fuldt med Folk. Landet er fuldt af Bierge og Skove. Et Liv fuldt af Sorger. (Saaledes i Sammens. biergfuld, harmfuld, sorgfuld, o. fl.) 2. fuldstændig, fuldkommen, heel. At have sin fulde Vært. "Døe, var min fulde Agt, flyd, raabte jeg, mit Blod!" Wessel. Tallet er ikke fuldt. I Stedet for fuld, fik han kun halv Betaling. I fuld Trav, Fart. At være i fuld Drift. At gaae for Fulde (for fuld Værdi.) 3. drukken, beskienket. At drikke sig fuld. At give (drikke) een fuld. (Heraf: Fuldskab.) 4. adv. heel, ganske. a) fuld. Jeg veed det fuld (heel) vel. Han er ikke fuld saa stor. Med fuld beraadt Hu. b) fuldt. Det er ikke fuldt et Aar siden. At troe fuldt og fast. At have fuldt op (rigeligt) at bestille, at spise og drikke. = fuldelig, fuldeligen, adv. tilfulde, ganske. — Fuldhed, en. Beskaffenheden, at være fuld. (V. S. O.) = fuldbaaren, adj. v. som er baaren den fulde Tid af Moderen. Et fuldbaaret Foster. fuldblodig, adj. blodrig. Fuldblodighed, en. Blodrighed. Fuldbroder, en. Heelbroder. "Er der flere Brødre, Fuldbrødre t. de Umyndige." D. L. III. 17. 2. fuldbyrdig, adj. eenstemmig. (A. S. Vedel. forældet.) fulddannet, adj. v. fuldkommen dannet, heel uddannet. "I hele Tiden, siden Jorden var bleven fulddannet." T. Rothe. fuldgyldig, adj. aldeles gyldig, fuldkommen gyldig. (Ørsted. Eunomia. III. 479.) "At skaffe sig et fuldgyldigt Paaskud." Rahb. fuldkantet, adj. fuldkantet Tømmer: kaldes det, som har en huggen Kant p. alle fire Sider. (Arch. f. Søvæs. III. 228.) fuldklog, adj. som har Forstandens fulde Brug. "I den hele Stad blev neppe tre Dusin fuldkloge Folk tilbage." Storm. fuldkogt, adj. giennemkogt, ganske kogt. fuldmoden, adj. ganske moden. "Hun nød — fuldmoden Frugt af hver en Pligt." Evald. (Deraf: fuldmodne, v. a. 1. modne aldeles. Baggesen.) fuldmyndig, adj. begavet, forsynet m. fuld Myndighed og Magt. (Deraf: Fuldmyndighed, en. A. S. Vedel. Ørsted. Eunomia. III. 558.) fuldnær, adj. og adv. meget nær, ganske nær, næsten. "Man saae fuldnær et ganske Aar omkring en Comet." P. Tidemand. 1559. fuldprøvet, adj. fuldkommen prøvet, i Eet og Alt prøvet. "Saa vist var aldrig den en sand, fuldprøvet Ven, der ei var nidkiær Borger." Baggesen. fuldraadig, adj. som har fuldkommen Magt, Raadighed over. "At være fuldraadig over noget." A. Ørsted. (Eunomia. III. 482.) fuldskienket, adj. v. skienket fuld t. Breden. Et fuldskienket Glas. ("Kummers Kalk fuldskienked de os." Hertz.) Fuldslag, et. Timeslag p. et Seirværk. fuldspunden, adj. v. En fuldspunden Teen (hvorpaa ei kan rummes mere.) fuldstegt, adj. giennemstegt, heel stegt. fuldstemmig, adj. fuldstemmig Musik, som opføres med alle tilhørende Stemmer. fuldstoppet, adj v. f. Ex. en fuldstoppet Sæk. fuldstøbt, adj. v. heel udstøbt. Fuldsøskende, n. s. pl. Heelsøskende. fuldtallig, adj. som har det fulde, bestemte Antal. fuldtonende, adj. v. som toner ell. lyder fuldt, som har Omfang i Tonen. "En klar, fuldtonende Stemme." Baggesen. fuldtro, adj. meget tro. fuldvoxen, adj. v. som har opnaaet sin fulde Vært. "Menneskeslægten, der nu er fuldvoxen og fornuftig, har engang, som Barnet, været spæd og ufornuftig." J. Bove. fuldvægtig, adj. som har sin fulde, lovlige, behørige Vægt; fuldvægtig Mynt. Deraf: Fuldvægtighed, en. (s. videre nedenfor.)

Fuldbringe, v. a. 3. (s. bringe.) bringe t. Ende, fuldføre et Foretagende (især om vigtigere Forretninger.) "Der er intet, som de jo har forsøgt; men heller intet, som de har fuldbragt." Bagg. N. Klim. "At den begyndte Forbrydelse ikke bør straffes lige m. den fuldbragte." Ørsted. "Man siger ikke, at fuldbringe en Tale, et Skrift, et Maleri; men vel i Alm. et Værk, et Arbeide, og særd. en Række af Handlinger." Müller. = Fuldbringelse, en. det, at fuldbringe; Fuldførelse. "Den begyndte Giernings Fuldbringelse." Mynster.

Fuldbygge, v. a. 1. fuldføre en Bygning, bygge færdig. Slottet er endnu ikke fuldbygget. (Moth.)

Fuldbyrde, v. a. 1. bringe i Opfyldelse, opfylde. "Den Sag p. Jorden maa fuldbyrdes." H. A. Brorson. At fuldbyrde Lovene. (Schytte.) At fuldbyrde et Løfte, et Ægteskab, en Pagt. At fuldbyrde sin Idræt. (Meisling.) "Straffen han fuldbyrde vil." Fibigers Soph. Den fuldbyrdende (executive) Magt i Staten. "Den hele lovgivende, fuldbyrdende og dømmende Magt hviler i hans Hænder allene." Birkner. 2. give

Gyldighed, stadfæste. (V. S. O.) = Deraf: Fuldbyrdelse, en. Ægteskabets F. "Den ægte Moralitet fordrer Williens Fuldbyrdelse v. Handling." Engelstoft.

Fulddrive, v. a. 3. (s. drive.) fuldføre, udrette, fuldende. (forældet.) At fulddrive en Gierning. (Vedels Saxo. Fort. S. 19.)

Fuldende, v. a. 2. bringe t. Ende, fuldbringe. At fuldende et Arbeide. At fuldende hvad man har begyndt. "Vel begyndt, er halv fuldendt." "Den, som begynder et Værk, uden at fuldende det, den agte vi ikke meget." Basth. "At fuldende er fuldkommen at bringe t. Ende; altsaa noget meer end at fuldføre." Müller. (jvf. ende, slutte.) — fuldendt, adj. v. bruges ogsaa for: fuldkommen. Et i høi Grad fuldendt Arbeide. Et fuldendt Mesterstykke. — Fuldender, en. den, som fuldender noget. "Vor Tids Begynder og Fuldender." Mynster. — Fuldendelse, en. 1. det, at fuldende, ell. at fuldendes. "Selv om Fuldendelsen forebygges v. en udvortes Hindring, er dog hans Skyld mindre, end om Forbrydelsen var fuldendt." A. Ørsted. 2. Fuldkommenhed, som et fuldendt Arbeide har. Dette Værk bærer Fuldendelsens Præg.

Fuldføre, v. a. 2. bringe t. Udførelse; bringe i Stand; fuldende. "Man ender f. ikke at giøre mere; man fuldfører f. at naae sin Hensigt; man slutter fordi Arbeidet er fuldført." Sporon. At fuldføre en Misgierning, fuldføre en Bygning. — Deraf: Fuldførelse, en.

Fuldgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) 1. giøre fuldtallig. At fuldgiøre en Sum. 2. fuldføre, bringe t. Ende. Fuldgiort Arbeide. "Da skal han beholde ham, at fuldgiøre sin Reise med." D. L. IV. 1. 2. 3. opfylde, fyldestgiøre. (A. S. Vedel. Arrebo.) "At han trolig har fuldgiort sit høie Kald." Jacobi.

Fuldkoge, v. a. 2. koge tilgavns, giennemkoge. (Moth.)

Fuldkomme, v. a. 1. bringe til Fuldkommenhed (D. Bibel.) 2. fuldende. At fuldkomme en Bygning. (A. Vedel.) "Hvorfor have I ikke fuldkommet eders bestikkede Gierning?" 2 Mose B. 5. 14. 3. opfylde. At fuldkomme sit Løfte, eens Befaling. — Fuldkommelse, en. Gierningen at fuldkomme noget, bringe noget t. Fuldkommenhed ell. Fuldendelse. "Dersom vi vilde forestille os — at Altings Fuldkommelse skulde bestaae deri, at al Skiønhed forgik." Mynster. (Præd. II. 1815. 77.)

Fuldkommen, adj. pl. fuldkomne. 1. fuldstændig, heel. Alter i fuldkommen Stand, Orden. En fuldkommen Anretning, Udrustning. Det er min fuldkomne Overbeviisning. 2. som har alle væsentlige Egenskaber i deres fulde Godhed og Styrke, som er i eet og Alt hvad det bør være. Intet i Verden er fuldkomment. En fuldkommen Skiønhed. "Fuldkomment er det, hvori Intet fattes, d. e. at sige, hvor intet mere kan ønskes." Sporon. 3. meget stor, tilstrækkelig; stor nok, vid nok. (dagl. T. Kiolen er ikke fuldkommen nok i Ærmerne.) 4. adv. tilfulde, tilstrækkeligen. Han har fuldkommen ret. En fuldkommen god, viis Mand. Der er fuldkomment nok. = Fuldkommenhed, en. 1. den Egenskab, i det Hele at være fuldkommen. At bringe noget til Fuldkommenhed. At forstaae en Ting til F. 2. Fuldkommenheder, pl. enkelte fuldkomne Egenskaber.

Fuldmaane, en. den Stilling af Maanen imod Jordkloden, naar dens hele Skive er oplyst.

Fuldmagt, en. (pl. Fuldmagter bruges undertiden.) 1. Magt og Myndighed, som man giver en anden, især skriftligen, t. at handle i sit Sted. At give een Fuldmagt til noget. 2. i friere, komisk Stiil: d. s. s. Fuldmægtig. "Stork Fogdens Fuldmagt var." Holb. P. Paars. "Forvisset om, du tro blev ved, at staae som Fuldmagt p. dit Sted." Bagg. poet. Ep. = Fuldmægtig, en. 1. den, som har Fuldmagt t. at handle, udføre, afgiøre ell. slutte noget paa en andens Vegne. "Han lader Fuldmægtige fra alle Stænder sammenkalde t. et Møde." Kampmann. "Da Staterne voxede i Størrelse, udnævnede Folket Fuldmægtige ell. Repræsentanter, der i dets Navn udøvede Regieringen." Schytte. 2. en Person, som antages t. at udføre visse Forretninger i et offentligt Contor, ell. for en Embedsmand. Fuldmægtig hos en Amtmand, Byfoged, i et kongeligt Collegium.

Fuldmodne, v. a. 1. bringe t. fuldkommen Modenhed. (nyt O.) "Et Smiil, der meer end Solens Straalers Ild fuldmodned min udsprungne Knop." Baggesen.

Fuldproppe, v. a. 1. proppe heel fuld med, fylde indtil Overmaal, overfylde. "Hans Omhu var, at udvikle hendes egne Begreber og Følelser, og ikke at fuldproppe hende m. Andres." Rahbek.

Fuldskab, en. ud. pl. den Tilstand, at være bestienket, Drukkenskab.

Fuldskrive, v. a. 3. (s. skrive.) 1. fylde m. Skrift. At fuldskrive et Ark. Bogen er fuldskreven. 2. skrive t. Ende. Brevet blev ikke fuldskrevet.

Fuldsom, adj. før, vel ved Magt. (forældet.) Kornet er fuldsomt ɔ: det har kiernerige Ax. (Moth; der ogsaa har Subst. Fuldsomhed.)

Fuldstændig, adj. som har alle sine Dele, som intet mangler. Bogen, Aargangen er ikke fuldstændig. En fuldstændig og udførlig Beretning. "En Ting kan være heel, og dog ikke fuldstændig; men

fuldstændig kan den ikke være, uden den f. sig selv er heel; om den endog kun er det Halve af en anden Ting." Sporon. — Deraf: Fuldstændighed, en. ud. pl.

Fuldsøskende, n. s. pl. Heelsøskende, Børn, som have Fader og Moder tilfælles. (Moth.)

Fuldtagen, adj. som kan tages f. fulde, dygtig, mandig. "Er han fuldtagen Mand, han for sig tager vist." Bording. (homo justæ staturæ & roboris. Moth.) 2. fuldvoxen. "Thi Bruden var for liden, og ung af Aar; men nu fuldtagen er." Bording. I. 171. — Deraf: Fuldtagenhed, en. "Naar han m. Tiden ganger t. ret Fuldtagenhed og lovlig Alder fanger." Bord. (Nu usædvanl. og forældet.)

Fuldtakke, v. a. 1. give een al den Tak, han fortiener.

Fuldtale, v. a. 2. tale t. Ende, afgiøre v. Tale, aftale. "Efterat han havde fuldtalet den Handel med Jøderne." P. Tidemand.

Fund, et. pl. d. s. [Isl. Fundr.] 1. noget, som er fundet; ell. Gierningen at finde. At giøre, at oplyse et Fund. 2. listigt Paafund, Opfund, Snedighed. (sielden.) "Med tidig Skiemt og lystig Fund." Bording. — Deraf: fundig, adj. (Isl. fundvis.) opfindsom. (forældet.) s. underfundig.

Funke, en. pl. -r. [Tydsk. Isl. Funi, Emmer. jvf. Ordet Fun hos Ihre.] Gnist, Ildgnist.

Funkle, v. n. 1. (har.) [T. funkeln.] tindre stærk. Funklende Øine, Ædelstene. "Et slebet Glas glimrer; en Ædelsteen glimrer og funkler tillige; et glat Metal glindser og Lynilden glimter." Sporon.

Fure, en. pl.-r. [A. S. Furh.] en lige Fordybning ell. Rende, især frembragt v. Pløining. At pløie dybe, brede Furer. "Og Agrens jævne Skiød i dybe Furer brække." E. Colbiørnsen. "Du Skyer sammenkalder, at dryppe Regn i Furens Skiød." Thaarup. = Fureside, en. kaldes den høire Side af Ploven, fordi den vender imod den ved Pløiningen dannede Fure. (s. Landside.) Furetrækning, en. Gierningen at drage Furer. fureviis, adv. ligesom Furer, i Furer. — fure, v. a. 1. giøre Furer i noget. Grublen og Sorg har furet hans Pande. "Der furer Kiølen Havet nu." S. Blicher. Furede (riflede) Piller.

Fureer, en. [Fr. Fourrier.] 1. et Slags ringere Hofbetient. (Hoffureer, Kammerfureer.) 2. en Underofficeer, som sørger for Soldaternes Qvarteer m. m. s. Qvarteermester.

Furie, en. pl. -r. Plageaand, Plagegudinde.

Fuse, v. n. 1. har. [af fuus, hastig. A. S. fysa, ile.] egentlig om Vand, der styrter frem ell. ud m. hastig og voldsom Fart. Vandet fusede ud af Aabningen, fuser frem i Renden. "Strømmen — ind ad samme Port som tusind Fosse fuser." Arrebo. — Uegentl. a) At fuse frem, være overilende, ubesindig i Tale ell. Opførsel. (Deraf: fremfusende.) At fuse frem, fuse ud med sine Ord. (jvf. overfuse.) b) om Fartøiers hurtige Bevægelse. "Som et Seil paa den fusende Baad." Hertz. — Fusentast, en. pl.-er. den, som handler overilet, ubetænksomt. (dagl. T.)

Fuske, v. n. 1. (har.) [T. pfuschen. jvf. fuus, hastig, og fuse.] Egentlig: giøre sin Gierning m. overilet Hast; men br. især om at drive et Haandværk, som man ei har udlært, hvori man ei er bleven Mester; og deraf: giøre en Gierning som den, der ikke ret forstaaer ell. har lært den. "En Syg, der paa egen Haand uforstandigt fuskede paa sin Helbredelse." Birkner. Jeg fusker noget v. Tegning, p. Klaveret. At fuske i, paa et Haandværk. = Fusker, en. pl.-e. den, som driver et Haandværk, uden at have udlært det; og deraf i Almindelighed: den, som giør slet, udygtigt Arbeide. "Thi hver en Fusker sig anseer jo for en dygtig Mester." Falster. Han er en Fusker i sit Arbeide. "Naar Lægen p. engang vil helbrede Menneskers Sygdomme og Statens Bræk, bliver han en Fusker i begge Dele." Bagg. N. Klim. (jvf. Stymper.) — Deraf: fuskeragtig, adj. som ligner en Fuskers Art og Gierning; slet giort ell. udført. Fuskerarbeide, et. og Fuskerværk, et. noget, som er giort af en Fusker, p. en fuskeragtig Maade. — Fuskeri, et. Fuskerarbeide.

Futte, v. n. 1. forbrænde hastigen og med en egen Lyd.

Fuul, adj. pl. fule. [Isl. full. A. S. ful, *immundus*.] led, styg, fæl. "De ville søge deres onde Lyster og fule Begierligheder et Forsvar og Skiul." B. Thott. "Det fule Dynd udaander Sygdoms Plager." Pram. "Fuul er egentlig hvad der er forraadnet, (T. faul) og overføres derfra p. det, som i sit Indre er fordærvet." Müller. — Heraf: Fuulhed, en. (sielden.)

Fuus, adj. hastig, iilfærdig, overilet. (forældet. Sv. fus, fos. Isl. fus, tilbøielig.) s. fuse og fremfusende. (Fuusmaal, Maal, som skeer hastigt ell. ikke nøiagtigt, og fuusmaale, leviter implere. Moth.)

Fy! Udraabsord, som tilkiendegiver Afsky.

Fyenbo, en. pl.-er. Een, som er født i Fyen. — fyensk, adj. som er fra Fyen.

Fyge, v. n. føg, føget. (er og har.) [Isl. fiuka.] drives omkring, drives sammen af Blæsten. Sneen, Sandet fyger allevegne omkring. Støvregnen fyger os i Ansigtet. Sneen er føget bort fra Veien. Det har føget stærkt hele Dagen. Det

fyger ind igiennem Vinduerne. At fyge inde i et Huus, indesluttes af den tilføgne Snee. (s. Fog og Fug.)

Fyld, en. ud. pl. det, hvormed noget fyldes ell. stoppes. Fyld i en Dyne, i en stegt Kalkun. At lægge Fyld paa en Vei.

Fylde, en. ud. pl. [T. Fülle. Sv. Fyllest.] 1. Gierningen at fylde, expletio. Moth. "Var ei Bugs Fylde, da kunde man Bagen forgylde." Ordspr. "Der er ei Fugls Fylde paa ham." (om den meget magre. Moth.) 2. Overflødighed, Rigdom. "De fortærede Landet og dets Fylde." Jac. 8. 16. "Aldrig fandtes noget Navn — som udtømte det uendelige Væsens Fylde." Synesius v. Bloch. "Følelsens Fylde udtømmes derfor ikke." Mynster. "Magtens Fylde blev et Redskab i denne Konges Hænder t. saa stolt et Diemeds Opnaaelse." Engelst. 3. Fuldkommelse, Opfyldelse. I Tidens Fylde (naar den rette Tid kommer.) "I Tidernes Fylde skal der fremgaae noget Nyt, herligere end Alt, hvad Diet saae." Mynster. = Fyldehorn, et. Et med Frugter af adskillige Slags opfyldt Horn, der afbildes som et Symbol paa Overflødighed; Overflødighedshorn. (Cornu copiæ.) "I dit Fyldehorn tag Urter med." Ohlenschl.

Fylde, v. a. 1 og 2. [Isl. fylla. A. S. fyllan.] 1. giøre fuld, opfylde. At fylde et Glas m. Viin, en Sæk m. Korn. At fylde sig (m. Drik, Mad.) At fylde Viin om paa et andet Fad. At fylde en Vei, en Sump. 2. særd. stoppe visse Slags Mad m. Fyld. At fylde en Gaas, et Kalvebryst. Fyldte Krebs, Løg. 3. giøre fuldt. At fylde Tallet. 4. fuldende, opnaae en vis Alder. Barnet fylder i Dag to Aar. = Fyldebug, en. den, som spiser alt f. overflødigt, en Fraadser, Slugshals. (Moth. Et endnu lavere Udtryk er: Fyldevom.) Fyldebøtte, en. i lav Talebrug: den, som tager for meget til sig af Mad, men især af stærk Drik (Ligeledes: Fyldehals, Fyldehund, Fyldevom.) Fyldekalk, en. ud. pl. det, som i Tale ell. Skrift indføres, flikkes ind til Overflod. F. i et Digt, i en Tale. "Det Slags Folk har altid en Heb Fyldekalk, f. at giøre deres Tale vidtløftig." Holb. (den Stundesløse.) (Ordets egentlige Bemærkelse bruges sielden.) Fyldemad, en. det, som fyldes eller stoppes i et andet Slags Mad; Fyld, Fylding. Fyldeord, et. Ord, som allene tiener til Fyldekalk. (Tullin. Rahbek.) Fyldeso, en. i samme lave Bemærk. om Qvindfolk, som Fyldehals, Fyldehund om Mandfolk. Fyldevom, en. i lavere Talebrug: en Fraadser. — Fylderi, et. alt for overflødig, overdaadig Nydelse af Mad og Drikke. s. Fraadseri. — Fyldning, en. Gierningen at fylde. (forskielligt fra Fylding.)

Fyldest, adv. [af fuld.] tilstrækkeligt, tilfulde. (egentl. et forældet Subst.) At faae fyldest for sine Penge. At giøre fyldest for noget. Han kan giøre fyldest for to andre (i Arbeide, i at spise.) "En anden Træart, der t. Skibsbygning kan giøre fyldest for Egen." Olufsen. "Forend den Forurettede er skeet fyldest." D. Lov. I. 24. 8. = fyldestgiøre, v. a. 3. at give fuld Vederlag, Betaling f. noget. 2. opfylde, efterkomme. At fyldestgiøre sin Pligt. (Eilschov.) At fyldestgiøre sit Embeds Pligter, fyldestgiøre eens Forlangende. "At enhver kunde — tilhielpe, at dette fyldestgiøres." D. Lov. III. 19. 18. "Saa har han dog ikke endnu fyldestgiort hans Skyldighed." B. Thott. "Om han tør troe, at han dermed har fyldestgiort sit Livs Bestemmelse." Mynster. 3. tilfredsstille. "Andre, som ham m. Underviisning og Trøst nok fyldestgiøre kunne." D. Lov. "Jeg finder intet, som mere har fyldestgiort min prøvende Fornuft." Bastholm. "Der fyldestgiøres Siælens Trang." Storm. = Fyldestgiørelse, en. 1. fuldt Vederlag. "Fyldestgiørelse er tilfredsstillende Erstatning; heri ligger ikke, at Lige er givet f. Lige; men at det, som er givet, ansees f. at være nok." Müller. 2. Tilfredsstilling. En indvortes Fyldestgiørelse.

Fyldig, adj. [af fuld.] som har en kiødfuld Krop, er trind, trivelig. Fyldig i Ansigtet. Han er ikke fed, men fyldig. — Fyldighed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være fyldig, kiødfuld.

Fylding, en. pl.-er. [af fylde.] 1. det, hvormed noget fyldes, opfyldes. "Man seer, at Vand og Luft og Jord maa offre Fylding t. hans Bord." Stub. 2. det, hvormed noget udfyldes; Fyld, Fyldemad. Fylding i en stegt Gaas, Kalkun. Fyldingen i en Dør. s. Dørfylding. Fylding p. et Skib, kaldes de Planker, som lægges imellem Barkholterne. (Moth.)

Fylke, et. pl.-r. [Isl. Fylki.] tilforn: en Inddeling af Landet i Norge. Deraf: Fylkekonge, en Underkonge, ell. Hersker over en Deel af Landet.

Fynd, en. ud. pl. Styrke, Fasthed; Eftertryk. Der var Fynd i hans Tale. At have Fynd og Klem ɔ: Eftertryk. (Forskielligt fra Fund; og fattes i Sv. og Isl.) = fyndig, adj. kraftig, grundig, eftertrykkelig. Et fyndigt Beviis. En kort og fyndig Tale. — Deraf: Fyndighed, en. ud. pl.

Fyr, en. udtales kort ell. stødende. (i pl. bruges mest: Fyrretræer.) [A. S. Furh. E. Fir. Sv. og Norsk Furu. Overt. Föhre, Füre, etc.] Et Naaletræ, der blandt a. adskiller sig fra Granen, t. hvis Slægt

det hører, v. at have parrede og længere Blade og Naale, og v. et mere lysegrønt Udseende. Pinus sylvestris. I Sammensætning: Fyrrebord, et. Bord af Fyrretræ; og saaledes: Fyrrebrænde, Fyrrebræt, Fyrreplanke, Fyrreskov, Fyrretræ, Fyrretømmer, o. fl.

1. Fyr, et. pl. d. s. (langt y.) en Vagtild, Vareild, som tændes og holdes brændende om Natten paa en høi Landpynt, ell. paa et Taarn, til Sømærke om Natten for seilende Skibe. Anholts Fyr, Skagens Fyr. — Fyrbetient, en. den, som har Opsyn m. et Fyr. Fyrtaarn, et. T. hvor et Fyr holdes brændende t. Sømærke.

2. Fyr, en. ud. pl. (langt y.) Ild. [det Isl. Fyr. Tydsk Feuer.] Bruges kun i nogle Talemaader. (At give Fyr, løsne Skud, fyre. Han er lutter Fyr og Flamme ɔ: meget hidsig.) og i Sammensætninger: Fyrbækken, et. Bækken m. Laag p. til at varme Senge med; Sengebækken. Fyrbøder, en. Betient, hvis Forretning er at giøre Ild paa og holde Værelserne varme. Fyrfad, et. Redskab af Metal t. at have Gløder i. Fyrlaas, en. et Slags, i forrige Tider brugelig Bøsselaas m. Hiul i Stedet f. Pande. (V. S. O.) Fyrmørser, en. d. s. s. Mørser. (Morterer.) Fyrplade, en. Ovnplade fra en Skorsteen ind i en Stue. Fyrstaal, et. Staal t. at slaae Ild med. Fyrsteen, en. Flintesteen. Fyrsvamp, en. tilberedet Svamp, hvori man slaaer Ild. Fyrtøi, et. Samling af Staal, Steen og Tønder ell. Svamp t. at slaae Ild m. Fyrtønde, en. En Boddike, i Form af en Tønde, hvori giemmes Trøske ell. Tønder, t. at slaae Ild i. Fyrværk, et. en konstig Lystild, som antændes i Mørke. "Kongen — og lod tænde et herligt Fyrværk an, som ud paa Natten brændte." Bording. (Ogsaa: Fyrværkeri; et i sin Dannelse mindre rigtigt Ord.) Fyrværker, en. Artillerist. Fyrværkerkonst, en. den Konst at bruge og anvende Kruddet saavel til Lyst-Fyrværk, som i Krigen.

3. Fyr, en. (langt y.) pl. Fyre. (i Almuesproget og i dagl. Tale; især i den Kiøbenhavnske Dialekt.) et ungt Mandfolk, en Ungersvend. En frisk Fyr. (s. Springfyr.)

Fyre, v. n. 1. (har.) [T. feuern.] 1. lægge t. Ilden, ilde. At fyre i Kakkelovnen, p. Skorstenen, under en Kiedel. 2. give Ild med Skydevaaben. At fyre med Geværer, Pistoler. At fyre paa Fienden, fra Volden, fra Skibene. = Deraf: Fyren, en. ud. pl. Fyring, en. Gierningen at fyre.

Fyrig, adj. [T. feurig.] meget levende, livelig, rask, heftig. Fyrigt Mod. "Naar denne Gudsfrygt giør os fyrige i vore Bestræbelser efter Dyden." Bastholm. En fyrig (livsfuld) Indbildningskraft. En fyrig Elsker. En ung og fyrig Hest. (Ogsaa: som synes at ligne Ild. Fyrige Øine, et fyrigt Blik.) = Fyrighed, en. ud. pl. indvortes Livelighed, Rasthed, der ogsaa udvortes yttrer sig i Handling, Bevægelse o. d. At elske, at tale m. Fyrighed. Der er Liv og Fyrighed i hendes Spil.

Fyrretyve, Hovedtal. (40.) Nogle skrive uden Grund: fyrgetyve. — Den fyrretyvende, Ordenstal.

Fyrste, en. pl. -r. [Isl. Fursti, Fyrsti. T. Fürst.] 1. regierende Herre, Regent, Hersker i et uafhængigt Land, uden Hensyn til dets Størrelse. Keisere, Konger, Hertuger og andre Fyrster. 2. den, som regierer over et Land, der har Navn af Fyrstendømme. Fyrsten af Waldek. 3. den, der enten, som Lehnsfyrste, ell. Undersaat, af en regierende Herre meddeles fyrstelig Titel. 4. Medlem af et fyrsteligt Huus; Prinds. = Fyrstebarn, et. pl. -børn, en Fyrstes Barn (Fyrstesøn, Fyrstedatter.) Fyrstegunst, en. Gunst, som en Fyrste viser nogen, hvori een staaer hos Fyrsten. (Rahb.). Fyrstehader, en. den, som er Hader, er en Fiende af Fyrster overhovedet. "Fyrstehadere, der ikke kunne finde Voldsmænd og Despoter uden p. Throner." D. Tilsk. IV. 616. Fyrstehuus, et. Fyrsteslægt, Fyrstestamme, en Række af regierende Fyrster af en Slægt, m. deres Familie. Det Welfiske Fyrstehuus. Fyrstemagt, en. Magt som en Fyrstes. "Kan Enevælden vorde mere sød, end sorgfri Fyrstemagt og Herredom?" Fibigers Soph. Fyrstepragt, en. Pragt som sømmer en Fyrste, fyrstelig Pragt. "Hvordan? I Salver, klædt i Fyrstepragt?" Ohlenschl. Fyrsterang, en. Rang, som Fyrste; ell. den Rang, en Fyrste tilkommer. Fyrsteslægt, en. 1. En Slægt af regierende Fyrster, et Fyrstehuus, en Fyrstestamme. Den Mediceiske Fyrsteslægt. 2. fyrstelig Byrd, Fyrsteæt. Hun var af Fyrsteslægt. Fyrstesold, en. Løn, Lønning, som en Fyrste giver een. "Aarlig Fyrstesold f. at lyve paa Tryk." Rahbek. Fyrstestamme, en. fyrstelig Slægt, Fyrsteslægt, Fyrsteæt. (P. M. Troiel.) Fyrstevælde, en. En Regents ell. Fyrstes Magt; fyrstelig Vælde. Fyrsteæt, en. fyrstelig Herkomst, Slægt. = fyrstelig, adj. som tilhører, tilkommer en Fyrste. fyrsteligen, fyrsteligt, adv. — Fyrstendømme, et. pl. -r. Navn, som tillægges et Land, hvis Regent har Titel af Fyrste, ell. som tilforn har været regieret af en Fyrste. — Fyrstinde, en. En Fyrstes Ægtefælle, ell. Enke. Regierende Fyrstinde, som er gift m. en regierende Fyrste, ell. selv er Regentinde.

Fæ, et. ud. pl. men bruges som collect. [T. Vieh. A. S. Fea og Isl. Fé, Penge.]

1. Dyr, som Mennesket lægger til og opføder til sin Nytte; Huusdyr, Qvæg. "De, som troe det er nok, at man m. Pryglen fører Menneskene, ligesom Fæe, t. Slagterbænken." Sneedorf. (Ordet er nu mindre brugeligt end Qvæg.) 2. et meget dumt Menneske, een, som knap har Menneskeforstand. (dagl. T.) "Efteraberen er altid et Fæ eller Trællefæ." Stoud. 3. tilforn: Gods, Formue, Eiendom. Deraf: Danefæ, Liggendefæ. = Fæavl, en. ud. pl. Tillæg af Fæ, Qvægavl. Fædrift, en. ud. pl. egentl. Qvægets Græsning paa Marken, og Rettighed t. Græsning; Græsgang; men bruges ogsaa for: Fæavl ell. Qvægavl. Agerdyrkning og Fædrift ere Landets vigtigste Næringsveie. Fædriver, en. Qvægdriver. Fægang, en. Græsgang; it. Vei for Qvæget, hvor det drives ud i Marken og hiem. "Ei heller aflukke enten Folke- ell. Fægang." D. Lov. III. 13. 13. Fæhandel, s. Qvæghandel. Fæhave, en. indhegnet Græsmark t. Qvæg. Fæhold, et. Qvægavl. Fæhoved, et. Skieldsord til ell. om en Dosmer. (lav Talebr.) Fæhund, en. Hyrdehund. Fæhuus, et. Huus, indrettet t. Opholdssted f. Qvæg ell. Fæ; Qvægstald. Fæhyrde, en. Qvæghyrde, Hyrde. "Bedre var de omvankende Fæhyrders Tilstand." O. Guldb. Fæhoved, et. s. Hoved, Qvæghoved. Fækreatur, et. pl. -e. større Kreature, Qvæg, Høveder. (et jydsk Udtryk.) "De Fleste — slagte intet Fækreatur; men allene Faar." Aagaard om Thye. 117. Fæmark, en. Græsmark t. Qvæg. Fæmarked, s. Qvægmarked. Fæmon, et. Qvæg, betragtet som Eiendom, som Ting. Fæstald, en. Qvægstald. Fævang, en. Græsmark.

Fædre, pl. af Fader. [ell. den Isl. gen. pl. Fedra.] bruges af nyere Forfattere som adj. (m. Bemærkelsen: som er af Fædrene, som man har fra sine Forfædre) i nogle Sammensætninger, saasom: Fædrearv, en. Arv efter Forfædre. (Grundtvig.) Fædrehiem, et. det efter Forfædrene arvede Hiem. Fædreland, et. [Isl. Födrland.] det Land, hvor man er født, ell. egentlig, hvorfra man har sin Æt, Herkomst. (s. Fædreneland, Fødeland.) Deraf: Fædrelandskiærlighed, en. (Patriotisme.) Fædrelandsven, en. den, som elsker sit Fædreland; en Patriot. — fædrelandsk, adj. 1. som tilhører, udrinder fra, staaer i Forbindelse med Fædrelandet. Fædrelandske Helte, Begivenheder, Erindringer. 2. som gaaer ud fra Fædrelandet, er henvendt p. dets Tarv og Bedste; patriotisk. En fædrelandsk Iver. "At Historien, besiælet af fædrelandsk Aand, maa finde Indgang hos Folket." M. — Fædrenavn, et. det Navn, een har arvet efter Forfædre. "Forsaged du en Stund dit Fædrenavn." Grundtvig. Fædrestad, en. Stad, hvor eens Forfædre længe have havt deres Hiem. (Fibigers Soph.)

Fædrene, adj. [maaskee af Isl. *Faderni*, *Federni*, paternitas.] som har tilhørt eens Fader ell. Forfædre, som man har efter Fader ell. Forfædre. Undertiden særskilt, f. Ex. fædrene Bolig, (Thaarup) paa fædrene Side; fædrene og mødrene Arv, Vaaben, Frænder, m. fl. men ogsaa sammenføiet m. det tilhørende Substantiv: f. Ex. Fædrenearv, Fædrenefrænder, Fædrenegaard, Fædrenegave (Hertz), Fædrenegods, Fædrenejord, Fædreneland, Fædrenelov (d. Bibel), Fædrenemaal, Modersmaal (d. Bibel.) Fædrenetro (P. T. Wandal.) m. fl. (Endeel af disse, i Udtalen slæbende Ord kunne undgaaes ved analogisk Brug af Fædre, som den gamle gen. pl. f. Ex. Fædregaard, Fædrejord, &c.)

Fæisk, adj. [af Fæ.] som tilhører, passer sig for Fæ, dyrisk. (Det første et stærkere og lavere Udtryk.) "At Mennesket var saa dybt nedsiunket i fæisk Dorskhed ell. Sandselighed." Birkner.

Fæl, adj [Isl. fæla, skrække, forfærde.] udtrykker den Grad og Art af Styghed ell. Hæslighed, som forfærder, vækker Modbydelighed. Et fælt Ansigt, Skrig, Veir. "Jeg fra dig flyer, du fæleste blandt Fielde!" Frimann. Fæle Lader. En fæl Handling. "Som Gienfærd f. min Siæl de fæle Tanker svæve." Zetlitz. (jvf. grim, hæslig, styg.) "Fæl er den Gienstand, hvis Indtryk ikke blot vækker Afsky; men tillige en m. Forfærdelse blandet Modbydelighed. Et Misfoster er altid stygt, undertiden fælt. Lugten af Lysetande er styg; af Aadsler fæl." P. E. Müller. [Almuen bruger fæl hyppigen i en anden, mere udstrakt Bemærkelse om det forbausende, det i Grad ell. Størrelse usædvanlige.] = Fælhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være fæl; høi Grad af Hæslighed. "Med tusinde Skikkelser veed han at dække sin medfødte Fælhed." Pram.

Fæld, en. ud. pl. Brøstfældighed p. et Huus, Bygfæld, Gaardfæld. "At tage lovlig Fæld p. Præstegaardens Brøstfældighed" (ɔ: tage Syn paa.) D. Lov. II. 12. 4.

Fælde, en. pl. -r. [af Fald og falde.] 1. Redskab, forsynet m. en Falddør, til at fange vilde ell. skadelige Dyr i. "At Lovene ikke ere opstillede f. Borgerne, som Fuglefængeren opstiller Garn og Fælder for Fugle." Schytte. s. Musefælde, Rottefælde, o. fl. 2. et omfaldet Træ. s. Vindfælde.

Fælde, v. a. 1. [Isl. fella.] bringe t. at falde; og særd. hugge omkuld, omhugge. At fælde Træer, fælde en Skov. "Saa hvæsser jeg min blanke Lee, det rige Græs at fælde." C. Frimann. (Usædvanlig er

Brugen af Ordet om Vand, der gives Fald ell. Afløb. "Man maa ei Nogen t. Skade fælde Vand fra sit sædvanlige Løb." D. Lov. V. 11. 6.) 2. dræbe med Stik, Skud ell. overhovedet p. voldsom Maade. At fælde een i Tvekamp. At fælde en Hiort. 3. om Graad: at fælde Taarer. 4. lade falde af ell. ud, miste (om det, som erstattes v. noget nyt af samme Art.) At fælde Tænder. Træerne fælde Blade. Hiorten fælder sine Takker. Ogsaa absol. Dyrene fælde (Haar.) Fuglene fælde (Fiedre.) 5. fæste, samle, forbinde een Ting m. en anden, saaledes, at de nøie forenes ell. falde i hinanden. At fælde et Stykke Tøi i en Kiole. At fælde Tømmer sammen. 6. At fælde Spyd, Bajonetter ɔ: holde dem lige udstrakt for sig. 7. At fælde en Ager ɔ: tilberede opbrudt Hvilejord t. Sæd. 8. i Lovsproget: a) afsige en Dom. At fælde Dødsdom over een. Dommen er fældet. b) overbevise, især ved Vidner, om Straffskyldighed. Dette Vidne, Beviis, var det, som især fældede ham. "I hvilket Tilfælde den Sigtede ei, efter hans egen Tilstaaelse, bør fældes." A. Ørsted. — Fældetid, en. pl.-er. den Tid, da Fugle fælde Fiedre, og visse Dyr deres Haar. — Fælding eller Fældning, en. Gierningen at fælde. 2. Stedet, hvor noget er fældet sammen. Det er gaaet op i Fældingen.

Fælge, en. pl. - r. [A. S. Fælga.] et af de krumme Træstykker, hvoraf Hiulets Kreds dannes; Hiulfælge. Et Hiul bestaaer af Fælger, Eger og Nav.

Fælle, en. pl. - r. [Isl. Félagi.] den, som har forenet sig m. en anden t. et vist Foretagende; en Stalbroder. Bruges kun i nogle Sammensætninger: Handelsfælle, Reisefælle, Ægtefælle.

Fælled, en. pl.-er. Græsmark, som er til fælles Brug for Bymændene i en By. "De ville udlægge et Overdrev t. en Fælled for Overtro og Fornuft." Rahb.

Fælles, adj. og adv. [skrives ogsaa fælleds, og er egentlig genit. Fælligs.] 1. som een har, eier, bruger i Fællig eller tilligemed en anden eller Andre. Til fælles Brug, Fordeel. "Truedes de af en udvortes Fiende, bleve de her forenede t. fælles Forsvar." Guldb. At lide fælles Skade, Skiebne. "I Enighed og Kiærlighed at arbeide mod (til) det samme fælles Maal." Mynster. Vor fælles Ven. Døden er fælles for alle. En fælles Ulykke for hele Landet. "Snart vil en fælles Kummer avle fælles Fryd." Øhlenschl. Et fælles Bo, ell. Fællesbo, [Isl. Félagsbu.] Bo, som Mand og Hustru eie sammen. (jvf. tilfælles.) = Fællesskab, et. ud. pl. [Isl. Félagskapr.] 1. Forening imellem flere m. lige Rettigheder. At indgaae, leve i F. med een. 2. særd. den Indretning i Bønderbyer, at Bøndernes Lodder og Marker ligge blandede imellem hverandre, og ikke udskiftede t. hver Gaard især; Jordfællesskab. At udskifte en By af Fællesskab. = Fællesbørn, pl. kaldes i Lovsproget Fuldsøskende, ell. Børn af een Fader og Moder, i deres Forhold til Forældrene, og i Modsætn. t. Særkuldsbørn. (Ussing. Anm. t. Tingsr. I. 326.) Fællesgods, et. Gods, hvoraf Flere tage lige Brug, som ikke er en Enkelts Eiendom. (T. Gemeingut.) Fællesmand, en. d. s. s. Fælle; Interessent. At være Fællesmænd i Handel, i Skov, Mark, Eng. (V. S. O.)

Fællig, adj. som er tilfælles; fælles. fælligt Gods, Bo. At have noget fælligt m. een. (V. S. O.)

Fællig, en. ud. pl. [Isl. Félag.] Fællesskab, Forening. At være i Fællig med een, at sidde i Fællig sammen. (D. Lov. V. 3. 15.)

Fænge, v. n. 1. (har.) fatte Ild, tændes, gaae i Brand. [Sv. fänga; som uden Tvivl rigtigst efter Ihre henføres t. fange.] Trøsken, Krudtet vil ikke fænge. "Den Gnist, som fænger alt f. let, udslukkes let." Øhlenschl. (En fængende ɔ: smittende Sygdom. V. S. O.) = fængbar, adj. som kan fænge, ell. let fænger. Deraf: Fængbarhed, en. ud. pl. — fængelig, adj. fængbar. Let fængeligt Træ. Fængerør, et. det Rør p. en Bombe, hvorved den tændes. Fænghul, et. Hul p. en Bøsse ell. Kanon, hvorigiennem Ladningen tændes ved Fængkruddet ɔ: fiint Krud, som lægges ved ell. oven paa Fænghullet, og tændes v. Gnist ell. Lunte. Fængpande, en. den hule Deel af en Bøsselaas, hvorpaa Fængkruddet lægges.

Fængsel, et. pl. Fængsler. [af fange.] 1. Fangenskab. (i ældre Skr. Fængelse.) At dømmes t. evigt Fængsel. 2. Sted, hvor Fanger holdes i Forvaring. At sættes i F. holde een i Fængsel. = Deraf: fængselbunden, adj. v. poet. fængslet, sat i Fængsel, holdt i Fængsel. Øhlenschl. (Nord. G. 310.) = Fængselsmuur, en. Muur, der omgiver et F. figurl. "Den frie Siæl i Støvets Fængselsmuur." Øhlenschlæger. Fængselsstraf, en. den Straf, at holdes i Fængsel. Fængselstid, en. den Tid, hvori een holdes i F. (Malling.) Fængselstvang, en. den Tvang, hvori Fængsling holder en Person. (Arreboe.) o. fl. —

Fængsle, v. a. 1. sætte i Fængsel, arrestere. — fig. indtage, sysselsætte i høi Grad, beherske Siælens Drift, Attraa og Virksomhed. "Nu fængsler anden Gienstand Heltens Blik." Øhlenschl. Det var mere hendes Vittighed, end hendes Skiønhed, der fængslede ham. "Vort Hierte fængsles af vort Øie, og lænkes t. det Tab, vi see.

Evald. = Fængsling, en. pl.-er. Gierningen at sætte i Fængsel.

Fænnike, en. pl.-r. [af Fane.] en liden Fane; en Rytterfane, Standart.

Færd, en. ud. pl. [Sv. Färd] 1. Fart, Reise. Tre Dages Færd. [Isl. För. A. S. Fare, Reise. Færde, Krigstog.] 2. Foranstaltning, Anretning. "En ringe og uanseelig Færd." Vedel. s. Brudefærd, Jordefærd, Reisefærd, o. fl. 3. Rørelse, Bevægelse. — Deraf: adv. paa Færde. a) forestaaende, i Værk. Hvad er paa Færde? Der er Fare paa Færde. "Der er ikke langt Beraad paa Færde, naar Fare og Nød er saa nær." P. Tidemand. 1564. b) i Bevægelse, i Arbeide. "Før Morgenroden var han alt paa Færde." Tode. At være paa Færde fra Morgen t. Aften. 4. Handel, Foretagende, Forretning. En underlig Færd. "De store Dødes lyse Færd." S. Blicher. "At denne Færd jeg ønskte overstaaet jo før, jo heller." Øhlenschl. "Jeg mærker, Oluf elsker den drabelige Færd." Samme. — At give sig i Færd med, at være i Færd m. et Arbeide. At være i F. med een om noget. At komme, give sig i F. med slette Folk (i Selskab, Ledtog.) Fra første Færd ɔ: fra Begyndelsen. 5. Opførsel, Adfærd. Han er underlig i al sin Færd. 6. Hændelse, Tildragelse. En underlig, sælsom F. (s. Velfærd, Ufærd.)

Færde, v. a. 1. giøre t. Rette, flye, sætte i Stand. (A. S. Vedel.)

Færdes, v. n. pass. færdedes. [af Færd, 1. Isl. færdast.] 1. reise, drage omkring. "Ufeig Mand færdes tryggelig om Land." Ordspr. (P. Lolle.) 2. være i Bevægelse, i Rørelse, i Arbeide. Hun færdes tidlig og silde, baade i Huset og udenfor. "En Slægt opvoxer, færdes, er ei meer." S. Blicher.

Færdig, adj. [Sv. färdig, T. fertig.] 1. rede, beredt t. en Handling. Han er færdig t. at reise, t. Reisen. "Til Trøst, t. Raad, t. Lindring altid færdig." Evald. (s. reisefærdig, seilfærdig.) 2. nær ved at giøre ell. at hændes noget. Hun er færdig at græde, naar hun seer Barnet. Han var færdig (ell. færdig ved) at døe af Sult. (dagl. T.) "Saa han er færdig ved at være Konge." Øhlenschlæger. (Hakon. J.) 3. fuldført, tilendebragt. Arbeidet er færdigt. Huset bliver færdigt i Sommer. At giøre noget færdigt. At være, blive færdig med noget, faae det tilendebragt. 4. villig, redebon. At være færdig til at tilgive. "Den, der er villig at tilsidesætte egne Fordele f. det Almindelige, og færdig at opoffre Liv og Gods, hvor det gielder." Malling. (s. bodsfærdig, lerfærdig, tienstfærdig.) 5. øvet, dygtig, hurtig. "Og møder Satyr slig en færdig Digter, selv naar han hyler v. en Fyrstes Grav, strax søger han selv m. Regentens Pligter." Evald. En færdig Arbeider; en færdig og flydende Tunge. At være færdig i sit Arbeide, i sin Pen. — Heraf: Færdighed, en. pl.-er. en ved Øvelse erhvervet Evne ell. Beqvemhed t. et vist Arbeide. "Af Øvelsen reiser sig efterhaanden en Færdighed; af Færdigheden en syndig Vane; af Vanen en Natur." Bastholm. F. i at tale et Sprog, i at ride, dandse. Han besidder mange Færdigheder.

Færdsel, en. [af færdes.] Færd, Bevægelse af Kiørende og Ridende. I denne Gade, p. denne Vei er megen Færdsel. — Færdselsfolk, n. s. pl. Folk, som have m. Færdsel, Transport at giøre. — færdselsrig, adj. som har megen Færdsel. En færdselsrig Vei.

Færge, en. pl.-r. [af fare. E. Ferry. T. Fähre.] et i Almind. fladbundet Fartøi, hvori saavel Folk, som i Særdeleshed Vogne, Heste, Qvæg og Gods føres over et smalt Vand. Skibe, der bruges som Færger, kaldes Smakker. = Færgebaad, en. B. som bruges v. et Færgested til Overførsel. Færgebro, en. Bro, hvorfra man gaaer ud i en Færge. Færgefart, en. Overfart fra et Færgested t. et andet. Færgefarten fra Kallundborg t. Aarhuus. Færgefolk, pl. Folk, som ere ansatte ved et Færgeløb. Færgegaard, Færgehuus, et. H. hvor en Færgemand boer. Færgekarl, en. En Karl ell. Baadsmand, som giør Tieneste p. en Færge og hos en Færgemand. Færgelaug, et. en Forening af flere Lodtagere, som have Deel i et Færgeløb. Færgeløb, et. 1. d. s. s. Færgefart; ell. det Vand imellem to Lande, hvor man sættes over m. Færger ell. Færgesmakker. 2. den Drift og Handel, som hører til Færgefarten p. et vist Sted og Deeltagelse deri. At have Lod deri et Færgeløb. Færgeløn, en. det, som betales f. Overførsel m. en Færge. Færgemand, en. den, som eier ell. bestyrer, enten ene, ell. med sine Folk, en Færge v. et af de mindre Færgesteder. Færgesmakke, en. et Skib, der bruges i Stedet for Færger, ved Overfart paa større Vande. Færgested, et. Sted, hvorfra Overfart skeer ved Færger. Færgetold, en. Told, som maa betales af Varer, der føres over v. Færger.

Færre, færrest. s. faa.

Færredsvogn, en. pl.-e. (Færdsvogn, Færdesvogn.) en Vogn m. Kurvefading, Reisevogn. (modſ. Arbeidsvogn.) Færredshaver, pl. Håverne ell. Sidestykkerne paa en Færredsvogn. — Færredstøi, et. Kiøretøi. (Arrebo. 181.)

Fæste, et. pl.-r. [af adj. fast.] 1. noget, hvorved man kan fæste en Ting, ell. holde sig fast; ogsaa: det, at holde sig fast.

Krog t. Fæste for en Stige. At faae F. med Hænderne, m. Fødderne. (s. Fodfæste.) 2. Haandgreb p. en Kaarde, Kaardefæste. 3. fast Sted, Fæstning. (forældet.) Borg og Fæste. 4. den Forening ell. Contract, hvorved Jord leies af Eieren. At have, faae en Gaard i Fæste. At give nogen en Jord i Fæste (fæste den bort t. ham.) At give 100 Rdlr. i Fæste af en Gaard ɔ: i Indfæstning. 5. Det synes tilforn ogsaa have været brugt for: Forlovelse. — Heraf i det mindste Ordene: Fæstefolk, pl. forlovede ell. trolovede Folk. (D. Lov. V. 4. 1.) Fæstensgave, en. Gave, som en Fæstemand giver sin Fæstemø. (forskiellig fra Morgengave, s. A. Ussing. Anm. t. Tingsr. II. 96.) Fæstensgilde, et. Trolovelsesgilde. Fæstensring, en. Trolovelsesring. "Min Fæstensring han tog af Haand." Rahbek. (Digte. 1802. I. 186.) Fæstensøl, et. d. s. s. Fæstensgilde. At drikke Fæstensøl. "Seent bliver da vort Fæstensøl, min Søster!" Evald. (Fiskerne.)

Fæste, v. a. 1. [af adj. fast.] giøre fast. At fæste noget m. Søm. Træet har fæstet Rødder. (Ogsaa neutr. Sømmet vil ikke fæste ɔ: sidde fast, holde fast.) At fæste sit Haar op. At fæste Ilden (dølge den om Aftenen i Asken.) figurl. At fæste noget i Sindet, i Hukommelsen. At fæste Lid til noget. 2. tage i Fæste. At fæste en Gaard, et Huus af een; at fæste (leie) Værelser. At fæste Tienestefolk, fæste en Pige. 3. give i Fæste, leie bort. At fæste en Gaard bort p. Fæsterens Livstid. At fæste sig bort (om Tienestefolk.) 4. forlove, trolove sig med. At fæste sig en Mø, en Kiæreste. = Fæstebonde, en. B. som har fæstet sin Gaard mod aarlig Afgift ell. Landgilde. (modf. Selveierbonde.) Fæstebrev, et. skriftlig Contract imellem Jorddrot og Fæstebonde om Fæste af Gaard ell. Huus, imod en bestemt aarlig Afgift m. m. Fæstegaard, en. G. som fæstes bort, som er bortfæstet. (saaledes: Fæstehuus, Fæstejord.) Fæstekone, en. Kone, som imod Betaling anviser Tienestefolk, især Piger, der ville fæste sig bort, ledige Tienester. (I lignende Bemærkelse bruges: Fæstemand.) fæsteledig, adj. som ei er fæstet bort. En fæsteledig Gaard. Fæstemand, en. 1. en forlovet Mand, m. Hensyn til hans Kiæreste. 2. s. Fæstekone. Fæstemø, en. En forlovet Pige, med Hensyn t. hendes Fæstemand. "Men f. en Fæstemø man vove maa sit Liv." Holb. P. P. Fæstepenge, pl. Penge, som gives Tienestefolk p. Haanden, naar man fæster dem. Fæsterettighed, en. R. til at bortfæste en Gaard ell. anden Eiendom. = Fæster, en. pl. -e. den som fæster ell. har fæstet noget af en anden.

Fæstensgave, Fæstensring, og flere. s. under Fæste, 5.

Fæstning, en. pl. -er. [af fast og fæste. A. S. Fæstenne, Fæstnesse, *castrum, propugnaculum.*] et befæstet, m. Volde ell. Mure forsynet Sted. At anlægge, beleire, opfordre, storme, indtage en Fæstning. = Fæstningsarbeide, et. 1. Arbeidet paa at anlægge, bygge en Fæstning. 2. trættende Arbeid i og ved en Fæstning, hvortil Forbrydere (Slaver) dømmes. At dømmes til Fæstningsarbeide (Slaveri) p. Livstid. Fæstningsgrav, en. Grav udenfor Voldene om en F. (Saaledes: Fæstningsmuur, Fæstningsvold, o. fl.) Fæstningskrig, en. den Deel af Krigen og Krigskonsten, som bestaaer i at angribe og forsvare Fæstninger. Fæstningsværker, pl. Samlingen af Volde, Grave, Skandser m. m. hvorved en By er befæstet. (i sing. om en enkelt Skandse.)

Fætter, en. pl. -e. [T. Vetter.] Sødskendebarn. Om et Fruentimmer: Fætterske. — Fætterskab, et. Slægtskab imellem Fættere. (V. S. O.)

Føde, en. ud. pl. det som tiener t. Næring for Mennesker og Dyr, Spise. God, rigelig, slet Føde. En nærende Føde. At have Føden p. et Sted, i et Huus. "Forældre give Børnene Føde; men ikke Næring. Føde betegner blot det, som nydes af Mennesker og Dyr; Næring tillige den Virksomhed i Organismen, hvorved denne drager Nytte af hvad den nyder. Der gives derfor Føde, hvori der er liden Næring." Müller.

Føde, v. a. fødte (sielden fødede), født. (Moth.) [Partic. fød, som nogle Nyere have indført, er urigtigt, imod Analogie og ældre Skrivebrug. A. S. fedan. Holl. voeden. N. S. föden.] 1. give Føde, nære, underholde. Han har over ti Mennesker at føde. figurl. vedligeholde, styrke. Olie føder Ilden. "Koldsindighed fødede Mistanken, og Mistanken opdagede Fornærmelse." Kampmann. 2. bringe sit Foster til Verden (om Mennesker og Dyr.) Hun har født en Søn. "Ingen er født for sin egen Skyld allene." Ordspr. (Moth.) At føde i Dølgsmaal. Hoppen fødte et Hingstføl. Dyr, som føde levende Unger (vivipares.) Der fødes flere Mennesker, end der døe. — figurl. forvolde, foraarsage. Denne Sag vil føde megen Fortræd af sig. "End ikke det største Haab føder noget af sig, uden at den Haabende tillige arbeider." Schytte. 3. partic. født. Han er en født Englænder; men opdraget fra sin Barndom i Frankrige. — At være født til noget, have fortrinlige Naturanlæg; være ligesom af Naturen, fra Fødselen bestemt dertil. Ligeledes: Han er en født Digter.

"Da det nu omstunder er en bekiendt Sag — at enhver Dosmer og Dagdriver er en født Landmand." Rahb. — Føden, en. Gierningen at føde. = Fødeby, en. By, hvor een er født. Fødedal, en; Dal, som er eens Fødested. "Længe skal hans kiære Fødedale m. høi Begeistring om hans Idræt tale." Rahbek. Fødeegn, en. den Egn, der omgiver eens Fødested. Fødegaard, en. tilforn i Jylland de mindre Sædegaarde, der kun havde Rettighed t. at opføde Stude, men ikke t. at stalde dem til Fedning. (D. Atlas. IV. 33. s. Staldgaard.) Fødejord, en. Fødeland, Fødested. "Udelukke Kiærlighed til Fødejord fra Begrebet af Fædrelandskiærlighed." Engelst. Fødekorn, et. Brødkorn. (mods. Saaekorn.) Fødeland, et. Fædreland. (egentl. Landet, hvor man er kommen til Verden, hvilket kunde være forskielligt fra Fædreland.) Fødemangel, en. Mangel paa Føde ell. paa Fødemidler. J. Bove. Fødemiddel, et. En vis Ting, som kan tiene t. Føde; et Næringsmiddel f. Mennesker og Dyr. Et F. af Planteriget. Dyriske Fødemidler. "Et Fødemiddel er kun en enkelt af de Gienstande, som tiene t. Føde; Begrebet om Føde omfatter alle Fødemidler." Müller. Fødemængde, en. Mængde, Quantitet af Fødemidler. "At Menneskemængden er i Forhold t. Fødemængden." J. Bove. Fødenød, et. egentl. et Nød, Høved, som opfødes; (s. Fødestud.) men i lav Talebrug: en Dagdriver, en Person, som ikke giør Gavn for Føden. føderig, adj. 1. som har Overflod af Fødevare. 2. som giver megen Føde, er meget nærende. Fødestad, en. Fødeby. Fødestavn, en. 1. den Egn, Jordplet, hvor een er født; Fødested. (solum natale.) "Begreberne Fædreland og Fødestavn ere sammensmeltede i deres Sprog." Engelst. 2. særd. en Strækning af et Gods, hvilken Vornede, som der vare fødte, ikke maatte forlade, uden at kiøbe sig Lov dertil. (s. Stavnsbaand, stavnsbunden.) At være fri, blive fri for sin Fødestavn. D. Lov. III. 14. 13. Fødested, et. det Sted, hvor een er født. Fødestud, en. pl.-e. kaldes i Jylland de Stude, der opfødes v. Halm ell. ringe Foder, i Modsætn. til Staldstude, der fedes (s. Aagaards Beskr. over Thye. 114.) Fødevarer, n.s.pl Fødemidler, som Gienstand f. Handel; det, som tiener t. Menneskers Føde, betragtet som Varer; især om Suulvarer, Smør, Kiød, Flesk, &c. Fødeø, en. Ø, hvor een har sit Fødested.

Fødsel, en. pl. Fødsler. dog sædvanl. m. best. Art. Fødselen. [i ældre Skrifter: Fødelse.] 1. Gierningen, at bringe et Foster til Verden; Tildragelsen, at et Barn, et Foster fødes. Hun havde en let, haard F. Ogsaa Huusdyrenes F. behøver undertiden Hielp. Barnet døde i Fødselen, har været svageligt fra Fødselen af. 2. Æt, Herkomst. Han er af Fødsel en Normand. 3. figurl. Opkomst, Udspring, første Begyndelse. At dæmpe et Oprør i Fødselen. = Fødselsaar, et. Aaret, hvori een er født. Fødselsbrev, et. Beviis angaaende eens Fødsel. Fødselsdag, en. den Dag i Aaret, p. hvilken een blev født. Fødselsdele, pl. de Legemsdele hos Hunkiønnet, som ere bestemte t. Slægtens Forplantelse. Fødselsfest, en. Høitid i Anledning af eens Fødselsdag. Fødselshielp, en. den Hielp t. at bringe Fosteret frem, som Lægen ell. Jordemoderen giver den Fødende. Fødselshielper, en. En Læge, som har lært og udøver Fødselsvidenskaben. Fødselshøitid, en. Fødselsfest. Fødselsleie, et. Fosterets Leie i Bækkenet under Fødselen. Fødselslem, et. d. s. s. Fødselsdele, især de udvendige. Fødselsnød, en. Smerte og Nød, som følge med Barnefødsel. Fødselsret, en. Rettighed, som Fødselen giver; arvet Rettighed. "Grib Sværdet og forfølg din Fødselsret." Øhlenschl. Fødselssmerter, pl. Smerter, som den Fødende lider. Fødselssted, et. Fødested. (Bastholm.) Fødselsstiftelse, en. Stiftelse, hvor Qvindfolk, der skulle føde, modtages og nyde Fødselshielp og Pleie. Fødselsstund, en. den Time paa Dagen, i hvilken een fødes; Fødselstime. Fødselstang, en. Tang, hvoraf Fødselshielpere betiene sig i haarde Fødsler. Fødselstid, en. 1. den Tid, da en frugtsommelig Kone føder, ell. da Fødselen er forhaanden. 2. den Tid, da een fødes, blev født. "Hvad har du da at prale af ældre Fødselstid." Øhlenschlæger. Fødselsveer, pl. visse Smerter hos den Fødende, som gaae forud for Fødselen. Fødselsvei, en. den Vei, Fosteret tager under Fødselen. Fødselsvidenskab, en. Videnskab om Barnefødsel og Fødselshielp.

Føie, adj. [Sv. föga.] liden, ringe. "En føie Hob; et føie Folk." Taussen. "Lad os skilles føie Dage; Døden samler os igien." F. Guldb. Om en føie Tid. — adv. lidet. En føie Tieneste. "Her tøver jeg kun føie." S. Staffeldt. "Han Orthographie tog udi Agt saa nøie, at han Materien kun agtede heel føie." Holb. P. Paars. (br. nu sielden.)

Føie, en. ud. pl. [T. Fug. S. Fog.] 1. Skiel, Aarsag, Billighed. Med F. med god Føie; ikke uden Føie. 2. Føielighed; i den Talemaade: at falde til Føie ɔ: give efter, underkaste sig.

Føie, v.a.og rec. 1. [Sv. föga. T. fügen.] 1. forbinde, sætte til, sætte ind i. At føie et Stykke til. At føie (fælde) et Bræt ind i en Aabning. Føie noget sammen. — Deraf:

Føining, en. Sammenføining. 2. passe, mage, lempe. At føie det ene efter det andet. 3. lave, beskikke. "Guds Viisdom havde saaledes føiet det." Basth. Skiebnen føiede det saaledes. At føie Anstalt t. noget. 4. lempe sig efter, være t. Villie. At føie een i noget. Hun føier Barnet for meget. (jvf. fire.) 5. fremme, fremhielpe, være gunstig. Lykken har altid føiet ham. "Tilføres mig en Vind, som kan min Reise føie." Falster. 6. føie sig, v. rec. a) lempe, rette sig efter. Jeg maa føie mig efter ham. b) blive til pas, efter Ønske. Vinden vil ikke føie sig. Alt føiede sig for ham. "Kort, efter Ønske alting føier sig." Tode. c) impers. skee, indtræffe. Det føiede sig saaledes. = føielig, adj. 1. som gierne føier sig efter andre, villig, omgængelig. 2. passende, beqvem, heldig. Paa en føielig Tid. Vinden er ikke føielig. Føielighed, en. 1. Beskaffenheden, at være føielig. "Hverken Venskab, Had ell. Egennytte, hverken Egennytte ell. nedrig Føielighed kom Vægtskaalen til at helde." Jacobi. 2. Yttring af Føielighed. Jeg har viist ham mange Føieligheder.

Føite, v. n. 1. (har.) løbe hist og her, ud og ind. At føite omkring i Byen. (Moth. dagl. Tale.)

Føl, et. pl. d. s. [Isl. Fyl.] Hestens og Asenets Affødning. (Om den unge Hest bruges det i dens første Aar. s. Føle.) = Følhoppe, en. pl.-r. en Hoppe, som har Føl, ell. som bruges t. at lægge Heste til. Føltand, en. de første Tænder, som Føllet og Folen skifter.

Føl, adj. (lang ø.) lind, blød at føle paa, "som viger f. Fingrene naar det føles paa;" cedens tactui. Moth. (høres endnu i Almuesproget.)

Føle, v. a. og n. 2. [A. S. felan. N. S. fölen.] 1. søge v. Berøring (især m. Haanden, m. Fingrene) at komme t. Kundskab om; finde. At føle Pulsen. At føle en Høne, om hun har Æg. Føl, hvor kold jeg er. At føle efter noget i Mørke. At føle paa noget ɔ: tage p. med Hænderne. At føle (finde) til noget. 2. fornemme, mærke ved at føle paa. Jeg kan her føle en Hævelse. 3. mærke, fornemme v. Følelsens, over hele Legemet udbredte Sands. At føle Kulde, Hede, Sult, Tørst, Smerte. Han følte intet t. Slaget. 4. figurl. om Siælens indvortes Fornemmelser: være sig en Forandring bevidst. At føle Glæde, Sorg, Medlidenhed over noget. Han føler intet v. Andres Nød, v. Naturens Skiønhed. "Naar vi sige, at vi føle en Sætnings Sandhed, da mene vi — at dens Rigtighed er os indlysende v. en umiddelbar Forestilling om Gienstanden." Mynster. 6. At føle sig ɔ: være stolt af Fortrin, Fuldkommenheder, man er sig bevidst. = Føleevne, en. ud. pl. Evne t. at fornemme v. Følelsen. (Treschow.) Følehorn, et. pl. d. s. Insecternes, fra Hovedet udstaaende Føleredskaber. (Antennæ.) — Føleredskab, et. Redskab hos Dyr (f. Ex. Insecter) til at føle med. — Føletraad, en. Føleredskab hos Insecter og Polyper. følelig, adj. 1. som kan fornemmes v. Følelsen, fornemmelig. 2. som frembringer en stærk, især ubehagelig Fornemmelse; betydelig. Et føleligt Stød, Tab. En følelig Bebreidelse, Fornærmelse. "Saaledes kan det Tab, en Rig ikke agter, være føleligt f. den Fattige." Rahbek. = Følelse, en. 1. ud. pl. den Evne i Siælen, at kunne v. Nervesystemet fornemme Forandringen, som udvortes Ting ved Berøring ell. Indvirkning frembringe i Legemet; Følelsens Sands. Med Livet ophører Følelsen. I denne Legemsdeel er han reent uden Følelse. — Ligeledes om en enkelt Virken af denne Sands. Følelse af Kulde, af Smerte, af et Slag. En smertelig F. i Brystet. 2. pl.-r. enhver indvortes Fornemmelse, ell. Siælens Bevidsthed om Modtagelsen af en Forandring, uden at denne Bevidsthed er Grund til, ell. er gaaet over til en Forestilling. En behagelig, ubehagelig, levende, dunkel, stærk, svag, ligegyldig, blandet Følelse. "Mænd af Raad bør yttre Følelsen i Daad." P. M. Troiel. "Følelsen i denne Betydning — tilkiendegiver en umiddelbar Forestilling." Mynster. (om Begrebet Tro. S. 32.) "Følelser ere ikke Forestillinger, men blotte subjective Fornemmelser." Treschow. (Følelsesord, hos Nogle: en Interjection, et Udraab, hvorved man udtrykker en Følelse; Sætningsord.) — Følen, en. ud. pl. Gierningen at føle p. noget. — Føleri, et. ud. pl. 1. Egentlig i d. Tale: idelig og utidig Følen. Lad det Føleri være. 2. et i nyere Tid opstaaet Ord, for at betegne en overdreven, sygelig, vildfarende, latterlig Følsomhed. "Han vilde see ud som lutter Følelse, og saae ud som ankommet Føleri." Bagg. — følesløs, adj. som er uden Følelse (saavel om den blot sandselige, som om den indvortes Følelse, dog mest om den sidste.) I Benene er han ganske følesløs (bedre: uden Følelse, Fornemmelse.) Han var følesløs v. hendes Taarer. (s. ufølsom.) "Vi ere maaskee af Naturen dorske og følesløse mod Fornærmelser." Basth. "De henleve deres hele Livstid i følesløs Ro, uden Deeltagelse i andres Skiebne." Bagg. N. Klim. Deraf: Følesløshed, en. ud. pl. (hvilket Ord dog efter Talebrugen, snarere end Adjectivet, br. om Mangel p. sandselig Fornemmelse; hvortil et andet Udtryk savnes. Følesløshed i Huden, i visse Lemmer.) — følsom, adj. som har en høi Grad af Følelse, en meget fiin, stærk, ell.

let opvakt Følelse; bruges hyppigst om indvortes Følelse, om det, som rører Sind ell. Hierte; dog siges: at være følsom imod Kulden, Veirliget. — Følsomhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være følsom.

Følge, v. a. og n. fulgte, fulgt. [Isl. fylgia. A. S. fylgian. Sv. följa.] A. 1. komme efter i Rummet, gaae ell. bevæge sig efter en anden. At følge een; og følge efter een. Han fulgte mig i Hælene hvor jeg gik. Prindsen fulgte lige efter Kongen. At følge een m. Dinene ɔ: see efter een, som er i Bevægelse. — Ligeledes om det, som ved Stilling ell. Plads er ell. kommer efter noget foregaaende. Der følger (i Bogen) et lystigt Eventyr paa den lange, alvorlige Fortælling. Een smuk Egn følger p. den anden i bestandig Afverling. 2. komme efter een m. lige Hurtighed; følge med. Han gaaer saa stærkt, at jeg kan ikke følge ham (at han kommer forud for mig i Gangen.) figurl. Han taler saa hurtigt, at man har vanskeligt v. at følge ham (ɔ: høre og fatte alle hans Ord.) 3. være i Selskab, i Følgeskab m. nogen p. en Reise, ell. et Tog. Vi fulgte dem alle (eller: Vi fulgte alle med) lige til Skibet. Vi have lovet, at følge ham et Par Miil p. Veien. Han blev fulgt af et talrigt Tienerskab. Jeg red; men de andre fulgte t. Vogns. At følge Brudefolk til Kirke. At følge et Liig. — figurl. Lykken fulgte ham t. hans Død. "Af Smiger fulgt, af Kiærlighed forladt." J. Smidth. — Ogsaa om Ting, som man afsender. (d. Tale, og efter det Tydske.) Varene skulle følge, saasnart Anviisningen indløber. Pengene følge herhos (hermed, m. denne Leilighed.) 4. følge med, absol. være i Følge m. andre, ledsage. (ogsaa om Ting.) Vil du følge med i Skoven? Det fulgte med i Kiøbet. — Med Huset følger fire Kakkelovne. 5. lede, ledsage. At følge een hiem, følge et Barn i Skole, følge een ned ad Trapperne. 6. komme efter i Tiden, skee efter en anden Tildragelse; it. komme i en vis Tilstand, som en anden var i. (m. præpos. efter og paa.) Efter Regn følger Solskin. Det ene Tordenskrald fulgte paa det andet. Straffen fulgte umiddelbar paa Forbrydelsen. Betænk hvad der vil følge paa! Een Ulykke fulgte paa (ell. ovenpaa) den anden. — Sønnen fulgte Faderen i Embedet. Efter denne ypperlige Konge fulgte en Række af uduelige. "Ligesom Skyggen følger Legemet, saaledes har Mørket fulgt Lyset v. en nødvendig Følge." Eilschow. — Ligeledes partic. følgende, som br. a) ligefrem om Tiden, saavel den sildigere forbigangne, paafølgende, (insecutum) som den tilkommende (futurum, insequens; det sidste dog sieldnere.) Han holdt sig rolig Vinteren over; men følgende Foraar begyndte han igien sine Søtog. Den følgende Dag var han igien ganske frisk. Den følgende Tid vil lære det. En følgende Alder vil lade ham vederfares Ret. b) naar man i Talen henviser til det, der strax vil blive sagt ell. omtalt. Han holdt derpaa følgende Tale: Det bør skee p. følgende Maade: Da jeg kom nærmere, læste jeg følgende: (Ord.) Du maa erindre følgende: (Ting.) — Her bruges ogsaa Udtrykket: som følger. Brevet lyder, som følger: Han svarede saaledes, som følger. c) (jvf. No. 1 og 5.) om det, som er eller kommer efter, i Forhold til noget foregaaende. (sequens.) De følgende Blade, Capitler i Bogen. Den hele følgende Scene i Stykket er overflødig. 7. a) tage t. Mønster ell. Rettesnor, stræbe at ligne. Deri følger jeg hans Exempel. Han følger de Gamles Skrivemaade. "Som Herren er, saa følge ham Svende." Ordspr. b) lyde, rette sig efter. At følge eens Raad; følge Skik og Brug, følge sin Tilbøielighed, følge Naturens Stemme, følge sit eget Hoved. c) være en Virkning af, flyde af, være en Følge af. (med præpos. af.) Det følger af hans egen Tilstaaelse. Deraf kan følge meget Ondt. d) kunne udledes som Slutning af, uddrages af en Sætning, udgiøre Slutningen af det foregaaende. Vel har han tilstaaet Handlingen; men deraf følger endnu ikke, at han er strafskyldig. Af disse Forudsætninger følger nødvendigen, at Rettigheden ikke tilhører ham. — B. følges, n. pass. være i Selskab med Andre, som bevæge sig fra et Sted t. et andet. a) følges ad. (ledsage hinanden.) Vi vil følges ad paa Comedie. Vi fulgtes ad, har fulgtes ad den hele Vei. "De skulde begge to saa deilig fulgtes ad." Wessel. (Kiærl. ud. Str. I. 3.) b) følges med, ledsage, være i Følge med (følge med.) Vil du følges med, følges med de andre, eller gaae allene? = følgagtig, adj. hørsom; tilbøielig til at følge (7. b.) ɔ: lyde, rette sig efter. (d. Tale.) Det hielper ikke, hvad man siger ham; han vil ikke være følgagtig. (Talemaader som disse: Tøiet skal være følgagtigt. Gaae i Forveien, jeg vil strax være følgagtig (V. S. O.) høre til forældet Talebrug. "Saafremt Øvrigheden ved egne Betiente lader ham affordre, da skal han være følgagtig." D. Lov. I. 2. 24.) — Følgagtighed, en. Lydighed, god Villie t. at adlyde. "Jeg ved Følgagtighed din Godhed skal erkiende." Tode. — Følgsomhed, en. (n. D. T. Folgsamkeit.) Følgagtighed. "Følgsomhed imod dem, i hvis Bestræbelser han ikke ønskede at findes." Mynster. (Præd. 1801. I. 21.) = Følgebrev, et. Adkomstbrev, Skiøde p. Jordegods og Grundeiendom. (foræl-

det.) **Følgepar**, et. Et Par af de Personer, som følge med i et Tog ell. en Procession, f. Ex. ved Liigbegængelse. (jvf. Sørgepar.) **Følgeseddel**, en. 1. skriftligt Beviis, som Lægsmanden giver enhver Karl, der er indskrevet som Landsoldat, naar han vil forlade Sognet, og som forevises Præsten, inden denne kan give ham Skudsmaal. 2. skriftligt Beviis, som Toldvæsenet giver for at ufortoldede og oplagte Varer maa bortføres. (V. S. O.) **Følgesvend**, en. En Person af Mandkiønnet, der følger en anden, som Svend ell. Tiener. (i daglig Tale for: Ledsager.) **Følgeterne**, en. et ugift tienende Fruentimmer, der følger ell. ledsager sit Herskab. (Grundtvig.) **følgeværdig**, adj. som er værd at følge, som fortiener at efterlignes. (T. Rothe.) "Et følgeværdigt Mønster p. Dyd og Gudsfrygt f. den Lærde og Ulærde." Bastholm.

Følge, en. pl.-r. [T. Folge.] A. 1. (ud. pl.) den Tilstand, hvori en Gienstand følger paa, kommer efter en ell. flere andre. (s. Arvefølge, Lehnsfølge, o. fl.) Tonernes, Forestillingernes Følge. Versene maa læses i een uafbrudt Følge. 2. (ud. pl.) den Tilstand, at een Ting (Forestilling, Sætning, Sandhed) har sin Grund i, ell. følger af en anden. (jvf. følge, 7. c. d.) Det var en naturlig Følge af den store Anstrengelse. Det er ingen Følge, at Kornet bliver dyrt i Aar, fordi Høsten her i Landet var maadelig. — **I Følge**, adv. paa Grund af, som en Følge af, i Overeensstemmelse med. Det skeer i Følge kongelig Befaling. I Følge vor Aftale. I Følge mit Løfte sender jeg Bogen tilbage. I Følge de nyeste Efterretninger er Krigen virkelig udbrudt. — 3. (pl. Følger.) det, som kommer af, følger af en foregaaende Tilstand ell. Handling, som dennes Virkning. Hvad vil Følgen heraf blive? Det er en Følge af hans Uforsigtighed. Følgen vil lære det. Denne Sag kan have vigtige, farlige Følger. — At drage til Følge ɔ: have en vis Følge, ell. særd. have lignende Virkning i lignende Tilfælde. Det kunde drage til Følge, om man tilstod ham denne Frihed (nemlig, at Andre ogsaa vilde paastaae den.) 4. det, der følger af ell. kan uddrages som Slutning af en Sætning. (Consequents.) Jeg indseer ikke, hvorledes man faaer denne Følge ud af mine Ord. At tage noget til Følge, ɔ: betragte det som bestemmende Grund for noget. "At tage et Beviis til Følge." (Ørsteds Eunomia. III. 477. Heraf det nedenfor anf. Følgemageri.) B. flere Ting af een Art, som i uafbrudt Række følge paa hinanden. (Fr. suite.) En fuldstændig Følge af romerske Keisermynter. = **Følgemageri**, et. Tilbøielighed t. at ville udlede Følger af noget, endog uden tilstrækkelig Grund. (Consequentsmageri.) "Jeg veed ogsaa, at dette Følgemageri ofte misbruges i den lærde Verden." Eilschow. (Philos. Br. 187.) **følgerig**, adj. som har mange, ell. betydelige Følger. **følgerigtig**, adj. p. en rigtig Maade uddraget ell. fremstillet som Følge af noget; consequent. (Treschow.) — **Følgeslutning**, en. Slutning, som p. en middelbar Maade uddrages af een ell. flere foregaaende Sætninger. "Tilstrækkelige Forsætninger for denne Følgeslutning." A. Ørsted. "Naar denne Opfordring ligger udtrykkelig i Ordene selv; ikke naar den først v. Følgeslutninger udledes af dem." Birkner. — **Følgesætning**, en. pl.-er. Sætning, der er ell. fremstilles som udledet af en ell. flere foregaaende. A. Ørsted. (Eunomia. II. 80.)

Følge, et. d. s. s. Følgeskab, 1. [Isl. Fylgd, Følgeskab.] At være i Følge, komme i Følge m. een. At have nogen i Følge med sig. 2. Han var iblandt Kongens Følge. Et stort, prægtigt F. Det hele F. blev rigelig bevertet. (s. Brudefølge, Liigfølge.)

Følgelig, adj. og adv. [af v. at følge.] 1. adj. som følger, er en Følge af, er grundet i det foregaaende. Det er følgeligt, en følgelig Sag, at man maa holde, hvad man lover. (J. Baden. Grundtvig. Høres ogsaa bl. Almuen.) 2. adv. paa Grund deraf; altsaa. Han er den svagere; følgelig maa han give efter.

Følgeskab, et. [af Følge, en.] 1. den Tilstand, at ledsage, at følge een, som reiser, ell. drager nogensteds hen. At giøre Følgeskab m. een, p. en Landreise. Jeg var i Følgeskab m. ham herfra t. Hamborg. 2. endeel Personer, som følge ell. ledsage een; et Følge. Et stort, lidet, anseeligt, fornemt Følgeskab.

Føn, en. ud. pl. et Slags Fnug ell. fiint Laad p. visse Planter, ell. p. deres Frø, hvorved dette, naar det falder af, føres omkring af Vinden. s. Frøuld. (Isl. Fönn, tæt falden Snee.) Deraf: **Føndusk**, en. Samling af Føn, der sætter sig i Duske. (V. S. O.)

Før, adv. og conj. [Isl. fyrr. A. S. for, fyr, fyre. Goth. faur, faura.] 1. egentl. til at betegne et tidligere Tidspunkt, ell. den Omstændighed at være forud i Tiden; inden; (ante, antequam.) modsat: efter at. (Det hedder da ogsaa førend. T. ehe.) Han kom før vi havde ventet det. Jeg har kiendt hende baade før og efterat hun blev gift. "Før Biergene bleve til, og du dannede Jorden." Ps. 90. 2. "Du haver elsket mig førend Verdens Grundvold blev lagt." Joh. 17. 24. — Ogsaa hvor der udtrykkes et Tidspunkt, tidligere end noget tilkommende (inden.) "Han her ind-

finder sig, før et Qvarteer er omme." Wessel. Jeg skal nok gaae til ham, før jeg reiser. Han holder ikke op, før han engang kommer til Ulykke. 2. tidligere, end et vist Tidspunkt, som nævnes. Isl. fyri. (s. for, 2. a.) En Time før Middag. To Uger før Paaske. Før og efter Ønskets Opfyldelse. — Ligeledes om Personer i Tidsforhold. Før ham, har Ingen nydt denne Ære. 3. med Bibegreb af en mere udtrykkelig Sammenligning i Tidsbestemmelsen. (priusquam.) Han kom før end (ikke førend) alle de øvrige. Jeg hørte ham, før (ell. før end) jeg saae ham. Jo før, jo kiærere, jo hellere. Jo før det kan skee, desto kiærere er det mig. — Ogsaa absol. (for: tidligere.) Han kom tidligt nok; men jeg kom dog før. Et Par Dage før, (tidligere) eller sildigere. Hvorfor kom du ikke før? Jeg havde været her før, dersom Regnen ikke havde sinket mig. 4. ligeledes absol. og i dagl. T. a) for: tilforn, i en tidligere Tid, uden nærmere Bestemmelse. (antea, antehac, prius.) Jeg har nok engang før seet ham. Det har før hændt sig, at jeg ikke kunde komme ind. "Kun han den Glæde nyder, som før var Troskabs Løn." Thaarup. b) i en tidligere Tid, m. Hensyn til et vist Tidspunkt; (ante.) modsat siden, ell. nu. Det er hverken skeet før ell. siden. Jeg var der aldrig tiere, hverken før ell. siden. Før tvivlede jeg derom; men nu ikke mere. c) om en nylig udløben Tid; for kort siden. (nuper.) Jeg var før ved hans Dør. Jeg talte før til hende; men hun hørte mig ikke. (jvf. forhen og tilforn.) 5. uegentl. for: hellere, snarere. (baade m. "end" efter, og absol. ell. gientaget.) Han hielper før Fremmede, end sine egne. Før vil jeg forlade Landet, end lide denne Krænkelse. Før hun vil give efter i det mindste, før mister hun det Hele.

Før, adj. [Sv. för. Isl. fær, dygtig, duelig, tapper.] 1. dygtig, duelig, i Stand t. at arbeide. (Denne Bemærk. er forældet; men tilovers i sammensatte adj. f. Ex. arbeidsfør, gangfør, plovfør, vaabenfør.) 2. som er uden Meen, uden Legemsskade; sund. "Det første, hun fik Syn p. ham, da blev hun før igien." N. Mich. Aalborg. Tiggere, der have føre Lemmer, bør holdes til at arbeide. (Denne Bemærk. er ligeledes nu lidet brugelig. jvf. vanfør.) 3. stor af Lemmer, svær af Legemsdannelse. En høi og før Karl. Hun er bleven meget før i de sidste Aar. Han er mere før af Lemmer, end fed. jvf. fyldig. = Førhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være før; Sværhed i Lemmer. — førlemmet, adj. som har føre, svære Lemmer. — førlig, adj. 1. noget før. (V. S. O.) "En førlig Mand." Øhlenschl. Hakon J. 2. sund, uden Meen. I førlig Stand. (V. S. O.) — Førlighed, en. Sundhed, Helbred, uskadt Tilstand, enten i hele Legemet, ell. m. Hensyn t. et vist Ledemod. Han faaer aldrig sin Førlighed, den rette F. mere i dette Been. "Saa gaaer det til, naar du forlader dig p. din Førlighed og Sundhed." P. Tidemand. 1543. "At de, som have lægelige Syger, kunne blive hiulpne til deres Førlighed igien." D. Lov. II. 19. 3.

Føre, v. a. 2. [Isl. færa. A. S. feran. N. S. fören.] 1. egentl. og overhovedet: bevirke ell. bestemme en Gienstands Bevægelse; og særd. skaffe en Gienstand fra et Sted t. et andet v. Anvendelse af bevægende Kræfter t. Hest, t. Vogns, p. Fartøier, m. m. Kornet føre de p. Vogne over Bierget; endeel Varer bære de i Kurve p. Ryggen. Bønderne føre Korn, Brænde, Tømmer til Byen (t. Vogns.) Qvæget føres over (Vandet) p. Smakker, og siden har man endnu 14 Miil, at drive det. At føre Varer ind (fra et fremmedt Land.) Uegentl. at føre Vers ind i sin Tale. s. indføre. — Der føres meget Korn ud af Landet. At føre een over en Flod (sætte een over.) At føre en Hær over t. Afrika. 2. bestemme en levende Gienstands Bevægelse v. physiske Midler; lede, styre, drive afsted. At føre een v. Haanden; føre en Hund i Lænke, et Barn i Ledebaand. At føre Bruden t. Brudekammelen. "Hans skiulte Haand skal føre eder lyksalige til eders Grav." Thaarup. At føre een i Fængsel; føre een f. Retten. Han blev ført hiem m. Fakler. At føre een om i Huset, i Haven. Han førte Selskabet ud i Skoven. (figurl. at føre een ud af Vildfarelse. At føre Rygter ud iblandt Folk. At føre Sladder om nogen. "Til det omsider nu for Kongen og er ført." Bording. II. 405. jvf. beføre.) 3. bestemme, styre en livløs Gienstands Bevægelser. Vinden fører Støvet, Sandet t. denne Side. Han forstaaer godt at føre (bruge) Kaarden. Skipperen førte Skibet lykkelig i Havn. absol. At føre et Skib ɔ: være den øverst Befalende p. Skibet. At føre Pennen ɔ: skrive. (figurl. Det er Medlidenhed, som har ført hans Pen.) At føre Penselen ɔ: male. 4. i nogle Tilfælde: have hos sig, med sig, bære. At føre Penge m. sig, hos sig. Skibet førte Topseil (havde Topseil oppe.) At føre Vaaben. (ogsaa figurl. krige. At føre Vaaben mod Fædrelandet.) Dette Fartøi fører 30 Læster. 5. uegentlige og figurlige Bemærkelser: a) indrette, lave noget i et vist Strøg, i en vis Retning. De førte Løbegravene lige ind under Voldene. Denne Grøft vil jeg føre uden om Vænget. At føre en Muur op. (jvf. opføre.) b) om Retningen af en Vei. Denne Gang, Sti fører heelt igiennem Skoven. Hvilken af

disse Veie fører til Byen? c) bestemme Personers Handlinger, (egentlig Bevægelse, s. No. 2.) v. Veiledning, Befaling, Grunde, Overtalelse, o. s. v. At føre een p. den rette Vei (baade egentl. og figurl.) Det er slet Selskab, der har ført ham p. Afveie. At føre (anføre) en Hær. "Det Folk, som Kongen har bestemt til Lands at føre." Bording. (s. Fører, Anfører.) At føre Tropperne i Ilden, t. en Storm. — At føre (lede) een i Fristelse, i Fordærvelse. At føre een paa glat Iis ɔ: i en mislig, farlig Stilling. d) være Aarsag t. at noget skeer; foranledige, bringe i en vis Tilstand. Det er Nøden, som har ført mig hertil. At føre een i Ulykke, i Fortræd, i ondt Rygte. Uvidenhed kan ogsaa føre t. Vantro. — At føre Ulykke, Ødelæggelse over Landet. "Ophøi dig ikke, at du ikke skal falde og føre Vanære over din Siæl." Sir. 1. 28. e) anordne, bestyre, forestaae, udføre. (i enkelte Tilfælde.) Hun fører hans Huusholdning. At føre et Regnskab. (Deraf: Regnskabsfører.) Han førte (forestod) Regieringen i Prindsens Mindreaarighed. At føre en Sag, en Proces (ɔ: forsvare en af Parternes Sag. Deraf: Sagfører.) Men ogsaa absol. at føre Proces ɔ: have en Sag f. Retten m. en anden. Jeg er en Hader af at føre Proces. — At føre Ordet ɔ: tale (især offentligt, ell. i en Forsamling.) Ogsaa: at føre Talen. "Men jeg et stivt Qvarteer her Talen ene fører." Wessel. At føre Klage over noget. f) anføre, antegne. At føre noget t. Bogs. (s. indføre.) At føre noget t. Indtægt, t. Udgift. At føre til, lade noget tilføre i Protocollen. g) bruge, have, betiene sig af (i faa Tilfælde.) At føre en andens, en Families Navn. At føre en Løve i sit Vaaben. h) fremvise i sin Levemaade, Opførsel; fremdrage. At føre stor Pragt, føre et tarveligt, roligt, stille Liv. At føre et overdaadigt, gudfrygtigt, ryggesløst Levnet. De førte et lykkeligt Ægteskab. i) Desuden i andre særegne Talemaader, f. Ex. at føre Vidner ɔ: kalde nogen t. at vidne i en Sag. At føre (bringe) noget paa Tale. At føre et høit Sprog (tale overmodigt.) At føre noget i Brug, føre nye Moder ind (s. indføre.) At føre op i Dands ɔ: være Fordandser. At føre sig vel, ilde op (s. opføre.) At føre noget over sit Hierte, over sit Sind (kunne overtale sig til, have Sind t. at giøre det.) At føre med sig ɔ: have t. Følge. Det vil føre mange Misbrug m. sig. &c. = Førelse, en. pl. -r. br. ikke i Verbets egentlige Bemærkelser (jvf. Førsel) men derimod a) for: Styrelse, især Guds ell. Forsynets. "Forsynets Førelser i det Forbigangne." Sneedorf. "Den Gud, som allerede her ledede os ved faderlige Førelser." Mynster. "Der fortælles om Guds Førelser i fordums Dage." Samme. b) Maaden, hvorpaa noget bestyres, ell. en Retssag føres o. d. "Sine Embeders retskafne Førelse." Wandal. "Under hele Sagens Førelse." Ørsted. — Føren, en. Gierningen at føre. (s. Førsel.) — Fører, en. pl. -e. den, som fører, leder andre, som anfører en Hob ell. Mængde, et Tog, en Hær. Krigshærens, Togets, Vagtens Fører. (s. Anfører.) Mængden vilde ikke længere følge, lyde deres Førere. — Føring, en. s. nedenfor. — Førsel, en. pl. Førsler. 1. Gierningen at føre. Varernes Førsel. (Mest i Sammensætn. s. Indførsel, Udførsel, Giennemførsel, Tilførsel, Opførsel.) 2. det som føres fra et Sted t. et andet; Føring. Betydelige Kornførsler. Han bringer en god Førsel med sig. — Heraf: Førselsfolk. pl. Folk, som ere sysselsatte m. Førsel ell. Overførsel o. d. Førselsskib, et. Skib, som br. til at føre Varer, ell. Krigsfornødenheder fra et Sted t. et andet (Transportskib.) Førselstid, en. Tid, da Førsel skeer ell. kan skee. Vinteren er en ubeqvem Førselstid.

Føre, et. ud. pl. [Sv. Före.] Veiens Beskaffenhed (Veiføre.) Føret er nu meget slet v. den langvarige Regn. I godt Føre kiører man Veien p. to Timer. (s. Kaneføre, Slædeføre, Sneeføre, Vinterføre.)

Førend, conj. [sammensat af før og end; ligesom priusquam. Isl. fyrren.] bruges i samme Bemærkelse som før, 1. (inden, ante, antequam.) og undertiden 5. Jeg var der førend han kom. Førend jeg viger for ham, vil jeg hellere reent forlade denne Stilling. Det kan ikke afgiøres, førend han har talt med Kongen.

Føring, en. pl. -er. [af føre.] 1. det, man har at føre; overhovedet. "Let Føring giør os Veien kort." Wessel. 2. saameget, som der kan føres, enten af en Person (Dragt, Byrde) ell. paa et Skib, en Vogn, et Trældyr; Ladning, Læs, Fragt. Skibet, Vognen, Hesten, Karlen har sin fulde Føring. "Det (Skibet) vel forsynet var med Redskab og med Føring." Bording. "Saavel efter Reisens Længde og Farlighed, som efter Føringens Værdi og Beskaffenhed." Rahbek. 3. i Særd. det Gods i Skibet, som det tilstedes Skipperen, Styrmanden og andre Skibsfolk at indlade fragtfrit f. deres egen Regning. (s. D. Lov. IV. 1. 27. "Ingen maa sælge sin Føring af Skibet, uden m. Skipperens Samtykke." IV. 1. 28.) = Føringsfolk, n. s. pl. Folk, Reisende, der f. Betaling, lade sig føre fra et Sted t. et andet. (Passagerer. Moth.) Føringskiste, en. Kiste, hvori Skibsfolk giemme deres Føring. Føringskurv, en. K. med Laag, hvori Gods kan føres fra Sted t. Sted. Føringsløn, en. det,

som betales for at bringe Føring fra et Sted t. et andet. Føringsmand, en. den, som har m. Føring og Fragt at giøre; Fragtmand. Føringspenge, pl. d. s. s. Føringsløn, ell. Fragt 2.

Først, adv. og Ordenstal. [Isl. fyrst. egentlig superl. af før; som det T. erst af ehe.] A. adv. 1. om en Tid ell. Begivenhed, som gaaer forud for enhver anden af dem, der sigtes til; saaledes at noget skeer ell. giøres før enhver anden Ting. Han satte sig først tilbords (ɔ: førend nogen anden af Selskabet.) Hun lod ham gaae først ind af Døren (ɔ: foran hende.) Først gik vi i Skoven, siden red vi, og tilsidst fiskede vi. Han blev først færdig (ɔ: før den anden ell. de andre.) Det er mig ligemeget, enten det skeer først, ell. sidst. 2. i Forveien; inden man gaaer videre. Dette maa først giøres, inden vi kan begynde p. noget nyt. Vi vil først undersøge Sagen, og siden tage vor Beslutning. Hør dog først hvad han vil sige, førend du afslaaer hans Bøn. 3. i Begyndelsen, i Førstningen. Først vilde han ikke troe sine egne Øine; men siden blev hans Glæde desstørre. Hun var først ikke meget fornøiet; men siden fandt hun sig ret godt deri. — Først paa Vinteren (i Begyndelsen af Vinteren.) Først i Foraaret havde vi meget mildt Veir; siden kom Vinteren igien. 4. Uegentlig: a) ikke før en vis, angiven Tid. Han kom først f. en halv Time siden. Nu slog Klokken først ti. Naar du taler med hende, vil du først ret blive indtaget af hende. De skal først have Bryllup om et halvt Aar. Nu først forstaaer jeg ham. Da først forstod jeg hende. b) under en vis Betingelse af det Tilkommende: dersom, saa snart som. Bliver han først gift, saa er det forbi m. denne Plan. Er han først bleven vred, saa faae vi ham aldrig dertil. Naar jeg først kommer over Halvdelen, gaaer det øvrige lettere. c) især. Dette maa vi først, ell. først og fornemmelig betænke. d) om Stedet: øverst. Først paa Siden. Han stod først p. Listen. 5. Talemaader: Fra først af, lige fra Begyndelsen (fra første Færd.) Vi maa gientage det fra først af. — Fra først til sidst ɔ: fra Begyndelsen t. Enden. = B. 1. som Ordenstal af een, m. den best. Artikel: som ikke har nogen ell. noget af sit Slags foran sig, enten i Tid ell. Sted. Den første Dag i Aaret, i Maaneden. Han var den første i Raden og jeg den Tredie. Det første, jeg trænger til, er Hvile. Den første, som rører sig, hugger jeg ned. De første som kom ind, fik alle Plads. Fra min første (tidligste) Barndom. De første Mennesker. Vore første Forældre. — Den første, den bedste ɔ: hvilkensomhelst, man først træffer paa, uden Forskiel. — For det første, (primo) s. det andet, s. det tredie, o. s. v. — Det første, saasnart som, den første Gang. Det første, jeg seer ham, skal jeg fortælle ham det. — Med det første, som snarest, ret snart, quam primum. 2 ogsaa om tilfældig Orden, ell. m. Hensyn t. det foregaaende i en Sætning (i Modsætn. til den sidste; for: hiin og denne.) Baade Faderen og Sønnen vare Statsministre; den første i Danmark, den anden i Preussen. 3. om Værdighed ell. Rang (ypperst.) Den første Minister (i Statsraadet ell. Regieringen.) Han er vor første nu levende Digter. Man regner ham blandt de første Klaveerspillere. = Førstefødsel, en. den Omstændighed, at fødes først iblandt flere Søskende, ell. at være førstefødt. Naar Talen er om Førstefødsel hos Tvillinger. — Deraf: Førstefødselsret, en. Rettighed, som Førstefødsel giver. — førstefødt, adj. v. som er først født iblandt sine Sødskende (primogenitus.) Førstegrøde, en. den første Avl ell. Afgrøde, som Jorden efter Hvile frembringer; ell. den første Afgrøde, som Aaret giver. (primitiae. Mest i Bibeloverf.) Jordens Førstegrøde. "Det første af din Jords Førstegrøde." 2 Mose B. 34. 26. "Førstegrøden af Korn, og Tienden af Viin og Olie." Jud. 11. 14. (I ældre Skrifter forekommer Førstning i denne Bemærkelse. "Førstningen af Faar ell. Geder." Tausen. 4 Mose B. 18.)

Første, en. (princeps.) s. Fyrste.

Førstkommende, adj. v. som er den næste i Tiden, næstkommende, tilstundende. "Førstkommende Maidag vort Bryllup skal staae." Thaarup. I førstkommende Uge.

Førstning: i Førstningen, br. som adv. i Begyndelsen. Hun var i Førstningen frygtsom; men siden tog hun Mod til sig.

G.

Gaade, en. pl. -r. [Isl. Gáta.] en mørk Tale. At giette en G. At løse Gaader. "Lukket er det tætte Slør; Ingen løser mig de mørke Gaader." F. Guldb. = Gaadebog, en. 1. en Bog, der indeholder en Samling af Gaader m. deres Opløsning. 2. en uforstaaelig, gaadefuld Bog. "Siig mig, forstod jeg Gaadebogens Blade?" J. L. Heiberg. gaadefuld, adj. mørk, vanskelig at fatte, uforklarlig. Gaadeløsning, en. Opløsning, Udtydning af en Gaade. (Baggesen.) Gaadeord, et. Ord, som indeholder en Gaades Opløsning. J. L. Heiberg. (Digte. 1819. 86.) Gaadeqvad, et. Digt ell. Sang, som indeholder Gaader; gaadefuldt Digt. (Fibigers Sophokl.) Gaadesagn, et. uforklarligt, mørkt, uforstaaeligt Sagn. Gaadeskrift, en. Skrift, som er vanskelig at læse, ell. at udfinde Meningen af.

Gaae, v. n. gik. (pl. ginge. forældet.) gangen, gangne; gaaet. pl gaaede. (er og har.) imper. gaa! og i en ældre Form: gak! ("Gak rolig ind til Gravens korte Leie." C. Frimann. Sange ov. Evang. 7.) [Isl. gánga. A. S. gangan. (hvoraf ogsaa den forældede infin. at gange.)] 1. egentlig om levende Skabninger: flytte sig langsomt frem ved Hielp af Fødder; forandre Sted v. Gangen (om den hurtigere Bevægelse: løbe, springe.) Hesten siges: at gaae Fod for Fod (i Skridt) i Trav, i Galop (ikke: løbe.) At gaae med, ud, frem og tilbage, hastigt, langsomt. "Smaa Børn lære ikke at vandre, men at gaae." P. E. Müller. Barnet kan gaae ene. — Uegentl. om andre Bevægelsesmaader. Fisken gaaer i Vandet. Laxen gaaer op i Elven. Aalen gaaer i Bugter. s. nedenfor. 2. m. — act. At gaae en Miil i en Time. Jeg har gaaet en lang Vei. At gaae sin Gang lige frem. At gaae et Ærende (udrette det gaaende.) At gaae Bud for een. Et gaaende Bud (modsat f. Ex. ridende.) Der er gaaet Bud efter ham (sendt.) 2. Uegentl. a) forlade et Sted, især gaaende; gaae bort. Han gik uden at tage Afsked. Er Manden gaaet? — figurl. om livløse Gienstande. Posten gaaer Klokken ni. Skibet er gaaet idag. Pengene gaae ud af Landet. Varmen gaaer ud af Stuen. — Ligeledes fig. forsvinde, forgaae. Hans Penge gik, som de kom. Hvor Tiden gaaer hastigt! At gaae af Syne, af Minde. b) færdes, reise, drage hen, begive sig hen i et vist Øiemed. At gaae med Posten, m. Skibsleilighed. Han er gaaet t. Ostindien. At gaae i Kirke, for Retten, i Krig, p. Comedie. c) Gaae ɔ: være p. et Sted i en vis Syssel; ell. gaae fra Sted t. Sted i en vis Hensigt. Han gaaer (ɔ: arbeider) p. Holmen. Hun gaaer i Kongens Køkken. Konen gaaer selv i Huusholdningen. Han gaaer ell. gaaer om, omkring og tigger. Hun gaaer (gaaer om) og sælger Frugt. (I dagl. T. ofte overflødigen, ell. for at betegne Handlingens jævnlige Gientagelse. Hun gaaer og smigrer, lyver for ham. Han gaaer og stiæler, hvor han kan komme til. Han giør ikke andet end gaae og drive.) d) opholde sig, være, leve, søge sin Føde p. et Sted (om Dyr; deels vilde, deels Huusdyr, naar de holdes i fri Mark.) Fiske, Orme, som gaae i Vandet. At have Høns gaaende i sin Gaard. Nogle af Køerne gaae p. Græs, gaae i Toir; men endeel staae p. Stald, holdes p. Stald (staldfores.) Hesten gaaer i Vænget. e) bevæges fremad, fra Sted til Sted. Skibet gaaer for fulde Seil. Tilforn meente man, at Solen gik og Jorden stod. Denne Plov, Vogn gaaer meget let. Strømmen gaaer meget stærkt idag. f) være i Bevægelse, i Gang, uden dog at skifte Sted (modsat: at staae.) Hiulet gaaer. Møllen gaaer ikke idag. Uhret gaaer for langsomt. Brystet gik stærkt paa ham. Munden gaaer (løber) p. ham, som en Peberqværn. Maskinen vil ikke gaae. Døren gik ɔ: blev lukket op ell. i. [s. nedenfor i.] g) om Tiden: skride frem; ell. egentlig om det Forhold, den Maade, hvorpaa vi fornemme Tidens Sandseform. Tiden gaaer hastigt, langsomt, behageligt, kiedsommeligt f. mig. "Ved Haanden at røre, gaaer Tiden saa let." C. Frimann. h) være, vise sig, komme i en vis Forfatning ell. Skikkelse. At gaae vel klædt, gaae i sorte Klæder, gaae nøgen, gaae kroget, gaae m. nedbøiet Hoved, gaae ledig. Den Kalv skal gaae (levende) t. Paaske. — At gaae Glip af noget, gaae løs, gaae i Stykker, gaae i Frø, gaae i Langdrag, gaae i Glemme, gaae i Staae, gaae i Baglaas, m. fl. Udtryk. i) bevæges lydeligen, klinge, lyde. Trommen, Stormklokken, Sangværket gik. Jeg hørte Døren gik (ell. gaae.) Hvorledes gik Sangen, Musiken? k) falde ud, løbe af; fremmes; skee, hændes. Det gik slet m. dette Forsøg, Foretagende. Det maa gaae som det vil. Det gik, som jeg sagde. Det gaaer langsomt, hurtigt m. Arbeidet. Alt gaaer ikke, som man ønsker det. Saaledes gaaer det i Verden. Det gaaer saa med

mange. Hvorledes gaaer det med Helbreden? Hvorledes gaaer det Dem? "Nu vil vi see, hvordan det gaaer ham siden." Storm. Alt er gaaet ham efter Ønske. (s. gaae til.) l) høres, siges. Ordet, Rygtet gaaer. Der gaaer stort Ry af hans Konst. m) strække sig, tage en vis Retning; naae, række. Veien gaaer over en Hede, uden om Byen, langs med Aaen. Hans Mark gaaer ned til Søen. Vandet gik ham t. midt p. Livet. Kiolen gaaer kun til Knæerne. (Man siger ligeledes: Aaen gaaer i Bugter. Veien gaaer ud og ind. Tøiet gaaer i Striber, i Flammer. V. S. O.) n) stige. Vandet gik over Bulværket i den sidste Storm. Varene gik høit p. Auctionen. o) gielde; være gangbar. En Species gaaer nu for 15 Mark. Denne Mynt gaaer ikke her i Landet. p) svares, ydes. Der gaaer en høi Leie, Afgift af denne Gaard. q) om Vers eller Viser: synges. Visen gaaer paa (efter) denne Melodie. = Af de mangfoldige Bemærkelser og Talemaader, hvori dette Verbum bruges m. Præpositioner, kan især mærkes: Gaae ad. Hvad gaaer ad ham? (ɔ: fattes, feiler ham.) i d. Tale. — Talemaaden: at gaae ad, for: gaae med ɔ: tage af, formindskes (Hans Penge gaaer ad; Moth) høres nu ikke mere.) — Gaae af. 1. gaae løs, falde af. Laaget gik af. Huden gaaer af. 2. om Skud. Bøssen, Pistolen gik af. 3. forsvinde. Farven er gaaet af. Det gaaer ikke af, før det slides af. 4. komme fra et Embede (afgaae.) 5. falde ud. Alting er gaaet vel af. 6. have Aftræk, Afsætning. Disse Varer gaae stærkt af. 7. forlade; vige fra. At gaae af sin Vei. Han vilde ikke gaae af Stedet. At gaae af fra Sandhed. 8. bøie af. Veien gaaer af t. venstre. 9. At gaae af med noget ɔ: erholde, tilvende sig. At gaae af m. Fordelen, m. et Embede. Han gik af m. Bruden. 10. afdrages, fradrages. Alt hvad han har faaet i Forskud, gaaer af i denne Sum. 11. I mange Talemaader udtrykkes Ophør af det, som betegnes v. det af Præpositionen styrede Subst. (ell. det modsatte af: at være i.) f. Ex. At gaae af Brug, af Lave, af Led, af Moden, af Sigte, o. s. v. — Gaae an. 1. lykkes, lade sig giøre. Det gik godt an. Det gaaer aldrig an. 2. være taalelig, nogenlunde. Hans Arbeide gaaer an, kan nogenlunde gaae an. — Gaae bort, forsvinde, tabe sig. Ringormen er reent gaaet bort. Feberen gik bort af sig selv. — Gaae efter, søge at faae. At gaae efter Nyt. Frieren gik kun efter Penge. figurl. følge, rette sig efter. At gaae efter eens Raad, efter sit eget Hoved. — Gaae for, have Fortrin, agtes høiere. Duelighed bør gaae for Yndest. (At gaae for een ɔ: i hans Sted.) At gaae for sig, skee, foretages; fuldbyrdes. Hvad mon her gaaer for sig? — Gaae forbi. At gaae een, eens Dør forbi. — figurl. At lade Leiligheden gaae forbi. (Ogsaa: tilsidesætte, udelukke e. d. Man kan ikke gaae ham forbi v. denne Leilighed. s. forbigaae.) — Gaae fra. 1. gaae stærkere end en anden. Han gaaer altid fra mig. 2. forlade, rømme fra. At gaae fra sit Arbeide, fra Kone og Børn. 3. lade efter sig, glemme. Han er gaaet fra sin Overkiole. (figurl. At gaae fra sin Prædiken ɔ: glemme dens Indhold.) 4. forkaste, ei ville befatte sig med. At gaae fra et Kiøb; gaae fra Arv og Gield. 5. ei ville vedstaae. At gaae fra sit Ord, Løfte, fra sin Haand. 6. slippe, komme fra. At gaae fra noget m. Ære. Han gaaer neppe derfra m. Livet (om en Syg.) 7. fradrages, regnes fra. 8. løsnes. Brættet er gaaet fra. 9. At gaae fra sig selv, blive afsindig. — Gaae frem. Arbeidet gaaer rask frem (ell. fremad) fremmes, paaskyndes. — Gaae i. 1. begive sig ind i ell. hen til, besøge. Skal vi gaae i Haven? (ɔ: ind i Haven fra et andet Sted.) Derimod: jeg saae ham gaae (ɔ: gaaende) i Haven. — At gaae i Land (fra et Skib.) At gaae i Ly, i Seng, gaae i Kirke, i Skole, i Selskab. 2. at være, at komme i en vis Forfatning. At gaae i en bestandig Frygt for noget. At gaae i Jern, i Slaveriet sin Livstid. At gaae i Stykker. At gaae i Forraadnelse. Aaen, Veien gaaer i Bugter. Døren er gaaen i Laas. Uhret, Møllen, Maskinen er gaaet i Staae ɔ: er standset. Hesten gaaer i Stade (vil ell. kan ei gaae frem. Moth. s. stædig.) (jvf. ovenf. 2. g.) Ogsaa impers. Der er gaaet Orm i Træet, Koldbrand i Saaret. Der gik Ild i Skorstenen. 3. komme ind i, faae Rum i. Kuglen kan ikke gaae i Bøssen. Der kan ikke gaae meer i Flasken. Vinduet, Døren vil ikke gaae i (ɔ: kan ikke lukkes.) 4. om Personers Alder: Hun gaaer i sit 18de Aar ɔ: hun har fyldt det 17de og tilbagelagt en ubestemt Deel af det 18de. (Derimod hun er nylig gaaet ind i sit 18de Aar.) 5. stige t. en vis Priis. Speilet gik i 30 Rdlr. (p. Auctionen.) 6. udfordres til (især om Klæde.) Der gaaer tre Alen af dette Tøi i en Kiole. (s. gaae til, 6.) (jvf. ovenfor 2. n.) 7. Egne Talemaader: At gaae i Arv, i lige Arv m. een. At gaae i Barndom (desipere senectute.) At gaae i Borgen, i Forbøn, i Løfte f. een. At gaae een i Forkiøb. (Moth.) At gaae i Glemme ɔ: blive glemt. At gaae i Raad med een, raadføre sig. At gaae i Rette m. een ɔ: trætte med, bebreide, irettesætte. At gaae i Rette: føre Sager f. Retten. (jvf. ogsaa Ret, C.) At gaae i Svang. (s. Svang.) Det vil ikke gaae i Traad f. ham (vil ikke ret lykkes.) Øinene gaae (ell. løbe) i Vand

(især om den, som af en blot physisk Aarsag kommer t. at græde.) At gaae i sig selv, komme til Besindelse, ransage sit Indre. "Møllen gaaer i Bagvande" naar Vandet bliver staaende nedenfor Hjulet og hindrer dets Omløb. (Moth.) Kornet gaaer i Leie ɔ: lægger sig v. stærk Regnskyl. Hestene gaae i Harv, i Plov, ell. i Ploven ɔ: bruges t. Pløining, t. Harvning. — Gaae igien, vise sig efter Døden. (s. Gienfærd, Giengangér.) — Gaae igiennem. Om livløse Ting: komme igiennem Aabninger. At lade noget gaae igiennem et Klæde, en Si. — figurl. At gaae meget igiennem, udstaae, udholde. Han har gaaet meget igiennem i sine Dage (ikke giennemgaaet.) Hun gik meget igiennem m. den syge Mand. Forslaget, Ansøgningen vil neppe gaae igiennem ɔ: lykkes, finde Bifald. Han gaaer det neppe igiennem, gaaer neppe Sygdommen igiennem. (jvf. giennemgaae.) — Gaae imellem, figurl. søge at megle imellem stridende Parter. — Gaae imod. 1. skee, falde ud t. eens Skade. Verden, Lykken gik ham imod. (s. Modgang.) 2. impers. om Tiden: lide henad. Da det gik imod Aften. Det gaaer nu imod Vinteren. 3. regnes imod. Der gaaer to af disse imod een af de andre. — Gaae ind. 1. indtræde. At gaae ind i Verden. Han er gaaet ind i sit tyvende Aar. 2. tage sin Begyndelse. Naar Aaret, Maaneden gaaer ind. Hundedagene gaae ind i næste Uge. 3. anfalde, gaae løs paa Han gik ind p. mig med dragen Kaarde. 4. svinde ind. Klædet er gaaet meget ind. 5. ophøre, indstilles. Dette Forsæt, denne Plan gik ind igien. 6. Varer, som sættes t. Auction, siges at gaae ind, naar de, efter Eierens Begiering, tages tilbage uden at sælges, fordi der bydes f. lidet p. dem. — Gaae med. 1. giøre Selskab, ledsage. 2. skee efter Ønske. Saalænge Lykken gik ham méd. "I Ungdoms favre Aar, mens Verden gaaer dem méd." Luxdorph. (s. Medgang.) 3. bære p. sig; have. Han gaaer m. Pistoler. Hun gaaer (ɔ: er frugtsommelig) med sit tredie Barn. Han gaaer m. en Tæring, m. en Feber i Kroppen. 4. bære; om det som hører t. Dragt og udvortes Skikkelse. At gaae m. Skoe, m. høie Hæle, m. trekantet Hat, med bart Bryst. "Hvis et saadant Menneske oven i Kiøbet gaaer méd rundt Haar." Rahb. (D. Tilsk. VI. 720.) 5. bruges, forbruges. Der gaaer meget méd i en stor Huusholdning. Hans Formue begynder at gaae méd. 6. Det kan vel gaae med (det er taaleligt, kan vel bruges.) — Gaae ned. Der gaaer en Trappe ned i Kielderen. Denne Vei gaaer ned t. Stranden. (s. ovenfor 2. m.) Maden vil ikke gaae (glide) ned. Solen, Maanen, Stiernen gaae ned (under Horizonten.) Det gaaer ned ad Bakke f. ham (gaaer tilbage m. hans Lykke.) — Gaae om. egentl. gaae trindt omkring ell. forbi; gaae fra Sted t. Sted. Jeg har gaaet om i hele Byen, før jeg kunde finde af dette Tøi. At gaae om Føden ɔ: søge sin Føde; gaae om Brødet. (Moth.) 1. omgive; naae omkring. Der gaaer en Grav om Haven. (s. ovenfor 2. m.) Baandet gaaer ikke om Tønden. 2. dreie sig omkring. 3. bringes om fra een t. en anden. 4. forandre sig, vende sig. Vinden er gaaet om t. Nord. 5. begyndes p. ny. Naar det gaaer om igien. 6. forløbe (om en vis Tid.) Inden Aaret gaaer om. 7. At gaae om een, være idelig om ell. hos een, t. Selskab ell. Opvartning. Hun var den, som altid gik om Grevinden. — Gaae omkring, s. omkring, B. — Gaae op. 1. aabne sig, gaae løs. Døren, Vinduet gik op. Det er gaaet op i Sømmen. 2. forbruges gandske. Vort hele Forraad er gaaet op. 3. i Regnekonsten: om et Tal, der lader sig dele m. et andet. 7 gaaer op i 49. 4. At gaae lige op, om Størrelser. Indtægt og Udgift gaaer lige op, ere eens store. — Gaae over. 1. gaae videre end Ret er, end det foreskrevne Maal. 2. være for stor til. Dette gaaer over min Evne, mit Begreb. (jvf. overgaae.) Det gaaer over Skrævet ɔ: det gaaer alt for vidt; terminos transgredit. (dagl. T.) 3. have høiere Gang og Sæde i Rangen. Han gaaer over Etatsraader. 4. vederfares. Det er ikke gaaet mig over før. (s. overgaae.) 5. have under Hænder. Han lod Tienerne gaae over Alt hvad han eiede. Han er saa tro, at man kan lade ham gaae over utalt Guld. (Moth.) 6. skifte eet Parti, een Tro for en anden. At gaae over t. Fienden, t. den catholske Religion. 7. forsvinde, tabe sig. Hans Vrede gaaer nok over. Smerten gik snart over. Naar Regnen gaaer over. 8. brækkes tvært over. — Gaae paa. 1. gaae op paa, hen paa. At gaae paa Prædikestolen, p. Loftet, p. Toldboden. (s. paa, 2.) 2. om visse Foretagender og Forretninger. At gaae p. Frieri, p. Jagt, p. Fegteskole, p. Dandseskole, p. Vertshuse, p. Viinkielderen. At gaae p. sin egen Haand (suo modo vivere.) (s. ovenfor 2. c.) 3. gaae nær imod, løbe imod. At gaae een paa Livet, gaae løs p. een. At gaae blindt paa. Skibet gik p. Grund. 4. gielde. Det gaaer p. Liv og Død, paa hans Pung, Regning. 5. skee, hænde sig. Det gaaer for tidt paa. — Der gaaer Fald p. Huset (det bliver brøstfældigt.) 6. passe, være rummelig nok; ell. kunne rummes i. Handsken, Skoen gaaer ikke godt paa. Vinen gaaer ikke p. Flasken. 7. udfordres til et vist Heelt. Der gaaer 16 Skilling paa en Mark, 8 Skiepper paa en Tønde. — Gaae til. 1. bruges hyppi-

gen om Ærender, Forretninger, som tilkiendegives ved Substantivet, der undertiden staaer i Genit. At gaae til Ankers, t. Bryllup, t. Alters, t. Bords, t. Bunds, t. Fods, t. Sengs, t. Seils, t. Stols, t. Søes, t. Torvs, t. Vogns, t. Hove, t. Skrifte, rc. figurl. At gaae til Værks ɔ: bære sig ad, handle med, behandle. 2. begynde paa, give sig i Færd m. At gaae til sit Arbeide. Det er et Arbeide, jeg nødigen gaaer til. Han gik til det, som t. sin Død. At gaae t. Bekiendelse. 3. strække sig hen til, støde til. Haven gaaer lige til mit Vænge. 4. trænge ind i ell. til. figurl. Hans Tale gaaer t. Hiertet. Denne Ulykke gaaer mig nær t. Hierte. 5. forbruges, gaae med. Der gaaer mange Penge til i hans Huusholdning. 6. behøves, udfordres. Hvormeget Tøi gaaer der til Kiolen? 7. skee, forholde sig. (s. ovenfor 2. k.) Saaledes gaaer det til i Verden Det gik underligt til m. den Sag. Det gaaer tarveligt til i hans Huus. 8. At gaae til, absol. gaae stærkt, hurtigt. Vi maae gaae til, ifald vi vil naae dem. "Man maa gaae til, f. ei at gaae i Blinde; thi Fakkelen gaaer stundom hastigt ud." Rahbek. 9. til at betegne den næste, endnu ikke fyldte Klokketime. Klokken gaaer til Tolv. 10. i visse særegne Udtryk, om at komme i en Forfatning. At gaae til Agters, t. Bunds, t. Ende, t. Grunde, gaae een t. Haande, gaae t. Spilde, m. fl. — Gaae tilbage. figurl. 1. forringes, komme i ringere Forfatning. Det er gaaet meget tilbage for ham i de sidste Aar. 2. blive til intet, gaae ind igien. Anslaget, Planen gik tilbage. — Gaae ud. 1. forlade. At gaae ud af Klosteret, af Verden. 2. komme ud af. Denne Plet gaaer aldrig ud af Tøiet. 3. endes, gaae t. Ende. Naar Maaneden gaaer ud. 4. strække sig frem. Der gaaer en Odde ud i Søen. 5. vende imod. Vinduet gaaer ud til Haven. 6. komme ud af sit Sted. 7. ophøre at være til (uddøe, visne, slukkes, m. m.) Disse Planter gaae ud. Ilden, Lyset gik ud. 8. At gaae ud over, komme over, vorde til Skade (om noget ondt.) Hans Ondskab gik ud over ham selv. Det gik ud over den Uskyldige (den U. maatte lide, bøde.) 9. At gaae ud paa, have t. Diemeed. Det gik ud p. Tiggeri. "De, hvis Digten og Tragten kun gaaer ud paa de tommeste Gienstande." Mynster. — Gaae ude ɔ: under aaben Himmel, p. Marken. Qvæget gaaer endnu ude om Dagen. Børnene maae ikke gaae ude saa silde om Aftenen. — Gaae under. 1. strække sig under. Denne Kielder gaaer under hele Huset. 2. komme under Vandet, synke. 3. forgaae, gaae t. Grunde. Skibet, Byen gik under. (s. Undergang.)

Gaar, adv. (altid m. præpos. i, og som ofteſt i eet Ord.) [Isl. *i gær.*] den Dag, nærmest før den nærværende. Fra igaar til idag. I Gaar Morges, Formiddags, Aftes. Deraf substant. Gaarsdag. Hele Gaarsdagen. Mit Gaarsdags Arbeide. Gaarsdags Aftenen ɔ: Aftenen i Gaar.

Gaard, en. pl.-e. [Isl. Gardr. A. S. Geard.] 1. oprindeligen, men nu forældet: Indhegning, Gierde, indhegnet Sted. (s. Gierde.) Deraf: Aalegaard, Abildgaard, Kaalgaard, Kirkegaard, Laregaard, Træegaard, Urtegaard, Viingaard, o. fl. 2. en imellem Bygninger indsluttet Plads; et Gaardsrum. At kiøre ind p. Gaarden. Deraf: Borgegaard, Ladegaard, Slotsgaard. 3. Bolig p. Landet, m. tilhørende Jordeiendomme. Deraf: Avlsgaard, Bondegaard, Herregaard, Lystgaard. At tiene i Gaarde m. een ɔ: tiene samme Husbond, som en Anden. At være gammel i Gaarde ɔ: længe have tient, opholdt sig i et Huus. 4. Borg, Slot, Herresæde. (forældet.) Kongens Gaard. Deraf tilforn: Roeskilde Gaard, Odense Gaard, og mange Herregaardsnavne. 5. en Bolig i en By, forsynet m. Port og Indkiørsel; i Modſ. t. Huus. (s. Huus, 4. a.) Deraf: Bagergaard, Bryggergaard, rc. = a) Gaardaal, en. Aal, som fanges i en Aalegaard. Gaardbeboer, en. pl.-e. ell. Gaardbo, en. pl.-er. den, som beboer en heel Gaard. Gaardbruger, en. den, som bruger en Bondegaard, uden at eie den; Opsidder p. en Gaard. (Gaardbo. A. Berntsen.) Gaardbryder, en. (Gierdebryder.) den, som bryder Gierder. (D. Lov. III. 13. 47. om Qvæg.) gaardbunden, adj. v. d. s. s. stavnsbunden. (Moth.) Gaarddør, en. D. som gaaer ud t. Gaarden (2.) modſ. Gadedør. Gaardeier, en. den, som er Eier af en Gaard p. Landet, ell. i Byen. Gaardfred, en. ud. pl. d. s. s. Huusfred, 1. Gaardfugl, en. tam Fugl, som opfødes i ell. ved en Gaard; som Høns, Gæs, Ænder, Duer. Gaardfæld, en. d. s. s. Fæld. Gaardfæster, en. den, som har en Gaard i Fæste; Gaardbruger. Gaardfæstning, en. 1. Gierningen, at tage en Gaard i Fæste. 2. i en anden Bemærkelse, om Jord ell. Grund, som hører t. en Gaard, forekommer det i D. Lov. V. 10. 42. Gaardhane, en. Hane, som haves blandt Hønsene i en Gaard. Gaardhund, en. Hund, som enten løs ell. bunden holdes i en Gaard. Gaardkiøb, et. Handlingen, at kiøbe en Gaard. Gaardkone, en. Gaardmands Kone, ell. Enke, som bruger en Bondegaard. Gaardmand, en. Bonde, som har en Gaard i Fæste. Gaardnisse, en. s. Nisse. Gaardskiel, et. Skiel, Grændse, imellem to Gaarde ell. deres Marker. (Moth.) Gaardsæde, et. en forældet Benævnelse paa et vist

Slags Jordeiendom, som kun endnu findes Sted paa Møen. (Jvf. Minerva. 1804. I. 178. K. Anchers samlede Skr. II. 512.) Gaardvægter, en. V. paa en Herregaard ell. anden stor Gaard. — b) Gaardsarbeide, Gaardsgierning, en. Arbeide, som forefalder v. en Bondegaard og dens Drift. Gaardsfang, en. den Plads, Grund ell. Jord, som hører t. en G. (Moth.) Gaardsfolk, pl. Tienestefolk p. en Gaard. Gaardsfred ell. Gaardfred, en. den Fred, som Bonde ell. Gaardbo skal nyde i sit eget Huus. (Moth.) Gaardsføding, en. Kreatur, som ikke er kiøbt, men opfødt p. en Gaard. Gaardsjord, en. saameget Jord, som hører t. en Bondegaard. (Moth.) Gaardskarl, en. Karl, som forretter det Arbeide, der falder i en Kiøbstedgaard. Gaardslod, Gaardspart, en. en vis afdeelt Lod eller Deel af en Bondegaard. Gaardsredskaber, pl. Værktøi og Avlingsredskaber v. en Bondegaard. Gaardsret, en. kaldtes tilforn en Lov ell. Anordning f. Kongernes Hof og Hoffolk. Gaardsrum, et. d. s. s. Gaard, 2.

Gaare, en. pl. -r. [Isl. Gári, Revne.] Aare i Træ; Stribe uden p. Læder. (Colding. jvf. Glossar. til H. Harpestreng.) Deraf: gaare, v. n. 1. giøre Striber, sætte Narv p. Læder. (Moth.)

Gaas, en. pl. Gæs. [Isl. Gás.] En bekiendt og almindelig Fugl, der opfødes v. Husene; men i sin vilde Tilstand (Vildgaas) er en Trækfugl. Anas anser. Gaasen kiækker, hvæser. (jvf. Gasse, Gæsling.) figurl. om et enfoldigt Fruentimmer. "Thi den samme Lucretia var en taabelig Gaas." Holb. (den Vægelsk.) Deraf i dagl. Tale: gaaseagtig, adj. taabelig, enfoldig. = Gaaseblomme, en. Navn p. en almindelig Markblomst. Draba verna. Gaasebryst, et. Brystet m. den tilhørende Deel af en G. Røget, speget Gaasebryst. Gaasebænk, en. Bænk i en Bondestue, hvor Gæs ligge Unger ud. Gaasedild, en. n. s. Navn p. et almindeligt Ukrud; Gaaseurt, Balders Braa. Anthemis cotula. Gaasedreng, en. Dreng som vogter Gæs. Gaaseduun, et. pl. d. s. Duun af Gæs. Gaasefedt, et. smeltet Gaaseister. Gaasefieder, en. F. af en Gaas. Gaaseforstand, en. i d. Tale: ringe Forstand, Enfoldighed. "Han holdes af andre kun at have god jævn Gaaseforstand." Holb. (Er. Mont.) Gaasegang, en. kaldes det, naar flere p. en smal Sti maa gaae een efter een, som Gæs pleie. (At gaae i Gaaserad. Moth.) Gaasehagel, pl. Hagel, som bruges t. at skyde Vildgæs. Gaasehvæs, et. Gæssenes hvæsende Lyd. (Baggesen.) Gaaseister, et. Fedt inden i Gaasen. Gaasekraas, en. Kroen, tilligemed Lever, Hoved, Hals og flere Dele (Omrask) af Gaasen, som bruges for sig selv i Kiøkkenet. (s. Kraasesuppe.) Gaaselaar, en. den tykke Deel af Benet p. en Gaas. Gaasemarked, et. M. hvor der allene ell. fornemmelig sælges Gæs. Tudse Gaasemarked i Siælland. Gaaseplukning, en. Gierningen, at plukke Fiedre og Duun af Gæs. Gaasepølse, en. P. som stoppes i en Gaasehals. Gaaserald ell. Gaaseralde, en. den tørrede, m. Enderne sammenbøiede Strube af en Gaas, hvori kommes Erter. Gaaserede, en. Sted, hvor en Gaas har sin Rede. Gaaseskrig, et. Gaasens stærkeste Røst. Gaaseskræppe, en. En Urt. Xanthium strumarium. Gaasesnak, en. i d. Tale: taabelig, enfoldig Snak. Gaasesti, en. Aflukke for Gæs, især hvor de sættes ind for at fedes. Gaaseurt, en. En almindelig Plante m. gule Blomster. Potentilla anserina. Gaasevogter, en. den, som vogter Gæs p. Marken. Gaaseøine, pl. 1. Gaasens Øine. 2. et Slags Mønster i Dreiel ell. andet Lintøi. Dette Dækketøi er vævet i Gaaseøine. Gaaseørn, en. et Slags store Ørne, som især leve af Fisk. Falco ossifragus.

Gab, et. pl. d. s. [Isl. Gap.] 1. et Dyrs aabnede Mund. At stikke sin Haand i Løvens Gab. (Om Mennesker kun i lav Talebrug.) 2. Aabning, Revne i noget, der sædvanligen er heelt ell. sammenhængende. Et Gab i Muren. Døren staaer paa vid Gab ɔ: heel aaben. (Moth.) 3. Munding, Indløb. (Moth. sielden. s. Aagab.)

Gabe, v. n. 1. [Isl. gapa.] 1. lukke Munden vidt op (om Mennesker og Dyr.) Brødet er saa tykt, at Barnet ikke kan gabe over det. 2. aabne Munden ved en dyb og lydelig ufrivillig Udstøden af Veiret, naar man er søvnig, utidig ell. kieder sig. 3. have et Gab, en Aabning, ikke være tæt ell. sammensluttende. Kiolen gaber i Ryggen. Et gabende Saar. 4. i dagl. Tale: see paa ell. efter noget m. taabelig Forundring og utidig Opmærksomhed. At gabe paa, efter noget. — Deraf ogsaa: være ørkesløs, lægge Hænderne i Skiødet. (Sneedorf.) = Gaben, en. ud. pl. det, at gabe. — Gabestok, en. Pæl m. Halsjern, hvori visse Forbrydere sluttes, for i nogen Tid at staae udstillede t. offentlig Skam og Spot. Gabesyge, en. En Upasselighed ell. Utidighed, som yttrer sig v. idelig Gaben. (Moth.) = Gabmund, en. den, som altid har Munden aaben; og figurl. den, som ikke kan tie m. noget, som fortæller igien Alt hvad han hører. (dagl. T.) Deraf: gabmundet, adj.

Gadbor, et. [s. Gat.] Aabning v. Halen og i Enden p. Fiske og Orme. (Anus.)

Gade, en. pl. -r. [Isl. Gata.] bred og brolagt Vei imellem Husene i Stæder og

Byer. Smalle Gader kaldes: Stræder, Gyder, Gange. At boe til Gaden ɔ: p. den Side af et Huus, som vender mod Gaden (modſ. til Gaarden.) Det br. ogſaa uegentl. for: Steenbro p. Gaden, Gadebro. Man er i Færd med at brække Gaden op. = Gadebetient, en. Politibetient, ſom har Opſyn m. Gaderne i en Stad, m. Orden og Reenlighed p. ſamme, ꝛc. Gadebro, en. Steenbro, hvormed Gaden er belagt. Gadedreng, en. Dreng af ringe Stand, ſom løber om p. Gaderne. Gadedør, en. Dør p. et Huus, ud t. Gaden. Gadefeier, en. den, ſom feier Gaderne rene. Gadefoged, en. Gadebetient. (Moth.) gadegal, adj. At løbe gadegal, løbe omkring p. Gader ell. offentlige Steder p. en uſømmelig Maade. (d. Tale.) "Hun løb ſelv gadegal iblandt, om hun maatte raade ſig." Holberg. (Maſcarad.) Gadehiørne, et. det Sted, hvor to Gader og Huſene ved ſamme danne et Hiørne ell. en Huk. At boe paa (ɔ: ved) et Gadehiørne. Gadehore, en. gemeen Skiøge, der tilbyder ſig p. Gaderne. Gadehuus, et. Huus uden Jord, ſom ligger ved Gaden i en Landsby, ell. inde i Byen. (jvf. Fr. 31 Jan. 1691 og D. L. III. 19. 5.) Gadeild, en. Ild af Straa, ſom tændes i ell. uden for Landsbyerne Valborg Aften d. 30 April. Moth. Gadejord, en. indhegnet Jord, ſom ligger imellem Huſet og Gaden ell. imellem Huſene i en Landsby. (Moth.) Gadekær, et. Kær ell. ſtaaende Vand i en Landsby. Gadelam, et. Lam, der opfødes hiemme i Huſet og gaaer om paa Gaden; deraf figurl. i dagl. Tale: en Hiemmeføding. (Moth. Ordet br. i nogle Egne af Jylland i en forſkiellig og egen Bemærk.) gadelangs, adv. langs med, langs ned ad Gaden. (Moth.) Gadelygte, en. L. hvorved Gader om Aftenen og Natten oplyſes. Gadeløben, en. Omløben p. Gaderne. (At løbe Gadeløb ɔ: Spidsrod. Moth.) Gadeopløb, et. Et af Uordener ledſaget Sammenløb af Menneſker i enkelte Gader i en By. Gadeport, en. Port ud imod Gaden. (alm. blot Port.) Gadepoſt, en. Vandpoſt p. Gaden. Gaderaaben, en. Raaben af dem, der udſælge noget paa Gaderne. Gaderende, en. 1. Rendeſteen. 2. Afløbsrende under Gaderne, Cloak. Gaderygte, et. løſt Rygte, ſom høres og bæres om p. Gader og Stræder. Gadeſkarn, et. ſom feies ſammen af Gaderne. Gadeſnak, en. løs Snak, ſom falder p. Gader og Torve. (Moth.) Gadeſteen, en. S. hvormed en Gade er brolagt. "Hver Gadeſteen da klar blev ſom et Speil." Holb. (P. Paars) Gadeſtryger, en. den, ſom ørkesløs ſtryger om p. Gader og Pladſe i en By. "En Gadeſtryger, der er kied af at gaae og drive i Byen." Rahbek. Gadeſtævne, et. d. ſ. ſ. Byſtævne. Gadeſælger, Gadeſælgerſke, en. ſom udſælger noget p. aaben Gade. Gadetigger, en. den, ſom gaaer om p. Gaderne f. at tigge om Almiſſe. (Rahbek.) Gadetoft, en. d. ſ. ſ. Gadejord. (Moth.) Gadetyv, en. den, ſom gaaer om og ſtiæler p. Gader og Torve. Gadetøs, en. ſ. Gadedreng. Gadeviſe, en. Viſe, ſom ſælges p. Gaderne og undertiden ſynges af den, der ſælger dem. Gadevogn, en. V. hvorpaa Gadeſkarn bortkiøres. Gadevægter, en. Vægter, ſom har ſin Poſt p. Gaderne (modſat f. Ex. Taarnvægter.)

Gaffel, en. pl. Gafler. [Isl. Gaffall. A. S. Gaffla.] 1. I Almindeligh. et tvegrenet Redſkab. f. Ex. en Høgaffel, Kiødgaffel. En Gaffel, der ſættes i Jorden, for derpaa at anlægge ſvære Kuglebøſſer, m. fl. Gaffeler paa mindre Skibe, en Stang m. Kløft i den ene Ende, ſom ſlutter om Maſten og tiener i Stedet for Raa; hvoraf Gaffelſeil. 2. i Særd. et Redſkab m. to, tre ell. flere Grene (Spidſer) der bruges t. at holde p. Kiød ell. anden Mad, ſom ſkæres itu, og t. at føre Stykkerne t. Munden. — Gaffelambolt, en. et Slags Ambolt, ſom Knivſmede bruge. gaffeldannet, adj. ſom i Skikkelſe ligner en G. Gaffelgreen, en. Green eller Spids af en G. (Moth.) Gaffelhiort, en. ung Kron- og Daahiort i andet Aar, ſom har Gaffelhorn, ell. hvis Horn kun beſtaae af Hovedſtangen og de to nederſte Ender ell. Takker, nærmeſt Hovedet. Gaffelkaal, en. En Urt, der lugter efter Hvidsløg. Erysimum alliaria. Gaffelmaſt, en. Maſten paa ſmaa Skibe, ſom føre Gaffel og Gaffelſeil. Gaffelſkaft, et. Haandgrebet af Metal ell. Træ paa en Gaffel.

Gal, adj. n. galt. pl. gale. [adv. galt. Efter den ældre Skrivemaade ogſaa: galen. (galent.) pl. galne. Isl. galinn, og galaz, at raſe.] 1. ſom v. en Sygdom i Hiernen ei har Fornuftens Brug, affindig, forrykt; om Menneſker. (ſ. raſende.) Ikke enhver Gal er raſende. "Gal er den ældſte og tillige den almindeligſte Benævnelſe p. den, ſom har miſtet Forſtandens Brug." Müller. "Findes Nogen raſende ell. galen, da maa, hvem der vil, ham binde." D. Lov. I. 19. 7. Ligeſom det og bruges om lignende Sygdom hos viſſe Dyr. En gal Hund. Katte, Sviin kunne ogſaa blive gale. 2. vild, kaad, overgiven. [jvf. A. S. gal, *libidinosus;* galscyp, *stuprum;* og fl.] Vilde og gale Drenge. En gal Tøs. At løbe gal. (d. Tale.) En gal Heſt, Tyr (ɔ: uſtyrlig, ell. betaget af forbigaaende, kort Raſeri.) "Der ere flere galne end de, der kaſte Klæderne." Ordſpr. 3. uforſtan-

dig, ufornuftig. "Han er ikke saa gal, som han løber aved om til." en Talemaade. Han er gal, at han vil give saa mange Penge derfor. (d. Tale.) Et galt Foretagende. Deri har han handlet galt. At bære sig galt ad. "Der er intet saa galt til, at jo en viis Mand engang har tænkt det." Sneed. 4, urigtig, utilbørlig. En gal Adfærd, Skik. At give sig et galt (falskt) Navn. Det gaaer for galt. Jo galere, jo bedre. — Gale (ↄ: falske) Penge (d. Tale.) 5. uret, vrang, forkeert. Det staaer galt, vender galt. Uhret, Klokken gaaer galt. Vi kom p. en gal Vei. Jeg veed ikke, om det er ret ell. galt. 6. Flere Bemærkelser, som dog kun forekomme i lavere Talebrug, vere: a) vred, opbragt. At giøre sig gal, blive gal for ingen Ting. b) meget begierlig, fuld af hidsig Attraa efter noget. At være gal efter noget. c) underlig, besynderlig, urimelig. = Galenskab, en. Galskab, et. 1. Tilstanden at være Fornuftens Brug berøvet; Afsindighed. "Raseri er Galenskab, forbunden m. Heftighed." P. E. Müller. (Efter denne Forfatter br. Formen Galenskab nu kun i den første egentlige og stærkere Bemærkelse; men ogsaa i denne høres dette sielden.) 2. Daarlighed, Daarskab, Fias. Lad det Galskab fare. "Dersom det skal være galt — da have vi dog overalt selv Galskab nok i Landet." Falster. "Ofte overføres Udtrykket at rase p. dem, hvis Galskaber yttre sig i det borgerlige Liv m. en vis Heftighed; de holde op dermed, naar de have raset ud." Müller. (Ogsaa om Spøg, Pudserier. De har noget Galskab for imellem dem. d. T.) = galhovedet, adj vild, ustyrlig, som har lutter Vildskab i Hovedet. (d. Tale.) — Galmand, bruges undertiden i Sammens. for: gal Mand. F. Ex. Galmandsværk. — Galning, en. pl. - er. en ubesindig, vild, overgiven Person.

Galan, en. s. Boler.

Galant, adj. [fransk.] fiin, artig i Levemaade, maneerlig. Deraf: Galanterie, som ogsaa bruges for Pynt, Stads; hvoraf: Galanteriekræmmer, Galanterievarer.

Galbær ell. Galdebær, n. s. Navn p. en Plante m. sorte Bær, af Kartoflernes Slægt, som ansees for giftig, især Bærrene. (Solanum nigrum. Gallebær. Hornemann.)

Galde, en. ud. pl. [Isl. Gall. A. S. Gealla.] en grønladen, bitter Vædske, som i dyriske Legemer afsondres giennem Leveren i Galdeblæren og medvirker t. Fordøielsen. = galdeagtig, adj. som ligner G. galdebitter, adj. beesk som G. galdeblandet, adj. blandet m. Galde. Galdeblære, en. B. hvori Galden afsondres. Galdedrik, en. meget beesk Drik. "Hvi den Ædles Lod i Livet var kun bitter Galdedrik." Foersom. Galdefeber, en. Sygdom, der kommer af Galdens for store Mængde ell. Skarphed. galdefuld, adj. som har stor Mængde af Galde. figurl. om Tale ell. Skrift: meget bidende, bitter. Galdegang, en. En af de Canaler, hvori Galden føres fra Leveren i Galdeblæren. galdegrøn, adj. grøn som G. (Moth.) Galdesmag, en. Smag af Galde. Galdesot, Galdesygdom, en. Sygdom, der kommer af en Feil i Galdens Afsondring. (s. ogsaa Guulsot.) Galdesteen, en. S. som danner sig i Galdeblæren ell. Galdegangen. galdesyg, adj. syg af f. megen Galde, ell. af dens feilagtige Afsondring. (Foersom.)

Galdebær, (ell. Gallebær.) s. Galbær.

1. Galder, en. Hanplanten af Hamp. (Cannabis sativa. Skrives ogsaa Galler og Gallerhamp. Oluffsens Landoec. 241.) Deraf: galdre, v. a. 1. At galdre Hamp ↄ: ruske, oprykke Hanplanterne, som modnes nogle Uger tidligere end Hunplanterne, ell. Stokhampen. (Oluffsens Landoec. 241.) Sv. at gallra.

2. Galder, en. ud. pl. [Isl. Galldr. A. S. Galdor.] Troldom, Hexeri. (forældet.)

Galdre, v. n. 1. [Isl. galldra] bruge Trolddom, Besværgelse. (Suhm.) = Galdremester, en. Hexemester, Troldmand.

Galease, en. pl. -r. [Ital. Galeazza.] et Slags tomastede Skibe.

Galei, en. pl. - er. [Ital. Galea. E. Galley.] et Slags, i Middelhavet brugelige Skibe, der baade føre Seil og roes frem. — Galeislave, en. Forbryder, som i Landene v. Middelhavet dømmes t. at roe p. Galeierne ell. arbeide paa Skibsværfter og Søfæstninger.

Galen, Galenskab, s. Gal, Galskab.

Gale, v. n. galede og gol; galet. (har.) [Isl. gala.] bruges om Hanens særegne syngende Lyd, ell. Galen. (s. Hanegal.) At gale som en Hane.

Galge, en. pl. -r. udtales og skrives ogsaa: Gallie. [Isl. Gálgi. A. S. Galg, Galga. E. Gallow.] en Bygning, sædvanligen af opreiste Biælker m. Tværtræer, hvorpaa Forbrydere hænges. "Han klynged ham i Galgen op med stor Behændighed." Baggesen. At klæde Galgen, en Galge ↄ: blive hængt. En muret Galge. = Galgebakke, en. B. hvorpaa en Galge er, ell. har været opreist, hvor Henrettelser skee. Galgefrist, en. ud. pl. en kort Opsættelse i Straf ell. overhængende Ulykke. (Moth. dagl. T.) Galgelænke, en. Jernlænke, hvori man tilforn ophang grove Forbrydere i Galgen. Galgetræ, et. Tværtræet i Galgen. Galgetyv, en. grov Tyv, som fortiener at straffes med Galgen. (V. S. O.)

Galle, en. pl. -r. 1. rund Udvært p. visse Træer (Ege, Piletræer, m. fl.) eller deres Blade. [T. Galle.] Deraf: Gallehveps, en. En Slægt af Insecter, hvis Stik, især p. Træernes Blade, frembringe saadanne Udværter. Cynips. (s. Galæble.) 2. en rund Knop ell. Forhøining i Midten af Tavleglas.

Gallerie, et. pl.-r. (fransk.) en lang, noget smal Gang, som enten oventil er lukket og har Lysning fra Siden, ell. er aaben, og bygget uden om en anden Bygning. f. Ex. p. et Taarn, ell. uden for Cahytten p. store Skibe. (s. Billedgallerie.)

Gallion, en. pl.-er. den forreste fremstaaende, sædvanlig m. udskaaret Arbeide prydede Deel af et større Skib; Skibssnude.

Galmei, en. ud. pl. Zinkkalk, forenet m. Leer og Jern i forskielligt Forhold.

Galon, en. pl. -er. [fransk.] Baand ell. Bræmme, virket af Guld- ell. Sølvtraad. Guldgalon, Sølvgalon. Deraf: galoneret, adj. v. besat m. Galoner.

Galop, en. ud. pl. d. s. s. Fiirspring. (Fr. galop.)

Galoppere, v. n. 1. (om Hesten.) løbe i Fiirspring; (om Rytteren) ride i Galop, sætte Hesten i Galop.

Galt, adv. s. gal.

Galt, en. pl.-e. [Isl. Galti.] en bødet ell. gildet Orne. — Galtgriis, en. En gildet Ornegriis.

Galæble, et. pl.-r. [s. ovenfor Galle.] runde Knopper ell. Udværter, som v. nogle Insecters Stik frembringes, deels paa Bladene, deels paa Frugten af visse Slags Egetræer; og bruges t. Farvning, t. Blæk, m. m. (Lat. Galla. i M. A. galga nux. T. Gallapfel.)

Gam, en. [Isl. Gammr.] en Rovfugl; Grib. Vultur. (Moth.)

Gammel, adj. pl. gamle. comp. ældre. superl. ældst. [Isl. gamall.] 1. som har en vis Alder, har levet, været til i en vis Tid. Hvor gammel er han? Han er 30 Aar gammel. Drengen er saa gammel, at han kan skiøtte sig selv. At giøre (ɔ: sige) sig ældre, end man er. Brevet var en Maaned gammelt. 2. som har en høi Alder, har levet, været til i lang Tid; har længe været i samme Forfatning. Han begynder nu at blive gammel (jvf. aldrende, bedaget.) "Gammel har Hensyn t. Tid, forældet t. Brug, gammeldags t. Smag; eller: gammelt er det, som ikke meer er nyt; forældet, det som ei er meer i Brug; gammeldags, det som ikke meer er passende." Sporon. At blive gammel for Tiden. En gammel Eeg, et gammelt Huus. En gammel Gield; gammel Kiærlighed; gammelt Venskab, Had. En gammel Skade. Han er alt en gammel Candidat, en gammel Krigsmand ɔ: har længe været det. Gamle Venner (som længe have staaet i Venskabsforhold.) Vi ere gamle Bekiendte. Ikke blive gammel p. et Sted ɔ: ikke blive der længe. — Gammel bruges ogsaa m. Hensyn og i Modsætn. t. det, som er yngre ell. nyere. Den gamle, den nye Grændse. — Ligeledes medfører gammel Bibegrebet om a) at være slidt, brugt, aflægs. Gamle Klæder, Sko. Gammelt Sølv, Jern, Kobber, Bohave. b) at være v. Ælde enten forringet og fordærvet, ell. blevet kraftigere, bedre. Gammelt Smør. Gammel Viin. c) at være fra en fiern Tidsalder. Gammel Adel. At være af en gammel Slægt. 3. sædvanlig, som længe har været i Vane. At blive ved gamle Skikke, v. sin gamle Orden, Levemaade. 4. som fordum har været, men ei meer er til. Det gamle Rom. I gamle Dage. Han er af den gamle Verden. (Moth.) Den gamle Historie. De gamle Grækere. Det gamle nordiske Sprog. Den gamle (ei mere brugelige) Tidsregning. De Gamle ɔ: Forfædrene (ogsaa bruges det ofte absol. om de gamle Grækere og Romere, og deres Skribenter. En af de Gamle har sagt.) 5. som forhen har været, forrig. Han blev indsat i sine gamle Rettigheder, fik sit gamle Embede igien. 6. forbigangen. Det gamle Aar (siges kun, naar det nylig er endt.) = gammelagtig, adj. som er ell. lader noget gammel. gammeldags, adj. (uforandertigt) og adv. som er fra Oldtiden, efter Oldtidens Brug og derfor ikke mere passer t. den nærværende. (jvf. forældet.) Gammeldags Overtro, Klæder, Levemaade. Han gaaer meget gammeldags klædt. "Mode og anden Daarlighed giøre, at Ting blive gammeldags, førend de endog blive gamle; ja (undertiden) medens de endnu ere nye." Sporon. Paa en usædvanlig Maade br. det hos S. Staffeldt: "Med gammeldags Viisdom p. spæde barnlige Læbe." gammelgroet, adj. v. rodfæstet v. Tiden. Gammelgroet Had. (V. S. O.) Gammelmad, en. Saltmad. (hos Almuen. "Salt og røget Kiød, som spises i Danmark Søndag, Tirsdag og Torsdag Middag." Moth. Deraf: Gammelmadsfad.) Gammeloſt, en. Ost, som længe er giemt, som er i et Slags halv forraadnet Tilstand. gammelvant, adj. v. som har lang Vane t. noget. Gammelviin, en. Navn, som tillægges et Slags lys ell. guul fransk Viin.

Gammen, en. ud. pl. [Isl. Gaman, Skiemt; gaman, at skiemte. E. game, Spil.] 1. udvortes Glæde, Lystighed. "Ofte kommer Sorg efter Gammen." Ordspr. "I stor Gammen og Glædskab." A. Vedel. "Naar Glæden yttrer sig i Ord og Adfærd, bliver den t. Gammen. Dette

(næsten) forældede Ord bruges helst i Forbindelse m. Fryd ell. Herlighed." P. E. Müller. — Deraf: Gammensqvad, Glædessang, Gammenstid, Glædestid. (Grundtvig.) 2. Skiemt, Spøg. (Moth.) Gammens Ord, Tale, Qvæde. Hertil hører vel Ordsprogene: "Alvor og Gammen kan (passe) ilde sammen; og: "Det er ei alle, som Gammen kunne skiønne." P. Lolle.

Gamse, v. a. 1. gribe efter. (s. gramse.) "At gamse efter noget." Baggesen. (Labyr. II. 165.) Man siger ogsaa: Hesten gamser over Foderet, naar den kun tager lidet deraf, ell. vrager det. (Moth.)

Gane, en. pl. -r. [Isl. Gómr. T. Gaumen. jvf. Gumme.] den hvælvede Overdeel af Munden fra Tænderne til Svælget. figurl. Smag. Hvad der kildrer Ganen. At have en lækker G. = Ganebeen, et. Benet, som danner den øverste Deel af Ganen. Ganebogstav, et. Et af de Bogstaver, som dannes v. Lydens Anstod imod Ganen. Ganebyld, en. B. som sætter sig i Ganen. Ganehvælving, en. den øverste ell. mellemste Deel af Ganen, hvor den er hulest. Ganekiertel, en. K. i og ved Ganen. Ganelyd, en. s. Ganebogstav. Ganerand, en. den nederste Deel af Ganen, som grændser t. Tandgierdet. Ganestød, et. Stød af Tungen imod Ganen i Talen. (Blochs d. Sprogl. 2 Udg. S. 16.)

Gang, en. pl. -e. [Isl. Gángr.] 1. Gierningen at gaae; ell. det, at gaae t. et vist Sted i en vis Hensigt. Han fik intet f. sin Gang. (s. Altergang, Kirkegang, Skolegang.) "Forskiellen imellem Gang i Andres og i eget Ærende." Rahb. Gang f. at gaae. (Samme.) 2. idelig Komme, hyppig Besøgelse, "vanlig Tilhold p. et Sted." (Moth.) At have sin Gang p. et Sted, i et Huus. 3. Maade at gaae paa. At have en let, svær, langsom Gang. "Dog mærkes saadant nok af deres slette Gang." Falster. "Endnu mere øiensynlig er Forskiellen imellem disse tvende Slags Gang." Rahb. 4. uegentl. om livløse Tings Bevægelse. Jordens G. om Solen. Skibets G. i Søen. At sætte noget i Gang. Møllen er i Gang. 5. Fremgangsmaade, Fremgang, Adfærd, Handlemaade. Naturens Gang. "Ogsaa i Livets daglige, stadige Gang." Mynster. Sagen har faaet en anden Gang. I dette Huus har, gaaer Alt sin ordentlige, jævne G. Naar Retten skal have sin Gang. 6. Brug. At føre noget i Gang. Denne Mynt er ikke mere i Gang. (s. gangbar.) 7. Sted, Vei, hvor der gaaes. (Deraf: Græsgang, Spadseregang, Gangrum, Gangvei.) 8. en p. begge Sider indsluttet Vei; f. Ex. i Stæderne: en smal Gyde. I Haver og Skove: en Vei imellem Hækker ell. Træer. I Bygninger: lange, smalle Forstuer, Adgange t. Værelser, Gallerier. (s. ogsaa Løngang.) 9. i Biergværker: en Strækning i Bierget, hvori Erts indeholdes, en Aare. "I de Bierge, som bestaae af heel Steen, ere ingen Gange, og ingen Erts." Schytte. — særd. i Geognosien: et Strøg af en Biergart, som findes i en større Masse af een ell. flere andre Biergarter, og enten giennemskærer disses Lag, ell. ikke er jævnløbende m. sammes Grundflade. "Man kan forestille sig Gangene som Biergkløfter ell. Sprækker, der ere opfyldte m. andre Fossilier." Bredsdorf. — 10. en Handlings Gientagelse, og hvor tidt det skeer. Een Gang (eengang), to, tre, ti Gange. Første, anden, tredie G. Een Gang (ɔ: dobbelt) saa meget. (Men man siger ogsaa i samme Bemærkelse: To Gange saa stor.) En og anden Gang ɔ: undertiden, nu og da. 11. af visse Ting: saameget, saa mange Stykker deraf, som høre sammen. En Gang Skagler ɔ: Reb t. fire Skagler. En Gang Strikkepinde ɔ: fire. "En Gang hos Vævere, er 13 Omløb af Renden, fra øverst t. nederst, og omvendt, i hvilke 13 Omløb Garnkiæden vindes p. Renden, saameget der kan faae Rum." Moth. = Gangarv, en. i vore ældre Love: den Arvemaade, hvori Arven gik frem efter Mandtal, og Qvinde gik i lige Arv med Mand; hvilket modsættes Fremarv. Gangbaare, en. d. s. s. Bærestol; i Modsætn. til Rosbaare. (Moth.) gangbar, adj. 1. hvor man kan gaae. En gangbar Vei, Sti. (V. S. O.) 2. brugelig, gyldig, gieldende. En gangbar Stik, Mynt. "Sligt ubegribeligt, dog meget gangbart er." Holberg. P. P. — Deraf: Gangbarhed, en. ud. pl. (V. S. O.) Gangbeen, et. Been, at gaae paa. (Ogsaa livløse Ting kunne have Been, men ikke Gangbeen.) "Med Gangbeen af Træ jeg siden mod Fienden skal trampe." C. Frimann. Gangbierg, et. en Benævnelse, som man tilforn tillagde de (især ældre) Biergarter, hvori Gange forekomme (jvf. Gang, 9.) "Hovedbierge nævnes ellers m. det Navn Gangbierge, Grundbierge ell. oprindelige Bierge." Schytte. indv. Reg. II. 147. (jvf. Bredsdorfs Geognos. 1827. S. 255.) Gangbro, en. smal Bro t. at gaae, men ei t. at kiøre paa. (Moth.) Gangbræt, et. B. som er lagt over et Vand f. at gaae paa. Gangdag, en. Dag, hvorpaa en Bonde giør Hovarbeide m. gaaende Folk; modsat: Spænddag, som regnes lige m. 3 Gangdage. (Fr. 6 Decbr. 1799 og 1 Aug. 1815.) Gangdør, en. Dør ud t. en Gang, ell. fra een Gang til en anden. Gangfod, en. hos Fugle: Fod t. at gaae med. Modsat: Svømmefod. gangfør, adj. som har Evne, Kræfter t.

at gaae; skikket t. at gaae. Hesten er ikke engang gangfør. Ganghiul, et. store Hiul, som sættes i Bevægelse v. Mennesker, der træde inden i Hiulet. (H. C. Sneedorf.) Gangklæder, pl. Klæder, man bærer p. Kroppen. Sengeklæder og Gangklæder. Gangkone, en. 1. Kone, som bruges t. at gaae By=Ærender, ell. som gaaer dagviis i et Huus. 2. Opvartningskone p. et Hospital. Gangkurv, en. Kurv, hvori smaa Børn lære sig t. at gaae. (Rahbeks D. Tilsk. V. 299.) Ganglinned, et. L. som bruges p. Kroppen; i Modsætning til Duge, Lagener, m. m. Ganglod, et. Lod, ell. Vægt, som holder et Uhrværk i Gang. Gangpost, en. gaaende Post. Gangrum, et. 1. Rum t. at gaae. 2. bedækket Rum indrettet t. at gaae i; Gallerie. gangsid, adj. om en sid Klædning, som naaer t. Fødderne, uden dog at slæbe; fodsid. (Moth.) Gangspil, et. Et opret staaende Spil, der bevæges af Mandskab, som gaaer i Kreds og driver Spillets Bomme. (s. 2. Spil.) Gangsti, en. smal Sti, som er allene f. Fodgængere. Gangsyge, en. s. Omgangssyge. Gangtræ, et. større Gangbræt over en Aa, m. Rækværk v. een ell. begge Sider. Gangvei, en. 1. Vei, som kun er f. Fodgængere; Gangsti; modsat: Kiørevei. 2. særd. en Spadserevei. Gangvogn, en. En liden Rullevogn, der bruges ligesom Gangkurven. "Da jeg i Gangvognen rendte, snubled ofte i mit Løb." Kingo. Gangværk, et. Samling af de Hiul ell. Drev, der holde en Maskine, især et Uhr, i Gang.

Ganger, en. pl. -e. [af gaae og det ældre: gange.] 1. egentlig en Fodgænger; men i denne Bemærkelse bruges det nu ikke. 2. i poetisk Stiil, og i ældre Skrifter: en Hest, Ridehest (og særd. en Hest, som man red uden for Striden; forskiellig fra Stridshingsten.) Man siger vel og om en Hest, der gaaer godt i Skridt, at den er en god Ganger. 3. særd. en Pasganger. — Deraf: Gangergang, en. Pasgang. Gangertrav, en. Hestetrav. (Ohlenschlæger.)

Ganning, (ell. Ganding; Moth) en. Fordeel, det som er tienligt. Det er just min Ganning. (mihi convenit. Moth.) Forældet; men br. i Almuesproget.

Ganske, adj. og adv. [T. ganz. Skrives ogsaa: gandske.] 1. adj. heel. Den ganske Hær. Af mit ganske Hierte. "Et andet er at sætte p. dem vor ganske Tillid." Bastholm. "Heel kaldes en Ting, f. saa vidt som den ikke er skilt ad, ell. i Stykker; ganske f. saa vidt som den indbefatter alt det, der hører den til." Sporon. "Hans Rygte var i det gandske Land." Josv. 6. 27. "Hvi staae I her den gandske Dag ledige?" Matth. 20. 6. (Som adj. bruges det saaledes i vore Bibeloverf. hyppigen for heel; men er ellers næsten forældet.) 2. adv. aldeles. Det er ikke ganske færdigt. Jeg er ganske overbeviist om. "Han truede Veirene og Havet, og det blev ganske blikstille." Matth. 8. 26. (Tilforn i St. for: slet ell. aldeles, som nu i disse Tilfælde bruges, foran ikke og ingen. Saaledes: ganske ikke, hyppigen hos Holberg. "Ganske ingen Forhaling." D. L. VI. 3. 6.) 3. meget, saare. Der er ganske faa tilbage. Jeg blev ganske bange. (Ogsaa tilføiet meget: "Der de saae Stiernerne, bleve de ganske meget glade." Matth. 2. 10. "I de samme Dage, da der var ganske meget Folk." Marc. 8. 1. i nyere Overs.) 4. temmelig, nogenlunde. Jeg var ganske vel tilfreds. Et ganske godt Huus.

Gante, en. pl. -r. [Isl. Ganti.] en Taabe, naragtig Person. (Peer Gantes Gienvei, i d. Tale: en Omvei, længere Vei. "Ganters Gienvei er at gaae omkring." Moth.)

Gante, v. a. 1. [I. ganta.] drive Spøg med, holde for Nar. At gante een. — Ganteri, et. pl. -er. Fias, Løier, Narreri. — gantes, v. n. pass. fiase, giøre Løier med. At gantes med Piger. — Gantesnak, en. naragtig, fiasende Snak. — gantevorn, naragtig, som t. upassende Tid ell. p. en tøsset Maade vil drive Spøg. "Taabelig og gantevorn i Snak og Fagter." Moth.

Garde, en. [fransk.] Kongers og Fyrsters Livvagt. Fodgarde, Hestgarde. — Garder, en. Soldat, som tiener i Livvagten, især t. Hest. Deraf: Garderhest, Garderhøide, Garderskald, o. fl.

Gardin, et. pl. -er. [Ital. Cortina.] nedhængende Teppe, Forhæng t. Skiul ell. Pynt; Vinduesgardin, Sengegardin. Deraf: Gardinbræt, et. B. hvorpaa et Gardin ophænges paa Gardinstangen ved fastsyede Gardinringe, ell. hvorpaa det stikkes fast m. Naale. Gardinqvast, -snor, o. fl.

Garkobber, et. [Tydsk.] reent Kobber, uden Tilsætning.

Garn, et. ud. pl. [A. S. Gearn. Isl. og T. Garn.] 1. spundne Traade af Hør, Hamp, Uld, Bomuld, hvoraf Tøi væves. s. Hørgarn, Blaargarn, Bomuldsgarn, Uldgarn, Rendegarn; og jvf. Traad. 2. bundet Garn, som er indrettet t. at fange Fisk, Dyr ell. Fugle; Net, Fiskergarn, Jægergarn. At have alle sine Garn ude ɔ: stræbe af al Magt, anvende alle Midler. At faae een i sit Garn ɔ: besnære, forlede, faae Magt over. — Garnbom, en. den bageste Bom i en Væv. Garnhaspe, en. s. Haspe, 2. Garnnøgle, et. Garn, som af en Garnvinde er vundet i et rundt Nøgle. Garnrende, en. En stor Garn-

vinde, som Væyere bruge, at rende Garn paa, inden det væves. (Moth.) Garnruse, en. d. s. s. Netruse. Garnspilde, et. Fiskergarns Sønderrivelse. (Langebek.) Garnspole, en. s. Spole. Garnstang, en. Stang, hvorpaa Garn ophænges f. at tørres, ell. hvorpaa Jægergarn udspændes. Garnsætning, en. Gierningen at udsætte Garn f. Fisk ell. Dyr. Garnvinde, en. Redskab, hvorpaa det haspede Garn udspiles, og hvoraf det vindes i Nøgler.

Garnere, v. a. 1. [af det Fr. garnir.] besætte (Klæder) m. Bræmmer ell. anden Pynt. — Garnering, en. pl.-er. 1. Gierningen at garnere. 2. Pynt, hvormed Kioler besættes.

Garpe, v. n. 1. bruges om Ravnens og lignende Fugles Skrig, og figurl. om den, som hujer og støier som en Drukken. "Han garper som en Aalekrage." Moth.

Gartner, en. pl.-e. [et tydsk Ord, som næsten har fortrængt de danske: Urtegaardsmand og Podemester. E. gardener.] den, som forstaaer at dyrke en Have, som har lært Havedyrkning og hvad der hører t. Havevæsenet. — Deraf: Gartneri, et. (Havevæsen.) Gartnerkonst, o. fl.

Garve, v. a 1. [A. S. gearvian. N. S. garven. T. gärben.] berede raae Huder (især v. Hielp af Bark ell. Kalk) t. Læder og t. forskiellig Brug og Bestemmelse, saasom t. Skotøi, Seletøi, m. m. (Garve bruges mest om Barkgarvning; berede om Kalk- ell. Hvidgarvning.) = Garveri, et. pl.-er. 1. en Garvers Værksted. At anlægge et Garveri. 2. en Garvers Haandværk. At lære Garveriet. — Garvning, en. Gierningen at garve.

Garver, en. pl. -e. den, hvis Haandværk er at garve Huder og Skind, især ved Bark. (s. Felbereder.) = Garverbark, en. Bark, især af Egen, som males paa en Barkmølle og bruges til Garvning. Garvergaard, en. G. hvor et Garveri er anlagt. Garverkar, et. K. som bruges i Garverier. Garverkule, en. udgravet og muret Kule i Jorden, hvor Huder lægges i Bark. Garverlud, en. Barklud. Garvermølle, en. s. Barkmølle.

Gasse, (ell. Gase) en. pl. -r. [Isl. Gassi.] Hannen blandt Gæssene. At holde to Gasser. "God Gaas er sig selv om Gase." Ordspr. (pl. Gæs bruges om flere, uden Hensyn t. Kiønnet.)

Gast, en. pl.-er. [A. S. Gast.] 1. ond Aand; Spøgelse. (forældet.) 2. en meget slem, ond, vanartig Person. (Endnu i d. Tale. Deraf: Kapergaster.)

Gat, en. [Isl. og H. Gat.] Aabning (især i Rumpen.) Deraf: snevert Indløb t. et Farvand; hvoraf: Kattegat.

Gau, adj. [Holl. og N. S. gau. Isl. gádr, *prudens.*] snild, behændig. (Holberg.) Forekommer i de, mest i d. Tale brugelige Ord: Gautyv, en. (T. Gaudieb.) listig Tyv, Skielm, Kieltring, Bedrager. "Indbyggerne vare bekiendte Gautyve, der pleiede at udplyndre alle Fremmede." Bagg. N. Klim. Heraf: Gautyveri, et; og Gautyvestreg, en.

Gave, en. pl. - r. [Isl. Gáfa. N. S. Gave. T. Gabe. jvf. give.] 1. Handlingen at skienke, ell. uden Vederlag at overdrage sin Eiendom t. en anden. "Visse Gaver gives, men fuldbyrdes ikke førend efter Giverens Død." Schytte. 2. det, som skienkes ell. gives uden Betaling (enten som Foræring, Skienk; ell. som Almisse, Understøttelse.) "Man skal ei laste given Gave." Ordspr. Frivillige Gaver t. de Fattige, t. Brandlidte. En kostbar, herlig G. At tage imod Gaver, lade sig bestikke. (jvf. Foræring, der overhovedet har en mere indskrænket Brug og Betydning. Gave er alt det, som gives ell. skienkes; men ikke enhver Gave (f. Ex. Almisse, hvad der skienkes en offentlig Stiftelse, o. d.) kan kaldes en Foræring.) "Gaver modtages sædvanligen af en Høiere, Skienk og Foræring af en Ligemand ell. en Ringere." Müller. 3. enhver Ting, physisk ell. moralsk Evne, som Mennesket ei kan sige at erhverve sig, kaldes: Guds, Naturens Gaver. "Hvor gavmild deler du Naturens rige Gaver." Tullin. Børn ere en G. af Gud. Lykkens Gaver, Rigdom, Velstand, Høihed, o. d. "Ja meer, jeg er en Pige, som Tausheds Gave af Naturen negtet er." Holb. (Melampe.) Guds Gaver, i Særd. Mad og Drikke. (Hos Almuen og i dagl. T. ogsaa Overflødighed p. noget. Vi har Guds Gaver af Korn i Aar.) 4. pl. i Særd. Færdigheder, Talenter; og bl. a. Talegaver, udvortes Veltalenhed. En Mand af herlige Gaver. "Dersom din Forstands Gaver kunde rette sig efter Folkets Begreb." B. Thott. Han har gode Gaver t. Poesie, Maleri. Hans Prædiken var vel udarbeidet; men han fattes Gaver. = Gavebog, en. Bog, hvori Gaver af en vis Art, ell. t. en vis Bestemmelse, indføres. Gavebrev, et. B. som indeholder Forsikkring p. en Gave. Gavegods, et. skienket Gods. gaveløs, adj. uden Gave. Han lod ingen gaveløs gaae bort.

Gavl, en. pl.-e. [Isl. Gafl. E. Gable. T. Giebel.] den Deel af Endevæggen p. et Huus, som gaaer op i en spids Vinkel fra Muren t. Rygaasen. (Fordum: den øverste Spids af et Huus, ell. overhovedet den høieste, øverste Top af noget. F. Ex. hos Ulphilas Gibla, Templets Tind.) Gavl br. oftest om denne Deel af Ende-

væggen; sieldnere om en Udbygning i Taget af en Sidemuur, som kaldes Qvist; skiøndt enhver Qvist egentlig ogsaa har sin Gavl. = Gavlbænk, en. fordum: en Bænk v. den øverste Væg ell. Enden af Huset, i hvis Midte var det fornemste Sæde. Moth. (Clausens Snorro. S. 383.) Gavlfiæle, pl. Brædder, som slaaes fast v. begge Sider af et Bindingsværks-Huus. Gavlmuur, en. Muren, som lukker Gavlen. Gavlspids, en. den øverste Top af en G. Gavltag, et. 1. Et Tag over en Gavl ell. Qvist p. Sidemuren. 2. det Tag p. en Bygning, som har to Gavle ell. Endevægge. Gavlvindue, et. V. anbragt i en Gavl.

Gavmild, adj. [gavemild.] som gierne giver bort; godgiørende. At være gavmild imod de Fattige. "Han gavmild var; men ei af Overflod." Rein. "Gavmild er den, som glæder sig v. at meddele andre af sit Gode." Müller. = Gavmildhed, en. ud. pl. den Egenskab at være gavmild. En overdreven Gavmildhed bliver t. Ødselhed. "Naar Penge uddeles saa overflødigt, at Gavmildheds Kilde udtørres af Gavmildhed selv." Schytte. "Gavmildhed indskrænkes ikke blot t. Penge og t. Trængende; den omfatter alt det Gode, eet Menneske kan meddele Andre." Müller.

Gavn, et. ud. pl. [Isl. Gagn.] det, som er t. Fordeel; Nytte. At have Gavn af noget. At see paa, være paa eens G. Det giør mig hverken Gavn ell. Skade. "At vi ikke trættes v. at tale dem t. Gavn, som høre m. redelig Villie." Mynster. At giøre G. i et Huus (ɔ: Arbeide, Tieneste.) Er han det ikke i Navnet, saa er han det i Gavnet. (s. tilgavns.) "Nytte er Brugbarhed — Gavn bemærker blot Tienlighed overhovedet. At beskære Frugttræer er til Gavn f. deres Vært og t. Nytte f. Eieren." Müller. ("En Ting kan giøre Nytte; kun Mennesket giør Gavn" siger den samme Forf. Men Udtrykkene afverle ofte i Talen. At giøre Nytte siges baade om Ting og Personer; og man siger stundom ogsaa: disse Vandgrøfter have giort meget Gavn f. Ageren.) = gavngiørende, adj. v. som giør Gavn, giør Arbeide. gavngiørende Folk i et Huus. — gavnlig, adj. (Isl. gagnlegr.) som er t. Gavn, nyttig. Gavnlighed, en. den Egenskab, at være gavnlig. "Da først bør man søge Gavnlighed f. Staten, naar denne Gavnlighed er retfærdig." Birkner. — gavnløs, adj. som er uden Gavn; unyttig. Et gavnløst Foretagende. "Gavnløse Mennesker." J. Boye. Deraf: Gavnløshed, en. ud. pl. — gavnrig, adj. som er meget gavnende, giør stort Gavn. Gavnskov, en. Skov, som opelskes t. at give stort Tømmer; Tømmerskov (v. Aph. Nat. Hist. VII. 297.) Gavntræ, Gavntømmer, Gavnved, et. meer ell. mindre storslaaet Ved, som kan bruges til Gavn, ell. t. andet end Brændsel. "Det Træ, som er bestemt t. Bygningstømmer, og andet Gavntræ." Schytte. = Gavnsgierning, en. nyttig Gierning. "Han giør ingen Gavnsgierning den hele Dag." Moth. gavnsgod, adj. som godt forstaaer at passe sin egen Fordeel. (Moth.)

Gavne, v. n. 1. (har.) giøre Gavn, bringe Gavn, nytte. Det gavner mig meget. "Lad denne Time gavne os dette, at Aanden hæver sig m. fyrig Længsel." Mynster. — Gavnelyst, en. ud. pl. Lyst, Attraa t. at gavne.

Gavtyv, en. s. Gautyv under adj. gau.

Gebeet, et. s. Landemærke, Landeie, Omraade.

Gebærder, n. s. pl. et tydsk Ord, som man i sildigere Tider (dog alt hos Moth) har brugt for: Lader, Fagter. "Det er Gebærder er, hvormed man Gud skal dyrke." Holb. P. Paars. Latterlige Gebærder. Bagg. Labyr. II. 114. "De havde dannet sig en Gudsfrygt af udvortes Gebærder." Mynster. (Præd. 1814. II. 22.) "Gebærder kunne giøres m. Ansigtet, Hænderne og hele Kroppen. — Miner ere Ansigtets Gebærder." P. E. Müller. (jvf. Lader, som er det danske Ord, der nærmest udtrykker det T. Geberde.) [Det tydske Ord Geberde (ogsaa: Berd, hos Luther; A. S. og N. S. Gebær) kunde maaskee udledes af bären, som i det N. S. ogsaa bemærker: at lade som, simulare. Hermed stemmede da det danske Subst. Lader ganske overeens. s. i øvrigt det forældede Adbyrd. Andre, som Adelung, udlede det af bære, portare, liig det Lat. *gestus*.]

Ged, en. pl.-er. [Isl. Geit.] et drøvtyggende, hornet Pattedyr, hvoraf en Art (Huusbukken) er indenlandsk. Capra hircus. Dog bruges Ged mest om Hunnen; ligesom Buk ell. Gedebuk om Hannen. Ungerne kaldes Kid ell. Gedekid. = Gedehaar, et. pl. d. s. Haar af Geder. Gedehaars Sko. Gedehiord, en. Hiord ell. Flok af Geder. Gedehorn, et. Horn af en Ged. Gedehyrde, en. den, som vogter Geder. Gedeost, en. Ost af Gedemelk. Gedeskind, et. raat ell. beredet Skind af en Ged. Gedesti, en. Gedestald.

Gedde, en Fisk. s. Giedde.

Gedehams, en. pl.-e. et Insect af Vespernes ell. Stikhvepsernes Slægt. Vespa crabro.

Gedigen, adj. pl. gedigne. et reent tydsk Ord, som bruges om Metaller, der findes uden Tilsætning, og i reen metallisk Tilstand i Biergene ell. i Jorden. Gedigent Guld, Sølv. (Moth.) — figurl. om det, som er ægte, dygtigt, fortrinligt i sit Slags. Et gedigent Skrift.

Géding, en. pl.-er. d. s. s. Gedehams. (i ældre Skrifter.)

Gehalt, en. ud. pl. et tydsk Ord, som bruges om Mynter, og betegner den større ell. mindre Deel af ædelt Metal, de indeholde. Mynt af god, slet Gehalt. — figurl. om andre Tings indvortes Værd. Et Skrift uden sand Gehalt. (bør undgaaes i god Stiil.)

Geheimeraad, en. pl. - er. (af det T. geheim.) i Danmark, en fornem Rangtitel.

Gehæng, et. [Tydsk.] Axelskierf, Sværdbælte.

Gehør, et. ud. pl. [Tydsk.] Evne til deels m. Lethed at fatte Toner og huske dem, deels t. at føle og dømme om det Skiønne i Tonekonsten, og skielne det fra det Falske ell. Mislydende. At have et fiint Gehør. At spille noget blot efter Gehøret.

Geil, adj. [Tydsk.] 1. som har stærk Avledrift. 2. figurl. om Jord, som er for fed, ell. driver Væxterne for stærkt; og om Træer ell. Planter, der skyde for stærkt, sætte Kraften i Grene, Stængler og Blade, og tabe i Frugt. — Deraf: Geilhed, en. ud. pl.

Geist, en. [Tydsk.] 1. Aand. Poetisk Geist. Geisten slumrer hos ham. "For lutter Geist de ei kan stille Fisk fra Kiød." Holb. P. Paars. 2. Spøgelse. (Brugen i begge Bemærkelser maa helst undgaaes; ligesom adj. geistig. I det følgende adj. er den derimod almindelig.)

Geistlig, adj. som vedkommer og hører til Kirken, ell. t. Religionens Tienere, religiøse Indretninger og Stiftelser; modsat verdslig. Den geistlige Stand. En geistlig Mand. Geistlige Godser, Stiftelser, Love, Rettigheder. — Geistlighed, en. ud. pl. Samfundet af Kirkens Tienere; Folk, som udgiøre den geistlige Stand (i Modsætning t. Adel, Borgerstand og Bønder.)

Geled, et. pl.-er. [et af det T. Glied fordærvet Ord.] Rad, Række. (bruges kun om Krigsfolk, opstillede i Tog- eller Slagorden.) At aabne, slutte Gelederne.

Gemak, et. pl. - ker. Værelse p. et fyrsteligt Slot. (i St. for dette tydske Ord brugtes i ældre Dansk: Mag. "Fyrstelige Mag.")

Gemal, en. [Tydsk.] Ægtefælle. (om en høi ell. fyrstelig Person af Mandkiønnet.) Ligesaa: Gemalinde, om en Ægtekone af høi Stand.

Gemeen, adj. pl. gemene. [T. gemein.] 1. almindelig. (communis.) Det gemene Bedste. "Noget meer end gemeent." Sneedorf. (denne Bemærk. er nu næsten ikke brugelig.) 2. som hører til den ringeste Folkeclasse, t. Pøbelen. (vulgaris.) "Almindeligt er det, som allevegne har Sted; gemeent det, som har Sted i ringere Cirkler." Sporon. Han omgaaes helst m. gemene Folk. En gemeen Talemaade. En gemeen Tienestepige. (Oftere bruges nu i denne Bemærk. simpel, almindelig; da gemeen har faaet et langt stærkere Bibegreb af Uanstændighed, end det tilforn havde.) Dog siges: At tiene s. gemeen Soldat, Matros; og: de Gemene, modsættes: Officererne. 3. ringe, upyntelig. Grove og gemene Klæder. (d. Tale.) 4. lav, nedrig. En gemeen Opførsel, Handling. 5. plump, grov. Et gemeent Væsen. Gemene Skiældsord. 6. ublu, liderlig, løsagtig. Gemeen Snak. Et gemeent Fruentimmer. 7. At giøre sig gemeen m. nogen ɔ: nedlade sig til, søge Omgang med. s. Gemeenskab. (Denne, saavelsom de øvrige Bemærkelser br. dog sielden, undtagen i dagl. T.) = Gemeenhed, en. den Beskaffenhed ell. Egenskab, at være gemeen; men kun i Bemærk. 4, 5 og 6 for: Nedrighed, Uhøviskhed, Grovhed, Ubluhed, især i Ord, Lader, Adfærd. Gemeenhed i Tale, i Opførsel. "Yttrer Ukyndighed sig i Ord og Gebærder — og dette grunder sig paa slette Vaner, samt Følesløshed for det Anstændige, bliver det t. Gemeenhed." Müller.

Gemeenligen, adv. i Almindelighed, som oftest. (s. meenligen.)

Gemeenskab, et. Samqvem, fortrolig Omgang. "Thi Jøder have ikke Gemeenskab m. Samaritaner." Joh. 4. 9. (Omgængelse. Bib. af 1550.)

Gemyt, et. pl.-ter. Dette aldeles tydske Ord er især i nyere Tider indført og brugt for: Sind, Sindelav, Hiertelav, Sindsbeskaffenhed. (det Isl. Lund.) Et godt, ondt, mildt, blødt Gemyt. (Dog forekommer det alt hos Moth for: indoles, animus, affectio animi.) "Den aarlige Afverling gav Haab om at finde mere lemfældige Gemytter." O. Guldb. (V. Hist. I. 1080.)

General, en. pl. - er. [Fr. géneral.] Hærfører, Krigsøverste, Feltherre. (Generalinde, en Generals Hustru.) Sammensættes dette Ord m. et Subst. staaer det som adj. (Lat. generalis) og bemærker: den øverste, fornemste; ell. ogsaa almindelig. F. Ex. Generaladjutant, en. den øverste Adjutant. Generalbas, en. i Musiken: den Basstemme, der indeholder Grunden t. al Harmonie. Generalfeltmarskalk, en. den øverste Hærfører, den høieste militaire Værdighed. Generalfiscal, en. Advocat, som fører Regieringens Sager imod enkelt Mand i Statsforbrydelser. At sættes under Generalfiscalens Tiltale. Generallieutenant, Generalmajor, en. General af anden, af tredie Classe. Generalmars, en. Tegn til at bryde op, som gives en heel Hær ell. en betydelig Deel Krigsfolk, samlede p. eet Sted, ved at

slaae p. mange Trommer. At slaae Generalmars. (T. Generalmarsch.)

Generalitet, et. Land=Krigscollegium.

Genie, et. [Fr. génie.] 1. den høieste, meest udmærkede Grad i Menneskets Siæleevner ell. Naturgaver, som fordres til enhver aandelig Opfindelse og egentlig Selvvirksomhed. 2. den, som besidder Genie. Et poetisk, musicalsk, mathematisk Genie. — genialsk, adj. som vidner om Genie, bærer Geniets Præg.

Geographie, s. Jordbeskrivelse. — geographisk, adj. som hører til, vedkommer Geographie ell. Jordbeskrivelse.

Geraade, v. n. 1. (er.) et tydskagtigt, fordærvet Ord. 1. Det geraader (er, maa regnes) ham t. megen Ære. 2. komme i en vis (slet) Forfatning. At geraade (komme, falde) i Armod, Ulykker. (bør saameget mere undgaaes i god Stiil, som det er reent overflødigt.)

Gesandt, en. pl.-er. [Tydsk.] Sendebud fra en Stat ell. Regiering t. en anden; Statsbud, Minister. = Gesandtskab, et. 1. en Gesandts Ærende, Embede, Forretning, Sending. At sendes i et vigtigt Gesandtskab. 2. en Gesandt med hans Betiente og Følge.

Gesims, en. pl.-er. [Tydsk.] fremstaaende, meer ell. mindre udarbeidet Rand, der løber om det øverste af en Bygnings Muur, ell. af Væggen i en Stue; Muurkrands.

Gestalt, (Tydsk.) s. Skikkelse, Skabning, Dannelse, Udseende.

Gevalt, s. Vold, Overlast.

Gevinst, en. s. Vinding.

Gevær, et. pl.-er. [T. Gewehr.] 1. Vaaben. (V. S. O. slet Dansk.) 2. Skydegevær, Bøsse. Deraf: Geværkolbe, Geværlaas, Geværpibe, o. fl. (s. de samme Ord under Bøsse.) Geværsmed, s. Bøssemager, Vaabensmed.

Gevært, en. pl -er. (Tydsk.) s. Udvært. (ophøiet Knude p. Kroppen.)

Gi ell. Gie, en. pl. Gier. til Skibs: en svær Tallie, hvori der enten er fire Skiver i den ene Blok og tre i den anden, ell. 4 Skiver i begge. (Moth forklarer Gitoug ved: et Toug, som løber igiennem en Blok fra Raaen. Herved menes formodentlig det, som nu kaldes et Givtoug (ell. Gietoug?) ɔ: et Toug, hvormed Skiødbarmen af Seilet bringes op t. Raaen, naar Seilet skal bierges.) = Gieblok, en. er en svær Blok t. en Gie, som i det mindste maa have tre Skiver. Løberen, der farer imellem dem kaldes Gieløber. (Schneiders Veiledn. 33.)

Giald, et. pl. d. s. [Isl. Giöll, Trompet.] en høi, skingrende Lyd. "Glædens Giald." Øhlenschl. (Poet. Skr. I. 147.)

Gialde, v. n. gialdt, (gialdede) gialdet. (har.) Isl. gialla. give en høi, skraldende Lyd ell. Gienlyd. "Det gialdt saa høit i vilden Sky; det giengialdt mellem Norges Fielde." Thaarup. "Det gialdende Field." M. C. Brun. "Trindt gialder Biergets Gienlyd." Foersom. "Hun loe en Skoggerlatter; det over Havet gialdt." Øhlenschl.

Gid! Udraabsord, hvorved ønskes, at noget maa skee. "Gid du vilde giemme mig i Graven!" Job. 14. "Gid mit Hoved var Vand, mit Øie en Graads Kilde!" Jer. 9. (Maaskee sammendraget af: give det!)

Gide, v. n. gad, gidet ell. gidt. (sup. høres sielden. "Jeg ikke gider, og har ikke gidt." Bagg. Ungd. A. I. 117.) Isl. géta. 1. kunne formaae, overtale sig t. noget. Han gider ikke bestille noget, ikke røre sig af Stedet. Jeg gider ikke see ham. "Man synger, hvad man ikke gider sige." Bagg. 2. attraae, lystes ved. Han gider gierne spise godt. Saaledes gider han have det.

Gidsel, en. pl. Gidsler. [Isl. Gisl.] en Person, der gives i en andens Vold, og hvis Liv, Frihed, Velfærd sættes t. Pant p. Opfyldelsen af et Løfte, en Forpligtelse. At give Gidsler.

Giedde, en. pl. -r. [Isl. Gedda.] en spiselig Rovfisk, som lever i ferske Vande. Esos lucius.

Giek, en. pl. -ke. [T. Geck.] 1. en Taabe, Nar. "Giekken er ond at holde inde." "Det er bedre at lide (taale) en heel Giek, end en halv." Ordspr. (P. Syv. I. 57.) "Hvis nu vi spare meer, da maae vi kaldes Giekke." Holberg. P. P. "Den Klogeste kan blive Giek, en Giek kan blive klog." C. Frimann. 2. en lystig, skiemtsom Person, Spøgefugl. At slaae Giekken løs ɔ: overgive sig til Lystighed. "Den, som imellem Giek og Nar skal hvergang tosset Trætte stille." Tode. "Giek er i sildigere Tider meest brugt om den skiemtsomme Nar, der vækker Latter v. selv at lee, ell. v. at drive Abespil. Ordet synes at medføre et Begreb om Ringeagt, større end det, som følger m. Narren." Müller. = giekkelig, adj. daarlig, taabelig. "Der ligger ingen Magt paa, om det syntes Andre giekkeligt." P. Tidemand. (nu sieldent.) Giekkeri, et. pl. -er. Narreri, Narrestreger, Løier. "Aldeet hielper ei for Giekkeri." (P. Syv.)

Giekke, v. a. 1. narre, føre bag Lyset. At lade sig giekke. "Du klager over, at Haabet giekkede dig — og du glemmer de søde Dieblik, du nød medens du giekkedes deraf." Rahbek. "Gammel Skalk er ond at giekke." Ordspr. Giøgen siges at giekke een, naar man hører den gale om Morgenen før man har spiist. — Giekkes, v. n. pass. gantes, fiase, spøge.

Gield, en. ud. pl. [Isl. Giald.] 1. det, man er Andre skyldig i Penge ell. Pengeş Værd. At betale, afbetale paa en G. At komme i Gield t. een; at være i G. hos een, være i eens Gield. At sidde i bundløs Gield. Den Gield er saa vis som Tranezg om Julen ɔ: bliver aldrig betalt. 2. sieldnere: det, man hos Andre har tilgode; Tilgodehavende. At lade sin Gield indkræve. (V. S. O.) Man siger: Der er Gield i Boet ɔ: Boet skylder bort. Der er G. til Boet ɔ: B. har tilgode. = a) Gieldbog, s. Skyldbog. — gieldbunden, adj. v. som er i Gield, forgieldet. "Gieldbunden ligger nu den hele Jord i Lænker." Bagg. gieldfri, adj. 1. som er uden Gield. At være gieldfri. 2. hvorpaa ingen G. hefter. Et gieldfrit Gods. "Han havde arvet Gield efter sin Fader; men han efterlod sin Søn et gieldfrit Rige." Kampmann. Gieldherre, en. den Person, som man er i Gield til; Creditor, Skyldherre. (V. S. O.) — b) Gieldsbeviis ell. Gieldsbrev, et. Forskrivning, hvori man tilstaaer, at være een Penge skyldig. (jvf. Hansen om Stifter. 2 Udg. 256.) Gieldsfange, en. den, som er fængslet f. Gield. Gieldsfordring, en. Fordring paa det, man hos een har tilgode. Gieldsfængsel, et. Fængsel, hvori Skyldnere, som ei kunne ell. ville betale, kunne indsættes indtil Betaling skeer (Slutteri.) Gieldslov, en. Lov, Anordning om Gield og Gieldsfordringer. Gieldssag, en. Sag, Proces angaaende Gield. = Gieldner, en. pl.-e. 1. den, som er i Gield, Skyldner. 2. den, som har laant en Anden Penge; Skyldherre. (V. S. O.)

1. Gielde, v. n. (har.) gialdt (sieldnere: gieldte) gielder. [Isl. gialda.] 1. have en vis Værdi, være i en vis Priis. En Specie gielder 15 Mark. Hvormeget gielder en Tønde Korn? Denne Mynt gielder ikke hos os. 2. agtes, være i Anseelse, formaae. At gielde meget hos een. Hans Mening gielder meget. 3. ansees, holdes for. At gielde for en rig Mand. 4. være i Kraft, have Gyldighed. Denne Lov gielder ikke mere. Her gielde de fleste Stemmer. "Lad denne Indvending gielde; og modsiges kan den desværre ikke." Rahbek. 5. udkræves, være fornøden, komme an paa. Naar det gielder, skal man finde mig. "Ifald det skulde gielde, og lykkes det ei her." Øhlenschl. (Helge. 98.) Her gielder det, at have Mod. "Naar det gielder maaskee at forsage din kiæreste Lyst." Mynster. Nu gielder det, om han har Venner, om han vil holde Ord. 6. gaae ud paa, sigte til, komme an paa. (Med Objectets Dat. ell. med præp. om. Det gielder mig, dig, ham. "Og Glædens Bud kan aldrig gielde mig." Bagg. Det gielder om (paa) Liv og Død. Det er Penge, det gielder om i Verden. "Ei er det Spøg, ei heller Børnetrætte det gielder om, naar Thor forlader Asgaard." Evald. — Man siger ogsaa: Hvor gielder Reisen hen? 7. i Væddemaal, om det, som sættes p. Spil. Det gielder en Ducat. Hvad gielder det? (hvad vil du vædde) han kommer idag.

2. Gielde, v. a. (sieldnere i Brug.) 1. betale, giengielde. "Uret maa lides, men ikke gieldes." "Den skal gielde (bøde) m. Krop, som ei har Ko." Ordspr. "Hvad man vorder Borgen for, det maa man gielde." (D. Lov. "Da gielde den Skaden, som Gierdet skulde lukke." III. 13. 37.) "Er han (Skipperen) ikke formuendes at betale, da gielde Skibet Skaden." D. L. IV. 3. 4. "Da er din Velgierning dog hos dig, førend den gieldes dig igien." B. Thott. Gave maa gieldes. (P. Lolle.) 2. lide, bøde for, undgielde. At gielde med Kroppen.

Gieldner, en. s. under Gield.

Giem, en. [Isl. Gaum.] Agt, Agtpaagivenhed, Ihukommelse. (forældet.) At give Giem. "Han gav ingen Giem eller Agt paa Visen." A. S. Vedel.

Giemme, et. 1. ud. pl. Forvaring. At give een noget i Giemme. Jeg har ikke havt det i mit Giemme. "Liig den, som sank i Muldets Giemme til mere varig Hvile ned." Wessel. 2. pl.-r. Sted, hvor noget giemmes ell. kan giemmes. At lede i alle Giemmer. Skiulte Giemmer i et Skab. "Saadant Sted — rigt p. Sølv og Guld var forsynet m. lønlige Giemmer." Bagg.

Giemme, v. a. 2. [Isl. geyma.] 1. henlægge p. et sikkert Sted, forvare. At giemme noget for een. At giemme under Laas og Lukke. Det duer hverken til at giemme, ell. til at kaste bort (om det, som er af ringe Værdi. Moth.) "En Ting er giemt, som er i Laas og Lukke; den er forvaret, naar den ikkun ligger fri for Uheld. Man giemmer for Tyve; man forvarer ogsaa f. Venner." Sporon. 2. lade noget henligge ubrugt, for at spare derpaa, ell. for siden at bruge det. At giemme noget t. om Aftenen, t. en anden Gang. Denne Frugt kan giemmes Vinteren over. At giemme paa sine Penge. Det er ikke værdt at giemme paa. 3. skiule, dølge. "Først jeg seer dem, saa skal jeg i Græsset mig giemme." C. Frimann. (Alm. Sang. 141.) "Graven giemmer ikke sine Indvaanere f. stedse." Mynster. (nu næsten forældet.) 4. bevare, holde sin Haand over. (forældet.) = Giemmefrugt, en. Træfrugt, som taaler at giemmes til Vinteren, ell. Vinteren over (f. Ex. Giemmeæbler.) Giemmegods, et. Ting, som een har i Forvaring f. en Anden. (depositum. Moth.)

Giemmested, et. d. s. s. Giemme, 2. (Ogsaa forekommer i samme Bemærkelse, men sieldnere: Giemsel.)

Gien, adj. giennere, giennest. adv. gient. [Isl. gegn.] nem, let, uden Omsvøb, uden Omvei. "Sygdom kommer gient og gaaer seet." Ordspr. At komme gient til noget. En giennere Maade. Det giør man giennest p. denne Maade. Dette er den giennestc Vei. Stien er giennere. (sielden undt. hos Almuen.) At være gien (nem, let) t. sin Gierning. At gaae gient t. noget (lige til, uden Omsvøb. Moth.) s. Gienſti, Gienvei.

Gien, adv. [Isl. *gegn*, *gagn*, contra.] bruges kun i nedensor ansørte Sammensætninger, i Bemærkelserne: a) lige oversor; b) imod; c) igien ell. atter.

Gienavling, en. fornyet Avling ell. Frembringelse; Reproduction. (v. Aph.)

Gienbesøg, et. pl. d. s. Besøg hos den, som først har besøgt een. At giøre een et Gienbesøg. Et aarligt G. "Endskiøndt vi udsatte vort Gienbesøg hos dem lidt længe." Rahbek.

Gienbillede, et. Afpræg, Billede, som Gienstanden selv efterlader; umiddelbart Billede. "Kloden, p. hvis hele Kreds den Vise og den Gode — begge see Gienbilleder af Gud." Baggesen. "De censfarvede Ord give kun Skyggen af et Gienbillede." Samme. (Labyr. II. 42.)

Gienbo, en. pl.-er. den, som boer lige oversor een, i nær Frastand, og især i en Gade. — Dog ogsaa om Landes Beboere. "Grækerne vare dette Lands (Lille Asiens) Gienboer." O. Guldb.

Gienbog, en. pl. - bøger. Bog, hvori føres Regning over det, man bliver skyldig, og afbetaler, ell. det, man faaer tilgode hos een, og det, denne efterhaanden betaler; Contrabog. (s. Vid. Selsk. Skr. VII. 515.)

Gienbrev, et. pl. - e. 1. skriftligt Beviis, som gives een til Sikkerhed for at man har modtaget noget af ham; Revers. 2. Contra-Indlæg i en Proces. (forældet.)

Gienbringe, v. a. 3. (bringe.) bringe igien, bringe tilbage. Moth. = Gienbringelse, en. Gierningen at bringe tilbage. Bagg. (Labyr. II. 311.) Gienbringer, en. den, som bringer noget tilbage.

Gienbud, et. d. s. s. Afbud. At sende een Gienbud. (Moth.)

Gienbyrd, en. ud. pl. Gienfødelse. "Menneskehedens Gienbyrd er nær og Aandernes Forløsning." Bagg.

Giendrive, v. a 3. (drive.) bevise det modsatte af hvad een paastaaer, afbevise, modbevise. At giendrive en Paastand, Beskyldning. "Den eneste Maade, at berøve ugrundede Beskyldninger deres Kraft, er at giendrive dem v. sin Opførsel." Birkner. — Deraf: Giendrivelse, en. pl.-r.

Giendøber, en. pl. - e. En Religionssect, der ei anseer de spæde Børns Daab for tilstrækkelig, og derfor døbe dem atter i en voxnere Alder; Anabaptist.

Gienfald, et. pl. d. s. Tilbagefald.

Gienfinde, v. a. 3. finde igien den ell. det, som er borte ell. tabt. — Deraf: Gienfindelse, en.

Gienfordre, v. a. 1. fordre tilbage hvad man har givet fra sig. — Gienfordring, en. 1. Gierningen, at fordre tilbage. 2. Gieldsfordring t. den, som har Fordring p. een; Modfordring. Fordringer og Gienfordringer.

Gienforene, v. a. 1. forene atter det ell. dem, som vare adskilte. Deraf: Gienforening, en. pl. - er. "Af Himlen kun han Gienforening haaber." Ingemann.

Gienfærd, et. pl. d. s. Skikkelse af en afdød ell. en fraværende Person, som man troer at see eller p. anden Maade fornemme som nærværende; Spøgelse. "Du blege, gispende Gienfærd af Jordens Herster." Evald. "Friheds Gienfærd, avlet af dens Død." S. Staffeldt.

Gienføde, v. a. 2. føde p. ny, give nyt Liv ell. Væsen; og figurl. bringe i Stand, oprette p. ny, hvad engang har været. "Vilde han — ledige Templers Pragt gienføde." Hertz. — Gienfødelse, en. det, at een, at noget gienfødes, faaer nyt Liv. Ogsaa figurl. Videnskabernes, Konsternes Gienfødelse.

Gienganger, en. pl.-e. den, som gaaer igien (spøger) efter Døden; Gienfærd.

Giengialde, v. n. 3. (s. gialde.) gienlyde. "Det giengialdt mellem Norges Fielde." Thaarup.

Giengield, en. ud. pl. (og sædvanl. ud. Art.) Vederlag; det, som gives ell. tilføies en Anden for et modtaget Onde ell. Gode. [s. gielde, 1.] At giøre Giengield. At faae G. for sine Velgierninger. "At faae Erstatning viser altid, at man har mistet noget." L. Heiberg. Giengield derimod, enten at man har modtaget noget, hvorfor man vil give noget igien; ell. at man faaer ell. modtager af Andre, hvad man har forskyldt. "Den, der handler vel, skal faae sin Løn; men den, der handler ilde, vente Giengield." F. Guldb. Plaut. = Giengieldsret, en. ud. pl. Giengieldelsesret. (Thaarup.)

Giengielde, v. a. 2. giøre Vederlag for det, man har modtaget. "Hvormed giengielder jeg saa sieldne Gaver?" Evald. (Balder.) "Slet giengielder du det Held, jeg bringer." Samme. At giengielde eens Godhed. At giengielde Ondt m. Godt. "Den har giengieldet en Velgierning, som gierne føler sin Skyldighed." Bastholm. "Og gien-

gialdt paa hans Brødre og Børn hans Daad." Hertz. — "Den Retskafne vil ofte kunne have Leilighed t. at giengielde, hvor han ei var i Stand t. at erstatte." L. Heiberg. Uegentlig: give een det, han har forskyldt, belønne ell. straffe efter Fortieneste. = Giengieldelse, en. Gierningen at giengielde. "Han lader Giengieldelsen møde Mennesket p. Livets Vei." Mynster. Giengieldelsesret, en. Ret, hvorefter man antager, enten selv at kunne giengielde, især det Onde, som vederfares een, eller at det Onde og Gode v. en høiere Magt straffes og belønnes. — Giengielder, en. den, som udøver Giengieldelse. "En retfærdig Giengielder." Mynster.

Giengift, en. Gave, hvormed man giengielder en anden, som man har modtaget, f. Ex. Bruden t. Brudgommen. (Moth.)

Giengive, v. a. 3. give tilbage, flye igien. (Arreboe.) "Bifaldende Fornuft giengiver du dens egne lyse Tanker." Foersom. = Deraf: Giengivelse, en. (Moth.) og Giengivning, en. (Baggesen.)

Gienglimt, et. fornyet Glimt; Glimt, som atter viser sig. (Bagg.)

Giengroening, en. d. s. s. Gienvæxt. (Olussen.)

Gienhammer, en. et Redskab af Jern, som Hovsmede bruge, naar de beslaae en Hest, t. at holde imod Hammerslaget, s. destobedre at fæste Sømmene i Hoven. (Moth.)

Gienhilsen, en. pl.-er. Hilsen, som gives ell. sendes den, som har hilset ell. lader os hilse.

Gienhold, et. det, som holder imod; det, som er t. Hinder; Hindring. (gienholden, adj. som holder fast p. det, han har; paaholden. pertinax. Moth.)

Gienholde, v. a. 3. holde imod; hindre (Ambergs Ordb. snarere: holde igien.)

Gienkald, et. Gienkaldelse (retractatio, revocatio. Moth; men nu mindre brugeligt; skiøndt ligesaa anvendeligt som Afkald.)

Gienkalde, v. a. og rec. 2. recipr. tilbagekalde i Erindringen, mindes. "Vi gienkalde os nu Livets Glæder og Sorger." Rahbek. "Hvi gienkalder jeg i eders Minde den mangehaande Nød." Thaar. 2. afstaae fra, ophæve hvad man forhen har sagt, lovet, fortalt; tilbagekalde. At gienkalde et Løfte, en Beskyldning, en Beretning. — gienkaldelig, adj som kan gienkaldes. Et gienkaldeligt Løfte. — Gienkaldelse, en. det, at gienkalde, tilbagekalde hvad man har sagt; ell. at mindes noget.

Gienkiende, v. a. 2. kiende en Gienstand at være den samme, man tilforn har kiendt; kiendes ved, kiende igien. Efter saa lang en Skilsmisse kunde jeg knap gienkiende ham. — Gienkiendelse, en.

Gienkiærlighed, en. ud. pl. Kiærlighed t. den, man elskes af. (Moth.) "At plage mig m. Elskov, og frække Bønner om Gienkiærlighed." Øhlenschl.

Gienkiøb, et. pl. d. s. Gierningen, at kiøbe tilbage det, man har solgt; især naar det skeer v. at betale Kiøbesummen tilbage. Heraf: Gienkiøbsret, en. Ret t. at faae det Solgte tilbage, imod at betale Kiøbesummen. At sælge noget med Gienkiøbsret. (Hos Moth ogsaa: at sælge med Gienkiøb.)

Gienkiøbe, v. a 2. kiøbe fri, løskiøbe. (V. S. O.) 2. kiøbe tilbage. "O kunde Døde grædes end t. Live, med hedest Graad du gienkiøbt skulde blive." Rahbek.

Gienklage, en. pl.-r. Klage, som fremføres imod en Andens Klagemaal. (Moth.)

Gienklang, en. Gienlyd af en Klang; Gientagelse af en Klang. Det gav Gienklang i Salen. — Ogsaa figurl. Dette Digt er en Gienklang af fremmed Poesie.

Gienklinge, v. n. 3. give Gienklang. (Baggesen.) "Han griber med Kraft gienklingende Bue." Hertz. "Ord, som gienklinge i vort Inderste." Mynster.

Gienkomme, v. n. 3. for: komme igien, komme tilbage. (sielden.) "Naar Prøvens Tid er omme, skal Glædens Sol gienkomme." C. Frimann. "Aar efter Aar falde disse gienkommende Dage os sammen." Mynster.

Gienkomst, en. det, at komme igien; Tilbagekomst. "Haab om Gienkomst du forsøder os vor Vandrings korte Lyst." F. Guldb. "Trygt vi troede dit Afskedsord om din hastige Gienkomst." Hertz.

Gienkrav, et. pl. d. s. 1. Gierningen at kræve tilbage. 2. et Krav, en Fordring, som sættes imod en Andens Krav. Han paastod at have Gienkrav t. Boet.

Gienkræve, v. a. 1. fordre igien, kræve tilbage. (Moth.) "Den Prinds — som blev forraŝket der, gienkræves af enhver." Bording. II. 313.

Gienlyd, en. Lyd, som v. at støde imod visse Legemer gientages een ell. flere Gange; Eccho. "Gienlyd klager høit fra Field." Øhlenschl. Biergene gav Gienlyd. "Isens Brag, som vidt og bredt i rædsom Gienlyd tordner." Foersom. "Man Tankens Gienlyd maa af Lyden kunne høre." Popes Krit. af Schiermann.

Gienlyde, v. n. og impers. 3. (s. lyde.) 1. give Gienlyd. Hvælvingen gienlød af Skraldet. "Et gienlyder din Leir af hylende Sange." Hertz. Hans Raab gienlød blandt Klipperne. Det gienlød i hele Kirken. 2. lyde p. ny, lyde atter. "Derfor om Vaaren og Freden hans Sange gienlyde nu." J. L. Heiberg.

Gienløfte, et. pl. - r. Løfte, som een giør den, der lover ham noget. (restipulatio. Moth.)

Gienløse, v. a. s. igienløse. "Jeg vil gienløse dem fra Døden." Hos. 13. 14. — Gienløsning (Moth. Mynster.) s. Igienløsning. — Gienløser, en. den, som har gienløst, Forløser. "Jeg er Herren din Frelser og din Gienløser." Es. 49. 26. (Særd. om Christus.) "Jeg forstod endnu ikke, hvorledes og hvormed du er Menneskenes Gienløser." Mynster.

Gienmindes, v. n pass. (nyt O.) mindes paa ny, gienkalde sig Erindringen om noget. "Hiin gienmindes i Trældomsqvad undflyede Plager." Hertz.

Gienmine, en. pl.-r. en Mine, som graves f. at sprænge Fiendens Miner eller Værker; Contramine. (Moth.)

Gienmæle, et. Forsvar mod en Klage, Beskyldning ell. Daddel. Han vil udgive et Gienmæle imod denne Kritik. — Oftest i den Talemaade: at tage til Gienmæle (der bruges saavel i, som uden for Rettergang.) Han er bleven angrebet i et nyt Skrift; men vil ikke tage t. Gienmæle.

Gienmæle, v a. og n 1. svare p. eens Tiltale, giensvare, tale atter. "Sandelig, jeg vil være m. dig, gienmælede Herren." Hertz. "Svagt gienmælede Stemmen nede fra Dybet." Meislings Theokrit.

Gienne, v. a. 1. [af gien, imod.] drive, jage; hindre. At gienne Qvæget af Marken; gienne det fra Marken (naar man driver det p. en Vei.) At gienne for Lammene, Hønsene (naar de ville løbe ud af en Gaard.) Gienne Køerne hiem, gienne Qvæget sammen, tilbage, ind. "Den, som vil gienne een over tre Gierder, skal selv over de to." Ordspr. — Ordet har vel egentlig den Bemærkelse: at modsætte sig en Bevægelse hos den ell. det, man vil drive ell. gienne, og saaledes styre Bevægelsen efter sin Hensigt. Deraf ogsaa Talemaaden: Det skal jeg nok gienne for ɔ: forbyde, hindre (Moth.) og: Jeg skal gienne (ɔ. standse, hindre) dig p. Halvveien.) — Med at gienne forbinder man ogsaa sædvanlig Begrebet om mere Lemfældighed og mindre Vold, ell. om en ringere Kraftanvendelse, end ved drive ell. jage.

Giennem, præp. [Isl. gégnum] er en forkortet Form af igiennem, der oftest bruges, hvor denne præp. staaer allene og hvor den forekommer som adv.; hvorimod giennem [der i øvrigt ogsaa bruges adskilt som præpos. (Jeg saae giennem Hullet. Vi kiørte giennem Byen. Han vadede giennem Sumpen.) men aldrig som adv.] næsten udelukkende anvendes i de sammensatte Ord. Derimod bruges sædvanligen igiennem, hvor et adv. føies til Præpositionen; f. Ex. lige igiennem Byen; heelt igiennem Landet. — Om de sammensatte, nedenfor anførte Ord kan bemærkes, at de for største Deel forklares v. sig selv, eller modtage den almindelige Bemærkelse af igiennem (trans); og at i nogle Tilfælde giennem, deels ved adskillige Verber faaer Bemærkelsen af: tilgavns, tilfulde, tilstrækkeligt; (f. Ex. giennemarbeide, giennembage, o. fl.) deels forstærker det tilføiede Adjectiv (f. Ex. giennemfrossen, giennemhed, giennemtør.) I begge Tilfælde dog m. Hensyn t. den egentlige Bemærkelse, at Virkningen ell. Beskaffenheden strækker sig heelt igiennem, ell. til alle Dele af Tingen.

Giennemarbeide, v. a. 1. bearbeide en Ting tilgavns, heel igiennem.

Giennembage, v. a. 2, bage tilstrækkeligt. Brødet er ikke giennembagt. Deraf: Giennembagning, en.

Giennembarke, v. a. 1. berede tilgavns med Bark.

Giennembide, v. a. 3. bide noget heelt igiennem; bide over.

Giennemblade, v. a. 1. giennemgaae Blad f. Blad; ell. (om Bøger) see i, læse i hist og her, p. endeel enkelte Blade. At giennemblade en Bog. — Deraf: Giennembladning, en.

Giennemblæse, v. a. 2. giennemtrænge m. Blæst ell. Lufttræk. Jeg er bleven ret giennemblæst p. denne Kiørsel.

Giennembløde, v. a. 1 og 2. giennemtrænge m. Fugtighed. Denne Regn har giennemblødt Jorden (ɔ: Jordens Overflade.) Fisken er ikke giennemblødt (heel giennemtrængt af Vandet.) Deraf: Giennemblødning, en.

Giennembore, v. a. 1. egentlig: bore tværs igiennem. At giennembore een m. Kaarden (stikke ham tværs igiennem.) Deraf: Giennemboring, en.

Giennembrud, et. det, at bryde igiennem. Dæmningen led meget ved Havets Giennembrud.

Giennembryde, v. a. 3. adskille v. voldsomt Brud. At giennembryde en Væg. Havet giennembrød Dæmningen. Giennembrudt Arbeide, Metalarbeide, som er giennemskaaret med fine Aabninger.

Giennembrænde, v. a. 2. giennemtrænge m. Hede; brænde tilstrækkeligt. Disse Leerkar ere ikke giennembrændte. Deraf: Giennembrænding, en.

Giennembugte, v. a. 1. slynge ell. snoe sig igiennem i Bugter. "Den hele Flade, som Rhinen giennembugter." Baggesen.

Giennembæve, v. a. 1. opfylde m. Bævelse, m. Rædsel, bringe t. at bæve af Skræk. "Din Skabnings Bryst en hellig Rædsel giennembæver." Thaarup.

Giennemdampe, v. a. 1. giennemtrænge m. Damp. (s. dampe, v. a.)

Giennemdrage, v. a. 3. drage, reise igiennem. Han giennemdrog Landet med sin Hær. Da han havde giennemdraget en

stor Deel af Europa. 2. trække igiennem m. Snore. At giennemdrage og forsegle en Protocol.

Giennemdreven, adj. v. (af det ei brugelige giennemdrive.) snedig, listig, forslagen. En giennemdreven Skurk.

Giennemfald, et. pl. d. s. det, at falde igiennem noget.

Giennemfare, v. a. (s. fare.) reise, færdes hurtigen igiennem. At giennemfare et Land. = Giennemfart, en. 1. Gierningen at giennemfare. 2. Sted, hvor man kan fare, seile igiennem.

Giennemfed, adj. giennemtrængt med Fedt i alle Dele, fed heelt igiennem. Et giennemfedt Kreatur.

Giennemfile, v. a. 1. file noget over ell. heelt igiennem.

Giennemflagre, v. a. 1. komme flagrende igiennem. At giennemflagre Luften. "Letsindigheden, broget som en Sommerflugl, dit Foraar giennemflagrer." Øhlenschl.

Giennemflette, v. a. 1. flette ind imellem. At giennemflette Haaret m. en Perlesnor.

Giennemflugt, en. ud. pl. Gierningen at flyve igiennem. figurl. om en meget hastig Reise.

Giennemflyde, v. a. flyde, rinde, strømme igiennem. Elben giennemflyder en betydelig Landstrækning.

Giennemflyve, v. a. 3. komme flyvende igiennem, giennemfare m. stor Hurtighed. At giennemflyve Luften. "I, hvis finere Blik giennemflyve Rummet og Tiden." Baggesen.

Giennemforske, v. a. 1. ransage, forske til Grunden. "At giennemforske sit Hierte." Sneedorf. Deraf: Giennemforskning, en.

Giennemfrossen, adj. v. 1. giennemtrængt af Kulde og Frost, ganske forfrossen. 2. (sieldnere) bundfrossen.

Giennemfylde, v. a. 2. opfylde aldeles, giennemtrænge og opfylde. "Med Siælen giennemfyldt af denne Tanke." T. Rothe.

Giennemfærd, en. ud. pl. Giennemreise.

Giennemføle, v. a. 2. føle i høi Grad, i det hele Omfang, som Følelsen kan modtage. "De skulde — ei føle, giennemføle det grumme Slag i hver udspillet Nerve?" Evald. "Jeg giennemføle skal — hvert huusligt Held, der læger saaret Hierte." Rahbek.

Giennemføre, v. a. 1. føre igiennem; og uegentl. udføre t. Enden. At giennemføre en Undersøgelse. "Lignelsen lader sig dog ei giennemføre." Mynster.

Giennemførsel, en. Gierningen, at føre noget igiennem.

Giennemgaae, v. a. 3. (figurl.) giennemsee, giennemlæse m. Opmærksomhed; forklare det, som læses, m. en Anden. Denne Sag, disse Papirer har jeg endnu ikke giennemgaaet. At giennemgaae en Forfatter for sine Tilhørere; giennemgaae et Skrift m. een. = Giennemgang, en. 1. Gierningen at gaae igiennem (i egentlig Bemærkelse.) 2. Sted, hvor man gaaer ell. kan gaae igiennem. Her er Giennemgang f. Gaaende, men ikke f. Ridende.

Giennemgløde, v. a. 1. gløde, giøre gloende heel igiennem. "Det faste Jern, naar Ild det giennemglødet har og hærdet vel." Fibigers Soph. "Himmelsk Varme alting giennemgløder." Foersom. — fig. opilde, opflamme, opfylde med en stærk, heftig Følelse. "Hierterne — giennemgløes af hellig Beundring." Hertz.

Giennemgnave, v. a. 1. gnave heel igiennem.

Giennemgrandske, v. a 1. d. s. s. giennemforske. "At giennemgrandske de dybsindigste Menneskers Viisdom." Mynster. Deraf: Giennemgrandskning, en.

Giennemgrave, v. a. 3 og 1. grave heelt igiennem; ell. skille ad v. Gravning. At giennemgrave en Høi. At lade et Dige, en Jordhals giennemgrave. Dette Land er giennemgravet (giennemskaaret) af mange Canaler. — Deraf: Giennemgravning, en.

Giennemgroet, adj. v. bevoxet inden i ell. heel igennem m. noget. Giennemgroet med Fedt. Biergkløften er giennemgroet med Kratskov.

Giennemgrunde, v. a. 1. giennemtænke meget nøie. (V. S. O.)

Giennemhaste, v. a. 1. ile igiennem. (Pram.)

Giennemhed, adj. ganske hed; hed baade udvendig og indvendig.

Giennemhede, v. a. 1. giøre hed overalt.

Giennemhegle, v. a. 1. hegle tilgavns. 2. figurl. sætte skarpt i Rette; dadle, kriticere. "Han skriver ikke selv; men han er ypperlig t. at giennemhegle andre, som skrive." Sneedorf. "Fordi de m. Vittighed giennemhegle Menneskenes Daarligheder." Bagg. N. Klim. — Deraf: Giennemheglen (Bagg. N. Klim. 204.) og Giennemhegling, en.

Giennemhug, et. Hug, som gaaer heelt igiennem.

Giennemhugge, v. a. 1. 1. hugge over. At giennemhugge noget m. eet Hug. 2. At lade Skoven giennemhugge for Udsigtens Skyld (hugge en Aabning igiennem.)

Giennemhule, v. a. 1. giøre en Huulning igiennem.

Giennemhærde, v. a. 1. giøre ganske haard, hærde heelt igiennem. (Schytte.)

Giennemile, v. a. 1. drage igiennem m. stor Hast. At giennemile et Land paa en Reise.

Giennemjage, v. a. 3. At giennemjage en Skov, drive heelt igiennem den med

Jægere og Hunde. — figurl. giennemjage et Arbeide, haste alt for meget dermed.

Giennemkiørsel, en. 1. Gierningen at kiøre igiennem. 2. Sted, hvor man kan kiøre igiennem.

Giennemkoge, v. a. 2 koge tilfulde, tilgavns. Kiødet er ikke giennemkogt.

Giennemkold, adj. meget kold, ganske kold.

Giennemkrybe, v. a. 3. krybe igiennem; figurl. bevæge sig meget langsomt igiennem. "Naar man p. sin Reise, langsomt og besværligen — har giennemkrøbet en dyb taaget Dal." Bagg.

Giennemkrydse, v. a. 1. giennemskære p. Kryds. 2. At giennemkrydse et Land ɔ: giennemstreife det p. alle Kanter. (Bagg.)

Giennemkæmpe, v. a. 1. giennemgaae, bringe t. Ende under Kamp, ell. Møie og Besværlighed. "Andre maatte have giennemkæmpet en endnu sørgeligere Ungdom." Mynster.

Giennemlade, v. a. 3. lade een komme, ell. drage igiennem. (V. S. O.)

Giennemlede, v. a. 2. lede, søge overalt i noget. Jeg har giennemledt alle Giemmer.

Giennemlufte, v. a. 1. lufte tilgavns.

Giennemlyde, v. a. 3. lyde overalt i et Rum. Hendes Skrig giennemlød hele Bygningen. "Stædernes Larm giennemlyder ikke de bølgende Agre." Mynster.

Giennemlyne, v. a. virke igiennem, ell. pludseligt opkomme, m. en Hastighed, som Lynildens. "Lys giennemlyner hans Siæl." Hertz.

Giennemlyse, v. a. 2. lyse overalt i et Rum. Den store Lampe giennemlyser hele Salen. 2. lede v. Hielp af Lys. Jeg har giennemlyst hver Krog i Stuen, uden at kunne finde det.

Giennemlæse, v. a. 2. læse ud, læse t. Enden. Deraf: Giennemlæsning, en.

Giennemløb, et. det, at løbe igiennem. Aaens Giennemløb. Her er et uophørligt Giennemløb af Folk.

Giennemløbe, v. a. 3. løbe igiennem. Han giennemløb Banen i 10 Minuter. 2. efterse, giennemsee hastigen. At giennemløbe et Regnskab, en Bog.

Giennemnyde, v. a. nyde ret tilfulde, nyde tilgavns. (Rahbek.)

Giennempidske, v. a 1. pidske tilgavns. figurl. Vi bleve giennempidskede af Regn og Hagl p. denne Reise.

Giennempløie, v. a. 1. pløie heelt igiennem, pløie tilgavns. En ofte og vel giennempløiet Jord. Deraf: Giennempløining, en.

Giennemprikke, v. a. 1. stikke igiennem med en fiin Spids.

Giennemprygle, v. a. 1. prygle een dygtig, alvorligt.

Giennemraadden, adj. raadden heel igiennem, ganske raadden.

Giennemregne, v. a. 1. giennemgaae v. Regning, regne nøie efter. Deraf: Giennemregning, en.

Giennemregnet, adj. (af Regn, pluvies.) giennemblødt af Regn.

Giennemreise, en. Reise, som skeer igiennem et Sted, uden langt Ophold. Paa Giennemreisen opholdt vi os kun et Par Timer i Byen.

Giennemreise, v. a. 2. drage igiennem (et Land) som Reisende.

Giennemrend, et. s. Giennemløb.

Giennemrende, v. a. 2. s. rende (igiennem) og giennemløbe. "Naar han i Løbet naaede dem, giennemrendte han dem med sit Spyd." Guldb. (Verd. Hist. I. 221.)

Giennemrense, v. a. 1. rense tilgavns.

Giennemride, v. a. 3. færdes igiennem til Hest. At giennemride hele Egnen.

Giennemrode, v. a. 1. rode heelt igiennem.

Giennemryste, v. a. 1. ryste tilgavns. Paa denne Vei kan man ret blive giennemrystet.

Giennemrøge, v. a. 1. lade noget giennemtrænges af Røg. — Deraf: Giennemrøgning, en.

Giennemsalt, adj. meget salt; heel giennemtrængt af Salt.

Giennemsalte, v. a. 1. lade noget heel giennemtrænges af Salt.

Giennemsave, v. a. 1. skille ad v. Savning. At giennemsave en Planke.

Giennemsee, v a. 3. giennemtrænge m. Synet. "Vil din Siæl — see meer end jeg, som giennemseer det Dybe og det Høie?" Evald. 2. betragte nøie, see heelt igiennem. At giennemsee en Malerisamling. 3. giennemgaae, undersøge. At giennemsee et Regnskab, et Skrift, inden det trykkes. (jvf. giennemskue.) "Man giennemseer en Bog, naar man efterseer den Blad f. Blad. Naar Forstandens Blik har udspeidet Hiertets Inderste, og udfoldet f. os Billedet af et Menneskes hele Charakteer: da siges vi at giennemskue det." Müller.

Giennemseile, v. a. 1 færdes igiennem t. Skibs. At giennemseile hele Oceanet. Deraf: Giennemseiling, en.

Giennemsie, v. a. 1. lade noget gaae igiennem en Si.

Giennemsigt, en. Aabning, hvor man kan see igiennem. Her er Giennemsigt ind til Naboens Have.

Giennemsigtig, adj. som lader Lysstraaler falde igiennem; som man kan see igiennem. Deraf: Giennemsigtighed, en. ud. pl.

Giennemskin, et. Skin, Lysning, som falder igiennem et giennemsigtigt Legeme.

Giennemskinne, v. a. 1. giennemtrænge

m. sit Skin. Solen kan idag ikke giennemskinne Skyerne. Et giennemskinnende Lys.

Giennemskingre, v. a. 1. giennemtrænge ell. overdøve m. en skingrende Lyd. "Giennemskingre Storm og Torden." Baggesen.

Giennemskue, v. a. 1. see heelt igiennem. — figurl. At giennemskue eens lønlige Tanker, Planer. "Den uendelige Forstand, som giennemskuer alle mulige Ting, hver f. sig." Eilschov. "Fyrstens Øie kan ikke oversee Alt, ikke giennemskue Alt." Malling. (jvf. giennemsee.)

Giennemskyde, v. a. 3. skyde igiennem. Planken var giennemskudt m. en Riffelkugle. 2. at lade en Bog giennemskyde (giennemdrage) m. reent Papir.

Giennemskylle, v. a. 1. skylle heelt igiennem.

Giennemskære, v. a. 3. skille ad v. Snit, v. et skærende Redskab. — figurl. Vandet har giennemskaaret Diget. Landet er giennemskaaret af Canaler.

Giennemslibe, v. a. 3. slibe noget til Bunden.

Giennemsnit, et. 1. et Snit, Skaar, som gaaer igiennem noget. 2. Tværmaal, Tværlinie, Diameter. Kuglen har en Alen i Giennemsnit.

Giennemspeide, v. a. 1. speide overalt paa et Sted. At giennemspeide en Egn.

Giennemstege, v. a. 2. giøre heel igiennem mør v. Stegning. Kiødet, Stegen er ikke giennemstegt.

Giennemstikke, v. a. 3. egentlig: giennemtrænge m. et spidst Redskab. Han giennemstak ham m. Sværdet. 2. uegentlig: giennemgrave. At giennemstikke en Dam ell. Dæmning, for at lade Vandet løbe ud. — Deraf: Giennemstikning, en.

Giennemstraale, v. a. 1. giennemskinne.

Giennemstrege, v. a. 1. forsyne heel igiennem m. Streger. At giennemstrege en Regnskabsbog.

Giennemstreife, v. a. 1. drage hist og her omkring og igiennem en Egn.

Giennemstryge, v. a. 1. stryge, trække igiennem (om Luften.) At aabne Vinduerne for at lade Vinden giennemstryge Værelserne. 2. giennemstreife. — Deraf: Giennemstrøg, et. Vindens Giennemstrøg.

Giennemstrømme, v. a. 1. fare, trænge igiennem som en Strøm. — figurl. En behagelig Følelse giennemstrømmede min Siæl. "Blid Fred det ømme Hierte giennemstrømmer." Foersom. "Naar han giennemstrømmes af den Fryd, der tindrer i Moderens Øie." Rahbek.

Giennemstøve, v. a. 1. undersøge meget nøie det Rum, den Egn, som man gaaer ell. drager igiennem. "Han kunde i den Tid have giennemstøvet sex Gader." Baggesen. (Labyr. II. 130.)

Giennemsuse, v. a. 1. fare susende igiennem, trænge igiennem m. Susen. "Vinden giennemsuser tidselgroede Sletter." Thaarup.

Giennemsuur, adj. ganske suur. (V. S. O.)

Giennemsvedt, adj. ganske svedt, svedig over hele Kroppen.

Giennemsværte, v. a. 1. sværte overalt, giøre ganske sort.

Giennemsye, v. a. 1. sye noget m. Sting, som gaae heelt igiennem. Deraf: Giennemsyening, en.

Giennemsyg, adj. som føler sig syg i hele Legemet. (V. S. O.)

Giennemsyn, et. pl. d. s. Gierningen at see igiennem (om det physiske Syn;) ell. at giennemsee (2 og 3.) Det hurtige Giennemsyn af Samlingen gav mig kun en ufuldstændig Forestilling af dens Værd. Ved et omhyggeligt Giennemsyn af Skriftet, vil man opdage mange Feil.

Giennemsyre, v. a. 1. lade noget giennemtrænges af en Syre.

Giennemsøge, v. a. 2. søge allevegne p. et Sted, giennemlede. — Deraf: Giennemsøgning, en.

Giennemtog, et. Krigsfolks Tog igiennem et Land, en By, en Egn. (Vid. S. Skr. V. 49.)

Giennemtone, v. a. 1. tone giennem et Rum, opfylde m. Lyd ell. Tone. (Bagg.) poet. "Den Strengeleg, som giennemtoner Livet." Foersom.

Giennemtrække, v. a. 3. d. s. s. giennemdrage. 2. At lade noget giennemtrækkes af en Vædske. — Deraf: Giennemtrækning, en.

Giennemtrænge, v. a. 2. Vandet har giennemtrængt Alt hvad der var i Sækken. "Den Længsel efter det Fuldkomnere, som synes at giennemtrænge hele Skabningen." Mynster. — En giennemtrængende (stærk) Lyd, Stemme. En giennemtrængende (skarp, bidende) Kulde.

Giennemtrængelig, adj. som kan giennemtrænges.

Giennemtælle, v. a. 3. tælle en Mængde af Ting ganske igiennem. Er hele Pengesummen giennemtalt? — Deraf: Giennemtælling, en. pl. -er.

Giennemtænke, v. a. 2. tænke nøie p. en Sag, overveie den i alle dens Dele. Hans Tale, Foredrag var ikke ret giennemtænkt. "Jeg vil giennemtænke, jeg vil nyde mit Haab." Evald. "Giennemtænk den store Tanke, m. al den Salighed, den har," Mynster. Deraf: Giennemtænkning, en.

Giennemtør, adj. aldeles tør. Sæden blev kiørt ind, uden at være giennemtør.

Giennemtørre, v. a. 1. tørre heelt igiennem. Kornet giennemtørres hastigst paa en Ovn.

Giennemvaad, adj. vaad heelt igiennem, vaad lige t. Kroppen.
Giennemvaage, v. a. 1. tilbringe med at vaage. En giennemvaaget Nat.
Giennemvade, v. a. 1. komme vadende igiennem. At giennemvade en Mose.
Giennemvalke, v. a. 1. valke tilgavns, i alle Dele. Dette Tøi er ikke ret giennemvalket.
Giennemvandre, v. a. 1. komme vandrende igiennem. At giennemvandre et Land, en By. Deraf: Giennemvandring, en. (Guldberg.)
Giennemvarm, adj. ganske varm, varm overalt. At blive giennemvarm.
Giennemvarme, v. a. 1. varme heel igiennem, i alle Dele. Denne Ovn kan ikke giennemvarme Stuen.
Giennemvei, en. pl.-e. Vei, som gaaer igiennem et vist Sted. Denne Giennemvei over min Mark, igiennem min Gaard vil jeg lade aflukke.
Giennemvirke, v. a. 1 virke, udøve en virkende Kraft heelt igiennem en Gienstand. (Landh. Selsk. Skr. I. 278.) En giennemvirkende Kraft. 2. virke (brodere) heelt igiennem og ind i noget. Silketæppet var giennemvirket med Blomster af Guldtraad.
Giennemvoren, Giennemvoxet, adj. v. 1. voren igiennem (en Aabning.) Her (i denne Revne, Aabning) var Træet giennemvoxet. 2. d. s. s. giennemgroet.
Giennemvæde, v. a. 1. væde heelt igiennem, i alle Dele.
Giennemvæve, v. a. 1. bringe ind i, ell. ind imellem ved Væmning. Silketøi, giennemvævet med Blomster.
Giennemæde, v. a. 3. Rusten, Syren har giennemædt Jernet, Tøiet.
Giennemælte, v. a. 1. ælte tilgavns. Deraf: Giennemæltning, en. pl.-er.
Giennere, gienneft, s. adj. gien.
Gienoprette, v. a. 1. oprette, stifte paa ny. — Et nyt Ord; ligesom: Gienopretelse, en.
Gienpart, en. pl.-er. 1. Afskrift, Udskrift; Copie. At tage en Gienpart af et Brev. 2. i ældre Skrifter: d. s. s. Modpart. (s. Vedels Saxo. S. 227.)
Gienqvad, et. pl. d. s. et Qvad, en Sang, der er en Gientagelse af en anden, ell. der synges t. Svar p. en Andens Qvad. (Baggesen.)
Gienrasle, v. n. 1. give en raslende Gienlyd. (Baggesen.)
Gienregning, en. pl.-er. Regning (ɔ: Fordring) som man indgiver t. den, der giør os en Regning, som giøres imod en andens Regning; Contraregning. (V. S. O.)
Gienrunge, v. n. 1. give en stærk rungende Gienlyd. "Huult gienrunger dets Lyd i Gravens hvælvede Kamre." Hertz.

Giensidig, adj. [T. gegenseitig.] som gives ell. finder Sted p. begge Sider, hos begge Parter (mutuus.) De gav hinanden et giensidigt Løfte. En giensidig Kiærlighed. Der er en giensidig Forpligtelse imellem dem. "Den vinder ny Kraft v. det mangeslags giensidige Forhold, der finder Sted imellem os." Mynster.
Giensige, v. a. 3. modsige. (forældet. P. Tidemand. Overs. af V. Theodors Børneprædiken. 1555.)
Giensigelse, en. 1. Modsigelse. ("Uden Modstand og Giensigelse." Vedels Saxo. 272. "Hvor ingen Giensigelse er, der er ingen Trætte." Moth. forældet.) 2. Gienkaldelse. (retractatio.) Coldings Kirkehist.
Gienskin, et. pl. d. s. Skin ell. Lysning, der ikke falder lige p. det oplyste Sted ell. Legeme, men først p. et andet uigiennemsigtigt Legeme og derfra kastes tilbage. "Horizonten blev af Lysets Gienskin malet." Tullin. Et Gienskin fra Speilet p. Loftet. Fyrværkeriet gav Gienskin i Vandet. "Hin Tillid, som ikke kunde være hvad den var, dersom dens Lys kun var Gienskin." Mynster. "Der skal du see dig selv og finde et Gienskin af din Kiærlighed." Evald.
Gienskingre, v. n. 1. give en skingrende Gienlyd. (Baggesen.)
Gienskrald, et. en meget høi og stærk, ell. skraldende Gienlyd. (Tullin.) Skuddet gav Gienskrald fra Biergene. Klippernes Gienskrald.
Gienskrift, et. Skrift, som skrives imod ell. for at besvare et andet; skriftligt Gienmæle. (Colding.)
Gienskyde, v. a. 3. komme i Forveien for een, v. at skyde Gienvei; naae den, som var for i Veien ved en nærmere Vei. (Moth.)
Gienslag, et. pl. d. s. Gierningen at slaae igien. 2. Tilbagekast, Tilbageslag. Lydens Gienslag. (V. S. O.)
Giensmile, v. n. 2. poetisk: smile p. ny; ell. kaste et skiønt Gienskin. "Naar Morgenrødens Blik i Hav og Sø giensmiilte." F. Guldberg.
Gienstand, en. pl. Gienstande. [T. Gegenstand.] 1. det, som noget gaaer ud paa, sigter til; Formaal. (Moth.) Mathematikens Gienstand er Størrelser og deres Beregning. Gienstanden for eens Ønsker, Bestræbelser. 2. det, som forekommer, viser sig for Sandserne; Object. En behagelig, smuk Gienstand for Diet. Vi dømme om udvortes Gienstande, eftersom de vise sig for os. 3. Emne, Materie. Denne Gienstand behandles bedre skriftlig, end mundtlig.
Giensti, en. pl.-er. (af adj. gien.) en kortere, giennere Fodsti. At skyde Giensti. "Giensti vorder ofte Glapsti." Ordspr.

Gienstraale, v. a og n. 1. kaste et modtaget Lys straalende tilbage. "At gienstraale Frihedens Morgenrøde." Baggesen. 2. neutr. kastes straalende tilbage af dertil skikkede Gienstande. "Thi skiøndt den lyser ene, gienstraaler Lyset tusindfold fra Guld og Ædelstene." Øhlenschl.

Gienstrid, en. ud. pl. Strid, hvorved man modsætter sig Andres Foretagende; Modstand i Ord og Gierning; Modstrid. (Moth.)

Gienstridig, adj. som er tilbøielig til at hindre og modsætte sig Andres Hensigt ell. Foretagende (modsat: føielig.) At vise sig gienstridig imod Øvrigheden. "De vare gienstridige imod Guds Ord." Ps. 107. 11. "Et Barn bliver gienstridigt, naar det, v. at føies, mærker, at det kan sætte sin Villie igiennem mod Andres." Müller. — Deraf: Gienstridighed, en. ud. pl. "Naar Tilbøielighed t. at giøre andre imod, ell. til Mishag, yttrer sig i Gierning, bliver den t. Gienstridighed." Müller.

Gienstævning, en. Stævning, som udtages imod den, der først har stævnet; Contrastævning.

Gienstød, et. pl. d. s. Stød, hvormed man møder ell. afværger en Andens; Contrastød. "Det Jordskiælv, hvis gientagne Stød og Gienstød vi gyse ved." Baggesen.

Giensvar, et. pl. d. s. bruges undertiden for Svar, m. lige Bemærkelse; ligesom: giensvare, v. n. 1. enten for: svare; eller for: svare atter (replicere.)

Giensyn, et. pl. d. s. det, at see en Person ell. Ting igien, som man i nogen Tid ei har seet. "Dersom du siger mig, at du intet veed om et Giensyn efter Døden." Mynster.

Gientage, v. a. 3. at giøre, foretage, sige, hvad man alt tilforn har giort ell. sagt. At gientage en Handling; gientage sine Ord. At gientage for sig selv hvad man har læst. — Deraf: Gientagelse, en. pl. - r.

Gientale, en. Tale, hvori man søger at giendrive en Anden ell. hinanden (Disputation.) At komme til Gientale. "At holde mundtlig G. holde en lang Gientale med een." "Da Opmændene i den Gientale ikke tilstedte ham det, stod han til Side." Coldings Kirkehist. 1614.

Gientieneste, en. pl. - r. Tieneste, man beviser den, som har giort os Tienester.

Gientone, v. a. og n. 1. a) v. n. d. s. s. gienlyde. "Kun der, hvor man har rigtig hiemme, gientoner Kiærlighedens vante Stemme." J. L. Heiberg. b) act. At gientone (gientage) en Sang.

Gienvei, en. pl. - e. [af adj. gien.] en kortere Vei t. et Sted, end den almindelige. At skyde Gienvei over Marken. Vi kan gaae en Gienvei. (det Modс. af Omvei.) — figurl. at komme til, at opnaae noget ad en Gienvei. "Skrivekonsten — anvendte de samme Gienveie i at tegne, som Naturen i at skabe den menneskelige Tale." Guldberg.

Gienvifte, v. a. 1. vifte tilbage, blæse sagtelig tilbage. (Baggesen.)

Gienvinde, v. a. 3. vinde, faae noget tilbage, som var tabt ell. som man havde mistet. "Da stræbte du den ædle Frihed at gienvinde." Tode.

Gienvirkning, en. pl. - er. giensidig Virkning, Tilbagevirkning af en Gienstand p. det, der virker p. denne. "Solen forandrer sit Stade, formedelst de mange Legemers Gienvirkning p. den." T. Rothe.

Gienvordighed, en. ud. pl. en Tilstand, hvori Skiebnen, Lykken er een imod; Modgang, Fortræd. "Slig Modgang og Fortræd, saa stor Gienvordighed — som han p. Reisen led." Holb. P. P. "Hvad Gienvordighed skulde være i Stand t. aldeles at nedslaae ham?" Basth. "De gavnlige Gienvordigheder, hvorved vi ledes t. vort virkelige Vel." Rahbek. (adj. gienvordig, adversus (hos Moth) er forældet.)

Gienvægt, en. 1. d. s. s. Modvægt. (V. S. O.) 2. At give, svare een Gienvægt ɔ: ligesaameget i Vægten, som man har modtaget. (Moth.)

Gienvæxt, en. ud. pl. den Omstændighed, at et organiskt Legeme, der har mistet en Deel af sin Masse, voxer ud p. ny (organiskt, vegetativ Reproduction.) Tørvens Gienvæxt. (Olufsen.)

Gierde, et. pl. - r. [Isl. Gierdi. s. Gaard, 1.] 1. Hegn omkring Jordsmon af Steen, Træer, Riis, m. m. s. Riisgierde, Flettegierde, Steengierde, Tanggierde, o. fl. Levende Gierder (af tæt plantede Buske ell. Træer.) Gierde af Jord kaldes: Dige. At sætte Gierde, at reise Gierder. "Hver Mand skal lukke sine Gierder, som alle Eiere samtykke." D. Lov. III. 13. 34. At sætte over Gierdet, hvor det er lavest ɔ: angribe den, som mindst kan forsvare sig, angribe fra den svageste Side. (Rahbek. D. T. II. 705.) "Alle vil over Gierdet, hvor det er lavest." Ordspr. 2. det, hvormed noget holdes sammen, befæstes (i nogle Sammensætn. som: Tandgierde; Hovedgierde, Fodgierde i en Seng.) = Gierdebrud, et. Vold, Overlast, som skeer p. et Gierde. Gierdefang, et. 1. saameget Rum, som et Gierde indbefatter. (Moth.) 2. d. s. s. Gierdsel. Gierdegang, en. aarligt Syn, som foretages, ell. tilforn brugtes f. at erfare, om Gierderne vare i forsvarlig Stand. (Moth. Ogsaa Gaardgang.) Gierdekølle, en. K. hvormed Gierdestaver slaaes i Jorden. (Moth.) Gierdepæl, en. Pæl, som bruges i Flettegierder og andre Gierder. Gierderiis,

n. s. pl. Qviste, Riis, som bruges til Gierder. Gierdeskiel, et. 1. Grændsestiel imellem Jorder, som bestaaer af et Gierde. 2. Afdeling i et Gierde, som flere (Lodseiere ell. Naboer) skulle holde vedlige. (Moth.) Gierdesmutte, en. En Fugl, som er en af de mindste indenlandske. Motacilla troglodytes. Gierdestage, Gierdestave, en. En af de Stager ell. Pæle, som slaaes i Jorden, og hvorimellem Riis ell. Tiorn befæstes, naar man sætter Riisgierde. Gierdestætte, et. Stætte eller Trin, som indrettes i et Gierde, for at kunne stige derover. Gierdetyv, en. Fork, hvormed Tiørnegierdsel lægges imellem Staverne. (Moth.)

Gierde, v. a. 1. hegne med Gierde, sætte Gierde. At gierde for en Vei, en Mark. "Alle Mænd skulle gierde f. deres Tofte, der bygte (dyrkede) ere." D. Lov. II. 13. 35. At gierde et Stykke Land fra (Markjorden) til Have. At gierde imellem Mark og Fælled. "Gierd saa Gaard (ɔ: Gierde) at der vorder ei Gab v. Enden." Ordspr. P. Lolle. "Den gierder ei vel, som stavrer ilde." Ordsprog. (Moth. s. indgierde, omgierde.)

Gierdsel, et. ud. pl. det, hvoraf man sætter Riisgierde og Flettegierde. At hugge Gierdsel. = Gierdselskov, en. Skov, som kun er tienlig til Gierdsel, som anvendes t. at hugge Gierdsel; Underskov.

Gierne, adv. comp. hellere. (jvf. heller.) superl. helst. [Isl. giarna.] 1. med Lyst, Attraa, Fornøielse; m. god Villie, uden Tvang. Jeg giør det gierne. Jeg blev hellere hiemme. Han spiser hellere Kiød, end Fisk. Jeg vil helst være i et Selskab, hvor alle ere mine Venner. Hellere end gierne ɔ: meget gierne, m. største Lyst. Jeg vil gierne giøre det for hendes Skyld. "Det kan være muligt, at Nogen frivilligt udsætter sig for Besværlighed og Smerte; sielden giør nogen det godvillig, og aldrig gierne, m. mindre det skeer af høiere Pligtfølelse." L. Heiberg. 2. letteligen, uden Vanskelighed. Det troer jeg gierne. 3. indstændigen, meget. Jeg ønskede det saa gierne. 4. vel, nok (naar man samtykker i noget.) For mig maa han gierne reise. 5. som oftest, i Almindelighed. Han pleier gierne hvert Aar at giøre en Reise. Saaledes gaaer det gierne.

Gierning, en. pl.-er. [Isl. Görningr.] det, man giør, foretager, udretter, (hvori Begreberne om det, at giøre ell. Giøren, og det, som giøres ell. v. Giøren frembringes, ere blandede;) Arbeide, Forretning, Handling, Daad, Bedrift. At passe, forsømme sin Gierning; være duelig, dygtig, efterladen, forsømmelig, langsom i sin Gierning. At leve af, fortiene noget ved sine Hænders Gierning. En god, ond G. (man siger derimod: en stor, ædel, dydig, skiøn Handling; og bruger overhovedet oftere Gierning om det, der enten skeer blot v. legemlige Kræfter, ell. om saadan Handling, hvortil ingen Anvendelse af Siælens høiere Evner udfordres.) I vore Bibeloversf. forekommer det dog endnu overalt, hvor vi hellere bruge Handling; f. Ex. "Viis mig din Tro af dine Gierninger." Jac. 2 18. "Enhver skal finde Løn efter sine Gierninger." Sir. 16. &c. — "Gierning har et større Omfang end Handling, som er en v. Forestillinger frembragt udvortes Yttring af menneskelig Virksomhed; Gierning bemærker ikke blot denne Virksomhed; men udtrykker tillige, hvad derved nærmest er blevet udrettet." Müller. "Saadanne, som tage virksom Deel i den almindelige Gierning." Mynster. "Kraft t. at fuldbringe nogen Deel af den Gierning, du havde givet mig at giøre." Samme. — Man siger: Det er Guds Gierning; ell. taler om Guds Gierninger; men aldrig om Gierninger af Dyr; skiøndt man siger: det har Hunden, Katten giort; da Subst. Gierning, ligesaa vel som Handling, altid medfører Begrebet om en fornuftig Virksomhed; hvad enten denne er legemlig, ell. ulegemlig. — Man taler derfor heller aldrig om uvilkaarlige Gierninger; men hvad man gior v. at gaae i Søvne kan kaldes en uvilkaarlig Handling. — Det er Alt hans Gierning ɔ: Alt det, er giort, frembragt ved hans Handlen og Virken. Det er ikke een Mands Gierning (een allene kan ikke udrette det. Moth.) Gierningen priser Mesteren. "Den er Mand, som giør Mands Gierning." Ordspr. (jvf. Handling; og Müllers D. Syn. II. 45. 46.) — I Gierningen ɔ: virkeligen (modsat: i Navnet, af Navn, i Tanker.)" Da finder det sig i Gierningen, at dette er de Christnes høieste Glæde." P. Tidemand. "Den lader uforstaaelig og unyttig, uden at være det i Gierningen." Eilschow. = Gierningskraft, en. K. til at handle, Virkekraft. (M.) Gierningsmand, en. pl.-mænd. den, som har giort, begaaet noget; men bruges i Alm. kun om den, som begaaer noget Ondt. "Naar Helte Feil begaae, er Skiebnen Gierningsmanden." Wessel. Gierningsmed, et. Hensigt, man har m. at giøre noget; Øiemed, Formaal. (Moth.) Gierningsord, et. i Sproglæren: et Ord, som udtrykker, at noget giøres ell. skeer; et Verbum. Gierningssag, en. virkelig Gierning ell. Handling; Kiendsgierning; Factum. (Engelstoft. "Gierningssagernes Henførelse t. det Lovbegreb, hvorunder de høre." Ørsted.) Gierningssynd, en. Synd, som man gior sig skyldig i ved en Gierning ell. Handling (mod-

sat: Efterladenhedssynd; ell. Tankesynd. N. Mich. Aalborg.)

Gierrig, adj. [Isl. giarn, girugr.] 1. som beherskes af en overdreven, alt for stærk Begierlighed efter noget. Gierrig p. Roes. Bruges dog sielden undtagen i Sammensætn. f. Ex. hevngierrig, pengegierrig, ærgierrig. 2. som beherskes af en overdreven Begierlighed efter at vinde og eie meer end man behøver; som higer efter Penge, blot f. at eie dem, og tillægger dem et Værd f. deres egen Skyld; pengegierrig. (Da den, som begierer at eie mange Penge ofte tillige er karrig, ell. høist nødigen giver Penge ud, forener Ordet gierrig i Alm. begge Bemærkelser. Dog kan den Gierrige stundom ell. v. enkelte Tilfælde være ødsel; hvilket man ei tænker sig hos den Karrige.) Jvf. karrig, gnidsk, paaholden. = Gierrighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være gierrig. "Gierrighed er sin egen Stivmoder." Ordspr. (Moth.) "Gierrighed er af langt mindre Omfang, end Egennyttighed. Den Egennyttige kan ville tilfredsstille mange Lyster; den Gierrige attraaer kun Penge, og kun for at besidde dem." Müller.

Giesling, s. Gæsling.

Giest, en. pl. -er. [Isl. Gesti. A. S. Gest. T. Gast.] 1. en Fremmed, Udlænding. (D. Bibel. f. Ex. 4 Moseb. 35. 15. Eph. 2. 19. "Saa ere I ikke mere Giester og Fremmede; men Borgere m. de Hellige." Bib. 1550.) forældet. "Skulde vi ikke betænke, at vi ere Giester og Udlændinge p. Jorden?" Mynster. (Allerede hos Ulph. Gast. Ligeledes i ældre T. og Sv.) 2. den, som enten efter Indbydelse og frit, ell. for Betaling, spiser ved en Andens Bord, for en Tid opholder sig i en Andens Huus, eller søger et offentligt Bevertningssted. (Jvf. Krogiest, Mollegiest, i hvilket sidste Ord det bemærker en Kunde. Man bruger vel ogsaa, efter det T., Brøndgiest, Badegiest om dem, der søge t. et Bad ell. en Sundhedsbrønd.) At byde Giester p. Andres Pung. (Moth.) At byde een til G. At være til Giest hos een. = a) giestbyde, v. a. 3. byde een t. Giest. (Moth.) "Giestbuden i mit Huus." N. Bruun. (Digte. 289.) giestfri, adj. som gierne seer Giester hos sig, finder Fornøielse i at have sine Venner ell. andre Fremmede v. sit Bord. Deraf: Giestfrihed, en. ud. pl. — Giestgiver, en. den, som for Betaling giver Fremmede og Reisende Bolig og Bevertning for en Tid; Herbergerer. Giestgiverbord, et. Bord, hvor de Reisende og Fremmede i en Giestgivergaard spise tilligemed Giestgiveren (table d'hôte.) "Selskabet v. Giestgiverbordet." Bagg. (Labyr. II. 220.) Giestgivergaard, en. Giestgiversted, et. Huus, hvor Fremmede og Reisende modtages og bevertes. Giestgiveri, et. 1. den Syssel ell. Næring, at være Giestgiver. 2. Giestgiversted, Giestgivergaard. (Moth.) giestkiær (Colding.) og giestmild, adj. d. s. s. giestfri. Giestmildhed, en. Giestfrihed. = b) Giestebord, et. Bord, hvorved Giester spise. "Did skal han vandre hen fra Giestebord." Øhlenschl. Helge. Giestebud, et. Forsamling af indbudne Giester t. Maaltid og forlystende Underholdning; Gilde. At giøre et G. Giesteherberg, et. d. s. s. Giestgivergaard, Herberg. "Mange Giester giøre ondt Giesteherberg." Ordsprog. (Moth.) Giestehuus, et. d. s. s. Giesteherberg. (Colding. A. S. Gesthus.) Giestekammer, et. Værelse i et Huus, som er bestemt t. Ophold for Giester ell. Giestevenner. giestekiær, adj. d. s. s. giestfri. (Moth; nu mindre brugeligt.) Giesteret, en. ud. pl. 1. Rettighed til at modtages m. almindelig Velvillie og Frihed f. Vold ell. Overlast, som en Fremmed og Reisende bør nyde. At krænke, overtræde Giesteretten. 2. Ret, hvorved Sager imod Fremmede og Reisende i en Stad afgiøres v. hurtig Proces og Dom. (Deraf: Giesteretsdom, Giesteretssag, o. fl.) Giestesal, en. S. bestemt f. Giester. Giesteseng, en. Seng i et Giestekammer. Giesteskienk, en. Foræring t. en Giest. (Colding.) Giestestald, en. S. som er indrettet til at huse Fremmedes Heste. (Moth.) Giestestue, en. offentlig Stue i et Vertshuus ell. en Giestgivergaard, hvor enhver Giest har fri Adgang. Giesteven, en. den, som er Giest, er i Besøg hos een; ell. den Fremmede, man modtager som Giest i sit Huus; og som man igien giester p. Reiser og ellers. Det Lat. hospes. (Øhlenschlæger. Nord. Digte. 261.) Giesteværelse, et. Giestekammer.

Gieste, v. a. 1. drage ind t. een som Giest, besøge een som Giest, for at opholde sig en Tid i hans Huus. At gieste en god Ven p. en Reise. "Forsøgt Mand er god at gieste." Ordspr. (Moth.) — Sieldnere i ældre Skrifter som neutr. "Paa Veien giestede de i et Huus." Vedels Saxo. S. 10. Ligel. S. 390. Men ogsaa som v. trans. S. 36. S. 100. (Urigtigen for: modtage som Vert, beverte. Øhlenschl. Nord. Guder. 64.) — Uegentlig, i ældre Skrifter: hiemsøge p. en fiendtlig Maade, overfalde. At gieste een med Krig. (P. Claussen.) "At gieste Bretland var hans Agt." Storm. jvf. voldgieste.

Giesteri, et. pl. -er. 1. det, at holde Giestebud. (V. S. O.) 2. Giestgiveri. At holde Giesteri (forældet.) 3. i gamle Dage: frit Herberge og fri Fortæring, som Bønder maatte give Kongen, og sildigere Herremanden ell. Lehnsmanden, naar han

drog om paa Godset, var p. Jagt ell. Reiser, o. d. hvilket siden forvandledes til en Afgift (Giesteripenge; Giesteriskat. Schytte. Indv. Regier. II. 373.

Giestne ell. gestne, v. a. At giestne Brød ɔ: bestryge de t. Bagning opslaaede Brød m. Vand, som langsomt tørres ved Ilden og derved danner en Hinde p. Brødene, hvilke derpaa luftes inden de skydes i Bagerovnen. (Moth.)

Giethuus, et. [af det T. Gießhaus.] Bygning, hvor Kanoner og Andet støbes; Støbehuus. (Forekommer i Navnet p. en tilforn dertil bestemt Bygning i Kiøbenhavn.)

Giette, v. a. 1. [A. S. getan. Sv. gäta. Isl. géta, finde, faae.] 1. yttre en Mening ell. Dom over noget uden Vished, efter Formodning, ell. blot efter Hændelsen. (conjicere.) Giet engang, hvad jeg har i Haanden. At giette rigtig, giette feil. At giette til noget (conjecturam facere. Moth.) At giette sig til noget ɔ: komme t. Kundskab derom v. Gietning. 2. træffe det Rette v. Gietning; giette rigtig. (divinare.) At giette (raade) en Gaade. Det er ikke let at giette. Deraf giettede jeg, at han maatte være kommen. = Gietning, Gietten, en. det at giette. — giettelig, adj. som kan giettes. Gietteri, et. idelig, gientagen Gietten. — Giettekonst, en. den Konst, at kunne giette sig t. Sandhed. (V. S. O.) Gietteleg, en. Leg, hvori man morer sig v. at søge at giette Gaader. Gietteriim, et. Riim, der indeholder en Gaade. (Moth.) Gietteværk, et. Sag, man ikke veed ell. kiender med Vished; men søger at giette sig til. "At dømme over en Giernings Natur og Følger, er ofte blot et Gietteværk." Schytte.

Giev, adj. [Isl. gölugr, ypperlig, anseelig, fornem. Sv. gæf, heldig. Ihre. Isl. Gæfa, Lykke, Held.] 1. ypperlig, vel anseet. 2. brav, retskaffen, forsvarlig. En giev Mand; gieve Krigsfolk. (næsten forældet.) 3. Bemærkelsen: afsættelig, som gaaer for fulde, anfører V. S. O. Gieve Varer, Penge. Deraf: Gievhed, en. ud. pl.

Gievn ell. Giøvn, en. (Giævn. Moth.) [Isl. Gaupn.] saameget, som kan rummes imellem to sammenholdte Hænder. En Gievn fuld (ell. Gievnfuld) Havre.

1. Gift, en. pl. -er. [af give. T. Gabe; men hos Ældre Gift.] 1. det, som gives, gives bort, skienkes. (i Sammens. f. Hiemgift, Medgift, Tilgift.) 2. i Særd. saameget Foder, som gives Qvæg ad Gangen. Køerne skal nu have den anden Gift. 3. saameget af et Lægemiddel, som gives den Syge p. eengang; Indgift. (Moth.)

2. Gift, en. pl. -er. [A. S. Gife, Geof, Gift. T. Gift. jvf. det forr. O. og forgive.] det, som har en dræbende ell. høist skadelig Virkning p. Mennesker og Dyr, naar det enten kommer i Maven ell. giennem et Saar i Blodet. At tage Gift. Døe af G. Ikke enhver Gift er dræbende for ethvert Dyr. G. i ringe Mængde bruges som Lægedom. — figurl. det, som i physisk ell. moralsk Henseende er meget skadeligt. "Ei havde han i orkesløs Magelighed indsuget Lasternes Gift." Kampmann. Vellyst er en Gift for Siælen. "Et fremmed Gift p. fremmed Kyst fordærve unge Sømands Bryst." C. Frimann. = Giftblomst, en. giftig Blomst ell. Urt. Giftblander, en. den, som blander, tilbereder G. i den Hensigt dermed at dræbe Andre. Om et Fruentimmer bruges: Giftblanderske, en. — Giftblanding, en. 1. den Misgierning at blande Gift i Mad eller Drikke for Andre. 2. det, som er blandet m. Gift. Giftblære, en. Blære i visse Dyr, som indeholder en giftig Vædske. Giftbæger, et. Bæger fyldt m. en forgiftet Drik. Giftdrik, en. forgiftet D. (Meislings Theokr.) Giftmeel, et. kaldes det v. Sublimering i egne Ovne frembragte Arsenik. Giftmiddel, et. Middel imod Gift, Modgift. Giftpiil, en. En forgiftet Piil. "Hendes Smiil var mig en Giftpiil." Ohlenschl. Giftplante, en. Plante, som indeholder en giftig Vædske. Giftskud, et. Skud m. et forgiftet Vaaben. "Eengang er det dog Tid, at de Saarfrie føle dit Giftskud." Ohlenschlæger. giftstridig, adj. som hindrer ell. formindsker Virkningen af Gift. Gifttand, en. huul Tand, hos visse Slanger, hvorigiennem de lade Giften af Giftblæren flyde i det bidte Saar.

Gift, adj. [s. v. gifte og gifte sig.] som har, som har faaet en Ægtefælle. En gift Mand, Kone. Han er nylig bleven gift. (s. nygift.) At være vel, lykkelig gift.

Gifte, et. bruges undertiden for: Giftermaal, Ægteskab. I første, andet Gifte.

Gifte, v. a. 1. [Isl. gifta.] give (sit Barn) hen t. en Ægtefælle, give til Ægte (oftest om Døttre.) At gifte sin Datter bort; gifte sine Børn fra sig. (Moth.) Han har giftet Datteren med en gammel rig Herremand. De giftede deres Børn sammen. (jvf. ægte.) = Giftefærd, en. Arbeide, Tilberedelser til ell. i Anledning af et Giftermaal. giftefærdig og giftefør, (Moth.) adj. om en Pige, der er i den Alder, at hun kan giftes; mandvoren. Han har en giftefærdig Datter. giftegal, adj. meget giftesyg. (i lav Tale.) Giftegriller, pl. d. s. s. Giftetanker. Giftelyst, en. Lyst t. at blive gift, t. at gifte sig. (Helt.) giftelysten, adj. som gierne vil giftes. Giftenykker, pl. (s. Nykke.) det Indfald, endelig at ville gifte sig. Hun har faaet Giftenykker i Hovedet. (d. Tale.) "Hans Giftenykker kan han sikkert lade

fare." Evald. (Harl. Patr.) giftesyg, adj. meget begierlig efter at blive gift. Giftesyge, en. ud. pl. Længsel, Begierlighed efter at blive gift. Giftetanker, pl. Tanker, som idelig ere henvendte t. Giftermaal og hvad dette medfører. At have Giftetanker, gaae i Giftetanker. (d. Tale.) "Imens den Jomfru gaaer i disse Giftetanker, og daglig mere Tvivl og Uro sammensanker." Helt. Giftetid, en. den Tid ell. Alder, hvori Folk i Almindelighed, ell. af en vis Stand pleie at gifte sig. "Tiden til Børnenes Opdragelse er uvis; uvis er Levetiden, og ligesaa Giftetiden." Schytte. = Gifting, en. den, som i en meget ung Alder tænker p. Giftermaal. (?) Moth. (Forældet, ligesom: Giftingsgods, et. Udflyening; Medgift. Giftingsmand, en. den, som raader f. en Piges Giftermaal. s. jydske L. I. 32.)

Gifte sig, v. rec. 1. indgaae Ægteskab (om saadanne, der have ell. tage sig fri Raadighed dertil.) At gifte sig med een. Datteren giftede sig imod Forældrenes Villie. Hun giftede sig igien kort efter Mandens Død. At gifte sig i en god Familie. — At gifte sig Penge til (fakke v. sit Giftermaal.)

Giftermaal et. pl d. s. [af v. gifte og gifte sig.] Indtrædelse i Ægteskab; Ægteforening. Ved sit Giftermaal blev han Eier af store Midler. At være lykkelig i Giftermaal. At stifte et Giftermaal. = Giftermaalssager, pl. Sager, som vedkomme Giftermaal.

Giftes, v. dep. (sielden uden i infin.) gifte sig, blive gift, indgaae Ægteskab. Hun vil aldrig giftes. De tænke paa snart at giftes. "Ifald jeg giftes skal, da maa det skee i Dag." Wessel.

Giftig, adj. a. (af Gift, venenum.) som indeholder Gift. En giftig Plante. Giftige Slanger. figurl. meget skadelig, usund; slem, ond. En giftig Taage. At have en giftig Tunge. b. (af Gift, dosis, og give.) som giver megen Sæd; frugtbar (om Korn, og Jord.) Rugen er ikke meget giftig i Aar. En giftig Jord. — Giftighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være giftig (i begge Bemærkelser.)

Gige, en. pl. -r. [T. Geige.] et Slags Strængeleg, som en Fiol. (D. Bibel. V. S. O.) "Naar gammel Gige faaer nye Strænge, klinger hun med." Ordspr. (Moth.)

Gigt, en. ud. pl. [Isl. *Ikt*, som Ordet endnu hedder hos Almuen.] en rivende Smerte i Ledemodene og andre af Legemets Dele, som tilskrives en kalkagtig Materie ell. Afsondring i de lymphatiske Kar. (kaldes ogsaa: Værk, tør Værk.) = Gigtfeber, en. Feber, som forvoldes af Gigt. Gigtknude, en. Knude, Hævelse i Ledemodene af Gigt. Gigtplaster, et. P. som lægges p. de Dele, der lide af Gigt. Gigtsmerte, en. den Smerte, som Gigten foraarsager. gigtsyg, adj. som lider af Gigt. Gigttaft, et. et Slags været Taft, som anvendes mod Gigt. Gigttilfælde, et. pl. d. s. Sygdomstilfælde, hvormed Gigt følger.

Giis, en. kaldes Skud ell. Stængler, som Tobaksplanter skyde ud om Sommeren fra Bladhiørnerne, og som borttages inden de vore til; hvilket kaldes at gise Tobakken. (Olufsen Landoec. 248.)

Gild, adj. [Isl. gildr.] som har fine tilbørlige Egenskaber; dygtig, brav, retskaffen, god i sit Slags. En gild og giev Mand. (s. ugild.) "En gild Ungkarl iblandt de Danske." Vedels Saxo. 439. En gild Ore, Hest. (forældet.)

Gilde, et. pl. -r. [Sv. Gilde, Gille. A. S. Gylda. Ihre. Formodentlig af gielde, (I. gialda) betale, sammenskyde.] 1. fordum: et Broderskab ell. sluttet Selskab, hvis Medlemmer samledes til Vennelag og Drik i Gildehuset, og giorde et vist Sammenskud af Penge, som tildeels anvendtes t. velgiørende Øiemed. 2. nuomstunder: Giestebud, Spise- og Drikkelag. (især i Almuens Sprog, hvor det er almindeligt.) At giøre et Gilde, holde G., være t. G. Deraf: Barselgilde, Bryllupsgilde, Høstgilde, Julegilde, o. fl. "Saa git den Gaas t. Gilde:" Talemaade om den, som let lader sig narre. = Gildebroder, en. fordum: den, som var Medlem af et Gilde. (ligeledes: Gildesøster.) Gildefred, en. lovlig Fred og Sikkerhed, som en Gildebroder skulde nyde. (T. Rothe.) Gildefærd, en. 1. Forberedelser, Indretninger t. et Giestebud. (V. S. O.) 2. Reise til et Gilde. Gildegierd, en. det, hver Deeltager betaler ell. bidrager t. et Gilde. (forældet.) Gildegods, et. fordum: Jordegods, som tilhørte et G. Gildehuus ell. Gildeshuus, et. 1. H. som Gildet eiede, og hvor Gildebrødrene samledes. 2. ethvert Huus, hvor der holdes et Gilde (2.) Gildelag, et. d. s. s. Gilde, 2. ell. Samlingen af de Personer, som tage Deel i et Gilde. Gildeskraa, en. fordum: en af Gildebrødrene vedtagen Lov eller Samling af Vedtægter for Gildet. Gildestue, en. Stue, hvor Gilde holdes. Gildetønde, en. En Tønde Øl ell. anden Drik, som er bestemt t. et Gilde og ved samme fortæres.

Gilde, v. a. 1. [Isl. gélda. adj. géldr, gold.] berøve en Mand ell. et Dyr af Hankiønnet Evne t. at forplante Arten. En gildet Væder kaldes Bede. = Gilder, en. i Sammens. f. Ex. Hestegilder, Svinegilder. — Gilding, en. pl. Gildinger. gildet Mand. (A. S. Gylte. jvf. Galt.) — Gildning, en. Gierningen at gilde.

Gilder, en. pl. Gildre. hos Moth: en Gildre. [Isl. Gildra.] Fælde, Snare. (forældet.) At sætte Gildre for Dyr. (N. Lov.) "Ræven gaaer ei to Gange i Gilder." Ordspr. Deraf: gildre, v. n. 1. (Isl. gildra.) sætte Fælde ell. Snare for Dyr. (N. Lov.) "Det er ondt at gildre for gamle Ræve." Ordspr.

Gildkar ell. Gilkar, et. pl. d. s. Kar, hvori det kogte Øl øses af Bryggerkiedelen for at giære. (Moth. V. S. O.) Deraf: gilde, v. a. At gilde Øl ɔ: komme det p. Gildkarret. (V. S. O.)

Gille ell. gillie, v. a. 1. [Isl. gilia.] elske, beile til, lokke t. Elskov. (Dette forældede Ord forekommer hyppigen i vore gamle Viser og i gamle danske Bøger; ligesom det endnu bruges i nogle afledede Ord hos Almuen. Ligesaa i Ordsprog: f. Ex. "Lyst og Villie lærer Svenden at gille;" o. fl.) Moth tillægger det ogsaa Bemærkelsen: at tilfredsstille sandselig Vellyst; hvortil nogle gamle Ordsprog synes at hentyde.

Gilling, en. kaldes i Skibssproget den Indhuling, som et Skib har agter paa, under Speilet. Gillingen p. et Seil er den Udhuling, det har i Underliget. (Schneiders Veiledn. 1817.)

Gimmer, en. [Isl. Gimbur.] et Faar, der endnu ei har læmmet. Forekommer nu kun i: Gimmerlam, et Lam af Hunkiønnet; modsat: Væderlam.

Gimpe, en. pl. – r. Maskine ell. Indretning t. at bevæges ell. vippes op og ned; hvoraf: Gimpemølle, en. En Maskine, hvor fire Stole hænge løst ligesom i Møllevinger, der omdreies, hvorved de i Stolene siddende Personer bevæges op og ned i en Kreds. (Dette Navn p. de saakaldte russiske Gynger forekommer hos Moth.) — gimpe, v. n. 1. bevæge sig op og ned; vippe. Gimpestang, en. Vippestang.

Gimse, v. n. bevæge Hovedet op og ned, som Hesten, naar den plages af Fluer. (Moth.)

Giord, en. pl. – er. [Isl. Giörd.] 1. det, hvormed noget, især Legemet eller en Deel af samme omvindes ell. giordes; Bælte, Baand. (Armgiord, Livgiord.) At lægge Giord (Baand) om en Tønde. 2. et bredt og tyndt Reb, dannet som en Giord. Deraf: Sadelgiord, Sengegiord.

Giorde, v. a. 1. [Isl. girda.] binde Giord ell. Bælte om, befæste m. Giord. s. omgiorde. At giorde sig, bælte sine Klæder. "En anden afmaler dem, giordede m. Bælter." B. Thott.

Gips, en. ud. pl. et Navn, der tillægges de Kalkarter, som deels ere forenede, deels mættede m. Svovlsyre. (Lat. gypsum.) = Gipsarbeide, et. Arbeide i Gips; ell. det, som er giort af Gips. Gipsarbeider, en. den, som arbeider i Gips; en Gipser. Gipsbillede, et. Et i Gips afstøbt Billede; en Gipsafstøbning. Gipsbrud, et. Sted, hvor Gipssteen brydes. Gipsdække, et. Dække af Gips hvormed Loft og Biælker, m. de Bræder, som nagles fast under disse, beklædes; kaldes ogsaa: Gipsloft. Gipsmeel, et. 1. G. som er i en jordagtig Tilstand; Gipsjord. 2. Gips, som er malet ell. knuset t. Pulver. Gipssteen, en. G. i fast Form, hvoraf undertiden findes Lag i Fløtsbiergene. Gipsværk, et. konstigen formet Arbeide i Gips, Stuccatur.

Gipse, v. a. 1. overstryge Loft ell. Vægge m. Gips. — Gipser, en. pl. – e. 1. d. s. s. Gibsarbeider. 2. den, som i Særdeleshed giør Gipslofter og Gipsarbeide i Bygninger. — Gipsning, en. Gierningen at gipse.

Gisning, en. s. gisse.

Gisp, et. pl. d. s. et kort og tungt Aandedrag, som tillige er lydeligt. (f. Ex. hos Døende.) "I Dødens store Stund, med sidste Gisp af Livet." Thaarup. "Hendes Skrig var Efterklang af mit bange Gisp." Ohlenschl.

Gispe, v. n. 1. (har.) [Isl. geispa, gabe.] 1. trække Veiret kort og med Besværlighed, give et Gisp. "Hun gisper og stønner saa bleg og hvid." Ohlenschl. (Helge.) 2. bævre, som et Dyrs nylig udtagne Hierte. palpitare. (Moth.) — Gispen, en. ud. pl.

Gisse, v. a. [Sv. gissa. E. to guess.] at giette t. noget, søge ved Gietning at komme efter. (Moth.) = Deraf: Gisning, en. pl. – er. det, man gietter sig til; Gietning. "Hans Egenskaber gave Anledning t. mange Domme, ell. rettere Gisninger." Guldb. "Det er en besværlig Ting, at giøre sig nogen Gisning paa (om) Menneskets Sind." B. Thott.

Gissel, s. Gidsel.

Gisten, adj. pl. gistne. (gesten. Moth.) [Isl. gisinn.] som har Sprækker; utæt. (om Trækar, som v. at staae i Tørke aabne sig imellem Staverne.) — Deraf: gistne, (ell. gisne. Moth.) v. a. *fatiscere*. (Isl. gisna.) Karrene gistne, naar man om Sommeren sætte dem i Solen. (Colding. Moth. Forekommer meest i Jylland.)

Gitter, et. pl. – e. [T. Gitter, Gatter. N. S. Gadder.] Lukke for noget, som bestaaer af tynde Stave, Stænger, Staaltraad ell. deel. som enten lodret og tæt sættes ved Siden af hverandre, eller krydsende, i Skikkelse af et Net. At sætte Gitter for en Dør, om en Have. "Bag Løvets skiulende Gitter." Ohlenschlæger. = Gitterdør, en. Dør, hvis Ramme er udfyldt m. et Gitter. gitterhegnet, adj. som er hegnet, lukket, indelukket v. Gitter.

Gitterport, en. En stor Gitterdør. **gitterslynget**, adj. indslynget i hinanden, som Stavene ell. Traadene i et G. "Hvo giemmes bag de gitterslyngte Plader?" Øhlenschl. **Gittervindue**, et. V. som er lukket m. Gitter, i St. for m. Ruder. **Gitterværk**, et. kaldes især ethvert fritstaaende Gitter, ell. som ei er i Ramme. Gitterværk om en Altan, ved en Trappe. (Rækværk.)

Give, v. a. gav; given, givet. pl. givne, [Isl. géfa. A. S. gifan. E. to give.] A. 1. egentlig: række, flye (i Hænderne) overantvorde, overlevere. At give een noget i hans egen Haand. At give een Mad, give een at spise, at drikke. At give og modtage Foræringer. Jeg har givet alt det fra mig, som jeg modtog. At give en Tigger Almisse. Han gav Hesten Brød. — Uegentlig og figurl. br. dette Ord m. mange Bibegreber, særd. om en Handling eller Virksomhed, hvorved noget udgaaer fra den Handlende, ell. fra denne gaaer over t. en anden. Saaledes: 2. overdrage Brugen af noget t. en anden; lade faae, unde, forunde, tilstaae, overlade. At give een frit Valg; give een sin Frihed; give een sin Datter t. Ægte. Kongen har givet ham et godt Embed. At give sit Samtykke t. noget. 3. overlade uden Vederlag, Betaling; skienke, forære. Man kan give af sit eget; men ikke af Andres. Han giver meget t. Fattige. "Hvo en Anden vil give, skal ei bede ham komme igien." "Ingen giver bedre, end det, han har." Ordspr. At give een Kosten (give ham sin Føde uden Betaling.) 4. bortgive, afstaae. At give sit Liv for en anden. 5. fremsætte, fremlægge for. Giv Maden p. Bordet. At give Qvæget Foder. "Det er ei borte, man giver sin Griis." Ordspr. it. lade giøre, anrette (hvor Talen er om Maaltid eller Giestebud.) At give et Bal, et stort Aftensmaaltid. 6. indgive. At give een Medicin, Gift, en Sovedrik. 7. tilføie, bibringe, lade faae (om det, som er ondt.) At give een Hug, Ørefigen, Riis. Det gav ham et Stød, som han aldrig forvinder. At give Hesten (af) Sporerne, Pidsken. 8. tillægge. At give noget Navn; give een et slet Rygte, Berømmelse, Skyld f. noget. 9. meddele, fremføre (mundtlig ell. skriftlig.) At give Raad, give sin Mening, Betænkning over noget. At give Efterretning, Underretning om noget; give Svar, Besked, Vidnesbyrd. At give een en Irettesættelse. At give Underviisning i noget. At give gode Ord. 10. tilstede, tilstaae. At give een Frist, give ham længere Tid t. noget. At give een Tilladelse, Lov t. noget; give een Adgang t. Forfremmelse. At give een Ret (tilstaae, at han har Ret.) 11. volde, foraarsage, lade fremkomme, flye, skaffe. Hans Embed giver ham meget at bestille. At give een noget at tænke paa. Det giver mig meget Hovedbrud. Bevægelse giver Madlyst. At give Anledning t. Mistanke, give Forargelse, give et godt, slet Exempel, give noget Stikkelse. At give een noget at læse, at skrive, at bestille, o. s. v. — Hertil hører det ønskende Udtryk: Gud give, (at hun maa komme sig!) Gud give os bedre Tider! Gud give, jeg aldrig havde seet ham! 12. frembringe, give af sig; medføre. Koen giver megen Melk. Denne Jord giver ikke meget. Kornet giver kun lidt i Skieppen i Aar. Kilden giver godt, rigeligt Vand. Disse Træer give megen, god Frugt. Søndenvind giver Regn. At give Varme, Lugt, Smag. Denne Handel giver stor Fordeel. Trætte giver Uro. Det giver et fornøiet Sind. (Jvf. give af sig, nedenfor E.) 13. give fra sig, lade see, høre. At give Lyd, Skrig. Det gav et stort Bulder. At give Skin, Lysning, Glimt, Lue. At give Vink, Tegn om noget. 14. yde, svare, betale. At give Skat, Afgift, Rente, Leie, Jordskyld, Bøder. At give een saameget i Løn om Aaret. Hvormeget har han givet for Gaarden? I Fior gav jeg det Dobbelte for dette Klæde. 15. uddele. At give Kort (t. de Spillende.) At give Maden, Vinen om, omkring v. Bordet. 16. give tilkiende, lære. Fornuften giver det. Det vil Tiden give. Det giver sig selv (forstaaes af sig selv.) 17. udstede, udgive. Denne Konge gav gode Love. Givet paa vort Slot ꝛc. (under Forordninger.) At give sin Haand for noget; give een skriftlig Fuldmagt. 18. oversætte, fortolke. At give noget paa Dansk, p. Latin; give noget Ord f. Ord. 19. sætte i en vis Tilstand. At give en Fange løs, en Træl fri; give een fri for Skat, Arbeide, Ansvar. B. impers. bidrage, virke (Godt ell. Ondt) ligge Magt paa. Det giver (giør) hverken til ell. fra. Det giver intet, om han kommer idag, ell. i Morgen. C. Der gives, n. pass. og impers. findes, er til. Der gives kun faa Rige i Landet. Man skulde ikke troe, at der gaves saa mange Folk i den lille By. D. give sig, recipr. 1. overgive sig, give sig tabt. Han vilde ikke give sig, saalænge han endnu kunde føre Sværdet. — At give sig tabt ɔ: tilstaae, at man har tabt, tilstaae sig overvunden. (f. Ex. i et Spil.) 2. begive sig, forføie sig. At give sig p. Reisen, p. Flugt, p. Veien. At give sig ud paa Søen, paa Isen. At give sig fra Huus og Hiem. "Skibet vinder op sit Anker, giver sig fra Land og V." Bording. I. 239. Give sig fra (forlade) et Forsæt. At give sig i Kloster. (s. klostergiven.) At give sig ind i en Trængsel. At give sig imod sin Fiende ɔ:

møde. 3. tage, tiltage sig. At give sig Tid, Stunder, Rolighed. At give sig en fornem Mine. 4. (om Ting.) lade sig bøie, rykke af Stedet, række sig. Læderet vil ikke give sig. Stoen giver sig efter Foden. Det vil hverken give sig frem ell. tilbage. Muren har givet sig ɔ: har faaet et Hæld, ell. en Revne. At give sig fra hinanden. At give sig ind ɔ: trække sig sammen, svinde ind, slaae en Bugt indad. Give sig op ɔ: hæve sig, svulme op. Give sig (trække sig) sammen. 5. jamre sig, vaande sig. Vi hørte den Syge give sig af Smerter. 6. hænde sig. Hvis en Leilighed skulde give sig. Det kan vel give sig. 7. vise sig, kiendes. Det vil give sig i Enden, m. Tiden. 8. At give sig af med, befatte sig med. 9. At give sig fra, gaae løs fra. 10. At give sig i, indlade sig i; indgaae i; overgive sig i. Han gav sig i Spil, og tabte alle sine Penge. At give sig i Kast, i Leg, i Trætte, Klammeri, Slagsmaal m. een; give sig i Færd, i Lav m. noget; give sig i Selskab, i Samtale med een. At give sig i Ægteskab; give sig i Lære, i Tieneste hos een. At give sig i eens Magt; give sig Gud i Vold; give sig i Livsfare. 11. At give sig om een ɔ: samle sig om een i fiendtlig Hensigt. 12. At give sig paa, ind p. een ɔ: gaae løs paa, anfalde. 13. At give sig til. a) slaae sig til, vende sin Id til. At give sig t. Krigen, t. et Haandværk, t. Studeringer. At give sig til Søes, t. Hvile. At give sig ud p. Søen i en Baad. At give sig tilfreds, være fornøiet, berolige sit Sind. b) begynde paa. At give sig til at synge, at græde. 14. At give sig ud for noget, foregive at være det, man ikke er. 15. At give sig under, underkaste sig. — E. Brugen af give med Præpositioner efter, i visse Bemærkelser: At give af, s. afgive. — At give af sig, indbringe, frembringe. Dette Embede giver ikke meget af sig. Hvad Jorden giver af sig. — At give bort, d. s. s. give, 3. Jeg har det ikke mere; jeg har givet det bort. Hun giver bort Alt hvad hun eier. Der er intet at give bort (er intet tilovers.) At give sin Datter bort, love hende t. een i Ægteskab. At give sin Ret bort. — At give efter, neutr. a) lade sig indtrykke, bøie, rokke. Det giver efter for Trykket. Stenen (som laae fast) begynder at give efter. b) vise sig føielig, ei være paastaaelig. At give efter for een. (Jvf. v. a. eftergive, hvorfra det i Brugen er ganske forskielligt.) c) vige, være ringere, staae tilbage for. Han giver ingen efter i Lærdom, i Tapperhed. — At give een noget for (at læse, at skrive) foresætte, foreskrive. — At give igien (flye tilbage, bringe igien) hvad man har laant. — At give ind. a) d. s. s. give, 5. b. At give een noget ind for Feberen. b) flye ind t. nogen. At give en Ansøgning ind i Cancelliet. (s. indgive.) — At give een noget med, flye ham, for at tage det med. — At give om, give, omdele p. ny. Kortet maa gives om. — At give op. a) give en Bold op, kaste den op. b) give Maden op, ose den af Gryden. "Det er ondt, at give Velling op m. en Syl." Ordspr. c) kaste op, spye. d) give Ævret op, slippe Qvæget løs p. høstede Marker. e) At give Seilet op ɔ: giøre det løst. (Moth.) f) At give en Sag op ɔ: lade fare. (s. opgive.) — Give paa. 1. iføre Klæder. Giv Barnet den nye Kiole paa. 2. slaae. At give paa een med en Kiep; give paa Hestene m. Pidsken. 3. anstrenge sig, tage alvorligen paa. Nu maae vi give paa igien (naar man har hvilet.) Nu giver det ret paa at regne, blæse. 4. At give paa et Sviin, en Gaas, en Stud ɔ: fede, mæske. (Ogsaa uden præpos. At give et Sviin m. Erter. Deraf Talemaaden: Saa fed som en given Galt.) — Give sammen. At give et Par Folk sammen ɔ: vie, ægtevie dem. — At give til, give mere, lægge noget til. Han maa endnu give noget til, hvis han vil have det. At give noget til p. Vægten, i Maalet. (s. Tilgift.) Jeg vilde give meget godt til, om det kunde skee. — At give til Kiende (ell. tilkiende) vise, lade see, lægge f. Dagen, give Efterretning om, lade vide. Han gav til Kiende, at — At give een noget tilkiende. — At give ud. 1. betale ud. At give mange Penge ud; give mere ud, end man tager ind. 2. flye ud, dele ud. At give ud hvad der behøves i Huusholdningen. 3. lade udgaae i Trykken. At give en Bog ud. (s. udgive.) 4. foregive noget at være, hvad det ikke er. Han gav det ud for Sandhed, for sit Arbeide. At give sig ud f. en anden, end den, man er. F. Endeel andre Talemaader, hvori dette Ord bruges, kunne tildeels henføres t. nogle af de ovenfor udviklede Bemærkelser; f. Ex. at give Agt paa noget; give Befaling til noget; at give sig blot (ɔ: aabenbare sin rette Mening, ell. sit Sindelag, hvor man ikke burde det); at give een Forsikkring, Haab om noget; at give en fri ell. løs (af Fangenskab); Hunden giver Hals (gøer); at give een Hug; give een noget p. Haanden; give en Lyd fra sig; at give een Lov, Tilladelse t. noget; at give noget Magt (bifalde, tilstaae); at give een Magt til at giøre noget; at give gode Ord; give een Skyld for noget; Koen vil ikke give Melk (lade Melken ud); Pennen vil ikke give Blæk; m. fl.

Givefærdig, adj. færdig, beredt t. at give. "Da hun dem rakte frem m. givefærdig Arm." A. Bull.

Giver, en. pl.-e. den, som giver, giver

noget bort, skienker. At holde af Gaven for Giverens Skyld. "Gud elsker en glad Giver." 2 Cor. 9. 7. "Han maa foragte den listige Givers mistænkte Gaver." Schytte. "Dersom du troede, at Livets Giver ogsaa er dets Herre." Mynster.

Giælle, en. pl. -r. [Sv. Gel. A. S. Gealas, Svælg.] de bladede Dele af Fiskenes Hoved, som ere Redskabet for disse Dyrs Aandedrag, og hvis røde Farve kommer af den talløse Mængde Blodkar, hvormed de ere opfyldte. "Kaldes af Nogle: Troklen." V. S. O. = Giælleaabning, en. den ydre Aabning i Giællerne, hvorigiennem Fisken lader det med Aandedraget indtrukne Vand løbe ud. Apertura branchialis. giælleaandende, adj. v. som aander igiennem Giæller (modsat: lungeaandende.) Giælleblad, et. Et af de Blade, hvoraf Giællerne bestaae. Giællehinde, en. En sammenfoldet Hinde p. den nederste Deel af Giællelaaget. Giællelaag, et. En bevægelig Klap, som hos endeel Fiske ligger over Giælleaabningen. (Giælledække.)

Giælle, v. a. 1. At giælle en Fisk ɔ: aftage Giællerne.

Giælle, v. n. om Lyden: (V. S. O.) s. gialde.

Giær, en. ud. pl. [Sv. Gäst. A. S. Gyst.] den bedske, skumagtige Materie, som ved Giæringen afsondrer sig fra Øllet. Hovgiær ell. Spundsgiær, kaldes den Giær, der sætter sig ovenpaa det giærende Øl, og opsamles, naar den flyder over af Tønderne, i Truge. (s. Hov.) Bundgiær, den slettere Giær, der sætter sig paa Karrenes Bund.

Giærd eller Gierd: Værk, Handling. [Isl. Gérd.] bruges endnu i Talemaaden: at være i Giærde, om noget, som man har for, som er i Værk; især om det, som hemmeligen beredes ell. forberedes. "Men, som det bedst var udi Gierde" (som Sagen bedst var i Gang.) Coldings K. Hist. "Man siger, at der nok et andet er i Gierde." Holb. P. P. Han har Noget, har et Anslag i Gierde.

Giærde, et. s. Gierde.

Giære, v. n. 1. (har.) [T. gähren, gäsen, gäschen, ꝛc. Sv. gäsa.] komme ell. være i Giæring. Bruges og som n. pass. at giæres. Deien begynder at giæres. = Giære, en. Tilstanden, at giære. Øllet staaer i Giære. (Talemaaden: At være i Giære, om noget, som hemmeligen beredes, ell. er i Værk, er urigtig, og bør hedde: at være i Giærde. s. ovens. Giærd.) — Giæring, en. pl. -er. 1. den indvortes Bevægelse, som Luft og Varme frembringer hos visse Legemer, hvorved Delene afsondres, og Legemet forandres, saavel i dets Blanding, som i dets Egenskaber. Den geistige, den sure, den raadne Giæring. Viingiæring, Ølgiæring. 2. figurl. a) indvortes Urolighed; Bevægelse i Tankernes Verden, i Sind og Meninger. Der havde længe hersket en indvortes Giæring hos ham. "Ikke s. at forekomme Giæring, der altid er ønskeligere, end Ligegyldighed." Birkner. b) Urolighed, Misfornøielse, Forbud p. Oprør blandt et Folk ell. en Mængde Mennesker. Der mærkedes en stor Giæring i hele Staden, i Forsamlingen. — Giæringsmiddel, et. Middel, hvorved noget sættes i Giæring. Fermentum.

Giæsling, s. Gæsling.

Giøde, en. ud. pl. Møg, som bruges til at giøde; Giødning.

Giøde, v. a. 1. [Sv. göda; af god. Isl. gæda, begave, giøre til Gode.] 1. forbedre Jorden, v. at blande den m. saadanne Legemer, der, m. Hensyn t. Jordens Bestanddele, giøre den mere frugtbar, sædgivende, særdeles v. Blanding m. dyriske Ureenligheder (Møg, Giødning.) At giøde med Mergel, Tangaske, Dynd, ꝛc. En vel giødet Ager. (Kun i d. Tale, og ikke sprogrigtigen, bruges det som v. n. Hesten giøder ɔ: kaster sit Skarn.) 2. sieldnere br. det for: fede, mæske. En giødet Kalv. (Heraf: Giødekalv, en. Fedekalv. Giødesviin, et. Et fedet Sviin, Fedesviin.) — Giødning, en. 1. Gierningen at giøde. (Sv. Gödning, melioratio. Ihre.) 2. det, hvormed man giøder Jord (i Særd. Kreatures Møg, som dertil hyppigst bruges.) At kiøre Giødning paa Ageren. — Deraf: Giødningsplads, Giødningssted (hvor G. samles; Schytte.) Giødningsvand, o. fl. — Giødsel, Giødske, en. ud. pl. d. s. s. Giødning, 2. "Faaremøg er en ypperlig Giødske." Olufsen. Landoec. 437. — giødske, v. a. 1. d. s. s. giøde. (V. S. O.) Giødskning, en. d. s. s. Giødning, 1. (Olufsen.)

Giøe, v. n. 1. (har.) [Isl. géya.] siges om Hundens Lyd. Lænkehunden giøede længe i Nat. Hunden giøede ad ham. (jvf. biæffe, der bruges om smaa Hundes svagere Lyd.) Deraf: Giøen, en. ud. pl.

Giøg, en. pl. -e. [Isl. Gaukr.] en indenlandsk Fugl, bekiendt af dens egne Lyd, og af dens Drift t. at lægge sine Æg t. andre Fugles Reder. Cuculus canorus. En Fugl, som saaledes ofte udruger Giøgens Unger, er Græsmutten, (Motacilla hippolais) som derfor ogsaa kaldes Giøgemoderen. "Og Giøgemoderen — hun giver Skoven mangen Gang en ganske nydelig, skiøndt ikke konstig Sang." Tode. — Giøgemad, n. s. Navn p. en Skovurt, af hvis Blade uddrages Syresalt; Skovsyre, Suurkløver. Oxalis acetosella.

Giøgle, v. n. 1. [Isl. kukla. N. S. göcheln. T. gaukeln.] 1. frembringe slige

Bevægelser m. Legemet, og underlige Lader ell. Fagter, der vække Latter; it. drive Narrespil, utidig Skiemt. 2. ved Hurtighed og Behændighed forblinde Synet; giøre Giøglekonster, Taskenspillerkonster. = Giøglen, en. Giøgleri, skuffende Giøglespil. "O Jordens Liv, bedragelige Giøglen!" Øhlenschl. — Giøgler, en. pl. -e. 1. den, som idelig driver Narrespil, og derved søger at bringe Folk t. Latter. 2. den, der forstaaer og bruger Giøglekonster, ell. p. andre Maader, v. Liniedands, v. at trække om m. Dyr m. m. søger at more Almuen. Deraf: Giøglerske, en. — Giøgleri, et. pl.-er, Konster, som en Giøgler giør ell. fremviser; Narrespil, Narrestreger, kaad Skiemt. = Giøglebillede, et. d. s. s. Giøgleskygge. Giøglekonst, en. Konst ell. Giøglespil, hvorved man narrer ell. forblinder nogen. (Colding.) Giøglelys, et. skuffende, forvildende Lys; et Lys, der blender Øiet og vildleder den, som følger det; saasom Lygtemænd. (det T. Irrlicht.) "Men alt f. nær v. Jorden, gys f. hendes Søsters Giøglelys." Bagg. "Overtroens Giøglelys." Thaarup. "Lykkens Giøglelys og Høiheds Taage." Rahbek. "Hvad er et broget Giøglelys, om det er nok saa farverigt." Øhlenschl. Giøgleskygge, en. Skygge, Indbildning, hvoraf Synet forblindes; Giøglebillede, Fantom. "Hvor Giøgleskygger svæve om min Fod." Øhlenschl. Giøglespil, et. 1. Giøgleres Spil og Leg, som de fremvise; Giøglekonster. "Spil, det være nu Dobbel, Strængeleg ell. Giøglespil." Rahbek. "Som var Sandhed og Ret kun et Giøglespil, hvormed Ørkesløse kunne forlyste sig." Mynster. 2. et Skuespil af lavere Art. "Da Statsmænd Giøglespil og Skiøger Love skrev." Popes Krit. v. Schiermann. Giøglesyn, et. Et Sandserne forblindende, skuffende Syn. (Ingemann.) Giøglevid, et. falskt, forvildende Vid ell. Vittighed. "Det vilde du — indbilde os m. Løgn og Giøglevid." Grundtv. giøglevorn, adj. naragtig, som idelig vil drive Narrestreger. Giøglevært, et. hvad en Giøgler foretager sig; det, som kan forblinde, daare Synet; Giøglekonst, Blendværk. "Giøgleværk og Tant, hvormed Letsindighed ell. onde Begieringer drive deres Spil." Mynster.

Giøre, v. a. giorde, giort. [Isl. *göra.*] I Almindelighed: virke, frembringe en Forandring, frembringe v. sin Virksomhed, ell. udrette noget v. Handlen. (jvf. handle.) "At giøre forudsætter, at noget, hvilketsomhelst, derved bliver virkeligt. — Ligesom een kan giøre noget, uden at handle — saaledes handler den Stundesløse meget, uden at giøre noget." Müller. I Særdeleshed m. følgende Bemærkelser: 1. absol. handle, bære sig ad (uden at den v. Handlingen fremvirkede Forandring nævnes.) Giør som du kan forsvare; giør hvad du vil! Giør, som jeg giorde! For mig kan han giøre eller lade det, ligesom han vil. Han kan giøre, hvad han ikke vil lade (om den, hvis Trudsel man ikke agter.) — Giør imod Andre, som du selv vil hændes. At giøre ret, vel, ilde i noget. Deri giorde du meget vel! Jeg har giort mit (anvendt den Flid, Umage jeg kunde;) giør du nu dit! — Det vil ikke giøre godt (ɔ: det vil ingen gode Følger have.) At giøre een tilpas. Hvad skal vi nu giøre? (Hertil kan ogsaa henføres den Idiotisme, hvori Ordet br. (ligesom do i det engelske) som et Slags Hielpeverbum t. at udtrykke en Gierning i den forbigangne ell. nærværende Tid. Han er en dygtig Arbeider; men drikke giør han imellem. "Sandt er det, urimelig var hun, og skiænde giorde hun." Rahb. D. T. VII. 12.) 2. frembringe et Værk, bringe i Stand, bringe noget til at være, forfærdige, lave. At giøre Uhre, Vogne, Plove, Skoe, Lerred. At giøre Ost, Pølse, o. s. v. At giøre noget af Guld, Jern, Træ. At giøre (opfinde) nye Ord. At giøre en Vei, en Sti fra et Sted t. et andet. At giøre sit Mesterstykke. — Ogsaa (men kun i lavere Tale) frembringe ved Avling. At giøre Børn. (giøre en Pige frugtsommelig, ell. med Barn.) Om Hun-Fugle siges: at giøre Æg. — At giøre Malt (tilberede Kornet t. Malt;) giøre Vers, giøre Bøger (med Udtryk af Ringeagt.) [Ordet kan langt fra ikke bruges i ethvert Tilfælde, om en materiel Ting, der frembringes; men kun i saadanne, hvor Talebrugen ikke har indført et eget Gierningsord. Man siger saaledes: at bygge (ikke giøre) et Huus; anlægge en Have, opkaste en Skandse, sye Klæder, støbe Lys, kiærne Smør, ꝛc.] 3. frembringe et Forhold, en Forandring; være Aarsag i at noget skeer, virkes, forandres. (jvf. virke, volde, foraarsage.) Saaledes: a) i Alm. udrette, udføre, iværksætte, udøve en vis Handling. (jvf. No. 1.) "Den Vise holder sig ofte fra at handle, f. ikke at giøre noget uklogt og uoverlagt." Sporon. Alt dette maa endnu giøres, inden Reisen skeer. Det ene skal giøres, det andet ikke forsømmes. I denne Sag kan jeg ikke giøre noget. At giøre Godt, Ondt; giøre vel imod een; giøre Vold, Indbrud. At giøre Skade, Fortræd. "Den flinke Pige giør Gavn i Huset." Müller. [Saaledes i denne og lignende Betydning, i en Forbindelse m. Substantiver, hvorved stundom et enkelt verbalt Begreb udtrykkes; f. Ex. at giøre Anfald (anfalde;) giøre Angreb (angribe;) giøre Begyndelse (begynde;) giøre Ed p. noget; giøre een Følgeskab;

giøre Forbud; giøre Forskiel p. noget; giøre Gield (sætte sig i Gield;) giøre Hinder i noget; giøre Hoveri; giøre Indførsel i et Bo; giøre Indsigelse imod noget; giøre et Løfte; giøre Mageskifte; giøre Modstand; giøre mange Omsvøb; giøre Opbud; giøre Ophold i noget; giøre Oprør, Opstand; giøre Overslag p. en Bygning; giøre Paastand p. noget; giøre Regnskab, Rigtighed f. noget; giøre Regning m. een (at giøre Regning uden Verten ɔ: p. egen Haand beregne ell. bestemme noget, som let slaaer feil;) giøre en Reise (giøre en heldig, uheldig R.) giøre Selskab m. een ɔ: deeltage m. een i en Reise ell. et lignende Foretagende; men: giøre een Selskab ɔ: tilbringe Tiden m. ham;) giøre Synd i ell. v. noget; giøre Udkast t. noget; giøre Udlæg; giøre Uret imod een; giøre Vederlag; giøre Vold p. noget; o. a. fl.] At giøre een noget ɔ: skade een. Jeg har ikke i Sinde at giøre ham noget. b) virke, udvirke, stifte, bringe tilveie, bringe i Stand. Hans Anbefaling har giort det meste. At giøre et Gilde, Selskab. At giøre Fred, Forlig; giøre et Giftermaal. At giøre eens Bryllup ɔ: bekoste det. c) opvække, komme afsted. At giøre Oprør, Støi, Bulder; giøre Uro i Huset. At giøre Løier (Pudserier.) d) forvolde, foraarsage. At giøre een Sorg, Glæde, Fortræd. Det giør Ondt (smerter.) Dette har giort hans Lykke. At giøre dyr Tid p. noget. e) efterkomme, opfylde. At giøre sin Pligt, sin Skyldighed; giøre hvad een befaler. f) lave, mage det p. en vis Maade; ell. mage, at een enten virkelig bliver til, ell. ansees for noget (m. præpos. til.) Vi skal giøre det saa, at han ei mærker det. Han er i Stand t. at giøre, at der intet bliver af. Kongen giorde ham t. Ridder. At giøre een t. sin Arving. At giøre een til Nar for Folk. At giøre sig til Skielm, Tyv, for en ringe Ting. At giøre til Løgn hvad een siger. At giøre en Beskyldning til intet. g) bringe i en vis Tilstand, Forfatning (ikke blot om Mennesket, men ogsaa om den physiske Natur, som virkende Aarsag.) At giøre een vred, glad, bedrøvet. "Regnen giør vaad, og kan derved volde Forkølelse." Müller. Lykken giør Mange overmodige. At giøre noget rødt, blaat, mindre, større, ꝛc.; at giøre noget let, vanskeligt, muligt, umuligt f. een. "Den nøgne Armodsstand mig Reisen let vil giøre." Holb. (Plutus.) 4. bestille, forrette, fuldføre, foretage sig. Enhver af Folkene har sit at giøre. At flye een noget at giøre. Han giør ikke andet, end spise, drikke og sove. Hvad han er om en heel Dag, kan en anden giøre i en Time. 5. fremføre, fremsige, fremsætte. At giøre en Bøn t. Gud; giøre Ed p. noget. At giøre et Spørgsmaal, en Undskyldning, et Forslag; giøre Rede og Rigtighed for noget; giøre Regnskab. 6. bruge, betiene sig af. At giøre Complimenter, Ophævelser, Omstændigheder, Indsigelser. At giøre mange Ord (bruge Vidtløftighed i sin Tale.) At giøre med, bruge, anvende. Jeg veed ikke hvad han vil giøre med alt sit Korn. At have nok at giøre med (have Penge, Midler nok.) Jeg har intet at giøre med (fattes det fornødne Redskab.) 7. udgive for, forestille, lade som. (simulare.) At giøre sig rigere, klogere, end man er; giøre mere af en Ting, end den er. At giøre sig gal, syg; giøre sig et Ærende (lade som man har et Ærende.) At giøre sig haard (lade som man er haard.) 8. Ligeledes: sætte sig i en vis Tilstand; antage en vis Sindsforfatning. At giøre sig vred, lystig, næsviis; giøre sig stærk (tage Mod t. sig; ell. lade som man har mere Siælsstyrke, end man virkelig besidder;) giøre sig liden; giøre sig færdig; giøre sig usynlig, m. fl. Giøre sig ud til Beens ɔ: sætte sig op imod den, man ellers adlød. At giøre sig t. Tyv f. en ringe Ting. 9. yde, bevise, lade faae. At giøre enhver Ret og Skiel; giøre Fyldest for noget; giøre een alt det Gode, man kan. Giør os den Ære. At giøre sig en Ære, Glæde af noget. 10. opnaae, erhverve. At giøre Fremgang, Fremskridt i noget. At giøre Lykke i Verden, v: Hoffet; giøre et godt Bytte, et rigt Giftermaal. 11. slutte, indgaae. At giøre (slutte) Fred, Forbud; giøre (indgaae) Forlig med een. At giøre et Kiøb. "Man giør et Kiøb, og handler for at giøre et Kiøb." Sporon. (Dog siges oftere: at giøre et godt, slet Kiøbmandskab; og at slutte et Kiøb.) At giøre mange Bekiendtskaber. 12. anrette, bekoste. At giøre et Gilde, Giestebud. Han giorde sin Datters Bryllup med megen Pragt. At giøre eens Begravelse. 13. anvende (ofte recipr.) At giøre sin Flid, sit Bedste; giøre sig Flid m. noget; giøre sig al Umage. 14. udgiøre. Hvormeget giør det i det Hele? 16 Pund giøre et Lispund. En Mark giør 16 Skilling. 15. Desuden i mange særegne Talemaader: f. Ex. det er om at giøre ɔ: det er Hensigten, det gaaer ud paa, ligger Magt p. Det er ham ikke om Penge at giøre. Det er mig meget om at giøre, at han ikke faaer det at vide. — At giøre eet med een ɔ: slaae sig sammen m. At giøre Barsel (føde et Barn;) giøre klar; giøre Ord af (broute af;) giøre Væsen af. At giøre sig Tanker om noget (fatte Tanker om.) At giøre sig t. Nar f. Folk. At giøre sig, giøre een t. Gode (pleie sig m. Mad og Drikke o. d.) At giøre noget i Penge ɔ: sælge det, især f. at faae Penge, som man behøver. Det giør mig

ondt (er mig uklært, fortrydeligt; acerbe fero.) Det giør mig ondt for ham (miseret me.). m. fl. som under vedkommende Ord maa søges. — 16. Med Præpositioner, og især i egne Udtryk og Talemaader: At giøre af. a) anvende til, ell. sætte i en vis Stilling. Jeg veed endnu ikke, hvad jeg vil giøre af denne Karl. Hvad skal man giøre af Drengen? (hvortil skal man danne, bruge ham.) Hun giør en Flane af den Datter; at giøre en Gud, en Afgud af een. (Hertil hører ogsaa Udtrykket: at giøre Nar af een, irridere.) b) Hvor har du giort af Bogen? ɔ: hvor har du lagt den, ladet den komme hen. c) anbringe, rumme, huse. Han veed ikke hvor (ell. hvad) han skal giøre af alle sine Penge. Hvor skal man giøre af alle disse Folk? (hvor skal man huse dem.) d) At giøre af een, giøre meget af een ɔ: giøre Ære, Væsen af. Han giør nok ell. meget af det (ɔ: giør mig meget Bryderi, giør Tingen meget vanskelig.) e) At giøre noget af m. een, s. afgiøre. Det vil vi strax giøre af (bringe i Rigtighed; især om Pengesager.) Det kan giøres af uden Mellemmand. f) At giøre af med een ɔ: faae Magt med, tage af Dage. (jvf. afgiøre.) — At giøre efter, efterligne, efterabe. Han giør Alt efter, hvad han seer. At giøre een noget efter, udrette det samme, som en anden. (s. eftergiøre.) — At giøre for, være Aarsag i noget, som man kunde afværge. Jeg kunde ei giøre for, at han faldt. Han kunde ikke giøre for, at Vognen væltede. (Giøre ved bruges i samme Bemærkelse.) — Giøre imod. At giøre noget imod eens Villie, Befaling. At giøre een imod ɔ: fortørne een. — At giøre med. (s. ovenfor 6.) At giøre alting med ɔ. foretage sig det samme som Andre. Blandt unge Mennesker giør han alting med. At have med at giøre, befatte sig, have at bestille med. Jeg vil ikke have med den Sag at giøre. Det er ham, jeg har med at giøre. Han er god at giøre med (let at handle, at komme t. Rette m.) — Giøre om, forandre, giøre p. en anden Maade. At giøre et Testamente om. Lade sine Klæder giøre om. Hvad der er skeet, kan ikke giøres om. — Giøre op. At giøre en Regning op, bringe i Stand, i Rigtighed. (s. opgiøre.) — Giøre paa. At giøre Ild paa ɔ: tænde Ild op. — Giøre til. a) bringe, sætte i en vis Tilstand (s. ovenfor, 3. g.) At giøre een til Træl, til sin Ven, t. sin Fiende. Han har giort hende t. Kone. Han vilde giort denne Søn t. sin Efterfølger. At giøre noget t. Løgn. Han vil giøre Hvidt t. Sort. b) bidrage, virke, medvirke til (giøre for.) Jeg har giort mit dertil. c) være Aarsag i (giøre for.) Der kan Ingen giøre noget til. (Moth.) Pigen kunde ikke giøre noget til, at Barnet blev sygt. d) lave til, danne. At giøre Læder til. (Moth.) e) At giøre sig til af noget, være stolt af, hovmode sig af. Han giør sig til af sine Penge. "Forstand og Deilighed, og hvad det meer kan være, hvoraf man giør sig til." Helt. (jvf. ovenfor, 3. f.) — Giøre ud, mage, at en Ting faaer et vist Udfald. Hun giorde det ud, det blev saaledes giort ud, at han blev indbudet at komme i Huset. (d. Tale.) I ældre Dansk: at giøre ud, for: udruste; f. Ex. at giøre Skib ud. (1531. Ny D. Mag. VI. 128.) — Giøre ved. a) tilføie, behandle, bære sig ad med. Hvad har Pigen giort ved Barnet? Jeg seer ikke, hvad herved er at giøre. Hvad skal jeg giøre ved dig? (hvorledes skal jeg hielpe dig.) b) flye, sætte i Stand. At giøre ved et Uhr. Den Stol maa giøres ved. c) bidrage til, være Aarsag i. Det kan jeg ikke giøre ved. Ingen kan giøre ved, at han ved sin egen Uforsigtighed kom til Skade.

Giøremaal, et. pl. d. s. Forretning, Sysel, Arbeide. (forældet.)

Giøren, en. ud. pl. det, at giøre, handle. Giøren og Laden. "Jo mere en Giernings Giøren og Laden hænge af et Menneske." Schytte.

Giører, en. pl. -e. den, som giør noget; Gierningsmand. (sielden.) "Han paaminder dem, som kun ville være Ordets Hørere, men ikke dets Giørere." Mynster. (Præd. 1823. I. 494.) "Denne er ikke bleven en forglemmelig Tilhører, men Gierningsgiører." Jac. I. 25.

Giørlig, adj. som kan giøres, mulig. Saavidt det er giørligt. "Dersom det var giørligt, at forbinde disse Pligter m. det, man i Verden kalder Levemaade." Sneedorf. "At stoppe Munden p. den Undertrykte ville, hvor der var lovfast Trykkefrihed, ei engang være giørligt." Birkner. Deraf: Giørlighed, en. ud. pl. (V.S.O.) — giørligen, adv. (forældet.) i Gierningen, virkeligen, klart, tydeligen. "Dersom den, der søges og tiltales, vil strax giørligen rette s. sig." D. Lov. I. 5. 11. (jvf. Glossar. t. D. Riimkr. S. 320.)

Giørn, et. ud. pl. et Slags fiint, farvet Uldgarn, som tilforn var i Brug til Brodering. At sye, udsye m. Giørn. (s. Garn. A. S. Gearn.)

Gios, en. Flag, som heises p. Stænger for i Skibet, især over den yderste Ende af Bovspryd et.

Glad, adj. (n. glad. men sielden.) [Isl. gladr. A. S. glæd.] 1. tilfreds i Sindet, fornøiet, fro. At være, blive glad over noget (om en mere forbigaaende Virkning af det nylig indtrufne.) At være glad ved noget (vedvarende, noget man selv er Aarsag ell. Ophav til, ell. som man besidder.) Jeg er ret glad ved vor Reise. "Han trak

hende k. den steile Bred, glad ved sin Svig." Evald. I sin Nøisomhed er han glad ved sine ringe Kaar. (Ogsaa i neutr. br. og forekommer sædvanl. glad. Et glad Ansigt. (Moth.) "Sielden sukker glad Hierte; men tidt leer sorrigfuld Mund." Ordspr. "I alt dette var hans Ansigt altid glad, og hans Hierte muntert." Basth. 2. som viser Glæde, munter. Glade Venner, Ansigter, Selskaber. 3. som bringer Glæde; behagelig. Et glad Budskab. En glad Dag, Tidende, Time. (s. Glæde.) — gladelig og gladeligen, adv. m. Glæde. (gladfør, adj. som er af et lystigt, muntert Sind. Moth. forældet.)

Glam, et. (Moth.) ud. pl. [Isl. Glamm, Glaumr.] en stærk, høi Lyd, især af giøende Hunde; Hundeglam. "Hærpaukers hule Glam og Mesterslag ei spartes." Bording. (Heraf Ordet: Glamhul for: Lydhul p. Klokketaarne.)

Glamme, v. n. 1. [Sv. glamma. Isl. glamra.] give Glam fra sig, giøe. Hunden glammer. Moth. (sieldent.) "Han hørte glamme høit i Sky Gymers galne, bidske Hunde." Grundtvig.

Glands, en. ud. pl. [Isl. Glans og Glan, Blankhed f. E.. af Gnidning, o. d.] den Egenskab v. et Legeme, at det enten giver mange Straaler fra sig, ell. ved sin glatte Overflade opfanger Lysstraalerne og kaster dem fra sig. Solens, Stiernernes, Diamantens Glands. At give Marmoret, Staalet sin Glands. At sætte G. paa noget ɔ: glatte dets Overflade. Sort Silketøi med og uden Glands. Maanens G. p. Vandets Overflade. Farvernes Glands ɔ: deres Reenhed, Friskhed, Livelighed. "Glands kommer af jævnt Lys — men Glands virker stærkere paa Øinene end Klarhed; og Klarhed har ikke saa stærkt Lys, som Glands." Sporon. 2. figurl. a) om ypperlige Egenskaber, store, udmærkede Handlinger, o. d. Hans Bedrifters Glands. "Dydens fremstraalende Glands." Jacobi. "Tilbøielig til, af de mindst betydende Ting at laane en Glands for sit Navn." Basth. "Man saae dog undertiden dette høie Embede i sin gamle Glands." O. Guldb. (Plin. Lovt.) b) om udvortes Anseelse, Pragt, Herlighed, uden indvortes Værd. "Den samme Fred, uden hvilken al Verdens Herlighed kun er en tom og forfængelig Glands." Mynster. "En Stiftelses Glands er sædvanlig en ældre og fornemmere Datter, end dens Nytte." Rahb. = Glandsbaand, et. Silkebaand, som der er sat G. paa. Glandsblad, et. Blad af Tin og Qvægsølv, som lægges bag Speilglas for at giøre det t. Speil. (Folie.) Glandsforgyldning, en. uægte Forgyldning paa Kridgrund. (V. S. O.) glandsfuld, adj. som har megen Glands, glimrende; figurl. meget prægtig, hæderlig, berømmelig. Glandshat, en. Hat af Glandslerred. Glandshav, et. poet. et lysende ell. stærkt oplyst Hav; en uhyre Masse af Glands ell. Lys. "Hiin, som stirrer p. Solen og drukner sit Blik i dens Glandshav." S. Staffeldt. glandshvid, adj. som har en glindsende hvid Farve p. Overfladen. Glandslerred, et. Et Slags Lerred, som der er sat Glands paa. Glandslæder, et. Læder, som man giver Glands efter at det er beredet. Glandspapir, et. Papir, som man, ved at valse det, sætter Glands paa. glandsrig, adj. d. s. s. glandsfuld.

Glandse, v. n. [Isl. glansa.] Moth. s. glindse.

Glandse, v. a. 1. sætte Glands paa. (V. S. O. men er usædvanligt.)

Glane, v. n. 1. [Isl. glana, klare op.] lukke Øinene vidt op, for at see paa eller efter noget. (Moth.)

Glapsti, en. [Isl. glapnaz, at tage feil.] Sti, hvor man tager feil af Maalet, gaaer feil; Vildsti. Høres i Ordsproget: Giensti bliver ofte Glapsti.

Glar, et. ud. pl. [Isl. gler og glær, klar, lys.] Glas. Lykken er som Glar. (forældet.) = Glarbierg, et. findes brugt for: Iisbierg, Iisbræ. (Gletscher.) Glarhav, et. Hav, stort Vand, belagt med klar Iis. poet. om Himlen, den klare Luft. "Ætherens Glarhav." Baggesen; eller om en stille og klar Vandflade. "Et stille Glarhav, i hvis Speilbarm Himlens Bue fordobledes." Bagg. Glarhinde, en. Hinden, der omgiver Glarvædsken i Øiet. (Moth.) Glarmester, en. den, som giør Haandværk af at tilskære Glas, og indsætte det i Vinduer, m. m. Glarspeil, et. poet. (ligesom Glarhav) om en blank Flade. "De styrte frem, som Nordenvinden over Sneens Glarspeil." Foersom. Glarvædske, en. En meget klar Vædske, bagest i Øiet. Humor vitreus. (Moth.) Glarøine, n. s. pl. [Isl. Gleraugu.] Briller.

Glas, et. [A. S. Glæs. jvf. Glar; og det isl. glæsa, polere; Glæsi, Glæsir, Glands, m. fl.] 1. ud. pl. en giennemsigtig, ofte vandklar, haard og glat Materie, der frembringes v. Sammensmeltning af Kiseljord m. Pudsalte. At brænde Glas, puste Glas ɔ: danne den flydende Glasmasse v. et Blæserør i forskiellige Former. Speilglas; Vinduesglas; Krystalglas; o fl. 2. pl. Glas. Et Drikkekar af Glas. Viinglas, Ølglas. Et Glas med, uden Fod. Et Glas Viin. 3. andre Redskaber af Glas, f. Ex. Timeglas, Veirglas, Øieglas. (Ogsaa absol. for: Timeglas. At vende Glasset, staae et Glas til Roers ɔ: saalænge Timeglasset løber.) = glasagtig, adj. som lig-

ner Glas. **Glasarbeide**, et. 1. Arbeide, som foretages i og m. G. 2. noget, som er giort af G. **Glasarbeider**, en. den, som gior Glasarbeide. **Glasbrænding**, en. den Konst, at brænde Farver ind i G. (V.S.O.) **glasbrændt**, adj. m. Farver indbrændt i Glasset. Glasbrændte Ruder. (Moth. farvebrændt. Ohlenschl.) **Glasdør**, en. Dør, hvis øverste Deel bestaaer af Glasruder. **Glasfarve**, en. F. som ligner Glas; glasgrøn, søgrøn Farve. **Glasfarvning**, en. Gierningen at farve Glas. **Glasflaske**, en. F. af Glas. **Glasgalle**, en. Skummet, ell. de salt- og jordagtige Dele, der svømme ovenpaa den smeltede Glasmasse, og øses af m. en Skee. (Moth. Fel vitri. T. Glasgalle. jvf. ogsaa Galle.) **glasgrøn**, adj. grøn som grønt Glas. **Glashandler**, en. den, som handler m. Glasvarer. **Glashuus**, et. Drivhuus f. Værter, hvor ingen konstig Varme, men kun Solvarmen anvendes. "Glashuse ell. kolde Drivhuse." Olufsens Landoec. 13. **Glashytte**, en. Bygning, hvor man brænder, forfærdiger Glas. **Glaskar**, et. pl. d. s. allehaande Drikkekar, ell. andre Kar af G. (Moth.) **Glaskiste**, en. K. hvori Tavleglas føres. (Moth.) **Glasklokke**, en. Et klokkedannet Glas, t. at sætte over noget. **Glaskolbe**, en. Nederdelen af et Destillereglas, som Hielmen sættes paa. (Moth.) **Glaskram**, en. alleslags Glasvarer. **Glaskræmmer**, en. s. Glashandler. **Glaskurv**, en. Et Slags Kurv, hvori Tavleglas føres. **Glaslygte**, en. L. med indsat Glas. **Glasmager**, en. den, som forstaaer at tilberede og danne Glasset i Glashytten. **Glasmageri**, et. Konsten, at forfærdige Glas og Ting af Glas. **Glasmaler**, en. den, som forstaaer at male paa Glas. **Glasmaleri**, et. 1. Konsten, at male p. Glas, især m. indbrændte Farver. 2. et Stykke, malet p. Glas. **Glasmaling** ell. **Glasmalning**, en. d. s. s. Glasmaleri, 1. **Glasovn**, en. Ovnen i Glashytten, hvori Glasset brændes (kalcineres) og smeltes. **Glasperle**, en. Perle af Glas. **Glaspuster**, en. den, som v. Blæsning giennem et Rør, danner Glasset t. de forskiellige Ting, der giores af Glas. **Glaspusteri**, et. Sted, hvor der pustes Glas, Glashytte; it. d. s. s. Glasmageri. **Glasramme**, en. R. af Glas. **Glasskaar**, et. lidet Stykke sønderslaaet Glas. **Glasskab**, et. 1. Skab med Glasdøre. 2. S. til at giemme Glas i. (Moth.) **Glasskive**, en. 1. en Skive giort af Glas. 2. d. s. s. Glastavle. (V. S. O.) **Glasskum**, et. d. s. s. Glasgalle. **Glassliber**, en. den, som forstaaer at slibe Glas til forskiellig Brug og Figurer i Glas. **Glasslibning**, en. og **Glassliberi**, et. den Gierning, at slibe Glas. **Glastegning**, en. Tegning paa Glas. **Glasurt**, en. En ved Strandbredder, der ofte overskylles, voxende Urt, som naar den brændes, giver endeel Ludsalt ell. Potaske. (Salturt.) Salicornia herbacea. **Glasøie**, et. 1. Øie, hvis Hornhinde har en Feil, der hindrer Synet. 2. et Øie hos Mennesker af graablaa Farve. **glasøiet**, adj. som har Glasøine. En glasøiet Hest.

Glassere, v. a. 1. [T. glasuren, glasiren.] overdrage noget, f. Ex. Leerkar, Porcellain, med en glasagtig, i Ilden brændt ell. hærdet Materie. — **Glassering**, en. 1. Gierningen at glassere. 2. den glasserede Overflade af noget. Glasseringen slides af v. Brugen. (Ogsaa, efter det Tydske: Glassur.)

Glat, adj. pl. glatte. [T. og Sv. glatt.] 1. som er uden følelige Ujævnheder paa Overfladen, jævn, slet. (mods. ru.) At høvle, slibe noget glat. Saa glat som et Speil. 2. uegentl. a) som er uden Folder, Rynker ell. Kruser. Et glat Halsbind. Kiolen sidder ikke glat i Livet, p. Kroppen. b) som er uden Striber, uden ophøiet Arbeide. Han holder meer af det glatte Silketøi, end af det blommede. c) slibrig; hvor man lettelig glider; ell. som let glider af Haanden. Glat Iis. Det er meget glat paa Gaden. Saa glat som en Aal. d) uden Haar. Glat om Hagen. Hans Hoved er raget ganske glat. 3. figurl. a) fiin, skiær. En glat Hud; et glat Ansigt. b) sledsk, smigrende. Glatte Ord. "Faaer glatte Ord og Snak for Vennetro." Rein. At have en glat Tunge. 4. glat, adv. figurl. a) reent, aldeles. Han huggede det glat af, tog det glat bort. (Moth.) Det gik glat med. b) frit, reent ud. At sige sin Mening glat ud. = **Glatfiil**, en. fiin Fiil, som bruges t. Metallers Polering. **glatfile**, v. a. file, polere m. en Glatfiil. **glathaaret**, adj. som har glat, ikke krollet Haar. **glathaget**, adj. skægløs p. Hagen. **glathudet**, adj. som har en glat, fiin Hud. **glathugge**, v a. 1. hugge Kanter, Ujævnheder af Tømmer. **Glathøvl**, en. Høvl hvormed Træ t. Behave tilsidst høvles ganske glat. "Den geistlige Magt bruger Glathøvlen; den verdslige Raspen og Skrubhøvlen." Schytte. Deraf: **glathøvle**, v. a. 1. **Glatslibning**, en. Gierningen at slibe noget ganske glat. **glattalende**, adj. sledsk, smigrende i Tale. (V. S. O.) = **Glathed**, en. ud. pl. Beskaffenheden at være glat.

Glatte, v. a. 1. giore glat, jævn. At glatte Haaret. At glatte noget op. a) stryge det op. b) giore det paa ny glat. Dette Tøi maa glattes op. At glatte noget over m. et Strygejern. At glatte Folder ud. = **Glatning**, en. pl. -er. Gier-

ningen at glatte. — Glattejern, Glattesteen, Glattetræ, Jern, Steen, Træ, som bruges til Glatning.

Glavind, et. ud. pl. 1. Spyd, Landse. (s. Vedels Saxo. S. 197. 222.) (Forældet; men optaget af nyere Digtere; og stundom brugt for: Kaarde. I vore Bibeloversf. forekommer ogsaa "Spyd og Glavind." 1 Sam. 17. 45. Job. 39. 26. Bib. 1550 og nyere Overs.) [Gl. T. Glefe, Gleve. Sv. Glafwen. Hertil hører det Fr. glaive, E. glave, en Kaarde.] 2. i Middelalderen brugtes det ogsaa som Benævnelse for en Samling af Bevæbnede, en Ridder med hans Svende, o. d. (s. Jahn. Nordens Krigsvæsen. 103.)

Glemme, n s. Glemsel, Forglemmelse. At slaae noget i Glemme. (Moth.) Det er gaaet mig i (ad) Glemme. = Glemmebog, en. et Ord, der kun forekommer i Talemaaden: at slaae noget i Glemmebogen ɔ: glemme, ikke giøre sig Umage f. at huske, forsømme v. Glemsomhed. "Jeg den dog tidt desværre i Glemmebogen skrev." Kingo.

Glemme, v. a. glemte, glemt. [Isl. gleyma.] 1. miste Erindringen om noget, tabe af Hukommelsen (enten imod sin Villie, ell. v. egen Letsindighed, Forsømmelse, ved: at slaae det af Tanker.) "Jeg mindes, og skal aldrig glemme hiin Nat." Rahbek. At glemme hvad man har lært, glemme eens Navn. Velgierninger glemmes snart. At glemme sine Venner, sine Pligter, glemme det man skylder sin Ære. 2. ikke huske paa, (i et enkelt Tilfælde, f. Ex. at medtage) forsømme at erindre. Jeg har glemt det hiemme, i Haven (ladet det ligge.) Han havde lovet at tale for mig, men glemte det, glemte mig. = Glemsel, en. ud. pl. det, at glemme ell. glemmes; Forglemmelse. "At jeg ei blev født t. Glemsels Lod i Stilheds Skiød." Bagg. "Oldgrandskere søge en Ære i at drage deres Navne frem af den langvarige Glemsel." Rahbek. — glemsom, adj. 1. som let glemmer hvad man skulde eller vilde huske paa. 2. som medfører Glemsel ell. Forglemmelse (usædvanl.) "Hiin indbyder t. Leg, og denne til glemsomme Slummer." Hertz. — Heraf: Glemsomhed, en. ud. pl. Tilbøielighed t. at glemme, hvad man burde huske.

Glente, en. pl. -r. [Isl. Gledra.] en Rovfugl af Falkeslægten. Falco milvus.

Glib, en. pl. -e. et vist Slags Fiskergarn, som er befæstet p. Enden af en lang Stang; og som f. Ex. bruges t. at stryge Reier med. Deraf: glibe, v. a. 1. at glibe Aal, fange Aal m. Glib, som ogsaa kaldes: at gaae paa Glib.

Glid, et. ud. pl. det, at glide, Gliden. Et Glid med Foden. Paa Glid, i Gang. At komme, at faae noget paa Glid.

Glide, v. n. gled; gleden, gledet. pl. gledne. (er.) [A. S. glidan og glid, slibrig. Sv. glida. N. S. gliden.] 1. bevæges med Lethed p. en glat Flade. At glide paa Iis. "Nu Dalens muntre Sønner glide p. Skier ned fra Fieldets Side." N. Bruun. Slæden glider let p. den banede Vei. — uegentl. om anden jævn, let, eensformig Bevægelse. Skibet, Baaden glider hen ad Vandet, over Bølgerne. "Og Maanen frem p. Himlens Hvælving glider." P. H. Frimann. — figurl. om Tiden (ligesom rinde, skride, o. fl.) Tiden glider hastig bort. Hvor let gled disse Dage hen. "Saa, tænkte jeg, mit Liv skal glide hen." Rein. 2. føres hastigen af sit Sted, enten v. egen ell. v. Stedets Glathed; falde ved Glid. Fadet gled ham af Haanden. Han gled og faldt p. Gaden. "Hvor mangen der faldt ned, og, om ei ganske faldt, dog gled." Bagg. Foden gled for ham, han gled ud m. Foden. Barnet gled ned af hendes Skiød. — Glidebane, en. En glat, jævnet Bane paa Snee eller Iis, hvor Drenge glide.

Glimme, v. n. 1. give et tindrende Skin, funkle; coruscare, micare. Glimmende hvid. Moth. (Skonning. hed. Philos. 1636. S. 336. 38.) jvf. det nu brugelige glimre.

Glimmer, en. ud. pl. [Isl. Glimber. Verelius.] 1. En tindrende Lysning, som er mindre stadig end Glands, mindre stærk, end Funklen. figurl. bruges det hyppigen om det, som har udvortes Anseelse, Glands ell. Prægtighed, uden sand indvortes Værd ell. Fortieneste. "De, der ikke lade sig blende af slige Smaatings falske Glimmer." Bagg. N. Klim. "Vi finde næsten allevegne mere Glimmer, end Værdi." Rahb. 2. Glimmer (argilla micans) kaldes et Slags glimrende Mineral, der forekommer som oftest indsprængt i andre Steenarter; Glimmerguld, Glimmersølv. = Glimmerblad, et. glimrende Blad. "Den blinker blaat m. Smykkets Glimmerblade." Ohlenschl. glimmerhvid, adj. glimrende hvid; hvid og glimrende tillige. "Af Snee var Skoven saa glimmerhvid." Ohlenschl. (Helge.) glimmerløs, adj. som er uden Glimmer; som ei vil glimre. Bagg. (Labyr. I. 131.) Glimmernavn, et. Et meer v. glimrende, end virkelige Fortienester, ell. v. udvortes Glands erhvervet Navn og Rygte. "Til Glimmernavn kun langsomt skal du haste." C. Frimann. Glimmerpragt, en. glimrende Pragt; P. som er mere glimrende, end rig og kostbar. "Du yttrer — din Gudsdom uden Glimmerpragt, dog herlig." Ohlenschl. Glimmersand, et. glimrende Sand, som især br. til at slaae p. Skrift. Glimmerskifer, en. En af Glimmer og

Qvarts sammensat skiferagtig Biergart. Schistus micaceus. **Glimmerstads**, en. Pynt, Stads, som bestaaer af glimrende Ting. "Da indtager denne falske Glimmerstads Øiet." Rahbek. **Glimmersteen**, en. d. s. s. Glimmer, 2. ell. en eftergiort Ædelsteen, som kun har Skin og Farve af den ægte. "I Kronens Guld jeg fandt en daarlig Glimmersteen." Øhlenschl. **Glimmervid**, et. Vid ell. Vittighed, som er mere glimrende, end sand. (Popes Krit. v. Schiermann.) **Glimmerværk**, et. noget, som er giort, frembragt, allene f. at glimre. "Ingen, som kun Øie har for Guld og Glimmerværk." Grundtvig.

Glimre, v. n. 1. (har.) 1. kaste en tindrende Lysning eller Glands fra sig. Diamanter glimre i Halvmørke, funkle v. Lys. Sværdet glimrede af Guld og Ædelstene. Det er ikke alt Guld, som glimrer. Ordspr. "En Ting glimrer formedelst afverlende Straalekast; den skinner formedelst vedholdende, den glindser formedelst et jævnt Lys, glimter formedelst igientaget Skin, og funkler, naar den giver Ildstraaler." Sporon. (Dog ikke ganske efter Brugen; thi ogsaa blanke, polerede Metaller, og overhovedet det, som giver Glands fra sig, siges at glimre.) 2. falde i Øinene; udmærke ell. søge at udmærke sig ved udvortes Anseelse, Pragt og hvad der giør Opsyn. Denne Opfindelse er mere glimrende, end nyttig. "Man vurderer hinanden mere efter glimrende Egenskaber, end efter sande Fortienester." Rahbek. "Disse Regenter have mere lagt an p. en glimrende, end p. en god Regiering." Bagg. Han søger at glimre ved sin Lærdom, ved at giøre store Selskaber. "Hendes Skiønhed var alt det, hun søgte at glimre ved." Rahb. Et glimrende Hof. — Glimrende bruges undertiden ogsaa for: udmærket, ypperlig. Glimrende Fortienester; en glimrende Lykke. — **Glimrelyst**, en. Lyst til at ville glimre, ell. udvortes falde i Øinene. **Glimresyge**, en. høi Grad af Glimrelyst.

Glimt, et. pl. d. s. et hastig forbigaaende Skin, en pludselig, snart forsvindende Lysning. Man saae fierne Glimt af Kanonskud. "Som Lysets sidste Glimt, naar Luen selv har Ende." Tullin. "Det Lys, man saaledes giver, er kun et Glimt, der viser sig f. at forsvinde." O. Guldb. (Plin. Lovt.) Deraf: **Lynglimt**. — figurl. om det, som er flygtigt, af kort Varighed. Et Glimt af Haab, af Trøst. "Dog min bange Siæl undflyede disse Glimt af konstlet Fred." Evald. Jeg saae et Glimt af ham ɔ: saae ham meget kort.

Glimte, v. n. 1. (har.) [Sv. glimma. H. glimmen.] give Glimt, lysne med et pludseligt Skin. Det glimter i Kimingen (Horizonten.) Det begynder at glimte (rettere: gryе) af Dagen. "Alt Lys giver Skin, og kan komme t. at glimte. Det, som skinner, lyser stedse; det, som glimter, lyser af og til." Sporon. (Usædvanlig er den act. Brug: "Hvor man giennem Natten glimter Straaler." Evald. Sk. III. 275.), — Deraf: **Glimten**, en. ud. pl.

Glindre, v. n. 1. [Isl. glitra, Sv. glittra.] glindse, glimre. Arreboe. (forældet.)

Glindse, v. n. 1. (har.) [Isl. glansa, Gliá, Glindsen, Blankhed.] have Glands, give Glands fra sig. (jvf. glimre.) "En Ting, som ikke er kantet ell. mangefladet, kan ikke siges at glimre; og det, som er ujævnt, skarpt og kantet, kan ikke siges at glindse." Sporon. — Oftest siges den Ting at glindse, p. hvis glatte Overflade Lysstraaler spille. (Bølgerne glindse i Maaneskin; glindsende Silketøi. En Taare glindsede i hans Øie. At glindse i Ansigtet af Fedme.) Den Ting derimod glimrer, som kaster Lysstraalerne enkelte eller spredte tilbage. Heller ei bruges glindse figurl. saaledes som glimre. Urigtigen siger Jacobi: "De Egenskaber, der glindse i Fred."

Glip, adv. [Isl. Glapp, Uheld.] feil, forgieves. I de Talemaader: at gaae glip af noget ɔ: ikke opnaae. "Da han var gaaen glip af den fyrstelige Værdighed, han havde attraaet." O. Guldb. Det slog glip (feil) for ham. (Usædvanlig er nu Talemaaden: gaae til Glippe ɔ: slaae feil, glippe. "At det, som efterjages, til Glippe stundom gaaer, og ei saa let hentages." Bording. II. 349. "Gaaer din Agt til Glippe." Sammest. 387.) — **Glipgang**, en. forgieves Gang. (Moth.)

Glippe, v. n. 1. [jvf. Glip. Isl. glapnaz, slaae feil, tage feil.] 1. glide, snuble m. Foden, træde feil. "Men vogt dig, at saa let dig Foden glipper!" S. Blicher. 2. slaae feil. "Har vi Køer og Faar, at trøstes ved naar Havet længe glipper?" Evald. Det Haab glippede for mig. Synet glipper f. ham. "Mit Syn og Sind glipper mig aldeles." Vedels Saxo.

Glippe, v. n. 1. blinke. Glippe med Øinene. (forældet.) Deraf: Erik Glipping.

Glitte, v. a. 1. bruges i nogle Tilfælde for: glatte. At glitte Tøi m. en Glittesteen (ɔ: en Glaskugle, som dertil bruges.) Deraf: **Glitning**, en. — **Glitter**, en. den, som giør Haandværk af at oppudse og glitte visse Slags Tøi.

1. **Gloe**, v. n. 1. [Isl. og Sv. glóa. A. S. glovn. E. to glow.] glindse, skinne. Det gloer som bare Guld. Den Kiole kan ret gloe ɔ: falde i Øinene (i Almuesproget.) "See den fæle Drage, hvor den gloer paa Bølgerne." Øhlenschl. (Helge.)

2. **Gloe**, v. n. 1. (har.) [Isl. glugga.]

see stivt og længe paa, stirre. At gloe paa, efter noget (i lavere Tale.) At gloe paa noget som en Ko paa en Ladedør, paa en malet Port.

Gloende, adj. v. [Isl. glóandi.] 1. gløbet i Ild, glødende. At skyde m. gloende Kugler. "Da samler du gloende Gløder p. hans Hoved." Rom. 12. 10. 2. uegentlig om det som har en meget stærk Hedegrad, uden at gløde; brændende hed. Maden var gloende hed.

Glose, en. pl. -er. [Lat. glossa.] 1. Ord af et fremmedt Sprog, m. dets Fortolkning. At lære latinske Gloser. "Der elsker Sprog, men dog for Gloser ikke fegter." Holb. Stiemted. 2. Sieldnere: Ord af ethvert Sprog overhovedet. "Jeg seer, han frugtbar er p. danske Riim og Gloser." Holb. P. Paars. 3. spodsk, stiklende Ord. (dagl. T.) "Ved Hielp af salket Spot og pebret Glose." Bagg. s. Gluffer. = Glosebog, en. kort Ordbog over de almindeligste Ord og Talemaader i et Sprog. Glosekræmmer, en. foragteligen og i dagl. T. om den, der vil brame med fremmede Ord ell. med en ufrugtbar Sprogkundskab.

Glubende, adj. v. [Isl. glápa. jvf. det følgende Ord.] vild, farlig, rivende (om Rovdyr; egentlig: slugen, gridsk.) "Denne Ørkens Beboere, hine glubende Dyr, der fyldte Luften m. deres Hylen." Bastholm. [v. a. glube, (Isl. gleipa.) sluge, anfører Moth; og tillige m. Bemærkelsen: at flaae, rive Skindet af Kreature.]

Glubsk, adj. [Sv. glupsk, slugen, *vorax* (Ihre) af Glup, Svælg. Isl. gleypa, sluge, svælge.] bidsk, voldsom, rivende. En glubsk Hund. Den Karl seer glubsk ud. "Liig en blodtørstig Ulv, der glubsk sit Rov opleder." Zetlitz. (I ældre Skrifter: graadig, slugende. Skonning.) Glubskhed, en. den Beskaffenhed, at være glubsk; glubsk Adfærd.

Gluffer, n. s. pl. spodske og fornærmelige Ord. "Gluffer og Gloser." (D. Lov.) [jvf. det siællandske v. at gluffe. "At gluffe: give Gloser og Gluffer." Moth.] "Han gav ham og hans Tilhængere gode Gluffer." Coldings K. Hist.

Glug, en. pl. -ger. [Isl. Gluggr; Gluggi, Vindue.] Hul, Aabning til at see ud af; Lyshul. = Glughul, et. det samme; ell. en mindre Glug. Glugmaaned, en. det danske Navn for Januar. Glugvindue, et. Et lidet Vindue, f. Ex. en Rude i en Dør.

1. Glut, en. pl. -ter. et lidet Barn, uden Hensyn t. Kiøn. "Glutten, som nylig er tagen af Svøbet." C. Frimann. (Ordet bruges kun i Danmark og Skaane.) "Nuomstunder er en Glut et Herskab udi Huset." Falster. (Om ældre Pigebørn, ell. unge Piger, br. det som Kiæleord af Forældre, Elskere ell. ældre Slægtninge.)

2. Glut, en. Et forældet Ord, som forekommer i Ordsproget: "De ere alle gode (ell. den er altid god) som Glutten fylder," hvilket uden Tvivl ei kan henføres t. forrige Ord. (Jvf. Ihres Glossar. I. 690, hvor dette Ordsprog henføres til Glup, Svælg.) I Moths Ordbog forekommer: Glut, en. 1. den tomme Tarm (Gertarmen) intestinum jejunum. 2. Svælg, oesophagus.

Glæde, en. pl. -r. [Isl. Gledi. s. glad.] 1. den Tilstand, at være glad, den behagelige Følelse i Siælen, som opstaaer af og ledsager Nydelsen af et Gode ell. Forestillingen derom. "Er Følelsen af de behagelige Fornemmelser, Mennesket nyder, stærk, bliver Fornøielsen t. Glæde." Müller. At føle Glæde ved, over noget; finde sin G. i noget. At have Glæde af sine Børn. (pl. Glæder om flere Slags af deslige Følelser. Naturen skienker os mange skyldfrie Glæder. "Heltenes Fryd var hans tidlige Glæder." Pram.) At giøre noget m. Glæde, m. Lyst, gierne. 2. Yttring af Glæde. Man saae, hørte ikke andet end Glæde. Der var stor G. (at see) p. alle Børnene. Der blev en Glæde i hele Huset, Landet. "Da Mennesket formaaer at beherske sine Følelser, kan der ligesaavel gives en stille Fryd, som en taus Glæde." Müller. 3. En Gienstand, som vækker G. Du er min Lyst og Glæde. Jeg seer i ham min Alderdoms Glæde. = a) glædedrukken, adj. v. ganske henrykt, ligesom beruset af Glæde: "Navnløs Salighed jeg finder i min glædedrukne Siæl." Thaarup; ell. som vidner om, som ledsager en saadan Siælstilstand. "Navnløse, glædedrukne Sværmerier." Bagg. glædefuld, glæderig, adj som bringer stor Glæde, meget glædelig. Glædefærd, (Glædesfærd) en. glædelig Færd, Begivenhed, Tildragelse. "Af den Forandrings Glædefærd." Bording. I. 233. glædeklar, adj. klar, tindrende af Glæde. (om Diet. Rahbek.) glædeløs, adj. som er uden Glæde, som ingen G. har ell. bringer. (Rahb.) "Dit Livs saligste Dieblikke, mod hvilke Alt synes dig tomt og glædeløst." Mynster. Glædesang, en. Sang i Anledning af en Glædesfest ell. glædelig Begivenhed. Glædeskrig, et. Skrig, som frembringes v. en pludselig ell. stor G. Glædeskud ell. Glædesskud, et. S. som løsnes t. Tegn p. offentlig ell. p. Fleres Glæde over noget. glædesky, adj. som skyer, er en Fiende af Glæden. (Bastholm.) "Skal jeg i Dorskhed hylle mig og glædesky mit Liv bortsukke." Rahb. Glædeskygge, en. poet. noget, som kun Indbildningen viser os som Glæde; indbildt

Glæde. "Lad Daarlighed i Drømme faae Glædeskyggen fat." A. Stub. glædetom, adj. som er uden Glæde, uglad. "Og fyld mit glædetomme Hierte — med Mindet af din Lyst." Bagg. "Den Forladtes glædetomme Eensomhed." Mynster. — b) Glædesbud, et. Bud, som forkynder en glædelig Tidende. "Jeg iler at forkynde Glædesbud." Øhlenschl. (Balder.) Glædesdag, en. Dag, p. hvilken man nyder, ell. tilforn har oplevet en stor, usædvanlig G. En Glædesdag f. hele Landet. "Af Venner jeg en Skare fandt i mine lyse Glædesdage." S. Blicher. Glædesfest, en. Høitid, som holdes i Anledn. af en stor Glæde. "Denne Nation betragtede Glædesfester som en politisk Sag." Engelst. Glædesgraad, en. Graad af Glæde; Glædestaarer. At fælde Glædesgraad." Øhlenschl. Glædeshaab, et. Haab om en forestaaende Glæde. (Øhlenschlæger. Glædesild, en. Ild, som antændes t. Tegn p. en offentlig Glæde; især: Lystild, Fyrværkeri. Glædesklang, en. Glædeslyd. "Hvorfor toner ei Glædesklang?" J. L. Heiberg. Glædeslyd, en. Lyd, som vidner om Glæde, som frembringes v. Glæden. "Og hilses fra hvert Træ m. blandet Glædeslyd." Rein. Glædesmaaltid, et. M. som gives p. en Glædesdag, v. en Glædesfest. Glædesord, et. glædelig Tale ell. Efterretning. "Da sprang de to fra Græsset v. dette Glædesord." Øhlenschl. Glædestaarer, pl. T. som een udgyder af pludselig ell. overvættes Glæde. Glædestegn, et. det, der vidner om Glæde, der skeer, bruges t. Tegn p. Glæde. Glædestid, en. Tid, hvori man nyder en stor, meer end sædvanlig G. "De glemme i denne korte Glædestid deres langvarige Trældom." Schytte. Glædestime, en. Time, som tilbringes i Glæde. Glædesvarsel, et. noget, som bebuder G. eller en glædelig Begivenhed. (Grundtvig.) = glædelig, adj. som medfører, foraarsager Glæde, som er t. Glæde. En glædelig Dag, Tidende.

Glæde, v. a. og rec. 1. [Isl. hlæa.] giøre glad, vække Glæde hos. At glæde sig (føle Glæde) ved, over noget.

Glædskab, en. d. s. s. Glæde; især udvortes Glæde, Lystighed. (næsten forældet.) "Fra alle Hiørner fløi mig Glædskabs Lyd i Møde." H. Bull. "Forbi for mig er Dands og Leg, al Glædskab jeg forsager." Rahbek. = Glædskabsbud, et. Bud, som bringer glædelig Tidende. Glædskabsdag, en. Glædesdag. (Moth.)

Gløð, en. pl. -er. [Isl. Glóð.] 1. en liden Brand, et Kul, som gløder, eller hvoraf de vandagtige Dele ere bortdunstede, men de brændbare vedligeholde Ilden. (s. Kul.) Disse Gløder ere ikke ret udbrændte ɔ: de have endnu vandagtige Dele v. sig og give Røg. 2. bruges det om disse Slags metallisk Kalk; hvoraf Sølvergløð (egentl. Blygløð.) = gløðhed, adj. hed, som en Gløð, gloende. Gløðhede, en. den Hede, som et glødet Legeme har, gloende Hede. Jernet, Metallet varmes indtil Gløðhede. Gløðild, en. Ild, som vedligeholdes ved Gløder. Modsat Lucild. gløðrød, adj. rød, som Gløðild ell. som glødet Jern, luerød.

Gløde, v. a. og n. 1. giøre gloende i Ilden, opvarme noget t. den stærkeste Hede, som det kan modtage, uden at smeltes eller blive t. Aske. At gløde Jern, Staaltraad. At gløde Kul ud, lade dem udbrændes. At gløde Viin, Brændeviin ud. (Moth.) (s. udgløde.) — figurl. ophidse. "Ei den, som gløder op t. Vrede Frænders Barm." H. Bull. 2. v. n. være gloende, opvarmet t. Gløðhede. Naar Jernet gløder. figurl. være giennemtrængt af en stærk Følelse; hvoraf adj. v. glødende, meget heftig. En glødende Andagt, Kiærlighed. 3. uegentl. lyse, skinne, med en blussende rød Farve. "Liig Østens Sol — der snart fremtræde vil, i gyldne Glands at gløde." P. H. Frimann. "Skovens Kant og alle Bakker gløde." S. Blicher. — Gløðning, en. Gierningen at gløde. Jernets Gløðning.

Gnaddre, v. n. 1. [Isl. gnötra, skiælve; f. Ex. om Tænderne.] i d. Tale: knurre, smaaskiænde, være vredladen. (Om Andens Røst. Moth.) jvf. snaddre.

Gnald ell. Gnalde, en. pl. -er., -r. en Smule, et lidet afbidt Stykke.

Gnalde, v. a. 1. [af Gnald, ell. frequent. af gnave.] bide, gnave smaaligen i ell. paa noget. — Gnalding, en. pl. -er. d. s. s. Gnald.

Gnaske, v. a. 1. bide, gnave p. noget, som knaser imellem Tænderne. (V. S. O. egentlig et v. frequent. af gnave, som tradske af træde.)

1. Gnav, et ell. en. I daglig Tale: en Person, som idelig gnaver, knurrer eller skiænder.

2. Gnav, n. s. Et Slags Spil m. Brikker, som de Spillende ombytte hos hverandre. At spille Gnav. = Gnavbrikke, en. En af Brikkerne, der høre t. Gnavspillet, som giemmes i og under Spillet tages op af Gnavposen.

Gnave, v. a. 1. [Isl. gnaga.] 1. søge m. Tænderne at bide ell. pille noget af e haardt Legeme. At gnave paa et Been. Musene have gnavet Osten. Faarene gnave Barken af de unge Træer. 2. uegentlig: beskadige ved at gnide. Kassen er bleven gnavet underveis. Støvlen har gnavet min Fod. Rebet er gnavet over. 3. i d. Tale bruges gnave som v. n. for: knurre,

skiænde, give Ondt af sig (tale ilde om. Moth.) = Heraf: gnaven, adj. vranten, fortrædelig; "som pleier at smaaskiænde; men dog ikke m. sine Ord saarer, som den Bidske." Müller. (dagl. T.) "Da rynked Færgekarlen Brynet, og mumled gnaven i sit Skiæg." Ohlenschl.

Gnegge ell. gnægge, v. n. 1. [A. S. hnægan, *hinnire*. Sv. gnägga.] siges om Hestens sagtere Lyd, naar den fattes Foder, ell. ved andre Leiligheder, f. Ex. Hoppen ad sit Føl; ell. naar en anden Hest kommer ind i Stalden, o. d. Deraf Ordsproget: "Hest staaer tidt hos Hø og gnegger ad Halm." (Moth.)

Gnid, et. pl. Gnidder. Luseæg. — gniddret, adj. besat med Gnidder.

Gniddre, v. a. 1. skrive noget yderlig smaat og tæt sammen. Gniddret Skrift.

Gnide, v. a. gned; gneden, gnedet. [Isl. gnya. A. S. gnidan.] bevæge, rive en Ting haardt og ofte frem og tilbage p. Overfladen af en anden. At gnide Hænderne. At gnide en Kaarde f. at faae den blank. At gnide Kiød m. Salt. Gnide Legemet m. et Klæde. At gnide ind, gnide ud ɔ: bringe ind, ud v. Gnidning. Gnide Salve ind i Huden. Gnide Pletter ud af Tøi. Koen gnider sig p. Pælen. = Gnidesteen, en. Steen ell. Glasklump, hvormed man gnider noget glat. — Gnidning, en. pl.-er. Gierningen at gnide. — Gnidsel, en. (br. kun om at "skære Tænder.") Tænders Gnidsel.

Gnidsk, adj. [Formodentl. af Nid. Isl. nidskr. Sv. nidsk, nisk. I gl. Svensk er Niding ogsaa en Gnier; ligesom Nything i Nord-Englands Almuesprog.] meget gierrig, i høi Grad karrig. "Den, som ikke blot i enkelte Tilfælde, men idelig gnier p. Pengene, han er gnidsk." P. E. Müller. — Deraf: Gnidskhed, en. ud. pl. en til det Smaalige dreven Gierrighed. "Hun gav sin Gnidskhed Navn af simpel Sparsomhed." P. M. Troiel.

Gnidske, v. n. 1. [af gnide.] At gnidske m. Tænderne, skære Tænder. (Moth.)

Gnie, v. n. 1. har. udøve overdreven Sparsomhed ell. Gnieri. (d. Tale.) "Vi maae ei gnie meer paa vores Proviant." Holb. P. Paars.

Gnier, en. pl.-e. [s. adj. gnidsk.] den som er gnidsk, karrig. "Stiger Karrighed saa høit, at den Karrige endog føler Ulyst t. at anvende Pengene t. sin egen Nødtørft, da bliver han t. en Gnier." Müller. (Gniepind, i dagl. Tale: en Gnier.) = gnieragtig, adj. som ligner en Gnier, passer sig for en Gnier. "En velhavende Handelsmand, som hverken er gnieragtig ell. ødsel." Sneed. — Deraf: Gnieragtighed, en. ud. pl. — Gnieri, et. gnidsk, gnieragtig Handlemaade.

Gnikke, v. a. 1. smaagnide, gnide ofte. (Holberg.)

Gnist, en. pl.-er. [Isl. Neisti.] en ganske liden Deel Ild; Ildgnist. Flintestenen giver Gnister for Staalet. Giv mig en G. Ild. "Dersom du blæser paa en Gnist, skal den optændes." Sir. 28. 13. — figurl. Ikke en Gnist af Haab (ikke den mindste Deel.) "Stundom tindrer en Gnist af Haab i hans Hierte." Hertz. — Gnistregn, en. ud. pl. En stor Mængde nedfaldende Gnister. (Ohlenschl.)

Gnistre, v. n. 1. (har.) 1. kaste Gnister fra sig. Ilden gnistrer p. Arnen. "Der gnistred Ild og Flammer." Ohlenschlæger. "Han levned kun gnistrende Emmer." Grundtv. "Havets vilde Fraade, liig Ild, p. tusind vrede Bølger gnistrer." Foersom. 2. figurl. tindre. Hans Øine gnistrede af Vrede. (Usædvanlig er Brugen som v. a. "Øiet gnistrer Hævn og Had." Thaarup.)

Gnittre, (V. S. O.) s. knittre.

Gny, et. pl. d. s. [Isl. Gnyr.] stærk Bulder ell. Støi. "Da blev stor Bulder og Gny af Folkenes Mængde og Vaabenbrag." P. Claussen. Med Raab og Gny. "Da brast de haarde Klipper høit med Gny." Ohlenschl. Deraf: Vaabengny.

God, adj. n. og adv. godt. comp. bedre. superl. bedst. [Isl. gódr. N. S. og T. g o d. E. good.] I Alm. som er saaledes beskaffen, at det opfylder sin Hensigt, svarer t. sin naturlige Bestemmelse, har den tilbørlige (physiske ell. moralske) Fuldkommenhed eller Dygtighed. — Blandt de mange Bemærkelser, det modtager i særskilte Tilfælde, kan nævnes: 1. dygtig, fuldkommen i sin Gierning. (Modsat: slet, uduelig, udygtig.) En god Digter, Lærer, Læge, Krigsmand, ꝛc. "Den gode Skomager syer gode Skoe; et godt Barn er et lydigt og kiærligt Barn; en god General forstaaer at anføre Hære." Müller. "De ere ei alle gode Kokke, som bære lange Knive." Ordspr. At tegne, male, spille godt. Han taler godt f. sig, men den anden endnu bedre. — Det er nok godt; men ikke godt nok (bene quidem est; sed non satis bene. jvf. nok, 2 og 1, b.) Det er godt nok til ham, siden han ikke vil have det bedre. 2. fuldkommen, forsvarlig, uden Feil ell. Lyde; sund, stærk; ufordærvet. Et godt Skib, Huus. Godt Klæde, Lerred. At giøre godt Arbeide. God Helbred, Hørelse, Lugt, Smag, Fordøielse; gode Kræfter; en god Legemsbeskaffenhed. Gode Fødevare; godt Brød, Smør. — Godt Øl, kaldes det stærkere Øl i Modsætning til: tyndt, dagligt Øl. — Et godt Hoved, kaldes den, som har fortrinligt Nemme, meer end almindelig Forstand. 3. ægte, reen, uforfalsket; it. oprigtig, uskrømtet. Godt Guld, Sølv. Gode Penge, Varer, Vine.

En god Ven, Christen, Patriot. 4. brugelig, tienlig. En god Havn. Godt Tømmer t. Huusbygning. Dette Tømmer er godt til Skibsknæer. Denne Kiole er god nok at reise med. At komme i en god (beleilig) Tid. I god Tid, betids. Det er endnu god Tid, tids nok. Det har god Tid, det haster ei. 5. gavnlig, nyttig, fordeelagtig, sund. Det er godt f. Helbreden, Maven, Øinene. Jeg holder det for godt. Et godt Raad. — Det kom mig til Gode (til Fordeel) at jeg var ældre end han. "Det er og en Velgierning, at giøre den til Gode, som nødig tager imod sit eget Gavn." B. Thott. At giøre sig til Gode m. noget (nyde lekker Kost.) jvf. tilgode. 6. ønskelig, heldig, lykkelig, glædelig. Gode Tider; god Tilstand, gode Omstændigheder; god Vind. En god Tidende. Et godt Udfald, Tegn. Jeg kom hrr i en god (heldig, beleilig) Tid. At sige noget i en god (heldig) Tid, Time (fausto omine.) God Dag! God Nat! (At give nogen en god Dag ɔ: ikke agte hans Vrede ell. Trudsel.) God Taar! en Hilsen, naar man drikker hinanden til. 7. frugtbar. God Jord; gode Aar; en god Høst. Sæden staaer godt i Aar. 8. rigelig, fordeelagtig, betydelig, som er i Mængde ell. i høi Grad. Godt Udkomme; en god Næringsvei. En god Deel Folk. Gode Renter, Indkomster. Han fik gode Midler m. sin Kone. Det er en god (rum) Tid siden; der er endnu et godt Stykke Vei t. Byen. At have god Fordeel af noget. Han fik et godt Stød. Give een et godt Øresigen. (Endog om lastværdige Egenskaber og Personer. Det var en god Løgn, han der fortalte. Han er en god Svirebroder.) 9. behagelig for Sandserne; smuk. Det har en god Smag, Lugt. Han holder af god (lekker) Mad. Godt Veir. At see godt ud. Et godt Udseende; en god Udsigt. 10. i moralsk Henseende (subjective): som vil det Rette, som vil alle vel, ei føler Tilbøielighed t. at skade ell. giøre Uret; velstænkende, velmenende. En god og from Mand. (jvf. from.) — it. som udrinder af en saadan Egenskab (modſ. ond.) "Det vi bifalde, ikke fordi det er brugbart, men fordi det har Værd i og for sig selv, kaldes i Særdeleshed godt." Müller. At ville, stræbe efter, elske det Gode (modsat: Synden, det Onde.) "Der gives noget, som kaldes det Gode, fordi det viser sig som noget, hvis uafhængige Værdi vi umiddelbart føle." Müller. Et godt Hierte. At tænke godt om een; handle godt mod een. Gode Handlinger, Sæder. En god (sømmelig) Opførsel, Omgang. 11. velgiørende, godgiørende. At være god imod een, imod den Fattige ɔ: giøre vel imod. Hun giør meget Godt (giver meget til Trængende.) 12. heraf end videre: bevaagen, velvillig; mild, føielig, lemfældig, høflig. Hun er mig ikke god. "Gierrig Mand er Ingen god, og sig selv værst." Ordspr. Han er god at omgaaes, at tiene. En god Herre mod sine Undergivne, Tienestefolk (modſ. streng, haard.) En god Fader, god Søn (ɔ: der opfylder sine Pligter som Fader, som Søn.) Med en god Villie ɔ: frivilligen. Han giør det ikke m. sin gode Villie. At tale godt med een, svare godt. At give gode Ord (ɔ: venlige, milde, overtalende.) At faae noget f. Penge og gode Ord. At blive god igien, lade sin Vrede fare. 13. sagtmodig, venlig. At være god af sig. Hun er alt for god til at giøre ham imod. (Ved Misbrug forbindes i dagl. Tale med denne Bemærkelse, især naar det siges om en Mand, et Bibegreb om Svaghed ell. Enfoldighed; f. Ex. det er en god, skikkelig Mand, som lader sig narre af enhver. En god Stakkel, Tosse.) 14. retskaffen, ærlig. Et godt Navn og Rygte. Gode Mænd, Dannemænd, i Lovsproget: uberygtede, vederhæftige Mænd. (Rigets, Kongens gode Mænd, tilforn: de Adelige, de Ypperste, Fornemme. Optimates.) 15. paalidelig, sikker; it. som indestaaer for. En god Betaler; gode Verler. At være god (være Borgen) for noget. 16. i Stand, stærk nok, dygtig til. Han er ikke god for at bære det, for at reise sig af Sengen, for at bevise hvad han siger. "Et Arbeide, som han ikke var god for, tilbørligen at udrette." B. Thott. "Ikke kiender jeg mig god for at være Høvding." P. Claussen. 17. af en vis Værdi; agtbar, værdig. At holde sig for god t. noget. Det er for godt t. saadan Brug. Enhver er god for sig ɔ: har sin Værdi. 18. deelagtig, skyldig. De vare lige gode om Byttet, om denne Misgierning. 19. let, ikke vanskelig. Han er god at faae i Tale. Dette Brænde er ikke godt at hugge. Han har godt ved at giøre det. Det har gode Veie, skal have gode Veie (det finder sig let, har ingen Vanskelighed; kræver ingen Hast.) Det er der gode Raad til (det falder ikke vanskeligt, ikke kostbart at skaffe, at udføre.) 20. billig, ikke dyr. Godt Kiøb. Han er god at handle med. 21. vedbørlig, lovlig, rigtig. At giøre god Rede for noget. Dette er mig god Betaling. (s. Gode, Godt!) = godartet, adj. som er af en god Art, Beskaffenhed. (modſ. ondartet.) En godartet Feber; godartede Kopper. — goddædig, s. godgiørende, velgiørende. — godgiørende, adj. v. som gierne giør godt imod Trængende; velgiørende. "Den er godgiørende, som gierne understøtter Nødlidende; den er velgiørende, der anvender sin Virksomhed t. Gavn for sine

Medmennesker." Müller. Godgiørenhed, en. den Egenskab, at være godgiørende; Udøvelsen af velgiørende Handlinger. — Godhed, en. ud. pl. 1. den Egenskab ell. Beskaffenhed, at være god, at have den tilbørlige Fuldkommenhed (kan ikke bruges i alle Adjectivets Bemærkelser, og er især indskrænket til 2, 6, 9, 10 og 11.) 2. Velvillie, Bevaagenhed. At anbefale sig i, at misbruge eens Godhed. 3. Velgierning, Tieneste. (her bruges ogsaa pl.) — godhiertet, adj. som har et godt Hierte, et deeltagende, medlidende, men især hielpsomt Sind. "Vel veed jeg, du troer mig vist en from godhiertet Taabe." Evald. (Fisk.) (Ogsaa: godhiertig. Moth. "Held den — som den daglig skuffede Godhiertige er kiærere, end den Haardhiertede." D. Tilsk. X. 644.) Deraf: Godhiertighed, en. ud. pl. (Moth.) "Ikke Svaghed, ikke skuffet Eftergivenhed, ikke Aandens Ladhed er sand Godhiertighed." D. Tilsk. X. 644. — godlidende, adj. [Isl. gódlátr.] venlig, mild, især af Aasyn og i Adfærd; (hyppigst br. dette adj. i Norge.) En godlidende Mand, Kone. "Dette Besøg og Bekiendtskab — var saa simpelt, naturligt og godlidende." Bagg. (Labyr. I. 244.) godmodig, adj. (T. gutmüthig.) godsindet, godlidende, venlig, hiertelig. Den i Hiertet gode, velvillige, mod sine Medmennesker velgiørende Mand er derfor ikke altid godmodig; men kan undertiden være ubehagelig, frastødende i sit Udvortes. "En godmodig Mand er derimod den, hvis Tale og Adfærd røber, at han er stemt t. Velvillie." Müller. Deraf: Godmodighed, en. ud. pl. — godsindet, adj. godmodig. (Moth.) godtalende, adj. v. som taler godt, venligt t. Andre. (V. S. O.) godtroende, adj. v. som i Følge egen Godmodighed og Ærlighed troer enhver vel; troskyldig. "Du fandt Menneskene anderledes, end din alt for godtroende Forventning lovede." Mynster. Godtroenhed, en. Troskyldighed. (V. S. O.) godvillig, adj. som giør noget med god Villie; som gierne vil tiene Andre. "Hans Rygte var saa fordeelagtigt — at de fleste Der godvilligen gave sig under hans Regiering." Guldberg. "Giøre Forældrene det ikke godvilligen, har Staten Magt at tvinge dem dertil." Schytte. Godvillige Vidner (D. Lov. I. 13. 3.) ɔ: Vidner, som møde i en Sag uden Stævning; forskiellige fra: villige Vidner. "Frivillig siges om den, der giør noget uden Tvang; godvillig, af Lyst." L. Heib. (Det sidste medfører derfor mere Begrebet om Selvbestemmelse, end det første. jvf. Müllers Synon. I. 198.) Godvillig siges undertiden ogsaa om den, der er føielig af en godmodig Svaghed. "Han drikker frivilligt; siger man om den, der ikke skiøtter om at lade sig nøde; godvilligt, om den, der giør det af Føielighed mod Verten ell. Selskabet; gierne, fordi han finder Smag deri." L. Heib. — Heraf: Godvillighed, en. ud. pl. (B. Thott.)

Gode, et. [Et i nyere Tid indført Subst. hvis pl. Goder ogsaa er brugt af Nogle.] 1. en god Ting, det, som udgiør ell. fremmer Menneskets moralske ell. physiske Vel. (Bonum.) Det høieste Gode. Sundheden er et stort Gode. "Kiærligen har Gud smykket Jorden omkring os, og lader den bringe os sit Gode." Mynster. 2. Isl. Gôdi. (m. Art. en.) Gavn, Nytte, Baade. Det giør aldrig Gode, giør ingen Gode. (Moth.) Hvad Gode kan du have deraf? (sielden.) Jeg vil ønske, det maa blive, komme ham til Gode. "Vores Fædreneland t. meget Gode og Gavn." Vedels Saxo. 350. "Den Daad, dig selv til Gode kom, din Mund bør aldrig tale om." Tode. (jvf. god, 5.) 3. det Gode (af adj. god) bruges i adskillige Udtryk. Af det Gode ɔ: af et godt, velvilligt Sind. — Med det Gode, a) med Høflighed, p. en god Maade. b) med fri Villie, godvilligen. 4. til Gode. At holde een noget til Gode, a) bære over med. "Hvo kan holde den en Last til Gode, der af Forsæt, m. beraad Hu begaaer Lasten?" Schytte. b) giemme, holde noget tilbage f. een t. en følgende Tid. — At giøre sig til Gode, pleie sig m. Mad og Drik. 5. til Gode, adv. (helst i eet Ord: tilgode.) At have noget tilgode hos een (have Gieldsfordring paa een.)

Goderaad, n. s. pl. et Slags Bakkelse. (s. god, 19.) Goderaadsjern, et. Kagejern, hvori Goderaad bages.

Godhed, s. ovenfor under god.

Gods, et. [af god.] 1. ud. pl. Midler, Formue, Eiendom. Rørligt, urørligt Gods; uretfærdigt G. "Giv mig Folket, og tag Godset t. dig." 1 Mose B. 14. "Du har ikke begiert Rigdom, Gods og Ære." 2 Krøn. 1. 11. (s. Arvegods, Børnegods, o. fl.) 2. ud. pl. Varer, Kiøbmandsgods, Skibsladning. Det er godt Gods (gode Varer.) Skib og G. — Gods kaldes ogsaa, med et technisk Udtryk, Metallet i støbte Malm-Arbeider. "Kanoner m. fuldt Gods." (s. Overgods.) 3. Gods, pl. Godser. Jordeiendom, Jordegods, Landgods (især deles et saadant, der bestaaer af Hovedgaard og Bondergods.) Et adeligt Gods, Stamgods. Godsets Bønder. — Deraf: Godseier, en. den, som er Eier af et Gods, Jorddrot, Herremand.

Godt, adv. (s. under god.) — I dagl. T. br. det ogsaa for rigelig, naar et Maal, en Størrelse udtrykkes. Han er godt et halvt Hoved høiere. Der var godt en Skieppe over Maalet.

Godt! bruges hyppigen, som et Slags Udraabsord, en Yttring, hvormed man bifalder ell. indgaaer noget, ell. blot tilkiendegiver, at man har hørt, hvad en anden siger. I sidste Tilfælde ogsaa: det er godt!

Godtbefindende, et. ud. pl. vilkaarligt Skiøn ell. Skiønnende, Bestemmelse efter egen Villie, eget Tykke. "Magt t. at handle efter sit Godtbefindende." Eilschow. At lade noget komme an p. eens Godtbefindende. "Han maa lade Alt beroe p. hans Herres Godtbefindende." Birkner.

Godte ell. gotte sig, v. rec. 1. giøre sig tilgode (m. Mad og Drik;) fornøie sig, finde Behag i. "Trods al den Beqvemmelighed og Magelighed, hvori man der bestandig kan gotte sig." Bagg. At gotte sig med, ved en Flaske Viin. At gotte sig (more sig hierteligt) over et lystigt Indfald.

Godtgiøre, v. a. 3. (s. giøre.) 1. giengielde, vederlægge, erstatte. At godtgiøre een noget i sit Regnskab; godtgiøre een hans Udlæg. 2. bevise. At godtgiøre et Udsagn. "At godtgiøre sin Herkomst." Basth. = Godtgiørelse, en. det, hvorved noget giøres godt igien, Vederlag f. et lidt Tab, ell. for noget Ubehageligt, som er hændet, ell. tilføiet een. (jvf. Erstatning, Fyldestgiørelse, Vederlag.) "Godtgiørelse udtrykker et mere ubestemt Begreb, end disse Ord. Den, som erholder en G. bliver derfor ikke altid skadesløs, mindre fyldestgiort.— En Moder kan i sine Børns Kiærlighed finde Erstatning f. de Sorger, hun har havt f. dem; men om Godtgiørelse kan her ikke være Tale." Müller.

Gold, adj. [Isl. géld.] 1. ufrugtbar. Golde Marker, Agre. "En gold og øde Grund til Frugtbarhed oplive." C. D. Biehl. — Golde Straae ɔ: uden Ax; golde Ax, uden Kiærne; golde Grene, som ingen Frugt bære; Vandgrene. (Moth.) 2. Om Kreature, som ei give Melk, ell. ikke ere drægtige. En gold Ko. At malke en Ko gold. Koen staaer gold i Aar ɔ: har ei været m. Kalv. "Gold So var aldrig Grise god." Ordspr. (Moth.) = Goldamme, en. et Fruentimmer, som røgter og passer et Barn, men uden at give det Die. — Goldax, et. 1. Ax uden Kiærne. (V. S. O.) 2. en Græsart af Byggets Slægt med serradet Ax (Byggræs; Fandens Ax.) Hordeum murinum. — Goldhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være gold. — Goldkorn, et. svangt, ufrugtbart Korn. (V. S. O.) goldmelket, adj. siges om en overløben Ko, som kun malker lidet.

Goldes, v. n. pass. [Isl. géldaz.] blive gold, holde op at give Melk; miste sin Die. (Moth.)

Gomme, en. s. Gumme.

Graa, adj. pl. graae. [Isl. grár.] som har en Farve imellem sort og hvid; meer eller mindre blandet af begge. Lysegraa, askegraa, mørkegraa. Graa Luft, graat Veir ɔ: tykt, mørkt, skyet. At vende det Graae (det Lodne) ud ɔ: blive vred. (Moth.) "Bønder ere ei Gæs, for de ere graae." Ordspr. Du skal kalde ham graa og lade ham gaae (ɔ: ei kunne giøre ham mindste Skade;) en Talemaade. = graablakket, adj. som har en blakket Farve, der falder meest i det Graae. graablisset, adj. graa m. hvid Blis i Panden (om Qvæg.) Graabrødre, pl. kaldtes tilforn Franciskanermunkene, af deres graae Kapper. (Deraf: Graabrødrekirke, -kloster.) Graagaas, en. Vildgaas. graagrimet, adj. graa, m. hvide ell. sorte Streger over Hovedet (om Qvæg.) graahaaret, adj. som har graa Haar (især Hovedhaar.) graahielmet, adj. graa m. hvidt Hoved (om Qvæg.) graahovedet, adj. graahaaret p. Hovedet. graahærdet, adj. (Isl. gráhærdr.) graahaaret (siges kun om dem, som ere det af Alderdom. Det usædvanlige og nye v. dep. at graahærdes, blive graahaaret, forekommer hos Hertz. Befr. Jsr. 14.) graaklædt, adj. v. iført graae Klæder. graaladen, adj. som falder i det graae, noget graa. Graamunk, en. Franciskaner. (forældet.) Graasei, en. En stor Fisk af Torskeslægten. Graaskimmel, en. En graaspættet Hest. s. Skimmel. Graaskind, et. graat Skind af vilde Dyr. graaskægget, adj. som har graat Skæg. Graaspurv, en. den almindelige Spurv. Fringilla domestica. (s. Guulspurv.) graaspættet, adj. hist og her graa; hvid m. graae Spætter ell. Pletter. Graasteen, en. Kampesteen. graastribet, adj. forsynet m. graae Striber i hvid Bund. graatavlet, adj. hvidgraa, m. store, mørkere Pletter. En graatavlet Hest. Graaværk, et. Pelsværk af Graaskind. graaøiet, adj. som har graae eller graaladne Øine. = Graahed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være graa.

Graad, en. ud. pl. [Isl. Grátr.] det, at græde, at fælde Taarer. Latter og Graad. At briste i G. = graadblandet, adj. v. blandet m. Graad. "Graadblandede Sukke." Hertz. Graaddug, en. poet. en mild, ikke heftig Graad. "Da Veemods søde Graaddug turde rinde." S. Staffeldt. graadfuld, adj. som græder ofte og meget, har megen Graad t. Følge. "Mod Himlen hver et graadfuldt Øie hæver." Fr. Guldb. graadfyldt, adj. v. fuldt af Taarer. "I sorgfuld Stilling, m. nedbøiet Hoved og graadfyldt Øie." Foersom. Graadhulken, en. En voldsom, hulkende Graad. (Bagg. Labyr. II. 119.) graadløs, adj. som ei kan græde; ell. som in-

gen Taarer medfører. Graadløs Sorg. "Da sad m. graadløs Gysen en Moder." Hertz. "Det stirrende Øie graadløst hviler paa Faderens Liig." Samme.

Graadig, adj. [af Isl. Grád, Graadighed.] som spiser med stor Begierlighed, slugen, slugvorn. At være graadig til sin Mad. — figurl. begierlig, meget higende. Graadig efter Bifald, Magt, Ære, Rigdom. "For Nøisomhedens stille Ro i graadig Lyst t. Meer sig tabte." Baggesen. = Graadighed, en. ud. pl. 1. Beskaffenheden at være graadig; Slugvornhed. 2. figurl. umættelig og lastværdig Begierlighed, Vindesyge. "Hadede af Bønder og Borgere for deres nedrige Graadighed." Schytte.

Graane, en. pl.-r. [af adj. graa.] en graa ell. mørk Sky. (Colding.)

Graane, v. n. 1 (har.) blive graa; ell. være graaladen. (især om Luften.) Nylig var det klart; men nu begynder det igien at graane. "Som den graanende Taage, Vindenes Dragt, Liliernes Nattestiul." Evald. "Ligesom Nattens Skygger forsvinde f. den graanende Dagbrækning." Kampmann. (hvor gryende var et bedre Udtryk.)

Grad, en. pl. - er. [Lat. gradus.] 1. Beskaffenheds Størrelse og Bestemmelsen af samme; Maal p. en Tings Egenskaber. I ringe, høi Grad; i lige, i større, mindre G. Grader i Sundhed, Styrke, Lærdom. Ti Graders Kulde, Varme (efter Inddelingen p. Varmemaalere.) 2. i Mathematiken: den 360de Deel af en Cirkel. En G. i Æquator. 3. academisk Ærestrin. Magistergrad, Doctorgrad. 4. Grad ɔ: Led, i Slægtskab. = Gradbue, en. et mathematisk Redskab; en Quadrant. Gradmaal, et. Maal, hvorpaa Grader ere afsatte. Gradstok, en. et Slags Gradmaal, som bruges t. at bestemme Styrken af Brændeviin. — gradviis, adv. Grad for Grad, lidt efter lidt.

Gram, adj. [Isl. gramr. A. S. gram, *furiosus, molestus*. Graman, *ira*.] meget vred, fortørnet, fiendsk. At være een gram. "Gram og vred." Øhlenschl. Helge.

Grammatik, en. s. Sproglære.

Grams, et. pl. d. s. hastigt Greb efter noget (m. Hænder ell. Mund;) Snappen. At tage i Grams, gribe hastig efter noget tilligemed Andre. At kaste i Grams, kaste noget i Flæng blandt mange, f. at gramse efter. (Moth.)

Gramse, v. a. og n. 1. (har.) gribe i Hast, snappe efter. At gramse noget, gramse efter noget. "Jeg seer, du er vel øvet i at gramse." Øhlenschl. (Aladdin.) [Sv. grabba, at snappe, rive t. fig. jvf. rapse, gribe.] — Gramsetag, et. Gierningen at tage ell. snappe noget ved at gramse. (Øhlenschl.)

1. Gran, et. (Støvgran.) s. Grand.

2. Gran, et. pl. d. s. [Lat. granum.] den mindste Vægt, hos Apothekere og Guldsmede; Tyngden af et Bygkorn. (Jvf. Grand.)

3. Gran, en. (langt a.) pl. - er. [Sv. Gran; i Upland Græn.] et i de nordlige Lande almindeligt Naaletræ. Pinus abies. = Granbar, et. pl. d. s. Naalene paa Grantræet. Granbræder, n. s pl. B. savede ud af et Granttræ. Grankogle, en. Granens Frøgiemme; Grantap. Granskov, en. S. af Grantræer. Grantap, en. d. s. s. Grankogle. Grantræ, et. en enkelt Gran. Grantømmer, et. Tømmer af Grantræer. granvoxen, adj. poet. af en udmærket lige, rank Bært. "Den granvoxne Skioldmø bandt Rem om hviden Arm." Øhlenschl.

Granat, en. pl. - er. 1. en mørkerød Ædelsteen. [i M. A. Lat. granatus.] 2. en udenlandsk Frugt; Granatæble. 3. en huul, m. Krud fyldt Kugle, forsynet med Brandrør, som tændtes med Lunte, og fordum kastedes med Haanden af Grenadererne. (Fr. Grenade.)

Grand, adj. n. og adv. grandt ell. grant. [Isl. grannr.] nøie, nøiagtig. Et grandt Syn. Jeg saae, hørte, veed det grandt. "Hvert et Sted den grandt afbilder mig." P. H. Frimann. "Min Pligt, din Tiltro grant jeg kiendte." Fr. Guldb. = Heraf: grandgivelig, (ell. grangivelig) adj. tydelig, kiendelig, aabenbar. En grandgivelig Sag. Det er grandgiveligt, at han har taget feil. Jeg saae det grandgiveligt. "Han hørte hende lige saa grandgivelig, som han havde staaet under Taarnet." Don Quir. af C. Biehl. II. 59. Deraf: Grandgivelighed, en. ud. pl. (Nøiagtighed. "At læse Skrifter med Flid og Grandgivelighed." A. S. Vedel.) — grandhørende, adj. v. som har en god, skarp Hørelse (lydhør.) grandseende, adj. v. som har skarpt Syn. "Den grandseende Menneskekiender." Rahbek. "Hans grandtseende Øie giennemskuede den hende omgivende Atmosphære." Samme. (grandsynet. V. S. O.)

Grand, ell. Gran, et. pl. d. s. [Isl. Grand, Gran. Sv. Grand.] en meget liden Deel, den mindste synlige Deel af noget. Støvgrand, Solgrand. Der er Grand i Melken. Ikke et Grand, ikke det mindste. Vi et lille Grand! Han lader intet gaae til Grand (ɔ: han spilder ikke det mindste.) Moth. – Skrives ogsaa Gran. "Hvert adspredt Gran af Støv." Tullin. "Som Gran, der af et Vift til Intets Grube føres." Baggesen.

Grande, en. pl.-r. [Isl. Granni.] Nabo. "Mangen er god Ven og ond Grande." "Den skal sig selv love, (rose) som har onde Grander." Ordspr. (Ordet br. især i Norge.)

"Baunen lyste og Budstikken løb fra Grande t. nærmeste Grande." E. Storm. "Grande, som i Hungers Nød m. Grande deler sidste Brød." C. Frimann. "Et ømt Farvel han skienkte Sine, og hen t. næste Grande drog." Rein. = Deraf: Grandebrev, et. var tilforn i visse Egne Benævnelse f. et Slags Byskraa. (Et Grandebrev af 1592. s. Aagaard om Tørninglehn. S. 248.) Grandekone, en. Grandemand, en. Nabokone, Nabomand. (C. Frimann.) Grandelav, et. Nabolav. (Colding.) "Et fredsomt Grandelav." H. Bull. "Blandt bedste Ting, som Himlen gav, er godt og roligt Grandelav." C. Frimann. Grandestævne, et. Møde af Naboerne i en Bondeby, for at afgiøre Tvistigheder. At stævnes til Grandestævne.

Grandske, v. a. 1. [af grand.] undersøge meget nøie (egentl. see nøie og nær til.) "De skulle komme p. Aastederne og der granske og besigte, hvorledes det haver sig dermed." D. Lov. I. 17. At grandske i Skriften. (s. eftergrandske, udgrandske, og jvf. forske, der er optaget efter det T., og oprindelig bemærker: at spørge nøie efter, men br. hos os i samme Bemærkelse, som grandske, uden Spor t. den af Sporon angivne fine Forskiel.) = grandskelig, adj. som kan grandskes, udfindes v. Grandskning. Grandskelyst, en. Lyst, Tilbøielighed til at grandske. "Hans Grandskelyst, v. hvilken han giorde Opdagelser til de sildigste Slægters Nytte." Wandal. — Grandsker, en. pl. -e. den, der søger at udgrunde, finde, kommer efter v. at grandske. Saaledes: Naturgrandsker, Sproggrandsker. — Grandskerblik, et. Tænkerens Blik ell. Synskraft. "Med dybe Grandskerblik det søges i Naturens hemmeligste Bøger." Ingemann. — Grandskning, en. pl.-er. nøiagtig Undersøgelse; Grandsken. "De, der anvendte al deres Skarpsindighed p. dyb Grandskning." Mynster. Grandskninger i Historien, Naturlæren. — Deraf: Grandskningsevne, en. (T. Rothe.)

Grandt, adv. s. adj grand.

Granit, en. ud. pl. [T. Granit; formodentl. af Lat. granum.] en Biergart, som fornemmelig bestaaer af Qvarts, Feldspath og Glimmer, og danner de ældste og høieste Bierge (Urbiergene) p. Jordkloden. I løse Blokke kaldes den hos os: Kamp, Kampesteen, Graasteen.

Grante, v. n. 1. (har.) yttre Utilfredshed ell. Vrantenhed, som Børn v. Klynken, Graad o. d. (usædvanligt.) "Ligesom et lidet Barn, naar det granter og er avindsygt." Eilschow. (Philos. Br. 87.)

Grassat, et formodentlig af det Lat. grassari opkommet Ord, der bruges i de Talemaader: at gaae, løbe Grassat ɔ: løbe om paa Gaderne, især om Natten, og begaae Uordener.

Grassere, v. n. 1. (har.) herske, være almindelig (siges kun om Landfarsot eller epidemiske Sygdomme.)

Grav, en. pl. -e. [Isl. Gröf. T. Grab.] 1. gravet Fordybning i Jorden. (jvf. Grøft.) At kaste Grave i en Mose. En Leergrav, Sandgrav. — Særd. Grav (Vandgrav) om en Fæstning ell. befæstet Stad; Fæstningsgrav, Stadsgrav. 2. Hule under Jorden, som vilde Dyr grave; f. Ex. Rævegrav. 3. Leiested i Jorden for afdøde Mennesker. figurl. Død, Undergang, Ødelæggelse. "Mangel p. velordnet Virksomhed er en Grav f. Ungdommens Sæder." Engelst. = Gravand, en. En vild Fugl af Gaasesægten, der lægger sine Æg i Huller, som den graver i Sand v. Strandbredden; Gravgaas. Anas tadorna. Gravfest, en. F. som holdes til en Afdøds Erindring, ell. ved hans Grav. (J. L. Heiberg.) Gravfred, en. den Fred, som de Afdødes Liig og Begravelser efter Loven bør nyde. At forstyrre Gravfreden. (Violatio sepulchri.) Ørsted. Eunomia. II. 102. Gravhule, en. pl.-r. Huler i Jorden, i Bierge ell. Høie, som i Oldtiden brugtes t. Gravsteder. Gravhund, en. Et Slags smaa, lavbenede Hunde, som afrettes t. at angribe Ræve, Grævlinge og andre Dyr i deres Grave; (Moth) Grævlinghund. Gravhvælving, en. H. over et Gravsted, hvælvet Grav. Gravhøi, en. pl. -e. Jordhøie, som nogle Folkefærd i Oldtiden, især Nordboerne, opkastede over mærkelige Afdødes Gravsteder. Gravkammer, et. 1. et betydeligt Rum i en Bygning, et Værelse, indrettet t. Begravelser. 2. i de nordiske Gravhøie: den Steensætning inde i Høien, som udgiør det egentlige Gravsted. Gravkiste, en. Liigkiste, Dødningegiemme, især af Steen; Sarkophag. (F. Münter.) Gravkors, et. Kors, som undertiden sættes over Grave p. Kirkegaardene. Gravlampe, en. Lampe, som brænder i en Grav, saaledes som Skik var hos Grækerne og Romerne. Gravlund, en. Lund, hvor Gravsteder ere indrettede. Gravminde, et. Mindesmærke, opreist over ell. ved eens Grav. Gravmæle, et. egentl. d. s. s. Gravskrift; men bruges ogsaa for: Gravminde. (T. Grabmaal.) Gravran, et. Ran, som begaaes i Afdødes Grave. Gravrust, en. Rust, som æder sig ind i Staal, Jern ell. andet Metal. Gravrøver, en. den, som begaaer Gravran. Gravsand, en. ud. pl. S. som opgraves af Jorden; modś. Strandsand. Gravskrift, en. pl.-er. Skrift t. Minde om en Afdød, som opsættes over ell. ved hans Grav, ell. skrives i denne Hensigt. Gravso, en. 1. i lav Tale-

brug: et skidenfærdigt Qvindfolk. 2. "efter Almuens Overtro: et Spøgelse, der om Natten viser sig ved de Dødes Grave, i et Sviins Lignelse." Moth. Gravsted, et. Sted, hvor en Afdød begraves, ell. som er bestemt dertil. At udsee sig selv sit G. Gravsteen, en. Mindesteen, som lægges over en Grav, Ligsteen. Gravstue, en. d. s. s. Gravkammer, 1. (Herz. 162.) Gravstøtte, en. Mindestøtte over en Afdød v. hans Gravsted. gravsætte, v. a. 3. begrave, jorde. Gravsøvn, en. ud. pl. Hvile i Graven, Dødssøvn. (Arrebo.) Gravtaushed, en. figurl. en meget dyb Stilhed ell. Taushed. (Bagg.) Gravtræ, et. d. s. s. Liigtræ. Gravvandring, en. V. til en Grav ell. imellem Grave. (Baggesen. Labyr. II. 98.) Gravøl, et. Gilde ved eens Jordefærd.

Grave, v. a. grov og gravede; gravet. [Isl. grafa. A. S. grafan. Goth. graban.] 1. kaste Jorden om ell. op, især med en Spade; giøre Fordybning i Jorden v. at kaste den op; lede (Vand) v. ell. giennem gravede Render. At grave i Jorden. Denne Jord er ikke godt gravet. At grave en Have, en Grav, en Brønd, en Canal. (I dagl. Tale neutr. for: rage, rode i. At grave i sine Lommer, iblandt Papirer.) At grave Vandet bort. At grave et Stykke Jord fra ɔ: skille det fra v. en Grav ell. Grøft. At grave en Mark ind ɔ: indhegne den m. Grøfter. At grave noget ned i Jorden. At grave Jorden om ɔ: grave den p. ny. Grave noget op af Jorden. Grave Vandet ud af en Mose ɔ: skaffe det ud ell. bort v. gravede Grøfter. Vilde Dyr grave sig ind i Jorden. 2. At grave ind ell. indgrave, br. i forskiell. Bemærk. om at stikke ell. skære noget i Metal, Steen ell. andre haarde Ting, m. et skarpt ell. spidst Redskab. At grave sit Navn ind i en Klippe. (s. indgrave.) = Heraf: Gravgaas, en. Et Slags Gæs ell. Fugle af Andeslægten, m. spraglede Farver, som grave deres Reder i Sand v. Havbredden. Anas Tadorna. Gravrust, en. (s. forr. Side under Grav.) Gravstikke, en. pl. -r. et meget skarpt og spidst Redskab af Staal, hvormed man indgraver ell. graverer noget i Metal, og som især Kobberstikkere bruge. = Graver, en. pl. -e. 1. den, som arbeider v. at grave i Jorden; f. Ex. Grøftegraver, Skandsegraver. 2. en Kirkebetient, som besørger Grave t. Afdøde, m. m. — Graverkarl, en. Karl, som er i Tieneste hos en Graver. — Gravning, en. Gierningen at grave.

Gravere, v. a. 1. (Fr. graver.) s. indgrave, udgrave.

Greb, et. pl. d. s. [Isl. Grip.] 1. Gierningen at gribe. At giøre et Greb i, efter noget. it. en vis Maade at gribe paa. At have, vide det rette G. paa noget (forstaae at behandle det.) At giøre et falsk Greb paa Fiolinen. 2. noget t. at gribe, tage fat i, Haandgreb, Haandfang. Grebet paa en Kaarde. (Isl. Greip.)

Greb, en. pl. -e. [s. gribe.] et Redskab af Jern ell. Træ, som en tregrenet Gaffel, med Skaft, der bruges til at læsse (f. Ex. Giødning) paa og af Vogne. En Grebfuld, saameget, som tages p. eengang med en Greb.

Grebe, v. a. 1. sanke, tage af ell. bort med en Greb.

Green, en. pl. Grene. [Isl. Grein.] 1. Træernes Skud ell. Udvæxter, naar de have naaet en temmelig Størrelse og Tykkelse. "Sielden er Grenen bedre end Bullen." Ordspr. Mindre Grene, ell. deres yderste Dele, kaldes Qviste. 2. en Fleen. En Gaffel m. tre Grene. 3. Takker, Ender paa Hiortens Horn. 4. uegentl. en Arm af en Flod. 5. en Green, Linie af en Familie. 6. en Art af noget, hvoraf der gives flere lignende. Det er en G. af denne Sygdom. "Maaskee den ikke giør større Nytte i nogen Green af den hele Regiering, end just i Opdragelsen." Schytte. = a) greenløs, adj. som er uden Grene. Greensvamp, en. S. som sætter sig paa visse Træers Grene. — b) Grenebrænde, et. Ved, som er af Træets Grene, ikke af Stammen. Favnsat G. En Favn Grenebrænde. grenefuld, adj. som har mange Grene. Grenehytte, en. En af Grene bygget ell. sammensat Hytte. "De samlede Grene af Træerne, for deraf at danne sig Grenehytter." Schytte. Greneskud, et. En fremskudt Green; ell. Grenes Fremskyden p. Træer. (C. Frimann.) Grenespredning, en. den Maade, hvorpaa Grenene udvore fra Stammen og sprede sig i mindre. Hos forskillige Slags Træer er Grenespredningen forskiellig. Grenesvamp, en. et Slags kiødede, grenede Svampe (Ramaria. Holmskiold.) der ligne Køllesvampene, undtagen i Formen, og derfor af Nyere regnes t. disse. — grenet, adj. som har Grene, er deelt i Grene.

Grene sig, v. rec. 1. dele, sprede sig i flere Grene. (Moth.)

Grenes, v. dep. faae Grene. "De tørre, bare Træer skulle grenes og blomstres igien." Tidemands Postil. 1564.

Greve, en. pl. -r. [A. S. Gerefa. T. Graf.] en fornem adelig Titel og arvelig Værdighed, som hos os først under K. Christian V. er optaget. (s. Lehnsgreve.) = Grevebarn, et. en Greves Søn ell. Datter. Grevebolig, s. Grevesæde. Grevekrone, en. den Krone, som en Greve har Tilladelse at føre over sit Vaaben. Grevestand, en. En Greves adelige Stand og Værdighed. Grevesæde, et. en Lehnsgreves Herresæde.

Grevetitel, en. Titel af Greve, som er tillagt en Adelsmand, der ei har Grevstab. = grevelig, adj. som hører til en Greves Stand. — Grevinde, en. pl.-r. En Greves Hustru. — Grevskab, et. pl.-er. et arveligt Lehnsgods, som en Greve besidder og som udeelt gaaer over til hans ældste Søn eller den nærmeste Arving.

Grever, n. s. pl (Grøver. Langebek.) de Trevler, Hinder og Kiertler, som blive tilbage naar Svineister, Oxetalg ell. andet dyrisk Fedt afsmeltes. [Sv. Gresvar; Ljusgresvar. Tællegrever. Gl. T. Garewan, *fæces*. Willeram. (132. VIII. 2.) efter Ihres Mening.] (S. Fedtegrever, Tællegrever, Trangrever.)

Grib, en. pl. -be. en Slægt af Rovfugle, (Vultur) af hvis Arter ingen er indenlandsk.

Grib, n. s. forekommer i D. Lov, (hvor det maaskee staaer for Gribejord) i den Talemaade: at sætte Stene i Grib ɔ: sætte Skielstene i en Mark. "Steen, som indføres og sættes i Grib, og ikke indføres v. Sandemænd, den bør igien at optages." V. 10. 10.

Gribbenille, en. i lav Talebrug: et i sit Udvortes ubehageligt, arrigt, støiende, vel ogsaa hæsligt og aldrende Qvindfolk. [Isl. Grybba, *mulier male morata*. Haldorsen.]

Gribe, v. a. greb; greben, grebet. pl. grebne. [Isl. gripa.] 1. tage stærkt, hastigt fat p. med Fingrene, ell. (om Dyr) m. Kløer og Næb. At gribe een i Haaret, i Kiolen; gribe noget, som kastes t. een. At gribe efter noget, søge at gribe det. At gribe (stikke Haanden) i Lommen. At gribe (tage, favne) een om Livet. Man kan gribe om det m. Hænderne. Disse to Hager, Hiul gribe ind i hinanden. — figurl. at gribe een under Armene ɔ: hielpe, understøtte. "De troede sig forbundne til at gribe Messenierne under Armene." O. Guldb. — At gribe feil (egentl. ikke naae det, man griber efter.) figurl. tage feil. Der greb han reent feil. "Saa gribe de uden Tvivl feil af det, de egentlig vilde sige." A. Ørsted. 2. tage fat paa, anholde. Tyven vilde undflye, men blev greben. 3. komme over, overrumple. At gribe een i Tyveri, i en Løgn, i Gierningen. At gribe een i hans egne Ord (benytte hvad han har sagt imod ham selv.) At gribe (benytte) Leiligheden. "Fordele, der gribes, glimre og forsvinde." Malling. 4. At gribe ind i eens Embede, Rettigheder, tiltage sig noget deraf paa en voldsom, ulovlig Maade. 5. At gribe om sig, neutr. udbrede sig (især m. Hastighed.) Ilden, Oprøret greb om sig. 6. At gribe sig an, anstrenge sig. 7. At gribe til. a) Han greb hastig til, og holdt hende. b) tage fat p. for at betiene sig af. At gribe til Kaarden; gribe til Vaaben. c) beslutte sig til, tage sin Tilflugt til. At gribe til Flugten; gribe til et fortvivlet Middel. = Gribejord ell. Gribsjord, en. Jord, som ingen Eier har; ell. egentlig i forrige Tiders Lovsprog: den Jord, som ikke var rebet ell. lagt i Boel, (matriculeret) og som derfor enhver, der vilde, kunde benytte sig af. (D. Lov. I. 18. 1. jvf. V. 10. 10.) — Gribsgods, et. En Ting, som er uden Eiermand, som enhver kan tage, der lyster.

Gridsk, adj. [Isl. Grid, Heftighed, voldsom Begierlighed.] 1. som er meget begierlig, hidsig efter noget. "Saa gridsk han jager nu fra Fryd t. Fryd." F. Guldberg. Gridsk efter Penge (pengegridsk.) At være gridsk paa Lærdom. 2. glubsk, grum. (sielden.) — Deraf: Gridskhed, en. ud. pl. Gridskhed efter Penge.

Grif, en pl. - fer. et af de Gamle opdigtet Dyr ell. Uhyre, liig en vinget Løve ell. firbenet Fugl. (Gryphus.) s. Grib (i hvis Sted Baggesen synes at bruge Grif. Overs. af N. Klim. 1 Cap.)

Griffel, en. pl. Grifler. [T. Griffel. A. S. Græf.] en Stift ell. tilskaaren Pind af fiin Skifersteen, hvormed skrives paa Tavler af samme Steenart.

Griin, et. uhøvisk Latter, Grinen. (d. Tale.) s. grine.

1. Griis, en. pl. Grise. [Isl. Gris.] Svinets Unge (t. en Alder af et Aarstid.) = Griseso, en. So, der har Grise. Grisesylte, en. En Griis, lagt i Sylte eller Saltlage, og i Presse. Grisesteg, en. Steg af en Griis.

2. Griis, en. i en Maltkølle: en muret Hvælving, m. langagtige Huller, ovenover Køllens Aabning, hvorigiennem Varmen og Røgen kan stige op t. Maltet, og Ildens Lue og Gnister dæmpes; en Køllebiørn. (Brandforordn. 19 Jul. 1799.)

Grille, en. pl.-r. [Sv. og T. Grille.] Noget, man utidigen grubler paa; urimelig, ugrundet Indbildning ell. Indfald. "Skiøndt man vidste vel, han havde egne Griller, som Læger gierne har." Holb. P. P. "Regenten betiener sig af Folkets Griller, som et Middel t. at opmuntre det til Dyder." Schytte. At faae, falde p. en G. At forslaae Griller, sætte een Griller i Hovedet. "Med den kan jeg faae Griller til at vige." Troiel. = Grillefænger, en. den, som er tilbøielig t. at faae Griller, ell. indbilde sig og gruble paa urimelige Ting. Grilleværk, et. noget, som blot er grundet i, er en Følge af Griller.

Grim, adj. pl. grimme. [s. det følgende Ord, hvormed det maaskee er beslægtet.] meget styg, hæslig. (br. kun om udvortes sandselige Gienstande.) "Grimt er det, som (udvortes) ikke behager, den modsatte Yderlighed af deiligt, og falder, ligesom dette,

blot under Diets Dom." Sporon. Jvf. stygg og hæslig. "Grim medfører Begrebet om en stor og paafaldende Hæslighed. Hvad der er grimt er derfor ikke altid stygt ell. fælt. Saaledes kan et grimt Ansigt være godmodigt." Müller. [Grim er efter nærværende Talebrug det stærkeste Udtryk for Hæslighed i udvortes Skikkelse, især Ansigtets; og man vil ikke let bruge det om et saadant, som f. Ex. Godmodighed giver et behageligt Udtryk. Det br. overhovedet nu mere hos Almuen og Digtere, end i det forfinede Talesprog; om Dyr sielden, og efter Müllers Mening neppe om andre, end saadanne, som man ogsaa tillægger Skiønhed; f. Ex. en grim Hund. I Talesproget, især hos Almuen, br. det ikke blot om personlig Skikkelse; men jævnlig ogsaa om Ting. "En grim Kiedel." informis. Vedels Saxo. 86.] = Grimhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være grim; en høi Grad af Hæslighed. "Hun ei fra Arilds Tid i Grimhed havde havt sin Lige." Bagg. "Han forstaaer — at ophøie (forhøie) Legemets Yndigheder, og hænge et Dække f. Grimhederne." Schytte.

Grim ell. Griim, en. Sværte af Røg ell. Lue; Sod. (Moth; som ogsaa har v. at grime, sværte, giøre sort.)

1. Grime, en. pl.-r. 1. affarvet Streg over Hovedet, i Ansigtet. Barnet har en Grime over Panden. (V. S. O.) s. adj. grimet. 2. Bindsel, der lægges om Hestens Hoved, for at binde ell. føre den i, i St. for i Tøile. At lægge G. paa en Hest. 3. et Skiul for Ansigtet, t. at giøre Personer ukiendelig; en Maske. (forældet; kaldtes og Rædgrime. Isl. *Grima*, der ogsaa brugtes for: Hielm. Ordets almindelige Betydning synes saaledes at være: noget, der lægges paa ell. om Hovedet.) = Grimepenge, pl. kaldes de Drikkepenge, som gives en Karl, der fører en kiøbt Hest t. Eieren. Grimeskaft, et. det Reb, som er fastgiort i Grimen, for at binde ell. føre Hesten i. Grimetøi, et. det, som hører til en fuldstændig Grime.

2. Grime, en. pl.-r. de store Masker paa et Togger ell. Fiskergarn, som gaae rudeviis fra øverst t. nederst paa Garnet. (Moth.)

Grimet, adj. [af Grime, 1.] 1. siges om Qvæg, hvis Hoved ikke er eensfarvet, men har Streger ell. Baand af en anden Farve, end det øvrige Hoved og Kroppen; saaledes rødgrimet, sortgrimet. 2. sieldnere om Mennesker; sværtet, ell. paa lignende Maade tilsølet v. Farvning. (s. ovenfor Grim ell. Griim.) "Jo helligere de ville ansees s. at være, jo mere grimede ere de i Ansigtet." Schytte. (Indv. Reg. IV. 21.)

Grine, v. n. 1. har. (sieldnere er imperf. green.) [Gl. T. grinen, vrænge Munden, vise Tænder. T. greinen. A. S. grinian, dele. Ihre. Isl. grina, skielne, adskille.] 1. vise Tænderne v. at aabne Munden og dreie den t. Siden. Hunden, Ræven griner. At grine ad noget, vise Mishag dermed ved Ansigtets Træk. (Hos Almuen og i d. Tale siges om noget, der har givet sig fra hinanden i en Sammenføining ell. Sprække: det griner, det griner slemt.) 2. lee p. en uhøvisk, ildeladende Maade. (dagl. T.) — Deraf: Grinen, en. ud. pl. — Grinebider, en. den, som leer idelig og p. en styg Maade. (d. T.) Griner, en. pl.-e. (Sneedorf.)

Grissel, (ell. Gredsel,) en. En lang Skuffe hos Bagere, hvormed Brødene skydes ind i den hedede Ovn; en Skydsel. Infurnibulum. (Colding. Moth.)

Grisset, adj. af graaladen ell. blandet Farve, Udseende. (dagl. T.)

Groe, v. n. 1. groede, groet; pl. groede. (er og har.) [Isl. gróa. jvf. Grøde.] tiltage v. vorende Kraft, fremmes i Vært, vore. Planterne, Haaret vil ikke groe. Dette Træ har i lang Tid ikke mere groet. Denne Plante er groet saa høit op p. faa Dage. Grenene ere groede sammen, ind i hverandre. At groe igien, vore sammen. Saaret er groet igien (groet sammen.) [jvf. voxe, som er det sildigere, fra det Tydske laante Verb. At groe bruges nu kun om Planters Vært, ell. om det, som har Planteart, f. Ex. Haar; og aldrig i en mere udvidet ell. figurlig Bemærk. saaledes som voxe.] "Ved at groe, voxer en Ting til; men der er flere Maader, at vore paa, end den, at groe. — Græsset groer godt, naar det kommer vel op af Jorden; (s. Grøde) det voxer, naar det, efterat være kommet op, bliver længere og større." Sporon. (Dog kunde man ogsaa i sidste Tilfælde ligesaa vel sige: at Græsset groer godt.) — Groening, en. det, at noget groer; Vært. At komme i Groening.

Grosserer, en. pl.-e. en (især i Kiøbenhavn gieldende) Benævnelse for de Kiøbmænd, der ikke holde aaben Bod, men kun handle m. Varer i store Partier.

Grotte, en. pl.-r. (Fransk.) en (især konstig anlagt) Hule ell. Steenhvælving i en Klippe ell. Bakke; en Steenhule.

Grov, adj. n. og adv. grovt. [Tydsk grob. Sv. grof. men er i intet af disse Sprog ret gammelt.] 1. som bestaaer af store eller tykke Dele. (modsat: fiin.) Grov Uld, grovt Klæde, Brød, grove Gryn, grovt Salt. 2. stor, plump. Grove Lemmer, Ansigtstræk; grov Skrift. Pennen skriver for grovt. (modſ. ligeledes fiin.) 3. tung, svær. Grove Varer; grov Vægt, Mynt; grov Føde. (modſ. let.) 4. giort uden Konst; som fordrer mere Kræfter end Konst ell. Nemhed. Grovt

Arbeide. En grov Tegning. Det Grove i et Arbeide, Konstværk. (Grove Folk, i d. Tale: Tienestefolk, Arbeidsfolk, der forrette grovt Arbeide.) Ogsaa om Redskaber, hvormed saadant Arbeid giøres. En grov Høvl, Fiil, Pensel. En grov Sigte ɔ: m. store Huller. 5. som ei er forædlet, dyrket, henvendt t. det høiere Aandelige. En grov Smag, Følelse. Den grove Sandselighed. 6. uskikkelig, uhøvisk, plump. Grov Opførsel, Tale, Skiemt; grove Sæder. (Grovhed er i denne Bemærkelse en høiere Grad af Uhøflighed, og en Følge enten af slet Opdragelse og Omgang, ell. tillige af en afgiort Villie t. at fornærme.) "Uhøflig er den, som viser Mangel af det Anstændige i Væsen og Adfærd; grov den, som (i dette Tilfælde) viser det virkelig Uanstændige." Sporon. 7. om en høi Grad i det, som er ondt ell. slet. En grov Synd, Vildfarelse; et grovt Tyveri; en grov Forbrydelse. 8. om Lyden: dyb, stærk. Et grovt Mæle. = Grovbrød, et. usigtet Rugbrod. Grovgrøn, et. kaldtes et Slags tilforn brugeligt grovtraadet uldent Tøi, der oftest farvedes grønt. (Moth.) grovhudet, adj. som har en grov, tyk ell. ujævn (ikke lind, blød) Hud. Grovhøvl, en. H. som først bruges, til at høvle det Grove af Træet; Skrubhøvl. grovkornet, adj. som har grove, store Korn. grovladen, adj. grov af Udseende, som har grove Ansigtstræk. grovlemmet, adj. som har grove, føre Lemmer. grovmalet, adj. v. malet, uden at være sigtet. Grovmalet Korn. Grovmaling, en. Maling, hvorved Melet ikke bliver sigtet. (modſ. Sigtemaling.) grovmælet, adj. som har en grov Røst. (Moth.) Grovsmed, en. S. som giør grovt Jernarbeide. grovtalende, adj. v. som bruger grove, uhøviske Udtryk. (V. S. O.) grovtraadet, adj. grov i Traadene; vævet af grovt Garn. grovtraadet Lærred. = groveligen, adv. paa en grov Maade; meget, høiligen. (om slette Handlinger.) — Grovhed, en. 1. ud. pl. den Beskaffenhed, at være grov. Tøiets, Arbeidets Grovhed. 2. figurl. Ubeskedenhed, Plumphed, Mangel p. Høflighed ell. udvortes Dannelse. (s. grov, 6.) "I Sæderne herskede Grovhed, i Tænkemaaden Vankundighed." Schytte. "Grovhed ansees ofte f. Ærlighed, og Bitterhed f. Nidkiærhed." Sneedorf. 3. pl. -er. grov Adfærd, fornærmelige Udtryk. At sige, vise een Grovheder. "Der gives nogle saa vittige Mennesker, at de kan sige Grovheder endog med et Slags Høflighed." Sporon. — grovt, adv. s. grov. (modſ. fiint.)

Gru, adv. At ligge, sidde paa gru, (Isl. á grufu) m. nedbøiet Hoved. (Moth.) [Jvf. Glossar. til den gammeld. Bibeloverſ.] Heraf: næsegrus.

Gru, en. ud. pl. Rædsel, Skræk, ell. det, som volder disse Følelser. Det er en Gru at see, høre derpaa. "Dødens Gru skal dog ei min Siæl betvinge." J. L. Heiberg. (s. v. n. grue.)

Grubbe, v. a. 1. male Korn saaledes, at allene Skallen aftages og Kiærnen afrundes. [gl. T. giroupin, bryde i Stykker, sønderrive. jvf. Gryn og det T. Graupe.] = Grubbegryn, n. s. pl. Gryn, som males paa Grubbeværk; Bankebyg, Perlegryn. Grubbemeel, M. som falder af, naar man maler Grubbegryn. Grubbeværk, et. Indretning i en Mølle t. at male Grubbegryn. — Grubning, en. den Gierning, at grubbe Korn.

Grube, en. pl. -r. (skrives ogsaa Grue ell. Gruve.) 1. en gravet Fordybning i Jorden. Deraf: Kalkgrube. (I Jylland bruges Grue hyppigen om et muret Ildsted, Arnested; en indmuret Kiedel.) 2. i Særd. de underjordiske Gange, som giøres ved Biergværker, for at søge og vinde Metaller og andre Mineralier. En Guldgrube, Sølvgrube, Saltgrube, Steenkulsgrube. = Grubebygning, en. den hele Indretning af Gruber i et Biergværk; og i Særd. den Tømmerbygning, som giøres i Gruberne for at holde dem vedlige. Grubedrift, en. alt det, som hører til et Biergværks Drift og Vedligeholdelse. Grubedrift under og over Jorden. Grubefolk, n. s. pl. Biergmænd, som arbeide i Gruberne. Grubelod, en. Lod ell. Eiendeel i en Grube, i et Biergværk; Kux. (M.) Gruberedskab, et. pl. -er. Redskab, som br. ved Grubedrift. Grubesump, en. En Vandsamling i en Grube. Grubevand, et. Vand som samler sig i dybe Gruber.

Gruble, v. n. 1. (har.) [T. grübeln; allerede hos Ottfrid grubilen; formodentl. af det Overtydske gruben, at grave.] eftertænke en Ting længe og indtil de mindste Omstændigheder; foretage møisomme, og stundom unyttige Undersøgelser og Betragtninger. At gruble p. noget. "Man siger: at grunde, pønse paa en Ting; men at gruble over en Ting. — Philosophen kan siges at grunde — den Tungsindige at gruble." Sporon. "De Skyer, som formørked hans grublende Blik." Hertz. Han er falden t. at gruble over sin tilkommende Skiebne. "Mændene gruble i Taushed og Sorg over kommende Dage.' Hertz. = Deraf: Grublen, en. ud. pl. "Alvors dybe Grublen." Bagg. "Tro, uden Grublen, indprentedes som et Religionsbud." Wandal. "Grublen er de fleste Tider forbunden m. Bekymring; undertiden med Ængstelse." Sporon. — Grublelyst, en. Tilbøielighed t. Grubleri, Lyst t. at gruble. (Grundtv.) — Grubler, en. pl. -e. den, som er hengiven t. at gruble. "Vore unge Mandfolk ere

ikke saadanne Grublere, som de østerlandske Folk." Sneed. Grubleri, et. pl. -er. idelig, længe gjentagen Grublen.

Grud (kort Vocal) ell. Grudt, et. d. s. s. Gruus, hvilket dog er mere brugeligt. (Moth.) [Isl. griót, Stene.] Deraf: Grudjord, en. gruusblandet Jord, Gruusjord. (Moth.) — grudtet, adj. blandet med meget Gruus. En grudtet Ager. (Moth.)

Grudte ell. grutte, v. a. 1. knuse, male Kornet groot, saasom til Føde for Dyr. (Moth.) jvf. skrace, b. og A.S. Grut, Malt.

Grue, en. s. Grube.

Grue, v. n. 1. (har.) [s. n. s. Gru. Sv. grufwa sig. T. grauen.] føle Gru, Rædsel, Skræk ved, over noget. At grue for den Tid, det Arbeide, som forestaaer. "Lasten for din tause Skygge gruer." Rein. "Ei grue dit skyldfrie Hierte for den Alvidendes Glands, hvis Love du ærer." Hertz. "Endskiøndt jeg gruer ved at tænke Muligheden deraf." Rahbek. [Müller, d. Synon. II. 104, vil udlede dette Ord af gru, nedbøiet, som ei er rimeligt. Bemærkelsen er egentlig: føle en m. Gysen forbunden Skræk; horrere. Ihre og Adelung henføre det til adj. ru, rauh.] = grues, v. n. pass. bruges i lignende Bemærkelse m. præp. ved. Det er et Syn, man maa grues ved. At grues v. at tænke p. noget. — gruelig, adj. som man maa grues ved, ræddes ved, føle Afsky for. En gruelig Synd, Straf, Piinsel. "Synet af Ihielslagne er rædselfuldt; men have Ligene henligget i flere Dage, er det et grueligt Syn." Sporon. — Gruelighed, en. Beskaffenheden v. en Ting, at den er gruelig. — Gruelse, en ud. pl. Rædsel, Afsky. (Moth.) "Gruelse haver forfærdet mig." Es. 21. 4.

Grum, adj. pl. grumme. [Isl. grimmr.] 1. tilbøielig t. at begaae haarde, voldsomme Handlinger mod andre Mennesker; som finder en Lyst i Mishandling og Blods Udgydelse; grusom. En grum Tyran. En grum Handling. At see grum ud. 2. om Dyr: glubsk, glubende. Tigeren er et grumt Dyr. 3. haard, utaalelig. En grum Kulde. 4. gruelig, rædsom. — Grumhed, en. Beskaffenheden, at være grum; Grusomhed. — grumt, adv. (i dagl. T. bruges adv. grumme, for: meget, høiligen.)

Grums, et. ud. pl. faste Smaadele i flydende Ting, som, naar disse ere i Stilhed, synke til Bunds; Bundfald. [Sv. Grum, Grummel; Isl. Grugg, *fæces, sedimenta*. J. grómr, ureen. Ital. groma, Viinsteen.] — grumset, adj. som har Grums. Grumset Vand. [Sv. grumlog.]

Grund, en. pl. -e. [Isl. Grunn, Grunnr, Grund.] A. 1. den underste Deel af et huult Legeme, Bund; men br. i denne Bemærkelse især om Havets Bund. En sandet, stenet G. Ankergrund. "Stille Vand har dyb Grund." Ordspr. "Alt hvad der hæver sig i Luften, Alt hvad der røres i Havets dybe Grunde." Mynster. At styde et Skib i G. ɔ: i Sænk. Skibet gik til Grunde, sank. figurl. at gaae til Grunde, ødelægges, tabes aldeles. I Bund og Grund, aldeles. 2. den underste Deel af en Bygning, hvorpaa det øvrige hviler; Grundvold. At grave, lægge Grunden til et Huus. Grunden er tre Alen dyb. At bygge fra Grunden af. figurl. At lære, forstaae noget fra Grunden af, ell. til Grunde ɔ: grundigen. "Naar hun først havde fattet noget, indsaae hun det til Grunde." Bagg. N. Klim. At lægge Grunden til eens Lykke, Velstand. Ligeledes figurl. De første Grunde til ell. i en Videnskab (Elementer.) 3. Pladsen, hvorpaa en Grundvold lægges, en Bygning opføres. Grunden er ikke fast nok. En afbrændt Grund (Tomt.) At ramme Pæle i Grunden. (s. Pælegrund.) 4. dybere Steder ell. Lag i Jorden (i Modsætn. til Overfladen.) De bedste Steenkul findes her i Grunden. 5. det underste (Bunden) i Tøi; it. det underste ell. første Farvelag i et Maleri. En lys, mørk G. Oliegrund, Kridgrund, Guldgrund. 6. Forhøining, Sandbanke i Havet, et Sted i Havet, hvor der er grundt. Skibet stødte p. Grund. At styre uden om Grundene. (jvf. Vedels Saro. 458.) 7. Jordens Overflade, Jordsmon, Jordbund, enten m. Hensyn t. dens Beskaffenhed, ell. til dens Herre, Eiermand. God, fed, mager, leret, sandet Grund. Paa dansk G. At jage, fiske paa sin egen Grund. 8. figurl. et Menneskes indvortes Beskaffenhed; ell. overhovedet: en Gienstands sande, virkelige Beskaffenhed; Overeensstemmelse imellem Tingen selv og Forestillingen om samme. Der er ingen god G. i ham. Af Hiertens Grund ɔ: med fuld Oprigtighed, inderligen. — I Grunden, virkeligen, i sig selv, naar man betragter Personen ell. Tingen i dens sande Væsen og Beskaffenhed. Det er i Grunden ligegyldigt. I Grunden er han et godt Menneske. "Mig synes overhovedet det samme; i Grunden føler jeg som De." Bagg. — Dette er Tingens rette G. At komme t. Grunden i en Sag. B. 1. det, hvoraf man begriber, forstaaer, forklarer, hvorfor en Ting er, og hvorfor den er og maa være saaledes, og ikke anderledes. (ratio.) At paastaae noget uden Grund. Paa hvad G. fordrer han det? At have G. til at troe noget. Jeg har mine Grunde til at giøre det. Han har mange Grunde f. sig. Heri laae den sande Grund t. hans Fald, Ulykke. Man skal vanskeligen finde nogen

G. til denne Handling. Dette Rygte er uden G. (ugrundet.) "Grund synes egentlig og mest at bestemme Forstanden, Aarsag Villien. Man siger gierne: den Mening har ingen Grund; og: til at giøre dette har jeg ingen Aarsag." Sporon. At hade een uden al G. (ɔ: uden grundet Aarsag.) En tilstrækkelig, utilstrækkelig G. "Naar en Aarsag ingen Grund har, eller troes ingen at have, da er den det, vi kalde Paaskud." Sporon. 2. det, som anføres for at bevise noget, ell. kan tiene dertil; bevisende Grund, Beviis. Alle disse Grunde bevise intet, overbevise mig ikke. "Grunde, der skiøndt tidligt oppe, dog høfligt lade sig af Grunde slaae." Heiberg. At tage imod Grunde (lade sig overbevise.) At bygge noget paa, udlede noget af Grunde. (jvf. Aarsag.) = Grundaarsag, en. virkende Aarsag, oprindelig Aarsag. (V. S. O.) Grundafgift, en. d. s. s. Grundskat. Grundarbeide, et. Arbeide i Grunden t. en Bygning e. d. (Krafts Mech. II. 764.) Grundbegreb, et. B. som er Grunden t. mange andre, hvorpaa andre støtte sig; ell. et væsentligt Begreb. "De første Grundbegreber." (Elementer.) Malling. Grundbierg, et. "Grundbierge ell. oprindelige Bierge" hos Schytte: det, man siden har kaldet Urbierge. (Indv. Reg. II. 147.) Grundbillede, et. oprindeligt Forbillede, Idee, Tankebillede. "At Verdenstingene skulde dannes efter hiint oversandselige himmelske Grundbillede." Synesius v. Bloch. Grundblanding, en. Blanding af Jordarter i Agerland; Jordblanding. "Det beroer p. en rigtig Grundblanding, om Jordsmonnet kan bearbeides m. Lethed." Olussen. Grundbygning, en. den Bygning, som skeer for at lægge Grundvolden ell. Fundamentet; Bygning under Jordens Overflade. G. ved en Bro. (J. Kraft.) Grunddeel, en. i Naturlæren: en Bestanddeel i et Legeme, som ikke videre lader sig adskille v. chemiske Midler. (Atom.) Grunddrift, en. Drift, som er væsentlig for Mennesket; ell. hvoraf de andre Drifter have deres Udspring. "Dersom man antager en Grunddrift, da blive vel alle andre Drifter afledede eller underordnede." Mynster. Grundegenskab, en. væsentlig Egenskab. Grundeiendom, en. Jordeiendom. (s. Grund, 7.) Grundeier, en. den, som er Eier af en vis Jord ell. Jordstrækning. Grundevne, en. væsentlig Evne; Evne, som indeholder Grunden til, Betingelsen for andre Evner. Grundfald, et. noget, som falder t. Grunden ell. t. Bunds. (Krafts Mech. II. 930.) grundfalsk, adj. aldeles falsk, ganske ugrundet. Grundfarve, en. 1. den Farve, hvoraf andre opstaae v. Blanding. 2. den i et Maleri især herskende Farve. 3. den Farve, som er i Bunden ell. Grunden af Tøi ell. andet. grundfast, adj. 1. som har en fast Grundvold, meget fast. 2. som ei kan flyttes fra Grunden, urokkelig. "Jeg vil sælge dig mig selv, som andet Grundfast." Guldb. Plaut. Deraf: Grundfasthed, en. ud. pl. Grundfisk, pl. F. som opholde sig mest v. Bunden i Søen. Grundflade, en. den Side ell. Flade, hvorpaa et Legeme hviler; Basis. (modf. Sideflade.) Grundforbedring, en. den Forbedring, som en Jordbund modtager inden den besaaes, ved Rydning, Vandets Afledning, Giødning, Jordblanding, &c. (Olussens Landoec. 10.) Grundform, en. oprindelig Form, Hovedform. Grundforraad, et. F. som haves v. et Lands Grund ell. Jordbund; f. Ex. af Skov. "Hvorvidt Landets Grundforraad staaer i Forhold t. Forbrugningen." Olussen. grundforskiellig, adj. forskiellig fra Grunden af, aldeles, ell. i det Væsentlige. (Molbech.) Grundfæste, et. s. Grundvold. grundfæste, v. a. bygge v. en fast Grund. "Paa evig faste Volde du denne Jord grundfæstet har." C. Friman. Grundfæstning, en. Gierningen at grundfæste. grundgierrig, adj. meget gierrig. (V. S. O.) grundgod, adj. som intet ondt er hos, elegod, meget god. (Moth.) Grundgods, et. Skibsgods, som v. Strandinger synker t. Havets Bund og derfra optages. (Moth.) Grundgraver, en. den, som arbeider ved Grundgravning t. en Bygning. Grundherre, en. d. s. s. Grundeier. "Naar Grundherren ikke selv vil dyrke (drive) et Biergværk." Schytte. Grundjord, en. En enkelt, usammensat Jordart. (P. C. Abildgaard.) Grundklang, en. d. s. s. Grundtone. "Sammenstemning af det Endelige m. Evighedens Grundklang i hans Bryst." Baggesen. Grundkraft, en. K. som indeholder Grunden t. andre Kræfter, væsentlig Kraft, Grundevne. "Det dynamiske System antager, at Materien opfylder Rummet v. visse Grundkræfter." H. Ørsted. "Kan hver Grundkraft end sig selv fortære; det store Alt t. Intet styrtes ned." Rein. grundkyndig, adj. som har grundig Kundskab i noget. (T. Rothe.) Grundlag, et. det underste Lag, hvorpaa andre hvile; figurl. den første Begyndelse t. et Værk ell. Foretagende. Grundleie, en. Leie, Afgift af en Grund (3.) Grundlinie, en. den underste Linie i en Figur. Triangelens Sider og G. Grundlod, et. Dybslod. Grundlov, en. Lov, der foreskriver og bestemmer Grunden for en Stats Forfatning eller Regieringsform. Grundlyd, en. En Hovedlyd, som ligger t. Grund f. en Forbindelse af flere Toner. (s. Grundtone.) grundlægge, v. a. 3.

lægge Grund eller Grundvold til noget. (Baggesen.) "Om man nu troer et Arbeid giort, som allene er grundlagt." Kraft. **Grundlægning**, en. Gierningen, at lægge Grund ell. Grundvold. **grundlærd**, adj. grundigen lærd, meget lærd. **Grundlærdom**, en. Hoved-Lærdom ell. Læresætning, hvorpaa en Række andre Sætninger ere grundede. (J. Kraft.) **Grundlære**, en. 1. Lære ell. enkelt Læresætning, som indeholder Grunden t. andre i en Videnskab, Hovedlære. (Eilschow.) 2. Indbegreb af Hovedsætningerne i en Videnskab, af dens vigtigste theoretiske Læresætninger. (M.) 3. hos Nogle: Philosophie; Metaphysik. **grundløs**, adj. 1. uden Grund, ugrundet. En grundløs Beskyldning. 2. uden Bund, uden Maal ell. Grændse. (sielden.) "Din grundløse Miskundhed." Bording. II. 243. "Den grundløse Strand." sammest. "Det maa lignes med et dybt, grundløst Hav, som det ikke er muligt at vade hen over." P. Tidemand. 1555. **Grundløshed**, en. den Beskaffenhed, at være ugrundet. **grundmuret**, adj. muret fra Grundvolden af; som bestaaer af Grundmuur. Et grundmuret Huus. **Grundmuur**, en. Muur, som heel igiennem er opført af Steen. (mods. Bindingsværk.) **Grundord**, et. Stammeord. **Grundpille**, en. Hovedpille, Grundstøtte. **Grundpløining**, en. dybere Pløining, end den sædvanlige. **Grundpæl**, en. Pæl som nedrammes i Grunden t. en Bygning. **Grundpæling**, en. Gierningen, at nedramme Grundpæle. (J. Kraft.) **grundraadden**, adj. raadden i Grunden; giennemraadden. **Grundregel**, en. R. hvorpaa andre grunde sig, Hovedregel. **Grundrids** ell. **Grundridsning**, en. 1. Udkast t. en Tegning, Grundtegning. 2. Udkast t. et systematisk Skrift, en videnskabelig Lære. **Grundsandhed**, en. almindelig Sandhed, som antages at have sin Grund i sig selv, og hvoraf andre Sandheder udledes og bevises. (Axioma.) Sneedorf. **Grundskat**, en. Skat, som betales af Jord ell. af Bygningsgrund til Grundherren ell. Staten. "En Næringsskat, som erlægges af faste Eiendommes Indbringende, kaldes Grundskat." Olufsen. **grundskiælve**, v. n. 3. skiælve i sin Grundvold. (Baggesen.) **Grundskrift**, en. skriftligt Arbeide i Sproget, og den oprindelige Form, hvori det er skrevet; Grundtext, Original (i Modsætn. t. Oversættelse.) **Grundskud**, et. Skud, som træffer et Skib i Vandgangen. **Grundspire**, en. den første Spire, og figurl. den første Begyndelse, Anledning til noget. **Grundsprog**, et. 1. det Sprog, hvori en vis Bog først er skrevet. At læse Bibelen i Grundsproget. 2. et Sprog, der ei kan udledes af noget andet, nu tilværende; et Stammesprog. **Grundsteen**, en. 1. en af de Stene, som lægges til Grundvold under en Bygning. 2. i Særd. den første af disse, der ved store og offentlige Bygninger pleier at lægges m. Høitidelighed. At lægge Grundstenen t. en Kirke. **Grundstof**, et. det væsentlige, oprindelige, ell. v. hidtil bekiendte physiske Kræfter udelelige Stof, hvoraf en Ting bestaaer. **Grundstykke**, et. det Stykke af en sammensat Pille ell. desl., som er nærmest Grunden. **grundstærk**, adj. stærk i sin Grundvold, meget stærk. **Grundstøtte**, en. Støtte, som hviler i Grunden af en Bygning, ell. hvorpaa noget fornemmelig hviler; Grundpille. figurl. "Grundstøtten for den borgerlige Frihed og Sikkerhed." Schytte. **Grundsvælg**, et. Svælg i Havets Dyb, i Jordens Grund; dybt, bundløst Svælg. **Grundsætning**, en. 1. en Sætning, hvorpaa andre Sætninger grunde sig; Hovedsætning. 2. Sætning, Lære, Regel, som har ell. gives en praktisk Almindelighed, og hvorefter man i flere Tilfælde af en vis Art indretter sine Handlinger, sin Fremgangsmaade; Princip. "En Mening, som er bleven t. Regel, er en Grundsætning; og er den ugrundet, da er den en Fordom." Sporon. **grundsætte**, v. n. 3. (om Skibe.) sætte p. Grund, jage p. Grund. "Fienden søgte at grundsætte, skyde i Sænk og opbrænde af Skibene Alt hvad muligt var." Wandal. **Grundtanke**, en. pl.-r. Tanker, som ligge t. Grund f. Tænkningen selv. (Sibberns Log.) **Grundtaxt**, en. Taxt, hvorefter Grundskat paalægges og svares. **Grundtegning**, en. T. som viser Inddelingen af en Bygning ved Mure og Mellemvægge. **Grundtext**, en. s. Grundskrift. **Grundtone**, en. i Musiken: den haarde ell. bløde Hovedtone, der gaaer igiennem, ell. ligger t. Grund f. et Musikstykke; i mere vidtløftig Betydning: den dybeste Tone i enhver Accord. **Grundtoug**, et. kaldes et svært Toug, som v. et Skibs Kiølhaling befæstes i dets ene Side, tages under Kiølen, og m. den anden Ende giøres fast i Land, ell. v. et andet Skib. (Moth. Schneider.) **Grundtræk**, pl. de første Hovedtræk, Omrids, Udkast t. noget. Grundtrækkene af en Mands Levnet. At udkaste Grundtrækkene t. et Maleri. **Grundvand**, et. Vand, som findes dybt i Jorden; ell. som kommer frem af en Grund. **Grundvidenskab**, en. V. hvorpaa andre ere byggede. "En Grundvidenskab, der gaaer for alle philosophiske Kundskaber." (Metaphysik.) Eilschow. **Grundvold**, en. Muur, som opføres i Grunden til et Huus ell. en anden Bygning. (s. Vold, 2.) "Jeg undres ikke over, at en Bygning, opført paa saa god en Grundvold, kunde vare

længe." Guldb. Grundværk, et. i Vandbygningskonsten: det underste Lag, eller Grundvolden f. det, som bygges ell. opføres i Vandet. Grundværket i Fastinbygning. "At slaae Fastinerne fast med Pæle i Grundværket." Kraft. Mech. II. 922. Grundvæsen, et. en Tings oprindelige og fra Tingen uadskillelige Væsen. "Det onde Grundvæsen." Mynster. grundærlig, adj. fuldkommen ærlig.

Grund, adj. n. grundt, [Isl. *grunnr.* s. Grund, 6.] lav, ikke dyb (om Vand.) "Aaen var der noget grund." Vedels Saro. 375. "Havet er undertiden dybt, undertiden grundt." sammest. 318. Grundt Vand. — grundt, adv. ikke dybt. At pløie grundt.

1. Grunde, v. a. og n. 1. grundfæste, bygge p. Grundvold. At grunde et Huus p. en Klippe. figurl. At grunde (bygge) sit Haab p. noget. At være vel grundet i sine Studeringer. En grundet (sandsynlig) Mistanke, Formodning. "Saa sikker er Regieringen aldrig, hvor den grunder sin Myndighed p. Frygt allene, som hvor den grunder den p. Tillid og Agtelse." Birkner. Han havde intet at grunde sin Fordring, Beskyldning paa. (jvf. ugrundet.) 2. hos Malere: give noget det første Overstrøg m. Farve. At grunde en Væg. — Deraf n. s. Grunding, Grundfarvens Paastrygning. 3. At grunde en Plov ɔ: stille den saaledes, at den gaaer dybt i Jorden. 4. At grunde et Arbeide, et Træværk ud ɔ: giøre det dybere p. eet Sted, end p. et andet (f. Ex. Snedkeren med Høvlen.) Moth. 5. neutr. finde Grund, naae Bund. Her kan Ankeret ikke grunde. 6. recipr. grunde sig paa, have t. Grund, Aarsag, Anledning. Hans Paastand grunder sig p. Formandens Besiddelse. Det grunder sig blot p. et Rygte. "Den Vedtægt sig paa gamle Støtter grunder." Baggesen.

2. Grunde, v. n. 1. [Isl. grunda.] tænke dybt paa en Ting, overveie den til Grunden (speculere.) "Da jeg ret alvorlig havde grundet paa Tingen." Bagg. N. Klim. Han stod længe og grundede. "Jo meer du grubler, og jo dybere du grunder." Bagg. Jvf. gruble. (s. udgrunde.) Deraf: Grunden, en. ud. pl.

Grundig, adj. 1. som gaaer t. Grunden, t. det Væsentlige af Tingen, dyb, nøiagtig. En grundig Lærdom, Kundskab. Et grundigt (vel giennemtænkt) Skrift, Beviis. (modsl. overfladelig.) "Man siger, han har ingen grundig Aarsag dertil, d. e. han har ingen saadan Aarsag, som har god Grund." Sporon. 2. som forstaaer, kiender, indseer en Ting t. Grunden, tilfulde, nøiagtig. En grundig Lærd. At være grundig i en Videnskab, forstaae den grundigen. — Grundighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være grundig.

Grunker, n. s. pl. sparede og giemte Penge. (dagl. T.) At have Grunker. ("En Grunke, en Dynge, Hob af noget; meest om Penge." Moth.)

Gruppe, en. pl. -r. [Fr. Groupe.] i de skiønne Konster: en Forbindelse ell. nær Stilling af flere Figurer, som staae i et vist Forhold t. hverandre. (Sædvanlig kun om levende Gienstande; dog siger man: en Trægruppe.)

Gruset, adj. s. Gruus.

Grusom, adj. pl. grusomme. [af Gru.] d. s. s. grum. At handle grusomt. En grusom Straf. = Grusomhed, en. Grumhed. (pl. Grusomheder, grusomme Handlinger.)

Grutte ell. grudte, v. a. 1. (s. Grudt.) knuse, støde, male grovt. At grutte noget i en Morter. (V. S. O.) At grutte (skraae) Korn. — Deraf: Grutning, en.

Gruus, et. ud. pl. [Isl. griót, Steen. s. Grud, Grudt.] smaa, ligesom knusede Stene, blandede m. grov Sand; Smaadele af et ell. flere Slags Steen, som findes i naturlige Leier ell. Banker. Jord, blandet med G. Bygningsgruus, Muurgruus, af nedrevne ell. afbrændte Mure. "Hvis Borgen af sit Gruus igien skal stige." Øhlenschl. = Gruusbakke, Gruusbanke, en. naturlig Bakke, hvis Hovedmasse bestaaer af Gruus. Gruusgang, en. En m. Gruus belagt Gang; f. Ex. i en Have. Gruusharpe, en. et Redskab, hvorpaa Gruus harpes ell. sigtes t. Bygninger ell. anden Brug. (s. Harpe, 2.) Gruusjord, en. Jord, som er meget blandet med Sand.

Gry, et. bruges kun i de sammensatte Ord: Daggry, Morgengry. (s. v. n. grye.)

Gryde, en. pl. -r. [Isl. Gryta.] et rundt Kar, sædvanlig af støbt Jern, som i Skikkelse ligger en Kiedel, og undertiden, som denne hænges i en Hank, men tillige har Fødder. At koge Mad i Gryder. At sætte, hænge en G. paa Ilden. En Leergryde. Moth. (Leerkar, som ligne Gryder og bruges som disse, kaldes dog sædvanlig Potter.) = Grydefod, en. En af de tre Fødder, Gryden staaer paa. Grydekrog, en. Krog i Arnen, hvorpaa Gryder hænges, Kiedelkrog. Grydelaag, et. Laag t. at lægge over en G. Grydeleer, et. Leer, som er tienligt og br. til Gryder, ell. lignende Kar. (Moth.) Grydemalm, en. Jernmalm, som bruges til Gryder. Grydeovn, en. Et Slags tilforn brugelige Ovne, sammensatte af Leerpotter. Grydeskee, Grydeslev, en. stor Skee ell. Slev, hvormed man rører i Maden ell. øser den op af Gryden. Grydesteen, en. En Afart af den egentlige Talksteen, der lader sig forarbeide til Potter og andre Kar, og i Ilden bliver hvid og haard som Glas. (Talcum proprium ollare.) Gryde-

steg, en. Oxesteg, som, efter en vis Forberedning, steges i en Gryde. Grydestøber, en. den, hvis Haandværk er at støbe Jerngryder. Grydestøberi, et. Fabrik, hvor Gryder og lignende Jern-Arbeider støbes. grydesøden, grydesødet, adj. kogt i en Gryde. (Colding.)

Grye, v. n. 1. (sielden i de sammensatte Tider. Sv. grya.) siges om Dagens ell. Morgenlysets første Frembrud. Dagen gryer. Det gryer ad Dagen. "Før det endnu første Gang i dette Aar gryede ad Morgen." Mynster. "Glad seer jeg Sandheds Morgenrøde grye." Rein. "Offerhøiene snart skal rødne af gryende Dagskiær." Hertz. ("Den gryende Sol." Samme. 119. usædvanligt. Moth har Talemaaden: det gryer ad Sommer.)

Gryle, v. n. 1. vrimle i stor Mængde. (Moth, som ogsaa har n. s. Gryl.)

Grylle, v. n. 1. (om Kornet) begynde at spire og fæste Rod. (Moth.)

Gryn, et. pl. d. s. [Isl. Grión.] Smaakorn af Byg, Havre ell. anden Sæd, som skilles v. Skallen og males groot paa en Grynmølle. At lave Grød, Velling af Byggryn, Havresuppe af Havregryn. (uegentl. for: Grand ell. smaat Gruus.) = Deraf: Grynbøtte, Gryngrød, (i Modsætning til Meelgrød,) Grynkorn, (det bedste Korn, som bruges til Gryn. Moth.) Grynmeel (som sigtes fra de malede Gryn,) Grynmølle, Grynmøller, Grynpølse (modsat Kiødpølse,) Grynqværn (hvorpaa Gryn males,) Grynsold (hvori Gryn sigtes,) Grynsuppe, Gryntromle, en. (et Redskab v. Grynmøller, hvori Meel og Støv sigtes fra Grynene,) o. fl. — grynet, adj. som er fuld med noget, der ligner Gryn.

Grynte, v. n. 1. (har.) bruges om Svinets sædvanlige Lyd. — Deraf: Grynten, en. ud. pl.

Græde, v. n. græd, grædt. (har.) [I. gráta. s. Graad.] fælde Taarer. At være let t. at græde. At græde af Glæde. — At græde for noget: a) fordi man ikke kan faae det, ell. f. at faae det. Hvad græder hun for? b) græde for noget, man har mistet, begræde. Hun græder for sit Barn. — At græde over (i Anledning af) noget. — act. Hun græd sine modige Taarer. "At aldrig Savnets Graad han græder." M. S. Buchholm. "Ilde Tiden du anvender, du, som græder Tiden bort." Rein. "O kunde Døde grædes end t. Live." Rahbek. (At græde sig. græde sine Øine fordærvet, t. Skade.) At græde Milekul, ell. græde for sin Stivmoder (græde forstilt Graad.) Moth. — grædende, som ligner Graad. Med grædende Røst. = Grædedag, en. sørgelig Dag, Sorgens Dag. grædefærdig, adj. nær v. at græde. grædenem, adj. som lettelig græder (taaremild.) "Uden al grædenem Blødagtighed." M. Grædeqvinde, en. (Moth.) "De Gamles Grædeqvinder, som leiedes til at græde ved Liig." Rahbek. (Tilsk. IV. 445.) Grædesang, Grædevise, en. sørgelig Sang, Vise. Moth. (sædvanlig i Spot.) Grædestykke, et. Skuespil t. at græde over. — Græden, en. ud. pl. Med Græden og Klagen. "Jeg hader al utidig Græden, og er af Liigfærd ingen Ven." J. Smidth. = grædøiet, adj. som seer forgrædt ud af Øine. (Moth.)

Græmme, v. a. og rec. [T. grämen, af Gram. Isl. gremia, fortørne, giøre vred.] volde Sorg (især lønlig;) krænke. Den Tilsidesættelse græmmede ham meget. (dog br. det mest som dep. ell. recipr.) At græmmes over noget. Hun gaaer bestandig og græmmes. ("Da græmmedes hans Aand i ham, der han saae Staden saa aldeles ugudelig." Ap. G. 16. Bib. af 1550.) Han har længe gaaet og græmmet sig. At græmme sig over noget; græmme sig til Døde. (jvf. Harm, harme sig.) = græmmelig, adj. som volder Græmmelse. (V. S. O.) — Græmmelse, en. pl. -r. [T. Gram.] en høiere Grad af Harm, Sindskrænkelse ell. vedvarende lønlig Sorg, enten over Modgang, som tilføies os af Andre, ell. ved en stærk og varig Fortrydelse af egne Feil. Hun har længe havt en hemmelig G. At volde een Sorg og G. Anger og Græmmelse over hans Feiltrin har giort ham tungsindig. — græmsom, adj. som lettelig græmmer sig. (V. S. O.)

Grændse, en. pl. -r. [T. Grenze.] 1. den yderste Kant, Strækning af Jordsmon, især Land ell. Rige; Skiel, Landemærke. "Grændser ere i sig selv ikke noget; de ere det, hvori Tingen holder op at være." Eilschow. At afstikke en Marks Grændser. At forsvare, at drive Fienden over Grændserne. At bestemme Grændsen imellem to Riger v. en Tractat. 2. figurl. en vis, sømmelig Indskrænkning. (jvf. Skranke.) At holde sig inden for en vis G. "Nogle gaae uden f. Fornuftens Grændser og komme i Uvished; andre træde over dens Skranker og komme i Vilderede." Sporon. Uden Maal og Grændser. "Ved egen Tapperhed og Forbund med Andre vidste de at sætte Grændser f. Herskesyge." Guldberg. "Da vi sielden ere fornuftige nok t. at sætte os selv Grændser, behøve vi undertiden Indskrænkninger." Sneedorf. = Grændseegn, en. Egn langs med ell. i Nærheden af et Lands Grændse. (P. E. Müller.) Grændsefæstning, en. F. som er anlagt t. at forsvare et Riges Grændser. Grændsegrøft, en. Skielgrøft. Grændsehegn, et. Hegn imellem tilgrændsende Jorder. Grændsehøi, en. Høi, som ligger v. Grændsen imellem to Lande eller Jordeiendomme. Grændsekreds,

en. Kreds, som begrændser en Udstrækning. "Hvor Horizonten lavt dets (Havets) Grændsekreds indfatter." P. H. Frimann. Grændselinie, en. den Linie, som drages eller tænkes dragen til Grændse. figurl. Grændselinien imellem Godt og Ondt. grændseløs, adj. uden Grændser, umaalelig, uendelig. "Satte han Skranker for Støv, eller Støv tvang grændseløs Almagt?" Hertz. Grændsemaal, et. Maal, hvorved noget begrændses, yderste Grændse. "Sit Levnets Grændsemaal dog ei forlænge kan." Bording. "Nu tog hun Grændsemaal til Land og Kongeriger." Kingo. Grændsemuur, en. M. opført t. Grændseskiel. Grændsemøde, et. Møde, som holdes nær v. Grændsen imellem to Riger. (Wandal.) Grændsepæl, en. P. hvorved en Grændselinie afsættes ell. betegnes. Grændserytter, en. En Grændsevogter, som forretter sin Tieneste til Hest. Grændseskiel, et. det, hvorved Grændsen imellem Jorder ell. Lande tilkiendegives (egentl. d. s. s. Skiel.) "Du, som har sat det Grændseskiel, hvor Evighed begynder." C. Frimann. Grændseslot, et. Grændsestad, en. Slot, Stad i Nærheden af en Grændse. Grændsested, et. en By, Stad, Fæstning, nær ved Grændsen imellem to Lande. Grændsesteen, en. Skielsteen. (Moth.) Grændsestrid, Grændsestridighed, en. Stridighed om ubestemte, tvivlsomme Grændser. Grændsesætning, en. Gierningen at sætte, afstikke en G. Grændsetold, en. Told, som betales af Varer, der til Lands føres fra eet Land, een Provinds i en anden; deraf: Grændsetoldsted, et. hvor Grændsetold betales. Grændsetvist, en. Strid om Grændsen imellem Naboer. (H. Bull.) Grændsevei, en. Vei, som tiener t. Grændseskiel, ell. som løber langs m. en Grændse. Grændsevogter, en. den, som er sat t. at vogte, forsvare en Grændse. Grændseværn, et. 1. Grændsernes Forsvar, Beskyttelse. 2. Grændsefæstning.

Grændse, v. a. og n. 1. sætte Grændse, afstikke Grændsen. At grændse imellem to Naboer. (sielden.) 2. støde umiddelbar til, have Grændser med. Jylland grændser mod Sønden til Holsten. Disse to Lande grændse sammen.

Græs, n. coll. ud. pl. [A. S. Græs. Isl. og T. Gras.] en almindelig Benævnelse p. den Classe af vildt voxende Planter; hvis Stilk ell. Stængel bestaaer af et lige, huult, med Led ell. Knæ forsynet Straa, som have lange, flade, syldannede Blade, og hvis Blomster danne et Slags Ax. (Gramen. Om flere Slags Græs br. Græsarter, Græsplanter. Nogle Botanikere have derimod i nyere Tid, imod almindelig Sprogbrug og imod Ordets Natur, indført pl. Græsse ell. Græsser.) At slaae Græs. Afhugget og tørret Græs kaldes Hø. Qvæget gaaer p. Græs, sættes p. G. At bide i Græsset ɔ: falde, døe i Strid. = Græsager, en. s. Græsmark. Græsand, en. et Slags smaa Vildænder. Moth. Græsart, en. pl. -er. En Plante, som regnes til Græs, har Græssets Art og Natur. Græsbed, et. 1. Sted, hvor Qvæg kan græsse, Græsgang. 2. Qvægets Græsning. (sielden.) Græsbiørn, en. s. Nyrebiørn. Græsbleg, en. Bleg, som finder Sted p. en Eng, Græsplet ell. Blegdam (i Modsæt. t. den Bleg, hvorved konstige Blegemidler anvendes.) Græsblomst, en. Blomst p. Græsarterne. ("Al menneskelig Herlighed er ligesom et Græsblomster." Taussens Postil. Vinterd. 86.) Græsbug, en. tyk Bug, som Qvæget faaer v. at gaae paa Græs. (Moth.) Græsbund, en. Jord begroet m. Græs. græsbunden, adj. v. stærk begroet m. Græs. græsbunden Jord. Græsbænk, en. Bænk ell. Forhøining af Jord, belagt m. grønne Græstørv. Græseng, en. tør Eng t. Græsning. Græsenke, en. i Skiemt og d. Tale: en Kone, hvis Mand er p. Reiser. (Fordum ogsaa: Enke efter en hængt Mand. Moth.) Græsfarve, en. græsgrøn F. Græsfoder, et. grønt Foder. (modsæt. Høfoder.) Græsfrø, et. ud. pl. Frø af Græsarter. At saae G. i et Stykke Havejord. Græsfrø, en. En Frø af græsgrøn Farve, Løvfrø. Rana arborea. græsfældet, adj. siges om Qvægets Tunge, naar den kryber sammen i Halsen, saa det ei kan svøbe det stakkede Græs t. sig. (Moth.) græsfødt, adj. v. opfødt med Græs eller paa Græsgang. græsfødt Qvæg. (Moth.) Græsgaard, en. Avlsgaard, Bondegaard, som har god Græsning og Høavl. En god G. Græsgang, en. 1. Sted, hvor Qvæg græsser ell. kan græsse, Græsbed. 2. særd. saadanne Jorder, som ligge bestandig t. Græsning, uden at tages under Ploven ell. br. til Hø. (Overdrev, Fælled.) Olufsen. Græsgield, en. Penge, som betales for Græsning; Græsgangspenge, Græsleie. græsgroet, adj. v. begroet med Græs. En græsgroet Have. Græsgrøde, en. d. s. s. Græsvæxt. En rig, overflødig Græsgrøde. græsgrøn, adj. som har Græssets grønne Farve. Græshoppe, en. En Slægt af Insecter, som leve mest i Græsset, og v. deres lange Bagfødder kunne hoppe langt. (Gryllus.) Græshø, et. Hø af almindelige, vildtvoxende Græsarter; i Modsætn. t. det Hø, der vindes af konstige Foderurter. (Olufsen. Landoec. 431.) Græsjord, en. Jord, som er udlagt t. Græsning, ell. som længe ei har været under Ploven. Græskar,

et. en Plante, udmærket v. sin meget store, aflang kugledannede Frugt. Cucurbita pepo. græsklædt, adj. v. bedækket m. Græs. Græsklædte Marker. Græskorn, et. kaldes i Lolland og Falster de saakaldte Mannagryn. Græskrands, en. K. flettet af Græs. Græsland, et. d. s. s. Græsmark. Græsleie, en. d. s. s. Græsgield. Græsløg, et. En Urt; Skovløg. Ornithogalum luteum. Græsmark, en. Mark, som er udlagt t. Græsning, som ei er under Ploven. Græsmelk, en. Melk af Køer, som faae grønt Foder ell. gaae paa Græs. (Ligeledes: Græsfløde.) Græsmølle, en. En liden Vandmølle, der kun om Vinteren og om Foraaret har Malevand; Vintermølle. (D. Lov. V. 11. 2.) Græsoxe, en. Oxe ell. Stud, som fødes p. Græs; modſ. Staldstud. Græspenge, pl. d. s. s. Græsgield, Græsleie. Græsplante, en. et enkelt Græs; ell. en Græsart. Græsplet, en. et lidet Stykke Jord, f. Ex. i en Have, bevoxet m. Græs. Græsqvæg, et. Qvæg, som er opfødt paa Græs. (Moth.) græsrig, adj. som har meget Græs, overflødig Græsning. Græsrod, en. Roden af en Græsplante. Græsrytter, en. i Talemaaden: at blive til Græsrytter ɔ: falde af Hesten. Græsseddel, en. Beviis, som meddeles paa Græsningsret f. et ell. flere Qvægshøveder, f. Ex. paa en Fælled. (Forordn. 27 Apr. 1708.) Græsside, en. Græssiden af en Tørv, den øverste Side (modsat Rodsiden.) Græsslette, en. En m. Græs begroet Slette ell. jævn Mark. Græssmutte, en. Navn p. en indenlandsk Sangfugl. Motacilla hippolais. Græssmør, et. Smør, kiernet af Græsfløde. Græsspire, en. den første, tidligste Spire af Græsroden. (Moth.) Græsstraa, et. egentl. Græssets Stængel; men br. ogsaa tidt for: Græsblad. Græsstud, en. (Moth.) s. Græsqvæg. Græssæd, en. Græsvæxt, som frembringes ved at saae Græsfrø. (Olufſen.) Græstang, en. et Navn, som undertiden gives den alm. Tang eller Bændeltang, (Zostera marina) hvis grønne Blade, liig Græs, beklæde Havbunden. Græstop, en. den øverste Deel af opvoxende Græsstraa. Græstørv, en. Sammenhæng af Græsrødder m. det deraf opvoxende Græs, enten fast p. Jordens Overflade (Grønsvær) eller afstukket i Tørv. Græsvang, en. Græsvænge, et. indhegnet Græsmark ell. Eng. Græsvei, en. Vei, begroet m. Græs. (V. S. O.) Græsvæxt, en. 1. Græssets Groening. Tørken hindrer Græsvæxten. 2. voxende Græs, Græsgrøde. En rig, yppig G. "Den skiulte Bæk, som knap kan trænge giennem den høie Græsvæxt." Foersom. At forbedre Græsvæxten i en Eng. græsædende, adj. v. som nærer sig af Græs. Græsædende Dyr.

Græsk, adj. som tilhører Grækerne, er fra Grækenland. (tilforn: grækisk.)

Græsse, v. a. og n. 1. føde paa Græs, lade gaae p. Græs. Hyrden græsser Qvæget. Ved denne Gaard kan græsses tyve Køer. 2. v. n. gaae paa Græs, søge sin Føde p. Græs, p. Marken. Hiorden græsser i Engen. 3. neutr. Kuglen græsser, siges naar en udskudt K. falder t. Jorden, løftes nogle Gange op igien, og derved føres længere frem. Moth. — Græsning, en. 1. det, at Qvæg græsser. "At føre Qvæget om Sommeren p. løs Græsning." Olufſen. 2. det t. Qvæg skikkede og fornødne Foder paa en Græsning. At have fri G. til to Køer. Denne Gaard har stor Græsning. "Hvad et Qvægshoved behøver efter Græsningens Beskaffenhed." Olufſen. — Græsningsret, en. Ret t. at lade sit Qvæg græsse paa et vist Sted.

Græsselig, adj. [T. gräßlich. A. S. grislic; og agrysan, *horrere*; N. S. græsen. T. grausen.] fæl, skrækkende af Udseende; forfærdelig, afskyelig; gyselig. Han seer græsselig ud. Et græsseligt Syn. En græsselig Forbrydelse. Det var en græsselig Storm i Nat "Det var en græsselig, en rædsom Daad." Øhlenschl. (Hakon J.) (Ordet er nyt, af tydsk Herkomst og overflødigt.) = Græsselighed, en. Beskaffenheden at være græsselig.

Grætten, adj. pl. grætne. grædevorn (især om Børn,) gnaven, fortrædelig. (dagl. Tale.)

Grævling, en. pl. -er. [af grave.] et indenlandsk Dyr af Biørneslægten. Ursus meles. Deraf: Grævlingefedt, Grævlingegrav, (Grævlingens Jordhule) Grævlingehund, (d. s. s. Gravhund.)

Grød, en. ud. pl. [Isl. Grautr.] et Slags tykkere Skeemad, som laves enten af Gryn, der koges m. Vand ell. Melk, ell. af andre Ting, saasom Meel, der ved Kogning bringes i en tyk Tilstand. Gryngrød, Risengrød, Meelgrød, Æblegrød, Rødgrød, Sødgrød, Vandgrød, m. fl. En Gryde Grød ɔ: fuld med kogt Grød. = Grødfad, et. F. hvorpaa Grød bæres frem. Grødgilde, et. hos Bønderne: et Gilde, hvorved beværtes med Sødgrød. Grødgryde, en. G. som bruges t. at koge Grød i. Grødhoved, en. Dosmer, dum, tungnemmet Person. (d. Tale.) Grødmund, en. den, som er stor Elsker af G. (d. T.) grødmundet, adj. kaldet i d. Tale den, der taler som han havde Grød i Munden, tykt, uforstaaeligt. = grødet, adj. som i Beskaffenhed, Udseende ligner Grød. Suppen er bleven grødet. (Isl. greytaz, blive til Grød.)

Grøde, en. ud. pl. [Isl. Gródr, og

Gródi, Frugtbarhed. s. groe.] 1. Voxekraft, den Kraft i Naturen, som bringer Plantelegemer til at groe. Der er endnu ikke kommen G. i Jorden. Der er alt G. i Træerne. 2. Vært, Voren (om Plantelegemer.) At komme, at staae i Grøde. Denne Ager staaer i en herlig Grøde. 3. det, som groer op af Jorden, især efter Dyrkning, Afgrøde; Jordens Frugt. En rig, overflødig Grøde. "Hvor den vorende Grøde mig mætter." N. Brun. "Af Jordens Grøde har alle Føde." Ordspr. "En Slægt, som i sit Ansigts Sved aflokker Jorden gavnrig Grøde." Rahbek. Aars Grøde ɔ: hvad Jorden i et Aar frembringer. Høstgrøde, sildig Afgrøde. (jvf. Forstegrøde.) Grøde i Fiskedamme, Canaler, o. d. kaldes de Vandplanter, som enten vore op fra Bunden, ell. sætte sig p. Overfladen af Vandet. = Grødeaar, et. Aaret, m. Hensyn t. Jordens Grøde. Et godt, slet Grødeaar. — grødedrivende, adj. som driver, fremmer Plantevæxten. grødefuld, adj. som bærer, frembringer megen Grøde. En grødefuld Ager; et grødefuldt Aar. (Moth.) Grødekorn, n. s. coll. d. s. s. Saaekorn. Grødekraft, en. den Naturkraft, som driver Grøden frem, Voxekraft. "Jordens Skiød m. Grødekraft beriges." Foersom. (s. Grøde, 1.) Grøderegn, en. frugtbar Foraarsregn. (Moth.) grøderig, adj. som har en rig, overflødig Afgrøde. Den grøderige Mark. (C. D. Biehl.) Grødetid, en. den Aarstid, da Grøden kommer i Jorden. Grødeveir, et. Veirligt, som fremmer Væxternes Grøde.

Grødes, v. n. pass. komme i Grøde, udvikle Grødekraften. Jorden begynder at grødes. (Grøde, v. n. vore frem, fremspire, komme i Grøde. Moth. Kingo.)

Grøft, en. pl. -er. en Grav i Jorden, fortsat i betydelig Længde, enten t. Hegn, eller for at aflede Vand. At grave, kaste Grøfter. At drage, grave Grøfter igiennem en Mose. (Grøft bruges altid om gravede Render t. Hegn; Grav om Stads- og Fæstningsgrave, ell. om Udgravninger af større Omfang, men mindre Længde, f. Ex. Leergrav, Gruusgrav.) = Grøftgraver ell. Grøftegraver, en. den, som lader sig leie t. at grave Grøfter. Grøftvold, en. Vold ell. Dige, som opkastes af den Jord, der graves af Grøften.

Grøfte, v. n. og a. 1. kaste en Grøft. At lade grøfte paa begge Sider af Veien. At grøfte om sine Marker. act. at grøfte en Mark ind. (s. indgrøfte.) — Grøftning, en. Gierningen at grøfte.

Grøfte, v. a 1. At grøfte Korn. (V. S. O.) s. grutte.

Grøn, adj. pl. grønne. [A. S. groen. Isl. grænn.] 1. Navnet paa en Hovedfarve, som opstaaer v. Blanding af Blaat og Guult. Grønt Klæde. Grønne Blade. At male noget grønt. 2. Da denne Farve fortrinligen tilhører friske Urter, det vorende Græs og det friske Løv, overføres Begrebet om Farven paa disse Gienstande selv. Saaledes: Marken, Skoven er endnu ikke grøn (ɔ: den første har endnu ikke nyt Græs; den sidste ikke udsprunget Løv.) At gaae, spadsere i det Grønne ɔ: p. Marken, i Skoven. Grønt Foder, modsat: tørt. Grønt, Havegrønt ɔ: Haveurter. (Deraf: Grønkone, en. i Kiøbenhavn: en Kone, som sælger Haveurter.) 3. som ikke har naaet fuld Modenhed, umoden. Et grønt Æble; grønne Stikkelsbær. At meie Kornet grønt. — uegentl. grønt Brænde, som nylig er fældet; (modſ. tørt.) = Grønager, en. Ager, som i flere Aar har hvilet, Hvileager. grønagtig, adj. som nærmer sig den grønne Farve; grønladen. grønfarvet, adj. farvet m. grøn Farve. grønguul, adj. som har en guul, med grønt blandet Farve. Grønjord, en. Grønager. Grønkaal, en Afart af Kaalen. (s. Kaal.) grønklædt, adj. v. iført grønne Klæder. Grønkone, en. som sælger Havegrønt, Grønsel. (Kiøbenhavn.) Grønland, et. d. s. s. Grønager, Grønjord. grønplettet, adj. som har grønne Pletter (saaledes: grønspraglet, grønspættet, grønstribet.) grønsaltet, adj. som kun har ligget kort Tid i Saltlage. grønsaltet Flesk, Kiød. Grønspætte, en. En Fugl, grøn p. Ryggen, der, som andre af dens Slægt, er meget skikket t. at klatre op ad Træstammer, i hvis Bark den søger Orme og Insecter. Picus viridis. Grønsvær, en. s. Svær. [Isl. *Svórdr*, et grønt, græsbegroet Sted.] den p. Jorden faste Græstørv. At afstikke, oppløie Grønsværen. (Isl. Grassvórdr.) Grøntørv, en. 1. d. s. s Grønsvær. 2. en afstukken grøn Græstørv. Grønvei, en. Markvei, begroet med Græs. (V. S. O.)

Grønhed, en. ud. pl. grøn Farve, Beskaffenheden at være grøn. (Forekommer sielden.)

Grønland, n. propr. Deraf: Grønlandsfarer, en. 1. en Sømand, som farer t. Grønland. 2. et Skib, hvormed denne Søreise giøres. = grønlandsk, adj. som er fra, hører t. Grønland. — Grønlænder, en. den, som er født af grønlandske Forældre. (Grønlænderinde.)

Grønlig, adj. hvis Farve falder i det grønne; grønagtig, grønladen. (Moth.)

Grønnes, v. n. pass. imperf. grønnedes. (i de sammensatte Tider br. det ikke.) blive grøn. (faae Græsvært, Blade.) Marken, Træerne begynde at grønnes. "Alt grønnes nu de mørke Lunde." C. Frimann.

Det var i den Tid, da Skoven grønnedes. — Grønnende Marker.

Grønning, en. pl.-er. 1. en m. Græs bevoxen Plads (f. Ex. i en Have, i ell. ved en By) en Græsslette. "Da saae de — midt p. en Grønning lys en Kirke staae." Øhlenschl. 2. (sieldnere.) en m. Krat ell. Buske bevoxen Plads. "Hænger de gyldne Smykker — p. Buskene rundt om i denne Grønning." Øhlenschl. (Stærkodd.)

Grønsel, et. ud. pl. Havegrønt, spiselige grønne eller friske Urter og Rødder. (Viborg.)

Grønskolding, en. pl.-er. [Isl. *Grón*, Skæg; Lybe. Maaskee: Grønskalding, af skaldet.] kaldes i Spot og m. Foragt en ung, skægløs, halvvoxen Person.

Gubbe, en. pl.-r. [Svensk.] en gammel Mand, Olding. (Bording; Moth; enkelte nyere Digtere.) "Gammel nu i gyldne Sal Gubben sidder ene." Øhlenschl.

Gud, en. [Isl. Gud. A. S. God.] 1. ud. pl. og uden substantivisk Art. ell. høist sielden. (Saa sandt der er en Gud til.) Det høieste Væsen, den ene, sande, evige Gud. At bede til Gud. Troen paa Guds Forsyn. At give sig Gud i Vold. I Guds Navn! For Guds Skyld! Guds Fred! (m. Tonen p. det sidste Ord) en brugelig Hilsen hos den siællandske Almue. (Herpaa var Svaret tilforn, efter Moth: Gud giemme! ɔ: Gud bevare dig. Nu svares: Tak!) Gud bedre mig! Gud hielpe mig! — Talemaader, hvorved man udtrykker sin uheldige Tilstand. Gud forbyde! (ell. forbyde det. Deus omen avertat.) Gud give! (utinam.) Gud give, hun snart maa komme sig! 2. (pl. Guder.) Hos Hedninger: et Væsen, som tillægges guddommelige Kræfter; en Afgud. (s. Guddom, 2.) Neptun var Havets Gud, G. for Havet. "Du skal ikke have andre Guder for mig." 2 Moseb. 20. 3. At offre til Guderne. "Ved alle Valhals Guder! Han skal ei hindre mig." Øhlenschl. (s. Gudinde.) 3. et Afgudsbilled, Gudebilled. Guder af Steen, af Træ. "De have giort sig Guder af Guld." 2 Moseb. 32. 31. "Seer du de store Guder, hvor de staae alvorligt, og skue strengt og truende herned." Øhlenschl. (Hakon J.) = Sammensætninger: a) Gudbarn, et. døbt Barn m. Hensyn til den (det Fruentimmer) som har holdt det over Daaben, ell. t. dem, som have været Faddere ell. Vidner t. dets Daab. Efter deres Kiøn kaldes Gudbørn enten Gudsøn ell. Guddatter. — Gudfader, en. et Mandsfolk, som har staaet Fadder t. et Barn, m. Hensyn og i Forhold t. Barnet. gudfrygtig, adj. som har Ærefrygt for Gud, og dyrker ham ikke blot v. udvortes Gudstieneste, men v. et reent Hierte og dydigt Levnet. (Isl. gudhræddr.) "Deri er den Gudfrygtige og den Ryggesløse lige, at de begge have meget at begiere." Mynster. Gudfrygtighed, en. den Egenskab, at være gudfrygtig, eller at besidde Gudsfrygt. "Gudfrygtighed er den Sindets Beskaffenhed, naar Gudsfrygt hersker; den staaer i samme Forhold til Gudsfrygt, som et Sindelag til en Følelse i Alm." Müller. gudhengiven, adj. som viser Tillid til, Hengivenhed i Guds Villie og Styrelse; hvis Sind er vendt t. Gud. Et gudhengivent Sind. (Basth.) Deraf: Gudhengivenhed, en. — gudindviet, adj. v. som er helliget, indviet t. Gud. Gudkonge, en. hos Guldberg, om Gud, som det jødiske Folk efter den mosaiske Religion betragtede som sin Overherre ell. Konge. (Theokrat; Theokratie.) "Intet Menneske er nu paa Bierget, og Gudkongen taler t. alle sine Undersatter." Verd. Hist. I. 102. gudløs, adj. ugudelig; som ikke kiender Gud, som negter Gud. (Isl. gudlaus.) "Dvet i gudløs Bedrift." Fibigers Sophokl. Deraf: Gudløshed, en. ud. pl. Gudmoder, en. Fruentimmer, som har holdt et Barn over Daaben, m. Hensyn t. Barnet. Gudsagn, et. guddommeligt Sagn, et fra Guddommen udgaaet Sagn. (Fibiger.) gudsendt, adj. v. poet. som af Gud, af en Guddom udsendes ell. tilsendes een. "En gudsendt Drøm kom til mig i Søvnen." Fibigers Homer. Gudsødskende, n. s. pl. d. s. s. Daabsødskende. Gudsøn, en. s. Gudbarn. — b) Gudeflok, en. En Flok af Guder ell. Afguder. (Grundtv.) Gudeliv, et. det Liv, som de gamle hedenske Nationers Guder tænktes at leve i deres overjordiske Boliger. Gudelære, en. L. om hedenske Guder og Guddomme; Mythologie. — c) Gudsbarn, et. Et fromt, gudfrygtigt Menneske. (dagl. T. ellers sielden.) "Er du et Gudsbarn, hvorfor møde dig da disse Trængsler?" Basth. gudsbespottelig, adj. som sigter til at spotte, ell. m. Ord at forhaane det høieste Væsen. Gudsbespottelse, en. den Ugierning, at spotte, haane Gud; gudsbespottelig Tale, Blasphemie. Gudsbespotter, en. den, som giør sig skyldig i Gudsbespottelse. Gudsbord, ud. Art. (i eet Ord.) Nadverens Sacramente. At gaae til Gudsbord. Gudsbud, et. (undertiden i eet Ord.) De ti Gudsbud. Gudsdyrkelse, en. Gierningen at dyrke Gud ɔ: v. Bønner, gudelige Betragtninger og udvortes Skikke at henvende sin Siæl t. Gud og vise ham sin Ærefrygt. (jvf. Gudstieneste.) Gudsdød! et Udraabsord. Gudsforagter, en. den, som ved Ord ell. Gierninger yttrer Foragt mod Gud. (Øhlenschl. Stærkodd.) gudsforgaaen, adj. v. i høi Grad ugudelig eller ryggesløs. En gudsforgaaen Krop. (d. Tale.) Gudsfornegtelse, en.

Atheisme. Gudsfornegter, en. den, som negter Guds Tilværelse; en Atheist. Gudsfrygt, en. ud. pl. Ærefrygt for Gud, og deraf flydende Attraa og Stræben efter moralsk Reenhed. (Gudsfrygt kan undertiden bemærke d. s. s. Religion; men kun i subjectiv Betydn. "Gudsfrygten er ingen Lære; den er et Sindelag. Der gives ingen offentlig Gudsfrygt; men vel offentlige Yttringer af samme." Müller.) Gudshuus, n. s. (sædvanlig ud. Art.) Kirken, Herrens Tempel. At komme ofte, sielden i Gudshuus. Gudskundskab, en. ud. pl. Kundskab, som Mennesket har ell. kan faae om det høieste Væsen. (D. Guldb.) Gudslam, et. hos Catholiker: et Lam, der holder et Kors. Agnus Dei (af det bibelske Udtryk om Christus: Guds Lam.) Gudsord, ud. Art. (ogsaa adskilt: Guds Ord.) den hellige Skrift, Bibelen. Gudssandhed, en. En hellig og klar Sandhed. (V. S. D.) Gudstieneste, en. ud. pl. det, som hører t. udvortes Gudsdyrkelse, religiøse, hellige ell. høitidelige Skikke, hvorved Menneskene ære Gud. (Dette Ord br. altid om offentlige Skikke, hvori Mange deeltage. Gudsdyrkelse kan siges om hver Enkelts Maade, at dyrke Gud paa.) Gudsunder, et. en meget forunderlig, usandsynlig Hændelse. (d Tale.) Gudsveir, et. Et meget haardt Uveir. (d. T.) = gudelig, adj. s. nedenfor.

Guddom, en. 1. (ud. pl.) den eneste sande Guds Væsen, den guddommelige Natur. 2. (pl. Guddomme.) en hedensk Guds, en Afguds indbildte Væsen og Personlighed. — Af Ordet i første Bemærkelse forekommer, især hos Digtere, endeel Sammensætninger, hvor det staaer i St. for adj. guddommelig, f. Ex. Guddomsfylde, (Ingem.) Guddomsglands, -gnist, -glæde, -ild, -kraft, -lyst, -magt, -natur, -ord, -vælde, o. fl. = guddommelig, adj. som hører t. og udrinder af Guddommen, af Guds Væsen. De guddommelige Egenskaber. — figurl. meget herlig, ypperlig. En guddommelig Musik. "Om de stundom toge det gudelige for guddommeligt, og hvad ei gribes kan, for ubegribeligt." Bagg. — Guddommelighed, en. den Egenskab at være guddommelig. Christi Guddommelighed.

Gudelig, adj. 1. Gud hengiven. En gudelig Mand. 2. gudfrygtig, som stemmer overeens med, udrinder af sand Gudsfrygt. Et gudeligt Forsæt, Levnet. 3. som lærer, handler om Gudsfrygt. En gudelig Tale, Sang, Bog. 4. som sigter enten t. Religionens Fremme og Udbredelse, ell. t. andre velgiørende, Gud behagelige Diemed. En gudelig Stiftelse. At skienke sine Midler t. gudelig Brug. — Gudelighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være gudelig. (D. Bibel.)

Gudinde, en. pl. -r. en hedensk Guddom, der tænktes at være af Qvindekiønnet.

Gudlig, adj. (Isl. gudlegr.) guddommelig. (Treschow; der ogsaa har Substantivet: Gudlighed.)

Guld, et. ud. pl. [Isl. Gull.] 1. det kostbareste, skiønneste og (tilligemed Platina) mest ildbestandige og uforstyrrelige Metal. Fiint, reent, ublandet, gedigent Guld. At arbeide i G. At giøre Guld ɔ: søge at forvandle andre Metaller t. Guld. (I mange Sammensætn. bruges det, ligesom andre Metallers Navne, adjectivisk, ell. til at betegne, at Tingen er af Guld; Gulddaase, Guldmynt, Guldring, Guldspænde, &c.) 2. Undertiden br. det absol. om visse Ting, som ere af Guld, ell. besættes m. Guld; f. Ex. At betale i Guld ɔ: m. Guldmynter. At spise p. Guld. G. p. Klæderne (ɔ: Guldgaloner.) Guld paa Snittet, p. Bindet af en Bog (ɔ: Forgyldning.) 3. hos Digtere og i høiere Stiil jævnlig for: Rigdom, Penge. "Her Guldets Træl har ingen Ære; en rangsyg Daare ingen Fryd." Thaarup. = Guldaare, en. Aare ell. Gang i et Biergværk, hvor Ertsen holder Guld. (V. S. D.) Guldalder, en. bruges 1. til at betegne en af Digtere skildret Tidsalder i Menneskeslægtens Historie, da fuldkommen Lyksalighed herskede p. Jorden og intet Ondt kiendtes. 2. til at betegne den Periode i en vis Literaturs Historie, da dens bedste Digtere og Prosaister blomstrede. Guldarbeider, en. den, som giør konstigt, fiint Arbeide i G. Guldbaand, et. Et m. Guldtraad indvirket Silkebaand. Guldbarre, en. Guldstang, som gaaer i Handelen. Guldbille, en. En Slægt af Insecter (Chrysomela, især den prægtigste af disse, udmærket v. sin rige metalliske Guldglands. (C. fastuosa.) Guldblad, et. yderst tyndt udhamret ell. valtset Guld. (Bladguld.) guldblank, adj. blank, skinnende som Guld. "Fra dens Top guldblanke Stierne leer." C. A. Lund. Guldblik, et. Guld i tynde Plader; ell. forgyldt Blik. guldblinkende, adj. v. skinnende, blinkende m. Guldglands. (Sneedorf.) Guldbrand, en. tilforn, og endnu i Almuesproget: den fierde Finger p. Haanden, ell. Ringfingeren. (Brand i dette Ord er efter Nogles Forklaring det islandske Brandr, en Stage. Müller om det islandske Sprog. S. 148.) Guldbryllup, et. den Fest, hvorved et Ægtepar høitideligholder sin 50de Bryllupsdag. Guldbræmme, en. Bræmme om Klæder, udsyet med Guldtraad, eller af Guldgaloner. guldbræmmet, adj. forsynet m. en slig Bræmme. Gulderts, en. Erts, Biergsteen, som indeholder G.

Guldfarve, en. En rødguul Farve, liig Guldets. Deraf: guldfarvet, adj. Guldfinger, en. den fierde Finger fra Tommelfingeren (fordi Guldringe ofte bæres p. den.) Moth. (s. Guldbrand.) Guldfisk, en. et Slags smaa udenlandske Fisk med guldglindsende Skæl. Guldglands, en. Glands p. ell. af noget, hvis Farvespil ligner Guldets. Guldglimmer, s. Glimmer, 2. guldglimrende, adj. v. som glimrer med Guldglands, m. Guldets Farve. Guldglød, en. Skum, der sætter sig p. smeltet Guld, Guldskum. (V. S. O.) Guldgrube, en. G. hvor Guld vindes af Bierget. Guldgrund, en. En m. Guld ell. Guldfarve belagt Grund. (s. Grund, 5.) At male paa Guldgrund. guldguul, adj. som har Guldfarve. Guldgylden, en. et Slags udenlandsk Guldmynt. guldhaaret, adj. som har guldguult Haar. (Öhlenschl.) "Mens paa det stille Vand guldhaaret Sælhund flyder." C. Frimann. Guldharpe, en. et Udtryk hos Digtere, hvormed sigtes t. Harpens guldfarvede ell. guulladne Strænge. guldholdende, adj. v. som indeholder Guld (guldholdig.) Guldholdende Erts. Guldkorn, et. en. ganske liden Deel Guld, saaledes som dette Guld findes i nogle Floders Sand. Guldkrone, en. 1. en K. af Guld. 2. en tilforn brugelig Guldmynt "som i Danmark gialdt 19 Mark." Moth. Guldkyst, en. Navn, som tillægges en Deel af Guineakysten. guldlokket, adj. d. s. s. guldhaaret. Guldlæder, et. Et Slags, tilforn brugeligt Læder, som p. den ene Side var prydet m. farvede Figurer og Forgyldning. Guldlæders Stole, Betræk. Guldmager, en. den, som søger efter Konsten at giøre Guld; en Alchymist. Deraf: Guldmageri, et. og Guldmagerkonst, en. Alchymie. Guldmine, en. et Sted, hvor guldholdende Ertser vindes. Guldpapir, et. Papir, som paa den ene Side er forgyldt. guldprydet, adj. v. forsynet m. gyldne Prydelser. Guldprøve, en. den Prøve, som foretages m. Guldet, for at erfare dets Fiinhed. Guldpude, en. hos Bogbindere: et m. Skind overdraget Bræt, hvorpaa Bogguldet skæres. Guldpulver, et. Guld, som er opløst ell. bragt i Skikkelse af Pulver. Guldrasp, en. et Redskab, hvormed Bogbindere raspe Bladene p. en Bog, før de skulle forgyldes. (Moth.) guldrig, adj. som har Overflødighed p. G. Guldsand, et. Sand i Floder, blandet m. Guldkorn eller Guldstøv. guldslaaet, adj. v. beslaaet m. Guld. (Pram.) Guldslager, en. den, som forfærdiger Bladguld ell. Bogguld. (Moth.) Guldsmed, en. 1. den, hvis Haandværk er at giøre Kar, Redskaber, Prydelser og andet Arbeide af Guld og Sølv. 2. Navn p. et Insect m. guldglindsende Krop og Vinger. Libellula. guldspraglet, adj. v. indsprængt m. Guld ell. m. Guldguult imellem andre Farver. "Den af guldspraglede Frugttræer krandsede Vei." Baggesen. Guldstang, en. pl.-stænger. Guld, som er smeltet i Form af en Stang, Guldbarre. Guldstof, et. s. Gyldenstykke. Guldstol, en. "den Stol, som bruges t. Barselkoner at føde paa." Moth. (Jordemoderstol.) Guldstykke, et. en Guldmynt. Guldstøv, et. de mindste og fineste Dele af Guld, som findes i Guldsand. Guldtraad, en. en spunden ell. fiint udtrukken og ægte forgyldt Messingtraad, ell. en Silketraad, sammenspunden med Guld. Guldtrækker, en. den, som giør Guldtraad og Guldgaloner. Guldtvæt, (V. S. O.) s. Guldvaskning. Guldtørst, en. figurl. umættelig Begierlighed efter Guld ɔ: Rigdom. "Han aldrig t. en fremmed Strand af Guldtørst dine Sønner sendte." Thaarup. "Han ofte har et Anfald, som i Dag, af Raseri, af Guldtørst." Öhlenschl. Guldvasker, en. den, som forstaaer og arbeider v. Guldvaskning ɔ: den Gierning, at udvaske ell. udskylle Guldstøvet af Flodsand. guldvirket, adj. virket, broderet ell. udsyet med Guldtraad. Guldvægt, en. En meget nøiagtig Skaalvægt, hvorpaa Guld veies. At lægge sine Ord p. Guldvægten (tale m. stor Betænksomhed.)

Gulerod, en. pl. Gulerødder. [af adj. guul.] en almindelig Haveurt, med lang gul Rod, som spises. Daucus carota.

Gulp, et. pl. d. s. Gierningen at gulpe. At give et Gulp. (Moth.)

Gulpe, v. n. 1. (ogsaa gylpe. Isl. *gulpa*, gabe m. opspændt Mund.) siges om den Gierning at bringe noget op af Halsen ell. Maven v. at kløges, og om Lyden, som derved frembringes. Fugle gulpe Føde op til deres Unger. (Om Kragens og Ravnens Lyd. Moth.)

Gulv, et. pl.-e. [Isl. Gólf.] 1. Bunden ell. Grunden, som man gaaer paa, i et Huus ell. Værelse. Kirkegulv, Ladegulv, Stuegulv. At lægge G. i en Stue. At feie, vaske Gulvet. At bone et indlagt Gulv. Brædegulv, Leergulv, Steengulv. 2. afdeelt Rum i en Kornlade. Et G. Rug og to Gulve Byg. = Gulvbræder, pl. Bræder, som ere tienlige og bruges til Gulve. gulvbrændt, adj. v. siges om Korn, der bringes vaadt i Laden, og derved brænder sammen ɔ: fordærves af Raadenhed; ladebrændt. Gulvfeier, en. den, som er sat t. at feie Gulve og Trapper i et stort Huus. Gulvfeining, en. Gierningen at feie Gulv. Gulvfiæl, en. en Fiæl, som udgiør en Deel af et Gulv, ell. er bestemt t. denne Brug. Gulvflise, en. tilhuggen ell. glat sleben Steenflise,

som anvendes t. at lægge Gulv. Gulvklud, en. K. som bruges t. Gulvvaskning. Gulvkost, en. Feiekost. (V.S.D.) gulvlagt, adj. belagt m. Gulv (ell. med Gulvsteen, Gulvfliser. Moth.) Stuen i mange islandske Huse er ikke engang gulvlagt. Gulvlægning, en. Gierningen, at lægge Gulv. Gulvmaatte, en. Bast- eller Straamaatte, som lægges paa Gulvet. Gulvsand, en. Sand, som bruges til at strøe p. Gulve; Strandsand. Gulvskrubbe, en. stiv Børste p. en Stang, som dyppes i Vand ell. Lud og hvormed Gulve skures. Gulvskuring, en. Gierningen at skure et Steen- ell. Brædegulv, for at rense det. Gulvsteen, en. Steen eller Fliser, hvoraf Gulve lægges. Gulvtæppe, et. Tæppe, som bredes paa et Stuegulv.

Gulve, v. a. 1. (s. Gulv, 2.) At gulve Korn ɔ: lægge de hiemkiørte Kornneg ordentlig i Ladegulvene.

Gumle, v. n. 1. [af Gumme.] tygge langsomt, tygge m. Gummerne. — Deraf: Gumling, en. En liden Madbid; ell. et lidet Stykke, man har bidt af. Moth. (dagl. T.)

Gumme, en. pl. -r. [Isl. *Gómr*, T. Gaumen: Gane.] 1. de Dele af Kiævebenene og Kiødet, som bedækker dem, hvori Tænderne ere befæstede; Tandgierde. Han har mistet alle Kindtænder, og maa tygge m. Gummerne. 2. i Bemærkelsen: Gane bruges det kun om Dyr, f. Ex. Oxegummer. (V. S. D.) "Min Tunge hænger v. mine Gummer." Ps. 22. 16. ("Ved min Gumme." Bib. 1550.)

Gummi, en. ud. pl. [af det Gr.] Et almindeligt Navn p. den tykke, klæbende, seie, i Luften størknede ell. hærdede Saft, som udflyder af visse Træer (Qvade.) f. Ex. Kirsebærtræets Gummi; arabisk G.; elastisk G. = gummiagtig, adj. som ligner G. Gummivand, et. Vand, hvori G. er opløst.

Gump, en. pl.-e. [Isl. Gumpr.] Bagende, Stiert, Rumpe. (bruges sielden uden om Fuglene; nemlig om Enden af deres Rygbeen (Rumpebenet) og Kiødet, som bedækker samme, hvori Halefiedrene sidde.) Gumpestykket af en Gaas. = Gumphøne, en. pl. Gumphøns. Et Slags Høns, som ere uden Halefiedre.

Gumpekærre, en. pl.-r. et Kiøretøi, m. to Hiul, hvis Axel ligger i Midten under den fiirkantede Kasse eller Fading, som derfor under Kiørselen har en stødende Bevægelse op og ned. (af v. n. gumpe, som i Almuesproget bemærker en saadan Bevægelse. s. gimpe.)

Gumre, v. n. 1. om visse Dyrs Lyd, f. Ex. Faarets, naar det kiender sit Lam. Moth. T. meckern. (Neppe almindeligt.) Væderen "gumrer spankende ad sit kruusulded' Faar." Kingo.

Gunge, v. n. 1. bruges undertiden for gynge. "Og Klippen, haard og høi, som svage Brokar gunger." Arreboe.

Gunge, en. Hængedynd; Eng ell. Mose, som hviler ell. svømmer oven paa et Vand. "De vaade, men tillige svømmende Enge, som vi kalde Gunger." Schytte. (Gungejord. Moth.)

Gungre, v. n. 1. (har.) give en stærk, bævende Lyd, som af noget, der rystes ell. voldsomt bevæges. (Moth.) Marken gungrede under Hestetravet. "Med Gru nu Jorden gungrer v. Gangertravet." Øhlenschlæger. "Jorden gungred under Sang og Dands." Grundtv. — Gungren, en. ud. pl.

Gunst, en. ud. pl. [T. Gunst; af gönnen, gunnen; A. S. unnan, *donare.* (jvf. unde.) Isl. unna, *favere.*] 1. det Sind eller den Sindsbeskaffenhed, som bringer os t. at unde een vel ell. ynde ham; Yndest, Bevaagenhed. (særd. i Forholdet imellem en Høiere og en Ringere.) At søge, miste eens G. Han var i stor Gunst hos Kongen. At vise een Gunst. At vinde Folkets Gunst. "Gunst er bedre end Sølv og Guld." Ordspr. 22. 1. (Bib. 1550.) "En Brud, hvis Medgift er den Gunst, man har for hende." (Merope v. Schiermann.) jvf. Yndest. ("Yndest er en Følelse; Gunst medfører en Stræben. Gunst bruges derfor ogsaa om Gunstbeviisning; hvilket ikke gielder om Yndest." Müller.) 2. ubillig Yndest, Partiskhed. At giøre noget for Gunst og Gave. = Gunstbeviisning, en. Gierning, hvorved man viser sin Gunst, Yndest for een. — gunstig, adj. 1. som har Yndest for een. Han er mig meget gunstig. Lykken var ham altid gunstig. (afgunstig, misundelig; vred paa, fortørnet. Moth.) 2. fordeelagtig, heldig, som er til Fordeel; føielig. Et gunstigt Svar p. en Ansøgning. At fælde en gunstig Dom. En gunstig Vind. At benytte en gunstig Leilighed. — Gunstling, (Stenersen.) s. Yndling.

Gurgle sig, v. rec. [Tydsk; af Gurgel, Qværke, Svælg.] skylle Halsen m. Vand, som man lader løbe ned i Svælget uden at synke det. = Gurglevand, et. Vand, tillavet med Urter eller andet, t. at skylle Halsen med, imod Halspine.

Gusten, adj. pl. gustne. guulbleg af Udseende. (bruges neppe uden om Ansigtsfarven.) "Du er jo gusten og bleg som en Død." Rahbek. — Gustenhed, en. ud. pl. gustent Udseende.

Gustne, v. n. 1. (er.) blive gusten af Udseende. (Moth.)

Gut, en. pl.-ter. [Norsk.] en Dreng, ell. ung Karl. (Moth.) "O var jeg Mand, som jeg er Gut, og var min Kiep en Landse!" Øhlenschl. (Helge.)

Guul, adj. pl. gule. [Isl. gulr.] Navnet

paa en lys Hovedfarve, som ved Straalebrydningen i Prisma forekommer imellem Rødt og Grønt. Citronguul, guldguul, straaguul, svovelguul, lyseguul, mørkeguul, bruunguul o. fl. = guulagtig, adj. noget guul, som falder i det Gule. guulaxet, adj. som har gule, modne Ar. Guulaxet Korn. (Arreboe.) guulblakket, adj. blakket m. en Blanding af Guult. (gilvus, galbeus. Colding. Moth.) En guulblakket Ko. guulbruun, adj. mørkebruun og noget bruunladen, hvis Farve er imellem guult og bruunt. (fulvus.) guulgrøn, adj. grøn m. en Blanding af guult. guulhaaret, guullokket, adj som har guult Hovedhaar. — Guulrod, en. s. Gulerod. guulsodet, adj. som har en guulbruun, ureen guul eller guulblakket Farve. (galbus. Colding.) Guulsot, en. En Sygdom, der opstaaer af Galdens uordentlige Afsondring, og er forbunden med en guul Hudfarve. Guulspurv, en. En Fugl, der i Størrelse ligner Spurven (Graaspurven) og ligesom denne søger Husene; men er af en anden Slægt. (Emberiza citrinella.) guulstribet, adj, som har gule Striber paa en lysere eller mørkere Grund.

Guulhed, en. Beskaffenheden at være guul af Farve.

Guulne, v. n. 1. (er.) blive guul. Moth. (ogsaa n. pass. guulnes.)

Gyde, en. pl.-r. [Isl. Gióta, en Hule.] 1. et meget smalt, snevert Stræde i en By. 2. en snever, indgierdet Vei.

Gyde, v. a. gød; gydet, gydt. [Isl. gióta. A. S. geotan.] udøse, helde noget flydende af et Kar i nogen Mængde. At gyde Vandet af Kanden, Fadet p. Jorden. At gyde smeltet Malm i Formen. At gyde Vand over Hænderne. — figurl. at gyde Trøst, Haab i eens Hierte. (jvf. indgyde.) — Deraf: Gyden, Gydning, en. Handlingen, at gyde. = Gydekande, en. Kande, som er indrettet til at man let kan gyde det Flydende, den indeholder, ud af samme. (Moth.)

Gylden, adj. pl. gyldne. [af Guld.] 1. som bestaaer af Guld, er giort af Guld. Gyldne Klæder. (jvf. Sammensætningerne m. Subst. Guld.) 2. forgyldt, prydet m. Guld. (især i den høiere Stiil.) Den gyldne Kongestol. "Jeg fødtes ei i gyldne Sale t. Konsten, at slaae Folk ihiel." P. M. Troiel. 3. figurl. og poet. a) guldguul, ell. af en glindsende lyseguul Farve, f. Ex. om Haaret. Gyldne Lokker. "De store Lokker i gyldne Pragt, om Halsen lagt, ei Svanebrystet bedækker." Øhlenschl. b) meget heldig, ypperlig. Det var gyldne Tider. Fredens gyldne Dage. Ungdommens gyldne Alder. c) Den gyldne Aare, Blodets Tilløb i Aarerne omkring Endetarmens Aabning og Udflod (Hæmorrhoides coecæ, den blinde gyldne Aare.) = Dette Adj. forenes i nogle Tilfælde uforandret m. et andet Adj. ell. Subst. f. Ex. gyldenblank, adj. blank, som Guldet. "Nu blæste den Jæger i gyldenblanke Luur." Øhlenschl. Gyldenglands, en. Guldglands. "Strax rinder Solen op m. Gyldenglands." Arreboe. Gyldenklever, n. s. Navn p. en Plante, som vorer vildt i Kratskove og for dens skiønne blaa Blomster dyrkes i Haverne. (Adelklever, Blaasimer.) Anemone hepatica. Gyldenlak, en. pl. ker. en Plante m. smukke og vellugtende Blomster, tildeels af guldguul Farve, som hyppigen dyrkes i Haver. Gyldensmykke, et. poet. et Smykke af Guld, Guldsmykke. "Gyldensmykkets ægte Glands." Grundtvig. Gyldenstykke, et. Et Slags Silketøi, hvori Blomster ell. andre Figurer indvæves i Guldgrund. En Gyldenstykkes Hue. (Baggesen. Ungd. A. I. 190.) Gyldental, et. i Tidsregningen: det Tal, som angiver Ordenen af et vist Aar i Rækken af en Maane-Cyklus, og tiener t. at udregne Paaskefesten f. hvert Aar. Gyldenvand, et. kaldtes tilforn et Slags Brændeviin ell. Aquavit, hvori svømmede Smaadele af Bladguld. Dantziger Gyldenvand.

Gyldig, adj. [af gielde. T. gültig. Isl. gialdgengr.] 1. Egentlig: som har en vis bestemt og bekiendt Værdi, og antages t. en saadan Værdi. Men i denne Bemærkelse br. nu mest: gangbar, gængs. 2. som gielder, er gieldende, er i Kraft, har den Værdi og Virkning, som Tingen skal ell. bør have. Verelen, Forskrivningen er ikke længer gyldig. 3. figurl. En gyldig Grund. Denne Undskyldning kan jeg ikke tage for gyldig. Gyldige (tilstrækkelige) Beviser. = Gyldighed, en. Beskaffenheden, at være gyldig.

Gylpe, v. a. og n. d. s. s. gulpe. (Moth.)

Gylt, en. [jvf. gilde.] 1. en Galtgriis, ung Galt. V. S. O. (A. S. Gylte, en Gilding.) 2. en bødet So. (V. S. O.) 3. en Sogriis. (Moths Ordb.)

Gynge, v. a. og n. 1. [Sv. gunga. jvf. n. s. nedenf. og v. gunge, ovenfor.] 1. sætte noget, der hviler p. et Punkt, i en svingende Bevægelse; ell. intrans. være i en saadan Bevægelse. Han gyngede hende i Haven. Det er ikke enhver, som kan taale at gynges. "Min Sorrig op og ned sig gyngede m. mig." Wessel. (Sædvanl. bruges dette Ord kun act. om Personer og om en Bevægelse, der skeer i en Gynge. At svinge er derimod at bevæge noget, som man holder ell. bærer m. Armene, frem og tilbage, allene m. disses Kraft, ell. at kaste det m. Magt i Høiden.) 2. intrans br. det saavel om en saaledes t. Siden svingende Bevægelse, som om den, der egentlig mere

gaaer op og ned; f. Ex. Bølgernes. "Saa gyngende gik før ei Bølgedands." F. Guldb. Baaden gynger p. Bølgerne. "Stolt gynge Flaader p. det Hav, som aldrig skummed f. Kiolen før." Foersom. "Naar Jasminernes Blomst besneer den gyngende Løvgreen." Øhlenschl. — At gynge p. et Bræt ɔ: vippe og ned m. samme. — Gyngen, en. ud. pl. Handlingen at gynge selv, eller gynge andre. = Gyngebræt, et. 1. Bræt, hvorpaa man vipper ell. gynger. 2. Bræt i en hængende Gynge, hvorpaa den Gyngende sidder. Gyngegang, en. Gang, hvorved en gyngende Bevægelse finder Sted; f. Ex. paa Hængedynd. Gyngehest, en. Efterligning af en Hest, giort af Træ m. m. der staaer p. afrundede Gænger og gives Børn til at ride eller gynge paa.

Gynge, en. pl -r. Indretning t. at gynge paa. der sædvanl. bestaaer af et stærkt, i to Punkter ophængt Toug, med et Sæde, hvorpaa den Gyngende sidder. Russiske Gynger kaldes de, hvorved den i Gyngen siddende v. et Drivværk enten bevæges op og ned i en Kreds, ell. dreies i en horizontal Kredsbevægelse.

Gyps, en. s. Gibs.

Gyrtler, en. s. Giørtler.

Gys, en (og et.) 1. Vandskyl, Regnskyl. (Moth; nu usædvanl. Isl. Gusa. A. S. Gyte, Oversvømmelse.) 2. gysende Fornemmelse, Gysen. "Dødens Gys." Øhl.

Gyse, v. n og impers. gøs, har gyset. 1. egentlig: have en skiælvende Fornemmelse, som fra de indvortes Organer udbreder sig over Legemets Overflade og bringer Huden til at bæve. (T. schauern, schaudern.) At gyse af Kulde, af Skræk. "Gammel Mand gyser og ved Varme." Ordspr. (Moth.) Det gøs i mig. At gyse over hele Kroppen. "Gyse er beslægtet m. Gys, Vandskyl, og er uden Tvivl først brugt om den Følelse, som opstaaer, naar man pludselig overøses m. Vand." Müller. (D. Syn. I. 398.) 2. betages af en pludselig Skræk; bæve v. en Forskrækkelse, der pludselig opstaaer og ligesom giennemfarer een (og saaledes især om Skrækkens physiske Virkning.) Det gøs i mig, da jeg saae Barnet staae i det aabne Vindue. "Naar det Frygtelige viser sig, kan selv den Modige gyse; men han vil snart fatte sig, imedens den Frygtsomme vil bæve." Müller. — Deraf mere uegentlig: at gyse for ell. ved noget ɔ: føle Afsky for, Rædsel v. noget. Man maa gyse f. Følgerne af disse tøilesløse Voldsomheder. "Børn og Narre de tør giøre det, som Helten gyser ved." Storm. = Gysen, en. ud. pl. det, at gyse; pludselig Skræk og dens Virkning. Fepergysen. En kold Gysen. "En skrækfuld Gysen nu mig følger overalt." A. Bull. "En Gysen farer i Helteskarer, i Kongens Blod." Øhlenschl. — Gysning, en. pludselig skiælvende Fornemmelse i Legemets ydre Dele, ledsaget af en indvortes Fornemmelse af Kulde. Med Feberen følge Gysninger. En Kuldegysning.

Gyvel, n. s. en liden Buskvæxt, med guldgule Blomster og seie Grene, der anvendes t. Koste og er tienlig t. at dæmpe Flyvesand; men let spreder sig p. Marken som Ukrud. Spartium scoparium.

Gælle, en. (p. Fiske.) s. Giælle.

1. Gænge, en. ud. pl. og ud. Art. [Isl. Gengi.] Fremgang; uhindret Virkning. Det har ingen Gænge. (Moth.) "Retten haver ingen Gænge." Kingo. "Paa det Ret og Retfærdighed kan have sin Gænge." D. Lov. I 24. 2. "Det — kan dog ei rettelig i Drift og Gænge føres." Bording. (II. 308.)

2. Gænge, en. pl.-r. [af v. gaae.] det, hvorom noget gaaer ell. bevæger sig; eller den Indretning, som fæstes under en Ting f. at kunne sætte den i en vis (gyngende) Bevægelse. Tridsen gaaer i sine Gænger. Skruegænger, Gængerne i en Skrue. At sætte Gænger under en Vugge.

Gængs, adj. pl. gængse (men ogsaa i sing. høres og skrives gængse.) [af gaae. N. S. gänge. T. gäng und gebe.] 1. som er i Brug, i Skik, gangbar, brugelig. Denne Mynt er ikke mere gængs her i Landet. Gængse Ord og Talemaader. 2. herskende, udbredt, som udbreder sig. Febre have været meget gængse i Aar, ere meget gængse i denne Egn.

Gærtner, en. s. Gartner.

Gæsling, en. pl.-er. [dimin. af Gaas.] Gaasens Unge. (jvf. Gaas og Gasse.)

Gøgle, Gøgler, m. fl. en. s. Giøgle, Giøgler.

Ha! et Udraabsord t. at udtrykke en m. Forundring blandet Vrede, som vel forekommer i poetiske Skrifter; men sielden ell. aldrig i Talesproget, hvor det derimod ofte høres m. Gientagelse, (ha ha! Tonen p. det sidste) og udtrykker en vis Glæde over at man har udfundet, er kommen efter noget.

Haa, en. pl. -er. et Slags liden Haifisk, hvoraf Skindet bruges t. Polering. (V. S. O.) Maaskee Squalus canicula. Ordet findes desuden i andre danske Navne p. Havdyr, f. Ex. Haakiærling, Haamær, Haastør. (Moth.)

Haab, et. [A. S. Hopa. H. Hope. Sv. Håpp.] Et tilkommende Godes Forventning. (jvf. Forhaabning.) At giøre sig Haab om noget. Endnu har jeg godt H. At svæve imellem Haab og Frygt. "Besee vi Haabet alt f. nøie, forsvinder det blandt Tvivl og Frygt." Evald. "Der hører ikke meget til at sætte sit Haab paa Herren, naar det, vi haabe, sees opfyldt og intet frygtes." Bastholm. — Det ellers usædvanlige Fleertal er brugt af Øhlenschl. ("Men, mine Haab! I kom ei f. at svinde." Axel og Valb.) Ligeledes: "Man bliver dog v. mange slige feilslagne Haab vanskelig t. at haabe." Rahb. (D. Tilsk. IV. 611.) = haabefuld, adj. 1. som lover godt, som man kan giøre sig godt Haab om. 2. som har stærkt, sikkert Haab om noget. (sieldnere.) "Til Himlen seer han haabefuld igiennem Træets aabne Krone." J. Smidth. — Haabglimt, et. poet. fornyet, igien opvakt Haab. "Sig ei v. troløst Haabglimt lade blende." Thaarup. — haabløs, adj. som er ganske uden Haab. "Medens haabløs Qval min Aand fortæred." Bagg. En haabløs Tilstand. (haabeløs. Thaar.) — Haabløshed, en. ud. pl. haabløs Tilstand.

Haabe, v. a. 1. [A. S. hopan. E. to hope. N. S. hapen.] vente sig et tilkommende Gode; ansee Opfyldelsen af noget, man ønsker ell. venter, for rimelig. "Man kan vente baade Ondt og Godt; men man haaber det, som er godt, og frygter det, som er ondt." Sporon. — Saa stor en Lykke turde jeg aldrig haabe. At haabe paa Gud, til Gud (sætte sin Lid til.) Jeg haaber at see dig endnu engang. Jeg haaber, vil haabe (forventer) at han vil bære sig klogere ad, end sidst. At haabe bedre Tider. "Man haaber det, man synes at burde have; man forventer hvad Tid og Omstændigheder ville føde af sig." Sporon. (Den i ældre Skrifter hyppige n. pass. Form: at haabes, (Sv. håppas) som endnu træffes paa enkelte Steder i Bibelovers. (f. Ex. Ruth. 2. 12.) er nu aldeles forældet.)

Haan, en. ud. pl. [T. Hohn.] Skam, Vanære, som tilføies een af Andre. "Spot giør, at Nogen bliver beleet; Haan at han bliver foragtet." Sporon. (jvf. Spot, spotte, og haane, nedenfor.) = Haanblik, et. V. Diekast, som udtrykker Haan eller Foragt. "Hvis Vanvid, mellem os, er knap et Haanblik værd." Bagg. haanfuld, adj. som viser, yttrer, indeholder en høi Grad af Haan ell. Forhaanelse. Et haanfuldt Svar. "Og ham kan du lønne m. haanfuld Foragt!" Pram. (Stærkodd.) Haanlatter, en. haanlig, haanende Latter. (Rahbek.) "Haanlatter skingred under Jorden." Ingemann. Haansmiil, et. haanende Smiil, Smiil, som udtrykker Foragt. Baggesen. (Hertz.) Haansvar, et. haanligt, fornærmende Svar. = haanlig, adj. foragtende, som skeer m. Haan. (jvf. adj. haan, 2.) En haanlig Mine, Afviisning. "Om derved du beføiet er, os andre haanligt at foragte." Tode. = haane, v. a. 1. [af Haan.] tilføie Haan, Foragt og Spot. (jvf. spotte, som mere gaaer ud p. Latter; ligesom haane p. Skam og Foragt.) "Jeg kan haane Folk p. en ganske alvorlig Maade; jeg kan ogsaa haane dem saaledes, at den Følelse af Foragt, jeg opvækker, forbinder sig m. Følelse af det Latterlige." Birkner. (Jvf. Müllers d. Syn. II. 123. Denne Forf. antager en Forskiel i Grad imellem haane og forhaane, som et stærkere Udtryk om at vise en mere kiendelig Haan "v. Lader, Ord og Gierninger.") = haanes ved, v. n. pass. skamme sig, blive skamfuld, undseelig over noget. (A. Vedel.) "Han haanes ved at tale Dansk, som falder ham saa tvungent." Falster.

Haan, adj. 1. undseelig, skamfuld. At blive haan ved noget. "Da bliver han saa haan, at han rødes (rødmer) derved." B. Thott, I. 20. 2. spodsk, foragtelig. (forældet i Skriftsproget; men høres i Almuesproget.) I hiint forekommer dog adv. haant for: haanligen, med Foragt. ("En Borger smiler haant ad sit nedfaldne Huus." Storm.) og Talemaaden: At lade haant om noget ɔ: foragte, ringeagte. "Kom hid, min stolte Ven, som haant om Faren lod." A. Bull. "Han lod haant om hele Verden, undtagen om sig selv." Bagg. (Labyr. I. 356.) "Døden kommer; den trodser Lægens Konst, og lader haant om Graad."

Thaarup. = Haanhed, en. ud. pl. 1. Spodskhed, Foragt. "Endelig blev hun vred, og drev mig med H. paa Døren." Holb. (den Vægelſ.) 2. Skam, Haan. "At blive rød af Haanhed." B. Thott. I. 24. "Hvo den Haanhed kan beskrive, som eder overgik?" P. Paars. "Hælhiem kan jeg betroe Skioldungens, Hothers Haanhed." Evald.

Haand, en. pl. Hænder. [Isl. Hönd.] 1. den yderste Deel af Armen p. det menneskelige Legeme, fra Haandledet t. Fingerenderne. "Nu saae man udstrakt Haand, nu saae man knyttet Næve." Holb. P. P. At give, række een Haanden, tage een i Haanden. 2. uegentl. a) Side. Paa høire, venstre H. (altid om Personer.) b) Besiddelse. Beviset er i min H. At overgive een noget i egen Haand, i egne Hænder (ɔ: t. ham selv, personligen.) Dette Gods har siden været i Manges Hænder. [I denne Bemærkelse især br. ogsaa Formen: i Hænde, til Hænde. s. nedenfor 4.] c) Magt, Vold. "At have Gods og Eiendom i Haand og Hævd." D. Lov. V. 5. 1. ("i Haand og havendes Værge." V. 5. 2.) Det staaer i Guds H. At betroe sin Velfærd i eens Haand. At falde i Røveres Hænder. (jvf. Talemaaden: Hals og Haand.) d) Bestyrelse, Behandling. At have noget under Hænder, have et Arbeide under Hænder. At være under en Læges Haand. Det gaaer igiennem mange Hænder, inden det bliver færdigt. Paa sin egen Haand ɔ: under sin egen Raadighed, uden at høre ell. lyde andre. Det har han giort paa sin egen Haand. At gaae p. sin egen H. Hun sidder p. sin egen Haand ɔ: er ei i Tieneste. e) den besiddende, handlende, virkende Person. At tage sine Varer fra første Haand (Sælger.) Paa anden, tredie Haand ɔ: ved Mellemhandling, igiennem en ell. to andre. Denne Gave er fra en kiær Haand. Jeg har det, har Efterretningen fra en sikker H. Arbeidet er fra hans H., fra hans egen Haand. At giøre noget m. egen Haand (selv, uden fremmed Hielp.) Der har været mange Hænder om dette Arbeide. "Saasnart en saadan kommer til Syne, er der ogsaa hundrede Hænder om ham." Rahbek. f) en vis Maade at skrive paa, Skrift, Haandskrift. At skrive en smuk H. Det er ikke min H. Brevet er skrevet med hans egen, med en fremmed Haand. g) Navns Underskrift; it. skriftlig Forsikkring. At sætte sin H. og Segl under et Document. Jeg har hans Haand derfor. At strive eens H. efter. 3. i nogle Sammensætninger betegnes derved, at et Redskab er let at bruge m. Hænderne allene; f. Ex. Haandqværn, Haandsav, Haandøxe. 4. Blandt en Mængde særegne Udtryk og Talemaader kan mærkes: for Haanden (tilstede.) s. adv. forhaanden. At gaae ud for Haanden m. een ɔ: i Tvekamp. (Holb. Bagg. N. Klim. 37.) Ved Haanden, p. rede Haand ell. Hænder, tilstede. — Arbeidet gaaer ham godt fra Haanden ɔ: skrider godt frem. — Paa egen Haand ɔ: uden Andres Raad, ell. Tilladelse. Jeg har giort det p. min egen Haand. — Paa fri Haand ɔ: uden Hielpemiddel. At tegne paa fri Haand (ɔ: uden Anvendelse af Passer ell. andre Instrumenter.) At give Penge paa Haanden ɔ: forud. — Under Haanden ɔ: hemmeligen. — At gaae een til Haande ɔ: være een t. Hielp. (Ogsaa i ældre Skrifter: hylde, underkaste sig. "Han giorde sit til, at Adelen og Kiøbstæderne gik Frederik til Haande." Wandal. Mindesm. I. 202.) At gaae fra Haanden (om Varer) sælges m. Lethed, snart. — At lægge Haand paa noget, p. et Arbeide, tage fat derpaa. At lægge Haand p. een ɔ: slaae, overfalde. Af Haanden i Munden ɔ: saa hastig fortæret, som fortient. "Ved saadant Arbeide kan ikke fortienes meer, end af Haanden i Munden." Holb. (Er. Mont.) — At have Haand i Hanke m. een ɔ: have Beviis for hans ulovlige Handlemaade, eller være i Stand t. at paasee hans mislige Opførsel. At slaae Haanden af een ɔ: aldeles forlade, opgive een; slet ikke mere ville hielpe ham. At have noget, have Penge imellem Hænder ɔ: t. løbende Udgifter, ell. t. at drive sin Næringsvei. — Ogsaa bør bemærkes de to Adverbier: i Hænde, i Besiddelse, i Giemme, i sin Værge. Han har Beviset i Hænde. (Deraf: Ihændehaver.) til Hænde, i eens Haand, saaledes at han faaer det. Det er endnu ikke kommet mig til Hænde. = Haandarbeide, et. A. hvortil allene Hænderne bruges. Haandbiil, en. Haandøre. Haandblad, et, den Deel af Haanden, fra Haandledet t. Fingrenes Begyndelse, naar Haanden udstrækkes. Haandbog, en. 1. en Bog, som man idelig, daglig bruger. 2. en B. som indeholder i Korthed de første Grunde t. en Videnskab. Haandbred ell. Haandsbred, en. Breden af en Haand. "Han var sex Alen og en Haandbred høi." 1 Sam. 17. 4. haandsbred, adj. som har Haandsbrede. Haandsbue, en. B. som spændes allene m. Haanden. (forskiellig fra Laasbue.) Haandbuk, en. En Rambuk, som føres med Hænderne. Moth. (Hos Brolæggere: en Jomfru.) Haandbylt, en. En liden Bylt, som kan bæres i Haanden. (Moth.) Haandbækken, et. B. t. Haandvaskning. Haandsdask, en. Dask, Slag, som gives een i Haanden. Haanddug, en. Haandklæde. haandfaaet, adj. v. som er givet, stvet een i Hænde. "Haandfaaet Pant skal den, som det tager, giemme som sit eget Gods." D. Lov. Haandfang, et. det, hvori man

tager fat p. noget m. Hænderne, for at føre ell. bære det. haandfast, adj. stærk (egentl. i Hænderne.) "Hver af dem lang og før og haandfast som en Jette." Bagg. Deraf: Haandfasthed, en. ud. pl. Haandfavn, en. saa langt, som man kan fatte m. Haanden, spænde m. Fingrene. (usædvanl.) "For at vise mit Blik den nydeligste Fod indtil en Haandfavn fra Knæet." Bagg. (Labyr. II. 175.) Haandflade, en. den indvendige Deel af Haanden, naar den udstrækkes. "Dog knap løftede du dine Haandflader ud giennem Svælget." Ohlenschlæger. (s. Haandblad.) Haandfuld, en. saameget, som rummes i en Haand; figurl. en ganske liden Mængde. "Dersom blind Forvovenhed allene havde bevæget ham t. at gaae med en Haandfuld Folk over t. Asien." Sneed. Haandfæste, et. noget, at holde fast i m. Hænderne; eller det, at tage fat, faae Greb i noget. At faae H. i noget. haandfæste, v. a. 1. fæste, tinge bort. (Colding.) Haandfæstning, en. Pagt imellem Konge og Undersatter; (Vedel.) Forskrivning, Forpligtelse som Kongerne i ældre Tider gav fra sig, naar de tiltraadte Regieringen. haandgaae, v. a hylde, underkaste sig. (forældet. Deraf: haandgangne Mænd. "Hvor mange, m. Eie, Liv og Blod Hans Majestæt haandgange." Bording. II. 418.) Haandgave, Haandgift, en. det, som gives, flyes een i Haanden; eller Handlingen, hvorved det skeer. (Moth.) Haandgemæng, (tydsk.) s. Haandmæng. Haandgevær, et. Haandvaaben. Haandgierning, en. 1. Arbeide, Gierning m. Hænderne. At forrette sin H. upaaklageligt. (Sneedorf.) 2. Voldsgierning, som udføres v. personligt Overfald. "Findes kiendelig Tegn t. Haandgierning" (hos nyfødte Børn.) D. Lov. VI 6. 9. "Ere der flere i Haandgierningen, og have slaget, saaret ell. skadet den Dræbte." VI. 6. 2. (jvf. VI. 6. 14. VI. 9. 19.) Haandgreb, et. 1. d. s. s. Haandfang. 2. et Greb m. Haanden; men oftest figurl. om visse, v. Øvelse erhvervede Færdigheder, hvorved Haandgierning lettes. "De til et beqvemmere Liv nødvendige Konster og Haandgreb." Guldb. (s. Haandelav.) haandgribelig, adj. som enhver lettelig kan komme efter, begribe. (blot i denne figurl. Bem.) "Korn, Uld og andre Ting, hvis Nytte er saa haandgribelig.' Sneed. "En Lærdom, der er saa frugtbar en Kilde t. de haandgribeligste Falskheder" Eilschow. "En Samling af de haandgribeligste Modsigelser." Birkner. (Kun ironisk ell. i Spøg br. det om Haandgierning e. d. Hans Kiærtegn blev alt f. haandgribelige. "Efterhaanden bleve disse Vittigheder meer og meer haandgribelige." Rahbek. Dansk Tilskuer. V. 276.) Haandhammer, en. En liden Hammer, som føres med een Haand. (Moth.) Haandhest, en. Hest, som een lader føre ledig efter sig t. Brug i Nødstilfælde (f. Ex. i Krig.) Haandhielp, en. Hielp ved Haandgierning. Haandhold, et. s. Haandfæste. At have Haandhold paa noget ɔ: have det i Besiddelse, i sin Magt. (Moth.) Haandjern, et. J. som lægges om Hænderne paa Forbrydere. Haandkast, et. 1. saalangt man kan kaste med Hænderne. 2. Slagsmaal. At give sig i H. med een. (V. S. O.) Haandklap, et. Klappen m. Hænderne. Haandklæde, et. Klæde t. at tørre Hænderne i, m. m. Haandkort, pl. kaldes i Kortspil de høie Kort, som ei ere Trumf. At have gode H. Haandkraft, en. Hænders Kraft. At udrette noget allene ved H. (uden Maskiner.) Haandkruser, pl. Kruser i Skiorteærmet for Hænderne. (Manschetter. J. Baden. I ældre Skr. Haandruer.) Haandkurv, en. Hankekurv, som bæres i ell. over Haanden. (Moth.) Haandkys, et. Kys paa Haanden. haandlam, adj. lam, vanfør paa Hænderne. (Moth.) Haandlanger, en. 1. den, som er Haandværksfolk, særdeles Muurmestere, t. Hielp ved deres Arbeide; om Qvindfolk: Haandlangerske. 2. figurl. den, som giør en Anden Haandrækning, gaaer ham t. Haande. "Øvrigheden var ikkun Præsternes Tienere og Haandlangere." Basth. Haandled, et. Ledet, som forener Haanden m. Armen. Haandlinning, en. Linning f. Hænderne p. Skiorteærmer. Haandlove, en. det Hule i Haanden. "Det er ondt, at plukke Haar af Haandlove." Ordspr. Haandluguing, en. L. som skeer m. Hænderne. Haandlygte, en. liden Lygte, som bæres i Haanden. Haandlæge, en. br. undertiden for: Saarlæge, Chirurg. (Rahb. D. Tilsk. III. 163.) Haandlægning, en. Gierningen, at lægge Haanden p. een, f. Ex. til Velsignelse. Haandløfte, et. L. som man giver Haanden paa at ville holde. haandløs, adj. uden Haand ell. Hænder. (I Vedels Saxo forekommer: haandløst Værge ɔ: som kastes af Haanden, Kastevaaben; arma jactilia. S. 314. 513.) Haandmæng ell. Haandmænge, en. Strid, Fegtning i Nærheden, Mand mod Mand, Haandslag. (V. S. O.) haandnem, adj. 1. nem i Haandgierning. 2. nem at tage paa, beqvem at faae i Hænderne. (Moth.) Haandpant, et. haandfaaet Pant. (Moth.) Haandpenge, n. s. pl. Penge, som gives forud, paa Haanden (især til hvervede Soldater.) Haandplov, en. et Slags Plov, som føres og bruges allene v. Haandkraft. Haandqværn, en. Qværn, Mølle, som drives allene m. Hænderne. Haandran, Haand-

rov, et. Gierningen at røve det fra een, som han har i Haanden. (Moth. Danske Lov. VI. 15. 2.) Haandring, en. R. som bæres om Haandledet. (O. Guldberg.) Haandruer, pl. s. Haandkruser. Haandrækning, en. Hielp v. at gaae een til Haande, Haandhielp. "Den ene Konst behøver den andens Haandrækning." J. Bove. Haandsav, en. liden Sav, som føres m. een Haand. Haandskilling, en. Penge, man har v. Haanden t. daglige Udgifter. "Jeg vis 'er paq, J en Haandskilling derved vandt." Holb. P. Paars. Haandskiold, et. Et mindre, i Alm. rundt Skiold. (Jahn. Nord. Krigsvæsen. 233.) haandskreven, adj. v. skrevet, i Modsætn. til trykt. Haandskrift, et. pl.-er. en haandskreven Bog, et Manuskript. Et Pergaments, Papirs H. Haandskrift, en. ud. pl. 1. d. s. s. Haand, 2. f. 2. Forskrivning. At give sin H. for noget. Haandskriver, en. den, som gaaer een t. Haande v. Skrivning; Secretair. Haandskrue, en. Skruer, som brugtes for at udpine Bekiendelser. Haandskud, et. Skud m. Kastevaaben. "Bueskud og Haandskud." (P. Claussen. jvf. Vedels Saxo. 16.) Haandslag, et. 1. et Slag m. Haanden. 2. Haandløfte. 3. hos Ældre: Haandmænge. "Give sig til H. komme i Haandslag." (A. S. Vedel.) Haandslynge, en. En Slynge, bestaaende af en Rem, hvori Stenen lagdes, og hvormed denne slyngedes og kastedes. (s. Stavslynge.) Haandspiger, en. Træstang t. at løfte ell. vende noget tungt; ogsaa Haandspær. (J. Spik, en Stok.) Haandsprøite, en. En liden Sprøite, som een Person betiener. Haandspyd, et. kort Spyd. Haandsteen, en. 1. Steen, som kastes m. Haanden. 2. et Stykke Erts m. gedigent Guld ell. Sølv, som findes særskilt. Haandstroppe, en. Stroppel, hvorved noget bæres med Hænderne. haandstærk, adj. stærk i Hænderne, nævestærk. (Moth.) Haandtag, et. 1. Gierningen at tage een i Haand. 2. Haandfang. Haandteen, en. Teen, som holdes i Haanden, og hvorpaa man spinder i St. for p. en Rok. Haandtegning, en. egentl. enhver Tegning, som er giort p. fri Haand; men br. især om Maleres Tegninger ell. tegnede Udkast af egen Opfindelse; i Mods. t. Maleri. Haandtryk, et. Tryk i Haanden v. Haandtag, især lønligt. Haandvaaben, et. Ethvert Vaaben, som under Brugen ikke forlader dens Haand, som fører det (f. Ex. Sværd, Landse, Stridsøre, o. d.) i Modsætn. til Kastevaaben. (jvf. Haandværge.) Haandvidie, et. Plovstiert. (forældet. At gaae m. Haandvidiet ɔ: pløie; at være vant v. Haandvidiet. Moth.) Haandvinde, en. En Vinde, der kan bevæges m. Haandkraft allene. (Krafts Mech.) Haandvisk, en. i dagl. T. noget, man snart kan blive færdig med. Haandværge, et. hvad man fører i Haanden til Værge, som Kiep, Kaarde, Dolk. Haandværk, et. pl.-er. ved Øvelse og Oplæren erhvervet Færdighed i en vis Gierning, hvorved noget forfærdiges til Brug ell. Nytte for andre; Profession. (modsættes ofte: Videnskab ell. Konst.) At lære, forstaae, drive (udøve) et H. At giøre H. af noget, drive det som en daglig Syssel. "Krig var deres Haandværk, og Hiordene levede de af." Guldberg. Deraf: Haandværksbrug (ligesom: Handelsbrug, Næringsbrug; ogsaa d. s. s. Haandværksskik.) Haandværksdreng, en. som er i Lære hos en Mester. Haandværksfolk, pl. Folk, som driver et eller andet Haandværk (Haandværksmænd.) Haandværkslaug, et. s. Laug. Haandværksmand, en. den, som driver et Haandværk, han har lært. (At Nogle, f. Ex. Oluffsen, i St. for dette Ord ville bruge Haandværker, er egentlig en Germanisme.) Haandværksmester, -svend. s. Mester, Svend. Haandværksvarer, pl. Varer, som ere giorte paa Kiøb af Haandværksfolk. — Haandværn, et. Forsvar m. Hænderne. (A. S. Vedel.) Haandøre, en. En liden, nem Øre m. kort Skaft, og som føres m. een Haand. = b) Haandelag eller Haandelav, et. Nemhed, naturlig Beqvemhed, Færdighed t. at bruge Hænderne, enten i Alm., ell. til et vist Slags Gierning. Han har godt Haandelav til slige Arbeider. "Alt m. Hensyn t. at giøre Haandelav og Haandgreb stadige, bestemte, sikkre." Malling. haandeløs, adj. 1. som intet har at holde sig fast ved. Han blev haandeløs, faldt haandeløs ned. (Moth.) 2. haandeløs Vaade, som een uforvarende giør, v. at tabe ell. kaste noget fra sig. (forældet.) — Haandevending, en. et Dieblik, en ganske kort Tid. Det skete, det gik i en H. Han giorde det af i en H. (Saaledes altid m. præp. i, og sieldnere om en tilkommende Tid.) "En By, som ikke lod sig indtage i en Haandevending." Engelstoft. Sielden forekommer det uden Artikelen: "J Haandevending see det hele Land at røres." Holb. (P. Paars. III. 2.) [Usædvanlig er ligeledes Brugen af dette Subst. som selvstændigt, ell. anderledes end i hiin Talemaade: "En Haandevending os er meer, end Evighed." Holberg. (Poet. Skr. 1746. 141.) "Den Haandevendings Lyst i Haab kun varigt nyder." C. D. Biehl.] = c) Haandsbred, en. d. s. s. Haandbred. Haandsgierning, en. d. s. s. Haandgierning. Haandskraft, en. d. s. s. Haandkraft. = Usædvanligt er det afledede: hændestærk, adj. haandstærk. (Kæmpev.) Hændevrid, et. Gierningen, at vride Hænderne.

"Med vilde fortvivlede Skrig og Hændevrid." Bagg. N. Klim. 163. "Med Hændevrid den frelste Hob i Morgenlyset staae." S. Blicher.

Haande, til Haande. (Isl. til handa.) s. ovenfor Haand, 4.

Haande, Slags. (jvf. det Isl. handa.) s. allehaande, flerehaande, mangehaande. (I ældre Tider brugtes det ogsaa m. Talord, for: Slags. "Et Menneske haver tvendehaande Brød." P. Tidemands Post. 1564. "Her findes trehaande Disciple." sammest. 98. b.)

Haandel (Haandvol. Moth.) s. Handel. (paa Tærskepleielen.)

Haandelig, adj. s. handelig.

Haandhæve, v. a. 1. holde Haand over, holde i Hævd, vedlige; forsvare. At haandhæve Lov og Ret, sin Magt, Værdighed, Rettighed. "Tappert at haandhæve den Ret, som Fødselen havde forhvervet ham." Bagg. N. K. "Alt dette vilde m. forenede Kræfter haandhæve Overtroen." Kampmann. (Den samme Forfat. bruger det ogsaa som recipr. "Den kiække Beslutning, at haandhæve sig imod — saa overlegen en Fiende;" hvilket er en usædvanlig Talemaade.) — Deraf: Haandhævelse, en. — Haandhæver, en. pl.-e. "I Sandhedens Vidner, Dyds og Retfærdigheds Haandhævere blandt Menneskene." Mynster.

Haandtere, v. a. 1. [Isl. handléra.] bruge m. Hænderne, bevæge imellem Hænderne. (dagl. T.) Deraf: Haandtering, en. — Ogsaa: Næringsvei, Maade at fortiene sit Brød paa. (pl. Haandteringer.) "Ærlig Mand v. nyttig Haandtering vorende skue sin Næring." C. Frimann. "De søgte v. en ell. anden Haandtering at forhverve deres Brød." Wandal.

Haandværker, en. Haandværksmand. (Colding. Olussen.)

Haane, v. a. 1. s. under Haan.

Haar, et. pl. d. s. [Isl. Hár. A. S. Hær. N. S. H a a r.] fine, tørdannede Trevler, som udvore paa Menneskets og Pattedyrs Legemer. Særd. om Menneskets Hovedhaar, hvis hele Samling ofte slet hen kaldes Haaret. At bruge Pudder, sætte Kam i Haaret. Forhaar. Baghaar. Paa et Haar ɔ: ganske nøie, p. en Prik. Paa et Haar nær, ganske nær ved. Det er trukket v. Haaret, om en Fortolkning, Forklaring, som er alt for søgt ell. tvungen. At komme i Haarene sammen, eller p. hverandre ɔ: i Slagsmaal. (d. Tale.) "Han, s. et Bogstav kom m. Andre tidt i Haar." Holb. = Haarbaand, et. 1. Baand t. at binde om Haaret. 2. Baand, flettet ell. snoet af Haar. Haarbund, en. Huden p. Hovedet, hvoraf Haaret fremvorer. Haarbørste, en. B. hvormed Haaret glattes og holdes reent. haardannet, adj. dannet som et Haar. Haardrag, et. Den Voldsgierning at trække een i Haaret. haardrage, v. a. og haardrages, v. n. pass. trække een, trække hinanden i Haaret. (A. Vedel. Saro. 227.) "Der de sloges med deres Hær og vel saa vredelig haardroges." Bording. Haardug, et. et Slags Tøi, vævet af Hestehaar eller andre Dyrs Haar, som ei er Uld. Haardusk, en. sammenbunden ell. flettet Dusk af Haar. Haarfald, et. den Omstændighed, at Haaret falder af, saasom af Hovedet v. Sygdom. Haarfarve, en. Hovedhaarets Farve. En lys, mørk Haarfarve. Haarfedt, et. Fedt, som smøres i Haaret. (Pomade.) haarfiin, adj. saa fiin, tynd som et Haar. Haarfilt, et. tykt Tøi eller Filt, vævet af Kohaar eller deslige. Haarfletning, en. En Deel af Hovedhaaret, sanket i en Fletning. Haargreb, et. Haardrag. (D. Lov. VI. 7. 8.) Haarhue, en. Hue, vævet af H. Haarklæde, et. s. Haardug. Haarkløver, en. den, som giør spidsfindige, unyttige Indvendinger imod noget. [N. S. H a a r k l ö v e r.] Haarkløveri, et. en Haarkløvers Fremgangsmaade. Haarkruser, n. s. pl. Kruser, konstig Kruusning i Haaret. Haarkruusning, en. Gierningen at kruse Haaret. Haarkrølle, en. 1. krøllet Haarlok. 2. Papir, hvormed Haaret krølles op. Haarlok, en. pl.-ker. en adskilt, ell. afskaaret Deel af Hovedhaaret. haarløs, adj. uden Haar. Haarnaal, en. Naal, hvormed Haaret fæstes op og holdes sammen. Haarnet, et. Net, som svøbes om Haaret og Hovedet. Haarolie, en. fiin, vellugtende Olie, hvormed Haaret smøres. Haarpensel, en. fiin Malerpensel af Haar. Haarpidsk, en. s. Pidsk, 2. Haarpung, en. Pung, som Mandsfolk tilforn brugte t. at putte Baghaaret ned i. Haarpynt, en. 1. Gierningen at pynte sit Haar. 2. Maaden, hvorpaa Haaret er pyntet og opsat. Denne H. klæder hende ikke. Haarreb, et. Reb, som giøres af H. især Svinehaar. Haarrem, en. hos Garvere og Skomagere: Narvsiden, Haarsiden p. Huder. haarrig, adj. som har stærkt Haar, Mængde af Haar. Haarring, en. Fingering af Haar, eller med indlagte Haar, til Erindring om den, som de tilhørte. (Moth.) Haarrod, en. pl. -rødder. meget fine Rødder eller Rodtrevler. "Træernes fine Haarrødder." Olussen. Haarrør, et. meget fiint Glasrør, som bruges ved physicalske Forsøg. Haarsalve, en. S. hvormed Haaret smøres. Haarsax, en. S. hvormed Haaret klippes. Haarside, en. d. s. s. Haarrem. modst. Kiødside. Haarsigte, en. Sigte, hvis Bund er af Hestehaar. Haarsime, en. Haarsnor, som bruges i visse

Sygdomme t. at trække giennem Huden. Haarskiel, et. Sted, hvor Hovedhaaret skil ler sig ad. Haarskiorte, en. En Skiorte af Haardug, som Bodfærdige fordum gik i, f. at plage Legemet. Haarskærer, en. den, som giør Haandværk af at klippe og pynte Andres Haar. Haarsnor, en. Snor af Haar. (jvf. Haarsime.) Haarsold, et. Sold, hvis Bund er af Hestehaar. Haarsæk, en. Sæk, Pose af Haardug. "Solen blev sort som en Haarsæk." Aab. 6. 12. Ogsaa figurl. for: Haarskiorte. Haartave, en. En liden Deel Haar. Haartop, en. den øverste Deel af Hovedhaaret. Haartot, en. Endeel sammensnoede afrevne ell. afklippede Haar. Haarvært, en. Haarets Vært, Groening. En stærk Haarvært. = haaret, adj. som har Haar, som der er Haar paa. Et haaret Skind. At være haaret paa Kroppen.

Haard, adj. n. haardt. [Isl. hardr. A. S heard.] 1. Egentl. som har den Egenskab, v. Delenes Tæthed at modstaae Indtryk, ikke let at forandres i sin Skikkelse. Modsat: blød. Haarde Legemer. Staal er haardere end Jern. Veien er haard. Haardt Føre (Veiføre.) Haard (ufordøielig Mad. At ligge haardt. 2. Uegentl. a) som ikke lader sig bevæge ell. røre; som m. Kraft modstaaer udvortes Indvirkning; haardfør. (modſ. øm, kiælen.) "I veed, at jeg har en Fader, der er haard som en Flintesteen." Holb. (Jean de Fr.) Han var haard mod hendes Bønner og Taarer. Han er saa haard, at intet Ondt bider p. ham. En haard Hals. (s. Hals, 4.) b) ufølsom mod Andre i Fremgangsmaade og Behandling; streng, barsk. (modſ. mild.) En haard Regiering. At være haard mod sine Undergivne. (jvf. streng, 5.) "Den strenge Mand føler selv de Lidelser, han nødes t. at tilføie Andre — den haarde er ufølsom og uforsonlig." Sporon. c) skarp, revsende, ublid; stødende. At tale haarde Ord til een, give een et haardt Svar; haarde (tunge) Vers. d) stærk, giennemtrængende. Et haardt Stød, Slag, Veir. En haard Kulde, Vinter. e) tung, trykkende, besværlig. En haard Skiebne, Sygdom, Strid, Straf; haardt Arbeide. "At jeg din Heltesiæl saa haardt p. Prøve satte." Wessel. f) vanskelig. Det var haardt at faae i Stand. Det gik haardt til, stod haardt paa ɔ: det kostede Møie. Det holdt haardt, inden vi fik ham overtalt. (At have haardt Liv ɔ: vanskelig Stolgang.) = haardagtig, adj. som er noget haard. haardbarket, adj. som har en haard Bark. Et haardbarket Træ. haardbrændt, adj. v. som v. Brænding er blevet haard. Haardbund, en. som har en haard, ikke sid Jord- ell. Græsbund. Haardbunds-Enge. Haardbunds-Hø, modsat: Mosehø. haardfrossen, adj. v. haard v. Frost; som er frosen haard. haardfør, adj. som kan taale Ondt, stærk (haard, 2. a.) it. som bidrager t. at blive det. "Deres Land fordrede meget Arbeide, og dannede et haardført Folk." Guldb. En haardfør Opdragelse. "Din Hud er haardfør, som dit Hierte." Evald. Deraf: Haardførhed, en. ud. pl. — haardhalset, adj. haardnakket. haardhiertet, adj. som har et haardt Hierte, ikke let bevæges til Medlidenhed. Deraf: Haardhiertighed, en. (V. S. O.) haardholden, adj. v. paaholden, knap, gierrig. "En Mand, der ikke er for haardholden og karrig over sit eget." B. Thott. haardhudet, adj. som har en haard Hud. haardhændet, adj. som tager haardt p. det, han faaer i Hænderne. Haardknude, en. Knude, saaledes knyttet, at den vanskelig opløses. haardkoge, v. a. 2. koge noget t. det bliver haardt; meest i partic. om Æg: et haardkogt Æg. haardlivet, adj. plaget af Forstoppelse. haardmelket, adj. om Køer: vanskelig at malke. haardmundet, adj. om Heste: som ikke let lader sig styre ved Bidsel. (modsat: blødmundet.) haardnakket, adj. stivsindet, halsstarrig, ueftergivende. Haardnakket i Meninger (helst om Personer; dog siges ogsaa: en haardnakket Sygdom, Forstoppelse.) "Jeg tænker, at vrage sligt var blot haardnakket Stolthed." Evald. "Den Gienstridige kan ikke ledes, fordi han vil være andre imod; den Haardnakkede fordi han ei vil bøie sin Villie." Sporon. Haardnakkenhed, en. Stivsindighed, ubøielig og urimelig Vedholdenhed. (V. S. O. af d. Tydske.) "Med slig Haardnakkenhed sin Mening at forsegte." Holb. P. Paars. haardsindet, adj. haardhiertet. haardskallet, adj. som har en haard Skal. haardsmeltelig, adj. som vanskeligen smeltes. Haardstaal, et. Staal, som sættes i Eggen p. skarpe Redskaber. (Moth.) haardsøden, adj. v. haardkogt. haardtalende, adj. v. 1. som har en haard Stemme. 2. som taler haardt t. Folk. (V. S. O.) haardtravende, adj. v. om en Hest, der støder meget i Trav. = haardeligen, adv. paa en haard Maade; strengeligen. "Den Mand — talede os haardeligen til." 1 Moseb. 42. 30. — Haardhed, en. den Egenskab, at være haard (i Adjectivets forskiell. Bemærkelser.) haardne, v. n. s. hærdes. — haardt, adv. 1. paa en haard Maade. (modſ. blødt.) At sidde, ligge, falde, støde sig haardt. 2. fast, stærkt. At tage haardt paa een, banke haardt p. Døren. At sove haardt. 3. haardeligen, skarpt. At straffe een haardt, tale een haardt til.

Haaret, adj. s. under Haar.

Had, et. ud. pl. [Isl. Hatr. E. hate.

N. S. Haat.] høi Uvillie mod en Person eller Ting, (især dog det første;) en Lidenskab, der bringer os til at tykkes og dømme ilde, at skye og at ville ondt ell. ilde mod en Person; det modsatte af Kiærlighed. Had er en næret og fortsat Vrede. (jvf. Afsky, som er en høiere, men tillige ligesom mindre lidenskabelig, mere uvilkaarlig Grad af denne Passion. "Man hader, fordi man vil; man afskyer, fordi man ikke andet, end kan." Sporon. Man har Afsky for Føde, Lægemidler, som ere een modbydelige, for en Person, hvis Nærværelse er os i høieste Grad imod, ell. om hvis Nedrighed og moralske Slethed man er overbeviist. Man bærer Had til den, af hvem man troer sig utilgivelig krænket m. m. "Had har sin Grund i Forestilling om en Forurettelse; Afsky i Forestillingen om Tingens ell. Personens onde Egenskab." Sporon.) At faae Had, fatte Had t. een. At lægges for Had, blive forhadt, eller udsættes for Andres Had. "Hvor tidt man lægges for Had, naar man er sig de bedste Hensigter bevidst." Rahbek. "Procuratorer — skulle ei derfor af Øvrigheden lægges for Had." D. Lov. I. 9. 16. = hadefuld, adj. som er tilbøielig til Had, hvis Vrede let gaaer over til Had. Et hadefuldt Sind. "Kan du tilgive, vil du ei evig mig hadefuld blive?" J. L. Heib. — hadelig, adj. 1. som bærer Had t. een, er fiendsk, hadsk imod een. At være, blive een hadelig. 2. som fortiener Had ell. Afskye; forhadt. "De giorde saare hadelige Gierninger." Viisd. 12. 4. "Hovmod er hadelig f. Herren og Menneskene." Sir. 10. 7. — hadeværdig, adj. som fortiener Had. (Fibig. Soph. II. 126.) — hadsk, adj. d. s. s. hadelig, 1. ell. hadefuld. ("Hadsk, som ei kan glemme sit Had, som bliver ved at hade." Odii tenax. Moth.) At være hadsk p. een. "For ingen anden Sags Skyld ere de os saa hadske." P. Tidemand. 1564. "Kommer ogsaa du, bestandig at forøge Skaden hadsk m. Spot." Øhlenschl. (Balder.) — Hadskhed, en. ud. pl. hadsk ell. hadefuldt Sindelag. "Den sande Bitterhed og Hadskhed, som selv godmodige Mennesker i deres blide Siæle huse mod miskiendte Mennesker." Rahbek. (D. Tilskuer. X. 647.)

Hade, v. a. 1. [A. S. hatian. E. to hate.] bære Had til. At hade Synd og Ondskab. At hade een af Hiertet. 2, stræbe at udrydde; forfølge. At hade Ukrud. Den ene And er hadet af Hønsene. 3. særd. om Træer, hvis Grene man beskærer, kapper, stævner, bruges det hyppigen af Almuen i visse Provindser. (jvf. elske, 4.) — Hader, en. pl. -e. den, som bærer Had til een; Fiende, Uven. "Min Uvens Raad, min Haders Med." Kingo. "Den sieldne Broder, som var Kampens Hader." Øhlenschl.

1. Hage, en. pl. -r. [Isl. Haki. T. Haken.] et Stykke Metal, som er bøiet krumt ell. i Vinkel, for at hænge noget paa, for at trække t. sig, o. s. v.; en Krog. (s. Baadshage, Brandhage, Brøndhage.) Deraf: hage, v. a. 1. at giøre fast i eller v. Hager. At hage noget i, sammen. = Hagebolt, en. Bolt, i hvis ene Ende er en Hage. Hagebøsse, en. et Slags fordum brugelige svære Bøsser, som, naar de affyredes, lagdes p. en Gaffelstang. Deraf: Hageskytte, en. den, som var bevæbnet med Hagebøsse. (Wandal. Mindesm. I. 382.)

2. Hage, en. pl. -r. [Isl. Haka.] den nederste, sædvanl. noget fremstaaende Deel af Ansigtet under Læberne. = Hagebaand, et. B. hvormed en Hue ell. desl. bindes under Hagen. Hageben, et. Benet, som danner Hagen. Hagedug, en. D. som bindes om Halsen p. Børn. Hagedunn, et. fiint Skiæg p. Hagen. hagehøi, adj. saa høit, at det naaer t. Hagen p. Folk. Hagekløft, en. Kløft, Dal i Hagen. Hagemaal, et. Maal, som naaer t. et Menneskes Hage. Hagesmække, en. 1. d. s. s. Hagedug. 2. Fedme under Hagen, dobbelt Hage. Hagetap, en. Tap under Hagen (f. Ex. paa egyptiske Mumier og Statuer.)

Hagel eller Hagl, et og en. pl. d. s. begge Former forekomme. [Isl. Hagl. A. S. Hagol, Hagl.] 1. frosne Regndraaber, der falde ned i Skikkelse af smaa runde Iisstykker. Et stort Hagel. "Stormene pidske de mægtige Hagl blandt knittrende Lynild." Herz. "Styrtende Hagel." Samme. (Befr. Isr. 179.) Derimod collect. en Hagel. Der faldt en stærk H. Haglene har slaaet Sæden ned. 2. smaa Blykugler, liig Hagel. Et Hagel, ti Hagel, Haglene. = hagelblandet, adj. v. en hagelblandet Regn. Hagelbyge, en. Stormbyge, hvormed følger Hagel. Hagelbøsse, en. B. hvoraf skydes m. Hagel. Hageliling, en. d. s. s. Hagelbyge. Hagelkorn, et. enkelt Hagel. Hagelpose ell. -pung, en. P. hvori man fører Hagel p. Jagten. Hagelskade, en. Skade, foraarsaget ved Hagelveir. Hagelsky, en. Sky, som medfører en Hageliling. Hagelveir, et. Veirligt, som medfører Hagel.

Hagle, v. impers. 1. om Haglenes Fald. Det haglede stærkt i Morges. Det har haglet.

Hai, en. pl. -er. en Slægt af store, glubende Rovfiske. (jvf. Haa.) Squalus.

1. Hak, et. pl. d. s. Slag, Hug med en Hakke.

2. Hak, et. pl. -ker. Skaar, Indsnit i noget (især det, som har en skarp Kant.)

Hakke, en. pl. -r. et Redskab til at hakke i Jorden med, bestaaende af et tyndt, fladt, for Enden budt Jern, i hvis Øie et langt Haandgreb ell. Skaft befæstes.

Hakke, v. a. 1. [A. S. haccan.] 1. hugge ofte; a) deels m. en Hakke ell. et andet spidst Redskab: Fuglen hakker med Nebbet; at hakke i Jorden; at hakke Stene op af Jorden; at hakke Frøet ned; b) deels m. et skarpt Redskab, en Hakkekniv, Krumkniv. At hakke Kaal, Kiød. 2. figurl. intrans. At hakke i sin Tale, i sine Ord ɔ: stamme, støde. (jvf. happe.) At hakke paa een, p. noget ɔ: idelig at dadle. (d. Tale. Moth.) = Hakkeblok, en. Blok, hvorpaa Kiød hakkes. Hakkebræt, et. 1. en Planke, m. Rand om de tre Sider, hvorpaa Kiød, Urter og andet hakkes. 2. et musicalsk Instrument af lignende Form. Hakkejern, et. en Hakke af Jern. Hakkekniv, en. En stor, bred og buet Kniv, med to Haandgreb, som br. især i Kiøkkenet t. at hakke Urter, Kiød, m. m. Hakkemad, en. Mad, tillavet af hakkede og sammenblandede Ting. — Hakken, Hakning, en. Gierningen at hakke. = Hakkelse, en. ud. pl smaaskaaret Halm, som især br. til Hestefoder. Deraf: Hakkelsekiste, en. Lade, Redskab, hvori Hakkelse bæres. Hakkelsekniv, en. Kniven i en Hakkelsekiste.

Hal, adj. langt a. [Isl. háll.] 1. glat, slibrig (lubricus. Moth.) "Paa Verdens hale Iis." Kingo. (forældet; men br. endnu i Jylland.) 2. heldende og brat, som helder nedad. (declivis, arduus.) Moth.

Hal, en. (kort a.) pl. (hos Nogle) Haller. [Isl. og E. *Hall*; og Hellir, en Klippehule. Höll, kongeligt Slot.] en stor Sal; (A. S. Heal. E. Hall. T. Halle.) Deraf ogsaa poet. og uegentlig for: Slot, Borg. (Et forældet, af nyere Digtere atter indført Ord.) "Hil Dannerkongen i sin Hal!" Øhlenschl. (Palnatoke. jvf. Nord. Digte. 146. 195.) Forskielligt herfra er følgende:

Hald, en. [Isl. Hallr, Steen, Flintesteen.] et høit Field, en Klippe. Ørnen sidder paa høien Hald. "Han hug i den haarde Hald" (i en af vore gamle Viser, hvor Ordet tidt forekommer; ogsaa: "den haarde Steenhald.") Af denne høie Hald. Kingo. 71. Deraf: Frederikshald i Norge.

Halde, en. s. Helde (Hælde.)

Hale, en. pl. -r. [Isl. Hala.] en bevægelig Udvært ell. Forlængelse af Rygbenet hos Pattedyr og Amphibier; it. en lignende Deel, som udgiør Enden af Fiskenes Krop, og bestaaer af Finner; ligeledes hos Fuglene, hvor den bestaaer af lange Fiedre, og kaldes ogsaa Stiert. Hos Orme og Kryb kaldes den yderste, Hovedet modsatte Deel Halen. (s. Kumpe, som i lav Talebr. forblandes m. Hale.) = Halebraad, en. B. i Halen hos visse Insecter. Halefieder, en. En af de Fiedre, som danne Fuglenes Hale. Halefinne, en. pl. -r. som udgiør Fiskenes Hale. halelos, adj. som er uden Hale. (Moth.) Halerem, en. Rem ved Seletøi, der spændes om Roden af Hestens Hale.

Hale, v. a. 1. [Sv. hala. H. halen. E. to hale. m. fl.] trække langsomt og ved Hielp af Toug. At hale et Skib ind, ud af Havnen. At hale en Bielke op. figurl. i dagl. T. At hale een ind ɔ: indhente ham v. at løbe ell. skynde sig efter ham. Han veed baade at hale og fire ɔ: at rette sig efter Omstændighederne, skikke sig i Tiden. (Moth.) 2. figurl. at hale ud ɔ: trække ud, forhale. Han haler det ud (ell. hen), saalænge han kan. Det haler længe ud m. Brylluppet. 3. som v. n. i dagl. Tale: fare afsted i stærkt Løb ell. meget hurtig Gang. Han halede efter dem. Denne Hest kan godt hale ud. = Halepæl, en. En svær Pæl, nedrammet i en Havn, hvorom Toug giøres fast fra Skibe, der hales ind. (Moth.) Halereb, et. Reb ell. Toug til at hale med.

Hallen ell. hallende, adj. vissen, forstørret. (et sieldent Ord.) Tophallende Træer, hvis Toppe ere borttørrede. (Moth. Langebek. jvf. D. Mag. I. S. 56.) Moth anfører ogsaa v. n. at halle: Træet haller, halles, visner, bliver fornet ell. frønnet. En hallende Skov.

Halm, en. n. s. coll. [Isl. Hálmr. A. S. Healm. T. Halm.] 1. Kornets tørrede Stængler eller Straae, naar Negene ere udtorskne. (jvf. Langhalm og Straa.) Byghalm, Rughalm, Hvedehalm, Ertehalm. 2. uegentlig et Aar, hvori en Ager har været besaaet m. Korn, ell. Agerens Korngrøde. At tage tre Halme af Jorden inden den hviler. At tage Byg t. anden og Havre t. tredie H. = Halmbaand, et. Et af Halm snoet Baand, f. Ex. til at binde Kornneg. Halmdyne, en. Vaar, fyldt m. Halm i St. for Fiedre. Halmfald, et. d. s. s. Halm, 2. Halmfoder, et. Qvægfoder af Halm. Halmhat, (Moth.) s. Straahat. Halmhæs, en. En stor Halmstak. Moth. (s. Hæs.) Halmhætte, en. et lidet Tag ell. Dæksel af Halm over noget, i Skikkelse af en Hætte. (Moth.) Halmkiærv, en. et Halmknippe. (Moth.) Halmknippe, et. en Deel sammenbunden H. Halmkube, en. Bikube af Halm. Halmkurv, en. K. flettet af Langhalm. Halmlæs, et. Et Læs Halm. Halmneg, et. s. Halmknippe. Halmreb, et. Et længere Halmbaand; ell. Reb, snoet af Halm. Halmstraa, et. Et enkelt Straa af Halm. Halmsæk, en. Sæk, ell. Dyne, fyldt m. Halm, som br. i Senge. Halmtag, et. Straatag.

Halmtorv, et. Torv hvor Halm sælges. Halmvisk, en. noget Halm, sammensnoet i en Visk.

Hals, en. pl. -e. [Isl. Háls.] 1. den Deel hos et Dyr, som forener Hovedet m. Kroppen. (ogsaa om den indvendige Deel af Halsen ell. Struben.) At brække Halsen (bryde Nakkebenet; men ogsaa i Almindelighed: slaae sig ihiel v. Fald.) At have ondt i Halsen, faae et Been i Halsen. Raabe af fuld H. ɔ: meget stærkt. At give Hals, raabe høit; gioe (om Hunde.) At falde een om Halsen, omfavne ham. Over Hals og Hoved, i største Hast, hovedkulds. — figurl. a) for: Liv, Hoved. Han maatte miste Halsen, er dømt p. sin H. sidder p. sin Hals ɔ: er fangen og kan vente Dødsdom. At være om en Hals, uden Redning. At have Hals og Haand over een ɔ: Ret t. at dømme ham fra Liv og Frihed (som tilforn var en af Adelens Rettigheder.) "De, som nyde Frihed m. Hals og Haand over deres egne Tienere." D. Lov. III. 2. 1. b) om byrdefulde, besværlige Ting. At have meget Arbeide p. Halsen. At faae en Proces p. Halsen, skaffe een noget af Halsen. "Han dog en Hoben Folk p. Halsen derved faaer." (ɔ: faaer dem t. Fiender.) Holb. P. P. At være een paa Halsen, søge at skade ham. c) den Deel af et Klædemon, som bedækker Halsen. Kiolen er for snever i Halsen. 2. den smallere, indknebne Deel af noget. Halsen p. en Flaske, Krukke, Fiolin. 3. en smal, af Vand p. begge Sider begrændset Landstrimmel, som forener et Land m. et andet; en Tange, Jordhals. (Isthmus.) Ogsaa: om et snevert Indløb fra Havet t. en Fiord ell. Havn. (Moth.) 4. i nogle Tilfælde figurl. om et Menneske af en vis (ond) Beskaffenhed. En haard Hals ɔ: halstarrig, ubøielig. "Hendes Brødre var de værste Halse mod Jarlen." Øhlenschl. (Hakon.) s. Fyldehals, Skabhals, Slughals, Dovehals. = Halsaare, en. En af de Aarer, som føre Blodet t. og fra Hovedet. Halsbaand, et. B. som bæres t. Prydelse om Halsen. Halsbeen, et. det af Led bestaaende Been, som forener Hovedskallen m. Rygbenet. Halsbind, et. Bind af Linned, Silke ell. desl. som spændes om Halsen. Halsbrud, et. den Hændelse, at brække Halsen. (Bording. I. 305.) "Vov en Ting, som der er Halsbrud ved, om ikke Hovedbrud." Bagg. N. Klim. Halsbrynde, en. ubehagelig Fornemmelse i Svælget, som foraarsages af fed, ufordøiet Mad; eller af Svækkelse i Fordøielsen. Halsbrynie, en. s. Bryniekrave. halsbrækkende, adj. v. hvorved man kan brække Halsen, komme i Livsfare. Halsbyld, en. B. i ell. udenpaa Halsen. Halsdug, en. d. s. s. Halsklud ell. Halsklæde, som ere mere brugelige. Halsfoder, et. alt det, som bruges til at bedække Halsen, især af loddent Skind. halshugge, v. a. 1. hugge Hovedet af (et Menneske.) Deraf: Halshugning, en. Halshvirvel, en. et af Ledene i Halsbenet. Halsjern, et. en Jernbølle, der lægges om Halsen p. Fanger og Forbrydere, f. Ex. naar de staae i Gabestokken. Halskiertel, en. Kiertel inde i Halsen. Halskiæde, en. Kiæde, som bæres om Halsen t. Prydelse. Halsklud ell. Halsklæde, et. et langt Stykke fiint Linned, eller et Tørklæde, t. at svøbe om Halsen. (det første br. allene om et saadant Klædningsstykke hos Mandfolk.) Halskobbel, en. En tyk Læderrem, der lægges om Halsen p. Vognheste, og med en Lænke og Ring sættes foran p. Vognstangen. Halskrave, en. kort Halvskiorte af fiint Lintøi, som Mandfolk bære uden over Skiorten og indenfor Vesten; eller en noget forskiellig Krave, som Fruentimre bruge. Halslinning, en. Linning om Halsen paa en Skiorte ell. Krave. halsløs, adj. 1. som er uden Hals. 2. som medfører Livsstraf. En halsløs Giernіng. Halsperler, pl. som bæres om Halsen t. Prydelse. Halspibe, en. Strube, Svælg. (Moth.) Halspig, en. Pig i et Hunde-Halsbaand af Læder. (Moth.) Halspine, en. Smerte af en ell. anden Halssygdom. Halspude, en. 1. Pude, som bindes om Halsen (Moth) ell. lægges inden i et Halstørklæde. 2. en udstoppet Læderpude, som lægges om Halsen p. Heste, der trække m. Stavtøi, for at de ei skulle gnaves. halsrank, adj. rank i Halsen, som holder Halsen rank ell. lige. "Halsranke Svaner." Øhlenschl. Halsrem, en. Rem foran p. Seletøi. Halsret, en. Ret t. Hals og Haand over andre. (V. S. O.) Halssaar, et. Saar i eller uden paa Halsen. Halssmerte, en. Halspine. Halssmykke, et. Smykke, som bæres omkring eller neden for Halsen. Halssnor, en. S. som af en ell. anden Grund bæres om Halsen. Halsstrimmel, en. kruset Strimmel, som Fruentimre bære om Halsen. Halsstykke, et. det Stykke af et slagtet Dyr, som hører t. Halsen. Halssyge, Halssygdom, en. S. der har sit Sæde i Halsen. Halstørklæde, et. d. s. s. Halsklæde. Halsurt, en. Navn p. nogle Arter af Slægten Campanula; især den almindelige Klokkeblomst. C. Trachelium.

Halsstarrig, adj. [et aldeles tydsk Ord.] trodsig, stivsindet, haardnakket. (halstarrig, contumax. Moth.)

Halt, adj. [Isl. haltr. A. S. healt.] som har eet Been kortere end det andet, ell. har Skade i eet Been, og derved lammer

eller halter. — (Substant. Haltheð, som Moth har, høres sielden.)

Halte, v. n. 1. (har.) [Isl. helta.] støtte ulige ell. svagere p. et af Benene, og derved helde t. en af Siderne i sin Gang. At halte p. det høire, venstre Been. (Han halter p. den ene Albue ɔ: han fattes noget, men veed ikke hvad det er. Moth.) Denne Lignelse halter ɔ: passer ikke rigtig. "Tømmeret, Bræderne halte ɔ; falde ei vel i Lave." Moth. — Deraf: Halten, en. ud. pl. Beskaffenheden at halte.

Halv, adj. og adv. n. halvt. [Isl. hálf.] 1. som udgiør den ene Deel af en Ting, der er deelt ell. tænkes deelt i to lige Dele. En halv Alen, et halvt Æble, den halve Klode. Han gav ham den halve Kage, og beholdt selv den anden halve (ell. Halvdeel.) Han fik kun halv Betaling (nemlig det halve af den fastsatte ell. almindelige.) At tiene for halv Løn. Det Halve, Halvdelen, Hælvten af noget. 2. figurl. i Hens. til Tingenes Beskaffenhed: ikke ganske, mindre, ringere, ufuldkommen. En halv Helligdag; halv Gierning. (s. halvgiort.) Det er kun halvt Beviis. "Hvo blot lever, virker for sig selv, kun lever halvt." Foersom. Han har kun halvt forstaaet mig. "Ved halvt at ville og halvt at troe, derved udrettes intet." Mynster. At være halv død, næsten død. (Halv om halv, i daglig Tale: næsten, nær ved, saa godt som.) 3. i Sammens. foran Ordenstal, især fra 2 t. 20, udtrykker det Tillæg af en halv Eenhed til det foregaaende Tal, f. Ex. halvanden ɔ: 1½, halvtredie 2½, halvellevte 10½, o. s. v. Om Klokkeslæt bemærker det den forløbne halve Deel af den Time, der nævnes; f. Ex. Klokken er halv tolv ɔ: 11½. 4. adv. halv og halvt. a) i Henseende til det Halve, for det Halve. Et halv forrettet Arbeide. Tønden er kun halv fuld. Tøiet er halv (ikke halvt) uldent og halv linnet, halv Bomuld og halv Silke. Halv saa meget; halv saa lærd som en anden. (Halv mindre, (halv saa meget) forekommer i ældre Skrifter, Ordsprog og Talemaader; f. Ex. "Man faaer ofte Lov for lidt, og Last for halv mindre." "Ond Foged er ei god, før halv værre kommer." P. Syvs Ordspr.) b) næsten, noget. Han var allerede halv død. Han blev halv vred derover. — halv om halv, næsten, saa godt som. De ere halv om halv forlovede. Han har halv om halv lovet mig det. = De Ord, hvori halv forenes m. et efterfølgende Subst. ell. Adj. (og i hvis Udtale Tonen altid, undtagen i Talordene, falder paa den første Stavelse, eller halv) ere især følgende: halvaaben, adj. ikke heel aaben, næsten aaben. At sove med halvaabne Øine. Halvaar, et. Halvdelen af et Aar. Det første, andet Halvaar. halvaarig, adj. 1. et halvt Aar gammel. 2. som varer et halvt Aar, forandres, skeer ved hvert halve Aars Skifte. halvanden, s. ovenfor, halv, 3. Halvanker, et. et Kar som indeholder ⅛ Tønde af flydende Vare, ell. et halvt Anker. halvbaaren, adj. v. om et Foster, som Moderen kun har baaret den halve Tid. Hun fødte et halvbaaret Foster. Halvbroder, en. den, som har Fader ell. Moder, men ikke begge Forældre, tilfælles m. en anden. Halvbrud, et. Brud, som kun gaaer p. det halve af Tingen. "Ageren gaaer i Halvbrud." (Moth.) halvbrugt, adj. v. 1. halv forbrugt, halv opbrugt. 2. noget brugt, halvslidt. Halvbusk, en. Et Træ, som hører til de mindste Arter, som er mindre, end en Busk. Halvcirkel, en. Halvkreds. Halvdeel, en. den halve Part af det, som er deelt i to lige Dele; Hælvten. halvdele, v. a. 2. dele ligeligen, i to lige store Dele. (usædvanl.) "Du skal halvdele den Tægt imellem dem — som vare uddragne i Striden, og imellem al Menigheden." 4 Mose B. 31. 27. Halvdæk, et. Skibsdæk, som kun naaer over det halve Skib, ell. en Deel af samme. halvdød, adj. næsten død. Halvdør, en. Dør, som p. tværs er deelt i tvende Dele, ell. den ene Halvdeel af en saadan. Den øverste H. staaer aaben. "At staae og hænge som en Hund p. en Halvdør" om den, som er i en ubeleilig, ubehændig Stilling. Moth. Halvfemsindstyve (Moth) eller Halvfemtsindstyve, Hovedtal. (90. i Norge: niti.) Deraf Ordenstallet: den halvfemtsindstyvende. Halvfiante, en. halvtosset Person. Deraf adj. halvfiantet. Halvfierdsindstyve, Hovedtal. (70. i Norge: sytti.) Deraf Ordenstallet: den halvfierdsindstyvende. Halvforklæde, et. F. som kun naaer til Knæerne. halvgaaen, adj. v. 1. om et Fruentimmer, som har været sin halve Tid frugtsommelig. 2. om Klokkeslet, d. s. s. halv, 3. Klokken er halvgaaen eet ɔ: 12½. Halvgaard, en. En halv Bondegaard. (modf. en heel ell. fuld Gaard.) Deraf: Halvgaardsmand, en. den, som eier eller bruger en halv Bondegaard. halvgal, adj. som er, eller synes at være noget gal, vild, forstyrret. "Du vistnok halvgal er, om du ei er det fuldt." Wessel. halvgammel, adj. noget aldrende, "som stunder til Alders." Moth. halvgiort, adj. v. som kun er halv færdigt, eller som ei er giort tilgavns. Halvgiort Gierning, Arbeide. Halvgud, en. underordnet Guddom i de Gamles Mythologie. Halvhandske, en. Fruentimmerhandske, som ikke bedækker Fingrene. Halvhundrede, d. s. s. Hovedtallet halvtredsindstyve. Halvhuus,

et. Huus ell. Bygning, som kun har Halvtag, hvis ene Side ender med en Muur, der naaer indtil Halvtagets Rygning. "Tolv Fag Halvhuus." Halvkappe, en. K. som kun naaer midt p. Livet ell. ned paa Laarene. (Moth.) Halvkarl, en. Dreng, som endnu ikke tiener for før ell. fuld Karl, men dog er nær v. Karlealderen. Halvkiste, en. En mindre Kiste. Halvklode, en. den halve Deel af Jordkloden. Den nordlige, sydlige H. halvkogt, adj. v. kun halv, ikke fuldkommen kogt. Halvkreds, en. Halvdelen af en Cirkel. At sidde i en H. Halvkugle, en. Halvdelen af en Kugle. Halvlys, et. Et ufuldkomment, svagt Lys. "Det Halvlys, som frembryder imellem Lyst og Mørkt." Tullin. halvlærd, adj. som ikke er grundigen lærd. Halvmaane, en. 1. det, som er dannet i Ligning med en halv, ell. tiltagende Maane. 2. et Slags musicalsk Instrument, hvorpaa der blæses. 3. et Slags Bakkelse. (Moth.) Halvmenneske, et. Et M. der besidder de menneskelige Siæleevner i en meget ufuldkommen Grad. Halvmetal, et. Et Navn, som man tilforn i Mineralogien gav visse metalliske Legemer. Halvmørke, et. Et Mørke, der ikke er fuldkomment; Skumring. Halvotting, en. En Fierdedeel af et Anker, ell. $\frac{1}{16}$ af en Tønde; ogsaa Karret, som indeholder dette Maal. Halvpart, en. d. s. s. Halvdeel. Halvpotteflaske, en. F. som rummer en halv Pot. halvqvædet, adj. v. hvoraf kun det Halve er siunget; i den Talem. At forstaae en halvqvædet Vise ɔ: fatte en ufuldstændig Tale. Halvring, s. Halvkreds. halvrund, adj. som har Rundingen af en Halvkreds. (Moth.) halvsagt, adj. halvt, ikke fuldt udtalt. Et halvsagt Ord. (C. Hauch.) Halvskieppe, en. et Maalekar p. en halv Skieppe. halvskiels, adv. halvveis. (2.) "Han veed det saa halvskiels." Ohl. (Nord. Digte. 258.) Halvskilling, en. Mynt, hvis Værdi er ½ Skilling. Halvskiorte, en. Skiorte, som kun naaer midt paa Livet. Halvskygge, en. svagere Skygge. halvslidt, adj. v. temmelig slidt ved Brugen, halv opslidt. Halvslidte Klæder. Halvstamme, en. pl. -r. Frugttræer, som v. Tilsnit ere indskrænkede til en vis Stammehøide. (Olufsen; forskiellige fra lavstammede og høistammede Træer.) Halvstrømpe, en. S. som ikke bedækker Foden. Halvstøvle, en. kort Støvle, som kun naaer t. Læggen eller derunder. Halvsærk, en. Særk, der kun naaer til Bæltestedet, og som Bønderfolk undertiden bruge. (Moth.) halvsøden, adj. v. halv kogt. (Moth.) Halvsødskende, n. s. pl. -de, som kun have Fader ell. Moder, men ikke begge Forældre tilfælles. Saaledes: Halvsøster. (s. Halvbroder.) Halvsøvn, en. En Mellemtilstand imellem Søvn og Vaagen, uden fuldkommen Bevidsthed. (Status semisopidus. Howitz om Afsindigh. 92.) i Halvsøvne, adv. ikke ret vaagen. "At komme op i Halvsøvne." Vedels Saxo. 375. Halvtag, et. Tag, som kun har Skraaning t. een Side, som kun dækker een Side af et Baghuus, Sidehuus, Skuur ell. d. (Deraf: Halvtagsskuur.) Halvtone, en. i Tonekonsten: Benævnelsen for begge Arter af de korteste Ophold (Intervaller) som forekommer i den nærværende Musik. Halvtosse, en. Person, som er halvtosset ɔ: næsten taabelig eller vanvittig, halvgal, halvfiantet. (Halvtossing. A. S. Vedel.) halvtredsindstyve, Hovedtal; halvhundrede. (50. i Norge: femti.) Ordenstallet: den halvtredsindstyvende. Halvtønde, en. Et Kar, som rummer en halv Tønde. Halvvei; i den Talemaade: paa Halvveien ɔ: p. Midtpunktet af en Veilængde. At møde een paa Halvveien. figurl. At gaae fra noget, forlade noget paa Halvveien. halvveis, adv. 1. i Midten af en Vei eller Færd. Vi vare omtrent komne halvveis. 2. næsten, omtrent. Jeg har halvveis besluttet det. halvvoxen, adj. v. som endnu ikke har naaet sin fulde Væxt, men ei er langt derfra. (s. voxen.) Halværme, et. Ærme, som kun bedækker det Halve, eller en Deel af Armen. Halvø, en. et Land, som paa tre Sider, ell. for den største Deel er omflydt af Vand, men paa een Side hænger sammen m. et fast Land, ell. med en i Forhold til Halvøen betydelig D.

Halvhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed v. en Ting, at den kun er halv. (modsat: Heelhed.) uegentl. Ufuldkommenhed, ringere Grad ell. Beskaffenhed, end tilbørligt er. Halvhed i Overbeviisning, i Kundskab, Lærdom. "Den tvivlende og vaklende Halvhed i Tro og Beslutning." — "Den Halvhed, hvormed de fleste blive staaende imellem Sandt og Falskt." Mynster.

Halvfemsindstyve, halvfierdsindstyve, halvtredsindstyve (Talord.) s. under halv.

Halvned ell. Halvnet, n. s. Halvdeel, Hælvte. Forekommer i den hos Almuen brugelige Talemaade: At saae til Halvned ɔ: saaledes, at den, som lægger Saaekorn til, vel ogsaa Heste t. Pløining m. m. faaer den halve Afgrøde. (Moth.) At have Qvæg t. Halvned ell. Halvnedqvæg ɔ: fore Qvæg for Eieren, imod at faae den halve Yngel. (Moth.)

Halvtig, n. s. et nu forældet, ell. kun hos Almuen forekommende Ord, om Dyr, som ere Yngel af tvende ulige Slags, o. d. hybridus. Moth.

Ham, pron. s. han.

Ham, en. pl.-me. [Isl. *Hamr*, *Hams.*] 1. Skiul, udvendig Bedækning; Skind, Hud, særdeles p. Snoge og Orme, som de have stiftet ell. afskudt. (jvf. Fiederham.) 2. "Skikkelse af noget: habitus. En Ulv i Faareham." Moth.

Hamle, v. n. 1. [af det følgende Ord.] trække i Hammel; kun i den Talem. at hamle op med. Denne Hest kan ikke godt hamle op m. den anden. — figurl. At kunne hamle op m. een, være ham voxen i noget. "Jeg, som neppe læste ti Bøger hele Aaret igiennem, kunde ei hamle op m. disse Vidundere." Rahbek. (At hamles med een, v. n. pass. med samme Bemærk. De hamles vel ɔ: forliges, komme godt overeens. Moth; men er nu usædvanligt.)

Hammel, en. pl. Hamler. Et Stykke Træ, som m. en Bolt i Midten fæstes til Vognstangen, og til hvis Ender Hammelstokkene ell. Svinglerne, hvormed Hestene trække Vognen i Skaglerne, (Hammelrebene) giøres fast. (jvf. bl. a. det I. Hamla, Aarebaand, hvormed Aaren holdes t. Aarepinden.) — Hammelkapper, pl. kaldes Jernbeslaget p. Enderne af Hammelen. Hammelreb, et. en Skagle. (Moth.)

Hammel, adj. fyldig, ganske fuld, (plenus, foecundus;) fast, stærk (solidus.) Moth. — Dette Ord br. nu kun om Sæd. Hammelt Korn ɔ: fuldmodent, godt, kiærnefast.

Hammer, en. pl. Hamre. [Isl. Hamar. T. Hammer.] 1. et Redskab t. at banke ell. hamre med, sædvanlig af Jern, og befæstet p. et Træskaft. Den bageste Deel af en Øxe kaldes ogsaa Hammer eller Øxehammer. 2. et Redskab t. at banke p. en lukket Port ell. Gadedør. 3. Tværbielke, som oventil forbinder Stolperne i et Bulværk, i en Bro, ell. ved en Port. (s. Brohammer, Porthammer.) I Ordet Vedhammer findes derimod en fra disse aldeles forskiellig Bemærkelse. = Hammermærke, et. Mærke, som m. en Skovhammer hugges i udviste Træer. Hammermølle, en. et Mølleværk, hvor Metaller smedes og behandles v. store Hamre, som drives v. Vandhiul; et Hammerværk. Hammerskaft, et. Træskaft, hvorpaa Hammeren befæstes. Hammerskæl, n. s. pl. Smaadele, som gaae af Jernet, naar det smedes. Hammerslag, et. 1. Slag m. en Hammer. Hammerslag v. Auctioner. 2. d. s. s. Hammerskæl. Moth. Hammerværk, et. d. s. s. Hammermølle. Hammerøxe, en. Øxe, hvis Bag er dannet som en Hammer.

Hamp, en. ud. pl. [Isl. Hanpr. A. S. Hænep. T. Hanf.] en bekiendt Vært, hvis Han- og Hunblomster voxe paa særskilte Planter. (Hanplanten: Galler; Hunplanten: Slothamp.) Cannabis sativa. Ogsaa de tilberedede Trevler af den tørrede, bragede og skiettede Plante, som spindes og væves t. grovere Lerred, Seildug, m. m., kaldes Hamp. Et Lispund heglet Hamp. = Deraf: Hampeavl, Hampeblaar, (s. Blaar) Hampebrage, (s. Brage) Hampefrø, Hampegarn, Hampehegle, Hampekager, (Oliekager af det udpressede Hampefrø) Hampelerred, Hampeolie, (som presses af Hampefrø) o. fl.

Hamre, v. a. 1. banke, udbanke, giøre tyndere ell. danne ved Hammerslag. At hamre Jern, Kobber; hamrede Plader. — Deraf: Hamring, en. pl.-er.

Han, personligt substantivisk Pronomen, i tredie Person, som bruges i Stedet for at nævne den Person af Mandkiønnet, om hvem der tales. Dets Bøininger ere i Gen. hans, i de øvrige Casus ham. Det tilsvarende pron. i Hunkiønnet er; hun; hendes, hende; i Fælledskiøn: den; dens, den; i neutr. det; dets, det. De tvende sidste bruges saavel om Dyr, som om livløse Ting; men Almuen bruger de personl. pron. han og hun baade om Dyr, og om endeel livløse Gienstande, som den tillægger forskielligt Kiøn. — Ved Genitivet hans (hendes) udtrykkes Eiendomsforholdet f. den 3die grammaticalske Person, naar Udtrykket ei er tilbagevirkende; da sin bruges. (Hans Bog; hendes Kiole; ligeledes: Bogen er hans; Kiolen er hendes. Men: Han gav hende sin Bog. Lad ham bruge sit eget Bord.) — Hos Almuen er: Han Selv, Hun Selv et substantivisk Udtryk for: Manden, Konen i Huset. Han Selv, Hun Selv er ikke hiemme. Endog plur. De Selve bruges. (Jvf. de, som er Fleertallets Form for alle Kiøn.)

Han, en. pl. Hanner. et Dyr af Hankiønnet. At kiende Hannen fra Hunnen. Ogsaa i Sammensætn. med nogle Dyrs Navne; f. Ex. Hanbiørn, Handue, Hanhare, Hanhund, Hankat, o. fl. Et Handyr er i Alm. et Dyr af Hankiønnet ɔ: det mandlige Kiøn. (s. Hun.)

1. Handel, en. [af Haand. A. S. Handle, *manubrium.*] 1. den Deel af en Pleiel, som Tærskeren holder med Hænderne. Pleielen bestaaer af en Handel og en Slagel. 2. Handel p. Ploven (Plovhandel) d. s. s. Plovstiert. (Moth.)

2. Handel, en. [T. Handel.] 1. Foretagende, Forretning, Opførsel. Den Handel fik et slet Udfald. At blande sig i fremmed Handel. "At skiule en Konges hemmelige Handel." Tob. Bog. 12. 8. "Oprør og al ond Handel." Jac. 3. 16. Handel og Vandel ɔ: Levemaade, Handlemaade. (pl. Handeler findes ogsaa brugt; meest hos Ældre og i Bibeloverss. "Alle hans Handeler vare idel Røveri." 1 Macc. 13.) 2. ud. pl. den Forretning eller Næringsvei, som drives ved Kiøb og Salg af Varer;

Kiøbmandskab. At drive H. paa et Land, v. Middelhavet. Boghandel, Kornhandel, Qvæghandel, 2c. ɔ: H. med Bøger, med Korn, o. s. v. At lære Handelen. At staae i H. med een om Noget. At slutte en Handel. At komme til Handels m. een ɔ: blive enig om Kiøbet og Prisen. = Handelsaand, en. Aand ell. Tænkemaade, som er dannet v. Handelsforretninger, som fornemmelig gaaer ud paa Handel. Handelsbetient, en. Betient hos en betydelig Kiøbmand, hos et Handelshuus ell. Handelsselskab. Handelsbog, en. Bog, som en Kiøbmand fører over sin Handel. (Handelsbøger, Kiøbmandsbøger.) Handelsbrev, et. Brev, som angaaer Handelen, Kiøbmandsbrev. Handelsbrug, en. Brug, Skik, som finder Sted i Handelen og blandt Kiøbmænd. (J. Bove.) Handelsfolk, et. F. hvis Hovednæring er Handel; en handlende Nation. Handelsfrihed, en. Frihed t. at handle, enten i Almindelighed eller v. visse Steder, m. visse Varer. Handelsfælle, en. den, som driver H. i Fælledskab m. en Anden, i hans Forhold t. denne. Handelsgreen, en. En vis enkelt Deel af Handelen. Handelshuus, et. en stor og betydelig Handel, som drives, især med Udlandet, under et vist Handelsnavn, (Firma) enten af en enkelt Kiøbmand, ell. af flere i Forening. Handelskilde, en. Leilighed, Anledning t. Handel og Handelsforetagender. (Olussen.) Handelsland, et. Land, som driver betydende Handel, og dertil er beleiligt. (Rahbek. Olussen.) Handelslære, en. Lære om Alt hvad der hører t. at drive Handel, hvad en Kiøbmand bør vide og forstaae. Handelsmand, en. den, som driver Handel; en Kiøbmand. "Handelsmand er den, til hvis Borgervirksomhed Handel (men ikke altid udelukkende) hører. Baade Godseiere og Fabricanter ere Handelsmænd — men de ere ikke Kiøbmænd." Müller. Handelsplads, en. By, hvor der drives betydelig Handel. Handelsregning, en. det Slags Regning, som br. og især finder Sted i Handelen. Handelsreise, en. Reise, som foretages paa Handelens Vegne. (J. Bove.) Handelsret, en. Retslæren, anvendt p. Handelen, og Indbegreb af Love og Vedtægter, som vedkomme Handelen; enten i et vist Land, eller i Almindelighed. Handelsselskab, et. Forening af Mange, der skyde Penge sammen, for at oprette og drive en stor Handel. Handelsskib, et. S. som fører Handelsvarer, Kiøbmandsskib. Handelsspærring, en. Hindring, som v. Spærring eller Forbud paalægges Handelen. (J. Bove.) Handelsstad, en. Stad, som driver stor Handel. (skrives ogsaa: Handelstad.) Handelsstand, en. Samfundet af Handlende i et Land. Handelsstat, en. Stat, hvor Handelen fortrinligen fremmes og blomstrer. Handelsvare, en. Vare, hvormed drives H. som forekommer i Handelen. Handelsværd, en. Værdi, som en Ting har i Handelen, betragtet som Handelsvare; modsat Brugsværdi. Handelsærende, et. Ærende, paa Handelens Vegne, som een har eller paatager sig. (J. Bove.)

Handelig, adj. [af Haand.] let at bevæge, ell. at behandle, nem at bruge med Hænderne; modsat: uhandelig. "Hun er i ingen Maade knipsk, men ganske handelig." Don Quix. af C. Biehl. II. 59. = Deraf: Handelighed, en. (V. S. O. hvor ogsaa v. a. hande, tage paa, berøre med Hænderne er anført; forældet.)

Handhæve, Handklæde, Handlanger, s. haandhæve, Haandklæde, Haandlanger.

Handle, v. a. og n. 1. A. v. act. [Isl. höndla. Sv. hanna. A. S. handlian.] 1. bruge, behandle m. Hænderne, haandtere. Han forstaaer ikke at handle et Gevær. (sielden.) At handle Deien; at handle sine Klæder godt, ell. slet. (P. E. Müller.) 2. omgaaes med, medhandle. At handle sine Klæder ilde. At handle vel, ilde, haardt med een. "Man seer jo, Lykken tidt har ilde m. ham handlet." Holb. P. Paars. (s. behandle, medhandle.) B. v. n. (har.) 1. virke til Udførelsen, Opnaaelsen af noget; "være udvortes virksom i Følge Forestillinger" (Müller;) giøre; opføre sig. "Man giør en Ting, som skal blive til; man handler, for at en Ting skal blive til." Sporon. "Det er to høist forskiellige Ting, at bedømme en Handling, og at bedømme den Handlende." Rahbek. De øvrige talte kun om Sagen; men han forstod at handle. At handle klogt, retskaffent, efter Overbeviisning. "Mangen er bleven forledet t. at handle slet, fordi han havde intet at giøre." P. E. Müller. — At handle siges kun om menneskelig Selvvirksomhed. Slaven handler ikke. Naar Bien bygger v. sin Kube, og Hesten trækker Ploven, arbeide de. Barnet handler ikke, naar det dier; og ingen handler i Søvne. 2. drive Kiøbmandskab, kiøbe og sælge (baade i enkelte Tilfælde, og som Næringsvei.) At handle med Korn, Heste, Klæder. At handle v. Vestindien, v. Norge. At handle med en Kiøbmand (tage de Varer, man behøver, hos ham.) — I de Talem. at handle een noget af, og: at handle sig noget til, br. det som v. a. — De Handlende ɔ: de, som drive Handel, Kiøbmændene. "Enhver, som t. en vis Tid driver Handel, er Handlende, enten saa dette er hans Næringsvei, ell. ikke." Müller. (jvf. Handelsmand.) 3. søge at afgiøre, blive enig om, underhandle om (et Kiøb, ell. andre Sager.)

Jeg har længe handlet m. ham om dette Huus. "Da de længe havde betænkt sig, og Høvedsmanden havde handlet m. Folket." 2 Macc. 14. Der handles nu om Fred. 4. gaae ud paa, indeholde, afhandle. Bogen handler om et forbedret Agerbrug. = Handlemaade, en. Maade at handle, opføre sig paa; Adfærd. — Handlen, en. ud. pl. det, at handle. — Handling, en. pl.-er. 1. Gierning, Foretagende. Menneskets frie Handlinger. En ædel, stor, skiøn H. Handling bruges som oftest om moralske Gierninger; eller udtrykker, efter Sporon, noget mere, værdigere, større, end Gierning. "Handling br. helst, naar man vil udhæve det Indvortes v. Menneskets Virksomhed; Gierning snarest, naar man sammenfatter i den samme Tanke Virksomheden og dens Følge." Müller. (I Sammensætning har Ordet ogsaa den verbale Betydning, som: Behandling, Mellemhandling, Underhandling, o.fl. — Efter det Tydske, i nogle andre Sammensætninger: et Sted, hvor en vis Handel drives, f. Ex. en Boghandling, Klædehandling.) 2. Hovedindhold af et Skuespil. Handlingens Eenhed i en Tragedie.

Handsel, en. [Isl. handselia, afhænde, overantvorde. Handsal, Løfte ved Haandstag.] de første Penge en Sælgende modtager om Dagen. At give een Handsel.

Handske, en. pl. -r. [Isl. Handski; Handskiól.] Bedækning for Hænderne og Armene. Fingerhandsker, Halvhandsker. At trække Handske, drage Handske, en Juleleg. (Moth.) = Handskefinger, en. den Deel af Handsken, som omgiver enhver af de enkelte Fingre. Handskemager, en. den, hvis Haandværk er, at forfærdige Handsker. Handskeskind, et. beredet Skind, som bruges t. Handsker.

Handtering, s. haandtere.

Hane, en. pl. -r. [Isl. Hani. A. S. Hana.] 1. Hannen blandt endeel Fugle, som høre t. Hønseslægten; især den almindelige Hane; Gaardhaane. Gallus; Phasianus gallus. (s. Kalkun, Urhane, o. fl.) 2. en Veirhane. 3. en løs Tud eller Tap, som indsættes i Taphullet p. Vandkar, Tønder ell. Ankere, for at tappe af samme. Messinghane, Træhane; it. en lignende, men fast Tud p. Kaffeekander, Theemaskiner, m. m. 4. den Deel af en Bøsselaas, hvori Fyrstenen sættes fast. = Hanebielke, en. Tværbielke, som forbinder Sparreværket i en Bygning. Hanefegtning, en. Kamp imellem Haner. Hanefied, et. en Hanes Skridt. Hanefod, en. n. s. 1. en Hanes Fod. 2. Navn p. adskillige Planter af Slægten Ranunculus. Hanegal, en. Hanens Skrig ell. Galen. "Før Hanegal har han af Huset Søvnen drevet." Holb. P. P. Hanekam, en. 1. en rød Kiødvært paa Hanens Hoved. 2. Navn p. adskillige Planter; især Primula officinalis. Hanekylling, en. Kylling af Hankiønnet. Haneskiæg, et. Kiødlapper under Hanens Neb. Hanespore, en. hornagtig, spids Udvært fra Hanens Been. Haneæg, et. meget smaa Hønseæg, som Hanen troedes at lægge. = hane, v. a 1. om Hønsenes Avledaad. Hønen er hanet. (Moth.)

Hang, en. ud. pl. Tilbøielighed, Drift t. noget. (Et i nyere Tid optaget tydsk Ord, som dog ikke har fundet megen Indgang. "Vi arve upaatvivlelig en Evne, maaskee endog et Hang t. at synde." Baggesen. Labyr. II. 162.) s. Hæng. (jvf. Müllers d. Synon. I. 191.)

Hank, en. pl.-e. [Isl. Hanki, Rem.] 1. krumt ell. sammenbøiet Haandfang p. visse Kar, som Baller, Kopper, Krukker, Kurve, m. fl. Kaldes ogsaa undertiden Øre. At have Haand i Hanke m. een ɔ: være i saadant Forhold t. een, at man kan tvinge ham. = Heraf: Hankeballe, Hankekop, Hankekrukke, Hankekurv, o. fl. 2. Stropper, som syes i Lerred paa Blegen. = hankeløs, adj. som er uden Hank. Hankepenge, pl. det, som betales herfor, foruden Blegeløn. — hanke, v. a. 1. at hanke Lerred ɔ: sye Hanke deri.

Hanrei, en. pl. - er. [Tydsk.] 1. en gift Mand, hvis Kone er ham utro. 2. et Slags Kortspil, hvori een tilsidst taber, og siges at blive Hanrei. = Hanreiskab, et. Tilstanden at være H. (Begge Ord kun i dagl. T. og lav Talebrug.)

Hans, pron. genit. s. han.

Happe, v. n. 1. (har.) stamme i sin Tale. (dagl. Tale. "Han happer imellem hvert Ord, han taler. At happe Ordene frem." Moth.)

Har, v. a. s. have.

Hare, en. pl. - r. [A. S. Hara. Isl. Héri.] et bekiendt vildt Pattedyr. Lepus. At være saa bange som en Hare. "Mange Hunde ere Harens Død." Ordspr. = Harebælg, en. s. Hareskind, som er mere brugeligt. Harefod, en. Fod af en H. At stryge een om Munden m. en Harefod ɔ: give een Snak og Løfter, men intet i Gierningen. At stryge noget over med en Harefod ɔ: giøre det skiødesløst. Haregarn, et. Jægergarn, hvori Harer fanges. Harehaar, pl. Haarene uden p. Harens Skind. En Hat af Harehaar. Harehagel, et. H. hvormed Harer skydes. Harehierte, et. At have et Harehierte: figurl. om den, som er meget feig. (Moth.) Harejagt, en. Jagt efter Harer. Harekilling, en. Harens Unge, Hareunge. Hareleie, et. Sted, hvor Haren har sit Tilhold eller Leie. Hareskaar, et. en Kløft ell. et Skaar i Læben, som nogle

fødes med. Hareskind, et. Harens afstrukne Skind. haresky, adj. frygtsom, bange som Haren. "En Bonde, som før var haresky, behiertet giøres kan." Bording. Haresnee, en. tynd Snee, hvori Harespor let sees. Harespring, et. S. som Haren giør, p. forskiellige og ofte forvildende Maader, naar den jages. Haresøvn, en. Søvn m. aabne Øine. (Moth.) Haretavl, et. Et Slags Spil m. Brikker; Harespil. Hareunge, en. Harekilling.

Harke, v. n. 1. [Isl. Hark, Knarken; hrækia, spytte.] støde Sliim op af Halsen ved Veiret, m. en vis Lyd. — Deraf: Harken, en. ud. pl.

Harlekin, en. s. Giegler.

Harm, adj. vred, opbragt. (forældet.)

Harme, Harm, en. ud. pl. [Isl. Harmr og T. Harm, Sorg.] 1. Sorg. "En daarlig Søn er sin Fader en Harm." Ordspr. 17. 25. ("er hans Faders Sorrig." Bib, 1550.) "En elsket Mages Harm fordobler nu min Qvide." C. D. Biehl. I denne oprindelige Bemærkelse bruges det nu sielden. 2. Vrede, Forbittrelse; især blandet med Sorg og Sindskrænkelse, over et tilføiet Onde, e. d. "Lad vort Suk formilde din og Himlens Harm." Evald. "Undertiden er det en klar Erkiendelse af Andres Uretfærdighed og Daarskab, der fremkalder Vreden; og da bliver den til Harme." P. E. Müller. "Man maatte være iiskold, om man ikke følte nogen Harme over slige Misbrug." Rahbek. (I det A. S. og E. er Harm, Skade, Krænkelse.) = harmbleg, adj. bleg af Sorg eller af Vrede. "Tungt fra harmbleg Kind nedfalder en moderlig Taare" Hertz. — harmefuld, harmfuld, adj. som er fuld af Harme, betagen af Harme; som medfører megen Harme. harmelig, adj. som volder Harme, krænkende; it. harmefuld. harmfri, adj. som er uden Krænkelse, uden Sorg ell. Nag; sorgfri. "Tidt Munterhed jeg troer at nære, og harmfrit synes mig mit Bryst." Rein. "Deres stille, harmfrie Liv, hvem meget var negtet." Mynster. — harmgiven, adj. v. sorgfuld, utrøstelig. (Colding.)

Harme sig, v. rec. og harmes, v. n. pass. imperf. harmedes. føle Harme over noget, krænkes, ærgre sig. At harme sig, harmes over noget. "Harmes da ei, fordi Skialden tør hæve sin Røst." Heiberg. "Vi harmes kun over Mennesker; vi kunne vredes ogsaa p. Dyr, ja paa den livløse Natur." P. E. Müller.

Harmonie, en. Samklang, Velklang, Samstemning; ogsaa i Alm. Overeensstemmelse; ell. Eenhed, som forbinder Delene i et Heelt. "Himlens Bud, Fornuftens Lære, staae i tvangløs Harmonie." Thaarup. — harmonisk, adj. samstemmende, overeensstemmende, velklingende.

Harnisk, et. pl. -er. [T. Harnisch. E. Harness. M. A. Lat. barnascha.] Beklædning af sammenføiede Jernplader og Skinner til hele Legemet, eller især. Overkroppen. s. Brynie, Kyrads, Pandser.

Harpe, en. pl.-r. [Isl. Harpa. A. S. Hearpe.] 1. musicalsk Redskab, af næsten trekantet Form, og besat med Strænge, som give Lyd v. at gribes med Fingrene. Deraf: Harpeklang, ("Hvorhen man lytter her i Landet, er lutter Harpeklang og Citharlyd." Bagg.) Harpeleg ɔ: Harpespil, ("Ei vil jeg køle min Fryd m. konstlet Harpeleg." Evald.) Harpelyd, Harpespil, Harpespiller, o. fl. (jvf. Mundharpe.) 2. et Redskab. bestaaende af en Karm ell. Ramme, udfyldt med nærstaaende Pinde ell. tynde Træstykker, hvorigiennem Gruus og Jord, undertiden ogsaa Korn, sigtes og renses; en Gruusharpe, Kornharpe. — Deraf: harpe, v. a. 1. rense giennem en Harpe. At harpe Gruus, Korn.

Harpix, en og et. pl.-er. I Almindel. den fede, brændbare Saft, som udsveder af Naaletræer, eller udvikler sig af deres Ved og Rødder, og hvoraf brændes Tiære; resina. (s. Kove.) I Særdeleshed: en størknet, skiør Harpix, som bliver tilbage paa Bunden af Karret, naar man koger Terpentin. (Colophonium, Fiol-Harpix.) = harpixagtig, adj. som ligner Harpix. — harpixe, v. a. 1. bestryge, overdrage med Harpix. (Moth.) "En harpixet Elskovsbrand." Wessel.

Harpun, en. pl.-er. [M. A. Lat. Harpo. E. Harpoon. T. Harpune.] et Kastespyd, en lang Kastepiil, hvormed Hvalen dræbes. = Harpunerer ell. Harpunkaster, en. den, som ved Hvalfangst kaster Harpunen.

Harsk, adj. om fede Sager, som af Ælde fordærves, ell. hvis Fedme forandrer sin Beskaffenhed og Farve og faaer en ubehagelig, streng og modbydelig Smag. Harsk Flesk; harske Sild; harsk Olie. = Deraf: Harskhed, en. ud. pl. [I det Sv. er harsk d. s. s. vort barsk, streng, hvas; T. harsch.] — harskne, v. n 1. blive harsk.

Hart, adv. (s. haard.) forældet; men høres i Almuesproget. 1. heftigen, stærkt, haardt. "Lykken gik ham saa hart imod." Vedels Saxo. S. 3. 2. hart hos, nær ved. (T. hart an.) "Dronningen stod hart hos." Vedels Saxo. 17. "hart frem for." S. 23.) "Er der en Viis, da hæng hart ved ham." Sir. 6. 36.

Hartad, adv. næsten, omtrent. [af hardt (haardt) og ad. jvf. det T. adv. hart, nær.]

Hartkorn, et. ud. pl. et Udtryk, som i Danmark bruges om Jorden, efter dens

Skyldsætning ell. Taxering til Landskat, i Forhold t. dens Godhed. Eenheden for dette i Flade-Indhold ubestemte Jordmaal er: en Tønde Hartkorn, som igien deles i 8 Skiepper, ell. 32 Fierdingkar, og Fierdingkarret i 3 Album. At lægge en Skat p. Hartkornet. Denne Gaard staaer høit i H. ɔ: har gode Jorder, og er derfor høit skyldsat. Skattefrit, skattevdende Hartkorn. Ti Tønder Hartkorn Ager og Eng. (jvf. Skovskyld, Møllleskyld.)

Harv, en. pl.-e. [Sv. Harf. E. Harrow. Gr. ἁρπαξ.] Et Redskab, der udgiør en stak Fiirkant, af svære, v. Tværtræer forenede Træstykker, (Bullene) besatte med Jernpigge eller Tænder, hvormed den pløiede Jord jævnes, naar Sæden er lagt. "Hans Minde skal velsignet staae, saalænge Plov og Harv kan gaae." Storm. "En m. Plov og Harv tilgavns behandlet Jord." Olussen. Landoec. 172. [Nogle skrive en Harve (saaledes Langebek. V. S. O.) men Udtalen (i "Harven") m. den rigtige (hos Dahl: den stødtonede) Accent er i Almindelighed den samme som i: Marven, Værdet, Hullet, og taler for Harv.] = Harvebul, en. De (som oftest 6) ved Tværtræer (Slaaerne) forbundne Stykker i Harven, hvori Tænderne sidde. Harvedrag, et. Gierningen at trække Harven over Ageren. Harvekrog, en. den ved Hammelen fæstede Jernkrog, der hænger i en Bøile, i Enden af de to yderste Harvebulle. Harveskede, en. pl.-r kaldes hos Nogle, de Tværtræer, som forbinde Bullene i en Harve. (Ellers Slaaer, Harveslaaer.) Harvetand, en Tand, Pig, af Jern ell. Træ i Harven.

Harve, v. a. 1. [Sv. harfwa; egentlig, ligesom Isl. horfa, trække, slæbe.] slette ell. jævne den pløiede og tilsaaede Ager m. Harven. "Hvo der pløier m. Katte, skal harve m. Muus." Ordspr. — Deraf: Harvning, en. pl.-er.

Has, en. pl.-er. (langt a.) [Isl. hasa, at væmmes ved. jvf. det T. haselieren og Hasenfuss.] en Person, som ved naragtig Adfærd giør sig latterlig; en Laps. (dagl. T.) jvf. Müllers danske Synon. I. 79.

Has (kort a) ell. Hads, i den Talem. At faae Has paa ɔ: faae Bugt med, faae Ende p. (i Almuespr. og dagl. T.)

1. Hase, en. pl.-r. den grønne Bælg, hvori Hasselnødder sidde. Modne Nødder gaae let af Haserne. Moth. — Deraf: hase, v. a. At hase Nødder, udpille dem af Haserne. (Moth.) jvf. afhase.

2. Hase, en. pl.-r. [Isl. pl. Hásinar.] egentl. og i pl. de stærke Sener, som bag til forene Laaret m. Benet; men bruges ogsaa tillige om den Huulning, som disse Sener danne under Knæet. (ogsaa om Dyr.) = hasebinde, v. a. 3. (s. binde.) At hasebinde et Kreatur ɔ: binde dets ene Forbeen op til Baghasen, for at hindre det fra at gaae. Haseled, et. kaldes Bagknæet hos Hesten, ell. den Deel af Hestens Bagbeen, som er imellem Skanken og Bagpiben. (T. das Sprunggelenke.)

Hasp (Moth) ell. Haspe, en. pl.-r. [Isl. Hespa.] 1. et Jern, som sættes t. Lukkelse inden ell. uden paa en Dør, og hvis ene Ende m. en Krog falder over en Stabel ell. Krampe i Døren ell. Dørstolpen, hvor en Pind ell. Hængelaas sættes for. (T. die Haspe.) 2. et Redskab til at haspe Garn paa; en Garnhaspe. [E. Hasp. T. der Haspel.] (s. Talhaspe.) = Heraf: Haspegreen, en. En af Grenene ell. Armene p. en Garnhaspe.

Haspe, v. a. 1. vinde det spundne Garn af Tenen paa Haspen, ved at omdreie denne. = Haspepind, en. Jernpind, hvorpaa Tenen sættes imedens den afhaspes.

Hassel ell. Hæssel, en. pl.-er. [Isl. Hasl. A. S. Hæsl.] et hos os almindeligt Busktræ, hvis Frugt (Hasselnødder) i Alm. kaldes Nødder. Corylus Avellana. = Hasselbrom, en. efter Moth d. s. s. Hasselrakle. Hasselbusk, en. pl.-e, en enkelt Hassel. Hasselhøne, en. s. Agerhøne. Hasselkrat, et. Kratskov af Hasselbuske. Hasselmuus, en. Et Slags Skovmuus. Mus avellanarius. Hasselnød, en. Hasselens Frugt. Hasselrakle, en. Hasselens Blomstersamling. Moth. (s. Rakle.) Hasselstage, en. ung Hovedgreen, som skyder fra Roden af en Hasselbusk; Baandstage. Hasselvaand, en. Vaand, Qvist af en Hasselbusk.

Hast, en. ud. pl. [Isl. Hastr. E. Hast.] det, at man haster, iler; Iil, Skynding. Det har ingen Hast m. dette Arbeide ell. Arbeidet har ingen Hast. I en Hast, pludseligen, hastigen. = Hastarbeide, et. Arbeide, som man skynder sig med, som derfor ikke er saa godt, som det burde være. Hastbud, et. Iilbud, Skyndebud. hastfærdig, adj. iilfærdig, skyndsom. (Moth.) Hastfærdighed, en. ud. pl. Iilfærdighed. hastmodig, adj. ilsindig, snar til Vrede. Deraf: Hastmodighed, en. "Hastmodighed var aldrig god Raadgiver." A. S. Vedel. Hastværk, et. en Gierning, som skeer ell. maa skee i Hast. At have meget, stort H. "Alle havde saa stærkt Hastværk, at de ikke syntes at gaae, men flyve giennem Gader og Stræder." Bagg. N. Klim. "Hvad der maa skee i en Skynding (foretages m. Iilfærdighed) og bliver Hastværk." Müller. (pl. høres og forekommer sielden. "Mageligheden Hastværker." Malling. Tale over Gerner. 42.)

Haste, v. n. og impers. 1. (har.) [Isl. hasta. E. to haste.] 1. skynde sig, ile.

Hvorfor haster du saa stærkt? "Og skal du haste taus forbi den mørke Scene." Evald. "Staten hastede med fordoblede Skridt imod sin Undergang." Schytte. Jeg maa haste m. min Reise. Det haster m. denne Sag (den kræver Hast.) "Den haster, som stræber efter, snart at naae sin Hensigt. Den, som iler, er hurtig i sine Bevægelser. Man kan derfor haste, skynde sig m. noget (f. Ex. med at komme t. et Sted) og dog af Svagelighed hindres fra at ile." Müller. 2. act. At haste paa een, haste paa noget, drive, skynde paa (som oftere bruges.)

Hastig, adj. og adv. [E. hasty.] 1. som skeer m. Hast, iilsom. En hastig Død, Forandring, Beslutning. (jvf. snar, snart.) "Man kan giøre en Ting hastig nok, og derfor ikke snart nok; thi snart skeer det, som skeer inden den mulige Tid; hastigen det, som skeer m. den muligste Bestræbelse." Sporon. 2. som giør noget m. Hast, snar. At være hastig til sin Gierning, i sin Tale. (jvf. hurtig.) 3. let t. Vrede, hastmodig. At være hastig af sig. (s. heftig, 2.) "En hastig Mand taler overilet; den heftige Mand handler letteligen voldsomt." Müller. = Hastighed, en. ud. pl. 1. Iil, Skynding. "En fornuftig Langsomhed kan være Aarsag i, at en Ting skeer snarere end den vilde skeet v. fremfusende Hastighed." Sporon. 2. Hastmodighed, Iilsindighed, hastig opkommen Fortørnelse. "Naar det skeer, at en Hastighed opstiger hos Kongen." 2 Sam. 11. 20. "Tugt mig ikke i din Hastighed." Ps. 6. 2.

Hat, en. pl. -te. [Isl. Hattr.] I Alm. det, hvormed noget oventil bedækkes; saaledes: Hatten p. en Brændeviiskiedel; en Røghat; men fornemmelig: et Skiul ell. Klædemon t. Hovedet, som bestaaer af Puld og Skygge, og er giort af Filt, Straa, ell. andet stivt Tøi. En rund, trekantet, høipullet, bredskygget Hat. En Filtehat, Straahat, Silkehat. At tage Hatten af for een. At løfte paa Hatten. = Hattebaand, et. B. som bindes om Hattepullen. Hatteblok, en. B. hvorpaa Hattemageren former Hatten. Hattefilt, en. F. hvoraf Hatte giøres. (s. Filt.) Hattefoder, et. 1. Foder inden i en Hat. 2. Foder, t. at giemme en Hat i; Hatteæske. Hatteform, en. Hatteblok. Hattemager, en. den, hvis Haandværk er at giøre Hatte, fornemmelig Filtehatte. Hattemageri, et. Gierningen, at giøre Hatte. Hattepuld, en. den øverste Deel af Hatten, som egentlig omgiver Hovedet. "Hvis Hov'der stikker i Nathuer eller og i Hattepulde." Bagg. Hatteskygge, en. den fra Pulden udgaaende Rand p. Hatten, som skygger for Ansigtet. Hattesnor, en. Snor, hvormed en Hat besættes t. Prydelse, ell. som bindes om Pulden.

Haubits, en. pl. -er. [T. Haubitze.] et Slags tilforn brugelige korte og tykke Kanoner, m. Kammer som Mørsere, men noget længere Løb.

Hauge, en. s. Have.

Hav, et. pl. Have. [Isl. Haf.] det store Vand, som er samlet p. Jordklodens Overflade, og ved de Saltdele, det indeholder, adskiller sig fra Indsøer ell. ferske Søer. At give sig ud p. Havet i en Baad. At leve af Havet. Havet, i det Hele taget, (Verdenshavet) kaldes ogsaa Oceanet; en vis enkelt Deel deraf kaldes: et Hav. (Det hvide H. det sorte H.) Nogle Have, ell. Dele af Havet, kaldes Sø; f. Ex. Nordsøen, Østersøen, den spanske Sø. (jvf. Sø, 1 og 2.) "Ved Havet forstaaes enten Verdenshavet, ell. enhver Vandsamling, der kan betragtes som en Fremstilling af dette." Müller. = Havbaad, en. Baad, som br. til Havfiskeri. (C. Frimann.) Havbakke, en. Strandbakke, Klint. (A. S. Vedel.) Havblik, et. fuldkommen stille Veir paa Havet. "Dig seer min Siæl i Storm, i Havblik dig igien." Tullin. figurl. "En Dyd, der udbreder saa stille et Havblik over Siælen." Bastholm. "Et Aasyn, der vidner om Siælens stille Havblik." Synesius. v. Bloch. — Havbred, en. den yderste Kant af Landet, som Havet skyller op til; Strandbred. "Ligesom Stranden trækker sig tilbage, gaaer Havbredden længere ud." Müller. Havbryn, et. den yderste Kant af et Høiland, som gaaer ud over Havbredden. (Moth.) Havbugt, en. En mere bred, end dyb Deel af Havet, som gaaer ind i Landet; en Vig. (s. Fiord, og Bugt, 2.) Havbund, en. den Deel af Jordklodens Overflade, som Havet bedækker. Havbændel, n. s. en Tangart; Bændeltang. Zostera marina. (Olufsen. Danm. Brændselv. 179.) Havbølge, en. B. p. Havet. Havdamp, en. Taage, som opstiger fra Havet; Søtaage. Havdyb, et. den dybere Deel af Havet. "Strømmene svandt i Havdybets Skiød." F. Schmidt. Havdyr, et. Dyr, som lever i Havet. Havfisk, en. Saltvandsfisk, Strandfisk. Havfiskeri, et. F. som drives p. Havet, i længere Afstand fra Stranden. Havflade, en. Havets Flade, især betragtet som jævn ell. vandret. Dette Bierg er 3000 Fod over Havfladen. Havflod, en. Landets Oversvømmelse ved Havets Stigen p. en vis Strækning. (A. S. Vedel.) Havfrue, en. et indbildt Væsen i Havet, halv Qvinde, halv Fisk. (Saaledes ogsaa: Havmand.) Havfugl, en. Strandfugl. Havgaard, en. Ring om Maanen. (Colding. Moth.) Havgab, et. Stræde imellem to Lande. Hav-

gasse, en. Navn p. en Strandfugl, der i Spøg bruges om den, som boer ved Havet, lever af Havet (ell. om et iilsindet, arrigt Menneske. Moth.) Havgræs, et. Tang. (Øhlenschl.) Havgud, en. i Mythologien: en Guddom f. Havet, og som troedes der at have sit Ophold. Havhest, en. s. Flodhest. Havhvirvel, en. d. s. s. Havsvælg. Haviis, en. Iis, som danner og samler sig i Havet. Havklippe, en. Klippe, Skiær i Havet. "Hulers og Havklippers Grund." Øhlenschl. Havkyst, en. Strandbred. havleds, adv. ad Havet, ud ad Havet. (Moth. s. søleds i Tillægget.) Havluft, en. den Luft, som hersker paa Havet og ved Strandkanten. (Olufsen.) Havløg, s. Strandløg. Havmand, en. (see herom Havfrue.) Havmulm, et. poet. Skyer, Mørke, som hviler over Havet. (Foersoms Digte. II. 86.) Havodder, en. et Slags Odder, som især lever i de nordlige Have imellem Asien og Amerika, hvor den fanges f. dens kostbare Skind, der bruges t. Pelsværk. Mustela lutris. Havoxe, en. Søko. Trichechus manatus. Havsand, et. Strandsand. Havside, en. Kyst, Strandkant. At boe v. Havsiden af et Land. Havskum, et. Havbølgernes Fraade. Havskyl, et. det, som Havet skyller op v. Landet. (Moth.) Havstille, et. Havblik. (s. n. s. Stille.) "Aarer brugte de under Modvind og i et Havstille." Guldb. (V. H. I. 583.) Havstrøm, en. Strøm i Havets Vande, som gaaer i en vis Retning. Havsvælg, et. En ved Klipper i Havbunden foraarsaget Hvirvel i Havet. Havtaage, en. d. s. s. Havdamp. Havvand, et. Havets bittersalte Vand. (Søvand.) = Havsnød, en. Fare for at lide Skibbrud, ell. at omkomme paa Havet. At komme, være i Havsnød. "Hænder det sig, at der kommer Storm og anden Havsnød." D. L. IV. 3. 22.

1. Have, en. pl. -r. et af Sidestykkerne p. en Vognfading. Deraf: Færredshaver, Høsthaver, m. fl. (Haver paa en Færredsvogn, Høstvogn, ꝛc.) Ordet høres næsten kun i pl. (jvf. det Sv. Hag, Gierde.)

2. Have, en. pl. -r. skrives af Nogle: Hauge. [Isl. Hagi; Sv. Hage, Græsgang.] 1. et, især t. Græsgang indhegnet Stykke Jord; br. nu kun i Sammensætn. (s. Bihave, Dyrehave, Hestehave, Kohave, Lammehave.) 2. efter en nyere Bemærkelse: en indhegnet Plads v. et Huus ell. en Gaard, hvor Køkkenurter, Blomster, Frugttræer og andre Værter opelskes. (see Blomsterhave, Frugthave (Abildgaard) Køkkenhave (Urtegaard), Kaalgaard Humlehave, Lysthave.) = Havearbeide, et. Arbeide, som en Haves Dyrkning udkræver. Havebakke, en. Affsætning i en bakkeviis anlagt Have; Terrasse.

Havebed, et. s. Blomsterbed, Urtebed. Haveblomst, en. B. som dyrkes i Haver; modf. Markblomst. Havebog, en. Bog om Havekonsten. Havebrønd, en. B. i en Have t. Vanding. Havebygning, en. Bygning i en Have, især t. Prydelse i Lysthaver. Havedyrkning, en. Gierningen, at dyrke en Have; den rette Maade at giøre det paa. Havedør, en. Dør, hvorigiennem er Indgang til en Have. Havefrugter, n. s. pl. Jord- og Træfrugter, som dyrkes i Haver. Havefrø, et. n. coll. Frø af Haveurter. Havegrønt, et. Haveurter, hvis Blade ell. Top spises; Grønsel. Havehuus, et. Huus i ell. ved en Have, enten t. at giemme Redskaber i, t. Bolig f. Gartneren, m. m. Havejord, en. god Muldjord, som findes i dyrkede Haver. Havekarl, en. K., som giør Dagværk i en Have. Havekniv, en. K. med krumt Blad t. at beskære Træer med. Havekone, en. K., som arbeider i en Have. Havekonst, en. den Konst, at anlægge en Have, især en Lysthave, som af Nogle kaldes: den skiønne Havekonst. Havekonstner, en. den, som har lagt sig efter Havekonsten. (Olufsen.) Havemand, en. een, som arbeider i en Have, ell. har Opsyn m. en Have. Haveplads, en. Plads, hvor en Have anlægges ell. kan anlægges. Haveplante, en. pl. -r. Planter, som dyrkes i Haver, og der tildeels findes i en forandret og forædlet Skikkelse. (Schouw. Pl. Geogr. 10.) Haveplov, en. et Redskab, som trækkes af en Hest, og bruges til at skuffe og rense Havegange, i St. for Skuffejern. Haveredskab, et. alslags R. til en Haves Dyrkning. Havesager, n. s. pl. Køkkenurter, Grønsel, Frugt. Havesav, en. Haandsav, hvormed Smaagrene saves af Træer. Havesax, en. En stor og svær Sax, hvormed Træer og Hækker klippes. Havesnegl, en. den almindelige lille Snegl m. forskielligt farvet Huus, som i Mængde findes i Haver, og der giør Skade paa Træer og Urter. (Helix hortensis ell. nemoralis; forskiellig fra den hos os langt sieldnere store Havesnegl, som Nogle spise. H. pomatia L.) Havestue, en. Stue, hvorfra man gaaer umiddelbar ud i Haven. Havetromle, en. Tromle, som bruges t. at jævne Gangene i en H. (s. Tromle.) Haveurt, en. pl. -er. Køkkenurter. Havevæsen, et. Alt hvad der hører t. Havedyrkning og Havekonst. Havevært, en. Enhver Vært, som plantes og dyrkes i Haver.

Have, v. a. & auxil. Jeg har (haver,) havde, har havt. [Isl. hafa. *præs.* ék hefir.] Foruden at det bruges som Hielpe-Verbum til at danne de forbigangne Tider i de transitive Verbers activiske Form, ligesom og i v. recipr. og i de fleste intransitive

Verber, udtrykker det, som selvstændigt Verbum, overhovedet en Besiddelse eller Eie, ell. et vist Forhold imellem Subjectet (som har ell. besidder) og et Prædicat; men de forskiellige Tilfælde og Bemærkelser, hvori det bruges, ere saa mangfoldige, at her blot nogle af de vigtigste kunne finde Sted: 1. holde i Hænderne, have fat paa, bære p. ell. hos sig. Han havde Stok i Haanden, Kaarde v. Siden, Hat p. Hovedet. At have Penge hos sig. Hold fast p. det du har! — figurl. naar man flyer, rækker een noget: Der har du Penge! Her har du Alt hvad jeg fandt. 2. eie, besidde, være forsynet, begavet med. "Bedre er, selv at have, end Søster at bede." Ordspr. "Han har intet, siger man om den, der intet besidder eller intet eier." Müller. "Disse, stolte af den Lykke, de havde og haabede." Guldb. "Af det, man havde, har og aldrig venter, gaaer Intet hans Opmærksomhed forbi." Evald. Jeg har nu ingen Penge. "Een savner, hvad en Anden har; een har hvad Andre savner." C. Frimann. At have mange Børn; have Evne, Magt, Tilladelse t. noget. At have god Forstand, Helbred, en smuk Skabning. At have een t. Ven, Fiende, Beskytter. At have noget paa ɔ: være iført. At have Klæder, Hat, Strømper, Støvler paa. At have Læs paa (nemlig p. Vognen.) — "Man kan have meget (f. Ex. Laster, Gield, Legemsfeil, o. s. v.) som man ikke kan siges at eie; og den Bog, man har udlaant, eier man endnu, uden at besidde den. — At besidde er at have en Ting saaledes i sin Magt, at man kan raade derover. Man kan ikke besidde, hvad man ikke har; men vel kan man besidde noget, uden at eie det." P. E. Müller. Ogsaa absol. for: have til Ægte, faae til Ægte. Han har en smuk Kone. Han friede t. hende; men hun vilde ikke have ham. 3. faae, bekomme, nyde. At have Fordeel af noget, have høie Renter af sine Penge. At have ondt, godt, have Ære, Skam af noget. Han vil have sine Penge. Hvormeget vil du have for Ringen? (ɔ: hvad vil du sælge den for?) — Hun veed ikke selv, hvorledes hun vil have det. — At have det godt, slet, overflødigt, tarveligt. Der i Huset har hun det godt. Nu har han det bedre, end tilforn (lever bedre, er i bedre Tilstand.) — At have ondt, godt ved noget ɔ: have Vanskelighed, Lethed ved at giøre noget. 4. føle, fornemme i Sindet. At have Glæde, Sorg af noget; have Godhed, Kiærlighed, Agtelse, Ærbødighed for een, Had, Afsky, Modbydelighed imod een; have Medlidenhed med een; have Attraa, Tilbøielighed, Lyst, til noget. — At have noget for ɔ: have i Sinde, have et Forsæt. (s. Forehavende.) At have megen Sorg. At have een kiær, have een mistænkt, have Mistanke til een. 5. lide, udstaae. At have ondt i Hovedet, i Maven. At have Feber, Mæslinger, Brystsyge. At have Mangel paa det nødvendigste. 6. holde, bruge, drive, udføre. At have Omgang med een. At have Folk i Arbeide; have stor Næringsdrift. Han har mine Sager, Commissioner. At have meget at bestille, sysle med. At have en Samtale, Underhandling m. een. 7. indbefatte, indeholde. En Tønde har (holder) 8 Skiepper. Dette Land har en stor Folkemængde. Byen har mange prægtige Bygninger. Huset har mange Værelser. (Brugen allene lærer i dette og mangfoldige andre Tilfælde, hvor man kan anvende Ordet. Saaledes kan man ikke sige: Stuen har mange Folk; Stalden har for mange Heste, ꝛc.) 8. være forbundet med, have t. Følge; at være, med en vis Beskaffenhed. Denne Sag har stor Vanskelighed. Hermed har det en egen Beskaffenhed. Tingen har sin Rigtighed. Det har ingen Nød, ingen Fare, ingen Hast ɔ: der er ingen Nød ꝛc. 9. med et paafølgende infin. og conj. at, udtrykker den en Nødvendighed, Befaling, Magt, Pligt, Rettighed, Villie, Anledning til at giøre noget; undertiden ogsaa blot en Tilværelse, Omstændighed. Du har at indfinde dig. Han har at befale, vi have at adlyde. Her har han intet at sige (ɔ: befale.) Jeg har endnu meget at udstaae. Han har noget at fortælle dig. Jeg har noget at afgiøre m. ham. Hvad har du her at bestille? Hvad har De at befale? (en høflig Tiltale.) Jeg har intet derimod (nemlig: at sige, indvende.) Han har intet at leve af (hvoraf han kan leve.) Han har faaet Penge at reise for. Vi har endnu langt hiem. — At have sig, forholde sig, være beskaffen. Hvorledes har det sig m. den Sag? = havesyg, adj. [T. habsüchtig. Nyt og sieldent forekommende O.] i høi Grad vindesyg. "Den havesyge er saa pengebegierlig, at han føler sig ulykkelig, naar han ikke erholder det attraaede Gods." P. E. Müller.

Haverie, et. pl.-r. Et fremmedt Ord, som bemærker: 1. Skade p. Skib, Skibsredskab og Ladning, som lides i Søen ell. ved Stranding; Søskade. At giøre H. 2. Søskades-Fordeling p. flere Rhedere; ell. Beregning af den Erstatning i Penge, som gives Skibets og Ladningens Eiere for Søskade af dem, som have forsikkret (assureret) Skib og Gods ꝛc. (s. D. Lov. IV. 3. 11.)

Havn, en. pl.-e. [Isl. Hafn.] Bugt, Indløb, hvor Skibe, enten i Følge Stedets naturlige Beskaffenhed, ell. ved Hielp af Bygninger, Dæmninger, Bulværker og konstige Indretninger, kunne ligge sikkre

for Storm, og med Beqvemhed losse. = Havnebetient, en. den, som er ansat v. en Havn, har en Havnebetiening. Havnebygmester, en. den, som forstaaer at bygge og vedligeholde en Havn, ell. Alt hvad der hører til Vandbygningskonst. Havnebygning, en. 1. Anlæg af en konstig Havn. 2. Bygning, som er anlagt t. at danne og sikkre en Havn. Havnefoged, en. Betient, som har Opsyn med det, der foregaaer i en Havn. Havnefyr, et. Fyr ell. Fortaarn ved Indløbet af en Havn. Havnekiæde, en. Kiæde t. at spænde over Indløbet t. en Havn. Havnelag ell. Havnelæg, et. (Moth.) kaldtes fordum en vis Deel Jordegods, hvoraf udgiordes Leding i Krigstid. Havneløb, et. Indløb til en Havn. (Kraft. Mech. II. 983.) havneløs, (havnløs) adj. som er uden H. som fattes Havne. "En havneløs Kyst." J. Bove. Havnemester, en. Betient, som har Opsyn over en Havn. Havnemærke, et. Sømærke, som sættes i Indløbet t. en Havn, t. Veiledning for Skibene. Havnepenge, n. s. pl. Afgift, som betales af Skibe, der ligge i en Havn. Havnepæl, en. Pæl ved Bulværket, hvorved Skibe i en Havn bindes fast. Havnespærring, en. Handlingen, at hindre Skibes Indløb i en Havn og Udløb fra samme. (Olufsen.) Havnetold, en. et vist Slags Told af Varer, som indføres i en Havn. (Schytte. Indv. Reg. II. 410.) Havnetønde, en. Tønde ell. Boie, som lægges ud t. Havnemærke. Havnevægter, en. Vægter, som er ansat t. at holde Orden og have Tilsyn paa Ladepladser v. en Havn m. m.

Havne, v. n. 1. (er og har.) [af Havn.] komme i Havn, lægge ind i en Havn. Efter en svær Storm havnede vi i Lissabon. "I hvor du havde havnet, i hvor du havde Bopæl sat, vi havde dig ei savnet." Falster. "Jeg efter lang Seilads mig lykkelig seer havne." Holb. (Melampe.) — figurl. "Indtil een af dem havnede i Graven ell. i Slutteriet." Rahbek. "Hvor jeg havde troet, at havne her p. Jorden." Bagg.

Havre, en. ud. pl. [T. Haber. Sv. Hafra. Lat. avena.] en almindelig indenlandsk Sædart, som især bruges til Hestefoder, og hvoraf gives to Afarter: hvid og sort Havre. Avena sativa. "Havre er kun halvt Korn." Ordspr. = Deraf: Havreager, Havreavn, (Hylsteret, som indeslutter Havrekornet) Havrebrød, Havrefoder, (Foder af Havre ell. Havrehalm) Havregryn, (H. malet til Gryn) Havregræs, (en Græsart, som er en fortrinlig Foderurt; Avena elatior; men Navnet tillægges ogsaa andre Græsarter) Havregrød, (Grød af Havregryn) Havrejord, (som er tienlig t. Havresæd) Havremalt, (Moth) Havremark, Havremeel, Havrerod, (pl.-rødder. en Plante, hvis Rod er spiselig og undertiden dyrkes som Kokkenurt. Tragopogon pratense.) Havrerusme, (Havrens Ax. s. Rusme) Havresaa pl. Havresaaer (Skallen af malet Havre. Moth.) Havreskraa, (skraaet, grovmalet Havre) Havrestraa, Havresuppe, (Suppe kogt paa Havregryn, og afsiet) Havrevelling, o. fl.

Havsnød, en. s. under Hav.

Hed, adj. n. hedt. [N. S. heet. A. S. hat. Isl. heitr.] som har en høi Grad af Varme; ell. som vækker en stærk Varme. Hedt Vand; en hed Sommer, hed Dag; hede Vine (stærke og hidsende.) figurl. heftig, hidsig. En hed Kamp. At have det meget hedt. Det er meget hedt (kiærligt, fortroligt) imellem dem. (dagl. T.) = Hede, en. ud. pl. [A. S. Hete, Heat.] en høi Grad af Varme. Det kogende Vands H. Solhede. — Ogsaa om en blot indvortes Fornemmelse af Hede. Den Syge har stærk H. At have Hede i Hovedet. — figurl. Hidsighed, heftig Sindsbevægelse. Da Kampen var i sin største H. Elskovs Hede. = Hedeblegn, en. hastig bortgaaende Blegn, opkommen af Hede. Hedesot, en. hidsig Feber. (forældet.)

Hedde, v. n. og impers. imperf. hed og hedte. partic. hedt. (har.) [Isl. heita. T. heißen.] 1. kaldes almindeligen m. et vist Navn, Fornavn ell. Familienavn (om Personer) tillægges en vis Benævnelse (om Ting.) Pigen hedder Marie. Hvad hedder denne By? Hvad hedder den nye Præst, her er kommen? Det hedder (kaldes) paa Dansk en Vognfading. "Det, som een ofte bliver kaldet, kan han komme til at hedde." Sporon. (Hedde udtrykker egentlig en lang og almindelig Brug af det Ord, hvormed noget kaldes.) 2. siges, fremsættes m. visse Ord. Det hedder i Bibelen, i Loven, i Texten. 3. impers. a) Rygtet siger. Det hedder, at han skal reise. Det hedte (ell. hed) sig engang, at han var forlovet. b) der foregives. Det hedder (ell. skal hedde) at han for Svagelighed har taget sin Afsked; men den rette Aarsag er en anden.

Hede, en. pl. -r. [Isl. Heidi.] 1. egentl. en stor, jævn Mark, en Slette. (Saaledes kaldes den jævne og frugtbare Deel af Siælland imellem Kiøbenhavn, Roeskilde og Kiøge: Heden.) 2. Oftest bruges det om: et stort, standom jævnt, ell. fladt, men ogsaa ofte bakket, udyrket Land, som hverken har Ager ell. Eng, men er især begroet m. Lyngværter. De jydske Heder. = Hedeblomst, en. Urt, som allene ell. især voxer p. Heder; Hedeurt. Hedebo, en. pl. Hedeboer, Bonde, som boer p. Heden. Hedebrynde, en. Gierningen at afbrænde Lyngen p. en Hede, som

steer efter Forening af alle dens Eiere ell. Lodseiere; ell. Ild, som af Vanvare opkommer i en Lynghede. "Hedebrynde formedelst Uforsigtighed." Fr. 31 Octbr. 1766. jvf. D. Lov. VI. 19. Hedebrændsel, et. det, man i Hedeegne har t. Brændsel, som Tørv og Lyng. Hedeegn, en. Landstrækning, hvor der er megen Hede. Hedegræsning, en. den Græsning, som falder p. Heden. Hedehyrde, en. Hyrde ell. Qvægvogter i en Hede-Egn. (Baggesen. Labyr. 275.) Hedejord, en. udyrket, m. Lyng bevoxen Jord. Hedelærke, en. en Art Lærke, der lever paa Buske og lave Træer, synger skiønnest, og flyver høiest af hele Slægten; Lynglærke, Skovlærke. Alauda arborea. Hedetørv, en. Tørv m. Lyngvæxt, som falder paa Hederne; Lyngtørv. Hedeurt, en. Hedeblomst.

Hede, v. a. 1. [af adj. hed. Isl. heita. A. S. hastian] 1. giøre hed. At hede en Ovn. Denne Drik heder mig for meget. 2. give stærk Varme fra sig. Solen heder stærkt i Dag. Denne Kakkelovn heder for stærkt i den lille Stue. = Hedevarme, en. den Varme, som frembringes i Bagerovnen, for ved den at bage Brødet, efterat Ilden er udtaget. (jvf. Bagvarme.)

1. Heden, adv. [Isl. hédan.] herfra, fra dette Sted, fra denne Verden. At fare heden. (næsten forældet.) = hedenfaren, adj. v. pl. hedenfarne. død, afdød. Vore hedenfarne (ogsaa: hedengangne) Venner. — Hedenfart, en. 1. Bortfart, Bortreise. "Han (Gesandten) sig til Hedenfart og laver." Bording. II. 29. 2. Død, dødelig Afgang. (I ældre Skrifter br. heden v. flere Leiligheder for: hen, ogsaa i Sammensætn. f. Ex. hedengive sig for: hengive. Taussen.)

2. Heden, adj. [Isl. heidinn. A. S. hæþen.] som ikke er christnet; hedensk. (det sidste er nu mere brugeligt.) Heden Jord (ell. sammendraget, ligesom de følgende, Hedenjord) ɔ: Jord, som ikke er indviet t. Gravsted eller Kirkegaard. At begraves i heden Jord. = Hedendom, en. ud. pl. den hedenske Tid, Hedenold. Denne Skik er en Levning fra Hedendommen. Hedenmørke, et. Mangel p. Oplysning, p. sand Religionskundskab i Hedenold. (V. S. O.) Hedenold, en. d. s. s. Hedendom. Hedenskab, et. den Tilstand, da Menneslægten, ell. en vis Nation, var hedensk; og Tidsalderen, hvori dette fandt Sted. I Hedenskabets Tid. Overgangen fra Hedenskabet til Christendommen. = hedensk, adj. d. s. s. adj. heden. — Hedning, en. pl. -er. en Person uden sand Gudskundskab, Afgudsdyrker (hvortil regnes alle, som ei ere Christne, Jøder eller Mohamedanere.)

Heed, adj. s. hed.

Heel, adj. n. heelt. pl. hele. [Isl. heill. Sv. hel. Holl. heel. E. whole.] 1. som har alle sine Dele, som intet mangler i Fuldstændighed, ("som ikke er skilt ad i sine Stykker" Sporon;) som indbefatter Alt, hvad der tales om. En heel Tende, Alen, et heelt Aar, et heelt Pund. Jeg vil enten have det heelt, ell. slet intet. Hele Landet (ell. det hele Land.) "Hvor Alt er evigt i sig selv og heelt', og Intet halvt, forgængeligt og deelt." Baggesen. — At bære hele Byrden (eller den hele Byrde.) Mit hele Legeme skiælver. Hans hele Sind var oprørt. Det hele Huus (ell. hele Huset) er nær ved at falde ned. Hele Verden er i Oprør. Hele Landet sørgede v. denne Konges Død. — Det Hele, et Heelt, en i sine Dele fuldstændig Ting. — Det Hele modsættes Delene, og en enkelt Deel især. At samle, forene noget t. et Heelt. — "Det Enkelte synes os som Intet, naar vi see hen t. det Heles altid vorende Mængde." Mynster. — "Fuldstændigt er det, hvori ingen Deel mangler. Endog det Halve af en Ting kan være fuldstændigt for sig, ell. det kan (for sig betragtet) være et Heelt.' Sporon. — (Enkelte Nyere have, i St. for et Heelt, villet bruge: et Hele, i Analogie med: et Gode; men denne overflødige Nyhed har ikke fundet Indgang.) — Talemaaden: en heel Deel bemærker: mange, ikke faa, endeel. I det Hele ɔ: overhovedet, i Almindelighed. (jvf. ganske.) 2. i Behold, ubeskadiget, ikke skilt ad. Fadet blev heelt, men Tallerkenen gik itu. "Det er godt (let) at age p. hele Vogne." Ordspr. (Moth.) At slippe fra noget m. hele Lemmer. At være heel og holden. (jvf. v. a. hele.) 3. dygtig, sin Gierning voxen. Han er en heel Mand i sin Videnskab. At tiene for heel Karl. 4. adv. heel, a) ganske, aldeles. Stykket er endnu ikke heel (ell. heelt) forbi. Benet er heelt af. (Moth.) Jeg veed det heel vel. (I denne Bemærk. br. og forekommer vel undertiden n. heelt som adv. men for Udtalens og Velklangens Skyld langt oftere heel.) b) meget, overmaade. Heel faa Folk. Han blev heel forskrækket. (I Bemærk. b) bruges allene adv. heel.) = Heelbroder, en. pl. Heelbrødre. s. Heelsødskende. — Heelgaardsmand, en. den, som eier ell. bruger en heel Gaard. heelskindet, adj. figurl. ɔ: ubeskadiget; uden Forliis. At slippe heelskindet fra noget. (dagl. T.) "Min Kudsk lovede at bringe mig heelskindet hiem, naar han maatte kiøre langsomt." Rahbek (D. Tilsk. IX. 144.) Heelsødskende, n. s. pl. Sødskende, der have baade Fader og Moder tilfælles; modsat Halvsødskende. Saaledes: Heelbroder og Heelsøster. heeløret, adj. br. af Baggesen i samme Bemærk. som heelskindet (ell. egentl. uden

Prefigen. U. A. I. 27.) "At jeg var sluppen nogenledes heeløret af dette de Vises Land." Bagg. N. Klim. 163. = Heelhed, en. 1. den Egenskab v. en Ting, at den er heel. 2. en Ting, betragtet som et Heelt; Totalitet. Den menneskelige Aand i dens Heelhed.

Hees, adj. s. Hæs.

Hefte, et. pl.-r. (s. det følgende.) 1. det, hvormed noget, som er løst ell. adskilt, heftes sammen. 2. en liden Deel af en Bog ell. af et Bind, der udgives heftet. Bogens første Bind bestaaer af fire Hefter. 3. et Kaardefæste. (Moth.) — hefteviis, adv. i Hefter. Bogen udkommer hefteviis.

Hefte, v. a. 1 v. a. og n. [Isl. hafta.] 1. bringe noget, som er skilt ad, til at hænge sammen; fæste. At hefte noget m. Traad, Naal, Søm. At hefte noget op, at hefte sammen, hefte ved. 2. sye Arkene i en Bog tæt sammen p. Snore, for derefter enten at forsyne dem med Bind, ell. m. Omslag af Papir ell. Pap, hvilket sidste kaldes en heftet Bog. Bøgerne ere falsede og heftede, men endnu ikke indbundne. 3. fængsle. (A. S. hæftan, *capere*. Isl. hefta, *impedire*, *comprimere*.) At lade een hefte for Gield. 4. v. n. hænge fast ved. Det vil ikke hefte uden Liim. figurl. paaligge som Forpligtelse. Der hefter en stor Gield paa denne Eiendom. = Heftebænk ell. Heftelade, en. et Bogbinder-Redskab, hvori Bøger heftes. Heftenaal, en. Naal, som Bogbindere bruge til Heftning. Hefteplaster, et. klæbende Plaster, som lægges p. Saar, for at trække det sammen. — Heftelse, en. 1. Fængsling. 2. Gield, Pantsættelse eller anden Forpligt, som hviler paa en Eiendom. — Heftning, en. pl.-er. Gierningen at hefte.

Heftig, adj. 1. som har en høi Grad af indvortes Styrke og yttrer denne; stærk, voldsom. En heftig Storm, Ild, Strid. 2. særdeles: som er tilbøielig til stærke Sindsbevægelser og ikke let behersker dem, hidsig, opfarende. "Heftig er nogen i Ord og Tanke; voldsom i Gierning og Idræt." Sporon. (Jvf. hastig, hidsig.) "Hastig er den, som let vredes; heftig er den, som har stærke Sindsbevægelser, og som derfor let, ikke allene bliver vred, men opbragt." P. E. Müller. = Heftighed, en. ud. pl. Ildens, Stormens H. (bedre: Voldsomhed.) At fornærme een v. sin H., forsvare sin Mening med Heftighed.

Hegle, en. pl.-r. [skrives ogsaa Hægle. E. Heckle. Sv. Häckla. T. Hechel; af af Hage; gl. T. Hache.] et Redskab, bestaaende af et med hvasse Pigge besat Bræt, hvormed Hør og Hamp renses fra Blaar og Skiæver. = Heglekræmmer, en. omvankende Handelsmand, der sælger Hegler o. d. Hegletand, en. Tand ell. Pig i en Hegle.

Hegle, v. a. 1. rense ved en Hegle. At hegle Hør, Hamp. figurl. i dagl. Tale: skænde og irettesætte ideligen og i Utide. At hegle paa sine Tienestefolk. Hun har altid noget at hegle over. At hegle en igiennem ɔ: overskænde. (Deraf: Hegler, Heglehoved.) = Heglemester, en. den, som forestaaer et Hegleri. — Heglen, en. Gierningen at hegle (i egentl. og figurl. Bem.) Man bliver kied af hans bestandige Heglen. — Hegleri, et. 1. Sted, hvor der hegles Hør ell. Hamp. 2. Heglen. (figurl.) Hold op med det Hegleri. — Hegling, en. pl.-er. Gierningen at hegle.

Hegn, et. pl. d. s. Efter den alm. Skrivemaade. [Hægn. V. S. O. Af det gamle svenske Hag; A. S. Hage, Hegge, Gierde.] 1. det, hvormed Skov, Ager og Eng, ell. Have indsluttes og omgierdes t. Beskiermelse. Et forsvarligt, lovligt Hegn. "Kun, hvor et høit og trofast Hegn omgierder Glæden." Evald. At sætte Hegn. — Levende Gierder, Tiornehækker give et godt Hegn. At holde H. og Fred m. sine Naboer. 2. et hegnet Sted, en Indhegning. (V. S. O. Hegnet. D. Lov. "Eiere — naar de lægge deres Mark i Hegnet." III. 13. 33. "Falder een Byes Fælled imod anden Byes Hegnet." III. 13. 36.) = Deraf: Hegndige, Hegngrøft, Hegnsforordning, o. fl.

Hegne, v. a. 1. [A. S. hegian.] indslutte, forvare m. Hegn; frede, indgierde. figurl. beskierme, vogte. At hegne sine Marker. (s. indhegne.)

Hegte, en. s. Hægte.

Hei! Heida! Udraabsord, hvorved man kalder p. een eller flere, som ere i Afstand, eller hvis Navn man ikke veed.

Heidukke, en. pl.-r. et Slags Drabanter ell. Livkarle, af høi og svær Legemsbygning, hvilke fyrstelige Personer tilforn brugte i deres Følge naar de kiørte ud.

Heile, en. pl.-r. et Navn p. Brokfuglen (Charadrius pluvialis,) som især høres i Jylland.

Heire, en. pl.-r. [Isl. Hegri.] 1. en Fugleslægt (Ardea) især: den almindelige Heire, som bygger i de høieste Træer. Ardea cinerea. 2. en Plante, der vorer som Ukrud især blandt Rugen. Bromus secalinus.

Heise, v. a. 1. [H. heisen.] trække ell. hale noget i Veiret v. Hielp af Toug. (bruges i Alm. kun i Skibssproget. s. hisse.) At heise Seil, Flag. (det modsatte er: stryge.) Derimod siges helst: At hisse noget op v. en Vinde. — Deraf: Heisning, en. pl.-er. Flaggets Heisning.

Helbred, en. ud. pl. [Isl. Heilbrigdi, Helbragd, Heilubragd. Sv. Helbregda. Hertil svarer det forældede adj. helbred, sund, karsk, ustadt. "En levende og

helbred Mand." A. S. Vedel.] Sundheds Tilstand. Hendes H. er bedre, end den forhen har været. En god, stærk (men ogsaa: en slet, svag) Helbred. — Ordet er saaledes, efter den nærværende Sprogbrug, ikke det samme som: Helsen, Sundhed; men dog medfører det ogsaa absol. snarere Begreb om Karskhed, end om Skrøbelighed. f. Ex. Naar man har Helbreden, finder man vel Udkomme. Han har ikke Helbreds Time. — "Helbred betyder egentlig Legemets Beskaffenhed i Almindelighed; dernæst dets gode Beskaffenhed; Sundhed kun det sidste." P. E. Müller. [Modsat er det forældede: Helbrud, Dødssygdom, Død. "Vel stærk er Helbruds haarde Værk." Bording. I. S. 123. Hvortil ogsaa hører de nu usædvanlige: Heldræt, en Døendes sidste Aandedræt, (Moth.) Helseng (Dødsseng. Moth.) ligesom ogsaa: Helsot og Helspætter. s. nedenfor.]

Helbrede, v. a. 1. [Isl. heilbrigda.] fordrive en Sygdom, læge, giøre karsk. At helbrede en Syg, helbrede een for en Sygdom. Ogsaa: helbrede en Sygdom f. Ex. Svindsot er vanskelig at helbrede. "Ogsaa helbrede Siælen kunde hun med sindrig Tale og venligt Ord." J. Smidth. = helbredelig, adj. som kan helbredes, læges. — Helbredelse, en. det, at helbrede, eller at helbredes.

Held, et. ud. pl. [Isl. Heill.] Lykke, Medgang, lykkeligt Udfald. At have Held m. noget (f. Ex. m. Kreature, som opfødes.) Han har i den sidste Tid havt stort Held i sin Handel. At være i Held modf. i Uheld. (s. Lykke, som er af en vidtløftigere Betydning, og efter Nogles Mening udtrykker en høiere Grad af Held. "Lykke er alt det, som et Menneske tør ønske; Held er det, han kan haabe." Sporon.) Rigtigere hedder det: "Held bestaaer i, at et Foretagende gaaer efter Ønske; Lykke kaldes det, naar et Gode vederfares os, som vi ikke selv kunne bevirke." Müller. 2. Ynde, Behagelighed; Yndest, Gunst. Moth. forældet. "Bedre er Held, end hundrede Mark." Ordspr. jvf. Heldighed (favor, gratia) i Vedels Saxo S. 117. 322. (Heraf det ligeledes forældede: helde, v. n. klæde, sømme; som er tilovers i v. a. vanhelde.) = heldig, adj. som har Held m. sig, lykkelig. "Den Heldige faaer, hvad han tragter efter; den Lykkelige stundom det, hvorpaa han aldrig tænkte." Müller. Hans Foretagende fik et heldigt Udfald. At være heldig i sine Bestræbelser. — Heldighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være heldig. (Den forældede Bemærkelse: Gunst, Yndest, forekommer hos Vedel.) — heldigviis, adv. paa en heldig Maade, lykkeligviis.

Held, et. (s. v. at helde.) Skraaning, Fald. Renden har ikke Held nok. Karret staaer p. Held ↄ: saaledes, at det helder. Det er p. Held m. Pengene ↄ: der er kun faa tilbage. [adj. held, skraa, heldende. En held Bakke, Vei; (Moth.) er lidet brugeligt.]

Helde, en. 1. et brat, ell. steilt Sted, hvor Veien gaaer nedad (Moth.) 2. et brat ell. ujævnt Sted, Hul, Slag i en Vei, hvor Vogne helde. (Moth.)

Helde, v. n. [Isl. halla, hallaz.] 1. have en skraa Stilling, staae p. Held. Vognen helder t. den ene Side. "Naar Vognen helder, skyder enhver efter." Ordspr. Huset helder mod Gaden. "At det vil helde mest til den, som mindst formaaer." Bording. At h. med Hovedet. — figurl. Dagen helder ↄ: det er mod Aften. At helde t. et Parti, h. til vrange Meninger (være tilboielig til). "Det er Staternes Skiebne, at handle taabeligst, naar de mest helde." O. Guldb. = Heldetræ, et. Et Træ, der lægges under ell. bag en Tønde, som staaer p. Held. Moth. = Helding, en. d. s. s. Held; ell. det, at noget helder. fig. Det er p. Heldingen m. ham, med hans Formue. 2. et heldende, skraaende Jordsmon. Huset ligger p. Heldingen af en Bakke. "Bækkene vande de Heldinger og Sletter, hvorigiennem de slynge sig." (Schousboe. Vid. S. Skr. 1800. I. S. 6.)

Helde, v. a. 1 og 2. [Isl. halla.] bringe noget i den Stilling, at det helder. At h. et Kar, for at lade Vandet løbe ud. At helde Hovedet (Moth.) 2. øse ud, gyde langsomt ud, fylde i eller af. (ved at helde Karret.) At h. Valden fra Osten; helde Lagen af Kiødet (lade den løbe af.) At h. Olie i Lampen. At h. een over med Vand; helde Viin p. et Fad; h. noget ud af en Flaske. 3. bøie, støtte til. At helde sit Hoved t. een. At helde sig op t. en Muur.

Hele, v. a. 1. [af heel.] giøre heel, læge. At hele et Saar, en Skramme. Saaret heles af sig selv.

Helgen, en. pl. -e. [af hellig. Sv. Helgon.] et Menneske, som for sit hellige eller udmærket fromme Levnets Skyld efter Døden af Paven canoniseres, eller optages blandt de Helliges Tal. Deraf: Allehelgensdag (den 1ste Novbr.) = Helgenbillede, et. malet, udskaaret eller udhugget Billede af en Helgen. Helgenbroder, en. Munk, som fører et helligt Levnet. (Baggesen.) Helgendag, en. En Helgens Dødsdag, som i den catholske Kirke er indviet t. hans Minde. Helgenglands, en. Glands om Helgenbilleders Hoved, Glorie. Helgenlevninger, pl. Reliquier. Helgenminde, et. En Helgens Erindring, Minde om een, som var ell. blev anseet f. en Helgen. "Og leve der i evigt Helgenminde." Grundtvig. Helgenskriin, et. Skriin, hvori Helgenes

Been ell. Levninger giemmes. Reliquiarium. (Grundtvig.)

Helhest, en. [af Hel, Dødens Gudinde i den nord. Mythologie.] et indbildt Spøgelse, i Skikkelse af en Hest m. tre Been. "Een havde hørt Helhesten, en anden Nissen seet, een Underjordiske hørt." Holb. (P. Paars.)

Helle, v. a. og recipr. 1. egne, tilegne sig, vindicare. [Et forældet Ord, ("At helle sig Qvæg, Driftefæ til." Moth; hvoraf Helligsmænd. jvf. Østersens Glossar. 2 Udg. S. 220) som høres i dagl. T. eller hos Almuen i det Udtryk: helle mig halvt, ell. heelt! naar To p. engang finde noget.]

Hellebarde, en. pl.-r. T. Hellebarde. (gl. T. Barte, en Øxe; hvoraf Partisam.) Fr. Hallebarde. Holl. Alabarde.) et fordum brugeligt, i Middelalderen opkommet Vaaben, bestaaende af en Stridsøxe p. en lang Stang, som kunde bruges saavel til at stikke, som at hugge med; Korsgevær, Spydøxe.

Helleflynder, en. pl.-flyndere. en meget stor Saltvands-Fisk af Flynder-Slægten, som spises, og af hvis Finner, med en Deel af Huden og Fedtet, i Norge tilberedes det saakaldte Rav og Række. Pleuronectes hippoglossus ell. maximus.

Hellemisse, n. s. (Helgenmesse.) 1. kaldes endnu hos Almuen Alle Helgens Dag, den 2 Novbr. (jvf. Kyndelmisse.) 2. ligeledes figurl. hos Almuen: en gammel, ussel Hest; et Udgangsøg; (fordi man ikke gav slige Heste Vinterfoder, men v. Allehelgenstid, ell. efter at Vintersæden var lagt, jog dem ud i Marken.)

Hellende, adv. meget; høres kun i de Udtryk: hellende før, en hellende før Karl; og: hellende fuld. [Maaskee af det Isl. harla, hardla, *valde*.]

Heller, conj. [J. helldr. Sv. häller.] 1. foran ell. bag efter ikke, og for ved ingen: ogsaa ikke, ogsaa ingen; det Lat. neque. Hykle vil jeg ikke, heller ikke smigre. Han kom ikke i Selskabet; ikke heller Broderen. Dette tør jeg heller ikke røre. — Der var ingen Penge i Pungen, og heller ingen i Kassen. Han er en klog Mand; men Broderen er heller ingen Tosse. 2. efter hvad, i en disjunctiv Sætn., for: enten saa, hvad enten saa. Hvad heller jeg skal leve, ell. døe. "Hvad heller Barnet er tinglyst, ell. ei." D. Lov. V, 2. 72. (Hertil hører Forbindelsen af helst m. hvad og hvilken. s. hvadsomhelst, hvilkensomhelst.)

Hellere, adv. compar. (til gierne.) sup. helst. [Isl. helldr. I det Fris. haves positiv. hahl, gierne.] med større Lyst, Behag; med bedre Valg, snarere, bedre. (potius, citius.) Hun vil hellere være hiemme, end ude. Man bør hellere indskrænke sine Fornødenheder, end udvide dem. Du kan hellere gaae ad Stien; (thi) den er kortere. Jeg reiser hellere allene, end i Selskab; men helst blev jeg hiemme. "At græde helst, og tvungen kun at lee." J. L. Heiberg. (I Udtalen som oftest heller.)

Hellig, adj. [J. helgr, heilagr. A. S. halig.] 1. som besidder en meget høi, ell. den høieste Grad af moralsk Fuldkommenhed. (sanctus.) "Hellig er meer end dydig, og udelukker Hensyn t. endnu vedklæbende Ufuldkommenhed. Hellig er den Mand, hvis hele Siæl er opfyldt af guddelige Tanker og Følelser." Müller. De hellige Engle. Den hellige Aand (bruges sædvanl. i eet Ord: Helligaand, og da altid m. best. Art. den Helligaand, ell. i Sammens. ud. Art. Helligaands-Hospital.) — I ufordeelagtig ell. ironisk Betydning bruges hellig ofte i d. Tale om den, som vil synes meget dydig: (See hvor hellig han giør sig!) ligesom ogsaa om dem, der ansee udvortes Alvor og visse Lader f. en nødvendig Ledsagelse t. et fromt og gudsfrygtigt Sind. Hun hører t. de Hellige, er af de Hellige. "De Hellige spinde ikke altid lutter hvid Silke." Arreboes Præd. (jvf. skinhellig.) 2. i theologisk Betydning: opfyldt, dreven af Guddoms-Aand, inspireret. De hellige Propheter, Apostle, Evangelister. Den hellige Skrift. I den catholske Kirke: et Tillægsord t. Helgenes og Kirkefædres Navne. Den hellige Andreas, Augustinus. — Om nogle nationale Helgener siges endnu: Hellig Knud, Hellig Anders, Hellig Oluf. Ved canoniserede Kongers Navne sættes Adj. bagefter. Knud den Hellige. Oluf den Hellige. Ludvig den Hellige. — Den hellige Jomfrue. Den hellige Fader ɔ: Paven. 3. indviet t. Gudsdyrkelse. (sacer.) Et helligt Sted, Tempel. Hellige Lunde, Stifte, Forsamlinger. Den hellige Ild. (s. Helligdag.) "Dagen er aldrig saa hellig, Gryden vil jo syde." Ordspr. 4. som bør være fri for al Vold, ukrænkelig. Kirken, Domhuset er et helligt Sted. 5. ubrødelig, som ei bør overtrædes. En hellig Pagt. Et helligt Løfte. 6. som betragtes, erindres m. Ærefrygt, m. høi Ærbødighed. Et helligt Minde. Guds hellige Navn. 7. som indgyder Andagt, Ærefrygt. Lundenes hellige Stilhed. = helligen, adv. At love, forsikkre noget helligen. — Helligdom, en. pl.-me. en Ting, et Sted, som holdes for helligt (3.) Hellighed, en. ud. pl. Den Egenskab at være hellig. Hans Hellighed, en Titel, som tillægges Paven. = Helligaften, en. Aftenen næst foran en Helligdag. Helligbrøde, en. Overtrædelse af Anordninger om Helligdage; Bøder, som betales derfor. At begaae, betale H. bøde Helligbrøde (s. Overfald p. Helligdage.) D. Lov. VI.

9. 22. Helligdag, en. Dag, som er bestemt t. offentlig Gudsdyrkelse, og paa hvilken verdslige Foretagender og Forretninger tildeels ere forbudne. Helligdagsklæder, (modsat: Hverdagsklæder.) helliggiøre, v. a. 3. giøre, bevirke, at noget bliver helligt. (i Bibel-Sproget.) "Lad din Aand min Gierning helliggiøre." Kingo. Deraf: Helliggiørelse, en. — helligholde, v. a. 3. holde en Dag, en Fest høitidelig v. Gudsdyrkelse. At helligholde Søndagen, Paaskefesten. Deraf: Helligholdelse, en.

Hellige, v. a. 1. giøre hellig, helliggiøre. "Hellige dem i din Sandhed." (D. Bibel.) "Skulde ikke ethvert Menneske hver Dag hellige sig selv ved retskafne Forsætter?" Mynster. 2. holde hellig. Kom ihu, at du helliger Hviledagen. 3. indvie t. Gudsdyrkelse. At hellige Gud et Tempel. — uegentl. offre, anvende paa. At hellige en Time til eensom Betragtning.

Helme, n. s. en Sandvært. (Oec. Mag. IV. 353.) s. Hielme.

Helme, v. n. 1. (har.) holde op med, lade af. At helme med noget. (dagl. T.) "De helme ikke før de have tilveiebragt sig et uindskrænket Herredømme." Bagges. N. Klim. "Han helmer ikke, saalænge han kan finde paa noget, der kan giøre Stakkelen glad." Rahb. (D. Tilsk. IX. 171.)

Helmisse, en. pl.-r. hos Almuen: en slet, udslæbt, gammel Hest. (Ogsaa: Helmisse-Øg og Hellemisse. s. dette Ord.)

Helsen, (salutatio.) s. Hilsen.

Helsen, en. ud. pl. [Isl. Heilsa.] Sundhed; "den Legemets Tilstand, at man ikke er syg." Svoron. (Salus.) At have sin H. faae sin Helsen igien, være ved Helsen. "Man kan i Almindelighed have en god, stærk Helbred, skiøndt man engang ikke er ved Helsen." Svoron.

Helsot, en. ud. pl. [af Hel. s. Helhest.] Sygdom, som volder Døden, dødelig Sygdom, Dødssot.

Helspætter, n. s. pl. blaaladne Pletter i Huden, som forekomme i hidsige Febre ell. andre Sygdomme, og af Almuen ansees som Forbud p. Døden. (Moth.)

Helst, adv. superl. af hellere. s. d. Ord. Det br. ogsaa for: især, særdeles. Man kan frygte for et Angreb, helst eftersom Fienden kiender vor Svaghed. — som helst, adv. som oftest. "Liden Gunver vandrer som helst i Qvel." Evald.

1. Helt, en. pl. d. s. en Fisk af Lare-Slægten, som hyppigen fanges i Liimfiorden. Salmo lavaretus.

2. Helt, en. pl. - e. en ved Krigskyndighed, men særd. ved Mod, personlig Tapperhed og Krigsbedrifter udmærket Mand, og fortrinligen om saadanne Mænd i en ældre Tid, i Heltealderen. Grækenlands, Roms Helte. En nordisk Helt. "Straataget dækker tidt en Helt, naar, usle Træl! du boer i Marmor." Storm. Ogsaa Freden har sine Helte. Om et Fruentimmer bruges: Heltinde. = Heltealder, en. den Alder i et Folks Historie, hvorfra især haves Sagn og Fortællinger om Helte og deres Bedrifter; heroisk Alder. (Helteold.) Nordens, Grækenlands Heltealder. Heltedaad, en. En Helts Manddomsgierning, Heltebedrift. "Med Heltedaaden Sangen var forbunden." S. Staffeldt. Heltedands, en. figurl. og poet. Krig, Kamp. "Jeg følger t. Heltedands ved Vaabenklang." F. Guldb. Heltedigt, et. Digt om Heltes Bedrifter; særd. episk Digt. Heltedyd, en. Dyd, som kræver Heltemod ell. store Opoffrelser. "Den Heltedyd, uden Fordeel at opoffre Alt for Fædrelandet." Sneed. Heltedyst, en. Strid, Kamp imellem Helte. "En sand poetisk Heltedyst." Bagg. Heltedød, en. Død, der sømmer sig for en Helt. Han døde en Heltedød. Heltefærd, en. Heltes krigerske Færd og Bedrift. At drage i H. "Heltefærd i Kampens hede Stund." S. Blicher. Heltegierning, en. Heltedaad. Heltehierte, et. tappert, mandigt Mod, Heltemod. Heltekraft, en. høi Grad af Kraft i Siælen, forenet m. Mod og Tapperhed (om den blot legeml. Styrke, bruges snarere: Kæmpestyrke, Heltestyrke.) Helteliv, et. 1. det Liv, en Helt fører ell. har ført, ell. som sømmer sig for en Helt. 2. d. s. s. Heltealder, Helteold, ell. det Liv, som førtes i denne Alder. (Grundtvig.) Heltemod, et. en Helts Mod, krigerskt Mod. "Heltemod er ikkun Friheds Gave." Storm. heltemodig, adj. modig som en Helt. Heltenavn, et. Navn af Helt, som tillægges een. "Erobrer, hvor er nu dit Heltenavn?" S. Blicher. Helteold, en. Heltealder, Heltetid. Helteqvad, et. Heltedigt. Helteroes, en. og Helterygte, et. Berømmelse, Navnkundighed, som vindes v. Heltebedrifter. "At finde Døden, hvor han fandt sin Helteroes." Ohlenschl. "Som digted høit og kiækt om Danmarks Helteroes." Grundtv. Heltesang, en. Sang til Heltes Ære. Helteskik, en. Skik, som bruges, som passer sig for Helte. "Nu i din Haand du klemmer dit Sværd m. Helteskik." Ohlenschlæger. Helteslægt, en. Stamme ell. Slægt (Generation) af Helte. "Jeg seer en Helteslægt at følge deres Fane." Storm. Heltestyrke, en. udmærket legemlig Styrke hos en H. "At m. din Heltestyrke det er kun slet bevendt." Ohlensch. Heltesværd, et. En Krigshelts Sværd. "En Krands sig slynge om dit brede Heltesværd." Ohl. Heltesæd, en. figurl. Heltes Afkom eller Efterkommere. "At Heltesæd blev Trælle under Aaget." Grundtv. Heltetid, en.

Tid, som især var rig p. Helte, Heltealder. Helteæt, en. Helteslægt, Heltestamme. (Foersom.)

Helvede, et. [A. S. Hellevite. Sv. Halwite; af Hel og Vide, A. S. *Vite*, Bod, Straf.] Sted, hvor Ugudelige straffes efter Døden; de Fordømtes ell. Ondes Opholdssted efter Døden. gen. Helvedes bruges i dagl. Tale (ligesom Diævels, Fandens) om det, som er meget ondt, slemt, ell. usædvanligt, ell. ved sin Størrelse, Dygtighed vækker Forundring. (s. Fandens.) I sammensatte Ord bortfalder sædvanl. e i Enden: Helvedangest, Helvedfart, Helvedgierning, (Rahbek) Helvedpine, &c.

Hemme, v. a. 1. [Sv. hæmma. Isl. hemia, at tæmme.] standse, hindre, sætte Grændser for. At hemme Vandets Løb. "Stakket Brusen af hemmet Vand kun føder Skum." Frimann. At hemme Uordener. "Dersom Lovgiveren mere bekymrede sig om at hemme og forebygge Vanskeligheder, end at straffe dem." Schytté. "De herskende Daarskaber hemme meget Godt og lette meget Ondt." Rahb. "Hvor ofte hans bedste Hensigter ere hemmede ved mødende Vanskeligheder." Rahb. = Hemmekiæde, en. Kiæde, som lægges om et af Baghiulene, for at hemme Vognens Fart ned ad en steil Bakke. (V. S. O.)

Hemmelig, adj. og adv. [N. S. hemelik. T. heimlich.] 1. lønlig, skiult, som holdes i Løn, i Skiul. En hemmelig Sorg, Sammenkomst, Raadgiver; hemmeligt Ægteskab. At være hemmelig gift. At holde noget hemmeligt. 2. ubegribelig, urandsagelig. 3. som ikke gierne aabner sig for Andre, tilbøielig t. at lægge Skiul paa Alt. (Oftere: hemmelighedsfuld.) = Hemmelighed, en. 1. Beskaffenheden at være, at holdes hemmelig; Løn, Løndom. 2. pl.-er. noget, som holdes ell. bør holdes hemmeligt. At giøre en H. af noget. Han giør ingen H. af sin Forlovelse (søger ikke at dølge den.) 3. en urandsagelig Ting, en Ting, man ikke kiender ell. veed noget om. Hemmeligheder i Naturen. Det er endnu en Hemmelighed. — hemmelighedsfuld, adj. d. s. hemmelig, 3.

Hen, adv. [sammendraget af heden. Isl. hédan; men som nu i det Danske kun har Bemærkelsen: herfra.] 1. udtrykker i Alm. en Bevægelse til, en Retning imod et Sted, en Gienstand; enten i den ydre Verden, ell. i Tænkningen. At gaae hen til een, agte sig hen til et Sted. Hvor jeg end vender mine Tanker hen. At see hen til noget. 2. uegentl. a) d. s. s. bort. Vandet koger hen. Det tæres, svinder hen. (Denne Bemærk. har Ordet i adskillige Sammensætninger.) b) om en Forhaling i Tid. Det kan endnu staae hen i nogen Tid. At trække Tiden hen. (Det kan gaae hen for denne Gang ɔ: oversees, ikke ændses ell. paatales.) c) om en Fremskriden i Tid, en Nærmelse t. et Tidspunkt. Længere hen paa Aaret, p. Sommeren. Hen efter Nytaar; hen imod Juul. (s. henimod.) d) om en Fremskriden i Rummet. Hen ad Veien. Længere hen (frem) p. Veien, i Skoven. Noget hen i Bogen. At gaae, at sprede noget hen over Marken.

Henaande, v. a. 1. aande sagtelig bort. (Thaarup.) 2. aande hen over noget. "Alt dette er imidlertid saa fiint, saa let henaandet over hans Væsen." Bagg.

Henbringe, v. a. 3. s. bringe hen. Er Bordet henbragt? 2. tilbringe. "Der havde han forsat sig at henbringe Vinteren." P. T. Wandal. "Efter (at) jeg havde henbragt otte Dage i Rolighed." Baggesen. N. Klim. — Deraf: Henbringelse, en

Henbære, v. a. 3. bære hen t. et Sted, en Person. De henbare deres Sølv og Guld t. Kongen. "Da skal den atter — henbære did mit næsten glemte Navn." Grundtv.

Henbøie, v. a. 1. som oftest figurl. henlede, hendreie. At henbøie Talen t. en anden Gienstand.

Henbølge, v. n. 1. (er.) bevæge sig i Bølger. "Klart henbølger din Sø, krandset af frodig Skov." J. Smidth. — uegentl. danne en Bølgelinie. (s. bølge.) "Dalen — omrandet af ni, i hinanden henbølgende Smaabierge." Bagg. "Naar i den lavere Kreds sig Luften i Storme henbølger." S. Staffeldt.

Hendaane, v. n. 1. (er.) daane langsomt hen. (Pram.) "Ei et hendaanet Kræ de kan af Søvnen vække." Rein.

Hende, pron. s. Hun.

Hendrage, v. a. 3. drage efterhaanden bort. At hendrages af Lyster, Begierligheder. 2. tilbringe, henleve. At hendrage Livet i Sorg og Armod. "I Skiul at hendrage en fængslende Kiæde af langsomme Dage." Pram.

Hendreie, v. a. 1. s. dreie hen. At hendreie Samtalen til en vis Materie. — Deraf: Hendreining, en.

Hendrive, v. a. 3 om Tiden: anvende, bortdrive (især p. en slet, unyttig Maade.) At hendrive sin Tid i Lediggang. "Og med uskyldigt Spøg hendrev jeg bedste Dage." A. Bull. "Den Frygt, det bange Haab, hvormed hun der hendriver den lange Nat." Pram.

Hendrømme, v. a. 2. tilbringe drømmende, ell. m. Drømmerier. "Hvad maa da ikke skee dem, der bortsove, der hendrømme deres hele Liv?" Mynster.

Hendysse, v. a. 1. bringe til at slumre, ell. sætte Siælen i en slumrende, halv tan-

kelos Tilstand. (jvf. dysse.) Hendysset i en let Slummer. "Den almindelige Slummer i Naturen havde kunnet hendysse enhver anden." Bagg. "Siælen hendysses i alle Sandsernes fuldkomne Tilfredsstillelse." Samme.

Hendøe, v. n. 1. (er.) 1. døe bort. "Og nu var — hendøde Slægters Tempel atter fundet." Øhlenschl. "Ved den taler han, alligevel han er hendød." Ebr. 11. 4. 2. tabe sig, blive til intet. "Er Hiemmet der — hvor Barnets Graad i Smiil hendøde?" Foersom. Denne Plan hendøde med Ophavsmanden. En svag, hendøende Tilværelse. "Held dig, himmelske Sæd, ei længe i Furen du hendøe." Hertz.

Hendøse, v. a. 1. tilbringe i Døs, Dorskhed. "At hendøse sin Tid i Lediggang." Bagg. "Pøbelen hendøser sit Liv i Uvirksomhed og yderlig Armod." Samme. "At hendøse Formiddagen, v. Gienkaldelse af forrige Aftens Fornøielser." Rahbek. "Den despotiske Fornedrelse og skammelige Fordærvelse, hvori det lod Mængden hendøse Livet." M.

Henfald, et. Død, Hedenfart. (Colding.)

Henfalde, v. n. 3. (er.) 1. sædvanl. kun i den Bemærkelse: blive hengiven, forfalde til. At henfalde til Spil, Lediggang, Tungsindighed. 2. I Bemærkelsen: svækkes, blive kraftesløs (falde hen, 6.) "Som de i dit Legemes Afmagt kiende, hvorledes Mennesket henfalder." Mynster. — henfalden, adj. v. mager, indsvunden, udtæret.

Henfalme, v. n. 1. (er.) falme langsomt, tabe sig (om Skiønhed, udvortes Glands. Øhlenschl.)

Henfare, v. n. 3. s. fare hen. figurl. de henfarne (forbigangne) Dage, henfarne Tider. "Ingen tungsindig smilende Skygger af af henfarne Glæder." Rahb. "Er ei henfarne Aar liig de henfarne Dage, og Alt en Drøm!" Thaarup. (henfaren, ligesom hedenfaren for: afdød. "Vi skulle jo gierne fornye de henfarne fortræffelige Mænds Erindring." Mynster.)

Henfart, en. Bortreise. (V. S. O.) s. Hedenfart.

Henflagre, v. n. 1. (er.) 1. flagre hen ad, hen over Jorden. (Bagg.) 2. act. (sieldent.) "Den lette Sommerfugl paa Blomstervover henflagrer Livet." J. L. Heiberg. (Digte. 1819. S. 118.)

Henflugt, en. ud. pl. Gierningen at flyve hen, flyve omkring. (Colding.)

Henflyde, v. n. 3. (er.) henrinde, svinde uformærkt bort. Hans Liv henflød roligt og uden Sorger. "Kan vel din blotte Elskov byde i Glæder hendes Liv henflyde?" Rein. (I den egentl. Bemærk. br. oftest: flyde hen.) "Vandet de i Græsset gøde, og hvor Draaberne henfløde." J. Smidth.

Henflye, v. n. 1. (er.) tage sin Tilflugt til, flye hen t. (mest figurl.) At henflye til Kongens Naade. "Nogle i Bøn henflye til Zephon." Hertz.

Henflytning, en. pl. -er. Gierningen at flytte noget hen til eller paa et andet Sted.

Henflyve, v. a. 3. figurl. for: henrinde m. Iil. "Han tænkte m. Kummer de henfløine Dage." Pram.

Henfærd, en. ud. pl. 1. d. s. s. Henreise. 2. de. s. s. Hedenfart, Død. (A. S. Vedel.)

Henføre, v. a. 2. føre, bringe hen til et Sted. "Han skal ogsaa henføres til Graven." Job. 31. 32. 2. anvise sit Sted. Dette Skrift kan henføres til forskiellige Fag. 2. hentyde, anvende. Denne Bemærkning maa henføres t. en almindel. Sætning. (Siednere m. præp. paa. "Den beskuer disse Optrin m. Ligegyldighed uden at henføre dem p. sig selv." Pal. Müller.) — Deraf: Henførelse, en. "I hvad Mening, i hvad Henførelse, i hvad Hensigt man og tager det." Baggesen.

Hengang, en. Gierningen at gaae hen til et Sted.

Hengive, v. a. 3. give hen til, overgive. (s. give.) "Deri bestaaer den sande Forbedring, at vi hengive Gud vore Hierter." Mynster. — Oftest br. det som v. recipr. At hengive sig til noget ɔ: overgive sig ganske dertil. Han hengav sig aldeles til denne Lidenskab, Lyst, Tilbøielighed. "Saaledes at Hiertet ret m. inderlig Tillid hengiver sig t. Gud." Mynster. At hengive sig i eller til Guds Forsyn. = Hengivelse, en. Gierningen at hengive sig. (sielden.) Hengivelse i Guds Forsyn. (V. S. O.) — hengiven, adj. v. pl. hengivne. 1. som har opoffret, hengivet sig til noget. At være hengiven til Spil, til Vellyst. (sieldnere om gode Tilbøieligheder.) 2. som har stor Tilbøielighed, Kiærlighed, Venskab f. en Person. Hun er ham meget hengiven. — Hengivenhed, en. ud. pl. 1. den Beskaffenhed at være hengiven t. noget. 2. at have Kiærlighed, Venskab for en Person. 3. d. s. s. Hengivelse. "Villig Hengivenhed under og Lydighed imod Guds Villie." Mynster.

Henglide, v. n. 3. (s. glide.) figurl. om Tiden: rinde let, ubemærket hen. "Hvor skyldfri, glad hver Aften den hengled." Rahb. "Tidt i fortrolige Kreds hengled de kiølige Aftner." Hertz. "Ak, spæde Barndoms Dage snart henglide." Bagg.

Hengræde, v. a. 3. tilbringe m. Græden. "Jeg har hengrædt søvnløse Nætter." Thaarup. "Da maa du hengræde dit Liv i uendelig Nat." Bagg. "En Time, hengrædt i Barndommen." Mynster. 2. i en egen og usædvanl. Bemærkelse: yttre ell. fremstille v. Taarer. "Havde jeg kun-

net hengræde mine Forestillinger, mine Følelser p. Papiret." Bagg. (Labyr. I. 279.)

Hengræmme, v. a. 1. tilbringe i Græmmelse. "En Slaves Liv, som hengræmmes i qvælende Sorg mellem truende Farer." Hertz.

Hengst, en. s. Hingst.

Henhold, et. det, at henholde sig. I Henhold til min forhen anførte Mening.

Henholde, v. a. 3. opholde, forhale. At henholde Tiden f. een. Man søgte at henholde ham (holde ham hen) m. Snak. "Man henholdt ham Tid efter anden m. Løfter." Rahbek.

Henholde sig, v. recipr. 3. (s. holde.) beraabe sig paa, holde sig til noget foregaaende. At henholde sig til sin forrige Yttring, Erklæring, til eens Løfte.

Henhvile, v. n. 1. (har.) 1. hvile sig, tage Hvile. (sielden.) "Freden gav Juul Hvile; dog henhvilede han ikke i Ørkesløshed." Wandal. 2. blive uafgiort, ell. ikke fortsat, fuldendt; henligge, henstaae. At lade en Sag, et Arbeide henhvile indtil videre.

Henhvirvle, v. a. 1. henrive med den Kraft, som en Hvirvelvind eller Hvirvelstrøm. (Bagg.)

Henhøre, v. n. 2. (har.) vedkomme, høre til, udfordres til. Denne Sag henhører til et andet Collegium. Hvad der henhører t. Livets første Fornødenheder.

Henimod, adv. nær ved; næsten, ikke tilfulde. Naar det er henimod (mod) Enden. Klokken er henimod ti. Henimod en Tønde, henimod en Time, henimod et tusinde Rigsdaler. jvf. omtrent. (Bør adskilles fra: hen imod. Da vi kom hen imod Byen, var Klokken henimod tolv — havde vi gaaet henimod to Miil.) "Omtrent kan ligesaa vel betyde noget over, som noget under; henimod tilkiendegiver altid, at noget endnu mangler" (i en angivet Størrelse.) Sporon.

Henjamre, v. a. 1. tilbringe m. Jammer og Klager. "See mig henjamre mine Dage." Rahb. (Digte. 1803. I. 170.)

Henjasket, adj. v. sludsket, afjasket. Et henjasket Arbeide. (dagl. T.)

Henkalde, v. a. 2. kalde hen t. et Sted. Han lod ham henkalde i Skoven, i Eenrum. figurl. døe. Han blev henkaldt i sin feireste Ungdom. — Deraf: Henkaldelse, en. (V. S. O.)

Henkaste, v. a. 1. kaste fra sig, især p. et afsides Sted. "Nogen — som var død og henkastet bag Muren." Tob. 1. 17. — figurl. En henkastet Yttring (tilfældigen anbragt, ikke forud betænkt.) "At han v. en og anden Leilighed har hørt disse Ord henkastede af Spøg." Rahbek.

Henklynke, v. a. 1. tilbringe m. Klynken, m. Klager. "Og ene m. sin Sorg den lange Nat henklynke." P. H. Frimann.

Henkoge, v. n. 2. (er.) bortkoge, svinde v. Kogning. Vandet var henkogt til det halve. — Deraf: Henkogning, en.

Henkomst, en. ud. pl. Gierningen at komme hen til et Sted.

Henlede, v. a. 1. lede noget hen til et Sted. At henlede Vand til en Mølle. figurl. At henlede Talen t. en Gienstand. "Da den hele Yttring af Folkets Kraft har været henledet p. det ene Punkt." M. At henlede Opmærksomheden paa noget. — Deraf: Henledning, en. Vandets Henledning til lavere Egne.

Henlege, v. a. 1. tilbringe, fordrive (Tiden) m. Leg. "Han saae Elskeren først at henlege Livet i Letsind." Ohlenschl.

Henleve, v. a. og n. 1. tilbringe, hendrage Livet. At henleve sit Liv i Eensomhed, sin Ungdom i Sorgløshed. "Hos dig henlever jeg — et stille Liv, i Fred f. Stadens Vrimmel." Rahb. "Henleve Landsflygtigheds Dage." Pram. 2. absol. og intrans. "Vi have seet hele Nationer at henleve i Uvidenhed om denne Pligt." Sneedorf.

Henligge, v. n. 3. (har.) s. ligge. d. s. s. henhvile. Denne Sag har nu henligget i flere Aar.

Henlyne, v. a. 1. kaste, slynge hen m. Lynets Kraft og Snarhed. (Baggesen.)

Henlægge, v. a. 3. s. lægge. 1. lægge p. et vist Sted, lægge tilside. "Den maa henlægges p. et ophøiet Sted, og henligge i 7 ell. 8 Maaneder." Oluffsen. 2. figurl. a) giemme, lægge i Forvaring. At henlægge noget t. Vinteren. Henlagte Penge. b) bestemme, tage t. et vist Brug. At henlægge et Gods til en Stiftelse, en Tiende til et Præstekald. c) lade henligge, henhvile. Denne Sag henlægges indtil videre.

Henne, adv. 1. værende, fraværende, borteværende paa et fraliggende Sted, i nogen Afstand. Han er ikke hiemme; men hvor han er henne, veed jeg ikke. Hun er henne hos sin Moder. Der henne, hist henne paa Bordet, i Krogen, paa Gaden. 2. udtrykker det et fremrykket Tidspunkt, ell. betegner et Sted, længere frem i Rummet, end et andet. Vi er alt langt henne i Maaneden, i Aaret. Længere henne paa Veien er bedre Plads. Det staaer længere henne i Bogen. 3. sielden i ældre Skrifter (efter det T. hin) for: borte, t. Ende o. d. "At min unge Tid er henne." Vording. I. 276.

Henover, s. hen over, hen, 2. d.

Henraadne, v. n. 1. (er.) forgaae, fordærves ved at raadne. "Den Baad, som nogen Tid i Vandet ei har gaaet, henraadner." Falster. "Hvor mange Anlæg ere ligesom henraadnede uden Nytte." Mynster.

Henregne, v. a. 1. regne med til, ansætte blandt. At henregne til, iblandt

noget. Dette Dyr henregnes til Insecterne.

Henreise, en. Reise hen til et Sted. Modsat Hiemreise.

1. Henrette, v. a. 1. s. rette, dirigere. ("At henrette sine Tanker paa noget." Moth.)

2. Henrette, v. a. 1. aflive den, som er dømt til Døde. (jvf. rette, 6.) At henrette en Forbryder. — Deraf: Henrettelse, en. pl.-r. Gierningen at henrette.

Henrinde, v. n. 3. (er.) s. rinde hen. "Du seer de Draaber uden Tal i Uro støiende henrinde." J. Smidth. — figurl. forløbe, bortløbe. Han lod ikke sin Ungdom unyttet henrinde. "Brat hans favre Tid mod Undergang henrinder." Foersom.

Henrisle, v. n. 1. bevæge sig rislende hen ad Jorden. (s. risle.) "Giennem Haven slynger sig i mangfoldige Bugter en stille henrislende Bæk." Bagg.

Henrive, v. a. 3. [s. rive.] 1. sielden egentlig: "Han skal henrive dem maalløse hovedkulds." Viisd. Bog. 4. 19. 2. d. s. s. bortrive, 2. At lade sig henrive af Lidenskaber, Lyster, Begierligheder. "Ungdommen adspreder, Lidenskaberne henrive, Æren forblinder os." Bastholm. "Dersom du lader dig henrive af ugrundet Vrede — da er du selv den Skyldige." Mynster. 3. yttre en uimodstaaelig Virkning p. noget, og bevæge, tilskynde ved en saadan Virkning. Denne Taler forstaaer at henrive sine Tilhørere. "Det, som er beundringsværdigt og skiønt, maa beundres, elskes og henrive t. Efterlignelse." Engelst. "Den, som vil henrive andre, maa først være henrevet selv." Müller. 4. bortrive, bortrykke. "Om I nu ikke rolig hensove, om I pludselig henrives midt i eders Ulydighed?" Bastholm. — henrivende, adj. v. "Henrivende er alt det, som vækker et Velbehag, der synes os uimodstaaligt; saaledes en henrivende Skiønhed, et henrivende Foredrag, en henrivende Musik." Müller.

Henrulle, v. a og n. 1. act. rulle noget hen t. et Sted. 2. neutr. bevæge sig rullende hen. De henrullende Bølger. "Naar Bølgen da mod Syd og Vest henruller." Grundtv. Man hørte den imellem Biergene henrullende Torden.

Henrykke, v. a 1 og 2. br. mest figurl. om det, der ganske betager, bemægtiger sig, opfylder Sindet, og fradrager det fra andre Gienstande. Hendes Skiønhed henrykkede ham. En (v. sin Skiønhed) henrykkende Udsigt. "Naar det henrivende er saa stærkt, at det medfører en Siæls-Opløftelse, der bringer os til at glemme os selv, er det henrykkende." Müller. Begeistring henrykte ham. Henrykt i Betragtning, i Samtale. "Henrykt skal jeg læse i dit Øie, at du har følt min Sang." Evald. — Henrykkelse, en. pl.-r. den Tilstand i Siælen, at dens hele Virksomhed er udelukkende henvendt enten paa en udvortes Gienstand, ell. paa indvortes Beskuelse ell. Betragtning overhovedet. "Naar Mennesket glemmer sig selv over sin Fryd, bliver denne t. Henrykkelse; men denne fremkaldes ikke blot v. Fryd, ogsaa v. Beundring, Ærefrygt" (og Kiærlighed.) Müller.

Henrække, v. a. 3. s. række hen. Han henrakte Hovedet, Haanden. — Deraf: Henrækning, en. pl.-er.

Hensee, v. n. 3. (har.) tage i Betragtning, have i Agt, tage Hensyn til. (Moth.) Oftere bruges: at see hen til.

Henseende, en. pl.-r. den Omstændighed, at hensee til ell. betragte, ansee, bedømme noget fra en vis Side, under en vis Betingelse. "Man skal have Henseende t. dens Hiertelag, som giør en Ting." B. Thot. (I. 119.) "At have Henseende t. sin Formue." Samme. I. 29. (br. mest som adv. med præp. i. jvf. Hensyn.) Han er i enhver Henseende, i alle Henseender uskyldig. I den H. kan jeg ikke klage. — I Henseende til hans Alder; (ɔ: hvad angaaer, m. Hensyn til) da er han allerede gammel nok.

Hensegne, v. n. 1. i høiere Stiil: segne hen. "Han byde, at du ikke falder, før du hensegner i hans Støv." Evald. "Endnu før du hensegner træt af Aar." F. Guldb.

Hensende, v. a. 1. sende hen t. et Sted. Der blev han hensendt af Øvrigheden. "Jeg vil hensende ham til et hykkelsk Folk." Es. 10. 5.

Hensidde, v. n. 3. (har.) figurl. blive uden Forandring i en vis Tilstand. At hensidde i ustiftet Bo. Enken kan hensidde, blive hensiddende ved Gaarden.

Hensigt, en. pl.-er. 1. det, man sigter til (figurl.) ell. foresætter sig, har t. Formaal; Øiemed. "Som lod Legemets mange Dele — samle sig og tiene hver t. sin Hensigt." Mynster. "Deres forskiellige Hensigter giorde det t. en Last hos den ene, som hos den anden var uskyldigt." Bastholm. At skiule sine Hensigter. — Det var ikke min H., jeg har aldrig havt til H. at giøre det. "Det er en af Viisdommens Egenskaber, v. faa Midler at opnaae mange Hensigter." Sneedorf. "En Ytting af mangehaande Kræfter, m. saa liden Hensigt, som muligt." (Leeg.) Mynster. (jvf. Øiemeed.) "Det, man seer hen til, for at give Virksomheden en Retning, kan enten ligge nær, ell. være fiernt. Det kan i begge Tilfælde kaldes Hensigt; men kun naar det ligger fiernt, kaldes det Øiemed." Müller. 2. den mere indskrænkede Brug af Ordet, i St. for Hensyn, er nu sieldnere. "Denne Dannelse har altsaa Hen-

sigt baade t. Siælens og Legemets Duesligheder og Kræfter." Schytte. (Indv. Reg. IV. 155.) = hensigtsfuld, adj. som har mange Hensigter, ell. tager Hensyn t. mange Ting. (Rahbek.) "Et Væsen af saa hensigtsfuld en Viisdom." Sneed. (Patr. Tilsk. II. 460.). hensigtsløs, adj. 1. som er, skeer, foretages uden Hensigt. (Baggesen.) "Personernes ironiske Charakteer maa komme hensigtsløs t. Syne." M. 2. som ikke svarer til, strider imod, ikke fremmer Hensigten. "Intet er anstødeligere i Konsten, end det Hensigtsløse." Øhlenschl. — hensigtsmæssig, adj. som svarer t. Hensigten; hensigtssvarende. — hensigtsstridig, adj. d. s. s. hensigtsløs, 2.

Hensigte, v. a. og n. 1. s. sigte hen til. Et hensigtende Pronomen.

Henskikke, v. a. 1. d. s. s. hensende.

Henskride, v. n. 3. figurl. om Tiden: forløbe uformærkt. "Men, naar Aarene henskride." Grundtvig.

Henskrive, v. a. 3. skrive for, skrive saaledes at det skrevne bliver synligt f. Andre. "Da læser jeg der den samme Lov henskreven for mig." Mynster.

Henskyde, v. a. 3. figurl. tillægge, tilskrive. "Den ene Skylden vil henskyde p. den anden." Bording. 2. At henskyde sin Sag t. en høiere Dommer, t. en Andens Kiendelse (appellere.)

Henskyde sig, recipr. indskyde sig under, hentye til. At henskyde sig under Paven, under en anden Domstol. (jvf. indskyde, 5.)

Henskylle, v. a. 1. d. s. s. bortskylle.

Henslide, v. a. 3. henleve m. Besværlighed. At henslide sin Tid i Armod. "Mængden, som opfødes i Blindhed, og henslider sin Tid i Trældom." Sneedorf. "Heller vilde han vove Alt, end henslide Tiden i denne Sindsurolighed." Wandal.

Henslumre, v. n. 1. (er.) slumre ind; figurl. døe; tabe sig, forsvinde f. en Tid. "Han veed, at disse henslumrede Kræfter m. Tiden vækkes igien." Rahb.

Henslæbe, v. a. 2. s. slæbe hen. figurl. d. s. s. henslide. At henslæbe sin Tid, sine Dage i Sorg og Møie.

Hensmelte, v. n. 1. (er.) smelte bort, tabe sig v. at smelte. "Bækken — hensmeltet draabeviis og sagte først nedglider." E. Colbiørnsen. "Erindrings bløde Spor hensmelter og bortflyder." Popes Krit. ved Schiermann. — figurl. At hensmelte i Graad, i Taarer; ogsaa: formindskes ell. forgaae. "At opløses og hensmelte i Naturens alt for tæt krystende Vellystfavn." Baggesen.

Hensmuldre (Moth) ell. Hensmulre, v. n. 1 (er.) falde hen i Smuler, blive til Smul. "Fyrste med Træl hensmulrer i Støv; vor Daad kun er evig." Hertz. — figurl. falde hen i Ruiner. "Hensmuldrede Templer og Byer sætte Reisende i Skræk og Under." J. Boye.

Hensnige sig, v. rec. 3. s. snige. figurl. om Tiden. Aarene hensneg sig uformærket. "Lad Tiden da hensnige sig, ubrudt vort Venskab staaer." Thaarup.

Hensove, v. n. 1. (er.) figurl. at døe. Den Hensovede (Afdøde.) "Men er hendes Mand hensovet, da er hun fri at giftes." 1 Cor. 7. 39. [Forskielligt fra v. a. med Partikelen bag efter; f. Ex. At sove Dagen hen ɔ: bort.] Ogsaa v. n. bruges med præpos. bag efter. Hun sov ganske stille hen ɔ: døde roligt.

Hensprede, v. a 2. adsprede, sprede hen ad en Vei, ell. hen over et Rum; sprede noget saaledes, at det taber sig. At hensprede af Vinden. "Som Avner lade sig v. mindste Veir hensprede lettelig." Bording. — figurl. for: tilintetgiøre, udslette, e. d. "Let henspredes tankeløse Glæder." Rahbek. (Digte. 1802. II. 174.)

Henstaae, v. n. 3. (har.) 1. forblive rolig i en vis Tilstand. "Naar man lader klart Vand roligt henstaae i en stærk Kulde." H. Ørsted. 2. beroe, henhvile, forhales. Den Sag, Bygning har nu henstaaet i et heelt Aar. Sagen henstaaer endnu uafgiort. Jeg kan ikke længere lade Pengene henstaae.

Henstand, en. ud. pl. Ophold, Forhaling, Udsættelse. Uden al, uden videre Henstand. At give een Henstand med noget.

Henstede, v. a. 1. give, indrømme et Sted, henbringe, henlægge, hensætte p. et Sted. "At henstedes i et Huus." T. Rothe. (Nat. Betr. III. 43.)

Henstille, v. a. 1. [tydsk. s. stille.] overlade til, lade beroe, komme an paa. At henstille noget til eens Kiendelse, Afgiøreise, Godtbefindende.

Henstrøe, v. a. 1. strøe noget hen, omkring paa et Sted.

Henstævne, v. a. 1. s. stævne. v. n. figurl. søge hen til, tye hen til. "Men faa kun vil til dem henstævne." Grundtvig.

Hensukke, v. a. 1. figurl. hendrage (sit Liv) i Suk og Bedrøvelse. (V. S. O.)

Hensvinde, v. n. 3. (er.) tabe sig efterhaanden, svinde bort, svinde hen. Med Ungdommen hensvinder Skiønheden. "Som en Drøm hensvinde vore Aar, som en Skygge Livets Glæder." Thaarup. "Lyd fra den hensvundne Tid." Øhlenschlæger. "Jordens Glands, som Fnug for Storm hensvandt." Ingemann. — Deraf: Hensvinden, en. ud. pl.

Hensværme, v. a. 1. tilbringe i Sværm, i en urolig, uordentlig Levemaade. "Hun hensværmede der næsten sit hele Liv." Rahb. (Fortæll. I. 219.)

Hensvæve, v. n. 1. svæve hen. (s. svæve, a) "Stille, dalende hensvæver Søvnens Moder giennem Luften." Ingemann. "I en saadan Anelse ligesom hensvæve i det Tilkommende." Bagg.

Hensyn, et. det, at see hen til noget, at lade sine Handlinger, sin Fremgangsmaade i et enkelt Tilfælde bestemme af noget. Uden Hensyn (ikke: Henseende) til egen Fordeel. Med Hensyn til hans høie Alder. At tage Hensyn (ikke: Henseende) til noget. — hensynsløs, adj. uden Hensyn, som ei tager Hensyn til.

Hensynge, v. a. 3. tilbringe m. Sang. "Til Lyst for mig og Verden gid jeg kunde hensynge saa mit Liv." C. Frimann.

Hensynke, v. n. 3. s. synke hen. — figurl. aldeles fordybe sig, tabe sig i. At hensynke i dyb Betragtning. Hensiunken i Tungsindighed. "Enhver, hensiunken i sig selv, uden Lyst til Meddelelse." Baggesen.

Hensætte, v. a. 3 sætte hen p. et Sted; sætte i Forvaring. At hensættes i Fængsel.

Hensørge, v. a. 1. tilbringe, henleve i Sorg. "Før skal mit Liv jeg langt fra dig hensørge." Hammer. (Cleon.) "For i en Afkrog at hensørge Resten af et kummerfuldt Liv." Rahbek (Fortæll. I 201.)

Hentage, v. a. 3. borttage. "At dette Fængsels Aag fra dig hentages maatte sagtelig." Bording. 2. henrive, indtage ganske, betage. (V. S. O. sielden.) 3. hentagen, adj. v. som har en Rørelse, Lamhed i visse Legemsdele, apoplektisk. At være hentagen i den ene Side, i Benene. (Moth.)

Hente, v. a. 1. [Isl. heimta, kræve; drage til sig.] gaae til et andet Sted og bringe noget derfra. At hente Vand, Brænde. At hente noget i Urteboden. At hente Tøiet ind fra Gaarden; hente een hiem; hente noget tilbage, som var bragt bort. At hente en Læge ud p. Landet. — Man bringer altid det, man henter, naar man faaer det; men ikke omvendt. Hente tilkiendegiver et Forsæt, en udtrykkelig Bestemmelse, at ville bringe noget fra et Sted ved at gaae derhen; men den, som blot kommende bringer noget, har ikke hentet det. "Man henter ikkun, naar man blot for at hente begiver sig til et Sted; men man kan bringe noget med sig, endskiøndt man i et andet Ærende baade gik bort og kom tilbage." Sporon.

Hentrylle, v. a. 1. føre hen, bringe hen v. Trylleri. "At hentrylle een i Sværmerier." Baggesen.

Hentumle, v. a. 1. henbringe, fordrive i Tummel, Adspredelse, Omverling. "Saadan hentumler evigt jeg et kiedsomt Liv." Øhlenschl. (Balder.)

Hentvine, v. n. 1. s. tvine hen. "De sure Aar, hun havde maattet hentvine v. hans Side." Rahbek. (D. Tilsk. IV. 492.) [Ordet synes her at staae i transitiv Bemærkelse; men da ikke sprogrigtigt.]

Hentyde, v. a 1. henføre noget til en vis Betydning, tillægge det en Betydning ell. Grund. "Gudernes Historie søgte de at hentyde p. Naturens Virkninger." O. Guldberg. "Andre hentydede Bogens Skiemt paa deres Uvenner." Wandel. At hentyde noget til det værste; hentyde eens Opførsel t. Stolthed. "Men hvo er saa blufærdig, at han hentyder det p. sig." Falster. "En eneste Person, p. hvilken jeg kunde hentyde Deres Beskrivelser." Sneed. 2. sigte til, have t. Hensigt, Mening. Dette Foretagende synes at hentyde p. en Forandring i hans Beslutning. Ved dette Udtryk vilde han hentyde paa det Løfte, man havde givet ham. = Hentydning, en. pl. -er. den Handling, at hentyde noget; ell. den Omstændighed, at sigte til, tyde hen til noget. "Billeder, som enten virkelig, eller v. en Hentydning kunde tilkiendegive det, man ønskede." Guldberg.

Hentye, v. n. 1. (s. tye.) tye hen til, henflye. Jeg hentyer i denne Sag t. Dommerens Retfærdighed.

Hentære, v. a. 1 fortære, borttære efterhaanden. At hentæres af Sygdom, Sorg. "Hun hentæredes af Anger og Kummer." Rahbek. — Deraf: Hentæring, en.

Hentørre, v. a. 1. borttørre, udtørre lidt efter lidt. At hentørres i Solen, ved Solens Varme. Vandet i Parken er hentørret. "Hvis skienne Vaar — er som en længst hentørret Elv udrunden." S. Blicher. — Deraf: Hentørring, en. pl. -er.

Henvandre, v. n. 1. (er.) vandre hen t. et Sted, vandre bort. (Grundtvig.)

Henved, adv. henimod, omtrent, noget nær. (bruges, ligesom omtrent, for: noget over ell. under den angivne Størrelse ell. Tid; dog snarest, naar man troer det sidste. Det var henved Midnat. Der var vel henved et Tusinde Mennesker samlede. Han kan være henved 40 Aar gammel.)

Henvei, en. üd. pl. den Vei, man drager paa en Henreise, Hengang. Vi mødte dem baade p. Henveien og Hiemveien.

Henveire, v. a. 1. blæse bort. At henveires, bortføres af Vinden, ell. med en Magt, som Vindens. "I seer en Sky af Støv henveiret fra Hestene." J. L. Heiberg. "For at hans Aand engang skal henveires som en Luftning i det umaalelige Rum." Mynster. "Ere de skrækkelige Følger henveirede v. letsindige Ord?" Mynster.

Henvende, v. a. 2. vende, dreie til en Side, t. et vist Sted; og især figurl. henlede. Alles Øine vare henvendte paa ham. "At Siælen, ene m. Gud og sig selv, henvender sig til det Himmelske." Mynster. At henvende sig (søge, tye hen) til een om Hielp, Veiledning. "At løse Menneskene

fra de timelige Tanker, v. det deres Sind kunde henvendes t. det Guddommelige og Evige." Mynster. At henvende Opmærksomheden paa noget. — Deraf: Henvendelse, Henvending, en.

Henvifte, v. a. 1. vifte hen til, føre hen til v. Vindpust. "Henviftet i dens Favn al Edens Vellugt boer." F. Guldb.

Henvinke, v. a. 1. vinke, kalde v. Vink hen til et Sted. "Her Evighedens Blomst henvinker dig." F. Guldb.

Henvise, v. a. 2. anvise een, hvor han har at henvende sig; paavise et Sted. At henvise een t. Øvrigheden; henvise en Sag (fra en Ret, hvorunder den ikke hører) t. en anden Ret. At henvise til et Lovsted, t. en Forordning, t. et Skrift, en Forfatter. — Deraf: Henviisning, en. pl. -er.

Henvisne, v. n. 1. (er.) 1. visne efterhaanden bort. Alle Blomster henvisne ved den langvarige Tørke. 2. svækkes, afkræftes, hentæres. "Hans Magt — som sender ny Kraft i henvisnede Lemmer." Mynster. — Deraf: Henvisnen, en. "Hvor kort er Legemets Blomstring, hvor langvarig ofte dets Henvisnen." Mynster.

Her, adv. [Isl. hér. T. hier.] betegner det nærværende Sted, Stedet, man er paa, ell. et Sted, som er i Nærheden, ikke ret langt fra den Talende; i Modsætning til: der og hist. F. Ex. Her ligger eet Stykke, og hist et andet. Her staaer Sæden godt; men der der henne staaer den tyndt. "Den ene laae kastet her, den anden der." Viisd. B. 18. 18. Her i Byen, i Nabolavet. (Man siger endog: her i Landet ɔ: i dette Land; her i Verden ɔ: i denne Verden; modsat det tilkommende Liv.) Her og der eller hist og her ɔ: paa eet og andet Sted. (jvf. hid.) — I Forbindelse med andre Adverbier beholder det sin Bemærkelse, f. Ex. her oppe, her nede, her inde, her ude, ꝛc. — I Talesproget bruges det ogsaa tidt som et Slags Udraabsord. See her! Her har du Bogen. Her kommer han. Kom her! (rigtigere: Kom hid!) 2. figurl. bruges det undertiden (efter det Tydske) om Tingen og om den nærværende Tid, og betegner: denne, den nærværende Ting, den Ting, det Tilfælde, som der for Øieblikket tales, det, der handles om. Her (i dette Tilfælde) maa handles. Her er det ikke Tid at spøge. Her er meget at overveie. Her see vi Virkningen. Her (da dette var sagt, skeet) kunde han ikke længere holde sig, dølge sig. = Ligeledes i Sammensætning m. Præpositioner, hvor her, i de saaledes dannede Adverbier, altid henviser til den nærværende ell. nylig omtalte Ting (ligesom i de fleste Tilfælde der, i lignende Sammensætninger, til noget fjernere.) Saaledes: heraf, af dette, af denne Ting. — herefter, i Fremtiden, efter denne Tid. — herfor, for dette, for den Ting. Herfor gives intet Raad. — herfra, fra dette Sted, fra denne Tid, Sag, Omstændighed. — herfrem, frem til dette Sted. — herhen, hen til dette Sted, hid. (Bemærkelsen er forskiellig, naar man siger: kom herhen! (ɔ: hid) og: kom her hen ɔ: netop her t. dette Sted.) — herhid, d. s. s. hid (men med mere Eftertryk, nøiere Paaviisning af Stedet.) — herhos, 1. tæt herved. 2. foruden dette. Herhos er tillige at bemærke. 3. hermed, herved. Herhos sendes en Pakke. — heri, i denne, i dette. — heriblandt, iblandt dette, iblandt disse Ting. — herigiennem, giennem dette Sted. — herimellem, imellem disse Ting. — herimod, imod dette. — herind, ind p. dette Sted (bedre adskilt: han gik her ind.) — herinde, inde i Stedet, hvor man er (i Stuen, i Huset.) — hermed, med dette (som er sagt, giort.) Hermed vil jeg sige; hermed er det forbi; hermed følger (Udskrift p. Adresse-Breve.) — herned, ned p. dette Sted. — herneden, her i Verden, paa denne Jord. "Taal Alt — det er den største Dyd herneden." Baggesen. — hernæst, næst derefter, næst efter dette. — herom, omkring til denne Side. Vend dig herom; herom Hiørnet. — heromkring, omkring dette Sted, i Egnen, i Nabolavet. — herop, op til dette Sted. Kom selv herop. — herover, 1. over dette Sted, over t. denne Side. 2. formedelst dette, af den Aarsag. — herpaa, 1. paa denne Ting, Omstændighed. 2. strax derefter. Herpaa begyndte han sin Tale. — hertil, 1. t. dette Sted, t. denne Ting. 2. desuden, endvidere. — herud, ud til dette Sted. (Ogsaa Udraabsord: herud! herud med ham!) — herudover, af den Aarsag. — herunder, under denne eller dette. — herved, 1. ved dette Sted. Han boer nær herved. 2. ved, i Henseende t. det, som tales, handles om. = herværende, adj. v. som er nærværende, som er her p. Stedet. Mine herværende Venner.

Herberg ell. Herberge, et pl. -r. [Isl. Herbergi.] 1. Huus, hvor Reisende kunne finde Opholdssted; Vertshuus, Giæstgiversted. 2. Sted i en By, hvor visse Haandværkslaug holde deres Sammenkomster. (s. Kro, 2.) 3. Bopæl, som en Person har for en Tid i et fremmedt Huus; Qvarteer. At komme i Herberge; ligge i H.; søge sig et andet H. "En Giest, der kun een Dag har været til Herberge hos nogen." Viisd. B. 5. 15. = herberge, v. a. 1. [Isl. herbergia.] give een Herberg, Qvarteer. (D. Bibel.) — herbergere, v. a. 1. bruges i lignende Betydning, men især om den, som holder Giæstgiversted og der tager Reisende i Herberge; (dog kun i dagl.

Tale og lavere Stiil.) Moth. — Herbergerer, en. En Giæstgiver. (Moth.)

Herfugl, s. Hærfugl.

Herge, s. hærge, hærje.

Herkomst, en. ud. pl [T. Herkunft.] 1. Æt, Byrd, Nedstammelse. (Moth.) "Børn, som — skiule deres Forældres ringe Herkomst." Sir. 22. 7. (jvf. 4 Mose B. 1 C. Bib. af 1550 har: Fødsel.) 2. Udspring, Oprindelse. "Fornam du ikke ofte i dit Sind en Paamindelse, hvis Herkomst du ikke kunde forklare?" Mynster.

Herlig, adj [Isl. herlegr] 1. som har en høi Grad af udvortes Anseelse og Pragt; prægtig, kostelig. Et herligt Maaltid, Optog, Giæstebud. En herlig (meget skiøn) Udsigt. 2. meget fuldkommen i sin Art, ypperlig. En herlig Seier. Hun er en herlig Kone. Det giorde en herlig Virkning. Herlige Gaver, Siælеevner. = herliggiøre, v. a. 1. giøre herlig, prægtig, anseelig; forherlige. (D. Bibel og theolog. Skrifter; ellers sielden.) "Naar Menneskene komme t. deres herliggiorte Tilstand." Eilschow. "Maaskee Kongen vilde giøre et Krigstog, f. at herliggiøre sin Regierings Begyndelse." Guldb. — Deraf: Herliggiørelse, en. Forherligelse. "Guds Navns Herliggiørelse." Eilschow. Phil. Br. 57. — Herlighed, en. pl.-er. 1. Beskaffenheden, at være herlig; Ypperlighed, Pragt, Anseelighed. "Hvad sikkrer mig, jeg kunde holde Jordlivets Herligheder ud?" Bagg. (Poet. Ep. 326.) — Ofte ironisk: Den hele Herlighed er ikke meget værd." "Et Pust, og al din Herlighed som Snee i Gangen drysser ned." Storm. 2. visse Rettigheder (som Jagt, Fiskeri, Kaldsret) ved Jordegods, som tilhøre Grund- ell. Godseieren. Ved at sælge Bøndergodset, forbeholdt han sig Herligheden. 3. deraf i Almindelighed: Fortrin, Fordele, som en Eiendom har. Det er en stor Herlighed v. den Gaard, at den har Skov og Fiskeri. Denne Gaard har mange Herligheder. — Herlighedseier, en. den, som eier Herligheden ved et Jordegods.

Hermelin, en. pl. - er. et Pattedyr af Væsel-Slægten, hvis fine hvide Skind er et kostbart Pelsværk. Mustela erminea. Deraf: Hermelinskaabe, Hermelinsskind. (Dyrets Navn br. ogsaa allene, om Skindet. En Kappe foret med Hermelin.)

Heroisk, adj [Lat. heroicus] som hører til, sømmer sig for, vedkommer en Helt. Den heroiske Tidsalder. Et heroisk Digt, Heltedigt. En heroisk Handling.

Herold, en. pl.-er. høitideligt Sendebud, eller Udraaber ved høitidelige Leiligheder. Saaledes: Krigsherold, Ordensherold. — Heroldstav, en. hvid Stav, som Herolder fordum bare.

Herom, herover, m. fl. s. her.

Herre, en. pl. -r. [Isl. Herra, Herrádr.] 1. i Alm. enhver, som har at raade og befale over en anden, i Forhold t. denne. Tieneren og hans Herre. At være en god, streng H. mod sine Folk, Undersaatter. "Som Herren er, saa følge ham Svende." "Hvo aarle vil være Herre, bliver længe Svend." Ordspr. At være sin egen H. ɔ: fri, ikke afhængig af nogen. 2. særd. den, som raader for Huus, Hiem og Tyende; en Huusbonde, Huusfader. Herren og Fruen. 3. den, der, som Eier ell. Regent, har Raadighed, hersker, regierer over noget, især Land ell. Jordegods. At være H. over et Land. Han vilde være H. over hele Verden. Riget blev deelt imellem flere Herrer. Han er Herre til dette Grevskab, til den Gaard. — figurl. At være H. over (beherske) sine Lidenskaber, Lyster, Tilbøieligheder. (jvf. Landsherre, Stamherre, o. fl.) 4. Herren, Vor Herre, bruges absol. for: Gud. Herrens Villie skee! 5. Herrer kaldes ogsaa absol. fornemme Folk ell. Adelsmænd. En rig, gammel Herre. "Herrer blive vel Herrer om de end sove til Middag." Ordspr. — Som Ærestitel bruges i Tiltale: Herre! Naadige Herre! Min Herre, mine Herrer! Foran Titler og Navne forkortes det til Herr, hvilket fordum kun sattes foran Ridderes Døbenavne (Hr. Peder Oxe, Ridder.) = herreagtig, adj. som ligner, vil ligne en fornem Herre; bydende stolt. (V. S. O.) Herrebarn, et. B. af fornem Fødsel, en Herremands ell. Adelsmands Barn. "De bortgave Sognene til Herrebørn, som ingen Tieneste giorde." Wandal. I. 306. Herreblad, et. pl. - e. i Kortspil: alle malede Blade. Herrebord, et. 1. Bordet, hvorved Herren m. sin Familie og sine Giæster spiser. 2. uegentl. Spiisning hos fornemme Herrer, kostelig Spiisning, Herremaaltid. Herreborg, en. adelig Borg, Ridderborg. Herrebud, et. Bud, Befaling af en fornem H. "Høit er Herrebud, høiere er Guds Bud." Ordspr. "Jeg har ei vægret mig at efterkomme dit Herrebud." Øhlenschl. Herrebøn, en. Bøn ell. Begiering, som en Herre ell. fornem Mand fremfører. "Herrebøn er Herrebud." Ordspr. Herredag, en. fordum: Forsamling af Rigets Stænder, ell. egentlig af Adelen og den høie Geistlighed, for med Kongerne deels at dømme, deels at holde Raad om Rigets Sager. Deraf: Herredagsdom, Herredagsstævning. Herredragt, en. kostelig Dragt, fornemme Herrers Klædedragt. herrefast, adj. med en Herres Kraft, Sikkerhed og Fasthed. "Du, hvis Fod staaer herrefast paa alle Jordens Skatte." Øhlenschl. (Poet. Skr. II. 353.) Herrefolk, n. s. pl fornemme Folk, Folk af høi Stand. (Nord. Brun.) Herre-

fugl, en. poet. om Ørnen. "Ørnen — der føler i Naturen sig dens Herrefugl." Øhlenschl. (Helge.) Herrefærd, en. 1. prægtigt Optog og Følge. "Hans anseelige Herrefærd." A. S. Vedel. 2. Færd eller Adfærd, som passer for store Herrer eller Fyrster. (Vedels Saxo. 374.) "Tro mig, det er Herrefærd t. Orlogs." Evald. figurl. om en uvigtig Sag, der giøres stort Væsen af. Herreføde, en. kostelig, lekker Føde. Herregaard, en. Gaard og Jordegods, m. adelige Rettigheder; privilegeret Sædegaard. Herregilde, et. prægtigt Gilde, som hos store Herrer. Herregunst, en. store Herrers Yndest, Bevaagenhed. "Paa Herregunst er ikke stort at bygge." E. Storm. "Herregunst og Fuglesang klinger vel, men er ei lang." Ordspr. Herrehyldest, en. d. s. s. Herregunst; men nu forældet. "Herrehyldest er ikke fattig Mands Arveløn." Ordspr. Herrekloster, et. kaldtes i Middelalderen de store Klostere i Danmark (f. Ex. Sorøe, Skovkloster, Antvorskov, Esrom, o. fl.) der forestodes af Abbeder, hvoraf nogle jævnlig sadde i Rigsraadet. Herreklæder, n. s. pl. kostbare Klæder, som de Fornemme bruge dem. "Hvor Armod gik i Herreklæder." Nord. Brun. Herrelevnet, et. prægtigt, kosteligt, overflødigt Levnet. "Det var et sandt Herrelevnet, kun Skade, at det varede saa kort." Rahb. Herreløfte, et. L. som en Herre giver. herreløs, adj. 1. som ingen Herre har. Herreløse Tienere. Et herreløst Rige. 2. som ingen Eier ell. ingen Besidder har. Herreløse Hunde. "Rettighed at bemægtige sig herreløse Ting." Kongslev. Herremaaltid, et. kosteligt, overflødigt Maaltid. "Vellevnets Søn selv Herremaaltid vrager." N. Brun. Herremagt, en. En Herres, Fyrstes Magt og Myndighed. "Naar det gielder, Herremagt at øve." F. Schmidt. Herremand, en. En Mand, som er Eier af en ell. flere Herregaarde m. tilhørende Bøndergods. Herremøde, et. s. Herredag. Herrepragt, en. fyrstelig Pragt. "Til han m. Herrepragt sit Indtog holde kan." Bording. Herreret, en. særdeles kostelig, lekker Ret. "Vand og Brød er Herreret, naar Venskabs Fryd forsøder det." Rahb. Herresal, en. Sal i et Slot, i en fornem Herres Bolig. "Herresal og kongeligt Pallads." Arreboe. (Her. 178.) Herreskienk, en. anseelig Gave af en Fyrste ell. anden stor Herre. "At den Herreskienk, du udgiver, er hele Byer." B. Thott. Herreskifte, et. Omskiftning af Herre ell. Herskab. "Som det pleier at gaae, at Herreskifte forbedrer sig sielden." P. Tidemand. 1539. Herreskik, en. Skik, som blandt store Herrer er brugelig. (Moth.) Herreskiold, et. 1. adeligt Vaaben, Skioldmærke. (V. S. O.) 2. aabenbar, retmæssig Krig. "At overkomme m. Trædskhed det, han ikke kunde naae m. Herreskiold." Vedel. (forældet; og Ordet hedder vel egentlig Hærskiold.) Herreslot, et. Herreborg, Herresæde. Herrestads, en. Herrepragt. "Herrestads og Pragt." Bording. Herrestamme, en. fyrstelig ell. adelig Stamme, Slægt, Æt. (Grundtvig.) Herrestand, en. høi og fornem Stand, Adelstand. "Middelstandens umaadelige Stræben efter at klyve op t. Herrestandens Lighed." E. Pontoppidan. "Man dog let kunde kiende p. Mod og Skabning, at jeg er af Herrestand." C. Rose. At hæve een i Herrestand. (Øhl. Helge. 169.) Herresæde, et. Herregaard ell. Borg, hvor en fornem Herre har sin Bopæl. Herreviis, paa H., adv. paa store Herrers Viis og Maade.

Herred, et. pl -er. [Isl. Herad.] en vis Deel af et Stift ell. Amt, der har ell. havde sin Provst (Herredsprovst) og Herredsfoged ɔ: Underdommer i Herredet. = Herredsbønder, pl. Bønder som boe i eet Herred sammen. (Herredsmænd. D. Lov. I. 16. 2.) Herredsskiel, et. Grændseskiel imellem Herreder. Herredsskriver, en. Skriver v. et Herredsting, ell. Værnetinget for Beboerne i et Herred. I sildigere Tider ere flere Herreder lagte under eet Herredsting.

Herredømme, et. [Isl. Herradæmi.] 1. Magt, Myndighed t. at raade, befale over andre. At have H. over een. "Hans Herredømme varer fra Slægt t. Slægt." Dan. 4. 3. 2. høieste Magt, Regiering. At have Herredømmet i et Land. Han kunde ikke efterlade Herredømmet til sin Søn.

Herse, en. pl. -r. fordum i Lehnstiden i Norden: en Lehnsmand, ringere end Jarlen. [Isl Hersir.]

Herskab, et. [T. Herrschaft.] 1. ud. pl. Magt og Myndighed t. at raade og befale, Herredømme. At komme under eens Herskab. Konen har Herskabet. 2. en fyrstelig, adelig ell. anden fornem Familie, i Forhold t. dens Undergivne. Det kongelige Herskab. Han tiener hos et fornemt H. Bønderne kunne ikke svare Herskabet hvad de skulle. jvf. D. Lov. I. 5. 6. I. 11. 5. og fl. St. (Deraf: Herskabsbord, et. modsat: Folkenes Bord, Tienerbord. Herskabskudsk, en. Kudsk, som tiener et H. Herskabsvogn, en. en Vogn, især Kareet, som tilhører et H. til Forskiel fra: Hyrevogn.) 3. undertiden: en Landstrækning, betydelig Jordeiendom, som een er Herre over. f. Friherskab. — herskabelig, adj. som tilhører et Herskab. Herskabelige Godser.

Herske, v. n. 1. (har.) [T. herrschen.] 1. have Herredømme, byde, regiere. At herske over et Land, et Folk, i en Stat, By.

Den herskende Magt i en Stat. Den herskende Religion i et Land ɔ: den af Staten fortrinlig beskyttede. "Større Modsigelse kan neppe tænkes, end Religion og Kirke, herskende ved Tvangslove." Birkner. (jvf. beherske, styre.) "At herske er at være Herre over. Man hersker over det, hvis Kræfter, man i Følge sin Villie kan bestemme. At beherske er at virke som Herre" (at herske over, have Herredømme.) Müller. Menneskene styre Andre ogsaa ved Raad; de herske over dem v. Magt; men ganske uden at herske, kan intet styres. 2. figurl. have Overhaand, hyldes af de fleste. Den herskende (meſt gieldende) Smag, Mening. Fordomme, Overtro, Ødselhed herske i denne Folkeclasse. = Herskeaand, en. En t. at herske oplagt Aand; Herskelyst. "Om og din Herskeaand al Jordens Kreds betvang." H. Bull. herskekiær, adj. som gierne vil herske eller befale; herskelysten. (Holberg. mindre poet. Skr. 1746. 137.) Herskekonst, en. den Konst at herske, at regiere. "Enhver — forstod al Herskekonst, kun ei den Konst at spare." N. Brun. Herskelyst, en. ud. pl. Lyst til at herske, byde, regiere. herskelysten, adj. pl. herskelystne. herskekiær, herskesyg. herskesyg, adj. meget begierlig efter at herske. Herskesyge, en. ud. pl. en overdreven, uroesværdig Begierlighed efter at herske og udvide sit Herredømme. = Hersker, en. pl. -e. den, som har Herredømme, som hersker. Om et Fruentimmer: Herskerinde. — Deraf: Herskeraand, en. den Aand, hvoraf en Hersker besiæles, som styrer hans Handlinger. Herskerkraft, en. Kraft i Siælen t. at kunne herske. "Forborgen i hans Blidhed der var en Herskerkraft." Øhlenschl. Herskerliv, et. det Liv, en Hersker fører. "Ier Nornen har beskæret et lystigt Herskerliv." Øhlenschlæger.

Hertug, en. pl. -er. [Isl. Hertugi.] en vis fyrstelig Værdighed. = Hertugdømme, et. det Land, som regieres af en Hertug. — hertugelig, adj. som tilhører, tilkommer en Hertug. — Hertuginde, en. pl. -r. en Hertugs Ægtefælle eller Enke.

Hes ell. Hesse, s. Hæs.

Heslig, adj. s. hæslig.

Hest, en. pl. -e. [Isl. Hestr.] et bekiendt Huusdyr. Equus caballus, Ordet bruges saavel om Hannen (Hingsten) som om Hunnen (Hoppen.) At holde Heste, kiøbe sig et Par Heste. s. Arbeidshest, Ridehest, Kytterhest, Vognhest, o. fl. At stige til Hest, staae af Hesten. At være t. Hest, ride, være ridende. Jeg mødte ham til Hest "Den Hest har altid Lyde, som man ei kan faae." Ordspr. "Bedre er svang Hest, end tom Grime." (P. Lolle.) = a) Hestfolk, n. s. pl. Krigsfolk, der tiene t. Hest. Hestføl, et. Føl af Hankiønnet, Hingstføl. hestfør, adj. som har den Alder og Førlighed, at han kan ride en Hest. (forældet.) b) Hestearbeide, et. figurl. et meget besværligt Arbeide. Hesteavl, en. Hestes Opdræt, Tillæg. Hestebeslag, et. det, som hører til at beslaae eller skoe en Hest; ligesom og Skoene selv. At læse, skrive over Hestebeslaget. Hestebiørn, en. et Navn, som gives de største, mest glubske Biørne. Hestebrems, en. et tovinget Insect, der menes at lægge sine Æg paa Hestens Læber, hvorfra de afslikkes og nedsluges. (Stingflue. Oestrus hæmorrhoidalis.) Hestebyrde, en. saameget en Hest kan bære. Hestebønne, en. En Afart af Vikke-Bønnen ell. den vælske Bønne, som bruges til Foder. (Svinebønne.) Vicia faba minor. Hestedoctor, en. i ældre Tid hyppigen, og endnu hos Almuen for: Dyrlæge. "Peer Hestedoctor os f. nylig vilde lære en Vei t. Maanen." Holb. P. Paars. hestedum, adj. uegentl. og i d. Tale: meget dum. Hestedækken, et. uldent Dækken, som lægges p. Ryggen af Heste. Hestefedt, et. afsmeltet Fedt af en Hest. Hestefoder, et. Foder, som gives Heste. Hestefolk, Hesteføl, s. ovenfor: Hestfolk, Hestføl. Hestegilder, en. den, som forstaaer at gilde Heste. (Moth.) Hestegiødning, en. G. af Heste. (modſ. Kogiødning, Faaregiødning, ꝛc.) Hestehaar, et. pl d. s. H. af en Hest, især af dens Hale og Man. Hestehale, en. Hestens Hale m. dennes lange Haardusk. Hestehandel, en. Handel med Heste; Kiøb og Salg af Heste. Hestehandler, en. den, som driver Hestehandel som Næringsvei. Hestehave, en. indgierdet Mark hvor Heste græsse. (Moth.) Hestehielp, en. Anvendelse af Heste t. at bære ell. trække, ell. overhovedet t. et Arbeide, som v. mechanisk Kraft fremmes. Denne Maskine drives uden Hestehielp v. Vand. "Det Mandskab, som uden at oppebie Hestehielpen bringer den første Sprøite." Brandforordn. 1799. Hestehilde, en. Hilde af Reb, hvormed løsgaaende Heste (f. Ex. i et vildt Stutteri) fanges. Hestehold, et. 1. det, at holde og opføde Heste. ("Maanedsskr. f. Hesteavl og Hestehold." 1831.) 2. d. s. s. Stutteri. (Langebek.) Hestehov, en. s. Hov. Hestekiender, en. den, som forstaaer sig paa at bedømme en Hests Fuldkommenheder og Lyder. Hestekiøb, et. Handlingen at kiøbe Heste. At slutte et Hestekiøb. Giftermaal er intet Hestekiøb. Hestekiød, et. Kiødet af en slagtet Hest. Hestekobbel, et. (Moth.) s. Halskobbel. Hestekraft, en. den Arbeidskraft, en Hest har og virker med (pl. Hestekræfter, figurl. usædvanlig stærke Kræfter.) hestekyndig, adj. som er en Hestekiender. Hesteleie, en. Betaling for en leiet H. Heste-

læge, en. Dyrlæge. (forekommer alt i et Diplom fra 1485.) Hesteman, en. s. Man. Hestemarked, et. Marked, hvor Heste (sædvanlig ogsaa andre Kreature) sælges og kiøbes. Hestemøg, et. samlet Giødning af Heste. Hestemølle, en. Mølleværk, som drives v. en Hest ell. flere. Hestemøller, en. den, som eier en Hestemølle. Hestenatur, en. i dagl. T. og figurl. en meget stærk Natur. Hesteprang, en. Prangen m. Heste. Hestepranger, en. den, som reiser om i Landet og driver Hestehandel. Hestepære, en. i d. Tale: Hestens Giødning, naar den er fast og heel. Hesterenden, en. Veddeløb med Heste. (V.S.O.) Hesterumpe, en. s. Hestehale. Hesterøgt, en. Hestens Røgt og Pleie i og uden for Huset. Hesterøgter, en. Staldkarl ell. den, som røgter Hestene i Marken. Hesteskifte, et. Sted, hvor Reisende skifte Heste, og Gierningen at skifte H. Hestesko, en. Jern, som lægges under Hestens Hover, og er dannet efter disses Skikkelse. Hesteskrabe, en. Strigle. (Moth.) Hesteslagter, en. den, som giør Næring af at slagte Heste og sælge Hestekiød. Hesteslagteri, et. Sted, hvor Heste slagtes. Hestesygdom ell. Hestesyge, en. Sygdom, som Hesten kan være underkastet. Hestesyn, et. offentligt Syn ell. Besigtelse af Heste. Hestetorv, et. T. hvor Hestemarked holdes. Hestevikker, pl. et Navn paa de almindelige Vikker eller Fodervikker. (Vicia sativa.) Hestetyv, en. den, som stiæler Heste. Hestetyveri, et. Gierningen, at stiæle Heste. Hestetøi, et. Alt hvad der hører t. Seletøi og Hovedtøi for Kiøre- og Rideheste. Hesteværk, et. Mølleværk ell. andet Maskinværk, som drives ved Heste.

Hevn, en. ud. pl. [Isl. Hefnd.] Lyst til og Stræben efter at giengielde en Fornærmelse ell. Uret, man har lidt, ved at skade Fornærmeren ell. bringe Straf over ham. At raabe om H. over een, søge Hevn over een. At tage H. for en Fornærmelse. "At han udfører andres Hevn; men glemmer sin egen." Kampmann. (I St. for: Straf bruges det i D. Bibel.) = Hevndom, en. Dom, hvorved en Fornærmelse hevnes; Straffedom. (Baggesen.) hevnfro, adj. glad over at kunne hevne sig, som glæder sig v. sin Hevn. "Oldingers hevnfroe Flok." Hertz. "Med flammende, hevnfro Blik." Samme. hevngierrig, adj. som ikke let glemmer en Fornærmelse, men er begierlig efter at hevne den. Hevngierrighed, en. ud. pl. den Egenskab, at være hevngierrig. hevnkiær, adj. hevngierrig, hevnfro. "Drikker da Ørkenen hevnkiært Blod." Hertz. Hevnlyst, en. Lyst til at hevne sig, Hevngierrighed. "Hvor billig er din Harme, hvor ivrig maa din Hevnlyst være." Øhlenschl. = Hevnsdag, en. Dag, p. hvilken Hevn ell. Straf udføres over een. "Der forestaaer en Hevnsdag, da enhver skal lønnes efter sine Gierninger." Bastholm.

Hevne, v. a. og rec. 1. [Isl. hefna.] giengielde en tilføiet Uret ell. Fornærmelse, tage Hevn over. At hevne eens Død. At hevne et Overfald, hevne en Forurettelse paa den Uskyldige. At hevne sig paa een. At hevne sig selv, selv udføre sin Hevn. = Hevnelyst, en. d. s. s. Hevngierrighed. — Hevner, en. den, som udøver Hevn. "Hevnen kildrer Hiertet vel; men falder blodigst dog tilsidst p. Hevneren." Øhlenschl.

Hex ell. Hexe, en. pl. Hexer. [A.S. Hægesse. T. Hexe.] et Qvindfolk, som udøver, ell. troer at udøve Trolddomskonster; en Troldqvinde. = Af dette Subst. og v. at hexe: Hexebog, en. Bog om Hexekonster. (V.S.O.) Hexedands, en. Dands og Lystighed, som Overtroen meente at Hexer foretoge til visse Aarstider, især St. Hans-Nat. Hexedrik, en. fortryllende Drik, Trylledrik. Hexefærd, en. Reise, som Hexerne troedes t. visse Aarstider at foretage t. deres Samlingssted, p. en overnaturlig Maade. Hexeknude, en. Knude, som Overtroen tillagde Trolddomskraft. Hexekonst, en. den Konst, at kunne hexe. Hexekonster, pl. Trolddomskonster. Hexekraft, en. Trolddomskraft. (Øhlenschl.) Hexemeel, et. Navn som tillægges det fine Støv, der udgiør Frøet af en Mos-Art (Lycopodium clavatum) og som Overtro fordum tillagde hemmelige Kræfter. Hexemester, en. et Mandfolk, som meentes at forstaae Hexekonster; en Troldmand. Hexeord, pl. visse hemmelige Ord, som skulde anvendes ved Hexekonster. Hexeprøve, en. Prøve, som foretoges med Qvindfolk, for at komme efter, om de vare Hexer, f. Ex. ved at kaste dem i Vandet. Hexesang, en. S. som brugtes v. Hexekonster; Tryllesang. Hexestav, en. Stav, som tillagdes overnaturlige Virkninger; Tryllestav. m. fl. lignende Ord.

Hexe, v. n. 1. (har.) udøve Hexekonster. Man troede, at hun kunde hexe. — Det bruges ogsaa som v. a. At hexe Pengene af eens Lomme. — Hexeri, et. pl. -er. det, som skeer ell. troedes at skee v. Hexekonst; Trolddom.

Hiadder, en. (to Stavelser.) taabelig Snak, Sludder. (dagl. T.) Deraf: hiaddre, v. n. (snakke uden Forstand, sluddre. Moth.) og hiaddervorn, adj.

Hialte, et. [Isl. Hialt, Sværdknap; Hialti, Sværd.] et forældet, men af nogle Nyere optaget Ord: Greb paa Sværdet, Kaardegreb, Sværdfæste. "En rusten Glavind, udi Hialtet brusten." Øhlenschl. (I

denne Bemærkelse forekommer det ogsaa i Kæmpeviserne.)

Hiappe, v. n. 1. (har.) stamme, støde i sin Tale. At hiappe som en Hund i hed Grød. Talem.

Hiask, en. pl.-er. (een Stav.) s. Jask. en Klud, Pialt.

Hiaske, v. n. og a. 1. (Moth.) s. jaske. 1. bruges deels om at arbeide i noget, som er forbundet m. Søleri; deels om at røre i det, som er vaadt, fugtigt; handle uordentligt m. noget, tilsøle ell. tilsvine det. (dagl. T.) At hiaske m. noget t. langt ud p. Natten. At hiaske i Vandet, i Maden. At hiaske noget sammen, blande det sammen paa en uordentlig, skidenfærdig Maade. At hiaske sine Klæder til. (s. afhiaske.) = Hiaskeri, et. 1. Gierningen at hiaske. 2. noget, som er hiasket sammen ell. afhiasket.

Hid, adv. til dette Sted, her hen, til Stedet, hvor den Talende er. (mods. did.) Kom hid, nærmere hid, bring det hid. — Hid ad, hid efter, her hen imod; hid ned; hid over, her over; hid og did; snart herhen, snart derhen, fra een Side t. en anden. "Det skeete i det man gik hid og did." 1 Kong. 18. "Lad dem vanke ustadige hid og did." Ps. 59. 12. — hid sammenføies m. adskillige Verber, især i partic. pass. hvor det beholder sin Bemærkelse uforandret, f. Ex. hidbaaren, (hidbringe) hidbragt, (hidføre) hidført, hidsat, (hidsende) hidsendt, hidslæbt, hidvendt, v. fl. Desuden: Hidførsel, en. Gierningen at føre hid. Hidkomst, en. Ankomst til dette Sted. hidlede, v. a. 1. lede til dette Sted. Denne Skade paakom, da man vilde hidlede Vandet (bedre: lede Vandet hid.) 2. figurl. udlede, søge Grund, Aarsag til. (Kun hos enkelte Nyere; tvetydigt og overflødigt. T. herleiten.) "Hvorfor vanære Æren, ved at hidlede den fra saa uædel en Herkomst?" Schytte. "Retfærdigheden hidleder sin Oprindelse fra den Evige." Mynster. Hidløb, et. Løb til dette Sted. Vandets Hidløb. Hidreise, en. Reise t. dette Sted. hidrøre, v. n. 1. (har.) have sin Grund, Aarsag i. Denne Svaghed hidrører fra hans Sygdom.

Hidindtil, adv. før ell. lige indtil denne Tid, indtil denne Dag.

Hidse (heise i Veiret.) s. hisse.

Hidse, v. a. 1. [af hed.] 1. forvolde Hede, især indvortes. Denne Viin hidser for meget. 2. figurl. opegge, tilskynde een, v. at giøre ham vred, hidsig. At hidse een til noget. Moth. (oftere: ophidse.) 3. jage til Døde med Hunde. At hidse en Hiort, en Hare. 4. tilskynde, egge til at fare paa, at angribe. At hidse en Hund p. een. At hidse Drengene, Hundene sammen.

Hidsig, adj. [T. hitzig.] 1. forenet med stærk indvortes Hede ell. Betændelse. En hidsig Feber. 2. som vækker indvortes Hede, hidsende. Hidsige Drikke. 3. fyrig, heftig. En hidsig Natur. En hidsig Ordstrid. "Den hidsige Hest anstrenger sig for ikke at lade en anden trave sig forbi." Müller. 4. ivrig, opbragt, heftig af Vrede. At blive hidsig over noget, imod een. Han bliver let hidsig. "Hvis det fornemmelig er Vreden, som frembringer Mandens Heftighed, kaldes han hidsig." Müller. 5. meget begierlig. At være hidsig efter, paa noget. (dagl. T.) = Deraf: Hidsighed, en. ud. pl. (i alle Adjectivets Bemærkelser.) Hidsighed i Blodet. Hans H. gaaer hastig over. "Hidsighed betegner at Mennesket er ophidset, eller at det drives v. en fremmed Kraft." P. E. Müller.

Hidtil, adv. 1. indtil dette Sted. Hidtil og ikke videre. 2. indtil denne Tid, hidindtil. Hidtil er Alt gaaet godt. — Ogsaa: hidtildags.

Hie, et. (Tvivlsomt, om een eller to Stavelser.) [Isl. Hi, Fritimer, Lediggang; eller snarere: *Hydi*, Dyreleie.] Biørnens Vinterleie, Vinterdvale; da den siges at ligge i Hie. (Usædvanl. er Fælleskiønnet for dette Ord: "Naar Biørnen fra Hien springer ud til Mord beredt." S. Blicher. Bautast. S. 14.)

Hielm, en. pl.-e. I dette og de efterfølgende lignende Ord udtales Hi som Jod. [Isl. Hiálmr.] 1. Jernhue, Jernhat, som fordum brugtes til Hovedets Bedækkelse og Værn i Kampen. — I Vaabenkonsten: den Hielm, der anbringes over Vaabenskioldet. "Forhøiet Rang, Forandring i et Vaaben, et Skiold, en Hielm, tillukket eller aaben." Rein. 2. om det, som ligner en Hielm, f. Ex. Dæksel ell. Hat paa en Brændeviinspande ell. Destilleerkolbe. 3. et løst Tag paa Stolper, til at løfte op og ned, hvorunder Sæd giemmes. (D. L. VI. 15. 18.) "Et Huus p. Marken, som man driver Qvæg ind i." Moth. = Hielmbusk, en. Fiederbusk t. Prydelse paa Hielmen. hielmdannet, adj. v. dannet som en Hielm. Hielmdække, et. i Vaabenkonsten: de Prydelser, der hænge ned paa begge Sider af Hielmen. hielmdækket, adj. v. bedækket m. Hielm, iført en Hielm. "Paa Egebænken sidde mange hielmdækte Svende." Øhlenschl. Hielmgitter, et. den giennemskaarne, gitterdannede Deel af en (aaben) Hielm, som slaaes ned for Ansigtet. Hielmkam, en. Bøile oven paa Hielmen, hvori Hielmbusken sættes. (Colding.) Hielmklap, en. den Deel p. en lukket Hielm, som slaaes ned for Ansigtet. Hielmsmykke, et. det, som til Smykke fæstes i Hielmkammen. Hielmtag, et. s. Hielm, 3. og Kuppel. Hielmtegn, et. Hielmsmykke, som een bar til Tegn eller Mærke for at skielnes fra andre. =

hielmet, adj. egentl. forsynet m. Hielm; men br. især om Qvæg, der har hvidt Hoved og Kroppen af anden Farve. En rødhielmet Ko ɔ: en rød Ko, som er hielmet; sorthielmet.

Hielme, en. (Ogsaa: Hielm.) Sandvert, som hører til Rør-Slægten, og er fortrinlig nyttig til Flyvesands Dæmpning; Klittetag, Senegræs. Arundo arenaria. (D. Lov. VI. 17. 29.)

Hielp, en. ud. pl. [Isl. Hiálp.] 1. Gierningen at hielpe, Bistand. At komme een til H., give een Hielp. At søge H. hos een. "Beskyttelse er mere end Hielp; thi den strækker sig ogsaa t. Forsvar imod en forestaaende Ulykke." L. Heiberg. 2. I Særdeleshed: Raad, Redning i Sygdom. At søge H. hos en Læge. Der er ingen H. mod den Sygdom. = Hielpekilde, en. det, hvoraf man faaer ell. kan skaffe sig Hielp. Gedset er den eneste H. han har tilbage. hielpeløs, adj. 1. uden Hielp, som ingen Hielp har ell. kan faae. Alle forlod ham hielpeløs. 2. som ei kan hielpes, helbredes. Han er i en hielpeløs Tilstand. Hielperede, en. ud. pl. Udflugt, Forevending, det hvorved man hielper sig ud af en Sag. (forældet.) hielperig, adj. som har rig Evne til at hielpe. (Arreboe.)

Hielpe, v. a. hialp; hiulpen, hiulpet. pl hiulpne. [Isl. hialpa. N. S. helpen. efter etymolog. Grunde (imperf. hialp) var den rigtigere Skrivebrug: hiælpe.] 1. forbedre eens Tilstand, giøre den fuldkomnere, enten ved at skaffe ham et attraaet Gode, ell. ved at borttage, bortfierne et Onde fra ham. At hielpe een som er i Nød, hielpe een m. Penge, m. et Laan; hielpe een ud af en Fare, Forlegenhed. (jvf. undsætte.) At hielpe een til et Embede, t. en smuk Kone. Endnu er han ikke hiulpen (om den, som længe har søgt Embeder.) Hermed ere vi begge hiulpne. Det staaer ikke til at hielpe (eller hielpes. Moth.) Hielp Gud! (et Ønske t. den som nyser.) "Mange kan hielpe een." Ordspr. "Hielp dig selv, saa hielper dig Gud." P. Lolle. 2. særdeles: læge, helbrede. Lægemidler kan her ikke hielpe. Naturen maa hielpe sig selv. Dermed har han hiulpet mangen Syg. Det hielper imod Hovedpine. 3. nytte, gavne. Det hielper ikke at tale til ham herom. Her hielper ingen tomme Ord. "Kan saadan Straf ikke hielpe." D. Lov. VI. 2. 2. Hvad hielper det mig at gaae t. ham? 4. forene sine Kræfter m. en Andens t. Opnaaelsen af et Øiemeed; bistaae, understøtte. Hielp mig Sækken paa Nakken. Hielp ham at bære det. At hielpe een v. et Arbeide; hielpe een med Raad og Daad. At hielpe een over et Vandsted, hielpe een frem, over, bort, ud, o. s. v. — At hielpes ad, v. n. pass. hielpe hinanden. Vi maa hielpes ad, at bære det. — At hielpe sig, rec. nære sig, nøies med. Man kan hielpe sig med lidet. 5. Med præpos. At hielpe een af m. noget, skille ved, befrie fra. (jvf. afhielpe.) At hielpe een af Dynen i Halmen (forværre hans Tilstand v. Hielp ell. Raad.) — At hielpe een frem i Verden, forfremme, befordre. At hielpe een op (som er falden.) jvf. ophielpe. — At hielpe paa een, komme ham t. Hielp. At hielpe paa en Sag, fremme den, bringe den t bedre Stand. — At hielpe til, tage hielpsom Deel i. Han hialp til v. Arbeidet. = Hielpeflaade, en. Krigsflaade, hvormed een Magt kommer en anden t. Hielp. Hielpelærer, en. den, der antages t. Hielp for de faste Lærere v. en Skole ell. d. Hielpeløgn, en. (Moth.) s. Nødløgn. Hielpemiddel, en. pl. -midler. det, hvoraf man betiener sig som en Hielp til at opnaae noget. H. imod en Sygdom. H. t. at lære et Sprog. Hielpeord, et. Ord, hvoraf man i Sproget betiener sig for at danne Verbernes Tider (verbum auxiliare.) Hielpepenge, n. s. pl. Subsidier. (V. S. O.) Hielpepræst, en. Capellan. hielperede, adj. villig, redebon til at hielpe. (forældet. Hvitfeldt.) Hielpeskat, en. 1. ny Skat eller Tillæg til en Skat, i overordentlige Tilfælde. 2. Skat, som den mere Velhavende ell. Rige maa betale f. den Fattige. (Moth.) Hielpetropper, n. s. pl. Krigsfolk, som een Stat sender den anden til Understøtning. hielpevillig, adj. hielpsom, hielperede. (Moth. usædvanligt.) = Hielper, en. pl. -e. den, som bringer Hielp, giver Andre Hielp. "En ærlig Ven, en trofast Raadgiver, en nidkiær Hielper." Basth. — hielpsom, adj. som gierne vil hielpe, være andre til Hielp. Deraf: Hielpsomhed, en. ud. pl. "Om end ikke Tabet, v. saa mange Medborgeres uforfærdede Hielpsomhed, var blevet formindsket." Rahbek.

Hiem, et. ud. pl. [Isl. Heimi.] 1. Sted, Egn, Land, hvor een har hiemme, hvor han enten er født ell. fra sin tidligere Barndom opdragen. At forlade sit Hiem. Jeg har i mange Aar ikke seet mit Hiem. Enhver elsker sit H. "Digterens Hiem." — uegentl. om Dyr, Planter. Denne Vært har sit oprindelige Hiem i Amerika. 2. Huus, fast Bopæl, hvor en Person sædvanligen opholder sig, enten som Eier ell. Leier. Jeg gik i Aftes fra Hiemmet. At have Huus og Hiem ɔ: være bosiddende og føre Huusholdning. Han har intet fast Hiem, har ingensteds H. (om en Landstryger.) = Til Substantivet høre følgende Sammensætninger: Hiembygd ell. Hiembøigd, en. d. s. s. Hiemstavn. Hiemegn, en. Egn, hvor man har hiemme, er født,

ell. en lang Tid har levet. Hiemeng, en. Eng, som ligger i Nærheden af Jordbrugerens Gaard. (Oeconomisk Magazin. II. 327.) Hiemføding eller Hiemfødning, en. 1. en Person, som ikke har været borte fra ell. ret langt uden for sin Hiemegn eller Hiemstavn. "Raa og ukyndige Hiemfødninger, som aldrig have sat Foden uden for deres Fødested." Bagg. N. Klim. 2. hos Ældre: en Indfødt. Indigena. (Taussen. 4. Moseb. 15.) hiemfødt, adj. (Oluff.) s. hiemmefødt. Hiemland, et. Land, hvor man har sit Hiem, hvor man er født, ell. længe har levet. (Baggesen.) Hiemlede, en, ud. pl. Lede, Ulyst t. Hiemmet. (Bording.) Hiemlevnet, et. det Levnet, som man fører hiemme i sit Huus. "Dette er nu Jesuiternes Hiemlevnet." N. M. Aalborg. 1607. Hiemliv, et. det Liv, som føres i Hiemmet; Ophold i sit Hiem. "Et uafbrudt H." Rahb. "At forlade den elskede Arne og det vante Hiemliv." Olufsen. Hiemlod, en. Jordlod, som ligger lige ved ell. nær ved Gaarden, Indmark. Hiemlængsel, en. Længsel efter Hiemmet. hiemløs, adj. som intet Hiem har. "Hans løse Siæl vil sværme hiemløs om i Skabningen." Baggesen. Hiemsagn, et. S. om Hiemmet, indenlandsk Sagn. (Bagg.) Hiemstavn, en. d. s. s. Hiemegn, Hiemland, Hiemsted. "Reent du dog gamle Hiemstavn ei forsagt." Rahb. Hiemsted, et. Sted, hvor een har hiemme eller har sit Hiem. hiemsyg, adj. syg af Hiemlængsel, begierlig efter at komme hiem. (Hos Evald: hiemmesyg. Fiskerne. III. 1.) Hiemsyge, en. d. s. s. Hiemvee. Hiemting, et. Underret, hvortil en Sag først bør indstævnes; fordi Retten er p. det Sted, hvor Sagvolderen har sit Hiem; By-, Herreds- ell. Birketing. Hiemtingsdom, en. Dom, som affiges v. Hiemtinget. Hiemvee, en. høi Grad af Hiemlængsel, der gaaer over t. at blive en Sygdom. = hjemlig, adj. s. nedenfor.

Hiem, adv. [Isl. *heim.*] til sit Hiem, Hiemsted, Huus, ell. Fødeland (domum.) At gaae, reise, komme hiem. At skrive hiem t. sine Forældre. Han er udenlands; men ventes hiem næste Aar. jvf. hiemme. — Hiem ad, hiem efter, p. Veien til Hiemmet. (Hiemad forekommer ogsaa sammentrukket. "Jeg — den samme Bane, man Cæsar henad vandre saae, betraadte hiemad." Bagg. Riimb. 246.) — Hiem forbindes m. endeel Verber, som bemærke: at færdes, bringe, føre, m. m. og derfra stammende Ord, hvoraf adskillige forklare sig selv: hiemage, v. a. 1. kiøre hiem til Huset. hiemavle, v. a. 1. føre Sæd hiem, bierge Sæd. (Moth.) hiembringe, v. a. 3. "Han lovede, selv at besørge Alt hiembragt." Wandal. hiembære, v. a. 3. egentl. bære hiem; figurl. a) erhverve, opnaae. "Den Vinding, han hiembar, er ubesmittet Ære." C. D. Biehl. "O Konge, nyd den Løn, din Seier bør hiembære." Merope v. Schiermann. b) yde, bringe. "Alt hvad i Luften er, dig Tak og Priis hiembærer." Arreboe. Hiemfald, et. den Omstændighed, at noget hiemfalder, er hiemfaldet. hiemfalde, v. n. 3. tilfalde een, som den rette Eier; forfalde t. een. En hiemfalden Arv. Hans Godser hiemfaldt til Kronen. hiemfaren, partic. br. i den Talemaade: at være gift og hiemfaren. Hiemfart, en. Hiemreise. Hiemfærd, en. 1. Hiemreise. (Bording.) 2. Gilde, som unge Brudefolk giøre efter deres Bryllup. (Moth.) 3. Medgift. (Moth.) hiemfærdige, v. a. 1. udrede t. en Hiemreise, hiemsende m. fornøden Forberedelse ell. Udredning. "Det medfølgende Skib skulde hiemfærdiges." Wand. Mindesm. II. 192. (usædvanl.) hiemføre, v. a. 2. bringe, føre til Hiemmet. "Han Bruden hiemfører t. eenslige Huus." S. Staffeldt. "Den Aand, som tro har dig hiemført — han vil og mig hiemføre." Grundtvig. hiemgaaende, adj. v. som gaaer, drager, reiser, seiler ad Hiemmet til. "De hiemgaaende Skibe." Wandal. Hiemgang, en. Gierningen at gaae hiem. Hiemgave, Hiemgift, en. d. s. s. Medgift. Hiemgield, en. Gield i et Bo, som er giort til Boets Nytte og Gavn (f. Ex. Huusleie, Folkeløn, o. d.) At tage Skade for Hiemgield, Talem. ɔ: ingen Godtgiørelse ell. Fyldestgiørelse kunne fordre, fordi man selv er Skyld i Skaden, man har lidt. "Fanger han Skade derover, da have han Skade f. Hiemgield." D. L. I. 24. 29. "Med mindre han vil tage Skade f. Hiemgield, om han det forsømmer." D. L. I. 24. 30. Hiemkald, et. det, at man kaldes hiem; Hiemkaldelse. (Baggesf.) hiemkalde, v. a. 2. kalde den tilbage t. Hiemmet, som har forladt det eller er bortviist derfra; figurl. om Døden. "Naar Livets Herre selv hiemkalde vil hans Aand." Nord. Brun. Hiemkiørsel, en. Gierningen at kiøre hiem. hiemkommen, partic. pl. hiemkomne. som er kommen til sit Hiem. Hiemkomst, en. Tilbagekomst t. sit Hiem. hiemlande, v. n. (er.) komme hiem t. Lands fra en Reise. (sieldent.) "Et Skib er lykkelig hiemlandet fra den Guineiske Strand." Bording. II. 124. Hiemlov, et. Forlov t. at drage hiem. At tage H. paa sin egen Haand, begiere Hiemlov. (Vedel.) "Hvorfor han maatte give Bønderne Hiemlov." Wandal. "Han Folket Hiemlov gav, og Leiren lod opbryde." Bording. Hiemreise, en. Tilbagereise t. sit Hiem; modsat: Udreise, Henreise. hiemsende, v. a. 2. sende t. Hiemmet. Hiemsending, en. (Rahbek.) hiemstille, v. a. 1.

overlade til. (usædvanl.) "Jeg derfor nu min Lykkes Gang — dig, Gud! hiemstille vil." Bord. hiemsøge, v. a. 2. føre Straf ell. noget ondt over (egentl. over eens Huus og Hiem.) "Nu foer en Sværm ud p. Havet, for at hiemsøge fremmede Kyster." Vogelius. Denne By er ofte hiemsøgt m. Ildsvaade. "Hvo dermed sig forseer, hiemsøges skal m. Straf." Bording. "Jeg ei mit Hierte strax hiemsøgte m. en Kniv." Wessel. (Kiærl. ud. Str.) I dagl. T. bruges det for: besøge. Deraf: Hiemsøgelse, en. (der ogsaa br. om uvelkomne ell. besværlige Besøg.) "Den Lykke — at være fri for all kiedsomme og uvelkomne Hiemsøgelser." Rahbek. (D. Tilsk. VI. 419.) Hiemtog, et. Tilbagetog, Tilbagereise t. Hiemmet. "Dagen derpaa fortsatte han sit Hiemtog videre." Wandal. Hiemvandring, en. Hiemfærd t. Fods. figurl. Død. Hiemvei, en. Veien t. Hiemmet. Modsat: Henvei. "Til det forladte Land en taarevædet Hiemvei tage." S. Staffeldt. Hiemvende, v. n. 2. (er.) vende om t. Hiemmet, vende Reisen hiemad. (Baggesen.) "Og naar du hiemvendte fra Fare og Strid." Grundtvig. "Naar engang jeg saae ham frelst hiemvende." Fibigers Soph. hiemvise, v. a. 2. i Lovsproget: afvise en Dom fra Overretten t. Underretten, hvor den er afsagt, p. Grund af Feil i Formen. Deraf: Hiemviisning, en.

Hiemle, v. a. s. Hiemmel, nedenfor.

Hiemlig, adj. [af n. s. Hiem.] som hører t. Hiemmet, udgaaer fra, passer til Hiemmet. (nyt O. efter det T. heimisch.) "En hiemlig Kreds." Bagg. (Poet. Ep. 56.) "En almindelig Følelse af Borgerheld og hiemligt Velbehag." M. "Det hiemlige stille Sovekammer." Bagg. (Labyr. II. 39.) [Denne Forf. som først har brugt det, skriver det ogsaa hiemmelig. "Gader, hvis Kanapper og Forstuer havde noget overordentlig patriarchalsk og hiemmeligt." Labyr. I. 244.]

Hiemme, adv. [Isl. heima.] i Hiemmet, paa sit Hiemsted. (domi.) jvf. hiem, adv. — At være hiemme. Han sagde mig, at han vilde gaae hiem; men jeg fandt ham ikke hiemme. Jeg har Bogen hiemme. — At have hiemme i et Land, en By ɔ: være født der, have sit Hiem der, sin Herkomst derfra. "I Mulm din Krop, i Lys din Siæl har hiemme." S. Blicher. — At være hiemme i noget, i en Videnskab ɔ: forstaae den tilgavns. "Skiøndt han har intet lært, er han dog hiemme i alle Kundskabsfag." Storm. — Hiemme i vor By, i vort Land (siges af den, som er borte derfra.) Hiemme fra, fra eens Hiem, Fødested, Hiemsted. (Isl heiman.) At kiende een hiemme fra. Det er sendt mig hiemme fra. Jeg kommer lige hiemme fra. =

hiemmeavlet, adj. v. som er avlet p. eens egen Jord, ell. i Landet selv (i sidste Tilfælde mods. udenlandsk.) hiemmebrygget, adj. brygget i Huset selv. Hiemmebrygget Øl. hiemmebygget, adj. v. bygget i Landet, i Hiemmet. "Hiemmebygget Kiøl." (ɔ: Skib.) E. Storm. Hiemmedaab, en. Daab, som skeer i Forældrenes Huus. (Ussings Anm. t. Tingsr. I. 329.) hiemmedøbe, v. a. 2. døbe et Barn, ikke i Kirken, men i Forældrenes Huus. Hiemmeføding, en. s. Hiemføding. hiemmefødt, adj. v. opfødt, tillagt i Huset eller Gaarden. Hiemmefødt Qvæg. (Forekommer oftere i Formen hiemfødt. "Naar den, som kiender sig ved Fæet, siges det at være sit hiemfødte." D. L. VI. 17. 8. "At disse Planter og Dyr ikke ere hiemfødte i de Egne, hvor vi nu see deres Levninger." Olufsen. Skand. Lit. S. Skr. 18 Bd. 49.) "Konstens Genius syntes hos dem ligesom oprindelig hiemfødt." M. hiemmegiort, adj. v. giort hiemme i Huset, eller ved Huusmoderens Omsorg, ikke i Fabriker. Hiemmegiort Tøi, Klæde; hiemmegiort Lerred. (mods. Kiøbelerred.) hiemmehørende, adj. v. som har hiemme p. et Sted. De der hiemmehørende Værter, Dyr. "En i en vis Stat hiemmehørende Forbryder." A. Ørsted. Hiemmesidden, en. ideligt Ophold hiemme i sit Huus. Hiemmesidder, en. den, som er idelig hiemme, som sielden gaaer ud. hiemmespundet, hiemmesyet, adj. v. spundet, syet hiemme i Huset, af egne Folk. hiemmevant, adj. saa vant t. et fremmed Sted, som om man der var hiemme. Han er hiemmevant der i Huset. hiemmevirket, adj. v. d. s. s. hiemmegiort. hiemmevævet, adj. v. vævet i Huset selv. At bruge hiemmevævet Lerred.

Hiemme, v. a. 1. huse, give Hiem, Opholdssted. At hiemme Fredløse. (Hvitfeld.) 2. At hiemme sig, blive hiemme, faae et Hiem, et varigt Blivested. (usædvanl.) "De ædlere Konster og Videnskaber ville aldrig hiemme sig i en Stat, hvor Alle, der ikke ere Kiøbmænd — ere Kræmmere." Baggesen.

Hiemmel, en. [Isl. Heimilld.] 1. lovlig Adkomst ell. Retsgrund t. en Eiendom, ell. p. Besiddelsen af en personlig Rettighed, ved gyldige Beviisligheder. At have H. for noget. "Hvis de have lovlig Hiemmel p. den Myndighed, de herved udøve." Rahbek. (D. Tilsk. VI. 578.) 2. det, at kunne lovligen paavise den, som har overdraget, afhændet, tilstedet een noget. Han kunde ikke skaffe H. og blev sigtet som Tyv. "Broster ham Hiemmel." (D. L.) "Da bliver han derfor ei Tyv, om han kan skaffe sin Hiemmel." VI. 17. 14. 3. i Lovsproget: a) Tilstaaelse, ell. Forpligtelse, som

een paatager sig, at træde i en andens Sted som Sagvolder, ell. svare for ham i Retten. (s. D. Lov. I. C. 11. i øvrigt forældet.) "Hvo, som Hiemmel vil være til Tinge, ell. i nogen Rettergang, paa sine egne, eller sit Herskabs Vegne." D. L. I, 11. 1. b) Tilladelse, Fuldmagt. (D. Lov. V. 10. 41.) = a) hiemmelfast, adj. som der er Hiemmel for, som H. ei brøster. b) Hiemmelsbrev, et. Brev hvorved noget hiemles; eller hvorved Hiemmelsmanden paatager sig at svare for en Andens Sag. (D. Lov. I. 11. 3.) Hiemmelsmand, en. den, som giver en anden Hiemmel, hos hvem Hiemmel kan søges. Jeg har min H. for mig. Denne Forfatter er min H. Hiemmelspligt, en. Forpligtelse til at skaffe Hiemmel t. en Ting ell. Besiddelse. (Ørsted.) = hiemmel, adj. [Isl. heimill.] erhvervet m. Rette. Hiemmelt Gods. (forældet.) = hiemle, v. a. give eller skaffe Hiemmel for noget. "At hiemle og værge Huus ell. Jord, som man sælger, m. nøiagtigt Skiøde." D. Lov. V. 3. 12. "Da bør han at føre sin Kiøbmand (Sælgeren) tilstede, som ham det (Qvæget) kan hiemle." VI. 17. 7. 2. uegentl. for: tilsikkre, betrygge. "Hvad Pligt ham ydes bør, der hiemler hver sin Ret." H. Bull. (Forsøg i de sk. Vid. IX. 149.) 3. i Lovsproget ligeledes: give Ret til, bevise Lovligheden af noget. "Da vilde alt det, som udkrævedes t. at hiemle Søgsmaalet, være tilstaaet." Ørsted. (Eunomia. III. 589.) At hiemle een noget. At hiemle sig noget til ɔ: tilegne sig det v. Hiemmel. — Hiemler, en. d. s. s. Hiemmelsmand. — Hiemling, en. Gierningen at hiemle.

Hierne, en. pl. -r. [Isl. Hiarni.] den bløde, i Hovedskallen indsluttede Materie, som staaer i Forbindelse med Rygmarven og ved den med Nerverne i hele Legemet. — figurl. Forstand, Tænkekraft. At bryde sin H. med noget. At lægge sin H. i Blød for noget ɔ: søge at udforske det. "At udgrandske de Unges Hierne og Hierte." Bagg. N. Klim. "En Pige stolt, med Hiernen tom og Hiertet koldt." Øhlenschl. = Hierneaare, en. Aare i og omkring Hiernen. Hiernebor, et. Bor til at aabne Hierneskallen, Trepan. Hierneboring, en. Gierningen, at udbore en Deel af Hierneskallen, naar den er beskadiget; Trepanering. Hiernebrud, et. figurl. d. s. s. Hovedbrud. (J. S. Sehested.) "Hvo vilde sig m. Hiernebrud og daglig-Flid fast qvæle?" Bording. "Bekymrings Hiernebrud dem følger ud og ind." Samme. Hiernefoster, et. figurl. noget, man har udtænkt, et Foster af Tænkningen, Tankefoster (mest i Skiemt. Bagg. Labyr. I. 93.) hiernegal, adj. affindig. (Moth.) Hiernehinde, en. Hinde, som omgiver Hiernen. Hiernehule, en. Huulning inden i Hierneskallen. Hiernelære, en. den Deel af Anatomien, som handler om Hiernen; og særd. Lære om Hiernens Organer (efter Dr. Galls Theorie.) Craniologia. hierneløs, adj. som mangler H. Hiernеløse Fostere (acephali.) figurl. som er uden Forstand, ufornuftig. Hiernemarv, en. br. vel overhovedet om den hvidagtige Masse, der udgiør Hovedbestanddelen i den store og lille Hierne (substantia medullaris;) men især om den forlængede Hiernemarv (medulla oblongata) Hiernepølse, en. Pølse, som laves af visse Dyrs Hierner. Hierneskal, en. den Deel af Hovedets Been, som indslutter Hiernen; Hovedskal. Cranium. Hiernespind, et. pl. d. s. noget som er opspundet af, ell. er et Foster af Indbildningskraften, uden Sandhed ell. Virkelighed. "Meened blev Vittighed og Gudsfrygt Hiernespind." Storm. "Ofte ere Mængdens Meninger et Hiernespind, avlet af Fordomme." Schytte. hiernesyg, adj. som har en ell. anden sygelig Beskaffenhed i Hiernen og dens Organer. (Hovitz.) Hiernesygdom, Hiernesyge, en. Sygdom, Feil i Hiernen. Hiernesøm, en. Hierneskallens savtakkede Sammenføining. Sutura cranii. Hierneværk, en. Smerte i Hovedet, som kommer fra Hiernen. Cephalalgia. Moth.

Hierpe, en. pl. -r. En nordisk Fugl af Hønseslægten, der spises. Tetrao Bonasia.

Hierte, et. pl. -r. [Isl. Hiarta. Genitivets ældre Form Hiertens forekommer i nogle Sammensætninger.] 1. den indvortes Legemsdeel hos Mennesket og endeel Dyre-Classer, som har sit Sæde i Brysthuulheden, og tiener til, ved sin Udvidelse og Sammentrækning, at optage Blodet af Blodaarerne, og igien udstøde det først i Lungerne og siden i Pulsaarerne. Hiertet slaaer (ved den naturlige) banker (ved en usædvanlig Bevægelse,) og siges at briste, v. Døden. At have Ondt for Hiertet. — 2. I mange uegentlige og figurlige Talemaader bruges Hierte deels for den menneskelige Føleevne og Følelse i Alm.; deels for: Sind, Sindelav, (Gemyt) Villie, Siælens inderste Attraa, Tanker, Kiærlighed, m. m. f. Ex. At være let, tung om Hiertet. At have noget p. sit H. "I hvis Barm jeg pleiede at udøse Alt, hvad der laae mig paa Hierte." Bagg. N. Klim. Det skærer mig i mit H. At have et godt, blødt, varmt H. Med tungt H. gik jeg denne Dag i Møde. "De fylde det udtømte, berolige det ængstede, trøste det bedrøvede Hierte." Mynster. — At lægge noget p. Hierte (tage sig det t. Eftertanke.) Det gik ham til Hierte. At tage noget til Hierte ɔ: røres, lade sig bevæge derved. "Alle dets Tilskyndelser nytte intet, naar vi ei ville tage dem til Hierte." Mynster. "Disse

Ord have siden mange gudsfrygtige Mennesker taget sig til Hierte." Samme. At have Hierte og Evne t. noget. "Den ædle Mand, som Hiertets Stemme lød." Rein. At tale af Hiertet, tale Hiertets Sprog ɔ: uforstilt, oprigtigen. "Hvor Hiertets laante Sprog t. Skiul f. Rænker vælges." Malling. "At de ikke paa nogen Maade skulde fristes t. at ville synge, som det kaldes, fra Hiertet." Rahb. (D. T. VI. 742.) At elske een af Hiertet, aabne sit H. for een, vende sit H. fra een, skienke een sit H. og mange flere. — Ogsaa for: Mod, Kiekhed. Mod og Mands Hierte. At have Hierte til at gaae sin Fiende imøde. 3. figurl. i nogle Tilfælde: det inderste af Noget. At trænge ind i Hiertet af et Land. Vi ere i Hiertet af Vinteren. (Moth.) — Hierteblådene, de spæde, endnu ikke udviklede ell. inderste Blade p. visse Planter; f. Ex. Kaal. 4. nogle Ting, som have Liighed m. et Hierte. Hiertet i en Pompe. Hiertet i et Spændeden (Deel, hvorved Spænderemmen holdes fast.) — Hierter, kaldes en Farve i Kortspil. Deraf: Hierterdame, Hierteres, Hierterti, o. s. v. = Hierteangest, en. høi Grad af Angest, der har sin Grund i Trykning for Hiertet; Hierteklemmelse. (V. S. O.) Hiertebanken, en. usædvanlig stærk Bevægelse i Hiertet. Hierteblad, et. s. Hierte, 3. Hierteblod, et. det Blod, som strømmer ud af Hiertet. "Døden fra dig tog dit sidste Hierteblod." Tullin. hiertebrækkende, adj. i dagl. T. om Skrift ell. Tale, der p. en falsk, latterlig Maade vil røre, giøre et stærkt Indtryk. (Holberg.) hiertedannet, adj. dannet som et H. Hiertefred, en. Fred i Hiertet, i Sindet; Sindsro. "Fød min Siæl med Kundskab, Hiertefred, usminket Dyd." Foersom. hiertefrisk, adj. som ikke lider af nogen egentlig, indvortes Sygdom. (modss. hiertesyg.) hierteglad, adj. meget glad. hiertegod, adj. inderlig god, god af Hiertet (oftere i dagl. T. hiertensgod.) Hiertegrandsker, en. den, som seer i andres Hierte, som kan kiende og bedømme andres Sind. (Rahb.) hiertegreben, adj v. fig. meget angreben, stærkt bevæget over noget. "Du er jo hiertegreben, stærke Helt!" Ohl. (Palnat.) Hiertekammer, et. en af Hiertets to Afdelinger. Det høire, venstre H. Hiertekiender, en. d. s. s. Hiertegrandsker. "See fra din Throne ned, kiærlige Fader, du Hiertekiender." Thaarup. hiertekiær, adj. meget kiær. (dagl. T. oftere: hiertenskiær.) Hierteklappen, en. d. s. s. Hiertebanken. Hierteklemmelse, en. Hierteangest. hierteklemt, adj. bespændt af Angest, Hierteklemmelse. Hiertekryst, et. Favntag, hiertelig Omfavnelse. "Et trofast Hiertekryst al Møie ham forsøder." C. D. Biehl. Hiertekule, en. den udvendige Fordybning paa det menneskelige Legeme, imellem Brystbenet og Maven. Hiertelag, et. Sind, Sindelav. At have et godt H. til een. "Han, som gav os Hiertelag t. at elske." Mynster. "Vil hun — stedse bære t. os det samme Hiertelag." Jac. Graa. "Den, som m. et godt Hiertelag tager mod en Velgierning." B. Thott. "Sku i dine Venners Glæde Fædrelandets Hiertelag." Thaarup. hiertelet, adj. let om Hiertet, glad i Sindet. "Ved saadan Kongegunst — blev jeg saa hiertelet og lystig overmaade." Bording. Hiertelettelse, en. Lettelse i det, der trykker Sindet. hierteløs, adj. figurl. 1. uden Følelse, Medfølelse, Medlidenhed; ufølsom. 2. umandig, ubehiertet, feig. "Slet ingen saa forsagt og hierteløs kan findes." Bording. hiertemeent, adj. virkelig meent, oprigtig, hiertelig. "En hiertemeent Priis." (Berømmelse.) Pram. Stærkodd. 18. "En hiertemeent Lovsang." Rahb. (D. Tilsk. II. 763.) Hiertenag, et. krænkende Nag ell. Sorg; Hiertesorg. (Jacobi.) "Mig har mit Hiertenag, min Skam — nu dybt i Skoven fulgt." Th. Stockfleth. Hiertepung, en. stærk, dobbelt Hud, hvori Hiertet er indsluttet. Pericardium. Hiertero, en. Sindsro, Siælefred. Hierterod, en. 1. den midterste Rod, Hovedroden p. en Plante. "Paa disse Træer maa Hierteroden ved den første Omplantning bortskæres." Olussen. (Ved nogle Træer: Pælerod.) 2. det inderste af Hiertet; (Fibræ cordis. Moth.) og figurl. Siælens Inderste. (H. Tausen.) hierterørende, adj. s. rørende. (V. S. O.) Hiertesaar, et. Saar i Hiertet; men ogsaa figurl. for: dyb, vedvarende Sorg. Hiertesands, en. høiere, ikke blot legemlig Sands ell. Følelse. (N. Ord.) "Her, hvor man har Hiertesands f. Sang." Bagg. Hierteskiold, et. i Vaabenkonsten: et mindre Skiold i Midten af det større Vaabenskiold. Hierteskud, et. 1. Skud, som rammer Hiertet. "Som vilde Tiger flyer m. Skyttens Hierteskud." N. Brun. 2. Skud, Spire af Hiertet ell. Toppen p. en Plante. Hierteslag, et. 1. Hiertets pulserende Bevægelse; Hiertebanken. (Moth.) 2. det Kiød p. et slagtet Kreatur, som ligger bag og v. Siderne omkring Hiertet. (Moth.) Hiertesorg, en. Sorg, som kommer fra Hiertet, gaaer dybt t. Hiertet. Hiertesting, et. uegentl. et Sting, en stikkende Smerte i Brystet. hiertestyrkende, adj. uegentl. som styrker, opliver Nervekraften. Saaledes ogsaa: Hiertestyrkning, en. Hiertestød, et. egentl. dødeligt Saar, ell. Stød i Hiertet; figurl. Hiertesorg, Modgang, (især uventet, som enten volder een Døden, ell. dog er piinlig at bære.) Det gav ham et Hier-

testød. "Vor Jomfru deraf fik et saadant Hiertestød." Holberg. Hiertesuk, et. dybt Suk; Suk, som kommer fra Hiertet. "Han drager dybt et Hiertesuk." J. L. Heiberg. hiertesyg, adj. indvortes syg, alvorlig syg. Hiertesygdom, Hiertesyge, en. 1. egentl. en Sygdom, der har sit Sæde i Hiertet. 2. uegentl. indvortes Sygdom, hvorved hele Legemet lider. Hiertetrøst, en. det, som trøster, beroliger. Hiertetyv, en. figurl. i komisk Stiil: den, som vinder en Andens Hierte ell. Kiærlighed. "Ordet Hiertetyv er mig en Afsky blevet." Wessel. Hiertevand, et. Vædske inden i Hiertepungen. hiertevarm, adj. poet. som har et varmt Hierte, en varm, livfuld Følelse. "Skiønne hovedløse, hiertevarme, vingefagre Fugl fra Paradiis." Bagg. = hiertelig, adj. og adv. som kommer fra Hiertet, inderlig, oprigtig; forenet m. en sand, levende Følelse. adv. inderligen, oprigtigen. Hiertelig gierne. Det er mig hiertelig kiært. — Hiertelighed, en. den Egenskab, at besidde en hiertelig, levende Følelse, et varmt, kiærligt, deeltagende Sind. = Den genit. Form Hiertens bruges (især i dagl. T.) som adv. for hiertelig: inderlig, meget. (hiertens gierne; en hiertens god Kone, o. d.) Ligeledes i adskillige Sammensætninger, som: Hiertensfryd, n. s. Navn paa en kryddret vellugtende Urt, som dyrkes i Haver. (Melissa officinalis.) "Der duftede vellugtende de friske Blade af Hiertensfryd." J. Smidth. Hiertensglæde, en. inderlig, ret stor Glæde. — hiertensgod, adj. meget god. — af Hiertensgrund, adv. (ell. adskilt: af Hiertens Grund.) 1. ret oprigtigen, uden Skrømt. 2. ret tilgavns. — Hiertenslyst, inderlig Lyst. — Hiertensmening, alvorlig, oprigtig Mening; Hiertensven, Hiertensønske, o. fl.

Hige, v. n. 1. (har.) [A. S. higian, *aspirare*, *attendere*; higan, *contendere*, *festinare*.] attraae, tragte efter m. Begierlighed. "At det er Hovmods Vane — at krybe lavest, naar den høiest higer." Storm. — At hige efter noget. "Alle levende Skabninger hige efter deres Tilstands Fuldkommenhed." Eilschow. "Dyd ei efter Mængdens Priis v. Glimmer higer." F. Guldb. "Han troede vist, at Dyden taber sit Værd saasnart den higer efter Glands." Storm. "Et Ønske — som higer mod den uvisse Fremtid." Mynster. "Saaledes higer den Unge videre ud i Livet." Mynster. "Den higende Lyst til at giøre Opsigt." Malling. = Deraf: Higen, en. ud. pl. Higen efter Ære, Rigdom. "Umættelig Higen efter Mere." Mynster. "At samme Strand skal vise mig alt andengang min Higens Gienstand." Øhlenschl.

Hiin, pron. n. hiint. pl. hine. [Isl. hinn, hin, hitt.] et henvisende Pronomen, der betegner en Person eller Ting, som er eller tænkes fiernere, og saaledes modsættes: denne, dette. I hine gamle, længst forsvundne Tider. Paa hiin Side Aaen (eller af Aaen.) "Den misundelige Gave, at more hiin m. Fias, og den med Ingenting." Bagg. Hiint er til min Skade, og dette vil ikke give mig stor Fordeel. (jvf. denne, d.) Hiin og den (ell. denne) ell. denne og hiin: br. undertiden (efter det T. "dieser und jener") naar man ikke sigter til, eller ikke vil nævne en bestemt Person; ell. for: Een og anden. "Hvorom har ikke hiin og den giort Ovder?" Bagg. (U. Arb. I. 116.) = hiinsides, adv. paa hiin Side, paa den modsatte Side af. Hiinsides Aaen ligger en Eng, som tilhører ham. — hiinsidig, adj. som hører til, som udgiør eller tænkes at være paa den modsatte Side. (N. Ord.) "Og stræber at naae hiinsidig Strand." Foersom. (Digte. II. 55.) s. modsidig.

Hikke, en. n. s. en Tilstand, som frembringes ved Luftrørets krampeagtige Sammentrækning, hvorved Veiret udstødes m. en egen Lyd. At have, faae Hikke.

Hikke, v. n. 1. (har.) [Isl. hixa.] at have Hikke.

Hil! et Udraabsord, hvormed man hilser ell. tilraaber, tilønsker een Held. Hil dig! hil være eder! "Hil Danerkongen i sin Hal!" Øhlenschl. (Palnat.)

Hilde, en. pl. -r. [Sv. Hælla, Hælda. Gl. T. Helde, Helte, *compes*, *pedica*. Ihre.] Reb ell. Baand, der bindes om For- og Bagbenene af Dyr, for at hindre dem fra at løbe; Baand ell. Snare, hvori noget indvikles (hildes.) At fange Dyr m. en Hilde. — figurl. "Naar jeg sank i Sandsers Hilde." Thaarup. (jvf. Pleielhilde.)

Hilde, v. a. 1. sætte i Hilde; fange; indvikle. Hesten har hildet sig i Toiret. "Da blev min Fod i Daarskabs Snare hildet." Rein. figurl. besnære, fange, føre bag Lyset, forføre. Han lod sig hilde af den Snediges Løfter og Smiger. "Den Synd — mig alt for let at lade hilde." Bagg. (Gieng. 173.) "Let hildes den i uværdig Trældom, saa dens Herkomst neppe mere kiendes." Mynster. "Lad Æres, Høiheds Spøgelser ei hilde din Fod m. deres skiulte Baand." Pram. = Deraf: Hildegarn, et. Garn, hvormed man hilder ell. fanger, f. Ex. vilde Dyr; og figurl. Lokkelse, Forførelse. (Kingo.)

Hille og Hillemænd! Udraabsord hos Almuen, hvorved Forundring og Beundring udtrykkes. (Saaledes: Hille Død! og fl. lignende Udraab. Hille er her kun en forandret Udtale af hellig.)

Hilse, v. a. 1. [Isl. heilsa.] meddele,

give een Hilsen, enten for sin egen Person, ell. for Andre. At hilse een p. Gaden v. at tage Hatten af. At hilse een m. Kongenavn. (Vedel. Thaarup.) Han bad mig at hilse alle Venner. At hilse paa een ɔ: aflægge en personlig Hilsen, besøge.

Hilsen, en. pl.–er. [Isl. Heilsan.] Ord, Tegn, Bevægelser, hvormed man udtrykker Agtelse, Hengivenhed, gode Ønsker for een, som man møder, kommer til, o. s. v. At faae en H. af een. At sende een sin H. ved en Anden. Han bad mig aflægge, formelde hans Hilsen. Der er Hilsener i Brevet til alle hans Venner.

Himle, v. n. 1. (er.) [af n. s. Himmel.] døe. (i dagl. Tale og i Skiemt.)

Himmel, en. best. Himmelen og Himlen. pl. Himle. [Isl. Himin.] 1. oprindelig: ethvert huult eller hvælvet Loft over noget (s. nedenfor, 5.) men bruges nu i denne Bemærkelse egentlig om den fra Jorden synlige Deel af Verdensrummet, der for Diet hæver sig, liig en Kuglehvælving, over Jorden; men tillige om Samlingen af alle de Kloder (Himmellegemer) som vise sig i Verdensrummet. Man seer ikke en Stierne paa Himmelen i Aften. Himmelen er klar, mørk, overtrukken idag. "Himlen er dog blaa, om end den Blinde seer det ei." Ordspr. (P. Syv.) Solen er endnu p. Himmelen. Himmelens Løb ɔ: Stierners og Planeters Gang. 2. det Sted, vi især tænke os, efter menneskelig Viis, som Guds Bolig, og tillige som de Saliges Opholdssted efter Døden. 3. mere figurl. for: Gud, det guddommelige Væsen selv. Det var Himmelens Villie. Himmelen give det! "Suk gaaer vel t. Himlen, om end Taarene falde p. Jorden." Ordspr. 4. d. s. s. Himmelegn ell. Luftens Temperatur. Under en sydlig Himmel. "Dets Himmel er vandkold, sludfuld, ustadig." Olufsen. 5. Loft, ophøiet Bedækkelse over en Ting; f. Ex. Himmelen paa en Seng, en Karret. At bære en H. over een. 6. i dagl. og lavere T. føies det t. nogle Ord, hvor det faaer en forstærkende, men ufordeelagtig Bemærkelse; f. Ex. himmelgal, en Himmelskielm, en Himmelstorm, o. fl. = himmelblaa, adj. blaa, som Lufthimmelen synes for vort Die. himmelblid, adj. blid, mild, som en Himlens Beboer. (Baggesen.) Himmelblus, et. Et hastigt fremblussende lysende Meteor ell. Luftsyn. (Moth.) Himmelbrev, et. Brev, som Overtro antog for at være nedfaldet fra Himmelen. (Bagg. U. Arb. I. 49.) Himmelbue, en. d. s. s. Himmel, 3. Himmelbyg, et. en fortrinlig god Afart af Byg: get. Hordeum coeleste. Himmelbygning, en. Forening af synlige Himmellegemer, Sole og Planeter (Verdenssystem.) "At hele denne nye Himmelbygning maatte være frembragt af Hovedsvimmel i min forvirrede Hierne." Baggesen. N. Klim. Himmelbælte, et. astronomisk og physisk Afdeling af Himlens Kreds, med den tilsvarende Deel af Jordens; Zone. (v. Aphelen.) s. Jordbælte. Himmeldyb, et. Himmelbue, Himmelhvælving. "Det umaadelige Himmeldyb." T. Rothe. Himmelegn, en. bruges om Jorden i samme Bemærkelse, som Himmelbælte, og med nærmest Hensyn til Luftens Varme eller Kulde og øvrige Beskaffenhed. At leve i (under) en varm, behagelig, kold Himmelegn. himmelfalden, adj. v. nedfalden fra Himmelen. figurl. en himmelfalden (ganske uventet) Leilighed. Baggesen. At være ell. blive som himmelfalden, siges om den, som bliver meget overrasket, forbauset. (Rahb. D. Tilsk. IX. 177.) himmelfaren, adj. v. opfaren til Himmelen. Himmelfart, en. Opfart til Himmelen. Himmelfred, en. poet. den Fred, som nydes i Himlen, i de Saliges Hiem. "Hvo den lyder, Himmelfred p. Jorden nyder." Thaarup. "I din høie Himmelfred du røres ei af Jordens Usselhed." J. Smidth. himmelgiven, adj. v. poet. skienket af Himlen; som er en Gave af Gud. "Troens himmelgivne Fred." C. Frimann. himmelglad, adj. overmaade glad. (d. Tale. Ligesaa: himmelgal, meget opbragt.) "Din himmelglade Pige bæver, svimler ved sit Held." Thaarup. Himmelhiem, et. poet. et Hiem i Himmelen, overjordisk Hiem. "Han længes overalt — paa Jorden efter Digter-Himmelhiemmet." Bagg. (Gieng. 122.) Himmelhiørne, et. Kant, Leding af Himmelen. Saalænge Vinden blæser fra dette H. Himmelhvælving, en. d. s. s. Himmel, 1. "Himmelhvælvingens bundløse Dyb." T. Rothe. himmelhøi, adj. overmaade høi; som naaer, ell. synes at naae op mod Skyerne. Himmelhøie Bierge. himmelklar, adj. klar som en reen, skyfri Himmel. "Fra det himmelklare Die en Taare trilled ned." Thaarup. Himmelklode, en. Planet. (Baggesen. N. Klim.) Himmelkorn, s. Himmelbyg. Himmelkugle, en. Kugle, hvorpaa de faste Stierner og Stiernebillederne findes aftegnede, m. m. Himmellegeme, et. Stierne eller Planet. Med Hensyn til det Lys, de have, deels af sig selv, deels af Solen, kaldes de ogsaa: Himmellys. "Hvor rar en Ære — det fordum holdtes for, et Himmellys at være." Storm. (Ogsaa i Særdelesh. poet. om Solen: "Du Himmellyset bød m. uforandret Løb sin maalte Bane følge." E. Colbiørnsen. "Hvo gaaer nu frem i Himmellysets Pragt, naar alle Nattens Spøgelser sig skiule?" Baggesen.) Himmellængsel, en. poet. Længsel efter Himmelen, efter et høiere Liv. "En Him-

mellængsel i os alle brænder." S. Blicher. Himmelpol, en. den Pol ell. det Punkt p. Himmelen, som tænkes at svare til en af Jordpolerne. Himmelraab, et. figurl. et meget høit Raab. himmelraabende, adj. v. figurl. i høieste Grad uretfærdig, slet, strafværdig. En himmelraabende Synd, Uret. ("himmelskrigende uretfærdig" Baggesen. Labyr. II. 132.) himmelreen, adj. fuldkommen reen, skyldfri. "Den himmelrene Lyst, at skue Brødres Glæde." Bagg. Himmelrum, et. den f. os synlige Deel af Skabningen eller Universum. (T. Rothe. Nat. Betr. I. 294.) himmelsendt, adj. v. figurl. om noget meget lykkeligt, heldbringende. Den himmelsendte Fred. "Hvo skulde ikke kunne gienkiende denne himmelsendte Giæst?" Synesius ved Bloch. 5. Himmelseng, en. Seng med Himmel (3) over. himmelsindet, adj. figurl. hellig, andægtig. "Med et sagtmodigt Skridt, med himmelsindet Mine." P. M. Troiel. himmelskiøn, adj. overmaade deilig. (V. S. O.) Himmelspræt, en. Gierningen, at vippe ell. kaste noget høit i Veiret. At lege Himmelspræt med een. Moth, der ogsaa har v. at himmelsprætte. (Himmelsprætning. Don Qu. af C. Biehl. "Han var bleven himmelsprættet af Folk med Kiød og Been." sammesteds. II. 351.) Himmelstige, en. Stige, som tænkes at naae fra Jorden op i Himmelen. Himmelstorm, en. meget stærk Storm. (Holberg.) Himmelstrøg, et. d. s. s. Himmelegn. Himmelsyn, et. Et Syn, Naturphænomen paa Himmelen. (T. Rothe.) "Hiint stolte Himmelsyn (Regnbuen) som dorske vi beskue." Grundtv. (s. Luftsyn.) himmelsød, adj. poet. høist behagelig ell. indtagende. "Da er ei meer dens Smerter himmelsøde." Foersom. Himmeltegn, et. de tolv Himmeltegn, ɔ: Stiernebilleder i Dyrekredsen. Himmelvei, en. V. til Himmelen. Himmelveir, et. stærkt Uveir eller Storm. "Hvad saadant Himmelveir, hvad saadan Storm forvoldte." Holb. P. P. Himmelsk, adj. som hører til, tænkes at være i Himlen. Vor himmelske Fader. — figurl. meget skiøn, yndig, fuldkommen. Et himmelsk Syn; en himmelsk Pige.

Himmerige, et. [Isl. Himinriki.] d. d. s. Himmel, 2. At komme i H. fortiene Himmerige. figurl. det høieste Gode. Et H. paa Jorden. "Mands Villie, Mands Himmerige." Ordspr. (I Bibeloversf. forekommer jævnlig: Himmeriges Rige.)

Hin, s. hiin.

Hinanden, pron. indef. som udtrykker et gienfidigt Forhold imellem to, gienfidig Handlen af to. De elske, agte hinanden. De mødte hinanden. "Deres Blik hinanden møde, under glade Favnetag." Thaarup. De fik hinanden til Ægte. De ere hinandens Lige. Om flere, end to, bruges derimod ofte hverandre; men dog saaledes, at hinanden tidt træder i Stedet, der hvor Forholdet nærmest tænkes imellem hver to af de flere. F. Ex. Alle gave hinanden (ell. hverandre) Haanden. (jvf. pron. recipr. sig.)

Hind, en. pl. -er. [Isl. Hind.] Hiortens Hun. Deraf: Hindkalv; (Colding) modsat: Hiortekalv.

Hindbær, et. pl. d. s. en Buskvært, og sammes Bær-Frugt. Rubus Idæus. Deraf: Hindbærbusk, Hindbæreddike, Hindbærsaft, o. fl.

Hinde, en. pl. -r. [Isl. Himna; af hima, hema, *tegere*. Sv. Hinna.] en meget tynd Hud, hvormed noget overdrages. Hinde paa Melk. En H. over Diet. Hiernehinde, Tarmehinde. = Hindesvøb, et. Hinde, der omgiver noget som et Svøb. hindevinget, adj. hindevingede Insecter, en Classe af Insecter, hvis Vinger ligne en Hinde eller et Flor. Hymenoptera. — hindet, adj. som har flere, mange Hinder.

Hinder, en. ud. pl. det, som standser en Tings, en Handlings Fremgang. At giøre Hinder i noget, være een t. Hinder. "At rive det stærke Baand itu, som stammes kun v. Hinder." Frimann. = hinderlig, adj. som er til Hinder, som hindrer, opholder, standser. (Moth.)

Hindre, v. a. 1. giøre Hinder i, volde Hinder. At hindre een i, fra noget. "Han kunde vel hindre dens Udbrud; men ei borttage dens Grund." O. Guldberg. = Hindring, en. pl -er. det, som hindrer, volder Hinder. At hæve en Vanskelighed, borttage en Hindring, overvinde en Modstand. (jvf. Vanskelighed.) "Uden Flid bliver Vanskeligheden t. Hindring, og uden Klogskab Hindringen t. Modstand." Sporon.

Hingst, en. pl. -er. [T. Hengst. Sv. Hingst.] Hannen blandt Hestene, saalænge den er ugildet. = Hingstføl, et. Føl af Hankiønnet.

Hinke, v. n. 1. lamme, halte. Moth. (T. hinken.)

Hiord, en. pl. -e. [Isl. Hiörd.] en samlet Flok Qvæg, ("i det mindste af 12 Hoveder" Moth) som græsser p. fri Mark, ell. drives fra Sted til Sted. "Som en Hyrde søger efter sin Hiord." Ezech. 34. 12. En Qvæghiord, Faarehiord. (Gedehiord. D. B. 1 Kong. 20. 27.) "Sielden er Hiord uden broget Nød." Ordspr. (ɔ: blandt en Mængde er altid nogle Slette.) [Om Heste, Sviin og vilde Dyr bruges ikke Hiord, men Flok.] = Hiorddreng, en. s. Hyrdedreng. Hiordhund, en. Hund, som følger med Hiorden; Hyrdehund. Hiordran, en. Tyveri af Qvæg p. Marken. D. Lov. VI. 15. 4. s. Nøkeran. hiordrig, adj. hvor mange Hiorde

findes, qvægrig. **hiordvant**, adj. v. vant til at følge med Hiorden. (Moth.) **hiordviis**, adv. i Hiorde; hver Hiord for sig.

Hiort, en. pl. -e. [Isl. Hiörtr.] en Slægt af vilde Pattedyr, hvis Kiød spises; fornemmelig den største Art af samme, ell. Kronhiorten. Cervus elaphus. (s. Daadyr, Daahiort.) = Deraf: **Hiortehorn**, et. H. af en Hiort. **Hiortejagt**, en. Jagt efter Hiorte. **Hiortekalv**, en. Hiortens Unge af Hankiøn. **Hiortelæder**, et. Læder af beredet Hiorteskind. **Hiortetak** ell. **Hiortetakke**, en. raspet Hiortehorn; ved pl. Hiortetakker forstaaes derimod Takkerne ell. Spidserne (Enderne) p. Hiortens Horn. **Hiortetalg**, en. o. fl.

Hirse, en. ud. pl. en hos os sielden dyrket Plante, hvis Frø anvendes t. Meel og Gryn. Panicum miliaceum. Deraf: **Hirsegryn**, **Hirsekorn** (Hirsens Frøkorn), **Hirsemeel**, **Hirsevelling**, o. fl.

Hisse, v. a. 1. [Isl. hisa.] drage, hale i Veiret ved Toug. (s. heise.) At hisse en Sæk op paa Loftet.

Hisset og hist, adv. p. hiint Sted, paa et fiernt, ell. fiernere Sted (i Modsætn. til her.) Hist i den anden Stue, hist omme i Gaden; hist ude paa Marken; hist fra, hist henne. Hist og her, allevegne omkring, her og der. "Man bringer hisset hid Jarl Hakons Liig." Ohlenschl. (Hisset bruges, især i Talesproget, sieldnere; og mest for: i den anden Verden, i det tilkommende Liv. Baade her (p. Jorden) og hisset.) "Vi vide dog, at vi hisset skulle have den samme Gud, i hvem vi her leve, røres og ere." Mynster.

Historie, en pl.-r. [Lat. historia.] 1. sandfærdig Fortælling om noget, som har tildraget sig, om Begivenheder. At fortælle en H. At skrive et Lands, den danske Historie. "Historier lære vi ikke." (i en Vise.) pl. Historier bruges i dagl. Tale ogsaa for: opdigtede Fortællinger. 2. sing. Historie og især best. Historien br. for: a) et videnskabeligt Indbegeb af historisk Kundskab; Historie som Videnskab. At studere, lægge sig efter Historien. At læse (holde Forelæsninger over) Historien. Professor i H. og Geographie. b) historisk, fortællende Konst. At tage de Gamle til Mønster i Historien. = **Historiebog**, en. Bog, som indeholder historiske Fortællinger. **Historiegrandsker**, en. den, som lægger sig m. Flid efter Historien, og især studerer den i dens Kilder. En lærd Historiegrandsker er ikke altid en god Historieskriver. **Historiegrandskning**, en. historisk Studium. **historiekyndig**, adj. som er vel hiemme i, ell. tilgavns har lært Historien. **Historiemaler**, en. En Maler, hvis Fag er at male menneskelige Figurer, Optrin og Handlinger. **Historiemaleri**, et. historisk Maleri. **Historiemalning**, en. den Deel af Malerkonsten, som gaaer ud paa historiske Malerier. **Historieskriver**, en. den, som forfatter historiske Skrifter. En god, slet Historieskriver. **Historieskrivning**, en. = **Historiker**, en. den, som er historiekyndig. — **historisk**, adj. grundet i, hørende til, vedkommende Historien. Historisk Sandhed; historisk Stiil, Fortælling; et historisk Skrift. Den historiske Tidsalder (hvorom man har paalidelig, historisk Kundskab.) Et historisk Maleri ɔ: det, hvis Gienstand fornemmelig er menneskelige Handlinger.

Hitte, v. a. 1. [J. hitta.] komme uformodentligen, p. en uventet Maade over noget, uden at søge det. At hitte noget, som een har tabt. "Hitter Mand noget, da skal han det t. første Kirkestævne oplyse, og sige hvad han hittede." D. Lov. "Man finder det, man søger; man hitter det, som man hændelsesviis kommer over." Sporon. — Dog bruges, især af Almuen, hitte i alle Tilfælde for: finde; f. Ex. at hitte Vei, hitte ud af noget, hitte Rede i, hitte hiem, o. s. v. At hitte noget op, hitte paa noget ɔ: opfinde, finde paa (et Raad, Anslag, en List, o. d.) "Et Raad hun hitted op tilsidst; det var en lille Qvindelist." C. Frimann. = **Hittebarn**, et. pl. Hittebørn. et udsat Barn, et spædt Barn, som hittes, og hvis Forældre ere og ville være ukiendte. **Hittegods**, et. Gods ell. Penge, som hittes af nogen, der ikke er Eieren. (D. Lov. V. 9.) **Hitteløn**, en. d. s. s. Findeløn. (D. L. V. 9. 4.)

Hiul, et. pl. d. s. [Isl. Hiól. A. S. Hweol.] en Kreds, et kredsdannet Redskab, som kan dreies om en Axel, og ved sin Bevægelse kan tiene til at sætte andre Ting i Gang. Møllehiul, Vognhiul (oftest slet hen: Hiul; at slinge et Hiul (Moth) ɔ: hugge det til; at beslaae et Hiul.) Rokkehiul, Plovhiul, ꝛc. = **Hiulaxel**, en. A. hvorom Hiulet dreier sig; f. Ex. Vognaxel. (s. Axel.) **hiulbenet**, adj. som har krummede Been, med indadvendte Knæe. **Hiulbeslag**, et. Jernbeslag paa et Vognhiul. **Hiulbænk**, en. "Et bredt Stykke Træ, hvoraf Fælgerne t. et Hiul ophugges." Moth. **Hiulbør**, en. Bør eller Kasse, m. et Hiul under, v. Enden (ell. i Midten) hvorved en Byrde trilles frem. **Hiuldoppe**, en. pl -r. de Nagler, ell. Pinde, hvorved Fælgene sammenføies. (Moth.) **Hiuldrev**, et. Et mindre Tandhiul, der bevæges af ell. selv bevæger et større. (Ogsaa det saakaldte Stokkedrev kaldes Drev ell. Hiuldrev.) **Hiulege**, en. pl.-r. de tynde, runde Stokke, som befæste Vognhiulets Kreds eller Fælgerne til Navet. **Hiulfælge**, en. pl.-r. s. Fælge. **Hiulkiæde**, en. Spærrekiæde t. at hindre Hiulenes Rul-

len ned ad steile Bakker. (Ambergs Ordb.) Hiulknag, en. En paa et Hiul anbragt Knag. Hiulmand, en. den, som giør Vognhiul og andet Træværk til Vogne. Hiulnav, et. pl. d. s. et rundt, udboret Træ, hvortil Fælgerne p. Vognhiulet befæstes v. Egerne, og hvorved Hiulet dreier sig om Axelen. Hiulnaver, et. Bor t. at udbore Hiulnav med. (Moth.) Hiulplov, en. En med Hiul forsynet Plov; modsat: Svingplov. Hiulrand, en. den yderste Rand p. begge Sider af Hiulfælgen. (Moth.) Hiulring, en. En Jernring, som lægges om Hiulnavet. Hiulrok, en. Spinderok, m. fremstaaende Hiul, forskiellig fra Opstander-Rok, hvor Hiulet er befæstet imellem det opstaaende Træværk. (V. S. O.) Hiulskinne, et. fladt Jern, som lægges uden om Hiulfælgerne. Hiulskive, en. rund Skive i visse Slags Kamhiul. Hiulskuffe, en. (Amberg.) s. Hiultvinge. Hiulspiger, Hiulsøm, et. Søm, med store Hoveder, hvormed Hiulskinnerne slaaes fast t. Fælgerne. Hiulspor, et. pl. d. s. Spor, som Vognhiul efterlade i Veien. Hiulspænde, et. Rummet imellem to Hiul, der sidde p. een Axel. Hiulstol, en. Et Stykke Træ ell. Tømmer, hvoraf Hiulfælger tilhugges. (Moth. s. Hiulbænk.) Hiulsøm, et. d. s. s. Hiulspiger. Hiultand, en. udstaaende Tand ell. Tap i Randen af et lille Kamhiul, f. Ex. i Uhrværker. Hiultap, en. Tap i et Møllehiul eller andet stort Maskinhiul. Hiultvinge, en. Indretning til at standse Hiulenes Løb ned ad Bakker. (Radsperre. Ambergs Ordbog.) Hiultømmer, et. Træ, tienligt t. Vognhiul og andet Vognredskab. Hiulværk, et. Samling af Hiul, hvorved noget drives. (T. Räderwerk.)

1. Hive, v. n. 1. (h. r.) 1. drage Aanden m. Besvær. (T. keichen.) 2. drages m. en ikke heftig, men langsomt svækkende Sygdom. Hun har længe hivet, inden hun blev alvorlig syg. — Deraf: Hiven, en. ud. pl.

2. Hive, v. a. 1. kaste ell. slynge noget Tungt m. Magt fra sig, ell. ud af et Rum. (særd. i Skibssproget.) At hive noget over Bord, ud i Søen. 2. At hive p. Ankertouget ɔ: drage det ind, naar Ankeret lettes.

Hiørne, et. pl. -r. [A. S. Hyrn. Isl. Hyrning, Huushiørne.] 1. den yderste Spids af en Vinkel, som to sammenstødende lige Linier danne. Hiørnet af en Gade, af et Huus, i en Stue. At boe paa et H. At afstumpe, afrunde et Hiørne. 2. Kant ell. Strøg af Himmelen (s. Himmelhiørne) ell. Jorden. Vinden har længe staaet i, blæst fra dette Hiørne. Hver løb i sit H. Fra alle Verdens Hiørner. "Til alle Hiørner kan han frit sig vende, og fare stoltelig i Mag fra Jordens ene til dens anden Ende." Ohl. = Hiørnebaand, et. Baand ell. Beslag, f. Ex. af Jern, hvormed Hiørnet paa en Ting styrkes. Hiørnehage, en. Vinkelhage. Hiørnehuus, et. Huus, som ligger p. Hiørnet af to Gader. Hiørnejern, et. Jern, der slaaes p. Hiørnet af noget, f. Ex. en Vinduesramme; Vinkeljern. (Moth.) Hiørnekrog, en. et Stuehiørne. Hiørnemuur, en. Muur, som danner Hiørnet af en Bygning. Hiørnepille, en. P. som er sat i et Hiørne. hiørneret, adj. som er i et ret Hiørne, i en ret Vinkel; vinkelret. (Moth.) Hiørneskab, et. S. som er indrettet t. at staae i Hiørnet af en Stue. Hiørnesteen, en. tilhuggen Grundsteen under Hiørnet af en Bygning. Hiørnestolpe, en. Stolpe i Hiørnet af et Bindingsværks-Huus. Hiørnestue, en. S. i Hiørnet af et Hiørnehuus. (Uegentl. br. det i Kiøbenhavn om en Stue, der har meer end 4 Hiørner; eller en saakaldet Skraastue.) Hiørnetand, en. En af de fire Tænder imellem Fortænderne og Kindtænderne; Øientand. Hiørnevindue, et. V. paa det afstumpede Hiørne af et Huus.

Hob, en. pl. -e. [Isl. Hopr. A. S. Heap. T. Haufen.] en p. eet Sted samlet ell. opdynget Mængde, saaledes som Tilfældet har ført den sammen, og uden Bibegreb om Orden. (jvf. Dynge og Flok.) En Hob Mennesker. "Da tog han Folket, og delede dem i tre Hobe." Domm. 9. 43. En stor H. Bøger laae p. Gulvet. At sanke noget i Hobe, sætte Kornet i Hob. (s. Travehob.) En Steenhob. "Hob er det almindelige Udtryk p. en samlet Mængde, uden Bibegreb om, hvoraf den bestaaer, ell. hvorledes den er samlet." Müller. (jvf. Dynge, Stabel.) "Man siger ogsaa en Hob Mennesker, d. e. en Samling af Mennesker uden Orden og Hensigt." Sporon. — Hoben, den store Hob, bruges for: Almuen, Mængden. "Den vankundige Hob." "Fornuften kan begribe, at den sande Ære ikke bestaaer i Hobens Bifald." Sneedorf. "Deres hemmelige Lærdomme skiulte de for den store Hob." Bastholm. "Ogsaa Freden har sine Helte, skiøndt Hoben beundrer dem mindre." Engelst. = I Hobetal, adv. i stor Mængde. "Landet bar Frugt i Hobetal." 1 Moseb. 41. 47. — hobeviis, adv. i særskilte Hobe, i endeel, i mange Hobe.

Hoboe, en. pl. -r. [Fr. hautbois.] et Slags blæsende Toneredskab. — Hoboist, en pl. -er. den, som forstaaer at spille paa Hoboe, og udøver denne Konst.

Hof, et. pl. -fer. [Isl. T. og Sv. Hof.] 1. Samlingen af de til en regierende Fyrstes ell. en anden fyrstelig Persons Familie, Raad, Huusvæsen og Betiening hørende Personer. Hoffet har forladt Sta-

den. At faae en Betiening ved Hoffet. Kongerne holdt tilforn Hof, snart paa et Slot, snart p. et andet. — Ofte br. det, i politisk Betydning, for: Regiering, Stat. Det franske, det engelske H. Disse Hoffer sluttede et Forbund. 2. I nogle sammensatte og afstammende Ord forandres f til v, f. Ex. Hovarbeide, Hovgaard, Hovmark, Hoveri, o. fl., hvor Ordet Hof har den ellers ikke brugelige Bemærkelse: Herregaard. — Saaledes siges ogsaa: til Hove, ved Hove ɔ: ved Hoffet. "Alle have ei Lykke til Hove ride." — "Ti tiener t. Hove for een Mands Lykke." Ordspr. Men hos Almuen: paa Herregaarden, ell. ved Hovarbeide. At møde til Hove, pløie, saae, tærske til Hove. jvf. ogsaa Hovning. = Hofadel, en. Adel ell. adelige Personer, som søge Hoffet, have Adgang til Hoffet. (Rahb. D. Tilsk. II. 620.) Hofbetiening, en. Betiening ved et fyrsteligt Hof. Hofbetient, en. den, som har en Hofbetiening. Hofbroder, en. i ældre Skrifter: den, som tiener t. Hove m. en anden. "En af Hertugens Frænder slog sin Hofbroder ihiel." Vedels Saxo. 277. Hofdigter, en. den, som er lønnet f. at skrive Vers t. Hoffester, t. fyrstelige Personers Fødselsdage og deslige Anledninger, eller som giør dette efter Bestilling. Hofdragt, en. En vis Dragt, som bruges af dem, der ere ved ell. have Adgang t. Hoffet; Hofklædning. Hofembede, et. Embede ved Hoffet, som en af Kongens eller Fyrstens Hoffolk. Hoffest, en. Fest, Høitidelighed v. et Hof. Hoffolk, n. s. pl. Folk, som ere ved Hoffet, høre til dets Betiening, til Fyrstens Opvartning. Hoffruentimmer, et. F. af høiere ell. ringere Stand, som er i Tieneste ell. til Opvartning v. et Hof. (Hoffruentimre af fornem Stand faae Navn af Hofdamer, Hoffrøkener, Kammerfrøkener.) Hofgaard, en. s. Hovgaard. Hofgulv, et. G. i et Slot, i Hofværelser. "Veien var saa jævn og glat, som et Hofgulv." Bagg. Hofgunst, en. Yndest, som een nyder v. Hoffet, hos Fyrsten. (Rahb.) Hofhold, et. ell. Hofholdning, en. alt det, som hører t. et Hofs ell. Hofstatens Underholdning. (Schytte.) Hofjunker, en. tilforn: en ung Adelsmand, som giorde Hoftieneste; nu en blot Titel (ligesom tildeels mange flere lignende Embeds- og Rang-Titler: Hofchirurg, Hofjægermester, Hoflæge, Hofmarskalk, Hofpræst, m. fl.) Hofklædning, en. og Hofklæder, pl. d. s. s. Hofdragt. hofklædt, adj. klædt i Hofdragt, ell. i sine bedste Klæder. "Bonden har været af sin egen Søn, naar han bliver hofklædt." Ordspr. (Moth.) Hofkryber, en. den, som i Hoftieneste har vant sig t. Kryberi. "En gammel Hofkryber, der ved Frillegunst havde giort og befæstet sin Lykke." Rahb. (Fortæll. II. 21.) Hofkryberi, et. krybende Sind, lav Smiger, som læres v. Hoffer. "Hofkryberi f. de Mægtige, ell. Jacobinerkryberi f. Pøbelen." Rahbek. Hoflehn, et. Lehn, som overdrages een f. Hoftieneste, e. d. "Hoflehn ell. Æreslehn." Schytte. (Indv. Reg. II. 456.) Hoflevnet, Hofliv, et. det, at leve v. et Hof; Livet, Levemaaden, som føres v. Hoffet. (Moth.) "At bygge eller føre Skibe var hans Sag; ikke Hoflevnet." Wandal. Hofmand, en. den, som lever v. et Hof, som forstaaer vel at skikke sig i Omgang m. Fyrsterne og de Store. Han er en fuldkommen, en fiin H. Hofmaneer, en. s. Hofskik. Hofmarskalk, en. En fornem Hofbetient, som forestaaer hele Hofholdningen (ogsaa: Overhofmarskalk.) Hofmester, en. s. Hovmester. Hofnar, en. En lystig Person, som Fyrsterne fordum pleiede at holde ved deres Hof, for at more dem v. Skiemt og Vittigheder. Hofpoet, en. Hofdigter. "Digt, Sladder, meer end af den bedste Hofpoet." Evald. Hofpog, en. foragteligt Udtryk om unge Hoffolk. "Duunhagede Hofpoges udelukkende Eiendom." Rahb. Hofpragt, en. Pragt, som finder Sted i Levemaade, Forlystelser og Høitideligheder v. et Hof. "Tabt i Hofpragt, Adspredelse og Regieringssøvn." Baggesen. Hofpræst, en. Præst, som er ansat til at holde Gudstieneste v. Hoffet. (s. Slotspræst.) Hofraad, en. En Rangtitel, som her til Lands sielden uddeles. Hofret, en. En Ret, som tilforn var Hoffolkets Værneting. Hofrænker, pl. Rænker, som opspindes v. et Hof, blandt Hoffolk; Hofcabaler. Hofsinde, en. pl.-r. den, som giør Hoftieneste; en Hoftiener. (Hvitfeldt. Colding. forældet.) Hofskalk, en. En listig, uredelig Hofmand. "Hofskalken det vel snart f. Fyrsten skal forblomme." Bording. Hofskik, en. den ved et Hof indførte udvortes Skik; Hof-Ceremoniel. Hofskriver, en. Regnskabsbetient v. Hofholdningen. Hofsmigrer, en. Hofmand, der smigrer for den Fyrste, han tiener. "Hvor meget Ondt have Hofsmigrere kommet afsted." Engelst. Hofsnog, en. foragteligt Ord om en rænkefuld, hyklende og smigrende Hofmand. Hofsorg, en. Sørgedragt, som anlægges v. Hoffet. Hofsprog, et. Udtryk og Talemaader, som især ere i Brug v. Hoffet. "Som Sømand fra Ungdommen, havde han ikke lært Hofsproget." Wandal. "Den Mistanke, at hans Yndest og Agt var at vinde v. Smiger og Hofsprog." Rahbek. Hofstat, en. alt det, som hører til en Fyrstes Hof, ell. til hans personlige Opvartning og t. Hofholdningen. Hofsæ-

der, n. s. pl. de v. et Hof, ell. v. Hofferne overhovedet herskende Sæder. De franske Hofsæder. "En Kiender stræbte at godtgiøre, at Hoftone og Hofsæder just ikke vare de bedste og reneste." Rahb. Hoftiener, en. den, som tiener t. Hove, som hører t. Hoffolkene. (Moth.) Hoftieneri, et. usædvanl. Ord for Hoftieneste, m. Bibegreb om Ringeagt. "Det forekom ham mere som Hoftieneri, end som Krigstieneste." Rahb. (Fort. I. 274.) Hoftieneste, en. Forretning, Embede, Bestilling v. et Hof. At være i H. tage Hoftieneste. (D. Lov. V. 3. 6.) Hoftone, en. den ved et Hof herskende Tone. (Rahb. D. Tilsk. I. 231. s. Tone.) hofvant, adj. vant t. Hoflivet ell. til Hoftieneste. (Moth.) Hofvei, en. Midler og Veie t. at opnaae noget v. Hofgunst o. d. "Urene have Hofveiene Ord for at være; men hvad siger det, naar de kun bære t. Maalet?" Rahb. Hofvæsen, et. 1. hvad der hører til et Hof, t. Hofholdning og Hofskik. Hofvæsenet er ikke nu, som i gamle Dage. 2. udvortes Hofmaneer, Hofmænds Væsen. Hun har faaet Hofvæsen siden hun kom t. Hovedstaden. = Af Hof maa desuden udledes følgende Sammensætninger: Hovarbeide, et. d. s. s. Hoveri. (s. nedenfor.) Hovbonde, en. hoveripligtig Bonde. Hovbud, et. Bud, hvorved Bønder tilsiges til Hovarbeide. Hovdag, en. 1. Dag, paa hvilken der giøres Hoveri. 2. en Dags Hovarbeide. At giøre visse Hovdage om Aaret. Hovdreng, en. Dreng, som giør Hovarbeide. Hovfolk, n. s. pl. Bønderfolk, som ere t. Hove ɔ: giøre Hovarbeide. Hovgaard, en. d. s. s. Hovedgaard, Herregaard. Hovkorn, et. n. s. coll. Sæd, som avles p. Hovgaardsmarker. (V. S. O.) Hovlade, en. Herregaardslade. (V. S. O.) Hovmaal, et. bestemt Maal ell. Deel i Hoveri. Hver Bonde har sit Hovmaal. (Moth.) Hovmark, en. Mark, som hører t. en Hovedgaard. Hovmester, en. (skrives ogsaa Hofmester.) 1. tilforn: en af Rigets høieste Embedsmænd; Rigets Hovmester. Titelen: Overhofmester og Overhofmesterinde bruges endnu undertiden for dem, som føre Overopsyn over en Prindses eller Prindsesses Opdragelse. 2. en Person, som er antaget t. at undervise og opdrage Børnene i et Huus; en Huuslærer. (Sieldnere bruges Ordet: Hovmesterinde.) Hovreise, en. Reise, som Bonden giør i Hoveri; Hoverireise. Hovstald, en. Stald v. en Herregaard. (V. S. O.) = Hoveri, et. og Hovning, en. s. nedenfor.

Hoffærdig, adj. som ved udvortes Bram vil ophøie sig over andre, stolt og pragtsyg. [T. hoffärtig. Af høi (hoch) og det A. S. Ferth, Sind, Aand, Hu. (hvoraf A. S. Heahferth, Høimodighed.) Gram (Vid. Selsk. Skr. V. 171) udleder paa samme Maade flere lignende Ord: f. Ex. bodfærdig, letfærdig, tungfærdig, retfærdig, spagfærdig.] = Deraf: Hoffærdighed, en. ud. pl. (Sv. Högfærd.) Stoltheds udvortes Yttring; hovmodig Adfærd. (Moth.) (jvf. Hovmod, hovmodig.) "Hoffærdighed bruges i det ældre Sprog som eensbetydende med Hovmod. (D. Bibel. Sir. 10. 14.) Siden tænkte man v. Hoffærdighed nærmest paa Menneskenes Adfærd; ved Hovmod nærmest p. deres Sind. Saaledes blev Hoffærdighed det samme som Storagtighed, naar Talen var om vigtigere Gienstande." Müller. — hoffærde sig, v. rec. hovmode sig, vise sig opblæst, stolt. (Colding.)

Hofte, en. pl. -r. [A. S. Hype. T. Hüfte. Sv. Höft.] den udvendige Deel af det menneskelige Legeme, som giør Overgangen fra Siden og Overkroppen t. Laaret, og dannes ved det store udstaaende Hoftebeen eller Hofteblad. (Os coxæ.) = hoftebrudden ell. hoftelam, adj. halt, ved en Skade eller Svækkelse i Hofterne (hos Dyr: krydslam, bovlam.) Hofteled, et. Ledet, som forbinder Hoftebenet m. Laarbenet. Hoftemuskel, en. den kiødfulde Deel, som bedækker Hoftebenet. Hoftepude, en. P. som Fruentimmerne tilforn brugte at lægge paa Hofterne under Skiørterne. hofterørt, adj. rørt af Lamhed ell. Slag i Höften. Hoftesene, en. pl. -r. de Baand, som holde Laarbenet i Hofteskaalen. (Moth.) Hofteskaal, en. den Huulning i Hoftebenet, hvori Hovedet af Laarbenet gaaer ind. Hoftesmerte, Hofteværk, en. Gigtsmerte i Hofterne. hoftestrøgen, adj. v. kaldes den Hest, hvis Hoftebeen er gaaet af Led. (Moth.)

Hofte, v. n. 1. (har.) [Isl. og Sv. hætta; *desistere.*] sagtnes, formindskes, lade af. (om Uveir, Regn, Snee; og mest upersonligen.) Nu begynder det at hofte. (Moth.)

1. Hold, et. pl. d. s. 1. Gierningen at holde; det, at have fat p. noget. At have, faae Hold paa noget. 2. det, som holder noget tilbage. "Der er et Hold i Vandet, som Voddet er heftet ved." Moth. 3. lovlig Adkomst t. noget. At have Hold p. en Gaard. (Moth. forældet.) 3. Støtte, som sættes til ell. under noget. At sætte Hold under et Huus. (Moth.) 5. Ophold i Vers (Cæsur;) Pause i Tale, e. d. Moth. "Har danske Smag i Vid og Sang et særskilt Hold, en egen Tone." J. Smidth. 6. en Smerte, som man antog at komme af Blodets Standsning; Sting. Et Hold i Siden, i Brystet, Skulderen. (Sv. Håll.) 7. en Samling, Afdeling, Flok af Personer, som have deelt sig i flere. De kom

ikke p. eengang, men i tre Hold, eet H. efter det andet. (s. Baghold.) 8. Leilighed. At see sit Hold til noget, tage Leiligheden i Agt. "At jeg kan see mit Hold til at hævne mig." P. Tidemand. 9. I ældre Dansk forekommer Hold ogsaa for: Vagthold, Vagt, Besætning. "At forsømme sit Hold." Vedels Saxo. "Han besatte Porten p. Landstrædet m. et stærkt Hold." sammest. S. 228. (jvf. S. 439.) = holdfast, adj. udholdende stadig; (tenax.) Moth. holdgængs, adj siges om en Nøgel, der med Besvær lader sig omdreie i Laasen. (Moth.)

2. Hold, et. ud. pl. 1. Styrke, Varighed. Der er intet Hold i dette Tøi. 2. Pengeværd, Metalværd i en Mynt; Gehalt. (V. S. D.)

Holde, v. a og n. imperf. holdt. (pl. i ældre Skrifter hulde. s. Vedels Saxo. 493.) part. holdt; er holden, holdet. pl. holdne. [Isl. halda. A. S. healdan. Sv. hålla.] A. v. a. 1. egentlig: have fat p. med Hænderne, ell. p. en lignende Maade. At holde een i Kiolen, under Armen; holde noget i Haanden, i Munden, med Tænderne, med en Tang. At holde om Skaftet af en Øxe. Fuglen holdt det i Kløerne, i Nebbet. 2. hindre fra at falde, bære, støtte. Støtter, som holde et Huus. Hvælvingen holder sig selv. At holde sig v. noget. At holde paa noget, p. een, som er nær ved at falde. (Maaskee hertil kan henføres Udtrykket: en holden Mand (ogsaa: velholden) ɔ: velhavende, formuende. — Snarere derimod til 1ste Bemærkelse Ordsproget: Hug ere holdne Vare ɔ: noget, som man har i Hænde og maa beholde.) 3. bringe noget (især en Legemsdeel) i en vis, noget vedvarende Stilling; vedblive at give noget en Stilling, Retning, ell. at være i en vis Forfatning. At holde Hovedet lige, Kroppen i Ligevægt, holde Haanden frem, for Øinene. At holde noget op p. en Stang, holde noget i Veiret, holde Hovedet over Vandet. At holde Landeveien (ɔ: blive paa den.) At holde Middelveien, holde Takt. Skibet kan ikke holde Søen. At holde Porten lukket, holde en Stue varm. (At holde Sengen ɔ: ligge t. Sengs af Upasselighed.) Den Syge maa endnu holde Sengen. At holde (bevare) noget skiult, hemmeligt. At holde sig rolig, tapper; holde sig færdig t. noget. At holde Fred m. sine Naboer (leve i Enighed.) Han vil ikke holde Fred. 4. hindre fra at komme løs ell. afsted; tvinge, tæmme. "Der noget er, som holder mig, og trækker i min Kiortelflig." Bagg. Han kunde ikke holde Hestene. Jeg kunde ikke holde ham længere (ɔ: faae ham t. at bie.) Han kunde ikke holde sig (fra Udbrud af en Lidenskab.) At holde i Ave, i Tvang, i Tømme. At holde sin Mund (tie stille. dagl. T.) 5. have indsluttet, hindre fra at komme ud. At holde een i Fængsel, holde een i sine Snarer. Karret vil ikke holde Vand. "Sønderbrudte Brønde, som ikke kunde holde Vand." Jer. 2. 13. Stuen holder ikke godt Varme. Denne Sygdom har holdt ham i en heel Maaned. At holde een hiemme, inde. At holde sig inde, holde sig p. sit Værelse. — At holde noget hos sig selv ɔ: ikke tale derom til Nogen. "De holdt det Ord hos sig selv." Marc. 9. 10. 6. hindre i sin ordentlige Gang, opholde. At holde sit Veir. Modvind holdt os der i otte Dage. 7. sysselsætte. Dette Arbeide vil holde mig et Aar. 8. forsvare; holde Stand, giøre Modstand. Fæstningen kan endnu holde sig længe. Han holdt sig t. det yderste. (Ogsaa om den, som er i en ell. anden Forlegenhed.) 9. have, bruge p. en vedvarende Maade; vedligeholde, underholde. At holde Venskab, Omgang, Samqvem m. een. At holde en Samtale. At holde Maade, Orden i noget. At holde (holde over) en gammel Skik. — At holde Huus for een ɔ: bestyre hans huuslige Indretning. s. Huusholder, Huusholdning. (At holde Huus, holde ilde, slemt Huus med noget, med een ɔ: behandle ilde; overskiænde; daglig Tale.) At holde aabent Bord; holde mange Tienestefolk. At holde Kudsk og Tiener; holde en Ridehest. At holde en Søn i Skole, v. Universitetet. At holde sig selv m. Kost. At holde Aviser, Ugeblade (anskaffe og betale dem f. en vis Tid.) 10. udholde, vedblive i en Handling. At holde det m. een i Arbeide, i Spil, o. d. (være ham voxen. Moth.) 11. beholde, bevare. Dette Tøi holder ikke Farve, holder sig ikke i Vasken. Dette Træ brænder snart ud, og holder ikke Varmen. At holde Fred med Naboerne. At holde een i Live. (Det var det eneste, som holdt Livet i ham. dagl. T.) At holde noget i Ære (ɔ: vise Agtelse imod; ære.) "Dersom I Konger haver Lyst t. Throner og Scepter, da holder Viisdom i Ære." Viisd. 6. 22. 12. indeholde, indbefatte. Dette Stykke holder 10 Alen. Mynten holder to Lod fiint Sølv. At holde Maal, holde Prøve (ɔ: have sit rette Maal, staae sin Prøve.) 13. foretage, udføre, især p. en offentlig Maade, som Næringsvei, ell. m. Høitidelighed. At holde Kro, Vertshuus, Kaffeehuus; holde aaben Bod; holde Skole, (s. Kroholder, Skoleholder, o. fl.) At holde Marked, Auction, Ting, Ret, Mønstring, o. s. v. At holde Baller, Concerter (naar de ere offentlige, ikke i Privathuse.) At holde Vagt, holde et Slag; holde Bog (ɔ: Regnskab) over noget. At holde Juul, holde Paaske (helligholde.) At holde Bøn, Prædiken, Faste, Messe. At holde en Tale. At holde Bryllup; holde

sit Indtog. "De holdt Høitid i syv Dage." Nehem. 8. 18. 14. opfylde. At holde sit Løfte, sit Ord; holde hvad man har lovet. At holde Ord (efterkomme sit Tilsagn. s. vedholden.) 15. efterkomme, efterleve. At holde Guds Bud; holde Loven; holde Ord, holde sit Løfte. "Du skal holde og giøre disse Skikke." 5 Moseb. 16. 12. At holde en Pagt, en Eed. (Matth. 5. 33.) 16. behandle. At holde sine Børn, Tienestefolk godt; holde een som sit eget Barn. 17. ansee, agte, vurdere. (med præpos for.) Jeg holder den for lykkeligst, der ikke veed af noget Savn. At holde noget for rimeligt, for ganske umuligt. Han blev længe holdt for død. "Han holdt hende for at være drukken." 1 Sam. 1. 13. At holde sig for god t. noget. At holdes for en ærlig Mand. Han holder sine Vare f. høit. (I D. Bibel forekommer det uden præp. med pron. som. F. Ex. "At holde een som en Fiende." 2 Thess. 3. 15. jvf. No. 15, hvortil Talemaaden maaskee kunde henføres.) At holde for, absol. mene, antage. (s. nedenfor C.) 18. vedde om, sætte ud til Veddemaal. Jeg vil holde ti mod een. Jeg holder paa ham, paa hans Haand ɔ: jeg vedder, at han vinder. = Flere Bemærkelser i enkelte Tilfælde finde Sted, hvor dette Verbum har Præpositioner efter sig. (s. nedenfor.) B. v. n. 1. have fast Sammenhæng, enten i sine Dele, eller med andre Ting; have Styrke, Varighed. Denne Kalk, Liim holder (binder) godt. Tøiet seer godt ud; men Farven holder ikke. Dette Tøi, disse Støvler vil ikke holde længe. Isen holder ikke at gaae paa. Traaden holder ikke at sye med. — recipr. holde sig, bevares fra Fordærvelse, Forraadnelse. Kiødet holder sig ikke længe i denne Hede. 2. giøre Ophold, standse, ikke gaae, kiøre, reise videre. Her vil vi holde en Times Tid. Vi kan holde (m. Vognen) under Træerne. Vognen holder for Døren. Han lod Vognen, Hestene holde en heel Time. Rytterne holde p. Landeveien. 3. styre med Vogn og Heste i en vis Retning. Hold til Siden! hold længere frem ad! Vi holdt efter de andre Vogne. At holde af til Venstre, til Høire (Side.) At holde ad sig, (ɔ: til Venstre), holde fra sig (til høire Side.) At holde om i en anden Gade. 4. vedblive, holde ved. Det har nu holdt at regne i otte Dage. C. Med Præpositioner: At holde af, v. a. elske, ynde, finde Behag i (naar Talen er om ringere, mindre vigtige Gienstande.) "At holde af br. i Hverdagstalen om at udtrykke en Lyst t. noget, som denne i Hverdagslivet yttrer sig. Man holder ikke af Gud, Fædrelandet, Æren, o. s. v., men man holder af Læsning, Spil, af sine Forældre, Børn, o. s. v." Müller. — holde for, act. og absol. antage, være af en bestemt Mening. "At holde for udtrykker et paa Eftertænkning beroende Omdømme, uden noget tilføiet Bibegreb af Vished ell. Tvivl; men dog m. Antydning af større (subjectiv) Vished, end at mene." P. E. Müller. (jvf. A. 18.) — holde for, v. n. tages i Brug; undgielde, straffes for. Han maa holde for v. enhver Leilighed. (dagl. T.) — holde fra, v. a. hindre fra at komme til, afholde fra. Ogsaa recipr. At holde sig fra slet Selskab, stærk Drik. — At holde een frem, figurl. lade opdrage, oplære. At holde sig frem ɔ: vise sig, ikke trække sig tilbage ell. gaae i Skiul. (jvf. Vedels Saxo. 493.) — holde imod, a) v. a. sammenligne. Holde eet Arbeide imod et andet. b) neutr. hindre. Der er noget i Laasen, som holder imod. — holde inde, act. 1. afholde fra at komme ud af Huset. 2. tilbageholde, ei ville udbetale. 3. tie med, ikke fremsige. Hold inde med saadan Tale. — holde med, v. n. bifalde, være paa eens Side. Deri maa jeg holde med ham. Jeg kan ikke holde med nogen af Parterne. — holde op, a) act. forsinke. At holde een op m. Snak. (s. opholde.) b) neutr. standse med noget, lade af, ophøre. Man maa holde op naar Legen er bedst. Ordspr. Vi holdt op at spille, da det blev mørkt. (At holde op fra noget: forekommer i D. B. "De holdt ikke op fra deres Gierninger." Sir. 16. 31.) Ogsaa impers. "Da han saae, at det holdt op at regne og hagle." 2 Moseb. 9. 34. — "At holde op anvendes paa al Slags Virksomhed, som afbrydes; at lade af bruges helst om menneskelige Forsætter." Müller. c) holde sig op over noget, sætte ud paa, tale ilde om, kritisere. — At holde over, absol. haandhæve, holde i Kraft, i Anseelse. At holde over sin Ære, Myndighed, sine Rettigheder. At holde over Lovene, over gamle Skikke. — holde paa, act. ikke lade fare, ikke give Slip paa; spare paa. At holde paa en Farve i Kortspil. At holde paa sine Giæster, holde paa en Mening; holde paa det, man har. (s. paaholden.) — holde sammen, v. a. 1. egentl. f. Ex. At holde Hænderne sammen. 2. At holde to Ting sammen ɔ: sammenligne. 3. spare. At holde sammen paa de Penge, man erhverver. b) neutr. blive sammenhængende. Karret vil ikke holde sammen. 2. holde m. hverandre, giøre eet. — holde til, act. 1. holde, bringe nær til. At holde Øret til. 2. holde tillukket. At holde Dinene til; holde Porten, Døren til. 3. drive, skynde een t. noget. At holde een t. Arbeide, t. at giøre sin Pligt. 4. sætte, anbringe een t. noget. At holde sine Børn t. Bogen, t. et Haandværk. b) neutr.

1. komme tidt p. et Sted. (dagl. T. s. Tilhold.) 2. At holde til i en Stue, et Værelse ↄ: sædvanligen opholde sig deri. (Moth.) 3. At holde til med et Fruentimmer (leve med i et ukydsk Levnet.) — holde tilbage, v. a. hindre fra at komme frem. Frygten holdt ham tilbage. Han har holdt Faderens Breve tilbage. 2. beholde, ei ville give fra sig. — holde ud. a) act. taale, udstaae. Dette Arbeide holder han ikke længe ud. b) neutr. og act. vedblive med, ikke holde op. At holde ud til Enden. Jeg vil endnu holde denne Maaned ud. — holde ude, act. hindre fra at komme ind. — holde ved. a) act. holde over, hænge ved. At holde ved gamle Sædvaner, Fordomme. "Lad dit Hierte holde ved mit Ord." Ordspr. 4. 4. At holde noget vedlige. b) neutr. blive ved, ikke aflade; vedvare. De holdt ved at skyde hele Natten. Regnen holder endnu ved. "Krigen holdt ved imellem begge disse Nabostater." Guldb. V. Hist. II. 803. (s. vedholdende.) D. v. recipr. holde sig, bruges deels egentl. f. Ex. At holde sig (støtte sig med Hænderne) ved et Rækværk, Toug. At holde sig fast ved noget. Deels uegentl. om at værge, forsvare sig (s. ovenfor No. 8,) eller om at sætte sig i en vis, vedvarende Tilstand (m. adskill. Præposit. og Adverbier.) F. Ex. At holde sig lige, rank (om Legemsstillingen.) At holde sig vaagen. At holde sig kiækt, tappert. — At holde sig fra noget (flye, undgaae m. Forsæt, afholde sig fra.) "Den skal holde sig fra Viin og stærk Drik." 4 Moseb. 6. 3. "Hun havde holdet sig fra Mad halvanden Dag." Holb. P. P. — Jeg kunde neppe holde mig fra at lægge Haand paa ham. "Hold dig fra Uretfærdighed, saa skal Synd vige fra dig." Sir. 7. 2. "Holder Eder ikke fra hverandre." 1 Cor. 7. 5. holde sig hiemme (ei gaae ud.) holde sig inde (i Huset, Værelset.) holde sig op, s. opholde sig. holde sig oppe, ei gaae til Sengs. holde sig til, a) søge, søge til, tye hen til. At holde sig til Kakkelovnen, holde sig t. den varme Stue. "Hver Mand agter at det er en ringe Sag; ellers skulde vi vel flittigere holde os dertil." P. Tidemand. At holde sig til een ↄ: søge Omgang med. (hyppig i D. Bib.) At holde sig t. sine Lige. "En Ulv skal holde sig t. et Lam." Es. 11. 6. b) binde sig til; beraabe sig paa. At holde sig til eens Ord, Løfte; holde sig til Lovens Bogstav. c) søge p. lovlig Maade. At holde sig til sit Pant, til sin Cautionist. — holde sig tilbage, figurl. ei ville yttre sin Mening. (s. tilbageholden.) = Af v. a. og n. holde udledes: holdfast, adj. varig, stærk, som kan holde. (tenax.) Holdfast Tøi; holdfast Mad (drøi, stærk Føde.) En holdfast Hukommelse. (Moth.) Isen er holdfast. (V. S. O.) Holdhage, en. et Redskab af Jern, med to spidse Hager i Enden, som Tømmermænd bruge. (Moth.) Holdskrue, en. En Skrue, der tiener til at holde noget fast eller sammen, eller hvorved Dele og Led heftes til hinanden. Holdtag, et. Styrke i Haanden til at holde fast p. det, man tager fat paa. At have et godt Holdtag. (Moth.)

Holden, adj v. ell. partic. af holde. "Hug ere holdne Vare." Ordspr. 2. uskadet, i god Stand, som ei har lidt Tab; (forenes ofte med heel. At være heel og holden.) "Han kom over m. holden Skib t. Jylland." Vedels Saxo. 341. 3. En holden Mand ↄ: velhavende.

Holdning, en. ud. pl. et nyt Ord, som deels bruges: om en god, rank Legemsstilling (det T. Haltung;) deels: om Fordelingen af Lys og Skygge i et Maleri. I dette Stykke er ingen god Holdning. (I øvrigt forekommer det i: Huusholdning.)

Holdt! Udraabsord, hvorved man byder een at standse.

Holk, en. pl. -e. 1. et Slags fladbundede Fartøier, tienlige t. at føre Last. (forældet. D. Riimkr. Hvitfeldt. A. S. Hulc. jvf. V. S. O.) 2. en huul Træknub, der lægges over et Kildevæld. (Moth.) 3. en bred Jernring, der sættes om en Hølee ell. Fork, f. at holde den t. Skaftet. (At holke sin Lee ↄ: slaae den i en anden Mands Holk, og derved giøre Skaar i den. Moth.) 4. den Deel af Kornets Straa ell. Stængel, der, liig en Skede ell. et Hylster, omgiver Axet, indtil det skyder op af samme. (Moth; ogsaa Hylk. V. S. O.) Kornet holkes ↄ: faaer Holke. Moth.

Hollandsk, adj. som er fra Holland, har hiemme i Holland.

Hollænder, en. pl. -e. 1. een, som er født i Holland. 2. den, som mod en aarlig Afgift forpagter en Herregaards Køer og Græsning; hvilken Forpagtning, med dertil hørende Indretning kaldes: et Hollænderi. (jvf. ogsaa Meieri.)

Holm, en. pl. -e. [Isl. Hólmi.] 1. en Ø (hvoraf: Bornholm o. fl.) særdeles en liden Ø, som, naar den blot bruges til Græsning, kaldes en Græsholm. 2. en liden, enten af Vand, Sump eller Agre omgiven Eng; en Engholm. (Efter Moth ogsaa om enkelte Kornagre, der ligge særskilte, ell. udmærke sig imellem flere v. rigelig Sædvæxt; og ligeledes om andre Steder, hvor noget vorer i Mængde. En Rugholm, en Bregneholm.) = Holmgang, en. et forældet Udtryk for: Tvekamp; fordi denne tidt holdtes p. smaa Øer og Holme.

Holt, n. s. et forældet Ord, som tilforn (ogsaa i det Isl.) brugtes for: Skov (hvoraf nogle Skove og Landsbyer endnu

have deres Navne, f. Ex. Nøddebo=Holt, Grønholt) og endnu bruges i nogle Sammensætninger for: Træ; f. Ex. Ibenholt, Klapholt, Krumholt, Pokkenholt, Strygholt, o. fl.

Honning, en. ud. pl. [Isl. Hunang. A. S. Hunig. Sv. Honing.] den søde Saft, som Bier samle (trække) af Blomster og giemme i Voxkagerne, som de bygge, hvilket kaldes: at sætte Honning. = Honningaar, et. Et godt, slet Honningaar, hvori Bistader give forholdsviis meget, ell. lidt Honning. (Fleischer. Biavl. 214.) honningagtig, adj. som i Smag, Sødhed ligner H. Honningbi, en. den egentlige ell. almindelige Bi, som lever i talrige Sværme, og fornemmelig samler Honning. Apis mellifera. (jvf. Humlebi.) Honningblære, en. Blære i Biernes Legeme, hvori de samle og hiemføre Honningen. Honningbrød, et. d. s. s. Honningkage, 2. (Moth.) Honningbyld, en. et Slags Bylder, hvori sætter sig en tyk, honningfarvet Materie. Honningbæger, ell. Honninggiemme, et. en vis Deel af Blomsterkronen. Nectarium. (Honningbæger, figurl. og poet. (ligesom det modsf. Malurtbæger) om en god, lykkelig Skiebne. "Rækker Æren dig sit Honningbæger." Rahb. "Imidlertid nød hun den almindelige Beundrings berusende Honningbæger." Samme.) Ligeledes: Honningdrik, en. "Som blande Malurt vil udi din Honningdrik." S. Monrad. Honningdug, en. et Slags klæbende Dug ell. Vædske, som findes om Efteraaret paa Planterne og Kornet. (Olufsen. Landoeconom. 188.) Honningfugl, en. et Navn, der gives de udenlandske Fugle, som høre t. Colibri-Slægten. (Trochilus.) honningguul, adj. lyseguul som Honning, honningfarvet. (Moth.) Honninghøst, en. Indsamling af Honning. (Moth.) Honningkage, en. 1. en Voxkage, m. Honning i, en Bikage. (Moth.) "Og Sødmen af hver Urt t. Honningkagen sanker." C. D. Biehl. 2. en Kage, ell. et Slags Brød, lavet m. Honning, af hvilket de mindre kaldes: Peberkager. Honninglugt, en. En egen, noget vammel Lugt, som Honningen har. Honningmave, en. den forreste Afdeling i Bugen hos Bier, hvori Honningblæren ligger. (Fleischer.) Honningsaft, en. den søde Saft i Blomster, hvoraf Bierne trække H. (Moth.) Honningsirup, en. S. lavet af Honning. Honningskive, en. En af en Bikage udskaaren Skive. Honningsmag, en. Smag efter H. eller liig Honningens. Honningsyre, en. Syre, som indeholdes i, ell. er uddraget af Honning. honningsød, adj. sød som Honning; meget sød. "Dens honningsøde Gift forvænte Ganer smagte." Storm. Honningvand, et. en gierende Drik, som laves af Vand med Honning m. m.

1. Hop! et Udraabsord, som enten anvendes i det man lader een springe, eller til at opmuntre en Hest. (s. Hyp.)

2. Hop, et. pl d. s. Gierningen at hoppe i Veiret. (Hophilde ell. Hoppehilde, en. "Et Slags Hilder, der lægges om Hestenes Forbeen, og hvormed de ei kan gaae, men maa hoppe." Moth.)

Hoppe, v. n. 1. (har og er.) [Isl. hoppa. A. S. hoppan.] hæve sig ved Hielp af Benene hurtigen i Veiret, giøre et lavt og kort Spring, hvortil man ikke tager Løb. (jvf. springe.) "Mennesker siges at hoppe, naar det enten skeer op og ned paa samme Sted, ell. den springende Bevægelse er saa liden, at den synes at skee paa samme Sted." Sporon. At hoppe over en Bænk, Rendesteen. At hoppe som en Skade. Fuglen, Græshoppen er hoppet ud af Kassen. Nu har han hoppet længe nok. — Ogsaa figurl. om livløse Ting. Ved Kiørselen hoppede endeel af Æblerne ud af Kurven. = Hoppedands, en. Dands, hvori bruges mange hoppende Spring; Springedands. (V. S. O.) Hoppehilde, en. s. Hophilde. — Hoppen, en. ud. pl. Gierningen at hoppe.

Hoppe, en. pl. -r. [Isl. Hros.] Hunnen blandt Hestene. (s. Følhoppe, Ridehoppe, Stodhoppe.) = Hoppeføl, et. Føl af Hunkiønnet. Hoppemelk, en. M. af en Hoppe; kaldes ogsaa Hestemelk, da Hest er et fælles Navn for Hingst og Hoppe.

Hor, n. s. ud. pl. [langt o; skrives derfor ogsaa Hoer, og bruges altid uden Artikel. Isl. Hór.] utugtig Omgang af en gift Mand ell. Kone m. et andet Fruentimmer ell. Mandfolk. = horagtig, adj. hengiven t. Hor, t. ukydsk Levnet. Deraf: Horagtighed, en. ud. pl. — Horkarl, en. pl. -e. 1. den, som bedriver Hor med en Ægtemands Kone. 2. en gift Mand, der har ukydsk Omgang m. andre Qvindfolk. Horkone, Horqvinde, en. 1. En gift Kone, som bedriver Hor. 2. et løst Fruentimmer, som en gift Mand holder til med. Horsag, en. Sag, der anlægges imod een for Hor. Horstraf, en. Straf, hvori en Horkarl eller Horqvinde dømmes.

Hore, en. pl. -r. [Isl. Hóra. N. S. Hore. A. S. Hor. E. Whore.] 1. en Ægtekone, der giør sig skyldig i Hor. 2. et Fruentimmer, som en gift Mand holder til med; en Horqvinde. 3. uegentlig og i lavere Talebrug d. s. s. Skiøge, hvilken Bemærkelse ogsaa finder Sted i Sammensætninger. = Horebarn, et. Barn, avlet uden for Ægteskab, af Forældre, hvoraf enten den ene, eller begge ere gifte (forskielligt fra: Frillebarn, Slegfredbarn.) Hore-

buk, en. et Mandfolk, der er meget forfalden til Løsagtighed, driver Utugt i Flæng. Horefagter, pl. letfærdige Lader og Geberder, som løsagtige Qvindfolk bruge. Moth. Horehold, et. En Horeverts Haandtering. Horehuus, et. Sted, hvor flere offentlige Skiøger have deres Tilhold ell. underholdes. Horejæger, en. d. s. s. Horebuk. (Moth.) Horekippe, en. foragtelig Benævnelse paa et gemeent Horehuus. (s. Kippe.) Horeleie, et. Leie ell. Ægteseng, hvor Hor bedrives. "Den, som havde dræbt sin Kone p. Horeleiet." Schytte. (Indv. Reg. V. 254.) Horelevnet, et. ukydsk Levnet, horagtigt Levnet. Horeløn, en. Betaling, som en Skiøge tager for Utugt. Horeqvinde, s. Horqvinde (under Hor.) Horesag, en. Sag, som anlægges mod Skiøger, Horeverter og Ruffersker. (jvf. Horsag.) Horeseng, en. d. s. s. Horeleie. Horeskiemt, en. ukydsk, letfærdig Skiemt. (Moth.) Horesøn, en. Søn af en Skiøge; ell. den, som er avlet i Hor. Efter Loven: et meget grovt Skieldsord. Horevert, en. den, som holder Horehuus, ell. som i sin Bolig underholder offentlige Skiøger for sin Fordeels Skyld. (s. Ruffer, Rufferske.) Horevertskab, et. Horehold. Horevise, en. gemeen, letfærdig Vise. (Moth.)

Hore, v. n. 1. (har.) [Isl. hóra] bedrive Hor. At hore med en anden Mands Kone. (Uegentl. og i lav Talebrug: at bedrive Utugt med Qvindfolk i Alm.) = Horeri, et. pl. -er. Udøvelse af Utugt; især den, som jævnligen skeer.

Horizont, en. Synskreds (saavel i astronomisk, som i optisk Henseende.) Solen er endnu ikke over Horizonten. = horizontal, adj. i Jævnlinie m. Vandets Flade; vandret, jævnret.

Horke, en. pl. -r. en liden Ferskvandsfisk af Aborrens Slægt. Perca cernua. (Moth.)

Horn, et. pl. d. s. [Isl. Horn.] 1. en meer eller mindre forlænget, sædvanligen tilspidset Udvært af en særegen, haard Materie i nogle Dyrs Pander. Orens, Bukkens, Hiortens Horn. (Ordets almindelige Bemærkelse er: en fra Overfladen fremstaaende spids Vinkel, ell. Forhøining. s. Hiørne, Isl. Horn; hvoraf ogsaa: Maanens Horn; Alterets Horn (D. Bibel;) Hornet p. en Ambolt, m. fl.) At have et Horn i Siden paa een ɔ: have Nag til, være opbragt p. een. — Ved et i flere Sprog gieldende figurl. Udtryk tillægges den Ægtemand, hvis Kone er ham utro, Horn, hvoraf adskillige Talemaader. "Den føielige Mand bar sine Horn paa Hovedet, uden at de trykkede Hiertet." Schytte. (Indv. Reg. IV. 110.) 2. Et Horn, anvendt t. Drikkehorn, t. et blæsende Toneredskab, t. at giemme noget i, ell. t. anden Brug; deraf: Drikkehorn, Jægerhorn, Posthorn, Blækhorn, Krudhorn, m. fl. 3. Ved Horn absol. forstaaes ogsaa den haarde Materie, hvoraf Dyrenes Horn, men særdeles Orens, ere dannede. At dreie i H.; giøre noget af Horn. = hornagtig, adj. som ligner Horn. Hestens Hover, Køernes Klover ere af en hornagtig Materie. Hornarbeide, et. noget, som er giort af H. hornbar, adj kaldes den Hest, som ei er skoet. (Moth.) Hornblæser, en. den, som forstaaer at blæse paa Horn (Valdhorn.) Horndreier, en. Dreier, som især giør Hornarbeide. Hornerts, en. et Slags Sølverts, forertset ved Vitriol og Saltsyre. Hornfiil, en. F. hvormed Hovsmede file ell. raspe Hestens Hover. Hornfisk, en. En lang og ganske smal Fisk af Giedslægten, med et meget spidst Hoved og grønne Been. Esox belone. hornfødsdet, adj. hornføddede Dyr, kaldes de hvis Fod er af en hornagtig Materie. Hornguld, et. slet Guld, som kun holder 9 til 10 Karath. (Funkes N. Hist. III. 379.) Hornhinde, en. den yderste, giennemsigtige Hinde i Diet. Tunica cornea. Hornliim, en. fast Liim, som giøres af Horn, Klover, o. d. Snedkerliim. Hornlygte, en. Lygte, som er forsynet m. tynde Hornskiver i St. f. Glas. Hornnikke, en. "et Redskab, der sættes p. uvane Qvægs Horn, at det maa lude og ei kan see over Vangen." Moth. Hornqvæg, n. s. coll. kaldes de hornede Huusdyr. hornskaftet, adj. som har et Skaft af Horn. Hornskee, en. Skee af Horn. ("At give nogen en Hornskee, at faae en Hornskee ɔ: give een Kurven, faae Afslag i at beile. Moth. Talemaaden høres endnu hos Almuen.) Hornskifer, en. En Underart af Kiselskiferen; alm. Kiselskifer. (Funkes Nat. Hist. III. 100.) Hornskrab, et. Affald af Horn hos Dreiere ell. Andre, som arbeide i Horn. (Olufsen.) Hornsteen, en. En Steen, bekiendt af dens Brug som Probeersteen. Silex corneus. Hornsølv, et. saltsuurt, ell. i Salpetersyre opløst Sølv, der smeltes v. svag Ild, og da faaer et hornagtigt Udseende. (Møllers pharm. Haandb. 86.) Horntomhed, en. et Navn, som Almuen giver en Sygdom hos Hornqvæget, i hvilken Hornene blive kolde, Kreaturet udmagres, og Halen bliver blød ovenfor Dusken, som om Benet var borte. (Begtrup Agerd. i Jyll. III. 99.) Hornugle, en. En Art af den hos os almindelige Ugle. Strix Otus. Hornværk, et. 1. et Slags Udenværk v. Fæstninger. 2. "det brogede Skilderværk, hvormed Snedkere indlægge Borde eller andet Bohave." Moth.

Hornet, adj. som har Horn; forsyne

med Horn. Hornede Dyr. Den hornede Ugle.

Hors, et. pl. d. s. [Isl. Hros. Hoppe. Jvf. Ros; og om Forskiellen i det ældre Sv. imellem Hörs eller Örs og Hest, s. Ihres Gloss.] en Hest; bruges nu sielden, undtagen hos Almuen, og i Sammensætninger, (som dog ogsaa sielden høres ell. forekomme) undertiden i Særd. for: Hoppe; f. Ex. Horsefol, et. Hoppeføl; og Horseplag ell. Horsplag, en. Plag af Hunkiønnet. — Horsebod, en. Et Skuur p. Marken, hvorunder Udgangsheste kan have Skiul om Vinteren. (Moth.) Horsegiøg, en. Navn paa en Strandfugl, hvis Røst noget skal ligne Gedens, ell. den vrinskende Hests. (Isl. Hrossà-gaukr. v. Aph. Nat. Hist. III. 492. Strøms Søndmør. I. 251.) Horsekiød, et. Hestekiød. Horsemoder, en. En Følhoppe. (Moth.)

Hos, præpos. [Isl. hiá. Gl. T. az.] udtrykker Nærheden ved en Person: nær ved, i Nærheden af, i eens Bolig, Hiem; i eens Værge, Forvaring (altid om Personer; hvorimod ved bruges om Ting.) Sæt dig hos os. Bliv hos mig. At boe hos een ɔ: i hans Huus. At spise t. Middag hos een, sove hos een. Han har sin Søster hos sig ɔ: i sit Hiem. — Man fandt Tyvekosterne hos ham. (Hos br. om andre levende Væsener, end Mennesker, hvor man tænker sig hos disse et Slags Følelse eller Tilbøielighed; om livløse Ting kun, hvor man udtrykker en stærk Tilbøielighed t. disse. Føllet bliver længere hos Hoppen, end Hvalpen hos Hunden. Dette Dyr har sine Unger længe hos sig. Han er altid hos Hestene i Stalden. Hun er helst hos sine Blomster. — Uegentl. hvor noget siges om, tillægges flere eller mange. Vi have Syge hiemme hos os. Det gaaer ikke bedre hos dem. Hos de Franske er det anderledes. Det var en Skik hos de Gamle. — I andre Talemaader: At søge, faae, finde Hielp hos een. Der findes ikke Svig hos ham. Han er i Yndest hos Kongen. Det findes hos denne Forfatter. — Hos sig selv ɔ: i sine Tanker. At holde, beholde noget hos sig selv ɔ: skiult, hemmeligt. — Ogsaa adv. At staae hos, sidde hos. Jeg stod hos, og saae det. Der var ingen hos (nærværende) da det skete. — I Forbindelse bruges det med nogle Verber og Participier, og det uden personlig Gienstand; f. Ex. hosbunden; hosføie, v. a. føie til, vedføie. hosfølgende, som følger tilligemed. hosliggende, som er hoslagt; vedliggende. hoslægge, v. a. især partic. hoslagt, vedlagt. Saaledes: hosstaaende, hostegnet, hosværende (D. Lov. VI. 6. 14.) o. fl.

Hosbond, s. Husbonde.

Hose, en. pl. -r. [A. S. og Gl. T. Hosa. Ital. huose. T. Hosen, som dog kun bruges om Benenes Beklædning eller Buxer.] et, som oftest bundet ell. strikket Klædemon, hvormed Benene og Fødderne bedækkes; Strømpe. (Hose er det egentlig danske Ord, som Almuen altid bruger for Strømpe.) At giøre sine Hoser grønne ɔ: søge v. Smiger og Føielighed at vinde eens Yndest. At skære een en skak Hose ɔ: beføre, fortale een; eller give een Spottegloser. Saa let som Fod i Hose: siges i dagl. T. om det, som er meget let at udføre, ell. at fatte. "Saa ligefremt og saa begribeligt, som Fod i Hose." Baggesen. = Hosebaand, et. 1. B. hvormed Hoserne bindes op; Strømpebaand. 2. en berømt engelsk Orden kaldes Hosebaands-Ordenen. Hosebinder, en. Een som binder Hoser. Hosebrog, en. Hoser og Buxer, som gaae i eet; Pantalons. (Moth.) Hosefod, en. pl. Hosefødder. den Deel af Hosen, som bedækker Foden. Hosekone, en. En Kone, som bøder (eller binder) Hoser. (Moth.) Hosekræmmer, en. den, som handler med Hoser, Lerreder og andre uldne og linnede Varer. ("Jydekarle, som fare Landet omkring og sælge Hoser." Moth.) Hosepind, en. Pind, som bruges t. at binde Hoser og lignende Ting; Strikkepind. Hoseskaft, en. den Deel af Hosen, som bedækker Benet. Hosesokker, n. s. pl. den underste Deel af Hoserne. (s. Sokke.) At gaae p. Hosesokker ɔ: uden Skotøi p. Fødderne. Hosetvinde, et. "Garn, som man lader løbe op af Hoser til anden Brug." Moth. Hosevæver, en. Strømpevæver.

Hospital, et. pl. -er. 1. Sygehuus. 2. Pleiehuus for gamle, svage og trængende Personer. = Hospitalsforstander, en. den, som har Opsyn m. et H. Hospitalslem, en. Person, som er indtaget i et H. og der nyder Bolig og Pleie.

Hoste, en. ud. pl. [A. S. Hweost, Hweostan. Holl. Hoeste.] en sygelig Tilstand i Brystet, hvorved Luften udstødes af Lungerne m. en stærk Lyd og uvilkaarlig krampeagtig Bevægelse. At have Hoste, faae Hoste ɔ: en sygelig Tilstand, hvormed følger jævnlig og vedvarende Hoste.

Hoste, v. n. 1. (har.) udstøde Luften v. Hoste. Han gav ham et Tegn ved at hoste. Ogsaa: være syg af Hoste, have Hoste. Han har hostet i flere Uger. act. At hoste Sliim op. — Hosten, en. ud. pl. det, at hoste.

Hou! Udraabsord, hvorved man vækker, opmuntrer, tilskynder; f. Ex. Hestene for Ploven.

Houg ell. Hov, en. pl. -e. a) lavt staaende Kar i Brænderier (Bærmehoug, hvori

Værmen flyder ned fra Panden) og Bryggerier (Tappehoug; s. dette Ord.) b) et Lad, ell. en Bænk, hvorpaa Tønderne sættes m. det giærende Øl, for at samle den Giær, der løber ned ad Tønderne, og optages i Bøtter (Bøttegiær.) = Houggiær, (ell. Hovgiær) en. tyndere Giær, som faaes i Bryggerier ved Svalebakkernes og Kielderhougenes Udvaskning m. hedt Vand, og br. af Brændeviinsbrændere. Hougpompe, en. hvorved det Flydende pompes op af den lavt staaende Tappehoug. (Heraf ogsaa det Siællandske: Vandhoug, et Vandtrug, en udhulet Træstamme, hvori Kreature vandes.)

1. Hov (ell. Houg,) en. den Deel af et Vod, hvori Fiskene samles, og som ogsaa kaldes Kalven. Sagena. (Moth.) [Sv. Håf, et lidet Garn p. en Stang, hvormed Fiske optages af et Hyttefad e. d. Ihre.]

2. Hov, en. pl. -e og er. [Isl. Hôf, Hôfr. A.-S. Hof.] den hornagtige, udeelte Beklædning, som omgiver Foden hos Dyr af Hesteslægten. = Deraf: hovbar, adj d. s. s. hornbar. Hovbeslag, et. d. s. s. Hestebeslag. Hovblad, et. den underste Flade af Hestens Fod. (Moth.) Hovjern, et. Jern, som Smeden bruger t. at rense og tilstudse Hestens Hov, inden den beslaaes; Virkejern. (Hovklinge. Moth.) Hovkløft, en. Kløft ell. Sprække i Hestens Hov, og den sygelige Tilstand, hvorved saadanne frembringes. Hovkræft, en. Sygdom i Hestens Hov, hvorved denne fortæres. Hovrand, en. den inderste Rand af Hestens Hov. (Moth.) Hovsmed, en. Smed, som beslaaer Heste; Beslagsmed, Grovsmed. (Sv. Hofslagare.) Hovstraale, en. (Moth.) s. Straale, 3. Hovsøm, et. pl. d. s. S. hvormed Hesteskoen slaaes fast t. Hoven. Hovtang, en. Tang, hvormed Smeden uddrager de gamle Søm af Hoven. Hovtrang, en. (Moth.) en Sygdom i Hoven, hvorved den trækker sig for stærkt sammen om Foden; Ænghove.

Hovarbeide, Hovbonde, Hovdag, Hovgaard, o. fl. s. under Hof ɔ: Herregaard.

Hove, v. n. (har) og a. 1. [af Hu, Sind; i Jylland: Hov. Sv. Hog.] d. s. s. hue, behage; og act. lide, synes om. [Udtalen er deelt imellem hue og hove; og Ordet ikke meget brugeligt, uden i d. Tale og hos Almuen; skiøndt det findes i Skrifter.] "Og agt ei heller om du hover ei enhver." Falster. (Ov. Kl. Breve. 4.) "Langt bedre hove vi Vintrens Dage." Rahbek. "Jeg kan just heller ikke sige, jeg hovede det saa grumme godt." Samme. (D. Tilsk. X. 605.) [jvf. hue, under Hu; og det Sv. og Isl. huga, hugga, mene, holde for, have i Sinde.]

Hoved, et. pl. -er. [Isl. Höfud. A. S. Heafod. H. Hoofd.] 1. den øverste eller yderste Deel af det menneskelige og de fuldkomnere Dyrs Legemer, hvor Hiernen og de vigtigste Sandseredskaber have deres Sæde. 2. uegentl. a) om adskillige Ting, som ligne et Hoved; f. Ex. Kaalhoved. At sætte Hoved (om Kaal, Salat.) b) den øverste, eller den vigtigste Deel af Noget. Hovedet paa Søm, p. Knappenaale, p. en Rok. c) den yderste, den mest fremragende Deel af noget. Hovedet p. en Rive, p. en Plov, p. en Tobakspibe. Et Brohoved, en Broskandse. At sætte Hoved p. en Brændestabel ɔ: lægge Brændestykkerne krydsvis p. hinanden f. begge Ender af Stabelen, f. desbedre at holde p. denne. Hoved kaldes ogsaa tidt: en høi Odde ell. Landpynt. Deraf: Skovshoved, Knudshoved, og mange fl. d) Hovedet paa en Seng, den øverste Ende, hvor man ligger m. Hovedet, Hovedende; modsat: Føderne af Sengen. 3. figurl. a) den fornemste Person i et Samfund; Hovedmand, Overhoved (ofte i D. Bibel.) Han var Hovedet f. Sammensværgelsen, f. de Sammensvorne. "Imedens de beklædte samme (Værdighed) vare de Hoveder for Raadet." O. Guldb. (Denne Bemærkelse finder ogsaa Sted i mangfoldige Sammensætninger, for at betegne: det eller den fornemste, vigtigste af flere; s. Hovedaarsag, Hovedsag, x.) b) en Person i Almindelighed. Et lystigt, vildt, uroligt Hoved. "Urolige Hoveder kunde ved listige Forestillinger forlede Folket." O. Guldb. Saa mange Hoveder, saamange Sind. Kronede Hoveder ɔ: Fyrster, Konger. c) Tænkeevne, Nemme, Forstand, Begreb; ell. en Person, der besidder disse Egenskaber i en vis Grad. Drengen har Hoved, har intet H., et maadeligt H. Han er et ypperligt, udmærket Hoved. At faae noget i sit Hoved ɔ: begribe det, eller blive overbeviist derom. At bruge Hovedet ɔ: Tænkeevnen. "Een Hoved bruger mest, en Anden mere Hænder." Holb. (Skiemted.) At bryde sit Hoved med noget ɔ: søge at fatte, at begribe det. (Deraf: Hovedbrud.) "For Lærdoms sultne Ære sit Hoved bryde og sin Nattesøvn undvære." P. M. Troiel. At lægge sit Hoved i Blød f. noget (dagl. Tale) ɔ: grunde paa, søge at udfinde, ell. at finde Midler, Udveie t. noget. — Han er ikke rigtig, ikke vel forvaret i Hovedet ɔ: findssvag. d) Hu, Sind, Villie, Tanker. At følge, gaae efter sit eget H. At have meget, have mange Ting i sit Hoved. Det er ikke efter mit H. Det gik ikke efter hans Hoved. At have noget i Hovedet ɔ: i Hukommelsen. (Ogsaa: at være beskienket.) Han har alt f. mange Ting i sit Hoved. At være kort f. Hovedet ɔ: hastig t. Vrede, iilsindet. At støde een f. Hovedet ɔ: giøre ham vred. At giøre een

Hovedet kruset, volde ham Bryderi, Bekymring; foruden flere særegne Talemaader. = Ordet bruges, som ovenfor er bemærket (3. a.) i mange Sammensætn., m. adjectivisk Bemærkelse, for: den vigtigste, fornemste, betydeligste, hvilke derfor ikke trænge til alle at anføres, eller til videre Forklaring. F. Ex. Hovedaarsag, Hovedarving (egentlig Arving; den, som v. Arvefølge eller efter Testamente arver den største Deel af Arveladerens Formue), Hovedbanner (det fornemste Banner; figurl. Hovedafdeling af en Krigshær), Hovedbegreb, Hovedbog (almindelig Regnskabsbog hos Handlende), Hovedbygning (den fornemste Deel af en stor Gaard ell. Bygning), Hoveddeel, Hoveddyd, Hovedegenskab, Hovedfane (Hovedbanner), Hovedfeil, Hovedfiende, Hovedforretning, Hovedgaard, Hovedgade (d. s. s. Herregaard, Hovgaard; deraf: Hovedgaardseier, -jord, -part, m. fl.), Hovedhensigt, Hovedidræt, Hovedindgang, Hovedkirke (Kirken i et Hovedsogn), Hovedlod (d. s. s. Boeslod, 2), Hovedlærd (grundlærd), Hovedlærdom, Hovedlære (vigtig Lærdom, Lære), Hovedmand (Ophavsmand, Anfører, Formand; at være H. for et Oprør, i et Selskab), Hovedmangel, Hovednøgel (som er saaledes indrettet, at den oplukker alle ell. de fleste Laase, hvor den kan gaae ind), Hovedord (i Sproglæren: Substantivum), Hovedperson, Hovedqvarteer (Sted, hvor den øverst befalende General opholder sig), Hovedregel, hovedrig, adj. (meget rig), Hovedsag (Sag, hvorpaa det især kommer an, som har den største Vigtighed), Hovedskyldner (den, som skylder mest til et Bo), Hovedslag (afgiørende Slag), Hovedsogn (det Sogn af to, til eet Præstekald forenede, som er det største, og hvor Præsten boer; s. Annex), Hovedsprog (hvorfra flere andre Sprog nedstamme), Hovedstad (den fornemste Stad i et Land, hvor Regieringens Sæde er), Hovedsted, et. (Et fortrinlig vigtigt Sted i et Skrift, et Sted, som det i en vis Henseende især kommer an paa), Hovedstol, en. (1. en Pengesum, der udlaanes p. Rente; Capital. "Skyldnere indsandt sig da, f. at betale Hovedstolen og Renterne." Sneed. (Patr. Tilsk. II. 695.) 2. d. s. s. Hovedlag.) Hovedstorm (p. en beleiret Fæstning), Hovedstykke (Hovedafdeling i et Skrift m. m.), Hovedsum (det sammenlagte Tal af flere Summer), Hovedsætning, Hovedtal (Tallene i deres Grundform (een, to) i Modsætn. t. Ordenstal (den første, den anden), Hovedtone, Hovedtrappe (som er foran i Huset; modsat Bagtrappe), Hovedvagt, Hovedvind (Arreboe), Hovedøiemed, m. fl. = Andre Sammens. henhøre t. Ordets egentl. Bemærkelse, f. Ex. Hovedaag, et. Aag, som bæres p. Hovedet. Hovedager, en. det Stykke Jord f. Enden af en Ager, hvorpaa man vender m. Ploven, og der siden pløies p. tværs. (Moth. Ogsaa: Forpløining, m. m.) Hovedbaand, et. B. som bindes om Hovedet ell. Haaret. Hovedbor, et. s. Hiernebor. Hovedbrud, et. Anstrengelse af Tænkeevnen. Hovedbund, en. Huden, som bedækker Hovedskallen. Hoveddug, en. (langt u.) en Dug, som bindes om Hovedet, Hovedklæde. (Moth.) Hoveddyne, en. En større Hovedpude. Hovedgierde, et. den Ende af Sengen, hvortil den Liggende vender Hovedet. hovedgrus, adv. m. Hovedet nedvendt. (Dette usædvanl. Ord bruger Arreboe ligesom næsegrus. Heraem. 148.) Hovedguld, et. poet. Guldsmykke, som bæres paa eller om Hovedet; Diadem. (Grundtv.) Hovedhaar, et. H. som vorer p. Hovedet. Hovedisse, en. d. s. s. Isse. Fra Hovedissen t. Fodsaalen. Hovedklæde, et. K. som bindes om Hovedet. hovedkulds, adv. 1. p. Hovedet, m. Hovedet nedad. At falde hovedkulds ned ad en Trappe. 2. figurl. omvendt, m. Spidsen ell. Toppen nedad. "Det fierne Bierg, m. Skov og næste Lande, stod hovedkulds udi de speileklare Vande." P. H. Frimann. 3. meget pludseligt, over Hals og Hoved. Pigen kom hovedkulds bort. Han maatte reise ganske hovedkulds. "Hvis Bygning man saa ulykkelig havde begyndt, og saa hovedkulds maatte forlade." O. Guldb. Hovedlag, et. den Deel af Hestetøiet, som lægges om Hestens Hoved og bag Ørene. (Moth.) hovedløs, adj. 1. uden Hoved. "Hvo vilde løbe f. en Hær af hovedløse Kroppe." Falster. "Saaledes sad der — to hovedløse Assessorer i Raadet." Bagg. N. Klim. 2. som er uden Forstand. "Hovedløse Drengebørn." Bagg. 3. uden Anfører, Formand. En hovedløs Mængde. "Ilde strider hovedløs Hær." P. Lolle. "Lettelig at kunne overvinde en hovedløs Hær." Wandal. — Hovedmaal, et. Maal af Hovedets Omfang; ell. Høidemaal efter Hovedet. Hesten holder saameget i H. Hovedpande, en. d. s. s. Pande, frons; men det br. ogsaa om hele Hierneskallen. (Moth.) Hovedpine, en. Smerte i Hovedet. Hovedprydelse, en. noget, hvormed Hovedet prydes. "De Hovedprydelser, som vi kalde Parykker." Bagg. N. Klim. Hovedpude, en. P. som lægges i Sengen under Hovedet. Hovedpynt, en. alt det, som bruges p. Hovedet t. Pynt. Hovedsaar, et. Saar i Hovedet. Hovedskal, en. d. s. s. Hierneskal. Hovedskiel, et. det Sted, hvor Forhoved og Baghoved ere sammengroede. Hovedskiul, et. enhver Bedækning p. Hovedet; Hat, Hue, Tur-

ban, o. s. v. Hovedslør, et. s. Slør. Hovedsmykke, et. Smykke, hvormed Hovedet og Haaret prydes. (Bagg.) Hovedsteen, en. huggen Steen, der sættes i Hiørnerne af en Muur eller af Grundvolden; Hiørnesteen. (Moth.) Hovedstykke, et. 1. paa en Fisk: det afskaarne Stykke, hvorved Hovedet sidder. 2. Hovedstykket af en Seng; modsat Fodstykket. Hovedsvimmel, en. n. s. en Tilstand, hvori Hovedet synes at dreie sig rundt, ell. Gienstandene omkring. "Enten frembragt af Hovedsvimmel i min forvirrede Hiernes Indbildning." Bagg. N. Klim. hovedsvimmel, adj. som er i en saadan Tilstand. "Ved slig Berømmelse fast hovedsvimmel, forglemte han sin Klogskab." Ohlenschl. (Hakon J.) Hovedsøm, et. Søm med Hoved (i Modsætning t. Dykkerter, som ere Søm uden Hoved.) Hovedsøm med et stort og fladt Hoved kaldes Plathoveder, Blysøm, Pumpesøm. Hovedtøi, et. alt det, som Qvindfolk bruge til Bedækning og Pynt for Hovedet. Hovedvand, et. destilleret vellugtende Vand eller Spiritus. Hovedvandsæg, et. en Buddike af Sølv ell. Guld, som tilforn brugtes t. Giemme for en i Hovedvand dyppet Svamp. Hovedværk, en. d. s. s. Hovedpine.

Hovedet, adj. (af n. s. Hoved.) som kun br. i Sammensætninger, der betegne Hovedets Beskaffenhed, f. Ex. barhovedet, stivhovedet, tykhovedet, o. s. v.

Hoven, adj. pl. hovne. [Formodentlig af hæve.] opsvulmet v. Tilløb ell. hindret Omløb af Vædsker (om Legemsdele.) Hovne Kinder. Et hovent Been. (s. hovne.) = Hovenhed, en. ud. pl. Tilstanden at være hoven.

Hovere, v. n. 1. (har.) [T. hofieren. Sv. höfwera.] vise overmodig Glæde over noget. At hovere over noget. (dagl. T.)

Hoveri, et. ud. pl. [af Hof; at arbeide til Hove.] Arbeide, som giøres af Fæstebonden t. Hove ell. v. Hovgaarden; Hovarbeide. At giøre Hoveri. (jvf. nedenfor Hovning.) = Deraf: Hoveriforening, en. F. imellem Herremanden og Bonden, om bestemt Hoveri, ell. Godtgiørelse derfor i Penge. Hoverifrihed, en. Befrielse fra Hoveri. Hoveripenge, n. s. pl. aarlig Afgift, som Bonden betaler i St. for at giøre H. hoveripligtig, adj. som er pligtig t. at giøre Hoveri. En hoveripligtig Bonde. Hoverireise, en. Reise, som Bonden giør i Hoveri, Hovreise, o. fl.

Hovmester, s. under Hof.

Hovmod, et. ud. pl. [Sv. Högmod. T. Hochmuth; kunde ogsaa udledes af: Hu; jydsk Hov.] den Feil, at have for høie Tanker om sig selv og vise dette i en stolt Adfærd og Opførsel. "Hovmod gaaer for Fald." Ordspr. "Laster indsnige sig under Dydens Maske; Hovmod tages f. et høit og ædelt Hierte." Holberg. (Plutus.) "Den Hovmod, som er grundet v. Fødselen allene, uden Fortienester." Sneedorf. "Mange, hvilke Guds Velsignelse lærte Ydmyghed, og ikke Hovmod." Mynster. = hovmodig, adj. som beherskes af Hovmod ell. Hovmodighed. Lykke giorde ham hovmodig. "Da forsøger han det, om han kan giøre os storagtige, hovmodige og formeget dristige." P. Tidemand. 1564. "For at ydmyge dem, der vare hovmodige i deres Hiertes Tanke." Mynster. "Naar Lykken føier den Hovmodige, bliver han overmodig." Müller. — "Hovmodighed er en ubeskeden Stolthed, en Last i Omgang og Opførsel mod Andre. Hoffærdighed er en opblæst Forfængelighed, der viser sig i Lader og Adfærd." Sporon.

Hovmode sig, v. rec. 1. blive hovmodig, yttre Hovmod. "Hver hofmoder sig, og ingen vil ydmyge sig." P. Tidemand. At hovmode sig af sin Lykke. "Det Gods, han m. Ære haver forhvervet, skal han hverken hovmode sig af, ell. skamme sig ved." B. Thott. "Lærde Folk, som hovmode sig af en Kundskab, der ikke er nyttig." Sneedorf. "At vi kunne ophøies uden at hovmode os, og nedtrykkes uden at forsage." Mynster.

Hovmodes, v. dep. d. s. s. hovmode sig. "Naar mere blev ham betroet, da hovmodedes han ikke i sin Lykke." Mynster. (Præd. 1823. II. 157.)

Hovne, v. n. 1. (er.) [jvf. hoven.] blive hoven, svulme op. "Deres Klæder bleve ikke gamle, og deres Fødder hovnede ikke." Bib. 1550. (Nehem. 9. 21.)

Hovning, en. [jvf. Hof, 2. og Hoveri.] bruges undertiden, især hos Almuen, for: Hoveri ell. Hovarbeide. — Deraf: Hovningsarbeider, pl. (Schytte. Indv. Reg. II. 83.) Hovningspligt, en. Forpligtelse t. Hoveri. (Olussen. Danm. Brændsel. 59.)

Hovsmed, en. s. Hov (Hestehov.)

Hu, en. ud. pl. [i ældre Skrifter: Hug. Isl. Hug. Sv. Hog.] 1. Sind, Tanke. (mens, animus.) "Ædelhed i Hu og Hierte." A. Vedel. "Der vil let Hu til tung Skiebne." Ordspr. "Havde han været saa snild i Hu, som snar til Fods." Vedels Saxo. 300. At komme i Hu (ell. ihu,) mindes, erindre sig. (s. ihu.) Det gaaer aldrig af min Hu, var aldrig i min Hu. "Slaa ham ikke af Hu, naar du er rig." Sir. 37. 6. "Hædrer og elsker med trofast Hu hinanden." Hertz. "Saa pleier svigfuld Hu at røbe sig." Fibigers Sophokles. 2. Lyst, Attraa, Agt. Min Hu staaer ikke dertil. "Det blev dit Held; thi dertil stod din Hu." Thaarup. "Til Glands

og Glimmer stunder deres Hu." F. Guldb. "Sæt og t. Døden al din Hu." Bording. At vende sin Hu t. noget. "Hans Hu var ganske vendt fra det, han havde at bestille, hen t. den Lyst, at spille." Storm. = Deraf: hufæste, v. a. 1. giemme i Sindet, bevare i Erindringen. hukomme, s. ihukomme. (Det første forekommer lang sieldnere. "O dig jeg komme skal ihu, saa længe jeg mig selv hukommer." Rahbek.) Hukommelse, s. nedenfor. Huro, en. 1. Ro, Tilfredshed i Sindet, glad Sindsstemning; (forældet; men bruges i Jylland.) "Ei større Trøst og Huro var paa denne Jordens Tue." Bording. 2. Tidsfordriv. Requies, oblectatio. (Moth.) Huskifte, et. Forandring i Sind, i Tilbøielighed, Attraa ell. Forsæt, forandret Sind. (Moth.) Huskud, et. Indfald, pludselig Tanke, Indskydelse. (Kingo.) "Et daarligt Huskud." Vedels Saxo. S. 400. "De lade mere gielde deres eget Huskud og Hastighed, end gode Raad." sammest. 46. (forældet.) hustolt, adj. stolt, opblæst i sit Sind. (Hos Ældre; f. Ex. H. Taussen.) husvale, v. a. 1. berolige Sindet, stille tilfreds v. Trøst, Opmuntring. "Om hun ei husvaler mit bange Hierte med det Haab." Evald. "Forladt af Ven og Trøst, ham intet Ord husvaler." F. Guldberg. (uegentl. og urigtigt for: qvæge: "Hun skal husvale først mig m. en kølig Drik." Ohlenschl.) Husvalelse, en. 1. Gierningen at husvale. 2. det, som husvaler. = Heraf ogsaa: huer, v. n. og a. tækkes, behage; lide, synes om. (s. ovenfor hove, som er den sædvanligste Udtale.) Den Klædning huer mig ikke. Det huer (behager) mig ikke her. "Mig huer, indtil Freden sluttes, Krig." Baggesen. (Danfana. I. 196.) "Først og fremmest hvad du bør; siden, hvad dig huer." Bagg. (D. Værker III 374.)

Hud, en. (pl. Huder kun om aftrukne Skind.) [Isl. Hud. N. S. Huud. A. S. Hyd. E. Hide.] 1. I Almindelighed det, hvormed visse, især flydende Ting overdrages. (s. Skind, 1.) Der havde sat sig en tynd Hud (Hinde) ovenpaa Vædsken. 2. særd. og egentlig: den udvendige Beklædning, Naturen har givet Mennesketa og endeel Dyrs Legemer. Hun har en fiin, blød Hud. "Hans Ansigts Hud skinnede." 2 Moseb. 34. 30. — At skielde een Huden fuld (overvælde m. Skieldsord.) "Han kommer her og skielder mig Huden fuld i mit eget Huus." Holb. (den Vægelsi.) Med Hud og Haar (om Dyr ell. Mennesker) ɔ: ganske, uden at levne nogen Deel af Kroppen. At miste sin Hud ɔ: pidskes m. Riis, hudflettes. (D. Lov.) (Om de fleste Dyr bruges Skind, især om dem, hvis Hud er lodden ell. haarrig; men om Hesten, Oxen, Koen altid Hud. jvf. Skind.) 3. i Norge: et vist Jordmaal, hvorefter Landskat bestemmes, ell. en vis Taxt for Skyldsætning, som svarer t. Hartkorn i Danmark. = hudflette, v. a. 1. pidske saaledes, at Huden gaaer af. figurl. giennemhegle, bagtale. hudflænge, v. a. 1. d. s. s. hudflette. "De hudflænge sig selv, indtil Blodet dem forløber." N. M. Aalborg. (Jesuit. Historie. 1607.) "De bleve hudflængede m. Svøber og Riis." 2 Macc. 7. hudløs, adj. som paa et eller andet Sted har mistet den ydre Hud. Hudløshed, en. ud. pl. Tilstanden, at være hudløs. Hudskifte, et. Forandring, Fornyelse af Huden. hudstryge, v. a. 3. d. s. s. hudflette. Deraf: Hudstrygning, en. (ell. Hudstrygelse. D. B. Ap. Giern. 22. 23.) Hudsygdom, en. Sygdom, der har sit Sæde i Huden.

Hue, en. pl. -r. [Isl. Hufa. N. S. Huwe.] et Klædemon, hvormed den øverste Deel af Hovedet og Baghovedet bedækkes, og som slutter tæt til Hovedet. At have Hue (Nathue) paa under Hatten. At ligge m. Hue. = Huebaand, et. Baand, hvormed Qvindehuer bindes under Hagen. Hueblok, en. Blok, hvorpaa Huer sættes og dannes. Hueklæde, et. Tørklæde, som bindes uden om Huen. (Moth.) hueløs, adj. som er uden Hue, som ikke har Hue paa. "Som en myndig Forvalter, naar Bonden hueløs staaer f. hans Dom." Storm. Huetøi, et. Tøi, som er stikket t. en Hue. Et Stykke Huetøi.

Hue, v. n. og a. s. under Hu og jvf. hove.

Hug, n. s. ud. Art. (langt u.) At sidde paa Hug ɔ: i en Stilling, hvori Ryggen og Knæerne bøies, og Hovedet luder forover, ell. hvori man ligesom sætter sig, men uden at naae Jorden eller Gulvet. (jvf. det følgende v. huge.)

Hug, et. pl. d. s. (kort u.) [Sv. Hugg. s. hugge.] 1. Slag m. et skarpt Redskab. Træet falder ei for det første Hug. Ordspr. At stifte Hug. Et Sabelhug, Øxehug. "Et Slag kan stundom være en sagte Berørelse; et Hug er stedse et heftigt Slag." Müller. 2. Saar, som skeer ved at hugge. Han fik et Hug i Hovedet, over Ansigtet. 3. Hug, pl. Slag af Pidsk, Kiep, Riis; Prygl. At dele Hug ud. At faae Hug. "Bank kaldes ogsaa tørre Hug, i Modsætning t. de Hug, der saare." Müller. = hugfri, adj. beskiermet mod Hug. Hugfri og skudfri. Hugskifte, et. regelmæssigt Skifte af Hug i Trekamp. (Moth.)

Huge, v. n. 1. [Isl. og Sv. huka.] sidde p. Hug, ell. gaae m. krummet Ryg og forover ludende Hoved. (Moth.)

Hugge, v. a. 1. [i Talen ofte: imperf. hug. Isl. höggva. A. S. heawan. T. hauen.] 1. føre, bruge et skarpt Redskab t. Hug. Han lærer at hugge. At hugge

efter een. At hugge med en Øxe, m. en Meisel, m. et Huggejern. At hugge Armen af een, hugge en Arm af; hugge et Træ bort; hugge en Skov ned. At hugge Træer, hugge Kornet om. At hugge noget igiennem ɔ: saaledes, at det skilles ad. At hugge een ihiel. At hugge sig i Benet, beskadige sig ved Hug. 2. frembringe, danne, give en vis Skikkelse v. at hugge. At hugge Hul paa en Muur. At hugge Tømmer glat, krumt. At hugge et Huus ɔ: tilhugge Tømmeret t. Huset. At hugge Figurer, Bogstaver ud i Steen. At hugge Brænde ɔ: kløve det fældede og savede Ved i smaa Stykker. Hugne (ɔ: tilhugne) Stene, Qvaderstene. 3. fælde m. Øxe, omhugge (om Træer.) Der er i mange Aar ikke hugget i denne Skov. At hugge Gierdsel. 4. figurl. om Fugle. Hønen vil hugge de store Kyllinger (m. Nebbet.) Fuglen har hugget Drengen i Fingeren. "Een Ravn hugger ikke Diet ud p. den anden." Ordspr. 5. Ligeledes figurl. i dagl. Tale: kaste voldsomt, især f. at skade ell. saare. Han huggede Bægeret i Gulvet, hen ad Gulvet. "Somme af dem have i deres Ivrighed vovet sig uden for, og hugge med Steen efter dette Dukketøi." Rahbek. D. Tilsk. VII 80. 6. neutr. figurl. om Skibe, der ved Søgang løftes op og stødes ned imod noget haardt. Skibet stod fast og begyndte at hugge i Grunden. Fartøiet huggede mod Bulværket. 7. Med præpos. At hugge noget fra ɔ: skille det fra v. Hug. — At hugge sig igiennem: om Rytteri, som, omringet, baner sig Vei m. Sabelen. — At hugge ind, act. bringe ind ved at hugge. At hugge Bogstaver ind i en Steen. neutr. om Rytteri, som giør Anfald, især p. Fodfolk. Rytteriet kunde ikke komme til at hugge ind. — hugge ned, nedsable, fælde v. Sabelhug. Rytteriet huggede ned for Fode. — hugge op: a) At hugge en Port op. b) skille ad v. at hugge, hugge i Stykker t. andet Brug. At hugge et gammelt Skib op. — hugge til: 1. absol. hugge m. Fart, hugge saa man rammer. Han løftede Øxen, men turde ikke hugge til. 2. act. At hugge noget til ɔ: give det ved Hugning den rette Skikkelse; tilhugge. — hugge ud i Steen. s. ovenfor.(2.) = a) hugbar, adj. skikket til at hugges ell. fældes (om Skov og Træer.) V.S.O. Hugorm, en. s. nedenfor. b) Huggebasse, en. 1. et Vildsviin, en Vildbasse. 2. en Slagsbroder. (Moth.) Huggeblok, en. Træblok, som bruges t. at hugge noget paa. Huggebænk, en. Bænk, hvorpaa Tømmer tilhugges. huggefærdig, adj. d. s. s. hugbar. Huggehuus, et. Huus, ell. Afslukke i et Huus p. Landet, hvor man hugger Tømmer til. Huggejern, et. pl. d. s. et i Enden skarpt, m. et Træskaft forsynet Jern, hvormed Tømmermænd og Snedkere hugge i Træ. Huggekaarde, en. bred Kaarde t. at hugge med, Pallask. (Moth.) Huggekniv, en. Et langt og smalt Jern-Redskab, dannet som Enden af et Huggejern, med Haandgreb i hver Ende, hvormed man p. Landet danner adskilligt Træ-Arbeide, medens Træet holdes fast i et Slags Huggebænk. (Baandkniv.) Huggeløn, en. Arbeidsløn for at hugge, især Brænde. Huggeredskab, et. Ethvert Redskab, som bruges t. at hugge med. Huggespaan, en. pl.-er. Spaaner, som falde af, naar Tømmer tilhugges. Huggestok, en. "Et stort tanget (kløftet) Træ m. tre Fødder, hvorpaa man tilhugger noget." Moth. Huggestol, en. (Moth.) Huggebænk. Huggetand, en. pl.-tænder. lange, af Munden fremragende, tilspidsede Tænder hos visse Dyr, Elefanter, Vildsviin, o. fl. Huggevaaben, et. pl d. s. Vaaben, som ere tienlige t. at hugge med. Huggeøxe, en. En større Øxe m. længere Skaft, f. Ex. til at kløve Brænde (modsat Haandøxe.) Moth. = Huggen, Hugning, en. Gierningen at hugge. — Huggert, en. En Kaarde med skarp Side og bred Ryg. (Moth.) = Hugst, en. pl.-er. 1. Gierningen at hugge ell. fælde Træer. (s. Skovhugst.) 2. en vis Deel af en Skov, bestemt t. at fældes p. en vis Tid; eller en Skovstrækning, regelmæssig inddeelt til aarligen stykkeviis at fældes. Skoven er deelt i ti Hugster.

Hugorm, en. pl. -e. et Slags Snog eller Orm, hvis Bid ansees for giftigt. Coluber berus.

Hui! Udraabsord. Deraf: huje, v.n.1. (har.) raabe høit af vild Glæde. — Hujen, en. ud. pl. Gierningen, at huje.

Huk, en. pl.-ke. Hiørne, Hiørnekant; udgaaende ell. indadgaaende Vinkel, Indsnit i Vinkelform. Klinten, Bierget danner her en Huk, gaaer ud i en H. Søen giør en Huk ind i Landet. Fra Gaden gaaer en Huk ind i Gaarden. — Hukmaaling, en. Vinkelmaaling.

Hukkert, en. pl -er. et Slags smaa fladbundede Skibe. (Malling. V.S.O.)

Hukommelse, en. ud. pl. [af Hu, hukomme.] den Evne i Siælen, m. Bevidsthed at gienkalde forbigangne Forestillinger, ell. at kalde det Forbigangne tilbage i Erindringen. En stærk, svag, varig H. Hukommelsen begynder at slaae ham feil. (jvf. Ihukommelse.) = Hukommelsesværk, et. det, som beroer paa, er en Virkning af den blotte Hukommelse.

Hul, et. pl. -ler. (Tilforn ogsaa i pl. Hul. s. D. Lov. VI. 7. 3.) [Isl. og Sv. Hol, *cavitas*.] 1. Fordybning, Huulning. Et Hul i Jorden. Huller (Smilehuller)

i Kinderne. Huller i en Vei. Dette Hul i Stenen er af Draabefald. 2. Aabning i noget, Gab, Rift. Hul i et Næt, Garn, p. et Gierde. At virke, sye Huller i Tøi. At rive H. paa sin Kiole, have Huller i Strømperne. Der er gaaet Hul paa (om det, som faaer Hul ell. Aabning v. Tilfælde ell. af en naturlig Aarsag, ikke ved forsætlig Handling.) 3. Aabning, som er giort heel igiennem noget, især det, der har en vis Tykkelse og Fasthed. At bore Huller i et Bræt, stikke Hul p. et Viinfad, hugge Hul igiennem en Muur, stikke Huller i Ørene. 4. særd. et dybt Saar. At slaae sig et Hul i Hovedet. At have Huller i Benene. 5. en liden Hule, Aabning i Jorden, f. Ex. hvor Rotter eller Muus have Tilhold. Figurl. ogsaa: et underjordisk, ell. meget snevert Fængsel, et Fangehul. 6. om at begynde at bruge af noget, som forhen var heelt; f. Ex. at skære Hul paa en Ost, tage Hul paa en Tønde, Flaske. = Hulnavn, et. Navnemærke, som syes i Tøi m. Hulsting. (V. S. O.) Hulsaar, et. (egentlig: Huulsaar.) Saar, som er saa dybt, at det gaaer ind i Legemets Huulhed, i Underlivet eller Brysthulen; eller overhovedet ethvert dybt Saar. jvf. D. Lov. VI. 7. 3. Hulsting, et. pl. d. s. Sting, der syes saaledes i fiint Linned, at deri dannes smaa Huller. Hulsøm, en. Linnedsøm, syet m. Hulsting. = hullet, adj. som har Huller. Hullede Klæder.

Huld, et. ud. pl. [Isl. Hold, Kiød.] den Beskaffenhed, at være fyldig paa Legemet, Kiødfuldhed. At være v. godt Huld. At tabe Huldet. (Jvf. hyldig, adj. Moth.)

Huld, adj. [Sv. huld. Isl. hollr, trofast, hengiven.] 1. gunstig, hengiven, tro. At være een huld og tro. "Den Haand, der er tilfals for Guld, er aldrig trofast eller huld." Rahb. Deraf: Huldskab, en. ud. pl. Hengivenhed, Troskab. At sværge een Huldskab og Troskab. "Thi nu er Huldskab, nu er Venskab brudt." Øhlenschlæger. (Palnat.) 2. (efter det T. hold) elskværdig, yndefuld. = Huldgudinde, en. et af Baggesen, og efter ham af flere brugt Ord, for: Gratie. "Alle Livets Huldgudinder." Bagg. (Poet. Epist. 1814. S. 67.) — huldrig, adj. som er meget huld, viser megen Hengivenhed; vennehuld. (Et efter det T. holdreich optaget Ord, der i sin danske Form ei kan anbefales.) huldsalig, adj. i høi Grad elskværdig og indtagende; livsalig. (T. holdselig; amabilis. Moth.) s. livsalig.

Hulder ell. Huldre, en. I Norge, efter Almuens Overtro: et Slags underjordiske ell. Skov-Nympher, om hvilke man troede, at de havde Qvæg (som Alt var kullet) og blæste i Luur. (I. Huldu-fólk.) "Naar Huldren i sin Luur med klare Toner stødte." T. Stockfleth. Deraf: Huldrestykker, visse Dandsemelodier, som tilskrives Huldrene. (Hornelen af C. Frimann. jvf. Forsøg i de sk. Vidensk. XII. 32. 74.) Mindre rigtigt br. Ordet Huldre af Øhlenschl. (Helge. 34.) for Havmø, Havfrue.

Hule, en. pl.-r. [s. Hul, 5. Isl. Hola. T. Höhle.] en stor Aabning, som gaaer dybt ind i ell. under Jorden. En underjordisk Hule. En Klippehule.

Hule, v. a. 1. [af huul.] frembringe en Huulhed ell. Fordybning i; giøre huul, udhule. At hule en Ost, et Brød. — Huling, en. Gierningen at hule.

Hulke ell. Brøndhulke, en. Træværket af en Brønd over Jorden. (Moth.) jvf. Holk, 2 og 4.

Hulke, v. n. 1. (har.) frembringe en egen Lyd, v. at trække efter Veiret under en stærk Graad. (i dagl. T. ogsaa: hulkgræde.) — act. at hulke noget op af Kroen. om Fugle, der skyde noget op af Kroen, som de have svælget. — Hulken, en. ud. pl.

Humle, en. ud. pl. [A. S. Humele. Isl. Humall.] en Plante, hvis Kogler ell. Blomster og Frugt, af beesk Smag, sættes til Øllet, naar det brygges. Humulus lupulus. = Deraf: Humleavl, en. Humlens Dyrkning og Frembringelse. Humlefører, en. den, som kiører om med Humle i store Vogne t. Salg. Humlegaard eller Humlehave, en. indhegnet Jord, hvor Humle dyrkes. Humlehakke, en. Hakke, hvormed Jorden omkring Humleplanterne ophakkes og løsnes. Humleknop, en. Humlens Kogler ell. Frugt. Humlekule, en. Fordybning, som graves i Jorden, t. at nedlægge Humlerødderne i. Humlekølle, en. Kølle, hvorpaa Humlen tørres. Humlepresse, en. Maskine, hvorved Humlen presses stærkt sammen, f. at bevares ufordærvet. (Winstrups Agerd. Redsk. VI. 1.) Humleranke, en. Humlens lange, krybende Stængel. Humlesi, en. En Si, hvorved Humlen skilles fra Urten. (Moth.) Humlespire, en. Humlens første unge Rodskud. Humlestang, en. Stang, som sættes t. Humlen, for at slynge sig op ad. (Humleraft. Moth.) humlestærk, adj. siges om Øl, hvorpaa er sat rigelig H. Humlesæk, en. En meget stor Sæk, hvori H. pakkes og føres. Humleurt, en. Urten eller Øllet, som er kogt m. Humlen, men endnu ei har giæret. (V. S. O.)

Humle, en. pl.-r. ell. Humlebi. [A. S. Humble. T. die Hummel.] et Navn, som gives flere Slags lodne Bier, forskiellige fra Honningbien. Apis hypnorum, terrestris, o. fl. — "Han veed, hvor en Humle har Æg" en Talemaade om den, som veed meget lønlige Ting. (Moth.)

Humme, v. a. 1. trække ell. rykke langsomt tilbage. At humme en Vogn.

Hummer, en. pl.-e. [Isl. Humri, Humar.] En stor Krebse-Art. Astacus marinus. Fabr. Deraf: Hummerklo eller Hummersax, en. Hummerens Klo. Hummerskal, en. o. fl.

Hummer, et. pl.-e. et ganske lidet Værelse. (Siællandsk. dagl. T.)

Humpe, v. n. 1. (har.) gaae besværligen, med haltende Trin. (T. humpeln.)

Hun, hendes, hende: personligt substantivisk Pronomen i tredie Person, om een som er af Qvindekiønnet. (Sv. hon. A. S. heo, hio.) jvf. Han.

Hun, en. pl. Hunner. et Dyr af Hunkiønnet; et Hundyr. (En Hunkat; en Hun-Kæv, Hun-Tiger, og saaledes om flere Dyr. Bruges ogsaa om Planter, der ligeledes ogsaa kaldes Hunplanter.) = Hunblomst, en. En B. hvor Hunkiønnets Dele findes allene, og affondrede fra Hankiønnets. Hunkiøn, et. det qvindelige Kiøn; om Dyr (og Planter.)

Hund, en. pl. - e. [Isl. Hundr.] et bekiendt, almindelig udbredt Huusdyr, hvoraf gives en Mængde Afarter, og til hvis Slægt Ulven, Ræven og fl. Dyr høre. Canis familiaris. f. Gaardhund, Hyrdehund, Jagthund, Lænkehund, Skiødehund, Stuehund, o. fl. At sætte en H. i Lænke. At slaae Hundene (Lænkehundene) løs. At komme f. tidlig, som Hund i hedt Sod. I — Sammensætn. i d. Tale om det, som er meget slet, f. Er. Hundeføde, Hundeliv, &c. Som Uqvemsord, i lav Tale: en gierrig Hund; en liderlig Hund. = hundeagtig, adj. som ligner en Hund. "Han tog til i Menneskelighed — og man fandt intet hundeagtigt i hans hele Opførsel." Sneed. Hundeart, en. Art ell. Afart af Hundeslægten. Hundebiæf, et. f. Biæf, biæffe. Hundedage, n. s. pl. (altid m. best. Art.) Tiden imellem den 22 Jul. og 22 August. Deraf: Hundedagshede, Hundedagsveir. — Hundedreng, en. D. som passer Hunde. figurl. tienende Person, som een behandler med Foragt. Hundeføde, en. figurl. slet Føde, som kan passe f. Hunde. Hundegaard, en. et Aflukke i en Gaard t. Jagthunde. Hundeglam, et. Hundens Biæffen og Giøen. "Pludselig der høres Skyden, Raab og Hundeglam." S. Blicher. Hundegræs, et. en Plante, hvis Blade Hundene undertiden æde af. Dactylis glomerata. Hundehuus, et. lidet Brædehuus t. Lænkehunde. Hundehvalp, en. Hundens Unge. Hundejagt, en. Jagt, som drives m. Hunde. Hundekobbel, et. to eller flere sammenkoblede Hunde. "Da giøede Hundekoblet, da lød det Jægerhorn." Ohlenschl. hundekold, adj. figurl. i dagl. T. om et Sted, hvor der er meget koldt; ligesaa: Hundekulde. Hundekost, en. slet Kost. Hundeføde. Hundelænke, en. Lænke, hvormed en Hund bindes. Hundemad, en. M. hvormed Hunde fødes. (Moth. "Hundemang, kogt af Havremeel og Vand.") Hundepidsk, en. Jagtpidsk. Hunderøgter, en. den, som passer Hundene p. en Gaard. Hundeskind, et. raat ell. beredet Skind af en H. hundesky, adj. som har Frygt for Hunde. Hundeslæde, en. Slæde, som trækkes af Hunde; f. Er. i Grønland. Hundestald, en. Opholdssted f. Jagthunde. Hundesteile, en. En ganske liden Fisk. Gasterosteus. (Hundetagge. Moth.) Hundestierne, en. En Stierne af første Rang i Øiet paa Stiernebilledet: den store Hund. Sirius. hundesulten, adj. i dagl. T. overmaade sulten. Hundesvøbe, en. Hundepidsk. Hundetunge, n. s. Navn p. en Plante, som tilforn brugtes i Lægekonsten: Cynoglossum officinale; men ogsaa p. flere indenlandske Planter; f. Er. Myosotis lappula. Hundevagt, en. til Skibs: den Vagt næst efter Midnat. Hundeveir, et. i dagl. Tale: meget ondt Veir. = hundsk, adj. 1. meget gierrig, karrig, nidsk. (dagl. Tale.) 2. skamløs i Ord og Gierning. (cynicus. Moth.)

Hundrede, hundred, Hovedtal. 100. [Isl. hundrad. Goth. og A. S. hund. Om Oprindelsen t. Ordets sidste Stavelse (red, rede) jvf. Ihres Gloss.] Hundrede Aar. Eet hundred Rigsdaler, to hundrede. Hundrede Gange saa stort. — Ordenstallet, som sielden forekommer, er uforandret. Hver hundrede Mand (ɔ: een af hvert Hundrede.) (Det i V S. O. anførte Ordenstal: hundrende er ikke brugeligt; saalidt som det af Bloch anførte: hundredte; snarere Badens: hundredste; skiøndt neppe i Skrift.) — Hundrede (eller, som det ogsaa skrives, Hundred) er vel oprindeligen et Substantiv (ligesom og Tusinde) og har derfor Artikelen et, som i Almuens Sprog næsten aldrig udelades foran Talordet. Et stort Hundred ɔ: 120. = hundredaarig, adj. 1. som har været til, varet, levet i hundrede Aar. En hundredaarig Olding. 2. som indtræffer hvert 100 Aar. hundredfold, adv. hundrede Gange. hundredfoldig, adj. som er taget 100 Gange, er 100 Gange saa mange. En hundredfoldig Afgrøde, Fordeel. (V. S. O.) hundredføddet, adj. som har hundrede Fødder. (V. S. O.) hundredpundig, adj. som veier hundrede Pund; ell. som skyder hundrede Pund. En hundredpundig Morteer (en Hundredpundiger.) Hundredtal, et. Et romersk Hundredtal. i Hundredtal, adv. i meget stor Mængde. hundredviis, adv. hvert Hundrede for sig.

(Derimod: i hundredviis, d. s. s. i hundredtal.)

Hunger, en. ud. pl. [Isl. og A. S. Hungr.] 1. den ubehagelige Fornemmelse af utilfredsstillet Madlyst. At lide Hunger; føle H.; mætte sin H. "Hunger er haardt Sværd i helbred Mave." P. Lolle. — Efter Sporon er: "Hunger en Følelse af Begierlighed efter Føde; Sult derimod en Følelse af utilfredsstillet Hunger; eller en Virkning af Hunger." Talebrugen er heri vaklende. Sult bruges undertiden for en langvarig ell. ofte gientaget Hunger. Man siger derfor: der kiendes ingen Sult paa ham. Man siger: At døe af Sult (ikke: af Hunger.) Derimod nævnes: Hunger og Dyrtid (ɔ: en i et Land almindelig udbredt Mangel p. tilstrækkelige Fødemidler.) Hunger bruges ogsaa (ligesom Tørst) figurl. for: Begierlighed; men aldrig Sult. Dette Ord høres derimod nu næsten altid hos Almuen; men Hunger ikke ofte. 2. almindelig Mangel paa Levnetsmidler; Hungersnød. Der var Hunger i Landet. "Hvis feige Sløvhed kun Hungerens Sværd kan vække af Dorskheds Afmagt." M. = Hungertvang, en. Tvang, Trængsel af Hunger ell. Sult. "Det — foruden Hungertvang et ganske Døgn kan leve." Arreboe. = Hungersdød, en. Død af Sult, af Mangel p. Næring. "Her er Hungersnød, i bogstavelig Forstand, det samme som Hungersdød." M. Hungersnød, en. ud. pl. d. s. s. Hunger, 2. = hungrig, adj. som føler Hunger, er meget trængende t. Mad. "Den Mætte vil ei vide, hvordan den Hungrige lider." P. Lolle. At mætte den Hungrige. "En hungrig Ulv sin Folkeret forglemte, og tog fra Ræven et m. Fare stiaalet Lam." Storm. (jvf. sulten, der medfører et mindre stærkt Begreb.)

Hungre, v. n. 1. (har.) [Isl. hungra.] føle Hunger, føle stærk Trang til Føde. Da han længe havde fastet, hungrede han. [jvf. sulte, som udtrykker især en længe fortsat Hungren. Man siger derfor baade neutr. at sulte ihiel ɔ: døe af Sult, og act. at sulte een, (ɔ: give ham meget knap Føde;) sulte een ihiel; men ikke: at hungre ihiel.] jvf. udhungre.

Hunkiøn, et. s. under Hun, en.

Hurra! Udraabsord, hvorved en Mængde udtrykker en glad Hilsen, der bringes een.

Hurre, v. n. 1. give en surrende, svirrende Lyd, som Vind, fusende Vand, eller som en Bisværm. (Moth.) Sv. hurra, dreie hurtigt og heftigt omkring.

Hurtig, adj. [Sv. og T. hurtig.] d. s. s. hastig, snar. At være hurtig (nem) til sin Gierning. En hurtig Arbeider. Et hurtigt (let fattende) Hoved. "Hurtigen skeer det, der forrettes m. Raskhed i Bevægelser; hastigen det, der foretages med Ilfærdighed i Beslutninger." P. E. Müller. — Hurtighed, en. ud. pl. Hastighed (hvor Talen er om Legemers Bevægelse.)

Husar, en. pl. -er. [et ungersk Ord.] en let bevæbnet Rytter. Deraf: Husardragt, Husarhest (mindre end Rytterhest), Husarhue, o. fl.

Husblas, en. [fordærvet, af det T. Hausenblase.] et Slags meget stærkt bindende Liim, som koges af Svommeblæren i nogle Fiskearter, især Husblas-Støren (Accipenser Huso;) Fiskeliim.

Husbond, en. (efter Udtalen Hosbonde. Moth.) pl. Husbonder. [skrives ogsaa efter Etymologien: Huusbonde.] 1. Mand, Huusfader, Herre i Huset; i Modsætn. t. Tyende, Tienestefolk. En god, en streng H. Husbonden og Madmoderen. "Det er ikke Ulydighed mod Foresatte og Husbonder, som forstaaes ved denne Frihed." Thaarup. (D. Tilsk. I. 74.) 2. en Godseier, Jorddrot. 3, en Ægtemand (som i ældre Dansk kaldes blot Bonde.) — Husbondhold, en. i Lovsproget bl. a. den aarlige Kiendelse, en Vorned maatte give Husbonden f. Tilladelsen, at opholde sig p. et andet Gods. D. L. III. 14. 6. (Jvf. om en anden Bemærk. Mandix Landvæs. Ret. §. 132.)

Huse, v. a. 1. [af Huus.] give een Ophold i sit Huus. At huse og hæle en Forbryder. "Tvedragt, Vrede, daarlig Harm aldrig huses i dens Barm." Thaarup. [Hos Tausen forekommer huse intrans. for: være til Huse, have Bopæl. "Da skulle de dog ikke længe huse p. een Sted." Vinterd. af Postillen. 52.] (Usædvanl. er Subst. en Huser. "Det er ligesaa umuligt f. Forbryderen at undflye, som at finde en Huser ell. Hæler." Baggesen. N. Klim.)

Husere, v. n. 1. (har.) holde ilde Huus, tage voldsomt afsted. (d. Tale.)

Huske, v. a. 1. [af Hu ell. Hug. Isl. hugsa, tænke paa, overveie.] have i Hukommelsen, mindes, erindre sig. Han kan huske fra han var fire Aar. Jeg husker ikke hans Navn. "At bevare og gienkiende havte Forestillinger, er at huske. Den husker paa modtagne Velgierninger, hvem det v. en Leilighed falder ind, at have modtaget dem. Den erindrer sig dem, som, v. selv at henvende Tanken p. dem, hindrer at de glemmes." P. E. Müller. (Huske, som er det ældre og mere danske Ord, ligesom det er det almindeligste Udtryk for Hukommelsens Virken, bruges overhovedet hyppigst i d. Tale; noget sieldnere bruges erindre, og helst om vigtigere Gienstande; mindes i det nærværende Talesprog sieldenst; men hyppigt i Skriftsproget.) 2. At huske paa, (m. Accenten p. Præpos.)

a) at tænke med Flid paa for at mindes (hugsa.) Husk paa det, du har lovet mig. Jeg huskede ikke paa, at han var i Stuen. b) bringe een forbigangne ell. forestaaende Ting i Erindring. Jeg huskede ham paa vort Ungdomsbekiendtskab. Husk mig paa det, om jeg skulde glemme det. 3. huske sig om, giøre sig Umage for at mindes noget.

Hustru, en. pl. -er. [er det Isl. Hussfreya, og hedder i ældre danske Skrifter: Huusfrue. "Sin ægte og rette Huusfrue." Vedels Saxo. S. 8. Skrivemaaden: Huustro er aldeles falsk, og tillige mod al Analogie, da dette Ord efter det danske Sprogs Natur maatte være et Adjectiv.] En Ægtekone, Huusfrue, Kone. At tage sig en Hustru ɔ: gifte sig. Han reiste bort med Hustru og Børn. "Jeg ønskede mig en Kone, og ikke en Hustru." Rahb. (D. Tilsk. XII. 478. hvor Forf. m. det sidste Ord især sigter til Konens Stilling som Huusfrue eller Huusmoder.) "En huldere Hustru, unegtelig en bedre Huusmoder, og vist ikke en slettere Moder." Samme. (D. T. XI. 330.) "Den qvindelige Ægtefælle kaldes Kone som gift, og i Henseende t. (hendes Forhold til) Manden Hustru. ("Eders Hustruer skulle blive t. Enker." 2 Mose B. 22, 24.) "Kone er det vidtløftigere Begreb, og indbefatter baade Hustruer og Enker." Müller.

Husvale, s. under Hu.

Hutle, v. n. og a. 1. [T. hudeln. E. to huddle.] handle ilde m. et Arbeide, slet forrette en Gierning. At hutle m. noget. (dagl. T. s. forhutle. At hutle sig hen, leve daarligt. Moth.) Deraf: Hutleri, et. Prakkeri, daarligt Arbeide. (Moth.)

Huul, adj. pl. hule. [Isl. holr.] 1. som i det Indre har et tomt Rum; som ei er udfyldt. Et huult Træ, Rør. Kuglen er huul. En huul Tand. 2. fordybet imod Midten, indsynkende. (det modsatte af trind.) At slibe et Glas huult. Hule Kinder. Hule (indfaldne) Øine. Den hule Haand (den indvendige Flade af Haanden naar man ved den danner en Huulhed.) 3. uegentl. om Lyden og Røsten: ikke klar; grov og dyb, dump. En huul Røst, Lyd. "Underlig huul, skiøndt bønlig og sukkende svared en Stemme." Bagg. (Thora.) 4. figurl. trædsk, tilbageholden; listig. "Han er huul og hammel ɔ: beslagen paa alle Kanter" (meget listig.) Moth. = Huulaare, en. den største Blodaare, som gaaer til det høire Hiertekammer. Vena cava. Huulbor, et. Bor, som har en Huulning. Huulfiil, en. F. hvormed man filer Metal huult. Huulhøvl, en. Høvl, hvormed man frembringer runde Furer eller Huulninger i Træ. (Moth.) Huuljern, et. Dreiejern, hvormed man dreier noget huult. huulkindet, adj. som har hule, indfaldne Kinder. (Moth.) Huulklinge, en. Kaardeklinge, som er sleben huul. Huulmark, en. Mark, som ei er jævn, men har en Fordybning imod Midten. Huulmeisel, en. M. hvormed man hugger noget huult. Huulmynt, en. tynd Mynt, som kun er præget paa een Side, Bracteat. huulrund, adj. rund og tillige huul ell. indhulet; concav. (Moth.) huulrundet, adj. v. som er giort huulrund; fordybet i Kuglesnit. huulrygget, adj. hvis Ryg ei er jævn, men huul; sveirygget. Huulsaar, et. s. Hulsaar. Huulskovl, en. Skovl, hvis Blad er hulet (til at kaste Korn, øse Vand bort.) Huulskuffe, en. d. s. s. Huulskovl. huulslibe, v. a. 3. giøre huul v. Slibning, slibe noget saaledes, at det faaer en Huulning. At huulslibe en Kniv. Et huulslebet Glas. (modsat: rundslebet.) Huulspeil, et. et huulslebet, huulrundt Speil. huulstøbt, adj. v. som er saaledes støbt, at det indeni er huult. Huulstøbning, en. Gierningen at støbe paa denne Maade. huultandet, adj. som har hule Tænder. Huultegl, en. huul Tagsteen. (Moth.) Huulvei, en. dyb Vei imellem Bakker. huuløiet, adj. som har hule, indfaldne Øine. Huuløxe, en. En Øxe, af Form som en Skarøxe, men med huult Blad, der br. af Skibstømmermænd t. at hugge Træ huult. = Huulhed, en. 1. Beskaffenheden, at være huul. 2. et huult Sted. — Huulning, en. pl. -er. En Fordybning, et huult Sted.

Huule, v. a. s. hule.

Huus, et. pl. Huse. [Isl. A. S. og Sv. Hus.] 1. egentlig: en til Beboelse opført Bygning. At grundlægge, bygge, opføre et H. "Den, som bygger Huus efter hver Mands Raad, han faaer det skievt at staae." Ordspr. At reise et H. ɔ: Tømmerværket t. Huset. At boe i Telte, i Stedet for i Huse. Huus for Huus, fra det ene H. i en By til det andet. (jvf. Baghuus, Forhuus, Sidehuus.) 2. i vidtløftig Bemærkelse: enhver Bygning, hvor noget bevares, ethvert Sted, enhver Ting, som tiener t. at indslutte ell. giemme noget i, Giemme, Giemmested. S. f. Ex. Beenhuus, Brændehuus, Vaabenhuus, Blækhuus, Kiernehuus, Naalehuus, Sandhuus, o. fl. Ogsaa om Naturgienstande: Sneglehuus, Sneglens Skal. Frøhuus ɔ: det, der omgiver, indeslutter Plantens Frø. 3. Bolig, Bopæl, Hiem, enten heel Bygning, ell. Værelser i et Huus, som man beboer. At have Huus og Hiem. At komme i eens H.; forbyde een sit Huus. At være til Huse hos een ɔ: boe hos een i hans Huus (og da enten blot have særskilt Bolig, Opholdssted, som er den almindeligste Betyd-

ning; ell. tillige være Lem af Familien, have Kosten.) 4. i Modsætn. til Gaard: a) i Kiøbstæderne: en Bygning, der ei har Indkiørsel, ell. Port, men kun Dør t. Indgang. b) paa Landet: en Bolig for en Huusmand, enten uden Jord (jordløst Huus) ell. med liden Jord til (jordfast H.), i Forhold t. en Gaards Jorder. Han flyttede fra Gaarden og fæstede sig et Huus. (jvf. Fæstehuus, Gadehuus.) 5. et Huus, indrettet t. en ell. anden særdeles Brug. S. f. Er. Badehuus, Bedehuus (Capel), Bryggerhuus, Huggehuus, Hønsehuus, Vaskerhuus, o. fl. 6. Herberg. En Fremmed, som beder om Huus. At laane H. for en Nat. Vi kunde ikke faae Huus i hele Byen. 7. alle de Personer tilsammentagne, som boe i eet Huus. Hele Huset skal flytte. 8. de Personer, som høre t. et Huus-Selskab, Forældre, Børn, Tyende. Han har et stort H. at underholde. 9. Slægt, Familie. Det kongelige Huus. Kongehuset. Et af de ældste adelige Huse. Han har giftet sig ind i et fornemt Huus. 10. Handelsselskab, Handelshuus. Det er et af de største, ældste Huse i Byen. Dette H. har ophørt at betale. 11. hvad der henhører t. et Huus, Huusholdning. At beskikke sit H.; sørge for Huset. At holde H. for een. "De vilde ikke blot holde, men ogsaa passe deres Huus." Rahb. (D. Tilsk. XII. 428.) At holde godt, slet H. (med fine Midler) ɔ: være sparsommelig, ødsel. 12. Levemaade, Opførsel. De holdt et lystigt Huus i Aftes. Der er et galt Huus. Der vil ligge et Huus, naar han faaer det at høre (ɔ: han vil skiænde, blive meget opbragt.) At holde ilde, godt Huus m. noget ɔ: behandle det ilde, vel. — figurl. i dagl. T. At holde H. med een ɔ: overskiænde ham. = Huusand, en. pl.-ænder. tam Aand. (modf. Vildand.) Huusandagt, en. Andagt, som holdes hiemme i Huset. Huusarbeide, et. Huusgierning. Huusarme, pl. fattige Folk, som ei gaae om at tigge, men hiemme lide Nød. "Disse Huusarme, som ikke have lært at grave, og skamme sig ved at trygle." Sneedorf. Huusbagning, en. B. som skeer hiemme i Huset. huusbagt, adj. v. hiemmebagt. Huusbehov, et. hvad som behøves t. Huset (11), til Huusholdningen, til daglig Nødtørft. "Han blev sendt ind t. Staden, at kiøbe noget t. sin Faders Huusbehov." Storm. Han har til Huusbehov, men intet tilovers. "De, der saa at sige kun studere t. Huusbehov." Rahb. Huusbesøg, et. Besøg, som skeer i et Huus. (jvf. Huussøgning.) Huusbonde, en. s. Husbond. Huusbreve, pl. Brevskaber, som vedkomme et Huus og Eiendom af samme; Huusbrevskaber. (Moth.) Huusbrud, et. den Voldsgierning, at bryde Døre op paa et Huus, bryde ind imod Eierens Villie; (Moth.) ell. at borttage v. Flytning noget af det Nagelfaste i et Huus. (N. Lov. 3. 14. 41.) Huusbrug, en. 1. d. s. s. Huusbehov. "Efterhaanden bleve de henviste t. menig Mands Huusbrug." O. Guldberg. "Brændsel til Huusbrug." Olufsen. 2. Huusskik. Huusbygning, en. 1. Gierningen at bygge Huus. 2. Maade, Skik, i at bygge Huse paa; Huusbygningsmaade. Huuscapellan, en. 1. "En Medtiener, som Præsten for Svagheds Skyld tillades at holde i sit Huus" (personel Capellan.) Moth. 2. en Præst, som høie Herrer holde paa deres Slotte, allene for deres Familie og Huusfolk. Huusdag, en. Huusmands Arbeidsdag. At giøre Huusdage. Præsten har saamange Huusdage af Sognet. Huusdiævel, en. figurl. a) en meget ond Husbond ell. Hustru; b) den, som sætter Splid i et Huus. Huusdragt, en. Klædedragt, som man bruger hiemme i Huset. (M.) Huusdue, en. den tamme Due. huusduelig, adj. duelig t. Huusgierning (ell. d. s. s. duelig; morgenduelig. Arreboe. Heraem. 142.) Huusegel, en. Jistap. (Moth. forældet.) Huuseier, en. den, som er Eier af Huus ell. Gaard i en By. Huusfader, en. Husbonde, Manden i Huset, i Forhold t. hans Børn og Tyende; i samme Henseende kaldes Konen Huusmoder. Huusflid, en. Flid, Stræbsomhed, der anvendes p. at forarbeide ell. frembringe noget i Huset, v. Husets egne Folk. (huuslig Industrie.) huusflittig, adj. som lægger Vind p. Huusflid. (Olufsen. Grundtr. af Statsoecon. 10.) Huusflue, en. den almindelige Flue, Stuefluen. Musca domestica. Huusfoged, en. 1. d. s. s. Huushovmester. 2. et Slags Embedsmænd i nogle Egne af Sønderjylland. Huusfolk, n. s. pl. 1. Folk, som boe t. Leie i det samme Huus. 2. Folk, som udgiøre een Familie, saavel Forældre, Børn og Frænder, som Tienestefolk, for saavidt de boe sammen i eet Huus. Han samlede hver Aften alle sine Huusfolk til Bøn. (Ogsaa coll. "Forældre havde uindskrænket Magt over deres Børn, Herren over sit Huusfolk." Schytte.) Huusfred, en. 1. Fred, Sikkerhed i sit Huus; og særd. den Sikkerhed f. Vold og Overfald, som Loven giver en Mand i hans Huus ell. Bopæl, og straffer Overtrædelsen deraf (hvilken ogsaa benævnes Huusfred) m. høiere Straf. (s. D. Lov. VI. 1-4.) 2. Fred, Rolighed i Huset, i Familien. huusfri, adj. fritagen for at betale Huusleie. (dog oftest adv. At boe huusfrit.) Huusfugl, en. vild Fugl, der søger t. Husene, for at finde Næring eller Opholdssted. (V. S. O. jvf. Stuefugl: i Till.) Huusfælle, en. pl.-r. den, som boer m. en anden i samme Huus.

(Jahn. Nord. Krigsh.) Huusfængsel, et. F. som een maa underkaste sig i sit eget Huus, i sin Bopæl; Huus-Arrest. Huusgavn, et. det, som giør Gavn i et Huus. Hun har lært at giøre Huusgavn. Huusgeraad, s. Boskab, Bohave. Huusgierning, en. alt det Arbeide, som er fornødent i et Huus. "At giøre al sin Huusgierning." Sneedorf. Huusgrund, en. Grund, som et Huus staaer paa, ell. har staaet paa. (Moth.) Huusgud, en. Gud, som Afgudsdyrkere have i deres Huse, og tilbede, som disses Beskytter. Huusherre, en. d. s. s. Huuseier, Huusvert ell. Huusfader (men mindre brugeligt.) "Huusherrens Magt over Tienestefolket." Schytte. Huushiørne, et. det Sted p. et Huus, "hvor Siden samles m. Gavlen." Moth. Huusholder, en. egentlig: den, som forestaaer et Huus (11); men bruges mest i de Udtryk: at være en god, en slet Huusholder ɔ: være oeconomisk, sparsommelig; eller det modsatte. "Den, som blot forstaaer at spare, er endnu ingen god Huusholder." Müller. ("Staternes almindelige Huusholdere." Schytte. Indv. Reg. IV. 2.) huusholdersk, adj. (T. haushälterisch.) sparsommelig i sin Huusholdning, "som forstaaer rigtigen at anvende Husets Forraad." (P. E. Müller. Et nyt Ord, der sielden forekommer, og i ældre Dansk hedder: huusraadig. jvf. huuslig, 2.) Huusholderske, en. et Fruentimmer, der forestaaer en ugift Mands Huusholdning; eller under Huusmoderens Opsyn bestyrer Huset, Kokkenet, m. m. Huusholding, en. (Oeconomie.) s. det følg. Huusholdning, som nu er den mere brugelige Form. ("Hans Regiering vil altid blive et Exempel paa, hvormeget en klog Huusholding formaaer." Kampmann.) Huusholdning, en. det, som hører til et Huus, med Hensyn t. Familiens Fornødenheder, Føde og Klæder, m. v. (Oeconomie.) Hun forestaaer selv sin H. At have en stor H.; føre en ordentlig H. "Den Mangel, han lider i Begyndelsen, skal lære ham Sparsommelighed og en god Huusholdning." Sneed.) Datteren gaaer i Huusholdningen ɔ: har Tilsyn med Madlavning og d. Huusholdningskonst, en. Oeconomie. (Schytte.) Huusjomfru, en. En Jomfru, der tiener i et Huus, enten som Huusholderske, for at sye ell. desl. Huuskarl, en. (Moth. "Rygtende Hielp af en Alt paapassende Huuskarl." Bagg. D. Værk. VII 345.) s. Karl (4) og Gaardskarl (som er den brugelige danske Benævnelse.) Huuskiøb, et. Gierningen, at kiøbe et H. Huusklokke, en. liden Klokke, som anbringes i Stuerne ell. udenfor en Port ell. Gadedør. Huuskone, en. En Huusmands Kone ell. Enke. Huuskors, et. stort Onde, hvoraf man plages i et Huus. Huuslede, en. Lede t. Huus og Hiem, Ulyst t. at være hiemme. (Reinike Foss af H. Weigere.) Huusleie, en. det, som betales for at boe til Leie i et Huus. Huusleilighed, en. Leilighed, Beskaffenhed ved en Bopæl. En god, stor, indskrænket Huusleilighed. Huusliv, et. Livet, som det føres i den huuslige Kreds, i Hiemmet; Familieliv, det huuslige Liv. "Huuslivets Skikke og Indretninger hos de Gamle." M. Huuslove, pl. Love, som vedkomme det huuslige Selskab. "Af Huuslovene faldt den største Deel bort under den faderlige Magt." Schytte. Huusly, et. Ophold, Tilflugt i et Huus, for at beskiermes mod Veiret. Huusløg, n. s. en fleeraarig, saftig Plante, der groer paa Bønderhusenes Straatag. Sempervivum tectorum. Huusmaler, en. den Maler, der især kun giver sig af m. at anstryge ell. male Huse og Værelser; der enten ikke har lært, ell. ikke udøver Maleriet som en Konst. Huusmand, en. den, der enten som Fæster ell. Selveier beboer et Bondehuus, Landsbyhuus. (s. Huus, 4. b.) Gaardmænd og Huusmænd i en By. Huusmandskost, en. tarvelig Føde. Huusmiddel, et. Lægemiddel, man har i Huset; simpelt Lægemiddel. Huusmoder, en. s. Huusfader. "Madmoderen viser sig i Kiøkkenet og v. Spisebordet; Huusmoderen virker giennem den hele huuslige Kreds." Müller. Huusmønning, s. Mønning. Huusnisse, en. s. Nisse. Huuspant, et. Pant og Panteret i et Huus; ell. et Huus, der sættes i Pant. At laane paa et Huuspant. "Naar I har sat eders Penge i et Huuspant." Sneed. Huuspenge, n. s. pl. Afgift, Leie af et Landsbyhuus. Huusplads, en. Huusgrund. (Moth.) Huuspostil, en. Samling af Prædikener til Huusandagt. (s. Postil.) Huusqvæg, et. Qvæg, som holdes v. Husene; større Huusdyr. (Fibigers Sophokl. II. 123.) Huusraad, et. Raad mod en Sygdom v. Huusmiddel. huusraadig, adj. huuslig, sparsom. (Taussen.) "En huusraadig Qvinde er hendes Husbonde en Glæde." Sir. 26. 2. (Bib. af 1550.) "Hvo ret huusraadig er, vel og i Tide sparer." Bording. II. 338. "Viis i eet og Alt som Kone dig huusraadig." C. Frimann. Huusrad, en. Endeel Huse byggede i een Række. (Moth.) Huusredskab, et. pl.-er. Redskab, som anvendes t. huuslig Brug, f. Ex. i Kiøkkenet. (O. Guldberg.) Huusrum, et. 1. Rum t. Beboelse i et Huus, Huusleilighed. Stort, indskrænket Huusrum. 2. en vis Deel, et vist Rum i et Huus. I dette Huusrum har han sit Værksted, sin Stald, Lade. Huusret, Huusrettighed, en. 1. den Ret ell. Rettighed,

som en Huusfader har og udøver i sit Huus. 2. Udøvelse af dømmende Magt, som Huusfaderen besad i ældre Tider, hos uciviliserede Nationer. "Huusfaderen havde Rettighed t. at holde en Huusret over en trodsig, forsømmelig, utugtig Kone." Schytte. Huusro, en. Ro i sit Huus; Huusfred. (C. Frimann.) Huusrotte, en. den almindelige Rotte. Mus rattus. Huussager, n. s. pl. Ting, Sager, som vedkomme en Mands Huusholdning eller huuslige Tilstand. At bestyre sine Huussager. "Saa megen Tid, at han kunde drage hiem, og bringe sine Huussager i Rigtighed." Wandal. "Den Tid, han havde tilovers fra sine Huussager." Samme. Huusselskab, et. det Samfund, som en Familie, Ægtefolk, Børn, Slægt og Tyende, udgiøre. (Schytte.) Huussinde, pl. Huusfolk (2), Tyende og Familie. (forældet.) "At Præsterne m. deres Huussinde føre et skikkeligt Levnet." D. Lov. II. 17. 7. Huusskat, en. Skat, som lægges paa Huse og Bygninger. (Olufsen. Statsoecon. 1815. S. 252.) Huusskik, en. sædvanlig Skik, som følges i et Huus. Huusskiøde, et. Skiøde paa et Huus. Huusskole, en. Skole ell. Børns Underviisning hiemme i Huset. (Moth.) Huussnegl, en. Snegl med Skal eller Huus. (Moth.) Huussorg, en. Sorg over huuslige Anliggender, Familiesorg, huuslig Sorg. (Luxdorph. Baggesen.) Huusspøgelse, et. S. der troes at vise sig i et Huus. Huusstand, en. ud. pl. den Stand, der indbefatter det giensidige Forhold imellem Huusfaderen og hans Hustru, Børn og Tyende; huuslig Tilstand "Huusstandens stille og jævne Glæder." O. Malling. "Den Strenghed, hvormed Lovene behandle visse Forbrydelser i Huusstanden." A. Ørsted. "Den Myndighed, som Forældre og Mænd har i Huusstanden." Sneed. Huusstraf, en. Straf, som Huusfaderen anvender og er berettiget til at anvende i sit Huus. "De skulle have Magt til, i deres Huse at sætte Straf med Penge, ell. anden Huusstraf" (for Sværgen og Banden.) D. L. VI. 2. 4. Huussvale, en. den Svaleart, der sædvanlig bygger Rede under Huustage. Hirundo. Huussvend, en. Tienestekarl, Gaardskarl. (Sir. 37. 15. Luc. 16. 13.) Huussyssel, en. pl. Huussysler. Huusarbeide, Huusgierning. (Rahbek.) Huussøgning, en. Eftersøgning, Randsagning, som skeer i Huse, efter Øvrighedens Befaling. Huustavle, en. kaldes den Deel af Catechismus, hvori handledes om Pligterne i Huusstanden. "Som en Huustavle du det udenad maa lære." C. Frimann. Huustiener, en. En Tiener, Tienestekarl, som har sin Syssel inde i Huset. "Far ikke ilde m. en Huustiener — ell. m. en Daglønner." Sir. 7. 21. Huustoft, en. et lidet Stykke Jord v. et Huus. Huustomt, en. Grund, hvorpaa et Huus har staaet, ell. skal bygges. Huustropper, n. s. Livvagt. Den franske Konges Huustropper. Huustræl, en. Træl, som giør Tieneste i Huset. Huustugt, en. Tugt og Orden, som en Huusfader holder i sit H. "Manden har tabt sin Myndighed, Huustugten er forsømt." Schytte. Huustyende, s. Tyende. Huustyv, en. Tyv, som stiæler i det Huus, hvor han er ell. tiener. Huustyveri, et. T. begaaet af en Huustyv. Huustækning, en. Gierningen at lægge Tag p. et Huus. Huustømmer, et. Tømmer, som bruges t. Huusbygning. Huustømmermand, en. den, der forstaaer det Tømmerarbeide, som hører t. Huusbygning (i Modf. t. Skibstømmermand.) huusvant, adj. vant til et Huus, ved længere Ophold. Hun er endnu ikke bleven ret huusvant. "Den huusvante Svale." Troiel. "Triin, som en gammel huusvant Ven, beskeden tilbage." Øhlenschlæger. "Hvor Ranken sig huusvant om de klare Ruder vinder." S. Staffeldt. Huusvert, en. Huuseier, m. Hensyn t. dem, som boe t. Leie hos ham. huusvild, adj. som mangler Bopæl. "Den mødte Dyden, som just paa den samme Tid var ogsaa huusvild bleven." Tullin. Huusvæsen, et. alt det, som hører til et Huus, til en Huusholdning.

Huuslig, adj. 1. som hører t. et Huus, t. Huusvæsen. Huuslige Sysler, Glæder. 2. som elsker huuslige Sysler; som vel og m. Sparsomhed bestyrer sit Huus; huusraadig. En meget huuslig Kone (ɔ: en Kone, "som gierne virker og sysler i sit Huus." Müller. Ordet br. ikke let om en Mand; men derimod vel huusholdersk.) = Af den sidste Bemærkelse: Huuslighed, en. ud. pl.

Hvad, pron. interrog. & relat. [Isl. hvad] 1. det spørgende Pronomen hvad? er neutr. til hvo, hvem, og bruges, om upersonlige Gienstande, saavel substantivisk (Hvad sagde han? Hvad vil, hvad ønsker du?) som adjectivisk (Paa hvad Maade, Tid? hvad Farve elsker du mest?) — Undertiden staaer det i St. for: hvortil, hvorfor? Hvad nytter det? Hvad behøves dette? 2. det hensigtende Pronomen hvad br. ligeledes deels a) substantivisk: Hvad (det som) han der fortæller, er ugrundet. Hvad han eier, er kun lidet. Hvad (for saavidt) mig vedkommer; deels b) adjectivisk (da det ofte tager Partiklen for efter sig): Ligemeget, paa hvad, ell. hvad for en (hvilken) Maade det skeer. Jeg veed ikke, hvad (hvilket) Land han er fra. "Hvad Gavn skulle vi have deraf?" Job. 21. 15. Hvad Vinding er derhos? Siig mig, hvad for en (hvilken) af disse Bøger jeg helst bør læse.

"Hvad for et Huus ville I bygge mig?" Ap. G. 7. 49. — Det staaer undertiden i St. for: hvor stor, hvor megen. Ingen veed, hvad Lærdom han besidder. Betænk hvad Ansvar dermed er forbundet. 3. et Udraab af Vrede og Misfornøielse, ell. af Forundring. Hvad!? tør du understaae dig at komme her? Hvad hun er smuk! Hvad?! er han død? 4. hvad andet, hvad ellers? det forstaaer sig. — hvad da? hvad vil da skee? hvad er da at giøre? — hvad enten. Hvad enten han lever, eller døer. — hvad for, hvilken, hvilke. (s. ovenfor. 2, b.) — hvad heller, d. s. s. hvad enten. "Hvad heller han flyder v. sit eget, eller p. anden Mands Jord." D. Lov. V. 11. 1. Hvad heller han vil samtykke deri, ell. ei. (bruges mindre.) — hvad om, sæt det Tilfælde at. (efter: men.) Men hvad om han døde forinden? — absol. som et Spørgsmaal eller Forslag. Hvad om vi reiste derhen idag? — hvadsomhelst, pronom. rel. alt det, som. "Hvadsomhelst I bede Faderen om." Joh. 16. — Forældet er hvadhaande for: enhver, hvilkensomhelst. "I hvadhaande Synd Nogen har syndet." 5 Moseb. 19. 15. ("Være sig hvadhaande Synd det er." 1550.)

Hval, en. pl. -er. [Isl. Hvalr, Hvalfiskr.] et fiskeagtigt Pattedyr, som lever i det nordlige Polarhav; og kaldes ogsaa, skiøndt uegentlig, Hvalfisk. (Balæna. Kaskelotterne, (phyceter) som udgiøre en anden Slægt, kaldes sædvanl. ogsaa Hval.) "Der kommer ei hvert Aar Hval t. Lande." Ordspr. (Man nyder ei altid eens Lykke.) Moth. = Hvalbarde, en. pl. -r. (mest i pl.) haarde, traadagtige Trævler i Hvalens tandløse Mund, hvoraf giøres det saakaldte Fiskebeen. Hvalfanger, en. pl. -e. 1. den, som styrer en Hvalfangst, ell. arbeider derved. 2. et Skib, som gaaer ud paa Hvalfangst. Endnu er ingen af Hvalfangerne kommen hiem. Hvalfangst, en. Gierningen at jage efter Hvalen med Baade, hvorfra den dræbes med kastede Hvalspyd ell. Harpuner. Hvalfisk, en. Hval. Hvalfiskeri, et. d. s. s. Hvalfangst; men uegentlig. Hvalgaard, en. snever Fiord, hvor Hvaler fanges. (Moth. N. L. V. 12. 11.) Hvalkalv, en. Hvalens Unge. (Moth.) Hvalrav, et. en fed, hvid Materie, der findes i egne Huulninger i Kaskelottens Hoved. Sperma Ceti. Hvalros, en. et Navn, som gives Flodhesten. Hvalspyd, et. en Harpun. (Moth.) Hvalspæk, et. det olieagtige Kiød, eller den Fedtmasse, der findes under Hvalens Hud, og hvoraf brændes (ɔ: koges, smeltes) Hvaltran.

Hvalp, en. pl. -e. [Isl. Hvelpr. A. S. Hvelp.] Hundens Unge; en Hundeunge. Hunden (Tæven) er med Hvalpe, har Hvalpe. (Om andre Dyr br. det især kun om Biørnens Unger. I lav Tale t. Spot om en Dreng.) = hvalpeagtig, adj. som har noget af en Hvalp. Hvalpehaar, n. s. pl. Hunden har endnu ikke fældet sine Hvalpehaar. Saaledes ogsaa: Hvalpetænder. — Hvalpenykker, n. s. pl. Uvaner hos Hvalpe og unge Hunde, f. Ex. at rive itu. Hunden har endnu Hvalpenykker.

Hvalt ell. hvalvt, adj. som hæver sig rundt som en Halvklode. Fornicatus, arcuatus. Moth. [egentl. partic. af det nu ikke mere brugelige v. hvale (Moth.) eller hvalle ɔ: hvælve.] "Hvor Glimt af gyldne Sol og hvalte Himmelbue v. evig afsagt Dom forbudet er at skue." Holb. (Poet. Skr. 1746. 104.) "Den store Sal af Fædrelandets hvalte Bøgeskove." Øhlenschl. (Helge.)

Hvas, adj. pl. hvasse. [Isl. og Sv. hwass. A. S. hvæt. Gl. T. was.] 1. indrettet t. at skære ell. stikke; skarp. En hvas Kniv, Øxe. Et hvast Sværd. Hvasse Torne. "En Ting, som er hvæsset, foruden at den kaldes hvas, kaldes ogsaa skarp." Sporon. 2. skarp at føle paa; strid. En hvas Hud, et hvast Skæg. 3. figurl. giennemtrængende, bidende; skarp i Ord, bitter. En hvas Kulde, Vind. At have en hvas Tunge, Pen. = hvashaaret, adj. stridhaaret. (Moth.) hvashudet, adj. som har en hvas, ujævn Hud. hvastalende, adj. v. streng, bidende i sin Tale. (V. S. O.) = Hvashed, en. den Beskaffenhed, at være hvas; Skarphed. (Heraf ogsaa: hvæsse. s. nedenfor.)

Hvede, en. ud. pl. [A. S. Hvæt. Goth. Hwaitei.] en Kornart. Triticum aristatum. Deraf: Hvedeager, Hvedeax, Hvedebrød, Hvedehalm, Hvedehøst, Hvedejord (I. tienlig t. Hvedesæd), Hvedekage (Brød af Hvedemeel, især et større), Hvedeknop (et Slags smaa runde Hvedebrød, hvoraf gierne fire bages sammen. Moth), Hvedeland, Hvedejord ("Hans Plov gaaer i Hvedeland ɔ: han er meget heldig" Moth), Hvedemalt, Hvedemeel, Hvedesimle (et Slags smaa Hvedebrød), Hvedestraa, Hvedestrud, tilforn: Hvedekage, lidet Hvedebrød ("Tidselen er Koens Hvedestrud." P. Syvs Ordspr. II. 11.) Hvedesæd (den p. Marken vorende, eller den indhøstede Hvede), o. fl. = Af Hvedebrød haves: Hvedebrødsdage, pl. hvorved i Alm. og i dagl. Tale forstaaes den første Tid, som nygifte Ægtefolk tilbringe efter deres Bryllup. (T. Honigwochen.) uegentl. "Disse Livets Hvedebrødsdage (den sorgløse Ungdom) forsvandt." Rahb. (D. Tilsk. X. 471.) "Forlovelsesdagene, sige jo alle Mennesker, skal være Hvedebrødsdagene." sammest. VII. 118.

Hveden, adv. [Isl. hvadan.] 1. hvorfra?

fra hvilket Sted. "Jeg veed, hveden jeg kom, og hvor jeg gaaer hen." Joh. 8. 14. 2. hvoraf. "Han vidste ikke, hveden det kom." Joh. 2. 9. (forældet.)

Hveg, adj. s. veg.

Hvege, v. n. 1. [Isl. hvika. A. S. vægan, vakle, rave. Sv. weka.] 1. bevæges, vifte hid og did m. Lethed. (hvæge. Moth.) Lyset, Luen, Straaet, Røret hveger. At hvege med et Lys. (V. S. O.) "En hvegende Vind." Kingo. (Hos denne Forf. forekommer ogsaa det mindre forstaaelige Udtryk: "Tusinde Byrder i Kronerne hvege." Udg. af 1827. S. 265.) Om Vandet hos Arreboe. Heraem. 101. 2. være ustadig, vakle. At hvege i sin Tale, i sit Udsagn. (Moth.) "Eders Sect hveger her" (vakler, er ikke fast i sin Lære.) B. Thott. I. 95. Aanden hveger p. hans Læber ɔ: han er nær ved at døe. (Moth.) 3. act. At hvege et Lys ud, slukke det v. at hvege ell. vifte dermed. (Ordet er lidet brugeligt; men forekommer, m. flere beslægtede, i den jydske Dial. jvf. vægelsindet, som Moth skriver hvægelsindet.) — Deraf hos Moth: hvegsindet, adj. ustadig, vægelsindet. hvegtunget, adj. vaklende, ustadig i sin Tale.

Hvegne, v. a. 1. [formodentl. af det foregaaende hvege.] At hvegne et Søm, som er slaaet igiennem et Bræt og er længere, end Brættet er tykt ɔ: omboie den fremstaaende Ende og drive den ind i Brættet. (Moth har hvegne som v. n. Træet hvegner af Frugt ɔ: bøier sig.)

Hveir, en. "et kløftet Træ, der sidder fast i det bageste Vognrede (Bagvognen) og forbinder det m. Forvognen." (Moth. Ikke brugeligt i Siælland.)

Hvel ell. Hvæl, en. kaldes den lille Jernaxel, som Rokkehiulet løber paa. (Moth.)

Hvelge, s. hvælge, efter Hvælg.

Hvelve, s. hvælve.

Hvem, substantivisk spørgende Pronomen. I Skriftsproget dat., acc. og abl. af hvo. (Hvem gav du det? Hvem saae du? "Hvem skal jeg prydes for? hvem stræbe at behage?" Jacobi. "Hvem i Utroskab har vel denne Mand til Mage." Holb. P. Paars. (her accus.) Af Hvem har du faaet det?) — I sildigere Tider har man især begyndt at bruge hvem, ikke blot som Dativ, men som Accusativ, for det relative som eller hvilken. "Thi enhver, hvem du lod bære menneskelig Skikkelse, dannede du ogsaa i dit Billede." Mynster. (Præd. 1815. II. 46.) "Salig ogsaa den, hvem du luttrer i Smerte." Samme. — I Talesproget bruges det altid ogsaa for nom. hvo, som Baden derfor endog i Skriftsproget anseer for halv forældet, og i hvis Sted man jævnligen finder hvem brugt, baade af ældre og nyere Forfattere. F. Ex. "Og hvem belønner Dyden meer end Gud?" Evald. "Hvem seer dig, og elsker ei, du Grumme?" Samme. (Balder.) "Hvem er det, du rækker saa herlig en Krands?" Rein. "Hvem banker p. Dovres Stuevæg, hvem rusker hans Hovedgierde?" C. Frimann. (Alm. Sang. 121.)

Hvene, en. Hvenegræs, et. Navn, der tillægges adskillige Græsarter af een Slægt. (Agrostis.) Ogsaa Hvinegræs, maaskee af Lyden, det giver, naar Vinden blæser deri. "Hvinegræs, der ligesom hviner, naar man rykker det over i Ledene." Moth.

Hveps, en. pl. -er. deels et almindeligt Navn p. flere Classer ell. Slægter af Insecter (især Vespae), deels d. s. s. Gedehams, Vespa crabro. Deraf: Hvepsebo, Hvepserede, en. Sted, hvor Hvepser opholde sig og lægge Æg. (s. Vespe.)

Hver, pron. indef. (gen. hvers er sielden.) n. hvert. ud. pl. [Isl. hver.] 1. ingen, intet (af det som nævnes) undtagen; enhver (quisque.) Hver Dag. Hvert Menneske. — Hver een, hver og een, eller naar det ikke staaer absol. hver en: d. s. s. enhver; ligesom hvert et for: hvert eller ethvert. "Den uforkrænkte Ret giør hver en Møie sød, og hver en Byrde let." H. Bull. "Hvert et Træ, af Byrden bugnende, mig bød sin Frugt." Samme. "Som trætte Vandrer glad forny din Sang i hvert et venligt Ly." Rein. "I hvert et Kul er noget Kridt." Baggesen. (Poet. Ep. 209.) "Hvis hver og een i Veddesang tilsidst dog maa tilkiende." Bagg. (I dagl. Tale ogsaa: hver evige een; ligesom: hver evige Dag, Nat, Time. "Da maatte vi græde, hver evige een." Ohlenschl. Faruk.) — Som pl. af hver bruges alle. genit. hvers forekommer, men sielden, i nyere Bibeloverf. f. Ex. "Hans Haand skal være mod hver, og hvers Haand imod ham." 1 Mosеb. 16. 12; hvor Bib. af 1550 har: hver Mands. "I Hvers Hierte." 2 Moseb. 31. 6. [I St. for hver ell. enhver, m. pr. rel. som efter, br. ogsaa hver den. F. Ex. "Hver den, som elsker, er født af Gud." 1 Joh. 4. 7. "Indtil jeg kan kundgiøre din Kraft for hver den, som komme skal." Ps. 71. 18. Sieldnere forekommer genit. hver dens. "Saa er hver dens Vei, som er hengiven t. Gierrighed." Ordspr. 1. 18. — Ligeledes forekommer det, men sielden, at hver og enhver forbindes umiddelbart m. et pron. poss. i St. for: enhver af. "Kræv et Beviis, og hver din Tvivl skal svinde." Ohlenschl. Stærkodd. — [Om Brugen af hver (som partitivum) foran sin, sit og sine. jvf. Sin. "Førend Israels Børn indtage hver sin Arv." 4 Mosebog. 32. 18. (Bibel 1550.) "De gik hver sin Vei." 1 Kong. 1. 49. "De toge hver sine Klæder." 2 Kong. 9. 13.

"Hist — sprang ud af Skoven lækkre Harer, og lagde sig p. hver sit Fad" (ɔ: hver p. et eget Fad.) Bagg. N. Klim.] 2. føiet t. Hovedtal: hver to, hver tre ɔ: to og to, tre og tre, samlede for sig (bini, terni.) Kornet blev saaledes uddeelt blandt Mængden, at hver ti fik en Sæk (at Ti vare om een Sæk.) 3. føiet til Ordenstal: hver anden, hver tredie, hver tiende (i Raden, i Tallet; tertius quisque, decimus quisque.) Hver tredie Mand blev udtaget. Hver anden Dag (skifteviis) er han syg. 4. hver for sig, hver især, ɔ: enhver særskilt; ell. een efter den anden. (singuli, quisque separatim.) 5. hvergang, adv. saa tidt som. (Sieldnere findes det adskilt: hver Gang.)

Hverandre, pron. indef. som udtrykker et giensidigt Forhold, giensidig Handlen, Virken, imellem flere Personer, end to. Disse Sødskende ere hverandre meget ulige. Menneskene bør ikke hade eller forfølge hverandre. [jvf. hinanden, som er et nyere Ord, da det hverken findes i Bib. 1550, ell. i nyere Bibeloverſ. indtil 1750. I den første forekommer snart hverandre (f. Ex. 1 Moseb. 13. 6.) snart hver anden. "Landet kunde ikke taale at de boede hos hver anden." 1 Moseb. 13. 6. "Vi vandrede i Ondskab og Avind og hadede hver anden." Tit. 3. 3.]

Hverdag, en. pl. -e. søgn Dag; Dag i Ugen, som ikke er Søndag. Baade Hverdag og Søndag. Han pleier at komme om Søndagen; men sidst kom han en Hverdag. (Det modsættes oftest: Søndag; ligesom Søgnedag modsættes: Helligdag.) — genit. hverdags bruges som adj. 1. som hører til, finder Sted, skeer enhver Dag. Dette er nu blevet hans hverdags (daglige) Forretning. Deraf i Sammensætning: En Hverdagsfeber. 2. som hører, passer til Hverdagene i Ugen, men ikke til Søndage ell. Høitidsdage; og deraf figurl. almindelig; som hyppigst, dagligdags sees, ubetydelig (triviel.) "Et slet og hverdags Hierte." Holb. P. Paars. = Ordet i gen. tilføies sædvanligen sit Substantivum; f. Ex. Hverdagsansigt, et. ubetydeligt, ofte forekommende Ansigt. Hverdagsarbeide, et. (modsat: Søndagsarbeide.) Hverdagsbaand, et. Baand, Trang, som Livets almindelige Forhold paalægge. ("Som du, har jeg tillige løs mig revet fra alle Hverdagsbaand." J. L. Heiberg.) Hverdagsklæder, n. s. pl. (modſ. Søndags- Helligdagsklæder.) Hverdagsliv, et. det almindelige, daglige Liv, hvori intet betydende eller mærkeligt forefalder. Et indskrænket, eensformigt H. Hverdagsmenneske, et. almindeligt, ubetydeligt Menneske. Hverdagssnak, en. ubetydelig, triviel Snak. Hverdagssprog, et. og Hverdagstale, en. det Sprog, den Talebrug, som kun anvendes i Hverdagslivet; daglig Tale (og sædvanlig endog m. Bibegreb om en lavere Grad af denne.) Hverdagssyssel, en. 1. d. s. s. Hverdagsarbeide. 2. ubetydeligt, trivielt Arbeide. Hverdagstale, en. s. Hverdagssprog.

Hvergarn, et. ud. pl. et Slags hiemmegiort, hos Almuen meget brugeligt Tøi, som er vævet af halv uldent, halv linnet Garn. [Efter denne Skrivemaade kan det udledes af: hverve, hverre, hvirre, et jydsk og siællandsk Ord: at snoe, vende; fordi Traadene i Tøiet see snoede ud. (s. hverve, nedenfor.) Hos Bønderne udtales det derimod Hverken; og skrives saaledes hos Moth, der ogsaa anfører: Hverkenklæder, "baade af linnet og uldet." Hos C. Frimann forekommer Hverkentøi. "Brug du dit Hverkentøi, det giør dig ingen Skam." Alm. Sanger. 16.]

Hverken, pron. indef. ingen af to. Vi holde m. hverken af Parterne. "Hverken af dem fik Seiervinding." Vedels Saxo. 78. jvf. S. 73. (forældet.)

Hverken, conjunct. hvorved flere Led af en Sætning benegtes, (neque) og hvorpaa følger: ei heller, naar Negtelsen har to Led; og eller, som gientages ved de efterfølgende Benegtelser, eller kun ved den sidste. Hverken trænger jeg til hans Penge; ei heller vilde jeg af ham tage Gaver. Han er hverken reist bort, eller syg, eller uvillig; men han har andre Forretninger. Jeg har hverken seet Manden, Konen, eller nogen af Børnene. — Hverkenkiøn, et. Et af nogle Nyere i Sproglæren indført Konstord. Neutrum.

Hvermand, bruges som substant. for: alle og enhver. "Hvermand i Byen om Indtoget taler." Vise af P. A. Heiberg. — Ofte i genit. Det er ikke Hvermands Arbeide ɔ: noget, som ikke enhver kan giøre. Til Hvermands Brug. At være Hvermands Ven, søge Venskab, Fortrolighed m. enhver. At gaae for Hvermands Dør ɔ: gaae om og tigge.

Hverv, et. pl. d. s. Ærende, Forretning, Sag, som er een overdraget at udrette. "Rigets Hverv og Bedste." A. Vedel "Hvor han f. Kongen selv sit Herskabs Hverv lod høre." Bording. (jvf. det Sv. Hvarf, som har andre Bemærkelser.)

1. Hverve, v. a. 1. [T. werben.] søge at faae p. sin Side. At hverve Tilhængere, Stemmer i en Forsamling. 2. At hverve t. Soldat, formaae, overtale t. Krigstieneste. At lade sig hverve. = Hvervebrev, et. Fuldmagt fra en Regiering t. at hverve Krigsfolk f. den. (Ligesom Caperbrev.) "At udgive Hvervebreve." Bording. II. 172. Hvervekonst, en. Hververens Konst og List i at lokke Folk t. Krigs-

tieneste. "Jeg Hvervekonsten og mit Haandværk ei fordærver." Holberg. P. P. = Hverver, en. pl.-e. den, som har paataget sig at hverve Krigsfolk. — Deraf: Hververhuus, et. H. hvor Hververe opholde sig, og Hverving skeer. (Hvervingshuus. Kampmann.) Hververkneb, et. List, hvoraf Hververe betiene sig, for at lokke t. Krigstieneste. (Hververstreger. Holb. P. P.) Hververplads, en. By, Sted, hvor Hververe stadigen opholde sig, og hvor der hverves meget. — Hverving, en. Gierningen at hverve. At være, at ligge paa Hverving.

2. Hverve, v. a. 1. vende, vende om; forvende. (forældet; men br. endnu hos Almuen, som udtaler det hverre. At hverve Synet; om Giøglere. "At hverre Hø;" svensk. "At hverre Gaasen," en Juleleg. Moth. jvf. D. Dial. Lex.) "Og Solen op igien at hverve sig begynder." Bording. II. 90. — Heraf: Solhverv.

Hvi, adv. [J. og A. S. hvi. E. hwy.] hvorfor, af hvad Aarsag? "Hvi tænke I saa ondt i eders Hierte?" Matt. 9. 4. "Hvi fanger Katten Muus? hvi fanger Muus ei Katten?" Bagg.

Hvid, en. pl. – e. en fordum brugelig liden Mynt, hvoraf tre gik p. en Skilling.

Hvid, adj. n. hvidt. [Isl. hvitr.] kaldes den Farve, der modtager mest af Lyset, der holder ell. binder det meste Lysstof, og saaledes i Farverne er det modsatte af sort. Saa hvid som nyfalden Snee. Det Hvide (Hviden) i et Æg. — Hvidt, som subst. den hvide Farve. Hvidt klæder hende bedre, end Sort. At gaae i Hvidt. "Men Livets Hvidt m. Alderen bli'er sort." Bagg. At giøre Hvidt til Sort ɔ: giøre Ret t. Uret, Sandhed t. Usandhed. "Som af bosiddende Bogtrykkere var giort, af brave Mænd, der ei kan giøre Hvidt til Sort." Holb. = hvidagtig, adj. noget hvid, som nærmer sig til at være hvid. hvidarmet, adj. hvis Arme have en hvid Hud. hvidbarmet, adj. som har en hvid Barm. "Hvidbarmede Døttre." Hertz. (Besr. Isr. 3.) Hvidbiørn, en. En Art Biørn af hvid Farve, der findes i de nordligste Lande; Polarbiørn, Iisbiørn. Ursus maritimus. hvidblaa, adj. som har en blaa Farve, der er blandet med hvidt, der mere nærmer sig det Hvide, end det Blaae. hvidblank, adj. skinnende hvid, blank og hvid. Hvidblik, et. fortinnet Jernblik. Hvidgarver, en. den, som bereder Skind uden Bark; Felbereder. Hvidgarvning, en. (modf. Barkgarvning.) hvidgloende, adj. v. om Jern og andet Metal, som er glødet til en vis Grad, hvorved det faaer en hvidladen Farve. Hvidglødning, en. Gierningen, at giøre et Metal hvidgloende. (modf. Rødglødning.) hvidgraa, adj. om en graa Farve, der er blandet m. hvidt, der falder mest i det Hvide. hvidguul, adj. guul m. hvidt Skiær, meget lyseguul. hvidhaaret, adj. som har hvidt Haar. hvidhalset, adj som har en hvid Hals. hvidhudet, adj. som har en hvid, lys Hud. Hvidkaal, en. ud. pl. en Afart af Kaalen m. hvidladne Hoveder. (s. Kaal.) Deraf: Hvidkaalshoved, et. Hvidkaalssuppe, en. Kiødsuppe, hvori er kogt Hvidkaal. hvidklædt, adj. iført hvide Klæder. hvidladen, adj. d. s. s. hvidagtig. Hvidløg ell. Hvideløg, et. pl. d. s. en Løg = Art, som dyrkes i vore Haver. hvidplettet, adj. som har hvide Pletter. Hvidroe ell. Hvideroe, en. En Afart af Roe=Kaalen (Brassica Rapa.) der ogsaa kaldes Mairoe. hvidskummende, adj. v. som fraader m. hvidt Skum. hvidspættet, adj. som har hvide Spætter i en mørk Bund. Hvidsøm, en. et Slags Udsyening med hvid Traad paa fiint Linned. (Moth.) Hvidtorn, en. En torneſuld, meget tætgrenet og t. levende Gierder fortrinlig Buskvært. Cratægus Oxyacantha. Hvidved, et. det hvide Træ, som er nærmest Barken; albuneum. (Moth. jvf. Archiv f. Søvidensk. III. S. 227.) = Hvide, en. Æggehvide. Hviden af tre Æg. = Hvideløg, s. Hvidløg, ovenfor. Hvideriis, n. s. en Pileart, som er meget tienlig t. Sandflugts Dæmpning; Marevidie, Sandpiil. Salix fusca. — Hvidesøndag, en. den første Søndag efter Paaskedag. Hvidetirsdag, en. Tirsdagen i Fastelavnsugen. = Hvidhed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være hvid af Farve.

Hvide, en. (Æggehvide.) s. ovenfor under adj. hvid.

Hvidling (Moth) eller Hvilling, en. pl.-er. en liden, hvidblank Saltvandsfisk af Torskeslægten. Gadus merlangus.

Hvidne, v. n. 1. (er.) blive hvid; ell. begynde at blive det. Arreboe. Hex. 111. "Af hele Hiorde Qvæg hist hvidner Sundsteens Spidse." Storm. (Som v. dep. "Søen hvidnes, hærdes, fryser; Bække sagtnes, standse, staae." Evald. "Din Angst, saasnart du seer at Bølgen hvidnes." Samme.)

Hvidte (ell. hvitte), v. a. 1. giøre hvid v. at overstryge m. ganske tynd Kalk ell. Kalkvand. At hvidte en Væg, et Gipsloft. — Hvidtekalk, en. fiin Meelkalk ell. Gips, opløst i Vand. Hvidtekost, en. Kost, hvormed man hvidter. — Hvidtning, en. Gierningen at hvitte.

Hviil, adj. som har faaet Hvile; udhvilet. "En hviil Hest:" vegetior equus. Vedels Saxo. 350. (br. endnu i Jylland.)

Hviin, et. pl. d. s. en skarp, stærk og giennemtrængende Lyd, som naar Vinden

blæser igiennem trange Aabninger, eller naar een skriger m. skingrende Røst. (s. hvine.) "I Kuglers Hviin og Sværdes Klang Dødsenglen foer forbi dit Bryst." S. Blicher. "Ofte er Hviin (ɔ: Sorg og Graad) under hvidt Skind." Ordspr. (P. Lolle.)

Hviin ell. Hveen, n. s. Navn paa en Græsart med blaaladne Blomster og stive Straa, som nyttes t. at rense Tobakspiber. Melica coerulea.

Hviinsuur, adj. overmaade suur, eddikesuur. (Moth. Man hører ogsaa sige blandt Almuen: Det er saa suurt, at det hviner i Tænderne.)

Hvile, en. ud. pl. [Isl. Hvilld.] Tilstand, hvori man hviler efter Arbeide, efter Dagens Sysler og Vaagen; Ro. At tage Hvile; komme til Hvile; lægge sig til H. Sindets Hvile. "Den Ro, som han priser, er ikke Hiertets Hvile, men Fornuftens Søvn." Sneed. At gaae til Hvile (gaae t. Sengs; figurl. ogsaa om Døden.) "Thi hvo kan være tryg og sig til Hvile slaae, naar han sit Nabolav i Lue seer at staae?" Bording. Jorden ligger i H. til Hvile. (s. hvile, 4, og Hvilejord.) Hanen (paa en Bøsse) er i Hvile, naar den ei er opspændt. (hviil, adj. for: udhviilt, som har hvilet nok, br. i Jylland. s. ovenfor.)

Hvile, v. n. og a. 1. og hviilte, hviilt. (har.) [Isl. huila; beslægtet med det T. weilen.] 1. give Legemet ell. Siælen Ro efter Arbeide; ophøre med Arbeide; tage Hvile; bringe Legemet i en rolig Stilling, v. at sidde ell. ligge. Jeg sover ikke; jeg hviler kun p. Sengen. "Tryggelig Gaasen graa p. Tuen sover og hviler." Arreboe. At hvile efter en lang Gang, Kiørsel, efter et svært Arbeide. En hvilende Stilling. At lade Hestene hvile; kiøre med hviilte Heste. 2. om materielle Ting, hvis Vægt bæres ell. understøttes v. noget, ell. hvis Bevægelse er ophørt. Taget hviler p. Piller. Biælkerne hvile paa Muren. Naar Hiulet, Maskinen hviler (er i Hvile.) — figurl. om Arbeide: indstilles, ophøre. Dette Foretagende, denne Sag maa nu hvile indtil videre. 3. figurl. være bestandigen over. Der hviler en fuldkommen Rolighed over dette Aftenlandskab. Sorg hviler over hans Aasyn. "Velsignelse hvile over dit Huus." (D. Bib.) "Herrens Aand skal hvile paa ham." Es. 11. 2. "Naar det lyse Øie tidt hviler ømt og huldt p. mit." Rahb. (ɔ: fæster sig paa.) 4. om Jord: ligge udyrket, ikke bruges t. Sæd. Denne Ager har hvilet i to Aar. 5. hvile over, om Reisende; ligge over, blive liggende. Der vil vi hvile over en Nat. 6. hvile ud, tage fuldkommen Hvile. s. udhvile. 7. act. give Hvile, styrke, forfriske ved Hvile. At hvile sit Hoved, sine trætte Lemmer. "Hvor mangen tapper Helt nu hviler sine Been." J. Friis. At hvile Sindet. — recipr. At hvile sig efter en Gang. "Du hvile dig v. min Side her; du kiender mit Helterygte." Øhlenschl. "See glad op t. Himlen, og hvil dig fra din Anstrengelse." Mynster. At hvile sig ud. = Hvileaar, et. Aar, hvori en Jord hviler, eller ikke dyrkes. Hvileager, en. Ager, som hviler. (4.) Hvileblund, et. en let og kort Søvn t. Hvile f. Legemet. (Kingo.) Hvilebo, en. Bo eller Opholdssted, hvor man finder Hvile eller tager Hvile; Hvilested. "En Spurre har sin Rede og sikkre Hvilebo." H. A. Brorson. Hvilebænk, en. Bænk til at hvile sig paa, især under aaben Himmel, ved Veien, o. d. "En Hvilebænk paa en Vei." Bagg. Hviledag, en. Dag p. hvilken man hviler, ell. ikke arbeider. At holde H. At hellige Hviledagen (Søndagen.) Hvilefrist, en. Tid, som tilstedes t. Hvile. En kort Hvilefrist. Hvilehøi, en. 1. Høi, hvor man tager Hvile, eller som er bestemt dertil. 2. Gravhøi. (C. A. Lund. Jægerspr.) Hvilejord, en. Hvileager. Hvilekammer, et. figurl. om Graven. hvileløs, adj. som er, skeer uden Hvile, uafladelig, uafbrudt. "Mon dette vilde Hierte vel røres ved min Graad og hvileløse Smerte?" Jacobi. "Men, o Time! rask du svinger dine hvileløse Vinger." Zetlitz. Hvilemark, en. Hvileager. Hvileplads, en. Plads, hvor man tager ell. kan tage Hvile; f. Ex. Hvileplads paa en Trappe, paa en Bro. (Bagg.) Hvilepunkt, et. det Punkt, hvor et Legemes Tyngde finder en saadan Modstandskraft, at det hviler; ell. det Punkt, hvor et Legeme, f. Ex. en Vægtstang, er i Ligevægt, og hvorom dets Bevægelse kan skee. (s. Krafts Mech. II. S. 14.) Hvileseng, en. Seng, der ikke saameget er t. at sove i, som t. at hvile paa; Løibænk. Hvilestavn, en. Opholdssted, hvor man tager Hvile; Hvilested. (Kingo.) Hvilested, et. Sted, hvor man hviler sig. Under dette Træ er et godt Hvilested. (figurl. om Graven.) Hviletid, en. Tid, hvori man hviler efter Arbeide. "Nogen Hviletid, nogen Adspredelse og Sindsforfriskelse maa endog den flittigste Arbeider have." Rahb. Hviletime, en. Time, bestemt til Hvile, Fritime.

Hvilken, n. hvilket, pl. hvilke. [Isl. hvilikr. A. S. hvilc. Goth. hvileiks. N. S. welkeen.— Hvilken, egentlig: hvilk een (hvilikr ein.) Man hører ogsaa i vort Almuesprog hvilken (hvikken) een.] (gen. hvilkes, for hvis er sielden, og egentl. ikke brugelig; men forekommer dog. "At forsamle dem t. Strid, hvilkes Tal er som Havets Sand." Joh. Aab. 20. 8.) Et henſigtende (adjectivisk og substantivisk) og spørgende (som oftest adjectivisk) Pronomen. A. pron. rel. Det

bruges deels adjectivisk: hvilken Beslutning (neml. den nylig omtalte) vakte almindelig Forundring — deels substantivisk, i St. for som ell. der, naar det sigter til en heel foregaaende Sætning, ell. man vil undgaae Tvetydighed. Han reiste derpaa hemmelig ud af Landet; hvilket siden lagdes ham meget til Last. Fortællingen om vidunderlige Tildragelser, hvilke faa kun troede paa. (Brugen er næsten allene indskrænket til Skriftsproget.) — I hensigtende Betydning br. det ogsaa (objective) for: hvad, hvad for een, hvem. Jeg veed ikke, hvilket jeg skal vælge, hvilken det er. "Dersom Husbonden vidste, i hvilken Nattevagt Tyven vilde komme." Matth. 24. 43. — Ligeledes i Begyndelsen af Sætningen. Hvilken Beslutning jeg endog vil tage. Hvilket, der er det rette, hvilken af Døttrene det er, kan jeg ikke sige. B. pron. interrog. adjectivisk: hvilken Vei (hvad for en) er den korteste? Hvilken (hvad for en) af dem er den bedste? Hvilket (hvad for et) skal jeg nu vælge? C. som et Udraab af Beundring ell. Forundring (da det gaaer foran et Subst. som oftest uden Artikel.) Hvilken Skiønhed! Hvilken Veltalenhed! hvilket deiligt Syn! hvilken forunderlig Lyd! (egentl. elliptiske Udtryk for: See, hvilken Skiønhed! hør, hvilken Lyd!) = hvilkensomhelst, pl. hvilkesomhelst. br. for: enhver, som; alle uden Undtagelse; hvo det end er, som. "Hvilkesomhelst Herren skal kalde dertil." Ap. G. 3. 39. "Hvilkesomhelst Ting, der ere sande, hvilkesomhelst ærbare, hvilkesomhelst retfærdige — disse giver Agt paa." Phil. 4. 8.

Hvimmel (ell. hvingel), adj. i den jydske Dialect: hovedsvimmel, hvoraf: hvimle, v. n. Det hvimler i Hovedet; og hvingelhovedet, ustadig, vankelmodig; hvingelsyg, syg af Hovedsvimmel. Moth. (jvf. hvingle; og Isl. hvima, bevæge hastigt.) — Deraf uden Tvivl Ordet: Hvimmelbor, som skrives uden h. (s. Vimmelbor, Vimmelskaft.)

Hvine, v. n. 1. ell. hveen, hvinet. (har.) [Isl. hvina.] give Hviin, lade Hviin høre. "Storm, du sagtnes, hviin og hyl omkring mig." Evald. Vinden hviner i Tougværket, i Taarnets Huller. "Naar Storm og Torden styrte ned, og Toug og Takkel hvine." E. Frimann. At græde og hvine. Hestens hvinende Lyd. "De hvinende Skrig ved Kæmpernes Liig." Evald. — Hvinen, en. ud. pl. det, at hvine.

Hvinegræs, s. Hvene, Hvenegræs.

Hvingle, v. n. 1. gaae m. en vaklende Gang, svingle, være nær ved at falde omkuld. (Moth; jydsk.)

Hvippe, (Moth.) s. vippe.

Hvirre, v. a. og n. 1. snoe ell. dreie noget hastigen rundt, eller til begge Sider. At hvirre noget omkring. At hvirre (snoe) noget sammen; hvirre en Traad om noget. Ogsaa neutr. at hvirre (ryste) med Hovedet. (Moth, som dog ogsaa skriver det: virre. Sv. wira. N.S. wyren. jvf. hverre.)

Hvirvel, en. pl. -er ell. Hvirvler. [Isl. Hvirfill. T. Wirbell.] I Alm. noget, der løber rundt, ell. hastigen bevæges i en Kreds. "For at omdreies i en evig Hvirvel til Verdens Ende." Bagg. N. Klim. "Sneefogs Hvirvler den glædeløse Dag formørke." Foersom. — I særdeles Bemærkelser: a) et Sted i Havet, ell. i en Strøm, hvor Vandet med stor Hastighed bevæges i en Kreds, og danner derved ligesom en omløbende Tragt; en Vandhvirvel. b) Hvirvel p. Hovedet, et Sted, hvor Haarværten stiller sig ad og falder til alle Sider; Hovedhvirvel. c) en Lukkelse f. en Dør, der løber omkring paa et Søm eller en Pind. Pessulus. Moth. d) Hvirvel p. en Tromme, et vist Slags meget hurtigt Trommeslag. At slaae en H. = hvirvelagtig, adj. som ligner en Hvirvel. Hvirvelbeen, et. det øverste Led af Halsbenet, der m. en Tap gaaer ind i Hovedbenet. (Ogsaa Ledene i Rygbenet kaldes: Hvirvler.) Hvirvelbølge, en. pl. -r. poet. hurtigt flydende eller ligesom i Hvirvler fremrullende Bølger. "Og Aaen mere tung i Hvirvelbølger ruller." E. Colbiørnsen. Hvirveldands, en. Dands, hvori man meget hurtigen dreier sig rundt. "Tiden eder snoer i Hvirveldands." F. Schmidt. Hvirvelløb, et. Løb, hvori noget hvirvles om. Hvirvelslag, et. Gierningen at slaae H. paa Trommen. Hvirvelstorm, en. stærk Hvirvelvind. "Strax bryder — en uhørt Hvirvelstorm fra alle Kanter løs." Bagg. N. Klim. Hvirvelstrøm, en. d. s. s. Malstrøm. Hvirveltop, en. den øverste Hovedtop, Issetop, hvor sædvanl. findes en Haarhvirvel. Hvirvelvind, en. stærkt Vindstød, som bevæger sig i en Kreds.

Hvirvle, v. a. og n. 1. dreie noget hastigen rundt ell. i en Hvirvel. Strømmen hvirvlede Baaden ned i Dybet. "Kan du Orkanen binde, som hvirvler Havet høit i Sky?" Thaarup. "Da frembryder Storm, og hvirvler ned den hele Luft — i Brud af Skyer." Foersom. "Til Pindi stiernekronte Top — skal Sangens Jubler hvirvles op." Bagg. 2. v. n. og recipr bevæges ell. dreie sig i en Hvirvel. Strømmen hvirvler, ell. hvirvler sig p. dette Sted. "En stormfuld Tordensky om Baaden hvirvler sig og Seilet dybt nedtrykker." E. Frimann.

Hvis, gen. af det spørgende substantiviske Pronomen: hvo? (Hvis Datter er hun? Hvis er denne Hat?) og af de hensigtende Pron. som og hvo som. (Manden, hvis Huus brændte. Den, hvis Sag jeg forsvarer.) — Brugen af dette pron. for

acc. hvad, ell. hvilken, hvilke, hvad som, er forældet; f. Ex. Alt hvis han eiede. "Hvis Ære og Belønning I vilde unde mig." A. Bedel. "Alt hvis han af Dommeren bliver tilspurgt om." D. Lov. I. 13. 7. "At hvis de Fattige givet er, de det nyde og bekomme. II. 7. 2. "Alt hvis som tvivlraadigt kunde være." II. 9. 3.

Hvis, conjunct. i Fald at, dersom. Hvis jeg er i Stand dertil. Hvis det skulde skee. "Hvis Nogen seer her i vort Nord — en Skiønhed uden Lige." Bagg. — "Nu skal du dog give, og hvis ikke, vil jeg tage m. Magt." 1 Sam. 2. 16.

Hviske, v. n. og a. 1. (har.) [Isl. hviskra.] tale meget sagte, tale til een i Øret. De sad længe og hviskede. "Hvo meget hvisker, han meget lyver." Ordspr. At hviske som det regner p. Skræppeblade (ɔ: tale halv høit naar man vil hviske.) — act. At hviske een noget i Øret. "Da noget — i Øret hvisked mig: at giøre Vers er ingen Sag." Bagg. — Deraf: Hvisken, en. ud. pl.

Hvisle, v. n. 1. (har.) [A. S. hvislan. Isl. hvisla, at hviske.] give et Slags ligesom sagte pibende Lyd fra sig. At hvisle med Munden, m. Læberne. "See hvisler Slangen ei omkring det sikkre Bryst." Evald. "Mens p. blodige Ryg de hvislende Svøber de svinged." Hertz. "Hvisler kun veemodigt, Bover! hvor de gamle Helte sover." Øhlenschl. = Deraf: Hvislen, en. ud. pl. "Den kaade Vandsnogs Hvislen i Sivet." J. Smidth. — Hvislelyd, en. Lyd, (f. Ex. i Talen) som er forbunden med Hvislen.

Hvisme, v. n. 1. bevæge sig hurtig omkring (vimse.) F. Ex. Hunden om sin Herre. Arreboe. (s. visme.)

Hvisse, v. n. 1. om en sagte Lyd, beslægtet m. Hvislen. At hvisse for et Barn. act. At hvisse et Barn i Søvn. (Moth.)

Hviste, v. a. 1. svinge, kaste m. Lethed. At hviste noget op mod Loftet. (V. S. O.) "De — saa fast i Kieppen bide, at du dem hviste kan." Arreboe. 65. (At hviste i Luften, mod Jorden. sammest. 234.) "De Byrder — dem hvister jeg fra mig." Kingo. (En Hvisteskovl, Kasteskovl. Moth.)

Hvivklæde, et. Klæde, som svøbes om Haaret, i St. for Hue. (Sv. Hvif.) Colding. "Hvivklæder og Sløier" (Slør.) E. E. Pontoppidans Fasteprœd. 1653. S. 105. Jvf. Es. 3. 23, i nyere Bibeloversf. [forældet; af det ligeledes forældede v. at hvive, svøbe, indsvøbe, omhylle. "De hvived dem med deres Liin." Kæmpev. II. 197.]

Hvo, spørgende sudstantivisk Pronomen (Nominativ. I Dat. og Accus. hvem, hvilket dog i Talen ligeledes br. for hvo i Nominativ.) Hvo har giort det? Jeg veed ikke hvo (hvem) der engang skal træde i hans Sted. "Hvem skal jeg min Angest klage? Hvo vil sig min Nød antage?" Bording. I. 225. "At I maa erkiende, hvo han var, hvem alle Naturens Kræfter ere lydige." Mynster. [Om Brugen af dette pron. see ogsaa hvem. — Forskiellem imellem begge findes iagttaget hos Ældre, f. Ex. i Bib. af 1550, hvor hvo overalt staaer som nom. f. Ex. "Hvo sagde dig, at du est nøgen?" 1 Moseb. 1. 3. Men: "Hvem skal han da lære Forstand?" Es. 28. 9. "Send nu hvem du vil sende." 2 Moseb. 4. 13.] — Hvo br. ogsaa med som efter, for: den, enhver. Hvo, som giør det, bliver straffet. Ligeledes i samme Betydning: hvosomhelst. "Hvosomhelst der vil bekiende mig f. Menneskene, den vil jeg bekiende f. min Fader." Matth. 10. 32.

Hvor, adv. [Isl. hvar.] 1. spørgende: paa hvad Sted? (ubi.) Hvor boer han nu? Hvor har du været? — I Sammens. forandrer dette adv. Mening og Bemærkelse efter Præpositionen, hvormed det forbindes; f. Ex. hvorfra (fra hvad Sted), hvortil (til hvad Sted). 2. paa det Sted, som. Hvor han nu boer, har han ikke længe boet. (Egentlig: Der, hvor o. s. v.) "Hvor jeg gaaer hen, kan I ikke komme." Joh. 13. 33. 3. for: hvormeget; quam, quantum; naar det staaer foran et adj. og adv. (foran comparativa bruges derimod hvormeget.) Hvor liden er denne Umage! Hvor smuk er denne Udsigt! Tænk paa, hvor ulykkelig han er! — Ogsaa spørgende: hvor mange Penge eier han? Hvor gammel er han? Hvor stort er Skibet? — Med præp. eller Partiklen i foran, danner det en Conjunction: i hvor stor en Bekostning, man end anvender derpaa, vil Udbyttet dog blive ringe. (Ogsaa uden Partik i. Hvor klog han endog troer sig, bliver han dog tidt narret.) 4. i dagl. T. for: hvorledes. Hør, hvor han snakker! Hvor gaaer det? (Hvor staaer det sig? Moth.) "Hvor skulde jeg tilgive dig dette?" Jer. 5. 7. = hvor sammensøies med endeel Præpositioner og Partikler, hvilke da bestemme Bemærkelsen; og staaer det her, deels bestemt, deels spørgende, i St. for pron. rel. hvilken, hvilket. Saaledes: hvoraf (af hvilken, af hvilke, af hvad Grund, Aarsag), hvorefter (hvorefter skal jeg rette mig?), hvorfor (af hvilken Aarsag?), hvorfra (fra hvilket Sted: Jeg veed ikke hvorfra jeg skal tage det; hvorfra kommer han?), hvorhen (t. hvad Sted), hvori (i hvilken Ting, i hvilket Rum), hvoriblandt (blandt hvilke), hvorigiennem, hvorimellem, hvormed (m. hvilken, hvilket), hvorom (om hvilket: Det, hvorom han talte), hvorover (over hvilken, hvilket: Broen, hvorover vi kiørte. Det, hvorover han blev vred), hvorpaa (paa hvilken. Thronen, hvorpaa han sad),

hvortil (til hvilken. Maalet, hvortil han sigtede), hvorudover (af hvilken Aarsag), hvorunder (under hvilken. Kaaben, hvorunder hun skiulte det), hvorved (ved hvilket, ell. v. hvilket Middel). Ligeledes har Skrivebrug i sildigere Tid indført, at det føies til nogle Adjectiver og Adverbier; men strives dog ogsaa ofte adskilt fra disse, f. Ex. hvorlidt (hvor lidet), hvormange (hvor mange), hvormeget, hvorofte, hvortidt. (s. nedenfor.)

Hvordan, adv. paa hvad Maade; af hvad Skikkelse; hvorledes. "Jeg skal fortælle ham, hvordan J Guder drille." Wessel. "J tøve! hvad? hvordan? J trodse Kongebud?" N. Brun. Hvordan seer hun ud? Hvordan forholder det sig? Siig mig, hvordan det skal giøres. [Usædvanlig er Brugen som adj. og med plur. (liig saadanne.) "Hvordanne vare de Mænd, som J sloge ihiel?" Domm. 8. 18. "De Tilhørere, som strax glemme, hvordanne de selv ere, og hvordan Sandheden er." Mynster. Præd. 1823. I. 494. "Hvordanne endog Tiderne vare." sammesteds. I. 479.]

Hvorledes, adv. har samme Bemærkelse, som hvordan; men bruges oftere, end dette, i Skriftsproget. Næsten ganske forældet er: hvorlunde.

Hvormeget, adv. 1. J Udraab, eller spørgende: hvor stor en Mængde? quantum. (egentlig: hvor meget. s. hvor, 3.) Hvormeget tabte han ei ved hendes Død! Hvormeget skylder du ham? 2. til at forstærke Begrebet i det følgende adj. i comp. (quanto.) Hvormeget kiærere var hun mig den Tid! Hvormeget mere bør vi da stræbe herefter. Hvormeget hellere, mindre, o. s. v.

Hvorpaa, adv. foruden Bemærkelsen: paa hvilken, hvilket, ogsaa: umiddelbar efter, strax derefter (i en betinget, men adskilt Sætning.) Han bragte sine Ting i Orden, og tog Afsked med sine Venner; hvorpaa han reiste bort, og ingen veed nu, hvor han er.

Hvorsomhelst, adv. paa hvad Sted, det end er, ell. skal være.

Hvorudover, adv. formedelst hvilket, hvorved, af hvilken Aarsag. (lidet brugeligt.)

Hvorvel, i hvorvel, conjunct. uagtet, endskiøndt; esti. (forskielligt fra: hvor vel; quam bonum, quam bene.) Hun er smukkere end Søsteren; hvorvel (i hvorvel) denne er meget yngre.

Hvæde (Moth) ell. hvætte (brugeligt i Jylland.) s. hvæsse.

Hvædsteen, en. s. Hvæssesteen.

Hvælg, et. en Afgrund, et Svælg. (Moth; nu ikke mere brugeligt, saalidt som v. at hvælge, svælge, sluge, *ingurgitare.* Hvælg br. dog i Jylland.)

Hvælge, v. a. og n. 1. helde, øse i stor Mængde (at hvælle i, *ingurgitare.* Moth) ell. blive øst ud ell. ned (f. Ex. om Regn.) En hvælgende Regn. Moth. (Man siger nu: en øsende Regn.) 2. hvælgende ell. hvællende: br. i ældre Dansk om et stort Dyb. "Aaen var hvællende dyb." Vedels Saxo. S. 318. (Man siger nu: et svælgende Dyb.)

Hvælve, v. a. 1. (i partic. ogsaa hvalvt.) [T. wölben.] 1. forsyne m. et muret og buedannet Loft, lægge Hvælving over. At hvælve en Bro, en Kielder. En hvælvet Sal. — figurl. Himlens hvalvte Bue. "Thi, som han hvælvede høit over Jorden Himmelens Bue." Hertz. 2. lægge et huult Kar saaledes, at Bunden vender opad. At hvælve en Kiedel. (Moth.) 3. recipr. hvælve sig. danne en rund Bue, en Hvælving. "Naar Nattens Himmel hvælver sig over mig." Mynster. (Usædvanl. og urigtigen i denne Bemærk. som v. intrans. "Hvor Klipper høit mon hvælve." Ohlenschl.) — Hvælving. en. pl.-er. [Sv. Hwalf.] Muurværk, som opføres i Bueform. Kirkehvælving, Brohvælving. Ogsaa: ethvert Sted, der er forsynet med hvælvet Loft. — figurl. Stiernehvælvingen. "J blinke ned fra Himlens Hvælving, J Nattens lysende Stierner." Mynster.

Hvæse, v. n. 1. (har.) [Jsl. hvæsa; og *væsa*, at aande.] give en hæs hvislende Lyd fra sig, som Gaasen, ell. som den, der aander hørligen af Trangbrystighed. "Vildgæs, som dog selv kun hvæse, Viben selv mishager ham." Evald. "Hvæsende Slanger." Hertz. (bedre: hvislende.) = Deraf: Hvæsen, en. ud. pl.

Hvæsse, v. a. 1. [Jsl. hvæssa, hvetia.] giøre hvas, skærpe, slibe Eggen paa. "At hvæsse er egentl. at give Eg, og skærpe at give Od. — Det, som hvæsses, kan tillige siges at skærpes; men ikke tvertimod." Sporon. At hvæsse en Kniv, Lee. "At hvæsse Pile." Sporon. (jvf. skærpe, slibe.) = Hvæssestaal, et. Staal, som bruges t. at hvæsse Knive paa, f. Ex. af Skomagere, Slagtere, o. d. Hvæssesteen, en. Slibesteen. (J Jylland ogsaa: Hvædsteen. Baggesen har Hvættesteen. Poesiens Oprindelse. Ungd. Arb. I. 61.)

Hyacinth, en. pl.-er. en bekiendt vellugtende Pragtblomst. Hyacinthus orientalis.

Hyben, en. pl. d. s. Bær-Frugten af Hybentorn, eller den almindelige, vilde Rose. Rosa canina. Syltede Hyben. — Hybenfrø, et. haarde, lodne Frøkorn inden i Hyben.

Hygge, en. [et norsk Ord.] Trøst, Fortrøstning, Glæde, Tillid. (findes brugt af C. Falsen. Festen i Valhal. 1796. jvf. Hallagers norske Ordsaml.) "Graahærdet

Olding — skal samle sine Børn, sin høie Alders Hygge." C. Storm.

Hygge, v. a. 1. støtte, passe, tage i Agt. (Moth. Isl. hyggia at, give Agt paa, lægge Mærke til.)

Hyggelig, adj. tækkelig, passelig, vel indrettet. En hyggelig Bolig, Stue. (Det engelske comfortable.) [Egentlig et norsk, men i fildigere Tid, endog i dagl. Tale optaget Ord. Det isl. hyggilegr har en ganske anden Bemærkelse: betænksom, forsigtig. jvf. omhyggelig.]

Hykle, v. n. og a. 1. (har.) [T. heucheln. Sv. hyckla.] 1. søge at bedrage Andre v. i Ord ell. Handling at vise sig enten bedre, frommere, gudfrygtigere, end man i Hiertet er, ell. i Særdeleshed v. at vise sig bedre, mere venskabelig sindet imod Andre, end man virkelig er. (jvf. smigre.) Moth forklarer ogsaa hykle ved: at sige een det til Behag, som man ikke mener. (adulari. jvf. Bemærk. 2.) At hykle for een, hykle i sit Levnet. "Vore Hyklere hykle helst under Frimodigheds Maske." Rahbek. "Man smigrer sædvanligst f. Ligemænd og Undermænd — men man hykler f. Overmænd, for at tilvende sig ulovlige Fordele." Sporon. — Ogsaa act. At hykle Gudfrygtighed. At hykle Venskab, Beundring for een. "Skulle vi hykle udvortes Enighed m. dem, m. hvis Tænkemaade vi aldrig bør enes?" Mynster — En hyklet Fromhed. "Snart — f. værdige Fader fortalte hun min hyklede Sorg med uhyklet Glæde." Hertz. 2. berømme m. en falsk, forstilt, utilbørlig Roes; smigre. "Ingen nødes af Andre til at hykle for fremmede Laster." Sneed. "Allerede da forstode Hoffolkene, at hykle for deres Herre og skaffe ny Føde f. hans Lyster." Guldb. — act. At hykle Bifald. En hyklet Roes. = Hyklefagter, pl. Hyklerens udvortes Adfærd og Fagter. "Jeg væmmes ved den Feiges Hyklefagter." S. Blicher. Hyklekonst, en. Konst, som anvendes f. at skuffe een v. Hykleri ell. Falskhed. "Jeg kunde Hyklekonst og Betlersprog ei lære." N. Brun. Hykleroes, en. falsk, ufortient, hyklende Berømmelse. "Men rører du t. Hykleroes dens Strænge, da gid hver een de springe i din Arm." C. Frimann. Hyklesang, en. Sang ell. Digt, hvori man hykler f. een. "En Erobrers Smiil, naar Hyklesangen iler til hans blodstænkte Fod." Storm. Hykleskrift, et. Skrift, som indeholder hyklet Tale, falsk Roes. "Giør ham stor hos dig, og ei i Hykleskrifter." Tullin. Hyklesmiil, et. falsk Smiil, som hykler et venligt, kiærligt Sind t. Nogen. "Jeg leer af Hyklesmiil, som har sin skiulte Piil." A. Stub.

Hykler, en. pl. -e. den, som hykler; især v. Smiger ell. falsk Gudfrygtighed. "Mod een, som understaaer sig at sige hvad han tænker, findes tusinde krybende Hyklere." Sneed. "Smigreren søger at behage og nærer Forfængeligheden (hos Andre;) Hykleren bedrager under Ærligheds Maske, af egennyttige Hensigter." Sporon. — Om Fruentimre: Hyklerske. (Hyklertaare, en. Hyklegraad; falske, hyklede Taarer. "Mangen Hyklertaare randt." Grundtvig.)

Hykleri, et. pl. -er. 1. Hyklen, hyklersk Adfærd. 2. falsk Roes. "At de, som selv af Egennytte forledes til dum og nedrig Smigren, beskylde Andre for Hykleri." Sneed.

Hyklersk eller hykkelsk, adj. som udrinder af Hykleri, kommer fra en Hykler; falsk, forstilt. Et hykkelsk Sind. "Hykkelsk Ondskab." Mynster. "De iagttage Lovens ringere Bud med hykkelsk Nøiagtighed." Samme. Hyklerske Ord. "Lad hykkelske Talere og leiede Digtere forene sig om at udslette deres Laster." Kampm. "Du bedrager dig, hvis du troer, at Gud — finder Behag i sminket Dyrkelse og hykkelsk Tieneste." Bagg. N. Klim.

Hyl, et. pl. d. s. Hylen, hylende Lyd. "Han hører graadige Hunde med Hyl at slikke de blodige Skuldre." Hertz. "Hylet af en eensom Ugle fra nære, truende Ruin." Baggesen. "I Hyl af Nattens Storme." Samme. "Kun Vinden hører hans Raaben, døvende Lyden med Hyl." J. L. Heiberg.

1. Hyld, en. pl. -e. [Sv. Hyll. A. S. Ellarn; men Isl. Reiner. *Nucl. L. Isl.*] et almindeligt indenlandsk Træ; Hyldetræ; Sambucus nigra. = Deraf: Hyldeblomst, Hyldebær, Hyldebøsse (Knaldbøsser, som Drenge giøre af Hyldegrene), Hyldesaft ell. Hyldebærsaft, Hyldesirup, hyldeskudt (forrykt, vanvittig, forvirret i Hovedet; Colding), Hyldesprøite (et Slags Sprøite, giort af en Hyldegreen; Bagg. N. Klim. 146. f. Hyldebøsse), Hyldethee (Thee, lavet paa Hyldeblomster), o. fl.

2. Hyld, en. ud. pl. [Isl. Hylli.] Gunst, Hyldest. (forældet.)

Hylde, en. pl. -r. [Isl. Hilla.] et opslaaet, eller v. Knage, v. Lister hvilende Bræt, t. at sætte ell. lægge noget paa. (s. Boghylde.) At være paa sin rette Hylde; figurl. paa sit rette, passende Sted.

Hylde, v. a 1. [Isl. hylla.] tilsige Lydighed og Huldskab ell. Troskab. At hylde en Konge. — figurl. vise udvortes Agtelse og Erkiendelse af Fortienester, Dyder, ell. Fortrin. "Saa blomstrer Uskyld, hyldet af enhver." Fr. Guldb. Alle i denne Kreds kappedes om at hylde hendes Skiønhed. "Du veed jo, Giække Jorden fylder; den største Hob kun Daarskab hylder." Tode. "Dersom endog disse Bud gave en vis Yndest blandt Menneskene, er det dog langt fra — at de endog kun ere ret hyldede og erkiendte af alle." Mynster. = Hylding, en. pl. -er. den offentlige Handling, at hylde en

Fyrste. — Deraf: Hyldingsdag, en. D. hvorpaa en Hylding skeer. Hyldingsed, en. Ed, som aflægges t. en Fyrste, der hyldes.

Hyldest, en. ud. pl. [s. Hyld og huld.] Gunst, Yndest, Bevaagenhed. "For noget Menneskes Hyldest." Vedels Saxo. 232. ("Under vor Hyldest og Naade" var tilforn et i Kongebreve brugeligt Udtryk.)

Hyldig, adj. [s. Huld, n. s. Isl. hylldinn.] som er ved godt Huld, trivelig, kiødfuld. (Moth.) "Du blev fed, blev tyk og hyldig." 5 Moseb. 32. 15.

Hyle, v. n. 1. (har.) [Isl. yla.] græde med høi, tudende, ynkelig Lyd; ell. frembringe en lignende Lyd. "Som Vinterstorm, der hyler giennem Rifter af gamle Vrag." Evald. "En rædsom Susen hyled giennem Bierget." Ohlenschl. Hunden tuder og hyler. "Møder Satyr slig en færdig Digter, selv naar han hyler v. en Fyrstes Grav." Evald. — Deraf: Hylen, en. ud. pl.

Hylke, en. pl. -r. Vandsvælg, Vandhvirvel. (Langebek.) Vandkam. (Colding.) Isl. Hylki, *capsa*.

Hylle, v. a. 1. [Isl. hylia.] lægge noget over t. Skiul, svøbe om ell. over, bedække. At hylle et Klæde over noget. At hylle sig ind i sin Kappe. (s. indhylle, omhylle, tilhylle.)

Hyllike ell. Hollike, en. pl. -r. [enten af Hue ell. af hylle.] et Slags Barnehue.

Hylster, et. pl. -e. [af hylle. Goth. Hulistr, *velum*.] det, hvori noget hylles ell. giemmes. F. Ex. Pistolhylster. "Vor nøgne Krop t. Hylster, Skiul og Dække." Arreboe. 130. = Hylsterkappe, en. Læderklap paa Pistolhylstere.

Hynde, et. pl. -r. [Isl. Hægindi. Sv. Hyende.] Vaar, udstoppet m. Uld, Krølhaar eller andet blødt, til at sidde paa. s. Bænkehynde, Pudehynde, Stolhynde. = Hyndebænk, en. B. som er forsynet med Hynde. "Paa Hyndebænk, om ei p. Stol, jeg byder ham sig sætte." C. Frimann. Hyndesæde, et. Sæde med Hynde paa; f. Ex. i en Vogn.

Hyp! Udraabsord, som Kiørende bruge til Hestene, f. at faae dem t. at gaae frem.

Hyp n. s. ud. Art. et Slags Kortspil. At spille Hyp.

Hyppe, v. a. 1. opdynge Jorden i Hob omkring en Plante. At hyppe Kaal, Kartofler. = Deraf: Hypning, en. pl. -er. — Hyppejern, et. Et Slags bred Hakke, hvormed man hypper. Hyppeplov, en. Plov, hvormed Planter hyppes radviis. (Olufsen. Landoec. 171. 182.)

Hyppig, adj. [T. häufig.] som skeer, kommer for, foretages meget ofte, i Hobetal; idelig. Ved hyppig Brug opslides Tingen. Hans hyppige Besøg vakte Mistanke om hans Hensigter. "At noget skeer hyppigen, indbefatter baade Begreb om Gientagelse og om Mængde." Müller. [Dog egentlig kun om en Mængde af Gientagelser. At "hyppigen ogsaa anvendes paa Rummet, men idelig blot paa Tiden," er mindre rigtigt. Man siger ikke: "at ved mindste Opløb paa Gaderne strømme Folk hyppigen til" (Müller) men bruger her: i Hobetal ell. i Mængde.] — Hyppighed, en. ud. pl. den Omstændighed, at noget er hyppigt, skeer hyppigen.

Hyrde, en. pl. -r. [A. S. Hyrde. Isl. hirda, bevogte.] den, som er sat t. at vogte Qvæg i Marken. (jvf. Røgter.) En Kohyrde, Faarehyrde, Svinehyrde. = Hyrdebolig, en. en Hyrdes Bolig; et Hyrdehuus. Hyrdebrev, et. Omgangsbrev, som en Bisp skriver t. sine Præster om geistlige Sager; (af det figurl. Udtryk, at Præster kaldes Hyrder, og Menigheden deres Hiord.) Hyrdedigt, et. Idyl, idyllisk Digt. Hyrdedragt, en. D. som Hyrder bruge, ell. som ligner denne. Hyrdedreng, en. D. som tiener en Hyrde; en ung Hyrde. Hyrdefløite, en. Fløite ell. Pibe, som Hyrder blæse paa. Hyrdefolk, et. En Nation, et Folkefærd, som fører Hyrdeliv, som ikke har Agerbrug og faste Opholdssteder. (J. Bove.) Hyrdehorn, et. H. hvori Hyrden blæser t. Tegn f. Qvæget ell. p. hans Aarvaagenhed. Hyrdehund, en. H. som er afrettet til at holde Qvæget sammen og forsvare det; Fæhund. Hyrdehuus, et. Huus, Skiul, Hytte p. Marken, hvori en Hyrde har sit Tilhold. Hyrdeklokke, en. Klokke ell. Bielde, som hænges om Halsen p. et ell. flere Qvægshoveder i en Hiord, t. Veiledning f. Hyrden. "Fra Qvægets Hals her Hyrdeklokken klinger." C. A. Lund. hyrdeklædt, adj. klædt i Hyrdedragt. "Jeg gaaer ei hyrdeklædt." Nord. Brun. Hyrdelevnet, Hyrdeliv, et. det Liv, som Hyrder, ell. nomadiske Folkeslag føre. (J. Boye.) Hyrdeløn, en. Betaling ell. Løn, som gives en H. hyrdeløs, adj. som er uden Hyrde. "De mange hyrdeløse Faar." Troiel. Hyrdepibe, en. Hyrdefløite. "Tidt den største Spillemand — kun slet p. Hyrdepiben fløiter." Bagg. Hyrdepige, en. (s. Hyrdedreng.) Hyrdestand, en. En Hyrdes Stand, Levemaade. Hyrdestav, en. Stav, krummet i den ene Ende, som Hyrder bruge; fig. Bispestav. Hyrdestykke, et. Skuespil, hvis Indhold er taget af Hyrdelivet; Hyrdespil. Hyrdevise, en. Hyrdesang.

Hyrdinde, en. pl. -r. et Fruentimmer, der udfører en Hyrdes Forretning.

Hyre, en. [A. S. Hyra. H. Huur.] betinget Løn for Tieneste ell. Arbeide; men br. kun om Skibsfolks maanedlige Lønning. At betale en Matros sin H. Han faaer saameget i Hyre. "En Skipper — skal give sit Folk, som betales for Reisen, deres fulde Hyre."

D. L. IV. 1. 27. Maanedshyre. — figurl. i dagl. T. at have sin Hyre, sin fulde Hyre m. noget ɔ: have nok at bestille, have ondt v. at overkomme, at komme t. Rette med noget. "En stakkels Tienestekarl kan have sin fulde Hyre med dem." Heiberg. (Julespøg. 141.) = Desuden i følg. Sammensætninger: Hyrekarreet, en. s. Hyrevogn. Hyrekudsk, en. den, hvis Næring er at udleie Hyrevogne. Hyretiener, en. s. Leietiener. Hyrevogn, en. Vogn, især Karreet, som en Hyrekudsk udleier mod bestemt Betaling, enten for en enkelt kort Kiørsel (Tour), ell. for en heel Dag ell. længere Tid.

Hyre, v. a. 1. [A. S. hyran.] betinge for Hyre. At hyre Matroser; at hyre (leie) en Vogn. "Naar de for en Reise ere hyrede, og forlade Skibet." D. Lov. IV. 1. 3. "En Skipper, som har hyret sit Folk til nogen vis Stad." sammest. IV. 1. 22. 2. At hyre sig bort, tage Tieneste til Søes.

Hysse, v. n. 1. [af Udraabsordet: hys!] bringe til Taushed ved Lyden: hys! tysse paa. — Hyssen, en. Gierningen at hysse. "Naar de uden Nytte have afbrudt Musiken med lydelig Hyssen." Rahb.

Hyssing, en. ud. pl. et Slags tynde Liner ell. Toug, der snoes af tre Garn, og er noget tykkere end Nierling.

Hytte, en. pl. -r. [A. S. Hutti. T. Hütte. Sv. Hydda. jvf. v. at hytte; T. hüthen.] 1. Et Skuur; et lidet Huus, som ikke er bygget, (af Tømmer og Steen) men opreist, dannet af Jord, Straa, Grene, Brædder, o. d. En Jordhytte, Straahytte. At boe i Hytter. — uegentl. om et lidet og ringe Huus. En Bondehytte. (jvf. Rønne, Skuur.) 2. En Bygning, som bruges til visse Fabriker ell. Værksteder. F. Ex. Glashytte, Smeltehytte. 3. Skiul, hvormed noget hyttes ell. vogtes. Deraf: Fingerhytte, Pibehytte. 4. Hytten kaldes paa større Skibe et Dæk, der er omtrent 6 Fod over Skandsen og gaaer fra Mesansmasten t. Agterspeilet. (Schneiders Veiledning. S. 36.) = Hyttearbeider, en. den, som arbeider i en Smeltehytte e. d. Hyttefoged, Hyttemester, en. den, som fører Opsyn ved en Hytte (2.) Hytterøg, en. kaldes v. Koboltværkerne den Arsenik, der v. Ertsens Røstning sætter sig i det lange Røgfang, som et graat Pulver. (Funkes N. Hist. III. 429.) Hytteskriver, en. Regnskabsbetient v. en Smeltehytte. Hytteværk, et. det, som hører til en Hytte (2.)

Hytte, v. a. 1. [A. S. hyda T. hüthen.] vogte, tage i Agt, beskierme. At hytte een, hytte sig for Fare. At hytte Barnet mod Kulden. At hytte sig for et Feiltrin, for at falde.

Hyttefad, et. en Kasse af Brædder, m. Huller i og Laag over, til at giemme fangne Fisk i Søen.

Hyttegarn, et. Garn, hvori man giemmer de Fiske, som i hver Dræt fanges om Vinteren p. Iis, og som giennem en Vaage hænger ned i Vandet. (Moth.)

Hæder, en. ud. pl. [Isl. Heidr.] udvortes Ære, som vises eller tillægges een, Æresbeviisning. "Blot v. Ord, ja v. Tanker kan man ære een; men Hæder skeer især ved Handlinger." Sporon. "Eders Manddoms Hæder følger, møder Eder i hver Havn." Thaarup. "For din Hæder vil vi stride, dig til Hæder villig lide." Samme. "Ære følger store og ædle Gierninger nødvendigen; men Hæder beroer p. Folks Velvillighed." Sporon. = a) hæderbaaren, adj. v. født af hæderlige ell. fornemme Forældre; velbaaren. (forældet.) hæderfuld, adj. meget hæderlig, som er stor Hæder værd. hæderkrandset, adj. v. begavet m. stor Hæder. "Brammende og hæderkrandset af Lykkens Gunst." Synesius v. Bloch. hæderkronet, adj. som er tillagt stor Hæder. (Storm.) hæderløs, adj. som er, skeer uden Hæder. hæderskiøn, adj. hæderlig skiøn, hæderværdig. "Er hver saadan Idræt hæderskiøn." Fibigers Soph. hæderværdig, adj. som er Hæder værd. (hædersværd. Thaarup. poet. Skr. 395.) — b) Hædersbane, en. d. s. s. Æresbane. Hædersdag, en. D. som er udmærket ved Høitidelighed; Dag, som bringer, medfører Hæder. Hædersdragt, en. 1. Dragt, som bæres ved høitidelige Leiligheder, Høitidsdragt. 2. Dragt, som skienkes een t. Hæder. Hædersgang, en. Gang, (Bane, Fremgang) hvorved Hæder vindes; Hædersbane, Hædersvei. "Som blev saa seent af Hædersgangen træt." Grundtv. Hædersgierning, en. hæderlig G. Hædersglands, en. figurl. udvortes Yttring af, ell. Tegn p. en udmærket Hæder. (Moth.) Hæderskald, et. Et hæderligt, ærefuldt Kald. Hæderskamp, en. hæderlig Kamp. Hædersklæder, pl. og Hædersklædning, en. d. s. s. Hædersdragt. Hædersløn, en. Løn, der ikke bestaaer i Penge, men i Hæder, Udmærkelse. Hædersmaaltid, et. Maaltid, som gives v. en Høitid, ell. til Hæder for een. Hædersmand, en. hæderlig, fortient Mand. Hædersminde, et. Minde t. Hæder for nogen; Æresminde. "Stolte Dages Hædersminde." F. Guldb. Hædersmærke, et. Hæderstegn. (Engelstoft.) Hædersnavn, et. Navn, som giver Hæder, som tillægges een t. Hæder. (Thaarup.) Hædersplads, en. P. som indrømmes een f. at hædre ham. Hæderspost, en. P. hvormed ingen Løn er forenet, men som giver den der beklæder den, Hæder; Ærespost. Hæderspryd, en. hædrende Prydelse. "Hvorledes kunde større Hæderspryd jeg dog fortiene?" Fibigers Sophokles.

Hædersfagn, et. Sagn, Udsagn, der er t. Hæder f. nogen. "Sandheds Ord, der selv f. seenest Slægt som Hædersfagn skal lyde." F. Guldb. Hædersfang, en. S. til Hæder for een. Hædersmykke, et. S. der gives een til at bære som Hæderstegn. Hædersstand, en. hæderlig Stand. "Stolt af sin Hædersstand at være." Thaarup. Hæderssteen, en. S. som er sat t. Hædersminde over nogen. (C. A. Lund.) Hæderstegn, et. udvortes Tegn paa Hæder. Hædersvalg, et. Valg til en hæderfuld Post; hædrende Valg. (Hertz.) Hædersvei, en. Vei, Livsbane, som fører t. Hæder. (F. Guldb.) o. fl.

Hæderlig, adj. 1. som er Hæder værd. En hæderlig Olding. En hæderlig Gierning, Stand. 2. som fører Hæder m. sig, som giver Hæder. At faae en hæderlig Begravelse. At være af hæderlig Slægt. — Deraf: Hæderlighed, en. hæderlig Egenskab, Beskaffenhed. "Ægtestandens Hæderlighed." Wandal. "Sand Hæderlighed er ikke en Prydelse, hvormed man kun udvortes smykker sig." Mynster.

Hædre, v. a. 1. bevise Hæder, tillægge udvortes Æresbeviisning, Udmærkelse, Anseelse, som Tegn p. Fortienester. (Det er disse især, ell. rettere Personen, som besidder dem, man vil og kan hædre. Hvad der har væsentlig indvortes Værdi, maa man ære og agte.) "Sandhed, Religion, Gud — ere Ord (Begreber), hvorpaa Hæder ikke passer sig; skiøndt vi agte og ære dem." L. Heiberg. (Dog kan man vel sige: at hædre ell. vise Hæder imod Religionen; f. Ex. ved den offentlige Gudsdyrkelse.) "Den eneste nye og værdige Maade, hvorpaa man kunde hædre ham, var, ikke at sige noget til hans Roes." Rahb.

Hæfte, v. a. s. hefte.

1. Hæg, en. pl. Hægge. 1. Navn p. et Træ, som er hyppigt i Norge (det vilde Kirsebær. Prunus padus) hvoraf Hæggebær, af hvis Saft laves Viin. "Jeg skar i frugtbar Hæg min første Kiærlighed." Stenersen. 2. Navn paa en Buskvæxt. Rhamnus frangula.

2. Hæg, en. Stok, m. en krum og i Enden spids Jernhage, hvormed Fiskere drage store Fisk op i Baaden. (Moth.)

Hæge, v. a. 1. frede, holde Hævd over, holde i Stand. At hæge en Skov, en Have. At hæge sit Barn. At hæge sig, pynte sig, holde sine Klæder i Orden. (Nu meest i dagl. T. og Almuesproget.) [Formodentl. af Isl. Hagr, Gavn, Nytte, og haga, stille, lave, ordne; hægia er derimod: at stille, lindre.]

Hægn, hægne, s. Hegn.

Hægen, adj pl. hægne. 1. meget begierlig efter noget; avidus. 2. kræsen, lækker; delicatus. 3. uforskammet; procax, petulans. (Moth; men i alle 3 Bemærkelser forældet.)

Hægte, en. pl -r. en liden Krog af Staal- ell. Messingtraad, som heftes i et Øie ell. et Slags Ring af samme Materie (Malle), hvorved Klædemon fæstes sammen p. Kroppen. — Det er ikke en Hægte værd; jeg agter det ikke for en Hægte (Moth; om det, som er meget ringe. "Hans (Tidsfordriv) er mod min ei værd en Hægte." Bagg. D. Værker. III. 385.) = Hægtering, en. Ring af Staaltraad t. at trække Hægter paa. (Frimann. Alm. Sang. 206.)

Hægte, v. a. 1. hefte sammen med Hægter. At hægte sit Skiørt, sin Trøie. At hægte noget op, paa, sammen. 2. i ældre Skrifter: hindre, holde imod; fængsle, hefte. Heraf: Hægtelse, Fængsel. (s. Heftelse.) = Hægtning, en. Gierningen at hægte.

1. Hæk ell. Hække, en. pl.-r. [A. S. Hæg, Hegge. E. Hedge. T. Hecke.] 1. levende og jævnt klippede Gierder, ell. tæt plantede og sammenvoxne Træ-Rader i en Have. 2. et Slags aabne Krybber af Spoler ell. Lægter, som fæstes i Stalden oven over den egentlige Krybbe, og hvori Hø lægges t. Hesten. "Sviger du Hesten i Hækken, saa sviger han dig i Bækken." Ordspr. 3. Hylder, som anbringes høit i et Fadebur ell. Spisekammer, især t. Ost ell. Brød. Deraf: Ostehæk. = Hækkesax, en. s. Havesax.

2. Hæk, en. kaldes i Skibssproget det Rum i et Roefartøi, hvor Manden, som styrer, sidder. = Hertil kunne henføres adskillige Skibsord, f. Ex. Hækbielke, en Bielke, der ligger tværs over Agterstævnen. Hækbom, en. pl. -me. to Bomme, der ligge agterud, over Hakkebrættet ell. den øverste Deel af Agterspeilet, og i hvilke Hækjollen hænger. Hækstøtter, pl. de Bielker, som staae p. Hækbielken og danne Formen af Gillingen.

Hækkebuur, et. [Snarere af det T. hecken, om Fugle, der bygge Rede og ligge Unger ud, end af det foregaaende Subst.] et større Fuglebuur, hvori Fuglene kunne yngle.

Hækkefugl, en. Fugl, som sættes i Hækkebuur. (V. S. O.)

Hæl, en. pl. -e. [Isl. Hæll.] 1. den bageste, noget udstaaende Deel af Foden. At gaae, være, træde i Hælene p. een ɔ: følge ham overalt hvor han gaaer. "Ukaldet, hvor jeg gaaer, hun mig i Hælen træder." Zetlitz. "At hænge i Hælene paa de Store." Rahb. (D. Tilsk. IX. 319.) At vise Hælene, fegte m. Hælene, bruge Benene vel; give sig p. Flugt, løbe sin Vei. "De ere tamme Dyr, de fegte kun med Hæler" (Hæle.) Holb. P. Paars. 2. den

noget forhøiede Deel af Sko- ell. Støvlesaalen, som er under Hælen; Skohæl, Støvlehæl. 3. den bageste Ende af Plovhovedet. "At sætte Ploven til Hæls, lade den gaae til Hæls ɔ: lave Ploven saa, at den agterste Ende af Plovhovedet kan gaae tæt t. Jorden." Moth. 4. en Hæl kaldes "et skakt skaaret Stykke Brod, som der er megen Skorpe og lidt Krumme ved." Moth. = Hælflik, en. d. s. s. Bagflik. hælflikke, v. a. 1. d. s. s. bagflikke. Hælfrost, en. Frostknuder, som sætte sig i Hælen. (Moth.) Hælkappe, en. et stivt Stykke Læder paa Skoe og Støvler, der slutter om Hælen. Hælstykke, et. "Den bageste Deel af en Sko, som Øret er ved." Moth. Hælstød, Hælslag, et. Stød, Slag m. Hælen. (Moth.) Hælsøm, et. Søm, der slaaes i Støvlehæle.

Hæld, (Skraaning) og hælde, v. n. og a. s. Held, helde.

Hæle, v. a. og n. 1. [Isl. hæla.] 1. egentlig: skiule, dølge; isærd. om Forbrydere, strafskyldige Personer. Ingen maa huse ell. hæle en Morder, Tyv. (Taussen bruger det ogsaa i god Bemærk. for: laane Huus.) 2. v. n. At hæle med en Tyv ɔ: være ham behielpelig, ved at modtage og dølge hans Tyvekoster, ved at kiøbe dem vitterligen af ham, skaffe ham i Sikkerhed, o. s. v. "En Brudgom, som kan stiæle, ei vælger sig en Brud, som ei forstaaer at hæle." Wessel. [Synes at være et andet Ord. Isl. *hylla* med pigfi.] = Hæler, en. pl. -e. Den, som dølger ell. hæler m. en Tyv. "Hæleren er saa god som Stiæleren." Ordsp. (men uden Tvivl af sildigere Oprkomst. Hos P. Syv findes: "Den er saa god, der hæler, som den, der stiæler.") Hæler er den, som understøtter Tyven, efterat Forbrydelsen er begaaet; Medvider den, som veed af Tyvens Forsæt, eller hielper ham før det udføres. (Ørsted om Tyveri. 76. 244.) — Om et Fruentimmer: Hælerske, en. (Moth.) — Hæleri. et. pl. -er. Gierningen, at hæle. — Hælested, et. Sted, hvor Tyvekoster modtages og dølges. (V. S. O.)

Hælvte, en. d. s. s. Halvdeel (men mindre brugeligt.) "Han kløvede ham Hælften fin Arel." Vedels Saro. 168. "Fordi jeg mangled Skionhed, født Hælvten bleg for oven, Hælvten blaa mod Foden ned." Øhlenschl. Balder.

Hæmme, v. a. s. hemme.

Hænde, i Hænde, til Hænde, s. Haand.

Hænde, v. a. 1. [af Haand.] br. i Lovsproget i den Talemaade: at hænde Dom over een ɔ: tage, faae Dom afsagt over een. (D. Lov. I 1. 5.)

Hænde, v. n. og rec. 2. (m. er og har.) [Isl. henda.] 1. vederfares, overgaae, tilstøde. Der er hændt ham en Ulykke. Det har aldrig hændt mig før. 2. recipr. impers. hænde sig, skee, indtræffe, tildrage sig. Det kan hænde sig (det er muligt.) Det hændte sig engang. Jeg veed aldrig, at dette har hændt sig før. Der er hændt sig (ell. hændt) en Ulykke.

Hændelig, adj. [af v. hænde.] som kan hænde ell. skee, som er tilfældig, men ikke skeer af Nødvendighed. "En hændelig ell. tilfældig Ting kaldes den, som kunde være anderledes, end den er." Eilschow. (Phil. Br. 216.)

Hændelse, en. pl. -r. 1. det, som hændes, skeer; en Begivenhed, Tildragelse. (Isl. Hending.) Mit Levnets Hændelser. Han har havt mange besynderlige Hændelser. 2. Tilfælde, Træf, "noget tilfældigt, med Hensyn til Menneskelivet." (Müller.) En lykkelig, ulykkelig, usædvanlig H. "Hændelse er det, som man ikke kan formode; Tilfælde det, som man ikke formoder." Sporon. (jvf. Tilfælde.) "Begivenheders tilfældige Sammentræffen kaldes da især en Hændelse, naar et Menneske er indviklet deri." Müller. (jvf. D. Syn. II. 258. 59.) — hændelseviis, adv. v. et Tilfælde, uforvarendes.

Hændes, v. n. pass. hænde sig, indtræffe, skee. Det hændes tidt. Den Ulykke hændtes i Fior. Det kan hændes enhver. Det hændtes mig paa min Reise. Dersom en Ulykke skulde hændes ham. (Den forbigangne Tidsform: det er hændt ell. hændet, forekommer ogsaa. "Hvor ofte er ikke det samme hændet i Christendommen?" Mynster. Præd. 1815. II. 182.)

Hændig, adj [af Haand.] nem til Haandgierning. dexter. (Moth.) "Han var stor og stærk for sin Alder, derhos hændig og smidig, haardfør og diærv." Rahbek. (s. behændig.) = Deraf: Hændighed, en. ud. pl. Nemhed, Færdighed til Arbeide. "Hvor Konst og Hændighed har Dyrker i hver Mand." Storm.

1. Hæng, et. det, som hænger; noget, som hænger ned. ("Hæng om en Seng, i Stuer. Drehæng." Moth.) Bruges nu kun i Sammensætninger; f. Ex. Forhæng, Omhæng, Tilhæng.

2. Hæng, et. [Et nyere Ord, optaget efter det Tydske Hang.] Tilbøielighed, Drift t. noget. "Jeg bør kalde det et naturligt, medfødt Hæng hos mig, mere end en Tilbøielighed, grundet p. Valg." Evald. "Jeg føler, at mit Hierte har intet Hæng t. Falskhed ell. Hovmod." Samme. "Det indvortes Hæng t. Velvillie, t. Ønsket, at see enhver Mand retskaffen ell. retfærdiggiort." D. Tilsk. X. 641.

1. Hænge, v. n. hang og hængte; hængt. [Isl. hengia.] 1. siges om det, der saaledes er forbundet m. en anden Ting, at det hviler, ell. er fast, men kan bevæges

t. Siderne, ell. er i en svævende Tilstand. Hatten hænger paa Sømmet, Æblet paa Grenen. Haaret hang hende ned ad Ryggen. Klæden hænger i en Krog ned fra Loftet. Grenen hænger ud over Veien. Der hang en Mand i Gallien, som nylig var hængt. "Før man lærer at hænge er man halv død." Ordspr. (Moth.) 2. uegentl. a) om den Gienstand, hvorved ell. hvorpaa andre hænge. Loftet hænger fuldt af (ell. med) Klæder, Træet m. Frugter. b) helde, synke. Loftet hænger til den ene Side. c) opholde sig, dvæle, især ørkesløs. Han hænger der i Huset, i Klubben fra Morgen t. Aften. (d. T.) d) at hænge af noget ɔ: beroe paa, være afhængig af. Moth. (sielden.) "Ære og Værdighed, og Alt hvad som hænger af Andres Domme." B. Thott. II. 170. "Jo mere en Giernings Giøren og Laden hænger af et Menneske." Schytte. (Indv. Reg. V. 251.) e) at hænge efter een, idelig følge ham. f) at hænge fast, sidde fast ved eller i noget. g) at hænge i noget, i Bøger, i Studeringer, idelig være sysselsat med. h) at hænge med en Legemsdeel, lade den hænge ned, synke. Hunden hænger med Halen, Ørene, Fuglene m. Vingerne. At hænge med Hovedet. i) at hænge over een, idelig være hos ham. (s. overhænge.) k) at hænge paa, sidde fast paa. At hænge paa Hesten. l) at hænge sammen, være fast, tæt forenet med. Huden hænger sammen m. Kiødet. Deien er for løs og vil ikke hænge sammen. — figurl. Denne Tale hænger ikke ret sammen. Hvorledes hænger det sammen (forholder det sig) med denne Sag? (s. Sammenhæng, 3.) m) at hænge ved, hænge fast ved, klæbe ved. figurl. 1. blive ved, ei ville give Slip paa. At hænge ved en Mening, hænge ved Fordomme. "Fordi de blindt hængte ved det engang antagne." Mynster. "At hænge aldeles ved de ældre Tider, og ved enhver Leilighed lade haant om vore." Rahb. 2. være forbunden med, uadskillelig fra. "Der hænger ligesaa vel noget Comisk, som noget Ærværdigt ved Alt hvad der er og teer sig gammeldags." Stoud. = Hængebirk, en. et Slags Birk, med hængende Grene. "Lad Sørgepilen sig da bue, og Hængebirken hvælve sig." J. Smidth. Hængebro, en. Bro, som bestaaer af Toug ell. Kiæder, befæstede paa begge Sider af et Dyb ell. en Kløft imellem Bierge og Klipper. Hængedynd, et. Mosebund, hvis Overflade er begroet med sammenhængende Græstørv, der er løs, ell. gyngende at træde paa. "Paa den Vei, hvor de nu vare komne at sidde i dybt Hængedynd." B. Thott. (jvf. Vedels Saxo. S. 307.) Hængefield, et. F. som hænger ell. luder ud over en Dal, en Vei, ell. et andet Sted under Fieldet. "Du veed, hvordan han lurer der blandt fine Hængefielde." C. Frimann. (Alm. Sang. 126.) Hængehave, en. uegentl. en Have, anbragt p. en Bygning over Jorden. "Han troes at have opført de prægtige Hængehaver i Chaldæa." Schytte. Hængekoie, en. Koie, Skibsseng, der ei er fast, men hænger i Reb. Hængelaas, en. Laas, der hænger løs i en Krampe for Døren. Hængeloft, et. Loft, som er befæstet i Hængeværk. Hængemund, en. M. med nedhængende Underlæbe. Hængerem, en. Rem, hvori noget hænger. Hængeseng, en. En ophængt, svævende Seng; Hængekoie. figurl. Rede. "Svalen hen over Kæret svaier for at bygge sin Hængeseng." Foersom. Hængeskab, et. Et lidet, p. Væggen hængende Skab. Hængeskuur, et. Skuur ell. Skraatag, som ikke hviler p. Bielker ell. Grund, men er giort fast v. en Væg. (V. S. O.) Hængestage, en. Lysestage, indrettet t. at hænge. (Moth.) Hængestol, en. Agestol, som hænger i Fiedre og Remme. Hængesæk, en. d. s. s. Hængedynd. Hængesøile, en. En lodret staaende Bielke, som fra Sparreværkets øverste Spids naaer ned t. et ell. flere Lofters horizontale Bielkeværk, og virker til at hæve og bære dette. (s. Hængeværk.) Hængetoug, et. T. som hænger ved fra et Skib t. at holde sig ved. (Moth.) Hængetræ, et. Træ t. at hænge noget op paa. (Reinike Foss. 1555.) Oftere figurl. om en ørkesløs Person, der idelig hænger (2, c, i) p. et Sted, ell. over een. Hængevogn, en. Vogn, hvis Fading hænger i Remme. Hængeværk, et. Tag- og Bielkeværk, der ikke har Muur eller Piller i Midten at hvile paa, men bæres eller understøttes ved en vis Forbinding af Bielkerne og ved anbragte Hængesøiler. (s. dette O.) Hængeærmer, pl. vide, løst hængende Ærmer. "Det er kun een Dag om Aaret, at Stoddere gaae med Hængeærmer." Ordspr. (Moth.) = hængøret, adj. som har lange, hængende Øren. (Moth.)

Hænge, v. a. 3. (som forrige.) 1. i Alm. bringe noget i en saadan Stilling, at det hænger. At hænge sin Hat paa et Søm. At hænge noget for Dinene. At hænge et Skilderi op; hænge noget p. sig; hænge et Skilt ud. 2. særd. stille een v. Livet, v. at ophænge ham m. en Snøre om Halsen. At hænge en Tyv. "Hængt Mand vil have hele Verden hængt." Bagg. "Den drukner ikke, der hænges skal, uden Vandet gaaer over Galgen." Ordspr. 3. rec. At hænge sig ɔ: skille sig v. Livet p. denne Maade. At hænge sig ved, hænge sig fast v. noget, holde sig fast ved, i en hængende Stilling. — Heraf: hængefærdig, adj. i komisk Stiil: nær ved at hænge sig, eller nær ved at fatte denne Beslutning. "Man

hængefærdig er heel tidt af Pengesorg." Holb. P. Paars.

Hængel, en. pl. Hængler. Noget, som hænger ned, f. Ex. et Slags Hovedpynt hos Fruentimre. (Evalds Harl. Patriot. I. Act. 3 Sc.) Moth. Kniplingshængler. (Tode.) "Blomsterhængler, som slynge sig med broget Farvepragt ad Væggen ned." Öhlenschl. (Poet. Skr. II. 395.) "Det prydet er med friske Rosenhængler." Samme.

Hængsel, et. pl. Hængsler. 1. Beslag af Metal, hvori noget (en Dør, Lem, et Vindue, &c.) hænger, og hvorved det kan bevæges frem og tilbage. 2. I Naturhist. kaldes Hængselet hos de toskallede Bløddyr den Deel af Skallerne, hvorved disse slutte i hinanden, ell. ved Tænder gribe ind i hinanden, og hvor de tillige ved et stærkt, brusket Baand holdes sammen.

Hær, en. pl.-e. [Isl. Her.] 1. en stor Mængde af (eet Slags) Gienstande, samlet p. eet Sted, ell. som bevæge sig i een Retning; Hærskare. En talløs Hær af Mennesker strømmede Togetimøde. En H. af Græshopper. "Den ganske Himlens H." (D. Bibel.) 2. en til Krig rustet Mængde af Mennesker, en Krigshær. = Hærblæst, en. Blæsen i Trompeter ell. deslige for at forkynde Strid eller Krigsfare; Allarblæsen. At blæse Hærblæst. (Rahbek. forældet.) Hærdrot, en. den øverste Hærfører. Hærfader, n. s. et af Odins Tilnavne. (Öhlenschlæger. Nord. D. 140.) Hærfart eller Hærfærd, en. Ledingsfærd, Krigstog. (Ligesom Herreskiold, er dette Ord v. urigtig Etymologie og Skrivemaade blevet til Herrefærd.) Hærflok, en. Afdeling af en Hær. Moth. (I. Herflockr.) Hærfugl, en. Navnet paa en indenlandsk Fugl. Upupa Epops. (fordi man fordum troede, at dens Skrig varslede Ufred.) Hærfølge, en. (det T. Heerfolge.) personlig Forpligtelse at gaae med i Hæren ell. drage i Krig, naar Udbud skete; Ledingspligt. "En personlig Hærfølge af Adelen." Jahn. (om Calmarkr. S. 21.) hærfør, adj. vaabenfør, krigsdygtig, tienstdygtig. Moth. (I. herfær.) hærførende, adj. v. som anfører en Hær. (Baggesen.) Hærfører, en. den, som anfører en Krigshær (Feltherre, General.) Hærførsel, en. Hærens Anførsel; Overbefaling over en Krigshær. (Rahb. D. Tilsk. 1793.) Hærgods, et. Gods og Redskab, som hører t. og følger med ell. efter en Hær. (Rahb.) hærklædt, s. vaabenklædt. Hærmagt, en. Krigsstyrke, Krigsmagt. (Baggesen. Engelstoft.) Hærmærke, et. Mærke, hvorved Folket i en Hær udmærker sig fra Fienden; Hærtegn. Hærpauke, en. d. s. s. Kiedeltromme. Hærraab, et. Raab af en til Slag fremrykkende Hær, Krigsraab, Feltraab. Hærskare, en. d. s. s. Hær, 1. Hærskiold, et. (urigtigt: Herreskiold.) At føre Hærskiold, føre Krig, især mod Fædrelandet; Avindskiold. (Isl. Herskiölldr.) Hærstævne, et. udbudet Møde af en Krigshær p. et vist Sted. Hærtegn, et. Hærmærke. Hærvei, en. almindelig Landevei, som en Krigshær følger; militair Vei. (Moth. T. Heerstrasse. "Vei, hvorpaa Folkene drog t. den af Anføreren bestemte Samlingsplads til et Krigstog." Schytte. Indv. Reg. II. 396.) Hærværk, et. (I. Herverk.) Vold, voldeligt Overfald p. Andres Huus, Gods og Eiendom. (I D. Lov nævnes Vold og Hærværk samlede og uden tydelig Forskiel. Det første synes dog nærmest anvendt paa personlig Overlast.) = hæreviis, adv. i Hære, skareviis. (V. S. O.)

Hærde, en. pl.-r. [Isl. pl. Herdar.] Skulder. (br. nu kun i Dialecter; f. Ex. i Fyen.) = hærdebred, adj. skulderbred. (Moth.)

Hærde, v. a. 1. [Isl. herda.] 1. giøre haard. At hærde Staal. "Pile, hvis hærdede Od var kølnet i giftige Urter." Hertz. 2. giøre stærk, haardfør. At hærde Legemet. "Din Bølge hærder Bryst og Hænder." Evald. "Lange Hvile hærdede Kraften til Kamp." F. Guldb. "Skiebnen vil tidligen hærde dig, at du endnu sildig skal være stærk." Mynster. 3. giøre følesløs, ufølsom. "Da hærdes ofte Hiertet i vort Bryst, og den milde Deeltagelse forsvinder." Mynster. "Selv følesløse og hærdede mod Deeltagelse og Medlidenhed." Samme. "Aldrig hærde sig mit Hierte mod min Broders Graad." Thaarup. "Den Haarde hærder sig end meer, og ei sin Broders Taarer seer." C. Frimann. — Hærdning, en. pl.-er. Gierningen at hærde.

Hærde, en. Haardhed. (usædvanligt.) "Den Hærde, man vidste at give Sværdene, giorde dem søgte overalt." O. Guldb. (Verd. Hist. I. 2. 788.)

Hærje, v. a. og n. 1. [Isl. heria.] paaføre Krig. At hærje paa et Land. (Suhm.) it. ødelægge v. Krig, fordærve, plyndre. Venderne hærjede de danske Kyster. (herie, hærge. Moth.)

Hæs, en. (kort æ.) pl.-se. Stak af høstet Sæd, der sættes uden for Laden; Kornhob. (Derimod br. Stak sædvanlig om Høet; dog egentlig vel om Høstakke paa Marken; Hæs om de store Stakke ved Husene.)

Hæs, adj. (langt æ.) [Isl. hás.] som har en uklar, skurrende Stemme, af Forkølelse i Halsen eller for stærk Raaben; raucus. = Deraf: Hæshed, en. ud. pl. (hæsblæsende ell. hæseblæsende, adj. som puster eller higer efter Aanden af en stærk Bevægelse. Moth. Denne anfører ogsaa v.n.

at hæse, puste, være stakaandet, hvoraf adj kunde udledes.)

Hæslig, adj. (kort æ.) [T. häßlig. Gl. T. egislich, (Ottfrid) aislich. N. S. eisch, aisk; af aisen, at grue for. Adelung.] 1. styg, grim (om Udseendet.) "Hvo kan forlibe sig i saadant hæsligt Dyr?" Holb. P. P. 2. slem, ond (i moralsk Henseende.) "Hver Last dog altid hæslig er." Tode. Utaknemmelighed er en hæslig Feil. 3. modbydelig, ubehagelig (om Fornemmelser.) Et hæsligt Veir. [Jvf. styg, der synes undertiden at være noget mildere i Udtrykket, end hæslig, hvilket sidste overhovedet forekommer sieldnere i Skrifter og i det finere Talesprog; og da vel tiest om legemlig uskiønne Gienstande.] — Deraf: Hæslighed, en. ud. pl. (br. mest kun om Udseendet.)

Hæssel, en. s. Hassel.

Hætte, en. pl.-r. [af Hat. Isl. Hetta. A. S. Hæt, *galerus*, *mitra*.] et Klædemon (sædvanl. fastsyet til en Kappe eller Kaabe) hvormed Hovedet og Nakken bedækkes. En Kaabe med Hætte i. At slaae Hætten op over Hovedet.

Hævd, en. ud. pl. [af have. J. Hefd.] 1. Besiddelse (en forældet, og uden Tvivl den oprindelige Bemærk.) "Kommer Pantet siden af hans Hævd, og anden Mand bekommer det." D. Lov. V. 7. 13. "Kiender Mand sig v. andre Koster i anden Mands Hævd." VI. 17. 10. (jvf. V. 3. 13. V. 5. 1. VI 10. 3, 4.) Det br. ogsaa i Lovsproget (f. Ex. D. V. 10. 3) om enhver Eiendomsret. (jvf. Ussing. Anm. t. Tingsr. I. 72.) 2. Haandhævelse, Bevaring, Fredning. At holde noget i Hævd; holde H. over noget. 3. lovlig Adkomst, erhvervet v. rolig, upaatalt Besiddelse eller Brug i lang Tid (20 Aar.) At have, faae H. paa noget. I Lovsproget stielnes imellem Brugshævd og Eiendomshævd. = Hævdstid, en. Tid, som udfordres t. at faae Hævd p. noget. Hævdsvidne, et. den, som v. sit Vidnesbyrd bestyrker en Andens Hævd.

Hævde, v. a. 1. [Isl. hefda.] 1. haandhæve, beskytte, holde over. At hævde en Rettighed, en gammel Skik. "Ingen skadelig Skik, hævdet ved Sædvane, bliver sparet." Kampmann. 2. erhverve Eiendom formedelst Hævd. At hævde sig noget til. (Moth.)

Hæve, v. a. 1. [Isl. hefia. T. heben.] 1. føre op i Veiret, løfte. At hæve en Steen fra Jorden ved Maskiner. "Lad Dalene hæves mod fierneste Sky, og Biergene søge blandt Dalene Ly." F. Guldberg. At hæve sig, løfte sig op. "Og, vakt til Lyst, mit Hierte høit sig hæver." Bagg. Deien hæver sig (svulmer, løfter sig.) Moth. — figurl. At være hævet (ophøiet) over Fordomme, over lav Egennytte. "Hvor hæves (stiger) et mit Mod, naar jeg betænker kun, at det min Elsker er." Wessel. 2. ophøie, bringe til Anseelse. At hæve sine Yndlinger, Slægtninge. 3. giøre noget mere tydeligt, sandseligt. At hæve Farverne i et Maleri; hæve noget mere frem. At hæve (opløfte) Røsten. 4. giøre Ende paa, bringe t. Ophør. At hæve en Sygdom, en Strid. "Maaskee jeg var saa lykkelig, om ei at hæve, dog at lindre din Sorg." Bagg. 5. oppebære. At hæve Indkomsten af et Kald; hæve Renter. — Hævebielke, en. svær Løftestang. Hævehiul, et. H. hvorved noget hæves. = Hævelse, en. pl.-r. 1. Gierningen at hæve. (sielden.) 2. Opsvulmen i en Legemsdeel. "Der er en hvid Hævelse paa Huden." 3 Moseb. 13. 10. At have H. i Benene. — Hæver ell. Hævert, en. et Rør, hvorved man, efterat det er giort lufttomt, bringer flydende Ting til at løbe fra eet Kar over i et andet.

Hævn, en. s. Hevn.

Hø, et. n. s. coll. ud. pl. [Isl. Hey.] afhugget og tørret Græs, som nyttes til Foder. At slaae, sprede, rive, stække Hø. At føre m. Hø. Ladebrændt Hø. = Høavl, en; og Høbiering, en. Gierningen at høste, bierge Hø. Høbaar ell. Høbaare, en. Indretning til at bære Hø paa i Marken. (Moth.) Høbund, en. Engbund. Høfork, en. Høtyv (2.) Høfrø, et. Græsfrø, som samles af Høet, for at bruges til Udsæd. Høgavl, en. Qvist eller Luge paa Loftet, hvorigiennem Høet tages ind. (Moth.) Høgulv, et. en Afdeling i Laden, som br. til Hø. (Moth.) Høhøst, en. d. s. s. Høbiering. Høkrog, en. Jernkrog p. en lang Stang, t. at rive Hø ned af en Hæs. (Moth.) Hølade, en. Lade, hvor Hø giemmes; mods. Kornlade. Hølee, en. Lee til at slaae Græs med. Høloft, et. Loft over en Stald ell. andet Udhuus, hvori Hø giemmes. Hølæs, et. en Vogn, læsset m. Hø. (Et Læs Hø, derimod ɔ: saameget Hø, som læsses og føres p. en Vogn; enten det er p. Vognen, eller ikke.) Hømark, en. Græsmark, England. (V. S. O.) Høslyde, en. Afdeling i et Huus, hvor Hø henlægges. (Colding.) Høslæt, en. Gierningen, at slaae Hø; br. ogsaa om Høhøsten i det Hele. Høstak, en. pl.-ke. Dynge af Hø, som reises og pakkes sammen (stakkes) p. Marken, ell. ved Huset. Høstænge, et. Lad af Stænger, i Stedet for Loft, over Bøndernes Stald og Udhuus, hvorpaa Hø lægges. Høtorv, et. T. hvor Hø sælges. Høtyv, en. 1. den, som stiæler Hø. 2. tvegrenet Gaffel af Jern p. en Træstang, hvormed Høet stikkes op p. Loftet ell. Stænget; Høfork. (i Jylland: Høtyve; egentl. Tvege.) Høurt, en. pl.-er. Urter, Græs-

arker, som i Landbruget nyttes t. at tørre og giøre Hø af. (Olufsen. Landoec. 205.) Høvand, et. Vand, som er kogt p. Hø, og som undertiden br. til Føde for unge Kalve. (Olufsen. Landoec. 429.) Høvevel eller Høvevl. en. et langt Reb, der snoes om Siderne af Helæsset. Høvisk, en. s. Visk. Høvogn. en. Vogn, t. at kiøre Hø hiem; ell. som er læsset med Hø. Høvægt, en. Indretning, hvorpaa et heelt Helæs kan veies.

Høde, v. n. 1. [Isl. hóta.] true, især m. opløftet Haand. At høde ad een. "Hvo som — høder ell. truer nogen Mand med vred Hu ell. væbnet Haand." D. Lov. VI. 9. 16. (Deraf det forældede: Hødsel, Trudsel. "Ingen døer af Hødsel." P. Lolle.)

Høflig, adj. [T. höflich.] som i Tale og udvortes Adfærd viser andre den tilbørlige Opmærksomhed, Artighed, Agtelse; ell. som stemmer overeens med den vedtagne Levemaade ("med Begreb om det Anstændige og Sømmelige." Sporon.) En høflig Mand, at tale med, at komme til. "Den Mand — der høflig er, skiøndt lærd; skiøndt høflig dog oprigtig." Popes Krit. v. Schiermann. Et høfligt Brev. Det, som i eet Land er høfligt, kan være uhøfligt i et andet. "En høflig Stolthed skiuler ofte et svigfuldt Hierte." Bastholm. "En høflig Mand kaldes den, som yder Enhver de Agtelsestegn, ham tilkommer (og snarere noget f. meget, end f. lidet.) En artig Mand er den, som viser sig forekommende og tækkelig i Omgang." P. E. Müller. = Høflighed, en. den Beskaffenhed, at være høflig; "en Øvelse i at kunne i Tale og Adfærd iagttage Yttringerne af det, som skyldes Andre." Müller. (pl. Høfligheder bruges (ligesom: Artigheder) for: Høfligheds-Beviisninger.) [Jvf. artig, 2. Der hører mere til Artighed, som er en Følge af høiere Forfinelse, og altid ledsages af Levemaade, end til Høflighed, som man forlanger af enhver, og som ogsaa den ucultiverede kan besidde. "Høflighed gaaer ud paa, ikke at fornærme; Artighed stræber at vinde." Müller.] = Heraf: Høflighedsbesøg, -brev, o. fl.

Høg, en. pl. -e. [Isl. Haukr. Sv. Hök. T. Habicht.] en Slægt af Rovfugle, som høre t. Falkenes Classe, og hvoraf adskillige Arter ere indenlandske. (Duehøg, Spurvehøg, o. fl.) "Høgen er i Hylden" siges, naar den eller det, man taler om, er i Nærheden (lupus in fabula.) Moth. "Der er Høg over Hane," ell. Høg over Høg (der er en Stærkere, Mægtigere over den stærke.) = Høgebuur, et. Buur, som udstilles med et Net, til at fange Høge i. (Moth.) Høgenæb, et. Høgens Næb, ell. et Næb liigt Høgens. Høgerede, en. Høgens Rede.

Høi, en. pl. -e. [Isl. Haugr.] en Forhøining p. Jordens Overflade; en Jordhøi. "Da saae jeg Maanen ned bag Høien glide, og tænkte: gid jeg var paa Høien der." Bagg. At kaste, opkaste en Høi, udgrave en Høi. En Gravhøi. En Jordhøi (men: en Sandbakke.) (Bakke ell. Banke bruges sædvanlig om større og naturlige Høie. Man siger aldrig: en opkastet Bakke.)

Høi, adj. n. og adv. høit. [Isl. hár. A. S. hea, heag.] 1. lang i den verticale Stilling og Udmaaling; opløftet over Jordens Overflade, over Horizonten; mere opløftet end andre Gienstande; ikke lav ell. dyb. Høie Huse, Taarne, Bierge. Et stort Huus kan være baade høit og lavt. Et høit Land. Høie Marker, som ligge høit. Det er høit Vand idag. (s. Høivand.) Vandet staaer en Alen høit over Marken. Høit p. Fieldet; dybt i Dalen. Solen er høit oppe. 2. særd. a) lang ell. høi af Vært. (modf. lav, kort,) Han er høiere end Broderen. Høit Græs, høie Træer. b) som rager mere i Veiret, end andre Ting af samme Slags. At bruge høie Hæle under Skoene. En høi Hat, Pande, Arel. 3. uegentl. om Egenskaber hos en Ting, hvorved den p. en ell. anden Maade overgaaer, er mere, betydeligere, fortrinligere, end andre af samme Art. f. Ex. a) om Magt, Værdighed, Myndighed, Anseelse, borgerlig Stilling. En høi (ↄ: fyrstelig, meget fornem) Person. En høi Embedsmand, Post; høie Statsembeder. Han er af høi Stand. Den høieste Magt i Staten (Regieringen.) Den høie Adel, Geistlighed. En høiere Ret (Overret.) Høieste Ret. b om Grad, Tal, udvortes og indvortes Størrelse. At have høie Tanker om een, om sig selv. Det høieste Gode. Høie Priser. At spille høit Spil (modf. lavt.) Høie Tal, et høit Nummer (iblandt flere Tal, regnet fra Eenheden; og modsat lave Tal.) I høieste Maade. Det var den høie Tid, den høieste (yderste) Tid. — At sværge høit og dyrt paa noget. En høi Fest, Helligdag. En høist vigtig Sag. (s. høist, adv.) Den høieste Nød, Fare. Hans Bud var høiere, han bød høiere, end jeg. At elske, agte en høit. (Deraf i Sammens. høiberømt, høifortient, høilærd, høioplyst, høivigtig, o. fl.) — I det høieste (naar man vil sætte, antage det høieste Tal. Godset indbringer i det høieste 1000 Rdlr.) c) om Tid. Det er høi (den yderste, sidste) Tid. En høi Alder. d) om Stemme, Lyd. En høi (stærk) Røst. Et høit Maal. At tale høit (lydeligt.) — Høie (ↄ: fine) Toner (modf. dybe, ell. grovere.) Hun gaaer meget høit (i sin Sang.) e) om Farver: stærk, klar, i Øine faldende. (dog sielden uden i adj. høirød.) f) om Siælevner, Videnskab, Konst, m. m. Den høiere Mathematik, Poesie. At have et

høit Sind, Mod. "Med et høit Sind foragtede han alle Lykkens Trudsler." Wandal. At have en høi Siæl (modſ. lav.) "Ved en høi Tænkemaade foreſtille vi os altid noget ædelt; ved en lav noget foragteligt." L. Heiberg. En høi Stil, den høiere Stiil (ↄ: den poetiſke og oratoriſke.) 4. paa en særegen Maade: om Soldaters ell. andre Folks Opſtilling i Rækker, hvis Antal angives ved det uforandrede adj. høi. To, tre, fire Mand høi. De red fire Mand høi igiennem Gaden. (Det ſynes, ſom Begrebet bred ligger t. Grund f. denne Bemærkelſe. jvf. hög, 4. Ihres Gloſſ. I. 907.) = høiadelig, adj. af fornem adelig Byrd. (jvf. høiædel.) høiagtbar, adj. meget agtværdig. høiagte, v. a. 1. agte høit, bære Høiagtelſe for. Høiagtelſe, en. ſtor, meer end almindelig Agtelſe. "Høiagtelſe kan ikkun bruges m. Henſyn til det, der kan vække Agtelſe baade i høiere og ringere Grad; men ikke om det, der har Fordring p. ubetinget Agtelſe." Müller. høialdrende, adj. meget aldrende, bedaget. (Moth.) Høialter, et. det fornemſte Alter i en catholſk Kirke. høianſeelig, adj. meget anſeelig. høiaxlet, adj. 1. ſom har høie Axler, Skuldre. 2. ſom har den ene Axel høiere end den anden. Høibaadsmand, en. et Slags Under-Officeer t. Skibs. høibaaren, adj. 1. ſom er af høi ell. fornem Fødſel. "En høibaaren Nar — hvis Fortrin juſt det er, urevſet dum at være." Popes Krit. v. Schiermann. 2. ogſaa en Titel t. fyrſtelige Perſoner ell. den høieſte Adel. høibedaget, adj. høialdrende. høibegavet, adj. ſom har ſtore Naturgaver. (ſ. begavet.) høibenet, adj. ſom har høie ell. lange Been; langbenet. høiberømmelig, høiberømt, adj. meget berømt. høibetroet, adj. ſom er meget betroet, har ſtor Tillid. Kongens høibetroede Mand. Høibord, n. s. Høiſædet v. Bordenden. At ſidde t. Høibords, ſætte een t. Høibords. Høibryſt, et. den tykkeſte Deel af Bryſtet p. en Oxe. høibryſtet, adj. ſom har et høit Bryſt, ell. høie og fulde Bryſter (hos Fruentimre: høibarmet; modſ. fladbryſtet.) høibyrdig, adj. af høi, fornem Æt; høibaaren. "En Stamme af Mennesker — der aldrig vil lade ſig forlede t. at drømme ſig de Høibyrdiges Lige." Rahbek. høierfaren, adj. meget erfaren. (V. S. O.) høifornem, adj. meget fornem. høifortient, adj. v. meget fortient. høifrugtſommelig, adj. nær v. at føde (om Fruentimre.) høifyrſtelig, høigrevelig, adj. Tillægsord t. Fyrſters, Grevers Titel. høigunſtig, adj. meget gunſtig. høihalſet, adj. 1. ſom har en høi Hals. 2. ſom gaaer høit op om Halſen. En høihalſet Kiole. høihellig, adj. ſom holdes meget hellig. høihiertet, adj. 1. ſom har et høit Hierte ell. ſtolt Sind. (V. S. O.) "Myndighed kan ſnarere friſte diſſe Høihiertede." Jacobi. "De høihiertede Siæle, ſom have ſaa ſtor Begierlighed t. at herſke over deres Lige." Sneed. 2. behiertet, høimodig. "Let bevæges en høihiertet Overmand." Falſter. (Høihiertighed. Sneedorf. Patriotiſk Tilſkuer. I. 87. II. 787.) høihælet, adj. forſynet med en høi Hæl. (om Skoe og Støvler.) Høikant, en. den ſmallere Kant eller Side af et Legeme, hvis Giennemſnit ei er en ligeſidet Fiirkant; ſaaledes: Kanten af en Bielke ell. Steen, der ikke hviler p. Fladen, men p. en af de ſmalle Sider. At ſætte Steen p. Høikant; lægge en Biælke, en Planke p. Høikant. Høikirke, en. (m. beſt. Art.) kaldes undertiden den over Jorden mere ophøiede Deel af en Kirke; i Modſætn. t. Lavkirken (ell. Skibet.) "Høikirkens 6 ſtore Hvælvinger hvile p. tolv Piller af hugne Stene." D. Atl. V. 625. høikongelig, adj. det høikongelige Herſkab. Efter høikongelig Befaling. Høiland, et. Land ell. Landſtrækning, ſom (iſær i Forhold. t et andet omliggende ell. i Nærheden af ſamme beliggende Land) ligger høit over Havet, ell. er biergigt. Høilandet eller Geeſtlandet (i Modſ. til: Marſken.) De ſkotſke Høilande; hvis Indbyggere ogſaa kaldes Høilændere. (jvf. Lavland.) Høiloft, et. Salen, andet Stokværk i et Huus. (forældet.) høilovlig, adj. br. ſielden uden ſom Hædersord til viſſe Samfund ell. Collegier; og naar en afdød Konge omtales, hvis Navn da undertiden tilføies: høilovlig Ihukommelſe, eller: af h. J. Høilænder, en. pl. -e. den, ſom beboer et Høiland. "De aſiatiſke Høilændere." T. Rothe. (om Jorden. S. 170.) høilændet, adj. om Jord, ſom har en høi Beliggenhed. En høilændet Ager. høilærd, adj. meget lærd; (br. meſt ſom Hædersord. "De Høilærde" kaldtes tilforn Kiøbenhavns Profeſſorer.) høimaſtet, adj. med høie Maſter. Høimeſſe, en. 1. Gudstieneſte om Formiddagen i vore Kirker. Deraf: Høimeſſepræſt (ſom prædiker kun til H.) 2. i catholſke Lande: en høitidelig Meſſe, der holdes Søndage og Helligdage. Høimod, et. (Øhlenſchl. Nord. D. S. 97.) ſ. Høimodighed. høimodig, adj. ſom har et høit, ædelt, mod det Værdige, Ædle, Ypperlige henvendt Sind; ſtormodig, ædelmodig. (jvf. diſſe Ord.) "At flye var f. hans høimodige Sind noget langt bittrere, end Døden." Vogelius. "Ofte virker den higende Lyſt til at giøre Opſigt noget, der ſynes høimodigt; men er det dog ikke." Malling. "Den Stormodige ſøger det Ualmindelige; den Høimodige det Ypperlige; den Ædelmodige det Gode." Sporon. Høimodighed, en. ud. pl. den Egenſkab,

at være høimodig; et høimodigt Sind. — høimægtig, adj. meget mægtig (Deraf Titulaturen: "Hans Kongelige Høimægtighed," som brugtes under Frederik I. Ny D. Mag. VI. 123 ꝛc.) høimælet, adj. høiröstet, 1. figurl. og poet. "Høimælet Tordenen om Himlens Hvælving lyder." Frimann. "Høimælet Torden skralder." Thaarup. høioplyst, adj. meget oplyst. høipandet, adj. som har en høi Pande. (V.S.O.) høipriselig, adj. som fortiener høiligen at prises. Høipynt, en. den høieste Pynt af et Bierg ell. Forbierg, ell. en anden ophøiet Gienstand. (Grundtv.) Høiraad, et. Fyrstens høieste raadgivende Samfund; Statsraad. (Foersoms Shaksp.) Høiribber, n. s. pl. hos Slagtere: de lange Ribbeen i Tyndbrystet af et slagtet Nød. Høiryg, en. den øverste Ryg ell. Rygning af en Biergkiæde. "Appenninernes Høiryg." M. høirygget, adj. 1. m. en høi Ryg; høiryggede Stole. 2. som har en høi Rygning; "høiryggede Agre." (Olufsen.) høirød, adj. af en stærk skinnende, noget lyserød Farve; skarlagenrød. høiröstet, adj. 1. som har en stærk, høit lydende Røst; høimælet. 2. som raaber, taler meget høit, opløfter Røsten. Høisal, en. Sal p. et Slot, som bruges ved meget høitidelige Leiligheder. Kongernes Høisale. "Lys i en kongelig Høisal." Hertz. (Befr. Isr. 105.) Øhlenschl. (Nord. G. 224.) høisalig, adj. bruges som Hædersord til afdøde Kongers og Fyrsters Navn. Høisang, en. en høi, høitidelig Sang. (Baggesen.) Mest m. den best. Art. om en vis Bog i Bibelen. høisindig (høisindet), adj. d. s. s. høimodig (men mindre brugel.) "Udi Alt, hvad han giør, skal han tillige være beqvem og høisindig." B. Thott. Deraf: Høisindighed, en. Høimodighed. "Den Høisindighed, som veed vel at bære den onde og gode Lykke, sømmer ethvert Menneske." B. Thott. Høiskole, en. et Universitet, Academie. Høiskov, en. stor Skov. (Christ. III. Reces. Jacobi.) modſ. Underskov, Kratskov. (s. ogsaa Mellemskov. Ved Høiskov forstaaes egentlig de fuldt udvorne Træer; i Modsætn. t. Ungskov. Olufsen. Landoec. 385.) høiskuldret, adj. høiarlet. Høislette, en. et jævnt Land, som ligger i en betydelig Høide over Havfladen. "Landet hæver sig til en betydelig sammenhængende Masse, som oventil danner en Høislette." Schouws Europa. 69. høistammet, adj. (om Træer.) som har en høi, rank opskudt Stamme; særd. høistammede Frugttræer (ell. Høistammer) ɔ: saadanne, som kun i Ungdommen beskæres, f. at give Kronen Kiedelform; men siden overlades til deres naturlige Vært. (Olufsen. Landoec. 361.) (modſ. lavstammet og halvstammet.) Høisæde, et. ophøiet Sæde; Kongesæde, Throne; Sæde v. Bordenden, som agtes for det fornemste. "Ved eget Bord Høisædet mit maa være." C. Frimann. høitalende, adj. som taler høit; høimælet. "Sindig, men derhos mandig og høitalende skal den sige." Malling. høitonende, adj. v. som toner, lyder høit. høitoppet, adj. som har en høi Top (ell. Krone; om Træer.) høitravende, adj. v. figurl. som bruger mange billedlige, poetiske, eller indviklede og ikke let fattelige Udtryk i sin Tale eller Stiil; svulstig. "Nu skrive de deres Modersmaal saa høitravende, at ingen kan forstaae det." Sneed. høitydsk, adj. br. fornemmel. om den tydske Sprogart, som af den oversariske Dialect er uddannet til det nuværende tydske Skriftsprog; og modsættes plattydsk. Høitydsker, en. Den, som har hiemme der, hvor der tales Høitydsk. Høivand, et. pl. Høivande. Havvandets Stigen p. et vist Sted v. Flod. høivelbaaren, adj. en Titel, som tillægges den fornemme Adel og Personer af en vis Rang. (i Tiltale: Deres Høivelbaarenhed.) høiviis, adj. meget viis. (tilforn ogsaa en Titel for Øvrigheden i Kiøbstæderne.) Høivinter, en. Midvinter. (Jacobi.) høivristet, adj. som har en høi Vrist p. Foden. høiværdig, adj. værdig til den høieste Agtelse. (sieldent.) Det høiværdige Sacramente. høiædel, adj. Titel t. Personer af en vis Rang. (Substantivet bruges ikke.) høiærværdig, adj. Titel til den høiere Geistlighed. (i Tiltale: Deres Høiærværdighed.)

Høide, en. 1. ud. pl. den Udstrækning af et Legeme, der maales ved en lodret Linie fra dets Grundflade op ad. (modsættes saaledes saavel: Dybde, som: Længde, og Brede.) 2. Afstanden fra et høit Legemes øverste Top t. dets Grundflade. At maale Høiden af et Bierg, Taarn. Træet har ikke naaet sin fulde Høide. (pl. Høider. De største Høider, man har maalt p. Jordkloden.) 3. ud. pl den Beskaffenhed, at være ophøiet over Horizonten eller Jordfladen. Den Høide, hvori Skyerne holde sig, er ikke overalt eens. Nogle Skyer holde sig i Høiden; andre lavere ved Jorden. At tage Høiden (ɔ: maale Polens Høide over Middagslinien p. et vist Sted; Polihøiden.) 4. pl. Høider. en ophøiet Deel af Jordkloden; Bierghøide. 5. ud. pl. figurl. en høi, fortrinlig Grad i noget. Han har drevet det til en stor Høide i sin Konst. = Høidemaal, et. Maal p. et Legemes Udstrækning i Høiden. Høidemaaler, en. Et Redskab t. at maale Høiden, ell. til at tage Polihøiden. Høidemaaling, en. Gierningen 1. at maale en Høide, f. Ex. en Bierghøide; 2. at tage Polihøide.

Høihed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at

være høi; men kun i nogle af Adjectivets uegentlige Bemærkelser. F. Ex. Høihed i Stiil, Tanker. At komme til Høihed) ɔ: t. stor Værdighed, Anseelse. At tragte efter H. ogÆre. 2. ud. pl Besiddelse af den høieste Magt eller af Overherredømmet. (Dominium.) Rigets H. Kongelig, fyrstelig Magt og H. 3. (pl.-er.) en Æres-titel for kongelige eller keiserlige Børn. = Høihedsret, en. Ret til Høihed, i Bemærk. 2; Majestætsret.

Høilig, høiligen, adv. i høi Grad, overmaade, storligen. (i superl. høist.)

Høine, v. a., n. og rec. 1. act. giøre høiere. Det, som er lagt under, høiner ikke nok. 2. blive høiere; hæve sig. "Hvorhen vi øine, Grave sig ved Grave høine." Thaarup. Landet, Marken høiner sig. "Maaskee fordi det høiner sig over Kiøbenhavn." Bagg. "I hiin (Biergegnen) synes man dog noget at høine sig fra Jorden." Samme. (Labyr. I. 237.)

Høire, adj. (uforanderligt.) [Isl. hægre; og hægr, nem, haandelig. Sv. höger.] som er v. den Side, der er modsat den venstre. Paa høire Haand, paa høire Side. Ved min høire Side. At vende sig til Høire. Den høire Fløi af et Huus. (s. venstre.)

Høist, adv. (superl. af adv. høit eller høilig.) i høieste Grad, særdeles, overordentlig meget. Det er høist vigtigt, nødvendigt. (forenes ogsaa m. Adjectiver; f. Ex. en høistvigtig Sag. Den Høistbydende (ikke: den Høiestbydende) v. en Auction, ɔ: den, som giør det høieste Bud. (modf. den Mindstbydende.)

Høit, adv. af høi. og med dette Adjectivs Bemærkelser. Slottet, Marken ligger høit. Naar det kommer høit. Dette Stykke gik meget høit (v. en Auction.) — Det sammensættes m. nogle faa Participier; f. Ex. høitelsket, høitliggende, høitlydende.

Høitid, en. pl -er. [A. S. Heah-tide. N. S. Hoog-tied. Sv. Högtid. Tid allene brugtes fordum ogsaa om Kirkefester. jvf. Ihres Gloss. I. 909. II. 890.] Tid eller Dag, som enten helligholdes v. Gudstieneste, ell. udmærkes v. anden festlig Maade; Fest; Festdag. = Deraf: Høitidsaand, en. poet. for: høi eller høitidelig Aand. "Oldtids dybe Høitidsaand og Magt." Øhlenschl. Høitidsdag (Dag, som holdes høitidelig, Festdag); Høitidsdragt; høitidsfuld, adj. (meget høitidelig. En høitidsfuld Musik); Høitidsfærd (høitideligt, festligt Optog. "Medens der høres Frydeskrig; og sees Tegn t. Høitidsfærd." Rahb.); Høitidsglæde (en G. ved og over en Høitid; festlig Glæde, Festglæde. F. Guldb.); Høitidsild (festlig Ild, Glædesild. Øhlenschl.); Høitidsklæder (pyntelige Klæder, som bruges v. Høitidsdage); Høitidsoffer (Offer t. Præsterne v. de tre store Høitider: Juul, Paaske og Pintse); Høitidspynt; Høitidssang (en Sang, som synges v. Fester ell. høitidelige Leiligheder); Høitidstale, o. fl. = høitidelig, adj. som hører t. en Høitid, festlig, hellig; som skeer v. en festlig Maade, er indrettet med Pragt og Ceremonie. En høitidelig Dag, Forretning. Et høitideligt Løfte, Indtog. — Høitidelighed, en. 1. Beskaffenheden, at være høitidelig. 2. det som skeer, foretages i Anledning af en Høitid, og for at feire den; Festlighed; festlig Anretning. (ogsaa i pl. Høitideligheder.)

Høker, en. pl.-e. [T. Höke, Höker. Sv. Hökare. E. Hawker.] den, som driver Smaahandel, som allene sælger ud i Smaat, og ikke hører t. noget af de oprettede Kræmmerlaug; (bruges især om dem, der udsælge Fødevarer, eller de saakaldte Spekhøkere.) "Det, som bringes v. Arelstorvet, kiøber Høkeren." P. E. Müller. = Høkeraand, en. lav Kiøbmandsaand, Kræmmeraand. høkeragtig, adj. som ligner en Høker. Høkerbod, en. Bod, hvor Høkeren udsælger det, han handler med. (Bagg.) Høkertorv, et. Torv, hvor flere Høkere have Udsalg, hvor Høkerboder findes. Høkervarer, pl. V. som Høkere handle med. — Høkeri, et. en Høkers Næring og Handel. (D. Lov. III. 6. 2.) At drive Høkeri. (uegentl. og t. Foragt om al Slags Smaahandel.) — Høkerske, en. En Høkers Kone; eller et Fruentimmer, som driver Høkeri.

Høkre, v. n. og a. 1. drive Smaahandel; sælge i Smaat. (siges mest t. Foragt.) At høkre m. noget. At høkre sine Varer ud.

Høne, en. pl. Høner, Høns. [Isl. Hæna.] Hunnen blandt Fuglene af Hønseslægten. Gallina s. Agerhøne, Paahøne, o. fl. (Den dobbelte pl. bruges i Flæng; dog hyppigst: Høns; hvilket, naar Talen er om en Flok, gielder baade om Haner og Høner; det sidste Ord derimod blot om gallinae.) = Sammensætninger: a) Hønekylling. en. Kylling af Hunkiønnet. (modf. Hanekylling.) Høneæg, et. Æg af en Høne (oftere: Hønseæg.) b) Hønsebuur, et. B. hvori Høns føres t. Torvs. Hønsedreng, en. D. som passer Høns og andre Gaardfugle. (saaledes: Hønsepige.) Hønsegaard, en. aflukt Plads for Høns og andre Smaakreature. Hønsegarn, et. Jægergarn, hvori Agerhøns fanges. Hønsehund, en. Jagthund, som er afrettet t. Fuglejagt. Hønsehuus. et. Huus, Aflukke t. Høns. Hønsehøg, en. Rovfugl af Hønseslægten. Falco buteo. Hønsejagt, en. Jagt efter Agerhøns. Hønsekaglen, s. Kaglen. Hønsekiød, et. K. af Høns. (Hønsekiødsuppe.) Hønsekone, en. K. som passer Høns, eller som gaaer om og sælger Høns. Hønsekorn, et.

ringere Korn, som bruges t. Føde f. Høns. Hønsekro, en. Hønens Kro eller Mave. Hønsekræmmer, en. den, som kiører Landet om, for at opkiøbe Høns, Gæs m. m. og føre dem t. Torvs. Hønsekurv, en. K. hvori Høns ligge p. Æg (Moth); ell. hvori de føres t. Salg. Hønsepige, en. s. Hønsedreng. Hønserede, en. Rede, hvori Høns lægge Æg og udruge Kyllinger. Hønsesti, en. d. s. s. Hønsehuus. Hønsestige, en. Stige, hvorpaa Høns gaae op til et Hønsehuus i Høiden (V. S. O.) ell. hvorpaa de sidde om Natten. Hønsetorv, et. Torv, hvor Fiederkræ sælges. Hønsetyv, en. den, som stiæler Høns. At stiæle, at skamme sig som en Hønsetyv: Talemaade. Hønsevrovl, et. d. s. s. Hønserede. (Moth. usædvanl.) Hønseæg, et. Æg af en Høne.

Hønnke, en. pl -r. en liden, ung Høne.

Hønse, v. n. 1. har. [N. S. hånsen; af Hanse, Forbund.] give Penge i et Lav, hvor man første Gang kommer; ell. naar man til Soes første Gang kommer p. et vist Sted, hvor man ikke før har været; især under Linien. (d. Tale.)

Hør, en. (med kort Tone.) coll. ud. pl. bestemt Hørren. [egent for det danske og svenske Sprog. jvf. Liin.] En almindelig dyrket Plante, hvis tørrede Stængler give de fine Taver, som spindes til Garn, hvoraf Lerred væves. At ruske, knevle, bløde ell. rødne, tørre ell. braade, brage ell. bryde, skiætte, hegle, lokke, spinde Hør. = Høraqer, en. A. som er besaaet m. Hør. Høravl, en. Hørrens Dyrkning. Hørblaar, n. s. pl. Blaar af Hør. (modſ. Hampeblaar.) Hørbløduing, en. Gierningen at nedsænke de knevlede Hørstængler i Vand (rødne den) for at Taverne kunne løsnes. Hørbod, en. Bod, hvor Hør, Hamp, Jern, Tiære, Sild og andre Hørkræmmer-Vare sælges. Hørbrage, en. Redskab, hvormed Hørren brages. (jvf. brage og Tagbrage.) Hørbragning, Hørbrydning, en. Gierningen at brage ell. bryde Hør, f. at knække den ydre Skal p. Stængelen. Hørbryde, en. d. s. s. Hørbrage. (Moth.) Hørbænk, en. i Heglerier: en Indretning, eller Bænk hvorpaa Hørren bredes, naar den svinges eller skiættes. Hørdukke, en. et lidet sammensnoet Bundt af heglet Hør. (s. Dukke.) Hørfrø, et. Hørplantens Frø. Hørgade, en. "et Stykke Jord i, ell. strax uden for Landsbyen, som besaaes m. Hør." Moth. Hørgarn, et. spunden Hør. Hørhegle, en. (s. Hegle.) Hørjord, en. Jord, som er skikket til Høravl. Hørknevler, pl. Hørrens Frøhuse. Hørkrands, en. En Fletning af heglede Hørlokker, sædvanligen i et Antal af tolv. (Moth.) Hørkræmmer, en. den, som holder Hørbod. Hørland, et. en Høraqer. (Moth.) Hørlerred, et. pl.-er. L. vævet af Hørgarn. Hørlime, en. Et Knippe heglet Hør, bestaaende af 24 Lokker. (Moth.) Hørlok, en. pl.-ker. d. s. s. Hørdukke. Hørplante, en. enkelt Plante af Hørren. Hørsilke, en. En Snylteplante, der voxer p. Hamp, Hør, Humle og fl. Planter. Cuscuta europæa. Hørspind, et. Garn, som spindes af Hør. J. Bove. (s. Uldspind.) Hørstilk ell. Hørstængel, en. Hørplantens Stilk. Hørsvinger, en. den, som har og driver et Hørsvingeri ɔ: et Sted, hvor Hørren hegles, deles efter dens forskiell. Fiinhed, og tilberedes for at faae større Blødhed. Hørsæd, en. 1. den p. Marken voxende Hør. 2. d. s. s. Høravl. At lægge sig efter H. Hørtave, en. En af de fine Trevler, hvori Hørstilken affsondrer sig, naar Hørren brages og skiættes. Hørtot, en. En opløst Hørlok, ell. en Deel af samme, der snoes om Rokkehovedet, for at spindes.

Høre, v a. og n. 2. [Jsl. heyra.] 1. fornemme Lyd ved Hielp af Øret ell. Høreredskaberne. At høre hvad een siger. At høre Klokken (ɔ: høre den slaae.) Han hører godt, slet (har god, slet Hørelse.) Han hører ikke m. det venstre Øre (ɔ: har mistet Hørelsen p. dette Øre.) 2. vedblive at høre, høre paa. At høre en Tale, en Forelæsning. "Man anvender saa megen Tid p. at høre Andre, at man tænker intet selv." Sneedorf. At høre en Sang, Concert. At høre en Præst (ɔ: hans Prædiken.) Faa ville høre Sandhed om dem selv. At høre efter hvad een siger. At høre efter Sladder ɔ: agte paa, finde Behag i. Jeg gider ikke høre paa hans Snak. At høre een ud ɔ: høre hvad han siger til Enden. 3. Henvende Hørelsen til, lytte til, søge at høre. Han hørte ved Døren, om der var Nogen, som talte. Vil du høre, hvad jeg siger. Hør, hvor de skiændes! At høre til (være Tilhører), høre nøie til. "Hører til, I Himle, og jeg vil tale." 5 Moseb. 32. 1. "Naar en Tale holdes, ell. andet høitideligt skeer, da høres der til af Mange." Sporon. (I d. Tale siges: hør til ham, hvor han giør sig vred, hvor han kan prale, o. d.) 4. forespørge sig, forhøre, gaae hen for at faae at vide. (Ogsaa: høre ad, høre sig for og høre sig om.) Jeg vil høre hos hans Vert, om han er kommen. Du maa høre ad, naar han reiser. At høre om een har noget at befale. Vi maae høre os for, om det er tilladt. At høre sig om en Tieneste (søge.) At høre sig en Tiener op. At høre hiem ɔ: gaae hiem for at høre om noget. Lad Pigen høre ned i Stuen, høre ind til dem p. Veien. (jvf. ophøre, b.) — At høre en Embedsmand, i Cancelliestiil: forlange hans Betænkning, Erklæring.

5. overhøre. At høre een i det, han har lært. 6. erfare v. Rygte, Fortælling; spørge. Man hører, der høres saamange Rygter. Jeg hører, at han er bleven gift. "Hvorledes skal de troe paa den, om hvilken de ikke have hørt?" Rom. 10. 14. Af hvem har du hørt det? Jeg har hørt det sige (fama accepi. Moth.) Jeg har hørt sige, (spurgt, erfaret) at han vil skilles fra Konen. At høre Tidende fra een, om noget. 7. følge, lyde, adlyde. At høre, ell. høre efter eens Raad, Formaninger. "Dersom I alvorligen høre mine Bud." 5 Moseb. 11. 13. 8. bønhøre. Hør min Bøn! "At du vilde høre dine Tieneres og dit Folks ydmyge Begiering." 1 Kong. 8. 30. 9. lade sig bebreide eller tilregne; modtage Bebreidelse for. (daglig Tale.) Den Forseelse, Bekostning maa han høre hver Dag. At lade een høre noget ɔ: bebreide, tilregne som Feil. 10. Til Sprog-Egenheder maa regnes: At høre vel, ilde for noget ɔ: blive vel, ilde omtalt derfor. — At være vel ell. ilde hørt ɔ: anseet, lidt, taalt. Sandhed er ilde hørt. — At lade sig høre. a) opløfte Røsten. b) Sangerinden lader sig høre paa Theatret. At lade sig (offentligen) høre paa Fløite. — At høre til en Syg (spørge, ell. lade spørge til.) At høre til noget, høre til een, høre Tale om, have Tidende om. Jeg har intet hørt til ham i et heelt Aar. Man hører intet mere til Kongens Reise. [Den særegne Brug af dette v. med Objects-Infinitiv efter, er liig den tydske Sprogbrug. Man siger saaledes: Jeg hører ham komme (at han kommer.) Jeg hørte ham tale (at han talte), synge, læse, spille, kalde. Vi har hørt det tordne. — Det active Infinitiv faaer endog undertiden Passivets Bemærkelse. Jeg hørte dit Navn nævne (at det nævnedes.) Jeg hørte sige i Gaar, at Prindsen var død. Jeg har hørt tale om, at han skal reise. Man hører ham rose (roses) overalt.] = Afledede Ord: Høregang, en. Ørets Sneglegang; Øregangen. Høreredskab, et. Hørelsens Organer. Hørerør, et. tragtformet Rør, hvorigiennem man taler til tunghørende Folk; Ørehorn. Høresal, en. Sal, hvor Forelæsninger og offentl. Taler holdes. = hørbar, adj. hørlig. (Sander.) — Hørelse, en. ud. pl. 1. den Sands, hvorved man hører. "Dersom det ganske Legeme var Øie, hvor blev da Hørelsen?" 1 Cor. 12. At have en stærk, fiin, svag Hørelse. 2. Høren. "At have noget af Hørelsen." Taussen. "Saa er Troen af Hørelsen." Rom. 10. 17. (hvor Bibelen af 1550 har "af Prædiken.") — Høren, en. det, at høre. = hørig, adj. (af høre, 7.) som lyder, som maa og vil lyde en anden. At være een hørig og lydig. Hørighed, en. Lydighed; Afhængighed. "Hørighed bestaaer deri, at Nogen er agtsom paa en Andens Villie; Lydighed deri, at han retter sig efter hans Befalinger." Sporon. — hørlig eller hørelig, adj. som kan høres. (jvf. uhørlig.) — hørsom, adj. lydig; adlydende. Hørsomme Undergivne. "Naar vi ei hørsomt lytte til hans Stemme." Tode. Deraf: Hørsomhed, en. ud. pl.

Høre, v. n. 2. Følgende Bemærkelser (som vi kun have tilfælles med hóren i den nedertydske Dialect og m. höra i det Svenske, og hvori Ordet især br. med præpos. eller adv. til, hvorpaa Tonen i nogle Tilfælde falder) ere ganske afvigende fra den oprindelige, og ansees af nogle Sproglærde f. at udgiøre et eget Ord. 1. vedkomme; være en Deel af. Disse Hiul høre til denne Vogn. Han paastod at Besætningen skulde høre Gaarden til. Det hører ikke til Sagen. Bladet hører til en anden Bog. (s. henhøre.) 2. tilkomme, være Pligt for. Det hører ham til, at giøre Tieneste idag. Det hører til hans Embede. Det hører sig til ɔ: det er saaledes Skik. Som det hør og bør (ell. bør sig) som Pligt er, som tilbørligt er. — Denne Sag hører under Rentekammeret. 3. være beslægtet, paarørende. Han hører slet ikke os, vor Familie til. 4. være eens Eiendom. Bogen hører ikke mig til. "Eders Qvæg og eders Gods hører os til, og vores hører eder til." 1 Macc. 12. 23. (s. tilhøre.) 5. udfordres, behøves til. Der hører meget til, at underholde en Familie. 6. At høre hiemme p. et Sted, haver der sit Fødested, eller Hiem. (Moth.) 7. At høre op med noget, lade af, holde op m. (s. ophøre.) "Frydeskriget haver jeg ladet høre op." Es. 16. 10. Det har nylig hørt op (holdt op) at regne. Han hører ikke op (holder ikke op) før han kommer i Ulykke. (Moth.) "At holde op medfører Begrebet om at standse, og anvendes snarere paa den blot afbrudte Virksomhed; hvorimod høre op siges helst om den, som er bragt t. Ende." Müller. (Egentl. er høre op et mere tydsk, holde op et mere dansk Udtryk.) 8. At høre sammen, siges om flere Ting, der ei bør være adskilte.

Hører, en. pl. -e. 1. den, som hører, hører efter. "De, som kun ville være Ordets Hørere, men ikke dets Giørere." Mynster. 2. tilforn: en Underlærer v. de lærde Skoler, som nu kaldes Adjunkt. (af høre, 5.)

Høs, en. (langt ø.) 1. Hoved. (forældet; i Følge Moth brugeligt i Skaane. "En Svinehøs, Lammehøs, paa Jydsk: et halvt Hoved." Moth.) 2. Brusk, som groer ud fra Hovedskallen. Cartilago cranio adnata. Moth. 3. Tandkiødet. (Gingiva. Moth.)

Høsken eller Hysken, en. pl. -er. en Skinne ell. stiv og noget krummet Læderplade, som af Skomageren sættes oven p. Læsten, til at forhøie Skoen ell. Støvlen med i Vristen. (Moth.)

Høst, en. ud. pl. [Isl. Haust.] 1. Gierningen at høste. Høsten er nylig begyndt. I Høstens Tid. 2. det, som høstes, Jordens Grøde. En rig, overflødig, god, maadelig Høst. Kornhøst, Høhøst, Viinhøst. 3. den Tid p. Aaret, da Høsten skeer; og den Tid, som følger derpaa, og giør Overgang til Vinteren: Efteraar. Om Høsten. En tør vaad, smuk Høst. = Høstarbeide, et. A. som hører til at høste. Høstblomst, en. Efteraarsblomst. Høstdag, en. Dag, hvorpaa en Mand giør Høstarbeide. At giøre Præsten en Høstdag. (Moth.) Høstdands, en. Dands i Høstens Tid ell. ved et Høstgilde. "Til Arbeidet rask og til Høstdandsen let." Baggesen. Høstfeber, en. Feber, som hersker om Høsten, Efteraarsfeber. Høstfiskeri, et. Fiskeri om Efteraaret. (modf. Vaarfiskeri.) Høstfolk, n. s. pl. Folk, som ere sysselsatte med at høste og bierge Sæden. Høstgilde, et. Gilde for Høstfolkene, naar Høsten er t. Ende. Høstgrøde, en. Græs, som voxer anden Gang efter Høsletten; Eftergrøde. (Moth. I Danske Bibel ogsaa for: Grøde i Almindelighed ell. Høst, 2. s. Amos. 7. 1.) Høsthaver, pl. Sidestykker paa en Høstvogn, uden Bagsmække. (Moth har det ogsaa i sing. en Høsthave.) Høstkarl, en. Høstmand. (Rahbek.) Høstluft, en. Efteraarsluft. Høstmaaned, en. August Maaned. Høstmand, en. Den, som forretter Høstarbeide; en Høstkarl. Ligeledes: Høstqvinde, en. (Moth.) Høstsild, pl. S. som fanges om Efteraaret. (modf. Vaarsild.) Høsttid, en. d. s. s. Høst, 3. Høstveir, et. 1. Veirliget i Høstens Tid. I Dag er det godt H. 2. Efteraarsveir. Høstvogn, en. Vogn, hvorpaa den høstede Sæd kiøres hiem.

Høste, v. a. 1. afskære og bierge den modne Avl, Afgrøde ell. Sæd; giøre Høstarbeide. I Dag har vi begyndt at høste Rug. Folkene ere ude at høste. At høste hvor en Anden har saaet (nyde Frugten af en Andens Arbeide.) [jvf. indhøste.] Ogsaa om Træfrugt: at høste Æbler, Pærer, Viindruer. Sieldnere om Jordfrugt, hvorom mest br. opgrave, optage. 2. faae Afgrøde af den Sæd, man har saaet. Han har neppe høstet det (saameget som) han saaede. — figurl. At høste Frugten af et Arbeide. = høstefærdig, adj. skikket t. at høstes, moden. Høstefærdigt Korn. (D. Lov. III. 13. 46.) "Som en høstefærdig Ager, hvor Stormen hid og did den gridske Lue jager." Jacobi.

Høstlig, adj. som hører t. Høsten, Efteraaret. Høstligt Veir.

Høvding, en. pl. -er. [Isl. Höfdingi.] en mægtig, fornem Mand, som har at byde over andre; Overhoved; Landshøvding.

Høved, et. pl. -er. et Stykke stort Qvæg (Oxe, Ko ell. Qvie;) et Qvæghøved, et Nød. Hiorden udgiør 30 Høveder. Et Slagtehøved. [Isl. Höfud, Hoved.]

Høvedsmand, en. pl. -mænd. Anfører, Befalingsmand (enten over Krigsfolk, eller over en Provinds, et Lehn.) forældet. Høvedsmand paa et Slot. Høvedsmand over Tusinde. (D. Bibel.)

Høvisk, adj [af Isl. Hof, Sømmelighed.] anstændig, sædelig, ærbar, tugtig. ("især m. Hensyn t. det, som i Talen berører Kiønnenes giensidige Forhold." P. E. Müller.) Det kan ikke siges f. høviske Øren. "Høviske Jomfruer." Vedels Saxo. 82. — Deraf: Høviskhed, en. ud. pl. [Nu næsten forældet. I ældre Tider brugtes det for: Anstændighed overhovedet. F. Ex. "Trofasthed i Kydskhed og Levnets Høviskhed." (probitas morun.) Vedels Saxo. S. 307.]

Høvl, en. pl. -e. [Isl. Hefill. N. S. Hövel, Hovel. T. Hobel.] et Værktøi, bestaaende af et skarpt Jern, indsat p. Skraa i Midten af et Haandfang, hvormed Snedkere danne og jævne Bræder og andet Træ. Banen paa en Høvl ɔ: den nederste Deel af samme. Skrubhøvl, Listehøvl, Slethøvl. = Høvlblok, en. Træet i Høvlen, ell. den Deel af Høvlen, hvori Jernet befæstes. (Moth. Det benævnes som oftest blot Høvlen; i Modf. til Jernet.) Høvljern, et. Jernet ell. Kniven i Høvlen. Høvlspaan, et. kruset Spaan, som med Høvlen stødes af Træet. Høvlstrøg, et. 1. Gierningen at stryge med en Høvl over noget. 2. Spor, som Høvlen efterlader. (Moth.) Høvltang, en. den Jernklemme, hvormed Jernene i den dobbelte Høvl (Dobbelthøvlen) holdes sammen.

Høvle, v. a. 1. jævne, slette, glatte, danne noget m. Høvlen. = Høvling, en. Gierningen at høvle. — Høvlebænk, en. B. hvorpaa Bræder og andet, som man vil høvle, befæstes.

I.
(Vocal.)

I, præpos. [Isl. i.] Denne Præpositions mangfoldige Brug lader sig især henføre til følgende to Hovedbemærkelser: A. udtrykker den 1. egentlig en Væren, en værende Tilstand, med Angivelse af Stedet, der ligesom indeholder ell. omgiver Gienstanden (i de fleste Tilfælde det modsatte af udenfor); 2. i fiernere og mere uegentl. Bemærkelse: en Tilstand, Forfatning, hvori Gienstanden befinder sig ell. den angivne Handling skeer; 3. et Forhold, Hensyn til en Gienstand; 4. selve Objectet (Gienstanden) for en Handling, en Forandring ell. for en blot Beskaffenhed (et Prædicat); 5. et Middel, et Redskab; 6. en Grund; 7. Form, Maade, hvorpaa en Ting er eller skeer; Maal, Maade, hvorefter den deles. — Enhver især af disse Bemærkelser, med flere deraf udgaaende og dermed beslægtede, kunne oplyses v. følgende Exempler: 1. At ligge i Sengen; sidde i en Læenestol (men: paa en Stol.) Han er i Byen, opholder sig i Frankrige. At holde noget i Haanden, holde een i sine Arme. At være i sin Stue, i Selskab, i Eensomhed. At sidde i Fængsel, boe i en smuk Egn. Der er intet i Flasken. Det staaer i Loven, i Aviserne. At have Ondt i Maven, i Hovedet. — Hertil høre ogsaa de Tilfælde: a) hvor der tales om at være inde imellem, komme ind iblandt noget. Qvæget er i Kornet. Han forsvandt i den store Folkemængde. Ringen blev borte i Græsset, i Sandet. b) hvor der er Tale om den Egenskab, som tillægges en Ting, den Materie, som Tingen bestaaer af, ell. som udgiør enten hele Tingen, ell. en uadskillelig Bestanddeel af samme. F. Ex. Der er god Malm i den Klokke, godt Tømmer i Huset, godt Staal i Kniven. — Mere fig. siges ogsaa: Der er god Lyd i Fløiten, en god Gang i Skoene. Der er Styrke i Tømmeret, Kraft i Talen, Mening i det han siger. c) hvor Talen er om Klædning ell. Rustning, som man bruger, har paa, ell. er iført. At gaae i Tøfler, i Overkiole, i Sørgeklæder. Hun er alt i sin fulde Pynt. En Ridder i fuld Rustning. Soldaterne stode i Gevær (under Vaaben.) d) hvor der tales om Ting, som ere anbragte paa nogle Dele af Legemet, ell. paa Klæderne, ell. fastgiorte v. disse. At have Sølvknapper i sin Trøie, Ringe i Ørene. At gaae m. Pidsk, Pung i Haaret, m. Spænder i Skoene. At have Hægter i Kiolen. e) hvor en Handling udtrykkes, der foregaaer ligesom i det Indre af en Gienstand. At blade, læse i en Bog. At gaae op og ned i Stuen. At reise omkring i Landet; arbeide i sin Have; gaae, søge, famle i Mørke. At speile sig i Vandet. Jeg kan ikke røre mig i disse Klæder. — Ligeledes endeel figurlige Udtryk: At være een i Veien. At faae noget i sit Hoved (fatte det.) At have noget i Erindring; ligge i Haarene v. hinanden. — 2. Han er i maadelig Tilstand, i slette Omstændigheder. At være i et Embede; være i Bevægelse, i Gang, i Drift, i Hvile. At leve i Ægteskab, i Ro, i Overflødighed, i Armod, i Venskab, i Fiendskab med een. Giøre noget i Søvne, see noget i Drømme. I Vrede, i Spøg, i Skræk, i Overilelse.— 3. fornemmelig i mange Udtryk og Talemaader, som danne Adverbier: f. Ex. I Almindelighed, i Særdeleshed, i visse Maader, i det Hele, i Henhold, i Henseende til, i Mangel af, i Betragtning af, i Forventning, i Grunden, i sig selv, &c. — 4. At fordybe sig i Læsning. At gaae een t. Haande i Forretninger. At vinde, tabe i Spil. At tage noget i Betænkning, drage noget i Tvivl. At overgaae een i Lærdom, i Kundskaber. At være en Mester i Fegten, i Dandsen; langsom i sin Gang, dygtig i sin Gierning. Pigen staaer i Vask (er i Færd med), i Brygning, i Strygning. Jeg var i Kirke, i Aftensang, i Skole (ↄ: jeg deeltog i Gudstienesten, i Underviisningen; forskielligt fra: i Kirken, i Skolen, ↄ: inde i Bygningen.) 5. At tale i Vers, i Lignelser. At drikke sig fuld i Viin; holde Hesten i Tømme; banke een af i en Stok. 6. At giøre noget i en god Hensigt, i den bedste Mening, i Haab om Vinding. At reise i egne, i Andres Ærender. — 7. Det skeete i min Nærværelse, i Alles Paasyn. Det er giort i Hast. Brylluppet gik af i Stilhed. At tale i en bydende Tone. I høi, i ringe Grad. I det høieste, i det mindste. Hans Formue bestaaer i Jordegods. I en Fiirkant, i to Rader, i menneskelig Skikkelse. At betale i Guld, i rede Sølv. At veie noget ud i Pund og Lod. At sælge i Alen (alenviis), i hele Stykker, i store Partier. — B. br. præpos. i a) om Tiden, naar noget skeer, er skeet, vil ell. kan skee; (paa Spørgsmaalet: naar?) dog ei i Almindelighed; men kun i visse Udtryk, der angive et bestemt Tidspunkt ell. Tidsrum. I Aar, i Fior, i Eaar, i Dag, i Aften, i Morgen, i næste Uge, i Vinter, i Juletiden. I Formiddag, i Eftermiddag (naar denne Tid paa Dagen endnu ei er udløben. I Formiddag faaer

jeg ikke Tid dertil. Jeg skal komme i Eftermiddag. Man siger dog ogsaa baade: Han var her i Formiddag og i Formiddags.) I min Ungdom. Det er skeet i dette Aar. I denne Uge ventes han. — præpos. i styrer derimod Genitiv, naar en forbigangen Tid paa Dagen eller Dag i Ugen betegnes; (i sidste Tilfælde bruges om den tilkommende Dag: paa.) I Morges, i Formiddags, i Eftermiddags, i Aftes (i Gaar Aftes), i Mandags, i Onsdags (ɔ: sidste Mandag, Onsdag.) b) om en vedvarende (forbigangen ell. tilkommende) Tid (p. Spørgsmaalet: hvorlænge?) Han har været borte i et Aar. Jeg har ikke seet hende i tre Aar. Det var giort i et Dieblik, i en halv Time. I tre Timer kan vi være i Roeskilde. Om et Aar agter han, at reise; men i et Aar kan meget hændes. — C. udtrykker denne præp. en Bevægelse til et Sted, en Retning eller Stræben i Gierning ell. Handling imod noget, eller ligesom til det Indre af Tingen. 1. om Stedet, ell. om en egentlig Bevægelse, en Handling, hvorved noget flyttes, bringes hen til, ind i noget, ind i et Rum. At skienke Viin af Flasken i Glasset. At komme Melet i Posen. At gaae ind i Huset, putte noget i Lommen, i Barmen. At tage, holde een i Haanden. Det vil ikke gaae i (nemlig i et Rum, som er for lidet.) At indfatte noget i Guld, svøbe i Papir, hylle sig i en Kappe. At skære sig i Haanden, støde sig i Diet, rive sig i Haaret. At slaae et Søm i Væggen; drive en Pæl i Jorden; dyppe sin Finger i Vand. At gaae i Skole, i Kirke, i Selskab, i Concert (nemlig for at deeltage eller være nærværende v. det, der foretages. Men: jeg gik ind i Kirken, ind i Skolen, for at see mig om.) At see een i Ansigtet, sige een noget i Øret. — Ligeledes i mange uegentlige Talemaader: f. Ex. At falde een i Talen. At forelske sig i en Pige. At blande sig i en Sag. At tage noget i Agt, i Besiddelse, i Diesyn, i Beskyttelse. At skaffe sig Indsigt i noget. Han gaaer i sit tyvende Aar ɔ: han er over det 19de. 2. om en Tilstand, som man er i Begreb m. at sættes i ell. sætte noget i, som forberedes, ell. som efterhaanden bliver til. At komme i Ulykke, i Mistanke, i Armod. Det satte mig i Forundring. At bringe een i Forglemmelse. At falde i Sygdom, i Tanker; gaae i Opfyldelse. At sætte noget i Gang, sætte een i Arbeide. — Ligeledes om Deling af en Ting: At skære, klippe, bryde noget i Stykker. At lade en Bog indbinde i tre Bind. 3. om en Materie, som visse Arbeider gaae ud paa. At dreie i Been, i Horn, i Træ; arbeide i Sølv, i Guld; stikke i Kobber; udskære Figurer i Træ; afstøbe i Gips. — D. bruges præp. i om Udstrækning, Maal paa Størrelse, Rummelighed (som ellers kunde henføres til A. 7.) Huset har 20 Alen i Længden. — Saaledes: i Breden, i Høiden, i Dybden, i Omfang, i Diameter. E. som adv. bruges præpos. i kun i nogle faa Udtryk og tildeels elliptisk. Luk Vinduet, Døren i. Døren vil ikke gaae i (lade sig lukke.) Jeg kan ikke faae Porten (lukket) i. "Og i slog han Døren bag efter saa brat." Bagg. — At være i med en Person ɔ: i i Forbindelse med. Han var i med, da det skete (tog Deel i Handlingen. dagl. Tale.) Hun ligger i med Karlen (har hemmelig Omgang med.) = (De med præp. i sammensatte brugelige Ord findes nedenfor anførte; og deriblandt nogle Participier, som kun i denne Form bruges.)

I, en adskilt Partikel, ell. Forstavelse, der sættes foran nogle Pronom. og Adverbier. Den svarer t. den lat. Partikel cunque, og tildeels t. det tydske je, det A. S. æg. I hvilken Mand det træffer. (A. S. æghvilc, *unusquisque*.) I hvo det er (ell. hvo det end er.) I hvordan det gaaer (hvordan det end gaaer.) I hvad Udfald Tingen faaer. (A. S. æghvæt, *quodcunque*.) "I hvad jeg hørte, hvad jeg saae, i hvad min Tanke kun faldt paa." Rahbek. — "I hvor jeg seer en Nar, der leer jeg ufortrøden." P. M. Troiel. (A. S. æghvær, æghvar, *ubique*, *circumquoque*.) — Brugen af denne Partikel er nu næsten gandske forældet; og man anvender conj. end til en lignende Forstærkning af Udtrykket. Saaledes f. Ex. i de her anførte Tilfælde: "Hvor jeg end seer en Nar;" og: "Hvad jeg end hørte, hvad jeg saae."

I, personligt substantivisk Pronomen; den anden Person i Fleertallet, som bruges naar flere end een tiltales. (gen. eders. dat. og acc. eder; ogsaa jeres, jer.) — Fordum brugtes I ogsaa i Tiltale til enkelt Person, som man vilde vise Agtelse; nu finder denne Brug kun Sted hos Almuen, hvor den endnu er almindelig, selv blandt Slægtninge. [Almindelig Skrivebrug fordrer, at pron. I overalt betegnes m. stort Bogstav; om man endog skriver alle andre pron. (og selv eders, eder) med mindre Forbogstav.]

Iagttage, v. a. 3. (s. tage.) 1. give nøie, og m. udtrykkelig henvendt Opmærksomhed, Agt p. noget som er, skeer eller foregaaer. At iagttage en Solformørkelse, iagttage Biernes Levemaade, iagttage Fiendens Bevægelser, Foretagender. "Hvad der skeer, kan (ogsaa ved en Hændelse) blive bemærket; kun det, hvorpaa Opmærksomheden forud har været spændt, kan blive iagttaget." P. E. Müller. 2. have Agt paa, have i Agt, for at opfylde, efterleve. At iagttage Lovene, sine Pligter. (I Bemærkelsen: passe paa, lægge Mærke t. no-

get for sin Fordeels Skyld, bruges hellere: tage i Agt. At tage Leiligheden, tage sin Fordeel i Agt.) = Jagttagelse, en. pl. -r. 1. Gierningen at iagttage. 2. den Erfaring, som v. Jagttagelse erhverves. Han har giort gode physiske, astronomiske Jagttagelser. (jvf. Bemærkning.) "Jagttagelse medfører, at en Bemærkning v. foregaaende Tænkning er bleven fremkaldt." Müller. = Deraf: Jagttagelsesaand, en. Evne, Duelighed til at iagttage. — Jagttager, en. den, som iagttager, som forstaaer at iagttage. En god Jagttager.

Ibanket, partic. bragt i v. Bankning. Sømmet er ikke ret ibanket.

Ibenholt, et. ud. pl. et Slags udenlandsk, meget haardt og tungt Træ af sort Farve. (Lat. Ebenus.)

Iberegne, v. a. 1. indbefatte tillige i en Beregning. Dette maa ogsaa iberegnes. Hans Indkomster, de uvisse iberegnede, udgiøre saameget. — Iberegning, en.

Iblandet, partic. blandet imellem.

Iblanding, en. Blanding imellem andre Ting, Indblanding.

Iblandt, præp. som bemærker: i Hob, i Samling m. flere Gienstande, uden Hensyn t. Orden ell. til et vist Sted (har derfor altid pl. eller et Collectiv efter sig.) Brevet laae iblandt andre Papirer. Man kunde ikke opdage ham iblandt Mængden. ("Man siger om en Mængde Mennesker: Den ell. den var iblandt dem: men: de havde ham imellem sig. I første Tilfælde sigtes t. Mængden overhovedet; i det sidste til Nogle af Mængden." Sporon.) Der fandtes eftergiorte Ædelstene iblandt de ægte. At kaste Penge ud iblandt Folket. At tælle, regne een iblandt sine Venner. — Ogsaa t. at betegne: een af flere. Den Klogeste iblandt (af) dem alle. Han var iblandt saa mange den eneste ærlige. (jvf. imellem.) I St. for iblandt bruges, og kan overalt bruges, det forkortede blandt. — 2. som adv. for: undertiden. Jeg kommer der iblandt (sielden og kun i dagl. Tale.)

Iboende, partic. 1. som boer i; som har sin Bopæl. Huset og de iboende Folk. (sielden.) 2. figurl. som findes i. "En os iboende Kraft." Treschow. "Hiertets Udvidelse v. den iboende Kraft." Mynster. — (Sielden, og kun i forældet Stiil, forekommer v. iboe i andre Tider: "At der ikke er Skov t. den Gaard, som Præsten iboer." D. Lov. II. 12. 2.)

Id, en. ud. pl. [Isl. *Idia. Idni*, Flittighed.] 1. Gierning, Syssel, Foretagende. "Fordi (derfor) er Verden vid, at hver Mand har sin Id." Ordspr. "Alt det du tager dig til Id" (foretager dig.) Bording. I. 246. 2. Hensigt, Hu. Det var ikke min Id at vinde Rigdom (en nyere, overført Brug.) = idløs, adj. som intet foretager sig, ørkesløs.

Ideal, et. pl. -er. Phantasiens Billede ell. anskuelige Forestilling af Noget, som tænkes i dets høieste væsentlige ell. mulige Fuldkommenhed; Tankebilledet, eller den anskuelige Fremstilling af en Idee. Skiønheds, Godheds Ideal. Konstnerens Idealer. Et I. af qvindelig Skiønhed. — idealsk, adj. som svarer t. Forestillingen om et Ideal, som man tænker sig som Ideal. En idealsk Skiønhed. Et idealsk Konstværk (hvori Konstneren har fulgt et Ideal, eller stræbt at udtrykke en Idee.)

Idee, en. pl. -r. Dette fremmede Ord bruges hyppigen, saavel (efter det Franske) for: Tanke, Forestilling, Begreb; som i den nyere Tid (efter det Græske) om Philosophiens høieste Fornuftbegreber.

Idel, adj. som br. uden Forandring. [A. S. idel. Holl. ydel.] som ikke indeholder, ikke er blandet med noget andet; lutter, bar, blot. Hans Tale var idel Pral. Idel gode Mennesker. Af idel Armod. "See, der vare opkomne idel Tidsler paa Ageren." Ordspr. 24. 31.

Idelig, adj. [Is. idull, idullegr.] 1. som ofte skeer, ofte gientages, hyppig. At styrke sin Helbred v. idelige Reiser. "At de kunne siden des ideligere komme til dem." D. Lov. II. 7. 3. "Hvad der indtræffer saa hyppigen, at Mellemrummene knap bemærkes, siges at skee ideligen." Müller. 2. vedvarende, uafbrudt. Idelig Regn. "Et godt Mod er et ideligt Giæstebud." Ordspr. 15. 15. "Man bør idelig have sin Næstes Trang for Dine, og ofte komme ham til Hielp." Sporon. — ideligen, adv. 1. med hyppig Gientagelse. 2. uden Afbrydelse, altid. "En Stridsmand af dem, som vare ideligen hos ham." Ap. G. 10. 7. — Idelighed, en. det, at en Handling gientages. (Langebek.)

Identisk, adj. som er fuldkommen eens med, ell. eet og det samme som en anden Ting. (philos. Konstord.) — Deraf: Identitet, en. (Eenshed; eller, i en anden Betydning, efter nyere philos. Systemers Talebrug, maaskee snarere: Modsætningseenhed.)

Idræt, en. pl. -ter. [Isl. Iþrótt.] 1. egentl. Øvelse, Legemsøvelse, legemlig Færdighed (hvoraf ogsaa det gamle: Idrætsmand, Haandværksmand. "En stræbsom Idrætsmand." Th. Stockfleth. (Forsøg i de sk. Vid. XII. 46.) "Held vorde dem, som Folket lære! Held vorde hver en Idrætsmand." Thaarup.) 2. derfra i det nyere Sprog overført til: Handling, Foretagende, Adfærd, moralsk Opførsel. "Med raske Skridt han iled hen mod sin Idræts Maal." Øhlenschl. "Hvor han eensom skulde overveie sit Livs Idræt." Mynster. "Hvad

enken vore Idrætter velsignes med Held, eller vi maae lide uforskyldt." Samme. "Mens Folket i Ro fuldbyrder sin Idræt." Meislings Theokrit. 3. undertiden ogsaa for: Virksomhed, Flid. "Fryd er Idræts Blomster, Ro dens Høst." Thaarup.

Idyl, en. pl.-ler. Hyrdedigt. — idyllisk, adj. som hører til dette Slags Poesie.

Idømt, partic. som een er dømt til, paalagt ved Dom. At betale de idømte Bøder.

Ifald, conj. i det Tilfælde at, dersom, hvis. Ifald han kommer, naar jeg er borte.

Ifleng, adv. s. Fleng.

Iflette, v. a. 1. bringe ind i, ind imellem v. Fletning. Baandet maa først iflettes. Han udpillede den iflettede Silkesnor.

Ifyldning, en. pl.-er. Gierningen, at fylde noget i en Fordybning.

Ifyldt, partic. som er bragt i v. Fyldning. Veien er bleven jævn ved det ifyldte Gruus.

Ifældet, partic. som er fældet ind i noget. Man seer let det ifældede Stykke.

Ifødt, partic. s. medfødt.

Iføre, v. a. 2. om Paaklædning. At iføre sig de Klæder, man nylig havde afført sig. Han var iført sin Høitidsdragt. (Mindre sprogrigtigt med den gientagne Præposition: "Da rev han sine Klæder, og iførte sig i en Sæk." 2 Kong. B. 19. 1. "Du, o Herre! Marken klæder, du ifører den i Grønt." C. Frimann.) figurl. i Bibel-Oversættelser: paatage sig, forsyne sig med, tilegne sig. = Deraf: Iførelse, en.

Igaaer, v. n. bruges kun i partic. i den Talemaade: de ere, vare meget igaaede med hinanden ɔ: meget nøie forbundne, fortrolige. (d. Tale.)

Igield, en. [Isl. Idgiölld.] Vederlag, Giengield; br. kun i Lovsproget, om enkelt Erstatning for det Stiaalnes Værdi; ligesom Tvigield om dobbelt Erstatning.

Igien, adv. [A. S. agen. Sv. igen.] 1. atter, paa ny. Nu er han der igien. Nu giorde han det igien. "Thi du er Støv, og skal blive t. Støv igien." 1 Moseb. 3. At gaae igien, spøge, vise sig efter Døden. 2. ligeledes, t. Giengield. Han elsker hende, og hun ham igien. At slaae igien (naar man bliver slaaet.) 3. tilbage (til eller fra.) Han gik, og vil komme igien om en Time. Han har faaet sit mistede Tøi igien. At give igien, hvad man har faaet; tage igien hvad man har givet. — "Igien bruges helst naar derved især tænkes paa, at noget kommer tilbage t. samme Sted, ell. at noget kommer i St. for noget andet, ell. naar en vis Modsætning skal antydes. Atter betegner ikke blot en anden Gang; men Gientagelse i Almindelighed." Müller. 4. tilovers. Der er ikke meget igien. "Hans Broder er død, og han er allene bleven igien." 1 Moseb. 42. 38. (I Sammensætninger bruges gien, i St. for igien, med følgende Undtagelser.)

Igienfødelse, en. ud. pl. det, at fødes paa ny, ell. Tilstanden at være igienfødt. (Begge Ord forekomme i Bibel-Overs. og theol. Skrifter. Sædvanligen br. gienføde, gienfødt, Gienfødelse.)

Igiengive, v. a. 3. give tilbage. (s. giengive.) "Da skal du igiengive ham det førend Solen gaaer ned." 2 Moseb. 22. 26.

Igienkalde, v. a. findes brugt (skiøndt sielden) for: gienkalde (f. Ex. i D. Bibel Esther. 8. 5.) — Igienkaldelse, s. Gienkaldelse.

Igienkræve, v. a. 1. kræve tilbage hvad man har givet, overdraget, flyet en anden. "Da kan Skyldneren Pantet ei igienkræve." D. Lov. V. 7. 1.

Igienlevende, adj. v. [af igien, 4.] som af Flere er endnu i Live, overlevende. Den eneste Igienlevende af hele Familien.

Igienløse, v. a. 2. udløse ved Penge, løskiøbe. 2. befrie fra evig Fordærvelse, forløse. (Især om Christus.) — I begge Bemærkelser forekommer det mest i D. Bibel og theolog. Skrifter; ligesom ogsaa subst. Igienløsning, en. (Begge Ord forekomme ligeledes i Formen: gienløse og Gienløsning.)

Igiennem, præp. og adv. [Isl. gégnum.] 1. præp. om Stedsforhold, hvor igiennem i Almindelighed udtrykker Forholdet af en Virkning, en Bevægelse, der a) adskiller et Legemes Dele fra een Ende t. en anden (trans), ell. b) strækker sig langs med de allerede adskilte Dele (per, trans.) a) At hugge noget igiennem. At stikke een igiennem m. sin Kaarde. Kuglen gik igiennem Muren. Regnen er trængt igiennem alle mine Klæder. Solstraalerne kunne ikke trænge igiennem Taagen. At trænge sig igiennem en Folkehob. At vade igiennem et Vand, en Sump (men: over en Bæk.) At slaae, hugge sig igiennem Fienden. b) At see igiennem Vinduet, igiennem et Glas (v. Hielp af de indtrængende Lysstraaler.) At reise igiennem et Land; kiøre igiennem Byen, igiennem Gaderne; ride igiennem en Skov; kige igiennem et Hul. At see igiennem Fingre med een ɔ: ikke nøie nok paasee hans Handlinger. c) figurlige Talemaader: At gaae en Sygdom igiennem ɔ: udholde den. At slaae sig (tarveligt, kummerligen) igiennem. 2. adv. om Tiden (da det altid staaer bag efter Substantivet.) Hele Dagen, Ugen, Maaneden igiennem. Et heelt Aar igiennem (ɔ: fra Begyndelsen t. Enden.) = I Sammensætninger bruges nu overalt giennem, efter hvilket Ord de findes anførte.

Igientage, v. a. 3. findes brugt (i Biboverf.) for gientage. "Og disse Ord —

skal du igjentage for dine Børn." 5 Mose B. 6. 7.

Igle, en. pl. -r. et Slags Orme, der i begge Ender have en kiødagtig Skive, forsynet m. betydelig Sugekraft. Blodiglen (Hirudo medicinalis) bruges i Lægekonsten. "Mindet — klæbede fast ved hans Siæl, som Iglen ved blodrige Aare." Hertz. (Det isl. *Igull* bemærker, ligesom det T. Igel, et Pindsviin; men denne Bemærkelse, som nogle Naturkyndige have optaget, findes ikke i det Danske.) = Iglesætning, en. Gierningen, at sætte Blodigler p. Kroppen for at udsuge overflødigt eller skadeligt Blod. (Todes Skr. III 17.)

Igt, en. ud. pl. 1. d. s. s. Gigt. (hos Almuen.) Isl. Ikt. 2. Materien, som trækker til en Byld. (V. S. O.)

Ih! Udraabsord, af Forundring eller Skræk.

Ihefte, v. a. 1. hefte fast i. De ved Enden iheftede Blade høre ikke til Skriftet selv.

Ihiel, adv. [Isl. i hel. af: Hel, Helia, Død.] til Døde, saaledes at Døden paafølger. At slaae, stikke, skyde een ihiel. At drikke, arbeide, lee sig ihiel. — Deraf: ihielskyde, ihielslaae, ihielstikke.

Ihu, adv. [ogsaa adskilt: i Hu.] i Erindring, i Minde. Bruges kun i den Talemaade: At komme ihu, erindre, mindes. "For vel jeg kommer kun ihu den Tid, da jeg var glad som du." Rahbek. "Midt i mine Glæder kommer jeg det sørgeligt ihu." Bagg. = ihukomme, v. a. 3. (s. komme.) 1. gienkalde det Forbigangne i Erindringen; mindes, fornye Mindet om noget. At ihukomme Velgierninger; ihukomme store Mænds Erindring. ("Ligesom at huske nu br. oftere i dagl. Tale, end erindre, saaledes br. erindre oftere end ihukomme; dette findes derimod hyppigst i ældre Skr. og i Bibeloversf. og har derved faaet mere Eftertryk i Bemærkelsen." Müller.) 2. have i Agt, have i Tankerne, erindre sig, komme ihu. At ihukomme sine Pligter. "Ihukom din Fader og Moder, naar du sidder iblandt store Herrer." Sir. 23. 19. — ihukommelig, adj. 1. som vil, kan erindres. 2. som kommer ihu, erindrer sig. (V. S. O.) — Ihukommelse, en. ud. pl. 1. Erindring, Minde, Amindelse (forskielligt fra Hukommelse.) Dette giører t. min Ihukommelse. Folket bevarer store Fyrsters I. "Mange Navne, mange Tildragelser, som fortiene at leve i hæderlig Ihukommelse f. alle sildigere Slægter." Mynster. 2. den Virksomhed i Siælen, at have i Erindringen, at erindre sig. Sine Pligtets Ihukommelse. "Ved dem skeer Syndernes Ihukommelse aarligen." Ebr. 10. 3.

Ihægte, v. a. 1. sætte fast i en Hægte. Trøien er ikke ret ihægtet.

Ihændehaver, en. pl. -e. den, som er Besidder af en skriftlig Adkomst, især et Gieldsbeviis; som har det i Hænde. Disse Obligationer lyde paa Ihændehaveren.

Ihængende, adj. v. 1. meget paastaaelig, stiv i at forfegte sin Mening. 2. overhængende ved Trygleri. (V. S. O.)

Iid, s. Id.

Iil, en. ud. pl. [T. Eile; hos Otfrid: Ila.] Hast, Skynding. (jvf. ile.) = Iilbud, et. Et Bud, som i stor Skynding bringer et Ærende ell. et Budskab afsted; Skyndebud. (Cureer.) — iilfærdig, adj. 1. som skynder sig meget, alt for meget. 2. som skeer i stor Skynding, hastig. Iilfærdighed, en. Beskaffenheden, at være iilfærdig; den Ilendes Adfærd. Iilreise, en. Reise, som foretages, udføres i stor Skynding. iilsindet, adj. let t. Vrede, hastig i Sindet, hastmodig. "Den, hvis Heftighed ytrer sig i Dieblikket, enten i Ord ell. Gierning, kaldes opfarende; den, hvis Heftighed ytrer sig i Beslutninger, er iilsindet." Müller. Iilsindighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være iilsindet. Iilskrift, en. Skrift, hvori man v. Tegn udtrykker enkelte ell. flere Ord, for at skrive meget hastigt. Iilskriver, en. den, som har Færdighed i saadan Skrift. iilsom, adj. som skeer, giøres m. Iil, hastig, skyndsom. Iilvogn, en. En let Vogn, som kan trækkes med ringe Kraft. (V. S. O.)

Iilregn, en. (V. S. O.) s. Iling.

Iis, en. ud. pl. [Isl. Is. A. S. Is, Isa.] 1. i Alm. frossent Vand. Der er Iis p. Vandet. Det har frosset Iis i Nat. 2. Overfladen af en Sø, en Vandsamling, ell. af Havet, som v. Kulde er størknet t. Iis. At gaae, kiøre p. Isen. At reise over Isen. Isen kan endnu ikke bære. 3. en Blanding af spiselige Ting, som v. at sættes i Iis bringes i frossen Tilstand; Conditor-Iis. Flødeiis, Frugtiis, Jordbæriis, &c. = Iisbaad, en. En stærkt bygget Baad, der om Vinteren, naar Havet deels er aabent, deels iislagt, bruges til Overfart, især i det store Belt. Farten med Iisbaade er begyndt. At gaae over Beltet med en I. Iisbad, et. Bad, hvortil bruges Iis eller iiskoldt Vand. Iisbane, en. Glidebane, p. Isen. Iisbierg, et. store Masser af Driviis, som i Polarhavene danne sig til flydende Bierge ell. Iisbanker. "Klippehøie Iisbierge fremskøde sig af Havet." Wandal. Iisbiørn, en. d. s. s. Hvidbiørn. Iisblink, en. i Grønland: en Strækning af den faste Landiis, der bedækker en Deel af det indre, høiere Land, i betydelig Afstand fra dets vestlige Kyster. (jvf. Ugeskr. Samleren. I. 102. Dansk Ugeskr. I. 124.) Iisbom, en. svære Tømmerstokke, der lægges uden for Broer og Bulværker, for at svække

Virkningen af Driviis. Iisbrage, en. Revne, Kløft i Isen. Iisbro, en. Bro, der lægges over Isen, hvor den ikke er stærk nok t. Færdsel, ell. har Revner (Moth.) Iisbrod ell. Iisbrodde, en. pl. -brodder. Jernpigge, som befæstes under Fodtøiet p. Mennesker, og under Hestens Sko, for ei at glide p. Iis ell. glat Føre. Iisbrud, et. 1. Isens Opbrud v. Tøveir og Blæst. 2. den Beskaffenhed v. Havet, naar det efter Iisbrud er fuldt af løse Iisstykker ell. Iisflager; og v. Landjorden d. s. s. Brudføre. (Moth.) Iisbræ, en. kaldes i Norge den Iis, som i Alm. fra Sneen p. de høie Fielde, v. deelsviis Smeltning, skrider ned i Dalene, og der leirer sig i store Masser, m. foranderlig Skikkelse og Udstrækning. (T. Gletscher. Isl. Skrid-jökull.) [Maaskee af Isl. bræda, smelte; ell. Breid, en jævn Flade. Man siger ogsaa blot: en Bræ.] Iisbrækker, en. Pæl, ell. Bygning i Vandet af Træ ell. Steen, der anbringes ved en Bro, ell. uden for et Havnebulværk o. d., for at modtage og bryde Stødet af den m. Strømmen tildrivende Iis. (Kraft Mechan. 2 D.) iisbrændt, adj. v. kaldes en Jordplet, hvor Græs ell. Sæd er gaaet bort deraf, at Isen er bleven meget længe liggende paa samme om Foraaret. (Olufsen. Land. Oec.) Iisbæger, et. Bæger, hvoraf konstig Iis (3.) nydes. Iisdrev ell. Iisdrift, en. Tilstanden, naar den opbrudte og løse Iis driver om i Havet. Iisdrik, en. iiskold Drik. Iisdække, et. sammenhængende Dække af Iis over frosne Vande. iisdækket, adj. v. bedækket m. Iis. (Pram.) Iisfield, et. et m. Iis og Snee til alle Tider, ganske ell. tildeels, bedækket Field. Iisfiskeri, et. Fiskefangst om Vinteren paa Isen. Iisflage, en. et stort, løsrevet Stykke Iis. (Isl. Flaki, Flade, fladt Stykke.) Iisform, en. Form, hvori Iis (3.) tillaves, og hvori den bringes til at fryse. iisfri, adj. fri f. Iis, ikke mere belagt m. Iis. "Og iisfri klare Kilde rinder." Thaarup. iisfrossen, adj. frossen t. Iis, ell. overtrukken med Iis. Iisfrosne Vinduer. Iisfugl, en. En Fugleslægt, hvoraf en meget skiøn Art (Alcedo ispida) er indenlandsk. iisfængslet, adj. v. poet. belagt m. Iis. Det iisfængslede Hav. (Hertz. befr. Isr. 218.) Iisgang, en. 1. Isens Drift i Floder og Sunde v. Strømmen. Broen er beskadiget ved I. Iisgangen i Beltet. 2. Aabning i Isen, for at ise Skibe ind ell. ud. Iisgarn, et. Fiskergarn, som bruges v. Iisfiskeri. iisglat, adj. glat, slibrig som I. (V. S. O.) iisgraa, adj. graaladen, som I. Iisgraat Haar. (V. S. O.) "Den vise Gud, m. iisgraat Skiæg, og klædt i Vadmelskaaben." Ohlenschl. iisgroet, adj. v. poet. tæt belagt m. Iis. "Iisgroede Klipper, sneedækte Jord." J. L. Heiberg. (Psyche. 101.) Iisgrube, en. d. s. s. Iiskielder. Iishav, et. Polarhavet, især det nordlige. Iishud, en. Beklædning af Planker p. de Skibe, som seile i Iishavet. (V. S. O.) Iiskalv, en. et Slags Iiskløft ell. Frostrevne i Træer, hvorved Barken enten ikke er bleven sprængt, eller senere er voxet sammen over Iiskløften. (Archiv for Søvæsenet. III. 207.) Iiskamp, en. en tyk Klump Iis. Iiskielder, en. Grube ell. dyb Jordkielder, hvor Iis bevares Aaret igiennem uden at optøe. Iisklage, en. et stort Stykke Driviis. (Langebek.) Iisklint, en. et Iisfield. (Pram.) Iisklippe, en. En m. Iis bedækket Klippe. "Iisklippens gabende Kløft." Pram. iisklædt, adj. v. bedækket m. Iis. Iiskløft, en. 1. dyb Revne i Isen; Kløft i den faste Landiis. 2. en af Frosten foraarsaget Revne i Egetræer; en Frostrevne. (Archiv f. Søvæsen. III. 207. 209.) iiskold, adj. meget kold, kold som Iis. Iiskrav, et. Vand, som begynder at fryse, ell. Iis og Snee, som er ved at tøe. (Langebek.) iislagt, adj. belagt med Iis. Iislagte Vande. "Saa mangen maa skiælve paa iislagte Steen." C. Frimann. Iislæg ell. Iislægning, en. den Virkning af Kulden, hvorved Havet ell. Søer belægges m. Iis. Iisplov, en. Et Redskab t. at giennemskære Isen med i Canaler, e. d. (v. Aph.) Iispol, en. poet. for: Nordpol. "Iispolens Søn, hvo gav dig Fred?" S. Blicher. Iispost, en. Vagt, som i strenge Vintre udsættes paa Isen f. at hindre Rømningsmænd. Iispæl, en. Pæl, som nedrammes v. en Bro, f. at bryde ell. svække Iisgangen. Iissav, en. Sav, hvormed Isen giennemsaves naar et Skib skal ises ell. man vil vække. Iissko, en. pl. -skoe. S. som er indrettet t. at gaae p. Iis med. Iisskred, et. s. Sneeskred, Fieldskred. Iisslag, et. Regn ell. stærk Taage, som fryser i det den er nær v. at falde p. Jorden, og danner et tyndt Iislag. iisslagen, adj. v. overtrukken m. Iis. (sieldent.) "En iisslagen Kaabe." Vedels Saxo. 197. Iisspore, en. Braad, som man skruer eller sætter fast under Fodtøi, for desbedre at kunne gaae p. Isen. Iisstykke, et. en løsreven Deel af Isen; Iisklage. At svømme omkring i Havet paa et I. iisstædig, adj. om Heste, der ere frygtsomme for at gaae p. Iis. (Moth.) Iissukker, et. hos Sukkerbagere: et Slags klar og glat Overflade af smeltet Sukker paa Kager. (Ambergs Ordb.) Iistap, en. pl -pe. spidse Stykker Iis, som hænge ned fra Tag eller Tagskæg, og dannes af Tagdryp imellem Tø og Frost. "Fra frosne Tagskiæg, og fra Strømmens Vandfald — Iistappen hænger." Foersom.

Iisvaage, en. Et Hul, som man vækker i Isen, ell. som v. Stormens Magt frembringes. Iisvagt, en. d. s. s. Iispost. Iisvand, et. Vand af smeltet Iis. Iisvinter, en. Vinter m. vedholdende Frost, hvorved Indsøer og Havet ved Kyster og i Bugter lægger til med Iis.

Iisbeen, et. [af en anden Oprindelse. N. S. Isbeen.] den nederste Deel af det saakaldte Bækken hos Mennesker og Pattedyr; især den Deel deraf, som ogsaa kaldes Skambenet. Os pubis. (V. S. O.)

Iisne, v. n. og impers. 1. (er og har.) [skrives ogsaa isne.] 1. egentl. størkne til Iis; hvilken Bemærk. dog sielden forekommer 2. blive kold som Iis, blive iiskold. "Hans Blod strax iisnede, hans Hierte blev t. Steen." Holb. (P. Paars.) "Tidt er jeg varm, og iisner i min Varme." Ingemann. Blodet iisnede i mine Aarer. "Og Hiertet iisnet var i det beklemte Bryst." Jacobi. 3. have en Fornemmelse, liig den af en smertelig Kulde. Det iisnede i mig af Skræk. Det iisnede i mine Tænder. (Usædvanl. og ikke sprogrigtig er Brugen som v. act. "Til Overtroens Rædsler iisner Alle." Foersoms Digte. II. 90.)

Ikke, [Isl. ecki. jvf. ei.] et benegtende adv. som kun bruges i Forbindelse m. andre Ord ell. i en heel Sætning, hvorved man benegter, og hvis Mening undertiden forandres v. Stedet, hvor Adverbiet sættes, og Forbindelsen, som det faaer. (f. Ex. Jeg er ikke aldeles (ɔ: ikke ganske) fornøiet m. ham. Jeg er aldeles ikke (ɔ: slet ikke) fornøiet m. ham.)— Forskiellen imellem ikke og nei, er den, at det første altid er et virkeligt Biord ell. adv. (m. Undtagelse af det ene Tilfælde, hvor det staaer som Spørgsmaal); det sidste derimod en selvstændig negtende Partikel. (f. Ex. Har du flyttet Bordet? — Nei! eller: nei! jeg har ikke. Men: Jeg har ikke flyttet Bordet.) Kun som Spørgsmaalsord efter en benegtende Sætning kan ikke staae absol. (Han er endnu ikke kommen. — Ikke?) — Ikke bruges tillige i Forbindelse m. endeel andre Ord, især i adv. Udtryk; f. Ex. ikke allene, non solum (i disjunctive Sætninger. Han gav ikke allene Barnet Klæder; men holdt det ogsaa i Skole.) Ikke Andet! (et Udtryk, hvorved man i dagl. T. yttrer, at noget synes ubetydeligt ell. ligegyldigt.) Ikke desmindre, desuagtet, nihilo minus. — Ikke endda ell. endda ikke, desuagtet ikke. — Ikke det? br. spørgsmaalsviis, ligesom ikke? — Ikke engang, ne quidem. (Han har ikke engang betroet sin Kone det. — Eller, hvor: end sige, langt mindre følger efter. Han er ikke engang velhavende, langt mindre rig.) Ikke heller, conj. s. heller. — Ikke mindre, (m. end efter.) Han har ikke mindre end tre Rideheste. — Ikke nær, langt fra ikke. Ikke nær saa god, saa rig. — Ikke nok (elliptisk; foruden at, det var ikke nok, at.) Ikke nok, at han har ødet sine Penge; men ogsaa Helbreden har han tilsat. — Ikke om. a) Ikke om han bød mig det dobbelte, vilde jeg lade ham faae det. b) Det er ikke om, der er ikke noget om, ɔ: det er usandt, ugrundet. (d. Tale.) I samme Bemærkelse siges: det er ikke saa. — Ikke saa? bruges ogsaa spørgsmaalsviis for: ikke sandt? eller: er det ikke saa? og absol. som Udtryk af Misbilligelse. "Ikke saa, mine Sønner! thi det er ikke et godt Rygte, som jeg hører." 1 Sam. 2. 24. — Ikke sandt? (spørgsmaalsviis; enten absol. naar man ligesom vil yttre, at en Anden v. det, han siger, har truffet eens Menig; eller naar man vil udtrykke, at man anseer noget for afgiort. Ikke sandt? Du følger med os i Dag?)

Ikkun, adv. (sammendraget af ikke uden.) bruges (i Skrift) i samme Bemærkelse som kun; dog ikke, hvor en negtende Partikel følger efter (og især i 1, 2, 3 og 4 Bemærkelse af kun.)

Iklæde, v. a. 2. iføre et Klædemon. At iklæde og afklæde sig. "Om vi og findes iklædte, ikke nøgne." 2 Cor. 5. 3. Hun var iklædt (klædt i) sin Sørgedragt, sin Brudestads. — Deraf: Iklædning, en.

Ild, adj. [Isl. illr.] ond, skadelig; vred, fortørnet. (forældet.) "Ild Hund har Ar i Næse." Ordspr. — Deraf: Ildgierning, en. Misgierning, ond Gierning. (Moth.) "Hans Manddomsgierning har udslettet den afskyelige Vinters Ildgierning." Øhlenschl. Ildgierningsmand, en. Misdæder, Forbryder. (P. Claussen. Moth; og optaget af Nyere. "Ei længer dræbte Syger, og ei Ildgierningsmænd." Øhlenschl. Nord. Gud. 229.) ildvillig, adj. som har ond Villie, ondt Sind. (Taussen.) m. fl. Ord, som Moth anfører. (jvf. ilde.)

Ild, en. pl. sielden, og da enten Ild ell. Ilde, som P. Syv har. [Isl. Elldr. A. S. Æld.] 1. den Virkning, som frembringes ved det i Forbrændingen frigiorte Varmestof, og som yttrer sig ved Lys og Hede. (jvf. Brand, Glød, Lue.) Sædvanl. uden Art. ell. med ubest. Art. Ild og Lys. Han skyer hverken Ild ell. Vand. At slaae Ild (v. Hielp af Staal og Fyrsteen.) At tænde Ild op, giøre Ild paa. Læren om Ilden og Lyset. — En Ild ɔ: Ild optændt i et brændbart Stof. (s. Baal, Blus, Brand, Fyr.) De leirede sig om en stor Ild. At varme sig v. Ilden. "Den, som fattes Ild, leder i Asken." Ordspr. 2. Vaadeild. Der er Ild løs i Byen. Han reddede intet fra Ilden. At sætte I. paa et Huus. (s. Ildsvaade.) 3. Skydegeværs Affyring, Krigsild. At give I. paa Fienden. At føre Soldaterne i Ilden; bringe Fienden i en dob-

belt J. Geværild, Kanonild. 4. figurl. a) straalende Glands. Demantens Ild. "Forsvunden er mit Øies Ild." Baggesen. b) livfuld Aandskraft, Aandsfyrighed især hvor den ytrer sig i udvortes Handlemaade. Den gamle Mand har endnu megen Ild. "Hvis den Ild, der besiælede ham, endnu ikke var stærk nok til at byde Frygten og Egennytten Trods." Birkner. c) Styrke, Heftighed i Lidenskaber. Kiærligheds, Vredens Ild. d) Aand og Liv i Tale, i Stiil. Et Digt fuld af Ild og Liv. = a) ildagtig, adj. som ligner Ilden i Udseende. Ildagtige Luftsyn. ildbagt, adj. bagt over Ilden. En ildbagt Kage. (Langeb.) ildbestandig, adj. som modstaaer Ildens Virkning, som ei kan fortæres ell. opløses af Ilden. (Brünnich. Deraf: Ildbestandighed.) Ildbierg, et. ildsprudende Bierg. (Bagg.) ildblandet, adj. v. blandet m. Ild. (Hertz.) Ildblik, et. figurl. fyrigt, ildfuldt Blik. Øhlensch. (Nord. Gud. 187.) Ildbrug, et. Anvendelse af Ilden til et vist Øiemed; eller Sted, hvor dette skeer. "Ildbruget i Kiøkkenet." "De vigtigste og almindeligste Ildbrug ere Arnesteder og Stueovne." Olufsen. (Danm. Brændselv. 211. 234.) Ildbuk, en. En Buk, et Redskab til at sætte over Ilden, f. at bære noget. Ildbækken, et. Bækken t. at lægge Gløder i ell. paa, Kulbækken. At varme en Stue v. et J. Ilddamp, en. D. som opstiger af Ild. Ilddyrkelse, en. Ildens Tilbedelse. (Sneed.) Ilddyrker, en. den, der tilbeder Ilden, som en Guddom. "Disse Ilddyrkere holde det for Synd, at dæmpe Ildebrand med Vand." Schytte. Ildfad, et. s. Fyrfad. Ildfarve, en. ildrød ell. orangeguul Farve. ildfarvet, adj. som har en luerød Farve. ildfast, adj. som kan modstaae Ilden, eller i det mindste en betydelig Virkning af samme. Ildfast Leer. "De Legemer, som behøve en stor Varme, f. at gaae over t. Damp, kaldes ildfaste." H. Ørsted. Deraf: Ildfasthed, en. — Ildfork, en. F. hvormed man rager i Ilden. ildfuld, adj. figurl. meget fyrig; fuld af Liv og Fyrighed. Et ildfuldt Blik, Øie. ildfængende. adj. som let fatter Ild ell. fænger. Ildgitter, et. G. som skydes for et Sted, hvot Ild brænder. Ildglands, en. ildfarvet Glands. Ildgnist, en. 1. d. s. s. Gnist. 2. en liden Deel Ild (ogsaa: Ildsgnist, en Gnist Ild.) Ildgrube, en. Ildsted, Arnested. Ildgryde, en. et Slags støbte Jerngryder, hvori lægges Ild, for derpaa at koge Mad t. Brændsels Besparing. Ildhage, en. Brandhage. Ildhav, et. figurl. en stor, vidt udbredt Ildmasse. Ildhede, en. Hede, som udgaaer fra en brændende Ild. Ildhiul, et. i Fyrværkerier: et Hiul, som v. Omdreiningen kaster Ild fra sig. Ildhuus, et. i Norge: et eget Huus v. Bondegaarden, hvor man har Arnested t. Brygning, Bagerovn, m. m. Ildkar, et. Kar, som bruges i Kiøkkenet over Ilden. Ildkasse, en. et Redskab af Jernblik til at bære Gløder i. Ildklemme, en. Redskab m. to Arme, liig en Tang, t. at tage noget ud af Ilden, ell. lægge Brandene til Rette. Ildklode, en. Klode, som bestaaer af Ild; Ildkugle. Ildkraft, en. ildnærende Kraft. (H. Ørsted.) Ildkrands, s. Begkrands. Ildkurv, en. Jernkurv i en Ovn ell. et Fyr, hvorpaa Ilden lægges. Ildluft, en. En reen Luftart, der i høi Grad befordrer enhver Brand, og bl. a. kan uddrives af Metalrust; ildnærende Luft. Ildløs, en. i d. T. Ildsvaade. En stor Ildløs. Ildmaling, en. Maling p. ildfaste Legemer (saasom Porcellain), der siden brændes ind. Ildmørser, en. s. Fyrmørser. ildnærende, adj v. som fremmer Ilden, befordrer Varme-Udvikling i brændende Legemer. Et ildnærende Stof. (H. Ørsted.) Ildoffer, et. Offer, som brændtes v. Ild. Ildpande, en. et stort Ildbækken, en Varmepande. Ildplade, en. d. s. s. Fyrplade. Ildpotte, en. et Ildkar, hvori kommes Gløder, t. at varme Fødderne paa. Ildprøve, en. Prøve, som skeer i ell. ved Ild; i Særd. d. s. s. Jernbyrd. Ildpulver, et. en chemisk Sammensætning, som har den Egenskab at antænde sig selv v. Berøring af Luften. Ildpuster, en. En liden Blæsebælg til at oppuste Ilden i en Ovn ell. paa en Skorsteen. Ildrage, en. et Redskab, hvormed Ilden rages ud af en Bagerovn. Ildregn, en. En nedfaldende Mængde af Ild. ildrig, adj. fuld af Ild, ganske brændende. poet. "Solen p. Himlens ildrige Hvælving straaler." Troiel. Ildrist, en. Rist i en Ovn, hvorpaa Ilden lægges. ildrød, adj. som har en rødblussende Farve, liig visse Legemers i Ilden. Ildrør, et. 1. Rør, hvorigiennem Ildens Kraft virker. 2. Piben i en Blæsebælg. Ildskaar, et. Potteskaar, hvori bæres Gløder. Ildskee, en. Jernskee t. samme Brug. Ildskierm, en. Skierm t. at sætte f. en brændende Ild ell. for en Kakkelovn. Ildskuffe, en. Jernskuffe, som bruges t. at rage Ilden og tage Gløder paa. ildsky, adj. som er bange f. Ilden. Ildslange, en. et Slags Fyrværk. ildsprudende, adj. som spruder ell. udkaster Ild. Et ildsprudende Bierg. Ildsprudning, en. (V. S. O.) Ildsted, et. Sted, hvor man giør Ild paa, Arne, Arnested. Ildstraale, en. Straale, straalende Glands, ell. Varmestraale, som udgaaer fra Ilden. (O. Guldb. Verd. Hist. I. 106.) ildstribet, adj. som har ildrøde ell. brandgule

Striber. (Pram.) Ildstrøm, en. En flydende ell. sig fremad bevægende Mængde af Ild. Ildsvælg, et. Kanoner og andre Stykker, som bruges i Krigen (i høiere Stiil.) Ildtang, en. d. s. s. Ildklemme. Ildtræk, et. Lufttræk f. Ilden p. et Ildsted. "Ildtræk i en Ovn." Olufsen. Ildtønde, en. T. som antændes t. Glædesild. Ildtørst, en. heftig, brændende Tørst. "Af Ildtørst har jeg længe været plaget." Øhlenschl. (Hakon Jarl.) ildvarig, adj. 1. som længe modstaaer Ildens Virkning. 2. som længe holder Ild. (V. S. O.) Ildvifte, en. Fiedervifte, hvormed Ilden oppustes p. Arnestedet. = b) Ildsfare, en. F. som Vaadeild medfører. At redde et Huus fra I. Ildsgnist, en. d. s. s. Gnist. "Af en liden Ildsgnist bliver en stor Hob Gløder." Sir. 11. 39. Ildslue, en. Lue, som opkommer af en klart brændende Ild. Ildsnød, en. den Nød, som Folk komme i v. Vaadeild. Ildsvaade, en. ud. pl. Vaadeild; Skade v. Ildens Magt; en skadelig, ødelæggede Ild. = c) Ildebrand, en. 1. d. s. s. Brændsel. Huusleie og I. (dagl. T.) 2. Vaadeild, Ildsvaade. Schytte. Indv. Reg. IV. 24. (Ordet er en Overs. af det t. Feuersbrunnst. Det isl. Elldibrandr er: en gloende Brand.) Ildebrændsel, et. s. Brændsel.

Ilde, v. a. og n. 1. a) hede, opvarme. At ilde en Badstue, en Ovn. b) neutr. lægge Ild i ell. under. At ilde under en Kiedel, Gryde. At ilde stærkt i Ovnen. — Ilding ell. Ildning, en. Gierningen at opvarme eller ilde.

Ilde, adv. (har comp. værre, og superl. værst tilfælles m. adj. ond; det Isl. illr.) udtrykker det Modsatte af: godt og vel, m. adskillige af disse Ords Bibegreber. At handle ilde mod een. At fare ilde med en Ting. At tænke, tal. ilde om een. Det gik ham ilde (uheldigen.) At komme ilde af Dage. Det var ilde, at han ei var tilstede. At være ilde faren. Det lugter ilde (ubehageligt.) At sidde ilde (ubeqvemt.) Du giør ilde i, ikke at høre hans Raad. "Men jeg troer, han giorde ilde, om han vilde sig indbilde." Wessel. At bære sig ilde ad m. noget (urigtigen, ubehændigt.) Det klæder, lader ilde (upassende.) At stikke sig ilde. At tage noget ilde op (ugunstigen.) At være ilde (slet) tilfreds m. noget. Han har ilde anvendt sin Tid. (jvf. slet.) At fare ilde (føde i Utide.) At høre ilde for noget (blive dadlet.) — Dette adv. forbindes i Skrivebrugen m. nogle faa partic. til eet Ord: (ildeklingende, ildelugtende, ildelydende, ildesindet, ildesmagende; ligesom de Modsatte: velklingende, vellugtende, &c.) Dog kunne de uden Feil adskilles i Skrivning. — Subst. Ildebefindende (en Tilstand, hvori man befinder sig ilde) er brugt af Nyere.

Ilder, en. pl.—e. Et lidet Pattedyr, som hører til Rovdyrene af Væselens Slægt. Mustela putorius. — Deraf: Ilderfælde, en. (t. at fange Ildere i.) Ilderskind, et. Ilderens Skind, som bruges til Foerværk.

Ile, v. n. 1. har. [af Iil.] anvende Hastighed i Gang, Bevægelse eller anden Gierning; haste, skynde sig. Han ilede ind i Huset. At ile efter een. "Munter iler du dit Maal imod." Bagg. (U. Arb. I. 210.) At ile een t. Hielp. Der iles med Bryllupet. Et ilende Sendebud. En ilende Fart, Flugt. "Man kan ile uden at haste. Den, som iler sin Undergang i Møde, haster derfor ikke efter dette Maal." Müller. (Forskiellen er egentlig den, at haste kun br. om Mennesker, om en forsætlig, bevidst Skyndsomhed; ile derimod ogsaa om andre Gienstandes hastige Bevægelse.) "See bag Skyer Solen ile sin bestemte Bane hen." Bagg. (U. Arb. I. 207.) — Ilen, en. Iil, Hastighed.

Ilig, adj. s. iilfærdig, iilsom.

Iligemaade, adv. paa samme Maade, ligeledes, saa og; (kan ogsaa skrives adskilt: i lige Maade.)

Iling, en. pl.-er. [Isl. El. I Jylland: Eel.] Drivsky, som medfører Regn ell. Hagel; en Byge. "Som Ilinger, der ikke sielden falde overflødigt p. den Plet, hvor de ikke behøves; men savnes, hvor de vare mest nødvendige." Rahb. Vi fik en I. paa os underveis. Der kom en stærk Hageliling. = Ilingsveir, et. Bygeveir.

Iller, en. s. Ilder.

Imedens, adv. [ogsaa forkortet: medens. Isl. medan.] udtrykker en forbigangen ell. endnu pedvarende Tid, m. Hensyn til en Handling ell. Handlinger, som foregaae i samme. (Imedens staaer sædvanlig i umiddelbar Forbindelse med en efterfølgende Sætning; imidlertid derimod altid absol.) Han kom t. mig imedens jeg sad og skrev. Vi vil gaae i Haven imedens de andre spille. "Medens Festen varede, turde Øvrigheden ikke lægge Haand paa nogen Misdæder." Schytte. (Men: Vi kan imidlertid gaae i Haven.)

Imellem, præp. og adv. [Isl. á milli, millum, i millum] A. præp. 1. udtrykker egentl. en Væren p. et Sted, en Beliggenhed i et Rum, der adskiller to ell. flere Ting. Fyen ligger imellem Siælland og Jylland. Hun gik imellem begge sine Brødre. — Ogsaa om Rummet eller den blotte Afstand. Der er 4 Miil imellem Roeskilde og Ringsted (fra Roeskilde til R.) Uegentl. om Mellemrum ell. Afstand i Tiden, ell. for at betegne, at noget indtræffer ell. er skeet i et Tidsrum. Imellem Juul og Fastelavn er 9 Uger. Kyndelmisse falder

ind imellem Juul og Fastelavn. Han er imellem 18 og 20 Aar. — Imellem Aar og Dag ɔ: hele Aaret igiennem. At svæve, leve imellem Haab og Frygt. 2. en Bevægelse til et Sted ell. Rum, som adskiller to Gienstande. Han satte sig imellem dem. Den faldt midt imellem dem. — figürl. Der er kommet dem noget imellem ɔ: de ere blevne uenige, ueens om noget. [Imellem har (som det T. zwischen) fornemmelig Hensyn til to; iblandt (som det T. unter) til flere Gienstande; det første bruges hvor man tænker sig Orden, en vis Stilling; det andet, hvor man ei tager Hensyn hertil. Han satte Bogen imellem de to andre i Hylden: Han kastede den iblandt de andre paa Gulvet. Man kan sige: Han gik imellem de øvrige i Raden; men: han tabte sig iblandt Mængden. Man siger: At stifte Venskab imellem, og: at sætte Splid iblandt Folk.] 3. Saaledes bruges denne præp. uegentl. i flere Tilfælde, om to Ting, der ved en tredie forbindes ell. adskilles, eller t. at udtrykke Forholdet, hvori de staae t. hinanden. Der er Krig imellem disse Stater. Der er Forskiel imellem at tale og at handle. At giore Sammenligning imellem to Ting. At stifte Splid imellem to Brødre, imellem Ægtefolk. Der har altid hersket Enighed imellem dem. "Er der ikke een Viis iblandt eder, som kunde dømme imellem sine Brødre?" 1 Cor. 6. 5. — Det staaer imellem begge ɔ: Udfaldet er endnu uvist, ell. Forfatningen er maadelig. Det bliver imellem os, eller: imellem os sagt (ɔ: det siges i Fortrolighed.) = I Sammensætn. bruges ikke imellem, men det forkortede mellem. (s. nedenfor Mellemarbeide, o. fl.) B. Imellem, adv. bruges for: undertiden, en enkelt Gang. Ligesaa: imellemstunder, engang imellem. (mest i d. Tale.) Han kommer der engang imellem. "Jeg taler imellem uden at tænke." Sneedorff.

Imidlertid, adv. imedens, i den Tid at noget skeer. (s. imedens.) Nu laves Maden til; imidlertid vil vi besee Slottet. (Undertiden udtrykker det blot en Overgang i Talen, og staaer i St. for: dog, desuagtet, alligevel, ikke desmindre, ell. lignende Udtryk.)

Imod, præp. [Isl. mót, i móti, á móti.] 1. udtrykker egentl. en Gienstands Retning ell. Bevægelse hen til en anden Gienstand (i en Linie, der fører t. denne.) Huset vender imod Nord. De seilede imod Østen. Fienden rykkede imod Staden. Han rakte Haanden ud imod mig. At vende sig imod Lyset. (modს. fra ell. bort fra.) 2. figurl. udtrykkes derved at en Person, v. en moralsk Tilstand, v. en Beskaffenhed i Sindet, Følelsen, Villien, er sat i et Forhold t. en anden Gienstand, ell. at han v. sin Handlemaade sætter sig i et vist Forhold t. en Anden. At være aabenhiertig, redelig, oprigtig, kiærlig sindet imod sine Venner, taknemmelig imod sin Velgiører, mistroisk imod andre Mennesker. At opfylde sine Pligter imod Staten, imod sin Familie. Han er streng, haard, mild, eftergivende, velgiørende imod sine Undergivne. At giøre vel imod een. Hun er, viser sig altid høflig, venlig imod ham. Lydighed, Ulydighed imod Forældre. Had imod Uvenner. Ligegyldighed imod Trudsler. (jvf. til og for, som bruges i andre lignende Tilfælde; f. Ex. Kiærlighed til een, Agtelse for een, &c.) 3. særd. med Bibegreb om en Modkraft, Modstand hos den Gienstand, som Bevægelsen søger til; om en Modvirkning, Modstræben, der hindrer den Handlende; eller om en fiendtlig Hensigt og Stræben hos denne. At seile imod Strømmen, imod Vinden. At løbe Panden imod en Væg. At kæmpe imod Overmagten, imod Ulykken. De giorde Oprør imod Kongen. Et Middel imod (som virker imod) Feber. At forsvare sig imod Fienden. At søge Ly imod Uveir. 4. ligeledes m. Bibegreb om Strid, Uovereensstemmelse, Modsætning, eller Uheld. Dette er imod mine Grundsætninger. At handle imod eens Befaling. Det skete imod min Villie. Imod Forventning, Formodning. 5. med Bibegreb om Sammenligning: At holde en Ting imod en anden. Imod een duelig, er der mange uduelige. Døden er intet imod et smertefuldt Liv. 6. med Bibegreb om Erstatning, Ombytning. At have en Gaard til Brug imod en aarlig Afgift. Jeg betalte ham Pengene, imod hans Beviis. Han blev løsladt imod at stille Sikkerhed. At sætte, vædde ti imod een. 7. med Bibegreb om noget, som gives, rækkes ell. tilbydes: At tage imod en Gave, et Tilbud. At tage imod Hø paa Loftet. (s. modtage.) 8. m. Hensyn t. en Nærhed ell. Nærmelse, (s. henimod, henved, nær ved) saavel om Tid, som om Sted. Imod Enden af Bogen. Imod Aften, imod Sommeren. [Saavel i alle sammensatte Ord, som næsten uden Undtagelse i ethvert af ovenanførte Tilfælde, kan mod bruges for imod; kun ikke hvor denne præp. sættes bag efter Objectet. s. No. 9. Ogsaa br. efter Verber oftere imod, end mod: At handle imod, opføre sig imod, &c. Ligeledes, naar denne præp. forbindes med andre præp. ell. med adv. f. Ex. hen imod, lige imod, op imod, ud imod, &c.] 9. a) som adv. bag efter et Verb. og dets Object, (ell. for: i Møde,) forekommer imod i ældre Skrifter, og hos enkelte nyere Digtere. "Og vandrer den flygtende Skare imod." Pram. (Stærkodd. 10.) "Munter dandser hun sit Maal imod." Bagg. "Jeg iilte længselfuld hvert Træ imod." Samme. (Skabn. Hall.) b) lige-

ledes i nogle, til Bemærkelsen 4 henhørende Udtryk, hvor et Subst. ell. Pronom. gaaer forud: At være een imod, giøre een imod. Han vilde nødig giøre Kongen imod (ɔ: handle imod hans Ønske, Villie.) Det er mig imod (imod mit Ønske.) Lykken, Meningen, Skiebnen er ham imod. Han er mig altid imod.

Imøde, adv. s. Møde.

Ind, adv. [Isl. inn.] udtrykker en Bevægelse, ei blot til et Sted, men til det Indre, Dybere af Stedet, som v. en eller anden Maade er adskilt fra det ydre Rum, hvorfra Bevægelsen skeer ind ad; (ind er saaledes ligefrem Modsætningen af ud.) At lægge, sætte, bringe, føre noget ind (modſ. lægge det ud, ꝛc.) Han tog ham ind m. sig (i Huset, i Stuen.) — Hvor Stedet udtrykkelig nævnes, forbindes ind altid m. en Præposition (i, ad, af, paa, til, igiennem.) At gaae ind i Huset, seile ind i Østersøen. At see ind (i Huset) af Døren, af Vinduet. Hæren trak sig dybere ind i Landet. — Undertiden br. ind om en Bevægelse t. et Sted, som er ell. tænkes indsluttet ell. affondret. F. Ex. At reise ind til Byen (modſ. ud p. Landet.) Ligeledes om at bringe noget ganske nær, ell. tæt op t. en Gienstand: De lagde Skibet lige ind v. Bulværket. At trykke een ind t. Væggen. At løbe een ind p. Livet. — Man siger: "At slaae Ruder ind" (F. Guldb. Digte. 1803. I. 147) nemlig ude fra Gaden, eller saaledes, at de falde ind i Huset. — Om Tiden (m. Verb. gaae) udtrykker det en Tids Begyndelse. I Dag gaaer Aaret, Maaneden ind. Aar ud og Aar ind ɔ: eet Aar efter det andet, uden Afbrydelse. — Ind ad br. med Hensyn t. en Bevægelse fra et Sted, igiennem et andet, og til ell. ind i et tredie. (Han gik ind ad Hovedporten. Jeg saae ham gaae ind ad Døren.) Ind af br. eller skulde bruges især m. Hensyn t. det Sted, hvorfra man gaaer eller kommer ind. Han kom ind (i Huset) af (ell. fra) Haven, af Gaarden. (Høisgaards Syntax. S. 287.) I dagl. Tale siges dog: At gaae ind af Døren. At see ind af Vinduet. (jvf. nedenfor adv. indad.) = ind er ogsaa en Partikel, der ligesom forstærker Begrebet af det adj. eller v. hvortil den føies; f. Ex. indarrig, indond, indærgre sig (dog kun i faa Tilfælde, og kun i dagl. Tale.) — Om et Slags Bibegreb ved ind i Ordene indhøste, indrive, indsalte, see ved disse Ord.

Indaande, v. a. 1. trække ind v. Aandedraget. "Ligesom Legemet føler sig let, naar det p. høie, frie Steder indaander den renere Luft." Mynster. figurl. "Jeg der indaande kan din hele Kiærlighed." Rahb. 2. figurl. indblæse, indskyde. "Den Tanke — virker vældigen p. deres Mod og indaander dem ædel Kappelyst." Synesius v. Bloch. 51.

Indad, adv. (T. einwärts.) udtrykker en Retning, Bevægelse, Bøining t. den indre, indvendige Deel ell. Side, i Modsætn. til: udad. — Den Side, som vender indad, er den smukkeste. At bøie, trykke noget indad. At gaae indad paa Benene (ind til Beens, m. krummede Been, saaledes at Fodspidserne vendes indad eller imod hinanden.)

Indage, v. a. 1. føre ind v. Vogn. At indage Korn. — Deraf: Indagning, en. Indkiørsel.

Indanke, v. a. 1. appellere. (usædvanl.) "At indanke en Sag til en høiere Ret." (Ørsteds Eunomia. III. 554.) "At indanke Brandrettens Dom til høieste Ret." Brandforordn. 1799.

Indarbeide, v. a. 1. bringe ind v. Arbeide, v. megen Umage. At indarbeide Figurer i Staal. — figurl. At indarbeide sig i en Sag ɔ: sætte sig ind i den, giøre sig fortrolig med den ved Flid og Arbeide.

Indarrig, adj. meget arrig; indvortes arrig. (dagl. Tale.) "Hans Brud tog ham indarrig v. Haanden, og førte ham bort." Rahbek. D. Tilsk. XI. S. 125.

Indartet, adj. medfødt, medgivet af Naturen. (Langebek.)

Indavle, v. a. 1. avle og høste Jordens Grøde. (med Hensyn til at den føres ind i Laden.) Han har indavlet (avlet, høstet) mindre Korn i Aar, end i Fior. "At bevare det indavlede Korn." Dec. Mag. IV. 331. (s. indhøste.) = Deraf: Indavling, en. "de Arbeider, hvorved Markens Afgrøde høstes og biergeS" (Høbiergning, Kornhøst, Hiemkiørsel, o. s. v.) Olufsen. "Seglen bruges endnu i de Lande, hvor Indavlingen ikke er stor." Schytte.

Indbaade, v. a. 1. føre ind p. Baade. At indbaade Gods i Canalerne. (Moth.)

Indbage, v. a. 2. omgive noget spiseligt m. en anden Ting (saasom Meel ell. Dei) og derefter bage det. Frugter indbagte i Sukker. At indbage Kiød. Indbagte Høns.

Indbanke, v. a. 1. bringe ind ved at slaae eller banke. At indbanke et Søm.

Indbark, en. ud. pl. den indre, finere Bark paa Træer; Bast.

Indbarke, v. a. 1. garve, berede noget (Læder) v. at lade det tilgavns giennemtrækkes af Barklud. (V. S. O.) s. barke.

Indbede, s. indbyde. (At indbede sig hos een ɔ: anbefale sig til eens Gunst. Langeb.)

Indbefatte, v. a. 1. have, besidde blandt sit Indhold, indeholde; indbegribe. Dette Rige indbefatter følgende Landskaber. Det er indbefattet under Regnskabet, i Hoved-

summen. (At indbefatte meget i faa Ord.) — Deraf: Indbefatning, en.

Indbegreb, et. 1. det, at indbegribe, indbefatte. Ved I. af disse Poster, kom Summen ud. 2. det, som indbegriber, indeholder et vist fuldstændigt Heelt. Et I. af det, som hører t. Statskonsten. Et I. af den hele Lære om Electriciteten.

Indbegribe, v. a. 3. d. s. s. indbefatte; særd. i Bemærkelsen: henføre en Deel til et større Heelt, regne med iblandt; iberegne.

Indberette, v. a. 1. indgive, indsende Beretning om noget. Han indberettede Sagen for Øvrigheden, til Cancelliet. = Indberetning, en. 1. Gierningen at indberette. 2. Skrift, hvori noget meldes, indberettes. Han skrev en vidtløftig I. derom. "En Indberetning er en indgiven Beretning, hvilket forudsætter, at den er skriftlig forfattet. En Sag, hvorom der er skeet foreløbig Melding, kan siden blive Gienstand for Vedkommendes Indberetning." Müller.

Indbierge, v. a. 1. bringe i Huus. (jvf. bierge.) At indbierge Sæden. — Deraf: Indbiergning, en.

Indbilde, v. a. og rec. faae een til at troe det, som er opdigtet, ikke virkeligt. (s. bilde.) De indbildte ham, fik ham indbildt, at Kongen vilde see ham. — At indbilde sig, bruges som: bilde sig ind, i Bem. 1 og 2. Jeg søgte at indbilde mig hvorledes den hele Begivenhed var gaaet til. Han indbilder sig at være syg. "Mange begynde m. at indbilde sig selv noget, som de dog ikke ret troe." Mynster. (Men derimod: Han bilder sig meget ind paa (ell. af) sit Adelskab.) — indbildt br. ofte for: ugrundet, ikke virkelig. At være stolt af indbildte Fortienester. Hun lider af en indbildt Sygdom.

Indbildning, en. 1. ud. pl. den Tilstand i Siælen, da Indbildningskraften virker. At gienkalde sig noget i, at see noget ved Indbildningen. 2. pl. -er. en i Siælen paa ny opvakt eller gienkaldt Forestilling. 3. en falsk, ugrundet Forestilling. Hans Sygdom er kun I. Han giør sig mange sære Indbildninger. "Tro mig, Indbildningen om Fødselen og Blodet vil leve op hos Folk." Merope v. Schiermann. 4. særd. en ugrundet, overdreven Forestilling om egen Fuldkommenhed eller Fortieneste, der opstaaer af Hovmod. (s. Indbildskhed.) Han er fuld af Indbildning.

Indbildningskraft, en. ud. pl. Evne i Siælen t. med Bevidsthed at fornye en Forestilling, ell. til at afdrage Forestillingsevnen fra det Nærværende, det Sandselige, og v. Afsondring og Forbindelse at danne sig nye Forestillinger, Billeder og Ideer; Phantasie. "En spillende Indbildningskraft tæmmet af Skiønsomhed." Jacobi. "Indbildningskraften viser hans evig vaagne Tanke hendes Ynde." Foersom. Indbildningskraften deles i den fornyende (reproductive) og den skabende (productive.)

Indbildsk, adj. som har en overdreven Forestilling ell. Indbildning om sin egen Fuldkommenhed, Vigtighed, Betydenhed; som tillægger sine Egenskaber større Værd, end de virkelig have (ell. som det i dagl. T. hedder: som bilder sig noget ind.) At være indbildsk af sin Skiønhed. "Et Menneske kan enten tillægge sig selv visse Fortrin, uden at besidde dem, ell. tillægge sig selv Værd p. Grund af Fortrin, som intet Værd kunne meddele. I begge Tilfælde er han indbildsk, ell. troer at besidde Goder, som kun ere hans egen Indbildningskrafts Fostre." Müller. = Deraf: Indbildskhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være indbildsk. Indbildskhed er ofte en Følge af Forfængelighed, Hovmod af Stolthed. Den Hovmodige udsætter sig f. Had, den Indbildske f. Latter. "Indbildskhed forudsætter Mangel p. Eftertanke; Opblæsthed røber Dumhed. — Det er kun den taabelige Stolthed, der kaldes Indbildskhed." Müller.

Indbinde, v. a. 3. forsyne (en Bog) m. Bind. Nogle af Bøgerne ere heftede, andre indbundne. 2. At indbinde Qvæg, tage det ind fra Marken f. at staldfore det. "Naar Staldstudene indbindes om Efteraaret." Aagaard om Thye. 114. — Deraf: Indbinding, en. Bøgernes Bevaring beroer meget paa Indbindingen.

Indblande, v. a. 1 blande imellem, lade komme iblandt. At indblande fremmede Ord i sin Tale. "Skal intet Hiernespind — indblande Angst og Anger i min Fryd." Øhlenschlæger. — Deraf: Indblanding, en. Hans Indblanding i en Sag, der ikke vedkommer ham.

Indblik, et. det, at see ind i en Gienstand, at lade Synet, Blikket falde ind i samme. "Indblikket i Schweitz og Udsigten rundt omkring — henrykkede os alle tre." Baggesen.

Indblæse, v. a. 2. bringe ind i v. at blæse (oftere blæse ind.) figurl. indskyde, indgive. Dette Forsæt har en anden indblæst ham.

Indbløde, v. a. 2. lægge i Blød, lade giennembløde. (V. S. O.)

Indbo, et. ud. pl. Gods, som findes og bruges inde i Huset, Bohave, Bostab.

Indboer, en. pl. -e. Bonde, som boer inde i Byen; mods. Udflytter. (V. S. O.)

Indborde, v. a. og rec. 1. d. s. s. indskibe (men sieldent.) "Jeg besluttede at indborde mig paa Torveskibet." Baggesen.

Indbore, v. a. og rec. 1. s. bore. Ormen havde indboret sig (boret sig ind) i Træet. Deraf: Indboring, en.

Indbringe, v. a. 3. a) egentl. s. bringe. Aabningen var saa trang, at Instrumentet ikke kunde indbringes. b) give Fordeel, Vinding, Indkomst; kaste af sig. Dette Embede indbringer ikke meget. En indbringende Post, Handel, Forretning.

Indbrud, et. pl. d. s. voldsom Indtrængen, især for at stiæle. At giøre Indbrud i et Huus.

Indbryde, s. bryde ind, brække ind. — figurl. trænge ind i, overfalde. "Snart vil en Hær af Ulykker indbryde i et saadant Rige." Kampmann. "Det er dem, som angives f. Aarsag t. den indbrydende Fordærvelse." O. Guldberg. — "Saaledes Sorgers Hær indbryde paa mit oprørte Bryst." Rein. "Naar Mangel og Trængsel indbryde i Selskabet." J. Boye.

Indbrænde, v. a. 2. brænde ind i ved Ild, v. gloende Jern ell. d. At indbrænde et Mærke i noget. 2. betegne v. et saaledes paasat Mærke, f. Ex. paa Hornene af Qvæg. "Kreature, som indbrændes til Græsning." Fr. 27 April 1768. — Deraf: Indbrænding, en. pl.-er.

Indbugt, en. Havbugt, som gaaer langt ind i Landet, Fiord. (Vid. Selsk. Skr. IX. 184.)

Indbukke, v. a. 1. bukke, bøie noget indad. — Deraf: Indbukning, en.

Indbyde, v. a. 3. (s. byde.) bede, anmode een om at komme, indfinde sig p. et Sted, for at være Giæst, deeltage i en Forretning, ell. i anden Hensigt. At indbyde een t. Middag (Middagsmaaltid), t. Aften. At indbyde til et Bal. "Hid indbødes hans Fader og Slægt." Hertz. (Befr. Isr. 71.) figurl. Et indbydende (tillokkende) Syn. — Deraf: Indbydelse, en. pl.-r. At modtage, afslaae en Indbydelse.

Indbygge, v. a. 1. indlukke m. Bygninger. At indbygge en Gaard. 2. bygge indvendigen. "Skal Kirken indbygges ell. prydes med Taarne." D. Lov, II. 22. 65. 3. bygge inden i en anden Bygning. "Visse hellige Steder, som mestendeels vare indbyggede i et Tempel, ell. fandtes v. Siden derpaa." Guldberg. — Indbygning, en.

Indbygger, en. pl.-e. den, som er bosiddende i et Land ell. i en By. Danmarks, Kiøbenhavns Indbyggere. Island fik sine første Indbyggere fra Norge. (Derimod Beboere om Folkene i et enkelt Huus.) "Man taler ikke om den hele Jords Indbyggere, men om dens Beboere, fordi Menneskene boe p. Jordens Overflade, ikke inde i Jorden; ligesom man taler om Fieldboer, ikke om Fieldets Indbyggere." P. E. Müller.

Indbyrdes, adv. og adj. [Isl. innbyrdis.] 1. adv. paa begge Sider, een den anden. (mutuo.) De hialp, understøttede hinanden indbyrdes. "De forpligte dem indbyrdes til at leve saaledes, enhver i sit Kald." Sneed. "Hvo maa ikke vente, at de indbyrdes have været uenige?" Guldb. (B. Hist. I. 23.) "Borgernes Kiærlighed til Regieringen, til sig selv indbyrdes og til den hele Stat." Schytte. — "De forene alle Borgerclasser m. hinanden indbyrdes, og m. deres Fyrste." Engelst. (Ordet staaer her og i flere Tilfælde egentl. overflødigt. Saaledes: de afgiorde Sagen indbyrdes imellem dem selv.) 2. adj. giensidig; som er, skeer fra begge Sider. Indbyrdes Hielp, Bistand. "Dersom I have indbyrdes Kiærlighed." Joh. 13. 35. Bib. af 1550. (Ordet kan her dog gierne staae som adv.) "Denne indbyrdes Forbindelse imellem Keiseren og Pavestolen." Schytte. (Indv. Reg. I. 306. jvf. I. 364.) "Indbyrdes Underviisning er tilmed stærkt i Gang; men en og anden Misbrug gaaer hermed og i Svang." S. Blicher. (Nordlyset. XII 342.) (I St. f. indbyrdes Krig br. nu hellere: indvortes Krig.) — Ikke sielden, især i noget ældre Skrifter, staaer det overflødigt; f. Ex. "Den indbyrdes Uenighed, som herskede imellem Adel og Almuen." Kampmann. "Da vilde Folket ogsaa p. denne Dag fornye sin indbyrdes Pagt." Mynster. Præd. 1823. I. 479.

Indbytte, v. a. 1. faae ind ved Bytten; indverle.

Indbære, v. a. 3. bære udenfra ind. "Han lod indbære den Tryllestol." Øhlenschlæger. — Deraf: Indbæring, en.

Indbøie, v. a. 1. bøie indad. Et indbøiet (mod Stængelen bøiet) Blad. — Deraf: Indbøining, en.

Indcassere, v. a. 1. indkræve Penge.

Inddele, v. a. inddeelte, inddeelt. skifte et Heelt, skille ad i visse Parter ell. Afdelinger. Danmark er inddeelt i Stifter, Amter og Herreder. At inddele sin Tid rigtig. "Foretages Delingen regelmæssigt, saaledes at et Heelt adskilles i mindre Dele af bestemt Antal og Størrelse, kaldes det at inddele; og udtrykker man denne Inddeling v. sandselige Tegn, er det, at afdele." Müller. (Man kunde sige: at inddele har nærmest Hensyn t. det Hele, som deles; afdele nærmest t. Delene ell. Lodderne, ell. til en enkelt af disse. Man inddeler en Mark i Lodder; man afdeler et Stykke af Marken til Skovplantning o. d.) — Deraf: Inddeling, en. 1. Gierningen, at inddele. 2. Beskaffenheden, at være inddeelt eller Maaden, hvorpaa det er skeet. Han vil have Markens Inddeling forandret. Danmarks gamle I. i Sysler og Herreder. Talens rigtige I. — Inddelingsgrund, en. Grund, Regel, hvorefter en Inddeling skeer.

Inddige, v. a. 1. indlukke ell. aflukke fra Havet v. Diger. At inddige et Stykke Land. — Deraf: Inddigning, en.

Inddrage, v. a 3. trække ind ell. indad; drage til sig. At inddrage Seilene. 2. lægge under, bringe, samle under. At inddrage Lande under sit Herredømme. Hans Godser bleve inddragne under Kronen.

Inddreie, v. a. 1. dreie en Ting ind i en anden; bringe ind i v. Dreining. At inddreie Figurer i Elfenbeen.

Inddrikke, v. a. 3. faae i sig v. at drikke. "Inddrik en tidlig Død af skinnende Chrystaller." H. Bull. "Han — som Bægeret favner med stadige Haand — og Døden inddrikker m. gyseligt Maal." Rein. "Hvis den ikke langsomt, ordentlig og med fuld Bevidsthed inddrikkes." Bagg. — figurl. At inddrikke Vildfarelser m. Modermelken. "Herved inddrikker den unge Herre en betimelig Afsky for de nymodens Friheds-Grundsætninger." Rahbek. At jeg i sidste Favnetag inddrikke maa dit sidste Aandedrag." Samme. (I en anden og usædvanl. Brug, for: giennemtrænges af, forekommer det hos O. Guldb. "Saa inddrukket var det af afgudiske Meninger." Verd. Hist. I. 105.)

Inddrive, v. a. 3. drive ind. "Imellem Stene kan inddrives en Nagle." Sir. 26. 2. (I intransf. Bemærk. br. partic. Det inddrevne Vrag. — figurl. indkræve m. Strenghed. At inddrive ubetalte Afgifter. "Man kan ikke befale Folk at tænke, paa den Maade, som man inddriver Skatter ell. anfører en Krigshær." Sneedorf. — Deraf: Inddrivning, en.

Inddryppe, v. a. 1. bringe noget draabeviis, dryppende ind. — Inddrypning, en.

Inddysse, v. a. 1. s. dysse. "Hver Vind laae inddysset i fredeligt Blun." Pram. "Naar Natten inddysser hele Naturen." Hertz. — fig. At inddysse Samvittigheden.

Inde, adv. [Isl. inni.] udtrykker i sin Betydning overhovedet det samme Forhold til ind, som ude t. ud, henne t. hen, hieme t. hiem, nede t. ned, oppe t. op; ell. Bøinings-Endelsen e betegner en Nærværelse ell. en Væren paa ell. i (dat. ell. abl.); hvorimod disse Adverbier, uden denne Endelse, betegne en Bevægelse ell. Nærmelse til Stedet (acc.) — Saaledes er inde: a) det Modf. af ude: i Huus, ikke under aaben Himmel. Al Sæden er inde. Han maa endnu ligge inde (om en Syg.) I Dag bliver jeg inde; i Morgen vil jeg gaae ud. (jvf. inden.) Jeg saae ham nylig gaae ind (i Huset) og jeg troer, han endnu er inde. b) det Modf. af uden for. Jeg var inde i Kirken; men han blev udenfor. Hun fik ikke Lov at sidde inde i Stuen; men maatte være i Kiøkkenet. At lukke sig inde i sit Huus, paa sit Værelse. Skibet frøs inde (i Havnen) ɔ: blev omgivet af Iis, omfrosset, indefrosset. c) fiernet fra det Yderste, fra Grændserne. Langt inde i Landet. Dybt inde i Afrika. — figurl. At sidde inde m. Penge (ikke udbetale dem ell. giøre Rede for dem.) Fienden havde Byen inde (i sin Magt.) "Han havde Landet inde, og Stæderne deri." 1 Maccab. 14. At holde inde, holde op m. sin Tale. = indebrænde, v. a. 2. tage een af Dage, ved at tænde Ild paa Huset, hvor han er inde. Kongen blev indebrændt m. sine Mænd. — indefryse, v. n. deraf partic. indefrossen, omringet, omfrosset m. Iis. I Havnen ligge endeel indefrosne Fartøier. "Det indefrosne Skib, som Klipper, Iis omringe." Falster. — Indehaver, en. s. Ihændehaver. — indeholde, v. a. (s. holde.) 1. rumme; udgiøre (om Størrelser.) Et Anker indeholder 42 Potter. En Alen indeholder 24 Tommer. 2. indbefatte, have t. Indhold. Dette Skrift indeholder mange nyttige Sandheder. 3. holde tilbage, ikke betale. At indeholde noget af eens Løn. — indeklemme, v. a. indslutte, indskrænke i et snevert Rum. Jeg sidder alt for indeklemt. Han blev indeklemt imellem Skioldene. — Indeliggen, en. Tilstanden af ligge inde. — indelukke, v. a. 1. lukke og laase f. en Person, saaledes at han ei kan komme ud, ell. for en Ting, saaledes at man ei kan komme til den. Fangerne bleve indelukkede i Taarnet. Han slog Døren i efter sig, og nu var jeg indelukt. Han har indelukket sine Bøger da han reiste. En indelukt Plads ɔ: aflukt, indhegnet. — Indelukke, et. pl.-r. en indelukket, indhegnet Plads eller Mark; helst af ikke meget betydelig Størrelse. Køerne gaae i Indelukket. Indelukning, en. Gierningen at indelukke. — indesidde, v. n. bruges kun figurl. i den Bemærkelse: at have i sin Værge, imellem Hænder, holde tilbage hos sig; med Bibegreb om Ulovlighed. At indesidde med offentlige Midler. Dog siges: Han sad inde (ikke: indesad) med mange Penge. — Indesidden, en. Sidden, Ophold inde i Huset, i Værelset. Den bestandige I. skader hendes Helbred. — indeslutte, v. a. 1. 1. afsondre fra det, som er udenfor, indelukke. Han indeslutter sig ofte paa sit Værelse. Han holder sin Kone bestandig indesluttet. At være indesluttet i sig selv ɔ: skiult, hemmelighedsfuld. 2. omgive, omringe een m. noget, saaledes at Udgang er ham formeent. Fodfolket blev indesluttet af Rytteriet. (jvf. indslutte, som i den sidste Bemærk. oftere bruges.) — indestaae, v. n. 3. a) (om Formue, Penge) være indsat. Capitalen indestaaer i Godset, i Overformynderiet. b) være ansvarlig, gaae i Borgen for. Han har lovet at indestaae for Beta-

lingen. Jeg indestaaer for Følgerne. At indestaae f. eens Tilstedeblivelse. — indestænge, v. a. 1. indelukke i et afstænget ell. snevert Rum (stænge inde.) — indevant, adj. som er vant til idelig at være inde, som kommer lidet ud. — indeværende, adj. nærværende (om et begyndt Tidsrum.) I indeværende Aar, Maaned.

Inden, adv. og præpos. [Isl. innan.] 1. adv. i det Indre, indvendigen; intus. (jvf. indvortes.) Huset blev malet baade inden og uden. "Dette Slot brugtes da til Fængsel, og blev baade inden og uden meget fordærvet." M. (s. nedenfor. de sammensatte adv. indenad, indenfor, indenfra, indeni, indentil, o. fl.) 2. præp. a) om Stedet, med Hensyn til dets Adskillelse fra et Rum udenfor Stedet, ell. til et indelukket Rum. (intra.) Det skete inden (ell. inden for) disse Vægge. At holde sig inden sine egne Grændser. Inden Retten ɔ: for Retten, medens den holdes, f. Dommeren. "Den Tilstaaelse, som gives inden Retten." (confessio judicialis.) A. Ørsted. (Eunomia III. 474.) (En Levning af det ældre Sprogs Bøining og Brug ere de Udtryk: inden Tinge, inden Gaarde, inden Døre, inden Huse, &c. hvor Substantivets Endelse er den gamle Genitivus, som præp. inden styrede, hvilket ogsaa i Adverbierne: indenbords, indenbyes; &c. er kiendeligt.) — Inden for Byens Grændser. Kom inden for (ikke: inden) Døren. Han har en Trøie inden for Vesten. (Om Forskiel imellem: inden mine Døre og inden for mine Døre, inden Landets Grændser og inden for Grændsen, s. Høisgaards Synt. §. 1733.) — Inden i Huset findes intet Spor af den gamle Bygningsmaade, som man uden paa endnu opdager. Inden i Pyramiderne findes Gravkamre. Inden i Kirken ophængte man prægtige Tæpper, og uden paa (udvendigen) prydedes den med Blomsterkrandse. "Inden i vort eget Bryst — lyser mangen Gang en Straale af det glædeligste Haab." Mynster. — (Saaledes er Forskiel imellem inde i og inden i. Det første er egentl. modsat uden for, og har nærmest Hensyn t. en anden Gienstands Væren i Rummet og til Afstanden fra det, som er udenfor Rummet; det andet modsættes baade uden paa og uden for, og har Hensyn til det indre Rum selv og dets Beskaffenhed. F. Ex. Han var, han blev længe inde i Hulen. — Jeg fandt nogle Forsteninger inden i Hulen, andre uden for den. — Men derimod: Jeg fandt dem dybt, langt inde (ikke: inden) i Hulen. Jeg var længere inden i Hulen, end han. — Jeg glemte det inde i, længst inde i Skabet. Men derimod: Inden i Skabet ere mange Rum.) — Inden om ɔ: indenfor og tillige i en Strækning langs m. ell. omkring noget. At gaae inden om Gierdet. At ride inden om Volden. — Inden paa, paa den indvendige Side. At kline noget inden paa Døren. Mods. uden paa. b) om Tiden: før, før end, tidligere end; ante, intra. (p. Spørgsmaalet: naar?) Det maa skee inden Aften. Inden Paaske kommer han neppe igien. Det vil vise sig inden faa Dage (ere forløbne), inden kort Tid. 3. Ved Sammensætn. med inden ere følgende adv. dannede: indenad. At læse indenad ɔ: i Bog (mods. udenad; men mindre brugeligt.) — indenbords, inden Borde, i Skibet; inden- og udenbords. — indenbyes, i Byen; ikke uden for den (mest som adj. indenbyes Folk.) — indendigs, adv. inden for Diget. — indendørs, inden Døre, inde, hiemme i Huset. Han drikker vel indendørs, men aldrig udenfor Huset. — indenfields, inden for et Field ell. en Fieldstrækning. (V. S. O.) — indenfor, til, i det Indre; det mods. af udenfor. Kom indenfor! (til den, man beder at træde ind i Huset, i Stuen.) Jeg hørte ham indenfor. Nogle stode uden for Kredsen; Andre indenfor. — indenfra, fra det Indvendige, fra et Sted, som er indenfor. Døren maa oplukkes indenfra. — indengaards, adv. inden for Gaardens ell. Gaardspladsens Grændser. — indengierds, inden for Gierdet. — indeni, paa ell. i det Indvendige; indvendigen. Skeen er forgyldt indeni. (Men: Inden i Huset.) — indenlands, adv. inden for Landets Grændser, hiemme i Landet. At reise indenlands. — indenlandsk, adj. som har hiemme i, hører til, frembringes i et Land. Indenlandsk Handel; indenlandske Varer. — indenom, s. ovenfor v. præp. inden om. — indenrigs, inden Rigets Grændser. (br. som adj. og er da egentl. det for Vellyds Skyld forkortede: indenrigsk. Saaledes: indenrigs Handel, Told, Gield.) — indenskiærs, inden for Skiærene. At seile indenskiærs. — indentil, paa den indvendige Side, indvendigen. (mods. udenpaa.) jvf. uden, 3. — indenvolds, adv. inden for Volden. (Kingo.)

Inden, conj. førend, forinden. (antequam.) Inden Sol gaaer ned. Jeg venter at see ham, inden han reiser. Ingen kan kaldes lykkelig, inden han er død.

Inder, Indere — en adjectivisk Ordsform, der af nogle ansees for compar. af inde; men kun br. med best. Art., og da sammentrukket t. indre, (ligesom ogsaa superl. inderst; s. nedenfor) i Bemærkelsen: som er længere, dybere inde; ell. blot for: indvendig. Den indre og den ydre Gaard. Den indre Side seer endnu ny ud. De indre Dele. "Det Indre er, hvad der er under Overfladen; det Ydre er, hvad der er paa den. Det Indre omfatter baade

det Indvendige og det Indvortes." Müller. (jvf. inderst.) = I Sammens. bruges derimod følgende Ord: Inderdeel, en. den indre, indvendige Deel af noget; det modf. af Yderdeel. Inderfald, et. t. Skibs: et vist Slags Tougværk. Inderflade, en. indvendig Flade. Inderkiortel, en. K. som man gaaer m. under en anden; modf. Overkiortel. (N. Mich. Aalborg.) Indersaale, en. den inderste, Foden nærmeste Saale i Skoe og Støvler; Bindsaale. Inderside, en. den Side, som vender indad. (modsat: Yderside, Udside.) Indertøi, et. Tøi, som er til Beklædning, som sidder inden f. andet Tøi; Dræt. Inderærme, et. Ærme i et Klædebon. der bæres inden f. et andet. = Ligeledes bruges Indre som Subst. dog ei med ubest. Art. Husets Indre ell. det Indre af Huset. Menneskets Indre. Siælens Indre. "Ømhed aanded sagte af hans Indre." S. Staffeldt. "Ei i Skovens mørke Indre, der hvor ingen Stierner tindre." J. L. Heiberg. "Hvor Gangen ind i Lundens Indre sig slynger i bedækket Stiul." J. Smidth.

Inderlig, adj. 1. egentlig: indvendig, indvortes, som er inden for, inden i noget; dog er denne Bemærk. næsten ubrugelig. ("Tilgiv, om jeg imellem lidt svag dig synes, jeg er det inderlig ei." Bagg. Thora. 1 Sang; hvor dog ligesaa godt, og hellere, kunde have staaet indvortes.) 2. (efter det T. innig.) som kommer fra Menneskets Indre; virkelig, levende, hiertelig, dybt følt. En inderlig Kiærlighed, Høiagtelse, Bedrøvelse, Glæde. "Den inderlige, fortrolige, i Raad og Daad samvirkende Forening." Mynster. Det er mit inderligste Ønske. "At vise, hvor inderlig vi ønskede at efterligne, om ikke opnaae dette Monster." Rahbek. — adv. Han havde hende inderlig kiær. — Inderlighed, en. ud. pl. Hiertelighed, Oprigtighed, sand og levende Følelse.

Inderst, adj. superl. af (indere eller) indre, som er længst, dybest inde. De inderste Værelser. Rigets Inderste. Det kom fra hans Hiertes Inderste. "Din Lov er i mit Inderste." Ps. 40. 9. (jvf. Indre, under inder.) — adv. inderst i Stuen, i Hulen. "Inderst er det, som er mest fiernt fra Overfladen, eller Udsiden. — Den indre Dør er nærmere Udgangen, end den inderste Dør; men alt det Indre omfatter tillige det Inderste. Et Menneskes Indvortes eller Indre er tillige dets Inderste; thi Alt er her usynligt." Müller.

Inderste, en. pl.-r. den, som p. Landet sidder til Huse, boer til Leie, enten hos en Gaardmand eller Huusmand; en Indsidder.

Indesidde, indeslutte, indestaae, m. fl. s. ovenfor under inde.

Indfald, et. pl. d. s. 1. en Fiendes Indbrud, Indtrængen i et Land. De Svenskes J. i Norge. 2. en pludselig opstaaet Tanke, Mening, noget, som uden Eftertanke rinder een i Sinde. "Ret som jeg kom ud i Luften, fik jeg et Indfald." Holb. (Barselst.) "En Tanke, hvis Rimelighed er enten ingen, eller ikke prøvet, kan kaldes et J." Sporon. 3. en uforberedet Vittigheds Ytring (dog altid med Tillægsord.) Et vittigt, artigt, bidende J. Han har undertiden gode Indfald. (En Indfaldskræmmer ɔ: den, som alt f. hyppigen kommer frem med Indfald. Rahbek. Fortæll. I. 5.)

Indfald, et. Substantivet t. falde ind br. ei i egentlig Bemærk. men deraf haves i det mathemat. Konstsprog de Udtryk: Indfaldslod, Cathetus; Indfaldspunkt, punctum incidentæ; Indfaldsvinkel, angulus incidentiæ.

Indfalde, v. n. (s. falde ind.) bruges aldrig i egentlig Bemærk. og sielden for: indtræffe, (Nytaarsdag indfalder i Aar p. en Søndag) ell. for: indbryde ɔ: tage sin Begyndelse. "Den indfaldende Nat nødte dem at blive hvor de vare." Wandal. (Mindesm. II. 194.) — Derimod part. indfalden. 1. som er falden ind, styrtet omkuld, især indad. En indfalden Væg. 2. indsvunden, mager, som har mistet sit Huld. Mager og indfalden i Ansigtet. Indfaldne Kinder.

Indfalse, v. a. 1. fælde ell. føie sammen ell. ind i, v. Hielp af en Fals. At indfalse et Ark i en Bog. At indfalse et Stykke Træ. — Deraf: Indfalsning, en.

Indfange, v. a. 1. fange, ell. faae i sin Magt den, som er undløben ell. sluppet ud. At indfange en Bisværm; indfange bortløbne Slaver.

Indfare, v. n. 3. s. fare ind. br. kun i Talemaaden: At komme indfarende. Han kom indfarende (ell. farende ind) i Stuen. Da Skibet kom indfarende i Havnen.

Indfart, en. 1. Gierningen at fare ind, løbe ind, drage ind. En stor Folkeskare ledsagede ham v. hans J. i Staden. Skibet stødte paa v. dets J. (Indseiling) i Havnen. 2. Vei, Adgang, Indløb for Skibe. (s. Indløb.) Denne Havn har en smal Indfart.

Indfatte, v. a. 1. omgive, indslutte m. en Rand ell. Ramme. At indfatte en Diamant. Ædelstene indfattes sædvanlig i Sølv. At indfatte et Billede i en Sølvramme. — Indfatning, en. pl. -er. 1. Gierningen at indfatte. 2. det, hvormed noget er indfattet ell. omgivet. Et Billede m. kostbar J. Indfatning om et Blomsterbed.

Indfed, adj. fed indeni; giennemfed. (V. S. Ordb. Dec. Mag. II. 326.)

Indfile, v. a. 1. bringe ind i v. Hielp af en Fiil. At indfile en Ridse, Rende i Jern. At indfile Figurer. — Indfiling, en.

Indfiltre, v. a. 1. d. s. s. filtre. (V. S. O.)

Indfinde, v. rec. 3. (s. finde,) komme, møde, vise sig nærværende til en vis Tid, i en vis Hensigt. Han vil nok indfinde sig t. rette Tid. At indfinde sig for Retten, i en Forsamling, ved et Møde. Han har endnu ikke indfundet sig med Pengene.

Indflaade, v. a. 1. bringe Tømmer ind, samlet i Flaader. At indflaade Trælast i Havnen. (Langebek.)

Indflette, v. a. 1. bringe ind i v. Fletning. At indflette Perler i Haaret. 2. blande imellem paa en passende Maade. Denne Fortælling har han smukt indflettet i sit Skrift. "De Meninger, som kaldes de herskende, fordi de ere indflettede i de Flestes Tanker." Mynster. — Indfletning, en.

Indflikke, v. a. 1. (mest fig. i dagl. T.) blande ind imellem, og især uden Hensyn t. det Passende. Han har indflikket mange uvedkommende Ting i Bogen. Dette er noget, han selv indflikker i Fortællingen. — Deraf: Indflikning, en.

Indflugt, en. den Gierning at flye ind. (V. S. O.) Fiendens Indflugt til Byen.

Indflyde, v. n. 3. (er.) s. flyde ind. Der er indflydt meget Vrag p. Stranden. 2. figurl. komme iblandt, blandes imellem. At lade Skiemt indflyde i sin Tale. Jeg kan vel ogsaa lade et Ord indflyde i Sagen.

Indflydelse, en. [af det foregaaende v. men br. aldrig egentlig, og kun i følgende Bemærk.] Evnen at virke p. andre Ting ell. Personer, og Yttringen af denne Evne. Luftens I. paa Menneskets Sundhed. At have Indflydelse ved Hoffet, hos Kongen.

Indflye, v. n. 1. tye hen til, søge sin Tilflugt til. At indflye t. Kongens Naade. (sieldent.)

Indflytte, v. a. 1. flytte noget ind i ell. paa et Sted. At indflytte sit Gods fra Landet (t. Byen.) jvf. v. n. flytte ind. — Indflytning, en. Gierningen at flytte ind (saavel i transitivisk, som intransitiv Bemærkelse.) Ved Tøiets I. led det megen Skade. Han forkølede sig ved Indflytningen til Byen.

Indflyve, s. flyve ind. At komme indflyvende.

Indfolde, v. a. 1. folde noget indad, lægge en indadbøiet Fold paa noget. 2. sætte (Kreature) i Fold. (V. S. O.)

Indfordre, v. a. 1. indkræve. 2. indkalde, opfordre til at møde. — Deraf: Indfordring, en. pl. -er.

Indfore, v. a. og rec. iføre, svøbe i varme, tykke Klæder f. at modstaae Kulden. At indfore sig mod Kulden. Drengen blev godt indforet.

Indfragt, en. Fragt ind til et Sted; ell. Fragt af indgaaende Varer. Indfragt og Udfragt. (Langebek.)

Indfrede, v. a. 1. indhegne, frede ved Hegn. At indfrede en Mark, en Skov. "Bag tætte Hegn indfredet Hoien hviler." C. A. Lund. — Deraf: Indfredning, en. pl. -er.

Indfrie, v. a. 1. i Almindelighed: opfylde en Forpligtelse, man selv har paalagt sig. At indfrie et Løfte, Tilsagn. "For tilige (v. et Angreb) at indfrie den Udæskning, han havde givet." Rahb. (D. Tilsk. VI. 552.) 2. give Penge ell. Penges Værd f. at faae noget tilbage, man har givet fra sig; indløse. At indfrie et Pant, en Forskrivning, Obligation. = indfrielig, adj. som kan indfries. — Indfrielse, en. pl. -r.

Indfrossen, adj. v. br. i dagl. Tale (men neppe sprogrigtigt) for: indefrossen. (s. indefryse under inde.) Derimod rigtigere: Stenen var indfrossen i Isen ɔ: heel ell. trindt omgivet af Isen.

Indfulgt, partic. af det ikke brugelige indfølge. Han blev indfulgt til Byen af en stor Skare.

Indfælde, v. a. 1. d. s. s. fælde, 5. Her maa indfældes et heelt Stykke i Kiolen. — Deraf: Indfælding ell. Indfældning, en.

Indfængsle, (V. S. O.) s. fængsle.

Indfærd, en. Indreise, Indfart (1.)

Indfæste, v. a. 1. giøre noget fast i en anden Ting. (s. fæste, 1.) At indfæste et Søm. En indfæstet Naal. 2. faae i Besiddelse ved Fæste. (s. v. a. fæste, 2.) — Indfæstning, en. 1. Gierningen at indfæste. 2. Kiendelse, som en ny Fæster af en Bondegaard ell. anden Jord giver til Eieren. Han gav 500 Rigsdaler i I.

Indføding, en. pl. -e. den som er født i Landet, af indenlandske Forældre; en Indfødt. (modst. Udlænding.) A. S. Vedel. Colding.

Indfødsret, en. Lov, som bestemmer de Indfødtes Rettigheder og Adkomster, fremfor Fremmede; it. Rettigheder, som denne Lov giver. Han har faaet Indfødsret.

Indfødt, adj. v. (s. føde.) født i et vist Land, med Hensyn og i Forhold til dette. En indfødt Dansk. At giøre Forskiel imellem Indfødte og Udlændinge. De Indfødtes Ret.

Indføie, v. a. 1. bringe ind i og forene v. Sammenføining. (V. S. O.) "I den store Bygning, hvor alt Tilværende er indføiet, i den vide, frie Natur." Mynster. s. indsætte, som oftere forekommer.

Indføre, v. a. 2. bringe ind, skaffe ind. (s. føre ind.) At indføre Korn, indføre fremmede, forbudne Varer i Landet. 2. ledsage een ind med en vis Høitidelighed. At indføre fremmede Sendebud hos Kongen. 3. føre i Brug. At indføre nye Skikke, et nyt Sprog. 4. fremføre, indblande.

Han bruger undertiden at indføre Vers i sin Prædiken. 5. skrive ind, føre til Bogs. At indføre en Post i sit Regnskab. At indføre et Brev i Copiebogen. 6. (om Skuespil) fremstille i, anbringe. Komiske Digtere have undertiden indført virkelige Personer i deres Lystspil. 7. i Lovsproget: tilegne Skyldherren en Deel af Skyldnerens Gods, i Mangel af rede Penge; giøre Udlæg i Skyldnerens Eiendom. "Sagsøgeren kan og lade sig indføre i det, som den Skyldige arvet haver." D. Lov. I. 24. 30. "Haver Nogen sig i en Afgangens Jordegods — ladet indføre." V. 6. 7. = Indførelse, en. Gierningen at indføre, i Alm. ell. især i Bemærk. 2-6. — Indførsel, en. 1. Gierningen at føre Gods og Varer ind. (s. indføre, 1.) Indførsel af fremmede Varer. Deraf: Indførselstold. 2. den Retshandling, at forsikkre sig en Skyldners Eiendom efter foregaaende Dom og Udlæg. At giøre J. i eens Bo. "Da skal Indførsel og Udlæg skee, først i det næste Gods." D. L. I. 24. 25. "Tager Nogen Nam ell. Indførsel i anden Mands Gods." V. 6. 9. Deraf: Indførselsdom, en. (D. Lov. I. 24. 28. Namsdom.) Indførselsforretning, en. Udførelsen af den Retshandling, hvorved Indførsel skeer, og sammes skriftlige Optegnelse.

Indgaae, v. n. 3 indgik, (er) indgaaet (indgangen.) 1. i den egentl. Bemærkelse (for: gaae ind) forekommer det vel i ældre Skr. og i Bibeloversl. samt undertiden i høiere Stiil; men ellers neppe, ell. kun i partic. "I, som indgaae ad disse Porte." Jer. 7. 2. "Da han var indgangen i Huset fra Folket." Marc. 7. 17. "At tigge Almisse af dem, som indgik i Templen." Ap. G. 3. 2. 2. figurl. komme ind med, indgive. At indgaae med en Forestilling t. Kongen. — indgaaende, part. (s. gaae ind, 2.) I indgaaende Uge, med indgaaende Maaned (ɔ: næstkommende, begyndende.) Indgaaende Varer ɔ: Varer som indføres.

Indgaae, v. a. 3. indlade sig i, slutte (en Forbindelse.) At indgaae en Pagt, Forening, et Forbund, Forlig med een. "Et Samfund, der kan indgaaes og ophæves efter Behag." Mynster. (Præd. 1823. II. 242.) At indgaae Ægteskab m. een. Disse Vilkaar vilde han ikke indgaae.

Indgang, en. pl. -e. 1. Gierningen at gaae ind, Indgaaen. J. og Udgang giennem en Port. — Uegentl. a) Adgang. At have fri J. til een. b) Bifald, Fremgang. Hans Forslag, Forestillinger fandt ingen J. hos Ministeren, Collegiet. "Taler jeg Lovens Ord, og jeg finder Indgang hos dig." Mynster. 2. Stedet, man gaaer ell. kommer ind igiennem; Aabning, Munding, Dør. Hovedindgangen t. Slottet. "Neden under disse Kamre var Indgangen fra Østen." Ez. 42. 9. "Den er en stor Stad ved Indgangen til Landet." 1 Macc. 5. 46. Gibraltar ligger v. Indgangen til Middelhavet. 3. Begyndelse. Ved Aarets J. Livets første J. 4. Indledning t. en Tale, Prædiken. "Den Indgang var for lang." (P. Paars.) = Indgangspenge, pl. det som betales for at blive indladt paa et Sted, m. m. Indgangsret, en. Rettighed til J. til et Sted. Indgangsseddel, en. S. som giver Ihændehaveren Indgangsret. (V. S. O.) Indgangstale, en. Tale, som een holder v. et Embedes Tiltrædelse ell. d. (Langeb.) Indgangstold, en. d. s. s. Indførselstold.

Indgield, en. ud. pl. Gield, som skyldes til et Bo. "Indgield og Udgield." D. Lov. V. 2. 27.

Indgiemme, v. a. 2. giemme inde i Huus. (Langeb.) Snarere: indegiemme.

Indgienne, v. a. 1. s. gienne. At indgienne Qvæget.

Indgierde, v. a. 1. indelukke, indhegne m. et Gierde. At indgierde en Mark, Skov. — Deraf: Indgierdelse, en.

Indgift, en. pl. -er. det, som gives ind, især: saameget af et Lægemiddel, som p. eengang indgives. (Dosis.) En Indgift af to Unser.

Indgive, v. a. 3 (s. give ind. At indgive sig i en Munkeorden. Hvitfeldt.) 1. flye ind, levere ind. At indgive en Ansøgning, et Forslag, en Klage. 2. bringe een paa noget, indskyde, bibringe. "Som tidligt mig den Følelse indgav, at det er stolt at være født i Norden." Grundtvig. "Denne Roes, din Elskov dig indgav." Rahb. At indgive een et Anslag. "Kun Overbeviisning formaaer at indgive os Agtelse f. en hidtil miskiendt Person." Birkner. — Heraf: Indgivelse, en. 1. Indskydelse, Tilskyndelse. At giøre noget efter en Andens J. En guddommelig Indgivelse. 2. noget som indgives, indleveres. Efter min J. til Øvrigheden. (I denne Bemærkelse bruges ogsaa, især i Embedsstiil, Indgivende.) — Indgivning, en. i Alm. Gierningen, at give ind. Indgivning af Lægemidler.

Indgnide, v. a. 3. (s. gnide.) bringe noget ind i v. Gnidning. At indgnide en Salve i Huden. — Deraf: Indgnidning, en.

Indgrave, v. a. 3. bringe ind i v. Gravning ell. Udgravning. (jvf. udgrave.) At indgrave Figurer i Staal. Indgravet Arbeide. Indgravet Skrift. (Sir. 45. 20.) Ræven har indgravet sig i Høien. — figurl. dybt indgravet (bevaret) i Erindringen, Hukommelse.

Indgreb, et. Indsnit, indskaaret Hul i en Ting, som tiener til at gribe og holde den i. (Langebek.)

Indgreb, et. pl. d. s. Skade, Krænkelse, Forurettelse. "Indgreb af en selvraadig Villie." O. Guldb. (V. Hist. II. 230.) At giøre J. i eens Rettighed, Embede. "Da giorde han bestandig Indgreb udi Bondens Ret." Ohlenschl. (Hakon J.) "En Stat — der maatte lide eet Indgreb i dens Næring og Grændser efter det andet." J. Boye. "Er det fordi — vi frygte f. ethvert Indgreb i Lovens Herredømme?" Mynster.

Indgribe, v. a. s. gribe ind. — Indgribning, en. Et Hiuls J. i et andet.

Indgroe, v. n. 1. (er.) egentlig: groe ind i, groe tæt i hinanden. Træerne ere indgroede i hinanden. figurl. indgroet ɔ: længe tilvant, rodfæstet. Et indgroet Had. Indgroede Fordomme. "Det var dem en indgroet Vane." Guldb. (V. Hist. I. 757.) "Ligegyldigheden derover er saa indgroet med Vanen." Bastholm.

Indgrændse, v. a. 1. indskrænke, sætte Grændser om eller for noget. (Kingo.) "Saa maa den ene endelige Mulighed sætte Skranker for den anden, den ene indgrændse den anden." Eilschov. "Hvorvidt deres Magt var indgrændset af Lovene, har man ikke sagt os." O. Guldb. (V. Hist. II. 229.) At indgrændse (afgrændse) en Mark. "Man indgrændsede disse Eiendomme v. visse Markeskiel." Guldberg. — Deraf: Indgrændsning, en.

Indgrøft, en. pl. -er. Grøft, som er inden for noget, inden for et Gierde.

Indgrøfte, v. a. 1. indhegne, adskille v. Grøfter. At indgrøfte en Mark. — Deraf: Indgrøftning, en.

Indgyde, v. a. 3. s. gyde. — 2. figurl. give, bibringe. At indgyde een Haab, Trøst, Tillid. "Skulde denne Kiærlighed ikke indgyde ham Lyst til at adlyde ogsaa denne Befaling?" Basth. "Først Evigheden dig skal Trøst indgyde." Pram.

Indhage, v. a. 1. fæste en Hage i noget; fæste een Ting i en anden v. Hielp af en Hage.

Indhale, v. a. 1. s. hale, 1. At indhale et Toug. "Hvor snart m. lette Baad var Skibet at indhale." Vessel. — Deraf: Indhaling, en. Seilets Indhaling.

Indhamre, v. a. 1. bringe ind i ved Hammerslag. At indhamre et Mærke i noget. — Deraf: Indhamring, en.

Indharve, v. a. s. nedharve.

Indhave, et. d. s. s. Indbo. (sieldent og næsten forældet.)

Indhavn, en. pl. -e. Havn, som ligger indenskiærs, ell. inden i en Fiord og saaledes, at Havet ikke staaer lige paa den; modsat: Udhavn.

Indhavne, s. havne, v. n.

Indhed, adj. indvortes hed; giennemhed. (Moth.)

Indhefte, v. a. 1. (jvf. hefte.) bringe ind i v. Heftning. At indhefte et løst Ark i en Bog. (Derimod: at hefte en Bog.) — Indheftning, en. Løse Kobberes J.

Indhegne, v. a. 1. omgive, indelukke med Hegn. At indhegne en Mark med levende Gierder. "Store Sletter, som Ingen indhegner, besaaer eller bebygger." Sneed. "Haver Nogen Mark, som ei med Gierde ell. Grøft p. nogle Steder indhegnet er, men med Aa." D. Lov. III. 13. 41. — figurl. "Hvor ubestegne Klipper indhegne Fred." Evald. = Indhegning, en. 1. Gierningen at indhegne. 2. Hegn om en Mark. Qvæget har brudt igiennem Indhegningen. — Indhegningsgrøft, en. G. som tiener til Hegn.

Indhente, v. a. 1. (s. hente.) 1. naae een, som er forud. Han var alt saa langt forud, at vi ikke kunde indhente ham. 2. bringe t. Veie v. Anmodning, Ansøgning. At indhente Øvrighedens Tilladelse, Amtmandens Erklæring. 3. modtage, indføre v. Sendebud. Han blev indhentet m. stor Høitidelighed. — Deraf: Indhentning, en.

Indhold, et. ud. pl. 1. det, som en Ting rummer, indbefatter, ell. kan rumme. Et Bryggerkar af 50 Tønders J. At udmaale et Legemes kubiske J. 2. det, som et Skrift, en Tale handler om, gaaer ud paa. Han fortalte os Talens Indhold i Korthed. En Bog af blandet, af historisk J. 3. Tavle, Fortegnelse over en Bogs Indhold: Indholdsliste, Indholdstavle. Indholdet findes v. Enden af Bogen. = Indholdsfylde, en. Rigdom paa Indhold; Beskaffenheden ved en Gienstand, at give meget Stof t. Eftertanke, Betragtning, Nydelse, m. m. (J. L. Heiberg.) indholdsrig, adj. som indeholder meget, er rig paa Indhold.

Indholt, et. pl.-er. [af A. S. og N. S. Holt, Træ.] Træer eller Ribbeen i et Skib, som udgiøre det indvendige Skrog, og hvortil Plankerne fæstes. (Vid. S. Skr. 1800. II. 268.) s. Indtømmer.

Indhug, et. den Handling, at Rytteri hugger ind. Rytteriet giorde Indhug paa høire Fløi.

Indhugge, v. a. d. s. s. hugge ind i transitiv. Bemærkelse. At indhugge Bogstaver i Steen. — Deraf: Indhugning, en.

Indhule, v. a. 1. hule noget indad ell. indentil. Strandbakken er indhulet af Havet. (V. S. O.) — Indhuulning, en. Gierningen, at indhule noget.

Indhuul, adj. huul indad, huulrund; concav. — Indhuulhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være indhuul. (V. S. O.)

Indhuus, et. pl. -huse. Stuehuus, Huus p. Landet, som Familien beboer; i Modsætning til Udhuus. (Oecon. Mag. I. S. 61.)

Indhvælve, v. a. 1. bedække ell. indslutte (et Rum) indentil m. Hvælvinger. Et indhvælvet Rum. (V. S. O.)

Indhylle, v. a. 1. svøbe ind i, lade noget bedækkes m. Klæder ell. andet Skiul. At indhylle sig i sin Kappe. Hun var indhyllet fra Hoved til Fod. "Et romantisk Slør — der halv indhyller, halv fremhæver de kraftige Ledemod." C. Hauch. — figurl. Denne Sag er endnu indhyllet i et tykt Mørke. "Overgangen i det tilkommende Liv er indhyllet i Mørke for os." Mynster. "Skiebner, som indhylle Menneskets Vei i Mørke." Samme.

Indhænde, v. a. 1. overgive i eens Hænder, lade noget komme een til Hænde. (V. S. O.)

Indhænge, v. a. 1. ophænge noget inde i Huus, som før hang ude. Alt Tøiet maa endnu indhænges i Aften.

Indhøst, en. ud. pl. det, som indhøstes, Høst, Afgrøde. (V. S. O.)

Indhøste, v. a. 1. bringe Sæden i Huus, kiøre Sæden i Laden. (Moth.) Bygget ere vi i Færd med at høste, og Rugen fik vi indhøstet i Gaar. (Ligesom høste br. om samtlige Markarbeider, som høre til at skære, tørre og bierge Sæden: saaledes indhøste især om at føre Sæden hiem og i Huus; hvorfor man undertiden m. dette Ord ogsaa forbinder et Bibegreb om, at Høsten er tilendebragt, og bruger det absol. De allerfleste Bønder her i Egnen have indhøstet.) = Deraf: Indhøstning, en. (s. Høst.)

Indianer, en. pl. -e. Een, som har hiemme i (Øst- ell. Vest-) Indien, som er født af indiske Forældre. — Indianerinde, en. et indisk Fruentimmer. (indiansk, s. indisk.)

Indigo, en. Et blaat Farvestof, der vindes af adskillige Planter (af Slægten Indigofera.) = indigoblaa, adj. som har den blaae Farve, der frembringes ved J. Indigoplante, en. P. som giver Indigo.

Indise, v. a. 1. bringe (et Skib) ind i Havn giennem Isen, ved at hugge den op. At indise et Skib fra Rheden. — Deraf: Indiisning, en.

Indisk, adj. som er fra Indien, tilhører ell. kommer fra Indien. (Ogsaa: indiansk; dog er det første mere brugeligt.)

Individ, et. pl. -er. (af Lat. individuus.) en enkelt, i sit Væsen fuldstændig og særskilt Gienstand af en vis Art eller Slægt. (Fr. Individe. Særvæsen. v. Aph.)

Indjage, v. a. 3. s. jage. — figurl. At indjage een Frygt, Skræk ɔ: bibringe, sætte een i Skræk.

Indkalde, v. a. 2. s. kalde. (At kalde een ind fra Gaden.) — Uegentl. a) fordre, at een skal møde, enten f. Retten ell. ved andet Møde. At indkalde (indstævne) een f. Politiretten. At indkalde Soldaterne t. deres Regimenter. Indkalde Arvinger efter en Afdød (i Aviserne.) b) siges det om de Studenter, der efterat have m. Udmærkelse giennemgaaet en Examen, indkaldes (navnligen fremkaldes) og offentlig berømmes. — Deraf: Indkaldelse, en. J. i Aviserne. At møde efter Indkaldelse.

Indkaste, v. a. 1. s. kaste ind. De indkastede Bomber. (At indkaste ɔ: indgrøfte en Mark. sielden.) — Indkastning, en.

Indkig, et. ud. pl. Leilighed t. at kunne kige ell. see ind. At have Indkig i Naboens Gaard. (dagl. Tale.)

Indkigen, en. ud. pl. Gierningen at kige ind.

Indkile, v. a. 1. drive Kiler ind, eller noget, der er dannet som en Kile. At indkile et Stykke Træ. "Rubinen rød, indkilet i Klippestenen." Øhlenschl. (Nord. Gud. 155.) — Deraf: Indkiling, en.

Indkitte, v. a. 1. fæste ind m. Kit. At indkitte en Rude, et Stykke Glas.

Indkiæde, v. a. 1. figurl. bringe flere Ting i en nøie sammenhængende Forbindelse. At indkiæde et Spørgsmaal i et andet. "Indkiæder ikke hver Art af levende Væsener sig i den anden?" T. Rothe. — Deraf: Indkiædning, en. "Alle Delenes Indkiædning i hinanden." T. Rothe. (Nat. Betragtn. III. 8.)

Indkiøb, et. pl. d. s. 1. Handlingen at kiøbe ell. indkiøbe. At giøre J. til Huusholdningen. Det har kostet saameget af (i) første Indkiøb. 2. det, som kiøbes, som er indkiøbt. Dette er mit hele Indkiøb. = Indkiøbspriis, en. den Priis, hvorfor man har kiøbt noget. At sælge noget for Indkiøbsprisen.

Indkiøbe, v. a. 2. (s. kiøbe ind.) kiøbe enten til eget Forbrug i Huusholdningen, ell. til Udsalg i mindre Dele. Jeg har indkiøbt Brænde til Vinteren. At udsælge de Varer, man har indkiøbt.

Indkiøre, v. a. 2. føre ind paa Vogn. At indkiøre Korn. (intrans. At komme indkiørende.)

Indkiørsel, en. pl. -er. 1. Gierningen at kiøre ind. Kornets J. 2. Sted, hvor man kan kiøre ind. Der er ingen god Indkiørsel til denne Gaard.

Indklamre, v. a. 1. indslutte noget (i Skrift ell. Tryk) imellem Klamre ell. Hager. Det Indklamrede er Tillæg af Udgiveren. — Deraf: Indklamring, en.

Indklemme, v. a. 2. klemme, trykke noget indad. Indklemt Brok. (forskiell. fra indeklemme.) — Indklemning, en.

Indkline, v. a. 1. (s. kline.) bringe ind imellem, fæste i v. Klining. At indkline (kline) Leer i Sprækker, Ridser. Indkline et Blad i en Bog. — Indklining, en.

Indklippe, v. a. 1. (s. klippe.) At indklippe et Mærke i noget.

Indklæde, v. a. 2. a) At indklæde en Nonne ɔ: høitidelig iføre hende den bestemte Dragt, og indlemme hende blandt Klostersøstrene. b) figurl. foredrage, fortælle, fremsætte noget uden at bruge de egentlige Ord og Udtryk, eller paa en formildende Maade. At indklæde noget i en Lignelse, Fortælling. "Grækerne indklædte Alt i lærerige Fabler." Schytte. "De indklædte Alt i Billeder, og hyllede Sandheden ind i Fabler." O. Guldb. "De Billeder og Lignelser, hvori den indklæder sine Lærdomme." Mynster. Han søgte at indklæde det sørgelige Budskab saa godt han kunde. — Indklædning, en. pl. -er. 1. Gierningen at indklæde (a) 2. indklædende, billedlig Fremstilling ell. Foredrag. "I Stedet for at sige sine Tanker lige ud, begyndte han at tænke p. en Fortale, en Indledning, en Indklædning." Rahbek. "Disse Grunde indeholde det samme, under en sandselig Indklædning." Birkner.

Indknibe, v. a. 3. egentlig: knibe eller klemme sammen, i et mindre Rum; figurl. indstrænke. At indknibe sine Udgifter. "Efterat han havde indknebet Fienden næsten t. denne ene By." Kampman. En meget indkneben (trang) Bolig. "Da disse første Mennesker — vist ikke have været fornøiede med at boe saa indknebne, som vi." O. Guldb. "Den jordiske Nødtørfts, Hiertet indknibende og kummerfulde Tieneste." Mynster. — Deraf: Indknibning, en.

Indknuge, v. a. 1. knuge, trykke noget indad, ell. saaledes at en Fordybning frembringes.

Indknytte, v. a. 1. s. knytte. At indknytte (knytte) noget i et Tørklæde. (At indknyttes i Forbindelser. V. S. O.)

Indkoble, v. a. 1. dele i Kobler. At indkoble en Mark. (V. S. O.)

Indkoge, v. a. 2. a) formindske v. Kogning, bortkoge. At indkoge noget til Halvdelen. b) neutr. indsvinde ved Kogning. Man maa lade Saften indkoge (koge ind) til det Halve. — Deraf: Indkogning, en.

Indkomme, v. n. 3. 1. egentl. (s. komme ind.) "De fangede ham og alle dem, som vare indkomne m. ham." 1 Mac. 12. 48. 2. indfinde sig m. noget, fremkomme. (forsk. fra komme ind.) Han indkom med en Begiering t. Øvrigheden. "Førend han noget f. Medhielperne lader offentlig indkomme." D. Lov. II. 9. 6. At indkomme med en Ansøgning, Klage. Hans Beretning er endnu ikke indkommen. 3. ydes, betales. Pengene, Skatterne ere endnu ikke indkomne. 3. tilstunde, forestaae. I Ugen, som indkommer. (dagl. Tale.) Ogsaa: i indkommende Uge, Maaned.

Indkomst, en. pl -er (der oftest bruges.) 1. den egentl. Bemærkelse: Gierningen at komme ind (f. Ex. Hans Indkomst i Stuen), er næsten ikke brugelig, skiøndt ganske sprogrigtig. 2. hvad man har i Indtægt, hvad der indkommer i en privat eller offentlig Kasse. (Indkomme, som hyppigen findes i D. Bibel og ældre Skrifter er forældet.) Statsindkomster. At have betydelige, sikkre, uvisse Indkomster. "En Fyrste er ikke allene rig v. store Indkomster." Schytte. (jvf. Indtægt.) (Indkomst er den rene ell. sikkre Indtægt, som een har; og Indkomst br. derfor altid om en Embedsmands Lønning. "Man taler ikke om Embedets Indtægter, men om dets Indkomster (ell. uvisse Indtægter.) Den Indkomst, Eieren har af en Gaard, er langt mindre end Indtægterne af Gaarden; først naar Indtægt og Udgift er sammenholdt, kan man skiønne Indkomstens Beløb." Müller.) — Indkomstskat, en. Skat, som paalægges Statsborgerne af og i Forhold til deres aarlige Indkomster.

Indkredse, v. a. 1. indslutte med en Kreds, indringe. Et indkredset Sted.

Indkrog, en. pl. -e. En skiult Vraa, Afkrog. (Langebek.)

Indkrybning, en. 1. Gierningen at krybe ind; Indkryben. 2. Indsvinden. (s. krybe ind.)

Indkrympe, v. a. 1. d. s. s. krympe. (V. S. O.) — Deraf: Indkrympning, en.

Indkrænge, v. a. 1. krænge noget indad. (V. S. O.) egentl. d. s. s. krænge.

Indkræve, v. a. 1. kræve noget, der skal indbetales. At indkræve Skatter, udestaaende Gield. — Deraf: Indkrævning, en.

Indlaan, et. pl. d. s. Laan af Andre; d. s. s. Laan; i Modsætning til Udlaan. (Langebek.)

Indlade, v. a. og recipr. 3. a) aabne Adgang t. et Sted, lade gaae ind. Forræderc aabnede Porten og indlod Fienden. Der indlades flere Tilskuere, end Parkettet kan rumme. "Deels v. at indlade saadanne, som komme f. sildig, midt iblandt sig." Rahbek, b recipr. give sig i Færd med, begynde paa, give sig af med, forbinde sig. At indlade sig i en Handel, i et Foretagende, i Ægteskab, i Samtale med een. Han har indladt sig med et berygtet Fruentimmer. Han er ikke værd at indlade sig med. At indlade sig i Ordstrid m. een. (Baggesen.) Dette Tilbud, disse Vilkaar kan jeg ikke indlade mig paa. — Indladelse, en. det, at indlade ell. at indlades.

Indlade, v. a. 1. d. s. s. lade, onerare. At indlade og udlade (losse) et Skib. (Langebek.)

Indland, et. pl. -e. den Deel af Landet, som er dybest inde, længst fra Kysterne. Mange af Indlandets Beboere kom-

me aldrig til Kysterne. — **Indlandshav**, et. Et af Land ganske omgivet Hav, en meget stor Indsø. (T. Rothe.)

Indlede, v. a. 1. føre ind. (s. lede.) Han var saa svag, at han maatte indledes i Salen. — At indlede en Barselkone, Kirkegangskone (kaldes den Skik p. Landet, at Præsten modtager og tiltaler Barselqvinden, første Gang, hun gaaer i Kirke.) 2. (om Tale og Skrift:) forberede, skaffe Indgang. Han forstaaer godt at indlede sine Grunde. Han indledede Bekiendtskab. v. at indbyde hele Familien t. sig. — **Indledning**, en. pl. -er. 1. En Barselkones I. Vandets Indledning (ell. Indleden til) Staden. 2. Forberedelse til et Skrift; kort Udvikling, Grundrids af en Lære ell. Videnskab. En Indledning t. Philosophien. Indledning til et Skrift.

Indleie sig, v. rec. 1. leie sig en Bopæl hos nogen, i et Huus. At indleie sig (eller leie sig ind) hos en Bonde, paa et Vertshuus.

Indleire sig, v. rec. 1. s. leire sig. At indleire sig mellem Biergene. (Langebek.)

Indlem, et. s. Indvold.

Indlemme, v. a. 1. optage som Medlem i et Samfund. At indlemme en Provinds i Riget. "Almuens Meninger, som Poeterne havde udsmykket, og Philosopherne indlemmet i deres Lærebygninger." Guldb. 2. forene m. et større Heelt. At indlemmes i et Selskab, i en Familie (v. Svogerskab.) "Vi forandre ikke vor Natur, fordi vi indlemmes i de konstige Selskaber, som vi kalde Stater." Schytte. figurl. "Fienden boer i vort eget Hierte, og er indlemmet i vort eget Kiød." Bastholm. — **Indlemmelse**, en. Indlemmelse i et Samfund.

Indlevere, v. a. (indgive.) s. levere.

Indliggende, adj. (af det ei brugelige indligge.) som ligger inden i noget. Indliggende Skrivelse.

Indlime, v. a. 1. fæste ind i ved Liim. At indlime et Blad i en Bog.

Indliste, v. a. 1. (s. liste ind.) At indliste forbudne Varer. "Intet saa skummelt Fængsel, hvor ikke en enkelt Solstraale skulde indliste sig." Baggesen.

Indlodde, v. a. 1. fæste ind i v. Lodning, v. at lodde. At indlodde et Blikrør i et andet.

Indlodse, v. a. s. lodse. — **Indlodsning**, en. pl. -er. Gierningen at indlodse et Skib.

Indlokke, v. a. s. lokke (ind.)

Indlukke, et. (indlukt, indhegnet Mark af maadelig Størrelse.) s. Indelukke, under inde.

Indlukke, v. a. 1. indhegne; d. s. s. lukke ind, b. At indlukke sin Gaard med Plankeværk. (Derimod: At lukke een ind giennem Bagdøren. Dog i partic. Da han ikke kunde blive indlukket, ell. lukket ind, gik han sin Vei.)

Indlyse, v. a. 2. s. lyse ind. Han blev indlyst (lyst ind) af to Tienere.

Indlysende, adj. v. [det T. einleuchtend.] om noget, der mundtlig ell. skriftlig fremføres ell. fremsættes: fuldkommen klar, tydelig, overbevisende. En indlysende Grund. "Disse Sandheder ere indlysende, indtil den høieste Grad af Vished." Engelst. "Lad Sandheden vorde os indlysende, at den ikke skal fordunkles f. os, naar vi meest behøve at skue den." Mynster. "At Sætningens Rigtighed er os indlysende v. en umiddelbar Forestilling." Samme. (nyt Ord.)

Indlæg, et. pl. d. s. 1. det, som lægges inden i, som indsluttes i noget. Med Brevet fulgte et I. 2. Fold, som er indlagt p. Klæder. At giøre I. paa en Kiole. 3. Indlæg af Soldater (Indquartering.) 4. skriftlig Klage, Forsvar eller Forestilling, som indgives til Retten af de tvistende Parter i en Sag. (tilforn: et Forsæt.)

Indlægge, v. a. og rec. 1. s. lægge ind. 1. egentl. At indlægge et Brev i et andet. At indlægge Gods t. Forvaring i et Pakhuus. 2. At indlægge Krigsfolk, Besætning i en By. s. lægge, 2, c. 3. komme frem med, bringe frem. At indlægge et godt Ord f. een. At indlægge (fremlægge) et Document i Retten. 4. hos Snedkere: belægge Træ-Arbeide med fiint udskaarne Stykker i dertil passende Fordybninger, m. m. At indlægge et Bord m. Elfenbeen, Ibenholt. Indlagt Arbeide. 5. recipr. a) Han har indlagt sig (rigtigere: lagt sig ind) paa et Vertshuus. (s. lægge, 3.) b) erhverve, opnaae. At indlægge sig et udødeligt Navn. Han har indlagt sig megen Ære v. denne Handling. — **Indlæggelse**, en. Soldaters I. i Husene. — **Indlægning**, en. bruges helst i Bemærkelsen: at lægge (en Kiole) ind; og om indlægge, No. 4. Ved Indlægningen er Kiolen bleven f. kort. Bordets Indlægning m. brogede Stene.

Indlænding, en. pl. -e. een, som er født og opvoxen i et Land, m. Hensyn til dette Land, og modsat: Udlænding. (Man finder Indlænder brugt om en Person, der er født dybt inde i et Land: "En Indlænder, der aldrig før saae Oceanet." J. Bove. Statens Ven. III. 173; men denne Form er ikke sprogrigtig, eller hævdet ved Brugen; uagtet man siger: en Langelænder, en Østerlænder, m. m.)

Indlænke, v. a. 1. hæfte i en Lænke, hæfte Kiædeled sammen. At indlænke Kiæden i sin Hage. At indlænke et nyt Stykke i en Kiæde. — Deraf: **Indlænkning**, en.

Indløb, et. pl. d. s. 1. det, at løbe ind. At standse Vandets Indløb. At giøre

Indløb (ɔ: Angreb) p. Fienden. (V. S. D.) 2. Sted, Aabning, hvor Vand løber ind, Munding, Indfart. Denne Havn har et snevert I. Indløbet til det sorte Hav. (Indløbssted, et. von Aph.)

Indløbe, v. n. og a. 3. s. løbe ind. a) neutr. 1. At komme indløbende til Folk. Der var indløbet en stor Mængde Vand. 2. indseile. Just som Skibet indløb (rettere: løb ind.) 3. ankomme, komme til Stede, til Hænde. Brevet er endnu ikke indløbet. Denne Tidende indløb i Gaar m. Posten. 4. komme imellem, indflyde (om Tale.) Han lader meget indløbe (løbe ind) i sin Tale, som hellere maatte være usagt. 5. hænde sig, indtræffe, møde. Der er indløbet et Uheld for ham. Der kan indløbe mange Hindringer i saa lang en Tid. "Indtil saadanne Hændelser indløbe, der giøre Foreningen unaturlig." Schytte. b) act. 1. indhente v. at løbe. At indløbe en Hest. (V. S. D. oftere: At løbe op.) 2. løbe omkring. Saa stort et Stykke Jord, som een kan indløbe i en Time.

Indløfte, v. a. 1. bringe ind ell. ind i v. at løfte. At indløfte een igiennem Vinduet. At indløfte Porten, Hængselen i sin Stabel.

Indløse, v. a. 2. d. s. s. indfrie; dog sædvanl. kun om Gods og Panter. (Derimod: indfrie et Beviis, en Forskrivning. — Deraf: Indløsning, en. Gaardens Indløsning paa Grund af Odelsret. — Indløsningsret, en. Ret t. at kunne indløse noget.

Indmaal, et. Maal af Ting, Varer, som man tager imod. At vinde baade paa Indmaal og Udmaal. (Langebek.)

Indmaale, v. a. 2. maale det, som kommer ind, som man tager imod; modsat: udmaale. — Deraf: Indmaaling, en. Kornets Indmaaling og Udmaaling.

Indmad, en. ud. pl. de spiselige Indvolde i et slagtet Kreatur. Slagteren har beholdt Indmaden af Svinet. "Da Bovene brændt de havde og smagt Indmaden." Fibigers Homer.

Indmager, adj. i høi Grad mager. V. S. D. (dagl. T.)

Indmane, v. a. 1. indfordre paa en eftertrykkelig Maade. At indmane Gield. (Langebek.) At indmane en Skyldner (efter den tilforn gieldende Lov og Retsbrug: opfordre ham, naar Betalingen udeblev, t. at indfinde og opholde sig, efter sin givne Forpligtelse, paa et vist Sted, indtil han betalte.) s. D. Lov. I. 22. og flere St. — Deraf: Indmaning, en. (Obstagium.) "Haver Nogen sat Pant f. Penge, og desuden forpligtet sig t. at lide Indmaning." D. L. V. 7. 16. jvf. Maning.

Indmark, en. pl. -er. Mark, som ligger nærmest ved en By ell. Gaard; modsat: Udmark.

Indmelde, v. a. 2. melde eller angive noget, man vil indføre, ell. en Person, som vil indføres, optages i et Samfund o. d. Der var indmeldt langt flere, end der kunde optages. (mods. udmelde.)

Indmuddre, v. a. 1. At indmuddre et Frugttræ, som udplantes (T. einschlämmen) ɔ: helde det gravede Hul halvt fuldt af Vand, hvori fiin Muldjord omrøres, og Træet deri nedsættes, samt den øvrige fornødne Jord lægges paa. (Olufsen. Landsoecon. 2 Udg. 365. jvf. Fleischers Havebog. S. 626.)

Indmure, v. a. 1. befæste en Ting i en anden v. Kalk o. d., ell. omgive den med Muurværk. At indmure en Steen, en Tavle i Væggen. En indmuret Bryggerkiedel. 2. at omgive med Muur. At indmure en Kirkegaard. (V. S. D. usædvanligt.) 3. indslutte inden i en Muur, eller inden for Mure. Hun blev levende indmuret. At indmures i et Taarn (hvor Døren eller Adgangen er tilmuret. jvf. Edvardsen om Skielsør. S. 498.) — Deraf: Indmuring, en.

Indnagle, v. a. 1 slaae et Søm, en Nagle ind. At indnagle et Søm. (V. S. D.)

Indoculere, s. indpode.

Indond, adj. meget ond, ondskabsfuld. V. S. D. (d. Tale.)

Indpakke, v. a. 1. lægge noget tæt og fast sammen i et Giemme eller Svøb. At indpakke sit Tøi i en Kuffert, Vadsæk, i et Klæde. At indpakke sig (i Reiseklæder) mod Kulden. — Deraf: Indpakning, en.

Indpante, v. a. 1. tilegne sig Gods ell. Pant, i St. for Penge, man har tilgode. At indpante udestaaende Penge, Gield. V. S. D. At indpante sig (ɔ: tage Pant i) en andens Gods. Hvitfeldt. (jvf. pante, udpante.)

Indpas, et. (ogsaa: en) ud. pl. [N. S. Inpaß.] 1. Adgang (især i ufordeelagtig Betydn.) At have Indpas et Sted. Han forstod at skaffe sig I. Slige Feil bør ikke gives I. i Sproget. "Faae Lasterne først noget Indpas hos et Folk, bryde de snart frem med en uimodstaaelig Magt." Rahbek. 2. Indgreb, Afbræk, Skade. At giøre een I. i hans Næring. "Om nogen i din Rang dig Indpas giøre vilde." Falster.

Indpasse, v. a. 1. passe en Ting, der skal slutte tæt i en anden. Stykket maa nøie indpasses, inden man limer det fast. — Deraf: Indpasning, en.

Indpassere, v. n. 1. (er.) et fremmedt Ord, som bruges for: reise ind, komme, drage ind. At anmelde indpasserede Reisende. s. passere.

Indpine, v. a. 2. s. pine. faae noget v. stor Trang ind i et Sted; eller giøre det mindre i Omfang ved at klemme og presse

det. Med stor Umage fik jeg det indpiint. At indpine sig ved Snørliv.

Indplanke, v. a. 1. indhegne, aflukke ved Plankeværk. (V. S. O.)

Indplante, v. a. 1. flytte Værter fra Marken, ell. fra fri Jord. At indplante Blomster i Haven, i Potter. — figurl. indgive, medgive, indprente. Kiærlighed til Livet har Naturen indplantet ethvert Menneske. "De Drifter, som Forsynet har indplantet i vore Siæle f. at giøre alle Pligter behagelige." Sneedorf. "En indplantet Følelse af Velbehag for Dyden." Howitz. "Den oprindelige Stræben, som er indplantet i Naturen." Mynster. — Deraf: Indplantning, en. pl. -er.

Indpløie, v. a. 1. At indpløie et Bræt i et andet. s. pløie, 3. — Indpløining, en. Gierningen at pløie ind. Indpløining paa en andens Mark.

Indpode, v. a. 1. indbringe, bibringe v. Podning. Denne Green er indpodet. At indpode Børnekopper. — figurl. bibringe v. Lære og Lærdom. "Dersom Fornuft og Overlæg tilligemed det latinske Sprog altid blev indpodet Menneskene." Birkner. — Deraf: Indpodning, en. pl. - er.

Indpramme, v. a. 1. føre, bringe ind paa Pramme. Godset maa indprammes i Havnen.

Indprente, v. a. 1. s. prente. br. mest figurl. for: lære m. Flid, bibringe v. gientagen Lære, Paamindelse, Advarsel. At indprente Barnet Lydighed, Lyst t. Arbeide. "Deres Taler angreb disse Laster, og indprentede de modsatte Dyder." O. Guldberg. "At indprente Folket Ære." Schytte. "Selv have de indprentet Religionen i Folkets Hierter." Samme. = Deraf: Indprentning, en.

Indpresse, v. a. 1. bringe ind m. Magt, v. at presse, trykke stærkt. 2. trykke sammen, giøre mindre i Omfang v. at passe. Det kan indpresses endnu mere. — Deraf: Indpresning, en.

Indprikke, v. a. 1. bringe ind i ved at prikke. At indprikke et Navn i en Plade. 2. omgive m. Prikker. At indprikke et Ord, en Linie (i Skrift.)

Indproppe, v. a. 1. s. proppe ind. figurl. bibringe m. Besvær. At indproppe Børn en Mængde unyttige Sager.

Indpræg, et. noget, som er indpræget; Præg.

Indpræge, v. a. 1. bringe ind i v. Prægning. At indpræge (præge) noget i Staal. Oftere figurl. d. s. s. indprente, bibringe een noget paa en Maade, at det ikke let glemmes. "At indpræge deres Tilhørere Forvisning om det evige Liv." Mynster. "Mennesker — som Følelsen af Underdanighed bliver dybt og uudslettelig indpræget." Rahb. At indpræge noget i Hukommelsen. Hans sidste Ord ere dybt indprægede i mit Sind. "At eengang det indprægede Ord — vil mange Gange rinde os i Sinde." Mynster. = Deraf: Indprægning, en.

Indpræke, v. a. 1. søge at bibringe een noget, faae een overbeviist om noget ved megen Snakken og mange Forestillinger. (dagl. Tale.)

Indpæle, v. a. 1. indslutte, indhegne m. Pæle. En indpælet Plads. — Deraf: Indpæling, en.

Indqvartere, v. a. 1. lægge i Qvarteer, anvise Opholdssted (kun om Krigsfolk.) At indqvartere Soldater i Husene, hos Borgerne. — Indqvartering, en. Handlingen at indqvartere, indlægge Krigsfolk i Husene. (I dagl. T. ogsaa: de indqvarterede Folk. Vi have faaet Indqvartering.)

Indraabe, v. a. 2. s. raabe. At indraabe Folk fra Gaden.

Indramme, v. a. 1. At indramme Pæle (indramle, V. S. O.) s. nedramme.

Indre, adj. (der kun br. med bestemt Art.) er anført under inder.

Indrebe, v. a. 1. d. s. s. rebe, (maale m. Reb.) At indrebe en Mark. — Deraf: Indrebning, en.

Indrede, v. a. 1 og 2. br. undertiden for: indrette, især om den Indretning, som skeer i det Indre af et Huus ell. en Bygning.

Indrede, et. (s. Rede.) indvortes Indretning. Indrede i et Huus.

Indreise, en. Reise hen til, ind til, ind i en By ell. et andet Sted. Paa Indreisen til Kiøbenhavn var Veiret bedre, end paa Udreisen.

Indreisende, indreist, partic. af det ellers ikke brugel. indreise. At komme indreisende (t. Byen) fra Landet. Indreisende og Udreisende. Han er alt igien indreist (til Staden.)

Indrende, v. a. 2. d. s. s. v. a. indløbe. At indrende en Hest.

Indrenden, en. ud. pl. Gierningen at rende ind. En uophørlig Indrenden og Udrenden.

Indrente, v. a. 1. indbringe, give Indkomst, Fordeel. (Den passiviske Form kan ei bruges.) Dette Gods indrenter 1000 Rdlr. aarlig. Biergværket indrenter ikke saameget, som det koster at drive. "Det ikkun indrenter Fortræd og Ulykker, at trodse mod dem." Pram. (Stærkodd.)

Indrette, v. a. 1. bringe noget i Stand, i en vis Skik og Orden, og t. et vist Diemed; lave, stikke, sætte i Lave. At indrette en ny Stat, en Skole, et Værksted. En vel indrettet Huusholdning. Jeg har indrettet min Reise saaledes, at jeg om otte Dage kan være hiemme igien. At indrette sit Foredrag efter Tilhørernes Fatteevne.

= Indretning, en. pl. -er. 1. Gierningen, at indrette noget. Han bestyrer selv Husets I. 2. noget, som er indrettet t. et vist Diemed, en vis Brug, og Stedet, hvor dette findes. En vigtig, gavnlig Indretning. En I. til Vandets Afledning. "Indretning er Maaden, hvorpaa en Gienstands indvortes Forhold ere ordnede; og hvor man ei kan tænke sig en Fleerhed af disse Forhold, kan man ikke anvende Ordet Indretning. Man kan ligesaa lidt tale om en Kampesteens Indretning som om dens Tilstand (men vel om dens Beskaffenhed.) En Stat kan til en bestemt Tid kun have een Forfatning, men mange Indretninger." Müller.

Indride, v. n. og a. 3. s. ride ind. At komme indridende i Byen. 2. act. naae, indhente til Hest. (V. S. O. sielden.) 3. act ride rundt omkring. At indride en Mark. — Indridelse, Indriden, en. Gierningen at ride ind. Jesu I. i Jerusalem.

Indridse, v. a. 1. ridse noget p. Overfladen af en Ting, saaledes at Stregerne gaae ind i samme. (s. ridse.) At indridse sit Navn i en Steen, i en Kobberplade. — Deraf: Indridsning, en.

Indrift, en. pl -er. 1. d. s. s. Rift. 2. Rift inde i noget, ikke paa Udkanten. Indrifter i et Stykke Klæde. (V. S. O.)

Indrinde, v. n. 3. s. rinde ind. Det indrindende, det indrundne Vand.

1. Indringe, v. a. 1. sanke p. en Ring. At indringe sine Nøgler. (Langeb.) 2. indslutte i en Kreds, omringe. At indringe Fienden m. Rytteri. "Stene, som tilforn havde indringet disse Høie." Wandal. "I al den Herlighed, som Skabningen indringer." Tullin. 3. At indringe Sviin. s. ringe.

2. Indringe, v. a. 1. kalde Folk ind v. at ringe m. en Klokke; ell. ringe t. Tegn paa at noget begynder. At indringe Høstfolk fra Marken. (V. S. O.) Snapstinget i Viborg indringes. — Indringning, en.

Indrive, v. a. 3. s. rive ind. — At have indrevet, faae indrevet (neml. Høet) bruges, ligesom indhøste, 2, i den Bemærkelse: at blive færdig m. at rive alt Hø til at sættes i Stak.

Indrode, v. rec. 1. s. rode. Svinet har indrodet sig under Huset. — figurl. og i dagl. Tale: at indrode sig i Processer, i uvedkommende Ting.

Indrulle, v. a. 1. føre ind v. at rulle. At indrulle Tønder i et Pakhuus. 2. rulle sammen. At indrulle et Landkort, et Stykke Baand. (mods. oprulle.) — Indrulling, en.

Indryk, et. Ankomst, Besøg, Færdsel t. et Sted. (d. Tale.) Her er et uophørligt Indryk i dette Huus. ("At give denne Verdens Mammon Indryk." H. Taussen.)

Indrykke, v. a. 1. rykke ell. flytte længere ind, tilbage eller inden for en vis Grændse. Efter Ildebranden bleve Husene indrykkede i mange Gader. 2. give Plads i, indføre ell. indsætte iblandt (noget, som bekiendtgieres ved Trykken.) At indrykke noget i en Tidende, indrykke en Afhandling i et Maanedsskrift. (jvf. v. n. rykke ind. Da Besætningen var indrykket i Fæstningen; hellere: var rykket ind.) — Indrykning, en. [i Bemærkelsen 1 og 2, saavelsom i den intransitiv. at rykke ind: Ved Troppernes Indrykning (ell. Indrykken) i Staden.]

Indrynke, v. a. 1. rynke, rynke sammen. (Langeb.) — Indrynkning, en.

Indrække, v a. 3. s. række ind. Det blev indrakt (i Stuen) giennem Vinduet.

Indrømme, v. a. 1. [T. einräumen.] 1. overgive, overlade een et Rum, et Opholdssted. At indrømme een nogle Værelser, fri Bolig. Han indrømmede ham Gaarden for sin Livstid. "Hine udsøgte Mesterstykker derimod indrømmede jeg ti Gange saa megen Plads." Bagg. 2. tilstaae, give Ret i, erklære for rigtig. Denne Paastand vil jeg indrømme ham. "De, der tillægge Dyrene Siæle, uden at indrømme dem Fornuft." Eilschow. 3. tilstede, bevilge. At indrømme en Begiering. (Hvitfeld.) At indrømme een for megen Frihed. "Livets Gienvordigheder havr kun den Magt over os, som vi indrømme dem." Mynster. "Ved Erfaring lærer han, at det ikke kan indrømmes ham, at nyde og bruge den hele Verden." Samme. "Er man saa billig at indrømme dem, hvad man paa sin Side fordrer af dem?" Birkner. — "Naar det oprindelige Begreb af indrømme overføres p. Talen, bemærker det: i Følge en vis Hensigt at antage en Paastand f. gyldig. Det synes at medføre en Erklæring om noget, der f. en Deel beroer p. Villien. — Men hvor der ei kan være Spørgsmaal om at handle godvilligt, bruges indrømme ikke. Tyven indrømmer ikke, at han har stiaalet, men han tilstaaer det." Müller. = Indrømmelse, en. Gierningen, at indrømme noget. Indrømmelsen af denne Paastand.

Indrøre, v. a. 2. røre sammen med, blande i v. at røre. At indrøre noget i Maden. (Langeb.)

Indsaale, en. s. Indersaale.

Indsalte, v. a. 1. lægge i Salt, forsyne noget, der giemmes i Kar ell. Tønder, med Salt; nedsalte. At indsalte Kiød. Hun har endnu ikke indsaltet til Huusholdningen. — Deraf: Indsaltning, en.

Indsalve, v. a. 1. oversmøre, indsmøre med Salve. (V. S. O.)

Indsamle, v. a. 1. bringe til Veie ved Samlen, sanke sammen. At indsamle Vi=

drag til Hielp for Brandlidte. Nogle Dyr indsamle Forraad til Vinteren. — Deraf: Indsamling, en.

Indsanke, v. a. 1. d. s. s. indsamle, men bruges sieldnere. (jvf. samle og sanke.)

Indsats, s. Indsæt.

Indsave, v. a. 1. skære ind i med en Sav. At indsave en Skure i en Planke. (Langeb.) — Indsavning, en.

Indsee, v. a. indsaae, indseet. fatte, begribe v. Hielp af Forstanden. "Saadan en frivillig Forening kunde ikke skee, saalænge Folk endnu ikke indsaae Nytten deraf." Sneedorf. Jeg indseer ikke denne Slutnings Rigtighed. Han indsaae ikke Følgerne af denne Handlemaade. "Vi indsee det, hvis indvortes Beskaffenhed ligger aaben for vort Blik. — Der hører et giennemtrængende Blik til at indsee, et overskuende til at begribe." P. E. Müller. (At indsee m. noget ɔ: have Tilsyn med; forældet.) jvf. Indsigt.

Indseende, ud. pl. Tilsyn, Opsyn. At have Indseende m. noget. "De skulle have flittig Agt og Indseende med, at Kongens Lov holdes og efterkommes." D. Lov. III. 1. 2. "Af deres Forsømmelse, som burde havt Indseende dertil udi Tide." Coldings Kirkehist. (Nu ikke meget brugeligt.)

Indsegl, et. pl. d. s. [A. S. Insegl.] aftrykt Segl for et Brev eller Document. (lidet brugel. og mest i figurlige Udtryk.) "Det Troværdigheds Indsegl, som den upartiske Fremtid kan trykke p. sine Domme." Rahb. (D. Tilsk. VI. 584.) "At trykke det usvigeligste Indsegl paa noget" ɔ: det mest ubedragelige Kiendemærke. sammest. IX. 32.

Indseiling, en. pl. -er. 1. det, at seile ind. Skibet stødte paa v. Indseilingen i Havnen. 2. Indløb, Indfart. Der er en maadelig Indseiling til denne By.

Indsende, v. a. 2. fremsende, skikke ind. At indsende en Beretning, en Ansøgning t. et Collegium. Han var indsendt t. Byen af sin Herre. (Derimod: Herren sendte ham ind til Byen i et Ærende.)

Indsidder, en. pl. -e. d. s. s. Inderste. — Indsidderske, en. (Ambergs Ordb.)

Indside, en. d. s. s. Inderside. (V. S. O.)

Indsigelse, en. pl. -r. 1. Indvending. At giøre Indsigelse imod noget. 2. særd. i Lovsproget om Alt hvad der fra den Sagsøgtes ell. Indstævntes Side fremføres imod Søgsmaalet, for at giøre det ugyldigt eller ophæve dets Virkning, enten ganske, eller tildeels og for en Tid; Exception. At antage, forkaste en Indsigelse ved Retten. (jvf. om Brugen af Indsigelse i denne Bemærk. Ørsteds Eunomia. III. 539—41.)

Indsigt, en. pl. -er. 1. egentl. d. s. s. Indsyn; men lidet brugeligt. 2. ligesaa usædvanlig er Brugen for: Indseende, Tilsyn. "De Pligter, m. hvilke ingen menneskelig Domstol har Indsigt." Eilschow. (Philos. Br. 133.) 3. tydelig Kundskab, Kyndighed. "Hvor Magten ikke er grundet p. Blindhed og Frygt, men p. Indsigt og Kiærlighed." Sneedorf. "I Besiddelse af en Kundskab, hvorimod al vor Indsigt kun er som Tusmørket mod Dagen." Mynster. "Ved Kundskab veed man en Ting; ved Indsigt begriber ell. giennemskuer man den." Sporon. At have gode, grundige Indsigter i en Videnskab. "Med en dyb og øvet Indsigt forenede han et godt og mildt Sindelag." O. Guldb. "Du kan have Forestilling om mangeslags Ting, uden at samle dem t. rigtig og fuldstændig Indsigt." Mynster. Efter min I. ɔ: efter mit Begreb, saavidt jeg kan fatte. — indsigtsfuld, adj. som har megen Indsigt ell. Kyndighed i et vist Fag eller i flere.

Indskaar, et. d. s. s. Indsnit.

Indskandse, v. a. 1. omgive m. Volde og Skandser t. Værn, forskandse (som mere bruges.)

Indskarre, v. a. (V. S. O.) s. skarre.

Indskibe, v. a. 1. bringe ombord p. et Skib. At indskibe Tropper, Varer. Han indskibede sig i England for at gaae til Amerika. — Deraf: Indskibning, en. pl. -er.

Indskikke, v. a. 1. s. indsende. 2. d. s. s. beskikke, indstifte. (forældet.) "Ægteskab er indskikket af Gud." H. Skonnings hed. Philos. (1636.) S. 454.

Indskride, v. n. 3. s. skride ind. Foden under Huset er indskreden. — Deraf: Indskriden, Indskridning, en. Husets, Bakkens Indskridning.

Indskrift, en. pl. -er. Skrift, som er sat paa ell. indgravet i en Gienstand, til Erindring ell. Forklaring om noget; Inscription. Indskrift paa et Mindesmærke, paa en Mynt.

Indskrive, v. a. 3. optegne, skrive ind i en Bog, et Register eller desl.; særd. optegne eens Navn, som Medlem af et Samfund, som Deeltager i noget. At indskrives som Student. "Enhver Ungkarl, tyve Aar gammel, skal indskrives til Soldat." Guldb. (V. Hist. I. 1094.) At lade sig indskrive (for at reise) med Posten. — Deraf: Indskrivning, en. — Indskrivningspenge, pl. det, som betales for Indskrivning.

Indskrue, v. a. 1. bringe ind i ved at skrue. En indskruet Bolt. — Deraf: Indskruening, en.

Indskrænke, v. a. 1. sætte Skranker, Grændser for, formindske Udstrækningen, Omfanget af noget. At indskrænke noget i et mindre Rum. "Enhver endelig Ting er indskrænket, og den ene sætter den anden Skranker." Eilschow. "Ei Tid, ei noget

Tab indskrænker min Varighed." Thaarup. (br. oftest figurl. om det, som vedkommer Siælen.) At indskrænke sine Ønsker, Fornødenheder, Udgifter. "Fordomme indskrænke Siælens Kræfter." Sneed. "Hvorledes Raadet og Folket indskrænkede Kongen, og igien bleve bestyrede af ham." O. Guldb. En indskrænket monarkisk Regieringsform. — At indskrænke sig, absol. formindske sit Forbrug, sine Udgifter. — indskrænket, adj. v. ikke udstrakt, ikke vid; knap, sparsom. En indskrænket Udsigt, Levemaade. Han boer meget indskrænket. — figurl. Et indskrænket Begreb. Et indskrænket (borneret) Hoved. "Indskrænket er den, som ikke formaaer at fatte, hvad der ligger uden for den snevre Kreds, hvori han pleier at virke." P. E. Müller. — Indskrænkning, en. pl.-er. 1. Handlingen at indskrænke. At foretage Indskrænkninger i sine Udgifter, i sin Levemaade. 2. indskrænket Tilstand. "Siælen føler sig ophøiet over al det timelige Livs Indskrænkning." Mynster. "Det nærværende Dieblikś Indskrænkning og Nødtørst." Samme. — Indskrænkelse, en. sieldnere for: Indskrænkning. Eilschow. (Phil. Br. 327.)

Indskud, et. pl. d. s. 1. det, som indskydes; de Penge, der sammenskydes eller betales t. et vist Øiemed, hvori flere tage Deel. At giøre Indskud i Enkekassen, i et Handelsselskab. 2. i Vævning: d. s. s. Islæt. (V. S. O.) = Indskudspenge, pl. Penge, som betales i Indskud, ell. f. Ex. ved Indtrædelsen i et Selskab. "Vælges han imidlertid igien — betaler han kun halve Indskudspenge." Rahbek. (D. Tilsk. 1791.) — Indskudsseng, en. Seng, som paa tværs er deelt, saaledes at den ene Deel kan skydes ind i den anden, og Sengen derved blive kortere.

Indskure, v. a. 1. giøre en Fordybning i v. at skure. Denne Rende er indskuret v. Tougets Gnidning. — Indskuring, en.

Indskyde, v. a. 3. s. skyde ind. Skuffen er ikke rigtig indskudt. De (i Staden) indskudte Kugler. 2. betale Penge ind t. et vist Brug, t. Sammenskud; giøre Indskud. Enhver Deeltager indskød 100 Rdlr. 3. tilskynde til, indgive et Forsæt, tilraade. Det har en Anden indskudt ham. "Maaskee havde ulykkelig Kiærlighed bidraget t. at indskyde ham denne Beslutning." Rahb. 4. d. s. s. indgyde, 2; bibringe. "Hvorfor han og — indskyder mere Tillid og Fortrolighed, end noget andet Menneske." Bagg. (Labyr. I. 136.) 5. recipr. At indskyde sig (skyde sig ind) under en høiere Domstol. Biskoppen indskød sig (eller sin Sag) under Paven. "Jeg for Gud vil mig indskyde." Bording. I. 235. = Indskydelse, en. pl.-r. 1. Indgivelse, Overtalelse, Tilskyndelse. Efter onde Menneskers J. En overnaturlig, guddommelig J. (Inspiration.) "Tilbøieligheder, hvoraf de fleste ikke saa meget ere grundede i Menneskets Natur og Væsen, som i de Indskydelser, vi faae af Andre." Sneed. 2. Appel, Appellation. En Sags Indskydelse under en anden Domstol.

Indskylle, v. a. 1. bringe ind, kaste ind ved en skyllende Bevægelse (om Vandet.) At udøse det af Havet indskyllede Vand. At rense Jorden fra Tang, som Havet har indskyllet (opskyllet.) Derimod neutr.: Vandet skyllede ind giennem Aabningen.

Indskære, v. a. 3. bringe ind i ved at skære; giøre Skaar, Indsnit i. At indskære sit Navn i et Træ. (Der er skaaret ind i Tøiet.) — Heraf: Indskæren, Indskæring, en. Gierningen at skære ind i noget.

Indskærpe, v. a. 1. paaminde, erindre om, advare, foreholde m. Alvor og Eftertryk. At indskærpe een hans Pligter. "At indskærpe Folket Lydighed." Jacobi. Jeg har p. ny indskærpet ham, at afholde sig derfra. — Deraf: Indskærpelse, en.

Indslaae, v. a. 3. s. slaae ind. Hans Vinduer bleve indslagne.

Indslag, et. det, at noget slaaer ind, trænger ind igiennem v. Fald. Indslag af Regn og Snee (giennem Taget.) V. S. O.

Indslagte, v. a. 1. slagte Kreature til Nedsaltning og Forraad i Huusholdningen. (i dagl. Tale og sædvanl. absol.) At indslagte til Vinteren. Vi har endnu ikke indslagtet. — Deraf: Indslagtning, en.

Indslibe, v. a. 3. bringe ind i v. Slibning. At indslibe Figurer i Glas. Navnet er indslebet. — Deraf: Indslibning, en.

Indsluge, v. a. s. sluge, nedsluge. — Indslugning, en. (V. S. O.)

Indslumre, v. n. 1. (er.) s. slumre ind. (Hun var netop indslumret.) "I Yndigheders Skiød indslumrer Siælen rolig." C. Colbiørnsen. "Faderen, mattet af møisomt Tog, indslumrer paa Hyndet." Hertz. figurl. "Efterdi Skiønsomhed — saa ofte fattes os, saa ofte indslumrer i os." Mynster. "I de Timer — i hvilke dit indre Liv begynder at indslumre." Samme.

Indslutte, v. a. 1. lægge inden i, giemme i en anden Ting. I Brevet var indsluttet en Verel. Det kan Alt indsluttes i samme Omslag, i een Pakke. 2. indelukke, indeslutte. Fangerne bleve indsluttede i et Taarn. 3. omringe, omgive fra alle Kanter; undertiden for at hindre Adgang og Bortgang. "Smaa Sletter, som ere indsluttede af Floder og Bierge." Sneedorf. Byen er indsluttet af Fienden. Fodfolket blev indsluttet af Rytteriet. 4. indbefatte, indbegribe. Disse vare ikke indsluttede i Fredsforbundet. At indslutte een i sine Bønner. — Deraf: Indslutning, en.

Indslynge, v. a. 1. kaste ind m. voldsom Kraft. (s. slynge.) Den indslyngede Steen. 2. slynge tæt sammen eller ind i hinanden. "At slig en fast indslynget Knude kan ikkun langsomt løses." Øhlenschl. (Poet. Skr. II. 317.) 3. flette ind imellem, knytte ind i. Hun havde indslynget Perler i hendes Haarfletninger. Et Baand med indslyngede Guldtraade. — Indslyngning, en.

Indslæbe, v. a. 2. s. slæbe ind. De indslæbte Kasser.

Indslænge, v. a. 2. s. slænge ind. Det indslængte Tøi.

Indsløre, v. a. 1. indhylle i Slør, tilsløre. "Da blev hun til et Siv, af Skum indsløret." Øhlenschl. — figurl. indslørede Sandheder. Denne Sags rette Beskaffenhed er indsløret i dyb Hemmelighed.

Indsmelte, v. a. og n. 1. bringe forarbeidet Metal paa ny i flydende Tilstand. At indsmelte Mynter. At lade sit Sølvtøi indsmelte. 2. neutr formindskes v. Smeltning. (s. smelte ind, smelte sammen.) figurl. aftage, formindskes. Hans Indkomster ere meget indsmeltede. (V. S. O.) — Deraf: Indsmeltning, en.

Indsmigre, v. rec. 1. vinde Yndest, giøre sig antaget, yndet ved Smiger, ved sledsk Tale. Han har p. ny indsmigret sig i Huset. "Dommere, som for deres egen Fordeels Skyld gierne vilde indsmigre sig hos Regieringen." Birkner.

Indsmugle, v. a. 1. bringe hemmeligen ind, indføre Varer, som ere forbudne, ell. hvoraf Tolden ei er betalt. At handle m. indsmuglede Varer. — Indsmugling, en.

Indsmøre, v. a. 3. bestryge vel med Smørelse, lade giennemtrænges af paasmurt Olie, Salve ell. desl. At indsmøre en Bøsselaas. Indsmøre Haaret m. vellugtende Olie. — Deraf: Indsmørelse, en.

Indsnevre, v a. 1. bringe i et snevrere Rum, indskrænke. — Indsnevring, en.

Indsnige, v. a. og recipr. 3. bringe ind p. en hemmelig ell. forbuden Maade. "Er Tolden for stor — da undrer man sig ikke paa, at Kiøbmanden søger at indsnige Varene." Schytte. "Fremmedt og bedre Arbeide vilde da indsniges." J. Boye. "Her ved dette Gammensbord — gad jeg et fornuftigt Ord mellem os indsnige." Bagg. — Mere brugel. som recipr. faae uformærkt, ell. lidt efter lidt Indpas. "Saa flei hun hen og sig i saadant Huus indsniger." Holb. (P. Paars.) "Da han aldrig engang kunde indsnige sig i hendes Omgang." Rahbek. "At indsnige sig i en Stand v. nedrige Midler." Sneed. Mange Uordener have indsneget sig i Bestyrelsen. "Endskiøndt Overdaadighed — efterhaanden indsneg sig blandt disse Krigere." Treschow.

Indsnit, et. pl. d. s. Snit, Skaar, som frembringes ved at skære ind i noget. Han giorde et dybt Indsnit i Kiødet.

Indsnoe, v. a. 1. snoe tæt sammen, snoe eet ind i et andet. Det er saaledes indsnoet, at man ikke kan faae det opløst.

Indsnære, v. a. 1. hilde, indvikle i Snare ell. Garn. Ræven blev indsnæret. Fuglen har indsnæret sig i Garnet.

Indsnærpe, v. a. 1. d. s. s. sammensnærpe. (s. snærpe.)

Indsnøre, v. a. 1. ombinde, binde tæt sammen med Baand ell. Snore. At indsnøre sig om Livet m. et Bælte. Den Pakke er godt indsnørt. Hun gaaer hele Dagen indsnørt (ell. snørt ɔ: i Snørliv.) — Deraf: Indsnørelse, Indsnøring, en.

Indspinde, v. a. 3. omgive, indslutte m. Spind. Edderkoppen indspinder de store Fluer. Silkeormen har indspundet sig.

Indsprænge, v. a. 2. s. sprænge. Døren blev indsprængt m. Magt. (V. S. O. rettere: sprængt.) — indsprængt, adj. v. som har flere, tæt i hinanden blandede Farver; farveblandet, spraglet. Graat indsprængt Klæde. (jvf. spættet.) "Er noget bestrøet med smaa og hyppige Pletter af en anden Farve, kaldes det indsprængt. Tigerens Skind er spættet; det graae Klæde er indsprængt med Sort og Hvidt." Müller. Granit indsprængt m. Qvarts (d. e. sammengroet med ganske smaa Qvartsdele.)

Indsprøite, v. a. 1. bringe noget Flydende ind v. Hielp af en Sprøite. At indsprøite noget i eens Øre; indsprøite et Lægemiddel i Aaren p. en Hest. — Deraf: Indsprøitning, en.

Indspænde, v. a. 2. fæste, hefte i ved Hielp af et Spænde. At indspænde en Rem i Seletøiet. 2. snøre tættere sammen v. Hielp af Spænde. At indspænde sine Skoe, sit Bælte. (V. S. O.)

Indspærre, v. a. 1. indelukke saaledes at Udgangen formenes. At indspærre Fanger i et Taarn. Han sad indspærret p. sit Kammer. — Deraf: Indspærring, en.

Indstage, v. a. 1. indgrændse, afgrændse, ell. sætte Mærke, Skiel imellem v. Stager; (et tilforn i Lovsproget brugeligt Ord; ligesom indstene. "Saa vidt som de haver der nu indstenet og indstaget." Doc. af 1558. Ny D. Mag. VI. 138.)

Indstalde, v. a. 1. sætte paa Stald, bringe ind i Stalden fra Marken. At indstalde Qvæg, Stude. — Indstaldning, en.

Indstampe, v. a. 1. bringe ind i, ned i ved at stampe. At indstampe en Pæl i Jorden. (V. S. O.)

Indstemple, v. a. 1. bringe ind i v. et Stempel. At indstemple et Mærke i Sølvtøi. (V. S. O.)

Indstifte, v. a. 1. indrette, stifte. 4 Mos. 28. 6. (br. sielden, undtagen om reli-

giøse Høitider og desl.) "Den første Fest, der indstiftedes i de christne Menigheder." Mynster. (Præd. 1823. I. 434.) — Deraf: Indstiftelse, en. Nadverens Indstiftelse. Festers J. (Guldb. Verd. Hist. I. 370.)

Indstikke, v. a. 3. s. stikke ind. — Deraf: Indstikning, en.

Indstille, v. a. og rec. 1. overlade til eens Velbehag, Afgiørelse. "Vi indstille det ganske t. hans Tykke, om han vil vederlægge Velgierninger eller ei." B. Thott. 2. forebringe en Sag til høiere Afgiørelse. (mest i Cancelliestiil.) Sagen er indstillet til Cancelliet. Collegiet har indstillet ham t. dette Embede. 3. recipr. At indstille sig, indfinde sig. "Endnu maatte de, mod Dagbrækningen, indstille sig p. det forordnede Sted." O. Guldberg. — Indstilling, en. Gierningen at indstille; særd. det Væsentlige af en Forestilling fra et Collegium, der indstilles til Kongens Afgiørelse.

Indstimle, v. n. 1. s. stimle ind. Den indstimlede Mængde.

Indstoppe, v. a. 1. s. stoppe ind. Den indstoppede Fylding.

Indstrande, v. n. (er.) d. s. s. strande. Skibet indstrandede imellem Fiskerleierne. (Malling.)

Indstrøe, v. a. 1. strøe iblandt, bestrøe. — Det br. mest figurl. for: anføre blandt andre Ting, anbringe hist og her. Han indstrøer mange Bibelsprog i sin Prædiken. — Deraf: Indstrøelse, en.

Indstrømme, v. n. 1. (er.) s. strømme ind. Vandet kom indstrømmende. Den indstrømmede Mængde. (Hos Baggesen som v. a. "Havet indstrømmer sin Nordbugt.") — Indstrømmen, Indstrømning, en. "De Tydskes Overmagt og uophørlige Indstrømmen." Engelst. "Ved hiin Indstrømning af Luften til Ildstedet." Olussen.

Indstuve, v. a. 1. pakke, stuve tæt sammen. At indstuve Lasten i et Skib. (V. S. O.)

Indstykke, v. a. 1. fælde ind i, sætte Stykker ind i. (V. S. O.)

Indstyrte, v. n. 1. (er.) s. styrte ind. Han kom hovedkulds indstyrtende. — Deraf: Indstyrtning, en.

Indstændig, adj. og adv. alvorlig, inderlig, m. Iver og Eftertryk. Uagtet min indstændige Begiering. Han bad saa indstændigen derom, at jeg ikke kunde negte det. "Inderlig antyder, hvad der kommer fra Menneskets Indre; indstændig hvad der stræber at trænge derind. — At bede indstændig, er at bede vedholdende. Ved at bede inderlig, er man selv rørt; ved at bede indstændigen tragter man efter at røre." Müller. — Deraf: Indstændighed, en. At bede med J. om noget.

Indstænge, v. a. 1. indslutte, indgierde m. Stænger. At indstænge en Plads. (s. indestænge.)

Indstævne, v. a. 1. indkalde for Retten v. Stævning (om Personer.) Han er indstævnet som Vidne. "Uagtet Beviis ligesaa lidt er blevet ført fra Sagsøgerens, som fra den Indstævntes Side." Ørsted. 2. indstyde (en Sag) for Retten ell. Domstolen. At indstævne en Sag for Høieste Ret. (s. stævne.) — Heraf: Indstævning, en.

Indstøde, v. a. 2. s. støde ind. Døren, Bunden p. Karret blev indstødt. — Heraf: Indstødning, en.

Indsuge, v. a. 1. trække til sig ligesom v. at suge, suge i sig. Svampen indsuger Vandet. Legemet indsuger Fugtighed af Luften. figurl. At indsuge Vildfarelser, Fordomme. — Heraf: Indsugning, en.

Indsukkre, v. a. 1. sylte, nedlægge i Sukker. (V. S. O.)

Indsvinde, v. n. 3. (er.) formindskes, tabe i Størrelse, Omfang, Mængde. s. svinde ind. "En udstrakt Ø indsvinder til et Skiær." Frimann. Kornet er indsvundet (svundet) p. Loftet. "Man har fundet, at Leret v. at opvarmes indsvinder, fordi det taber en Mængde Fugtighed." H. Ørsted. Magre, indsvundne (indfaldne) Kinder. — Deraf: Indsvinding, en. Kornets Indsvinding ved Tørringen.

Indsvovle, v. a. 1. bestryge, giennemrøge noget indeni m. Svovel. (V. S. O.)

Indsvøb, et. d. s. s. Svøb, Omsvøb. (V. S. O.)

Indsvøbe, v. a. 2. lægge en Ting inden i noget, ell. omgive den m. noget, for at bevare den. At indsvøbe (svøbe) noget i Papir, i et Klæde. At indsvøbe sig i Foerværk mod Kulden. "Indsvøb dig i dig selv et Dieblik, min Aand, og sving dig op til Aanders Rige." Bagg. — Indsvøbning, en.

Indsyde, v. a. s. indkoge.

Indsye, v. a. 1. bringe ind i v. at sye; indsvøbe i noget, som heftes ved Syening. At indsye Navn i Linned, Blade i en Bog. At indsye noget i en Maatte, indsye en Pakke i Lerred. — Deraf: Indsyening, en.

Indsylte, v. a. 1. d. s. s. sylte. (V. S. O.) — Deraf: Indsyltning, en.

Indsyn, et. ud. pl. 1. det, at see ind, eller at kunne see ind. At have J. fra et Vindue i Naboens Gaard. 2. Tilsyn, Indseende, Opsyn. At have J. med noget.

Indsynke, v. n. 3. (er.) s. synke ind. Grunden er indsiunken. — Deraf: Indsynkning, en. "Grubernes Indsynkning." Olussen.

Indsæbe, v. a. 1. indsmøre, besmøre m. Sæbe. At indsæbe een, der skal rages; indsæbe Tøi t. Vask. — Deraf: Indsæben, Indsæbning, en.

Indsæt, et. pl. d. s. 1. Gierningen at indsætte; Indsætten. (sielden.) 2. det

som indsættes, indskydes; Indskud. (Langebek.) Foruden det første Indsæt maatte enhver endnu tilskyde 10 Rdlr. (I dagl. Tale br. Indsats.)

Indsætte, v. a. 3. i egentl. Bemærk. s. sætte ind. At indsætte en Rude. Stenen er igien indsat i Muren. 2. hengive, hensætte i Forvaring. Han blev indsat i Stadens almindelige Fængsel. 3. giøre Indskud. At indsætte Penge i en Handel. 4. hengive t. Salg. At indsætte Tøi paa en Auction. it. falbyde t. en bestemt Priis. Det var indsat for høit, og blev derfor ikke solgt. 5. beskikke, udnævne til, sætte i Besiddelse af. Kongen indsatte ham igien i sit Embede (mods. afsætte fra.) Sognepræsten bliver idag indsat af Provsten (ɔ: hans Beskikkelse offentlig kundgiort f. Menigheden.) At indsætte een til sin Arving. — Indsættelse, en. (i alle Bemærkelser.)

Indsø, en. pl.-er. en paa alle Sider af Land omgiven Sø, hvis Vand sædvanligen er ferskt. Det Caspiske Hav er én I. (Ordet Sø, der har samme Bemærkelse, bruges dog undertiden ogsaa om Havet; f. Ex. Søen gaaer høit idag. Indsø derimod allene som ovenfor.)

Indsøle, v. a 1. besudle noget ved at lægge ell. trække det igiennem Søle; tilsøle. (V. S. O.)

Indsøm, en. pl.-me. Søm ell. Kantning, som vender indad.

Indsømme, v. a. 1. sømme et Klædemon indentil ell. rundt omkring. At indsømme et Skiørt. (V. S. O.)

Indtage, v. a. 3. lade komme ell. bringes ind, optage, faae ind, modtage. (s. tage ind.) Skibet har indtaget sin Ladning. At indtage (optage) fremmedt Qvæg. Regieringen indtager betydelige Summer aarligen af Tolden. (s. Indtægt.) 2. inddrage, trække ind. Seilet maa indtages (rebes.) 3. fylde, optage. At indtage megen Plads. "Mange Legemer indtage, i det de størkne, et større Rum, end før." H. Ørsted. 4. faae i sig, svælge. At indtage Medicin, Gift. 5. sætte sig i Besiddelse af (enten f. en vis Tid, ell. for stedse. s. det følgende.) "I hans Fraværelse kunde enhver Borger indtage hans Plads." Guldberg. "Stille Sorg rundt om indtaget har den fordum glade Kreds." Pram. 5. erobre, faae i sin Magt. At indtage en Fæstning m. Storm. At indtage Lande og Stæder. 7. have en overveiende Indflydelse p. Siælen, vække stærk Tilbøielighed (for eller imod,) lokke, bedaare. "Med den kan jeg indtage hver en Pige." Troiel. Han indtager enhver ved sin Høflighed, Mildhed, Nedladenhed. At være indtagen for, imod noget ɔ: være stemt t. et gunstigt ell. ugunstigt Omdømme. Han har vidst at indtage Kongen for denne Plan. At lade sig indtage af Skiønhed, af Fordomme, af Vellystens Tillokkelser. — Heraf adj. v. indtagende, som let behager, saavel v. udvortes Ynde, som v. Aands-Evner. (s. tækkelig.) En indtagende Pige. Et indtagende Væsen. "Indtagende er den Person, som pleier at indtage Andre for sig, eller som vækker et udeelt Velbehag, der fylder vort hele Sind. — At være indtagende beroer ikke p. een selv; men paa sieldne Gaver." Müller. — indtagelig, adj. som kan indtages, erobres. De allerfleste Fæstninger ere indtagelige. — Indtagelse, en. Gierningen at indtage (sielden uden i Bemærk. 5.) Fæstningens Indtagelse.

Indtale, v. a. 2 kræve tilbage, fordre ind v. Rettens Hielp. "Det (Qvæg) som er forkommet, skal igien indtales." D. Lov. II 22. 27. At indtale sin Ret, indtale en Rettighed. "De Betingelser, der skulle hiemle ham den Ret, han indtaler." A. Ørsted.

Indtale, en. (V. S. O.) s. Paatale.

Indtappe, v. a. 1. forbinde, sammenfælde v. Tappe og Huller, hvori disse passe. At indtappe en Stolpe i et Fodstykke. (V. S. O.) "Forneden indtappes dette Stykke Træ i Plovhovedet." Thaers Landoec. v. Drevsen. III. 39. — Deraf: Indtapning, en.

Indtegne, v. a. 1. indføre, optegne i en Bog ell. desl. Hans Navn er indtegnet i Bogen. — Deraf: Indtegnelse, Indtegning, en.

Indtigge sig, v. rec. 1. (V. S. O.) At indtigge sig i eens Gunst. s. tigge.

Indtil, præp. og conj. a) som præp. udtrykker det en Bestemmelse af Grændsen i Rummet for en Bevægelse, en hvilende Stilling, ell. en Udstrækning; Grændsen i Tiden for dennes Udstrækning, for en Handlings, en Tilstands Varighed, Tidspunktet, hvorfra en Handling begynder, ell. hvor den ophører. (jvf. til, I. h., der saaledes ofte bruges for: indtil.) Jeg fulgte ham indtil (til) Porten. Vi reiste sammen indtil den franske Grændse. Vi stode i Vand indtil (til) Halsen. (Forskielligt fra præp. ind til; f. Ex. Vandet var gaaet op lige indtil Muren. Han trykkede ham ind til Muren. — Det Stykke af Veien herfra indtil Bommen. Her gaaer Veien ind til Byen.) — Om Tiden: "Jeg er med eder alle Dage, indtil Verdens Ende." Matth. 28. 20. Vi vaagede indtil Midnat, indtil den lyse Dag. Jeg har lovet at bie indtil (til) i Morgen. Indtil denne Dag. Indtil videre (ad interim.) Det kan beroe indtil videre (om en ubestemt Tid.) b) som conj. bruges det blot om Tiden, naar dens Maal ell. Grændse udtrykkes ved et Verbum ell. en Sætning. "I dit Ansigts Sved skal du æde Brødet, indtil du bliver til Jord igien." 1. Mosеb. 3. Han maa vente,

indtil jeg faaer Leilighed. Jeg vil blive her, indtil jeg seer de andre komme. Lige fra han kom, indtil han reiste bort.

Indtilbeens, adv. br. kun i den Talemaade: At gaae indtilbeens o: saaledes at Fodspidserne vende indad ell. mod hinanden.

Indtinge, v. a. og rec. 1. skaffe een Bolig og Kost i et Huus, imod fastsat Betaling. "Hos en god Ven, hvor jeg har indtinget hende i Kost." Holberg. At indtinge sig p. et Vertshuus. s. tinge. — Deraf: Indtingelse, Indtingen, en.

Indtog, et. pl. d. s. høitidelig Maade, hvorpaa Een drager ind i en Stad. Kongen, Seierherren holdt sit J. Utallige Mennesker havde samlet sig for at see p. Indtoget. — Deraf: Indtogshøitid, Indtogsvogn, o. fl.

Indtold, en. ud. pl. Told af indgaaende Varer, Indførselstold. (V. S. O.)

Indtolde, v. a. 1. give Told af Varer, som indføres, (V. S. O.) fortolde (som oftere bruges.)

Indtrine, v. n. 1. d. s. s. indtræde, 1. (Øhlenschlæger.)

Indtryk, et. pl. d. s. 1. Gierningen at indtrykke. (V. S. O.) s. Indtrykning, som rettere bruges. 2. Spor af Indtrykning, Fordybning frembragt v. Tryk. Man saae Indtrykket af hans Fod i Sandet. 3. fig. Virkningen af udvortes Ting og Begivenheder p. Sindet og Følelsen. "De J. som udvortes Ting giøre p. os." Sneed. Hans Tale giorde et stærkt, levende J. paa Tilhørerne. "Hver Sands mod glade Indtryk tager." Wessel. "Først maa Sindet være dannet for det gode Indtryk, før det kan modtage det." Mynster. "Da vorer — den store Forestillings levende Indtryk i mit Hierte." Samme.

Indtrykke. v. a. 1. bringe noget ind i v. at trykke. At indtrykke et Mærke i noget. "Ungdommen er som et blødt Vor, der man kan indtrykke hvad man vil." N. Hemmingsen. 1572. 2. trykke en Ting saaledes, at den giver sig ind, bøier sig indad. Hierneskallen var indtrykt p. den ene Side. = Indtrykning, en. pl. -er. Gierningen, at trykke ind i noget, ell. trykke noget indad.

Indtrylle, v. a. 1. bringe ind i ved Tryllekraft, ved Tryllekonst. "Tilgiv, at atter jeg stræber at indtrylle mig deri." Bagg. "At indtrylle Forfædres Dyder i Ynglingens Hierte." Engelst. "Og Liv igien indtrylle i det Døde." Grundtvig.

Indtræde, v. n. 3. (er.) 1. egentl. s. træde ind. Saasnart han var indtraadt i Salen. "J, som indtræde, for Evighed Farvel til Haabet siger!" S. Staffeldt. 2. komme ind i, give sig ind i. At indtræde i Ægteskab, i en Munkeorden. Han er i Gaar indtraadt i sit 20de Aar. 3. begynde, tage sin Begyndelse. Vinteren er indtraadt m. en tidlig Kulde. 4. d. s. s. indtræffe, 2. Dersom det Tilfælde skulde indtræde. "Under den Betingelse, at Forpligtelsen skulde ophøre, naar en eller anden Begivenhed indtraaadte." A. Ørsted. = Indtrædelse, en. 1. Gierningen at træde ind. Ved min J. i Stuen. 2. figurl. Begyndelse, Tiltrædelse, Indgang. Ved hans J. i Embedet, i et nyt Ægteskab. — Han har holdt sin Indtrædelsestale, -prædiken.

Indtræde, v. a. 3. træde noget, saaledes at det gaaer ind ad, brydes ind ad. Bunden i Karret blev indtraadt. 2. faae ind i v. at træde. Hesten har indtraadt et Søm i Foden. 3. træde skiævt indad. At indtræde sine Skoe. (Langebek.)

Indtrædsk, adj. meget trædsk, snedig. (V. S. O.)

Indtræffe, v. n. 3. (er.) 1. ankomme, komme til et Sted. Posten indtraf først i Nat. 2. møde, forefalde, hændes. Der er indtruffet en Hindring. Det er et Tilfælde, som sielden indtræffer. 3. gaae i Opfyldelse. Hans Spaadom indtraf virkelig.

Indtrække, v. a. 2. s. trække ind. Han blev indtrukken m. Magt. Han er bleven indtrukken i denne Sag imd sin Villie. 2. trække sammen. At indtrække Seilene. 3. indsamle, indfordre. At indtrække Penge v. Verler. — Deraf: Indtrækning, en.

Indtrænge, v. a 2. faae ind, skaffe ind m. Magt eller m. megen Møie. Her kan ikke en Bog mere indtrænges. At indtrænge sig i et Embede. "De underftod sig, uden Tilladelse at indtrænge sig i et borgerligt og sluttet Selskab." Rahb. "Naar vi samle alle disse Erindringer, da vil Mismod mangengang indtrænge sig." Mynster. (jvf. v. n. trænge ind.) — figurl. En indtrængende (kraftig, dybt virkende) Tale. Indtrængende Formaninger. (Mynster.) "Han talede derom m. stærke, indtrængende Ord." Samme. (Præd. 1815. II. 51.) "Et dybt indtrængende Blik i de menneskelige Forhold." A. Ørsted. "Saaledes er dette Udtryk — saa opvækkende f. Samvittigheden, saa indtrængende i ethvert menneskeligt Hierte." Mynster. — Deraf: Indtrængen, en.

Indtugte, v. a. 1. indpræge ved Tugt, v. Straffemidler. (usædvanl.) "Og under Straffens Riis — indtugtes der, hvad han som Mand bør glemme." Fr. Guldberg. (Digte. 1803. I. 220.)

Indtvinge, v. a. 3. s. tvinge ind. At indtvinge noget m. Magt. Vi fik Brættet igien indtvunget.

Indtvære, v. a. 1. røre tørre Sager ind i noget flydende. At indtvære Meel i Suppen. (V. S. O.) Mere brugeligt er udtvære.

Indtægt, en. pl. -er. 1. hvad man tager ind, faaer ind af Penge ell. Penges Værd

t. Eie og Brug; Indkomst. At rette Udgift efter I. Han har faa Indtægter i Penge, men de fleste i Naturalier. Heraf: Indtægtsbog, Indtægtskilde (det, hvoraf man trækker Indtægter), o.fl. [Indtægt er overhovedet hvad man af Penge eller Penges Værd faaer i Besiddelse, ofte med Hensyn t. en vis Tid (aarlig, maanedlig I.) ell. til en Sammenligning m. Udgiften. En Handelsmand, der sælger i Smaat, har daglige Indtægter; men hans aarlige Udgift kan være større, end hans rene Indkomst. (s. dette Ord.) "En Casserer kan føre meget til Indtægt i sine Bøger, og selv have en ringe Indkomst." Müller.] 2. (sieldnere.) Land, Jord, som indtages, inddrages inden for visse, f. Ex. en Byes Grændser eller Enemærker. (forekommer i ældre Skrifter og med Art. et.)

Indtælle, v. a. 3. tælle det, som kommer ind. At indtælle og udtælle Penge.— Deraf: Indtælling, en.

Indtændt, adj. snedig, listig. En indtændt Skalk. (P. Syvs Ordspr.) I dagl. Tale: indtændt (ɔ: meget) ond, arrig.

Indtære, v.a. og n. pass. 1. d. s. s. hentære, hentæres. (V. S. O.) Indtæret af Heden. At indtæres af Sorg, Sygdom.

Indtømmer, et. ud. pl. Tømmer, som bruges inden i Skibe og Huse.

Indtør, adj. tør indeni, giennemtør. (Langebek.)

Indtørre, v. a. 1. tørre inde i Huset, under Tag. At indtørre vasket Tøi om Vinteren. (Langeb.)

Indtørres, v n pass. indtørredes, indtørret. Formindskes, svinde ind v. Tørring. Farven indtørres v. at staae i Solen. Det er næsten ganske indtørret. — Deraf: Indtørring, en.

Indvaaner, en. pl.-e. (T. Einwohner.) s. Indbygger. (Pram. Stærkodder.) Hvor dette overflødige Ord, af nyere Oprindelse, bruges, der anvendes det paa Stæders, men ikke p. Landes Indbyggere. (jvf. Müllers d. Synon. II. 81.)

Indvalke, v. a. 1. bringe ind i, ind imellem ved Valkning. At indvalke fine Haar blandt de grove. (V. S. O.)

Indvarpe, v. a. 1. s. varpe. Skibet blev indvarpet (varpet ind.)

Indvarsle, v. a. 1. d. s. s. indstævne, 2. indkalde v. offentlig Bekiendtgiørelse. "At indvarsle Eiere af bierget Vrag." (Fr. 12 Marts 1790.) s. Varsel. — Indvarsling, en.

Indveie, v. a. 1. veie noget, som kommer ind, som man tager imod. At indveie og udveie Varer.

Indvende, v. a. 2. (den egentl. Bemærk. at vende ind ad, er lidet brugelig. At indvende sin Kiortel, Kappe. Langeb.) anføre Modgrunde, fremsætte en modsat Mening. Jeg har intet at indvende derimod. Herimod kan indvendes, at han ikke havde givet sit udtrykkelige Løfte. — Indvending, en. pl.-er. Gierningen at indvende; ell. det, som indvendes, fremføres imod en Mening, Paastand. Det maa skee uden al I. At giøre ugrundede Indvendinger imod noget.

Indvendig, adj. som vender ind ad, (mods. udvendig); som er inden til ell. inden i. Den indvendige Side af Muren, af Plankeværket, af Skindet. Legemets indvendige (indvortes) Dele. Det Indvendige i Huset er forfaldet. "Det Udvendige af et Plankeværk er det, som staaer t. Gaden, fordi det af Alle kan sees; det Indvendige er det, som vender t. det indelukte Rum, t. den Side, hvor faa have Adgang." Sporon. — indvendig, indvendigen, adv. indvortes, indeni. "Du er indvendig heed; viis dig og heed udvendig." Wessel. jvf. indvortes.

Indvexle, v. a. 1. faae v. Ombytning, bytte sig til. At indvexle Ducater f. Sølvpenge. — Deraf: Indvexling, en.

Indvie, v. a. 1. hellige t. gudelig, høitidelig Brug. At indvie en Kirke, et Alter; indvie noget til Guds Ære. 2. høitideligen indsætte i et geistligt Embede. (s. vie.) At indvie een til Biskop. — Indvielse, en.

Indvig, en. pl.-e. Vig ell. Fiord, som gaaer dybt ind i Landet; ell. ligger inden for Øer og Skiærgaarde.

Indvikle, v. a. 1. s. indsvøbe. 2. vinde eet ind i et andet, ell. flere Ting saaledes sammen, at de komme i Urede. Garnet er ganske indviklet (speget.) figurl. at blive indviklet i Processer, i Fortrædeligheder. "Menneskene, alt f. indviklede i Omhyggeligheden f. dette Livs Næring." Mynster. At indvikle sig i Forretninger. "Raadet, som ikke vilde indvikle Riget i nogen Krig." Kampmann. En indviklet (ɔ: vildsom, forvirret) Sag. "Naar flere Ting ere indviklede i hinanden, er det Hele forviklet." Sporon. (Begge Ord ere dog af nyere og tydsk Oprindelse, og indviklet mest brugeligt.) — Indvikling, en. 1. Gierningen at indvikle (1 og 2.) 2. indviklet Tilstand eller Beskaffenhed. Indvikling i Foredraget. (Sporon.)

Indvilge, v. a. 1. samtykke, bifalde, give sit Samtykke til. (tydsk.)

Indvinde, v. a. 3. indsvøbe noget v. at vinde. At indvinde noget i Bændler, i Linned. (V. S. O.) 2. bringe noget udenfra ind v. at vinde ell. tridse det. At indvinde et Ankertoug. (V. S. O.) 3. vinde tilbage, faae tilbage v. Magt, v. Vaaben. At indvinde de tabte Lande under Kronen. (A. Vedel.) — Deraf: Indvinding, en.

Indvirke, v. a. 1. sye ell. væve ind i noget. (s. virke, 2, b.) At indvirke Guldtraade i Silketøi. "Dig (Bæltet) indvir-

ker den smilende Mø sin Elskedes Seire." Hertz. (Befr. Isr. 33.)

Indvirke, v. n. 1. have Indflydelse paa, giøre Virkning paa. (et nyt Ord.) At indvirke p. Folkets Sæder. — Indvirkning, en. Indflydelse, Virkning p. en Ting "Med et klarere Blik at overskue Tingenes giensidige Indvirkning." Engelstoft. "Ingen fremmed Indvirkning formaaer noget over ham." Mynster.

Indvise, v. a. s. vise ind. De bleve indviste i Byen.

Indvogne, v. a. 1. føre ind p. Vogne. At indvogne Gods. (Langeb.)

Indvold, et. pl. -e. [Sv. Inelfvor.] de indvortes Dele hos Dyr, som have deres Sæde i Bryst- og Bughuulheden; i mere indskrænket Bemærk. om Maven og Tarmene. (Forekommer som oftest i pl.) — Indvoldsorm, en. Orm, som lever inden i andre Dyr, især i Indvoldene.

Indvortes, adj. og adv. [Isl. innanverds, innvortis.] som er inden i, inden til. (modsat: udvortes.) Indvortes Krig (Borgerkrig.) Indvortes Uroligheder i Riget. Statens indvortes Forfatning og udvortes Forhold. Det Indvortes i et Huus (ɔ: Husets Styrelse, Huusholdningen.) Menneskets indvortes Dele. En indvortes Skade, Svaghed. Han har sin Skade indvortes. At være indvortes syg. "Denne er indvortes Leer, men udvortes Kobber." Tillæg til Dan. 14. 6. — Ogsaa om Menneskets aandelige Natur. At føle en indvortes Uro, Ængstelse. Menneskets Indvortes (Indre, Sind, Tanker) er vanskeligt at bedømme. (Indvendig har især Hensyn t. Tingens meer ell. mindre synlige Stilling; indvortes til noget, som enten slet ikke er, ell. ei engang kan blive synligt, t. et Begreb, et oversandseligt Forhold; det første bruges baade om Legemer og livløse Ting; det sidste om Aander og om levende Væsener.

Indvoxe, v. n. 1. s. voxe ind. Neglen er indvoxet i Kiødet.)

Indvride, v. a. 3. faae ind i ved at vride. Nøglen er bleven indvredet i Laasen. (V. S. O.)

Indvælte, v. a. 1. bringe noget ind v. at vælte det. At indvælte Stene i Gaarden. — figurl. at indvælte sig paa een ɔ: uden Anledning overfalde m. Uartigheder, Skieldsord, ꝛc. (intrans. "Den dermed indvæltende Pragt, Vellyst og Overdaadighed." Schytte.)

Indværelse, et. pl. -r. Værelse i det Indre af et Huus, ell. Værelse som bruges t. Beboelse, som ikke er Udrum. "Naar Bonden under eet og samme Tag kunde gaae af sine Indværelser i sit Udhuus." Dec. Mag. IV. 354.

Indværk, et. indvendig Indretning i en Ting. Indværk i en Laas. (v. Aphelen.)

Indvæve, v. a. 1. bringe ind i v. Væv-ning. At indvæve Blomster i Silketøi. figurl. blande ind imellem. Han har indvævet det Overnaturlige i sit Digt. — Deraf: Indvævning, en.

Indympe, v. a. s. indpode.

Indynde, v. a. og rec. 1. giøre yndet, skaffe Yndest, Bifald. At indynde sig hos een. (Et nyt og ikke vel dannet Ord.)

Indæde, v. a. og rec. 3. figurl. trænge ind i v. en ætsende, opløsende Kraft. Syren, Rusten har indædt sig i Metallet. (At indæde sin Vrede ɔ: skiule den; i dagl. Tale. "Den Undergivne maa tie og lide, eller indæde sin Harme." Birkner.)

Indædse, v. a s. ædse.

Indælte, v. a. 1. bringe ind i, forene med ved Æltning. Disse Forsteninger ere ligesom indæltede i Kalkstenen. Det maa indæltes i Deien. "At blande Tangen m. Tørv, og indælte den tilgavns deri." Olufsen. — Deraf: Indæltning, en.

Indæske, v. a. 1. indkalde, indfordre, indstævne. (Ildet brugeligt.) — Deraf: Indæskning, en.

Indøse, v. a. 2. s. øse ind. Det indøste Vand. — Deraf: Indøsning, en.

Infanterie, et. coll. ud. pl. Krigsfolk t. Fods, Fodfolk, Fodkrigere. — Infanterist, en. pl. -er. Soldat til Fods.

Ingefer, en. ud. pl. den tørrede Rod af en Plante (Amomum Zingiber) der bruges som Krydderi.

Ingen, adj. n. intet. pl. ingen. (uden Artikel og uden Sammenligningsgrader.) [Isl. eingi, eingin] udtrykker den negtende Modsætning til en og nogen (ikke en, ikke nogen) og ophæver i et bestemt Tilfælde Tilværelsen af det Subst. hvormed det forbindes. Hun har ingen Børn. Han har ingen Venner. Der gives intet bedre Middel. Ingen anden end du. — Ingen Ting, egentlig: slet intet, nihil; men ofte for: en meget ringe, ubetydelig Deel ell. Mængde. Han faaer ingen Ting f. Huset, naar han vil sælge det. Det var f. ham som ingen Ting ɔ: det ansaae han for meget lidet ell. ubetydeligt, eller: det giorde han med stor Lethed. "Der — kan giøre Modens Potentater af ingen Ting, som ingen Ting." Bagg. "Som fryder sig selv over Ingenting i Mangel af Lidet." Samme. (Aldeles og slet forhøie ell. forstærke det negtende Udtryk. Der er aldeles ingen Fare. Der var slet ingen Gield efter ham.) — Absol. staaer det som Subst. (for: intet Menneske, ingen Ting) ell. som Pronomen. Ingen veed sin Skiæbne. Ingen her i Byen kiender ham. Han eier Intet. "Jeg kan begribe, at et Fruentimmer tager en Mand, som har Intet, naar han dog

kun er noget." Sneed. Noget (ɔ: Lidet) er bedre end Intet. Han gider Intet bestille. "Den sikkerste Vei til at blive roest, er at giøre Intet." Sneed. "Den, som vil Alt af Intet giøre, giør noget, der er intet i." Baggesen. At holdes f. Intet, agtes for Intet af een. (Ap. G. 4. 11.) At blive til Intet, giøres til Intet. "Den — som giør de Trædskes Anslag til Intet." Job. 5. 12. "Hendes Mand — hørte og giorde det ikke til Intet." 4 Moseb. 30. 12. (jvf. tilintetgiøre.) — For Intet ɔ: uden Betaling; ell. uden Aarsag, Anledning. At blive vred for Intet. Det skal han ikke have giort for Intet (ɔ: det skal nok blive ham giengieldt.) — Laan mig en Bog, et Gevær! — Jeg har ingen, intet. (I d. Tale br. det af intet forkortede inte som negtende adv. for: ikke.) = I Sammensætning bruges: ingenlunde, adv. aldeles ikke, paa ingen Maade (i ældre Skrifter: ingenledes.) ingensinde, adv. ei nogensinde, aldrig. — ingensteds, adv. ikke nogensteds, p. intet Sted. Ingensteds i Verden. Han er ingensteds at finde. Jeg gaaer ingensteds hen. Ingensteds fra var Hielp at vente. — ingentid, adv. aldrig. (det Mods. af altid.) "Vil du din egen Digtning overflyve, som ingentid er før p. Jorden seet?" Bagg. — ingenting (ingen Ting) s. ovenfor. — ingenvegne, adv. (mods. allevegne.) d. s. s. ingensteds. "Hvad var Himlen selv, hvis ingenvegne vort Hierte der fandt Spor af svunden Lyst!" Baggesen.

Insect, et. pl. -er. et Dyr, hørende t. den Classe, der bl. a. udmærker sig v. at have flere end fire Fødder, ved at mangle rødt Blod, og som oftest at have Legemet deelt i tre Indsnit (hvoraf det lat. Navn Insectum;) et Kryb. — Insectlære, en. Læren om Insecternes naturl. Beskaffenhed, Stielnetegn, m. m. (Entomologie.)

Instrument, et. pl. -er. [Lat. instrumentum.] Redskab, Værktøi. Et musicalsk I. (Toneredskab.) At spille paa et I. Han behandler sit I. med stor Færdighed. — Instrumentmager, en. pl. -e. den, som forfærdiger Instrumenter, især musicalske, eller mathematiske, physiske og chirurgiske.

Interessant, adj. (fransk.) som har den Beskaffenhed i en mærkelig Grad, at vække vor Deeltagelse; som har en mærkelig aandelig Indflydelse paa os; vigtig, tiltrækkende, underholdende, morende, m. m. En interessant Mand, Begivenhed, Fortælling. At være interessant i Samtale. At behandle de interessanteste Gienstande i en Videnskab.

Interesse, en. ud. pl. (det fr. interêt.) Deeltagelse; tiltrækkende Egenskab; Vigtighed. At have, vise I. for noget, finde I. i noget. En Sag af megen Interesse.

Interessent, en. s. Deeltager, Lodtager, Lodseier.

Interessere, v. a. og rec. 1. virke paa Siælens Følelser; vække Deeltagelse, røre, indtage. Denne Efterretning maa interessere enhver. Hans Skiebne, Fortælling, Tildragelsen interesserer mig meget. At interessere sig f. een, for noget (deeltage, giøre sig Umage for, &c.) s. interessant.

Intet, adj. n. s. ingen. (uegentl. bruges det for: ganske lidet, en meget ringe Deel. Dette er Intet imod det, han eiede tilforn.) Føiet t. et Adjectiv, skrives begge adskilte: intet betydende, intet gieldende; dog finder man: intetsigende.

Intet, et. som Substantiv: noget, som ei er til, noget utilværende; uegentlig: noget ganske ringe, ubetydeligt. Begrebet om et Intet fattes vanskeligere, end Begrebet om et Noget. "Sammenligner da eders virkelige Intet m. eders indbildte Noget." Bastholm. At synke tilbage i sit forrige Intet.

Irettesætte, v. a. 1. dadle, bebreide een hans Ord ell. Gierninger, straffe ham derfor m. Ord og Tiltale, mundtlig ell. skriftlig; (kun om Personer, og m. Bibegrebet, at den, som irettesætter en anden, er hans Overmand, ell. har Myndighed over ham. Dadle og laste anvendes baade p. Personer og Ting.) "Man irettesætter nogen, naar man overtyder ham om, at han har handlet urigtigt, og bebreider ham det m. Advarsel og Erindring." Sporon. Han blev irettesat for sin Forsømmelse, Uagtsomhed. Vil du sætte mig i Rette? (begge Former bruges; men irettesætte som oftest i de sammensatte Tider.) = Irettesættelse, pl. -r. en. Handlingen at irettesætte, ell. Udtrykkene, hvori det skeer. At faae, at give een en I. En mundtlig, skriftlig I.

Irgang, s. Vildgang, Labyrinth.

Irisk, en. pl. -er. en Sangfugl af Finkeslægten. Fringilla canabina.

Irlys, s. Veirlys, Lygtemand.

Ironie, en. En Taleform, hvori man mener det modsatte af hvad man siger; forblommet Spot. — ironisk, adj. og adv. som grunder sig paa Ironie; skrømtende. En ironisk Roes. Man seer tydeligt, at det er ironisk sagt.

Irre, v. a. 1. [Isl. erra.] giøre vred, opirre, ophidse. "Vi irre let en Hund, til Fred ham strax dog bøie." Holberg (Poet. Skr. 1746. 137.) "Hun blev ved, dem meer og meer at irre." P. Paars. I. 3.

Irre, v. n. s. feile, tage Feil, fare vild.

Irring, en. s. Vildfarelse, Feiltagelse, Tvist, Misforstaaelse.

Ise, v. a. og n. 1. (af Iis.) hugge Isen op, giøre Aabning i Isen. At ise langs m. Landet. At ise for Qvæget. At ise et Skib ind i Havnen (bane det en Vei, ved at giennemsave den tykke Iis.) Skibet maatte ises ud af Havnen.

Isen, [A. S. Isen, Jern.] bruges i følg. Sammensætninger for: Jern: Isenbod, en. pl. -er. Krambod, hvori Isenkram falholdes, en Isenkræmmers Bod. — Isenfarve, en. 1. Jernfarve, jerngraa Farve. 2. fiinstødt Blyant-Erts, som bruges til at give Jernovne Glands. — isengraa, adj. jerngraa, isenfarvet. (V. S. O.) Isenkram, en. Jernvarer og andre Sager, der sælges i Isenboder. Isenkræmmer, en. En Handelsmand, der i sin Bod sælger Isenkram og mangehaande andre Ting (i Kiøbenhavn forskiellig fra Jernkræmmer.)

Iskienke, v. a. 1. s. skienke i. Den iskienkede Viin.

Island, n. pr. Heraf: islandsk, adj. islandsk Uld. Det islandske Sprog. — Islandsfarer, en. et Skib, der seiler paa Island. — Islænder, en. pl. -e. den, som er født i Island.

Islæt, en. ud. pl. det Garn, som under Væväningen indskydes i Rendegarnet.

Isne, v. n. s. iisne.

Isoleret, adj. v. [Fr. isolé.] affondret, eenlig, særskilt, adskilt fra andre.

Isop, en. En udenlandsk, krydret Plante, som dyrkes i Haver. Hyssopus officinalis.

Ispænde, v. a. 2. s. spænde i. Er Remmen ispændt?

Isse, en. pl. -r. [Isl. Hiassi.] 1. den øverste Deel af Mennesketts Hoved (ogsaa, skiøndt overflødigen: Hovedisse.) En skaldet Isse. "Frygt ei f. Solens Brand, som falder paa din Isse." Tullin. 2. figurl. undertiden f. Top. Fieldets Isse. "Hiint Bierg, hvis Isse Skyen truer." P. H. Frimann. = Issebeen, et. kaldes de af Hovedets 8 Been, der danne dets øverste Hvælving. Issekant, en. den takkede Kant ell. Rand, som sammenføier Issebenene og danner Pilesømmen. Isseplade, en. den hele flade Deel af Issen og Issebenene. Issepunkt, et. det Punkt, som tænkes paa Himmelhvælvingen lige over vort Hoved; Toppunkt, Zenith.

Istandsætte, v. a. 3. giøre til Rette, bøde, lave, forbedre noget, der har lidt Skade. "Naturen bruger en vis Tid f. at istandsætte den Uorden, som den engang har lidt." Basth. (Ogsaa: sætte i Stand. Hvor det bemærker: at ophielpe, bringe paa Fode, bruges den sidste Form. Han var kommen meget tilbage; men denne Arv satte ham i Stand igien.) — Deraf: Istandsættelse, en. pl. -r.

Istede, et. det forældede danske Ord for: Stigbøile. (Bruges endnu i nogle Egne af Siælland.)

Istemme, v. a. 1. begynde at synge (især om Fleres Sang.) At istemme et Chor, en Lovsang, en Drikkevise. (jvf. stemme i.) 2. samtykke, give sin Stemme til noget. Han vilde ikke istemme dette Forslag. (V. S. O.) "Den, som ubetinget antager og istemmer en Andens fremsatte Mening." Rahbek.

Ister, et. ud. pl. [Isl. Istur.] Fedt; i Særdelesh. det bløde Fedt, der samles hos visse Dyr af Bugen, Tarmene, m. m. (s. Flomme.) Svineister, Gaaseister. (Derimod: Oxetalg ell. -tælle, Faaretalg.) — Isterbaand, et. d. s. s. Tarmehæfte. (Moth.) Isterbug, en. En tyk, fed Bug. isterfed, adj. som er fed af meget Ister, fuld af I. Soen var isterfed. Isterflomme, en. d. s. s. Flomme. Isterhoved, et. i Jylland: et Slagtedyr, som har Ister; modsat dem, som have Talg. Istermad, en. fed Spise, blandet m. Ister. (Colding.) Istervom, en. s. Isterbug.

Især, adv. 1. d. s. s. adv. fornemmelig, i Særdeleshed, fremfor andet. 2. i ældre Skr. og Bibeloverf. for: særskilt, i Eenrum. "Og han tog ham især fra Folket." Marc. 7. 33. — Hver især ɔ: enhver i Særdeleshed, enhver særskilt, for sig selv.

Italiener, en. pl. -e. den, som er født i Italien. — italiensk, adj. som hører til, kommer fra, har hiemme i Italien. Den italienske Historie, Literatur. At tale, at lære Italiensk ɔ: det italienske Sprog.

Item, adv. et latinsk Ord, som især i ældre Tid brugtes hyppigen for: ligeledes, saa og, fremdeles, end videre.

Iver, et. s. Yver.

Iver, en. ud. pl. [T. Eifer. Isl. yfr, yfinn, vred, fortørnet; hvoraf Bemærkelsen: Vrede, Harme, som dog nu er lidet brugelig.] 1. Nidkiærhed, Heftighed, Eftertryk, i Ord ell. Handling, især for at forsvare ell. modsætte sig noget, og grundet p. Overbeviisning ell. Tro. At forsvare en Sag m. Iver. At modsige een m. Iver. "Jeg troer, han laster ei af Iver, men af Galde." Holberg. "Det er den faste, levende Kiærlighed til det Gode, der skal vække al Iver mod det Onde." Mynster. Iver er deri forskiellig fra Hidsighed, at denne er altid en Følge af lidenskabelig Overilelse; men ogsaa den Rolige kan være ivrig. 2. i en noget forskiellig Bemærk. br. det ogsaa om en alvorlig, med en vis Anstrengelse forbunden Bestræbelse ell. Virksomhed. At virke, arbeide m. Iver (det Modf. af Lunkenhed, Efterladenhed, Dorskhed.) "Iver, styret af Viisdom, i Selskab m. Sagtmodighed." Kampmann. "I medfødt Iver mod dit tunge Kald." F. Guldb. = iverfuld, adj. som har, som viser megen Iver. (V. S. O.) iversyg, adj. og Iversyge, n. s. (dannet af det T. eifersüchtig og Eifersucht.) er brugt af faa Nyere, og først mod Slutningen af 18de Aarh. (f. Ex. J. Baden. 1786) for skindsyg (ɔ: mistænkende den, man elsker, for Utroskab); men Ordet

kiendes aldeles ikke i Talesproget, og har ingen Indgang faaet i Skriftsproget. jvf. Nord. Tidsskr. IV. 161. (Moth har Iversot og iversotig, som formodentlig kun ere selvgiorte Ord.)

Ivre, v. n. og rec. 1. (har.) vise sin Iver i Ord og Gierning, tale ell. handle m. Iver, m. Nidkiærhed for ell. imod noget. At ivre imod Ødselhed, Overdaadighed. 2. recipr. blive ivrig, heftig i Sind og Tale. "Han ivred sig især, da han blev vaer et Ø med Æ i Enden; skreg: man maa af Harme døe!" Holberg.

Ivrig, adj. 1. som viser Iver i Tale og Handling; nidkiær; ell. som skeer m. Iver. En ivrig Beskytter af de Fortrængte. Det er en af hans ivrigste Beskyttere, Venner. At være ivrig for noget, i en Sag. "Ivrig for at haandhæve Alles Sikkerhed og Rolighed." Guldb. (V. Hist. I. 513.) "En hidsig Mand føres t. sit Øiemed af Drift; en ivrig Mand derimod føres dertil af Virksomhed, antændt v. Overbeviisning." Sporon. 2. som anvender vedholdende Flid og Bestræbelse p. noget. En ivrig Arbeider, Tilhører. 3. (sieldnere.) vred, opbragt, hidsig. Et ivrigt Sind. — Ivrighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være ivrig; Nidkiærhed.

Iværksætte, v. a. 3. bringe i Udførelse, udføre, fuldbyrde. At iværksætte en Plan, en Beslutning, et Forsæt. Hastig t. at beslutte; seen til at iværksætte. "Fordi de Midler, hvorved du skulde iværksætte dine Hensigter, synes dig under din Værdighed." Mynster. (At iværksætte et Forsæt, en Handling, er egentlig at give sig t. at udføre den; og først naar dette er skeet, er den fuldbyrdet.) = iværksættelig, adj. som kan iværksættes, lader sig udføre. "Om en saadan Indretning er iværksættelig." Engelst. Deraf: Iværksætteligshed, en. (Engelst. om Nat. Opdr. 282.) — Iværksættelse, en. Udførelse. "Beslutning og Iværksættelse følge hastig paa hinanden." Kampmann.

J,

(hvor det begynder Ordet; eller Consonanten J o d.)

Ja! [Isl. Já.] 1. et bekræftende, samtykkende, bifaldende Ord, hvorved man enten bekræftende (bejaende) svarer p. et Spørgsmaal; eller samtykker i en andens Ord, bifalder hans Mening og Udsagn, billiger hans yttrede Forsæt m. m. Ligeledes bruges det som et svarende Udraab, naar man kalder een v. Navn, og i andre Tilfælde som et Udraabsord (f. Ex. Ja! hvad er herved at giøre? Ja! hvo havde troet det!) 2. undertiden staaer det mere som adv. hvor det bruges for at lægge Vægt t. det, der siges, eller udtrykke en forstærket, en stigende Mening. (Hans Slægt, hans Venner, ja enhver, som havde kiendt ham, sørgede over hans Død. Han formanede, han advarede dem, ja han lagde endog Trudsler til.) — Det forbindes ogsaa m. andre Adverbier, for at forstærke Bekræftelsen; f. Ex. ja sandelig! ja vist, ja visselig, ja end mere, o. s. v. (jvf. ogsaa jo.) 3. som Subst. bruges det for: Minde, Samtykke, Bekræftelse, Tilstaaelse. At give sit Ja og Minde til noget. Han fik Pigens Ja, fik Ja af Pigen (om en Frier.) Mit Ja er saa godt som Dit Nei. Han gav mig sit Ja derpaa. At sige Ja til noget ɔ: samtykke, bekræfte det. = Jabroder, en. pl. -brødre. den, som siger Ja til, som samtykker Alt hvad Andre sige, som gierne snakker Folk efter Munden. — Jaherre, en. d. s. s. Jabroder. (Hvitfeldt.) Jaord, en. Forlovelse, der skeer ell. bekræftes i Vidners Overværelse. At holde Jaord, drikke Jaord. (I en mere egentlig Bemærkelse om Pigens Ja til Frieren. "Jaordet slap fra den elskede Mund, siden jeg kiendte ei Smerte." Zetlitz. Poesier. S. 136.)

Jag, et. Iil, Skynding, Færdsel, Tummel. (d. Tale.)

Jage, v. a. 1. (Ogsaa: jog, jaget; men kun i Bemærkelserne 2, b og 3.) [T. jagen. Sv. jage.] forfølge Vildt eller vilde Dyr, for at fælde dem. (s. hede.) At jage Ræve. At jage en Hiort. "De Store jage bestandig de Smaa, een Konge jager den anden." S. Blicher. — At jage Haren af Leiet. Ogsaa absol. og neutr. I Dag er han ude at jage (er p. Jagt.) At jage p. en Andens Vildbane. At jage efter Ræve. (Ogsaa intrans. om at forfølge, uden Hensigt at fælde, ell. for Spøg. Kattekillingen jager efter Kyllingerne. Drengen jagede efter Hønsene i Gaarden. — Man siger ogsaa act. Den lille Hund jagede, kan jage den store ɔ: forfølge, fordrive, forjage ham.) 2. fig. a) act. forfølge. f. Ex. om Skibe. Briggen blev jaget af en Fregat. b) neutr. haste, skynde sig meget m. en Gierning. Du behøver ikke at jage saa stærkt med dit Arbeide. (dagl. Tale.) — Ogsaa om stærk Riden ell. Kiørsel. Han

jog ind t. Byen p. en Time. At jage afsted i fuldt Fürspring. c) hige, tragte meget ivrigen efter. At jage efter Forlystelser. "Lad Hofmanden jage efter en Titel." Sneedorf. 3. (imp. jog, partic. jaget.) drive m. Magt t. eller fra et Sted. Han jog Hunden ud af Stuen. Fienden blev jaget ud af Byen, jaget paa Flugt. At jage Qvæget ind, jage det sammen. At jage een p. Døren (vise ud af Huset.) At jage Drengene ind fra Gaden. Jage Folk fra hverandre. Han blev jaget af sin Tieneste, jaget fra Gaard (om en Fæstebonde.) — Uegentl. Han jager sine Folk uden Ophør frem og tilbage. = Jageline, en. En lang Line, hvori man holder en Hest, som man jager ell. lader løbe for at røre sig ell. for at afrettes. Jagelyst, en. d. s. s. Jagtlyst. (V. S. O.) Jageplads, en. et Sted, hvor der jages. Jagetrosse, en. til Skibs: et Slags kabelslaaet Toug, der br. til Varpning eller Burering. — Jagen, en. Gierningen at jage, gaae paa Jagt. Riden og Jagen er hans kiæreste Syssel.

Jager, en. pl.-e. 1. et Krigsskib, som udsendes for at forfølge et andet Skib. 2. et lidet trekantet Seil, der sættes til uden for Klyveren p. Jagerbommen. 3. de to forreste Kanoner i Krigsskibe, hvis Luger kaldes Jagtportene.

1. Jagt, en. (pl.-er forekommer ikke, ell. er usædvanl.) [T. Jagd.] 1. Gierningen at jage, at forfølge Vildt, f. at dræbe ell. fange det. At gaae, ride paa J. Kongen er paa Jagt. Idag holdes her en stor J. At have en god Jagt ɔ: fange ell. skyde meget Vildt. (s. Andejagt, Harejagt, Rævejagt, ꝛc.) 2. den Idræt ell. Konst at kunne jage ell. bede Dyr. At have lært Jagten, være øvet i Jagten. 3. hvad der hører til at jage, t. Jagten. Han er ansat v. Kongens J. Hele Jagten kom her forbi. 4. Jagtrettighed, Jagtfrihed. Der er ingen J. til denne Gaard. Han forbeholdt sig Jagten p. sin Livstid. Jagten paa dette Gods er bortforpagtet. = jagtbar, adj. kaldes hos Jægere det Vildt, der er i den Stand, at det efter Reglerne kan skydes. En jagtbar Hiort (hvis Takker i det mindste have 10 Ender.) Jagtbetiening, en. B. ved en fyrstelig Jagt. Jagtbetient, en. den, som har en saadan Betiening. Jagtbog, en. B. som handler om Jagten. Jagtbøsse, en. et Gevær, som bruges t. Jagten. Jagtdag, en. Dag, hvorpaa der holdes J. Jagteier, en. den, som har Jagtherlighed ell. Jagtrettighed t. en vis Grund. Jagtelsker, en. den, som holder af Jagt. Jagtembede, s. Jagtbetiening. Jagtfolk, n. s. pl. Jægere og andre Folk, som have m. Jagten at bestille. Jagtforordning, en. F. som vedkommer Jagten. Jagtfrihed, en. Rettighed ell. Tilladelse t. at jage. (D. Lov. V. 10. 30, 39.) Kongen gav ham J. i Vildbanen. Han har kun J. for sin Person. Jagtfugl, en. F. som bruges t. Jagten. "Falke ell. andre Jagtfugle." Bagg. N. Klim. 216. Jagtfølge, et. 1. Følgeskab, som een har m. sig naar han drager p. Jagt. Kongen havde et stort Jagtfølge. 2. "Ret til at forfølge det anskudte Vildt paa en andens Grund." Schytte. (Indv. Reg. II. 314.) Jagtgaard, s. Jægergaard. Jagtgevær, et. en Jagtbøsse. Jagtgrændse, en. G. for eens Vildbane ell. den Egn, hvor een har Jagtret. Jagtherlighed, en. En Grundeiers Jagtrettighed p. sin Eiendom. Jagtherre, en. d. s. s. Jagteier. (Schytte. Indv. Reg. II. 400.) Jagthest, en. En let Hest, som bruges p. Jagten. Jagthold, et. alt det, som hører t. Jagten af Jægere, Hunde, Heste, m. m. Jagthorn, et. H. hvori blæses p. Jagten. Jagthund, en. H. som er afrettet t. Jagten. Jagthuus, et. H. i Skoven, t. Beqvemmelighed f. dem, som holde Jagt. Jagtjunker, en. En Titel i Danmark. Jagtklæder, pl. Klæder, som bruges v. Jagten, sædvanlig af grøn Farve. Jagtkniv, en. En Kniv ell. Daggert, som bruges p. Jagten. Jagtkonst, en. s. Jagt, 2. "Forskiellen imellem de gamle og nyere Tiders Jagtkonst." Schytte. (Indv. Reg. II. 305.) Jagtkrud, et. fiint og poleret Krud, som bruges t. Jagtbøsser. jagtkyndig, adj. som har lært og forstaaer hvad der hører til Jagten. Jagtkyndighed, en. Indsigt i det, som hører til Jagten. (V. S. O.) Jagtlyst, en. Lyst, Kiærlighed til Jagten. Jagtmaaned, en. En af de Maaneder, i hvilke man især bruger at jage. (V. S. O.) Jagtmaleri, et. M. som forestiller en Jagt. Jagtmusik, en. Musik, som bruges v. Jagten, især t. Horn. Jagtord, et. Konstord, hørende t. Jagtvæsenet, t. Jægersproget. Jagtorden, en. 1. en Ridderorden, som nogle Fyrster pleiede at uddele paa Jagten. 2. en vis Stilling af Krigsskibe i et Søslag, naar der befales en almindelig Jagt p. Fiendens Skibe. (V. S. O.) Jagtpidsk, en. d. s. s. Hundepidsk. Jagtport, en. 1. Port p. en Vildbane. 2. de to forreste Kanonluger i Krigsskibe. (s. Jager, 3.) Jagtpæl, en. P. som tilkiendegiver en Jagtgrændse. Jagtraab, et. Raab, som Jægere bruge paa Jagten, f. at opmuntre Hundene ell. give hverandre Tegn. Jagtredskab, et. Redskab, som bruges v. Jagten, f. Ex. Jægergarn, o. m. Jagtret, Jagtrettighed, en. den Ret, at kunne jage p. en Eiendomsgrund, Jagtherlighed. Jagtsadel, en. let S. til Jagtheste. Jagtsag, en. Proces angaaende Jagt og Jagtret. Jagt-

selskab, et. en Samling af flere Personer, som tage p. Jagt. **Jagtskilt**, et. Tegn ell. Skilt, som Jægere, Skytter og Jagtsvende bære. (D. Lov. V. 10. 32.) **Jagtskrig**, et. Skrig og Raab p. Jagten, f. at kalde paa Hundene eller skræmme Vildtet. "Den stolte kneisende Hiort m. Jagtskrig drive i Garnet." Kampmann. **Jagtslot**, et. Slot, hvor en Fyrste opholder sig i Jagttiden. **Jagtsprøite**, en. et eget Slags mindre Sprøiter, som haves i Kiøbenhavn. (Brandforordn. 1799.) **Jagtspyd**, et. Spyd som bruges v. Jagten, især efter Vildsviin. **Jagtstrækning**, en. Egn ell. Landstrækning, hvor der findes Vildt, som jages, og hvor Grundeieren ell. Herlighedens Besidder har Jagtret. "At bortforpagte langt bortliggende Jagtstrækninger." Schytte. **Jagtstykke**, et. 1. Musik, som spilles ell. blæses p. Jagten. 2. et Jagtmaleri. **Jagtstøvler**, pl. et eget Slags Ridestøvler, som bruges paa Jagt. **Jagtsvend**, en. i ældre Tider: en ringere Jæger af Kongens ell. fornemme Herrers Jagtfolk. **Jagttaske**, en. d. s. s. Jægertaske. **Jagttid**, en. den Tid om Foraaret og Efteraaret, da Jagten begynder; ell. den Tid af Aaret, hvortil Jagten ved Lovene er indskrænket. (Schytte. Indv. Reg. V. 172.) **Jagttøi**, et. Jagtredskab. **jagtvant**, adj. v. vant til, oplært til Jagten. "En jagtvant Mynde." Herz. Befr. Jsr. 82. **Jagtvei**, en. Vei giennem Skoven ell. over Marker, indrettet f. Jagtens Skyld. **Jagtveir**, et. V. som er beqvemt t. Jagt. **Jagtvogn**, en. let Vogn, som bruges p. Jagten. **Jagtvæsen**, et. Alt hvad der hører til Jagt og Jagtkyndighed.

2. **Jagt**, en. pl. Jagter. [Holl. og T. Jacht.] et Slags let seilende, meget brugelige eenmastede Skibe, der i Almindelighed føre et Storseil ell. Gaffelseil paa Masten, et Topseil, en Stagfok, og en Klyver paa Bovsprydet.

Jakke, en. pl. -r. en kort Trøie. (tydsk. V. S. O.)

Jammer, en. ud. pl. [T. Jammer.] 1. ynkelig Klage, Klageskrig m. Graad og Hylen. Man hørte J. af Qvinder og Børn. (Isl. Emji, Emjan, Emjur.) 2. Ynk, ynkelig, ynkværdig Tilstand, Elendighed. (Egentl. og oprindelig: Yttring af Nød og Elendighed. "Jammer er en tydelig, vedholdende Yttring af den ubehagelige Følelse, som det Onde, der møder os, medfører." L. Heiberg.) "Men Rygtet om denne Jammer og Nød til Kiernen af Landet iilte." Storm. = **Jammerdal**, en. En Benævnelse, som i gudelige Skrifter gives Jorden, m. Hensyn til Livets Sorger og Møisommeligheder. "Og see det øvrige — igiennem Taager som en Jammerdal." Troiel. **jammerfuld**, adj. fuld af Jammer og Elendighed; meget elendig, beklagelig. **Jammerklage**, en. d. s. s. Jammer, 1. **Jammerleie**, et. Leie, hvorpaa en Syg lider stor Smerte og Pine. **Jammersang**, en. Klagesang, Sørgesang. (dagl. T.) **Jammerskade**, en. stor, ynkværdig Skade (mest ironisk og i d. Tale.) **Jammerskrig**, et. ynkeligt Skrig, Nødskrig.

Jammerlig, adj. 1. ynkværdig, sørgelig. Et jammerligt Syn. 2. slet, ussel, som intet duer. At skrive jammerlige Vers. En jammerlig Person.

Jamre, v. n. og rec. 1. klage, vaande sig. (recipr.) Den Syge jamrer sig. 2. beklage sig; klynke, klage over sin Tilstand. Han jamrede over sit Tab. Oftest dog rec. At jamre sig f. een. — **Jamren**, en. ud. pl.

Jaord, et. s. under Ja.

Jarl, en. pl. -er. var tilforn i Norden det Navn, som tillagdes Mænd af den høieste Værdighed og Rang næst Kongerne. (Sildigere, da Værdigheden ophørte, optoges de udenlandske Titler: Hertug, Greve, o. fl.) Isl. Jarl. E. Earl. = Deraf: **Jarldømme**, et. 1. en Jarls Værdighed og Embede. 2. det Land, som en Jarl styrede under Kongen. **Jarlesæde**, et. en Jarls Bopæl ell. Gaard.

Jask, en. s. Hiask. **jaske**, v. n. s. hiaske.

Jasmin, en. et Navn, som gives flere Træer ell. Buskværter, hvoraf een indenlandsk. Philadelphus coronarius.

Jaspis, en. ud. pl. En ædel Steenart.

Jeg, [Isl. eg. Eng. I, udt. ei. i Jylland: æ og a.] pron. pers. sing. i Dat. og Acc. mig. pl. vi. Ordet, hvorved den Talende udtrykker sin egen Person; i Sproglæren: den første Person i Enkelttallet. "Man paastaaer, det skal være ubeskedent at sige: Jeg paastaaer, jeg mener, jeg saae, jeg finder, o. s. fr." Rahb. (Tilsk. III. 189.) — Som Subst. Mit Jeg (ɔ: min intellectuelle Person.) Hans eget Jeg er ham altid det vigtigste. Hun er mit andet Jeg. (Jeghed, et i Philosop. brugt Konstord. T. Ichheit.)

Jer, pron. Dat. og Acc. af I. for: Eder. s. pron. I.

Jern, et. ud. pl. undt. hvor det bemærker hele Stykker Jern ell. Jernredskaber, og da liig sing. [Isl. Jarn.] det almindeligste, haardeste, smidigste, og f. Mennesket nyttigste og vigtigste Metal. — At have mange Jern i Ilden ɔ: have mange Ting for p. engang. — Ofte bruges det for Ting, Redskaber, Værktøi, giorte af Jern. At klæde sig i Jern ɔ: i en Rustning af J. At lægge en Forbryder i J. ɔ: i Lænker. En Dreier bruger mange Jern. Et Kagejern, Vaffeljern, &c. = **Jernaare**, en. En Gang, et Strøg af Jernmalm i Bierge. **jernagtig**, adj. som ligner Jern. En jernag-

tig Smag. Jernalder, en. bruges hos Digtere om den meest fordærvede og mindst lyksalige af de fire Verdensaldere. (s. Guld-alder, Sølv-, Kobberalder.) Ligesaa om den sletteste Periode i et Lands Literatur. Jernanker, et. en svær Jernstang, som med Enderne fæstes i en Muur, for at stivne og styrke den. Jernarbeide, et. det, som giøres af Jern. figurl. et meget besværligt Arbeide. Jernbaand, et. Tøndebaand af J. Jernbeslag, et. s. Beslag, 1. jernbeslagen, adj. v. beslaaet m. Jern (ogsaa: jernbeslaaet.) jernblaa, adj. blaa, som anløbet Jern ell. Staal. (Kampmann.) s. staalblaa. Jernblik, et. tyndt udhamret ell. valset Jern. (s. Blik.) Jernbolt, en. s. Bolt, 1. Jernbrev, et. kaldtes tilforn: et Beskyttelsesbrev, som gaves en Skyldner, s. at befrie ham i en vis Tid fra at sættes fast af sin Gields-herre. jernbunden, adj. v. d. s. s. jern-beslaaet. Et jernbundet Skriin. Jern-byrd, en. den i gamle Tider brugelige Uskyldigheds-Prøve, som bestod i at bære ell. træde p. gloende Jern. Jerndraaber, pl. d. s. s. Jernolie. Jernerts, en. En Erts ell. Biergsteen, som indeholder Jern; Jernmalm. Jernfang, et. Redskab, Boskab af Jern. Træ- og Jernfang. (af Isl. Fáng, Forraad.) Jernfarve, en. jerngraa Farve, Isenfarve. Jernfiil-spaan, en. pl. -er. smaa Gran, som falde af ved Jernets Filing (det fineste heraf: Jernfiilstøv.) Jernflid, en. figurl. en ivrig og længe vedvarende Flid. Jern-gang, en. d. s. s. Jernaare. Jerngitter, et. Gitter af J. Jernglands, en. et Slags Jernerts. Jernglimmer, en. En bladet magnetisk Jernmalm ell. Blodsteens-malm. (Mica ferrea W.) jerngraa, adj. graaladen som Jernet. Jerngreb, et. Kaardegreb af Jern. (s. ogsaa: Greb, en.) Jerngrube, en. Grube, hvoraf Jern-malm vindes. jernhaard, adj. haard som Jern, meget haard. Jernhage, en. Krog, Hage af Jern; Baadshage. Jern-hammer, en. 1. s. Hammer, 1. 2. Ham-merværk, hvor Jernet udsmedes t. Stæn-ger, Plader, m. m. (Brünnich.) Jern-handel, en. Handel m. Jern og Jernvarer. Sverriges Jernhandel. Jernhandler, en. En Kiøbmand, som handler m. Jern, især i det Store (forskielligt fra Jernkræm-mer og Isenkræmmer.) Jernharv, en. En Harv m. Jerntænder. Jernhat, en. et Slags Hielm af Jern; en Stormhue. Jernhelbred, en. figurl. en overmaade stærk Helbred. jernholdende, adj. v. som indeholder Jern-Dele. Denne Malm er meget jernholdende. (ogsaa: jernholdig hvoraf Jernholdighed.) Jernhytte, en. Smeltehytte, hvor Jernmalm smeltes og støbes, (s. Hytte, 2.) Jernjord, en. (blaa Jernjord.) En jernholdende Jordart, som findes i visse Egne, især i Moser. Jernkalk, en. Jern i halvsyret (oxyderet) Tilstand. jernklædt, adj. iført Harnisk, Rustning af Jern. Jernkram, en. allehaande Sager af Jern, især gamle ell. brugte. Jern-kræmmer, en. den, som driver Handel m. gammelt Jern ell. Jernkram. (jvf. Isen-kræmmer.) Jernlæs, et. saameget Jern, som føres p. en Vogn. Jernmalm, en. d. s. s. Jernerts. Jernokker, en. et Mi-neral, som indeholder Jern i halvsyret Til-stand. (Ferrum ochraceum.) Jernolie, en. et Lægemiddel; flydende saltsyret Jern. (Oleum Martis.) Jernopløsning, en. En Vædske, hvori Jern er opløst. Jern-ovn, en. Ovn i en Stue af støbt Jern ell. Pladejern; (mindre rigtigt kaldes den: Kak-kelovn.) Jernplade, en. tyndt udham-ret Jern. Jernplov, en. Plov, hvori de Dele, der omvælte Jorden, ere af Jern (modś. Træplov, hvori Alt er af Træ.) Jernprøve, en. 1. Prøve, som foretages m. Jern, for at undersøge dets Styrke, God-hed, &c. 2. d. s. s. Jernbyrd. Jernpulver, et. Jernfiilspaaner, stødte og revne i en Jern-morter t. Pulver. Jernredskab, et. R. af Jern. Jernrist, en. s. Rist. Jernrive, en. Rive m. Jerntænder. Jernrust, en. Jernkalk, af bruunrød Farve, som v. Luf-tens Virkning sætter sig p. Overfladen af Jern. Jernsand, et. jernholdende Sand. Jernseng, en. et Sengested, giort af Jern-stænger. Jernsinner, pl. udbrændt Jern-erts; ell. Hammerskæl af Jern. jern-skaftet, adj. forsynet m. et Skaft af Jern. Jernskinne, en. Skinne, særd. Hiulskinne af Jern. Jernskriin, et. Skriin, enten heelt af Jern ell. stærkt jernbundet. Jern-skæl, pl. Hammerskæl af J. Jernslag, et. Et Stykke Jern m. Træskaft, der bru-ges som Nødde til at drive Kiler ind. Jernsmag, en. Smag af Jern, efter J. Jernsmed, en. Smed, som arbeider i J. Jernsmeltning, en. Jernets Smeltning af Malmen. jernsort, adj. bruges om en sort Farve m. metallisk Glands. Jern-spaan, s. Jernfiilspaan. Jernstang, en. Stang af Jern. (s. Stangjern.) Jern-steen, en. 1. d. s. s. Jernerts, Jernmalm. 2. enhver Steenart, som indeholder Jern-dele. (Funkes Naturhistorie. III. 267.) jernstærk, adj. figurl. meget stærk, meget haardfør. Jernstøberi, et. Fabrik, hvor Jernvarer støbes. Jernsværte, en. et Slags sort Farvestof, tilberedet af rustet Jern, som blandt andet bruges til at sværte Læder. Jerntraad, en. s. Staaltraad. Jerntøi, et. d. s. s. Jern-fang. Jernurt, en. En Lægeurt. Ver-bena officinalis. Jernvand, et. Vand, hvori smaa Jerndele ere opløste. Jern-varer, pl. alleslags Jern ell. Jernfang,

som ere t. Salg. At handle m. Jernvarer. Jernvitriol, en. Jern, opløst af Vitriolsyre og chrystalliseret. Jernvægge, en. f. Vægge. Jernværk, et. Biergværk, hvor Jernmalm vindes og smeltes. Jernværktøi, et. Redskab, Værktøi af Jern.

Jerpe, en. s. Hierpe.

Jertegn, et. pl. d. s. [Isl. Jarteikn.] 1. Tegn t. Beviis p. Rigtigheden af noget, som siges, foregives; Beviistegn. "At give Jertegn og Mærke." Deraf Bemærkelsen: overnaturlig Gierning, Underværk, Mirakel. "Man troer ei Helgen, før han giør Jertegn." Ordspr. "Og Jertegn Grændserne f. Tænkekraften skrev." Storm. 2. Varsel, Forbud f. noget. Det blev holdt f. et J. "Sieldne Jertegn snart kundgiør en Helgens Død." P. H. Frimann. (Et meget gammelt nordisk Ord, som overalt burde bruges for Mirakel; men er nær v. ganske at forældes.)

Jesuit, en. pl. -er. [Lat. Jesuita.] et Medlem af den ved Ignatius Loyola stiftede Munkeorden. (Tausen bruger det i Bemærkelsen: en Jesu Tilhænger. "Gode Christne og Jesuiter.") Heraf: Jesuiterkloster, Jesuiterorden, o. fl. — jesuitisk, adj. som hører til, udgaaer fra Jesuiterne.

Jette, en. pl. -r. [Isl. Jötun.] et Menneske af meer end sædvanlig Legemsstørrelse; en Kæmpe (det gamle Nordens Giganter.) = Deraf: Jettegryde, en. et Navn, som gives et Slags Bierghuler i Norge. Jettehøi, en. s. Kæmpedysse, Kæmpehøi. Jettekamp, Jettekrig, en. Kamp m. Jetter (Jetters og Asers Strid, i den nord. Mythologie.) Jetteqvinde, en. En Qvinde af Jetteslægt. Jettestue, en. kaldes steensatte, med Jord bedækkede Gravstuer fra Hedenold, som findes hist og her i Danmark.

Jevn, adj. s. jævn.

Jo, et bekræftende, samtykkende Ord, der især bruges: 1. hvor man bekræfter det modsatte af et Spørgsmaal, som fremsættes p. en negtende Maade. Har han ingen Børn? — Jo, han har mange. Vil du ikke gaae med os? — Jo, meget gierne. Er han endnu ikke reist? — Jo, han er. (jvf. Ja, som i dette Slags Tilfælde aldrig kan bruges; men næsten altid br. hvor Spørgsmaalet ingen Negtelse indeholder.) 2. hvor man vil bestyrke en bekræftende Sætning, der indbefatter en Indvending mod det, en anden har fremsat ell. paastaaet, ell. en Grund for den Mening, som modsættes en Andens, o. d. Man har jo dog aldrig kunnet beskylde ham f. Uredelighed. Du har jo selv tilladt Drengen, hvad du nu vil forbyde ham. Det holdes jo dog for sundt, at bevæge sig. 3. hvor man vil bekræfte noget v. en negtende Sætning (da det, i St. for ikke, følger efter ingen, ell. ikke nogen, ikke noget, og intet.) Der er intet saa vanskeligt, som jo Mennesket har forsøgt. "Der findes el den Glands saa klar, som Skyggen jo maa følge." Bording. I. 257. "Der er ingen, som jo er en mild Dommer mod sig selv." B. Thott. "Der er vel heller ikke noget Menneske, som jo opfylder visse af sine Pligter." Basth. "Ei nogen Mand er til, som Døden jo borttager." Holberg. (P. Paars.) 4. i en betingende og afdeelt (disjunctiv, distributiv) Sætning, hvor Betingelsen udtrykkes ved jo (det T. je), og hvor det i Forsætningen, ell. det andet Led, enten gientages (f. Ex. jo før, jo hellere! Jo mere, jo bedre. Det bliver jo længere, jo værre. Jo høiere man stiger, jo meer er man udsat f. at falde. "En Sneebold, der — jo meer den væltes frem, jo meer den Kræfter faaer." Holb. P. Paars.), eller hvor den disjunctive Partikel des ell. desto bruges i Følgesætningen (f. Ex. Jo mere man har, desmere vil man have. Jo mindre man forhaster sig, desto før naaer man Maalet.) — Gientages Partikelen jo i flere Led af Forsætningen: saa adskiller altid des ell. desto disse fra Slutningen. (f. Ex. Jo mere man søgte at berolige ham, jo flere Grunde man anførte, jo mere venligt man tiltalte ham: desto hidsigere blev han.) Undertiden kunne Sætningsledene vendes om, og jo komme i det sidste. "En Sygdom, som man gaaer desbedre igiennem, jo yngre man er, naar man faaer den." Rahb. 5. et ironisk ell. spottende Udraab, naar man mener det Modsatte af hvad der bekræftes. Jo! han har Ære af sin Opførsel! — Jo! nu skulde jeg vel strax dandse efter hans Pibe! — Jo, hun er af de Dydige! 6. gientaget, som Udraab; i dagl. Tale, og da oftest meer ell. mindre ironisk. Jo, jo! han er ikke lidt stolt af denne Ære. Jo, jo! du kan troe; jeg blev artig narret! 7. i Forbindelse m. nogle andre Partikler og Adverbier, i indvilgende, tilladende, bekræftende Udtryk, som v. Tilsætningen forstærkes. F. Ex. Maa jeg laane Hesten? — Jo gierne! (og er det p. Vilkaar, med Indskrænkning, ell. ikke ganske villigen, da: jo nok! — Maa han blive ude i Aften? — Jo nok, naar han ikke kommer f. silde hiem.) Jo vist! forstærker Bekræftelsen af noget, som en Anden tilforn har benegtet. — Jo men! eller Jo mænd! (Mænd menes nemlig af Nogle at være et gammelt Udtryk for: hellige Mænd, Helgene. jvf. Hillemænd.) er i dagl. Tale snart en forstærket Bekræftelse (Jo men har jeg seet ham!) snart et Udraab af Forundring, m. m. (Jo mænd! er det muligt? Jo mænd! det kan gierne vare et heelt Aar endnu.) Jo saamen ell. mænd! ligeledes, et bekræftende,

forsikkrende, ell. med nogen Ulyst indvilgende Udraab; m. fl. a.

Jod, et. Navn p. Bogstavet J, hvor det er medlydende, eller begynder en Stavelse.

Jolle, en. pl. -r. [Sv. Julle. I holl. Ordbøger forklares Jol ved: et lille jydsk Fartøi.] 1. i Alm. en liden Baad. 2. et vist Slags Baad, hørende t. større Skibe; Seilsjolle, Skibsjolle. 3. til Skibs: et Toug, der farer giennem en eenskivet Blok (Jolleblok) og bruges til at heise Seil, Tougværk, Stænger, m. m., op og ned p. Af- og Tiltakling. = Jollebom, en. pl. -me. korte Stykker Træ, uden p. et større Skib, hvorpaa undertiden nogle af Skibets Baade hænges. Jolleroer, en. pl. -e. en af Mandskabet, der roer Skibsjollen. = jolle, v. n. 1. br. i dagl. Tale; egentl. vel om at roe i en Baad; men mest om at kiøre paa en lille, let Vogn. At jolle afsted.

Jomfru, en. pl. -er. [T. Jungfrau.] 1. en urørt Pige, en Mø (næsten ikke mere brugeligt i denne Bemærk.) 2. en Ærestitel t. ugifte og hæderlige Piger, der føies saavel t. Døbenavne, som t. Slægtnavne, og brugtes i ældre Tider kun om Adelens Døttre (A. Vedel skielner S. 281 imellem "velbyrdige Jomfruer" og "høviske Møer;") ell. endog om Kongedøttre (f. Ex. D. Riimkrøn. V. 3708. 4537.); men nu om ethvert ugift Fruentimmer, der ei er af Bondestand og ikke Tienestepige. 3. et ugift Fruentimmer, der tiener i et Huus f. at gaae Huusmoderen t. Haande, m. m. At tiene for J. Jomfruen i Huset. (jvf. Huusjomfru, Kammerjomfru, Selskabsjomfru, Syjomfru.) 4. ved Misbrug: i Stedet f. Skiøge. s. Jomfruhuus, Salsjomfru. 5. Jomfruen, et af de 12 Himmeltegn i Dyrkredsen, Virgo. 6. hos Brolæggere: et jernbeslaget Redskab, hvormed Brostene stampes fast. 7. til Skibs: en rundagtig Blok, med flere Huller i, hvori Tallierebene stikkes, og der bruges i Vant og Stag. = jomfruagtig, adj. som passer sig for, ell. ligner en Jomfru. Jomfruborg, en. En Borg, hvori fordum Kongedøttre og andre fornemme Jomfruer undertiden hensattes t. Bevogtning. (Engelst.) Jomfrubuur, et. hos de gamle Nordboer: det Værelse ell. særskilt liggende Huus, hvor Døttrene og de ugifte Qvindfolk i Familien opholdt sig. Jomfrudragt, en. D. som passer sig for ell. bruges af Jomfruer; Pigedragt (som er mere brugel.) Jomfrufarve, en. frisk, ungdommelig Ansigtsfarve. Hun har endnu sin J. "Hans Haar havde J." Kæmpev. Jomfruhonning, en. 1. den hvideste og reneste Honning, som rinder ud af Bistadets øverste Deel. 2. Honning, som en ung Bisværm giver, det første Aar, den er sat i Kube. (Saaledes ogsaa: Jomfruvox.) Jomfruhud, en. fiin og glat Hud. Jomfruhuus, et. H. hvor der holdes Skiøger; Skiøgehuus. Jomfrukammer, et. Værelse, hvor Huusjomfruen ell. Døttrene i Familien opholde sig. Jomfrukarl, en. et blødagtigt, qvindagtigt Mandfolk. Jomfrukloster, et. en Stiftelse, hvor uforsørgede Piger af Borgerstand have Bolig og Underholdning. Jomfruklæder, pl. Klæder, som en Pige gaaer med, imedens hun er ugift. Jomfrukrands, en. et Hovedsmykke, en Krands, som ugifte Piger gaae med; ell. d. s. s. Brudekrands. Jomfrukrænker, en. den, som berøver en Pige hendes Ære. Jomfruleg, en. Pigeleg; Leg med Jomfruer. (A. S. Vedel.) Jomfrulevnet, et. 1. Levnet i ugift Stand. (Jomfruliv. Heiberg. Psyche. 52.) 2. et ærbart, for unge Piger sømmeligt Levnet. Jomfruløve, en. et poetisk og nyt Ord for: Sphinx. "Som Jomfruløver i Egyptens Sand." Ohlenschl. (Nord. G. 189.) Jomfruolie, en. den fineste og hvideste Bomolie, som først flyder af Persen. Jomfrupergament, et. meget fiint Pergament, som beredes af ganske unge Lammeskind. (V. S. O.) Jomfruran, et. Et ugift Fruentimmers Bortførelse med Vold. Jomfrurov, et. det samme. Jomfrurøver, en. den, som begaaer Jomfrurov. Jomfrusind, s. Pigesind. Jomfrustand, en. Tilstanden at leve som ugift Pige, Pigestand. Jomfrustævne, et. Pigers, Jomfruers Møde ell. Sammenkomst. Jomfrusvend, en. d. s. s. Jomfrukarl, Pigesvend. Jomfrusvovel, et. gedigent Svovel. Jomfrusværm, en. En Sværm, der udgaaer fra en Bistade i det første Aar, efterat en ung Sværm er sat i Kube. (Fleischer om Biavl.) Jomfrusyge, en. d. s. s. Blegsot. (V. S. O.) Jomfruvand, et. Et Slags Sminkevand. Jomfruvox, et. det hvide og meget klare Vox af en ung Bisværm.

Jomfrudom, en. ud. pl. d. s. s. Mødom.

Jomfruelig, adj. som egner, passer sig for, hører til en Jomfru eller ugift Pige. Jomfruelig Ynde. Et jomfruenligt Væsen. "Det er en øm, jomfruelig Betænkning, hvoraf min Nanna rødmer." Evald. "Den jomfruelige Frygt, som hun hidindtil mig viste." J. L. Heib. Den jomfruelige Undseelse, Tugt, Kydskhed. "Jomfruelig bly, men og qvindelig øm, sank rødmende Bruden i Brudgommens Arme." Baggesen.

Jord, en. ud. pl. undt. i Bemærk. 5. [Isl. Jörd.] 1. den Planet, Menneskene beboe; Jordkloden. Jorden dreier sig om Solen. En Luftkreds (Athmosphære) omgiver vor Jord. — Uegentl. for: Jordkloden m. Hensyn især til dens Beboere, den menneskelige Verden. Det gaaer ikke an-

derledes til p. Jorden. Den største Mand, Jorden har seet. Den syndefulde Jord. 2. Jordklodens Overflade. At gaae, ligge, sidde, falde p. Jorden. At bøie sit Ansigt mod Jorden. At boe under Jorden; (s. underjordisk) leve over Jorden, modsat: i ell. under J. — figurl. om Gravsted, Grav, Begravelse. (s. Jordefærd.) At stede et Liig till Jorden ɔ: begrave det. ("At flye Liig til Jorde." Joh. 19. 40.) At følge een til Jorden. At blive begravet i christen Jord. 3. i Naturlæren: et enkelt, ubrændbart Grundstof af forskiellig Art, f. Ex. Kalkjord, Leerjord, Talkjord, Kiseljord, o. fl. 4. i Landhuusholdningen: en Blanding af Jordarter m. forraadnede Dele af Plante- og Dyreriget. En fed, mager, tør, fugtig, sandig J. Et Læs J. At kiøre J. til en Have. Muldjord, Sandjord, Leerjord (i en anden Bemærk. end ovenfor; nemlig en Jordblanding, hvori Leret er herskende.) 5. Jord, pl. -er. Agerjord, Agerland, Mark. At dyrke, pløie, saae, harve, giøde Jorden. Gode, slette, ufrugtbare, tørre, side Jorder. Et Huus m. nogen Jord, m. et Stykke J. til. Byens Jorder ere udskiftede. Mosejord, Sandjord, Skovjord, Rugjord, Hvedejord, ꝛc. Jordens Frugter, Grøde. (Deraf: Kiøbejord, Odelsjord, Udjord, o. fl.) = Sammensætninger: a) Jordaand, en. pl. -aander. underjordiske Væsener, Aander som troedes at leve under Jorden. jordagtig, adj. som ligner Jord, har Beskaffenheder tilfælles m. Jord. Jordalder, en. det hele Tidsrum af Jordklodens Tilværelse (ell. en vis, v. en stor og almindelig Revolution bestemt Periode af samme.) "Saa undrer man sig, hvorledes den har kunnet blive færdig i en Jordalder." Bagg. (Labyr. II. 329.) Jordart, en. et enkelt Grundstof, f. Ex. Leerjord, Kalkjord, ꝛc. (s. Jord, 3) ell. en vis Beskaffenhed, Blanding af Jord (s. No. 4.) En frugtbar, en leerblandet Jordart. Jordarve, en. Navn paa en i Haver og Marker meget almindel. Plante; Arve; Fuglegræs. (Alsine media.) Jordaxe, s. Axe. jordbaaren, adj. v. født p. vor Jord. Jordbakke, s. Bakke, Jordhøi. Jordbane, en. Jordklodens aarlige Bane om Solen. Jordbeboer, en. een, som beboer Jorden, et p. Jorden levende Væsen. (Baggesen.) Jordbed, et. Bed, som er afsat, inddeelt i en Have, ell. paa Marken; Havebed. "Der stige fra Havens Jordbed op mod Lysets Rige." J. L. Heiberg. (Psyche. 48.) Jordbeg, et. Navn, p. flere brændbare Mineralier (Bitumen), Jordharpix, Asphalt. Jordbesiddelse, en. B. af Jordegods, af Jordeiendom. "Ret til Jordbesiddelse." Baggesen. Jordbeskrivelse, en. B. over Jordklodens naturlige ell. physiske og politiske Beskaffenhed; Geographie. Jordbeskriver, en. Geograph. jordblande, v. a. 1. blande forskiellige Jordarter p. en Ager. (Olufsen.) Jordblanding, en. 1. forskiellige, sammenblandede Jordarter. 2. Gierningen at frembringe en saadan Blanding; Grundblanding. Naturlig, konstig Jordblanding. (Olufsen.) Jordbo, en. d. s. s. Jordbeboer. Jordbor, et. Et Redskab, som bores ned i Jordskorpen, og drages op, fyldt m. Jord, hvoraf Jordlagenes Beskaffenhed kiendes. Jordborger, en. 1. d. s. s. Jordbeboer. 2. en Verdensborger, Cosmopolit. "En f. Europas Skikke aldeles fremmed Jordborger." Baggesen. "Den Mængde og Forskiellighed af Jordborgere." Samme. (Labyr. I. 203.) Jordboring, en. Jordens Undersøgelse v. et Jordbor. Jordbrand, en. Brand, som opstaaer under Jorden; underjordisk Ild og dens Udbrud, f. Ex. i Island. Jordbristning, en. Revne i Jordens Overflade v. Jordskiælv ell. Jordbrand. Jordbrug, et. Jordens Dyrkning, Agerbrug, Avlsbrug. At leve af J.; forbedre Jordbruget. Det engelske J. jordbrugende, adj. v. agerdyrkende. "Et jordbrugende Folk." Guldb. (V. Hist. I. 509.) Jordbruger, en. En Agerdyrker, Landmand. Jordbund, en. Jordens Overflade, med Hensyn t. dens Beskaffenhed og dens Frugtbarhed. En tung, haard, stiv, sei, fast, let, skiør, tør, fugtig, sandig, frugtbar, gold Jordbund. Jordbær, et. Bærret, ell. rettere Frugtbunden af en bekiendt Plante, som voxer vildt og dyrkes i Haverne (Markjordbær, Havejordbær); ogsaa Planten selv. Fragaria vesca. (Deraf: Jordbærbed, Jordbærplante, Jordbærsaft, o. fl.) Jordbæver, en. kaldes de Bævere, som leve eensomt i Jordhuler. Jorddamp, en. Damp, Taage, som stiger op af Jorden. Jorddeling, en. Gierningen at dele ell. udskifte Jord i visse Lodder og efter visse Jordmaal; Jordskiftning. (Deraf: Jorddelingslære.) "Naar en almindelig, offentlig Jorddeling skulde have fundet Sted." Olufsen. Jorddige, et. Dige opkastet af Jord; Jordvold. Jorddrift, en. Maade at drive, dyrke Jorden. (Olufsen om Danm. Brændselv. 40.) Jorddrot, en. pl. Jorddrotter. d. s. s. Godseier, Herremand. Jorddyrker, en. d. s. s. Jordbruger, Agerdyrker. Jorddyrkning, en. Agerdyrkning. (Jorddyrkningslære, Læren om det, som hører til et rigtigt og fordeelagtigt Jordbrug. Olufsen.) Jorddæmning, en. En af Jord opført Dæmning. Jorddøn, et. underjordisk Døn, Bulder, som frembringes v. Jordrystelsen. jordegen, adj. 1. som selv eier sin Jord. Jordegne Bønder. 2. jordeget Gods ɔ: Jordegods, som man eier, Eiendomsjord. (Hvitfeld.) Jordegn, en. Egn, Stræk-

ning paa Jorden. "Thi hver en Jordegn jeg har bereist." Baggesen. Jordeie, en. Jordbesiddelse. (V. S. O.) Jordeiendom, en. Eiendom, som bestaaer i Jordegods. Jordeier, en. den, som eier Jordegods. Jordfald, et. Jordens Indsynkning i underjordiske Huulninger; Jordsynkninger. Jordfarve, en. 1. en sortagtig, sortegraa Farve, liig Jordens; Muldfarve. 2. et Farvestof af jordagtige Dele. jordfarvet, adj. som har Jordfarve; muldfarvet. jordfast, adj. fast i Jorden, urørlig. Jordfaste Eiendomme. Jordfedme, en. pl.-r. brændbare Legemer, som findes i Jorden, ell. flydende p. Vand; Jordbeg, Jordolie. Jordflade, en. det Øverste ell. Yderste af Jorden, Jordklodens Overflade. Jordfoster, et. noget, som er frembragt af ell. p. Jorden. "Jordfostrets Næring." Evald. (S. Skr. I. 444.) jordfri, adj. om en Eiendom, hvoraf ingen Jordskyld svares. En jordfri Grund. (V. S. O.) Jordfrost, en. den Beskaffenhed ved Jordskorpen, at den er giennemtrængt af og bunden v. Frosten. Jordfrugt, en. pl.-er. 1. i Alm. Frugter, som Jorden frembringer. 2. i Særd. saadanne Frugter, som avles af Sæd; i Modf. til Træfrugt. jordfugtig, adj. som trækker Fugtighed t. sig af Jorden. En jordfugtig Kielder. (V.S.O.) Deraf: Jordfugtighed, en. Jordfund, et. Noget, som findes under Jordens Overflade; jordfundet Gods. Jordfyld, et. Jord, som bruges t. at opfylde et Rum. Jordfællesskab, en. den Indretning, at Agerjord bruges i Fællesskab, ell. lodviis, skifteviis af flere Eiere eller Dyrkere. jordfæste, v. a. 1. begrave, jorde. Jordgang, en. 1. en underjordisk Gang. 2. en Gang eller Gangsti i en Have eller Mark. Jordgange og Gruusgange. 3. figurl. for Jordvandring. "Du min Jordgangs dorske Byrde." F. Schmidt. (Digte. 1811. S. 169.) jordgiemme, v. a. 2. giemme, nedgrave i Jorden. Jordgiemt Gods. Jordgiødning, en. G. som enten heel, ell. for en Deel bestaaer af fed Jord. Jordgods, et. kaldes de mellemste Blade p. Tobaksplanten, der sidde oven over Sandgodset, ell. de underste og ringeste Blade. (Olufsen. L. Oec. 248.) Jordgrav, en. Grav ell. Kule, gravet i J. jordgravet, adj. v. nedgravet i Jorden, jordgiemt. (N. Lov.) Jordgrund, en. d. s. s. Jordbund; men br. sieldnere. Jordgrøft, en. s. Grøft. Jordgud, en. poet. om Mennesket. "Jordguden kiender kun de store Skygger af Skaberen." Evald. Jordgulv, et. G. i et Huus, som bestaaer af den blotte Jord. Jordharpe, en. et Redskab t. at harpe ell. sigte Jord. s. Harpe, 2. Jordhumle, en. et Navn, som gives to Arter af en indenlandsk Planteslægt. Hypericum perforatum og quadrangulum. Jordhuus, et. og Jordhytte, en. Huus, Hytte, opført af Jord. (Jordehuus. usædvanl. Øhlenschl. Helge.) Jordhøi, en. En naturlig, ell. ved Menneskehænder opkastet Høi af J. Jordhør, s. Bierghør, Steenhør. Jordiis, en. Iis, som findes i Jordskorpen. Jordild, en. Jordbrand, underjordisk Ild. Jordkielder, en. K. som er gravet i Jorden, uden at være under et Huus. At giemme Kartofler, Korn i en J. Jordkiærlighed, en. (usædvanligt.) en Kiærlighed, der omfatter hele Jorden, alle Skabninger. "Jordkiærlighed og Menneskekiærlighed allene ere uforgængelige." Baggesen. Jordkiøb, et. Kiøb, som sluttes om en Jordeiendom. Jordklode, en. d. s. s. Jord, 1. it. Jordens Afbildning p. en Kugle (Globus), Jordkugle. Jordklump, en. En sammenhængende Masse af Jord. Jordkløft, en. Aabning, Revne, Kløft i Jordskorpen. Jordkrebs, en. et Insect af Græshoppernes Slægt. Gryllus gryllotalpa. Jordkreds, en. Jordens Omkreds; ell. en Kreds, som tænkes draget om Jordkloden. Uegentl. for Jordkloden, ell. Jordens Overflade. "At du fornemmer at Ingen, som jeg, Jordkredsen behersker." Hertz. Jordkul, et. Trækul, som findes under Jorden. (v. Aph.) Jordlag, et. pl. d. s. et Lag af en vis Jordart, som findes under Jordfladen. Jordlegeme, et. 1. Et særskilt, organiseret Legeme, der forekommer paa Jorden. 2. det Legeme, som et Væsen, og i Særdeleshed Mennesket, har i det jordiske Liv. 1. Jordleie, et. Leie p. den blotte Jord, ell. redet p. Jorden. 2. Jordleie, en. d. s. s. Jordskyld. Jordliv, et. det menneskelige Liv p. Jorden, det jordiske Liv. "Jordlivets Herligheder." Bagg. "Let Offret er af stakket Jordlivs Glæder." Ingem. "Og Jordlivet skulde have tabt sine Smerter." Mynster. Jordlod, en. et vist afdeelt, afmaalt Stykke Jord. Jordloppe, en. et lidet Insect, som giør Skade p. unge Haveplanter. Chrysomela oleracea. Jordlyd, en. Lyd, som kommer fra Jorden, ell. fra dens Overflade. (Baggesen.) Jordlyn, et. antændte brændbare Dunster nær Jordfladen; Lygtemænd. (V.S.O.) jordløs, adj. som er uden Jord; som ingen Jord eier. Jordløse Huse. "Den jordløse Almue." O. Guldberg. Jordløsning, en. En Jordeiendoms Indløsning. Jordmaal, et. Et Flademaal, hvorefter Jordens Størrelse (Areal) angives. Jordmaaler, s. Landmaaler. Jordmaaling, en. d. s. s. Landmaaling. Jordmandel, en. En Rodurt, som undertiden dyrkes i Kiøkkenhaver. Cyperus esculentus. (Olufsens Landoecon. S. 298.) Jordmarv, en. d. s. s. Mergel. (V. S. O.) Jordmon,

s. Jordsmon. Jordmos, et. en Mosart, som vorer v. Jorden (t. Forskiel fra: Steenmos og Træmos.) Jordmuus, en. Muus, som leve i fri Mark; Agermuus, Markmuus, Skovmuus. jordnær, adj. og adv. nær v. Jordens Overflade "Vrede stundom op til Ørnens Bane hæver den Vinge selv, som ellers jordnær svæver." Baggesen. Jordnød, en. En Vært, som undertiden dyrkes for dens spiselige og meelrige Rod. Lathyrus tuberosus. Jordolie, en. En flydende Jordfedme. (særd. Biergolie. Bitumen petroleum.) Jordomseiler, en. den, som har seilet rundt om Jordkloden. Jordomseiling, en. Jordens Omseiling. Jordomvæltning, en. Hovedforandring i Jordens Skikkelse, ell. paa dens Overflade; Jord-Revolution. (J. Bove.) Jordplet, en. 1. et ganske lidet Stykke Jord. 2. Plet p. Tøi, som det har faaet v. at ligge p. Jorden. Jordpranger, en. den, som, for at vinde, hyppigen kiøber og sælger Jordegods. (Olufsen.) Jordran, et. 1. Gierningen at berøve en anden noget af hans Jord v. at pløie ind p. hans Ager ell. forrykke Markskiel. 2. Ran p. ell. fra en andens Jord og Ager. Jordrebning, en. Jordmaaling (fordi det fordum skete ved Reb.) Jordrotte, en. et Dyr af Rotteslægten, som lever i fri Mark. Jordrydning, en. Gierningen at rydde en Mark fra Træer, Stubbe, Stene, o. d. Jordrystelse, en. Jordskiælv. Jordrøg, en. Røg, som staaer op af Jorden, eller Taage, som driver langs hen ad Jorden. Jordsalt, et. s. Steensalt. Jordsand, en. Sand, som graves af Jorden. Jordsigte, en. et Redskab til at sigte Havejord. (V. S. O.) Jordskade, en. Skade, som gløres p. en Andens Jord. Jordskiel, et. d. s. s. Markskiel. Jordskifte, et. 1. Gierningen at skifte, udskifte en Jord i mindre Lodder. "Saaledes stiger Jordskifte op t. de ældste Tider." Guldb. (V. Hist. I. 509.) 2. Gierningen at bytte Jord m. en anden. (s. Mageskifte.) Jordskiftning, en. d. s. s. Jorddeling, Jordskifte, 1. (Deraf: Jordskiftningslære.) Jordskiælv, et. Jordskorpens Rystelse, som frembringes v. underjordisk Ild ell. anden Naturvirkning. Jordskorpe, en. Jordklodens øverste Deel, de øverste Jordlag. Jordskred, et. den Naturvirkning, at en Deel af Jordskorpen strider ell. synker fra et høiere Sted til et lavere. (ogsaa: Jordskud, Jordsynkning.) Jordskuf, et. i Lovsproget: den Gierning, i vred Hu at slaae en anden til Jorden. (D. Lov. VI 7. 8.) Jordskyld, en. Afgift af Jord t. Grundeieren (s. Landgilde), ell. Skat, som betales af Jord; Grundskat. Deraf: Jordskyldsbog. (s. Matrikel.) Jordslag, et. Pletter p. Tøi, som har ligget p. fugtig Jord og derved er blevet jordslaget. Jordslange, en. En Slange ell. Snog, som lever paa Landet (forsk. fra Vandslange.) Jordsmag, en. jordagtig Smag. Jordsmuld (ell. Jordsmul), et. ud. pl. fiin Jord, Støvjord, der ligesom er hensmuldret. "To med Jordsmuld bedækkede Steenhobe." Bagg. (Labyr. I. 363.) Jordsnegl, s. Landsnegl. Jordspilde, en. d. s. s. Jordskade. Jordspætter, pl. s. Jordplet, 2. (Langebek.) Jordstrimmel, en. et smalt Stykke Agerland; et smalt Land imellem to Have. Jordstrækning, en. en vis Deel Jord ell. Land, af nogen Størrelse og Udstrækning. Jordstrøg, et. en Egn, Landstrækning; særd. et vist Strøg p. Jordkloden, m. Hensyn t. Klima. Et koldt, hedt J. Jordstød, et. 1. Jordrystelse. 2. Stød eller Stub af et fældet Træ, som er bleven tilbage i Jorden. Jordsvale, en. En Fugl af Svaleslægten. Hirundo riparia. Jordsvamp, en. enhver Svamp, som vorer p. Jorden (t. Forskiel fra Træsvampe og Søsvampe.) Jordsynkning, en. d. s. s. Jordfald. jordsætte, v. a. 3. d. s. s. jorde, begrave. (V. S. O.) Jordtaage, en. Taage, der stiger op af Jorden. Jordtavle, en. En Tavle, et Landkort, hvorpaa Jordklodens Lande og Have ere aftegnede. Jordtue, en. En liden Forhøining p. Marken. (s. Tue.) Jordtunge, en. Spids ell. Odde af Landet, som strækker sig ud i Vandet; Isthmus. (V. S. O.) Jordudstykning, en. Jordeiendoms Udstykning i smaa Dele; Parcellering. (Olufsen.) Jordvand, et. V. som samler sig paa ell. under Jorden; især om Vandet, der frembryder af Jorden i Væld; i Modsætning t. det fra Atmosphæren nedfaldende. (Fleischer.) Jordvandring, en. figurl. Menneskets Levnet p. Jorden. Jordvei, en. Vei, som ei er steenlagt ell. fyldt med Gruus. Jordvinde, en. En horizontal ell. staaende Vinde. (Krafts Mech. II. S. 214. s. Gangspil.) Jordvold, en. En af Jord opkastet Vold. Jordvædske, en. Fugtighed i Jorden. Jordvæg, en. Væg, som blot er opført af J. Jordvæxt, en. Et Plantelegeme, som vorer p. J. (modf. Søvæxt.) = b Jordeblee, en. (usædvanl.) Jordelagen, Liiglagen. (Bagg.) Jordebog, en. Fortegnelse over Hovjord og Bøndergods, som hører til en Herregaard, og over de Indtægter, som Godset yder Eieren. Jordefærd, en. Handlingen at føre et Liig til Jorden og begrave det; Liigfærd, Begravelse. Jordegods, et. en større Jordeiendom, særd. en Herregaard m. Bøndergods. (Deraf: Jordegodseier, en. Godseier. Jordegodshandel, en. Olufsen.) Jordeklæde, et. d. s. s. Jordelagen. Jordeklæder, pl. d. s. s. Liigklæder. Jordelagen, et. d.

s. s. Liiglagen. Jordeliin, et. Liin, Hovedklæde, som gives en død Qvinde med i Graven. (Baggesen.) Jordemoder, en. pl. Jordemødre. [Sv. Jordgumma.] et Fruentimmer, som hielper fødende Qvinder i deres Fødsel. [Maaskee af den Oldtidsskik, at optage det nyfødte Barn fra Jorden og række Faderen det; hvoraf muligen ogsaa det T. Hebamme. Ihre tænker sig, at Ordets oprindelige Skikkelse kunde have været Jodgumma, Jodmoder, af Isl. Jód, Afkom, Barn; hvoraf jódsiuk, som er i Barnsnød; Jódsótt, Fødselssmerter.] Deraf: Jordemoderkonst (Fødselsvidenskab), Jordemoderskole, en. o. fl. — Jordepragt, en. Pragt v. Jordefærd, Liigpragt. (C. D. Biehl.) "At ødelægge sig v. utidig Jordepragt." Rahbek. Jorderige, et. (men bruges i Alm. ud. Art.) Jorden m. dens Indbyggere, det menneskelige Liv p. Jorden. (i høiere Striil.) Jorderiges Sorger, Pragt, Herlighed. "Før Biergene bleve til, og du dannede Jorden og Jorderige." Ps. 90. 2. Jordested, et. s. Gravsted. Jordetøi, et. Liigklæde, Liigtøi. = c) Jordsmon, et. 1. i Alm. Jord, Jordstrækning, Jordeiendom. 2. Jord af en vis Beskaffenhed, Jordbund, eller det øverste, med Muld blandede og til Sæd tienlige Jordlag. Ikke ethvert J. er lige tienligt til enhver Sædart. "Underlaget, ell. det Jordlag, som findes umiddelbar under det dyrkede Lag, ell. Jordsmonnet." Olussen. Jordspaakastelse, en. br. om den høitidelige Handling, at kaste Jord p. den Døde i Graven. Jordspart, en. d. s. s. Jordlod.

Jorde, v. a. 1. [Isl. iarda.] nedlægge i Jorden, begrave. At jorde et Lig. (At jorde br. nu i Særd. om de Dødes christelige Begravelse, ligesom Jordefærd, Jordeklæder, o. fl. "Man nedgraver Dyr, begraver Mennesker, jorder de Christne, bisætter de Fornemme." — "Forbryderen begraves under Galgen; han bliver ikke jordet. Paa en Valplads blive de Døde ikke jordede, men hobeviis begravne i Kuler." P. E. Müller.) — Jordelse, s. Jordefærd.

Jordet, adj. jordagtig. En jordet Smag. (V. S. O. usædvanl.)

Jordisk, adj. [T. irdisch.] 1. som hører til Jorden, findes paa Jorden. Et jordisk Paradis. (Ordet br. dog aldrig om Jorden, som Planet, om dens materielle Beskaffenhed, eller om hvad der findes paa dens Overflade. Dette finder kun Sted f. Ex. i de sammens. adj. overjordisk, underjordisk. I øvrigt br. Subst. i Sammensætninger til at udtrykke det adjective ell. Egenskabsbegrebet af Jord; terreus, terrestris. jvf. ogsaa Land, 1.) 2. figurl. som hører til denne Verden; ell. til Menneskets sandselige Natur; sandselig, forgængelig. (i Modsætn. til himmelsk eller evig.) Jordisk Lyksalighed. Det jordiske Liv. En jordisk Lyst, Glæde. Det jordiske Gode. Det var intet jordisk Væsen, som her aabenbarede sig.

Jubel, en. ud. pl. stor, lydelig Glæde, Fryderaab, Høitid. (af det Lat. Jubilum.) = Jubelaar, et. 1. det første Aar, i et nyt Aarhundrede; eller Aaret, hvormed den anden Halvdeel i et Aarhundrede begynder. 2. et Aar, da man efter 100 ell. 50 Aars Forløb høitideligen erindrer en heldig eller glædelig Begivenhed. Heraf ogsaa: Jubeldag, en Dag, p. hvilken en saadan Jubelfest ell. Jubelhøitid holdes. Jubeldigt, et Digt, og: Jubelprædiken, Jubeltale, en Prædiken ell. Tale, i Anledning af en Jubelfest. — Jubelglæde, en. d. s. s. Jubel, ell. Glæde ved, over en Jubelhøitid. Jubellærer, en. Den, som har forestaaet et præsteligt ell. Lære-Embede i 50 Aar. Jubelmynt, en. Skuepenge, slaaet til Erindring om en Jubelfest. Jubelraab, Jubelskrig, et. høit Glædesraab. Jubelsang, en. høirøstet Glædessang, især hvori Mange deeltage. "Og deres vilde Jubelsang er ei som vor." Baggesen.

Juble ell. jubilere, v. n. 1. (har.) (det sidste Ord kun i d. Tale.) give sin Glæde lydeligt tilkiende; glæde sig høiligen, og yttre sin Glæde lydeligt.

Julius, n. s. den syvende Maaned i Aaret, hvis danske Navn er Ormemaaned.

Junge, en. pl. -r. en Spand, som hænges i Brøndstangen ell. Brøndlænken, t. at drage Vand op med; en Brøndjunge, Brøndspand. (V. S. O.)

Junius, n. s. den siette Maaned i Aaret; paa Dansk: Skærsommer.

Junker, en. pl. -e. [Tydsk.] 1. en ung Adelsmand, en Adelsmands Søn. "Ti Hovmestere ere ikke nok, f. at have en selvraadig Junker under bestandig Opsigt." Schytte. (Fordum brugtes det om Prindser og Kongesønner.) Han vil være Junker, i dagl. T. om den, som vil vise sig fornem i Dragt, Adfærd, m. m. uden at være det; vise sig junkeragtig, paatage sig et Junkervæsen. 2. en Rangtitel, som bruges i Sammensætninger. s. Kammerjunker, Hofjunker, Jagtjunker, Ridejunker. — Junkerlevnet, et. fornemt Levnet, Herrelevnet.

Junkerere, v. n. 1. i dagl. T. og af Spot: føre sig fornemt op, ville leve paa Herreviis. — Junkerering. en. (Rahbek.)

Juridisk, adj. som vedkommer Lov og Ret, hører til Lovkyndighed og Retsvidenskaben; som stemmer overeens m. Lov og Ret, retsgieldende, lovformelig. Juridisk Examen. Det juridiske Facultet, de juri-

diske Professorer. Et juridisk Skrift. Et juridisk Beviis.

Jurist, en. pl -er. den, som lægger sig efter ell. som har studeret Lovkyndigheden. s. Lovkyndig, Retslærd.

Just, adv. netop, hverken meer eller mindre; om Tiden: i det samme. Just saameget, som der behøves. Just, som han kom; just, som Klokken slog. (d. Tale.)

Justere, v. a. 1. afpasse, afmaale nøiagtigen, give nøiagtigen det rette Maal, den rette Vægt. En justeret Alen, Skieppe, Tønde, Vægt.

Justits, en. ud. pl. Retspleie; Rettens Overholdelse ell. Udøvelse. = Justitsbetiening, en. Retsbetiening, Dommerembede. Justitsbetient, en. den, som er bestikket t. at overholde Lovenes Efterlevelse; Retsbetient. — Justitsraad, en. En Rangtitel. — Justitssag, en. En criminal Retssag, som p. Statens Vegne anlægges mod den, som har begaaet en Forbrydelse. (i Lovsproget.)

Juul, en. ud. pl. [Isl. Jöl.] 1. den Høitid, som helligholdes t. Minde om Christi Fødsel den 25de December. Tiden imellem Juul og Fastelavn; fra J. til Paaske. At helligholde Julen. 2. Tiden nærmest efter Juledag, saasom indtil Nytaarsdag, eller indtil Helligtrekongersdag den 6te Januar, hvilken Tid, især tilforn, pleiede at tilbringes m. Glædskab og Lystighed. (som oftest m. best. Art.) At glæde sig til Julen. At tilbringe Julen p. Landet, reise p. Landet i Julen. — Ogsaa figurl. om den Lystighed, som finder Sted i Julen. At holde Juul, lege Juul. (s. Juleleg, Julestue.) At bære Julen ud, ell. af Dør (komme i Julen i et fremmedt Huus, uden at ville nyde noget.) = Juleaften, en. Aftenen før Juledag. Juleblus, et. Blus ell. Lys, som Almuen især tilforn pleiede at brænde Julenat. Julebuk, en. En udklædt og vanskabt Person, der tilforn pleiede at drive Leg og skræmme Børn i Julestuer, og endnu p. Landet ikke ganske er aflagt. (s. Holbergs Julestue.) Juledag, en. 1. den 25de December, paa hvilken Julefesten indfalder. (første J.) 2. en af de Dage, som i Anledning af Julen helligholdes. Første, anden (og tilforn tredie) Juledag. Julefest, en. d. s. s. Juul, 1, Julehøitid. Julegave, en. Gave til Slægtninge og Venner, som gives i Julen. Julegilde, et. G. eller Giæstebud, som holdes i Julen. Juleglæde, en. Fornøielse, Lystighed i Julen. Julehelligt, et. kaldtes tilforn Tiden imellem Juul og Helligtrekongers Dag, da Julefred maatte holdes, og ingen Rettergang finde Sted. Julehold, et. Julens Helligholdelse. Julehøitid, en. d. s. s. Juul, 1; Festen til Minde om Christi Fødsel. Julekage, en. et Slags Kryderbrød, som især bages i Julen. Julekalv, en. Kalv, som fødes v. Juletid. Juleleg, en. Leg, som foretages i Julestuer; ogsaa i Alm. Panteleg, Selskabsleg. Julelys, et. s. Juleblus. Julemaaned, en. Maaned, hvori Julen indfalder; December. Julemorgen, en. første Juledags Morgen. Julemærke, et. oftere pl. Julemærker. visse Tegn i Veirliget, i de første 12 Dage efter Juul, hvoraf Bønderne ville forudsige Veiret, hele Aaret igiennem; figurl. om andre Kiendemærker, Varselstegn. Hvis ikke alle Julemærker slaae feil. Julenat, en. Natten før Juledag. - Juleoffer, et. O. som gives Præsten Juledag. Juleqveld, en. Juleaften. Juleredsel, et. Smaaredsel, som gives Præsterne i Julen. Julesang, Julepsalme, en. Ps. som synges til Julehøitid. Julesnee, en. Snee, som falder v. Juletid. "Naar Julesnee bebuder varig Frost." F. Guldb. Julestue, en. et Selskab, samlet i Julen t. Lystighed og Juleleg; (egentlig Stuen, hvor dette foregaaer.) At holde Julestue; gaae i J. Juletid, en. den Tid, hvori Julen helligholdes. (s. Juul, 2.) Juletønde, en. En Tønde fortrinlig godt Øl, brygget til Julen. Juleuge, en. Ugen, hvori Juledag indfalder. Julevise, en. Sang, Vise, i Anledning af Julen, som ei er en Psalme.

Juveel, en. pl. Juveler. en Ædelsteen, især sleben og indfattet. Deraf: Juveleer, en. (ogsaa: Juvelerer.) den, som forstaaer at indfatte Ædelstene i Smykker, og som tillige handler med Juveler og Guldarbeide.

Jyde, en. pl. -r. den, som er født i Jylland. = Jydekar, et. pl. d. s. kaldes et vist Slags sorte Leerkar, som giøres i nogle Egne af Jylland (saaledes ogsaa: Jydepande, Jydepotte.) Jydekarl, en. jydsk Bondekarl. Jydestrømper, pl. Uldstrømper, som bindes i Jylland. (Evald. S. Skr. IV. 314.) — jydsk, adj. som er fra Jylland, hører til Jylland. At tale Jydsk ɔ: den jydske Dialect.

Jæger, en. pl.-e. [af jage.] den, som forfølger Vildt, f. at fælde ell. fange det, og som deri besidder Færdighed. Han er en god J. En Herregaardsjæger. (s. Skytte.) — Det bruges ogsaa om et vist Slags lette Fodfolk. Et Regiment Jægere. = Jægerbolig, en. Bolig p. Landet, indrettet f. en Jæger ell. Skytte. Jægerdragt, en. D. som Jægere ell. Skytter bruge. Jægerdreng, en. D. som er i Lære hos en Jæger. Jægergaard, en. En Gaard, et Huus, hvor fyrstelige Jægere boe, hvor Jagthunde holdes, og hvad der ellers hører t. Jagten bevares. Jægergarn, et. Garn, hvori Jægere fange Fugle ell. andet Vildt, ell. hvorved Vildtet i Skovene til store Jagter

indspærres og drives sammen. Jægerhorn, et. s. Jagthorn. Jægerhuus, et. en Jægerbolig. Jægerkonst, en. den Kyndighed og Erfaring, som hører til at forstaae Jagten. Jægerlevnet, et. det Levnet, som Jægere og Jagtelskere føre. Jægermester, en. den, som har Opsyn m. det, der hører til en Fyrstes Jagtvæsen, ell. som blot har Titelen deraf. Jægerret, en. 1. hvad der efter Jagtskik og Jægernes Vedtægt holdes for Ret. 2. et Slags Ret, som holdes i Anledning af Forseelser, begaaede p. Jagten. Jægerskilt, et. s. Jagtskilt. Jægersprog, et. Samlingen af Jægernes særegne Ord og Talemaader. Jægertaske, en. Taske ell. Læderpose, som Jægere pleie at bære i en Rem over Skuldrene; Skydepose.

Jætte, en. s. Jette.

Jætte, v. a. 1. love, tilsige. (er næsten forældet; ligesom Jæt, Løfte.) s. forjætte,

Jævn, adj. [Isl. iafn.] 1. egentl. som er uden fremstaaende Forhøininger, ligesom uden Huller ell. Fordybninger; glat, slet. En jævn Ager, Mark, Vei. Brættet er ikke jævnt høvlet. 2. uegentl. og figurl. a) om flydende Ting: noget tyk, men uden Klumper. Jævn Suppe, Velling. (s. Jævning.) b) eens, lige stor. En jævn Deling, Vægt. (s. mange af de sammensatte Ord.) c) eens, uden Forandring, og tillige i en hverken for stor eller for liden Grad. At gaae en jævn Gang, ride i jævnt Trav. At tale i en jævn Tone. d) ligefrem, simpel, ikke hovmodig ell. stolt. Uagtet hans høie Stand, har han Ord f. at være en meget jævn Mand. Jævne Sæder; jævne Borgerfolk. e) ikke rigelig, overflødig ell. kostbar, tarvelig, maadelig. En jævn Levemaade. Jævn daglig Mad. "Jævn er jeg selv — min Kundskab jævn og ligesaa min Sang; jævn er min Dragt, min hele Levemaade; min Lykke jævn, og det foruden Maade." Rein. f) om Stilen: ikke høitravende ell. mørk, fattelig, simpel, tydelig. = jævnaarig, adj. som er lige mange Aar gammel (jævnaldrende, 1.) "I jævnaarig Kreds oprinde — Gienskin af hiin fordums Aand." Rahbek. jævnaldrende, adj. 1. af lige Alder, lige gammel m. en anden. 2. som leve ell. have levet p. en Tid, samtidig, jævntidig (som er mindre tvetydigt.) Goethe har overlevet de fleste jævnaldrende Digtere. jævnbaaren, adj v. af lige god Byrd ell. Herkomst. (Langeb.) jævnblandet, adj. v. blandet i lige Forhold; ell. vel, jævnt sammenblandet. Jævnchristen, en. i ældre Skrifter, for: Medchristen. Jævndannelse, en. 1. lige, eensdannet Skikkelse. (V. S. O.) 2. lige Forhold imellem flere Ting, Proportion. (Moth.) jævndannet, adj. v. 1. eensdannet. (V. S. O.) 2. proportioneret. (Moth.) jævndeelt, adj. v. deelt i lige Dele, ligelig deelt. Jævndøgn, et. pl. d. s. de to Døgn om Aaret, i hvilke Dag og Nat ere lige lange. Aequinoctium. (Deraf: Jævndøgnslinie, Jævndøgnsstorm.) jævnføre, v. a. 2. sammenligne med, holde v. Siden af, slaae efter i en Bog. "At dit Navn kan jævnføres m. din Broders." Suhm. At jævnføre et Sted hos en Forfatter med et andet; br. hyppigen forkortet (jvf.) i Skrifter, hvor man henviser til andre. jævngammel, adj. d. s. s. jævnaldrende (Suhm.) jævngod, adj. 1. ligesaa god. 2. god overalt. (Øhlenschl.) jævngyldig, adj. ligesaa gyldig. Jævnhold (eller Jævnshold), m. præp. til, som adv. til dagligt Brug. Til Jævnhold spiser Bonden ikke ferst Kiød. (Mest i Almuesproget.) it. jævnligen, som oftest. jævnholde, v. a. 3. sætte i Ligning med, jævnføre. (Birkner.) jævnhugge, v. a. 1. hugge jævnt, slet. Jævnlinie, en. d. s. s. Jævndøgnslinie. Æquator. (V. S. O. men er lidet brugel.) jævnløbende, adj. v. som løber i lige Afstand, parallel. Jævnmaal, et. lige Maal, vandret Maal, efter Vaterpas. Muren holder ikke J. Jævnmenneske, et. Medmenneske. (H. Tausen. Sneedorf.) jævnsides, adv. ved Siden af (i Jævne ved.) De boe jævnsides. "I Stedet for at Gaderne i andre Stæder ligge jævnsides." Bagg. (Labyr. II. 65.) (Det bruges i d. Tale, skiøndt, som det synes, overflødigen, i Forening med: ved og hos.) jævnsidig, adj. som er, ligger v. Siden af. Jævnsidige Vinkler. jævnsindet, adj. hvis Sindsbeskaffenhed er sig selv liig; som har et jævnt, roligt Sind, uden Luner. jævnskiftet, adj. skiftet, deelt i lige Dele. (V. S. O.) jævnstrøgs, adv. i en jævnløbende, parallel Linie. (V. S. O.) jævntidig, adj. som leve eller have levet paa samme Tid, samtidig. jævntraadet, adj. som er jævn, eens i Traadene. Jævntraadet Lerred. jævntyk, adj. eens tyk overalt. jævntæt, adj. eens tæt overalt. (V. S. O.) Jævnvide, en. lige stor ell. parallel Afstand. (v. Aph.) Jævnvægt, en. d. s. s. Ligevægt. Jævnvægtens Grændser. (Lytken.) "Altings Liv og Død i Jævnvægt staaer hver Dag." Tullin.

Jævne, v. a. 1. [Isl. iafna.] 1. giøre jævn, slet, glat. At jævne Veien, jævne et Gulv. 2. bringe Rede i, bilægge. At jævne en stridig Sag. "Gud, din Viisdoms Aand kan alting jævne." Rein. 3. blande noget i en flydende Ting, at den bliver jævn (2, a.) At jævne en Suppe m. Meel. 4. At jævne med sine Medarvinger ɔ: dele lige med. (D. Lov.) = Heraf: Jævning, en. Handlingen at jævne. Veiens Jævning. — Ogsaa i Bemærk. 3. At komme

Jævning p. Suppen, Maden. — Jævningsmænd, pl. i det ældre Lovsprog: Voldgiftsmænd, Commissarier i en Sag.

Jævne, en. [Isl. Jafna.] 1. Lighed. At være i J. med een. Holde en Ting i Jævne m. en anden. (Langeb.) 2. i Jævne ved (ell. jævne ved), adv. lige ved, ved Siden af. (mest i Almuesprog.) "Det fortryder mig, at Vellysten i nogen Maade sættes jævne ved Dyden." B. Thott. I. 72.

Jævnet, n. s lige meget, lige Deel ell. Deling; it. lige Ret, Billighed. (forældet; jvf. D. Lov. 3. 13. 36. "Med Fred og Jævnet." Ar. Berntsen.)

Jævnhed, en. Beskaffenheden at være jævn (saavel i egentlig som figurl. Bemærk.) Markens J. Jævnhed i Sæder, Levemaade, Opførsel. J. i Sindet. "En vis Jævnhed herskede i hans Huus, Klædedragt og Levemaade." Jacobi.

Jævning, en. pl. -er. [af adj. jævn.] den, som er en andens Lige, Ligemand, i Stand, Alder, Kræfter, o. s. v. "Jævninger brydes bedst." Ordspr. "Keiser Carl og hans tolv Jævninger." (Jævninger br. ogsaa i det ældre Lovsprog i samme Bemærk. som Jævningsmænd.)

Jævnlig, adj. som skeer ikke sielden, sædvanlig, idelig (dog udtrykker det sidste en hyppigere Gientagelse.) Jævnlige Reiser, Forandringer. (Ordet forekommer som adj. neppe i sing.) Han kommer jævnlig til mig. Det skeer jævnligen.

Jævnlige, en. pl. d. s. Jævning; eller d. s. s. Lige, 2; Ligemand. (dog sielden i sing.) At spøge med sine Jævnlige. Man omgaaes helst sine Jævnlige.

Jøde, en. pl.-r. en Mand af det jødiske Folk; saavel om de gamle Israeliter ell. Hebræere, som om deres Efterkommere, de nyere, adspredte Jøder. En døbt J. (som har antaget den christelige Religion.) Jødernes Historie. = Jødeaager, en. ubillig Rente. (V. S. O.) Jødeaar, et. Et Aar efter Jødernes Tidsregning. (V. S. O.) jødeagtig, adj. som hører til, som ligner en Jøde. Jødebarn, et. et Barn af jødiske Forældre; en Jødedreng eller Jødepige. Jødebeg, et. Et Slags Jordbeg, som hyppigen findes i Palæstina. Jødefolk, et. 1. det jødiske Folk. 2. pl. Folk af jødisk Herkomst. Et Par gamle Jødefolk. Der boe J. i Huset. Jødegade, en. En vis G. hvor kun Jøder boe. Jødegaden i Rom, i Frankfurt. Jødekage, en. et Slags Bakkelse, som Jøderne pleie at bage og sælge. Jødekirke, en. Jødernes Tempel, Synagoge. Jødekone, en. En gift Jødinde. Jødekonge, en. K. over det jødiske Folk. (D. Bibel.) Jødeland, et. Palæstina, Canaans Land. Jødemynt, en. Mynt, som er præget i Palæstina, ell. M. med hebraisk Indskrift. Jødepræst, en. jødisk Geistlig, Rabbiner. Jødeskat, en. Skat, som tilforn særdeles paalagdes Jøderne. Jødeskole, en. S. hvor Jødebørn oplæres. Jødesprog, et. det nyere Jødesprog, en fordærvet hebraisk Dialect. Jødesøndag, en. Jødernes Sabbat. Jødetro, en. den jødiske Religion.

Jødedom, en. ud. pl. dette Ord findes (men ikke ofte) brugt om Indbegrebet af det, som hører til den jødiske Religion, til Jødernes gamle Forfatning og nationale Charakteer og Egenheder. "Jødedom og Hedenskab sank, og Christendommen fremblomstrede frodig." Mynster. (Præd. 1823. I. 92.)

Jødinde, en. pl. -r. et Fruentimmer af den jødiske Nation.

Jødelig, adj d. s. s. jødisk. (Baggesen; ellers usædvanl.)

Jødisk, adj. som vedkommer, hører til Jøderne, som er af Jøder. Den jødiske Historie. Det jødiske Folk. Den jødiske Religion.

Jøkel, en. pl. Jøkler. [Isl. Jökull.] et med bestandig Iis og Snee bedækket Bierg; Iisbierg, Sneefield. (Forekommer kun i Skrifter, som handle om Island.)

K.

Kaa, en. [Isl. Kioi.] et nu lidet brugeligt Navn p. Alliken. Corvus monedula.

Kaabe, en. pl.-r. et Klædemon, uden Ærmer, som tages over andre Klæder, og bruges nu kun af Fruentimre. (s. Kappe.) En Bispekaabe (om catholske Biskoppers Dragt, som i vor Tid hos os igien er indført.) "Dyd er Danneqvindes Kaabe." Ordspr. At bære Kaaben paa begge Skuldre. = Kaabedreng, en. D. som bærer Kaaben efter een. (Langeb.) kaabeløs, adj. som er uden Kaabe.

Kaad, adj. [Isl. kátr, glad, lystig.] 1. lystig, overgiven, vild. (nu mest om Dyr.) En kaad Hest, Qvie. 2. letfærdig, uforskammet. At have en kaad Mund. "Den kaade Sladdertunge har saa mangt et Die vædet." C. Frimann. Kaade Drenge. "Ret som man seer den kaade Dreng, der nys er sluppen ud fra Tvang og Skole." E. Storm. 3. løsagtig, vellystig. = **Kaadhed**, en. ud. pl. 1. Overgivenhed, Vildskab. "Erbar, som en Mand, han uden Kaadhed slog, og ikkun Daarlighed, ei Dyden Skræk indjog." Storm. "Kaadhed er en til Andres Fornærmelse sig yttrende Vildskab; og Ryggesløshed er en, t. en høiere Grad dreven Kaadhed." Sporon. 2. Letfærdighed. "At Alvorligheden aldrig udartede t. Barskhed, ell. Munterheden t. Kaadhed." Bagg. N. Klim. — **kaadmundet**, adj. som bruger mange upassende, unyttige Ord. Den Aabenmundede siger Alt hvad han spørges om, fordi han ei kan tie; den Kaadmundede snakker allevegne og om Alt, ogsaa uspurgt. "En Aabenmundet fortæller det, han ikke burde sige; en Kaadmundet ogsaa det, han ikke burde tænke." Sporon. — **Kaadmundighed**, en. ud. pl. (Ohlenschl. Langebek har: Kaadmundhed. Begge, men særdeles det sidste, høres ikke.)

Kaage, v. n. 1. kige, see ud omkring. (Holberg; ellers forældet.)

Kaal, en. ud. pl. [Isl. Kál. A. S. Cawl. Lat. caulis.] Navn p. flere Slags Madurter af een Planteslægt (Brassica) og Suppen, som deraf kaages. s. Blomkaal, Grønkaal, Rødkaal, Langkaal, Søbekaal, o. fl. At giøre Kaal paa noget: figurl. ødelægge, giøre Ende paa. "Giør p. den sidste Flaske Kaal." Baggesen. = **Kaalbed**, et. Havebed, hvor Kaal er plantet. **Kaaldag**, en. Dag i Ugen, da man pleier at spise K. **Kaales**, et. Redskab, til at hakke eller stampe Kaal; Kaaljern. (V. S. O.) **Kaalgaard**, en. Kaalhave, Urtehave, Kiøkkenhave. **kaalgrøn**, adj. i Farve liig Grønkaal. **Kaalhoved**, et. den lukkede Top af visse Slags Kaal. **Kaaljern**, et. d. s. s. Kaales. **Kaaljord**, en. J. som er tienlig til at saae og plante Kaal i. **Kaalkniv**, en. En bred, p. et Bræt befæstet Kniv t. at skære Kaal med. **Kaallugt**, en. Lugt af Kaal, især kogt. **Kaalmarv**, en. den midterste Deel af Kaalstokken. **Kaalorm**, en. Orme ell. Larver, som opholde sig p. Kaal. **Kaalrabi**, en. pl. d. s. en Afart af den almindelige Kaal. (Kaalroer. Fleischer.) **Kaalsmag**, en. S. af eller efter Kaal. **Kaalstok**, en. fuldvorne Kaalplanters Stængel. **Kaaltorv**, et. T. hvor Kaal og andre Madurter sælges.

Kaalbøtte, s. Kolbytte.

Kaar, et. pl. d. s. [Isl. Kör.] 1. Valg; Magt ell. Tilladelse at vælge. At have Kaaret imellem at leve og døe. "Mit Sind — staaer v. sit første Kaar." Rost. (Ovids Her. 11.) 2. pl. Tilstand, Vilkaar, Forfatning; men fornemmelig m. Hensyn til Formuen. Gode, slette, trange Kaar. "Den har trange Kaar, som kun m. Møie kan erhverve det Nødvendige." Müller. At forbedre sine Kaar. "Dog deler gierne Qvinden trofast Mandens Kaar." Ohlenschl. (Balder.)

Kaarde, en. pl. -r. [Isl. Hiör, et Slags Spyd. Skaansk: Kaare. I det Isl. og Sv. br. Ordet ikke.] Et Vaaben til at stikke ell. hugge med (dog især det første), som bæres v. Siden; et Sværd, Værge. At trække Kaarden mod een; fegte med K. At gaae m. Kaarde, bære K. "Sværd er det ældre Ord, og br. sieldnere i dagl. Tale, end Kaarde; hiint har derfor mere Eftertryk, og anvendes mere i den høiere Stiil." Müller. (Kaarde forekommer ikke i vore Bibeloverf. men dog allerede i et Diplom af 1485. Jahn om Nordens Krigsv. S. 455.) = **Kaardedusk**, en. Dusk, som bæres til Udmærkelse i Kaardefæstet. **Kaardeflade**, en. den flade Side af Kaarden. At slaae een m. Kaardefladen. **Kaardefæste**, et. den øverste Deel af Kaarden, hvori Klingen er fæstet; Kaardegreb. **Kaardehug**, et. Hug med en Kaarde. **Kaardeklinge**, en. Klingen, Bladet i en Kaarde. **Kaardeknap**, en. Knappen, Kuglen p. Kaardefæstet. **Kaardeplade**, en. Pladen for ved eller under Kaardefæstet. **Kaardestik**, et. Stik m. en Kaarde; Kaardestød.

Kaare, v. a. 1. [Isl. köra. Sv. kora.] vælge, udvælge. "Til Konge skal han kaaret være." Thaarup. "Her, hvor Glæden selv sin Bolig kaarer." Rein. = **Kaarelse**, en. Gierningen at kaare; Valg. (sieldent.) **Kaarerige**, et. Valgrige. (A. S. Vedel.)

Kaas, en. ud. pl. [Fr. cours.] egentlig: det Strøg i Søen, som et Skib seiler for at komme t. et vist Sted; Curs. figurl. enhver Vei, Gang ell. Fart. At gaae sin K. (dagl. T.) At lade een fare sin Kaas. (Hvitfeldt.) "Naar jeg har faaet mit Pas, saa vandrer jeg min Kaas." Holb. P. P.

Kabe, en. pl. -r. Tegn eller Sømærker, som sættes i Indløb til Havne for at vise Skibene Vei. — **Kabepenge**, pl. den Afgift, som Søfarende betale herfor.

Kabel, et. pl. -er. [Holl. og T. Kabel.] det sværeste Skibstoug, Ankertoug, Kabeltoug. = **Kabelgarn**, et. et Garn ell. en enkelt Stræng af gammelt Tougværk. **Kabellængde**, en. Længden af et sædvanligt Kabel- eller Ankertoug (eller omtrent 100 Favne.) **kabelslaae**, v. a. slaae

Tougværk saaledes (nemlig mod Solen), som det bruges til Sværtoug og Ankertoug. (jvf. Tros ell. Trosse.) Kabeltoug, et. d. s. s. Kabel.

Kabellaring, en. kaldes til Skibs et tyndere Toug, der befæstes til Ankertouget, for at kunne, i Stedet for dette, som dertil er alt for tykt og ubøieligt, vindes omkring Gangspillet.

Kabliau, en. pl. d. s. Et Slags stor Torsk (Gadus morrhua), som bruges saltet ell. tørret; Klipfisk, Stokfisk.

Kabuds, en. pl. - er. [Lat. caputium. N. S. Kabuus-Hood.] En Hætte, især m. Slag ned for Ørene; en lodden Hue. Deraf: Kabudskaal, et Slags Kaal.

Kabys, en. pl.-ser. [Hollandsk.] Skibskiøkken. = Kabyskiedel, en. En stor Madkiedel, som bruges i Kabyssen. Kabysrør, et. Jernrør, som fra Kabyssen gaaer op p. Dækket, og tiener som Skorsteen.

Kaffee, en. ud. pl. 1. Frugten af Kaffeetræet, Kaffeebønne. 2. Drikken, som tillaves af brændt Kaffee. At lave, koge, klare, tragte Kaffee. = kaffeebruun, adj. bruun, som brændt K. Kaffeebrænder, en. et Jernredskab, hvori Kaffee brændes ell. ristes til en vis Grad. Kaffeebrød, et. Et Slags Hvedebrød, som dyppes i K. Kaffeegrums ell. -gruus, et. Bundfaldet af kogt Kaffee. Kaffeehuus, et. Sted, hvor Kaffee, undertiden ogsaa Thee og andre Drikkevarer, skienkes for Betaling. Kaffeekande, en. Kande, hvori Kaffee tragtes og hvoraf den skienkes. Kaffeekiedel, en. K. hvori malet Kaffee koges m. Vand over Ilden. Kaffeemølle, en. et Redskab, til at male brændte Kaffeebønner. Kaffeeselskab, et. S. der kommer sammen for at drikke Kaffee, der indbydes paa K. Kaffeesøster, en. et Fruentimmer, som gierne drikker K. og figurl. en Sladdersøster. Kaffeetragt, en. T. hvori brændt og malet Kaffee tragtes i kogende Vand.

Kag, en. pl. - e. [N. S. Kaak.] 1. en Pæl ell. Støtte, hvorved Forbrydere hudstryges. At stryges til Kagen, pidskes af Bøddelen. 2. en Børneleg m. Stene. At spille Kag. = Kaghore, en. En ret gemeen Skiøge. Kagpidsk, et. P. som gives ved Kagen. kagpidske, kagstryge, v. a. hudstryge ved Kagen. figurl. i dagl. T. At kagstryge eens Navn og Rygte. "En anden Slægt — kagstryger dem i Flæng foruden Naade." Rein. — Deraf: Kagpidskning, Kagstrygning, en. pl.-er.

Kage, en. pl.-r. [E. Cake. N. S. Koke.] 1. Bagværk, tillavet af Meel, Smør, Æg, Sukker, m.m. Flødekage, Pandekage, Æblekage, m. fl. (Det br. ogsaa, især i Provindserne, om Brød. En Hvedekage, et Brød af Hvedemeel.) 2. Noget, som v. at perses, ell. ved at storkne i en Form, har faaet Skikkelse af en Kage. F. Ex. Hørkager (Hørfrøkager), Oliekager, Rævekager, m. fl. 3. Biernes Værk af Vor i Kuben; Bikage. 4. Noget, som er sammenfiltet i en Klump. Hans Haar sidder i en Kage. = Kagebager, en. den, som lever af at bage og sælge Kager. Kagebrød, et. Brød af fiint Meel, æltet uden Suurdei. Kageform, en. Form af Kobber ell. Blik, hvori Kagedeien bages. Kagemand, en. En Mand, der gaaer omkring og sælger Kager ud. (Rahb. Tilsk. I. 199.) Kagemund, en. den, som gierne spiser Kage. (dagl. Tale.) Kagesprøite, en. En Haandsprøite, der br. i Kiøkkener til at forme Deien til visse Slags Kager.

Kagle, v. n. 1. (har.) [N. S. kakeln. E. cackle.] give Lyd, som Hønsene, naar de ville til at lægge, ell. nylig have lagt Æg. "Hvo som vil æde Æg, maa og lide at Hønsene kagle." Ordsprog. — Deraf: Kaglen, en. ud. pl. — Kagler, en. En Sladdrer, Ordgyder. (Moth.)

Kahyt, en. pl.-ter. [Holl. og N. S. Kajyte.] den til Værelse og Sovesteder for Skibets Fører, Officerer, Styrmænd m. fl. indrettede Deel af et Skib. — Kahytdreng, en. Skibsdreng, som giør Opvartning i Kahytten. Kahytskriver, en. Betient p. store Skibe, som fører Regnskab og er Capitainens Haandskriver.

Kai, en. pl.-er. [Fr. Quai. H. *Kaai.* N. S. Kaie.] steenlagt Bulværk, Dige eller Gade langs med en Flod eller Havn. (V. S. O. med dette kan maaskee være beslægtet det oprindelige danske Ord: Kaidige, i Ribe Amt: et Slags lavere straa Jorddiger, som lægges for ved Hoveddigerne, og gaae ud i Vandet.)

1. Kaie, v. n. 1. om Kaaens ell. Alliskens Røst. (Moth. s. Kaa.)

2. Kaie, v. a. 1. Skibsudtryk: at kaie et Seil, forandre dets Stilling fra een Side af Masten til en anden. At kaie en Raa.

Kakelak, en. pl.-ker. et meget skadeligt indisk Insect. (Blatta.)

Kakke, v. n. 1. giøre sit Behov. Moth. (lav Talebrug; af A. Sax., N. S. og Holl.)

Kakkel, en. pl.-er. (forældet.) et Leerkar, en Leerpotte, eller Leerflise, som fordum brugtes til Ovne. (N. S. Kachel.) Deraf (foruden: Kakkelgryde, Kakkelstue, Kakkelvarme, med flere forældede) Kakkelovn, en. pl.-e. 1. egentl. en Ovn af Kakkeler, Grydeovn, Potteovn. 2. i Almind. enhver Stueovn af Jern ell. anden Materie. At lægge i Kakkelovnen. — Heraf: Kakkelovnskrog, en. Krog v. Siden af ell. bag v. en Kakkelovn. Kakkelovnsplade, Kakkelovnsrør, Kakkelovnsvarme, m. fl. — Kakkelovnskølle, en. Kølle ell. Indretning paa en Ovn til at tørre Malt, hvilket kaldes Kakkelovnsmalt.

Kal, en. ud. pl. 1. Aarerne i Træer, rundt omkring Marven ell. Kiærnen; it. Marven selv. (Fleischer.) 2. raaddent ell. trøsket Ved i Stammen, omgivet af frisk Træ. (Moth.) — Deraf: kallet, adj. trøsket midt i Bullen (især om Egetræer.)

Kald, et. pl. d. s. [Isl. og Sv. Kall.] 1. Gierningen at kalde. 2. Indkaldelse f. Retten. Lovligt K. og Varsel. "Kald (i Stævnemaal) er egentl. Stævningens Forkyndelse; fordi den Skyldige derved kaldes f. Retten." Troiel. (til D. L. I. 4.) Deraf: Kaldseddel, en. skreven Stævning. (især den, som skrives og udstedes af Sagsøgeren selv.) 3. indvortes Drift. At føle K. til noget. 4. Embede, Bestilling. At rygte, passe sit K. især: geistligt Embede. Bispekald, Præstekald, Degnekald. Hyppigen bruges det absol. for: Præstekald. Et stort, godt, ringe Kald. At søge, faae et K. (I Sammens. bemærker det ogsaa: Gierningen, at kalde, udnævne til Præst.) = Kaldsarbeide, et. det Arbeide, som hører t. et Kald ell. Embede. Kaldsbog, en. Kirkebog. (V. S. O.) Kaldsbrev, et. aabent Brev, hvorved een beskikkes til Præst. At løse sit K. Kaldsherre, en. den, som har Kaldsrettighed; Kirkepatron. (V. S. O.) Kaldsmænd, pl. de, som forkynde Stævninger; Stævningsmænd. (D. L. I. 4. 3.) Kaldspligt, en. Embedspligt. Kaldsret, Kaldsrettighed, en. Rettighed, at kalde t. Præste-Embede ved en vis Kirke.

Kalde, v. a. 2 og 1. (kaldte og kaldt er den i Talen allene brugelige Form.) [Isl. kalla.] 1. bede eller byde een at komme. At kalde een til Bords. At kalde ad een, p. een. "Jeg kaldte ad Eder, og I svarede ikke." Jer. 7. 13. "Om jeg end skriger og vaander mig og kalder nok saa høit, er det, som han slet ikke hørte mig." Rahb. At kalde (indkalde, indstævne) een for Retten. At kalde een frem, kalde een for sig, kalde een ind fra Gaden. At kalde Folket sammen. "Kongen kaldte Jøderne t. Hielp." 1 Macc. 11. — Han lod kalde Præsten t. sig. Hvorfor lod du kalde mig? (Ved en Egenhed i Sprogets Ordføining siger man ogsaa, og sædvanligen: Han lod Præsten kalde. Hvorfor lod du mig kalde?) At kalde een tilside, kalde een ud. At kalde noget i Tvivl ɔ: tvivle derom. 2. nævne, give Navn. (jvf. hedde, nævne.) "En Ting hedder m. det Navn, som den ifølge sin Natur har, den kaldes m. den Benævnelse, som Villie, Vane, Omstændigheder have givet den." Sporon. At kalde en Ting v. sit rette Navn. Hvorfor vil du kalde ham hvad han ikke hedder? "Der ere Ting, som — ikke allevegne kunne kaldes, som de hedde; derfor komme de omsider til at hedde, som man kalder dem." Sporon. Hvad kaldes (hvad Navn har) den Plante? — At kalde op, give Navn efter een. Pigen blev kaldt op (opkaldt) efter Moderen. Han lod sin Fader kalde op ɔ: gav Sønnesønnen dennes Navn. 3. udvælge, beskikke, udnævne (især, og næsten allene, om geistlige Embeder.) At kaldes til Præst. Greven har kaldet ham og Kongen bekræftet Kaldet.

Kalender, en. pl. -e. Fortegnelse paa Maaneder, Uger og Dage i et Aar, med Hoitidsdage, Maaneskifter, og andre Forandringer i Naturen, som kunne forud bestemmes; en Almanak.

Kalfatre, v. a. 1. [Hollandsk.] tilstoppe Revner og Gab i et Skib og overstryge dem m. Beg og Tiære; tætte et Skib. I dagl. T. vende op og ned paa Noget. — Deraf: Kalfatring, en. pl -er.

1. Kalk, en. pl. -e. [A. S. Cælc. T. Kelch.] Bæger, Kirkens Kalk. Kalk og Disk. — figurl. br. det ligesom Bæger om det Ubehagelige, der lides. "Vi Trængsels Kalk maae først udtømme." Bording. "Den bittre Kalk du blidt udtømmer." Øhlenschl. "Hist Døden tømte Skiændsels Kalk." M. S. Buchholm. = Kalkdisk, en. En liden Tallerken til Kirkebrødet, som sættes paa Kalken. (s. Disk.) Kalkdug, en. og Kalkdæksel, et. Dug ell. Dæksel, som lægges over Kalken paa Alteret.

2. Kalk, en. ud. pl. 1. en vis Jordart (Steenkalk) som ved Ilden berøves dens brændbare Stof, derefter lædskes m. Vand (Meelkalk) og endelig, blandet med Sand ell. Gruus og Vand (Muurkalk), anvendes t. Bygninger. At brænde, lædske, slaae K. 2. i Chemien: ethvert Product af et Legeme, som ved Luft, Ild, eller paa anden Maade er berøvet dets brændbare Stof, som opløses af Syrer og m. dem danner et Middelsalt; f. Ex. metallisk Kalk. = kalkagtig, kalkartet, adj. som ligner Kalk, har noget af Kalkens Egenskaber. Kalkbierg, et. Fløtsbierg af Kalksteen. kalkblandet, adj. blandet m. Kalk ell. Kalksteen. Kalkblød, en. Gierningen, at bløde noget i Kalkvand. At lægge Skind i Kalkblød. Kalkbrud, et. Sted, hvor Kalksteen brydes i Jorden. Kalkbrænder, en. den, hvis Bestilling er at brænde Kalk. Kalkbrænderi, et. Sted, Indretning, hvor Kalk brændes i Mængde. Kalkbrænding, en. Gierningen, at brænde Kalk. Kalkbræt, et. det Bræt, hvorpaa Muursvenden holder Kalken imedens han murer. Kalkbyld, en. Byld i Legemet, som indeholder smaa Kalkdele. Kalkbænk, en. et Trug ell. en Kasse, hvori man slaaer K. kalkfri, adj. ublandet m. Kalk. Kalkgrube, en. 1. Grube, hvor Kalksteen brydes. 2. d. s. s. Kalkkule. Kalkgrund, en. Jordbund, som indeholder

Kalk. **Kalkgruus**, et. smuldrende Dele af Kalk ell. af Kalksteen. **Kalkhammer**, en. Redskab, hvormed Kalkslageren slaaer Kalk. **Kalkhuus**, et. ell. **Kalkhytte**, en. Skiul ell. Brædehytte, hvor man giemmer eller slaaer Kalk. **Kalkjord**, en. 1. Jordart, som v. Ild lader sig forvandle t. ulædsket Kalk, ell. som fremkommer v. at forkalke Metaller. 2. en m. Kalkdele blandet Jord; f. Ex. Kalkmergel. (Oluffsens Landoecon. 36.) **Kalkkule**, en. Grav eller Kule i Jorden, hvori man enten lædsker og giemmer Meelkalken, ell. lægger noget (f. Ex. Huder) i Kalk; Kalkgrav. **Kalkkølle**, en. Kølle til at slaae den m. Gruus blandede Meelkalk. **Kalklever**, en. Svovel, opløst af brændt Kalkjord, og forenet med denne. **Kalklud**, en. En af ell. med Kalk tillavet Lud. **Kalklæder**, et. Læder, beredet m. Kalk. (modsat: Barklæder.) **Kalkmeel**, et. fiinstødt Meelkalk. **Kalkmergel**, en. Mergel, hvori Kalken har mest Overhaand. (modsat: Leermergel.) **Kalkopløsning**, en. Kalk, som er bragt i en opløst Tilstand. **Kalkovn**, en. Ovn, hvori Kalksteen brændes. **Kalkpuds**, en. tilberedet Kalk ell. Gips, hvormed en Muur jævnt overdrages. **kalkrig**, adj. overflødigen forsynet ell. blandet med Kalk. **Kalksand**, en. Kalk, som er smuldret, liig Sand. (Brünnich.) **Kalkskee**, en. s. Muurskee. **Kalkskifer**, en. kalkblandet Skifersteen. **Kalkskovl**, **Kalkstuffe**, en. et Redskab, hvormed Kalken stuffes sammen ell. omrøres. **Kalkslager**, en. den, som arbeider v. at slaae Kalk og blande den m. Vand og Gruus t. Muurarbeide. **Kalksold**, et. S. hvori K. sældes ell. sigtes. **Kalkspade**, en. Spade, som bruges t. at røre i Kalk. ell. til at fylde den i ell. af Kalkbænken. **Kalkspand**, en. S. som bruges v. Muurarbeide og Kalkning. **Kalkspath**, en. En vis Art Kalksteen, hvilket er Navnet p. enhver Steen, der indeholder Kalk, og hvoraf Kalk brændes. **Kalkstøbning**, en. Gierningen at støbe ell. lædske K. **Kalkstøv**, en. K. som er smulret t. Støv. **Kalktrug**, et. T. hvori K. bæres frem v. Muurarbeide. **Kalktønde**, en. Tønde, hvori ulædsket Kalk ell. Kalksteen føres. **Kalkuld**, en. Uld, som v. Hielp af ulædsket K. tages af Skindet. **Kalkvand**, et. V. hvori Kalk er opløst. **Kalkvogn**, en. Vogn, hvorpaa Kalk føres.

Kalke, v. a. 1. belægge, overstryge m. Kalk. At kalke en Muur, en Væg. 2. lægge i Kalk, bløde i K. Kalkede Huder. = **Kalkning**, en. Gierningen at kalke. Væggens, Huders Kalkning, en. (hos Moth ogsaa: Forkalkning. jvf. dette O.) — **Kalkekost**, en. Kost t. at paastryge tynd Kalk ell. til at hvidte med. (Hvidtekost.) **Kalkeredskab**, et. Redskab t. at kalke Vægge med.

Kalkun, en. pl. -er. et Slags udenlandske Høns; hvoraf: kalkunsk, adj. En kalkunsk Hane, Høne.

Kallequærn, en. Vandmølle m. lodret staaende Axel, paa hvis øverste Ende Løberen ligger. (V. S. O.)

Kallet, adj. (trøsket.) s. Kal.

Kallun, et. pl.-er. [N. S. Kallunen. M. A. Lat. Calduna.] egentlig: Indvoldene, og særdeles Maven og Tarmene, af slagtet Qvæg; men i Alm. regnes dertil ogsaa Hoved og Fødder af samme. (i lav Tale: om Menneskets Indvolde. Holberg.) = **Kallunsmand**, en. den, som sælger Kallun og desl. (Forordn. af 1788.) — **Kallunpølse**, en. P. af hakket Kallun. (Moth.) **Kallunsuppe**, en. Suppe, kogt paa Kiød og hakket Kallun.

Kalmuk, en. pl.-ker. 1. et asiatisk Folk. 2. **Kalmuk**, et. ud. pl. et Slags tykt uldent Tøi.

Kalmus, en. ud. pl. en Vandplante, hvis Rod har Lægekræfter. Acorus calamus.

Kaloske, en. pl. -r. [af det Fr. Galoche.] Overskoe, som drages uden paa andre Skoe eller Støvler. (Moth.)

1. **Kalv**, en. pl. -e. det Stykke af et Vod, hvori Fiskene samles. Deraf: kalve op, v. n. trække Voddet op, for at tage Fiskene af Kalven.

2. **Kalv**, en. i Træ ell. Tømmer, kalde Skibsbyggere en Feil, som opkommer derved, at Træet boies voldsomt af Vinden, saa at Barken løsner sig fra Hvidvedet paa en Deel af Træets Omkreds, hvorved en Rundskiøre fremkommer. (jvf. Iiskalv.)

3. **Kalv**, en. pl.-e. [Isl. Kalf. A. S. Cealf, Cælf.] Ungen af en Ko, og af flere andre Dyr, som Hiorten, Raadyret, Rensdyret. Koen har faaet en K. har kastet sin K. (ɔ: kælvet i Utide.) En Tyrkalv, Qviekalv. En Hiortekalv, Rensdyrkalv. At pløie m. en andens K. ɔ: bramme med, benytte sig af Andres Kundskaber, Flid, Arbeide. = **Kalvebaas**, en. Baas, Aflukke t. at sætte Kalve i. **Kalvebrissel**, en. den saakaldte Brissel (s. d. O.) p. en K. (Thymus.) **Kalvebryst**, et. Brystſtykket af en slagtet K. **Kalvebør**, en. Boren ell. Fosterleiet hos Køer. (V. S. O.) **Kalvedands**, en. 1. Raamelk, (som malkes af Koen første Gang efter at den har kælvet) ell. en Ret, som deraf laves. (Graw's Nucl.) 2. en Ret, ell. et Slags Gelee af spæde Kalves Kiød, som spises med Krydderier. (J. Smidth.) **Kalvedrik**, en. blandet Drik, som gives Kalve. **Kalvefeber**, en. Sygdom, som Køer undertiden faae efter Kalvningen. **Kalvefierding**, en. Fierdedelen af en slagtet Kalv. **Kalvegryn**, n. s. coll. Grynsuppe, kogt p. Kalvekiød. (Norsk.) **Kalvehave**, en. Vænge, Indelukke, hvor Kalve gaae p. Græs. Kal-

vehorn. et. Kalvens spæde Horn, som den siden skifter. **Kalvekrøs**, et. 1. Krøset ell. Tarmeheftet i en Kalv. 2. Brystfrimmel p. en Mandskrave ell. Skiorte. (udt. og skrives mindre rigtigen: Kalvekryds. "Med nyvendt Kiole, Kalvekryds, og m. Mansketter." Bagg. (U. Arb. I. 44.) **Kalvekudsk**, en. i Siælland: en Herregaardskudsk, som kiører Kalve og andre Fødevarer t. Torvs i Hovedstaden. **Kalvekølle**, en. Bagfierdingen af en Kalv. **Kalveløbe**, en. den fierde Mave hos nyfødte Kalve; it. Materien, hvormed den er fyldt. (s. Løbe.) **Kalverede**, et. Efterbyrd hos Koen. (Viborg.) **Kalveskind**, et. Huden af en Kalv. **Kalvesti**, en. Stald, hvor Kalve opfødes. **Kalvesynkning**, en. kaldes den udvortes synlige Huulning, som Koen imod Kalvetiden faaer bag til p. hver Side af Halen. **Kalvetand**, en. 1. en af de 20 Tænder, hvormed Kalven fødes. 2. i Bygningskonsten: en Prydelse, der anbringes i Hovedgesimset af de tre første Søileordener, og har nogen Liighed m. en Tand. **Kalvevogn**, en. i Siælland: en af de Herregaardsvogne, som Kalvekudsken kiører til Staden.

Kalve, v. n. 1. (har.) føde en Kalv. (oftere bruges kælve, især af Almuen.) — **Kalvetid** (Kælvetid), en. den Tid, p. hvilken Koen kalver ell. kælver.

1. **Kam**, en. pl. -me. [Isl. Kambr.] 1. særdeles og hyppigst: et Redskab m. spidse Tænder, t. at rede og rense Hovedhaaret, Uld, o. a., eller t. at fæste Hovedhaaret op med. En Redekam, Kæmmekam, Uldkam. En Hornkam, Staalkam. At sætte en Kam i Haaret. At skære alle over een Kam ɔ: behandle alle p. lige Maade. 2. i flere Tilfælde har Kam Bemærkelsen af noget Udstaaende, Ophøiet, Fremstaaende, og bør maaskee ansees for et andet og forskielligt Ord. Saaledes: a) den Deel p. Enden af en Nøgle, hvormed Laasen oplukkes. b) Takkerne paa et Kamhiul i en Mølle. c) en kiødet, takket Udvært paa Hanernes og nogle andre Fugles Hoveder. (s. Hanekam.) d) den opstaaende Rand paa en Hielm; Hielmkam. e) den opstaaende Rand p. et pløiet Bræt. (Moth.) f) (sieldnere.) Tinden af en Muur; den øverste Deel af et Rækværk; Udpyntten af et Field. 3. (beslægtet m. No. 1.) Kammen p. en Væv er den Ramme, igiennem hvis tynde Stave Rendegarnets Traade gaae, og hvorved de holdes fra hverandre. = **Kambørste**, en. B. hvormed Kamme renses. **Kambræt**, et. pløiet Bræt m. en Kam, der passer i Furen i et Hulbræt. (V. S. O.) **Kamfoder**, et. Giemsel t. Kamme. **Kamgarn**, et. Garn, spundet over en Kam. (Moth.) **Kamgierde**, et. Gierde, bestaaende af Pæle, Stager ell. Stavre, ell. og af smaa Træer, der sættes til Hegn i kort og lige Afstand. (V. S. O.) **Kamhiul**, et. Et Møllehiul m. Takker i Hiulringen, som sidde lodret, ell. parallele med Axelen. (V. S. O.) **Kamhøvl**, en. den Deel af en Plovhøvl, som danner Kammen (e); modsat: Nothøvl, der danner Noten, ell. Furen, i sammenpløiede Bræder. **Kamlade**, en. den Deel af en Væv, hvori Kammen sidder. **Kammager**, en. den, som giør Kamme. **Kammusling**, en. En Afdeling af de Skaldyr, som høre t. Østers-Slægten. **Kamæske**, en. Æske, hvori Kamme giemmes.

2. **Kam**, en. [beslægtet m. Kumme.] et stort Kar, hvori Springvand ell. rindende Vand flyder af en Post; en Vandkam.

Kameel, en. pl. **Kameler**. 1. et fiirfødet Huusdyr i Østerlandene, som bruges især til at bære Byrder og til at ride paa (Dromedaren, og den egentlige Kameel.) 2. i D. Bibel Matth. XIX. 24 benævnes saaledes et tykt Toug. = **Kameeldriver**, en. den, som styrer ell. driver en ell. flere Kameler. **Kameelgarn**, et. Garn, som spindes af Haarene p. den angoriske Ged, (Capra hircus Angorensis) der af nogle kaldes Kameelged. **Kameelhaar**, et. pl. d. s. Haar, som vore p. Kamelens Hud. **Kameelparder**, en. et stort afrikansk Pattedyr; Giraffen. Giraffa camelopardalis.

Kameelblomst, en. pl. -er. (egentlig og rettere **Kamille**.) En Urt af stærk, krydret Lugt, der bruges i Lægekonsten. (Anthemis nobilis og Matricaria chamomilla.)

Kamin, en. pl. -er. et muret Arnested m. Skorsteensrør, t. at giøre Ild paa for at opvarme et Værelse. (Af Gr. κάμινος.)

Kammer, et. pl. **Kamre**. [T. Kammer. M. Ald. Lat. camera.] 1. i oprindelig Bemærkelse: et huult Rum, en Hule; deraf: Kammeret i en Morterer og Haubits, Hiertekammer, o. fl. 2. et lidet Værelse. En stor Stue m. et Kammer v. Siden. "Enhver Stue og ethvert Kammer er et Værelse; men en Stue er et større Værelse; et Kammer er et mindre. — Man siger baade paa og i et Kammer; men altid kun i en Stue." Sporon. Et Giæstekammer, Pigekammer, Sovekammer, Spisekammer. Et Lonkammer (Cabinet.) 3. et Værelse ell. Aflukke, hvor noget giemmes (i Sammensætninger.) Saaledes: Bogkammer, Geværkammer, Konstkammer, Krudkammer, Skatkammer, Sølvkammer, o. fl. (Man siger vel ogsaa: en Bogstue; men aldrig: en Konststue, Krudstue, Skatstue, o. s. v.) 4. Stedet, hvor de Betiente samles, som have m. Bestyrelsen af offentlige Statsindtægter at giøre; it. uegentl. disse Personer selv. Rentekammer, Toldkammer, Skatkammer. At indgive en Ansøgning t. Kammeret. = **Kammeradvo-**

cat, en. den, som fører Rentekammerets Sager. Kammerbetient, en. pl. – e. store Herrers ell. rige Folks fornemste Opvartere (saasom Kammerjunkere, Kammertienere, Kammerfrøkener, Kammerjomfruer, &c.) Kammerbord, et. Anretning f. det fornemste Tyende hos store Herskaber. Kammerbud, et. Bud v. Rentekammeret ell. et andet Kammercollegium. Kammerdreng, en. kaldtes tilforn store Herrers Bordsvende (Pager.) Kammerfrøken, en. En Pige af fornem Stand, som er t. Opvartning v. et Hof; særdeles i Danmark: Dronningens første ugifte Hofdame. Kammerfrue, en. gift Kone, som er kongelige og fyrstelige Personer til Opvartning. Kammergods, et. pl.-er. en Benævnelse i nogle Lande v. Krongodser, ell. en vis Art af samme. (Schytte. Indv. Reg. II. 81.) Kammerherre, en. egentl. en Adelsmand, udmærket m. en Hædersnøgle, som giør Opvartning v. et Hof (opvartende K.); men som oftest kun en Titel. Kammerherrinde, en. En Kammerherres Hustru. Kammerhore, en. Frille, Bolskab. (Moth.) Kammerjomfru, en. Jomfru, som er til Opvartning hos et gift ell. ugift Fruentimmer. Kammerjunker, en. egentl. en adelig Betient, som er til Opvartning v. et Hof; men for det meste kun en Rangtitel. Kammerjæger, en. 1. en Tiener i Jægerdragt. (V. S. O.) 2. en Rottefænger, Rottejæger. Kammerlakei, en. den fornemste Lakei hos en fyrstelig Person. (s. Lakei.) Kammerleie, en. Leie, som gives af et Kammer. Kammermester, en. fordum: d. s. s. Kammerherre. (s. D. Mag. I. 73.) Kammermusik, en. M. som opføres i Værelser; ell. som Fyrster lade deres Capel opføre for dem og Hoffet allene. Kammerpige, en. P. som er til Opvartning hos en Frue ell. Frøken, og holdes ringere, end en Kammerjomfru. Kammerpotte, en. Natpotte. Kammerraad, en. er hos os en blot Rangtitel. Kammerret, en. hos os fordum: en Ret, som udgiordes af Kammer-Collegiets Medlemmer; og tilforn i Tydskland: den høieste Rigsret, som holdtes i Wetzlar. Kammersegl, et. Rentekammerets eller Toldkammerets Segl. Kammersorg, en. Hofsorg, som anlægges blot ved Hoffet. Kammerspeil, et. i Artilleriet: et Redskab, hvormed Kammeret i en Morterer ell. Kanon maales. Kammersvend, en. tilforn: d. s. s. Kammertiener ell. Kammerjunker. (Øhlenschl.) Kammerterne, en. Kammerpige. "Den sledske Kammerterne, der vil indsmigre sig hos sit naadige Herskab." Birkner. Kammertiener, en. fornemme ell. rige Folks ypperste Tiener. Kammertone, en. En vis Tone ell. Tonestemning i Musiken, som er en heel eller halvanden Tone dybere, end Chortonen. Kammervæsen, et. (s. Kammer, 4.) hvad der hører til Statsindtægterne og deres Bestyrelse; Cameralvæsen. (Schytte. Indv. Reg. II. 16.)

Kammerat, en. pl.-er. den, som deeltager m. en anden i noget, Fælle, Selskabsbroder. — Deraf: Kammeratskab, et.

Kammerdug, et. ud. pl. et Slags meget fiint Linned, der har Navn af Staden Cambray, hvor det først giordes.

Kammers, et. (Almuens Udtale.) s. Kammer.

1. Kamp, en. ud. pl. [Isl. Kamp.] et alm. Navn for Graniten og andre haarde Stene i store Stykker ell. Masser. Haard som Kamp. (jvf. Iiskamp.) = Kampefield, et. Kampeklippe, en. Granitfield. (Oehlenschl.) kampehaard, adj meget haard, steenhaard. (Helt.) Kampesteen, en. bruges især om større Stene, der findes adspredte paa Marken eller i Jorden.

2. Kamp, et. ud. pl. Ved, Brænde af et Træ, der er fældet nogen Tid efterat det var udgaaet. Fra Kamp gaaer Brændet over t. Troske. — Deraf: Kampbrænde, et. d. s. s. Kamp. Kampbrænde er ringere end Favneved og bedre end Troskebrænde. — kampet, adj. som bestaaer af Kamp, ell. er nær v. at gaae over t. at blive Kamp. (V. S. O.) Kampet Brænde.

3. Kamp, en. [Isl. Kapp. A.S. Camp.] Strid, Fegtning; saavel egentl. som figurl. Kamp er det almindeligste Udtryk af de Ord, som betegne Strid imellem Fiender. En K. paa Liv og Død. En K. imellem Lyset og Mørket. At gaae i K. At give sig i K. med een. "Kamp er en alvorlig Strid; den kan finde Sted imellem Dyr og Mennesker, imellem To, og imellem Tusinder. En Kamp kan føres m. Hænderne, eller m. Vaaben; men ikke m. blotte Ord." Müller. = Kampdag, en. D. paa hvilken der kæmpes, ell. et Slag holdes. (F. Guldberg.) Kampdommer, en. En Dommer i Veddekamp. (Rahb.) Kampdyst, en. alvorligt Anfald i en Kamp; Fegtning, som holdes imellem Kæmpende. Kampfærd, en. Krigsfærd. Kampgang, en. d. s. s. Kamp. (Baggesen.) Kampleg, en. krigersk Leg, Veddekamp. kamplysten, adj. begierlig efter Kamp ell. Krig. (Engelstoft.) Kampplads, en. P. hvor der kæmpes, Valplads.

Kan, s. kunne.

Kande, en. pl -r. [Isl. Kanna.] 1. et Drikkekar, forsynet m. Laag, Hank og Tud ell. Pibe (hvorimod Kruus er uden Pibe ell. Tud.) 2. andre Kar, som i Skikkelse have nogen Lighed m. en Kande, saasom en Vandkande, Malkekande, Smørkande, Tiærekande, m. fl. 3. et vist Maal, især for flydende Varer, som hos os holder to

Potter eller 108 danske Cubiktommer. = Kandebord, et. en Skienk, et Skienkebord. (Chr. Pedersen.) Kandebænk, en. et Slags Skab t. at sætte Kar paa. Kandebørste, en. B. til at rense Kander med. Kandedrik, en. Drik af en Kande. Kandelykke, en. kaldes i dagl. T. den sidste Drik af en K. Kandemaal, et. Et M. der holder en Kande. Kandestob, et. Stob ell. stort Bæger p. to Potter. Kandestøber, en. den, som giør Tinkar, en Tinstøber. Kandetud, en. den, øverst p. en Kande fremstaaende Tud, indrettet t. at skienke af. kandeviis, adv. efter Maalet af en Kande; i Kandetal.

Kands, en. beqvem Leilighed, god Anledning t. noget. At see sin Kands t. noget. (dagl. T. og sieldent.) "Jeg seer her ingen Kands." Holb. (P. Paars.) "Nu vil han bide mig, saasnart han seer sin Kands." Bagg. (Poet. Ep. 283.) "Men, saasnart han seer sin Kands, er han Styrfænger." Samme. (Dansana. II. 207.)

Kane, en. pl. - r. [Isl. Kani.] et Slags pyntelig Slæde, med jernbeslagne Meder. At kiøre i Kane. = Kanebiælde, en. pl. - r. Biælde p. Seletøiet t. en Kanehest. Kanefart, en. Reise i en Kane, Kanekiørsel. Kaneføre, et. Veiens Beqvemhed t. Kanefart. Kanegynge, en. G. i Skikkelse af en Kane, som dreies om i en Kreds. Kanehest, en. H. som bruges for Kane. Kanemede, en. pl. - r. de rundbøiede Stænger, hvorpaa Kanen glider. Kanenet, et. Net, som fæstes p. Kanehestens Ryg, og udspændes imellem Hesten og Kanen. Kanestænger, pl. Stængerne imellem hvilke Hesten gaaer, og hvori den trækker Kanen. Kaneteppe, et. T. af Skind ell. Pelsværk, som den, der sidder i Kanen, har over sig. Kanetop, en. En m. Fiedre ell. desl. prydet Top, som Kanehestene føre imellem Ørene. Kanetøi, et. Seletøi t. en Kanehest, med Alt hvad der hører t. Kanen, Kanepidsk, Kaneteppe, m. m.

Kaneel, en. ud. pl. den sammenrullede, tørrede Bark af det indiske Kaneeltræ, som bruges til Kryderi; Kaneelbark. = kaneelbruun, adj. bruun, som Kaneelbark. Kaneelfarve, en. kaneelbruun Farve. Kaneelolie, en. O. som destilleres af Kaneelbark. Kaneelrose, en. En Rose, hvis Blomst har Kaneellugt. Kaneelsukker, et. Kaneel indbagt i Sukker. Kaneeltræ, et. Træet, som giver Kaneelbark. Kaneelvand, et. Vand ell. Brændeviin, destilleret over K. Kaneelviin, en. V. som er sat paa Kaneel.

Kanin, en. pl. - er. et firfoddet Dyr af Hareslægten. Lepus cuniculus. = Kaningaard, en. et Sted, hvor Kaniner opføres. Kaningarn, et. G. til at fange Kaniner. Kaninskind, et. Skind af en Kanin.

Kannik, en. pl.-er. i catholske Lande: en geistlig Mand, som er Medlem af et Domcapitel, besidder et Præbende ved en Domkirke; en Canonicus, Domherre. (Ordet Kannik brugtes tilforn hos os, i den catholske Tid, og medens Domcapitlerne vedvarede; men er nu forældet.) = Kannikedom, et. Et Canonicat. Kannikegaard, en. G. hvor Kanniker have deres Bopæl. (Moth.) Kannikesæde, et. Sted, hvor et Domcapitel findes, hvor Kanniker have deres Ophold.

Kanon, en. pl. - er. [Ital. Cannone; af Lat. canna, Rør.] et Slags grovt Skyt, bestaaende af et langt, svær Metalrør, som kiøres p. en Stykvogn. = Kanonbaad, en. et Roefartøi, besat med en ell. to svære Kanoner. Kanonbørste, en. B. paa en lang Stang, hvormed Kanoner renses. Kanonhals, en. det tyndeste Sted p. en Kanon, hvor den har et Baand. Kanonhoved, et. det forreste tykke Stykke p. en Kanon. Kanonild, en. Skyden m. Kanoner. Kanonkrud, et. grovt K. som bruges t. Kanoner. Kanonladning, en. 1. Gierningen at lade en Kanon. 2. oftere: Krud og Kugle ell. Skraa, hvormed en Kanon lades. Kanonløb, et. den rundborede Huulning i Kanonen. Kanonmetal, et. blandet Metal, hvoraf Kanoner støbes. Kanonmunding, en. Aabningen i Kanonens Løb. Kanonport, en. pl.-e. firkantede Aabninger p. Siderne af Krigsskibe f. Kanonerne. Kanonprop, en. P. som sættes i Kanonens Munding. Kanonprøve, en. P. som foretages m. nye Kanoner. Kanonstøberi ell. Kanonværk, et. Sted, hvor Kanoner støbes. Kanontap, en. den Tap, hvorved Kanonen hviler p. Raperten, og hvorved den stilles høiere ell. lavere. Kanonvogn, en. Stykvogn. (Lavet; Rapert.)

Kanonere, v. n. 1. skyde m. Kanoner. — Deraf: Kanonering, en.

Kanskee, adv. d. s. s. maaskee. (d. Tale.)

Kant, adj. et Ord, som forekommer i den Talemaade: at være kant og klar ɔ: fuldkommen færdig. "Da Flaaden kant og klar omsider lod sig finde." C. Rose.

Kant, en. pl. - er. [Isl. Kantr.] 1. egentl. den yderste Rand, Linien, som dannes af to under en Vinkel sammenstødende Flader. Kanterne af en Tærning. Sidekant, Endekant p. Chrystaller. Bordkant, Kistekant. At afhøvle en K. 2. den yderste Bred ell. Rand af noget. K. paa et Skiørt. Et Glas m. forgyldt K. 3. et Sted, en Egn; m. Hensyn t. de fire Verdenshiørner; Østerkanten, Vesterkanten. Fra alle Kanter. Han er fra en anden K. i Siælland. = Kantfiil, en. Fiil med skarpe Kanter.

Kanthage, en. En svær Jernhage til at vælte og slæbe Tømmer med. kanthugge, v. a. 3. hugge Kant p. noget. At kanthugge en Tømmerstok. Deraf: Kanthugning, en. Kanthovl, en. Et vist Slags Høvl, der sædvanl. kaldes Stafhovl. — kantet, adj. som har Kanter. Et rundt og et kantet Bord. Trekantet, fiirkantet. (forskiell. fra partic. kantet.)

Kante, v. a. 1. sætte Kant, Borde ell. Bræmme p. eller om noget. At kante et Skiørt, et Par Skoe. 2. vælte, sætte ell. lægge noget p. Kanten. — Kantning, en. 1. Gierningen at kante. 2. d. s. s. Kant, 2.

Kantre, v. n. 1. vælte om paa Siden. Baaden, Jagten kantrede. (bruges især om Fartøier, og udt. af Skibsfolk i Alm. kæntre.) Sieldnere som v. a. At kantre et Skib. I Sømandssproget: Strømmen kantrer ɔ: vender sig t. den modsatte Side. — Kantring, en. det, at kantre. Ved Baadens Kantring.

Kap, et. (langt a.) Forbierg, Næs.

Kap, [det Isl. Kapp, Strid.] bruges allene som adv. med om, for at udtrykke Fleres Stræben t. eet Maal, ell. efter at overgaae hverandre. At løbe, ride, kiøre, læse om Kap. (s. kappes, Kappelyst.)

Kaper, en. pl. -e. [Fr. Capre.] En Fribytter, privilegeret Sørøver; it. Fribytterens Skib, Kaperskib. At føre en K. = Kaperbrev, et. B. som meddeles Kapere af deres Lands Regiering, uden hvilket de ansees som Sørøvere. Kapercapitain, en. den, som fører et Kaperskib. Kaperfartøi, et. F. udrustet og bemandet t. Kaperi. (Saaledes: Kaperbaad, Kaperjolle, Kaperskib.) Kapertog, et. Søtog m. et Kaperskib. — Kaperi, et. pl. -er. den Syssel, at optage, bemægtige sig Handelsskibe i Søen. At drive K. gaae paa K. — kapre, v. a. 1. opbringe, tage (et Handelsskib.) Skibet blev kapret i aaben Sø. 2. figurl. og i d. Tale: bortsnappe, bemægtige sig med List.

Kapers, en. pl. d. s. Blomsterknopper af en fremmed Buskvært (Capparis spinosa), der syltes m. Salt og Eddike, og bruges t. Dyppelser.

Kappe, en. pl. -r. [Isl. Kápa s. Kaabe.] 1. i Alm. det yderste Skiul, den yderste Beklædning paa noget (hvoraf dette Ords Brug i forskiell. særlige Bemærkelser, f. Ex. Gardinkappe, Hammelkappe, Kappen p. Skoe og Støvler, forklares.) 2. et Klædemon, der bæres oven over de andre Klæder, især imod Regn, Kulde ell. Støv. En Reisekappe, Rytterkappe. En Sørgekappe. At tage noget paa sin K. ɔ: paatage sig Skylden for noget. 3. et Hovedskiul, som Fruentimre bruge. (s. Natkappe.) Hun gik før med Hue; nu gaaer hun med K. = Kappebaand, et. B. hvormed en Kappe bindes sammen om Halsen, ell. hvormed Fruentimre binde ell. smykke deres Kapper. Kappedrager, en. den, som bærer Kappen efter een (Holberg.) Kappedue, en. et Slags Duer, der have ligesom en Kappe p. Nakken. Columba cucullata. Kappehætte, en. En Regnhætte, Kabuds, et Reiseslag til Hovedet, enten løst, ell. paa en Kappe. Kappekrave, en. Krave om Halsen ell. Overdelen af en Kappe. Kappelæder, et. Bagstykket af Overlæderet p. Skoe ell. Støvler. kappeløs, adj. uden Kappe. Kappeslag, et. den nedhængende Deel af en Kappekrave; ell. ombøiede Flige p. Siderne af en Kappe. Kappesøm, en. et vist Slags Skræddersøm, hvorved en ombøiet Rand af Tøiet syes med Forsting over en Søm. (Moth.) Kappetræ, et. Et Træ m. Knage t. at hænge Kapper og andre Klæder paa.

1. Kappe, v. a. 1. forsyne m. (en paasyet) Kappe. At kappe Hoser, sætte Kapper paa Hælen af Hoser. (Langebek.)

2. Kappe, v. a. 1. [T. og N. S. kappen.] hugge over, hugge af, hugge Toppen af. At kappe et Træ; kappe en Green. "At kue og kappe de vilde Skud hos alt for frodige Genier." Rahb. (D. Tilsk. XII. 508.) At kappe Masten, kappe et Ankertoug (som ogsaa uegentl. kaldes: at kappe Anker.) = Kapning, en. Gierningen at kappe.

3. Kappes, v. n. pass. imperf. kappedes. stræbe m. en Anden ell. med Flere til eet Maal, ell. at giøre noget snarest, bedst. At kappes m. een om en udsat Priis. At kappes m. een i Læsning, i at løbe, svømme. De kappedes om, hvo der kunde holde længst ud. = Kappelyst, en. Lyst til at kappes om noget med andre. Det vækker Kappelysten. Kappestrid, en. Veddestrid. (V. S. O.) Kappesyge, en. ængstelig Higen efter at vinde i Kappestrid. (V. S. O.) kappeviis, adv. om Kap. "Leilighed til at bruge og kappeviis forbedre deres Duelighed." Guldb. (V. Hist. I. 1013.)

Kapre, v. a. s. under Kaper.

Kapsel, en. pl. Kapsler. Giemsel, Foderal, som omslutter noget. Deraf: Frøkapsel, Frøhuus.

Kapsun, en. pl. -er. [T. Kappzaum.] et Bidsel med Jern over Hestens Næse, i St. for Mundbid. figurl. At lægge Kapsun paa een ɔ: tvinge ham, holde ham i Skranker, i Ave.

Kapsæd, en. ud. pl. i Norge: Blandkorn af Byg og Vinterrug, eller Byg og Havre.

Kapun, en. pl. -er. [Ital. Capone, Lat. Capo] en gildet Hane. Deraf i dagl. T. kapune ell. kapunere, v. a. at giøre t. Kapun. — Kapunstopper, en. den,

som stopper og sælger giødede eller fede Kapuner.

Kaput, adj. og adv. (et fremmedt Ord, brugeligt i Hverdagssproget.) fortabt, som det er reent ude med.

Kar, et. pl. d. s. [Isl. Kér.] 1. i Alm. ethvert huult Redskab t. at indeslutte, optage og bevare noget i. Olíekar, Oliekar, Saltkar. Guldkar, Kobberkar, Leerkar, Trækar. At slaae Vand i et bundløst Kar ɔ: giøre forgieves Arbeide. 2. særdeles: Trækar, sammensatte af Staver og Baand. Bryggerkar, Mæskekar, Røstekar. 3. i dyriske og Plantelegemer: Rør, hvori Vædsker bevæge sig. Blodkar; de indsugende Kar. = Karbaand, et. Baand, hvormed Staverne i et Kar (2.) holdes sammen. Karbad, et. Bad, tillavet i et Kar. Karbørste, en. B. eller Kost, hvormed Kar renses. Kargang, en. et Slags tilforn i Norden brugelig Tvekamp, hvorved to fegtede i et Kar m. Trækøller. Kargiord, en. Jernbaand, Jernskinne om et Kar. Karklud, en. Klud, hvormed Kiøkkenkar optoes og reengiøres. Karmager, en. d. s. s. Bødker. Karmon, et. ud. pl. alleslags Kar, Gryder, Potter, m. m. Karmærke, et. 1. Mærke, som brændes i Kar. 2. d. s. s. Bomærke. (V. S. O. rettere: Karvmærke.) Karskyl, et. Vand, hvori Kar, især Melkekar, ere skyllede. At føde Grise m. Karskyl. Karspulle, en. Hul i Bunden af et Kar, t. at lade Vædsken løbe ud. (V. S. O.) Karstol, en. Indretning t. at sætte Kar paa, f. at tørre dem. Karvand, et. Vand, hvori Kiøkkenkar ere optoede. Karvisk, en. Halmvisk, til at skure Kar med.

Karakteer, en. s. Charakteer.

Karavane, en. pl.-r. et stort Selskab af Reisende i Østerlandene med Kameler og andre Lastdyr. figurl. om et Selskab, endeel Personer, der gaae ell. reise i Følge.

Karde (ell. Karte), en. pl.-r. [hyppigst i pl. E. Card. N. S. pl. Kaarten.] et Redskab, bestaaende af et Bræt, besat m. smaa, bøielige Jerntænder, til at rede og rense Uld. Et Par Karder. = Kardebolle, en. Frohuset af en Urt (Dipsacus fullonum), som bruges i Uldvæverier t. at reise Luen p. Uldtøier; it. Planten selv. Kardemager, en. den, som giør Karder. Kardepige, Kardekone, en. Pige ell. Kone, hvis Syssel er at karde Uld. Kardetand, en. En af de Hager ell. Tænder af fiin Staaltraad, som sættes i Karder. Kardetidsel, en. den Urt, som giver Kardeboller.

Karde, v. a. 1. [udtales i Alm. karte, ligesom og Substantivet. N. S. kaarten.] rede Uld med Karder. — Kardning, en. Gierningen at karde.

Karduus, en. pl. Karduser. [af det Fr. cartouche.] 1. en rund Pose af tykt Papir eller Pap, hvori en Krudladning til Kanoner fyldes. 2. en Papirspose, hvori skaaren Røgtobak fyldes. En K. Tobak. 3. i dagl. og lav Tale br. det for: Hovedhaar, Haartop. At tage, gribe een i Karduſen. = Karduusform, en. F. hvorover Karduser (1.) dannes. Karduuskiste, en. Kiste, hvori fyldte Karduser giemmes. Karduuspapiir, et. tykt Pappapir, som bruges til Karduser ell. til at pakke ind i. Karduustobak, en. Røgtobak, pakket i Karduser. (s. Kulletobak.)

Karfunkel, en. Et Ord, der forekommer hos nyere danske (og tydske) Digtere; og er d. s. s. Carbunkel. "Ringen — glimter m. en Karfunkel saa rød." Øhlenschl. (Helge.)

Karl, en. pl. -e. [Isl. Karl. A. S. Ceorl, Carl, *masculus, rusticus.*] 1. en Mandsperson i Alm. (Deraf: Karlfolk, Karlekiøn.) 2. den, som er udmærket v. Manddom, der viser sig som en Mand. Han stod sig som en Karl. Han er K. for at bære det ene. At være K. for sin Hat ɔ: vide at forsvare sig, at staae p. sin Ret. 3. et fuldvorent Menneske af Mandkiøn (modsat Dreng) og særd. et ungt Menneske ved en Haandtering, der ikke længere tiener som Dreng. At giøres t. Karl (om Kræmmerdrenge, Skriverdrenge. s. Skriverkarl.) 4. en Tienestekarl. s. Avlskarl, Gaardskarl, Staldkarl, o. fl. = a) Karlfolk, et. Mandfolk. (modsat: Qvindfolk.) Karlkiøn ell. Karlekiøn, et. Mandkiøn. b) Karleaar, n. s. pl. den Tid, da Mandsfolk bære Navn af Ungkarle eller Ungersvende, Karlealderen. karleagtig, adj. som hører til, ligner, passer sig f. en Karl ell. Mand. Karleansigt, et. mandligt Ansigt. (Saaledes: Karlehænder, Karlelader, Karlemod, Karlerøst, Karlestyrke.) Karlebænk, en. Bænk i en Bonde- eller Borgestue, hvor Tienestekarlene sidde. (Saaledes: Karlekammer, Karlestole i Kirken, Karlestue.) Karlegierning, en. fuldt Arbeide, som en Karl bør giøre. Den Pige giør Karlegierning. karlekiær, karlesyg, adj. lysten efter Mandfolk. (Moth.) Karlekiærling, en. et Mandsfolk, som blander sig i Qvindesyssel. (Moth.) Karleklæder, pl. Mandsklæder. Karlelav, et. voxne Karles Lav ell. Sammenkomst. Drenge skal holde sig fra K. Karleløn, en. Løn, som gives den, der tiener for fuld Karl. (mods. Drengeløn.) Karlestykke, et. en Gierning af en brav, rask Karl; Manddomsgierning. (Moth.)

Karlsvognen, n. s. (altid m. best. Art.) Hovedstiernerne i Stiernebilledet: den store Biørn.

1. Karm, en. pl. -e. en Ramme ell. Indfatning omkring noget, især af fiirkantet Form; Træværk, der omgiver noget ell. hol-

der det sammen. En Vinduesкarm, Dørkarm. K. om en Brønd. K. i en Mølle ɔ: Træværket, som omgiver Møllestenen. = Karmfod, en. den underste Drel af en K. f. Ex. af en Vinduesкarm.

2. Karm, en. pl. -e. En lukket Vogn med Himmel over. (Dette Ord brugtes i ældre Tider for Karreet og om alle Slags lukkede Vogne.) "Da Phoebus Maanens Karm skal høibedrøvet kiøre." Arreboe. Deraf: Karmhest, Karmhingst, Karmslæde, en Slæde m. et Skiul over, Karmvindue, rc. (Sv. Kårm.)

Karnallie ell. Kanallie, en. Et efter det Fr. canaille dannet grovt og pøbelagtigt Skieldsord. (Holbergs Com.) jvf. Müllers Dansk Synon. II. 144.

Karnap, en. pl.-per. Udbygning p. et Huus, f. at have Udsigt til flere Sider. — Karnapstue, en. det Værelse, hvorved en Karnap er anbragt.

Karniffel, en. pl Karnifler. 1. en Stok, Prygl. (Moth. d. Tale.) 2. Knegten i Styrvolt. Deraf i Almuesproget: karnifle, v.a.1. banke, prygle. (P. Syvs Ordspr. Svanings d. Bibel.)

Karnis, en. pl. -ser. i Bygningskonsten: Overdelen af et Hovedgesims. = Karnishøvl, en. kruset Høvl, hvormed Snedkere staffere Lister.

Karpe, en. pl. -r. en Ferskvandsfisk. Cyprinus carpio. = Karpedam, en. D. hvori Karper holdes, enten til Spiisning ell. til Yngel. (jvf. Legedam, Sættedam, Ynglедam, o. fl.) Karpegrund, en. Grund i Søer ell. Damme, passende for Karper. Karpeleg, en. Karpens Sæd. Karpeyngel, en. ud. pl. unge Karper.

Karre, en. pl. -r. [T. Karren. Sv. Kärra. Lat. carrus.] en Vogn m. to Hiul, som i Alm. trækkes af een Hest. Brødkarre, Krudkarre, Reisekarre. = Karrebom, en. Stængerne paa en Karre, imellem hvilke Hesten gaaer. (V. S. O.) Karredriver, en. Kudsken, som gaaer ved Siden af en belæsset Karre; Karrekudsk. Karrehest, en. Hest, som bruges til at gaae for Karre.

Karreet, en. pl. Karreter. en til alle Sider lukket Vogn p. fire Hiul, hvis Fading hænger i Fiedre og har Vinduer. (Dette fremmede Ord har i sildigere Tider aldeles fortrængt det danske Karm.) = Karreetbom, en. pl.-me. opstaaende Jernbomme, hvori Karreetfadingen hænger. Karreetbuk, en. Kudskesædet paa en K. Karreetfading, en. den lukkede Overdeel ell. Kasse p. en K. Karreetglas, et. Glas, som bruges t. Karreetvinduer. Karreethest, en. H. som bruges blot for Karreet. Karreethimmel, en. Dækket over Karreetfadingen. Karreetkielder, en. Giemmested under Bunden af en Karreet. Karreetmager, en. Vognmager, som især giør Karreter. Karreetskriin, et. Giemmested under Sæderne i Karreten.

Karrig, adj. [Isl. kargr.] gnieragtig, meget paaholden, som nødigen vil give Penge ud. (Karrig medfører i en vis Henseende et stærkere Begreb (nemlig om smaalig Paaholdenhed), end gierrig. Den Gierrige tænker altid paa at vinde, at skrabe sammen; men kan stundom være ødsel. Den Karrige ømmer sig v. enhver Udgift, og seer mest paa at beholde hvad han har.) "Hvad jeg nu haver, vil jeg hverken alt for karrigt giemme paa; ikke heller alt for rundeligt udøse det." B. Thott. "Med karrig Haand udmaales Glædens Tid." Rahbek. "Den Paaholdne vil ikke gierne give Penge ud; den Karrige skyer enhver Udgift saa længe muligt." P. E. Müller. = Karrighed, en. (sieldnere Karrigskab.) den Egenskab, at være karrig. "Karrighed af Glæde gavmild bliver." Storm. "Det var især Karrighed mod hans Sønner og Stivsønner, som styrtede ham i Ulykke." Wandal. "Ikkun den Paaholdenhed kaldes Karrighed, som beroer paa det høie Værd, man tillægger Pengene." Müller.

Karriol, en. pl.-er. en let Karre, især t. Lystkiørsel. — Karriolhest, en. H. som altid gaaer f. Karriol. Stiv som en Karriolhest ɔ: meget uboielig, stivsindet.

Karse, en. ud. pl. [A. S. Cærse.] en Plante, som br. til Sallat og Kaal; Havekarse. Lepidium sativum. Desuden flere andre bittre Planter, som anvendes paa lignende Maade; saasom: vild Karse, Cardamine pratensis; bitter Karse, Vandkarse ell. Brøndkarse, Cardamine amara, o. fl.

Karsk, adj. som er v. god Helbred og ingen Brøst ell. Svaghed har; sund og af gode Kræfter. (br. blot om Mennesker.) "De Karske have ikke Lægen behov." Matth. 9. 12. "Karsk er et ældgammelt Ord, dannet af Karl (Isl. karsk, *virilis*, *strenuus*) og har oprindeligen betegnet den Tilstand, hvori Karlen ell. Manden virker m. fuld Legemskraft." Müller. ("Karske Heste" for: dygtige, raske, forekommer hos P. Clausen. Ligesaa: Karsk til Fods. jvf. Vedels Saro. S. 333.) [N. S. karsk; og i Preussisk-Tydsk: karsch. s. Brem. W. B.] = Deraf: Karskhed, en. ud. pl. (ægte danske Ord, som i sildigere Tider næsten ere fortrængte af: frisk, sund og Sundhed.)

Karte, en. Karter. s. Karde, Karder.

Kartnegl, en. pl.-e. [Isl. Kartnögl.] en syg, vanskabt ell. fordærvet Negl. (udtales ofte urigtigen Kattenegl.)

Kartoffel, en. pl. Kartofler. en almindelig udbredt, af Herkomst americansk Plante (Solanum tuberosum) og dens spiselige

Rodfrugt. At lægge, hyppe, optage eller høste Kartofler. = Kartoffelavl, en. Kartoflers Dyrkning. Kartoffelhakke, en. Redskab t. at hyppe Kartofler med; Hyppejern. Kartoffelmos, en. kogte Kartofler, revne ell. stødte t. en Mos. Kartoffelplov, en. et Slags Plov, hvormed en Kartoffelager hyppes. Saaledes: Kartoffelskærer, en. et Redskab til at sønderskære, og Kartoffelvasker, en. Indretning til at reenvaske raae Kartofler. Desuden: Kartoffelbrændeviin, Kartoffelbrød, Kartoffelmeel, Kartoffelsuppe, o. m. fl.

Kartove, en. pl. -r. et Slags svære Kanoner, udmærkede især v. Korthed og Tykkelse. Man havde hele og halve Kartover. (s. Carronade.)

Karuds ell. Karudse, en. pl. -r. En Ferskvandsfisk af Karpeslægten. Cyprinus carassius. = Karudsedam, en. Dam, hvori Karudser ere satte og opelskes.

Karve, en. ud. pl. det norske Navn p. Kummen. — Karvekage, en. et Slags Brød med Kummen i.

Karve, v. a. 1. [Sv. karfwa. E. carve. N.S. karven.] 1. skære Ridser ell. Skurer i. 2. skære i smaa Stykker. At karve Tobak. (norsk.) = Karvebræt, et. Bræt til at karve eller sønderskære noget paa. Karvekniv, en. Kniv, som dertil bruges. Karvemærke eller Karvmærke, et. Bomærke, Navnemærke i St. for Underskrift. (Moth.) Karvestok, en. Stok eller Kiævle, til at skære Mærker i om noget, man vil erindre. At skrive p. Karvestokken. "Har alt et x for u paa Karvestokken skrevet." Holb. (P. Paars.)

Kase, en. pl. -r. Dynge, Hob. (kun brugel. i Ordet Kokase; men bruges i andre lignende Bemærkelser i Norge; f. Ex. om en opdynget Samling af Ved og Grene til Braatebrænding, m. m.)

Kaskelot, en. pl.-ter. et Dyr af Hvalslægten. Physeter.

Kasse, en. pl.-r. [It. Cassa. Fr. Caisse. Goth. Kas, Kar.] 1. en Lade, sammenføiet af Bræder, t. at giemme ell. føre noget i. (jvf. Kiste.) En Bogkasse, Reisekasse. En Kasse Bøger, en K. Thee. 2. et Skriin, hvori Penge giemmes; og deraf figurl. 3. de Penge man har i Beholdning. Hans K. er i slet Tilstand. 4. Penge, som ere bestemte og anviste til et vist offentligt Brug. F. Ex. Brandkasse, Krigskasse, Skolekasse, Statskasse. = Kassebeholdning, en. den Pengesum, som er, ell. bør findes i en K. Kassebetient, en. den, som enten forestaaer, ell. er ansat v. en offentlig Kasses Bestyring. Kassebog, en. Regnskabsbog over en Kasses Indtægt og Udgift. Kassemangel, en. Mangel i Kassebeholdningen. Kassemester, en. den, som forestaaer en Kasse; en Kasserer.

Kasserolle, en. pl.-r. (Fransk.) en Kobberpande uden Fødder, m. Laag, som bruges ved Madlavning.

Kast, et. pl. d. s. 1. Gierningen at kaste. Et K. med en Steen, m. Terninger. At komme een i Kastet ɔ: faae Leilighed til at komme i Færd m. een. 2. den Afstand, hvori noget kan kastes. F. Ex. et Steenkast. 3. en hurtig Vending ell. Bevægelse med Kroppen. At giøre et Kast i Dandsen. 4. saameget Græs eller Korn, som fældes m. Leen p. eengang. 5. det Antal Penge, der p. eengang kastes ud m. Haanden, naar man tæller; især om 4 Stykker. Tolv K. i Toskillinger ɔ: 48 Stykker. 6. saamange Unger som fødes p. eengang. Et Kast Grise, Hvalpe. 7. som adv. med præp. i. At give sig i Kast med een ɔ: indlade sig med, give sig i Færd, i Strid med. Han kom i Kast (i Laug, i Selskab) med Bedragere. At komme i Kast med Fienden.

Kastanie, en. pl.-r. den spiselige Frugt af Kastanietræet. Fagus Castanea. Vilde Kastanier kaldes den f. Mennesker uspiselige Frugt af et andet Træ. Æsculus. = kastaniebruun, adj. bruun som Skallen af modne Kastanier. Kastaniekartoffel, en. et Slags udmærket gode og fine Kartofler. Kastanieolie, en. Olie som presses af Kastanier.

Kaste, v. a. 1. (i ældre Skrifter og Bibeloversættelser forekommer particip. kast for: kastet.) [Isl. kasta.] 1. give noget hurtig Fart giennem Luften, især m. fri Haand. At kaste en Steen. At kaste m. Stene. At kaste sit Gevær fra sig. At kaste (slænge) noget p. Gulvet. — figurl. a) om Klæder, som man i Skynding tager paa. At kaste en Morgenklædning p. sig, et Tørklæde om Halsen; kaste en Kaabe om sig. "De kastede et Purpurklæde om ham." Johan. 19. 2. b) At kaste, lade een kaste (sætte) i Fængsel. 2. lægge af, afføre sig, aflade at bruge. (om Klæder.) At kaste sin Trøie, sin Kiole. At kaste Parykken. 3. lade synke. At kaste Bod, kaste Anker. 4. miste v. en naturlig Beskaffenhed, fælde. Hiorten kaster Takkerne. At kaste Fiædrene, Haarene. 5. udskyde, give fra sig. At kaste Straaler, Skygge. 6. røre, bevæge m. et Redskab. (især om Korn.) At kaste Kornet p. Loen, p. Loftet. 7. hugge om, fælde. At kaste Kornet p. Marken. — figurl. drive fra, nøde til at forlade. Fienden blev kastet af alle sine Stillinger. Fodfolket blev kastet af Rytteriet. 8. opføre, tilveiebringe ved Gravning. At kaste et Dige, en Grøft, en Vei. De kastede en Gang ind i Bakken. 9. sye sammen, sye i. At kaste to Stykker Tøi sammen; kaste Ærmerne i en Kiole. 10. føde, faae Unger. Hunden har kastet sex Hvalpe. (Ogsaa om Dyr, der føde

i Utide. Koen har kastet. Colding.) 11. figurl. især om Synets Anvendelse: vende, henvende. At kaste et Blik til een; kaste Øie i en Bog; kaste et mildt Øie til een. Ogsaa i andre figurl. Bemærkelser om noget, der udføres ved hurtige Bevægelser. F. Ex. At kaste Tropper i et Land. Han lod Rytteriet kaste sig p. Fiendens høire Fløi. 12. recipr. kaste sig. a) At kaste sig paa Sengen. At kaste sig (ɔ: vælte sig) i Sengen. Kaste sig p. en Hest, i en Baad (stige hurtigen til Hest, i Baaden.) Kaste sig ind i en Fæstning. (s. No. 11.) At kaste sig op (sætte sig op) imod Øvrigheden. At kaste (give) sig under eens Herredømme. b) absol. Træet kaster sig ɔ: bliver skiævt. Øllet har kastet sig ɔ: er blevet syrligt. 13. med Præpositioner: kaste af. Hesten kastede ham af. At kaste en Bro af ɔ: afbryde den. Tærskeren har kastet af (eller rettere: afkastet) ɔ: er færdig med at kaste Kornet. At kaste af, en vis Bevægelse i Dands. Kaste af sig, give Fordeel, indbringe. Denne Post kaster ikke meget af sig. — Kaste noget bort, lade det forkomme af Uagtsomhed; eller kaste det hen som unyttigt. At kaste Penge bort ɔ: give dem ud til Unytte. "Han øder ikke mere sine Penge paa at være under Tag med hende; men kaster dem bort for at komme senere til hende." Rahbek. (D. Tilsk. X. S. 797.) — At kaste efter een m. en Steen. Graven blev kastet efter ɔ: opfyldt. — At kaste sig hen, frivilligen give sig i ringere Kaar, i et ydmygende Forhold. — At kaste Folk ind i en beleiret By. (s. No. 11.) At kaste en Vei ind paa begge Sider ɔ: indgrøfte den. — kaste om. At kaste een om (ɔ: omkuld) p. Gulvet. At kaste et Blad om (i en Bog.) At kaste om. neutr. for: kaste Lod om. De kastede om, hvem der først skulde døe. At kaste om sig m. Trudsler, m. Skieldsord, med store Ord. — kaste op: egentl. Alt Kornet er kastet op p. Loftet. uegentl. At kaste et Ord op i en Ordbog. neutr. At kaste op i en Bog (blade efter, lede efter.) At kaste (grave) en Dæmning, Vold, Skandse op. neutr. og absol At kaste op ɔ: spye, brække sig. — Kaste over. At kaste en Steen over Taget. Kaste en Kappe over sig. At kaste noget over Papirerne (f. at skiule dem.) Pøbelen kastede ham over m. Skarn. — kaste paa. At kaste Kappen paa, Klæderne paa sig ɔ: iføre sig dem hastigen. At kaste Foragt, Had paa een. De kastede Skylden paa ham (gave ham Skylden.) — kaste til. At kaste til een m. en Steen. At kaste Graven til ɔ: fylde den m. Jord. — kaste ud. At kaste (grave) Vandet ud af en Dam. At kaste een ud af Huset (ɔ: jage, drive ham ud.) Han maatte lade ham kaste ud v. Rettens Middel (om en ulovlig Opsidder ell. Beboer.) ⇌ Kastebold, en. En Bold, som kastes fra Haand til Haand. figurl. At være Lykkens K. ɔ: friste mange Lykkeskifter. "Den betrygger en Nation for at blive — en foragtelig Kastebold." Engelstoft. Kastebro, en. bevægelig Bro til at kaste over en Flod eller et Vandsted. Kastebul, en. et Slags Bul ell. Livstykke, som fortil er aaben. (V. S. O.) Kastefoster, et. Foster, som fødes i Utide. (V. S. O.) Kastegarn, et. Garn, som sænkes i Søen, for at fange Fisk; Sænkevod, Bundgarn. Kastegevær, s. Kastespyd, Kastevaaben. Kastegods, et. G. som udkastes af Skibet i Havsnød. (Moth.) Kastekappe, en. Kappe, som er saa vid, at dens ene Flig kan kastes over Skulderen; Slængkappe. Kastekiep, en. 1. egentl. en Kiep uden Værd, som man ikke ændser at kaste bort; meest i den Talem. At være en K. ɔ: en ubetydelig, ringeagtet Person. Jeg vil ikke være hans K. 2. et Slags Mønster i Vævning, særd. i Dreiel, kaldes Kastekieps-Mønster. Kasteklæde, et. Klædemon, som man hurtig kan kaste over sig; f. Ex. et stort Tørklæde. Kastekrog, en. Krog, som udkastes efter noget, eller hvorpaa noget kastes; f. Ex. i et Slags Ringspil. Kastekølle, en. Stridskølle, som kastedes mod Fienden. (Moth.) Kasteline, en. et Reb, en Line, som udkastes efter noget. Kastelo, en. Afdeling i Loen, hvor Kornet kastes. (s. kaste, 6.) Kastenet, et. Net ell. Garn, som kastes over f. at bedække ell. fange noget. Kastepiil, en. Piil, som kastes af Haanden. Kasteplads, en. Sted, hvor noget henkastes. Kastepøs, en. til Skibs: en Vandspand, som hænger i Reb, til at drage Vand op af Havet. (jvf. Stangpøs.) Kasteredskab, et. d. s. s. Kastetøi. Kasteruse, en. Ruse, som nedsænkes i Vandet; modsat: Sætteruse. Kasteskive, en. Skive, som kastes til Maals. Kasteskovl, Kasteskuffe, en. Skovl ell. Skuffe til at kaste noget med; f. Ex. Korn. Kasteskygge, en. i Maleri og Perspectiv: d. s. s. Slagskygge. Kastespyd, et. S. som kastes af Haanden mod Fienden. Kastesteen, s. Slyngesteen. Kastestige, en. Stige, som kastes op ad noget for at hænge fast; Rebstige. Kastesøm, en. et vist Slags Skræddersøm. Kastetræ, et. Et Stykke Træ, hvormed Bevægelse v. Kastning fremmes. Kastetrøie, en. hos Bønder: en Trøie uden Ærmer, som Karlfolk bruge, og under Arbeidet kaste af. Kastetøi, et. en Indretning af Reb, hvoraf man betiener sig f. at kaste Heste til Jorden. Kastetørklæde, et. s. Kasteklæde. Kastevaaben, et. Ethvert Vaaben, der af Haanden, og blot m. Legemets Kraft, kastes mod Fien-

den. Kastevind, en. pludselig opstaaende og heftig Vind; Vindstød. Kastevinde, en. Indretning til at spinde Skibsgarn paa. Kastevod, et. d. s. s. Kastegarn. Kasteværge, et. Kastevaaben; især Kastespyd. = Kasten, en. ud. pl og Kastning, en. pl.-er. Gierningen at kaste. En bestandig Venden og Kasten. Kornets Kastning.

1. Kat, en. pl.-te. [Isl. Köttr. E. Cat.] i Naturhist. Navnet p. en Slægt af Pattedyr, hvis Arter alle høre til Rovdyrene; men bruges i Alm. kun om den Art, som er et bekiendt Huusdyr. Felis Catus. Huuskatten. At kiøbe Katten i Sækken ɔ: kiøbe noget ubeseet, uden at kiende det. At være saa kied af noget, som Kat af Sennep. At forliges som Hunde og Katte. Han skal ikke faae den K. i min Sæk (han skal ikke narre mig.) Han skal holde mig en K. i Solen (ikke have giort det ustraffet.) = a) Katblok, en. til Skibs: et Slags svære, treskivede Blokke m. Jernhage. Kathage, en. En stor Jernhage, t. at lægge Ankeret op med. Katost, n. s. en Plante. Malva rotundifolia. katrygget, adj. kaldes et Skib, hvis Dæk er buet. Katugle, en. et Slags stor Ugle. Strix passerina. "En fæl Katugle man p. Taget ogsaa saae." Holb. (P. Paars.) Katunge, en. s. Kattekilling. katøiet, adj. som har graa eller guulladne Øine, liig Kattens. — b) Katteart, en. 1. Art af Katte. En god K. 2. Kattens Natur; Kattenatur. Kattebyld, en. Edderbyld p. Fingerenderne. (V. S. O.) Kattesøde, en. det, som Katte æde. Katteguld, et. Et Slags guul Glimmer. (V. S. O.) Kattejagt, en. Jagen efter Katte; Kattenes Jagen efter hverandre. figurl. i d. Tale: megen Støi og Urolighed. Kattekilling, en. Kattens Unge. Katteklo, en. Kattens Klo. Kattekuur, en. Kattens knurrende Lyd. Kattenegl, en. s. Kartnegl. Kattepine, en. i d. Tale og i Spøg: om den, som er i Knibe, i Forlegenhed. At være i K. Katterift, en. Saar, revet af en K. (Moth.) katteskye, adj. ræd f. Katte, som ei kan taale Katte i Nærheden. Katteskæg, et. de lange og stive Haar om Kattens Mund. Kattesølv, et. Glimmer af Sølvfarve. (Moth.) Kattetarm, en. T. af en Kat. Strænge af Kattetarme. Katteøie, et. Kattens Øie; Øine hos Mennesker af en graa ell. guulgrøn Farve. At have Katteøine, siges figurl. om den, der seer godt i Mørke.

2. Kat, en. pl.-te. et Læderbelte, indrettet til at giemme Penge i; en Pengekat.

3. Kat, en. Svøbe af Tougværk, m. ni ell. flere Ender, hvorpaa der er Knuder, som til Skibs bruges til Pidskning. At faae Kat. = Deraf: katte, v. a. 1. tampe m. en Kat. — Katning, en. Gierningen at katte.

Katalog, en. pl.-er. s. Catalog.

Katechet, en. katechisere, Katechismus. s. Catechet, &c.

Katheder, et. s. Catheder.

Katholik, katholsk. s. Catholik, catholsk.

Kave, v. n. 1. biæffe ell. skrige som en Ræv. (Grams Nucl. lat.)

Kavet, adj. bagvendt, vrang, avet. (Moth; formodentl. et Provindsord, hvoraf Kavhaand, kavhaandet; s. Keithaand.)

Kavring, en. pl.-er. Brød, som er to Gange bagt; tvebagt Brød, som Tvebakker. (meest brugeligt i Norge.) Deraf: Kavringbrød, et.

Kedel, en. pl. Kedler. [Isl. Ketill. A. S. Cetil. Holl. og N. S. Ketel. Skrives ofte Kiedel.] et rundt og dybt Kar af tyndslaget Metal, til at koge i. En Messingkedel, Kobberkedel. En Bryggerkedel, Theekedel, Kaffeekedel. = Kedelarne, en. et muret Hul i Skorstenen til Kedler og Gryder, en Comfur. Kedelbund, en. Bunden i en Kedel. Saa sort som en K. (udenpaa.) Kedelbøder, en. den, som gaaer omkring og bøder gamle Kedler; en Kedelflikker. Kedelfører, en. den, som reiser om f. at sælge Kedler og andre Kobber- og Messingkar. Kedelgreb, et. Greb ell. Hank af Jern p. Kedelen, hvori man bærer og hænger den. Kedelgrim, en. Sod, der sætter sig p. Kedler. (V. S. O.) Kedelgrube, en. d. s. s. Kedelarne. Kedelhage, en. Hage, hvorpaa en K. hænges over Ilden. Kedelhvælving, en. d. s. s. Kuglehvælving. Kedelkobber, et. tynde Kobberplader, hvoraf Kedler giøres. Kedelkrog, en. et Slags Kroge m. Hager i, hvorved de kunne lænkes op og ned, f. at hænge Kedelen høit ell. lavt i Skorstenen. Kedelskee, en. d. s. s. Kedelkrog. (Moth.) Kedelsmed, en. Kobbersmed, som især giør Kedler. Kedelsteen, en. Vandets jordagtige Dele, som v. Kogningen bundfældes og sætte sig fast i Kedler, særd. i dem, som have Laag. Kedeltromme, en. d. s. s. Pauke, Hærpauke.

Kegle, en. pl.-r. [E. Keal, Kayle. T. Kegel.] 1. i Mathematiken: et Legeme, der opkommer naar en retvinklet Triangel dreier sig om sin Axe. Conus. I det daglige Liv om Legemer, der nærme sig denne Form. 2. ni kegledannede Træstykker, hvorefter man i Keglespil kaster med Bosselen. At spille Kegler. Et Spil Kegler. 3. hos Skriftstøbere og Bogtrykkere: den Fiirkant, som udgiør de støbte Bogstavers Høide. = Keglebane, en. den Bane, hvor man spiller Kegler, m. den tilhørende Indretning. En lukket K. figurl. et Vertshuus m. Keglebane. At gaae p. Keglebanen. Keglebord, et. Bord, indrettet til at spille p. med smaa Kegler. Keglebossel, en. Træ-

kugle, hvormed man kaster efter Keglerne. Keglebræt, et. B. hvorpaa Keglerne opstilles. kegledannet, adj. som har Skikkelse af en Kegle; conisk. Kegleform, en. conisk, kegledannet Skikkelse. Keglehave, en. Have, hvor der er en offentlig Keglebane. Keglereiser, en. den, som i Keglespil sætter de faldne Kegler igien p. deres Plads. Keglesnit, et. i Mathematiken: visse Afsnit af en Kegle (1.) Sectio conica. Keglespil, et. 1. Spil ell. Leg m. Kegler. 2. Kegler og Keglebossel, som høre sammen til et Spil. Keglespiller, en. den, som er i Færd med at spille Kegler, ell. den, som gierne og jævnligen spiller dette Spil. En god, slet K.

Kegle, v. a. 1. stable op i Kegleform. At kegle Tørv. (Moth.)

Keigbyld eller Kiægbyld, en. pl. - er. Halsbyld, Halsfistel, Knude i Halsen. (s. Kiæg.)

Keile ell. Keilgaas, en. et Slags Vildgaas. (Moth; der ogsaa har v. n. at keile, række Halsen for at see sig om, som en Vildgaas.)

Keise, v. a. 1. [Isl. kiosa] vælge, kaare, udkaare. (forældet.) At keise een til Konge, til Arving. Vedels Saro. 170. 453.

Keiser, en. pl. - e. den høieste Værdighed og Ærestitel, som tillægges Regenter. At vælges, krones til Keiser. = Keiserdømme, et. de Riger og Lande, som en K. hersker over. Keisergylden, en. En Mynt i Tydskland. Keiserkrone, en. Kronen, som Keisere bruge, ell. hvormed en K. krones; figurl. Keiserværdighed. Keiserkroning, en. Handlingen, at en Keiser krones. keiserløs, adj. som er uden K. som mangler en K. (Hvitfeldt.) Keisermagt, en. M. som følger Keiserværdigheden. Keisermode, et. en Sammenkomst, som Keisere holde. Keisernavn, et. N. og Titel af Keiser. Keiserpibe, en. Et Slags lange Leer-Tobakspiber. (Baggesen.) Keiserret, en. kaldtes tilforn (f. Ex. hos Hvitfeldt) den romerske Ret. Keiserrige, et. d. s. s. Keiserdømme. Keisersnit, et. en vis Operation i haarde og umulige Fødsler, da Barnet udskæres af Moders Liv; sædvanligen dog først efter Moderens Død. Keiserstad, en. den Stad, hvor en Keiser har sit sædvanlige Ophold. Keiservalg, et. Handlingen, at vælge een til Keiser. Keiserværdighed, en. keiserlig V. At antage, ophøies til Keiserværdigheden. = Keiserinde, en. 1. en Keisers Ægtefælle. 2. et Slags store Pærer. — keiserlig, adj. som tilkommer, tilhører en Keiser, hans Værdighed, Stat og Hof.

Keite, en. den venstre Haand. — Deraf: Keithaand, en. det samme. keithaandet, adj. som helst og bedst bruger den venstre Haand. — keitet, adj. egentl. d. s. men br. (mest i Almuesproget) oftest for: ubehændig, klodset, ikke haandnem. (Fr. gauche.) s. kavet.

Kekke, v. n. 1. skrige som en Gaas. "Den Gaas, Hovedet er af, kekker ikke mere." Ordsprog. — Kekken, en. ud. pl. Gaasens Røst eller Skrig.

Kelp, en. (et skotsk Ord.) Tangaske. (s. dette O. ligesom: Tangbrænder, Tangbrænding, o. fl.)

Keltring, en. s. Kieltring.

Kere sig, v. rec. 1. At kere sig om noget, bryde sig om, ændse, agte efter. (Kun i dagl. Tale. A. S. carian. Kere sig i den jydske Dialect derimod: bedres efter Sygdom, forbedre sine Kaar.)

Kersei ell. Kirsei, et. Et Slags tykt og tæt vævet uldent Tøi ell. Klæde.

Kerte, en. pl. - r. Lys, Fakkel. (forældet. Ohlenschl. i Jylland for: Lysestage.) [Isl. Kérti. (kértr, opreist.) T. Kerze.] = Deraf: Kertemisse, n. s. d. s. s. Kyndelmisse. Kertestok, en. En høi Lysestage. (Moth.) Kertesvend, en. Hofsvend, Hofbetient, Hofjunker. (forældet.)

Kertel, en. s. Kiertel.

Ketser, en. pl. - e. 1. Redskab til at kaste Fiæderbold. 2. et Slags Fiskegarn eller Ruse. (E. catcher. T. Kesser.)

Kid, et. pl. d. s. Gedens Unge. "Lam af Faarene, og Kid af Gederne." 5 Moseb. 14. 4. (Gedekid. 1 Moseb. 27. 9.) = Kidskind, et. Skindet af en ung Ged. Kidskinds Handsker.

Kied, adj. som føler Ulyst, Lede v. eller over noget. Kied af den idelige Gientagelse. Kied af at leve, af Livet. = Kiede, en. ud. pl. Kiedsomhed, Lede. (sielden.) kiedelig, adj. som kieder, volder Kiedsomhed. — kiedsom, adj. pl. kiedsomme, og kiedsommelig, adj. som vækker og underholder Kiedsommelighed. Det er et kiedsomt Liv, han fører. At være kiedsommelig i sin Tale. En kiedsommelig Sindsstemning (som medfører Kiedsomhed.) — Kiedsomhed, Kiedsommelighed, en. ud. pl. 1. den Tilstand i Siælen, da man føler Ulyst og Utilfredshed m. sig selv eller m. sit Selskab, da Siælens Virksomhedsdrift enten ikke, ell. paa en urigtig, utilstrækkelig Maade er sysselsat. At føle K. fordrive K. 2. den Beskaffenhed, at være kiedende ell. kiedsommelig. Selskabets K.

Kiede, v. a. 1. foraarsage Kiedsomhed. Hans Selskab kieder mig. En kiedende Samtale. "Jeg vilde gierne vide, om der er nogen Lov, som forbinder Folk til at lade sig kiede af kiedsommelige Naboer." Rahbek. — kiedes, v. n. pass. og kiede sig, v. rec. føle Kiedsomhed og Ulyst. Jeg kiedes v. hans Vidtløftighed. "I Siælens Evighed er Tiden, som du kiedes ved, kun som et Stænk i Havet." Evald. At kiedes

ved Livet, kiede sig ved en Forretning, i eens Selskab.

Kiede, en. (Catena.) s. Kiæde.

Kielder, en. pl.-e. [A. S. Cellare. T. og N. S. Keller.] et indrettet Rum, Aflukke ell. Værelse i den underste Deel af et Huus, enten ganske eller tildeels under Jordens Overflade, som benyttes, enten til at giemme noget i, ell. til Beboelse. At lægge Brænde, Øl, Viin i Kielderen. En hvælvet K. At boe i en K. Urteboden er i Kielderen. Huset er foruden Kielderen (Kielder=Etagen) tre Stokværk høit. En Viinkielder, Ølkielder, Brændekielder, ꝛc. En Jordkielder ɔ: en i Jorden, eller i en Bakke gravet K. En Fangekielder, et underjordiskt Fængsel. = Kielderdreng, en. D. som staaer ell. tiener v. Udsalget i en Viin= ell. Ølkielder. Kielderfolk, n. s. pl. Folk, som boe til Leie i en K. Kielderfødning, en. den, som er født ell. opfødt i en Kielder. (Olufsen om Brændsl. 78.) Kielderhals, en. Trappe, Nedgang fra Gaden ell. Gaarden til en Kielder, hvorover er indrettet et Slags Tag ell. Skuur. Kielderhul, et. 1. Lufthul i en Kielder, i Stedet for Vindue. 2. et lidet Aflukke i en K. Kielderkone, en. En Kieldermands Kone, ell. en Enke, som boer i en K. Kielderlem, en. Lem ell. Falddør f. Nedgangen til en K. Kieldermand, en. En Mand, som beboer, boer til Leie i en Kielder. Kieldermester, en. den, som har en betydelig Viinkielder under Opsyn. Kielderpige, en. i Vertshuse: den Tienestepige, der skienker Drikkevarer for Giæsterne. Kielderpost, en. P. hvorved Vandet postes af en Kielder. Kielderrum, et. Rum under et Huus, indrettet til Kielder. Kielderskriver, en. den, som f. Ex. ved Hoffet fører Regnskab over Viinkielderen. Kielderstue, en. 1. Stue i Kielder=Etagen. 2. Skienkestue i et Vertshuus. Kieldersump, en. Fordybning i en fugtig Kielder, hvor Vandet trækker til, og hvorfra det postes op. Kieldersvend, en. 1. Svend ell. Tiener i en Viinkielder. 2. d. s. s. Kieldermester. (forældet.) Kieldertrappe, en. T. som gaaer ned til en Kielder. Kieldervinde, en. En Indretning, bestaaende af to Træer, sammenføiede med Tværstykker, hvorpaa man lader store Tønder og Fade glide ned i Kieldere. (Moth.)

Kielen, adj. s. kiælen.

Kielke, en. pl.-r. et Slags smaa Slæder ell. Kaner. (Norsk.)

Kieltring, en. pl.-er. [Sv. Kältring.] 1. en Prakker, Stodder, Landløber; een, der hører til Udskuddet af den ringeste og laveste Almue. 2. een, der i sin Tænkemaade og Opførsel viser sig fra en slet, gemeen, nedrig Side; en Bedrager, slet Karl. [Efter Müller er "Grundbegrebet af en Kieltring den, som selv ingen Eiendom har og derfor er tilbøielig til at gribe sig p. Andres." Det sidste Bibegreb forenes dog ikke nødvendigen med Ordet; men i Almuens Sprog og dagl. Tale br. Kieltring (at blive til en Kieltring) om den, som saaledes forarmes, at han ikke kan svare hvad han skal, ell. betale hvad han skylder. Kieltringer kaldes ogsaa i Jylland de saakaldte Natmændsfolk. Nogle ville udlede Ordet af det gamle Kotkarl, en ringe Huusmand, Hytteboer. (Kotkarlir. Kongespeilet. S. 327.) T. Köthener. E. cottager. Man kunde tænke p. det svenske källa, overhænge, trygle.] 3. figurl. et Slags meget smaa Krydderkvebakker, som i Alm. sælges efter Vægt. (V. S. O.) [Det bruges i endeel Sammensætninger, f. Ex. kieltringagtig, adj. (efter Kieltringers Skik og Art), Kieltringlevnet, =pak, =skik, =unge, paa Kieltringviis; men aldrig i den ædlere Stiil.]

1. Kiende, en. En liden Deel, ganske lidet. Det er en Kiende for stort. "En Kiende Suul til Brødet, det faaer I, om I maae." Øhlenschl. (Helge.) 2. Ogsaa om Tiden: bi en Kiende, en lille Kiende. (d. Tale.) "Det skulde du betænkt en Kiende før; nu er det alt s. silde." Øhl. (Hakon Jarl.) — Kiendemaal, et. anfører Langebek i samme Bemærkelse.

2. Kiende, et. Mærke, Tegn, sandseligt Middel, hvorved noget kiendes ell. gienkiendes. At tage K. paa een. (Sieldnere br. at tage K. af noget. "Man kan ogsaa tage Kiende af det, hvorpaa der ikke er sat Mærke." Müller.) At lægge et K. i en Bog. "Kiende p. en bestemt Chrystallisation." V. S. O. = Kiendemærke, et. pl.-r, d. s. s. Kiende. særd. et udvortes Kiende, ell. Kiendetegn, som gives en Ting, som den ei har af Naturen. At sætte Kiendemærke paa noget. "Han tog den Steen — og opreiste den til et Kiendemærke." 1 Mosebe. 28. (Mindesmærke.) "Kiendemærke forholder sig til Mærke, som Kiendetegn til Tegn. Man seer paa Mærket, hvad det betegner; og slutter af Kiendemærket, hvad Tingen er." P. E. Müller. = Kiendetegn, et. pl d. s. Kiende, hvorefter man forestiller sig ell. dømmer om noget; særd. et Kiende, som Tingen har af Naturen, som er grundet i dens Natur. At dømme efter visse Kiendetegn. Det er et K. paa en god, stærk Hest. "Keiseren lod ham imodtage m. alle Kiendetegn p. Naade og Høiagtelse." Wandal. "Kiendetegn er et Tegn, hvoraf noget kan sluttes. — Hvor et Tegn umiddelbar vækk. Forestilling om det Betegnede, er det intet Kiendetegn. Ord er ikke Tankernes Kiendetegn; men deres Tegn." Müller.

Kiende, v. a. 2. [Isl. kenna.] 1. have en tydelig Forestilling om noget, saaledes, at man veed dets Beskaffenhed og Egenskaber, ell. saaledes at man kan skielne det fra andre Ting. At kiende mange Planter og deres Egenskaber; at kiende de skadelige fra de uskadelige. At kiende hvidt fra sort. At kiende een nøie; kiende een af Person (personligen), af Udseende, af Navn (ɔ: have hørt een nævne, omtale. "Historien lærer os at kiende mange Mænds Adfærd, som vi hverken kunne forstaae, ell. begribe." P. E. Müller. Jeg har kiendt ham fra min Barndom. Jeg kiendte engang en besynderlig Mand. Jeg lærte at kiende ham p. min Reise. (Ved en hyppig og utilladelig Sprogfeil sætter man i lignende Talemaader Objectet foran Infinitivet: Jeg lærte ham at kiende.) Barnet har lært at kiende Bogstaver. Det er mange Aar siden vi lærte at kiende hinanden. ("Vi lærte snart at kiendes." Ohl. Hakon J. 389.) "At kiende har en mere ubestemt Betydning, end at fatte, forstaae, begribe; thi det bemærker i Alm. at kunne danne sig et (meer eller mindre tydeligt, fuldstændigt, tilstrækkeligt) Begreb om en Gienstand. — Man kan kiende noget uden at forstaae det; men Ingen kan forstaae det, han ikke kiender." Müller. — At kiende til noget, kiende til een, er deels d. s. s. kiende; deels bruges det for: have Erfaring om, vide af at sige. Her kiender man kun lidt til Iis og Snee. 2. mærke, bemærke. (meest pass. lade sig tilsyne.) Der kiendes ingen Nød, Mangel p. ham. "Allerede her nede kiendes det ikke sielden, at der ere nogle," o. s. v. Mynster. (Præd. 1823. 280.) 3. mindes det, man tilforn har kiendt; gienkiende. At kiende een paa Røsten, p. Gangen. Jeg kiendte hende, saasnart jeg saae hende. Han er let at kiende ved sin besynderlige Dragt. 4. vedgaae, tilstaae. At kiende sig skyldig, kiende sig at være een noget skyldig. At kiende sig ved noget, agnoscere. (jvf. vedkiende sig og kiendes ved.) "Den, som kiender sig ved Fæet." D. L. VI. 17. 8. "Ingen vover at kiende sig ved en saaledes bandlyst Mening." Rahb. (D. T. V. 36.) 5. dømme, affige Dom. "Og derefter kiende og dømme, som de agte at forsvare." D. Lov I. 5. 20. "Han, min Dommer, har mig ei fra Livet kiendt." Falster. Retten kiendte ham skyldig. At kiende i en Sag. "Thi kiendes for Ret" en Domsformular. s. paakiende, tilkiende, underkiende. (Bemærkelsen: lære, undervise, er forældet. "Gud os sin Villie kiendte." Kingo. "Nød kiender nøgen Kone at spinde." Ordspr.) = kiendelig, adj. og adv. som kan kiendes, som lader sig kiende, adskille fra andre Ting; mærkelig, fornemmelig. Kiendelighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være kiendelig. (V. S. O.) Kiendelse, en. pl. -r. 1. en Dom, der affiges i en Sag om en vis under Sagen opkommen stridig Post, førend den egentlige Dom fældes. 2. en Dom af Voldgiftsmænd ell. andre, som ei ere egentlige Dommere. 3. en Afgift (forældet.) 4. Penge, som enten betales i Straf for Overtrædelse af Vedtægter ell. anden ubetydelig Forseelse, ell. til Vederlag for en modtaget Tieneste. At betale en K. til de Fattige; give nogen en K. for hans Umage. — Kienden, en. ud. pl. det, at kiende noget. = Kiendeevne, en. Evne til at kiende, tydelig Forestillingsevne. "Den menneskelige Kiendeevnes Natur." A. Ørsted. (Eunomia. II 279.) Kiendelyst, en. Lyst, Attraa til at kiende noget. "Da intet mere frister min Kiendelyst, end det Originale." Bagg. kiendenem, adj. som let kiender udvortes Gienstande. (V. S. O.) = Kiender, en. pl. -e. den, som har en tydelig Forestilling om noget, har Forstand paa noget. En K. af Oldsager, Malerier. (Deraf: Kiendermine, en. At give sig en K. Kienderøie, et. At see noget med Kienderøie.) — Kiending, en. 1. Kienden, Kundskab. (Deraf: Landkiending. Moth. Bogstavkiending. Sorterup.) At have K. af Land, til Skibs: at kiende af Kysternes Udseende, hvilket Land man har for sig. "Af gamle Mærker tag nøie Kiending." S. Blicher. 2. en Bekiendt. (Holberg.) "Han tør ikke blues derved hos sine Kiendinge." Bib. af 1550. Sir. 30. — Kiendingsflag, et. Flag, som et Skib fører, for at vise hvilken Nation det tilhører, eller hvor det har hiemme.

Kiendes, v. n. pass. vedstaae, vedgaae at man kiendes, vedkiende sig, erkiende. Han vil ikke kiendes ved sin fattige Slægt. At kiendes ved sin Eiendom, kiendes ved stiaalne Koster. Hun kiendtes ved det, da hun saae det. (Tilforn ogsaa ud. præp. ved. At kiendes Gierningen ɔ: tilstaae.)

Kiendesøn, en. Søn, som er avlet uden for lovligt Ægteskab; naturlig Søn. (forældet.) "Kongens Kiendesøn." Bording. II. 172. [Formodentl. af v. a. kiende, og m. Hensyn til Vedkiendelse eller Adoption af en saadan Søn. jvf. Isl. Kenningarson.]

Kiendetegn, et. s. Kiende.

Kiendsgierning, en. pl. -er. En Gierning, hvorom man har vis og tydelig Kundskab, som ligger klart for Dagen; haandgribelig Sag; Factum.

Kiendssag, en. d. s. s. Kiendsgierning. "Vitterlige og Kiendssager." D. Lov. I. 6. 22. "Vi kunne holde os til den afgiorte Kiendssag, at disse Bygningsværker uden Tvivl ere de ældste Monumenter." M.

Kiendskab, et. ud. pl. 1. det, at kiende Ting eller Personer; især Kundskab om Personer v. Omgang. At have K. til en Sag. Jeg har ikke meget K. til ham. "Kort var mit Kiendskab kun til dine Brødre." Øhlenschl. (Hakon J.) At komme i K. med een. 2. Personer, som man kiender (Bekiendtskab.) Jeg har intet, et vidtløftigt K. der i Byen. Een af mit K.

Kiendt, adj. v. bruges baade som egentl. partic. af kiende (jeg har kiendt ham længe), og som adj. for bekiendt. At være vel kiendt i et Huus, i en Egn.

Kiep, en. pl. -pe. [Isl. Keppr.] en Stav, især til at støtte sig ved, en Stok. (jvf. Stok, 2. "Kiep var den almindelige Benævnelse p. det Stykke Træ, der, f. Ex. som en tynd Green, berøvet sine Sideskud, beqvemt kunde føres i Haanden. — Ogsaa til Vognhiul og Redskaber kunne Kieppe bruges." Müller. s. Vognkiep.) At gaae v. Kiep, støtte sig p. en Kiep. En Hasselkiep. Han er voxet fra Riset til Kieppen. "Der hører en sei Kiep til en trædsk Ryg." Ordspr. = a) Kiephest, en. Kiep, som Børn ride paa, i St. for en Hest. figurl. en vis Gienstand, som een har megen Kiærlighed for, ell. idelig taler om. "Enhver menneskelig Rytter rider igiennem Verden p. sin særegne Kiephest." Bagg. (Labyr. I.) kiephøi, adj. overmodig, ubeskeden. (i V. S. O. kæphøi, af Isl. Kapp.) Kiepstok, en. de to Stykker Træ i Vognen over Axelen, hvori Vognkieppene sættes fast. b) Kieppebaand, et. pl. d. s. tynde Baand til Bøtter og Fierdinger, som dannes af flækkede Hasselkieppe. c) Kiepshug, et. pl. d. s. Hug, Slag som gives een m. en Kiep. (Stavshug. D. Lov. VI. 9. 18.)

Kierne, v. a. 1. [Isl. kirna. A. S. cernan.] giøre Smør af Fløden ved at støde og bevæge den i en Kierne. At kierne Smør. I Dag kierne vi. = Kiernemelk, en. den m. ostagtige Dele og nogle Smaadele af Smør blandede Melk, som bliver tilbage naar Smørret v. Kierning har adskilt sig. [N. S. Karnmelk.] Kierneværk, et. en stor Kierne p. Herregaarde, som drives v. Hiul, der omdreies v. Hestekraft. — Kierning, en. 1. Gierningen at kierne. 2. saameget Smør, som p. eengang kiernes.

Kierne, en. pl. -r. [A. S. Cerene. N. S. Karne.] et rundt Trækar, dannet som en høi Bøtte, hvori man adskiller Smørret fra Vallen og de ostagtige Dele i Fløden, ved Hielp af en Stang (Kierneſtaven ell. Kiernestangen), som bevæges op og ned. = Kiernehest, en. H. som trækker et Kierneværk. Kiernehorn, et. en Hornring, der sættes over Kiernestangen, og lukker for Aabningen omkring denne i Kiernelaaget. Kiernehuus, et. Huus paa en stor Avlsgaard, hvor Kiernen ell. Kierneværket er. Kiernemaskine, s. Kierneværk (under v. kierne.) Kiernestang, en. En Stang, forsynet i Enden m. et Bræt med Huller i, der stødes op og ned i Kiernen. Kiernevinde, en. Vinde ell. Indretning, hvorved Kiernestangen lettere bevæges. (V. S. O.)

Kierne, en. (Frugtkiærne.) s. Kiærne.

Kiertel, en. pl. Kiertler. svampagtige Dele i dyriske Legemer, der tiene til visse Vædskers Afsondring; f. Ex. Spytkiertler, Sædkiertler, o. fl. = Kiertelbyld, en. Byld i Halsen, Hævelse i Halskiertlerne. Struma. (V. S. O.) Kiertelhævelse, en. unaturlig Hævelse i Kiertlerne i en vis Legemsdeel. Kiertelknude, en. En haard Kiertelhævelse. Kiertellære, en. Læren om Kiertlerne i det menneskelige Legeme. (Adenologia.) Kiertelsyge, en. sygelig Tilstand i Kiertlerne i hele Legemet.

Kievle, en. pl. -r. [Isl. Kefli.] et rundagtigt Stykke Træ af maadelig Størrelse. (s. Rodkievle.)

Kige, v. n. og a. 1. og keg, keget. [N. S. kieken.] see nøie til, ind i, efter ell. paa noget. At kige efter en Forbigaaende. Kige igiennem et Glas, kige ind ad Døren, ud ad Vinduet. At kige p. Folk. At kige frem ɔ: vise sig, stikke frem. 2. som v. a. i den Talemaade: At kige Stierner. (Af kige kommer frequent. kikke, v. n. at see hurtigen, ofte og løseligen i ell. paa noget; dog kun i dagl. Tale.) = Kigeglas, et. Glas, hvorved Synet forstærkes; Seeglas. — Kighul, et. Hul, til at see igiennem. Kighul paa en Dør. — Kiggert, en. s. Kikkert. — Kigen, en. Gierningen at kige.

Kighoste, en. ud. pl. [N. S. Kieckhoost.] en krampagtig, af en hvinende Lyd ledsaget Hoste, som Børn især pleie at faae.

Kiil, en. Brok (som nu ene bruges); Tarmeløb. (Colding. Grams Nucl. Lat.)

Kiis, en. ud. pl. i Mineralogien: en metallisk Blanding af forskiellig Art: Jernkiis, Kobberkiis, Svovlkiis, &c.

Kikkert, en. pl. -er. [N. S. Kieker.] et optisk Redskab til at see fierne Gienstande, bedre end m. de blotte Øine, dannet som et Rør, og forsynet m. flere slebne Glas; Seerør.

Kilde, en. pl. -r. [T. Quelle. Isl. Kélda, et Kær. I Jylland er Kiæld en Brønd.] 1. Sted, hvor Vandet vælder op af Jorden; it. Vandet, der vælder op og rinder fra Vældet. At følge Kildens Løb. "Jeg seer i Kilden ned, og knap mit Ansigt kiender." M. S. Buchholm. 2. figurl. Udspring, Ophav, Anledning. "Og dette Lykkens Smiil mit Uhelds Kilde bliver." C. D. Biehl. Kilden til min Ulykke. De gamle

Love ere Kilden til den nyere Lovgivning. "Skovene begyndte at blive en Kilde til nye Rigdomme." Kampmann. "Betragtningen af den hele Skabning kan være os en Kilde til den største og reneste Glæde." Mynster. Historiske Kilder, kaldes samtidige Forfattere, Aarbøger, Actstykker, m. v. = Kildeaare, en. Vandaare i Jorden. Kildebad, et. af Jorden opvældende varmt Bad. (Moth.) Kildebred, en. Kildens, Kildebækkens Bred. Kildebæk, en. d. s. s. Bæk; i Særd. Bækken, i Nærheden af Kilden ell. Vældet. Kildedrik, en. En Drik Vand af en Kilde. (Øhlenschl.) Kildefrø, en. den almindelige Frø. Rana esculenta. Kildegang, en. Vandets rindende Løb i en Kilde; Kildeløb. (Øhlenschlæger.) Kildegiest, en. den, som besøger en Sundhedskilde ell. en Kildehøitid. Kildeløb, et. Kildegang. Kildemarked, et. Marked, der tilforn holdtes v. adskillige Kilder i Danmark, som Almuen paa en vis Aarstid, især ved St. Hansdag, besøger. Kildereise, en. R. hen til en Kilde (som Kiøbenhavnernes R. til Dyrehaven.) Kildesalt, et. S. som faaes af Saltkilder. (Brünnich.) Kildesand, et. reent og hvidt Sand, som ved Kildevæld fremskylles af Jorden. Kildespring, et. Kildevæld. (Arreboe. Hex. 106. "Du Skiold mod Stormens Magt, du Kildespringets Moder." Tullin.) Kildetid, en. den Tid paa Aaret, hvori Folk pleie at besøge en Kilde (hos Kiøbenhavnere den saakaldte Dyrehave-Tid.) "Fordi Mode eller Vane drager dem til Dyrehaven i Kildetiden." Rahbek. (D. T. VI. 698.) Kildevand, et. Vand af en K. Kildevang, en. Vang ell. Eng, hvor en Kilde har sit Udspring, ell. som den løber igiennem. (Grundtv.) Kildevogn, en. Vogn, hvorpaa man ager til Kilden (til Dyrehaven.) Kildevove, en. Kildens eller Bækkens Bølge. "Den blanke Kildevove saa høit i Straaler sprang." Grundtv. Kildevæld, et. Sted, hvor Kilden vælder op; it. det af Jorden opvældende Vand.

Kildebeen, et. pl. d. s. [af en anden Herkomst.] Laarbeen paa Høns og andre Fugle.

Kilden, adj. pl. kildne. [kildren. Evald. I ældre Dansk: kiddel.] 1. som let kan kildres, tilbøielig til at føle Nerverne pirrede v. Berøring ell. Kildren. 2. figurl. a) som let kan stødes ell. blive vred, pirrelig, ømfølende. "Og Drengen — er lidt fremfusend, lidt rask, lidt kildren." Evald. b) vanskelig, betænkelig at røre ved. En kilden Sag. (V. S. O.) = Kildenhed en. ud. pl. Beskaffenheden, at være kilden.

Kildre, v. a. 1. berøre een sagtelig p. Legemets mest pirrelige, ømfindende Dele, og derved vække en pirrende, til en vis Grad behagelig, i en høiere Grad krampeagtig Fornemmelse. "Hykleren, som smigrer ham og kildrer' ham t. Døde." Storm. 2. figurl. fornøie, tilfredsstille; i Alm. dog som oftest i ufordeelagtig Mening. Det kildrede hans Stolthed, Egenkiærlighed, Forfængelighed. "Det Underfulde kildrer desto mere, jo mere det er uden Sammenhæng og Betydning." Mynster. "Ved velklingende Perioder at kildre Ørene." Bagg. (N. Klim. 238.) En kildrende Vellyst, Hevn. "Naar de kildrede Øret med Ordspil og Riim." Sneedorf. "Den Gamle, hvis Hierte kildredes født af den Roes." Bagg. = Deraf: Kildren, en. ud. pl. "Lad Daarer sig m. flygtig Kildren fryde." Baggesen.

Kile, en. pl. -r. [Sv. Kil. T. Keil. N. S. Kiel. jvf. Kegle.] 1. i Alm. et langagtigt, enten fladt, rundt eller kantet Legeme, som er tilspidset, ell. i den ene Ende smallere, fladere, tyndere og spidsere, end i den anden. Saaledes: en Kile af Jern (Vægge) ell. Træ til at kløve noget med; et Stykke Tøi af denne Skikkelse, som fældes ind i noget; et Stykke Jord af kiledannet Form; Kilen p. en Podeqvist, m. m. 2. i en herfra noget afvigende Bemærkelse br. det for: et afskaaret stort, tykt Stykke. En Kile Brød, Flesk. (dagl. Tale.) = Kilebeen, et. Et vist Been i Hierneskallen. kiledannet, adj. som har Skikkelse af en Kile. Kileskrift, en. et vist Slags Skrift, der findes paa gamle persiske Monumenter.

Kile, v. a. 1. drive Kiler i, fæste med Kiler. At kile en Plov. At kile noget sammen. (Som v. n. i Hverdagssproget. At kile paa ɔ: skynde sig. N. S. kilen, wegkilen, at rende, løbe bort.)

Killing, en. pl. -er. [Isl. Kéllingr.] Kattens, Harens og Kaninens Unger. s. Harekilling, Kattekilling.

Kilte, v. a. 1. [Isl. kiölta.] binde side Klæder op over Hofterne ell. paa Laarene, for ei at hindres af dem. At kilte Klæderne op; kilte op om sig. Ogsaa recipr. At kilte sig op. = Kiltebaand, et. Baand, hvormed man kilter Klæderne op. Kiltebrog, en. og Kiltebuxer, n. s. pl. korte og vide Buxer. (forældet.) Kiltekniv, en. En stor Kniv, der hang v. Kiltebaandet. (forældet.) Kiltested, et. Bæltested. — Kiltning, en. Opkiltning.

Kime ell. Kiim (V. S. O.) en. pl. Kimer. [N. S. Kiem.] Spire (som er mere brugeligt), Sædspire, Frøspire. I Plantelæren skielnes imellem Kimen (corculum) og Spiren. "Kimen er den væsentligste Deel af Frøet, og ligger giemt imellem to Frøklapper. Af Kimen udvikler Spiren sig, og deler sig i to Dele: Stæn-

gelspiren og Rodspiren." Müller. (D. Synon. II. 321.) "Maaskee der lagdes ned den første Kime til al vor Fremtids Held." J. Smidth. = Deraf: Kimeblad, et. pl.-e. de første Blade, som følge efter Frøbladene. (Olussen.) Kimekraft, en. Spirekraft. — kime, v. n. 1. skyde Spirer, spire (som er mere dansk og mere brugeligt.)

Kime, v. n. 1. [E. chime.] 1. slaae Slag i Slag m. Knevelen p. den ene Side af en Kirkeklokke. Det kimer. At kime paa Klokken. 2. lyde som Klokkerne naar der kimes. Klokkerne kime. (Øhlenschl.) — Deraf: Kimen, en. Kimen med Klokkerne. Kimer, en. pl.-e. den, som er i Arbeide med at kime.

Kiming ell. Kimming, en. i Søsprget: den yderste Grændse af Synsviden ell. af den synlige Horizont; Synskreds. "Det glimter i Kimingen." Thaarup. [Holl. og N. S. Kim, Kimme, den yderste, fremragende Rand af noget (f. Ex. af Staverne i en Tønde); men især om Horizonten.]

Kimse, v. n. 1. (h. ar.) 1. Hesten kimser, naar den slaaer m. Nakken, f. at forjage Fluer og Bremse, der stikke den. 2. At kimse ad noget, kaste m. Nakken ad noget ɔ: forsmaae, foragte det. (dagl. T.) "Hun, der ad Mandfolk kimser, døer som Pige." S. Blicher. (Isl. kima, spotte, giøre Nar af.)

Kind, en. pl.-er. [Isl. Kinn.] Sidedelen af Ansigtet neden for Øinene og indtil Hagen. "Falmet er den Kind, som Ungdoms Rose bar." M. S. Buchholm. = Kindbeen, et. et af de parrede Ansigtsbeen, som danne den mest fremstaaende Deel af Kinden. (Ossa zygomatica.) Kindgrøft, en. Fordybning i Kinderne, Smilehul. (V. S. O.) Kindhest, en. [Isl. Kinnhestr.] et Ørefigen. "En Kindhest taale og den stikke i sin Lomme." Holb. P. Paars. Kindkiæde, en. Kiæden, som gaaer fra den ene Bidselstang til den anden. Kindklove, en. Sygdomstilfælde hos Heste, hvorved de ei kunne tygge Foderet. Kindskæg, et. Skæg, som vorer p. Kinderne. (Kongespeilet. Dansk Overs. S. 288.) Kindtand, en. pl.-tænder. de Tænder bag i Munden, som især tiene til at knuse og male Føden. (Axeltand.)

Kinding, en. det udskaarne Hul i det Stykke Træ i Forvognen, (Kindingstræer) hvori Vognstangen fæstes. (Moth.)

Kindsteen, en. pl. d. s. [uvis Oprindelse.] Sidestenene i en Steenkiste, der indfatte det aabne Rum, som kaldes Sluget. (Giersings Anviisn. i Landoec. I. 42.)

Kiortel, en. pl.-er og Kiortler. [Isl. Kyrtill. A. S. Cyrtel.] udtales stedse (undtagen i det høitidelige Sprog) og skrives i Alm. Kiole. Et Klædebon m. Ærmer, af forskielligt Snit og Form. Deraf: Kiortelflig ell. Kioleflig (Bagg.), Kioleknap, Kiolekrave, Kiolelomme, Kioleskiød (den nederste Deel af Kiolen, nedenfor Rygstykket ell. Bæltestedet), Kioleærme, o. fl. lignende. — kiolklædt, adj. som gaaer med Kiole, har Kiole paa.

1. Kippe, en. pl.-r. et slet Huus, en ringe Bolig. [Især om Vertshuse; det T. Kneipe. N. S. Klippkrog; og Kiffe, en ussel Hytte. Brem. W. B.] "Saavel i Lade, som i Lo, saavel i Kippe, som i Kro." Bagg (Dansana. II. 259.) Deraf: Horekippe. — Kipperender, en. den, som løber om i gemene Krohuse og Horekipper. (Moth.)

2. Kippe, en. En spæd Kalv. (Moth. dagl. T. mest som et Ord, hvormed man kalder paa Kalve.)

1. Kippe, v. a. 1. [Isl. kippa.] 1. rykke, drage hurtigen. At kippe til sig. (Moth.) 2. til Skibs: At kippe Ankeret ɔ: bringe Ankerfligene op p. Siden af Skibet m. en Kiphage. 3. Køer og Faar kippe op, naar de ikke ville lade Melken ned i det de malkes. 4. at kippe en Mynt ɔ: bortkage saameget af dens Metal, som den er overvægtig.

2. Kippe, v. n. 1. bevæges hastigen, banke, slaae. Hiertet kipper. (dagl. T.)

Kipper, et. ud. pl. Bomuldstøi, som væves saaledes, at Islætten krydser Rendegarnet, ikke i lige, men i skiæve Vinkler. — kippre, v. a. 1. væve Tøi som Kipper. mest i part. pass. kippret Tøi.

Kirke, en. pl.-r. [Isl. Kyrkia.] 1. en Bygning indviet til Gudstieneste, især den christelige; et Gudshuus. (Om hedenske Religioners Gudshuse bruges som oftest: Tempel; om Jødernes: Synagoge; om Mahomedanernes: Mosee.) jvf. Tempel. "Vore Kirker kunne undertiden i en bestemt Mening vel kaldes Templer; og der er Tilfælde, hvor det bliver baade anstændigt og høitideligt, at bruge dette Navn." Sporon. 2. en Menigheds Forsamling t. Gudstieneste i en saadan Bygning. At gaae i Kirke, forsømme Kirken. "Ligesom Kirken ikke blot gavner dem, der selv flittigen holde sig til den." Mynster. Jeg har i Dag været i Kirke. [Derimod: Jeg var engang i Kirken (som der tales om); men kom ikke ind i Choret.] 3. Samfundet af de Mennesker, der bekiende sig til een Tro, have een Religion. Den christelige Kirke. Den romersk-catholske, den lutherske K. At sættes i Kirkens Band. "Kirken er et Samfund af slige Mennesker, der have de samme Forestillinger om Gud og deres Forhold til ham." Birkner. 4. i en anden Betydn. forstaaes v. Kirken de Indretninger og den Magt, som tiene til at styre og vedligeholde det kirkelige Samfund. Kirkens

Love. (s. Kirkeret.) Strid imellem Kirkens og Statens Magt. = Kirkeaar, et. det geistlige Aar, der regnes fra første Advents-Søndag. Kirkeager, en. Ager, som tilhører en K. Kirkeandagt, en. Andagt, Gudsdyrkelse i en Kirke. Kirkeandagt og Huusandagt. Kirkebakke, en. B. hvorpaa en Kirke er bygget og Kirkegaarden anlagt. Kirkebestilling, en. et Embede v. en Kirke; Kirkeembede. Kirkebetient, en. den, som har et Kirkeembede, især et lavere. "Præster og Kirkebetiente." D. L. Kirkebillede, et. Helgenbillede i en Kirke. Kirkeblok, en. Blok i ell. udenfor Kirken, hvori Gaver nedlægges. Kirkebod, en. den Straf ell. Poenitentse, som Kirkelovene foreskrive. Kirkebog, en. 1. Bog, hvori Fødte, Ægteviede og Døde i en Menighed indføres. 2. Regnskabsbog for en Kirke. Kirkebro, en. brolagt Kirkevei. (Moth.) Kirkebrud, et. Indbrud i en Kirke. (Moth.) Kirkebryder, en. den, som gier Indbrud i en Kirke; en Kirketyv. Kirkebryllup, et. B. som skeer ved Vielse i en Kirke; modf. Stuebryllup. Kirkebrød, et. Kirkeoblat. Kirkeby, en. Landsby, hvori Sognekirken er. Kirkebygning, en. 1. en Bygning, som er bestemt til Kirke. 2. Arbeidet v. en Kirkes Opførelse. Kirkebøn, en. Bøn, som er befalet at holdes v. Gudstienesten. Kirkedaab, en. D. som forrettes i en K. modf. Hiemmedaab. Kirkedag, en. D. hvorpaa der holdes Kirketieneste. (Moth.) Kirkedegn, en. s. Degn. kirkedøbt, adj. v. døbt i en K. (modf. hiemmedøbt.) Kirkeeier, en. den, som eier en K. med dens Tiender og andre Rettigheder og Eiendomme. Kirkeembede, et. d. s. s. Kirkebestilling. Kirkefader, en. pl. -fædre. Lærefædre i Christendommens første Aarhundreder. Kirkefest, en. 1. en Religions-Høitidelighed i Alm. 2. særd. i catholske Lande: den aarlige Høitid til Erindring om en Kirkes Indvielse. Kirkeflekke, en. En Flekke ell. liden By, som har Sognekirke. (Baggesen. Labyr. II. 303.) Kirkeforbedring, en. bedre Indretning af Kirkevæsenet og den udvortes Religion; Reformation. "Ved Kirkeforbedringen beholdt den engelske Kirke endeel af de catholske Skikke." Schytte. Kirkeforretning, en. F. eller Handling, som hører t. Gudstienesten og dens Skikke. Kirkeforsamling, en. høitidelig Forsamling af valgte Repræsentanter for en Kirke (3); Kirkemøde, Concilium. Kirkeforstander, en. s. Kirkeværge. Kirkefred, en. offentlig Sikkerhed for Kirken, Gudstienesten og dem, som besøge den. Kirkefærd, en. Reise til en Kirke. Kirkegaard, en. En til Begravelse bestemt og indviet Plads ved ell. omkring en Kirke; (nu ogsaa borte fra Kirkerne.) Deraf: Kirkegaardsmuur, o. fl. Kirkegang, en. 1. Vei, man har at gaae til Kirke. (V. S. O.) s. Kirkevei. 2. en af de Gange i en Kirke, som dannes ved Pilleraderne. 3. Gierningen at gaae i Kirke, bivaane Gudstienesten. At holde sin Kirkegang (om en Kone, der første Gang efter Barselseng gaaer i Kirke, og som paa Landet kaldes en Kirkegangskone.) Kirkegods, et. Gods, som tilhører en Kirke. Kirkeherre, en. Kirkeeier, Kirkepatron. Kirkehielp, en. Hielp, Bidrag, v. Sammenskud af Kirkerne i et Land, især til en enkelt Kirkes Bygning eller Forbedring. (Hertels Beskr. over Aarhuus Domk. I. 1. S. 83.) Kirkehimmel, en. et Kirkeloft. Kirkehistorie, en. Beretning om den christelige Kirkes Skiebne. (s. Kirke, 3.) Kirkejord, en. 1. J. som tilhører en Kirke. 2. uegentlig for: Kirkegaard. "Og Kongehøi m. Kirkejord ombytted." Grundtv. (Qvædl. S. 211. 202.) Kirkekiøb, et. 1. K. som sluttes om en Kirke. 2. Priis, hvortil Kirkens Korn ansættes; ell. gangbar Kornpriis i et Sogn. Kirkekiørsel, en. K. som Bønderne maae giøre f. deres Sognekirke. Kirkeklokke, en. Klokke i eller ved en Kirkebygning. Kirkeklæder, n. s. pl. 1. Klæder, som Kirkebetiente bære under Gudstienesten. 2. Høitidsklæder. Kirkeknap, en. den øverste Spids p. en K. eller et Kirketaarn. Kirkelaage, en. En liden Dør p. en Kirkegaardsmuur. Kirkelade, en. L. hvori Kirkens Tiendekorn skulde giemmes. (D. Lov. II. 22. 72.) Kirkelehn, et. L. som tilhører Kirken, geistligt Lehn. Kirkeleie, en. L. som betales til en Kirke. Kirkeliig, et. L. som skal begraves i en K. Kirkelov, en. geistlig Lov. Kirkelys, et. Alterlys, ell. andre, som bruges i Kirken. Kirkelærer, en. 1. Een v. en Kirke ansat Lærer; ell. en geistlig Lærer. "Kirkens Underbestyrelse blev betroet til en Forsamling af Kirkelærere i hver Menighed." Schytte. 2. d. s. s. Kirkefader. (O. Guldb.) Kirkemesse, en. d. s. s. Kirkefest 1, 2. Kirkemode ell. Kirkemøde, et. en Kirkeforsamling. Kirkemusik, en. Musik, som er indrettet til at bruges ved Kirkefester; Musik, som opføres i en K. Kirkeoblat, en. pl. -er. O. som br. ved Nadverens Sacramente. Kirkeordinants, en. Anordning f. Kirkeskikkene; nu: Ritual, Kirkeritual. Kirkepatron, en. Kirkeherre. Kirkepille, en. opmuret Pille, som bærer en Kirkehvælving. Kirkeport, en. Hovedindgang p. en Kirke (ell. Kirkegaard.) Kirkepsalme, en. s. Psalme. Kirkeraad, et. Samfund af flere Mænd, der have Opsyn med ell. dømme i geistl. Sager. Kirkeran, et. den Forbrydelse, at frastiæle ell. paa anden Maade berøve en Kirke dens

Eeindom. Kirkeregnskab, et. Regnskab over en eller flere Kirkers Indkomster og Udgifter. Kirkeret, en. Indbegreb af Kirkelove; canonisk ell. geistlig Ret. Kirkeritual, et. s. Kirkeordinants. Kirkerotte, en. i Talemaaden: "Saa fattig som en Kirkerotte" ɔ: yderlig fattig. Kirkerov, et. 1. Kirkeran. 2. det, som er ranet fra en Kirke. Kirkerøver, en. den, som bestiæler, røver fra en Kirke. Kirkesag, en. geistlig Sag. "Man hørte deres Betænkning og Raad i Kirkesager." Schytte. Kirkesamfund, et. Samfund af Mennesker, som have een Religion. Det christne K. Kirkesang, en. høitidelig Sang, der udgiør en Deel af Gudstienesten. Kirkesanger, en. den, som er beskikket til at forestaae Sangen i en Kirke. (en ny Benævnelse i Stedet for: Degn.) Kirkeskat, en. 1. Skat, som Kirkerne udrede til Staten. 2. Kostbarheder, som en Kirke eier. Kirkeskik, en. pl. -skikke. Skikke, som efter Anordning og Vedtægt følges v. Gudstienesten. Kirkeskole, en. Hovedskole i et Sogn. (Saaledes skielnes i Kiøbenhavn imellem Kirkeskoler og Fattigskoler.) Kirkeskov, en. Skov, som tilhører en K. Kirkeskriver, en. Regnskabsbetient v. en K. Kirkesmykke, et. Smykke, Klenodie, som tilhører en Kirke. Kirkesogn, et. d. s. s. Sogn. Kirkespiir, Spiir, lidet Taarn p. en K. Kirkesplid, en. Splid om Religionsmeninger i et nyt Kirkesamfund. "Den f. saa mange Siæle forargelige Kirkesplid." Wandal. (Mindesm. I. 107; hvor det br. for: Schisma.) Kirkestade, et. Stolestade. Kirkesti, en. Sti, Gienvei til en K. Kirkestol, en. Stolestade i en Kirke. Kirkestraf, en. Straf, som tilkiendes efter Kirkeloven. Kirkestævne, et. Møde, som Sognemændene holde uden for deres K. Kirkesvale, en. et Slags Svaler. Hirundo apus. Kirkesyn, et. Syn ell. Besigtigelse over en Kirkebygnings Tilstand. Kirkesølv, et. 1. Sølvtøi, som tilhører en K. 2. Sølv, skrabet af en Kalk ell. andet Sølvtøi i en Kirke, hvormed dreves Overtro. Kirketaarn, et. Et paa eller ved en K. opført Taarn. Kirketavle, en. T. hvorpaa Gaver indsamles under Gudstienesten. Kirketid, en. Tid at gaae i Gudstienesten. Kirketiende, en. den Trediedeel af Tienden (ell. hver tredivte Kiærv), som tilhører Kirken. (s. Tiende.) Kirketiener, en. d. s. s. Kirkebetient. Kirketieneste, en. offentlig Gudsdyrkelse i en K. Kirketoft, en. Toft ell. Mark, som tilhører en Kirke, og ligger ganske nær ved samme. (Grundtv.) Kirketugt, en. ud. pl. 1. Haandhævelse af den udvortes Gudsdyrkelse blandt et Kirkesamfund, og Straf f. Overtrædelser af Kirkens Love, ell. for et forargeligt Levnet, som tilkiendes efter disse Love. 2. Ordens Haandhævelse v. Gudstienesten. (V. S. O.) Kirketvang, en. Religionstvang, som udgaaer fra en herskende Kirke. (Grundtv.) Kirketyv, en. den, som begaaer Kirkeran. Kirkeugle, en. et Slags Ugle, der bygger i Taarne og gamle Mure. Strix ulula. Kirkevei, en. Vei til en vis Kirke. Kirkevielse, en. 1. Gierningen at indvie en K. 2. Ægtevielse, som skeer i en K. Kirkeviin, en. V. som bruges v. Altergang. Kirkevindue, et. V. i en Kirke, ell. som ligner de Vinduer, der pleie at findes i en Kirke. Kirkeværdighed, en. geistlig Værdighed, kirkeligt Embede. "Den dobbelte Kirkeværdighed faldt ham nu besværlig." Wandal. Kirkeværge ell. Kirkeværger, en. den, som fører Opsyn m. en Kirkes Indkomster, og i andre Maader paaseer dens Tarv.

Kirkelig, adj. som hører til en Kirke (3), vedkommer Religionsskikke og Geistlighed. Kirkelige Indretninger, Anordninger. "De kirkelige Samfund." Mynster. Præd. 1823. I. 4. (brugt i nyere Tider; men ei almindeligt.)

Kirsebær, et. pl. d. s. Frugten af Kirsebærtræet (Prunus Cerasus) med dets Afarter, ligesom og af de forædlede Afarter af det vilde Kirsebærtræ (Prunus avium.) Deraf: Kirsebærbrændeviin, Kirsebærkiærne, Kirsebærsteen, Kirsebærsuppe, Kirsebærviin, m. fl.

Kis, en Lyd, hvormed man lokker Katte, hvoraf Ordet bruges i dagl. T. for: en Kat. (Isl. Kisa.) Der skal Ingen sige Kis til min Kat derfor ɔ: giøre mig noget derfor. (Talem.)

Kisel, en. i Mineralogien: en vis Steenart. Silex. Deraf: kiselartet, Kiseljord, Kiselvædske, o. fl. i Naturvidenskaben brugelige Sammensætninger. (s. ogsaa Flint.) — Kiselsteen, s. Flintesteen.

Kiselinke, en. pl. -r. i dagl. og lav Tale: et ukydsk, letfærdigt Fruentimmer. (Holbergs Comedier.)

Kiste, en. pl. -r. [Isl. Kista. A. S. Cyst.] 1. i Alm. et lukket Giemmested; saasom i nogle Sammensætn. en Daarekiste, Skarnkiste, Steenkiste (under en Vei); og i andre Tilfælde: et Fangested, en Fælde. En Aalekiste, Ilderkiste. 2. en Kasse, m. fast Laag og Lukke ell. anden Lukkelse. En K. med Linned. En Pengekiste, Liigkiste. (Kiste br. ogsaa ofte i d. Tale for Liigkiste.) = Kistebeslag, et. Hængsler og andet Beslag p. en K. Kistebord, et. B. med Skab under. (Moth.) Kistebund, en. Bunden, de underste Fiæle i en Kiste. At giemme sine Penge p. Kistebunden. Kistebænk, en. B. i en Stue, m. et Skab under, der oplukkes oventil, som en Kiste.

Kistefod, en. løs Fod til at sætte en K. paa. kistegiemt, adj. giemt, nedlagt i en K. Kistegods, et. Gods, som giemmes ell. føres i en Kiste. Kistekiole, en. og Kisteklæder, n. s. pl. hos Almuen: Høitidsklæder, Stadskiole. kistelagt, adj. lagt i en Kiste, især Ligkiste. Liget er nu kistelagt. Kisteledike, en. et Rum, Aflukke oven i den ene Ende af en Kiste til Smaasager. Kistevogn, en. V. med tæt og lukket Fading som en Kiste.

Kit, et. ud. pl. [N. S. og T. Kitt.] en sei, bindende Materie, som bruges til at fæste ell. sammenføie haarde Legemer. Vindueskit, Marmorkit.

Kitte, v. a. 1. fæste, sammenføie med Kit. At kitte en Rude.

Kittel, en. pl. -er og Kitler. (tydsk.) en Lerredskiortel.

Kiv, en. ud. pl. [Isl. Kif. N. S. Kief.] Trætte, Strid. At yppe Kiv. At ligge i Kiv og Strid med een. "Thi af en liden Sag ei reises saadan Kiv." Holb. (P. P.) "Kiv er egentlig en Trætte med Ord. — Men Kiv er tillige en heftig Trætte; og saaledes kan det siges m. Sandhed (i Ordsproget): "Ofte kommer stor Kiv af liden Trætte." Müller. (Tilforn brugtes Kiv ogsaa om Krig, Feltslag; nu begynder det, især i Talesproget, at gaae af Brug. jvf. Strid.) = kivagtig, adj. trættekiær. "Du udfriede mig fra kivagtige Folk." 2 Sam. 22. 44. Kivagtighed, en. ud. pl. Tilboielighed til at kives; Trættekiærhed.

Kives, v. n. pass. kivedes. [N. S. kiven.] holde Kiv, trættes, skiendes, klamres. "Og han sagde til dem: kives ikke p. Veien!" 1 Moseb. 45. 24. "Da kivedes Jøderne iblandt hverandre." Joh. 6. 52. "Og vidne — at de ikke kives om Ord, som er til ingen Nytte." 2 Tim. 2. 14. (v. n. at kive, som jævnlig forekommer i D. Bibel, er forældet.) jvf. kiævles. — kivesyg, adj. trættekiær. Kivesyge, en. ud. pl. Trættekiærhed. (V. S. O.)

Kiæbe, en. s. Kiæve.

Kiæde, en. pl. -r. [Isl. Kédia.] 1. en Lænke. "Nei, ingen ædel Daad kan tænkes udi Kiæder." Storm. "Der, hvor Armod græd i tunge Kiæder." Bagg. (U. Arb. II. 117.) "Fruentimrene have Kiæder (Guldkiæder) om Halsen; Slaverne Lænker om Benene." Müller. (Lænke er vel det ældre Ord i Sproget; men at det, som Müller vil, allene skulde bruges om virkelige, tunge Kiæder, er ikke rigtigt. Dog br. Lænke sieldnere uegentlig og i figurl. Udtryk. f. f. Ex. Kiæderegning, Kiædeslutning, Kiædesting. At danne en Kiæde, o. s. v.) 2. en sammenhængende Række af flere Ting af eet Slags. Biergkiæde, Tankekiæde. En K. af Ulykker, af Slutninger. "Et Led af Naturens Kiæde." Sneed. "Et Liv, som var en K. af lutter dydige Handlinger." Samme. At danne en Kiæde siges om Fodfolk, naar de fegte adspredt. At giøre Kiæden ɔ: en vis Vending i Dands. 3. Kiæden hos Væwere d. s. s. Rendegarn. = Kiædebom, en. den Bom i en Væv, hvorom Rendegarnet vindes op. Kiædedands, en. et vist Slags Dands. (V. S. O.) kiædedragen, adj v. kiædedragen Jord, som er afmaalt v. Kiædemaaling. Kiædegang, en. 1. Fleres Gang i sammenhængende Række. figurl. Begivenhedernes K. 2. et vist Slags Syening paa Linned. (V. S. O.) Kiædehund, s. Lænkehund. Kiædeled, et. enkelt Led i en K. Kiædelinie, en. den krumme Linie, som en i begge Ender ophængt Kiæde ell. Snor frembringer. Kiædemaaling, en. Jordmaaling v. Hielp af en Maalekiæde. Kiædemønster, et. Et Slags Syening. Kiædeplov, en. En Plov uden Hiul, m. en Jernkiæde fra det bageste af Aasen hen til Stilleboilen; en Svingplov. Kiædepompe, en. et Slags Pompeværk, som gaaer v. Kiæder. (Paternoster-Værk.) Kiæderegning, en. Opløsning af geometriske Proportioner, hvori forekomme flere end fire Sætninger. Kiæderiim, et. Riim, som forekomme flere end to Gange i et Vers. Kiædering, en. 1. d. s. s. Kiædeled. 2. en Fingerring, sammensat af Kiæder. Kiædeslutning, en. i Logiken: et vist Slags Slutninger. (Sorites.) Kiædesting, et. Et vist Slags Sting i Syening, som ligne en K. Kiædesøm, en. En Søm, syet m. Kiædesting. kiædeviis, adv. i Skikkelse af Kiæder.

Kiæde, v. a. 1. d. s. s. lænke. At kiæde noget sammen.

Kiæft, en. [Isl. Kiaftr. Sv. Käft.] 1. (pl. -er bruges neppe.) d. s. s. Kiæve ell. Mund. (kun i lav Talebrug, hvor det ogsaa bruges for: Person. Ikke en Kiæft ɔ: slet ingen.) 2. Kiæfter paa en Hiulbør: de to udstaaende Ender, hvori Hiulaxelen gaaer. (Moth.)

Kiæg, en. (forældet.) d. s. s. Kiæve. (Deraf: Kiægbyld. s. Keigbyld. Kiægkiæde. (Moth.) s. Kindkiæde.)

Kiægle, kiægles, s. kiævle.

Kiæk, adj. pl. kiække. [T. keck. Isl. kiækr. Gudm. Andr.] modig, uforsagt, dristig, som ei skyer Faren. "Den Feigeste kan blive kiæk, den Kiækkeste et Drog." C. Frimann. At gaae Faren kiækt i Møde. At svare kiækt. = Kiækhed, en. ud. pl. det modś. af Forsagthed. — Kiækhed vises ofte ogsaa uden for Krig og Strid; Tapperhed br. altid om Kiækhed i Strid. "Det er v. Tapperhed, at man handler, v. Kiækhed at man vil handle. — Kiækhed er egentlig det Modsatte af Blødhed (For-

sagthed) og Tapperhed Frihed for Frygt; (ell. det Modsatte af Feighed.)" Sporon. — kiækmodig, adj. som har kiækt, dristigt Mod.

Kiække, v. n. 1. give en Lyd fra sig som Gæs, naar de gaae i Selskab, og ellers, naar de ikke ere vrede. (Moth.) "Den Gaas kiækker ikke mere, som Hovedet er af." Ordspr. Er formodentl. samme Ord, som qvække, hvilket dog ikke gierne siges om Gæs.

Kiæle, v. n. 1. [Isl. gæla, opmuntre.] yttre Kiærtegn mod een, behandle m. overdreven Ømhed; lokke, smigre for. At kiæle for et Barn, f. en Pige. = Kiæledægge, en. (s. v. a. dægge.) et Barn, som især yndes, som der kiæles meget for. figurl. Lykkens, Naturens K. (Sneedorf.) "Du, Elskov, er mit Liv! du, Dyd, min Kiæledægge!" Wessel. "Man kan ikke beskylde Hovedet f. at være den Kiæledægge, der fremelskes p. Hiertets Bekostning." Rahb. (Tilsk. XI. 333.) (Hos Baggesen forekommer v. a. at kiæledægge. "Jeg kan mig, inden fire Vægge, utrættet lade kiæledægge." Poet. Ep. 324.) — Kiæleord, et. pl. d. s. Ord, hvormed man kiæler for een; smigrende, lokkende Ord.

Kiælen, adj. pl. kiælne. (et for det d. Sprog særegent Ord.) 1. som let modtager udvortes, behagelige ell. ubehagelige Indtryk. "Den Kiælne lærte at trodse Besværligheder og Farer." Engelst. "Fortæl, hvordan det kiælne Hierte blev haardt, og turde ruste sig mod Dødens Frygt." Evald. "Den Møie, hvormed de hærde deres af Naturen spæde og kiælne Legemer." Rahb. (Ogsaa om Dyr og Værter.) "For at opelske haardføre Træer, som ikke ere for kiælne mod Vinden." Olufsen. 2. særd. som let nemmer Kiærlighed; øm, nem til at elske. En kiælen Pige. "Han glemmer over den sin unge kiælne Kone." Baggesen. Barnet er saa kiælent, at det aldrig vil være fra Moderen. — Deraf uegentlig: Et kiælent Blik, Smill. En kiælen Stemme. 3. som ei kan taale Ondt ell. Besværlighed; blødagtig. Han er f. kiælen til haardt Arbeide. 4. som fremmer Kiælenskab eller Blødagtighed; ikke haardfør. "En kiælen Opdragelse." Sneed. (Patr. Tilsk. II. 576.) — kiælent, adv. Han er for kiælent (blødagtigt) opdraget. = Kiælenskab, en. ud. pl. den Egenskab, at være kiælen; det, at vise sig kiælen. "Dorskhed og Kiælenskab i Sindet giorde dem nedslagne, gienstridige, folkeskye." Sneedorf.

Kiæmme, v. a. s. kæmme.

Kiæmpe, en. s. Kæmpe.

Kiær, et. s. Kær. (palus.)

Kiær, adj. [Isl. kær.] 1. som man holder af, ynder, elsker, finder Behag i. En kiær Ven, Pige. Et kiært Barn. En kiær Tidende. Det er en af mine kiæreste Bøger, Forfattere. At have een kiær. Det er mig kiært, at du kommer, at see Dig. "Min Kiære, Hiertens Kiære," om en elsket Pige. (forældet.) s. Kiæreste. 2. act. a) som elsker en vis Gienstand, har den kiær. (Denne Bemærk. forekommer i Sammensætninger f. Ex. fredkiær, bondekiær, roeskiær (Evald), dydkiær, stridkiær (F. Guldb.), o.fl.) b) begiærlig, higende efter. At være kiær efter Nyt, meget kiær af ell. ad Fisk (holde meget af Fisk; bruges i Jylland.) "Derefter vil en Siæl længes, som er kiær af sin Gud." Worms Liigpr. over Dr. Lovise. 1721. S. 48. I Sammensætn. mandkiær, pengekiær, ærekiær. = kiærholden, adj. v. afholdt, yndet, kiær. (Moth.) kiærkommen, adj. v. hvis Komme, Ankomst er kiær, behagelig. En kiærkommen Tidende. Kiærkomne Venner, Giæster. Et kiærkomment Brev. — Kiærtegn, et. pl. d. s. udvortes Tegn og Ytringer af Kiærlighed til en Person. Fr. caresse. (v. Aphelen.) "Kiærtegn, som hans Siæl i Elskovs Tryllesnare hilder." Foersom. [Nu et temmelig almindeligt Ord.]

Kiæreste, en. pl. -r. [superl. af kiær, der bruges som subst.] den, som er forlovet (om begge Kiøn.) Hun har faaet sig en K. Hans Kiæreste er reist bort. Hun har slaaet op m. sin K. (Udansk er Brugen af Brud for Kiæreste, om en Pige. I St. for Kiæreste br. vel i ældre Dansk oftest Fæstemand og Fæstemø; dog ogsaa det første. En Ridder siger p. sin Dødsseng: "Min Kiæreste sad aldrig over mit Bord." Visen No. 193 i Nyerups Udgave.)

Kiærlig, adj. som viser ell. røber Kiærlighed og Venlighed; venlig, elskende, øm, venskabelig. En kiærlig Hustru, Fader, Moder, Søn. Et kiærligt Ægteskab. En kiærlig Omgang, Afsked, Hilsen. "Hans Røst var kiær, thi den var kiærlig; og mægtig, thi dens Grund var ærlig." Evald. — kiærligen, kiærligt, adv. At tale kiærligt t. een.

Kiærlighed, en. ud. pl. 1. den Følelse, hvormed vi elske en Gienstand, ell. hvormed den bliver os fortrinligen og i høi Grad kiær og behagelig. En reen, uegennyttig K. ɔ: den, hvorved vi glemme og tilsidesætte os selv for den elskede Gienstand. K. til Gud, til Fædrelandet, til Næsten, til sig selv, t. hele Menneskekiønnet. K. til det Sande, t. det Skiønne, t. Konsten. At føle K. for een. "Venskab seer mere paa Tænkemaaden; Kiærlighed mere p. Personen." L. Heiberg. "Kiærlighed er den Sindsstemning, hvorved man ikke blot har noget kiært; men tillige faaer det kiært f. dets egen Skyld." Müller. 2. almindelig Velvillie, et mildt, kiærligt, sine Medskabninger eller Medmennesker elskende Sind.

Hendes Liv, hendes hele Siæl var K. Hans K. for sine Pleiebørn var ligesaa stor, som for hans egne. At vise K. imod Dyr. (I denne Bemærkelse br. ikke præp. til, men for ell. imod.) 3. en, oprindeligen p. Kiønsdriften grundet, v. Fornuften ell. ved de høiere Siæleevner forædlet, meer ell. mindre lidenskabelig Tilbøielighed for en Person af et andet Kiøn. (s. Elskov.) At indtages, beherskes, henrives af K. til en Pige. En reen, uskyldig, utilladelig K. Det var hans første Kiærlighed. 4. uegentl. enhver overvættes stærk ell. lidenskabelig Tilbøielighed til Nydelsen ell. Besiddelsen af en Ting. Kiærlighed t. Viin, Kaffee, til en Skiødehund. = Kiærlighedsbrev, et. Brev fra en Elsker til sin Elskerinde, ell. omvendt. Kiærlighedsdigt, et. D. hvis Gienstand er K. Kiærlighedserklæring, en. den Yttring, hvorved man tilstaaer en Person sin Kiærlighed (3.) Kiærlighedsforstaaelse, en. gienſidig Kiærlighed imellem et Mandfolk og Fruentimmer, og det derved opstaaende Forhold imellem begge. At have en Kiærlighedsforstaaelse med nogen. Kiærlighedsgierning, en. velgiørende Handling, hvortil vi drives af almindelig Velvillie (Kiærlighed 2.) Kiærlighedshandel, en. Forhold til en Person af det andet Kiøn, som man elsker; og de Handlinger, som deraf udrinde. (br. oftest om utilladelig ell. hemmelig K.) Kiærlighedsmaaltid, et. M. som holdes af Personer, der have K. eller Velvillie for hverandre. (I theol. Skrifter om Nadverens Sacramente. jvf. Schytte. Indv. Reg. I. 297.) Kiærlighedsminde, et. Erindringstegn om K. Kiærlighedspant, et. det, som er et Pant, Vidne, en Forsikkring om Kiærlighed. Kiærlighedspligt, en. Pligt, som Kiærlighed, almindelig Velvillie paalægger os. Kiærlighedsprøve, en. 1. det, hvorved K. prøves. 2. en Handling, der er et Vidnesbyrd om K. Kiærlighedsvise, en. s. Elskovsvise.

Kiærling, en. pl. -er. [Isl. Kérla, Kérling. Udt. i Danmark Kiælling; i Norge Kiærring.] en gammel eller dog aldrende Kone. (Kun i dagl. Tale og lav Stiil, da Ordet medfører nogen Ringeagt; særdeles naar det bruges om en Kone, uden egentligt Hensyn til Alderen.) En grov, gemeen K. Bonden har en smuk K. Deraf: Fiskerkiærling, Rendekiærling, Sladderkiærling. figurl. en feig, qvindagtig Mand. = kiærlingagtig, adj. som passer sig for Kiærlinger; qvindagtig, kiælen, forsagt. Kiærlingfabel, en. dum, fabelagtig Fortælling ell. Overtro. Kiærlinggraad, en. hyppig, utidig Graad. (P. Paars.) Kiærlinghoste, en. tør Hoste. Kiærlingmand, en. 1. en kiærlingagtig M. 2. en Mand, der lader sig styre af sin Kone. (V. S. O.) Kiærlingraad (ell. Kiærlingeraad), et. Raad, Lægemiddel, som gamle Kiærlinger pleie at give. (P. Paars.) Kiærlingsladder, -snak, en. taabelig, uforstandig Snak, som af gamle Kiærlinger. Kiærlingtøi, et. ubetydelige Smaating, som det ikke sømmer sig f. Mænd at ændse. Kiærlingunge, en. et forkiælet Barn. Kiærlingværk, et. Kiærlingtøi. (Disse og flere andre Sammensætn. forekomme dog sielden, undtagen i dagl. Tale.)

Kiærlinge, v. n. 1. kiæle utidigen for een. At kiærlinge for et Barn. (dagl. T.)

Kiærminde, en. pl. -r. en bekiendt (af Viborg først saaledes benævnt) Plante. Myosotis palustris. Forgiet mig ei.

Kiærne, en. pl. -r. [Isl. Kiarni.] 1. i Alm. et Legeme, indsluttet i og omgivet af noget huult; f. Ex. hos Malmstøbere den indre Form. Kiærnen i et Træ, det midterste af Vedet i Bullen. Kiærnen i Hør og Hamp ɔ: den egentlige Tave, naar den er skilt fra Skiæver og Blaar. 2. visse Væxters Frø; Frøkiærne, Frugtkiærne, Æblekiærne, &c. (i dagl. Tale br. det i nogle Tilfælde for Korn. Svinet maa have mere K.) 3. Huulningen, Løbet i en Kanon fra Mundingen til Bunden. (s. Kiærneskud.) 4. Huulheden i Hestens Skæretænder, hvorved dens Alder tildeels bedømmes. 5. figurl. bruges det ofte (i Modsætn. til Skallen) om det Fortrinligste, Bedste, Kraftigste af en Ting. "Kiærnen af en Nation." Sneedorf. "Rygtet om al den Jammer og Nød til Kiærnen af Landet iilte." Storm. = Kiærnefrugt, en. Træfrugt, forsynet m. Frugtkiærner, som Æbler, Pærer; modſ. Steenfrugt. kiærnefuld, adj. 1. som har mange Kiærner. 2. kraftfuld, syndig. En kiærnefuld Tale. Kiærneføde, en. Huusdyrs Føde af Kornarter. Kiærnehinde, en. tynd Skal ell. Hinde om Frøkiærner. Kiærnehuus, et. Giemmestedet for Kiærnerne i Kiærnefrugt. Kiærnekraft, en. Kraft, som er i ell. udgaaer fra Kiærnen, fra det Inderste af en Ting. ("Agerfrugtens Kiærnekraft." Arreboe. 130.) Kiærnelinie, en. hos Artillerister: Kanonens Midtlinie i Kiærnen (3.) Kiærnelæder, et. det bedste, stærkeste Læder, som faaes af den mellemste Deel af en Hud, eller Rygstrimmelen. (Bergsøe om Garv. 146.) kiærneløs, adj. som fattes Kiærne; (ogsaa uegentl. eller modsat kierneſuld, 2.) Kiærnemuur, en. den indvendige Muur i en Smelteovn. Kiærneord, et. syndigt Ord. (V. S. O.) kiærnesat, adj. som har faaet Kiærner. Sæden er kiærnesat. Kiærneskal, en. Skal, der omgiver en K. f. Ex. visse Frugtkiærner. Kiærneskiøre, en. En Sygdom i det indvendige Ved i Træet, ved Aabnin-

ger, der enten danne ſmaa Sprækker, ell. ere opfyldte med en ſvampagtig Materie. Den kaldes af Skibsbyggere ogſaa Marvſkiore. (Archiv for Søvæſen. III. 233.) Kiærneſkole, en. den Afdeling af en Træſkole ell. Frugthave, hvor unge Stammer opelſkes af Frø. (Oluffſen.) Kiærneſkud, et. Skud af en horizontal ſtillet Kanon; modſ. Bueſkud. Kiærneſkygge, en. i Skyggelæren: Heelſkygge ell. den ſtærkeſte Deel af Slagſkyggen. (Ogſaa i Aſtronomien d. ſ. ſ. Heelſkygge, ell. den Maaneſkygge, der under en Solformørkelſe viſer ſig paa de Steder, hvor Solen er total formørket; og modſættes Halvſkygge.) Kiærneſtamme, en. Et ungt Frugttræ, opvoxet af en Frøkiærne. Kiærneſteen, en. Steen ell. Nød i en Steenſfrugt. Kiærneſvøb, et. Kiærnehinde. Kiærnetropper, n.s.pl. udvalgte Tropper. kiærnetung, adj. vægtig i Kiærnen, ſom har fulde og tunge Ax. Den kiærnetunge Sæd. (Storm.) Kiærneved, et. det inderſte Ved i et Træ, ſom omgiver Marven. (Arch. f. Søvæſen. III. 226.)

Kiærre, en. ſ. Kærre.

Kiærv, en. pl.–e. [Isl. Kérfi.] 1. et Neg, Kornneg. At tage Tienden i Kiærven; modſat: i Skieppen ɔ: efter Overeenskomſt. 2. tre ſammenbundne Kornneg. (V.S.O.) 3. figurl. Høſten, Sædværten. At tage ſex Kiærve af Jorden, ɔ: lade den bære ſex Aar efter hverandre.

Kiætter, en. pl.–e. [N. S. Ketter. T. Ketzer. Afſtammelſen er uvis.] den, ſom er vrangtroende, ſom i ſine Religionsmeninger afviger fra de Rettroende ell. fra et viſt Syſtems Lære. = Kiætteraand, en. kiætterſk Aand, Tilbøielighed til Kiætteri. Kiætterbaal, et. Baal, hvorpaa Kiættere brændes. "Man tændte Kiætterbaal, at oplyſe ham med." Rahbek. (D. Tilſk. VI. 494.) Kiætterbog, en. Bog, ſom indeholder vrange Religionslærdomme. (V.S.O.) Kiætterlære, en. vrang, ell. fra et viſt Syſtem afvigende Religionslære. (Sneed.) Kiættermager, en. den, ſom er tilbøielig til at udgive Andre for Kiættere. (V. S. O.) Kiættermening, en. M. ſom ſtrider imod den antagne Tro. Kiætterret, en. Ret, ſom dømmer Kiættere. Kiætterſind, et. kiætterſk Sind, Tilbøielighed. — Kiætteri, et. pl.–er. vrang Mening og Lære i Religionen; ogſaa: kiætterſk Tænkemaade i Alm. At forfalde til Kiætteri. — kiætterſk, adj. ſom er ſtridende imod den rette Tro.

Kiætting, en. pl.–er. til Skibs: Jernlænker p. adſkillige Steder i Skibet og ved Takkelværket. Saaledes: Ankerkiætting, Raakiætting, o. fl.

Kiæve, en. pl.–r. [N. S. Kiffe, Keve. jvf. Kiæft; og A. S. ceovan, tygge.] 1. de tvende Been, hvori Tænderne ſidde hos Pattedyr, og hvoraf det underſte er bevægeligt. maxilla. Over- og Underkiæve. 2. d. ſ. ſ. Kind, gena. (dog kun i lav Tale.) Tykke, opblæſte Kiæver. 3. Kiæverne p. en Tang ɔ: de Stykker, hvormed Tangen holder eller kniber. = Kiævebaand, et. En Heſteſygdom; Mundklemme. Trismus. Kiævebeen, et. d. ſ. ſ. Kiæve, 1. Kiævekiæde, en. d. ſ. ſ. Kindkiæde. Kiævekule, en. Fordybningen imellem Bagkiævens Grene. (V. S. O.) Kiæverem, en. den Rem p. Heſtens Hovedtøi, ſom gaaer bag om Kiæven. kiæveſtærk, adj. figurl. ſtærk i at ſkiendes, mundhugges. (Grams Nucl.) Kiævetand, en. ſ. Kindtand.

Kiævle, v. n. 1 (har.) ſkiende, yttre Vrede, Misfornøielſe i mange Ord. At kiævle over ingen Ting. (dagl. T.) "At kiævle i det jævne Vennelag om Oldtids Sprog, om Gloſer og om Smag." Rein. — kiævles, v.n.pass. ſkiendes. "Naar tvende kives ſaaledes, at de ſynes ikke ſelv ret at vide, hvad de ville, men nok dette, at de ei ville forliges, ſiges de at kiævles." Müller. = Kiævlen, en. ud. pl. det, at kiævles. — Kiævleri, et. Skienden; Skienderi. At komme i K. med een. "Naar Kiævlen varer længe, bliver det Kiævleri." Müller.

Kiøb, et. [Isl. Kaup.] 1. Handlingen at kiøbe; Erhvervelſe af en Ting formedelſt Betaling. K. og Salg. At faae noget til Kiøbs (tilkiøbs.) Varer, giorte p. Kiøb (modſ. beſtilt Arbeide.) 2. (pl. Kiøb; men ſielden.) den om en Tings Afhændelſe og Erhvervelſe ſluttede Forening. At ſlutte et K. (flere Kiøb.) falde fra ſit Kiøb. Det er med i Kiøbet. At ſtaae i K. om noget, være i Handel om. Kiøbet er gaaet tilbage. 3. Priſen, hvorfor noget kiøbes. Godt, let, billigt, dyrt K. At giøre dyrt K. paa noget. At faae, give noget oven i Kiøbet ɔ: uden forhøiet Kiøbepriis. At give Kiøb ɔ: ſlaae af i den fordrede Priis. = Kiøbfærd, en. [Isl. Kaupferd.] 1. Handelsſyſſel, Kiøbmandſkab. 2. Handelsreiſe. — Kiøbmand, en. den, ſom driver Handel, ſom nærer ſig af Kiøb og Salg. Kiøbmanden maa kiøbe, f. igien at kunne ſælge. (I ſtørre Stæder helſt om den, der handler i Stort; og modſ. Kræmmer. ſ. dette Ord.) "Kiøbmand er den, hvis hele Borgervirkſomhed gaaer ud paa Handel." Müller. (ſ. Handelsmand.) — Deraf: Kiøbmandsaand (Handelsaand), Kiøbmandsbog (Handelsbog), Kiøbmandsbrev, Kiøbmandsbrug (Skik og Brug blandt Handlende), Kiøbmandsgaard (G. indrettet til Handel), kiøbmandsgiev, adj. (god, affættelig i Handelen), Kiøbmandsgods (Handelsvare), Kiøbmandskarl (den, der i Smaaſtæderne har tient for Dreng hos en Kiøbmand, og er giort til Svend eller Karl), Kiøbmandslav,

Kiøbmandsskib (Handelsskib), Kiøbmandsstand, Kiøbmandsstiil (som bruges i Kiøbmandsbreve), Kiøbmandsstolthed, Kiøbmandsvæsen, o. fl. — Kiøbmandskab, et. ud. pl. 1. Handel, Varers Kiøb og Salg, en Kiøbmands Næringsvei. At drive Kiøbmandsskab. "Skal hver en Kiøbmand da sit Kiøbmandskab begive?" Helt. 2. d. s. s. Kiøb. At giøre et godt, slet Kiøbmandskab.

Kiøbe, v. n. 2. [Isl. kaupa. N. S. köpen.] faae, erhverve v. Kiøb, handle sig til. At kiøbe dyrt, for dyrt (til en høi, for høi Priis.) At kiøbe paa Borg, for rede Penge. At kiøbe sig fri. "Vel veed jeg, at ingen ved Almisse kiøber sig fri fra de øvrige Pligter, han har at opfylde." Mynster. At kiøbe een løs (af Fangenskab.) At kiøbe sig fra noget. At kiøbe Brænde ind; kiøbe ind til Huusholdningen. Jeg har kiøbt alle mine Penge op (ɔ: brugt dem til at kiøbe for. s. opkiøbe.) At kiøbe een til noget. At kiøbe sig ind i et Embede. At kiøbe een ud, som har Part i noget (kiøbe hans Andeel af ham.) = Kiøben, en. ud. pl. Kiøben og Sælgen. — Kiøber, en. pl. -e. den, som kiøber af Sælgeren. — Kiøbebrev, et. Brev, Document, hvorved Kiøbet af en fast Eiendom stadfæstes. Kiøbebrød, et. B. som kiøbes hos Bageren (i Modsætn. til: hiemmebagt Brød.) Saaledes: Kiøbefløde, Kiøbelerred, Kiøbeøl, o. fl. Kiøbeforening, en. Forening, som sluttes imellem to Personer om et Kiøb. Kiøbegaard, en. Gaard, hvoraf een v. Kiøb er bleven Eier (modf. Arvegaard. f. Ex. paa Bornholm. Hurtigkarls D. Privatret. II. 1. S. 315.) Kiøbegods, et. 1. Varer, som ere tilkiøbs. 2. Arbeide, som er forfærdiget for at sælges, og derfor m. mindre Omhyggelighed. 3. Jordegods, som ei er arvet, men kiøbt. Kiøbejord, en. d. s. s. Kiøbegods, 3. Kiøbelyst, en. Lyst, Begierlighed t. at kiøbe. kiøbelysten, adj. begierlig efter at kiøbe. Kiøbepriis, en. den Priis, hvorfor noget er kiøbt ell. kan faaes tilkiøbs. Kiøbeseddel, en. S. som fæstes p. noget f. at tilkiendegive, at det er tilkiøbs. Kiøbesum, en. den Pengesum, hvorfor noget er kiøbt. kiøbesyg, adj. meget kiøbelysten.

Kiøbing, en. pl. -er. en Kiøbstad. (forældet; men tilovers i endeel af vore Stæders Navne: Nykiøbing, Ringkiøbing, Ærøeskiøbing, m. fl.)

Kiøbmand, en. s. under Kiøb.

Kiøbskib, et. Handelsskib, Kiøbmandsskib. (P. Claussens Snorre. 227. forældet.)

Kiøbslaae, v. n. 3. (s. slaae.) [Isl. kaupslaga.] handle, giøre Kiøbmandskab, slutte Kiøb. At kiøbslaae m. een om noget. "Det er bedre at kiøbslaae med Viisdom, end at kiøbslaae m. Sølv." Ordspr. 3. 14.

Kiøbslutning, en. pl. -er. den Handling at slutte et Kiøb.

Kiøbstad ell. Kiøbsted, en. pl. Kiøbstæder, Kiøbsteder. [Det sidste efter Etymologien rigtigst. Isl. Kaupstadr. Det første er begyndt at komme i Brug, tildeels vel for Artikelens Skyld; da man nu siger et, tilforn en Sted.] en By, hvor der drives Handel og Haandværksnæring, og som dertil, og i anden Henseende, er begavet med Rettigheder og Friheder. = kiøbstedagtig, adj. som ligner Kiøbstedbrug. Kiøbstedbarn, et. den, som er født i en K. Kiøbstedbygning, en. pl. -er. Huse, saaledes som de i Kiøbsteder pleie at bygges. Kiøbstedfolk, n. s. pl. Indbyggere i en Kiøbstad; modsat: Landsbyfolk. Kiøbstedfrihed, en. pl. -er. Rettighed, Privilegier, meddeelte en By som Kiøbsted. Denne By har mistet sin Kiøbstedfrihed. Kiøbstedgierning, en. Arbeide, som forefalder i et Kiøbstedhuus. Den Pige er ikke vant til K. Kiøbstedgods, et. Jordegods, som tilhører en Kiøbstad. (D. Lov. I. 24. 25.) Kiøbstedgrund, en. Jord, Bygningsgrund, som tilhører en K. Kiøbstedhuus, et. Huus i en K. eller bygget som Huse i Kiøbsteder pleie at være. Kiøbstedjord, en. J. som tilhører en K. Kiøbstedkald, et. Præstekald i en K. Kiøbstedkone, en. K. som lever i en K., som har Kiøbstedskik; modsat: Landsbykone. Kiøbstedlevnet, et. Levnet, Levestik i en K. Kiøbstedlæs, et. Borgerlæs; modsat: Bondelæs. Kiøbstedmad, en. Føde, som bruges i Kiøbsteder; modsat: Landsbykost. Kiøbstedmand, en. Indbygger i en K. Kiøbstednæring, en. den Næringsdrift, som Kiøbstedfolk bruge. (Modsat: Landbonæring.) Olussen. Kiøbstedpige, en. 1. en P. som er født ell. lever i en K. modsat: Landsbypige. 2. en P. som tiener i en K. Kiøbstedret, en. 1. Samling af Love og Anordninger for en K. Stadsret. 2. Domstol i en Kiøbsted. Kiøbstedrettighed, en. Rettighed, som Lov ell. Privilegier hiemle en K. og dens Borgere. Kiøbstedskik, en. pl. -ke. Skik, Sæder, som herske i Kiøbsteder. Kiøbstedskole, en. Borgerskole. kiøbstedvant, adj. vant til Kiøbstedlevnet og Skik. Hun er endnu ikke kiøbstedvant. Kiøbstedvæsen, et. udvortes Væsen, Maneer, som bruges i Kiøbsteder.

Kiøbstævne, et. [Isl. Kaupstefna.] Marked. (forældet. P. Claussen.)

Kiød, et. ud. pl. [Isl. Kiöt.] 1. i Alm. alle de bløde Dele p. dyriske Legemer, ell. som ei ere Been, Hud ell. Brusk (og Fedt.) Der er kun lidt K. paa den Fugl. Denne Fisk er grov i Kiødet. 2. særd. de bløde spiselige, trevlede Dele hos Dyrene. Fedt,

magert, salt, røget, ferst, kogt, stegt Kiød. Hønsekiød, Oxekiød. — I denne Bemærk. bruges det ogsaa i Mods. til Fisk. Skiøndt han er Catholik, spiser han baade Kiød og Fisk i Fasten. 3. uegentl. den bløde Deel v. endeel Frugter og Planter, som spises. 4. figurl. Slægt, Natur, Art. Det er ham i Kiødet baaret. — I Bibeloversl. alle levende Skabninger; det hele Menneskekiøn; den menneskelige Natur; Sandselighed, sandselige Lyster. = a) Kiødbalde, en. s. Balde, 1. Kiødbeen, et. B. hvorved endnu sidder noget Kiød. Kiødblok, en. B. til at hugge K. paa. Kiødbod, en. En Slagterbod. Kiødbolle, en. B. af hakket K. og Tælle. Kiødbrok, en. et Slags Kiødudvært, eller uegentlig Brok. Sarcocele. Kiødbyld, en. rød Udvært i Næsen eller andre Legemsdele; Polyp. (V. S. O.) Kiøddag, en. Dag i Ugen, paa hvilken sædvanligen spises Kiød. (ogsaa modsat: Fastedag.) Kiøddei, en. Dei, hvoraf Kiødboller og Kiødpølser laves. Kiøded, en. En grov, ublu Ed. (d. Tale.) At bande Kiødeder. (Holb. d. Vægelf.) Kiødfarve, en. blegrød, rødlig Farve, som Hudens i Ansigtet ell. paa Kroppen. Deraf: kiødfarvet, adj. (forskiellig fra kiødrød.) Kiødflig, en. et Stykke af en Muskel. (V. S. O.) kiødfuld, adj. som har meget K. kiødfylde, v. a. fylde, udfylde med K. "Du — de dybe Saar kiødfylder." Arreboe. 130. Kiødføde, en. Føde af Dyreriget; mods. Planteføde. Kiødgaffel, en. G. hvormed Kiød tages op af Kiødgryden. Kiødhammer, en. Træhammer, hvormed Kiød eller Kiøddei bankes. Kiødhinde, en. Hinde over Musklerne under Yderhuden. Kiødhoved, et. i d. Tale: en Dosmer. Kiødhævelse, en. Hævelse, Udvært i Kiødet, som bestaaer af vildt Kiød. Kiødkniv, en. Slagterkniv, Kiøkkenkniv. Kiødkrog, en. K. til at hænge K. paa. Kiødmad, en. Mad, lavet af K. Kiødmad og Fiskemad. Kiødmaddik, en. Larve af Æg, som Insecter lægge i Kiød. Kiødmund, en. den, som gierne spiser Kiød. Kiødpølse, en. Pølse, lavet af Kiøddei. Kiødret, en. En Ret Kiødmad. kiødrig, adj. kiødfuld. kiødrød, adj. som har en Farve, liig rødt, blodigt K. (V. S. O.) Kiødsaar, et. S. der trænger ind i Kiødet, i Musklerne. Kiødsaft, en. den naturlige Vædske ell. Saft, som findes i raat Kiød, og tildeels uddrives v. Kogningen. (Oluff.) Kiødside, en. den Side p. Læderet ell. paa Huden, der har vendt indad mod Kiødet; modsat: Narvsiden. Kiødsmule, en. En ganske liden Deel Kiød. Kiødspiisning, en. Gierningen at spise Kiød. Kiødspise, en. Kiødmad, Kiødret. Kiødstykke, et. Et større Stykke K. især et saadant, hvori der findes lidet ell. intet af Been. Slagteren vilde ikke hugge saa stort et K. af. Kiødsuppe, en. Suppe, kogt paa Kiød, enten allene, eller med tilhørende Been. Kiødtaxt, en. T. sat af Øvrigheden, hvorefter Slagtere i Stæderne skulde sælge Kiødet. Kiødtorv, et. T. hvor Kiød sælges, Slagtertorv. Kiødtrevle, en. Trevle, hvoraf Kiødet bestaaer; Muskelfiber. Kiødtønde, en. T. hvori saltet Kiød giemmes. Kiødvare, en. Kiød af slagtede Dyr, betragtet som Handelsvare. kiødædende, adj. v. som lever af dyrisk Føde. Kiødædende Dyr (i Mods. til: planteædende, græsædende.) Kiødøxe, en. bred Øxe, hvormed Slagtere sønderhugge Kiødet. — b) Kiødslyst, en. i Bibeloversættelser: sandselig Begierlighed; Kiønsdrift. = kiødelig, adj. (bruges aldrig i egentlig Bemærk.) 1. som er af samme Æt, af eet Kiød og Blod. (for det meste overflødigt.) Kiødelige Søskende (Heelsøskende), kiødelige Søskendebørn. 2. sandselig. Kiødelige Lyster, Begieringer. — kiødet, adj. som er af Kiød, ell. har meget Kiød. De kiødede Dele p. et Kreatur.

Kiøkken, et. pl. -er. [A. S. Cycene. N. S. Kȯke. Sv. Kök. Den oprindelige danske Benævnelse er Stegers.] 1. det Sted i et Huus, hvor Maden tillaves og koges. 2. uegentl. Madens Tillavning, m. Alt hvad denne udfordrer. At forestaae, passe, besørge Kiøkkenet. 3. koldt Kiøkken (efter det Tydske) ɔ: Kiød, ell. anden tillavet Mad, som spises kold. = Kiøkkenarbeide, et. A. som skeer i Kiøkkenet, som hører til Madlavning. Kiøkkenbrug, en. Brug i Kiøkkenet, Anvendelse til Madlavning. Kiøkkenbænk, en. Bænk i Kiøkkenet, Retterbænk. (Saaledes: Kiøkkenbord, Kiøkkendør, Kiøkkenskab, Kiøkkenstol, o. fl. desl.) Kiøkkenhave, en. H. hvor Kiøkkenurter dyrkes; Urtehave. Kiøkkenkar, et. K. som bruges i Kiøkkenet. Kiøkkenkelke, en. En Kasserolle. (Moth.) Kiøkkenkniv, en. K. som bruges i Kiøkkenet, v. Madlavning. Kiøkkenkogning, en. den Kogning, der skeer i Kiøkkenet, p. Kiøkkenskorstene. (Oluff.) Kiøkkenlatin, et. slet, barbarisk Latin. Kiøkkenmester, en. Opsynsmand over et Kiøkken, Kogemester. "At sætte en Fattig t. Skatmester, er det samme som at giøre en hungrig Ulv til Kiøkkenmester." Baggesen. N. Klim. Kiøkkensager, n. pl. alleslags Ting, Redskaber, Madvarer, som bruges i et K. Kiøkkensalt, et. d. s. s. Kogsalt. Kiøkkenseddel, en. skreven Fortegnelse over de Retter, som v. et Maaltid skulle sættes p. Bordet. "Om han har skrevet andet, end Kiøkkensedler før." Evald. (Harl. Patriot.) Kiøkkenskee, en. d. s. s. Madskee, Kokkeskee. Kiøkkenskorsteen, en. S. og Arnested i Kiøkkenet. Kiøkkenskriver, en. Betient

ved et fyrsteligt Kiøkken, som fører Regnskab over Udgifterne t. Kiøkkenet og Spiisningen. Kiøkkensludske, en. sludsket og uordentlig Kokkepige. "En Kiøkkensludske, som forjager hver Tanke om personlig Nethed." Olufsen. Danm. Brændselv. 219. Kiøkkenstykke, et. Maleri, som forestiller et K. og hvad deri findes. Kiøkkenterne, en. Kokkepige. (Olufsen. Danm. Brændselv. 218.) Kiøkkentrappe, en. Trappe, som gaaer op til Kiøkkenet; Bagtrappe. Kiøkkentøi, et. Redskaber, som bruges i Kiøkkenet. Kiøkkenurter, pl. Urter, som bruges i Kiøkkenet, Madurter. Kiøkkenvæsen, et. Alt hvad der hører til Kiøkkenet og til Madlavning. (Olufsen.)

Kiøl, en. pl. -e. [Isl. Kiöll, Kiölr. A. S. Ceol.] det underste, langskibs løbende Tømmer i et Skib ell. Fartøi, som udgiør Underlaget for Bundstokkene, og forbinder Forstavnen m. Agterstavnen, ell. er ligesom Grundvolden f. Skibets Bygning. At lægge Kiølen til et Skib. = kiølbrudt, adj. kaldes det Skib, hvis Kiøl buer sig op efter i Midten. kiølbrækkelig, adj. Et kiølbrækkeligt Skib, hvis Bygning giør, at det let bliver kiølbrudt. Kiølbrækning, en. det, at et Skib er eller bliver kiølbrudt. kiølbygget, adj. Et kiølbygget Skib ell. Fartøi ɔ: som er bygget p. Kiøl, som ei er fladbundet. (Aagaard om Thye. S. 32.) kiøldannet, adj. som i Skikkelse ligner en K. Kiølgang, en. En af de underste Plankerader i Skibet v. Kiølen. kiølhale, v. a. 1. At kiølhale et Skib ɔ: vende det p. Siden, f. at efterşee og flye Kiølen, ell. Skibets Sider under Vandgangen. 2. at kiølhale Skibsfolk, trække dem v. et Toug i Vandet under Skibet (en tilforn brugelig Straf.) Deraf n. s. Kiølhaling, en. Kiølplanke, en. den underste af Klædningsplankerne i et Skib. (V. S. O.) Kiølrende, en. den Rende i Bradbænken, hvori Kiølen glider, naar Skibet løber af Stabelen. Kiølsviin, et. en svær og stor Planke nederst i Skibet, langs m. Kiølen. Kiøltræ, et. Et omhugget Træ (sædvanl. en Bøg) hvoraf en Skibskiøl kan dannes. Kiølvand, et. 1. det Vand i Havet, som et seilende Skib giennemskærer, og det Spor, som det ved sin Fart efterlader. 2. det Vand, der samler sig i et Skib eller Fartøi ved Kiølen. (V. S. O. Denne ellers mindre brugelige Bemærkelse forekommer i Bagg. Labyr. I. 116.) kiølvende, v. a. 2. kiølvende et Skib ɔ: vende det saaledes, at Kiølen kommer i Veiret.

Kiøle, kiølig, adj. s. køle, kølig.

Kiøn, et. pl. d. s. [Isl. Kyn.] 1. Slægt, Slægtskab, Familie. (sielden.) At lyse een i Kuld og Kiøn. Det hele menneskelige Kiøn eller Menneskekiøn. 2. Art, Slags (forældet.) Deraf alskens, alslags (al Kiøns, als Kiøns.) 3. Indbegreb af de enkelte Væsener af een Art, som have de til Artens Forplantelse bestemte Dele (Kiønsdelene) tilfælles. Mandkiøn, Qvindekiøn (om Mennesker.) Hankiøn, Hunkiøn (om Dyr.) Det stærkere, det svagere, det smukke Kiøn. (Uegentlig siges: Ordenes, Substantivernes Kiøn; og skielnes imellem Sagkiøn, det Kiøn, Gienstandene af Naturen have, og Ordkiøn, det som Sprogbrugen tillægger dem, og som i Dansken er to Slags: Fælledskiøn og Intetkiøn (Hverkenkiøn.) Blochs Sprogl.) = Kiønsbøining, en. i Sproglæren: den Forandring i Enden, som Ord modtage v. at skifte Kiøn. (Dichman. Bloch.) Kiønsdele, n. s. pl. de Legemsdele, som især tilkiendegive Kiønnet, og hvorved Forplantningen skeer. Kiønsdrift, en. Drift til Samleie, Avledrift. (om Dyr: Parrelyst.) Kiønsegenskab, en. den Beskaffenhed ved et Legeme, der udgiør Kiønnets Særkiende. Kiønsord, et. brugt af Nogle i Sproglæren for: Artikel. Kiønsære, en. den Ære, som tilkommer og følger ubesmittet Kydskhed; og det især hos Qvindekiønnet. "Et Fruentimmer, hvis Kiønsære er ubesmittet." Ørsted. (Eunomia. II. 140.)

Kiøn, adj pl. kiønne. [s. skiøn.] 1. smuk, tækkelig. (af Udseende.) En kiøn Pige. "Saa lader en Kone dog kiønt i et Huus." Bagg. "Du fandt dog selv mig kiøn v. mine Vers at høre." Jacobi. (Overs. af Sappho. Bedre havde her staaet smuk.) 2. artig, velartet, høvisk, tækkelig (i Adfærd, Maneer.) En kiøn jævn Mand. Et kiønt Væsen. (dagl. T.) 3. betydelig, anseelig. En kiøn Hob Folk, Penge. (d. T. "Kiøn kan, ligesom skiøn, anvendes i dagl. T. med Hensyn til Nytte og Brug; men kun m. Hensyn til, at noget er i anseelig Mængde. Man siger: Den Gaard har kostet kiønne Penge. Der var en kiøn Forsamling." Müller.) [Bemærkelsen: tapper, modig, dristig (det tydske: kühn), er forældet.]

Kiøre, en. stor Hast. Det gik, han giorde det i een Kiøre. (dagl. T.)

Kiøre, v. a. og n. 2. [Isl. keira, egentl. drive frem.] A. v. a. 1. føre paa Vogn. At kiøre Tømmer, Brænde. At kiøre Hø, Brænde ind. Han kiørte hende hiem. At kiøre Giødning ud (p. Ageren.) Han lod sig kiøre fra det ene Sted til det andet. 2. styre og drive Heste ell. andre Dragere for Vogn, Plov, &c. Han lærer at kiøre. At kiøre fire Heste under een Tømme. At kiøre Plov, Harv ɔ: styre Hestene, som trække Ploven. "Naar Bonden kiører samme Plov, der kiørtes alt af salig Oldefædre." F. Guldb. — At kiøre et Par Heste ihiel; kiøre sin Vogn i Stykker. At kiøre et Par Heste til ɔ: vænne dem til at gaae

f. Vogn. Kiør til! ɔ: lad Hestene løbe. (jvf. age, som nu mest kun br. af Almuen.) "Age (J. áka) betydede oprindeligen at føre eller bringe fremad; kiøre (Isl. keyra) betydede at drive, nemlig Hesten. Ved det første Ord tænkte man altsaa mest v. Lasten; v. at kiøre v. Kraften, hvorved Vognen bragtes videre." Müller. 3. i dagl. Tale: drive, jage; kaste sammen uden Orden. At kiøre een ud af Stuen. At kiøre det ene iblandt det andet. B. v. n. age, færdes v. en Vogn. At kiøre med fire Heste. Jeg vil hellere kiøre end ride. At kiøre afveien for een. Kudsken er kiørt efter Lægen (f. at hente ham.) Vi vil snart kiøre hiem. At kiøre ind i Gaarden. At kiøre frem (m. den forspændte Vogn.) At kiøre omkring i Gaderne. At kiøre op med Kanoner, m. et Batterie (kiøre frem med Kanonerne t. Stedet, hvor man vil fyre.) At kiøre over en Bro, Aa. Barnet blev kiørt over v. Gaden (overkiørt.) At kiøre v. en Steen. At kiøre ud i Skoven. Han er nylig kiørt ud. At kiøre vild, kiøre feil, kiøre en urigtig Vei. = Kiørebane, en. Bane, hvor Veddekiørsel skeer, eller Heste tilkiøres. (V. S. O.) Kiørebro, en. B. som man kan kiøre over. Kiørebrug, en. En Hest til Kiørebrug, Vognhest. "Den danske Hests Fortrinlighed til Kiørebrug." Bibl. f. Physik &c. 18. S. 254. Kiørehest, en. Vognhest, H. som allene ell. i Spænd bruges f. Vogn. Kiørekarl, en. Kiøresvend. (Fr. 17 Jun. 1806.) Kiørelyst, en. L. til at kiøre. Kiøreløn, en. det, som betales for at befordre Ting ell. Personer til Vogns; Vognfragt. Kiørepidsk, en. P. som Kudsken bruger. Kiøreredskab, et. hvad der hører til at kunne kiøre m. en Vogn; Vognredskab. Kiøresvend, en. den, som m. Tømme og Pidsk styrer Hestene for Vognen; Kudsk, Vognsvend. Kiøresæde, et. Kudskesæde. Kiøretøi, et. 1. det, som udfordres t. at kiøre: Vogn, Heste, Seletøi. Denne Kudsk holder sit K. i god Stand. 2. i Særd. det, hvori man kiører, Vogn. (det fr. voiture.) Han holder tre Slags Kiøretøi. Kiøretømme, en. T. som bruges for en Vogn. Kiørevei, en. Vei som er f. Vogne (modſ. Ridevei, Gangsti.) Kiørevending, en. det, at vende en Vogn, og Plads dertil. Der er ingen K. i Gaarden. figurl. i en Kiørevending ɔ: med stor Hast, i en Fart. = Kiøren, en. ud. pl. det at kiøre. Riden og Kiøren. — Kiørsel, en. pl. Kiørsler. 1. Gierningen at kiøre. Bønderne maa giøre Kiørsler til Veiarbeidet. Kornkiørsel. 2. Færdsel m. Vogne. I denne Gade er megen K. (s. Giennemkiørsel, Indkiørsel, o. fl.)

Kiørvel, en. ud. pl. [A. S. Cerfille. N. S. Karvel.] en almindelig Madurt, som dyrkes i Kiøkkenhaver. Scandix cerefolium. (Spansk Kiørvel. S. odorata.) = Kiørvelkaal, Kiørvelsuppe, en. Kiødsuppe, hvori koges hakket Kiørvel m. m.

Klaae, v. a. s. kløe.

Kladde, en. det første Udkast t. noget, som skrives; Concept. (N. S. Kladde.) At skrive noget i Kladde. At reenskrive en Kladde. = Kladdebog, en. Bog, hvori man skriver Breve og desl. i Kladde.

Kladderi, et. pl. -er. [Isl. Klatr; klatra, at miste, tabe.] Ting af ringe ell. ingen Værdi. (d. Tale.) — Deraf: kladdervorn, adj. som ikke duer, unyttig, ubrugelig. (Grams Nucl. lat.)

Klade, en. pl. -r. En Dynge, Hob. (Langebek.) En K. Iis, Tørv. (Moth.)

Kladsk, et. 1. Lyden, som høres, naar man smækker m. noget; et Smæld. 2. et Slag, der frembringer en saadan Lyd. Deraf: kladske, v. n. s. smælde.

Klaffe, v. a. 1. bagtale, bagvaske. (Kingo; forældet. jvf. Müllers D. Synon. I. 298.)

Klaffer ell. Klafferi, et. Bagtalelse; Bagvaskelse. (Lidet brugeligt, ligesom Sammensætn. Klafferdigt, Klaffertand, Klaffertunge, o. fl.)

Klaffer eller Klaffrer, en. Bagtaler, Bagvasker. (forældet.) "Hvad kan Klafferens Bagtale — giøre dig?" Bording. I. 234. "Fri fra Klaffers Munde." sammestebs. (Ogsaa: Klaffermund.)

Klag, Klage ell. Klagge, en. ud. pl. 1. Dynd, Veidynd. (Moth.) 2. Frost i Jorden (norsk: Tæle.) Klagen er endnu i Jorden. (Langebek. Fleischer.) Isl. Klaki.

Klage, v. n. og a. 1. [Isl. klaga.] A. v. n. 1. udtrykke ubehagelige Fornemmelser, en lidende Tilstand, enten v. Ord og Tale ell. ved uarticuleret Lyd. Han giør ikke andet end sukke og klage. At klage over dyre Tider, over sin Skiebne. At klage over eens Haardhed. — recipr. klage sig. a) vaande sig, jamre sig. b) beklage sig. Han klagede sig for mig. At klage sig for Penge. — At klage sig i sit Hoved, for sit Bryst (siges i dagl. T.) 2. indgive Klagemaal, besvære sig (for Øvrigheden, Dommeren.) Han vil klage for Kongen, for Øvrigheden. B. v. a. føre Klage over noget ell. over en Person. At klage sin Nød f. een. At klage over een, paa een. Der klages meget over hans Forsømmelse. = Klager, en. pl. -e. den, som klager, fører Klagemaal. Han mødte (i Retten) f. Klageren. (Sammens. Ord. s. under Subst.)

Klage, en. pl. -r. 1. Udtryk, hvorved man giver sin Nød, Sorg ell. sine Lidelser tilkiende. Den Fattiges K. Der er Jammer og K. i Huset. 2. Besværing, Anke, Klagemaal over Andre, over Skade, Uret, Vold, man har, ell. mener at have lidt. At føre K. mod een, indgive en K. over

een. At skrive, opsætte en Klage. = Klagebrev, et. B. som indeholder Klager ell. Besværinger. Klagedigt, et. en Elegie, Sørgesang. klagefuld, adj. en klagefuld Tale. Klagegraad, en. En med Klager blandet Graad. "Du har havt Medynk m. min Klagegraad." Rahb. Klagehuus, et. H. hvor Sorg og Klage hersker; Sørgehuus. Klagelyd, en. Lyd fra een, der klager sig; klagende Lyd. klageløs, adj. som intet har at klage over. (Langeb.) Klagemaal, et. d. s. s. Klage, 2. (Sieldnere for: Klage, 1. "De Faderløses Skrig, og Enkers Klagemaal." Tullin.) Klageqvinde, en. Qvinder, som fordum leiedes t. at græde og klage over en Afdød. (Jer. 9. 17.) Klageraab, et. høirøstet Klagelyd; Klageskrig. (Thaarup.) Klageriim, et. s. Klagedigt. Klagesang, en. Elegie, Klagedigt. Klageskrift, et. 1. Skrift, der indeholder Klager, Beklagelser. 2. skriftligt Klagemaal. Klageskrig, et. Skrig hvorved man giver Nød eller Smerte tilkiende; Jammerskrig. Klagestemme, en. klagende Røst, Klagelyd. (Baggesen.) Klagesuk, et. høit, klagende Suk. (Ohl.) Klagetale, en. Tale, hvori man beklager sig, som indeholder et Klagemaal. "Han laaner Øre til Folkets Klagetaler, som til dets Jubelsange." O. Malling. Klagetone, en. Klagelyd. Klagevers, et. Klagedigt. = klagelig, adj. som passer sig til Klager, ynkelig, sørgelig. Med klagelig Røst. (V. S. O.)

Klak, en. pl. -ke. 1. Plet, som frembringes ved en Draabe, der falder fra et flydende Legeme. En Blækklak. figurl. Smitte p. eens Navn og Rygte. 2. d. s. s. Kladde. Det var først skrevet i Klak. (Holberg.) = Klakbog, en. s. Kladdebog. Klakpapir, et. blødt Papir, som trækker Blækklakke til sig.

Klakke, v. a. og n. 1. sætte Klakke paa. At klakke Papiret over m. Blæk. 2. neutr. give Klakke fra sig. Pennen klakker.

Klam, adj. pl. klamme. [N. S. klam. A. S. Clam, et Baand; og N. S. Klamm, en Klump.] 1. som er lidet fugtig. (jvf. klæg.) Linnedet er klamt. En klam Haand. Klamme Læber. (Ohlenschl.) 2. Sneen er klam (Isl. kramr) naar den begynder at tøe, og v. sin Blødhed let lader sig sammentrykke. "Klam og bleg, som Biergets Snee." J. Smidth. = Deraf: Klamhed, en. ud. pl. — klamme, v. n. Sneen klammer ɔ: er klam. (Moth.)

Klamme ell. Klammer, en. pl. Klamre. Hager ell. Klemmer, hvormed noget holdes fast ell. tæt sammen. (Klamre i Bogtrykkerier og i Prent. s. indklamre.)

Klammer, en. Støi af mange Talende; Kiv, Klammeri. "Man kunde ei røre ved Præsterne uden stor Klammer." Coldings K. Hist. "Hvor ret tog Overhaand den store Strid og Klammer." Holb. (P. P.) "Bacchus m. Glasset driver nidske Klammer." Stenersen. (forældet; ligesom de heraf sammensatte: klammeragtig, Klammerbroder, klammervorn, o. fl.)

Klammeri, et. pl. -er. Kiv, Trætte, som yttrer sig i vrede, fornærmende Ord; Skienderi. At yppe K. komme i Klammeri m. een. "Klammeri er høirøstet Kiv." P. E. Müller. (jvf. Strid, Trætte.)

Klampe, en. pl. -r. Smaastykker Træ af forskiellig Bestemmelse og Brug, f. Ex. til Skibs, til at vinde Tougværk om; Klampe (Træbøile, Klods) der sættes om Foden p. Heste, Kreature og Gæs, for at hindre dem i Gangen, m. m. (V. S. O.)

1. Klamre, v. a. 1. giøre noget fast v. Klamre ell. desl. At klamre sig fast med Hænderne. "Hvor ængstlig de — klamre sig v. Masten m. den anden Haand." Evald.

2. Klamre, v. n. 1. giøre Støi, Bulder. At klamre m. Fødderne, m. Døren. (Langebek.)

3. Klamres, v. n. pass. klamredes. trættes, skiendes, kives. (Hos Moth ogsaa klandres.) "Vore Theologer, som klamres hver anden Dag om Guddommens Egenskaber." Bagg. N. Klim.

Klang, en. (pl. Klange er brugt af nogle Nyere.) [T. og N. S. Klang.] en klar, tonende Lyd af nogen Varighed, helst en behagelig. Klokkens, Glassenes Klang. "Lyd er alt det, som høres; Klang derimod en vedvarende Lyd (dog kun af en vis Beskaffenhed.) En Tone er kun een og enkelt; men Klang kan være baade enkelt, og sammensat af flere Toner." Sporon. — uegentl. og fig. ogsaa om Ordenes Lyd; helst naar man ei tænker paa Meningen. "Fordi de helligste Navne — vare blevne de fleste til en tom Klang." Mynster. (I Sammensætn. staaer det undertiden for: Lyd. s. Efterklang, Gienklang, Misklang, Samklang, Velklang. Saaledes br. det ogsaa om Talestemmens harmoniske ell. rhythmiske Lyd. Dette Sprog har ingen behagelig Klang. Versets Klang. "Mængden dømmer helst en Digters Vers af Klangen." Popes Krit. v. Schiermann.) = Klangfigur, en. i Naturlæren: en Figur, som frembringes p. et fladt Legeme, hvorpaa en Bevægelse, forenet m. Klang, virker. klangfuld, adj. rig p. Klang, tonerig. Klanghul, et. Aabning, hvorigiennem en Klang høres; Lydhul f. Ex. paa et Klokketaarn. Klanghuus, et. i Jylland: et Klokkestuur. Klanglære, en. Lære om Klang og Lyd. (Akustik.) klangløs, adj. som er uden Klang. (Baggesen.) Klangmaaler, en. Redskab til at maale Klangens ell. Lydens Styrke. Klangspil, et. klingende Spil, Spil paa et klingende Toneredskab. (Bagg.)

Klap, en. pl. Klapper. [T. Klappe.] 1. et m. Hængsel forsynet, ell. paa lignende Maade befæstet Laag, som kan falde til, ell. lukkes ned for en Aabning. F. Ex. Klap ell. Ventil i en Pompe, Klappen paa et Skatol ell. Skab. 2. et bevægeligt Bræt ell. Bænkesæde, som kan lades op og ned. (s. Bordklap.) 3. en Smække, som hænges f. noget; f. Ex. Buxeklap. 4. noget der sættes for Dinene p. Hesten (Skyklapper), ell. lægges om Halsen ell. Foden paa ustyrlige Dyr. (V. S. D. s. Klampe.) = Deraf: Klapgrime ell. Klappegrime, en. En Grime af to Stykker Træ, hvori Hovedstolen er befæstet. Klaphorn, et. Et fuldkomnere Slags Valdhorn, forsynet med Klapper, hvorved Lyden faaer mere Omfang. Klapmusling, en. En Slægt af Skaldyr. (Spondylus.) Klaptøir, et. Tøir m. Klapgrime. klapøret, adj. om Heste, der have hængende Dren. o. fl.

Klap, et. pl. d. s. Lyden, som fremkommer v. to klangløse, ikke ganske haarde Legemers (især Hændernes) Sammenstød; it. Bevægelsen, Handlingen, som frembringer denne Lyd. Man hørte lydelige Klap, Haandklap. At give en et K. paa Kinden. (uegentl. Slag, Bank: Han fik dygtig Klap, blev klappet. dagl. Tale.) = Heraf: Klapfisk, en. d. s. s. Stokfisk. (Moth.) Klapjagt ell. Klappejagt, en. et Slags Jagt, hvorved en Skovstrækning omringes af Folk, som v. at klappe i Hænderne og slaae m. Kieppe p. Buskene drive Vildtet frem.

Klaphingst, en. pl. -er. en halvgildet Hingst.

Klapholt, et. det Træ, som Bødkere bruge til Bunden i Kar og Tønder.

Klappe, v. n. og a. 1. [Isl. klappa.] 1. frembringe Lyden, som kaldes Klap. Hele Forsamlingen klappede ad ham. At klappe i Hænderne. Der blev ikke klappet (paa Comedien.) Hiertet klapper (banker.) At klappe efter Ræve, Harer ɔ: foretage en Klapjagt. 2. slaae sagte, venligen med Haanden. At klappe een p. Kinden. At klappe p. Døren. At klappe Smør (for at faae Valden ud.) — Det er klappet og klart ɔ: alting er færdigt, i Stand. At klappe af, i Dands ɔ: give tilkiende v. Klappen, at Dandsen er forbi. 3. uegentl. banke, slaae. At klappe een dygtig af. At faae en klappet (banket) Trøie ɔ: faae Prygl. (Reenberg.) 4. klappes, v. n. pass. klappe hinanden. At kysses og klappes. = Klappen, en. ud. pl. og Klapning, en. (V.S.D.) Gierningen at klappe. Klapper, en. pl. -e. den, som klapper. "De brutale Klappere" af Evald. — Klappetræ, et. Et Redskab, bestaaende af en Stang med en Fiæl paa Enden, til at klappe Jorden f. Ex. i Havebede.

Klapperslange, en. pl. -r. et Slags meget giftige Slanger; Rangleslange. Crotalus.

Klappersteen, en. et Slags huul Myremalm. Ætites. (Brünnich.)

Klappre, v. n. 1. (har.) [T. klappern.] give en vedholdende, bankende Lyd fra sig. At klappre m. Tænderne af Kulde. Lemmen klapprer ved Vinden. At klappre m. Vingerne. (Stockfleth.)

Klar, adj. [Lat. clarus. T. klar. E. clear.] A. 1. om Lyset: stærkt, uhindret, ublandet. Et klart Skin. En klar Lysning. Klart Maaneskin. (Isl. glær. E. to glare, at lyse.) 2. om Legemer: giennemsigtig, ikke mørk, lys, oplyst. Klar Luft, Himmel. Den klare Dag. En klar Kilde. Vandet er ikke klart. Klare Perler. En klar (skær, giennemsigtig) Hud. Klart Netteldug (tyndt, aabent.) En klar Kiole. 3. At have et klart Syn ɔ: see tydeligt. B. om Lyden: tydelig, reen, ikke skurrende, dump eller tyk. Hun har en meget klar Stemme. C. heraf figurl. 1. forstaaelig, tydelig, begribelig. Et klart Beviis. At giøre en Ting klar og tydelig. Et klart Foredrag. Et lyst, klart Hoved. 2. i Stand, færdig, afgiort. At giøre en Sag klar; giøre sig klar; giøre en Regning klar. (Holberg.) "De meente, at det var en klar Sag, og Tryghed paa begge Sider." A. Vedel. Skipperen er klar til at seile. At giøre Ankeret, Touget klart. At giøre klart (ryddeligt) Skib (til at modtage Angreb.) — klarlig, klarligen, adv. (br. meest figurl. klart, adv. derimod baade egentl. og figurl. Lyset, Ilden brænder klart. Jeg seer det klart, at han har Uret. "Vi see klarligen, at Herren er med dig." 1 Moseb. 26, 28.) Undertiden br. klar i Sammensætn. som adv. f. Ex. klarlysende, klarseende, klarskinnende. = klardunkel, adj. et Udtryk i Maleriet. s. lysdunkel. (fr. clair-obscur.) klarsynet, adj. v. som seer klart, har klart Syn. (Malling.) klartraadet, adj. om visse Slags klare) Tøier. (Ambergs Ordbog.) klarvinget, adj. som har klare (giennemsigtige) Vinger. Klarvingede Insecter. Hymenoptera. klarøiet, adj. som har klare Dine, hvis Dine ikke ere blandede. "Et venligt Diekast fra en klarøiet Pige." J. Graah. = Klarhed, en. Egenskaben at være klar (i Ordets forskiellige Bemærkelser.) Stemmens, Lysets, Solens K. "Vellugtende Røgelse forøgede Ildens Klarhed." Schytte. Klarhed i Begreber. "Han arbeider saa meget p. at bringe disse dunkle Forestillinger til Klarhed, at ingen sandselige Ting røre ham." Sneedorf. (Klarhed udtrykker et fuldere Lys, end Skin; men en ringere Grad i Lyset, end Glands. "Formedelst Skin lader en Ting sig tilsyne; formedelst

Klarhed sees den i sin fulde Form." Sporon.)

1. Klare, v. a. 1. giøre klar; befrie en Vædske fra Dele, som giøre den uklar. At klare noget igiennem graat Papir. At klare Miod, Kaffee. At klare Brændeviin (ɔ: destillere det anden Gang.) — klares, v. n. pass. Øllet maa staae noget f. at klares. 2. At klare Lintøi, vaskede Klæder ɔ: skylle det p. ny efter Vasken, f. at hænge det op til Tørring. 3. figurl. afgiøre, bringe til Ende, giøre færdig. Det kan ikke klare Sagen. At klare et Regnskab. At klare (betale) sin Gield, sin Landgilde. 4. til Skibs: At klare op p. Dækket ɔ: giøre rydeligt. At klare (frigiøre) et Toug. — At klare Kysten, Riffet, Broen ɔ: komme forbi m. Skibet uden Skade. At klare sig for ell. fra Isen (komme ud af, giøre sig fri for.) "Og klar dig fra Grunde v. hurtig Vending." S. Blicher. = Klarekiedel, en. K. hvori noget klares (2.) Klarepung, en. En ulden, kegledannet P. hvorigiennem noget sies f. at klares. Klarevand, et. 1. Vand, hvori Lintøi klares. 2. den vandagtige Vædske, som bliver tilbage i Kiedelen, efterat Brændevinet er klaret. = Klaring, en. Gierningen at klare.

2. Klare, v. n. 1. (har.) blive klart (i Veiret.) Nu begynder det at klare. Opad Dagen begyndte Himmelen at klare op. — Ligeledes bruges n. pass. at klares. Luften klares. "Nu klaredes det over Havets Skiød, og Morgenstiernen nære Dag forkyndte." F. Guldb. (Sieldnere forekommer recipr. klare sig, for: blive klar. "Dinene de maae sig klare." Grundtvig. Qvædl. 408.)

Klarere, v. a. 1. afgiøre, betale (d. f. f. klare, 3.) At klarere sin Regning; klarere hos Verten. (d. Tale.) 2. et Skib klarerer Tolden ell. ved Toldstedet, naar Ladningen opgives og den paabudne Told betales.

Klase, en. pl. -r. [Isl. Klasi.] en Klynge, især af Frugter p. een Stilk. En K. Druer, Nødder, Bær. (mest om Viindruer.) — Klasestilk, en. Stilk, som bærer en Klase paa en Vært.

Klasse, en. s. Classe.

Klat, en. pl. -ter. [Isl. Klatr, en ringe, unyttig Ting.] 1. en liden Deel, en Smule. En K. Smør. En lille K. Jord. 2. d. s. s. Klak, 1. ell. en liden Deel Ureenlighed. Der er kommen en Klat paa. At sætte Klatter p. noget. = Klatfinger, en. den, som af Skiødesløshed ikke holder p. hvad han har i Hænderne. (d. T.) klatfodet, adj. seen tilfods. (Moth.) Klatgield, en. Smaagield, Plukgield, som man hist og her er skyldig. klathaaret, adj. som har filtet, uredt Haar. Klatuld, en. klattet, ureen Uld. (Ambergs Ordb.) klatviis eller klatteviis, adv. i Smaadele; ganske lidt ad Gangen. klatvorn, adj. ubehændig, klatfingret. (d. T.) klatøiet, adj. som har størknet Vædske i Øinene ell. Øienhaarene. — klattet, adj. som har Klatter paa sig, er klathaaret. Et klattet Faar. "En klattet Fole kan blive en Hest." Ordspr. Ulden er klattet (sammenfiltet.)

Klatte, v. a. 1. slaae Klatter, anbringe Klatter. Muursvenden har klattet lidt Kalk hist og her p. Væggen. 2. I d. Tale: at klatte bort ɔ: spilde, udgive til Unytte, og klatviis. (Isl. klatra, miste, tabe.) Han klatter mange Penge bort om Aaret.

Klatteri, et. pl. -er. [af n. s. Klat og v. klatte.] noget, som er giort i Klatter, klatviis ell. ikke forsvarligt. (dagl. Tale.) Hans Arbeide er kun Klatteri; han kommer een Dag, og er borte to, tre Dage.

Klattre, v. n. 1. (har.) [T. klettern.] kravle opad, arbeide sig opad m. Hænder og Fødder. (s. klavre, kravle, krybe.) At klattre op i en Mast, i et Træ.

Klaveer, et. pl. Klaverer. et m. Strænge beklædt musicalsk Instrument, der spilles ved m. Fingrene at bevæge Tangenter, hvis Stifter i Enden slaae an mod Strængene. Deraf: Klaveermusik (som er indrettet f. Klaveret), Klaveernoder, Klaveerspil, Klaveerspiller, o. fl.

Klavre, v. n. 1. [N. S. klauern.] arbeide sig frem ved at bruge Hænder og Fødder (br. ogsaa ligesom klattre om at krybe opad.) At klavre ind igiennem et Vindue, op i et Træ, over en Muur, ned af en Rebstige. (jvf. krybe og klyve.) — Deraf: Klavren, en. ud. pl.

Kleg, en. og kleg, adj. s. Klæg.

Klein, adj. [Isl. klén.] liden, spæd, spædlemmet, spinkel. Klein af Lemmer. En klein (fiin, spæd) Stemme. (d. Tale.) = kleinmodig, adj. forsagt, mismodig. "De vare kleinmodige, for der var lidet Vand." Jud. 8. 9. "Den Kleinmodige bliver let modløs, fordi han kun besidder en ringe Deel af Mod; men han er det ikke altid. Mistillid t. sig selv og Kummer giør kleinmodig." Sporon. — kleinmælet, adj. som har svagt, kleint Mæle. Kleinsmed, en. En Laasesmed. kleintærende, adj. smaatærende. (Arrebo.) = Kleinhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være klein. (V. S. O.)

Kleine, en. pl. -r. et Slags Bakkelse, der koges i Smør eller Fedt. [I ældre Skr. forekommer Klenit i lignende Bemærk. Sv. Klenät.]

Klekke, klekkelig, s. klække, klækkelig.

Klem, en. (uforanderligt og ud. Artikelen foran Ordet.) 1. paa Klem. Vinduet, Døren staaer paa Klem ɔ: næsten lukket, men dog aaben; saa nær lukket, at den kunde klemme. 2. figurl. Fynd, Eftertryk i mundtlig ell. skriftlig Tale. Det har ingen Klem m. hans Tale. Den Tale

har Fynd og Klem. "Et Hoved talte Fredeus Sag med Fynd og Klem." Storm. — Klemhage, en. Et Bødkerredskab, hvormed Endebaandene spændes p. Karrene. Klemskrue ell. Klemmeskrue, en. et Redskab t. at klemme Ting sammen ved Kraften af en Skrue.

Klemme, en. pl. -r. 1. Redskab til at klemme med; f. Ex. Ildklemme. Rigets Klemme kaldtes tilforn Rigets store Segl. (Deraf: Klemmebrev.) 2. ud. pl. Tilstanden, at klemmes; Sted, hvor man er i en Snevring, hvor man ikke let kan komme ud. At sætte en Bog i K. At komme, være i Klemme. 3. en krampeagtig Sygdom hos Mennesker og Dyr, hvorved Kiævebenene drages sammen, saaledes at Munden kun med Vold kan aabnes. Trismus. Mundklemme. 4. figurl. Betryk, Forlegenhed, Nød. "Den Edderfugl var haardt i Klemme." Evald.

Klemme, v. a. klemte (klemmede), klemt. [T. klemmen. jvf. klam.] 1. trykke haardt, paa en smertelig Maade. Skoene klemme. 2. trykke noget fast ell. tæt imellem to Legemer, ell. med en Klemme. Krebsen klemmer med sin Klo. At klemme sin Finger imellem Døren (og Karmen.) At klemme en Dør til (eller i.) Han klemte sig tæt op til Muren. At klemme med en Tang. Klem til m. Tangen! — figurl. nøde, tvinge een til noget. (dagl. Tale.) At klemme paa, drive, skynde paa noget. (d. T.) = Klemmejern, et. Jernredskab til at klemme med. Klemmeredskab, et. ethvert Redskab som bruges til at klemme. Klemmering, en. Ring, der sættes paa noget for at klemme det tæt sammen. (Amsbergs Ordb.) — Klemmen, Klemning, en. Gierningen at klemme. — Klemmelse, Klemsel, en. Tryk, Trykning, det, at klemmes. (f. Beklemmelse, Hierteklemmelse.)

Klemt, et. pl. d. f. Lyd af Klemten. Vi hørte kun eet Klemt.

Klemte, v. n. 1. (har.) slaae langsomme, afmaalte Slag m. Knevelen p. Klokken; i Alm. for at tilkiendegive Ildsvaade. At klemte m. Klokken. — Klemten, en. ud. pl.

Klenodie, et. pl. -r. en kostbar, dyrebar Ting; en Skat, Belønning. Rigsklenodier, Smykker, som bruges v. Kongers Kroning. [T. Kleinod. M. A. Lat. elenodium.]

Klepper ell. Kleppert, en. [Isl. Kleppåhestr. T. Klepper. N. S. kleppen, løbe hurtigt.] en liden, men rask Hest.

Kleptræ, et. Træstykke paa et Tøir. (Er et jydsk Ord. f. Begtrup om Agerd. i Jyll. I. 407.) jvf. Klapgrime, Klaptøir.

Klerk, en. pl. -e. [af Lat. Clericus.] en Præst, geistlig Mand.

Klev, en. pl. -er. en snever, skarpt afskaaren Fieldkløft. (Norsk.)

Klever, (en Urt.) f. Kløver.

Klid, et. n. s. collect. [Gl. T. Chrïa. T. Kleye. Sv. Kli.] Smaadele af Skallen p. visse Kornarter, som sældes fra Melet. "Hvis Dyd, naar Rangen sigtes fra, befindes Klid at være." Falster. At blande K. i Brødet. Hvedeklid. (Mandelklid.) = Klidbrød, et. B. af Klid eller blandet med Klid. Klidpose, en. P. hvori Klidet falder ved Melets Sigtning. Klidvand, et. varmt Vand, øst over Klid. — klidet, adj. fuld af Klid. Klidet Brød.

1. Klik, en. Smitte, Plet, Lyde. I den Talemaade: At sætte en K. paa eens Rygte. Det er en Klik paa hans ærlige Navn.

2. Klik, ud. Art. At slaae Klik, siges om Bøssen, naar Fængkruddet ikke fanger Ild. — figurl. Det slog Klik for ham ɔ: det lykkedes ham ikke.

Klikke, v. n. 1. (har.) slaae Klik. Bøssen klikkede for ham.

Klima ell. Klimat, et. (i pl. altid Klimater.) 1. egentl. en Deel af Jordkloden, beliggende imellem to Kredse, som tænkes jævnløbende m. Æquator. De hede, kolde, tempererede Klimater. Det br. dog ogsaa om enhver større ell. mindre Egn paa Kloden, m. Hensyn til Veirliget og Luftens Beskaffenhed. 2. Veirligets Beskaffenhed i en vis Egn. Mange Lande have nu et mildere Klima, end i gamle Dage. = Klimatfeber, en. Feber, som i Alm. de hiemsøges af, der flytte til et hedt Klima fra et koldere. — klimatisk, adj. som hører til Klimatet.

Klimp, en. pl. -er. [Isl. Klimpa.] en liden sammenhængende tør Masse; en liden Klump (især af Jord. Job. 38.) En Jordklimp. = Klimpegn, en. Egn, hvor Jorden er klimpet ell. fuld af Klimper. (Baggesen.) Klimpevaltse, en. Et Agerdyrkningsredskab t. at giennemskære og udjævne Jordklimper. (Oluffsen. Dec. Ann. VII. 373.)

Klimpre, v. n. (har.) frembringe en sagte Klang, saasom v. at røre Metalplader ell. Strænge. At klimpre p. en Harpe, et Klaveer. — Deraf: Klimpren, en.

Kline, v. a. 1. [Isl. klina.] giøre noget fast ell. tætte noget m. en klæbende Materie. At kline Blade ind i en Bog. Kline Papir p. Væggen. At kline (tilkline) en Revne. At kline en Væg ɔ: lukke den med Leerklining. = Klineleer, et. L. som bruges til Klining. Klineloft, et. L. der er klinet som en Væg. Klinespaan, en. Redskab til at kline Vægge med. Klinevox, et. Vox, som bruges til at kline i Sprækker. (M. C. Ravn.) Klinevæg, en. leerklinet Væg. = Kliner, en. pl. -e. den, som arbeider med at kline. Klining, en. pl. -er. 1. Gierningen at kline. 2. det, som er klinet paa. Her er Kliningen falden af.

Klinge, en. pl. -r. [T. Klinge.] Bladet i en Kaarde, Daggert ell. et lignende Vaaben. Kaardeklinge, Sværdklinge. "Æren aldrig sad paa Spidsen af en Klinge." Helt. At gaae een p. Klingen, trænge ind p. een m. Vaaben, ell. figurl. i Ordstrid: bringe een i Forlegenhed. "Den Anden derimod ham stærkt p. Klingen gik." Holb. (P. P.)

Klinge, v. n. (har.) klang (sielden: klingede), klinget. [Isl. klingia.] 1. give Klang fra sig, lyde m. Klang. En klingende Malm, Biælde. Med klingende Spil. Det klang i Harpens Strænge. "Ved saadant Fald det sang og klang i hendes Krytker." Holb. (P. Paars.) 2. figurl. deels om anden, ikke egentlig klingende Lyd (Dette Ord klinger ilde); eller blot om Talens Udtryk (Det klinger unaturligt, at bruge saadanne Talemaader); deels om Maaden, hvorpaa noget optages af den Hørende. Det klang godt, ikke godt i hans Øren. — Klingedigt, Klingeriim, et. Sonnet. (P. Syv. Moth.) — Klingen, en. Biældernes uophørlige Klingen.

Klinger, adj. som lyder fiint, skarpt. En klinger Lyd. Hans klingre Stemme. "Det klingre Hanegal." Kingo. (Udg. 1827. S. 430.) "Jo klingere Lyd, jo haardere Malm." Bording. I. 312. "Med klingre Ord at qvæde." Grundtv. (Biowulf. 265.)

Klingre, v. n. 1. (har.) et v. frequent. af klinge, der udtrykker en mere fiin eller klinger Lyd, end dette, og tillige dens Gientagelse. Hvor længe vil du gaae og klingre m. de Biælder? Pengene klingrede (ikke klang) hen ad Gulvet; Ruderne faldt klingrende (ikke klingende) ned p. Gaden. — Man siger: en klingrende (sieldnere: klingende) Frost ɔ: en reen og stærk Frost, naar den snee- og iisdækkede Jord ligesom klingrer under Fødderne.

Klink, v. s. en Børneleg, hvori Penge kastes mod en Væg. At spille Klink.

1. Klinke, en. pl. -r. [I. og S. Klinka.] 1. Lukkelse paa en Dør, som bestaaer i et Jern, der falder i en Hage i Dørkarmen (Klinkehage.) 2. flade Metalkramper, hvormed noget holdes sammen, ell. sønderbrudte Ting (Glas, Porcellain) igien forenes. = Klinkebaand, et. Snor, hvormed Klinken p. en Dør bevæges. klinkebygget, adj. om smaa Fartøier, der ere saaledes byggede, at een Planke ligger m. Kanten ovenpaa den anden. (s. kraveelbygget.) Deraf: Klinkebygning, en. om denne Bygningsmaade af Skibe. Klinkefald ell. Klinkefang, et. Krampe ell. Tværjern over Klinken, hvori den bevæges op og ned. Klinkehage, en. (s. ovenf. Klinke, 1.) Klinkejern, et. bevægeligt Jern, som gaaer igiennem Døren, f. at kunne oplukke Klinken udenfor. Klinkelaas, en. konstig Klinke m. en Laas. (V. S. O.) Klinkenagle, en. og Klinkesøm, et. et Søm, som klinkes ell. nettes; en Netnagle. Klinketrykker, en. det Redskab, hvormed Klinken oplukkes, naar det er fast (Klinkejern.)

2. Klinke, en. pl -r. et Slags smaa, lette, haardt brændte Muursteen. Hollandske Klinker.

1. Klinke, v. a. 1. banke et Søm, en Bolt eller Nagle, som er drevet igiennem Træ, flad i den tynde Ende, for at det kan holde bedre fast. 2. sammenføie med Klinker (2.) At klinke et Fad, en Tallerken. — Deraf: Klinkning, en.

2. Klinke, v. n. 1. (har.) støde noget (især Glas) sammen, at det giver Klang. At klinke m. een (i det man drikker med ham.) At klinke m. Glassene. — Klinken, en. ud. pl. Klinken med Glassene.

Klint, en. pl. -er. [Isl. Klettr. jvf. Klit.] et Forbierg, en maadelig Bierghøide, Biergstrækning v. Havet. Møens, Stævns K. "Klint er en nogenlunde høi Deel af et Land, som m. en næsten lodret Side vender ud til Vandfladen." Müller. = Klintbred ell. Klintebred, en. den yderste Rand af en K. eller Strandbredden under en K. Klintbrud, et. Sted, hvor Klintsteen brydes. Klintespids ell. Klintspids, en. den øverste Top af en K. Klintsteen, pl. Steen, som brydes paa en Klint.

Klinte, en. ud. pl. et Ukrud i Korn. Agrostemma githago. = Klintebrød, et. B. hvori der er megen Klinte. klintefuld, adj. En klintefuld Ager. Klintekorn, et. Klintens Frøkorn. Klintesold, et. Sold med smaa runde Huller, hvori Klinten sældes fra Kornet. (Colding.)

Klip, et. pl. b. s. Snit m. en Sax. At giøre et Klip i noget.

Klipfisk, en. (egentl. Klippefisk.) visse Torskearter, som kaldes saa, fordi de, først saltede, ophænges p. Klipper f. at tørres. Saaledes ogsaa: Klipkuller, en. Kuller tørret paa samme Maade.

Klippe, en. pl. -r. [Isl. Klippi, en Klump, Masse.] en stor og isoleret Steenmasse; en enkelt Deel af et nøgent Field. (Bierg og Field bruges derimod sædvanl. om større Klippemasser.) "Ved Klippe forstaaes et Bierg af fast Steen. Ligesom man v. Ordet Klippe tager Hensyn til Biergmassens Fasthed, saaledes v. Field især til dens Høide." Müller. En K. i Havet (et Skiær.) Koralklipper. At bestige en Klippe. = Klippeblok, en. En stor, uformelig Fieldsteen. (Øhlenschl.) Klippebrud, et. 1. et fra en K. afrevet Stykke. (V. S. O.) 2. Brud, Revne ell. Steenbrud i en Klippe. Klippebygger, en. den, som bygger, boer p. en K. (Arrebo.) Klippebæk, en. B. som falder ned fra Siden af et Bierg. "Med giennem Fieldet dandsed en sølvklar

Klippebæk." Øhlenschl. klippedannet, adj. dannet som en K. Klippeegn, en. en. Fieldegn. Klippeelv, en. Elv som rinder imellem Bierge. klippefast, adj. fast, urokkelig som en Klippe; grundfast. klippefuld, adj. som har mange Klipper; biergfuld. Et klippefuldt Land. Klippegang, en. Gang, som fører op ad en Klippe, ell. er indhugget i en K. (J. L. Heiberg. Psyche. 75. 86.) Klippegrund, en. En Grund, som bestaaer af Bierg ell. Klippe. At bygge et Huus paa K. En Klippegrund i Havet. klippehaard, adj. meget haard. Klippehal, en. Hal ell. Sal i et Bierg. (Øhlenschl.) Klippehule, en. Hule ind i et Field; Bierghule. Klippehvælving, en. En ved Natur eller Konst hvælvet Klippehule. Klippekløft, en. Biergkløft, Fieldkløft. Klippekyst, en. Kyst, som bestaaer af Klipper, biergig Kyst. Klippeland, et. biergigt Land, Bierglaud. (Grundtv.) Klippeleie, et. Leie p. en Klippe. (M.) Klippeluft, en. Bierglust. (Øhlenschl.) Klippemalm, en. Malm ell. Erts, som indeholdes i Klippen ell. Bierget. "I Steen og Klippemalm." Arreboe. (Hexaem. 182.) Klippemos, et. Fieldmos. Klippemuur, en. En steil Klippe, der reiser sig, lige som en Muur. Klipperede, en. Fuglerede paa en Klippe. (Arreboe. Hexaem. 203.) Klipperevne, en. Revne, Sprække i en K.; klipperist. Klipperif, et. Et Rif, en Grund i Havet, som bestaaer af Klipper. Klipperift, en. Klipperevne. (Øhl.) Klippeskred, et. d. s. s. Biergskred. Klippeslot, et. Biergslot. Klippespids, en. den øverste Spids eller Top af en kegledannet K. Klippespring, et. 1. Kildevæld i en Klippe. (V. S. O.) 2. et Spring fra en K. Klippesteen, en. Fieldsteen. klippesteil, adj. steil, som en brat Klippe. "Saa klippesteil og rank ei Volden findes kunde." Bording. (II. 421.) Klippestrand, en. Strand eller Kyst, som er biergig, som dannes af Klipper. "Hvilke hvide Klippestrande stige hist af mørke Sø?" Ingem. Klippestykke, et. en betydelig, fra et Field løsreven, ell. særskilt forekommende Steenmasse; eller en fremstaaende Deel af en Klippe. (Bagg. Labyr. II. 9.) klippestærk, adj. overmaade stærk. Klippetind, en. d. s. s. Klippespids. Klippevei, en. Vei, som er banet p. Klippegrund. (P. E. Müller.) Klippevæg, en. En stor og jævn Side af en Klippe; en Fieldvæg.

Klippe, v. a. 1. [Isl. klippa.] skære m. Sar. At klippe Haaret; klippe Lerred, Faar, Træer, Hækker. At klippe et Stykke af. At klippe ind i et Stykke Tøi. At klippe et Brev op; klippe et Baand over. At klippe sig i Fingrene. At klippe Lerredet, Klædet til. At klippe Figurer ud i Papir. — figurl. formindske. Hans Indkomster ere meget klippede. = Klippetid, en. Tid, da Faarene klippes. — Klipning, en. pl.-er. Klippen, en. ud. pl. Gierningen at klippe. Hold op m. den Klippen! — Klipuld, en. Uld, som er klippet af Faaret ell. Lammet.

Klippe, v. n. 1. At klippe (blinke) med Øinene. s. glippe.

1. Klipping, en. pl.-er. Skindet med Ulden paa af et Lam, slagtet efter St. Hansdag. (jvf. Knæling.)

2. Klipping, en. pl.-er. et Slags ringe Mynt i ældre Tider.

Klir, et. klirrende Lyd, Klirren. "Klirret af Sværde." Evald. "Klir af Sporerne." Øhlenschl. (Helge. S. 194.)

Klirre, v. n. 1. (har.) bruges om den klingrende, skarpe Lyd, som høres f. Ex. naar en Kaarde slaaes mod en anden, naar Glas sønderslaaes, eller desl. Sværdene klirrede. Klirrende Sporer. "Naar Sablen klirrer og Spydet hviner." Bagg. "Despoter reise sig, og Lænker klirre." Rein. — Deraf: Klirren, en. ud. pl. Sværdenes, Rudernes Klirren.

Klisteer, et. s. Clysteer.

Klister, et. ud. pl. [Isl. Klistr.] en sei, bindende Materie, hvormed faste Legemer forbindes. Stivelseklister, Meelklister. = klisteragtig, adj. som ligner K. Klisterhorn, et. H. hvori Skomagere giemme deres K. Klisterpotte, en. Potte, hvori Klister koges.

Klistre, v. a. 1. forbinde, sammenføie m. Klister. At klistre noget sammen; klistre et Blad i en Bog. (Klistre sammen i dagl. T. ogsaa som v. n. Øinene klistre sammen.) — Deraf: Klistring, en.

Klit, en. pl.-ter. [Isl. Klettr, en Klippe, Klint. Sv. Klint.] Sandbakke v. Stranden, især dannet af Flyvesand; ogsaa: en Strækning af slige Bakker (og da ud. pl. At boe i Klitten, plante i Klitten.) Levende Klitter, løse Sandbakker, som flytte sig for Vinden. = Klitarbeide, et. Arbeide ved Klitternes Fredning og Beplantning. Klitbakke, en. d. s. s. Klit. Klitbierg, et. en stor Klitbakke. Klitbo, en. Indbygger i Klitten. Klitegn, en. Egn, hvor Klitter og Flyvesand findes. Klitfaar, et. Faar, som gaae p. Græs i Klitegne. (Langebek.) Klitfoged, en. Opsynsmand over Plantning og Sandflugts Dæmpning i en vis Deel af en Klitegn. (Begtrup om N. Jylland. III. 217.) Klitfredning, en. Klitternes og de i samme plantede Værters Fredning. Klitgaard, en. Bondegaard i en Klitegn. Saaledes ogsaa: Klithuus. Klithalm, s. Klittetag. Klithugst, en. den Gierning at afhugge de i Klitterne plantede Værter ell. Træer. Klitreise, en. Reise i Klitterne ell. befalet Vagt, som vedkommer Klitarbei-

det. Klitsogn, et. Sogn, hvori Klitter findes. (Dalgas Beskr. over Ribe Amt.) Klitstrækning, en. Kyststrækning, hvor Klitter findes. Klittørv, en. Tørv, som findes i Klitegne. Klitvippe, en. Sædvippe af Klittag ell. Hielme, som afskæres og samles til at besaae Klitterne med. (Begtrup om Jyll. III. 222.) Klitværn, et. Værn mod Sandflugt og t. Klitternes Fredning. Klitvæxt, en. V. som groer i Klitter og Flyvesand; Sandvært.

Klittag eller Klittetag, n. s. [af det jydske Tag ↄ: Tækkehalm.] en Rorplante, som vorer hyppigen i Flyvesand ved Havet, og tiener til at fæste og dæmpe den; Hielme, Senegræs. Arundo arenaria.

Klo, en. pl. Kløer. [Isl. Kló.]. 1. de spidse, krummede Negle p. Fugles og nogle Pattedyrs Tæer. Kattens Kløer. Ørnen slog sin Klo i Lammet. 2. Tænger eller Sare, hvormed Krebs og lignende Dyr ere forsynede. Krebseklo, Hummerklo. 3. Klo paa Gaffelen, til Skibs: den nederste Ende af Gaffelen til Mesanen. (jvf. Klov.) = Klohammer, en. Hammer med kløftet Pen, hvis ene Flig er længere end den anden. (V. S. O.)

1. Klod, en. (kort o.) pl. Klodder. [Isl. Klót.] en rund Knap ell. Kugle. (sielden.) Sværdets Klod. (Klodde. P. Claussen.)

2. Klod, en. (kort o.) pl.-de, i Jylland og Fyen: d. s. s. Plag.

Klode, en. pl.-r. [af 1. Klod. Lat. globus.] et rundt Legeme, en Kugle. (sielden uden om Jorden og andre Himmellegemer.) Jordkloden ell. blot Kloden. At seile rundt om Kloden. En Jord- og Himmelklode, globus terrestris, coelestis. = kloderund, adj. kuglerund. (Arreboe. Heraem. 55.)

Klods, en. pl.-er. [T. Klotz.] 1. et tykt, udannet Stykke Træ. 2. en Toffel m. tykke Træsoller. At gaae m. Klodser. (Moth.) 3. figurl. et plumpt, ubehøvlet og ubehændigt Menneske; en Dosmer, Tølper. (i d. Tale; Klodrian. N. S. Klůterer; og formodentlig beslægtet m. klusdre. At bære sig ad som en Klodrian. "En Klodrian er den, som af Ubehændighed giør noget galt." P. E. Müller.) = Klodsregning, en. Cubikregning. (Moth.) Klodssko, en. et Slags Sko m. Træklodser under, som Fruentimre bruge i slet Føre. Klodstørv, en. tykke Traadtørv ell. Æltetørv, som dannes uden Former. (modf. Formetørv.) it. store Skæretørv af Mosens øverste Skorpe.

Klog, adj. [Isl. klokr. Sv. klok. N. S. klook. A. S. gleaw.] som har en, især v. Agtsomhed og Erfaring erhvervet, v. Naturanlæg fremmet Indsigt i Tingens Sammenhæng og Livets Anliggender; som forstaaer at skikke sig i ethvert Tilfælde, benytte enhver Omstændighed og til sit Diemed vælge de tienligste Midler; ligel. om det, som virkes, udrettes, tilveiebringes v. denne Egenskab. "En klog Mand vil altid det Gode, fordi det er det rigtige; naar en fiin Mand vil det, da er det, fordi det nu fører til hans Maal." Sporon. Et klogt Raad, Anslag, Foretagende. "Af Skade bliver man klog, men sielden rig." Ordspr. 2. i dagl. T. om den, som har Indsigt i, forstaaer sig p. noget vist (med præp. paa.) At være klog paa sin Fordeel, p. Himlens Løb. Jeg kan ikke blive klog derpaa (faae Indsigt deri; komme under Veir dermed.) Ogsaa om den, som har almind. Menneskeforstand, ell. Anlæg til Klogskab. Han er ikke klog, ikke ret klog. Han bliver aldrig klog. Et klogt Barn. = klogelig, klogt, adv. m. Klogskab, p. en klog Maade. "Dersom vi klogelig skyede enhver Leilighed t. Strid." Basth. "Nu, I Konger! handler klogeligen." Ps. 2.10. — Klogskab, en. ud. pl. Egenskaben, at være klog; Indsigt i Livets Anliggender og Evne til at skikke sig i Verden, til at vælge tienlige Midler til sit Diemed. (Viisdom er en høiere Klogskab, en dybere Indsigt i Tingenes sande Væsen; hiin seer paa Tingene, paa Diemedet selv; denne p. Maaden at opnaae det.) "Viisdom er altid Viisdom; men det, som paa een Tid er Klogskab, er det derfor ikke strax p. en anden." Sporon. — Klogskabslære, en. L. som gaaer ud paa Klogskab, hvori Begrebet om Klogskab er lagt til Grund. Klogskabsregel, en. Forskrift, Leveregel, som Klogskab tilsiger.

Klokke, en. pl.-r. [N. S. Klokke. T. Glocke. E. Clock.] 1. egentl. et huult og rundt Redskab, oventil lukket og smallere, nedentil aabent og videre, som man ved en indeni hængende Knevel, ell. stundom v. Hammerslag udenpaa bringer til at give Klang. At ringe en K.; kime, klemte med Klokkerne. En Bordklokke, Huusklokke, Portklokke, Madklokke. 2. et Uhrværk, som ved Slag tilkiendegiver Tiden og Timerne; et Seierværk. Klokken slaaer, viser tolv. At stille Klokken. Hvad er Klokken? (ↄ: hvad Tid p. Dagen er det?) Klokken to venter jeg ham. 3. uegentl. a) adskillige Ting, som i Skikkelse ligne en K. En Glasklokke, Dykkerklokke. b) en Blomst af klokkedannet Form. c) et Underskiørt, som Qvindfolk bruge. En Bomuldsklokke, ulden Klokke. En Barneklokke. = Klokkearm, en. Træet, der gaaer ud fra Klokkearelen, og hvori Rebet er befæstet, hvormed Klokken ringes. Klokkeaxel, en. En i Tappe bevægelig Bielke, hvori Klokken hænger. Klokkeblomst, en. klokkedannet Blomst; i Særdeleshed af Planteslægten Campanula. Klokkedaab, en. den catholske Ceremonie, at døbe og navngive en K. klokkedannet, adj. i

Skikkelse liig en K. Klokkefaar, et. F. med en liden Klokken om Halsen, der leder en Flok. figurl. et enfoldigt Menneske. (Rahbek. Tilsk. I. 91.) Klokkeform, en. 1. Skikkelse, liig en Klokkes. 2. Form, hvori en Klokke støbes. Klokkefrø, en. et Slags Frøer, der give en huul Lyd; Peder Oxes Frøer. Rana bombinatuca. Klokkehammer, en. H. i et Seierværk, som v. at falde p. Klokken slaaer Timer og Qvarteer. Klokkehul, et. d. s. s. Klanghul, Lydhul. Klokkehuus, et. en Træbygning, hvori Kirkeklokker hænge i St. for i et Taarn. Klokkeklang, en. Klokkers klingende Lyd. Klokkeknevel, en. s. Knevel. Klokkeko, en. (s. Klokkefaar.) Klokkelyd, en. enhver Lyd, som frembringes v. en Klokke. Klokkemalm, en. blandet Malm, hvoraf Klokker støbes. Klokkepenge, n. s. pl. P. som betales til Kirken for Klokkers Ringning. Klokkereb, et. R. hvormed en K. ringes. Klokkerem, en. tyk Læderrem, hvormed Knevelen spændes i Klokkeringen. Klokkesang, en. Lyden af et Sangværk. Klokkeskaft, et. Haandfang p. en Bordklokke. (V. S. O.) Klokkeskuur, et. d. s. s. Klokkehuus. Klokkeslag, et. Et enkelt Slag, som en Klokke (2) giver. Klokkeslæt, et. Bestemmelsen af et vist Tidspunkt efter Klokken. At indfinde sig til, at sætte een et vist K. "Der maa være et indvortes Uhrværk hos enhver især, efter hvilket man regner sit Klokkeslæt." Eilschow. Klokkesnor, en. Snor, hvori man trækker f. at ringe p. en Huusklokke. Klokkespiir, et. s. Klokketaarn, Kirkespiir. Klokkespil, et. d. s. s. Klokkesang. Klokkestabel, et. Stilleværk af Bielker, hvori en Klokke hænger. Klokkestang, en. Stang hvori man trækker f. at ringe p. en Dør- ell. Portklokke. Klokkestol, en. d. s. s. Klokkestabel. (Moth.) Klokkestræng, en. Stræng af Staaltraad, hvorved en Huusklokke bringes til at give Lyd. Klokketaarn, et. T. hvori Klokker ere ophængte. Klokketist, en. d. s. s. Klokkerem. (Moth.) Klokkeviser, en. Tidviser p. et Uhrværk.

Klokker, en. pl. -e. tilforn (og undertiden endnu p. Landet) den, hvis Bestilling er at ringe Kirkeklokkerne, en Ringer; nu: den fornemste Underbetient v. Kiøbstedkirker; en Degn. = Klokkerembede, et. en Klokkers Bestilling. Klokkerkone, en. En Klokkers Hustru. Klokkerpenge, n. s pl. P. som gives Klokkeren f. at tegne til Altergang; Tegnepenge.

Klore, v. a. (af Klo.) kradse, rive. (Norsk. Moth. Suhm.)

Klos, adv. [E. close.] tæt ved, tæt ind paa. Klos til; Klos paa. (br. hyppigen til Skibs.)

Kloster, et. pl. Klostre. [L. claustrum.] 1. en affondret, indelukt Bygning, hvor Munke ell. Nonner, som have giort Klosterløfte, leve et eenligt og andægtigt Liv. figurl. Samfundet af de p. et saadant Sted levende Personer. At gaae i K. give sig i K. At forestaae, forlade et K. 2. i lutherske Lande: en Stiftelse, hvor ugifte Piger eller Enker nyde Bolig og Ophold til de gifte sig ell. døe. Et Frøkenkloster, Jomfrukloster, Fruekloster. Klosteret v. Kiøbenhavns Universitet: en Stiftelse til Understøttelse for 100 Studenter. = Klosterbetient, en. B. i ell. ved et Kloster, som ei har giort Klosterløfte. Klosterbog, en. B. som tilhører, bruges i et K. Klosterbonde, en. B. hvis Gaard tilhører et K. Klosterbroder, en. Munk ell. Lægbroder i et K. Klosterbrug, en. Anvendelse til Nytte og Eie for et Kloster. "Han havde formaaet Kongen til at give dette Gods hen til Klosterbrug." Suhm. Klosterbygning, en. B. hørende til et K. Klosterdaler, en. 1 Sletdaler (4 Mark) som efter Aar 1736 i Stedet f. Spiisning gaves Studenterne v. Communitetet ell. Klosteret i Kiøbenh. Klosterdont, en. Gierning, som skeer i et Kloster, hører til Klosterlivet. (Baggesen.) Klosterdragt, en. den D. som er foreskrevet Munke og Nonner at bære. Klosterfoged, en. den Betient ell. Klosterbroder, som har Opsyn med Klostergodset. Klosterfolk, pl. Munke, Nonner. Klosterfrihed, en. Frihed, som Reglerne tilstede Munke og Nonner under Klosterlivet. "Man finder ikke, at den sædvanlige Klosterfrihed er bleven ham indskrænket." Wandal. (Mindesm. I. 290.) Klosterfrue, en. Klosterfrøken, en. En Enke eller adelig Jomfru, som har Plads i et Kloster (2.) Klostergaard, et. G. ved et K. især en fiirkantet, af Klostrets Bygninger indelukt Gaard. Klostergang, en. G. i et Kloster, ell. omkring Klostergaarden. klostergive sig, v. rec. gaae i Kloster. (Hvitfeld.) En klostergiven Jomfru ↄ: Nonne. (Colding.) Klostergods, et. Jordegods, tilhørende et K. Klosterjomfru, en. 1. tilforn: en Nonne. (H. Taussen.) 2. s. Klosterfrøken. Klosterkirke, en. en til Klosteret bygget Kirke, hvor Munkene ell. Nonnerne holde Gudstieneste. Klosterlem, et. Hospitalslem (da Hospitaler ell. Fattighuse hos os undertiden kaldes Klostre.) Klosterlerred, et. fiint Lerred. (Holbergs Er. Montanus.) Klosterlevnet, Klosterliv, et. det Levnet, som Munke ell. Nonner efter visse dem foreskrevne Regler maa føre i deres Klostre. "Vel oplærte i Klosterlevnet." Suhm. klosterlovet, adj. siges om Børn, hvis Forældre have bestemt dem til at gaae i K. Klosterlyst, en. Lyst til at gaae i Kloster.

Klosterløfte, et. L. som et Mandfolk eller Fruentimmer aflægger, at ville indtræde i en geistlig Orden og leve efter dens Regel. Klostermark, en. Mark ell. Ager, som tilhører et Kloster. Klostermuur, en. M. der omgiver et Klosters Bygninger, Gaard og Have. Klostermø, en. Klostersøster, Nonne. (J. Friis.) Klosterport, en. P. paa Klostermuren. Klosterprovst, en. kaldes Provsten, som forestaaer Communitetet i Kiøbenhavn, og den Adelsmand, som forestaaer et Frøkenkloster i Holsten. Klosterpræst, en. P. ved et Nonne- ell. er Frøkenkloster. Klosterregel, en. Forskrift, som de, der leve i et Kloster (1) maae rette sig efter. Klosterret, en. den Ret, som holdes over en Munk ell. Nonne, der har forseet sig. Klosterskik, en. Skik, som efter Reglerne følges i et K. Klosterskole, en. Skole, som holdes i, ell. er forenet m. et Kloster. Klostersøster, en. Nonne. Klostertugt, en. Orden og dens Overholdelse i et K. Klostertvang, en. den Tvang, som Klosterløftet og Klosterlivet medfører. Klosterøvelser. pl. religiøse Øvelser som foretages i et Kloster.

1. Klov, en. pl. Klove (eller Kløve.) [Isl. Klauf. Sv. Klöf. s. klove og Kløft.] det kløftede Horn p. nogle Pattedyrs Fødder. "Saa at Klov imod Klov, Horn imod Horn regnes." D. Lov. III. 13. 29. "Kamelen tygger Drøv, og den har ikke Klove." 3 Moseb. 11. 4. ("En Hare tygger og Drøv, men han stiller ikke Kløvene ad." 11. 6. Bib. 1550.) "Intet Dyrs Kløver skal røre dem." Ezech. 32. 13. = Klovdyr ell. Kløvdyr, et. Dyr som har kløftede Fødder ell. Klove. (Isl. Klaufdyr.) Klovsav, en. et Slags Plankesav. (V. S. O.) Klovsyge, Klovesyge ell. Kløvesyge, en. En Sygdom i Kløvene hos Huusdyr. (V.S.O.)

2. Klov, en. [T. Kloben.] en Tang t. at tage noget med. En Jernklov, Ildklov, Fiilklov. (V.S.O.)

Klove, en. pl.-r. [T. Kloben. Den almindelige Bemærkelse er et kløftet Redskab.] 1. et Træ, som lægges om Halsen p. Qvæg, f. at binde det fast i Baasen; en Koklove. (N. S. Klave.) 2. Bolt og Jern, som Forbryderes Hænder og Fødder lægges i. (forældet.) "Indsæt dine Fødder i dens Stok, og din Hals i dens Klove." Sir. 6. 26. "At ligge i Klover og Jern." Hvitf. (Haandklover. Sir. 21. 21.) = Klovebaand, et. B. ved Kloven, hvormed Qvæget bindes til Baasen. (Oec. Mag. V. 371.) klovebinde, v. a. 3. at binde m. Klove (1.) At klovebinde Qvæg. klovebunden, adj. v. bunden v. Klove (om Qvæg, der holdes paa Stald.) Ti klovebundne Høveder. kloveløs, adj. kloveløst Qvæg, som ei er bundet.

1. Klub ell. Klubbe, en. pl. Klubber. [Eng. Club. Sv. Klubba.] 1. et kort, tykt Stykke Træ; en Kølle. (forekommer i ældre Skr. og br. i Norge.) 2. en Jordklump. (V. S. O.) 3. En Klub eller Skrueklub kaldes en stærk og tyk Jernramme, hvori indsættes forskiellige Skruesnit (de saakaldte Bakker), hvilke, naar Klubben v. dens to Haandfang omdreies, skære Skruer af Jern ell. Staal.

2. Klub, en. pl. -ber. [E. Club.] et sluttet Selskab, der samles til indbyrdes Moro, og et saadant Selskabs Samlingssted. At være Medlem af en Klub, gaae ind i en Klub. At gaae (hen) i Klubben. (Dette engelske Ord er traadt i Stedet for vort danske Gilde.) = Klubbal, et. Bal, som gives i en K. Klubgang, en. jævnlige Besøg i en Klub. (Rahb. D. Tilsk. I. 234.) Klubgiæst, en. den, som er Medlem af, og jævnlig søger en Klub. Klubliv, et. den Maade at leve paa, som i Klubber finder Sted. (Rahbek.) Klubven, en. Person, m. hvem man i Klubben omgaaes som et Slags Ven. Klubvenskab, et. Venskab, indskrænket til Klubben. (Rahbek.) Klubvert, en. Spisevert i en K. Klubvæsen, et. Alt hvad der hører til Klubber og Klubliv. (Rahbek.)

Klud, en. pl. -e. [Isl. Klutr.] 1. et lidet Stykke Tøi, især gammelt ell. revet; en Lap. En linned, ulden K. "Ingen sætter en Klud af nyt Klæde p. gammelt Klæde." Matth. 9. 16. At lægge en Klud p. Saaret; binde en Klud om Fingeren (hvorved ogsaa kan forstaaes en længere Strimmel; heller ikke br. Lap i dette Tilfælde.) 2. et Klæde, som bindes om Halsen; Halsklud, Halsdug. (Holb.) = kludebøde, v. a. 1. lappe m. Klude. Kludeboder, en. den, som bøder gamle Klæder; en Lappeskrædder. (Moth.) Kludehandel, en. H. med Klude og gamle Klæder. Kludehynde, et. Hynde m. Vaar, sammensyet af brogede Klude. Kludekniv, en. Redskab, hvormed Kludene sønderskæres i Papirfabriker. Kludekram, en. alle Slags gammelt, ubrugbart Tøi. Kludekræmmer, en. den, som handler m. Kludekram. Kludepapir, et. P. forfærdiget af linnede Klude. (forskielligt fra Bomuldspapir.) Kludesamler, en. den, som gaaer om og samler Klude t. Papirsfabriker, som befatter sig m. Kludesamling. Kludeskab, et. S. hvor Klude og brugt Linned giemmes. Kludeskrædder, en. d. s. s. Kludebøder. Kludetæppe, et. Gulvtæppe, sammensyet af Klude.

Klude, v. a. 1. lappe sammen af Klude, bøde m. Klude. En kludet Trøie. (V.S.O.)

Kluder ell. Kludrer, en. pl. -e. den, som giør sit Arbeide daarligt, uforsvarligt; en Fusker. = kluderagtig, adj. skiødesløst giort, fuskeragtig. Kluderarbeide, et. og

Kluderværk, et. kluderagtig Gierning. Kludervare, pl. slet giorte Vare. kludervorn, adj. som arbeider skiødesløst, kluderagtigt. — Kluderi, et. pl. -er. Kluderværk; Lapperi. "Med den Flikken og Bøden det er Kluderi." Ingemann.

Kludre, v. n. og a. 1. giøre Kluderarbeide. At kludre (fuske) i, ved noget. At kludre noget sammen.

Kluk, et. 1. Lyden, som en Høne giver, naar den ligger p. Æg ell. kalder p. Kyllingerne. (Deraf: Klukhøne. V. S. O.) Om Nattergalens og Turtelduens Lyd. Baggesen. 2. den Lyd, som høres i Halsen v. hastigen at synke noget flydende. — Uegentlig: "Med Hyl i Skovens Kroner, og m. Strandens Bølgers Kluk — blanded sig hans dybe Suk." Bagg. 3. en Taar, en Mundfuld Drikke. At faae sig en Kluk. (Holberg.)

Klukke, v. n. 1. (har.) siges om Høns, der give bemeldte Lyd; ogsaa om Ravnen (Grams Nucl.) og andre Fugle. "Kommer Luna, Nattergalen klukker ømt p. hendes Karm." S. Staffeldt. (Nye Digte. 151.) 2. At klukke af Flasken ɔ: drikke med en klukkende Lyd. (Langebek.)

Klump, en. pl. -er. [Isl. Klumbr. N. S. Klump.] 1. en sammenhængende eller uformelig Masse. En K. Bly. En Jordklump. (s. Klimp.) 2. særdeles: en af Meel eller Brød lavet Bolle. (N. S. Klůmp.) = a) Klumpdaler, en. et Slags meget tyk Sølvmynt. Klumpfod, en. pl. - fødder. en vanskabt og alt for tyk Fod. klumpfodet, adj. som har Klumpfødder. — b) Klumpebly, et. Bly, som støbes i tykke Stykker; modsat: Rullebly, Tavlebly. Klumpejern, et. 1. Jern, støbt i Klumper. 2. et Jern, dannet som en Sax med Klumper i Enderne, til at brænde Haarkrøller. (V. S. O.) Klumpemelk, en. Bollemelk. Klumpeuld, en. Uld, hvori er mange Klumper. klumpeviis, adv. i Klumper, i Klumpetal.

Klumpe, v. a. og rec. 1. giøre til en Klump, bringe sammen i Klumper. (Moth.) — Klumpet, adj. v. som er i Klumper; ell. som indeholder Klumper. Grøden er klumpet. — Klumpe sig, recipr. antage Skikkelse af en Klump.

Klunt, en. pl. -er. [N. S. Klunt.] en Klods, Klump. — kluntet, adj. klodset, ubehændig. (dagl. og lav Tale.)

Klyds, et. det Hul for paa et Skib, hvorigiennem Ankertougene lades ind. (Ogsaa: Klydsgat.)

Klygt, klygtig, s. Kløgt, kløgtig.

Klyne, en. pl. -r. [N. S. Klůn.] fed Mosetørv. (i Jylland.) Deraf: klynear tet, adj. Klynejord, Klynekul (Tørvekul), Klynespade, og flere i Skrifter om Jylland forekommende Ord.

Klynge, en. pl. -r. en tæt samlet Mængde; især om levende Væsener. En Klynge Mennesker, Bier. Alle stode i een K. "Om ham stod det forsamlede Folks opmærksomme Klynger." Hertz. = klyngeviis, adv. i Klynge. "Og Narre klyngeviis i hele Grupper male." Troiel.

Klynge, v. a. og recipr. 1. [Eng. to *cling*, *cling together*.] a) recipr. samle sig hobeviis, slutte, hænge sig fast ved. Bierne klynge sig. Børnene klyngede sig om ell. til Moderen. "At klynge sig v. Masten." Evald. "Naar Børn sig om mig klynge ved snurrigt Eventyr." Baggesen. b) v. a. At klynge op. At klynge sig op i et Træ, op ad en Stang ɔ: arbeide sig op med Arme og Been. "At klynge een op i Galgen" hænge ham. Baggesen. "At klynge noget sammen. (V. S. O.)

Klynges, v. n. pass. samle sig i Klynge. Qvæget, Bierne klynges. (Langebek.)

Klynke, v. n. 1. (har.) klage sig, jamre sig m. svagere Røst. En klynkende Stemme. Ogsaa uegentl. At klynke (klage) over de besværlige Tider. "Han klynkede og sukked, beklagende sin Stand." C. Frimann. = Deraf: Klynken, en. ud. pl. — Klynker, en. den, som idelig klager eller klager sig. Klynkeri, et. pl. -er. idelig, gientagen Klynken. — Klynkerøst, en. klagende Røst. "Bønhør den Spædes Klynkerøst, dæmp den Forladtes Raab." Thaarup. Klynkestemme, en. En Stemme, som den Klynkendes; en klagende Stemme. (Kingo.) Klynketone, en. Klagetone.

Klys, s. Klyds.

Klyve, v. n. 1. ogsaa kløv, klyvet. (har og er.) [Isl. klifa, klifra. Sv. Klifva.] stige op ved at klavre. At klyve op i Masten, over et Gierde. At klyve som en Kat. "Tre Gange man kløv op i Masten." Holb. P. P. "Hvo som klyver høiest op, m. dybest Fald til Jorden kastes." S. Blicher. (Ofte bt. i St. for dette v. krybe, som dog egentlig har en forskiellig Bemærkelse.) = Deraf: Klyven, en. ud. pl. — Klyvekrog, en. En Stang m. udstaaende Spoler til begge Sider og en Krog i Enden, til at klyve op ad som paa en Stige; en Klyvestang. (Moth.)

Klyver, en. pl. -e. [maaskee af v. a. kløve.] de forreste, trekantede Skibsseil. Storklyver, Middelklyver, Stormklyver. = Deraf: Klyverbarduner, pl. Toug, som støtte Klyverbommen ɔ: den Stang, hvorpaa Klyverne heises; o. fl.

Klæbe, v. n. og a. 1. [A. S. cleofan. T. kleben. N. S. kleven. Gr. γλια, Liim.] a) neutr. blive hængende v. formedelst sei Fugtighed. Beget klæber ved Fingrene. b) act. d. s. s. kline, ell. bevirke at noget bliver hængende ved. "Hvi suger du Blodet — og klæber dig fast som en Igle fra

Sumpen?" Meislings Theokrit. "I Gangerens Blod han sin Kiortel klæber." Øhlenschlæger. = Klæbersteen, en. et Slags Steen, hvoraf i Norge giøres Ovne, Gryder og andre Ting. Steatites cretaceus. (Brünnich.) = klæbrig, adj. (T. klebrig.) som let klæber v. noget, som har en fei Fugtighed v. sig. — Deraf: Klæbrighed, en. ud. pl.

1. Klæde, en. (men aldrig med ubest. Artikel.) ud. pl. det, man klæder sig i; Klæder, Klædning. At give een Føden og Klæden.

2. Klæde, et. ud. pl. [Isl. Klædi.] et Slags Uldtøi, som Mandfolk sædvanl. gaae klædt i. At væve K. Et Stykke Engelsk, Brabantsk K. — Gen. Klædes br. som adj. En Klædestrøie, Klædesburer. = Klædebod, en. Bod, hvor en Klædekræmmer sælger Klæde og andre Varer. Klædefabrik, en. F. hvor Klæde forfærdiges. Klædefarver, en. Uldfarver. Klædehandel, en. H. med Klæde. Klædehandler, Klædekræmmer, en. den, som handler m. Klæde og flere til Paaklædning hørende Varer. Klædelist, en. Rand, vævet af grovere Uld, hvormed et Stykke Klæde p. begge Sider i Længden indfattes. Klædemager, en. s. Dugmager. Klædemøl, et. Insect, hvis Larve fortærer Klæde. Phalæna sarcitella. Klædeoplag, et. Udsalgssted f. Klæde. Klædeorm, en. Klædemøl. Klædeperse, en. P. hvori Klæde og andre Uldtøier presses. Klædepialt, en. et afrevet Stykke Klæde, ell. af en Klædning. (s. Pialt og Klud.) "De skal forvandles som en Klædepialt." Kingo. Klæderamme, en. R. hvori Klæde udspændes f. at tørres. Klædesax, en. S. hvormed Klæde overskæres. Klædevalker, en. den, som tilbereder Klæde v. Valkning. Klædevarer, pl. forskiellige Slags Klæde som Handelsvare. Klædevæver, en. Dugmager. Klædevæveri, et. Sted, Indretning, hvor Klæde væves. Klædevævning, en. Gierningen, at væve, at forfærdige Klæde.

3. Klæde, et. pl.-r. [Isl. Klædi.] 1. et Stykke Tøi, tienligt t. at bedække noget med. At binde et K. om Hovedet, om Halsen. Deraf: et Bordklæde, Forklæde, Haandklæde, Halsklæde, Liigklæde, Rulleklæde, Strygeklæde, Tørklæde, m. fl. 2. Klæder, allene i plur. Klædebon; det, som tiener til Skiul, og tildeels til Prydelse f. det menneskelige Legeme. (s. Gangklæder, Hverdagsklæder, Høitidsklæder, Overklæder, Underklæder.) Linnede, uldne Klæder. Hun syer selv sine Klæder. At hielpe een i, af Klæderne. Der er ingen Klæder ɔ: Sengeklæder i Sengen. (Sammensætninger, som hertil høre, have Ordet Klæde i sing.) = Klædebørste, en. B. hvormed man børster Støv af Klæderne. Klædegiemmer, en. den, som har Klæder i Forvaring og under Opsyn. Klædekammer, et. Klædekiste, en. Kammer, Kiste, hvori Klæder giemmes. Klædekurv, en. stor Kurv til at bære Klæder, vasket Linned, o. desl. i. Klædepragt, en. P. i Klæder, i Klædedragt. Klædeskab, et. S. hvori Klæder giemmes. Klædeskifte, et. Omskiftning af Klæder. (A. S. Vedel.) Klædeskik, en. Skik i Klædedragt, Klædningsskik; Mode. "Fremmed Klædeskik." Bording. I. 64. Klædeskuffe, en. S. i et Skab eller desl. hvori Klæder giemmes. Klædesnor, en. S. hvorpaa vaskede Linklæder ophænges til Tørring. Klædetvæt, en. Klæders Vaskning. (D. Lov. II. 14. 8.) Klædetorv, et. T. hvor gamle Klæder sælges.

1. Klæde, v. a. og rec. 2. iføre Klæder, give ell. tage Klæder paa. At klæde den Nøgne. Hun klædte Datteren i Silke. At klæde et Lig. At være klædt efter Moden, gaae klædt i Silke. At være for tyndt klædt. Han gaaer altid klædt i Sort. (Participiet sammenføies undertiden med Adjectiver: hvidklædt, sortklædt, velklædt.) — recipr. At klæde sig ɔ: iføre sig Klæder; ell. gaae klædt. Hun klæder sig uden andres Hielp. At klæde sig tarveligt. — At klæde sig paa, klæde sig af (iføre, afføre sig Klæderne.) At klæde sig om ɔ: tage andre Klæder paa. Hun klædte alle Børnene op ɔ: gav dem nye Klæder. At klæde sig ud i Fruentimmerklæder (om et Mandfolk.) 2. beklæde. At klæde en Væg med Bræder, m. Skilderier. Klæde et Skib m. Planker. Engene klædes med Græs. = Heraf: Klædebon, et. [Isl. Bunadr, Tilbehør.] ethvert Stykke, som bruges t. Paaklædning. Klædedragt, en. Art og Maade at klæde sig paa. Klædemon, et. (s. Mon.) d. s. s. Klædebon. = Klædning, en. pl.-er. 1. det, som hører t. en Persons Paaklædning. Hendes Klædning (Paaklædning) koster saameget om Aaret. 2. et Sæt Klæder, en enkelt Dragt. (Ogsaa allene om Kiolen.) Han lod sig giøre en ny K. En ny Klædning kan være en gammel Dragt. "Dragt er den sædvanlige Maade, hvorpaa man klæder sig; Klædning betegner det Tøi, som beklæder Legemet, ell. som man bærer. Man kan tale om en Stands Dragt; men ikke om dens Klædning." Müller. 3. det, hvormed noget er beklædt; Beklædning. Klædningen p. et Skib. — Klædningsstykke, et. pl.-r. en enkelt Deel af en Klædning (1 og 2.) Klædningstøi, et. Tøi, som bruges til Klædning.

2. Klæde, v. n. 2. (har.) synes tækkelig, lade, passe sig; (saavel om Dragt, som om Adfærd og Handlinger.) Sort klæder de fleste godt. Denne Kiole, Dragt klæder

hende ikke. Det klæder ikke den Unge (ell. hos den Unge), at ville dadle de Ældre. "For Alting vær beskeden; det klæder alle unge Bøger godt." Baggesen.

Klæg ell. Kleg, (V. S. D.) en ell. et, ud. pl. [A. S. Clæg. N. S. Klei. Isl. Kleggi, en sammenhængende Masse.] fed Leer; det fede Dynd, som udgiør det saakaldte Marskland. "Øverst i Marskengen ligger Klæget, et Leerlag meer ell. mindre blandet m. Muld; men her for det meste ogsaa blandet m. Sand." Dalgas om Ribe Amt. 17. ("Blaaleer ell. Kleg, som er Fiordens Bundfald." B. Seidelin om Hiørring A. 40.) = Klæglag, et. Jordlag, som bestaaer af Klæg. "Marskbundens Godhed beroer p. Klæglagets Tykkelse og Klægets Reenhed." Dalgas. Klægside, en. Klægsiden p. Tørv ɔ: den Side, som vender mod Jorden; modsat: Græssiden.

Klæg ell. kleg, adj. som indeholder en bindende Fugtighed, er fugtig og sei ell. sammenholdende (klæbende), saasom Leer eller Leerdynd. Klægt (ell. kleget) Brød. Kleg (leerkleg) Jord ell. Klegjord ɔ: fed, leret Jord. (Grams Nucl. lat.) "Det klegge Dynd." Arreboe. (Hexaem. 249.) — Deraf: klæge eller klegge, v. n. blive sei, kleg. Brødet klegger. (V. S. D.) klæget ell. klegget, adj. d. s. s. kleg. Den klegede Grund i Marsklande. — Klæghed, en. ud. pl.

1. Klække, v. a. 1. [Isl. klekia.] At klække Unger ud ɔ: udruge; om Fugle. At klække op ɔ: opføde, opfostre. At klække et Lam op, som Moderen er død fra. "Og siden sidde der og fede Sviin, og klække Høns og Gæs op til Folk i Kiøbenhavn." Rahb. (D. Tilsk. VII. 55.) (Om Børn. Holberg.) = Klækketid, en. Fuglenes Rugetid. (V. S. D.)

2. Klække, v. n. 1. (har.) forslaae, strække til. Det klækker kun lidt. (sielden.) — Heraf: klækkelig, adj. som kan forslaae, tilstrækkelig. En klækkelig Hielp, Binding. "Et vist, efter Omstændighederne klækkeligt Antal." Guldberg. "Klækkelige Kaar." Baggesen. (Riimbr. 1807. S. 181.)

Kløe, en. ud. pl. (to Stavelser.) En stærkt pirrende ell. kildrende Fornemmelse i Huden, som, naar den stiger til en meget høi Grad, bliver smertende.

Kløe, v. a. og n. 1. (een Stavelse.) [Isl. klæa.] 1. v. a. gnide ell. rive Huden, f. at standse ell. formindske Kløe ell. Krillen. At kløe sit Hoved; kløe sig i Hovedet. Deraf: Kløen, en. (to Stav.) Gierningen at kløe. 2. v. n. og impers. føle, frembringe, være forenet med Kløe. Ryggen, Saaret, Huden kløer. Det kløer over min hele Krop.

Kløft, en. pl. -er. [Isl. Klauf, Klofi. T. Kluft. jvf. v. at kløve.] 1. Revne, Sprække, aaben Fordybning. En Kløft i Klippen, Biergkløft. At have en Kløft i Hagen. Malmkløft, Ertskløft i Biergene. 2. undertiden: noget, hvori der er en Kløft, som er kløftet eller grenet. = kløftet, adj. som har en Kløft; eller ved Kløfter er deelt. Deraf: tvekløftet, trekløftet, &c. — kløftfodet, adj. Kløftfødede Dyr, Klovdyr. (V. S. D.) Kløfthage, en. kløftet Hage. kløfthaget, adj. som har en kløftet Hage. Kløftholt, en. et tvekløftet Stykke Træ; en Tvege. (V. S. D.) Kløftnæse, en. N. med en Kløft i Midten. Nasus bisulcus. (Moth.) Deraf: kløftnæset, adj. — kløftskiægget, adj. med et tvedeelt Skiæg. (Langebek.) Kløftvei, en. trang Vei giennem en Biergkløft.

Kløftig, adj. som let lader sig kløve; kløvelig. (V. S. D.)

Kløge, v. a. og recipr. 1. [uvis Herkomst.] siges om den indvortes modbydelige Fornemmelse, som bringer een t. at spye ell. brække sig; ligesom ogsaa om Virkningen ell. Gierningen selv. (næsten forældet.) At kløge Galde af sig. (Moth.) At kløge sig. — Ligeledes: kløges, v. n. pass. "Han kløgtes (kløgedes) Vandet fra sig." A. S. Vedel. — Kløgedrik, en. et Brækmiddel. (Colding.) Kløgelse, en. Brækning. (Qvalme, Væmmelse. V. S. D.)

Kløgt, en. (pl. Kløgter. Reenberg.) [af klog.] Snildhed, Fiinhed, Skarpsindighed, Sindrighed; især som yttre sig i Ord og Tale. "Paa samme Maade, som vi lære Ord og alleslags Kløgt og Færdighed af hverandre." Mynster. "Naar Menneskenes Kløgt udtænker nye Opfindelser." Samme. At vise Kløgt. "Mod fine Kløgt jeg satte roligt Mod." F. Guldb. Der er K. i hans Tale. "Det som du nu med ordrig Kløgt vil lære de Gamle." Hertz. "Kløgt br. helst om en praktisk Forstandsfærdighed, om en Lethed t. at kunne finde det træffende, især m. Hensyn til Talen." — "Vid har især at giøre m. Tankernes Betegning, ligesom Aand m. deres dybere Rod, og Kløgt m. at udfinde deres giensidige Forhold." P. E. Müller. (Undertiden i ufordeelagtig Bemærkelse om en falsk ell. ilde anvendt Klogskab. "Den letsindige Kløgt, som forvirrer Sandheden i tomme Ord." Mynster. s. Ordkløgt.) = kløgtig, adj. 1. som besidder Kløgt, snild, sindrig, opfindsom. En kløgtig Mand. "Meer rig p. Spøg, end Kløgt, meer kløgtig dog, end klog." H. Bull. At være kløgtig til noget. Den kløgtige Dreng tegner til at blive en klog Mand. 2. som vidner om Kløgt. En kløgtig Tale; kløgtige Ord. "Har ei de meest oplyste Folkeslag udmærket sig v. kløgtige Bedrag?" Rein. "Et kløgtigt Svar er ikke altid et klogt Svar; thi Omstændighederne kunne giøre det klogest,

ikke at vise sin Kløgt." Müller. — Kløgtmand, en. den, som især lægger sig efter og sætter høi Priis paa Kløgt og Fiinhed. (usædvanl. og nyt Ord.) "Agter ei hvad hine falske Kløgtmænd til eder hviske." Bagg. (D. Værker. IV. 157.)

Klør (i Kortspil.) s. Kløver. (forskiell. fra Kløer. pl. af Klo.)

Kløv ell. Kløve, en. pl.-r. [Isl. Klif. A. S. Clyfa. Sv. Klef, Klefsadel, Klöfsadel.] et Slags Sadel, indrettet for Heste i Bierglande til at bære Byrder, ligelig fordeelte p. begge Sider. Clitellæ. Ogsaa: Kløvsadel. (Kløftsadel. J. Baden.) — Kløvrede, et. det, som hører til en Kløvsadel. (Norsk.)

Kløvdyr, et. d. s. s. Klovdyr. (s. Klov.)

Kløve, v. a. 1. [Isl. kliufa. N. S. klöwen. E. to cleave.] stille noget ad p. langs, langs igiennem. At kløve Brænde; kløve noget m. Kiler. Kløvet Favneved. = Kløvebrænde, et. Ved, som lader sig kløve. Kløvejern, et. Jernredskab til at kløve med. Kløvekile, en. s. Kile. — Kløvning, en. pl.-er. Gierningen, at kløve.

Kløver, et. [A. S. Clæfer. N. S. Klåver. Ihre henfører det til v. kløve.] 1. ud. pl. en Planteslægt, hvoraf een Art er især bekiendt som Foderurt. Trifolium pratense. Det skrives ogsaa Klever. (Deraf: Kløveravl, en. Kløverblad, et. Et enkelt Blad af Kløveren; figurl. om et Antal af tre. Kløvereng, en. (s. Eng.) Kløvergræs, et. grøn, afslaaet Kløver. Kløverhø, et. tørret Kløver. Kløverkors, et. i Vaabenkonsten: et Kors m. et Kløverblad i hver Ende. (Fr. croix treflée.) Kløvermark, en. Kløverslæt, en. s. Slæt. Kløverstub, en. Stubben af en slaaet Kløvermark; o. fl.) 2. den Farve ell. Figur i et Spil Kort, hvis Dannelse ligner et Kløverblad. (udtal. forkortet Klør.) I pl. Kløvere. Jeg havde fem Kløvere p. Haanden. Kløver-Es, Kløver-Knegt, Kløver-Ti, o. s. v.

Kløvt, en. s. Kløft.

Knae (eller knaae), v. a. 1. at ælte. (Norsk. Heraf: Kna-Ost.)

1. Knag, et. pl. d. s. en knagende Lyd. Knag og Brag. 2. Bræk, Revne i noget som er knækket. "Leerpotte faaer lettelig Knag." P. Syvs Ordspr.

2. Knag, en. pl.-e. 1. en Træ-Nagle eller Pind, med en Knop eller opstaaende Bøining i Enden, som er giort fast i en Væg, et Skab, ell. desl., til at hænge noget paa. Hæng Kiolen paa Knagen. 2. Takker i et Møllehiul, der tage i Grebet. 3. Knag p. et Leeskaft; Haandgreb, hvori holdes med venstre Haand. [E. Knag, en Knast, Knort. Isl. Naggr, en skarp Spids.] = Knaghiul, et. d. s. s. Kamhiul. Knaghiul p. en Kornharpe. Dalggs. Ribe A. 130.

Knagrække, en. En Række Knage til at hænge Klæder paa.

Knage, v. n. 1. (har.) give Lyd som et haardt Legeme naar det brækkes, ell. er nær derved. Isen, Bielken knagede. Det knagede og bragede i hele Skibet. "Men kraftigt styred Helge det knagende Roer." Øhlenschl. "Høit Bielken knager og Tiæren brager i tørre Mos." Samme. — Deraf: Knagen, en. ud. pl.

Knald, et. pl. d. s. [Sv. og T. Knall.] Lyd, som høres, naar sammentrykket Luft pludselig udvides ell. giennemskæres; mest om Lyden af Skud ell. antændt Krud. (om Torden br. Skrald.) Jeg hørte Knaldet af Bøssen. Knald (Smæld) af en Pidsk. = Knaldblus, et. Blus af noget, der tændes, ledsaget af Knald. Knaldbly, et. salpetersuurt Bly, der giver et stærkt Knald, naar det lægges p. Gløder. Saaledes: Knaldguld, Knaldolie, Knaldpulver, Knaldsølv, og flere lignende chemiske Sammensætninger. — Knaldglas, et. en liden tynd Glaskugle, fyldt m. Luft ell. Vand, som, naar den bringes t. Ilden, springer itu m. stærkt Knald. Knaldluft, en. En Luftblanding, hvis Forbrænding ledsages af Knald. Knaldpidsk, en. (ell. rettere: Knaldepidsk.) En Svøbe, stikket til at give Smæld, til at smælde med. "Postillioner — smeldende med deres tykke Knaldpidske." Baggesen. (Labyr. II. 372.)

Knalde, v. n. 1. (har.) 1. give et Knald fra sig. Man hørte Geværerne knalde. "Saa ligger i Dybet, naar Tordenen knalder, den salige Østers i tryggeste Skaller." P. M. Troiel. 2. frembringe, foraarsage Knald. At knalde m. en Pidsk, m. et Gevær. "De kaste store Potteskaar, der knaldes over hele Landet." J. L. Heiberg.

Knaost, en. (s. knae.) et Slags norsk Ost.

Knap, en. pl.-per. [Isl. Knappr.] 1. et lidet rundagtigt eller fladrundt Legeme, der sættes p. Toppen ell. Enden af noget. Knappen p. et Spiir, p. en Stok, p. en Flagstang. Sadelknap. 2. særd. et saadant rundagtigt Legeme, som, v. Hielp af Knaphuller, tiener t. at sammenhefte Klæderne. En Kioleknap, Buxeknap. Sølvknapper. En (m. Klæde) overtrukken K. En Silkeknap. = Knapform, en. 1. et rundt Stykke Træ, som syes ind i det Tøi, hvormed Knappen skal overtrækkes. 2. Form, hvori Knapper støbes. Knaphul, et. Indsnit i Klæderne, hvori Knapperne fæstes. Deraf: Knaphulsnaal, en. N. hvormed Knaphuller syes. Knapmager, en. den, som forfærdiger alle Slags Knapper. Knapost, en. et Slags Ost, i Form af en liden Brikke. — Knappenaal, en. s. nedens.

Knap, adj. pl. knappe. 1. snever, trang. Kiolen er for knap. 2. utilstrækkelig, indskrænket. Tiden er dertil for knap,

Her er knapt Rum. At tage for knapt Maal. (Heraf de i d. Tale brugel. Ord: Knapmaal og Knapnæring ɔ: ringe Erhverv, smal Tæring,) 3. paaholden, gierrig. At være knap af sig. — knapt, adv. ringe, tarveligen. Det gaaer knapt til i Huset. Han blev holdt knapt hos Forældrene. = Knaphed, en. ud. pl. den Egenskab, at være knap. Rummets Knaphed. (Oftest i Adject. 3die Bemærkelse; Paaholdenhed.) — knappe, v. a. 1. egentl. formindske; bruges i Talemaaden: At knappe af ɔ: formindske, indskrænke sine Udgifter. At knappe af i sin Huusholdning, i sin Levemaade, i Maal og Vægt.

Knap, adv. neppe. Det skeer knap i Dag. "Jeg seer i Kilden ned, og knap mit Ansigt kiender." M. S. Buchholm.

1. Knappe, v. a. 1. [af n. s. Knap.] giøre fast, hefte sammen v. Knapper. At knappe sin Kiole. Knappe Kiolen til, op. At knappe en Knap i. At knappe (Klædningen) sammen om Halsen.

2. Knappe, v. a. (indskrænke.) s. knap.

Knappenaal, en. pl -e. En Naal ell. spids Stift af Metal, m. et Hoved ell. en Knap i den anden Ende (Knappenaalshoved), til at fæste Tøi ell. Klæder sammen med. (s. Naal, og Naalemager.) Et Brev Knappenaale. — Knappenaalspenge, s. Naalepenge. Knappenaalsrift, en. Rift i Huden af en Knappenaal.

Knark, en. pl. - e. En vanskelig, sær, vranten Person. En gammel K. (Vessel.) "Endnu er til saamangen Knark fra Verdens gamle Tider." Storm.

Knarke, v. n. 1. (har.) give en ujævn, grov og skurrende Lyd fra sig. Døren knarker. "Vognen gaaer, alligevel den knarker." Ordspr. (Om en lignende, men finere Lyd bruges knerke ell. knirke.) — Deraf: Knarken, en. "Man hørte Knarken nu i Bænke, nu i Senge." Holb. P. Paars.

Knarre, v. n. 1. [T. knarren.] bruges omtrent i samme Tilfælde, som knarke. Hængslerne knarre. Vognen knarrer, naar den ei er smuurt. "Nye Vogne knarre mest." P. Syvs Ordspr. — (Knarre, en. Skralde. Colding. Tydsk.)

Knarvorn, adj. [Müller udleder det af knarre, knarke.] som idelig knurrer eller skiender; fortrædelig, vranten. (Sneedorf. Bastholm. Aandel. Taler. 1779. I. 196.) Hyppigere br. nu knurvorn. — Deraf: Knarvornhed, en. ud. pl. (Langebek.) "Gnaven og knarvorn betegner een, der pleier at smaaskiende; men Knarvornhed br. til at betegne baade noget stærkere og mere rodfæstet, end Gnavenhed." Müller.

Knas, et. (langt a.) uden Art. i de Talemaader: At slaae i Knas, gaae i K. ɔ: i smaa Stykker. 2. Sukkertøi, Slikkeri. At gaae med Knas i Lommen.

Knase, v. n. 1. (har.) give en Lyd, som naar noget haardt brydes imellem Tænderne. Det er saa tørt, at det knaser (hvilket kaldes knastør.) Brødet knaser imellem Tænderne (naar det er meget haardt, eller blandet med Sand.)

Knaske, v. a og n. 1. a) knuse m. Tænderne, tygge noget, der giver en knasende Lyd. (V. S. O.) b) skære Tænder, gnave i noget med Tænderne. (V. S. O.)

Knast, en. pl. - er. Knort, Knude i Træ. (N. S. Knast.)

Knaster, en. ud. pl. et Slags Røgtobak. [T. Canaster, Knaster. Af det Sp. Canastro, en Rørkurv, hvori Tobak føres.]

Kneb, et. pl. d. s. (langt e.) 1. Gierningen at knibe, Klemmen, Kniben med Fingre ell. Tang. Et K. i Armen. Kneb paa Klæder ɔ: Stedet, hvor de ere indknebne i Livet. (V. S. O.) 2. Kneb i Maven, Bugvrid, Tarmevrid. 3. figurl. List, Rænker. "Til mange Kneb kan Pengetrang forlede." Baggesen. "Forældrene, som ei begreb de trende Søstres overlagte Kneb." Bagg. At bruge Kneb i Spil. At giøre Kneb. "Dertil anvendte han alle de Kneb, som den falske Statskonst lærer." O. Guldberg.

Knebbre, v. n. 1. give en skraldende Lyd, især om Storken, naar den slaaer Nebbet sammen. "Mosens knebbrende Tyran fandt hans Toner alt f. hæse." Evald. At knebbre med Tænderne af Kulde. (V. S. O.) figurl. lade Munden løbe, sladdre. (Moth.) = Knebber ell. Knebbert, en. En Skralde. (Moth.)

Knebel, en. s. Knevel.

Knede, v. a. 1. [Isl. hnoda, gnyda; i Norge: knae, knæe, knøe. Sv. knåda.] ælte, ælte Dei. (forekommer ei i Skriftsproget.) — Heraf: Kneder eller Knæder, en. den Svend i et Bageri, hvis Arbeide er at lægge og giøre Deien, især t. fiint Brød.

Knegt, en. pl. - e. [T. Knecht. A. S. Cneoht, Cniht.] 1. et ungt, halvvoxent Menneske af Mandkiøn (kun i dagl. Tale eller i Spøg.) I Haan og Foragt bruges det om ethvert Mandfolk. En liderlig K. En Tyveknegt. 2. en Karl, som er i en underordnet Tieneste. I Sammens. Rideknegt, Bryggerknegt; ved Biergværker: Hytteknegt, Tøndeknegt. 3. tilforn: en Soldat. (Deraf: Krigsknegt, Landsknegt (ell. Landseknegt), Stridsknegt) 4. et af de malede Blade ell. Herrebladene i et Spil Kort. Ruderknegt, Kløverknegt. 5. figurl. og i Sammensætn. om adskillige Redskaber, der giøre en vis Tieneste; f. Ex. en Knegt (ɔ: Stiver) under en Hylde, Bielke. Knegt p. en Rok ɔ: Opstanderen, som bærer Rokkehovedet. Støvleknegt, Sporeknegt, o. fl.

Kneise, v. n. 1 og 2. (har.) [Eget for

det danske Sprog.] staae opreist; bære Hovedet høit eller i en noget bag over boiet Stilling. "Dvergen, som kneiser, undgaaer derfor ikke, at man seer ham over Hovedet." Stoud. At kneise med Nakken. 2. figurl. a) om livløse Gienstande: rage høit i Veiret. Kirken kneiser fra Bierget over den hele By. "Og Taarnet dybest faldt, som høiest kneiste." J. J. Lund. b) om Mennesker: bryste sig, vise sig stolt i Lader og Adfærd. (Kneisenakke, i d. Tale den, der saaledes viser sig.) = Deraf: Kneisen, en. ud. pl. K. med Nakken.

Knep, en. pl. d. s. [T. Knipp.] en kort, smækkende Lyd, som naar noget haardt brydes, eller man spænder en Finger mod Haanden; it. en Handling, der frembringer en slig Lyd. Det gav et K. At give een et Knep p. Næsen. At slaae K. med Fingrene.

Kneppe, v. n. og a. 1. [T. knippen, knipsen.] give Lyd, som et Knep. 2. frembringe en saadan Lyd, slaae Knep. At kneppe m. Fingrene. act. At kneppe een i Panden, paa Næsen.

Knev ell. knøv, adj. artig, net, pyntet, behændig. (hos Almuen. Sorterup.)

Knevel, en. pl. Knevler. [T. Knebel.] 1. et kort tykt Stykke Træ; især naar det sættes ell. lægges p. Tværs. At sætte en K. i Munden p. een. — Deraf ogsaa det tilforn brugelige: Knevelspyd, et Spyd med et Tværjern nedenfor Spidsen, en Partisan, et Jagtspyd. (Venabulum. s. Vedels Saro S. 484.) 2. en kølledannet Malmstang, der hænger inden i Klokken, og ved Ringningen slaaer p. dens Sider. Knevelen hænger i Klokkeringen. 3. Knevler, pl. Hørrens Frøhuse. (s. nedenfor v. knevle, 2.) = Knevelsbart, en. et tydsk Ord: det Skiæg, man lader vore over Randen af Overlæben. (Knevelskiæg. V. S. O.) Sv. Knäfvelbår. "Spyd, Bøsse, Knevelbart al Ild af Kroppen drev." Holberg.

Knevle, v. a 1. stoppe Munden p. een med en Knevel. (T. knebeln.) 2. At kneble Hørren ɔ: aftage, afrive dens Frøhuse. Deraf: Knevlejern, Knevleredskab, hvormed dette skeer.

1. Knibe, en. pl. -r. (V.S.O.) Tang, Klemme, som er mere brugeligt.

2. Knibe, en. ud. pl. Nød, Forlegenhed, Fare. At være, komme i Knibe. "Han stod da ene udi Kniben." Coldings K. Hist. "De kom her m. denne Bopæl i en reent fortvivlet Knibe." Bagg. (U. Arb. I. 78.)

Knibe, v. a. og n. kneb, knebet. [Sv. knipa. Isl. hnipa; og knipa, at snoe, vrie.] 1. klemme med en Tang, eller haardt med Fingrene. At knibe een i Øret. Uegentl. At knibe Øienlaagene sammen. 2. spare, tage det knapt m. sine Udgifter. Konen kniber i Huusholdningen. (V. S. O.) At knibe Vinden, til Skibs: lægge Skibet saa nær Vinden, som det vel er muligt. 3. impers. Det kniber for ham ɔ: han er i Forlegenhed. Nu vil det knibe ɔ: nu kommer det vanskeligste. = Knibetand, en. T. som er stikket til at knibe ell. klemme med. Knibetang ell. Knibtang (som det udtales), en. En T. med skarpe Kiæver og krydsviis befæstede Been eller Haandgreb, til at knibe med, ell. til at tage fat p. det, man vil holde meget fast. At trække Søm op m. en K. — Kniben, Knibning, en. Gierningen at knibe.

Knibsk, adj. [af knibe? Det T. schnippisch (N. S. snipsk) har en lignende Bemærk. N. S. kneepsk derimod: vel voren, smal i Livet.] paa en uhøflig Maade tilbageholden; let at støde, spodsk, spids i Svar (siges blot om Fruentimre.) — Deraf: Knibskhed, en. ud. pl.

Kniple, v. n. 1 (har.) [N. S. knüppeln.] slynge Traad med Kniplestokke efter et vist Mynster, giøre Kniplinger. Hun har lært at kniple. = Kniplebræt, et. Et slakt, udstoppet Bræt til at kniple paa; en Kniplepude. Kniplepige, en. Pige, som fortiener sit Ophold ved at kniple. Kniplepind eller Kniplestok, en. En liden Stok, hvormed Traadene slynges, naar man knipler. Knipleskriin, et. en Indretning til at kniple paa. "At sidde Dag ud og Dag ind ved Syerammen ell. Knipleskrinet." D. Tilskuer. Knipletraad, en. T. som bruges til Kniplinger. = Kniplen, en. Gierningen at kniple. = Kniplinger, pl. et Slags virkede, i et vist Mynster forfærdigede Baand, som man frembringer v. Kniplen. [sing. Knipling bruges kun i sammens. Ord: Kniplingsgrund (aaben Grund, liig Kniplinger, i udsyet Tøi), Kniplingskræmmer (som gaaer om og sælger Kniplinger), Kniplingsmynster (hvorefter Kniplinger giøres), Kniplingsslør (et Slør af Kniplinger), med flere.]

Knippe, et. pl. -r. [Isl. Knippi.] flere Stykker, endeel af eet Slags, som er bundet i Hob; et Bundt. Et K. Nøgler. Et Knippe Hø, Halm. At binde noget i Knippe. "Sanker Klinten tilsammen og binder den i Knipper." Matth. 13. = Knippebrænde, et. Riisbrænde, bundet i Knipper. knippedannet, adj. lignende et K. Knippestaal, et. Staal i tynde, knippeviis sammenbundne Stænger. knippeviis, adv. hvert Knippe for sig.

Knippe, v. a. 1. binde i Knippe. At knippe Nøgler p. en Ring. "At knippe er uden Tvivl beslægtet med at knibe, spænde haardt om noget; og betegner, at binde noget paa Led. Derfor bruges Knippe især om forholdsmæssigen lange og smalle Gien-

stande; thi slige pleie kun at være bundne enten paa tværs, eller i den ene Ende." P. E. Müller.

Knippel, en. pl. Knipler. [T. Knüppel.] et langt Stykke Træ; en tyk Stok, en Prygl. = Knippelbrænde, et. ud. pl. d. s. s. Grenebrænde.

Knipse, v. a. (tydsk.) s. kneppe.

Knirke, v. n. 1. (har.) s. knarke. Skoene knirke. Sneen knirker under Fødderne. "Da knirkede Døren." Bagg. (U. Arb. II. 98.) — Deraf: Knirken, en. ud. pl.

Knistre, v. n. 1. (har.) [T. knistern.] siges deels om Ildens Lyd, naar Gnisterne sprutte (s. gnistre); deels bruges det hos Almuen for: fnise, grine.

Knittre, v. n. 1. (har.) [T. knittern.] bruges omtrent i samme Bemærk. som det foregaaende Ord, om en lignende, men stærkere Lyd. Knittrende Gnister. (V. S. O.) "Naar Tordner knittre." Evald. "Ilden knittrer fra Qvist t. Qvist." Ohlenschl. (Helge.) "Luften knittred af takkede Lyn." Hertz.

Kniv, en. pl. -e. [Isl. Hnifr. A. S. Cnif.] et Redskab til at skære med; sædvanl. bestaaende af et Blad, skarpt p. den ene Kant, tykkere og but p. den anden, og befæstet i et Skaft. (Saaledes: Bordkniv, Foldekniv, Kiøkkenkniv, Lommekniv, Pennekniv, Ragekniv, Tollekniv eller Tællekniv, o. fl.) Ogsaa om lignende Redskaber i Maskiner; f. Ex. Kniven i en Hakkelsekiste o. fl. = a) Knivbestik ell. Knivebestik, et. Et Sæt Bordknive med Gafler i et Foder. knivdannet, adj. i Skikkelse lignende en K. Knivfoder ell. Knivhuus, et. hvori Knive giemmes. Knivmad, en. Mad, som spises m. Kniv og Gaffel; Eftermad. (modsk. Skeemad, Søbemad.) Langebek. Knivskaar, et. 1. d. s. s. Knivsnit. 2. Skaar i en Knivseg. Knivskaft, et. Haandfang paa en K. Knivskede, en. Skede, hvori Knivsbladet stikkes. Knivsmed, en. Haandværksmand, som giør Knive. Knivsnit, et. Snit, Skramme, giort med en Kniv. Knivstaal, et. 1. Staal, som lægges for Odden p. Knive. 2. Staal til at hvæsse Knive paa. Knivspids, en. d. s. s. Knivsod. Knivstik eller Knivsting, et Stik m. en K. Knivstol, en. Et lidet Redskab, dannet som en Bænk, der sættes f. enhver Person v. Spisebordet, til at lægge Knivsbladet paa, for at skaane Borddugen. knivstukken, adj. v. giennemstukken m. en Kniv. — b) Knivsbag, en. Bagen, Ryggen p. en K. Knivsblad ell. Knivsblok, et. Bladet p. en K. Knivseg, en. Eggen, den skarpe Side p. et Knivsblad. Knivsod, en. Odden, Spidsen paa en Kniv. it. saameget, som derpaa kan ligge. Tag en K. af Pulveret. Knivsryg, en. d. s. s. Knivsblad.

Knive, v. a. 1. At knive Smør ɔ: stikke Smør op med en Kniv, ell. skære det ofte igiennem med en Kniv for at rense det.

Knives, v. n. pass. imperf. knivedes. at slaaes med Knive. (Moth.)

Kno, en. pl. -er. [Isl. Hnui. Sv. Knoge.] de fremstaaende Ender af Ledene paa Fingre og Tæer.

Knogle, en. pl. -r. [ogsaa: Knokkel, en. pl. Knokler. A. S. Cnucl.] d. s. s. Been, 1. Ogsaa særd. om Knuderne paa Benenes Ender, hvorved de sammenføies m. andre. At have føre, fremstaaende Knogler. "Strax bleve hans Been og Knogler stærke." Ap. G. 3. 8. (Knok for: Knogle. Baden. V. S. O.) = Knoglebeen eller Knokkelbeen, et. Been, som har en Knokkel. Os capitatum. (Moth.) Knoglebygning, en. den hele Samling af Been i et dyrisk Legeme. En stærk K. knoglefør, adj. som har føre, store Knogler. (Kingo.) — Knokkelled, et. Led, som to sammenføiede Been danne. (V. S. O.)

Knold, en. pl. -e. [A. S. Hnol, Cnolle.] 1. en Knude, Knub, Knort, Udvært, saasom paa Træer, eller paa dyriske Legemer. 2. særskilt fremstaaende Deel ell. Spids p. et Bierg; en Biergknold. (V. S. O.) 3. figurl. en ubehøvlet, plump Person. En Bondeknold. = Knoldrod, en. Rod, som er forsynet med en rund Knold, hvorfra Rodtrevler udgaae, f. Ex. Løg. Knoldvæxt, en. Plante med Knoldrod. (Moth.) — knoldet, adj. som har Knolde, bestaaer af Knolde. En knoldet Rod.

Knop, en. pl. -per. [Isl. Knoppr. Sv. Knop. E. Knob. s. Knub, Knap.] 1. i Alm. noget fremstaaende, kugledannet, af ringe Størrelse. Knopper paa Loglinen og andre Skibstoug. 2. særd. de rundagtige Knuder, hvori Træernes unge Blade og Blomsterspirer ligge indviklede, inden de springe ud. Træet har Knopper, skyder Knopper. En Blomsterknop, Frugtknop, Rosenknop. = knopdannet, adj. dannet som en K. Knophumle, en. H. hvis Knopper endnu ei have aabnet sig. (V. S. O.) Knoptang, en. Navn p. adskillige Tangarter. = knoppet, adj. som har Knopper.

Knoppes, v. n. pass. knoppedes. at faae Knopper, skyde Knopper. Træerne begynde at knoppes. — Knopning, en. det, at knoppes. (T. Rothe.)

Knorpel, s. Brusk.

Knort, en. pl. -e. [T. Knorren.] en liden, ujævn Knold ell. Knude. Knorte i Træ, paa en Kiep. — knortefuld, adj. som har mange Knorte. — Knortekiep ell. Knortestok, en. Kiep, besat med Knorte, f. Ex. af Tiørn eller Skovabild. — knortet, adj. fuld af Knorte; ujævn, knudret. Veien er knortet af Frosten. "En knortet Valbirk." Suhm.

Knub, en. pl. -be. [s. Knop, Knude.] 1. en Klods, et uhandeligt Stykke Træ; en Blok, en Stub. (P. Claussen. Langebek.) "Sandt nok, jeg sidder paa denne Knub." Bagg. 2. figurl. d. s. s. Knold, 3. = Knubskib, et. et Slags smaa fladbundede Skibe ("en Baad, udhulet af et heelt Træ;" en Ege. Colding. Moth.) Knubstol, en. Stol af et heelt Stykke Træ. (Moth.) — knubbet, adj. 1. knortet, knudret. (V. S. O.) 2. figurl. stiv, trodsig, stridig. At give knubbede Ord, svare trodsigt. "Tør du give mig knubbede Ord?" Holberg. (den Vægelf.) "Jeg kom til et Vertshuus, og gav Verten endeel knubbede Ord." Bagg. N. Klim. 182.

Knubbe, v. a. 1. banke, give Hug. (d. Tale.) Ogsaa om Heste, der gnave sig ell. kloe hinanden med Tænderne. Hestene knubbes. (Langebek.)

Knude, en. pl. -r. [Isl. Hnudr. A. S. Cnotta.] i Alm. en rundagtig uregelmæssig Ophævelse p. et Legeme; og uegentl. et rundagtigt, uregelmæssigt, haardt Legeme. Saaledes: 1. Udvært p. et Træ; Knort, Knast; Udvært ell. Hævelse paa ell. inden i dyriske Legemer. Denne K. maa høvles af. En K. i Brystet. 2. Led, Knæ paa Værter. (Isl. Hnutr.) 3. en rundagtig Forhøining, som opkommer naar et bøieligt Legeme (Traad, Baand, Reb, o. d.), knyttes ell. slynges sammen p. en vis Maade. At knytte en Knude, slaae K. paa noget, binde, trække i K. Baandet gik i Knude. En Haardknude, Dragekunde, Rendeknude. figurl. en vanskelig ell. indviklet Sag; en Hindring, som ikke er let at bortrydde. 4. et Stykke Ved, som er giennemvoxet med Knuder og Knorter, og derfor besværligt at kløve og hugge. I denne Favn Brænde er mange Knuder. At kløve en K. = Knudebrænde, et. B. som bestaaer af store Knuder. knudefuld, adj. som har mange Knuder. Knudefryndser, pl. F. besatte med Knuder. (Moth.) Knudegræs, et. en Græsart. Phleum nodosum. knudekodet, adj. som har store Ankelkoder. knudevorn, adj. knudefuld; indviklet, vanskelig, uregierlig. (V. S. O.) = knudret, adj. fuld af Knuder, knortet; ujævn. Knudret Træ. En knudret Vei. "Egenes Rødder, i hinanden slyngte i knudrede Lag." Bagg. (Thora.) figurl. en knudret Stiil.

Knude, v. a. 1. at slaae Knuder; binde sammen i Knude. (V. S. O.) s. knytte.

Knug, et. pl. d. s. 1. Trykning, Knugen, Klemmelse. 2. Storm, Uveir med Snee og Slud. figurl. Skade, Modgang. Det var ham et haardt Knug. (d. Tale.)

Knuge, v. a. 1. [Isl. hnudla.] trykke stærkt, kryste, klemme. At knuge noget sammen. At knuge Saften ud af noget. At knuges i en Trængsel. "Hellere at knuge Hiertet sammen i vort Bryst, end at udvide det i store og glade Følelser." Mynster. figurl. plage, tvinge. Kulden knuger Qvæget. At knuges af Kolden, Feberen. — Knuget og stødt Maal ɔ: rigeligt. (Luc. 6. 38. Bib. af 1550 og nyere Overs.) — Deraf: Knugen, Knugning, en.

Knur, et. En knurrende Lyd, Knurren; uegentl. onde Ord, Skienden. "Kaal og Knur er ond Aftenkost." Ordspr. "Lydighed, foruden Knur og Klage, lover jeg, din Skabning, Dig." Storm. "Skiøndt deres Dyd forbød dem Knur." Baggesen. (U. Arb. I. 159.)

Knurre, v. n. 1. (har.) [Isl. knurra.] 1. br. egentlig om en vis Lyd af nogle Dyr, som Hunde og Katte. Hunden knurrer af Vrede, Katten af Velbehag. 2. figurl. skiende, give Ondt af sig, klage, være gnaven. At knurre over noget, knurre p. een. At knurre imod Øvrigheden. "Skal jeg uskiønsomt knurre mod din Glæde?" Evald. "Vel knurrede de ei mod Himlen for en Torn blandt tusind Roser." Bagg. "Vi skulde knurre, men imod os selv; og denne Misfornøielse vilde jeg billige." Bastholm. "Ere da Alle de virkelig ulykkelige, som knurre over deres Lykke?" Samme. — Knurren, en. ud. pl. — Knurrebasse, Knurrepotte, en. den, som idelig knurrer, er vranten. (d. Tale.) knurvorn, adj. vranten, som idelig knurrer og skiender. (Man finder ogsaa: knarvorn. Bastholm. Aand. Taler. 1779. I. 196. knuragtig. D. Lov. II. 19. 10.) — Deraf: Knurvornhed, en. ud. pl.

Knuse, v. a. 1 og 2. [Isl. knuska; af knuge.] knuge eller støde noget i smaa Stykker. At knuse noget imellem Tænderne, i en Morter. Han fik Benet knuust i Mellehiulet. — figurl. om Siælslidelser og Affecter, som giøre en voldsom og smertelig Virkning. "Min Aand er knuust, det bange Hierte banker." Evald. "Og Fred er Gravens Løn f. knuste Hierter." F. Guldb. — Knusen, Knuusning, en. Gierningen at knuse.

Kny, et. en næsten umærkelig Lyd, den mindste Lyd, een kan lade høre. Han gav ikke et Kny.

Knyer, v. n. og a. 1. (har.) give et Kny fra sig, tale, svare med ganske sagte Røst. Han turde ikke knye. "Men lad dem knye et Ord." Evald. "Naar i den hele Klynge det mindste Barn ei knyer." Bagg. (Hos Taussen findes Knyst og knyste.)

Knyg, et. d. s. s. Knug, 2. Deraf: knyge, v. n. 1. (ell. knøg, knøget.) om Uveir, naar det sneer m. Blæst og Storm. Det knyger og fyger, at man ikke kan see Veien.

Knytte, v. a. 1. [Isl. hnyta.] 1. giøre Knuder, binde i Knude, ell. med Knude,

At knytte en Knude, knytte noget sammen. At knytte noget i Knude. — knytte, figurl. at forene. "Trængsel og Møie knytte Menneskenes Hierter fastere til hverandre." Mynster. 2. klemme, trykke sammen. At knytte sin Næve, slaae een med knyttet Næve. Melken knytter sig (ell. knyttes) i Brysterne ɔ: sætter sig i Knuder. 3. binde, strikke. At knytte et Par Strømper. "Min knyttede Traad mig minder om Livet." C. Frimann. — knyttes, v. n. pass. Blomsten knyttes, naar den gaaer over t. Frugt. Kaalen knyttes, naar den sætter Hoved. = Heraf: Knyttegarn (Bindegarn), Knytteknude (en Haardknude), Knyttepind (Strikkepind), o. fl. — Knyttelse, en. det, at knyttes, at være knyttet. Melkens Knyttelse. — Knytten, Knytning, en. Gierningen at knytte.

Knæ, et. pl. Knæe (undertiden Knæer. f. Ex. Skibsknæer.) [Isl. Hnie, Kne. A. S. Cneon.] 1. i Alm. noget, som er bøiet i en Huk; deraf særd. den fremstaaende Deel af Benet hos Mennesker og endeel Dyr, som dannes v. Foreningen af Laar og Skinnebeen. At falde paa Knæ, bøie Knæ for een. At staae i Vand til Knæene. At støde sine Knæe. At ligge p. sine Knæe. — figurl. At komme paa Knæerne ɔ: forarmes. [I Alm. høres denne Talem. m. r i Fleertallet; og saaledes oftere med best. Art. i pl. Nyere Bib. Overs. have baade Knæe og Knæer (Dan. 5. 6), Knæene (Ez. 47. 4) og Knæerne. Bib. af 1550 altid Knæene. jvf. 5 Moseb. 28. 35. Nah. 2. 11.] 2. i Bygningskonsten br. det i flere Tilfælde om noget, som danner en Vinkel, f. Ex. Knæ under en Bielke. Ogsaa: Knæ paa et Ovnrør. Knæ p. Skorsteensrør. (Brandforordn. 1799.) 3. Knæ i et Skib ɔ: et Stykke Tømmer, som er voxet saaledes, at det omtrent danner en ret Vinkel, og er stikket til at befæste Siderne i Skibet. (i pl. altid Knæer.) 4. Knæ ɔ: Led, Knuder, p. Græs og andre Værter. = Knæbaand, et. 1. Baand, som bindes om Benet under Knæet. 2. Strimmel om korte Burer nedenfor Knæet. (Knækore. Moth.) Knæbyld, en. Byld i ell. ved Knæet, en Hestesygdom. (V. S. O.) knæbøiet, adj. v. som ligger paa Knæ. (V. S. O.) bedre: knælende. Knæbøining, en. Gierningen at knæle, bøie Knæ. knædyb, knædybt, adj. saa dybt, at det naaer til Knæene. Knæfald, et. Gierningen at falde paa Knæ. At giøre K. "Al Suk og Bøn, al Knæfald var omsonst." Holb. (P. Paars.) Knæforklæde, et. s. Halvforklæde. Knægigt, en. Gigtsmerte i Knæet. Knæhase, en. den Deel bag Knæet, hvor det bøies. (V. S. O. s. Hase.) knæhøi, adj. saa høi, at det naaer til Knæene paa en Mand. Knæhøit Græs. Knæled, et. Ledet, som dannes v. Knæet. (Langeb.) Knærem, en. 1. d. s. s. Knæbaand. 2. Rem, hvormed Skomagere holde Læsten fast til Knæet. Knærør, et. Rør (f. Ex. Ovnrør), som har et Knæ, en Huk. Knæskal, en. et rundt Been, der ligger over Laarets Forening m. Skinnebenet. Knæskinne, en. Plade i et Harnisk, som bedækker Knæet. Knæspænde, et. S. hvormed Knæbaandet paa Burer spændes fast. Knæstykke, et. 1. den Deel af noget (f. Ex. af et Rør), som danner et Knæ ell. en Vinkel. 2. et Billede, der forestiller en Person indtil Knæene. knæsætte, v. a. sætte een paa sit Knæ; figurl. lyse i Kuld og Kiøn, antage i Barns Sted. Deraf: Knæsætning. Knætømmer, et. T. som er tienlig til Skibsknæe.

Knæk, et. pl. d. s. 1. den Lyd, som et haardt Legeme giver, naar det knækkes ell. brydes. Det gav et K. 2. den Skade, noget faaer naar det knækkes, men uden at gaae heelt i Stykker. Glasset, Flasken har faaet et K. — figurl. Skade, Brøst, Afbræk. Hans Helbred, Velstand har faaet et Knæk, som han aldrig forvinder. = Knækhaspe, en. En Talhaspe. Knæktoug, et. Toug, der sagtne Farten af et Skib, som løber af Stabelen, imedens de, eet efter det andet, knække itu.

Knække, v. n. knækkede ell. knak; knækket. give Knæk; brydes med et Knæk. Brødet er saa haardt, at det knækker imellem Tænderne. Det knak i Benet. At knække med Fingrene. Masten knak midt over. (Skiøndt det oftest er haarde og stiore Legemer, der siges at knække, bruges det dog stundom ogsaa om bløde og seie Ting, f. Ex. Toug, naar de pludselig gaae itu ved en stærk Paavirkning, eller briste.) — Deraf: Knækkebrød, et. et Slags meget haardt og skiørt Brød.

Knække, v. a. 1. (i den act. Form er imperf. knak ikke brugeligt.) [T. knacken. Sv. knäcka. Eng. to cnack.] bryde, brække noget haardt, som derved giver et Knæk. At knække Nødder, knække et Glas. Han knækkede Ruden. figurl. At knække eens Mod, Stolthed. "Kun Fossen synger end sin gamle Sang, dens Mod ei bliver selv i Faldet knækket." Øhlenschl. "Det Faste, som ei kan holde sig opreist, bliver knækket. Saaledes kan ogsaa det knækkes hos Mennesket, der formaaer at give dets Handlinger Fasthed, f. Ex. Kraften, Modet, Haabet." Müller.

Knæle, v. n. 1. [E. kneel.] bøie Knæ, falde paa Knæ, ligge paa Knæ. At knæle for een. En knælende Stilling. = Deraf: Knælen, en. ud. pl. Gierningen at knæle. — Knæling, en. pl. -er. 1. en ganske liden Person; en Dværg, Pusling. (Grams Nucl. Lat. Arreboe. Hexaem. 182.) 2.

Skindet af Lam, slagtede imellem Paaske og St. Hansdag.

Knæppe, v. a. (af Knap.) s. knappe.

Knøs, en. pl.-e. en halvvoren Dreng; en ganske ung Karl. "Naar slig en Knøs groer til og bliver en voxen Karl." Storm. (I det Sv. er Knös Toppen af en Bakke eller et Bierg.)

Knøsk, en. ud. pl. et (norsk) Navn p. Fyrsvampen. Boletus fomentarius.

Ko, en. pl. Køer. [Isl. Ku. N. S. Ko.] et Huusdyr, som er Tyrens ell. Oxens Hun (Bos taurus), og faaer dette Navn, naar den første Gang har kælvet. (s. Kalv, Qvie.) Koen er med Kalv, er drægtig. En gold Ko. Denne Ko staaer længe gold. En Malkeko. = Kobaas, en. s. Baas. Kobielde, en. B. som hænges om Halsen p. en Ko; Koklokke. Koblomme, en. En Plante. Caltha palustris. Kobrems, en. Et Insect. Oestrus bovis. Kobrygge, en. En vis Deel af et Skibsdæk. Kodriver, en. den, som driver Køer (i eller af Marken, eller fra et Sted til et andet for at sælges.) Kofod, en. pl Kofødder. 1. Foden af en Ko. 2. en Jernstang m. en Kløft i Enden; et svært Brækjern. Koforpagter, en. d. s. s. Hollænder, 2. (Langeb. I nogle Egne af Jylland: Kofader.) Kogang, en. Græsgang f. Køer; ogsaa Kohave. Kohiord, en. En Hiord, en samlet Flok af Køer. (Bagg.) Kohold, et. det, at holde og opføde Køer t. Melkens Brug. Kohorn, et. Hornet af en Ko. At tude i et K. Kohud, en. Skindet af en Ko. Kohyrde, en. den, som vogter Køer i Marken. Kokase, en. Køernes Skarn, som de kaste i en flad og rund Hob. Kokiød, et. Kiødet af en Ko. (forsk. fra Oxekiød.) Koklokke, en. s. Kobiælde. Koklov, en. s. Klov. Koklove, s. Klove. Kokopper, pl. Kopper ell. Blegner, m. en smittende Vædske, der sætte sig p. Køernes Yver, og ved Indpodning kunne forplantes t. Mennesket. Variolæ vaccinæ. Kolade, en. Kostald. Koleie, en. det, som betales f. Brugen af en Ko. kolændet, adj. et Udtryk om en Hest, hvis Lænd har en vis Fordybning; ogsaa korygget. (Sorterup.) Komelk, en. M. af Køer. Komelk blandet m. Faaremelk. Komøg, et. Koens Skarn. Kopande, en. Panden p. en Ko. En Hest m. Kopande, naar Panden er meget bred og stor. (Sorterup.) Kopranger, en. den, som handler m. Køer. korygget, adj. s. kolændet. Koskarn, et. Komøg. Kostald, en. Stald, hvor Køer særskilt indbindes. Kotæge, en. et Insect, som findes p. Huden af Køer. Kovang, en. d. s. s. Kogang, Kohave. Kovom, en. kovommet, adj. Udtryk, der bruges om en Hest, som har en meget tyk og sid Bug. Koyver, et. s. Yver. Koøie, et. (meget store Øine hos Mennesker.)

Kobbe, en. pl.-r. d. s. s. Sælhund. Deraf: Kobbefangst, Kobbeskind, o. fl.

1. Kobbel, et. pl.-er og Kobler. [T. Koppel.] 1. det, der lægges om Halsen p. Dyr (særd. Hunde og Heste ell. andre Dragere f. en Vogn ell. Plov) for at koble dem ell. holde dem sammen; et Halskobbel. At lægge K. paa Jagthundene. At sætte i K. løse af Kobbelet. 2. flere v. Kobbel med hinanden forbundne Dyr (om Hunde sædvanl. kun to. Et K. Heste: om et ubestemt Antal.) = Kobbelbaand, et. Baand, hvorved Jagthunde føres i Kobbel. Kobbelhunde, pl. Jagthunde, som føres i K. Kobbelkiæde, Kobbelrem, en. Kiæde eller Rem, hvormed Hestenes Halskobbel spændes til Vognstangen. Kobbelring, en. Jernring i Enden af Kobbelkiæden.

2. Kobbel, en. pl Kobler. en indhegnet Mark eller Ager (T. og N. S. Koppel. Moth.) særd. en saadan, der er inddeelt til Kobbeldrift. = Kobbelager, en. et Agerland, inddeelt i Kobler. Kobbeldrift, en. den Landbrugsmaade, hvorefter Jordeiendom deles i Kobler, eller lige store Marker, som nyttes i en bestemt, verlende Omdrift. (Kobbelinddeling. Oluff.) Kobbelvæsen, et. (V. S. O.) s. Kobbeldrift.

Kobber, et. ud. pl. [Isl. Kopar. M. A. Lat. cuprum.] 1. et bekiendt Metal af rødladen ell. rødguul Farve. Grydekobber, Kiedelkobber. Garkobber ɔ: fuldkommen reent K. — At stikke i Kobber ɔ: indgrave Figurer og Tegninger i en Kobberplade, som aftrykkes m. Bogtrykkersværte. (Kobber som et coll. bruges a) for: Kobberkar, Kobbertøi. At have meget Kobber i sit Kiøkken. At koge i Kobber. b) for: Kobberpenge, Kobbermynt. At bytte en Rigsdaler i Kobber.) 2. Kobber, et. pl. Kobbere. d. s. s. Kobberstik ell. Kobberstykke. En Bog med Kobbere. At sætte et K. i Ramme. = kobberagtig, adj. som har Lighed med K. Kobberalder, en. En af de fire, i Digterværker og Myther skildrede Verdensaldere. (Imellem Sølvalderen og Jernalderen.) Kobberarbeide, et. noget, som er forfærdiget af K. Kobberaske, en. K. i en halvsyret Tilstand. Kobberbierg, et. B. som indeholder Kobber. Kobberbiergværk, s. Kobberværk. kobberblandet, adj. blandet med Kobber. Kobberblandet Sølv. Kobberblik, et. en meget tyndhamret Plade af K. Kobberdaler, en. svensk Regningsmynt (en Daler Kobbermynt.) Kobbererts, en. Erts ell. Biergsteen, som især bestaaer af Kobber; Kobbermalm. Kobberfarve, en. ud. pl. rødguul Farve liig Kobbererts. kobberfarvet, adj. v. som har Kobberfarve. kobberfast, adj. At giøre et Skib kobber-

fast ɔ: forsyne det under Bygningen med Spigre og Bolte af Kobber. Kobberforhudning, en. 1. Gierningen, at forhude, beklæde et Skib med Kobberplader. 2. Beklædningen selv, som dertil anvendes. Kobberfører, en. d. s. s. Kiedelfører. (Adr. Av. 1831. 101.) Kobbergrube, en. G. hvor Kobbermalm vindes. Kobbergyder, en. den, som forstaaer at støbe Kar og andre Ting af K. (Colding.) Kobberhammer, en. 1. en stor Hammer, hvormed Kobberet hamres til Plader; en Bredhammer. 2. et Hammerværk, hvor Kobber forarbeides. (V. S. O.) Kobberhandler, en. (af Kobber, 2) den, som handler med Kobberstykker. kobberholdende, adj. v. som indeholder K. (Brünnich.) Kobberhud, en. (paa et Skib.) d. s. s. Kobberforhudning, 2. Kobberhytte, en. H. hvor Kobbermalm smeltes. (V. S. O.) Kobberkalk, en. halvsyret K. af jordartet Udseende. Kobberkar, et. pl d. s. Kar, Kiøkkenkar af Kobber. Kobberlue, en. En rød, kobberrød Lue. (Ohlenschl.) Kobbermalm, en. (s. Malm, 1.) Kobbermine, en. Gang, Strøg i Bierget, hvor Kobbermalm brydes. Kobbermynt, en. Penge, myntet af Kobber. Kobberopløsning, en. Vædske, hvori K. er opløst. Kobberpenge, en. pl. d. s. Kobbermynt. Kobberplade, en. Plade af K. særdeles en saadan, som af Kobberstikkeren er udgravet. Kobberpresse, en. P. hvorved en stukken Kobberplade aftrykkes. Kobberrust, en. grøn Rust ell. Kalk, som sætter sig p. Kobberet. (s. Ær.) kobberrød, adj. kobberfarvet. Kobberrøg, en. 1. en grønagtig Rust, der sætter sig v. visse Kobberertsers Smeltning. 2. Zink opløst v. Vitriolsyre. (Brünnich.) Kobbersamler, en. den, som samler p. Kobbere (2.) Kobbersamling, en. Samling af Kobberstykker. Kobbersax, en. S. hvormed Kobberblik tilskæres. Kobberskat, en. Skat, som svares i Kobber. Kobberskilling, en. Kobbermynt af en Skillings Værdi. Kobberskum, et. S. som flyder ovenpaa det smeltede Kobber. Kobberskæl, pl. Skæl, ell. Smaadele, som falde af v. Kobberets Hamring; Kobberslag. Kobbersmed, en. Smed, som giør Kobberkar. Kobberstik, et. Aftryk af de i en Kobberplade stukne ell. indgravede Figurer. Kobberstikker, en. den, som forstaaer at stikke i Kobber. (Kobberstikkerkonst, o. fl.) Kobberstikning, en. Gierningen at stikke i Kobber. kobberstukken, adj. v. som er stukken i K. Kobberstykke, et. d. s. s. Kobberstik. Kobberstøber, en. s. Kobbergyder. Kobbersøm, et. Søm af K. eller m. Kobberhoved. Kobbertag, et. Tag af Kobberplader. Kobbertavle, en. d. s. s. Kobberstykke. Kobbertitel, en. Et kobberstukket Titelblad.

Kobbertraad, en. En dreven ell. spunden Traad af K. Kobbertrykker, en. den, som aftrykker de stukne Plader i Kobberpressen. Kobbertrykkeri, et. Indretning, hvor Kobbere aftrykkes. Kobbertrykning, en. En Kobberplades Aftrykning. kobbertækket, adj. v. forsynet m. Kobbertag. Kobbertøi, et. alleslags Tøi (især Kiøkkentøi), giort af Kobber. Kobbervand, et. V. som indeholder Kobberdele. Kobbervitriol, en. En stærk blaa Vitriol, som bestaaer af Kobber-Dele, opløste af Svovlsyre. Kobberværk, et. 1. Biergværk, hvor Kobber vindes. 2. Værksted, hvor Kobber smeltes og forarbeides. 3. en Bog, som bestaaer af Kobberstykker, eller har en Mængde Kobbere. = kobbret, adj. kobberagtig. (V. S. O.)

Koble, v. a. 1. (af Kobbel.) 1. sætte i Kobbel sammen; forbinde med Kobbel. At koble Jagthunde. At koble Cursen: en Talemaade i Sømandssproget 2. figurl. a) stifte Giftermaal (i foragtelig Betydn.) At koble Folk sammen. "Hvor hun v. faderlig Myndighed og Familie-Overhæng kobledes til en Mand." Rahb. b) hielpe og tilskynde til ukydsk Omgang imellem Mand og Qvindfolk; drive Rufferi. (absol. eller som v. n.) Hun lever af at koble. = Kobler, en. den, som hielper til at stifte Giftermaal (kun i lav og foragtelig Betydn.), men særd. den, som hielper til ukydsk Omgang. (s. Ruffer.) Om et Fruentimmer: Koblerske, en. — Kobleri, et. Gierningen at koble (2.) At drive Kobleri. Kobling, en. Gierningen at koble; men i Bemærkelsen 1. Hundenes Kobling.

Kobolt, en. ud. pl. et meget tungt mineralsk Legeme, som regnes til de saakaldte Halvmetaller, og hvis Kalk giver et blaat Farvestof. — Deraf: koboltagtig, adj. Koboltblaat, et. (den blaa Farve, man faaer af K.), Kobolthytte, Koboltkalk, Koboltværk, o. fl.

Kode, en. pl. -r. det runde, udstaaende Been paa hver Side af Foden over Hælen (hos Mennesket og visse Dyr), Ankelkode, Kodebeen. — kodet, adj. som har store Koder. (Moth.)

Koffardi, et af det Holl. Koopfardije dannet Ord for: Søhandel. Deraf: Koffardifart, Handelsfart, Handelsseilads. Koffardiskib, et. Handelsskib (hos Søfolk ogsaa: Koffardimand), o. fl.

Koffert, en. pl. -er. [A. S. og Fr. Coffre. M. A. Lat. Cofferum, Cofrum.] en Kiste m. Laas for, til at giemme Reisetøi eller andre Sager i. Reisekoffert, Reisekiste. — Deraf: Koffertlaas, en. Koffertnøgle, en. og flere.

Kofte, en. pl. -r. en kort Kiole eller Kaabe; en Bondekiole. (Formodentlig af Kappe, Kaabe.)

1. **Kog** (kort o) eller **Kogge**, en. pl. Kogger. [Isl. Kuggi.] et lidet, fladbundet Fartøi, som især bruges p. Liimfiorden i Jylland. "Der kom en liden Kog seilendes dem forbi." Claussens Snorre. 548. — Deraf: Koggefart, Koggefolk, Koggeskipper; og v. a. kogge. At kogge Gods op ad Fiorden (føre det i Kogger. Langeb.)

2. **Kog**, en. (langt o.) pl.-e. et plattydsk Ord, som bruges i Sønderjylland om et nyt inddiget Stykke Marskland. At inddige en Kog af Fastlandet. "Saa mangen Sommer kom og svandt, du dæmmed Kog paa Kog." S. Blicher.

3. **Kog**, et. (langt o.) ud. pl. Kogning, kogende Tilstand. Vandet maa holdes i jævnt Kog. At være i Kog, gaae af Kog (ophøre at koge.) "Meer og meer — hans Blod og Galde kom i Kog." Bagg. (N. Klim. 159.) = **koghed**, adj. som har den til Kogning fornødne Hede. **Koghede**, en. den Varmegrad, hvorved et flydende Legeme bringes i Kog.

Koge, v. n. og a. 1. [Isl. kocka.] A. v. n. (har.) 1. syde formedelst Virkning af Ilden. Gryden, Suppen koger. Vandet har kogt, men er gaaet af Kog. Melken, Gryden koger over, koger i Ilden. — Ogsaa transitivisk, med et adv. Det halve af Suppen er kogt bort, kogt hen. Det var kogt ind t. en Trediedeel. — 2. figurl. a) om flydende Ting, som v. stærk Bevægelse skumme og syde. "Hør Stranden koge og sprudle Taage." Evald. "Om Stavnen Bølger kogende sig hæve." F. Guldberg. b) om stærke Sindsbevægelser og deres indvortes Virkning hos Mennesket. (d. T.) Vreden kogte i mig. Det kogte i ham v. at høre p. dette; men han holdt sig dog fra at svare. B. v. a. bringe i Kog, lade syde, tillave v. Kogning. At koge Mad, Suppe. At koge til et Bryllup. At koge Garn, Lerred, Vask (ɔ: lade det udblødes i kogende Vand ell. Lud.) At koge noget om (p. ny.) At koge Mad op (som tilforn har været kogt.) At koge Suppe p. Been, p. Oxekiød. = **Kogebog**, en. Bog, hvori Madens Tillavning læres. **Kogegryde**, en. G. til at koge i. (forskiellig fra Stegegryde.) **Kogehuus**, et. H. hvor der er Indretning til at koge i det Store. **Kogeild**, en. I. til at koge ved. **Kogekar**, et. pl. d. s. Kar til at koge i. **Kogekone**, en. K. som forstaaer Kogekonsten ɔ: den Konst, at tillave Mad, især mange og finere Retter. **Kogeovn**, en. En Stueovn, saaledes indrettet, at deri tillige kan koges Mad. (Olufsen. Danm. Brændselv. 261.) **Kogepotte**, en. P. til at koge i. **Kogepunkt**, et. Punktet paa en Varmemaaler, som viser det kogende Vands Varmegrad. **Kogerum**, et. det Rum i et Kar, som er fornødent f. at noget deri skal kunne koge, uden at koge over, og som derfor lades tomt, naar Karret fyldes til Kogning. **Kogesild**, en. Sild, som spises efterat være kogte. (Saaledes om flere Ting: Kogeerter, Kogesvamp, som v. Kogning kan blive spiselig, o. fl.) **Kogeskib**, et. S. hvorpaa der koges Mad for Søfolk, f. Ex. paa en Flaade af Roerfartøier. **Kogested**, et. Sted, hvor der koges eller kan koges. = **Kogen**, **Kogning**, en. Gierningen at koge; eller det, at noget koger. — **Kogeri**, et. 1. Kogeindretning, Kogested. 2. Madkogning.

Kogger, et. pl.-e. [A. S. Cocer. Isl. Kofur. *Nucl. Isl.*] rørdannet Giemsel til at føre Pile i; Pilekogger.

Kogle, en. pl.-r. [Kongel. V. S. O. Norsk. s. Forsøg i de sk. Vid. XII. 31.] visse Naaletræers Frøgiemme, m. træagtige Skæl, der ligge p. hinanden, som Tagsteen p. et Tag. Grankogler, Fyrrekogler. — Deraf: koglebærende Træer. kogledannet, adj. som har Skikkelse af Kogler. Frøhuset paa denne Plante er kogledannet.

Kogle, v. a. og n. 1. [T. gaukeln. Isl. Kukl, Kogleri.] frembringe Blendværk ell. Giøgleri ved legemlig Hændighed og skiulte Konster; forblinde (fortrylle) v. slige Konster. "At han skulde giøre sig til en Kogler, og kogle for dem hvad som de havde Lyst til." P. Tidemand. 1564. "Koglende Trolde." Bagg. "Al den Kiedsomhed, der ligesom var bleven koglet p. mig i Aften." Rahb. (O. T. V. 22.) [Nu ikke meget brugeligt. s. det beslægtede giøgle; og jvf. trylle.] = **Koglen**, en. Gierningen at kogle. "Al den Koglen, hvorved Livet døer." Ohlenschlæger. — **Kogler**, en. pl.-e. [Isl. Kuklari.] den, som giver sig af m. at kogle; en Troldmand. "De ægyptiske Koglere." Om et Fruentimmer: **Koglerske**, en. — **kogleragtig**, adj. (Langeb.) som ligner en Koglers Adfærd. — **Kogleri**, et. pl.-er. Koglerens Blendværk ell. foregivne Tryllekonster; Giøglerier. "Her er Kogleri under." Holberg. — **Koglesmiil**, et. tryllende Smiil, Tryllesmiil. (Rahb.) **Koglespil**, **Kogleværk**, et. d. s. s. Kogleri.

Kogsalt, et. ud. pl. det almindelige Kiøkkensalt, bestaaende af en særegen Syre, forenet med Soda. (s. Baisalt, Kildesalt, Steensalt.) — **Kogsaltsyre**, en. mineralsk Syre, som vindes af Kogsaltet; Saltsyre. Acidum muriaticum.

Koie, en. pl.-r. [N. S. Koie. Holl. Koy. jvf. Kove.] Skibsseng, bestaaende enten af et Stykke Seildug, ophængt i de fire Hiørner (Hængekoie, Hængeseng) eller af et ved Skibets Side indrettet og lukket Sengested (en fast Koie, Standkoie. Seilkoier kaldes Afdelinger i Skibet, hvor Vareseilene ligge.) At gaae til Koie. = **Koieklæder**, pl. Sengeklæder, hvorpaa man

ligger, eller hvormed man tildækker sig i Koien.

1. Kok, en. pl. -ke. [Isl. Kóckr, Klump.] en Dynge, Hob. (d. Tale.)

2. Kok, en. pl.-ke. [Isl. Kockr.] den, som forstaaer, og hvis Syssel det er, at koge og tillave Mad. En Overkok (Mesterkok), Underkok, Mundkok, Skibskok. = Kokkedreng, en. D. som tiener under Kokken i et stort Kiøkken. Kokkekniv, en. En stor Kniv, som Kokke bruge i Kiøkkenet. Kokkepige, en. Tienestepige, hvis Syssel er at lave Mad og passe Kiøkkenet. Kokkeskee, en. Madskee, Madsløv. Kokketøs, en. Kokkepige. (P. Paars.) — Koksmat, en. (langt a.) Underkok til Skibs. [E. Mate, en Hielper, Medhielper. Isl. Máti, *socius*.]

3. Kok, en. pl. -ke. en Hane. (jydsk.) — Deraf: kokkes, v. n. pass. slaaes som to Haner. (Moth.)

Kolbe, en. pl. -r. [T. Kolbe, Kolben. Isl. Kolfr, en Knevel.] 1. den nederste tykke Ende paa en Bøsse; Geværkolbe. 2. I Chemien: en Destilleerkolbe ɔ: Glaskar med en rund Bug og snever Hals. 3. hos Bogbindere: en Glaskolbe, Glasklump, hvormed Skindbind glattes.

Kolbytte, en. pl.-r. [af uvis Oprindelse. jvf. Ihres Glossar. Formodentl. af Kol, Kul eller Kuld, Isse, Top; hvoraf kuldkaste, kuldseile, omkuld, o. fl. Isl. Kollhnysa.] en hurtig Vending med Kroppen, hvorved denne kastes hovedkulds frem, ved Hielp af Hænder og Fødder. At støde (støbe?) Kolbytter. (Sv. stupa kullbytta.)

Kold, adj. [N. S. kold. E. cold. Isl. kaldr. A. S. ceald.] 1. egentl. som har ingen ell. en meget ringe, umærkelig Grad af naturlig Varme. Et koldt Legeme kalde vi i Alm. det, der har mindre følelig Varme, end vort Legeme. Kold Mad ɔ: som ei er opvarmet ved Ilden. Dyr med koldt Blod. Kold Luft, koldt Veirlig. "Kold Sommer giør varmt Ladegulv." P. Lolle. 2. uegentl. a) som mangler indvortes Liv ell. levende Følelse. Et koldt Hierte. "Forstanden kan overbevises, og Hiertet dog blive koldt." Engelst. b) som er uden Kraft og Iver. "Hvor dorske, hvor kolde ere ikke de fleste i denne ædle Pligt." Mynster. c) som skeer m. Rolighed, Sindighed, uden Iver ell. Heftighed. En kold Tale. At tage koldt (uvenligt) imod een. "Et koldt Venskab fortiener ikke mere sit Navn." Mynster. At være kold (rolig, uforsagt) i Faren. Med koldt Blod ɔ: roligen, m. Overlæg. "Sæt den koldeste Dommer til at dømme i sin egen Sag, og see hvorledes han forklarer Loven." Rahb. = koldblodet, koldblodig, adj. som har koldt Blod. Koldblodige Dyr. At være koldblodig (rolig) i Faren. koldbløde, v. a. udbløde i koldt Vand. (V. S. O.) Deraf: Koldblødning, en. I Chemien i Særd. Udblødning uden Ild: maceratio. (forskiellig fra Digestion.) Koldbrand, en. Sygdom i en Deel af det dyriske Legeme, hvorved det organiske Liv i denne Deel ganske uddøer. Sphacelus. Koldfeber, en. Feber m. afvexlende Hede og Kulde i Legemet; Kolden, Koldesyge. koldfrossen, adj. v. ganske forfrossen. (V. S. O.) Koldfyr, s. Koldbrand. koldgarvet, adj. koldgarvet Læder ɔ: garvet i kold Barklud. koldhamre, v. a. hamre et Metal uden at hede det i Ilden. (Brünnich.) Koldmeisel, en. Et stærkt forstaalet Huggejern, hvormed koldt Jern overhugges. Koldpis, en. Sygdom, hvori Vandet lades m. Smerte og i ringe Mængde; Strangurie. (V. S. O.) koldsindig, adj. 1. som ikke let kommer i Lidenskab eller i heftig Sindsbevægelse; (modsættes hidsig.) jvf. lunken. "Den Koldsindige har den Fordeel, at han ikke er hidsig; den Lunkne har den Mangel, at han ei engang er ivrig." Sporon. 2. sieldnere: som er uden levende Følelse, og som røber dette (koldsindet.) Deraf: Koldsindighed, en. ud. pl. "En Koldsindighed, som ikke er en Virkning af Dorskhed og Lunkenhed, men af Forsigtighed og Nidkiærhed." Sneed. Koldskaal, en. ud. pl. en kold Skeemad af Øl og Viin, hvori brydes Brød og som krydres m. Sukker m. m. koldskiør, adj. koldskiørt Jern, der gloende let lader sig smede, men let brækkes, naar det er koldt. (modſ. rødskiørt.) Deraf: Jernets Koldskiørhed. koldstøbt, adj. v. koldstøbt Lud ɔ: Lud af Aske og koldt Vand. (Moth.) Koldvæde, en. Agervand, som giør Jorden kold og suur. (et norsk Udtryk. Dec. Mag. VI. 14. C. Frimann. Almuens Sange. 128.)

Kolde, en. (næsten altid m. best. Art.) d. s. s. Koldfeber. At have Kolden. Et Anstød af Kolden. "Og vips! foer Kolden i hans Krop." Wessel. "En Kolde uden Kuld, en Feber uden Brand." Helt. (Poet. Skr. S. 9.) "Jeg frygter, jeg den Kolde af Rædsel skulde faae." Holb. (P. Paars. IV. 3.) Andendags-Kolden. Ogsaa: Koldesyge.

Kolv, en. pl. -e. [Isl. Kolfr.] en Piil. Kæmpev. og P. Syvs Ordspr. (forældet.) "Kolvene skingred om Skuldrene lydt." Baggesen. (Ilias. I.)

Komeet, en. pl. Kometer. Et Slags bevægelige Himmellegemer, hvis Baner ere saa store, at de kun sielden blive synlige, og som udmærke sig ved en lysende Dunstkreds, der følger dem paa den ene Side. (Kometens Hale.)

Komedie, en. pl.-r. et Lystspil. (Ogsaa overhovedet for: Skuespil. At gaae paa Komedie.)

Komisk, adj. grundet i Siælens Sands og Følelse for det Latterlige; ell. som væk-ker, nærer denne Følelse. Et komisk Digt, Optrin, Skuespil.

Komme, v. n. (er.) kom, kommen. pl. komne. [Isl. koma.] 1. egentl. og i den meest udstrakte Bemærkelse: vorde nærvæ-rende p. et Sted (som enten nærmere be-tegnes v. Præpositionen, eller forstaaes af sig selv.) Han kommer (hid) om nogen Tid. Alle Giæster ere komne. At komme gaa-ende, ridende, kiørende, seilende. — At komme f. Anker, t. Ankers ɔ: ankre. Kom ikke mere for mine Øine! — Uegentl. med mange Præpos. og Adverb. til at ud-trykke Forandringer, Omstændigheder, For-fatninger, hvori man sættes; ogsaa m. Be-greb om Varighed i Tid, f. Ex. at komme i Fare; komme i Ulykke; komme i Besid-delse af noget; komme i Slægtskab med een; komme i Fare, i Fortræd, i Strid; komme i Langdrag, i Rolighed, i Stand, i Vilderede, o. s. v.; komme til Skade, t. Kræfter; komme i Slaveriet; komme t. Hoffet (ɔ: besøge Hoffet; ell. blive ansat i en Hofbestilling); komme af Vane m. noget. 2. om livløse Ting: a) egentl. blive nærværen-de, giøres nærværende. Posten er kommen. Den Dag vil komme. "Og kun barnagtig lege m. den Glæde, som kommer, og som var." Evald. "Naar vi beslutte hos os selv, at hvad der end er, og hvad der end kommer." Mynster. At lade Varer komme. b) uegentl. i mange Talemaader, om en Forandring, som foregaaer: Det kom til Slagsmaal. At komme for Dagen. At komme i Gang, komme af Brug, komme af Dage, k. af Øine, k. af Lave, af Veien, &c. c) Ligeledes for: opstaae; udspringe, have sin Oprindelse; skee, hændes; koste, beta-les med. Der kom Dyrtid i Landet. Det kommer af hans Uforsigtighed. Han er kommen af stikkelige Forældre. Hvoraf kommer det, at han er allene? Een Ulykke kom over den anden. Det kan vel komme sig. Hvor høit kommer denne Kiole? Den kommer paa 20 Rdlr. Det vil komme ham dyrt at staae (han vil komme til at und-gielde det.) 3. Af Talemaader, hvori dette V. forbindes med Præpos. og Adverbier, kan især mærkes: At komme ad noget ɔ: faae, bekomme det. — At komme af med noget ɔ: blive fri for; afsætte (komme af m. sine Varer), miste. — At komme afsted. s. afsted, 3. — At komme an paa ɔ: beroe paa. Det kommer an paa ham selv. — At komme bag paa een (uventet.) s. bag. — At komme bort. a) drage bort fra et Sted. Skipperen er endnu ikke kommen bort (afsted.) b) blive borte, tabes. c) komme af sin Tieneste. Hun kom bort for Utroskab. — At komme efter ɔ: følge efter. Han kom efter Broderen i Embedet. At komme efter noget, udforske, faae Kund-skab om. At komme efter en Konst, et Bedrageri. At komme efter Sandheden. — Han kom efter Tyven med sin Pidsk; og bankede ham af. (Derimod: Han kom selv efter Bogen ɔ: for at hente den; m. Tonehold p. Verb.) — At komme for. a) forefalde, indtræffe. Dette Tilfælde kom-mer sielden for. b) blive foretaget. Sa-gen kommer for (i Retten) i Morgen. c) fortælles, bringes for. Det kom for Kon-gen. d) synes, forekomme. Det kom mig for (ell. fore) som jeg saae ham. e) At komme for Skade ɔ: have et Uheld, en uheldig Hændelse. "At hun omsider kom for Skade, og fik en Hals for lidt. (Bagg. Ungd. A. I. 77. At komme til Skade bemærker der-imod egentlig eller nærmest: faae Skade p. en Legemsdeel.) At komme for Orde ɔ: blive omtalt. At komme for tidlig (om Fru-entimre: misføde, fare ilde.) At komme en Pige for nær. — At komme fra noget. a) At komme fra sit Embede, fra Huus og Gaard ɔ: miste. b) At komme fra det, man vilde sige, fra det, man talte om ɔ: for-vildes, bringes fra. c) At komme vel, ilde, galt fra noget ɔ: udføre, rede sig ud af. — At komme frem: a) forfremmes, have Frem-gang. Han kommer nok frem. Han er kom-men godt frem. b) At komme frem med noget, m. en Mening, Sætning ɔ: frem-sætte, fremføre. — At komme i, overhove-det: gaae over fra een Tilstand i en an-den, der angives v. det af Præpos. styrede Substantiv. (s. ovenfor No. 1.) At komme i et Huus ɔ: have Adgang der. At komme i med, komme i Færd med, i Forbindelse, i Vane med. At komme i med et Arbeide; komme i med een ɔ: i Forbindelse med; komme i med at drikke (faae Vane til.) At komme i Ord for noget (blive bekiendt for.) At komme i et ondt Ord (i Vanrygte.) — At komme iblandt Folk ɔ: komme ud i Verden, k. i Selskab. Det er kommet iblandt Folk, blevet udspredt. — At komme igiennem, hielpe sig frem, rede sig ud af. At komme vel igiennem Verden. Han troer, at han allevegne kan komme igien-nem med Penge. — At komme imellem. Der er kommet dem noget imellem ɔ: de ere blevne uenige. — At komme imod. Han kommer ikke imod hans Forgænger i Duelighed, i Lærdom (kan ikke lignes med.) — Der er kommet mange Penge ind ɔ: indbetalt. (s. Indkomst.) At komme ind til en stor Formue, til mange Børn ɔ: gifte sig til. "At komme ind etsteds" ɔ: komme i et eller andet Embede. Rahbek. (D. Tilsk. IX. 24.) At komme ind med en Klage, Ansøgning ɔ: indgive. — At kom-me med (Toneholdet paa Præpos.) kom-me i Følge med. Nu kan der ikke komme flere med. At komme med noget (Tone-

holdet paa Verb.) bringe frem, fremføre. — At komme op. Sæden kommer op (af Jorden.) At komme op af en Sygdom, blive helbredet. Den Skik er nylig kommen op, bleven indført. Hans Bedragerier ville engang komme op ɔ: blive aabenbarede. At komme op at slaaes, at stiendes m. een. — At komme over. a) træffe paa, faae i sin Vold. At komme over en sielden Bog. Han kom over ham (greb ham) i Gierningen. b) ramme, vorde giengieldt. Det vil komme over ham, naar han mindst venter det. c) komme een i Sinde, falde ind. Det kommer undertiden over ham, at være ødsel. "Hendes Høflighed kommer kun over hende efter Omstændighederne." D. Tilskuer. d) formaae. s. overkomme. — At komme overeens, være enig. De komme godt overeens. At komme overeens (blive enig) m. een om noget. — At komme paa. a) blive til, frembringes. (s. ovenfor No. 2.) Der er kommet Iis paa Vandet, et Hul i Kiolen. b) hændes, opkomme. Der kom en Storm paa. Dersom noget uventet skulde komme paa. Festen kommer (indtræffer) paa en Mandag. Natten kom paa (faldt paa) inden vi vidste af det. c) At komme paa een, naar han mindst venter det. At komme snigende paa een. At komme een paa Livet. d) mindes, falde paa. Jeg kan ikke komme paa Navnet. Hvorledes kom du paa det Indfald? e) At komme paa Bane (bringes p. Bane); komme paa Fald, p. Fode, paa Gang, paa Spor efter, paa Valg. Han kommer ikke paa Valg denne Gang. Det kom paa Tale; ꝛc. — At komme sammen, forsamles, samle sig. "Fire Dage vare bestemte, paa hvilke Folket selv, uden nogen Kundgiørelse, kom sammen." Guldb. I d. Tale: At komme sammen ɔ: blive gift. — At komme til noget: a) opnaae, erholde, komme i Besiddelse af. Hvorledes er du kommen til den Hest? At komme til noget med Rette, p. en lovlig Maade. (I ældre Skrifter: at komme ved noget.) At komme t. store Midler, til Ære og Værdighed; komme t. Kræfter; komme til sit igien. At komme til Skade, til Ulykke. (At komme til Ulykke — om et enkelt ulykkeligt Tilfælde. Han kom til Ulykke og brækkede Benet. Hun kom t. Ulykke og slog det kostbare Fad itu. — At komme i Ulykke ɔ: i Almindeligh. i en ulykkelig Forfatning.) — Barnet kunde let komme til at falde. b) absol. At komme til ɔ: finde Leilighed til at handle. Jeg kan ikke komme til for ham. c) blive til, falde ud til. Det vil komme ham til Skade, til Gode. At lade det komme til Proces. Det kom til Forlig. d) nødes til. Jeg kommer t. at giøre det. Han vil komme til at fortryde det. e) vederfares, tilstøde (noget uheldigt.) "At det var intet Spil, at vove sin Person, om ham kom noget til." Holb. P. Paars. f) At komme til Agters; komme til Ende m. noget; komme til Orde; komme til Rette m. een om noget; komme til sig selv igien ɔ: faae sin Samling; komme t. Stede, t. Syne, m. fl. — At komme ud. Det er kommet ud, ud iblandt Folk ɔ: blevet bekiendt, udspredt. At komme ud af sin Gield, komme ud af en vanskelig Sag ɔ: rede sig ud af. At komme ud med lidt, med det man har ɔ: behielpe sig. Dermed kan jeg komme ud et Aar. (s. Udkomme.) Det kommer ud paa eet ɔ: er ligegyldigt. "Det kommer mig p. eet ud, om min Nabo bestiæler mig af Trang eller af Had." Eilschow. — At komme ved, angaae; være paarørende. Den Sag kommer ikke ham ved. Han kommer mig ikke ved. (s. vedkomme.) 4. At komme sig, recipr. a) faae sin Helbred; komme til Kræfter, komme i Stand igien. At komme sig af en Sygdom ɔ: blive frisk igien. Han er endnu ikke ret kommen sig efter sin Sygdom, efter sit Fald ɔ: kommen til Kræfter, til Førlighed igien. b) blive mindre fattig, mere velhavende. Han var en Tid fattig; men nu kommer han sig godt. c) hænde, træffe sig. Det kunde vel komme sig. Jeg veed ikke hvoraf, hvorledes det kommer sig.

2. **Komme**, v. a. kom, kommet. bringe, skaffe noget tilveie i ell. paa et Sted, hvor det ikke før var. At komme noget af eet Kar i et andet; komme Salt i Maden; komme Sukker p. Kagen. At komme flere Ting sammen. At komme i Hu, erindre sig. At komme een paa noget ɔ; huske ham paa det. At komme noget af Lave, i Lave. At komme een til at lee, til at græde.

Komme, et. (?) ud. pl. [Kiønnet uvist. s. Udkomme.] Gierningen at komme (Ankomst.) Alle ventede m. Længsel hans Komme. "Maaskee han f. dit Aasyn staaer, naar mindst du troer hans Komme." Øhlenschl. "Til Dagens Byrde ham v. Nattens Komme lettes." C. D. Biehl. "Den Stad, hvor hans Komme saa længe var beredet." Mynster. (Rahbek skriver: "Nu er din Komme kun p. Smerter rig." Digte. 1802. II. 34.) (Komst bruges derimod kun i Sammensætn. s. Adkomst, Ankomst, Bekomst, Gienkomst, Opkomst, Tilkomst.)

Kommen, en. s. Kummen.

Kommende, partic. act. af komme. br. for: tilkommende. Det kommende Aar. De kommende Tider.

Kone, en. pl. -r. [Isl. Kona: Goth. Qvena, Qvine. Gr. γυνη. s. Qvinde.] 1. et Qvindfolk, som er eller har været gift. Koner og Piger. Konen i Huset (Huusmoderen.) "Kone er det vidtløftigere Begreb, og indbefatter baade Hustruer og Enker." Müller. 2. en Hustru, Ægte-

qvinde (i Forholdet til hendes Mand.) Mand og Kone. At tage sig en Kone. At tage en Pige til Kone. jvf. Hustru. "Den qvindelige Ægtefælle kaldes Kone, som gift, og m. Hensyn til Manden Hustru." Müller. (Man hører dog ofte den Pleonasme: en gift Kone; og Ordet Hustru er i Talesproget næsten forsvundet.) = Konebaad, en. i Grønland: en stor Skindbaad, som roes af Qvindfolk. Konebroder, en. Hustruens Broder (Svoger.) Konefader, en. Svigerfader. Konehader, en. den, som hader Qvindekiønnet. (V. S. O.) konekiær, s. qvindekiær. Konelod, en. Arvepart, som tilfalder Konen ell. Enken i et Bo. Konemorder, en. Mand, som myrder sin Hustru.

Konge, en. pl.-r. [Isl. Kóngr, Konungr.] en Regent over et Kongerige, en Fyrste, som i Rang følger næst efter Keisere. Kongen af Danmark. En Valgkonge, Arvekonge. (Foran et Navn taber Ordet e i Enden. Kong Frederik den Siette. Kong Georg af England.) — uegentl. den, som er den fornemste i visse Laug ell. Selskaber. f. Ex. Fuglekonge. figurl. den ell. det fortrinligste i sit Slags; f. Ex. Kongen i Keglespil, i Skakspil. Ørnen kaldes Fuglenes, Løven Dyrenes K. Dagens Konge, poet. om Solen. "Den lyse Dagens Konge gled igiennem gyldne Purpurskyer." Bagg. — I Metallurgien kaldes Konge (Regulus) det rene Metal, som findes i Bunden af Digelen v. visse Mineraliers Smeltning, f. Ex. Arsenikkonge, Koboltkonge, o. fl. = Kongearv, en. Arv, som tilfalder Kongen, hvor andre Arvinger fattes. Kongebaad, en. Fartøi, som bruges i Kongens Tieneste. Kongebarn, et. Søn ell. Datter af en K. (Kongesøn, Kongedatter.) Kongeblod, et. 1. en Konges Blod; figurl. en Konges Liv. At udgyde K. "Den tørster efter Kongeblod." Øhlenschl. 2. kongelig Slægt. At være af Kongeblod, være født af K. Kongebo, en. (Øhlenschl.) og Kongebolig, en. Huus ell. Slot, hvor en K. boer. Kongebord, et. kongeligt Spisebord, Taffel. (N. Brun. Jonathan. S. 111.) Kongeborg, en. et kongeligt Slot. Kongebrev, et. 1. Brev, Forordning, som udgaaer under Kongens Navn. 2. særd. en kongelig Bevilling til at ægtevies uden Tillysning og af en selvvalgt Præst. Kongebrud, en. En Konges Brud ell. Trolovede, den Dag Bryllupet holdes. (Ingemann.) Kongebrøde, en. Brøde, Forbrydelse mod Kongens Person ell. Værdighed. (Moth.) Kongebud, et. kongelig Befaling. "Hvordan? I trodse Kongebud?" N. Brun. Kongebyrd, en. Fødsel af kongelig Slægt, som berettiger til en Throne; Kongefødsel. "Saa lidet stolt vanærer du din Kongebyrd." Øhlenschl. Kongedaad, en. Daad, Gierning af en K. eller som passer sig for en Konge. (Troiel.) "Ved Kongedaad du lette Trældoms Lænke." Thaarup. Kongedyd, en. Dyd, som især egner en Konge. (O. Malling.) Kongedømme, et. 1. kongelig Magt, Værdighed. (Isl. Konungsdomr.) "Kongedømmet vanslægtede i en Hast til Tyrannie." Schytte. 2. de Lande og Folk, som en Konge behersker. Kongeflag, et. Flag, som føres paa et Skib, hvor Kongen er ombord; eller kongeligt Flag, som Krigsskibe allene maae føre. Kongefødsel, en. Kongebyrd. (Øhlenschl.) 1. Kongefølge, en. a) Kongers Følge paa hinanden i Regieringen. I et Valgrige bestemmes Kongefølgen ikke ved Fødselen. b) Række af Konger, som efter hinanden have regieret; Kongerække. (Suhms Fort. t. Danm. Hist. 1 D.) 2. Kongefølge, et. en Konges, eller et kongeligt Følgeskab. Kongegaard, s. Kongsgaard. Kongegods, et. Krongods. Kongegunst, en. Yndest, som en K. viser een. "Misundere og Fiender følge næsten altid m. Fortienester og Kongegunst." Wandal. Kongehad, et. Had til en Konge, ell. til Konger i Almindelighed. "Det Kongehad, der hævner sig p. hans langt mindre skyldige Eftermand." Rahbek. Kongehuus, et. 1. Kongeslægt; den kongelige Familie. 2. Kongestamme, Kongeæt. Kongehær, en. Krigshær, som en K. anfører, eller som strider f. en Konge. (Grundtv.) Kongejagt, en. En Jagt (et Skib) bestemt t. at føre Kongen eller kongelige Personer. Kongekroning, s. Kroning. Kongekrønike, en. Krønike ell. Historie om Kongers Bedrift, om en Kongerække. Kongeliv, et. det Liv, en K. fører. Kongelov, en. egentl. enhver Lov, givet af en Konge; særd. det danske Riges Grundlov. Kongelys, n. s. en Plante. Verbascum Thapsus. "Kongelyset reiste hver Sommer høit sin gule, lodne Blomst." J. Smidth. Kongeløfte, et. Løfte, som gives af en Konge. kongeløs, adj. som er uden Konge. "En ubekiendt Aarsag har i nogen Tid giort dette Rige kongeløst." O. Guldberg. (V. Hist. I. 166.) Kongemagt, en. kongelig Magt og Myndighed. "Vi bruge Kongemagt, han bruger Kongenavn." Helt. Kongemoder, en. den, som er Moder til en Konge. "Og Kongemoders skiønne Navn det vorde dit." Thaarup. Kongemord, et. Mord, som skeer paa en Konge. Kongemorder, en. den, som myrder en Konge. Kongemø, en. poet. Kongedatter; kongelig Prindsesse. "End færdes overalt den skiønne Kongemø." Øhlenschl. Kongemøde, et. M. som flere Konger holde. Kongenavn, et. Navn, Titel af Konge. "Naar selv du vil,

saa nævne Alle dig med Kongenavn." Øhlenschl. Kongeord, et. En Konges givne Ord ell. Tilsagn. "Jeg lider p. hans Kongeord." Rahbek. Kongepligt, en. Pligt, som paaligger en K. Kongepompe, en. et Slags store eller dobbelte Skibspomper, der sættes i Bevægelse ved en paa Stormasten anbragt Vægtstang. Kongepragt, en. kongelig Pragt. Kongereise, en. Friægt, som Bønderne maae giøre efter Øvrighedens Tilsigelse. Kongerige, et. Rige, som beherskes af en K. Kongerække, en. En Række af paa hinanden følgende Konger. Kongesal, en. Sal i en Kongeborg. Kongeskat, en. En Konges Skat ell. Skatkammer. "At hvad man fandt i Skoven til Kongeskatten faldt." Øhlenschl. Kongeskib, et. Et Skib, som fører en Konge, hvor en Konge er ombord. (Øhlenschl.) Kongeskifte, et. Forandring i Regieringen v. en Konges Død ell. Afgang. "Imidlertid skeete Kongeskifte i Danmark." Wandal. (Mindesm. I. 278.) Kongeslot, et. en Kongeborg. Kongeslægt, en. d. s. s. Kongehuus, 1 og 2. Kongesmykke, et. S. som bæres af en K. til Tegn p. hans Værdighed. "Kongesmykket fritager aldrig den, der bærer det, fra den retskafne Mands Forpligtelse." O. Malling. Kongesnekke, en. poet. d. s. s. Kongeskib. (Øhlenschl. Helge.) Kongespiir, et. Scepter. Kongestad, en. Landets Hovedstad, hvor Kongen opholder sig. Kongestamme, en. Slægt af Arvekonger, som efter hinanden have behersket et Land. Kongestat, en. S. som en Konge behersker. (O. Guldb.) Kongestav, en. d. s. s. Kongespiir. Kongestol, en. Et Kongesæde, en Throne. Kongesæde, et. 1. Kongestol. 2. Kongens sædvanlige Opholdssted. Leire har været et K. i Danmark. Kongesøn, en. Søn af en K. Kongetal, et. Navnetal, Register p. Konger. Kongetiende, en. den Trediedeel af Tienden, som tilfalder Kongen. Kongetiger, en. et Rovdyr af Katteslægten; Tiger. Felis tigris. Kongeting, et. Ting, Folkeforsamling, under Forsæde af en K. (Øhlenschlæger.) Kongetitel, en. kongelig Titel, Kongenavn. Kongevalg, et. den Handling, at vælge en Konge. Kongevand, et. en Blanding af Salpetersyre og Kogsaltsyre, som opløser Guldet. Kongevei, en. En Hoved-Landevei, Adelvei. Kongeven, en. Ven af en Konge eller af Kongemagten. "Og om hver Mørkheds Daad hver Kongeven opklare." N. Brun. Kongeviis, en. kongelig Skik, Viis. Paa K. Kongevælde, en. en Konges Magt, Kongemagt. (Thaarup.) Kongeværdighed, en. kongelig V. Kongeægt, en. d. s. s. Kongereise. Kongeæt, en. kongelig Slægt. At være af K. (Thaarup.) = Kongsgaard, en. kongelig Gaard, Kongeslot. (Hvitfeldt.) Kongsstol, en. s. Kongestol. = kongelig, adj. som tilhører, egner en Konge, udgaaer fra en K. Det kongelige Huus. De kongelige Børn; kongelige Forordninger, Skatter. Et kongeligt Slot. At leve kongeligt ɔ: meget prægtigt, overflødigt. Kongelig Majestæt, kongelig Høihed: Titler, som i Tiltale og Omtale gives Konger og Kongebørn. Deres, Hans, Hendes kongelige Høihed.

Kongel, en. s. Kogle, n. 2.

Konst, en. pl. -er. [I ældre danske Skrifter: Kaanst. (Bib. 1550 har endnu Kaanst; men ogsaa Konst, konstelig, o. s. v.) Sv. Konst. T. Kunst. Isl. Kunnátta, Kundskab.] 1. ud. pl. i vidtløftig Betydning: menneskelig Virken, Virksomhed, Paafund; i Modsætn. til Naturen og Naturens Kræfter. Det er intet Værk af Naturen (Naturproduct), men et Værk af Konsten. Konst maa ofte staae tilbage f. Naturen. 2. en erhvervet Færdighed i at frembringe, danne noget, i at foretage vilkaarlige, til et vist Øiemed sigtende Handlinger; ogsaa Indbegrebet af de Regler, som følges i Udøvelsen af en saadan Færdighed. (Konst forudsætter ikke blot Kundskab, men ogsaa Færdighed; og adskiller sig derved især fra Videnskab. Ikke ethvert Haandværk kalder man en Konst; men i Særdel. saadanne, i hvis Udøvelse lægges Vind p. fortrinlig udvortes Fuldkommenhed, og som ikke blot gaae ud p. det Nødvendige og Nyttige, men tillige p. det Skiønne og Forlystende. Deraf: Konstdreier, Konstfarver, Konstmaler, Konstsnedker, ꝛc.) Malerkonst, Kobberstikkerkonst, Bogtrykkerkonst, Ridekonst, Fegtekonst, Dandsekonst. Dog kaldes Haandværker ogsaa: mechaniske Konster, i Modsætning til de skiønne Konster. — Lægekonst (practisk Færdighed i Lægevidenskab.) "Lægens Konst ophøier ham." Sir. 38. 3. (Bib. af 1550.) At lære, udøve, lægge sig efter, forstaae en K. At reise p. sin Konst (for at lære den fuldkomnere.) At være Mester i sin Konst. "Viisdom, som er alle Konsters Mesterinde, lærte mig det." Viisd. 7. 21. (Bib. af 1550.) At dyrke de skiønne Konster. Den K. at skrive, at omgaaes med Folk. 3. i indskrænket Betydn. bruges Konst og Konsterne for: de skiønne Konster. (Deraf: Konst-Academie, Konstelsker, Konstform, Konstkiender, o. fl.) 4. Eftertanke, Flid, Møie hvorved en Færdighed er erhvervet, et Værk udført. Man maa beundre hans K. Konsten spores alt for meget deri. Man har giort sig al Umage f. at skiule Konsten. 5. i ond Betydning: List, Snedighed, Rænker. At bruge Konster. At opnaae

noget v. Konst og Forstillelse. "K. gaaer ofte for Magt." Ordspr. (Ogsaa om det, der skeer ved Behændighed og lader som Kogleri. At giøre, vise sine Konster.) 6. i Ordet Vandkonst, et konstigt Værk. (Konst, en vis Maskine i Biergværker.) = Konstanlæg, et. 1. Anlæg, medfødt Beqvemhed til en Konst. 2. Indretning, giort m. Konst. Konstarbeide, et. konstigt Arbeide, noget, som er frembragt ved Konst, udarbeidet med K. (s. Konstværk.) Konstarbeider, en. Haandværksmand, som arbeider m. særdeles K. Konstberider, en. B. som har drevet Færdighed i Ridekonsten til en stor Høide. Konstbog, en. B. hvori Konster (s. No. 5) og Opfindelser beskrives og læres. Konstbroder, en. den, som dyrker den samme K. som en anden. (Rahbek.) Konstdommer, en. den, som videnskabeligt bedømmer, kritiserer Konst- og Literaturværker; en Kritiker. (Sneedorf.) Konstdreier, en. En Dreier, som giør fiint og konstigt Arbeide, især i Been, Elfenbeen, Rav, m. m. (jvf. Blokkedreier, Kokkedreier.) Konstdrift, en. medfødt Drift (Instinct) hos Dyr, hvorved de frembringe det, som ligner menneskelige Konstværker. Konstelsker, en. den, som er Elsker af de skiønne Konster og af Konstværker. Konsteng, en. En konstig dyrket, med ædlere Græsarter besaaet Eng. (V. S. O.) konsterfaren, adj. kyndig, vel bevandret i en K. (Langebek.) "Meer end een kyndig og konsterfaren Mand." Malling. Deraf: Konsterfarenhed, en. (J. Baden.) Konstfag, et. Indbegreb af de Færdigheder, som høre t. en vis Konst. Konstflid, en. ud. pl. Flid, som anvendes i Udøvelsen af en K. særd. paa Naturproducters Forædling. (s. Vindskibelighed.) Indenlandsk Konstflid. Konstforagter, en. den, som lader haant om Konsterne. (Langebek.) Konstform, en. En vis, v. Konst overhovedet, ell. ved den skiønne Konst betinget, eller i Følge dens Ideer og Virksomhed frembragt og udført Form. "En vanskabt og vanskabende Konstform, hvori Naturens skiønne Forhold forstyrres." Bagg. Konstforvalter, en. Opsynsmand v. en Konstsamling, et Konstkammer. (Langeb.) konstfri, adj. d. s. s. konstløs. "Begge sang i muntre, konstfrie Toner." Bagg. Konstfuldendelse, en. Anvendelse, Udøvelse af fuldendt K. (Bagg.) konstfærdig, adj. nem i at udøve en Konst. Konstfærdighed, en. Behændighed, Nemhed i det, som hører t. praktisk Udøvelse af en K. Konstgartner, en. Lystgartner. (J. Baden.) Konstgave, en. det, som Konsten har skienket, som er opnaaet v. Konst. "Blidhed er ikke altid den Lærdes Naturgave, og kan vanskelig hos ham blive Konstgave." Malling.

Konstgrandsker, en. den, som nøie grandsker over Konsten. Konstgrandskning, en. (Rahbek.) Konstgreb, et. pl. d. s. 1. ethvert Haandgreb, som er fornødent t. at udøve en Konst. 2. særd. en med List forbunden Behændigheds-Gierning; Kneb, Rænker. (s. Konst, 5.) "Hvormange Konstgreb optænke vi ikke, s. at dræbe vor Tid." Basth. Konsthandel, en. Handel med Konstsager. Konsthandler, en. den, som driver Konsthandel. Konsthave, en. En m. Konst anlagt, efter visse Konstregler indrettet Have. (Rahb. Tilsk. I. 115.) [Modsættes: Naturhave; hvorved dog ogsaa forstaaes en efter den nyere Havekonst anlagt Konsthave.] Konstkammer, et. Værelse, hvor en Samling af Konstsager, af konstige Arbeider og Sieldenheder giemmes; figurl. om Samlingen om selv. Konstkiender, en. den, som forstaaer sig paa, er en Kiender af de skiønne Konster og af Konstværker. konstkyndig, adj. som forstaaer sig p. Konst i Almindelighed, ell. paa en enkelt Konst og dens Udøvelse. Konstlære, en. Lære om de skiønne Konsters Theorie (Æsthetik.) konstløs, adj. som er uden Konst, hvori ingen K. viser sig. Et konstløst Arbeide. (s. ukonstlet.) Konstmaler, en. En M. der driver Maleriet som en skiøn K. Konstmester, en. den, som besidder megen Dygtighed i en Konst; Værkmester. (Arreboe. Gram's Nucl.) Konstminde, et. Mindesmærke, som tillige er et Konstværk. (Engelstoft.) Konstnid, et. Misundelse hos dem, der dyrke fælles Konst. (V. S. O. s. Brødnid.) Konstnydelse, en. N. som Konsten og Konstværker yde. Konstord, et. Ord, som udtrykker et Begreb, der er egent for en vis Konst ell. Videnskab. Hvert Haandværk har sine K. Philosophiske Konstord. Konstregel, en. pl. -regler. R. for Udøvelsen af en K. konstrig, adj. som besidder stor Konstfærdighed; ell. som vidner om megen K. konstrigtig, adj. overeensstemmende med Konstens Regler. Konstsager, pl. konstigen dannede Ting, konstigt Arbeide. Konstsamling, en. S. af Konstsager, Konstværker. Konstsandhed, en. Overeensstemmelse imellem Form og Udtryk i et Konstværk og Ideen for det Skiønne. Konstsands, en. Evne t. at fatte og føle det Konstskiønne. Konstskat, en. En rig, kostbar Samling af Konstværker. Konstsmag, en. En til en vis Grad dannet, og i en vis Form udviklet Konstsands. Grækernes K. En rigtig, en falsk Konstsmag. (Rahb.) Konstsnedker, en. En S. som giør fiint og konstigt Arbeide. Konstspil, et. S. hvortil Konst, Snildhed, Behændighed udkræves. Konstsprog, et. Talebrug, egen f. en vis Konst, Indbegrebet af dens Konstord. Konst-

stykke, et. 1. en konstig udarbeidet Ting. (jvf. Konstværk.) Dette Bord er et sandt K. 2. en v. Behændighed udført Forandring. (s. Konst, 5.) Konsttegn, et. vilkaarligt Tegn. (J. Kraft.) Konstudstilling, en. offentlig Udstilling af Konstværker, Konstsager. Konstvare, en. Handelsvare, som er en v. Konst frembragt Gienstand; et Konstproduct. "De simple Konstvare til Nationens egne Forsynelse." Oluff. (Statoecon. 1815. S. 56.) Konstven, en. 1. d. s. s. Konstelsker. 2. en Ven, som tillige er eens Konstbroder. (Rahbek.) konstvirket, adj. v. virket, frembragt ved Konst. (Baggesen.) Konstværd, et. det Værd, en Ting har fra Konstens Side. Konstværk, et. Et ved Konst frembragt Værk, et Konstprodukt. (Bruges især om det, som frembringes v. de skiønne Konster; ligesom Konstarbeide, Konstsager, Konststykke om det, som mere er et Værk af mechanisk K.) Konstynder, en. d. s. s. Konstelsker. (Rahbek.)

Konstig, adj. 1. frembragt v. Konst (i Mods. til naturlig.) Konstige og naturlige Blomster. Han har en konstig Arm. At udrette noget v. konstige Midler. 2. virket, udarbeidet m. Konst, m. konstig Opfindelse. En meget konstig Laas. At udskære konstigen i Træ. 3. konstkyndig. En konstig Snedker. 4. listig, snedig. Et konstigt Paafund. — Konstighed, en. ud. pl. konstig Beskaffenhed. Arbeidets Konstighed. (V. S. O.)

Konstle, v. n. og a. 1. anvende overdreven, upasselig Konst p. et Arbeide; ell. arbeide m. ængstende, tvungen Konst uden Frihed og Lethed. At konstle f. længe, for meget paa et Arbeide. "Endnu havde man ikke konstlet meget paa disse Bedragerier." Schytte. En konstlet Kløgt, Stiil. Det Konstlede modsættes det Naturlige i et Konstværk. — Deraf: Konstlen, en. ud. pl. — Konstleri, et. pl. -er. Gierningen, Virkningen af at konstle. "Jo overdaadigere m. Konstlerier et Skrift er." Rahbek.

Konstner, en. pl. -e. 1. den, som udøver en Konst, har Færdighed i en Konst. 2. særd. og fortrinligen: den, som lægger Vind p. og udøver en ell. flere af de skiønne Konster. (sieldnere br. det dog om Digtere.) Heraf: Konstneranlæg, Konstnerbane, Konstnerevne, Konstnerhaand, Konstnerhæder, Konstnerliv, Konstnerskole (Samling af Lærlinge, som en enkelt Konstner har dannet; ell. Konstnere, som alle følge en vis Maneer), Konstnerstand, Konstnerværd (Værd, een besidder som Konstner. Bagg.), o. fl. — Konstnerinde, en. (om et Fruentimmer, der arbeider i en K.)

Kop, en. pl.-per. [Isl. Koppr.] 1. en liden Drikkeskaal, især af Porcellain. En Overkop (med ell. uden Hank.) En Underkop. En Theekop, Kaffeekop. En Kop Kaffee. 2. smaa bugede Krukker af Glas ell. Messing, som sættes p. den ridsede Hud, f. at trække Blod ud. At sætte Kopper, som ogsaa kaldes: at kopsætte. = Koppemelk, en. En Spise, lavet af Melk og Æg, formet i Kopper. (Moth.) Koppesmør, et. Smør, som formes, bringes t. Salg i Kopper. (Langebek har v. a. at koppe Smør.)

Kopper, n. s. pl. en smitsom feberagtig Sygdom, som frembringer røde Pletter i Huden, der siden blive til Bylder som undertiden, naar de falde af, efterlade Huller ell. Ar; Børnekopper, Smaakopper. At indpode Kopperne. Hun har Kopper, har havt Kopper. = a) Kopar, et. pl. d. s. Ar efter Kopper. koparret, adj. som har endeel Kopar. — b) Koppeblegne ell. Koppebyld, en. B. som fremkommer der, hvor Kopperne bryde ud. Koppefeber, en. F. som følger m. Kopperne. Koppegift, en. d. s. s. Koppesmitte. Koppeindpodning, en. Gierningen, at bibringe een Koppesmitten giennem Stik ell. Ridsen i Huden. Koppesmitte, en. den særegne Smitte, som er ved Kopperne og udbredes v. dem. Koppesygdom, en. S. der følger med Kopperne.

Kopsætte, v. a. kopsatte, kopsat. s. under Kop, 2. — Deraf: Kopsætning, en.

Koral, en. pl. -ler. (kort a.) [Af det Gr. og Lat. corallium.] 1. en steen- og kalkagtig Bolig for visse Plantedyr ell. Polyper i Havet: ligesom og Polyperne selv, hvoraf gives flere Slægter: Cellekoraller, Hornkoraller, Ledkoraller, o. fl. 2. et Slags Kugler ell. Perler, som giøres af Koraller, især af den ædle Koral. (Corallium.) = Koralagat, en. En Agat m. røde Pletter, der ligne Koraller. Koralfisker, en. den, som opfisker Koraller. Koralfiskeri, et. Gierningen, at optage Koraller af Havet. Koralgreen, en. enkelt G. af et Koraltræ. Koralklippe, en. kalkagtig Klippe i Havet, der bestaaer af store, sammengroede Koralsamlinger. Koralperle, en. d. s. s. Koral, 2. Koraltræ, et. en Koralsamling, i Skikkelse liig et Træ.

Kordeel, en. pl. Kordeler. 1. i Skibssproget: et Slags Tougværk, som tilforn brugtes. "I Kordelernes Sted bruges nu Dreiereb." Schneiders Veiledning. S. 45. 2. hos Hvalfangere: et Slags store Tønder, hvori Spækket nedlægges.

Kore, en. pl.-r. en Bræmme, Kantning paa Klæder. (kore, v. a. 1. besætte, kante m. Bræmmer; brugeligt i Jylland.)

Kork, en. ud. pl. [E. Cork. Holl. og T. Kork. Sp. Corcho.] den lette, svampagtige, elastiske Bark af Kork-Egen. Quercus suber. = Korkarbeide, et. konstigt Arbeide af Kork. Korkbundt, et.

et Knippe af Korkstykker som Handelsvare. Korkmos, en. et Slags Steenmos, som farver bruunt. Lichen saxatilis. Korkprop, en. Prop ell. Tol af Kork. Korksaale, en. Saale, skaaren af Kork. At lægge Korksaaler i Støvlerne. Korksko, en. lette Skoe m. Korksaaler. Korktol, en. d. s. s. Korkprop. Korktræ, et. d. s. s. Kork-Eeg. Korktrøie, en. Svømmetrøie, foret med Kork.

Korn, et. pl. d. s. [Isl. Korn.] 1. I Alm. ethvert ganske lidet rundt ell. rundagtigt Legeme. (Korn, Sigtekorn, Sigtet p. et Gevær.) Guldet findes undertiden i Korn. Deraf: Sandkorn (eller Sandskorn), Hagelkorn, Frøkorn, Sennepskorn, Peberkorn, Bygkorn, Hvedekorn. (figurl. i d. Tale: et lille Korn ɔ: ganske lidet. Vi et lille Korn! ikke et Korn ɔ: aldeles intet.) 2. n. coll. Frøet af de Planter, som bruges til Brød, al Slags Sæd (Brødkorn, Sædekorn eller Saaekorn.) Sommerkorn, Vinterkorn, Vaarkorn. Kornet begynder at komme op; Kornet staaer godt, er dyrt i Aar. At handle m. Korn. At høste, tærske, male Kornet. (Korn bruges i Særd. baade i Siælland, og flere Egne i Danmark, om Byg, som den almindeligste Sædart.) — Sielden (som Tilfældet er v. flere Eenstavelsesord) forekommer genit. i den ubest. Form. "I toge Korns tunge Renter af ham." Amos 5. 11. = Kornaager, en. Kornpugeri. (V. S. O.) Kornaagrer, en. s. Kornpuger. Kornaar, et. Aaret m. Hensyn til Frugtbarhed ell. Ufrugtbarhed. Et godt, maadeligt K. Kornafgift, en. d. s. s. Kornskat. Kornafgrøde, en. hvad Jorden frembringer af Korn. Kornager, en. En med Kornsæd besaaet Ager. Kornagre og Kartoffelagre. Kornart, en. et vist Slags K. Fremmede Kornarter. Kornavl, en. Kornets Dyrkning, Frembringelse, Avl. Kornax, s. Ax. Kornbaand, et. Baand, snoede af Straae eller Siv, hvormed Sæden bindes i Neg. Kornbehov, et. den Mængde af Brød- og Saaekorn, som et Land, en Provinds aarligen behøver. (V. S. O.) Kornbiering, en. Kornavl, Kornhøst. Kornblomst, en. En Urt, som vorer hyppigen i Vinterkornet; Blaaurt, Blaabælle. Centaurea Cyanus. Kornbrand, en. s. Brand, 7. Kornbrændeviin, et. B. som brændes af Korn. (forskielligt f. Ex. fra Druebrændeviin.) Kornbøigd, en. (norsk.) d. s. s. Kornegn. korndyrkende, adj. v. som dyrker Korn, ell. hvor Korn dyrkes. "Et korndyrkende Land." Olufsen. Kornegn, en. Egn, hvor Kornavlen lykkes vel. En god K. kornfede, v. a 1. fede m. Korn, m. Kiærne. Et kornfedet Sviin. Kornflesk, et. F. af kornfedede Sviin. Kornfrø, et. kaldes Frøet af Agerkaal (Brassica campestris) og Agersennep (Sinapis arvensis) som bruges til Føde f. Sangfugle. (I Fyen: Kiddike; i nogle Egne Bygfrø. J. Smidth.) kornføde, v. a. d. s. brødføde, 1. Kornforsel, en. Tilførsel af Korn. (V. S. O.) Korngaard, en. Gaard, Sædegaard, hvis Marker især drives til Kornavl og dertil ere skikkede; modſ. Græsgaard. Korngulv, et. Afdeling i Laden, hvor den hiemførte Sæd lægges. Kornhalm, s. Halm. Kornhandel, en. Handel med Kornvare, især i det Store. Kornhandler, en. den, som driver Kornhandel. Kornharpe, en. s. Harpe, 2. Kornhielm, en. Bygning af fire Hiørnestøtter m. et bevægeligt Tag, til at giemme Sæd under. (Moth. Nucl. lat.) Kornhule, en. H. i Jorden, hvor det aftorskne Korn giemmes. Kornhuus, et. Kornmagasin, hvor aftærsket Korn giemmes i Mængde. (Schytte.) Kornhøst, en. Gierningen at høste Kornet. Kornkaster, en. den, som arbeider v. at kaste Korn f. at rense det. Kornkielder, en. Kielder, Jordkielder, hvor K. giemmes. (Moth.) †Kornkiøb, et. 1. Handel om Korn. 2. d. s. s. Kornpriis. Kornkrud, et. kornet Krud; modſ. Meelkrud, hvori ingen Korn kiendes. Kornlade, en. s. Lade. Kornland, et. L. som har stærk Kornavl. Kornlo, en. Lo, hvor Kornet tærskes. Kornloft, et. L. hvor aftærsket Korn giemmes. Kornlærke, en. En Fugl af Guulspurvens Slægt; Bomlærke. Emberiza miliaria. Kornlæs, et. saameget Korn, som føres paa en Vogn. Kornmaal, et. det i et Land brugelige Maal f. Kornvarer. Kornmaaler, en. den, som er beskikket til at maale ell. udmaale Korn. Kornmagasin, et. Kornhuus. Kornmangel, en. M. paa det fornødne Korn i et Land. Kornmark, en. En med Korn besaaet Mark. Kornmarked, et. Sælgeplads for Korn, Sted, hvor Korn kan bringes til Torvs og faaes til Kiøbs. (Martfelt.) Kornmo ell. Kornmod, et. Et electrisk Luftsyn, liig Lynild. Kornneg, et. s. Neg. kornnem, adj. villig til at frembringe Korn. Kornnem Jord. (V. S. O.) Kornoplag, et. Forraad af Kornvarer, samlede p. eet Sted. Kornorm, en. Insecter, som fortære Kornet, især det aftorskne. Kornplantning, en. Gierningen, at udplante enkelte Kornplanter. (V. S. O.) Kornprang, en. Prangen m. Korn. Kornpranger, en. den, som opkiøber Korn og søger at holde det i høi Priis. Kornpuger, en. d. s. s. Kornpranger (især om den, der lader Kornet længe ligge hen, der driver Kornpugeri. Kornrenser, en. 1. den, som renser Korn; en Kornkaster. 2.

Maskine til Kornrensning. **kornrig**, adj. som har Overflødighed af K. Et kornrigt Land. **Kornrust**, en. Sygdom v. det voxende Korn; Rust i Kornet. **Kornskat**, en. Landskat, som ydes i Korn. **Kornskib**, et. S. hvorpaa Korn føres til Søes. (O. Guldb. D. Hist. II. 1. S. 238.) **Kornskovl**, **Kornskuffe**, en. S. hvormed Korn kastes. **Kornskriver**, en. den, som fører Regnskab over et Kornoplag. **Kornskyld**, en. Landgilde i Korn. (D. Lov.) **Kornsold**, et. Sold hvori Korn sældes. **Kornsti**, en. Sti giennem en Kornmark. (V. S. O.) **Kornstraa**, et. s. Straa. **Kornstænge**, et. Stænge (Loft) hvor Sæd giemmes. (s. Stænge.) **Kornstør**, en. Stang, hvorpaa Kornneg sættes, for at veires. (norsk.) **Kornsvinding**, en. Kornets Indsvinding ved at ligge aftørket. **Kornsæd**, en. 1. Kornet, som saaes ell. er saaet. 2. Gierningen at saae K. **Kornsæk**, en. Sæk, fyldt m. Korn, ell. bestemt dertil. **Korntiende**, en. Tiende, som ydes af Kornet. **Korntørring**, en. Gierningen at tørre det torskne Korn. **Kornvarer**, pl. alleslags Korn som Handelsvare. **Kornvogn**, en. V. hvorpaa Korn føres. **Kornvægt**, en. En Vægt, hvorved Kornets Tyngde i Forhold til dets Størrelse ell. Tøndemaal kan veies og bestemmes.

Korne, v. a. 1. danne noget i Skikkelse af Korn. At korne Krud. — **kornes**, v. n. pass. blive til Korn, antage Skikkelse af Korn. — Deraf: **Korning**, en.

Kornet, adj. som har Skikkelse af Korn, dannet i Korn. **Kornet Krud**.

Kors, et. pl. d. s. [Sv. Kors. Isl. Kross. jvf. Kryds.] 1. i Alm. ethvert Legeme, enhver ret Linie, der overskæres af en anden under en ret eller skiæv Vinkel; sædvanl. dog i fire rette Vinkler. At skrive et K. paa Bordet. Korsets Figur. At giøre Korsets Tegn, slaae et K. for sig (med Haanden.) At sætte et K. ved noget (til Mærke.) At lægge Benene, Hænderne over Kors. Et K. af Sølv; et Guldkors, Demantkors, Gravkors. 2. et Redskab, i Skikkelse af et Kors, hvorpaa i gamle Dage Forbrydere udspiledes og nagledes fast (korsfæstedes.) Det hellige K. Christi K. Korsets Død ɔ: den Dødsmaade, at korsfæstes. Christi Nedtagelse af Korset. At krybe til Korset ɔ: ydmyge sig, tilstaae sin Uret. 3. figurl. Nød, Lidelse, Elendighed. At bære sit K. med Taalmodighed. "Enhver, som ei i Klager bryder ud, skiøndt han et dagligt Kors maa bære." F. Guldb. Hun har et stort K. med den syge Mand. (s. Huuskors.) 4. et Udraabsord, som tilkiendegiver Forskrækkelse. Kors! hvor jeg blev bange. = **Korsbaand**, et. B. som gaaer over Kors. s. Krydsbaand (i Bygninger.) **Korsbanner**, et. Banner ell. Fane, hvori Korsets Tegn er forestillet. **Korsbier**, pl. Bier, som bygge deres Kager korsviis. (Fleischer.) **korsbladet**, adj. kaldes den Plante, hvis Blade sætte sig saaledes, at de danne fire Rader. **Korsblomster**, pl. de Blomster, der have korsdannede Kroner. (Corollæ cruciatæ.) **Korsbroder**, en. kaldtes de, som i Middelalderen drog i Korstog (havde taget Korset, bare et Kors p. Klæderne.) **Korsbue**, en. Bue i en Hvælving, der overskæres af en anden. (Langeb.) **Korsbygning**, en. B. som er opført i Skikkelse af et K. **Korsbyrd**, en. tilforn: Høitidsdage, da Præsterne bare et Kors omkring i Procession, for at indvie Landet til Frugtbarhed. (Korsmisse.) **korsdannet**, adj. v. dannet som et K. **Korsdrager**, en. den, som bærer et K. (i Processioner.) **Korsfane**, en. et Korsbanner. **korsfæste**, v. a. 1. henrette een v. at nagle ham t. et K. Deraf: **Korsfæstelse**, en. **Korsgade**, en. Gader, som overskære hinanden (i ret Vinkel.) **Korsgang**, en. Gang, som overskæres af en anden i en ret Vinkel, ell. som gaaer i Firkant rundt om en Bygning (f. Ex. i Klostre.) **Korsgevær**, et. Spyd m. en korsdannet Spids. (Knevelspyd, Partisane.) **Korsherre**, en. Ridder, som bærer et K. paa sine Klæder. **Korshvælving**, en. H. med Korsbuer. **Korskirke**, en. Kirke, bygget i Skikkelse af et K. **Korsklæde**, et. linnedt Klæde, Liin, som Fruentimre blandt Almuen sætte omkring Panden under Huen. **Korslend**, en. den Deel af Ryggen, som er imellem Hofterne. (V. S. O.) **korslægge**, v. a. 3. lægge noget over Kors, korsviis. Med korslagte Hænder. **Korsmesse** ell. **Korsmisse**, en. to Helligdage, som feiredes i de catholske Tider. K. om Vaaren (d. 3 Mai.) K. om Høsten (d. 14 Septbr.) **Korsnæb**, n. s. en Fugl. (Loxia curvirostra.) **Korsridder**, en. d. s. s. Korsherre. **Korsræv**, en. et Slags R. med en sort Streg langs ad Ryggen, som overskæres af en anden, henimod Halsen. Vulpes cruciatus. **Korssnit**, et. s. Krydssnit. **Korstegn**, et. Korsets Tegn, et aftegnet K. **korstegne**, v. a. tegne med, indvie ved Korsets Tegn. **Korstog**, et. Krigstog, som i Middelalderen foretoges mod Vantroende og Kiættere. **Korsvei**, en. Sted, hvor to Veie overskære hinanden. **korsviis**, adv. i Skikkelse af et Kors, over Kors.

Korse, v. a. og rec. 1. betegne med et Kors, giøre Korstegn over. At korse sig. (figurl. Man maa korse sig derover, derved ɔ: forbauses, forfærdes.)

Kort, et. pl. d. s. [E. Card. T. Karte. Ital. og M. A. Lat. Carta.] 1. malede, og m. Figurer betegnede Blade, hvormed man spiller; Spillekort. Et Spil K. At spille

Kort. At give Kort; at blande Kortene. 2. pl. Kort (sieldnere Korter.) en geographisk Afridsning af Jordkloden, ell. en Deel af samme. Landkort, Søkort. At optage, tegne et K. over en Egn. Platte, vorende K. (jvf. Himmelkort, Postkort.) = Kortbillede, et. Afbildning p. Herrebladene i et Spil Kort;. Kortfigur. Kortblad, et. Et enkelt Blad i et Spil Kort. Kortfabrik, en. et Sted, hvor Spillekort forfærdiges til Udsalg. Korthuus, et. Et lidet Huus sammensat af Kortblade. Kortmager, en. den, som forfærdiger Spillekort. Kortpakke, en. En P. der indeholder flere (sædvanl. 6) Spil Kort. Kortpapir, et. tykt Papir, hvoraf Spillekort giøres, ell. hvorpaa Landkort aftrykkes. Kortpenge, pl. P. som efter Kortspillets Ende henlægges til Opvarterne. Kortplade, en. En stukken Kobberplade, hvormed Landkort aftrykkes. Kortpresse, en. P. hvormed Arkene t. Spillekort sammenpresses og Landkort aftrykkes. Kortprøve, en. P. som foretages over et Landkorts Nøiagtighed. Kortsamling, en. En S. af Landkorter. Kortspil, et. Et Spil, som foretages med Kort. Kortspiller, en. den, som giver sig af med at spille Kort. En god, en lidenskabelig K. Kortstempel, et. S. som aftrykkes paa Spillekort. Kortstikker, en. den, som stikker Landkort i Kobber, som forstaaer og udøver Kortstikning. Korttegning, en. Gierningen at tegne Landkort.

Kort, adj. og adv. [Sv. og N. S. kort. Isl. kortr. Lat. curtis.] 1. som har en ringe Udstrækning i Længden, som er mindre lang, end en anden Ting, der enten nævnes, eller forudsættes som bekiendt. (det Modsatte af lang.) En kort Kiole. Den korteste Vei. Et kort Syn ɔ: som ikke naaer langt. ("Kort er egentlig det, der ei er saa langt, som det kunde, stakket det, der ei er saa langt, som det burde ell. skulde være." Sporon. Stakket, som i det forfinede Talesprog næsten ikke høres mere, br. dog hos Almuen ofte, hvor man nu ellers hører kort.) 2. om Tiden: som ikke varer længe, er af liden Varighed. Livet er kort. Den korteste Dag (Vintersolhvervs-Dagen.) Den Glæde var kun kort (stakket.) En kort Prædiken. En kort Hukommelse, som ikke længe bevarer noget. At fatte sig kort over noget, i en Sag. "Og hvad du giør i Verden, giør det kort." Bagg. 3. Kort! et Slags Udraab ell. Bindeord. Kort! (ɔ: uden videre Omtale eller Modsigelse) det kan ikke skee. Saaledes: kort sagt! kort at sige; kort og godt! (uden Omsvøb.) At komme til kort ɔ: tabe, lide Skade. = kortaandet, adj. stakaandet. kortarmet, adj. som har korte Arme. (Saaledes om flere Legemsdele: kortbenet, korthaaret, korthalet, korthalset, kortkroppet (Sorterup), kortnæbbet, kortnæset, kortøret, o. fl.) kortfattet, adj. affattet, afhandlet i Korthed. kortledet, adj. som har korte Led. kortlivet, adj. kaldes den, hvis Overkrop fra Halsen til Hofterne er kort, i Forhold til Benenes Længde. Ogsaa om Klæder: en kortlivet Kiole. Kortskrivning, en. Skrivning v. forkortende Tegn. kortstraaet, adj. Rugen er i Aar kortstraaet. kortsynet, adj. som ikke seer tydeligt i Afstand; nærsynet. br. ogsaa figurl. om den, som enten ei er i Stand t. at skiønne Tingenes sande Væsen, ell. til at beregne en Tings Følger og Virkninger. Kiærlighed giør kortsynet. (Kortsynethed, en. V. S. O.) korttalende, adj. v. kort i sin Tale. (Moth.) kortvarig, adj. som ei har lang Varighed; forgængelig. "Seer, hvorledes man anstrenger sig for en kortvarig Ære." Mynster. (jvf. varig og langvarig. Hos Pram forekommer kortvarende. "Kortvarende Glimt af landflygtige Glæder." Stærkodder 49.) kortveis, adv. p. et kort Stykke Vei. (modf. langveis.) "Vil Fieldmand Nabo næst kortveis besøge." Arreboe. Her. 239. (kortvillig (forældet og forvendt af det T. kurzweilig.) s. skiemtsom, morsom. "Alt vort Værk herinde er et kortvilligt Spøg." Ohlenschl. Nord. G.) = kortelig, korteligen, adv. i Korthed, p. en kort Maade. — Korthed, en. ud. pl. den Beskaffenhed, at være kort (saavel i Udstrækning, som i Varighed.)

Korte, v. a. 1. [Isl. korta.] giøre noget kortere (jvf. stække); afkorte. At korte Klæderne, Seilene. Dagene kortes, blive kortere. At korte noget i en Fordring. At korte ind paa et Seil, Toug, Skiøde. (s. afkorte, forkorte.) — Kortning, en. Gierningen at korte noget. (s. Afkortning.)

Kost, en. pl. -e. (med lukket o.) [Sv. Qvast; som vel egentlig er det samme Ord.] Noget, som er bundet i Knippe (hvoraf: Urtekost, Blomsterkost.) i Særd. et Riisknippe til at feie med; en Riiskost. At binde Koste. En Trave Koste. 2. en Haarbørste, p. en Stang ell. et Skaft, til at feie med ell. til at strubbe Gulve o. d. En Feiekost, Skrubbekost, Støvekost, Essekost. (Kost uden Sammens. br. sædvanl. kun om Riiskoste.) = Kostebinder, en. den, som binder Riiskoste. Kostelyng, en. coll. høie Lyngbuske, som anvendes til Koste. Kosteriis, pl. Riis, som ere tienlige til Koste. Kosteskaft, et. En Stang eller et Skaft, hvorpaa en Kost fæstes.

Kost, en. [udt. med aabent o, ell. som et kort aa. Isl. Kostr.] A. 1. alene i pl. Koster. rørligt Gods; dog nu kun om det stiaalne, og sædvanlig med Tillægget:

stiaalne Koster, Tyvekoster. "Tages Koster bort af Andens Gaard." D. L. VI. 16. 3. 2. Omkostninger, Udgift. Kun i den jurid. Talemaade: At dømmes i (til) Kost og Tæring. = Heraf de Sammens. kostfri, adj. uden Omkostninger. En kostfri Reise. At holde een kostfri; hvoraf: Kostfrihed, en. (Moth.) kostfuld, adj. bekostelig. (Hvitfeld.) Kostgield, en. Vederlag, som skyldes for anvendt Bekostning. (Moth.) Kostegield. D. Lov. III. 17. 19. B. allene i sing. og coll. 1. Mad, Fødemidler, Spise; m. særdeles Hensyn t. dens sædvanlige, ell. under visse Omstændigheder, ved visse Leiligheder bestemte Beskaffenhed; ell. ogsaa t. en vis Tid, da den nydes. God, lækker, tarvelig, grov Kost. Huusmandskost ɔ: daglig Mad. Bryllups-, Barselkost. Søndagskost. Frokost; Aftenkost. 2. Underholdning, Føde overhovedet m. Alt tilhørende. Kost og Løn. At have fri Kost, "At tære Kongens Kost." Holb. (P. Paars. 4 Bog. 1. S.) At sætte een i Kost, tinge sig i K., have een i Kost. "Kost indbefatter baade Spise og Drikke. — Vand og Rødder udgiøre stundom Eremittens Kost; Barselgrød hører til Barselkost." Müller. = Kostdag, en. En vis Dag, p. hvilken een nyder sin Kost ell. Føde i et Huus. Kostforagter, en. den, som vrager daglig Kost. Han er ingen K. ɔ: han forsmaaer, vrager intet. Kostgænger, en. den, som (frit eller for Betaling) daglig faaer sin Føde i et Huus (og særd. der, hvor han tillige boer ell. opholder sig. En Giæstgivers ell. Spiseverts Kunder ere ikke hans Kostgængere, men Giæster ell. Bordgiæster.) At tage Kostgængere i Huset. (Fr. pensionnaires.) Han er ikke Spisevert; men holder sluttet Bord for Kostgængere (Bordgiæster.) "Jeg kan ikke troe, at du vil være din tilkommende Kones Kostgænger." S. Blicher. Kostthold, et. Penge, Betaling til Føde og Ophold. (D. Lov.) Kostholder, en. den, som giver Kost, holder Spiisning. (Langeb.) Kostjomfru, en. J. som er i Kost i et Huus. (Ambergs Ordb.) Kostpenge, pl. Penge, som gives een (især Tyende) i Stedet f. Kost. Kostskole, en. Indretning, hvor unge Mennesker for Betaling nyde Kost og Underviisning i et Huus. Kostvert, en. den, man er i Kost hos, Pleiefader. (V. S. O.)

Kostbar, adj. [T. kostbar.] 1. som kræver stor Bekostning, dyr. En kostbar Bygning, Reise. Det Tøi er mig for kostbart. "Kostbarhed og Dyrhed betegne Tingenes høie Værdi (ell. Priis, der maales v. Sammenligning); og denne beroer enten paa det, man giver for at erhverve Tingen; ell. paa det, man faaer v. Tingens Besiddelse. I første Tilfælde siges noget at være kostbart, i sidste, at det er dyrt." Müller. 2. som koster ell. har kostet meget. Kostbare Klæder. En kostbar Foræring. (figurl. At giøre sig kostbar ɔ: give sig en falsk, overdreven Vigtighed.) 3. dyrebar; af stor Værdi. (s. kostelig, 2.) = Kostbarhed, en. 1. ud. pl. den Egenskab, at være kostbar. 2. pl. Kostbarheder, kostbare Sager. "Man kan erholde Kostbarheder for godt Kiøb, og betale Smaating dyrt." Müller.

Koste, v. a. 1. [af Kost, Føde.] give Kost, underholde, føde. At koste og klæde een. (sielden.)

Koste, v. a. og n. 1. [af Kost, Bekostning. T. kosten.] 1. v. a. giøre Bekostning paa, anvende Penge paa. Han har kostet meget p. sine Børn. recipr. skaffe sig for Penge. At koste sig en ny Klædning. 2. v. neutr. a) udfordre Omkostninger, Udgifter. Denne Have koster mig meget at underholde. Hun koster ham mange Penge. b) være betalt med. Dette Huus koster mig ell. har kostet mig 1000 Rdlr. c) gielde, være i en vis Priis. En slig Hat koster saameget. Hvad koster Alen? (ɔ: en Alen af Tøiet.) d) figurl. udkræve (om andet, end Penge.) it. volde Tabet af. Det vil koste Møie og Tid. Det kostede hende bittre Taarer, at forlade sit Hiem. Seieren kostede Blod. — Det kostede ham hans Helbred. Det vil koste hans Liv. = Kostning, en. (forældet; ogsaa: Kostnet.) s. Bekostning, Omkostning.

Kostelig, adj. 1. d. s. s. kostbar, 2. Kostelig Spise. (Moth.) "Hun salvede sig m. kostelig Olie." Jud. 10, 3. "Der han fandt en meget kostelig Perle." Matth. 13. 46. 2. dyrebar; ypperlig, som er af stor Værdi. "Kosteligt kaldtes (i ældre Tid) det, som ikkun f. mange Penge kunde anskaffes. Nu br. dyrt (ell. kostbart) om det, som koster meget; kosteligt om hvad der i sit Slags er ypperligt. F. Ex. en kostelig Musik; et kosteligt Maaltid." Müller.

Kostfri, adj. gavmild, velgiørende; liberal. (forældet; ligesom Substantivet.) "Derfor er den ikke kostfri, der giver sig selv meget." B. Thott. I. 109. — Deraf: Kostfrihed, en. Gavmildhed, Liberalitet. "Det, som er Kostfrihed, Mildhed og Barmhiertighed, naar man giør det imod en anden." B. Thott.

Kous ell. Kovs, en. 1. en Drikkeskaal. (Moth.) 2. til Skibs: et Øie ell. en Omboining p. Enden af et Toug, hvori sættes en Jernring, hvis Kant er udvendig huul.

1. Kove, en. ud. pl. Harpix, som udsveder af Træer. (Norsk.)

2. Kove, en. [Isl. Kofi.] et særskilt Afslukke i et Huus eller i en Stue, f. Ex. hvor Sengen staaer. (Alkove.) Moth. Bag-

gesen. Thora. I. (En Torvekove, et Tørveskuur. svensk.)

Kraas, en. pl. -e. (jvf. Kro.) 1. en Fuglemave, Kro. (V. S. O. sielden.) 2. Kroen, Leveren, Hoved, Hals, Vinger og Fødder af en slagtet Fugl; særd. af en Gaas. Gaasekraas. — Kraasesuppe, en. Suppe, kogt paa Gaasekraas.

Krabask, en. [T. Krabatsche.] Svøbe, Tamp af Læderremmer, Reb, ell. desl. (Bagg.) Deraf i d. Tale: krabaske, v. a. banke med en K.

Krabat, en. et vildt, ustyrligt Menneske, en overgiven Dreng. (i d. Tale og oftest m. et Tillægsord. En vild, overgiven, listig Krabat.)

1. Krabbe, en. pl. -r. en Slægt af Skaldyr (Cancer), som leve i Havet.

2. Krabbe, en. pl. -r. et Slags Anker, som Fiskere bruge til at holde deres Bundgarn og Ruser i Dybet, og som bestaaer af Stene, der hvile p. to krydsviis lagte Træer, og fastholdes v. sammensnoede Vidier ell. Hæsselgrene. (Moth. Norsk.)

Kradse, v. a. 1. [Isl. krassa.] rive, skrabe ell. ridse m. et hvast ell. spidst Redskab. At kradse med Neglene, Kløerne. Hønsene kradse (skrabe) i Jorden. At kradse Hul i noget. At kradse Uld (trække den igiennem Jernhager p. et Bræt.) At kradse Luen op p. Klæde. At kradse en Tobakspibe ud (kradse Asken ud af den.) = Kradsebørste, en. B. af Messingtraad, som Metalarbeidere bruge. Kradsejern, et. Jernredskab, som bruges til visse Arbeider. Kradsekniv, en. et Agerdyrkningsredskab. (Scarrificator. V. S. O.) — Kradsen, Kradsning, en. — Kradser, en. 1. den, som kradser (f. Ex. Uld.) 2. et Redskab t. at kradse med. — Kradsuld, en. ud. pl. den groveste Uld.

Kraft, en. pl. Kræfter. [Isl. Kraptr. T. Kraft.] A. 1. Evne og Grund til Bevægelse, til legemlig Virken (hvad enten det er til at fremSbringe eller til at hindre den.) a) hos levende Væsener: legemlig, physisk Kraft, Styrke. Muskelkraft, Ungdomskraft. Han har mange Kræfter (megen Styrke), megen Kraft i Armene. Af al Kraft ell. af alle Kræfter. — "Jægeren fælder ikke Dyret v. sin egen Kraft; han har Evne til at fælde det ved Kruddets Styrke og den udskudte Kugles bevægende Kraft." Müller. (jvf. Styrke.) Det er over mine Kræfter. At arbeide over sine Kræfter. At samle Kræfter; komme t. sine Kræfter igien (efter en Sygdom.) b) hos livløse Ting: 1. physisk, naturlig Egenskab, Grund til visse Virkninger ell. Phænomener. Den electriske, magnetiske Kraft. Legemers tiltrækkende, frastødende, udvidende, sammentrækkende K. &c. 2. i mechanisk Henseende: Grunden til et Legemes Bevægelse og til dets Virken paa et andet Legeme (v. Tyngde ell. Elasticitet.) En død (hvilende), levende Kraft. Tyngdens K. Kraft og Last (ↄ: den bevægende og den Bevægelsen hindrende Kraft.) "Hertil behøves en udvortes Kraft; altsaa en Kraft, aldeles forskiellig fra de i Maskinen værende Kræfter." L. Smith. B. i uegentl. og vidtløftigere Betydning: Grund og Evne til al, ogsaa aandelig Virken; virkende Evne til at frembringe Forandringer. Det høieste Væsens uendelige K. (s. Magt, Almagt.) Naturens Kræfter. Vinens oplivende, berusende K. Plantens lægende Kræfter. Et Fodemiddels nærende K. Siælens høiere, lavere Kræfter. "Lediggang fortærer ikke blot Tiden; men ogsaa de ædelste Kræfter." Mynster. Livskraft, Tænkekraft, Lægekraft, Avlekraft, Indbildningskraft, &c. (s. Evne.) "Kraft er den i en Tings Væsen grundede Egenskab, v. hvilken den virker; Kraften kaldes Styrke, hvor den tænkes at overvinde, ell. dog at modstaae Hindringer; Evne, for saa vidt den betragtes blot som Mulighed t. at kunne virke." Müller. C. figurl. a) Magt, Myndighed; mest i den adv. (af det Tydske laante) Talemaade: i Kraft af ↄ: i Følge, i Medfør af, formedelst. b) Eftertryk i Gierning, Fynd i Ord. At handle, tale, virke, drive noget igiennem, sætte sig imod noget m. Kraft. Der er K. i hans Tale, Udtryk. c) Gyldighed, juridisk Virken. At sætte en Lov i K. Denne Lov, Anordning er ikke mere i Kraft. = Kraftanvendelse, en. Brug af en Kraft. Kraftbrød, et. B. af Kraftmeel. Kraftdeel, en. pl. Kraftdele. de kraftigste, stærkeste, ell. mest nærende Dele af et Legeme. At uddrage Kraftdelene af noget v. Kogning, Destillering. Kraftforandring, en. Forandring af den virkende Kraft. "Kraftforandring ell. Phænomenet af den dynamiske Vexelvirkning." Oluffsen. (Grundtr. af Statsoecon. 48.) kraftfro, adj. som glæder sig ved Følelsen af sin K. (Bagg.) kraftfuld, adj. fuld af Styrke, Kraft. En kraftfuld Natur, Tale. Et kraftfuldt Udtryk, Sprog. Kraftfylde, en. ud. pl. Overflødighed af K. Kraftfølelse, en. Følelse, Bevidsthed om sin Kraft. Kraftliv, et. Et Liv, hvori betydelige Kræfter med Lethed udvikle sig. (Ohlenschlæger.) Kraftlære, en. Lære om Legemernes Kræfter, ell. om de Egenskaber, hvorved de virke paa hinanden; den dynamiske Naturlære, Dynamik; i Modsætn. til Bevægelseslæren ell. Mechaniken. (H. Ørsted.) kraftløs, adj. som er uden Styrke eller Kraft, uden Eftertryk, afmægtig, svag. En kraftløs Regiering. En kraftløs Tale. (Dommen er kraftløs ↄ: ugyldig, magtesløs. V.S.O.) Deraf: Kraftløshed, en. ud. pl.

Kraftmaaler, en. Maskine, som viser, hvormegen Kraft der anvendes, f. Ex. til at drage en vis Last, eller overhovedet til at sætte en Maskine i Bevægelse. Kraftmeel, et. 1. de fineste Dele af Korn, Kartofler o. desl., hvoraf Stivelse laves. 2. et meget fiint Meel, som faaes af Stivelse. Kraftmiddel, et. stærkt virkende Middel. (V. S. O.) Kraftolie, en. destilleret, væsentlig Olie. Kraftsprog, et. kraftfuldt Sprog, stærke, dierve Udtryk; it. et fyndigt, kiærnefuldt Tankesprog. Kraftsuppe, en. meget stærk, nærende Kiødsuppe. krafttærende, adj. v. som svækker, fortærer Kræfterne. (Tode.) Kraftvand, et. styrkende Vand ell. Decokt. (Moth.) Kraftvirkning, en. Virkningen, Yttringen af en Kraft. Kraftvædske, en. ved Destillation udtrukken Vædske ell. Spiritus. (V. S. O.) Kraftvæsen, et. de kraftigste Dele af noget, Quintessents. (v. Aphelen.) Kraftyttring, en. Yttring af en Kraft. = kraftig, adj. (T. kräftig.) som eier Kraft, virker med Kraft, kraftfuld, eftertrykkelig. (Holberg.) kraftigen, kraftigt, adv. krafteligt, krafteligen, adv. med Kraft, paa en kraftig Maade. (Sieldnere. T. Rothe. Grundtvig.)

2. Kraft, en. [et forældet Ord; af det Lat. crypta.] en underjordisk Kirke under en anden. Ogsaa Kraftkirke (f. Ex. Kraftkirken i Viborg.)

Krage, en. pl. -r. [Isl. Kraka.] en almindelig Fugl af Ravneslægten Corvus Cornix. 2. et grenefuldt Træ med halv afhugne Grene, ell. en Træstang, m. indsatte Pinde til at krybe op ad; en Krybestang, et Krybetræ. (A. S. Vedel. Moth.) = Kragebær, n. s. en Buskvæxt (Empetrum nigrum) og dens Frugt. Kragedands, en. i d. Tale: en vis Maade at hoppe paa, i det man holder om Benene m. Hænderne. Krageguld, et. Et Slags guul Glimmer. (Brünnich.) Kragejolle, en. En stor klinkebygget Baad, høi og spids i begge Ender. (V. S. O.) Kragemaal, et. forvendt, uforstaaeligt Sprog. Kragetæer, pl. figurl. slet skrevne Bogstaver, ulæselig Skrift. Kragetorn, en. En tornefuld Buskvæxt. Onosis spinosa. Kragetræ, et. kaldes de Træstykker, som lægges korsviis paa Mønningen af straatakte Huse. Krageunge, en. Kragens Unge.

Kragsteen, en. pl. -stene. (T. Kragstein.) i Bygningskonsten: en af Muren fremragende Steen, til at lade noget hvile paa; it. et stort Led i Hovedgesimsen af den romerske og korinthiske Søileorden, forestillende et Bielkehoved. (V. S. O.)

Krak, Krakke, en. (pl. Krak ell. Krakker. T. og N. S.) en liden, ussel, mager Hest. (V. S. O.)

Krake, en. opdigtet Søuhyre i Nordhavet. (Pontoppidan.)

Krakmandel, en. pl. -mandler. Mandler, som ere i deres Skal. (V. S. O.)

Kram, en. ud. pl. [Isl. Kram.] 1. Varer, som sælges ud i det Smaae, i aaben Bod. Urtekram, Isenkram, Klædekram. figurl. Det tiener, duer ikke i hans K. ɔ: det er ham ikke tienligt, behager ham ikke. 2. Kram, et. a) Redskab, Værktøi. Moth. (forældet.) b) i d. Tale: allehaande ubetydelige Sager; Krammeri; it. om slette, ringe, nedrige Folk. = Krambod, en. aaben B. hvor Varer falbydes. (Heraf: Kramboddreng, Krambodleie, og flere.) Kramdukke, en. D. som sælges i Kramboderne til Legetøi f. Børn; figurl. om et Fruentimmer, der alt f. meget elsker Pynt. Kramhandel, en. Smaahandel. Kramkiste, en. K. hvori Kramvare giemmes ell. føres omkring. (figurl. om en Hob Ragerier.) Kramlerred, et. fiint Kiøbelerred. (modf. hiemmegiort L.) Krammarked, et. M. hvor Kramvarer sælges. (modf. Qvægmarked, Hestemarked.) Krampose, en. Pose, Sæk til Kramvarer. (figurl. ligesom Kramkiste.) Kramtøi, et. Tøi, som kiøbes i Kramboderne. (Moth.) Kramvarer, pl. allehaande Varer, som Kræmmere falbyde. = Krammeri, et. pl -er. smaa, ubetydelige Varer, Smaating, Ragerier. = Kræmmer, en. pl.-e. En Kiøbmand, som sælger ud i det smaae, som holder aaben Bod. Hosekræmmer, Hørkræmmer, Isenkræmmer, Klædekræmmer, Urtekræmmer. "Kræmmere og Høkere drive den mindre Handel, og sælge langt oftere, end de kiøbe." Müller. (jvf. Kiøbmand og Bissekræmmer.) "Kræmmeren handler ofte med Kiøbmandens Varer. Kiøbmanden er ofte, og kan tillige være Kræmmer. En Kiøbmand kaldes saaledes fordi han kiøber; en Kræmmer fordi han sælger." Sporon. [Denne vil udlede Ordet af Isl. kremia; A. S. cramman, at kramme, trykke, behandle imellem Hænderne.] = Heraf: Kræmmeraand, en. lavere Handelsaand ("som ved Nærighed adskiller sig fra Kiøbmandsaand, m. hvilken den har Vindesyge tilfælles." V. S. O.) Kræmmerdreng, en. d. s. s. Boddreng. Kræmmereg, en. Eggen (ɔ: det Skarpe ell. den yderste Kant) p. visse nye Varer. Disse Tørklæder have endnu deres K. ɔ: ere ikke vaskede. Kniven har endnu sin K. ɔ: er ikke sleben. Kræmmerfolk, pl. Folk af Kræmmerstanden. Kræmmerhuus, et. Et sammensvøbt, i Enden ombøiet, kegledannet Stykke Papir, til at giemme noget i. "Saalænge Specerie til Kræmmerhuse trænger." E. Storm. Kræmmerkone, en. 1. en Kræmmers Hustru. 2. en Kone, som driver Kramhandel. Kræmmerlatin,

et. kaldes i Spøg og Spot: slet Latin. Kræmmerlaug, et. Laugsforening imellem Kræmmere. Kræmmerleie, en. Sted, hvor Kræmmere eller Handelsmænd have deres Opholds- og Udsalgssted; Handelsplads. (Rescr. 5 Febr. 1732.) Kræmmermærke, et. M. som Kræmmere sætte paa deres Varer, f. at tilkiendegive Prisen ꝛc. Kræmmerpige, en. P. som forestaaer Udsalget i en Krambod. (V.S.O.) Kræmmerregning, en. R. over Varer, kiøbte hos en K. Kræmmersvend, en. Bodsvend hos en K. Kræmmervægt, en. Vægt, som Kræmmere bruge, som er almindelig i Kramboderne. K. og Apothekervægt.

Kramme, v.a.1. [Isl. kremia. A. S. cramman, trykke, knuse, smulre.] trykke m. Hænderne, knuge, røre meget ved, beføle. At kramme noget imellem Hænderne. At kramme en Fugl ihiel. At kramme v. noget, nogen. — Deraf: Krammen, en. ud. pl. Handlingen at kramme.

Kramme, en. pl.-r. en tynd Jernskinne ell. Ring, der lægges om noget, f. Ex. om Træskoe. (Krampe.)

1. Krampe, en. pl.-r. [Isl. Krappi.] 1. Krog af Jern ell. andet Metal, til at fæste noget sammen med, til at hænge en Hængelaas i, m. m. 2. Hægte, hvormed Bindet om en Bog hages sammen. 3. et stivt Baand med en Knap, til at fæste en Hatteskygge op; Hattekrampe.

2. Krampe, en. ud. pl. [T. Krampf. N.S. Kramp. Sv. Krampa. jvf. krympe.] En sygelig Tilstand, der bestaaer i en hastig, ufrivillig, meer ell. mindre smertelig Sammentrækning af Muskler og Sener i Legemet. (Spasmus.) Brystkrampe, Halskrampe, Mavekrampe, Moderkrampe, o. fl. = Krampeaal, en. den electriske Aal. Gymnotus electricus. Krampeaare, en. unaturlig opsvulmet Blodaare. (V.S.O.) krampeagtig, adj. som ligner K. Krampeagtig Bevægelse, Latter. Krampedrag, et. den Tilstand, at drages af Krampen, Krampetrækning. (Bagg.) krampedraget, adj. v. betaget af Krampe. (J. Baden.) Krampefisk, en. Et Slags elektrisk Rokke. Raia Torpedo Linn. (Arreboe. Heraem. 185.) Krampeknude, en. K. paa Legemet, frembragt ved Krampen. Krampelatter, en. uvilkaarlig krampeagtig Latter. Krampeslag, et. en meget stærk Grad af Krampe, hvorved Bevidstheden tabes; en Art af Slag, Ligfald. Krampesmiil, et. krampeagtigt, uvilkaarligt Smiil. (Ingemann.) krampestillende, adj. v. som ophæver ell. lindrer Krampen. Et krampestillende Middel. Krampestyrke, en. En usædvanlig, v. høi Anstrengelse frembragt Styrke. "Fortvivlelsens Krampestyrke." Rahb. krampesyg, adj. som lider af K. Krampetilfælde, et. Sygdomstilfælde, som bestaaer i K. eller er forbundet m. Krampe. Krampetræk, et. og Krampetrækning, en. Virkning af Krampen. At have, faae Krampetrækninger.

Kramsfugl, en. pl.-e. et Navn, som tillægges flere Drossel-Arter; især deles: den egentlige Kramsfugl. Turdus pilaris.

Kran, en. pl.-er. (med langt a.) [T. Krahn. E. Crane. M. A. Lat. Geranium.] 1. en sammensat Maskine, hvoraf man betiener sig, f. Ex. i Havne og paa Skibsværfter, til at hæve meget store og tunge Legemer i Veiret. 2. en Vægt, hvorpaa meget svære Ting veies i Veierhuset. (Moth.) 3. til Skibs forkortet: d. s. s. Kranbielke, 2. Ankeret hænger f. Kranen. = Krananker, et. Et af de to svære Ankere, som hænge under Kranbielkerne. Kranbielke, en. 1. den vandret ell. paa skraa liggende Hovedbielke i en Kran (1.) 2. to korte Bielker, som ligge frem i Fordelen af et Skib, og hvorpaa de største Ankere hænge. Kranhiul, et. Hiulet i en K. hvorved Lasten vindes op. Kranhoved, et. den øverste Deel af Kranbielken, 1. Kranhuus, et. Huus, hvori en Kran er bygget. Kranmester, en. den, forestaaer Brugen af en K. Kranpenge, pl. det som betales f. Brugen af en Kran. Krantakkel, et. Samlingen af de Gier og andet Tougværk, som høre til en Kran. m. fl. Ord.

Krands, en. pl.-e. [Isl. Krans. T. Kranz.] 1. I vidtløftig Bemærk. noget, der er dannet, som en Ring, en ringdannet Ting, enten særskilt, ell. omgivende især Overdelen af en anden Ting. Saaledes f. Ex. Begkrands; Bordkrands, til at sætte Fade paa Spisebordet; Malkekrands; Tougkrands, Kuglekrands (hvori Kugler lægges paa Skibsdækket.) Krandsen om en Sengehimmel. 2. særd. en rund Fletning eller Sammensyening af Blomster, Løvgrene ell. desl. til Prydelse. At binde, flette, vinde en K. En Blomsterkrands, Rosenkrands, Laurbærkrands, Egekrands. — figurl. og i symbolisk Betydning: At vinde Krandsen ɔ: Prisen, Belønning. "Misund ei Krigeren sin Krands, tag Fredens hen!" Baggesen. En Seierskrands, Hæderskrands, Borgerkrands, Jomfrukrands, Brudekrands. = a) Krandsaare, en. En Blodaare, som løber p. den øverste Deel af Hiertet. Vena coronaria. Krandsblomster, pl. Blomster, tienlige t. Krandse. (Langebek.) krandsblomstret, adj. En krandsblomstret Plante, hvis Blomster sidde som i en K. omkring Stængelen. krandsdannet, adj. v. dannet som en K. Krandsliste, en. En Liste, der sættes til Prydelse trindt om noget, f. Ex. et Bord. Krandsring, en. Ring

hvorom man vinder en K. (J. Baden.) Krandsurter, pl. d. s. s. Krandsblomster. Krandsværk, et. det, som er giort i Skikkelse af Krandse; en Samling af flere Krandse paa eet Sted. (Colding.) — b) Krandsebinder, en. den, som binder Krandse. krandsebunden, adj. v. omvunden med Krandse. Krandsekage, en. Bagværk, dannet som Krandse, hvoraf een lægges ovenpaa den anden. Krandsekone, en. K. som sælger Krandse. (V. S. O.)

Krandse, v. a. 1. sætte en Krands paa, smykke m. Krandse, bekrandse. 2. flette i Krands. At krandse Hør ɔ: binde Hørlokker i en Krands. (Langebek.) — Deraf: Krandsning, en. pl. -er.

Krank, adj. [Isl. kránkr, syg.] svag, skrøbelig, slet, uheldig. En krank Lykke. (forældet.)

Krap, en. ud. pl. 1. en Urt af hvis Rod og Bast laves rød Farve. Rubia tinctorum. At plante, dyrke Krap. 2. Farvestoffet, som denne Urt giver. At farve m. Krap. (Farverne kalde i Særdelesh. den tørrede og malede Rod Krap, i Modsætn. til Farverrøde. Oluffsens Landoecon.) = Krapavl, en. 1. Krappens Dyrkning. 2. den vundne Høst af Krap. Krapfarve, en. den røde Farve, som faaes af Krap. Krapfarver, en. den, som farver med Krap, som har et Krapfarveri, som giver sig af med Krapfarvning. Krapland, et. og Krapmark, en. En Mark, besaaet m. Krap. Krapmølle, en. M. hvorpaa de tørrede Kraprødder males til Støv. Krapplante, en. En enkelt P. af denne Vært. Krapplantning, en. 1. Gierningen, at plante Krap. 2. en Ager, hvor K. dyrkes. Kraprod, en. Krapplantens Rod. kraprød, adj. som har den røde Farve, der faaes af Krap. At farve kraprødt.

Krap, adj. haard, knap, trang, vanskelig. (forældet. Isl. krappr.) Deraf: krapslaaet Tougværk ɔ: som er snoet for stærkt og derved blevet svagt. — Krapsø, en. siges om Havet i Skibssproget, der hvor det danner korte, tæt paa hinanden følgende Bølger (Topbølger.)

Kras, n. s. Smaastumper, Bidlinger. At slaae i Kras. "Lykke og Glas gaae snart i Kras." Ordspr.

Krase, v. n. 1. d. s. s. knase, hvilket er mere brugeligt. (Moth, der ogsaa har: krastør.)

Krasle, v. n. 1. (har.) give en sagte raslende Lyd. Det kraslede i Halmen. (Moth.) — Deraf: Kraslen, en.

Krat, et. ud. pl. [eget for det danske Sprog.] Skov af Buske og Smaatræer, Underskov, Riisskov. Ellekrat, Hæsselkrat, Tiørnekrat. (Talemaaden: Revel (eller Revle) og Krat (maaskee af jydsk Oprindelse), er d. s. s. Rub og Stub ɔ: alt tilhobe, saaledes at ei det mindste bliver igien.) = Kratbakke, en. En m. Kratskov bevoxen Bakke. (Ligesom Skovbakke. Bagg. Labyr. II. 62.) Kratbusk, en. En lav Busk, en enkelt Busk i et Krat. Kratskov, en. d. s. s. Krat. Kratvæxt, en. Væxt, som har en lav, varig Stamme, der nedentil deler sig i Grene. (V. S. O.)

Kratte, v. a. 1. [Isl. krota, udgrave.] s. kradse. rive, kradse noget løseligen, pirre ved noget med et skarpt, stivt Redskab. At kratte m. Neglene, kratte i Jorden m. en Rive, en Pind. — Krattebørste, en. En Børste med meget stive Haar. (Colding. Moth.)

1. Krav, et. pl. d. s. [Isl. Krafa.] 1. Gierningen at kræve, Kræven. At overdrage en Anden Udførelsen af et Krav. At lyde Naturens Krav. 2. Rettighed til at kræve, Fordring. At have et K. paa een. = kravfri, adj. som ei kan kræves; som er fri f. Krav, som Ingen har Krav paa. kravløs, adj. d. s. s. kravfri. At holde een kravløs. (kravesløs. D. Lov. V. 2. 65.)

2. Krav, et. ud. pl. Driviis i Smaastykker; Iiskrav. (V. S. O.)

Krave, en. pl. -r. [T. Kragen. I det E. bemærker Crag, Halsen; (Sv. Krage) i det Skotske: Nakken.] 1. den opstaaende, fremragende, tildeels ombøiede Deel af adskillige Klædebon, der gaae om Halsen. Kraven paa en Kiole, Kappe, Skiorte, Trøie, ꝛc. 2. et særskilt linnedt Klædningsstykke, som Mandfolk bære under Vesten, Qvindfolk paa adskillige Maader omkring Halsen og over Barmen. (s. Halskrave.) Ligeledes en egen Halskrave, som Præster bruge. (s. Pibekrave, Bladkrave, Ringkrave.) 3. Krave p. Støvler. s. Støvlekrave. 4. Kraver t. Skibs, en Ombinding af tiæret Seildug, der anvendes p. forskiellige Steder. (jvf. Mastekrave, Pompekrave, o. fl.) = Kravebaand, et. B. hvormed en Halskrave bindes. Kravebeen, et. Et Been p. Brystet imellem Skulderbladet og Brystbenet. Kraveflip, en. Flip, Ende af en Krave. (V. S. O.) Kravejern, et. Et Strygejern til Halskraver ell. Pibekraver; Pibejern. Kravekaabe, en. Qvindekaabe med Krave eller Slag. (Moth.) Kravelinning, en. Halslinning paa en Krave. kraveløs, adj. uden Krave. Kraveskind, et. Skind, som bruges til Støvlekraver.

Kravle, v. n. 1. (har.) [Isl. krafla.] krybe m. Vanskelighed, p. Hænder og Fødder. At kravle omkring paa Gulvet (som smaa Børn.) At kravle over et Gierde. Uegentl. "Delphinen kravle skal, hvor fordum stod din Borg." Pram. — Heraf: Kravlen, en. ud. pl.

Kreatur, et. pl. -e. Egentlig enhver levende Skabning (af Lat. creatura); men bruges mest om Qvæg. (jvf. Kræ.) At holde mange, for faa Kreature. — I Foragt ell. i lav Talebrug om Mennesker. Et nedrigt Kreatur.

Krebs, en. pl. d. s. [T. Krebs. N. S. og Holl. Krevet, Kreef. jvf. Kræft.] Navn p. en talrig Slægt af Insecter, som leve i Vandet (Cancer); særd. den hos os almindelige Art: Flodkrebsen. C. Astacus. = a) Krebsdam ell. Krebsedam, en. D. hvori Krebs ere satte ell. findes. Krebsgang, en. Krebsens Maade at gaae baglængs paa. At gaae Krebsgang ɔ: gaae baglængs; figurl. vanlykkes, forringes i sin Tilstand. "Een gaaer en Sneglegang, en anden Krebsgang." S. Blicher. Krebshale, en. den bageste Deel af Krebsens Krop. Krebshoved, et. Krebsens Hoved (men Ordet br. ogsaa om dens Bryst og Brystskal tillige.) Krebsklo, en. pl. -kløer. Krebsens forreste Fødder, som ligne en Sax. Krebsruse, en. Ruse til at fange Krebs i. Krebsskal, en. Krebsens Skal, særdeles dens store Brystskal. Fyldte Krebsskaller. Krebssteen, en. kaldes to smaa runde kalkagtige Legemer, som til visse Tider findes v. Siderne af Flodkrebsens Mave. Krebsæg, et. pl. d. s. Krebsens Æg, som den bærer under Halen. Krebsøie, et. pl. -øine. 1. Krebsens Øie. 2. urigtig Benævnelse for Krebsstene. — b) Krebsefangst, en. Gierningen, at krebse eller fange Krebs. (sieldnere: Krebsefiskeri.) Krebsesuppe, en. Kiødsuppe, hvori tillige koges Krebs ell. et Slags Boller af Krebs.

Krebse, v. n. 1. (har.) at fange Krebs, gaae paa Krebsefangst.

Kreds, en. pl. Kredse. [T. Kreis. Sv. Kreis. Det ældre nordiske Ord er Ring.] 1. en cirkelrund Linie, Cirkel, Cirkellinie. At slaae en Kreds, sidde i en K. (eller: i Kreds.) At gaae i Kreds om noget. At slutte en K. ɔ: stille, sætte nogle Personer saaledes at de danne en Kreds. At aabne Kredsen. 2. den Flade, som en saadan Cirkellie begrændser. Midt i Kredsen. At træde ind i, ud af Kredsen. Verdens K. (s. Omkreds, Synskreds.) figurl. om Grændserne f. eens Gierninger, Virkekraft, Omgang. Det ligger udenfor min K. "Meget, der ligger indenfor den dem anviste Kreds." Mynster. Han virkede meget i sin K. (Deraf: Virkekreds.) "Vor egen Erfarings snevre Kreds." Mynster. 3. uegentl. en Forsamling, et Selskab. En glad, munter K. En K. af Tilhørere, Tilskuere. At leve i en talrig, indskrænket Selskabskreds. 4. en vis Inddeling i et Land. De ti Kredse (fordum) i Tydskland. = Kredsbane, en. B. som udgiør en Kreds. Planeternes K. om Solen. (T. Rothe.)

Kredsbrev, et. en Omgangsskrivelse (Circulaire.) V. S. O. Kredsdag, en. fordum: Forsamling af Stænderne i en af Tydsklands Kredse. At holde, udskrive en K. Kredsdands, en. Dands af endeel Personer i en K. kredsdannet, adj. som har Skikkelse af en K. Kredsflugt, en. Omflyven i Kreds. "Søfuglen i Kredsflugt kløvèr Sneeskyens Lag." Foersom. kredsformet, adj. kredsdannet. Kredsforfatning, en. den Forfatning, at et Land er inddeelt i Kredse. Kredsfyrste eller Kredsherre, en. kaldtes den Fyrste, som havde Forsædet i de tydske Kredsdage og udskrev dem. Kredsgang, en. 1. Gierningen, at gaae i Kreds. 2. en Gang, Omgang, som gaaer trindt om et Rum. Kredsgreve, en. d. s. s. Kredsfyrste. (Holberg. Geert Westphaler.) kredshvirvlet, adj. meget hastigen omsnoet, hvirvlet omkring i en Kreds. "Orknens Sand, kredshvirvlet af kæmpende Vinde." Hertz. Kredsløb, et. Omløb, Circulation. Blodets K. Tingenes, Begivenhedernes K. i Verden. "Aarenes Kredsløb." Hertz. kredsløbende, adj. v. som løber om i en K. Kredsøverste (Kredsoberst), en. den, som havde Befaling over Kredstropperne, som enhver af de tydske Kredse tilforn i Krigstider maatte ruste. kredsrund, adj. fuldkommen rund, cirkelrund. Kredssnit, et. Snit, der skeer trindt omkring et (rundt) Legeme. Kredsstene, pl. Stene, der staae i Kreds. Kredssvingning, en. Gierningen at svinge noget i Kreds. (V. S. O.)

Kredse, v. a. 1. giøre Kreds om noget. At kredse noget ind. (s. afkredse, indkredse.)

Kregle, v. n. 1. trætte imod, kiævle. (Usædvanligt; men forekommer uden Tvivl i Almuesproget.) "Og snart med Grunde, snart med Skieldsord mod dem kregle." P. M. Troiel. Saml. Digte. I. 39. (Kreglen. sammest. I. 32.) Holl. kregelig, krekelig. vanskelig, vranten.

Kreiert, en. pl. -er. Navn p. et Slags tilforn brugelige mindre Skibe. D. Atlas. IV. 97. Wandals Mindesm. I. 108. (Ogsaa: Krege. jvf. Ny D. Mag. I. 179.)

Krep, et. ud. pl. [Fr. crêpe.] et Slags Tøi, vævet af fine, stærkt snoede Traade, som lægges i kogende Vand, hvoraf det bliver kruset. — Krepflor, et. Et lignende Slags Flor; Kruusflor. = kreppe, v. a. 1. [Isl. kreppa.] sammenkrympe Krep eller Krepflor i kogende Vand. 2. kruse Haaret med Brændejern og Kam. (V. S. O.)

Krid, et. ud. pl. [ogsaa: Kridt. Isl. Krit. N. S. Krite.] en fast og fiin Kalkart, der indsuger Vand og Syrer, og farver af v. en let Berøring. (Calcareus *creta.*) 2. andre faste Jordarter, som kunne bruges t. at skrive med. Sort Krid (ell. Sortkrid)

et Slags Skifer. Rødkrid, en Leerart. (Bolus rubrica.) = kridagtig, adj. som ligner Krid. Kridbakke, en. en Bakke, som ganske ell. for en Deel bestaaer af Kridsteen. (Oec. Ann. VIII. 417.) Kridbierg, et. Fløtsbierg af Krid og Kridflint. kridblandet, adj. blandet m. Krid. Kridbrud, et. Sted, hvor Krid brydes. Kridflint, en. En Flintart, som findes lagviis i Kriddet. (Brünnichs Mineral. 50.) Kridgrund, en. 1. kridblandet Jordbund. 2. en hvid, glat Grund af K. og Liimvand, som stryges paa Træ. At male, forgylde, lakere paa Kridgrund. Kridhuus, et. En liden Daase ell. Buddike af Blik, med dobbelt Laag, som Almuen bruger (nu meest til at føre Smaamynt i; tilforn formodentl. ogsaa til at føre et Stykke Krid i, til at skrive med.) P. Paars, 3 B. 1 Sang. kridhvid, adj. som har Kriddets rene Hvidhed. Kridjord, en. kridagtig Jord, smuldret Krid. Kridklint, en. Kridbierg v. Havet. Kridleer, en. En kridblandet Leerart, som i Jylland anvendes t. at forbedre Jorden. (D. Atl. IV. 22.) Kridlinie, en. L. som slaaes med Kridsnoren. Kridmergel, en. kridblandet Mergel. (Brünnich.) Kridsnor, en. En med Krid overstrøgen Rettesnor, som Haandværksfolk bruge t. at afsætte en lige Linie. Kridsteen, en. 1. Kriddet, saaledes som det forekommer i Bakker og Bierge. 2. store, udhugne Stykker Krid, især af den haardeste Art. Et Huus bygget af Kridsteen.

Kride, v. a. 1. farve, overstryge med Krid. At kride en Snor, Traad. At kride en Linie af ɔ: betegne, afsætte den med Krid eller med en Kridsnor.

1. Krig, en. pl.-e. Bugt, Hiørne ell. Krog, især som en Legemsdeel danner; f. Ex. Krig i Tindingerne, som Haaret danner; Mundkrig. Laarkrig, Dickrig. Krig p. en Hue, Paryk. (Langeb.) [Isl. Kryki, en Braa, Krog.] = kriget, adj. som har en Krig ell. Bugt. En kriget Hue. (Langebek.) Et kriget Blad:

2. Krig, en. ud. pl. [Et nyere Ord. T. Krieg.] 1. i mere udstrakt Bemærk. men kun i enkelte Udtryk i dagl. Tale: Tvist, Uenighed. At ligge i K. med een; begynde K. over noget. Han vil have sin Krig (sin Villie) frem ɔ: han er meget paastaaende. At giøre noget paa Krig ɔ: af Ondskab, Skadelyst, Trættekiærhed ell. for at drille en Anden. (Evalds Skr. IV. 307.) 2. aabenbar Feide imellem Folk og Stater, Ufred, Orlog. At ruste sig til Krig; at føre K. (krige.) At paaføre et Land Krig; forkynde K. At gaae i Krig (tage Krigstieneste); tiene i Krigen. Landkrig. Søkrig. Borgerkrig, indvortes Krige. "Feide er det ældre Udtryk for Krig, men høres nu sielden i d. Tale; og br. kun i høiere Stiil som eensbetydende m. Krig." Müller. (jvf. Orlog og Leding.) = a) krigelskende, adv. krigslysten, som elsker K. (modf. fredelig, fredelskende.) krigførende, adj. v. som ere i Feide, som føre K. En krigførende Stat. De krigførende Magter. krigsindet, adj. (af Krig, 1.) trættekiær. (Moth.) krigvækkende, adj. v. som vpper, opvækker K. (St. Tetens.) — b) Krigsaand, en. krigersk Aand, Tænkemaade. Krigsaar, et. Aar hvori der føres K. Det første, andet K. Krigsadel, en. A. erhvervet ved Krigsbedrifter. Krigsanstalter, pl. Anstalter, Tilberedelser til at føre Krig. Krigsartikler, pl. Love, gieldende for Krigsfolket, Krigslove. Krigsbedrift, en. pl.-er. Manddomsgierning i Krig. Krigsbefalingsmand, en. En høi Anfører for Krigsfolk. Krigsbehov, et. hvad der hører til at føre Krig, t. Krigsvæsenet; Krigsfornødenhed. (Hvitfeldt.) Krigsbeslutning, en. den B. at begynde Krig. (T. Rothe.) Krigsbetiening, en. B. ved Hæren, v. Krigsvæsenet. Krigsblæst, en. d. s. s. Hærblæst. (P. Claussen.) Krigsbroder, en. den, som tiener i Krig med en anden. (Moth.) Krigsbrug, en. Skik, Vedtægt i K. "En mod al Krigsbrug stridende Behandling." Wandal. I. 359. Krigsbud, et. Bud, som forkynder K.; ell. som sendes for at opbyde Folket til Krig. Krigsbudskab, et. B. om Krig. Krigsbulder, en. Bulder, Uro, som Krigen medfører; Vaabengny. Krigsbygmester, en. den, som forstaaer hvad der hører til Krigsbygningskonsten (Ingenieur.) Krigsbygningskonst, en. den Konst, at befæste et Sted; Befæstningskonst. Krigsbyrde, en. Byrde, Tyngsel, som Krigen volder et Land og Folk. Krigsbytte, et. Rov, Bytte, som giøres i Krig. Krigsbøn, en. offentlig B. som er anordnet at holdes i Krigstid. Krigscasse, en. Pengeforraad, som føres m. en Hær. Krigsdaad, en. Daad, som udføres i Krigen, Krigsbedrift. (Bagg.) Krigsdommer, en. D. som paadømmer Tvistigheder i Krigen, blandt Krigsfolk. (Bagg.) Krigsdragt, en. D. som bruges i Krigstid. krigsdygtig, adj. vaabendygtig; øvet i at bruge Vaaben, i Krigssysler. "Det krigsdygtige Mandskab." Guldberg. (V. Hist. I. 1091.) Krigsed, en. Ed, som Krigsfolk maa sværge naar de træde i Tienesten. krigserfaren, adj. som har prøvet, lært meget i Krigen. Deraf: Krigserfarenhed, en. ud. pl. — Krigserfaring, en. En enkelt Iagttagelse, man giør i Krigen. Krigserklæring, en. Krigens Forkyndelse v. Budskab fra en Stat til en anden, ell. ved et offentligt Skrift. Krigsfange, en. pl.-r. Krigsfolk, som under Krigen af Fienden tages til Fange.

Krigsfare, en. F. hvorfor man er udsat, udsætter sig i K. Krigsfeil, en. Feil, som begaaes i Krigens Førelse. Krigsflaade, en. Orlogsflaade. Krigsfolk, pl. Folk, som tiene i Krigen, Soldater. "Da drog han hen og antog andre fremmede Krigsfolk." 1 Macc. 4. 35. (Krigsfolket, sing. def. bruges derimod som collect.) "Thi han saae — at Krigsfolket havde forladt ham." 1 Macc. 15. 12. krigsforfaren, adj. s. krigserfaren. Krigsforhør, et. F. som optages i en Krigsret. Krigsfornødenhed, en. d. s. s. Krigsbehov. Krigsforraad, et. Samling af Krigsfornødenheder. Krigsfærd, en. 1. Foretagende, som gaaer ud paa Krig, krigersk Syssel. (E. Pontoppidan. 1653.) 2. en vis Handlemaade, Adfærd i Krig. (Rahb.) krigsfør, adj. som har den fornødne Førlighed, Styrke til at tiene i K. (Moth.) Krigsgud, en. Gud f. Krigen hos hedenske Folkefærd. Krigshaandværk, et. Krig betragtet som en Syssel. At drive Krigshaandværket. Krigshandel, en. Krigsfærd, Krigssyssel. (P. Claussen.) Krigsheld, et. Lykke i krigerske Foretagender, lykkelig Begivenhed i Krigen. Krigshelt, en. tapper Kriger; den, som udøver store Krigsbedrifter. Krigsherold, en. s. Herold. Krigsherre, en. den Fyrste ell. Magt, som fører en Krig, og dertil tager Krigsfolk i Tieneste. "Lybekkerne tilkom, som Krigsherrer, den halve Deel af Brandskatten." Jahns Unionshistor. 455. Krigshest, en. H. tienlig, bestemt t. Brug i Krigen. (E. Viborg.) Krigshielp, en. 1. Hielp af Krigsfolk og Krigsfornødenheder, som en Stat giver en anden. 2. d. s. s. Krigsskat, Krigsstyr. (T. Rothe.) Krigshistorie, en. historisk Fortælling om Krig og Krigstildragelser. Krigshob, en. En Hob Krigsfolk. Krigshær, en. d. s. s. Hær, 2. (Armee.) Krigshøvding, Krigshøvedsmand, en. d. s. s. Krigsbefalingsmand. Krigsindsigt, en. Krigserfarenhed, Indsigt i Krigskonsten. (O. Guldberg.) Krigsklogskab, en. klog Adfærd i Krig, Snildhed i Krigsfærd. Krigsklæder, pl. Klæder, som br. i Krig. Krigsklogt, en. d. s. s. Krigsklogskab. (Bagg.) Krigskonst, en. Færdighed i at udøve det, Krigsvidenskaben lærer; og Indbegrebet af de Regler, hvorpaa denne Færdighed beroer. At forstaae Krigskonsten. krigskyndig, adj. kyndig i Krigskonsten. Krigskæmpe, en. En vældig Krigshelt. (Sorterup.) Krigslehn, en. Lehn, som fordum gaves f. Tieneste i Krig. (T. Rothe.) "Krigslehn ell. Ridderlehn vare de, hvoraf Besidderne giorde Krigstieneste." Schytte. Krigsleir, en. Sted, hvor en Krigshær ligger i Leir. Krigslist, en. snildt Paafund, som benyttes i Krig. Krigsliv, et. den Levemaade, som finder Sted i Krigen. "Hans i tidligere Aar udviklede Lyst til Krigslivet." M. Krigslov, en. L. som gielder i Krigstid eller for Krigsfolk. Krigslue, en. figurl. Krigens Ødelæggelser. "Det varede ikke længe, førend Krigsluen udbrød." Kampmann. Krigslyd, en. krigersk Lyd. Krigslykke, en. Krigsheld. "Afverling i Krigslykken." (M.) krigslysten, adj. begierlig efter Krig. Krigsløfte, et. L. som gløres i Krigen. Krigsløn, en. Belønning f. Krigstieneste. (T. Rothe.) Krigsløsen, et. a) s. Løsen, 1. b) Tegn, som forkynder en Krigs Udbrud. Krigsmagt, en. Samlingen af et Lands Krigsfolk, ell. en Mængde til Krig udrustede Folk. Krigsmagt t. Lands og til Vands. Krigsmand, en. pl. Krigsmænd. En Kriger, Soldat. Krigsmusik, en. Lyd af krigerske Instrumenter. Krigsomkostninger, pl. de Udgifter, som en Krig medfører. Krigsopbud, et. Opbud af vaabendygtigt Mandskab i Krigstid. (T. Rothe. Om Jorden. S. 19.) Krigsorden, en. vedtagen Orden, Skik i Krig. Krigspuds, et. d. s. s. Krigslist. Krigsraab, et. R. som høres i Krig, v. Anfald, efter en Seier ell. desl. 1. Krigsraad, et. Forsamling af Hærførere og Krigsøverster for at raadslaae om vigtige Krigssager. 2. Krigsraad, en. En Titel. Krigsredskab, et. Redskab, som bruges i Krigen. Krigsrentemester, en. den, som forestaaer Pengevæsenet og Udgifterne ved en Krigshær. (Moth.) Krigsret, en. 1. den Ret, som Krigen medfører eller menes at medføre; Krigens Ret. 2. Indbegreb af Krigslovene. At læse over Krigsretten. 3. de i en Ret forsamlede Personer, som dømme i Krigssager. Krigsrustning, en. 1. Udrustning til en forestaaende Krig. 2. en Krigsmands Rustning og Vaaben. Krigsrygte, et. Rygte om en nær forestaaende K. Krigssag, en. 1. en Sag, der vedkommer Krigsvæsenet. 2. en Retssag, der hører under Krigsretten. Krigssang, en. S. digtet m. Hensyn t. Krigen. Krigsskade, en. Skade og Tab, som et Land og Indbyggerne deri lide, ved og i Anledning af Krig. Godtgiørelse f. Krigsskade. Krigsskat, en. S. som paalægges i Anledning af en Krig. Krigsskib, et. Skib, som bruges i Krig; Orlogsskib. Krigsskiebne, en. Udfald af Krigen f. en af de Krigførende. (Rahbek.) Krigsskik, en. Krigsbrug. Krigsskole, en. Stiftelse, hvor unge Mennesker oplæres i Krigsvidenskaben. (O. Malling.) Krigsskrig, et. Krigsraab. (Møllers theol. Bibl. III. 152.) Krigsskueplads, en. de Lande og Egne, hvor en Krig føres. Krigsskyt, et. Kanoner og andet Skyt, som bru-

ges i Krigen. Krigsspil, et. Et Slags Spil med Brikker, som forestiller Krig. Krigssprog, et. det Sprog, de Udtryk, som bruges om Krigssysler, Krigsfolks Vaabenøvelser, m. m. Krigsspyd, et. Spyd, der tiener til Krigsvaaben. (Bagg.) Krigsstand, en. 1. Krigerens Stand. 2. den Deel af et Folk, som udgiør Krigsmagten. Krigsstyr, en. d. s. s. Krigsskat. (P. T. Wandal.) Krigssyssel, en. Forretning, som hører t. Krigen. (M.) Krigstid, en. den Tid, da Krig hersker. (modf. Fredstid.) I Krigstider. Krigstidende, en. T. om det, som skeer i Krigen. Krigstieneste, en. En Krigers, Krigsmands Tieneste og Forretning. At tage (gaae i) K. At staae i K. giøre K. Krigstog, et. Et Tog for at angribe en Fiende. Krigstugt, en. den fornødne og foreskrevne Orden i Soldaternes Levnet i Krigstid; og de Midler og Straffe, der anvendes f. at overholde samme. At holde (ell. holde over) streng Krigstugt. Krigstummel, en. Krigsbulder; Tummel og Uro, som Krigen medfører. Krigstynge, en. d. s. s. Krigsbyrde. (Rahb.) Krigsurolighed, en. pl.-er. urolig Tilstand i et Land, som Krig medfører. Krigsvaaben, et. Vaaben, som bruges i Krig. Krigsvidenskab, en. V. som lærer at føre Krig. Krigsviis, en. Krigsbrug. Efter K. krigsvild, adj. behersket af krigersk Vildhed. (Øhlenschl.) "De haarde, krigsvilde Hierter." M. (Ditmarskerh. 81.) Krigsvogn, en. Vogne, som fordum brugtes i Krigen; Stridsvogn. "Siden opfandt man de berømte Krigsvogne, hvori en tapper Soldat sad, og som en anden Mand kiørte." Guldb. Krigsvæsen, et. Alt hvad der hører til Krig og krigerske Foretagender. Krigsæble, et. pl.-r. Benævnelse v. et Slags haarde Æbler, som høre til Giemmeæbler eller Vinterfrugt. (Langebek. Nyt phys. oecon. Bibl. V. S. 442.) Krigsære, en. Ære, som indlægges ved Krigsbedrifter. (T. Rothe. Nord. Statsforf. II. 362.) Krigsøvelse, en. 1. Udøvelse af Krigens Sysler. At være opdraget i K. 2. (mest i pl.) Øvelse i de Haandgreb og Bevægelser, som høre til Maaden at føre K. paa. At holde Krigsøvelser. Krigsøverste, en. pl.-r. Overanfører i Krigen ell. over Krigsfolk; Krigshøvedsmand. (Wandal. Mindesm. I. 83.) "Han satte Krigsøverster over Folket." 1 Krøn. 32. 6.

Krige, v. n. 1. (har.) at føre Krig, feide. De krigende Magter. = Krigelyst, en. ud. pl. Lyst til at føre Krig. (O. Guldb.)

Kriger, en. pl.-e. den, hvis Syssel og Bestemmelse er at føre Vaaben, at tiene i Krig, og som dertil er oplært. = Krigeraand, en. En Krigers Aand og Drift til at opfylde sit Kald, krigersk Aand og Sindelag. (Engelst.) Krigerbane, en. den Levetid, en Person tilbringer som Kriger. Krigerdaad, en. En Krigers Daad, Krigsbedrift. Krigergud, en. Krigsgud. (J. L. Heiberg. Psyche. 23.) Krigerliv, et. Krigsliv. Krigermod, et. Mod og Kiækhed, som bør findes hos Krigeren. "Det høie Krigermod og den blide Fredsommelighed." Engelst. Krigersmykke, et. en Krigers udvortes Prydelse. Krigerstand, en. d. s. s. Krigsstand. Krigerstat, en. En Stat, hvis Borgere alle ere Krigere, ell. hvor Krigerstanden er den mest gieldende. (J. Bone.) Krigerværd, et. Adkomst til Agtelse, som den sande, værdige Kriger eier. Krigerære, en. den Ære, en Kriger vinder; og den Æresfølelse, han bør besidde. = Krigerinde, en. Et Fruentimmer, som tiener i K. (Engelst.)

Krigersk, adj. 1. øvet i Krig, stridbar, mandig. Et krigersk Folk. (Deraf: Krigerskhed, en. T. Rothe.) 2. tilbøielig til Krig. 3. som hører til Krig, bebuder K. Krigerske Tilberedelser. Krigerske Tider. (Oftere udtrykkes dette Adjectivs Begreb v. Genitivet Krigs.)

Krigsk, adj. d. s. s. krigersk (men nu sieldent.) "Valhals krigske Møer." Evald. (Balder. III. 2.)

Krik ell. Krikke, en. pl.-r. en ringe, daarlig Hest. "En Karre, forspændt af (med) tvende Krikker, blinde, mavre, bovlamme, halte, smaa." Baggesen. s. Krak.

Krikand, en. pl.-ænder. det mindste Slags Vildand. Anas querquedula.

Krille, v. n. 1. (har.) klø, pirre, stikke i Huden. Det kriller under Foden, i Næsen. (Sieldnere som v. a. for: kildre.) = Deraf: Krillen, en. ud. pl. At føle en Krillen i Huden. — Krillehoste, en. Et Slags Hoste, der følger m. en krillende Fornemmelse i Halsen. Krillesyge, en. En krampagtig Sygdom, der yttrer sig bl. a. ved en Følelse, som om Myrer løb over Huden. Raphania. (V. S. O.)

Krimskrams, et. i d. Tale: allestags unyttige Smaating, regelløse Figurer, og desl. (Baggesen.) "En Mængde unyttigt Krimskrams." Dec. Mag. VII. 210.

Kring, adv. [Isl. i kring; af Kringr, en Kreds.] br. kun i nogle Sammensætn. s. omkring. = kringbøie, v. a. bøie i Kreds, i en Ring. En kringbøiet Green. Deraf: Kringbøining, en. (V. S. O.) Kringgaard, en. En indelukket Gaard; en Gaard, som omgiver et Sted. (Moth.) Kringløb, et. Bevægelse omkring noget, Omløb. kringløbende, adj. v. som løber trindt omkring, omgiver noget. kringskoe, v. a. At kringskoe en Hest, lægge Skoe under alle fire Fødder. (Langeb.) kringslutte, v. a. 1. omringe. (Moth.) kringsætte, v. a. 3.

sætte i Kreds. En Plads kringsat med Stene. De kringsatte Pæle. Kringvei, en. Vei, som gaaer i Bugter, Krogvei, Omvei. (Grams Nucl.) kringvreden, adj. som er snoet ell. vredet krumt. (v. Aph.)

Kringel, adj. [af kring, og Ring.] krum, bugtet. (Moth.) = Kringelbugt, en. En i mange Bugter snoet Krumning. (J. Baden. V. S. O.) Kringeldriver, en. Gadestryger; Snyltegiæst. (forældet.) Kringelgang ell. Krinkelgang, en. En Gang ell. Vei, der gaaer i Bugter ell. kroger sig meget. "Deres regelløse, i Vinkler og Bugter fremløbende Krinkelgange." Bagg. kringelhornet, adj. om Dyr, som have snoede ell. kringbøiede Horn. En kringelhornet Væder. (Langeb.) Kringelkrog, en. (udt. ogsaa: Krinkelkrog.) et Sted med vildsomme Kroge og Bugter. (dagl. Tale.) figurl. Omsvøb, Omveie.

Kringle, en. pl. -r. egentl. og oprindeligen: en Kreds, Ring, Runding (Isl. Kringla. jvf. Glossar. til Harpestrengs Lægeb.); men bruges nu i Alm. kun om et Slags Brød og Bagværk, bøiet sammen i een ell. to Ringe. — Deraf: Kringlebrød, et. en større Kringle; ell. Brød i Kringleform. Kringledei, en. Dei, hvoraf Kringler bages.

Kringle, v. n. 1. [E. crinkle.] gaae i Bugter; løbe rundt. Det kringler for Øinene. (Arreboe.)

Kristal, s. Krystal.

Kristelig, Kristen, s. christelig, Christen.

Kritik, en. 1. egentlig: Læren om Bestemmelsen af den rigtige Læsemaade, som bør antages og følges i ældre Forfatteres Skrifter. Den høiere, lavere K. Bibelsk K. Ordkritik, Sagkritik. 2. i vidtløftigere Bemærk. Færdighed i at bedømme et videnskabeligt Arbeide eller Konstværk efter rigtige Grundsætninger. At anvende K. paa de skiønne Konster. Efter Kritikens Regler. Konstkritik, æsthetisk K. 3. Anvendelse af en saadan videnskabelig Færdighed i enkelte Tilfælde; kritisk, videnskabelig Bedømmelse. En streng, grundig, skarp K. Hans K. over dette Skrift bliver trykt. = Kritiker (Criticus), en. s. Konstdommer. — kritisk, adj. 1. som hører til, er et Værk af Kritiken. 2. som fordrer omhyggeligt Overlæg, farlig, betænkelig. En kritisk Periode. Et kritisk Tilfælde.

1. Kro, en. pl. -er. [A. S. Croppa. E. Craw. T. Kropf. Isl. Kró, Krá, Afslukke, afsides Krog.] den forreste Mave hos de korn- ell. frøædende Fugle, hvori deres Føde først opblødes, inden den gaaer over i den egentlige Mave; Fuglekro.

2. Kro, en. pl. -er. [Isl. Kró. Sv. Krog. I Siælland udtales den Kru; i Jyll. et Kroer.] 1. Vertshuus, Giestgiveri, Herberge, især p. Landet og af det ringere Slags. At holde Kro; tage ind i en K. 2. Sted, hvor Haandværkssvende i en Kiøbstad holde deres Forsamling og Gilde. Bagerkro, Smedekro, Tømmerkro, o. s. v. = Krodag, en. i Haandværkslaugene: visse Dage om Aaret, paa hvilke Svendene samles i deres Kro for at afgiøre almindelige Anliggender og betale Bidrag t. Laugscassen. St. Hans Krodag. Nytaars Krodag. Krofader, en. kaldes endnu Verten i en Kro for et Haandværkslaug. Krogang, en. jævnligt Besøg i Kroer. Krogiest, en. den, som jævnlig besøger en vis Kro. Krohold, et. Næringsbruget, at holde Kro. At leve af K. Kroholder, en. den, som holder Kro, en Vertshuusholder, Giestgiver. Krohuus, et. d. s. s. Kro. (D. Lov.) Krokone, en. Kromands Hustru (ell. en Enke, som holder Kro.) Kroliv, et. 1. det Liv, som føres i en Kro, Vertshuusliv. "Det vælske Kroliv mig ei fortryller." Ingem. 2. jævnligt Ophold i Kroer. Krolivet fordærver Bonden. Kromand, en. d. s. s. Kroholder. Krorettighed, en. R. til at holde Kro. Kroskilt, et. Skilt, som giver tilkiende, hvor der er Kro. Krosøgning, en. Krogang. (Colding.) Krovert, en. Kromand. = Kroerske, en. d. s. s. Krokone. (Sneed.)

Kroe sig, v. rec. [af Kro, Fuglekro.] puste Kroen op, som Fugle; figurl. bryste sig, vise sig opblæst. (d. Tale.) "Ordgyder, du, som kroer dig af Retfærdighed og Godhed." Øhlenschl. (Aladdin.)

1. Krog, en. pl -e. [Isl. Kró, Krá, Kryki.] et afsides Sted, en Vraa. At skiule sig i en K. At søge i alle Kroge. (s. Afkrog.)

2. Krog, en. pl. -e. 1. [Isl. Krokr.] noget, som er bøiet krumt, ell. af Naturen er kroget; særd. et Redskab af Jern, Træ eller andet, som er bøiet krumt eller i en Vinkel. At slaae en K. i Væggen til at hænge noget paa. Der er en K. paa Grenen. En Brøndkrog, Kiedelkrog, Medekrog. At fiske med Krog. At sætte Krogen for Døren. At spænde Krog for een ɔ: kaste Foden om en Andens Been, med hvem man brydes, for at faae ham til at falde. 2. en Bugt, Vinkel, et Hiørne. Veien giør en K. "Bedre at gaae en liden Krog, end væde sin Brog." Ordspr. Diekrog. (s. Krig.) 3. en liden Plov m. eet Jern, og hvis Skielnetegn fra Ploven særd. er, at den fattes Muldfiæl. (s. Thaers Landoec. III. 39.) At pløie m. Krog. (jvf. krøge.) = krogarmet, adj. som har krogede Arme. (Saaledes: krogbenet, krogfodet, kroghalset, krognæset, krogrygget.) Krogbaand, et. Jernbaand, Klammer, hvormed Bielker og Stolper i Bygninger bindes sammen. (H. Faber.) Krogbid, et. kroget og svært Mundbid til haardmundede Heste. Krogfiskeri, et. F. med

Snor og Medekrog. **Krogfod**, en. En kroget Fod. (At kaste Krogfod for een ɔ: spænde Krog. jvf. P. Paars. IV. 1 Sang.) **Kroghals**, en. kroget, skiæv Hals. **kroghaset**, adj. om en Hest, hvis Haser ere f. spidse. **Kroghaspe**, en. Haspe m. Kroge. (Moth.) **Krogkiep**, en. K. med en Krog i Enden. **Kroglax**, en. kaldes Hanlaxen, fordi den har en Krog p. Underkiæven. (V. S. O.) **krogliniet**, adj. s. krumliniet. **Kroglov**, en. Lovens Fordreielse, svigfulde Udflugter og Rænker t. at forvende Retten. (A. S. Vedel.) "Ingen Kroglove, Lumskhed ell. Partiskhed kan besmykkes." Bagg. N. Klim. **Krognøgle**, en. Dirik. **Krogpind**, en. P. med en Krog ell. Hage i den ene Ende. **Krografter**, pl. d. s. s. Kragetræer. **Krogreb**, et. det lange Reb, hvormed Læsset p. en Høstvogn bindes fast. (V. S. O.) **Krogskaal**, en. S. med en kroget Hank t. at hænge den paa. (V. S. O.) **Krogskaft**, et. S. som har en Krog i Enden. **Krogspyd**, et. Et Slags S. med bølgedannet Spids, eller hvis Spids var forsynet m. een ell. to Kroge, som fordum brugtes. (Isl. Krokaspiót. jvf. Jahn om Nord. Krigsv. S. 220.) **Krogstav**, en. 1. Krykke, Krogkiep. 2. Bispestav. (Ny D. Mag. I. S. 4.) **Krogtand**, en. pl. -tænder. hos Hesten: de rundagtige Tænder imellem Skæretænderne og Kiævetænderne. **Krogtang**, en. En Tang med krrogede eller omboiede Spidser. **Krogtømmer**, et. krumvoxet eller krumbøiet Tømmer. **Krogvei**, en. Vei, som viger af fra den lige Linie, Omvei. figurl. At bruge, gaae ad Krogveie ɔ: bruge ulovlige, ikke ærlige Midler til at opnaae noget.

Kroge, v. a. 1. [Isl. kroka.] bøie noget kroget. At kroge en Green. "Alt som meer den løfted, den kroged op sin Ryg." Øhlenschlæger. (Nord. Gud. 83.) — At kroge sig, danne en Krog ell. Bugt; bugte sig. Veien kroger sig. 2. At kroge en Dør ɔ: lukke for den med Krog.

Kroget, adj. [af Krog.] som er afbøiet fra den rette Linie, krum. (Begge Ord bruges tilfælles. En kroget ell. krum Næse. Krogede, krumme Been. "Til et kroget Hul en kroget Nagle bør." Bording. "Det, falskt og kroget er, at giøre ret og lige." Holb. P. P. Kroget br. dog undertiden om det, som er mest ell. stærkt bøiet i een Ende; krum om det, som har en mindre, men længere Bøining.) At gaae kroget (ell. krogrygget.)

Krone, en. pl. -r. [Lat. corona.] 1. et rundt Hovedsmykke, som især v. høitidelige Leiligheder bæres af Keisere, Konger og andre Fyrster. Keiserkrone, Kongekrone. En hertugelig, fyrstelig, grevelig K. over et Vaabenskiold. 2. figurl. a) Regentens Værdighed (især den keiserlige og kongelige) og det dermed følgende Herredømme. At nedlægge, afstaae Kronen. b) et Rige, Keiserdømme, Kongerige. Den danske K. Kronens (ɔ: Rigets, Statens) Godser, Skove, Indkomster. c) det fortrinligste i sit Slags; ell. det, som er een til fortrinlig Hæder. 3. uegentl. den runde Top p. et Træ. "Læg dig under Askens store Krone, som hænger over Brinken." Foersom. 4. Kronen p. en Urt (Corolla) ɔ: den af Blomsterbladene bestaaende Deel, Blomsten. 5. Kronen p. en Tand ɔ: den over Tandkiødet fremragende Deel. Kronen p. en Hestefod ɔ: den øverste Rand af Hoven. 6. et Slags Sølv- og Guldmynter, som tilforn meget brugtes, og hvis ene Side sædvanl. bar Præget af en Krone. (En Krone var i Danmark 4 Mark; en Guldkrone 19 Mark.) = a) **kronedannet**, adj. dannet som en Krone. **Kronefistel**, en. ondartet Saar i Kronen p. Hestens Fod. **Kroneguld**, et. tilforn: Guld af en vis Fiinhed. **kronemærket**, adj. v. mærket m. en Krone. **Kronepodning**, en. En vis Maade at pode Frugttræer, v. at stikke Podeqvisten ned imellem Barken og Stammen; Barkpodning. (Fleischer.) **kroneprydet**, adj. v. prydet, smykket m. Krone. **Kronering**, en. 1. et ringdannet Hovedsmykke, liig en Art af Krone; et Diadem. 2. Ringen eller den underste, Hovedet nærmest omsluttende Deel af en Krone. 3. undertiden: en egen Ring inden i en Krone; f. Ex. Kroneringen i den longobardiske Jernkrone. — b) **Kronarving**, en. den, som er Arving til et Rige. (D. Malling.) **Kronbeen**, et. Et lidet Been p. Hestens Fod, forbundet med Kodebenet. **Kronbetient**, en. En af Rigets høie Embedsmænd. (Sneedorf.) **Kronblad**, et. kaldes de Blade, hvoraf Kronen paa en Blomst bestaaer. Petala. **Kronblik**, et. det fineste Slags Blik (fordi det mærkes m. en Krone. Saaledes ogsaa: Krontin.) **Krondaler**, en. et Slags udenlandsk Sølvmynt. **Kronglas**, et. fiint og klart Glas, som blæses i store runde Skiver. **Krongods**, et. pl. -er. Jordegods, som tilhører Staten og hvis Indkomster tilfalde Regenten. (s. Krone, 2. b.) **Kronhammer**, en. Skovhammer, hvormed udvises i de kongelige Skove. (Moth.) **Kronhiort**, en. det største og anseeligste (i Jægersproget: ædelste) Dyr af Hiorte-Slægten. Cervus Elaphus. **Kronhiul**, et. d. s. s. Kamhiul. (Malling. Tale over Gerner. 68.) **Kronjern**, et. det bedste Slags Stangjern. (s. Kronblik.) **Kronlehn**, et. Lehn, som staaer under Rigets Lehnshøihed, hvis Lehnsherre Kongen er. **Kronmynt**, en. M. hvorpaa en Krone er præget. (Moth.) **Kronprinds**, en. En Konges (ell. Keisers) ældste Søn. **Kronprindsesse**, en. 1. en

Konges ældste Datter. 2. Kronprindsens Ægtefælle. **kronrage**, v. a. rage Haaret af paa Issen i en skaldet Kredsflade, som hos Munke (give Tonsuren.) **Kronsav**, en. et Slags stor Tømmersav. (Moth.) **Kronskade**, en. Skade, Saar i Hestens Krone ell. Kronbeen. **kronskaldet**, adj. skaldet ovenpaa Issen. (jvf. flenskaldet.) **Kronskat**, en. Skat, som betales i Penge t. Kronen ɔ: Regenten ell. Overherren. (D. Bib. 1 Macc. 10 og 11. Bib. af 1550 har: Kroneskat.) **Kronstilk**, en. den Deel af en Plante, som bærer Blomsten, Blomsterstilk. **Kronsætning**, en. Træers Udtørring i Toppen ell. Kronen. (V. S. O.) **Krontin**, et. (s. Kronblik.) **Kronvildt**, et. Vildt, som bestaaer af Kronhiorte; mods. Daavildt og Raavildt. **Kronværk**, et. Et Slags stort Udenværk ved Fæstninger.

Krone, v. a. 1. i den mest udstrakte Bemærkelse: pryde med et Hovedsmykke, som Hæderstegn, bekrandse; og deraf figurl. hædre, pryde m. Hæder og Ære, give en Hædersløn. Et kronet Digt, Priisskrift (som er tilkiendt en udsat Priis.) Han blev kronet m. Seier og Ære. "Vi maae antage det f. vist, at vi skulle være blandt dem, der krones m. en høi Alder." Basth. "Hans Vaaben bleve kronede m. Seier." O. Guldb. Dette Giftermaal har kronet hans Ønsker. Enden kroner Værket. "For ei ham selv, men for hans Lykke her at krone, gav Himlen ham en deilig Kone." Bagg. Kronede Dage (ɔ: lykkelige, gode, sorgløse.) 2. særd. og almindeligst: høitideligen paasætte en Krone, som et Sindbillede p. keiserlig eller kongelig Magt og Værdighed. At krones til Keiser, Konge. Han lod sig krone af Paven. Kronede Hoveder (Keisere og Konger.) 3. Træerne krones (v. n. pass.) ell. krone sig ɔ: udtørres i Toppen, fordi denne da bliver mere kredsrund. (Fleischer.) = **Kroning**, en. pl. -er. Handlingen, at en Keiser ell. Konge krones. Deraf: Kroningsdag, Kroningsdaler ell. Kroningsmynt (som slaaes til Erindring om en K.), Kroningsdigt (D. i Anledn. af en Kroning), Kroningsdragt (som en Monark bruger ved sin Kroning), Kroningshøitid, Kroningsskat (som paalægges i Anledn. af en Kroning), Kroningstog, o. fl.

1. **Krop**, en. ud. pl. [T. Kropf. jvf. det A. S. crop, *vertex* og Sv. Kropp, Mønning, Mønaas.] 1. en haard og tyk Kiertel-Hævelse paa Halsen hos Mennesker, der undertiden bliver til en stor nedhængende Udvært. Struma. 2. en Sygdom, egen for Hesteslægten, og af nogen Liighed m. Snue hos Mennesket; ogsaa kaldet Qværke. = **Kropand**, en. En Fugl af Andeslægten. Anas clypeata. **Kropbyld**, en. 1. hos Mennesker: en Halsbyld, Kiertelbyld i Halsen. 2. Byld i Kiævekulen hos en Hest, der har Krop. **Kropdue**, en. En Afart af den almindelige Due, med meget stor Kro. Columba gutturosa. (Kaldes ogsaa: Kroppert.) **Kropflod**, et. slimet Flod af Næseborene hos Hesten, naar den har Krop. **krophalset**, adj. som har Krop (1.) i Halsen. (om Heste: tykhalset.) **Krophoste**, en. Hoste hos Hesten, der kommer af Krop. **Krophoved**, et. en Fylding af Meel og Gryn i Fiskehoveder. (Moth.) **Kropknude**, en. a) d. s. s. Krop, 1. b) Krophævelse i Kiævekulen hos en Hest. **Kropsalat**, en. Afarter af Salat-Lactuk (Lactuca sativa) der lukke sig i faste Hoveder; Hovedsalat. (V. S. O.) **Kropmiddel**, et. Lægemiddel imod Krop. **Kroppulver**, et. Pulver, som gives Hesten mod Krop. **Kropsmitte**, en. den Smitte, hvorved K. eller Qværke forplanter sig.

2. **Krop**, en. pl. -pe. [Isl. Kroppr. Lat. corpus.] 1. d. s. s. Legeme (naar Talen er om et levende Væsen, enten Menneske eller Dyr.) "Der var en Bisværm i Løvens Krop." Domm. 14. 8. Siæl og Krop. Han eier neppe Klæder p. Kroppen. Han tænker mere paa at pleie Kroppen, end paa at danne Siælen. At straffes p. Kroppen. En død K. ɔ: et Lig. "Da skal hans døde Krop ikke blive Natten over i Træet." 5 Mosebog. 21. 23. (I dagl. Tale ogsaa: et Menneske; men ikke i god Mening. En doven, ugudelig, gudsforgaaen Krop.) 2. med et indskrænkende Begreb: Legemet uden Hoved, ell. med Udelukkelse af dette. At stille Hovedet fra Kroppen. En Oxekrop (ɔ: af en slagtet Oxe), Faarekrop. (Denne indskrænkede Brug er dog langt fra ikke saa almindelig ell. udelukkende, som Sporon mener.) = **kropdrøi**, adj. svær af Krop, førlemmet. (Sorterup.) **kropløs**, adj. som er uden Legeme. "Mon noget af alt dette — har givet en eneste Siælløs Siæl, en eneste Krop løs Legeme?" Bagg. (Lab. II. 166.) — **kroppet**, adj. anføres i V. S. O. i samme Bemærk. som kropdrøi; men bruges egentlig kun i enkelte Sammensætninger; saasom: bredkroppet, langkroppet.

Kroppe, v. a. 1. at fylde, stoppe i. (Langebek.)

1. **Krud**, et. (langt u.) pl. Kryder. [N. S. Krud. T. Kraut.] Urt, Vært. (forældet; forekommer i nogle Ordsprog og Talemaader, f. Ex. "Ondt Krud forgaaer ikke"; og i Sammensætn. med pl. Kryder. (s. nedenfor.) Heraf ogsaa: Rottekrud, Ukrud, og de forældede Ord: Krudbod, Urtebod, Krudkræmmer, Urtekræmmer, og Krudpotte, Urtepotte.)

2. **Krud**, et. (kort u.) ud. pl. [Sv. Krut. udt. ogsaa hos os sædvanl. i dagl. Tale:

Krudt.] en nøie forenet Blanding af Salpeter, Svovel og Trækul, som bringes i Form af Meel (Meelkrud) og siden dannes til Korn (kornes.) Bøssekrud, Kanonkrud (Stykkrud.) = Kruddamp, en. Damp af antændt Krud. Krudflamme, en. Luen, som fremdringes i det Dieblik, K. antændes. Krudforraad, et. en samlet Mængde Krud. Krudhorn, et. Et udhulet Horn ell. et lignende Giemsel, hvori Jægere føre deres Krud. Krudkammer, et. 1. til Skibs: et Aflukke dybt nede agter i Skibet, hvor Kruddet giemmes; Arkelie. 2. det nederste Rum i en Kanon, Fyrmorter, Bøsse, hvor Krudladningen kommer t. at ligge. Krudkarre, en. K. hvorpaa Krud føres i Patroner og Karduser til Brug i Krigen; Krudvogn. Krudkielder, en. K. hvor Krud giemmes. Krudkorn, et. Et enkelt Korn Krud. Krudkul, et. Kul, som er tienligt til Krud. Krudladning, en. Kruddet, som lades i et Skydegevær eller Stykke; it. saameget K. som hører til en Ladning. Krudlugt, en. Lugt af ell. efter K. Krudmaal, et. Maal til Krudladningen for en Bøsse. Krudmine, en. s. Mine. Krudmølle, en. Møllen v. et Krudværk, hvor Krudmassen ved Stampning ell. Valsning meget nøie formes. Krudplet, en. Plet i Huden, brændt v. Krud. Krudprøve, en. Gierningen, at prøve K. Krudprøver, en. Redskab, hvormed K. prøves. Krudrende, en. Rende eller Rør i Miner og Brandere, hvorigiennem disse antændes (Krudrør.) Krudrøg. en. d. s. s. Kruddamp. Krudskib, et. Skib, som er ladet med Krud, hvorpaa Krud føres. (O. Malling.) krudsky, adj. som ei kan taale Krud ell. Skud. (Langeb.) Krudsold, et. eller Krudsigte, en. Pergamentsold, hvorigiennem den stampede Krudmasse ell. Meelkruddet rystes, f. at kornes. krudsprænge, v. a. 2. sprænge ved Hielp af Krud. At krudsprænge Steen til Gierder. (Olufsen.) Krudsvamp, en. Fyrsvamp, hvori fiinstødt K. er indgnedet. Krudtaarn, et. Et Taarn, ell. en anden særskilt stærk Bygning, hvor Krud bevares. Krudtønde, en. T. fyldt m. Krud, eller bestemt dertil. Krudvogn, en. Krudkarre.

Krukke, en. pl. -r. [N. S. Kruke.] et nogenlunde høit Leerkar, m. flad Bund, uden Fødder, m. en Udbugning i Midten, og en meer ell. mindre vid Aabning oventil. En Vandkrukke, Oliekrukke, Smørkrukke. = krukkedannet, adj. som har Skikkelse af en K. — Krukkehank, en. Hank ell. Øre p. Siden af en Krukke.

Krum, adj. pl. krumme. [A. S. crumm. T. krumm.] bøiet fra en ret Linie; kroget. (modsf. lige, ret.) En k. Linie, Vei. Et krumt Næb. At ligge krum, slutte een krum (en vis Straf.) — figurl. At giøre ret det, som er krumt ɔ: galt, urigtigt. (jvf. kroget og skiev.) "Krumt er det, hvis ulige Linie danner en Runding (Bue); kroget det, hvis Ender bukke sammen i en Vinkel. Krum og kroget kan en Ting være uden at være bøiet; thi den kan være det af Naturen." Sporon. "Krumt er det, som ikke er lige; men skievt er det, som har en anden Retning, end det skulde have." J. Smidth. (En krum Næse er noget andet end en skiev ɔ: til Siden bøiet Næse.) = krumbenet, adj. krogbenet, hiulbenet. Krumbiil, en. Øxe, som Tømmermænd bruge til at hugge huult med. krumbugtet, adj. s. bugtet. krumbøiet, adj. bøiet krum, kroget, nedbøiet. (Malling.) Krumcirkel eller Krumpasser, en. En Passer med krumbøiede Been, hvormed runde Legemers Tværmaal maales. krumdannet, adj. dannet i en krum Skikkelse. krumdreiet, adj. dreiet ell. vredet krumt. Krumfod, en. s. Krogfod. Krumgang, en. krum Omgang, bugtet Vei. (V. S. O.) Krumgavl, en. Gavl, m. krummede ell. buedannede Sider. (Hertel om Aarhuus Domk. I. 1.) Krumhals, en. kroget, fordreiet Hals. krumhalset, adj. som har en krum eller kroget Hals. Krumholt, et. s. Krumtømmer. Krumhorn, et. krumt Blæsehorn, Skalmeie. (Moth.) "Disse Vægtere blæse hver Midnat i et stort Krumhorn." Bagg. (Labyr. II. 340.) krumhornet, adj. som har krumme Horn. krumhulet, adj. indhulet i en Krumning. (V. S. O.) Krumkage, en. et Slags meget tynde Kager, som bages i et dobbelt og rundt Jern m. lange Haandfang (Krumkagejern) og bøies krumme imedens de ere varme. Krumkam, en. krumbøiet Kam, hvormed Haarene holdes sammen. Krumkniv, en. En krummet Kniv af forskiellig Skikkelse, f. Ex. en krum Havekniv; en Hakkekniv, som bruges i Kiøkkenet; en Bødkerkniv. krumknæet, adj. som har krumme, indadbøiede Knæe. krumliniet, adj. som bestaaer af, indesluttes af krumme Linier. En krumliniet Figur, Triangel. krumløbende, adj. v. som snoer sig i Bugter. Krumløbende Veie. krumnæbbet, adj. som har krumt Næb. krumnæset, adj. som har en krum, ell. fra Roden t. Spidsen buet Næse. Krumpasser, en. s. Krumcirkel. krumriflet, adj. som har krumme Rifler. krumrygget, adj. s. krogrygget. krumskaftet, adj. som har krumt Skaft. krumslutte, v. a. 1. lægge i Bolt og Jern (slutte krum. Krumslutning, en. Fr. 31 Aug. 1813.) krumsnoet, adj. v. snoet i Bugter. Krumspring, et. lette og konstige Spring, saasom i Dands. "De adstadige Herrer, som

tage Forargelse af ethvert Krumspring." Bagg. Labyr. II. 200. (figurl. At giøre K. ɔ: unyttige Omsvøb.) Krumstav, en. Bispestav. (T. Rothe.) Krumtang, en. Tang til at bøie Messing og Staal med. (V. S. O.) Krumtap, en. krumbøiet Tap i et Mølle- ell. Maskinhiul. Krumtømmer, et. Træ, som er voxet krum, ell. ved Konst bøiet f. at bruges t. Skibsknæe; Krumtræ. Krumvei, s. Krogvei. krumvoxet, adj. voxet i en Bue ell. Krumning. krumvunden, adj. v. krumsnoet. = Krumhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være krum. "Konstnerens Haand frygter endnu f. Krumheder (Krumninger) og Udbøininger." Guldb. (V. Hist. I. S. 1003.)

Krumme, v. a 1. bøie, giøre noget kroget. At krumme en Green; krumme noget sammen. At krumme sig, blive kroget, faae Bugter; bøie, bukke sig; figurl. ydmyge sig. At krumme sig f. een. "Han ikke nødig har, for nogen sig at krumme." Holberg. P. Paars. = Krumning, en. pl. -er. 1. Gierningen, at krumme. 2. en Bugt, Bøining.

Krumme, en. pl. -r. [A. S. Cruma.] 1. en Smule, Brødsmule. "Krummer ere ogsaa Brød." Ordsp. 2. det Bløde inden i Brødet. (mods. Skorpe.)

Krumpe, v. a. s. krympe.

Krumpen, adj. kroget, krumbøiet, sammenkrympet. (Holberg. P. Paars. II. 2.) "Hun var krumpen, og kunde ikke aldeles see op." Luc. 13. 11.

Krus, et. s. Kruus.

Kruse, v. a. 1. [T. kräuseln.] 1. frembringe bølgende Folder ell. Ujævnheder i eller paa Overfladen af noget. At kruse Haaret (m. Kam ell. Brændejern.) Krusede Lokker, kruset Haar (siges ogsaa om det, som af Naturen er krøllet.) En sagte Vind kruser Vandet. "Der gaaer den sagte Vind, det blanke Vand at kruse." Helt. "Som naar krusede Røg af Stormene hvirvles." Hertz. Kruset Flor. Kruset Kaal. (s. Kruuskaal.) 2. lægge Rynker, Læg i noget, som var glat. At kruse Kalvekrøs. 3. figurl. At kruse Hovedet paa een, eller at giøre ham Hovedet kruset ɔ: volde Bryderi, Fortræd, forstyrre, og derved giøre een vred. "Giør mig ei mit gamle Hoved kruset." Bagg. = Krusen, en. ud. pl. og Kruusning, en. pl.-er. Gierningen at kruse. = Krusejern, et. Jern, hvormed Haaret kruses. Saaledes: Krusenaal, Krusepind, en. Redskaber, som tilforn brugtes til det samme.

Kruse ell. Kruus, et. pl. Kruser. [T. Krause.] en Krølle i Haaret (kruset Lok), i Lintøi, ell. desl. Kruser i Haaret. "Hvor fiin en Smag hersker ikke i hver en Kruse." Sneed. (P. Tilsk. III. 26.) At lægge noget i Kruser, sætte Kruser i en Halskrave, for Hænderne. (s. Haandruer.) At giøre Kruser (ɔ: Rynker) i Panden. — figurl. At giøre Kruus af een, ell. giøre Kruser for een ɔ: giøre meget Væsen af een.

Krusemynte, en. pl. -r. en stærk lugtende kryderagtig Plante m. krusede Blade. Mentha crispa.

Kruus, adj. [N. S. kruus.] krøllet, kruset. Br. kun i Sammensætninger. = kruusbladet, adj. som har krusede Blade. Kruusflor, et. d. s. s. Krepflor. Kruushaar, et. kruset, krøllet Haar (om Mennesket Hovedhaar. jvf. Krølhaar.) kruushaaret, adj. som har kruset Haar, især Hovedhaar; krølhaaret. En kruushaaret Dreng. Kruushoved, et. i dagl. T. den, som har Kruushaar; og figurl. en egensindig, sær, vredladen Person. Kruuskaal, en. ud. pl. en Afart af den almindelige Kaal med udbredte, meget krusede Blade; kruset Grønkaal. Kruuslok, en. kruset Haarlok. (Langeb.) kruusuldet, adj. som har kruset Uld. (Kingo.) Mods. glatuldet (langhaaret.)

Kruus, et. pl. Kruse. [N. S. Kroos. Overt. Kraus. T. Krug.] et Drikkekar (af Leer, Glas, Sølv, &c.) af valseformet (cylindrisk) Dannelse, forsynet med Hank, og undertiden m. fast Laag. Et Ølkruus, Tinkruus, Leerkruus. At drikke et Kruus Øl m. een. At drikke det sidste af Kruset, drikke Kruset ud. (Marc. 7. 4. forekommer i pl. Kruus; i ældre og nyere Overs.) — Et Kruuslaag af Sølv.

Kry, adj. [Sv. kryg.] modig, trodsig, selvtilfreds. At giøre sig kry. At blive kry ved (eller af) noget. Han blev ganske kry af al den Roes, han fik. (Bemærkelsen: munter, livelig, anført af Langebek, er ikke almindelig.)

Kryb, et. pl. d. s. kaldes alle smaa, p. Jorden krybende Dyr, saavel vingeløse (Slanger, Orme, Snegle, &c.) som vingede (Insecter.) "Paa Lykkens Træ et Kryb vil naae t. Toppen." Tode. = Heraf: Krybdyr, et. pl. d. s. 1. d. s. s. Kryb. 2. i en anden Bemærkelse: koldblodede Dyr, Amphibier, som enten bevæge sig blot ved at krybe (Slanger), eller som have fire meget korte Fødder, og en slæbende, langsom Gang (de æglæggende fiirføddede Dyr. Wads Dyrhist.)

Krybbe, en. pl.-r. [A. S. Crybbe. N. S. Krübbe. Sv. Krubba.] et Slags, over Gulvet ophøiet Trug eller Kasse (af Træ ell. Steen) i Hestestalden, hvori Hesten gives kort Foder. (I Jylland ogsaa: Faarekrybbe, Kokrybbe.) = Krybbebider, en. kaldes en Hest, der enten af en vis Sygdom, ell. af Vane, idelig bider i Krybben. Krybberum, et. d. s. s. Krybbe.

Krybe, v. n. krøb; krøben, krøbet. pl. krøbne. [A. S. crypian. Isl. kriupa,

at knæle.] 1. flytte sig frem v. en seen og vanskelig Gang (f. Ex. om Orme, Insecter ell. Kryb.) "Vrimmel, som kryber p. Jorden." D. Bibel. Om Mennesker: hielpe sig fremad baade med Hænder og Fødder. (s. flyve, som mere bruges om at krybe op ad i Høiden.) Barnet har begyndt at krybe. At krybe p. alle fire, p. Hænder og Fødder. En krybende Gang. — Ræven krøb ind i Hulen (ↄ: kom ind m. Vanskelighed, v. at giøre sig lavere.) Hunden kom krybende. Han krøb bag Sengen, i Krogen ↄ: skiulte sig. At krybe i Skiul. At krybe ind i et Hul, krybe ind igiennem et Vindue. (At krybe ind, om Tøi: krympe sig sammen, blive kortere. Klædet er krøbet en halv Alen ind.) At krybe ned ad, op i et Træ. At krybe omkring. Han begynder at krybe noget omkring, siges om en Syg, der kommer sig. Krybe over et Gierde. At krybe sammen af Kulde, af Alderdom ↄ: drage Kroppen sammen, falde sammen i Lemmerne. At krybe under Bordet. 2. uegentl. om Planter, hvis lange Stængel vorer henad Jorden, m. m. En krybende Stængel, Rod. (Deraf: Krybbønne, en Afart af Snittebønnen.) 3. uegentl. vrimle, være fuld af krybende Smaadyr. Osten kryber af Midder. Kiødet kryber af Maddiker. 4. figurl. a) ydmyge sig p. en vanærende Maade, fornedre sig v. Ydmyghed. "Forfulgte, krybe de, og veed alting at taale." P. M. Troiel. "Hans Fiender krybe og hans Venner hykle for ham." Sneed. At krybe for de Store. En krybende Tænkemaade; krybende Smiger. (Thaarup.) En krybende (alt for ydmyg og smigrende) Roes. "Disse, ligesaa krybende i deres Slaveri, som grumme i Magtens Udøvelse." Schytte. b) om Stilen: en krybende ↄ: enten en lav Stiil, i Modsætn. til den høie, den svulstige; eller med Hensyn til Tonen: en alt for ydmyg Stiil. "Stilen i deres Skrifter er paa en latterlig Maade enten opskruet, eller krybende." Sneedorf. = Kryber, en. pl. -e. 1. een, som er meget seendrægtig i Gang eller Arbeide. 2. Oftere figurl. en lav Smigrer, een som fornedrer sig ved vanærende Ydmyghed. "For stolt til nedrig Krybers Konst at prøve." F. Schmidt. (Digte. 1811. S. 18.) — Kryberi, et. nedrig Ydmyghed og Smigren f. den Mægtige, Fornemme ell. Rige. "Men viid — jeg elsker Frihed, hader Kryberi." Tode. (Bruges altid i denne figurl. Bemærk.) = Krybbønne, en. s. ovenfor No. 2. Krybdyr, et. s. under Kryb. Kryberter, pl. Erter m. lav, krybende Stængel. (Olufsen. Landoec. 309.) Krybekrage, en. Et Slags Stige, som bestaaer af en enkelt Stang, m. paaslaaede Trin. ("Krybekrager ell. Klyvestænger" nævnes i Brandforordn. 19 Juli 1799.) Krybeskytte, en. den, som hemmeligen skyder Vildt i en Andens Skov; en Vildtyv. Deraf: Krybeskytteri, et. ulovlig Jagt; Vildtyveri. krybevorn, adj. seendrægtig. (Moth.)

Kryder, pl. af Krud, Urt. Bruges i Sammensætninger i Bemærk. af det Lat. aromata: kryderagtig, adj. som har noget krydret, aromatisk ved sig. (s. Krydери, krydret.) Kryderbad, et. Bad i Vand, hvori Urter eller Kryderier ere udblødte. Kryderbrød, et. Brød, æltet m. Kryderier; fiint Hvedebrød af adskillige Slags. Kryderdrik, en. styrkende, helbredende Drik, lavet af Lægeurter ell. Kryderier. Kryder-eddike, en. E. sat paa krydrede Urter. Krydercringle, en. et Slags Kringler, som regnes til Kryderbrød. Kryderlugt, en. stærk, krydret Lugt. (v. Aph.) Krydermad, en. Mad, som er stærkt krydret. Rahb. (D. T. 14. 2. S. 791.) Krydermyrthe, en. Et Slags Myrthetræ, hvis umodne, tørrede Bær kaldes Allehaande. (Jamaica-Peber.) Krydernelliker, pl. et skarpt og hidsende Krydери. (s. Nellike.) Kryderost, en. Ost, hvori kommes krydrede Planter. Kryderpose, en. P. hvori kraftige Urter og Kryderier ere indsyede, og som bruges i Lægekonsten. Kryderskab, s. Krydeгiskab. Kryderſmag, en. krydret, aromatisk Smag. Kryderthee, en. tørret Bark, tørrede Blade og Blomster af Lægeplanter, hvoraf Kraften uddrages v. kogende Vand, som derpaa drikkes som Thee. Krydertvebak, en. Kryderbrød i Form af Tvebak. Kryderurt, en. (egentlig det samme Ord i en dobbelt Form.) krydret, aromatisk Urt; Krydervært. (V. S. O.) Kryderyand, et. Vand, hvori krydrede Urter ere kogte ell. udblødte; ell. som af saadanne er destilleret. s. Urtevand. Saaledes ogsaa: Kryderviin, en. (V. S. O.)

Krydери, et. pl. -er. det, hvorved noget krydres; kraftige, aromatiske Urter og Frugter (Specerier.) At komme Krydери paa Maden. = Kryderiskab, et. Skab, hvori Kryderier o. desl. giemmes.

Krydre, v. a. 1. komme Krydери paa noget, give Maden en stærkere, mere pirrende Smag v. Kryderier. Krydrede Retter. At krydre Maden med Salt, Peber. 2. figurl. forhøie en behagelig (ogsaa indvortes) Fornemmelse v. noget. At krydre sin Tale m. Skiemt, Vittigheder. En livelig Samtale krydrede det tarvelige Maaltid. "Du, som Orknen krydrer med dit Aandedrag." S. Staffeldt. = krydret, adj. v. br. ogsaa om det, som af Naturen har kraftige, aromatiske Egenskaber, og en derved frembragt behagelig, pirrende Lugt og Smag. Krydrede Urter. En krydret Smag, Lugt. — Krydring, en. pl. -er.

Kryds, et. pl. d. s. [N. S. Krüz. T.

Kreuz. E. Cross.] 1. d. s. s. Kors, 1. (dog bruges det kun i enkelte Tilfælde, og næsten aldrig med best. Art.) At slaae K., sætte et Kryds v. noget. Paa Kryds, over Kors. 2. d. s. s. Korslend (mest om Dyr.) = Krydsbaand, et. d. s. s. Korsbaand. Krydsbeen, et. 1. hos Mennesker: det hellige Been. Os sacrum. 2. hos Dyr: et stort Been, der sidder i Krydset, og hos Mennesket kaldes Bækkenet. (V. S. D.) Krydsbind, et. hos Saarlæger: et Bind, der lægges over Kors om en Legemsdeel. Krydsbom, en. 1. en Vindebom. 2. en korsdannet Bom, der omdreies p. en Pæl. Krydsbord, et. B. der staaer p. en Krydsfod. Krydsbue, en. d. s. s. Korsbue. krydsdannet, s. korsdannet. Krydsfod, en. Fod under noget, hvis nederste Deel er dannet som et Kors. Et Bord, en Stol paa K. Krydsforbind, et. en Maade at lægge Muursteen i Rad i en Bygning, saaledes at Midten af een Steen ligger over Sammenføiningen af to andre. Krydshammer, en. Et Slags Hammer som Muurmestere bruge. Krydsholt, et. Et Bødkerredskab, m. m. Krydshug, et. Et Hug, der krydser et andet. krydshvælvet, adj. som er bygget m. Krydshvælvinger. En krydshvælvet Gang. Krydshvælving, en. d. s. s. Korshvælving. Krydshøvl, en. H. som i den forreste Ende har to Haandgreb. (V. S. D.) Krydsild, en. Kugleskud, som gaae i krydsende Baner. Krydsjern, et. Et Redskab hos Bødkere, Krydsholt. (jvf. krydse, 7.) Krydsknokkel, en. s. Krydsbeen. krydslam, adj. lam over Krydset, som ei kan reise Bagdelen (om Dyr.) Deraf: Krydslamhed, en. ud. pl. krydsløbende, adj. som gaaer over Kors, som krydser hinanden. Krydsløbende Veie, Tougværk. Krydspind, en. pl. – e. Pinde, som ere satte over Kors. Krydspunkt, et. det Punkt, hvori to Linier overskære hinanden. Krydspæl, en. pl. – e. Pæle, satte over Kors. Krydsraa, en. Raa eller Tværtræ paa Krydsstangen. Krydsrem, en. Rem i Seletøiet, der spændes over Hestens Kryds. Krydsseil, et. Seilet p. Krydsstangen. Krydssnit, et. Snit, som giøres p. Kryds over et andet. Krydsspil, et. Gangspillet til en Krydsvinde. Krydsspor, et. hos Jægere: naar Dyret gaaer tværs over de Spor, det forhen har giort. Krydsspring, et. S. hvorved Benene bringes over Kryds i det de ere over Jorden. (Capriole.) Krydsstang, en. Stangen p. Mesanmasten, der kan stødes op for at forhøie Seilene. Krydssting, et. pl. d. s. et Slags Syening m. Sting, der giøres krydsviis. (V. S. D.) Krydsstreg, en. Streg, der giøres korsviis over en anden. Krydssøm, en. et eget Slags Søm i Skrædder-syening (Krydsstikning.) Krydstræ, et. Et Stykke Træ, slaaet korsviis over et andet. Krydstøile ell. Krydstømme, en. Tømme (til at styre to Heste) hvis indvendige Liner krydse hinanden. Krydsvei, en. s. Korsvei. krydsviis, adv. paa Kryds, over Kors. Krydsvinde, en. Vinde, som omdreies ved Krydsbomme.

Krydse, v. a. og n. 1. 1. gaae over Kors, skære hinanden i rette ell. skiæve Vinkler. Veiene, Linierne krydse hinanden. figurl. Tanker, Forestillinger, som krydse hinanden ɔ: afbryde. 2. giøre Kors ved noget, mærke m. et Kryds. At krydse v. de Steder i en Bog, man vil udmærke. (sielden.) 3. seile ved Vinden, ell. med Sidevind i krydsende Linier, for at vinde op imod Vinden. Skiøndt Vinden var stik imod, krydsede vi over p. fem Timer. At krydse sig op imod Vinden. — figurl. gaae idelig frem og tilbage p. et Sted. "Det er efter den unge Jomfru, jeg gaaer og krydser." Holb. (Pern. korte Frøkenst.) 4. neutr. holde sig krydsende i Søen p. visse Høider, i et vist Strøg. At krydse efter, mod Sørøvere. At krydse langs med en Kyst. — figurl. "Hvor forlegen hun krydser nu imellem Haab og Stolthed." Evald. 5. At krydse en Halskrave, en Brystkrimmel, o. desl. ɔ: lægge den i fine Læg til Pynt. 6. At krydse Arter eller Racer af Huusdyr i Parringen ɔ: lade Dyr af een Race parre sig med Dyr af en anden, og derved frembringe en ny Mellemart. 7. At krydse en Tønde, hos Bødkere: at indskære Furen i Enden af Tøndestaver med Krydsjernet. = Krydser, en. pl. – e. et Skib, som seiler p. Krydstog. figurl. een, der idelig gaaer frem og tilbage; en Speider. — Krydsning, en. pl. – er. 1. Gierningen at krydse. 2. om Huusdyr, hvis Afarter blandes eller krydses. "Af Faaret — kunne v. Parring ell. Krydsning fremkomme endnu flere Afarter." Olufsen. = Krydsbaad, en. Baad, som bruges til at krydse m. ved en Kyst; f. Ex. mod Smuglere. Krydstog, et. Søtog m. et ell. flere Skibe for at krydse i Søen i en vis Hensigt. Flaaden, Fregatten er ude paa et Krydstog.

Krykke, en. pl. – r. [T. Krücke. E. Crutch. M. A. Lat. croca, crocea. jvf. krog, kroget.] En Stav eller Kiep, oventil forsynet m. et Tværtræ, hvormed halte, lamme og skrøbelige Folk hielpe sig frem, enten v. at sætte den under Armene, ell. støtte sig derpaa m. Haanden. At gaae ved Krykke, ved Krykker. = krykkedannet, adj. i Skikkelse liig en Krykke. Krykkegang, en. Gang ved Hielp af Krykke. Krykkekiærling, en. og Krykkemand, en. om Krøblinge, der gaae v. Krykke. (V. S. D.) Krykkekors, et. i Vaabenkonsten:

et Kors, der ligner en Krykke. (Fr. croix potencée.) Krykkestav, en. d. s. s. Krykke. Krykkestok, en. Stok, Vandringsstav, med et Tværgreb oventil, og liig en Krykke.

Krympe, v. a. 1. [s. krum. N. S. krimpen. Sv. *krympa.*] bringe noget til at trække sig sammen. At krympe Klæde (v. at lægge det i Vand.) 2. som v. n. At krympe sammen, trække sig sammen, krybe ind. (V. S. O.) 3. v. rec. krympe sig, trække sig sammen. At krympe sig som en Orm. "Paa Dødens Spidse den sig krymper nu og vrider." Tullin. "Den mindste Maddike krymper sig f. Døden." Eilschow. At krympe sig af Kulde. "De Uretfærdige maatte krympe sig af Frygt for ham." 1 Macc. 3. 6. figurl. At krympe sig v. noget ɔ: ømme sig ved, ville nødigen til. (Sieldnere: at krympe sig for noget. "At afpresse dem den Underdanighed, de krympede sig for." Guldb. V. Hist. I. 2. S. 743.) "At holde Tro og Love, det krymper man sig ved." C. Frimann. = Deraf: Krympning, en. pl. -er. (s. Senekrympning.) — Krympekraft, en. Evne til at krympes, ell. trække sig sammen. "Uldens Krympekraft." Olufsen. Landoec. 441.

Krympling, en. et lidet, vantrevent, sammenkrympet Menneske ell. Dyr. (Moth. Rahb. D. Tilsk. II. 630. jvf. Krøbling. Sv. Krympling.) — Krympler, pl. om smaa vantrevne Træer forekommer hos Olufsen. "Dette Krat bestaaer blot af Purl og Krympler." Om Danm. Brændselv. 313.

Kryst, et. pl. d. s. [s. kryste.] Handlingen at kryste; Krysten. "Hvilket Favntag, hvilket Kryst!" Bagg. (Danfana. II. 363.)

Krystal, en. pl.-ler. 1. en klar, giennemsigtig, i Almindelighed sexkantet, farvet ell. ufarvet Quarts-Art; Biergkrystal. (Silex quarzum crystallus.) 2. i Naturvidenskaben og Chemien: ethvert uorganisk Legeme, som Naturen selv danner i regelmæssige Former, med jævne, af lige Linier begrændsede Flader; eller som ved Bundfældning og Afdampning fremkommer i en saadan Figur. = krystalagtig, adj. som har nogen Liighed med Krystaller. Krystalagtige Former. Krystalform, en. Skikkelse, Dannelse af Krystaller. Krystalglas, et. Et meget fiint, reent og klart Glas. Krystalgrube, en. G. hvor Biergkrystal findes. Krystalhinde, en. Hinde, som omgiver Krystallindsen i Øiet. krystalklar, adj. aldeles klar, klar som Krystal. Krystallindse, en. en vis Deel af Øiet. Lens crystallina. Krystalsalt, et. naturligt Salt, som findes i store Krystaller. (V. S. O.) Krystalspath, en. et Slags Gipsspath, der har Liighed m. Biergkrystal. = krystallisk, adj. som har Liighed m. Krystal, har antaget en regelmæssig Form, liig Krystallernes.

Krystalliseres, v. n. pass. og krystallisere sig, recipr. antage Krystalform (anskyde i Krystaller.) Krystallisering, en. pl.-er. (Klimpestørkning. v. Aph.)

Kryste, v. a. 1. [Isl. kreista.] trykke, klemme haardt (især m. Hænderne og Armene.) At kryste eens Haand, kryste een i sine Arme (omfavne.) "Aldrig krysted mig Søen saa fast i sin Favn." Øhlenschl. "Han — en Ven ei heller til sit Hierte krysted." S. Blicher. At kryste Saften af Druer. At kryste noget igiennem et Klæde. "Armen er trind, som af krystede Snee." Øhlenschl.

Kryster, en. pl.-e. [Isl. Kreistingr.] een, som intet kan taale, ell. intet udrette; en Stakkel, Usling. (Helt.) "Hans Helt er kun en Kryster, som ingen Ting har giort." Troiel. "Hvis jeg var en forkiælet Kryster, troer du jeg drog saa lang en Vei?" Øhlenschl.

Kræ, et. pl. d. s. et Dyr; særdeles om Qvæg, Kreature (mest i Almuesproget og dagl. Tale.) Baade Mennesker og Kræ. "Hvert Menneske, hvert Kræ, hver Skabning vaagned op." Tullin. Et usselt Kræ (vantrevent Kreatur; i Foragt om et stakkels, enfoldigt Menneske.)

Kræft, en. ud. pl. [T. Krebs. N. S. Krevet. Sv. Kräfveta. jvf. Krebs.] 1. en Sygdom hos Mennesker, der begynder m. en haard og langsomt voxende Kiertelhævelse, som gaaer over t. en ædende Byld. Cancer, Carcinoma. [Egentlig samme Ord, som Krebs; men med en ældre, her beholdt Udtale og Skrivemaade.] 2. en Sygdom hos Træer, hvorved først Barken og siden Stammen deelviis fortæres. = kræftagtig, adj. som ligner Kræft. Kræftbyld, en. Byld som opstaaer ved Kræft. Kræftknude, en. den haarde Hævelse, hvormed Kræft begynder. Kræftmiddel, en. M. imod Kræft. Kræftsaar, et. Saar, som fremkommer v. en aaben Kræftbyld. Kræftsalve, en. S. som bruges mod Kræft hos Mennesker. Kræftskade, en. aabent Kræftsaar. Kræftvand, et. Vand, hvormed Kræftknuder og Kræftbylder vaskes.

Kræge, en. pl.-r. et vildtvoxende Træ af Kirsebærslægten. Prunus insititia.

Kræk, en. s. Kryb.

Kræmmer, en. s. under Kram.

Krænge, v. a. 1. [af kring.] vende noget om p. Vrangen. At krænge en Handske, en Strømpe. At krænge et Kioleærme af. 2. flaae. V. S. O. (egentl. afhude ved at krænge Skindet af.) At krænge en Hare. 3. At krænge et Skib ɔ: lægge det p. Siden. — neutr. Skibet krænger, lægger sig p. Siden ved Vinden. "Undertiden kan Sku-

den krænge glubsk p. Siden." Tode. (Poet. Skr. I. 314.) — Krængning, en. pl.-er.

Krænke, v. a. 1. [T. kränken.] 1. volde Skade, giøre Brud paa; forurette, betage p. en ulovlig Maade. "Frækhed gode Sæder krænker." Storm. At krænke eens Rettigheder, eens gode Navn og Rygte. En krænkende Beskyldning. At krænke (overtræde) Retten. (Moth.) 2. bryde, plage, volde Sorg, Græmmelse. Sorg krænker Sindet. Det krænkede ham, at see sig tilsidesat. 3. beligge, besove. At krænke en Mø. — Krænkelse, en. pl.-r. Rettens K. Sindets K. (Sindskrænkelse.) At lide stor Krænkelse.

Kræs, et. ud. pl. [Isl. Krás.] Lækkeri, lækker Mad. (forældet.) Kræs efter Maden. (Colding.)

Kræse, v. n. 1. (har.) tilfredsstille Kræsenhed, give lækker Føde. "Kræses her ei nok p. den fornemste Mode." Falster. At kræse f. een, kræse op f. een. ("Han kræser sine Giæster vel" forekommer hos J. S. Schested.) = kræselig, adj. det, som behager den Kræsne; lækker, velsmagende. (Isl. kræsilegr.)

Kræsen, adj. pl. kræsne. [Isl. kræsinn.] 1. som kun finder Behag i visse Retter og udsøgt Mad, vanskelig og forvænt v. lækker Kost. — figurl. vanskelig at tilfredsstille. At være kræsen i sit Valg. "At man paa Asgaard ikke just var kræsen paa Grunde." Bagg. (U. Arb. I. 77.) ("Stæders kræsne Pragt." H. Bull. Forsøg i de sk. Vid. V. 150.) 2. d. s. s. kræselig. (sieldnere.) Kræsen Mad; kræsne Retter. (Colding.) "At sidde væmmelig v. mange kræsne Retter." Wessel.

Kræve, v. a. 1. [Isl. krefia. s. Krav.] begiere at faae, fordre (s. d. O.); især noget, man kan giøre Paastand paa. At kræve sin Løn, Betaling; at kræve det, man har tilgode. "Hvo Gield vil kræve, synderlig efter død Mand, bør sit Krav at bevise." D. Lov. V. 14. 47. "Thi jeg kræver ikke Vederlag; men jeg begierer det kun." B. Thott. I. 122. At kræve Regnskab af een, kræve een til Regnskab for noget. "Med Spøg han nu blot muntre Latter kræver, og hvo modstod den blide Sangers Krav?" Pram. At kræve een for noget (som man har ell. troer at have tilgode.) "Han skal ikke kræve sin Næste, ell. sin Broder." 5 Moseb. 15. 2. At kræve igien hvad man har laant. At kræve Skatter ind. — Kræven, en. ud. pl. Gierningen at kræve. (s. Krav, 1.)

Krøbbel, adj. [T. krüppelig. s. Krøbling.] lam eller lemlæstet paa et ell. flere Lemmer; vanfør; skrøbelig, ussel. (Moth.) = Krøbbelgang, en. daarlig Gang, som Krøblingens ell. den Vanføres. (Langebek.) krøbbelslaae, v. a. 3. lemlæste, slaae til Krøbling. Krøbbeltræ, et. lidet, lavt, forvoxet Træ, Dværgtræ. (Oec. Mag. V. 349.) Krøbbelvæxt, en. lav Væxt, Dvergvæxt. (V. S. O.)

Krøbling, en. pl.-er. [Isl. Kryppling. T. Krüppel. N. S. Kröpel; og kröpeln, krybe frem, komme langsomt frem.] et vanført, lemlæstet Menneske; een, som ikke har sine Lemmers, især Benenes, fulde Brug, ell. som er aldeles lam. At blive til en Krøbling, slaae een til Krøbling. "De havde med dem Halte, Blinde, Dumme og Krøblinge." Matth. 15. 30. (Bib. af 1550. I nyere Overs. Krøblinger.)

Krøge, v. n. og a. 1. [jvf. Krog og kroget.] 1. v. n. At blive kroget; krumme sig. "Det skal aarle krøge, som god Krog skal blive." Ordspr. 2. giøre kroget, krumme. At krøge en Green. 3. krøge Jorden ɔ: pløie den med Krog. "At krøge Sæden ned," pløie den ned m. en Krog. Olussen. Landoec. 173. (s. Krog, 4.)

Krølle, en. pl.-r. [N. S. Krückel, Krülle. Norsk Krøkle; af Krog.] 1. noget som er kruset, foldet; Kruusning; Fold, Rynke. At sætte Krøller i Haaret (ɔ: giøre det krøllet; ell. vinde det om snoet Papir.) Haaret slaaer Krøller i Nakken. "Krøller slaae p. gamle, vrantne, stridige Parykker." Bagg. At lægge en K. i en Bog. Der er kommet Krøller i Tøiet. 2. At skrive i Krøllen, sætte i Krøllen, Talemaader, som bruges i Spil.

Krølle, v. a. og n. 1. [Isl. krölla. N. S. krüllen, krükeln.] bringe et Legeme til at bugte sig eller rynkes, sætte Krøller eller Folder deri; (forskielligt fra kruse, der kun gaaer til Overfladen.) At krølle Haaret, krølle Haaret op, krølle et Tørklæde, krølle sine Klæder. 2. neutr. slaae Krøller, lægge sig i Krøller. Barnets Haar krøller af sig selv. Et smukt krøllet Haar. Krøllede Fiedre. 3. krølle sig, recipr. d. s. s. v. n. at krølle. Hendes Haar krøller sig af Naturen. = Krølerter, pl. kogte gule Erter, der spises medens de end ere hele. (V. S. O.) Krølhaar, pl. ved Konst krusede og elastiske Hestehaar, som bruges til Udstopning. Et Krølhaars Stolesæde. krølhaaret, adj. d. s. s. kruushaaret. krølnakket, adj. som har krøllet Haar i Nakken. (Langebek.) Krølskiæg, et. krøllet, kruset Skiæg. (V. S. O.) Krølstraa, et. kort og urede Straa ell. Halm. (mods. Langhalm. v. Aph.) = Krøllejern, et. Jern til at krølle eller kruse Haaret.

Krønike, en. pl. - r. [Lat. pl. chronica. E. Chronicle. 1. Historie, der fortælles efter Aarenes Følge, i Form af Aarbøger. Middelalderens Krøniker. "Jeg mine Plagers Krønike vil giemme til bedre Tid og Sted." Bagg. N. Klim. 2. i dagl. Tale: fabelagtig, opdigtet Fortælling. —

Krønikeskriver, en. den, som skriver Krøniker; en Aarbogskriver. (Annalist.)

Krøs, et. pl. d. s. [T. Gekröse; Krös, Kröse. jvf. Megger, i Till.] en dobbelt Hinde i Underlivet, der er en Fortsættelse af Bughinden, og tiener t. at befæste Tarmene i deres naturlige Leie. (mesenterium.) 2. d. s. s. Kalvekrøs. "Hvert Krøs, hver Strimmel havde sit tilbørlige Fald." S. Blicher., (Nordlys. VIII. 20.) — Heraf: Krøsaare, Krøsbetændelse, Krøshinde, Krøskiertel, Krøsnerve, o. fl.

Krøsholt (Bødkerredskab.) s. Krydsholt, og krydse, 5.

Kube, en. pl. -r. [jvf. det Isl. Kufr, en Top, Forhøining, convexitas.] en rundagtig, halv ægdannet Kurv, som gives Bier t. at bygge i; Bikube. "Han skal krybe til Kuben for Kagen, han aad." Ordspr. (P. Syv. II. 255.) — Egentlig: enhver Kurv af saadan Dannelse; hvoraf: Aalekube, Fiskerkube. (Moth.) Uegentl. bruges det om Biernes Huse, selv naar de ere af Træ og fiirkantede. (jvf. Qværnkube.) = Kubebinder, en. den, som fletter Bikuber af Straa. Kubehul, et. d. s. s. Flyvehul. Kubemager, en. Kubebinder. Kubetag, et. 1. Dæksel af Langhalm ell. desl. over en Bikube. 2. den rundede Overdeel p. Kuben. (Virg. Georg. af Ravn. 83.)

Kudsk, en. pl. -e. [et fordærvet tydsk Ord (Kutscher), der undertiden (som i K. Chr. IV. Breve) har været brugt for: Karreet.] en Kiøresvend, Vognsvend. At holde K. og Tiener. At tiene f. Kudsk. = Kudskebræt, et. Fodbræt f. Kudsken p. en Karreet og lignende Vogn. Kudskehynde, et. Hynde p. Kudskesædet. Kudskekappe, en. stor og vid Kappe, som Kudske bruge i ondt Veir. Kudskesæde, et. Buk p. en Karreet ell. et lignende Kiøretøi; det forreste Vognsæde i andre Vogne.

Kue, v. a. 1. [Isl. kuga.] 1. tvinge. "Guld trodser Spyd og Skiold, Guld kuer Heltemod." Nord. Brun. "De Sorger, han taalte, kuede ikke hans Mod." Mynster. "De maae altsaa enten føies, eller kues til at tie." Rahbek. "At kue et Land til Lydighed." O. Guldberg. (B. Hist. II. S. 227.) 2. undertrykke, tæmme. "De Børn, som kues under Værten, trives m. Tiden bedst." Øhlenschl. "I Østen ere store Riger, og et evigt Slaveri; i Vesten smaa Stater og en kuet Frihed." O. Guldberg. (s. forkue, underkue.) Deraf: Kuen, en.

Kuf, en. et Slags fladbyggede Handelsskibe; et Kufskib. (Nedertydsk.)

Kugle, en. pl. -r. [Isl. og Sv. Kula. T. Kugel.] 1. et Legeme, som dannes, naar en Halvcirkel bevæger sig om sin Diameter. 2. ethvert (om end ikke fuldkommen) kuglerundt Legeme; en Klode. Jorden er en K. Kuglen i Keglespil. 3. Kugler kaldes ogsaa slet hen de Kugler af Metal, som bruges til at skyde med. Kugler og Krud. En Bøssekugle, Kanonkugle. Kuglens Bane. At støbe Kugler. Gloende Kugler. = Kuglebane, en. 1. Banen, ad hvilken Kuglen kastes i Keglespil. 2. en Bane, hvorpaa spilles Kuglespil. 3. en udskudt Kugles Bane ell. Strøglinie. Kugleblomst, en. et Blomster, sammensat af flere Smaablomster, som danne et rundt Hoved. (V. S. O.) Kugleblý, et. Bly, tienligt til Bøssekugler. Kuglebøsse, en. 1. enhver Bøsse, hvoraf skydes med Kugler. (mods. f. Ex. Hagelbøsse.) 2. i Særd. en Bøsse m. riflet Løb; en Riffel. kugledannet, adj. dannet som en K. kuglefast, adj. som modstaaer Kuglers Magt. En kuglefast Muur. Kugleflade, en. Overfladen af en K. Kugleflugt, en. den udskudte Kugles Flugt ell. Fart. At beregne Kugleflugtens Hastighed. Kuglefod, en. kugledannet Fod, f. Ex. under et Skab. Kuglefoder, et. det, som svøbes om Bøssekugler, f. at de skulle slutte tæt i Løbet. Kugleform, en. 1. kugledannet Skikkelse. 2. Form til at støbe Kugler i. kugleformet, adj. kugledannet. kuglefri, adj. som Kugler ei kunne skade, trænge igiennem. kuglehvælvet, adj. hvælvet som en Halvkugle; rundhvælvet. Kuglehvælving, en. H. der er bygget i Form af en huul Halvkugle. (Kiedelhvælving, Kuppel.) Kuglekammer, et. Aflukke i et Skib, hvor Kugler giemmes. Kuglekiste, en. K. til samme Brug. Kuglekrands, en. Krands, Runddeel af Tougverk paa Skibsdækket, hvori Kugler lægges. Kugleladning, en. Ladning (i en Bøsse ell. Kanon) m. Kugle. Kuglelygte, en. kugledannet Glaslygte. Kuglemaal, et. Et M. af Træ ell. Blik, hvori (Kanon- ell. Riffel-) Kugler maales. Kugleovn, en. O. hvori Kanonkugler gieres gloende. Kugleplaster, et. d. s. s. Kuglefoder. Kuglepose, en. P. til at giemme Kugler i. Kugleprøver, en. et Kuglemaal. Kugleregn, en. figurl. en stor Mængde p. eengang udskudte Kugler. Kugleriffel, en. d. s. s. Riffel. Kuglerist, en. Jernrist, hvorpaa Kugler glødes. kuglerund, adj. rund som en Kugle, fuldkommen rund. Kuglesaar, et. S. frembragt ved en K. Kugleskee, en. et Redskab, hvormed Kugler drages af Saar, ell. hvori gloende Kugler bæres. Kugleskud, et. 1. Skud m. en K. 2. den Afstand, hvori en udskudt Kugle naaer. (Oftere Bøsseskud, Kanonskud, naar Talen er om Længden i Rummet.) Kuglesnit, et. i Mathematiken: et afskaaret Stykke af en K. (jvf. Keglesnit.) Kuglespil, et. Et Slags Spil m. Kugler, som drives frem p. en Bane. Kuglestøber, en. den, hvis Bestilling er at støbe K. Kuglestøberi, et.

Sted, hvor Kugler støbes, hvor Kuglestøbning skeer. Kugletang, en. T. hvormed Kugler uddrages af Saar; en Kugletrækker (som ogsaa bemærker et Redskab, hvormed Kuglen og den øvrige Ladning trækkes ud af Kanoner.) Kuglevalg, et. Valg, der skeer v. Stemmegivning v. Kugler. (Ballotering.) Kuglevægt, en. den Vægt, en Kugle af en vis Størrelse har.

Kujon, en. pl. -er. [Ital. Coglione.] en feig Usling, ræd Stakkel, som let lader sig kue. (dagl. Tale. Ligeledes: kujonere, v. a. tvinge, kue. Kujoneri, et. Feighed, Frygtagtighed.)

Kuk, en. (Kukmand: i Jyll.) s. Giøg.

Kukke, v. n. 1. (har.) om Giøgens Røst. At kukke som en Giøg.

Kul ell. Kuld, n. s. [Isl. Kollr.] et forældet Ord: Isse, Top; hvoraf: hovedkulds, omkuld, kuldkaste, kuldseile. (jvf. ogsaa Kolbytte.)

Kul, et. pl. d. s. [Isl. Kol.] en sort Masse, som frembringes af visse (især vegetabilske) Legemer, naar de bringes i Gløds hede, uden fri ell. tilstrækkelig Adgang af den udvendige Luft. Trækul, Bøgekul, Pilekul. At brænde, svie Kul. En Gløe er et gloende, ell. endnu brændende Kul. Døde (ↄ: udbrændte, udslukte) Kul. (Kul absol. bruges og for: Steenkul.) = Kulaske, en. de jordagtige Dele, som blive tilbage naar Kul eller Steenkul ere aldeles udbrændte. Kular, et. s. Brandar. kulblandet, adj. v. blandet med Kul. Kulbrud, et. Steenkulsbrud. Kulbrænde, et. Brænde, som er tienligt t. at svie Kul af; Kulved. Kulbrænder, en. s. Kulsvier. Kulbrænding, en. Kulsvieri. Kulbækken, et. Bækken ell. Pande til at lægge ell. føre Gløder i; Kulpande, Fyrbækken. Kuldamp, en. D. af gloende, ikke udbrændte Kul. Kuldrager, en. den, som bærer Kul v. Skibes Losning og andensteds. Kuldrift, en. Driften af en Kulgrube. (V. S. O.) Kulfad, et. Jernfad, hvori udbrændte Kul lægges for at slukke dem. (v. Aphelen.) Kulfløts, en. d. s. s. Kulgang. Kulfører, en. den, som kiører Kul. Kulgang, en. Gang under Jorden; hvori Steenkul har sit Leie; Kulmine. Kulgløder, pl. Gløder, optændte af udbrændte og slukkede Kul. Kulgrube, en. Steenkulsgrube. Kulhandler, en. den, som driver Handel med Kul. Kulhuus, et. H. hvor Kulforraad giemmes. Kulild, en. Ild, som er optændt af Træ- ell. Steenkul. Kulkielder, en. K. hvor Kul giemmes. Kulkube, en. et Slags Kurvefading p. Kulvogne. (Moth.) Kulkurv, en. Kurv hvori Kul bæres. Kullag, et. Kulfløts, Kulgang. Kulmand, en. den, hvis Syssel er at brænde Kul eller kiøre Kul. (Moth.) Kulmile, en. En opstablet, m. Jord ell. Græstørv dækket Dynge af Ved, som antændes og langsomt forkulles. Kulmine, en. Kulgang. kulmørk, adj. aldeles mørk. (Kulmørke, et. V. S. O.) Kulmule, en. En Fisk af Torskeslægten. Gadus carbonarius. Kulovn, en. Ovn, hvor Tørv eller Steenkulbrændes til Kul. Kulpande, en. Pande til at lægge Gløder paa for at varme sig ved, Ildpande. Kulpulver, et. Kul, stødt til fiint Støv. Kulrager, en. et Redskab til at rage i Kulild. Kulskib, et. Skib, som fører Kul (Steenkul.) Olufsen. Kulskipper, en. den, som fører et Kulskib. Kulskriver, en. Betient v. Biergværker og Smeltehytter, som fører Regnskab over Kullene t. Værkets Drift. Kulslukker, en. et Redskab, hvormed udbrændte Kul slukkes. kulsort, adj. saa sort som Kul, ganske sort. Kulsted, et. Sted, hvor der brændes K. Kulsteg, en. Steg, som er stegt over Kulild. (V. S. O.) Kulstift, en. et Stykke tilspidset K. som Malere bruge. Kulstof, et. den Materie i Kul, som v. Forbrænding m. Suurstofgas giver Kulsyregas. Kulstøv, et. 1. Kulpulver. 2. Steenkul i ganske smaa Dele. kulsuur, adj. som indeholder Kulstof, i Forening m. Suurstof. Kulsvier, en. den, som nærer sig ved at svie ell. brænde Kul. (Deraf: Kulsvierhytte, m. fl. O.) Kulsvieri, et. Gierningen at svie K. Kulsviertro, en. (optaget efter det T. Köhlerglaube.) en blind Tro. "Han selv var saare skeptisk, skiøndt han fordrede en blind Kulsviertro af alle Andre." Rahbek. Kulsyre, en. En Syre, der bestaaer af Kulstof og Suurstof. Kulsyregas, en. En vis, uaandbar (qvælende) Luftart (fix Luft; ogsaa Kulstofgas.) kulsyret, adj. kaldes det Legeme, som indeholder Kulsyre. Kulsæk, en. Sæk hvori Kul føres. Kultorv, et. T. hvor Kul sælges. Kultønde, en. Tønde, hvori Kul føres eller maales. Kulved, et. d. s. s. Kulbrænde. Kulvogn, en. V. hvorpaa Kul føres i Tønder ell. Sække. Kulværk, et. V. hvor der brydes Steenkul, Steenkulsværk.

Kuld, et. pl. d. s. [Sv. Kull.] 1. Afkom af samme Ægteskab. (s. Særkuld.) To Kuld Børn. Børn af første K. At lyse een i Kuld og Kiøn ↄ: erklære sit uægte Barn f. ægte og lovlig Arving. (Deraf: kuldlyse, v. a. 2. og Kuldlysning, en. Langeb. A. Uesings Anm. til Tingsretten. II. 164. "Det kuldlyste Slegfredbarn," sammesteds. I. 186. 190.) 2. hos Dyr: Ynget, som fødes ell. udklækkes paa eengang. Grise af eet Kuld. Et K. Grise. "En So var Moder til et talrigt Kuld af Grise." E. Storm.

Kuld eller Kulde, en. ud. pl. [Isl.

Kulldi. N. S. Kulde.] 1. den Egenskab v. et Legeme, at det er koldt, fordi dets Varmestof er bunden ell. i ringe Mængde. Vandets, Jernets K. (især absol. om Luftens K.) En stærk, streng, giennemtrængende K. At kunne godt taale Kulden. Kulden strenges, tager til. At ligge i Kulden ɔ: i et koldt Værelse. (Kuld læses overalt i vore Bibeloverf. og i ældre Skr.) 2. den Følelse i det menneskel. Legeme, som Formindskning af den naturl. Varme frembringer. At gyse, skiælve af K. At faae Kulden efter Heden (i Feber.) 3. Forkølelse. At være fuld af K. i Kroppen. Snue og Kuld. 4. figurl. Mangel paa levende Følelser og Sindsbevægelser; Rolighed i Sindet. At modtage een m. Kulde. Med K. gik han Dødsfaren i Møde. "Med fremmed Kulde giengielder Verden tidt det varme Bryst." Heiberg. "Misundelse og Kulde imellem de forskiellige Stænder taber sig i fælles Borgerfølelse." Engelst. = a) Kuldegrad, en. pl. -er. et vist Maal p. Kulden efter Graderne p. en Varmemaaler (et Thermometer.) Under denne K. fryser Qvægsølvet. Kuldegysen ell. Kuldegysning, en. Gysen, frembragt v. en Følelse af Kulde i Kroppen; Febergysen. b) Kuldfriskning, en. Forandringen i Veiret, naar det tøer imellem Frosten, og denne derved bliver stærkere. kuldfrossen, adj.v. forfrossen, stiv af Kulde. kuldskiær, adj. [Maaskee af Isl. skiarr, sky; hastig løbende.] som let fryser, som taaler liden Kulde. Kuldskiærhed, en. ud. pl. (Langebek.) kuldslaae, v. a. 3. borttage den meste Kulde, eller en Deel af samme, fra noget. (mest i pass. og partic.) At lade Øllet kuldslaaes inden man drikker det. Kuldslagen Melk. Kuldsot, en. Forkølelse. (Langeb.) kuldsvie, v. a. om en pludselig Kuldes Virkning p. Sæd og Urter. Kuldsveden Sæd. (V.S.O.)

Kuldet ell. Kullet, adj. [Sv. *kullig.* Maaskee af Kuld, vertex.] som er uden Horn. En kuldet Ko. — Sieldnere: skaldet. En kuldet Isse. "Det er vel, at Stakke fik ikke Hale og kuldet Ko Horn." Ordspr. ell. Talemaade om den, som truer og giør sig vred. "Den kullede Greve" var den holstenske Grev Geerts Øgenavn. — figurl. En kullet Kirke ɔ: som er uden Taarn. Et kullet Taarn, som intet Spiir har.

Kuldkaste, v. a. 1. [s. det forældede: Kuld, Isse, Top.] 1. egentl. kaste omkuld, omstyrte. ("Han kuldkastede sig m. Hesten i Havet." A. S. Vedel.) "Da først ryster den Jordens Grundvolde og kuldkaster Stæder og stolte Palladser." Birkner. 2. br. det især figurl. for: giøre til intet, ophæve, omstyrte. At kuldkaste et Testamente, Gavebrev; kuldkaste en Plan, en Regiering. "Det maa ei en Nabo eller to kuldkaste; men alle skulle holde Vedtægt." D. Lov. III. 13. 31. "Kunde der opfindes noget, som med eet kuldkastede alle hidtil antagne Regler." Sneed. "Hvad kuldkaster en Lykke, som din Fiende selv befæster?" Evald. — Deraf: Kuldkastning, en.

Kuldlyse, v. a. 2. (Langeb.) s. ovenfor under Kuld, Afkom.

Kuldseile, v. n. 1. (har.) seile saaledes, at Fartøiet kastes om ell. Baaden kantrer; sætte til i rum Sø. Han havde nær kuldseilet. (Skibet kuldseilede. Langeb.) Sieldnere som v. a. At kuldseile et Skib ɔ: seile det i Sænk, seile p. et Skib, saa det forliser. (Moth.) — Deraf: Kuldseiling, en.

Kule, en. pl. -r. [Sv. Kula. Holl. Kuyl. N. S. Kuhle,] et stort Hul i ell. under Jorden; en Jordhule (især som er opkastet ved Konst.) At grave, kaste en K. En Skarnkule, Rakkerkule. En Løvekule. (Dan. C. 6.) "I have giort mit Huus til en Røverkule." Matth. 21. 13. = Deraf: kuulgrave ell. kulegrave, v. a. grave en Jord dybt, og saaledes at Græstørv og Græsrødder komme til at vende opad og bedækkes med et Jordlag for at raadne. Heraf: Kuulgravning, en. — Kulegraver, en. den, som graver Kuler. (Moth.) Kulemøg, et. Møg, Giødning, som er samlet i Kuler og derfra udføres.

Kule, v. a. 1. nedgrave i Jorden, i en Kule. At kule et Aadsel.

Kule, en. [Isl. Kula.] en frisk, strygende Vind: en Veirkule, Kuling.

Kule, v. n. 1. (har.) tage paa at blæse stærkt. "Det begyndte tillige at kule saa stærkt, at de danske Skibe bleve adspredte." Wandal. "Før Stormen atter kulede fra Norden." Evald. Det begynder at kule op. En frisk, kulende Vind. = Kuling, en. d. s. s. Kule. I Særd. en hastig opkommen Vind, en Stormbyge. Vi fik en stærk K. Den K. gik snart over. "Naar friske Kuling gunstig føier, jeg munter Bølgeryggen pløier." C. Frimann. — Kuleveir, et. uroligt Veir med Stormbyger. (Langeb.)

Kulk, en. 1. Strube, Spiserør, Svælg. 2. saamegen Vædske, som p. eengang bringes igiennem Svælget. At tage en god K. (dagl. Tale.) = Deraf: kulke, v. a. synke flydende Ting (især m. Hensyn til Lyden, hvormed det skeer.) At kulke af Flasken. At kulke i sig. (Langeb.) og: kulke, v. n. give Lyd, som flydende Ting, naar de m. Hastighed svælges. Det kulker i Hestens Hals. (V. S. O.)

1. Kuller, en. pl. d. s. En Fisk af Torskeslægten. Gadus Aeglefinus.

2. Kuller, en. ud. pl. [T. Koller.] en Hestesygdom, der bestaaer enten i et Slags Raseri, ell. i en stille Døsighed (svarende til vanvittig Tungsindighed.) Den gale, den stille Kuller. Flyvekuller, Solkuller. = kullersk, adj. om Hesten, der har Kuller.

Kullerstald, en. Stald, hvor kullerske Heste sættes afsondrede. = kulre, v. n. yttre Tegn til Kuller.

Kumme, en. pl.-r. [N. S. Kumme.] 1. En dyb, rund Skaal. "Kummer af Krystal." Bagg. N. Klim. (s. Spølkum.) 2. Et Kar af samme Skikkelse, især til at samle Vandet fra en Post ell. et Springvand (Vandfang, Vandkam.)

Kummen, en. ud. pl. [A. S. Cyman. E. cummin.] en bekiendt indenlandsk Plante, af fed og krydret Smag; it. Plantens Frø. Carum carvi. = Kummenbrændeviin, et. B. sat p. Kummen, eller destilleret anden Gang m. Kummen. Kummenhave, en. Plads i en Have ell. Mark, hvor Kummen er saaet. — Kummenskringle, en. Et Slags bagte Kringler, som derefter koges og bestrøes med Kummen.

Kummer, en. ud. pl. [et tydsk Ord.] en vedvarende Sorg; Græmmelse, Bedrøvelse. "Med Kummer skalt du dig deraf nære alle dine Livsdage." 1 Mosеb. 3. 17. (Bib. 1550. Ligeledes V. 16, hvor de nyere Overs. have det rigtigere; "Du skal føde Børn m. Smerte.") "Som v. Ilden Guld, v. Kummer Manden prøves." F. Guldb. "Med Skiælven stod nu den Ulykkelige imellem Livets Fryd og Dødens Kummer." Heiberg. "Og stienked mig sin Glædes og sin Kummers Graad." Øhlenschl. "Kummer giør kleinmodig." Ordspr. "Kummer frembringes v. Forestillingen baade om nærværende og tilkommende Onder; det er en dyb Bedrøvelse, forenet m. stor Bekymring." Müller. = kummerblandet, adj. sorgblandet. "Kummerblandet Fryd." Bagg. kummerfri, adj. som er fri f. Kummer; sorgfri. (Rahb.) kummerfuld, adj. som har megen Sorg, Modgang, Græmmelse; sorgfuld. kummerløs, adj. d. s. s. kummerfri. "Sin Tid han vilde da — henleve kummerløs og uden al Umage." Bording. kummersaaret, adj. v. poet. angrebet af lang ell. dyb Kummer og Sorg. "Vi græde af kummersaaret Bryst." Pram. = kummerlig, adj. og adv. (tydsk.) ussel, høist tarvelig og trangt. Et kummerligt Udkomme. At nære sig kummerligt, leve kummerligt. "Blandt skarpe Torne — maa Rosen blomstre kummerlig." Bording.

Kun, adv. [jvf. ikkun.] udtrykker i Alm. en Udelukkelse ell. Indskrænkning: 1. en absolut Udelukkelse af alle andre Ting, undtagen den, man nævner (blot, bare.) Han giør det kun af Frygt. Jeg eier kun (ikke meer end) een Rigsdaler. Jeg var der kun (ikke oftere end) een Gang. Giør det kun denne ene Gang. Kun (ingen anden end) den er lykkelig, der ikke higer efter at være det. 2. Udelukkelse med Bibegreb (relativ Indskrænkning.) a) om en utilstrækkelig Størrelse, et for ringe Antal, en for liden Mængde, Værdi, m. m. Der er kun to Stykker. Han er kun sexten Aar. Han er endnu kun en Begynder. Jeg fik kun halv Betaling. b) Indskrænkning af noget foregaaende; en Betingelse (især efter men ell. dog.) Han tillod ham at gaae ud; men (dog) kun midt om Dagen. 3. en Indskrænkning, der forstærker Begrebet. Det bliver kun værre deraf (ɔ: kan ikke andet end blive.) Naar kun (blot) det mindste rører sig. 4. et Slags bekymret Ønske, en beskeden Tvivl. Vilde han kun denne Gang være føielig! Dersom han kun ei bliver vred! Jeg meente, syntes kun saa. Jeg veed kun ikke, om en saadan Rettighed er billig. (Ligeledes, med at efter: si modo. Jeg vil tillade det; kun at Ingen saa misbruger denne Frihed! "Den, som forsætlig kan overtræde en eneste af Herrens Befalingen, han maa kunne overtræde dem alle, ikkun at han føler Fristelse dertil." Basth.) 5. en Tilladelse, især m. Ligegyldighed, i Vrede, eller m. en Trudsel. Gaa kun din Vei. Lad ham kun komme, om han tør!

Kund, adj. n. kundt. aabenbar bekiendt, vitterlig. (forældet. Hvitf.) = Heraf: kundbar, adj. d. s. s. kund. At giøre noget kundbart. En kundbar Sag. Kundbarhed, en. ud. pl. (J. Baden.) — kundgiøre, v. a. 3. giøre kundbart, vitterligt; bekiendtgiøre, give Oplysning om. At kundgiøre en Befaling, kundgiøre noget for Folket. "Himmelen uden Sprog kundgiør hans Kræfter." Arreboe. "Sieldne Jertegn snart kundgiør en Helgens Død." P. H. Frimann. "Hvor hans Gierninger blive kundgiorte." Mynster. — Kundgiørelse, en. 1. den Handling at kundgiøre noget. "Fire Dage, v. hvilke Folket, uden nogen Kundgiørelse, kom sammen." O. Guldb. 2. et Skrift, hvori noget kundgiøres. En K. af Øvrigheden. En skriftlig Kundgiørelse.

Kunde, en. [T. der Kunde.] en Person, der sædvanligen handler med en vis Kiøbmand, lader arbeide hos en Haandværksmand, ell. overhovedet jævnligen giver een Penge at fortiene; i Forholdet til den sidste. Han er een af mine Kunder. En ny Kunde. (I Talespr. og dagl. Tale.)

Kundskab, en. pl.-er. 1. Kiendskab til Personer, Bekiendtskab. (A. S. Vedel.) "Han havde megen Kundskab m. Greven." P. Claussen. "At komme i K. med een." Colding. (Ordets oprindelige, men nu forældede Bemærkelse.) 2. Efterretning. At bringe, give, indhente K. om en Sag. 3. Kiendskab til Ting, det, at kiende, vide, have erfaret, lært noget. At have K. i en Ting. (I ældre Skr. Kundskab paa noget. "Han haver givet mig en sand Kundskab paa alle Ting, som ere til." Viisd. Bog. 7. 17.) — "Kundskab har man, naar man veed noget, naar man har lært og erfaret

noget. Det, som een veed at fortælle om en vis Ting, det er hans Kundskab" (om denne Ting.) Sporon. Historisk Kundskab om noget. Sprogkundskab, Verdenskundskab, Naturkundskab. (jvf. Indsigt, Kyndighed, Videnskab.) En Mand af mange, af store, af grundige Kundskaber. (Man siger derimod ikke: en Mand af Kundskab; men: en Mand af Erfaring.) 4. Vidnesbyrd. "Præsternes Kundskaber." D. Lov. En Haandværkssvends K. ɔ: hans Vidnesbyrd fra Lauget. 5. Speiden. At gaae paa Kundskab. (Langeb.) At skikke een ud p. Kundskab. A. S. Vedel. (forældet; ligesom Substant. en Kundskaber, Speider.) = Kundskabsdrift, en. Drift til at erhverve sig Kundskaber. (Mynster.) Kundskabsfrugt, en. Frugt, Virkning af K. (Ohlenschl.) kundskabsgridsk, adj. meget begierlig efter Kundskab. (Evald. Skr. IV. 348.) Kundskabsmand, en. den, som gaaer ud paa Kundskab (5); en Speider. "Han holdt Kundskabsmænd rundt omkring p. Landet." Malling. Kundskabsvæsen, et. hvad der hører til Kundskab i Alm. eller i et vist enkelt Fag. Det lærde Kundskabsvæsen.

Kunne, v. n. (intrans.) jeg kan (vi kan ell. kunne; det sidste ikkun i Skriftsproget.) imp. kunde; part. kunnet. (har.) [Isl. kunna.] A. 1. i Alm. have Evne, Mulighed til, formaae. (Ogsaa om livløse Gienstande.) Jeg vil gaae saa langt jeg kan. "Altid bare de mest, som bedst kunde." Kampmann. Den Steen, man ei kan løfte, maa man lade ligge. Hvad een ikke kan, det kunne flere. "Mod dem din Vælde intet kan." S. Staffeldt. Jeg har kunnet giøre det, da jeg var yngre. At ville er eet, at kunne et andet. Det kan vel skee. Det kunde vel træffe sig. Det, som kan skee, er muligt. Loftet kan nu ikke falde ned. (Ogsaa om den Evne, man forudsætter som mulig. Han kunde have været her for længe siden. Det kunde jeg have sagt dem.) 2. i Særd. a) være i Stand til, være dygtig til, have Færdighed i noget. Drengen begynder at kunne læse. Han kan godt ride, dandse, tale Fransk. b) have juridisk ell. moralsk Evne, ikke hindres, tilbageholdes ved Ret ell. Pligt. (sædvanl. i negtende Sætninger.) Det kan Ingen forbyde mig. Det er en Rettighed, som Ingen kan giøre mig stridig. Saaledes kan en retskaffen Mand ikke handle. Man kan ikke fordre meer af ham. Den, som kan taale en saadan Spot, har liden Æresfølelse. Han kunde ikke (giøre) andet. Jeg kunde ikke andet end gaae hen til ham ɔ: der var en Nødvendighed i. c) have Lov til; være beføiet til ved en Tilladelse. Man kan (tør) vel see paa hende, uden at fornærme hende. Han kan gaae naar han vil. For mig kan (maa) han komme der saa tidt han vil. (Ogsaa naar man ligesom paalægger een noget. Du kan gierne sige ham, at 2c. Du kan troe mig, han er ikke din Ven.) B. vide, kiende, forstaae, have Kundskab om, have lært. (s. ovenfor 2. a.) At kunne Græsk, Latin, Tydsk (forstaae det; uden derfor altid at kunne tale det.) Dette Barn kan meget for sin Alder. Det har jeg kunnet, siden jeg var et Barn. At kunne (fremsige) noget udenad. Drengen kunde ikke sin Lectie.

Kuppel, en. pl. Kupler. Tag, bygget som en huul Halvkugle, eller omtrent i denne Skikkelse; Hielmtag, Kuglehvælving.

Kurfyrste, en. s. Churfyrste.

Kure, v. n. 1. [Isl. kyrr, rolig; Kura, Ro; kura, ligge i Ro.] holde sig i Rolighed. At sidde hiemme og kure. (Moth.) Hønen kurer over sine Kyllinger. "Kure, som en Høne p. Æg ell. Kylling." incubare. Colding. (Heraf ogsaa det forældede n. s. Kure, en Vægter, udsat Vagt. s. D. Riimkrøn. Arreboe. Hexaem. 42.)

Kurre, en. pl. -r. Knude, Ujævnhed. En K. paa Traaden. "Vor Tid snoes i Kurrer af Haab og af Frygt." Baggesen. (At kurre, v. n. faae Kurrer. Traaden kurrer. Langebek.)

Kurre, v. n. 1. (har.) [T. girren.] om Duernes egne Lyd. "See den kiælne Turteldue kurrende p. Grenen staaer." J. L. Heiberg. (Digte. 1819. S. 24.) — Deraf: Kurren, en. Duernes Kurren.

Kurv, en. pl. -e. [Isl. Körf. N. S. Korf.] et Giemsel, flettet af Riis, Straa, Spaaner, ell. desl., med ell. uden Laag. At binde, flette Kurve. En Brændekurv, Brødkurv, Klædekurv, Madkurv, Vaskekurv, m. fl. At faae Kurven ɔ: faae Afslag af et Fruentimmer, man frier til. At give een Kurven, give en Frier Nei. = Kurvearbeide, et. flettet Arbeide, saaledes, som er brugeligt t. Kurve. Kurvearbeidet p. en Vogn. Kurvebinder, en. Kurvemager. Kurvebro, en. Bro, af Riisknipper ell. Fastiner, som kastes over Grave ell. Moradser. (Moth.) Kurvefading, en. Fading ell. Overdeel p. en Vogn af Kurvearbeid. Kurveflaske, en. En F. med Overtræk, flettet af Straa ell. tynde Vidier, for at bevare den fra at slaaes i Stykker. Kurvefletning, en. Gierningen at flette Kurve. Kurvefletter, en. Kurvemager. (Ingem.) Kurvehank, en. Hank til at bære en Kurv i. Kurvekram, en. alleslags Kurvemagerarbeide. Kurvemaatte, en. Gulvmaatte af Kurvearbeide. Kurvemager, en. den, som giør Kurve til Salg. Kurvepiil, en. Et Piletræ, hvis Grene ere tienlige til Kurvefletning. Kurveqvist, en. pl. -e. Qviste, som bruges til Kurvearbeide. (Oluffen.) Kurveseng, en. Seng af Kurvearbeide. Kurvesting, et. Et Slags

konstig Svening, der ligner Fletning. At mærke Linned med Kurvesting. (V. S. O.) Kurvevogn, en. V. med Kurvefading. (jvf. Fiællevogn.) Kurvevugge, en. V. som heel er af Kurvearbeide. = Kurvsfuld, en. Saameget der gaaer i en Kurv. En Kurvfuld Hø.

Kuske, v. a. 1. [af kue.] bringe til at ligge ell. holde sig rolig (f. Ex. en Hund); ogsaa figurl. for: kue, tvinge til Lydighed. (d. Tale.) "Koner, der ikke mere lade dem kuske efter urimelige Mænds Godtbefindende." Rahb. (D. Tilsk. XI. 320.)

Kutter, en. pl. -e. [E. Cutter.] Et Slags smaae, tomastede, letseilende Krigsskibe.

Kutting, en. pl. -er. en liden Tønde ell. Bimpel (til Brændeviin) i det mindste paa 4 Potter. (V. S. O.)

Kuulgrave, v. a. s. Kule.

Kux, en. pl. -er. [T. der Kux.] en Part i et Biergværk, en Grubelod.

Kydsk, adj. [T. keusch. Holl. kuisch; *castus*. Egentl. maaskee reen. jvf. H. kuischen, at rense.] afholden, maadeholden i at tilfredsstille Kiønsdriften. (s. blufærdig, tugtig, ærbar.) = Kydskhed, en. ud. pl. den Egenskab, at være kydsk. "De maatte giftr sig, naar Nogen ikke havde Kydskheds Gaver." Coldings K. Histor. "Kydskhed kaldes Sædeligheden i Kiønsforholdet, m. Hensyn t. den moralske Kraft der viser sig i at beherske Kiønsdriften." Müller. (jvf. Blufærdighed, Tugtighed.)

Kyle, v. a. 1. kaste, især m. en stærk, voldsom Fart. At kyle noget ud af Vinduet.

Kylling, en. pl. -er. [Isl. Kyklingr.] Ungen af en Høne. En Hanekylling, Hønekylling. At udruge Kyllinger. = Kyllingebræt, et. V. med smaa Huller, hvori Kyllinger gives Vand og Æde. Kyllingebuur, et. V. hvorunder Kyllinger undertiden opfødes imedens de ere smaa. Kyllingehøne ell. Kyllinghøne, en. H. som har en Flok Kyllinger. Kyllingemad, en. Gryn ell. Grød, som gives spæde Kyllinger at æde. (Moth.) Kyllingesorg, en. ringe, ubetydelig Sorg. Kyllingetid, en. den Tid paa Aaret, da Kyllinger især pleie at udlægges.

Kynde, en. ud. pl. 1. Kundskab, Indsigt, Kyndighed. "Sandsigende Kynde." Bagg. 2. Bekiendtskab. At komme i Kynde m. een. (forældet, ligesom flere andre Bemærkelser, saasom: Art, Charakteer; Skik, Sædvane. A. S. Vedel.)

Kynde, v. a. 2. give tilkiende, forkynde (som nu bruges.) "Dommeren skal kynde ham fredløs." Hvitfeldt.

Kyndelmisse, en. [af Isl. *Kyndill*, Lys.] en Festdag i den catholske Kirke (d. 2 Februar), da Lys til Brug i Kirkerne og ved Optog indviedes. — Kyndelmissecknude, hos Almuen: streng Frost, som undertiden indfalder ved Kyndelmissetid.

Kynder, n. s. pl. smertefulde Forvarsler hos den fødende Qvinde; Veer. (Moth. Sartorph.)

Kyndig, adj. [Isl. kunnugr, bekiendt; kyndugr, listig.] 1. som har Kundskab om, Indsigt i en Ting, er vel bekiendt med; forfaren. "Ved Kundskab er en Mand kyndig; en kyndig Mand er den, som besidder Kundskab." Sporon. At være kyndig i en Videnskab, i Lov og Ret. Deraf: krigskyndig, konstkyndig, lovkyndig, naturkyndig, sprogkyndig, søkyndig, m. fl. 2. bekiendt, kundbar. En kyndig Sag. Det er landkyndigt ɔ: bekiendt over alt Landet. (Moth.) = Kyndighed, en. den Egenskab, at være kyndig; Forfarenhed.

Kynding, en. pl. -e. den, som man har Kiendskab til; en Bekiendt. "De ledte efter ham iblandt Slægtinge og Kyndinge." Luc. 2. 44. (Taussen. pl. Kyndinger. B. Thott. I. 93.)

Kype, en. pl. -r. En stor Kiedel til Uldfarvning; en Blaafarvekiedel.

Kyper, en. pl. -e. [N. S. Kůper.] en Svend hos Viintappere, som forstaaer at tappe og omgaaes m. Vine; en Viinkyper.

Kyrads eller Kyras, en. pl. -er, -ser. [T. Kůrass. Fr. cuirace.] et Harnisk, Brystpandser (af Jern eller Læder.) Deraf: Kyrasseer ell. Kyrasserer, en. Rytter med Harnisk, som hører til det svære Rytteri. Kyrasseerhest, Kyrasseerregiment, o. fl.

Kys, et. pl. d. s. [A. S. Coss. E. Kis. T. Kuss.] et Tryk med Munden paa et Legeme, især paa en Andens Mund. At byde, give een et Kys. (s. kysse.)

Kyse, en. pl. -r. [af uvis Oprindelse.] en stor fremstaaende (i Alm. sort) Qvindehætte, liig en Fruentimmerhat, hvis Pul og Skygge gaae i eet.

Kyse, v. a. køs. (sieldnere: kysede. V. S. O. kyste. Baggesen.) kyset. [jvf. det gl. Sv. Kuse, 2: hos Ihre.] skræmme, giøre ræd, sætte Skræk i. "Deres Hensigt er ikke saa meget at kyse de Mægtige selv, som at opægge Mængden imod dem." Rahb. At kyse Tyve bort. "Den kyses ei fra Lovens Bistand bort." Rein. At kyse een fra noget. "I Stedet for at kyse dem fra Arbeidsomhed v. Haardhed og Tvang." Kampmann. Han lod sig kyse (forskrække.)

Kysse, v. a. 1. give Kys, trykke Munden p. noget, særdeles p. en andens Mund. At kysse een paa Haanden, paa Munden, paa Kinden. Han kyssede hendes Haand. At kysse Pavens Fod. — Deraf: Kyssen, en. ud. pl. = kyssekiær, kysselysten, adj. som er meget for at kysse. Kysseleg, en. Juleleg, hvori der kysses. (Langebek.) Kysselyst, en. Attraa efter

(40*)

at kysse. **kyssesyg**, adj. meget kysselysten. = **kysses**, v. n. pass. kysse hinanden. De kyssedes da de sagde hinanden farvel.

Kyst, en. pl. -er. [T. Küste. E. Coast. M. A. Lat. costa.] den Deel af et Land, der strækker sig langs m. Havet; Søkant. (Ved Kyst forstaaes dog ofte ikke blot Strand eller Strandbred, men tillige en Deel af det tilgrændsende Land.) "Kysten gaaer høiere op i Landet, end Strandbredden, og tænkes mere i sin Udstrækning, end blot i sit Forhold til Havet." Müller. At gaae i Land p. en K. At seile langs m. Kysterne. "Paa Danmarks minderige Kyst spaae Farer selv kun Roes og Lyst." Evald. = **Kystbaad**, en. B. som bruges til at seile langs ad, ell. i Nærheden af Kyster. **Kystbefalingsmand**, en. Anfører f. Kystværnet. **Kystfarer**, en. et lidet Fartøi, som især bruges til Kystfart. (I Særd. et Skib der farer p. Kysten Guinea.) **Kystfart**, en. Seilads langs m. et Lands Kyster. **Kystfiskeri**, et. F. som drives i Nærheden af Kysterne. **Kysthandel**, en. H. som drives p. et Lands Kyster, ell. v. Kystfart. **Kystladning**, en. Skibsladning, som indtages p. en Kyst. **Kystland**, et. Et smalt Land, der i en betydelig Længde paa den ene Side grændser til Havet, og ligesom blot bestaaer af Kyster. "Hvor der tales om Kysten Guinea, ell. den malabariske Kyst, der menes Kystlande." Nord. Tidsskr. III. 70. **Kystmilits**, en. s. Kystværn, 2. **Kystseilads**, en. Kystfart. **Kyststad**, en. Stad, som ligger enten lige ved Strandbredden, eller i Nærheden af denne, ikke meget høit oppe i Landet. **Kyststrækning**, en. En vis Deel, Strækning af et Lands Kyster. **Kysttog**, et. Søtog langs m. en Kyst. **Kystvagt**, en. V. som sættes langs m. Kysterne; Strandvagt. **Kystvogter**, en. den, som er sat t. at vogte en Kyst mod fiendtligt Anfald. **Kystværn**, et. 1. i Alm. det, som hører t. Kysters Forsvar mod Angreb fra Søsiden. At anlægge Skandser til K.; sætte Kystværnet i god Stand. 2. i Særd. væbnede Folk, som ere bestemte til at forsvare Kysterne. At anføre Kystværnet. (s. Landeværn.)

Kyvle, v. a s. kyle.

Kægle, s. kiævle.

Kælve, v. n. 1. (af Kalv.) føde en Kalv. Koen har kælvet idag. — **Kælvetid**, en. Tiden, naar en Ko kælver.

Kæmme, v. a. 1. [af Kam.] rede med en Kam. At kæmme sit Haar. At rede Haaret (m. en aaben Kam, Redekam) og siden kæmme det (m. en tæt Kam, Kæmmekam.) At kæmme Hestens Man. At kæmme Uld. At kæmme sin Pidsk ud. — Deraf: **Kæmmen**, **Kæmning**, en. = **Kæmmekam**, en. K. hvis Tænder sidde ganske tæt.

Kæmner, en. pl. -e. [Af det T. Kämmerer. M. A. Lat. camerarius.] en Embedsmand, der har Opsyn m. visse offentlige ell. private Kasser, og fører Regnskab over samme; særdeles i større Stæder, ved vigtige Toldsteder, eller ved en fyrstelig Persons Hofstat. Kiøbenhavns Kæmner. (jvf. D. Lov. III. 5. 1.) Kæmner (ogsaa Kæmmerer) ved Øresunds Toldbod. — Heraf: **Kæmnerembede**, **Kæmnerkasse**, **Kæmnerregnskab**. — **Kæmneri**, d. s. s. Kæmnerregnskab. (D. Lov.)

Kæmpe, en. pl. -r. [Isl. Kappi, Kempa.] 1. en Stridsmand, Helt. (heros.) Den af Evald brugte Form Kæmper (i sing.) er usædvanlig. 2. et Menneske af meer end almindelig Størrelse; en Jette. (gigas.) Denne Bemærkelse (som ogsaa finder Sted i mange Sammensætninger, hvor Ordet har adjectivist Betydning, f. Ex. Kæmpefod, Kæmpehaand, Kæmpehøide, Kæmpeskridt, Kæmpestørrelse, o. fl.) er den mest brugelige. = **Kæmpeart**, en. Kæmpes Natur, Egenskab. "Skiøn, men fast af K." Øhlenschl. **Kæmpebillede**, et. B. i Kæmpestørrelse, colossalst Billede; Colos. (Langeb.) **Kæmpedysse**, en. steensat Jordhøi, hvori man i Oldtiden begrov Helte og udmærkede Mænd; Kæmpehøi, Kæmpegrav. **Kæmpefolk**, et. Et Folk af Kæmper; figurl. et tappert, mandigt Folk. "Et herligt, trofast, tappert Kæmpefolk." Øhlenschl. **Kæmpegang**, en. Gang, som en Kæmpes; figurl. og poet. ualmindelig stor og mægtig Daad eller Fremgang. "Hør egen Skialdesang om dine Fædres Kæmpegang." S. Blicher. "Alverdens Herres Kæmpegang." Samme. **Kæmpegrav**, en. s. Kæmpehøi. **Kæmpehøi**, en. d. s. s. Kæmpedysse. **kæmpehøi**, adj. ualmindelig høi. **Kæmpehøide**, en. ualmindelig Legemshøide; colossal Høide. **Kæmpekraft**, en. ualmindelig Legemsstyrke. **Kæmpekrop**, en. (C. Frimann.) **Kæmpeland**, et. Land beboet af Kæmper ell. Jetter. (Øhlenschl.) **Kæmpelav**, et. Selskab, Samfund af Kæmper. (Grundtvig.) **kæmpeliig**, adj. i Størrelse, Skabning ell. Mod og Mandsdom liig i K. (Langeb.) **Kæmpemod**, et. mandigt og ubøieligt Mod. **Kæmpemuur**, en. ualmindelig svær og stærk Muur. **kæmpemæssig**, adj. d. s. s. kæmpeliig, colossal. **Kæmpeold**, en. En Kæmpetid. (Grundtv.) **Kæmpesal**, en. Sal, hvor Kæmper, Helte opholde sig. (Øhlenschl.) **Kæmpesang**, en. Kæmpevise. (Grundtv.) **Kæmpesind**, et. mandigt Sind, Heltesind. "At bøie saa det stærke Kæmpesind." Grundtv. **Kæmpeskare**, en. Flok, Skare af Kæmper. **Kæmpeskridt**, et. ualmindelig langt Skridt; figurl. i pl. stor og umærket Fremgang i noget. At giøre K.

i Cultur. Kæmpeslag, et. vældigt Slag. At slaae K. Kæmpeslægt, en. Slægt af Kæmper ell. Helte; Kæmpeæt. "Hvilken Stamme, hvilken herlig Kæmpeslægt!" Øhlenschl. Kæmpestamme, en. Kæmpeslægt. (Øhlenschl.) Kæmpestene, pl. ualmindelig store Stene, som findes p. Marken. (Moth.) Kæmpestrid, en. Strid imellem Jetter, Kæmper. Kæmpestyrke, en. Kæmpekraft. kæmpestærk, adj. ualmindelig stærk, stærk som en K. Kæmpestørrelse, en. ualmindelig, colossal Størrelse. Kæmpestøtte, en. colossal Støtte, Kæmpebillede. (Langeb.) Kæmpesundhed, en. ualmindelig stærk og varig Sundhed. (Tode.) Kæmpesværd, et. ualmindelig stort Sværd; en Kæmpes Sværd. Kæmpetid, en. pl. -er. den Tid, da Kæmper og Jetter, ell. vældige Krigshelte vare almindelige; Heltealder; Jettetid. Kæmpeviis, en. Kæmpers Skik, Maade, Sædvane; Kæmpeskik. Kæmpevise, en. Navn p. de gamle danske Folkeviser. "De gamle Kæmpeviser, som ikkun Kiærlighed og Mod og Troskab priser." Grundtvig. Kæmpevælde, en. mægtig, uimodstaaelig Vælde. "Giv os Naturen i sin Kæmpevælde." Bagg. Kæmpeværk, et. Værk, som kræver ualmindelig Kraft, Møie og Arbeide. Kæmpeæt, en. Kæmpeslægt, Kæmpestamme. "En Drot af Kæmpeæt." Grundtvig.

Kæmpe, v.n.1. (har.) [s. Kamp.] stride, fegte, prøve Styrke m. een. At kæmpe for sit Fædreland; kæmpe imod Fordom. (Ogsaa act. i Udtrykket: at kæmpe en Kamp.) [Subst. en Kæmper (Helt, Stridsmand), som findes hos Evald, og hvoraf Øhlenschlæger har dannet Kæmperhaand, Kæmperleg, er ellers ei brugeligt.]

Kæphøi, adj. (V. S. O.) s. kiephøi.

Kær, et. pl. d. s. [Isl. *Kiörr.*] en Sump, Mose, et stillestaaende Vand. (s. Gadekær.) — Kær br. oftest om et dybere Jordsmon, hvor Vandsamlingen er større; Mose om en vidtløftigere sid Jordstrækning. Sump er baade enhver Vandsamling p. et Sted, hvor den ikke burde være (Grubesump, Kieldersump), og d. s. s. Mose. Morads br. gierne om et muddret, sølet Uføre. = Kærager, en. Moseager; eller Ager, som ligger v. et Kær. (Moth.) Kærand, en. et Slags Vildand; Sumpand. Anas palustris. Kærblomst, en. B. som voxer i Moser. Kærdynd, et. Mosedynd, Sumpdynd. Kærgræs, et. Mosegræs. Kærjord, en. Mosejord. Kærsiv, et. pl. d. s. Siv, der voxe v. Bredden af Kær.

Kære, v.n.1. (har.) klage, beklage sig, klage over; anklage. (forældet. A. S. cearian. Sv. kära.) — Deraf: Kæremaal, et. Klage, Klagemaal.

Kærre, en. pl. -r. en liden Vogn; en Karre. (s. dette Ord.)

Kærling, en. s. Kiærling.

Kærv ell. Kærve, en. d. s. s. Skaar, Indsnit. (Moth.) jvf. v. karve.

Køgemester, en. pl. -e. [af koge.] kaldtes tilforn en Hofbetient, der havde Tilsyn m. Kiøkkenet og Madens Tillavning; ell. en Skaffer v. Bryllupper og høitidelige Maaltider.

Køl, adj. bruges undertiden (i dagl. Tale) for: kølig; og forekommer hos nyere Digtere. "Eders dunkle, milde, køle Boligs stille, dybe Skiød." Baggesen. (Danf. II. 358.)

Køle, en. ud. pl. [Isl. Kal.] Luftens kølige Beskaffenhed; en sval Vind, et Vindpust i Seilene tilsøes. (Moth.) "Vestenvindens Køle." Baggesen.

Køle, v. a. 1. [Isl. kæla.] giøre kold ell. kølig, svale. At køle Viin. Det køler Blodet. (s. afkøle.) En kølende Drik, et kølende Pulver. — figurl. om at formindske heftige Sindsbevægelser. At køle sin Harme, sin Vrede, sit Sind. Kiærligheden vil nok køles. = Køledrik, en. svalende Drik, Svaledrik. Kølefad, et. Fad ell. Kar, hvori noget afkøles; Kølekar. Kølemiddel, et. kølende Middel. Kølepande, en. Pande ell. flad Kiedel (f. Ex. i Sukkersyderier) hvori noget afkøles. Køleplaster, et. og Kølesalve, en. kølende Plaster, Salve. Kølestok, en. et stort, fladt Kølekar i Bryggerier. Kølesvaber, en. til Skibs: en Svaber (Kost) hvormed stænkes Vand p. Kanonerne f. at køle dem. Køletrug, et. T. hvori Smedene køle gloende Jern. Køletønde, en. (i Brænderier.) s. Svaletønde. Kølevand, et. V. hvori noget afkøles; f. Ex. glødet Metal. (Øhlenschl. Baldur.)

Kølig, adj. noget kold, sval; svalende. — Deraf: Kølighed, en. ud. pl. Luftens, Værelsets Kølighed.

Køling, en. 1. Handlingen at køle ell. afkøle noget. 2. Beskaffenheden at være køl eller kølig; Svale. (Aftenkøling.) 3. en sagte Vind. (Moth.)

1. Kølle, en. pl. -r. [efter den ældre Skrivemaade: Kølve. Isl. Kylna.] en Ovn med muret Flade, hvorpaa Korn, som har været lagt i Støb, udbredes for at tørre og giøre det til Malt v. Hielp af Varmen. = Køllebiørn, en. En liden Hvælving m. aabne Huller, hvor Røgen farer ind fra Kølleøret, for at dæmpe Gnisterne og Ildens Magt. (Moth. Forordn. 9 Mai 1749.) s. Biørn, 2. køllebrændt, adj. v. kaldes det Malt, som af for stærk Hede er svedet p. Køllen. (køllebranket.) Kølledør, en. Døren ind t. Køllens Ovn. Køllefiæl, en. pl. -e. Brædder m. Huller i, hvorpaa Kornet lægges p. Køllen. Kølleflager, pl. Pla=

der af Kobber ell. Jern, ell. flettede Vidier, der bruges som Køllesiæle. Kølleild, en. Ild af stort Brænde under Køllen. Køllemalt, et. M. som er tørret paa en Kølle (til Forskiel fra: vindtørret Malt og Kakkelovnsmalt.) Køllerør, et. muret Rør, som gaaer op fra Ildstedet til Køllebiørnen. køllctørret, adj. v. tørret paa en Kølle.

2. Kølle, en. pl. -r. [tilforn Kolve. Isl. Kylfa.] 1. et Slagvaaben, bestaaende af en svær Stok, som bliver tykkere mod Enden, ell. ender sig m. en rundagtig Knub; en Stridskølle. 2. det bageste tykke Been eller Laar af et slagtet Dyr. En Dyrekølle, Kalvekølle, Lammekølle. = Kølleben, et. kaldes to Been for paa Brystet. Ossa claviculæ. (Moth.) køllesdannet, adj. v. i Skikkelse liig en Kølle. Kølledrager, en. den, som fører en Stridskølle. Køllehoved, et. den tykke Ende ell. Knub p. en Kølle. Køllehug, et. Hug, Slag med en Kølle. "Køllehug og Kandedrik de svige ikke." Ordspr. (P. Syv.) Køllesskaft, et. den Deel af Køllen, hvorved den føres i Haanden. Kølleslag, et. Køllehug. Køllesvamp, en. En Classe af langagtige Jordsvampe. (Clavaria.)

Kollert, en. pl.-er. [T. Koller.] et Slags Læder-Harnisk eller Kyrads, uden Ærmer, som bedækkede Bryst og Ryg, og brugtes meget tilforn af Rytteriet.

Kølne, v. n. 1. (er.) [jvf. køl og køle.] blive kold, afkøles; (sielden; ligesom og n. pass. at kølnes.) "En Nidkiærhed, som ikke kølnede hos ham indtil hans Livs sidste Dieblik." Wandal. Mindesm. II. 244.

Kønrøg, en. ud. pl. [N. S. Keenrook. T. Kienruss.] et sort Farvestof, som faaes af den Sod, der sætter sig i Ovnen ell. Skorstenen, hvor fedt Gran- eller Fyrretræ antændes. (Kønrøgovn.)

Køter, en. pl.-e. (Tydsk.) Navn, som gives de almindelige Gaardhunde. "Ordet Køter, som tillige betegner en Bondehund, hører ogsaa til de Skieldsord, som ere hentede fra Dyrene." P. E. Müller.

L.

Laad (skarptonet) eller Lod, et. ud. pl. [Isl. Lód.] 1. fiin Uld; egentl. Vinteruld; ell. den Uld, der om Vaaren af sig selv falder af Faarene. ["Sommeruld kaldes (af Almuen) To ell. Tou." Moth.] 2. "Laad kaldes den Uld, der faaes v. Foraarsklipningen af Faar, som klippes to Gange om Aaret; den er af mindre Værdi, end Ulden." Olufsen. Landoec. 2 Udg. 441. 3. fine, uldagtige Haar, f. Ex. paa visse Frugter og Planter; Duun p. Hagen. = laadhaget, adj. duunhaget. (Moth.)

Laadden, adj. ell. lodden, som det oftest skrives. pl. laadne ell. lodne. [af Laad. Isl. lodinn.] besat, bedækket m. Laad, m. fiin Uld ell. uldagtige Haar; hirsutus. En laadden Hue (som er besat med Foerværk eller Uldskind.) En laadden Hund; laadden p. Kroppen (modsættes glat ell. glathaaret.) "Man skal ei Alt svie, som loddent er." Ordspr. "Hans Hænder vare laadne, som Esaus." 1 Moseb. 27. 23. [I Bib. af 1550 skrives det laaen (og lyder i Almuens Udtale ofte løien;) i sildigere Bibeloverſ. for det meste laaden og laadne.] = Heraf n. s. Laaddenhed, en.

Laag, et. pl. d. s. [Isl. Lok.] Dækſel, Lukke, p. en Daaſe, Æſke, Kruus, Kiste ell. lignende Ting. Et Kruus m. Sølvlaag. Kistelaag, Æskelaag, Kandelaag. = Laagbænk, en. Kistebænk, Slagbænk. (Rostgaard.) Laagkande, en. Kande ell. Kruus m. Laag paa. laagløs, adj. som er uden Laag. (V. S. O.)

Laage, en. pl. -r. en liden Dør (især p. en Indhegning.) En L. i Plankeværket, i Muren. En Havelaage. En L. i en Port (som kan oplukkes, uden at hele Porten behøver det.) En L. ved Siden af en Port. (Laage kaldes ogsaa en Dør, som er deelt paa tværs, f. Ex. en Staldlaage.) jvf. Luge, Lem og Led.

Laan, et. pl. d. s. [Isl. Lán.] 1. Gierningen at laane. L. til Brug (commodatum.) L. til Eie (mutuum.) At bringe et Laan i Stand, slutte et L., aabne et Laan i Banken. 2. det som laanes, den laante Ting. At giøre Laan (laane hos Andre.) "Laan bør gaae lydeløst hiem." Ordspr. At tilbagebetale ell. betale et L. Til Laans ɔ: som et Laan. At have noget til Laans. "Den, som tager til Laans, er den Mands Tiener, som udlaaner." Ordspr. 22. 7. = laanløs, adj. som er uden Gield; gieldfri. (Gerner.) Laantager, en. den, som tager noget til Laans af en anden; en Laaner. (modſ. Udlaaneren.) "Forkommer den laante Ting v. Laantagerens Forseelse, da er han pligtig at svare dertil." Schytte.

Laane, v. a. 2. [Isl. lána.] 1. modtage en Andens Eiendom, enten til Brug for en Tid, imod at give den selv tilbage (Laan til Brug), ell. til Nydelse, imod at

give igien (betale) en Ting af samme Slags eller Værdi (Laan til Eie.) At laane en Hest af een. At laane Penge. Han laante et Brød hos Naboen. "Laant Guld vendes til Bly." — "Man laaner sin Ven og kræver sin Uven." Ordspr. — figurl. Dette Udtryk er laant af (hos) en gammel Forfatter. At laane Huus ɔ: tage ind paa en Reise i et fremmedt Huus, for at søge Natteleie, Ly mod Uveir, eller desl. 2. give en anden noget til Brug, t. Laans; laane ud. Jeg laante ham min Overkiole. "Ingen giver sig selv noget, ligesaa lidt som han laaner sig noget." B. Thott. At laane (laane ud) p. Pant. Han har laant mange Penge ud (bort.) (jvf. borge, forstrække.) "At laane betyder, at Tingen, enten den samme, ell. en ligedan, skal gives (Udlaaneren) igien; at borge betyder, at den bør engang siden p. en ell. anden Maade betales." Sporon. (jvf betroe, 2. — Det hedder derfor: "Man kan borge en Mand et Kruus Øl, medens han drikker det." Ligeledes: "Gud kan vel borge een et Skielmsstykke." P. Syvs Ordspr. II. 254.) 3. i dagl. Tale: række een det, han ei kan naae. = Laanebank, en. B. hvor Penge kunne faaes til Laans mod Hypothek. Laanegods, et. Ting man har t. Laans for at bruge. (Moth.) Laanehuus, et. Huus, Indretning, hvor Trængende, mod Pant og Renter, kunne faae Penge til Laans. Laanekorn, en. laant Korn til Sæd eller Spise. Laanesum, en. den Sum Penge, et Laan udgiør. Laanesætning, en. Sætning, som tages fra een Videnskab til Oplysning af en anden. = Laaner, en. pl. -e. d. s. s. Laantager.

Laar, et. pl. d. s. [Isl. Lær, Læri.] den Deel af Legemet, som er imellem Hoften og Knæet. — At sidde Laaret af een: Talemaade om alt for flittige Besøgere, eller brydsomme Venner. "Saa at de nu, som Ordsproget siger, ere færdige til at sidde Laaret af os." Rahbek. (D. Tilskuer. VI. 420.) "Man maa vel sidde sin Ven nær; men dog ei sidde Laaret af ham." Moth. — Ogsaa om Dyr (f. Ex. Lammelaar); skiøndt til disse ogsaa haves andre Benævnelser. (s. Bov, Kølle, Skinke.) "Kan I ei Forskiel see p. Svinelaar og Laar af Faar?" Wessel. — uegentl. om det, som skiuler Laarene; f. Ex. Buxelaar. = Laarbeen, et. Benet, som forbinder Hoften m. Knæet. Laarbov, en. det Stykke af Laaret. (Hvitf. s. Bov.) Laarbrok, et. et Slags Lyskebrok. Hernia cruralis. Laarbrud, et. Brud af Laarbenet. Laarkrig, en. den Bugt, Huulning, Krig, som Laaret danner m. Bugen; Lyske. Laarskinne, en. den Deel af et Harnisk, som bedækker Laaret. Laarstykke, et. Kiødet af et slagtet Kreatur, som hører til Laaret. laarstærk, adj. stor, før af Laar. laartyk, adj. som har Tykkelsen af et Laar hos Mennesket.

Laaring, en. pl. -er. kaldes den Rundbing, et Skib har nedentil, agter paa Siderne; hvoraf de Fartøier, som hænge her under Jollebomme, kaldes Laaringsfartøier.

Laas, en. pl. -e. [Isl. Lás.] 1. en Indretning af Metal, med Spændefieder, som tiener til Lukkelse for Døre, Skabe, Kister, o. desl., enten ved at slaaes fast, ell. ved at hænges for i en Krampe (Hængelaas.) Laasen lukkes op og i v. en Nøgle. At sætte L. for noget. At lukke i Laas. "Døren lukkes haardt i Laas for sandfør Mand." Ordspr. (P. Syv. 1. 375.) At holde noget under Laas. Det er under Laas og Lukke. "Findes de Koster, som man haver lyst efter, under Bondens Laas." D. Lov. VI. 17. 17. Han slog Døren i L. Døren er i Laas ɔ: lukket v. Laasen. (jvf. Baglaas.) 2. Redskab paa et Skydevaaben, hvorved Fængkruddet antændes. Pistollaas. Geværlaas. 3. forældet er den figurl. Bemærkelse, hvori Ordet tilforn brugtes i Lovkyndigheden for: endelig Dom og Indførsel (Execution) i Gieldssager (hvoraf Laasebrev.) = a) Laasblik (eller Laaseblik), et. den tynde Plade, hvorpaa Laasens Dele ere anbragte. Laasbue ell. Laasebue, en. et Slags tilforn brugelige Buer med Laas, hvorved Pilen aftryktes. Laasfieder, en. Fieder af sammenrullet Staal inden i en Laas. Laasgang ell. Laasegang, en. de Stykker inden i en Laas, hvortil de indskaarne Aabninger i Nøglekammen passe; ogsaa: Laasgænge. Laasknude ell. Laaseknude, en. En K. som ikke ell. meget vanskelig kan opløses, "en Valknude." Moth. Laashane, en. H. paa en Geværlaas. Laastrykker, en. et Haandfang, hvorved Skodden i en Laas omdreies, for at lukke en Dør op eller i. b) Laasesepung, en. P. med Laas for. Laaseskrue, en. Skrue, hvormed en Laas eller Delene i samme sættes fast. Laasesmed, en. S. som især befatter sig med at giøre Laase og Nøgler. Laasesøm, et. pl. d. s. smaa Søm, hvormed Laase slaaes fast.

Laase, v. a. og n. 1. lukke med Laas; sætte Laas for. At laase s. sine Giemmer. At laase en Dør. At laase op, laase i. (V. S. O.)

Lab, en. (korttonet.) pl. Labber. en Dyrefod. (særd. om Biørnen.)

Labe, v. a. 1. [A. S. lapian, slikke.] bringe noget flydende ind i Munden ved Hielp af Tungen; søbe som Katten og Hunden. Katten laber Melk. — Deraf: Laben, en. ud. pl.

Laber, adj. sagte, ikke stærk (Sømands-

udtryk om Vinden.) En laber Kuling. [Holl. labber, ſvag.]

Labſalve, v. a. 1. overſtryge et Skibs Sider og andet Tømmer i Skibet m. tynd Tiære o. d. (Sømandsord.)

Labyrinth, en. pl.-er. vildſom Gang; Vildgang. — figurl. Vilderede. "Som ledte dig igiennem Fryd og Graad, og giennem Livets mange Labyrinther." Rein.

Lad, adj. (langtonet.) [Isl. latr. A. S. lat.] ſom ei gider arbeide, megen doven. "Om hun i gammel Tid ſaa lad og doven var." Holb. P. P. "Doven er den, ſom ei gider arbeide; lad den, ſom ei engang gider røre ſig." Sporon. At lægge ſig p. den lade Side, overgive ſig til Dovenſkab. = Ladhed, en. ud. pl. den Egenſkab, at være lad. "Af Ladhed talte hun hvert Skridt hun ſkulde gaae." Holb. (P. P.) "Ladhed og Dovenſkab viſer ſin Virkning v. Uvillie; men Dorſkhed ved Ulyſt ell. ved Ukraft." Sporon.

Lad, et. (korttonet.) pl. d. ſ. [Isl. Hlad, brolagt Plads, omgierdet Forhøining.] 1. en forhøiet Indretning ell. Stilling, hvorpaa enten et Arbeide foretages, ell. hvorpaa noget lægges. (ſ. Dreielad, Savelad, Sengelad, Tøndelad.) At lægge Tønder paa Lad. 2. Stabel (f. Ex. af Tømmer) der opføres i en vis Orden. [Isl. Hladi.] At lægge Tømmer, Brædder i Lad. (Moth; ſom hertil ogſaa henfører Udtrykket: at ſlaae, ell. væve Guld i Lad (filis immittere aurum), ſom forekommer i gamle Viſer.]

Lade, en. pl.-r. [Isl. Hlada.] 1. Huus, hvori hiembragt Sæd og Hø giemmes; Hølade, Kornlade. Kornet fylder mere i Aar i Laden, end i Skieppen (giver mere Straa, end Korn.) Logulvet i Laden. (jvf. Lo.) 2. i nogle Ord (efter det Tydſke): et Skriin, en Kaſſe. En Farvelade, Skriverlade. jvf. Boglade. = ladebrændt, adj. v. ladebrændt Korn, ſom er fordærvet v. at føres fugtigt i Laden; gulvbrændt. (ladeſuurt. Colding.) Ladefoged, en. Avlskarl p. en Herregaard, ſom har Tilſyn med Hovedgaardens Avlsdrift. Ladegaard, en. 1. den Deel af en Herregaards Bygninger, ſom udgiøre Laden og de øvrige Udhuſe, med Gaarden, ſom de omgive. (jvf. Borgegaard.) 2. tilforn ogſaa: egne Avlsgaarde, ſom anlagdes nær ved, og hørte t. Slotte, Kloſtre, ꝛc. Ladegulv, et. 1. Gulv i Laden, hvor Kornet lægges. 2. G. i Laden, hvor der tærſkes; Logulv. "Kold Sommer giør varmt Ladegulv." Ordſpr. Ladehuus, et. H. ſom tiener til Lade. Ladeſkuffe, en. Kornſkovl, Huulſkovl. (V. S. O.)

1. Lade, v. a. 1. [Isl. hlada.] 1. bringe Laſt i, forſyne med Ladning. At lade et Skib. "Hver vil lade ſit Skib dybeſt." Ordſpr. (P. Syv.) 2. forſyne (et Skydevaaben) med Krud og ſkarp Ladning. At lade en Bøſſe, Kanon. At lade blindt, (uden) ſkarpt (med Kugle.) Ogſaa: At lade en Electriſeermaſkine, en Luftpumpe. = Ladebrev, et. Document, ſom medgives en Skipper p. det, ſom hans Skib er ladet med, ell. en Deel deraf. (Connoſſement.) Ladepenge, pl. P. ſom betales for at lade et Skib. Ladeplads, en. Sted, m. en Havn, hvor Skibe kan lægge t. og indtage Ladning; undertiden m. Bibegreb om de ved et ſaadant Sted opbyggede Huſe. Man ſkielner imellem en By (Kiøbſted) og en Ladeplads. Ladeſkee ell. Ladeſkuffe, en. Redſkab af Kobber, hvormed løſt Krud bringes i en Kanon naar den lades. Ladeſted, et. Stedet v. en Havn ell. Ladeplads, hvor der lades og loſſes. (Slæbeſted.) Ladeſtok, en. tynd Stok, hvormed Ladningen ſtødes faſt i Bøſſepiben. Ladetøi, et. det, ſom hører til at lade en Kanon. = Ladning, en. pl.-er. 1. Gierningen at lade (et Skib ell. Skydegevær.) Kanonen ſprang under Ladningen. 2. det Gods, ſom lades i et Skib. At tage ſin L. ind. Skipperen har ſin L. inde. "Og m. hver Ladning Guld kom tuſind Laſter hiem." Tullin. En L. Korn, Tømmer, Stykgods. Skibet har fuld, halv L. 3. ſaameget af Krud og Kugler, Skraa, Hagel, ꝛc., ſom lægges i et Skydevaaben, man vil affyre. At trække Ladningen ud af en Bøſſe.

2. Lade, v. a. lod, ladet (og i Taleſproget ſammentrukket: ladt.) [Isl. láta.] 1. det Modſatte af giøre: efterlade, undlade, forholde ſig lidende ell. ikke handlende. (intermittere.) Han vidſte ikke i dette Tilfælde, hvad han ſkulde giøre ell. lade. Det er ikke nok at lade det Onde; man maa ogſaa giøre det Gode. 2. give Slip paa, overlade, forlade. Han lod mig (ſaae) det for mit førſte Bud. Han maatte lade ſit Liv. At lade een i Stikken. 3. ikke hindre, tilſtede noget at ſkee. (ſinere, permittere.) Lad ham komme ind. Lad dig dog overtale! At lade een have fri Raadighed. "Lad dem ei dømme mig, ſom mig anklage." Rahb. "Lad dem i røget Kro kun ſee og høre øllede Bonde banke Ryg og Øre." Stenerſen. At lade noget ſkee, ſom man kunde hindre. At lade Døren ſtaae aaben. — I nogle Udtryk ogſaa uden efterfølgende Verb. At lade een løs. Koen vil ikke lade ned, lade Melken ned. Lade Toilet ned ɔ: afbidsle en Heſt. Man kan vel lade Øret til (høre paa hvad een ſiger.) At lade Heſten til Hoppen. Han lod intet (være) tilbage. At lade noget efter ſig (p. et Sted, ſom man forlader, ell. ved ſin Død.) "De lode deres Vanvittigheds Amindelſe efter ſig." Viisd. 10. 3. At lade ude, ſ. udelade. (I Særd. br. det med et efterfølgende Verb. i infinit. i mange Udtryk, f. Ex. At lade noget beroe. At lade blive (efter=

lade), lade falde, lade fare (give Slip paa), lade ligge, lade staae, lade være (holde op med ell. lade noget tilovers). — recipr. ell. reflex. udtrykker det en subjectiv Tilstand, hvori man er villig til noget, hengiver sig til noget. At lade sig bruge. At lade sig nøie med. At lade sig lokke, besove. At lade sig overtale, overtyde, besnakke, forføre. Ogsaa om upersonlige Gienstande, hvor det udtrykker en Mulighed. Grenen vil ikke lade sig bøie. Det lader sig ikke giøre ɔ: kan ikke skee. Denne Undskyldning lader sig høre (kan tages for gyldig.) Herom lod sig meget sige. 4. indrømme, tilstaae. "Han taler som en Helt, det maa enhver ham lade." Wessel. Man maa lade ham, at han er en duelig Arbeider. Man maa lade ham den Ære, han fortiener. (Lad være, at ɔ: om endog, sæt at, om vi end tilstaae, at.) 5. vorde Aarsag, Anledning til, foranstalte at noget skeer (med infin. act. efter.) At lade bygge et Skib (ell. lade et Skib bygge.) At lade et Skrift trykke, lade een hente, kalde, lade een lære noget. At lade een vide noget (melde), lade een mærke, at man er vred. At lade een sætte i Fængsel. Han lod ham reise udenlands p. sin Bekostning. At lade see, vise. Han lod see, at han ikke var bange. (recipr. At lade sig høre (p. et Instrument) ɔ: spille offentligen. At lade sig see ɔ: vise sig. At lade sig mærke med noget ɔ: ytre, give tilkiende.) s. mærke, 3. 6. Hertil hører ogsaa den Sprogbrug, at man (som i det Tydske) udtrykker ved dette Verb. i den befalende Maade en Paamindelse, Opfordring, Tilskyndelse. Lad os nu gaae. Lad os først see (ɔ: prøve, erfare), om vi kunne naae ham, om han virkelig kommer. Lad hver beholde sit! Lader os alle som een modsætte os Fienden. Lad os hellere bruge Overtalelse, end Magt. 7. Talemaaden: at lade en Aare, er forældet. s. aarelade (og Ladejern.) 8. intrans. br. lade af for: ophøre med, ikke blive ved med, ikke fortsætte. "De lode af at bygge Staden." 1 Moseb. 11. 8. (s. aflade.) "At lade af fra Synden." 1 Petr. 4. = Laden, en. ub. pl. det verbale Subst. i Bemærkelsen No. 1. "Hvor vidt enhver, m. Rettens Velbehag, tør vove sig i Giøren og i Laden." Baggesen.

3. Lade, v. n. lod; ladet. (men sielden i de sammens. Tider.) dømme, tykkes, ytre en Mening om. (næsten forældet.) At lade vel, ilde om noget. "De skulle ei lade ilde p. Andre, som have anden Troesbekiendelse." D. Lov. II. 4. 10. At lade ringe om ɔ: ringeagte; lade haant om ɔ: spotte. "At de v. enhver Leilighed lade haant om vore Tider." Rahbek. "Det skeer vel fleer end mig, hvor spodsk man herom lader." V. Helt.

4. Lade, v. a. og impers. lod. 1. have Anseelse af, synes. "Den lader uforstaaelig og unyttig, uden at være det i Gierningen." Eilschow. Vinteren lader til at blive streng. 2. synes, give sig Anseelse af (personl.) Han lod som han sov. Han lader kun, som han var vred. Han lod, som intet var (foregaaet; eller som han intet vidste.) Han er ikke den, han lader. Han lader t. at være en duelig Arbeider. 3. have Anseelse, klæde, synes. Det lader smukt, ilde, underligt. "Ligesom det lader en Krobling at dandse." Bib. 1550. Ordspr. 26. 7. "Faa Ord lader en Jomfru bedst." N. Hemmingsen. (1572.) "En Kone lader dog kiønt i et Huus." Bagg. 4. impers. Det lader (synes) som han har forandret sin Mening. Det lader til at blive Krig. Det lader til Regn.

Ladejern, et. [af lade, aarelade.] Et Jern til at aarelade med. (Lancet.)

Lader, n. s. pl. sing. er usædvanl. [Isl. Læti, pl. it. Látbragd, Látgædi, af Lát, Bøielighed.] udvortes Adfærd i Henseende til Legemets, særdeles Ansigtstrækkenes, Bevægelser og Forandringer; især for saa vidt som disse bedømmes efter det udvortes Passende eller Upassende. (T. Geberde. jvf. Miner, Fagter.) "Lader betegne enhver Legemsbevægelse, som er bleven et Menneske eiendommelig. Et Menneske kan ligne et andet i Gang og Lader. Men da det Eiendommelige mest bemærkes naar det støder, ville Lader oftest erholde Tillægsordet underlige, slemme, o. s. v." Müller. (Ikke ofte, men dog undertiden, især hos Ældre, i god Betydn.) "Thi hans Klæder, Lader og Gang give ham tilkiende." Bib. af 1550. Sir. 19. 26. "Hvor forrigfulde Lader den Stakkel paa sig har." Helt. "Det er ikke Ladernes Forbedring, som Religionen søger; det er Hiertets." Basth. "Før hun lærte Suk og hellig Andagts Lader." P. M. Troiel. "Med bestedne Ord, skikkelige Lader og Fagter, baade imod Dommeren og Vederparten." D. Lov. I. 12. 1. "De lastede alting med Strenghed, indtil Lader og Smiil." Bagg. N. Klim. At have underlige Lader. "At anstille sine Ord, Fagter ell. Lader anderledes, end man er sindet." B. Thott.

1. Lag, et. pl. d. s. [Isl. Lag.] 1. det, som ligger ell. er lagt i en vis Orden, i et ordentligt Leie. Et Lag Steen, Brædder. Sildene ligge i Lag i Tønden. "Sneens Lag bedækker dem, og dog spire muntert frem Foraarsroserne derunder." J. L. Heib. 2. et vist Leie ell. Strøg af Jordarter ell. Steenarter i Bierge og Bakker; Jordlag, Sandlag, Leerlag, Muldlag. Underlag (under det dyrkede Jordlag.) Lag i Biergene: en vis Steenart, som strækker sig i horizontal Retning. (Klippelag, Bierglag, Granitlag.) 3. en ell. flere Rader Kanoner

p. hver Side i et Skib; it. deres Affyring p. engang. At give Fienden det glatte Lag. "Men, som vor Hvitfeldt mandigst slog, og Lag paa Lag udsendtes." Rahbek. 4. figurl. a) Maade, Skik, Orden. (Isl. Lag.) At træffe det rette Lag. Ja, paa det Lag! ironisk Udtryk, naar een er langt fra at naae Hensigten, ramme sit Maal. — Om Stedet: Hvor paa Lag (hvor omtrent) ligger Huset? Om Tiden: Det er snart v. det Lag, at han pleier at komme. Det var ved det L. at Klokken slog tolv. b) Vigtighed, Værd. Der ligger ikke, intet Lag paa. = lagviis, adv. i Lag. Det ligger lagviis.

2. Lag, et. [Isl. *Lag.*] Selskab, Samqvem, Broderskab. At være i et godt Lag. i Vennelag. "Lige Brødre giør bedst Lag." Ordspr. (s. Laug, som er det samme Ord; men udtales i nærv. Tilfælde: Lag eller Lav.)

Lage, en. ud. pl. [N. S. Lake. (jvf. det T. Lauge, Lud.) Sv. Laka.] Saften af Kiød, Fisk o. desl., som afsondrer sig, naar disse Ting lægges i Salt; ligel. Salt, opløst i Vand, hvori Kiød ell. andet nedlægges. At lægge Agurker i Lage. Kiødet ligger i sin egen Lage, i Saltlage. = Lageballie, en. B. hvori Kiød nedsaltes, eller indgnides med Salt. Lageflynder, en. saltet og siden tørret Flynder. Saaledes: Lagekuller, en. (V. S. O.)

Lage, v. a. 1. komme Lage paa, lægge i Saltlage. At lage Sild. (Aagaard om Thye. S. 41.) Lagede Flyndre.

Lagværge, Laugværge, en. s. Lavværge.

Lak, en og et. ud. pl. 1. (m. Art. en.) forskiellige harpiragtige Stoffer (især af Insectet Coccus lacca), som opløses og dannes til en Fernis. Gummilak, Florentiner Lak, Bladlak. 2. en haard, let smeltende Materie, tillavet af Gummilak, Terpentin, Zinnober eller andre Farvestoffer, som bruges til Forsegling; Segllak. = Lakfernis, en. En ved Opløsning af Lak (No. 1) tillavet Fernis.

Lakere, v. a. 1. overdrage Træværk ell. andre Ting m. en Lakfernis. = Lakerer, en. den, som forstaaer Konsten at lakere (en Forgylder.) Lakering, en. 1. Gierningen at lakere. 2. den paastrøgne Lakfernis. Lakeringen er p. dette Sted afstødt.

Lakke, v. a. 1. overdrage, forsyne m. Lak (2.) At lakke en Flaske. (dagl. T.)

Lakke, v. n. og impers. skride jævnt frem, stunde til; nærme sig. Det lakker mod Aften, mod Vinteren. Det lakker ad Enden. "Det snart ad Tiden lakker." Wessel. "Hel jager den, naar det ad Aften lakker, til Niffelheim." Øhlenschl. Tiden lakker hen. (d. Tale.) [I ældre Dansk br. lakke ogsaa om egentlig Gang ell. Løben. "Lakked saa til hendes Bure." Aages og Elses Vise. ("At lakke hiem ɔ: gaae sagte hiemad." Moth.) "Da kom han ind til Taarnet, og stormede dertil, og lackede fast til Taarndøren." P. Tidemands Overs. af Domm. B. C. 14. Sv. lacka. "Ræven lakker ad Bondens Dør: en Juleleg." Moth.]

Lakkeløs, adj. feilfri, uden Skade, ufordærvet. (af det forældede Lak eller Lakke, Skade, Lyde.) "Laan skal gaae lakkeløst hiem." Ordspr.

Lakmos, en. ud. pl. en blaa Farvestof, der især tillaves af Planten Croton tinctorum. = Lakmosfarve, en. den blaae Farve, som faaes af Lakmos.

Lakrits, en. 1. en udenlandsk Plante (Glycyrrhiza glabra) hvis træagtige Rod bruges i Lægekonsten. 2. den udkogte og størknede Saft af denne Plantes Rod; Lakritssaft.

Laktuk, en. ud. pl. En Planteslægt, hvoraf især een Art (Lactuca sativa: den almindelige Salat) er en almindelig Havevært.

Lalle, v. n. 1. (har. Isl. lalla.) snakke uforstaaeligt; især om spæde Børn, der begynde at tale. "I en Alder, da Andre neppe have ophørt at lalle." Bastholm. — Lallen, en. ud. pl. Barnets Lallen.

Lam, et. pl. d. s. [Isl. og A. S. Lamb.] Faarets (Gedens og Raadyrets) Unge; (hyppigst dog, og uden vidrere Tillæg, om Faarets Yngel. Man siger derimod: et Gedelam (oftere Gedekid), et Raalam.) jvf. Gimmerlam, Væderlam. = Lammebov, en. Boven, Forboven af et Lam. (s. Bov.) Lammefierding, en. den sønderhuggede Fierdepart af et slagtet Lam. Lammegrime, en. to Pinde, som bindes for Munden af Lam, f. at hindre dem fra at potte. (Moth.) Lammehoved, et. Hovedet af et Lam. Stegte Lammehoveder. Lammekiød, et. Kiød af et slagtet Lam. Lammekiødssuppe. Lammelaar, et. Bagfierding af et slagtet Lam (Lammekølle.) Lammeskind, et. Huden af et Lam, med ell. uden Uld. Lammesnee, en. "den Snee, der falder imellem Paaske og Pindsedag." Moth. Lammesteg, en. Steg af et Lam. Lammeuld, en. o. fl.

Lam, adj. pl. lamme. [A. S. og N. S. laem, lam. Isl. lama og lamadr; af v. *lama*, at svække, knække, qvæste.] som har saadan Skade i et Lem, at han enten har ingen, ell. ikke den fulde Brug deraf. Lam p. Foden, Tungen, i Siden. Hoftelam, bovlam, krydslam. — figurl. i Ordet: plovlam. — Lamhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være lam. = lamme, v. a. og n. 1. v. a. giøre lam. (Isl. lama, svække, beskadige.) "At lamme Kræfterne." Treschow. "Kold Gysen lammer mig hver Lem." Øhlenschl. 2. v. n. at halte.

Lama, en. Et americansk Pattedyr; en Kameelged. Camelus lama.

Lamme, v. n. 1. (har.) af n. s. Lam. føde Lam. Faaret har lammet. (Ogsaa læmme.)

Lampe, en. pl. -r. [Isl. Lampi. T. Lampe.] et Kar, hvori en Væge brænder v. Olie ell. andet Fedt, f. at lyse ell. hede. = Lampeblus, et. Blus, Lysning af en L. Lampefyr, et. Fyr, indrettet med Lamper, i St. for m. optændt Ild, ell. Blusfyr, Steenkulsfyr. Lampefyrfad, et. F. hvor Heden frembringes v. en Lampe, i St. for ved Kulild. Lampeild, en. Ild af en tændt L. At varme noget ved Lampeild. Lampelys, et. Lampeblus. Lampeolie, en. O. som er tienlig til at brænde i Lamper. Lampepudser, Lamperøgter, en. den, som passer endeel tændte Lamper eller Lygter. Lampesod, en. den Sod, der samler sig af tændte Lamper; Lampesværte. Lampevæge, en. s. Væge.

Lampret, en. pl. -ter. en Havfisk, der hører til Bruskfiskene. (Moth.) Lat. lampreta.

Lancet, et. pl. -ter. s. Ladejern.

Land, et. pl. -e; men kun i Bemærk. No. 5. [Isl. Land.] 1. den tørre Deel af Jordkloden, i Modf. til Hav, Vand, Sø. Det faste Land. (Deraf: Landdyr, Landhandel, Landkrig, Landmagt, Landstad, o. fl. Ord.) At faae L. i Sigte (p. Havet.) At styre mod Landet. At reise til Lands (modf. til Vands.) At vade til Lands ɔ: hen til Landet. (s. adj. paalands, fralands.) 2. Jordbund, Jordsmon, Jord, m. Hensyn til Dyrkningen. Agerland, Sædeland, Græsland. Et magert L. En Tønde Land ɔ: saamegen Jord, som en Tønde Korn kan saaes i (i Alm. 14,000 Quadr. Alen.) Ti Tønder og fem Skipper Land. (Deraf: Landbrug, Landeiendom, o. fl.) 3. i nogle Tilfælde: et (stort) Havebed. Et L. med Erter. Tre Land (ikke Lande) Asparges eller: tre Asparges-Land. 4. (altid m. best. Art.) Egnen udenfor Kiøbstæder. At flytte paa Landet. At elske Landet. Han ligger (opholder sig) p. Landet f. sin Helbreds Skyld. Han boer p. Landet (enten i en Landsby, ell. paa en særskilt Gaard) men eier en Gaard i Byen. (Deraf: Landsby, Landbo, Landsted, o. fl.) 5. pl. Lande. en vis begrændset Deel af Jorden; et Rige, et Landskab, en Egn, Landstrækning (særdeles dog om en Landstrækning, beboet af et heelt Folk.) At rømme Landet. Fienden oversvømmede hele Landet. Disse Lande grændse til hinanden, staae under een Konge. (Heraf: Landshielp, Landeplage, Landslov, o. fl.) 6. særd. og især i ældre Dansk: et Landskab, en Provinds. Fyen er et frugtbart L. "Vort Land Jylland" i Kongebreve. = Sammensætninger: A. Landadel, en. Adelsmænd, som boe paa Landet (3.) Landalmue, en. Almuen p. Landet; Bønder. Landarmee, en. Krigshær t. Lands; Landtropper. (Et overflødigt Ord, da Armee kun bruges i samme Bemærkelse. s. Landhær, Landmagt.) Landbeskrivelse, en. geographisk Beskrivelse over et Land; Chorographie. Landbo, en. pl. Landboer. (ell. Landboer, pl. Landboere.) 1. den, som boer p. Landet, og især den, som driver Landbrug, som har Jord enten i Eie ell. til Leie; en Jordbruger, især af Bondestand. (Deraf: Landbolovgivning, Landbonæring (Olufsen), Landbosag, o. fl.) 2. i ældre Tider i Særdelshed: den Jordbruger, som havde Jord i Fæste; en Fæstebonde. Landbred, en. Kyst, Strandkant, Strandbred. (usædvanligt.) "Som man er søsyg endnu p. Landbredden." Bagg. "Skibet — snart mod frelsende Landbred gaaer, snart vender sig atter ud mod vildsomt Dyb." Hertz. landbrede, v. a. 2. At landbrede Hør ɔ: udbrede den paa Engen, i Stedet for at røde eller rødne den. Hørrens Landbredning. (Olufsen. Landoec. 240. "Landrødet Hør." Moth.) Landbrug, s. Jordbrug. landbrugelig, adj. som er efter et Lands Brug og Skik. (J. Baden.) Landbygning, en. B. paa Landet, landlig B. Deraf: Landbygningskonst, den Deel af Bygningskonsten, som lærer at opføre slige Bygninger. Landcadet, en. militair Lærling, der undervises i det, som hører til Landkrigen. (s. Søcadet.) Landdag, en. Forsamling af et Lands eller et Landskabs Stænder. Landdige, et. D. som vender imod Landet. Landdrost, en. s. Drost. Landdrot, en. (Moth.) s. Jorddrot. Landdyr, et. Dyr, som leve p. Landet (1.) modf. Sødyr. landegen, adj. egen, eiendommelig f. et Land. landegne (endemiske) Sygdomme. Landeie, et. (Isl. Landeign.) Landstrækning, som een eier; saameget Land, som tilhører en Stat, en By, en enkelt Besidder (Territorium.) Landfarsot, Landfarsyge, en. 1. smitsom Syge, der hersker over et heelt Land, Epidemie. 2. en landegen (endemisk) Sygdom. "Visse Landfarsoter, ell. til bestemte Tider gængse Sygdomme." Guldb. (V. Hist. I. 474.) landfast, adj. sammenhængende m. et andet, større Land; ikke adskilt v. Vand. Denne Odde, Halvø har i ældre Tider ikke været landfast. Deraf: Landfasthed, en. (P. E. Müller om det isl. Spr. 20.) landflygtig, adj. som er flygtet ell. forviist fra sit Fædreland, ell. fra det Land, hvor han levede. Landflygtighed, en. ud. pl. den Tilstand at være landflygtig. Landfoged, en. i de tydske Provindser

(saasom i Ditmarsken) en Amtmand, Amtsforvalter. Landfolk, pl. Folk, som boe og leve paa Landet; modſ. Kiøbstedfolk. Landfragt, en. 1. Varers Førsel tillands. 2. Fragten, som betales f. saadan Førsel. Landfugl, en. F. som allene opholder sig p. Landet; modſ. Søfugl. Landførsel, en. Førsel af Gods og Varer, som skeer t. Lands. Landgang, en. Handlingen at gaae i Land fra et Skib ell. andet Fartøi. Fiendernes, Krigsfolkets L. At giøre L. Landgangssted, et. S. hvor der er beqvem Landgang, ell. Sted, hvor Landgang skeer. Landgilde, en. aarlig Afgift, som en Fæstebonde svarer af den Jord, han bruger; Landskyld. (Egentlig vel Landgield, eller Landgielde. ſ. D. Lov. III. 1. 6. III. 13. 14. V. 3. 24, 25.) Landgods, et. d. s. ſ. Jordegods. Landgreve, en. En fyrstelig Titel i Tydskland. (Landgrevinde, Landgrevskab.) Landgrændse, en. 1. et Lands Grændse i Almindelighed. 2. et Lands Grændse, hvor det støder til et andet Land; modsat dets Søgrændse. landgængs, adj. brugelig i Landet. "Den Skik, som landgængs er, man faaer at efterleve." Bording. Landhals, en. Isthmus. (V. S. O.) Landhandel, en. Handel, som drives ved Varers Førsel til Lands. (modſ. Søhandel.) landhellig, adj. som helligholdes over hele Landet. ("Ikke alle Fester ere landhellige." Brunsmands stedsevarende Kalender.) Landhuk, en. Huk eller Udpynt af et Land mod Søen, Landpynt. Landhuus, et. 1. i Alm. et Huus bygget p. Landet. 2. d. s. ſ. Landsted. Landhuusholder, en. (V. S. O.) ſ. Landmand. Landhuusholdning, en. hvad der hører til Agerbrug og til Landmandens hele Næring; Landoeconomie. Landhær, en. Krigshær t. Lands. Landhøide, en. En Egn, der hæver sig over det omliggende Land. En jævnt stigende Landhøide. Landinspecteur, en. kaldes Landmaalere, der tillige have Kyndighed i at dele og udskifte Jorder og deri ere prøvede. Landjord, en. d. s. ſ. Land, 1. Dyr, som baade kunne leve i Vandet og paa Landjorden. Landjunker, en. Benævnelse p. en Adelsmand, der altid har levet p. Landet. Landkiende, et. Mærke p. Landet til Veiledning f. Seilende. At tage L. af et Bierg, af et Taarn. Landkiending, en. d. s. ſ. Landkiende; it. det, at man fra Havet øiner og kiender en Kyst. "Deres Styrmandskonst havde intet Hielpemiddel uden den simple Erfaring, den blotte Landkiending." Guldb. Landkiøb, et. ſ. Landekiøb. Landkort, et. Aftegning af et Land med dets Grændser, naturlige Charakteer, Stæder, Landsbyer, m. m. (modsættes ogsaa Søkort.) Landkrig, en. Krig, som føres t. Lands. Landkriger, en. den, som giør Krigstieneste til Lands. (modſ. Søkriger.) landkyndig, adj. 1. som kiender, har Kundskab t. Landet. (O. Guldberg.) 2. som er bekiendt, kundbar over alt Landet. "Det er landkyndigt og vel bekiendt." Fort. til Arreboes Heraem. Landlevnet, et. den Levemaade, som føres p. Landet (4.) modſ. Bylevnet. landlyse, v. a. 2. landsforvise. (Moth. Rahb.) Deraf: Landlysning, en. Landsforviisning, Proscription. (Rahb. J. Bove.) Landlyst, en. (kort y.) Lyst, Fornøielse, som man nyder p. Landet ell. ved Landlevnet. (Bagg. Rahbek.) landløbe, v. a. (om Skibe.) d. s. ſ. landsætte. "Han maatte landløbe Skibet" et Brev af Christ. IV. (17 Apr. 1644.) Ogsaa neutr. At landsløbe med et Skib. (D. Lov. IV. 3. 10.) landløs, adj. som ikke hænger sammen m. Landet, ligger langt fra Landet. En landløs Grund i Havet. (Moth.) Landløber, en. den, som flakker om i et Land uden fast Opholdssted. (Landløberske.) Landmaal, et. Maal, hvorefter Størrelsen af Land eller Jord bestemmes; Jordmaal. Landmaaler, en. En prøvet og beskikket Embedsmand, hvis Forretning er at opmaale og udskifte Jord. Landmaaling, en. Gierningen at opmaale og optage Kort over Jord. (Landmaalingskonst.) Landmagt, en. 1. en Krigsmagt til Lands. 2. en Magt (Stat) hvis Krigsstyrke især bestaaer i Landhæren. Landmand, en. 1. den, som boer p. Landet, og hvis Syssel er Agerbrug og Landhuusholdning. "Landmænd ere de, som leve paa Landet (4), og ernære sig af Landet, i Modsætn. til Byerne. — Fiskere høre f. saavidt ogsaa til Landmænd; men oftest forstaaer man herved Agerdyrkere af alle Stænder." Müller. 2. i Ordets udmærkede Betydning; den, som forstaaer Landvæsenet. En god, en maadelig Landmand. "Een kan være en stor Landmand, uden dog at eie et Stykke Jord." Müller. Landmarked, et. M. som ikke holdes i en Kiøbstad, men p. Landet ell. i en Landsby. Landmilits, en. ſ. Landværn, Landsoldat. Landmærke, ſ. Landkiende. Landnæring, en. Næringsbrug, som Sysler t. Lands kunne give. "Et Fiskeri, der ikke skader Landnæringen." Lybekker. (Betr. over Fiskeri. 1792. S. 194.) Landpart, en. En Deel af et Land. Landprang, en. den Syssel, at kiøbe og sælge p. Landet de Varer, som egentlig kun skulde falholdes i Kiøbstæder. Landpranger, en. den, som driver Landprang. Landpynt, en. d. s. ſ. Landhuk. Landregn, en. almindelig Regn, som strækker sig over en stor Deel af Landet. Landreise, en. 1. Reise, som skeer til Lands. 2. Reise ud p. Landet fra en By. Landret, en. Ret ell. Domstol i et vist Land=

skab. **Landryg**, en. En høi Strækning i et Land, som dog ei er biergigt. **Landsaat**, en. pl. Landsaatter. Indbygger i et Land. (forældet. E. E. Pontoppidan. Fastepræd. 1653. S. 121. T. Landsassen.) **Landside**, en. 1. den Side ell. Kant, som vender mod Landet eller fra Søen; mods. Søside. 2. den upløiede Side af en Ager, som pløies, ell. den Side, hvorfra Pløiestrimmelen afskæres. (modsat: Furesiden.) "Eggen af Langjernet dreies noget t. Venstre med Landsiden, og Ryggen mod Furesiden." Thaers Landoec. v. Drewsen. III. 14. Ploven bryder i Landsiden ɔ: skærer ikke Furen reent af. 3. om Ploven selv: "Den venstre Side af Ploven kaldes Landsiden, den høire Furesiden." Olufsens Landoec. 2 Udg. 169. **Landskab**, et. s. nedenfor. **Landskat**, en. 1. Skat, som betales af Land og Jord, Jordskyld. (i Mods. til Kiøbstedskat, Formueskat, o. a.) 2. Landskat ell. Landeskat, almindelig Skat, der udskrives over hele Landet; (meest hos Ældre. Ogsaa: Landstyr.) **Landskilpadde**, en. kaldes de Arter af Skildpaddeslægten, som leve p. Landjorden. **Landskyld**, en. d. s. s. Jordskyld, Landgilde. **Landsnegl**, en. S. som kun lever p. Landet. **Landsoldat**, en. værnepligtig Karl, som er udskreven til Krigstieneste, som hører til Landmilitsen. (mods. hvervede Soldater.) **Landsot**, en. En i et vist Land sædvanlig og herskende Sygdom; Landesyge, Endemie. **Landspids**, en. Odde, Næs, Pynten af en Landtunge. **Landstad**, en. Stad, som ligger inde i Landet; modsat Søstad. **Landsted**, et. Lyststed til Sommerophold p. Landet; Landhuus. **Landstigning**, en. Landgang (som oftere bruges.) Wandal. Mindesm. II. 75. **Landstrimmel**, en. et langt og smalt Stykke Land. **Landstripper**, en. En Landløber, Landstryger. (usædvanl.) "En Landstripper, der var løben fra sin Herre." E. E. Pontopp. Fastepræd. 1653. S. 181. **Landstryger**, en. d. s. s. Landløber. **Landstrækning**, en. og **Landstrøg**, et. en vis Deel ell. Strækning af et Land. **Landstutteri**, et. mindre Stutteri, som anlægges omkring p. Landet af Private eller for offentlig Regning (i Modsætning til det kongel. Hovedstutteri.) **Landstyr**, en. almindelig Landeskat. (V. S. O. usædvanl.) **Landsæde**, et. Herresæde p. Landet. (V. S. O.) **landsætte**, v. a. 3. sætte (Folk) i Land fra et Skib. 2. at landsætte et Skib ɔ: lade det i Storm løbe paa Land. Deraf: Landsætning. **Landsø**, en. (J. Boye.) s. Indsø. **Landstieneste**, en. Krigstieneste t. Lands. **Landstog**, et. Tog, Krigstog t. Lands. **Landstold**, en. T. som betales af Varer, der føres til Lands eller igiennem et Land. (Schytte. Indv. Reg. II. 414.) **Land**-**toning**, en. i Skibssproget: den Maade, hvorpaa et Land viser sig i en fiernere Afstand p. Søen. (Fortoning.) **Landtoug**, et. T. hvormed et Fartøi gjøres fast ved Landet. **Landtunge**, en. et langt og smalt Stykke Land, der strækker sig ud i Havet (bruges ogsaa f. Isthmus, Jordhals.) **Landvei**, en. Vei over Land; mods. Søvei. Det er ført hid p. Landveien. "Mere sikker end Skovens Landvei er min strakte Sølverflades slebne Speil." Oehlenschl. **landveis**, adv. over Land, p. Landvei. (mods. søleds, søveis.) **Landviin**, en. V. som vorer i Landet selv, hvor den drikkes. **Landvind**, en. Vind, som blæser fra Landet. **Landværn**, et. 1. Landets Beskyttelse ved Fæstninger ell. Krigsmagt. (Grændseværn.) "At ligge til Landværn" (i en Fæstning.) Wandal. I. S. 386. 2. en Samling eller et Opbud af de i den regelmæssige Hær udtiente, Folk t. Landets Forsvar i Feidetid. (Landværnsmand, Landværnsofficeer.) **Landvæsen**, et. Alt hvad der hører til Jordbrug, Agerdyrkning, Qvægavl, m. v. B. **Landefabel**, en. almindelig udbredt falsk Rygte. (A. S. Vedel.) **Landefeide**, en. indvortes Feide. (Vedel.) **Landefred**, en. 1. almeen Fred og Sikkerhed i Landet. (Rahbek. Thaarup. saml. Digte. 40.) 2. Fred til at leve uforfulgt i et Land. (mods. Fredløshed.) "At han maatte beholde Liv og Landefred." P. Claussen. **Landehielp**, en. overordentlig Skat, som kræves over hele Landet. (Moth.) **Landekiøb** ell. **Landkiøb**, et. almindelig Priis hvori noget (især Korn) er over hele Landet. "Langt mindre betale Varene med Penge, høiere end som ret Landkiøb er." D. Lov. III. 13. 14. **Landemode**, et. Provste- og Præstemøde i hvert Stift, som holdes under Biskoppens Forsæde to Gange om Aaret. **Landemærke**, et. Skiel imellem Lande og Landskaber, Grændse, Grændseskiel. "Naar Herren giør dit Landemærke videre." 5 Moseb. 12. 20. **Landeplage**, en. et haardt, trykkende Onde, hvoraf et heelt Land hiemsøges. "Om Trældom ei kan kaldes Landeplage, saavel som Pest og Krig." Evald. "Der behøves ikke Krig, ikke Landeplager til at ødelægge et Folk." Kampmann. **Landeplager**, en. den, som plager, trykker, besværer et heelt Land eller Folk. (J. Boye, Statens Ven. III. 169.) **Landeret**, en. Lov og Ret, som gielder i et Land. "Villie er ikke Landeret." Ordspr. **Landery**, et. Rygte, som er almindeligt over et heelt Land. "Nu ængstes mit Gemyt af Landery og Rygte." C. Rose. **Landesorg**, en. almindelig Sorg i hele Landet. "En stor og almindelig Landesorg." Snedd. P. Tilsk. I. 157. **Landeskifte**, et. 1. Deling af et Land blandt flere; eller Ombytning af

Lande. 2. Landemærke, Landsgrændse. "Det Landeskifte, som af gammel Tid haver været imellem Norge og Sverrige." P. Claussen. Landesyge, en. d.s.s. Landsot. (Sneedorf.) Landesæd, en. Lands Skik og Brug. (P. Claussen.) Landevei, en. Hovedvei giennem et Land; alfar Vei. — C. Landsbarn, et. den, som er født og opdragen i et L. (V.S.O.) Landsbrug, en. almindelig Skik i et L. Landsby, en. d.s.s. Bondeby [men kun Landsby bruges i Sammensætninger, f. Ex. landsbyagtig, adj. Landsbyfolk (modsat Kiøbstedfolk), Landsbykald (Præstekald paa Landet), Landsbykirke, Landsbykost (landlig Mad, Bondekost), Landsbylevnet, Landsbypige, Landsbypræst, Landsbytugt (Reenberg), o. fl.] Landsdommer, en. Overdommer, som sad v. de afskaffede Landsting i Danmark. landsegen, adj. som er egen f. et vist Land, som der allene er brugelig; landegen; national. (Colding.) Landsegn, en. En vis Deel af et Land; en Landstrækning. (regio. Colding; dog mindre end et Landskab, en Provinds.) Landsfader, en. Regenten, betragtet som Landets, Folkets Fader. Deraf: landsfaderlig, adj. Landsforræder, en. den, som forraader, begaaer Forræderi imod sit Fædreland. Landsforræderi, et. F. imod Fædrelandet. landsforvise, v.a.2. fratage een sin Ret som Borger i et Land, og forbyde ham at opholde sig i Landet. "Dem landsforviser du med naadig Skaansel." Øhlenschl. Landsfyrste, s. Landsherre. Landsherlighed, en. Indbegrebet af de Rettigheder og Herligheder, som tilhøre Fyrsten eller Regieringen i et Land. Landsherre, en. regierende Fyrste i et Land. "Han vil ikke drage fra sin Arv og Eie og rette Landsherre." P. Claussen. "At Geistligheden er deres Landsherre Lydighed skyldige." Schytte. (Indv. Reg. I. 338.) Landshøihed, en. den øverste Magt i et Land. Landshøvding, en. En Embedsmand, som forestaaer en Provinds eller en betydelig Deel af samme. Landsknegt, en. kaldtes tilforn (efter det Tydske,) en Soldat til Fods. (Colding. Oftere forekommer i ældre Skrifter blot: Knegt.) Landsleie, en. Jordfæste. (forældet.) Landslov, en. Lov, som gielder enten f. et heelt Land, ell. for et Landskab. Landsmand, en. den, der har fælles Fædreland m. en anden. (Om et Fruentimmer: Landsmandinde.) Landsmandskab, et. 1. den Omstændighed, at have Fædreland tilfælles med en anden. 2. en Samling eller Forening af Personer, som ere fra eet Land. Landsoverret, en. Overret, som (1805) oprettedes i Danmark, i St. for de afskaffede Landsting. Landssaat, en. pl.-ter. br. i Love og Anordninger for: Undersaat. (f. Ex. Fr. 6 Septbr. 1709.) Landsskik, en. d.s.s. Landsbrug. Landssprog, et. Sprog, som tales over et heelt Land, i et vist L. (P. Syv.) Landsting, et. tilforn i Danmark: Overretten, hvortil Sager indstævnedes fra Hiemtinget (Herredsting og Birketing.) Deraf: Landstingshører, en Embedsmand, som skulde være tilstede naar Rettens holdtes v. Landstinget, og udstede Tingsvidner; i senere Tid jævnlig (dog ei v. Jyllands Landsting den samme som) Landstingsskriveren. Landsøvrighed, en. den i et Land af Regieringen indsatte Øvrighed.

Lande, v. n. 1. (har.) gaae i Land fra et Skib; lægge til Land m. et Fartøi. Vi landede i Bugten, ved Broen. Deraf: Landeplads, en. og Landested, et. Plads ell. Sted, som er beqvemt til at lande. — Landing, en. pl.-er. d.s.s. Landgang. Landingssted, et. d.s.s. Landested.

Landse, en. pl.-r. [T. Lanze. It. lancia. Fr. lance. ꝛc.] et langt og svært Spyd, som var et især fordum hos Riddere brugeligt Vaaben. (Et Spær. Moth.) = Landsedrager, en. En m. Landse væbnet Kriger. Landsekamp, en. K. som skeer m. Landser. (P. E. Müller.) Landseod, Landsespids, Landsestød, o. fl.

Landskab, et. pl.-er. [T. Landschaft.] 1. en vis, ved naturlige, ell. fra gammel Tid vedtagne Grændser særskilt Deel af et Land; en Provinds. (s. Land, 5.) 2. en mindre Deel af Landet, en Egn, især for saa vidt som den kan overskues eller falde i Synet. Et smukt, malerisk, biergigt L. At optage, aftegne et L. = Landskabsmaler, en. den Maler, der især har lagt sig efter at tegne og male Landskaber. Landskabsmaleri, et. M. som forestiller et L. (Landskabsstykke.) Landskabsmaling, en. Gierningen at male Landskaber; den Green af Malerkonsten, som hermed befatter sig. Landskabsmøde, et. Møde, Forsamling, som holdes af Udvalgte fra et Landskab. Landskabsord, et. Ord, som allene br. af Almuen i en vis Provinds. (M.) Landskabsordbog, en. Ordbog over saadanne Ord, over et Lands Mundarter ell. Dialecter. Landskabstegning, en. 1. Gierningen at tegne et L. 2. en Tegning, som forestiller et Landskab.

Lang, adj. længere, længst. [Isl. lángr.] 1. udtrykker i Alm. den største Udstrækning i Rummet, som et Legeme har, i Modsætning til bred, og undertiden til dyb og tyk. Huset er tyve Alen langt. 2. som har en betydelig Udstrækning i Længden. En lang Gade. Denne Vei er længere end den anden. Bordet er for langt. 3. overført p. Tiden: a) om dens Varighed i sig selv. Saa lang som Dagen er. En Dag lang. Deraf: aarlang, dagelang, timelang, ugelang. b) som har en betydelig Varighed,

som varer længe, eller længere, end man tykkes om. En lang Tale. At giøre een Tiden lang. (jvf. adv. længe.) = langagtig, adj. noget lang, som har nogen Udstrækning i Længden. langarmet, adj. som har lange Arme. (Saaledes: langbenet, langfodet, langhaget, langhalset, langhændet, langlaaret, langnæset, langøiet, o. fl.) Langbiil, en. En lang og fortil spids Tømmer-Øxe. Langbold, en. et Slags Leg af flere, som dele sig i to Hold, med en Bold, der slaaes i Veiret med et Træ. At spille Langbold. Langbom, en. d. s. s. Langvogn (som dog er mere almindeligt.) Langdands, en. et Slags Dands af mange Par, der holde hinanden i Hænderne. Langdrag, et. br. uden Art. og adv. At trække noget i Langdrag ɔ: forhale det, udsætte at bringe det til Ende. At gaae i Langdrag; lade noget komme i L. Langdrægtighed, en, ud. pl. Seenhed, Seendrægtighed. (usædvanl.) "Den giør dog Lige nu f. sin Langdrægtighed." Bording. II. 310. (langdrægtig, seendrægtig. Moth.) langdæks, adv. s. langskibs. langfingret, adj. som har lange Fingre. figurl. tyvagtig. Langfredag, en. Fredagen før Paaske. langfør, adj. som varer længe; langvarig. (Moth. forældet.) langhaaret, adj. som har langt Haar. langhalet, adj. som har en lang Hale. Langhalede Aber. Langhalm, en. de længste, af Pleielen ikke knækkede Straa af Hvede og Rug, som efter Tærskningen kæmmes (paa en Langhalmskam) og bindes i Knipper. langhalmet, adj. som har langt Straa; langstraaet. "Langhalmet Korn." J. Boye. (Statens Ven. III. 73.) Langhilde. At gaae i Langhilde ɔ: i Langdrag. (Nu mindre brugeligt.) langhvælvet, adj. v. hvælvet i en lang Strækning og huul; som en Skibsbund. (Colding.) langhændet, adj. (s. langarmet.) Langhøvl, en. En stor Høvl med langt Lad, som især Tømmermænd bruge. Langjern, et. det lange, smalle, nedentil knivdannede Plovjern, der sidder fast i Plovaasen, og som skærer Furen i Dybden (lodret), hvorefter Tørven væltes om v. Plovskæret. Langkaal, en. En Ret af Grønkaal, som spises til Kiødmad. Langkiole, en. sid Kiole for smaa Børn, Sløikiole. (norsk.) langledes, v. n. pass. kiedes ved. At langledes ved noget (A. S. Vedel. Moth.) langledet, adj. som har lange Led. langleds, adv. paa langs. Colding. (langlænds. V.S.O.) Langleg, en. Et Slags Strængeleg, m. fire Metalstrænge, endnu brugelig i Norge og Island. (Hakkebræt.) langlivet, adj. 1. som har en lang Overkrop; ell. (om Klæder) en lang Overdeel. En langlivet Kiole. 2. som lever længe. (Moth.) langmodig, adj. som længe bærer over m. det, som er uret, ell. med Fornærmelser. Deraf: Langmodighed, en. ud. pl. "Han hersker med Langmodighed, og knuser ei i Flæng." Storm. Langmærker, pl. til Søes: visse Sømærker i smalle Farvande. (s. Tværmærke.) langnæbbet, adj. som har langt Næb. Langreb, et. Reb, hvormed Læssetræet bindes fast bag p. Høstvognen. Langreise, s. Langægt. langrund, adj. langagtig rund, elliptisk, ægrund (oval, "langleds rund." Colding.) Langsaling, en. jvf. Saling. Langsav, en. et vist Slags Skovsave. Langside, en. den længste Side af noget. Langsiden af et Skib. (mods. Bredsiden.) langskaftet, adj. som har langt Skaft. Langskib, et. Navn p. et Slags lange Krigsskibe, som i ældre Tider brugtes. langskibs, adv. efter Længden ell. Langsiden af et Skib. At skyde langskibs ind ɔ: for eller agter ind paa et Skib. Langskrue, en. Skrue bag i en Rok p. Opstanderen. (Moth; ogsaa: Svandsskrue.) langslutttet, adj. v. en langsluttet Hest siges undertiden for langlivet eller langkroppet. langspidset, adj. med en lang Spids. Langspil, et. d. s. s. Langleg. (Storms Digte. 1785. S. 76.) langstilket, adj. med lang Stilk. Langsting, et. pl. d. s. Syening m. lange, aabne Sting. (V. S. O.) langstraaet, adj. som har langt Straa. langstrakt, adj. v. meget udstrakt i Længden; uforholdsmæssig lang. langstrækkende, adj. v. som strækker sig langt (om Gangen. En langstrækkende Hest. V. S. O.) langsynet, adj. som seer tydeligt i en vis Afstand. Langsø, en. i Søsproget: naar Havet i rum Sø bevæges i store, lange Bølger; (mods. kort Sø, Krapsø.) langtavet, adj. som har lange Taver. Langtavet Hør. langtonet, adj. som fordrer langt Tonehold. En langtonet Vocal. Et langtonet Ord. langtravende, adj. En langtravende Hest, som giør lange Skridt i at trave. Langtrin, et. det bevægelige Tværtræ, som gaaer hen til Skaglen ell. Trædestokken paa en Rok. (Moth.) langtrukken, adj. vidt udtrukken. En langtrukken Stiil, Fortælling. Langtømme, en. den Tømme eller Line, som paa hver Side fra Kudskens Haand gaaer over Hestens Ryg til den udvendige Ring i Mundstykket. langvarig, adj. som varer længe. (br. fornemmelig m. Hensyn til Tidsbegrebet og Tidens Længde; og ikke, som varig, med Bibegreb om Styrke, Hold.) Langvarige Sygdomme. En langvarig Krig. Deraf: Langvarighed, en. ud. pl. "Hvilken Langvarighed, naar man skulde skrive meget, da at male saa meget." Guldb. langveis, adv. 1. fra et langt borte liggende Sted. Han er kommen langveis fra. 2. ad en lang Vei.

At reise langveis bort. "Thi gik han langveis bort, sin Føde der at hente." Helt. "Ingen Præst maa reise langveis hen i Stiftet." D. Lov. II. 11. 8. "Langveis fra Skolen." II. 18. 9. "Liden Byrde er langveis tung." Ordspr. "Udlændingen, som kommer langveis af fremmede Land. Taussen. (Det forekommer ogsaa i ældre Skr. som adj. f. Ex. i Bib. 1550: "Af langveis Land." Viisd. 14. 17.) **Langvod**, et. Et Slags store Vod, som især i Norge bruges til Fiskefangst, og der ogsaa kaldes Not. (Lybecker om Fiske og Fiskerier. 1792. S. 261.) **Langvogn**, en. det Stykke, som, v. at fæstes m. Bolte i Forarelen og Bagarelen, holder Forvognen og Bagvognen sammen. **langvoxen**, adj. v. lang af Væxt, opløben. (Colding.) **Langægt**, en. lang Kiørsel ell. Ægt. (Chr. II. Lovbog.) = **Langhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være lang. (Moth.) "Med den kom ind i Verden Langheds Plage, og Korts heds Paradis blev tabt." Baggesen. = **Længde**, en. [Isl. Lengd.] 1. Udstrækning (i Rummet), Beskaffenheden, at være lang (1 og 2.) Det holder saa mange Alen i Længden. Veiens L. (jvf. Længe.) 2. Vedvaren, Varighed. At maale Tidens L. efter Aar og Dage. I Længden, i Tidens L. ɔ: i en noget lang (tilkommende) Tid. 3. i Astronomien: Solens, en Stiernes ell. Planets Sted p. Himmelen, angivet v. en Bue af Ekliptiken (Dyrekredsen.) 4. i den mathematiske Jordbeskrivelse: Stedets Beliggenhed Østen ell. Vesten f. en antagen Meridian (Middagslinie.) modsat: Stedets Brede. — **Længdecirkel** (Længdekreds), en. i Astron. enhver Cirkel, som tænkes parallel med Ekliptiken. **Længdeforskiel**, en. Afstanden imellem to Steders Middagslinie, angiven i Grader ell. Tid. **Længdegrad**, en. Grader i Æquators Parallelcirkler, hvorved et Steds Længde angives. (modſ. Bredegrad.) **Længdemaal**, et. 1. Maal paa en Udstrækning i Længden. 2. et Redskab, hvormed Udstrækningen maales. (modſ. Tyngdemaal eller Vægt.) **Længdemaaling**, en. Gierningen, at maale ell. beregne en Længde. **Længderegning**, en. den Regning, hvorved Længden (3, 4) udfindes i Astronomie og mathemat. Geographie. — (længe, længes, Længsel, f. nedenfor, efter alphab. Orden.)

Lange, v. a. og n. [T. langen.] 1. naae. Han kan ikke lange det, ikke lange til Fadet. (dagl. T.) "Og skulde Modgang til min kiære Hustru lange." Falster. (Ovids Klagebr.) 2. række, flye. (Moth.) At lange Hø op (paa Loftet.)

Langs, adv. efter Længden; i Strækning med. Paa langs (modſ. paa Tværs ɔ: i Breden.) Langs ad Stranden; langs m. Muren. Han krøb langs ned ad Muren. (Sieldnere forekommer det uden præpos. Han gik langs Stranden. (Moth.) "Hans Vei faldt engang langs en Dal." C. Frimann. Almuens Sanger. 179. S. 205.)

Langsom, adj. [Isl. lángsamr.] 1. som kræver lang Tid, som varer længe; seen. Et langsomt Arbeide. Det gaaer langsomt. "Seen var min Bedring, og høist langsomt kom jeg atter til Kræfter." Rahbek. "Det er kun Kummeren, som langsom skrider." Rein. "Hvad den fornemmelig fremstiller til Exempel, er en langsom Skynding." Bagg. (Labyr. II. 20.) 2. som ei er snar eller hastig. Langsom i Gierning, langsom til Vrede. "Langsom er den, som ei er hurtig; seendrægtig den, som ei kan være hurtig (af Mangel paa Drift, Rasthed.) Langsom er man ofte af Klogskab; seendrægtig altid af Uvirksomhed." Sporon. 3. lang (om Tiden); langvarig, langsommelig. (sielden.) "Man her i langsom Tid vel haver Mumling hørt." Vording. II. 405. 4. kiedsom, kiedende. = **Langsomhed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være langsom. Hans L. i sine Arbeider er alt for stor. — **langsommelig**, adj. som varer eller har varet længe. Han har ikke været her i langsommelig Tid. (d. T.)

Langt, adv. der har Adjectivets Begreb. 1. om Rummet og Udstrækningen: Den Bøsse skyder langt. Jeg var endnu ikke kommen langt paa Veien. — langt fra (i lang Afstand) saae det ud som et Huus. (modſ. nær ved.) [skrives som adv. rigtigst i eet Ord. Det er langtfra ikke (ɔ: slet ikke) min Mening. Men derimod: Det er langt (adj.) fra at være min Mening.] Langt bort, langt borte; langt frem og fremme; langt hen og henne; langt ind og inde, og saaledes m. andre Steds-Adverbier. 2. om Tiden; især naar Tiden tænkes som en Eenhed, et Heelt, ell. naar et Tidspunkt angives; hvorimod længe bruges om den vedvarende Tid. Der var langt (ɔ: lang Tid) imellem Lynet og Skraldet. (Men: det varede længe inden Skraldet kom.) Der er langt imellem Juul og Paaske i Aar. — Langt tilbage, langt frem i Tiden. Langt op ad Dagen, langt ud p. Natten. Langt om længe, f. længe. 3. uegentl. (ligesom vidt) om en Beskaffenhed ell. Handling, der tænkes som fremskridende. Han er kommen langt i sit Arbeide. Han var langt henne i sin Tale. 4. br. det til Forhøielse, Forstærkning af Begrebet; ligesom meget. Han er langt klogere, rigere, end man troer. Han er ham langt overlegen. Dette er noget langt andet, langt smukkere. Det gik langt anderledes, end jeg ventede.

Lanter, en. et Slags tilforn her brugeligt Kortspil, der spilles med fem Kort, af tre, fire t. fer Personer. (f. Boddelspil.)

"Men derimod enhver en konstig Lanter spiller." Holb. (Poet. Skr. 1746. S. 200.)

Lanterne, s. Lygte.

Lap, en. pl. -per. [Isl. Leppr. A. S. Læppe. E. Lap. T. Lappen; og lapp, slap.] en Klud, især til at bøde med; en Las, et afrevet Stykke; f. Ex. en Lap (ikke: en Klud) Papir. At sætte en Lap paa noget.

Lappe, v. a. 1. bøde, sætte Lapper paa. At lappe en Kiole, Sko. = Lapning, en. pl. -er. Gierningen at lappe. — Lapperi, et. noget, som er lappet; figurl. det, som er meget ringe, af ingen Værdi. (dagl. T.) Rahb. D. Tilsk. I. 330. — Lappeskrædder, en. d. s. s. Kludeskrædder. Lappeværk, et. Kludeværk, Lapperi.

Laps, en. pl. -er. en ung indbildsk, næsviis, kaad Person af Mandkiøn. [Et i nyere Tid, især i Kiøbenhavn opkommet Ord, som snarere stammer fra det Tydske Laffe og Lapp (hvoraf läppisch) end af det Isl. Lapi.] "Laps synes oprindeligen at betyde et ungt Menneske, der opfører sig som en Dreng. Men Betydningen er bleven nøiere bestemt. Det er (Hovedstadens) Byvæsen, der udgiør Lapsens Særkiende." P. E. Müller. = Heraf: Lapsestreg, Lapsevæsen, o. fl. i d. Tale og lavere Still brugel. Ord. — lapset, adj. som passer til en Laps; næsviis, kaad.

Laring, en. pl. -er. i Søsproget: en sagte Vind, der snart gaaer over.

Larm, en. ud. pl. [T. Lärm.] 1. Støi, Tummel, Bulder. "Vilde Daarers tankeløse Larm." F. Guldb. "Hvor Øret døves af en forvirret, støiende Larm." Rahbek. (D. Tilsk. VI. 460.) "Uhørt hver hendes Bøn i den raslende Larm sig tabte." Bagg. "Larm er en stærkere Lydfornemmelse end Støi; muntre Børn støie, vilde Børn larme." Müller. 2. Raab og Skrigen. (P. Paars.) At giøre en stor L. for ingenting. At slaae Larm ɔ: kalde Krigsfolk til Vaaben ved Trommen; hvoraf: Larmblæser og Larmplads. V. S. O. (I det militaire Sprog bruges det endnu mere fremmede: At slaae Allarm, Allarmtromme, o. fl.)

Larme, v. n. 1. [T. lärmen.] støie, giøre Bulder, buldre. "Taus man nyder ægte Fryd; men larmer f. at dæmpe Klage." F. Guldb. Uegentl. skiende, klamres.

Larve, en. pl. -r. [Lat. Larva.] 1. en Maske. "Er et Gienfærd ei en jordisk Larve for en evig Aand?" Øhlenschl. 2. Insectet i dets første Forvandling som Orm. — figurl. og poetisk: "Derfor jeg glædes i Dag, thi under en vinterlig Larve aner jeg Sommerens Tid." J. L. Heiberg.

Las (langt a) ell. Lase, en. pl. Laser. Pialt, afrevet Stykke Tøi. Klæderne hang i Laser p. ham. = laset, adj. pialtet; m. revne Klæder. En laset Tigger. Hans Kiole er ganske laset. [Isl. lasinn, reven, beskadiget.]

Laske, v. a. 1. [T. laschen; og Lasche, et indsældet ell. paasyet Stykke Tøi.] sye sammen af Stykker, fælde Stykker i Tøi (Moth.) Hos Skomagere og Skræddere: en Maade at sye paa, hvorved Stingene ikke gaae heelt igiennem begge Stykker, der syes sammen. 2. i Bygningskonsten: føie ell. fælde Tømmer sammen v. indskaarne Fuger, saaledes at det udgiør et heelt Stykke. At laske en Mast, en Raa. En lasket Planke, Bielke. 3. At laske sig, giøre sig tilgode, spekke sig. (Moth. forældet.)

Lasket, adj. meget fed, kiødfuld, som har hængende fedt Kiød.

1. Last, en. ud. pl. 1. (T. Last.) Tyngde, Byrde, Besvær. Kraft og Last (modsættes i Mechaniken, og Last er da den Modstand, Kraften har at overvinde.) At være sig selv og andre t. Last (rettere: til Byrde.) "Da — er Døden vores Pligt, og Livet kun t. Last." Schiermanns Merope. (jvf. Byrde.) 2. det, hvormed et Skib er ladet, Ladning. At stuve, aabne Lasten. At bryde Lasten (tage noget ud af den, især paa ulovlig Maade.) jvf. Trælast, Tømmerlast. 3. den Deel af Rummet i et Skib, hvor Ladningen lægges. Han faldt ned i Lasten. 4. Besværing, Klage, Daddel. (Isl. Last.) "Man faaer ofte Lov for lidt, og Last for halv mindre." Ordspr. (forældet. Heraf Udtrykket: At lægge een noget til Last "einem etwas zur Last legen" ɔ: tilregne ham det som noget, der fortiener Daddel. Dog kunde dette ogsaa henregnes under 2 Last.) = lastbar, adj. skikket til at føre Byrder. (Arrebæ.) Lastdrager, en. pl. -e. den, som giver sig af m. at bære tunge Byrder. Lastdyr, et. Dyr, som er skikket til at bære Byrder; Trældyr. "Da gaaer han, Jordens Herre, i en tungere Trældom, end Lastdyret." Mynster. Lastpenge eller Lastepenge, pl. en vis Toldafgift af ladede Skibe efter deres Drægtighed. Lastport, en. En stor Port i Agter-Enden af Skibe, som lades m. stort Tømmer, giennem hvilken dette føres ind i Lasten. Lastskib, et. Førselsskib. (Transportskib.)

2. Last, en. pl. -er. [Isl. Löstr. T. das Laster.] Tilbøielighed t. og Færdighed i det Ondes Udøvelse; moralsk Lyde, Udyd. (Lasten, absol. modsættes Dyden. En Last er Tilbøielighed t. en vis Synd.) jvf. Synd, Udyd, Feil, Lyde. "Enhver Last medfører Færdighed i den tilsvarende Synd og forudsætter, at denne oftere er bleven øvet. — Laster findes blot hos Mennesker; Lyder og Udyder ogsaa hos Dyr; og Feil tillige hos Ting." Müller. = lastefuld, adj. som har mange Laster, er besmittet v. Laster. Han var lastefuld, men søgte at

skiule det. Et lastefuldt Liv. Heraf: Lastefuldhed, en. som dog sielden forekommer. ("Den menneskelige Fordærvelse kaldes Lastefuldhed m. Hensyn til dens Virksomhed i Menneskets Indre." Müller.) — lastfri, adj. som er uden Laster. (s. brødefri, skyldfri.)

1. Laste, v. a. 1. [Isl. lasta.] tillægge Feil og Mangler (om Personer; da det undertiden medfører et stærkere Begreb end dadle) ell. nedsætte en Tings Værdi, ved at angive dens Mangler. Det er en slet Kiøbmand, der laster sine egne Varer. At laste een for hans Opførsel. Han fortiener snarere at roses, end at lastes. jvf. dadle. "At dadle er at opsøge smaa Feil efter eget Tykke, og koldsindigen at fremsætte dem; at laste er at angribe noget f. sande (betydeligere) Feil, og udsige det uden Sky. — Man dadler noget, naar man tillægger det Feil; man laster noget, naar man frakiender det Værd." Sporon. = Lasteskrift, et. Skrift, Smædeskrift, hvori een angribes og lastes. (Moth.) lastesyg, adj. dadlesyg. (Moth.) Lastesyge, en. Dadlesyge. (Moth.) lastværdig, adj. som fortiener at lastes. Lastværdighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være lastværdig.

2. Laste, v. a. 1. [af Last, Skibslast.] bruges undertiden for: lade, navem onerare. Skibet var lastet med Tømmer.

Latin, et (og en.) det latinske Sprog. At tale, at skrive, at lære Latin. At holde en Tale paa Latin. "At intet er saa sundt som Glæde, man os har sagt p. godt Latin." Rahbek. = Latiner, en. den, som forstaaer vel at tale eller skrive Latin. — latinsk, adj. En latinsk Bog.

Latter, en. ud. pl. [Isl. Hlátr.] 1. Gierningen at lee, og den derved frembragte Lyd. At briste ud i L. At slaae en høi L. op. At slaae noget hen i (med) Latter. 2. figurl. Spot; en latterlig Gienstand. At være, blive til Latter for alle Folk. At giøre sig til L. for Andre. = latterfuld, adj. rig paa Latter. (Bagg.) latterfærdig, adj. færdig til at lee, nær ved at bryde ud i Latter. "Saa sagde hun med latterfærdig Mine." Tode. (Poet. Skr. I. 275.) — latterlig, adj. som vækker Latter, opfordrer til at lee, fortiener at udlees. En latterlig Gienstand, Person. Det er latterligt at høre hans forfængelige Selvroes. "Det var muligt, at jeg af blot Vildfarelse ansaae en alvorlig Gienstand fra en latterlig Side." Birkner. — Latterlighed, en. 1. ud. pl. Beskaffenheden at være latterlig. 2. pl. -er. noget, som fortiener at belees; Daarskab. — lattermild, adj. 1. som er nem til at lee, som let falder i Latter. "Hvi var den store Mand saa lattermild og kaad?" Holb. (Poet. Skr. 1745. S. 142.) "Snart trykker til sin Barm de lattermilde Smaa." H. Bull. (Forsøg i de sk. V. V. 155.) 2. blandet m. megen Latter. "Med lattermilde Ord og gioglefulde Lader." Stenersen. — Deraf: Lattermildhed, en. ud. pl. (V. S. O.)

Laug, Lag ell. Lav, en. ældre Skrivem. af Ordet Lov [Isl. *Lag.* pl. *Lög*] hvoraf: Laugdag (ell. Lavdag), en. den Dag, da Loven foreskriver den Indstævnte endeligen at skulle møde (nu afskaffet.) Laugmand, en. tilforn: en Dommer ved Laugtinget i Norge og Island. Laugting, et. [Isl. Lögþing.] tilforn: en Overret i Norge og Island, svarende t. Landstinget i Danmark (afskaffet 1797 og 1800.)

Laug, et. pl. d. s. [Isl. Lag.] 1. egentl. enhver Forening, et Selskab, Fællesskab (i hvilket Tilfælde det dog sædvanl. udtales Lag ell. Lav. s. ovenfor Lag.) 2. særd. en Forening, et Gilde ell. Samfund af de Arbeidere (Mestere og Svende), der høre t. eet Haandværk, og som v. Laugets Vedtægter træde i en vis Forbindelse. = Laugsartikler, pl. Forskrifter for et ell. flere L. Laugsbrev, et. Beviis, som gives een p. hans Optagelse i et L. Laugsbroder, en. den, der er af samme Laug, som en anden. Laugsbrug, en. Skik, Vedtægt i et Laug. Laugsbyrde, en. Byrde, som paaligger Medlemmerne i et Laug. Laugsforsamling, en. F. af Laugsmestere. Laugsfrihed, en. 1. den Rettighed og Frihed, som er tillagt et Laug. 2. Frihed for al Indskrænkning i Haandværker v. Laugenes Ophævelse. Laugsgilde, et. G. som et Laug holder. Laugshuus, et. Huus hvor et L. holder sine Sammenkomster. Laugsindretning, en. den I. som finder Sted i Haandværker v. Laugene. Laugsmester, en. den Haandværksmand, som efterat have giort Mesterstykke, optages til Medlem i Lauget. Laugspenge, pl. Bidrag til Laugets Casse, som dets Medlemmer betale. (jvf. Tidepenge.) Laugsrettighed, en. d. s. s. Laugsfrihed. Laugssamling, en. d. s. s. Laugsforsamling. Laugsskik, en. Laugsbrug. Laugssvend, en. den, som efterat have giort Svendestykke, optages i Svendelauget. Laugstvang, en. den Tvang ell. Indskrænkning i Haandværkers Udøvelse, som Laugsindretningen medfører.

Laurbær, et. pl d. s. egentlig: Frugten af Laurbærtræet. Laurus nobilis. (i St. for hvilket Ord man finder hos Digtere, m. best. Art. Lauren. "I Laurens, Myrthens Hiem." Ohlenschl.) I Sammens. staaer Laurbær for Træet; f. Ex. Laurbærblad, Laurbærgreen, Laurbærkrands, af Træets Grene og Blade, Laurbærkrone, Laurbærkrands ("Een kalder sig Poet, faaer derfor Laurbærkrone." Holb. Skiemted.), Laurbærlund (Rahb.), Laurbærlov, Laurbærskov. — Figurl. br. Laur=

bær i pl. for: Seier, Krigshæder. At vinde sine første Laurbær. "Han glæder sig ei f. de Laurbær, han vandt." P. A. Heiberg.

Lav, et. Forsamling, Selskab. s. Lag og Laug. 1.

Lav, forældet Udtryksmaade, for: Lov (s. ovenfor Laug), hvoraf i Lovsproget forekomme nogle Sammensætn. f. Ex. Lavalder, en. den ved Loven fastsatte Myndigheds-Alder. "Er han ved sin fulde Lavalder." D. L. VI. 21. 6. lavbyde, v. a. 3. byde en Eiendom op til Tinge, inden den maa sælges. (D. Lov. V. 1. 9.) Ogsaa: lovbyde. Lavdag, en. s. under Laugsdag. Lavhævd, en. ved Rettens Dom erhvervet Stadfæstelse p. sin Eiendom. "At nyde Lavhævd p. en Eiendom." D. Lov. V. 5. 5. Lavmand, en. s. under Laugmand. Lavværge, en. den Mand, som en Enke vælger t. at gaae hende t. Haande m. Raad, og underskrive m. hende til Vitterlighed; (skrives ogsaa: Laugværge.)

Lav, en. Et svensk Ord, som Naturkyndige have optaget t. at betegne Classen, der indbefatter Steen- og Træ-Mos. (Lichen.) [Ordet synes at være brugeligt i Jylland. Begtrup om Agerd. III. S. 101.] Heraf: Lavart, en. pl.-er. (V. S. O.)

Lav, adj. [Isl. lágr. Holl. laag, leeg.] A. egentl. 1. (m. Hensyn t. Størrelse) ikke høi, af ringe Høide. Bordet er for lavt. Hun er meget lav af Vært. 2. (m. Hensyn t. Beliggenhed) som er, ligger dybere, end andre Steder. En lav (sid) Eng. Den lave Slette og det høie Bierg. En lav Beliggenhed. — Lavt (grundt, ikke høit) Vand. B. figurl. 1. m. Hensyn til Herkomst, Stand. At være af lav Stand. At være yndet af Høie og Lave. 2. med Hensyn til Tænkemaade, Charakteer: uden Æresfølelse, uædel, nedrig, gemeen. At fornedre sig t. lav Smiger. "En lav Tænkemaade er den, som mangler Sands for noget (aandeligt) høiere." Müller. Smaa og lave Siæle. "Jeg maa ei i mit Bryst saa lav Mistanke nære." Wessel. (jvf. nedrig.) "Nedrig er noget værre end lav; thi det Lave hos Mennesket betegner kun Fraværelsen af det Høiere, det Nedrige Virksomheden af det Onde." Müller. 3. m. Hensyn til Priis, Værdi: ringe, ikke høi ell. dyr, let. Lave Priser. At spille lave Spil. 4. om Stilen og Sproget: jævn, ikke rhetorisk, ligefrem (ogsaa: uædel: et lavt Udtryk.) "Lave Udtryk ere saadanne, der kun høres i Almuens Sprog." Müller. — Det lave Komiske: modsættes det høiere eller finere (men er et mindre passende Udtryk naar man overalt vil bruge det i Stedet for: det stærke Komiske.) 5. om Stemmen, Tonen: a) sagte, ikke stærk. En lav (svag) Stemme. At tale i en lav Tone. At begynde sin Tale lavt. (Moth.) b) i Musiken forstaaes v. lave Toner de grovere ell. dybere. At begynde en Sang, Melodie for lavt. = lavbenet, adj. som har lave, korte Been. lavbyde, v. a. 3. (forskiell. fra det ovenfor anførte lavbyde ell. lovbyde.) byde et Arbeides Udførelse op for hvem, der vil paatage sig det for den laveste Betaling; licitere. (brugel. i Jylland.) Lavland, et. Et Land ell. en Landstrækning, som overhovedet, ell. i Sammenligning m. et andet i Nærheden af samme, ligger lavt, ell. lidet ophøiet over Havfladen. lavmælet, adj. 1. som har et lavt Mæle, ingen stærk Røst. 2. figurl. om Stilen. "Sagaqvadet elsker den konstløse lavmælede Tone." Grundtv. (Qvædl. S. 290.) lavstammet, adj. som har en lav Stamme (om Træer.) Lavvande, pl. bruges af Søfolk for at betegne det Tidspunkt, naar Vandet ved Ebben staaer lavest. = Lavhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være lav (i Adjectivets forskiellige Bemærkelser.) Lavhed i Tænkemaaden. Vandets L. Kornprisernes L. (Man siger dog gierne: Egnens lave Beliggenhed.)

Lava, en. ud. pl. de sammensmeltede Fossilier, som udkastes ell. udflyde af ildsprudende Bierge. = Lavastrøm, en. En Strøm af flydende Lava.

Lave, uforanderligt Subst. der bruges som adv. i Lave ɔ: i ret Skik og Orden. Det modsatte: af Lave. At bringe, sætte noget i Lave. "Thi var det tilbørligt, at de førte det i Lave igien." Coldings K. Hist. At faae noget i Lave. (Arreboe. 66.) Nu er Alt i Lave. Det er reent kommet af Lave (eller i Ulave.) "Alle Lemmer paa hans Legeme gik af Lave." 2 Macc. 9. 7. — Han er reent af Lave: siges om den, der af overdreven Lystighed eller deslige bærer sig underligt og forstyrret ad. "Men Amor er saa tidt af Lave og Bacchus drikker, som man veed." Rahbek. "Han pludselig sig staaer, som han var reent af Lave." Bagg. (Dansana. II 225.) (At lægge sig i Lave f. een: en egen Talemaade, der forekommer i D. Lov. "Overfalder nogen Anden — ell. haver lagt sig i Veien og Lave f. ham." VI. 12. 2.)

Lave, v. a. 1. [Isl. laga.] 1. bringe noget i Stand, i Skik, danne, giøre til Rette. Det Arbeide har han lavet slet. Han har lavet det ilde for sig. At lave Mad. "Visse dertil forordnede Kokke maatte baade lave og koge Maden." Guldb. Den Ret forstaaer hun ei at lave. — At lave til, giøre færdig, rede til. At lave Vognen til (for at kiøre.) At lave en Seng til. — figurl. At lave (rede) til Barsel ɔ: være frugtsommelig. At lave sig til, giøre sig færdig. 2. istandsætte, flye det, som er blevet brøstfældigt, beskadiget. Hiulmanden er v. at lave Vognen. 3. recipr. og

impers. At lave sig til en Reise. "Hærene lavede sig til Krig." 1 Macc. 6. 33. Det lavede (skikkede, hændte) sig saa. ("Det kunde ikke saa lave sig" ɔ: skikke sig, gaae an. 1634.) Det laver sig til ondt Veir. = **Lavepas**, et. tilbørlig Orden, Skik eller Indretning; passende Maal ell. Størrelse. (Holberg. Nu sieldent.) "Det elegiske Maal og Lavepas." Rahb. (Tilsk. III. 528.) Han fik sit Lavepas ɔ: han var vel beskienket. (Moth.)

Lavendel, en. pl. Lavendler. en vellugtende Plante, som dyrkes i Haver. Lavandula spica. Deraf: **Lavendelolie**, **Lavendelvand**, o. fl.

Lavere, v. n. (Plattydsk.) s. krydse, 3.

Lavet, en. (Tonen p. sidste Stavelse.) pl.-ter. et fremmedt Ord, som bemærker den Indretning, hvorpaa Kanoner lægges, for at kunne deels føre, deels stille dem (Kanonblok, Kanonvogn, Stykvogn.)

Lavlig, adj. beqvem, passelig, som er t. Pas. (P. J. Colding. jydsk.) Sv. läglig.

Lavning, en. pl.-er. [af adj. lav.] en Fordybning; en liden Dal i Jordsmonnet.

Lax, en. pl. d. s. [A. S. Leax. E. Lax. T. Lachs.] en stor Fisk, som lever i Havet og i Floder. Salmo salar. = **Laxefangst**, en. 1. d. s. s. Laxefiskeri. 2. det, som fanges af Lax; Laxefiskeriets Udbytte. En god, rigelig, ringe L. **Laxefiskeri**, et. Gierningen at fange Lax, m. hvad dertil hører. **Laxegaard**, en. indhegnet Plads i en Flod ell. Sø, for at fange Lax, som gaae derind i Legetiden. (D. Lov. V. 10. 44.) **Laxegarn**, et. G. til Laxefangst. **Laxekar** ell. **Laxekiste**, en. En Indretning, lavet af Træstænger tværs over en Elv til at fange Lax i. **Laxeværpe**, en. et andet Slags Indretning til at fange Lax i, fornemmelig v. Mundingen af en Elv. (norsk.) **Laxørred**, en. En mindre Fisk af Laxeslægten. Salmo trutta. (ogsaa: **Laxforelle**.)

Laxere, v. n. 1. (har. Af det Lat. laxo.) lade Maven og Underlivet renses v. afførende Lægemidler. Deraf: **Laxeerdrik** ell. **Laxeredrik**, **Laxeermiddel**, **Laxeerpulver**, afførende Pulver, o. fl.

Lazaret, et. pl.-ter. (T. Lazareth.) et Sygehuus, Hospital (br. især om Felt-Hospitaler og Quarantaine-Indretninger.)

Lazur, en. ud. pl. 1. en skiøn, himmelblaa Farve; Ultramarin. (Moth.) 2. en zeolitartet Steen, som v. Polering antager en blaa Farve, Lazursteen, hvoraf Ultramarin tillaves. Silex lazulus. = **lazurblaa**, adj. blaa som Lazur eller Ultramarin. (Moth.) **Lazurfarve**, en. lazurblaa F.

Lectie, en. [af Lat. *lectio*.] 1. Stykker af Bibelen, som v. Gudstienesten forelæses f. Alteret. 2. et Lærestykke, som foresættes Lærlinge i en Skole. At lære, læse over p. sin Lectie. 3. Classe, Afdeling i en Skole (Classe er nu mere brugeligt.) 4. figurl. i dagl. T. Irettesættelse, Advarsel. At give een en Lectie. (Holberg.)

Lector, en. pl.-er. (Lat.) en offentlig Lærer v. et Academie, Gymnasium eller en anden lignende Lære-Anstalt.

1. **Led**, et. pl. d. s. [Isl. Lidr. T. Glied.] 1. Lemmernes Sammenføining i Legemet, og Stedet, hvor et Lem forbindes m. et andet. At vride, støde Armen af Led, sætte den i L. igien. Hofteskaalen gik af Led. (1 Moseb. 33. 25.) At føle Smerte i et Led. (s. Fodled, Haandled, Rygled.) 2. Lem, Ledemod. Led for Led. Deraf: ledfør, ledsmyg, o. fl. 3. Knæ, Knude paa Græs, Rør og andre Værter. 4. Lænke, Ring i en Kiæde. "Naar eet Led er af Lænken, er den ei længer heel." Ordspr. 5. Grad ell. Trin i Slægtskab. Afkom i andet, tredie Led. De forbudne Led i Ægteskab. (V. S. O.) s. Arveled. 6. i Regnekonsten: Dele, Stykker i et Forhold. 7. Rad, Række, Linie af Krigsfolk. At stille Soldater i Led. At staae i første, i forreste Led. = a) **Ledafsætning**, en. Afskæring af et sygt ell. saaret Led. (Amputation.) **Ledarv**, en. (af Led, 5.) den Arvegangsmaade, hvorefter de Personer, som ere Arveladeren i nærmere Grad beslægtede, foretrækkes f. dem, som ere det i en fiernere Grad. (Successio gradualis. Hurtigkarls D. Privatret. II. 1. S. 267. jvf. Liniearv.) **Ledbyld**, en. Byld, der har sat sig i et Led. **Ledføining**, en. Ledenes Forbindelse. **ledfør**, adj. som har føre Lemmer. (Moth.) **Ledkrave**, en. En Deel af Armbedækningen, der hørte til den fuldstændige Harnisk- eller Pandser-Rustning. (Jahn om Nord. Krigsv. S. 242.) **ledmyg**, adj. smidig, færdig i at bøie og bevæge Lemmerne. Deraf: **Ledmyghed**, en. ud. pl. **Ledregning**, en. Udregning af Slægtskabs- ell. Arveled. **ledsætte**, v. a. 3. sætte et Lem i Led. Deraf: **Ledsætning**, en. (V. S. O.) **Ledsmerte**, en. Smerte, som føles i et L. (**Ledtorn**, en. et i V. S. O. selvgiort Ord f. Ligtorn.) **ledviis**, adv. Led for Led. **ledvreden**, adj. v. forvreden i et Led, vreden af Led. **Ledvædske**, en. s. Ledevand, 1. = b) **Ledehule**, en. den Huulhed, der omfatter Benet i et Ledemod, paa det Sted, hvor der er et Led. (V. S. O.) **ledeløs**, adj. 1. løs i Ledene; som ingen Fasthed ell. Stivning har. Han er ganske ledeløs. En ledeløs Stol. 2. som er uden Led. (sieldnere.) **Ledeløshed**, en. ud. pl. **Ledemod**, et. pl. d. s. (Isl. lidamót.) Egentl. d. s. s. Led, 1, ell. Lemmernes Sammenføining i et Led; men ogsaa bruges det for: et Lem, en Legemsdeel, der bevæger sig i et Led. (V. S. O.) **Ledeskaal**, en. d. s. s. Ledehule. **Ledesmerte**, en. d. s. s. Ledeværk. **Ledesvamp**, en. En svampagtig

Hævelse i et Led, særd. i Knæet. **Ledevand**, en. 1. en Vædske, som findes i ell. ved Ledet; Ledvædske. 2. en Sygdom i et Led, der bestaaer i en vandagtig Hævelse. **Ledeværk** ell. **Ledværk**, en. Smerte, Værk i et ell. flere Led; Gigt.

2. **Led**, et. pl. d. s [Isl. Hlid.] Lukkelse, Laage for en Giennemkiørsel i et Gierde ell. Hegn, der bestaaer af Sparrer ell. Lægter, som slaaes horizontalt og med Aabninger imellem p. lodrette Endetræer. s. Byled, Markled, Vangeled. = **Ledhuus**, et. og **Ledhytte**, en. Huus, Hytte, hvor en Ledvogter boer. **Ledklinke**, en. K. ell. Slaa, som lukker f. et Led. **Ledqværn**, en. en lang Stang, der slaaes p. Skraa over Ledet. (Moth.) **Ledskee**, en. et af de Tværtræer, som holde et Led sammen. (Moth.) **Ledstolpe**, en. En af de to Stolper, der fæstes i Jorden, og hvorpaa Ledet hænges og lukkes. **Ledvogter**, en. den, som er sat til at holde et L. lukket.

3. **Led**, en. [Isl. Hlid.] 1. Kant, Side, Stilling. Vend det paa den anden Led. Verdensled, Verdenshiørne. "I Østerleden." A. S. Vedel. (jvf. Lid, Lide.) 2. en Dagsled for: Dagsreise, forekommer i et gammeld. Haandskr. (jvf. v. n. 3. lide.) Sv. Led, Reise, Vei. 3. Hertil kan ogsaa henføres den uadskillelige Endelse: ledes, i Ordene anderledes, hvorledes, nogenledes, saaledes, ligeledes. (eneledes ɔ: allene, ikkun, forekommer i et gammeld. Haandskr.)

Led, adj. [Isl. leidr.] 1. styg, fæl, afskyelig, modbydelig. En led Trold. Et ledt Aasyn. Et ledt Menneske. "Led er din Tale, du giftige Trold." Storm. "Hver Vinding er ham led, om ikke haanlig, som ei hans valgte Næringsvei tilbyder." Evald. "Eet og eet bliver snart ledt." Ordspr. 2. betagen af en stor Ulyst til, af Modbydelighed, Afsky for noget. At være led og kied af noget. "Gud vorder den vred, som sit Embed er led." Ornspr.

Lede, en. ud. pl. [af adj. led.] 1. Modbydelighed, Afsky f. noget, stærk Ulyst. At have, faae L. til noget. Hun fik Lede t. ham. (Deraf: Madlede, Hiemlede.) 2. Kiedsomhed. At finde L. ved noget. Tiden er ham til Lede. (Deraf: Tidslede.) "Led bemærker ikke blot hvad der vækker Lede; men tillige den, som føler Lede." Müller.

1. **Lede**, v. a. 1. [Isl. leida. A. S. lædan. T. leiten.] 1. styre eens Gang, føre ved Haanden, ved en Ledesnor, eller desl. At lede et Barn, en Blind. At lede een ved Haanden. At lede en Ko til Vands. At lede een igiennem en mørk Skov. At lede een paa Veien til et Sted, p. rigtig Vei. "Jeg leder Dig paa de rette Stier." Ordspr. 4. 11. (s. aflede, bortlede, fremlede, indlede.) "Mod og Kraft bør lede Foretagender i vanskelige Tilfælde; men Forstand og Eftertanke ledsage dem." Sporon. 2. uegentl. om Vandet. At lede Vand ind p. sine Marker, ind i sin Have (ɔ: bringe det til at flyde derhen.) 3. figurl. styre eens Handlinger, raade over. "Den kloge Mand lader sig ikke lede." Sporon. Hun leder ham ligesom hun vil. Denne Fyrste lod sig lede af Yndlinger. "Til Retskaffenhed og Fromhed kunne Menneskene vel ledes, men ikke tvinges." Mynster. = **Leden**, en. Gierningen at lede (sieldnere **Ledning**, som derimod br. sammensat. s. Afledning, Veiledning, o. fl.) **Leder**, en. En Veileder. (Mest figurl.) Han var min Ungdoms Lærer og Leder. I Physiken: en electrisk L. (gode, slette Ledere.) En Varmeleder, Tordenleder. — **Ledebaand**, et. Baand, hvori een ledes. (ofs test figurl.) At gaae i eens L. ɔ: lade sig aldeles styre af ham. "Bedre fri sig at forvilde, end at gaae trygt i evigt Ledebaand." Ingemann. **Ledebarn**, et. Et Barn, som endnu ei kan gaae ene, som gaaer i Ledebaand. C. Frimann. (Poet. Arb. 1788. S. 56.) **Ledesnor**, en. et Ledebaand. O. Guldb. (Verd. Hist. I. 72.) **Ledestierne**, en. En Stierne, som tiener (f. Ex. Søfarende) til Veiledning. "I denne Uvished er der endnu en Ledestierne tilbage." Eilschow. "Dit Ord er Ledestiernen for min Daad." C. Hauch. **Ledesvend**, en. Ledsager, Veileder. **Ledetraad**, en. br. kun figurl. for: Veiledning, Underviisning. En Ledetraad (ɔ: Lærebog) i Religionsunderviisning.

2. **Lede**, v. n. og a. ledte, ledt. [Sv. leta Isl. leida. jvf. Ihres Gloss.] søge, ransage, for at finde noget. At lede om, efter noget, som er blevet borte. "Den, som leder, søger smaaligen fra det ene Sted til det andet. At lede udtrykker saaledes p. en stærkere Maade det samme Begreb, som søge. Man kan ikke lede efter et Skib p. Oceanet." Müller. "Man skal lede om Mennesker der, hvor disse fordum søgte om Plads." Guldberg. (V. Hist. I. 758.) "At lede om det, som da først ganske tabes, naar det er fundet, forekommer mig yderst urimeligt." Baggesen. — At lede en Bog igiennem. At lede noget op (skaffe det tilveie v. at lede.) At lede (søge) Tøi sammen. At lede ud hvad man vil have. (s. udsøge.) — **Leden**, en. Søgen, Eftersøgen. (Baggesen.)

Ledes, v. n. pass. [s. led, adj. og Lede. Isl. leidaz.] 1. kiedes ved. At ledes ved Tiden, v. eens Selskab. 2. faae Lede til, Modbydelighed for. At ledes ved Mad.

Ledig, adj. 1. tom. (I. lidugr. T. ledig.) Dog br. ledig oftest om en ubetagen Plads, et ubesat Sted, tom om et (cubisk) Rum, som ei er besat, optaget, opfyldt. En ledig Bænk, Stol; en ledig Plads p. Vognen.

(Men: en tom Tønde, Flaske.) Værelset er nu ledigt ɔ: ingen beboer det. Værelset er ganske tomt ɔ: uden alt Boskab. Huset staaer ledigt (ubeboet. Moth.) "Ledigt er det, som der intet er paa; tomt det, som der intet er i." Sporon. (Dog siger man ogsaa: Der var tomt for Mennesker p. Torvet. Ligesom: Der var tomt i Skuespilhuset.) "Man kalder en Vogn tom, for saa vidt som den intet indeholder, ledig f. saa vidt som den intet fører. Man kan sige om een: han kiørte p. en tom Vogn; men da var den ikke ledig." Sporon. — figurl. ubesat. Et ledigt Embede. Denne Post er endnu ledig. 2. som er uden Arbeide, Forretninger, som intet tager sig for; som ei er udfyldt ved Arbeide. Han har aldrig en ledig Time, er aldrig ledig. "Og han gik ud — og saae andre staae ledige paa Torvet." Matth. 20. 3. "Ledig er den, som (for en Tid) intet bestiller; ørkesløs den som (i længere Tid, jævnligen) intet gider bestille." Sporon. "Tusinde Arme, som før havde været ledige, bleve derved satte i Bevægelse." Kampmann. "Det er bedre, at være ledig, end at giøre ingenting." Rahb. (efter Plin. D. T. IV. 506.) 3. som er ubunden, sin egen Herre; særd. om den Ugifte. At være løs og ledig. Ledige Tienestefolk (som ingen Tieneste have.) = Lediggang, en. ud. pl. det, at man (i en vis Tid) ikke tager sig noget for. (s. Ørkesløshed.) "Den travle Lediggang." Rahbek. Lediggænger, en. den, som intet tager sig for; Dagdriver, ørkesløs Person. "Dersom Lovgivningen undertiden synes at befatte sig m. Lediggængere, saa er det kun naar de ere fattige." Rahbek. Ledighed, en. ud. pl Beskaffenheden, at være ledig. (mest i Bemærk. No. 2. 3. s. T..nstledighed.)

Ledike, en. pl. -r. [egentl. Lædike, af Lad og lade.] I Alm. et lidet Giemme; fornemmelig: et lidet afdeelt Giemme med Laag over i større Kister og Skrine.

1. Leding, en. ud. pl. [Isl. Leidángr.] et forældet Ord, som egentl. bemærker: a) Søkrig, Søtog, og b) den til saadant Tog udskrevne ell. lovbestemte Skat; Krigsstyr. At fare i L. byde L. ud. (P. Claussen.) Af nyere Digtere er det optaget og brugt for: Orlog, Krigstog i Almindel. "Naar han i Leding drog med Nordens raske Helte." Stenersen. "Orlog og Leding forholde sig efter deres gamle Bemærkelse t. hinanden, som Krig og Krigstog. Naar der var Orlog paa Færde bød Kongen Leding ud." Müller. = Ledingsbud, et. Opbud til Krigstog. (V. S. O.) Ledingsfærd, en. Krigsfærd, Krigstog. Ledingsmand, en. Krigsmand, Soldat. (V. S. O.) Ledingspenge, pl. Krigsstyr; Krigsfolks Lønning. (K. Ancher.) Ledingspligt, en. Forpligtelse t. at drage i Krig eller til at svare Krigsstyr. "Der ei tilvænnes kan, sin Ledingspligt at lære." Bording. Ledingsskat, en. d. s. s. Leding, b. (Ledingsgierd. forældet.) Ledingsstyr, en. d. s. s. Ledingsskat. Ledingstog, et. Leding, Krigstog. "Thi bydes der atter t. Ledingstog." C. Frimann.

2. Leding, en. d. s. s. Led, Verdensled, Verdenskant. (A. S. Vedel.) "Omringer Himmelen, fra Leding indtil anden." Arreboe. 154. Saaledes ogsaa hos Ældre: Nørleding (Bording), Sønderleding (Arreboe. 170), Østerleding, o. s. v.

Ledsage, v. a. 1. [Isl. segia leid, sige, vise Vei.] 1. egentl. vise Vei, veilede. "Han skal ledsage Eder til Sandhed." D. Bibel. "Man leder den, som ei kan eller vil gaae; man ledsager den, som ikke selv kan finde Vei. Den Svage leder man; den Ubekiendte ledsager man." Sporon. 2. uegentl. følge, giøre Følge med; forbinde, lade følge med (som er de nu mest brugel. Bemærkelser.) At ledsage een paa hans Reise. At ledsage Sangen med Instrumenter. = Ledsager, en. [Isl. Leidsögumadr.] Veileder, Fører; Følgesvend. Om et Fruentimmer: Ledsagerinde, en. — Ledsagelse, Ledsagning, en. Gierningen at ledsage. [Isl. Leidsögn.]

Ledtog, n. s. br. altid uden Art. som adv. med præp. i. [af Led, Isl. Leid, Vei, og, i Følge Gram, det gl. Thosta, Fællesskab; hvoraf A. S. Gethosta, en Fælle, Gethostscipe, Fællesskab, og fl. V. S. Skr. V. S. 178.] Forening, Samqvem m. andre til og i et Foretagende. At være i Ledtog m. een. De vare mange i Ledtog (sammen.) Tyven havde Andre i L. med sig. (Paa en usædvanl. Maade br. det af Jacobi, som selvstændigt Subst. "Tre danske Herrer ere med i Ledtoget." Saml. Skr. S. 64.)

Lee, en. pl. -r. [Isl. Liár. Sv. Lie. N. S. Lehe.] et skarpt Redskab, der sættes paa et Skaft og bruges saaledes til at slaae Græs og meie Korn. = Leedrag, et. 1. Skaftet p. en Lee. (s. Drag, 4.) 2. den Strækning, som en Karl kan naae med Leen; eller saameget Græs eller Korn, som paa eengang slaaes af m. Leen. Leehylke, en. den Ring, hvormed Leen fæstes t. Skaftet; Leering. Leekarl eller Leemand, en. En Slætkarl. Leeskaft, et. den noget krummede, med Knage eller Haandfang forsynede Stang, hvorpaa Leen fæstes ved Hylken.

Lee, v. n. loe, leet. (har.) [Isl. hlæia. A. S. hlihan, hlahan. Gr. γελαειν.] 1. give den uvilkaarlige, med Rystning i Brysthuulheden og Bevægelser i Munden forbundne Lyd (Latter), som vækkes v. forskiellige, især behagelige, forlystende, mun=

trende Indtryk p. Siælen, ell. ved en blot physisk Virkning (som Kildren, Krampe.) At stikke i at lee. "Den leer bedst, som leer sidst." Ordspr. At lee i sit Hierte (glæde sig hemmeligen; eller føle Driften til Latter; men undertrykke den.) At lee af een ɔ: spotte een ved Latter. — At lee ad, det samme: ("Han bespottede dem, og loe ad dem." 1 Macc. 7. 34.) Ogsaa: lee, smile t. een. Hun loe saa mildt ad ham. 2. figurl. (ligesom smile:) vise sig i en behagelig, indtagende, indbydende Skikkelse. "Alt hvad dit Øie langt fra seer, saa blidt, saa yndigt til dig leer." Tode. ("Og min Stemme klang, mit Øie loe." F. Guldberg. I lignende Udtryk br. det ikke saameget om den egentlige Latter, som om Smilet.) At lee af ell. over noget. At lee een ud. (s. udlee.)

Leeg, en. s. **Leg**.

Leen, et. s. **Lehn**.

Leer, et. ud. pl. [Isl. Leir. Sv. Ler, Lera.] en fed ell. klæbende Jordart, bestaaende af den rene Leerjord, blandet m. forskiellige fremmede Tilsætninger, hvorved de mange leeragtige Jord- og Steenarter dannes. (s. Pibeleer, Pottemagerleer, Teglleer, Mergel, Walkejord, m. fl.) At ælte, danne Leret til Muursteen. = **Leerager**, en. A. med leerblandet Jord. leeragtig, adj. lignende Leer, blandet m. Leer. **Leerart**, en. pl. -er. en vis særskilt Leerjord eller Leerblanding. leerblandet, adj. blandet med Leerjord imellem andre Jordarter. **Leerbund**, en. leret, leerblandet Jordbund. **Leerbygning**, en. s. Leerhuus. **Leerbænk**, en. "En af Leer opsat Bænk i Bønderstuer." (Moth. Nu næsten overalt gaaet af Brug.) **Leerdunk**, en. s. **Dunk**. **Leerdynd**, et. Leer ell. Leerjord, blandet m. Vand. **Leergrav**, en. Sted, hvor Leer graves. **Leergrund**, en. d. s. s. **Leerbund**. **Leergulv**, et. G. som er lagt af stampet Leer. **Leerhuus**, et. H. hvis Vægge enten ere klinede m. Leer, ell. opførte af stampet Leer blandet m. Straa. **Leerjord**, en. 1. Leer, som er chemisk adskilt fra alle fremmede Dele: reen Leerjord. Argilla pura. (Alunjord.) 2. leerblandet Jord. **Leerkar**, et. pl. d. s. et af Leer dannet Kar. (**Leerfad**, **Leerpande**, **Leerpotte**, **Leerskaal**, o. s. v.) leerklinet, adj. v. som er klinet med Leer, har klinede Vægge. "En leerklinet Hytte." (Pram.) **Leerklining**, en. Gierningen, at kline Vægge. leerklæg, adj. sei, vedhængende som Leer. (V. S. O.) **Leerkølle**, en. Redskab til at banke ell. stampe L. med. **Leermergel**, en. Blanding af Kalk og Leer, hvor Leret er i størst Mængde. (Olufsen. Landoec. 38.) **Leermuld**, en. Muldjord blandet med L. Deraf: leermuldet, adj. leermuldet Jord. **Leermølle**, en. Indretning ell. Maskine, hvorved man ælter Teglleer; ell. hvorved Leer, som man vil have fiint og renset, giennemskæres ved Knive, anbragte i en Valse. **Leerpibe**, en. d. s. s. Kridpibe. **Leerskifer**, en. Et Slags Skifersteen, hvis Grund-Bestanddeel er hærdet Leerjord, og som undertiden danner hele Bierge. Argilla schistus. **Leersteen**, en. En halv haard, mager Leerjord. Argilla argitithus. **Leervei**, en. Vei, hvis Grund er leret. (modf. Jordvei.) **Leervæg**, en. klinet, ell. af stampet Leer opført Væg. **Leerælte**, en. et Sted, hvor der er dybt Leerdynd. = leret, adj. 1. som indeholder Leer, er blandet m. Leer. En leret Jordbund. 2. som er belagt, overstrøget, tilsmurt med Leer. Gulvet er ganske leret.

Leevange, en. I Skibssproget: 1. en Træbom, der ligger tværskibs over Dækket p. Galeaser og Jagter, og hvorpaa Fokkeskiødet vandrer med en Stroppe. 2. en Gulvskruppe med langt Skaft. (Schneider.)

Lefle, v. n. 1. (har.) [Maaskee af A. S. leof; Isl. liufr, kiær, elsket. E. love, at elske.] drive letfærdig Spøg, have letfærdig Omgang med en Person af et andet Kiøn. At lefle med en Pige. Hun lefler med alle Mandfolk (er coquet.) — figurl. "Han harmes over det Rosenblad, som lefler i Vinden og leger." Øhlenschlæger. = Deraf: **Leflen**, en. ud. pl. letfærdig Adfærd; Tale, Miner, Spøg, som gaaer ud paa Letfærdighed eller sandselig Kiærlighed. — **Lefleri**, en. pl. -er. d. s. s. Leflen. "Ved Lefleri og Bolerskens Konstgreb." Rahb. "Hun havde Vid uden Ondskab, Munterhed uden Lefleri, og Levemaade uden Falskhed." Rahb. (D. T. X. 592. Her udtrykker det nærmest: Coquetterie.) "Leflerier, Kaadheder, ja vel Uteerligheder." sammest. XI. 331. — **Leflebroder**, en. Mandfolk, som er hengiven til Leflen; en Lefler. (Moth.) leflekiær, adj. leflesyg. (Moth.) **Leflekonst**, en. Færdighed i at lefle. "Lad Leflekonsten ei bedaare dig." Rahbek. Digte. II. 24. "Den skiønne Gud — som de ei kan fange meer m. Leflekonst." Øhlenschlæger. (Balder.) **Leflelyst**, en. Lyst til Leflen. leflesyg, adj. hengiven t. Lefleri. (coquet.) V. S. O. **Leflesyge**, en. Tilbøielighed til Leflen.

1. **Leg**, en. pl. -e. [Isl. Leikr.] 1. En Handling, som foretages blot til Moro ell. Forlystelse, som ikke har noget alvorligt Maal; Lystighed, lystigt Spil, Skiemt og Gammen. (Oftest m. Bibegreb om en dermed forbunden Bevægelse. jvf. lege, 5.) Drengene have en Leg for. At finde p. en Leg. At drive Tiden bort m. Leg. "Hvor Hensigt indtræder, er Legen forstyrret." Mynster. (s. Børneleg, Gietteleg, Juleleg, Panteleg, o. fl.; og jvf. Spil, der bruges om visse Slags mere konstige Lege,

ell. som tillige gaae ud p. Pengevinding.) "Baade Spil og Leeg have visse Regler; men disse ere færre v. Legen, der ofte bliver Munterhedens naturlige Udbrud." Müller. — I Jylland bruges Leg særd. om Dands og Dandsegilde. 2. musicalsk Instrument og Spil p. samme; Strængeleg. (s. ogsaa Langleg. Ellers forældet.)

2. Leg, en. ud. pl. [T. Laich.] Fiskenes og Frøernes Sæd. (s. Frøleg.)

Lege, v. n. og a. 1. [Isl. leika.] 1. v. n. drive Leg, forlyste sig m. Leg. Barnet leger med sig selv. Pigen leger med Drengens Legetøi. Han legede med sine Børn. "Han legede m. Løver, som m. Kid." Sir. 47. 3. — figurl. At lege m. Faren ɔ: agte den ringe. "Holdes det m. Billighed for barnagtigt, at lege i vigtige Ting." Eilschow. — Ogsaa om Dyr: Kattekillingen leger m. Hunden. 2. act. foretage sig, sysle med en vis Leg; men kun om saadanne, hvis Diemed er blot Lyst og Moro; da spille br. om dem, der tillige, ell. fornemmelig gaae ud p. Konst, Held og Vinding. At lege (spille) Bold; lege Skiul, Blindebuk, Nødder i Hænde, ꝛc. (Derimod: At spille Kort, Tærninger, Skak, Kegler.) 3. spille p. et Instrument. At lege p. Harpe. (forældet.) 4. v. n. om Fiskene: kaste Rogn og (2) Leg. — Om visse Fugle: (f. Ex. Urhøns) at søge Parring. 5. v. en figurl. (ell. maaskee særegen) Bemærkelse br. det undertiden om en hastig, bævrende Bevægelse. Hesten leger m. Ørene. (Colding.) Vandet leger p. Strandbredden. (Moth.) Urten leger (siges om det sydende Øl.) s. spille, 1. = Legeaar, pl. de Aar, hvori Barnet finder sin Lyst i Leg. Legebane, en. Plads indrettet til offentlige Lege. (Circus.) V. S. O. Legebold, en. Bold til at lege med, Spillebold. figurl. At være eens L. ɔ: behandles som Middel, vilkaarligen. Legebroder, en. den, som deeltager i en Andens Leg, især i den barnlige Alder. "Trods Søsters Bøn og Legebrødres Raad." Rein. Legedam, en. (s. lege, 4.) Dam, hvori Karper eller andre Damfiske sættes for at yngle; en Yngledam. (Oec. Mag. II. 169.) Legedukke, en. Dukke til at lege med. "De Legedukker hos mig laae." K. V. Legefagter, n. s. pl. udvortes spøgende Adfærd og Lader. "Ret som du kunde skee m. Skiemt og Legefagter." H. A. Brorson. Legekarpe, en. (s. lege, 4.) En Hun-Karpe, der sættes i den dertil bestemte Dam f. at yngle. Legeplads, en. Plads at lege paa, f. Ex. ved en Skole. Legested, et. Legeplads, Sted at lege paa. (Ohlenschl.) Legestue, en. hos Bønderne d. s. s. Julestue. Legesværm, en. En Sværm af legende Personer. "En Legesværm, som vild omtumler sig i dunkle Nat." Pram. legesyg, adj. begierlig efter Leg. (V. S. O.) Legesøster, en. om Piger, i samme Bemærkelse som Legebroder. Legetanker, pl. Tanker, henvendte til Leg og Spøg. "Og Legetanker nu f. Elskovstanker vege." P. H. Frimann. Legetid, en. 1. Tid, som anvendes paa Leg. "Eventyr — fra spæde Barndoms Legetid." Bagg. 2. Fiskenes Parringstid. (s. lege, 4.) Legetime, en. Fritime, som Børn have til at lege i. Legetøi, et. Sager, som Børn lege med. Legeværk, et. Arbeide, der behandles som Leg, ell. gløres saa let, som det var en Leg. Drengens Læsning er endnu kun L. Det svære Arbeid var ham kun et Legeværk.

Legem ell. Legeme, et. pl. Legemer. [Isl. Lik, Likami.] 1. enhver, v. de udvortes Sandser fornemmelig ell. kiendelig (materiel) Ting. Physiske, organiske, uorganiske Legemer. Et haardt, blødt, giennemsigtigt, elastisk L. Fossile, metalliske, forstenede Legemer. Synlige Legemer. Ethvert L. bestaaer af Dele. "Forblindede af vore Begierligheder gribe vi oftest Skyggen i Stedet f. Legemet." Basth. 2. et meer ell. mindre organisk (ɔ: levende, organiseret) Legeme; hvortil Dyr og Planter regnes (de sidste dog, efter alm. Talebrug, kun uegentlig.) I Særd. Organet for et dyrisk Liv: en Krop; i Modsætn. til Siælen. En sund Siæl i et sundt L. At pleie Legemet. (Man bruger Krop ligeledes i Modsætn. til Siælen; men ogsaa til Hovedet. Saaledes siges i Alm. At skille Hovedet fra Kroppen; ikke: fra Legemet; og i Alm. bruges Krop, ikke Legeme, om et slagtet ell. dødt Dyr, jvf. Lig.) = legemlig, adj. 1. som har et Legemes Egenskaber, kan fornemmes ved Sandserne, og er delelig; materiel; modsat: aandelig og ulegemlig. Legemlige Væsener. Den legemlige (materielle) Verden. 2. som hører til, vedkommer, findes v. Legemet. Legemlige Feil, Svagheder, Smerter. Legemlig Omgang med nogen. ("At have legemlig Omgængelse med uberygtet Qvinde." D. Lov. VI. 13. 7.) Legemlighed, en. ud. pl. legemligt Væsen, legemlig Beskaffenhed (Corporlighed.) V. S. O. = legemløs, adj. som er uden Legeme, er til uden Legeme. "Legemløse Aander." Rahbek. — Legemverden, en. den sandselige, materielle Verden; Sandseverdenen; modf. Aandeverdenen. (Treschow. J. Bove.) = Legemsbeskaffenhed, en. Legemets Art; Constitution. En stærk, svag L. Legemsbræk, Legemsbrøst, en. Skade, Lyde paa Legemet. Legemsbygning, en. Legemets Sammensætning i Henseende til dets Dele og disses Forhold og Størrelse. (Form; Organisme. Eilschow.) Legemsdannelse, en. Legemets udvortes Skikkelse. En smuk, ædel, fiin L. [I Bemærkelsen: Dannelse,

udvikling af Legemets Evner (modſ. Aandsdannelse) bruges hellere: legemlig Dannelse.] Legemsfeil, en. d. ſ. ſ. Legemsbrøſt. Legemsfylde, Legemsfyldighed, en. Legemets fyldige, kiødfulde Beſkaffenhed. Legemsfærdighed, en. Færdighed i at bruge Lemmerne, i Legemsøvelser. (Engelstoft.) Legemshøide, en. et (menneſkeligt) Legemes Høide. Legemskraft, en. det Maal af Styrke i Legemet, een har af Naturen (br. oftere i pl.) Legemslyde, en. Legemsfeil. Legemspleie, en. Omſorg for Legemet ved Mad, Drikke, Søvn, Bevægelse, Hvile, m. m. Legemsſkikkelse, en. d. ſ. ſ. Legemsdannelse. Legemsſmerte, en. S. ſom føles i Legemet. (V.S.O.) Legemsſtilling, en. Maade at føre, holde Legemet paa. Legemsſtraf, en. Straf, ſom een lider p. Legemet. Legemsſtyrke, en. d. ſ. ſ. Legemskraft, legemlig S. Legemsſvaghed, en. legemlig Skrøbelighed eller Svaghed. Legemsøvelse, en. pl.-r. Øvelse, hvorved Legemet dannes og dets Kræfter udvikles.

Legende, en. pl.-r. (Lat.) Helgenes Levnet, ell. enkelte Sagn og Fortællinger af ſamme.

Lehn, et. pl.-e. [Isl. Len, Lien. T. Lehen. N. S. Lehn. Sv. Län; ſom Ihre udleder af läna, låna. A. S. Lean, merces, stipendium.] fordum: ethvert Jordegods, eller et heelt Land, ſom af Eieren eller Herligheds-Eieren (Lehnsherren) blev overdraget en Anden til Beſiddelse og Brug, enten imod en vis Forpligtelse ell. aarlig Afgift (ſom tilforn Kronens Lehn ell. Godſer), ell. imod en Kiendelse (Lehnspligt) og Forpligtelse til at erkiende Lehnsherrens Overherredømme. Ved Lehn forſtaaes nu hos os Grevſkaber og Friherſkaber. At tage et Land til Lehn. (ſ. forlehne.) = a) Lehngods, et. (Schytte.) ſ. Lehnsgods. Lehntager, en. den, ſom tager noget t. Lehn af en Lehnsherre. (V.S.O.) b) Lehnsafgift, en. Lehnsmandens Afgift af Lehnet til Lehnsherren. Lehnsarv, en. Arv, ſom finder Sted i Følge Forlehning. Lehnsarving, en. den, ſom er lovlig Arving til et Lehn. Lehnsbeſidder, en. den, ſom har et Lehn i Beſiddelse og Brug. Lehnsbrev, et. Brev, Diplom, hvorved et Lehn oprettes eller overdrages een. lehnsdygtig, adj. ſom har de fornødne Egenſkaber t. at modtage et Lehn. (T. Rothe.) Lehnsed, en. Troſkabsed, ſom aflægges til Lehnsherren. Lehnsforbindelse, en. Lehnsforhold. "Lehnsforbindelsen paalægger Lehnsmanden en Mængde Pligter." Schytte. Lehnsforfatning, en. den Skik og Indretning, ſom finder Sted ved Lehn og Forleninger. Lehnsforhold, et. Forholdet imellem Lehnsherren og Lehnsmanden. lehnsfri, adj. ſom ikke hører til noget Lehn. Lehnsfrit Gods. Lehnsfølge, en. den ſæregne Arvefølge, ſom er beſtemt for Beſidderen af et arveligt Lehn. Lehnsgods (eller Lehngods), et. Gods, hvilket een beſidder ſom Lehn. Lehnsgreve, en. Greve, ſom beſidder et Lehnsgrevſkab m. de ſamme tillagte Rettigheder. Lehnsherlighed, en. den Herlighed ell. det Overherredømme over et Lehn, ſom tilkommer Lehnsherren. Lehnsherre, en. den, ſom har Lehnshøihed over et Lehn og dets Beſidder. Lehnshylding, en. den Handling, at en Lehnsmand v. Forleningen hylder ſin Lehnsherre. Lehnshøihed, en. d. ſ. ſ. Lehnsherlighed. Lehnsindretning, en. d. ſ. ſ. Lehnsforfatning. Lehnsmagt, en. Magt, ſom en Lehnsherre har over ſine Lehnsmænd. "Overtro hialp Lehnsmagten t. at mishandle Borgerfriheden." T. Rothe. Lehnsmand, en. 1. den, ſom har et Gods til Lehn, eller paa anden Maade ſtaaer i Lehnsforhold; en Vaſal. 2. tilforn: en kongelig Befalingsmand over et af Kronens Lehn. 3. i Norge: en Betient, der ſtaaer under Fogeden, og ſvarer omtrent til en Sognefoged i Danmark. Lehnspligt, en. den Forpligtelse, ſom paaligger Lehnsmanden. lehnspligtig, adj. bunden v. Lehnsforhold og Lehnspligt. Lehnsregiering, en. Regiering, hvor Fyrſten har mange og mægtige Lehnsmænd under ſig (Feudal-Regiering.) Lehnsret, en. 1. Rettighed til at forlehne Gods ell. Land t. Andre; Lehnshøihed. 2. den Deel af Lovgivningen og Lovkyndigheden, ſom vedkommer Lehnsvæſenet. Lehnsrettighed, en. R. ſom erhverves v. Forlehning ell. Lehnsbrev. Lehnsſag, en. 1. enhver Sag, Forhandling, vedkommende Lehnsvæſenet. 2. Sag for Retten, ſom angaaer en Lehnsſtridighed ell. Arveret til et Lehn. Lehnsſtifter, en. den, ſom erhverver Lehnsbrev p. at oprette et Lehn af ſit (Allodial-) Gods. Lehnsſtrid, Lehnsſtridighed, en. Strid om Beſiddelsen af et Lehn, ell. om Lehnsfølgen. Lehnsſæde, et. Sted, hvor Eieren ell. Beſidderen af et Lehn har ſit Ophold. Lehnstagelse, en. Gierningen at tage Land ell. Eiendom til Lehn af en Overherre. (F. H. Jahn.) Lehnstid, en. det Tidsrum i Middelalderen, da Lehnsvæſenet var i ſin ſtørſte Kraft og Udvikling. Lehnsvæſen, et. Alt hvad der hører til Lehn og Lehnsforfatning, enten i Almindelighed (ſom i Middelalderen) ell. i et enkelt Land.

Lei, adj. ubehagelig, modbydelig, kiedſommelig. [Norſk. Høres undertiden i dagl. Tale; dog i mindre ond Betydn. end led. Jvf. Müllers d. Synon. II. 23. 24.]

1. Leide, en. ud. pl. [Sv. Leid. maaſkee af det Isl. Leid, Vei.] Tilſagn, Løfte, iſær om perſonlig Fred og Sikkerhed. Han fik L.

t. at drage igiennem Landet. ("At tage Leide ɔ: Tilsagn paa noget." A. S. Vedel.) — Leidebrev, et. skriftlig Forsikkring om Leide.

2. Leide, en. pl. -r. 1. det Stykke Tømmer, som lægges langs omkring en Bygning oven p. Muren, og hvori Sparrerne fæstes; Muurlægte, Ledder. (Colding. Moth.) "Fra Grundvolden indtil Leiderne." 1 Kong. 7. 9. (jvf. Oecon. Mag. I. 62.) 2. "Karm til Vinduer, Dørre o. d. giort som et Aag." Moth.

3. Leide eller Leider, en. i Skibssproget: et Stykke Toug, langs ad hvilket et Seil heises op ad. (Schneider.)

Leie, et. pl. -r. [Isl. Leg.] 1. Sted, hvor man ligger. At giøre, rede sig et Leie. 2. Tilstanden, at ligge. At komme t. Leie. Der er intet godt L. i Sengen. Kornet gaaer i Leie. (s. Leiesæd.) 3. vilde Dyrs Opholdssted over ell. paa Jorden. At jage Haren af Leiet. 4. undertiden absol. for: Fiskerleie. "Gaae, spørg enhver, som kiender dem p. Leiet." Evald. (Fiskerne. 223. jvf. S. 156. 167. 203.) 5. i Mineralogien: Biergarternes Leie ɔ: Strøg, Strækning, som en vis Biergart indtager ell. ligger i. Særdeles forstaaes v. Leie et tykkere Lag af en Biergart, som er indsluttet i større Masser af en anden, og jævnløbende med dennes Lag. (s. Bredsdorfs Geognosie. 1827. S. 19.) = Leiermaal, et. s. nedenfor. — Leiested, et. [ogsaa Leirsted. (Leiersted. Moth.) Det tydske Lagerstätte.] 1. d. s. s. Leie, 1. Natteleie. (Kingo.) 2. Grav, Gravsted. (A. S. Vedel.) At følge een til sit Leiested. — Leiesæd, en. kaldes den Sæd, der ved Straaets Høide og Tyngde, eller i Følge stærk Regn, er gaaet i Leie, ell. pletviis paa Ageren har bøiet sig mod Jorden og ikke igien reist sig før Høsten.

Leie, v. a. 1. [Isl. leigia. Sv. lega.] 1. erhverve Ret t. Brugen af en Ting for en bestemt Afgift; hyre. At leie et Huus, en Have; leie Værelser. 2. tinge en Person til Arbeide f. Betaling. At leie Arbeidsfolk; leie en Mand til at arbeide ugeviis. At leie Snigmordere til at dræbe een. Hun lod sig leie til Utugt. "Jeg skyer det Sted, hvor leiet Lovsang lyder" Thaarup. (Deraf: Leiehær, Leiesvend, Leietropper, o. fl.) 3. overlade Brugen af sin Eiendom (eller Person) til en anden for en vis Betaling. Han har leiet mig sit Huus. Disse Værelser ere leiede bort. At leie Heste ud. (At leie Folk ud af deres Værelser ɔ: bringe Huusverten til at opsige dem ved at byde høiere Leie.) = Leiebolig, en. Bolig, som man har leiet (modsat: egen Bolig.) Leiebrev, et. skriftlig Forening om Leie (Leiecontract.) Leiebræt, et. B. som hænges ud p. et Huus f. at giøre bekiendt, at Værelser der ere t. Leie. Leiedreng, en. Tienestedreng. Leieforening, en. F. som sluttes om Leie. Leiegods, et. Ting, som leies af eller til nogen. Leiehest, en. Hest, som leies til Brug. Leiehuus, et. Huus, som man har leiet, ell. som er til Leie. "Fornuften engang om p. Jorden gik, og søgte hist og her et Leiehuus at finde." Tullin. Leiejord, en. s. Fæstejord. Leiemaal, et. en vis for Leien bestemt Tid. "Det (Huus) beholder og bruger han som sit eget, indtil Leiemaal er ude.," D. Lov. V. 8. 13. Leiequæg, et. Qvæg, som udleies. Leiesvend, en. Svend, Karl, som lader sig leie til Arbeide eller Tieneste. "See hvor forsagt og kold hiin Leiesvend udgaaer." Storm. leiesøgende, adj. v. den, der søger Huusleilighed, Bopæl t. Leie. Leietager, en. i Lovsproget d. s. s. Leier. (A. Ussings Anm. t. Tingsr. II. 105.) Leietid, et. d. s. s. Leiemaal. Leietiener en, En Tiener, Opvarter, som lader sig leie i dagviis, uden fast Tieneste. Leievaaning, en. Leiebolig. Leievidne, et. den, som lader sig kiøbe til at vidne om noget. Olufsen. (Gulddaasen.) Leievogn, en. Vogn, som man leier; Hyrevogn.

Leie, en. ud. pl. [Isl. Leiga.] 1. giensidig Forening om at leie (af og til en anden). Huset, Kielderen er til L. At boe til Leie, have et Huus, en Have til Leie. Leie gaaer f. Eie. Ved denne L. taber Eieren. 2. Afgift, Betaling for det, som er leiet. Han har endnu ikke betalt sin Leie. Hvormeget gaaer i L. af dette Huus? At sidde (boe) for en dyr, høi Leie.

Leier, en. pl. -e. den, som leier (Huus, Værelser, e. d.) af en anden. (modſ. Eier, Udleier.) At opsige sine Leiere.

Leiermaal, et. ud. pl. [af Leie, et, og Maal. Isl. Mál, Sag.] Gierningen at beligge et ugift Qvindfolk ell. en Enke, og m. hende avle Barn, for saavidt saadant bliver Gienstand for Rettens Paatale eller Straf. At begaae Leiermaal. — Leiermaalsbøder, pl. Pengestraf efter Loven for Leiermaal. (Leiervide. Colding.)

Leiervold, en. [egentl. et Søvæsensord og d. s. s. Lægerval (N. Sax. Leger-Wall) en Strandbred, Kyst, som Vinden bærer paa; dog bruges kun det sidste Ord i denne Bemærk.] Betryk, Forlegenhed, Fare. At være, komme i Leiervold f. noget. At slippe ud af en Leiervold. (d. T.)

Leilighed, en. pl. -er. [T. Gelegenheit. Sv. Lägenhet. jvf. beleilig.] 1. beqvem, skikket Plads til noget, især til Ophold ell. Bolig. (s. Huusleilighed.) En ringe Leilighed. Husets L. er indskrænket. At søge en L. paa Landet. (I ældre Skrifter ogsaa Beliggenhed, Lands Beskaffenhed.) 2. den Forbindelse af Tilfælde og Omstændigheder, hvorved en Handling foraarsages, lettes ell. fremmes. Occasio. (s. Anledning, der især

br. om det, der nærmest foraarsager noget.) "Anledning kan være det, som i en Række af Aarsager nærmest frembragte Virkningen; det kan ogsaa være den første Aarsag i en vis Række. Leilighed betegner de udvortes Omstændigheder, hvorved en Kraft kan yttre sig. — Den Dovne finder ofte Anledning til at lade den bedste Leilighed gaae unyttet bort." Müller. "Leilighed giør Tyve." Ordspr. At give een Leilighed t. at udmærke sig. Han fandt god L. til at berige sig. "Saa vigtig bliver enhver Tanke, enhver Begierlighed, enhver Hændelse, betragtede som Midler, Anledninger og Leiligheder t. at haabe et bedre Liv." Sneed. At lade en god, beqvem L. gaae unyttet forbi. At tage Leiligheden i Agt; at gribe Leiligheden. "Den snarraadige Anfører — som seer Leiligheden, og griber den." Kampmann. — Ogsaa om beleilig Tid, Stunder. (otium.) Det maa bie til jeg faaer L. I Eftermiddag har jeg bedre L. dertil. 3. Tilstand, Beskaffenhed, Evne. (conditio, facultas.) "Sagens Leilighed." A. S. Vedel. Min L. er ikke dertil. "Saamange Borgemestere og Raadmænd, som Byens Leilighed udkræver." D. Lov. III. 4. 1. Jeg har ikke L. til at giøre stor Bekostning. 4. tilfældig Befordring p. Reiser. At træffe en L. til Hovedstaden. Han er reist m. en Leilighed fra Landet. = Leilighedsarbeide, et. A. fremkaldt mere ved Omstændigheder, end v. Drift og Forsæt. Leilighedsdigt, et. D. som skrives i en vis Anledning. Leilighedsdigter, en. den, som blot ell. fornemmelig skriver Leilighedsvers. Leilighedsskrift, et. S. som fremkaldes v. en Tidsomstændighed. Leilighedssmigrer, en. den, som i Haab om Fordeel griber enhver forekommende Leilighed til at smigre f. en Person. (Malling.) Leilighedstale, en. Tale, som holdes v. en vis, især mindre betydende Leilighed. (f. Ex. Liigprædiken.) leilighedsviis, adv. ved Leilighed, naar L. gives; ikke strax ell. til enhver Tid.

Leilænding, en. pl.-er. i Norge: d. s. s. Fæstebonde.

Leir, en. pl.-e. [Gl. T. Legar. Over T. og Sv. Läger. s. Leie, et.] Plads under aaben Himmel, som indrettes t. Opholdssted og Natteleie f. Krigsfolk i længere Tid. At slaae Leir ɔ: indrette Leiren v. at opslaae Telte o. d. At ligge i Leir. At afstikke, forskandse en L. (uegentl. br. det undertiden om Hæren, som ligger i Leir. At bryde op m. Leiren.) = Leirkonst, en. den K. at indrette og befæste en Leir. (Jahn.)

Leire sig, v. rec. 1. slaae Leir. Hæren leirede sig nær ved Floden. "Han laae i Vognborgen, og Folket havde leiret sig omkring ham." 1 Sam. 26. 5. 2. uegentl. sætte eller lægge sig, især hvor Flere ere samlede. Selskabet leirede sig i Græsset. — figurl. "Han, hvis Vrede leirer sig omkring mit Hegn paa Jorden." Evald.

1. Lem, en. pl. -me. [Isl. Hlemmr.] Lukkelse (af Brædder) f. en Aabning p. et Huus e. d.; Dør, der tiener i St. for Vindue, ell. der lukkes ovenfra, som et Laag. Deraf: Kielderlem (der baade bruges om Lukkelse f. et Kieldervindue og f. Nedgangen til Kielderen), Loftslem. s. Luge.

2. Lem, et. pl.-mer. [Isl. Limr. A. S. Lim.] særskilt Legemsdeel, Ledemod. "Saa ere nu Lemmerne mange; men der er eet Legeme." 1 Cor. 12. 20. At føle Smerte i alle sine Lemmer. — figurl. d. s. s. Medlem. Et Lem af Menigheden. Saaledes: Almisselem, Hospitalslem. = lemlydt, adj. d. s. s. lemlæstet. (V. S. O.) lemlæste, v. a. 1. (af Isl. *lesta*, fordærve, forslaae.) skille v. et Lem, fordærve et ell. flere Lemmer p. een. At saare og lemlæste een. Deraf: Lemlæstelse, en. (Lemlæstning. Malling. Skand. Mus. 1803. II. 2. 13.) lemrørt, adj. v. rørt af Slag paa en Legemsdeel; paralytisk. (Colding.) lemslagen, adj. v. saaret ell. pryglet p. sine Lemmer. (V. S. O.) — Lemmebygning, en. Lemmernes Dannelse og Forhold i et Legeme. En fiin, svær, veldannet Lemmebygning.

Lemfældig, adj. [formodentlig af Lempe.] lempelig, skaansom, ikke haard eller streng; overbærende. (lenis, mitis.) En lemfældig Dom, Straf. "Paa det ikke Nogen v. lemfældig Omgang skulde give dem Mod til dristige Forsøg." Guldberg. — Deraf: Lemfældighed, en. ud. pl. "Mildhed er — den Mægtiges Lemfældighed imod sin Undermand, naar han skal straffe." B. Thott. "Man viser sig sagtmodig, fordi man venter sig mere Fordeel af sin Lemfældighed, end af Hævngierrighed." Basth.

Lemon, en. pl.-er. (ell. Limon.) en i Sydlandene almindelig Frugt, hvoraf gives flere Arter og Afarter (især: Citronen og Pomerantsen.) Citrus. = Lemonasia, en. Lemoner syltede i Eddike og skarpe Krydderier. — Lemonade eller Limonade, en. (Fransk.) En Drik af Lemonsaft, Vand og Sukker.

Lempe, en. ud. pl. [Isl. Lempi. A. S. Lempe. jvf. det Tydske Glimpf og glimpflich.] 1. forsigtig, behændig, besindig, sagtfærdig Adfærd og Fremgangsmaade. At giøre noget med Lempe. At fare m. Lempe. 2. Leilighed, beleilig Tid. (Vedel. "Man har i Sind, om dertil Raad og Lempe stander, at gaae p. Fransken løs." Bording. II. 409. forældet.) 3. godt Navn og Rygte. (forældet. "Ere Ordene ikke nogensÆre og Lempe for nær." D. Lov. VI, 21. 4.) = lempelig, adj. [Isl. *lempilegr.*] 1. som skeer m. Lempe, sagtelig, ikke haard, lemfældig. Paa en lempelig Maa-

de. En lempelig Straf. At tage lempelig v. noget. "Hun satte sig saa lempelig v. Sengen v. den Lykkeliges Fødder." Baggesen. (Det br. sielden om Beskaffenhed hos en Person, skiøndt efter Sporon: "en lempelig Mand er den, som veed at passe Tid og Stund, Orden og Maade; føielig den, som forstaaer at give efter for mødende Hindringer.") 2. passelig, beleilig. (A. S. Vedel. forældet.)

Lempe, v. a. 1. [Sv. lempa.] lave, skikke, passe, indrette. At lempe det ene efter det andet. "Han skulde derefter lempe sin Mening og Forslag tvært imod." Colding's K. Hist. At lempe sin Tale efter Selskabet, man er i. At lempe sig (føie sig) efter Andre, efter Tiden, Omstændighederne. "Egen Fordeel maa tvinge, endog den Uvillige, til at lempe sig efter hans Hensigter." Kampmann.

Lend, en. pl. -er. [Isl. og A. S. Lend. T. Lende. Sv. Länd. E. Loin. Skrivemaaden vakler imellem Lend og Lænd; den første er at foretrække.] 1. den Deel af Ryggen, Siderne og Underlivet hos Mennesket, som er imellem Ribbenene og Hofterne. Lumbus. "Læg din Haand under min Lend." 1 Moseb. 24. 2. "Linnede Underklæder — fra Lenderne indtil Laarene." 2 Moseb. 28. 42. "Hver haver sit Sværd om or' sin Lend." Høis. 3. 8. "Han havde et Læderbælte om sin Lend." Matth. 3. 4. At spænde et Bælte om sin Lend. At have Smerte i sin høire Lend. 2. i mere udvidet Bemærkelse forstaaer man v. Lenderne ogsaa den øverste Deel af Laaret, fra Hoften indtil Sædet. At slæbe Lenderne efter sig. (Moth.) 3. hos Hesten forstaaer man ved Lend den Deel af Overkroppen, som ligger imellem Ryggen og Krydset, eller udgiør den bageste Deel af Ryggen, med 6 Lendehvirvler. = Lendebeen, et. d. s. s. Hoftebeen. Os coxæ. (Moth.) Lendeblod, et. en Sygdom hos Hornqvæg, naar Blod løber ud af Aarerne i Endetarmen, og samler sig der i størknede Klumper; hvorved foraarsages Ømhed over Lenden og Afmagt i Kroppen. Lendebrud, et. 1. Lendens ell. Hoftens Brud v. Fald e. desl.; Hoftebrud. 2. Bryden ell. Værk i Lenden. (Lumbago. Moth.) lendebrudt, adj. v. hoftebrudden, hoftelam. (Moth. Ogsaa om Heste, som have Hul eller brudt Skade i Lenden ell. Krydset. V. S. O.) Lendebyld, en. B. der sætter sig paa Lenden. Lendefang, en. Sygdom hos Heste, der medfører en Lamhed i Bagkroppen, eller Uformuenhed til at føre denne Deel af Kroppen frem m. sædvanlig Kraft. (I St. for denne, hos Almuen forekommende Benævnelse bruges i Alm. Krydslamhed.) Lendegigt, en. s. Lendeværk. Lendehvirvel, en. pl -hvirvler. de fem nederste Hvirvelbeen i Rygraden. lendelam, adj. hoftelam; krydslam. Lendepude, en. P. som tilforn undertiden brugtes til at lægge over Hofterne ell. under og omkring Lenderne. Lendesmerte, en. Smerte i en Lend. Lendestykke, et. det Stykke Kiød af et slagtet Høved, som tages af Lenderne, og indbefatter Mørbraden; Mørbradsstykket. (E. Sir-loin.) Lendeværk, en. Værk ell. Gigtsmerte i Lenden; Hofteværk. (Lendesyge, Lendevee. Moth.)

Lendse, v. n. 1. [Holl. lenzen.] i en Storm at seile plat hen for Vinden, med faa ell. ingen Seil, for ved Skibets stærke Fart, enten at seile fra Bølgestyrtningerne, ell. i det mindste formindske de indbrydendes Kraft. At lendse for en rebet Fok, for Takkel og Toug. (Jvf. prange.) "Med Mod i mandigt Bryst han seiler, pranger, lendser." P. A. Heiberg. (Chinafar.) = Lendseport, en. Faldport ell. Skodde, som sættes f. Kahytsvinduerne naar man lendser i en Storm.

Lens, adj. [Holl. lens.] tom. At holde Skibet lens (frit for Vand) ved Pompen. At være lens for Penge.

Lense, v. a. 1. tømme, giøre ryddelig. At lense sine Lommer, sin Pung.

Lente, v. n. s. lænte.

Leopard, en. pl. -er. et Rovdyr af Katteslægten. Felis leopardus.

Leret, adj. s. Leer.

Lerred, et. pl. -er. [Isl. Léreft. Sv. Lerft.] Tøi, som er vævet af Hør eller Hamp. (s. Linned.) Hørlerred, Hampelerred, Blaarlerred. At giøre Lerred. = Lerredsbod, en. Krambod, hvor Lerred og Lintøi m. m. sælges. Lerredshandel, en. H. med Lerred. Lerredshandler, en. og Lerredskræmmer, en. den, som driver Handel m. Lerred. Lerredsskiorte, en. S. af Lerred. (Saaledes: Lerredsbuxer, o. fl.) Lerredsvæver, s. Linvæver (Linnedvæver.)

Lespe, s. læspe.

Let, adj. [Isl. léttr.] 1. egentlig: som ikke veier meget, som i Forhold t. sin Størrelse ei har megen Tyngde; ikke tung. En let Byrde. Lette Vaaben. Saa let som en Fieder. En let Mynt (som ei er fuldvægtig.) 2. figurl. a) som ikke tynger, besværer. Let Mad. En let Viin (som ei beruser.) En let Kiole (af tyndt Tøi.) b) som ei er besværet: Lette Tropper, Krigsfolk ɔ: let bevæbnede. Et let (muntert) Sind. "Let, som den unge Piges Sind." Bagg. (Poet. Ep. 172.) At være let om Hiertet (sorgløs.) "Den viser sin Kraft til at giøre Livet ogsaa udvortes gladere og lettere." Mynster. c) hurtig; ikke seendrægtig, tvungen ell. tung i Bevægelse. At være let til Fods. Hun dandser meget let. "Løbet er ikke i de Lettes Magt." Præd. 9. 11. En let (ɔ: nem, utvungen) Haand, f. Ex. til at skrive, tegne

ıc. (ogsaa overført paa Arbeidet. At skrive en let Haand. En let udkastet Tegning.) d) som ikke koster Møie; det Modf. af vanskelig. Det er en let Sag. Det er ikke let at giøre efter. At have let ved noget. At komme let til noget. Døren gaaer let p. Hængslerne. Han bliver let vred. Han er let at lokke, at overtale. "Naturen har giort alle vore Pligter lette; men vi giøre dem selv besværlige." Sneed. "Du skal mangen Gang giøre dig Livet møisomt, naar du kunde giøre dig det let." Mynster. Veien er let ɔ: haard, ikke tung at kiøre paa. e) som ei er dyr. Let Kiøb. Lette Priser. Et let Levested. (adv. let sammenføies efter den nyere Skrivebrug med adskillige Participier.) = letbevæbnet, adj. v. som har faa og ikke tunge Vaaben. letflydende, adj. v. som let smelter (om Metaller; modsat strengflydende.) letfodet, adj. snar, hurtig til Fods. letfølende, adj. v. som let røres ell. tager sig noget nær. (V.S.O.) lethændet, adj. som har en nem, let Haand. letnemmet, adj. som har let v. at lære, har let Nemme. modf. tungnemmet. Ogsaa: letnem. "Letnemme Folk." Grundtv. (Deraf: Letnemhed, en. V. S. O.) letseilende, adj. v. som seiler let, hurtigt. Et letseilende Fartøi. — Letsind, et. (hos nogle Nyere) d.s.s. Letsindighed. letsindet, adj. som har et let, sorgløst, ubekymret Sind. (V. S. O.) jvf. letsindig (nedenfor.) — letsmeltelig, adj. letflydende. letspringende, adj.v. (Evald.) letsvævende, adj. v. (Pram.) letsøvnet, adj. som let vaagner, som ei sover haardt ell. tungt. lettroende, adj. v. tilbøielig til at troe Alt hvad der siges, t. at antage enhver Ting uden tilstrækkelig Grund. Deraf: Lettroenhed, en. ud. pl. letvæbnet, adj. d. s. s. letbevæbnet.

Letfærdig, adj. [T. leichtfertig.] 1. i ældre Skrifter: let at føre. "At de Danske havde ikke saa letfærdige, men vældigere og stærkere Vaaben, end de." Vedels Saxo. 29. — Ligeledes forældet er Bemærkelsen: letsindig, skiødesløs. "Er Nogen i Gierningen letfærdig ell. i Bestillingen seendrægtig." N. Mich. Aalborg. (Jesuit. Hist. 1607.) 2. usømmelig, uskikkelig, utugtig, ikke ærbar ell. anstændig, fornemmelig i Lader og udvortes Adfærd; men ogsaa om Handlemaade og Levnet. En letfærdig Qvinde. Løs og letfærdig Snak. "Et letfærdigt Levnet; letfærdigt Selskab." D. Lov; hvor det baade bruges for ukydsk, løsagtig, VI. 13. 3 og 29, og for usømmelig. "Letfærdig og forargelig Legen om Juul." D. L. VI. 3. 11. See 2—2—1. "Letfærdige Folk" kaldes de, som letfærdigen sværge og bande." VI. 2. 3.) I Talebrugen ere Graderne i Udtrykket: letfærdig, ukydsk, vellystig, løsagtig, liderlig. = **Letfærdighed**, en. ud. pl. letfærdig, usømmelig, utugtig Adfærd. "De skammede sig ved, om ikke at være ukydske i Hiertet, saa dog at vise aabenbare Tegn til Letfærdighed." Schytte. "Letsindig Ligegyldighed f. Anstændighedens Regler, der har ukydske Ord og Gebærder til Følge, kaldes Letfærdighed; ved slette Vaner og Følesløshed for det Anstændige bliver den til Gemeenhed." Müller. (pl. Letfærdigheder forekommer sielden for: letfærdige Handlinger. "Hvad, om det er Letfærdigheder, Løierier, Kaadheder, ja vel Uteerligheder, hvortil man lader Barnet være Vidne?" Rahb. Tilsk. XI. 331.)

Lethed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være let, i egentl. Bem. og figurl. særdeles i Bemærk. 2, c. d. e Byrdens L. Lethed i Gang. Prisernes Lethed. At tale, skrive med Lethed.

Letsindig, adj. som ikke betænker, overveier sine Handlinger, før de foretages, og er ligegyldig v. deres Virkninger eller Følger; som tager alting let, det Vigtige med det Ubetydelige. "I fortrød letsindige Tro til besnærende Tale." Hertz. — Da den Letsindige sædvanlig er ustadig, ubestandig, uden Fasthed, br. Ordet ogsaa i disse Bemærkelser. "Letsindig er den, som ikke hefter Opmærksomheden p. noget, som hverken overveier, hvad han er, ell. hvad han vil." P. E. Müller. — **Letsindighed**, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være letsindig. "Men hvorledes forenes Grundighed og Letsindighed m. hinanden?" Basth. (Aand. Taler. 1779. I. 333.) "Hverken den Ubestandige ell. den Foranderlige ere derfor altid letsindige. Det er kun den Ustadige, hvis Adfærd røber Letsindighed." Müller.

Lette, v. a. 1. [Isl. letta.] 1. giøre let, mindske Vægten af noget. egentl. At lette en Byrde. — figurl. borttage det Vanskelige, Tunge; lindre, formilde, husvale. Denne Hielp har lettet mig Arbeidet. "Den Trang, som Arbeidsomhed kan lette, opmuntrer Vindskibeligheden." Sneedorff. En god Vei letter Reisen. At lette eens Sorger. Denne Trøst lettede mit Sind. "Den, som villig letter sin kummerfulde Broders Nød." Thaarup. 2. løfte fra sit Sted. "Den Steen, man ei kan lette, maa man lade ligge." Ordspr. — At lette Anker. Ogsaa absol. Skipperen har lettet i Morges. "Naar Tingen forlader Grunden, er den lettet. — Man siger: at lette Anker; thi det giøres løst fra Grunden" (og løftes fra Stedet, hvor det er kastet.) Sporon. At lette een af Sadelen. At lette p. Skuldrene, lette p. Hatten (løfte den lidet fra Hovedet.) (At lette bemærker Gierningen, hvorved noget bringes fra sit Leie f. at løftes, der udtrykker Gierningen at bringe det i Veiret. Dog siger man: at lette noget fra Jorden, naar det kun skeer i en ringe Høide.

"For at løfte, maa man først lette; men en Ting kan lettes uden at løftes." Sporon.) jvf. løfte og reise. — Lettelse, en. 1. Gierningen at lette, giøre noget lettere (i Bemærk. No. 2. bruges hellere Letning. Ankerets Letning.) 2. figurl. Hielp, Understøttelse, Lindring, Trøst. Det var hende en stor Lettelse, at hun fik Gaarden solgt. — Lettekile, en. pl. -r. kaldes to løse Kiler i Ploven, hvorved Aasen, der hvor den med en Tap gaaer ind i Asædet, kan hæves ell. sænkes nogle Tommer. (Ogsaa: Lettere.) Giersings Landoec. I. 416. (Lettenagler. Moth.)

Lettelig, letteligen, adv. let, p. en let Maade, hurtigt, nemt, uden Vanskelighed.

Letter, pl. (paa en Vogn.) s. Lætter.

Lev eller Leve, en. pl. Leve, Lever. [Isl. Leifr.] blødt Brød, Kage, et heelt Brød. (forældet; men i Almuesproget endnu brugeligt.)

Leve, v. n. 1. (har.) [Isl. lifa. N. S. leven.] 1. være til som organisk, selvvirksomt Væsen, have Liv. (I uegentl. Udtryk om hele Naturen, ell. om ethvert organiseret Væsen; saaledes ogsaa om Planter; men dog egentl. og fornemmelig kun om Skabninger, som have dyrisk Liv.) At leve op igien, komme til Live, faae Liv p. ny. — act. At leve et lykkeligt, virksomt, møisomt Liv. At leve sin Tid hen; leve sine Dage hen i Ro. At leve een over. (s. overleve.) 2. uegentl. a) opholde, vedligeholde Livet. At leve af Plantefødeː "Mennesket lever ikke allene ved Brød." Matth. 4. 4. At leve af et Haandværk. Han har det, han kan leve af. Han kan ikke leve af sit Embede. "At leve i nogle Aar saaledes, at man siden har intet at leve af." Sneed. b) tilbringe sit Liv. At leve p. Landet, i Byen, v. Hoffet. c) indrette, føre sit Liv, opføre sig. At leve roligt, stille, gudfrygtigt, tarveligt, overdaadigt. At leve som en Eremit. At leve som Folk pleie. At leve i Venskab, i Fortrolighed med een. En Mand, som veed, har lært at leve ɔ: har en god, fiin Levemaade. d) i d. Tale og hos Almuen: faae noget at leve af ɔ: at spise. = Leveaar, et. pl. d. s. Aar af eens Levetid. Levealder, en. 1. den Tid, en Skabning, og især et Menneske lever; Livstid. Elefanten har en lang L. Menneskets længste L. "Disse ældgamle Stater have, v. at omdanne sig selv, givet sig et nyt Liv for at begynde en ny Levealder." O. Guldb. 2. den Levetid, som efter Udregning i Giennemsnit tillægges Mennesket; en Menneskealder, Generation. Levebrød, et. Næring, Livsophold; især den, som følger med et Embede, en Bestilling, Tieneste. (s. Bestilling, 2.) At hielpe een til et godt L. "Da Betieninger, i Stedet f. at være Levebrød, og bortgives for at hielpe Personer, nu blive Embeder." Rahb. Levedag, en. En Dag af Livet, en Dag at leve i. "En mægtig Rad af stolte Levedage." Grundtv. Levedage, pl. Livstid. Jeg har aldrig i mine Levedage hørt sligt. Leveevne, en. Levekraft. "Electrisk Stød hver Leveevne faaer." Storm. Levefrist, en. Levetid, som er tillagt eller tilfalden een. "At forunde de Tiders Mennesker en længere Levefrist, end deres Afkom." Eilschow. levekied, adj. kied af Livet. (Moth. Kruse.) leveklog, adj. som besidder Leveklogskab ɔ: Færdighed til at vælge den rette Fremgangsmaade i Livets forskiellige Forhold. Levekraft, en. Kraft, som vedligeholder Livet, hvorved Livet bestaaer; Livskraft. (Storm.) "Jeg foretrækker — vilde Levekræfters Anarchie for livløs Orden i Culturen." Bagg. Levekreds, en. det Selskab, hvori man sædvanligen tilbringer sit Liv. "Man betragte hans Levetid og Levekreds, saavel i Island, som i Norge." P. T. Wandal. Levelyst, en. Lyst til at leve længere, Lyst til at nyde Livet. (Bagg. Labyr. II. 90.) "Det er saa langt fra at Levelysten aftager, at den endog voxer og tiltager." Pal. Müller. Levemaade, en. ud. pl. 1. Maade at leve, at opføre sig paa. (s. leve, 2. c.) En uordentlig L. 2. særd. en god Maade at opføre sig paa, i det selskabelige Liv, m. Hensyn til udvortes Adfærd og Høflighed. Han er uden al L. Deri viste han ingen L. En Mand af L., af almindelig, af god, af fiin Levemaade. "De Folks Grovhed er næsten ligesaa støiende, som de Andres Høflighed og Levemaade." Rahbek. "Levemaade er beslægtet med Høflighed og Artighed, uden dog at være det samme. Den har overhovedet hiemme i det selskabelige Liv — og fiin Levemaade eller Fiinhed, der yttrer sig som en i høi Grad skærpet Sands for det Velanstændige, (især i de høiere Selskabskredse." P. E. Müller. (jvf. ogsaa beleven, Belevenhed, der staaer i samme Forhold til Levemaade, som Artighed til Høflighed. "Naar Artighed er forbunden m. Færdighed i at behandle Hverdagssamtalens Gienstande paa en tækkelig Maade, bliver den til Belevenhed." Müller.) 3. i Almuesproget: Føde, Mad og Drikke. God, daarlig L. Leveorden, en. Orden, som man iagttager i sit Liv, i Spise og Drikke m. m., Leveskik. Leveplan, en. Plan, Regler, hvorefter man indretter sit Liv. Leveqvæg, et. Q. som ei er bestemt til at slagtes. (modf. Slagteqvæg. Saaledes: en Levegriis, et Levesviin, o. fl.) Leveregel, en. Forskrift for Handlemaaden i Livet. Leveskik, en. En vis indført Skik ell. Brug i en enkelt Persons ell. i en Mængdes Levemaade. (M.) Levestand,

en. Stand, hvori een lever, som han tilhører. (C. Frimann.) Levested, et. 1. Opholdssted for levende Væsener i Alm. "Dette Dyrs Gang er af Naturen indrettet efter dets Levested." (M.) 2. Opholdssted for Mennesker, især m. Hensyn t. Omkostninger. Et dyrt, billigt L. Levetid, en. den Tid, Livet varer, Livstid. I denne Konges L. Levetraad, en. figurl. Udtryk for: Levealder, Levetid. "Og ei skal Fortvivlelse skære for Tiden min Levetraad af." Rahb. (Digte. 1802. I. 143.) levetræt, adj. træt af at leve, levekied, livstræt. (F. Guldberg. Digte. 1803. I. 273.) Levevei, en. Maade, som een vælger til at nære sig. En usikker, farlig Levevei. Levevæld, et. figurl. Kilde, Ophav til Liv og Næring; Livskilde, Næringskilde. "Det Levevæld, som flyder fra Staten i hans Skiød." Evald.

Levende, partic. af leve, br. hyppigen som adj. i Bemærkelsen: som har Liv, som lever, er i Live. (T. lebendig; modsat: livløs, død.) Levende Væsener. At blive levende igien. Ingen levende Siæl (intet Menneske.) "Alt det Levende havde med Livet tillige faaet Kraft til at sørge f. Livet." Guldberg. 2. figurl. som bestaaer i, har sin Grund i et levende Væsen. Et levende Vidne, Vidnesbyrd, Exempel. Et levende Sprog (som tales.) 3. Ligeledes i andre figurl. Udtryk: En levende Følelse (stærk, kraftig, som har Indflydelse paa Villien.) "Din Kundskab er bleven virksom, din Tro er bleven levende." Mynster. Et levende (livfuldt) Indtryk. Levende Forestillinger. Et levende Billede (udtryksfuldt, livfuldt.) At være af et levende (livesligt) og muntert Temperament. "Det opvakte, det raske, det levende Hoved." Rahb. Der er meget levende (livfuldt) i denne By, Gade (megen Færdsel, Rørelse.) En levende Kraft (i Mechaniken: som fremvirker Bevægelse.) Levende Kilder (som rinde.) Levende Gierde, l. Hegn (som bestaae af plantede Trøer eller Buske.) Levende Blomster (virkelige, naturlige; modsat: konstige, eftergiorte.)

Lever, en. [Isl. Lifur.] et Indvold hos Pattedyr, hvis Bestemmelse er at afsondre Galden. = Leverbetændelse, en. Inflammation, B. i Leveren. Leverbrand, en. Leversygdom hos Hornqvæg og Faar. leverbruun, adj. som har Leverens lysebrune Farve. Leverbyld, en. Byld i Leveren. Levererts, en. Et Slags Qvægsølv-Erts. Hydrargyrum hepaticum. Leverfarve, en. leverbrunn Farve. leverfarvet, adj. leverbruun. Levergang, en. Canal, hvori Galden føres fra Leveren (ductus hepaticus.) V. S. O. levergroet, adj. forstoppet i Indvoldene. (V. S. O.) Leverikt, en. En vis Sygdom hos Dyr, især Faar. Levermalm, en. Et Slags Sølverts. (Brünnich.) Leverorm, en. Orm, som avles i Leveren hos Dyr. Leverplet, en. leverbrune Pletter, som fremkomme i Huden hos Mennesket, og som, naar de ere mindre, kaldes Fregner. Leverpølse, en. Pølse af hakket Lever (især Gaaselever) m. m. Leverriim, et. Skiemteriim, som man tilforn brugte at giøre v. Maaltider, naar man spiste Fiskelever. leversyg, adj som har Skade i Leveren. Leversyge, en. Skade, Sygdom i Leveren. Levertran, en. T. som koges af Sødyrs Lever. = levret, adj. [Isl. lifradr.] siges om Vædsker, især Blod, der løbe sammen og størkne, liig en Lever. Levret Blod.

Levere, v. a. 1. [af det T. liefern] i dagl. Tale: 1. flye, række, give. (Jeg leverede ham Brevet i egen Haand. "At man stiller sig v. det, man haver, og leverer det til en Anden." B. Thott. I. 110.) 2. yde, svare, afgive til. Der skal leveres 100 Læs Hø til de kongelige Stalde. Bønderne kunne levere Korn i Stedet for en Deel af deres Skatter.

Levkoi, en. pl. -er. En vellugtende Blomst, som dyrkes meget i Haverne. Cheiranthus.

Levne, v. a. 1. [Isl. leifa. A. S. læfan, *relinquere.*] lade tilovers, lade blive, efterlade. At levne Mad paa Tallerkenen, Fadet. Ilden levnede intet. "Nei, levn dem ingen Tid, at føle det, som saarer." N. Brun. = Levning, en. pl. -er. det, som er levnet, som ei er brugt, fortæret, forgaaet. At giemme Levninger (af Maden.) Levninger fra Oldtiden. Helgenlevninger (Reliquier.)

Levnet, et. ud. pl. [Isl. Lifnadr.] et Menneskes hele udvortes og indvortes Maade at leve paa, Opførsel, Vandel; "Indbegreb af Alt, hvad Mennesket giør og lader." At føre et ordentligt, dydigt, ryggesløst Levnet. (Men: At leve et langt, lykkeligt Liv; da Levnet især gaaer ud paa den moralske Opførsel og paa det virkende, handlende Liv.) "Levnet er Maaden, hvorpaa et Menneske tilbringer sit Liv — og indbefatter altsaa meer end Vandel. Der gives intet evigt Levnet, men vel et evigt Liv; thi Levnet forudsætter en jordisk Tilværelse." Müller. At fortælle, beskrive eens Liv og Levnet. Det var en Plet i hans Levnet. "Findes de at ligge i et ondt Levnet tilsammen." D. L. VI 13. 13. = Levnetsbane, en. figurl. d. s. s. Levnetsløb; et enkelt Menneskes Liv med dets særstilte Skiebne. (Pram. Olufsen.) Levnetsbeskrivelse, en. Fortælling om et Menneskes Levnet; Biographie. Levnetsbeskriver, en. Biograph. Levnetsforhold, et. Forhold, Stilling i Livet,

hvori et Menneske staaer t. andre. **Levnetsløb**, et. Indbefatning af et Menneskes Levnet; Række af Tildragelser, Begivenheder, der udgiøre eens Levnet. **Levnetsmidler**, pl. de Ting, som tiene til Livets Ophold; Fødevarer.

Levning, en. s. under levne.

Levret, adj. s. Lever.

Levse, en. pl.-r. (s. Lev.) i Norge: blødt Brød. (forskiell. fra Fladbrød.)

Lexicon, et. s. Ordbog.

Li, en. Isl. Hlid, Side, Biergside. s. Lid ell. Lide. "Paa høire Haand, paa venstre Li." Baggesen. (i Norge bruges: Fieldli, Nordli, m. fl.)

Liberi, et. pl.-er. [det franske livrée.] Tienerdragt, udmærket v. Farve, Snorer, Besætning eller andet Aftegn, som Herrer give deres mandlige Tyende. (Moth.)

Lid, en. ud. pl. [Isl. Lid, Hielp.] Tillid, Fortrøstning. "O min Lid, som hielper mig i Nødens Tid." Bording. I. 232. At slaae, sætte sin Lid til noget. "Gud bedre den, som skal til fremmed Hielp slaae Lid." Bording. Man kan ikke fæste Lid til hvad han siger, lover (ɔ: troe, stole paa.)

Lid ell. **Lide**, en. [Isl. Hlid.] 1. Side, Kant, Verdensegn. (s. Led.) "I denne Lid." Riimkr. Østerlide, Vesterlide: forekommer hos nyere Digtere. 2. Bakke, Skraaning, Biergside. "Thi Sol gaaer under Lide" (gaaer ned.) Arreboe. Hexaem. 64. "Tæt under Lide der løber en Sti." Storm. (Zinkl. Vise.) "Under Biergelid." Arreboe. 148. 3. Eng, Slette, Pratum. Moth; der ogsaa tillægger det Bemærkelsen: høi Agerjord. ager clivosus.) "Skov, Mark og grønne Lide." Arreboe. "Nu siunger Lerken lydt, høit over grønne Lide." Samme. Hexaem. 202. (Ordet er i alle 3 Bemærkelser forældet; ell. forekommer kun hos Digtere.)

1. **Lide**, v.a. led, lidt. [Isl. lida.] 1. udstaae, taale, giennemgaae, udholde. At lide Nød, Mangel, Sult. "Man lider ofte Uret, fordi man er f. svag til at skaffe sig Ret; og taaler ofte Uret, fordi man seer, at man ikke er tient m. at skaffe sig Ret." Sporon. Han har lidt meget Ondt. En Lidende ɔ: Syg. (Lide, forholde sig lidende, bruges ogsaa om den, der kun modtager Virkninger udenfra; og modsættes da: at handle, virke.) 2. fordrage, finde sig i, taale. Her lides ingen Angivere. Jeg lider ingen Falskhed. Denne Sag lider (taaler) ingen Opsættelse. "Haver Nogen Erinde, som ikke lider Ophold." D. Lov. VI. 3. 5. (jvf. taale.) 3. synes om, holde af, ynde. (br. i Alm. i god Mening; men bestemmes dog ofte nøiere v. Tillægsord.) De to har altid kunnet lide hinanden. Jeg lider hende meget vel. Han kan ikke lide dette Slags Mad. "Det, som man godt kan lide, behøver man ingen Konst for at taale." Sporon. 4. som v. n. befinde sig, være i en (god ell. slet) Tilstand. Hvordan lider den Syge? "Og at han uden mig et kunde lide vel." Wessel. (Næsten forældet.) = **lidelig**, adj. [Isl. lidanlegr.] taalelig, som kan udholdes. (s. ulidelig.) Lidelige Vilkaar. (A. S. Vedel.) — **Lidelse**, en. pl.-r. 1. Tilstand, hvori man lider Ondt; Liden. I Lidelser var han taalmodig. 2. det Onde, som lides; Smerte, Vaande, Krænkelse. "Naar Smerten bliver varigere, og derved undertrykker Kraften, ell. naar den vækker Bevidsthed om en aftagende Kraft, bliver den til Lidelse." Müller. Han udholdt mange Lidelser. "Vi lære v. egne Lidelser at have Medlidenhed m. Andres." Bagg. (N. Klim.) Sindslidelser, Siælslidelser.

2. **Lide**, v. n. (bøies som foregaaende; men bruges neppe i de sammens. Tider.) stole paa, forlade sig paa, fæste Lid til. At lide p. eens Ord, Løfter. Du kan lide paa, at det er sandt. "Hvo Dyst vil ride vel, p. Svenden lider ei." Bording. "Om du i en Iil den Daarskab har begaaet, at lide paa en Hofmands Smiil." Storm.

3. **Lide**, v. n. imperf. led. [Isl. lida.] skride frem, gaae fremad, forløbe. Tiden lider. (s. forleden.) Det lider ad Tiden at vi skulle hiem. (Moth.) Da det led mod Aften. Det lider mod Enden m. ham. Arbeidet lider godt. Det vil ikke lide m. Arbeidet. (En modsat intransitiv Bemærkelse: tøve, vente paa ell. efter, er forældet; men brugelig i Jylland. "Min Fader monne efter mig lide." en gl. Vise.)

Liden, adj. n. lidet. pl. smaa. compar. mindre. superl. mindst. [Isl. litill. jvf. lille.] som ei har betydelig Størrelse, Udstrækning, Omfang, Vigtighed; det modsatte af stor (eller af megen, meget.) En liden Pige; et lidet Barn. Han har kun liden (ringe) Aarsag dertil. Af liden Værdi. Giv mig lidet (eller lidt) deraf. Lidet er bedre end Intet. "Tag kun Velsignelsen ei bort, saa er mit Lidet altid stort." C. Frimann. (uagtet smaa altid br. som pl. af liden og lidet, forekommer det dog med Adj. best. Artikel. (det Store, det Smaa) som sing. (I den kiøbenhavnske Mundart siges endog: den Smaa, den smaa Dreng.) Man siger altid: i det Smaa (ogsaa: i Smaat); og det er en ganske usædvanlig Talebrug, naar Bagg. skriver: "Hvis man var i lidt meer, end i det Lille stor." Danfana. I. 205. ("Liden br. sielden i saadan figurl. Bemærk. (som stor og høi); men oftere smaa; begge snarere i Modsætn. af høi, end af stor." L. Heiberg. Hos Sporon læses: "Et Sværmeri, som røber en lille Siæl.") jvf. mindre.

[I daglig Tale og jævn Stil bruges ft Alm. lille, (især hvor Talen er om legemlig Størrelse) saavel for liden, som lidet. En lille Pige. Det lille Barn. Lille Hans. Lille Karen. Den Lille ɔ: det lille Barn. Det sammendragne neutr. lidt bruges vel uden, men aldrig med Art. Han bad om lidt Brød. Lidt ell. meget. Men: et lidet Barn. Det lidet (eller lille) Skrift.] = Lidenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være liden. Det Mods. af Storhed.

Lidenskab, en. pl.-er. [af det T. Leidenschaft.] en i Sindet herskende, stærk og varig Tilbøielighed eller Begierlighed, som, v. sin Magt over Villien, svækker saavel andre Tilbøieligheder, som Fornuftens Raadighed, der, hvor denne kommer i Strid m. Lidenskaben. "Lidenskab betegner en Tilstand, hvori Siælen ligesom drives af en fremmed Magt, der virker i dens Indre. — Man føler Lidenskab for noget, Affect (Sindslidelse) ved noget." Müller. = lidenskabelig, adj. 1. som let kommer i Lidenskab, som har stærke Lidenskaber. 2. grundet i Lidenskab, meget heftig. En lidenskabelig Kiærlighed, Begierlighed. — Lidenskabelighed, en. ud. pl. en af Lidenskab behersket Siælstilstand.

Liderlig, adj. [T. liederlich.] i høi Grad hengiven t. Vellyst og Løsagtighed; meget ukydsk, løsagtig. — Deraf: Liderlighed, en. ud. pl. (der br. baade om Tilbøieligheden, og om dens Yttring i Handling og Levnet.) jvf. Løsagtighed. "Løsagtigheds høieste Grad kaldes Liderlighed." P. E. Müller.

Lidet og lidt, adv. af liden. [Isl. litt.] ikke meget. — Men det br. ogsaa a) for: ikke, slet ikke. Det hialp ham lidet, at han viste sig uartig. b) i negtende Sætninger. Det skeer ligesaa lidt i Dag, som det skete i Gaar. Han vil ligesaa lidt tvinges, som tvinge Andre. c) for: noget. Han blev lidt vred. Det falder lidt kostbart. — Lidt efter lidt, efterhaanden, paulatim.

Lidkiøb, et. Kiøb, stadfæstet v. Drik. At drikke Lidkiøb; i dagl. Tale: Ligkiøb. (gl. T. Lyckoyp.) Hos Colding: Leikiøb, sponsio. (Om Ordets Oprindelse, see Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 447. 733.)

Lidse, en. pl.-r. [T. Litze. Isl. Lissur, *limbus vestium*.] et snoet, smalt Baand, en tynd Snor. At kante m. Lidser. En Silkelidse, Snorelidse. — Lidsevæver, en. pl.-e. den, som væver Lidser, Snore og desl.

Lieutenant, en. pl.-er. [Fransk. udtales her: Løitnant.] Officeer af den ringeste Grad, i Sø- og Landmagten.

Liflig, adj. [Isl. liuflegr, af liufr, blid, kiær.] behagelig, yndig, sød (især om det, som paa en mild Maade vækker behagelige Fornemmelser i Lugtens, Hørelsens, Smagens Sands.) En liflig Lugt. En liflig Sang. Liflige Toner. En liflig Drik. "Hans Torden være liflig i mit Øre." Evald. — Liflighed, en. ud. pl. Behagelighed, Sødhed.

Lig, adj. s. liig. [Endestavelsen lig i Adjectiver, oftest tilføiet et Substantiv, udtrykker en m. dettes Begreb beslægtet, ell. dette tilkommende, tilhørende Beskaffenhed: barnlig, borgerlig, fyrstelig, hiertelig, huuslig; undertiden en Gientagelse i en vis Tid: aarlig, daglig, maanedlig; tilføiet et Verb. en Duelighed ell. Mulighed: tænkelig, rørlig; og føiet t. et Adj. d. s. s. agtig: blaalig, rødlig, syrlig.]

Lig, et. s. Liig.

Lig (Liig), et. pl. d. s. det Toug, der er indsyet i Kanterne af et Seil, f. at hindre det fra at trevles og sønderrives, og hvoraf, efter Seilenes Skikkelse og Stilling, gives: staaende Lig ell. Standerlig, Underlig, Agterlig, Raalig, o. fl.

Lige, adj. og adv. (uden Forandring i Kiøn ell. Tal.) [Isl. liki.] 1. som ei er kroget, skiæv ell. krum. (T. gerade.) En lige Linie ɔ: den korteste imellem to Punkter. Veien er ikke lige, men giør mange Bugter. Den lige Vei er den bedste. Saa lige som en Snor. 2. som er af samme Beskaffenhed (i en vis Deel eller Hensigt, men især m. Hensyn til Størrelse eller Tal) som en anden; eens, ligedan. (T. gleich.) De vare lige i Alder, Stand og Herkomst. At være lige med en Anden, lige berettiget. "Du haver giort dem lige m. os, som have baaret Dagens Byrde." Matth. 20. 12. "Det fornemste ved Venskab er, at giøre sin Ven lige ved sig selv." B. Thott. Af lige Størrelse, Vilkaar, Beskaffenhed. At dele noget i to lige Dele. "Naar du hører dem kaldes sagtmodige, som lade Alt være sig lige." Mynster. 3. i Regnekonsten: et lige Tal ɔ: et saadant, der uden Overskud lader sig dele m. to (modsat: et ulige Tal.) At lade fem være lige ɔ: være sorgløs, ligegyldig. 4. adv. a) (til adj. No. 1.) At gaae, staae lige, skrive lige, holde Legemet lige. b) (til adj. No. 2.) De ere begge lige gode. Det er endnu lige nær. Lige stor, lige lang, lige mange, lige faa. c) Tallet gaaer lige op (i Division.) d) netop, nøie. At slaae lige til. Lige til Pas. Jeg kan ikke saa lige sige det. "At lade hendes Blikke sige hvad selv hun vilde ei saa lige." — "Een, hvis Navn saa lige jeg husker ikke meer." Baggesen. "Men, hvor det findes, veed jeg ei saa lige." J. L. Heiberg. — Lige i Dieblikket ɔ: strax, uopholdelig. e) om Tid og Rum, hvor det mere udtrykkeligen bestemmer det angivne Punkt eller Sted, og staaer undertiden overflødigt. Lige til den lyse Dag. Han fulgte hende lige til (indtil) Huset. Haren

løb lige over Veien. Lige for Porten, lige for hans Dine. Denne Vei fører lige til Slottet (ɔ: ingen andensteds hen.) = De følgende Sammensætninger skrives sædvanl. i eet Ord: ligeaarig, adj. af eens Alder, ligealdrende. "Ligeaarig med ham, skiøndt modnere af Forstand og Hierte." Rahbek. "Tidlig trænger Barnets Hierte dog til ligeaarig Ven." Samme. ligearmet, adj. som har lige (ikke krumme) Arme. En ligearmet Vægtstang. ligeartet, adj. af een Art, Beskaffenhed; eensartet (homogen.) Treschow. ligedan, adj. eens, lige (2), af samme Dannelse, Beskaffenhed; lignende. Den anden er ligedan. Begges Udseende var ligedan. "Mennesket — stemmes m. det samme til en ligedan Tænkemaade og Adfærd imod sine Medmennesker." L. Smith. Vi havde ligedanne Tanker, Følelser (mest i d. Tale.) ligedan, adv. paa samme, paa eens Maade. Her gaaer det altid ligedan til. Ligedanhed, en. lige Beskaffenhed, Lighed. (Rostgaard.) Trianglers Ligedanhed (Similitas.) V. S. O. ligedannet, adj. dannet, skikket p. samme Maade. To ligedannede Ting. ligefrem, adv. der ogsaa bruges som adj. 1. lige ud, uden Bøininger, ikke vildsom. Veien er ganske ligefrem (som adv. i denne Bem. skrives det helst adskilt. Kiør lige frem! Vi kiørte lige frem en halv Miils Vei, og dreiede saa af til Høire.) 2. uden Omsvøb ell. Tvivl; klar. Den Sag er ligefrem. Det er ligefrem, at han har Forret. 3. jævn, oprigtig, ikke falsk, ikke stolt (neppe uden m. ubest. Art.) En meget ligefrem Mand. At sige sin Mening ligefrem. (I dagl. T. ogsaa i pl. ligefremme Folk.) Ligefremhed, en. Simpelhed, Jævnhed. (dagl. Tale. V. S. O.) ligefuldt, adv. ikke desmindre, desuagtet. Skiøndt han er fraværende, faaer han ligefuldt sin Deel. ligegyldig, adj. (forskiell. fra lige gyldig.) 1. som ei ligger Magt paa, uvigtig, ubetydende. Det er mig ligegyldigt, om han kommer, eller ei. Han er en ganske ligegyldig Person i denne Sag. Hans Dom er mig ligegyldig. (Men: Forskrivningen er lige gyldig, om den er p. stemplet Papir, ell. ikke.) "At fremstille disse ganske uvigtige og ligegyldige Ting som betydelige og alvorlige." Rahbek. 2. som hverken føler Lyst ell. Ulyst v. noget, som ikke let røres til Deeltagelse; koldsindig. At være ligegyldig ved Andres Uheld. At være ligegyldig i sine Embedspligter; vise sig ligegyldig i en Sag (modsat: ivrig, varm, deeltagende.) Ligegyldighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være ligegyldig. Tingens Ligegyldighed. Hendes L. ved Mandens Død var paafaldende. "Den Ligegyldighed, med hvilken han ansaae al Overflødighed." Sneed. ligehiørnet, adj. rethiørnet, retvinklet. ligekantet, adj. som har lige (ikke afstumpede, afrundede) Kanter. (V. S. O.) ligeliniet, adj. som har, som bestaaer af lige Linier. Ligeliniet Skrift. En ligeliniet (retliniet) Trekant. ligelydende, adj. v. 1. som har eens Lyd. To ligelydende Klokker. 2. ordret overeensstemmende. En ligelydende Gienpart. ligeløbende, adj. v. som gaaer i en lige ell. ret Linie. Ligeløbende Gange i Bierget. (s. jævnløbende.) Ligemaal, et. Overeensstemmelse imellem Delene og det Hele, rigtigt Forhold, Symmetrie. (V. S. O.) Ligemand, en. den, som i indvortes eller udvortes Egenskaber kan maale sig m. en anden, ell. er hans Lige. (mods. Overmand og Undermand.) "Jeg er Eens Ligemand, men en Andens, og ikke min egen; thi hvo er sin egen Ligemand?" B. Thott. "Ligemænd i Dyd er Ligemænd i Lykke." Wessel. ligemeget, adv. uden Forskiel, ligegyldigt. Det er mig ligemeget. Det kan være ligemeget, enten han samtykker, eller ikke. ligemodig, adj. uforandret i Sind og Stemning, eens i Sindet; (det Tydske gleichmüthig, og forskielligt fra ligesindet; men usædvanl.) "Da han stod ligemodig under alle deres Forhaanelser." Mynster. (Præd. 1814. I. 148.) ligesaa, adv. 1. ligeledes. "Gak bort og giør ligesaa." (D. Bibel.) Ligesaa hos os. 2. i samme Grad, Forhold, Mængde. Han giør ligesaa godt Arbeide, som Mesteren. Den ene fik ligesaa meget som den anden. Han er ligesaa trængende, som Broderen. ligesaavel, s. saavel. ligesidet, adj. 1. som har lige, ikke skiæve Sider. En ligesidet Bygning. 2. som har ligestore Sider. En ligesidet Triangel. ligesindet, adj. 1. som er af eens Sind, af samme Tænkemaade; eenssindet. Han er ikke altid ligesindet. To ligesindede Venner. 2. som altid har eet Sind, jævnsindet. "En ubevægelig, ligesindet Rolighed." M. ligeskaftet, adj. (modf. krumskaftet) En ligeskaftet Øxe. ligesom, 1. adv. saaledes, saadan som, som om. Det er ligesom han ikke meer var den samme. Veiret synes ligesom at ville forandre sig. Han blev ligesom noget forbauset. 2. conj. a) der forbinder to Sætninger, som ofte have det samme Subjekt. Jeg afslog strax denne Begiering; ligesom jeg ogsaa erklærede, o. s. v. b) i en Forsætning, hvorpaa saaledes følger. Ligesom han altid viste sig som en god Borger, saaledes ogsaa i dette Tilfælde. c) (om Tiden.) ret som, da, i det Dieblik da. Ligesom Klokken slog tolv. (skrives i denne Bemærk. ogsaa adskilt.) ligetil, adv. (recta.) Han lod sig ikke holde tilbage; men gik ligetil. ligevinklet, adj. som har eens ell. lige store Vinkler. (forskiellig fra retvinklet.) To ligevinklede Triangler. En

ligesidet og ligevinklet Figur. **Ligevægt**, en. lige Tyngde ved to forskiellige Ting, ell. en lige Fordeling af Tyngden p. begge Sider af Tyngdepunktet; Jævnvægt. "Staae opreist p. din Kiøl, hviil p. din Ligevægt." Tullin. figurl. siges to lige stærke Kræfter at være i Ligevægt, at holde hinanden i L. "Modstanden har derfor været i Ligevægt m. Angrebet." Guldb. "Kongedømmet, Raadet og Folkets Forsamling synes at have holdt hinanden i Ligevægt." O. Guldb. "Indretninger, som holde Staterne i Ligevægt m. deres Naboer." Sneedorf. Siælekræfternes Ligevægt. Den politiske L. — ligevægtig, adj. 1. lige tung med noget andet. 2. figurl. lige gieldende, lige betydende. "At denne Ære agtes ligevægtig med Livet." Bastholm.

Lige, en. pl. d. s. (af adj. liig.) 1. Lignelse, liig Skikkelse. (forældet.) 2. Een, som er en Anden liig i visse Egenskaber ell. udvortes Vilkaar; Ligemand; Mage. "Lige søger Lige." "Dybe Suk skal sige, at knap Naturen kiendte hendes Lige." Evald. Man finder ikke let hans L. i Arbeidsomhed. Hun har ikke sin L. i Taalmodighed. "De, som nylig havde været hans Lige ell. Overmænd." Baggesen. N. Klim. Det passer sig ikke for mig og mine Lige. (jvf. Mage, 1.) "Hvad der er hinandens Lige, kan sættes ved Siden af hinanden; hvad der er Mage til noget, kan sættes i dets Sted." Müller. "Aldrig har jeg kiendt hendes Mage; skiøndt jeg har kiendt meer end Een, hendes Lige." Rahb. (Erindringer. IV. 84.) — At give een Lige for Lige ɔ: giøre Giengield. Det er Lige for Lige ɔ: Løn, som forskyldt. — At giøre Lige for ɔ: oprette, erstatte. "Den giør dog Lige nu f. sin Langdrægtighed." Borving. II. 310. [Det kan bemærkes, at n. s. Lige i ældre Dansk ofte br. for: Ret, Skiel; ligesom n. s. Ulige forekommer hos Hvitfeldt for: Uret. "For hver Ulige ham var skeet." Man har ogsaa den Talemaade: At giøre hver Mand Lige og Ret.]

Ligeledes, adv. (af lige og Led, Vei.) paa samme Viis, Maade; ligedan, ligerviis; ogsaa. Jeg gaaer ligeledes derhen. Vi giorde ligeledes.

Ligelig, adj. jævn, efter lige Forhold. En ligelig Deling. "Han vil sin Omhu dele ligelig til alle Samfundsled." F. Schmidt. = ligeligen, ligeligt, adv. paa en ligelig Maade, i lige Forhold. "Arvegodset deelte de ligeligen." Guldb. "Begge ligeligt afveier han, som holder i sin Haand den store Kiæde." S. Blicher. — Ligelighed, en. ligeligt Forhold, ligelig Adfærd; Billighed. (sielden.) "Den udsuede og opbragte Almue raabte om Frihed og Ligelighed." O. Guldberg. "Kunde han siden herske med den Landsfaderens Ligelighed, som var saa nødvendig." Kampmann.

Ligerviis, adv. (forekommer nu sielden.) 1. ligesaa, ligeledes, i lige Maade. Giør du ligerviis. 2. (m. som efter.) ligesom, saasom, p. samme Maade som. "Ligerviis som den Bondestanden skienkede Frihed aabner Vei til Oplysning." Rahb. (Tilsk. I. 78.)

Liges, v. dep. enes, forliges. (forældet.) "De kunde ei liges derom." Hvitfeldt. ("Horen og Tyven liges vel." Ordspr. hos P. Syv.)

Ligge, v. n. laae, ligget. (har.) [Isl. *liggia*. A.S. licgan. T. liegen. jvf. lægge, lagde, lagt, der uophørlig i skiødesløs Tale, særd. i Kiøbenhavn, men aldrig af Almuen, forverles m. ligge; ligesom sætte m. sidde.] 1. egentl. om Legemer ell. Ting: hvile m. den største Udstrækning af sin Længde eller Overflade. At ligge p. Siden; at staae p. Enden (v. levende Væsener modsættes det: staae og sidde.) At ligge i Græsset, i Sengen, p. Jorden. (Man siger act. at ligge Græsset ned. Hønen ligger Kyllinger ud.) At ligge p. Knæ; ligge med Ansigtet paa Jorden. At ligge paa Valpladsen ɔ: være slagen. At ligge (død) p. sine Gierninger. — figurl. Det ligger mig paa Hierte. At ligge een p. Halsen ɔ: være ham til Byrde. Alting, alt Arbeide ligger (hviler) p. ham. At ligge under for noget ɔ: bukke under, overvindes af. Moth. (det T. unterliegen.) "Er det da Ret, naar du ligger under i denne Fristelse!" Mynster. (Præd. 1823. II. 131.) Det ligger mig p. Tungen (om noget man vil sige, men i Dieblikket ikke husker.) Der ligger ikke Magt paa ɔ: det er ei af Vigtighed. — Ved en Omvenden af Begrebet siger man: Bordet ligger fuldt af Bøger (ɔ: der ligger en Mængde Bøger paa Bordet. jvf. hænge, No. 2, a.) 2. uegentl. være p. et Sted, til en vis Tid, ell. i en vis Tilstand; opholde sig. At ligge paa en Reise. (At ligge for en Reise, er derimod: være i Færd m. at foretage den.) At ligge p. Luur, ligge i Skiul. At ligge paa Landet. At ligge i Leir, i Vinterleie; ligge i Marken mod Fienden. Han laae et Aar i Gøttingen for at studere. At ligge i Trætte, Strid med een. — Særd. br. det ogsaa om Natteleie. Vi maatte ligge (ell. ligge over) i Kroen. At ligge over paa et Sted, i en By (naar man er p. en Reise.) Her ville vi ligge over et Par Dage. At ligge over p. et Sted om Vinteren (ligge Vinteren over. hibernare. s. overvintre.) At ligge ude (udenfor sit Hiem; ell. under aaben Himmel.) 3. være beliggende; om et Sted p. Jordkloden, en By, et Bierg, en Bygning, m. m. Staden ligger v. en Flod. Kiøbenhavn ligger i Siælland. Huset ligger til Høire af Broen. Lad Skoven ligge

til Høire, naar du kommer ud af Byen (ↄ: gaae til den modsatte, venstre Side.) 4. opholdes, standses, tøve, dvæle p. et Sted; lide Afbræk; være udsat. Skibet maatte ligge to Uger for Modvind. At ligge for Anker. — At ligge bi kaldes t. Skibs, naar man, f. at standse Skibets Fart saa meget som muligt, giver forskiellige Seil en modsat Stilling for Vindfanget. — figurl. Handelen ligger ↄ: er i ingen Drift. Sagen ligger hen (hviler, er henlagt.) Denne Ager har ligget (hvilet) i to Aar. (Heraf det eiendommelig danske Udtryk: liggende Fæ, som vel rigtigere skrives samlet. s. nedenfor.) 5. henhøre. Denne By ligger t. hans Kald, til en anden Kirke. Det ligger til hans Embede. "Det er ikke Meninger, men Handlinger, der ligge under Statens Opsyn." Birkner. 6. indeholdes i, være, indbefattes i. Deri ligger en skiult Mening. "Jeg har ingen anden Plan lagt, end den, som laae i Begivenhederne selv." Bagg. (Lab. 1. 20.) 7. have sin Grund i, beroe paa. Feilen ligger i Sammensætningen. Skylden ligger hos ham. Det ligger mere i Mangel p. Kræfter, end i Uvillie. 8. absol. bruges det saavel for: at ligge i Sengen; som for: at være syg, og som en Følge deraf, sengeliggende. (Man siger ogsaa: at ligge syg.) Han ligger til Klokken ni. Han laae, da jeg kom t. ham. "Som man reder til, saa ligger man." Ordspr. At ligge paa den lade Side ↄ: være doven, uvirksom. (At ligge hos, beligge, have legemlig Omgang med. At ligge i med en Andens Kone.) J Gaar laae han; idag er han oppe. Han har længe ligget syg. At ligge af en hidsig Feber. (At ligge for Døden. (s. ovenfor No. 3.) At ligge p. sit Yderste; ligge i sidste Aandedrag.) 9. ligel. absol. ligge paa Æg. Denne Høne vil ikke ligge. = **Liggen**, en. ud. pl. Tilstanden at ligge. — **Ligger**, en. pl.-e. den eller det, som ligger. (Liggere kaldtes tilforn et Slags Betiente p. de kongelige Slotte, der brugtes som Sendebud, Expresser, Courerer; ell. som et Slags Slotsfoged. Moth.) Nu kun i Sammens. Overligger, Underligger. Liggeren i en Mølle, den underste, hvilende Møllesteen; modſ. Løberen. = **Liggedag**, en. pl.-e. 1. et vist Antal Dage, som en fragtet Skipper skal tøve i Havnen efter Rederens Bestemmelse, m. m. 2. Hviledag p. en Reise. **Liggehøne**, en. Høne, som ligger p. Æg. **Liggekube**, en. Et Slags Fiskeruse. **Liggetid**, en. T. hvori Fugle ligge paa deres Æg, Rugetid.

Liggendefæ, et. pl. d. s. [af ligge (4) og Fæ (Jsl. Fé) i den forældede Bemærkelse: Gods, Midler, Penge.] en Skat, Beholdning af sankede Penge, opsparet Rigdom. "Et Liggendefæ, der aarlig indbragte ham saa betydelige Indkomster." Bagg. (N. Klim. 38.) "Samler Eder et L. i Himlen." Matth. 6. 20. "Randsager efter den, som efter skiulte Liggendefæ." Ordspr. 2. 4. Ordet (som ei i Skrivning bør adskilles) er nu sieldent, og forekommer kun i høiere, ell. i komisk Stiil.

Ligkiøb, et. s. Lidkiøb.

Liglag, et. en af Maverne hos Drøvtyggere. (Bladekallun. Moth. Lagblad, Laglæp. V. S. O.)

Ligne, v. n. og a. 1. [af adj. liig.] 1. v. n. [Jsl. likiaz.] være liig, have Liighed med. Sønnen ligner Faderen. Han ligner sig ikke selv (om den, som har skæmmet sig meget.) uegentl. svare til, passe til. Denne Adfærd kan ligne ham. Det ligner ingenting (i d. Tale, om noget, der slet ikke passer.) 2. v. a. [Jsl. likia.] udsige om to Ting, at de ere hinanden liig, giøre Lignelse imellem, sammenligne. Han er ei at ligne med (sætte i Ligning med) sin Fader. At ligne en Ugle ved en Ørn. Han er at ligne ved Løven i Fabelen. "Hvo som holder fast ved den, hvem kan han lignes ved?" Sir. 25. 12. "Mit Hierte kan ei ligne Guld ved Dyd." Evald. 3. v. a. fordele ligeligen, jævne. At ligne Skatten paa Bønderne. "Egentlige Næringsskatter ere vanskelige at ligne." Olufſen. At ligne Jndtægt og Udgift. (partic. lignende bruges ofte om det, der har Liighed m. noget andet, uden at være eens dermed ell. være det ganske liigt.) = **Lignelse**, en. pl.-r. 1. det, at ligne, Sammenligning (her bruges oftere: Ligning.) "Det, man giør en Lignelse af, kan ikke være uden noget, som man ligner det ved." B. Thott. 2. Billede, Skikkelse, som ligner en Gienstand. "Mennesket er giort efter Guds Lignelse." (D. Bibel.) "Nu er ingen Lignelse, vi mindre frygte os for, end vor egen Lignelse og Skikkelse." P. Tidemand. 1569. 3. et billedligt Udtryk; en billedlig Tale, Fortælling, hvorved en Læresætning p. en mere fattelig ell. beskuelig Maade forklares; Parabel. "Og han talede meget til dem v. Lignelser." Matth. 13. 3. **lignelsesviis**, adv. v. en Lignelse, i et figurligt ell. billedligt Udtryk. = **Lignedrag**, et. pl. d. s. Ansigtstræk, der ligne en Andens. "Han har Lignedrag efter sin Fader." Moth. (usædvanl.) **Ligneiver**, en. Iver efter at ligne Andre, efter at blive en anden liig. (Wandal. Mindesm. I. 18.) **Lignelyst**, en. ud. pl. Lyst t. at efterligne. (Treschow.) "At opflamme Ærens Følelse og vække Lignelysten." Engelst. (om Nat. Opdr. 264.) = **Ligning**, en. pl.-er. 1. det, at sammenligne. Der er ingen L. imellem de to Ting (de kunne ei lignes.) 2. det, at fordele ligeligen. Skatters L. At giøre Ligning og Deling imellem flere. (Moth.) 3. i Bogstavregning: en Æquation.

Liig, adj. pl. lige. [Isl. likr. A. S. lic. Hollandsk liik.] 1. I Almindelighed: som har samme Væsen, Skikkelse, Beskaffenhed, som en anden Ting; som (indvortes eller udvortes) er overeensstemmende med. Saaledes: a) om Størrelser (aequalis.) En Rigsdaler er liig 96 Skilling. (jvf. lige, 2.) b) om Skikkelse, Delenes Forhold, Dannelse, udvortes Udseende (similis.) Han er Faderen meget liig. Saa liig, som to Draaber Vand, som et Æg det andet. Maleriet er ham ikke liigt. c) om Egenskaber, Beskaffenheder, Handlemaade, o. d. At være sig selv liig. De ere hinanden lige i Alder, i Kræfter, i Kundskaber, i Erfaring. En Opførsel, liig denne, har jeg aldrig seet. "Et dødeligt Menneske, liigt alle andre." Viisd. 7. 1. "Lige Børn lege bedst." Ordspr. Lige Hensigter, Sysler, Tilbøieligheder. 2. voxen, mægtig. (par.) forældet. "Den er ei liig Byrden at bære, som ikke kan løfte hende." Ordspr. 3. rimelig, sandsynlig. (forældet. Hvitfeldt. P. Claussen. S. 136.) = **Liighed**, en. Beskaffenheden at ligne, ell. være liig. (pl. Liigheder bruges (ligesom Uliigheder) om flere Dele, Omstændigheder, Beskaffenheder, hvori een Ting er en anden liig.) "De lærte Menneskene at agte p. Tingenes Liigheder og Forskiel." Sneedorff. (Patr. Tilsk. III. 171.) Liigheden imellem dem, i dette Maleri (Billede, Portrait) er ikke stor. — Liighed i Stand, i Rettigheder. "Der, hvor rene Sæder i Liigheds Hegn betrygge Friheds Glæder." Baggesen.

Liig, et. pl. d. s. [Isl. Lik. A. S. Lic, Lice, Lichama, Legeme.] 1. et Menneskes affiælede Legeme. (jvf. Aadsel.) At ligge Liig, siges om den Afdøde, til han er begravet. "Hvor Naturens Skabning ligger Liig." Bagg. At have Liig i Huset. At følge Liig (følge en Død, som bæres t. Graven.) 2. i d. Tale: Begravelse, Liigfærd. At bede til Liig, kiøre til Liig. = **Liigbaal**, et. B. hvorpaa Døde fordum brændtes. **Liigbaare**, en. Bør, hvorpaa Liig i Kisten bæres til Graven. **Liigbegængelse**, en. høitidelig Maade, at begrave en Død; Jordefærd. **Liigblee**. en. d. s. s. Liiglagen. (Isl. Likblæa.) **Liigblus**, et. Fakkel, som bruges v. Liigfærd. **Liigbærer**, en. Een, som har den Forretning, at bære Liig til Graven. **Liigbør**, en. Liigbaare. **Liigdragt**, en. Jordeklæder, Liigklæder. "Den hvide Liigdragts Sørgeklæder." J. L. Heiberg. **Liigfakkel**, en. Liigblus. **Liigfald**, et. en Art Epilepsie ell. faldende Syge. **Liigfarve**, en. dødbleg, gusten Farve, som et Liigs. Deraf: liigfarvet, adj. **Liigfest**, en. Høitidelighed i Anledning af eens Jordefærd; Gravøl. (C. Hauch.) **Liigfærd**, en. d. s. s. Liigbegængelse. (Isl. Likför.) "Hist kommer — i Liigfærds sorte Dragt en Venneskare." F. Guldb. **Liigfølge**, et. de Personer, som følge en Afdød til Graven. **Liighest**, en. H. som bruges f. Liigvognen. **Liighuus**, et. 1. et offentligt Huus, hvor Døde henlægges i nogen Tid, indtil Begravelsen. 2. d. s. s. Sørgehuus. **Liigkaal**, en. En hvidbladen Grønkaalsplante, som Overtro antager for et Liigvarsel. **Liigkappe**, en. Sørgekappe. **Liigkasse**, en. Kasse, hvortil Medlemmerne betale et aarligt Indskud, imod en Understøttelse til deres Jordefærd. **Liigkiste**, en. K. hvori Liget lægges og jordes. **Liigkiød**, et. Kiød af Liig, ell. som har Liigfarve. (Baggesen.) **Liigklage**, en. Graad og Klage over en Afdød. **Liigklokke**, en. Klokke, som ringes f. Liig eller ved en Jordefærd. **Liigklæde**, et. 1. et sort Klæde, som bredes under eller over Liigkisten i Liigstuen. 2. Liigklæder, pl. Klæder, som Liget iføres, Jordeklæder. **Liiglagen**, et. Lagen, hvori den Døde svøbes i Kisten. **Liiglaug**, et. Laug, Forening af Liigbærere. **Liiglugt**, en. L. som et Liig giver fra sig. **Liiglys**, et. L. som brænder i en Liigstue, ell. om en Liigseng. **Liigmaaltid**, et. M. som gives, især paa Landet, efter en Jordefærd. (Moth.) **Liigplade**, en. P. med Indskrift, som slaaes paa Liigkisten. **Liigplet**, en. visse Pletter i Huden, som tillægges en overtroisk Aarsag. **Liigpragt**, en. Pragt, prægtigt Optog v. Jordefærd. **Liigprædiken**, en. Tale over en Afdød, som Præsten holder fra Prædikestolen. **Liigpsalme**, en. Psalme, der synges v. Begravelser; Liigsang, Gravsang. **Liigriim**, et. Vers over en Afdød; Liigvers. (Moth.) **Liigringning**, en. Klokkernes Ringen v. Jordefærd. **Liigseng**, en. Forhøining i et Værelse, hvor en Død i Liigkisten udstilles til Skue. (Castrum doloris.) **Liigskammel**, en. Skammel, hvorpaa Liigkisten staaer i Liigstuen, eller sættes til Hvile underveis, naar den bæres til Graven. **Liigskare**, en. Et talrigt Liigfølge. **Liigskiorte**, en. S. som den Døde iføres. **Liigspætter**, pl. d. s. s. Helspætter. **Liigstads**, en. Liigpragt. **Liigsteen**, en. Steen m. Indskrift over den Afdøde, som lægges paa ell. reises v. Graven. **Liigstue**, en. den Stue, hvor Liig henlægges indtil Begravelsen skeer. At holde Liigstue ell. Vaagestue: en tilforn brugelig Skik, hvorefter den Afdødes Slægt samledes om Natten i Sørgehuset og Lys brændtes i Liigstuen. **Liigsved**, en. Dødssved. (Ohlenschl. Hakon J. Nord. D. 398.) **Liigsvøb**, et. d. s. s. Liiglagen, Jordeblee. **Liigsærk**, en. Særk, som et dødt Qvindfolk iføres. **Liigtale**, en. Enhver Tale, der holdes v. Graven over en Afdød. **Liigtegn**, et. Mærke, som betegner et

Huus, hvor der findes Liig. **Liigtorn**, en. (T. Leichdorn. N.S. Liekdoorn; af det gl. Lic, Liek, Legeme.) en Vorte ell. Forhærdelse i Huden, der sætter sig p. Foden, især p. Tæerne, hos Mennesket, og v. Tryk er smertelig. **Liigtræ**, et. Et Træ med Gravskrift paa, som Bønderne have brugt og endnu bruge til at lægge over Grave, i St. for en Liigsteen. "Det er et Liigtræ, lagt af Vennehænder." Thaarup. (Digte. S. 170.) **Liigtøi**, et. Klæder, hvormed den Døde lægges i Graven; ell. Tøi, som paa anden Maade bruges v. Begravelsen. (V. S. O.) **Liigvagt**, en. Vagt, som holdes ved ell. over et Liig. **Liigvarsel**, et. det, som antages at bebude Liig i et Huus, en Familie. **Liigvers**, et. d. s. s. Liigriim. **Liigvogn**, en. V. hvorpaa Liig kiøres til Graven. "Den forsølvede Liigvogn, hvori det livløse Støv kiøres i Triumph." Rahbek.

Liim, en (og et.) ud. pl. [Isl. Lím. T. Leim.] en seig, bindende Materie, som for det meste uddrages af dyriske Legemer. (s. Fugleliim, Hornliim, Mundliim, Snedkerliim.) At koge Liim. = liimagtig, adj. som ligner Liim, er klæbende; glutinosus. (Moth.) **Liimfarve**, en. F. blandet med Liimvand; mods. Oliefarve. **Liimkoger**, en. den, som tilbereder Liim, forestaaer et Liimkogeri. **Liimkogning**, en. Gierningen at tilberede Liim ved Kogning af Horn, Been eller andre Materier. **Liimpensel**, en. Pensel ell. Kost, som Malere bruge til Liimfarvning ell. til at paastryge en Liimgrund. **Liimpind**, en. En m. Liim besmuurt Pind ell. Qvist, som Fuglefængere bruge. **Liimpotte**, en. En Potte (oftest af Bly) hvori Snedkere m. fl. varme Limen, de bruge. **Liimstang**, en. S. hvorpaa Fuglefængere befæste deres Liimpinde. At løbe m. Liimstangen ɔ: giøre forgieves Arbeide, gaae forgieves. "Folk af gammel Ærlighed, der ikke — gave andre Liimstangen at løbe med." Baggesen. (Fort. til N. Klim.) [Muligen kunde dette Ord have en anden Oprindelse, af det jydske Lime (der udt. Liim') ɔ: en Kost; og Liimstang blev da et Kosteskaft. Hos Falster forekommer ogsaa: "Lad ham omløbe med sin Liimstang udi Haanden, at feie hvert et ureent Sted."] **Liimtvinge**, en. hos Snedkere: en Indretning, hvori det Træ, der skal limes, sættes i Klemme. **Liimvand**, et. L. opløst i Vand til Malning. **Liimvox**, et. Et Slags Vox i Bikuberne, hvormed Bierne tætte Kuben, m. m. (Kampmanns Overs. af Virg. jvf. Forvox.)

Liimstang, en. (At løbe med Liimstangen.) s. ovenfor under Liim.

Liin, et. ud. pl. 1. Hør. (Isl. Lín. T. Lein.) mest brugel. i Norge (ogsaa i danske Provindser, f.E. Lolland.) jvf. Linned. 2. et linnet Pandeklæde, en Pandestrimmel, som Qvindfolk af Bondestand meget bruge (deri forskielligt fra Korsklæde, at det ligger glat og tæt til Hovedet, og sædvanl. er uden Kniplinger.) "I landlig Dragt, m. hvide Liin om Panden, hvorunder Haaret sneg sig bølgende i Lokker." Bagg. — I nogle Sammens. bruges Ordet (som da skrives Lin, og er korttonet) i adjectivisk Bemærkelse: som er af Hør, kommer af Hør. **Linkage**, en. K. af stampet Hørfrø t. Føde for Kreature; Oliekage. (norsk.) **Linklæde**, et. Klæde ell. Dug, vævet af Hør- (ell. Hampe-) Garn; linnet Klæde (i Modsætn. til det uldne.) **linklædt**, adj. v. klædt i Linned. (Moth.) **Linolie**, en. Olie, presset af Hørfrø. **Linskav**, et. Trevler, udplukkede af fiint Linned, som bruges af Saarlæger. **Linstrømpe**, en. Traadstrømpe. **Lintøi**, et. Tøi, Klæder af Lerred; Linned. **Linvæver**, en. den, som væver Linned; Linnedvæver (i Mods. til Uldvæver, Silkevæver.)

Lilie, en. pl. -r. en bekiendt Plante, og dens Blomst, som dyrkes i Haver; hvid Lilie. Lilium candidum. = **Lilieblad**, et. Liliens Blad; ell. oftere: dens Blomsterblad. **Lilieconval**, en. En vellugtende Markblomst. Convallaria majalis. **liliehvid**, adj. som har Liliens Hvidhed. **Liliekind**, en. poetisk: en meget hvid Kind. "Og Morgenrøden blomstred paa hendes Liliekind." Øhlenschl. **Lilieknop**, en. En Lilies ei udsprungne Blomsterknop. **Liliekors**, et. i Vaabenkonsten: et Kors m. en Lilie p. hver Ende. **Liliemaaned**, en. October. (H. Thomesens Psalmebog.) **liliereen**, adj. figurl. og i Digtersproget: fuldkommen ubesmittet, uskyldig. **Liliestængel**, en. Liliens Blomsterstængel. **Lilievaand**, en. d. s. s. Liliestængel. s. Vaand. (Forekommer hyppigen i vore gamle Viser, hvor det mest skrives Lilievand og bemærker: en ung, rank, smækker Mø; eller i Alm. en ung Pige.)

Lille, adj. pl. smaa. bruges i dagl. T. altid, og ofte i Skrift, for liden. (s. dette Ord.) Ligeledes altid, hvor bitte tilføies for at forhøie Udtrykket. En lille bitte Hest. En lille bitte Smule. En Lille, et Barn. Den Lille, Barnet (i dagl. Tale.) Som Diminutiv: Faerlille, Moerlille, Broerlille. (Tilforn føiedes det ogsaa t. Nom. propr. Grethelille, Karenlille.) — **Lillefinger**, en. den mindste Finger p. Haanden. **Lillehuus**, et. Vandhuus, Priveet.

1. **Lime**, en. pl. -r. Qvist, Riis, Feiekost. (forældet; men bruges i Jylland.) Isl. Lim. Sv. Lima. (jvf. Liimstang, under Liim.)

2. **Lime**, en. En vis Mængde Hør. "En Lime Hør ɔ: et Knippe af 20 Bryder ell. 24 Lokker." Moth.

Lime, v. a. [af Liim.] fæste, forene, sammensætte v. Hielp af Liim. (Isl. lima.) Bordpladen er revnet; den maa limes. At lime en Skilderiramme. At lime noget fast, lime en List paa Døren.

Lind, en. pl. -e. [A. S. Lind.] Et bekiendt, især i Haver dyrket Træ; Lindetræ. Tilia Europæa. Deraf: Lindebark, Lindebast, Lindeblomst, Lindefrø, Lindekul, Lindeskov, Lindeved, o. fl.

Lind, adj. [Isl. linr. Sv. len. T. lind, gelind.] 1. bøielig, ikke stiv eller haard; blød, smidig. Lindt Vox. "Lindere end Smør." E. E. Pontoppidan. (1653.) En lind Hud. Lindt at føle paa. "Sagtmodighedens linde Baand, som venlig bandt Krigsgudens Vildhed." Øhlenschl. 2. lemfældig, mild, ikke skarp. En lind Vind. "Du mig ofte vifte mildt i Møde Lethes linde Duft!" Bagg. Et lindt Lægemiddel. En lind Straf. Lind (let) Spise. = Lindhed, en. ud. pl. Blødhed, Myghed; Lemfældighed, Mildhed. Lindplaster, et. blødende, blødgiørende Plaster. (V. S. O.) Lindsalve, en. smertestillende Salve. (V. S. O.)

Linde, v. a. 1. løsne, giøre lindt det, som var stramt. (Linne. Moth.) At linde et Baand, et Halsklæde. At linde Spundset i Tønden. 2. stille, sagtne, formilde. (Isl. lina.) Dette Middel linder Smerten. Ogsaa impers. Det linder i Saaret. — Lindelse, en. det, at noget lindes; Lise, Lettelse. (Moth.)

Lindorm, en. pl.-e. Et i ældre Skrifter ofte forekommende Navn paa en stor Slange, en Drage. (Isl. Lingormr, beslægtet m. Isl. *Lingvi*, *Linni*, en Slange, og uden Tvivl m. *Lindi*, et Bændel, Bælte; ligesom m. det Sv. *linda*, at svøbe, vinde omkring.)

Lindre, v. a. 1. [af adj. lind.] stille, lette, skaffe Lise. Dette Middel lindrede Smerten. At lindre eens Nød, Trang, Sorger. "Man siger rigtigen: at formilde Straf, og at lindre Smerter. — "At formilde, er at giøre svagere; at lindre, at giøre taaleligere. Ved hiint giøres det Onde selv mindre; ved at lindre giøres dets Virkning mindre følelig." Sporon. — Uegentlig br. lindre undertiden for: formindske, formilde, giøre lemfældigere. "Af samme Aarsag blev den strenge Tugt lindret, saasnart et Felttog begyndte." Guldberg. "Hvor er Blidhed, som lindrede Stolthedes Ild?" Øhlenschl. (Balder.) = Heraf: Lindring, en. pl.-er. At faae L. i sin Smerte. "Du, en billig Smertes milde Lindring." Thaarup. "Omsonst jeg søger nu en Lindring f. mit Sind." Wessel.

Lindse, en. pl. -r. en spiselig Bælgfrugt. Ervum lens. = lindsedannet, adj. skikket som en Lindse. Lindseglas, et. det convexe, især forstørrende Glas i et Mikroskop (kaldes ogsaa blot: Lindse.) Lindsekage, en. Lindsesuppe, en. Kage, Suppe, lavede af Lindser.

Line, en. pl.-r. [A. S. Line.] en Snor, et tyndt Toug ell. Reb. At fiske m. Liner. At dandse p. Line. Ogsaa for: Tømme. At kiøre fire Heste under een L. = Linedands, en. den Konst, at kunne holde sig i Ligevægt og dandse p. en udspændt Snor. (Skrives ogsaa Liniedands.) Linedandser, en. den, som er øvet i slig Dands. Linefiskeri, et. F. som skeer ved lange Liner, hvorpaa i mindre Snore hænges Kroge med Mading. (s. Snorfiskeri, Garnfiskeri.)

Lineal, en. pl.-er. [af Linie.] Redskab af tyndt, ligeskaaret Træ, hvorefter man trækker lige Linier p. Papir; et Retholt.

Lineament, s. Ansigtstræk.

Linguist, en. pl -er. den, som dyrker flere, især nyere Sprog; en Sproggrandsker.

Linie, en. pl. -r. [Lat. Linea.] 1. i Mathematiken: Udstrækning i Længden, fra Punkt til Punkt, tænkt uden Brede og Tykkelse. En ret (lige), en krum Linie. 2. en Streg. At slaae en Linie (m. Passeren.) At trække en lige Linie m. Blyant. At skrive efter Linier. "Stregen er Liniens Billede, og kan ogsaa kaldes en Linie; men Linien kaldes kun en Streg, naar den v. Konst er frembragt." Müller. 3. Linien, den Cirkel, som deler Jorden (og Himmelen) i den nordlige og sydlige Halvkugle: Æquator. 4. i nogle Tilfælde: det, som danner en lige Linie eller Rad; f. Ex. en skreven, ell. trykt L. Træerne staae i lige L. (jvf. Rad, Række.) "En Linie er (i nogle Tilfælde) en sammenhængende Rad; en Rad bestaaer af enkelte Gienstande, anbragte v. Siden af hinanden (i lige Linie); en Række kaldes en Rad med Hensyn til dens Længde." Sporon. [Husene staae i Linie. En lang Række Huse. Husene ligge i Rad.] I Særd. en Række af Krigsfolk ell. Skibe. Hærføreren red imellem Linierne. Admiralen brød den fiendtlige L. 5. den Orden, hvori Ledene i Slægtregistere følge. Den op- og nedstigende L. At nedstamme fra een i lige Linie (fra Fader til Søn.) Den mandlige, qvindelige L. 6. et Længdemaal: den tolvte (ell. tiende) Deel af en Tomme. = Liniearv, en. Arvemaade, hvorefter de Slægtninge af Arveladeren, som ere i en nærmere Linie, foretrækkes f. dem, som ere i en fiernere. Successio linealis. (s. Ledarv.) Liniebræt, et. Et smalt og tyndt Bræt ell. fladt Træ, hvorefter man trækker Linier; en Lineal; et Retholt. "Det gaaer den, der skriver efter Regler, som den, der skriver efter Liniebræt; det er snorlige, men stivt." Stoud. Liniedands, s. Linedands. Linieskib, et. Or-

logskib af en vis Størrelse, der i Slaget lægges i Linien; Rangskib. Linietropper, pl. øvede Tropper, Kiærnetropper (i Modſ. til lette Tropper eller Landværn. Saaledes: Linie-Regiment.)

Liniere, v. a. 1. slaae Streger, forsyne m. Linier. At liniere en Bog Papir.

Linke, v. n. 1 halte. (forældet.) Sv. linka. T. lincken. Han er ei saa lam, som han linker til ɔ: ikke saa fattig, som han klynker til. (Moth.) "Fattig Fugl kommer hinkende, kommer linkende." (i en gl. Vise.)

Linne, v. a. s. linde.

Linned, et. ud. pl. [af Liin.] alslags Tøi, som giøres af Hør. (Lerred kaldes det, saalænge det er i Stykker eller usyet; Linned ell. Lintøi er det, som er syet af Lerred.) = Linnedspind, et. Spind, spundet Garn af Hør. Linnedsyening, en. Gierningen at sye Lerred. Linnedsøm, en. Søm, Kantning p. Linned; it. d. s. s. Linnedsyening. At sye Linnedsøm. Linnedvæver, en. d. s. s. Linvæver.

Linnet, adj. (skrives ogsaa, men mindre analogisk rigtigt, linned.) som er giort af Hør, af Traad, af Lerred. En linnet Kiortel. Linnede Strømper. Uldne og linnede Klæder.

Linning, en. pl. -er. [Sv. Linning.] en foldet ell. dobbelt Kant, der syes p. tværs til Skiorten om Halsen, ell. ved Enden af Ærmet (Halslinning, Haandlinning.) it. et lignende Stykke paa andre Klædemon; f. Ex. Burelinning. (Egentl. maaskee Linding af v. a. linde, fordi Klædemonnet derved lindes ell. løses; ell. af Isl. Lindi, Bælte.)

Lippe, en. s. Læbe.

Lire, en. pl.-r. [Lat. Lyra.] Egentlig: en Strængeleg, Harpe (hvorfor Digtere bruge Ordet Lyre); men bruges mest om et Slags smaa Orgeler m. Valse, der omdreies v. et Haandgreb. = Liredreier, en. den, der gaaer omkring m. en Lire og giør Musik; (udtales Lirendreier) en Liremand, Lirespiller.

Lirke, v. n. 1. (har.) [Isl. og Sv. lerka.] tage eller røre lempelig v. noget, for ei at giøre Skade, ell. for at Lyden ei skal høres. Han stod og lirkede v. Laasen. At lirke et Søm ud.

Lirre, v. n. 1. efter Moth d. s. s. lirke; men det forekommer hos Stub, som det synes, i en anden Bemærkelse. "Nu lirrer Frøen med sin Mund." (A. Stubs Viser 1771. S. 55.) Maaskee det her staaer for lirer (N. S. liren) af n. s. Lire.

Lise, en. ud. pl. [Sv. Lisa. jvf. A. S. Lisse, *remissio*.] Lindring, Lettelse, Ro, efter byrdefuldt Arbeide ell. efter Smerte. "Eensommes Lise, venskabeligt lindrende Slummer." Evald. "De vil skabe savnet Lise i deres egen, i hver ædel Barm." Pram. "Hvert Smørrebrød, som gav hans Hunger Lise." Bagg. (Ungd. A. I. 41.)

Lispund, et. pl. d. s. en Vægt af 16 Pund. At sælge i Lispundviis. [T. Liespfund; ogsaa Holl. og N. S. Lyspond. Maaskee af Livesche Pond ɔ: Liflandsk Vægt.] = Lispundsbismer, en. B. hvorpaa et og flere Lispund kan veies. Lispundslod, et. Et Lod, der veier 16 Pund.

1. List, en. ud. pl. [Isl. List.] konstigt Paafund, Snildhed; (Evne til at bruge konstige Paafund.) sædvanl. i ond Bemærkelse: Rænke, Snedighed, Svig. En hemmelig L. Mere ved List end ved Magt. (Bemærkelsen: Lempe, Lempelighed, er forældet.) jvf. Rænke. "List er et enkelt Paafund, hvorved man misleder Andre. Rænken findes ikke ene; det er stedse Rænker, man taler om." Müller. = listelig, adv. m. Snildhed, behændigen; skiult. — listig, adj. den, som er oplagt til, dreven i List, som forstaaer at bruge List; snild, snedig. (oftest i ond Bemærk.) En listig Streg. Et listigt Paafund. Man kalder Ræven et listigt Dyr. "En listig Mand gaaer til Maalet ved Konst og Hemmelighed." Sporon. (s. snedig, underfundig, trædsk.) Listighed, en. ud. pl. den Egenskab at være listig ell. oplagt til List.

2. List eller Liste, en. pl. Lister. [A. S. List. Isl. Listi.] 1. Kant, Søm, Bræmme om noget, ved Enden ell. ved Siden af Tøi; f. Ex. paa et Stykke Klæde. (Klædelist.) A. S. List. 2. et Bind, hvormed Barnesvøb omvindes, Svøbelist. 3. et langt, tyndt Stykke Træ, der slaaes eller limes paa andet Træ, enten som en Kant t. Prydelse, f. at tætte en Ridse, ell. holde noget sammen. Lister paa Døre, Stole, i Vinduer, ꝛc. Forgyldte Lister i en Stue. Uegentl. om en udstaaende Kant p. Piller ell. Muurværk. = Listehøvl, en. et Slags Plovhøvl, hvormed Snedkere giøre Lister ell. opstaaende Kanter p. Træværk. Listetæppe, et. Gulvtæppe, flettet af Klædelister. Listeværk, et. Træværk, bestaaende af ell. forsynet m. Lister. Listeværket paa et Paneel.

Liste, v. a. n. og rec. 1. [jvf. det forældede List, Lempe; med Liste, sagtelig, lempelig.] act. at tage hemmeligen, sagte, uformærkt. At liste noget bort, liste noget fra een, ud af eens Lomme. "Hvormed du kunde liste din lille Fugl fra Qviste." Øhlenschl. (Digte, 1803. S. 45.) it. faae noget ufermærkt ind. Han fik listet det ind igiennem en Bagport. 2. v. n. og rec. gaae sagte, snige sig. Han kom listende ind. Da han blev opdaget, listede han af. figurl. om Tiden. Aaret lister af. Tiden lister hen uden at man mærker det. — At liste sig ind (som Tyve, Katte, ꝛc.) At

liste sig bag paa een. Ræven lister sig til sit Bytte. Det har han listet sig til.

Liste, en. pl.-r. Fortegnelse, Opskrift paa flere Ting eller Personer i en Række. Saaledes: Dødeliste, Folkeliste, &c. E. List. Fr. Liste.

Litanie, et. pl.-r. en Kirkesang, der indeholder Bønner til Gud om Frelse fra Nød og Fare. (Lat. Litania.)

Litsenbroder, en. pl.-brødre. Tjenestekarl eller Drager ved Postvæsenet. [N. S. Hamb. Litzenbroder; af de Lidser eller Snore til at binde og bære Tøiet, hvormed de maae være forsynede.]

Liturgie, en. pl.-r. Indbegreb af Kirkeskikke. Den catholske L. = liturgisk, adj. som vedkommer Liturgien. Liturgiske Skrifter. Den liturgiske Feide.

Liv, et. pl. d. s. men sielden. [Isl. Lif. A. S. Lif, Lyf.] 1. den Tilstand hos et organisk Legeme, hvori det virker m. levende Kræfter, eller m. de Kræfter, som høre t. dets Organisme, og er i Stand t. at foretage vilkaarlige Bevægelser og Handlinger. Der var endnu noget L. i Dyret. — At komme, være i Live (levende.) At komme til Live igien. "Kom du fra Galgen før i Live, du nu s. Alvor hængt skal blive." Bagg. ("Det staaer til Live" ɔ: der er Haab om Liv. Wessel. 1787. I. S. 269.) At tage Livet af een, af sig selv (dræbe.) At dømmes fra Livet. — I Live, adv. levende. I levende Live, medens man endnu lever, i sin Livstid. At skienke een noget i levende Live. "Da jeg dog virkelig endnu p. en Maade er i Live; om just ikke saa ganske i levende Live, som det hedder." Baggesen. 2. den Tid, hvori et Væsen lever; især om Mennesker; Levetid. Et langt, kort, lykkeligt, mærkværdigt Liv. Hans hele Liv var en Kiæde af Ulykker. Aldrig tilforn i mit L. Det er første Gang i mit L. jeg seer ham. Elsket i Livet og æret efter Døden. At forkorte sit L. sætte Livet til. At svæve imellem Liv og Død (være meget farlig syg.) En Kamp paa Liv og Død. Havde jeg end hundrede Liv. At opholde Livet; at savne det nødvendigste til Livets Ophold. ("At hun for Livets Føde maa nødes til at sælge Jorden." D. L. V. 3. 7. s. Livsophold.) [gen. Livsens var især i ældre Tider brugelig. Livsens Herre. Livsens Træ i Paradis.] 3. Livet, absol. ell. uden Hensyn t. et vist Individ, br. deels ubestemt om Tilværelsen i Almindelighed; deels om den menneskelige, ell. Menneskekiønnets Tilværelse. "Livet, som er ei forbi, Livet, kort i vore Dage, Livet, som man lever i." Bagg. 4. Levemaade, Levnet; "Menneskets indre Virksomhed." (Müller.) At føre et ryggesløst Liv. At leve et stille, roligt, virksomt, eensformigt Liv. (At fortælle eens Liv og Levnet. s. Levnet. "Det er ingen Gientagelse, naar Liv og Levnet føies sammen i Talen; thi det er Selvvirksomhed betragtet fra den indre og ydre Side." Müller. Deraf: Herreliv, Klosterliv, Krigsliv, Munkeliv, Stueliv, o. fl. 5. Yttring, Udtryk af et kraftigt Liv; Livelighed, Fyrighed, Munterhed. Der er intet Liv i Drengen. Han giør alting m. Liv og Lyst. Liv og Charakteer i et Ansigt. Hans Tale var fuld af Kraft og L. Et Digt, Maleri eller andet Konstværk siges at have Liv, naar det deels er udført m. Aand (Genie), deels virker kraftigt, liveligt p. den Modtagende (Læseren, Tilhøreren, Beskueren.) 6. Lyst, Glæde, hvad een især finder Behag i at giøre ell. nyde (mest i dagl. T.) Jagten er ret hans Liv. (Deraf Ordene: Livfarve, Livhund, Livhest, som man især har kiær, Livret, Livspise, som man særdeles gierne gider spise, o. fl. "Viser og Ballader ere hans Livdigte" (Yndlingsdigte.) Bagg. Labyr. II. 26.) 7. den Deel af det menneskelige Legem, som gaaer fra Halsen t. Hofterne ell. Bæltestedet; Kroppen. a) Overkrop, Overliv. At tage, gribe een om Livet, gaae een ind p. Livet. At ville een til Livs, søge Strid, Trætte m. een. Smækker om Livet. At rive Klæderne af Livet p. een. b) Underkrop, Underliv, Bug. At have ondt i Livet (bedre: i Maven.) Tarmene hang ud af Livet p. ham. (Det bruges undertiden uegentl. for Moderen, Frugtmoderen; uterus. Livs Frugt. Barnet i Moders Liv.) 8. den Deel af et Klædemon, som bedækker Overkroppen. Kiolen sidder ikke godt i Livet. At have kort, langt L. i sin Kiole. Deraf: Livstykke, Snørliv, o. fl. 9. Stolgang, Aabning. At have tyndt, haardt, aabent Liv. = Sammensætninger: a) livagtig, adj. 1. legemlig, virkelig, sand. "Han skal — livagtig være bleven seet og kiendt p. Gaden." Bagg. 2. saa liig ell. lignende, som det var levende, eller den samme Person. Datteren er Moderens livagtige Billede. En livagtig Efterligning. Det er livagtig som man saae ham. "Hvor Heltens Handlinger afbilde ham m. de livagtigste Træk." Kampmann. Livbaand, et. Baand, som Qvindfolk binde ell. spænde om Livet. Livbælte, et. s. Bælte, Livgiord. Livchirurg, en. En Chirurg, som Fyrster have t. deres særskilte Tieneste. (Saaledes: Livlæge, Livjæger, Livkudsk, Livtiener, og flere.) Livcompagnie, et. det første og fornemste C. i et Regiment. livegen, adj. vorned, ufri. Livegenskab, et. s. Vornedskab. Livfane, en. den fornemste Fane v. et Regiment. Livfarve, en. Yndlingsfarve. (s. Liv, 5.) livfuld, adj. som har meget Liv ved sig, meget livelig, fyrig. (jvf. levende, 3.) Livgarde, en.

f. Livvagt. **Livgeding**, en. (tydsk.) det, som en Mand bestemmer t. Underholdning f. sin Enke efter sin Død (sædvanl. kun om Dronninger ell. fyrstelige Enker; dog ogsaa om Grever og Baroner, ell. andre Stamhuus-Besiddere.) **Livgiord**, en. Giord, Bælte, som spændes om Livet, f. Ex. til at bære Kaarde i. **Livjæger**, en. 1. et Slags Tiener hos fornemme Herrer. 2. Benævnelse paa et Slags lette Tropper. Kongens Livjægere. **Livkarl**, en. En Betient, som p. Jagten og ved høitidelige Leiligheder, til Hest og bevæbnet m. Bøsse, følger Kongens Person. **Livkiortel**, en. K. som slutter tæt om Livet; Kiole. "Livkiortel, hvid som Snee, til hvide Haar han bar." N. Brun. (Jon. 121.) **Livknegt**, en, s. Rideknægt. **Livlæge**, en. s. ovenfor Livchirurg. **livløs**, adj. 1. som ei er levende, ei har Liv. Den livløse Materie. "Dødt er det, som ikke har Liv, fordi det har mistet Livet; livløst det, som ikke har Liv, fordi Liv tilkommer det ikke." Sporon. 2. død, som har mistet Livet. Han laae ligesom livløs. "At den bliver brødløs, som giorde mig armløs ell. beenløs, om ikke livløs." Abrahamson. (D. Tilsk. VII. 110.) 3. figurl. uden Liv (4), uden Livsyttring, mat, kraftløs (det modſ. af livfuld.) Deraf: Livløshed, en. ud. pl. **Livrem**, en. s. Livgiord. **Livrente**, en. høiere Rente, end den sædvanlige, som een nyder p. sin Livstid af en indskudt Capital, imod at miste denne. **Livret**, en. Yndlingsret. **livræd**, adj. bange for sit Liv. (V. S. O.) **livsalig**, adj. i høi Grad mild, venlig, elskværdig. "En Datter, saa beskeden og skiøn, livsalig, munter og kløgtig." Bagg. (Thora. 1 S.) (Snarere maaskee af det isl. liufr, mild, venlig.) Deraf: Livsalighed, en. — **Livskytte**, en. s. Livkarl. **Livsnit**, et. En vis Dannelse af Livet i Klæder. (s. Liv, 7.) **Livspænd**, et. fortrinligt Spænd Heste. Kongens L. **Livspænde**, et. S. paa et Livbaand. **Livstykke**, et. 1. Klædemon, som bruges til Overkroppen og slutter tæt om denne (især hos Qvindfolk.) 2. Snørliv. **Livvagt**, en. Krigsfolk, som bevogte en Fyrstes Person og Huus. (Deraf: Livvagtskarl, som tiener i Livvagten.) **Livvare**, en. levende Kreature. (siællandsk.) — b) **Livsaand**, en. levende Aand; Livskraft; Nervekraft (og da oftest i pl.) At oplive, styrke Livsaanderne. "Hvor behagelig var den Hvile, hvori alle mine Livsaander ligesom afspændtes." Bagg. **Livsarving**, en. Afkom, Efterkommere; Børn og deres Afkom i nedstigende Linie; modſ. Udarvinger. "Haver Huusbonden ingen Livsarvinger, men Udarvinger, dog i eens Led og lige nær." D. L. V 4. 7. "En Mand kunde, naar han ingen Livsarvinger havde, giøre Testamente." O. Guldb. **Livsbedrift**, en. Bedrift, udmærket Handling i eens Liv. "Hvert Tegn da lyser, som en Livsbedrift." Øhlenschl. (Nord. Gud.) **Livsbrev**, et. skriftlig Forsikkring om at nyde noget for sin Livstid. (Moth.) **Livsbrød**, et. Livsophold. (Moth.) **Livsfange**, en. den, som er dømt til Fængsel paa Livstid. **Livsfare**, en. Fare for at miste Livet. At være, komme i L., udstaae en Livsfare. "Nu mødte ham Besværligheder og Livsfarer af samme Art som tilforn." Wandal. **Livsforhold**, et. Et i det menneskelige Liv forekommende, stedfindende Forhold. (Ørsted. Eunomia. II. 72.) **Livsfrugt**, en. Barn, Foster; Afkom. **Livsfylde**, en. Fylde, Rigdom p. indvortes Liv og Livskræfter. (M.) **Livsgierning**, en. G. som fortiener Livsstraf; halsløs G. (V. S. O.) **Livsgeist**, s. Livsaand. **livsglad**, adj. som glæder sig v. Livet, yttrer Glæde over sin Tilværelse. **livskied**, adj. kied af Livet; levekied. (usædvanl.) "Livskied døer Siælen hen i Mandens Bryst." Foersom. (Digte. II. 65.) **Livskilde**, en. Ophav, Aarsag til Livet. **Livskraft**, en. 1. Kraft, som frembringer et organisk Liv. "De sidste Yttringer af organisk Livskraft." Olufsen. 2. den Kraft, som opholder Livet; Levekraft. "Naar ei Livskraft meer skal strømme giennem mine Nerver fro." F. Guldb. **Livslyst**, en. Lyst, Glæde af Livet, som Livet medfører. ("Trindt udspredes din Kraft, antænder udgaaende Livslyst." Hertz. Befr. Jſr. 33.) **Livsløb**, et. den hele Tid, som een lever. s. Levnetsløb. **Livsmaal**, et. Maalet, den yderste Tid f. eens Liv. Ingen veed sit Livsmaal. **Livsmiddel**, et. det, hvorved man opholder Livet, og som hertil er fornødent. (Moth.) **Livsnydelse**, en. Nydelse af Livet, N. som Livet giver. (Grundtvig.) **Livsophold**, et. det, som tiener til, er tilstrækkeligt til at opholde Livet. "Den, som ikke har andet for sit Arbeide, end det allernødvendigste Livsophold." Sneed. **Livsredning**, en. Redning af Livsfare; it. det, hvorved Livet reddes; Livsfrelse. **Livssag**, en. S. hvori man sigtes p. Livet. **Livsslave**, en. den, som er dømt t. Slaveri (Fæstningsarbeide) p. Livstid. **Livsstof**, et. Stof f. Livskraften. **Livsstraf**, en. Straf, som bestaaer i Livets Tab. (Modsat Legemsstraf, Pengestraf, Æresstraf.) "I Originalen staaer ikke, at de anførte Ting ere forbudne — under Livsstraf, men under Legemsstraf." Rahb. (D. Tilsk. IV. 516.) **Livstegn**, et. T. til Liv, Livsyttring. Han gav intet Livstegn mere. "Det var kun et kort Livstegn, denne Epimenides gav." Rahbek. (Tilsk. VII. 58.) **Livstid**, en. den Tid, hvori een lever; Levetid. Det er ikke indtruffet i min L. "Jeg har aldrig hørt min Livstid

at lærde Folk ere enige." Holb. den Vægelſ. At dømmes til Fængsel paa Livstid. Livstraad, en. ſ. Levetraad. Livsvaade, en. Livsfare. Livsvilkaar, et. en vis Beſkaffenhed ell. Omſtændighed v. et enkelt Menneſkes Liv; Kaar i Livet. Livsvirkſomhed, en. V. hvori Livet og Livskraften yttrer sig. "Liv, Livsnydelſe og kraftig Livsvirkſomhed er det Maal, han har for Øie." Pal. Müller. Livsvædſke, en. en af de Vædſker, ſom ere fornødne til at vedligeholde Livet. livsvækkende, adj. v. ſom vækker, fremkalder Liv og Livsyttringer. En livsvækkende Yttring. (M.) Livsvæld, et. Levevæld, Livskilde. (S. Staffeldt. Nye D. 21.) Livsyttring, en. udvortes Tegn, Yttring af Liv.

Livagtig, adj. ſ. ovenfor under Liv.

Livelig, adj. ſom yttrer Liv (bruges kun om det indre, aandelige Livs Yttring. ſ. Liv. 4.) En munter og livelig Pige. — figurl. om livløſe Gienſtande, der muntre, oplive Sindet. En lys og livelig Egn, Bolig. En livelig Udſigt. — Livelighed, en. ud. pl. Beſkaffenheden, at være livlig.

Livne, v. n. og a. 1. At livne op, komme t. Live, leve op. (forekommer hos Holberg.) 2. act. ſætte Liv i, oplive. "Du livner den kolde Natur m. din Lue." Øhlenſchl.

Lo, en. pl. -er. [Sv. Loge, Lofwe; Loo.] det Rum i en Lade ell. i et Udhuus, hvor Kornet tærſkes. — Logulv, et. Gulv i en Lo; ſædvanl. af ſtampet Leer. Lorive, en. Rive, ſom bruges i Loen efter Tærſkningen.

1. Lod, et. pl. Lodder. [Isl. Lód. T. Loth.] i Alm. et tungt Legeme og dets Vægt; ſaaledes: 1. Loddet ɔ: Vægten p. en Bismer (Bismerlod.) 2. Lod i et Uhr ell. Seierværk ɔ: Vægten, ſom driver det. 3. et Stykke Bly, bundet til en Line, ſom bruges til Skibs til at lodde med (at kaſte Loddet ud), af Bygmeſtere til Vaterpas. (Deraf: lodret.) Muren ſtaaer i Lod ɔ: er lodret. 4. Tyngder af Metal, ſom have en vis Vægt, og bruges i ſtørre og mindre Vægtſkaale. Et Pundslod, Halvpundslod, Lispundslod. 5. pl. Lod. en Vægt, ſom udgiør $\frac{1}{32}$ af et Pund ell. Halvdelen af en Unze. To Lod Guld. = Lodline, en. Snor med Blylod, hvormed Dybet loddes til Søes, ell. hvormed en lodret Linie beſtemmes. Lodpiil, en. et Slags fordum brugelige Pile, hvortil man fæſtede brændbare Sager og ſtød dem ind i fiendtlige Stæder. (Jahn. Nord. Krigsvæſ. S. 363.) lodret, adj. hvis Retning følger Blyloddets lige Linie; perpendiculair. Moth. (jvf. vinkelret.) Deraf: Lodrethed, en. ud. pl. — Lodſkud, et. (ſ. Lod, 3.) 1. Gierningen at lodde i Havet. (V. S. O.) 2. Havets Dybde, ſom kan maales ved Lodlinen. Vi loddede, men fik intet Lodſkud. 3. de med Tal efter Favnemaal afſatte Dybder paa Søkort.

2. Lod, en (og et.) pl. Lodder. [A. S. Hlodd, Hlot. Isl. Hluti, Hlutr.] 1. tilſkiftet Deel, Part, Andeel. At have, tage L. og Deel i noget. Byens Marker deeltes i 20 Lodder. Præſtens, Degnens Lod. (ſ. Jordlod, Udlod. En Gaardlod. J. Bove.) 2. (med Art. et.) et Nummer i Lotteriet, ſom man har beſat eller kiøbt. At tage et Lod i Claſſelotteriet, vinde det ſtore Lod. 3. ud. pl. Maaden, at lade Tilfældet afgiøre en Sag. At kaſte Lod, trække Lod om noget. it. den Deel, ſom derved tilfalder een. Lodden faldt ikke heldigt for mig. Jeg trak netop den Lod, ſom jeg ønſkede mig. "Ynglingen dæmpe ſin værdige Lyſt til Lodden hàm vinker." Hertz. 4. heraf figurl. hvad der tilfalder een ved Hændelſe ell. Skiebnens Tilſkikkelſe: Skiebne; "det Gode eller Onde, ſom tildeles et Menneſke i Livet." (Müller.) "I lige Skaaler veier Viisdoms Gud til hver en Siæl dens Lod af Fryd og Kummer." S. Blicher. "Den varige Sindsro, hvorpaa ſand Lykke grunder ſig, bliver ikke vor Lod." Malling. Det blev min Lod i Livet. En lykkelig, en tung, ſørgelig Lod. "Saaledes vil du bruge — den fortrinlige Lod, ſom tildeeltes dig." Syneſius v. Bloch. — "Lod kan allene nævnes i Forbindelſe med det enkelte Menneſke; om Skiebnen kan man tale, ſom den Nødvendighed, Alle maae underkaſte ſig. Det er Skiebnen, ſom tildeler Enhver ſin Lod." Müller. Det faldt ikke i min L. at blive rig. "De, der altid misundelige begiere juſt den Lod, ſom er tilfalden en Anden." Mynſter. (pl. er her ikke brugelig.) = loddele, v. a. dele ved Lodkaſtning. "Snart loddeelte de drog i forſkiellige Hobe fra Høien." Hertz. Lodsdeling, en. pl. -er. Handlingen at loddele. Lodfald, et. Udfald af en Lodkaſtning. lodfalden, adj. v. tilfalden ved Lodkaſtning. (V. S. O.) Lodfælle, en. pl. -r. den, ſom m. Andre har Deel, tager Deel i noget; Lodtager, Intereſſent. (Bording.) Lodkaſt, et. et Kaſt (med Terninger) f. at afgiøre noget. lodkaſte, v. n. (V. S. O.) kaſte Lod om noget (ſom er brugeligere.) Lodkaſtning, en. Handlingen at kaſte Lod. At afgiøre noget, at vælges v. Lodkaſtning. lodlagt, adj. v. ſkiftet i lige Lodder. (Moth.) lodløs, adj. ſom ingen Lod faaer. (exsors. Moth.) Lodſeddel, en. 1. ſkriftligt Beviis for den Lod, ſom een har eller tager i noget. 2. Lotteriſeddel. Lodſkiel, et. Grændſeſkiel imellem Jordlodder. Lodſkifte, et. Handlingen at dele eller ſkifte noget v. Lodkaſtning ell. Lodder. lodſkifte, v. a. 1. d. ſ. ſ. loddele. (Moth.) lodtagen, adj. v. ſom har faaet Lod og Deel i, deelagtig. At være

lodtagen med Andre. "Naar flere end een ere lodtagne i en Jord." D. L. V. 10. 4. At være lodtagen i en Arv. "O lad mig stedse være lodtagen i den store Fred." Storm. Lodtager, en. d. s. s. Lodfælle. Lodtager i en Arv. = Lodseier, en. pl.-e. den, som er lodtagen i noget, som eier en Lod ell. Part i noget, der har flere Eiere i Fællesskab. Han er den største Lodseier ɔ: han eier de fleste Lodder (især Jordlodder.)

1. Lodde, v. n. og a. 1. [af Lod, *sors.*] a) neutr. kaste Lod om. At lodde om noget. (sielden.) "Lader os ikke sønderskære den, men lodde om hvis den skal være." Joh. 19. 24. b) act. maale Dybden m. Lodline, ell. prøve en Bygnings Lodrethed. At lodde Dybet. At lodde sig frem imellem Grunde. At lodde en Muur. — Loddeline, en. d. s. s. Lodline. — Lodning, en. Dybets Lodning.

2. Lodde, v. a. 1. [T. löthen. Isl. og Sv. loda, klæbe, hænge ved.] bringe Metaller t. at hænge sammen ell. udgiøre eet Stykke, v. Hielp af Messing ell. andet flydende Metal. At lodde m. Bly; lodde noget sammen. "Bedre er Heelt, end m. Guld loddet." Ordspr. = Loddebolt, en. Jernbolt, som gløbes og bruges v. Blyloduing. Loddeliim, en. et Slags Liim, som br. ved Staalets Lodning. (Funkes Nat. H. III. 415.) Loddepande, en. En P. hvori gloende Kul lægges naar man lodder. Loddérør, et. Redskab som br. v. Lodning af fine Sager. — Lodning, en. pl.-er. Gierningen at lodde.

Lodden, adj. [Isl. lodinn.] s. laadden (af Laad.)

Lods, en. pl.-er. (langt o.) [N. S. Loods, Loodsmann.] en Sømand, der nøie kiender et Farvands Dyb og Grunde, og er beskikket til at veilede (lodse) Søfarende ved Kyster, i Fiorde og Havne. At faae L. ombord. At give Tegn, heise Flag, skyde efter Lods. = Lodsbaad, en. En stærk og letseilende Baad, som Lodser bruge, især i Storm og haardt Veir. De Søllingske Lodsbaade. Lodsfartøi, et. En Lodsbaaad. Lodsfarvand, et. F. hvor Lods maa bruges. (V. S. O.) Lodsflag, et. eget Flag, som føres p. Lodsbaade, ell. hvorved gives Tegn til Lodsen. Lodshyre, en. Betalingen, som Lodsen faaer for sin Umage. (Fr. 1799. 25 Oct.) Lodsjolle, en. mindre Lodsbaad. Lodsmand, en. d. s. s. Lods. "Hvor en Skipper kommer p. Lodsmands Farvand." D. Lov. IV. 3. 23. Lodsmærke, et. Mærke paa Grundene i Havet, hvorefter Lodser og Søfarende rette sig. Lodsoldermand, en. Formand f. et Selskab af Lodser. Lodspenge, pl. d. s. s. Lodshyre. Lodsselskab, et. Forening af flere Lodser p. eet Sted. Lodstegn, et. Tegn, som gives fra Skibet, for at faae Lods ombord; Lodssignal. Lodstieneste, en. den Bestilling, at være Lods, ell. den Tieneste, det Arbeide, en L. giør. Lodsvæsen, et. det som hører til Lodstienesten, t. Lodsernes Pligter og Rettigheder paa et vist Sted, eller i et heelt Land.

Lodse, v. a. 1. bringe et Skib sikkert i eller ud af Havn, eller igiennem et farligt Farvand (siges kun om Lodsen, ikke om Skibsføreren eller Styrmanden.) At lodse et Skib ind i, ud af en Havn, Fiord, forbi en Pynt.

Loft, et. pl.-er. [Isl. Lopt.] 1. det øverste Rum i et Huus, ell. det Huusrum, som er imellem Taget og det øverste Stokværk. (T. Boden.) "Hvo der ligger paa Jorden, falder ei af Loftet." Ordspr. At indrette Kamre p. Loftet. At ligge p. et Loft, hænge Tøi p. Loftet. (s. Brændeloft, Høloft, Kornloft, o. fl.) 2. det, som dækker Bielkerne oventil i Husets Værelser, eller tiener Værelset til Dække; hvorved altid forstaaes et tæt Dække af Bræder, Planker, Gips, o. d. (T. Zimmerdecke.) At hænge noget under Loftet. At male et L. Brædeloft, Gipsloft. 3. Stokværk (Etage.) "De vare tre Loft høie, og havde ikke Piller." Ez. 42. 6. "Husene vare to Loft høie." A. S. Vedel. Deraf i vore gamle Viser: høie Loft ɔ: hvad vi nu kalde Salen. (Ordet er i denne Bemærkelse forældet; men dog det eneste egentlig danske Udtryk for Tingen. Det findes brugt i Olufsens oec. Ann. X. 186.) = a) Loftkammer, et. Kammer, indrettet p. Loftet, oven over det øverste Stokværk; Tagkammer. loftlægge, v. a. 3. belægge, forsyne med Loft. Laden, Stalden er ikke loftlagt. (Begtrup om Agerd. i Jyll. I. 407.) Loftmaleri, et. Maleri, anbragt, efter egne perspectiviske Regler, p. Loftet. Loftsvend, en. Betient p. Sukkerhuse, der har Opsyn m. Sukkerets Tørring p. Lofterne. (V. S. O.) — b) Loftsdør, en. Dør op til Loftet. Loftslem, Loftsluge, en. Lem, som tiener i St. for Loftsdør; Luge i St. f. Vindue p. et Loft. Loftsnøgle, en. N. til en Loftsdør. Loftsrum, et. Rum, Plads paa Loftet. I dette Huus er meget Loftsrum. (Lofterum. D. L. V. 8. 15.) Loftstrappe, en. T. som gaaer fra øverste Stokværk op til Loftet. Loftsvinde, en. Indretning til at vinde Gods og Varer fra Jorden op p. Loftet. Loftsvindue, et. V. paa Loftet; Tagvindue.

Lofte, v. a. 1. [af Loft.] 1. giøre Loft, lægge Loft. 2. føre op paa Loftet. At lofte Korn. (Moth. I begge Bemærk. usædvanl.)

Lofugl, en. en Strandfugl med rødt Næb og lyserøde Fødder, der tildeels lever af Skaldyr (og efter Moth bl. a. skal findes p. Seierøe;) Strandskade. Hæmatopus ostralegus. "Knap veed Lofuglen

naar den fra Stranden skal t. Heden tye." Foersoms Digte. II Deel.

Log, en. til Skibs: en Indretning, hvorved Hastigheden af Skibets Fart maales (hvilket undertiden kaldes: at logge.) = Deraf: **Logbog**, en. B. hvori det, som forefalder og bemærkes angaaende Skibets Seilads og Cours dagligen optegnes. **Logglas**, et. Timeglas, som bruges naar man logger. **Logline**, en. Snor, som bruges til en Log. **Loguhr**, et. Uhr, som bruges i St. for Logglasset. = **Logning**, en. Gierningen at logge.

Log, et. s. **Laag**.

Loge, en. s. **Laage**.

Loge, en. pl. -r. (et fransk Ord; udt. **Losje**.) særskilt Afslukke i et Skuespilhuus for Tilskuere.

Logik, en. [Lat. Logica.] 1. en Deel af Philosophien: Videnskab om Tænkningen, Tænkelære, Fornuftlære. 2. et Skrift, som afhandler denne Videnskab.

Logre, v. n. 1. (har.) egentl. om Hunden: bevæge Halen frem og tilbage, som et Tegn p. Venlighed ell. Kiærtegn. Hunden logrer ad sin Herre. Hanhunden logrer ad Tæven. "Som Lænkehunden, han kommer logrende til den, som byder det bedste Suul." Øhlenschl. (Hakon J.) — figurl. At logre for een ɔ: smigre, hykle, give sledske Ord, f. at vinde een. [Maaskee beslægtet m. det T. locker, løs, ell. med lodern, og flere didhørende Ord.] — **Logren**, en. ud. pl. det, at logre.

Lok, en. pl. -ker. [A. S. Loc, Locca. J. Hárlockr. Lókr, det som hænger ned.] en Dusk, Tot; en særskilt, nedhængende ell. krøllet Deel Haar. En **Lok** Hør (Hørlok.) En **L.** Silke. At have naturlige **Lokker**, sætte kunstige **Lokker** i Haaret. At klippe en **L.** Haar af eens Hoved. s. **Haarlok**. = lokket, adj. som falder i Lokker eller Krøller. **Lokket** Haar. = lokke, v. a. 1. stille ad i Lokker; lægge i Lokker; krølle. At lokke Hør, Silke. At lokke Haaret.

Lokke, v. a. og n. 1. [Isl. locka] 1. v. a. drage til sig ved indbydende Midler (f. Ex. Dyr ved henlagt Føde.) At lokke Fugle i Garnet, Dyr i Snaren. "Han skal lokke dig hen i Skoven mellem Træerne." Øhlenschl. — figurl. formaae een til noget ved milde Midler, venlige Ord, Smiger, Overtalelse. "Hans List og Snildhed forstod at lokke lettelig vor Ungdom." Øhlenschl. "Den er let at lokke, som efter vil hoppe." Ordspr. At lokke een t. noget. "For ham at lokke til Snak om Husets skiulede (skiulte) Forraad." Bagg. (Thora.) "Dit Fadersind os lokker t. sig ind." H. A. Brorson. At lokke noget fra een (faae det ved Smiger, Overtalelse.) Han fik ham lokket paa sin Side. Det milde Veir har lokket mange Folk ud. At lokke een ud paa glat Iis. Jeg fik lokket ud af ham, hvor han vilde hen. At lokke en Hund ind i Huset. At lokke en Pige ɔ: besove hende. 2. v. n. bruge lokkende Midler, stille, formilde ved lokkende Midler. Han lokkede hvad han kunde f. Hunden; men den vilde ikke tie. Han lokkede saa længe for hende, til hun føiede sig efter ham. = **Lokkelse**, en. pl. -r. Gierningen, at lokke; Tillokkelse. "Ja, at saavel Trudsler, som **Lokkelser** have været lige forgieves." Bastholm. "Naar Himmelens og Jordens **Lokkelser** ikke kunne bestaae med hinanden." Samme. (Aand. Taler. 1779. I. 204.) — **Lokkebarn**, et. Et lidet Barn, som m. ringe Ting lader sig lokke. Han er intet **L.** mere. (Moth.) **Lokkefugl**, en. **F.** der er afrettet til at lokke andre til sig, som derved fanges. Saaledes ogsaa: **Lokkedue**, en. (figurl. et løsagtigt Fruentimmer.) **Lokkekonst**, en. Konsten, at lokke, overtale andre t. noget. (Bording.) **Lokkemad**, en. egentl. Føde, hvorved Vildt, Fugle lokkes og fanges. "Hvor mistænkelig er ikke Ræven imod den **Lokkemad**, som skal drage ham i den henlagte Sax?" L. Smith. figurl. om Tillokkelser, hvorved Mennesker overtales, forledes til noget. "Du behøved kun et Vink, for strax at flagre efter **Lokkemaden**." Øhlenschl. **Lokkemiddel**, et. pl. -midler. et. **M.** hvorved man lokker, eller søger at lokke een. **Lokkepibe**, en. **P.** hvormed Fuglefængere lokke Fuglene. **Lokkeplads**, en. Plads, hvor Jægeren i Skiul lokker Vildt eller Fugle. **Lokkerøst**, **Lokkestemme**, en. efterlignet Lyd, hvormed Dyr lokkes. **Lokkesang**, en. Sang, hvormed man lokker een, hvoraf man lader sig lokke. "Naar ei, fortryllet af dens **Lokkesang** — forblindet han dens Banner griber." Grundtvig. **Lokkesmiil**, et. tillokkende Smiil. "Trods søde **Lokkesmiil**." Bagg.

Lollik, en. pl. -er. en Person, som er født i Lolland.

Lomber, en. et fremmedt Navn p. et Slags Kortspil. At spille en **L.** — Deraf: **Lomberbord**, **Lomberselskab**, **Lomberspiller**, o. fl.

Lomme, en. pl. -r. [I Skaane: *Lomma.* (Sv. Ficka.) Isl. luma, at giemme hemmeligen.] en til Klæderne fæstet og syet, ell. om Livet bunden Pose eller Taske, til at giemme i hvad man vil bære hos sig. At have **Lommen** fuld af noget. = **Lommebog**, en. En liden Bog, som beqvemt kan føres i Lommen; Tegnebog. (Saaledes ogsaa: **Lommeflaske**, **Lommekniv**, **Lommespeil**, **Lommeuhr**, o. fl.) **Lommefoder**, et. Foderet, hvoraf en Lomme syes i Klæder. **Lommepenge**, pl. Penge, som man bærer hos sig til Smaaudgifter. **Lommeprocurator**, en. En slet Sagfører, som i Smug ophidser Folk

til Proces (haanligt.) Lommepuffert, en. En liden Pistol, Lommepistol. Lommetyv, en. Tyv, som m. List og Behændighed stiæler af Folks Lommer, som begaaer Lommetyveri. Lommetørklæde, et. Tørklæde, som bæres i Lommen, især til at snyde Næsen; Næsedug.

Loppe, en. pl.-r. [A. S. Loppe. Isl. Fló.] et bekiendt Insect, der findes hos Mennesker og nogle Dyr. Pulex irritans. Deraf: Loppebid ell. Loppestik, et. Loppefangst, en. o. fl.

Loppe, v. a. og rec. 1. pille Lopper af. Hunden lopper sig.

Lort, en. pl.-e. Skarn af Mennesker og Dyr. (i lav Tale.) Ital. Lordezza, Lordura, Smuds, Skarn. [jvf. det gl. T. Adj. ord, smudsig; og det Fr. ordure.]

Los, en. pl.-ser. et Rovdyr af Katteslægten (i Norge: Gaupe.) Felis lynx. = Losøie, et. figurl. skarpt Syn. At have Losøine. V. S. O. (oftere: Falkeøine.) losøiet, adj. skarpsynet. V. S. O.

Los, adj. (kort og aabent o.) høres hyppigen i Skibssproget og hos Søfolk for: løs. Giør Touget los!

Losse, v. a. og n. 1. [Sv. lossa; af los, løs. T. löschen.] tage Ladningen ud af et Skib. At lade og losse et Skib. Skipperen har endnu ikke losset. (Man siger ogsaa: Skibe kunne her beqvemt losse. "Skibet skulde der losse Varene." Ap. G. 21. 3.) = Losseplads, en. Sted ved en Havn hvor Skibe kunne losse. Lossepram, en. Pram, hvori Ladningen bringes af et Skib, naar det ei kan lægge lige til Lossepladsen. Lossested, et. Losseplads.

Lostilk, en. En Plante, der egentlig har hiemme i Syd-Europa, men jævnlig findes i vore Bønders Haver. Ligusticum levisticum. "Den stærke Lostilk — vorte til Lægedom for Qvæget." J. Smidth.

Lots, en. s. Lods.

Lotterie, et. pl.-r. et Slags stort Lykkespil, hvori Regieringer deeltage med Undersaatterne. Tallotterie, Classelotterie. At sætte, at spille i Lotteriet. = Lotteriseddel, en. Seddel, med det valgte Nummer (i Classelotteriet) ell. de besatte 5 Tal (i Tallotteriet) som udstedes af Lotteri-Collecteuren.

1. Lov, en. pl.-e. [Isl. Lag. (egentl. Stik, Vedtægt.) pl. Lög.] 1. i Alm. Forskrift, nødvendig Rettesnor for Handlinger ell. Forandringer ved Tingene. Naturens Love. Tyngdens L. Moralloven. Statslove. Kirkelove. Lov og Ret. (s. Ret.) Din Villie er min Lov. "At overtræde en Lov er noget andet, end at handle imod en Regel; thi "Lov er lagt, at den skal holdes" hedder Ordsproget; og derimod siger man: ingen Regel er uden Undtagelse. Regler kunne være mangeslags; men en Lov er en nødvendig Regel." Müller. 2. Øvrighedens, den regierende Magts skriftlig forfattede og offentlig bekiendtgiorte Bud eller Forskrift for Undersaatters eller Borgeres Handlemaade, enten i enkelte Tilfælde (s. Anordning, Forordning) ell. i Særd. i en Samling (Lovbog.) At give Love. At ophæve en L. "Der ere dog mange Ting, som der er ingen Lov om." B. Thott. Denne L. er sat ud af Kraft, er endnu i Kraft. "Intet er Ret, fordi det staaer i Loven; men Loven befaler, at det skal ansees for Ret; det, som er efter Loven, kaldes rigtigere lovligt." Sporon. Den jydske L. gielder i Sønder-Jylland. Loven om Indfødsretten, om Stavnsbaandets Løsning. Den danske L. (Artikelen udelades ofte. Norske Lov. Danske Lovs sjette Bog.) Efter Lov og Dom, bemærker i Lovsproget: efter lovlig Fremgangsmaade (Adfærd efter Loven.) Uden Lov og Dom ɔ: uden Lovmaal eller lovligt Søgsmaal. Han blev uden Lov og Dom henrettet. 3. uegentlig: Vedtægter, som private Selskaber i en Stat have forenet sig om at erkiende. Klublove. 4. i theol. Skrifter og i vore Bibeloversættelser br. Loven absol. i adskillige egne Bemærkelser; f. Ex. om den mosaiske Lovgivning i Særd., om det gamle Testamentes Tider (mods. Evangelium) ꝛc. = lovbefalet, adj. foreskrevet, befalet v. en Lov. Lovbegreb, et. Retsbegreb, Begreb om en vis Gienstand i Lovkyndigheden. "Gierningssagernes Henførelse til det Lovbegreb, hvorunder de høre." A. Ørsted. Lovbestemmelse, en. Forskrift, som Loven giver i et vist Tilfælde. lovbestemt, adj. v. udtrykkelig bestemt v. Loven. Lovbestemte Tilfælde, Betingelser, Kiendemærker. (A. Ørsted.) Lovbog, en. Samling ell. ordnet Indbegreb af de i en Stat gieldende Love. Lovbryder, en. den som overtræder Loven. (Moth.) Lovbud, et. Forskrift, som indeholdes i en Lov. "Svag er et Lovbuds Kraft, naar kun det adlydes af Trælle." F. Guldb. lovbunden, adj. v. bestemt, forpligtet v. Loven. "En lovbunden Tilstand." J. Boye. "En lovbunden Frihed i alle Stænder." Guldb. (V. Hist. II. 231.) "Lovbunden Frihed gav Kongen; men ingen selvraadig Frækhed." Malling. lovbyde, v. a. 3. offentlig at tilkiendegive Salget af en fast Eiendom (f. Ex. Odelsgods og Selveierbønders Gaarde) hvortil de nærmeste Frænder ell. Andre have Forkiøbsret. "Om han lovbød Jorden (paa) tre Ting t. hans næste Frænder." D. Lov. V. 3. 1. — Deraf: Lovbydelse, en. "Kiøbstedgods er Løsøre og maa sælges uden Lovbydelse." D. L. V. 3. 4. lovdele, v. a. 1. anlægge Sag imod, actionere. lovfast, adj. 1. saa-

ledes som Loven fordrer, lovlig. Lovfast Vidnesbyrd. (Vidensk. Selsk. Skr. V. 227.) 2. edsdygtig, som kan aflægge lovlig Ed, ærlig, uberygtet (af Lov, som i det ældre Lovsprog ogsaa bemærkede: Beviisførelse v. Ed.) "Lovfaste og bosatte Dannemænd." D. Lov. "Lovfaste Herreds- ell. Birkemænd." I. 18. 1. "I tvende lovfaste Mænds Paahør." I. 13. 4. "Det Beviis, der grunder sig p. to lovfaste Vidners eenstemmige Udsagn." A. Ørsted. 3. sikkret v. Loven og grundet i denne. "Hvor der var lovfast og kraftig Trykkefrihed." Birkner. Heraf: Lovfasthed, en. Lovforbedring, en. Lovens bedre Indretning. Lovforklaring, en. Lovfortolkring. lovformelig, adj. overeenstemmende med Lovens Forskrift, især med Hensyn til den udvortes Form; lovstikket. Lovformeligt Beviis, Document. "Stemmer en Handling overeens m. det, Loven fastsætter om Maaden, hvorpaa noget skulde vise sig, kaldes den lovformelig." Müller. Lovforslag, et. Forslag til et nyt Lovbud. Lovfortolker, en. den, som udlægger, forklarer Loven. Lovfortolkning, en. En Lovs Fortolkning; ell. Forklaring af et enkelt Lovbuds Mening. lovforvunden, adj. v. dømt efter Loven, især p. sin Ære; ugild. (forældet, modsat lovgild.) lovfuld, adj. som giør Loven fyldest, tilbørlig, lovlig. (usædvanl.) "Lovfulde Vaaben." Cold. lovfælde, v. a. 1. dømme een skyldig efter Landets Lov. "Jeg kiender saa Grovheder, større end den, naar Folk, uden at være lovfældte, ja uden at være anklagede, radbrækkes." Rahb. (I Lovsproget br. Ordet i meer særskilt bestemte Meninger; deels om enhver, over hvem en Dom er afsagt, saalænge den ikke er opfyldt; deels i Særd. om en saadan Dom i Æressager. Jvf. Brorsons Forkl. til D. L. I. 9. 1. og K. Anchers jur. Skr. II. 836.) Deraf: Lovfældelse, en. — lovfærdig, adj. d. s. s. lovfast, 2 (men usædvanl.) "Uvillige og lovfærdige Dannemænds Vidnesbyrd." Vedels Saxo. 245. lovfæste, v. a. giøre Forbud, lægge Beslag paa (i visse Tilfælde; og egentlig kun i det norske Lovsprog. s. N. Lov. I. 4. 7. og flere Steder. Isl. lögfesta.) lovgild, adj. som ei er dømt eller lovfældet, ulastelig, lovfast. (modf. ugild.) "Hvor en vis Handling — foretages paa en aldeles aabenlys Maade, under en lovgild Mands Ansvarlighed." A. Ørsted. lovgivende, adj. som hører til, udfordres til at give Love. Man skielner i Staten imellem den lovgivende, den dømmende og den udøvende (fuldbyrdende) Magt. Lovgiver, en. den, som har og udøver den lovgivende Magt; den, som har givet en Lov. Denne Konge er navnkundig som L. Dette kan ikke antages som Lovgiverens Mening. Lovgivning, en. 1. Gierningen at give en Lov. 2. Indbegrebet af de i et Land gieldende Love. Lovgivningen i Danmark. 3. en enkelt Forordning. Lovgrund, en. Grund, som tages af et Lovbud, ell. som ligge i Lovens Ord "Saavel efter Bogstaven, som efter Lovgrunden." A. Ussing. Anm. til Tingsr. I. 103. lovgrundet, adj. grundet i Lov og Ret; retmæssig. lovgyldig, adj. gyldig p. en lovlig Maade, overeensstemmende m. Loven, lovlig. Lovgyldigt Vidne, Beviis. Heraf: Lovgyldighed, en. ud. pl. — Lovhevner, en. den, som hevner Lovens Overtrædelse. (Herz. Befr. Isr. 181.) lovhiemlet, adj. v. hiemlet, stadfæstet v. Lovbud; lovgyldig, som har Lovskraft. "Da disse Love forbigaae — hvad der var lovhiemlet som gammel Vedtægt." Rosenvinges Lovhist. Lovhiemmel, en. H. efter Lovens Forskrift; lovlig Hiemmel. Lovhistorie, en. H. om Lovgivningen i et Land og de Forandringer, den har undergaaet. Lovhævd, s. Lavhævd. lovklog, adj. lovkyndig, lovlærd. (C. Boye.) Lovkundskab, en. Bekiendtskab m. Lovene, Lovgivningen i et Land (udtrykker mindre end Lovkyndighed.) lovkyndig, adj. som har grandsket og kiender et Lands Love; forfaren i Lov og Ret. En Lovkyndig, Jurist. Lovkyndighed, en. 1. Forfarenhed i Lov og Ret. 2. Videnskab om det, som hører til Lov og Ret; Retsvidenskab. Den danske, romerske L. lovlyse, v. a 2. kundgiøre offentlig efter Lovens Forskrift. lovlærd, adj. som besidder en lærd, grundig og omfattende Lovkundskab. Lovlærer, en. En som lærer andre Lovkyndighed; en Lovlærd. (Luc. 5. 17. 1 Tim. 1. 7.) lovløs, adj. 1. ulovlig. 2. som ingen Lov agter, som er uden for Loven og dens Beskiermelse (exlex.) 3. som er uden Lov, hvor ingen Lov haandhæves. Et lovløst Land. "Større Onde er ei til, end lovløs Færd." Fibigers Soph. — Deraf: Lovløshed, en. 1. lovløs Tilstand. 2. Ulovlighed. "Som i sin Lovløshed nu vorder den ypperste Lov." S. Staffeldt. Lovmaal, et. 1. d. s. s. Lov, 2. (P. Syv. forældet.) 2. Rettergang, en Sags Forfølgelse v. Domstolene, Proces. Han lod ham uden L. og Dom henrette. lovmæssig, adj. (Guldb. V. Hist. I. 552.) "Lovmæssigt bemærker ikke blot, at noget ei er lovstridigt; men at det stemmer overeens med noget, som i Loven er fastsat." Müller. (s. lovskikket; lovmæssig har, som de øvrige m. mæssig sammensatte Ord, for stærkt Præg af det tydske, og er ikke at anbefale.) s. lovgyldig, lovlig. Deraf: Lovmæssighed, en. Lovgyldighed, Lovlighed. "Om end mine Gierninger vare giorte i Lovmæssighed." Mynster. (Præd. 1823. I. 400.) Lovsamling, en. S. af flere

enkelte Love eller Lovstykker. lovskikket, adj. v. indrettet efter Lovens Forskrift. Lovsprog, et. Indbegrebet af de i Lovene, og i Rettergang brugelige særegne Ord og Udtryk. Lovsted, et. Et enkelt Sted, en Sætning, Artikel i Loven. At anføre, forklare et L. Lovstrid, en. Strid, Uovereensstemmelse imellem enkelte Lovbud i gieldende Love. "At forvikle sig i en uopløselig Lovstrid." A. Ørsted. (Eunomia. III. 540.) lovstridig, adj. stridende imod Lovens Forskrift, ulovlig, uretfærdig. Deraf: Lovstridighed, en. ud. pl. — Lovstykke, et. en vis, enkelt Deel af en Lov. lovsøge, v. a. 2. anlægge Sag imod. Han blev lovsøgt for denne Forbrydelse. lovtagen, adj. v. vedtagen som Lov. (forældet. s. Vid. S. Skr. V. 257.) Lovtrækker, en. den, som fordreier Loven, bruger Kroglove i Rettergang og Sagførelse, hvilket kaldes: Lovtrækkeri, et. lovværge sig, v. rec. forsvare sig mod Klage ell. Beskyldning p. den lovbefalede Maade. (Moth. Egentlig i det gamle Lovsprog: værge sig m. Lov ɔ: Ed; og forældet.) = Lovskraft, en. Gyldighed, gieldende Kraft som Lov.

2. Lov, en og et. ud. pl. 1. Roes, Berømmelse, Priis; laus. (Isl. Lof.) "Det forefalder vel, at en Ting er Lov værdig, og dog maa straffes." B. Thott. Lov og Priis være Gud! "Du, blide Morgen! skal oplive den Røst, som synger Søvnens Lov." Wessel. "Han stammed frem din Lov med sin nyskabte Tunge." Storm. Gud skee Lov! Han agter hverken Lov eller Last. (P. Syv.) 2. Rygte, Skudsmaal; fama. (sædvanl. med Art. et.) Et godt, ondt Lov. Han gav ham ikke det bedste Lov. = Af Bemærkelsen 1: lovprise, v. a. 2. d. s. s. prise, berømme høiligen; deraf: Lovpriisning. Lovsang, en. Sang til eens Priis og Ære; især til Guds Priis. At synge Lovsange. En L. for Freden. "Eftertiden troer ikke de Lovsange, som Frygt aftvang, ell. Fordeel." Kampmann. lovsynge, v. a. prise i en Lovsang. At lovsynge det høieste Væsen. "Siælen skal — lovsynge høit den store Guddoms Navn." Ingem. "Hvo bød mig at høre — lovsyngende Toner?" Rein. "Lovsiungne Tid, som lys og blid, liig Vaaren, hver Skiønhed — tiente." S. Staffeldt. Lovtale, en. Tale til Berømmelse for en Person og hans Handlinger. At holde en L. over een. "Det er en egen Sag, naar en Undersaat staaer frem, at holde sin Fyrstes Lovtale." Rahb. (D. Tilsk. VI. 584.) Lovtaler, en. den, som taler til eens Berømmelse, som skriver ell. holder en Lovtale. "Carls Lovtalere selv vove ikke at undskylde denne Gierning." Wandal. = lovlig, adj. 1. priselig, berømmelig. (laudabilis, probandus.) En god og lovlig Skik. "Det Lovlige følge vi ikke for noget andet, end sin egen Skyld." B. Thott. "Dyd og Udyd, lovlige Gierninger og straffelige." N. Hemmingsen. (Om Ægteskab. 1572.) "Lovlig Ihukommelse." Vedel. (s. høilovlig.) 2. temmelig, nogenlunde. (i d. Tale, og mest adv.) Det er dog lovligt m. hans Helbred. Det varede lovlig længe. "Lovlig er ikke at laste." Ordspr.

3. Lov, n. s. altid ud. Art. [Isl. Lof.] Tilladelse, Forlov, Frihed. Det har du Lov til. At give een Lov til at giøre noget. Du faaer vel Lov at giøre det (ɔ: du maa giøre det, enten du vil, eller ikke.) At faae Lov fra Skolen. Rectoren gav hele Skolen Lov. (s. Hiemlov.)

Love, ud. Art. i Forbindelse med Tro: paa Tro og Love ɔ: p. eens Løfte og Tilsagn. En Mand af Tro og Love. At holde, bryde Love. (Colding.) "At holde Tro og Love, det krymper man sig ved." C. Frimann. "Din Tro og Love." Baggesen. (Maaskee ikke af v. love, men af det gamle Lov ell. Love. Isl. Lofi, den indvendige Haandflade. "Ondt er at plukke Haar af Haandlove." Ordspr.) I ældre Dansk br. dog Love ogsaa absol. ligefrem for: Tillid; f. Ex. "Vi sætte den Love til Eder." Hvitfeldt.

1. Love, v. a. 1. [af Lov, Berømmelse.] prise, berømme. (Isl. lofa. A. S. lofan.) At love og prise Gud. Det maa man love ham for. Enhver lover sit eget. "Han skal sig selv love, som har onde Naboer." Ordspr. "Ingen siges at love sig selv; ingen kan berømme det, han blot tør omtale til en Enkelt. — Vi rose det, der vækker vort Bifald; vi (love og) berømme det, hvis Hæder vi ville udbrede." Müller. 2. sætte Priis paa, vurdere. Hvor høit lover du det? (Moth. Nu usædvanligt.)

2. Love, v. a. 1. [Isl. lofa, *promittere, permittere.*] 1. tilsige, give Forsikring om at ville giøre ell. lade noget, give een noget &c.; jætte, give Løfte om. At holde hvad man har lovet. At love een sin Datter til Ægte. At love med Haand og Mund. Hvad du beder om, er alt lovet bort (t. en anden.) At love sig bort, love sig ud ɔ: give Løfte om at ville komme der, hvor man bydes hen. "Dette Slags Vanheld kan ingen Forfatter, der siger Sandhed, love sig fri for." Rahbek. — Han fik hvad der var ham lovet. At love een Guld og grønne Skove ɔ: giøre store, prægtige Løfter. 2. neutr. At love for een ɔ: gaae i Borgen for, give Forsikkring om. (s. Forlover.) Jeg lover for, at han vil giøre sit Bedste. Ham tør jeg nok love for! (I dagl. Tale bruges det oftest ironisk eller i halv Spøg. Det skal jeg love for, at han ikke

glemte sig selv ɔ: det tvivler jeg ikke om.) = Loven, en. ud. pl. [Isl. Lofan.] Gierningen, at love. "Loven er ærlig, Holden besværlig." Ordspr. = Løfte, et. pl. -r. Forsikkring, hvorved man lover noget, Tilsagn. (s. Forjættelse.) At giøre et Løfte. At holde, at bryde sit L. At give een L. paa noget. Han har L. om (paa) det første ledige Kald. Han har længe havt L. paa dette Embede. Klosterløfte. "At være i Borgen og Løfte for noget." D. Lov. VI. 17. 14. At gaae i L. (i Borgen) for een. "Den, som gaaer i Løfte, gaaer i Krav." Ordspr. — Løftebrev, et. skriftligen givet Løfte; skriftlig Forsikkring. Løftebrud, et. en Handling, hvorved man bryder et givet Løfte. "Kiærlighed til Sandhed foraarsagede dette Løftebrud." Wandal. I. 289. løftebunden, adj. v. bunden, forpligtet ved et Løfte. løfterig, adj. som lover meget, giør mange Løfter. (P. H. Frimann. Bagg.) Deraf: Løfterigdom, en. Baggesen. "Trods al min Løfterigdoms Overflod." (Poet. Ep. 311.)

3. Love, v. a. 1. have Kiærlighed til, komme i Elskovsforbindelse med. (forældet, og forekommer i Kæmpeviserne; f. Ex. "Hannem lysted en Jomfru at love." V. om Germand Gladensvend. Ogsaa som recipr. ell. med Dativ af det personl. Pron. f. Ex. "Love du dig en Jomfru væn.") "Kong Helge, hendes Fader, loved en Havets Viv." Øhlenschl. (Hrolf Krake.) [Er enten 2 love, 1; ell. A. S. lufian, elske, ynde. E. to love.]

Lovlig, adj. 1. overeensstemmende m. Loven, ret, rigtig (justus, rectus.) (Mest i ældre Skr.) "De, der kun elske det Lovlige for Løns Skyld." B. Thott. (I. 72.) "De lovlige Gierningers Løn bestaaer i dem selv." Samme. 2. grundet i Loven, retmæssig (legitimus, probus, licitus.) At have lovlig Ret til noget. En lovlig Handling. Et lovligt Vidne. "Det er fastsat, naar Krige lovligen kan begyndes." Vogelius. "Lovligt er hvad der ikke er lovstridigt; og da enhver Handling i det borgerlige Liv, der ikke strider imod Retsloven, af denne nyder en vis Beskyttelse, saa ligger især dette i Begrebet lovlig, der betyder, hvad der i Loven finder Medhold." Müller. En lovlig Næringsvei. At gaae i sit lovlige Kald, Ærende. — Deraf: Lovlighed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være lovlig. (Legalitas.) En Handlings Lovlighed. "At Forbrydere træde tilbage inden Lovligheds Grændser." A. Ørsted. (Eunomia. II. 59.)

Lu, en. ud. pl. [Sv. Lugg. beslægtet m. det Isl. Ló.] det Lodne p. Klæde ell. lignende Tøi. At kradse Luen op p. Klæde. Luen er afslidt. = luslidt, adj. v. som Luen er slidt af, som har mistet sin Lu. En gammel luslidt Kiole. "Vils ikke Kasten frem p. dens luslidte Side." Wessel. — Lukradser, en. den, som opkradser Luen p. Klæde.

Lubbet, adj. lasket, fed, kiødfuld. (Colding.)

1. Lud, en. [Isl. Lut. T. Lohe.] Opløsning af Planteaske, hvormed Vand mættes, ell. af Garvestoffet i Plantedele. Askelud, Garvelud. Det br. ogsaa om Opløsninger af Kalk (Kalklud) og andre mineralske Stoffer. At sætte Lud ɔ: komme Vand p. Aske f. at blive til Lud. = ludagtig, adj. som ligner Lud. Ludaske, en. A. som bruges til Lud. Ludballe, en. B. hvori noget blødes i Lud. Ludfisk ell. Ludefisk, en. Tørfisk, udblødt i Lud. Ludkar, et. Kar, hvori man sætter Lud. Ludkurv, en. Indretning til at komme Asken i ell. hænge Askeposen i, naar man sætter Lud. Ludpose, en. Pose, hvori man kommer Asken til Lud, eller hvorigiennem Lud sies. Ludsalt, en. det rene Salt, som kan uddrages af Plantelud; Plante-Ludsalt, Plantesalt, Potaske (Soda.) Flygtigt Ludsalt kaldes et chemisk Præparat. Ammonium carbonicum. Ludvask, Ludvaskning, en. Vask, hvorved Klæderne først koges i Lud, siden skylles og udvaskes i Vand. = lude, v. a. 1. udbløde i Lud, udlude. At lude Fisk. — Deraf v. s. Ludning.

2. Lud, en. [Isl. Lúdr.] Krigshorn, Trompet; Norsk: Luur. "Døden blæser ikke i Lud for sig." Ordspr. (Dette forældede Ord forekommer tidt i vore gamle Viser. s. Luur.)

Lude, en. pl. -r. et Skuur, et lavt Huus; et udbygget Tag p. et Huus, t. at sidde eller lægge noget under, men uden Sidevægge. (Moth.) s. v. at lude.

Lude, v. n. 1. har. [Isl. luta.] bøie Hovedet og Overkroppen for over. At lude m. Hovedet. "Den skal lude, som har lave Døre." Ordspr. Han luder meget naar han gaaer. Ogsaa: helde, hænge ned; (men sieldnere.) Grenen luder mod Vandet. "Saa langt, som Grenene lude og Roden rinder." D. Lov. V. 10. 20. Muren luder til denne Side. "Det er ondt, at støtte sig ved ludende Væg." Ordspr. "Hvor Fieldet steilest over Dybet luder." J. L. Heiberg. (Psyche. 76.) = Luden, en. ud. pl.

Luder, en. pl. -e. † den laveste Talebrug: en Skiøge. (Wessels Digte. 1787. II. 130. Baggesen. Riimbr. 1807. S. 232.)

Luder, et. hos Artillerister: Bomuld, dyppet i fransk Brændeviin og Meelkrud, som lægges øverst i de Brandrør, der sættes i Bomber og Granater. [Formodentlig det T. Luder, (Ital. ludro) Lokkemad.]

Lue, en. pl. -r. [Isl. Log, Logi.] Blus af en stærkt brændende Ild, Flamme; Ildslue. Huset staaer i Lue. Ilden brænder i Lue. "De optændte Ild, at den gav Lue."

Jud. 13. 15. Luen slaaer ud af Ovnen. — figurl. Elskovs, Kiærligheds Luer. "Da brændte hellige Luer, Hævnens Luer i hans Hierte." Basth. (Aand. T. 1779. I. 389.) — Jvf. Flamme. "Naar Ilden truer m. at fortære et Huus, siger man: Huset staaer i lys Lue; derimod taler man ikke om Luen, men om Flammen af et Lys." Müller. = Lueblik, et. fyrigt, ildfuldt Blik. "Hvo gav dig disse Lemmer, og dette Lueblik?" Ohlenschl. (Nord. Gud. 106.) luebrænde, v. n. 2. at brænde i Lue. luedrukken, adj. poet. begeistret, opildet. "Det luedrukne Mod." Ohlenschl. lueforgyldt, adj. stærkt forgyldt, ægte forgyldt. Luegab, et. Aabning, hvoraf Ild og Lue stiger op; f. Ex. Crater p. en Vulkan. (Moth.) luegylden, adj. d. s. s. lueforgyldt. "I Stavnen af den luegyldne Snekke." Ohlenschl. Lueild, en. Ild, som brænder i Lue. (mods. Kulild.) luerød, adj. ildrød, rød som Luen. luesveden, adj. v. sveden, brændt paa Overfladen af Ildens Luer. Luesvedne Klæder.

Lue, v. n. 1. har. [Isl. loga.] give Lue, brænde i Lue, blusse. Ilden luede stærkt. — figurl. være meget hed; yttre en stærk, fyrig Sindsbevægelse. Hendes Kinder luede (blussede.) Han luede. (blussede, brændte) af Stridslyst. Et luende Mod. (jvf. v. flamme.) "Øinene siges baade at lue og flamme; thi deres Ild kan synes bevægelig; men Kinderne kunne ikke flamme; de kunne derimod lue og gløde." P. E. Müller.

Luft, en. ud. pl. [Isl. Lopt; beslægtet m. Loft.] 1. den usynlige, men fornemmelige, flydende, og meget elastiske Materie, som deels optager ethvert saakaldet tomt Rum, ell. hvori intet andet synligt Legeme findes, deels v. Indaanding optages i dyriske, v. Indsugning i vegetabiliske Legemer, ꝛc. At sammenpresse Luften, udpompe Luften af et Kar. Luftens Tyngde, Tryk. Brændbar, kulsuur, atmosphærisk L. De forskiellige Bestanddele, som findes i Luften, og de konstige Luftarter, som p. chemiske Veie frembringes, benævnes nu ofte m. det franske Ord Gas, og i pl. Gasarter. — At trække Luft ɔ: drage Aanden, trække Veiret. Den Syge kan ikke faae L. ɔ: har vanskeligt v. at aande. 2. den Luft, som i en vis Afstand omgiver Jorden; Atmosphære, Dunstkreds. En reen, klar, fugtig, tyk, let, tung L. Bierglust. Søluft. Aftenluft; Morgenluft. — Ofte med et Bibegreb af Høide. Fri som Fuglen i Luften. At sprænge noget i Luften. Skibet fløi i Luften. Hans Plan gik i Luften, blev til intet. At bygge Kasteller i Luften. (jvf. Veir, 5.) 3. den ydre, frie Luft, Luften under aaben Himmel; i Mods. til den i Husene indsluttede Luft, ell. Stueluft. At lade noget tørres i Luften. Den Syge kan endnu ikke taale Luften. Bevægelse i fri L. At tage frisk L. ɔ: opholde ell. bevæge sig under aaben Himmel. — figurl. At skaffe een L. ɔ: befrie ham fra Byrde, Tvang. At give Hiertet Luft v. Meddelelse. 4. undertiden ogsaa om den i Bevægelse satte Luft, eller Luftning. Der stryger en kølig Luft giennem Dalen. (Skiøndt pl. ogsaa i denne Bemærk. er imod Sprogbrugen, finder man den i Sammensætninger hos nyere Digtere, optaget efter det T.; f. Ex. hos Ohlenschl. "Milde, lune Aftenlufte, hvorhen vinker I min Hu?") = luftaaben, adj. som giver Luften fri Tilgang. Luftaabne Huse. Luftart, en. særegen Art af Luft, Gasart. Luftbad, et. det, at udsætte Legemet, især blottet, for Luftens Indvirkning. (jvf. Bad.) Luftbegivenhed, en. noget, som foregaaer i Luften; et Meteor. (Bugge.) Luftbillede, et. Et i Luften ell. Luftkredsen dannet Billede, uden fast legemlig Form. (Malling.) luftblaa, adj. himmelblaa. (Ohlenschl.) Luftblanding, en. B. af forskiellige Luftarter. Luftblære eller Luftboble, en. Boble, fyldt med Luft, der danner sig paa Overfladen af Vand ell. andre draabeflydende Legemer. Luftcastel, et. figurl. Hiernespind, noget, man indbilder sig, som ikke er eller kan vorde virkeligt. At bygge Luftcasteller. Luftdække, et. nedhængende Tæpper ell. Lerredsstykker, som forestille Luften eller Loftet over Skuepladsen. Luftdøn, et. Døn, Knald i Luften, Veirdøn. Luftegn, en. 1. d. s. s. Himmelegn. 2. Luftkreds, Atmosphære. "Af Vestens sagte Vind Luftegnen neppe røres." T. Stocfleth. Luftfang, et. 1. d. s. s. Vindfang. 2. Luftrør. (V. S. O.) Luftfarve, en. luftblaa, himmelblaa F. luftfri, adj. som til en vis Grad er uden Luft, lufttom. (J. Kraft.) Luftglas, s. Veirglas. Lufthimmel, en. d. s. s. Luft, 2, Atmosphære. (Baggesen.) Lufthul, et. en liden Aabning, hvorigiennem Luften har friere Strøm. (Lufthulsklap, Ventil. V. S. O.) Luftild, en. 1. ildigt Luftsyn ell. Meteor. 2. Fyrværkeri. (Baggesen.) Luftklap, en. Ventil, Lufthulsklap. (V. S. O.) Luftkreds, en. Atmosphære. (s. Luft, 2.) Luftlag, et. pl. d. s. Lag, Afdelinger i Luftkredsen. De høiere, lavere Luftlag. (Olufsen.) luftlet, adj. saa let, som Luften. "En Taageskygge af luftlette Drømmerier." (M.) Luftmaaler, en. Redskab til at maale Luftens Beskaffenhed. (Eudiometer, Gazometer.) Luftmalning, en. Gierningen, at male Luften i et Landskabsmaleri. Han har megen Styrke i L. Luftmalt, et. vindtørret Malt. Luftmaskine, en. En Indretning til Luftseilads. Luftpompe, en. et Redskab til at udpompe ell. sammentrykke

Luften. Luftprøver, en. Redskab til at prøve og bestemme Luftens Reenhed. (Eudiometer.) luftreen, adj. som har, ell. er omgivet af en reen Luft eller Luftkreds. "Luftrene Bierge." J. Boye. (Statens Ven. III. 15.) Luftreise, en. R. som skeer i Luften. (Bagg. N. Klim. S. 15.) "At de p. visse Dyr giorde Luftreiser gjennem Skyerne." Bastholm. Luftrenser, en. Indretning til at rense Luften; f. Ex. paa Skibe. (Ventilator.) Luftrensning, en. Luftens Rensning ved anvendte Midler. Luftrum, et. Et med Luft opfyldt Rum. Luftrør, et. 1. Rør, hvorigiennem Luften ledes til og fra et Sted. 2. Aanderøret, Aandepiben i Halsen. Luftsalt, et. Saltdele, hvormed Luften p. visse Steder er blandet. (V. S. O.) Luftseilads, en. Gierningen at seile eller hæve sig i Luften, ved Hielp af en Luftkugle (Ballon), fyldt med lettere Luft, end den atmosphæriske. Luftseiler, en. den, som foretager en Luftseilads. Luftskib, et. en Luftmaskine. Luftskin, et. lysende Meteor, Luftsyn. Luftskygge, en. Skygge i Luftmalning. Luftslot, et. s. Luftcastel. "En Lære, der saa ubarmhiertig nedbrød mine Luftslotte." Rahb. (Fortæll. I. 479.) Luftspring, et. konstigt, høit Spring, som man seer Giøglere og Luftspringere at giøre. Luftstille, et. Mangel p. strømmende Bevægelse i Luften; stille Veir, Luftstilhed. (Olufsen. Landoec. 28.) Luftstrøg, et. den bevægede Lufts Strøg eller Gang. Luftstrøm, en. En Mængde af stærkt bevæget, ligesom strømmende Luft. "En stærk Luftstrøm befordrer Fordampningen." Ørsted. Luftstøtte, en. den Deel af Luften, som trykker p. et vist Legeme, p. en vis given Flade. (Kraft. Mech. II. 559.) Luftstøv, et. de fineste, neppe synlige Støvgran, der føres omkring i Luften. luftsyg, adj. syg af Luftens Indvirkning. "Som man er søsyg endnu p. Landbredden, saa var jeg luftsyg p. Gaden." Bagg. Luftsyn, et. Forandring, Begivenhed, som viser sig i Luften, Meteor. (Moth.) "Sligt usædvanligt Luftsyn maatte betyde en overhængende Ulykke." Bagg. N. Klim. Luftsyre, en. s. Kulsyre. Lufttegn. (Moth.) s. Luftsyn. lufttom, adj. som er uden Luft, ell. ansees for at være det. Et lufttomt Rum. Deraf: Lufttomhed, en. ud. pl. Lufttragt, en. et Slags Luftrenser, dannet som en Tragt. Lufttryk, et. det Tryk, hvormed Luftmassen i Atmosphæren virker p. Legemerne. "Det formindskede Lufttryk maa forøge Uddunstningen." Schouw. (Pl. Geogr. 101.) Lufttræk, en. Luftens frie Træk eller Giennemfart. lufttæt, adj. saa tæt, at Luften ei kan trænge igiennem. Lufttæthed, en. Mængde af Luft i Forhold til Rummet, hvori den indeholdes. lufttørret, adj. v. tørret i fri Luft. Lufttørret Malt; lufttørrede Muursteen. (Olufsen.) Luftvand, et. Vand, der samler sig ved Nedslag af Luften. "Ethvert løst Jordlag, hvoraf nogen Deel kan modtage Regn, Snee og andet Luftvand." H. C. Ørsted. Luftvægt, s. Luftprøver, Veirglas.

Lufte, v. n. og a. 1. [af Luft.] 1. neutr. om Vinden ell. Luftstrømme: komme eller være i en jævn, ikke stærk blæsende Bevægelse; blæse sagtelig. Det begynder at lufte i Seilene. Skiøndt det er ganske stille, lufter det dog lidt p. Vandet. 2. act. udsætte f. Lufttræk, veire. Klæderne ere udhængte for at luftes. At lufte noget ud. (s. udlufte.) = Luftning, en. pl. -er. 1. en sagte Vind. Der strøg en mild L. giennem Dalen. "En venlig Luftning fra vort rette Hiem bortvifter Savnets sidste Smerte." F. Guldb. "Naar de forhen saa milde Luftninger henaande giftige Syger over Landene." Mynster. "Naar hver en Luftning aander Fred, hver Lund er Harmonie." Foersom. 2. Gierningen at lufte, at udlufte noget.

Luftig, adj. [af Luft, 3.] som giver Adgang til den frie Luft; som indeslutter en tilstrækkelig Mængde god og reen Luft. Paa Biergene er det luftigt. Høie og luftige Værelser. "Jeg vil bygge mig et meget høit Huus og luftige Sale." Jer. 22. 14. — Deraf: Luftighed, en. ud. pl. "En Sovestue, hvor Reenhed og Luftighed herskede." Riber. (D. Tilsk. VI. 668.)

Luge, en. pl. -r. [N. S. Luke.] 1. en Aabning i Loft og Vægge i Huse, i Dæk og paa Siden af Skibe, til at føre noget igiennem, og som lukkes m. en Lem. Agterlugen, Storlugen p. et Skib. At tage Hø ned igiennem Loftslugen. 2. Dør ell. Lem, hvormed en Luge lukkes. At lukke Lugerne. En Kielderluge. (s. Lem og Laage.) = Lugebræt, et. Faldbræt f. en Dam; Stigbord. (V. S. O.) Lugekarm, en. Karm eller Ramme om en Luge, eller hvori Lugen passer. Lugestang, en. Stang, der sættes f. en Luge til Lukkelse.

Luge, v. a. 1. [N. S. luken, egentl. trække.] trække Ukrud af Jorden, rydde for Ukrud. At luge en Have, et Bed. "Hvo Ukrud luger — maa luge det op m. Trevl og Rod." Øhlenschl. (Helge.) = Lugehakke, en. H. som bruges ved Lugning. Lugejern, et. Et Jern, en liden Spade, hvormed Ukrud graves op. Lugekone, en. K. som forretter Lugning i Haver. Lugeplov, en. et Slags Haveplov, hvormed Ukrud pløies op. Lugespade, en. s. Lugejern.

Lugge ell. Lug, en. [Isl. Lögg.] Skure, som Bødkeren skærer i Enderne af Tøndestaver, og hvori Bunden indfældes.

(Moth.) = Deraf: lugge, v. a. at skære Luggen i Staverne, og sanke disse om Bunden. (Moth.) Lughammer og Lugøxe, en. Hammer og Øxe, som bruges til dette Arbeide. (Moth.)

Lugger, en. pl.-e. et Slags skarpt bygget, letseilende tomastet Krigsskib. (E. Lugger.)

Lugn, s. luun.

Lugt, en. ud. pl. [Isl. Lykt.] 1. den Sands, hvorved Tingenes behagelige eller ubehagelige Uddunstning fornemmes. At have en fiin, skarp Lugt. 2. den Uddunstning, som v. Lugtens Sands kan fornemmes. En god, krydret, sveden, slem Lugt. At sætte L. (Vellugt) p. noget. Blomsterlugt, Madlugt. = Lugteflaske, en. Lugteglas, et. Lugtekrukke, en. Flaske, Glas, Krukke, fyldt med vellugtende Sager. Lugtenerve, en. Nerven, hvori Lugtens Sands har sit Sæde. — lugtløs, adj. 1. som mangler Lugtens Sands. 2. som ikke lugter, er uden Lugt (2.) (Moth.) "Vi forfølge dem medens de leve, og kaste efter deres Død, nogle lugtløse Blomster paa deres Grav." Rahbek.

Lugte, v. a. og n. 1. [Isl. lykta.] 1. v. a. fornemme v. Lugtens Sands, giennem Næsen. "Man lugter noget skarpt, og fornemmer at det er Krud." Sporon. At lugte Rosens Vellugt. Man kan lugte Vildtet over hele Huset. 2. intrans. trække Lugt t. sig. At lugte t. en Blomst. At lugte paa Kiødet om det er friskt. 3. v. n. give Lugt fra sig. Her lugter godt, ilde. Han lugter af Hovedvand, af Tobak. Det lugter efter Tiære. Ogsaa absol. for: lugte ilde, stinke. Kiødet er saa gammelt, at det lugter. = Lugteredskab, et. det Organ, som er Sædet for Lugtens Sands.

Lukke, et. (pl. -r. sielden.) 1. det, hvorved noget holdes lukket; Lukkelse, Laas. At giemme noget under Laas og Lukke. "De Eiendomme, der ikke kunde bevares under Lukke, vare ligesom under Beskyttelse af en forborgen Magt." Mynster. "Han kan ei bryde giennem sorte Lukke." Øhlenschl. (Digte. 1803. S. 40.) 2. et aflukket, indelukket Sted. (s. Aflukke, Indelukke, og Lykke.) Han søgte i alle sine Lukker og Giemmer.

Lukke, v. a. 1. (man hører ogsaa lukte, lukt.) [Isl. loka. A.S. lucan.] bringe det f. en Aabning, som passer til, er bestemt t. at fylde ell. tilslutte den. At lukke en Dør, en Port, et Vindue (det modſ. af aabne, oplukke.) En lukket Vogn (som har Dæk over; modsat en aaben V.) En lukket Stol i Kirken. — Ordet bruges egentl. mest om Aabninger, m. Flid indrettede til at lukkes. Man siger derimod: At stoppe, tilstoppe et Hul (dog ogsaa: lukke Gierder, eller Gab paa et Gierde.) At lukke en Bog (lukke Bogen i eller sammen.) — Med præpos. har lukke ofte Bemærkelsen: laase. At lukke en Dør af ɔ: lukke den i Laas. — At lukke efter een ɔ: lukke en Dør, som han har ladet staae aaben; eller lukke den i Laas efter ham. — At lukke for noget ɔ: giemme det under Laas. "Man lukker ei for Guld udi den gyldne Alder." Wessel. — At lukke et Vindue i (modſ. lukke det op.) Luk Kniven i. — At lukke i Laas ɔ: laase for noget. Luk Skabet, Porten i Laas. — At lukke een ind ad Gadedøren ɔ: aabne denne for ham. b) At lukke en Mark ind ɔ: indhegne. At lukke et Stykke ind fra Marken til Have. — At lukke een inde ɔ: laase for ham saaledes, at han ei kan komme ud. — At lukke op ɔ: aabne det, som var lukket. Lukke Øinene op; lukke en Dør op. "Hvi mon Skabet lukkes op og i?" J. L. Heiberg. — lukke sig, ophøre at være aaben, slutte sig sammen. Blomsterne lukke sig. Døren lukker sig af sig selv. Kaalen begynder at lukke sig. — At lukke sig inde ɔ: laase Døren til Værelset hvori man er. — At lukke til, modsat: at lukke op. — At lukke een ud, aabne Døren f. ham. — At lukke een ude ɔ: lukke, laase for ham, saaledes at han ei kan komme ind. it. holde ude, hindre fra at komme ind. Der blev sat Vagt, f. at lukke (holde) Folket ude. (jvf. udelukke.) = Lukkelse, en. pl.-r. det, hvorved noget kan lukkes; Laas, Krampe, Skodde, m. m. Der er en slet Lukkelse for denne Dør. — Lukken, Lukning, en. 1. Gierningen at lukke. Portens Lukning. 2. det, hvormed noget tillukkes, tilstoppes. "Hvis Lukningen for Røret ikke er tæt, maa man med Vox tætte den." Ørsted.

Lulle, v. n. og a. 1. siges om den Sang ell. Nynnen, hvormed Børn dysses i Søvn. At lulle for et Barn. At lulle et Barn i Søvn. [Sv. lulla. E. lull.]

Lum, adj. hed, meget varm, uden at brænde. (Moth. Sv. *ljum*, lunken.) Deraf: Lumhede, en. (Moth.) = lumbrænde, v. n. være hed, uden dog at være i Brand. (Colding.) — Heraf ogsaa:

Lummer, adj. om en tung, trykkende Hede, især i Luften. En lummer Luft. Lummert Veir. "Imidlertid blev Dagen alt mere lummer, Luften mere uklar og tung." Rahbek. "En brændende Middags Aande, som lægger sig lummer og trykkende p. Menneskets Bryst." Mynster. (Usædvanl. er Brugen hos Bagg. "En Stol — hvis magelige Sædes lumre Varme." Ungd. A. I. 175.) Det er meget lummert ell. lummervarmt i Luften. "Den lange Sommer brændte lummervarm." S. Blicher. — Deraf: Lummerhede, Lummervarme, en. Hede med tung og trykkende Luft.

Lumpe, v. a. 1. [T. lumpen.] forhaane, foragte; br. kun i det Udtryk i lav Tale: Ikke at lade sig lumpe ɔ: ei ville

lade sig nedsætte, forringe, foragte. (af det Tydske.)

Lumpen, adj. pl. lumpne. slet, ringe, skarns, nedrig, som ikke duer. (d. Tale.) Isl. lumpinn, *stupidus*, *ignavus*. (jvf. det T. Lump og flere derhen hørende.) — Lumpenhed, en. ud. pl. Slethed, Nedrighed, Skarnagtighed. "Man tænker for ædelt, til at kunne nedlade sig til slige Lumpenheder." Rahb. (D. Tilsk. IV. 738.)

Lumre, v. n. 1. [s. lum og lummer.] bruges a) for at udtrykke en meget stærk Hede, hvis Virkning er meget følelig. En lumrende Hede. (Colding.) "Nu Østenvind vifter m. lumrende Varme fra Biergene høi:, ustadige Kast." N. Brun. Her er saa hedt, at det lumrer om Ørene. b) brænde uden at blusse, uden Lue, som en tilhyllet Brand. (jvf. lumbrænde under lum.) "Nu blusser op den Ild, som lumred under Asken." C. Frimann. (Hagen Adelst.)

Lumsk, adj. [Isl. lymskr.] 1. som har ondt Sind, onde Hensigter og er trædsk i at skiule dem. En lumsk Morder. "Den Lumske skiuler Hensigter og Handlinger, allene f. desvissere at overrumple og undertrykke." Sporon. Hunden er lumsk. "De lumske Sviin æde Masken, de galne løbe udenom." Ordspr. 2. som gaaer ud paa, iværksættes med nedrig Svig. Et lumsk Overfald. At begaae en lumsk Handling. "Fordi han frygted den lumske Død." Øhlenschl. (Helge.) = Lumskhed, en. ud. pl. Beskaffenhed at være lumsk.

Lund, en. pl.-e. [Isl. Lundr.] en liden Skov; en Lystskov. "En Skov ei bytter Kaar m. Lunden, der sin Skik af lærde Hænder faaer." H. Bull.

Lund, Isl. *Lund*, Maade; et forældet Ord, som i vort Sprog endnu haves i de sammensatte Adverbier: hvorlunde, ingenlunde, mangelunde, nogenlunde.

Lundstikke (Moth.) eller Lunstikke, en. pl.-r. [Sv. Lunta, Luntsticka. H. Luns. Isl. Hlunnr, Vognarel. V. S. O.] en Jernpind, der sættes i Enden af Axelarmen for Hiulet, for at holde det paa Axelen.

Lune, en. pl.-r. (Nogle Nyere bruge Art. et. Sit Lune. Rahb. D. T. II. 732.) [N. S. Lune. T. Laune. Isl. Lund, Sindsbevægelse.] 1. Sindets Stemning, Sindsforfatning t. en vis Tid, især m. Hensyn t. dens udvortes Yttring og dens Foranderlighed v. physiske Aarsager. At være i god, i slet Lune (være vel, ilde til Mode, t. Sinds.) "Jeg fandt ham i en god Lune." Moth. "Min L. frister mig vel ofte t. at laste." P. M. Troiel. (7 Sat.) Hun har mange Luner ɔ: Særheder, er meget foranderlig. At handle efter Luner og Indfald. "At jeg, din blinde Lune t. Behag, skal ændre Viisdoms Veie." Evald. 2. undertiden br. det absol. for: god, oprømt Lune, Munterhed, Vittighed (Humor.) I Dag er han i Lune. At skrive m. Lune. Han fortalte det m. megen L. = lunefuld, adj. 1. som har mange foranderlige Luner; vægelsindet. "Lunefuld er den, hvis forkiælede Sind kan forstemmes v. den mindste Paavirken." P. E. Müller. 2. munter, vittig. En lunefuld (humoristisk) Forfatter. (V. S. O.) Lunefænger, en. den, som idelig og let falder i ond, mørk Lune. (V. S. O.) lunelet, adj. som v. Lune og Vittighed har faaet en let Form ell. Indklædning. Lunelet Spøg. "Lunelette Poesier." Baggesen. luneviis, adv. efter Lune, eftersom eens Lune er. Hun er luneviis behagelig. (Moth.)

Lune, v. a. s. under luun.

Lunge, en. pl.-r. [Isl. Lunga.] det Indvold hos Mennesket og et stort Antal Dyr, som er Aandedragets Redskab. At have stærke Lunger. At ryste eens Lunger ɔ: bringe een t. at lee. = lungeaandende, adj. v. om Dyr, som aande giennem Lunger, have Lunger t. Aanderedskab; (i Mods. f. Ex. til: gielleaandende.) Lungeaare, en. A. som fører Blodet fra Hiertet til Lungerne, og tilbage. Lungebetændelse, en. Inflammation, Betændelse i Lungerne. Lungekiertel, en. Kiertel i Lungen. Lungemos (eller moes), en. ud. pl. en vis Ret Mad; d. s. s. Finker. Lungeprøve, en. Prøve, som foretages med et dødt Barn, for at erfare, om det har levet efter Fødselen. Lungepølse, en. et Slags Pølser, stoppede med hakket Lunge, Lever, o. desl. Lungeslag, et. en medfødt rødblaa ell. rødbruun Plet i Ansigtet ell. paa Kroppen. (Moth.) Lungesot, en. tærende Sygdom i Lungerne; Lungesvindsot, Lungetæring. lungesyg, adj. som har angrebne Lunger, har Lungesot. Lungesyge, en. Lungesot.

Lunken, adj. pl. lunkne. [Sv. ljum. (s. lum.) Isl. hlyr. A. S. hleovan, at varme.] som har en ringe Grad af Varme, som hverken er hed ell. kold. (s. kuldslaaet.) Lunken Melk; lunkent Vand. figurl. koldsindig, ligegyldig, uden Iver og Varme. At være lunken i Venskab, i Kiærlighed, i sine Pligters Opfyldelse. "Man er i at undersøge Tingene koldsindig og lunken, i at dømme overilende og hidsig." Kraft. "Denne Frihed er ikke givet dem, f. at være lunkne og forsømmelige i deres Gudstieneste." Sneed. "Meget lunken maatte han være for Alt hvad der er ædelt og godt." Stoud. "Saa giør han kun det Nødvendigste, og dette lunkent og slet." Mynster. = Lunkenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være lunken, saavel egentlig, som figurl. Vandets L. "Det er ikke en Virkning af Dorskhed og Lunkenhed; men af Forsigtighed og Midkiærhe..." Sneed. "At see ham straffet for sin Lunkenhed i at opfylde det af ham

givne Løfte." Wandal. "Koldsindighed har ofte sin Grund i Indsigt og Redelighed, Lunkenhed gemeenlig i Vankundighed og Ubekymring." Sporon. — lunkne, v. a. og n. 1. blive lunken. (V. S. O. Snarere: lunknes.) 2. giøre noget lunkent. (I sidste Bemærkelse anfører Moth ogsaa: at lunke, ligesom dep. at lunkes.)

1. Lunte, en. pl. -r. [Sv. Lunta.] et Stykke Reb, snoet af løs Hampeblaar, som bruges især t. at antænde Kanoner, Fyrværk, o. desl. At staae tilrede m. brændende Lunter. "At lugte Lunten" ɔ: mærke hvad Andre have i Sinde. = Luntebøsse, en. forhen brugelige Bøsser, som affyredes m. Lunte. Luntestok, en. Stok, m. en Jerngaffel i den ene Ende, hvorom Lunten vindes, for saaledes at holde den ved Affyringen.

2. Lunte, en. [Isl. Lon, Ophold, Ophør.] et sidet Stykke Vei (som er tilbage, inden man naaer et Sted.) I Almuesproget. Der er endnu en lille Lunte til. En Miil og en Lunte.

Lunte, v. n. 1. (har.) [Sv. lunka.] gaae langsomt, nøle, være seen i sin Gang ell. i sit Arbeide, i Kiørsel, ɩc. Han kommer luntende efter. "Thi hvorfor skal Armeen ligge og lunte?" Holb. (Pol. Kand.) = Luntegang, en. langsom Gang. Luntetrav, en. sagte, jævn Trav.

Luntstikke, en. s. Lundstikke.

Lure, v. n. og a. 1. (har.) [N. S. luren. E. lurk. T. lauern.] 1. lytte efter. (Isl. hlera.) At lure ved Døren. At lure p. hvad Andre tale. Hvad lurer du efter? "Paa dette tause Sted — hvor Ingen lytter, lurer ell. leder." J. L. Heib. (At lytte udtrykker blot en opmærksom Henvenden af Ørets Sands til en vis Gienstand; men den, som lurer, lytter i en meer ell. mindre lastværdig Hensigt, og altid hemmeligt; ligesom lure ogsaa overhovedet har den mere udstrakte Bemærkelse af hemmelig Opmærksomhed, Oppassen.) 2. vente hemmeligen paa noget, som man efterstræber, tragter efter at opnaae. At lure p. Leiligheden. At lure paa eens Død, Embede. "Han længe luret har paa denne kostbar' Skat." Holb. (Melampe.) "Vogt dig for Folk, som lure mindre p. din Snak, end p. dit Gods." Wessel. 3. ligge i Baghold f. at efterstræbe, passe op. "Som en Løve lurer efter Rov." Sir. 27. 10. Røverne lurede i Skoven p. de Reisende. Han lurede paa ham udenfor Døren for at overfalde ham. At lure sig paa een, liste sig paa, komme bag p. een. 4. act. besnære, narre, føre bag Lyset. Han lader sig ikke let lure. Du lurer ham ikke. (lav Tale.) = Luren, en. ud. pl. Gierningen at lure. — Luur, en. d. s. s. Luren; men kun med præp. paa i Talemaaderne: At staae, ligge, være paa Luur. "De havde sat nogle paa Luur efter ham." 1 Maccab. 11. 68. "Han sidder paa Luur ved Forgaardene." Ps. 10. 8. "Jeg efter skiulte Gløder gik paa Luur." Pram. "Dens Glands ei Længsel skal forhindre, bag blomsterprydet Hæk at staae paa Luur." Samme. — Lurekrog, Lurevraa, en. hemmeligt Sted, hvor man lurer p. noget. — Lurer, en. pl. -e. den, som staaer p. Luur, som lurer efter Andres Tale ell. Gierninger. = Lurendreier, en. en snedig, listig Bedrager. [Bemærkelsen: Snighandler, een, som indsmugler og handler m. forbudne Varer, ell. Varer, hvorfor Tolden er svegen, anfører Moth; men den er mere svensk, end nu brugelig i Dansk. jvf. N. S. Lurrendreier i Brem. Wörterb. hvor det (efter Frisch) gives en anden Oprindelse.] — Lureri, et. pl. -er. Luren; Speiden; hemmelig Efterstræbelse.

Lure, v. n. slumre. s. Luur, nedenfor.

Lurvet, adj. slet i Klæder, pialtet, reven; figurl. ringe, slet, ussel. (Isl. Larfr, pialtet Klædebon. I Norge: Lurv, en pialtet, slet klædt Person.)

Luske, v. n. og a. 1. (har.) [jvf. lure og det Tydske lauschen.] 1. liste, snige omkring f. at lure, gaae paa Luur, søge p. en listig Maade at speide ell. udfritte. At luske omkring som en Tyv. At luske om i Mørke. At luske (snige) sig til noget. At luske af, snige sig skamfuld bort. (Isl. lúdra.) 2. act. At luske noget ud af een, udfritte, faae at vide paa en listig Maade. (lav Tale.)

Luslidt, adj. s. under Lu.

Lut, en. [Sv. Luta. T. Laute.] en Strengeleg, Cithar. (forskielligt fra Lud, Luur.) At spille, slaae p. Lut. = Lutenist, en. (gammelt Ord.) en Lutspiller.

Lutheraner, en. pl. -e. Een, som bekiender sig til den evangelisk-lutherske Tro.

Luthersk, adj. som hører til, vedkommer den af Luther reformerede christelige Religion. Den lutherske Lære, Menighed, Troesbekiendelse. Den evangelisk-lutherske Kirke. Hun er luthersk, men hendes Mand catholsk.

Lutter, adj. [A. S. hluter.] reen, puur, ublandet (bare.) br. som adv. eller uforandret i neutr. og uden Sammenligningsgrader; sielden ell. aldrig m. bestemt Art. Han fik sin Betaling i lutter (bare) Guld. Vi bevertedes med lutter udsøgte Retter. Man saae kun lutter Sølv og Guld. — Det er lutter Løgn (intet uden Løgn.) Af lutter Omhu f. Andre glemte han sig selv.

Luttre, v. a. 1. rense, skille v. Ureenlighed eller v. fremmede Dele. At luttre Guld i Ilden. "Du har luttret os ligesom Sølv bliver luttret." Ps. 66. 10. Luttret Salpeter. — fig. forædle. Mennesket luttres v. Modgang. "Dig er det tungt, at luttres her v.

snart forsvundne Lidelser." Evald. En reen og luttret Smag. "Luttret Nydelse i Haabets Skaaler dine rene Læber ei forsmaae." S. Staffeldt. = Luttredigel, Luttreovn, en. Digel, Ovn, hvori Metaller og Mineralier luttres. — Luttren, Luttring, en. Metallers Luttring.

Luud, en. s. Lud.

Luun, adj. pl. lune. [Isl. Logn, Lygna, Havblik. Sv. lugn.] 1. egentl. uden Blæst, stille, beskyttet mod Vind, Veir og Kulde. Et luunt Sted. I Skoven er det luunt. Lune (tætte, varme) Værelser. 2. om Veiret: mildt, noget varmt. Hvor Solen skinner, er det luunt. Den lune Vestenvind. "Naar Vaaren, regnfuld, luun og blid, m. Sydens Varme vandrer over Jorden." F. Guldb. (Subst. Luun, Stilhed, Rolighed, et roligt Sted, er forældet.) = Luunhed, en. ud. pl. Beskaffenheden, at være luun. Der er ingen L. i disse Værelser. "Saa falder Hagl midt under Somrens Luunhed ned i Lilien." Ohlenschl. (Balder.) — lune, v. a. og n. 1. giøre luun, skaffe Ly. Skoven luner fra denne Kant. "I Hyttens Vraa, som svagt f. Stormen luner." Ohlenschl. Det luner et Værelse, at hænge Tæpper for Dørene. (Sieldnere neutr. Veiret luner, sagtnes. Isl. lygna.)

Luur, n. s. Luren. (At staae p. Luur.) s. ovenfor under lure.

Luur, en. ud. pl. [Isl. Lur, Dorskhed. H. luyeren, være dorsk.] et Blund, en Slummer, let og kort Søvn. At tage, faae sig en Luur; som ogsaa i dagl. T. udtrykkes ved v. n. at lure. (Isl. lura, blunde.)

Luur, en. (norsk.) et langt Blæsehorn, som især Hyrderne bruge. At blæse i Luren. (s. Lud.) "Høit Lurene skralde fra nærmeste Fielde." Ohlenschl. (Den sædvanl. pl. er ellers Lurer.)

Luus, en. pl. d. s. [Isl. og A. S. Lus.] en talrig Slægt af uvingede Insecter, der findes paa de fleste Dyr. (Pediculus.) At krybe som en L. paa en Tiærespaan, gaae yderlig langsomt. = Lusesalve, en. S. som bruges mod Luus. Luseskurv, et. Skurv i Hovedet, hvori Luus sætte sig. Lusesyge, en. Sygdom hos Mennesker, hvorved Luus avles i stor Mængde. Lusetorv, et. s. Pialtetorv. — luse, v. a. pille Luus af. — luset, adj. fuld af Luus.

Luv, en. (Sømandsord.) Den Side, Vinden kommer fra (ogsaa Luvside.) I Sammensætninger om Tougværk og Dele af Skibet, som ere paa denne Side, f. Ex. Luvbraser, Luvvant, ꝛc. Skibet vinder i Luven, naar det v. Krydsning nærmer sig mere og mere det, som er til Luvart. — Heraf Talemaaden: At tage Luven fra een ɔ: overgaae ham, eller blive mægtigere, mere formaaende, end han. [jvf. det Holl. luuw og ly.] = Luvart, bruges om Skibet i samme Bemærkelse som Luv, og modsat Læ ell. Læsiden. Til Læ, til Luvart. "Til Luvart vendte sig den Mand." Wessel. (Skrifter. 1787. II. 86.) — luve, v. n. 1. at stikke i Vinden med et Skib, holde v. Krydsning Skibet mere ind i eller imod Vinden. (Ogsaa: luffe.) At luve op til Vinden, arbeide sig ved Krydsning op til Vinden. (Et Skib, der seiler godt ved Vinden, ikke har megen Afdrift, kaldes: en god Luvholder; og denne Skibets Egenskab: Luvholdning.) "Skibets Luvholdning, naar det trodser sig op imod Vinden." Malling over Gerner. S. 17. 19.

Lux, en. s. Los. [A. S. Lox. N. S. Loss. T. Luchs.] Derimod bruges Lux i dagl. T. om en listig, snedig, falsk Person, som man maa tage sig i Vare for.

Luxus, en. ud. pl. [Lat. Luxus.] Yppighed, Overdaadighed, Bekostning, anvendt p. det Undværlige, det Overflødige, det Prægtige og Glimrende. (jvf. Overdaadighed, Yppighed, Ødselhed.) Luxus er hvad der overstiger Nødtørft. "Overdaadighed er det Modsatte af Tarvelighed, Luxus af Nødtørft. Hiin medfører unyttige Bekostninger, denne uundgaaelige." P. E. Müller.

Ly, et. ud. pl. (jvf. Læ.) Skiul, Skierm imod Luftens og Veirets Umildhed ell. ubehagelige Virkning. [A. S. hleovan, opvarme. Hleov-stede, et luunt, varmt Sted.] At søge Ly mod Regnen, mod de brændende Solstraaler. Her ere vi i Ly for Uveiret. "I Løvets Ly de tusind Steder, som var din Fryd i Eensomhed." J. Smidth. "Og under Nattens Vinger Ly mod Kummer." F. Guldb. (Digte. 1803. I. 270.)

1. Lyd, en. Farve. [Isl. Litr.] s. Lød. At fælde Lyd ɔ: blegne. (P. Syv.)

2. Lyd, en. (pl. Lyd forekommer i Skrifter, neppe i Talesproget. Lyde have nogle Nyere brugt.) [Isl. Hliód. T. Laut.] 1. den Rystning af Luften, som virker paa Høreredskaberne og saaledes fornemmes v. Hørelsen. En sagte, stærk, grov, fiin Lyd. Lyden af en Klokke, af en Biælde. Man kan ikke høre Lyd f. ham (om den Støiende.) "O hørte I de underfulde Stemmer, de Lyd fra Gud?" Bagg. Forskiellige Navne p. Lyden efter dens Beskaffenhed ere: Brag, Skrald, Knald, Bulder, Dump, Pladsk, Knæk, Brøl, Skrig, Stemme, Røst, Klang, Tone, o. fl. (jvf. bl. a. Klang, Tone.) "Lyd er alt det, som høres; Klang er en varende Lyd. — Naar man slaaer p. et Bræt, ell. et Stykke Træ, faaer man en Lyd; men slaaer man paa en Klokke, da følger baade Lyd og Klang." Sporon. 2. Taushed, Stillhed hos Andre, for at een som vil tale, kan blive hørt; Tilladelse til at lade sin Røst høres. "Kongen begierede Lyd af Almuen." A. S. Vedel. Giv Lyd! (vær stille.) Folket

gav Lyd. At slaae Lyd, slaae t. Lyd ɔ: give Tegn til Stilhed. At stifte L. imellem to (som støie, klamres) ɔ: bringe dem til at være stille. (Næsten forældet.) "Da vinked med sin hvide Haand til Lyd hun flur." Ohlenschl. (Balder. 192.) Heraf det forældede Ulyd ɔ: Støi, Bulder. = Lydbølge, en. i Naturlæren: den bølgende (zittrende) Bevægelse som en Lyd frembringer i Luften, og gjennem hvilken den forplantes. (Millingtons Naturl. S. 119.) Lyddeel, en. enkelt Bestanddeel, hvori en sammensat Lyd kan opløses. De Lyddele, hvoraf et Ord bestaaer. Lydhul, et. Hul ell. Aabning, hvorigiennem en Lyd høres; f. Ex. p. Klokketaarne, ell. paa Sangbunden i et Instrument. lydhør (ell. lydhørende), adj. som hører let og nøie. (modſ. tunghør.) Lydhørighed, en. den Egenskab, at være lydhør. Lydlængde, en. den Tidslængde, hvori en Lyd varer; og i Sproglæren den forskiellige Varighed i Toneholdet v. Stavelser. "Vocalernes Lydlængde." Dahl. Lydlære, en. den Deel af Naturlæren, der handler om Lyden og dens Frembringelse. (Akustik.) lydløs, adj. (J. hliódlaus.) som ingen Lyd har ell. kan frembringe; maalløs, klangløs. Lydskrift, en. Skrift, som udtrykker de enkelte Lyddele, hvoraf ethvert Ord bestaaer. (Dahl. Phonetisk Skrift. J. Mods. til Tankeskrift, Billedskrift, ideologisk Skrift. (Hieroglypher.) Lydsprog, et. Sprog, som anvender en Samling af articulerede Lyd til at betegne Forestillinger; Talesprog. (Mynster. Modsat: Tegnsprog, Gebærdesprog.) Lydsvingning, en. i Naturlæren: den svingende Bevægelse i et tonende Legeme, hvorved Lyd frembringes. Lydtegn, et. 1. Skrifttegn, som bemærker en vis enkelt Lyd i Talen, f. Ex. Bogstaver; Tonetegn i Musiken; Node. 2. særd. Tegn over Ord, som tilkiendegive deres Udtale og Tonehold; Accent. = lydelig, adj. som godt kan høres. Med lydelig Røst. adv. lydeligen og lydeligt. Han talte lydeligt f. alt Folket. — lydt, adv. med høi Lyd ell. Røst, lydeligen. (s. overlydt.) "Selv mindste Bølge hørtes lydt at trille." F.Guldb. "Lydt giennemskingre Storm og Torden." Baggesen.

1. Lyde, v. n. lød, lydt (sieldnere lydet.) [A. S. hlydan. Isl. hlióda.] 1. give Lyd, lade en Lyd, Røst, Stemme, Klang, o. s. v., høres. "Liig en Hvælving, uden Sands og tom, den tænker ikke, men den lyder." Tode. "Da jeg er bleven en lydende Malm ell. en klingende Bielde." 1 Cor. 13. 1. Hornet lyder smukt i Skoven. Tordenen lyder stærkest blandt Biergene. Hvorledes lyder denne Melodie? 2. uegentl. indeholde (visse Ord, Udtryk), have t. Indhold og Mening (om Tale og Skrift.) Saaledes lyde Ordene, lød hans Tale. Passet lyder p. hans Navn. Skibets Papirer lyde paa England. Obligationen lyder paa (er stilet til) Ihændehaveren. — Deraf: Lydelse, en. Efter Brevets, Documentets Lydelse (Ord, Indhold.) "Efter Lovens Lydelse, som de skulle lære dig." 5 Moseb. 17. 11.

2. Lyde, v. n. 1. [Isl. hlyda. Jhøre paa, høre efter, lytte. At lyde paa Fuglesang. (er næsten forældet, undtagen i Almuesproget.) s. lytte.

3. Lyde, v. a. (intrans.) lød, har lydt. [Isl. hlyda.] indrette sine Gierninger efter eens Villie, adlyde. [Imperf. i ældre Skr. lydde. "Efterdi du lydde din Hustrues Røst." 1 Moseb. 3. 17. baade i Bib. 1550, og i de nyeste Bibeloverſ. Det kan bemærkes, at den passive Form ikke er brugelig; og partic. lydt sieldent.] At lyde sine Forældre. "Saasnart man selv vil byde, maa man til Vederlag en Anden lyde." Bagg. De negtede at lyde (adlyde) Kongens Befaling. Han vilde ikke lyde mit Raad. "Da lyde ogsaa betyder at høre efter, br. dette Ord helst, hvor tillige kan tages Hensyn til, at noget bliver hørt. Adlyde br. snarere, naar den styrende Villie tilkiendegives v. andre, end hørlige Tegn." Müller. (jvf. lystre, efterkomme.) = lydig, adj. som villigen adlyder hvad der befales; hørsom. At være sine Forældre lydig. Lydige Undersaatter. (J ældre Skrifter. lydagtig. "Det elskte Land, som før lydagtigt var hans Vink." H. Bull.) Lydighed, en. ud. pl. den Egenskab, villigen at lyde, at være lydig. At fordre L. af een. "En tvungen Lydighed er ingen Lydighed." Basth. At vise L. mod Lovene, mod sine Forældre. "Den Stat, hvor Lydighed tilveiebringes v. slavisk Frygt." Kampmann. "Ikke med Gienstridighed, men med villig Lydighed og Lyst." Mynster. (jvf. Hørighed.) "Lydighed bestaaer egentlig deri, at Nogen udretter en Andens Befaling; Hørighed deri, at han vil udrette den." Sporon. — Lydbiskop, en. pl. -per. [Isl. Lydbiskup.] en Biskop, der staaer under en Erkebisp ell. en anden Biskop. Episcopus suffraganeus. (Suhm.)

Lyde, en. pl. -r. [Isl. Lyti.] 1. egentl. Skade, Meen, physisk Feil. En naturlig Lyde. Hesten er uden Lyde. "Der var ingen Lyde paa ham, fra hans Fodsaale indtil hans Hovedisse." 2 Sam. 14. 25. (Danske. Bib. af 1550.) "En Lyde er en (feilagtig) Beskaffenhed hos et Menneske eller Dyr, som vækker Mishag. — Af de Udtryk, som betegne Feil hos Mennesket, medfører Last det største Mishag, Lyde det mindste." Müller. 2. moralsk Feil, Udyd. At opregne eens Dyder og Lyder. "Løgn er en ond Lyde p. et Menneske." Sir. 20. 24. "Da haver jeg befundet nogle Lyder hos

mig, som være aabenbare f. Alles Aasyn." B. Thott. "Tusind nye Lyder fortrængte de medskabte gamle Dyder." Storm. "Jeg synger ikke — min Næstes Feil og min Naboes Lyder." Bagg. = lydefri, adj. som er uden Lyde, feilfri. "Hver Dyd er lydefri til Prøvens Dieblik." Rahb. lydefuld, adj. som har mange Lyder, feilfuld. lydeløs ell. lydesløs, adj. uden Lyde, uden Feil ell. Skade; heel og holden. "Laan skal lydesløst hiemkomme." D. Lov. (Ogsaa: lydeløs. "Dog lydeløse før de vare for hans Øie." Arrebo. Hex. 226.) "Et heelt og lydeløst Legeme." O. Guldb. (B. Hist. I. 258.)

4. Lyde, v. a. 1. (partic. lydet og lydt.) [Isl. lyta.] vanskabe, skæmme; tilføie Lyde, saare. "Vorder Mands Lemmer lydet." D. Lov. — Deraf: lemlydt, lemlæstet, og meenlydt, som har samme Bemærkelse.

Lyer, v. n. 1. give Ly, skierme f. Vind og Veir. "Skoven lyer f. Huset. (V. S. O. sieldent.)

Lygte, en. pl. -r. [Isl. Lykt.] et Redskab, forsynet m. Glas, tyndt Horn eller anden giennemsigtig Materie, hvorved Lyset eller den brændende Væge vogtes mod Lufttræk, uden at Lysningen hindres. At lyse een hiem m. en L. En Gadelygte, Haandlygte, Staldlygte, Hornlygte. = Lygtearm, en. krum Stang, hvorpaa en L. er fæstet. Lygteglas, et. Glas til at sætte i en Lygte. Lygtelys, et. kort Lys, som bruges i Lygter. Lygtelysning, en. Oplysning ved tændte Lygter. Lygtemager, en. den, som giør L. Lygtemand, en. et Ildmeteor, liig en blaalig, bevægelig Lue, der undertiden sees i Moser og side Enge. (s. Veirlys.) "Et blot Veirlys, en simpel Lygtemand er det dog neppe." Bagg. (Labyr. II. 291.) "Dens rene Lys er ingen Lygtemand, som leder vild." Øhlenschl. Lygtepæl, en. Pæl ell. Stang, hvorpaa Gadelygter fæstes ell. ophænges. Lygteskat, en. Skat, som betales til Vedligeholdelsen af offentlige Gadelygter. Lygteskin, et. Skinnet af en L. Lygtesvend, en. den, som bærer Lygten for en anden. (Colding.)

1. Lykke eller Løkke, en. pl. -r. [af v. lukke.] en indhegnet Mark, Vang, Toft; et Indelukke. (I Norge: Lystgaard uden for en Stad.) "Gaardens Skovspart, ell. Have og Lykke." D. Lov. 3. 13. 21.

2. Lykke, en. pl. -r. en Knude, som letsl løses, Dragknude. (modf. Haardknude.)

3. Lykke, en. ud. pl. [Isl. Lucka.] 1. Held, heldig Tilskikkelse ell. Skiebne; heldig Forening af saadanne Tilfælde og Omstændigheder, der ei staae i vor Magt, og hvorved det attraaede Gode, det, vi holde for ønskeligt, opnaaes, eller det Onde afværges. "Der hører Lykke til at blive rig uden Arbeide og Stræbsomhed." Sporon. "Mange har faaet for meget af Lykken; men Ingen har faaet nok." (Eller: "Lykken har meget til Mange, og nok til Ingen.") Ordspr. At have Lykken med sig, have L. i noget. (jvf. Held.) "Et Foretagendes heldige Udfald betragtes med Føie som en Lykke, fordi Menneskene sielden blot v. egen Kraft kan bevirke, at deres Ønsker opfyldes. "Müller. Lykkens Gaver. At friste Lykken, forsøge sin L. At ønske een til L. Lykke p. Reisen! Til Lykke med dit nye Huus! 2. heldigt Tilfælde, Held i et enkelt Tilfælde. (s. Lykketræf.) Det var hans L. at Planken holdt. Det var en stor L. at han ikke slog sig ihiel ved dette Fald. Lykken var bedre, end Forstanden. Til Lykke, lykkeligviis. Til Lykke (ell. til al L.) var han endnu ikke reist. Paa L. og Fromme ɔ: p. Slump, uden Plan ell. Beregning af det, der kan skee. 3. Indbegreb af de Omstændigheder, som udgiøre og fremme eens Vel ell. Velfærd, saavel indvortes, som udvortes; Medgang. (jvf. Lyksalighed.) "Siden man har begyndt at sætte Lyksalighed allene i det Udvortes, og derfor at kalde al timelig Velfærd Lykke." Sneed. At være eens i Lykke og Ulykke. Lykke ell. Lykken har giort ham overmodig. Det, vi holde for Ulykke, bliver tidt vor L. At giøre Lykke ɔ: faae Held, blive udvortes lykkelig, sættes i heldige Omstændigheder. "Hvad Lykke har en Dyd vel giort, som m. beskedne Miner fremstilled sig?" Storm. At giøre sin Lykke v. Giftermaal, v. Handel. At sætte sin høieste L. i noget (ɔ: ansee det for.) At have en tynd (liden) L. 4. Lykken (især med best. Art.), bruges ofte for Skiebnen (den heldige Skiebne; Fortuna.) Alle søge Lykken; faa finde den. "Det er sædvanligt at betragte Lykken, der jo saa ofte besøger den Sovende, som en Person." Müller. Lykken er ham gunstig. Lykken er ustadig. Den ustadige L. "Den blinde Lykke føier tidt en Fusker." S. Blicher. At sidde i Lykkens Skiød. (s. ovenfor No. 1.) = Lykkeboble, en. figurl. om forgængelig Lykke ell. hastigt Lykkeskifte. "Hvor er I, Livets falske Lykkebobler?" Foersom. lykkedrukken, adj. v. overvældet, ell. ligesom beruset af en alt f. stor ell. pludselig Lykke. (Bording. II. 450.) "Det lykkedrukne Folk dem strax opoffre vil." N. Brun. Lykkefrist, et. Vovestykke, dristigt Foretagende. Lykkefrister, en. den, som frister, som dristig prøver Lykken; en Vovehals. Lykkehiul, et. det Hiul, hvoraf Lotterienummere udtrækkes. "Nogle af de mange Familier, som dette Lykkehiul har giort ulyksalige." Rahb. (D. Tilsk. VI. 455.) Lykkejæger, en. Lykkefrister. lykkerig, adj. som har meget Held, er meget lykkelig. (Kingo.) "Er

han saa lykkerig, som han sig vel tør vove." Bording. Lykkeskifte, et. Omskiftning af Lykken, af Held til Uheld, ell. omvendt. Lykkeskud, et. d. s. s. Slumpeskud. figurl. Slumpelykke. (V. S. O.) Lykkespil, et. Spil, hvori Udfaldet allene, ell. næsten allene beroer p. Tilfældet; Vovespil. Lykkespiller, en. den, som er hengiven til Lykkespil. Lykkespring, et. figurl. en meget pludselig ell. hastig Lykke. "Hvo vil misunde ham Lakeiers Lykkespring?" P. M. Troiel. Lykkestierne, en. Stierne, som varsler om Lykke. "See Julens store Lykkestierne." J. L. Heiberg. (Julespøg. 34.) "Hvad i Lyset Lykkestiernen, Diamanten er i Guldet." Samme. (Dristig vovet &c. S. 115.) Lykketræf, et. heldigt Tilfælde, Slumpelykke. At lade det komme an paa et L. "Om Tingenes tusindslags forunderlige Skikkelser — ere blevne v. et Lykketræf, v. døde og blinde Kræfter." Mynster. "Vil man betegne, at noget vigtigere er truffet ind efter Ønske, da taler man om Lykketræf." Müller. (jvf. Slumpelykke.) Lykkevarsel, et. V. om en forestaaende Lykke. (Fibigers Sophocl.)

Lykkelig, adj. 1. som har Lykke, har Lykken m. sig, er i Besiddelse af det, som regnes til Lykke, til indvortes ell. udvortes Velfærd; it. som hører til, er grundet i en saadan Tilstand. Et lykkeligt Menneske. Han har altid været lykkelig i sin Stand. At være lykkelig i sit Huus, i sin Familie, være huuslig lykkelig. At giøre een lykkelig. En lykkelig Skiebne, Ungdom, Opdragelse. (jvf. lyksalig.) 2. som er heldig i sine Bestræbelser; som opnaaer et godt, ønskeligt Udfald paa det, der ganske, eller for den største Deel beroer p. Tilfælde og Skiebne; it. (object.) som medfører, bringer Held. At være lykkelig i Spil. En lykkelig Spiller, Elsker. Et lykkeligt Udfald. At ønske een en lykkelig Reise. Denne Maler er lykkelig (heldig) i at træffe. — (Som oftest bruges heldig om det, som hører t. udvortes Lykke, og lykkelig mere om Menneskets indre, aandelige Vel.) jvf. lyksalig. — lykkeligviis, adv. paa en lykkelig Maade, til Lykke.

Lykkes, v. dep. lykkedes. [Isl. luckaz. T. glücken.] have god Fremgang og heldig Udgang; falde heldigt ud; have Held til. Skiøndt det er lykkedes mig tiiforn, vilde det ikke lykkes denne Gang. Det lykkedes ham, at faae hende overtalt. Fiskeriet vil ikke lykkes i Aar. "Om Herren havde ladet hans Reise lykkes, eller ei." 1 Moseb. 24. 21. "Saa byggede de, og det lykkedes for dem." 2 Krøn. 14. 7.

Lyksalig, adj. som nyder, eller giver, er forbunden m. en høi Grad af indvortes Lykke (i Bemærkelsen 3.) Priis ingen lyksalig før hans Endeligt. "Lyksalig er den Mand, som har en god Hustru." Sir. 26. 1. Et lyksaligt Liv. ("Lykkeligt kalde vi (især) det, som er godt formedelst de dermed forbundne Omstændigheder; lyksaligt det, som er godt formedelst sin Natur." Sporon.) "Lykkeligt kaldes Mennesket i Henseende til udvortes Goder; men lyksalig prises man allene i Henseende til de indvortes Fuldkommenheder." Synesius v. Bloch. "Priis ingen lyksalig, før hans Endeligt kommer." Sir. 11. 34. "Lyksalig er den, som føler fuldkommen Tilfredshed, fordi (alle) hans udvortes Forhold ere overeensstemmende med hans Ønsker." P. E. Müller. = lyksaliggiøre, v. a. 3. giøre lyksalig, meget lykkelig, skienke Lyksalighed. (Bastholm. Treschow.) "Alt hvad der af udvortes Ting skal lyksaliggiøre Mennesket, maa ligge foran ham i en vis Afstand." Bagg. "Hvor ofte Kiærlighed har lyksaliggiort vor Tilværelse." Mynster. Deraf: Lyksaliggiørelse, en. "Menneskets Lyksaliggiørelse udkrævede Underværk og overnaturlige Virkninger." Sneed. — Lyksalighed, en. ud. pl. Tilstanden, Beskaffenheden at være lyksalig; en fuldendt Lykke. (I dagl. Tale ofte for: Lykke, Nydelse, Glæde. Deri sætter han sin høieste L.) — Lyksalighedsdrift, en. naturlig Drift hos Mennesket til at søge en Tilværelse, hvori det føler sig lykkeligt. "Lyksalighedsdriften, parret m. Fornuft." Howitz. Lyksalighedslære, en. Lære, hvis Formaal er Lyksalighed; særd. en philosophisk Lære ell. et System, hvorfor Ideen om Lykke, Lyksalighed, jordisk Nydelse, og Stræben efter samme, er lagt t. Grund. (Eudæmonisme.)

Lykønske, v. a. 1. et i nyere Tid af det Tydske overført Ord, for: ønske een til Lykke; bevidne Deeltagelse i eens Lykke. Hvoraf: Lykønskning, en. pl. -er. "De løbe omkring, ligesom Europæerne p. Nytaarsdagen, og plage hverandre med Lykønskninger." Schytte. (Indv. Reg. IV. 23.)

Lyn, et. pl. d. s. [Sv. Ljungeld. Isl. *Liómi*, Glands, Skin. A. S. Leoma.] Glimtet af den elektriske Udladning, som gaaer forud for Tordenen. Det ene Lyn fulgte hastig paa det andet. Med Lynets Hastighed. "Derfra styrtede jeg m. Lynets Fart igiennem tykt Mørke." Baggesen. N. Klim. "For den, der elsker lykkelig, flyve Dag og Aar med Lynets Vinge." Rahbek. = Lynafleder, en. Indretning, hvorved Lynilden, naar den slaaer ned, ledes til et vist Punkt, og saaledes bortledes fra Gienstanden, som den rammer. (Tordenleder.) Lynblik, et. figurl. et hurtigt og ildfuldt Blik. "Helten nu over lyttende Hob udsender et Lynblik." Hertz. Lynblus, et. Et stærk, ligesom blussende Lynglimt i Mørke. (Fibigers Sophokles.) Lynflugt, en. Lynsnarhed. "Umærket Ti-

dens Strøm m. Lynflugt iler." Thaarup. Lynglimt, et. d. s. s. Lyn. Lynild, en. ud. pl. d. s. s. Lyn, men bruges om Phænomenet, Luftens elektriske Udladning, i det Hele; ligesom Lyn mest om den enkelte Virkning af samme. Vi hørte Tordenen, men saae ikke Lynilden. (Et stærkt Lyn ell. Lynglimt.) Lynslag, et. Virkningen af at Lynilden slaaer ned. At dræbes af et L. lynslagen, adj. v. truffet af Lynild. figurl. Han stod som lynslagen af Skræk. "Han blev som lynslagen v. dette uventede Brev." Rahb. lynsnar, adj. hastig som Lynet, overordentlig hastig. "Vor lynsnare Giennemfart." Bagg. (Labyr. II. 375.) "Men Frygten dræbes af hans Sandser, og lynsnar iler han derhen." Samme. "Og skyder Kiølen lynsnar giennem Havets Skum." Øhlenschl. — Lynsnarhed, en. overordentlig Hastighed. "Den Lydighed og Lynsnarhed, hvormed man p. første Vink blev opvartet." Bagg. (Labyr. II. 26.) Lynstraale, en. Lynets synlige Skikkelse, hvori det, liig en Straale, farer ud af den elektriske Sky.

Lyne, v. n. impers. 1. har. [Isl. lióma, skinne, straale.] om Lynildens Udladning i Tordenveir. Det lyner stærkt i Østen. figurl. Et Par lynende (straalende, funklende) Øine. I dagl. T. At lyne og tordne ɔ: bande og skænde med opbragt Sind. (Poet. forekommer det som v. act. "Mit Sværd skal lyne Skræk, min Røst skal tordne Fare." Evald.) = Lynen, en. ud. pl.

Lyng, en. ud. pl. [Isl. Ling.] En Planteslægt; især: almindelig Lyng (Erica vulgaris), der er en meget udbredt Plante i Hede-Egnene, eller i udyrket, ringe og sandig Jord. (Bruges som collect. ligesom: Græs.) At skære Lyng, brænde Lyng, tække med Lyng. Lyngen voxer i Sandbund. = Lyngart, en. En enkelt Art af Lyngens Planteslægt. Lyngbakke, Lyngbanke, en. En med Lyng bevoxen Banke. Lyngfoder, et. afskaaren Lyng, som i Fodertrang gives Kreature. Lynggræsning, en. Græsning p. Lyngheder. Lynghede, en. Hedejord, udyrket Egn, som er overgroet m. Lyng. Lyngjord, en. I. hvori Lyng voxer ell. trives. (Thaers Landoecon. af Drewsen. III. S. 111.) "Fugtig Lyngjord." Hornemann. Lyngknippe, et. afskaaren Lyng bunden i Knippe. Lyngkost, en. Feiekost, bunden af Lyng. Lynglee, en. Lee eller Segl, til at skære Lyng med. Lyngorm, en. Hugorm, Staalorm. "Helten faldt — som en Lilie for Lyngormens Tænder." Evald. Lyngslæt, en. Gierningen at slaae Lyng m. en Lee. Lyngspade, en. Spade af en vis Dannelse, til at stikke Hedetørv ell. Lyngtørv. Lyngvibe, en. en Heile, Brokfugl. (Moth.)

Lyre, en. (Lat. Lyra.) s. Lire.

Lyre, en. pl. -r. (Isl. Liori.) Lyshul eller Røghul i Taget. (Moth; forældet, men brugeligt i Jylland.)

Lys, adj. [Isl. liós.] 1. som har Lys, oplyst, klar; ell. som giver Lys, lysende; det modſ. af mørk. Et lyst Legeme, Værelse. En lys Aften (om Sommeren, eller v. Maaneskin.) Det begynder at blive lyst (det dages.) Ved høi lys Dag. — At giøre lyst, figurl. giøre ryddeligt, bortrydde hvad der er een til Hinder. "Du giør lyst hvor du farer frem." Vedel. 2. om Farver: som modtager og tiltrækker ell. binder en betydelig Deel Lysstof. Lyse Farver. Tøiet er lyst i Bunden med mørke Blomster, Striber. At tegne p. lys Grund. Heraf: lyseblaa, lysebruun, lysegrøn, lyserød, o. s. v., i Modsætn. til mørkeblaa, mørkebruun, &c. 3. figurl. om Siælen og Siælevnerne: dyrket, dannet, nem t. at fatte, som har klare Begreber. Et lyst Hoved. En lys Forstand. Lyse (klare) Forestillinger. (s. klar, C. 1.) = lysdunkel, adj. et i Konstsproget indført Ord (Fr. clair-obscur.) til at betegne den umærkelige Overgang fra Lys til Skygge i et Maleri (det Lysdunkle.) lysfarvet, adj. som har en lys Farve. (s. lys, 2.) lyshaaret, adj. som har guult, guulbruunt eller lysebruunt Haar. lysvaagen, adj. ganske vaagen, fuldkommen aarvaagen. "Snart troede jeg, at jeg drømte, uagtet jeg var lysvaagen." Baggesen. N. Klim. lysøiet, adj. som har lyse, lysfarvede Øine.

Lys, et. [Isl. Liós.] 1. ud. pl. den Virkning p. Øiet og Synet, som frembringes ved Lysstoffet, og hvorved vi sættes i Stand til m. meer ell. mindre Klarhed at see de udvortes Gienstande. Dagens Lys. Sollyset, Maanelyset. "Gud sagde: vorde Lys, og der blev Lys." 1 Moseb. 1. 3. Lyset (Skinnet) af en Lampe. — figurl. Klarhed, Oplysning, Sandhed, rigtig Indsigt. Underretning. "Lys er Gift f. mørke Siæle." S. Blicher. (Bautastene. S. 23.) At faae Lys i en Sag. Der gik et L. op for mig. At bringe noget for Lyset (giøre det bekiendt.) = Heraf: Lysglimt, et. enkelt lysende Glimt. "De tænke sig samme som enkelte Lysglimt i en langvarig Nat." Howitz. Lyshul, et. Hul, Aabning, hvorigiennem Lyset falder ind. Lyskugle, en. En lysende Materie, i Skikkelse af en Kugle, som viser sig i Luften, ell. tilberedes v. Fyrværk og kastes i Veiret. Lysmyg, en. et Navn p. den almindel. Myg. (Culex pipiens.) Lysrand, en. oplyst Rand om et mørkt Legeme. Maanens Lysrand (i Central-Formørkelser.) lysræd, adj. som frygter, som ei kan taale Lyset; ell. figurl. som frygter Oplysning. "Fornuftens, Sandhedens og Aandsfrihedens lysrædde

Fiende." M. lysfky, adj. som skyer, er ræd f. Lyset. Lysstof, et. den Materie, som v. sin Indvirkning p. Diet frembringer Lyset; Lysmaterie. Lysstraale, en. de Smaadele af Lysstoffet, som virke eller bevæge sig i en lige Linie. Lysstrøm, en. figurl. et stærkt, fra en Gienstand ligesom udstrømmende Lys. (Ørsted.) 2. (ud. pl.) den oplyste Deel, Overflade af et Legeme, ell. den lysfarvede, lyst malede Deel af et Maleri, kaldes Lys i Modsætn. til Skyggen. Den rette Blanding af Lys og Skygge. (s. Skygge.) 3. (pl. Lys.) Noget, som ved Konst er indrettet til at see ved; især Talg ell. Vox, som smeltes og støbes i runde Stykker ell. Stænger. (Tællelys, Voxlys, Formelys, Spiddelys.) At støbe, tænde, brænde L. Lyset gik ud, er snart udbrændt. At arbeide, at spise v. Lys. = Heraf: Lysearm, en. En Bøile af Metal, Glas eller andet, hvori Lys sættes. Lysearme p. Væggen, i en Lysekrone. Lysebord, et. 1. et lidet Bord til at sætte en Lysestage paa, med Lys i. 2. hos Lysestøbere: en Indretning, hvorpaa Lysebrikkerne hænges. Lysebrikke, en. hos Lysestøbere: en rund Træbrikke, hvorpaa Vægerne hænges, naar Spiddelys støbes. Lysebuk, en. En Stok ell. Stage med Fod under og en Lysepibe, som Bønder sætte paa Gulvet og bruge i St. f. Lysestage. Lyseform, en. Rør ell. Form, hvori Lys støbes. Lysegaas, en. Gaasesteg, som Haandværksmestere give deres Folk Mikkels-Aften, naar de begynde at arbeide v. Lys. (V.S.O.) Lysegarn, et. Garn, hvoraf Lysevæger snoes. Lysekasse, Lysekiste, en. K. til at føre ell. giemme Lys i. Lysekrone, en. Indretning af Metal ell. Glas m. Lysearme, som hænges under Loftet, til at sætte Lys i. Lyselad, et. en Indretning til at hænge Spedelys paa for at svales. Lysepenge, pl. Penge, som gives ell. tilstaaes t. Anskaffelse af Lys, f. Ex. v. Kirker. Lysepibe, en. et kort Rør i en Lyseplade ell. oven i en Lysestage. Lysepind, en. Pind i en Stage t. at sætte Lyset fast i, i St. for Lysepibe. Lyseplade, en. Et Fad m. en Lysepibe i, der bruges som Lysestage. Lysepudser, en. Opvarter, som pudser Lysene. Lysesax, en. et Redskab m. Arme og Dine som en Sax, t. at pudse Lys med. Lyseskierm, en. En Indretning eller Skierm til at vogte Dinene mod Lysets Skin. Lyseslukker, en. en Stang m. et Slags Horn paa Enden til at slukke Lys med, som ere høie ell. sidde høit. Lysespyd ell. Lysespid, et. Stang, hvorpaa Vægerne hænges t. Spiddelys, i St. for en Lysebrikke. Lysestage, en. Redskab m. en høi Lysepibe til at sætte Lys i p. Bordet. Lysestøber, en. den, som giør Haandværk af at støbe Lys. Lysestøbning, en. Gierningen at støbe Lys. Lysetande ell. Lysetane, en. den udbrændte Deel af Vægen i et Lys. Lysevæge, en. det snoede Garn i et Lys, hvorom Tællen eller Voxet støbes.

Lyse, v. n. og a. 2. [Isl. lysa.] 1. v. n. give Lys, Skin fra sig. (jvf. skinne.) "Det lyser, der giver Lys; det skinner, der viser sig selv at have Lys. Lyset skinner for os; hvor vi kunne see det; men det lyser f. os, hvor vi kunne see ved det." Müller. Solen lyser om Dagen, Maanen om Natten. Et lysende Legeme. "De Blus skal lyse saa høit i Landet." Øhlenschl. "Den Samme, før nogen Dag lyste over Jorden, som han bliver efterat den sidste Dag er slukt." Mynster. — figurl. At lyse ɔ: oplyse, tiene til Oplysning, til Veiledning for andre. "Mange — hvis Idræt lyser end f. senest Fremtids Dage." Fr. Guldb. "Naar I lode eders Vandel lyse for eders svagere Brødre." Mynster. — Lysende (glimrende) Bedrifter. At lyse frem, udmærke sig. (s. fremlyse.) "De, der lyse frem v. høi Forstand." Mynster. "Jeg har seet Retskaffenhed lyse frem i svære Pligters Opfyldelse." Samme. 2. v. a. bære Lys f. een, veilede een m. Lys. At lyse een ud, ned ad Trapperne; lyse een omkring i Værelserne; lyse een over Gaden med en Lygte. "At lyse efter Folk (søge efter med Lys) og tomme Tønder trille." Holberg. (Poet. Skr. 1746. S. 142.) 3. figurl. kundgiøre, giøre bekiendt p. et offentligt Sted, p. en offentlig Maade. At lyse til Ægteskab (fra Prædikestolen.) At lyse Fred over noget. (s. fredlyse.) At lyse et Barn i Kuld og Kiøn. At lyse Velsignelsen (ved Gudstienesten.) At lyse noget op (som er fundet) ɔ: giøre offentlig bekiendt, at det er fundet. "Lyser Mand ikke op det, han hittede, da bliver han Tyv derfor." D. Lov. V. 9. 2. — At lyse i Aviserne efter een som er bortrømt. (s. efterlyse.) "Findes de Koster, som man haver lyst efter." D. Lov. VI 17. 17. At lyse om noget, som man har mistet. = Deraf: Lysning, en. i den Bemærkelse: Gierningen at bekiendtgiøre noget fra et offentligt Sted. Lysning fra Prædikestolen. "Hvis han ikke efter tredie Lysning strax indfinder sig." D. Lov. I. 24. 48. (s. Aflysning, Efterlysning, Tillysning.)

Lyske, en. pl. -r. [Isl. Lióski.] den Fordybning ell. Huulning, som er imellem Hoften og Kiønsdelene hos Mennesket; Laarkrig. = Lyskebrok, et. Brok, hvorved Tarmene skyde ned i Lysken. Hernia inguinalis. Lyskebyld, en. B. i Lysken.

Lyske, v. a. 1. [Sv. luska (af Luus.) Isl. luskra.] pille Utøi af, rense f. Utøi. Hun lyskede Drengens Hoved. Hønen lysker sig med Næbbet.

Lysne, v. n. 1. har. [af Lys.] 1. give Lys, lyse. Faklerne lysnede over hele Gaar-

den. 2. blive lyst, dages. Isl. lysa. "Det lysner, og Vindenes vilde Stød bebude Død." F. Guldb. Det begynder at lysne i Østen. "Den opgaaende Sol, den rødmende Høi, den lysnende Skov." Bagg. (Labyr. I, 270.) — Lysning, en. 1. den Egenskab at lyse; Skin, Lys. Solens Lysning. 2. Beskaffenheden at være oplyst, at have Lys. Her er ikke god L. i dette Værelse. Lysningen (Belysningen) er for svag. 3. Dagning, Dagbrækning. (V. S. O.) "Naar Solens Straaler første Lysning give." J. L. Heiberg.

Lyst, en. (korttonet y.) [Isl. Lyst.] 1. ud. pl. behagelig Fornemmelse, Fornøielse, Glæde, Behag. "Liden Lyst giør tidt langfør Skade." Ordspr. (P. Syv. I. S. 295.) "Der er et Sted, hvor Lyst med Gysen sig forener." Tullin. "Lyst medfører nærmest Forestillingen om noget hos os selv; Behag om noget hos Andre." Müller. At have L. af noget, finde sin L. i noget. "En Mand — som rose kan med Lyst hvad Godt hans Fiende giør." Popes Krit. Det var hans høieste Lyst. Øiens Lyst. Kiødets L. ɔ: sandselig Lyst. "Ligesom man undertiden f. Lyst og Leeg binder noget tilhobe." B. Thott. 2. ud. pl. Attraa, Tilbøielighed, Tragten efter. At have Lyst til noget. At følge sin egen L. Lysten driver Værket. (Deraf: Kiøbelyst, Læselyst, Madlyst, Reiselyst, Samlelyst, o. fl.) 3. i Særd. (og ofte pl. Lyster) sandselig Begierlighed og Attraa at tilfredsstille den. At styre (tilfredsstille) sin Lyst p. noget. At lade sig henrive af sine Lyster. Onde Lyster. "Ved Lyster (pl.) forstaaes de Begierligheder, som opstaae umiddelbar af den sandselige Lystfølelse." Müller. Den Frugtsommeliges Lyster. At tæmme sine Lyster. "Ved Afholdenhed beherske vi vore Lyster, ved Maadehold vore Begierligheder." Müller. = a) Sammensætn. hørende til No. 1: Lystanlæg, et. Anlæg, Haveanlæg, o. d., som blot ere til Fornøielse. (Olufsen Statsoec. 250.) Lystarbeide, et. A. man giør af Fornøielse, af Lyst. (Rahbek.) Modsat: Pligtarbeide. Lystbaad, en. B. som kun bruges t. smaa Lystfarter, ikke til alvorlig Sellads eller Fiskeri; et Lystfartøi. Lysteng, en. Eng, som v. Konst er tilveiebragt ell. anbragt i en Lysthave o. d. "Konsten giorde disse Moradser til beboelige Lystenge." Schytte. Lystfart, en. Lystreise (til Vands og til Lands. En L. til Dyrehaven.) Lystfyrværkeri, et. Fyrværk, som tilberedes og afbrændes blot til Fornøielse (i Modsætn. til det alvorlige, som indrettes til Krigsbrug og anvendes i Krigen.) Lystfølelse, en. behagelig Fornemmelse; Følelse, som vækker Lyst. "Det Behagelige, det, som opvækker Lystfølelse, er ikke altid godt." P. E. Müller. "Den Lystfølelse, som maa være Virkningen af ethvert sandt Konstværk." M. Lystgaard, en. Gaard paa Landet, hvor man opholder sig til sin Fornøielse om Sommeren (forskiell. fra Avlsgaard, Herregaard, ꝛc.) Lystgang, en. 1. Gang i en Have, besat m. Træer eller Hækker ved Siderne; Trægang, Allee. (V. S. O.) 2. d. s. s. Lystvandring. Lysthave, en. En Have, som er anlagt blot eller fornemmelig til Forlystelse. (i Modsætn. til Kiøkkenhave, Urtehave, Frugthave, ꝛc.) Lysthuus, et. Et Huus, bygget i en Have, til Ly mod Sol og mod Veiret, ell. for der af og til at opholde sig. Lystild, en. Glædesild, Fyrværkeri. (Jacobi.) Lystjagt, en. 1. en Jagt, som foretages til Forlystelse. 2. et Lystfartøi. Lystkamp, en. Strid, Fegtning, der foretages allene til Forlystelse for de Fegtende ell. for Tilskuerne. Lystleir, en. Leir af Krigsfolk, der ere samlede til Vaabenøvelse (Øvelsesleir) ell. til Fyrstens Forlystelse. Lystlund, en. Lund, anlagt i eller ved en Have til Forlystelse. (Rahbek. J. Smidth. Danske Haver 33.) Lystmad, en. Mad, som bestaaer blot i Lækkeriet (P. Claussen) eller som er mere til Skue, end til Mættelse; Skueretter. (Moth.) Lystplads, en. P. bestemt ell. indrettet t. Forlystelser. (V. S. O.) Lystqvarteer, et. Blomsterqvarteer, Blomsterplads i en Have. Lystreise, en. R. som man foretager blot for at forlyste sig. Lystskov, en. En større Lystlund. "Jeg nødig vil i Lystskov møde en Grav." J. Smidth. Lystslot, et. Slot, hvor Fyrsten kun opholder sig en kort Tid til Forlystelse, især om Sommeren. Lystspil, et. 1. egentlig: et forlystende Spil. 2. et Skuespil af forlystende Indhold; en Komedie; i Modsætning til Sørgespil (og Syngespil.) Lyststed, et. et Landsted, Huus uden for Staden, hvor man opholder sig om Sommeren til sin Fornøielse. Lystsyn, et. Et Syn, som fornøier, bringer Lyst; et forlystende Syn. T. Stockfleth. Forsøg i de skiønne Videnskaber. XII. 34. Lystvandring, en. Gang, Vandring i fri Luft, som man giør til sin Fornøielse; Spadsering. (v. n. at lystvandre er brugt af Rahbek.) Lystvare, en. pl. Lystvarer. Ting, der blot tiene til Lyst ell. Fornøielse, betragtede som Handelsvarer; (modsat Nødvendighedsvarer. Rahbek. D. Tilsk. III. 92.) Lystvei, en. Vei, som man gaaer ell. føres p. til sin Fornøielse. Lystværk, et. en Gierning, som man driver m. Lyst, ell. foretager til sin Fornøielse. (Falster.) Lystøvelse, en. Ø. som kun skeer for Lyst, hvor det ikke gaaer ud paa Alvor. (J. S. Schested.) = b) til Bemærkelsen No. 2 hører: lysthavende, adj. v. som har Lyst

til noget; især til at kiøbe det. Huset, som skal sælges, forevises de Lysthavende. Der indfandt sig faa Lysthavende ved denne Auction. Lysthaver, en. den, som har Attraa, Lyst t. noget. "En nymodens Vise, som man faaer at lade Lysthavere qvæde." Olufsen. Lysthaveri, et. Tilbøielighed til en Syssel, Konst eller Virksomhed, der ikke er forenet m. videnskabelig Indsigt ell. Konstfærdighed. (N. Ord. T. Liebhaberei.) "Naturvidenskaben var f. ham mere et Lysthaveri, end et Studium." Rahbek. (Fortæll. I. 263.)

Lyste, v.a. og n.1. [A.S. lystan, *cupere*.] a) v. a. have Lyst til, attraae, ønske at faae. "Ondt er at bede det Hvermand lyster, og værre at faae det." Ordspr. "De Lande, de traf paa, besatte de, saavidt de kunde og lystede." O. Guldb. — "Den, som lystede at kiende fraliggende Folks Sæder." Wandal. Alt hvad Hiertet lyster. "Han sadler dristig Havet op, saa tidt hans Hierte lyster." Evald. Lyster De mere af denne Ret? Lyster De Thee ell. Kaffe? (kun i denne Talemaade br. det i d. T.) b) neutr. og impers. behage, finde Behag i. "Andre lystede efter den samme Lykke og Ære." Guldb. V. Hist. I. 60. "Dog var der saa meget, vi kunde lyste efter at vide." sammest. II. 1. S. 233. (Usædvanl. med denne præp. og overhovedet er den upersonl. Form hyppigst.) Lyster (det) Dem at gaae i Haven? Det lyster mig ikke. "Ei lyster mig meer dig at see, naar Fortvivlelsen kalker din Kind." Øhlenschl. Det er ligesom (eftersom) det lyster ham. At lyste efter, ad noget. (Moth.) c) lystes, v. n. pass. 1. have ell. faae Lyst, Attraa til. "At han ei lystes skal, igien at komme der." Bording. 2. finde Lyst, Behag i noget. (med præp. ved.) At lystes v. Livet, v. at reise. Han lystedes ikke v. hendes Selskab. Sieldnere: at lystes efter noget. "Han lystes efter Eiendom." Thaarup. (D. Tilsk. I. S. 75.)

Lystelig, adj. glædelig, fornøielig. "Enhver forbuden Ting er lystelig at see til." Bagg. (Labyr. I. 269.)

Lysten, adj. pl. lystne. som har stærk Lyst, Begierlighed efter noget. Lysten efter Penge, Ære. Hun blev lysten (ell. i Lyste) efter Frugt (om frugtsommelige Qvindfolk.) "Den maa være lysten efter Kiød, som gaaer i Skoven og bider Snegle." (P. Syvs Ordspr.) — Lystenhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være lysten; Begierlighed. "Frugtsommeliges Lystenheder." Howitz.

Lyster, en. pl. -e. [Isl. Liόstr.] en Stang, m. en Fork ell. et grenet og med Hager forsynet Jern i Enden, som bruges til at stange Aal; Aalegierd.

Lystig, adj. 1. indtaget af behagelige Fornemmelser, og derved udvortes glad, munter; it. object. som giør munter, medfører Lystighed. Han har et lystigt Sind. Han er altid lystig i Selskab, og alvorlig naar han er ene. Et lystigt Selskab, en lystig Dag, Reise. "Munter og lystig mig er bleven den sorgfulde Klang." J. L. Heiberg. Lystig Skiemt. At giøre sig lystig over een ɔ: drive Spot med. 2. yndig, indtagende, behagelig f. Diet. Et lystigt Landskab, en lystig Egn. (forældet.) = Lystighed, en. 1. Beskaffenheden at være lystig; Munterhed. "Lystighed er en vidt dreven Munterhed." Sporon. 2. lystigt Lag, Forlystelse i Samqvem. At være til Lystighed. (dagl. Tale.) Jvf. Forlystelse. "Den fornemme Verden er sielden munter, endnu sieldnere lystig. Ved Hoffet gives aldrig Lystigheder; men kun Forlystelser." Müller.

Lystre, v. n. 1. har. [af lyde.] følge en andens Villie, adlyde. (bruges mest om Dyr, om livløse Ting, ell. hos Mennesker, om en ubetinget, fuldkommen og hurtig Lydighed.) "At lystre er at lyde strax, og ligesom umiddelbart; det siges derfor helst om fornuftløse Gienstande." Müller. Hesten vil ikke lystre Tømmen. Hunden lystrer sin Herre. Skibet lystrer ikke Roret. Drengen vil ikke mere lystre sin Fader. "Den ene har ikke nødig at lystre den andens Befaling." Eilschow. "Een — der altsaa er forpligtet t. at lystre hver af hans Luner." Rahbek. = Deraf: Lystren, en. ud. pl.

Lytte, v. n. 1. har. [Isl. *hlyda á*, *hlusta* till, høre paa. A. S. hlystan. jvf. v. n. lyde.] høre nøie efter, giøre sig Flid for at høre. At lytte til eens Tale; lytte til, ell. efter en Lyd. "De raabe t. Bredden og lytte paa Svar." F. Guldb. At lytte efter hvad der tales. At staae og lytte ved Døren. (jvf. lure.) = Lytten, en. ud. pl. Gierningen, at lytte.

Lyve, v. n. løi, har løiet. [Isl. liuga. N. S. lögen.] sige, foregive, berette med Forsæt det som er Løgn, som ei er sandt. "Den lyver tidt, som meget vil tale." Ordspr. (Da lyve ved Talebrugen er blevet et haardere Udtryk, end: at sige Usandhed, bruges det første oftest om den, der siger grove Usandheder, eller ved sin Løgn skader andre.) At lyve for een ɔ: sige ham Usandhed. At lyve paa een ɔ: paasige ham, beskylde ham for det, som er usandt. "Aviserne have gammel Hævd p. at lyve baade for og paa Publicum." Rahb. At lyve i sin egen Pung, udgive sig for rigere, end man er, mest til sin egen Skade. 2. act. At lyve een død, foregive falskeligen, at han er død. At lyve een sin Ære fra. At lyve sig fri (skaffe sig fri v. Løgn.) "Aldrig har jeg forsvoret ell. løiet mig fra et Løfte." Rahbek. (D. T. I. 290.) At lyve een noget paa, opdigte noget

om ham til hans Skade. = Lyven, en. ud. pl. det, at lyve. — Lyvekraft, en. Evne til at kunne lyve. "At i en Hast den hele Lyvekraft dem pludseligt forlod." Bagg. (U. Arb. I. 78.) Lyvestævne, et. falsk Stævne. At sætte een L. ɔ: sætte een Stævne til at møde, og selv blive borte. Lyvesyge, en. Drift t. at lyve eller: "Lyst til at fortælle usandfærdige og ofte utrolige Eventyr, for det meste om sig selv." Rahb. Lyvetale, en. usandfærdig Tale, Løgn. "Forstum, du Frister, med din Lyvetale." Grundtv. (Qvædl. S. 343. "Rører han en Lyvetunge." sammest. S. 407.) = Løgn, en. pl.-e. [Isl. Lygi, Lygd.] 1. i vidtløftig Betydn. det, som er modsat Sandhed (Falskhed, Vildfarelse, Hykleri, Forstillelse: i hvilke Bemærkelser det forekommer i vore Bibeloversf.) 2. i sædvanl. Bemærk. en forsætlig fremført Usandhed i Ord og Tale. (Ordet har ved Talebrug faaet et haardt og krænkende Bibegreb, og bruges derfor kun i lav Tale, om grov, fornærmelig Usandhed, og som et ærekrænkende Udtryk. Hos Almuen har Ordet derimod en langt mildere Betydning, og br. næsten om enhver Usandhed.) "Det oprindelige Begreb af Løgn er uden Tvivl det af en Tale, hvori Sandheden fordølges; det tilkiendegiver en Modsigelse mellem den Talendes Ord og hans Mening. — Siden blev Løgn en vis Art af Usandhed, nemlig den pligtstridige." Müller. At gribe een i en Løgn, overbevise ham paa Stedet om Usandheden. — løgnagtig, adj. 1. opdigtet, usand, falsk. Løgnagtige Beskyldninger. Et løgnagtigt Rygte. 2. hengiven til at lyve. Et løgnagtigt Menneske. (I lav Tale: en Løgnehals.) Løgnagtighed, en. 1. Usandhed. 2. Hengivenhed til Løgn. — Løgner, en. pl.-e. (Isl. Lygari.) den som lyver; især den, som jævnligen siger Usandhed, som er hengiven til at lyve. Man troer en L. kun eengang. Om et Fruentimmer: Løgnerske.

Læ, et. [Isl. Hlie. N. S. Lee. H. Ly.] har samme Bemærk. som Ly; men br. helst uden Art. og m. præp. i. At ligge i Læ, krybe i Læ for Regnen. (Derimod siges oftere: At søge Ly, finde Ly.) "Og finder yndigt Læ p. grønne Bænk v. skyggefulde Træ." Pram. 2. til Søes bemærker Læ og i Læ den Side, som er modsat Luvart, ell. den Side, hvorfra Vinden ikke blæser. Skibet er i Læ ɔ: under Vinden. Roer i Læ! — I Sammensætninger om Skibets Dele paa Læsiden. f. Ex. Læbord, Læbov, Læseil, m. fl. (Et Skib siges at være i Læ af Landet, naar det m. Fralandsvind er saa nær under Landet, at Stormens Virkning taber sig.)

Læbe, en. pl.-r. [A. S. Lippe. Sv. Läpp. Lat. Labrum, Labia; men Isl. Vör.] de fremstaaende, bevægelige Dele af Ansigtet, som danne en Rand om Mundens Aabning. Overlæbe, Underlæbe. — figurl. Munden, som Talens Redskab. "Bedre end veiet Guld er Raad fra Oldingens Læber." Hertz. Saasnart jeg aabnede Læberne (begyndte at tale.) Der er ikke Svig p. hendes Læber (hun er fuldkommen oprigtig.) At have søde Ord p. Læberne og Falskhed i Hiertet. Det ligger mig p. Læberne (om noget man vil til at sige.) = læbedannet, adj. som har Skikkelse af Læber. læbeløs, adj. uden Læber. Læbekræft, en. Kræftskade i Læberne. Læbesødhed, en. figurl. om overdreven Høflighed i Talen. (Sødtalenhed.) "En vis Læbesødhed, hvori den ene Compliment efter den anden dryppede fra hans Tunge." Bagg. (Labyr. I. 182.)

Læder, et. ud. pl. [Isl. Ledr. A. S. Lehr.] garvet ell. beredet Skind (især om det tykkere Slags, som Saalelæder, ell. det, som er garvet m. Bark; da det hvidgarvede sædvanl. kaldes Skind.) At berede L. Vel garvet Læder. Hestelæder (men Kalveskind. For Oxelæder bruges sædvanl. Hud eller Saalelæder.) = Deraf: læderagtig, adj. som ligner Læder. Læderarbeide, et. noget, som er giort af L. Lædergarvning, Læderhandske, Lædermynt (Nødmynt af Læder), Læderrem, Læderslange (hvorigiennem Vand ledes), Læderstol (Stol, betrukken med Læder, eller Agestol af Læder), Lædersæk (Pose eller Sæk, syet af Læder. "Laas for Lædersæk, det leer Tælleknív af." P. Lolle), Lædertaske, Lædertouger (een som tilbereder garvet Læder), Lædertøi, og fl. Sammens.

Lædike, en. s. Ledike.

Lædske eller læske, (leske. Moth.) v. a. 1. [T. löschen. Sv. läska.] slukke, stille Tørsten. Vand lædsker (eller lædsker Tørsten) bedre end Viin. Giv mig en Drik Vand, at lædske mig paa. Deraf uegentl. forfriske, vederqvæge (ogsaa om styrkende Drikke.) En lædskende Drik for en Syg. 2. At lædske Kalk ɔ: mætte den brændte Meelkalk m. Vand. Lædsket, ulædsket Kalk. 3. At lædske Kul, hos Smede: stænke Vand p. dem f. at dæmpe deres Brand. = Lædskedrik, en. lædskende Drik; Qvægedrik. "For ham skal altid kølig Lædskedrikken staae." Øhlenschl. Lædskekar, et. K. til at lædske Kalk i. Lædskekost, en. Lædsketrug, et. Redskaber, som Smede bruge til at lædske Steenkul. — Lædskelse, en. 1. Tørstens Slukning; Vederqvægelse. 2. noget, som lædsker og vederqvæger. (I ældre Skrifter forekommer u. s. Lædske. "Lædske var altid dem tilrede." D. Lyndsay v. J. Madsen. 1591. F. 18.) — Lædskning, en. (br. mest om Gierningen, at lædske Kalk.)

Læg, adj. (langt æ.) pl. usædvanl. [Lat. Laicus. Sv. Lek. A. S. Layman.] 1. ulærd, ustuderet. "Umagen er kun een, m. Adel, Læg og Lærd." Tullin. En læg Mand (ogsaa: Lægmand.) I pl. Lægfolk. [Usædvanl. er Brugen med Adj. bestemte Art. "Den læge Verden," i Modsætn. til den lærde, forekommer i Bagg. N. Klim. S. 2.] 2. som ei er geistlig; verdslig. Klerke og Lægfolk. "Kundskabs Udbredelse blandt saakaldte Lægfolk." Wandal. II. 132. — Lægbroder, en. Klosterbetient til Munkenes Opvartning. (Frater laicus.)

Læg, en. pl. Lægge. [Isl. Leggr.] den kiødfulde Deel paa Benet nedenfor Knæhuulheden. (Kallen paa Benet.)

Læg, et. pl. Læg. [af lægge.] 1. sammenlagt Folde eller Rynke paa noget. At lægge en Krave i Læg. At lægge, sye Læg paa en Kiole. 2. flere i hinanden lagte Ark Papir. (s. Lag.)

1. **Lægd**, et. pl. -er. en vis Deel af Landet, m. Hensyn til de Krigsfolk, som deraf udskrives. En Bondekarl, som vil forlade sit Lægd, maa først melde det. Sognene paa Læssøe deles i Lægder. — Deraf: Lægdsforstander, Lægdsmand, Lægdsrulle (Fortegnelse over Mandskabet, som hører til et Lægd), Lægdsseddel, o. fl.

2. **Lægd** ell. **Lægde**, en. [af ligge.] Beliggenhed. Gaardens Lægde. Pontoppidan. (Norsk.) "Stædernes Lægd og Beliggenhed." O. Guldb. (V. Hist. I. 489.) "Corinth, som Naturen har givet den t. Handelen fordeelagtigste Lægd." Samme. (I. 2. S. 762.) "En Marks Lægd, eller dens større eller mindre Høide i Atmosphæren." Olufsen.

Læge, en. pl. -r. [A. S. Læce. Isl. Læknari.] den, som er kyndig i at helbrede Sygdomme, især de indvortes. "De Karske have Lægen ikke Behov." Matth. 9. 12. "I skulle frilig sige dette Ordsprog til mig: Læge, hielp dig selv." Luc. 4. (Bib. 1550.) Jvf. Saarlæge. = Lægehielp, en. Hielp i Sygdomstilfælde af en Læge. Det er ofte vigtigt f. den Syge, at faae hurtig Lægehielp. Lægetilsyn, et. jævnligt Besøg af Lægen hos en Syg. (Howitz.)

Læge, v. a. 1 og 2. fordrive Sygdom, bringe Sundhed tilveie hos den, som var syg; (bruges især om udvortes Skader, ligesom helbrede om indvortes Sygdom; men det sidste ikke i afledede Ord.) At læge et Beenbrud, et Saar, en Fistel. Saaret begynder at læges, er endnu ikke lægt. (Men: At helbrede en Syg, helbrede een f. en Sygdom, helbrede en Sygdom.) jvf. hele. = Lægebog, en. Bog som handler om Lægekonst og Lægemidler. Lægebrønd, en. Sundhedsbrønd, Lægekilde. (V. S. O.) Lægedrik, en. Drik, der har helbredende Kraft, indeholder Lægedom. Lægekilde, en. mineralsk Kilde, Sundhedskilde. Lægekraft, en. helbredende Kraft. Lægekonst, en. praktisk Færdighed i Lægevidenskaben, i at helbrede Sygdomme (ars medica); men bruges ogsaa ofte for: Lægevidenskab. Lægekundskab, en. Lægevidenskab, Lægekyndighed. O. Guldb. (V. Hist. I. 477.) lægekyndig, adj. som har Indsigt i Lægevidenskaben. Lægemaade, en. Fremgangsmaade i at helbrede en Sygdom ell. læge en Skade. "De ypperligste Lægemaader v. indvortes Sygdomme." Wandal. II. 22. Lægemiddel, et. Middel, som tiener til Helbredelse; Medicin. Lægeplante, en. P. der bruges som Lægemiddel. Lægeplaster, et. P. som heler, læger. Lægeurt, en. Lægeplante. Lægevand, et. Vand, hvori Lægemidler ere opløste; Lægedrik. Lægevidenskab, en. den V. som lærer at kiende og at helbrede Sygdomme. (Scientia medica.) = lægelig, adj. som kan læges ell. helbredes; helbredelig. Modsat: ulægelig. "De, som have lægelige Syger." D. Lov. II. 19. 2. — Lægning, en. det, at læge, helbrede. (Oftere forekommer Helbredelse.)

Lægedom, en. ud. pl. [A. S. Læcedome.] 1. Lægemiddel. Lige Syger, lige Lægedom. "Lægedommen selv er bleven en dødelig Gift for den Syge; den skulde helbrede." Schytte. 2. helbredende Kraft hos et Lægemiddel. Der er en stor Lægedom i den Urt. 3. Helbredelse.

Lægerval, en. [N. S. Legerwall. Sv. Lägerwall.] kaldes i Søsproget en Kyst, som Vinden bærer paa, naar et seilende Skib er den saa nær, at det staaer i Fare for at drive paa Land (som ogsaa kaldes: at have en Læger; og at frie sig derfra: at lægge en Læger fra sig.) jvf. Leiervold.

Lægge, v. a. lagde, lagt. [Isl. leggia. Goth. lagjan. A. S. lecgen.] 1. egentl. bringe noget i den Stilling, at det ligger. At lægge en Bog paa Bordet (paa den flade Side. Men: at sætte den i Hylden; p. Enden.) jvf. sætte. "Man lægger en Alen fra sig; men man sætter et Kruus hen, naar man ikke bruger det mere." J. Smidth. Hun sad p. Sengen, hvori han havde lagt sig. At lægge sig i en Seng ɔ: giøre den til sit Leie, stige op og strække sig ud i Sengen. At lægge sig t. Sengs (lægge sig til at sove i Sengen); ogsaa blot: At lægge sig. At lægge Brænde i Ovnen; lægge noget i Lave; lægge Fisk i Blød. At lægge Vinen (ɔ: Viinfadene) i Kielderen. At lægge Æg under en Høne, lægge Brænde under Kiedelen. 2. uegentl. og figurl. a) bringe noget i et jævnt, fast, sammenhængende Leie. At lægge Gulv, lægge Bro, lægge en Jordvei. At lægge Grundvolden til et Huus. At lægge Dei

(ɔ: blande Melet m. Vand og Suurdei ic. og hensætte det til at løfte sig ell. giære.) At lægge Smør ɔ: ælte og nedpakke det. b) bringe visse Slags Sædkorn ell. Frø enkelte i Jorden, f. at de kunne spire og vore op. At lægge Kartofler, Æblekiærner, Erter, Bønner, Agurker. "Man lægger Frø eller Rødder, som komme i en bestemt Afstand fra hinanden." J. Smidth. (Deraf: Læggeerter, Læggekartofler, som svare til Saaekorn.) c) give, anvise Opholdssted, Qvarteer (især om Krigsfolk.) At lægge Besætning i en By. At lægge Tropper i Vinterleie. Tienerne kan man lægge paa de smaa Kamre. Han har ikke et Værelse, at lægge en Fremmed i. d) At lægge Æg (om Fugle, og andre æglæggende Dyr.) e) aflægge, lægge fra sig. Ved Indtrædelsen maatte han lægge sin Kaarde. At lægge sin Hat, Overkiole. f) dæmpe, stille. "At opvække og lægge Vrede." A. S. Vedel. "Liden Regn lægger en stor Vind." Ordspr. g) At lægge (ell. vinterlægge) en Jord, en Ager ɔ: pløie den om Efteraaret, f. næste Foraar, efter gientagen Pløining, at besaae den m. Vaarsæd; ell. give Jord, som ikke er vinterlagt, den første Pløining om Foraaret, for derefter at pløie den anden Gang. At lægge Bygjorden. (I Jylland at fælde ell. fælle.) Pløies den vinterlagte Jord to Gange om Foraaret, kaldes den første Pløining: at omlægge ell. vaarlægge Jorden. h) Talemaader: At lægge (binde; fængsle) i Lænker. At lægge Haand p. een ɔ: slaae, forgribe sig p. een. At lægge Haand p. Værket, begynde p. noget. At lægge noget f. Dagen, giøre bekiendt. At lægge en By i Aske. At lægge en Vei tilbage. (s. nedenfor under No. 4, og jvf. tilbagelægge.) 3. recipr. (s. ovenfor. 1.) Han lagde sig (faldt.) Flaaden lagde sig p. Reden. At lægge sig for Anker. Stormen, Uveiret lægger sig (sagtnes, aftager.) Eggen har lagt sig (bøiet sig.) At lægge sig efter, lægge Vind paa, beflitte sig paa; lægge sig imellem (blande sig i stridende Parters Sag.) At lægge sig ind paa et Vertshuus, i en Kro (tage sit Ophold der. s. ovenfor 2, c.) At lægge sig til, anskaffe sig. Han har lagt sig en Ridehest til. — At lægge sig ud ɔ: blive før, fed. At lægge sig ud m. een ɔ: giøre sig til Uven med. 4. Talemaader m. Præpositioner: At lægge et Brev af underveis (give det fra sig.) jvf. aflægge. — At lægge bi m. et Skib. — At lægge for v. Bordet, omdele Maden. — At lægge fra, lægge tilside. At lægge noget fra sig ɔ: lægge det bort. At lægge sig noget fra (giendrive, afbevise en Beskyldning; fralægge sig.) — At lægge i, absol. (for: at lægge (Brænde) i Kakkelovnen.) Hun lægger i hver Morgen Kl. 6. — At lægge en Kiole ind ɔ: giøre den snevrere v. Syening. At lægge et godt Ord ind f. een. — At lægge ned (om Grønt eller Frugter, der syltes eller henlægges f. at bevares.) At lægge Spinat, Asia ned. At lægge Blommer ned i Eddike. — At lægge en Gade om, brolægge den p. ny. At lægge Veien, lægge sin Vei om ad et Sted ɔ: komme ved en Omvei der forbi. — At lægge Penge op (spare sammen.) At lægge Melk op. At lægge Lerred op ɔ: udspænde Rendegarnet. At lægge et Skib op, lægge det i Havn f. at overvintre. At lægge Raad op, optænke Anslag. — At lægge over m. een om noget: s. overlægge. — At lægge paa, forhøie Prisen p. Varer. Der er lagt paa Sukkeret. Naar een Kiøbmand lægger paa, giøre de andre det samme. At lægge paa Hesten (Seletøiet.) At lægge Straf paa noget. Bymændene have lagt paa (anordnet) imellem dem selv, at Ingen ic. At lægge een en Lyde paa (beskylde for.) At lægge Roes paa een. At lægge Dølgsmaal paa noget (dølge.) — At lægge sammen: i Regnekonsten, addere; i Læsekonsten: sammenføie de enkelte Stavelser. At lægge sammen (skyde sammen) t. en Reise. At lægge Tøi sammen til at rulles, stryges. — At lægge til, a) act. føie til. At lægge til og tage fra. it. bidrage. Den ene lagde Heste til, den anden Vogn. b) At lægge Kreature, Kalve, Lam til ɔ: opføde dem. Den ene Kalv skal slagtes, den anden lægges til. c) absol. at lægge til, fryse til, iislægges (om Vand og Søer.) Havet lægger til i Fiorden. (Søen er tillagt p. een Nat.) "Om der var lidt Vand, da har det vist lagt til, og os nok bære vil." Tode. (Poet. Skr. I. 164.) — At lægge en Vei, en vis Længde tilbage. (T. zurücklegen.) "Da jeg havde lagt omtrent 100 Skridt tilbage." Bagg. N. Klim. 375. — At lægge ud ɔ: forskyde Penge til noget, giøre Udlæg. Hvormeget har du lagt ud for mig? At lægge en Kiole ud ɔ: giøre den rummeligere. At lægge Jord ud til Græsning. At lægge alting ud til det Bedste (forklare, udtyde.) At lægge een ud som Barnefader (angive.) At lægge een ud m. en anden, stifte Uvenskab imellem. 5. I nogle Talemaader, der vedkomme Skibe, som bringes i ell. ud af Havn, staaer dette Verb. intransitivisk; især hvor Skib forstaaes under. Skipperen har lagt ind igiennem Bommen. I Dag lægger han ud paa Rheden. At lægge ind i Havnen med sit Skib. (Man siger ogsaa: Idag har Fregatten lagt ud p. Rheden.) = Læggebrod, en. hos visse Insecter: en Brod hos Hunnerne, ved hvis Hielp de bringe deres Æg i andre Legemer. Læggejord, en. den Jord, som pløies om Efteraaret, for næste Foraar at besaaes med Vaarsæd.

Læggetid, en. Hønsenes: den Tid p. Aaret, hvori de lægge Æg. = **Læggen**, en. og **Lægning**, en. (kort æ.) Gierningen at lægge. (Begge høres ikke meget, undtagen i Sammensætn. Brolægning, Henlægning, ꝛc.) Kartoflers Lægning. "Til Lægning bør de sundeste og kraftigste Kartofler vælges." Thaers Landoec. Jordens Lægning ɔ: dens første Pløining.

Lægne, en. pl. -r. En Indretning af Jern, der sættes i Midten af et Tøir ell. lignende Reb, f. at hindre det fra at snoe sig og komme i Urede ved Dyrets Bevægelser. (I Jylland: Lægild.)

Lægte, en. pl. -r. [A.S. Lætta. T. Latte. Ital. Latta. Sv. Läckte.] en lang og tynd Stage ell. Raft af unge Fyrretræer, som især bruges t. at slaae p. Sparreværket f. at bære Tagstenene. = **Lægtehammer**, en. et eget Slags Hammer til at slaae Lægter fast med. (V. S. O.) **Lægteskov**, en. En Stageskov af Naaletræer. **Lægtesøm**, et. lange og tynde Søm, som bruges til at fæste Lægterne til Sparreværket. **Lægtetræ**, et. Et ungt Træ, hvoraf en L. dannes. **Lægteværk**, et. det, som er slaaet sammen af Lægter, omhegnet med Lægter. L. paa en Muur til Viinranker. L. omkring en Have. = **lægte**, v. a. At lægte et Huus, et Tag, slaae Lægter paa Sparreværket. (V. S. O.)

Læk, adj. [Isl. lekr. A. S. hlæc.] som ei kan holde Vædske inde, ell. hindre den fra at trænge ind; utæt. Karret er lækt. At seile m. lækt Skib. (i V. S. O. læk Skib.) = **Læk**, en. [Isl. Leki.] Revne, Sprække, Aabning p. Skibe og Kar. Skibet fik en Læk v. at støde paa. (Deraf ogsaa: **Lækkads**, en. Holl. Lekkagie, som i Søsproget bemærker deels d. s. s. Læk; deels Tab p. Ladning eller Skibsforraad ved Karrenes Utæthed, m. m.) = **lække**, v. n. 1. (har.) [T. lecken; og Leck, en Sprække, Ridse. Isl. leka.] 1. have Læk, saaledes at Vædsken rinder ud. Karret, Tønden lækker. Ligeledes om Skibe. "Naar alting brister, alting brækker, naar Masten raver, Skroget lækker." Bagg. (Poet. Ep. 198.) 2. dryppe ud ved Utæthed. Det meste af Vinen er lækket af Fadet. (Efter det Tydske men sieldent. Moth anfører det ogsaa i act. Bemærk. at klare, sie en Vædske, giennem Trækpapir ell. en Lækkepose, Filtreerpose.) = **Lækning**, en. Utæthed; Formindskning, som skeer ved at lække. — **Lækkeviin**, en. V. som lækker af et Fad. **Lækkeværk**, et. s. Drypværk.

Lækat, en. pl. -te. Et Navn, som ogsaa gives Hermelinen. Mustela erminea.

Lækker, adj. pl. lækkre. [T. lecker; efter Adelungs Mening af lecken, lambere.] 1. velsmagende, af en fiin, Ganen kildrende Smag. "Med hver lækker Ret besat, som lærde Kok kan udstudere." Tode. 2. som sætter megen Priis paa lækker Mad, og vrager den ringere; kræsen. = **Lækkerbidsken**, en. (tydsk.) et lækkert Stykke Mad. **Lækkermund**, en. den, som er meget for lækker Mad; en Kræsentand. **lækkersulten**, adj. som ikke har egentlig Sult, men kun Lækkersult, ell. Lyst t. Lækkerier. **Lækkersyge**, en. En høi Grad af Lækkerhed ell. Lyst til Lækkerier. "Den usunde og væmmelige Slikkenhed og Lækkersyge." Rahb. (O. Tilsk. XI. 320.) **Lækkertand**, en. d. s. s. Lækkermund. (Moth.) = **Lækkerhed**, en. 1. Beskaffenheden ved Mad, at være lækker, velsmagende. 2. Lyst til lækker Mad; Kræsenhed. 3. **Lækkerhed**, en. pl. -er. br. ogsaa, skiøndt sielden f. Lækkeri. "Vær ikke lystig v. megen Lækkerhed." Sir. 18. 36. — **Lækkeri**, et. pl. -er. lækker Spise, Kræs, Slikkeri. — **lækkre**, v. n. 1. kræse, pleie med lækker Spise. (sieldent.) "Den Scorpion, som lækkrer f. sin Tunge." Arreboe. 248.

Læmme, v. n. 1. (har.) [af Lam.] føde Lam. — **Læmmetid**, en. den Tid, hvori et Faar føder, ell. skal føde; it. Tid paa Aaret, hvori Faarene sædvanligen læmme.

Læmpe, læmpelig, s. Lempe.

Læn, et. s. Lehn.

Lænd, en. s. Lend.

Lændse, en. pl. Lændser. kaldes i Norge en Bom ell. Sammenkiædning af Stokke, der lægges tværs over Elvene, f. at standse og sanke det flydende Tømmer; ogsaa: Tømmerhængsel.

Læne, v. a. og rec. 1. [T. lehnen. Sv. läna.] lade Legemet ell. en Deel af samme hvile imod noget: helde, støtte sig til f. at hvile. (Moth.) At læne Ryggen, at læne sig mod et Plankeværk. At læne (støtte, hvile) sin Arm p. noget. "Dybt han stirred ned i Støvet, lænende sig p. sin Stav." Bagg. — **Læne**, et. det man læner sig til ell. paa. (V. S. O.) s. Armstød, Rygstød. = **Lænebænk**, en. Bænk med Ryglæne, ell. indrettet til at lægge sig paa; Løibænk. (usædvanl.) "Paa Lænebænk i Ro bag Ovnen sig at bage." Bording. II. 354. **Lænestol**, en. En magelig Stol m. Læne eller Armstød.

Længde, en. s. under lang.

Længe, en. pl. -r. [af lang.] den Strækning af en Gaards Bygninger, der ligge i een Linie; en Fløi; it. en Rad Huse (f. Ex. Hoppens Længe: en Gades Navn.) Denne Gaard bestaaer af tre, fire Længer. (Udtalen fordrer tydeligen denne, fra Ordet Længde forskiellige Skrivemaade.)

Længe, adv. længere, længst. [Isl. lengi.] 1. om den varende Tid: i lang Tid, i et langt Tidsrum, langvarigen. (jvf. adj. lang, 3. og adv. langt, 2.) Saa

længe jeg lever. Det har varet længe nok. Det vil vare længe endnu. Vi ikke f. længe. Langt om længe, endelig engang, omsider, efter lang Tøven. For længe siden, for lang Tid siden; olim, jam dudum. (Ved en Germanisme bruge Nogle i nyere Tid længst i St. for: for længe siden. "Kan det de længst hendøde Aander vække?" S.Blicher.) — Saa længe som han ikke kommer (tam diu.) Saa længe til vi høre Udfaldet. 2. om Rummet bruges det ei i posit. men derimod i compar. og superl. som adv. langt mangler. Længere borte, længst borte. Dette Rygte kom længere (videre, fiernere), end man havde tænkt.

Længe, v. a. 1. giøre længere. s. forlænge. — længes, n. pass. blive længere. Dagen begynder at længes. "Dit Liv det længes paa Jorden her." Hr. Michael.

Længes, v. n. pass. imperf. længtes. (partic. har længtes.) [Isl. lengiaz.] føle en med Savn blandet Attraa efter noget fraværende, eller noget som skal skee. At længes efter sit Fædreland. (Nu ikke gierne m. præp. til. "Du længtes saare til din Faders Huus." 1 Moseb. 31. 30.) "Jeg har længtes meget efter ham." Moth. ("Jeg haver hierteligen længtest efter." Lucc. 22. 15. Men i Bib. 1550. "Mig haver hiertelig forlænget," ibd. Rom. 15. 23. "Hvor jeg har længtes efter dig!" Thaarup. (Saml. Digte. 18.) "Har ingen Øre længtes efter at spalte Ledet i hans Nakkebeen?" Øhlenschlæger. (Poet. Skr. II. 294.) At længes hiem. "Naar vi saa kunne længes derfra, hen i den tause Ro." Mynster. At længes efter sin Kiæreste. Jeg længes efter at høre Sagens Udfald. — "Han vil maaskee længes tilbage til de Aar, da Andre bevogtede hans Fied." Mynster. (Bemærkelsen: at kiedes ved, f. Ex. at længes ved Tiden, er forældet; men fortiente at bevares.)

Længsel, en. pl. Længsler. [af lang og længes.] Savnets Attraa; et v. Savn opstaaet Ønske og dermed forenet varende Attraa; den Tilstand, at længes. At have, føle L. efter noget. "Ellers vilde Gud ikke have lagt i Mennesket den dybe og uudslettelige L. efter det Tilkommende." Mynster. "Hvorledes den baade vedligeholder og stiller den Længsel i vort Bryst, som sikkert ikke skal udryddes." Samme. Synet af denne Egn vakte min L. At vente m. Længsel paa noget. "Aldrig er din Længsel stillet, den er evig, som dit Savn." J. L. Heiberg. = længselfuld, adj. som har stor L., er forenet m. en høi Grad af L. Et længselfuldt Ønske. "Begge Parter syntes længselfulde efter denne vigtige Dag." Wandal. — Længselsskrig, Længselssuk, Længselstaare, o. fl. hos Digtere forekommende Sammensætninger.

Læning, en. s. Lønning.

Lænke, en. pl. -r. [Isl. Hleckr. Sv. Länk, en Ring, et enkelt Led i en Kiæde. E. Link.] en Række af sammenhængende, i hinanden hængte ell. føiede Ringe ell. Led, særdeles af Metal. "Naar eet Led er af Lænken, er den ei længer heel." Ordspr. Ofte i pl. i samme Betydn. (Jvf. Kiæde, der som oftest bruges i de uegentlige Betydninger. Heller ikke bruges Lænke om andre, end Metal-Kiæder. 2. ofte figurl. for Fangenskab, Fængsel; eller Trældom, Undertrykkelse, Afhængighed. "Ligesom den hist har dømt sig til haanlige Lænker, og her forsvarer sin Frihed." Guldberg. (V. Hist. I. 1053.) "Uafhængig, meer v. at flye Lænker, end ved at bryde dem." Rahb. (Fort. I. 263.) "Mangen Yngling knyttede her et Baand, som for det hele øvrige Liv blev ham en Lænke." Rahbek. = lænkebinde, v. a. 3. binde, fængsle i Lænker. En lænkebunden Træl. "Lænkebunden til Ufriheds Fornedrelse." Engelst. "Ved fremmed Kyst han ligger lænkebundet." Ingem. (Digte. 1817. 333.) "Og villig lod enhver sig lænkebinde." Rahb. "Og lænkebindes i mange Favnes Dyb til faste Bund." Foersom. (Digte. II. 104.) "En syglig Medlidenhed min Aand ei lænkebinder." Øhlenschl. — lænkefri, adj. uden Lænke, som ei bærer L. Lænkegarn, et. Garn, som har været rendet af Væveren. Lænkehund, en. Gaardhund, som staaer i Lænke; Bindehund. Lænkeknap, en. to v. en liden Lænke forenede Knapper, f. Ex. til at sammenhæfte en Hals- eller Haandlinning. Lænkekugle, en. to v. en Lænke forenede Kugler, som man tilforn skød af Kanoner. Lænkeled, et. Led, Ring i en Lænke. Lænkelod, et. et tilforn brugeligt Værge, bestaaende af en Kugle, hængende ved et Haandfang. (Colding. Moth.) lænkeløs, adj. d. s. s. lænkefri. (Baggesen.) lænkeløst, adj. v. løst af Lænken, befriet f. Lænken. (Bagg. U. Arb. I. 113.) lænketrykket, adj. v. besværet af Lænker; og figurl. trykket af Trældom. "Lænketrykkede Slaver." Baggesen. (Labyr. II. 62.) lænketung, adj. tung, som en Lænke. "Man bød et afskyet Baand, at binde lænketungt en svag, uvilling Haand." M. S. Buchholm.

Lænke, v. a. 1. [E. to link. Sv. länka.] lægge i Lænke, hefte, forbinde med Lænker. At lænke en Forbryder. At lænke to Slaver sammen. At lænke Tømmerstokke. — figurl. At være lænket til et Sted, til sine Forretninger (ei kunne vige derfra.) 2. At lænke af, giøre Lænken løs. At lænke op, lænke ned, hefte en Lænke op, og slippe den ned igien (Moth.) 3. i Lolland br. dette Ord alm. for: at strikke, binde. En lænket Trøie. (Deraf: Lænkepind, en. Strikkepind. Lænke-

trøie, en. (En strikket Trøie.) — Lænkning, en. Gierningen at lænke.

Lænse, v. a. s. lense.

Lænte, v. n. 1. (har.) [formodentlig af lang. Moth har lente og længte; det skrives hyppigen lente; men høres nu kun sielden.] tøve, bie, blive ude. Han lænter vel længe i Dag. "Og lænter savnet Sol i sin Tilbagegang." H. Bull. "Blev Byttet mere rigt, ei harmfuld Grande lænter." E. Colbiørnsen. "Han hævner sig, hvor længe han end lænter." Storm. Det lænter (gaaer seent) med Arbeidet. (Deraf: Læntepsalme, som tilforn kaldtes en Ps. man sang, imedens man i Kirken ventede p. Brudefolk o. a.)

Læp, en. (egentl. Lap, en liden Lap.) et Stykke hængende Kiød. s. Doglæp, Ørelæp.

Lærd, adj. n. lærdt bruges ikke gierne. [Isl. lærdr.] 1. som har grundig og omfattende Indsigt i en ell. flere Videnskaber, forfaren i boglige Konster. (s. boglærd.) Lærd kaldes den, som ikke blot har læst meget (belæst), men ogsaa har grandsket og giennemtænkt (studeret) de erhvervede Kundskaber, og bragt dem i videnskabeligt Sammenhæng. En lærd Sproggrandsker, Historiker, Mathematiker. Han er lærd i sin Videnskab. "Eet er at være lærd, et andet viis og klog." Holberg. (P. Paars.) "Den er lærd, som har omfattende videnskabelige Kundskaber. Først naar Videnskabsmanden har havt Leilighed til at tilfredsstille sin Videlyst, vorder han lærd." Müller. 2. som hører t. Lærdom. Lærde Arbeider. En lærd Skole. Et lærd Selskab (Selskab af Lærde.) 3. En Lærd ɔ: en lærd Mand, studeret Mand. Lærd og Læg.

Lærdom, en. [Isl. Lærdómr.] 1. ud. pl. grundig og omfattende Indsigt i en ell. flere Videnskaber. Theologisk, juridisk L. Ringeagt for Lærdom røber Mangel paa Oplysning. "Et Forraad af Kundskaber kaldes Lærdom med Hensyn til dets Omfang, Videnskab m. Hensyn t. dets Grundighed." Müller. "Folket forundrede sig saare over hans Lærdom." Matth. 7. 28. 2. ud. pl. Underviisning (d. Tale.) s. Børnelærdom. "De Ældste — skal man holde dobbelt Ære værd; meest dem, som arbeide i Tale og Lærdom." 1 Tim. 5. 17. 3. pl. Lærdomme. Lære, Læresætning, antagen Mening. "Hvad er denne for en ny Lærdom?" Marc. 1. 27. Religions-Lærdomme. Falske Lærdomme. 4. Advarsel, Erindring, Forskrift at efterfølge. "Naar de Ting bruges efter Menneskenes Bud og Lærdom." Col. 2. 22. Han slog de Lærdomme, jeg havde givet ham, hen i Veir og Vind. = Lærdomsfag, et. Et vist Fag, hvori lærd Indsigt erhverves, Videnskabsfag (Disciplin.) Lærdomshistorie, en. H. om Videnskabernes Dyrkning, Skiebne og Fremgang; Literaturhistorie. (V.S.O.) Lærdomsmand, en. den, som besidder Lærdom, som er lærd; en Videnskabsmand. "Mange Lærdomsmænd i Landet tænke som du." Malling. (Tale over Geus.) Lærdomsven, en. den, som ynder Lærdom og Videnskab. Lærdomsværk, et. Et Skrift, skriftligt Værk, som røber Lærdom hos Forfatteren.

Lære, v. a. 2. [Isl. læra.] 1. bibringe Andre det man selv veed og forstaaer, undervise, lære fra sig. (A. S. læran.) At lære een at skrive; lære een Tydsk, Mathematik. Det har jeg selv lært mig. (Id. Tale br. det med Bibegreb af en Trudsel. Jeg skal lære dig at være høflig.) 2. modtage Underviisning, komme til Indsigt v. egen Grandskning og Erfaring ell. ved andres Veiledning. (A. S. leornan.) Lær selv, før du vil lære Andre. At lære noget af een (blive underviist af ham.) At lære een noget af ɔ: komme efter en Konst, Færdighed, som en Anden besidder, ved at see ham udøve den. Den Konst har jeg lært ham af. Man kan lære, saalænge man lever. "Man maa lære at krybe før man lærer at gaae." Ordspr. Hun lærer at dandse. At glemme det, man har lært. At lære om hvad man eengang har lært. "Han ei gad spilde Tiden med nu at lære om igien." Bagg. At lære udenad (fæste i Hukommelsen.) Ogsaa blot: At lære sin Præken. (De afledede Ord findes under n. s. Lære.)

Lære, en. bruges i samme Betydn. som Lærdom, 2, 3 og 4; nemlig: a) Underviisning. At danne den Unge ved Lære og Exempel. i Særd. Underviisning, Veiledning i en Konst, et Haandværk. At sætte en Dreng i L. hos en Snedker. At løbe af Læren. Han har været tre Aar i Lære. b) Læresætning, Lærebegreb. Læren om Guds Forsyn. En skadelig L. Religionslære, Sproglære, Naturlære, Retslære. c) Advarsel, Erindring. Han gav mig den Lære. = Sammensætninger af Verb. og Substantivet Lære: Læreaar, et. pl. d. s. Aar, hvori een er i Lære, modtager Underviisning og Dannelse. Han har staaet sine L. (ɔ: han har udtient som Læredreng.) Læreanstalt, en. Stiftelse, Indretning, hvor der meddeles Underviisning i et ell. flere bestemte Lærefag. Lærebegreb, et. Indbegreb af en Læres, en Videnskabs Sætninger; Lærebygning; videnskabeligt System. (Sneed.) Lærebog, en. Bog, som indeholder en kort systematisk Veiledning til en Videnskab. En L. i Mathematiken. At læse (holde Forelæsninger) over en Lærebog. Lærebrev, et. skriftligt Vidnesbyrd, som gives een, der har staaet sine

Læreaar. "Hvo der for Dreng har tient og faaet sit Lærebrev." Holberg. (P. Paars.) Lærebygning, en. d. s. s. Lærebegreb. "Nogle eftersøge enkelte Sandheder; andre samle dem til Lærebygninger." Malling. Læredigt, et. Digt, hvis Formaal især gaaer ud p. at lære og undervise. Lærediger, en. den, som skriver Lærebigte. (Rahb.) Læredreng, en. D. som staaer i Lære hos en Haandværksmester. "En Læredreng og Svend de ere to ulige." Holb. (P. Paars.) Læreembede, et. E. hvis Bestemmelse er at lære og give Underviisning; særd. geistligt eller præsteligt E. Lærefader, en. geistlig Lærer; Kirkefader. Lærefag, et. Et vist Slags Kundskaber, hvori der undervises. Lærefrihed, en. Tilladelse, Frihed til offentlig at lære efter Overbeviisning og Grundsætninger. Læregaver, pl. Duelighed, Gaver til at undervise. Læregienstand, en. En vis Ting, hvori der undervises. Læreklud, en. K. hvorpaa man lærer at sye. figurl. noget, som man øver sig paa, inden man har opnaaet Færdighed. "En Læreklud, hvorpaa jeg mig har villet øve." Helt. Lærelyst, en. Lyst til at lære. lærelysten, adj. begierlig efter at lære. Læremaade, en. En vis Maade (Methode), hvorpaa en Lære foredrages. Læremester, en. den, som lærer, underviser andre. (Om et Fruentimmer: Læremesterinde; ogsaa: Læremoder.) jvf. Lærer. lærenem, adj. nem, hastig t. at lære. (modsat: tungnem.) Deraf: Lærenemhed, en. (Rahb.) Lærepenge, pl. egentl. det, som betales f. Underviisning; men br. mest figurl. om den Skade, een lider naar han prøver p. det, han ei forstaaer. At give Lærepenge. Læreprøve, en. P. som en Lærling aflægger p. sin Fremgang; Skoleprøve. (Sorterup.) Læreregel, en. Forskrift, der indeholder en vis Lærdom. lærerig, adj. som er rig p. gavnlig Lærdom, som kan tiene ell. virke til Kundskabs, Erfarings Udvidelse. (Lærerighed, en. V. S. O.) lærerigtig, adj. overeensstemmende med den rette Lære. (V. S. O.) Læresal, en. Sal, hvor offentlige Forelæsninger holdes. Lærestand, en. de Geistliges og Lærdes Stand. (Moth.) "Christendommen, naar den skal være Folkereligion, medfører Lærestand." T. Rothe. Lærestol, en. 1. Talestol, hvorfra Forelæsninger holdes, Catheder. 2. uegentl. Læreembede v. en Skole, især Høiskole. Lærestykke, et. noget, som foresættes Lærlinger, at lære; en Lectie. Læresætning, en. S. der indeholder en vis Lære; theoretisk Sætning. Læretid, en. den Tid, hvori een er i Lære, eller som udfordres til at lære noget. Læretime, en. T. hvori en Lærer underviser. = Lærer, en. pl. -e. d. s. s. Læremester. Dog br. Lærer nu langt hyppigere, og altid hvor Talen er om den, som underviser flere, ell. offentligt. At ansættes som Lærer v. en Skole. Lærerne v. denne Stiftelse ere godt lønnede. Han glemte aldrig sin Ungdomslærer. (Derimod siges: Naturen havde været hans eneste Læremester.) Jvf. Folkelærer, Huuslærer, Skolelærer, og flere. — Om et Fruentimmer: Lærerinde, en. = Lærling, en. pl -er. den, som modtager Underviisning, som er i Lære. = lærvillig, adj. (ikke: lærevillig.) som er villig, har Lyst til at modtage Underviisning. Lærvillige Børn. "Lærvilligt lyder Øret iflux hans Røst." Foersom. Deraf: Lærvillighed, en. ud. pl.

Lærke, en. pl. -r. [A. S. Laferce. N. S. og Holl. Lewerk. E. Lark.] en almindelig Sangfugl (Alauda), hvoraf adskillige Arter ere indenlandske, og den mest udbredte af disse Sanglærken. (A. arvensis.) Deraf: Lærkebuur, Lærkefangst, Lærkegarn (hvori Lærker fanges), Lærkehøg (et Slags smaa Høge. Falco subbuteo), Lærkespid (hvorpaa Lærker steges), Lærketræk, et. (at Lærker i Mængde drage fra een Egn til en anden), Lærketørv (en liden Græstørv, som lægges i Lærkebure), o. fl.

Lærketræ, et. pl. -er. et Naaletræ af Fyrreslægten (i Norge: Lærkegran.) Pinus Larix.

Lærling, lærvillig, s. under v. lære.

Lærred, et. s. Lerred.

Læs, et. pl. d. s. [Isl. Hlass.] saameget, som føres paa en Vogn p. eengang. "Tidt vælter Tuen et Læs; tidt strander Skibet paa mindste Næs." Ohlenschl. — Deraf: Læsmed, en. d. s. s. Læssetræ. (Siællandsk. falcarius. Colding. s. Mede.) = læsse, v. a. lægge Byrde paa en Vogn ell. et Trældyr. At læsse en Vogn f. stærkt. "For at læsse hans Ryg m. en tung Byrde." Sneed. (Patr. Tilsk. III. 133.) At læsse p. en Vogn, p. en Hest, p. et Esel. At læsse af, tage Læsset af Vognen. At læsse om, tage Læsset af og læsse p. ny; ell. læsse af een Vogn paa en anden. — Læsser, en. pl. -e. den, som arbeider ved at læsse paa Vogne. = Læsning, en. (kort æ.) Gierningen at læsse. — Læssepenge, pl. det, som betales f. at læsse. — Læssereb, et. Reb, der snoes om et Læs Hø ell. Sæd. — Læssetræ, et. Et tykt, rundt Træ, som lægges ovenpaa et Korn- ell. Hølæs, og surres fast m. Reb (Krogreb, Læssereb) f. at holde Læsset. (I Siælland: en Læsmed.) — læsseviis, adv. i hele Læs; eller Læs for Læs. Man førte den fordærvede Sæd i læsseviis ud af Gaarden. Høet sælger han ikke efter Vægt, men læsseviis.

Læse, v. a. og n. læste, læst. (langt æ.) [Isl. lesa. T. lesen.] 1. samle strøvne Bog-

staver ell. andre Tegn f. Ord, og enten fremsige disse høit, ell. forestille sig dem tydeligt uden at udtale dem. (Bemærkelsen: samle, sanke op, hvoraf man vil forklare hiin, og som det Isl. og Tydske have tilfælles, forekommer ogsaa i ældre Dansk. "De læste Pilene tilsammen." Vedel. "At læse Erter." "Han har læst det bedste ud." Moth.) At læse Skrift. At læse i en trykt Bog (ↄ: læse noget i den.) At læse en Bog (siges naar man agter at læse den ud, ell. til Ende.) At læse i Bog ↄ: læse uden Hielp, inden i. Drengen kan godt læse i Bog (modsat: læse udenad ↄ: fremsige det man har lært udenad.) At læse noget efter, læse nøiere efter. At læse noget for een. (s. forelæse.) At læse et Brev, en Bog igiennem. At læse sin Lectie op, læse noget op af en Bog. At læse over p. sin Rolle, p. sin Prædiken (f. at lære den udenad.) At lade noget læse (ↄ: offentlig oplæse) til Tinge. 2. holde Forelæsninger. Professorerne have endnu ikke begyndt at læse. 3. bede, holde Bøn. At læse til, fra Bords. (Rosenkrandsen eller Paternosteret kaldtes fordum Læsebaand. At læse p. sit Baand, bede Paternosteret.) At læse Messe (holde en catholsk Messe). = Læsebog, en. Lærebog eller Haandbog, som bruges ved Underviisning. En L. i Historien. En fransk, engelsk L. (som indeholder valgte Læsestykker.) Læsebord, et. B. hvorved der læses. Læsebræt, et. B. hvoraf Børn lære Bogstaver (Fibel.) Læsedag, en. Dag, p. hvilken der læses, holder Forelæsning, ell. desl. (Moth.) Læseglas, et. forstørrende Glas, hvoraf svagsynede Personer betiene sig under Læsningen. Læsekammer, et. Værelse til Læsning og Studering. Læsekonst, en. den K. at kunne læse, ell. at lære Børn at læse. (V. S. O.) læselig, adj. som godt, let kan læses; tydelig. (Deraf: Læselighed.) Læselyst, en. Lyst, Attraa efter Læsning. "Virkningen af en almindelig Læselyst hos Folk af alle Stænder." Sneed. læselysten, adj. begierlig efter at læse. Læsemaade, en. en vis Maade at læse p. enten i Alm., ell. i Særd. enkelte Ord i et Skrift. Forskiellige Læsemaader. (Varianter.) Læsemester, en. tilforn brugeligt for: Lector. Læsepult, en. Indretning til at lægge Bogen paa, medens man læser; Bogstol. Læsesal, en. En Sal, indrettet til der at læse, ell. til at holde Forelæsninger. Saaledes ogsaa: Læsestue. Læsestol, en. 1. en Stol m. egen Indretn. til beqvemt at kunne læse siddende. 2. d. s. s. Lærestol, Catheder. (Moth.) Læsesyge, en. En overdreven, utidig, skadelig Læselyst. Læsetime, en. T. som tilbringes m. Læsning. læsetræt, adj. træt af at læse. (Sorterup.) Læseverden, en. den læsende Deel af Folket, det læsende Publicum. Den danske Læseverden. (Grundtvig.) "Paa min Læseverdens Mark og Hede den Smule Lys, jeg har, at sprede." Bagg. "Den Deel af vor L. der blot læser for sin Fornøielse." Rahbek. læseværdig, adj. som fortiener at læses. Læseøvelse, en. Ø. i at læse, især høit. = Læsen, en. Gierningen at læse. — Læser, en. pl. -e. En Person, som læser. Denne Bog har fundet mange Læsere. Enhver Forfatter ønsker at behage sine Læsere. — Læsning, en. 1. Gierningen at læse; Oplæsning, Giennemlæsning. At sysselsætte sig med L. 2. det, man læser. (Fr. Lecture.) Det er ingen L. for Børn. Paa Landet er det ofte vanskeligt, at faae god L. "At de ere Mestere i slig Læsning, som blev aldrig læst." Rahbek. 3. Kundskab, erhvervet v at læse. En Mand af megen Læsning. 4. At gaae t. Læsning ↄ: forberedes af Præsten til Confirmation.

Læspe, v. n. [A. S. blisp. Sv. lespa. jvf. det T. lispeln.] tale utydeligt, og med en noget hvislende Lyd, ved at støde Tungen mod Tænderne. Hun læsper noget naar hun taler. En læspende Udtale. "De Læspendes Tunge skal haste til at tale." Es. 32. 4. (Bib. af 1550 har: de stamme Tunger.) — Deraf: Læspen, en. ud. pl. Gierningen at læspe. [adj. læsp, (Isl. blestr. Gr. βλαιτος.) som taler utydeligt eller læspende, høres sielden. "Din læspe Tunge." Arreboe. Hexaem. 180. "Den Læspe retlig taler." Samme.]

Læsse, v. a. s. under Læs.

1. Læst, en. pl. -er. [T. Last.] 1. et vist Maal p. Varer, der udmaales tøndeviis, af forskiellig Størrelse. En L. Korn er 12 Pund ell. 48 Tønder. En Læst Salt, Steenkul, Bark er 18 Tønder. En Læst Kalk, Kul, Smør, Sild, Kiød, m. m., er 12 Tønder. 2. et Maal p. Skibes Størrelse ell. Drægtighed. (Den danske Commerce-Læst regnes til 4000 Pund; en Trælast-Læst til 5200 Pd. V. S. O.) — Læstemaal, et. Maal, Udmaaling efter Læster. læsteviis, adv. i Læster, efter Læstemaal. Disse Kornladninger sælges læsteviis.

2. Læst, en. pl. -er. [T. Leisten.] en Træform, efter Fodens Skikkelse, hvorover Skomagere sye Skoe og Støvler; Skomagerlæst, Skolæst, Støvlelæst. At slaae alle over een Læst ↄ: behandle alle eens. — Læstrem, en. s. Spandrem.

Læste, v. a. skade, beskadige. (forældet.) s. lemlæste.

Lætter, n. s. pl. Sidestykker ell. Haver p. en Vogn, bestaaende af Stænger med mellemsatte Pinde; Høstlætter. (I Jylland: Leirer.) [jvf. Lægte og det Tydske Latte.] Deraf: Lættevogn, en. Vogn med Lætter; forskiellig fra Fiælevogn.

Løb, et. pl. d. s. [Isl. Hlaup.] 1. egentl.

hastig og stærkere Bevægelse med Benene, f. at komme fremad. Løb er forskiellig fra hurtig Gang. At standse een i Løbet. "Løbet er ikke i de Lettes Magt." Præd. 9. 11. 2. figurl. a) om enhver anden hastig og fremskridende Bevægelse. Stiernernes, Flodens L. (om Skibe bruges Fart.) Klog p. Himmelens Løb. Tidens Løb. "Ni Gange havde jeg lagt Aarets Løb tilbage." C. D. Biehl. b) om Begivenheder, deres Følge og Skifter: Verdens Løb ɔ: Tingenes Omskiftning, de p. hinanden følgende Forandringer. "Den, som i Verdens Løb kun lidet dreven er." Holb. Livets L. "En Forandring i Tingenes sædvanlige Løb." Sneed. "Har du i dit Livs Løb aldrig seet Guds Under?" Mynster. Et Menneskes Levnetsløb. "Penge og Varer have deres frie Løb" (ɔ: Omløb.) Schytte. (Indv. Reg. II. 246.) — Pengene gik i Løbet, tilsattes, forbrugtes. 3. Løb i Musiken ɔ: Tonernes hastige Falden og Stigen. 4. Huulningen i en Bøsse og Kanon, hvori Ladningen bringes. En Bøsse m. glat, m. riflet Løb. 5. det dybeste Strøg i et Farvand imellem Lande eller Havbanker; Rende, Skibsløb, Seilløb. (s. Indløb.) Kongedybet kaldes et Løb uden for Kiøbenhavn. 6. Løb p. Ploven. s. Plovløb.

Løbe, v. n. løb; løben (som dog sielden høres) og løbet. (er og har.) [Isl. hlaupa.] 1. egentl. bevæge sig hurtig fremad v. Hielp af Benene. Du har løbet for stærkt. Hunden er løbet bort. "Ethvert Dyr kan siges at løbe, naar det flytter sig hastigere afsted, end dets sædvanlige Gang er." Sporon. (s. rende, som bruges om Dyr, og tillige om Mennesker; om livløse Ting derimod blot: løbe.) "Man løber for at komme frem; render for at komme bort." Sporon. (I dagl. Tale iagttages dog ikke altid denne Forskiel.) At løbe for een ɔ: flye for ham, løbe af Frygt. At løbe (rende) sin Vei, rømme, undvige. At løbe Storm p. en Fæstning. At løbe vild, forfeile sin Vei. At løbe med Liimstangen, blive narret. 2. uegentl. a) hyppigen i dagl. T. om at skynde sig hen til et Sted, uden just egentl. at løbe. Karlen er løbet p. Posthuset. b) ligeledes: om at komme hyppigen p. et Sted. Han løber der tidlig og sildig. Han løber paa alle Kroer. Hun løber om i Byen for at høre Nyt. Pigen maatte løbe i Byen hele Formiddagen. c) At løbe af sin Tieneste ɔ: forlade den hemmelig og i Utide. 3. om livløse Tings hastige Bevægelse (egentl. og figurl.) og om Tiden. Strømmen løber stærkt. Skibet er løbet af Stabelen. Tiden løber hastigt hen. "Løber nu Tiden ikke efter Ønske, og falder den os enten lang eller fortrædelig." Eilschow. Lagen løber fra Kiødet. Der løber et Rygte i Byen. At lade Munden løbe ɔ: tale meget hurtigt og uoverlagt. "At giøre det umuligt f. hende, at lade Munden løbe uden Ophør, uden at sige noget." Rahb. 4. blive flydende (især om Metaller.) 5. blive utæt, rinde. Tønden, Karret, Theemaskinen løber. 6. tage en vis Retning, føre hen til. Denne Vei løber (gaaer) lige til Byen. Veien til Gaarden løber af p. venstre Haand. 7. om Dyr: yttre Parredrift. 8. med Præpositioner: Løbe af. At løbe een Rangen af (vinde Fortrinnet f. ham.) At løbe af med noget ɔ: opnaae, erholde (helst uden sin Fortieneste.) Uhret er løbet af ɔ: gaaer ikke mere. Prøven, Forsøget løb vel, ilde af ɔ: fik et godt, slet Udfald. "Men det løb forbandet galt af for mig." Holb. (Pol. Kand.) — Løbe an, siges om blanke Metaller, der tabe deres Glands og modtage en Begyndelse til Rust. Staal løber an ved Fugtighed. (T. anlaufen.) jvf. anløben (og v. a. anløbe, som herfra er ganske forskielligt. Ligeledes partic. anløbende, i den Talemaade: at komme anløbende.) — Løbe hen. Tiden løb hen (forløb) m. Samtaler. — Løbe i. Hesten løber i Spring, galopperer. At løbe i Skiul (skiule sig); løbe i Hob (samle sig). At løbe i Ring (løbe om i en Kreds.) At løbe i Taaget, handle uden Overlæg. Øinene løb i Vand. Urter løbe i Frø. At løbe i Traad ɔ: lykkes, have Fremgang. At løbe i Penge, blive dyrt betalt, koste meget. — Løbe ind. Dette Tøi vil løbe meget ind i Vasken (blive kortere, smallere.) Det løber ind i mit Fag (staaer i Forbindelse med.) Det kan undertiden løbe ind (indløbe, hænde sig.) act. At løbe en Dør ind ɔ: løbe saaledes til den, at den viger, falder ind. At løbe een ind ɔ: indhente ham i Løb. At løbe een ind p. Livet. — At løbe med. Det kan t. Nød løbe med, gaae an. At løbe med (udbrede) Sladder, m. et Rygte. — At løbe om noget ɔ: søge det ivrigen, m. Hast og paa flere Steder. At løbe Landet om; løbe om i Landet. At løbe een om (omkuld.) — Løbe op. a) voxe hastig op. Børn kan snart løbe op. En lang, opløben Dreng. Ukrud løber op naar Haven ikke luges. b) formeres, tage til. Renten er løben op til en betydelig Sum. c) skilles ad, løses fra hinanden. Kiolen er løbet op i Sømmen. Der er løbet endeel Masker op i Strømpen. d) act. At løbe een op, indhente ham v. at løbe. At løbe en Dør op ɔ: støde den op ved at løbe til den. — Løbe over. Karret (Vandet i Karret) løber over, flyder over Bredderne. "De skal vorde til en Bæk, som løber over." Jer. 47. 2. Det løber over min Evne (strækker sig høiere, udgiør mere end.) Han løber mig over hver Dag (overhænger. s. overløbe.) At løbe over (rømme) til Fienden.

(s. Overløber.) Munden løber over p. ham (ɔ: han taler meer end han burde.) — — Løbe paa. Jeg løb paa ham i Mørke. Skibet løb (stødte) paa Grund. At løbe blindt paa. At løbe een paa Døren (overløbe ham.) Det er godt, at der er noget at løbe paa (noget tilovers, noget at tage til.) — Løbe sammen. Folk løb sammen (stimlede) paa Torvet. Her løbe to Veie sammen (støde sammen.) Melken løber sammen, ostes, størkner (det samme kaldes ogsaa: skilles ad.) — At løbe til en Gierning, foretage den m. ubefindig Iil. Det er ikke at løbe til, ikke saa let at løbe til (ɔ: det er noget, som ikke kan gjøres saa let, eller i en Hast.) — Løbe ud. Floden løber ud (har sit Udløb) i Havet. Der løber et Forbierg ud i Vandet (strækker sig frem.) Verelen løber ud (er forfalden til Udbetaling) i Morgen. Terminen (Betalingstiden) er udløben. Uhret, Timeglasset er løbet ud (udløbet.) Det løber ud i eet (forvirres, blandes sammen.) Det løber (kommer) ud p. eet. Det løber ud p. Bedrageri (har t. Hensigt.) = Løbebaand, et. Baand ell. Snor, som trækkes igiennem et Løb ell. en Løbegang paa Klæder. L. i en Kiole, i Gardiner. Løbebane, en. egentl. en Rendebane. (s. Bane.) fig. Levetid, ell. en vis Deel af Livet, som anvendes p. en vis Maade. At nærme sig til Enden af sin L. Hans L. som Statsmand, var kort, men glimrende. Løbebro, en. bevægelig Bro, som kastes over en Grav, ell. fra et Skib t. Landet (Kastebro, Stormbro.) Moth. Løbedag, en. lovbestemt Frist f. Udbetalingen af en Verel ell. Obligation efter den angivne Forfaldstid. Løbedegn, en. tilforn: en Degn, som ikke havde fast Kald (Sædedegn) men gik omkring til flere Kirker f. at synge v. Gudstienesten. Løbegrav, en. 1. Gang ell. Grav, hvilken Beleirerne kaste og forsyne m. Brystværn, for m. mindre Fare at kunne nærme sig Fæstningen. 2. en Gang paa Krigsskibe, hvor man kan komme til at stoppe Skudhuller tæt over eller under Vandgangen. Løbehammel, en. d. s. s. Forskær. (Moth.) Løbeild, en. 1. en Maade at fyre paa, hvorved Soldater i flere Rækker vedligeholde en bestandig Geværild. 2. Ild, hvorved Miner ell. Ladningen i en Steen, der skal sprænges, antændes (enten v. Svovltraad ell. Løbekrud ɔ: Krud, som spredes tyndt i en lang Strækning.) Løbeknude, en. K. som kan trækkes op, Trækkeknude. Løbekraft, en. Evne, Kraft til at løbe. "Det giver Trætte Løbekraft." C. Frimann. Løbekugle, en. s. Rendekugle. Løbelinie, en. Linie, hvori et Legeme (f. Ex. en Kugle) løber. Løbenummer, et. Tal, Nummer af en fremløbende Række, som viser hvad Plads een har, ell. desl. Løbepas, et. slet Skudsmaal, Bortviisning af Tieneste. At give een sit L. Løberygte, et. omløbende, usikkert Rygte. Løbeseddel, en. Seddel, bestemt t. at bringe et Budskab hurtig omkring fra een til en anden. Løbeskytte, en. En omløbende Skytte, uden fast Opholdssted. "Hver fremmed Løbeskytte, som har Lyst til Bytte." Grundtv. Løbetid, en. den Tid paa Aaret, da Dyr ere parrelystne; Parringstid. (s. løbe, 7.) Løbevogn, en. 1. d. s. s. Gangvogn. 2. Vogn, som bærer een der løber (Draisine.) V. S. O. = Løben, en. ud. pl. Gierningen at løbe. — Løber, en. pl. -e. (N. S. Löper.) 1. een, som har Færdighed i at løbe. Han er en god Løber (ogsaa om Heste.) 2. den, som bruges til at bringe hurtige Ærender til Fods; særd. en Tiener, som store Herrer bruge at lade løbe foran deres Vogn, til at gaae Ærender, m. m. 3. Løberen i en Mølle, den øverste Møllesteen. (mods. Liggeren.) 4. en Brikke i Skakspil. 5. en Steen til at rive Farve med. 6. til Skibs: et Toug, som forener to Blokke. (Af Bemærk. No. 1: Løberhue, Løberskilt, Løberstok, som bruges af Løbere.) = løbsk, adj. (N. S. löpsk.) 1. om Heste, som faae et pludseligt Anfald af Frygt ell. Vildskab, og løbe afsted i Fiirspring uden at lystre Tømmen. Hesten løb løbsk. Hesten er løbsk (har Tilbøielighed til at løbe løbsk.) 2. om visse Hundyr, især Hunde: parrelysten. — Løbskhed, en. ud. pl. Beskaffenheden at være løbsk, eller Tilbøielighed dertil.

Løbe, en. [Isl. Hlaup. T. Lab. Holl. Lebbe.] den sammenløbne, ostagtige Melkvædske, som findes i unge drøvtyggende Dyrs Mave (Løbeblære, Løbemave), tilligemed Maven selv, som tørres og bruges t. at løbe Melken ɔ: bringe den til at skilles ad v. Ostelavning. Ogsaa: Osteløbe. "Til den største Ost kan næsten behøves en heel Løbe." Aagaard om Thyr. 124. = Løbelage, en. Saltlage, hvori man opløser den tørrede Løbe, og som undertiden bruges i St. for Løben selv. (Aagaard. S. 124.)

Løbe, v. a. 1. At løbe Melk ɔ: bringe den til at ostes ved Hielp af Løbe.

Lød, en. (Isl. Litr.) Farve (brugel. især i Jylland; og deraf: Lødgryde, Farvegryde, Lødkedel, Lødkone.) "Derfor taler Verden saa derom, ligesom den Blinde dømmer p. Lød og Farve." P. Tidemand. 1543. "Den, som hitter Driftefæ, skal oplyse det v. Alder, Lød og Mærke." D. Lov. = Heraf det jydske: at lødde eller løde, farve (især om at farve blaat.)

Lødeguld, et. (af lødig.) det fineste, aldeles ublandede Guld. (Lødesølv, reent Sølv. Moth.)

Lødemark, en. et Slags Mynt i ældre Tider: 1/6 Rigsdaler. (Østersen.) Ogsaa en vis Vægt af Guld eller Sølv.

Lødig, adj. (T. löthig.) bruges til at betegne Sølvets Reenhed. 16lødigt (ell. blot lødigt) kaldes det ganske rene; 12 lødigt, det som har 12 Dele reent Sølv og 4 Dele Tilsætning, o. s. v. — **Lødighed**, en. Sølvets Beskaffenhed i Hens. til dets Fiinhed. At prøve Sølvets Lødighed.

Løe, v. n. 1 (har.) siges om Køer, naar Yveret og Fødselsdelene svulme, imod den Tid, Koen skal kælve. Hos Moth: løde ell. lee. "En løende Ko." (Om Faaret br. qvæge. Sydsiæll. og Falster.)

Løfte, et. s. under love.

Løfte, v. a. 1. [Isl. lypta.] bringe noget i Veiret (enten m. Hænderne og Armene, eller ved Hielp af Maskiner.) jvf. lette. "Man letter det, som man blot bringer fra sit Sted; man løfter det, som man bringer i Veiret, og reiser det, som man bringer overende." Sporon. At løfte en Steen fra Jorden; løfte en Sæk p. Ryggen. At løfte een p. Hesten; løfte (lette) een af Sadelen. — At løfte et Vindue af, løfte en Dør af Hængslerne (bringe den af ved først at løfte den i Veiret.) At løfte paa noget. a) forsøge om man kan bære det. Løft p. Sækken, om du kan bære den. b) undersøge Tyngden af en Ting ved at løfte den. Løft p. Drengen, hvor tung han er. — At løfte sig, ophovne, hæve sig. Kagen, Deien vil ikke løfte sig (raskes.) — **Løften**, en. ud. pl. Gierningen at løfte. = **Løftestang**, en. Vægtstang, hvormed noget løftes ell. lettes fra Jorden. **Løftetag**, et. løst Tag, som kan løftes op og ned. **Løfteværk**, et. mekanisk Indretning t. at løfte noget i Veiret. (Donkraft.)

Løg, et. pl. d. s. [Isl. Laukr. A. S. Leac.] En Planteslægt (Allium), hvoraf adskillige Arter bruges som Madurter. (Rødløg, Vinterløg, Sommerløg, spanske Løg, m. fl. Afarter.) Allium cepa. Hvidløg. (Allium sativum.) Purreløg. (A. purrum.) Purløg. (A. schoenoprasum.) m. fl. At skære et Løg i Stykker. At sætte (plante) Løg. (Ordet br. ogsaa som collect. med Art. en. Løgen staaer godt i Aar.) = **løgagtig**, adj. som ligner Løg, har noget af Løg. En løgagtig Smag, Lugt. (Oftere: Løgsmag, Løglugt.) **Løgbed**, et. Havebed m. Løg i. **løggrøn**, adj. grøn, som Løgens Blade. **Løgknippe**, et. og **Løgreve**, en. Løg, bundne sammen i et langt Knippe. **Løgsuppe**, en. Suppe m. mange Løg, ell. kogt paa Løg. **Løgurt**, en. pl. - er. almindelig Benævnelse p. de Haveurter, hvis Løg br. til Mad. (Oluffens Landoec. 298.) **Løgvært**, en. kaldes alle de Blomster og Planter, der have en løgdannet Rod. (Svibelvært.) **Løgæble**, et. Et Slags Æbler, i Skikkelse lignende Løg.

Løgn, en. pl.-e. s. under lyve.

Løgte, en. s. Lygte.

Løi, adj. 1. doven, lad. Deraf: **Løibænk**, en. udstoppet Bænk, til at ligge ell. strække sig paa. [Maaskee dog af Isl. Lui, Træthed, og luinn, træt, mødig.] 2. til Skibs, om Vinden: sagte, svag. En løi Kuling. (s. laber.) — **Løie**, br. i Norge for: Ophold i Stormen, Uveiret.

Løie, v. n. 1. (har.) være ørkesløs, giøre sig magelig, dovne. At ligge og løie. Vinden løier af ɔ: bliver svagere.

Løier, n. s. pl. (ud. sing.) det, som er lystigt, som morer og vækker Latter; det som siges ell. giøres af Skiemt, uden alvorlig Hensigt. [Sv. Löie, Latter. Isl. hlæia, blæge; Goth. hlaian; at lee.] At giøre Løier; fortælle Løier: finde paa L. Jeg giorde, sagde det kun f. Løier. At giøre, at have Løier m. een (drive Giæk m. ham.) = **løierlig**, adj. 1. som medfører Løier, vækker Skiemt, skiemtefuld, pudseerlig. Et løierligt Indfald. En løierlig Historie. [Sv. löilig, löielig, latterlig.] I Dansk derimod er en bestemt Forskiel imellem latterlig (lächerlich) og løierlig (drollig.) 2. underlig, sær, besynderlig. En løierlig Person, Handling.

Løiert, en. pl.-er. Et Slags Svøb f. spæde Børn.

Løkke (Indelukke), s. Lykke.

Lømmel, en. pl. Lømler. [af det T. Lümmel.] et grovt Skieldsord, som "let kan blive et utilbørligt Ord." "Ved Lømmel forstaaes en opløben Karl, der ikke giør noget Gavn; og Udtrykket br. aldrig om gamle Folk." Müller.

1. **Løn**, n. s. [Isl. Leynd, Leyni.] br. som adv. ud. Artikel. i Løn, hemmeligen, i Skiul, ikke aabenbart. "Af Sorg henvisned den i Løn." Rahb. = Heraf, ell. af løn, i adject. Bemærkelse (hemmelig) haves følgende sammensatte og afledede Ord: **Lønbo**, en. et skiult Opholdssted (dansk Navn p. Planter med skiult eller utydelig Blomstring. Cryptogamia.) **Lønbrev**, et. Brev om hemmelige Sager, som sendes i Løndom. **Lønbud**, et. hemmeligt Budskab. (Moth.) **Løndør**, en. skiult Dør. **Løngang**, en. hemmelig Gang over eller under Jorden. (br. ogsaa for: bedækket Gang, Buegang. Deraf: Løngangsport, o. fl.) **Løngrav**, en. hemmelig, skiult Grav eller Grøft, som man tilforn brugte at opkaste omkring Fæstninger, f. at skade Beleirerne. (Jahn. Nord. Krigsv. 365.) **Løngrube**, en. hemmelig Grav ell. Grube under Jorden. **Lønhore**, en. Qvindfolk, som dølger sin Løsagtighed. (Moth.) **Lønkammer**, et. hemmeligt Værelse, Kammer, som man har

for sig selv allene. Lønkone, en. Frille, Bolskab. (Colding.) Lønkrog, en. skiult Afkrog. Lønleie, et. hemmelig Ukydskhed, hemmeligt Samleie. (Moth. jvf. Leiermaal.) Lønlem, et. Avlelem, Kiønsdele. (Moth.) Lønmord, et. hemmeligt Mord, Snigmord. Lønport, en. hemmelig Port ell. Udgang. (Bording.) Lønraad, et. 1. Raad, som gives een hemmeligen. 2. skiult Bestikkelse eller Styrelse. (jvf. 2. Raad.) "Guds vise Lønraad." Thaarup. "Og du skal Himlens Lønraad fremme." F. Guldberg. Lønskrift, en. Skrift m. hemmelige, uforstaaelige Tegn. (Cryptographie.) Lønsti, en. s. Lønvei. Løntrappe, en. skiult Trappe i et Huus. Lønvei, en. hemmelig, skiult Vei; figurl. at gaae ad Lønveie (om skiulte og utilladelige, urosværdige Handlinger.) Lønvraa, en. hemmelig Vraa, skiult Afkrog. (Foersoms Digte. II. 70.)

2. Løn, en. et indenlandsk Træ, med meget hvidt Ved, som dyrkes i Haver og Lunde; Valbirk, Naver. Acer pseudoplatanus.

3. Løn, en. ud. pl. [Isl. Laun.] 1. i vidtløftig Bemærk. det Gode ell. Onde, som tildeles een for hans Gierning; Vederlag, Giengield. Dyden er sin egen L. "Løn kan være noget ondt; thi man kan faae Løn som forskyldt." Müller. Denne Nedrige faaer vel engang sin Løn. "Hver Overtrædelse og Ulydighed fik sin rette Løn." Ebr. 2. 2. Han fik sin fortiente Løn (baade om den, det gaaer ilde og vel.) s. Belønning. "Løn kan man kalde det, enten Gode, eller Onde, man ved en Handling fortiener sig; Belønning det Gode, som efter en Andens Villie følger derpaa." Müller. 2. Vederlag, Betaling for Arbeide ell. Tieneste hos en privat Mand. At give een Kost og Løn. At tiene for en ringe L. En Arbeider er sin Løn værd. "Hvo som berøver en Dagløner sin Løn, udgyder Blod." Sir. 34. 23. 3. aarlig Besolding, Lønning. At forbedre en Embedsmands Løn.

Løndom, en. pl. Løndomme. Hemmelighed. I Løndom, hemmeligen, i Skiul. "Guds Løndomme ere os aabenbarede." Taussen. "At drage Sløret fra Ordenes Løndomme." Rahb. (D. Tilsk. 1795.) — Løndomsværk, et. pl. -er. noget, som gøres hemmeligt; hemmeligt Værk ell. Arbeide. (Rahb. D. Tilsk. II. 731.)

Lønlig, adj. som er eller skeer i Løn, skiult, hemmelig. "Lønlig Ting skal man lønlig bære." Ordspr. Lønlige Giemmer. "Et besynderligt Sted, hvor hun troede, den lønlige Skat laae." Bagg. "Jeg lærte at forstaae min Følelse og lønlige Attraa." Rein. — Lønlighed, en. Hemmelighed, Løndom. "En Gierrig sælge dig i Lønlighed sin Stemme." Merope v. Schlerman.

Lønne, v. a. 1. [J. launa.] give Vederlag f. Arbeide ell. Tieneste; giengielde. (jvf. betale, 3.) At lønne een vel, ilde. At lønne (giengielde) Velgierninger m. Utaknemmelighed. En vel lønnet Embedsmand. Dette Foretagende lønner sig godt. Det lønner ikke Umagen. "Naar Arbeidet er betalt, saa er Arbeideren lønnet. — Det er en slet Arbeider, som man hellere maa betale f. sit Arbeide, end lønne, fordi han arbeider." L. Heiberg. (jvf. belønne.) "At lønne er at tildele een det, han ved en Handling enten virkelig ell. formeentligen har fortient. At belønne er at skienke en Person noget t. Giengield f. en Handling." Müller. = Lønning, en. Betaling, Vederlag, som gives for Arbeide ell. Forretning; Besoldning. Embedsmænds Lønning. At dele L. ud til Soldaterne. Deraf: Lønningsdag, en. den Dag i Ugen, da Arbeidere, Soldater, faae deres Lønning. [At bruge Læning f. Lønning om Soldaternes Sold (Müllers Synon. II. 125) er kun en falsk, efter det T. dannet Udtale og Skrivemaade.]

Løs, adj. og adv. [Isl. laus.] 1. ikke fast, hvis Dele ikke ere tæt forenede; aaben. Løst (aabent) Lerred; løs Jord. Dette Tøi er meget løst. Der er kun et løst Sammenhæng imellem disse Sager. 2. ikke strammet, ikke tæt sammensvøbt ell. sammentrukket; slap. Klæderne hang løse om Kroppen. At ride med løs Tømme. Seilet flagrede løst for Vinden. Med løst Hovedhaar (modsat: bundet, flettet.) 3. ikke fast ell. fæstet; uden Befæstning, uden Sammenhold ell. Sammenhæng. Ved den stærke Rystning ere alle Stykkerne blevne løse. Rebet, Baandet gik løs. At skære, rive, bryde noget løs. Han tog alting med, baade løst og fast. At have en Skrue løs ɔ: ikke være ret klog. 4. ikke bundet, ikke indskrænket. At give een løs af Fangenskab. "Han lod ham løs og forlod (eftergav) ham Gielden. Matth. 18. 27. Qvæget gaaer løst (utøiret.) Der er Ild løs. 5. figurl. ikke bunden v. Løfte, Forening, Tieneste, Ægteskab. Han er løs og ledig (ugift.) Løse Folk (som ei ere i Tieneste. jvf. Løsgænger.) Løse Qvinder (Skiøget.) At være løs p. Traaden (letfærdig, vellystig.) 6. figurl. ugrundet, som ei fortiener Tillid. Løs Snak; løse Rygter, Løfter. Et løst Ord. 7. (om Stilen) løs, ubunden Stiil ɔ: Prosa; (modsat: bunden Stiil.) 8. som adv. udtrykker det undertiden en hastig opkommen Bevægelse, en hastig Voldsomhed i Gierning. At bryde løs (ikke løst), storme løs, slaae løs paa een; gaae løs paa Fienden. Det gik løs p. Vinen, paa hans Penge (der blev ikke

sparet paa.) jvf. nedenfor adv. løst. 9. som Endelsesord bemærker det en Mangel paa, ell. en Frihed for noget; f. Ex. arveløs, barnløs, faderløs, hielpeløs, troløs, — angerløs, brødeløs, skadeløs. = løsagtig, adj. i høi Grad hengiven til Ukydskhed og Vellyst, liderlig. Deraf: Løsagtighed, en. ud. pl. "Viser Ukydskhed sig som en Tilbøielighed til at bedrive Utugt, kaldes den Løsagtighed. Utugt er Synd, Løsagtighed er Last." Müller. (jvf. Liderlighed, Letfærdighed, og flere.) — (Uegentl. og usædvanl. er Brugen om upersonlige Gienstande: "Urevset bliver ei et Skrifts Løsagtighed." Popes Krit. v. Schiermann.) løsbryde, v. a. 3. bryde p. noget, saaledes at det gaaer løs. (Ligeledes: løsbinde, løsgiøre, løskoble, løsrykke, løsskære.) Løsgang, en. den Omstændighed, at gaae løs, ikke at være fængslet, tøiret, bunden, o. d. Qvægets Løsgang. (Dalgas Beskr. over Ribe Amt. S. 151.) løsgive, v. a. 3. give een fri, løslade. At løsgive een, som var fangen. "Han udstaaet har sin Ret; han skal løsgives." Holb. P. P. Deraf: Løsgivelse, en. Løsgænger, en. den, som ikke har fast Opholdssted, Tieneste eller Næringsvei. (Løsgængerske.) Løsgængeri, et. den Tilstand, at leve som Løsgænger. Løshammel, en. Hammel, som bevæger sig om en Bolt (modf. Stivhammel.) Løsholt, et. Tværtræ imellem Stolperne i en Bygning af Bindingsværk, hvorved Stolperne stives og holdes sammen. løshuldet, adj. som ei har fast Kiød. (Moth.) løskiende, v. a. 2. dømme fri, frikiende. løskiøbe, v. a. 2. skaffe een løs ell. fri for Penge. At løskiøbe Slaver. løskynde, v. a. 2. opsige, forkynde Ophævelse af en Contract eller indgaaet Forpligtelse. "Da maa de Tienesten løskynde i nogle af Byens ell. Sognefolkets Nærværelse." D. L. III. 19. 9. løslade, v. a. slippe løs den, som var bunden ell. fangen, løsgive, give fri. Deraf: Løsladelse, en. — løslivet, adj. som har løst Liv, tynd Stolgang. (Colding.) løsrive, v. a. 3. rive løs, rive fra, hvad der var fast ell. fæstet; figurl. at løsrive sig ɔ: befrie, unddrage sig fra. "At vove det mindste Skridt for at løsrive sig af disse skammelige Lænker." Baggesen. løssige, v. a. 3. sige fri, kiende fri. At løssige sig fra et Løfte. løsskudt, løsslagen, løsspændt, adj. v. (s. ovenfor løsbryde.) Løsøre, et. collect. Gods, som Eieren kan føre fra Stedet, som ikke er jordfast eller naglefast; Bohave. (Kreature regnes dog sædvanl. ikke blandt Løsøre.) "Kiøbstedgods er Løsøre." D. Lov. V. 3. 4. "Er Slotte ei længer faste Eiendomme, men kun Løsøre, rørligt Gods?" Øhlenschl. (Aladdin.)

Løse, v. a. 2. [Isl. leysa.] 1. giøre løs, giøre fri, løsne. At løse en Hund af Lænken. At løse Qvæget. At løse en Knude (det modf. af binde.) "Da løses og da kastes hver en Lænke." Fr. Guldb. — At løse (ell. løsne) en Bue (modf. at spænde, stramme den.) — Ogsaa neutr. at løse f. noget. At løse for en Sæk. "Om han og vilde slet for Vindens Bælger løse." Arreboe. 2. figurl. a) for: ophæve. "Uden Lydighed mod de Love, hvilke intet Menneske tør løse." Mynster. (Præd. 1815. II. 151.) b) frigiøre, fritage. Undersaatterne løstes fra deres Ed. "Han løste Saxerne fra deres Troskabsed." Schytte. c) udløse, befrie, løskiøbe. At løse Fanger, Slaver af Trældom. At løse een af Gield. (s. udløse, Løsepenge og Løsning, 2.) 3. indløse, giøre Fyldest for. At løse et Pant. 4. affyre. At løse en Bøsse; løse Kanonerne. (s. Løsen, 1.) 5. forklare, udlægge. At løse en Gaade; løse en svær Opgave. — At løse af, ombytte Vagtposter. (s. afløse.) At løse Panter ind. (s. indløse.) At løse en Knude op; løse op f. Sækken. (s. opløse.) At løse ud. (s. udløse. = løselig, adj. [N. S. löslik.] 1. som kan løses, opløselig. 2. ikke fast, ikke grundigt, skiødesløst, ikke vel overveiet. Et løseligt Arbeide, Forslag. — løseligt, løseligen, adv. At omtale noget løseligt; giennemløbe en Bog løseligen. = Løsen, en. 1. Affyring. (s. løse, 3.) Kanonernes Løsen. Dansk Løsen ɔ: 3, 9 ell. 27 Skud. 2. Tegn, eller Ord, hvorved egne Folk i Krigstid kunne kiendes fra Fienden. (Parole, Feltraab.) 3. Pant, som sættes for det, man er skyldig, naar man et strax kan betale. (Moth.) Løsenøgel, en. Pavens L. ɔ: Magt t. at forlade Synder. Løsepenge, pl. P. som betales f. at løskiøbe een (af Fangenskab), eller for at indfrie, løse noget (som er under Beslag, sat i Pant, ell. desl.)

Løsne, v. a. og n. 1. act. giøre løs (kun i Bemærk. No. 1 og 3.) 2. neutr. blive løs, gaae løs. (V. S. O. rettere efter Talebrugen recipr. løsne sig.) = Løsning, en. pl. -er. 1. Gierningen at løse. Kreatures L. Kanonernes L. At fyre hele Løsninger i Rad. 2. Indfrielse, Indløsning. Pantets Løsning. — Deraf: Løsningsgave, en. Gave, hvorved noget indløses, ell. en Person udløses. (Løsepenge.) "Til Løsningsgave f. Sønnen." Fibigers Homers Il. Løsningspenge, pl. Løsepenge. Løsningsret, en. Ret t. at kunne indløse Gods ell. Pant.

Løst, adv. bruges, saavel som løs; men dette oftere om noget som løses, som bliver ell. giøres løst; adv. løst om det, der siges at være eller skulle være løst (adj.) Baandet sidder løst. (Derimod: Skær

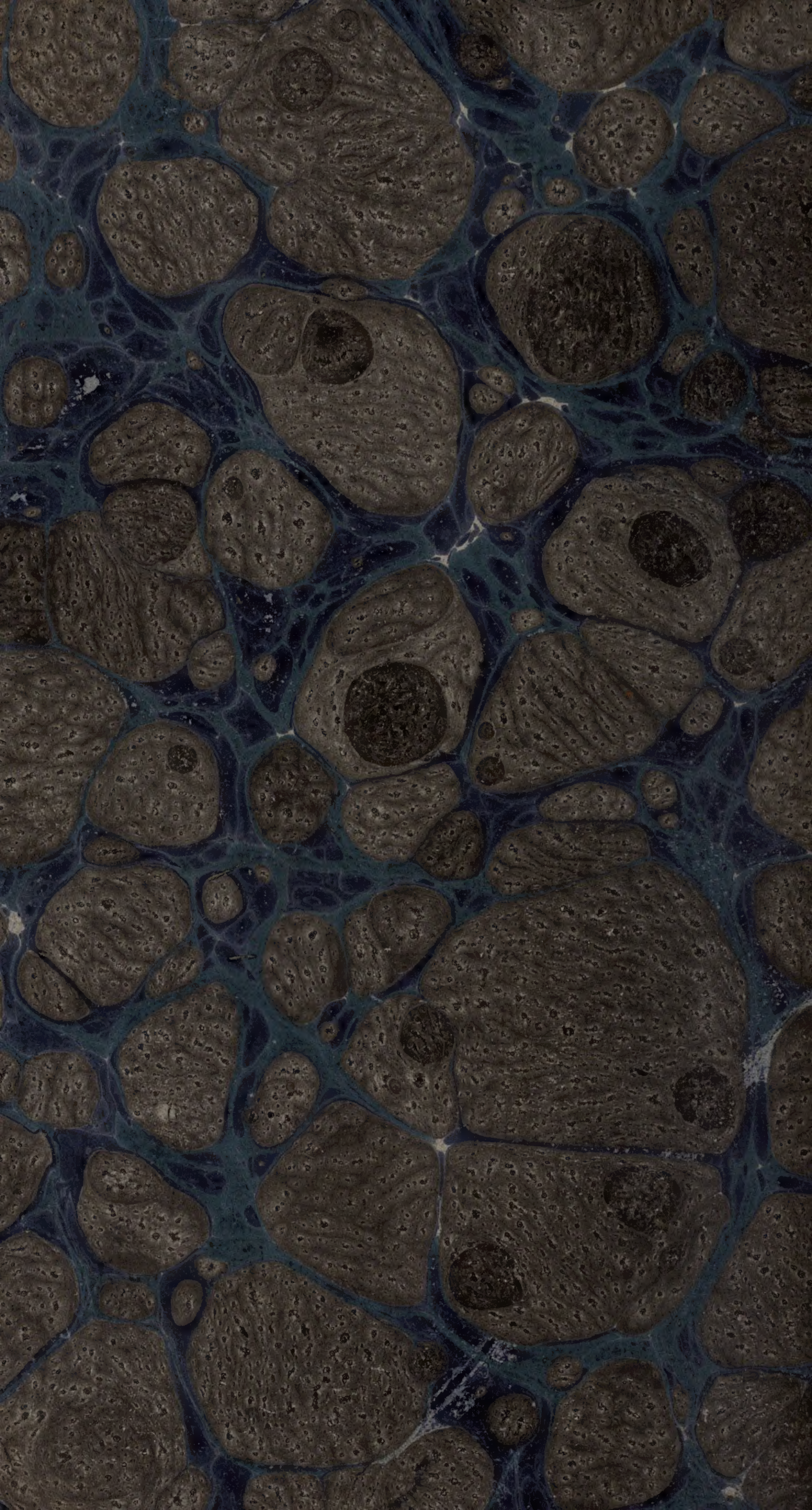
Baandet løs. Bind Trølen løs.) Trølen var løst bunden om Livet.

Løv, et. pl. Løv. [A. S. Leaf. Isl. Lauf.] Træernes Blade. Grønt, vissent Løv. Det affaldne Løv. (Oftest br. det saaledes collect.) Løvet springer ud, grønnes, visner. — Sieldnere med ubest. Art. eller i sing. om et enkelt Blad. Dog siger man: Han er bange naar et Løv rører sig. Det var et vissent Løv, der faldt. "Eet Løv p. Kiolen hviilte, et funklende sig hæved." Øhlenschl. — "Han lægger ikke Løv imellem naar han slaaer." Talem. (Moth.) = **Løvbue**, en. Løvkrands, ophængt i en Bue. **løvbærende**, adj. som bærer Løv. Et løvbærende Træ. (Løvtræ.) **Løvdække**, et. Skiul af Løv. **løvdækket**, adj. v. bedækket med Løv, skiult af Løv. "Løvdækkede Grene." Hertz. **Løvfald**, et. Løvets Affald om Efteraaret. "Løvfaldet begynder i mørknende Skove." S. Blicher. **løvflettet**, adj. sammenbundet af Løv, indflettet m. Løv. "En løvflettet Krands." Pram. **Løvfoder**, et. Qvægfoder, som bestaaer af Løv. **Løvfrø**, en. et Slags lysegrøn Frø. Rana arborea. **løvfuld**, adj. som har meget Løv. "En løvfuld Bøg dens Leie overskygged." Storm. **Løvgang**, en. En løvdækket Lystgang i en Have. (Moth.) **Løvgreen**, en. G. med grønt Løv paa. **løvgrøn**, adj. 1. som har det grønne Løvs Farve. 2. forsynet med grønt Løv. Et løvgrønt Træ. "Hiort og Hind i løvgrøn Skov spadserer." Arreboe. 43. **Løvhegn**, et. Hegn, Omgivning, Ly af løvfulde Træer eller Buske. "Mellem Buskenes Løvhegn strakte hun sneeklar Arm." Hertz. "Det tætte Løvhegn lydt at giennemtrænge." Bagg. **løvhvælvet**, adj. poet. om Skoven, hvis løvfulde Grene danne ligesom Hvælvinger. "Taagen hyller i Morgenslør løvhvælvede Skove." Hertz. **Løvhytte**, en. Lysthuus i en Have, bestaaende af nær plantede, overskyggende Træer. **Løvhæng**, et. hængende Krandse ell. Hængler af Løv. "Her svæver Ranken ikke i Løvhæng fra Træ til Træ." Athene. II. 441. **Løvknop**, en. K. som skyder ud i Blade (modsf. Frugtknop.) **Løvkrands**, en. K. af Løv, af Løvgrene. **løvkronet**, adj. poet. om Træer, der have løvrig Top. "Løvkronede Eeg." Hertz. **løvrig**, adj. løvfuld. "Nu staaer en sval og løvrig Lund til trætte Vandrers Hvile." Thaarup. **Løvsal**, en. stor Løvhytte. "I alle dets grønnende, blomstrende, frugtbugnende Løvsale." Baggesen. (Jødernes Løvsalsfest.) **Løvsamling**, en. En Opsamling af tørt Løv. **Løvskov**, en. Skov af Løvtræer; modsat: Barskov, Naaleskov. **Løvskygge**, en. S. som ydes af løvrige Træer. (Athene. II. 443.) **Løvspring**, et. Løvets Udspring om Foraaret; it. den Tid, da dette skeer. **Løvstrøelse**, en. Strøelse under Qvæg af tørt Løv. **Løvtræ**, et. Træ, som bærer Løv ell. Blade (modsf. Naaletræ.) **løvtæt**, adj. som har tæt ell. tykt Løv. "Naar du aldrig havde hvilet under det løvtætte Træes Skygge." Mynster. "Fuglens Qvidren fra løvtætte Bolig." Ingemann. **Løvværk**, et. 1. Samling af Løvet p. et enkelt, ell. paa mange Træer. (feuillage.) "Det modne Foraars hele Løvværk blegner." Foersoms Digte. II. 14. 2. konstigt udarbeidede Prydelser, dannede som Løv ell. Løvkrandse. **Løvvæxt**, en. 1. Løvets Væxt p. Træerne. En stærk, frodig Løvvæxt. 2. en Væxt, som har Løv ell. Blade. "En Egn — uden vilde ell. tamme Løvvæxter." Bagg. (Labyr. I. 246.) **Løvøie**, et. p. Frugttræer d. s. s. Bladøie. (Olufsen. Landoec. 367.) = **løve**, v. a. besætte, pynte m. Løv; maie. — **løves**, v. n. pass. faae Løv, springe ud. Skoven løves silde i Aar. "Der blomstrer Skov, der løves Riis." (en gl. Vise.)

Løve, en. pl. -r. [Isl. Lion.] et Pattedyr, som hører til Rovdyrene, af Katteslægten. Felis Leo. figurl. i Sammensætn. **Løvehierte**, **Løvemod**, stor Kiekhed, ualmindeligt Mod. "Dristig som en islandsk Løve ɔ: et Faar." P. Syvs Ordsprog. II. 95. = **Løvehvalp**, en. Løveunge. (Kingo; usædvanl.) **Løvekule**, en. (Kule, hvor levende Løver bevares.) **Løvetand**, en. Løvens Tand. (Ogsaa Navn p. en hos os almindelig Urt. Leontodon Taraxacum.) **Løveunge**, en. Løvens Unge. (ikke: Løvehvalp.) **løvevild**, adj. ubændig vild, vild som en Løve. (Holb. P. Paars.) — **Løvinde**, en. pl. -r. Løvens Hun.

Løve, v. a. 1. [Isl. lauga.] toe, vaske. (forældet; ligesom n. s. Løve, Bad, Badvand, Karvand. [Isl. Laug.] "Kast ikke Barnet ud m. Løven." Ordspr.) Deraf: **Løverdag**, en. (Isl. Laugardagr.) Ugens syvende Dag.

Løvte, s. Løfte, under love.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PD Molbech, Christian
3625 Dansk ordbog, indeholdende
M65 det danske sprogs stammeord,
v.1 tilligemed afledede og
sammensatte ord ...

